قدشقدریلنامسی

1985

قەشقەر ۋىلايەتلىك يەرلىك تەزكىرە تۈزۈش ھەيئىتى

مۇدىرى: ئابدۇغوپۇر سدىق.

1 - مۇئاۋىن مۇدىرى: ۋالا ۋېنچى.

مۇئاۋىن مۇدىرلىرى : تۇردى سوپى، جالا شىنمياۋ، لۇمىڭجاۋ، ئىمىنجان.

ھەيئەت ئەزالىرى: ھىسامىدىن ئومەر، ئابدىرەھىم قۇربان، ايۇگىنچېك، رەنۋۇچۇەن، ئابلەي زاھىر، ئوبۇلقاسىم ئابدۇللا، ئەمەتجان، پۇجاۋشى، لۇشۇەنلى، ايۇچىمەك، نامەتجان بەكرى، ۋالا يۇئچالا، لىلاچاخسۇلا.

«قەشقەر يىلنامىسى» تەھرىر بولۇمىنىڭ ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان ھەيئەتچىلىرى: ئىيسا شاكىر، مامۇت ھوشۇر، ئىزىز خۇدابەردى.

كىرىش سۆز

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ تارىختىن بۇيانقى تۇنجى يىلنامىسى رەسمىي دۇنياغا كېلىپ، كىتاپ خانىلار بىلەن يۈز كۆرۈشتى.

« قەشقەر يىلنامىسى » ــ ج ك پ قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتى، قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىسىنىڭ قارار قىلىشى بىلەن تۈزۈلۈپ نەشىر قىلىنغان ئۇنۇۋېرسال، ماتېرىيال خاراكتېرلىك ۋە ئاددىي ئوقۇشلۇق خاراكتېرلىك پايدىلىنىش كىتابى. بۇنىڭدا، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئەھۋالى ۋە ئالاھىدىلىگى ئەتراپلىق ئەكس ئەتتۈرىلىدۇ، ئۇنىڭ مەزمۇنى بىرقەدەر مول، ماتېرىيالى ئەمەلى، بىلىم دائىرىسى كەڭ. بۇ، تارىخ، تەزكىرە تۈزۈش ئۈچۈن كۆپلىگەن ماتېرىياللارنى تويلاپ ۋە تەمىن ئېتىپ بېرىپلا قالماي، يەلكى ھەرقايسىبىر پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە تارماقلىرى، مەدەنىيەت ــ تارىخ ئورۇنلىرى ۋە كەڭ كىتاپخانىلارنىڭ ئۇنۇۋېرسال تەھلىل قىلىنىدىغان ماتېرىيالالار ۋە ئۇچۇرلار بىلەن تەمىن ئېتىدۇ.

ھازىر نەشر قىلىنغان 1985 ــ يىللىق « قەشقەر يىلنامىسى » قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 ــ يىللىق يېڭى ئەھۋالى، يېڭى نەتىجىسى، يېڭى ماتېرىيالىنى ئەكس ئەتتۈرۈشنى ئاساس قىلىدۇ، تۇنجى قېتىم نەشر قىلىنغانلىقى كۆزدە تۇتۇلۇپ، بەزى تارىخىي خاراكتېرلىك ماتېرىيالالار مۇۋاپىق ھالدا كېرگۈزۈلدى.

بىز بۇ يىلنامىنى تەھرىرلەش داۋامىدا، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە رەھبەرلىرىنىڭ توغرا يېتەكلىشىگە، قىزغىن غەمخورلۇق قىلىشىغا ۋە زور كۈچ بىلەن قوللىشىغا، ۋىلايەتكە بەۋاستە قاراشلىق تارماقلارنىڭ، ناھىيە (شەھەر)لەرنىڭ پائال ياردىمىگە ئېرىشىپ، بۇ كىتابنى بىر قەدەر قىسقا ۋاقىت ئىچىدە چىقىرىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدۇق. بۇنىڭ ئۈچۈن، بىز چوڭقۇر مىننەتدارلىق بىلدۈرىمىز.

يىلنامە تۈزۈلۈپ نەشر قىلىنىش تەجرىبىمىز كەم بولغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋاقىت قىس بولغانلىقى ئۈچۈن، ھازىر كىتاپخانىلارغا تەقدىم قىلىنغان 1985 ــ يىللىق « قەشقەر يىلنامىسى »نى تۇنجى قېتىم قىلىپ باققان ئىشىمىز دېيىشكىلا بولىدۇ، كەمچىلىك ۋە نۇقسانلاردىن ساقلىنىشىمىز تەس، كەڭ كىتاپخانىلار ۋە مۇتەخەسسىسلەرنىڭ تەنقىت ۋە تەكلىپ بېرىشىنى چىن قەلبىمىزدىن ئۈمىت قىلىمىز.

1985ـ يىل ئاپرىل.

مۇندەرىجە

بەت

كىرىش سۆز

ئالاھىدە بېرىلگەن ماقالىلار

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى قەشقەردىكى ھەر مىللەت خەلقىگە غەمخورلۇق قىلادى 1

جاۋ زىياڭ زۇڭلى قەشقەرگە كېلىپ تەكشۈرۈش ۋە زىيارەتتە بولدى 3

دۆلەت ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ قاتارىدىكى قەشقەرگە كېلىپ خىزمەت تەرتىپىنى كۆزدىن كۆچۈردى 7

دۆلەت ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ قاتارىدىكى شىنجاڭدىن قەشقەر ۋىلايىتىگە كېلىپ خىزمەت تەرتىپىنى كۆزدىن كۆچۈردى 8

مەملىكەت خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بەنجەن ئىبودىنى چۆجىيە نۇرەن قەشقەرگە كېلىپ ئېكىسكۇرسىيە قىلدى ۋە خىزمەت تەرتىپىنى كۆزدىن كۆچۈردى 10

لۇ جېڭياۋ مەملىكەتلىك سىياسى كېڭەشنىڭ ئېكىسكۇرسىيە ئۆمىگىنى باشلاپ قەشقەرگە كېلىپ ئېكىسكۇرسىيە قىلدى ۋە خىزمەت تەرتىپىنى كۆزدىن كۆچۈردى 12

دۆلەتلىك ھاۋا رايى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى زۇجېڭمىڭ قەشقەرگە كېلىپ ھاۋارايى خىزمىتىنى كۆزدىن كۆچۈردى 14

گۈۋۈيۈەن كۆكيار نېفىت ـ گاز كانىنى رەسمى ئېچىشنى تەستىقلىدى 14

ۋىلايەتلىك پارتكوم ، مەمۇرى مەھكىمە 3 دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنى ئېچىپ ، شەھەر نۇقتا قىلىنغان ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى ئورۇنلاشتۇردى 15

يولداش گوگا ئىنىڭ ۋىلايەتلىك 3 دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنىدا بەرگەن دوكلادى (2 ـ قىسمى) قوشۇمچە قىلىندى 17

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 ـ يىللىق ۋەزىپىتى 38

قەشقەر ۋىلايىتىدىكى پارتىيە، ھۆكۈمەت ، ئارمىيە ئورگانلىرىنىڭ مۇھىم ھۆججەتلىرى 43

يولداش جاڭ چىڭيۈننىڭ ۋىلايەتلىك پىلان يىغىنىدا قىلغان سۆزى (قىسقارتىلمىسى)... 43

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1983 ـ يىلىق خەلق ئىگىلىكى پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە 1984 ـ يىللىق خەلق ئىگىلىكى پىلانىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى ھەققىدىكى پىكىرى (1 ـ قىسمىنىڭ قىسقارتىلمىسى) 48

ئابدۇغوپۇر سىدىق

قەشقەر ئۆلايە تلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە يىغىن ئېچىپ ، شەھەر خەزمەت ـ
52 ..... تىنى مۇزاكىرە قىلىپ ئورۇنلاشتۇرۇپ ..... بېرىش
يولداش كوگا ئىنىك ئۆلايە تلىك شەھەر خەزمىتى يىغىنى ئاخىرلاشقاندا قىلغان
53 ..... سۆزى (قىسقارتىلمىسى)
يولداش ئابدۇغوپۇر سەدىقىنىك ئۆلايە تلىك شەھەر خىزمىتى يىغىنىدا قىلغان
60 ..... سۆزى (قىسقارتىلمىسى)
ئۆلايە تلىك پارتكومنىك شۇجىسى يولداش گوگا ئىنىك ئېچىلغىنى ئۇلكىلەرگە بېرىپ
64 ..... ئىقتىسادىي تېخنىكا ئەھۋالىنى تەكشۈرگە نامىغى توغرىسىدا قىلغان دوكلادى
ئۆلايە تلىك پارتكومنىك مۇئاۋىن شۇجىسى، مەمۇرى مەھكىمىنىك ۋالىسى يولداش
ئابدۇغوپۇر سەدىقىنىك ئېچىلغىنى ئۇلكىلەرگە بېرىپ ئىقتىسادىي تېخنىكا ئەھۋا ـ
74 ..... لىنى تەكشۈرگە نامىغى توغرىسىدا قىلغان دوكلادى
يولداش ياڭ جىيەنجا ئىنىك قەشقەر ئۆلايە تلىك پارتكوم زىيالىيلار سىياسىتىنى
86 ..... ئەملىلەشتۈرۈشنى تەكشۈرۈش يىغىنىدا قىلغان سۆزى (2ـقىسمى)
يولداش تىلمۇرات توختىنىك قەشقەر ئۆلايە تلىك ئېغىر جىنايى ئىشلار جىنايى ھەركە ـ
تىگە قاتناشقۇچى زەربە بېرىش كۈرىشىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ ، ئىلغار شەخسلەر ـ
92 ..... نى تەقدىرلەش يىغىنىدا بەرگەن دوكلادى (قىسقارتىلمىسى)
يولداش ئىمىن توختىنىك ئۆلايە تكە بېۋاستە قارا شلىق ئورۇنلار نىك ئىنتىزام تەكشۈ ـ
98 ..... رۈش خىزمىتى يىغىنىدا قىلغان خۇلاسە سۆزى (قىسقارتىلمىسى)
قەشقەر ئۆلايە تلىك پارتكوم پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش ھۆججەتلىرىنى ئەستا ـ
103 ..... يىدىل ئۈگىنىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش تارقاتتى
قەشقەر ئۆلايە تلىك پارتكوم ئۇقتۇرۇش تارقىتىپ ، جايلاردىن مەركەزنىك
"1984ـيىللىق يېڭى خىزمەتنى توغرا تونۇشنىڭ ئۇقتۇرۇشى" نى ئەستايىدىل ئۈگىنىش،
105 ..... ئەشۇنىڭ قىلىنىش، ئىزچىللاشتۇرۇشنى تەلەپ قىلدى
قەشقەر ئۆلايە تلىك پارتكومنىك مەركەزنىك I ـ ئومۇرلۇق ھۆججەتنىك روھى ـ
نى ئىزچىللاشتۇرۇشقا دائىر بىر قانچە مەسىلە توغرىسىدىكى يەكرى (سىناق
107 ..... تەرىقىسىدە يولغا قويۇلىدىغان لايىھە) (قىسقارتىلمىسى)
قەشقەر ئۆلايە تلىك پارتكوم ، قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە ئاھالىسىنى (شەھەر) لىك
پارتىيە ـ ھۆكۈمەت ئاپپاراتلىرىنىڭ تەسىرىنى قىلىنىش لايىھىسىگە تەستىق جاۋاپ
118 ..... بەردى
قەشقەر ئۆلايە تلىك پارتكوم قارار چىقىرىپ ، كادىر باشقۇرۇش ھوقۇق چېكى ـ
120 ..... نى تۆۋەنگە چۈشۈردى
قەشقەر ئۆلايە تلىك پارتكوم ئۇقتۇرۇش تارقىتىپ "ئومۇمىي خەلقمەدەنىيەت تلىك،
122 ..... ئەدەبىلىك بولۇش ئېيتى" پائالىيىتىنى ئورۇنلاشتۇردى
قەشقەر ئۆلايە تلىك پارتكوم يولداش جاڭ يۈخۇادىن ئۈگىنىش پائالىيىتىنى قانات
124 ..... يايدۇرۇش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش تارقاتتى

ۋىلايەتلىك پارتكوم پۈتۈن ۋىلايەتتىكى ھەر مىللەت كادىرلىرىنى ئۆز - ئارا
تىل - يېزىق ئۆگىنىشكە ئۈيۈشتۈرۈش توغرىسىدا قارار چىقارىدى..... 126
ۋىلايەتلىك پارتكوم پۈتۈن ۋىلايەتتە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە تەۋرۈنچى
ئورۇن-قۇرۇلۇش پائالىيىتىنى كەڭ قانات يايدۇرۇش توغرىسىدا قارار چىقارىدى..... 128
قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە بىخەتەرلىك خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش توغرىسىدا
جىددى ئۇقتۇرۇش تارقاتتى..... 130
قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە تاشيول باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش ، قاتناش بىخەتەرلە-
گىگە ھەقتى تۇردە كاپالەتلىك قىلىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش تارقاتتى..... 131
قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە، قەشقەر شۆبە ھەربى رايونى 1984 - يىل قىش پەسلىدە
ئەسكەر قوبۇل قىلىش توغرىسىدا بۈيرۇق تارقاتتى..... 132
ۋىلايەتلىك پارتكوم ، مەمۇرى مەھكىمە 1985 - يىللىق « قەشقەر يىلنامىسى »
نى نەشىر قىلىشنى تەستىقلىدى..... 134

ئومۇمى ئەھۋال

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 135
جۇغراپىيەۋى ئومۇمى كۆرۈنۈشى 135
تارىخىي تەرەققىيات جەريانى 137
كىلىمات ئالاھىدىلىكى 138
مىللەتلەر ۋە نوپۇسى 138
مەمۇرى رايونلىرى 138
ئاساسلىق بايلىقى 140
ئىقتىسادىي ئەھۋالى 141
قاتناش، پوچتا - تېلېگىراف 142
ئاساسەن - ئەتىقە، قەدىمىي باددكارلىقلىرى 142
ناھىيە (شەھەر) لەرنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 142
قەشقەر شەھرى 147
ئىسلاھاتتىن ئۇنۇم ھاسىل قىلىش..... 149
قەشقەر كونىشەر ناھىيىسى 155
"4خىل" يەردىن پايدىلىنىپ، يېقىلغۇ ئورمىنى ئەسىا قىلىش..... 158
قەشقەر يېڭىشەر ناھىيىسى 162
ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك شەھەر قۇرۇش..... 166
يېڭىسار ناھىيىسى 170
يېڭىسار نىڭ ئالاھىدە مەھسۇلاتى - بادام..... 173
داڭدار قول ھۈنەر سەنئەت بويۇمى - يېڭىسار پىچىقى..... 175
يوپۇرغا ناھىيىسى .....
ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپ ماتارىپىنى تۈنجى بولۇپ
ئومۇملاشتۇرغان ناھىيە..... 179

پەيزدۋات ناھەيىسى 183
پەيزدۋات قوغۇنى 187
يەكەن ناھەيىسى 188
يەكەن ناھەيىسىنىڭ مۇداپىئە ئورھىنى سېستەمىسى قۇرۇلۇشىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 195
پوسكام ناھەيىسى 198
پوسكام ناھەيىسىنىڭ شەھەر ـ بازار قۇرۇلۇشى 204
قاغىلىق ناھەيىسى 206
كوتىنلۇن تېغى باغرىدا مۇدلەر خۇش پۇراق چاچقىسى ـ قاغىلىقنىڭ باغۋە نچىلىقى 211
مەكىت ناھەيىسى 212
مەكىت ناھەيىسىنىڭ پاختا ئىشلەپچىقىرىشى 217
مارالۇبشى ناھەيىسى 219
مارالۇبشىنىڭ سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى قاتلىدى ... 225
تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھەيىسى 229
تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھەيىسى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىغىنىسى تەبرىكلەش پائالىيىتى 235

سىياسىي

پارتىيە ، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى 238
جۇڭگو كومپارتىيىسى قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتى 238
قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە 238
جۇڭگو كومپارتىيىسى قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى 241
ئاپتونوم رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ قەشقەر شۆبىسى 241
قەشقەر ۋىلايەتلىك ئوتتۇرا سوت مەھكىمىسى 241
ۋىلايەت تارماقلىرى، خەلق تەشكىلاتلىرى 241
ناھىيە (شەھەر) لەردىكى رەھبەرلىك ئاپپاراتىنى زالىرىنىڭ ئىسىملىكى 247
پارتىيە قۇرۇلۇشى 252
ئەمەلىيەتنى چىڭىتىش قىلىپ ، ئورگان ئىسلاھاتنى ياخشى ئىشلەيلى ..... ياك جىيەنجاك 252
ئورگان ئىسلاھاتى ۋە رەھبەرلىك بەنزىلىرىنى تەكشەش 254
پارتىيىنىڭ تەشكىلىي قۇرۇلۇشى ۋە پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىشتىن ئىلگىرىكى تەييارلىق خىزمىتىلەر 255
3 ـ سەپ قۇرۇلۇشى 257
كادىرلارنى تەربىيىلەش بازىسىنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە كادىرلارنى تەربىيىلەشنىڭ مۇنتىزىملىشىشى 258
پارتىيىنىڭ زىيالىلار سىياسىتىنى تەكشۈرۈش ، ئەملىيلەشتۈرۈش 259

ۆەزىپىسىدىن ئايرىلىپ دەم ئالغان، پەنسىيىگە چىقىقان پىشقەدەم كادىرلارنى
ئورۇنلاشتۇرۇش ۆە باشقۇرۇش 260
تەشكىلات، كادىرلار تۈزۈمى ئىسلاھاتى 260
قەشقەر ۆلايەتلىك پارتكوم پارتىيە مەكتەۋى 261
پارتىيىنىڭ ئىنتىزام تەكشۈرۈش خىزمىتى توغرىسىدا ئومۇمى بايان 262
يوپۇرغا ناھىيىسى پارتىيە ئىستىلىنى كۈچەيتىلىك ياخشىلىدى 265
ئەمگەك ، كادىرلار 268
كادىرلار تۈزۈمى ئىسلاھاتىنىڭ قىسقىچە ئەھۋالى 268
كۆپ خىل ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇپ ، ئەمگەك - ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە يېڭى ۆەزىيەت يارىتايلى ..... ئىسمايىل تىلىۋالدى..... 269
ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش ۆە تەربىيىلەش 275
زىيالىلار سىياسىتى ئەمىلىيلەشتۈرۈلۈپ ، زىيالىلارنىڭ تەمىناتى ياخشىلاندى ... 276
1984 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ماتاشىدىكى ئۆزگىرىش 278
مەنئوى مەدەنىيەت 279
سوتسىيالىستىك مەنئوى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا خوشاللىنارلىق نەتىجىلەر قولغا كەلدى ..... ۋالۇ ۋېنچى 279
5يولۇش، 4گۈزەل، 3نى قىزغىن سۆيۈش پائالىيىتى 274
مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى 287
مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى پائالىيىتى 287
مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۆەزىيىتى بارغانسېرى ياخشى بولدى..... 289
قەشقەر ۆلايەتلىك 2 - قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنى..... 291
قوشۇمچە : مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە ۆەكىللەر ئىسىملىكى 293
مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدىكى يېڭى ئادەم، يېڭى ئىشلار 296
مىللى ، دىنىي خىزمەت 302
مىللى خىزمەت توغرىسىدا ئومۇمى بايان 302
ئاردىلاش ، تارقاق ئولتۇراقلاشقان ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ خىزمىتى ياخشى ئىشلەندى..... 303
تاجىك مىللىي ئاپتونوم ئوبلاستىدىن ئىككىسى قايتا قۇرۇلدى 303
دىنىي خىزمەت توغرىسىدا ئومۇمى بايان 304
قەشقەر مۇسۇلمانلىرىنىڭ دىنىي ھاياتى 306
قەشقەر ئەتىكى ئىسلام دىنى مەزھەپلىرى ۆە مەسچىتلەر 307
ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ - ئادەتلىرى 309
ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ، ياشلار ئىتتىپاقى ، ئاياللار بىرلەشمىسى 317
ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى خىزمىتى توغرىسىدا ئومۇمى بايان 317

ئەسلاھاتقا لايىقلىشىپ ئۆزلۇكسىز تەرەققى قىلىۋاتقان كومپارتىيەنىڭ ياشلار ئىتتىپاقى تەشكىلاتى ۋە ياشلار خىزمىتى..... 319
يېزىلاردىكى ياشلار ئىلىم - پەن ئۆگىنىشى ، ئىلىم - پەن ئىشلىتىشى بو - يىچە ئىلغار كوللېكتىپ ، ئىلغار شەخسلەر..... 321
قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئايالار خىزمىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 323
سىياسىي - قانۇن 325
جەمىيەت ئامانلىقىنى تەرتىۋى رۇشەن ياخشىلاندى 325
ۋىلايەت بويىچە تۇنجى نۆۋەت چاقىرىلغان سىياسىي قانۇن سېپىمدىكى ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش چوڭ يىغىنى..... 326
يېپۇرغا ناھىيىسى جەمىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزەشتە چىڭ تۇردى..... 328
ئىقتىسادىي جىنايەتچىلەرگە زەربە بېرىش كۈرىشىنىڭ نەتىجىسى كۆرۈنەرلىك بولدى..... 329
جىنايى ئىشلار رازۋېتكىسىنىڭ تېخنىكىلىق خىزمىتى تېز راۋاجلاندى 331
پانۇس چاغىنىدا خەتەردىن قۇتقۇزۇش 332
جىنايەتچى ساۋ خۇگۇاڭ ، تاڭ كېچۈەنلەرنى يوقىتىش 333
ئەدلىيە خىزمىتى توغرىسىدا ئومۇمى بايان 335
ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش، تەربىيىلەش خىزمىتى 337
ئىچكى ۋە تاشقى ھەق - تەلەپ جامائەت كۈۋالىسى 339
ئادۇۋكاتلىق خىزمىتى 340
ئەنزە مىسالىرى 341
قەشقەر شەھرىدە زور ئوغرىلىق گۇرۇھىي پاش قىلىندى 341
مەمتىمىن ئىسمايىل بۇلاڭچىلىق قىلىپ ئادەم ئۆلتۈرۈپ ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىندى..... 342
بۇلاڭچى، باسقۇنچى جىنايەتچى ۋاڭ شىڭگو قەتلى قىلىندى 342
جاڭجىنگۈڭمۇھەببەتلىشىپ ۋۇجۇتقا چىقىرالماي، ئۆچ ئېلىپ ئادەم ئۆلتۈردى... 343
3 "پوچتا چاشقىنى" جازالاندى 344
خەلق ئىشلىرى..... 345
خەلق ئىشلىرى خىزمىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 345
قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئاساسىي قانۇنلىرىنى ھاكىمىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى..... 347
يېڭىشەھەر ناھىيىسىنىڭ ئارمىيىنى ھىمايە قىلىش، ئۇلارنىڭ ئائىلىلىرىگا ياتلىرىغا ئېتىۋار بېرىش خىزمىتى 351
يېزىلارنىڭ ئىجتىمائى قۇتقۇزۇش ۋە كەمبەغەللەرگە يار - يۆلەك بولۇش خىزمىتى..... 353

ئىقتىسات

ئىقتىسادىي ئىسلاھات ۋە قەشقەرنى ئېچىش توغرىسىدا ..... ئابدۇغوپۇر سىددىق 354
1984 ـ يىللىق ئىقتىسادىي خىزمەت ھەققىدە ئومۇمى بايان 358
پىلان تۈزۈلمىسى ئىسلاھاتى قەدىمىنى تېزلىتىش كېرەك ..... لى دېڭجيې 362
يېزىلارنىڭ ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى تەڭشەپ ، توۋار ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇ ـ
رۇشنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىگە لايىقلىشايلى..... لى دېخۇلۇ 366
ئومۇمى بايان..... 370
يېزا ئىگىلىگىنىڭ رايونلارغا ئايرىلىشى ۋە نەتىجىسىنىڭ تەدبىق قىلىنىشى..... 370
مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددە بېرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمىنىڭ تەرەققىياتى
(جەدۋەل قوشۇمچە قىلىندى)..... 373
يېزىلاردىكى كەسىپىي ئاتىلىلەر ۋە نۆقتىلىق ئاتىلىلەر..... 379
يېزا ھەمكارلىق ئىگىلىگىنىڭ مالىيە ئىشلىرى تەرتىپكە سېلىندى 383
يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش خىزمىتى 385
ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراش 387
يېزا ئىگىلىك پەن ـ تېخنىكا ماتارىيى 389
يېزىلاردىكى قۇۋۋەتمەنبەسى 391
تۈپراق تەكشۈرۈش ھەققىدە ئومۇمى بايان 393
قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا ئىگىلىك كىلىمات بايلىغى 395
يېزىلاردىكى " 5 تە ياخشى " قۇرۇلۇش 398
قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا ئىگىلىك سېستېمىسىدىكى ئاپارات تارماق تەسىس قە ـ
لىنىش ئەھۋالى 401
تېرىقچىلىق..... 403
تېرىقچىلىق ھەققىدە ئومۇمى بايان 403
تېرىقچىلىق ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلمىسى ۋە ئۆزگىرىشى 406
پاختىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتىدا " بىر مىليون دەن " ئۆتكەلدىن بۆسۈپ
ئۆتۈلدى..... 408
يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىش 410
قاغىلىقنىڭ يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىشى 412
ياغلىق دان ۋە باشقا ئاز مىقدارداكى ئىقتىسادىي زىرائەتلەر 415
ئۇرۇقچىلىق خىزمىتى ھەققىدە ئومۇمى بايان 416
باغۋەنچىلىك ، پىلىچىلىك..... 419
باغۋەنچىلىكىنىڭ يېڭى قىياپىتى 419
ئەسلىگە كېلىپ گۈللىنىۋاتقان قەشقەر پىلىچىلىكى 423
ئورمانچىلىق 424
ئورمانچىلىقنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 424
ئورمانچىلىق قۇرۇلۇشىدىكى يېڭى نەتىجىلەر 428

« ئىشمالىي رايون » ئىمارەتلەر ئورنىنى قۇرۇلۇشى 429
تەبىئى ئورمانلىقلارنىڭ مۇھاپىزەت قىلىنىشى ، ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈشى ۋە تەرەققى قىلىشى 431
ئورمانچىلىق سىياسىتى ئورمانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىغا ھاياتىي كۈچ ئېلىپ كەلدى 433
چارۋىچىلىق 436
چارۋىچىلىقنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 436
چارۋا، قۇش نەسلىنى كەلتۈرۈش ۋە ياخشىلاش 440
قوش قەۋەتلىمك ئوتلاق 443
قويلاردا بولىدىغان پارازىت قۇرۇتىنى تەكشۈرۈش ۋە ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش، داۋالاش 444
يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى 445
يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ھەققىدە ئومۇمى بايان 445
يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى باشقۇرۇش ۋە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى مۇلازىمىتى 447
سۇ ئىشلىرى 449
سۇ ئىشلىرىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 449
سۇ باشقۇرۇش 454
كاچۇلۇق ، ئۇچ كۆۋرۈك سۇ باشلاش تۈگۈن قۇرۇلۇشى 457
گىدروەلېكتىرىيە خىزمىتى ھەققىدە ئومۇمى بايان 460
سۇ ئېلېكتىر ئىشلىرى 462
سۇ مەھسۇلاتلىرى ئىشلىرىنىڭ يېڭى تەرەققىياتى 464
يېزا ـ بازار كارخانىلىرى 466
تەرەققى قىلمۇاتقان يېزا ـ بازار كارخانىلىرى (1) 466
تەرەققى قىلمۇاتقان يېزا ـ بازار كارخانىلىرى (2) 468
سانائەت 472
قەشقەر سانائىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 472
قوشۇمچە : قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 ـ يىلىق سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 473
كەسكىن ئىسلاھ قىلىپ ، ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇش 477
شەھەرلەردىكى ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى دەسلەپكى ئۇنۇمگە ئېرىشتى 480
كۆمۈر سانائىتى 482
ئېلېكتىر سانائىتى 483
سىمونت سانائىتى 484
يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى سانائىتى 485

بىمە كلىكلەر سانائىتى 487
2 ـ يېنىك سانائەت 488
مىللى قول ھۈنەر ـ سەنئەت بويۇملىرى 489
ئاز سانلىق مىللەتلەر بويۇملىرى ، نەپىس سەنئەت بويۇملىرى ئىشلەپ-
چىقىرىش پىششىقەدەم ھۈنەرۋەنلەر ۋەكىللىرىنىڭ سۆھبىتى يىغىنى 492
قەشقەر بوستانلىقىدىكى مەرۋايىت ـ قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق ، بويا قىچىلىق
زاۋۇدى 493
كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش 495
كارخانىلارنىڭ تېخنىكا تەرەققىياتى 497
ئىقتىسادىي تېخنىكا ھەمكارلىق 499
قاتناش 502
تاشيول قۇرۇلۇشى 502
قوشۇمچە : قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ تاشيول مۇساپىسى خەرىتىسى ، قەشقەر
ۋىلايىتىنىڭ تاشيول مۇساپىسى جەدۋىلى ، قەشقەر شەھرىنىڭ يەرلىك
يوللىرىنىڭ مۇساپە جەدۋىلى .....
ئاپتوموبىل تېرانسپورت ئىشلىرى 503
پوچتا ـ تېلېگىراف 504
پوچتا ـ تېلېگىراف ئالاقە ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ھەققىدە ئومۇمى بايان 504
پوچتا ـ تېلېگىراف كارخانىلىرىنى تەرتىپكە سېلىش 508
خەلقارا پوچتا ـ تېلېگىراف خەۋەرلىشىشى 510
گېزىت ـ ژورنال تارقىتىش ئىشلىرى 510
شەھەر ـ يېزا قۇرۇلۇشى ۋە مۇھىت ئاسراش 511
ئاساسى قۇرۇلۇشنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 511
ئاساسى قۇرۇلۇشتا پۈل ئاجرىتىشنى ئىسلاھ قىلىپ ، مەبلەغنىڭ ئۈنۈمىنى
ئۆستۈرۈش 515
شەھەر قۇرۇلۇشى 516
يېزا ـ بازار گۈيخوا قۇرۇلۇشى 519
ناھىيە بازارلىرىدىكى سۇ بىلەن تەمىنلەش قۇرۇلۇشى 520
ھېيتكار مەسچىتى 521
مۇھىت ئاسراش ھەققىدە ئومۇمى بايان 523
مالىيە ، پۈل مۇئامىلىسى 528
مالىيە ئومۇمى ئەھۋالى 528
مالىيىدىن ئەقىل بۇلىشنى ئېچىش ئۈچۈن سېلىنغان مەبلەغ 533
ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرمۇش تەمىناتى ياخشىلاندى 533
خامچوت سەرتىدىكى مەبلەغ 535
مۇپەتتەشلىك ، نازارەتچىلىك خىزمىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 535

مۇپەتتەشلىك ، داۋازە تېچىلمىكنى كۆچەيتىپ ، ئىقتىسادىي ئىسلاھاتنى ئىلگىرى سۈرەيلى..... 536
باج خىزمىتى..... 539
پۇل مۇئامىلە ئىشلىرى ھەققىدە ئومۇمى بايان..... 540
پۇل ئوبوروتى..... 543
شەھەر - يېزىلاردىكى پۇل ئامانىتى..... 545
يېزا پۇل مۇئامىلىسى..... 546
جۇڭگو بانكىسىنىڭ قەشقەر ئىش باشقارمىسى..... 547
خەۋپسىزلەندۈرۈش خىزمىتى..... 550
خەۋپسىزلەندۈرۈش خىزمىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى..... 550
سودا..... 551
سودا ئوبوروت تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى ياخشى ئېلىپ بارايلى ... سەيدىخان بارات 551
قەشقەرنىڭ ئىسلاھ قىلىنىۋاتقان دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودىسى..... 553
ئاشلىق سېتىۋېلىش ، سېتىپ بېرىشتىكى ئۆزگىرىش..... 555
يەككە سودىگەرچىلىك جۇش ئۇرۇپ راۋاجلانماقتا..... 558
يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى بازىرى..... 560
تەمىنات - سودا..... 562
تەمىنات - سودا كوپېراتىپلىرىنىڭ سېتىۋېلىش ، سېتىش شەكلىدىكى ئۆزگىرىش..... 562
يېزا تەمىنات - سودا كوپېراتىپلىرىنىڭ تۈزۈلمە ئىسلاھاتى..... 563
مال باھاسى..... 566
مال باھا خىزمىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى..... 566
قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مال باھا سىياسىتىنى كەڭ قويۇۋېتىش توغرىسىدىكى بىر قانچە پىكىر..... 569
1984 - يىلى ئاساسلىق توۋارلارغا باھا سىنىڭ ئۆزگىرىش ئەھۋالى..... 573
مال باھا سىنى تەكشۈرۈش ئورنى..... 576
تاشقى سودا..... 577
تاشقى سودا خىزمىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى..... 577
پاكىستانغا قارىتىلغان چېگرا سودىسى..... 580
سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارىتىلغان سودىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى..... 581
تاشقى سودا تۈزۈلمە ئىسلاھاتى..... 581
ئېكسپورت قىلىنىدىغان مەھسۇلاتلار..... 582
قەشقەر گىلىمى..... 582
زىرە..... 583
قۇلياق..... 584
قەشقەر تاموژنىسى..... 585

مادده ئەشيا 586
مادده ئەشيا ئوبورۇتمىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 586
قوشۇمچە : 1984 - يىلى كىرگۈزۈلگەن ۋە سېتىلغان ئاساسلىق مادده ئەشيالار 588

ھەربى ئىشلار

قەشقەر شۆبە ھەربى رايونى 590
تارىخىي تەرەققىيات جەريانى 590
ھازىرقى تۈزۈلمە 591
رەھبەرلىك ئورگانلىرى 591
ھەربى تەلىم - تەربىيە 594
ئۇرۇش ۋاقتىدا ئەسكەرلەرنى سەپەرۋەر قىلىش ، ئالدىن تەشكىللەش مەشقى بويىچە سىناق ئۇقتۇسى 595
سىياسى خىزمەت 596
سىياسى تەربىيە 596
مەدەنىيەت ئۆگىنىش 597
قەشقەر شەھىرىدە ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە مەنتۇي مەدەنىيەت يارىتىش 598
ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە سوتسىيالىستىك مەنتۇي مەدەنىيەت يارىتىش 601
قېرىنداش مىللەت كادىرلىرىنى پائال يېتىشتۈرۈش 603
ئاساسى قاتلام قۇرۇلۇشى كۈچەيتىلدى 604
ئىلغار پارتىيە ياچېيكىلىرى ، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرى تەقدىرلەندى 605
ئاخبارات - خەۋەرچىلىك 605
ئارقا سەپ تەمىنات خىزمىتى 606
ئارقا سەپ تەمىنات خىزمىتى 606
خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتى 607
خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتىنىڭ تارىخى ۋە ھازىرقى ئەھۋالى 607
خەلق ئەسكەرلىرى ۋە سەپەرۋەرلىك خىزمىتى يېخىنى 608
خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ مەدەنىيەتلىك كەنت قۇرۇلۇشى 609
خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ قوراللىرىنى باشقۇرۇشتا 100 كۈن ۋەقە تۈغدۇرماسلىق پائالىيىتى 610
خەلق قوراللىق بۆلۈملىرىنىڭ قۇرۇلۇشى بويىچە نەق مەيدان يېخىنى 611
كونىشەر ناھىيىسىنىڭ خەلق ئەسكەرلىرى تەلىم - تەربىيىسى بازىسى 611
تەلىم - تەربىيە ئۈسۈلى ئىسلاھ قىلىنىپ ، نۆۋەتلىك تەلىم - تەربىيە ئىلگىرى سۈرۈلدى 612
پولك-مەيدانلار نىڭ قوراللىق خىزمىتى يېزا ئىگىلىك 3-دىۋىزىيىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى 612
چېگرا مۇداپىئە سى خىزمىتى 613
مۇداپىئە رايونىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى 613

ئارمىيە ، ساقچى ، خەلق 3 تەرەپ بىر كەۋدە بولغان بىرلەشمە مۇداپىئە تۈزۈلمىسى 614
چارلاش ۋەزىپىسىنى ئاشۇرۇپ ئورۇنلاش 615
چېگرا مۇداپىئە سىياسەتلىرىنى ئۆگىنىش 615
چېگرا مۇداپىئە كەزمە قۇرۇلۇشى 616
چېگرا مۇداپىئەسىدە ۋەزىپە ئىجرا قىلىش بويىچە تەجرىبە ئالماشتۇرۇش نەق مەيدان يىغىنى 617
ھەربىي خىزمەت ئۇقتىش 617
يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەسكەر يەتكۈزۈپ بېرىشى 617
بوشانغان ھەربىلەرنى زاپاستىكى ھەربىلىككە تىزىملاش ، ئىستاتىستىكا قىلىش 618
تاشقى ئىشلار 618
قوماندان دۇمن شكاك پاكستان قۇرۇغلۇق ئارمىيىسىنىڭ شتاپ باشلىغى ، گېنېرال پولكوۋنىك ھارىپنى دوستانە كۈتۈۋالدى 618

بوز يەر ئوزلەشتۈرۈش

يېقىن ئىتتىپاقلىشىپ ، قول تۇتۇشۇپ ئىلگىرىلەيلى ..... ژالە چۇنجاۋ 620
كۇلمىنۇاتقان يېزا ئىگىلىكى 3 ـ دېۋىزىيىسى 622
شوركۆل بوز يەر رايونىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 626
44 ـ پولك 626
49 ـ پولك 627
50 ـ پولك 628
51 ـ پولك 629
52 ـ پولك 630
53 ـ پولك 631
قۇرۇلۇش پولكىنىڭ شوركۆل دېخانچىلىق مەيدانى 632
شوركۆل سۇغۇرۇش قۇرۇلۇشى 633
مەكىت بوز يەر رايونىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 634
43 ـ پولك 634
45 ـ پولك 636
چېگىلىك دېخانچىلىق مەيدانى 636
48 ـ پولك 637
قەشقەر بوز يەر رايونىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 638
41 ـ پولك 638
« ما ئالمىسىنىڭ بېغى » نىڭ يېڭى قىياپىتى 640
42 ـ پولك 640
پەيزىۋات باش مەيدانى 641

شەرق شامىلى دېخانچىلىق مەيدانى 642
قەزدل بايراق دېخانچىلىق مەيدانى 642
چارۇدچىلىق فېرمىلىرىنىڭ ئەھۋالى 643
قاغىلىق 2 ـ چارۇدچىلىق فېرمىسى 643
قەزدلسۇ ئوبلاستلىق چارۇدچىلىق فېرمىسى 643
ئەقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ۋە ئائىلە دېخانچىلىق مەيدانلىرى 644
پەن ـ تېخنىكا مۇۋەپپەقىيىتى 647
يېزا ئىگىلىك پەن ـ تەتقىقاتى ئورنى 650
ئۇلچەش ـ لايىھىلەش ئەترىتى 652
قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سۇ ئىلمىكتىر قۇرۇلۇشىدىكى ھايات كۆچكە ئىگە قوشۇن... 653
بىناكارلىق شىركىتى 654
3 يىل ئىسلاھ قىلىنىپ، 3 يىل ئۆزگىرىش ياساش 655
تىرانسپورت شىركىتى 658
سېتىپ بېرىش شىركىتى 659
8 ـ مارت قەزدلىبايراق كوللېكتىۋى ـ تىرانسپورت شىركىتىنىڭ خىزمەت سا ـ
نائىتى ئۇنۇبرسال زاۋۇدى..... 661
ئاز سانلىق مىللەت تالەر ئۈچۈن خىزمەت تەلىپىنى قەتئى داۋاملاشتۇرۇپ كېلە ـ
ۋاتقان يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسى دوختۇرخانىسى..... 663
سىياسىـقانۇن ، جامائەت خەۋپسىزلىكى خىزمىتى 665

پەن ـ تېخنىكا

ئاساسى ئىھتىياج 666
پەن ـ تېخنىكا كومىتېتى خىزمىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 666
پەن ـ تېخنىكا جەمئىيىتى خىزمىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 668
جانلىنىۋاتقان يېزىلىق پەن ـ تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش جەمئىيىتى..... 670
قەشقەر ۋىلايەت تىلىك يېزا ئىگىلىك پەن ـ تەتقىقاتى ئورنى 672
يېزا ئىگىلىك پەن ـ تەتقىقاتى ئورنىنىڭ پەن ـ تەتقىقاتى مۇۋەپپەقىيىتى..... 673
قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مەملىكەتلىك تۈنجى قېتىملىق ئىلىم ـ پەن چوڭ يىغىندا
مۇكاپاتلانغان مۇنەۋۋەر پەن ـ تېخنىكا مۇۋەپپەقىيەتلىرى..... 676
1978 ـ يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئاپتونوم رايونلۇق ئىلىم ـ پەن چوڭ يى ـ
غىندا مۇكاپاتلانغان مۇنەۋۋەر پەن ـ تېخنىكا مۇۋەپپەقىيەتلىرى..... 677
1980 ـ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى مۇكاپاتلىغان پەن ـ تېخنىكا
مۇۋەپپەقىيەتلىرى..... 679
1984 ـ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى مۇكاپاتلىغان پەن ـ تېخنىكا
مۇۋەپپەقىيەتلىرى..... 680
ھاۋا رايى 681

ماؤا رایی پەن ـ تېخنىكىسى خىزمەتىنىڭ يېڭى مۇۋەپپەقىيەتلىرى 681
ماؤا رایی خىزمىتى ئىسلاھاتى 683
قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ماؤا كىملىماتى 684
1984 ـ يىللىق ماؤا كىملىماتى 687
ئاز ئۇچرايدىغان قەھرىتان قىش 690
ماؤا رایی ماتېرىيالىرىنى خەلقارادا ئالماشتۇرۇش 691
گېئولوگىيە ، يەر تەۋرەش ، ئۆلچەم 692
گېئولوگىيىلىك تەكشۈرۈشنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 692
قەشقەر يار تەۋرەش خىزمىتى ھەققىدە ئومۇمى بايان 693
ئۆلچەملەشتۈرۈش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى 695
ھايۋانات ـ ئۆسۈملۈكلەرنى كارانتىن (يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنى تەكشۈرۈش)
قىلىش 697
قاغىلىق سېرىق شاپتۇلىدىن ياسالغان كونسېرۋا 699
تەبىئى پەنلەرگە دائىر تۈرلۈك ئىلمى جەمئىيەتلەر 701

مەدەنىيەت ـ ماارىپ

ئەدەبىيات ـ سەنئەت خىزمىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 705
قوشۇمچە : قەشقەر ۋىلايىتىدىكى ئەدەبىيات ـ سەنئەت تەشكىلاتلىرى 707
ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئىجادىيىتى 709
ھېكايىچىلىق 709
خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى 710
« چېگرا يېزىسىدىكى مۇھەببەت » فىلىمىنىڭ ئىجات قىلىنىشى ۋە فىلىمگە ئې ـ
لىنىشىنىڭ قىسقىچە ئەھۋالى 711
قوشۇمچە : « چېگرا يېزىسىدىكى مۇھەببەت » كىنوسىنىڭ ئاساسى
مەزمۇنى 712
تىياتىر 714
مۇزىكا 714
ئۇسۇل 715
قوشۇمچە : تاقلىما ئۇسۇل ئۇستىدە ئىزدىنىش 719
فوتو سۈرەت 726
خەتتاتلىق ۋە ئويمىچىلىق 727
مەدەنىيەت ـ سەنئەت تەشكىلاتلىرى 728
كەسپىي سەنئەت تەشكىلاتلىرىنىڭ قىسقىچە تەرەققىيات تارىخى 728
قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكى 729
يەكەن ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى 730
ۋىلايەتتىكى كۈتۈپخانىلار 731

قەشقەر ۋىلايەت دائىرىسىدىكى ناھىيىلەر سانى 731
مەدەنىيلىشىش ھەرىكىتى ۋە ئىلىم-پەن ساھەسىدىكى ئىشلار 733
قەشقەر ۋىلايىتىدىكى مەدەنىيلىشىش ھەرىكىتى ۋە ئىلىم-پەن ساھەسىدىكى ئىشلار 733
ماتاردىپ 735
ئەقتىسادىي قۇرۇلۇش ئېھتىياجىغا لايىقلىشىپ ، ماتاردىپ ئىشلاھاتىنى ياخشى
ئېلىپ بارايلى ..... ئەيسا شاكىر 735
ماتاردىپ خىزمىتى ھەققىدە ئومۇمىي بايان 738
قوشۇمچە : ماتاردىپ خىزمىتى ھەققىدىكى ئىستاتىستىكا جەدۋەللىرى 743
بالىلار ماتاردىپى 748
باشلانغۇچ مەكتەپ ماتاردىپىنى ئومۇملاشتۇرۇش 748
ئوتتۇرا مەكتەپ ماتاردىپى 751
ئۇقتىلىق ئوتتۇرا ، باشلانغۇچ مەكتەپلەر 752
ئوتتۇرا تېخنىكوم ماتاردىپى 754
چوڭلار ماتاردىپى 756
دومۇستەكىنلىك دىخانلار ماتاردىپى ھەققىدىكى تەجرىبىنى قىسقىچە
تونۇشتۇرۇش 763
پەۋقۇلئاددە ماتاردىپ (ئەما، گاس، گاچىلار مەكتىۋى) 764
قەشقەر پىداگوگىكا ئىنىستىتوتى 765
قەشقەر ماتاردىپ ئىنىستىتوتى 767
شىنجاڭ رادىيو تېلېۋىزىيە ئۇنۇپرستېنىلىك قەشقەر شۆبىسى 768
ئالى مەكتەپ، ئوتتۇرا تېخنىكوملارغا ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش خىزمىتى 769
ئوقۇتقۇچىلار نىمىك بىلىم ئاشۇرۇشى 770
ئاخبارات ـ نەشرىياتچىلىق 771
قەشقەر گېزىتخانىسى 771
ئىسلاھات يىللىرىدىكى «قەشقەر گېزىتى» 773
سىملىق رادىيو 775
سىمسىز رادىيو 777
تېلېۋىزىيە 778
قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى 779
قەشقەر شىنخۇا كىتابخانىسى 779

تاشقى ئىشلار، مۇھاجىرلار خىزمىتى ۋە تەيۋەنگە قارىتىلغان خىزمەت

تاشقى ئىشلار خىزمىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى 781
كۈنسايىن راۋاجلىنىۋاتقان ساياھەت ئىشلىرى 782
قوشۇمچە : قەشقەردىكى ئاساسلىق ساياھەت نۇقتىلىرىنىڭ قىسقىچە
تونۇشتۇرۇشى 783

چېگرىغا ئائىت تاشقى ئىشلار 789
مۇھاجىرلار خىزمىتى 790
تەيۋەنگە قارىتىلغان خىزمەت 791

سەھىيە ، تەنتەربىيە

سەھىيە 792
سەھىيە ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ھەققىدە ئومۇمى بايان 792
پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى 795
ئانا ـ بالىلار ساقلىغىنى ساقلاش خىزمىتى 799
يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش خىزمىتى 800
يەرلىك كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاش خىزمىتى 803
ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەركىتى ۋە مەدەنىيەتلىك ، ئەدەپلىك بولۇش پا ـ
ئالىيىتى ئەھۋالى 805
قەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تېبابەت شىپاخانىسى 806
قەشقەر ۋىلايەتلىك 1 ـ خەلق دوختۇرخانىسى 807
قەشقەر تېببىي مەكتەپ 809
قەشقەر تېببىي مەكتەپ دوختۇرخانىسى 811
مەدەنىيەتلىك دوختۇرخانا قۇرۇش 812
دىسمېرتاتسىيمىدىن تاللانما 813
شىنجاڭنىڭ قەشقەر ۋىلايىتىدىكى 909 نەپەر ئۆزبېكنى قېرىنداش قان ئاقسىلى
كېسىلى بويىچە ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ئەھۋالىدىن دوكلات 813
تەنتەربىيە 819
تەنتەربىيە خىزمىتى ھەققىدە ئومۇمى بايان 819
1984 ـ يىللىق تەنتەربىيە نەتىجىلىرى 821
پارتىيىنىڭ خەلقنى بېيىتىش سىياسىتى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تەنتەنىۋى
تەنتەربىيەسىگە يېڭى ھايات ئېلىپ كەلدى 823
ئامېۋى تەنتەربىيە پائالىيىتى 824
ئۆسمۈر بالىلارنىڭ ئىشتىمن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتەۋى 826
تاققا چىقىش ھەرىكىتى 828
« چېلمىشىش ماكانى » دا يەنە ۋاسكىتبولغا ھەۋەس قوزغالدى 828

چوڭ ئىشلار خاتىرىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 ـ يىللىق چوڭ ئىشلار خاتىرىسى 829

شەخسلەرنى تونۇشتۇرۇش

ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش دەۋرىدە قەشقەردە ئىشلىگەن كومپارتىيە ئەزالىرىنى تونۇشتۇرۇش 849
جۇچۇنلىن 849
كاۋ دېڭباڭ 850
لى يۇنياڭ 851
ۋۇ نەيىن 852
شۇليانڭ 853
چېن پىڭ 854
جېڭ يىشېڭ 854
ئازاتلىقتىن كېيىن قەشقەر ۋىلايەت تىلىك پارتكومغا شۇجى بولغانلارنىڭ ئىسىملىكى..... 855
ئازاتلىقتىن كېيىن قەشقەر ۋىلايىتىگە ۋالى بولغانلارنىڭ ئىسىملىكى 855
ئاتاقلىق كىشىلەر 856
ئىسمايىل مەمەت 856
شۇي دىيەنۇبي 856
جاڭ يۇخۇا 859
ئەزىزوپ 861
ئەيسا خان سابىت 862
مەملىكەت بويىچە مۇنەۋۋەر پوچتالىيون ــ ئەكرەم 864
ا ــ دەرىجىلىك ئامانلىق ساقلاش نەمۇنچىسى ــ قەمبەرگۈل 866
ئەپي فېڭدىن ئۇقمىنچ ، يېڭى ئىستىل تىكلەش بويىچە نەمۇنچى ياش ئابدۇراخمان ئابدۇللا 867
دۇ بىڭچېن 869
يۈسۈپ ھاجى قادىر ھاجى 869
سەيدۇللا يۈسۈپ 870
خې شۇمىن 781
تۇرانىسا سادىق 872
قەشقەر ۋىلايىتىدىن ئالىي دەرىجىلىك تېخنىكا ئۇنۋانىغا ئېرىشكەنلەرنىڭ ئىسىملىكى 872
قەشقەر ۋىلايىتىدىكى مەملىكەتلىك 8 ــ مارت قىزىلبايراقدارلىرىنىڭ ئىسىملىكى 873
قەشقەر ۋىلايىتىدىكى ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك 8 ــ مارت قىزىلبايراقدارلىرى 874
قەشقەر ۋىلايەت تىلىك 2 ــ قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان ئىلغار شەخسلەرنىڭ ئىسىملىكى 874

قەشقەر ئۆلايىتى بويىچە جىنسايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە زەربە بېرىش كۈرەشى جەھەتتىكى ئىلغار شەخسىلەرنىڭ ئىسىملىكى 875
1984 - يىلى قەشقەر ئۆلايىستى بويىچە كوللېكتىپ ، يەككە ئىگىلىكنى تەرەققى قىلدۇرۇش ، شەھەر ۋە بازارلاردىكى ياشلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش جەھەتتىكى ئىلغار شەخسىلەر ، كوللېكتىپ كارخانىلاردىكى ئىلغار ئىشچى - خىزمەتچىلەر 877
1984 - يىلى 12 نەپەر ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى " مەملىكەتلىك مۇنەۋۋەر سىنىپ مۇدىرى " دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشتى 878
قەشقەر ئۆلايىستىدىن جۇڭگو كومپارتىيەسى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق 3 - قۇرۇلتىيىغا قاتناشقان ۋەكىللەرنىڭ ئىسىملىكى 878
1984 - يىلى مەملىكەتلىك 6 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 2 - سائېلمق يىغىنىغا قاتناشقان قەشقەر ۋەكىللىرى 879
1984 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق 6 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 2 - سائېلمق يىغىنىغا قاتناشقان قەشقەر ۋەكىللەر ئومىگى ئەزالىرىنىڭ ئىسىملىكى 879
قەشقەر ئۆلايىتىدىن 1984 - يىلى سىياسى مەسلىھەت كېڭىشى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق 5 - نۆۋەتلىك كومىتېتىغا ئەزا بولۇپ سايلانغانلارنىڭ ئىسىملىكى 880
قوشۇمچە : قەشقەر ئۆلايىستىنىڭ تاساسلىق سان ئىستاتىستىكىلىرى 881
ئاخىرقى سۆز 897

ئالاهىده بېرىلگەن ماقالىلار

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى قەشقەردىكى ھەرمىللەت خەلقىگە غەمخورلۇق قىلدى

1985 ـ يىلى ـ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقى خاتىرە يىلى. 30 يىلدىن بۇيان، بىسمىچ ئۆتكەن يولنى ئەسلەپ كۆرىدىغان بولساق، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى قەشقەردىكى ھەرمىللەت خەلقىگە مەڭگۈ ئۇنتۇلمىسۇن سەمىمىي غەمخورلۇق قىلدى.

قەشقەردىكى ھەر مىللەت خەلقى شۇنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايدۇكى، 1952 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى، قەشقەردىكى ھەرمىللەت خەلقى يەر ئىسلاھاتى خەلىمىسىنى خۇشال تەبرىكلەۋاتقان چاغدا، ئۇلۇغ داھىمىز رەئىس ماۋزېدۇڭ قەشقەر كونىشەھرىنى پاختەكلى يېزىسىدىكى بارلىق دېخانلارغا يازغان جاۋاپ خېتىدە " ۋەتەننى سۆيۈش، مول ھوسۇل ئېلىش چاقىرىقى ئاستىدا، تېخىمۇ ئىتتىپاقلىشىپ، تىرىشىپ ئىشلەپچىقىرىپ، ئۆزەڭلەرنىڭ ماددىي تۇرمۇشۇڭلارنى ياخشىلاڭلار ھەمدە مۇشۇ ئاساستا، ئۆزەڭلەرنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيەڭلەرنى قەدەممۇ قەدەم يۇقىرى كۆتىرىڭلار" دەپ بىزگە ئىلھام بەرگەن ئىدى. 1956 ـ يىلى، رەئىس ماۋزېدۇڭ

« يېزا ، كەنت كادىرلىرى كوپېراتىپ قۇرۇشقا رەھبەرلىك قىلىش ئەقتىدارىغا ئىگە »دىگەن ماقالىغا شەخسەن ئۆزى ئىلاۋە يېزىپ، ئۇيغۇر دېخانلىرىنىڭ سوتسىيالىستىك كوپېراتسىيىلىشىش يولىغا مېڭىش ئاكتىپلىغىنى يۈكسەك دەرىجىدە مەدھىيىلەپ، ئازسانلىق مىللەتلەرگە كەمسىتىش پوزىتسىيەسىنى تۈزەتكەن كىشىلەرنىڭ خاتا نۇقتىنەزەرلىرىگە رەددىيە بەردى.

قەشقەرنىڭ ھەممە يېرىگە مەركەزدىكى رەھبەرلىرى يوللاشلارنىڭ مۇبارەك قەدىمى يەتتى. 1949 ـ يىلى، شىنجاڭ تېچلىق بىلەن ئازات قىلىنغان غەلىبىلىك يۈرۈش ساداسى ئىچىدە، يولداش ۋاڭ جېن 2 ـ كورپۇستىكى كەڭ كوماندىر ـ جەڭچىلەرنى باشلاپ، قەشقەردە ئەسكەر تۇرغۇزۇپ، بوز يەر ئېچىپ، ئەنئەنىۋە ندىكى زور ئىشلەپچىقىرىش روھىنى جارى قىلدۇرۇپ، بىر قولىغا مىلتىق، بىر قولىغا كەتمەن ئېلىپ، شىنجاڭنى قوغداش، شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن كارامەت تۆھپە قوشتى. سوتسىيالىستىك ئىنقىلاپ ۋە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش دەۋرىدە، كومپارتىيە باشلىغى جۈدۈ ھەمدە يېڭى جېەنيىلىك، زېھىي رۇھىچىن قاتارلىق پىشقەدەم پۈرولېتارىيات ئىنقىلابچىلىرى ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ قەشقەرگە كېلىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈرۈپ، ھەر مىللەت خەلقىگە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ سالامىنى ۋە غەمخورلۇغىنى ئېلىپ كەلدى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قەلبىدە ئۆلارنىڭ ئۆچمەس سۆزلىرى، خۇشخۇي چىرايلىرى قالدى.

1965 .. يىلى ئەڭ ئۇنتۇلغۇسىز بىر يىل بولدى. ئەۋۋەل، قەدىران زۇڭلى جۇئېنلەي ۋە مۇئاۋىن زۇڭلى چېن يى چەتئەللىكى زىيارەتتىن قايتىپ كەلگەندە قەشقەردە خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈردى. ئاندىن كېيىن، مۇئاۋىن زۇڭلى خې لۇڭ مەركەزنىڭ ھال سوراش ئۆمىگىنى باشلاپ قەشقەرگە كېلىپ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 10 يىللىغىنى تەبرىكلەش پائالىيىتىگە قاتناشتى. جۇزۇڭلى مۇنداق دېدى: شىنجاڭدا دۆلەت مۇداپىئە قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش لازىم، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش كېرەك. « مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدا ئىككى تەرەپ تەرەققىي لازىم، خەنزۇ يولداشلار ئاز سانلىق مىللەت خاھىشىنى پەپەن قىلىش، مىللىي يولداشلار ئاز سانلىق ئىشكىنى تاقىۋېلىش خاھىشىنى پەپەن قىلىش كېرەك.» جۇزۇڭلىنىڭ سەممىي ۋە چوڭقۇر مەنىلىك بۇ سۆزى قەشقەردىكى ھەرمىللەت خەلقىنى بىر نىيەتتە ئىتتىپاقلىشىپ قەشقەرنى ئېچىشقا، قەشقەرنى گۈللەندۈرۈشكە ھازىرغىچە رىغبەتلەندۈرمەكتە. 10 يىللىق مەدەنىيەت ئىنقىلابى دا، قەشقەر پۈتۈن مەملىكەتكە ئوخشاش، مىسلىسىز بالايى ـ ئاپەتكە ئۇچرىدى. لېكىن، پىشقەدەم پۈرولېتارىيات ئىنقىلابچىلىرى يەنىلا قەشقەردىكى ھەر مىللەت خەلقى بىلەن قەلبىداش بولۇپ تۇردى. 1975 ـ يىلى، ئاپتونوم رايونلۇق قۇرۇلغانلىقىغا 20 يىل بولغاندا، يولداش ئۈلەنفۇ مەركەزنىڭ ھال سوراش ئۆمىگىنى باشلاپ، قەشقەردىكى ھەر مىللەت خەلقىنى مەخسۇس يوقلىدى.

پارتىيىنىڭ 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمى يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى قەشقەردىكى ھەرمىللەت خەلقىگە تېخىمۇ كۆڭۈل بولدى ۋە غەمخورلۇق قىلدى. 1983 ـ، 1984 ـ يىللىرىلا، زۇڭلى جاۋزىياڭ، دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارى فاڭ يى، كاڭ شىېن، مۇئاۋىن كومىتېت باشلىغى بەنچەن ئېردىنى، مۇئاۋىن رەئىس لۇ جېڭساۋ باشچىلىقىدىكى مەملىكەتلىك سىياسى كېڭەش ئېكىسكۇرسىيە ئۆمىگى ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ قەشقەردە خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈردى ۋە ئېكىسكۇرسىيەنى بولدى. پارتىيە ۋە دۆلەت رەھبەرلىرى

جاۋزىياڭ زۇڭلى قەشقەرگە كېلىپ تەكشۈرۈش ۋە زىيارەتتە بولدى

جاۋ زۇڭلى تاپياق خوجا مازىرىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى.

چېن ئىۋ فوتوسى.

1983 - يىلى 8 - ئاينىڭ 9 - كۈنىدىن 11 - كۈنىگىچە، گوۋۇيۈەن زۇڭلىسى جاۋزىياڭ ۋە ج ك پ مەركىزىي كومىتېت شۇجىسى خۇجىنتاۋ، كاندىدات شۇجىسى خاۋجيەنشيۇ قاتارلىقلار ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ۋاك ئېنىماۋ، ئىسمايىل ئەمەت، چېگو، چېن شى قاتارلىق رەھبەرلىرىنىڭ ھەمراھلىقىدا قەشقەرگە كېلىپ، تەكشۈرۈش ۋە زىيارەتتە بولدى.

دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان قەشقەردە قولغا كەلتۈرۈلگەن خىزمەت نەتىجىلىرىنى مۇئەييەنلەشتۈردى، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سانائىتى، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇش ھەققىدە ئۇمىت ۋە تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. جاۋزىياڭ زۇڭلى مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: شىنجاڭ ـ ۋەتىنىمىزنىڭ مۇھىم چېگرا رايونلىرىدىن بىرى بولۇپ، ئۇ ئىچكى ۋە سىرتقى ئالاقىنى ئىلگىرى سۈرۈش جەھەتتە مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ، ئەۋزەللىكىنى جارى قىلدۇرۇپ، پائال تۈردە ئېچىش، موھىم نۇقتىنى گەۋدىلەندۈرۈش، تەرتىپ بويىچە ئالغا ئىلگىرىلەش لازىم. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش ـ شىنجاڭنى زور كۆلەمدە ئېچىشنىڭ ئالدىنقى شەرتى ۋە كاپالىتى. شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى " ئىككى ئايرىلمىماسلىق " نۇقتىسىنى چىڭ تۇتۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى مۇستەھكەملەشنى ئۆزىنىڭ مۇقەددەس بۇرچى ۋە شەرەپلىك مەجبۇرىيىتى قىلىشى كېرەك.

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى قەشقەردىكى ھەر مىللەت خەلقىگە كۆكۈل بۆلدى، قەشقەردىكى ھەر مىللەت خەلقىمۇ بېيجىڭغا تەلپۈنۈپ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەتراپىغا زىچ ئۇيۇشۇپ، تىرىشىپ ئىشلەپ، قەشقەرنى ئېچىش، قەشقەرنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىپ كۆرەش قىلىشقا بەل باغلىدى. (لیۇ یاۋخۇا)

جاۋزىياك زۇكلى قاتارلىقلار قەشقەردىكى مەيزگىلىدە، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى جاك چىڭيۇننىڭ دوكلاتىنى ئاڭلىدى، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرى مەھكىمىدىكى ئاساسلىق رەھبەرلىرى يولداشلارنىڭ ھەممىلىدا، قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسى، پاختەكلە بېزىسى، قەشقەر شەھرىنىڭ سودا بازىرى، ئاپپاق خوجا مازىرى، مەخسۇت قەشقىرى مازىرى، ھېيتكار جامەسىگە بېرىپ تەكشۈرۈش، ئېكسكۇرسىيە ۋە زىيارەتتە بولدى، يەنە ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىگىنىڭ ئويۇنىنى كۆردى.

جاۋزىياك زۇكلى قەشقەردە تەكشۈرۈش، زىيارەتتە بولۇپ ئۇرۇمچىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ دوكلات يىغىنىدا، شىنجاڭنى ئېچىش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش قاتارلىق جەھەتلەردە موھىم سۆز قىلدى.

جاۋزىياك مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: غەربىي شىمالنى ئېچىشتا، شىنجاڭ ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدۇ، ئۇنى يەككە ئىقتىسادىي رايون سۈپىتىدە ئويلۇنۇش كېرەك. چۈنكى شىنجاڭنىڭ دۆلەت مۇداپىئە جەھەتتە ئىستراتېگىيىلىك ئورنى موھىم بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئىقتىسادىي جەھەتتە مەملىكىتىمىزنىڭ 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدا نۇرغۇن تەبىئى ئەۋزەل شارائىتلارغا ئىگە. ئۇ مۇنداق دېدى: شىنجاڭ ۋەتىنىمىزنىڭ 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش، قۇرۇلۇشىدا ئېچىشنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتقان كۆھنە ماكان، شىنجاڭنىڭ ئەۋزەللىگىگە ئاساسەن، شىنجاڭنىڭ ئىستىقبالىغا نەزەر سالىدىغان بولساق، شىنجاڭنى كەلگۈسىدە موھىم بولغان چارۋا مەھسۇلاتلىرى بازىسى، ئىقتىسادىي زىرائەتلەر (پاختا، شېكەر خام ئەشياسى، مۇۋە) بازىسى ۋە نېفىت ئېنېرگىيىسى بازىسى بولۇپ قېلىشى مۇمكىن دەپ ھىسابلاشقا ئاساسىمىز بار.

جاۋزىياك مۇنداق دېدى: شىنجاڭنى ئېچىش ئاساسىنى ۋە ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى پائال تۈردە ئېچىش، موھىم نۇقتىنى كەڭ دائىرىدىكى ئورۇنلاشتۇرۇش، تەرتىپ بويىچە ئالغا ئىلگىرىلەشتىن ئىبارەت بولۇشى كېرەك. ئۇ مۇنداق دەپ ھىسابلىدى: شىنجاڭنى ئېچىشنى ئومۇمەن ئىككى باسقۇچقا بۆلىدۇ: 80- يىللاردا ئاساسلىقى، تەييارلىقنى ئوبدان قىلىش ھەمدە مەبلەغ ئاز كېتىدىغان، ۋاقتى قىسقا، ئۈنۈمى ياخشى بولىدىغان، دۆلەتكە ۋە خەلق ئورمۇشىغا جىددى ئېھتىياجلىق بولغان بەزى نۇقتىلىق قۇرۇلۇشلارنى ئېلىپ بېرىش لازىم. 90 - يىللاردا قۇرۇلۇش كۆلىمىنى تەدرىجى يېيىپ، قۇرۇلۇش قەدىمىنى مۇۋاپىق تېزلىتىش لازىم. ئۇ مۇنداق دېدى: بۇنىڭ ئۈچۈن، شىنجاڭنى ئېچىشنى ھازىردىن تارتىپلا پۈتۈن مەملىكەت قۇرۇلۇشلىرىنىڭ ئىشلار كۈنتەرتىبىگە كىرگۈزۈش لازىم.

جاۋزىياك مۇنداق دېدى: شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىدا تۈۋرۈك بولىدىغان ئىگىلىك، نۇقتىلىق ئىگىلىك تۈۋەندىكى 5 خىل بولىدۇ: بىسرىنچى، دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق. ئىككىنچى، نېفىت ۋە نېھىرىستىكە ئىش قوشۇش. ئۈچىنچى، يىمەكلىكلەر سانائىتى ۋە توقۇمىچىلىق سانائىتى. تۆتىنچى، ئېنېرگىيە سانائىتى. بەشىنچى، ھۈنەرچىلىق ساياھەت سانائىتى. ئۇ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: بۇ بىر نەچچە نۇقتىلىق ئىگىلىك راۋاجلانسا، باشقا ئىگىلىككە تۈرتكە بولۇپ، بۇ رايوننىڭ ئىقتىسادىنى تەدرىجىي گۈللەندۈرگىلى، خەلقنى تەدرىجى بېيىتقىلى بولىدۇ.

جاۋزىياك شىنجاڭنى زور كۆلەمدە ئېچىش ئۈچۈن تەييارلىقنى ئوبدان قىلىش ھەققىدە توختالغاندا مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: مۇندىن كېيىن تۆۋەندىكى بىر نەچچە ئىشنى نۇقتىلىق

هالدا ياخشى تۇتۇش كېرەك: بىرىنچى، پىلان تۈزۈش. ئىككىنچى، بايلىقلارنى تەكشۈرۈش ۋە زور تۇرلەرنىڭ ئالدىنقى قارارلىق تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ياخشى ئىشلەش. ئۈچىنچى، شائىت ئىمكانىيىتىگە ئاساسەن، بەزى زۆرۈر قۇرۇلۇشلارنى ئېلىپ بېرىش. تۆتىنچى، ئەقىل بۇلىغىنى ئېچىپ، ئىختىساسلىق خادىملارنى يېتىشتۈرۈش. بەشىنچى، ئىقتىسادىي ئۇنۇمنى تەكىتلەشكە ئىنتايىن دىققەت قىلىپ، يوشۇرۇن كۈچلەرنى توۋۇق قېزىپ، مەبلەغ جۇغلاش لازىم.

جاۋ زۇگلى نۇۋەتتە شىنجاڭنىڭ سانائىتى ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇش ھەققىدە توختالغاندا مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: قەتئى ئەمەتكە كېلىپ كارخانىلارنى ياخشى تەرتىپكە سېلىپ، ئىگىلىك باشقۇرۇش سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتىرىش، تېخنىكىنى ئىلغارلاشتۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىش كېرەك. ئۇ مۇنداق دېدى: سانائەتتە مۇھىم نۇقتىنى يوشۇرۇن كۈچلەرنى قېزىشقا، ئۇنۇمنى ئۆستۈرۈشكە قارىتىش كېرەك، دېخانچىلىق، چارۋىچىلىقتىمۇ شۇنداق قىلىش كېرەك، يوشۇرۇن كۈچلەرنى قېزىش، ئۇنۇمنى ئۆستۈرۈشنىڭ ئاچقۇچى ــ بىرىنچىدىن سىياسەتكە، ئىككىنچىدىن ئىلىم ــ پەنگە تايىنىش ئاڭچىنىنى يەنىمۇ ئەملىلەشتۈرۈشتە.

جاۋ زىياڭ مۇنۇلارنى تەكىتلىدى: شىنجاڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىكى ھەل قىلغۇچ تەدبىر ــ لىرىدە ئارتۇقچىلىقلارنى جارى قىلدۇرۇپ يېتەرسىز لىكلەرنى تولۇقلاشقا دىققەت قىلمىشى كېرەك. ئۇ مۇنداق دېدى: شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىكى ئۆستۈنلىكى ناھايىتى روشەن، لېكىن ئاجىز لىغىمۇ ناھايىتى روشەن. گەۋدىلىك بولغىنى شۇكى، چېگرا رايونغا جايلاشقان، دېڭىزدىن يىراق، توشۇش ئارىلىغى بىر قەدەر ئۇزۇن، شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىنى ئويلاشقاندا، مۇشۇ مەسىلىنى تولۇق ھىساپقا ئېلىش كېرەك. مۇشۇ پايدىسىز ئامىلنىڭ رولىدىن ئىگىمەر چارە ــ ئۇسۇللار بىلەن چەتنەپ ۋە ئۇنى ئازايتىپ، ئۆز ئۆستۈنلىكىنى جارى قىلدۇرۇش كېرەك.

جاۋ زىياڭ مۇنداق دېدى: بىز ئىقتىسادىي خىزمەتتە ھەممە ئىشنى ئىقتىسادىي ئۇنۇمنى ئۆستۈرۈشنى دەۋر قىلىشىمىز كېرەك. ئۇ مۇنداق دېدى: ھەر بىر رايون شۇ جايىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش شارائىتىغا باپ كېلىدىغان، ئۆستۈنلىككە ئىگە بولغان، ئىگىلىكتە تۈۋرۈك بولالايدىغان كەسىپنى تەتقىق قىلىپ تەسىس قىلىشى، ئەرزان باھالىق، كۆرىكەم تۇۋارلارنى ئىشلىشى ۋە سىرتقا چىقىرىشى، ئۆز رايونىدا ئىشلەپچىقىرىش تەننەرقىي يۇقىرى بولۇپ قالمىدىغان ياكى يوق تۇۋارلارنى كىرگۈزۈشى كېرەك.

جاۋ زىياڭ تاشقى سودىنى راۋاجلاندۇرۇش ھەققىدە توختالغاندا مۇنداق دېدى: شىنجاڭ دېڭىزدىن يىراق بولغىنى بىلەن، ئوتتۇرا ئاسىيا، دېڭىز قولتۇغىدىكى دۆلەتلەرگە دېڭىز يولىنى رايونلىرىدىن يېقىن، يەنە كېلىپ، ئۆرپ ــ ئادەت مۇناسىۋىتى بار، مۇشۇ تەرەپلەرگە قارىتىلمىدىغان تاشقى سودىنى ئېچىشنىڭ ئىستىقبالى بار.

ئۇ مۇنداق دېدى: شىنجاڭنىڭ ئىلاھىدىلىكى شۇكى، بۇ يەردىن خام ئەشيا چىقىدۇ. پاختا، قوي يۇڭى ناھايىتى داڭلىق. ھازىر، ھەممە ئادەم پىششىقلاپ ئىشلەش بىلەن شۇغۇللىنىشنى ئويلاشتەك بىرخىل خاھىش بار. ئەلۋەتتە، بىر قىسمىنى پىششىقلاپ ئىشلىمەي بولمايدۇ، لېكىن پىششىقلاپ ئىشلەش سانائىتىنى قارىغۇلارچە راۋاجلاندۇرماسلىق كېرەك. خام ئەشيانى سىرتقا چىقىرىشتىنمۇ پايدا ئالغىلى بولمىدىغۇ.

جاۋ زىياڭ يەنە شىنجاڭنى ئېچىشتا ئىكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇقتا، موھىتنى ئاسراشقا دىققەت قىلمىشنى تەكىتلىدى.

جاۋزىياك مۇنداق دىدى: شىنجاڭنى ئېچىشتا، ئىشلەپچىقىرىش- قۇرۇلۇش بىكىتۈەنى ئۆ- چۈنمۇ ئۈستۈنلۈكنى قانداق جارى قىلدۇرۇش مەسىلىسى مەۋجۇت. ئۇ مۇنداق دىدى: يېڭى ۋە- زىيەتنىڭ ئېھتىياجىغا لايىقلىشىش ئۈچۈن، بىكىتۈەن ئىدىيىدە يەنمۇ ئازات بولۇپ، تۈزۈلمە، ئىگىلىك شەكلى جەھەتلەردە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىپ، دېخانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق- نى، يېزا ئىگىلىك، سانائەت، سودىنى بىرلەشتۈرۈپ، ھەم پۈتۈن رايون خاراكتېرلىق ئۇد- ۇر بىرسال شىركەتكە ئايلىنىشى، ھەم چوڭ قۇرۇلۇش تەرەققىيات شىركىتىنىڭ رولىنى ئويناشى كېرەك. بىكىتۈەن بىر چوڭ شىركەت، چوڭ كارخانا سۈپىتىدە، ئىچكى قىسىمدا كۆپ خىل شەكىل- دىكى ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى قوللىنىشى كېرەك، بولۇپمۇ، دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق مەيدانلىرىدا ئائىلە بويىچە مەسئۇلاتقا بىرلەشتۈرۈش ھۆددىگەرلىك تۈزۈمىنى سىناق تەرە- قىسىدە يولغا قويۇشى، يەنى"چوڭ دېخانچىلىق مەيدانى ئىچىدە كىچىك دېخانچىلىق مەيدانى بولۇشى" كېرەك. بۇ خىل كىچىك دېخانچىلىق مەيدانلىرى ئائىلىۋى دېخانچىلىق مەيدانى شەكـ- لىدە بولىدۇ، لېكىن ئۇ "كىچىك ھەم تولۇق"ئەمەس، بەلكى كەسىلەشكەن بولىدۇ.

جاۋزىياك ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىشتە شىنجاڭنىڭ چوڭ ياخشى ۋەزىيىتىنى يەنمۇ راۋ- ۋاجلاندۇرۇشنى تەكىتلىدى. ئۇ مۇنداق دىدى: مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش — شىن- جاڭدا بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان چوڭ ئىش، تۇرلۇك خىزمەتلەرنى ياخشى ئىشلەشنىڭ ئاچ- قۇچى. شىنجاڭدا، ھەر قانداق جايدا بۇ ئاچقۇچتىن ئايرىلغاندا، بارلىق خىزمەتتىن سۆز ئاچقىلى بولمايدۇ. مۇندىن كېيىن شىنجاڭنى ئېچىش، شىنجاڭنى گۈللەندۈ- رۈش ئۈچۈن، مۇشۇنداق تېچ، ئىتتىپاق بولغان چوڭ ياخشى ۋەزىيەتنى داۋاملىق راۋاجلان- دۇرۇش كېرەك. ھەر جەھەتنىڭ ئىتتىپاقلىقى، ھەمكارلىقىنى، جۈملىدىن ئارمىيە بىلەن خەلـ- قنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى، ئارمىيە بىلەن ھۆكۈمەتنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى، يېڭى كادىرلار بىلەن كونا كادىرلارنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى، بولۇپمۇ ھەر مىللەت خەلقى ۋە كادىرلىرىنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى زور دەرىجىدە كۈچەيتىش كېرەك. بۇ، شىنجاڭنى زور كۆلەمدە ئېچىشنىڭ ئالدىنقى شەرتى ۋەكالالتى.

ئۇ مۇنداق دىدى: مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى يەنمۇ كۈچەيتىشتە ئىشلەشكە تېگىشلىك خىزمەتلەر ناھايىتى كۆپ، بۇ يەردە ئىدىيە جەھەتتە ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشقا تېگىشلىك ئىككى نۇقتىنى زىكىر قىلىمەن: بىرىنچى، شىنجاڭدىكى مىللەتلەر ئارىسىدا "ئىككى ئايرىلالماسلىق"- نى، ئىككىنچى، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ چوقۇم ۋەتەننىڭ چوڭ ئائىلىسىدە زىچ ئىتتىپاقلىشىشى كېرەكلىكىنى يەنە تەكىتلەپ ئۆتتىمەن. مۇنداق ئىچكى تارتىشىش كۈچىنى كۈچەيتىشكىلا بولمايدۇكى، ئاجىزلاشتۇرۇشقا بولمايدۇ. بۇ قېتىم بىز شىنجاڭغا كېلىپ، "ئىككى ئايرىلالماسلىق" نى، يەنى شىنجاڭنىڭ خىزمەتلىرىنى ياخشى ئىشلەش، شىنجاڭنىڭ تۇرلۇك ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشتا، ئاز سانلىق مىللەتلەردىن ئايرىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى، شۇن- داقلا، خەنزۇلاردىن ئايرىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى ھەممە يەردە ئاڭلىدۇق. بۇ سۆز ناھايىتى توغرا، تارىخىي تەجرىبىلەرنىڭ قىسقىچە يەكۈنى.

جاۋزىياك مۇنداق دىدى: شىنجاڭ ئۇزاقتىن بۇيان ۋەتەنىمىزنىڭ موھىم بىر تەركىۋىي قىسمى، بۇ يەردىكى ھەر مىللەت خەلقى قېرىندىشلارچە ئىنتىلىۋىي ئەنئەنىگە ئىگە، ئۇلار ۋە- تەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش ئۈچۈن ئىگىلمەيـ ـسۈنمايـ كۈرەشـ قىلىپ كەلدى. بىرتەرەپتىن،

بىز شۇنى كۆرۈشىمىز كېرەككى، ئىستىراتېگىيە جەھەتتە، ئىقتىسادىي جەھەتتە، شىنجاڭ ۋەتەنىمىزنىڭ ئىنتايىن موھىم جايى، شىنجاڭدىكى كەڭ زېمىن، مول بايلىق، ئەمگەكچان، باتۇر خەلق ۋەتىنىمىزنىڭ 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئۈچۈن موھىم تۆھپە قوشىدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن، شىنجاڭنىڭ ئېچىلىشى، شىنجاڭدىكىھەر مىللەت خەلقىنىڭ بەيمىشى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ يار-دەمدىن ئايرىلالمايدۇ. ئۇ مۇنداق دېدى: شىنجاڭنىڭ تەرەققىياتىنىڭ قانداق بولۇشى پۈتكۈل دۆلىتىمىز بىلەن باغلىنىشلىق.

جاۋزېياڭ مۇنداق دېدى: پائال تۇردە شىنجاڭنى ئېچىش، شىنجاڭنى كۈللەنـدۈرۈش، 4نى زامانىۋىلاشتۇرۇشقا تۆھپە قوشۇش ئۈچۈن، مەركەز شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىدىن ۋە كەڭ كادىرلاردىن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداشنى ئۆزىنىڭ مۇقەددەس بۇرچى ۋە شەرەپلىك مەجبۇرىيىتى قىلىشنى، بارلىق سۆز - ھەركەتلىرىنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا پايدىلىق بولۇشىنى،ۋەتەننىڭ بىرلىكىگە پايدىلىق بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ. كادىرلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، بۇ، ئەخلاقتىمۇ، قابىلىيەتتىمۇ تەڭ يېتىشىشنى ئۆلچەشتىكى موھىم بىر بەلگە. كومپارتىيە ئەزالىرى ئۈچۈن ئېيتقاندا، بۇ، پارتىيەۋىلىكىنىڭ موھىم بىر ئىپادىسى.

(شىنخۇا ئاخبارات ئاگېنتلىقىنىڭ 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىكى خەۋىرىدىن)

دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارى فالچىي قەشقەرگە كېلىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈردى

يولداش فالچى كونىشەھەر ناھىيىسىنىڭ پاختەكلە يېزىسىدا ئەزالار بىلەن سەيلىگە پاراڭلاشماقتا.

جېن لىيو خوتوس.

1984 - يىلى 8 - ئاينىڭ 12 - كۈنىدىن 13 - كۈنىگىچە، جۇڭخۇا خەلق كومىتېتىسىياسىي بىيوروسىنىڭ ئەزاسى، دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارى فالچىي ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ دائىمى ھەيئەت ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى يولداش سۇڭ خېنلياڭنىڭ ھەمراھلىغىدا، قەشقەرگە كېلىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈردى.

فالچى يى قەشقەردىكى مەزگىلىدە، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم، قەشقەر مەمۇرىي مەھكىمىدىكى مەسئۇل يولداشلارنىڭ ھەمراھلىغىدا، قەشقەر شەھىرىدىكى دېخانچىلىق مەھسۇلاتلىرى سودا بازىرى، كونىشەھەر ناھىيىسىنىڭ پاختەكلە يېزىسى، ئاپپاق خوجا مازىرى، ھېيتكار جامەسى ۋە قەشقەر شەھەرلىك ھۈنەر - سەنئەت بويۇملىرى زاۋۇدىنى كۆزدىن كۆچۈرگەن،ۋە ئېكسكۇرسىيە قىلغاندىن كېيىن، ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى يالقۇجىيە نجاڭنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلىدى، قەشقەردىكى 50 نەپەردىن ئارتۇق پەن - تېخنىكا خادىمىنى قوبۇل قىلدى.فالچى

يى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىغا، گوۋۇيۈەنگە ۋاكالىتەن، چىگرا رايونىدا ئۇزاققىچە ئىشلەش داۋاملاشتۇرۇپ كەلگەن زىيالىلار، ھەر مىللەت كادىرلار ۋە ئاممىدىن سەممىي ھال سورىدى.

فاڭ يى دوكلات ئاڭلىغاندىن ۋە قوبۇل قىلىشتىن كېيىن موھىم پوليورۇق بەردى. ئۇمۇنداق دېدى: شىنجاڭنىڭ يەر ئۈستى، يەر ئاستى بايلىقلىرى ناھايىتى مول، مىللەتلەر ئارىسىدىكى ئىتتىپاقلىقمۇ ناھايىتى ياخشى. شىنجاڭ ماڭا چوڭقۇر، ناھايىتى ياخشى تەسىر قالدۇردى. شىنجاڭدا راسا ئۈمىت بار.

ئۇ مۇنداق دېدى: قەشقەرنىڭ 4نى زاماننۇ بلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى قەدىمىنى تېزلىتىش ئۈچۈن، ئەڭ موھىمى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ياخشى يولغا قويۇش لازىم. ئاز سانلىق مىللەت يولداشلار خەنزۇ يولداشلارنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى ئۆگىنىشى لازىم. ئۆز ئارا ئۆگىنىش، ئۆزئارا ياردەم بېرىش، بىر ئادەمدەك ئىتتىپاقلىشىش لازىم، شۇنداللا كۈچ- قۇۋۋەتكە بولالايمىز.

ئۇ مۇنۇلارنى ئالاھىدە تەكىتلىدى: شىنجاڭ، قەشقەر قېرىنداش ئۆلكە، رايونلار بىلەن ھەمكارلىقنى كۈچەيتىش، پۈتۈن مەملىكەت بىلەن ئۈچۈرلۇشۇپ تۇرۇشى كېرەك. ئۇ مۇنداق دېدى: تەكلىپ قىلىنغانلار بولىدۇ، تەكشۈرىگە ئېلىنىدىغانلار بولىدۇ، ئۆگىنىشكە ئادەم ئەۋەتىلىدۇ، بۇ پۈتۈن خەلقنىڭ ئورتاقلار. ئۈچۈرنى ئىگەللىمىگەندە، ئالغا باسقىلى بولمايدۇ، ئۈچۈر كۆپ بولسا، مەنبە ئېچىش يوللىرىمۇ كۆپىيىدۇ. سىرتقى ئۆلكە، رايونلارنىڭ ئىلغار تەجرىبىلىرىگە، ئىلغار تېخنىكىسىغا قارىتا، «ئەككېلىش مەسلىگى»نى قوللىنىش كېرەك. ھەمدە باشتىن باشلىماسلىق لازىم. قېرىنداش ئۆلكە، رايونلار بىلەن ھەمكارلىشىشنى ياخشى يولغا قويغاندىن تاشقىرى، چەتئەللەر بىلەنمۇ ھەمكارلىشىشنى يولغا قويۇشقا بولىدۇ. ئۈچۈردىن خەۋەردار بولۇنسا، ھەمكارلىشىش ياخشى يولغا قويۇلسا، تۇرلۇك ئىشلىرىمىزنى تېخىمۇ ئۇنۇملۇك ئىلگىرى سۈرگىلى بولىدۇ.

ئىقتىسادىي خادىملار ھەققىدە توختالغاندا ئۇ مۇنداق دېدى: بىز شىزاڭنىڭ تەجرىبىسىدىن ئۆگىنىپ، ئىچكىرى جايلاردىن ئىختىساسلىق كەشىلەرنى جەلپ قىلىشى بولىدۇ. شىزاڭ بىر نەچچە يىل خىزمەت قىلدۇرۇپ، ئەسلى جايىغا قايتۇرۇش چارىسىنى قوللىنىپ، ناھايىتى ياخشى ئۇنۇم ھاسىل قىلدى. ئىچكىرى جايلاردىن ئىختىساسلىق خادىملارنى جەلپ قىلىشتا، دەسلەپتە بۇنداق ۋاقىتنى بەك ئۇزۇن بېكىتمەۋەتمەڭلار، ئۇنداق قىلما، خەقنى قورقۇتۇپ قويىسىلەر. خەق بۇ يەرگە كېلىپ 3 ئاي دەرس سۆزلىسىمۇ قارشى ئېلىشمىڭلار كېرەك. ئۇ مۇنداق دېدى: سىلەرنىڭ بۇ يەردە ئۇزاققىچە ئىشلىگەنلىگىڭلار ئاسانغا چۈشمەيدۇ ۋە قىممەتلىك ھەم ناھايىتى ئەھمىيەتلىك. مەن كۆچىلىكىنىڭ بۇ يەردە ئوبدان ئىشلىشىنى، 4نى زاماننۇ بلاشتۇرۇشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىپ كۈرەش قىلىشىنى ئۈمىت قىلىمەن.

(«قەشقەر گېزىتى» نىڭ 1984 - يىل 16 - ئاۋغۇست سانىنىڭ 1 - بېتىدىكى قارالسۇن)

دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارى كاڭ شىئېن قەشقەر ۋىلايىتىدىكى كېلىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈردى

1983 - يىل 9 - ئاينىڭ 11 - كۈنىدىن 13 - كۈنىگىچە ، ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارى كاڭ شىئېن نېپىت مىنىستىرلىگى ۋە ئاپتونوم رايونلىق مەسئۇل يولداشلاردىن خۇاڭ كەي ، لى جىڭ ، خۇڭ خەنلياڭ قاتارلىقلارنىڭ ھەمراھلىقىدا، قەشقەر ۋىلايىتىدىكى كېلىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈرۈپ ، تەكشۈرۈش ، تەتقىق قىلىش ئېلىپ باردى .

مۇشۇ مەزگىلدە ، كاڭ شىئېن ۋىلايەتلىكى ۋە جەنۇبىي شىنجاڭ نېپىت قېدىرىپ تەكشۈ-

رؤش قوماندانلىق شتاۋىدىكى رەھبىرلىرى يولداشلارنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلىدى ، كۆكيار نەپىتى لىگىنى كۆزدىن كۆچۈردى ، قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسى قاتارلىق جايلارنى ئېكىس كۇرسىيە قىلدى ، قەشقەر ئۇلايمتىمنىڭ نەپىت سانائىتىنى ۋە باشقا خىزمەتلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش توغرۇلۇق ئومۇمىت ۋە تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى .

كاڭ شىئېن كۆكيار نەپىتلىگىنى ئېچىش مەسلىسى ھەققىدە توختالدى. ئۇ مۇنداق دېدى : كۆكيار نەپىتلىگىنى ئېچىش كېرەكمۇ - يوق؟ جاۋاپ شۇكى، ئېچىش كېرەك. قانچىلىك چوڭلۇقتا ئېچىش كېرەك؟ ئەۋۋەل 3 يىللىق ، يەنى 1984 - يىلدىن 1986 - يىلغىچە بولغان ۋەزىپىلەرنى بېكىتمىش كېرەك. ئۇ مۇنداق دېدى: ھازىر، ئىگەللەنگەن ئەھۋال ۋە بايلىقلارغىلا ئاساسەن ، بىرىنچى قەدەمدىكى قۇرۇلۇشنى ئېلىپ بېرىشقا توغرا كېلىدۇ. كۆز ئالدىمىزدىكى ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئېچىشتا 3 كۆرسەتكۈچكە يېتىش لازىم : بىرىنچىسى ، 1986-يىللىق نەپىتىنىڭ مەھسۇلاتىنى150 مىڭ تونناغا يەتكۈزۈش، 150 مىڭ تونناغا نەپىت ئايرىش زاۋۇدى قۇرۇش ، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى قەشقەر ، خوتەن ،ئالى قاتارلىق ۋىلايەتلەرنىڭ مايغا بولغان ئېھتىياجىنى ھەل قىلىش : ئىككىنچى ، 60 مىڭ تونناغا بېرىكمە ئامېمىياك زاۋۇدى قۇرۇش ، 60 مىڭ تونناغا بېرىكمە ئامېمىياك زاۋۇدىغا بىر يىلدا تەخمىنەن 200 مىليون كۇبېمېتىر گاز كېتىدۇ ، مۇنداق بولغاندا، بۇ يەردىكى دېخانلارغا خېمىيىۋى ئوغۇتنى بىر ئاز كۆپەيتىپ بەرگىلى ، ئاشلىق مەھسۇلاتىنى بىر ئاز كۆپەيتكىلى بولمىدۇ ؛ ئۇچىنچى، كۆرسەتكۈچ سۇيۇقلاشتۇرۇلغان گازدىن ئىبارەت ، نەپىتلىكنىڭ تەبىئى گازى تەركىۋىدىكى كۆپلىگەن يېنىك ماي، سۇيۇق ھىدرو كاربونلارنى ئامال قىلىپ ئېلىپ، يېقىلغۇ قىلىش ئۈچۈن بىر قەدەر مەركەزلىك بولغان بىر نەچچە شەھەرنى سۇيۇقلاشتۇرۇلغان گاز بىلەن تەمىن ئېتىش لازىم . 3 يىل ئىچىدە بۇ 3 كۆرسەتكۈچ ئورۇنلىنىدۇ ، بۇ — بىرىنچى قەدەم . ئۇ يەنە مۇنداق دېدى : نەپىتلىكنى ئېچىشنىڭ ئىككىنچى باسقۇچىغا كەلسەك ، جەنۇبىي شىنجاڭ ئىگىلىگىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ ، سۇپىتى يەنە ئۆستۈرۈلمىدۇ ، نەپىت ئايرىش زاۋۇدى ، خېمىيىۋى ئوغۇت زاۋۇدى كېڭەيتىلىدۇ ، ئۇ — ئىككىنچى باسقۇچتا ئويلىنىلمىدىغان مەسىلە .

كاڭ شىئېن نەپىت قېدىرىپ تەكشۈرۈش قوماندانلىق شتاۋىدا يەنە مۇنداق دېدى: قېدىرىپ تەكشۈرۈشنى ياخشى ئۇتۇش ، پۈتكۈل ئويمانلىقنىڭ يەر قاتلىمىنى تەۋرىتىپ تۈرۈپ ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈشنى ياخشى ئېلىپ بېرىش لازىم ، تېخنىكا سەۋىيىسىنى يۇقۇرى كۆتىرىپ، نەپىتلىكنىڭ يەر ئاستى ئەھۋالىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىپ، پۈتكۈل جەنۇبىي شىنجاڭنى قېدىرىپ تەكشۈرۈش ، ئېچىش ئۈچۈن تەجرىبە بىلەن تەمىن ئېتىش لازىم ؛ نەپىت قوشۇنىنىڭ قۇرۇلۇشىنى ياخشى ئۇتۇپ ، سىياسىي، تېخنىكاجەھەتلەردە بىر قەدەم زور دەرىجىدە يۇقۇرى كۆتىرىپ ، مۇنداق كېيىنكى تېخىمۇ زور ۋەزىپىلەرنى كۈتۈۋېلىش لازىم! نەپىت بازىسى قۇرۇلۇشىنى ياخشى ئۇتۇش، ئىشچىلار، كادىرلارغا قارىتا نۆۋەت بىلەن ئالماشتۇرۇش ئۇزۇن قاتارلىقلارنى يولغا قويۇش لازىم.

ئۇ يەنە قەشقەردىكى ھەر مىللەت خەلقىنى خۇياۋباڭ، جاۋزىياڭ يولداشلارنىڭ شىنجاڭنى ئېچىش ، غەربىي شىمالنى ئېچىش توغرىسىدىكى سۆزىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ، 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ياخشى ئېلىپ بېرىش ، ۋەتەنسىزلىنىڭ چېگرا رايونىنى قوغداش ئۈچۈن تىرىشىپ كۈرەش قىلىشقا ئىلھاملاندۇردى.

مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى بەنچەن ئېردېنى چۆجىيەنزەن قەشقەرگە كېلىپ ئېكىسكۇرسىيە قىلدى ۋە خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈردى

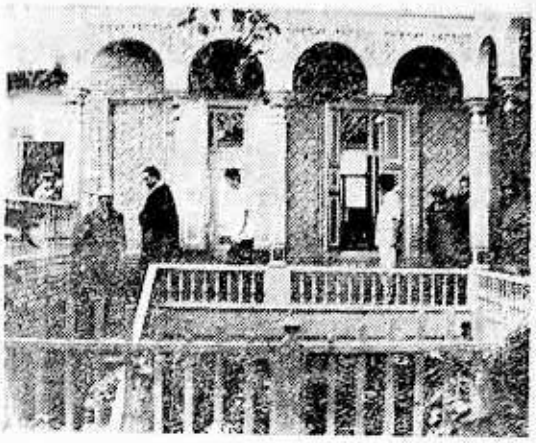

بەنچەن ئېردېنى قەشقەر شەھرىدىكى ئاھالىلار قورۇسىدا.

جېن لېۋ فوتوسى

1984 - يىل 9 - ئاينىڭ 4- كۈنىدىن 8- كۈنىگىچە ، مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كۆمىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى بەنچەن ئېردېنى چۆجىيەنزەن ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ دائىمى ھەيئەت ئەزاسى بادەي، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كۆمىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى شارشىبېكلەر نىڭ ھەمراھلىغىدا، قەشقەرگە كېلىپ ئېكىسكۇرسىيە قىلدى ۋە خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈردى. بەنچەن ئېردېنى ۋىلايەت رەھبەرلىرىنىڭ دوكلادىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمىدىكى ئاساسلىق رەھبەرلەر يولداشلارنىڭ ھەمراھلىغىدا، ئېلگىرى - كېيىن بولۇپ قەشقەر شەھرىدىكى دىخانچىلىق مەھسۇلاتلىرى سودا بازىرى ، ھېيتكار جامەسى ، خەلق باغچىسى ۋە چەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونى، يېزا ئېگىلىك 3 - دېۋىزىيىسىگە بېرىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈردى، ئېكىسكۇرسىيە قىلدى ، زىيارەتتە بولدى . بەنچەن ئېردېنى قەشقەردىكى مەزگىلدە دەل ئىسلام دىنىنىڭ قۇربان ھېيتى مەزگىلىگە دۇچ كەلگەن ئىدى ، ئۇ كادىر ، زىيالىي ، شەھەر ئاھالىسى بولۇپ 6 ئۇيغۇر ئائىلىسىگە يەتە ئوقىدى ۋە كۆپچىلىك بىلەن بىرلىكتە قۇربان ھېيىت ئۆتكۈزدى .

بەنچەن ئېردېنى قەشقەردىكى مەزگىلدە، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش مەسىلىسى ئۈستىدە يولىيورۇق بەردى، ئۇ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى : پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىزنى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشكە چاقىردى ، قەشقەر- كۆپ مىللەتلىك رايون، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش تولىمۇ مۇھىم. ئىتتىپاقلاشمىغاندا جەمئىيەتچىچ بولمايدۇ، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ خىزمەتلىرىنى ياخشى ئىشلەشكىمۇ مۇمكىن بولمايدۇ. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتكەندىلا، تېچ- ئىتتىپاق بولغان سىياسى ۋەزىيەتكە ئىگە بولغىلى بولىدۇ.

ئۇ بۈرۈن قەشقەردە يۈز بەرگەن بەزى ۋەقەلەر ئۈستىدە، بولۇپمۇ 1981 - يىلىق يۈز بەرگەن 30 - ئۆكتەبىر ۋەقەسى ئۈستىدە توختالدى. ئۇ مۇنداق دېدى: مۇنداق ۋەقەنىڭ يۈز بېرىشى بەكمۇ كۆڭۈلسىزلىك، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا پايدىسىز بولۇپ، ھەر مىللەت خەلق ئاممىسى ئوتتۇرىسىدىكى ئىناقلىقنى ئوڭايلا زىيان يەتكۈزۈپ قويىدۇ. بۇ، ئېلگىرى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ ياخشى يولغا قويۇلمىغانلىقىنى، مىللى زىددىيەت مەسىلىلىرى كۆپ يىل دەۋاملىنىپ كېتىپ، ئومۇمى پارتلاش بولغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. ئۇ مۇنداق دېدى:

پارتىيە مەركىزى كومىتېتى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە يولداش ۋالۇ ئېنىماۋۇنىڭ بۇ مە-
سىلىنى ھەل قىلىشى ئىنتايىن توغرا بولدى. بۇ — مۇۋەپپەقىيەتلىك تەجرىبە. مۇندىن كېيىن
مۇبادا سۈركىلىش بولسا، ۋاقتىدا ھەل قىلىمساق، تېخىمۇ زور پارتلاش يۈز بېرىشى مۇمكىن.
شۇڭا بىز مۇشۇنداق "مىنا" نى كۆمۈۋەتمەسلىكنى ئۈمىت قىلىمىز، ئەگەر كۆمۈلىگەن بولسا،
پارتلاشتىن ئىلگىرى دەرھال قېزىپ چىقىرىۋېلىش لازىم.

بەنچەن ئىردېنى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى، مىللەتلەر مۇناسىۋىتى، مىللەتلەر باراۋەرلىكى
قاتارلىقلار ھەققىدە توختالغاندا، ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونىنىڭ ئىقتىسادى، مەدەنىيىتى
ئىشلىرىنى تېز راۋاجلاندۇرۇش كېرەكلىكىنى تەكىتلىدى. "ئىككى ئايرىلالماسلىق" ھەققىدە
توختالغاندا مۇنداق دېدى: ھازىر "ئىككى ئايرىلالماسلىق" دېگىنىمىز خەنزۇ كادىرلار ئاز
سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ ياردىمىگە مۇھتاج، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىمۇ خەنزۇ كا-
دىرلارنىڭ ياردىمىگە مۇھتاج؛ ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونى ۋەتىنىمىزنىڭ ئىچكىرى جايلى-
رىنىڭ ياردىمىگە مۇھتاج، ئىچكىرى جايلارمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونىنىڭ ياردىمىگە
مۇھتاج دېگەنلىك. خەنزۇ كادىرلار ئاردىلىقىنى يېراق كۆرمەي، چېگرا رايونىنى گۈللەندۈرۈشكە
كەلدى، ئاز سانلىق مىللەت يولداشلار قارشى ئېلىش پوزىتسىيىسىدە بولۇشى كېرەك، ئۇلارنى
چەتكە قېقىشقا ۋە كەمسىتىشكە، "بىزنىڭ جايىمىزنى ئىگەللىۋالدى" دەپ قاراشقا بولمايدۇ.
شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، خەنزۇ يولداشلار چېگرا رايونىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۈچۈن
جان دىلى بىلەن ياخشى ئىش قىلىپ بېرىشى كېرەك. "ئازات قىلغۇچى" قىياپىتىدە ئۆزىنىگە
تەمەنna قويسا بولمايدۇ. ئاز سانلىق مىللەتلەرنى كۆزىگە ئىلماي، "قالاق"، "يوپيىمىاس"
دەپ قارىسا بولمايدۇ. ئۆز ئارا ھۆرمەتلەش، ئۆز ئارا ئۆگىنىش كېرەك، بولۇپمۇ، رەھبىرى
كادىرلار ئارىسىدا، تېخىمۇ ئۆز ئارا ھۆرمەتلەش، ئۆز ئارا ئۆگىنىش كېرەك. ئىككى مىللەت
ئۆز ئارا ماسلىشىشى، بىر ئادەمدەك ئىتتىپاقلىشىشى كېرەك، شۇنداق قىلغاندىلا، خىزمەتنىڭ
ياخشى ئىشلىگىلى بولىدۇ.

دىنىي مەسىلە ئۈستىدە توختالغاندا، ئۇ مۇنداق دېدى: بۇ رايوندا دىننىڭ تەسىرى نا-
ھايىتى چوڭ ئىكەن. ئىلگىرى دىنىي مەسىلىدە مەملىكەت بويىچە خىزمەت ئانچە ياخشى ئىشلەن-
مىدى، دىننىغا ئېتىقاد قىلىدىغان مىللەتلەرنىڭ بۇنىڭغا بەكمۇ پىكرى چىقىدىغان ئىدى. دىننى يو-
قىتىشقا يەنە ناھايىتى ئۇزاق ۋاقىت كېرەك، بۇ، ئىنقىلابنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، كېيىن
ھەل بولىدىغان مەسىلە. ئامما نىڭ نورمال دىنىي پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىشىغا يول
قويۇلىدۇ. سەن ئۇنىڭغا ئۇنىمىساڭ، دىن يەر ئاستى پائالىيىتىگە ئايلىنىپ كېتىدۇ. ئەلۋەتتە،
بەزى دىنىي پائالىيەتلەر بەك ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى، پارتىيىنىڭ سىياسىتىگە خىلاپ
لىق قىلدى، بىز بۇنىڭغا ياردەم ۋە تەڭپۇڭ بېرىشىمىز لازىم؛ ئۇنىڭدىن باشقا، دىنغا ئېتىقاد-
قىلىش ئەركىنلىك، ئوخشاشلا، دىنغا ئېتىقاد قىلماسلىقمۇ ئەركىنلىك. دىنغا ئېتىقاد قىلغان
كىشىلەر دىنغا ئېتىقاد قىلمىغان كىشىلەرنى كەمسىتسە بولمايدۇ، دىنغا ئېتىقاد قىلمىغان
كىشىلەرنى دىنغا ئېتىقاد قىلمىشقا زورلىسا بولمايدۇ. ئۇ يەنە مۇنداق دېدى: دىنىي خىزمەت-
نى ياخشى ئىشلەش لازىم. چۈنكى، دىن بىلەن مىللەت زىچ مۇناسىۋەتلىك، ئۇلارغا نوقۇل ھالدا
قاراشقا بولمايدۇ، بىرلەشتۈرۈپ قاراش كېرەك.

لۇجىڭداۋ مەملىكەتلىك سىياسى كېڭەشنىڭ ئىكىنسكۇرسىيە ئۆمىگىنى باشلاپ قەشقەرگە كېلىپ ئىكىنسكۇرسىيە قىلدى ۋە خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈردى

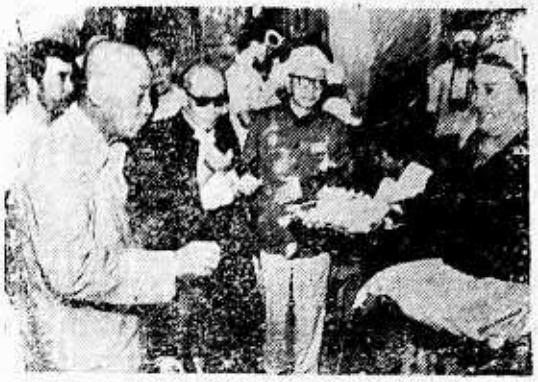

يولداش لۇ جىڭداۋ كونىشەھەر ناھىيىسىنىڭ باختەكلە يېزىسىدا، چون توز تۇتۇش

1984 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنىدىن 9ـ ئاينىڭ 3ـ كۈنىگىچە، مەملىكەتلىك سىياسى كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى لۇجىڭداۋ ئۆمەك باشلىقلىغىدىكى، مەملىكەتلىك سىياسى كېڭەشنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى ۋەنگوچۈەن، يې جۈشەنلەرنىڭ مۇئاۋىن ئۆمەك باشلىقلىغىدىكى مەملىكەتلىك سىياسى كېڭەشنىڭ ئىكىنسكۇرسىيە ئۆمىگى ئاپتونوم رايونلۇق سىياسى كېڭەشنىڭ رەئىسى ئىسمايىل ياسىنوپ، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسى كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىرى لى جىڭشۈەن، مېڭ شۈلىن، خەن يۈۋېنلار-نىڭ ھەمراھلىغىدا، قەشقەرگە كېلىپ ئىكىنسكۇرسىيە قىلدى ۋە خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈردى. ئىكىنسكۇرسىيە ئۆمىگى ۋىلايەت رەھبەرلىرىنىڭ دوكلادىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرى مەھكىمىسى رەھبەرلىرىدىن گوگاك، ئابدۇغوپۇر سىدىق، ياك جىيەنجاك، تىلمۇۋالدى توختى، لى دېڭجېي، ئىيسا شاكىر قاتارلىق يولداشلارنىڭ ھەمراھلىغىدا، ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ پاختەكلە يېزىسى، ئاپپاق خوجا مازىرى، ھېيتكار جامەسى، مەخمۇت قەشقەرى مازىرى ۋە قەشقەر دىخانچىلىق مەھسۇلاتلىرى سودا بازىرى، قەشقەر پاختا توقۇمچىلىق فابرىكىسىنى ئىكىنسكۇرسىيە قىلدى ۋە ئۇ يەرلەردە خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈردى، ۋىلايەتلىك، شەھەرلىك سەنئەت ئۆمىگى ۋە شەھەرلىك بالىلار يەسلىسى، بالىلار باغچىسىنىڭ ئويۇنلىرىنى كۆردى.

ئىكىنسكۇرسىيە قىلىش، خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈرۈش داۋاملىدا، ئۆمەك باشلىغى لۇجىڭداۋ مۇنداق دېدى: يولداش ۋاك ئېنماۋ شىنجاڭغا كېلىپ خىزمەتلەرگە رىياسەتچىلىك قىلغاندىن كېيىن، شىنجاڭدا چوك ياخشى ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى كۈچەيدى، خەلق تۈرمۈشى يۇقۇرى كۆتۈرۈلدى، لېكىن بىز قانائەتلىنىپ قالساق بولمايدۇ، مەيلى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىدا بولسۇن ياكى ئىشلەپچىقىرىشتا بولسۇن، قانائەتلىنىپ قالساق

ئۇ يەنە مۇنداق دېدى: مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنى كۈچەيتىشتە، مىللەتلەر بىلەن خەنزۇ-لار ئوتتۇرىسىدىكى ئىتتىپاقلىقنى ياخشى يولغا قويغاندىن تاشقىرى، يەنە، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئىتتىپاقلىقنىمۇ ياخشى يولغا قويۇش كېرەك. ئارىمىيە بىلەن خەلقنىڭ، ئارىمىيە بىلەن ھۆكۈمەتنىڭ ئىتتىپاقلىغىنىمۇ كۈچەيتىش كېرەك، كادىرلارنىڭ ئىتتىپاقلىغىنى مۇ كۈچەيتىش كېرەك. ئۇ مۇنداق دېدى: بىز ئەگەر مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى، ئارىمىيە بىلەن خەلقنىڭ ئىتتىپاقلىغى، كادىرلار بىلەن ئاممىنىڭ ئىتتىپاقلىغىدىن ئىبارەت مۇشۇ ئۈچ ئىتتىپاقلىقنى ناھايىتى ياخشى يولغا قويىدىغان بولساق، باشقا ئىشلارنى قىلىش ئوڭايغا چۈشىدۇ.

بولمايدۇ. شىنجاڭنى زور تەرەققىيات ئىستىقبالىغا ئىگە قىلىش ئۈچۈن، يەنە نۇرغۇن كۆپلىگەن ئىنچىكە خىزمەتلەرنى ئىشلىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ. شىنجاڭنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدىن ئىبارەت بۇ ئاچقۇچنى چىڭ تۇتقانلىقى تامامەن توغرا، ئىتتىپاقلىقنى ھەقىقى تۇرىدە تەمىنلەش كېرەك، گەرچە خەنزۇ يولداشلار قەشقەر ۋىلايىتىدە ئاز سانلىق بولۇپ، ئاران 4.9% نى ئىگەللىسىمۇ، لېكىن، خەنزۇلار ئالدى بىلەن مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك. مىللەتلەر مۇناسىۋىتى، مىللەتلەر باراۋەرلىكىنىڭ ئاچقۇچى يەنىلا خەنزۇلاردا، چۈنكى خەنزۇلار مەملىكەت بويىچە كۆپ سانلىق . شۇڭا، خەنزۇلار بىلەن ئاز سانلىق مىللەتلەر ئوتتۇرا ئارا ئۆگىنىشى، ئۆز ئارا ھۆرمەت قىلىشىشى، ئىتتىپاق،دوستانە ئۆتىشى، باراۋەر بولۇشى، ھەمكارلىشىشى لازىم. بىر مىللەتنىڭ ھازىرغىچە ياشاپ كېلىشىدە چوقۇم ئۇنىڭ ئارتۇقچىلىقى بولىدۇ، ھالبۇكى ھەر قانداق بىر كۈچلۈك مىللەتنىڭمۇ ئۆز كەمچىلىگى بولىدۇ، خۇددى بىر ئادەمگە ئوخشاش، دۇنيادا تاكامۇل ئادەم بولمايدۇ. گەرچە ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ مەدەنىيىتى، تۇرمۇش سەۋىيىسى تېخى بىر قەدەر يۇقۇرى دەرىجىگە كۆتۈرۈلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن، بۇ مىللەت ئەمگەكچان، سەممى، ئوچۇق كۆڭۈل، ناخشا ـ ئۇسۇلغا ماھىر بولۇپ، نۇرغۇن تەرەپلىرى ئۆگىنىشىمىزگە ئەرزىيدۇ. ھازىر دىيملۇ ئاتقان "ئىككى ئايرىلالماسلىق"سۆزىنىڭ ئۆز ئىچىگە ئالمىدىغان مەنىسى ناھايىتى كۆپ.

خەنزۇلار بىلەن ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆز ئارا تىل ئۆگىنىش مەسلىسى ئۇستىدە توختالغاندا لۇجىڭساۋ مۇنۇلارنى تەكىتلىدى: بىز خەنزۇلارنىڭ ئۇيغۇر تىلىنى ئۆگەنمەسلىگىمىزنىڭ ئۆزى ئەك چوڭ كەمچىلىك. پارتىيە بىزدەك خەنزۇ يولداشلارنى ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونىغا خىزمەت قىلىشقا ئەۋەتكەن ئىكەن، ئۇيغۇر تىلى ئۆگەنمەسلىك قانداقسىگە خىزمەت ئىشلەيمىز؟ چېگرا رايوندا يىلتىز تارتىشتىن قانداقسىگە سۆز ئاچالايمىز؟ تىل ـ ئىدىيە ئالماشتۇرۇشنىڭ، ھەسسىيات ئالماشتۇرۇشنىڭ قورالى. شىنجاڭدا "ئاز سانلىق مىللەت رايونىدا ئاز سانلىق مىللەتنىڭ تىلى-يېزىقىنى ئۆگەنمەسە، كادىر بولۇش سالاھىيىتى بولمايدۇ" دەيدىغان سۆز بار. بۇ 50 ـ يىللاردا دىيملىكەن سۆز. لېكىن، بۇ ياخشى ئەنئەنىنى جارى قىلدۇرىشىمىز كېرەك. چېگرا رايوندا خاتىرجەم ئىشلەپ، پارتىيىگە جاۋاپكار بولىدىغانلا بولساق، بىز ئاندىن ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تىلىنى كەمتەرلىك بىلەن ياخشى ئۆگىنىلەيمىز. ئۆز ئارا ئۆگىنىش ـ تىل ئۆگىنىشنى، مەدەنىيەت ئۆگىنىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇمۇ بىر خىل مەنىۋى مەدەنىيەت.

قەشقەرنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى ئۇستىدە توختالغاندا، لۇجىڭساۋ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: سۈ ـ شىنجاڭنىڭ سانائەت، دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق، ئورمانچىلىق ئىشلەرنىڭ جان تومۇرى. شۇنىڭ ئۈچۈن، سۈنى ئىسلى يوسۇندا تېپىش، قاچىلاش، ئىشلىتىش كېرەك، سۇدىن پايدىلىنىش نىسبىتىنى يۇقۇرى كۆتۈرۈش كېرەك. قەشقەرنىڭ ئىقتىسادىنى يۈكسەلدۇرۇشتە يالغۇزلا دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق، ئورمانچىلىققا تايانغان بىلەن بولمايدۇ، سانائەتنى ئىمكان قەدەر تېز راۋاجلاندۇرۇش، يەن تېخنىكىغا ئەھمىيەت بېرىش، ئۈچۈر ئالماشتۇرۇشنى كۈچەيتىش، ئىقتىسادىي ئۇنۇمنى يۇقۇرى كۆتۈرۈش كېرەك.

دۆلەتلىك ھاۋارايى ئىدارىسىنىڭ باشلىغى زۇجىڭمىڭ قەشقەرگە كېلىپ ھاۋارايى خىزمىتىنى كۆزدىن كۆچۈردى

ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ كاندىدات ئەزاسى، دۆلەتلىك ھاۋارايى ئىدارىسىنىڭ باشلىغى زۇجىڭمىڭ ھاۋارايى خىزمىتى بويىچە تەكشۈرۈش-تەتقىق قىلىش گورۇپپىسىنى باشلاپ، ئايتونوم رايونلۇق ھاۋارايى ئىدارىسىنىڭ باشلىغى ۋاڭ ۋېيدېنىڭ ھەمراھلىغىدا، 8 - ئاينىڭ23-كۈنىدىن25-كۈنىگىچە،ۋىلايىتىمىزگە كېلىپ، ھاۋارايى خىزمىتىنى كۆزدىن كۆچۈردى.

قەشقەردىكى مەزگىلدە، زۇجىڭمىڭ ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرى مەھكىمىدىكى رەھبەرى يولداشلارنىڭ ۋىلايىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات ۋەزىيىتى ۋە يېراق كەلگۈسى كۆيۈ خۇاسى توغرىسىدىكى دوكلاتىنى ئاڭلىدى،ۋىلايەتلىك ھاۋارايى باشقارمىسىنىڭ ۋە ھاۋارايى ئىستانسىسىنىڭ خىزمىتىنى كۆزدىن كۆچۈردى. ئۇ كۆپچىلىكنى چىن-چىكرا رايوندا خاتىرجەم بولۇپ، ھاۋارايى خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەپ، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ۋە سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى تېزلىتىش ئۈچۈن كۆپرەك تۆھپە قوشۇشقا ئىلھاملاندۇردى. قەشقەرگە كېلىشتىن ئىلگىرى، ئىدارە باشلىغى زۇجىڭمىڭ ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى يول ئۈستىدە پوسكام، يەكەن، يېڭىسار قاتارلىق ناھىيىلەردە ھاۋارايى خىزمىتىنى تەكشۈردى. (پەن جەپىك)

گوۋۇيۈەن كۆكيار نېفىت - گاز كانىنى رەسمىي ئېچىشنى تەستىقلىدى

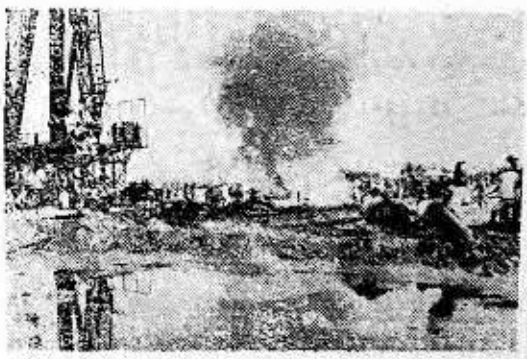

كۆكيار نېفىتلىكىدىن نېفىت - گاز ئېتىلىپ چىقىشى.

لى جۈنسىڭ ھوتوسى

«شىنجاڭ گېزىتى»1984- يىل ئۆكتەبىردە مۇنۇلارنى خەۋەر قىلدى: گوۋۇيۈەننىڭ تەستىقلىشى بىلەن، كۆكيار نېفىت-گاز كانى رەسمىي ئېچىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، پوسكام نېفىت-خىمىيە سانائىتى زاۋۇدى قۇرۇلىدۇ. دۆلەت بۇيرۇق 7- بەشىللىق پىلان مەزگىلىدە شىنجاڭغا يارىدەم بېرىشتىكى نۆۋەتلىك تۈرگە كىرگۈزىدۇ. بۇنىڭغا نېفىت سانائىتى مىنىستىرلىكى 600 مىليون يۈەندىن كۆپرەك مەبلەغ سالىدۇ.

1983 - يىل8- ئايدا، جاۋزىياڭ زۇڭلى شىنجاڭغا كېلىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈرگەن مەزگىلدە، جەنۇبى شىنجاڭدا نېفىت مەسئۇلاتلىرى، خىمىيەۋى ئوغۇت ۋە خەلق ئىشلەتمەيغان يېقىلغۇ ئىنتايىن قىس بولۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ، كۆكيارداكى نېفىت-گاز بايلىغىنى دەسلەپكى قەدەمدە ئېچىش، نېفىت-خىمىيە سانائىتى زاۋۇدىنى قۇرۇش لازىملىقىنى كۆرسەتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن، دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارىيكاڭ شىخېن قەشقەر ۋىلايىتىگە كېلىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، كونكرېت تەكلىپلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. دۆلەت پىلان كوممىتېتى كۆكيار نېفىت-گاز كانىنى ئېچىش ۋە پوسكام نېفىت-خىمىيە سانائىتى زاۋۇدىنى قۇرۇشنى 1984 - يىللىق دۆلەت ئاساسى قۇرۇلۇشىنىڭ نۆۋەتلىق تۈرىگە كىرگۈزدى. ئالدىنقى قارارلىق خىزمەت پىلانىچە - ھەتتە، نېفىت سانائىتى مىنىستىرلىكى، خىمىيە سانائىتى مىنىستىرلىكى، نېفىت-خىمىيە سانائى-

ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە 3 دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنى ئېچىپ، شەھەر نۆۋەتما قىلىنغان ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى ئورۇنلاشتۇردى

1984 - يىل 12 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىن 26 - كۈنىگىچە، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە 3 دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنى چاقىرىپ، پارتىيە 12 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنىنىڭ ۋە ئاپتونوم رايونلۇق 3 - نۆۋەتلىك پارتىيە كومىتېتى 3 - قېتىملىق ئومۇمى ھەيئەتلەر كېڭەيتىلگەن يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى ھەمدە ئەملىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ، شەھەر مەركەز قىلىنغان ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى ياخشى يولغا قويۇپ، قەشقەرنىڭ ئىگىلىكىنى گۈللەندۈرۈپ، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدا يېڭى ۋەزىيەت يارىتىش ھەسلىسىنى ئورۇنلاشتۇردى.

يىغىنغا قاتناشقان يولداشلار مۇنۇلارنى بىردەك بىلدۈرۈشتى: « ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى قارارى » نى قەتئى ھىمايە قىلىممىز، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى ئېلىپ بېرىش توغرىسىدىكى پىكرىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرىممىز، ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرى مەھكىمىنىڭ رەھبەرلىگىدە، ئىدىيىدە ئازات بولۇپ، يۇرەكلىك ئىسلاھ قىلىپ، قەشقەرنى گۈللەندۈرۈش بويىچە يېڭى يول بۆسۈپ چىقىش ئۈچۈن تىرىشىپ كۆرەش قىلىممىز.

بۇ يىغىنغا ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ رەھبەرلىرى، ناھىيە، شەھەرلىك پارتكوم ۋە ھۆكۈمەتلەرنىڭ، ۋىلايەتتىكى بۆلۈم، كومىتېت، ئىشخانا، باشقارما، ئىدارىلارنىڭ ئاساسلىق مەسئۇللىرى ۋە پۈتۈن ۋىلايەتتىكى كومۇنا، يېزىلارنىڭ، ناھىيە، شەھەرلەردىكى ئالاقىدار تارماقلارنىڭ ئاساسلىق مەسئۇللىرى بولۇپ جەمئى 450 كىشى قاتناشتى. يولداش گوگانىڭ دوكلاتىنى ئاڭلايدىغان چاغدا، ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە ئورگىنىدىكى بارلىق پارتىيەملىك كادىرلار ۋە ۋىلايەتكە بىۋاستە قاراشلىق كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلارنىڭ مەسئۇللىرى چوڭ يىغىنغا قاتناشتى.

يىغىن مەزكىلىدە، ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى گوگاڭ ۋىلايەتلىك پارتكومغا، مە -

---

تى باش شىركىتى ۋە ئاپتونوم رايوندىكى ئالاقىدار ئورۇنلارنىڭ ئورتاق تىرىشچانلىقىغا تايانسا، ھازىر كۆكيار نېفىت - گاز كېنىنى ئېچىشنى لايىھىلەپ خىزمىتى ئورۇنلاندى؛ پوسكام نېفىت-خىمىيە سانائىتى زاۋۇدىنىڭ ئورنى بېكىتىلدى ۋە ئىمكانىيەت ئۇستىدىكى تەتقىقات دوكلادى ماقۇللاندى، پىلان، ۋەزىپە مەكتۇبىنى تۈزۈش ئورۇنلاندى، لايىھىلەش ۋەزىپىسى ۋە قۇرۇلۇش سۈرئىتى ئەسلىلەشتۈرۈلدى.

3 يىلدا پۈتۈش مۆلچەرلەنگەن پوسكام نېفىت-خىمىيە سانائىتى زاۋۇدى ھەر يىلدا 150 مىڭ تونىنا نېفىتنى چەككىلەيدۇ، بىرلا ۋاقىتتا 60 مىڭ تونىنا بېرىكمە ئاممىياك ۋە 10 مىڭ تونىنا سۈيۇقلاشتۇرۇلغان گاز ئىشلەپچىقىرىپ، خوتەن، قەشقەر، قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ نېفىت مەھسۇلاتىغا، خىمىيە ئوغۇتىغا بولغان ئېھتىياجىنى ۋە شەھەر - بازار ئاھالىلىرىغا كېرەكلىك يېقىلغۇ ئېھتىياجىنى ئاساسىي جەھەتتىن قاندۇرالايدۇ. كۆكيار نېفىت- گاز كېنىنىڭ ئېچىلىشى ۋە پوسكام نېفىت-خىمىيە سانائىتى زاۋۇدىنىڭ قۇرۇلۇشى جەنۇبى شىنجاڭرايونىنىڭ سانائىتى، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە مۇھىم رول ئويناپدۇ.

(« قەشقەر گېزىتى » نىڭ 1984 - يىل 18 - ئۆكتەبىر سانىنىڭ 1 - بېتىدىكى قارالسۇن).

مۇرى مەھكىمىگە ۋاكالىتەن، « ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى قارارىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، قەشقەرنىڭ ئىگىلىگىنى كۈللەندۈرۈش، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدا يەنىمۇ يېڭىۋەزىيەت يارىتىش ئۈچۈن كۈرەش قىلايلى » دېگەن سەرلەۋھىدە دوكلات بەردى. بۇ دوكلات؛ بىر يىلدىن بۇيانقى خىزمەتلەرنى ئەسلەش؛ ئىدىيىدە ئازات بولۇپ، ئىسلاھ قىلىشقا ئىرادە باغلاپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىي خىزمىتىدە تەرىشىپ يېڭى ۋەزىيەت يارىتايلى؛ نۆۋەتتىكى خىزمەتلەرنى تەرتىپ ياخشى تۇتۇپ ، 1985 - يىللىق يېڭى غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈرەيلى دېگەن 3 قىسىمغا بۆلۈندى . ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىلىرى يالۇجىيەنجاڭ، تىلمۇئالدى توختى ، ۋىلايەتلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ شۇجىسى ئىمىن توختى ۋە قەشقەر شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن سىياسى كومىسسارى جاڭ شىنمياۋ ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئالاقىدار مەسىلىلەر ئۈستىدە سۆز قىلدى . قەشقەر شەھرى ۋە قاغىلىق، يەكەن، مارالبۆشى، يېڭىشەھەر قاتارلىق ناھىيىلەرھەمۋىلايەتكە بەۋاستە قاراشلىق ئالاقىدار تارماقلارنىڭ مەسئۇللىرى يىغىندا سۆزگە چىقتى ، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىسى لى دېڭجىي يىغىندىن خۇلاسە چىقاردى .

يىغىنغا ئىشتىراك قىلغان يولداشلار ئۆگىنىش ، مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق ، مەركەزنىڭ « قارارى » نىڭ زور ئەھمىيىتىگە بولغان تونۇشىنى يۇقۇرى كۆتەردى ، ۋىلايىتىمىزدە ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىشنىڭ تەخىرسىزلىك تۈيغۇسىنى كۈچەيتتى . بىر مۇنچە - لىغان يېزا (كومۇنا) لارنىڭ مەسئۇللىرى ئەسلىدە ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى شەھەرنىڭ ئىشى ، يېزىلار بىلەن مۇناسىۋەتسىز دەپ قارىغان . ئۆگىنىش ، مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق ئۇلار مۇنۇلارنى تونۇمۇالدى : يېزا ئىسلاھاتى گەرچە بىر قەدەم ئەۋۋەل ماڭغان بولسىمۇ، لېكىن يېڭى ئىورنىتىلغان يېزا ئىقتىسادىي تۈزۈلمىسىنى ئۈزلۈكسىز مۇكەممەللەشتۈرۈشكە ۋە تاكامۇللاشتۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ . بولۇپمۇ ، يېزا ئىقتىسادى كەسىپلىشىش ، توۋارلىشىش ، زامانىۋىلىشىشقا بۇرۇلۇۋاتقان ئەھۋال ئاستىدا ، شەھەر - يېزىلارنىڭ ئوبۇروت يوللىرىنى راۋانلاشتۇرۇپ ، كۈنسايىن كۆپىيىۋاتقان دېخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى ئۈچۈن بازار ئېچىش تەلەپ قىلىنىدۇ ؛ شەھەر ئىسلاھاتىنى ياخشى يولغا قويغاندىلا ، يېزا توۋار ئىگىلىگىنىڭ تەرەققىياتىنى ئالغا سىلجىتقىلى بولىدۇ . كۆپچىلىك مۇنداق دەپ ھىساپلىدى : ۋىلايەتتىمىزدە ئېچىشنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتقان جاي ، بىز ھازىرقى ھالەتكە رازى بولمىدىغان ۋە مەغرۇرلۇق قىلمىدىغان ، ئۆز - ئۆزىدىن قانائەتلىنىدىغان كەيپىياتلارنى چوقۇم تۈگىتىپ ، ۋىلايىتىمىزنىڭ ئەمەلىيىتىنى چىقىش قىلىپ ، سانائەتنى ۋە يېزا - بازار كارخانىلىرىنى پائال راۋاجلاندۇرۇپ ، دېخانلارنى بېيىش يولىلىرىنى ئېچىشقا يېتەكلىشىمىز كېرەك . بىز ھەر خىل بايلىق مەنبەئى جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈكىمىزنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ ، يۇرەكلىك ھالدا يەڭگىلىق يارىتىپ، ئىسلاھ قىلىشقا ئىرادە باغلاپ ، سەرتقا قارىتا ئىشىكنى ئېچىۋېتىش ، ئىچكى قىسىمدا ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇش فاكتورىنى قەتئى يولغا قويمىغانلا بولساق، ۋىلايىتىمىز - نىڭ سانائىتى ۋە يېزا - بازار كارخانىلىرى چوقۇم جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىدۇ ، ئىقتىسادىي جەھەتتىكى ئۇچقاندەك ئىلگىرىلەشنى يېڭى ۋەزىيەتتە چوقۇم ناھايىتى تېز بارلىققا كېلىدۇ .

بۇ يىغىنىنىڭ روھىنى ياخشى ئەزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن ، يىغىن ھەر دەرىجىلىك پارتكوم ـ كوم ۋە ھۆكۈمەتلەردىن مۇئاۋىنلارنى تەلەپ قىلدى : پۈتۈن ۋىلايەتتىكى پارتىيە ئەزالىرى ۋە ئامما‌نىڭ مەركەزنىڭ « قارارى » نى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ « پىكرى » نى ئەستايىدىل ئۆگىنىشكە ، چوڭقۇر ئۆزلەشتۈرۈشكە ئۇيۇشتۇرۇش ھەمدە ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ ، يولداش كوكائىنىڭ دوكلاتىنى ئۆگىنىش ، ئەزچىللاشتۇرۇش ئارقىلىق كۆچەيتىش يولىنى بۇراش ، ئىشانچنى توغرىلاشنىڭ مۇھىملىقىنى تونۇيدىش ، ۋىلايەتلىك ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى قەدىمىنى تېزلىتىش ئۈچۈن ئىدىيىۋى ئۇل سېلىش ئىمكانىيىتىنى قولغا كەلتۈرۈش ، جايلار تەكشۈرۈش ـ تەتقىق قىلىشنى كۈچەيتىپ ، ھەقىقىي يولغا قويۇلىۋاتقان ئىقتىسادىي تەرەققىيات كۈيىغۇاسى ۋە تەدبىرلىرىنى تۈزۈپ چىقىشى لازىم؛ ئۈزۈكەركەن ۋەزىيەتكە ئاساسەن ، ئىقتىسادىي قۇرۇلمىنى ۋاقتىدا تەڭشەپ ، توۋار ئىشلەپچىقىرىشنى پائال راۋاجلاندۇرۇش كېرەك : خام ئەشيا بولۇش ، سېتىش يولى بولۇش ئالدىنقى شەرتى ئاستىدا ، سانائەتنى ۋە يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش تۈرلىرىنى ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزلىگەن ھالدا بېكىتىش لازىم ؛ ئىمكانىيەت ئۈستىدىكى تەتقىقاتلارنى ۋە ئۇنۇبرسال تەكشۈكلاشتۇرۇشنى ياخشى يولغا قويۇپ ، تېگىشلىك بولمىغان زىيانلاردىن ساقلىنىش كېرەك. ۋىلايەتلىك ، ناھىيىلىك رەھبىرلىرى ئورگانلار ۋە ھەرقايسى كەسىپ ـ تارماقلار ھەرىكەتكە كېلىپ ، پائال تۈردە ئىسلاھاتنى قوللىشى ، ئىسلاھاتقا ئاتلىنىشى ، ئىسلاھات ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى ، قەشقەرنىڭ ئىگىلىگىنى كۈللەندۇرۇش ئۈچۈن تۆھپە قوشۇشى كېرەك .

يولداش گوكائىنىڭ ۋىلايەتلىك 3 دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنىدا بەرگەن دوكلاتى (2 ـ قىسمى) قوشۇمچە قىلىندى

ئىدىيىدە ئازات بولۇپ، ئىسلاھ قىلىشقا ئىرادە باغلاپ، ۋىلايەتنىڭ ئىقتىسادىي خىزمىتىدە تىرىشىپ يېڭى ۋەزىيەت يارىتايلى

پارتىيە 12 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمىي يىغىنى11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كوممىتېت 3ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن چاقىرىلغان چوڭقۇر تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە بىر قېتىملىق يىغىن، ئۇ، دۆلىتىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش يولىدىكى يېڭى بىر نامايەندە . ئومۇمىي يىغىن چىقارغان «ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى قارار» دۆلىتىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى يېڭى بىر باسقۇچقا كۆتىرىدۇ. بىز " ئىتتىپاقلاشقان ، باي ، مەدەنىيەتلىك " زامانىۋىلاشقان قەشقەر قۇرۇپ چىقىشنى نىشان قىلىپ ، ئىستىراتېگىيىلىك تەدبىر تۈزۈپ چىقىپ ، تەرەققىيات قەدىمىنى تەڭشەپ ، يېڭى بۆسۈشنى ئىشقا ئاشۇرۇشىمىز لازىم، ئەسلىدە 1990 ـ يىلى ۋىلايىتىمىزنىڭ سانائەت ـ يېزا ئى ـ

گملىك يىللىق مەھسۇلات قىممىتىنى 1980 - يىلدىكى ئاساستا بىر قاتلاش يىلانلانغان ئىدى، پۈتۈن مەملىكەت ۆەزىيىتىنىڭ تەرەققىياتىغا ئاساسەن ، ھازىر بۇ نىشانىنى 1988 - يىلى ، يەنى مۇددەتتىن 2 يىل بۇرۇن ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئوتتۇرىغا قويۇلدى ، بۇنىڭ ئىچىدە سانائەت مەھسۇلات قىممىتى 30 پىرسەنتتىن كۆپرەكنى ئىگەللىشى ، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلات قىممىتى ئىچىدە يېزا - بازار كارخانىلىرىنىڭ مەھسۇلات قىممىتى 15 پىرسەنتتىن كۆپرەك بولۇشى لازىم . ۋىلايىتىمىزنىڭ 4 يىلدىن بۇيانقى ئەملىيىتىگە قارىغاندا ، بۇ نىشانىنى ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولىدۇ، دەپ قارايمىز . بۇ نىشانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ، بىزنىڭ يېتەكچى ئىدىيىمىز شۇكى ، 12 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنىنىڭ قارارىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ، ئىدىيىدە ئازات بولۇپ ، دادىل ئىسلاھ قىلىپ، يېزا ئىگىلىك ، سانائەت ، سودا جەھەتتە كۈچ سەرپ قىلىش ، " سەرتقا قارىتا ئېچىۋېتىش، ئىچكى قىسىمدا ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇش " جەھەتتە چارە ئويلاش، دۆلەت ، كوللېكتىپ، شەخسلەر بىردەك ئاتلىنىش ، ۋىلايەت ، ناھىيە (شەھەر) ، يېزا (بازار)،كەنت، ئائىلىلەردىن ئىبارەت 5 چاق تەڭ ئايلىنىش ، ئالمىغا ، پەن - تېخنىكىغا تايىنىپ ، پۈتۈن پارتىيە ۋە بارلىق كادىرلارنىڭ تىرىشچانلىغىغا تايىنىپ ، قەشقەرنى گۈللەندۈرۈشنىڭ يېڭى يولىنى ئېچىش لازىم. نۆۋەتتە ، تۆۋەندىكى ئىشلارنى ياخشى تۇتۇش كېرەك:

بىرىنچى، مەركىزىي كومىتېتنىڭ «قارارى»نى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى چوڭقۇر ئېلىپ بېرىش كېرەك

پارتىيە 12 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنى بىرەك ماقۇللىغان « ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى قارارى» دا شەھەر موھىم نۇقتا قىلىنغان پۈتكۈل ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى تېزلىتىشنىڭ زۆرۈرلىگى ۋە تەخىرسىزلىگى شەرھىيلەنگەن، ئىسلاھاتنىڭ يۆنىلىشى ، خاراكتېرى ، ۋەزىپىسى ۋە تۈرلۈك ئاساسى قائىدىن ، سىياسەتلىرى بەلگىلەنگەن. ئۇ ئېلىمىزنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىغا يېتەكچىلىك قىلىشتىكى قىلىشتىكى پىروگىراممۇ خاراكتېرلىك ھۆججەت . ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ «مەركىزىي كومىتېتنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى قارارىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ھەققىدىكى پىكرى (مۇزاكىرىگە قويۇلغان كۆپىيە) »ـ « قارار » نىڭ روھىغا ئاساسەن ، شىنجاڭنىڭ ئەملىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ تۈزۈپ چىقىلغان . ئۇ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى ئېلىپ بېرىشنىڭ نېگىزلىك ئاساسى.

ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى ، بارلىق پارتىيە ئەزالىرى ۋە ئاممىنى تەشكىللەپ ، مەركىزىي كومىتېتنىڭ « قارارى » نى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ "پىكىر»ىنى ئىخلاس بىلەن ئۆگىنىش ھەمدە تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلغان ئاساستا ، « قارار » بىلەن " پىكىر » نىڭ روھىنى ئۆز جاي ، ئۆز ئورنىنىڭ كونكرېت ئەھۋالىغا بىرلەشتۈرۈپ، ئۆزىنىڭ ئاكتىپچانلىغىنى ۋە ئىجادچانلىغىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ،ۋىلايىتىمىزنىڭ شەھەر موھىم نۇقتا قىلىنغان پۈتكۈل ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى قەدىمىنى تېزلىتىپ، خەلق ئىگىلىگىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش لازىم.

ۋىلايەتلىمىزنىڭ ھەرخىل بايلىق مەنبەلىرى ئىنتايىن مول بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭدىن تولۇق پايدىلىنالمىدۇق. قەشقەرنىڭ ئىقتىسادىنى گۈللەندۈرۈش ، تەبىئى بايلىق جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈكلىرىنى ئىقتىسادىي جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈككە ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن،«قارار»نى ئەستايىدىل ئىجرا قىلىپ ، يېڭىلىق يارىتىشتا دادىل بولۇپ ، قەتئى ئىرادە بىلەن ئىسلاھ قىلىپ، ھايات كۈچكە تولۇپ تاشقان سوتسىيالىستىك ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئورنۇتۇپ، ۋىلايەتلىمىزنىڭ پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائى تەرەققىياتى بىلەن بولغان يېقىنى تېزدىن ئازايتىشىمىز لازىم . قەشقەرنىڭ ئەملىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ ، تۆۋەندىكى بىر نەچچە تۈرلۈك خىزمەتنى ئالاھىدە ياخشى تۇتۇشىمىز كېرەك:

1. ئىجتىمائى ئىشلەپچىقىرىشنى كۆچلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئويغۇن كېلىدىغان ئىگىلىك باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرىنى تۈرغۇزۇش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش لازىم . ۋىلايەتلىمىزنىڭ ھازىرقى ئىگىلىك باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى ئاساسلىقى ئەنئەنىۋى يېزا ئىگىلىكى ئاساسىدا شەكىللەنگەن بولۇپ ، ئۇ سانائەتنى ، يېزا - بازار كارخانىلىرىنى ۋە تووار ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇش ئېھتىياجىغا تولىمۇ مىس كەلمەيدۇ. شۇڭا ئۇنى سېستېمىلىق ئىسلاھ قىلىش زۆرۈر.

بىرىنچى، قەشقەرنى ئېچىشنى مەخسۇس تەتقىق قىلىدىغان ئىگىلىك باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرىنى قۇرۇش لازىم. ۋىلايەتلىمىزدە "قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىقتىسادىي تەرەققىيات مەركىزى"، "يەل - يېمىش ئىشلەپچىقىرىشنى تەرەققى قىلدۇرۇش مەركىزى"، "سۇ - ئېلېكتىر تەرەققىيات شىركىتى" قۇرۇش قارار قىلىندى. بۇ ئاپپاراتلار دەسلەپ قۇرۇلغان چاغدا كەسىپى ئورۇن سۇپىتىدە مۇئامىلە قىلىنىدۇ، كېيىن پەيدىن - پەي شەرت - شارائىت ھازىرلاپ، مۇستەقىل ئىقتىسادىي گەۋدىگە ئايلاندۇرۇلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، ۋىلايەتلىك ئىقتىسادى - تېخنىكا ھەمكارلىق ئىشخانىسىنىڭ كۈچى كۈچەيتىلىپ ۋە تولۇقلىنىپ، سىرتتىن ئەكىرىش، ئىچكى جەھەتتە بىرلىشىش كەسىپلىرى قانات يايدۇرىلىدۇ. ھەر قايسى ناھىيە (شەھەر)، يېزىلار ئۆزلىرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات ئېھتىياجىغا ئاساسەن مۇناسىپ ئاپپاراتلارنى قۇرۇشى لازىم.

ئىككىنچى، ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇش خاراكتېرىدىكى ھەر خىل مۇلازىمەت ئاپپاراتلىرىنى، مەسىلەن: پەن - تېخنىكا مۇلازىمەت مەركىزى، ئۇچۇر مۇلازىمەت مەركىزى، مەسلىھەت مۇلازىمەت مەركىزى، ئىختىساسلىق كىشىلەرنى ئالماشتۇرۇش مۇلازىمەت مەركىزىنى تەدرىجى قۇرۇش لازىم. پەن-تېخنىكىنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، تېخنىكا كەرگۈزۈش، ئالماشتۇرۇش، كېڭەيتىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش لازىم. ئىگىلىكنىڭ تېزدىن تەرەققى قىلىشىغا ئەگىشىپ، ئۇچۇر مەنبەلىرىنى ئېچىش، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش كىشىلەرنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك دەققەت-ئېتىبارىنى قوزغىدى. شۇڭا بىز ئۇچۇر توپلاش، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشقا ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىپ، ئۇچۇرنىڭ ئىشلەپچىقىرىشقا ۋە تىجارەتكە بولغان يېتەكچىلىك رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇشىمىز لازىم. ھەر قايسى سېستېمىلار ۋە ھەر قايسى كەسىپلەر ئۆزلىرىنىڭ ئۇچۇر مۇلازىمەت تورلىرىنى قۇرۇشى، ھەر قايسى كارخانىلار كەسىپى ياكى قوشۇمچە ئىشلەيدىغان ئۇچۇرچى قويۇش لازىم. تۆرلۈك چارىلار ئارقىلىق ئۇچۇر قايتۇرۇش نۇقتىلىرىنى قۇرۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇپ، بازار رىقابىتىنىڭ ئېھتىياجىغا ئۇيغۇنلىشىش لازىم. ۋىلايەتلىك، ناھىيىلىك پارتكومى، ھۆكۈمەت

ئورگانلىرى دەرىجىمۇ - دەرىجە ئۇچۇر يەتكۈزۈش تۈزۈلمىلىرىنى تۇرغۇزۇپ، رەھبەرلىكىنىڭ ھەل قىلغۇچ تەدبىر تۈزۈپ چىقىشىغا ئاساس يەتكۈزۈپ بېرىپ، ئۇلارنى كۆز - قۇلىغى ئىشەتمەك، سىياسىتى توغرا، قۇماندانلىغى تېز بولۇش مەقسەتكە يەتكۈزۈش لازىم.

ئۇچىنچى، تووار ئوبوروت يوللىرىنى راۋانلاشتۇرۇپ، كارخانىلارنى ئىشلەپچىقىرىش تېمىدىن ئىشلەپچىقىرىش - تىجارەت تېمىدا بولۇشقا پەيدىن - پەي ئۆزگەرتىش لازىم. تووار ئوبوروتى جەھەتتە ئىشكىنى ئېتىۋالغان، يولى ئاز، ھالقىسى كۆپ بولغان توپ تارقىتىش تۈزۈلمىسىنى ئىشكىنى ئېچىۋەتكەن، يولى كۆپ، ھالقىلىرى ئاز بولغان ئوبوروت تۈزۈلمىسىگە پەيدىن - پەي ئۆزگەرتىپ، شەھەرلەر مەركەز قىلىنغان، شەھەر بىلەن يېزىلار ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقە راۋانلاشقان، رايونلار بويىچە ئالماشتۇرۇش بولغان گىرەلەشمە ئوبوروت يوللىرىنى شەكىللەندۈرۈش لازىم.

ۋىلايەت سانائەت بويۇملىرى سودا مەركىزى، يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى سودا مەركىزى قۇرۇشنى، شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، ئېچىكىرىدە تەدرىجى ھالدا ئېغىرلىشىكە قويۇپ، ۋىلايەتمىزنىڭ مەھسۇلاتلىرىنى سېتىپ چىقىرىشنى، مەملىكەت ئىچىدىكى بازارغا كىرگۈزۈشنى قارار قىلدى. ناھىيىلەردىكى تەمىنات - سودا كوپېراتىپلىرى تووار ئوبوروتىغا پايدىلىق بولۇش، دېخانلارنىڭ سېتىۋالمىغى ۋە ساتمىغى قىيىن بولۇشتەك مەسىلىنى ھەل قىلىشقا پايدىلىق بولۇش پىرىنسىپىغا ئاساسەن، يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى توپ تارقىتىش بازىرى قۇرۇشى لازىم. يېزا سودا تووار ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىيات ئېھتىياجىغا ئۇيغۇنلىشىش، كۆپ خىل تىجارەت شەكىللىرى، كۆپ خىل ئىگىلىك تەركىۋىۋە كۆپ خىل ئوبوروت يوللىرىنى يولغا قويۇپ، دۆلەت ئىگىلىگىدىكى سودا يېتەكچى قىلىنغان، دۆلەت ئىگىلىگى، كوللېكتىپ ۋە شەخسلەر تەڭ يۈكسىلىدىغان سودا ئوبوروت تۈزۈلمىسىنى ئورنۇتۇپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈپ، ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇش ئۈچۈن ئوڭايلىق يارىتىش لازىم. دۆلەت ئىگىلىگىدىكى سودىنىڭ تۈزۈلمە ئىلاھاتىنى ياخشى ئېلىپ بېرىپ، مەمۇرىيەت بىلەن كارخانىنى ئايرىشنى يولغا قويۇپ، سودا كارخانىلىرىنىڭ ئاكتىپچانلىغىنى تولۇق قوزغاش لازىم. پۈتكۈل سودا سېستېمىسى تىجارەتنى ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيىتى. تۈزۈمىنى تۈرغۇزۇپ ۋە ساغلاملاشتۇرۇپ، ئىستىمالچىلارنىڭ مەنپەئەتىنى قوغداش ۋە مۇلازىمەت سۇپىتىنى ئۆستۈرۈش ئالدىنقى شەرتى ئاستىدا، ھەر خىل ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيىتى تۈزۈلمىرىنى يولغا قويۇپ، ئىچكى قىسىمدا «داشقازان تامىغى» يەيدىغان ھالەتلەرنى ئۆزگەرتىپ، ھەر بىر ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ ئاكتىپچانلىغىنى قوزغاش لازىم.

كارخانىلار بۇرۇنقى خام ماتېرىيالىنى دۆلەت بىر تۇتاش يەتكۈزۈپ بېرىدىغان، مەھسۇلاتلىرىنى دۆلەت بىر تۇتاش سېتىۋالمىغان، ھۆددىگە ئېلىپ ساتمىغان ھالەتنى تەدرىجى ئۆزگەرتىش كېرەك. تەمىنات - سودا خىزمىتىنى كۈچەيتىپ، تەمىنات - سودا خادىملىرىنىڭ كۈچىنى تولۇقلاپ ۋە كۈچەيتىپ، كۆپ خىل يول، كۆپ خىل شەكىل ئارقىلىق خام ماتېرىيال سېتىۋېلىپ، مەھسۇلاتلارنى سېتىپ، نوقۇل ئىشلەپچىقىرىش تېمىدىكى كارخانىلارنى ئىشلەپچىقىرىش، تىجارەت تېمىدىكى كارخانىغا ئۆزگەرتىش لازىم.

2. ئەمگەك، كادىرلار ئىشلىرى، ئىش ھەققى تۈزۈمىنى ئەستايىدىل ئىسلاھ قىلىش لازىم. بىز جىياڭسۇ ئۆلكىسىدىكى ۋۇشى شەھىرى يەنچاۋ يېزىسىنىڭ كارخانىلاردا «بىرىنى ھۆددىگە

بىرىپ، ئۇچىنى ئۆزگەرتىش»، يەنى جەڭلى، زاۋۇت باشلىغى ئاساس قىلىنغان ھۆددىنگەرلىك مەسئۇلىيىتى تۇزۇمىنى يولغا قويۇش، مۇقىم ئىشچىنى توختاملىق ئىشچىلارغا ئۆزگەرتىش، مۇقىم ئىش ھەققى تۇزۇمىنى تۇراقسىز ئىش ھەققى تۇزۇمىگە ئۆزگەرتىش، كادىرلارنى ۋەزىپىگە تەيىنلەش، ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش تۇزۇمىنى سايلاش، تەكلىپ قىلىش تۇزۇمىگە ئۆزگەرتىش تەجرىبىسىنى ئۇگىنىپ ۋە كېڭەيتىپ، ۋەزىپە ئۆتەش مۇددىتى تۇزۇلمىسىنى يولغا قويۇپ، كەڭ كادىر، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى قوزغاپ، كارخانىلارنىڭ ھاياتى كۈچىنى كۈچەيتىش لازىم.

بۇندىن كېيىن ناھىيە دەرىجىلىك كارخانىلارنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت 1 ـ قول باشلىقلىرىنى ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋەزىپىگە تەيىنلىگەندىن تاشقىرى، ناھىيىدىن تۆۋەن كارخانىلاردا جەڭلى، زاۋۇت باشلىقلىرىنى تەكلىپ قىلىش تۇزۇمىنى ياكى سايلاش تۇزۇمىنى يولغا قويۇشقا بولىدۇ، تەكلىپ قىلىش دائىرىسىگە چەك قويۇلمايدۇ. مەيلى ئۆز ئورنى، ئۆز جايىدىكى ياكى باشقا ئورۇن، باشقا جايدىكى كادىر ۋەئىشچى، دېخان، ۋاقىتلىق ئىشچى، توختاملىق ئىشچى بولسۇن، ھەممىسىدىن تەكلىپ قىلىشقا بولىدۇ. ئومۇمەن دېخانلاردىن تەكلىپ قىلىنىپ كارخانىلارنىڭ جەڭلىسى، زاۋۇت باشلىغى بولغانلارنىڭ نوپۇس، ئاشلىق مۇناسىۋىتى يۆتكەلمەيدۇ. كارخانىلارنىڭ تەكلىپ قىلىنغان جەڭلى، زاۋۇت باشلىقلىرىدىن قەرەرلىك ئىمتىھان ئېلىپ سىنىشاش تۇزۇمى يولغا قويۇلۇپ، ھەم يۇقۇرىغا چىقالايدىغان، ھەم تۆۋەنگە چۈشەلەيدىغان قىلىنمىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، كارخانىلارنىڭ جەڭلى، زاۋۇت باشلىقلىرىنىڭ ۋەزىپە ئۆتەش مۇددىتى تۇزۇمى يولغا قويۇلمىدۇ. كادىر، ئىشچى، دېخانلاردىن ئومۇمەن يېڭى زاۋۇت قۇرۇشنى ئىختىيار قىلغانلار تەشكىلنىڭ تەكشۈرۈپ ماقۇللىغىدىن ئۆتكۈزۈپ، خادىملارنى ئۆزى تەكلىپ قىلىپ، ئۆزى زاۋۇت قۇرسا بولىدۇ. كاخانىلارنىڭ جەڭلى، زاۋۇت باشلىقلىرى تەكلىپ قىلىنغانلاردىن كېيىن، ئۆزى بەنزە تەشكىل قىلىپ، مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىغى دەرىجىلىك مەمۇرى كادىرلارنى كۆرسەتسە، ئوتتۇرا قاتلام مەمۇرى كادىرلارنى ۋەزىپىگە تەيىنلەش، ۋەزىپىدىن قالدۇرۇش، باشقۇرۇش، تەكشۈرۈپ بېكىتىشنى ئېلىپ بارسا بولىدۇ.

كارخانىلار دۆلەتنىڭ «داشقازان تامىغى» نى يىمەسلىك، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر كارخانىنىڭ «داشقازان تامىغى» نى يىمەسلىك مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، كارخانىدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ھەققىنىڭ ئۆسۈشىنى كارخانىلارنىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمى بىلەن باغلاش كېرەك. ئىش ھەققىنىڭ ئېشىش نىسبىتى كارخانىلارنىڭ ئەمگەك ـ ئىشلەپچىقىرىش ئۈنۈمدارلىقى ۋە پايدىنىڭ ئېشىش نىسبىتىدىن ئېشىپ كەتمەسلىك شەرتى ئاستىدا، ئىش ھەققى شەكلىنى كارخانا ئۆزى بەلگىلىسە بولىدۇ. 2 ـ قەدەمدىكى پايدىنى باجغا ئۆزگەرتىش يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، بۇرۇنقى مۇكاپات تارقىتىشنى تېزگىنلەش چارىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، «يۇقۇرى چېكىنى بېكىتمەسلىك، تۆۋەنگە كاپالەتلىك قىلماسلىق» يولغا قويۇلمىدۇ. لېكىن دۆلەتنىڭ چېكىدىن ئېشىپ كەتكەن مۇكاپاتتىن باج ئېلىش بەلگىلىمىسىنى چوقۇم قاتتىق ئىجرا قىلىش كېرەك، ئىشچانلارنى مۇكاپاتلاش، ھورۇنلارغا جىرىمانە قويۇش پىرىنسىپىدا چېگرا تۇرۇپ، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ كىرىمىدە پەرقنى ئازراقلا جۇرئەتلىك بولۇپ، بىر قىسىم ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنى ئالدىن باي بولۇشقا ئىلھاملاندۇرۇش لازىم.

3. مەمۇرى ئورگانلارنى ئىخچام قىلىپ، ھوقۇقنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈپ، كارخانىلارنىڭ تېڭىمغىنى بوشۇتۇۋېتىش لازىم.

كارخانىلارنىڭ تېخنىكىسى بوشۇتۇپ، كارخانىلارنىڭ ھايات كۈچىنى كۈچەيتىش — پۈتـ
كۈل ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىدىكى مەركىزىي ھالقا ، بىز چوقۇم دۆلەتنىڭ بۇرۇن كار -
خانىلارنى باشقۇرۇشتا بەك كۆپ ، بەك ئۆلۈك بولۇشتەك ۋەزىيىتىنى بۇزۇپ تاشلاپ ، سىيا -
سەتنىى يەنىمۇ كەڭ قويۇۋېتىپ ، كارخانىلارنى تۇرلۈك چەرماق ۋە چەكلىمىلەر ئىچىدىن ئا -
زات قىلىشىمىز لازىم.

كارخانىلارنىڭ ئىشچى ئىشلىتىش چارىسىنى بېكىتمىشكە ھوقۇقى بولۇشى، ئىشلەپچىقىرىش-
نىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن ئىشلىتىش مۇددىتى بىر يىلدىن تۆۋەن بولغان ۋاقىتلىق ئىشچىلار-
نى ئۆزى تەكلىپ قىلىشقا ھوقۇقلۇق بولۇشى ، يېڭى قۇرۇلغان كارخانىلارنىڭ ئىشچىلىرى ۋە
ھازىر بار كارخانىلارنىڭ يېڭىدىن كۆپەيتىلگەن ئىشچىلىرىنىڭ ھەممىسىگە پىرىنسىپ جەھەتتە
توختام تۈزۈمىنى يولغا قويۇشى ، كارخانىلار ياخشىلىرىنى تاللاپ ئىشلىتىشكە ، ئىشچى-خىزـ
مەتچىسىنى تەكلىپ قىلىشقا ۋە ئىشتىن بوشۇتۇشقا ھوقۇقلۇق بولۇشى لازىم . مۇستەقىل ھىسا -
ۋات يۈرگۈزگەن ، پايدا - زىيانغا ئۆزى مەسئۇل بولغان، تىجارەتنى كوللېكتىپ ھۆددە ئالـ
غان كىچىك تېپتىكى كارخانىلار ئەمگەك تارماقلىرىنىڭ يېتەكچىلىكىدە ، ئىشلىتىدىغان ئىش -
چىلارنى ئۆزى بېكىتسە ، ئۆزى ئالسا ، ئۆزى باشقۇرسا بولىدۇ ، يېزىلاردىكى يېزا - بازار
كارخانىلىرى ئىشچى ئېلىشتا يېزىدىن ياخشىلىرىنى تەكلىپ قىلسا بولىدۇ . لېكىن ، يېزا نو -
پۇسى يۆتكەلمەيدۇ ، تووار ئاشلىق يىمەيدۇ.

كارخانىلار جانلىق ، كۆپ خىل تىجارەت شەكلىنى تاللاشقا ھوقۇقلۇق بولۇپ، مەملىكەت
ئىچى ۋە سىرتىدىكى ، رايون ئىچى ۋە سىرتىدىكى بىرلەشمە تىجارەت ، ھەمكارلىق تىجارەتـ
كە قاتناشسا بولىدۇ . ئومۇمى خەلق ئىگىلىگى ، كوللېكتىپ ، شەخسى ئىگىلىك ئوتتۇرىسىدا
جانلىق ، كۆپ خىل ھەمكارلىق تىجارىتى ۋە ئىقتىسادىي بىرىكمىنى راۋاجلاندۇرسا بولىدۇ .
كارخانىلار ئۆزىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ، تەمىنلەش ، سېتىش پائالىيىتىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، دۆـ
لەت پىلانىنى ئورۇنلاشقا كاپالەتلىك قىلىش شەرتى ئاستىدا ، دۆلەتنىڭ قۇرۇلۇشىغا ۋە بـا -
زار ئېھتىياجلىق بولغان مەھسۇلاتلارنى كۆپەيتىپ ئىشلەشنى ئۆزى ئورۇنلاشتۇرسا بولىدۇ. كې-
تەرلىك ماددى ئەشيانى ئەركىن ھالدا تاللاشقا ، مال بىلەن تەمىنلەش ئورنىنى تاللاشـقا ،
مالنى بىۋاستە يەتكۈزۈپ بېرىشنى يولغا قويۇشقا ھوقۇقلۇق ؛ گۇۋۇيۈەننىڭ ۋە ئاپتونوم را-
يونىنىڭ مۇناسىۋەتلىك بەلگىلىمىلىرىگە ئاساسەن ، ئۆز كارخانىسىنىڭ مەھسۇلاتىنى تۇرلۈك
شەكىللەر ئارقىلىق ئۆزى سېتىشقا ھوقۇقلۇق.

كارخانىلار ئۆزىدە بار سەرمايىدىن پايدىلىنىپ ، تېخنىكا ئۆزگەرتىپ ، يېتەكچى خا -
راكتېرىدىكى پىلانىنى يولغا قويىدۇ ، ئومۇمەن قەرز ئېلىپ يېڭىدىن قۇرغان كارخانىلار ۋە
قەرز ئالغان پۇلدىن پايدىلىنىپ كونا زاۋۇتلارنى ئۆزگەرتكەنلەردىن ئۆز ناھىيىسىنىڭ قەرز
ئېلىش كۆرسەتكۈچى دائىرىسى ئىچىدىكىلەرنى ئالدى بىلەن ناھىيە (شەھەر) لەر ئۆزى تەكـ
شۈرۈپ تەستىقلىسا بولىدۇ . لېكىن، ۋىلايەتلىك پىلان ، ئىقتىسادىي كومىتېتنىڭ بىر تۇتاش
ئومۇملاشتۇرۇپ تەڭپۇڭلاشتۇرۇشىغا يوللىشى لازىم . قەرز ئېلىش كۆرسەتكۈچىدىن ئېشىپ كەتـ
كەنلەر ۋىلايەتنىڭ تەكشۈرۈپ تەستىقلىشىغا يوللىنىدۇ . ئۆزى تەييارلىغان سەرمايىدىن پاي-
دىلانغان ياكى بىرلىشىپ سەرمايە سېلىپ قۇرغان كارخانىلارنىڭ سېلىنمىدىغان مەبلەغى 500

مىلك يۈەندىن تۆۋەن بولغانلىرىنى ئاھىيىلەر ئۆزى تەكشۈرۈپ تەستىقلايدۇ . 500 مىلك يۈەندىن يۇقۇرىلىرىنى ۋىلايەتنىلك تەكشۈرۈپ تەستىقلىشىغا يوللايدۇ.

ئىقتىسادىنى يەنمۇ جانلاندۇرۇش ئۈچۈن، يەنە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كىچىك كارخانىلار، يىمەك ـ ئىچمەك مۇلازىمەت كەسىپى ، مەسىلەن: ئاشخانا ، مېھمانخانا ، سەيراچخانا ھەمدە باشقا مۇلازىمەت كەسىپلىرى خېرىدار چاقىرىش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ ، شەخسى تىجارەتچىلەرگە ھۆددىگە ياكى ئىجارىگە بېرىسە بولىدۇ.

مەركەزدىكى رەھبىرىي يولداشلار يېقىندا دۆلەت خادىملىرىنىڭ تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىشى ئۆۋەتتىكى ئىسلاھاتتا پەيدا بولغان بىر يېڭى ناتوغرا ئىستىل ، ئۇ ، ئىسلاھاتقا تەسىر يەتكۈزۈپ،ئىسلاھاتنى بۇزىدۇ، ئۇنىڭغا قول قويۇشتۇرۇپ قاراپ تۇرۇشقا بولمايدۇ، دەپ كۆرسەتتى . بىز ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەنىنىڭ «پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى ۋە پارتىيە، ھۆكۈمەت كادىرلىرىنىڭ تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىش ، كارخانا ئېچىشنى قەتئىي مەنئى قىلىش توغرىسىدىكى قارارى» نى ۋە مەركىزىي ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ 1984 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىدىكى ئۇقتۇرۇشىنىڭ روھىنى چوقۇم قەتئى ئىزچىل ئىجرا قىلىشىمىز كېرەك . ئۆۋەتتە يەنە سەرتتىن ئەكىرىش ، ئىچكى جەھەتتە بىرلىشىش ئالاقىلىرىدا ناتوغرا ئىستىللارنىڭ ئالدىنى ئېلىشنى تەكتىلەش كېرەك . زۆرۈر بولغان كۈتۈۋېلىش يەنىلا كېرەك ، لېكىن ، بۈزۈپ ـ چېچىپ ئىسراپ قىلىشقا ، كۈتۈۋېلىشنى باھانا قىلىپ چوڭ يەپ، چوڭ ئىچىشكە بولمايدۇ . پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ ئومۇمنى شىلىپ ، ئۆزىنى سەمرىتىشكە تېخىمۇ بولمايدۇ . ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىدا ئوتتۇرىغا چىققان ناتوغرا ئىستىللارنى قەتئى تۈزۈتۈپ ، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىش لازىم.

ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبىرىي كادىرلىرى بايرىغى رۇشەن ھالدا ئىسلاھاتنى ئىلگىرى سۈرگۈچىلەردىن بولۇشى كېرەك. ئىسلاھاتقا توسالغۇ بولىدىغان ئىشلارنى قەلىشقا ھەرگىز بولمايدۇ . كارخانىلارغا ئۇز مەيلىچە ئادەم ئورۇنلاشتۇرماسلىقى كېرەك. كارخانىلارنىڭ مالىيە ، ماددى ئەشيالىرىنى خالىغانچە تەڭشىۋېتىشكە ، يۆتكەپ ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.كارخانىلارنىڭ ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولۇش ھوقۇقىغا قەتئى تۈردە ھۆرمەت قىلىش لازىم.

ئىككىنچى، ۋەزىيەتنى ئېنىق تونۇپ، رەھبەرلىكىنىڭ ئىدىيىسىدە بۈرۈلۈش ياساش، نىشانىنى توغرىلاش كېرەك

مەركەزنىڭ ئىككى 1 ـ نومۇرلۇق ھۆججىتىنىڭ بولۇپمۇ 12 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمىي يىغىنى روھىنىڭ پېتەكچىلىگى ئاستىدا ، پۈتۈن مەملىكەت ۋەزىيىتىنىڭ تەرەققىياتى ناھايىتى تېز بولدى . ئىگىلىك گۈللەپ ياشناشتەك يېڭى ۋەزىيەت مەيدانغا كەلدى. ئەگەر تەرەققىيات قەدىمىمىزنى تېزلەتمەيدىغان بولساق ، ئىلغار رايونلارنى خام ئەشيا بىلەن تەمىنلەش ۋە ئۇلارنىڭ مەھسۇلاتلىرىنى سېتىپ بېرىش ھالىتىدىن مەڭگۈ قۇتۇلالمايمىز. ئىقتىسادىي جەھەتتىكى قالاقلىق ، نامراتلىق قىياپىتىنى تۈپتىن ئۆزگەرتەلمەيمىز، ئىلغار رايونلار بىلەن ئىقتىسادىي ، مەدەنىيەت جەھەتتە ساقلىنىپ كېلىۋاتقان ئەمىلىيەتتىكى تەڭسىز ـ

لىكىنى تۇكمىتەلمەيمىز. ئۇنداق بولمايدىكەن، ئىقتىسادىي تەرەققىياتنى تېزلەتمەي تۇرۇپ، ئۆزىنى ئەڭ موھىم بولغىنى ــ رەھبەرلىكىنىڭ ئىدىيىسىدە بۇرۇلۇش ياساش، نىشانىنى توغرىلاش. بۇرۇلۇش قىلىدىغان ئاساسىي جەھەتتىن كېيىنكى، تۆۋەندىكىلەرنى تۇتۇشتىن ئىبارەت ئىككى تۇتۇشقا قاراپ بۇرۇلۇش كېرەك. دېمەك، بۇرۇلۇش قىلىدىغان نوقۇل ھالدا يېڭا ئىگىلىكىنى تۇتۇشتىن يېڭا ئىگىلىكى، سانائەت، سودىنى بىلله تۇتۇشقا ئۆزگەرتىش، ئىقتىسادتىكى ئىبارەت ئومۇمىي تۇتۇش لازىم. مەملىكەت بويىچە نۇرغۇن ئىلغار رايونلارنىڭ تەجرىبىسى شۇنى ئىسپاتلىدىكى، يېڭا ئىگىلىكى بولمىسا، مۇقىملىق بولمايدۇ، سانائەت بېيىغىلى بولمايدۇ، سودا بولمىسا، جانلىقلىق بولمايدۇ. مەركەزنىڭ 1 ــ نومۇرلۇق ھۆججىتىدە دۆلىتىمىز ھازىر ئەنئەنىۋى يېڭا ئىگىلىكىدىن زامانىۋى يېڭا ئىگىلىكىگە، ئۆزىنى تەمىنلەش، ئۆزىنى بېيىتىم تەمىنلەش ئىگىلىكىدىن تووار ئىگىلىكىگە قاراپ ئۆزگىرىش دەۋرىدە تۇرماقتا، دەپ ئېنىق كۆرسىتىلگەن. دۆلىتىمىزنىڭ نۆۋەتتىكى ئىقتىسادىي تەرەققىياتنىڭ ئالاھىدىلىكى شەرھىيىلەنگەن ھەم ئالغا بېسىش نىشانىمىز ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىلگەن. ئۇزۇن ۋاقىتتىن بۇيان بىزنىڭ كېيىنكى، تۆۋەنۈش مەسىلىمىز ئۇزۇل ــ كېسىل ھەل بولماي كەلگەن ئىدى. يېقىنقى 3 يىلدىن بۇيان بىز يېزىلاردا مەسئۇلىيەت تۈزۈملىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك يولغا قويغاندىن كېيىن، ۋەزىيەتتە تېز ئۆزگىرىش بولدى. بۇ، يېزا ئىسلاھاتىدىكى بەرىنچى زور بۆسۈش بولدى. ھازىر كېيىنكى، تۆۋەنۈش مەسىلىسى دەسلەپكى قەدەمدە ھەل قىلىندى. بۇ يېزا ئىسلاھاتىدىكى تۈنجى چوڭ بۆسۈش. ھازىرقى ۋەزىپە ــ يېزا ئىسلاھاتى جەھەتتە 2ــ بۆسۈشنى تەشكىللەش، ئۇنىڭ بىلگىسى 4 ئۆزگىرىشنى ئەملگە ئاشۇرۇشتىن ئىبارەت: (1) يېزا ئىقتىسادىي تۈزۈلمىسىنى نوقۇل ھالدا يېزا ئىگىلىكىنى تۇتۇشتىن يېزا ئىگىلىكى، سانائەت، سودىنى ئومۇملاشتۇرۇپ راۋاجلاندۇرۇشقا قاراپ ئۆزگەرتىش؛ داۋاملىق تۇردە يېزا ئىگىلىكىنى ياخشى تۇتۇش بىلەن بىر چاغدا، سانائەتنى ياخشى تۇتۇش، يېزا ــ بازار كارخانىلىرىنى ياخشى تۇتۇش، سودىنى ياخشى باشقۇرۇپ، ئوبوروتنى جانلاندۇرۇش؛ (2) يېزا مەھسۇلات قۇرۇلمىلىرىنى بۇرۇنقىدەك ئاساسلىغى خام ئەشيا چىقىرىش ۋەدىسىلەپكى قەدەمدە پىششىقلاپ ئىشلەشنى ئۆزگەرتىپ ئىنچىكىلەپ ئىشلەش، پىششىقلاپ ئىشلەنگەن بويۇملارنى چىقىرىشقا ئايلاندۇرۇش؛ (3) مەھسۇلات بويۇملىرىدا ئىسرىسىنى بۇرۇنقىدەك ئاساسلىغى سانائەت، يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەشتىن جەمئىيەتكە ئېھتىياجلىق بولغان بارلىق ساھەلەرگە كېڭەيتىشكە قاراپ ئۆزگەرتىش. يېزا ــ بازار كارخانىلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش كەسىپلىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك كېڭەيتىش؛ (4) يېزا ئىقتىسادىنى ئىشلىكنى ئېتىۋېلىش شەكلىدىن سىرتقا قارىتا ئېچىۋېتىش، ئىچكى قىسىمنى جانلاندۇرۇشتىن ئىبارەت ئېچىۋېتىش شەكلىگە ئۆزگەرتىش.

رەھبەرلىكىنىڭ ئىدىيىسىدە بۇرۇلۇش ياساش ۋە نىشانىنى توغرىلاشنى ئوڭۇشلۇق ئەملگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئەڭ موھىم ۋەزىپە شۇكى، "سول" لۇق ئىدىيىنى داۋاملىق تازىلاش لازىم. 11 ــ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ــ ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، بىز "سول" لۇق ئىدىيىنى تەسىرلىرىنى تازىلاپ چىقىرىش جەھەتتە نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن بولساقمۇ، "سول" لۇق ئىدىيە تېخى ئۇزۇل ــ كېسىل تازىلاپ چىقىرىلمىدى. بۇنىڭ ئاساسلىق ئىپادىلىرى ماۋۇلار: بەزى يولداشلارنىڭ ئىدىيىسى تېخى تازات بولمىغاچقا، ھەقىقەتنى ئەملىيەتتىن ئىزدەشنى، ھەممىدە ئەملىيەتنى چىقىش

قىلمىشتىن ئىبارەت مارکسىزملىق ئىدىيەسىنى لۇشيەندە چىلىك تىزرالىماي، كۆپىنچە ھاللاردا "سول"لۇق ئىدىيەسىنىڭ تەسىرى ئاستىدا شەكىللەنگەن بەزى خاتا يېكى ۋاقتى ئۆتۈپ كەتكەن لۇقتىنمۇ زەر ۋە ئۇسۇللارغا ئېسىلىۋالغان. ئىقتىسادى قۇرۇلمانى جەھەتتە يېزا ئىگىلىكىگە ئەھمىيەت بېرىپ، سانائەت، يېزا-بازار كارخانىلىرىغا ۋە سودىغا سەل قارالغان. ئىقتىسادى تەرەققىي جەھەتتە دۆلەت ئىگىلىكىگە ئەھمىيەت بېرىپ، كوللېكتىپ ئىگىلىكىگە سەل قارالغان. يەككە ئىگىلىكنىڭ نۇقسانلىقى تارىخى شارائىت ئاستىدىكى رولىغا سەل قارالغان؛ پىلان تۈزۈلمىسى جەھەتتە بۇيرۇق خاراكتېرىدىكى پىلانغا ئاساسلىنىپ قېلىپ، بازار ئارقىلىق تەڭشەشكە ۋە قىممەت قانۇنىغا سەل قارالغان؛ ئىقتىسادىي شەكىل جەھەتتە، تۇزۇلمىسى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ئەھمىيەت بەرمىگەن، ھەتتا كاپىتالىزىم پەيدا بولىدۇ، دەپ ئەندىشە قىلغان؛ ئىقتىسادىي باشقۇرۇش جەھەتتە، مەمۇرى ۋاستىلارغا ئاساسلىنىپ، ئىقتىسادىي ۋاستىلارنى قوللانمىشقا ماھىر بولالمىغان. كادىرلار ئىشلىرى تۈزۈمى جەھەتتە، سىياسىغا ئەھمىيەت بېرىپ، قابىلىيەتكە سەل قارالغان. تىجارەت شەكلى جەھەتتە، ئۇزۇنغىلا تارتىپ، يەككە ئىشلەشكە ئەھمىيەت بېرىپ، ئىقتىسادىي جەھەتتە بىرلىشىپ ئىشلەش ۋە سىرتقا قارىتا ئېچىۋېتىشكە سەل قارىغان. بىرلىشىش مەسىلىسىدە پەيدا قىلىۋاتقان ھەددىدىن زىيادە كۆپ بىرلىپ كەتكەن. سىرتقا قارىتا ئېچىۋېتىش جەھەتتە، باشقىلارنىڭ بايلىقىنى ھەزىمىنى ئېگە للەۋېلىشىدىن قورققان. بىلىمگە ۋە زىيالىلارغا مۇئامىلە قىلىش جەھەتتە، بىلىمگە سەل قاراپ، زىيالىلارنى كەمسىتىپ، پارتىيەمىزنىڭ زىيالىلار سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئەملىلەشتۈرمىگەن. ئىختىساسلىق كىشىلەرنى قوبۇل قىلىش جەھەتتە، ئاكتىپ پوزىتسىيەدە بولمىغان، ھەتتا ئىدىيەجەھەتتە قارشىلىشىش ئەھۋالى كۆرۈلگەن؛ ئىشچى ئىشلىتىش تۈزۈلمى جەھەتتە، دۆلەتنىڭ ئىشچى قوبۇل قىلىش كۆرسەتكۈچىنى قوغلۇشۇپ،"دوكتور ئىشچى"قوبۇل قىلىشنى خالىمىغان؛ مەبلەغ توپلاش جەھەتتە، دۆلەتكە تايىنىۋېلىپ، ھەر خىل ئىجتىمائىي مەبلەغلەردىن تولۇق پايدىلىنىشقا سەل قارىغان؛ ئىش ھەققى ۋە مۇكاپات سوممىسى مەسىلىسىدە، دادىل ئىش كۆرمىگەن، مۇكاپات سوممىسى كۆپرەك تارقىتىلسىلا، ئولتۇرالمايلا قېلىشتەك ئەھۋال كۆرۈلگەن. يۇقۇرىدا سوللۇق ئىدىيەسىنىڭ 15 خىل ئىپادىلىرى مىسالغا ئېلىندى. بۇنىڭ بەزىلىرى "سول" لۇق ئىدىيە، بەزىلىرى "سول" لۇق ئىدىيەسىنىڭ تەسىرى ئاستىدا شەكىللەنگەن نەرسىلەر بولۇپ، ئەملىيەتتە مۇشۇنىڭ بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدۇ. شۇنى تونۇپ يېتىشىمىز لازىمكى، "سول" لۇق ئىدىيەسىنىڭ تەسىرلىرى يەنىلا بەزىنىڭ ئېگىلمىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشىمىزدىكى ئاساسلىق پوتىلكاشاك، ئۇنى قەتئىي ئىنكار قىلىپ، ئۇزۇل-كېسىل تازىلاپ چىقىرىشىمىز كېرەك. ئۇنداق قىلساق، ئۇششاق ئىشلەپچىقارغۇچىلارنىڭ ۋە فېئودال پاتىرىيالخانىلىق ئىدىيەسىنىڭ تەسىرلىرىنى تازىلاپ چىقىرىش لازىم. ئۇزۇندىن بۇيان، ئەنئەنىۋى يېزا ئېگىلمىگى ۋە ئۇششاق ئىشلەپچىقارغۇچىلارنىڭ ئىدىيەسى كىشىلەرگە ناھايىتى چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتتى. بۇ خىل ئىدىيەنىڭ تەسىرى ئاستىدا، بەزى يولداشلارنىڭ ئىدىيەسى كۆپىنچە ھاللاردا كونسېرۋاتىپ بولۇپ، كونا قائىدە - تۈزۈملەرگە ئېسىلىۋېلىپ، ھازىرقى ھالەت بىلەن قانائەتلىنىپ قالغان. ئۇلاردا ئىلگىرىغۇار غايە ۋە ئىسلاھ قىلىش روھى كەم بولغان، كونا رامكا، كونا ئادەت، كونا ئۇسۇللار بويىچە ئادەتلىنىپ قالغان، خىزمەتتە بەك

ھۆ ئىھتىياتچان بولۇپ، ساناپ دەسسەپ يۈرگەن. ئۇلار دادىل ئىشلەشكە، چاقماق تېزلىگىدە ھەركەت قىلىشقا جۈرئەت قىلمىغان، بولۇپمۇ ئىسلاھاتقا قارىتا ئىدىيە جەھەتتە سەزگۈر بولـ مىغان، ھەتتا قارشىلىشىش كەيپىياتىدا بولغان، يېڭى ئىشلارنى يارىتىشتا قىزغىن بولمىغان، بـۇنداق قىلىش بەكمۇ زىيانلىق، ئۇنى تۈگىتىش لازىم.

بۇ يەردە يەنە شۇنى ئالاھىدە كۆرسۈتۈپ ئۆتۈش لازىمكى، بىز تۆۋەندىكى 3 مەسىلىگە چوقۇم توغرا مۇئامىلە قىلىشىمىز لازىم: (1) بىزنىڭ جۇغراپىيىلىك ئورنىمىزنى، شارائىتىمىزـ نى توغرا تونۇش لازىم؛ (2) بىلىم، تېخنىكا، قويۇق مەركەزلىشىپ قالغان كەسىپ ۋە ساھەلەرگە توغرا مۇئامىلە قىلىشىمىز لازىم: (3) تارىخى تەجرىبىلەر ۋە ساۋاقلارغا توغرا مۇـ ئامىلە قىلىشىمىز لازىم.

بەزى يولداشلار، قەشقەر يىراق، چەت جايغا جايلاشقان، قاتناش لېنىيىسى ئۇزۇن، بازارلىرى چەكلىك بولغاچقا، پەقەت كىچىك تېپتىكى كارخانىلارنىلا قۇرۇشقا بولىدۇ، ئۆزىنىـ ئۆزى تەمىنلىمەيدىغان بولىدى، دەپ قارايدۇ. شۇڭا ئۇلارنىڭ كارخانا قۇرۇشقا بولغان ئىشەنچىسى ۋە جاسارىتى كەم بولغان. بۇ، ماھىيەتتە بىر خىل ئۇششاق دېخانلار ئېڭىلىكى ئىدىيىسى. ھازىر ۋىلايىتىمىزنىڭ قاتناش ئەھۋالى تەدرىجى ياخشىلىنىۋاتقا. ھازىر ئۇرۇمچىدىن قەشقەرگىچە بولغان تاشيول پۈتۈنلەي ئاسپالتلاشتۇرۇلۇپ بولۇندى. جەـ نۇبىي‌شىنجاڭ تۆمۈر يولى كورلىغا تۇتاشتۇرۇلدى. قەشقەر ئايرۇدۇرۇمىنى كېڭەيتىپ قۇرۇش قۇرۇلۇشى تاماملاندى. مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى بىزنىڭ تىۋار ئىشـ لەپچىقىرىشىمىزنى راۋاجلاندۇرۇش، ئېگىلىكنى جانلاندۇرۇشىمىز ئۈچۈن شا ـ رائىت ھازىرلاپ بەردى. پاكىستان بىلەن ئارىلىشىمىز 400 نەچچە كىلومېتىرلا كېلىدۇ. سوۋېت ئىتتىپاقى چېگرىسىغىمۇ ئاران 160 كىلومېتىر بولغاچقا، تاشقى سودىنى تەرەققى قىلدۇرۇشتىكى ئىستىقبال پارلاق. بازارنى ئېلىپ ئېيتقاندا، ئەگەر مەھسۇلاتلىرىمىز بازارلىق بولسا، مەھـ سۇلاتلىرىمىزنىڭ سۈپىتى ياخشى بولسا، ئۇنى ۋىلايىتىمىزدە سېتىپلا قالماستىن، بەلكى ئۇرۇمـ چى بازىرىغىچە ئاپىرىپ ساتقىلى بولىدۇ. ۋىلايىتىمىزنىڭ يېرىم دېيارىتىرى 500 كىلومېتىر بولغان داۋىرىسىدە ئاھالە زىچ‌لىشىپ، چېگىخەيلەردىن ئېشىپ كەتتى. بازىرىمىزمۇ كىچىك ئەمەس، ئەگەر مەھسۇلاتلىرىمىزنىڭ رىقابەتلىشىش ئىقتىدارى كۈچلۈك بولسا، ئۇنى پاكىستان، سوۋېت ئىتتىپاقىغا كىرگۈزگىلى، ھەتتا پاكىستان ئارقىلىق ئوتتۇرا شەرق، غەربى ئاسىياغا ئاپىرىشقا پۈتۈنلەي مۇمكىن بولىدۇ.

يەنە بەزىلەر: بىلىم ـ تېخنىكا زىچ مەركەزلەشكەن سانائەتنىڭ تەلىۋى يۇقۇرى، قىـ يىنچىلىقى زور بولغاچقا بۇنى قىلالمايمىز، دەپ قارايدۇ. بۇمۇ بىر خىل كونسېرۋاتىپلىق ئىـ دىيە. بىلىم ـ تېخنىكا زىچ مەركەزلەشكەنلىك ئومۇمى كەڭ‌دىنى كۆرىنىدۇ. ئەگەر ئۇ ئايـ رىپ قارالسا، كونكىرىت خىزمەت تەرتىۋى جەھەتتە، تېخنىكا تەلىۋى ئۇنچىۋالا يۇقۇرى بولـ مايدۇ. ھۈنەرسەنئەتنى ئېگەللەش بىرقەدەر ئوڭاي بولىدۇ، بىز سىرلىق تۇيغۇنى تۈگىتىشىمىز كېرەك. ئەلۋەتتە تېخنىكىنىڭ موھىملىقىغا سەل قاراشقىمۇ بولمايدۇ، قىيىنچىلىق بولغان تەقـ دىردىمۇ، ئامال قىلىپ بۆسۈپ ئۆتۈش كېرەك، بىز ئاددى مەشغۇلات سەۋىيىسىدە مەڭگۈ توخـ تاپ قالساق بولمايدۇ. ئىچكىرى ئۆلكىلەردىكى ئۇرغۇن يېزا ـ بازار كارخانىلىرى ئېلىكتىرون،

خەمىمىزى سانائەت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان يەردە، بىز ئىدىيىنى ئازات قىلىپ تەرىشىپ ئۇگىنىدىغانلا بولساق، چوقۇم بىلىم- تېخنىكا زىچمەركەزلەشكەن سانائەتنى تەرەققى قىلدۇرالايمىز.

يېقىنقى بىر نەچچە ئايلاردىن بۇيان، ھەرقايسى جايلاردىكى سانائەت بىلەن ۋە يېزا - بازار كارخانىلىرى بىلەن شۇغۇللىنىش ئاكتىپچانلىقى ناھايىتى يۇقۇرى بولدى. لېكىن، يەنە بەزى كىشىلەر 1958 - يىلدىكى پولات - تۆمۈر تاۋلاش ۋە ئالدىنقى قار - قۇر زاۋۇدى قۇرۇشتا ئۆتكۈزگەن خاتالىقنى قايتا سادىر قىلىشتىن ئەنسىرىمەكتە. تارىخىي تەجرىبە - ساۋاقلارنى ئەستايىدىل يەكۈنلەش تامامەن زۆرۈر. لېكىن شۇنىڭ بىلەن گېلىمىزغا نان تۇرۇپ قېلىشتىن ئەنسىرىمەسلىكىمىز كېرەك. شۇنى بىلىشىمىز كېرەككى، ھازىر كارخانىلارنى قۇرۇشىمىز — ئۆز جايلىرىمىزنىڭ ئەملىيىتىنى چىقىش قىلغانلىق بولۇپ، بازار، بايلىق مەنبەسى، ئىقتىسادىي ئۇلۇم قاتارلىق جەھەتلەردە تەتقىق قىلىش ئاساسىدا ئېلىپ بېرىلغان. ئۇ، پولات - تۆمۈر تاۋلاش بىلەن ماھىيەت جەھەتتىن ئوخشاشمايدۇ. بۇ ئىككى ئىشنى بىر - بىرىگە ئارىلاشتۇرۇۋېتىشكە بولمايدۇ، ئەلۋەتتە. بىز تارىخىي تەجرىبە - ساۋاقلارغا سەل قارىماسلىقىمىز لازىم. بىز كارخانا قۇرغان چاغدا چوقۇم كالىلىمىز سەگەك بولۇشى، تارىختىكى خاتالىقنى قايتا سادىر قىلىشتىن ساقلىنىشىمىز ھەم ئاكتىپ، دادىل بولۇپ، توغرا تاپقان ئىشنى قەتئىي تەرىشىپ ئوبدان ئىشلىشىمىز، ھەم ئەستايىدىل مۇھاكىمە قىلىپ، پۇختا ھالدا، قۇرۇلۇش تەرتىۋى بويىچە ئىش قىلىشىمىز، ھەقىقى ئىشەنچ بولغاندا، ئاندىن قەتئىي ئىرادىگە كېلىشىمىز لازىم. شىنجىڭلىقلاردەك " تەۋەككۈلچىلەرنىڭ جاسارىتى، ئالىملارنىڭ مېڭىسى، ئەملىي ئىشلىگۈچىلەرنىڭ روھى بولۇش" كېرەك.

ھازىر رەھبەرلىكىنىڭ ئىدىيىسىدە بۇرۇلۇش ياساش، نىشانىنى توغرىلاش مەسىلىسىگە قارىتا كۆپچىلىكىنىڭ ئوخشىمايدىغان پىكرى قالمىدى. لېكىن، بۇنى ئوگۈشلۈق ئەھۋالكە ئاشۇرۇش - ئاشۇرالماسلىقنىڭ ئاچقۇچى يەنىلا بەزىخاتا ئىدىيىلەرنىڭ تەسىرىنى ئۆزۈل- كېسىل تازىلاش - تازىلىماسلىقتا باغلىق. كۆپچىلىكتىن ئورتاق تەرىشچانلىق كۆرسىتىپ، ھەمچىمىدىن قورقماي دىغان روھ بىلەن ئالغا بېسىش يولىمىزدىكى بارلىق توسالغۇلارنى ئۆزۈل - كېسىل چەمبىرىپ تاشلاپ، قەشقەرنىڭ ئىگىلىگىنى ئۇچقاندەك تەرەققى قىلدۇرۇش ئۈچۈن، پۇختا ئىدىيىۋى ئاساس سېلىشنى ئۆممەت قىلىمەن.

ئۇچىنچى، پۈتۈن پارتىيە ھەركەتكە كېلىپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ سانائىتى ۋە يېزا - بازار كارخانىلىرىدا تېزدىن يېڭى ۋەزىيەت يارىتىش لازىم

ۋىلايىتىمىزدە سانائەتمەھسۇلات قىممىتىنىڭ پۈتۈن ۋىلايىتىمىزدىكى سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىدە ئىگەللىگەن سالمىغى بەكمۇ كىچىك بولۇپ، ئۆتكەن يىلى ئاران 26.8 پىرسەنت بولدى. بۇنىڭ خېلى كۆپ قىسمى پاختىغا ئىشلەنگەن قوشۇش مەھسۇلات قىممىتى بولۇپ، سانائەتنىڭ ساپ مەھسۇلات قىممىتى ناھايىتى تۆۋەن، گەرچە ۋىلايىتىمىزدە 319 كارخانا بولسىمۇ، لېكىن سانائەت قۇرۇلمىسى جەھەتتە، كۆمۈر، ئېلېكتىر، سېمونت قاتارلىق ئاساسلىق سانائەت ئىنتايىن ئاجىز بولغانلىقتىن، سانائەتنىڭ بۇندىن كېيىنكى تەرەققىياتىغا ۋە ھازىر بار كارخانىلارنىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمىنىڭ جارى قىلدۇرۇلۇشىغا ئېغىر دەرىـ

جمده تەسىر كۆرسەتمەكتە. ھازىر بار كارخانىلارنىڭ تولىسى كۆلىمى كىچىك، مەھسۇلات قىممىتى تۆۋەن، ئۇسكۇنىلىرى كونا، تېخنىكىسى قالاق، ئەتتىسادىي ئۈنۈمى ناچار، شۇنىڭ بىلەن بىرگە، بىزنىڭ سانائىتىمىزدە رادىئاكتىپلىق كۈچى بولغان تاياىنچ كارخانىلار ئاز.

بۇنداق قالاق ھالەتنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن، دەرھال ھەركەتكە كېلىپ، جىددى قوغلاپ يېتىشۇبلىشىمىز، ئىلگىرىلەش روھىنى جارى قىلدۇرۇپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ سانائەت ۋە يېزا ـ بازار كارخانىلىرى خىزمىتىدە يېڭى ۋەزىپەت يارىتىشىمىز لازىم.

1 . نۆۋەتتىكى ئەڭ مۇھىم ۋەزىپە شۇكى، پۈتۈن پارتىيە ۋە ھەر دەرىجىلىك كادىرلاردا ئىدىيە جەھەتتىن زور قوزغۇتۇش ئېلىپ بېرىش كېرەك. بۇ يىل كۆز پەسلىدىن بۇيان، ھەر قايسى ناھىيىدىكى يولداشلار ئىچكىرى ئۆلكىلەرنى ئېكسكۇرسىيە قىلىپ كېلگەندىن كېيىن، سانائەت ۋە يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشقا بولغان تونۇشى بۇرۇنقىغا قارىغاندا ئۆستى، ئىدىيىسى جانلاندى، پىكىر قىلىش يولىمۇ بۇرۇنقىغا قارىغاندا خېلى كەڭرى بولدى، تەخىرسىزلىك ھېسسىياتىمۇ كۈچەيدى. لېكىن، يېزا ـ كەنتتىن ئېيارەت ئىككى دەرىجىلىك ئورۇن يەنىلا تېمتاس ھالەتتە تۇرماقتا. بەزى كادىرلار نېمە ئىش قىلىشنى بىلمەي يۇاتىدۇ. ئۇلارنىڭ ئىدىيىسى جانلىق ئەمەس، پىكىر قىلىش يولى كەڭ ئەمەس، ھەتتا، بەزىلىرىنىڭ ئىدىيىسىدە قىلچىمۇ ھىدىرلاش بولمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىز ۋىلايەت، ناھىيە، يېزا ـ كەنتلەردە ۋە ھەر قايسى ئالاقىدار كەسىپىي تارماقلاردا ئىدىيە جەھەتتىن چوڭ سەپەرۋەر قىلىشىمىز، چوڭ بىر مۇھاكىمىنى قانات يايدۇرۇشىمىز لازىم. بۇنىڭدا ئاساسەن 3 مەسىلىنى نۇقتىلىق ھالدا مۇھاكىمە قىلىشىمىز كېرەك: (1) بىزنىڭ ئېچكىرى ئۆلكىلەردىكى ئىلغار رايونلار بىلەن ئاساسەن قانداق پەرقىمىز بار، ئۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟ (2)قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سانائىتى، يېزا ئىگىلىكى مەھسۇلات قىممىتىنى ئىككى قاتلاشنىڭ چىقىمى يولى نېمە؟ يەرلىك سانائەت بىلەن يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى قانداق ئورۇنلا قويۇش كېرەك؟ (3) ۋىلايىتىمىزنىڭ سانائىتىنى ۋە يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى چوڭ تەرەققىياتقا ئېرىشتۈرگىلى بولامدۇ ـ يوق؟ بۇنىڭدا قانداق يوللار بار؟ قانداق قىلغاندا پايدىسىز ئامىللارنى يېڭىپ، ئۈستۈنلۈكنى جارى قىلدۇرغىلى بولمدۇ؟ بىز، بۇ قېتىمقى يىغىلىشتىن كېيىن ۋىلايەتتىن تارتىپ ناھىيە، يېزا، كەنتلەردىكى ھەر دەرىجىلىك كادىرلار، ئىشچىلار، دېھقانلار ئىممىسىغىچە، پارتىيە 12 ـ نۆۋەتلىك ھەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمى يىغىلىشىنىڭ روھىنى ئۆگىنىش ئاساسىدا، يۇقۇرىدىكى 3 مەسىلىنى كەڭ تۈردە مۇھاكىمە قىلىش لازىم. مۇھاكىمە ئارقىلىق، تونۇشنى ئۈستۈرۈپ، ئىممىنى قوزغاپ، نەتىجىدە ئىزدىنىپ، يوللارنى تېپىپ، سانائەتنى گۈللەندۈرۈشكە ئىدىيىۋى ئاساس سېلىشنى ئۈمىت قىلىمەن.

2 . ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەپ، ئۆز يېرىمىزنىڭ ئەھلىي ئەھۋالىغا بېقىپ ئىش كۆرۈپ، يېڭى سانائەت ساھەلىرى ۋە تۈرلىرىنى بارلىققا كەلتۈرۈش لازىم.

يەرلىك سانائەتنى ۋە يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى تەرەققى قىلدۇرۇشتا، ئىككى ئۈستۈنلۈكنى تۇتۇش كېرەك. بىرىسى، بايلىق ھەنبەسىدىكى ئۈستۈنلۈك، يەنە بىرىسى، ئىجتىمائى ئۈستۈنلۈك. بايلىق ھەنبەسى جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈك سۇ، تۇپراق، ھاۋا رايى، مادىي مەھسۇلاتلار ۋە كان بايلىقلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. پايدىلىنىش شارائىتى بولغانلىرىدىن تولۇق پايدى

لمنمش، پايدىلمنمش شارائىتى ۋاقتىنچە ھازىرلانمىغانلىرىغا قارىتا، پائال تۇردە شارائىت ھازىرلاپ، بايلىق مەنبەلىرىمىزنى خەلقنە بەخت سائادىتى يارىتىدىغان، زامانىۋىلاشتۇرۇش ئۇچۇن خىزمەت قىلىدىغان قىلمىشىمىز لازىم. ئىجتىمائى ئۇستۇنلۇك- ئاساسەن ئەمگەك بايلىغى ۋە بازارنى كۇرسىتىدۇ، بىر نەچچە مىليون كىشىلىك بازارنىڭ ئېھتىياجى ناھايىتى زور بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۇنىڭغا ئېھتىياجلىق بولغان مەھسۇلات تۇرلىرىمۇ ناھايىتى كەڭ بولىدۇ. مانا بۇلار- دەل سانائەتنى ۋە يېزا - بازار كارخانىلىرىنى تەرەققى قىلدۇرۇشنىڭ غايىت زور يوشۇرۇن كۇچى ۋە بېپايان زىمىنى. بۇنىدىن كېيىن يەرلىك سانائەت ۋە يېزا - بازار كارخانىلىرىغا جەمئىيەتكە ئېھتىياجلىق بولغان بارلىق ساھەلەرنى كېرگۇزۇشىمىز، جەمئىيەتكە قانداق مەھسۇلات لازىم بولسا، شارائىتلا بولىدىكەن، شۇنداق كەسىپنى ۋە مەھسۇلاتلارنى تەرەققى قىلدۇرۇشىمىز كېرەك. بىز ھازىر ھەر يىلى باشقا جايلاردىن 300 مىليون يۇەنلىكتىن ئارتۇق مالنى سېتىۋېلىپ كېرگۇزىۋاتىمىز. بۇ مالالارنى بىر نەچچە مىڭ خىلدىن ئاشىدۇ. بىز مۇشۇ 300 مىليون يۇەنلىك بىر نەچچە مىڭ خىل مەھسۇلات - بويۇملاردىن يول تېپىپ، زاۋۇت قۇرۇشىمىز لازىم.

ۋىلايىتىمىزدە سانائەتنى ۋە يېزا - بازار كارخانىلىرىنى تەرەققى قىلدۇرۇشتا: بىرى، ئۆز يېرىمىزدىكى بازارغا يۇزلىنىش؛ ئىككىنچى، ۋىلايىتىمىزنىڭ سىرتىدىكى بازارغا يۇزلىنىش؛ ئۇچىنچىسى، غەربىي ئاسىيا ۋە ئوتتۇرا شەرق بازارلىرىغا يۇزلىنىش كېرەك. ھەر قايسى ناھىيىلەر مەخسۇس ئادەم بەلگىلەپ، ئۆز جايلىرىنىڭ بازارلىرىنى تەتقىق قىلىشى كېرەك. ۋىلايەتلىك ئىقتىسادىي كومىتېت ۋە يېزا - بازار كارخانىلىرى باشقارمىسى مەخسۇس ئادەم بەلگىلەپ، ۋىلايىتىمىز سىرتىدىكى ۋە دۆلەت سىرتىدىكى بازارلارنى تەتقىق قىلىشى، بازار ئۇچۇرى ئارقىلىق سانائەت ۋە يېزا - بازار كارخانىلىرىنى تەرەققى قىلدۇرۇشقا يېتەكچىلىك قىلىشى، بىزنىڭ كەسىپىي ساھەلىرىمىز ۋە ئىش تۇرلىرىمىزنى بېكىتىشى لازىم.

يەرلىك سانائەت ۋە يېزا - بازار كارخانىلىرى ئۆۋەتتە ئوقۇتىلىق ھالدا قۇۋەتلەنـ بىشى، ئېنېرگىيە، بىناكارلىق ھاتىرىدىيالىرى، مەۋىگە ئىش قوشۇش، يېمەكلىكلەر، ئىچىملىكلەر، كىيىم - كېچەك، ئارىلاشما يەم - بوغۇز، كۆن - خىروم، سۇلياۋ بويۇملىرى، كۇندۇلۇك مېتال بويۇملىرى، پار - پۈر بويۇملار، ئىلما - توقۇلما بويۇملار، بىناكارلىق، قۇراشتۇرۇش- قاچىلاش، تەبىئى دورىگەرلىك، كۇندۇلۇك تۇرلۇك مالالار ۋە كان ئېچىش قاتارلىقلارنى راۋاجلاندۇرۇش لازىم. ئۆۋەتتە، ئاساسلىق سانائەت، بىناكارلىق ھاتىرىدىيالىرى سانائىتى، دېخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەش سانائىتى ۋە 3 - ئىگىلمىكنى ئۆقتىملىق ھالدا تۇتۇش كېرەك. ۋىلايەت ۋە ناھىيىلەر كۆچنى ئۇيۇشتۇرۇپ، قوغۇن ۋە يەل-يېمىشلەرنى پىششىقلاپ ئىشلەش تېخنىكىسىدا ئىمكانقەدەر تېز بۆسۈش ھاسىل قىلىپ، كەڭكۆلەمدە تەرەققى قىلدۇرۇش ئۇچۇن شەرت - شارائىت يارىتىش لازىم. ئۇنىڭدىن باشقا، كان بايلىق مەنبەلىرىنى پائال ئېنىقلاپ چىقىش كېرەك. ئەگەر بۇ جەھەتتە زور بۆسۈشلەر بولمىدىكەن، ۋىلايىتىمىز خەلق ئىگىلىگىنىڭ تەرەققىياتىدا زور تەسىر پەيدا قىلمىدۇ. سانائەتنى تەرەققى قىلدۇرۇشتا ھەر دەرىجىلىك ئورۇنلاردا مۇھىم نۇقتا بولۇشى كېرەك. ۋىلايەتتە قۇۋەت مەنبەسى، توك، سېمونت، شۇنىڭدەك ناھىيە ۋە يېزىلار قۇرۇشقا كۇچى يەتمىگەن رايـ

ئاكتىپلىق سانائەتلەرنى نۇقتىلىق هالدا تەرەققى قىلدۇرۇش لازىم. ناھىيىلەردە بولسا، تا-
يانچلىق سانائەتلەرنى شۇنىڭدەك قۇرۇشقا ئىقتىدارلىرى يېتىمدىغان، رادىئاكتىپلىق كۆچكە
ئىگە بولغان سانائەتلەرنى نۇقتىلىق هالدا تەرەققى قىلدۇرۇش كېرەك. يېزا- بازار، كەنت-
لەردە دېخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەش، يەم - خەشەك سانائىتىنى
ۋە ئۇششاق توۋار ئىشلەپچىقىرىشىنى نۇقتىلىق هالدا تەرەققى قىلدۇرۇش لازىم.

ۋىلايىتىمىز سانائىتىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىش ئۈچۈن، بىر قاتار تەدبىرلەرنى قول-
لىنىش زۆرۈر:

(1) سىرتقا قارىتا ئېچىۋېتىش، ئىچكى جەھەتتە ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇش فاكتورىنىدا
چىڭ تۇرۇش لازىم.

ۋىلايىتىمىز ئېچىشنى كۈتىۋاتقان رايون، ئەگەر يەككە هالدا ئۆزىمىزنىڭ كۈچىگە تا-
يىنىپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇپ، مەملىكەتنىڭ ئىلغار سەۋىيىسىگە يېتە-
مىز دەيدىكەنمىز، بۇنىڭغا ئىمكانىيەت يار بەرمەيدۇ. ئىچكى جايلارغا قارىتا ئېچىۋېتىش،
چەتئەللەرگە قارىتا ئېچىۋېتىشنى ئاكتىپ يولغا قويۇپ، چەتئەللىك، ئىچكىرىدىكى سەرمايىسى
ۋە تېخنىكىسىدىن پايدىلىنىپ، ۋىلايىتىمىز ئىقتىسادىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىشىمىز لازىم.
بىز چوقۇم مەملىكەت ئىچىنىڭ ۋە چەتئەللىك ئىككى خىل بايلىق مەنبەسىدىن تولۇق پايدە-
لىنىپ، مەملىكەت ئىچى ۋە مەملىكەت سىرتىدىكى ئىككى بازارنى ئېچىپ، مەملىكەت ئىچىدىكى
قۇرۇلۇش ۋە چەت بىلەن بولغان ئىقتىسادىي ئالاقىدىن ئىبارەت ئىككى يۇرۇش ماھارەتنى ئۈگىنە-
ۋېلىپ، ۋىلايىتىمىزنى سانائەت، يېزا ئىگىلىك، سودا بىرگە ئېلىپ بېرىلغان، ئىچكى - تاش-
قى بايلىق مەنبەنى بىرلەشتۈرۈلگەن، مىللىي يەرلىك ئالاھىدىلىككە ئىگە، سىرتقا قارىتا
ئېچىۋېتىلگەن ئىقتىسادىي رايون قىلىپ قۇرۇپ چىقىشىمىز لازىم.

سىرتنىڭ سەرمايىسى ۋە تېخنىكىسىنى كىرگۈزۈشنى رىغبەتلەندۇرۇش ئۈچۈن، سىرتنىڭ
سەرمايىسى ۋە تېخنىكىسىدىن پايدىلىنىپ قۇرۇلغان كارخانا تېپىدىكىلەرگە ۋە ئۇلارنىڭ
تىجارەت شەكلىگە بىردەك چەكلىمە قويماسلىقىمىز، بىرلەشمە تىجارەت، ھەمكارلىق، تولۇق-
لىما سودا، مۇستەقىل سەرمايە بىلەن قىلىنىدىغان تىجارەتكە يول قويۇشىمىز كېرەك. باج
ئېلىش، پايدا تەقسىماتىدا بىردەك ئېتىۋار بېرىشىمىز، بۇنىڭ ئېچىدە ئاساسلىغى سىرتنىڭ
سەرمايىسىغا تايانغان ھەمدە ئەڭ يېڭى تېخنىكا ۋە ئۇسكۇنىلەرنى ئىشلەتكەنلەرگە، شۇنداق-
لا كارخانىلارغا تېخىمۇ ئېتىۋار بېرىشىمىز لازىم.

سىرتنىڭ مەبلىغىنى ۋە تېخنىكىسىنى تېخىمۇ ئوبدان كىرگۈزۈش ئۈچۈن، ۋىلايەت ۋە
ھەر قايسى ناھىيىلەر ھەمكارلىشىش ئىشخانىلىرىنى تولۇقلىشى ۋە كۆچەيتىشى، ئىقتىسادىي
بولغان بىر قانچە ئادەمنى مۇقىم بېكىتىپ، كۆپ قىسىم ۋاقىت ئاجرىتىپ، سىرت بىلەن ئالا-
قە باغلاپ، سىرت بىلەن بىرلىشىش جەڭگى ۋەزىيىتىنى ئىمكانقەدەر تېز يارىتىشى لازىم.

(2) ھەركەزدىي شەھەرنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش كېرەك. يەرلىك سانائەت
ۋە يېزا - بازار كارخانىلىرىنى تەرەققى قىلدۇرۇشتا، شەھەر - يېزىلار بىر - بىرىنى تا-
يانچ قىلىش، شەھەر بىلەن يېزىنى بىر - بىرىگە سىڭدۈرۈش يولىدا ھېگىشى لازىم. شەھەر-
لەر يېزىلارنى تېخنىكا، قۇۋەت مەنبەسى ۋە ئېنېرگىيە كۆچى بىلەن تەمىنلىشى، يېزىلارمۇ

شەھەرنى خام ئەشيالار بىلەن تەمىنلىشى كېرەك. قەشقەر شەھرى پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ ئىقتىسادىي مەركىزى بولۇپ، مەركىزىي شەھەرلىك رولىنى جارى قىلدۇرۇشى كېرەك. پۈتۈن ۋىلايەتكە يۈزلىنىپ ھەمدە پىلانلىق تۈردە بەزى يېنىك سانائەت مەھسۇلاتلىرى مەركىزىنى قۇرۇپ چىقىپ، پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ ئىگىلىك تەرەققىياتىنى يېتەكلىشى لازىم. ئۇنىڭدىن باشقا

2 ـ يېنىك سانائەتنى ئوبدان يولغا قويۇش، بولۇپمۇ مىللى ئالاھىدىلىكىگە ئىگە بولغان بەزى مەھسۇلاتلارنى پائال راۋاجلاندۇرۇش كېرەك. شەھەر سانائىتىدىمۇ دۆلەت، كوللېكتىپ، شەخسىلەر بىردەك سەپكە ئالتلىنىش يۈزلىنىشىدە چىڭ تۇرۇش، شەخسىلەرنىڭ زاۋۇت قۇرۇشىغا ئىلھام بېرىشى كېرەك. جايلار يېزا ـ بازار قۇرۇلۇشىغا ئەھمىيەت بېرىشى، گۈۋۈيۈەننىڭ بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن، بازار قۇرۇش شەرتىگە توشىدىغان يېزىلاردا بازارقۇرۇپ چىقىشى، بازارلار كەنتلەرگە رەھبەرلىك قىلىشى لازىم. بۇنىڭ بىلەن، يېزىلاردا بىر تۈركۈم كىچىك بازارلارنى تەدرىجى شەكىللەندۈرۈپ، بازارلارنى شەھەر بىلەن ئالاقە باغلايدىغان بەلۋاققا ئايلاندۇرۇش لازىم.

(3) يەرلىك سانائەت ۋە يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنىڭ مەبلەغ مەسىلىسىنى ئوبدان ھەل قىلىش كېرەك. بۇنىڭدىن كېيىن، ناھىيىلەر سانائەت قۇرۇلۇشىدا بىردەك كوللېكتىپنى گىدارچىلىغىدىكى كارخانا قۇرۇشى كېرەك. يېزا ـ بازار كارخانىلىرىغا ئوخشاشلا، دىخانلاردىن ئۆسۈملۈك قەرز ئېلىشقا، دىخانلارنى ھەمكارلىشىپ مەبلەغ سېلىشقا ئۈيۇشتۇرۇشقا بولىدۇ. كارخانىلارمۇ پاي چېكى تارقىتىشقا بولىدۇ، مەبلەغ ئارقىلىق ئەمگەك كۈچىنى ئورۇنلاشتۇرۇشنى ياكى ئەمگەك كۈچى ئارقىلىق مەبلەغ توپلاشنى يولغا قويۇشقىمۇ بولىدۇ. بۇنىڭدىن كېيىن، يېڭىدىن كارخانا قۇرۇشتا، دۆلەتتىن پۇل ئاجرىتىلمايدۇ، ئۆزى مەبلەغ توپلاشتىن باشقا، ئاساسەن قەرز پۇل ئىشلىتىش كېرەك. خەلق بانكىسى، يېزا ئىگىلىك بانكىسى، قۇرۇلۇش بانكىسى يەرلىك سانائەت شۇنىڭدەك، يېزا ـ بازار كارخانىلىرىغا پائال مەدەت بېرىشى لازىم؛ قەرز رەسمىيىتىنى ئىخچاملاشتۇرۇش، پايدا نىسبىتى جەھەتتە ئېتىۋار بېرىش لازىم. خەلقئە جىددى ئېھتىياجلىق بولغان ياكى پايدىسى ئاز بولغان كارخانىلارغا ئىمكانىيەت يار بەرگەن دائىرىدە يەرلىك مالىيىدىن قوشۇمچە ئۆسۈم بەرسە بولىدۇ. 1985 ـ يىلىدىن باشلاپ، نامراتلارغا بېرىلىدىغان يارەم پۇل، ئالاھىدە ئېھتىياجلارغا ئىشقا، بىر دەك ھەقلىق مەبلەغقە ئۆزگەرتىلىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭغا يارەم بېرىش پۇلى ھەقلىق مەبلەغقە ئۆزگەرتىلىدۇ ياكى قوشۇمچە ئۆسۈمگە ئىشلىتىلىدۇ. بۇ ئىككى خىل مەبلەغ قايتۇرۇۋېلىنمىغاندىن كېيىن، ناھىيىگە قالدۇرۇلۇپ ئوبوروت قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. لېكىن يەرلىك مالىيىگە قوشۇۋېتىلىپ، باشقا ئىشلارغا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ.

(4) كارخانىلارنى تەرەققى قىلدۇرۇشتىكى تېخنىكا كۈچى مەسىلىسىنى ئەستايىدىل ھەل قىلىش كېرەك. تېخنىكا كۈچلىرىنى پائال تۈردە تەربىيىلەپ يېتىشتۈرگەندىن سىرت، باشقا جايلاردىن تەكلىپ قىلىپ ئەكىلىشكە رۇخسەت قىلىنىدۇ. تەكلىپ قىلىپ كېلىنگەن، ھەقمقى بەلگىلىمە ۋە قانۇنلىرى بار بولغان تېخنىك خادىملار ۋە ئۇنىڭ بىۋاستە تۇققانلىرى يېزا نوپۇسىدا بولغان بولسا، شەھەر نوپۇسىغا ئېلىشقا بولىدۇ. خىزمەتكە ئورۇنلاشمىغان پەرزەنتلەرنىڭ خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇشقا بولىدۇ. ئەمگەك ـ كادىرلار ۋەج خ، ئاشلىق تارقاتقۇچىلىرى بۇنىڭغا ماسلىشىشى لازىم. شەھەرلەردىكى پەن ـ تېخنىكا خادىملىرى يېزىلاردىكى

يېزا ـ بازار كارخانىلىرىغا بېرىپ ئىشلىسە، ئۇنىڭ دولەت كادىرلىقى تەمىناتى ئۆزگەرمەيدۇ، ئىش ھەققىنى بىر دەرىجە ئۆستۈرۈشكە بولمىدۇ. باشقا جايلاردىن تەكلىپ قىلىنىپ كەلگەن پەن ـ تېخنىكا خادىملىرىغا، شۇ جايدىكى پەن ـ تېخنىكا خادىملىرىغا قارىتىلغان چاقىرىقدىن پايدىلىنىپ. ئېتىۋار بېرىشكە بولمىدۇ. خىزمەتتىن ئۆزلىگىدىن ئايرىلىپ، ئىچكىرىدىن چېگرا رايونىغا خىزمەت قىلغىلى كەلگەن ھەقىقى بىلىم، قابىلىيىتى بار بولغان پەن ـ تېخنىكا خادىملىرىنى يۇقارقى تەمىناتتىن بەھرىمەن قىلغاندىن باشقا، ئۇنىڭ ئەسلى ئىش ھەقىگە دەرىجىسى بىلەن ۋەزىپىسىنى ئېتىراپ قىلىش كېرەك، يېزا ئىگىلىكى 3ـدىۋىزىيىسى بىز بىلەن بىرلىكتە قەشقەرنى ئېچىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالىۋاتقان. شۇنىڭ ئۈچۈن، جايلار يېزا ئىگىلىك 3ـدىۋىزىيىسىدىن ئادەم ئېلىشقا بولمايدۇ. ئەگەر بەزى يولداشلار يەرلىككە كېلىپ ئىشلەشنى تەلەپ قىلسا، يېزا ئىگىلىك 3ـدىۋىزىيىسى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئۇلارنىڭ ماقۇللىغىنى ئالغاندىن كېيىن قوبۇل قىلىشى كېرەك.

(5) يېزىلاردىكى كەسىپى ئالىملىرىنى پائال تەرەققى قىلدۇرۇش كېرەك. جايلار ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇناسىۋەتلىك بەلگىلىمىلىرى بويىچە، كەسىپى ئالىملىرىگە ئاكتىپ يار-يۆلەك بولغاندىن تاشقىرى، كەسىپى ئالىملىرىنى ئەمەلىيەتچىلىك بىرلەشمە گەۋدىسىنى يولغا قويۇشقا رىغبەتلەندۇرۇشى كېرەك. ئۇلارنىڭ ئوزۇقلۇق ئاشلىقىنى ئېلىپ شەھەرگە كىرىپ نۇقتا قۇرۇشىغا ۋە يېزا-بازارلىرىغا كۆچۈپ بېرىپ ئولتۇراقلىشىشىغا رۇخسەت قىلىش كېرەك. شۇنىڭ بىلەن بىللە، چوڭ كەسىپى ئالىملىرىنىڭ راۋاجلىنىشىغا ئىلھام بېرىش ھەمدە ئۇلارنى دېخانلارنى يېتەكلەپ يېزا ـ بازار كارخانىلىرى قۇرۇشقا ياكى شەھەر ـ بازار زاۋۇتلىرى بىلەن ئالاقە باغلاپ بىرلەشمە تىجارەت قىلىش ـ ھەمكارلىشىشقا رىغبەتلەندۇرۇش كېرەك. يەنە يېزا ياكى كەنتنى بىرلىك قىلغان ھالدا، ئۆزلىرىنىڭ نۇقتىلىق كەسىپلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشقا ھەمدە ئۇنى تەدرىجى ھالدا مەلۇم مەھسۇلات بويۇملىرىنى ئىشلەپچىقىرىدىغان كەسىپىي بازا قىلىپ قۇرۇپ چىقىپ، يېزىلارنى كەسىپلەشتۈرۈش، ئىجتىمائىلاشتۇرۇشقا قاراپ تەرەققى قىلدۇرۇشقا رىغبەتلەندۇرۇش لازىم.

(6) كونا كارخانىلاردا تېخنىكا ئۆزگەرتىشنى ياخشى تۇتۇش لازىم. كونا كارخانىلارسانائەتنى راۋاجلاندۇرۇشنىڭ ئاساسى ۋە ئالغا ئىلگىرىلەش بازىسى، شۇنداقلا يېڭى كارخانىلارغا لازىم بولغان باشقۇرۇش خادىملىرى، تېخنىكا خادىملارنىڭ مۇھىم مەنبەسى. شۇڭا، يېڭى كارخانا قۇرۇش بىلەن بىرچاغدا، كونا كارخانىلارغىمۇ ئوخشاشلا ئېتىۋار بىلەن قاراش، ھەتتا كونا كارخانىلارنى ياخشى باشقۇرۇشنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش كېرەك. ئۇۋەتتە كونا كارخانىلار تېخنىكا ئۆزگەرتىشنى ئالاھىدە ياخشى ئېلىپ بېرىپ، تېخنىكا كىرگۈزۈپ، يېڭى مەھسۇلاتلارنى ئىچىشى، ئىگىلىك باشقۇرۇشنى ياخشىلىشى، ئۇنۇمنى ئۆستۈرۈشى، ئىگىلىك دائىرىسىنى كېڭەيتىشى لازىم. ئىلغار ئۇسكۇنە كىرگۈزگەن، يېڭى مەھسۇلاتلارنى ئاچقان كونا كارخانىلار يېڭى كارخانىلارغا ئوخشاشلا قەرز پۇل، باج جەھەتلەردە بېرىلىدىغان ئېتىۋاردىن بەھرىمەن بولۇشى كېرەك.

توتنچى، ئېقىل بۇلغىنى ئېچىشقا مەبلەغ سېلىپ، بىر ئەۋلات يېڭى كىشىلەرنى تەربىيىلەشنى ياخشى تۇتۇش لازىم

ئىختىساسلىق كىشىلەرنى پىلانلىق تۇرده تەربىيىلەش ۋە ئىختىساسلىق كىشىلەرنى توغرا ئىشلىتىش ــ ۋىلايەتىمىز ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇشنىڭ ئاچقۇچى . ۋىلايەتىمىزنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى زور بىر تۇرکۈم تېخنىكا جەھەتتىكى ئىختىساسلىق كىشىلەرگە ئېھتىياجلىق بولۇپلا قالماستىن، بەلكى، ئىقتىسادنى باشقۇرىدىغان زور تۇرکۈمدىكى ئىختىساسلىق كىشىلەرگە ۋە رەھبەرلىك قىلالايدىغان ئىختىساسلىق كىشىلەرگە ئېھتىياجلىق . شۇنىڭ ئۈچۈن ، ھازىردىن باشلاپ، بىز ئېقىل بۇلغىنى ئېچىشقا مەبلەغ سېلىش جەھەتتە قاتتىق كۈچ سەرپ قىلىپ ، ۋىلايەتىمىز ئىقتىسادىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن بىر ئەۋلات يېڭى كىشىلەرنى تەربىيىلەپ چىقىشىمىز لازىم .

شەرت ــ شارائىت يارىتىپ، قەشقەردە ئىشچى ــ خىزمەتچىلەر ئالى مەكتەپنى قۇرۇشقا پائال تەييارلىق كۆرۈش لازىم . بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ئوبىكتى خىزمەتتىكى كادىرلار ۋە ئىشچىلاردىن بولۇپ، ئۇلارنىڭ زامانىۋىلاشقان ئىگىلىمك باشقۇرۇش سەۋىيىسى ۋە تېخنىكا سەۋىيىسىنى يۇقۇرى كۆتىرىش مەقسەت قىلىنمىدۇ. بۇ مەكتەپنى قۇرۇش مەبلىغىنى ھەر قايسى ئورۇنلار پۇل چىقىرىش ، يەرلىك مالىيىدىن بىر ئاز پۇل ئاجرىتىش ۋە ئوقۇغۇچىلار تۇرۇشلىق ئورۇنلار ئوقۇش راسخودى تۆلەش ئۇسۇلىنى قوللىنىش ئارقىلىق ھەل قىلىش لازىم. مەكتەپنىڭ كۆلىمى كىچىكلىكتىن چوڭىيىشقا قاراپ تەدرىجى راۋاجلىنىشى لازىم . ۋىلايەتلىك ھاكىمىيەت باشقارمىسى يۇقۇرىغا پىلان بېرىپ، ئاپتونوم رايون ۋە دۆلەت ھاكىمىيەت تارماقلىرى تەستىقلاپ دۆلەت تىنىمك چوڭلار ھاكىمىيىتى پىلانى ئىچىگە كىرگۈزۈشنى قولغا كەلتۈرۈپ ، 1985 ــ يىلى رەسمىي ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشقا تەييارلىشىش لازىم .

ئوتتۇرا دەرىجىلىك مەخسۇس پەنلەر مەكتەپلىرىنى تەڭشەش ۋە تولۇقلاش كېرەك. قەشقەر سانائەت مەكتەپنى قۇرۇشقا ئاكتىپ تەييارلىق قىلىپ،ۋىلايەتىمىزنىڭ سانائەت قۇرۇلۇشىغا جىددى ئېھتىياجلىق بولغان ئوتتۇرا دەرىجىلىك مەخسۇس كەسپىي ئىختىساسلىق كىشىلەرنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇش لازىم . ھازىر بار بولغان ئوتتۇرا دەرىجىلىك مەخسۇس پەنلەر مەكتەپلىرىدە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن، كەسىپلەرنى تەڭشەش، شەرت ــ شارائىت يارىتىپ قوبۇل قىلىدىغان ئوقۇغۇچى سانىنى كېڭەيتىش كېرەك.

ھازىر بار بولغان رادىيو ــ تېلېۋىزىيە ئالى مەكتەپلىرىنى، بىلىم ئاشۇرۇش ئۇنۇۋېرسىتېتى،، ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش ئېنىستىتوتى ۋە ۋىلايەتلىك پارتىيە مەكتەپىنى ئاكتىپلىق بىلەن ياخشى باشقۇرۇش لازىم. قەشقەر تېلېۋىزىيە ئۇنۇۋېرسىتېتىنىڭ كۆلىمىنى كېڭەيتىش ، ئوقۇتۇش ئۇسكۇنىلىرى ۋە ئۇنۇۋېرسىتېتى كۆپەيتىش كېرەك، يەكەن ۋە يېڭىشەھەردىن ئىبارەت ئىككى ناھىيىدە تېلېۋىزىيە ئۇنۇۋېرسىتېتى ئۇچۇن خىزمەت قىلىدىغان پونكىتنى تەشكىللەپ قۇرۇش پىلانلاندى. قەشقەر تېلېۋىزىيە ئۇنۇۋېرسىتېتىغا ۋاۋ قىلىدىغان ئوقۇتقۇچىلارنى بىر تۇتاش ئۇيۇشتۇرۇش ھەمدە زۆرۈر بولغان ئوقۇتۇش ئۇسكۇنىلىرى ۋە ئوقۇتۇش ماتېرىيالىنى

ردیاللری بىلەن تەمىنلەپ ، تېلېۋىزىيە ئۇنۇۋېرسىتېتىغا ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا جەنۇبتىن 4 ناھىيە، شىمالدىن 5 ناھىيىدىن ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش كېرەك.

ۋىلايەتلىك ئىقتىسادىي كومىتېت ۋە سودا باشقارمىسى باش بولۇپ، زاۋۇت باشلىقى، جەڭچىلار نى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش كۇرسىنى ئېچىپ ، 2 ـ 3 يىل ئىچىدە ۋىلايىتىمىزدىكى بارلىق زاۋۇت باشلىقلىرى، جەڭچىلار نى ئاساسىي جەھەتتىن نۆۋەت بويىچە تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈشنى نۇقتا قىلىپ، ئۇلارنىڭ زامانىۋى ئۇسۇل ئارقىلىق كارخانا باشقۇرۇش سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش لازىم . ھەر بىر قارارنىڭ ۋاقتى 3 ئايدىن يېرىم يىلغىچە بولۇپ ، شەرت ـ شارائىت بار بولغان تارماق ۋە ئورۇنلارمۇ مۇتەخەسسىلەر ، پروفېسسورلار، ئالىملار نى ۋىلايىتىمىزگە كېلىپ دەرس سۆزلەشكە ۋە قىسقا مۇددەتلىك كۇرس ئېچىشقا تەكلىپ قىلىپ، ھازىر بار بولغان تېخنىكا خادىملىرى ۋە ئىگىلىك باشقۇرۇش خادىملىرىنىڭ كەسپىي سەۋىيىسىنى يۇقۇرى كۆتۈرىش لازىم . ئېچكىرى ئولكىلەر،شۇنداقلا ئاپتونوم رايون ئاچقان ئۇنۇۋېرسىتېت ۋە ئوتتۇرا دەرىجىلىك مەخسۇس پەنلەر مەكتەپلىرى بىلەن پائال ئالاقە باغلاپ، ۋىلايىتىمىز ئۇچۇن ئىختىساسلىق كىشىلەر نى تەربىيىلەش لازىم . ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر مەدەنىيەت دەرسىنى تولۇقلاش خىزمىتىنى ئەستايىدىل ياخشى ئىشلەپ ، ھازىرقى بار بولغان كادىر ، ئىشچىلار نىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىتىنى مۇمكىن قەدەر تېز ئۆستۈرۈش لازىم . يا ش ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر نى ئۆزلىكىدىن ئۆگىنىپ ، ئىختىساسلىق كىشىلەرگە ئايلىنىشقا رىغبەتلەندۇرۇش ئۈسۇلىنى قوللىنىپ ، ئىمتىھان ئېلىش ئارقىلىق ، لايىقەتلىك بولغۇچىلار نىڭ تەمىناتى ۋە ئۇلار نى ئىشلىتىش جەھەتتە دۆلەت بەلگىلىمىسىنى ئىجرا قىلىش ، ھەر قايسى ئورۇنلار سەرتقى جايلارغا ئېۋەتىپ بىلىم ئاشۇرۇۋاتقان كەسپىي تېخنىك خادىملار بىلىم ئاشۇرۇش مەزگىلىدە ئۇلار نىڭ تۇرمۇش تەمىناتىغا ئۆز ئورنىدا تۇرغان ۋاقتىدىكىدەك ئوخشاش مۇئامىلە قىلىش كېرەك. ئىقتىسادىي جەھەتتىكى مەسىلىلەر تۆۋەنلىدىن، ئۇلار نىڭ ئۆگىنىش ئاكتىپچانلىقىغا تەسىر يەتكۈزمەسلىك لازىم.

يېزىلار نىڭ ماتېرىيال تۇرۇلمىسىنى ئىسلاھ قىلىپ، يېزىلاردىكى بىر قىسىم ئادەتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەر نى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئوتتۇرا مەكتەپلىرىگە ئۆزگەرتىش لازىم. يېزا ئىگىلىگىنىڭ ئىستىراتېگىيىلىك تەرەققىيات نۇقتىسىدىن قارىغاندا، ئاشلىق تېرىپ ئۆستۈرىدىغان يېزا ئىگىلىك ئوتتۇرا مەكتەپلىرىنى سىناق تەرىقىسىدە باشقۇرۇپ قالماستىن، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ، بېلىقچىلىق كەسپىي مەكتەپلىرىنىمۇ سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇپ باشقۇرۇشقا بولىدۇ. يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى پىشىقلاپ ئىشلەش ۋە 3 ـ خىل مەھسۇلاتلارنى ئىشلەپچىقىرىش قاتارلىق يېزا ئىگىلىك كەسپى مەكتەپلىرىنى ئېچىش، دېخانلار ئىشتىن سەرتقى ماتېرىياللىرىنى كۆچەيتىپ، ئىلمىي ئۇسۇل بىلەن تېرىقچىلىق قىلىپ، ئۇنى ئەمگەك ئارقىلىق ھالال بېجىرىش بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، يېزا ئىگىلىك ئىقتىسادىنىڭ راۋاجلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش كېرەك. يېزا مەكتەپلىرىدە پۈتۈن كۈنلۈك ئوقۇش تۈزۈمى، يېرىم كۈنلۈك ئوقۇش تۈزۈمى، ئىشتىن سەرتقى ماتېرىياللىرى ئوخشاش ئورۇنغا قويۇش، ماتېرىيالنى ئومۇملاشتۇرۇش بىلەن كەسپىي ماتېرىيالنى ئوخشاش ئورۇنغا قويۇش، دۆلەت بىلەن كوللېكـ

تەپ مەكتەپ باشقۇرۇشنى ئوخشاش ئورۇنغا قويۇش قائىدىسىنى يولغا قويۇش لازىم. يېزا ئىگىلىك ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنىڭ ھازىرقىغا يارىتىپ بەرگەن پايدىلىق شەرت ـ شارائىتىدىن تولۇق پايدىلىنىپ، يېزىلاردىكى ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش بىلەن، باشلانغۇچ مائارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇش خىزمىتىنى چىڭ تۇتۇپ، دېخان ـ چارۋىچىلار نىڭ مەدەنىيىتى، بىلىم سەۋىيىسىنى ئىمكان قەدەر تېز يۇقۇرى كۆتۈرۈشنى چىڭ تۇتۇش لازىم.

ئىختىساسلىق كىشىلەرنى تەربىيىلەش تولىمۇ موھىم، ھازىرقى بار بولغان ئىختىساسلىق كىشىلەرنى بايقاش ۋە توغرا ئىشلىتىش تېخىمۇ موھىم. شۇنى كۆرۈش كېرەككى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئەمەلىيىتى جەريانىدا، بولۇپمۇ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى جەريانىدا، ۋىلايىتىمىزدە زور تۈركۈمدىكى مۇنەۋۋەر ئىختىساسلىق كىشىلەر يېتىشىپ چىققان ۋە يېتىشىپ چىقىۋاتقا. ھەر دەرىجىلىك پارتكومىلار چوقۇم ئۇلارنى ئىنچىكىلىك بىلەن بايقىشى ۋە چوڭقۇر كۆزۈتۈشى كېرەك. ۋاقتى ئۆتۈپ كەتكەن كونا كۆز قاراش، كونا رامكىلارنىڭ ئۇلارنىڭ پۈت ـ قولىنى چۈشەپ قويۇشىغا يول قويماسلىق، چاكىنا پەلسەپە بىلەن شۇغۇللۇنۇپ، تاكامول بولۇشىنى تەلەپ قىلماسلىق لازىم. تەرەپپازلىقنىڭ ۋە ھەرخىل ھىش ـ ھىش گەپلەرنىڭ كاشىلىسىغا ئۇچرىماسلىغىمىز لازىم. بىز مۇشۇنداق قىلىدىغانلا بولساق، زور تۈركۈمدىكى مۇنەۋۋەر كادىرلار ئالدىمىزدا ھازىر بولىدۇ. ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەردە ئىختىساسلىقلارنى ياخشى كۆرۈدىغان قەلب بولۇشى، ئىختىساسلىقلارنى ئىشلىتىدىغان ئۇسۇل بولۇشى، ئىختىساسلىقلارنى سىغدۇرىدىغان جۇرئەت بولۇشى، ئىختىساسلىقلارنى تەربىيىلەش ھەجبۇرىيىتى بولۇشى لازىم. نۆۋەتتىكى بىر گەۋدىلىك مەسىلە ـ يۈرەكلىك، بىلىملىك، يېڭىلىق يارىتىشقا جۇرئەتلىك، يولداشلار بىلەن ئىتتىپاقلىشالايدىغان، يېڭى ۋەزىيەت يارىتالايدىغان، يول ئاچالايدىغان ئىختىساسلىق كىشىلەرنى ئىشلىتىشكە جۇرئەت قىلالايدىغان بولۇش كېرەك. بىز ئىدىيىدە ئازات بولۇپ، ۋىلايىتىمىزدە ھازىر بار بولغان ئىختىساسلىق كىشىلەرنى ھەقىقى تۈردە ئىشقا سېلىشىمىز لازىم.

بەشىنچى، يېزا ئىگىلىگىنىك ئىچكى قۇرۇلمىسىنى ياخشى تەڭشەپ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى داۋاملىق ياخشى تۈتۈشقا كۈچ سەرپ قىلىش لازىم

ساناقەت ئىشلەپچىقىرىشنى ياخشى ئېلىپ بېرىشنى، يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى تەرەققى قىلدۇرۇشنى تەكتلىگەن ۋاقتىمىزدا، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشنى ھەرگىز بوشاشتۇرۇپ قويماسلىقىمىز لازىم. گەرچە ۋىلايەت بويىچە ئاشلىقتا ئۆزىمىزنى تەمىنلىگەن بولساقمۇ، پەقەت دېخانلارنىڭ يىمەك ـ ئىچىمەك مەسىلىسىنىلا ئاساسىي جەھەتتىن ھەل قىلالمىدۇق. يېزا ئىگىلىك سەۋىيىمىز يەنىلا تۆۋەن، ئاپەتكە تاقابىل تۇرۇش ئىقتىدارىمىز ناھايىتى ناچار بولۇپ، ئاساسىمىز يەك مۇقىم بولمىغاچقا، بۇنىڭغا سەل قاراشقا ۋە ھازىرقى ئەھۋال بىلەن قانائەتلىنىپ قېلىشقا بولمايدۇ. ئۇندىن تاشقىرى، ۋىلايىتىمىز ھازىر بىر يېزا ئىگىلىك رايونى بولغاچقا، 90 پىرسەنتتىن ئارتۇق خەلقىنىڭ يېزا ئىگىلىك بىلەن شۇغۇللۇنۇشى ھالىتىنى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئۆزگەرتىش ناھايىتى تەسكە چۈشىدۇ، يېزا

ئىگىلىگى يە نملا ۋىلايىتىمىز خەلق ئىگىلىگىنىك چوڭ بېشى، 12 - قۇرۇلتاي ئىوتىتۇردىغا قويغان ئىستىراتىگىيىلىك نىشانى ئىشقا ئاشۇرماقچى بولىدىكەنمىز، يېزا ئىگىلىگىگە دا - ۋاملىق كۈچ سەرپ قىلىپ، ياخشى تۇتۇشىمىز زۆرۈر. يېقىنقى بىر قانچە يىلدا، يېزا ئىگىلىگىدە، ئاساسلىغى ئاشلىق ۋە پاختىنى تۇتۇپ، دېخانىلارنىڭ يىمەك - ئىچىمەك مەسىلىسىنى، باي بولۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلغان ئىدۇق. ھازىر يىمەك - ئىچىمەك ئاساسەن ھەل بولدى. بىز چوقۇم بازاردا ئۆزگۈرۈش يۈز بەرگەن ئەمىلى ئەھۋالنى چىقىش قىلىپ، يېڭە - تەكچى ئىدىيىمىزنى ۋە شۇنداقلا يېزا ئىگىلىك قۇرۇلمىمىزنى تەڭشەپ، ئۆز - ئۆزىدە - مىزنى تەمىنلەشنى ھەل قىلىشتىن تۇۋار ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇشقا يۈزلىنىشىمىز كېرەك. بۇنى يېزا ئىگىلىك قۇرۇلمىمىزنى تەرەققىي ئۆستۈرۈش، قۇرۇلمىمىزنى تۇۋار ئىشلەپچىقىرىش ئېھتىياجىغا كاپالەتلىك قىلىش ھەم يەرلىكنىك ئۇستۇنلۇكىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش پىرىنسىپىغا ئاساسەن يېگىۋالشتىن تەڭشەش لازىم. ئومۇمى قانچىلىك: ئاشلىق كۆلىمىنى تۇراقلاشتۇرۇش، پاختا كۆلىمىنى قىسقارتىش، باغۋەنچىلىكنى، ئەقتىسادىي زىرائەتلەرنى ۋە دەرەخ، ئوغۇت، ئوت - چۆپ كۆلىمىنى كېڭەيتكەندىن كېيىن، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، قوشۇمچە ئىگىلىك، بېلىقچىلىق قاتارلىق ھەر خىل كەسىپلەرنى پائال راۋاجلاندۇرۇشتىن ئىبارەت بولۇشى كېرەك.

1. ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىشنى داۋاملىق ياخشى تۇتۇش لازىم. كۆلىمىنى تۇراقلاشتۇرۇش ئاساسىدا، قەتئىي نىيەتكە كېلىپ، بىرلىك مەھسۇلاتىنى يۇقۇرى كۆتىرىپ، ئومۇمى مەھسۇلاتىنى كۆپەيتىش كېرەك. ئىككى - ئۈچ يىل ئىچىدە ھەر نوپۇسقا تۇغرا كېلىدىغان ئاشلىقنى 800 جىڭغا يەتكۈزۈشكە تىرىشىش، 9- بەشىيللىق پىلان جەريانىدا ھەر نوپۇسقا تۇغرا كېلىدىغان ئاشلىقنى 1000 جىڭغا يەتكۈزۈشنى قولغا كەلتۈرۈش لازىم. ئاشلىقتا باياشات بولۇغاندىن كېيىن، ئاساسلىغى چارۋىچىلىقنى راۋاجلاندۇرۇشقا، گۆش، تۇخۇم، سۈتنى راۋاجلاندۇرۇشقا ئۆزگەرتىش، تەدرىجى ھالدا ئىستىمال قۇرۇلمىمىزنى ئۆزگەرتىپ، ئاشلىق ئىستىمال قىلىش سەرپىياتىنى ئازايتىش، گۆش، تۇخۇم، سۈتنىك نىسبىتىنى ئاشۇرۇش لازىم. بۇ، بۇنىدىن كېيىنكى مەلۇم مەزگىللىك يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشنىك تەۋرەنمەس قانۇنىيىتى بولۇشى كېرەك.

2. پاختا كۆلىمىنى قىسقارتىپ، باغۋەنچىلىك، قوغۇن - تاۋۇز، مېۋە - چېۋە قاتارلىق ئىقتىسادىي زىرائەت كۆلىمىنى كېڭەيتىش لازىم. دەسلەپكى پىلان بويىچە 1985 - يىلى پاختا كۆلىمىنى قىسقارتىپ، بىر مىليون موغا چۈشۈرۈش، ۋىلايەت بويىچە پاختا ئومۇمى مەھسۇلاتىدا بۇ يىلقى سەۋىيىنى ساقلاپ قېلىش، يەنى بىر مىليون دەنگە يەتكۈزۈش لازىم. قىسقارتىلغان يەر كۆلىمىدە، ئاساسلىغى، باغۋەنچىلىكنى راۋاجلاندۇرۇش لازىم. بۇ يىل 8- ئايدىكى ۋىلايەتلىك باغۋەنچىلىك خىزمەت يىغىنىدا بۇنىدىن كېيىنكى 10 يىل ئىچىدە يەنە 800 جىڭ مو كۆپەيتىپ، باغۋەنچىلىك ئومۇمى كۆلىمىنى بىر مىليون موغا يەتكۈزۈش بەلگىلەندى. قوغۇن-تاۋۇز تېرىش كۆلىمىنمۇ مۇناسىپ ھالدا كېڭەيتىش، بولۇپمۇ پەيزىۋات پاختا كۆلىمىدىن قىسقارتىلغان يەرنى قوغۇن - تاۋۇز تېرىش كۆلىمىگە ئۆزگەرتىش بەلگىلەندى. ئەگەر بۇ پىلان ئىشقا ئاشسا، باغۋەنچىلىك ۋىلايىتىمىزنىك يېزا ئىگىلىك ئىقتىسادىدىكى ئىنى

تايمن مۇھىم بىر تۈۋرۈك بولۇپ قالىدۇ. بىز چوقۇم ئىستىراتېگىيىلىك قاراشنى تىكلەپ، باغ-
ۋەنچىلىك خىزمىتىنى تېز يۈكسەلدۈرۈشىمىز لازىم، ئۇنىدىن تاشقىرى، دېخانلارنى ئائىلىۋى
ئېگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇشقا ئىلھاملاندۇرۇش يېتەكچىلىكىدە، ئەزالارنىڭ كىرىمىنى ئاشۇرىشىمىز
كېرەك.

3. دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق، ئورمانچىلىق، قوشۇمچە ئېگىلىك، بېلىقچىلىقتىن ئىبارەت
يىرىك يېزا ئېگىلىكىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلمىسىنى ياخشى تەڭشەش لازىم. چارۋىچىلىق-
نى ئۇقتىلىق ھالدا راۋاجلاندۇرۇش كېرەك. ئۆۋە تىتە ۋىلايىتىمىز كۆشتە تېخى ئۆزىنى تە-
مىنلىيەلمەيدۇ. بىر نەچچە يىل ئىچىدە ھەل قىلىشنى قولغا كەلتۈرىشىمىز لازىم. چارۋىچىلىق-
نىڭ رادىئاكتىپلىق كۆچىگە ئېگە كەسىپ ئىكەنلىگىنى تونۇش لازىم. ئۇنىڭدىن كىشىلەرنىڭ
كۆڭۈل ئىستىمال قىلىش مەسىلىسىنى ھەل قىلغىلى بولۇپلا قالماستىن، ئۇنىڭ تېرىسى، يۇڭى،
سۆڭەكلىرىدىن ھەتتا كاللا ـ پاقالچاق، ئۆپكە، قېرىن، ئۇچەي، يۇرەكلىرىگە ئىش قوشۇپ،
تېخىمۇ كۆپ مەھسۇلاتلارنى مەيدانغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ. شۇڭا، چارۋىچىلىقنى تېخىمۇ مۇ-
ھىم ئورۇنغا قويۇش لازىم.

ئۆۋە تىتە ۋىلايىتىمىزنىڭ چارۋىچىلىغىدا بەش چوڭ مەسىلىنى ھەل قىلىشقا بەل باغ-
لاش لازىم. بىرىنچى، تۇغۇش يېشىدىكى چارۋىلارنىڭ نىسبىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش، نە-
سىللەندۇرۇش، ئەي قىلىش نىسبىتىنى يۇقىرى كۆتىرىش لازىم. بىر نەچچە يىل ئىچىدە تۇ-
غۇش يېشىدىكى چارۋىلارنىڭ نىسبىتىنى 50 پىرسەنتتىن ئاشۇرۇش، نەسىللەندۇرۇش، ئەي
قىلىش نىسبىتىنى 80 پىرسەنتتىن ئاشۇرۇش، قوتاندىن چىقىرىش نىسبىتىنى 30 پىرسەنتتىن
ئاشۇرۇش لازىم. ئىككىنچى، قەتئى نەيەتكە كېلىپ، يەم ـ خەشەك سانائىتىنى راۋاجلاندۇ-
رۇپ، بىر نەچچە يىل ئىچىدە ھەممە ناھىيىدە يەم ـ خەشەك شىركىتى بولۇشنى، كۆپ قىسىم
يېزىلاردا يەم ـ خەشەك زاۋۇدى بولۇشنى، 70 پىرسەنتتىن ئارتۇق چارۋىنى بېرىكمە يەم ـ
خەشەك بىلەن بېقىشنى قولغا كەلتۈرۈشىمىز لازىم. ئۇچىنچى، چارۋىلارنىڭ نەسلىنى ياخشى-
لاپ، ھەم سۈت، ھەم گۆش بېرىدىغان كاللارنى پائال تەرەققى قىلدۇرۇشىمىز لازىم. شارا-
ئىتى بار جايلاردا شىنجاڭ ئىنچىكە يۇڭلۇق قويىنى پائال كېڭەيتىپ، نەسلىنى ياخشىلاشنى تېز-
لىتىپ، يۇڭ توقۇمىچىلىق سانائىتى ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپلىگەن سۈپەتلىك خام ماتېرىيال تەيە-
يارلىشىمىز لازىم. يەنە قوينى سەمرىتىشنى كېڭەيتىپ، قوينىڭ ساپ ئېغىرلىغىنى ئاشۇرۇپ،
گۆش چىقىش نىسبىتىنى ئۆستۈرۈشىمىز لازىم. تۆتىنچى، ئوتلاق قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، ئوت-
چۆپ يېتىشتۇرۇشلىكنى ھەل قىلىشىمىز لازىم. بەدەنى كۆپ تېرىپ، 7 ـ بەشىللىق پىلان مەزگى-
لىدە بەدەن كۆلىمىنى ئومۇمى تېرىلغۇ بەر كۆلىمىنىڭ 10 پىرسەنتى چامىسىغا يەتكۈزۈشنى قولـ
غا كەلتۈرۈشىمىز لازىم. بەشىنچى، چارۋىچىلىقىنى راۋاجلاندۇرۇشتا، قوي ـ كا-
لىنىلا راۋاجلاندۇرۇپ قالماستىن، بەلكى چوشقا، توشقانلارنىمۇ راۋاجلاندۇرۇشىمىز، بولۇپمۇ
توخۇ بېقىش، بېلىقچىلىقىنى راۋاجلاندۇرۇشقىمۇ ئەھمىيەت بېرىپ، گۆش مەسىلىسىنى ھەل قى-
لىشىمىز كېرەك.

ئورمانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇش ـ ۋىلايىتىمىزنىڭ ئۇستۇنلىكى، ئور-
مانچىلىقنىڭ خەلقئارا ئىگىلىگىدە تۇتقان موھىم ئورنىنى چوڭقۇر تونۇپ يېتىپ، ئورمانچىلىق ـ

نى ھەقىقى تۇردە يۇكسەلدۇرىشىمىز لازىم. ئېتىمىز ـ ئېرىقلارنى ئورمان بىلەن تورلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى داۋاملىق ياخشى تۇتۇشىمىز كېرەك. ۋىلايەت بويىچە تاشقورغان ناھىيىسىدىن باشقا 11 ناھىيە (شەھەر) 1988 ـ يىلدىن بۇرۇن ئېتىمىز ـ ئېرىقلارنى ئورمان بىلەن تورلاش ـ تۇرۇشنى، ئەمەلگە ئاشۇرۇشى لازىم. ئورمانچىلىق سىياسىتىنى تېخىمۇ كەڭ قويۇپبتىش لازىم. ھەر خىل شەكىلنى قوللىنىپ، شەخسى، كوللېكتىپ ۋە دۆلەت، كارخانا، كەسىپى ئورۇنلارنى ئورمان ئەھيا قىلىشقا رىغبەتلەندۇرۇش لازىم. كۆچەت يېتىشتۇرۇشنى ياخشى تۇتقان ئاساستا، بىر پەسىلدىلا ئورمان ئەھيا قىلىشنى كۆپ پەسىل ئورمان ئەھيا قىلىشقا ئۆزگەرتىش كېرەك. كەلكۈندىن پايدىلىنىپ ئورۇق سېلىشنى ياخشى تۇتۇپ، توغراق، يۇلغۇن ئورمانزارلىقىنى راۋاجلاندۇرۇپ، ئورمانلىقلىق يەر يۈزىنى قاپلاش نىسبىتىنى ئۆستۈرۈش لازىم.

پىلىچىلىكنى پائال راۋاجلاندۇرۇش كېرەك. بۇمۇ ۋىلايىتىمىزنىڭ بىرا ئىگىلىك ئىقتىسادىنىڭ مۇھىم بىر تەركىبىي قىسمى. 7 ـ بەشىيىللىق پىلان ئېچىدە ھەر نوپۇسقا 30 تۇپ تېمن ئۇزۇمە كۆچىتى تىكىش، ھەر بىر ئائىلە بىر قۇتىدىن پىلە بېقىش پىلانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا كاپالەتلىك قىلىشنى تەرەشىپ قولغا كەلتۈرۈشىمىز لازىم. كۆز ئالدىمىزدا كېلىپ چىققان بەزى قىيىنچىلىقلار تۇپەيلىدىن، ئىشەنچىمىزنى تەۋرەتمىشكە ھەرگىز بولمايدۇ.

4. « بەشتە ياخشى » يېزا قۇرۇلۇشىنى قاتتىق كۆچ سەرپ قىلىپ ياخشى تۇتۇپ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ ئاساسى شەرت ـ شارائىتىنى تەرەشىپ ياخشىلاپ، يېزا ئىگىلىكىنىڭ تەبىئى ئاپەتكە قارشى تۇرۇش ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇشىمىز كېرەك. سۇ ئىنشائات قۇرۇلۇشىنى ياخشى تۇتۇشىمىز لازىم.

بۇنىڭدىن باشقا، يېزا ئىگىلىك پەن ـ تېخنىكىلىرىنى كېڭەيتىش، ئومۇملاشتۇرۇش خىزمىتىگە ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىپ، جايلارنىڭ ئەمەلى ئەھۋالىغا قاراپ، سۈپەتلىك ئورۇق ۋە يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىش، يېشىل ئوغۇتنى كۆپ تېرىش قاتارلىق ئىلغار تېخنىكىلارنى كېڭەيتىشىمىز، يېزا پەن ـ تېخنىكا يېتەكچى سىستېمىسىنى قۇرۇشنى تېزلىتىشىمىز، يېزا ئىگىلىك پەن ـ تېخنىكا ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇشنى تېزلىتىپ، يېزا ئىگىلىك پەن تېخنىكا چوڭ قوشۇنىنى بەرپا قىلىپ، ئۇنى ئىلمىي ئۇسۇلدا تېرىقچىلىق قىلىشقا خىزمەت قىلدۇرۇپ، يېزا ئىگىلىك ئىقتىسادى ئۇنۇمىنى ئۆستۈرۈشىمىز لازىم.

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 - يىللىق ۋەزىيىتى

1984 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 21 كۈنى، ج ك پ قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ شۇجە ـ سى يولداش گوكاك ۋىلايەتلىك پارتكومغا، مەمۇرى مەھكىمىگە ۋاكالىتەن، ۋىلايەتتە ئېچىلغان 3 دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنىدا، ۋىلايىتىمىزنىڭ 1984 ـ يىللىق خىزمىتىدىن تۆۋەندىكىچە خۇلاسە چىقاردى:

بىر يىلدىن بۇيان، بىز پارتىيە 12 ـ قۇرۇلتىيى لۇشىەنىنىڭ يېتەكچىلىگىدە، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ ۋە ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبەرلىگىدە، ئىددىيىدە يەنمۇ ئازات بولۇپ، يۈرەكلىك ھالدا ئىسلاھ قىلىپ، ئىككى مەدەنىيەتنى بىرلىكتە تۇتۇشتا چىڭ تۇرۇپ، ھەر جەھەتتە يېڭى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردۇق، سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋەزىيەت يېڭى تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى.

1 . خەلق ئىگىلىكى پۈختا قەدەم بىلەن ئالغا ئىلگىرىلىدى. ۋىلايىتىمىز نىلك سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 978 مىليون 490 مىلك يۈەنگە يېتىپ، ئالدىنقى يىلىدىكىدىن 128 مىليون 590 مىلك يۈەن، يەنى 15.18% كۆپەيمەپ، تارىختىكى ئەڭ ياخشى سەۋىيە يەنە يارىتىلدى. مەركەزنىلك 1 ـ نومۇرلۇق ھۆججىتى قەتئى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، يېزىلاردا ھەر جەھەتتىكى مەسئۇلىيەت تۈزۈملىرى يەنمۇ تاكامۇللاشتۇرۇلۇپ، دېھقانلار نىلك ئاكتىپچانلىغى ئىشقا سېلىنىغانلىقتىن، ئەتىيازدىكى قۇرغاقچىلىق قاتارلىق ئەھۋاللار بولغان بولسىمۇ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىدىن يەنىلا مول ھوسۇل ئېلىندى. ئاشلىق ئومۇمى مەھسۇلاتى بىر مىليارت 660 مىليون 155 مىلك جىنىك بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 6.45% ئاشتى؛ پاختا ئومۇمى مەھسۇلاتى بىر مىليون 23 مىڭ دەن بولۇپ، 1978 ـ يىلدىكىنىلك 3 ھەسسىسىگە توغرا كەلدى، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 32.2% ئاشتى؛ ياغلىق دانىنىلك كۆلىمى ئازىيىپ، ئومۇمى مەھسۇلاتى تۆۋەنلىگەن بولسىمۇ، لېكىن پاختا مەھسۇلاتى زور ھەجىمدە ئاشقاچقا، ماي يەنىلا كۆپەيدى؛ چارۋىنىلك يىل ئاخىرىدىكى سانى 3 مىليون 985 مىلك تۇياق بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 3.8% ئازايدى. يىل بويى شەھەر ـ يېزىلاردا ئەھىيا قىلىنغان ئورمان 282 مىڭ 698 مو بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 56.6% كۆپەيدى. ۋىلايەت بويىچە يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 743 مىليون 270 مىلك يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 118 مىليون 326 مىلك 100 يۈەن، يەنى 19% كۆپەيدى. شۇنىلك بىلەن بىر ۋاقىتتا، كىشىنى خوشال قىلىدىغىنى شۇكى، يېزىلاردىكى كەسپىي ئائىلە، نۇقتىلىق ئائىلە ۋە بەشتە ياخشى يېزا قۇرۇلۇشىدا چوڭراق بۆسۈپ ئۆتۈش بولدى، ۋىلايەت بويىچە كەسپىي ئائىلە، نۇقتىلىق ئائىلە 22383 كە يېتىپ، ئومۇمى دېخان ئائىلىسىنىلك 4.8% نى ئىگەللىدى.

يېزىلاردىكى ئوبوروت ساھەسى داۋاملىق كېڭەيدى، بازار سودىسى يەنمۇ گۈللەندى. شەھەر ـ يېزىلار نىلك بازارلىرىدا قىلىنغان سودا مىقدارى 243 مىليون 948 مىلك يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 22.92% كۆپەيدى، 1978 ـ يىلدىكىدىن 5.7 ھەسسە كۆپەيدى. خەلقنىلك تۇرمۇش سەۋىيىسى يەنمۇ ئۆستى، يېزىلاردا ھەر نوپۇسقا توغرا كېلىدىغان كىرىم 213 يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 23.6% كۆپەيدى.

سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى جەھەتتە، ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى ئۆستۈرۈشنى مەركەز قىلىش فائىزىنىنىلك يېتەكچىلىگىدە، كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش، زىيانىنى پايدىغا بۇرۇش ۋە تېخنىكا ئۆزگەرتىش خىزمەتلىرى چىلك تۈتۈلدى، ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يەنمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈلدى ۋە تاكامۇللاشتۇرۇلدى، كارخانىلار نىلك سۈپىتى كۆچەيتىلدى. ئىشلەپچىقىرىش تەرەققىياتى ئىلگىرى سۈرۈلدى، ئىقتىسادىي ئۈنۈم ئۆستۈرۈلدى. ۋىلايەت بويىچە تەرتىپكە سېلىش پىلانىغا كىرگۈزۈلگەن 319 كارخانىنىلك 240 ى تەرتىپكە سېلىنىپ بولدى، بۇنىلك ئىچىدە تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈلگىنى 213 بولۇپ، تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈلمىشقا تېگىشلىنىلك كارخانىلار نىلك 67% نى ئىگەللىدى. ۋىلايەت بويىچە سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 235 مىليون 220 مىلك يۈەن ئورۇنلىنىپ، بۇلتۇرقىدىن 4.57% كۆپەيدى. ئاساسلىق سانائەت مەھسۇلاتلىرىدا پۈتۈن يىللىق پىلان ئاشۇرۇپ ئورۇنلاندى، بۇنىلك ئىچىدە كۆمۈر مەھسۇلاتى 293300 تونىغا يېتىپ،

ئالدىنقى يىلدىكىدىن 15.35% كۆپەيدى، توك ھاسىل قىلىش مىقدارى 115 مىليون 355 مىڭ 600 كىلوۋات سائەت بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 11.79% كۆپەيدى، سېمونت مەھسۇلاتى 63700 تونىنا بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 22.03% كۆپەيدى، پايدىمۇ ئالدىنقى يىلدىكىدىن كۆپەيدى. ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، خەلق تۇرمۇشى يەنىمۇ يۇقۇرى كۆتىرىلدى، بازارلار ئاۋات، مال باھاسى مۇقىم بولدى، سېتىۋېلىش بىلەن سېتىش تەڭ جانلاندى.

بىر يىلدىن بۇيانقى ئىقتىسادىي ۋەزىيەت ياخشى بولدى، بولۇپمۇ، يېقىنقى بىر نەچچە ئايدىن بۇيان، ۋىلايىتىمىز نىڭ ئىقتىسادىدا نۇرغۇنلىغان يېڭى كەيپىياتلار بارلىققا كەلدى: بىرىنچىدىن، يېزا ئىگىلىكىنى ئاساس قىلىپ تۇتۇش—يېزا ئىگىلىكى، سانائەت، سودىنى تەڭ تۇتۇشقا قاراپ بۇرۇلۇشقا باشلىدى؛ ئىككىنچىدىن، يېرىم يېپىق شەكلىدىكى ئىگىلىك ئىچىۋىش شەكلىدىكى ئىگىلىككە قاراپ راۋاجلىنىشقا باشلىدى؛ ئۈچىنچىدىن، كارخانىلار ئىشلەپچىقىرىش تېپىدىن ئىشلەپچىرىش — تىجارەت خاراكتېرىگە بۇرۇلۇشقا باشلىدى؛ تۆتىنچىدىن، ئىلگىرىكى «داشقازانلىق تامىغى» نى يېيىشتىن تەدرىجى ھالدا ئۆزىنىڭ ئىش ھەققى، مۇكاپات پۇلى بىلەن بىرلەشتۈرۈلىدىغان مەسئۇلىيەت تۇزۇمىنى ئورنىتىشقا ئۆزگەردى؛ بەشىنچىدىن، مۇستەقىل تىجارەتتىن كۆپخىل شەكىللىك بىرلىشىشكە باشلىدى. قىسقىسى، پارتىيە 12-ئۆۋە تلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 — ئومۇمىي يىغىنى روھىنىڭ يېتەكچىلىگەندە، ۋىلايىتىمىز نىڭ ئىقتىسادىي خىزمىتى يېڭى تارىخىي تەرەققىيات دەۋرىگە يەنە بىر قېتىم قەدەم قويدى.

2 . سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدا يېڭى نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى. مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا، بىز مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ئۆزلۇكسىز كۈچەيتىشنى بىرىنچى ئورۇنغا قويدۇق، ئادەتتىكى چاغلاردا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسىنى ئۆزلۇكسىز ئېلىپ بېرىپ، پارتىيىنىڭ مىللى سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلغانلىقتىن تاشقىمىرى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ يولىيورۇقىغا بويىنچە، ھايدىكى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا تەربىيىسى ئېيىپ پائالىيەتىداۋامىدا، ھەرمىللەتكا دىرلىرى، ئىشچى-خىزمەتچىلىرىنى ماركسىزملىق مىللەت قارىشىنى ئۆگىنىشكە ئېتىۋار بىلەن ئۈيۇشتۇرۇپ ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن ئىدىيىۋى ئاساس سالدۇق. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە نەمۇنچى بولغان يولداش جاڭ يۈخۇادىن ئۆگىنىش پائالىيىتىنى كەڭ ، چوڭقۇر قانات يايدۇرۇدۇق ، ناھىيىلەردە ۋە ۋىلايەتتە ئايرىم — ئايرىم ھالدا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ ، ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يىغىنلىرى ئېچىلدى ، ۋىلايەتلىك پارتكوم خەنزۇ كادىرلار ۋە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ ئۆز ئارا ئىل — يېزىدىق ئۆگىنىشى توغرىسىدا ۋە ۋىلايەت مىقياسىدا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە نەمۇنچى ئورۇنلارنى قۇرۇشنى كەڭ تۈردە قانات يايدۇرۇش توغرىسىدا قارار چىقاردى . بىر يىلدىن بۇيانقى خىزمەتلەر ئىلغار قىلىق ، ۋىلايىتىمىز نىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە چوڭ ياخشى ۋەزىيىتى ئۆزلۇكسىز راۋاجلاندى، كەڭ كادىرلار، ئىشچى — خىزمەتچىلىرىنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى

قوغداش ئاڭلىمقلىغى ئۆزلۈكسىز يۇقۇرى كۆتەرىلدى . ئىككى ئايرىلالماسلىق ئىددىيىسى كىشىلەر قەلبىگە تېخىمۇ چوڭقۇر سىڭدى .

بىز يەنە " 5 بولۇش ، 4 گۈزەل ، 3 نى قىزغىن سۆيۈش " ۋە " مەدەنىيەتلىك ، ئىلغار بولۇش ئېيى " پائالىيەتنى چىڭ تۇتۇپ ، مەدەنىيەتلىك كەنت ، بازار قۇرۇش ۋە ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇش پائالىيەتنى قانات يايدۇرۇق . تولۇق بولمىغان مەلۇماتقا قارىغاندا ، ۋىلايەت بويىچە 1670 مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇلدى . بولۇپمۇ ، " مەدەنىيەتلىك ، ئەدەپلىك بولۇش ئېيى " پائالىيىتىدە ، پاسكىنىچىلىق، قالايمىقانچىلىق ، ناچارلىقنى تۈزەشنى نۇقتىلىق تۇتۇپ ، ھەر مىللەت خەلق ئامىسىنى روھى قىياپەتتە ئاھايىتى زور ئۆزگىرىش ياساش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىپ ، جەمىيەت كەيپىياتىنىڭ تۆپتىن ياخشىلىنىشىنى قولغا كەلتۈرۈشتە ياخشى ئۇنۇم ھاسىل قىلدۇق .

سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا ، بىز پەن ، مائارىپ ، مەدەنىيەت ، تەتقىقات خىزمەتلىرىنى پائال ئىشلەشكە ئەھمىيەت بېرىدۇق ، تۇرلۇك پەن-تېخنىكا پائالىيەتلىرىنى پائال قانات يايدۇرىدۇق، زىيالىلار سىياسىتىنى يەنىمۇ ئەملىيلەشتۈرىدۇق ، پەن - تېخنىكا ئاپپاراتلىرىنى مۇكەممەللەشتۈرىدۇق ، تېخنىكا ئۆتكىلىگە ھۆجۇم قىلىشقا ئۇيۇشتۇرىدۇق ، باشلانغۇچ مەكتەپ مائارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋە ياشلار ، ئوتتۇرا ياشلىقلار نىلىك ساۋاتسىزلىقىنى تۈگىتىش خىزمىتىنى چىڭ تۇتتۇق . بۇ يىل ۋىلايەت بويىچە 10 خىل پەن - تەتقىقات تۈرى ئاپتونوم رايونىنىڭ مۇنەۋۋەر پەن - تېخنىكا نەتىجىلىرى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى ؛ ۋىلايەت بويىچە 7 ناھىيە، 57 كومۇنىدا % 85 تەن ئارتۇق ساۋاتسىزلار ساۋاتسىزلىقتىن قۇتۇلدى ، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش نىسبىتى 83.6% گە يەتتى ، مەدەنىيەت ، تەتقىقاتچىلىق ، تەبىبى داۋالاش ، سەھىيە ، ئانا ۋە بالىلار نىلىك ساقلىغىنىساقلاش، يەرلىك كېسەللىكلەرنىلىك ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاش قاتارلىق خىزمەتلەردىمۇ بىر قەدەر ياخشى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردۇق .

3 . تەشكىلات خىزمىتىدە يېڭى ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى . بۇ يىل ، ۋىلايىتىمىزدە ناھىيە ، باشقارما دەرىجىلىك ئاپپاراتلارنىڭ ئىسلاھاتى ئورۇنلاشقاندىن كېيىنكىسى ، ناھىيە دەرىجىلىك تۆۋەن ئاپپاراتلارنىڭ ئىسلاھاتى نۇقتىلىق تۇتۇلدى، ھازىر يېزا قۇرۇلۇش خىزمىتى ئىشلەنمەكتە، ئاپپارات ئىسلاھاتى ئارقىلىق، ناھىيە، باشقارما دەرىجىلىك ئورۇنلار تېخىمۇ ئىخچام بولدى، يېشى تۆۋەنلىدى، خادىملىرى ئازايدى، بىلىم قۇرۇلمىسى خېلى ياخشىلاندى، خىزمىتىدە نۇرغۇن يېڭى كەيپىياتلار بارلىققا كەلدى. پارتىيە ئەزالىرى تەربىيىسى، كادىرلار تەربىيىسى، پارتىيە تەشكىلاتلىرىنى تەرەققىقىلدۇرۇش، ياڭىچىكا خىزمىتىنى كۈچەيتىش قاتارلىق جەھەتلەر يېڭى تۈس ئالدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش ھۆججەتلىرىنى ئۇگىنىشنى تۇتۇشقا ئەھمىيەت بېرىدۇق. پارتىيە ئىستىلىنى رۇسلاش تەربىيىسىنى ئېلىپ بېرىپ، ئىنتىزامىغا خىلاپ بەزى ئەنزىلەرنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىپ، پارتىيە ئىستىلىنى مۇستەھكەملەشكە دەرىجىدە ياخشىلىدۇق.

4 . قانۇن - تۈزۈم قۇرۇلۇشى كۈچەيگەچكە، جەمىيەت ئاھالىنى يەنىمۇ ياخشىلاندى، مەركەزنىڭ يولىورۇغىغا ئاساسەن، بىز ئېغىر جىنايى ئىشلار جىنايى ھەرىكىتىگە زەربە بې-

رىش كۆرسەتمىنى قەتئى قانات يايدۇرىدۇق، ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزەشنى كۈچەيتتۇق، جەمئىيەت ئاما تلمغى يەنمۇ ياخشىلاندى. بۇ يىل 1 ـ ئايدىن 11 ـ ئايغىچە، ۋىلايەت بويىچە جىنايى ئىشلار ئەنزىسىنىك بۇز بېرىش نىسبىتى ئالدىنقى يىلنىك شۇ مەزگىلدىكىسىدىن 18.3% تۆۋەنلىدى، ئەنزە پاش قىلىش نىسبىتى 4.6% يۇقۇرى كۆتىرىلدى.

بۇ يىل ۋىلايىتىمىز نىك خىزمەتلىرىدە مەلۇم نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلگەن بولسىمۇ، لېكىن، ئاز بولمىغان مەسىلىلەرمۇ مەۋجۇت، خىزمەت، ئىشلەپچىقىرىشنىك سۈرئىتى بۇلتۇرقى شۇ مەزگىلدىكىدىن تۆۋەنلەپ قالدى، پاختا رەختلەر كاسات بولۇپ بېسىلىپ قالدى، كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش سۈرئىتى ئاستا بولدى، يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنىك تەرەققىياتى تېز بولمىدى، مالىيە چىقىمىدىكى ئېشىپ كېتىش بىر قەدەر كۆپ بولۇپ قالدى. بۇ ئەھۋاللارنىك پەيدا بولۇشىدا، ئوبىكتىپ ئامىللاردىن باشقا، سوبىكتىپ جەھەتتىمۇ ئايىتقانداك، بىزنىك ئىدىيىمىز دېگىدەك ئازات بولالمىدى، ئىلھامات قەدىمىمىز چوڭ ئەمەس، يول ئېچىپ ئىلگىرىلەش روھىمىز كەمچىل بولدى. بىز نەتىجىلەرنى تولۇق مۇئەييەنلەشتۈرۈش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ساقلانغان مەسىلىلەرنى ھەققەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزلىگەن ھالدا ئېتىراپ قىلىشىمىز، دۇچكەلگەن قىيىنچىلىقلارنى تەھلىل قىلىپ، چارىسىنى بىلەن تىرىشىپ، تېزدىن يېتىشۇبلىشىمىز كېرەك.

1985ـيىلدا يېڭىغەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، نۆۋەتتە تۆۋەندىكى بىر نەچچە خىزمەتنى تىرىشىپ ياخشى تۇتۇشىمىز لازىم:

(1) كېلەر يىلى يېزا ئىگىلىكىدە ئۇدا مول ھوسۇل ئېلىشنىك تۈرلۈك تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئەستايىدىل، ياخشى ئىشلەش لازىم. كېلەر يىللىق ئىشلەپچىقىرىش پىلانىنى ياخشى تۈزۈپ چىقىش كېرەك، يېزىلارنىك "بەشتە ياخشى" قۇرۇلۇشىنى، بولۇپمۇ سۇ قۇرۇلۇشىنى موھىم ئورۇنغا قويۇش كېرەك، يېزا ئىگىلىك پەن ـ تېخنىكىسى خىزمەتىنى ئەستايىدىل، ياخشى تۇتۇش كېرەك. ئەتىيازلىق تېرىلغۇنىلىق ئالدى ـ كەينىدە، جايلار تېرىلغۇ تەييارلىغى بويىچە بىر قېتىملىق چوڭ تەكشۈرۈشنى ئورۇنلاشتۇرۇشى، دېخانلارنىك ساقلانغان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشقا ياردەم بېرىشى كېرەك.

(2) كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتىنى پائال، ياخشى تۇتۇش لازىم. جايلار كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتىپ، كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش بويىچە تەكشۈرۈپ تۇتكۈزۈۋېلىش خىزمىتىنى كېلەر يىلنىك ئالدىنقى يېرىمىدا ئومۇمىيۈزلۈك ئورۇنلاشقا كاپالەتلىك قىلىشى كېرەك.

(3) ۋىلايەت 1 ـ ئايدىن تارتىپ پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىشنى باشلىۋېتىشنى پىلانلىدى، ناھىيىلەر پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىشنى ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئاساسى جەھەتتىن ئاخىرلاشقاندىن كېيىن باشلىشى لازىم. ناھىيىلەرنىك رەھبەرلىرى تۈرلۈك خىزمەتلەرنى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇپ، قەتئى نىيەتكە كېلىپ رەھبەرلىك ئىستىلىنى ئۆزگەرتىپ، پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش ۋە باشقا تۈرلۈك خىزمەتلەرنى ياخشى ئىشلىشى كېرەك.

(4) مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى داۋاملىق ياخشى تۇتۇش لازىم. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى تەربىيىسىنى ئۆزمەي ياخشى تۇتۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى بويىچە نەمۇنىچى ئورۇنلار پائالىيىتىنى چوڭقۇر قانات يايدۇرۇش، مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش ۋە ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇش پائالىيىتىنى ياخشى تۇتۇش كېرەك. ماۋارىپ، مەدەنىيەت، سەھىيە، تەنتەربىيە قاتارلىق خىزمەتلەرنى ياخشى تۇتۇش كېرەك.

قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە ئورگانلىرىنىڭ موھىم ھۆججەتلىرى

يولداش جالاڭ چىگيۇننىڭ ۋىلايەتلىك پىلان يىغىنىدا قىلغان سۆزى (قىسقارتىلمىسى)

1984 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى

3 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى چۈشتىن كېيىن، ۋىلايەتلىك پارتكوم ھەيئەتلەر يىغىنى ئېچىپ، يولداش لى دېڭجيېنىڭ پىلان يىغىنى ئەھۋالى ھەققىدىكى دوكلاتىنى ئاڭلىدى ھەمدە مۇزاكىرە قىلدى. ۋىلايەتلىك پارتكوم يولداش ئابدۇغوپۇر سىددىقنىڭ دوكلاتىدا سۆزلەنگەنلىرى بىر قەدەر ئەتراپلىق، ۋىلايىتىمىزنىڭ ئەمىلىي ئەھۋالىغا ئۇيغۇن دەپ ھىسابلاپ، بۇ دوكلاتقا قوشۇلدى، يولداشلار نىڭ قايتىپ بارغاندىن كېيىن شۇجايىنىڭ ئەھۋالىغا بىرلەشتۈرۈپ، ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ئىجرا قىلىشىنى سورايمەن. ھازىر مەن بىر نەچچە ئېغىز سۆز قىلاي.

1983 ـ يىلى پارتىيە 12 ـ قۇرۇلتىيى روھىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ توغرا رەھبەرلىكىدە، ۋىلايىتىمىزدىكى ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى پۈتۈن ۋىلايەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنى يېتەكلەپ، پارتىيە II ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى لۇشيەن، فاڭجېن، سىياسەتلىرىنى ۋە مەركەزدىكى رەھبەرى يولداشلار نىڭ شىنجاڭ خىزمىتىگە بەرگەن بىر قاتار مۇھىم يوليورۇقلىرىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ئىجرا قىلىپ، ئىككى مەدەنىيەتنى بىرلىكتە تۇتۇشتا چىڭ تۇردى، تۇرلۇك خىزمەتلەردە يېڭى ئىلگىرىلەشلەر بولدى، ۋىلايەت بويىچە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى يەنمۇ كۈچەيدى، جەمىيەت ئامانلىغى روشەن ھالدا ياخشىلاندى، يېزا ئىگىلىگىدە مەھسۇلات ئاشتى، سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى يۈكسەلدى، بازارلار ئاۋات، مال باھاسى ئاساسى جەھەتتىن مۇقىم بولدى، ئىقتىسادىي ئۇنۇم خېلى يۇقىرى كۆتىرىلدى، مالىيە كىرىمى كۆپەيدى. ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۇرمۇشىدا يېڭى ياخشىلىنىش بولدى. 1983 ـ يىلى ۋىلايىتىمىزنىڭ سانائىتى، يېزا ئىگىلىكى ئىشلەپچىقىرىشى ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 7.7% كۆپەيمەي ، ئاپتونوم رايون ئوتتۇرىغا قويغان "5%گە كاپالەتلىك قىلىش، 6 % نى قولغا كەلتۈرۈش" دېگەن كۆرسەتكۈچ نىشانىغا ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىدا ئۇدا 3 يىل مەھسۇلات ئاشقان ئاساستا ، ئاشلىق، پاختا ، ياغلىق دان ، چارۋا مەھسۇلاتلىرىدا يەنە تاردىختىكى يېڭى سەۋىيە يارىتىلدى ، ئاشلىق مەھسۇلاتى 140 مىليون جىڭدىن كۆپرەك ئېشىپ، 10% كۆپەيدى؛ پاختا مەھسۇلاتى 50000 دەندىن كۆپرەك ئېشىپ ، 8% كۆپەيدى؛ ياغلىق دان مەھسۇلاتى 930 مىڭ جىڭ ئېشىپ ، 2% كۆپەيدى ؛ چارۋا 90000 تۇياق ئېشىپ ، 2.2% كۆپەيدى؛

سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ ئومۇمى قىممىتى 22 مىليون يۈەندىن كۆپرەك ئېشىپ، 10.86% كۆپەيدى ؛ مالىيە كىرىمى 5 مىليون 500 مىڭ يۈەندىن كۆپرەك ئاشۇرۇلۇپ ، 15.2% كۆ - پەيدى . قىسقىسى ، 1983 - يىلى ۋىلايىتىمىزنىڭ سىياسى، ئىقتىسادىي ۋەزىيىتى تاردىتىكى ئەڭ ياخشى دەۋرلەرنىڭ بىرى بولدى.

لېكىن ، ئىقتىسادى خىزمەتتە ئاز بولمىغان مەسىلىلەرمۇ ساقلانىدى . بۇ بىزنىڭ يېتەرلىك دىققەت-ئېتىبار بىلەن قوزغىشى كېرەك . ئاساسلىق ئىپادىلىرى مۇنۇلار: بىرىنچىدىن ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ ئاساسى شارائىتىنىڭ ئۆزگىرىشى چوڭ بولمىغانلىقى ، ئىشلەپچىقىرىش سەۋىيىسى ۋە تېۋار نىسبىتى تۆۋەن بولغانلىقىنى ئۈچۈن، گەرچە 90% كە يېقىن دېخان ئائىلىلىرى كىيىنىش ، تۇيۇنۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلغان بولسىمۇ ، لېكىن ، ھەقىقى بەيمغا نلار يەنىلا ئاز ساندا بولۇپ، يەنە 10% تىن 15% كىچە قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەر مەۋجۇت ، ئۇلارنىڭ كىيىنىش ، تۇيۇنۇش مەسىلىسى تېخى تۈپتىن ھەل بولمىدى؛ ئىككىنچىدىن، ۋىلايىتىمىزدە ئىقتىسادىي ئۇنۇم يەنىلا بىر قەدەر ناچار بولۇپ، ئاپتونوم رايون سەۋىيىسىگە تېخى يەتمىدۇق . سانائەت كارخانىلىرىنىڭ مەھسۇلاتىنىڭ سۈپىتى ناچار ، باھاسى يۇقۇرى بولۇش ئەھۋالى تېخى تۈپتىن بۇرۇۋلىنىمىدى ، ھازىرغىچە زىيان تارتقۇچىلار يەنە 57 كارخانا بولۇپ، زىيان سوممىسى 2 مىليون 700 مىڭ يۈەندىن كۆپرەككە يېتىدۇ ، تىجارەت خاراكتېرلىك، زىيان تېخى يوقىتىلمىدى؛ ئۈچىنچىدىن ، سانائەت - قاتناش ئىشلەپچىقىرىشىدا ، كۆمۈر ، سىمونتنىكى يوچۇق چوڭ بولۇپ ، ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇشقا ۋە سۇ قۇرۇلۇشىغا تەسىر يەتكۈزدى؛ تۆتىنچىدىن، كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتىنىڭ سۈرئىتى تېز بولمىدى، بىر مۇنچىلىغان كارخانىلارنىڭ سۈپىتى تېخى تېگىشلىك ھالدا ئۆزگەرمىدى.

ۋىلايىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىي خىزمەتلىرىنى يەنمۇ ياخشى ئىشلەپ، 1984 - يىللىق خەلق ئىگىلىمچىلىكى تۈرلۈك پىلانلارنى ئومۇمىيۈزلۈك ئورۇنلاشقا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، مۇنداق كېيىنكى ئاساسلىق تۆۋەندىكى خىزمەتلەرنى ياخشى تۇتۇش كېرەك:

1 . ئاپتونوم رايونلۇق 3 - نۆۋەتلىك پارتىيە قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى ئىستايىدىل يەتكۈزۈپ ۋە ئىزچىللاشتۇرۇپ ، يولداش ۋالۇ ئېنماۋ ئوتتۇرىغا قويغان تۈرلۈك ۋەزىپىلەرنى ئومۇمىيۈزلۈك ئەمەلىلەشتۈرۈش لازىم. يېقىندا ئېچىلغان ئاپتونوم رايونلۇق 3 - نۆۋەتلىك پارتىيە قۇرۇلتىيى رايونىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سىياسى تۇرمۇشىدىكى چوڭ ئىش ، ئۇ ئىلگىرىكى تارىخىي تەجرىبىلەرنى ئوغرا يەكۈنلىدى ، مۇنداق كېيىنكى كۆرەش قىلىش نىشانىنى ئومۇمىيۈزلۈك ئوتتۇرىغا قويدى . ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەر ئىستايىدىل ئۆگىنىشى ، چوڭقۇر ئۆزلەشتۈرۈشى ، ئومۇمىيۈزلۈك ئەمەلىلەشتۈرۈشى ، قەتئى ئىجرا قىلىشى كېرەك . يولداش ۋالۇ ئېنماۋ دوكلاتىدا ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى كۈچەيتىشنى كۆرسەتتى، بۇ، خىزمەتىمىزنىڭ ھۆھىم نۇقتىسى ، بىز ئىقتىسادى خىزمەتكە بولغان رەھبەرلىكنى ھەقىقى رەۋىشتە كۈچەيتىپ ، خىزمەتنىڭ ھۆھىم نۇقتىسىنى ھەقىقى تۇردە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا يۆتكىشىمىز لازىم ، ۋىلايىتىمىز يېزا ئىگىلىك رايونى، يېزا ئىگىلىك — ھۆھىم نۇقتا، يېزا ئىگىلىگىنى چوقۇم پۈتۈن كۈچ بىلەن ئاتلىنىپ ياخشى تۇتۇش كېرەك ، ھەر -

كەزلىك 1983 ـ يىللىق ، 1984 ـ يىللىق بىرىنچى نۆۋەتلۇق ھۆججەتلىرىنى زور كۆچ بىلەن تەشۋىق قىلىپ، كۆچ ئۈيۈشتۇرۇپ چۈشەندۈرۈپ، ھەممە ئائىلىلەرنى خىزمەتكار قىلىپ ، ئامىنلىك ئىشلەپچىقىرىش ئاكتىپچا للىقىنى يەنىمۇ ئىشقا سېلىش كېرەك. ھەر خىل ئىشلەپچىقىرىش ھەسئۇلىيىتى تۈزۈلمىرىنى، بولۇپمۇ، چارۋىچىلىقتىكى ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمىنى تۈزلۈكسىز مۇستەھكەملەش ۋە تاكامۇللاشتۇرۇش لازىم ، "ئىككى ئائىلە " (كەسىپىي ئائىلە ، نۆۋەتلىك ئائىلە) نى زور كۆچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇش ، تووار ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇش ، ئوبوروت يولىرىنى راۋانلاشتۇرۇش لازىم ، سانائەت ـ قاتناش ، مالىيە ـ سودا قاتارلىق ئىقتىسادىي تارماقلار ئىلغىخىزمەتنىڭ چىلىك، ياخشى تۈتۈش كېرەك، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم بەلگىلىگەن ئىقتىسادىي خىزمەتتىكى يېتەكچى ئىدىيە بويىچە ، قەتئى ئىيەتكە كېلىپ ، ۋىلايىتىمىز ئىلك ئىقتىسادىي خىزمەتلىرىنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلىشىمىز كېرەك.

2 . ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى بۇقۇرى كۆتىرىشنى مەركەز قىلىپ ، ۋىلايىتىمىز ئىلك 1984 ـ يىللىق خەلق ئىگىلىگىدىكى تۈرلۈك كۆرسەتكۈچلەرنى ئومۇميۈزلۈك ئورۇنلاش لازىم . بۇ قېتىمقى پىلان يىغىنىدا ئوتتۇرىغا قويغان تۈرلۈك ئىقتىسادىي پىلان كۆرسەتكۈچلىرىدە ئىمكانىيەت قالدۇرۇلدى ، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە ، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى تەدبىرلەرنى پائال قوللىنىپ، ئۈنۈمى تىرىشىپ ئورۇنلىشى ھەمدە ئاشۇرۇپ ئورۇنلاشنى قولغا كەلتۈرۈشى كېرەك، سانائەت ، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىدە "6% گە كاپالەتلىك قىلىش، 7% نى قولغا كەلتۈرۈش" نىشانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش كېرەك، ۋىلايەت بويىچە ئاشلىق تېرىش كۆلىمىنى ئۇرۇاقلاشتۇرۇش كېرەك. يەنە ئازايتىشقا بولمايدۇ ، ئومۇمى مەھسۇلاتنى 10% ئاشۇرۇپ، بىر مىليارت 700 مىليون جىڭگا يەتكۈزۈشنى تىرىشىپ قولغا كەلتۈرۈش كېرەك ، كېۋەز تېرىش كۆلىمىنى بىر مىليون 100 مىك مودا تېزگىنلەپ ، بىرلىك مەھسۇلاتىنى 75 جىڭگا كۆتىرىشنى، ئومۇمىي مەھسۇلاتنى 850 مىك دەنگە يەتكۈزۈشنى قولغا كەلتۈرۈش لازىم. چارۋىچىلىقتا تەدبىر قوللىنىپ ، 1984 ـ يىلى كوللېكتىپنىك ئۇششاق چارۋىلىرىنى ئاۋۇتۇشىنى تىرىشىپ قولغا كەلتۈرۈش كېرەك. 1984 ـ يىلى يىلىچىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى داۋاملىق ياخشى تۈتۈپ، 20000 قۇتا پىلە ئۇرۇغى تارقىتىش ، ئومۇمى مەھسۇلاتنى 250 تونىغا يەتكۈزۈشنى ئىشقا ئاشۇرۇش لازىم، 1985 ـ يىلى 30000 قۇتا پىلە ئۇرۇغى تارقىتىپ ، ئومۇمى مەھسۇلاتنى 400 تونىغا دىن ئاشۇرۇپ ، تارىختىكى ئەڭ ياخشى سەۋىيىگە يېتىش كېرەك. 1984 ـ يىلى يېزىلاردا ھەر نوپۇسنىڭ كوللېكتىپتىن كەلتۈرىدىغان ئوتتۇرىچە كىرىمىنى 150 يۈەندىن ئاشۇرۇپ ، ئاپتونوم رايونىنىڭ بۇلتۇرقى ئوتتۇرىچە سەۋىيىسىگە يېقىنلاشتۇرۇش لازىم، سانائەت ـ قاتناش، مالىيە ـ سودا سېستىمىسى ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى بۇقۇرى كۆتىرىش جەھەتتە كۈچ سەرپ قىلىپ ، تىجارەت خاراكتېرلىك زىيانىنى يوقىتىشنى ، سىياسەت خاراكتېرلىك زىيانىنى ئازايتىشنى تىرىشىپ قولغا كەلتۈرۈشى كېرەك.

3 . ئاشلىقتىن غەللە ـ پاراق ئېلىش ۋە سېتىۋېلىشنى چۈقۇم ياخشى ئىشلەپ ، بۇ قېتىمقى پىلان يىغىنىدا بېكىتىلگەن ئاشلىقتىن غەللە ـ پاراق ئېلىش، سېتىۋېلىش ۋە كېلىشىم باھادا سېتىۋېلىشنى 247 مىليون جىڭگا يەتكۈزۈش ۋەزىپىسىنى تىرىشىپ ئورۇنلاپ ، ۋىلايىتىمىزدە ئاشلىق بىلەن ئوزۇقلۇقنى تەمىنلەشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۈچىمىز

نى تۆھپە قىلىشىمىز كېرەك . 1983 ـ يىلى ۋىلايىتىمىزدە ئاشلىقتىن غەللە ـ پاراق ئېلىش سېتىۋېلىش ۋە كىلىشىم باھادا سېتىۋېلىش جەھەتتە جەمئى 254 مىليون جىڭ ئوزۇقلانغان ئىدى ، ھالبۇكى 1984 ـ يىلى سېتىۋالىدىغان ۋە كېلىشىم باھادا سېتىۋالىدىغان ئاشلىق 247 مىليون جىڭغا ئوزۇقلاشتۇرۇلدى، بۇ، بۇلتۇرقى ئەسلى ئوزۇقلانغىنىدىن 7 مىليون جىڭ ئاز، غەللە ـ پاراق ئېلىنىدىغان ،سېتىۋېلىنىدىغان ۋە كېلىشىم باھادا سېتىۋېلىنىدىغان قىسمى ئاشلىق ئومۇمى مەھسۇلاتنىڭ ئاران 16% چىسمنى ئىگەللەيدۇ، بۇ ئانچە يۇقۇرى ئەمەس، مۇشۇنداق ئاساسمۇ بار . ئالدىنقى بىر نەچچە يىلدا ، ئاپتونوم رايون ۋىلايىتىمىزنى ئۆزىنى ئوڭ ـ شمۇېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش ئۈچۈن، شىمالدىكى بىر نەچچە ناھىيىنىڭ ئاشلىقتىن غەللە ـ پاراق ئېلىش ، سېتىۋېلىش ۋەزىپىسىنى تۆۋەنرەك ئوزۇقلاشتۇرغان ئىدى، ھازىر تەڭشەش ئارقىلىق بىر ئاز كۆپەيتىلدى ، لېكىن ، ئوتتۇرىدىچە ئۇستىگە ئېلىش سەۋىيىسىگە تېخى يېتىلمىدى. جەنۇپتىكى بىر نەچچە ناھىيىنىڭ ئىلگىرىكى ۋەزىپىسى كۆپ ئىدى، ھازىر تەڭشىلىپ ئازراق ئوزۇقلاشتۇرۇلدى، مېنىڭچە بۇ مۇۋاپىق . شۇنىڭ ئۈچۈن ، بۇ قېتىم بەلگىلەنگەن ئاشلىقتىن غەللە ـ پاراق ئېلىش ، سېتىۋېلىش ۋەزىپىسىنى قاتلاملۇ ـ قاتلام ئەملىلەشتۇرۇش كېرەك ، ۋىلايەت ناھىيىلەرگىچە ، ناھىيىلەر كومپونالارغىچە، كومپونالار ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرىگىچە ۋە ھۆددىسىگە ئالغان ئالىلەرگىچە ئەمەلىلەشتۇرۇشى كېرەك.

4 . كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش قەدىمىنى تېزلىتىش ، كارخانىلارنىڭ سۈپىتىنى يۇقۇرى كۆتىرىش ، كارخانىلارنىڭ رەھبەرلىك بەنزىسىنى ياخشى سەپلەش لازىم . ھازىرغا قەدەر ، ۋىلايەت بويىچە 425 كارخانىدىن تەرتىپكە سېلىنمىغىنى باشلانغىنى 186 بولۇپ، 44% نى ئىگەللەيدۇ ، تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش ئارقىلىق لايىقەتلىك بولغىنى ئاران 26 بولۇپ ، بارلىق كارخانىلارنىڭ 6% نى ئىگەللەيدۇ ، ۋىلايىتىمىزنىڭ كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش سۈرئىتى بىر قەدەر تېز بولۇپ ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، تەرەققىيات بەكمۇ تەكشى ئەمەس، سانائەت ـ قاتناش تارماقلىرىنىڭ ياخشىراق ، مالىيە ـ سودا ، ئاساسى قۇرۇلۇش ۋە دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق تارماقلىرىنىڭ ناچارراق بولدى، مەركەز كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىشتا، سانائەت ـ قاتناش ، مالىيە ـ سودا ، ئاساسى قۇرۇلۇش ۋە دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق كارخانىلىرىنىڭ ھەممىسىنى تەرتىپكە سېلىشنى ، 1983 ـ يىلدىن باشلاپ، 3 يىلغا بۆلۈپ تەرتىپكە سېلىپ بولۇشنى تەلەپ قىلدى . ئەگەر قەدەمنى تېزلەتمىسەك، مەركەزنىڭ بۇ تەلىۋىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش تەسكە چۈشىدۇ ، شۇنىڭ ئۈچۈن ، پارتىيىنىڭ ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىرى شەخسەن ئۆزى تۈتۈشى ، كۈچلۈك بەنزە تەشكىللەپ كونكرېت تۈتۈشى كېرەك .

5 . مالىيە خىزمىتىنى يەنمۇ ياخشى ئىشلاپ ، كارخانىلارنىڭ زىيىنىنى پايدىغا بۇراشنى ياخشى تۈتۈش لازىم . يەنىندا ، بەزى جايلار بۇ يىلقى مالىيە كىرىمى ۋەزىپىسى ئېغىر دەپ ئىنكاس قىلدى ، ئەمىلى ئەھۋال مۇنداق : ۋىلايىتىمىزنىڭ 1984ـيىللىق مالىيە كىرىمى ۋەزىپىسى 47 مىليون يۈەندىن كۆپرەك بولۇپ، سېلىشتۇرغىلى بولىدىغان قىسمى بويىچە ھېسابلىغاندا، 1983ـ يىلدىكى ئەمىلى ئوزۇقلانغان سان دىن 0.5% ئاز، كوپچىلىك ئىقتىسادىي ئۇنۇمنى يۇقۇرى كۆتىرىشتىن ئىبارەت بۇ مەركەزنى چىڭ تۇتۇپ، زىيانىنى پايدىغا بۇراش

خەزمەتىنى يەنمۇ ياخشى ئىشلەپ ، مەھسۇلاتنىمۇ ، كىرىمىنىمۇ ئاشۇرۇپ، باج ئېلىش ـ باج باشقۇرۇش خىزمىتىنى ھەقىقى رەۋىشتە كۆچەيتمىدىغانلا بولىدۇ ، بۇ كۆرسەتكۈچنى ئورۇنلاشتا شارائىتقا ئىگىمىز . بۇ يىل، ۋىلايىتىمىزدە تىجارەت خاراكتىرلىك زىيانلىق يوقىتىش، زىيانلىق پايدىغا بۇرۇۋېلىش بويىچە مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى يولغا قويۇش كېرەك ، بىر ناھىيە (شەھەر) ، بىر تارماق زىيانلىق بۇراش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىيالمىسا ، ئالدى بىلەن شۇ ناھىيە (شەھەر)لىك ، شۇ تارماقنىڭ مەمۇرى رەھبەرلىكى مەسئۇلىيىتىنى سۈرۈشتە قىلىش كېرەك ، مالىيە ـ ئىقتىسادىي ئىنتىزامى بويىچە چوڭ تەكشۈرۈشنى داۋاملىق قانات يايدۇرۇپ، ھەر دەرىجىلىك مۇپەتتىشلىك ئاپپاراتلىرىنى قۇرۇپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈپ، مالىيە ـ ئىقتىسادىي ئىنتىزامىنى چىڭىتىپ ، تىجەشلىك بولۇشنى ، بولۇپمۇ ، مەمۇرى راسخوتنى تىجەشنى قاتتىق يولغا قويۇش، بۇزۇپ ـ چېچىپ ئىسراپ قىلىشقا قارشى تۇرۇش لازىم. مۇكاپات پۇلىنى ، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ۋە ھەر خىل ياردەم پۇلىنى كەلسە ـ كەلمەس تارقىتىشنى مەنئى قىلىش لازىم ، تەكشۈرۈپ چىقىلغان ، مالىيە ئىنتىزامىغا خىلاپ قىلمىقلارنى كەسكىن بىر تەرەپ قىلىش كېرەك .

6 . پىلانلىق تەتىلمىگى ۋە ئىلمىلمىگىنى كۆچەيتىش لازىم. پىلانلىق ئىگىلىكنى ئاساس قىلىش ، بازار ئارقىلىق تەڭشەشنى قوشۇمچە قىلىش فاكتورىنى توغرا ئىزچىللاشتۇرۇپ ئىجرا قىلىش كېرەك . پىلان بىكىتىلگەن ھامان ، ئۇنى قەتئىي ئىجرا قىلىش كېرەك ، بۇ قېتىمقى يىغىندا، جايلار، تارماقلار ئاساسى قۇرۇلۇش ھەققىدە ئاز بولمىغان تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى ، ھەر جەھەتتىن قارىغاندا بۇلار ئېھتىياجلىق ھەم ئەقلىگە مۇۋاپىق. كۆپچىلىك، ۋىلايىتىمىزنىڭ قۇرۇلۇشىنى ياخشىراق ئېلىپ بېرىشنى ، قىيابېتىنى تېزراق ئۆزگەرتىشنى ئويلايدۇ ، مۇنداق ھېسسىياتنى چۈشىنىشكە بولىدۇ . لېكىن ، بىز شۇنى كۆرۈشىمىز كېرەككى ، نۆۋەتتە دۆلەتنىڭ مالىيە كۈچى ، ماددى كۈچى چەكلىك ، يەرلىكنىڭ ئۆزى تەييارلايدىغان-ھەبلىغىمۇ كۆپ ئەمەس، ھەركەز ئوتتۇرىغا قويغان مالىيە كۈچى، ماددى كۈچىنى-ھەرقەدەر ئاشتۇرۇپ ، نۆۋەتتىلىق قۇرۇلۇشلارغا كاپالەتلىك قىلىش فاكتورىنى ۋە بۇ قېتىمقى يىغىندا ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئاساسى قۇرۇلۇش پىلانى بويىچە ئىشلەش كېرەك ، بۇ قېتىم تېخى پەلانغا كىرگۈزۈلمىگەن نەرسىنى بىز ئومۇملاشتۇرۇپ تەڭپۈڭلاشتۇرغاندىن كېيىن ، ئاپتونوم رايونغا يوللايمىز ، ئاپتونوم رايون تەستىقلىغاندىن كېيىن، جايلارغا چۈشۈرىمىز.سېمونت، ياغاچ ، پولات ماتېرىيالىنى قاتتىق تېزگىنلەپ، مۇھىم نۇقتىغا ۋە پىلان ئىچىدىكى قۇرۇلۇشقا ئەۋزەلكاپالەتلىك قىلىش لازىم، باغاقچىنى كەلسە ـ كەلمەس تەستىقلىماسلىق لازىم ، قۇرۇلۇش سۈپىتىگە ئەھمىيەت بېرىش ، قۇرۇلۇش سۈرئىتىنى تېزلىتىش، قۇرۇلۇشنى پۈتكۈزۈش نىسبىتىنى ئۆستۈرۈش كېرەك .

بىز تېخىمۇ زىچ ئىتتىپاقلىشىپ، پارتىيە 11ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى توغرا لۇشيەن، فاكتجېن ، سىياسەتلەرنى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق 3ـ نۆۋەتلىك پارتىيە قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى داۋاملىق قەتئىي تەۋرەنمەي ئىزچىللاشتۇرۇپ ئىجرا قىلىپ ، ئىجتىمائىي بىلەن ئۆگىنىپ ، تىرىشىپ خىزمەت قىلىپ ، 1984 ـ يىلىنى خەلق ئىگىلىكى پىلانىنى ئورۇنلاشى ۋە ئاشۇرۇپ ئورۇنلاشى ئۈچۈن تىرىشىپ كۈرەش قىلايلى .

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1983 - يىللىق خەلق ئىگىلىگى پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە 1984 - يىللىق خەلق ئىگىلىگى پىلانىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى ھەققىدىكى پىكىر (1 - قىسمىنىڭ قىسقارتىلمىسى)

ئابدۇغوپۇر سىدىق

1984 - يىل 2 - ئاينىڭ 27 - كۈنى

مەن ، ۋىلايىتىمىزنىڭ 1983 - يىللىق خەلق ئىگىلىگى پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى ۋە 1984 - يىللىق خەلق ئىگىلىگى پىلانىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى توغرىسىدا بىر نەچچە ئېغىز سۆز قىلماقچىمەن.

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1983 - يىللىق خەلق ئىگىلىگى پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى.

1983 - يىلى ۋىلايىتىمىزدىكى ھەر دەرىجىلىك پارتكوملار ۋە خەلق ھۆكۈمەتلىرى پارتىيە 12 - قۇرۇلتىيى روھىنىڭ ئىلھامىدا ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ توغرا رەھبەرلىكىدە ، پارتىيە 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى لۇشيەن، فاڭچېن ۋە سىياسەتلەرنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ، ئىككى ھەددىمىبەتنى بىرگە تۇتۇپ ، ھەر ساھەدىكى خىزمەتلەردە يېڭى تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى . ۋىلايىتىمىزنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى يەنمۇ كۈچەيدى ، جەمئىيەت تەرتىۋى كۈرىنەرلىك ياخشىلاندى ، يېزا ئىگىلىگىدىن ھول ھوسۇل ئېلىندى ، سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى يۈكسەلدى ، بازارلار ئاۋات ، مال باھاسى ئاساسى جەھەتتىن مۇقىم بولدى، ئىقتىسادىي ئۇنۇم يۇقۇرى كۆتۈرىلدى ، مالىيە كىرىمى ئاشتى ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۇرمۇشىدا يېڭى ياخشىلىنىش بولدى . ئىستاتىستىكىغا قارىغاندا ، ۋىلايىتىمىزنىڭ 1983 - يىلىدىكى سانائەت ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمى قىممىتى 814 مىليون 20 مىلگە يۈەنگە يېتىپ ، 1982 - يىلىدىكىدىن 7.7% ئېشىپ ، ئاپتونوم رايون ئوتتۇرىغا قويغان "5% كە كاپالەتلىك قىلىپ ، 6% نى قولغا كەلتۈرۈش " تەن ئىمتىھانىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئاشۇرۇلدى ؛ ئاساسلىق سانائەت ، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىدىن ئاشلىق ، پاختا ، يېغلىق دان ، توك ، كۆمۈر ، پاختا يىپ ، پاختا رەخت مەھسۇلاتلىرىدا ، ئاپتونوم رايون " 6 - بەشيىللىق " پىلان بويىچە چۈشۈرۈپ بەرگەن كۆرسەتكۈچ مۇددىتىدىن 2 يىل بۇرۇن ئورۇنلاندى . ئومۇمەن ئېيتقاندا، ۋىلايىتىمىزنىڭ 1983 - يىلدىكى سىياسى ، ئىقتىسادىي ۋەزىيىتى تاردىتمىكى ئېڭ ياخشى يىللاردىن بىرى بولۇپ قالدى .

يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى جەھەتتە : 1983 يىللىق يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇ ـ لات قىممىتى جەمئىي589 مىليون 70 مىلك يۈەن بولۇپ ، يىللىق پىلان %4.8 ئاشۇرۇپ ئورۇ ـ لىنىپ ، ئۆتكەن يىلدىكىدىن %6.8 كۆپەيدى . ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 1 مىليارت 559 مىليون 450 مىلك جىڭغا يېتىپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 143 مىليون جىلك، يەنى %10.1 ئاشتى. پاختىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 776 مىلك دەنگە يېتىپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 57 مىلك دەن، يەنى%8 ئاشتى. ياغلىق دانىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 47 مىليون 410 مىلك جىڭغا يېتىپ ، ئالـ دىنقى يىلدىكىدىن930 مىلك جىڭدىن كۆپرەك، يەنى%2 ئاشتى. چارۋىنىڭ ئومۇمى سانى 4 مىليون 140 مىلك تۈياق بولۇپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 90 مىلك تۇياق ، يەنى %2.2 كۆپەيدى . 1983 ـ يىلى ۋىلايىتىمىزدە ئەھىيا قىلىنغان ئورمان كۆلىمى 130 مىلك مو بولۇپ ، پىلاندە ـ كىدىن%16.5 ئاشۇرۇپ ئورۇنلاندى. 1983 ـ يىلى ، كومموناـ ئەترەت كارخانىلىرىنىڭ كىرە ـ مى 45 مىليون يۈەنگە يېتىپ ، ئالدىنقى يىلدىكى بىلەن ئاساسى جەھەتتىن تەڭپۇڭلىشىدە ـ غانلىقى مۇلچەرلەنمەكتە .

سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى جەھەتتە : 1983 ـ يىلى ، ۋىلايىتىمىزنىڭ سانائەت ئىشلەپ ـ چىقىرىشى پۈختا قەدەم بىلەن ئاشتى . سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 224 مىليون 950 مىلك يۈەنگە يېتىپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 22 مىليون يۈەن ، يەنى %10.86 ئاشتى . پاختا يىپ ، پاختا رەخت ، بويالغان رەخت ، ئىلما توقۇلما بويۇملار ، سىمونت ، كۆمۈر، سوپۇن، توك قاتارلىق 11 خىل ئاساسلىق مەھسۇلاتلاردىن پىلان ئورۇنلانغان ۋە ئاشۇرۇپ ئورۇنلانـ غانلىرى 7 خىل . بولۇپمۇ كۆمۈر ، توك ، سىمونت مەھسۇلاتى تارىختىكى ئەڭ يۇقۇرى سە ـ ۋىيىدىن ئاشۇرۇۋېتىلدى ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن ئايىردىم ـ ئايىردىم هالدا %23.3، %11.24 ۋە %9.66 ئاشتى ، ۋىلايىتىمىزنىڭ خامچوت ئىچىدىكى سانائەت كارخانىلىرىدا 1983 ـ يىلى ئىچىدە ئورۇنلانغان پايدا 4 مىليون 400 مىلك يۈەن بولۇپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 2 مىلـ يون150 مىلك يۈەن، يەنى %94.6 ئاشتى. قاتناش ـ تىرانسپورت جەھەتتە ئورۇنلانغان يۈك توشۇش مىقدارى 81 مىلك 119 تونىنا بولۇپ ، ئۆتكەن يىلدىكىدىن %10.3 ئاشتى . ئورۇ ـ لانغان ئوبوروت مىقدارى 49 مىليون 390 مىلك تونىنا ـ كىلومېتىر بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن %3.9 ئاشتى .

ئاساسى قۇرۇلۇش جەھەتتە : 1983 ـ يىلى ، ۋىلايىتىمىزنىڭ ئاساسى قۇرۇلۇش مەبـ لىغى جەھەتتە 31 مىليون 710 مىلك يۈەن ئورۇنلاندى . قۇرۇلۇش باشلاش كۆلىمى 192 مىلك كۇۋادىرات مېتىر ، قۇرۇلۇش پۈتۈش كۆلىمى 11 مىلك 200 كۇۋادىرات مېتىر بولدى . مەبـ لەغنىڭ ئۈنۈمىگە دىققەت قىلىنغاچقا، ئاساسى قۇرۇلۇش پىلانى خىلى ئوبدان ئورۇنلاندى .

مالىيە ـ سودا خىزمىتى جەھەتتە : 1983 ـ يىلى ، ۋىلايىتىمىزدىكى ئومۇمخەلق مۇـ لۈكچىلىكى تۈزۈمىدىكى سودىنىڭ ئىچكى سېتىۋېلىش ئومۇمى سوممىسى 206 مىليون 220 مىلك يۈەن بولۇپ ، يىللىق پىلان %110.1 ئورۇنلىنىپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن %7.6 كۆپەيدى . ئىچكى سېتىش ئومۇمى سوممىسى 264 مىليون 330 مىلك يۈەن بولۇپ ، يىللىق پىلان %108.3 ئورۇنلىنىپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن %6.5 ئاشتى ، پايدا 9 مىليون 700 مىلك يۈەن بولۇپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 350 مىلك يۈەن ، يەنى %3.7 ساپ كۆپەيدى .

دىخانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىدا مۇل ھوسۇل ئېلىنىپ مەھسۇلات ئاشقاچقا ، 1983 - يىلى ۋىلايىتىمىزنىڭ ئاساسلىق دىخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنىڭ ئېتىۋېرىلىش ۋەزىپىسى يىللىق پىلاندىكىدىن ئاشۇرۇپ ئورۇنلاندى. ئاشلىقتىن ئەللەپاراق ئېلىنىش، سېتىۋېلىش ۋەزىپىسى 179 مىليون 540 مىڭ جىڭ ئورۇنلىنىپ ، يىللىق پىلانىمىڭ 109.8% دىن تەشكىل قىلدى ، بۇ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 15 مىليون 650 مىڭ جىڭ ئارتۇق ، بۇغدايدىن كېلىشىم باھادا سېتىۋېلىنغىنى 49 مىليون جىڭدىن ئارتۇق بولۇپ ، 56.2% ئاشۇرۇلدى . كۆزلۈك ئاشلىقتىن كېلىشىم باھادا سېتىۋېلىنغىنى 13 مىليون 510 مىڭ جىڭ بولۇپ ، يىللىق پىلانىمىڭ 45% ئورۇنلاندى ؛ سېتىۋېلىنغان پاختا 732 مىڭ 800 دەن بولۇپ ، يىللىق پىلان 117.7% ئورۇنلىنىپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 4500 دەن ئاشتى ؛ ياغلىق دان سېتىۋېلىش جەھەتتە ، 9 مىليون 30 مىڭ جىڭ ئورۇنلىنىپ ، يىللىق پىلان 180.6% ئورۇنلاندى ؛ سېتىۋېلىنغان چىگىت 35 مىليون 630 مىڭ جىڭ بولۇپ ، يىللىق پىلانىمىڭ 93.8% ى ئورۇنلىنىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 14 مىليون جىڭ ئارتۇق سېتىۋېلىندى . سېتىۋېلىنغان چارۋا 180 مىڭ تۆياق بولۇپ ، يىللىق پىلان 110% ئورۇنلاندى .

مالىيە - پۇل مۇئامىلە جەھەتتە : بىر يىلدىن بۇيان ، ۋىلايىتىمىزدە پايدىنى باجغا ئۆزگەرتىش خىزمىتى ئوڭۇشلۇق ھالدا يولغا قويۇلدى . مالىيە ئىنتىزامىنى چوڭ تەكشۈرۈش قانات يايدۇرۇلدى. ئىقتىسادىي ئۇنۇم يۇقۇرى كۆتۈرۈلۈپ، مەھسۇلات ۋە كىرىم ئاشۇرۇلدى. 1983 - يىلى، ۋىلايىتىمىزدە مالىيە ئومۇمى كىرىمى 45 مىليون 130 مىڭ يۈەن ئورۇنلىنىپ، يىللىق ۋەزىپىنىڭ 113.9% نى تەشكىل قىلدى. 5 مىليون 510 مىڭ يۈەن ئارتۇق يىغىۋېلىنىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 15.2% كۆپەيدى؛ مالىيە ئومۇمى چىقىمى 172 مىليون 420 مىڭ يۈەن ئورۇنلىنىپ، يىللىق ۋەزىپىنىڭ 89.5% نى تەشكىل قىلىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 15.52% ئاشتى. 1983 - يىل ئاخىرىغىچە، ۋىلايىتىمىزنىڭ شەھەر - يېزىلىرىدىكى پۇل ئامانەت سوممىسى 189 مىليون 550 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، ئالدىنقى يىلىنىڭ ئاخىرىدىكىدىن 42 مىليون 580 مىڭ يۈەن كۆپەيدى.

كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش ۋە ئىقتىسادى تۈزۈلمە ئىسلاھاتى جەھەتتە: بىر يىلدىن بۇيان، بەز كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش ۋە ئىقتىسادى تۈزۈلمە ئىسلاھاتى خىزمىتىنى تۇتتۇق. ۋىلايىتىمىز بويىچە تەرتىپكە سېلىش خىزمىتى تاماملانغان كارخانا 26 بولۇپ، بۇ كارخانىلار تەرتىپكە سېلىنغاندىن كېيىن رەھبەرلىك بەنزىسى زور دەرىجىدە كۈچەيتىلدى، ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يەنمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈلدى، ئەمگەك ئىنتىزامى زور دەرىجىدە ياخشىلاندى. بولۇپمۇ، ئىقتىسادىي ئۇنۇم رۇشەن ھالدا يۇقۇرى كۆتۈرىلدى.

ۋىلايىتىمىزنىڭ يېزا سودىسى تۈزۈلمە ئىسلاھاتى 1983 - يىلى ئالدىنقى يېرىم يىللىق سىناق ئارقىلىق، كېيىنكى يېرىم يىلدا ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇلدى. 12 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە ۋىلايەت بويىچە 128 ئاساسىي قاتلام تەمىنات - سودا كوپېراتىپىدىن 74 دانە تۈزۈلمە ئىسلاھاتى خىزمىتى ئىشلىنىپ بولدى. يەكەن ۋە كونىشەھەرلىك ئىبارەت 2 ناھىيىدە ناھىيىلىك بىرلەشمە كوپېراتىپ قۇرۇلدى.

مەدەنىيەت ـ مائارىپ، سەھىيە ئىشلىرى جەھەتتە: 1983 ـ يىلى، ئولايىتىمىزدە ئوقۇش يېشىدىكى ئۆسمۈرلەرنىڭ مەكتەپكە كىرىش نىسبىتى 93.1% ، مۇستەھكەملىنىش نىسبىتى 93.5% ، لايىقەتلىك بولۇش نىسبىتى 85.6% بولدى. باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدىن تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققانلار 54.5% نى، تولۇقسىز ئوتتۇرىدىن تولۇق ئوتتۇرىغا چىققانلار 52.8% نى ئىگەللىدى. ئالى مەكتەپكە چىققانلار 1007 نەپەر بولۇپ، ئوقۇش پۈتتۈرگەن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئومۇمى سانىنىڭ 16.3% نى ئىگەللىدى. ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكومىلارغا چىققانلار 1273 نەپەر بولدى. ئىشچى ـ دېخانلار ماتارىپى، سەھىيە، پەن ـ تېخنىكا ۋە رادىيو ـ تېلېۋىزىيە ئىشلىرىدىمۇ يېڭى تەرەققىياتلار بولدى.

خەلق تۇرمۇشى جەھەتتە: ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققى قىلىشىغا ئەگىشىپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىدىمۇ كۆرۈنەرلىك ياخشىلىنىش بولدى. 1983 ـ يىلى، ئولايىتىمىز يېزىلىرىدىكى ئەزالارنىڭ كوللېكتىپتىن كەلتۈرىدىغان ئوتتۇرىچە كىرىمى 136 يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 20 يۈەن، يەنى 17% كۆپەيدى. يېزىلاردىكى ھەر بىر ئادەمنىڭ ئوتتۇرىچە ئوزۇقلۇق ئاشلىقى 623 جىڭ بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 54 جىڭ كۆپەيدى. نۇرغۇن ئەزالارنىڭ ئۆيلىرىدە ئېشىنچە ئاشلىق بار بولدى، ئاق ئاشلىقنى كۆپ يەيدىغان، قارا ئاشلىقنى ئازيەيدىغان بولدى. دېخانلار خۇشاللىق بىلەن: "ھازىر تاغارلىرىمىزدا ئاشلىق، يانچۇقلىرىمىزدا پۇل، ئۆچمەسزدا يېگۈدەك نېمە، بانكىدا ئامانەت پۇلىمىز بار بولدى!" دېيىشمەكتە.

ئولايىتىمىزنىڭ 1983 ـ يىللىق ئىقتىسادىي خىزمىتىدە گەرچە مەلۇم نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن بولساقمۇ، لېكىن ئاز بولمىغان مەسىلىلەر ساقلاندى. مېنىڭچە، ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىكىنىڭ ئەھمىيەت بېرىدىغان تېگىشلىك دەپ قارالغان مۇنداق 3 مەسىلە مەۋجۇت:

بىرىنچىسى، ئولايىتىمىزنىڭ يېزا ئىگىلىكى ۋە ھازىر بار بولغان سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ ئاساسى شارائىتىدا چوڭ ئۆزگۈرۈش بولمىدى، ئىشلەپچىقىرىش سەۋىيىسى تۆۋەن، توۋار نىسبىتى تۆۋەن.

ئىككىنچىسى، ئىقتىسادىي ئۇنۇم ناچار. 1983 ـ يىلى، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىدا، ئاشلىقنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى 301 جىڭ بولۇپ، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ۋە ئاپتونوم رايونىنىڭ ئوتتۇرىچە سەۋىيىسىدىنمۇ تۆۋەن تۇرىدۇ. چارۋا ھەر بىر ئادەمگە ئاران 1.8 تۈياقتىن توغرا كېلىپ، ئاپتونوم رايونىنىڭكىدىن يېرىم تۆياققا يېقىن ئاز. سانائەتتە، 1983ـ يىلى ئولايىتىمىزنىڭ ھەر يۈز يۈەنلىك مەھسۇلات قىممىتى تەمىنلەيدىغان باج ئاران 21.80 يۈەن بولۇپ، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ۋە ئاپتونوم رايونىنىڭ سەۋىيىسىدىن تۆۋەن تۇرىدۇ؛ ھەر يۈز يۈەنلىك مۇقىم مەبلەغ تەمىنلەيدىغان مەھسۇلات قىممىتى ئاران 31.70 يۈەن بولۇپ، پۈتۈن مەملىكەتتىكىدىن 63.30 يۈەن تۆۋەن، ئاپتونوم رايونىنىڭكىدىن 23.70 يۈەن تۆۋەن تۇرىدۇ؛ ئومۇمى خادىملار نىڭ ئەمگەك ـ ئىشلەپچىقىرىش ئۈنۈمدارلىقى ئاران 9072 يۈەن بولۇپ، پۈتۈن مەملىكەتتىكىدىن 3071 يۈەن تۆۋەن تۇرىدۇ. ئاساسلىق سانائەت مەھسۇلاتلىرىدىكى خامئەشيا، يېتىلغۇ، توك كۈچى سەرپىياتى كۆپ، تەننەرقى ـ يۇقۇرى، سۈپىتى ناچار، رەڭگى ۋە تۈرى كونا بولۇپ، نۇرغۇن مەھسۇلاتلارنىڭ باھاسى قىممەت، سۈپىتى ناچار، رەڭ

قا بە تلىشىش ئىقتىدارى ئاجىز. سودا جەھەتتە، ۋىلايەتلىمىزدىكى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا-
نىڭ تەمىنلەيدىغان باج پايدىسى يىلسېرى تۆۋەنلەپ كەتتى، تۇۋار ئوبوروت راسخۇدى بول-
سا يىلسېرى ئۆرلەپ كېتىۋاتىدۇ. 1983 - يىلى، ۋىلايەتلىمىزدىكى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سو-
دىدا، ھەر يۈز يۈەنلىك سېتىش سوممىسى تەمىنلەيدىغان باج پايدا 4.58 يۈەن بولۇپ، ئال-
دىنقى يىلدىكىدىن 0.85 يۈەن ئاز؛ ھەر يۈز يۈەنلىك سېتىش سوممىسىنىڭ ئوبوروت راسـ-
خۇدى 20.70 يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 0.85 يۈەن كۆپ بولدى. ئاساسى قۇرۇلۇش
جەھەتتە 1983 - يىلى ۋىلايەتلىمىزدىكى قۇرۇلۇشلارنىڭ پۈتۈش تەننەرقى ئومۇمىيۈزلۈك ئۆر-
لەپ كەتتى، قۇرۇلۇش سۈپىتى بولسا تۆۋەنلەپ كەتتى. قۇرۇلۇشنىڭ پۈتۈش نىسبىتى 60%
گە يەتمىدى. مالىيە جەھەتتە 1983 - يىلى ۋىلايەتلىمىزدە يەنە 57 كارخانا زىيان تارتتى.
زىيان سوممىسى 3 مىليون 20 مىڭ يۈەنگە يەتتى. يېزا ئىگىلىكىگە بېرىلمىدىغان مەبلەغ، يەر-
لىكنىڭ تەرەققىيات مەبلىغى ۋە سۈئىستىئاتلىرى قۇرۇلۇش مەبلىغىنى ئىشلىتىش جەھەتتە،
ئۈنۈم ناچار بولۇش، زىيان ۋە ئىسراپچىلىق ئېغىر بولۇشتەك ھادىسىلار كۆرۈلدى.

ئۇچىنچىسى، بازار ئۇچۇرى دېگەندەك راۋان ئەمەس، ئىشلەپچىقىرىش بىلەن ئوبوروت
مۇناسىۋىتى دېگەندەك راۋان ئەمەس، پۈتكۈل ئىگىلىك دېگەندەك جانلىق ئەمەس. شۇنداق،
نۆۋەتتىكى سىرتقا قارىتا ئېچىۋېتىش، ئىچكى قىسىمدا ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇشتەك يېڭى ۋە-
زىيەتكە ماسلىشالمايۋاتىدۇ.

ئىككىنچى، ۋىلايەتلىمىزنىڭ 1984 - يىللىق خەلق ئىگىلىگى پىلانىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇ-
شى (قالدۇرۇلدى).

قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە يىغىن ئېچىپ، شەھەر خىزمىتىنى مۇزاكىرە قىلىپ ئورۇنلاشتۇردى

1984 - يىل 7 - ئاينىڭ 18 - كۈنىدىن 21 - كۈنىگىچە، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم،
مەمۇرى مەھكىمە ۋىلايەتكە بېۋاستە قاراشلىق ئالاقىدار تارماقلاردىكى مەسئۇل يولداشلار-
نى چاقىرىپ، قەشقەر شەھىرىدىكى ئاساسلىق رەھبىرلىي يولداشنىڭ قەشقەر شەھىرى خىزمىتى
توغرىسىدىكى دوكلاتىنى ئاڭلاپ، شەھەر خىزمىتى ۋە شەھەر ئىسلاھاتى مەسىلىسىنى مۇزاكىرە
قىلىپ، مۇنداق كېيىنكى قەشقەرنىڭ شەھەر خىزمىتىنىڭ ئومۇمى يېتەكچى ئىدىيىسىنى بەلگە-
لىمىدى. ئۇ: ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىپ، ئىككى مەدەنىيەتنى بىرلىكتە تۇتۇشتا چىڭ
تۇرۇپ، تەدرىجى ھالدا قەشقەر شەھرىنى مىللەتلەر ئىتتىپاقلاشقان، ئىشلەپچىقىرىش راۋاج-
لانغان، ئىقتىسادىي گۈللەنگەن، مەدەنىيەتى تەرەققى تاپقان، تېخنىكىسى ئالغا باسقان، مۇ-
ھىتى گۈزەل بولغان، قوپۇق يەرلىك تۇسكە ۋە مىللىي ئۇسلۇبقا ئىگە بولغان زامانىۋى ئىش-
لەپچىقىرىش شەھىرى قىلىپ قۇرۇپ چىقىپ، پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىدا تەدرى-
جى ھالدا مەركىزىي شەھەرلىك رولىنى ئويناىدىغان قىلىشتىن ئىبارەت.

يىغىندا، ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى يولداش گوگاڭ ۋە ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ
مۇئاۋىن شۇجىسى، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى يولداش ئابدۇغوپۇر سەمەت سۆز قىلدى.

قوشۇمچە 1 - : يولداش گوگاگنىڭ ۋىلايەتلىك شەھەر خىزمىتى يىغىنى ئاخىرلاشقاندا قىلغان سۆزى (قىسقارتىلمىسى)

(1984 - يىل 7 - ئاينىڭ 21 - كۈنى)

بۇ قېتىمقى يىغىنىمىزدا، قەشقەر شەھرىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدۇق، قەشقەر شەھرىنىڭ مۇددىن كېيىنكى خىزمەتلىرىنى مۇزاكىرە قىلدۇق، شەھەر خىزمىتىدىكى ۋەزىپىلەرنى بەلگىلىدۇق. بۇ، كۆپ يىللاردىن بۇيان شەھەر خىزمىتى تۇنجى قېتىم مەخسۇس مۇزاكىرە قىلىنغان يىغىن بولدى.

قەشقەر ۋىلايىتىمىز بىزنا ئىگىلىكى ئاساس قىلىنىدىغان رايون، ئالدىنقى يىللاردا، ئاساسلىق زېھنىمىزنى بىزنا مەسىلىسىنى، دېخانلارنىڭ كىيىنىشى، تويۇنۇشى مەسىلىسىنى، بىزنىلاردىكى بىر قاتار جىددى مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشقا قاراتتۇق، بۇ تامامەن توغرا. بىزنا مەسىلىسى مەلۇم دەرىجىدە ئۆز ئىزىغا چۈشكەندىن كېيىن، شەھەر خىزمىتىنى تۇتۇش ئىنتايىن زۆرۈر بولۇپ قالدى. قەشقەر ۋىلايىتىمىزنىڭ يېقىنقى يىللاردىكى ئىقتىسادىي تەرەققىياتىدا ئاساسىي جەھەتتىن بىزنىلار شەھەرنى ئىلگىرىسۈردى، مۇنداق كېيىن شەھەر خىزمىتى تەشەببۇسكارلىق ئورنىغا ئۆتۈشى، بىزنا ئىقتىسادىنىڭ يەنىمۇ راۋاجلىنىشى ئۈچۈن تۆھپە قوشۇشى لازىم، مەركىزىي شەھەرنىڭ رولىنى ھەقىقى رەۋىشتە جارى قىلدۇرۇش كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن، شەھەردىكى ئادەم كۆچىسى، تېخنىكا، مەبلەغدىن پايدىلىنىپ، پۈتكۈل ئىقتىسادنىڭ تەرەققىياتىغا تۈرتكە بولۇشقا قۇلايلىق بولسۇن ئۈچۈن، ناھىيىلەر ناھىيە بازىرىنىڭ خىزمىتىنى ياخشى تۇتۇشى، ۋىلايەت قەشقەر شەھرىنىڭ خىزمىتىنى قەتئى نىيەتكە كېلىپ ياخشى تۇتۇشى كېرەك. بۈگۈ بۇ قېتىمقى يىغىنىمىزنىڭ ئاساقا كۆرۈنۈشىنىڭ بىرى.

قەشقەر شەھرى— تارىخى ئۇزۇن، جۇڭگوغا ۋە چەتئەلگە مەشھۇر، ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي چېگرىسىغا جايلاشقان، سىرتقا ئېچىۋېتىلگەن شەھەر. تارىختا، قەشقەر ئۇيغۇرلارنىڭ سىياسىي، ئىقتىسات، مەدەنىيەت مەركىزى بولغان. مىللەتلەرنىڭ ئۇلۇغ ۋەتىنىنىڭ كىللە ئۇرۇشىتە موھىم رول ئوينىپلا قالماستىن، بەلكى جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادى، مەدەنىيىتىنى راۋاجلاندۇرۇشتا ئىنتايىن موھىم تەسىر كۆرسەتكەن. ئۇ تارىختا مەملىكىتىمىزنىڭ غەربىي ئاسىيا بىلەن سودا بارىدىغان كەلدىسى، مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش ئېلىپ بېرىشىدىكى ئىستىراتېگىيىلىك موھىم جاي بولغان. قەشقەر شەھرىنىڭ تۇرلۇك خىزمەتلىرىنى ياخشى ئىشلەش قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادى، مەدەنىيىتىنى راۋاجلاندۇرۇشتا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشتە، چېگرا مۇداپىئەسىنى مۇستەھكەملەشتە، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداشتا، خەلقارا بارىدىغان كەلدىنى راۋاجلاندۇرۇشتا ئىنتايىن موھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

قەشقەر شەھرىنىڭ مۇددىن كېيىنكى قۇرۇلۇش خىزمىتىدە قەتئى تۇردە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ قەشقەر شەھرىنى مەدەنىيەتلىك شەھەر قىلىپ قۇرۇپ چىقىش توغرىسىدىكى قارارىنى يېتەكچى قىلىپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىپ، ئىككى مەدەنىيەتنى بىرلەكتە تۇتۇشتا چىڭ تۇرۇپ، قەشقەر شەھرىنى تەدرىجى ھالدا مىللەتلەر ئىتتىپاقلاشقان، ئىقتىسادى ۋە مەدەنىيىتى ئالدىنقى قاتارلىق بولغان، ئۇسسۇل ۋە ئىقتىدارى زامانىۋىلاشقان، ئاتموسفېراسى ياخشى، ئىنسان مۇھىتى گۈزەل شەھەر قىلىپ قۇرۇشىمىز كېرەك.

تىسادى گۇللەنگەن، ھەددىنىيەتى تەرەققى تاپقان، تېخنىكىسى ئالغا باسقان، ھەنۇى جەھەتتە ھەددىنىيە تلىك بولغان، مۇھىتى گۈزەل بولغان، ئامېغا قولايلىق يارىتىلغان، يەرلىك ئالاھىدىلىككە ۋە ھاللى ئۇسلۇپقا ئىگە بولغان ئىشلەپچىقىرىش شەھرى قىلىپ قۇرۇپ چىقىش ھەمدە تەدرىجى زامانىۋى شەھەر بولۇشقا قەدەم قويۇۋۇش لازىم.

ھازىرقى باسقۇچتا، قەشقەر نىڭ شەھەر خىزمىتىدىكى 4 جىددى ۋەزىپە مۇنداق:

بىرىنچى، ئىدىيىدە ئازات، سىياسەتتە كەڭ، ئىزدىنىشكە جۇرئەتلىك بولۇپ، يۇرەكلىك ئىسلاھ قىلىپ، ئىقتىسادىي خىزمەتتە تېزدىن يېڭى ۋەزىيەت يارىتىش لازىم.

خىزمەتنىڭ سالمىغىنى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش تەرەپكە يۆتكەش ـ 3 ـ ئومۇمى يىغىندا ئوتتۇرىغا قويۇلغان موھىم بىر قانچىن، 12ـ قۇرۇلتايدا بۇ يېتەكچى ئىدىيە يەنە راۋاجلاندۇرۇلۇپ، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدا ئومۇمىيۈزلۈك يېڭى ۋەزىيەت يارىتىش ئوتتۇرىغا قويۇلدى ھەمدە 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ ئىستراتېگىيىلىك نىشانى، مۇھىم نۇقتىسى ۋە قەدەم باسقۇچى كونكرېت ئوتتۇرىغا قويۇلدى. مانا بۇ ـ قەشقەر شەھرىنىڭ نۆۋەتتىكى خىزمەتلىرىنىڭ تۈپ يېتەكچى ئىدىيىسى ۋە چىقىش نۇقتىسى. بىز زېھنىمىزنى مەركەزلەشتۇرۇپ قەشقەر شەھرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش خىزمەتلىرىنى ياخشى تۇتۇش لازىم: بىرىنچى، ئىلگىرىكى ھەمۇرى باشقۇرۇشنى ئېتىۋار بىلەن تۇتۇشتىن ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى نۇقتىلىق تۇتۇش تەرەپكە بۇرۇلۇش؛ ئىككىنچى، ئىلگىرىكى ئاساسەن ئۆز شەھرىگە يۆزلىنىشتىن پۈتۈن ۋىلايەتكە يۆزلىنىشكە بۇرۇلۇش؛ ئۈچىنچى، ئىلگىرىكى ئىستېمالغا ئەھمىيەت بېرىشتىن ئىستېمال ۋە ئىشلەپچىقىرىشنى بىرلىكتە تۇتۇشقا بۇرۇلۇش لازىم. بىز قەشقەر شەھرىدىن ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش جەھەتتە ناھايىتى زور جاساراتكە ئىگە بولۇشنى، قىسقىراق ۋاقىت ئىچىدە يېڭى ۋەزىيەت بارلىققا كەلتۈرۈشنى تەلەپ قىلىمىز. مۇنىڭ چە، بۇ مۇمكىن بولىدۇ. بىرىنچى، ۋىلايەت بويىچە قەشقەر شەھرىنىڭ مەبلىغى، ئەمگەك كۈچى، ئىختىساسلىق خادىملىرى نىسپىي ھالدا بىر ئاز مەركەزلەشكەن، بۇ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش سۈرئىتىنى تېزلىتىشتىكى موھىم بىر شەرت؛ ئىككىنچى، ۋىلايەت بويىچە مەركىزىي ئورۇندا تۇرۇۋاتقان سىلەر، پۈتۈن ۋىلايەت سىلەرنى خام ئەشيا بىلەن تەمىن ئېتەلەيدۇ، سىلەر پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ بازارلىرىنى ئىگىلىيەلەيسىلەر؛ ئۈچىنچى، قەشقەر شەھرى ئالتىنقاچان مەلۇم سانائەت ئاساسىغا ئىگە بولدى، مۇشۇ پايدىلىق شارائىتلار تولۇق جارى قىلدۇرۇلمىدىغانلا بولسا، قەشقەر شەھرىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش سۈرئىتىنى چوقۇم تېزلەتكىلى بولمىدۇ.

ئىقتىسادىي خىزمەتتە ئىمكان قەدەر تېز يېڭى ۋەزىيەت بارلىققا كەلتۈرۈش ئۈچۈن:

(1) قەشقەر شەھرىنىڭ ئۆز شەھرىگە يۆزلىنىش، ۋىلايەتكە يۆزلىنىش، پۈتۈن شىنجاڭغا، پۈتۈن مەملىكەتكە، ھەتتا چەتئەلگە يۆزلىنىشنى ئاساس قىلىپ، ئىقتىسادىي تەرەققىيات پىلانىنى قايتىدىن تۈزۈشنى تەكلىپ قىلىمىز.

(2) يېڭى تىجارەت، ئىشلەپچىقىرىش تۈرلىرىنى ئېچىش لازىم. تەپەككۇر يوللىرىنى كەڭ ئېچىپ، نەزەر دائىرىنى كېڭەيتىپ، تەكشۈرۈش ـ تەتقىق قىلىشنى ياخشى ئىشلەپ، يېڭى كەسىپلەرنى ئېچىش، يېڭى مەھسۇلاتلارنى دۇنياغا كەلتۈرۈش كېرەك. پۈتۈن ۋىلايەتنىن چىقىش يولى ئىزدەپ، پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ بايلىق مەنبەسى ئۈستۈنلىكىدىن، دېخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىدىن

سۆلاتلەردىن چىقىش يولى ئىزدەپ، پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ئۈچۈن تۆھـ
پە قوشۇش كېرەك. قەشقەر نىڭ ئۆۋە تتىكى ئەھۋالىدىن قارىغاندا، ئۆۋەلدىكى بىر نەچچە
كەسپنى ئاۋال ئويلۇشۇش كېرەك:

1) يىمەكلىكلەر سانائىتى. ئاھالىنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنىڭ يۇقۇرى كۆتىرىلىشىگە ئە
گىشىپ، يىمەكلىكلەرنىڭ خىللىرىغا، سۈپىتىگە بولغان تەلىۋىمۇ ئۆزلۈكسىز يۇقۇرى كۆتە
رىلىدۇ. بىز چوقۇم بۇ تەرەققىيات يۈزلىنىشىنى كۆزلۈشىمىز، يىمەكلىكلەر سانائىتى سەۋىيە
مىزنى ئۆزلۈكسىز يۇقۇرى كۆتىرىشىمىز لازىم.

2) يىمەك ـ ئىچىمەك، مۆلازىملىق كەسپى. قەتئى نىيەتكە كېلىپ ھازىرقى كارخانىلار
نى ياخشى باشقۇرۇش، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، يېڭى پوزىتسىيە ئىچىپ، كۆڭۈلدىكىدەك
يىمەك ـ ئىچىمەك، مۆلازىملىق كەسپى بىلەن ھەققى شۇغۇللىنىپ، بازارنىڭ ۋە ئىچكى ـ تاش
قى ساياھەتچىلەرنىڭ ئېھتىياجىغا لايىقلىشىش لازىم.

3) كىيىم ـ كېچەك كەسپى. ھازىر قەشقەرنىڭ كىيىم ـ كېچەك سانائىتىنىڭ كۆپ قىسمى
سىرتتىن ۋاقىتلىق كەلگەن بەزى كىشىلەر تەرىپىدىن ئىگە للەپ كېتىلدى، سىرتتىن كەلگەن
كىشىلەرنى چەتكە قاقماسلىقىمىز لازىم، لېكىن، نىمە ئۈچۈن ئۆزىمىزنىڭ كىيىم ـ كېچەكسا
نائىتىمىزنى راۋاجلاندۇرالمايدىكەنمىز؟ جەمىيەتنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، بۇ جەھەتتە
يەنە ئۆزلۈكسىز يۇقۇرى كۆتىرىشكە توغرا كېلىدۇ، شۇڭلاشقا، بۇمۇ تازا شۇغۇللانغۇچىلىقى
بار كەسىپ.

4) بىناكارلىق كەسپى.

5) پىششىقلاپ ئىشلەش كەسپى. قەشقەر شەھرىنىڭ پىششىقلاپ ئىشلەش كەسپىدە يوشۇ
رۇن كۈچ ناھايىتى چوڭ، پىششىقلاپ ئىشلەشكە بولىدىغان خىمىشىيا ناھايىتى كۆپ، مۇندىن
كېيىن ئىنچىكە پىششىقلاپ، ئاخىرقى مەھسۇلاتلارنى ئىشلەپچىقىرىشنى تەشەببۇس قىلىش كېرەك.

6) قەشقەر شەھرىنىڭ ئوچۇق شەھەر ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت پايدىلىق شارائىتىدىن
تولۇق پايدىلىنىپ، ساياھەتچىلىك ئوچۇن خىزمەت قىلىدىغان ئىشلەپچىقىرىش تۈرلىرىنى
كۆپلەپ ئېچىش كېرەك. قول سانائەت مەھسۇلاتلىرى، ئويىمىچىلىق، ھۈنەر ـ سەنئەت بويۇم
لىرى، بولۇپمۇ مىللى ئالاھىدىلىككە ئىگە ھۈنەر ـ سەنئەت بويۇملىرى بىلەن شۇغۇللىنىش كېـ
رەك، بۇنىڭ چەتئەللىكلەر ئوچۇن ناھايىتى چوڭ جەلپ قىلىش كۈچى بار. ھازىر چەتئەللىك
لەر سېتىۋالىدىغان نەرسىلەر ناھايىتى ئاز، بەزىلىرى ئىلاج ياغاچ قوشۇق، ساپال تاۋاقـ
قا ئوخشاش نەرسىلەرنى ئېلىۋاتىدۇ. چەتئەللىكلەر ئۇنى بىر تەرەپتىن ئاجايىپ بىلىپ، يە
گىياچە نەرسە دەپ ھېس قىلىسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇنى جۇڭگو ئىگىلىگىنىڭ ئارقىدا قالـ
غانلىقىنىڭ دەلىلى قىلىدۇ، بىز چەتئەللىكلەرگە مۇشۇ ساپال تاۋاق، ياغاچ قوشۇقلارنى سې
تىۋېرەمدۇق؟ بىز بەزى يۇقۇرى سۈپەتلىك ھۈنەر ـ سەنئەت بويۇملىرىنى ئىشلىيەلمەسمىزمۇ؟
قەشقەر شەھرى مۇشۇ جەھەتتە تەپەككۇر يولىنى كەڭ ئېچىشى كېرەك، مۇشۇنداق پايدىلىق
شارائىت بار تۇرۇغلۇق ئۇنىڭدىن پايدىلانماسلىققا بولمايدۇ. ھازىر قەشقەر ئوچۇق شەھەر
بولدى، ساياھەتكە كېلىۋاتقان چەتئەللىكلەر كۈنسېرى كۆپىيىۋاتىدۇ. بۇ جەھەتتە يوشۇرۇن
كۈچ ناھايىتى چوڭ، يول ناھايىتى كەڭ، ئوبدان تۇتۇش كېرەك.

(3) تۆزۈلمە ئىسلاھاتنى ئەستايىدىل ئېلىپ بېرىش لازىم. "سول" تەسەۋرلەرنى تۈگـەتمەي، ئىدىيەدە ئازات بولۇپ، يۈرەكلىك ئىسلاھ قىلىش ــ بىردىن ــ بىر چىقىش يولى. ئىسلاھ قىلغاندىلا، ئاندىن سۈرئەت، ئۈنۈم، ئىختىساسلىق خادىم، يېڭى قىياپەت ھاسىل قىلغىلى بولىدۇ. ئىسلاھاتنىڭ مەقسىدى ئىگىلمەكنى جانلاندۇرۇپ، ئىگىلمەكنى راۋاجلاندۇرۇپ، ئىقتىسادىي ئەملىي كۈچىمىزنى، تەسەۋۋۇر كۈچىمىزنى، جەلپ قىلىش كۈچىمىزنى ۋە ئۇنۇبرسال مۇلازىمەت ئىقتىدارىمىزنى يۇقىرى كۆتىرىشتىن ئىبارەت.

شەھەر ئىسلاھاتى ئاپاراتلارنى ئىنچىكىلاش، ھوقۇقنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈش، "تۆمۈرئوروندۇق" نى يوقىتىش، "تۆمۈر قاچا" نى چېقىۋېتىشنى دەۋر قىلغان ھالدا ئېلىپ بېرىلىشى، ھەر جەھەتنىڭ ئاكتىپچانلىقى تولۇق ئىشقا سېلىنىشى كېرەك.

كارخانىلارنى جانلاندۇرۇش ئۈچۈن، مۇكاپات پۇلى جەھەتتە يۇقىرىدىغا چەك قويماسلىق، تۆۋەندىگە كاپالەتلىك قىلماسلىق يولغا قويۇلمىدى، كارخانىلارغا پىلان، مەبلەغ ئىشلىتىش، ئەمگەك ــ ئىش ھەققىنى باشقۇرۇش، كادىرلارنى تەيىنلەش ــ قالدۇرۇش، ئاپاراتسىنى قىلىش ھوقۇقىدىن ئىبارەت 5 ھوقۇق بېرىلمىدى. بىرىنچىدىن، كارخانا تەرتىپكە سېلىنىپ بولغان، رەھبەرلىك بەنزىسى ياخشى سەپلەنگەن بولۇشى، ئىككىنچىدىن، زىيان تارتىيدىغان بولۇشى كېرەك.

ۋىلايەتلىك پارتكوم مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق، قەشقەر شەھرىنى سىرتقى ئۆلكە، رايونلارغا ئېچىۋېتىش سىياسىتىنى يولغا قويۇشنى قارار قىلدى، قەشقەر شەھرىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى تېزلىتىش ئۈچۈن، سىرتقى ئۆلكە، رايونلار بىلەن بىرلىشىپ تىجارەت قىلىش، شىركىلىشىپ مەبلەغ سېلىش بىلەن، تىلۇقلىما سودا بىلەن شۇغۇللانسا بولىدۇ، ھەتتا سىرتقى ئۆلكە، رايونلارنىڭ ئادەملىرىنىڭ قەشقەرگە كېلىپ كارخانا تەرەققى قىلدۇرۇشىنى قارشى ئالساق، بەلكى باج، پايدا جەھەتتە بىردەك ئېتىۋار بېرىشنى يولغا قويسا بولىدۇ. قەشقەر شەھرى ئىچكىرىدىكى بىرەر شەھەر بىلەن ئاچا ــ سىڭىل شەھەر بولۇپ، ھەمكارلىشىشنى يولغا قويۇپ، ئۆز ئارا ياردەم بېرىپ، ئۇچنى كىرگۈزۈشنى، يەنى: مەبلەغ، تېخنىكا، ئىختىساسلىق خادىم كىرگۈزۈشنى يولغا قويۇپ، ئىچكىرىنىڭ مەبلەغ، تېخنىكىسى، ئىختىساسلىق خادىملىرىدىن تولۇق پايدىلىنىپ، ئىگىلمەكنى راۋاجلاندۇرسا بولىدۇ.

ئىقتىسادىي تەرەققىياتنى تېزلىتىش ئۈچۈن، مۇندىن كېيىن كارخانا قۇرۇشتا دۆلەت، كوللېكتىپ، شەخسلەر تەڭ ئاتلىنىش، قانچىنىنى يولغا قويۇش كېرەك، دۆلەت بىلەن كوللېكتىپ، كوللېكتىپ بىلەن شەخسى، دۆلەت بىلەن شەخسى شىركىلىشىپ كارخانا قۇرۇش چارىسىنى قوللىنىشقا، شەخسلەرنى بىرلىشىپ ھەمكارلىق كارخانىلىرىنى قۇرۇشقا ئىلھاملاندۇرسا بولىدۇ.

ئىختىساسلىق خادىملارنىڭ كەمچىل بولۇشى يەنە بىر چوڭ قىيىنچىلىقتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەر خىل چارىلارنى قوللىنىپ، قىيىنچىلىقلارنى يېڭىش لازىم. بىرىنچىدىن، ئۆز رايونىمىزدىكى ئىختىساسلىق خادىم بايلىقىنى قېزىش، ھازىرقى ئىختىساسلىق خادىملاردىن تولۇق پايدىلىنىش لازىم. ئىككىنچىدىن، تەربىيەلەشنى بالدۇراق ئويۇشتۇرۇش لازىم. ئىچكىرىدىن تەكلىپ قىلىپ، ھەر جەھەتتىن مۇۋاپىق ئېتىۋار بېرىپ، ئىچكىرىدىكى ئىختىساسلىق تېخنىكا خادىملىرىنى قەشقەرگە كېلىپ خىزمەت قىلىشقا جەلپ قىلسىمۇ بولىدۇ.

ئىككىنچى، شەھەر گۈيخۇاسى ۋە قۇرۇلۇشىنى ياخشى يولغا قويۇش لازىم.

شەھەر گۈيخۇاسى—شەھەر قۇرۇلۇشى ۋە شەھەرنى ئۆزگەرتىشنىڭ ئاساسى. بۇ — ئىنسانىيەت مۇشەققەتلىك، قىيىن ۋەزىپە. شەھەرنى ئۆزگەرتىش ۋە قۇرۇشنى ياخشى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، ئۆۋەتتە ئالدى بىلەن گۈيخۇانى ياخشى تۈزۈش لازىم. شەھەر گۈيخۇاسىدا ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزلەشتە، ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلىشتا چىڭ تۇرۇش كېرەك، ھەم ھازىرقى ھالەتنى كۆزدە تۇتۇش، ئالەمنىڭ ئادىتىگە ئېتىۋار بېرىش، ھەم مۇنىدىن كېيىنكى تەرەققىياتنى كۆزدە تۇتۇش، سوبېكتىپچىلىق قىلماسلىق لازىم. بولۇپمۇ، ئۇششاق ئىشلەپچىقارغۇچىلار كۆز قارىشىدىن ساقلىنىش ۋە ئۇنى تۈگەتمەس لازىم. زامانىۋى شەھەر قۇرۇشتا كالتە پەملىك قىلىشقا، ھازىرقى ئەھۋال بىلەن قانائەتلىنىپ قېلىشقا، ئەپلەپ — سەپلەپ ئىش كۆرۈشكە، قالاقلىققا ماداراسىز قىلىشقا، كۈن ئۆتكۈزۈشنىڭ كويىدا بولۇشقا بولمايدۇ. تارىختىن قەپقالغان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشقا جۈرئەتلىك بولۇش، ئۆزگەرتىش داۋامىدىكى بارلىق قىيىنچىلىقلارنى يېڭىشكە ماھىر بولۇش كېرەك، يۇقۇرى ئۈلچەمدە چىڭ تۇرۇش لازىم، يىراق نەزەر دائىرىگە ئىگە بولۇپ، مۇنىدىن كېيىنكى ئىقتىسادىي، تېخنىكا شارائىتى تەرەققىياتىنى تولۇق مۆلچەرلەش كېرەك. گۈيخۇا تەلىۋى تارىخنىڭ سىناقلىرىغا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان بولۇشى، مۇنىدىن كېيىنكى تەرەققىياتقا يېڭى مەسىلىلەرنى قالدۇرۇپ بەرمەسلىگى كېرەك. قىسقىسى، زامانىۋى شەھەرنىڭ تەلىۋىگە ئۇيغۇن بولۇشى كېرەك.

گۈيخۇانى ياخشى يولغا قويۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، قەشقەر شەھرىنى قەدىم باسقۇچلۇق، پىلانلىق، تەدرىجى، ئومۇمىيۈزلۈك ھالدا ئۆزگەرتىش، قەشقەر شەھرىنىڭ قىياپىتىنى تۈپتىن ئۆزگەرتىش كېرەك.

1) يولنى ئۆزگەرتىش لازىم. يول — شەھەر گۈيخۇاسىنى تېزگىنلەيدىغان ئاساسىي لىنىيە. قەشقەر شەھرىنىڭ يوللىرىنى 4 دەرىجىگە ئايرىشقا بولىدۇ، ياۋاغ كۆۋرۈكىدىن قىزىل كۆۋرۈكىگىچە ، دارىلمۇئەللىمىندىن يېڭى مېھمانخانىغىچە بولغان يول ۋە شەھەرنى ئايلىنىدىغان يول بىرىنچى دەرىجىلىك ئاساسلىق يول، بىر نەچچە كوچا ئىش باشقارمىسىنىڭ ئاساسلىق يولى ئىككىنچى دەرىجىلىك تارماق يول، ئاساسلىق كوچا يوللىرى ئۈچىنچى دەرىجىلىك يول، كىچىك كوچا يوللىرى تۆتىنچى دەرىجىلىك يول بولىدۇ. بۇ 4 دەرىجىلىك يوللارنى تەدرىجى ئۆزگەرتىش، ھەر خىل چارىلارنى قوللىنىپ، توپا يوللارنى يوقىتىش كېرەك. ئۆۋەتتە كۆچىنى توپلاپ، بىرىنچى، ئىككىنچى دەرىجىلىك يوللارنى ئۆزگەرتىش لازىم. ئۈچىنچى، تۆتىنچى دەرىجىلىك يوللار ھەققىدە لايىھە غولغولا قىلمىنىپ، كېيىن تەدرىجى ئەھۋالغا قويۇلسا بولىدۇ.

2) چوڭ يوللارنى ئۆزگەرتىش لازىم. ياۋاغ كۆۋرۈكىدىن قىزىل كۆۋرۈكىگىچە، دارىلمۇئەللىمىندىن يېڭى مېھمانخانىغىچە بولغان ئىككى يولنى كېڭەيتىش كېرەك. ئىككىنچى دەرىجىلىك يوللارنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى يۇزىنىمۇ تەدرىجى ئۆزگەرتىش كېرەك. بىر نەچچە يىل ئىچىدە ھازىرقى بىر نەچچە بازار يوللىرىنى ۋە 4 كوچا ئىش باشقارمىسىنىڭ ئاساسلىق يوللىرىنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىپ بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈش كېرەك.

مۇندىن كېيىن قەشقەر شەھرىنىڭ ئىمارەت قۇرۇلۇشىغا مىللى بىناكارلىق سەنئىتىنى كەڭ قوبۇل قىلىش لازىم. شەكلى، تۈسى كۆركەم بولۇشى، ماس كېلىشى لازىم. شەكلى بىر خىل، قاتمال بولۇپ قالمىدىغان، كىشىگە ھەممىسى ئوخشاش بولۇپ قالغانلىق تۈيغۇسىنى بېرىدىغان ھالەتنى ئۆزگەرتىش كېرەك. جامائەت سورۇنلىرى مىللى ئالاھىدىلىك ۋە مىللى ئۇسلۇبنى تېخىمۇ كەڭ دائىرىدە ئۇرۇشى لازىم.

3) سۇ ۋە يۇنداتقۇبىسى قۇرۇلۇشىنى ياخشى ئېلىپ بېرىش لازىم. ھازىر 30% ئاھالە رايونىغا سۇ تۇرۇبىسى تېخى ئاپىرىلمىدى، ھەممىسىگە سۇ تۇرۇبىسىنى ئىمكان قەدەر تېز ئاپىرىشنى تەرىشىپ قولغا كەلتۈرۈش كېرەك. يۇنداتقۇبىسى قۇرۇلۇشىنىڭ سۈرئىتىنى تېزلىتىش لازىم، يۇندىنى بىر ياقلىق قىلىش مەيدانىنى بالدۇراق پۈتكۈزۈپ، ئىشلىتىشنى قولغا كەلتۈرۈش لازىم.

4) شەھەرنى كۆكەرتىش قەدىمىنى تېزلىتىش لازىم. ئوخشاش بولمىغان دەرەخ خىللىرىنى مۇۋاپىق جۈپلاش كېرەك. ھەممە كوچىنى ئوخشاش قىلماي، ئوخشاش بولمىغان ئالاھىدىلىككە ئىگە كۆكەرتىش رايونلىرىنى بەرپا قىلىش لازىم.

5) ئاھالىلار رايونىنى تەدرىجى ئۆزگەرتىش لازىم. ئاھالىلار رايونىنى ئۆزۈل - كېسىل ئۆزگەرتىش گۈيخۇاسىنى تۈزۈپ، كۈچكە ئاساسەن، تەدرىجى ئۆزگەرتىش كېرەك. كۈچنى توپلاپ، ئاھالىلار مەھەللىسى بويىچە بىر نۇسخە يارىتىپ، ئاندىن كېيىن تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، تەدرىجى كېڭەيتىش كېرەك.

6) باغچا، تەنتەربىيە مەيدانى، سۇ ئۆزۈش كۆلى، سايا ھەت نۇقتىسى قۇرۇلۇشىنى ياخشى ئېلىپ بېرىش لازىم. خەلق باغچىسىنىڭ گۈيخۇا مىنىشى ئىلمىي ئەھمىيىتى، ئۇنىۋېرسال ئۆزگەرتىش كېرەك. ھەنزىرە رايونلىرى بىر نەچچە ئوچاستىكىغا ئايرىلسا، بىر ئوچاستىكا بىرئالاھىدىلىككە ئىگە بولسا بولىدۇ، ئۇنى كىشىلەر كۆركەندىن كېيىن قارنى - كۆكسى ئېچىلمىدىغان بولۇپ، بۇ بىر خىل ھەنۋى بەھرىلىنىشكە ئايلانسا. دۆڭئاغ باغچىسى توغرۇلۇق، ياخشى بىر قۇرۇلۇش لايىھىسى تۈزۈپ چىقىش لازىم، ھەم تەبىئى ھەنزىرىنى يېتەكلەپ ئۆرۈش، ھەم سايا ھەت قىلغۇچىلارنى ئارام ئېلىش، ئويناش، كىچىك يىغىلىش، چاي، ئويۇن بىلەن تەمىن ئېتىدىغان، ئۆزى نەپس، مىللى ئۇسلۇپقا، ئوخشاش بولمىغان ئالاھىدىلىككە ئىگە، كىشىلەرنىڭ زوقىنى كەلتۈرىدىغان بەزى ئىمارەتلەرنى سېلىش كېرەك. دۆڭئاغ باغچىسىدىن دەريانى بويلاپ ياۋاغ كۆۋرۈكىگىچە بولغان سۇ ئۈستىگە باغچە قۇرۇش لازىم. ئۇ، شەھەر ئايلانمىسى باغچىسى دەپ ئاتالسىمۇ بولىدۇ. شەھەرنىڭ غەربىدە ھۆددىلىك، مۇددىز دەرەخلەر باغچىسى قۇرۇپ، يا كى ئۇنى ئۇسۇلمىلكلەر باغچىسى دەپ ئاتاپ، ئۇ يەركە قەشقەردىكى بارلىق ئۇسۇلمىلىك خىللىرىنى توپلاش، قەشقەردە ئۇسۇشكە باپ كېلىدىغان بەزى ئۇسۇلمىلىك خىللىرىنى كىرگۈزۈش لازىم، مۇنداق بولغاندا، ئوخشاش بولمىغان ئۇسلۇپقا ئىگە بولۇپلا قالماي، بەلكى ئۇنى يېڭى بىر گۈن ئىسكىلاتىغا ئايلاندۇرغىلى بولىدۇ.

ئاساسەن ئەتىلەر ۋە سايا ھەت نۇقتىلىرىنى ئاسراش، بەرپا قىلىشنىمۇ كۆچەيتىش كېرەك.

ئۆچىنچى، شەھەر مەمۇرىيىتىنى باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش لازىم. قەشقەر B دەرىجىلىك ئوچۇق شەھەر. شەھەر مەمۇرىيىتىنى باشقۇرۇلۇشنىڭ ياخشى ـ ناچار بولۇشى مۇشۇ شەھەرلەردىكى ئاھالىلار ئىلگىرى كۆندىلىك پائالىيىتىگە مۇناسىۋەتلىك بولۇپلا قالماي، خەلقارا تەسىرگە، دۆلەتلەرارا مۇناسىۋەتلىك ئابرۇيىغىمۇ مۇناسىۋەتلىك. شۇنىڭ ئۈچۈن، تەجرىبىلەرنى ئۆزلۈكسىز يەكۈنلىشىمىز، باشقۇرۇش سەۋىيىمىزنى ئۆزلۈكسىز يۇقىرى كۆتىرىشىمىز كېرەك.

(1) جەمئىيەت ئاماننلىقىنى ۋە قاتناش تەرتىۋىنى نۇقتىلىق ياخشى تۇتۇش لازىم، بىز قاتناشنىڭ قالايمىقانچىلىق ھالىتىنى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە تۈپتىن ئۆزگەرتىشنى ئۈمىت قىلىمىز. قاتناش ساقچىلىرى ئىش ئورنى مەسئۇلىيىتى تۇزۇمى ئورنىتىشى كېرەك.

(2) مۇھىت تازىلىغىنى باشقۇرۇشنى ياخشى يولغا قويۇش لازىم. ھازىر مۇھىت تازىلىغىمىزدا مەسىلە ناھايىتى كۆپ بولۇپ، داۋاملىق يامانلىشىش يۇزلىنىشى مەۋجۇت. سۇ ۋە ھاۋانىڭ بۇلغىنىشى ئېغىر بولدى، توپا ـ چاڭ ئۆلچەمدىن 10 نەچچە ھەسسە ئېشىپ كەتتى، قاتتىق ئاۋاز چوڭ، بەزى جايلاردا 75 دېتسىبېلغا، ئادەم تېنىگە زىيان يەتكۈزىدىغان دەرىجىگە يەتتى، قاتتىق ئاۋاز مەسىلىسىنى ھەل قىلىش لازىم، مۇھىت ئاسراشنى ياخشى تۇتۇشتا، بۇلغاش مەنبەسىنى ئېنىقلاپ، تېزگىنلەش لايىھىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇش كېرەك، يولنىڭ ئىككى قاسنىغىدىكى مۇھىت تازىلىغى، دەل-دەرەخلەرنى باشقۇرۇشتا، ئىشىك ئالدىدىكى ئۆچ ئىشنى ھۆددىگە بېرىشنى داۋاملىق يولغا قويۇپ، مەسئۇلىيەت تۇزۇمىنى ۋە مۇكاپاتلاش ـ جازالاش چارىسىنى ئورنىتىش كېرەك.

(3) شەھەر قۇرۇلۇشىنى باشقۇرۇشنى ياخشى يولغا قويۇپ، قۇرۇلۇش قىلىشتا قائىدە بولۇش، رەتلىك بولۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇش لازىم.

شەھەر باشقۇرۇش ھەققىدىكى تەشۋىقات ـ تەربىيىنى كۈچەيتىپ، شەھەر باشقۇرۇش نىزامىنىڭ ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ ئەملىلەشتۇرۇلىشىگە كاپالەتلىك قىلىش لازىم، شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى يىغىنى شەھەرلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتى ئارقىلىق قانۇن چىقىرىشنى كېرەك، يۇقۇرى ئۆلچەمدە، قاتتىق تەلەپتە چىڭ تۇرۇپ، نوچىلارغا چېقىلمىشقا جۇرئەتلىك بولۇپ، شەھەر باشقۇرۇشنى ھەقىقى تۇردە يېڭى سەۋىيىگە كۆتىرىش لازىم.

(4) مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، غايىلىك، ئەخلاقلىق، مەدەنىيەتلىك، ئىنتىزامچان بولغان يېڭى ئەۋلادلارنى يېتىشتۇرۇپ، مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى يېڭى بىر سەۋىيىگە كۆتىرىش كېرەك.

1) مەدەنىيەتلىك ئورۇنلارنى بەرپا قىلىشنى ياخشى تۇتۇش لازىم. ئۇزۇن قۇرۇشنى ئاساس قىلىش، 3 يىل ئىچىدە بارلىق ئورۇنلارنى مەدەنىيەتلىك ئورۇن قىلىپ قۇرۇپ چىقىشنى قولغا كەلتۈرۈش كېرەك. ئومۇمىيەت ۋە شەھەر گۈزەللىك تۇزۇپ، قەرەللىك تۇردە تەكشۈرۈپ، تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇشتا ئاساسلىق بىر مەزمۇن قىلىش كېرەك.

2) ياش ـ ئۆسمۈرلەرنىڭ ئىشتىن سىرتقى ماارىپىنى ياخشى تۇتۇش لازىم. كىتاپ ئوقۇش پائالىيىتىنى كەڭ قانات يايدۇرۇپ، ياش ـ ئۆسمۈرلەر ئۆچۈن جەلىپ قىلىش كۈچىگە ئىگە، ئۇلارنى قىزىقتۇرىدىغان ئىشتىن سىرتقى پەن-تەتقىقاتى گۈرۈپپىلىرىنى، تېخنىكا ئۈ-

گەنىش كۆرسىلەردىنى، مەددىنىي ـ تەنتەربىيە پائالىيەتلەردىنى ئۆيۇشتۇرۇپ، ياش ـ ئۆسمۈر ـ لەرگە جاسارەت بىلەن يۇقۇرى ئۆرلەش، مىللەتلەر ئىناق ئۆتۈش، كىشىلەرگە ئىدەپلىك مۇئامىلە قىلىش جەققىدە تەربىيە بېرىدۇ، ئۇلارنى ھەم جەمىيەت ئۈچۈن خىزمەت قىلىش ما ـ ھارىتىگە ئىگە بولغان، ھەم يۇكسەك ئىددىيەۋى پەزىلەتكە ئىگە بولغان يېڭى ئىۋلات قىلىپ يېتىشتۇرۇش كېرەك.

3) ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ماتارىپىنى ياخشى تۇتۇش لازىم. ۋىلايەت، شەھەر دەرىجە ـ لىك ماتارىپ، تەشۋىقات، رادىيو، تېلېۋىزىيە قاتارلىق تارماقلار ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ماتارىپىنى ئورتاق ھالدا ياخشى تۇتۇشى لازىم، ئىشتىن سىرتقى مەكتەپ، تېلېۋىزىيە ئۇنى ـ ۋېرسىتېتى، رادىيو سىمىن ئۇنۇۋېرسىتېتنى ياخشى باشقۇرۇش، ھەر خىل كەسىپىي كۆرسىلارنى ئېچىش ئارقىلىق، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ مەدەنىيەت، تېخنىكا سەۋىيىسىنى تەدرىجى يۇ ـ قىرى كۆتىرىش كېرەك.

قوشۇمچە 2 ـ : يولداش ئابدۇغوپۇر سىدىقنىڭ ۋىلايەتلىك شەھەر خىزمىتى يىغىندا قىلغان سۆزى (قىسقارتىلمىسى)

بۇ قېتىم ۋىلايەتلىك پارتكوم 3 كۈن ۋاقىت سەرپ قىلىپ، قەشقەر شەھرىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى، قەشقەر شەھرىنىڭ شەھەر خىزمىتىنى مەخسۇس مۇزاكىرە قىلدى. ۋىلا ـ يەتتىكى مەسئۇل يولداشلار ۋە ۋىلايەتكە بىۋاستە قارايدىغان ئالاقىدار تارماقلاردىكى مەس ـ ئۇل يولداشلار ناھايىتى ياخشى پىكىرلەرنى بەردى.

قەشقەر شەھرىنىڭ يېقىنقى بىر نەچچە يىللىق خىزمىتىدە نەتىجە ئاساسلىق ئىسپاتلاندا ئۇرىندۇ، مەيلى ئىقتىسادىي قۇرۇلما ياكى باشقا جەھەتتە بولسۇن، ناھايىتى زور ئۆزگىرىش ـ لەر بولدى، مەن ھازىر تۆۋەندىكى 3 مەسىلىنى تەكىتلىمەكچىمەن:

بىرىنچى، كۆپچىلىك قەشقەر شەھرىنىڭ قۇرۇلۇشىنىڭ موھىم ئەھمىيىتىگە بولغان تونۇشىنى يۇقىرى كۆتىرىشى لازىم. قەشقەردىن ئىبارەت بۇ قەدىمىي شەھەر شىنجاڭدا، مەملىكەت ئىچىدىلا ئەمەس، بەلكى دۇنيادا تەسىرگە ئىگە، ھازىرىيە نەكىلىپ ئۇچۇق شەھەر بولدى، چەتئەللەردىن كېلىدىغان مېھمان ـ لار ناھايىتى كۆپ، قەشقەر شەھرىنىڭ قۇرۇلۇشىنىڭ ياخشى ـ ناچار بولۇشى دۆلەتنىڭ ئابـ رۇيىغا بىۋاستە تەسىر كۆرسىتىدۇ. قەشقەر شەھرى ئۇيغۇرلار توپلۇشۇپ ئولتۇراقلاشقان، جە ـ نۇبىي شىنجاڭنىڭ سىياسى، ئىقتىسادى، مەدەنىيىتىدىكى موھىم جاي، قەشقەر شەھرىنىڭ قۇ ـ رۇلۇشىنى ياخشى ئېلىپ بېرىش مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنى كۈچەيتىشتە، قەشقەر ۋە جەنۇبىي شىنجاڭ رايونىنىڭ جەمىيەت ئاماناللىغىنى قوغداشتا موھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. شۇنىڭ ئۈچۈن قەشقەر شەھرىنىڭ خىزمىتىنى كۈچەيتىش كېرەك. ئالدى بىلەن، تەشۋىق ـ تەربىيىنى ياخشى ئېلىپ بېرىش لازىم. ئاندىن قالسا، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى ياخشى يېتىشتۇرۇش ۋە تالانلاپ ئۆستۈرۈش لازىم، يەرلىك كادىرلاردىن پايدىلىنىپ خىزمەت ئىشلىگىلى بولىدۇ، ئۇيغۇر ئاساسىي گەۋدە قىلىنىشى كېرەك، توپلۇشۇپ ئولتۇراقلاشقان شەھەر ئۈچۈن ئېيتقاندا، خىزمەتكە ناھايىتى كۆپ قولايلىقلار يارىتىلىدۇ.

ئەككىنچى، «سول» ئەدىيەنى تازىلاپ، ئىسلاھاتنى يۈرەكلىك ئېلىپ بېرىش لازىم. «سول» ئەدىيەنى ئۆزۈل ـ كېسىل تازىلاپ، ئىسلاھاتنى يۈرەكلىك ئېلىپ بېرىش دېگەن سۆزنى ئېيتماق ئاھايىتى ئوڭاي، لېكىن، ئەمەلىي خىزمەت ئاۋاھىدا، كونكىرت مەسىلىلەرگە دۇچ كەلگەندە، ئۇنى ھەقىقى تۈردە ئىشقا ئاشۇرۇش ئانچە ئوڭاي ئەمەس. جاۋزىياڭ زۇڭلىنىڭ مەملىكەتلىك 6ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 2ـ يىغىنىدىكى دوكلاتىغا ۋە رەئىس ئىسمايىل ئەھەتنىڭ ئاپتونوم رايونلۇق 6ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 2ـ يىغىنىدىكى دوكلاتىغا ئىسلاھات ئەدىيەسى سىڭدۈرۈلگەن. بۇ، مۇنداق كېيىنكى خىزمەتلەرنىڭ يېتەكچى ئەدىيەسى بولۇشى كېرەك. قەشقەر شەھەرنىڭ خىزمەت دوكلاتىدا ئىسلاھات ئەدىيەسى ئانچە كەڭ دائىلىك بولمىدى. بۇنى كۆرسۈتۈپ ئۆتۈشكە تېگىشلىك.

ئىسلاھاتنى داۋاملاشتۇرۇش، يۈرەكلىك ھالدا ئېلىپ بارماقتا. نۆۋەتتىكى ۋەزىيەتكە يېتىشىپ ماسلىشىش بولمايدۇ. بولۇپمۇ قەشقەر شەھرىدە، خىزمەتنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى شەھەر قۇرۇلۇشى تەرەپكە يۆتكەشتە، شەھەر ئىسلاھاتى ۋە ئەقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى تۈتۈشقا مەلۇم كۈچ ئاجرىتىلمىسا، قەشقەر شەھرىنىڭ قىيابېتىنى ئۆزگەرتىش مۇمكىنچىلىكى چوڭ بولمايدۇ. شۇڭلاشقا، ئەدىيەدە ئازات بولۇپ، يۈرەكلىك ئىسلاھ قىلىش مەسىلىسىنى يەنە تەكىتلەپ ئۆتۈش زۆرۈر.

ئۈچىنچى، بىر نەچچە كونكىرت مەسىلە:

1) شەھەرنىڭ ئومۇمى گۈيخۇاسى مەسىلىسى. ھازىر، قەشقەر شەھرىنىڭ ئومۇمى گۈيخۇاسى تېخى تولۇق شەكىللەنگىنى يوق، ۋاقىتنى چىڭ تۈتۈپ، ئىمكان قەدەر تېز تۈزۈش لازىم. گۈيخۇا بېكىتىلگەندىن كېيىن، خالىغانچە ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ، رەھبەرلەرنىڭ ئالمىشىشى سەۋەبىدىن شەھەرنىڭ ئومۇمى گۈيخۇاسىنىڭ جايلاشتۇرۇلۇشىنى ئۆزگەرتىشكە تېخىمۇ بولمايدۇ. قەشقەر شەھىرى مۇنداق كېيىنكى شەھەرنىڭ قۇرۇلۇشىنى گۈيخۇانى ئۆلچەم قىلىپ، پىلانلىق، قەدەم ـ باسقۇچلۇق ھالدا ئېلىپ بېرىشى كېرەك، بۈگۈنى بۇ يەردە قۇرۇلۇش قىلىپ، مۇۋاپىق بولمىغانلىقىنى ئەتىسى ھېس قىلىپ، چېقىۋېتىپ قايتىدىن سالسا، نەتىجىدە ھېچقايسىسىنى ياخشى قىلغىلى بولمايدۇ. ئازات بولغىنىمىزغا 34 يىل بولدى، شۇنچە ئۇزاق ۋاقىتتا قەشقەر شەھرىنىڭ شەھەر قۇرۇلۇشىدا كىشىنى قانائەتلەندۈرگىدەك ئۆزگىرىش بولمىدى، قەشقەر شەھرىنىڭ نىسبى مۇقىم بىر يېراق كەلگۈسى گۈيخۇاسىنىڭ بولمىغانلىقى شۇنىڭ سەۋەبىنىڭ بىرى.

2) دېخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەش مەسىلىسى. قەشقەر شەھىرى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىدا، ئارتۇقچىلىقلىرىنى جارى قىلدۇرۇپ، يېتىشىۋاتقان تولدۇرۇشى لازىم. قەشقەر ۋىلايىتىمىز يېزا ئىگىلىك رايونى، يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەش كەسپى ئىنتايىن پايدىلىق شارائىتقا ئىگە، مەبلەغ ئاز كېتىدۇ، سۈرئىتى تېز بولىدۇ، شۇنداقلا، ئۇنۇمى چوڭ بولىدۇ، مەبلەغنى ئىمكان قەدەر تېز جۇغلاپ، باشقا كەسىپلەرنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن شارائىت يارىتىلىشى بولمىدۇ. پىششىقلاپ ئىشلەشنى جەھەتتە، بەزى پىچىنە ـ پەرەندىك زاۋۇتلىرىنى قۇرۇشقا بولمىدۇ، بەزىدە ئاشلىق، مايباراق، خام ئەشيا تولۇق، نەرسە ـ كېرەك بولغاندىكىن، پىششىقلاپ ئىشلەشكە بولمىدۇ. مەۋە ـ چە

ۆىكىمۇ ئىش قوشۇشقا بولىدۇ، بۇ جەھەتتىمۇ بىزدە ئۇستۇن شارائىت بار، ھازىر ھەۋە - چۈنكە ئىش قوشۇش يەرلىك ئۇسۇل بىلەن بولمۇاتىدۇ، ئۇنۇمى يۇقۇرى ئەمەس، مەسئۇلا- تى ناھايىتى تۆۋەن، بۇ، بىزنىڭ تېخنىكا كەمرگۈزۈپ، ھۇنەر - سەنئەتنى ياخشىلاپ، ئىش قو- شۇلىدىغان ھۆە - چۈنىنىڭ سانى ۋە سۈپىتىنى ئۆستۈرۈشىمىزگە مۇھتاج.

3) ئوتياش بىلەن تەمىنلەش مەسىلىسى. ئوتياش بىلەن تەمىنلەش خىزمىتىنى باشتىن ئۆتۈش كېرەك. ھازىردىن تارتىپ تەييارلىق قىلىپ، ئوتياش تېرىيدىغان دېخانلارنى بې- كىتىپ، ئۇلار بىلەن دوگۇار تۈزۈش مەمدە ئۇنى ئوبدان ئەمىلىشتۇرۇش كېرەك. بازاردە- كى ئوتياشنىڭ جىددى بولۇش - بولماسلىغىدىن قەتئى نەزەر، دوگۇار كۈچىدىن قالماسلىقى، ئوتياش ئاز بولغان ۋە كۆپ بولغان چاغلاردا ئوخشاشلا سېتىۋېلىشى كېرەك، ئوتياش تېرى- دىغان دېخانلارنىڭ ئىشە نچىسىگە ئېرىشىش لازىم. ھازىر مۇنداق ئەھۋال بار: ئوتياش قەس چاغدا ماگىزىنلار تالىشىپ تۇرۇپ ئالىدۇ، ئوتياش كۆپەيگەندە ئالمايدۇ، مۇنداق قىلسا دوگ- ۇار كاپالەتكە ئىگە بولالمايدۇ، ئوتياش باھاسىنى تۇراقلاشتۇرغىلى بولمايدۇ، بىز ئوتياش تېرىيدىغان دېخانلارنى ئەمىلىشتۇرىدىغان ھەمدە دوگۇارنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلىدە- خانلا بولساق، ئوتياش بىلەن تەمىنلەش مەسىلىسىنى ياخشى ھەل قىلالايمىز.

4) مۇھىت ئاسراش مەسىلىسى. قەشقەر شەھىرىدە مۇھىتنىڭ بۇلغىنىشى ئېغىر، بولۇپمۇ تۆمەن دەريا سۈيىنىڭ بۇلغىنىشى تېخىمۇ بەتتەر. مۇھىت ئاسراش جە- ھەتتە، بىز يەنە خىزمەتلەرنى ئىشلىدۇق، لېكىن ئۇنۇمى چوڭ بولمىدى. ھازىردىن تارتىپ، ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەتلەر، مۇھىت ئاسراش تارماقلىرى مەسئۇلىيىتىنى ئېغىرلىغىنى كۆرۈشى، ئۇنۇملۇك تەدبىرلەرنى ۋاقتىدا قوللىنىپ، تېزگىنلەش لايىھەسىنى ئىمكان قەدەر تېز تۈزۈپ چىقىپ، چاپسان بىر ياقلىق قىلىشى كېرەك. تۆمەن دەريا سۈيىغا دوختۇرخانا، زاۋۇتلارنىڭ يۇ- دىلمىرى قۇيۇلىدىغان، بۇنى ئىمكان قەدەر تېز تەدبىر قوللىنىپ، ھەل قىلىش لازىم.

5) قاتناش تەرتىۋى مەسىلىسى. قەشقەر شەھىرى ئوچۇق شەھەر، كېلىۋاتقان چەتئەللىك مېھمانلار ئاز ئەمەس، ئېچىكىرىدىن كېلىۋاتقانلارمۇ كۆپ، قاتناش تەرتىۋىنىڭ ياخشى - ئاچار بولۇشىنىڭ تەسىرى چوڭ، ئۇ، مۇشۇ شەھىرىمىزنىڭ قىياپىتىنى ۋە باشقۇرۇش سەۋى- يىسىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ. يېقىندا قاتناش تەرتىۋى خېلى ياخشىلاندى، لېكىن، تېخى كۆڭۈلدىكىدەك ئەمەس. يوللار بىر قەدەر تار بولۇش قاتارلىق ئوبىكتىپ سەۋەبلەرنى ھې- ساپقا ئالمىغاندا، سوبىكتىپ سەۋەپ شۇكى، ئاماللىق ئورگىنى ۋە بۇ خىزمەتكە مەسئۇل بولـ- غان يولداشلارنىڭ مەسئۇلىيەتچانلىغى كۈچلۈك بولمىدى، بىردەم سوۋۇپ بىردەم قىزىش ئىملە- لەتلىرى بولدى، بىر ئاز تۈتۈپ، بىر نەچچە كۈن ياخشىلىغاندىن كېيىن بوشاشتۇرۇپ قو - يۇش نەتىجىسىدە، قاتناش تەرتىۋى ئەسلى ھالىتىگەقايتتى. ئاماللىق باشقۇرۇش تارماق- لىرى خىزمەت ئىستىلىنى ئۆزگەرتمىسى، قاتناش تەرتىۋىنى باشتىن - ئاخىر چىڭ، ياخشى تۈ- تۈشى ھەمدە بىر تۈزۈم شەكىللەندۈرۈپ، ئۇنىڭدا چىڭ تۇرىشى كېرەك. يول راۋان بولۇشى لازىم. ھەر خىل قاتناش ۋاستىلىرى قائىدە بويىچە، قوماندىنا بوي سۇنۇپ يول يۈرۈشى كې- رەك، ۋېلىسىپىت مىنگۈچىلەرنىڭ يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا سەۋەپسىز توختۇشىغا، چۇقان كۆتۈرە- شىگە يول قويماسلىق لازىم. بولۇپمۇ، قاتناش ساقچىلىرىنىڭ يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا پاراڭلە-

شەپ تۈرۈپ، قانداشقا توسالغۇ بولۇشنىڭ تېخىمۇ يول قويماسلىق، خىلاپلىق قىلىغۇچىلارنى كەسكىن بىر تەرەپ قىلىش كېرەك.

6) ئۆي ـ مۇلۇكلەرنى بىر تەرەپ قىلىش مەسىلىسى. ئۆي ـ مۇلۇك مەسىلىسى پارتىيە ـ نىڭ سىياسىتىنى ئەملىلەشتۈرۈش مەسىلىسىگە كىرىدۇ. بىز ئۇنى ياخشى بىر تەرەپ قىلە ـ شىمىز كېرەك.

"مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى" دىن ئىلگىرى ۋە "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى" داۋامىدا، قەشقەر شەھرىدىكى بىر قىسىم ئۆيلەر ئۆزگەرتىلگەن، بۇنىڭ ئىچىدە بەزىلىرى ئۆزگەرتە ـ لمىگە تېگىشلىك، ئەمما ئۆزگەرتىلمىگە تېگىشلىك بولمىغان بەزىلىرى تەكشۈرۈلمەي، تەت ـ قىق قىلىنمايلا ئۆزگەرتىلگەن. ئۆزگەرتىلمىگە تېگىشلىك بولمىغان ئۆيلەرنى ھازىر ئالاقە ـ دار سىياسەت، بەلگىلىمە بويىچە ئىگىسىگە قايتۇرۇش كېرەك. ھازىر ئۆي سىياسىتىنى ئە ـ مەلىلەشتۈرۈشنى تەلەپ قىلىۋاتقانلار ناھايىتى كۆپ، بۇ خىزمەتنى چىڭ تۇتۇپ ئىشلەش كې ـ رەك. قولنى بوشۇتۇپ، كۆچنى توپلاپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش مەسىلىلىرىنى تۇتۇشقا قولايلىق بولۇن ئۇچۇن، شەھەرلىك پارتكوم ۋە شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ قەشقەر شەھرىنىڭ ئەھۋا ـ لىغا مۇۋاپىق كېلىدىغان چارىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، سىياسەتتە كەڭ بولۇپ، ئۆي ـ مۇلۇك ـ نى بىر تەرەپ قىلىش مەسىلىسىنى بالدۇرراق ھەل قىلىشنى سورايمىز.

7) مالىيە كۆچى، ماددىي كۆچنى توپلاپ شەھەر قۇرۇلۇشى ئىلىپ بېرىش لازىم. ئاپتو ـ نوم رايون ۋە ۋىلايەت قەشقەر شەھرىدىكى بىرمۇنچە پۇل ئاجرىتىپ بەردى. بەزى پۇللار جا ـ يىدا ئىشلىتىلمەي، كۆپ ئىسراپ بولۇپ كەتتى. مۇنداق كېيىن مەخسۇس پۇلنى مەخسۇس ئىشلە ـ تىش كېرەك. مەيلى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشتا ياكى ئاساسى قۇرۇلۇشتا بولسۇن، مالىيە كۆچى، ماددىي كۆچنى توپلاپ، يوقىتىش جېڭى ئىلىپ بېرىش لازىم. ئىقتىسادىي ئەھۋالىمىزغا ئاسا ـ سەن، ئىشنى بىر ـ بىرلەپ قىلىش، ھەر بىر ئىشنى ياخشى قىلىش، ئۈزۈل ـ كېسىل قىلىش كېرەك. بىر يىلدا قىلىدىغان تۈرلەر بەك كۆپ بولۇپ كېتىپ، مالىيە كۆچى چىچىۋېتىلىپ، نەتىجىدە ھېچ ئىشنى ياخشى قىلغىلى بولمايدۇ، بۇ جەھەتتە بىز ساۋاق قوبۇل قىلىشىمىز كېرەك.

ئۇنداق باشقا، يۇلۇنۇۋېلىش ئىدىيىسىدە بولۇشقا بولمايدۇ، يۇقۇرىدىن پۇل بەرسە ئاندىن ئىش قىلىمىز دەپ كۈتۈپ تۇرساق بولمايدۇ، ئۆزى ئامال ئويلاپ، مالىيە مەبلىغىنى قېزىپ، ئىشلەپچىقى ـ رىشنى راۋاجلاندۇرۇشى كېرەك. ئۆز شەھرىنىڭ مالىيە كۆچىنى توپلاپ، تەدرىجىي ھالدا شەھەر قۇرۇلۇشى ئىلىپ بېرىشقا ماھىر بولۇشى كېرەك، بىزدە ئەۋۋەل مۇشۇنداق ئىسراپە بولۇشى كېرەك، ھېڭىنى كۆپرەك ئىشلىتىش، مەسىلىنى كۆپرەك ئويلاش لازىم. يولۇنۇۋالمىدىغان، ھورۇن ـ لۇق قىلىدىغان ئىدىيىنى ئۆگىتىش لازىم. يېڭى ۋەزىيەت يارىتىدىغان روھ بولۇشى كېرەك.

ئىشلىمەنكى، ئىدىيىدە ئازات بولۇپ، دادىل ئىشلەپ، ئىسلاھاتنى يۈرەكلىك ئىلىپ بېرىپ، ھەر تەرەپنىڭ ئۈستۈنلۈكىنى تولۇق جارى قىلدۇرىدىغانلا بولساق، قەشقەر شەھە ـ رىنىڭ شەھەر قۇرۇلۇشىنى چوقۇم يۇكسەلدۈرەلەيمىز.

ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى يولداش گوگاڭنىڭ ئىچكىرى ئۇلكىلەرگە بېرىپ ئىقتىسادىي تېخنىكا ئەھۋالىنى تەكشۈرگەنلىگى توغرىسىدا قىلغان دوكلادى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئىچكىرى ئۇلكىلەرنى ئېكسكۇرسىيە قىلىش، ئۇگىنىش، تەكشۈرۈش ئۇسۇلى ناھىيە (شەھەر) لىك پارتكوم شۇجىلىرى ۋە ۋىلايەتلىك ئالاقىدار تارماقلاردىكى رەھبەرلىرى يولداشلار بىلەن 20 كۈندىن تەركىپ تاپتى.

تەكشۈرۈش ۋەزىپىسىدىن ئۆزگىچە 3 نوقتىدىن ئىبارەت: بىرىنچى، ئىچكىرى ئۇلكىلەرنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىكى چوڭ ياخشى ۋەزىيىتىنى كۆزدىن كۆچۈرۈپ، ئىدىيىدە تازات بولۇپ، نەزەر دائىرىمىزنى كېڭەيتىپ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىنى ۋە مەركىزنىڭ ئىككى بىرىنچى ئومۇرلۇق مۇججىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئاڭلىقلىغىمىزنى ئۆستۈرۈش؛ ئىككىنچى، ئىچكىرى ئۇلكىلەرنىڭ ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىپ، ۋىلايىتىمىز قەشقەرنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنىڭ يېڭى يولىنى تەتقىق قىلىش ۋە تېپىش؛ ئۈچىنچى، ئىمكانىيەت بولغان ئەھۋالدا كەڭ كۆلەمدە دوست تۇتۇشۇق ئىزدەپ، ئالاقە باغلاپ، ھەمكارلىشىپ، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئىچكىرى ئۇلكىلەر بىلەن ئىقتىسادىي ھەمكارلىغىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن يول ھازىرلاش.

بىز 4 ئۇلكە ۋە شەھەرگە بېرىپ، ۋىلايەتدەرىجىلىك 8 شەھەر ۋە رايونىنى، 14 ناھىيە ياكى ناھىيە دەرىجىلىك رايونىنى، 17 يېزا ياكى يېزا دەرىجىلىك رايون ۋە 100 زاۋۇتنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق، 27 شەھەر، ناھىيە، بازار، يېزىنىڭ ئەھۋاللىرى توغرىسىدىكى توشتۇرۇشلارنى ئاڭلىدۇق.

1 . ئىچكىرى ئۇلكىلەرنىڭ ئىقتىسادىي ۋەزىيىتى

ئىچكىرى ئۇلكىلەرنىڭ ئىقتىسادىي ۋەزىيىتى بىزنىڭ تەسەۋۋۇرىمىزدىن زور دەرىجىدە ئېشىپ كېتىپتۇ.

ئومۇمەن قاردىغاندا، ئۇلارنىڭ يەرلىك سانائىتى، يېزا - بازار كارخانىلىرى مەيلى تەرەققىيات سۈرئىتى، كۆلىمى جەھەتتە بولسۇن ياكى ئىقتىسادىي ئۈنۈم جەھەتتە بولسۇن، قىياسىمىزدىن زور دەرىجىدە ئېشىپ كېتىپتۇ، ھەتتا كېشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان دەرىجىگە يېتىپتۇ.

بىرىنچى، ئىقتىسادى تەرەققىيات سۈرئىتى مەركىز ئوتتۇرىدىغا قويغان مۇشۇ ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىنى ئىككى قاتلاشقا كېتىدىغان ۋاقىتتىن زور دەرىجىدە ئېشىپ كەتكەن. شانخەينىڭ باۋشەن ناھىيىسىدىكى بېزا - بازار كارخانىلىرىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 5 يىلدا بىر يېرىم قاتلانغان. ۋۇشى شەھرىنىڭ سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى ئۆتكەن يىل 2 مىليارت يۈەن كۆپەيسە، ئۇلارنىڭ بىر يىلدا ئاشۇرغىنى بىزنىڭ ۋىلايىتىمىزنىڭ پۈتۈن بىر يىللىق ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 2 يېرىم ھەسسىسىگە تەڭ كەلگەن. تەيسالىق ناھىيىسىنىڭ سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 920 مىليون يۈەن بولۇپ، بىر ناھىيىنىڭ سانائەت، يېزا ئى-

گملىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى بىرلىك پۇتۇن ۋىلايەتلىك سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىدىن ئېشىپ كەتكەن. تەيياق ناھىيىسىنىڭ يېزا ـ بازار كارخانىلىرى مەھسۇلات قىممىتى 3 يىلدا بىر قاتلىغان. جياڭيەن ناھىيىسىدىكى خۇاشى چوڭ ئەتراپىدى يېزا ئىگىلىك، قوشۇمچە كەسىپ، سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىنى 5 يىلدا 3 يېرىم قاتلىغان.

ئىككىنچى، ئىشلەپچىقىرىش كۆلىمى چوڭ ئىكەن. ۋۇشى شەھىرىدە 5 مىڭ 700 يېزا ـ بازار كارخانىسى، نەنتۇڭ شەھىرىدە 8 مىڭ 700 يېزا ـ بازار كارخانىسى بار ئىكەن. ۋۇشى شەھىرىنىڭ ھەر بىر يېزىسىدا ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن 47 زاۋۇت بولۇپ، سانائەت مەھسۇلات قىممىتى 27 مىليون يۈەنگە يەتكەن. بۇ سان قەشقەر نىڭ 1983 ـ يىللىق سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىگە تەڭ كېلىدۇ. كۇاڭدۇڭنىڭ شوندې ناھىيىسىدىكى گۈيجۇ رايونىنىڭ سانائەت مەھسۇلات قىممىتى پۇتۇن قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سانائەت مەھسۇلات قىممىتىگە تەڭ كېلىدىكەن.

ئۈچىنچى، يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنىڭ كەسىپ تۈرلىرى كۆپ ئىكەن. شاڭخەينىڭ باۋشەن ناھىيىسىدىكى يېزا ـ بازار كارخانىلىرىدا 100 نەچچە كەسىپنى تۈرلەر بولۇپ، 2 مىڭ خىلدىن ئوشۇق مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىلمىدىكەن، نەنتۇڭ شەھىرىنىڭ يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنىڭ مەھسۇلات خىللىرى 2 مىڭ 200 خىلدىن ئاشىدىكەن. ئۇلار يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلارغا ئىش قوشۇش دائىرىسىدىن پۈتۈنلەي ھالقىپ چىقىپ، جەمئىيەت ئېھتىياجىنىڭ ھەر قايسى ساھەلىرىگە قەدەم تاشلىغان، بىر ئۇچراتقان ساھەلەردىن قارىغاندا، ئۇلاردا ئېلېكتىرونلۇق ئەسۋاپ، مېتالچىلىق، خىمىيە سانائىتى، بىناكارلىق ماتېرىياللىرى، ماشىنىسازلىق، توقۇمچىلىق، تىكمىچىلىك، مەتبەچىلىك، بىناكارلىق قوراشتۇرۇش، كۆن ـ خىم روم، ئاياغ كىيىمى، لازىمەتلىك مېتال بويۇملىرى، ئۆيلەرگە ئىشلىتىدىغان ئېلېكتىر سايمانلىرى، بىناكارلىققا ئىشلىتىدىغان چىنە ـ قاچا، ھۇنەر سەنئەت پار ـ پۈر سايمانلىرى، گەردىم بويۇملىرى، ئالىۋىمىن بويۇملار، يىمەك ـ ئىچىمەك مۇلازىمەتچىلىكى، سايا ھەت، سۈلياۋ بويۇملىرى، رەختلىك مېتال، ئوراش بويۇملىرى، خىمىيەۋى تالا، يىمەكلىك، ئىچىملىك، گۈل بېسىش ـ بويىاش، قەغەزچىلىك، دوردىگەرلىك كەسىپلىرى بار ئىكەن.

تۆتىنچى، باشقۇرۇشى ياخشى، ئىقتىسادىي ئۇنۇمى يۇقۇرى ئىكەن. شاڭخەينىڭ خۇڭكۇ رايونىدا 141 كوللېكتىپ كارخانىسى بار بولۇپ، مۇقىم مۇلكى ئارقان 17 مىليون يۈەن بولۇپ، يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 180 مىليون يۈەنگە يەتكەن، بۇ سان ئۇلارنىڭ مۇقىم مۇلكىنىڭ 10 ھەسسىسىگە تەڭ كېلىدىكەن، يىللىق باج پايدىسى 40 مىليون يۈەن بولۇپ، مۇقىم مۇلۇكنىڭ ئىككى پېرىم ھەسسىسىگە تەڭ كېلىدىكەن. تەيياق ناھىيىسىدىكى توقۇش زاۋۇدى قۇرۇلۇشىغا 1979 ـ يىلى ئىش باشلانغان، 1981 ـ يىلى رەسمىي ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۇرۇلگەن، دىخانلار ۋە ئىدارە ـ ئورگانلاردىن 3 مىليون 700 مىڭ يۈەن مەبلەغ توپلانغان، ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۇرۇلگەن يىلى 37 مىليون يۈەن قىممەت يارىتىلغان، 6 مىليون 800 مىڭ يۈەن پايدا ئېلىنغان. ھازىر بۇ زاۋۇتنىڭ مۇقىم مەبلىغى 12 مىليون يۈەنگە يەتكەن. كۇاڭدۇڭ ئۇلكىسىنىڭ جياڭمېن شەھىرىدىكى 3 ـ سىمېنىز رادىيو زاۋۇدى ۋە

جياڭمهن شەھەرلىك سوپۇن زاۋۇدىدا ھەر بىر كىشىنىڭ ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن يارا تىقىان پايدىسى 10 مىڭ يۈەنگە يەتكەن.

بەشىنچى، مەھسۇلات ئۈزلۈكسىز يېڭىلىنىپ، ئالماشتۇرۇلۇپ تۇرغان. ۋۇشى شەھىرىدە 30 نەچچە يىلدىن بۇيان سانائەت مەھسۇلاتلىرىدا 4 قېتىم ئۆزگىرىش بولغان. توقۇمىچىلىق كەسپىدىن كۇندىلىك لازىمەتلىك بويۇملىرى سانائىتىمىكە قاراپ تەرەققى قىلىشىغان، كېيىن يەنە ماشىنىسازلىق سانائىتىنى راۋاجلاندۇرغان، ھازىر ئۇلار ئېلېكترون سانائىتىنى ئۆتىلىق راۋاجلاندۇرۇپ، ئۆتىلىق ھالدا ئېلېكترونلۇق ھىساپلاش ماشىنىسى، ئېلېكترونلۇق مېڭىدە تېلېۋىزور ئاپاراتى ئىشلىمەكتە ئىكەن. شاڭخەيدىكى «شەرق» يېشىك زاۋۇدىدا لايىھىلىگۈچى خادىملار نىڭ ھەر بىرى ئايدا ئىشلەپچىقىرىشقا بولىدىغان بىر خىل يېڭى مەھسۇلات تورىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىدىكەن، بۇ زاۋۇتتا مەھسۇلاتنىڭ يېڭىلىنىپ، ئالمىشىپ تۇرۇش سۈرئىتى كىشىنى بەكمۇ ھەيران قالدۇرىدۇ.

ئالتىنچى، رىقابەت كەسكىن ئىكەن. گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسىدىكى بەيپۇنشەن دورا زاۋۇدى رىقابەتلىشىش ئۈچۈن "خېرىدار بىرىنچى، سۈپەت بىرىنچى، ئىناۋەت بىرىنچى" دېگەن شۇئار ئاستىدا 5 تە تۆلەش، يەنى: دورا چىرىپ قالسا تۆلەش، توشۇش داۋاملىدا، قاچىلاش ياخشى بولماي بۇزۇلۇپ كەتسە تۆلەش، دۆلەت باھانى چۈشۈرگەنلىكتىن، زىيان چىقسا تۆلەش، شالالمۇبتەلگەن دورىلاردىن كۆرۈلگەن زىيانىنى تۆلەش، دورىلار نىڭ ئىشلەپچىقىرىلغان ۋاقتى ئۇزۇن بولۇپ پايدا قىلمايدىغان بولۇپ قالسا تۆلەش چارىسىنى قوللانغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار نىڭ رىقابەتلىشىش ئىقتىدارى زور دەرىجىدە ئۆسكەن، سېتىش دائىرىسى كېڭەيگەن، مەبلەغ ئوبوروتى تېزلەشكەن، دورىلار نىڭ ئامباردا تۇرۇش ۋاقتى 5 كۈندىن ئېشىپ كەتمىگەن. گۇاڭدۇڭدا كۆپلىگەن كارخانىلار نىڭ تەجرىبىسى شۇكى: "باشقىلاردا يوقلىرى بىزدە بولۇش، باشقىلاردا ئازلىرى بىزدە كۆپ بولۇش، باشقىلاردا كۆپ بولسا، بىزدە ياخشى بولۇش، باشقىلاردا ياخشىسى بولسا، بىز باشقا جايلارغا چىقىرىدىغان بولۇش."

يەتتىنچى، كارخانىلار نىڭ ئۆزلىكىدىن كۈرەش قىلىش روھى ئۇستۇن ئىكەن. شاڭخەي، جياڭسۇ قاتارلىق جايلاردىكى يېزا - بازار كارخانىلىرىنىڭ ھەممىسى دېگىدەك خام ئەشيا، يېقىلغۇ كەم بولغان ئەھۋالدا تەرەققى قىلغان، ئۇلار نىڭ سۈزى بىلەن ئېيتقاندا، يېزا - بازار كارخانىلىرىنىڭ ھەممىسى توخۇ يىللىق بولۇپ، دائىنى ئۆزلىرى تېپىپ يەيدىكەن. خام ئەشيانى ئۆزلىرى تېپىپ، ئۆزلىرى ئىشلەپچىقىرىپ ئۆزلىرى ساتىدىكەن. ۋۇشى شەھىرىدىكى رۇگىنىڭ يېزىدىسىغا ھەر يىلى 40 مىڭ تونىنا پولات ماتېرىيالى، 50 مىڭ تونىنا كۆمۈر، 6 مىڭ تونىنا مىس، 5 مىڭ تونىنا ئالىيۇمىن كېرەك بولۇپ، ھەممىسىنى ئۆزى تاپىدىكەن، مەھسۇلاتلىرىنى سېتىشنى دۆلەت ھۆددە ئالمايدىكەن.

قىسقىسى، بىز بارغانلىكى جايلار سانائەتنىڭ مەددىنىيەتلىك دەۋرىگە قەدەم قويغان. ئۇلار يېزا- بازار كارخانىلىرىنىڭ "يېزا ئىگىلىگىنى دەۋر قىلىپ سانائەت باشقۇرۇش، سانائەتنى ياخشى باشقۇرۇش ئارقىلىق يېزا ئىگىلىگىنى ئىلگىرى سۈرۈش" تەك مۇنداق رامكىسىنى بۇزۇپ تاشلاپ، سانائەت ئىنقىلاۋىنىڭ دەۋرىگە قەدەم قويۇپ، پۈتكۈل جەمىيەتنى تېخىمۇ يوقۇرى ئىشلەپچىقىرىش سەۋىيىسىگە قاراپ ئىلگىرىلىتىشكە تۈرتكە بولماقتا. كونا ئەنئەنىۋى يېزا ئىگىلىگى ۋە ئۆز - ئۆزىنى قامداشتىن ئىبارەت ئىگىلىك پارچە-

لانىماقتا، يېزا ئىگىلىك ئىقتىسادىيقۇرۇلمىسىدا ناھايىتى زور ئۆزگىرىش پەيدا بولغان، بەزى جايلار يېزا ئىگىلىگىنى ئاساس قىلماي، بەلكى پۈتۈن جەمئىيەتنىڭ ئېھتىياجىغا يۈزلىنىدىغان بولغان.

يېزىلاردا سانائەت تېز راۋاجلىنىۋاتقان ئەھۋال ئاستىدا، 3 چۈك پەرق پەيدا بولدى - پەي ئازايغان، بەزى يېزىلار شەھەرگە ئوخشاپ قالغان، بەزى يېزا - بازارلىرى بىزنىڭ ئادەتتىكى شەھەرلىرىمىزدىن ئېشىپ كەتكەن. خۇاشى چوڭ ئەتىرىدىدە رەتلىك كوچىلار ۋە ماگىزىن، باغچا، كىنوخانا، كۈتۈپخانىلار بار ئىكەن. بۈگۈنكى دېخانلار بۈرۈنقى دېخانلارغا ئوخشىمايدىكەن، شەھەر بىلەن يېزا ئوتتۇرىسىدىكىپەرق، ئىشچىلار بىلەن دېخانلار ئوتتۇرىسىدىكى پەرق، ئەقلىي ئەمگەك بىلەن جىسمانى ئەمگەك ئوتتۇرىسىدىكى پەرق پەيدىن - پەي تۈگىگەن. ئىقتىسادنىڭ راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ، خەلقنىڭ تۇرمۇشىدىمۇ ناھايىتى زور ياخشىلىنىش بولغان. ھەر بىر ئادەمنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمى ئومۇمىي تۈردە 400 يۈەندىن 500 يۈەنگىچە بولغان. يېزا - بازار كارخانىلىرىدا ئىش ھەققىمۇ ناھايىتى يۇقىرى بولۇپ، ئىشچىلارنىڭ ئايلىق ئىش ھەققى يۇقىرىلىرىنىڭ 150 يۈەنگە يەتكەن. بۈگۈنكى دېخانلار قوساق تويغۇزۇش ئۈچىنلا قاتراپ يۈرىدىغان دېخانلاردىن ئەمەس، بەلكى تېخنىمۇ ئوبدان راھەت كۆرۈش ئۈچۈن ئەمگەك قىلىدىغان دېخانلارغا ئايلانغان. خۇاشى چوڭ ئەتىرىدىكى ئەزالارنىڭ ھەر ئوپۇسقا كولىلىكتىپ تەقسىماتى 800 يۈەندىن توغرا كەلگەن، ھەمدە ئائىلىلەردە تېلېۋىزور ئاپاراتى، كىر ئالغۇ بار ئىكەن، ھەر بىر ئېغىز ئۆيدە بىردىن توك شاماللاتقۇچ بار ئىكەن. بەزى ئائىلىلەردە تېخىمۇ تولا تىڭ، رادىيولۇق ئۇنئالغۇمۇ بار ئىكەن. تۇرمۇش سەۋىيىسى ناھايىتى زور دەرىجىدە ئۆسكەن. ئىقتىسادى سەۋىيىنىڭ ئۆسۈشىگە ئەگىشىپ، سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدىمۇ يېڭى تەرەققىيات بارلىققا كەلگەن. يېزىلاردا كىنو - تىياتىرخانىلار، كۈتۈپخانىلار بار ئىكەن، مەدەنىيەت، تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى، كىتاپ ئوقۇش پائالىيەتلىرى قانات يايدۇرۇلۇپ، بىر ئەۋلات يېڭى كىشىلەر يېتىشتۈرۈلمەكتە ئىكەن. بۇ قېتىمقى ئېكىسكۇرسىيە ئارقىلىق، بىز سوتسىيالىزىمنىڭ ئەۋزەللىگىنى يەنىمۇ كۆرۈۋالدۇق، سوتسىيالىستىك يېزىلارنىڭ ئىقتىسادى قېلىپىنى ۋە تەرەققىيات ئىستىقبالىنى كۆرۈۋالدۇق، ئۇ بىزنىڭ ئىشەنچىمىزنى كۈچەيتتى، كۆچىمىزنى ئاشۇردى.

2 . نېمە ئۈچۈن ئۇلارنىڭ تەرەققىياتى بۇنداق تېز بولدۇ ؟

بىز ئېكىسكۇرسىيىدە بولغان بۇ جايلارنىڭ تەجرىبىلىرى ناھايىتى مول ئىكەن، ئۇنى يىغىنچاقلاشتۇرغاندا تۆۋەندىكى بىر قانچە ماددىدىن ئىبارەت:

بىرىنچى، ئۇلارنىڭ پارتىيە II - تۆۋەتىلمىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھى ۋە مەركىزىي كومىتېتنىڭ ئىككى I - نومۇرلۇق ھۆججەتلىرىگە بولغان چوڭقۇر چۈشەنچىسى بىزدىن چوڭقۇر ئىكەن ، ئىدىيىسى بىزدىن سەزگۈر ئىكەن، ئاڭ - تۇيغۇسى بىزدىن ئۈستۈن ئىكەن، بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئەملىيەتتە ئىشلەشچىلىرىمىزنى ۋە شىجائىتى بىزدىن چوڭ ئىكەن.

ئۇلار II ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىغا ئاساسەن، خىزمەتـ
نىڭ موھىم نۇقتىسىنى ئىقتىسادىي خىزمەتكە يۆتكىگەن، يەنە مەركىزىي كومىتېتنىڭ ئىككى
ـ نومۇرلۇق ھۆججەتلىرىنىڭ روھىغا ئاساسەن، خىزمەتنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى تىۋۇار
ئىشلەپچىقىرىشنى تۆتۈشقا، يېزا ئىگىلىكىنى زامانىۋىلاشتۇرۇشنى تۆتۈشقا يۆتكەپ، بىر قە
دەر تېز ھالدا يول ۋە ئىشانىنى بۇرىغان. ئۇلار ئىددىيەدە بۇرۇلۇش ھاسىل قىلىش جەھەتـ
تە ناھايىتى زور كۆچ سەرپ قىلغان. تەيسالۇ ناھىيىسى ـ جىياڭسۇ ئۆلكىسى بويىچە مەھسۇـ
لات قىممىتىنىڭ ھەر نوپۇستا توغرا كېلىشى ئەڭ يۇقىرى بولغان بىر ناھىيە. ئۇلار نېمە
ئۈچۈن بۇنداق سۈرئەتنى ئەمەلگە ئاشۇرالىدى؟ پارتىيە II ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت
3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىنكى 4 ـ 5 يىل ئىچىدە 3 قېتىم ئېنىقلاش، 4 قېتىم بۇرۇلۇش
ئېلىپ بارغان. بىرىنچى قېتىملىق ئېنىقلاش "4 كىشىلىك گۇرۇھ" يوقۇتۇلغاندىن كېيىن
ئېلىنىپ بېرىلىپ، "4 كىشىلىك گۇرۇھ" بىلەن چېتىشلىغى بار ئادەم ۋە ئىشلارنى ئېـ
نىقلاپ، تەشكىلى جەھەتتە ئىقتىسادىي خىزمەتنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن يول تۈزلەپ بەرگەن،
توسالغۇلارنى چىقىرىپ تاشلىغان، قوچۇبتىكە خاتىمە بەرگەن؛ ئىككىنچى قېتىمقىسى ـ يېـ
زىلاردىكى "سول" لۇق ئىدىيىنىڭ تەسىرلىرىنى تازىلىنىپ، ئىدىيە جەھەتتە بىر قېتىم قالايـ
مىقانچىلىقنى ئوتكۈزگەن؛ ئۈچىنچى قېتىمقىسى ـ ئۆز ـ ئۆزىنى قامداش ئىگىلىكىدىن قانـ
ئەتلىنىپ قېلىپ، ھازىرقى ھالەتكە شۇكرى قىلمىشتەك ئۇشتاق دېخان ئىدىيىسى ئېنىقلانغان،
بۇ 3 قېتىملىق چوڭ ئېنىقلاش ئېلىپ بېرىلغانلىقتىن، كىشىلەرنىڭ ئىدىيىسى ئاساسى جەـ
ھەتتىن پارتىيە II ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىنىڭ لۇشىيەنگە بۇرالـ
غان. 3 ـ قېتىملىق ئېنىقلاش ئاساسىدا، يەنە 4 قېتىملىق بۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىلغان. بىرىنچى
قېتىملىق بۇرۇلۇش 1979 ـ يىلى ئېلىپ بېرىلغان: نوقۇل ھالدىكى يېزا ئىگىلىگى بۇرۇلۇپ،
يېزا ئىگىلىك، سانائەت، قوشۇمچە كەسپىي ئومۇمىيۈزلۈك راۋاجلاندۇرۇش يولغا سېلىنغان.
ئۇلار ناھىيە بويىچە 4 دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنى چاقىرىپ، يېزا ئىگىلىك، سانائەت، قو
شۇمچە كەسپىي ئومۇمىيۈزلۈك راۋاجلاندۇرۇش مەسىلىسىنى مەخسۇس مۇزاكىرە قىلغان، ئۇ
نىڭدا نۇقتىسى گەۋدىلىك، بايرىقى رۇشەن بولغان. ئۇلار يېزا ئىگىلىگىنى ئاساس، سانا
ئەتنى يېتەكچى قىلىپ، يېزا ئىگىلىك، سانائەت، قوشۇمچە كەسىپتىن ئىبارەت 3 كەسىپنى
بىللە يۈكسەلدۈرۈش، ناھىيىنى، يېزا، كەنت، ئائىلىلىدىن ئىبارەت
4 چاقنى تەڭ ئايلاندۇرۇشنى ئېنىق تۇتتۇرىغا قويغان.
ئىككىنچى قېتىملىق بۇرۇلۇش 1981 يىلى ئېلىپ بېرىلغان بولۇپ، مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى
يولغا قويۇش ئاساسىدا 3 دەرىجىلىك مۇلۇكچىلىك، ئەترەتنى ئاساس قىلىش چەمبىرىگىدىن
چىقىپ، مەسئۇلات ئائىلىلەرگە ھۆددە قىلىنغان، كەسىپى ئائىلىلەر، نۇقتىلىق ئائىلىلەر
يولغا قويۇلغان. 1982 ـ يىلى ئۇلار ئىككى خىل ئائىلە بويىچە ئەڭ كىشىلىك يىغىن ئې
چىپ، بۇرۇن پەيدا قىلىنغان، ئەددىي بېرىلگەنلەرنى ناھىيە بويىچە چوڭ يىغىندا ئاق
لىغان. مۇشۇ قېتىم ئاقلاش بىلەنلا كىشىلەرنىڭ ئىدىيىسى بىردىنلا جانلىنىپ كەتكەن،
مەسئۇلاتنى ئائىلىلەرگە كۆتىرە بېرىشكە يول ئېچىلغان، ئىككى خىل ئائىلە راۋاجلىنىپ،
ئىگىلىك يېڭى يولغا سېلىنغان. ئۇچىنچى قېتىمقى بۇرۇلۇش 1982 ـ يىلدىن كېيىن بولغان،

ئۇلار ئىلگىرى ئىشلەپچىقىرىش تەرەققىياتى ناھايىتى تېز بولسىمۇ، لېكىن مەھسۇلاتلىرى سېتىلماي، يېزىلاردا «سېتىش قىيىن» بولۇشتەك مەسىلە كېلىپ چىققان. بۇنداق ئەھۋالدا، ئۇلار يەنە سودا ئىشلىرىنى تۇتۇپ، ئىلگىرى ئوتتۇرىغا قويغان يېزا ئىگىلىگى، سانائەت، قوشۇمچە كەسىپنى يېزا ئىگىلىگى، سانائەت، سودىغا ئۆزگەرتكەن. 1983 - يىلى ئۇلار يېزىلىق ئىچىدە ئىگىلىكنى خىزمەتتىكى ئىشلەپچىقىرىش خاراكتېرىدىن ئىشلەپچىقىرىش - تىجارەت خاراكتېرىگە بۇرۇلۇشنى، ھەم ئىشلەپچىقىرىش، ھەم سېتىشنى ئوتتۇرىغا قويغان. كوپ خىل تىجارەت شىركىتى، يېزا ئىگىلىك مۇلازىمەت شىركىتى، سانائەت مۇلازىمەت شىركىتى قاتارلىق نۇرغۇن شىركەتلەرنى قۇرغان. ئۆتمىچى قېتىمقى بۇرۇلۇش بۇ يىل دولقۇن. ئۇلار بازاردىكى رىقابەتنىڭ كەسكىنلىكىنى كۆرۈپ، ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن تېخنىكىنى ئالغا باستۇرۇش، ئىختىساسلىق خادىملارنى كۆپەيتىش لازىملىقىنى تونۇپ يەتكەن. ئۇلار 3 يىل ئىچىدە ھەر بىر يېزىدا بىر-دىن 2 گىچە ئالىي تېخنىكوم ئوقۇغۇچىسى، ھەر بىر كەنتتە بىردىن 2 گىچە ئوتتۇرا تېخنىكوم ئوقۇغۇچىسى بولۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇش تۇغرىسىدا بىر پىلان تۈزۈپ چىققان. ھازىر بۇ پىلان ئەمەلگە قويۇلماقتا ئىكەن. ئۇلار بۇ خىزمەتلەر ئارقىلىق بۇرۇلۇش ياساپ، نەشانىنى تەڭشەشنى ئىشقا ئاشۇرۇپ، ئىگىلىك خىزمىتىنى 3 - ئومۇمى يېغىنلىق لۇشىيەنگە، ھەركەزلىك ئىككى 1 - نومۇرلۇق ھۆججەتلىدىكى يولغا سالغان.

ئىككىنچى، ئىسلاھات بىر قەدەر بالدۇر، بىر قەدەر ئۆزۈل - كېسىل ئېلىپ بېرىلىپ، ئۆزۈندىن بۇيانقى «سول» خاتا لۇشيەن شارائىتىدا شەكىللەنگەن بىر يۈرۈش باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى، باشقۇرۇش چارىسى بۇزۇپ تاشلىنىپ، ئومۇمىيۈزلۈك ئىسلاھات دادىل ئېلىپ بېرىلغان. ئۇلار نۆۋەتلىق ھالدا تۆۋەندىكىلەرنى تۇتقان:

1. سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى، توۋار ئوبوروتىنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن، ھازىر يۈرگۈزۈلۈۋاتقان تۈزۈلمىنى بىر قەدەر ئومۇمىيۈزلۈك ھالدا ئىسلاھ قىلىپ، ئۇنى سانائەت تەرەققىياتى، توۋار ئوبوروتى يولىغا سېلىپ، ئۇستىقۇرۇلمىنى ئىقتىسادىي بازىسقا ئۈيغۇنلاشتۇرۇش مەسىلىسىنى بىر قەدەر ياخشى ھەل قىلغان. ئۇلار ئىسلاھاتتا، ئالدى بىلەن ئەسلىدىكى كونا ئاپپاراتلارنى ئىسلاھ قىلىپ، ئېھتىياجغا ئاساسەن يېڭى ئاپپاراتلارنى تەسىس قىلغان، بولۇپمۇ پەن - تەتقىقات ئاپپاراتلىرىنى قۇرۇشقا ئەھمىيەت بەرگەن. ئۇلار سانائەت مەدەنىيىتى دەۋرىنى، ئىقتىسادىي تەرەققىياتنىڭ ھەش - پەش دېگىچە بولغان قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە كۆپ ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان ئالاھىدىلىكىنى كۆرۈپ، ئىقتىسادىي تەتقىقات خىزمىتىگە تولۇق ئەھمىيەت بەرگەن، شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، پەن - تەتقىقات خىزمىتىگىمۇ ئەھمىيەت بەرگەن. پەن - تەتقىقات ئاپپاراتلىرىنىڭ ھەر بىردىدە شىركەت قۇرۇلغان، نۇرغۇن زاۋۇتلار دىمۇ پەن - تەتقىقات ئاپپاراتلىرى تەسىس قىلىنغان. ھەر بىر ناھىيە، يېزىلاردىمۇ يېڭىمەھسۇلاتلارنى تەرەققىي قىلدۇرۇش شىركىتى ۋە مۇلازىمەت شىركەتلىرى قۇرۇلغان. بۇ بىر يۈرۈش تۈزۈلمە ئۇستىقۇرۇلما بىلەن ئىقتىسادىي بازىسنى ئۈيغۇنلاشتۇرغان.

2. ئەمگەك - كادىرلار ئىشلىرى، ئىش ھەققى تۈزۈمى بىر قەدەر ئۆزۈل - كېسىل ئىسلاھ قىلىنغان. بۇنىڭدا ئومۇمىي نىشان - «تۆمۈر ئوستەل» نى ئېلىۋېتىش، «تۆمۈر

قاچا » نی چېقىۋېتىشتىمن ئىبارەت . بۇ كارخانىلار ئىلگىرى ھايا تىنى بەلگىلىگەن. "تۆمۈر ئۇستەل"، "تۆمۈر قاچا" نىڭ كىشىگە كەلتۈرگەن زىيىنى ناز ئەمەس ، ئۇ ئىقتىسادى تەرەققىياتتىكى راك كېسىلى . ئۇلار مۇشۇ جەھەتتە بىر قەدەر تەل-تۆكۈس ئىسلاھات ئېلىپ بارغان . بۇ جەھەتتە ۋەكىللىك خاراكتېرىدىكە ئىگە بولغىنى — ۋۇشى شەھرىنىڭ يېڭىچاۋ يېزىسى . ئۇلار "بىرنى كۆتىرە قىلىش ، 3 نى ئۆزگەرتىش" نى ئوتتۇرىغا قويغان: "بىرنى كۆتىرە قىلىش "— زاۋۇتلاردا جېڭلى ، زاۋۇت باشلىغى ئاساس قىلىنغان ئىقتىسادىي كۆتىرە قىلىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمىنى يولغا قويۇش ؛ "3 نى ئۆزگەرتىش "— مۇقىم ئىشچىنى توختام ئىشچىغا ئۆزگەرتىش . بۇنداق بولغاندا ياخشى ئىشلىمىگەنلەرنى خىزمەتتىن بوشۇتۇۋەتكىلى ، "تۆمۈر ئۇستەل " نى ئېلىۋەتكىلى بولمايدىكەن، مۇقىم مۇئاش تۈزۈمىنى ئۇزاقسىز مۇئاش تۈزۈمىگە ئۆزگەرتىپ ، تۇراقسىز مۇئاش تۈزۈمىنى يۇزىدە - يۇز يولغا قويۇپ ، ئەگىگە قاراپ تەقسىم قىلىش، كۆپ ئىشلىگەنلەر كۆپ ئېلىش پىرىنسىپىنى ھەقىقى يوسۇندا كەڭدىلەندۇرۇپ، "تۆمۈر قاچا" نى چېقىپ تاشلىغان؛ كادىرلارنى ۋەزىپىگە تەيىنلەش تۈزۈمىنى تاللاپ ئىشلىتىش، تەكلىپ قىلىش تۈزۈمىگە ئۆزگەرتىپ، مۇددەت بويىچە ۋەزىپە ئۆتەش بولغا قويۇلغان. بۇنداق قىلىش كارخانىنىڭ ھايا تى كۈچىنى ئاشۇرغان، كىشىلەرنىڭ ئاكتىپلىغىنىمۇ ئۆستۈرگەن، ئۇلار ئادەم ئىشلىتىش جەھەتتە، بۇرۇنقى بەزى كونا قاراشلاردىن بۆسۈپ چىقىپ، ياشلار ۋە تېخنىك خادىملارنى ئىشقا سالغان. ئۇلار مۇنداق دېيىشكەن: قابىلىيەتلىك ئادەمدىن بىرسى تەكلىپ قىلىنسا، بىر كەنتنى بېيىتقىلى بولمايدىكەن؛ بىر زاۋۇت باشلىغى ئوبدان ئىشقا سېلىنسا، بىر زاۋۇتنى جانلاندۇرغىلى بولمايدىكەن. ئىقتىدارلىق كىشىلەرنى ئىشلىتىشكە جۇرئەت قىلىش، بولۇپمۇ ئىقتىدارى بار، تاردىختا بەزى مەسىلىلەرنى سادىر قىلغان بولسىمۇ، ھازىر تۈزەتكەن، پارتىيىنى قىزغىن سۆيىدىغان، 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش ئۆچۈن كۈچ چىقىرىشنى خالايدىغان كىشىلەرگە توغرا مۇئامىلە قىلىش كېرەك.

3. مەمۇرى ئورگانلارنى ئىخچام قىلىپ، ھوقۇقنى تۆۋەنگە چۈشۈرگەن. بۇنىڭدا ئاساسلىغى ئادەم ئىشلىتىش ھوقۇقى، ماددى ئەشيالار ھوقۇقى، مالىيە ھوقۇقى ۋە تەكشۈرۈپ تەستىقلاش ھوقۇقى تۆۋەنگە چۈشۈرۈپ بېرىلگەن. كارخانىلارنى باغلاپ تۇرغان ھەر خىل ئاغامچىلارنى يېشىۋېتىپ، كارخانىلانى بىر قەدەر چوڭراق ئايلىنىپ يۈرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش لازىم. ئادەم ئىشلىتىش ھوقۇقى جەھەتتە، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلغاندىن كېيىن، زاۋۇت باشلىغىغا رەھبەرلىك بەنزە تەشكىللەش ھوقۇقى، ئىشچى قوبۇل قىلىش ھوقۇقى بېرىلسە، ئۇلارنىڭ ئادەم ئىشلىتىش ھوقۇقى، ماددى ئەشيالار ھوقۇقى، مالىيە ھوقۇقى، تەكشۈرۈپ تەستىقلاش ھوقۇقىغا ھەقىقى يوسۇندا كاپالەتلىك قىلىش لازىم. شىنجېن كارخانا باشقۇرۇشتا شەھەرنىڭ تەستىقىدىن ئۆتكۈزگەن، لېكىن، تەستىقلىغاندىن كېيىن، شەھەر كارخانىلارنىڭ پائالىيىتى بىلەن كارى بولمايدىكەن، كارخانىنىڭ جېڭلىلىرىنىڭ ھوقۇقى چوڭ ئىكەن، شۇڭا ئۇلار كارخانىلارنى ناھايىتى جانلىق باشقۇرغان، ئۇنۇمى يۇقۇرى بولغان.

4. كارخانىلار ئىشلەپچىقىرىش خاراكتېرىدىن ئىشلەپچىقىرىش - تىجارەت خاراكتېرىدىگە ياكى ئىشلەپچىقىرىش—تىجارەت، بەن - تەقسىمات خاراكتېرىدىگە ئۆزگەرتىلگەن. بەزىلىرى ئىشلەپچىقىرىش ئۆچۈن خىزمەت قىلىش خاراكتېرىدىگە ئۆزگەرتىلگەن. ئىشلەپچىقىرىش—تى-

جاريەت خاراكتېرى دېگەن سۆز- كارخانىلار ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىپلا قالماستىن، بەلكى تىجارەت بىلەنمۇ شۇغۇللىنىش دېگەنلىك، مەسۇلاتلارنى سېتىش، خام ئەشيالار بىلەن تەمىنلەش ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى كارخانىلار ئۆزى باشقۇرۇش دېگەنلىك، بۇنداق ئۆزگەرتىش نەتىجىسىدە، ئۇلار كارخانىلارنى جانلاندۇرغان، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرىسۈرگەن. كارخانىلاردا 6 چوڭ كۆز قاراشنى كۆچەيتكەن: بىرىنچىسى، تۇۋار كۆز قارىشى- ئىشلەپچىقىرىلغان نەرسىلەردە ئىناۋەتنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇش، خېرىدارلارنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇش، سۈپەتنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇش. ئىككىنچىسى، بازار كۆز قارىشى- بىرزاۋۇت ئىشلەپچىقارغان مەھسۇلات بازارغا ئېھتىياجلىقمۇ - ئەمەسمۇ، مەھسۇلاتنىمۇ بازار چىقامدۇ - چىقمامدۇ دېگەننى ئويلاپ، ئىشلەپچىقىرىشنى بازار ئېھتىياجى بىلەن زىچ بىرلەشتۈرۈش. ئۈچىنچىسى، قىممەت كۆز قارىشى- تەننەرقى ھىساۋاتىغا ئەھمىيەت بېرىپ، قىممەت قانۇنىدىن پايدىلىنىپ ئىشلەپچىقىرىشقا يېتەكچىلىك قىلىش. تۆتىنچىسى، ئۇچۇر كۆز قارىشى، ئۇلار ئۇچۇر لۇشۇشنى ناھايىتى چىڭ تۇتقان، ئۇچۇرلۇشۇش- كارخانىنىڭ ھايات بولۇپ قالغان. بەشىنچىسى، تېخنىكا كۆز قارىشى، رىقابەتلىشىش ئۇچۇن سۈپەتنى ئۆستۈرۈش، تېخنىكىغا ئەھمىيەت بېرىش لازىم. ئالتىنچى، ئىگىلىك باشقۇرۇش كۆز قارىشى، كارخانىلاردا ئىگىلىك باشقۇرۇشنى ئەستايىدىل كۆچەيتىپ، تەننەرقنى چۈشۈرۈپ، سۈپىتى ئەلا، مەھسۇلاتى يۇقۇرى، سەرپىياتى تۆۋەن بولۇشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش لازىم. بۇنداق بولغاندا، كارخانىلارنىڭ ھەركەتلەندۇرگۈچ كۈچىنى ئاشۇرغىلى بولىدۇ،

ئۈچىنچى تەجرىبە شۇكى، تېخنىكىنى ئالغا باستۇرۇش چىڭ تۇتۇلغان، ئەقلىي كۈچجەمەتتە مەبلەغ سېلىنغان. پەن - تېخنىكا ھەقمقى تۇردە ئىستىراتېگىيە يۈكسەكلىكىگە كۆتىرىلگەن، ھەممە جايدا تېخنىكىلىق ئىختىساس ئىگىلىرى قوبۇل قىلىنغان، ھەممە كارخانىلار ماتېرىيىنى تۇتقان، ھەر دەرىجىلىكلەرنىڭ ھەممىسى ئەقلىي كۈچ جەمەتتە مەبلەغ سېلىشنى تۇتقان. ئۇ يەرلەردە بىلىمگە ۋە زىيالىلارغا سەل قارايدىغان كۆز قاراش سۈپۈرۈپ تاشلانغان. بۇ جەھەتتە ئۇلار ماۋۇ چارىلارنى قوللانغان:

1. كۆپ پۇل ۋە ئېتىۋار بېرىش شەرتىگە قارىماي، ئىختىساسلىق خادىملارنى كەلگۈتۈرەتوپلىغان. نەتۈلگە، ۋۇشى شەھەرلىرى شاڭخەيگە يېقىن بولۇپ، شاڭخەيدىن تېخنىكىلىق ئىختىساس ئىگىلىرى كەلتۈرۈلگەن، ئۇلار كېلىشنى خالىسىلا، ئېتىۋار بېرىش شارائىتى بەرگەن. مەسىلەن: ۋۇشى، نەنتۈگە شەھەرلىرى ئېچىۋېتىلگەن شەھەر بولۇپ، نوپۇس ئولتۇرغۇزۇش قىيىن ئىكەن. ئۇلار 4- دەرىجىدىن يۇقۇرى تېخنىك ئىشچى ۋە تېخنىكتىن يۇقۇرى كەسىپىي خادىملاردىن بۇ شەھەرلەرگە كەلگەنلەرنى يىغىندۇرماسلىقنى بەلگىلىگەن. تەيىيارلىغاندا، ئۇنتاكەن بىر يىلدا 4- دەرىجىلىكتىن يۇقۇرى ئىشچى ۋە تېخنىكتىن يۇقۇرى كەسىپىي خادىملاردىن 570 كىشى قوبۇل قىلىنغان، بۇ يىل 1 - ئايدىن 9 - ئايغىچە يەنە 390 كىشى قوبۇل قىلىنغان، 21 ئاي ئىچىدەجەمئى 960 كىشى قوبۇل قىلىنغان، ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر ئايدا 40 نەچچە كىشى قوبۇل قىلىنغان.

2. ئالىي مەكتەپلەرگە ئادەم ئەۋەتىپ يېتىشتۇرگەن. شاڭخەي شەھىرىنىڭ باشقا نۇقتىلىرىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىدىن ئۆ-

تەلىمگەن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنى تولۇپلاپ دەرس تەكرارلاتقان، ئۇلاردىن 107 كىشى بۇ يىل ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ ئالىي مەكتەپلەرگە كىرگەن. بەزى ناھىيىلەر ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمىگەن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدىن ياكى تېخنىك ئىشچىلاردىن مەلۇم مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە بىر تۈركۈم كىشىلەرنى تاللاپ، ئالىي مەكتەپلەرگە ئوقۇشقا ئەۋەتكەن. ۋۇشى شەھىرى مەملىكەت بويىچە ھەر قايسى ئالىي مەكتەپلەرگە 706 كىشىنى ئوقۇشقا ئەۋەتكەن. بەزى ئېچەق بويىچە ھەمكارلىشىدىغان ئورۇنلارغىمۇ تەربىيىلىنىشكە ئادەم ئەۋەتكەن. ۋۇشى شەھىرى 1982 – ۋە 1983 – يىللىرى بىر مىڭ 513 كىشىنى ھەمكارلىشىدىغان ئورۇنلارغا تەربىيىلىنىشكە ئەۋەتكەن. ۋۇشى ناھىيىسىنىڭ دۇڭفېڭ يېزىسى ئۆزى 40 كىشىلىك ئالىي تېخنىكئۇم سىنىپى ئېچىپ، ئوقۇتۇشقا پىروفېسسور تەكلىپ قىلغان. ۋۇشى شەھىرى ئۆزى مەبلەغ تەييارلاپ ۋۇشى ئۇنىۋېرسىتېتى قۇرغان. تەيشاڭ ناھىيىسى ھەر بىر يېزىدا بىردىن رادىيو – تېلېۋىزىيە ئۇنىۋېرسىتېتى سىنىپى قۇرۇپ، ئىقتىسادچىلىق تېخنىك خادىملارنى يېتىشتۈرگەن، جەمئىي 470 ئوقۇغۇچى تەربىيىلىگەن. بۇنىڭدىن باشقا يەنە قىسقا مۇددەتلىك كۇرسلارنى، مەسىلەن: زاۋۇت باشلىقى تەربىيىلەش كۇرسى، ئىگىلىك باشقۇرۇش كادىرلىرىنى تەربىيىلەش كۇرسى قاتارلىقلارنى ئاچقان.

بەيۇشەن دورا زاۋۇدى ۋە خۇاشى چوڭ ئەترىتى ئەقلىي كۈچنى ئېچىش جەھەتتە مەبلەغ سېلىشقا ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىپ، ئەقلىي كۈچكە مەبلەغ سېلىشنى ھەقىقىي تۈردە ئىستراتېگىيىلىك ئورۇنغا قويغان.

ئۈچىنچى، ئىگىلىكنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتا بىر قاتار توغرا يېتەكچى ئىدىيىدە چىڭ تۇرغان.

بىرىنچىدىن، يېزا – بازار كارخانىلىرىنىڭ ساھەلىرىنى كېڭەيتىشكە ئىرادە باغلىغان. بىزنىڭ بۇ يەردە "3 نى شۇ يەردە ئىشلەش، 4 ئۈچۈن خىزمەت قىلىش، بىرىنچىدىن تېرىقچىلىق قىلىش، ئىككىنچىدىن بېقىش، ئۈچىنچىدىن پىششىقلاپ ئىشلەش"، "يېزا ئىگىلىكىنى دەۋر قىلغان ھالدا سانائەت بىلەن شۇغۇللىنىش" ۋاھاكازالار بىلەن شۇغۇللىنىمىز، ئۇلار نېمىنى قىلالىسا شۇنى قىلىدىكەن، جەمئىيەتنىڭ ئېھتىياجى، جايلارنىڭ ئۇستۇنلىكىگە ئاساسەن ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرىدىكەن. جياڭيىن شەھىرى ئۆتكەن يىلى مەخسۇس 3 دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنى چاقىرىپ، كادىرلار ئىچىدە ساقلانغان "3 نى شۇ يەردە قىلىش"، "4 ئۈچۈن خىزمەت قىلىش" ئىدىيىسىنى ھەل قىلىپ، يېزا – بازار كارخانىلىرى جەمئىيەتكە ئېھتىياجلىق بولغان بارلىق ساھەلەرگە يۈزلىنىش قىلىش كېرەك، دەپ ئېنىق ئوتتۇرىغا قويغان.

ئىككىنچىدىن، تەمىنلەش – سېتىشقا ئەھمىيەت بەرگەن. ئۇلار تەمىنلەش، سېتىشنى تۇتۇشقا ناھايىتى زور كۈچ سەرپ قىلىپتۇ، بىز بارغان بەزى زاۋۇتلاردا، ئادەتتە تەمىنلەش، سېتىش خادىملىرى كارخانىدىكى ئادەم سانىنىڭ 4 ، 5 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدىكەن. ئۇلار يەنە تەمىنلەش، سېتىش خادىملىرىنىڭ ئىجتىمائىي ئورنىنى ئۆزلۈكسىز يۇقىرى كۆتۈرۈپ، تەمىنلەش، سېتىش خادىملىرىغا بولغان قارىشىنى ئۆزگەرتكەن. ۋۇشەن ناھىيىسىدە بۇ يىل تەمىنلەش، سېتىش خادىملىرى بويىچە ئىلغار شەخسلەر قۇرۇلتىيىنى ئېچىپ، بىر مىڭ 600 ئادەم قاتناشتۇرغان، ھاكىم، ناھىيىلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى ئۇلارغا ئۆز قولى بىلەن قىزىل گۈل تاقىغان. بۇ تەمىنلەش – سېتىش خادىملىرىنىڭ بەلگىسى ناھايىتى چوڭ ئىكەن،

ئۇلار تىيەنجەن، شاڭخەي، سەنشى، شەندۇڭ، شەرقىي‌شىمال قاتارلىق چوڭ جايلارغا بارغان. ئۇلار نىسبەتەن خىزمەتنى ئەستايىدىل جاپالىق بولغان، ئۇلاردا مىڭلىغان تاغ ـ دەريالاردىن ئېشىش، ھەممىسى يەردە كەڭ سۈزلەش، مىڭلىغان چارە ـ تەدبىرلەرنى ئىزدەش، مىڭبىر جاپا ـ مۇشەققەتلەرنى چېكىش ئىرادىسى بولغان. بۇنىڭدىن باشقا ئۇلار يەنە مەملىكەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا تەمىنلەش ـ سېتىش نۇقتىلىرىنى قۇرغان.

ئۇچىنچىدىن، يېزا ـ بازار كارخانىلىرىغا قارىتا بىر قەدەر مۇكەممەللەشكەن بىر پۈتۈش يېتەكچى فاكتورنى بولغان، مەسىلەن: باۋشەن ناھىيىسى 6 نى تۈتۈپ، 6 نى ھاسىل قىلغان، يەنى ئىسلاھاتنى تۈتۈپ، سۈرئەتنى ھاسىل قىلغان؛ تەرتىپكە سېلىشنى تۈتۈپ، ئۈنۈم ھاسىل قىلغان؛ ئېچىشنى تۈتۈپ، كېيىنكى غەيرەتنى ھاسىل قىلغان؛ تەمىنلەش ـ سېتىشنى تۈتۈپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرگەن؛ ئىلىم ـ پەننىنى تۈتۈپ، ھۈنەر ـ سەنئەتنى ھاسىل قىلغان؛ تەربىيەلەپ يېتىشتۇرۇشنى تۈتۈپ، سۈپەتنى ھاسىل قىلغان. خەيئەن ناھىيىسى يەم ـ خەشەك سانائىتىنى يولغا قويغان، ئۇلار نىڭ چاردىسى ـ " ھۆكۈمەت رەھبەرلىك قىلىش، پىلان كومىتېتى باشلامچى بولۇش، ئاشلىق تارماقلىرى باشقۇرۇش، قالغان تارماقلار ھەمكارلىشىش ھەمدە يېزىدا ئىومۇملاشتۇرۇش، ھەممە كەنتتە نۇقتا قۇرۇش " تىمن ئىجارەت بولغان. سىناق تەرىقىسىدە ئىومۇملاشتۇرۇپ ھۆددە قىلىشنى يولغا قويغان، ئارىلاشما يەم ـ خەشەكنىڭ ئىشلىتىلىشىنى پۈتۈن ناھىيە بويىچە 70 پىرسەنتتىكە يەتكۈزگەن. يەم ـ خەشەك ئىشلەش ئومۇملاشتۇرۇلۇشى بىلەنلا، بېقىمچى كۆپەيتىش كەسپىنىڭ راۋاجلىنىشى ئىلگىرى سۈرۈلگەن. ئۇلار باققان چوشقىنىڭ 5 ئايدىكى ئومۇمى ئېغىرلىقى 90 كىلوگىرام بولۇپ، گۆش چىقىشى نىسبىتى 70 پىرسەنتتىن 80 پىرسەنتتىكىچە بولغان. بۇ ناھىيە بىر يىلدا بازارنى 40 مىليون جىڭ تۇخۇم بىلەن تەمىنلىگەن، ھەر بىر كىشىگە ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن توخۇ، تۇخۇم، گۆش قاتارلىقلار 144 جىڭدىن توغرا كېلىپ، بازار نىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇلغان، خەلقنىڭ تۇرمۇشى ياخشىلانغان.

ئۇلار يېزا ـ بازار كارخانىلىرىغا قارىتا ئۇزۇنى ئۇچۇملاش سىياسىتىنى يولغا قويغان، دېمەك، كارخانىلار تېخى تەرەققى قىلىپ بولالمىغان چاغلاردا ئۇلاردىن پايدا ئالمىغان، مەسىلەن، بەزى يۇنشەن‌دوراز‌اۋۇدى‌ئۇزۇندىن بۇيان پايدا ئالماسلىق چارىسىنى قوللانغان، ئۇلاردا بۇرۇن ئارانلا 300 مىڭ يۈەنمەبلەغ بولسىمۇ، بۇ يىل مەھسۇلات قىممىتىنى 100 مىليون يۈەنگە، پايدىنى 26 مىليون يۈەنگە يەتكۈزەلەيدىكەن. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇلاردىن پايدا ئالماسلىقنى بەلگىلىگەن. 300 مىڭ يۈەندىن بىر يۈمۇلاپلا 100 مىليون يۈەنگە يەتكۈزگەن بولسىمۇ، يەنە ئۇلاردىن پايدا ئالمىغان. بۇ ئۇلار نىڭ ئىستىراتېگىيىلىك نەزەر دائىرىسىنىڭ بارلىغىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

تۆتىنچىدىن، كارخانىلار نىڭ مەبلەغ توپلاش مەسىلىسىنى ھەل قىلغان. يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشتا مەبلەغ مەسىلىسى چوڭ مەسىلە. ئۇلار مەبلەغ توپلاش مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتا، ناھايىتى ياخشى چارىلارنى قوللانغان، ئۇنىڭ بىر خىلى خۇددى شاڭخەينىڭ ئەسلىدىكى سودا ـ سانائەت سارەلىرىدىكى پۇلى بارلارنى تەشكىللىگەنگە ئوخشاش ۋەتەنپەرۋەرلىك قۇرۇلۇش ھەيئىتى قۇرۇشتىن ئىبارەت بولغان. مۇشۇ بىر تۈر دىلا 50 مىليون يۈەن مەبلەغ توپلاپ، 62 زاۋۇت قۇرغان، بۇنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ چوڭ زاۋۇتـ

قا بىر مىلك 800 ئادەم ئورۇنلاشتۇرغان. ئىككىنچى خىل چارىسى، خۇددى تەيسالك ناھىيىسى- نىڭ توقۇش، ئىلما-توقۇلما فابرىكىسىنىڭ 3 مىليون 700 مىڭ يۈەنگە ئېھتىياجلىق بولۇپ، 10 مىڭ يۈەننى بىر پاي قىلغىنىغا ئوخشاش، دېخانلارنى مەبلەغ توپلاپ پاي قوشۇشقا سەپەرۋەر قىلىپ 370 پاي قوشۇشتىن ئىبارەت بولغان، شۇنىڭ بىلەن، كارخانا قۇرۇشتەكى پۇل-مال قىلىنغان. ئۇچىنچى خىل چارىسى — ئەمگەك بىلەن مەبلەغنى يېتەكلەش يا كى مەبلەغ بىلەن ئەمگەكنى يېتەكلەشتىن ئىبارەت بولغان، ھەر 5 مىڭ يۈەن مەبلەغ قوشقانلاردىن بىر كىشى زاۋۇتقا كىرگەن بولۇپ، پاي قوشقانلارغا ئوخشاش ئورۇندا بولغان. تۆتىنچىسى خىل چارىسى — قەرز ئېلىش، تەيسالك ناھىيىسى چەنجىك يېزىسى بۇ يىل سانائەت ئاساسى قۇرۇلۇشىغا 10 مىليون يۈەن مەبلەغ سالغان، بۇنىڭدىن ئەزالار بىر مىليون يۈەن مەبلەغ توپلىغان، يېزا - بازار كارخانىلىرى 2 مىليون يۈەن مەبلەغ سالغان، 8 مىليون يۈەن قەرز ئالغان، بەشىنچى خىلى — مەبلەغ كىرگۈزۈپ، چەتئەل مەبلىغىدىن پايدىلىنىش. نەنتۇڭ شەھرى 5 يىلدا چەتئەل مەبلىغىدىن 70 مىليون يۈەن كىرگۈزگەن، گۇاڭدۇڭ ئاساسى جەھەتتىن خامىشەيا يېتىپ كەلگەن ھامان پىششىقلاپ ئىشلەش، ماتېرىياللار كەلگەن ھامان قۇراشتۇرۇش، ئەۋرىشكىسى كەلگەن ھامان پىششىقلاپ ئىشلەش، سودىنى تولۇقلاش بىلەن شۇغۇللانغان، بەزىلەر شىركىلىشىپ مەبلەغ سېلىپ تىجارەت قىلىپ، ھەمكارلىشىپ تىجارەت قىلىپ، بىرلىشىپ باشقۇرۇپ، سودىنى تولۇقلاش قاتارلىق چارىلارنى قوللانغان. بۇ چارىلارنىڭ ھەممىسى بىز ئۈچۈن ئەينەك قىلىش قىممىتىگە ئىگە.

بەشىنچىدىن، ئاساسەن كوللېكتىپ كارخانىنى راۋاجلاندۇرغان، ناھىيە باشقۇرغان كارخانىلارمۇ كوللېكتىپ ئىگىلىگەندە بولۇپ، دۆلەت ئىگىلىگەندە، ئومۇمىي مۇلۇكچىلىك تۈزۈمىدە بولمىغان، كوللېكتىپ كارخانىلىرىنى باغلىۋالمىغان ئاغامچىلار نىسپى ھالدا ئازايغان. ئايلىنىپ تۇرۇش ئىمكانىيىتى كېڭەيگەن، تەرەققىياتى تېزلەشكەن. شۇڭا، بىزمۇ بۇندىن كېيىن كوللېكتىپ كارخانىلىرىنى كۆپلەپ قۇرۇشىمىز لازىم.

ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى يولداش ئابدۇغوپۇر سىدىقنىڭ ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە بېرىپ ئىقتىسادى - تېخنىكا ئەھۋالىنى تەكشۈرگەنلىگى توغرىسىدا قىلغان دوكلادى

(1985 - يىل 1 - ئاينىڭ 17 - كۈنى)

I

قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرى مەھكىمىنىڭ قارارىغا بىنائەن، مەن ۋە مەمۇرى مەھكىمىنىڭ نازارەتچىسى يولداش لىيۇسلىن باشچىلىقىدىكى ھاكىم (شەھەر باشلىقى)لار، ۋىلايەتتىكى ئالاقىدار تارماقلارنىڭ مەسئۇللىرىدىن تەشكىل تاپقان ئىقتىسادىي تېخنىكا ئەھۋالىنى تەكشۈرۈش ئۆمىكىمىز بېيجىڭ، تيەنجىن، شەندۇڭ، شاڭخەي، جياڭسۇ ۋە گۇاڭ-

دۇنيادىكى ئىسلام دۆلەتلىرى 6 ئۆلكە، شەھەر، 9 ۋىلايەت ۋە ئۆلكىگە بىۋاستە قاراشلىق شەھەر، 16 نا- ھىيە، 38 زاۋۇت، يېزا - بازاردا 1984- يىل 11- ئايىنىڭ 22 - كۈنىدىن1985 - يىل 1- ئاي- نىڭ 17 - كۈنىگىچە ئىككى ئايغا يېتمەن ۋاقىت ئىچىدە تەكشۈرۈش، ئۇگىنىش ئېلىپ بارىدۇق.

تەكشۈرۈش ئۆمىكىمىز ئۈيغۇر، تاجىك ۋە خەنزۇ 3 مىللەت كىشىدىن تەركىپ تاپقان بولۇپ، ئاز سانلىق مىللەت كادىر كۆپ سانلىق ئىگە للە يدۇ. بۇ قېتىمقى ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە بېرىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىشىمىزدىكى ئاساسلىق ۋەزىپىمىز ئىچكىرىدىكى قېرىنداش ئۆلكە ، شەھەرلەرنىڭ پارتىيەنىڭ 11 - ئۆتۈە تلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان قولغا كەلتۈر- گەن شانلىق مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى ۋە قىممەتلىك تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىش ، نەزەر دائە - رىسىزنى كېڭەيتىپ ، ئىدىيىدە ئازات بولۇپ، ھەمكارلىشىش يوللىرىنى ئىزدەش ، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش يولىنى ئىزدىنىش ، يول ئېچىپ ئالغا ئىلگىرىلەپ ، ۋىلايىتىمىزنىڭ ئىقتە - سادىي قۇرۇلۇشىنى تېزلىتىشتىن ئىبارەت . ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى يولداش گو گاڭ 1984 - يىل 9 - ئايدا ھەر قايسى ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىلىرىنى يېتەكلەپ ئىچكە - رى ئۆلكىلەرگە بېرىپ ئۆگەنگەن ، تەكشۈرگەن ، بىزنىڭ بۇ قېتىمقى تەكشۈرۈش ، ئۆگە- نىشىمىز ئۇچۇن ياخشى شارائىت يارىتىپ بەرگەن ئىدى. بىزنىڭ بۇ قېتىمقى تەكشۈرۈش، ئۆگىنىش ھەقسىدىمىزنى تېخىمۇ ئايدىڭلاشتۇرۇش، نۇقتا تېخىمۇ گەۋدىلىك بولۇش ، قارىغۇلارچە ئىش كۆرۈشتىن ساقلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى. تەكشۈرۈش ئۆمىكىمىزدە ئاز سانـ لىق مىللەت ئاساسى گەۋدە قىلمىغاچقا ، بارغانلىكى جايدىكى پارتىيە-ھۆكۈمەت ۋە مۇناسىۋەتلىك تارماقلاردىكى مەسئۇل يولداشلارنىڭ يۇكسەك دەرىجىدە ئېتىۋار بېرىشىگە ۋە قىزغىن كۈتۈۋېلىشىغا ئېرىشتۇق . بەزى جايلار ھەر كۈنلۈك كۈتۈۋېلىش ۋەزىپىسى ئىنـ تايىن كۆپ ئەھۋال ئاستىدا، بىزنىڭ ئاز سانلىق مىللەت ئىگە نلىگىمىزنى ئۇققاندىن كې- يىن ، مەخسۇس ئادەم ئېۋەتىپ ئالاھىدە ئورۇنلاشتۇردى . بەزى جايلار دەرىجىمىزنى ئاشۇرۇپ كۈتۈۋالدى. تىيەنجىن ،شەندۇڭ، جياڭسۇ، شاڭخەي ، گۇاڭدۇڭ قاتارلىق ئۆلكىلىك، شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمەت تەرىپىدىكى ۋەئىقتىسادىي ھەمكارلىق ئىشخانىسى ، مىللى ئىشلار كو- مىتېتى قاتارلىق مۇناسىۋەتلىك تارماقلاردىكى مەسئۇل يولداشلار پائالىيەت كۈنتەرتىۋىمىزنى ۋە ياتاق ، تاماقلىرىنى ئۆزى بېۋاستە ئورۇنلاشتۇردى ۋە ئەھۋال تونۇشتۇردى . ئۇلار : " شىنجاڭ يېاڭ- شى جاي ، تەبىئى بايلىق مەنبەسى مول ، پارتىيە مەركىزى كومىتېتى غەربىي شىمالنى ئېچىشتىن ئىبارەت ئىستراتېگىيىلىك فاكتورىنى ئوتتۇرىغا قويدى ، شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشـ غا ياردەم بېرىش بىزنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان مەجبۇرىيىتىمىز . گەرچە شىنجاڭ بىزدىن يىراق، تىل ۋە ئۆرپ-ئادەت ئوخشاش ئەمەس ، قاتناش قولايسىز بولسىمۇ، قەلبـ مىز ئۇتاش ، بىزنىڭ ئورتاق نىشانىمىز 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇش . بىزنىڭ ياردەم بېرىشىمىزگە تېگىشلىك قانداق قىيىنچىلىقلار بولسا، بىز ھېچ نەرسىنى ئايىمايمىز " دېيىشتى . بىز ئۆگىنىش، تەكشۈرۈش جەريانىدا مۇناسىۋەتلىك جايلار بىلەن ئىقتىسادىي تېخنىكا مەسلىسى ھەققىدە سۆھبەتلەشتۇق ، پىكىرنامە ئىمزالىدۇق ، مۇنداق كېيىنكى ئىقتىسادىي ھەمكارلىق ئۈچۈن ئاساس يارىتتۇق.

تۇرمۇشىمىزغا قولدىن كېلىشىچە كۆڭۈل بۆلدى . شائىخەي، جياڭسۇ ، گۇاڭدۇڭ قاتارلىق جايلارنىڭ ياتاقلىرىدا قىش كۈنلىرى ئادەتتە ئىسسىتىش ئۈسكۈنىلىرى يوق بولىدۇ، بىزنىڭ توڭۇپ قېلىشىمىزدىن ئەنسىرەپ ، پار بار مېھمانخانىغا ئورۇنلاشتۇردى ، بىزنى قىزغىن ، ئەتراپلىق كۈتۈۋالدى . ئۇرۇپ-ئادەتلىرىمىزگە ئېتىۋار قىلىش يۈزىسىدىن ، بەزى جايلار قوي گۆشى، كالا گۆشى قىس ئەھۋال ئاستىدا، ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە تاماقتا بىزنى رازى قىلدى . بەزى يولداشلار كېسەل بولۇپ قالغاندا ماشىنا بىلەن دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ داۋالىدى . بۇلارنىڭ ھەممىسىدىن بىز بىر قېتىملىق جانلىق مىللەتلەر ئېتىقادىغا قىلغان ھۆرمىتىمىزنى بىلىپ يەتكەن بولدۇق، بىزگە چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى . ۋەتىنىمىزدىكى ئىجارەت چوڭ ئائىلىنىڭ ئىللىقلىقىنى ھەقىقەتەن ھېس قىلدۇق .

بۇ قېتىمقى ئۇگىنىش، تەكشۈرۈش جەريانىدا تونۇشتۇرۇلغان ئەھۋالنى ئاڭلاش، كارخانىلارنى تەكشۈرۈش ، پىكىر نامە ئىمزالاش قاتارلىق كۆپ خىل شەكىللەر ئارقىلىق ، نۇرغۇن قىممەتلىك تەجرىبىلەرنى ئۆگىنىۋالدۇق . ئىچكىرىدىكى قېرىنداش ئۆلكە، شەھەرلەرنىڭ پارتىيە II ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 ـ ئومۇمى يىغىنى روھىنىڭ ئىلھامىدا ، قىسقىغىنە 6 يىل ئىچىدە، ئىقتىسادىنىڭ ئۆچقاندەك تېز تەرەققى قىلىۋاتقانلىقىنى، كۆپلىگەن رايون ۋە ناھىيىلەرنىڭ سانائەت ، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلات قىممىتىنىڭ ھەسسىلەپ ئېشىۋاتقانلىقىنى ، خەلقنىڭ ماددىي ، مەدەنىيەت تۇرمۇشىنىڭ ھەسسىلەپ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈۋاتقانلىقىنى ، كىشىلەرنىڭ روھى قىياپىتىدە تۆپتىن ئۆزگىرىش بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ، ناھايىتى زور ئىلھاملاندۇق ۋە تەربىيىگە ئىگە بولدۇق. پارتىيە II ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن ، گەرچە ۋىلايىتىمىزنىڭ سانائەت، يېزا ئىگىلىگى تېز تەرەققى قىلغان بولسىمۇ ، لېكىن قېرىنداش ئۆلكە ، رايونلارغا سېلىشتۇرغاندا ، پەرق ناھايىتى چوڭكەن ، ھەر جەھەتتىكى خىزمەتلىرىمىز خېلىلا ئارقىدا ئىكەن . بۇرۇن ئۆزىمىزگە سېلىشتۇرۇپ، ئۆزگىرىش چوڭ ، يامان ئەھۋال تونغان بولساقمۇ،قېرىنداش ئۆلكە، شەھەرلەرنى كۆرۈپ ، ئۆزىمىزگە سېلىشتۇرۇپ ، چۆچىدۇق . بەزىجايلارنىڭ تەرەققىياتىنىڭ تېز بولغانلىقىنى ، ئۆزگىرىشىنىڭ چوڭ بولغانلىقىنى ئويلاپ يەتمەپتىكەنمىز .

ئۇلارنىڭ ئورتاق ئالاھىدىلىكى شۇكى : ئۇلار پارتىيە II ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 ـ ئومۇمى يىغىنى ئۆزۈپ چىققان لۇشيەن، فاڭجېن، سىياسەتلەرنى قەتئى ئىزچىللاشتۇرۇپ ئىجرا قىلىپ ، ئىدىيىدە ئازات بولۇپ ، سىياسەتنى كەڭ قويۇۋېتىپ، شەھەرلەرگە يۆلىنىپ ، ئۆز ئۈستۈنلىگىنى جارى قىلدۇرۇپ ، ئىقتىساتنى جانلاندۇرغان . بىز بارغانلىكى جايدا شەھەرددىن يېزىغىچە ، ئىشلەپچىقىرىشتىن ئوبوروتقىچە، ماددىي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدىن مەسئۇي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغىچە، يېتەكچى ئىدىيىدىن كونكرېت سىياسەتكىچە،سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمىيھەسسۇلات قىممىتىنى ئىككى قاتلاش ، مۇشۇ ئەسىر نىڭ ئاخىرىغىچە ئىقتىسادىيجەھەتتە ھاللىق سەۋىيىگە يېتىش نىشانىنى چۆرىدىگەن ھالدا كەڭ كۆلەمدە تۇتۇش قىلىشقان ، ئەپچىللىك بىلەن تۇتۇش قىلىشقان ، ئۇلار ئۆزجايىنىڭ ئەھمىيىتىگە قاراپ ئىش كۆرۈپ، ئەھمىيەتنى چىقىش قىلىپ، بەزى كونكرېت بىلگىلىمە ۋە تەدبىرلەرنى (مەسىلەن: مۇكاپاتلاش، جازالاش، ئەمگەك، كادىرلار

مەسىلىسى، ئوبوروت، ئوچۇر قاتارلىقلارنى) تۇزۇپ چىقىشقا جۇرئەتلىك بولغان. مەردەردە جىملىك رەھبەرلەر ۋە ھەر قايسى كەسىپ، ھەر قايسى سامەلەرنى داددىل ئىشلەپ، تۇز مار-ھارىتمنى كۆرسىتىپ، ئىقتىسادىي خىزمەتنى يۇكسەلدۇرۇش ئىمكانىيىتىمگە ئىگە قىلىشان. 2 ئايلىق ئۇگىنىش ۋە تەكشۈرۈش ئارقىلىق، ئوتتۇغىمىز زور بولدى، بۇنى يەكۈنچىلاشتۇرغاندا، ئىدىيىمىز ئازات بولدى، نەزەر دائىرىمىز كېڭەيدى، تەجرىبىلەرنى ئۇگىنىۋالدۇق، پەرقلەرنى تاپتۇق، ئىشەنچىمىز كۈچەيدى، غەيرەتكە كەلدۇق، بارلىق يولداشلار بۇ قېتىم ئۇگىنىۋالغان تەجرىبىلەرنى ئېلىپ كېتىپ، قەشقەر ۋىلايىتىمىزدە چېچەكلىتىپ مۇۋە بەرگۈزىدىغانلىغىنى بىردەك بىلدۇرۇشتى.

I

بۇ قېتىمقى ئۇگىنىش، تەكشۈرۈش جەريانى پارتىيىنىڭ يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بۇيانقى يېزا ئىقتىسادىي سىياسەتلىرىنى ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۇرۇپ يېگىۋاشتىن ئۇگىنىش جەريانى، قەشقەر ۋىلايىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىي ۋەزىيىتىنى توغرا مۆلچەرلەش جەريانى بولدى. ئۇگىنىش داۋامىدا، بىز پارتىيە مەركىزىيكومىتېتىنىڭ رەھبەرلىگىدە، ئوخشاشلا يېزا ئىقتىسادىي سىياسىتىنى ئىجرا قىلىپ تۇرۇغلۇق نېمە ئۈچۈن قېرىندىاش ئۆلكە، رايونلارنىڭ تەرەققىياتى تېز بولىدۇ؟ ئۆزگىرىشى شۇنچىچوڭ بولىدۇ؟ بىزنىڭ تەرەققىياتىمىزنىڭ سۈرئىتى ئاستا، ئۆزگىرىشى زور بولمايدۇ؟ دېگەن مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇق. دەرۋەقە، شەرتسىزارائىتتا پەرق بار، لېكىن تۇپ پەرقى ھۆججەت روھىنى تولۇق ئۆزلەشتۇرەلمەسلىكتە، ئىدىيىمىزنى ئەنئەنىۋى دېخانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىدىن ئازات قىلالماسلىقتا دەپ تونىمىدۇق.

ئىچكىرىنىڭ يېزىلىرىدا قايسى تەرەپلەردە ئۆزگىرىش بولغان؟ بۇيەردە بىر قانچە سان-سىفىرلارنى سۆزلەپ ئۆتىمەن: جياڭسۇ ئۆلكىسىنىڭ 1983-يىللىق سانائەت، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلات قىممىتى 82 مىليارت 400 مىليون يۈەن بولغان (يېزا ئىگىلىك مەھسۇلات قىممىتى 25 مىليارت 500 مىليون يۈەن، سانائەت مەھسۇلات قىممىتى 56 مىليارت900 مىليون يۈەن بولغان)، مالىيە كىرىمى 7 مىليارت 300 مىليون يۈەن بولغان. 1984-يىللىق سانائەت، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلات قىممىتى94 مىليارت يۈەنگە (يېزا ئىگىلىك مەھسۇلات قىممىتى 28 مىليارت يۈەنگە، سانائەت مەھسۇلات قىممىتى 65 مىليارت يۈەنگە)، مالىيە كىرىمى8 مىليارت يۈەنگە يەتكەن. 1983 - يىللىق توۋار نىسبىتى 55% بولغان، 1984- يىللىق توۋار نىسبىتى65% بولغان. ساجۇ ناھىيىسىنىڭ توۋار نىسبىتى90%گە يەتكەن، 1983-يىلى ئۆلكە بويىچە يېزا بازار سانائىتىنىڭ مەھسۇلات قىممىتى 16 مىليارت 200 مىليون يۈەنگە يەتكەن. تاپشۇرۇلغان باج بىر مىليارت500مىليون يۈەن، پايدا بىر مىليارت500مىليون يۈەن، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ھەققى ئۈچۈن بىرىلگەن پۇل بىر مىليارت860مىليون يۈەن بولغان. 1983-يىلى سانائەت، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلات قىممىتىنى2 مىليارت يۈەندىن ئاشۇرغان ناھىيە 3 بولۇپ، 1984- يىلى 5 كە كۆپەيگەن. بىر مىليارت يۈەندىن ئاشۇرۇۋەتكەن ناھىيە 19 غا يەتكەن. 1983-يىلى 100 مىليون يۈەندىن ئاشۇرۇۋەتكەن يېزا 7 بولۇپ، 1984- يىلى 24 كە يەتكەن. گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسى شۇندېي ناھىيىسىنىڭ 1983-يىللىق سانائەت، يېزا ئىگىلىك مەھ-

سؤلات قىممىتى بىر مىليارت 530 مىليون يۇەن بولۇپ، 1984- يىلى بىر مىليارت 900 مىليون بۇەنگە يەتكەن، 1983-يىلى ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگەن كىرىمى 780 يۇەن بولۇپ، 1984-يىلى 850 يۇەنگە يەتكەن. نەنخەي ناھىيىسىنىڭ 1978-يىللىق سانائىتى، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى ھەسۇلات قىممىتى740 مىليون يۇەن بولۇپ،1983-يىلى بىر مىليارت 590 مىليون يۇەنگە، 1984-يىلى بىر مىليارت 890 مىليۇن يۇەنگە يەتكەن. 1978-يىلى ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگەن كىرىسى 252 يۇەن بولۇپ، 1983-يىلى 760 يۇەنگە يەتكەن. يېزىدىكى دېخانلارنىڭ ئامانەت سومما سى 1983-يىلدىكى 280 مىليون يۇەندىن 410 مىليون يۇەنگە يەتكەن. بىر كەسىپنى ئاساسلىنىڭ ئامانىتى 400 مىڭ يۇەنگە يەتكەن. ناھىيە بويىچە دېخانلارنىڭ يېگىدىن سالغان ئۆي كۆلىمى بىر مىليون كۇۋادىرا تېمىتىر بولۇپ، ھەر نوپۇسقا 18 - 20 كۇۋادىرا تېمىتىردىن توغرا كەلگەن. سانائەتنىڭ توۋار نىسبىتى 95%، يېزا ئىگىلىكىنىڭ توۋار نىسبىتى 79% بولغان. شەندۇڭ ئۇلكىسىنىڭ مۇپىلاڭ ناھىيىسى شىگۇەن چوڭ ئەترەتتىنىڭ ئەمگەك كۈچى يېتىشمەي، سىرتتىن ئىشچى قوبۇل قىلغان، ئەقتىساسلىق كىشىلەرنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇشتە، ئۇزۇن ئەترەتلەردىكى تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەنلەر يېتىشمەي، سىرتتىن قوبۇل قىلىپ ئوقۇتۇپ، تۇرمۇش پۇلى، ئوقۇتۇش راسخوددىنى پۈتۈنلەي ئەترەتتىن بەرگەن. يېزىلاردا ئىقتىسادىي سىياسەتنىڭ ئۇزۇلۇكسىز مۇكەممەللىشىشىۋە ئەمەلىلىشىشى تۈپەيلىدىن، دېخانلارنىڭ ئاكتىپچانلىغى زور دەرىجىدە قوزغۇتۇلغان. دۆلەتۇەزىپىسى ئورۇنلاتقاندىن كېيىن، دېخانچىلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ بازارغا كىرىشىگە رۇخسەت قىلغان. مانا بۇ ئۆزگىرىش تەمىنلەش تەمىدىكى ئىشلەپچىقىرىشتىن توۋار ئىشلەپچىقىرىشقا ئۆتۈشنىڭ باشلىنىشى بولۇپ ھىساپلىنىدۇ. دېخانچىلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ كۆپەيمىشى بىلەن، ئىش قوشۇش كەسپى ۋە باشقا ساھەلەرنىڭ تەرەققىياتى ئىلگىرى سۈرۈلگەن. ئىشلەپچىقىرىش سەۋىيىسى يۇقۇرى كۆتىرىلىپ، كىرىمى ئاشقانلىقتىن، بىر قىسمىنى تەكرار ئىشلەپچىقىرىشنى كېڭەيتمەيدىغان ئىشلىتىپ، يەنە بىر قىسمىنى ماددىي، مەدەنىيەت تۇرمۇشىنى ياخشىلاشقا ئىشلەتكەن. كەڭ ئاممىا "بۇرۇن نامرات بولغانسىرى شۇنچە ئىنقىلاپ قىلىدۇ دېمىلەتتى، ھازىر تۇرالغۇ جايىمۇزنىڭ كەڭ بولۇشىنى،يەيدىغىنىمۇزنىڭ قۇۋۋەتلىك بولۇشىنى، ئىشلىتىدىغىنىمۇزنىڭ ئەڭ ئالى سۈپەتلىك بولۇشىنى تالالايدىغان بولدۇق» دېيىشكەن. بۇ خىل ئۆزگىرىشنى ھەممىلا جايدا كۆرىۋالغىلى بولىدۇ.

ئۇلارنىڭ ئىگىلىگىنىڭ تەرەققىياتىنىڭ تېز بولۇشىدىكى سەۋەبلەر ناھايىتى كۆپ بولسىمۇ، ئۇنى مۇنداق بىر نەچچە ئېغىز سۆزگە يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ: ئىدىيە جەھەتتىكى سەزگۈرلىگى يۇقۇرى، سىياسەتنى قەتئى ئىجرا قىلىدىغان رەھبەرلىك بەنزىگە ئىگە بولغان، ئۆز جايىنىڭ ئەملىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، ئىگىلىكنى تەرەققى قىلدۇرۇش سىياسىتىنى ئۈزۈپ چىقىشقا جاسارەتلىك بولغان، رەھبەرلىك ئۇسۇلى جەھەتتە، تەكشۈرۈش - تەتقىق قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىپ، سىياسەت تۈزۈپ، قىلىش لازىملىغىنى ئېنىق كۆرىۋالغان ئىشلاردا ھەر تەرەپتىكى كۆچلەرنى ئۇيۇشتۇرۇپ ئۇلارنىڭ قوللىشىنى قولغا كەلتۈرۈپ، شۇ ئىشنى چوقۇم بىر باشقا ئېلىپ چىققان. چاقمىدىق خاراكتېرىدىكى يېڭى ئىشلار مەيدانغا چىققاندا، ئاساسىي رەھبەرلىك كادىرلار شەخسەن ئۆزى تۇتقان، زور كۈچ بىلەن تەقدىرلىگەن، ئاممىنا ئايمىنىپ ھەر جەھەتتىكى ئاكتىپچانلىقنى قوزغاتقان، يېتەكچى ئىدىيە جەھەتتە ئالدىن كۆرەرلىككە ئىگە بولغان، بىر قەدەم باسقاندا، ئالدىدىكى ئۇچ قەدەمگە نەزەر تاشلىغان، قەدەمنى قەدەمگە

ئولاشتۇرۇپ ماڭغان. يۇمۇلاتسا يوغىنايدىغان قار پومزىكمدەك، ئولار نىڭ يېزا - بازاركار-خانىلىرى بارغانسېرى زورىيىپ بارغان، ئامما سوتسىيالىزمنىڭ ئەۋزەللىكىنى ھەقىقى يو-سۇندا كۆرسۇالغان، بۇ، كىشىلەرنى تېخىمۇ يۇقىرى نىشانغا قاراپ ئىلگىرىلەشكە ئىلھام-لاندۇرغان.

بەزىنىڭ تەسىراتلىرىمىز

1. ھۆججەتلەرنى ياخشى ئۆگىنىپ، "سول" ئىدىيىسىنى تەسىرنى تازىلاپ، ئىدىيىدە ئا-زاد بولۇشىمىز كېرەك.

ئۇزۇن مۇددەتتىن بۇيان، "سول" ئىدىيىنىڭ تەسىرلىرى ۋە "4 كىشىلىك گۇرۇھ" نىڭ بۇزغۇنچىلىقى تۇپەيلىدىن، نەزەرىيىدىن تا ئەمەلىيەتكىچە كىشىلەرنىڭ ئىدىيىسى ھۆججەت-لىشىپ كەتكەن. قانداقتۇ سوتسىيالىزىم ئوتى كاپىتالىزىم ماياسىدىن ياخشى؛ بىلىمى قانچە كۆپ بولسا شۇنچە ئەكسىيەتچى بولىدۇ؛ كومپارتىيە، ئەترەتلەر سانائەت بىلەن شۇغۇللانسا، سانائەتكە ئەھمىيەت بېرىپ يېزا ئىگىلىكىگە سەل قارىغانلىق بولىدۇ؛ بېقىش ئىشلىرى بى-لەن شۇغۇللانسا، پۇلنى ئەھمىيەت بېرىپ ئاشلىققا سەل قارىغانلىق بولىدۇ؛ قوشۇمچە كەسىپ بىلەن شۇغۇللانسا، خۇسۇسقا ئەھمىيەت بېرىپ، كوللېكتىپقا سەل قارىغانلىق بولىدۇ؛ قالدۇ-رۇق چارۋا چەكلىمىدىن ئېشىپ كەتسە كاپىتالىزىم بولىدۇ دېيىلگەن. بۈگۈن پېچەن قىلىمىز دەپ، ئەتىسى قۇيرۇغىنى كېسىمىز دەپ، ئەتىمدە ئاز بولمىغان جايلار تۇرمۇشتا قۇتقۇ-زۇشقا، ئىشلەپچىقىرىشتا قەرز ئېلىشقا تايىنىپ، پۈتكۈل ئىگىلىكى يۈكسەلمىگەن، خەلق باي بولالمىغان، دۆلەت قۇدرەت تاپمىغان. ئەمەلىيەت ئىسپاتلىدىكى، "سول" ئىدىيىنىڭ تەسىر-لىرىنى ياخشى تازىلىمىغان جايلار نىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى تېز بولغان. جياڭسۇ ئۆلكە-سىدىكى تەيسالۇ ناھىيىسىنىڭ 3 قېتىم سوللۇقنىڭ تەسىرىنى تازىلاپ، 4 قېتىم بۇرۇلۇش ھاسىل قىلغانلىقى تەجرىبىسى يېتەكچى ئەھمىيەتكە ئىگە. سوللۇق ئىدىيىنىڭ تەسىرىنى ئۆ-زۈل - كېسىل تازىلىمىغاندىلا، ئاندىن ئىقتىسادتىنى تەرەققى قىلدۇرۇش يولىدىكى ئىدىيىۋى توسالغۇلارنى تۈگەتكىلى بولىدۇ.

2. ئەنە نۆۋى يېزا ئىگىلىگى ئىدىيىسىدىن ئوتۇلۇپ، يېزا - بازار كارخانىلىرىنى دا-ددىل راۋاجلاندۇرىشىمىز كېرەك.

يېزا-بازار كارخانىلىرى يېزا ئىگىلىگىنى كونترول قىلىدىغان ئىشلەپچىقىرىشتىن كېيىن مەيدانغا كەلگەن بولۇپ، يېتەكچى ئىدىيە ۋە سىياسەت جەھەتتىكى خاتالىق تۇپەيلىدىن، بىر قانچە قېتىملىق ئەگرى - توقاي يوللارنى بېشىدىن كەچۈردى. پارتىيىنىڭ 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كو-مىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىنى ئۇنىڭغا يېڭى ھايات ئېتى كۈچ بەخش ئەتتى. ئۇ ئومۇم خەلق مۇلۇكچىلىك ئىقتىسادىنىڭ بېقىندىسى ۋە تولۇقلىمىسى بولىلاستىن، بەلكى يېزا ئىقتىسادىنىڭ موھىم تۈۋرۈكى بولۇپ قالدى. بۇنىڭغا يېڭىۋاشتىن تونۇش ھاسىل قىلىشىمىز كېرەك. يېزا - بازار كارخا-نىلىرىنى تەرەققى قىلدۇرۇشتا، ئۆز جايىنىڭ ئەمەلىيىتىگە قاراپ ئىمىش كۆرۈش، ئىزۇز ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ، يېتەرسىزلىكىنى تۈگىتىش، بازار ئارقىلىق تەڭشەشنى ئاساس قىلىش پىرىنسىپىنى ئىزچىللاشتۇرۇش كېرەك. باشقۇرۇش جەھەتتە: "بىرنى ھۆددىگە بېرىش،

3 نى ئۆزگەرتىش» نى يولغا قويۇشىمىز، قاتلام جەھەتتە 5 چاقنى تەڭ ئايلاندۇرۇشىمىز، قۇرۇلما جەھەتتە ئېھتىياج نىمىگە چۈشسە شۇنىڭ بىلەن شۇغۇللىنىشىمىز كېرەك. كۇا ئىدۇك ئۆلكىمىزدىكى نەخپەي ناھىيىسى يېزا-بازار كارخانىسىنى پارتىزانلار قوشۇنى دەپ ئاتىغان.

يېزا-بازار كارخانىلىرى تەرەققى قىلغانلىقتىن، يېزىلاردىكى ئەمگەك كۈچىلىرىنىڭ قۇرۇلمىسىدا ئاھايىتى زور ئۆزگىرىش بولغان. ۋۇشى، سۈجۇ، نەنتۇڭدىن ئىبارەت 3 شەھەر-نىڭ يېزىلىرىدا سانائەت،سودا بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلار ئەمگەك كۈچىنىڭ %50ىدىن كۆپرەك-كىنى تەشكىل قىلغان. ۋۇشى ناھىيىسىنىڭ چېنجۇ يېزىسىدا سانائەت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلار ئەمگەك كۈچى ئومۇمى سانىنىڭ %70 نى تەشكىل قىلغان. شەندۇڭ ئۆلكىسى مۇيىڭ ناھىيىسى شىگۈەن چوڭ ئەترەددە سانائەت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ئەمگەك كۈچى %98 نى ئىگەللىگەن. پاكىت ئىسپاتلىدىكى، سانائەت،سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئەمگەك كۈچىنىڭ نىسبەتى قانچە يۇقۇرى بولسا، ئەزالارنىڭ كىرىمىمۇ شۇنچە يۇقۇرى بولىدۇ.

يېزا-بازار كارخانىلىرى تەرەققى قىلغانلىقتىن، ئەزالارنىڭ كىرىمى ئېشىپلا قالماستىن، ئىشلەپچىقىرىشنى كېڭەيتىش ئۈچۈن يېتەرلىك مەبلەغقە ئىگە بولغان. ماتاردىپ، ددىخانچىلىق، شەھەر-بازار قۇرۇلۇش ئىشلىرى ئۈچۈنمۇ مەبلەغ يەتكۈزۈپ بەرگەن. شەندۇڭ ئۆلكىسى يېزا - بازار كارخانىلىرىدىن 330 مىليون يۈەن پۇل چىقىرىپ ددىخانچىلىققا ياردەم بەرگەن، جىنەن شەھىرىنىڭ بېيىۋەن ئىش باشقارمىسى 1983-يىلى 440 مىڭ يۈەن پۇل چىقىرىپ يۇقۇرى ئۆلچەملىك ئوقۇتۇش بىناسى سالغان، 840 مىڭ يۈەن پۇل چىقىرىپ ددىخانچىلىق ۋە شەھەر يول قۇرۇلۇشىغا ئىشلەتكەن. ۋېيفاڭ شەھىرىنىڭ يېزا-بازار كارخانىلىرى يېزا ئىگىلىكىنى 60 مىليون يۈەن مەبلەغ، 310 مىڭ يۈەنلىك خېمىيىۋى ئوغۇت، 187 مىڭدىن ئارتۇق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى زاپچاسلىرى بىلەن تەمىنلىگەن. يېزا-بازار كارخانىلىرى بولمىغان بولسا، بىر يىل ئىچىدە مۇنچىۋىلا مەبلەغنى توپلاش مۇمكىن بولمايتتى.

يېزا-بازار كارخانىسىنى تەرەققى قىلدۇرۇش شەھەر - يېزا ئوتتۇرىسىدىكى پەرقىنى كىچىكلىتىشنىڭ ئەڭ ياخشى يولى. بىز ئېكىسكۇرسىيە قىلغان ناھىيە، يېزا، ئىستانسىلەردە شەھەر بىلەن يېزا ئوتتۇرىسىدىكى پەرقلەر ھەقمىقەتەن كىچىكلىگەن. زاۋۇت،كارخانا، سودا دۇككىنى ۋە كۆڭۈل ئېچىش ئورۇنلىرىنى ھەممە يەردە كۆرگىلى بولىدۇ. قىلىدىغانغا ئىش بولغان، ئىشتىن چۈشكەندە كۆڭۈل ئاچىدىغانغا جاي بولغان، كىشىلەرنىڭ روھى قىياپىتى، كىيىنىشى، ياسىنىشى شەھەرلىكلەر بىلەن ئوخشاش بولغان، يېزىلاردا ئەزالارنىڭ تۇرار جاي شارائىتىمۇ زور دەرىجىدە ياخشىلانغان. مەسىلەن: بېيجىڭ شەھىرى شۇنىڭ ناھىيىسى بەيگېجۇاڭ چوڭ ئەترەددىنىڭ ئەزالىرى ئۈچۈن سېلىنغان تۇرار جاي كۆلىمى 242 كۋادرات مېتىر يەرنى ئىگەللىگەن. يېزىدىن 3 مىڭ يۈەن، ئەزا ئۆزى 6 مىڭ يۈەن پۇل چىقارغان. شەندۇڭ ئۆلكىسى مۇيىڭ ناھىيىسى شىگۈەن چوڭ ئەترەددە ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگەن تەقسىمات كىرىمى يىلدىن-يىلغا ئاشقان. 1977- يىلىدىن ئىلگىرى 100 يۈەندىن، 1977- يىلى 170 يۈەندىن، 1980-يىلى 500 يۈەندىن، 1981-يىلى مىڭ يۈەندىن، 1983 - يىلى 2 مىڭ يۈەندىن توغرا كەلگەن. بىر ئائىلىنىڭ ئوتتۇرىچە تۇرار جاي كۆلىمى 80 - 90 كۋادرات

را تەپتەمر دەن بولغان. 200 دەن ئارتۇق ئائىلىگە تېلېفۇن بېكىتىلگەن، $\frac{2}{3}$ قىسىم ئائىلە تېلېۋىزور، توڭلاتقۇ، كىر ئالغۇ، رادىيولۇق ئۇن ئالغۇ سېتىۋالغان. كىم يۇقۇرى باھالىق بويۇملارنى سېتىۋالسا، ئەترەتتىن 20% دەن 30% گىچە يارىدەم بەرگەن. ئەترەت بويىچە 30 دەن ئارتۇق چوڭ-كىچىك ئاپتوموبىل بار ئىكەن. بۇ ئەترەتنىڭ 1983-يىللىق دېخانچىلىق كىرىمى ئومۇمى كىرىمىنىڭ 20% دىن ئىگە للىگەن، 1984-يىلى 1% نى ئىگە للىگەن. 1984-يىللىق ئومۇمى كىرىمى 1983-يىلىنىڭكىدىن بىر قاتلانغان بولۇپ، 3 مىليون 500 مىڭ يۈەندىن 7 مىليون يۈەنگە يەتكەن. ئۇ كىرىمنىڭ ھەممىسى ئەترەت باشقۇرغان 12 كارخانىدىن كەلگەن. ئەترەت باشقۇرغان كارخانىدا 1700 ئىشچى - خىزمەتچى بولۇپ، بۇ نىڭ ئىچىدىكى 1200 ئىشچى - خىزمەتچىنى باشقا جايدىن قوبۇل قىلغان. 60 كىشىلىك بىر دېخانچىلىق مەيدانى 1984-يىلى 120 مىڭ يۈەن پايدا تاپشۇرغان، ئەترەت باشقۇرۇشىدىكى تۇرلى ماللار بىناسى ھەر يىلى 400 مىڭ يۈەن پايدا تاپشۇرغان. ئۇ تكەن يىل بۇ ئەترەتنىڭ جامائەت جۇغلانمىسى 15 مىليون يۈەنگە يەتكەن. بۇ نىڭدىن، سانائەتنى تەرەققى قىلدۇرۇش، تۇرمۇشنى ياخشىلاش، كۆڭۈل ئېچىش ئەسلىمىلىرىنى كۆپەيتىش، يېڭى تېپتىكى يېزا بازارلىرىنى قۇرۇشتا كېتىدىغان مەبلەغنىڭ ھەممىسىنىڭ يېزا بازار-كارخانىلىرىدىن كەلگەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. بۇ قېتىمقى ئېكىسكۇرسىيە، ئۇگىنىش ئارقىلىق، تونۇشىمىز ئۈستى، ئىدىيە جەھەتتىكى نۇرغۇن چىگىشمەسلىلەرنى، بۇلارنىڭ ھەممىسى قەشقەر خىزمىتى ئۈچۈن، ئالدى بىلەن يېتەكچى ئىدىيە جەھەتتە بىر بۈسۈش بولىدۇ.

3. يېزا-بازار كارخانىلىرىنىڭ تەرەققىياتىدا يېڭى بۈسۈشنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، ئۆز جايىنىڭ شارائىتىغا مۇۋاپىقلاشتۇرۇپ ئىش كۆرگەن ھالدا كونكىرىت ئىسلاھات تەدبىرلىرىنى تۈزۈپ، ئاممىنى ئۇنىڭغا ئەمەل قىلدۇرغان قىلىش لازىم.

ئۇلار كۆپ خىل چارىلارنى قوللىنىپ مەبلەغ توپلىغان. يۇمۇلاتسا يوغۇنايدىغان قار پومزىگىدەك، مەبلەغنى بارغانسېرى ئاۋۇتۇپ بارغان. جياڭسۇ ئۆلكىسىنىڭ ۋۇشى ناھىيىسى چېيەنجۇ يېزىدىكى بويا قچىلىق ئۇسكۇنىلىرى زاۋۇدى (كەنت باشقۇرغان) ئەسلىدە 1969 - يىلى 8 نەپەر ئەزا 200 يۈەن پۇل چىقىرىپ قۇرغان دېخانچىلىق سايمانلىرىنى رېمونت قىلىش زاۋۇدى ئىكەن. كېيىن قار پومزىگىنى يۇمۇلاتۇش ئۈسكۇنىنى قوللانۇپ، ئۆز - ئۆزىنى قوراللاندۇرغان. 1983-يىلىغا كەلگەندە، بۇ زاۋۇت خىلى كۆلەمگە ئىگە بولۇپ، مەھسۇلات قىممىتى 15 مىليون يۈەنگە، مۇقىم مۇلۇك 4 مىليون يۈەنگە، يىللىق پايدىسى 4 مىليون 500 مىڭ يۈەنگە يەتكەن. ئۇلار نىڭ ئىشلەپچىقارغان مەھسۇلاتلىرى 27 ئۆلكە، شەھەردىكى 3 مىڭدىن ئارتۇق ئورۇنغا سېتىلغان، بەزى جايلار ئىشچى زاۋۇتنا مەبلەغ ئېلىپ كىرىش ئۈسكۇنىنى قوللانغان. ئىمتىھانىدىن ئۆتۈپ قوبۇل قىلىنغان ئىشچىلار مەبلەغنى پاي سۈپىتىدە زاۋۇتقا ئېلىپ كىرگەن. ئۇلار بۇ خىل چارىنى "ئىشچىلار مەبلەغ ئېلىپ زاۋۇتقا كىرىش، ئۆسۈمىگە كېپىللىك قىلىپ ئىسىبەت بويىچە تەقسىملەش" تەن ئىبارەت مەبلەغ توپلاش چارىسى دەپ ئاتىغان. ئۇنىڭدىن باشقا، سانائەت، دېخانچىلىق ئورۇنلىرى بىرلىشىپ مەبلەغ توپلاش چارىسىنى قوللانغان.

غان. بېيجىڭ تۆۋەندىكى يۇلىەن كۆبىنەك زاۋۇدى 1981-يىلى 1 مىليون 100 مىڭ يۇەن مەبلەغ توپلاپ(سانائەت ئورۇنلىرى 500 مىڭ يۇەن، دېھقانچىلىق ئورۇنلىرى 600 مىڭ يۇەن چەتئاراغان)، شۇ يىلى زاۋۇت قۇرۇپ، شۇ يىلى ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرگەن. بۇ زاۋۇتتا ئىشلەنگەن مەھسۇلاتلار نىڭ 90%دىن ئېكسپورت قىلىنىدىكەن. مەھسۇلات قىممىتى 8 مىليون يۇەن گە، پايدىسى بىر مىليون يۇەنگە يەتكەن.

مەيلى قايسى خىل مەبلەغ توپلاش ئۇسۇلىنى قوللانسۇن، ئىش ھەققى، مۇكاپاتلاش، تەكرار ئىشلەپچىقىرىشنى كېڭەيتىش، باج تاپشۇرۇش، دەسلەپكىسىنى قايتۇرۇش، ئۆسۈمىنى بېرىش جەھەتلەردە ئېنىق بەلگىلىمە چەتئاراغان. قىسقىسى، بىز بارغان كارخانىلار نىڭ ھەممىسى مەبلەغنى ئۆزى تەييارلاش ياكى قەرز ئېلىش ئۇسۇلى ئارقىلىق ھەل قىلغان، بىرمۇ كارخانىغا دۆلەتتىن مەبلەغ سالمىغان. بۇ جەھەتتە بىز چۈشۈنۈر تەرىپىگە ئىگە بولدۇق ۋە ئىلھاملاندۇق.

تېخنىكا كۆچمىنى ھەل قىلىش ھەققىدە. تېرىندىش ئۆلكە، رايونلاردىكى يېزا - بازار كارخانىلىرىدا تېخنىكا كۆچى كەمچىل بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار ھەر خىل ئۇنۇملۇك چارىلارنى قوللىنىش ئارقىلىق تېز ھەل قىلغان. ئۇلار نىڭ قوللانغان چارىسى:

تەكلىپ قىلىش: تەكلىپ قىلىش دېگەنلىك يۇقۇرى تەمىنات ئارقىلىق، مەسىلەن، يۇقۇرى ماتاش، ئەرزىخوتۇنلار نىڭ ئىككى ئارىلىق بولۇپ قېلىشىنى ھەل قىلىش، شەھەر نوپۇسىغا ئېلىش، پەرزەنتلىرىنى ئوقۇتۇش، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش، تۇرمۇش پاراۋانلىقىنى يۇقۇرى قىلىش ئارقىلىق تېخنىكلارنى تەكلىپ قىلىش دېگەنلىك. بېيجىڭ تۆۋەندىكى ناھىيىسى 708 نەپەر تېخنىكا خادىمىنى تەكلىپ قىلىپ كىرگۈزگەن.(بۇنىڭ ئىچىدە ئىنژېنېر 324 نەپەر، يۇقۇرى دەرىجىلىك ئىنژېنېر 6 نەپەر، باش تېخنىك 58 نەپەر، يارىدەمچى ئىنژېنېر 320 نەپەر). ئۇنداق باشقا، 3149 نەپەر تېخنىك ۋە تېخنىك ئىشچى بولۇپ جەمئى 4771 كىشىنى تەكلىپ قىلىپ كىرگۈزگەن. يېزا - بازار كارخانىلىرىنىڭ تەرەققىياتىنىڭ كۆپ قىسمى تەكلىپ قىلىنغان تېخنىكلار نىڭ كۆچى ئارقىلىق بولغان. مۇبەك ناھىيىسى لاۋچىياۋ كەنتى دېگەن چەك چوڭ ئەترەتى پەرىدىلاش قېلىپلىرى زاۋۇدىنى ئىشقا چۈشۈرۈش ئۈچۈن، 6- دەرىجىلىك باش تېخنىكتىن بىرنى تەكلىپ قىلىپ، ئالدى بىلەن 10 مىڭ يۇەن پۇل بەرگەندىن باشقا، ئايدا 1000 يۇەندىن ماتاش بەرگەن. بۇ زاۋۇت ئىشقا كىرىشىپ يېرىم يىلدا 80 مىڭ يۇەن ساپ پايدا ئالغان. 1984-يىلدىكى پايدا 200 مىڭ يۇەنگە يېتىدىغانلىقى مۆلچەرلەنگەن. گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسى نەنخەي ناھىيىسى ئىختىساسلىق خادىملارنى قېزىش جەھەتتە "3 نى ئىنقلاش، 3 نى ھەركەتلەندۈرۈش" چارىسىنى قوللانغان. 3 نى ئىنقلاش، 3 نى ھەركەتلەندۈرۈش دېگەنلىك ئۆز ناھىيىسىدىن باشقا جايلاردا زاۋۇت باشلىغى، دېرىكتور، بۆلۈم باشلىغى، ئىنژېنېر، تېخنىك بولۇپ ئىشلەۋاتقان ئىختىساسلىق خادىملارنى ئىنقلاپ، ئۇلارنى ئۆرۈق - تۇققانلىرى ئارقىلىق ئۆز يۇرتلىرىغا قايتىپ كېلىشىكە ھەركەتلەندۈرۈش، ئۇلارغا پەۋقۇلئاددە تەمىنات بېرىش، شىياڭگاڭ، ئاۋمېنلىق قېرىنداشلارنى ئىنقلاپ، ئۇلارنى ئۇرۇق-تۇققانلىرى ئارقىلىق ئۆز يۇرتىنى ئورتاق گۈللەندۈرۈشكە ھەركەتلەندۈرۈش، سەرتتا ئىشلەپ دەم ئېلىشقا، پىنسىيىگە چىققان ئىشچىلار ۋە ھەربىي سەپتىن بوشىغانلاردىن تېخنىكا

ئارتۇقچىلىقى بارلىكىنى ئېنىقلاپ، ئۇلارنى يۇرتىغا قايتىپ يۇرتىنىڭ قۇرۇلۇشىغا كۈچ-
نى تۆھپە قىلىشقا ھەركەتلەندۈرۈش دىمەكتۇر.

ئالاقە باغلاش: ئالاقە باغلاش ئالى مەكتەپلەر بىلەن ئالاقە باغلاش دېمەكتۇر. يېزا-
بازارلار ئىختىساسلىق خادىملارنى تەربىيەلەپ بېرىشنى ئالى مەكتەپلەرگە ھاۋالە قىلغان؛
زاۋۇتلار ئالى مەكتەپلەرنىڭ ئەڭ يېڭى پەن- تەتقىقات سىنا قىلىرىنى زىممىسىگە ئالغان. ئا-
لى مەكتەپلەر زاۋۇت ئوتتۇرىغا قويغان يېڭى مەسىلىلەرنى قوبۇل قىلغان. بۇ چارىلار پەن-
تەتقىقاتى، سىناپ ئىشلەش ۋە ئىشلەپچىقىرىشنى ئورگانىك ھالدا بىرلەشتۈرگەن.

ئۆگىنىش: خادىملارنى باشقا جايلارغا بېرىپ قىسقا مۇددەت ئېچىدە مەخسۇس ئۆگىنىشكە ئۇ-
يۇشتۇرغان. ئوقۇغۇچىلارنى ئالى مەكتەپلەرگە ئۇزاق مۇددەت ئوقۇشقا تالىلاپ ئېۋەتكەن.
شۇ يەر ئوقۇش تاردىمنى ئېتىراپ قىلغان.

تەربىيەلەش: ئۇزلىرى مەكتەپ ئېچىپ تايانچىلارنى تەربىيەلەپ يېتىشتۈرگەن.

4. يېزا - بازار كارخانىلىرى "بىرنى ھۆددىگە بېرىش، 3نى ئۆزگەرتىش" تىن ئىبا-
رەت باشقۇرۇش قۇرۇلمىسىنى ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇشى كېرەك.

مۇتلەق كۆپ ساندىكى يېزا - بازار كارخانىلىرى بازار ئارقىلىق تەڭشەشنى ئاساس
قىلىش، پايدا كۆرسەتكۈچىنى يادرو قىلىش ئاساسىدا ھۆددىگەرلىكىنى يولغا قويغان. ھۆددىگە
بېرىش مەزمۇنىدا ئالدى-كەينىگە قاراپ ئۇزاق مۇددەتلىك تەسەۋۋۇر ۋە قىسقا مۇددەتلىك
كۆيخوا پىلانى بولغان. بۇ ئالدىنقى شەرت ئاستىدا، شۇ يىللىق پىلانىنى ھۆددىگە بەرگەن.
كارخانىلارنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ھۆددىگەرلىكتە ئىقتىسادى ئۈنۈمنى مەركەز قىلىشتا چىڭ
تۇرۇپ، ئاساسى قاتلام ۋە شەخسىلەرگىچە ئەمىلىلەشتۈرگەن. ھۆددىگەرلىك توختام كۆرسە-
كۈچلەندۈرۈلمىشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن مەنپەئەت بىلەن بىرلەشتۈرگەن. "بىر-
نى ھۆددىگە بېرىش، 3نى ئۆزگەرتىش" دىگەنلىك: زاۋۇت باشلىغى ۋە دىرېكتورلارغا ئىقتى-
سادىي ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى يولغا قويۇش، كادىرلارنى تەيىنلەش تۈزۈمىنى
سايلاش، تەكلىپ قىلىش تۈزۈمىگە ئۆزگەرتىش، مۇقىم ئىشچىلىق تۈزۈمىنى توختام تۈزۈمى-
گە ئۆزگەرتىش، مۇقىم مائاش تۈزۈمىنى تۇراقسىز مائاش تۈزۈمىگە ئۆزگەرتىش دىمەك-
تۇر، "بىرنى ھۆددىگە بېرىش، 3نى ئۆزگەرتىش" تە، ھۆددىگە بېرىش يادرو، ئۆزگەرتىش ئال-
دىنقى شەرت ۋە ئاساس. مەسئۇلىيەتلا تاپشۇرۇلۇپ، ھوقۇق بېرىلمىسە، مەسئۇلىيەت تۈزۈ-
مى ئەمىلىلەشمەي قالىدۇ. جىياڭسۇ ئۆلكىسى ۋۇشى ناھىيىسى يەنچياۋ يېزىسى ئىملىيەت
ئارقىلىق، "ئىقتىسادىي ئۇنۇم بىرىنچى بولۇش، ھۆددىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش، ئىملاھ
قىلىشنى سىنگدۇرۇش، ماھىرلارنى، ئىقتىدارلىقلارنى ئىشقا قويۇش كېرەك" دەپ ناھايىتى ياخشى
يېغىنچا قىلغان. كادىرلارنى تالىلاپ تەكلىپ قىلغاندا، يېڭى ۋەزىيەت يارىتالايدىغان ماھىر-
لارنى رەھبەرلىك ئورنىغا قويۇپ، كارخانىلارنى يېڭى ھايات كۈچكە ئىگە قىلىغىلى بولى-
دۇ. ئۇلارنىڭ "بىرنى ھۆددىگە بېرىش، 3نى ئۆزگەرتىش" نى يولغا قويۇشتا قولغا كەلتۈر-
گەن نەتىجىسىنى ئىككى تەرەپتىن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. بىرىنچى:
ھەقىقىي تۈردە ئىملاھات ئېلىپ بېرىش روھى بولۇپ،
ئىقتىسادىي ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى چۈرىدىگەن ھالدا، كادىرلار، ئەمگەك، تەق-

سىمات تۈزۈمى جەھەتتە بۆسۇش خاراكتېرلىك ئىسلاھات ئېلىپ بارغان. كادىرلار تۈزۈمى جەھەتتىكى ئىسلاھات ئاچقۇچ ۋە كاپالەت. ئىككىنچى: ماھىيەتنى چىڭ تۇتۇپ، ئەمەلىي ئۇنۇمگە ھەقمەتەن ئىگە بولغان، رەھبەرلىك بىلەن ئامما مەسئۇلىيەت، ھوقۇق، مەنپەئەتنى بىرلەشتۈرگەن، تەقسىماتتا، ئىككى داشقازانغا چېقىپ، تەلۋە تەقسىماتچىلىقنى تۈگىتىپ، ئەمەگەكچىنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى كۈچلەندۈرۈش ئازات قىلىپ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمنىڭ يۇقۇرى كۆتەرىلىشىنى ئىلگىرى سۈرگەن.

5. تەشكىلىي ئاپپاراتلارنى تۈرغۇزۇپ ھەم مۇكەممەللەشتۈرۈپ، يېزا ـ بازار كارخانىلىرىدا بولغان رەھبەرلىك ۋە مەدەنىي كۈچەيتىش كېرەك.

يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى تەرتىپكە سېلىش ۋە تەرەققى قىلدۇرۇشتا، كۈچلۈك رەھبەرلىك ۋە مەدەنىي غەلىبە قىلىش ـ قىلالىماسلىقتىكى ئاچقۇچ. ئىچكىرىدە ئىككى خىل شەكىل قولىنىلغان: بىرىنچى، بېيجىڭ شەھىرىنىڭ چارىسى: ئۇلار ئىككىنچى ئىقتىسات كومىتېتى تەشكىل قىلىپ، مۇناسىۋەتلىك تارماقلارنىڭ مەسئۇللىرىنى قاتناشتۇرغان، ئۇ، خىزمەتنى قانات يايدۇرۇشقا پايدىلىق، بۇ تەشكىلات يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنىڭ پۈتۈن كەسپىي ئىشلىرىنى بىر تۇتاش باشقۇرغان. كونكىرىت ئەھۋالغا ئاساسەن، ئىش بېجىرىش ئاپپاراتى ۋە مەخسۇس شىركەت تەرىقى قىلغان. ئىككىنچى، مۇتلەق كۆپ ساندىكى رايونلارنىڭ قوللانغان ئۇسۇلى: ئۇلار يېزا ـ بازار كارخانىلىرى ئىدارىسى قۇرۇپ، ئۇنىڭ قارىمىغىدا مەخسۇس شىركەت تەسىس قىلغان، ئۇنىڭ ھوقۇق دائىرىسى يۇقۇرى قىلارغا ئوخشاش بولغان. مەيلى قايسى خىلدىكى شەكىل بولسۇن، ئاچقۇچ، ھەقمۇ يوسۇنىدا يول ئېچىش روھىغا ئىگە ماھىرلارنى رەھبەرلىك ئورنىغا قويۇپ، كەسپىي كادىرلاردىن تەركىپ تاپقان خىزمەت بەنزىمىنى تەشكىللەشتە.

پارتىيە، ھۆكۈمەتنىڭ ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك بەنزىلىرىدە بىر نەپەر ئاساسلىق رەھبىرىي كادىر پۈتۈنزېھنى بىلەن يېزا ـ بازار كارخانىسىنى تۈتۈشى، تەكشۈرۈش ـ تەتقىق قىلىش ئاساسىدا، كونكىرىت سىياسەت، پىلانلارنى تۈزۈپ، تەجرىبىلەرنى ۋاقتىدا يەكۈنلەپ، بەزى زور مەسىلەرنى، بولۇپمۇ ھەر تەرەپتىن كەلگەن توسۇلغۇلارنى ۋاقتىدا ھەل قىلىشى، ئىقتىسات كومىتېتى، مالىيە، باج، كادىر ـ ئەمگەك، قاتناش، ماددىي ـ ئەشيا، مال باھاسى، سودا، تاشقى سودا، سودا ـ سانائەت مەمۇرىي باشقۇرۇش تارماقلىرى يېزا ـ بازار كارخانىلىرى ئۈچۈن ئوڭايلىق تۇغدۇرۇپ بېرىشى لازىم. شۇنداق قىلغاندا، يارىدەم كۈچى كۆپەيمەيدۇ، توسالغۇ ئازىيمەيدۇ.

I

ئۇگىنىش، تەكشۈرۈش جەريانىدا، ئاساسلىقى، تۆۋەندىكىچە ئىقتىسادىي ـ تېخنىكا ھەمكارلىق مۇناسىۋىتىنى ئورناتتۇق.

(1) تېيەنجىن شەھىرىدىن خېرىم ئىشلەش، گىلەمچىلىك، يۇلاڭ يېمەك، يېمەك بويىاش، ئەتىرە سوپۇن ئىشلەش جەھەتلەردە ئاڭلىق يېڭى يەن ـ تېخنىكا مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى، پەۋقۇلئىشلەش تېخنىكا ئۇسكۇنىلىرىنى كەڭ كۆزۈش جەھەتتە پىكىر نامىگە كېلىشتۇق. شۇنداق بىلەن

بىر ۋاقىتتا، تېپ نېچىن بىلەن مۇزاكىرە قىلىپ،25% زىيان تارتىش ئاساسىدا، 4 مىليون 620 مىڭ مېتىر داكا سېتىپ بېرىشكە قوشۇلدۇق.

(2) شاڭخەي، شاڭخەي شەھەرلىك 2 - سانائەت ئۈنۈبرىستېتى تەرەققىيات مەركىزى، شاڭخەي ئۈنۈبرسال تەرەققىيات مەركىزى بىلەن ئىختىساسلىق كىشىلەرنى يېتىشتۈرۈش‌ھەققىدە پىكىرنامە ئىمزالىدۇق. ئىككى تەرەپ قەشقەردە مەكتەپ ئېچىشقا قوشۇلدى، بۇ،جۇڭگو تىل- ئەدەبىياتى، ئىنگلىز تىلى، قۇرۇلۇش ماتېرىيالشۇناسلىقى، بىناكارلىق، مېتالچىلىق، كارخانا باشقۇرۇش قاتارلىق كەسىپلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مەكتەپ مۇدىرىنى ۋە قىسمەن كەسىپىي ئوقۇتقۇچىلارنى شاڭخەيدىن ئېۋەتىپكېچى، ئۇلار مەكتەپ ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلىشقا تولۇق ھوقۇقلۇق.

(3) سۈجۇدا پىلىچىلىك كەسىپىيخادىملىرىنى، كەشتىچىلىك كەسىپىي خادىملىرىنى يېتىشتۈرۈش ۋە قەشقەر شەھىرىدىكى دۆڭئاغ باغچىسىنى لايىھىلەش مەسىلىسى ھەققىدە ئالاقىلاشتۇق. سۈجۇ شەھەرلىك ئىقتىسادىي-تېخنىكا ھەمكارلىق ئىشخانىسى يارىدەم بېرىشكە قوشۇلدى، كونكىرىت ئىشلارنى خەت ئارقىلىق ئالاقىلىشىدىغان بولدۇق.

(4) نەنتۇڭ شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى بىلەن ئىقتىسادىي- تېخنىكا ھەمكارلىق مەسىلىسى توغرىسىدا پىكىرنامە ئىمزالىدۇق. ئاساسى مەزمۇنى: نەنتۇڭ شەھىرىدىكى رەھبەرلەرنى قەشقەرگە كېلىپ، ئومۇمىيۈزلۈك بىر قېتىم تەكشۈرۈپ، يېرىك يېزا ئىگىلىگىنىڭ يېڭىشى خاراكتېرلىك دەۋر قىلىشى جەھەتتىكى تەجرىبىلەرنى ئۆگىتىشكە تەكلىپ قىلىدۇق. نەنتۇڭ شەھەرلىك بىناكارلىق شىركىتىنىڭ ئادەملىرىنى قەشقەرگە كېلىپ،قەشقەرنىڭ مەلۇم قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى ئۈستىگە ئېلىشقا تەكلىپ قىلدۇق. قەشقەر شەھىرى، يەكەن ناھىيىسى، كونەشەر ناھىيىسى بىلەن نەنتۇڭ ناھىيىسى، خەيئەن ناھىيىسى مۇناسىۋەت ئورنىتىپ، بېرىش-كېلىشنى كۈچەيتىپكېچى بولدى.

(5) شەندۇڭ ئۆلكىسىنىڭ ۋېيفاڭ شەھىرىدە بىز ئاساسەن 4 چاقلىق كىچىك تىراكتور بىلەن تەمىنلەش مەسىلىسى توغرىسىدا سۆزلەشتۇق. ئۇلار ئىنگلىز ئىشلەپچىقارغان كىچىك 4 چاقلىق تىراكتورى ئاپىرىكا، ئەنگلىيە، كانادا، پاكىستان، تايلاند قاتارلىق 15 دۆلەتتە سېتىلىۋاتقانلىقىنى، سۈپىتى مەملىكەت بويىچە 1 - ئورۇندا تۇرىۋاتقانلىقىنى. ئۇلار بىزنىڭ كونا زاۋۇتلىرىمىزنى ئۆزگەرتىشتە تېخنىكا ۋە ئۇسكۇنە جەھەتتە يارىدەم بېرىشنى ماقۇل كۆردى.

(6) كۇانجۇ شەھىرىنىڭ خەيجۇ ناھىيىسى بىلەن بىرلەشمە تەرەققىيات شىركىتى قۇرۇش، بىرلەشمە ئىشلەپچىقىرىش، سودا ئورنى بىلەن تەمىن ئېتىش، ئىككى تەرەپ يەنمۇ ئىلگىرىلەپ تەكشۈرۈش قاتارلىق‌مەسىلەر ھەققىدە پىكىر ئالماشتۇردۇق. ئۇلار ئۆزۈن مۇددەت ھەمكارلىق مۇناسىۋىتى ئورنىتىشقا قوشۇلدى.

(7) شېنجىنداۋ پاختا يېپ، داكا ئېكسپورت قىلىش، ئۆزۈن مۇددەت تەمىنلەش مۇناسىۋىتى ئورنۇتۇش توغرىسىدا پىكىر ئالماشتۇرۇلدى. ئۇلار ئىسكان قەدەر تېز ئەھۋالنى ئاشۇرۇشقا قوشۇلدى.

يۇقۇرقى ئىقتىسادىي- تېخنىكا ھەمكارلىق تۈرلىرى ئىشقا ئاشسا، ۋىلايىتىمىزنىڭ تېخنىكا، ئۇسكۇنە، ئىختىساسلىق كىشىلەر، توۋار ئوبوروتى جەھەتلىرىدە ئىجابى رول ئويناپ-دۇ. بۇنىدىن كېيىمۇ بۇ خىزمەتنى زور كۈچ بىلەن كۈچەيتىشىمىز كېرەك.

يولداش يالۇ جيەنجاڭنىڭ قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم زىيالىلار سىياسىتىنى ئەملىلەشتۈرۈشنى تەكشۈرۈش يىغىنىدا قىلغان سۆزى (2 - قىسمى)

(1984 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى)

2 . زىيالىلار سىياسىتىنى ئەملىلەشتۈرۈشنى تەكشۈرۈش خىزمىتى توغرىسىدا.

قانداق قىلغاندا زىيالىلار سىياسىتىنى يەنمۇ ياخشى ئەملىلەشتۈرۈپ، زىيالىلار ئىلىك " 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش" قۇرۇلۇشىدىكى رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرغىلى بولىدۇ؟ بۇ، بىزنىڭ بۇ قېتىمقى يىغىنىمىز مۇھاكىمە قىلىدىغان مۇھىم مەزمۇنلار ئىلىك بىرسى. يولداشلار بۇ مەسىلىنى ناھايىتى قىزغىن مۇزاكىرە قىلدى، نۇرغۇنلىغان ياخشى پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇنى ئاساسلىغى تۆۋەندىكى بىر قانچە نۇقتىغا يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ:

1) پۈتۈن ۋىلايىتىمىزنىڭ زىيالىلار سىياسىتىنى ئەملىلەشتۈرۈشنى تەكشۈرۈش خىزمىتىدە نەتىجىلەر بار. يولداشلار بىردەك مۇنداق دەپ ھېسابلىدى : " 4 كىشىلىك گۇرۇھ " ئۈزۈل ـ كېسىل تارمار قىلىنغاندىن كېيىن، بولۇپمۇ پارتىيىنىڭ II ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان،ۋىلايىتىمىزدىكى ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ توغرا لۇشيەن، فاڭجېن،سىياسەتلىرىنىڭ يېتەكچىلىگىدە، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ بىۋاستە رەھبەرلىگىدە، زىيالىلار سىياسىتىنى ئەملىلەشتۈرۈشنى تەكشۈرۈش جەھەتتە نۇرغۇن جاپالىق، ئىنچىكە خىزمەتلەرنى ئىشلەپ، كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. بۇنىڭ ئىپادىلىرى: (1) بۇرۇنقى تارىخى سىياسى ھەرىكەتلەر جەريانىدا زىيالىلار تارىسىدا پەيدا قىلىنغان ناھەق، يالغان، خاتا ئەنزىلەر ئۈزۈل ـ كېسىل ئاقلىنىپ تۈزۈتۈلدى، زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان زىيالىلارنىڭ سىياسى جەھەتتە نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، ئىقتىسادىي جەھەتتە مۇۋاپىق ئېتىۋار بېرىلدى، خىزمەت جەھەتتە مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇلدى. (2) زىيالىلار تارىسىدىن پارتىيىگە ئەزا تەرەققى قىلدۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىلدى. پارتىيىنىڭ II ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان، ۋىلايەت بويىچە زىيالىلاردىن پارتىيىگە 924 نەپەر ئەزا قوبۇل قىلىندى. بېگىشەر ناھىيىسىدە 1979 ـ يىلىدىن بۇيان تەرەققى قىلدۇرۇلغان يېڭى پارتىيە ئەزاسى 489 نەپەر بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە زىيالىلار 18.4% نى ئىگەللەيدۇ. ناھىيىگە بىۋاستە قاراشلىق ئورگانلاردا تەرەققى قىلدۇرۇلغان پارتىيە ئەزالىرى 113 نەپەر بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە زىيالىلار 49 نەپەر، بۇ، 47.43% نى ئىگەللەيدۇ. يەكەن ناھىيىسىدە ئىنژىنېرغا تەڭ كېلىدىغان تېخنىكا خادىملىرى جەمئى 97 نەپەر بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە شەرت ھازىرلاپ پارتىيىگە كىرگەنلەر 63 نەپەر، بۇ، 64.95% نى ئىگەللەيدۇ. يارىمچى ئىنژىنېرغا تەڭ كېلىدىغان تېخنىكا خادىملىرى 131 نەپەر بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە شەرت ھازىرلاپ پارتىيىگە كىرگەنلەر 36 نەپەر. بۇ، ئوخشاش دەرىجىلىك تېخنىكا خادىملىرىنىڭ 27.48% نى ئىگەللەيدۇ. (3) بىر تۈركۈم زىيالىلار ھەر دەرىجىلىك ۋە ھەر قايسى تارماقلارنىڭ رەھبەرلىك خىزمىتىگە دادىللىق بىلەن ئۆستۈرۈلدى. بۇلتۇر قەشقەر،بۇ يىل ئەتىيازغىچە،ۋىلايەتتىكى دەرىجىلىك 12 ناھىيە ، شەھەر دە ئورگانلار ئىسلاھاتى ۋە ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك بەنزىلە-

رىنى تەڭشەشتە جەمئى ئۆستۈرۈلگەن ناھىيىە دەرىجىلىك كادىر 49 نەپەر (مۇ-ئاۋدن ۋەزىپىدىكىلەردىن جىلىق ۋەزىپىگە ئۆستۈرۈلگەلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ)، بۇنىڭ ئىچىدە ئالى تېخنىكوم مەدەنىيىەت سەۋىيىسىگە ئىگە بولغان زىيالىلار 34 نەپەر بولۇپ، 70% نى ئىگەللەيدۇ. ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە بولغان زىيالىلار 10 نەپەر بولۇپ، 20% نى ئىگەللەيدۇ. تولۇق ئوتتۇرا، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەدەنىيەت سەۋىيىسىدىكىلەر ئاران 5 نەپەر بولۇپ، 10% نى ئىگەللەيدۇ. كونىشەر، يېڭىشەر، پەيزىۋات ناھىيىلىرى ۋە قەشقەر شەھرىنىڭ سىتاتىستىكىسىغا قارىغاندا، ئورگان ئىسلاھاتىدا جەمئى ئۆستۈرۈلگەن ناھىيە دەرىجىلىك ۋە ئىدارە، بۆلۈم دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىر جەمئى 262 نەپەر، بۇنىڭ ئىچىدە ئالى تېخنىكوم، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم ئوقۇش تارىخىغا ئىگە زىيالىلار 147 نەپەر بولۇپ، 56.1% نى ئىگەللەيدۇ. (4) زىيالىلارنىڭ تېخنىكا ئۇنۇملۇق ئەستايىدىل باھالاپ بېكىتىلدى. ھازىرغا قەدەر پۈتۈن ۋىلايىتىمىزدە دوتسىنت، مۇئاۋدن تەتقىقاتچى، ئالى دەرىجىلىك ئاكرانوم، مۇئاۋدن مۇدىر، ۋىراچ قاتارلىق ئۇنۇملۇق بارلار 23 نەپەر، ئىنژېنىر 367 نەپەر، ئاكرانوم 259 نەپەر، باش مال‌دوختۇرى 765 نەپەر، يارىدەمچى تەتقىقاتچى 2 نەپەر ، باش ۋىراچ 188 نەپەر، لېكتۇر 174 نەپەر، باش بوغالتىر 58 نەپەر، باش سىتاتىستىكىچى 5 نەپەر، تەھرىر ـ مۇخبىر 4 نەپەر، باش ئىقتىساتچى 19 نەپەر، كۇتۇپخانا خادىمى 2 نەپەر، تەرجىمان 21 نەپەر، ئۇندىن باشقا، يەنە زور بىر تۈركۈم تۆۋەن دەرىجىلىك تېخنىك خادىملەر ئۇنۇملۇق بېكىتىلدى. (5) ھازىرقى مىساددى ئاساستا ئاساسەن، بىر قىسىم زىيالىلارنىڭ خىزمىتى، تۇرمۇش شارائىتى دەسلەپكى قەدەمدە ياخشىلىنىپ، ئۇلارنىڭ بەزى ئەملىي قىينىچىلىقلىرى ھەل قىلىندى. يېقىنقى 5 يىلدىن بۇيان، ۋىلايىتىمىز بويىچە 508 نەپەر زىيالىنىڭ تۇرار جايى ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ تەڭشەلدى. زىيالىلار بىر قەدەر مەركەزلەشكەن قەشقەر ۱ ـ خەلق دوختۇرخانىسى، دېخانچىلىق باشقارمىسى، توقۇمىچىلىق فابرىكىسى قاتارلىق ئورۇنلاردا باش ۋىراچ، ئاكرانوم، ئىنژېنىرلار ياتاق بىناسى سېلىنىپ، 72 ئائىلىلىك پەن ـ تېخنىكا خادىملىرىنىڭ ئۆي شارائىتى ياخشىلاندى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، پۈتۈن ۋىلايىتىمىزدە ئەر ـ خوتۇن ئىككى ئارىلىق بولۇپ قالغان 138 نەپەر زىيالىنىڭ يۆتكىلىشى ھەل قىلىندى. ئوخشاش شەرت ئاستىدا ئالىدىن ئېتىۋار بېرىپ ئورۇنلاشتۇرۇلغان زىيالىلارنىڭ پەرزەنتى جەمئى 628 نەپەر، ئومۇمەن، بىز زىيالىلار سىياسىتىنى ئەملىلەشتۈرۈش جەھەتتە ئاز بولمىغان خىزمەتلەرنى ئىشلىدۇق، نەتىجە بار، لېكىن ھازىرقى نەتىجىلەردىنقانائەتلىنىپ قېلىشقا بولمايدۇ. غەيرەت قىلىپ، داۋاملىق تىرىشىپ، زىيالىلار سىياسىتىنى ئەملىلەشتۈرۈشنى تەكشۈرۈش خىزمىتىنى بوشاشتۇرماستىن تۇتۇشىمىز، نەتىجە يارىتىشىمىز كېرەك. ئۆزەتتە، بولۇپمۇ، زىيالىلار سىياسىتىنىڭ ئەملىلىشىشىنى تەكشۈرۈشتە، رەھبەرلىك بەزىدىسىگە مۇناسىۋەتلىك بولغان مەسىلەرنى، تەشكىلات، كادىرلار خىزمىتىگە مۇناسىۋەتلىك بولغان مەسىلەرنى ئەستايىدىل مۇھاكىمە قىلىپ ھەل قىلىش كېرەك. ئىختىساسلىق كىشىلەرنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە، زىيالىلارنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇشقا توسالغۇ بولىدىغان سىياسەت ۋە قائىدە ـ تۈزۈملەرنىڭ ھەممىسىنى ئىسلاھ قىلىش كېرەك.

2) زىيالىلار سىياسىتىنى ئومۇمىيۈزلۈك ئەملىه شتۇرۇش، زىيالىلار نىڭ رولىنى توغرا لۇق جارى قىلدۇرۇشنىڭ قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئىگىلىگىنى گۇللەندۇرۇشتە ئاچقۇچلۇق مەسىلە ئىكەنلىگىنى تولۇق تونۇشىمىز لازىم. يولداشلار مۇزاكىرە جەريانىدا بىردەك مۇنداق قارىدى: قەشقەر ۋىلايىتىمىزدە زىيالىلار سىياسىتىنى ئەملىه شتۇرۇش جەھەتتە يەنە ئاز بولمىغان مەسىلىلەر مەۋجۇت. مەسىلەن: ئۇگە نگەن كەسپىگە قويىماسلىق مەسىلىسى، پارتىيىگە كىرىش قىيىن بولۇش مەسىلىسى، بىلىمىنى يېڭىلاش مەسىلىسى، خىزمەت، تۇرمۇش شارائىتى ناچار بولۇش، ئائىلە تەۋەسى، پەرزەنتلىرىنى تۇپۇسقا ئورۇنلاشتۇرۇش مەسىلىسى قاتارلىقلار بەزى ئورۇن ۋە تارماقلاردا مۇۋاپىق ھالدا، ئوز ۋاقتىدا ھەل قىلىنمىغان. بۇ خىل ئەھۋال قەشقەر ۋىلايىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىغا بەكمۇ پايدىسىز. كۆپ يىللاردىن بۇيان مەركەز زىيالىلار سىياسىتىنى ئەملىه شتۇرۇشنى قايتا ـ قايتا تەكىتلەۋاتسا، نېمە ئۈچۈن بەزى ئورۇنلار ۋە تارماقلار تاكى ھازىرغىچە ئەھمىيەت بەرمەيدۇ؟ ساقلانغان مەسىلىلەر ئوزاققىچە ھەل بولمايدۇ؟ بىزنىڭچە بەزى ئوبىكتىپ سەۋەبلەردىن باشقا، ئەڭ مۇھىمى، رەھبەرلىي كادىرلارنىڭ ئىستىراتىگىيىلىك نەزەر دائىرىسى كەڭچىل بولدى. زىيالىلار نىڭ 4 نى زاماننۇلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدىكى موھىم رولى، زىيالىلار نىڭ ئىشچىلار سىنىپىنىڭ بىر قىسمى ئىكەنلىگى، رەھبەرلىك بەنزىلىرىنى ئىنقىلاۋىلاشتۇرۇش، ياشلاشتۇرۇش، بىلىم ئەھلىگە ئايلاندۇرۇش، كەسىپ ئەھلىگە ئايلاندۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇچ مۇھىم مەسىلىنى ئىدىيە جەھەتتە ھەقىقى تونۇرەپ چۈشۈنۈشى ۋە تونۇشى كەڭچىل بولدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەركەت جەھەتتە زىيالىلار سىياسىتىنى ئەملىه شتۇرۇشنە ئانچە ئاكتىپ، ئەستايىدىل بولالمىدى، بەلكى كۆرۈنۈشكە ئىشلەپ قويۇپ بولدى قىلدى، ھەتتا ئايرىم رەھبەرلىي يولداشلار زىيالىلار سىياسىتىنى ئەملىه شتۇرۇشنى تەكشۈرۈشنى تەكىتلەشكە بىر ئاز زىدە كەيمەيا تتا بولدى. زىيالىلار سىياسىتىنى ئەملىه شتۇرۇشنى مۇزاكىرە قىلغاندا، بەزى يولداشلار زىيالىلار نىڭ ئارتۇقچىلىغىنى كۆرمەي، زىيالىلار نىڭ كەمچىلگىنى ۋە يېتەرسىز لىكىنىلا سۆزلىگەن. بۇقېتىمقى يىغىنىنىڭ مۇزاكىرىسى ئارقىلىق، بىزنىڭ بىلىمگە ۋە زىيالىلارغا بولغان تونۇشىمىز دائىرىسىدە جەھەتتە يېڭىدىن چۈشىنىش ۋە يېڭىدىن سەكرەش بولۇشى لازىم. بىز شۇنى تولۇق تونۇشىمىز لازىمكى، تەشقەردىن ئىبارەت مۇنداق ئىقتىسادى ئارقىدا قالغان جايدا، پارتىيىنىڭ 12 ـ قۇرۇلتىيى ئوتتۇرىغا قويغان ئۇلۇغۋار نىشانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئىستىراتىگىيىلىك جەھەتتىن، ئومۇملۇق جەھەتتىن زىيالىلار مەسىلىسىنى ھەل قىلمىغاندا، ئۇنى تەسەۋۋۇر قىلمىش ناھايىتى قىيىن. شۇڭلاشقا، زىيالىلار سىياسىتىنى ئومۇمىيۈزلۈك ئەملىه شتۇرۇش، ئۇلار نىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش قەشقەر نىڭ ئىگىلىگىنى گۇللەندۇرۇشتە، قەشقەر نى ئېچىش، گۇللەندۇرۇشتە ئاچقۇچلۇق مەسىلە. زىيالىلار سىياسىتىنى ئەملىه شتۇرۇش خىزمىتىنىڭ قانداق ئىشلە نگەنلىگى، سىياسى جەھەتتە مەركەز بىلەن بىردەك بولغان ـ بولمىغانلىقىنى بىر ئورۇندىكى رەھبەرلىكنىڭ ياخشى ـ يامان بولغانلىقىنى ئۆلچەشنىڭ موھىم ئۆلچىمى قىلىش لازىم. ئەگەر بىز مەسىلىنى مۇشۇنداق ئوتتۇرىغا قويىماق، مۇشۇنداق تونۇمىساق، ئىدىيە جەھەتتە يۈكسەك دەققەت ئېتىۋارىمىزنى قوزغىيالمايمىز، ھەركەت جەھەتتە ئۇنۇملۇك تەدبىر قوللىنالمايمىز، زىيالىلار سىياسىتىنى ئىمكان قەدەر تېز ئەملىه شتۇرەلمەيمىز، زىيالىلار نىڭ 4 نى زاماننۇلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدىكى رولىنى تولۇق

جاری قىلدۇرالمايمىز. قىسقىسى، بىز ئىلگىرى ھەر دەرىجىلىك رەھبىرىي يولداشلىرىمىز ۋە تارماق-
لار، ئورۇنلاردىكى رەھبىرىي يولداشلىرىمىز تونۇشمىغا يەنمۇ ئۆستۈرۈپ، زىيالىلار سىياسىتى
ئىنى ئەمەللەشتۈرۈشنى تۆۋەنلاشتۈرۈشتا يېڭى ۋەزىيەت يارىتىشنىڭ موھىم
تەركىبى قىسمى، يېڭى تېخنىكا ئىنقىلاۋىنى كۈتۈۋېلىش ۋە رەھبەرلىك بەنزىسىنىڭ تۆۋەنلە-
شىشىنى يەنمۇ كۈچەيتمەسلىكى چوڭ ئىش دەپ قاراپ، ئۇنى پارتكومىلارنىڭ كۈندۇلۈك موھىم
ئىش تەركىدىگە كىرگۈزۈپ، قەرەللىك مۇزاكىرە قىلىشى، ئەھۋالنى ئانالىز قىلىشى، مەسە-
لىلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇشى، چارىلارنى ئويلاپ چىقىشى كېرەك. رەھبىرىي ئەزالار ئېنىق
ئىش تەقسىماتى قىلىپ، بۇ خىزمەتنى ياخشى تۇتۇشقا مەسئۇل بولۇشى، ئاخىرىدىچە
چە مەسئۇل بولۇشى، تۇتۇپ تۇرۇپ ئېتىجە يارىتىشى كېرەك.

3) زىيالىلار سىياسىتىنى ئەمەللەشتۈرۈشتىكى كونكرېت مەسىلەرنى ئەستايىدىل ھەل
قىلىش كېرەك. يولداشلار مۇزاكىرە جەريانىدا يەنە مۇنداق قارىدى: نۆۋەتتە زىيالىلارسى-
ياسىتىنى ئەمەلىيەشتۈرۈشتە ساقلانغان بەزى كونكرېت مەسىلەرنى ئەستايىدىل مۇزاكىرە قىلىپ
ھەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ كونكرېت مەسىلەر مۇنۇلار:

(1) ئىددىيىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، توسالغۇنى تۈگىتىش لازىم. نۆۋەتتە زىيالىلار سى-
ياسىتىنى ئەمەلىيەشتۈرۈش خىزمىتىدە، پارتىيەمىز ئىچىدە ۋە جەمىيەتتە ئىككى خىل خاتا ئى-
ددىيىنىڭ كاشىلىسى ساقلانماقتا: بىر خىلى، مۇتلەق تەڭ تەقسىماتچىلىق ئىددىيىسى بولۇپ،
زىيالىلارنىڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلمىشتا، باشقا ئادەملەرنىڭ مەسىلىسىنىمۇ بىر تۈتاش ھەل قى-
لىش كېرەك، ئۇنداق بولمىسا ئادىللىق بولمايدۇ، نا مۇۋاپىق بولىدۇ، سۈنئىي ھالدا زىددىي-
يەت پەيدا قىلغانلىق بولىدۇ دەپ قاراش؛ يەنە بىر خىلى، "سول" خاتا ئىددىيە بولۇپ، زى-
يالىلاردىن تىۋەتتۈزى تەلەپ بولۇشنى تەلەپ قىلىش، زىيالىلارنى بۇ ئىللىتى بار،
ئۇ كەمچىلىكى بار دېيىشتىن ئىبارەت. ئۇلار زىيالىلارغا قارىتىلغان "سىياسى جەھەتتە تو-
لۇق ئىشىنىش، خىزمەت جەھەتتە يۈرەكلىك ئىشقا قويۇش، تۇرمۇش جەھەتتە كۆڭۈل بۆلۈش،
ئېتىۋار بېرىش" دېگەن سۆزنى تېخىچە چۈشىنەلمىگەن. بىز بۇ ئىككى خىل خاتا ئىددىيە ھەل
قىلىنمىسا، زىيالىلار سىياسىتىنى ئەمەلىيەشتۈرۈش خىزمىتى مۇقەررەر ھالدا كاشىلىغا ئۇچرايدۇ، مەسىلىنى ھەل قىلىش ناھايىتى قىيىنغا چۈشىدۇ، دەپ قارايمىز. شۇڭلاشقا، بىز سەۋىر-
چان ھالدا سۆز بىلەن قايىل قىلىش تەربىيىسى ئارقىلىق، زىيالىلارنىڭ 4 نى زامانىۋىلاش-
تۇرۇش قۇرۇلۇشىدىكى موھىم ئورنى ۋە رولىنى قايتا ـ قايتا ئەزاھلاپ، پۈتۈن پارتىيەمىز-
نى ۋە پۈتكۈل جەمىيىتىمىزنى زىيالىلار سىياسىتىنى ئەمەلىيەشتۈرۈشكە توغرا تونۇش ۋە پو-
زىتسىيىدە بولۇش، كۆپچىلىكنى بىلىمگە ۋە زىيالىلارغا ئەھمىيەت بېرىش، زىيالىلار سىيا-
سىتىنى ئەمەلىيەشتۈرۈش خىزمىتىنى ئورتاق ھالدا ئىلگىرى سۈرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قى-
لىشىمىز كېرەك.

(2) "سول" ئىددىيىۋى تەسىرلەرنى تۈگىتىپ، زىيالىلارنىڭ پارتىيەگە كىرىشى قىيىن بو-
لۇش مەسىلىسىنى پائال ھەل قىلىش لازىم. ھازىر، پارتىيە ئەزاسىلىق شەرتىنى ئاساسى
جەھەتتىن ھازىرلىغان بەزى زىيالىلارنىڭ پارتىيەگە كىرىشى مەسىلىسى ھەل بولمايۋاتىدۇ، بۇ-
نىڭدىكى ئاساسلىق سەۋەپ يەنىلا "سول" ئىددىيىۋى تەسىرىدىن ئىبارەت بولۇپ، بەزى زىيا-
لىلارنىڭ گەرچە ئىقتىدارى بار، خىزمەت ئىپادىسى ياخشى بولسىمۇ، لېكىن "سىياسى ئېڭى

تۆۋەن»، بەزىلەردىنمۇ كېلىپ چىقمىش يا خشى ئەمەس، ئىجتىمائى مۇناسىۋەتنى مۇرەككەپ ۋا-
ھاكازالار، دەپ قارىغان، شۇڭا ئۇلارنى پارتىيىگە قوبۇل قىلمىغان. بۇنداق «سول» ئىدىيىۋى
تەسىرلەرنى تۈگىتىش كېرەك، ئۇنداق بولمىسا، زىيالىلارنىڭ پارتىيىگە كىرىشى قىيىن بو-
لۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش قىيىنغا چۈشىدۇ. بىز چوقۇم زىيالىلارغا توغرا قارىشىمىز كې-
رەك، ئۇلارنىڭ ئاساسى ئېتىقادىنى ۋە ئاساسلىق تەرىپىنى كۆرۈشىمىز لازىم.
توقۇزى تەل بولۇشنى تەلەپ قىلمىشقا بولمايدۇ، ئىدىيىۋى ئاڭ بىلەن ئىنقىلاۋىي ئىش-
ۋازلىقنى، قىزىللىشىش بىلەن ئىختىساسلىشىشنى بىرلەشتۈرۈش لازىم. 4نى زامانىۋىلاشتۇرۇش
ئۈچۈن ئىخلاس بىلەن تىرىشىپ تۆھپە قوشۇشنىڭ ئۆزى ئىدىيىۋى ئېڭىنىڭ يۇقىرى بولغانلى-
غىنىڭ ئىپادىسى؛ بىز ئائىلە كېلىپ چىقىشىدا ئۆزىگە قاراش، ئىجتىمائى مۇناسىۋەتتەتە-
سىرگە قاراش، تارىخىي مەسىلىدە رېئال ئىپادىسىگە ئېتىۋار بىلەن قاراش پىرىنسىپىدا
چىڭ تۇرۇشىمىز كېرەك. بىز مۇشۇ مۇناسىۋەتلەرنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋالمىدىغانلا بولساق، زى-
يالىلارغا توغرا قارىيالايمىز، ئۇلار پارتىيە ئەزالىقىغا شەرتىنى ھازىرلىغاندا، ئۇلارنى پار-
تىيىگە ۋاقتىدا قوبۇل قىلالايمىز.

(3)زىيالىلار سىياسىتىنىڭ ئەمىلىلەشتۈرۈلۈشىنى يەنمۇ تەكشۈرۈپ، بىر تەرەپتىن تەك-
شۈرۈش، بىر تەرەپتىن تۈزىتىشتە چىڭ تۇرۇپ، ئەمىلىيىنى ئىش قىلىش-
نى، ئەمىلىي ئۇنۇم ھاسىل قىلىشنى تەكىتلەش لازىم. ئىلگىرى ۋىلايەت، ناھىيە ئىككى دەرىد-
جىلىك ئورگان خىزمەت گورۇپپىسى ئۈيۈشتۈرۈپ، زىيالىلار سىياسىتىنىڭ ئەمىلىلەشتۈرۈلۈشى-
نى بىر تۈتاش تەكشۈرۈش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، گەرچە مەلۇم ئۈتۈققا ئېرىشكەن بولساقمۇ،
لېكىن، بەزى مەسىلىلەر تېخى ئەمىلىلەشمىدى، بولۇپمۇ بەزى جايلار ۋە ئورۇنلار زىيالىلار
سىياسىتىنى ئەمىلىلەشتۈرۈشنىڭ گويا يۇقۇرىنىڭ ئىشى، ئۆزىنىڭ ئەمەس، ئۆزىنىڭ بىلەن مۇ-
ناسىۋەتسىز دەپ قاراپ، ھەل قىلالايدىغان مەسىلىلەرنىمۇ كەيىنگە سۈرەپ بېجىرمەيدىغان. مۇشۇنداق
ئەھۋالنى نەزەردە تۇتۇپ، بىز زىيالىلار سىياسىتىنىڭ ئەمىلىلەشتۈرۈلۈشىنى تەكشۈرۈش خىزمىتىنى
ئىلگىرىكى ۋىلايەت، ناھىيە ئىككى دەرىجىلىك ئورگان خىزمەت گورۇپپىسىنى بىر تۈتاش
تەشكىللەپ تەكشۈرۈشنى ئاساس قىلىشتىن ئۆز سىستېمىسى، ئۆز ئورنى تەكشۈرۈپ ئەمىلى-
لەشتۈرۈشنى ئاساس قىلىشقا ئۆزگەرتتۇق. تەكشۈرۈپ چىقىلغان مەسىلىلەرنى ھەر قايىسى
سىستېمىلار، ئورۇنلار چوڭقۇر تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ، كونكرېت تەھلىل قىلىشى لازىم.
ئۆز ئورنى ھەل قىلالايدىغانلىكى مەسىلىلەرگە قارىتا، مەخسۇس ئادەمنى مەسئۇل بولۇشقا
بېكىتىپ، چەكلىك مۇددەتتە ھەل قىلىشى لازىم. ئومۇملۇق خاراكتېرلىكە، سىستېما سەتچانلىققا
ئىگە مەسىلىلەرگە قارىتا مەخسۇس ئادەم ئېنىق تەكشۈرۈپ، تەدرىجى يۇقۇرىغا يوللاپ،
مۇزاكىرە قىلىپ ھەل قىلىش لازىم؛ ھازىرقى باسقۇچتا ھەل قىلىشقا شارائىت يوق مەسىلە-
لەر ئۈستىدە، بىر تەرەپتىن، زىيالىلارغا ئەھۋالنى ئېنىق ئىزاھلاپ، ئۇلارنىڭ چۈشىنىشىنى
قولغا كەلتۈرۈش لازىم، يەنە بىر تەرەپتىن، پائال تۈردە شارائىت يارىتىپ، ئىمكان قە-
دەر تېز ھەل قىلىشنى قولغا كەلتۈرۈش كېرەك، بىر تەرەپتىن تەكشۈرۈپ، بىر تەرەپتىن
تۈزىتىش، قۇرۇق گەپنى ئاز قىلىپ، ئەمىلىي ئىشنى كۆپ قىلىشتا چىڭ تۇرۇش لازىم. ۋىلا-
يەتلىك، ناھىيىلىك زىيالىلار سىياسىتىنى ئەمىلىلەشتۈرۈشكە رەھبەرلىك قىلىش گورۇپپىسى
ئىشخانىسى زىيالىلار سىياسىتىنى ئەمىلىلەشتۈرۈش ئەھۋالىنى نۇقتىلىق تەكشۈرۈشى، بولۇپ-
مۇ سىستېمىلار، ئورۇنلار نىڭ زىيالىلار سىياسىتىنى ئەمىلىلەشتۈرۈش داۋامىدا ئوتتۇرىغا

قويغان مەسىلىلەردىن ۋە شۇ مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشتىكى كونكرېت چارىلىرىنى ئومۇملاشتۇ - رۇپ تەھلىل قىلىش، مۇزاكىرە قىلىش كېرەك.

(4) زىيالىلار سىياسىتىنى ئەمەلىلەشتۈرۈشتە مۇھىم نوقتا بولۇشى لازىم، مۇتلەق تەك تەقسىماتچىلىقنى يولغا قويۇشقا بولمايدۇ. ۋىلايەتلىك دەرىجىلىك زىيالىلار تېخنىكا خادىملىرى جەمئى 19828 نەپەر، بۇنىڭ ئىچىدە يۇقۇرى دەرىجىلىك زىيالىلار 23 نەپەر، ئوتتۇرا دەرىجىلىك زىيالىلار 1194 نەپەر، تۆۋەن دەرىجىلىك زىيالىلار 18611 نەپەر. مۇشۇ ئەھۋالغا ئاساسەن، ھازىرقى مالىيە كۈچى، ماددىي كۈچ شارائىتىمىز، زىيالىلارنىڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتا، بىزدە پەرقلىنىدۇرۇش بولۇشى، موھىم نوقتا بولۇشى لازىم، ھەممىگە تەلەپنى بىر خىل قويۇشقا، مۇتلەق تەك تەقسىماتچىلىقنى يولغا قويۇشقا بولمايدۇ. موھىم نوقتا بولمىغاندا، تەك تەقسىماتچىلىق چارىسىنى قوللانغاندا، زىيالىلارنىڭ مەسىلىسىنى ھەل قىلىپ بولمايدۇ. بىز مۇنداق دەپ ھىساپلايمىز: ھازىرقى باسقۇچتا زىيالىلار سىياسىتى ئەمەلىلەشتۈرۈشتە، ئىنژېنېر ۋە يۇقۇرى دەرىجىلىك ئىنژېنېرغا باراۋەر كېلىدىغان پەن - تېخنىكا خادىملىرىنىڭ مەسىلىسىنى نوقتىلىق ھالدا ياخشى ھەل قىلىش لازىم؛ يارىمچى ئىنژېنېر ۋە تېخنىككە باراۋەر كېلىدىغان پەن - تېخنىكا خادىملىرىنىڭ مەسىلىسىنى شارائىت يارىتىپ، تەدرىجى ھەل قىلىش لازىم، مۇنداق قىلمىغاندا، مالىيە كۈچىنى، ماددىي كۈچنى توپلاپ، زىيالىلار ئارىسىدىكى تايانچ كۈچلەرنىڭ مەسىلىسىنى ياخشى ھەل قىلىپ، ئۇلارنىڭ 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدىكى ئاكتىپچانلىغىنى، تەشەببۇسكارلىغىنى ۋە ئىجاتچانلىغىنى تولۇق جارى قىلدۇرغىلى بولىدۇ.

(5) سىياسى ئىددىيىۋى خىزمەتنى كۈچەيتىپ، زىيالىلارغا ئۆز ئارا ھۆرمەت قىلىش، ئۆز ئارا ئۆگىنىش، ئۆز ئارا قوللاش، خەقنىڭ ئارتۇقچىلىغىدىن پايدىلىنىپ ئۆزىنىڭ يېتىشسىزلىكىنى تولدۇرۇش، 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدا ھەركىم تېگىشلىك تۆھپىسىنى قوشۇش ھەققىدە تەربىيە بېرىش لازىم. ھازىر ۋىلايەتلىمىزدىكى زىيالىلار قوشۇنىدا ئەنئەنىۋىي ئاز سانلىقلار يولداشلىرىنىڭ ئۆز ئارا ھۆرمەت قىلىشى، ئۆز ئارا قوللىشى يېتەرسىز. ھەتتا ئايرىملار ئۆستۈرۈش، ئەتىۋالاپ ئىشلەتمەش، پارتىيەگە كىرىش قاتارلىق مەسىلىلەردە ئۆز ئارا ئىچى تارلىق قىلغان، ئۆز ئارا قايىل بولۇشمىغان، ھەتتا كىچىك ھەركەتلەرنى ئېلىپ بارغان. بۇ، زىيالىلار سىياسىتىنى توغرا ئەمەلىلەشتۈرۈشتىكى بىر خىل كاشىلا ۋە توسالغۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، زىيالىلار سىياسىتىنى ئەمەلىلەشتۈرۈش خىزمىتىدە ئىددىيىۋى سىياسى خىزمەتنى ياخشى ئىشلەپ، زىيالىلارغا ھەم ئۆزىنى ۋە ئۆزگىنىڭ بىلىمىنى ھۆرمەتلەش، ھەم باشقىلارنىڭ بىلىمىنى ھۆرمەتلەش، ئۆز ئارا ئۆگىنىش، ئۆز ئارا قوللاش، خەقنىڭ ئارتۇقچىلىغىدىن پايدىلىنىپ ئۆزىنىڭ يېتىشسىزلىكىنى تولدۇرۇش، ئورتاق ئۆسۈش، ئوخشاش بولمىغان جەڭگىۋار ئورۇنلاردا 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئۈچۈن ئۆز تۆھپىسىنى قوشۇش ھەققىدە تەربىيە بېرىش كېرەك.

يولداش تەلمۇالدى توختىنىڭ قەشقەر ۋىلايەتلىك ئېغىر جىنايى ئىشلار جىنايى ھەرىكىتىگە قاتناشقان زەربە بېرىش كۈرىشىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ ، ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىدا بەرگەن دوكلادى (قىسقارتىلمىسى)

سىياسى ـ قانۇن سېپىدە مۇشۇنداق كاتتا، داغدۇغىلىق خىزمەت نەمۇنىچىلىرى يىغىنى چاقىرىش قەشقەر ۋىلايىتى ئۆچۈن ئېيتقاندا تېخى تۇنجى قېتىملىق ئىش. بۇ يىغىن جىنايى ئىشلار جىنايى ھەرىكىتىگە قاتناشقان زەربە بېرىش كۈرىشىدىكى ئىلغار مىيەت ئاماللىق تەرتىپىدە رۇشەن ياخشىلىنىش بارلىققا كەلگەن، تېچ، ئىتتىپاق بولغان سىياسى ۋەزىيەت يەنمۇ مۇستەھكەملەنگەن ۋە راۋاجلانغان، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئۆزلۈكسىز يېڭى نەتىجىلەرگە ئېرىشكەن چوڭ ياخشى ۋەزىيەت ئاستىدا چاقىرىلدى. يىغىنىڭ مەقسىدى ئىلغارلارنى داغدۇغىلىق تەقدىرلەش ئارقىلىق، كەلگۈسى ـ ساقچىلارنىڭ ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىنى روھىنى يەنمۇ ئۇرغۇتۇپ، كۈرەش ئىرادىسىنى قوزغاپ، ئۇنداق چەكلەشتىن ئىبارەت چەكلىۋار ئىستىلىنى جارى قىلدۇرۇپ، جىنايى ئىشلار جىنايى ھەرىكىتىگە قاتناشقان زەربە بېرىش كۈرىشىنى چوڭقۇر قانات يايدۇرۇشقا تەشكىللەش ۋەسىيەرۇھىرقىلىشتىن ئىبارەت.

تۆۋەندە، مەن ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ تاپشۇرۇغىغا بىنائەن، يىغىنغا دوكلات بېرىمەن.

1. جىنايى ئىشلار جىنايى ھەرىكىتىگە قاتناشقان زەربە بېرىش كۈرىشىدە قولغا كەلگەن ئاساسلىق نەتىجىلەر.

بىز جىنايى ئىشلار جىنايى ھەرىكىتىگە قاتناشقان زەربە بېرىش كۈرىشىنى بۇ تۇر 8 ـ ئايـنىڭ ئاخىرىدا ۋىلايەت بويىچە ئومۇمىيۈزلۈك قانات يايدۇرغان ئىدۇق. بىر يىل ئىككى ئاي جىددى جەڭ قىلىش ئارقىلىق، ناھايىتى زور نەتىجىنى قولغا كەلتۈردۇق، ناھايىتى ياخشى ئۇنۇمگە ئېرىشتۇق.

1) ئېغىر جىنايى ئىشلار جىنايە تېجىلىرىگە زەربە بېرىش كۈچلۈك بولماسلىق خاھىشى تۇرىتتۇرۇلمىدى. قولغا ئېلىنغان، ئەمگەك بىلەن تەربىيىلەنگەن، مەمۇرى جەھەتتىن تۇتۇپ تۇرۇلغان، شىكايەت قىلىنغان، ھۆكۈم ئېلان قىلىنغان كىشىلەرنىڭ سانى ۋىلايىتىمىزدىكى ئومۇمى نوپۇسنىڭ ئون مىڭدىن 8.07 سىنى ئىگىلەيدۇ. قانۇن بويىچە تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىنغان ئېغىر جىنايى ئىشلار جىنايە تېجىلىرىنىڭ يىغىنۇرۇلغان، قولغا ئېلىنغان كىشىلەر سانىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى ئىگىلەيدۇ. جىنايىتى ئېغىر، خەلقنىڭ غەزىۋىنى ئىنتايىن كۈچلۈك بولغان بىر تۈركۈم جىنايە تېجىلەر ئۆلتۈرۈلۈپ، ھەركەزنىڭ قانۇن بويىچە قاتتىق بولۇش، تېز بولۇش قانۇنىنىڭ توغرا ئىزچىللاشتۇرۇلدى.

2) تېچ بولماسلىقنىڭ بىر تۈركۈم ئامىللىرى تۈگىتىلدى. مىڭدىن ئارتۇق ئىنزا پاش قىلىنغان بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە بىر تۈركۈمى چوڭ ئىنزا، موھىم ئىنزا ۋە بىر تۈركۈمى ئۇزاق ۋاقىتتىن بۇيان رازۋېدكا قىلىنىپ پاش بولماي يىغىلىپ قالغان ئىنزىلەر ئىدى، جىنايە تېجىلەر كۈرۈھىدىن بىر نەچچە ئونى تارمار قىلىندى، زور بىر تۈركۈم گۇرۇھ ئۇنـ

مۇرلىرى يەمۇبلىمندى، قولغا ئېلىندى. قولغا چۈشۈرۈلگەن قورال 8 تال، ئوق 4104 پاي، گـ
رانات 23 دانە، پارتلاتقۇچ دورا 265 كىلوگىرام، كاپسۇل 294 تال، پىلىمك 74 مېتىر، قا ـ
تىللىق سايمىنى 14 دانە، يەنە يەمۇبلىمنغان نەچچە 53 كىلوگىرام، قايتـۇرۇۋېلىنىشقان ئۇلاغ
190 تۇياق، زالاق مال، زالاق پۇل جەمئى 240 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق.

3) جىنايەتچىلەرنىڭ ئۆسۈپ كەتكەن خورىكى ئېلىۋېتىلدى، جەمىيەت ئامانلىق تەر ـ
تىۋى رۇشەن ياخشىلاندى. "قاتتىق زەربە بېرىش" كۈرىشىدىن بۇرۇنقى ۋە كېيىنكى ئەھۋالـ
نى سېلىشتۇرغاندا، ۋىلايەت بويىچە جىنايى ئىشلار ئەنزىسىنىڭ يۇز بېرىش سانى 33.2%
تۆۋەنلىدى، بۇ نىڭ ئىچىدە چوڭ ئەنزە، مۇھىم ئەنزە 18% تۆۋەنلىدى، 1983ـ يىلى يۇز بەر ـ
گەن ئەدرە سانى تارىختا ئەنزە ئازراق يۇز بەرگەن 1963ـ يىلدىكى سەۋىيىگە يېقىنلاشتى،
تارىختا ئەنزە ئەڭ كۆپ يۇز بەرگەن 1974ـ يىلدىكىدىن تەخمىنەن كۆپ تۆۋەنلىدى. ئامانـ
لىق ئەنزىلىرىنىڭ رۇشەن ئازايدى، ا ـ ئايدىن 9ـ ئايغىچە، ئامانلىق ئەنزىسى 1983ـ يىلـ
دىكى شۇ مەزگىلدىكىدىن 28% ئازايدى. بولۇپمۇ، جامائەت تەرتىۋىنى قالايمىقانلاشتۇرۇش،
لۇكچەكلىك قىلىش، ئايالارنى ھاقارەتلەش، شەھۋانە كىتاپ، سۈرەتلەر ۋە ئۇنىڭ لېنـ
تىلىرىنى تارقىتىش ۋە كۆچۈرۈش قاتارلىق ئەنزىلەر بىر قەدەر زور ھەجىمدە تۆۋەنلىدى.
بۇنداق رەزىل ھادىسە ۋە جىنايى قىلمىشلارنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلىشىغا ئامانلىقنى ۋە ئۇنىڭغا
زەربە بېرىدىگە تىلمىگى مەنىۋى بۇلغىنىشنى تۈگىتىش، ئىجتىمائى كەيپىياتنى پاكلاشتۇرۇشتا
كۆزگە كۆرۈنەرلىك رول ئويناندى.

4) جىنايەتچىلەرگە تەھلىكە سېلىندى. ئاممىنىڭ بىخەتەرلىك تۇيغۇسى ۋە جىنايەتچـ
لەر بىلەن كۈرەش قىلىش ئاكتىپچانلىقى كۈچەيدى. ۋىلايەت بويىچە ئىلگىرى ـ كېيىن بو ـ
لۇپ 580 جىنايەتچى سىياسى قانۇن، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگانلىرىغا ئەنزىسىنى تاپ ـ
شۇرۇپ باش ئەگدى. قانۇنغا خىلاپلىق قىلىپ جىنايەت ئۆتكۈزگەن 460 نەپەردىن ئارتۇق
كىشى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئىدارە ياكى ئاساسى قاتلام تەشكىلاتلىرىغا مەسىلە تاپشۇردى.
ئاممە ئۆزلۈكىدىن ئاپىرىپ بەرگەن جىنايەتچىلەر 36 نەپەر، پاش قىلغان جىنايەت يېـ
ئۈچى 1200 پارچىدىن ئارتۇق، پاش قىلغان جىنايەتچىلەر 1400 دىن ئارتۇق ئادەم (قېتىم)
بولۇپ، جىنايەتچىلەر بىلەن كۈرەش قىلىشتا كىشىنى تەسىرلەندۈرىدىغان نۇرغۇن ئىش
ئىزلار مەيدانغا كەلدى.

5) ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزەشتىكى باشتا تەدبىرلەرنىڭ ئەملىلىشىشى ئالغا سىلجىتىلدى.
ئازغان ياش ـ ئۆسمۈرلەرنىڭ ھۆتلەق كۆپ ساندىكىلىرى ئەشۇنداق كېتىۋېرىشىنىڭ خەتەر ـ
لىك ئىكەنلىگىنى تونۇپ يېتىپ، نەسىھەت ۋە يارەمنى قوبۇل قىلمىشنى خالايدىغان بولدى.
ئورگانلارنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئامانلىقنى باشقۇرۇش يەنىمۇ كۈچەيدى، ئىنتىزامغا، قا ـ
نۇنغا رىئايە قىلمايدىغانلار كۆپەيدى، قانۇنغا خىلاپلىق قىلىپ ئىنتىزامنى بۇزىدىغانلار ئا ـ
زايدى؛ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغدايدىغانلار كۆپەيدى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا بۇز ـ
غۇنچىلىق قىلمايدىغانلار ئازايدى؛ ماجرا تۇغۇلغاندا كېلىشتۇرۇش خىزمىتىنى ئىشلەيدىغانلار
كۆپەيدى، لاغايلاپ يۈرىدىغانلار ئازايدى؛ كۆپ ساندىكى ئورۇنلار بىخەتەرلىكنى قوغداش
خىزمىتىگە تەھىيەت بېرىدىغان بولدى.

6) پۇتۇن پارتىيە جەمىيىتى ئاما نلىغىنى تۇتىدىغان جانلىق ۋەزىيىەت شەكىللە ئىدى. ھەر دەرىجىلىك پارتكوملار "پارتكوم رەھبەرلىك قىلىش، پۇتۇن پارتىيە ھەركەتكە كېلىش، باشلىق مەسئۇل بولۇش، ئۆزى قول تەۋرەتمەش" تەن ئىمارەت خىزمەت فاكچىنىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، بىر تۇتاش رەھبەرلىك قىلىپ، بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇپ، بىر تۇتاش ھەركەتلىنىپ، تۇجۇپىلەپ تەشكىللەپ، تۇجۇپىلەپ يېتەكچىلىك قىلىپ، كۈرەشنىڭ ئوڭۇشلۇق ئىلگىرىلىشىگە كاپالەتلىك قىلدى. ھەر قايسى تارماقلار ئادەم كۈچى، مالىيە كۈچى جەھەتتىن زور كۈچ بىلەن ياردەم بېرىپ، راسخوت يېتىشىەسلىك مەسىلىسىنى ۋە سولاپ قويۇش ئورنى، ئەمگەك بىلەن تەربىيەلەش ئورنى مەسىلىسىنى ھەل قىلىپ بەردى، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى، شۇ جايدا تۇرۇشلۇق ئارمىيە ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ يەكدىللىك بىلەن ياردەملىشىشىگە تايانغانلىقىمىز ئۈچۈن، كۈرىشىمىز مۇشۇنداق زور غەلىبىگە ئېرىشە لىدى.

7) پارتىيە ئىستىلى، جەمىيەت كەيپىياتىنىڭ ياخشىلىنىشى ئىلگىرى سۈرۈلدى. ھازىر، بىزنىڭ بۇ كۆپمىللەتلىك ۋىلايىتىمىزدە، "ئىككى ئايرىلالماسلىق" ئىدىيىسى كىشىلەر قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالدى. "مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنى قوغداش شەرەپلىك" ئىكەنلىگى جەمىيەتنىڭ ياخشى خىسلىتى بولۇپ شەكىللەندى. بۇ يىل كىرگەندىن بۇيان، تەشەببۇسكارلىق يۇقىرىلا تۆزۈلگەن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى تەھدىتنامىسى 7271 نۇسخە، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى بويىچە دوستلۇق ئورناتقان كوللېكتىپ 298 جۈپ، شەخس 5689 جۈپ بولدى.

ئەمىلىيەت ئىسپاتلىدىكى، جىنايى ئىشلار جىنايى ھەرىكىتىگە قاتتىق زەربە بېرىشتىن ئىبارەت بۇ كۈرەش جەمىيەت ئاما نلىغىنىڭ تۇپتىن ياخشىلىنىشىغا پايدىلىق، سوتسىيالىستىك قانۇن - تۈزۈمىنى كۈچەيتىشكە پايدىلىق، ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزۇشتىكى تۇرلۇك تەدبىرلەرنىڭ ئەملىلىشىشىنىڭ ئالغا سىلجىشىغا پايدىلىق، سوتسىيالىستىك مادىي مەدەنىيەت ۋەمەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىشقا پايدىلىق بولۇپ،"3 نىڭ تۇپتىن ياخشىلىنىشى" نى ئىلگىرى سۈرۈپ، دۆلەتنىڭ ئۇزۇن مۇددەت خاتىرجەم بولۇشىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتىكى مۇھىم رولىنى بارغانسېرى رۇشەن ھالدا نامايەن قىلدى.

2. سىياسى قانۇن قوشۇنىمىز- پارتىيە ۋە خەلق ئىشىنىدىغان، جەڭگىۋارلىقتا ئەگە قوشۇن.

"قاتتىق زەربە بېرىش" كۈرىشىنىڭ تۇشىدا - تۇش خەلىمىسى پارتىيە ھەرىكىزىي كومىتېتىنىڭ تۇغرا فاكچىن، سىياسەتلىرىنىڭ يېتەكچىلىگىدە، ھەر دەرىجىلىك پارتكوملار نىڭ قۇدرەتلىك رەھبەرلىگىدە، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ كۈچلۈك قوللىشى ۋە كەڭ سىياسى-قانۇن كادىر - ساقچىلىرىنىڭ جاپالىق كۈرەش قىلىشىغا تايىنىپ قولغا كەلتۈرۈلگەن. بۇ كۈرەش جەريانىدا، كەڭ كادىر - ساقچىلار بۈيرۇقنا بويسۇنۇپ، قوماندانلىقنا ئىتائەت قىلىپ، چاقماقغان ھامان يېتىپ كېلىپ، كەسىلا جەڭ قىلالايدىغان، جەڭ قىلسىلا غەلىبىنى قولغا كەلتۈرەلەيدىغان يۈكسەك سىياسى مەسئۇلىيەتچانلىق ۋە ئىنقىلاۋىي ناكتىپچانلىقنى ئىپادىلىدى، چەبدەس - باتۇر بولۇپ، قۇربان بولۇشتىن قورقمايدىغان ئىنقىلاۋى روھ بىلەن، تىلىلاردا داستان قىلىشقا ئەرزىيدىغان تەسىرلىك ئىش - ئىزلارنى يارىتتى، مۇرەمە تلەشكە،

ئەزەتلەشكە ئەرزىيدىغان ئاھايىتى كۆپ قەھرىمان ـ ئەمۇنچىلارمەيدانغاكەلدى. ئاساسـ لىق ئىمپادىلىرى تۆۋەندىكى 5 جەھەتتىن ئىبارەت:

1) ئومۇمنى دەپ ئۆزىنى ئۇنتۇپ، باتۇرلۇق بىلەن كۆرەش قىلدى. كەلگ كادىرـ ساقـ چىلار قانۇن بويىچە "قاتتىق بولۇش، تېز بولۇش" فاكىجىنىنى ئەزچىللاشتۇرۇشقا ئىددىيە، ھەركىتىدە پارتىيە ھەركىزىي كومىتېتى بىلەن سىياسى جەھەتتە بىردەكلىكنى ساقلاش مەـ سىلىسى سۇپىتىدە مۇئامىلە قىلىپ، پارتىيە قەيەرگە بۇيرۇسا، شۇ يەرگە بېرىپ كۆرەش قىلـ دى، تەشكىلدىن تەقسىم قىلىپ بەرگەن ۋەزىپىلەرنى بارلىق ئامال بىلەن ئورۇنلىدى. بۇ يىل 2ـ ئايدا، ھەر قاتلىمنى ئەنزىسىنى پاش قىلىش ئۈچۈن، يەكەن ناھىيىلىك چاماڭەت خەۋپـ سىزلىك ئىدارىسىنىڭ باشلىغى يولداش ئابلا ھامۇت 4 نەپەر رازۋېتچىكنى باشلاپ، چېلىقـ تۇرغان يېپ ئۈچىنى قويۇپ بەرمەي چىڭ تۇتۇپ، ئۇدا 3 كۈن جاسارەتلىك بىلەن جەڭ قىـ لىپ، 27 چوڭ ئەتراپتىنى زىيارەت قىلىپ، 100 كىلومېتىردىن ئارتۇق يول بېسىپ، ئاخىرى قاـ تىلىنى قولغا چۈشۈردى. بۇلتۇر 10ـ ئايدا، قاغىلىقتا 82 تۈياق قوي ئوغۇرلىنىشتەك چوڭ ئەنزە يۈز بەرگەندە، جىنايى ئىشلار ساقچىسى يولداش ھېزدىم ياقۇپ ئاممىنىڭ مەنپەئەتـ نى مۇھىم بىلىپ، بارلىق ئامالار بىلەن يېپ ئۈچىنى تەكشۈرۈپ، قوسىغىنىڭ ئاچقانلىقىنى بەرداشلىق بېرىپ، 110 كىلومېتىردىن ئارتۇق يەرگىچە ئىزىددىن قوغلاپ زەربە بېرىپ، 3كۈن ئىچىدە جىنايەتچىنى تۇتۇۋېلىپ، قويلارنى قايتۇرۇپ كەلدى. مەيلى جاماڭەت خەۋپسىزلىك جەڭچىلىرى بولسۇن، ياكى ئەدلىيە كادىرلىرى بولسۇن، كۆپچىلىكنىڭ ئويلايدىغىنى بەرىبەرـ دىن چىقىپ، كۆچىنى بىر يەرگە ئىشلىتىپ، كېچە ـ كۈندۈز ھاردىم ـ تالدىم دېمەي جەڭقىلـ دى. تەكشۈرۈش، تەكتىنى ئىگە للەش، رازۋېتكا قىلىش، تىرگاۋ قىلىش، شىكايەت قىلىش، ھۆكۈم چىقىرىش قاتارلىق ھەر قايسى باسقۇچتا، ھەمىيلەن ئاخلىق ھالدا قانۇن بويىچە ئىش بېجىرىشنى ھەركىتىنىڭ ممزانى قىلدى، ئەقەللى تۈزۈملەرنمۇ قاتتىق ئىجرا قىلـدى: كەلگ كادىر ـ ساقچىلار ئۆزىدىگە مۇشۇنداق يۇقۇرى ئۆلچەم بىلەن تەلەپ قويغانلىغىئۈچۈن، بۇ قوشۇنمىز ئىددىيىدە تاۋلىنىش، خىزمەت ئىستىلى ئۈزلۈكسىز يۇقۇرى كۆتىرىلىش ئىمكاـ نىيىتىگە ئىگە بولۇپ، ئارقىمۇـ ئارقا غەلىبىگە ئېرىشتى.

2) جاسارەتلىك، قەيسەر، پىداكار بولدى. بۇ يىل 6ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى، جاماڭەت خەۋپسىزلىك باشقارمىسىنىڭ كادىر ـ ساقچىلىرى ئاتۇش ناھىيىسىنىڭ ئۇستۇن ئاتۇش تەـ ۋەسىدە قاچقان قاتىل ساۋ خۇڭگۇاڭنىڭ ۋە جىنايەتچى تاڭ كىچۈەننى توسۇپ قولغاچۈشۈرمەكـ چى بولۇۋاتقاندا، ئىككى جىنايەتچىنىڭ ئۇلۇغچات ناھىيىسىگە قېچىپ بېرىپ تەرسالىق بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىۋاتقانلىغىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، جەڭگە قاتنىشىپ ياردەم بېرىشـ نى ئارقا ـ ئارقىدىن تەلەپ قىلىشتى. جەڭگە قاتناشقان 2 ـ ئود لېنىيىدىكى بارلىق جەڭـ چىلەر ئاپتوموبىلدىن چۈشۈپلا جەڭگە كىرىشىپ، ھايا تىنىڭ خەۋپكە ئۇچرىشىدىن قورقماي، جىنايەتچى ساۋ خۇڭگۇاڭنىڭ يوشۇرۇنىۋاتقان جايىنى ئېنىقلىدى. كادىرساقچىلاردىن شېـ شىنتاڭ، جاۋ داجۇڭ، لى فەن، لىۋ شياۋجۇن قاتارلىق 8 كىشى ئۆز ھايا تىنى قىلچە ئويلىماسـ تىن، ئۆگزىگە چىقىپ، جىنايەتچى ساۋ خۇڭگۇاڭنى كەپقىلىپ، سىياسى ھۆجۇمنى تاكى جەڭ باشلانغىچە ئېلىپ باردى. قوماندانلىق ئىشتاۋى جىنايەتچى ساۋ خۇڭگۇاڭنى قورشاپ يوقـ

تمش بۇيرۇغىنى چىتارغاندىن كېيىن، جىنايەتچى ساۋ خۇگۇالۇ يوشۇرۇنمۇالغان ھويلا ئىچىدە مۇكۇنۇپ تۇرغان 2- ئود لېنىيە جەڭچىلىرى ئالاقزادىلىك بىلەن سىرتقا قاچقان جىنايەتچى ساۋ خۇگۇالۇنى تەڭلا ئوق چىقىرىپ، جىنايىتى چېكىدىن ئاشقان بۇ جىنايەتچىنى ئېتىپ ئۆلتۈرۈپ، خەلق ئۆچۈن خىزمەت كۆرسەتتى. 6- ئاينىڭ 19 - كۈنى، پەيلو دېخانچىلىق مەبدانىدىن قاچقان، ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىلمۇاتقان 6 نەپەر جىنايەتچى مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ ئاۋات كوممۇناسىغا بارغاندا، ئامانلىق قوغداش نەمۇنچىسى مۇئمن مەسكىن ۋە كوممۇنىنىڭ ئەدلىيە ياردەمچىسى يولداش كېرىم ئابلا ھۇشيارلىق بىلەن ئۇلارنىڭ پېيىگە چۈشۈپ، باتۇرلۇق بىلەن قوغلاپ، قاچقۇنچى جىنايەتچىلەر بىلەن پىداكارانە ئېلىشتى. يولداش مۇئمن مەسكىننىڭ قولىنى جىنايەتچى چىشلەپ يارا قىلسىمۇ تىكەن بولسىمۇ، قولىنى قويمۇغىنى، ئاخىرى كەڭ ئاممىنىڭ ياردىمى بىلەن، قاچقۇنچى جىنايەتچىلەرنىڭ بىرىنىمۇ تۇردىن چۈشۈرۈپ قويمايمەمىسىنى تۇتتى.

3) بىجانىدىللىق بىلەن ئىشلەپ، خىزمەت بۇرچىنى تولۇق ئادا قىلدى. پەيزىۋات ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى يولداش تۇرسۇن روزى 2 قېتىم شەرەپ بىلەن بىرىنچى دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتكەن پىشقەدەم نەمۇنچى ئىدى، «قاتتىق زەربە بېرىش» كۈرىشى جەريانىدا، ئۇ كادىر - ساقچىلارنى يېتەكلەپ، ئەھۋال مۇرەككەپ بولغان پەيزىۋات باش مەيدان قاتارلىق 4 ئورۇندا تەكتىنى ئېنىقلاپ تەكشۈرۈپ، 19 نەپەر جىنايەتچىنى قېبزىپ چىقتى؛ ئۇنىڭ يېتەكلىشى ۋە قوماندانلىقىدا، بۇلتۇر 9 - ئايدىن ھازىرغىچە، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، قاتىللىق ئەنزىسىدىن ئىككىسى، باشقۇنچىلىق ئەنزىسىدىن تۆتى پاش قىلىندى، جىنايەتچىدىن 13ى قولغا چۈشۈرۈلدى، ئۇ يېڭى خىزمەت كۆرسەتتى. پوسكام ناھىيىلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى يولداش ئابدىكېرىم داۋۇت كەسىل تۇرۇپمۇ خىزمەتنى قەتئىي داۋاملاشتۇردى، بىر يىل ئىچىدە سوت مەھكىمىسى بېجىرگەن 77 ئەنزىدىن ئۇ 21 پارچە ئەنزىنى بېجىرىشكە بىۋاسىتە قاتناشتى، ئۇ يەنە جازا ئۆلچەش مۇڭاپىق بولمىغان ۋە خاراكتېرىنى بېكىتىش توغرا بولمىغان ئەنزىدىن8 نى تۈزۈتۈپ، بىر رەھبىرى كادىر ئوينىشتا تېگىشلىك بولغان باشلامچىلىق ۋە نەمۇنىلىك رولىنى ئوينىدى.

4) نوچىلارغا چېقىلمىشتا جۇرئەت قىلىپ، قانۇننى ئىجرا قىلىشتا چىڭ بولدى. پوسكام ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىك كادىرى يولداش تادىر تۇردى بىر پارچە باسقۇنچىلىق ئەنزىسىنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش ۋاقتىدا، مەلۇم كوممۇنىدىكى رەھبىرى كادىر ئۇنى جىنايەتچىگە كەڭچىلىك قىلمىشتا دەۋەت قىلغان ھەمدە مەنسەپ بېرىشنى ۋەدە قىلىش يولى بىلەن نازدۇرماقچى بولغان. يولداش قادىر تۇردى تەھدىتتىن قورقماي، ھەققانىي سۆزلەر بىلەن رەت قىلىپ، بۇ جىنايەتچىنى نانۇن بويىچە قولغا ئالدۇرۇپ بىر تەرەپ قىلغان. تەشقەر شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ كادىرى يولداش روزى ساۋۇت رەھبىرى كادىرلارنىڭ پەرزەنتلىرىگە چېتىشلىق بولغان ئىككى قېتىملىق لۆكپەكلىك، باسقۇنچىلىق قىلمىش ئەنزىسىگە قاراتتا، ئايرىم يولداشلارنىڭ ئىددىيىسىدە ئەندىشە بولۇپ، ئەنزىنى بېجىرىشكە جۇرئەت قىلالمىغان ۋاقىتتا، تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئەنزىنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ، ھەر تەرەپتىن كەلگەن كاشىلا ۋە توسقۇنلۇقتا تاقابىل تۇرۇپ، بۇ ئىككى ئەنزىنى قانۇن بويىچە توغرا تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىپ، ئاممىنىڭ ياخشى باھاسىغا سازاۋەر بولدى.

5) خەۋپ- خەتەرگە قارىماي ئاپەتتىن قۇتقۇزۇپ، خەلق ئۈچۈن قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ بەردى. 2 - ئاينىڭ 26 - كۈنى كەچتە، 10 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم خەلق مەيدانىدا يا-ئۇس بايرىمىنى خۇشال - خۇرام ئۆتكۈزۈۋاتقاندا، مەيداندىكى رەئىس مۇنبىرىنىڭ تېمى ئۇشتۇمتۇت ئۆرۈلۈپ كېتىپ، بەزى ئادەملەر تامنىڭ تېگىدە قالدى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا بىر خەتەر-لىك پەيتتە، مەيداننىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا تارقىلىپ يۈرگەن 300 دىن ئارتۇق جامائەت خەۋپسىزلىك خادىملىرى، قوراللىق ساقچىلار دەرھال ئۇ يەرگە ئۆزىنى ئېتىپ، قىزتقۇزۇشقا كىرىشىپ، بەدىنى بىلەن ئادەم تېنى ھاسىل قىلىپ، قىستاپ كېلىۋاتقان كىشىلەرنى توسۇ-ۋېلىپ، قىستى - قىستاڭ بولۇپ كەتكەن قالايمىقان ۋەزىيەتنى كونترول قىلغاچقا، قۇتقۇ-زۇش خىزمىتى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلدى. كەڭ كاددىر-ساقچىلار ھايات ئامانى بىلەن كا-رى بولماي، خەتەرنى ئۆزىگە قالدۇردى. يارىلانغان، قىيىنچىلىققا ئۇچرىغان ئاممىنى پىشـ شىق خىش، سېمونت تاختاي ئاستىدىن تاتىلاپ يۈرۈپ قۇتقۇزۇپ چىققانلىرى ئۈچۈن، بەزى جەڭچىلەرنىڭ ئىككى قولىدىن قان چىقىپ كەتتى. بەزى جەڭچىلەر يارىلانغان 10 نەچچە ئاممىنى يۆدەپ چىقىپ، ئۆزىنى ئۇنتۇشتەك يۈكسەك پەزىلەتنى ئىپادىلىدى.

ئۇرغۇنلىغان ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەرنىڭ مەيدانغا كەلگەنلىگىنى مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان ھالدا ئىسپاتلىدىكى، سىياسىي- قانۇن قوشۇنىمىز- پارتىيىمىگە سادىق، خەلققە سادىق قوشۇن. بۇ قېتىمقى يىغىندا تەقدىرلەنگەن ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلـ غار شەخسلەر سىياسىي- قانۇن قوشۇنىمىزدىكى تايانچ ئاكتىپلار ۋە مۇنەۋۋەر ۋەكىلـ لەر. ئۇلارنىڭ ئىلغار ئىش ئىزلىرى بارلىق كادىر، ساقچىلار ئۈچۈن ئۈلگە تىكلەپ بەردى، ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە پۈتۈن ۋىلايەتتىكى كەڭ كادىر - ساقچىلارنى ئۇلار-دىن ئۆگىنىشكە چاقىرىدۇ. ئۇلارنىڭ پارتىيە، ۋەتەن، خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىستىك قۇرۇ-لۇشنى قوغداش ئۈچۈن، پۈتۈن نىيىتىنى خىزمەتكە بېغىشلىغان ئالىجانابانە پەزىلىتىنى ئۆگـ ىنىپ، ئۆزىنىڭ بارلىق زېھنىنى ۋە ئەقىل- پاراسىتىنى "4 لەشتۇرۇش" قۇرۇلۇشـ دىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار ئىشتا تەقدىم قىلايلى! ئۇلارنىڭ بۈيرۇقىغا بويسۇنۇش، قوماندا-لىققا ئىتائەت قىلىش، جاسارەتلىك، قەيسەر بولۇش، ئىگىلمەسلىك - سۈنىمالىق، جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ كۈرەش قىلىشتەك ئىنقىلابىي روھىنى ئۆگىنىپ، تىرىشچانلىق بىلەن ئۆگـ ىنىپ، ئۆزىنىڭ ئۇنتۇغان ھالدا خىزمەت قىلىپ، جاسارەت بىلەن كۆچۈنۈپ ئىشلەپ، خىز-مەتنى تېخىمۇ كۆرۈنەرلىك ھالدا ئىشلەيلى! ئۇلارنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىش، ھەر ۋاقىت پارتىيە ۋە خەلقنىڭ مەنپەئەتىنى ئويلاش، خەتەر ۋە قىيىنچىلىقنى ئۆزىگە قالدۇرۇپ قوبۇش، بەخەتەرلىك ۋە قۇلايلىقنى باشقىلارغا ئۆتۈنۈپ بېرىشتەك كومۇنىستىك خىسلىتىنى ئۆگىنىپ، ئاممىنى ھالدا شەخسى مەنپەئەتنى كوللېكتىپ مەنپەئەتىگە بويسۇندۇرۇپ، ئاممىغا كۆڭۈل بۆلۈشنى شەخسىگە كۆڭۈل بۆلۈشتىن ئەلا بىلىپ، جاندىللىمىز بىلەن خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىپ، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى قوغداشنىڭ ئەڭ ئالدىنقى سەپىدە جۇشقۇنلۇق بىلەن كۈرەش قىلايلى.

ئىلغارلاردىن ئۆگىنىش، ئىلغارلارغا يېتىشىۋېلىش ۋە ئۇلاردىن ئۆتۈپ كېتىش پائالـ يىتى نارقىلىق، ۋىلايىتىمىزنىڭ سىياسىي-قانۇن قوشۇنى قۇرۇلۇشىنى يەنىمۇ كۈچەيتىپ، كا-دىر - ساقچىلارنىڭ سىياسىي سۈپىتىنى ۋە كەسپىي سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، بۇ قوشۇننى

هەقىقى تۈردە سىياسىـ ئىدىيەدە كۆچلۈك، كەسپىنى مۇكەممەل بىلىدىغان، خەلق ياخشى كۆردىـ دىغان، دۇشمەنلەر قورقىدىغان، جەڭگىۋار لىققا ئىگە قوشۇن قىلىپ قۇرۇپ چىقىشىمىز لازىم.

3 . نەتىجىنى جارى قىلىدۇرۇپ، روھنى ئۇرغۇتۇپ، "قاتتىق زەربە بېرىش" كۆرىشىنى چوڭقۇر قانات يايدۇرايلى (قىسقارتىلدى).

سىياسى قانۇن خىزمىتىدە يېڭى ۋەزىيەت يارىتىش ئۈچۈن، ھەر دەرىجىلىك سىياسىـ قانۇن، جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگانلىرى ئۆزىنى ئاكتىق ھالدا ھەر دەرىجىلىك پارتكومـ لارنىڭ رەھبەرلىكى ئاستىغا قويۇپ، كەڭ كاددر ـ ساقچىلارنى پارتىيىنىڭ 12 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 ـ ئومۇمى يىغىنى ھۆججەتلىرىنى چوڭقۇر، ياخشى ئۆگىنىشـكە ئۇيۇشتۇرۇپ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن سىياسى جەھەتتە بىرەكسلىكنى ساقلاپ، ئىقتىسادىيئۆزۈلمە ئىسلاھاتنىغا بويسۇنۇپ، ئىقتىسادىيئۆزۈلمە ئىسلاھاتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىپ، پارتىيە مەركىزى كومىتېتىنىڭ جىنايى ئىشلار جىنايى مەركىتىگە قاتتىق زەربە بېرىش توغرىسىدىكى فاكىچىن ـ سىياسەتلىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك، توغرا ئىزچىللاشتۇرۇشى؛ ئاممىۋى لۈشىيەن بىلەن كەسپىيخىزمەتنى بىرلەشتۈرۈشنى يولغا قويۇپ، قانۇن بويىچە ئىش بېجىرىپ، دۇشمەنگە زەربە بېرىش، خەلقنى قوغداشتىن ئىبارەت فونـ كىتسىيىلىك رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇشى؛ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنى، رەھبەرلىك بەنزىـ نىڭ ئىتتىپاقلىغىنى، سىياسىـ قانۇن، جامائەت خەۋپسىزلىك قوشۇنىنىڭ ئىتتىپاقلىغىنى يەـ نىمۇ كۈچەيتىشى؛ ھەر بىر كاددر ـ ساقچىنىڭ ئىجات قىلىش ئىقتىدارىنى، مەسئۇل بولۇش روھىنى ۋە ئاۋانگارتلىق، نەمۇنىلىك رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇشى؛ يەنىمۇ ئىلگىرىدـ لىگەن ھالدا روھنى ئۇرغۇتۇپ، كۆرەش ئىرادىسىنى قوزغاپ، خىزمەت بۇرچىنى تولۇق ئادا قىلىپ، ئىتتىپاقلىشىپ كۆرەش قىلىپ، جەمئىيەت ئامانلىغىدا تۇيۇقسىز ياخشىلىنىش بولۇشىنى ئىمكان قەدەر تېز ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۆپلەپ تۆھپە قوشىشى لازىم (جاڭ يى).

يولداش ئىمىن توختىنىڭ ۋىلايەتكە بىۋاستە قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ ئىنتىزام تەكشۈرۈش خىزمىتى يىغىنىدا قىلغان خۇلاسە سۆزى (قىسقارتىلمىسى)

(1984 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى)

ۋىلايەتكە بىۋاستە قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ ئىنتىزام تەكشۈرۈش خىزمىتى يىغىنى 3 كۈن ئېچىلدى، يىغىندا، بۇ يىلقى پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش داۋامىدا پارتىيە ئىستىلىـ نىڭ رۇشەنياخشىلىنىشىنىڭ پايدىلىق شارائىتلىرى ۋە كونكرت تەدبىرلىرى مۇزاكىرە قى لىندى. نۇرغۇن يولداشلار ئۆز سۆزلىرىدە ۋىلايىتىمىزنىڭ ئەھۋالىغا بىرلەشتۈرۈپ، نەتىـ جىلەرنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ، پەرقلەرنى ۋە ساقلانغان مەسىلىلەرنى تېپىپ چىقتى. ئىزچىلـ لاشتۇرۇشنىڭ كونكرت چارىلىرى ۋە تەدبىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۆگىنىش، مۇزاكىرە ئارقىلىق، كۆپچىلىكنىڭ ئەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتتى، ئىدىيەسىنى بىرلىككە كەلتۈردى، تونۇـ شىنى يۇقۇرى كۆتەردى، يۆنىلىشنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋالدى، ئىشەنچىنى كۈچەيتتى. يىغىن دا-

ۋاممدا، بولداشلار ۋىلايەتلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ خىزمەتلىرىگە ناھايىتى ياخشى تەقدىر پىكىرلەرنى بەردى، بىز مۇنداق كېيىنكى خىزمەتلىرىمىز داۋاممدا ئەستايىدىل ياخشىلايمىز.

1984 - يىلى پارتىيە ئىستىلىنىڭ تۆپتىن ياخشىلىنىشىنى 5 يىل ئىچىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ ئاچقۇچلۇق بىر يىلى.

بۇ يىل پارتىيە ئىستىلىنىڭ تۆپتىن ياخشىلىنىشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، 1983 - يىللىق خىزمەت ئەھۋالىنى ئەسلەپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ. بۇ، ئەتىجىلەرنى كۆرۈۋېلىشقا، ئىشەنچىسى ئاشۇرۇشقا قولايلىق، شۇنداقلا، پەرقلەرنى تېپىپ، خىزمەتنى يەنمۇ بىر قەدەم ئىلگىرىلىتىشكە پايدىلىق.

1983 - يىلى، بىز ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ ۋە يۇقۇرى دەرىجىلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىدە، ئاز بولمىغان خىزمەتلەرنى ئىشلەپ، مۇئەييەن نەتىجىلەرگە ئېرىشتۇق، ۋىلايىتىمىزنىڭ پارتىيە ئىستىلىنىڭ يەنمۇ ياخشىلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈدۇق، ئاساسلىقى، تۆۋەندىكى بىر نەچچە خىزمەتنى ئىشلىدۇق:

1 . مەركىزدىي ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ 2 - قېتىملىق ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل يەتكۈزۈپ، ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئىنتىزام تەكشۈرۈش خىزمىتىنىڭ موھىم نۇقتىسىنى ئىلگىرىكى ئاساسلىقى پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىش ئەنزىلىرىنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىشتىن پارتىيە ئىستىلىنى تۇتۇشقا يۆتكىدۇق.

2 . ناھىيىدىن يۇقۇرى دەرىجىلىك پارتكوملار نىڭ دېموكراتىك تۇرمۇش يىغىنى ئېچىپ، سېلىشتۇرۇپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىشىغا ئەستايىدىل ھەيدەكچىلىك قىلدۇق. بۇ لتۇر 5 - ئايدىن يىل ئاخىرىغىچە، ۋىلايەت بويىچە 12 ناھىيە (شەھەر) ۋە ۋىلايەتتە بۇ ئاستە قاراشلىق ناھىيە دەرىجىلىكتىن يۇقۇرى مۇتلەق زور كۆپچىلىك ئورۇنلار نىڭ پارتكوملىرى دېموكراتىك تۇرمۇش يىغىنى ئېچىپ، تەنقىت ۋە ئۆز - ئۆزىدىنى تەنقىتنى قانات يايدۇرۇپ، سېلىشتۇرۇپ تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى.

3 . مەركىزدىي ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ " ئوچۇق خېتى " نىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ئىجرا قىلىپ، ئۆي سېلىش، ئۆي تەقسىم قىلىش داۋاملىدىكى ناتوغرا ئىستىللارنى تۈزەتتۇق. ھازىرغا قەدەر، ۋىلايەت بويىچە جەمئى 1660 نەپەر پارتىيە ئەزاسى، كادىر، ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ ئۆي سېلىشتا ئىگىلىۋالغان دۆلەت، كوللېكتىپ ۋە شەخسىلەرنىڭ مال - مۈلكى، ئەمگەك كۈچىنىڭ پۇلغا سوندۇرۇلۇشى 405964 يۈەن بولغانلىغى ئېنىقلاپ چىقىلىپ، كۆپىنچىسى بىر تەرەپ قىلىندى، 255.85 مىليون، تۆلەپ قايتۇرۇلغان 366852 يۈەن پۇل يىغىۋېلىندى، 30 نەپەر پارتىيە ئەزاسىغا پارتىيە ئىنتىزامى جازاسى بېرىلدى.

4 . ئىقتىسادى ساھەدىكى ئېغىر جىنايى ھەرىكەتلەرگە زەربە بېرىش كۈرىشىدە نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردۇق. ھازىرغا قەدەر، ۋىلايەت بويىچە جەمئى 381 پارچە ئەنزە تۈرغۇزۇلدى، 318 پارچە ئەنزە ئاخىرلاشتۇرۇلدى، ئەنزە ئاخىرلاشتۇرۇش نىسبىتى 83% گە يەتتى. تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىنغان ئەنزىلەر ئىچىدە چوڭ، ئاساسلىق ئەنزىلەر 37 پارچە، ئاخىرلاشتۇرۇلغىنى 29 پارچە بولۇپ، ئەنزە ئاخىرلاشتۇرۇش نىسبىتى 80% گە يېقىنلاشتى.

5 . ئەزىلەرنى تەكشۈرۈپ بىر ياقلىق قىلىش خىزمىتىنى تۈتتۇق. 1983 - يىلى، ۋە-
لايەت بويىچە پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ھەر خىل قانۇنغا خىلاپلىق قىلغانلىقى ئەزىلىرىدىن
جەمئى 424 پارچە تەكشۈرۈپ بىر ياقلىق قىلىندى، 137 نەپەر پارتىيە ئەزاسى جازالاندى،
1575 پارچە خەت تاپشۇرۇۋېلىندى، 250 ئادەم- قېتىم ئامما قوبۇل قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە
877 پارچىسى تەكشۈرۈپ بىر ياقلىق قىلىندى، 337 پارچىسى ئەۋەتىپ بېرىلدى. ۋىلايەتلىك-
دە ساقلانغان گەۋدىلىك مەسىلىلەرگە ئاساسەن، تېپلارنى تاللاپ، كەڭ پارتىيە ئەزالىرى-
غا پارتىيەۋىلىك، پارتىيە ئىستىلى، پارتىيە ئىنتىزامى تەربىيىسى ئېلىپ بېرىلدى. يەنە،
ئالاقىدار تارماقلارغا يارەملىشىپ، ئورمانلىق قالايمىقان كېسىش، ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلى-
رىنىڭ باھاسىنى قالايمىقان ئۆستۈرۈۋېلىش مەسىلىلىرىنى تەكشۈرۈپ بىر ياقلىق قىلدۇق،
پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش سىناق خىزمىتىگە قاتناشتۇق.

ھەر دەرىجىلىك پارتكومىلارنىڭ ۋە ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتلىرىنىڭ تەرىشچانلىقى
ئارقىلىق، ۋىلايەتلىك پارتىيە ئىستىلى ناھايىتى زور ياخشىلاندى، دېموكراتىيە - مەر-
كەزلەشتۈرۈش تۈزۈمى پىرىنسىپى ئىزچىللاشتى، ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ نەپسانىيەتچىلىك
قىلمىدىغان ناتوغرا ئىستىللار خېلى بېسىقىغا چۈشتى، پارتىيىنىڭ تەشكىلىي تۈزۈمۈش تۈزۈمى
تەدرىجى مۇكەممەللەشتى، پارتىيە ئەزالىرىنىڭ تەشكىلىي كۆز قارىشى ۋە ئىنتىزام كۆز
قارىشى كۈچەيدى، پارتىيە ئىنتىپاقلىغى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى تېخىمۇ زىچلاشتى.

خىزمەت نەتىجىلىك، لېكىن، بەزى مەسىلىلەرمۇ سانالاندى. ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومى-
تېتىمىزنىڭ ئۆزىدىن ئالساق، ئاساسلىغى، نوچىلارغا چېقىلىش روھى تېخى يېتەرلىك بولۇ-
مىدى، بەزى مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىشتا قىمىنچىلىقتىن قورقۇش كەيپىياتى بولدى، ئى-
دىيە، ئىستىل ۋە تەشكىلى جەھەتتىكى ناپاكلىق مەسىلىلىرى تېخى تۈپتىن ھەل قىلىنمىدى،
بەزى جايلار ۋە تارماقلاردا ناتوغرا ئىستىللار تېخىخېلى ئېغىر. بەزى پارتىيىلىك رەھبەرلىرى
كادىرلار خىزمەت ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ، ئىشچى، كادىر قوبۇل قىلىش، بېزا ئىگىلىك نو-
پۇسىنى غەيرى يېزا ئىگىلىك نوپۇسىغا ئۆزگەرتىش قاتارلىق جەھەتلەردە نەپسانىيەتچىلىك
قىلدى، بەزى پارتىيىلىك رەھبەرلىرى كادىرلارنىڭ بىيورۇكراتلىغى ئېغىر بولۇپ، بىرلا كىشى
سۆزلەشنى يولغا قويۇپ، ئۆزىنىڭ كېپىنى گەپ قىلىپ، خىزمەتتە مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىپ،
دۆلەتكە ۋە كوللېكتىپقا ئېغىر ئىقتىسادىيزىيان كەلتۈرۈپ بەردى؛ بەزى ئورۇنلار ۋە شەخ-
سىلەر كىچىك كوللېكتىپنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن، قولىدىكى كادىر ئىشلىرى، مالىيە، ماددى
ئەشيا قاتارلىق ھەر خىل ھوقۇقلاردىن پايدىلىنىپ، پارا بېرىپ، پارا ئېلىپ، قاتتىق -
سوقتىسى قىلىپ، دۆلەت ۋە خەلقنىڭ مەنپەئىتىگە زىيان يەتكۈزدى؛
بەزى پارتىيىلىك كادىرلار ئىنتايىن ئېغىر خۇسۇسىي غەرەزدە بولۇپ،
شەخسىي مەنپەئەت ئۈچۈن يالغانگەپ قىلىپ، يولداشلارنى رەنجىتىپ، پارتىيىنىڭ خەلق ئامما-
سى ئارىسىدىكى ئىناۋىتىگە زىيان يەتكۈزدى؛ بەزى پارتىيىلىك كادىرلار ھەر خىل نام ۋە
باھانىلار بىلەن، ئومۇمنىڭ پۇلىنى ئىشلىتىپ چوڭ يەپ، چوڭ ئىچتى، بەزىلىرى ھەدەپ مېھ-
مان چاقىرىپ سوۋغا تەقدىم قىلدى، سوۋغا قوبۇل قىلدى؛ يەنە بەزى پارتىيە ئەزالىرى
ماركسىزىم - لېنىنىزىمغا ئېتىقات قىلمای، دىنى خۇراپاتلىققا ئېتىقات قىلىپ، دىنىي خۇرا-
پاتلىق ھەركەتلەرگە قاتناشتى ۋە ھەدەت بەردى.

يۇقۇرىدىكى ئەھۋاللارغا ئاساسەن، بىز قاتتىق ھالدا مەركەزىيئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى ئوتتۇرىغا قويغان پارتىيە ئىستىلىنىڭ رۇشەن ياخشىلىنىشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتەكى 4 شەرت بويىچە، تۆۋەندىكى بىر نەچچە كونكرېت خىزمەتنى ياخشى تۇتۇشىمىز كېرەك:

1. «تەرتىپكە سالغاچ تۈزىتىش، تەرتىپكە سالماي تۈرۈپ ئاۋۇال تۈزىتىش» روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىشنىڭ تەييارلىق خىزمىتىنى پائال تۇرۇپ ياخشى ئىشلەش، «3 خىل ئادەم» لەرنى ئېنىقلاش خىزمىتىنى داۋاملىق ياخشى ئىشلەش، پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش داۋامىدا، ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىش ئەنزىلىرىنى ۋاقتىدا تەكشۈرۈپ بىر ياقلىق قىلىپ، پارتىيە ئىستىلىنىڭ ياخشىلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش لازىم.

2. ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ ئەپسانىيە تېچىلىك قىلمىشتەك ناتوغرا ئىستىللارنى قاتتىق توسۇپ، قانۇنغا خىلاپلىق قىلمىدىغان، ئىنتىزامنى بۇزمىدىغان ھەر خىل قىلىقلار بىلەن قەتئى كۆرەش قىلىش لازىم. چوقۇم ئاممىنىڭ ئىنكاسى ئەڭ كۈچلۈك بولغان، زىيىنى ئەڭ زور بولغان تېمىك ئەنزىلەرنى تۇتۇپ، قەتئى ئىرادىگە كېلىپ، داغدۇغىلىق ھالدا تەكشۈرۈپ بىر ياقلىق قىلىش كېرەك. ئۆۋەتتە، مەركەزىيئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ «ئىوچۇق خېتى» نى داۋاملىق ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىپ ئۆيى سېلىشتەك تەتۈر شاللارنى تۈزىتىپ، تەكشۈرۈپ ئوتكۈزۈۋېلىش خىزمىتىنى ئەستايىدىل ياخشى ئىشلەش كېرەك. بۇنى بۇ يىل 6 ـ ئاينىڭ ئالدىنقى ئون كۈنلىرىدە ئىشلەپ بولۇش لازىم، ۋىلايەتلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى 6 ـ ئاينىڭ ئىككىنچى ئون كۈنلىرىدە تاللاپ تەكشۈرۈپ ئوتكۈزۈۋالماقچى. بۇ قېتىمقى تەكشۈرۈپ ئوتكۈزۈۋېلىشتا، چوقۇم كەسكىن تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، مەسىلىنى ئۈزۈل ـ كېسىل ھەل قىلىش لازىم. يەر قايتۇرۇشقا تېگىشلىكلەر يەرنى چەكلىك مۇددەتتە قايتۇرۇشى، ئۆيى قايتۇرۇشقا تېگىشلىكلەر ئۆينى چەكلىك مۇددەتتە قايتۇرۇشى، ئۆلەپ قايتۇرۇشقا تېگىشلىكلەر چەكلىك مۇددەتتە ئۆلەپ قايتۇرۇشى كېرەك، تەركىبىپ بېجىرىلمىگەنلەر، ئۆز كۈچىنى يورغىلىتىپ ئۇرۇۋالغانلارنى كەسكىن بىر تەرەپ قىلىش لازىم.

خىزمەت ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ ئۇرۇق ـ تۇققانلىرىنى، يەرزە ئىلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇش، يېزا ئىگىلىك نوپۇسىنى غەيرى يېزا ئىگىلىك نوپۇسىغا ئۆزگەرتىش، يەرزە ئىلىرىنى ئالماقچى مەكتەپكە ئالدۇرۇش قاتارلىق ئەپسانىيە تېچىلىك قىلمىشلارغا ئاممىنىڭ ئىنكاسى ناھايىتى كۈچلۈك. بىز بۇ يەردە ئاۋۇال بىشارەت بېرىپ قويايلى، مەركەزىيئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى ئۆيى سېلىش تەتۈر شاللىرىنى تۈزەتكەندىن كېيىن، كۈچنى مەركەزلەشتۈرۈپ، بۇ جەھەتتىكى مەسىلەلەرنى ئۈزۈل ـ كېسىل ھەل قىلىشنى بۇرۇنلا ئوتتۇرىغا قويغان ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىز «3 نى قوبۇل قىلىش، 3 كە ئۆزگەرتىش» تە ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ ئەپسانىيە تېچىلىك قىلمىشلارنى يولداشلارنىڭ دەرھال توختىتىشىنى، قانۇن بىلەن ئېيتىلماسلىقىنى، بۇ جەھەتتە قايتا قاتالىق سادىر قىلماسلىقىنى ئۈمىت قىلىمىز.

بەزى رەھبىرىي كادىرلار تۇيۇ ـ تۆكۈن، ئۆلۈم ـ يېتىمدا پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ مېھمان چاقىرىش، سوۋغا تەقدىم قىلىش بىلەن ھەدەپ شۇغۇللىنىپ، خىزمەتكە تەسىر يەتكۈزىدى، ئىستىلىنى بۇلغىدى. پارتىيىلىك كادىرلار، بولۇپمۇ رەھبىرى كادىرلار بۇ تەتۈر شاللانى ئالقىلىق توسۇشى لازىم. ئوھۇمنىڭ پۇلىنى ئىشلىتىپ چوڭ يەپ ـ چوڭ ئىچىش، مېھمان چاقىرىپ سوۋغا تەقدىم قىلىش، سەيلە ـ تاماشا قىلىش، بۇزۇپ ـ چېچىپ ئىسراپ قىلىشۇھ ھەر

خەل نامىلار بىلەن مۇكاپات پۇلى ۋە ماددى بويۇملارنى كەلسە - كەلمەس تارقىتىش قاتارلىق ئىشتىزامغا خىلاپ قىلمىشلار ئۈستىدە تەپسىلارنى تۈتۈشتا دەققەت قىلىش لازىم، بىر تەرەپتىن تۈزىتىپ، بىر تەرەپتىن يەنە سادىر قىلغۇچىلارغا ئىشتىزامچانلىق تەربىيەسىنى تۈزەتكەن، قىلمىشى ئېغىر بولغانلارغا ئىشتىزام جازاسى بېرىش لازىم. شۇنداق بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئەقىل كۆرسەتكۈچىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى سۈرۈشتە قىلىش كېرەك.

ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ نەپسانىيەتچىلىك قىلىش قاتارلىق نا توغرا ئىستىمالارنى تۈزىتىشتە، تېپىك ئەنزەل مىسالىلاردىن پايدىلىنىپ پارتىيەۋىلىك، پارتىيە ئىستىلى، پارتىيە ئىشتىزامى تەربىيەسى ئېلىپ بېرىشقا، بولۇپمۇ، ئىجابى تېپىلارنى تالالاپ كەڭ پارتىيە ئەزالىرىدىن پارتىيەۋىلىك، پارتىيە ئىستىلى، پارتىيە ئىشتىزامى تەربىيەسى ھەققىدىكى "3 خىل ئاۋاز" نى دائىم ئاڭلاپ تۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشقا دەققەت قىلىش كېرەك.

3. ئىقتىسادىي ساھەدىكى جىنايى ھەرىكەتلەرگە زەربە بېرىش كۈرىشىنى داۋاملىق چوڭقۇر قانات يايدۇرۇش لازىم. بۇ - ئۇزاق مۇددەتلىك سىياسىي ۋەزىپە. بۇ خىزمەتنى بەزى ئورۇنلار تاماز مۇرغىچە قانات يايدۇرمىدى. بەزى ئورۇنلار دائىم ئەيىپ تۇرغان مەسىلەلەرنىلا تۈتۈپ، چوڭقۇر قازمىدى، ئىزدەنمىدى، خىزمەتنى توختاپ قېلىش يا كى يېرىم توختاپ قېلىش ھالىتىدە تۇرۇپ قالدى. مۇنداق ھالەتنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن، رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى مۇكەممەل بولمىغانلىقىنىڭ ئۆنى يېڭىۋاشتىن ياخشى تەڭشەشنى، ئىقتىسادىي ساھەدىكى جىنايى ھەرىكەتلەرگە زەربە بېرىش ئىشخانىسىنىڭ كۈچى ئاجىز بولغانلىقىنىڭ كۈچىنى تولۇقلاشنى چېڭ تۇتۇشنى، بۇ خىزمەتنى ئىشلەشكە لايىق كېلىدىغان كادىرلارنى بۇ خىزمەتنى ئۈزاقتىچە ئىشلەشكە سەپلەشنى، بوشۇشۇپ قېلىش كەيپىياتىنى تۈگىتىپ، چوڭ، ئاساسلىق ئەنزەلەرنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىشنى تېزلىتىشنى، "ئاق قالغان جايلار" نىڭ قەتئى يوق بولۇشىنى، ئىلگىرى ئەنزەتۇرغۇزۇلۇپ، ئاخىرلاشتۇرىلغانلىرىنىڭ بۇ يىل ئىچىدە پۈتۈنلەي ئاخىرلاشتۇرۇلۇشىنى تەلەپ قىلىمىز.

4. ئىشتىزام تەكشۈرۈش ئاپپاراتىنىڭ قۇرۇلۇشى خىزمەتنى كۈچەيتىش لازىم. نۆۋەتتىكى رەھبەرلىك بەنزىلىرىنى تەڭشەش خىزمىتى داۋاملىدا، ئىشتىزام تەكشۈرۈش ئاپپاراتىنى ئىمكان قەدەر تېز ئۇرۇش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش لازىم. ناھىيە، پولىك دەرىجىلىك زاۋۇت، كان، كارخانا ئورۇنلىرىنىڭ ئىشتىزام تەكشۈرۈش ئاپپاراتلىرىنى چوقۇم بۇ يىل 8 - ئاينىڭ ئاخىرىدىن ئىلگىرى پۈتۈنلەي قۇرۇش، مۇكەممەللەشتۈرۈشنى ھەممە تەلەپ بويىچە مۇئەييەن كادىر كۈچلىرىنى سەپلەشنى، ئىشتىزام تەكشۈرۈش تارماقلىرىنىڭ كادىرلىق تاتىنى ئىمكان قەدەر تېز بېكىتىپ چىقىشنى ۋە شىتات بويىچە كادىر سەپلەشنى چېڭ تۇتۇش لازىم. "3 خىل ئادەم" لەر ئىشتىزام تەكشۈرۈش خىزمىتىنى ئىشلىسە بولمايدۇ.

5. ئەرزىيەت خىزمىتىنى ئەستايىدىل ياخشى ئىشلەش لازىم. پاش قىلىش، ئەرز-شىكايەت قىلىش خەتلىرىنى ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە كۆپ تەكشۈرۈش، ئاز يوللاپ بېرىش لازىم. يۇقۇرىدىن تەكشۈرۈپ بىر ياقلىق قىلىشنى ھاۋالە قىلغان، نەتىجىسىنى تەلەپ قىلغانلىرىنى ۋاقتىدا كۆچ ئۈيۈشتۈرۈپ تەكشۈرۈپ بىر ياقلىق قىلىش ھەممە يۇقۇرىدا نەتىجىسىنى يوللاش لازىم. ئەرزىيەت خىزمىتىدە دەرىجىگە بۆلۈپ مەسئۇل بولۇش، ئېغىزلار بويىچە ئەنزە

بېجىرىش پىرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇپ، كىم بېجىرىشكە تېگىشلىك بولسا شۇ بېجىرىش لازىم، بىر ـ بىرىگە ئىتتىرىشكە، ئۇزاقنىچە بېجىرمەي سۆرەشكە بولمايدۇ.

6 . پارتىيە ئەزالىرىدا قاتتىقلىقان پارتىيەۋىلىك، پارتىيە ئىستىلى، پارتىيە ئىنتىزامى تەربىيىسىنى كۈچەيتىش لازىم. ھەر دەرىجىلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش تارماقلىرى داۋاملىق تۈردە تەشكىلات، تەشۋىقات قاتارلىق تارماقلار بىلەن زىچ ماسلىشىپ، پارتىيە ئەزالىرىنى نۆۋەت بىلەن تەربىيەلەش كۇرسى، ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىش، پارتىيە دەرسى ئۆتۈش قاتارلىق كۆپ خىل شەكىللەر ئارقىلىق، پارتىيەنىڭ يېڭى نىزامنامىسى، «ھېسابات»، «دېڭ شياۋپىڭ ماقالىلىرىدىن تالانما» نى ئاساسلىق دەرسلىك قىلىپ، تېپلار(ھېسابلار)نى، بولۇپمۇ ئىلغار تېپلارنى تەدبىق قىلىشقا دىققەت قىلىپ، ئومۇمىيۈزلۈك ھالدا پارتىيە ئەزالىرىغا پارتىيە ئىستىلى، پارتىيە ئىنتىزامى تەربىيىسى ئېلىپ بېرىپ، كەڭ پارتىيە ئەزالىرىنىڭ پارتىيەۋىلىك كۆز قارىشىنى ۋە تەتۈر شاماللارنى توسۇش ئاڭلىقلىقىنى كۈچەيتىش كېرەك.

قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش ھۆججەتلىرىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش تارقاتتى

قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم 1984 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى ئۇقتۇرۇش تارقىتىپ، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى ۋە بارلىق كومپارتىيە ئەزالىرىدىن پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش ھۆججەتلىرىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىش، پارتىيىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەرتىپكە سېلىش ئۈچۈن ئىدىيىۋى تەييارلىقنى ياخشى ئىشلەشنى تەلەپ قىلدى.

ئۇقتۇرۇشتا مۇنداق كۆرسىتىلدى: مەركەز ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدىكى ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، ۋىلايەتلىمىزدە ئومۇمىيۈزلۈك ھالدا پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش بۇ يىل قىش پەسلىدىن تارتىپ باشلىنىدۇ. لېكىن، پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش ھۆججەتلىرىنى ئۆگىنىش ھازىردىن تارتىپ باشلىنىدۇ. مەركەزنىڭ پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدىكى قارارىدا ئېنىق قىلىپ مۇنداق كۆرسىتىلگەن: بارلىق پارتىيە تەشكىلاتلىرى بۇ قارار ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، پارتىيە ئەزالىرىنى مەركەز بەلگىلىگەن پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدىكى ھۆججەتلەرنى ئەستايىدىل ئۆگىنىشكە، ئىدىيىۋى ئېڭىنى ئۆستۈرۈشكە، تەشكىلىي تۈزەۋۈشنى مۇكەممەللەشتۈرۈشكە ئۇيۇشتۇرۇشى كېرەك. ھۆججەتلەرنى ياخشى ئۆگىنىش ـ پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىشنىڭ ئاساسىي دەرس، زۆرۈر دەرس، پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىشتىكى مۇھىم باسقۇچ. ھۆججەتلەرنى ئەستايىدىل ياخشى ئۆگەنمەندىلا، تونۇشنى ئۆستۈرۈپ، ئىدىيىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتىنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشىغا كاپالەتلىك قىلغىلى بولمىدۇ. شۇڭلاشقا، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدىكى ھۆججەتلەرنى ئۆگىنىشنىڭ موھىملىقىنى تولۇق تونۇشى، بۇ خىزمەتنى ياخشى تۇتۇشقا ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك.

ئۇقتۇرۇشتا ئالدى بىلەن مۇنۇلار تەلەپ قىلىندى: ھۆججەتلەرنى ئوبدان ئۆگىنىپ، ئىدىيىنى قۇرالاندۇرۇش لازىم. ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى كەلگە پارتىيە ئەزالىرىنى «جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزى كوممىتېتىنىڭ پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدىكى قارارى» نى، دېڭشياۋپىڭ، چېن يۈن يولداشلارنىڭ پارتىيىنىڭ 12 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كوممىتېت 2 - ئومۇمىي يىغىنىدا قىلغان سۆزىنى، «پارتىيە ئەزالىرى ئۈچۈن زۆرۈر ئوقۇشلۇق» نى، «11 - نۆۋەتلىك مەركىزى كوممىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى موھىم ھۆججەتلەردىن قىسمىچە توپلام» نى، «يولداش ماۋزېدۇڭ پارتىيە ئىستىلى ۋە پارتىيە تەشكىلى توغرىسىدا» نى، «دېڭشياۋپىڭ ماقالىلىرىدىن تاللانما»، شۇنىڭدەك باشقا مۇناسىۋەتلىك ھۆججەتلەرنى ئەستايىدىل ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇشى ھەمدە مەركەزنىڭ پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدىكى قارارىنى يېتەكچى قىلىشتا چىڭ تۇرۇشى لازىم. ئۇقتۇرۇشتا يەنە ئۆگىنىشنى 4 باسقۇچقا بۆلۈش ئوتتۇرىغا قويۇلدى: شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، ھەر بىر باسقۇچتىكى ئۆگىنىش مەزمۇنى، موھىم نۇقتىسى ۋە يېتەكچىلىكى مەقسەت ھەققىدە تەلەپلەر ئوتتۇرىغا قويۇلدى. ئۇقتۇرۇشتا مۇنداق دېيىلدى: ئۆگىنىش ئارقىلىق، كەلگە پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئېڭىنى ئۆستۈرۈش، پارتىيەۋىلىكىنى كۈچەيتىش، تىرىشىپ لايىقە تىلىك پارتىيە ئەزاسى بولۇش ھەمدە مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى بولۇشنى قولغا كەلتۈرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش كېرەك. تۇزۇمنى ئورنۇتۇش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش لازىم، پارتىيە - ھۆكۈمەت ئورگانلىرى ھەر ھەپتىدە يېرىم كۈندىن ئىككى قېتىم ئۆگىنىش قىلىشى لازىم (تەشكىلىي تۈرمۇش كۈنى ۋاقتىنى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ). زاۋۇت، كان - كارخانىلار ۋە مەكتەپلەردىكى پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئۆگىنىشىنى كونكىرىت ئەھۋالغا ئاساسەن، تۈرۈشلۇق ئورۇنلاردىكى پارتىيە تەشكىلاتى ئۆزلىرى ئورۇنلاشتۇرسا بولىدۇ.

ئۇقتۇرۇشتا مۇنۇلار ئوتتۇرىغا قويۇلدى: ئۆگىنىشتە "ئۆگەنگەچ غۇلغۇلا قىلىش" ئۇسۇلىنى قوللىنىش، "تەرتىپكە سالغاچ تۈزىتىش" روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇش كېرەك. ئوقۇش قابىلىيىتى بارلىكى پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى ئەستايىدىل ھالدا ئۆزى ئۆگىنىشى، كوللېكتىپ ئۆگىنىش ۋە مۇزاكىرىدىگە قاتنىشىشتا چىڭ تۇرۇشى كېرەك. ئىشچىلار ئارىسىدىكى پارتىيە ئەزالىرى، يېزىلاردىكى پارتىيە ئەزالىرى ۋە ئوقۇش قابىلىيىتى يوق پارتىيە ئەزالىرىغا قارىتا، ئوقتىلىق ھالدا فۇداۋ قىلىپ بېرىش ئۇسۇلىنى قوللۇنۇپ، ئۇلارغا «پارتىيە ئەزالىرى ئۈچۈن زۆرۈر ئوقۇشلۇق» ۋە باشقا مۇناسىۋەتلىك مەزمۇنلارنى سۆزلەپ بېرىش لازىم. ۋىلايەت، ناھىيە، كوممۇنالاردىن ئىبارەت 3 دەرىجە تايانچىلارنى تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بېرىشى، ئىش پەسلىدىكى ئارىسال ۋاقىتتىن تولۇق پايدىلىنىپ، مۇددەتكە بۆلۈپ، پارتىيە ئەزالىرىنى نۆۋەت بىلەن تەربىيىلىشى كېرەك. يېزا، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا ئاساسلىقى، كوممۇنانى نۆۋەتا قىلغان ھالدا، قىسقا مۇددەت ئىچىدە پارتىيە ئەزالىرىنى نۆۋەت بىلەن تەربىيىلەش كۈرسىنى ئېچىش كېرەك. ناھىيىدىن يۇقۇرى پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى ۋە چوڭ كارخانا، كەسىپى ئورۇنلار پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئۆگىنىش كۈرسىنى ئېچىپ، قىسقا مۇددەت ئىچىدە ئىشتىن ئايرىپ ئۆگىنىش قىلدۇرسىمۇ بولىدۇ.

ئۇقتۇرۇشتا يەنە مۇنۇلار تەلەپ قىلىندى: نەزىرىيىنى ئەمەلىيەت بىلەن بىرلەشتۈرۈش پىرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇش، تەنقىت ۋە ئۆز - ئۆزىنى تەنقىتنى قانات يايدۇرۇش

لازىم. ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى مەركەزنىڭ تەلەپ ئۇنگە ئاساسەن، ئەمەلىيەتكە بەرلەشتۇرۇپ، تەكشۈرۈپ- تەكشۈرۈپ، تەنقىد قىلىپ، ئۆز ئورۇنلىرىدىكى پارتىيە تەشكىلاتى ۋە پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ھازىرقى ھالىتىنى توغرا ئانالىز قىلىشى، ساقلانغان مەسىلىلەرنى ئېنىقلىشى، مۇنداق كېيىنكى پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىشتەكى مۇھىم نۇقتىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشى كېرەك. ئامما ئىچىرى كۆپ بولغان، پارتىيە بىلەن ئامما ئارىسىدا مۇناسىۋەتكە تەسىر يەتكۈزگەن مەسىلىلەر ۋە خىزمەتتە ھەل قىلىش جەدىي زۆرۈر بولغان، بەلكى ھەل قىلىشقا بولىدىغان مەسىلىلەرنى ۋاقتىدا چىڭ تۇتۇپ ھەل قىلىش كېرەك، پارتىيىنى تەرتىپكە سالغان چاغدا ھەل قىلىنمىدەپ كۆتۈپ تۇرماسلىقى كېرەك، ئۆگىنىش داۋامىدا، ھەر بىر پارتىيە ئەزاسى تەنقىت ۋە ئۆز- ئۆزىنى تەنقىت قىلىشنى قانات يايدۇرۇشى كېرەك. ئۆزىنىڭ كەمچىلىك - خاتالىقلىرىغا قارىتا، ھەم سەمىمى ھالدا ئۆز - ئۆزىنى تەنقىت قىلىشى، ھەم كەمتەرلىك بىلەن باشقىلار نىڭ تەنقىدىنى قوبۇل قىلىشى كېرەك، باشقىلار نىڭ كەمچىلىكۈە خاتالىقلىرىغا مۇئامىلە قىلىشتا، ھەم پىرىنسىپتا چىڭ تۇرۇشى، تەنقىت قىلىشقا جۇرئەت قىلىشى، ھەم ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزلىشى، سىياسەت ۋە ئۇسۇلغا ددقەت قىلىشى كېرەك. تەنقىت ۋە ئۆز - ئۆزىنى تەنقىت قىلىش ئارقىلىق، ھەم ئىدىيىنى ئايدىڭلاشتۇرۇش، ھەق- ناھەقنى ئېنىق ئايرىش، ھەم يولداشلار بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، بىرلىكتە ئالغا بېسىش مەقسەددىگە يېتىش كېرەك.

ئۇقتۇرۇشنىڭ ئاخىرىدا مۇنۇلار تەلەپ قىلىندى: ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش مۇجىجە تلىرىنى ئۆگىنىشنى موھىم ئىشلار كۈن تەرتىپىگە كىرگۈزۈشى لازىم. بىر نەچەر رەھبەر بۇ خىزمەتنى ئاساسلىق باشقۇرۇشى، تەشۋىقات، تەشكىلات، سىياسى خىزمەت تارماقلىرى كونكىرىت تۇتۇشى كېرەك. ئۆز ئورنىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا بىرلەشتۇرۇپ، ئۆگىنىش پىلانىنى تۈزۈپ چىقىش، ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ ئەمەلىيەشتۇرۇش، ھەسەممە سېزىلسە ۋاقتىدا ھەل قىلىش كېرەك. ياخشى ئۆگەنگەنلەرنى تەقدىرلەش ۋە ئىلھاملاندۇرۇش، ئۆگىنىشى ناچارلارغا تەنقىت - تەربىيە بېرىش كېرەك. پارتىيىلىك رەھبىرى كادىرلار ئۆلگە بولۇپ، باشلامچىلىق بىلەن ئۆگىنىشى، تەنقىت ۋە ئۆز - ئۆزىنى تەنقىتنى باشلامچىلىق بىلەن قانات يايدۇرۇشى، ناتوغرا ئىستىللارنى باشلامچىلىق بىلەن تۈزىتىشى كېرەك. ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى كەڭ پارتىيە ئەزالىرىنى ئۆگىنىش ئارقىلىق روھلىنىپ ئۆرگۈتۈپ، ئېڭىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، ئۆز خىزمىتىنى تىرىشىپ ياخشى ئىشلەپ، سوتسىيالىستىك ماددىي مەدەنىيەت ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ كۈچىنى تەقدىم قىلىشقا يېتەكلىشى كېرەك.

قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم ئۇقتۇرۇش تارقىتىپ ، جايلاردىن مەركەزنىڭ «1984 - يىللىق يېزا خىزمىتى توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشى» نى ئەستايىدىل ئۆگىنىش، تەشۋىق قىلىش، ئىزچىللاشتۇرۇشنى تەلەپ قىلدى

قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم 1984 - يىلى 2 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئۇقتۇرۇش تارقىتىپ، جايلاردىن مەركەزنىڭ « 1984 - يىللىق يېزا خىزمىتى توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشى » نى ئەستايىدىل ئۆگىنىش، تەشۋىق قىلىش، ئىزچىللاشتۇرۇشنى تەلەپ قىلدى.

ئۇقتۇرۇشتا مۇنداق دېيىلدى: پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئۇقتۇرۇشىدا بۇ يىلىق خىزمەت تەلەر ئومۇمىيۈزلۈك ئورۇنلاشتۇرۇلدى. 1983 - يىلدىكى 1 - نومۇرلۇق ھۆججەتنى بۇنىڭدىن كېيىنكى بىر مەزگىل ئىچىدە يېزا خىزمىتىگە يېتەكچىلىك قىلىدىغان رەسمىي ھۆججەت قىلىپ، داۋاملىق ئىزچىللاشتۇرۇپ ئىجرا قىلىش كۆرسىتىلدى. بۇ - مەركەزنىڭ يېزا خىزمىتىدە يار-تىلغان يېڭى ۋەزىيەتنى يەنمۇ راۋاجلاندۇرۇشتا قوللانغان يەنە بىر مۇھىم تەدبىرى، جۈملىدىن سوتسىيالىستىك زامانىمۇ دلاشقان يېزا ئىگىلىكىنى بەرپا قىلىشتىكى يەنە بىر يېتەكچى خاراكتېرلىك ھۆججەت. ۋىلايەتلىك پارتكوم ناھىيە (شەھەر) لىك پارتكومىلاردىن ۋە ۋىلايەتنىڭ ئالاقىدار تارماقلىرىدىن مەركەزنىڭ ئۇقتۇرۇشىنىڭ روھىغا ئاساسەن، ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا بىرلەشتۈرۈپ، بۇ يىلقى يېزا خىزمەتلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇشنى تەلەپ قىلىدۇ.

1 . پۈتۈن ۋىلايىتىمىزنىڭ شەھەر - يېزىلىرىدا مەركەزنىڭ ئىككى بىرىنچى نومۇرلۇق ھۆججىتىنى ئۆگىنىش، تەشۋىق قىلىش دولقۇنىنى دەرھال قوزغۇتىش لازىم. جايلار 2 - ئايىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ئازۇر تۈركۈمىدە كادىر ئاجرىتىپ، يېزا، چارۇچىلىق رايونلىرىدىكى كوم-مۇنا، ئەتىرەتلەرگە چۈشۈرۈپ چۈشۈپ، ئىككى بىرىنچى نومۇرلۇق ھۆججەتنى يەتكۈزۈپ، تەشۋىق قىلىپ، مەركەزنىڭ ھۆججىتىنىڭ روھى بىلەن كۆپچىلىكنىڭ يېزا ۋەزىيىتى ۋە سىياسىتىگە بولغان تونۇشىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، ئۆزىنىڭ ئىدىيىسىنى راۋاجلىنىۋاتقان يېڭى ۋەزىيەتكە ئەگەشتۈرۈشى ۋە لايىقلاشتۇرۇشى كېرەك. كادىرلار ۋە ئاممىغا شۇنى تونۇتۇش كېرەككى: مەركەزنىڭ ئىككى بىرىنچى نومۇرلۇق ھۆججىتىدە بېكىتىلگەن تۈرلۈك فاكتورلار - سىياسەتلەر قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ئۇيغۇن كېلىدۇ. بىز ئىككى بىرىنچى نومۇرلۇق ھۆججەتنى قىبىلىنامە قىلىپ، ئىدىيىدە داۋاملىق ئازات بولۇپ، يەنمۇ ئىلگىرىلىگەنلىكىمىز ۋە "سول" ئىدىيىنىڭ تەسىرىنى تۈگىتىشىمىز، تۇۋار ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇشقا، يېزا ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇشقا پايدىسىز بولغان ئۇسۇللارنى ئىسلاھ قىلىشىمىز، تۇۋار ئىشلەپچىقىرىشنى دادىل تەرەققىي قىلدۇرۇپ، ئەمگەك قىلىپ باي بولۇشتىن ئىبارەت سوتسىيالىزىم يولىدا مېڭىشىمىز لازىم.

2 . مەركەزنىڭ ئىككى بىرىنچى نومۇرلۇق ھۆججىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇشتا، پارتىيىنىڭ ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزلەشتىن ئىبارەت ئىدىيىۋى لۇشىيەنىدە چىڭ تۇرۇپ، ھۆججەت روھىنى ۋىلايىتىمىزنىڭ ئەمەلىيىتى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، 1983 - يىللىق يېزا خىزمىتىنى تەكشۈرۈپ، يەكۈنلەپ، 1984 - يىللىق يېزا خىزمىتىنى ئورۇنلاشتۇرۇش كېرەك. ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەر تەكشۈرۈش - تەتقىق قىلىشنى كۈچەيتىپ، تۆۋەندىكى بىر قانچە تەرەپلەردىكى خىزمەتلەرنى ئەستايىدىل تۇتۇشلىرى كېرەك: بىرىنچى، مەسئۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ كۆتىرەپ بېرىش مەسئۇلىيىتى تۇزۇمىنى يەنمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈش لازىم، مەسئۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ كۆتىرەپ بېرىشنى ئورمانچىلىق، چارۇچىلىق، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى، يېزا - بازار كارخانىلىرى قاتارلىق ھەر قايسى ساھەلەرگىمۇ كېڭەيتىش كېرەك. ئىككىنچى، يېزىلاردىكى "ئىككى ئائىلە" نىڭ تەرەققىيات خىزمىتىنى ياخشى تۇتۇش لازىم. "ئىككى ئائىلە" يېزىلاردا تۇۋار ئىشلەپچىقىرىشنى كۆپەيتىش، ئىككى بۇرۇلۇشنى ئەملگە ئاشۇرۇشنىڭ ئاساسلىق شەكىللەنىرىنىڭ بىرى، ئۇلارغا تۇغرا مۇئامىلە قىلىش، ئاكتىپ يار - يۆلەكتە بولۇش، ئۇلارنى زور

كۆچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇش لازىم. ئۆچمەنچى، ئىشلەپچىقىرىشنى تۈتۈشتا، ئوبوروتنى تۈتۈش لازىم. تەمىنات ـ سودا كوپېراتىۋىنىڭ تۈزۈلمە ئىسلاھاتى خىزمىتىنى ۋە يېزا ئوبورۇت يولـ لىرىنى راۋاجلاشتۇرۇشتىكى باشقا خىزمەتلەرنى داۋاملىق ياخشى تۈتۈپ، ئوبورۇت يوللىرى راۋان بولىلاسلىق، دېخانچىلىق مەھسۇلاتلىرىنى توۋارغا ئايلاندۇرۇشقا لايىقلىشالىلاسلىقىمـ سىلىسىنى تېز ھەل قىلىش كېرەك. تۆتىنچى، يېزىلاردىكى ھەر خىل ئىجتىمائىلاشقان ئىقتىسـ ادىي مۇلازىمەت ئىشلىرىنى زور كۆچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇش، ئۇچۇر، تېخنىكا، ساقلاش ـ توشۇش، ئىش قوشۇش، سېتىش قاتارلىق ئىشلەپچىقىرىشتىن بۇرۇنقى ۋە كېيىنكى مۇلازىمەت خىزمىتىـ نى ياخشى ئىشلەش كېرەك. بەشىنچى، سۇ ئىنشائاتى مەركەز قىلىنغان " بەشتە ياخشى" يېزا قۇرۇلۇشىنى داۋاملىق ياخشى تۈتۈپ، يېزىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش شارائىتىنى تۈپتىن ئۆزگەرتىش كېرەك.

3 . مەركەزنىڭ ئىككى بىرىنچى نۇمۇرلۇق ھوججەتلىرى مەركەتلەندۇرگۈچ كۈچ قىلىـپ، ئەتىيازلىق ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش، نۆۋەتتىكى يېزىلاردىكى تۈرلۈك خىزمەتلەرـ نى ئىلگىرى سۈرۈش لازىم. سۈپەتكە، سانغا كاپالەتلىك قىلغان ھالدا، ئەتىيازلىق تېرىلـ غۇ پىلانىنى ئورۇنلاپ، ئەتىيازپەسلىدىكى ئورمان ئەھيا قىلىش، كۆچەت يېتىشتۇرۇش ۋە چارۋىلارنى ئەتىيازدىن ئۆتكۈزۈش، تۆل ئېلىش، تۆل بېقىش قاتارلىق خىزمەتلەرنى ياخـ شى ئىشلەپ، بۇ يىلقى يېزا ئىگىلىكىدىن ئۇمۇمىيۈزلۈك مـول ھوسۇل ئېلىشنى قولغا كەلتۈـ رۈش كېرەك.

قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مەركەزنىڭ 1 ـ نۇمۇرلۇق ھۆججىتىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇشقا دائىر بىر قانچە مەسىلە توغرىسىدىكىپىكىرى

(سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇلىدىغان لايىھە) [قىسقارتىلمىسى]

مەركەزنىڭ 1983 ـ يىلى ۋە 1984 ـ يىلىدىكى ئىككى بىرىنچى نۇمۇرلۇق ھۆججىتىنىڭ روھىغا، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم يېزا خىزمىتى يىغىنىنىڭ روھىغا ئاساسەن، قەشقەر ۋىـ لايىتىنىڭ ئەمەلىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، تۆۋەندىكى10 تۈرلۈك پىكرىمىزنى ئوتتۇرىغا قويىمىز:

بىرىنچى، ھەر دەرىجىلىك كادىرلار ھۆججەتنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ، ئىدىيىـ ۋى تونۇشىنى ئۆستۈرۈشى كېرەك.

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزىلىرىدا توۋار ئىشلەپچىقىرىش، توۋار ئالماشتۇرۇش جەھەتـ لەردىكى تەرەققىيات بىر قەدەر ئاستا، بۇنىڭدىكى ئاساسى سەۋەپ، رەھبەرلەرنىڭ ئىدىيە جەھەتتە ھازىرقى يېزا ۋەزىيىتىنىڭ يېڭى ئالاھىدىلىكىنى ئېنىق تونۇپ يېتەلمەسلىگى، ۋەـ زىيەت تەرەققىياتىنىڭ ئېھتىياجىغا لايىقلىشالماسلىغى، بۇرۇنقى كونا ئىدىيە، كونا تـەج ـ رىبە، كونا ئىستىلدىن بۇرۇلالماسلىغىدىن ئىبارەت. شۇڭلاشقا، ھەر دەرىجىلىك رەھبىرىيكادـ ىرلارنىڭ ئۆگىنىشىنى ئەستايىدىل ياخشى تەشكىللەش، مەركەزنىڭ ئىككى بىرىنچى نۇمۇرـ لۇق ھۆججىتى ۋە مەملىكەتلىك، ئاپتونوم رايونلۇق ئىككى يېزا خىزمىتى يىغىنىنىڭ روھىنى ئۆگىنىش ئارقىلىق، ئىدىيىۋى تونۇشنى ئۆستۈرۈپ، بېتەكچى ئىدىيە، خىزمەت ئۇقتۇمى، خىزـ مەت ئىستىلى قاتارلىق جەھەتلەردە، ئۆزۈل ـ كېسىل بۇرۇلۇش ياساپ، يېزىلاردىكى ئۆچ ـ

قاندەك تەرەققى قىلىۋاتقان چوڭ ياخشى ۋەزىيەتكە يېتىشىۋېلىپ، تووار ئىشلەپچىقىرىشىنى تەشكىللەش ۋە ئۇنىڭغا رەھبەرلىك قىلىش، يېزا خىزمىتىدە يېڭى ۋەزىيەت يارىتىشتىن ئىبارەت ئېغىر يۈكنى ئۈستىمىگە ئېلىش كېرەك.

1 . بىر ئالدىنقى شەرتنى، يەنى مەملىكىتىمىزنىڭ يېزىلىرىنىڭ ھازىر ئەنئەنىۋى يېزا ئىگىلىكىدىن زامانىۋى يېزا ئىگىلىگىگە بۇرۇلۇۋاتقانلىغىنى، ئۆز - ئۆزىنى تەمىنلەيدىغان، ئوز - ئۆزىنى يېرىم تەمىنلەيدىغان ئىگىلىكتىن چوڭ كۆلەملىك تووار ئىشلەپچىقىرىشقا بۇرۇلۇۋاتقانلىغىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىش لازىم. بۇ ئىككى بۇرۇلۇش ھازىرقى تارىخىي ئالاھىدىلىك، ھەم يېزا خىزمىتىگە يېتەكچىلىك قىلىشىمىزدىكى تۈپ ئالدىنقى شەرت. ئەگەر بىز يېزا خىزمىتىگە يېتەكچىلىك قىلمىساق بۇ ئىككى بۇرۇلۇشقا سەل قارايدىغان بولساق، ھازىرقى يېزا ۋەزىيىتىدىكى ئەڭ ماھىيەتلىك نەرسىنى تۇتىمغان بولىمىز-دە، ۋەزىيەت تەرەققىياتىنىڭ ئالدىدا پاسسىپ ئورۇنغا چۈشۈپ قېلىپ، يېزا ۋەزىيىتىنىڭ يېنىمۇ راۋاجلىنىشىغا تەسىر يەتكۈزۈپ قويىمىز.

2 . تۆت كۆز قاراشنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىش كېرەك: (1) يېزا ۋەزىيىتىنى يېنىمۇ راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن، تووار ئىشلەپچىقىرىشنىچەك، ياخشى تۇتۇش كېرەك. (2) ئىشلەپچىقىرىشنى تۇتۇشتا، ئوبوروتنى تۇتۇش كېرەك. (3) ئوبوروتنى تۇتۇشتا، ئىملاھ قىلىشنى تۇتۇش كېرەك. (4) تووار ئىشلەپچىقىرىشنى تۇتۇشتا، "ئىككى ئائىلە بىر كەۋدە" نى تۇتۇش كېرەك.

ۋىلايىتىمىزدە ئائىلىنى بىرلىك قىلغان ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلغاندىن بېرى، كۆپ ساندىكى ئەزالارنىڭ كىيىنىش، تويۇنۇش مەسىلىسى دەسلەپكى قەدەمدە ھەل قىلىندى. بۇنىڭدىن كېيىنكى مەسىلە يېنىمۇ باي بولۇش مەسىلىسىدىن ئىبارەت. باي بولۇش ئۈچۈن، تووار ئىشلەپچىقىرىشنى تەرەققىقىلدۇرۇشىمىز، ئىشلەپچىقىرىشنى تۇتۇشىمىز، يېزا ئوبوروت يوللىرىنى راۋانلاشتۇرۇشىمىز كېرەك، ئۇنداق قىلمىغاندا، بايلىق ھەنبىنى ئۇستۇنلىكىنى ئىقتىسادىيئۇستۇنلۇككە ئايلاندۇرۇش مۇمكىن بولماي قالمدۇ. تووار ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇشتا، نۆۋەتتە يېزىلاردا ئاساسلىقى "ئىككى ئائىلە بىر كەۋدە" نىڭ تەرەققىياتىنى ياخشى تۇتۇش لازىم. بۇ مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى داۋاملىق يۈرگۈزۈشتىن كېيىنكى پارتىيىمىزنىڭ يېزىلاردىكى ئىككىنچى چوڭ سىياسىتى، مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنىڭ چوڭقۇر راۋاجلىنىشىنىڭ يېڭى باسقۇچى، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشنىڭ كەسىلىشىشكە، ئىجتىمائىلىشىشقا قاراپ ھېڭىشىدىكى مۇقەررەر يول، شۇڭلاشقا بۇ ئىشنى ناھايىتى زور كۈچ سەرپ قىلىپ ياخشى تۇتۇش كېرەك.

3 . رەھبەرلىكنىڭ ئىدىيىسىدە 5 بۇرۇلۇش بولۇشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش كېرەك: (1) بۇرۇنقىدەك ئاساسلىقى ئاشلىق، پاختا، ياغلىق دانىنى تۇتۇشتىن ھەم ئاشلىق، پاختا، ياغلىق دانىنى تۇتۇش، ھەم سانائەت، قوشۇمچە كەسىپنى، كۆپ خىل ئىگىلىكنى تۇتۇشقا بۇرۇلۇش لازىم. (2) بۇرۇنقىدەك ئاساسلىقى يېزا ئىگىلىگىنى تۇتۇشتىن ئىگىلىك ئومۇملىغىنى ئەتراپلىق ئىگىلەپ، ھەم ئىشلەپچىقىرىشنى تۇتۇش، ھەم ئوبوروتنى تۇتۇشقا بۇرۇلۇش لازىم. (3) بۇرۇنقىدەك ئاساسلىقى ئىشلەپچىقىرىشنىلا تۇتۇش، مەھسۇلاتقا ئەھمىيەت بېرىشتىن ھەم ئىشلەپچىقىرىشنى تۇتۇش، ھەم باشقۇرۇشنى تۇتۇشقا، ھەم سانىنى تۇتۇش، ھەم

سۈپەتنى تۇتۇشقا، ھەم مەھسۇلات مىقدارىنى تۇتۇش، ھەم تەننەرق ھىساۋاتنى ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى تۇتۇشقا بۇرۇلۇش لازىم . (4) كوللېكتىپ ئە ـ گىلىكىنى تۇتۇشتا ، « ئىككى ئائىلە بىر گەۋدە » نى گەۋدىلىك ھالدا ياخشى تۇتۇش لازىم. (5) بۇرۇنقىدەك ماددىي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا ئەھمىيەت بېرىشتىن ئىككى مەدەنىيەتنى بىرلىكتە تۇتۇشقا بۇرۇلۇش لازىم .

4 . ئۇچ تونۇشنى توغرىلاش كېرەك:

(1) « ئىككى ئائىلە » كە بولغان تونۇشنى توغرىلاش كېرەك . « ئىككى ئائىلە »نىڭ پارتىيەنىڭ 11ـ ئۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمى يىغىنىنىڭ لۇشيەنىنى ئىجرا قىلغان باشلامچىلار ، يېزىلاردا ئەمگەك قىلىپ باي بولغانلارنىڭ ئۇلگىسى ، يېزا ئېگىلىكىدە ئىجتىمائىلىشىش ، كەسىپلىشىش، زامانىۋىلىشىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىسىنى ئىزدەنگەن ئىلغارلار ئىكەنلىكىنى تونۇۋېلىش لازىم. شۇڭلاشقا، «ئىككى ئائىلە»نى قىزغىنلىق بىلەن قوللاش، ئۇلارغا يۈرەكلىك رەھبەرلىك قىلىش ، ئۇلارنى دادىل راۋاجلاندۇرۇش كېرەك .

(2) يېزىلاردا كەلگۈسىدە مەيدانغا كېلىدىغان ھەر خىل ھەمكارلىق سودىسىغا ۋە ئاللىقاچان مەيدانغا كەلگەن يەككە سودىغا بولغان تونۇشنى توغرىلاش كېرەك . ئۇلارنىڭ دۆلەت ئېگىلىكىدىكى سودا ، تەمىنات ـ سودا كوپېراتىۋى سودىسىنىڭ تولۇقلىمىسى ، يېزىلاردىكى توۋار ئوبوروتىنىڭ موھىم يولى ، ئىشلەپچىقىرىش بىلەن ئىستېمالنى جىپسلاشتۇرۇش، يېزا ئىقتىسادىنى جانلاندۇرۇشتىكى موھىم كۈچ ئىكەنلىكىنى تونۇۋېلىش لازىم ، شۇڭا ، ئوخشاشلا ئاكتىپ رەھبەرلىك قىلىشىمىز ، قىزغىن قوللىشىمىز كېرەك .

(3) يېزىلاردا ئادەم يالاقا قاردىتا توغرا قاراشتا بولۇش لازىم . ئادەم يالاش مۇقەررەر ھالدا ئېكسپلاتاتسىيە بولىدۇ ، لېكىن ، ھازىرقى ئىقتىسادىي تەرەققىيات ئەھۋالىدا ئۇنىڭدىن ساقلىنىش تەس ، ئەگەر ئادەم يالاقا رۇخسەت قىلىنمىسا ، بىر قىسىم « ئىككى ئائىلە » نىڭ تەرەققىياتىغا تەسىر يېتىدۇ . شۇڭلاشقا ، « ئىككى ئائىلە » نىڭ ئادەم يالاشىنى ئالدىراپ ـ تىنەپ چەكلىمەسلىك كېرەك . پائال تۇردە تەكشۈرۈپ ـ تەتقىق قىلىپ ، ئادەم يالاقنى يالاڭغۇچىلارنى يالاڭغۇچىلارنىڭ پاراۋانلىق تەمىناتىنى ئۆستۈرۈشكە ، زۆرۈر بولغان ياشقۇرۇش ۋە تەقسىم قىلىپ بېرىشكە قاتنىشىشقا ، مەلۇم مىقداردا جامائەت جۇغلانمىسى قالدۇرۇشقا يېتەكلەش لازىم ، مۇنداق بولغاندا يالاڭغۇچى بىلەن يالاڭغۇچى ئىگىلىك مۇناسىۋىتى كاپىتالىزىم شارائىتىدىكى ئىشچى يالاشتىن ماھىيەتلىك پەرقلىنىدۇ .

قىسقىسى ، يۇقۇرقى بەزى ئاساسى قاراش ۋە تونۇش مەسىلىلىرىنى ياخشى ھەل قىلىش كېرەك. بۇ ـ مەركەزنىڭ ئىككى بىرىنچى نومۇرلۇق ھۆججىتى ۋە مەملىكەتلىك ، ئاپتونوم رايونلۇق ئىككى يېزا خىزمىتى يىغىنىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇشنىڭ ئاچقۇچى.

ئەمكەكنىچى ، يېزىلاردىكى « ئىككى ئائىلە بىر گەۋدە » نى پائال تەرەققى قىلدۇرۇش لازىم .

1 . « ئىككى ئائىلە » نىڭ ئۆلچىمى ۋە « ئىككى ئائىلە » نى تەرەققى قىلدۇرۇش نۇقتىسى توغرىسىدا. ۋىلايەتلىمىزنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى ئىقتىسادىي سەۋىيىسىدىكى پەرق ناھايىتى چوڭ، « ئىككى ئائىلە » گە قاردىتا ، بىر تۇتاش ئۆلچەم بەلگىلىشى ناھايىتى تەس ، پىرىنسىپ جەھەتتە « ئىككى ئائىلە » نىڭ ئۆلچىمى ئائىلىۋى ئېگىلىكىنى ئا ـ

ساسى شەكىل قىلغان ، تووار ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ئاساسى مەقسەت قىلغان بولۇشى كېرەك . ۋىلايەتلىمىزدە ھازىر " ئىككى ئائىلە " نى تەرەققى قىلدۇرۇش نوقتىسىدىكى چارۋىچىلىق (كالا بېقىش ، قوي بېقىش ، چوشقا بېقىش ، توخۇ بېقىش ، بېلىق بېقىش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) ، ئورمانچىلىق ۋە تىرانسپورت كەسپىي ئائىلىلىرىنى جەمئىي قارىتىلىشى كېرەك . ئېچىش خاراكتېرىدىكى " ئىككى ئائىلە " نى زور كۈچ بىلەن تەرەققى قىلدۇرۇش ، ئەزالارنى ئائىلىۋى دېخانچىلىق مەيدانى ، ئورمانچىلىق مەيدانى قوزغۇشقا ئىلھاملاندۇرۇش ، باشقا " ئىككى ئائىلە " نىمۇ پائال تەرەققى قىلدۇرۇش كېرەك .

2. ئىدىيىدە يەنىمۇ ئازات بولۇپ ، " ئىككى ئائىلە " گە قارىتىلغان سىياسەتتە كەڭ بولۇش لازىم . ئۆۋەتتە ، " ئىككى ئائىلە " گە تۇۋەندىكى 6 تەرەپتىن سىياسەتتە كەڭ بولۇش كېرەك :

(1) ئېچىش خاراكتېرىدىكى "ئىككى ئائىلە " (دېخانچىلىق ، ئورمانچىلىق ، چارۋىچىلىقنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) گە قارىتا ، بىر تۇتاش پىلانلاش شەرتى ئاستىدا ، ئۇلارغا كىرەكلىك بىنام يەر ، ئوتلاق ، ئورمان ئەھىيا قىلىشقا ئىشلىتىلىدىغان جاڭگال ، قۇملۇق ، دەريا ساھىلىنىڭ سانى چەكلىمىگە ئۇچرىمايدۇ ، لېكىن ئۇنى ئىككى - ئۈچ يىل ئىچىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇشى كېرەك ، ئەگەر ئايرىپ بېرىلگەن يەر ۋە ئوتلاقنى ئىككى - ئۈچ يىل ئىچىدە ئاچمىسا ، كوللېكتىپ ئۇنى قايتۇرۇۋېلىپ ، ئېچىش ئىقتىدارىغا ئىگە ئەزالارغا بېرىشكە ھوقۇقلۇق .

(2) ئېچىش خاراكتېرىدىكى " ئىككى ئائىلە " دىن بەش يىل ئىچىدە يېڭا ئىگىلىك بېچى ئېلىنمايدۇ ، ئۈچ يىل ئىچىدە جامائەت فوندى ، پاراۋانلىق فوندى ، باشقۇرۇش پۇلى تۇتۇپ قېلىنمايدۇ . ئۇلار يەرگە ئاساسەن قىلىنىدىغان خالىسانە ئەمگەكنى ئۇستىگە ئالمايدۇ .

(3) كەلكۈن سۇ ئىشلىتىپ ، لايلاتمىلارنى دائىرىگە ئېلىپ ئورمان ئەھىيا قىلغانلار بولسا ، مەنپەئەتلىنىشتىن ئىلگىرى ئىشلەتكەن كەلكۈن سۇ ئۈچۈن سۇ پۇلى ئېلىنمايدۇ .

(4) ئېچىش خاراكتېرىدىكى " ئىككى ئائىلە " باشقۇرغان ئوتلاقلار 30 يىلغىچە ئۆز - گەرتىلمەيدۇ . ئورمانچىلىقتا دەرەخنى كىم قويغان بولسا ، شۇنىڭ ئىگىدارچىلىغىدا بولۇشتا ، ئەۋلاتلىرىنىڭ ۋارىسلىق قىلىشىدا چەك تۇرىلمايدۇ .

(5) ئىش قوشۇش ، مۇلازىمەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغان " ئىككى ئائىلە " لەرنىڭ ئۆزى ئاشلىق نورمىسىنى ئېلىپ كېلىش ئالدىنقى شەرتى ئاستىدا ، يېڭا بازارلىرىدا ماكانلىشىشقا ، ئۆي سېلىشقا ، تىجارەت قىلىشقا رۇخسەت قىلىنمايدۇ .

(6) " ئىككى ئائىلە " لەرنىڭ قالدۇرۇق يېرىنىڭ باشقا ئەزالارغا ئوخشاش ئۆزىگە خوجا بولغان ھالدا باشقۇرۇلىشىغا رۇخسەت قىلىنمايدۇ ، لېكىن ئۆي سېلىشقا بولمايدۇ .

3 . " ئىككى ئائىلە بىر گەۋدە " گە 8 جەھەتتىن يار - يۆلەكتە بولۇش يولغا قويۇلىدۇ .

(1) يېڭا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ۋە دېخانچىلىق دورىلىرى بىلەن تەمىنلەشتە ئاۋۋال ئېتىۋار بېرىلىدۇ .

(2) تۇرلۇك قىسقا مۇددەتلىك تېخنىكا كۇرسىلىرى ئېچىلغاندا ، ئالدىن ئېتىۋار بېرىلىدۇ ، تەربىيىلىنىش پۇلى ئېلىنمايدۇ .

(3) ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىش دېھقانلىرى « ئىككى ئائىلە » گە قارىتا ، ئوتتۇرا ھېساپ بە - لەن ھەر بىر كىشىنىڭ دۆلەتكە سېتىپ بەرگەن ھەر خىل توۋار ئاشلىقى ئۈچۈن (ئاق ئاشلىق 80% تىن ئارتۇقىنى ئىگە للمىشى كېرەك) پىلان سىمرتمدا بىر قاپ خىمىيىۋى ئوغۇت بىلەن تەمىنلىنىدۇ . ۋەزىپە قويۇپ چارۋا سېتىۋېلىش ۋەزىپىسىدىن باشقا، دېھانچىلىق را - يونلىرىدا سېتىپ بەرگەن ھەر بىر ئۆلچەملىك قوي ئۈچۈن 40 جىڭ يېم - خەشەك، 10 كە - لوگىرام خىمىيىۋى ئوغۇت مۇكاپات تەرىقىسىدە سېتىپ بېرىلىدۇ . چارۋىچىلىق رايونلىرىدا ھەر بىر قوي ئۈچۈن 50 جىڭ بۇغداي مۇكاپات تەرىقىسىدا سېتىپ بېرىلىدۇ .

(4) چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كەسپىي ئائىلىلەرگە شەرت - شارائىت بار ولسا ، ئالدىن ئوتلاق ئايرىپ بېرىلىدۇ .

(5) سودا تارماقلىرى تېرىش ، بېقىش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان « ئىككى ئائىلە » نە - لەن مەھسۇلات سېتىۋېلىش توختىمىنى ئاۋۋال تۈزىدۇ.

(6) تەمىنات-سودا كوپېراتىۋى « ئىككى ئائىلە » لەرنى بازار ئۈچۈرى بىلەن ھەۋە - سەز تەمىن ئېتىدۇ . پۈل مۇئامىلە تارماقلىرى « ئىككى ئائىلە بىر گەۋدە » نى قەرز پۈ - لى بىلەن تەمىن ئېتىپ ، ئۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىغا مەدەت بېرىدۇ .

(7) يېزا ئىگىلىك تېخنىكا تارماقلىرى «ئىككى ئائىلە » نى تېخنىكا يېتەكچىلىگى بە - لەن ئاۋۋال تەمىن ئېتىدۇ.

4. «ئىككى ئائىلە بىر گەۋدە » نىڭ مال - مۈلكى ۋە ئەمگەك تاپاۋىتى باشقا ئەزالار - نىڭكىگە ئوخشاش دەخلى-تەرۋزگە ئۇچرىمايدۇ ؛ سىياسى جەھەتتە گەمستىشكە بولمايدۇ ؛ ئۇلارنىڭ دۆلەت بەلگىلىگەن دائىرە ئىچىدىكى قانۇنلۇق تىجارىتى قوغدىلىدۇ .

5 . ئورگانلارنى قۇرۇپ ، مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى يولغا قويۇش لازىم . « ئىككى ئائىلە بىر گەۋدە » گە بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتىش ئۈچۈن ، تارماقلارنىڭ مەسئۇلىيىتى ئېنىق بولۇشى كېرەك . تېرىقچىلىق ، چارۋىچىلىق ، ئورمانچىلىق ، بىلىمگەچىلىق ، ئىش قو - شۇش ، تىرانسپورت قاتارلىق ساھەلەردىكى « ئىككى ئائىلە » لەر ئايرىم - ئايرىم ھالدا كەسپىي تارماقلارنىڭ مەسئۇل بولۇپ باشقۇرۇشىدا ۋە رەھبەرلىگىدە بولىدۇ . ھەر قايسى تە - رەپلەرنىڭ مۇناسىۋىتىنى ماسلاشتۇرۇش ئۈچۈن ، ۋىلايەت ، ناھىيىلەر « ئىككى ئائىلە بىر گەۋدە » گە رەھبەرلىك قىلىش ، ئۇلارنى باشقۇرۇش ، قوللاش ئەھۋاللىرىنى ئىگە للەپ تۇ - رۇشى، « ئىككى ئائىلە بىر گەۋدە » نى راۋاجلاندۇرۇش تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلىشى ، ئال - ماشتۇرۇشى ، مۇناسىۋەتلىك سان - سىپىرلارنى سىناتسىتكا قىلىشى، پىلان تۈزۈشى كېرەك.

ئۈچىنچى ، توۋار ئىشلەپچىقىرىشنى ۋە توۋار ئوبوروتىنى پائال چىڭ تۇتۇش لازىم.

1 . ئۆۋەتتىكى ئاساسلىق ۋەزىپە تەمىنات-سودا كوپېراتىۋىنىڭ تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى ياخشى تۇتۇش ، تەمىنات-سودا كوپېراتىۋىنى تەدرىجى يوسۇندا تىجارەت تەپىدىن مۇلازى - مەت تەپىغا ئۆزگەرتىش ، يېزىلارنىڭ مۇلازىمەت مەركىزى قىلىپ قۇرۇپ چىقىش ، ھەقىقى تۇرمۇش ئىقتىسادىنىڭ يۆلەنچۈكىگە ئايلاندۇرۇشتىن ئىبارەت . جايلارنىڭ ئەھۋالىغا ئاساسەن، ئىشلەپچىقىرىشتىن بۇرۇنقى، ئىشلەپچىقىرىش داۋامىدىكى ، ئىشلەپچىقىرىشتىن كە - يىنكى مۇلازىملىقلارغا قاتنىشىدىغان بىر يۈرۈش مۇكەممەل مۇلازىمەت سېستىمىسىنى تەدرى - جىي بەرپا قىلىش كېرەك . تەمىنات-سودا كوپېراتىۋىنىڭ كۈچىدىن پايدىلىنىپ، توۋار ئىش -

لەپچەقمىرىشقا يارىيۆلەكتە بولۇپ ، تووار ئىشلەپچىقىرىش ئاساسىنى ئۇرۇش ، ئەزالار بە - لەن بىرلىشىپ تىجارەت قىلىش ياكى سېتىشنى كۆزدە تۇتۇپ بېرىش قاتارلىق ھەر خىل ئەمىلەش، ئىشلەپچىقىرىش ، سېتىش توختىمىنى تۈزۈپ چىقىش ، ئەمىلات-سودا كوپىراتىپىنى ھەقىقى تۈردە يېزىلاردىكى مۇلازىمەت ھەركىزى قىلىپ قۇرۇپ چىقىش كېرەك.

2 . يېزا سودا تۈزۈلمىسىنى يەنمۇ ئىسلاھ قىلىش لازىم . تاشقى سودا ، تەبىي دورا شىركەتلىرىنىڭ يېزىلاردىكى سېتىۋېلىش پونكىتلىرىنى ئەھەلدىن قالدۇرۇپ ، كەسىپىنى تە - مىنات - سودا كوپىراتىپىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىش كېرەك ، ئىھتىياجلىق مەھسۇلاتلار ھەققىدە ، تەمىنات - سودا كوپىراتىپى بىلەن تەمىنلەش تىوختىمى تۈزسە بولىدۇ . بەزى ئورۇنلار - نىڭ زىيان تارتىش مەسىلىسىنى تېخىمۇ ياخشى ھەل قىلىش ئۈچۈن ، تاشقورغان ناھىيە با- زىرىدىكى سودا ئاپاراتىنى ئەھەلدىن قالدۇرۇپ (ناھىيىلىك يەمەكلىكلەر شىركىتى باشقۇ - رۇشىدىكى گۈش قىسمى ساقلاپ قېلىنىدۇ) ، كەسىپىنى تەمىنات-سودا كوپىراتىپىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىش كېرەك .

3 . كوللېكتىپ سودا،ھەمكارلىق سودا ۋە يەككە سودىنى يەنمۇ راۋاجلاندۇرۇپ ، يېزىلاردا كۆپ قاتلاملىق ، كۆپ شەكىللىك ، كۆپ ئىچىملىق ئوبوروت تۈزۈلمىسىنى شەكىل - لەندۇرۇش لازىم . يېزا-بازار كارخانىلىرىنىڭ سودا بىلەن شۇغۇللىنىشىغا يول قويۇلمىدۇ ، شەخسىلەرنىڭ ياكى شىركەلەشكەنلەرنىڭ سودا بىلەن شۇغۇللىنىشىغا يول قويۇلمىدۇ ، لې - كىن دۆلەت رۇخسەت قىلغان دائىرىدە تىجارەت قىلىشى لازىم ھەمدە سودا - سانائەت ھەمۇ- رى باشقۇرۇش تارماقلىرى ئارقىلىق تەكشۈرۈپ كېنىشكە تارقىتىپ بېرىش كېرەك .

4 . ئۇچۇر سېستېمىسىنى قۇرۇپ چىقىش ، ئۇچۇر مۇلازىمىتىنى ياخشى قىلىش لازىم . ۋىلايەتلىك تەمىنات-سودا كوپىراتىپى ئۇچۇر ئاپاراتىنى قۇرۇپ ، مەخسۇس ئادەم سەپلەپ، ۋىلايەت ئىچى ، ئاپتونوم رايون ئىچى ، دۆلەت ئىچى ، ھەتتا چەتئەللەرنىڭ بازار ئۇچۇ- رىنى تەتقىق قىلىشقا ، قەرەلسىز ھالدا ئۇچۇر ئاخبارات ئارقىتىشقا مەسئۇل بولىدۇ . ناھىيىلىك تەمىنات-سودا كوپىراتىپلىرى ۋە ئاساسى قاتلام تەمىنات-سودا كوپىراتىپلىرىدا ئۇچۇر بىلەن مەخسۇس شۇغۇللىنىدىغان بىرىدىن كادىر بولۇشى ، ئۇلار ئۇز جايىدىكى بازار- نىڭ ئېھتىياج ئەھۋالىنى ئۇقۇشۇپ ، ۋىلايەتلىك تەمىنات-سودا كوپىراتىپىغا يوللاپ تۇرۇ- شى، شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا،ئۇز ۋاقتىدا ئاساسىي قاتلامدىكى ھەر خىل تووار تەشكىلاتلىرى (تەمىنات-سودا كوپىراتىپىدىن باشقىلىرىنى ئۇز ئىچىگە ئالىدۇ) ۋە " ئىككى ئائىلە بىر گەۋدە " گە ئۇچۇر بەتكۈزۈشى ، تووار ئىشلەپچىقىرىشىغا يېتەكچىلىك قىلىشى كېرەك.

5 . تەبىئى ئۇستۇنلۇك ۋە بايلىق مەنبەسىدىن تولۇق پايدىلىنىپ ، تووار ئىشلەپچىقىرىش بازىسىنى قۇرۇش ، تووار ئىشلەپچىقىرىشنى پائال راۋاجلاندۇرۇش كېرەك. چېرىقچىلىق ۋە بېقىش ئىشلىرى جەھەتتە بىرىدە ئاساسلىقى ، ئاشلىق ، پاختا ، ياغلىق دان، چارۋا ، ئورمان ، باغ ، پىلە ۋە سۇ مەھسۇلاتىدىن ئىبارەت 8 تەرەپ بار . بۇرۇن كىشىلەر ئاشلىق، پاختا، ياغلىق دان، چارۋىدىن ئىبارەت 4 چوڭ كۆرسەتكۈچكىلا ئەھمىيەت بەرگەن . بۈنىڭدىن كېيىن، پىلان چۈشۈرگەندە، 8 جەھەتتىكى كۆرسەتكۈچنى ئومۇمىيۈزلۈك چۈشۈرۈش كېرەك . نۆۋەتتە ، ئالدى بىلەن ئۇزۇمە - پىلەچىلىك ۋە باغۋەنچىلىكنى تۈتۈش كېرەك . 1990 - يىلىغا بارغاندا ، ۋىلايەتمىزدە ھەر بىر نوپۇسقا 30 تۈپتىن ئۇزۇمە توغرا كەلتۈ -

رؤشنى، شەرت- شارائىتى بار جايلاردا ، ھەر بىر ئائىلە بىر قۇتىدىن پىلە بېقىشنى ھەمدە بىر مەزگىل ئىچىدە ۋىلايىتىمىزنىڭ باغ كۆلىمىنى ھازىرقى 160 مىڭ موددىن بىر مىليون موغا يەتكۈزۈشنى قولغا كەلتۈرۈش كېرەك . ئۈزۈم ، ئۈرۈك ، شاپتۇل ، ئانجۇت ، ئالما، يانىاق، چىلان ، غەيزىلە ، ئانار ، بادام ، ئەنجۈر ، پىستە قاتارلىقلارنى راۋاجلاندۇرۇپ ، قەشـ قەرنى ھەقىقى تۈردە مىۋە ماكانى قىلىپ قۇرۇپ چىقىش لازىم . دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى بازارلارغا كۆزىر مەھسۇلاتلارنى سېلىش،رىقابەتچىسى كەم بولغان، ئۇستۈن ئۈرۈندا تۇرىدىغان مەھسۇلاتلارنى ئالدى بىلەن راۋاجلاندۇرۇش لازىم .

6 . مەھسۇلاتلارغا ئىش قوشۇشقا ئەھمىيەت بېرىش كېرەك . بېقىن ئارىدا شەرت ـ شارائىتى بار جايلار بىر نەچچە ياخشىراق ھاراق زاۋۇدى (ئۈزۈم ھارىغى ، گاز ھارىغى ، شامپانسكى ئىشلەش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، مىۋە قېقى پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇدى ، قويۇلدۇرۇلغان مىۋە شىرنىسى زاۋۇدىنى قۇرۇپ ، ئىش قوشۇش تېخنىكىسىنى كەڑـ گۈزۈپ ، ئىش قوشۇش ئۇسۇلىنى ياخشىلاپ ، قاچىلاشنى ياخشىلاپ ، تاشىلىق ئۆتكۈلدىن ياخشى ئۆتۈپ ، مەھسۇلاتلارنى سېتىش يولىنى ئېچىپ، داڭ چىقىرىش لازىم .

تۇتمىچى ، مەسئۇلىيەت تۇيۇمىنى يەنمۇ ھۇكەمەللەشتۈرۈش لازىم . ۋىلايىتىمىزدە يەرنى ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيەت تۇيۇمىنى يولغا قويۇش خىزمىتى ئاساسىي جەھەتتىن ئورۇنلاندى . لېكىن يېزىلاردىكى مەسئۇلىيەت تۇيۇمىدە يەنە نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشـ لەشكە توغرا كېلىدۇ .

1 . چارۇچىلىق مەسئۇلىيەت تۇيۇمى (قىسقارتىۋېتىلدى).

2 . ئورمانچىلىق جەھەتتە ، ئاساسلىقى ، ئىككى ئىشنى تۇتۇش لازىم . بىرىنچىسى ، ئورمانچىلىق سىياسىتىدە يەنمۇ كەڭ بولۇش ، جاڭگال ، شورلۇق يەر ، دەريا ساھىلىنى ئېچىپ ، بىر تۇتاش پىلانلاش ئالدىنقى شەرتى ئاستىدا، كىم تىككەن بولسا شۇنىڭ ئىگە ـ دارچىلىغىدا بولۇش، ئەۋلاتلىرى ۋارىسلىق قىلىشقا رۇخسەت قىلىش لازىم . ۋىلايىتىمىز يېـ زا ئىگىلىگىنىڭ سۈغۇرۇش ئىگىلىگى ئىكەنلىگىنى كۆزدە تۇتۇپ ، ئەزالارنىڭ ئېچىشقا مۇـ ناسىۋەتلىك ئاساسى قۇرۇلۇشلارنى ئېلىپ بېرىش شارائىتى بولمىسا ، كوللېكتىپ مەسئۇل بولۇپ بىر تۇتاش تەشكىللەپ ، ئۆستەڭ ئېلىپ ، ئىچىدىق ئېلىپ، يول ياساپ، يەر تۈزلەپ، ئەزالارغا ئېچىش شارائىتىنى يارىتىپ بەرسە ياكى كوللېكتىپ ئاممىنى بىۋاستە تەشكىللەپ ئەھىيا قىلغۇزغاندىن كېيىن، ئەزالارغا بۆلۈپ بەرمە بولىدۇ . ئىككىنچىسى، ئېتىز ـ ئىرىق مۇداپىئە ئورمىنىدا ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيەت تۇيۇمىنى يولغا قويۇپ، ئەھىيا قىلىشنى ، باشقۇرۇشنى ئەزالارغا ھۆددىگە بېرىپ، پەرسەنتىنى ئۈلەشمە، يېڭىدىن ئەھىيا قىلىنغانلىرىـ نى 4 ۋە 6 ئۈلۈش ياكى 3 ۋە 7 ئۈلۈش بويىچە بۆلۈپ، چوڭ بېشىنى ئەزالارغا بەرمە بو ـ لىدۇ. لېكىن، بىر تۇتاش گۈيخۇالاش، دەرەخ خىلمىرى بىر تۇتاش بولۇش، ئەھىيا قىلىش ۋاقتىدا بىر تۇتاش بولۇش ، بىر تۇتاش ئۆلچەم بولۇش ، بىر تۇتاش كېسىشتە چىڭ تۇرۇش كېرەك .

3 . باغ جەھەتتە، بىر ئائىلىگە بىرنەچچە تۈپتىن مۇددىك دەرەخ بۆلۈپ بېرىدىغان چارىنى ئۆزىگەرتىپ، بىر باغنى بىر گەۋدە قىلىپ، بىر ئائىلىگە ياكى گۇرۇپپىغا ھۆددىگە بېـ رىپ، بىر تۇتاش باشقۇرۇشنى يولغا قويۇش لازىم .

4 . يەرنى ھۆددىگە بېرىش تۈزۈمىدە، تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، يېڭىدىن ئوتتۇرىغا چىققان مەسىلەرنى ھەل قىلىش كېرەك .

5. ئاپتونوم رايونلۇق بەلگىلىمىسى بويىچە، ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرى 5% تىن 10% گىچە زاپاس يەر قالدۇرۇشى ، بۇرۇن قالدۇرۇلغانلىرىنى ساقلاپ قېلىشى كېرەك، زاپاس يەر قالدۇرمىغان جايلار ھۆددە يەرنى ئېلىشنى خالىمىغان ئائىلىلەر تاپشۇرۇپ بەرگەن يەردىن ھەل قىلسا ياكى كوللېكتىپنىڭ تەشكىللىشى بىلەن ئاچقان بىنام يەردىن ھەل قىلسا بولىدۇ .

6 . يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى، يېزا- بازار كارخانىلىرىنى ھۆددىگە بەرمىگەن جايلار ھۆددىگە بېرىش تۈزۈمىنى پائال يولغا قويۇشى كېرەك. سۇ قۇرۇلۇشى، سۇ ئەسلىھەلىرى ، سۇ باشقۇرۇش جەھەتتە مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى ئومۇمىيۈزلۈك يولغا قويۇپ، تەجرىبىلەرنى ئۈزلۈكسىز يەكۈنلەپ ، ياخشىراق بولغان بىر يۇرۇش ھۆددىگە بېرىش چارىسىنى شە - كىللەندۇرۇش كېرەك .

بەشىنچى، يېزىلاردىكى بەشتە بىاخشى قۇرۇلۇشنى ھەقىقى تۇرده ياخشى ئېلىپ بېرىش لازىم . يېقىنقى بىرنەچچە يىل ئىچىدە تۇڭۇەندىكى 8 جەھەتتە كۆرۈنەرلىك ئىلگە - رىلەش بولۇش كېرەك .

(1) ئۇستەخىلەرنى سىڭىمەسلەشتۇرۇشنى تېزلىتىش لازىم. ئوتتۇرا ئۇستەخىدىن يۇقۇرى (ئوتتۇرا ئۇستەخىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) ، ئانا ئۇستەخىدىن تۇڭۇەن ئۇستەخىلەرنى سىڭىمەسلەشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى 5 - 6 يىل ئىچىدە ئاساسى جەھەتتىن ئورۇنلاپ بولۇشنى تەرىشىپ قولغا كەلتۈرۈش لازىم.

(2) سۇغۇرۇش رايونلىرىنى يۇرۇشلەشتۇرۇشنى تېزلىتىپ، سۇغۇرۇش رايونلىرىنىڭ ئېچكى قىسمىدىكى يۇرۇشلەشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى 5 يىل ئىچىدە ئاساسى جەھەتتىن ئورۇنلاپ بولۇشنى تەرىشىپ قولغا كەلتۈرۈش لازىم.

(3) زەيكەش سېستېمىسى قۇرۇلۇشىدا، زەي رايونلارنىڭ زەي چىقىرىۋېتىش سېستې- مىسىنى 1990 - يىلىدىن بۇرۇن ئاساسى جەھەتتىن شەكىللەندۈرۈشنى تەرىشىپ قولغا كەلـ تۈرۈش لازىم.

(4) سۇغۇرۇشنى باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش لازىم. بۇ يىل بارلىق ئىشلەپچىقىرىش ئەتـ رەتلىرى كۈپ مىقدارى بويىچە پۇل ئېلىشنى ئومۇمىيۈزلۈك يولغا قويۇشى ھەمدە كۈپ مىقـ دارى بويىچە پۇل ئېلىشنىڭ 50%نى ئائىلىلەرگىچە ئەمىلىيلەشتۈرۈشى، يېقىنقى بىر نەچچە يىل ئىچىدە ئىلگىرىسكى سۇغۇرۇش نورمىسىنى ھەر يىلى تۇڭۇەنلەتمىشنى قولغا كەلتۈرۈشى لازىم.

(5) سالا ئېتىزى قۇرۇلۇشىنى ياخشى تەۋتۈش لازىم. سالالاشتۇرۇشنى 5 يىل ئىچىدە ئاساسى جەھەتتىن ئىشقا ئاشۇرۇشنى تەرىشىپ قولغا كەلتۈرۈش لازىم.

(6) مۇداپىئە ئورمىنى قۇرۇلۇشىنى ياخشى ئېلىپ بېرىش لازىم. ئېتىز - ئېرىق مۇدا- پىئە ئورمىنىنى بىر ئاز تۇڭۇەنلەتمىشنى 3 يىلدىن 5 يىلغىچە ئومۇمىيۈزلۈك ئورۇنلاشنى تە- رىشىپ قولغا كەلتۈرۈش لازىم.

(7) لايىلاتمىلارنى داۋاملاشتۇرۇپ ئېلىپ ئورمان ئەھىيا قىلىپ، يېپىنچا ئۇسۇملۇكلەرنى كې- گەيتىش لازىم. بۇ نۇقتىدىن كېيىنكى بىر نەچچە يىلدا، ھەر يىلى 100 مىڭ مو يۇلغۇن ئۇسۇ-

تۇرۇشنى قولغا كەلتۈرۈش ھەمدە ۋەيران بولغان توغراق ئورمانىنى ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ئەسلىگە كەلتۈرۈش لازىم.

(8) سۇ ئىشلىرى جەھەتتىكى كۆپ خىل ئىگىلىكتە چوڭراق بۆسۈپ ئۆتۈش بولۇشى لازىم. ناھىيە، كومموناددىن ئىبارەت ئىككى دەرىجىلىك سۇ باشقۇرۇش تارماقلىرىنىڭ مەسئۇرى خىراجەت ئېھتىياجى جەھەتتە، ئاساسەن ئۆز - ئۆزىنى تەمىنلەشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى قولغا كەلتۈرۈش لازىم.

ئالتىنچى، نامراتلارغا يار- يۆلەكتە بولۇش خىزمىتىنى ئەستايىدىل ياخشى ئىشلەش كېرەك.

يېزىلاردىكى نامرات ئەترەت، نامرات ئائىلىلەرگە يار- يۆلەكتە بولۇش-يېزىلاردىكى مەسئۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى ھۆكمەللەشتۈرۈشتىكى بىر مۇھىم مەزمۇن، سوتسىيالىزىم تۈزۈمى ئەۋزەللىگىنىڭ كونكرېت گەۋدىلىنىشى. ھەر دەرىجىلىك پارتكوملار چوقۇم بۇ خىزمەتكە ئەھمىيەت بېرىشى لازىم. پارتىيە، ھۆكۈمەتنىڭ بىر تۇتاش رەھبەرلىگىدە، مۇناسىۋەتلىك تارماقلار ئۆز ئارا ماسلىشىپ، نامراتلارغا يار- يۆلەكتە بولۇش پىلانى ۋە تەدبىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشى، جەمىيەت ۋە كوللېكتىپ كۈچىنى نامراتلىقنى قىيىپەتتىن ئىمكان قەدەر تېز، تۈپتىن قۇتۇلۇشقا سەپەرۋەر قىلىشى كېرەك.

3 يىلدىن 5 يىلغىچە، ھازىرقى نامرات ئەترەتلەرنىڭ قىيىپەتتىنى ئاساسى جەھەتتىن ئۆز- گەرتىپ، ھازىرقى نامرات ئائىلىلەرنىڭ ھەر نوپۇسىنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمىنى100 يۈەندىن كۆپرەككە يەتكۈزۈش (ئائىلە قوشۇمچە كەسپىنى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ)، ھەر نوپۇسنىڭ ئوزۇقلۇق ئاشلىقىنى 360 جىڭدىن كۆپرەككە يەتكۈزۈش (قالدۇرۇق يەرنى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ)نى تىرىشىپ قولغا كەلتۈرۈش لازىم. نامراتلارغا يار- يۆلەكتە بولۇش خىزمىتىدە، ئەمەلىي ئەھۋالغا ئاساسەن، نىشانچانلىقى بولغان ھالدا كۆچلۈك تەدبىر قوللىنىش، تەبىئى شارائىتى ناچار ئەترەتلەرگە قارىتا، قەتئى نىيەتكە كېلىپ، ئۇلارنىڭ ئېتىز - ئېرىق، سۇ ئاساسى قۇرۇلۇشىنى ياخشى ئېلىپ بېرىپ، زور كۈچ بىلەن جىرىم تېمىپ، ئوت - چۆپ تېرىپ، ئىشلەپچىقىرىش شارائىتىنى تۈپتىن ياخشىلاشنى قوللاش كېرەك. ئىشلەپچىقىرىش فاكتورىنى جەھەتتە، يېزا ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى مۇۋاپىق تەڭشەش كېرەك. ئۆز جايىنىڭ شارائىتىغا مۇۋاپىقلاشتۇرۇپ ئىش كۆرگەن ھالدا، كۆپ خىل ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇپ، نامراتلىقتىن قۇتۇلۇپ باي بولۇش مەقسىدىگە يېتىش لازىم. قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرگە قارىتا، پارتىيە ئەزالىرى، كادىرلار ھۆددىگە ئېلىش چارىسىنى داۋاملىق يولغا قويۇش كېرەك. نۆۋەتلىق ھالدا ئىرادىسىگە يار - يۆلەكتە بولۇش لازىم. ئۇلارغا ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش، ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇش، نامراتلىقتىن قۇتۇلۇش ئىرادىسى ۋە ئىشەنچىسىنى تۇرغۇزۇش، ھۆددە يەرنى ياخشى تېرىش، ئائىلىۋى قوشۇمچە كەسپىنى ياخشى قىلىش ھەققىدە تەربىيە بېرىش كېرەك. ئەزالارنىڭ دېموكراتىك يوسۇندا مۇزاكىرە قىلىشى ئارقىلىق، كوللېكتىپنىڭ تۈتۈپ قالىدىغىنى ۋە خالىسانە ئەمگەكنى مۇۋاپىق ئازايتمىشقا، كەچۈرۈم قىلمىشقا بولمىدۇ. يېزا ئىگىلىك، مالىيە، خەلق ئىشلىرى، ماۋارىپ تارماقلىرى نامراتلارغا يار-يۆلەك بولۇشنى ئۆزلىرىنىڭ ۋەزىپىسى قىلىشى، ئىشلەپچىقىرىش جەھەتتە ئايرىم-ئايرىم ھالدا يېتەكچىلىك قىلىشى ۋە ياردەم قىلىشى ھەمدە ئېلىنىدىغان

غان هەر خىل پۇل جەھەتتە مۇۋاپىق ئېتىۋار بېرىشى كېرەك. دۆلەتتىن ھەر يىلى چۈشۈ-
رۈپ بەرگەن نامرات ئەترەتلەرگە ياردەم بېرىش پۇلى ۋە قۇتقۇزۇش پۇلىنىڭ كۆپ قىسمى
نامراتلارغا يار - يۆلەكتە بولۇشقا سەرپ قىلىش ھەمدە پىلانلىق تۇرمۇشنى تۇرغۇزۇپ
تۇرۇپ ئىشلەتمەي، تۇرمۇشىغا بۆلۈپ، نۇقتىلىق ھالدا يار- يۆلەكتە بولۇپ، ئىمكانىيەت بېرىپ
چە ئۆلارنى بىر يىلدا نامراتلىقتىن قۇتۇلدۇرۇش كېرەك.

يەتتىنچى، دېخانلارنىڭ سېلىغىنى يەڭگىللەتمەك لازىم. ئىشلەپچىقىرىش خاراكتېرىدىكى ئاساسى قۇرۇلۇشقا ئىشلەتىلمەيدىغان ئەمگەك ۋە خالىسانە ئەمگەكنى قاتتىق تەزگىنلەش لازىم. خالىسانە ئەمگەك- ئەزالارنىڭ جەمىيەت ئۈچۈن ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتى، يەرلىك ھۆكۈمەت باشقۇرغان جامائەت ئىشلىرى قۇرۇلۇشىغا ئىشلىتىدىغانلىرىنى ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى بىر تۇتاش ئىگەللەپ ئىشلىتىشى، يىلدا ئەزالارنىڭ ئاساسى ئەمگەك كۈنى سانىنىڭ 1% ىدىن ئېشىپ كەتمەسلىكى كېرەك. باشقا ئەزالارنىڭ سېلىغىنى ئېغىرلاشتۇرۇۋېتىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن، خالىسانە ئەمگەكنى ئادەتتىكى ئەھۋال ئاستىدا، ئازايتىشقا، كېچىرىم قىلىشقا بولمايدۇ. ئىشلەپچىقىرىش خاراكتېرلىك ئاساسى قۇرۇلۇشقا ئىشلىتىدىغان ئەمگەكنى كوللېكتىپ ئىگىلىكىنىڭ ئەمگەك جۇغلانمىسىغا مەنسۇپ بولىدۇ. يېزىلاردىكى"بەشتە ياخشى" ئاساسى قۇرۇلۇشقا ئىشلىتىدىغان ئەمگەكنى ئەزالارنىڭ يىللىق ئاساسى ئەمگەك كۈنى سانىنىڭ 10%ى ئەتراپىدا، يەنى، 30 - 40 ئەمگەك كۈنى قىلىپ تەزگىنلەش كېرەك. ئۇندىن باشقا، شۇ يىللىق ئىشلەپچىقىرىشقا ئىشلىتىدىغان ئەمگەكنى، مەسىلەن: ئېرىق - ئۆستەڭلەرنى چېپىش، كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش، خەتەردىن قۇتقۇزۇش، سۇ باشلاش قاتارلىقلارنى خالىسانە ئەمگەك ۋە ئەمگەك جۇغلانمىسى ئىشىغا ھېسابلىماسلىق كېرەك. ئېھتىياجىغا ئاساسەن، بارلىق ئەزالار مۇۋاپىق ھالدا ئۇستىگە ئېلىشى كېرەك. بۇنىڭدىن باشقا، كوممۇنا، چوڭ ئىشەرتىلەرنىڭ ھەر قانداق نام بىلەن ئاممىغا ئەمگەك كۆچى ئالۇدىغانچىلىقىنى رۇخسەت قىلمايدۇ، خىلاپلىق قىلغۇچىلارنىڭ مەسئۇلىيىتى پارتىيە ئىنتىزامى، ھۆكۈمەت ئىنتىزامىغا ئاساسەن سۈرۈشتە قىلىنىشى كېرەك.

چوڭ ئەترەت كادىرلىرىنى يەنمۇ ئىخچاملاش كېرەك. نۆۋەتتە، بەزى جايلاردا چوڭ ئەترەت، كىچىك ئەترەت كادىرلىرى يەنلا كۆپ، قوشۇمچە ياردەم خىلىلا يۇقۇرى بولۇپ، دېخانلارنىڭ سېلىغىنى ئامۇۋاپىق ھالدا ئېغىرلاشتۇرۇۋەتتى. شۇڭلاشقا، بىرىنچىدىن، چوڭ كىچىك ئەترەت كادىرلىرىنى ئىخچاملاش كېرەك. چوڭ ئەترەت كادىرلىرى ئادەتتە 5 تىن 7 گىچە بولۇشى لازىم، دائىرىسى بىر قەدەر كىچىك بولغان چوڭ ئەترەتلەردە 5تىن ئاز بولسىمۇ بولىدۇ. ئىشلەپچىقىرىش ئەتىرىتى كادىرلىرى 1 دىن 2 گىچە بولۇشى لازىم، شارائىتى بار جايلاردا ئىشلەپچىقىرىش ئەتىرىتىنىڭ بوغالتېرى قوشۇمچە ۋەزىپە ئۈتمەسىلىكى بىرلەشمەسلىكى ئەترەت بوغالتېرى تەسىس قىلىنسا، ياكى چوڭ ئەترەت بوغالتېرى قوشۇمچە باشقۇرسا بولىدۇ. ئۇندىن سىرت، باشقا كادىرلارغا بىردەك ئىشتىن قەپقالغىنىغا قوشۇمچە ياردەم بېرىشنى يولغا قويۇش، مۇقىم قوشۇمچە ياردەم بېرىشنى يولغا قويماسلىق كېرەك. ئىككىنچىدىن، قوشۇمچە ياردەم بېرىش ئۇلچىمىنى مۇۋاپىق بېكىتمەك لازىم. مۇنداق 3 خىل ئۇسۇل بار: (1) ئۆز ئەتىرىتىنىڭ ئالدىنقى يىلدىكى ئەمگەك كۆچلىرىنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمىنى

تۆپ سان قىلىش، چوڭ نەتىرەت كادىرلىرىنىڭ خىزمەت مىقدارىنىڭ ئوخشاشماسلىقىغا ئاساسەن، قوشۇمچە ياردەم بېرىشنى مۇشۇ تۆپ سانىنىڭ 60 ـ 80% ددىن ئاشۇرۇۋەتمەسلىك، كىچىك نەتىرەت كادىرلىرىنىڭكىنى 50% تىن ئاشۇرۇۋەتمەسلىك كېرەك، مەمدە مۇشۇنى تۆپ سان قىلىپ، يەنە شۇ يىللىق ئاشلىق، پاختا، چارۋا ۋە ھەر دوپوسىنىڭ ئوتتۇرىچەكىرىمىنىڭ ئىشىش سانى بويىچە مۇكاپات پۇلى ئېلىپ قېلىش، يىل ئاخىرىدا خىزمىتىنىڭ ياخشى ـ ناچارلىقىغا، نەتىجىسىنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكىگە قاراپ، ھەر بىر ئادەمنىڭ ئېلىشقا تېگىشلىك مۇكاپات پۇلى سوممىسىنى باھالاپ بېكىتىش.

(2) شۇ نەتىرەتنىڭ شۇ يىللىق نەمگەك كۆچىنىڭ ئوتتۇرىچەكىرىمىنى تۆپ سان قىلىپ، چوڭ نەتىرەت كادىرلىرىنىڭ خىزمەت مىقدارىنىڭ ئوخشاشماسلىقىغا ئاساسەن، بېرىلمىدىغان قوشۇمچە ياردەمنى تۆپ سانىنىڭ 60 ـ 80% ددىن ئاشۇرۇۋەتمەسلىك، كىچىك نەتىرەت كادىرلىرىنىڭكىنى 50% تىن ئاشۇرۇۋەتمەسلىك ھەمدە بارلىق كادىرلارغا بېرىلمىدىغان قوشۇمچە ياردەمنىڭ ئومۇمىي سانىنى تۆپ سان قىلىپ، ياردەم سانىنىڭ 10% دىنى ئېلىپ قېلىپ مۇكاپات سوممىسى قىلىپ، يىل ئاخىرىدا خىزمىتىنىڭ ياخشى ـ ناچارلىقىغا، نەتىجىسىنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكىگە قاراپ، ھەر بىر كادىرغا مۇكاپات سوممىسى باھالاپ بېكىتىش. (3) چوڭ ـ كىچىك نەتىرەتلەرنىڭ كۆلەمى ۋە نەزارلارنىڭ كىرىم سەۋىيىسىگە قاراپ، چوڭ ـ كىچىك نەتىرەت كادىرلىرىنىڭ تۇرالقلىق قوشۇمچە ياردەمنى دېموكراتىك يوسۇندا بېكىتىش ھەمدە كادىرلارغا بېرىلمىدىغان قوشۇمچە ياردەمنىڭ 10%دىنى مۇكاپات سوممىسى قىلىپ، يىل ئاخىرىدا خىزمىتىنىڭ ياخشى ـ ناچارلىقىغا، نەتىجىسىنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكىگە قاراپ، ھەر بىر كادىرنىڭ مۇكاپات سوممىسىنى باھالاپ بېكىتىش. يۇقۇرىدا بەلگىلەنگەن چوڭ ـ كىچىك نەتىرەت كادىرلىرىدىن باشقا، بۇنىڭدىن كېيىن، قوشۇمچە ياردەمدىن بەھرىمەن بولىدىغان خادىملارنى ھەر خىل ناملار بىلەن تەسىس قىلىشقا رۇخسەت قىلىنمايدۇ.

بۇنىڭدىن كېيىن، بەلگىلىمە بويىچە تۆتۈپ قېلىنىدىغان جامائەتچىلىك، پاراۋانلىق فوندى، مەمۇرى راسخوت، كادىرلارغا بېرىلمىدىغان قوشۇمچە ياردەم، ھەمكارلىشىپ داۋالىنىش ۋە دۆلەت بەلگىلىگەن بىر تۆتاش راسخوتتىن باشقا، نەزارلارغا پۇل، ئاشلىق، ماددىي نەشىيا ئالۋاقىلىرىنى خالىغانچە چېچىشقا بولمايدۇ. پەۋقۇلئاددە نەھۋال ئاستىدا، ھەقمقەتەن مەبلەغ توپلاش زۆرۈر تېپىلسا، يېزىلىق خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ مۇزاكىرە قىلىپ تەستىقلىشىدىن ئۆتكۈزۈلۈشى كېرەك. يېزا ـ بازار كارخانىلىرى كوللېكتىپ ئىگىلىگىگە تەۋە، بەلگىلىمە بويىچە كومپونا ۋە يۇقۇرى دەرىجىلىك كەسىپي تارماقلارغا جۇغلانما پىرسەنتى ۋە مۇناسىۋەتلىك راسخوتنى تاپشۇرغىنىدىن باشقا، تارماقلارنىڭ يېزا ـ بازار كارخانىلىرىغا نەرسە ـ كېرەك ئالۋىتىنى چېچىشىغا بولمايدۇ. ناھىيە، كومپونا دېگەن كەسىپي تارماقلارنىڭ چوڭ ـ كىچىك نەتىرەتلەردىن تۇرلۇك نامالاردا پۇل، مالالارنى ئېلىۋېلىشىغا تېخىمۇ بولمايدۇ.

سەككىزىنچى، يېزا ئىگىلىك پەن ـ تېخنىكىسىنى تېرىشىپ ئومۇملاشتۇرۇش لازىم.

يېزا ئىگىلىگىنى راۋاجلاندۇرۇشتا، بىرىنچىدىن، سىياسەتكە تايىنىش، ئىككىنچىدىن، ئىلىم ـ پەنگە تايىنىش لازىم. پارتىيىنىڭ زىيالىلار سىياسىتىنى يەنمۇ نەمەلىيلەشتۈرۈپ، يېزا ئىگىلىك پەن ـ تېخنىكا خادىملىرىغا سىياسىي، خىزمەت ۋە تۇرمۇش

جەھەتلەردە كۆڭۈل بۆلۈش ۋە ئېتىۋار بېرىش ، ئۇلارنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش كېرەك.

ھەر قايسى كومپارتىيلار پەننى ئومۇملاشتۇرۇش گە تىرىشىپ بېرىپ سەپلىشى كېرەك. بۇ يىل ئىچىدە كومپارتىيلار نىڭ پەننى ئومۇملاشتۇرۇش جەھەتتە تالىرىنى مۇددەتكە ، تولۇق ۋە گە بۆلۈپ قۇرۇپ چىقىپ ، ئۇلارنىڭ يېزا ئىگىلىك پەن ـ تېخنىكىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋە تەدبىق قىلىش جەھەتتىكى رولىنى جارى قىلدۇرۇش لازىم . تېخنىكا ھۆددىگەرلىگى پائالىيەتنى كەڭ قانات يايدۇرۇپ ، ئەلا سۈپەتلىك ئۇرۇقلارنى ۋە زىرائەت ئۆستۈرۈش بويىچە ئىلغار تېخنىكىلارنى كېڭەيتىپ ، تېخنىكا لېكسىيىسى سۆزلەشنى ئۇيۇشتۇرۇپ، دېخان تېخنىكىلارنى يېتەكلەپ ، پەن ـ تېخنىكا بويىچە نۆقتىلىق ئائىلە قۇرۇپ چىقىپ، دېخانلارغا تېخنىكا ئۆگىتىپ، دېخانلارنى تېخنىكا مەسلىھەتى بىلەن تەمىن ئېتىپ ، تووار ئىشلەپچىقىرىشنىڭ راۋاجلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن خىزمەت قىلىش لازىم.

توقۇزىنچى، يېزىلاردىكى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى ئەستايىدىل ياخشى تۇتۇش لازىم . ھەر دەرىجىلىك پارتكومىلار ماددى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى تۇتۇش بىلەن بىر چاغدا ، مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى ھەقىقى تۇرىدە ياخشى تۇتۇشى كېرەك . مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا، مەركەز كۆرسەتكەن يەشنى تۇتۇپ، يەشنى تۇزەپ ، يەشكە ئۆزگەرتىش: يەنى، ئىدىيىۋى تەربىيىنى تۇتۇپ ، كونىنى تۇزەپ يېڭىغا ئۆزگەرتىش ، قالايمىقانچىلىقنى تۇزەپ، بىخەتەرلىككە ئۆزگەرتىش، ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇشنى تۇتۇپ، نامراتلىقنى تۇزەپ، باي بولۇشقا ئۇزگەرتىش قاتارلىقلارنى مەركەز قىلىش كېرەك.

مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا ، مەدەنىيەتلىك كەنت ـ بازار قۇرۇشنى نۆقتىلىق ھالدا ياخشى تۇتۇش كېرەك . جايلار مەدەنىيەتلىك كەنت ـ بازار قۇرۇش پىلانىنى تۇزۇپ چىقىپ ، مۇددەتكە ، تۈرگۈمگە بۆلۈپ ، ۋىلايىتىمىزنىڭ بارلىق كەنت ـ بازارلىرىنى تەدرىجى ھالدا مەدەنىيەتلىك ئورۇن قىلىپ قۇرۇپ چىقىش كېرەك . مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا ، جايلاردا تۇرۇشلۇق ئارمىيەنىڭ رولىنى جارى قىلدۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىپ، ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە قۇرۇش پائالىيىتىنى پائال تۈردە قانات يايدۇرۇش كېرەك.

ئونىنچى ، بۇ يىل بىر ناھىيە ئالدى بىلەن بىر يېزا بازىرىنى سىنىاق قىلىپ قۇرۇپ چىقىش ، پىلان تۈزۈپ ، ئۇنى تەدرىجى ھالدا سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇشى لازىم؛ ناھىيىلەر ناھىيە بازارلىرىنىڭ ھەممىسىدە بىر باغچىنى پىلانلاپ، تەدرىجى قۇرۇشى كېرەك. مەيلى يېزا بازىرى ياكى ناھىيە بازىرىدا بولسۇن ، پىلانلاش ئۇلچىمى مۇۋاپىق ھالدا يۇقۇرىراق بولۇشى كېرەك ، بولۇپمۇ ، يېزا بازارلىرىنىڭ يولى ئىمكانىنىڭ بېرىچە تېز ماشىنا يولى ، ئاستا ماشىنا يولى ، پىيادىلار يولى قىلىپ ياسىلىشى كېرەك.

قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم، قەشقەرمەمۇرى مەھكىمە ناھىيە (شەھەر)لىك پارتىيە ـ ھۆكۈمەت ئاپاراتلىرىنىڭ تەسىس قىلىنىش لايىھىسىگە تەستىق جاۋاپ بەردى

قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم ، قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە 1984 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 2ـ كۈنى ، ناھىيە (شەھەر) لەرنىڭ يۇقۇرىدا يولۇلىخان پارتىيە ـ ھۆكۈمەت ئاپارا ـ

تەسىس قىلىنىش لايىھىسىگە تەستىق جاۋاپ بەردى ھەمدە بۇ توغرىلىق ئۇقتۇرۇش چىقاردى .

تەستىق جاۋاپقا ئاساسەن ، ناھىيە (شەھەر) لەرنىڭ ئاپارات تەسىس قىلىش مۇنداق:

ج ك پ ناھىيە (شەھەر) لىك كومىتېتلىرىدا 6 خىزمەت تارمىقى تەسىس قىلىنىدۇ ، ئۇلار: ئىشخانا ، تەشكىلات بۆلۈمى ، تەشۋىقات بۆلۈمى، بىرلىكسەپ خىزمىتى بۆلۈمى، يېزا خىزمىتى بۆلۈمى (ياكى ئىقتىسادىي خىزمەت بۆلۈمى)، سىياسى قانۇن كومىتېتى.

ج ك پ ناھىيە (شەھەر)لىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى .

ناھىيە (شەھەر) لىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتى، ئۇنىڭ قارمىقىدا بىردەك ئىشخانا تەسىس قىلىنىدۇ .

ناھىيە (شەھەر) لىك خەلق ھۆكۈمىتى : قەشقەر شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قارمىقىدا 28 خىزمەت تارمىقى تەسىس قىلىنىدۇ ، يېڭىشەھەر ، كونىشەھەر ، قاغىلىق ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمەتلىرىنىڭ قارمىقىدا 25 خىزمەت تارمىقى تەسىس قىلىنىدۇ، يەكەن ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قارمىقىدا 26 خىزمەت تارمىقى تەسىس قىلىنىدۇ ، يېڭىسار، پوسكام ، پەيزىدۋات ، يوپۇرغا ، مارالۇبشى ، مەكىت ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمەتلىرىنىڭ قارمىقىدا 24 خىزمەت تارمىقى تەسىس قىلىنىدۇ ، تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قارمىقىدا 19 خىزمەت تارمىقى تەسىس قىلىنىدۇ . ناھىيە (شەھەر)لىك خەلق ھۆكۈمەتلىرىنىڭ قارمىقىدىكى خىزمەت تارماقلىرى : ئىشخانا، پىلان كومىتېتى، ئىستاتىستىكا ئىدارىسى ، سانائەت-قاتناش ئىدارىسى ، پەن - تېخنىكا كومىتېتى ، ئەمگەك-كادىرلار ئىدارىسى (ياكى ئەمگەك ئىدارىسى ، كادىرلار ئىدارىسى)، خەلق ئىشلار ئىدارىسى ، ئەدلىيە ئىدارىسى، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى ، شەھەر - يېزا قۇرۇلۇش ۋە مۇھىت ئاسراش ئىدارىسى ، دېخانچىلىق ئىدارىسى ، ئورمانچىلىق ئىدارىسى ، چارۋىچىلىق ئىدارىسى (ياكى چارۋىچىلىق- دېخانچىلىق ئىدارىسى) ، كوچا - مەھەللە كارخانىلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسى ، يېزا - بازار كارخانىلىرى ئىدارىسى ، دېخانچىلىق - چارۋىچىلىق ماشىنىلىرى ئىدارىسى ، سۇ ئېلېكتىر ئىدارىسى (ياكى سۇ ئىدارىسى)، سودا - سانائەت مەمۇرى باشقۇرۇش ئىدارىسى، مالىيە ئىدارىسى ، باج ئىدارىسى ، مۇپەتتىشلىك ئىدارىسى،سودا ئىدارىسى ، مەدەنىيەت - ماتاردىپ ئىدارىسى ، سەھىيە ئىدارىسى، پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى ، تەنتەربىيە كومىتېتى ، 2 - يىنىك سانائەت ئىدارىسى ، ئۇيغۇر - مۇلۇك باشقۇرۇش ئىدارىسى ، مىللى ئىشلار ئىدارىسى ، تاشقى ئىشلار ئىشخانىسى قاتارلىقلار .

ناھىيە (شەھەر) لىك سىياسى مەسلىھەت كېڭىشى ، ئۇنىڭ قارمىقىدا بىردەك ئىشخانا تەسىس قىلىنىدۇ .

قانۇن بويىچە تەسىس قىلىنىدىغان ئاپاراتلار : ناھىيە (شەھەر) لىك خەلق سوت مەھكىمىسى ، خەلق تەپتىش مەھكىمىسى .

خەلق ئاممىۋي تەشكىلاتلىرى : قەشقەر شەھىرىدە باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، كومسو-

نىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كومىتېتى ، ئايالار بىرلەشمىسى ، پەن ـ تېخنىكا جەمئىيىتى ، سودا ـ سانائەت پالاتىسى قاتارلىقلار بىرلەشمىسى تەسىس قىلىنىدۇ؛ يېڭىشەھەر، كونىشەھەر، يېڭىسار، يەكەن، پوسكام، قاغىلىق، پەيزىۋات، يوپۇرغا، مارالۇبشى، مەكىت ناھىيىلىرىدە باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، كومموناستىك ياشلار ئىتتىپاقى كومىتېتى، ئايالار بىرلەشمىسى، پەن ـ تېخنىكا جەمئىيىتى تەسىس قىلىنىدۇ ؛ تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسىدە باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، كومموناستىك ياشلار ئىتتىپاقى كومىتېتى، ئايالار بىرلەشمىسى تەسىس قىلىنىدۇ.

ئىقتىسادىيگەۋدە ئورۇنلىرى ياكى كارخانا ئورۇنلىرى : قەشقەر شەھرى، تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسىدە ئاشلىق ئىدارىسى ، تەمىنات ـ سودا كوپېراتىۋى ، ماددى ئەشيا شىركىتى ، تاشقى سودا شىركىتى ، رادىيو ـ تېلېۋىزىيە ئىدارىسى تەسىس قىلىنىدۇ ؛ يېڭىشەھەر، كونىشەھەر ، يېڭىسار ، يەكەن ، پوسكام ، قاغىلىق ، پەيزىۋات ، يوپۇرغا، مارالۇبشى ، مەكىت ناھىيىلىرىدە بىرەۋك ئاشلىق ئىدارىسى ، تەمىنات ـ سودا كوپېراتىۋى ، ماددى ئەشيا شىركىتى ، تاشقى سودا شىركىتى ، قول سانائەت بىرلەشمىسى ، رادىيو ـ تېلېۋىزىيە ئىدارىسى تەسىس قىلىنىدۇ .

قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم قارار چىقىرىپ، كادىر باشقۇرۇش ھوقۇق چېكىنى تۆۋەنگە چۈشۈردى

قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم 1984 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى قارار چىقىرىپ ، كادىر باشقۇرۇش تۈزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلىپ ، كادىر باشقۇرۇش ھوقۇق چېكىنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈپ ، دەرىجىگە بۆلۈپ باشقۇرۇش ، قاتلامۇ ـ قاتلام مەسئۇل بولۇش چارىسىنى قوللىنىدىغان بولدى . ۋىلايەتلىك پارتكوم پىرىنسىپ جەھەتتە ئۈزىدىن بىر دەرىجە تۆۋەن ئاساسلىق رەھبىرىي كادىرلارنىلا باشقۇرىدىغان بولدى.

قاراردا مۇنۇلار كۆرسىتىلدى: پارتىيە II ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان ، ۋىلايەتلىك پارتكوم كادىرلار خىزمىتىدە بەزى ئىسلاھاتلارنى ئېلىپ بېرىپ ، ئۇنۇم ھاسىل قىلدى . لېكىن ، كادىر باشقۇرۇش جەھەتتە ، ھوقۇق زىيادە مەركەزلىشىپ كېتىدىغان ، ئىختىساسلىق خادىملارنى چېلىقتۇرۇشقا ۋە مۇۋاپىق ئىشقا قويۇشقا پايدىسىز بولغان ئىللەتلەر يەنىلا ساقلاندى. شۇنىڭ ئۈچۈن ، ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش كېرەك . كادىر باشقۇرۇش ھوقۇق چېكى تۆۋەنگە چۈشۈرۈلگەندىن كېيىن، ۋىلايەتلىك پارتكوم باشقۇرىدىغان كادىرلارنىڭ سانى ئەسلىدىكى 2500 دىن 800 ئەتراپىغا ئازىدى . ۋىلايەتلىك پارتكوم ئەسلىدە تەيىنلەپ ، قالدۇرۇپ كېلىۋاتقان ناھىيە (شەھەر) لەردىكى يېزا دەرىجىلىك پارتكوملارنىڭ شۇجىسى ۋە مۇئاۋىن شۇجىلىرى، مەمۇرى جەھەتتىكى جىنىڭ ۋەزىپىدىكىلەر، ناھىيە (شەھەر)لىك پارتكوملاردىكى بۆلۈم باشلىقى ، مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقلىرى، مۇدىرى، مۇئاۋىن مۇدىرلىرى ، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمەت تەمىنات ئىدارە باشلىقى ، مۇدىر ۋە ئاممىۋى تەشكىلاتلاردىكى جىنىڭ ۋە مۇئاۋىن ۋەزىپىدىكىلەر بىرەۋك ناھىيە (شەھەر) لىك پارتكوملارنىڭ باشقۇرۇشىغا ، تەيىنلىشى ۋە قالدۇرۇشىغا چۈشۈرۈپ بېرىلىدۇ، ۋىلايەتكە بېۋاستە قارايدىغان، پارتكوم قۇرۇلغان ناھىيە دەرىجىلىك

كارخانا، كەسپي ئورۇنلاردىكى ئوتتۇرا قاتلام رەھبىرلىرى كادىرلاردىن پارتىيە ، ئامما ئۆى تەشكىلات تارماقلىرىدىكى كارخانا، كەسپىي ئورۇن پارتكومى بىۋاستە باشقۇرۇپ تەيىنلەيدۇ، قالدۇرىدۇ : مەمۇرى كادىرلارنى زاۋۇت باشلىغى (دىرېكتور) تەيىنلەيدۇ ، قالدۇرىدۇ ؛ ۋىلايەتكە بىۋاستە قارايدىغان ، پارتكوم تۇرۇلمىغان ناھىيە دەرىجىلىك كارخانا ئورۇنلىرى قارمىقىدىكى ئوتتۇرا قاتلام رەھبىرلىرى كادىرلارنى زاۋۇت باشلىغى (دىرېكتور) تەيىنلەيدۇ ، قالدۇرىدۇ . پارتىيە ياچېيكىلىرىنىڭ شۇجىسى، مۇئاۋىن شۇجىلىرى پارتىيە نىزامنامىسىدىكى بەلگىلىمە بويىچە ، دېموكراتىك يوسۇندا سايلاش بىلەن ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈلۈپ، ۋىلايەت ئورگانلىرى پارتكومىنىڭ تەكشۈرۈپ ـ تەستىقلىشىغا يوللىنىدۇ . ۋىلايەتكە بىۋاستە قارايدىغان، پارتكوم قۇرۇلمىغان ناھىيە دەرىجىلىك كەسپىي ئورۇنلاردىكى ئوتتۇرا قاتلام رەھبىرلىرى كادىرلارنى تەيىنلەش ، قالدۇرۇشتا ، ئۆز ئورنىدىن پىكىر ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ ، ئاساسلىق باشقۇرغۇچى باشقارما، ئىدارە، كومىتېت پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ تەكشۈرۈپ تەستىقلىشىغا يوللىنىدۇ . ۋىلايەتتىكى يېزا دەرىجىلىك كارخانا ئورۇنلىرىدىكى ئاساسلىق رەھبىرلىرى كادىرلارنى يۇقۇرىدىن ئەۋەتىش ، تەكلىپ قىلىش ياكى دېموكراتىك يوسۇندا سايلاش چارىسىنى قوللىنىپ بېكىتىپ ، ئاساسلىق باشقۇرغۇچى باشقارما ، ئىدارە پارتىيە گۇرۇپپىسى تەيىنلىسە، قالدۇرسا بولىدۇ ، پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ شۇجىسى، مۇئاۋىن شۇجىلىرى پارتىيە نىزامنامىسىدىكى بەلگىلىمە بويىچە ، دېموكراتىك يوسۇندا سايلاش بىلەن ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈلۈپ، ئورگانلار پارتكومىنىڭ تەكشۈرۈپ تەستىقلىشىغا يوللىنىدۇ. ۋىلايەتلىك مەمۇرى مەھكىمىنىڭ باشقارما ، ئىدارە ، كومىتېتلىرىنىڭ قارمىقىدىكى بۆلۈم، ئىشخانىلىرىدىكى جىنىڭ ۋەزىپىدىكىلەرنى ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا باشقارما، ئىدارە كومىتېت پارتىيە گۇرۇپپىلىرى باشقۇرۇپ تەيىنلەيدۇ ، قالدۇرىدۇ. مۇنداق قىلغاندا، كادىر باشقۇرۇش جەھەتتە ئاز باشقۇرۇش، ياخشى باشقۇرۇش، جانلىق باشقۇرۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇپ، تارماقلارنىڭ كادىر باشقۇرۇش مەسئۇلىيىتىنى كۈچەيتىشكە پايدا يەتكۈزۈپ ، كادىرلار قوشۇنىنى 4 لەشتۈرۈش قۇرۇلۇشىنى تېزلىتىپ ، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ۋە باشقا سەپلەر ئىسلاھاتىنى تەشكىلىي كاپالەت بىلەن تەمىن ئەتكىلى بولىدۇ .

كادىرلارنىڭ ۋەزىپە ئۆتىمىدىكى باقىۋەندىلىكنى تۈگىتىش ئۈچۈن ، ۋىلايەتلىك پارتكوم يەنە مۇنۇلارنى قارار قىلدى : باشقارما، ئىدارە، كومىتېت پارتىيە گۇرۇپپىلىرى ۋە كارخانا، كەسپىي ئورۇنلار تەيىنلىگەن ، تەكلىپ قىلغان ۋە سايلاپ ۋۇجۇتقا كەلتۈرگەنلىكى ھەر دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلار ئىلگىرى قايسىۋەزىپىنى ئۆتىگە ئالغىدىن قەتئىنەزەر، ۋەزىپە ئۆتىگەن ، تەكلىپ قىلىنغان مەزگىلدە شۇ دەرىجىلىك كادىرلىق تەمىناتىدىن بەھرىمەن بولالايدۇ ، ۋەزىپە ئۆتىمىگەن چاغدا ئەسلى خىزمەت ئورنىغا قايتىپ ، يۇقۇرىدىنمۇ چىقالايدىغان، تۆۋەنگىمۇ چۈشەلەيدىغان ، كادىرمۇ ، ئىشچىمۇ بولالايدىغان بولىدۇ.

قارارىدا مۇنۇلار تەكىتلەپ كۆرسىتىلدى : كادىر باشقۇرۇش ھوقۇق چېكى ئۆۋەنگە چۈشۈرۈلگەنىدىن كېيىن، يۇقۇرى دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتى تەكشۈرۈپ تۇرۇشقا، ناۋازىت قىلىشقا ھوقۇقلۇق ، ئەگەر پارتىيىنىڭ تەشكىلىي پرىنسىپىغا خىلاپلىك قىلىش سەۋەبىدىن كادىر تەيىنلەش، قالدۇرۇش، سەپلەشنىڭ نامۇۋاپىق بولغانلىقىنى چىقىرسا،

تۆۋەن دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتىنىڭ قارارىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشقا ھوقۇقلۇق . ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى پارتىيىنىڭ كادىرلار سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلىپ، ئۆزلىرى باشقۇرۇشقا مەسئۇل بولغان خىزمەتتىكى كادىرلارنى ۋە زاپاس كادىرلارنى ياخشى باشقۇرۇشى كېرەك.

قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم ئۇقتۇرۇش تارقىتىپ ، «ئومۇمى خەلق مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش ئېيى» پائالىيىتىنى ئورۇنلاشتۇردى

قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم 1984 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى ئۇقتۇرۇش تارقىتىپ، بۇ يىل ۋىلايىتىمىزدە ئومۇمى خەلق مەدەنىيەتلىك ، ئەدەپلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشنى ئورۇنلاشتۇردى.

ئۇقتۇرۇشتا مۇنۇلار كۆرسىتىلدى : يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بۇيان ، ۋىلايىتىمىز دىكى ھەر مىللەت كادىرلار ۋە كەڭ ئاممە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ چاقىرىقىغا قىزغىن ئاۋاز قوشۇپ ، "5 بولۇش، 4 گۈزەل ، 3 نى قىزغىن سۆيۈش" ۋە "ئومۇمى خەلق مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش ئېيى" پائالىيىتىنى پائال قانات يايدۇرۇپ، ياخشى ئۇنۇم ھاسىل قىلىپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە تۇرمۇش خىزمەتلەرنى كۆچلۈك ئىلگىرى سۈردى.

مەركىزىي "5 بولۇش، 4 گۈزەل، 3 نى قىزغىن سۆيۈش " پائالىيىتى كومىتېتىنىڭ ئاپتونوم رايونلۇق"5 بولۇش، 4 گۈزەل، 3 نى قىزغىن سۆيۈش " پائالىيىتى كومىتېتىنىڭ ئۇقتۇرۇشىغا ئاساسەن، تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەش ۋە قولغا كەلگەن نەتىجىلەرنى مۇستەھكەملەش ئاساسىدا، بۇ يىلقى "ئومۇمى خەلق مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش ئېيى" پائالىيىتىنى يېڭى تەرەققىيات ئىقتىدارىغا ئېرىشتۇرۇپ ، چوڭقۇرلىغى ۋە كەڭلىگى جەھەتتە بۇرۇنقىدىن تېخىمۇ پۇختا، تېخىمۇ ئۇنۇملۇك ئىلىپ بېرىش كېرەك .

ئۇقتۇرۇشتا مۇنۇلار ئوتتۇرىغا قويۇلدى : بۇ يىلقى ئومۇمى خەلق مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتىدە مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇشنى مۇھىم نۇقتا قىلىپ ، "پاسكىنىچىلىق ، قالايمىقانچىلىق، ناچارلىق" نى داۋاملىق تۈزەپ ، "3 تە ئەلا بولۇش ، 1 دىن ئۆگىنىش" پائالىيىتىنى پائال قانات يايدۇرۇش كېرەك.

ئۇقتۇرۇشتا مۇنداق دېيىلدى: مەركىزىي "5 بولۇش ، 4 گۈزەل، 3 نى قىزغىن سۆيۈش" پائالىيىتى كومىتېتىنىڭ جايلار ، تارماقلار، ئورۇنلار مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇشنى ئورۇنلىغانلىقى بۇ يىلقى ۋە مۇنداق كېيىنكى "5 بولۇش، 4 گۈزەل ، 3 نى قىزغىن سۆيۈش" پائالىيەتنىڭ ئاساسى شەكلى ۋە ئاساسى مەزمۇنى قىلىشى كېرەك ، دېگەن تەلىۋىگە ئاساسەن، جايلار ، ئورۇنلار ئەمەلىيەتنى چىنلىش قىلىپ ، مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇش بويىچە تەرەققىيات كۆيۈمىسى ۋە تەدبىرلىرىنى ئەستايىدىل تۈزۈپ ، "ئومۇمى خەلق مەدەنىيەتلىك ، ئەدەپلىك بولۇش ئېيى" پائالىيىتى بىلەن مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇشنى زىچ بىرلەشتۈرۈشى، ئومۇمى خەلق مەدەنىيەتلىك ، ئەدەپلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش ئارقىلىق مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇشنى ئىلگىرى سۈرۈشى كېرەك .

"پاسكىنىچىلىق ، قالايمىقانچىلىق ، ناچارلىق" نى داۋاملىق تۈزەپ ، "3 تە ئەلا بو-

لۇش، 1 ددن ئۇگىنىش» نى قانات يايدۇرۇش جەھەتتە ، ئۇقتۇرشتا مۇنۇلار ئوتتۇرىغا قويۇلدى : (1) ناچارلىقنى تۇزەپ ، ئەلا سۈپەتلىك مۇلازىملىقنى ياخشى يولغا قويۇش لازىم. ھەر قايسى كەسىپ تارماقلار ئومۇمىيۈزلۈك ھالدا كادىرلارغا، ئاممىغا سوتسىيالىستىك كەسىپ ئەخلاقى ، كەسىپ مەسئۇلىيىتى ۋە كەسىپ ئىنتىزامى تەربىيىسى ئېلىپ بېرىپ ، كۆپچىلىكنى جان دىل بىلەن خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان، يولداشلارغا قىزغىن بولىدىغان ، خىزمەتكە چەكسىز مەسئۇل بولىدىغان ئىدىيىنى تەكلەش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش كېرەك . سودا ، يىمەك ـ ئىچمەك مۇلازىمىتى، تەبىئى داۋالاش ـ سەھىيە ، پوچتا ـ تېلېگىراف، كىنو-تىياتىر-خانا قاتارلىقلار ئىچىدىكى «مەدەنىيەتلىك نۇقتا ئېنىقى » ۋە ئاممىنىڭ تۇرمۇشى بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك بولغان باشقا تارماق ، كەسىپلەرنىڭ مۇلازىملىق خىزمىتىنى نۇقتىلىق ھالدا ياخشى تۇتۇش كېرەك . پارتىيە ، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى ۋە ھەر دەرىجىلىك رەھبىرى كادىرلار ئىستېلنى بۇراشتىن قول سېلىپ ، ئاممە بىلەن زىچ ئالاقە باغلاپ، پائال تۇردە ئاساسى قاتلام ئۈچۈن، ئاممە ئۈچۈن غەم-غۇسسىلەرنى تارتىپ، قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ ، ئەمەلى مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشى كېرەك . (2) قالايمىقانچىلىقنى تۈزەپ، ياخشى تەرتىپ ئورنىتىش لازىم. قانۇن-تۈزۈم تەشۋىقاتى ۋە جىنايى ئىشلار جىنايىسى ھەرىكىتىگە قاتتىق زەربە بېرىشكە بىرلەشتۈرۈپ، كەڭ كادىرلار ۋە ئاممىغا ئىنتىزام ۋە قانۇنغا رۇئايە قىلىش ، قانۇنداش تەرتىۋىگە ۋە جامائەت سورۇنلىرى تەرتىۋىگە رۇئايە قىلىش ، ئەجتىمائى ئومۇمى ئەخلاقنى قوغداش ھەققىدە تەربىيە بېرىش كېرەك. داۋاملىق تۇردە جىنايى ئىشلار جىنايىسىچىلىرى بىلەن قەتئى كۈرەش قىلىش ، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ، جىنايەتنى يەكۈنۈل ۋە قانۇنغا خىلاپ قىلمىشى بار ئازغان ياشلارغا ياردەم، تەربىيە بېرىش ، ئۇلارنى قۇتقۇزۇۋېلىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش كېرەك. (3) پاسكىنىچىلىقنى تۈزەپ ، گۈزەل مۇھىت يارىتىش لازىم . ھەر قايسى كەسىپ ـ تارماقلارنى ، ھەممە ئائىلە ، ھەممە كىشىلەرنى ھەركەتلەندۈرۈپ مۇھىت تازىلىقىنى ياخشى ئېلىپ بېرىش ، تازىلىق تۈزۈمىنى ئورنىتىش ۋە تاكامۇللاشتۇرۇش لازىم ، جەرىمە تېڭكەپ ئورمان ئەھىيا قىلىشنى داۋاملىق ياخشى ئېلىپ بېرىش لازىم ، ھەر بىر پۇقرا جەرىمە تېڭكەپ ئورمان ئەھىيا قىلىش پائالىيىتىگە ئاكتىپ قاتنىشىشى ، يۇقۇرىدىن بىرلىكىلىككەن ھەجۈرى جەرىمە تېڭكىش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىشى ياكى ئاشۇرۇپ ئورۇنلىشى كېرەك. گۈل ئۆستۈرۈش، ئوت ـ چۆپ تېرىدىنى تەشەببۇس قىلىپ، خىزمەت ۋە تۇرمۇش مۇھىتىنى گۈزەللەشتۈرۈپ، كۆكەرتىش، پاكىزلەشتۈرۈش، گۈزەللەشتۈرۈش نىشانىغا يەتنە بىر قەدەم قويۇش كېرەك. (4)لېي‌فېڭدىن، ئىلغارلاردىن ئۆگىنىش لازىم. 5 ـ مارتنىڭ ئالدى ـ كەينىدە، ئاممىنى، بولۇپمۇ ياش ـ ئوسمۇرلەرنى كەڭ ھەركەتلەندۈرۈپ، لېي فېڭدىن ئۆگىنىش، يېڭى خىسلەت تەكلەش، ياخشى ئىش قىلىش، ئىللىقلىق يەتكۈزۈش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش كېرەك.

ئۇقتۇرۇشتا مۇنداق دېيىلدى: " ئومۇم خەلق مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش ئۈچۈن" پائالىيىتىدە، ھەر مىللەت كادىرلارغا، ئاممىغا ۋەتەنپەرۋەرلىك، كوللېكتىپچىلىق، سوتسىيالىستىك، كومۇنىستىك ئىدىيىۋى تەربىيىنى ۋە باشقا تەربىيىنى داۋاملىق ئېلىپ بېرىپ، كۆپچىلىكنى غايىلىك، ئەخلاقلىق، مەدەنىيەتلىك، ئىنتىزامچان يېڭى ئەۋلادلاردىن بولۇشقا

يېتەكلەش لازىم. مىللەت تىلەر ئىتتىپاقلىقى تەرىپىدىن موھىم بىر مەزمۇن سۈپىتىدە ئەستا ـ يىدىل، ياخشى تۈتۈپ، ھەر مىللەت خەلقىنى " ئىككى ئايرىلماسلىق " ئىدىيىسىنى مۇستەھكەم تۇرغۇزۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش لازىم. رۇس ئىشلارغا يار ـ يۆلەكتە بولۇپ، ئاـ چار ئىشلارنى چۆرۈپ تاشلاپ، يېڭى كەيپىياتنى تەشەببۇس قىلىش بىلەن قىسقىدە كەيپىـ ياتنى توسۇشنى بىرلەشتۈرۈش، كومىۋنىستىك ئەخلاق پوزىتسىيىسىنى تەشەببۇس قىلىپ، ئىنـ قىلاپ مەنپەئەتى بىلەن شەخسى مەنپەئەتنىڭ مۇناسىۋىتىنى توغرا بىر ياقلىق قىلىپ، "ھەـ ممە پۇلغا قاراش" قا قارشى تۇرۇش كېرەك: ئاۋۋال ئومۇمنى، كېيىن شەخسنى كۆزلەشنى، ئومۇمىيە تچىل، شەخسىيە تسىز بولۇشنى تەشەببۇس قىلىپ، ھۆكۈمەتنىڭ نامىنى سېتىپ ئۆزى پايدا ئېلىشقا، ئومۇمغا زىيان سېلىپ ئۆزىنىسەھىرەتمەسلىكە قارشى تۇرۇش كېرەك؛ تەرەققىياـ لىق، ئىختىساتچانلىقنى تەشەببۇس قىلىپ، بۇزۇپ ـ چېچىپ ئىسراپ قىلىشقا قارشى تۇرۇش كېرەك؛ مىللەت تىلەرنىڭ باراۋەرلىكى، دوستلىقنى تەشەببۇس قىلىپ، مىللەت تىلەر ئىتتىپاقلىقـ غا بۇزغۇنچىلىق قىلمىدىغان سۆز ـ ھەركەتلەرگە قارشى تۇرۇش كېرەك، ۋاھاكازالار.

ئۇقتۇرۇشتا يەنە مۇنۇلار ئوتتۇرىغا قويۇلدى: " ئومۇمى خەلق مەدەنىيەتلىك، ئەدەپـ لىك بولۇش ئېيى " پائالىيەتتە، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزلەش، پۇختا بولۇشتىن ئىـ بارەت خىزمەت ئىستىلىدا چىڭ تۇرۇپ، ئەخلاقىي غەيرەتكە كېلىش، ئەمەلىي ئۇنۇمنى تەكىتـ لەش، شەكىلۋازلىقتىن ساقلىنىش كېرەك. جايلار، ئورۇنلار پائالىيەتنىڭ ئاساسى مەزمۇنىغا ئاساسەن، ئۆز ئورنىنىڭ پائالىيەت پىلانىنى ۋە ھەقىقى يولغا قويغىلى بولمىدىغان تەدبىرـ لىرىنى تۈزۈپ، كۆڭۈل قويۇپ ئورۇنلاشتۇرۇشى، كۆڭۈل قويۇپ ئۈيۈشتۇرۇشى كېرەك. پائالـ يەت داۋامىدا، مەۋقەنى ئاساسى قاتلامغا قويۇپ، ئومۇمىيۈزلۈك ھەركەتلەنىدۇرۇش بىلەن ئوقتىلىق تۈزەشنى بىرلەشتۈرۈپ، زەربىدارلىق خاراكتېرىدىكى پائالىيەت بىلەن دائىملىق خاراكتېرىدىكى پائالىيەتنى بىرلەشتۈرۈپ، ھەرىكەتلىك، بىر تۇتاش پائالىيەت بىلەن ئىـ ئۇرۇنلار ئۈيۈشتۇرغان پائالىيەتنى بىرلەشتۈرۈپ، پائالىيەتنى ھەم داغدۇغىلىق، ھەم پۇختا ئېلىپ بېرىش كېرەك.

ئۇقتۇرۇشنىڭ ئاخىرىدا مۇنۇلار تەلەپ قىلىندى: ئورۇنلار رەھبەرلىكىنى كۈچەيتىپ، " ئومۇمى خەلق مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش ئېيى " پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشنى نۆۋەتتىكى چوڭ ئىش سۈپىتىدە ئەستايىدىل ياخشى تۇتۇپ، ئورۇنلاشتۇرۇشىۋ، تەكشۈـ رۈشىۋ، يەكۈنلەشىۋ بولۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇپ، "5 بولۇش، 4 كۆزەل، 3 نى قىزغىن سۆيۈش" پائالىيىتىنىڭ كەڭ، چوڭقۇر، ئۇزاققىچە قانات يېيىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش كېرەك.

قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم يولداش جاڭ يۈخۇادىن ئۇگىنىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش تارقاتتى

قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم 1984 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى، ئازاتلىق ئارمىيەـ نىڭ يېڭىشەردە تۇرۇشلۇق مەلۇم دوختۇرخانىسىدا ئىشلىگەن ھەربىي ۋىراچ يولداش جاڭيۈـ خۇادىن ئۇگىنىشنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش تارقاتتى.

ئۇقتۇرۇشتا مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: ئازاتلىق ئارمىيىنىڭ يېڭىشەردە تۇرۇشلۇق

مەلۇم دوختۇرخانىسىدا ئىشلىگەن مەربى ۋىراچ يولداش جاڭيۇخۋا شىنجاڭغا كىرگىلى 20 نەچچە يىلدىن بۇيان، ۋىلايىتىمىزدىكى ھەر مىللەت ئارمىيە ۋە خەلق ئۈچۈن جان دىلىنى بىلەن خىزمەت قىلىپ، بولۇپمۇ، تۇرۇشلۇق جاي ئەترايىدىكى ئاز سانلىق مىللەت خەلقى ئۈچۈن كۆپلەپ ياخشى ئىش قىلىپ بېرىپ، ئامما تەرىپىدىن " قەشقەردىكى بېتىۋۇن " دەپ تەرىپلەندى. ئۇ ئازاتلىق ئارمىيىدىكى كەڭ كومانىدىر ـ جەڭچىلەرنىڭ ئوگىنىش ئولگىسى بولۇپلا قالماي، ۋىلايىتىمىزدىكى ھەر مىللەت كادىرلار، ئاممىنىڭمۇ ئوگىنىش ئولگىسى.

ئۇقتۇرۇشتا مۇنۇلار ئوتتۇرىغا قويۇلدى: يولداش جاڭ يۇخۋانىڭ شانلىق ئىش ئىزـ لىرى « قەشقەر كېچىدىسى » گە ئارقىدىن بېسىلغاندىن كېيىن، ۋىلايىتىمىزدىكى ئۇيغۇر كادىرلار، ئاممىا ئاكلىق تۇردە ئۆگەنىۋاتقان جاڭ يۇخۋانىڭ ئەمۇنىلىك ئىش ئىزلە ـ رى ۋە ئىلغار ئىدىيىسىنى يەنىمۇ تارقىتىپ، ھەر مىللەت كادىرلار ۋە ئاممىنىڭ ئىدىيىسىدىكى ئېڭىنى يۇقىرى كۆتىرىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ۋە ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ ئىتتىپاقلە ـ خىنى كۈچەيتىپ، ئىككى ھەددىنىيەت قۇرۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، ۋىلايەتلىك پارتـ كوم يولداش جاڭ يۇخۋادىن ئۆگىنىش پائالىيىتىنى پۈتۈن ۋىلايەت مىقياسىدا كەڭ، چوڭقۇر قانات يايدۇرۇشنى قارار قىلدى.

ئۇقتۇرۇشتا مۇنۇلار تەلەپ قىلىندى: جايلار، تارماقلار، ئورۇنلاردىكى پارتىيە تەشكـ لاتلىرى ھەر خىل تەشۋىقات قورالى ۋە تەشۋىقات شەكلىدىن پايدىلىنىپ، يولداش جاڭـ يۇخۋانىڭ ئەمۇنىلىك ئىش ئىزلىرىنى كەڭ، چوڭقۇر تەشۋىق قىلىپ، ھەممە ئاكلىقنى بىلدۇـ رۇپ، كىشىلەر قەلبىگە چوڭقۇر سىڭدۇرۇپ، كۆپچىلىكنىڭ جاڭ يۇخۋانى چۈشىنىپ، ئاكلىق تۇر ـ دە يولداش جاڭ يۇخۋانى ئۆلگە قىلىپ، ماركسىزىم، لېنىنىزىم، ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنى ۋە پارتىيىنىڭ فاكتىچىن، سىياسەتلىرىنى تىرىشىپ ئۆگىنىپ، ئۆزىنىڭ ئىدىيىۋى ئېڭىنى ئۆزـ لۈكسىز يۇقۇرى كۆتىرىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشى كېرەك.

ئۇقتۇرۇشتا مۇنۇلار تەلەپ قىلىندى: يولداش جاڭ يۇخۋانىڭ ئەمۇنىلىك ئىش ـ ئىزـ لىرىنى كەڭ تەشۋىق قىلىش، ئۆگىنىش ئاساسىدا، ئورۇنلاردىكى پارتىيە تەشكىلاتلىرى كا ـ دىرلار ۋە ئاممىنى مۇزاكىرە ئارقىلىق، يولداش جاڭ يۇخۋانىڭ ئەمۇنىلىك ئىش ئىزلىرى بىلەن ئۆزىنى تەكشۈرۈپ، سېلىشتۇرۇپ، ئەمەلىيەتنى جارى قىلدۇرۇپ، پەرقلەرنى تېپىپ، تىرىشىش يۇنىلىشىنى بېكىتىپ چىڭىتقا ئەستايىدىل ئۈيۇشتۇرۇشى كېرەك. ھەر بىر پارتىيە ئەزاسى، ھەر بىر كادىر، ئاممىا يولداش جاڭ يۇخۋاغا ئوخشاش، چېكرا رايونىنى قىزغىن سۆيۈپ، ئۆزىنى چېكرا رايونغا بېغىشلاپ، چېكرا رايوندىكى ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن كۆپـ لەپ ياخشى ئىش قىلىپ بېرىشى، غەم ـ غۇسسىلارنى تۈگىتىپ، قىيىنچىلىقلارنى يېڭە ـ شى، چېكرا رايونىنىڭ 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇشى ئۈچۈن ئۆمۈرلۈك كۈچىنى بېغىشلىشى كېرەك.

ئۇقتۇرۇشتا يەنە مۇنۇلار تەلەپ قىلىندى: جايلار جاڭ يۇخۋادىن ئۆگىنىشنى " مەلـ لە تەلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى ئىچى " نىڭ مۇھىم بىر مەزمۇنى قىلىپ، ھەر مىللەت كادىر ـ لار ۋە ئاممىغا يولداش جاڭ يۇخۋاغا ئوخشاش، ماركسىزىم ـ لېنىنىزىملىق مىللەتلەر ئىشـ ئى مۇستەھكەم تۇرغۇزۇپ، ھەيلى قانداق ئەھۋالدا بولسۇن، پارتىيىنىڭ مىللى سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ئاكلىق قوغداپ، جان ـ دىل بىلەن خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى ھەققىدە تەربىيە بېرىشى كېرەك.

ۋىلايەتلىك پارتكوم پۈتۈن ۋىلايەتتىكى ھەر مىللەت كادىرلىرىنى ئۆزئارا تىل - يېزىق ئۆگىنىشكە ئۈيۇشتۇرۇش توغرىسىدا قارار چىقاردى

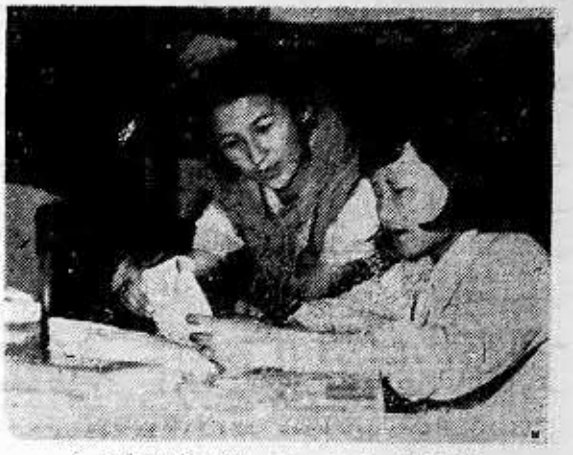

ئوز ئارا ياردەم بېرىپ، ئوز ئارا ئۆگىنىپ، ئورتاق ئالغا بېسىش.

باۋدې فرتوس

1984 - يىل 7 - ئاينىڭ 15 - كۈنى، ج ك پ قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتى "پۈتۈن ۋىلايەتتىكى ھەرمىللەت كادىرلىرىنى ئۆزئارا تىل - يېزىق ئۆگىنىشكە ئۈيۇشتۇرۇش توغرىسىدا قارار" چىقاردى.

"قارار" دا مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: ۋىلايىتىمىز ئۇيغۇرلارنى ئاساس قىلىدىغان، كۆپ مىللەتلەر توپلۇشۇپ ئولتۇراقلاشقان رايون. مىللىي تەربىيەتنى دېمىلىك ئاپپتونومىيە قانۇنىدىكى ئالاقىدار بەلگىلىمىلەرنى ئەمىلى ھەرىكەت بىلەن ئىزچىللاشتۇرۇپ، ۋىلايىتىمىزدىكى ھەرمىللەت خەلقىنىڭ مەدەنىيىتى، پەن سەۋىيىسىنى يۇقۇرى كۆتىرىپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى ياخشى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، ۋىلايەتلىك پارتكوم پۈتۈن ۋىلايەتتىكى كادىرلار ئارىسىدا ئۆز ئارا تىل - يېزىق ئۆگىنىش پائالىيىتىنى ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇشنى قارار قىلدى.

"قارار" دا مۇنۇلار تەلەپ قىلىندى: ھەر مىللەت كادىرلىرى ئۆزئارا تىل - يېزىق ئۆگىنىشنىڭ موھىملىقىنى تولۇق تونۇشى كېرەك. مىللەتلەر ئارىسىدا ئۆزئارا تىل - يېزىق ئۆگىنىش ئوخشاش بولمىغان مىللەت ئەزالىرىنىڭ ئورتاق خىزمىتى، ئورتاق ئەھمىيەتكە ۋاسىتە، پەن - مەدەنىيەت جەھەتتىكى ئىلغار تەجرىبىلىرىنى ئۆزئارا ئالماشتۇرۇپ، ئىدىيىنى ئالماشتۇرۇپ، مىللەتلەر ئارىسىدىكى چۈشىنىشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشتا، مىللەتلەر ھۆرمىتىنى كۈچەيتىشتە، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشتە، سوتسىيالىستىك مەنىۋىي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىۋە مادديي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ئىنتايىن موھىم رول ئوينايدۇ. خەنزۇ كادىرلار ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تىل - يېزىقىنى ئۆگىنىش ئارقىلىق، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى، ئاممىسىدىن تېخىمۇ ياخشى ئۆگىنەلەيدۇ، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۆچۈن تېخىمۇ ياخشى خىزمەت قىلالايدۇ. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى خەنزۇ تىل - يېزىقىنى ئۆگىنىش ئارقىلىق، خەنزۇلار رايونىمىزنىڭ ئىلغار پەن - تېخنىكىسىنى ۋە چەتئەلنىڭ ئىلغار تېخنىكىسىنى ئۆگىنىشكە پايدا يەتكۈزىدۇ (چەتئەلنىڭ ئىلغار تېخنىكىسى، ئاساسەن، خەنزۇچە يېزىق ئارقىلىق تونۇشتۇرۇلمدۇ). ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ پەن، مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى يۇقۇرى كۆتىرىشكە پايدا يەتكۈزىدۇ. ئۆزئارا تىل - يېزىق ئۆگىنىش مىللەتلەرئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشنىڭ ئېھتىياجى، ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونىمىزنىڭ ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشنى تېز لەتمىشنىڭ ئېھتىياجى، مىللىي خىزمەت تىلىمىزنىڭ ھەم بىر ئۇل خىزمىتى.

«قارار» دا مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: ھەر دەرىجىلىك كادىرلار ھەر خىل شەكىللەرنى قوللىنىپ، ئۆزئارا تىل - يېزىق ئۇگىنىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشى لازىم.

1 . خىزمەتتىكى بارلىق كادىرلار تىل - يېزىقنى ھەپتىدە 3 سائەت ئۇگىنىش ۋاقتىغا كاپالەتلىك قىلىشى، ئادەتتىكى ئەھۋالدا بۇ ۋاقىت ئىگە للىنىپ كەتمەسلىكى كېرەك. ئۇگىنىش ئۈسۈلىنى، ئوقۇتۇش خادىملىرىنى ئورۇنلار ئۆزى ئورۇنلاشتۇرىدۇ. زاۋۇت، كان، كارخانا ئورۇنلىرى ئۇگىنىش ۋاقتىنى ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىغا ئاساسەن جانلىق ئورۇنلاشتۇرسا بولىدۇ. لېكىن، ھەپتىدە 3 سائەتتىن ئاز بولماسلىقى كېرەك.

2 . سېستېمىلار، ئورۇنلار تىل - يېزىق ئاساسى بىلىملىرىنى ئۇگىنىش كۇرسلىرىنى ئېچىشى لازىم. 3 يىل ئەتراپىدا ۋاقىت سەرپ قىلىپ، ئۆزىگە قارىتىلىق ئورۇنلاردىكى ئۇگىنىشكە تېگىشلىك ئىشچى - خىزمەتچىلەرنى مۇددەتكە، تۈركۈمگە بۆلۈپ نۆۋەت بىلەن تەربىيەلەپ چىقىشى، ھەر قارارداً 2 - 3 ئاي ئوقۇتۇپ، كېيىنكى قەدەمدىكى ئۇگىنىش ئۈچۈن ئۇل سېلىشى كېرەك.

3 . خىزمەتتىكىلەرنى تەربىيەلەش ئۈيۇشتۇرۇلىدۇ. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ پارتىيە مەكتەپلىرى خىزمەتتىكى كادىرلارنىڭ تىل - يېزىق كۇرسى ئېچىلىپ، كومپارتىيەدىن يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلار تەربىيىلىنىدۇ. ئوقۇش مۇددىتى ئىككى يىل بولىدۇ، ئىمتىھاندىن لايىقە تلىك ئۆتكەندىن كېيىن ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم ئوقۇش تارىخى ئېتىراپ قىلىنىدۇ. قەشقەر پىداگوگىكا ئىنىستىتوتى ياكى قەشقەر ماتارىپ ئىنىستىتوتىدا ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش سانى كۆپەيتىلىپ، ھەر يىلى بىر خەنزۇ سىنىپ (40 نەپەر)، بىر ئۇيغۇر سىنىپ (40 نەپەر) قوبۇل قىلىنىپ، 45 پائىتىن تۆۋەن، خىزمەتتىكى كادىرلار تەربىيىلىنىدۇ، ئوقۇش مۇددىتى ئىككى يىل بولىدۇ. ئىمتىھاندىن لايىقە تلىك ئۆتكەندىن كېيىن ئالى تېخنىكوم ئوقۇش تارىخى ئېتىراپ قىلىنىدۇ.

4 . ئىشتىن سىرتقى چاغدا ئۆزلىكىدىن ئۇگىنىش تەشەببۇس قىلىنىدۇ. مىللىي، خەنزۇ كادىرلار ئارا ئىختىيارلىقى بىلەن بىرلىشىپ، جۇپ بولۇشۇپ، بىر - بىرىدىگە ئۆگەتسە، بىر - بىرىدىن ئۆگەنسە بولىدۇ، ئۆزلىكىدىن ئۇگىنىپ ئىمتىھان ئېلىنىپ لايىقە تلىك بولغانلارنىڭ ئوقۇش تارىخى ئېتىراپ قىلىنىدۇ. ئىلگىرىكى تەجرىبىلەرگە ئاساسەن، خەنزۇ ئوتتۇرا ياش، ياش كادىرلارنىڭ يېزىلارغا، چارۋىچىلىق رايونلىرىغا بېرىپ، ئاز سانلىق مىللەت خەلقلىرى بىلەن ئورتاق خىزمەت قىلىشى، تۇرمۇش كۆچۈرۈشىنى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تىل - يېزىقىنى ئۇگىنىشنىڭ ياخشى ئۇسۇلى، ئۇنى پائال تەشەببۇس قىلىش كېرەك.

«قارار» دا يەنە كونكىرىت تەلەپ ۋە ئۇلچەم بەلگىلەندى: 50 پائىتىن تۆۋەن، خىزمەتتىكى بارلىق كادىرلار ۋە مۇلازىملىق كەسپىدىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەر 5 يىل ئۇگىنىش ئارقىلىق، سۆزلىشەلەيدىغان ۋە ئادەتتىكى ھۆججەتلەرنى ئوقۇيالايدىغان سەۋىيىگە يېتىشى كېرەك. ئىمتىھاندىن لايىقە تلىك ئۆتكەندىن كېيىن لايىقە تلىك گۇۋاھنامىسى تارقىتىپ بېرىلىدۇ. ھازىر كادىرلارنى تاللاپ ئۆستۈرۈشتە، ئىشقا قويۇشتا، كادىر، ئىشچى قوبۇل قىلىشتا ئوخشاش بولغان شارائىتتا، ئىككى خىل تىل - يېزىقنى بىلىدىغانلارنى ئاۋۇال قوبۇل قىلىش لازىم؛ 5 يىلدىن كېيىن، ئىككى خىل تىل - يېزىقنى ئىگە للەشنى كادىر تاللاش، ئۆسۈ-

تۆرۈشنىڭ شەرتلىرىنىڭ بىرى قىلىش كېرەك. مىللىي قىرغىنچىلىقنى ئاپتونومىيە قا - ئۇرۇش دېگەن « مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلاردىكى دۆلەت خىزمەتچىلىرى شۇ جايدا قوللىنىلە - دىغان ئىككى خىلدىن ئارتۇق تىل - يېزىقنى پىششىق ئىشلىتەلمىسە، مۇكاپات تالاش كېرەك » دېگەن بەلگىلىمىگە ئاساسەن، ئىككى خىل تىل - يېزىقنى تەرجىمانسىز ئىشلەتكەن خىز - مەتچى خادىملارغا يىل ئاخىرىدىكى مۇكاپاتتىن تۆتۈلغان مەلۇم سومىسىدىن چىقىرىلىپ مۇ - كاپات بېرىلىدۇ. ئۇنىڭ ھەجمى باشقا خادىملارنىڭكىدىن 10% كۆپ بولسا بولىدۇ. ئۆلايەت ۋە ناھىيىلەر ئۆزئارا تىل - يېزىق ئۆگىنىشتىكى ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلىشى ۋە مۇكاپاتلىشى كېرەك.

«قارار» دا مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: ئۆزئارا تىل - يېزىق ئۆگىنىشكە بولغان رەھ - بەرلىكنى ھەقىقى رەۋىشتە كۈچەيتىش لازىم. ھەر دەرىجىلىك پارتكوملار كادىرلارنى ئۆزئارا تىل - يېزىق ئۆگىنىشكە ئۈيۇشتۇرۇشنى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشتىكى ئاساسىي قۇ - رۇلۇش سۈپىتىدە تۇتۇشى كېرەك. تەشكىلات، تەشۋىقات، كادىرلار، مەدەنىيەت - مائارىپ تارماقلىرى كونكرېت مەسئۇل بولۇشى، تەشكىلات بۆلۈمى باشچى بولۇشى، مەسئۇل بولۇپ تۇ - تۇشقا مەخسۇس ئادەم بەلگىلىنىشى لازىم؛ ئىشچى - خىزمەتچىلەر مەسئۇل بولۇشقا مەخسۇس ئادەم بەلگىلىشى ھەمدە تەشكىلىي رەھبەرلىكنى ياخشى يولغا قويۇپ، ئۆز ئارمىغىنىڭ كادىرلار ئۆگىنىشى، نۆۋەت بىلەن تەربىيەلەش پىلانىنى تۈزۈپ چىقىپ، ئىشچى - خىزمەتچىلاشتۇرۇشنى تەكشۈرۈپ تۇرۇشنى بولۇشنىڭ ئىشقا ئاشۇرۇشى كېرەك، ئۆگىنىش تۈزۈمىنى تۈزۈپ، ئۆگىنىش ئىنتىزامىنى چىڭىتىپ، ئۆگىنىش ۋەزىپىسىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ، ئۆگىنىش فۇداۋىسىنى ياخشى ئېلىپ بېرىپ، ئۆگىنىشتە ساقلانغان مەسىلىلەرنى ئەستايىدىل ھەل قىلىپ، بۇ خىزمەتنى قەتئى بوشاشماي ئىشلەش، ھەقىقى تۇرمۇش ھاسىل قىلىش كېرەك.

«قارار» دا ھەر دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلاردىن ئۆگىنىشكە باشلامچىلىق بىلەن قاتـ - نىشىپ، كۆپچىلىككە ئۈلگە بولۇش تەلەپ قىلىندى.

ئۆلايەتلىك پارتكوم پۈتۈن ئۆلايەتتە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە نەمۇنىچى ئورۇن قۇرۇش پائالىيىتىنى كەڭ قانات يايدۇرۇش توغرىسىدا قارار چىقاردى

«قارار» دا مۇنۇلار كۆرسىتىلدى: ئۆلايەتلىمىزلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدا ئومۇمـ - يۈزلۈك يېڭى ۋەزىيەت يارىتىلىش ئۈچۈن، 1984- يىلى 11 - ئاينىڭ 20- كۈنى، ئۆلا - يەتلىك پارتكوم پۈتۈن ئۆلايەتتە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە نەمۇنىچى ئورۇن قۇرۇش پائالىيىتىنى كەڭ قانات يايدۇرۇش توغرىسىدا قارار چىقاردى.

«قارار» دا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە نەمۇنىچى ئورۇننىڭ شەرتلىرى بەلگىلەندى:

1 . رەھبەرلىك بەزىسى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى خىزمىتىنى دائىم پارتكومنىڭ كۈندە - لىك ئىشلار كۈنتەرتىپىگە كىرگۈزگەن، بولۇپمۇ، ئاساسلىق رەھبەرلەر مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى خىزمىتىنى شەخسەن ئۆزى تۇتقان بولۇش.

2 . رەھبەرلىك بەزىسى پارتىيىنىڭ دېموكراتىيە - مەركەزلەشتۈرۈش تۈزۈمىنى ئىزـ

چىللاشتۇرۇپ ئىجرا قىلغان بولۇش، رەھبەرلىي ئەزالار ئارىسىدا ئۆزئارا ئىشىنىش، ئۆزئارا ھۆرمەت قىلىش، ئۆزئارا قوللاش، ئۆزئارا ئۆگىنىش، ئۆزئارا چۈشىنىشىش ئىشقا ئاشۇرۇ- لۇپ، مىللەت تىلەر ئىتتىپاقلىغى باشلامچىلىق بىلەن ياخشى يولغا قويۇلغان بولۇش، رەھبەرلىي كادىرلار ۋەزىپىسى، ھوقۇقىنى، مەسئۇلىيەتىنى بولۇشنى ئىشقا ئاشۇرغان بولۇش، مىللى، خەلقى رەھبەرلەر دېموكراتىك تۈرمۈش يېغىنى، سىرىدىشىش يېغىنى قاتارلىق شەكىللەر ئارقىلىق، ئۆز ئارىسىدىكى مەسىلىلەرنى توغرا بىرياقلىق قىلىپ، بىردەك ئىتتىپاقلاشقىنى، خىزمەت تەلەر- نى ياخشى ئىشلەشنى ھەقىقى تۈردە ئىشقا ئاشۇرغان بولۇش.

3 . مىللەت تىلەر ئىتتىپاقلىغى تەربىيىسىنى مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ موھىم مەز- مۇنى قىلىپ تۇتۇپ، ئۇنى دائىملاشتۇرغان، تۈزۈملەشتۈرگەن بولۇش، كادىرلار ۋە ئامما ئارا- سىدىكى مىللەت قېرىنداشلىقنى تەدرىجى تەكلىمگەن بولۇش.

4 . ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ۋە ئاز سانلىق مىللەتكە مەنسۇپ، تېخنىكا ئىختىساس- لىق خادىملىرىنى يېتىشتۈرۈشتە نەتىجىسى كۆرۈنەرلىك بولغان بولۇش، ھەر مىللەت كادىر- لىرى، ئامما ئىچىدىكى ئۆزئارا تىل - يېزىق ئۆگىنىش ئاكتىپچانلىغى يۇقىرى بولغان بولۇش، ھەر مىللەت كادىرلىرى، ئىشچى - خىزمەتچىلىرى ئارا مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ - ئادەتلىرىگە ئەستايىدىل ھۆرمەت قىلغان بولۇش.

5 . مىللەت تىلەر ئىتتىپاقلىغى بويىچە ياخشى ئادەم، ياخشى ئىشلاردىن پائال ئۇكەنگەن ۋە ئۇلارنى تەقدىرلىگەن، مىللەت تىلەر ئىتتىپاقلىغىغا زىيان يەتكۈزمەسلىكى سۆز - ھەرىكەت تىلەر بىلەن قەتئى كۆرەش قىلىشقا جۈرئەتلىك بولغان بولۇش، مىللەت تىلەر ئىتتىپاقلىغىنى قوغدا- غان كادىرلار ۋە ئامما ھۆرمەتكە سازاۋەر بولغان، مىللەت تىلەر ئىتتىپاقلىغىغا زىيان يەتكۈز- گەن قىلمىشلار توسۇلغان بولۇش، ھەر مىللەت كادىرلىرى، ئىشچى - خىزمەتچىلىرى ئارا ئىپتىن ئىتتىپاقلىق، ئۆزئارا دوستانىلىق كەيپىياتى قويۇق بولغان بولۇش.

6 . مىللەت تىلەر ئىتتىپاقلىغى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى ۋە تۇرلۇك خىزمەت تەرىنى ئىلگىرى سۈرگەن، كادىرلارنىڭ، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ماددىي، مەدەنىيەت تۇرمۇشى مول، كۆپ خىل بولغان، كىشىلەرنىڭ روھىي قىياپىتى خوشاللىنارلىق ھالدا ئۆزگەرگەن بولۇش.

ۋىلايەتلىك پارتكوم مۇئاۋىرنى تەلەپ قىلدى: ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى مىللەت تىلەر ئىتتىپاقلىغى بويىچە نەمۇنىچى ئورۇن قۇرۇش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشقا ئەھ- مىيەت بېرىشى، پىلان تۈزۈپ، بىر نەچچە يىل ئىچىدە بارلىق ئورۇنلارنى مىللەت تىلەر ئىتتى- پاقلىغى بويىچە نەمۇنىچى ئورۇن قىلىپ قۇرۇپ چىقىشنى، مۇشۇ ئاساستا، يەنمۇ ئىلگىرى- لەپ، مىللەت تىلەر ئىتتىپاقلىغى بويىچە نەمۇنىچى ناھىيە (شەھەر) ۋە نەمۇنىچى ۋىلايەت قۇرۇش- نى تەرىشىپ قولغا كەلتۈرۈشى كېرەك. بۇ ھەقتە، ناھىيە (شەھەر) لىك پارتكومىلار ۋە ئو- رۇنلارنىڭ پارتىيە تەشكىلاتلىرى ئىمكان قەدەر تېز ئورۇنلاشتۇرۇپ، كۈچلۈك تەدبىر قوللا- نىپ، ئەستايىدىل ئەملىلەشتۈرۈشى ھەمدە گۈيخۇا، تەدبىرلەرنىڭ ئەملىلىشىش ئەھۋالىنى قەرەللىك تۇردە تەكشۈرۈپ تۇرۇشى كېرەك. جايلار، سىستېمىلار مىللەت تىلەر ئىتتىپاقلىغى بو- يىچە نەمۇنىچى ئورۇن قۇرۇشتىكى مۇسابىقە پائالىيىتىنى كەڭ قانات يايدۇرۇپ، ئۆز جايى، ئۆز سىستېمىسى قاردىمغىدىكى ئورۇنلارنى بالدۇراق مىللەت تىلەر ئىتتىپاقلىغى بويىچە نەمۇ-

ئىچى ئورۇن قىلىپ قۇرۇپ چىقىشنى تەرتىپلەپ قولغا كەلتۈرۈشى لازىم. ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە ئامما مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە نەمۇنىچى ئورۇن قۇرۇشقا پائال تۆھپە قوشۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە نەمۇنىچى ئورۇنلارنى ۋىلايىتىمىزنىڭ شەھەر - يېزىلىرىغا تارقىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشى كېرەك.

قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە بىخەتەرلىك خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش توغرىسىدا جىددى ئۇقتۇرۇش تارقاتتى

قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە 1984 - يىلى 2 - ئاينىڭ 23 - كۈنى جىددى ئۇقتۇرۇش تارقىتىپ، ناھىيە (شەھەر) لەر، ئورۇنلاردىن بىخەتەرلىك خىزمىتىنى ئەستايىدىل ياخشى ئىشلەشنى تەلەپ قىلدى.

ئۇقتۇرۇشتا مۇنداق كۆرسىتىلدى: قەشقەر شەھرىدە 16-فېۋرالدا ئادەم زەخمىلەنگەن زور ۋەقە يۈز بەرگەندىن كېيىن، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى بۇ مەسىلىنى ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىپ، بىخەتەرلىك خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش توغرىسىدا جىددى ئۇقتۇرۇشنى دەرھال تارقاتتى. ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم، خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ جىددى ئۇقتۇرۇشى ناھايىتى موھىم، بىز قەتئى، ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ئىجرا قىلىشىمىز لازىم.

جىددى ئۇقتۇرۇشتا، مەمۇرى مەھكىمە ۋىلايەت، شەھەرلىك ھەر قايسى ئورۇنلىرىدىكى مەسئۇل يولداشلارنى چاقىرىپ يىغىن ئېچىپ، بىخەتەرلىك خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشنى ئورۇنلاشتۇرغانلىق ۋە ۋىلايەت، شەھەردىكى ھەر قايسى ئورۇنلار بىر نەچچە كۈندىن بۇيان، پائال ھەرىكەتكە كېلىپ بىخەتەرلىك خىزمىتىنى ياخشى تۇتقانلىق ئەھۋالى ھەققىدە توختالغاندىن كېيىن، ۋەقەنىڭ داۋاملىق پەيدا بولۇشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش، بولۇپمۇ چوڭ ۋەقەلەرنىڭ پەيدا بولۇشىنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، دۆلەت، خەلق ئامىسىنىڭ ھايات، مال-مۈلكىنىڭ بىخەتەرلىكىگە ھەقىقى تۆرەدە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، جايلاردىن، ئورۇنلاردىن دەرھال تۆۋەندىكى خىزمەتلەرنى ياخشى تۇتۇشنى تەلەپ قىلدى.

بىرىنچى، بىخەتەرلىك خىزمىتىنىڭ موھىملىقىغا بولغان تونۇشنى ئۆستۈرۈش، رەھبەرلىكنى ھەقىقى تۆرەدە كۈچەيتىش لازىم. ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەردىن چوقۇم بىخەتەرلىك بىرىنچى دېگەنلىكىنى تىكلەش، بىخەتەرلىك خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتىپ، ھەقىقى تۆرەدە بىخەتەرلىك خىزمىتىنى بىرىنچى دەرىجىلىك چوڭ ئىش سۈپىتىدە تۇتۇش، ھەرگىز سەل قارىماسلىقنى تەلەپ قىلدى. بۇ ئىنتايىن موھىم. ناھىيە (شەھەر) لەر، ئورۇنلار بىرىدىن مەسئۇل يولداشنى بىخەتەرلىك خىزمىتىنى تۇتۇشتا بېكىتمەي، بەلكى بۇ خىزمەتنى ھەقىقى رەۋىشتە ياخشى تۇتۇشى كېرەك. ھەر يىلى ھەرىكەزلىك ھالدا بىر - ئىككى قېتىم ئومۇمىيۈزلۈك چوڭ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىشنى تەمىن تاشقىرى، دائىم ئاساسقا تالاملارغا چوڭقۇر چۈكۈپ، بىخەتەرلىك تەدبىرلىرىنى ئەملەشتۈرۈپ، تۈرلۈك يوشۇرۇن ئاپەتلەرنى تۈگىتىپ، بىخەتەرلىككە ھەقىقى كاپالەتلىك قىلىشى كېرەك.

ئىككىنچى، پۈتۈن ۋىلايەتتىمىزلىك بىخەتەرلىك خىزمىتىنى بىر قېتىم ئومۇملاشتۇرۇپ چوڭ تەكشۈرۈپ چىقىش لازىم. ناھىيە، شەھەرلەر ۋە ۋىلايەتتىكى ئورگان، زاۋۇت، مەكتەپ، سودا دۇككىنى، ئىسكىلات قاتارلىق ئورۇنلار ئۆز ئورۇنلىرىنىڭ بىخەتەرلىك خىزمىتىنى تەكشۈرۈشنى ئۈيۇشتۇرۇشى لازىم. ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلار ئۆز سېستېمىسىنىڭ بىخەتەرلىك خىزمىتىگە ئەھمىيەت بېرىشى، ئاساسىقا تايانغان ئورۇنلىرىنىڭ تەكشۈرۈپ تۈزۈشىغا دائىم ھەيدەكچىلىك قىلىشى كېرەك. چوڭ تەكشۈرۈش جەريانىدا، ھوھىم نۇقتىنى، يەنى بىرىنچى، زاۋۇت، سېخ، سودا دۇككىنى، ئاشخانا، مېھمانخانا، كىنو ـ تىياتىرخانا قاتارلىق جامائەت سورۇنلىرىنىڭ ئىمارەتلىرىنى، ئىككىنچى، شەھەر ـ يېزىلاردىكى ئوتتۇرا مەكتەپ، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ خەتەرلىك ئۆيلىرىنى، ئۈچىنچى، چوڭ ـ كىچىك سۇ ئامبىرىنى؛ تۆتىنچى، كۆمۈر كان ۋە ھەر قايسى ئورۇنلاردىكى پار قازانلىرىنى؛ بەشىنچى، قاتناش بىخەتەرلىگىنى تۇتۇش كېرەك. تەكشۈرۈش جەريانىدا چېلىققان مەسىلىلەرنى تەدبىر قوللىنىپ بىر تەرەپ قىلىش كېرەك.

ئۈچىنچى، بىخەتەرلىكنى چوڭ تەكشۈرۈشكە بىرلەشتۈرۈپ، كەڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرگە، ھەر دەرىجىلىك ئامما ئىچىدا بىر قېتىم بىخەتەرلىك تەربىيىسى ئېلىپ بېرىش، شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، تۈرلۈك بىخەتەرلىك خىزمىتى بويىچە قائىدە ـ تۈزۈم ۋە ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈملىرىنى ئورنۇتۇش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش لازىم. تەكشۈرۈش جەريانىدا، بىخەتەرلىك خىزمىتىدىكى قائىدە ـ تۈزۈملەرنى نەمۇنىلىك بىلەن ئىجرا قىلغان ۋە ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمىدە چىڭ تۇرغان خادىملارنى تەقدىرلەش، قائىدە ـ تۈزۈملەرگە خىلاپلىق قىلغان كىشىلەرگە تەنقىت ـ تەربىيە بېرىش كېرەك.

ئۇقتۇرۇشنىڭ ئاخىرىدا، ناھىيە (شەھەر)لەر، ئورۇنلاردىن ئۇقتۇرۇشنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، بىخەتەرلىك خىزمىتىنى دەرھال كونكرېت ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئەستايىدىل ئەملىلەشتۈرۈش تەلەپ قىلىندى.

قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە تاشيول باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش، قاتناش بىخەتەرلىگىگە ھەقىقى تۈردە كاپالەتلىك قىلىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش تارقاتتى

قەشقەر ۋىلايەتلىك مەمۇرى مەھكىمە 1984 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى تاشيول باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش، قاتناش بىخەتەرلىگىگە ھەقىقى تۈردە كاپالەتلىك قىلىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش تارقاتتى.

ئۇقتۇرۇشتا مۇنداق دېيىلمىدۇ: ۋىلايىتىمىزنىڭ قاتناش ـ تىرانسپورت ئىشلىرىنىڭ تېز تەرەققى قىلىشىغا، موتور لۇق قاتناش ۋاستىلىرىنىڭ ئۆزلۈكسىز كۆپەيمىگە ئەگىشىپ، ئېغىر قاتناش ۋەقەلىرىمۇ بارغانسېرى كۆپەيمەكتە، خەلقنىڭ مال ـ مۈلكىگە ئېغىر زىيانلارنى كەلتۈردى. گۇۋاھنامىسى (1983) 105 ـ نومۇرلۇق ھۈجۇم تىنىملىك روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، تاشيول باشقۇرۇشنى كۈچەيتىپ، قاتناشنىڭ بىخەتەر، راۋان بولۇشىغا ۋە خەلقنىڭ مال ـ مۈلكىگە ھەقىقى تۈردە كاپالەتلىك قىلىپ، 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ ئېھتىياجىغا لايىقلىشىش ئۈچۈن، ئالاھىدە مۇنۇلارنى ئۇقتۇرۇش قىلىمىز:

1 . تاشيول ۋە تاشيولغا ئىشلىتىلىدىغان يەرلەر، يول ئاسراش ئۆيلىرى، تاشيول ئورمان بەلۋەدىكى، شۇنىڭدەك تاشيولنىڭ بارلىق قوشۇمچە ئەسلىمە لىرى دۆلەتنىڭ مال - مۈلكى بولۇپ ھىسابلىنىدۇ؛ ھەممە كىشىنىڭ ئۇنى ئاسراش مەسئۇلىيىتى بار؛ تاشيولنىڭ مال - مۈلكىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىش، ئۇنگە للىۋېلىش قىلمىشلىرىنى ھەقىقى تۈردە چەكلەش ۋە پاش قىلىش لازىم.

2 . تاشيول قاتناش بىخەتەرلىكىنىڭ راۋان بولۇشىغا ھەقىقى تۈردە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، تاشيول ۋە ئۇنىڭ ئىشلىتىلىشى دائىرىسىدە قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى، ئەخلەت، ھەر خىل ئەرسىلەرنى دۆۋىلەپ قويۇش ۋە ئوغۇت توپلاش، ئۆستەك، ئېرىق ئېلىش، سۇ قاچىلاش، خامان تېپىش، كېسەك قۇيۇش، ئاشلىق قۇرۇتۇش، چەللە سېلىش، تاش ئېلىش ھەيدانى قۇرۇش، خۇمدان سېلىپ ئاھاك پۇشۇرۇش، ئاشخانا سېلىش، يايما يېيىش قەتئى مەنئى قىلىنىدۇ. تاشيولنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئۆي ئىمارەت سالماقچى بولغاندا، تاشيول يېقىسىدىن 10 مېتىر يىراقلىقتا سېلىنمىسى كېرەك. تاشيولنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئورنۇتۇلغان خەۋەرلەشمە ۋە رادىيو سىملىرى تاشيول يۇزىدىن 6 مېتىر ئىگىز بولۇشى، توك سىملىرى تاشيول يۇزىدىن 6.5 مېتىر ئىگىز بولۇشى كېرەك. يۇقۇرقى بەلگىلىمىلەرگە خىلاپلىق قىلغانلار، تاشيول باشقۇرۇش تارماقلىرى چۈۋۈۋېتىشكە مۇقۇللۇق. تاشيول باشقۇرۇش تارماقلىرى، سودا - سانائەت مەمۇرى باشقۇرۇش تارماقلىرى ۋە جامائەت خەۋپسىزلىكى تارماقلىرى بىرلىكتە جىددىي تەدبىر قوللىنىپ، تاشيول ۋە ئۇنىڭغا تەۋە قۇرۇلۇش ئۇسكۇنىلىرىنىڭ ئەسلىدىكى ھالىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشى لازىم؛ ئەگەر بىر تەرەپ قىلىشقا قارشىلىق كۆرسەتكۈچىلەر بولسا، سودا - سانائەت مەمۇرى باشقۇرۇش تارماقلىرى ئۇنىڭ تىجارىتىنى توختىتىشى مەمدە تىجارەت قىلىش كېنىشكىسىنى ئىناۋەتسىز قىلىشى؛ ھەتتا جامائەت خەۋپسىزلىكى ۋە ئەدلىيە تارماقلىرىنىڭ قانۇن بويىچە بىر تەرەپ قىلىشىغا تاپشۇرۇشى كېرەك.

3 . تاشيوللاردا ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان بارلىق موتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرىنىڭ ئالدى - كەينىدىكى نومۇرى ئېنىق بولۇشى ، ئوت ئالدۇرۇش، يۇنىلىشىنى بۇراش سېستېمىلىرى جانلىق، ئىشەنچلىك بولۇشى، چوڭ - كىچىك چىراقلىرى تولۇق بولۇشى، كانسېرى يانچۇقى بولۇشى، مالىلارنى قاچىلاش - چۈشۈرۈش بىخەتەرلىكىگە ئۇيغۇن بولۇشى، شوپۇر خادىملارنىڭ ماشىنا ھەيدەش رەسمىيىتى قانۇن بويىچە لگىلىمىگە ئۇيغۇن بولۇشى لازىم. خىلاپلىق قىلغۇچىلاردىن 5 يۈەندىن 30 يۈەنگىچە جېرىمانە ئېلىنىدۇ ھەمدە تۈتۈپ تۇرۇش، شوپۇرلۇق پىراۋانىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش جازاسى بېرىلىدۇ.

4 . تېراكتورلارنىڭ يولۇچىلارنى توشۇشى قاتتىق مەنئى قىلىنىدۇ. خىلاپلىق قىلغۇچىلار كۆرۈلسە، قانۇندىكى خىلاپلىق قىلغۇچىلار قاتارىدا بىر تەرەپ قىلىنىدۇ.

قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە، قەشقەر شۆبە ھەربىي رايونى 1984 - يىلى قىش پەسلىدە ئەسكەر قوبۇل قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق تارقاتتى

قەشقەر ۋىلايەتلىك مەمۇرى مەھكىمە، قەشقەر شۆبە ھەربىي رايونى 1984 - يىل قىش پەسلىدە ئەسكەر قوبۇل قىلىش توغرىسىدا 1984- يىل9- ئاينىڭ 25- كۈنى بۇيرۇق تارقاتتى.

بۇيرۇقتا مۇنۇلار كۆرسىتىلدى : ئاپتونوم رايونلۇق خەلق مۆكۈمىتى، ئۈرۈمچى ھەربىي رايونىنىڭ 1984 ـ يىللىق ئەسكەر قوبۇل قىلىش بۇيرۇغىغا ۋە ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قوراللىق ساقچى قىسىملىرىنىڭ ئەسكەر تولۇقلاش ئېھتىياجىغا ئاساسەن، 1984 ـ يىل قىش پەسلىدە ئەسكەر قوبۇل قىلىنىدۇ. بۇيرۇقتا ئۇلىنىپلا، ئەسكەر قوبۇل قىلىش ۋەزىپىسى بار ئورۇنلارغا، يەنى: قەشقەر شەھرى، يېڭىشەھەر ناھىيىسى، كونىشەھەر ناھىيىسى، يېڭىسار ناھىيىسى، پوسكام ناھىيىسى، يەكەن ناھىيىسى، قاغىلىق ناھىيىسى، تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسى، پەيلوددىكى خەلىچىلىق مەيدانىغا ۋە قەشقەردە تۇرۇشلۇق قىسىملار، خەلق قوراللىق ساقچىلىرى كادىرلىرىنىڭ پەرزەنتلىرىدىكە ئەسكەر قوبۇل قىلىش سانى كونكىرىت تەقسىم قىلىنىدى.

بۇيرۇقتا قوبۇل قىلىنىش ئوبىكتى ۋە دائىرىسى ، قوبۇل قىلىنىش يېشى، شەرتى ۋە ئەسكەر قوبۇل قىلىش ئۇسۇلى، ۋاقتى ھەققىدە كونكىرىت بەلگىلىمە چىقىرىلدى. بۇيرۇقتا مۇنۇلار ئوتتۇرىغا قويۇلدى: يېزىلار، چارۋىچىلىق رايونلىرىدىن ئائىلىسىدە ئەمگەك كۈچى بىر قەدەر تولۇق بولغان، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتىن يۇقۇرى مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە بولغان ياشلار قوبۇل قىلىنىدۇ،شەھەرلەردىن 1983 ـ يىلى ۋە1984يىلى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەر ، شەھەر ـ بازارلار (ناھىيە بازارلىرى) دىن تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتىن يۇقۇرى مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە بولغان ياشلار قوبۇل قىلىنىدۇ ، 1984 ـ يىلىق تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئوتتۇرا مەكتەپنى سەۋىيىسىگە ئىگە بولغان ياشلار قوبۇل قىلىنىدۇ. قىزلار قوبۇل قىلىنىش يېشى مۇنداق: ئوغۇللار 1984ـ يىلى 18 ياشتىن 20 ياشقىچە بولۇشى، قىزلار 1984ـيىلى 18 ياشتىن 19 ياشقىچە بولۇشى لازىم، بۇيىل تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەرنىڭ يېشى 17 گە توشقان بولسىمۇ قوبۇل قىلىشقا بولىدۇ. قوبۇل قىلىنىش شەرتى، سىياسى شەرتى جامائەت خەۋپسىزلىگى مىنىستىرلىگى، باش سىياسى بۆلۈمى 1984 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنىدىكى «قوبۇل قىلىنىدىغان ئەسكەرلەرنىڭ سىياسى شەرتى توغرىسىدىكى بەلگىلىمە» بويىچە ئىجرا قىلىنىدۇ. تەن سالامەتلىك شەرتى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىگىنىڭ 1975 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى تارقاتقان «قوبۇل قىلىنىدىغان ياشلارنىڭ تەن سالامەتلىك شەرتى» ۋە ئالاقىدار بەلگىلىمەلەر بويىچە ئىجرا قىلىنىدۇ. قوبۇل قىلىنىدىغان ياشلار ئوپۇسى بار جايدا ئىسمىنى مەلۇم قىلىندۇ، بەدەن تەكشۈرۈش، سىياسى تەكشۈرۈش ئارقىلىق لايىقەتلىك بولغانلاردىن كېيىن، ناھىيە،شەھەرلەر يا كى دېخانچىلىق مەيدانلىرىنىڭ ئەسكەر قوبۇل قىلىش ئىشخانىسىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن قوشۇنغا كىرىدۇ. ئەسكەر قوبۇل قىلىش ۋاقتى 10 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى باشلىنىدۇ، 10 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنىدىن تارتىپ يېڭى ئەسكەرلەر توشۇلىدۇ.

بۇيرۇقتا يەنە مۇنۇلار تەكىتلەندى: ئەسكەر قوبۇل قىلىش خىزمىتى يەرلىك پارتكوم لارنىڭ بىر تۇتاش رەھبەرلىكىدە ئىشلىنىدۇ. ئەسكەر قوبۇل قىلىش ۋەزىپىسى بار ناھىيە

(شەھەر)لەر، دىخانچىلىق مەيدانلىرى ئەسكەر قوبۇل قىلىش خىزمىتىنى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇشى، رەھبەرلىكنى ھەقىقى رەۋىشتە كۈچەيتىشى كېرەك. يېڭى ھەربىي خىزمەت ئۆتەش قانۇننىڭ ئاساسى مەزمۇنى ۋە موھىم ئەھمىيىتىنى كەڭ، چوڭقۇر تەشۋىق قىلىپ، ھەربىي خىزمەت ئۆتەش يېشىدىكى كەڭ ياشلار ۋە ئامما‌نى دۆلەت مۇداپىئە قۇرۇلۇشى بىلەن ئىقتىسادى قۇرۇلۇشنىڭ مۇناسىۋىتىنى توغرا تونۇش، قانۇن بويىچە ھەربىي خىزمەت ئۆتەشنىڭ ھەر بىر پۇقرانىڭ مۇقەددەس بۇرچى ۋە ئۆتەشكە تېگىشلىك شەرەپلىك مەجبۇرىيىتى ئىكەنلىكىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىش، ئاكتىپلىق بىلەن ئىسمىنى مەلۇم قىلىپ ئەسكەر بولۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش كېرەك. ئورۇنلار قوبۇل قىلىنىدىغان ياشلارنى مۆلچەرلەش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەپ، ھەر جەھەتتە شەرتى بىر قەدەر ياخشى بولغان ياشلارنىڭ ياخشىلىرىنى تاللاپ ئېۋەتىشى، سۈپىتىگە ھەقىقى كاپالەتلىك قىلىشى كېرەك. قوبۇل قىلغۇچى ئورۇنلار ياخشىلىرىنى تاللاپ ئەسكەر بېكىتىش پىرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇشى، بېكىتىلىدىغانلارنى تەكشۈرۈپ تەستىقلاش خىزمىتىنى ئەستايىدىل ياخشى ئىشلىشى، شەرتكە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان كىشىلەرنىڭ قىسمىغا كىرىپ قېلىشىدىن قاتتىق ساقلىنىشى كېرەك.

ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە 1985 - يىللىق «قەشقەر يىلنامىسى»نى نەشر قىلىشنى تەستىقلىدى

1984 - يىل 4 - ئاينىڭ 30- كۈنى، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە ناھىيە، شەھەرلەرگە رەسمى ھۆججەت تارقىتىپ، ۋىلايەتلىك يەرلىك تەزكىرە تەھرىر ھەيئىتىنىڭ «قەشقەر يىلنامىسى»نى نەشر قىلىش توغرىسىدىكى دوكلاتىنى تەستىقلىدى.

ھۆججەتتە مۇنۇلار كۆرسىتىلدى: «قەشقەر يىلنامىسى» ئۇنۇبرسال خاراكتېرلىك، مىللەتلەر خاراكتېرلىك ۋە ئاددىي ئوقۇشلۇق خاراكتېرلىك پايدىلىنىش كىتابى، قورال كىتابى بولۇپ، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە ئورگانلىرىنى ھەر جەھەتتىن ئۇنۇبرسال تەھلىل قىلىدىغان ماتېرىياللار ۋە ئەڭ يېڭى ئۇچۇرلار بىلەن قەمىن ئىشتىمۇ. چېگرا رايونىنى كۆللەندۈرۈش، چېگرا رايونىنى قوغداش ئۇچۇن تېخىمۇ ياخشى خىزمەت قىلىدۇ. بۇنداق كىتابنى نەشر قىلىش ناھايىتى زۆرۈر. «قەشقەر يىلنامىسى»نى تەھرىرلەپ نەشر قىلىش ناھايىتى مۇھىم خىزمەت، جايلار، تارماقلار يېتەرلىك ئەھمىيەت بېرىشى ۋە زور كۈچ بىلەن قوللىشى، ھەر جەھەتتىكى ماتېرىيال، ھۆججەت، ژورنال‌ۋە ئىستاتىستىكىلىق سان-سانا‌قلار بىلەن پائال تۇرده تەمىن ئېتىشى كېرەك! ۋىلايەتلىك يەرلىك تەزكىرە تەھرىر ھەيئىتى ئوتتۇرىغا قويغان تەلەپلەر بويىچە، جايلار، تارماقلار بۇنىڭغا مەسئۇل بولۇشقا مەخسۇس ئادەم بەلگىلەپ، يېزىش ياكى ماقالە ئۇيۇشتۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىشى كېرەك.

ھۆججەتتە مۇنۇلار تەلەپ قىلىندى: ئالاقىدار تەرەپلەر «قەشقەر يىلنامىسى»نى تەھرىرلەش ئۈچۇن پايدىلىق شارائىتلارنى يارىتىپ بېرىشى لازىم. جايلار، تارماقلار مۇندىن كېيىن ۋىلايەتلىك پارتكومغا، مەمۇرى مەھكىمىگە خىزمەت خۇلاسىسى، ئەھۋال‌لىدىن دوكلات‌نى يوللاش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ماتېرىيال توپلاشقا، ئەھۋاللارنى ئومۇملاشتۇرۇشقا قولايلىق بولسۇن ئۈچۇن، ۋىلايەتلىك يەرلىك تەزكىرە تەھرىر ھەيئىتى ئىشخانىسىغا بىر ئۇسخىدىن كۆچۈرمىسىنى ئېۋەتىپ بېرىشى كېرەك.

ئومۇمى ئەھۋال

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى

[جۇغراپىيەۋى ئومۇمى كۆرۈنۈشى] قەشقەر ۋىلايىتى ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىگە، شىمال جاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ غەربىي جەنۇبىي قىسمىغا جايلاشقان. جۇغراپىيەۋى ئورنى شەرقىي مېرىدىيان ′20 73 تىن ′50 79 قىچە، شىمالىي پاراللېل ′20 35 تىن ′40 39 قىچە بولغان ئاراللىقتا. شەرقىي تەرىپى تەكلىماكان قۇملۇغىغا تۇتۇشىدۇ، شەرقىي شىمالىي تەرىپى ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ كەلپىن، ئاۋات ناھىيىلىرىگە تۇتۇشىدۇ. غەربىي شىمالىي تەرىپى قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ ئاتۇش، ئۇلۇغچات، ئاقتو ناھىيىلىرىگە تۇتۇشىدۇ، شەرقىي جەنۇبىي تەرىپى خوتەن ۋىلايىتىنىڭ كۇما ناھىيىسىگە تۇتۇشىدۇ. قەشقەر ۋىلايىتى 4 خوشنا دۆلەت بىلەن چېگرىلىنىدۇ: غەربىي قىسمى سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن چېگرىلىنىدۇ، غەربىي جەنۇبىي تەرىپى ئافغانىستان، پاكىستان بىلەن چېگرىلىنىدۇ، جەنۇبىي قىسمى ھىندىستان بىلەن چېگرىلىنىدۇ.

پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ ئومۇمى يەر كۆلىمى 162 مىڭ كۋادرات كىلومېتر كېلىدۇ. غەربىي، جەنۇبىي، شىمالىي تەرەپلىرى تاغلار بىلەن ئورالغان بولۇپ، يەر شەكلىنى تۈزلەڭلىك، قۇملۇق، ئېگىز تاغلىق ۋە ئېگىزلىك رايونلىرى دەپ ئايرىشقا بولىدۇ. تەبىئى يەر شەكلىنى 3 دەرىجىگە ئايرىشقا بولىدۇ. (1) جەنۇبىي قىسمىدىكى ئېگىزلىك تاغ رايونى 1 ـ دەرىجە ھېسابلىنىدۇ. جەنۇبىي قىسمىدا شەرق بىلەن غەرپنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتىدىغان قارا قۇرۇم تېغى، غەربىي قىسمىدا غەربى ئېگىز، شەرقى پەس بولغان پامىر ئېگىزلىكى بار بولۇپ، ئېگىزلىكلىسى دېگىز يۈزىدىن 4000 مېتىردىن ئارتۇق ئېگىز تۇرىدۇ. بۇرايوندا تاغلار ئېگىز ھەم خەتەرلىك، جىلغىلار كەڑە لىشپ كەتكەن، تىك يار، چوڭقۇر ھاڭلار ۋە مۇزلۇق ئېقىن، قارلىق تاغلار كۆپ. (2) ئېگىز تاغلىقتىن تۈزلەڭلىككە سوزۇلغان ئېدىر لىق جايلار 2ـدەرىجە ھېسابلىنىدۇ، بۇ يەر دېگىز يۈزىدىن 1500 مېتىردىن 4000 مېتىرغىچە ئېگىز تۇرىدۇ. ئايرىم جايلاردا ئېپتىدائى ئورمانلىقلار بار. (3) ئويمانلىق كەڑەكلەردىكە ئورالغان ئېقىندا تۈزلەڭلىك جايلار 3 ـ دەرىجە ھېسابلىنىدۇ، بۇ يەر دېگىز يۈزىدىن 1000 مېتىردىن 1500 مېتىرغىچە ئېگىز تۇرىدۇ. يەر تۈزۈلۈشى جەنۇپتىن شەرقىي شىمالغا قاراپ قىڭغىيىدۇ، سەل ـ پەل ئېگىز ـ پەس جايلار بار. بوستانلىق جايلارنىڭ كەڑەكلەردە نۇرغۇنلىغان قۇم دۆڭلۇكلىرى، قۇم تۆپىلىكلىرى، چۆل شورلۇقلار ۋە ئاز سانداسانسىلىقلار بار. قەشقەر شەھرى ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن دېگىز يۈزىدىن 1289 مېتىر ئېگىز تۇرىدۇ.

[تارىخىي تەرەققىيات جەريانى] قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ تارىخى ئۇزۇن، قەشقەر غەربىي خەنزۇلارنىڭ دەۋرىدىلا غەربىي دىيارىدىكى 36 دۆلەت ئىچىدىكى سۆلې (ھازىرقى قەشقەر

شەھری، كونىشەر ناھىيىسى، يېڭىشەر ناھىيىسى، پەيزدۇات ناھىيىسى تەۋەپلەر)، پۇلى(ھازىر-قى تاشقورغان)، يەكەن، يېڭىسار، كۆكيار، قاغىلىق قاتارلىق دۆلەتلەر ئىدى. بۇ يەرلەر ھونلارنىڭ كۆچمى يېتىمچ كەلگەن رايون ئىدى. خەن سۇلالە-سىنىڭ ۋۇدى دەۋرىدىكى يۈەندەي 4 - يىلى (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 119 - يىلى) خەن سۇلا-لىسىنىڭ بووۋاق بېگى جاڭ چيەن يارلىققا بىنائەن غەربىي‌دىيارغا كەلگەندە سۇلېدا تۇر-غان، بۇ يەر خەن سۇلالىسىنىڭ تىزگىنلىشىدە بولۇشقا باشلىغان. خەن سۇلالىسىنىڭ شۈەندى دەۋرىدىكى شېنجۇ 3 - يىلى (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 59 - يىلى) جېلىڭجى‌غەربىي‌دىيارنىڭ دۇخۇلىغا تەيىنلەنگەن، قەشقەر خەن سۇلالىسىنىڭ خەرىتىسىگە رەسمىي كىرگۈزۈلگەن. شەرقىي‌خەن سۇلالىسى دەۋرىدە، سەركەردە بەن چاۋ مىڭدى دەۋرىنىڭ يۈڭپىڭ 16 - يىلى (مىلادى 73 - يىلى) دىن خېدى 14 - يىلى (مىلادى 102 - يىلى) غىچە غەربىي‌دىيارنىڭ دۇ-خۇلىغىنى ئارتقۇرۇپ، خەلقە رەھبەرلىك قىلىپ، ئىچكى قىسىمدا توپىلاڭلارنى تىنچىتىپ، سەرتقا قارىتا ھونلارغا قارشى تۇرۇپ، ۋەزىيەتنى تۇراقلاشتۇرۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاج-لاندۇرۇپ، ھېمايىگە ئېرىشكەن. ئۇنىڭدىن كېيىن، رېن شاڭ، دۇەن شەلەر دۇخۇلۇقنى ئارت-قۇرغان. ۋېي، جىن، جەنۇبىي - شىمالىي‌سۇلالىلەر، سۇي دەۋرلىرىدە، بۇ يەردە يەلمۇ - يەل يېغىملىقلار بولۇپ تۇرغان بولسىمۇ، لېكىن ۋەتىنىمىزنىڭ ئىچكىرى جايلىرى بىلەن ئالاقىنى ئۈزچىل ساقلاپ كەلگەن. تاڭ سۇلالىسىنىڭ گاۋزۇڭ دەۋرىدىكى شاڭيۈەن 2 - يىلى (مىلادى 675 - يىلى) سۇلې دۇدۇ مەھكىمىسى قۇرۇلۇپ (ھازىرقى كونىشەر ناھىيىسى تەۋەسىدە)، ئەيـ-نى چاغدىكى ئەنشىدىكى مەشھۇر 4 شەھەرنىڭ بىرى بولغان. ئۇنىڭ باشقۇرۇش تەۋەلىگى غەرپتە پامىر ئېگىزلىگىگىچە، شەرقتە كۇسەن دۇدۇ مەھكىمىسىگىچە، جەنۇبتا قاغىلىق ناھـ-يىسى تەۋەسىدىكى كۇچىلۇن تېغى ئېتىگىگىچە بولغان. تارىختا خاتىرىلىنىشىچە، مىلادى 9-ئەسىرگە كەلگەندە، تىيانشاننىڭ شىمالىدىكى قاراخانىلار پادىشالىغى گۈللەپ بولۇپ، قەبىلىلىرى كۆچۈشكەن، كۆپ قىسمى جەنۇبتا ئۇتۇپ غەربىي‌دىيار(ھازىرقى جەنۇبىي‌شىنجاڭدىكى خوتەن، قەش-قەر، ئاقسۇ تەۋەپلەر)غا كېلىپ ئولتۇراقلىشىپ، تەدرىجى ھالدا ھۇشۇ جايلاردىكى يەرلىك ئا-ھالىلار بىلەن ئارىلىشىپ كېتىپ، ئۇيغۇرلار ئاساسى گەۋدە قىلىنغان ھەر مىللەت ئارىلىـ-شىپ ئولتۇراقلاشقان ۋەزىيەتنى شەكىللەندۈرگەن. مىلادى 10 - ئەسىردىن ئىلگىرى، بۇ يەردىكى خەلقنىڭ تولىسى بۇددا دىنىغا ئېتىقات قىلىپ كەلگەن، 10 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىـ-لىرىدا، ئىسلام دىنى تارقىلىپ كىرىپ، تەدرىجى ھالدا بۇددا دىنىنىڭ ئورنىغا دەسسىگەن. سۇلالىسى دەۋرىدە بۇ يەر مەملىكىتىمىزنىڭ شىمالىي قىسمىدىكى ھاكىمىيەتـ-غەربىي لياۋسۇلالىسىنىڭ باشقۇرىشىدا بولۇپ، سۇلې دىگەن نامنىڭ ئورنىغا قەشقەر دىگەن نام تەدرىجى دەسسىگەن. 13 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا، يۇەن سۇلالىسى دەۋرىدىكى موڭغۇل ھۆـ-كۈمرانلار قەشقەر ئايماقىنى قۇرغان، بۇ يەر چېگىزخانىنىڭ 2 - ئوغلى چاغاتاينىڭ تەۋەلـ-لىقى جايى بولغان. مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە قەشقەر غەربىي‌دىيارىدىكى 4 چوڭ‌مۇسۇلمان‌شەھـ-رىنىڭ بىرى بولغان، چېگزۇ دەۋرىنىڭ يۇڭلې 6 - يىلى (مىلادى 1409 - يىلى) سوۋغا‌ھەدـ-يە قىلمىشقا ئەلچى كەلگەن، 11 - يىلى (مىلادى 1414 - يىلى) پايتەختكە ئەلچى ئېۋەتىلىشىنـ-پىلدىرىشاغا سوۋغا تۇتۇلغان. چىڭ سۇلالىسىنىڭ چىيەنلۇڭ 25 - يىلى (مىلادى 1760 - يىلى) قەشقەردە مەسئۇلىيەتچى ئامبال تەسىس قىلىنغان، گۇاڭشۇ 8 - يىلى (مىلادى 1882 - يىلى)

چەك ئوردىسى شىنجاڭ ئۆلكەسىنى قۇرۇشنى تەستىقلىغان، 2 ـ يىلى قەشقەر ۋىلايىتى تەسىس قىلىنغان. ھىنگو يىللىرىدا قەشقەر مەمۇرى رايونى دەپ ئۆزگەرتىلىپ، مەمۇرى باشلىق مەھكىمىسى كونىشەردە تەسىس قىلىنغان. ھىنگو 32 ـ يىلى (1943 ـ يىلى) نامى شىنجاڭ 3 ـ (قەشقەر) مەمۇرى رايونى دەپ ئۆزگەرتىلگەن. ئازاتلىقتىن كېيىن قەشقەر ۋىلايىتى ۋە يەكەن ۋىلايىتى قۇرۇلغان. 1956 ـ يىلى يەكەن ۋىلايىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، قەشقەر ۋىلايىتىگە قوشۇۋېتىلىپ، ھازىرغىچە داۋام قىلىپ كەلدى.

[كىلىمات ئالاھىدىلىگى] قەشقەر ۋىلايىتى ئىسسىق ـ مۆتىدىل، چوڭ قۇرۇقلۇق خاراكتېرىدىن ئالغان كىلىمات رايونىغا جايلاشقان. يەر شەكلى مۇرەككەپ بولغاچقا، كىلىمات پەرقى ناھايىتى چوڭ، ئۇنى 5 كىلىمات رايونىغا ئايرىشقا بولىدۇ.

1 . تۆزلەڭلىك كىلىمات رايونى. بۇ، ئوتتۇرا قىسىم، شىمالىي قىسمىدىكى كەڭ ئېقىندا تۆزلەڭلىك رايونلىرىدىن ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 11℃ تىن يۇقىرى. ئەڭ يۇقىرى تېمپېراتۇرا 40℃ تىن 43℃ قىچە، ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 22℃ تىن 25℃ قىچە. يىللىق ھۆل ـ يېغىن مىقدارى 40mm دىن 60mm غىچە. 4 پەسىل ئېنىق، تېمپېراتۇرىنىڭ يىللىق ئۆزگىرىشى ۋە كۈنلۈك ئۆزگىرىشى زور، كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈش ۋاقتى ئۇزۇن، پارغا ئايلىنىش مىقدارى كۆپ، ھاۋاسى قۇرغاق. ئەتىياز پەسلىدە ھارارەت تېز ئۆرلەيدۇ، كۆپ ھاللاردا ئەتىيازدا سوغۇق بولۇپ تۇرىدۇ؛ ياز پەسلى ئۇزۇن ھەم ئىسسىق، لېكىن پەز ـ پەز ئىسسىق ۋاقتى قىسقا؛ كۈز پەسلى قىسقا، ھارارەتنىڭ تۆۋەنلىشى تېز؛ قىش پەسلىدە تۆۋەن ھارارەت مەزگىلى ئۇزۇن، ئايرىم يىللاردا قاتتىق سوغۇق بولىدۇ. ئەتىياز، ياز پەسىللىرىدە بوران ۋە قۇم ـ بوران تولا چىقىدۇ، چاڭ ـ توزاڭ كۈن سانى كۆپ بولىدۇ.

2 . قۇملۇق، چۆللۈك كىلىمات رايونى. بۇ، ماراللۇبشىنىڭ جەنۇبىي قىسمى، مەكىتنىڭ شەرقىي قىسمى، قاغىلىقنىڭ شەرقىي شىمالىي قىسمىدىكى كەڭ رايونلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ رايوندا چوڭ قۇرۇقلۇق خاراكتېرىدىكى كىلىمات رۇشەن، سوغۇق ـ ئىسسىق ئۆزگىرىشى تېز، يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 11℃ تىن ئارتۇق، ھۆل ـ يېغىن مىقدارى 40mm دىن تۆۋەن، قۇم ـ بوران كۆپ، كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈشى كۈچلۈك.

3 . تاغلىق، دۆڭلۈك كىلىمات رايونى. بۇ، قاغىلىقنىڭ ئوتتۇرا قىسمىنى، ماراللۇبشى ۋە يېزىۋاتنىڭ شىمالىي قىسمىنى، كونىشەر، يېڭىسار ۋە يەكەنىنىڭ جەنۇبىي قىسمىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 11℃ تىن تۆۋەن، قىش پەسلى ئۇزۇن، ياز پەسلى قىسقا، يىللىق ھۆل ـ يېغىن مىقدارى 70mm دىن ئارتۇق. ياز پەسلىدىكى گايى چاغلاردا يامغۇر، ھەتتا قاتتىق يامغۇر ياغىدۇ.

4. يامغۇر ئىگىزلىگى كىلىمات رايونى. بۇ، ئاساسلىقى، تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسى. يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 5℃ تىن تۆۋەن، قىش پەسلى ئۇزۇن ھەم سوغۇق، ياز پەسلى سۇرۇن، ھۆل ـ يېغىن ئاز، كۈرۈنۈش دەرىجىسى ياخشى، نۇرنىڭ چۈشۈشى تولۇق.

5. كۈنلۈن تېغى كىلىمات رايونى. بۇ، تاشقورغان ناھىيىسىنىڭ جەنۇبىي قىسمىنى ۋە قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ جەنۇبىي قىسمىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 0℃ تىن تۆۋەن، تاغ چوققىلىرىغا يىل بويى قارچۇغلىشىپ تۇرىدۇ، ھاۋاسى سوغۇق، ھاۋا بېسىمى

تۆۋەن، ئوكسىگېن كەم، بوردنى كۆپ، قار تولا، ھاۋاسى جىق ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. پىۋتۇن يىلنى سوغۇق، سۆرۈن دەپ ئىككى پەسىلگە ئايرىشقا بولىدۇ.

[مىللەتلەر ۋە نوپۇسى] تەشقەر ۋىلايىتىدە ئۇيغۇرلار ئاساسى كەۋدە قىلىنىدۇ، باشقىلىرى خەنزۇ، تاجىك، خۇيزۇ، قىرغىز، ئۆزبېك، قازاق، مانجۇ، شىۋە، موڭغۇل، تاتار، مياۋزۇ، بەيزۇ، زاڭزۇ، تۇزۇ، روس، داغۇر قاتارلىقلاردۇر.

1984 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدىكى پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ نوپۇسى 2 مىليون 324 مىڭ 375، بۇ-نىڭ ئىچىدە شەھەر ـ بازار نوپۇسى 328 مىڭ 206 بولۇپ، 14.12% نى ئىگەللەيدۇ؛ يېزا-نوپۇسى بىر مىليون 996 مىڭ 169 بولۇپ، 85.88% نى ئىگەللەيدۇ. مىللەتلەر بويىچە ئايرىغان-دا: ئۇيغۇر 2 مىليون 155 مىڭ 683 بولۇپ، ئومۇمى نوپۇسنىڭ 92.74% نى ئىگەللەيدۇ؛ خەنزۇ 134 مىڭ 786 بولۇپ، ئومۇمى نوپۇسنىڭ 5.8% نى ئىگەللەيدۇ؛ تاجىك 23915 بولۇپ، ئۇ-مۇمى نوپۇسنىڭ 1.03% نى ئىگەللەيدۇ؛ باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەر 9991 بولۇپ، ئومۇمى نوپۇسنىڭ 0.43% نى ئىگەللەيدۇ.

1984 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە نوپۇسنىڭ كۆپىيىش نىسبىتى 13.8%، بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇ نوپۇسنىڭ كۆپىيىش نىسبىتى 7.05% بولدى.

[مەمۇرى رايونلىرى] تەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم، تەشقەر مەمۇرى مەھكىمىسى، تەشقەر شۆبە ھەربىي رايونى ۋە بىكتۆەن يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسى ئورگانلىرى تەش-قەر شەھرى ئىچىگە تەسىس قىلىنغان. ۋىلايەت بويىچە تەشقەر شەھرى، كونىشەھەر ناھىيىسى، يېڭىشەھەر ناھىيىسى، يېڭىسار ناھىيىسى، يوپۇرغا ناھىيىسى، پەيزىۋات ناھىيىسى، يەكەن ناـ ھىيىسى، پوسكام ناھىيىسى، قاغىلىق ناھىيىسى، مەكىت ناھىيىسى، مارالۇبشى ناھىيىسى ۋە تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسىدىن ئىبارەت 1 شەھەر، 11 ناھىيە بار. ناھىيە (شە-ھەر) لەرگە قاراشلىق 122 يېزا، 21 بازار بار؛ ۋىلايەت بويىچە 2124 كەنت ئاھالىلىرى كومىتېتى بار.

[ئاساسلىق بايلىغى]

ھاۋا رايى بايلىغى: نۇر قۇۋۇتى بايلىغى مول. كۈن نۇرىنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە چۈ-شۈش ۋاقتى 2700 سائەتتىن 3000 سائەتكىچە، كۈن نۇرىنىڭ يىللىق چۈشۈش نىسبىتى 65% ئەتراپىدا، ئوتتۇرىچە ئومۇمى نۇر چېچىلىشى 139 كالورىيە كۇۋادىرات سانتىمېتىر. 10℃ تىن يۇقۇرى بولىدىغان يا كى 10℃ قا باراۋەر كېلىدىغان يىللىق (ئوتتۇرىچە) جۇغلانما تېم-پېراتۇرا 4060℃ تىن 4360℃ قىچە بولىدۇ، ئەڭ يۇقۇرى بولىدىغان يىللىرى 4500℃ ـ 4600℃ بولىدۇ. يىللىق قىرووسىز مەزگىلى 200 كۈندىن 220 كۈنگىچە بولىدۇ. تېمپېراتۇرىنىڭ يىل-لىق سېلىشتۇرما پەرقى چوڭ بولۇپ، يىللىق ئوتتۇرا ھىساۋى 14℃ تىن 16℃ قىچە، ئەڭ چوڭ بولىدىغان كۈنلۈك سېلىشتۇرما پەرقى 25℃ تىن يۇقۇرى بولىدۇ.

سۇ بايلىغى: ۋىلايەت بويىچە يەكەن دەريالىرى ئېقىمى ۋە تەشقەر دەريالىرى ئېقىمىدىن ئىبارەت ئىككى چوڭ ئېقىم بار، چوڭ ـ كىچىك دەريالاردىن جەمئى ئونى بار، بۇنىڭ ئىچىدە چوڭراق دەريالار يەكەن، تىزناپ، قىزىل، گەز، كۆسەن دەريالىرىدىن ئىبارەت. ۋىلايەت

بويىچە دەريا سۈيىمنىڭ يىللىق ئېقىش مىقدارى 114 مىليارت 570 مىليون ± كۈپەيتمە كېلىدۇ، يەر ئاستىدىن ئېلىنىدىغان سۇ بىر مىليارت كۈپەيتمە، يەر ئاستى سۈيى زاپىسى 3 مىليارت كۈپەيتمە، سۇ ئېلىكتىر ئېنېرگىيە ساقلىنىپ تۇرۇش مىقدارى 7 مىليون 600 مىڭ كىلوۋات، ئېچىلغىنى بىر مىليون 200 مىڭ كىلوۋات. ئېقىنلارغا سۇ كېلىش ئالاھىدىلىكى مۇنداق: سۇ تارتىلىدىغان، كەلكۈن كېلىدىغان مەزگىللەرنىڭ پەرقى بىر قەدەر چوڭ. 6 ـ ئايدىن 9 ـ ئايغىچە بولغان كەلكۈن مەزگىلىدىكى ئېقىن مىقدارى يىللىق ئېقىن مىقدارىنىڭ 60 ـ 80% نى بـاـ راۋەر كېلىدۇ. بۇ مەزگىلدە سۇ ئورنىنىڭ ئۆرلىشى، پەسىيىشى تېز، كېچە ـ كۈندۈزدىكى ئۆزگىرىشى روشەن.

كان بايلىغى: كۆمۈر، چىرىمتال، تاش پاختا، گەچ، سىمونت تېشى، تەبىئى گۈڭگۇرت، ۋانادىي، تىتان، تۆمۈر، مىس، سىنىك، نېكىل، پوسفور، بېرىللىي، ئاق قاش تېشىسىمان مەر ـ مەر تاش قاتارلىقلار بار. بولۇپمۇ، نېفىت زاپىسى يېتەرلىك، يېقىنقى يىللاردا قاـ غىلىقتىكى كۆكيار دا نەچچە ئون نېفىت قۇدۇغى قېزىلدى.

يەر بايلىغى: قەشقەرنىڭ يېرى كەڭ، ھازىر 6 مىليون 234 مىڭ 300 مو ئېكسىيەر بار، ئۇنىڭدىن ئاشقىرى، ئۆزلەشتۈرۈشكە بولىدىغان 14 مىليون مو يەر بار. تۈپراقنىڭ ئورگاـ نىك تەركىبى تۆۋەن، ئادەتتە، 1% تىن تۆۋەن. ۋىلايەت بويىچە جەمئى 33 مىليون 828مىڭ مو ئوتلاق بار، بۇنىڭ ئىچىدە ئەلا سۈپەتلىك ئوتلاق 3 مىليون 592 مىڭ مو، ئوتتۇرا دەـ رىجىلىك ئوتلاق 10 مىليون 617 مىڭ مو، تۆۋەن دەرىجىلىك ئوتلاق 17 مىليون 651 مىڭمو، ناچار ئوتلاق بىر مىليون968 مىڭمو. ياخشىلاش ۋە ئېچىش جەھەتتىكى يوشۇرۇن كۈچ ناھايىتى چوڭ.

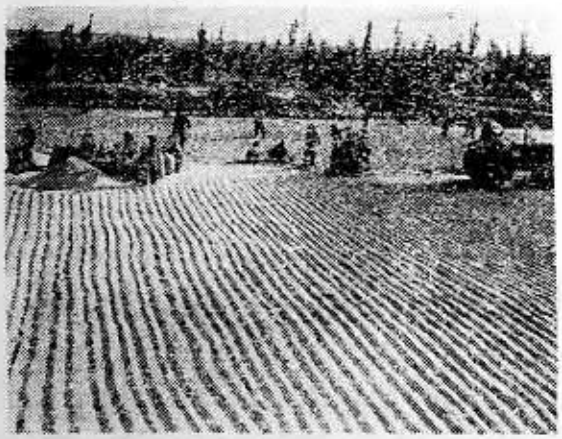

قەشقەر ۋىلايىتىدە ئاشلىقتىن يەنە مول ھوـ سۇل ئېلىندى.

لۇ پېيتېەن فوتوسى

جانلىقلار بايلىغى: ئۆسۈملۈكلەر بايـ لىغىدىن ئىگىز تاغ يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەـ رى، تۈزلەك بوستانلىق يېپىنچا ئۆسۈمـ لۈكلىرى، چۆللۈك يېپىنچا ئۆسۈملۈكـ لىرى، ساسىلىق يېپىنچا ئۆسۈمـ لۈكلىرى قاتارلىقلار بار. ۋىلاـ يەت بويىچە ھازىر تەبىئى ئورمان بىر مىليون 430 مىڭ مو، سۈنئى ئورمان بىر مىليون 617 مىڭ 900 مو، ئورمان بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 1.7%. دەرەخ خىلىدىـ دىن تېرەك، سۆگەت، ئۆزمە، جىگدە، ئاكاتـ سىيە، چىنار، قاردىغاي، قىيىن، ئارچا، يۇلغۇن، توغراق قاتارلىق كۆپ خىلى بار؛ مۇدىلىك دەرەخلەردىن شاپتۇل، ئۈرۈك، ئامۇت، ئالما، باـ دام، ئەنجۈر، ئانار، گىلاس، پىستە قاتارلىقلار بار. دېخانچىلىق زىرائەتلىرىدە بۇغداي، كۆمە قوناق، كېۋەز ئاساسىي قىلىنىدۇ. يەنە، شال، تارپا، ئاق قوناق، يالمىگاچ ئارپا، قىچا، زىغىر، خۇاسىك، كۈنجۈت، زىرە قاتارلىقلار بار؛ دورىغا ئىشلىتىلىدىغان ئۆسۈملۈكلەردىن چۈچۈك بۇيا، قان تېپەر، چاكاندا، قار لەيلىسى قاتارلىق نەچچە ئون خىلى بار. ھايۋانات،

ئۆي هايۋانلىرىدىن قوي، كالا، ئات، ئېشەك، تۆگە، خېچىر، چوشقا، توشقان قاتارلىقلار بار؛ ياۋايى هايۋانلاردىن تۈلكە، ياۋا توشقان، جەرەن، يىلپىز، ئولار، ياۋا توشقان، تېمىن قاتارلىقلار بار، يەنە، نۇرغۇن خىلدىكى ئۇچار قاناتلار بار.

[ئىقتىسادىي ئەھۋالى] قەشقەرنىڭ ئىگىلىكى يېقىنقى يىللاردىن بۇيان چوڭقۇر دەم بىلەن ئىلگىرىلىدى، لېكىن، ئىقتىسادى تەرەققى قىلغان رايونلار بىلەن سېلىشتۇرغاندا ناھايىتى ئارقىدا. 1984 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە سانائەت، يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 978 مىليون 20 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 15.12% كۆپەيدى، 1978ـ يىلدىكىدىن 72.6% كۆپەيدى. بۇنىڭ ئىچىدە يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 742 مىليون 710 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 18.91% كۆپەيدى؛ سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 235 مىليون 220 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 4.6% كۆپەيدى. سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى ئىچىدە يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 76% نى ئىگەللەيدۇ، سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى ئارىن 24% نى ئىگەللەيدۇ.

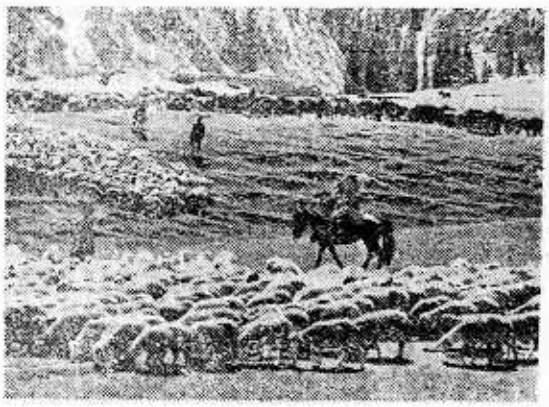

كۆتىنلۇن تېغىدىكى ئورمانچىلىق مەيدانى. باۋدې فوتوسى

1984ـ يىلى قەشقەرنىڭ يېزا ئىگىلىكى داۋاملىق زور دەرىجىدە راۋاجلانغان بىر يىل بولدى. ۋىلايەت بويىچە ئاشلىق ئومۇمى مەھسۇلاتى بىر مىليارت 660 مىليون155 مىڭ جىڭ بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن6.45%، 1978ـ يىلدىكىدىن34.9% ئاشتى؛ پاختا ئومۇمى مەھسۇلاتى 10 مىليون233 مىڭ 900 جىڭ بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن32.2%، 1978 ـ يىلدىكىدىن213.2% ئاشتى؛ ياغلىق دان كۆلىمى تەڭشەلگەنلىكى ئۈچۈن، مەھسۇلاتى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 0.82% كەملىدى، لېكىن، پاختا مەھسۇلاتى زور دەرىجىدە ئاشقانلىقتىن، ياغ يەنىلا ئالدىنقى يىلدىكىدىن كۆپەيدى. چارۇىنىڭ يىل ئاخىرىدىكى سانى 3 مىليون 984مىڭ800 تۇياق بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 3.8% كەملىدى، 1978 ـ يىلدىكىدىن37.3% كۆپەيدى. يېزىلاردا ئىقتىسات جانلىق بولدى، ۋىلايەت بويىچە يېزا سودا بازارلىرىنىڭ ئالدى ـ ساتتى سوممىسى 243 مىليون 948 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 22.92%، 1978 ـ يىلدىكىدىن 5.7 ھەسسە كۆپەيدى، ئىجتىمائى تۇۋارلارنىڭ پارچە سېتىلىش سوممىسىنىڭ 45.5% نى ئىگەللىدى (بازار باھاسى بويىچە). يېزىلاردا خەلق تۇرمۇشى يەنمۇ ياخشىلاندى، ۋىلايەت بويىچە يېزىلاردا كەسپىي ئائىلە، نۇقتىلىق ئائىلىدىن 22910 ى بولۇپ، ئولار ئىچىدە 7378 ئائىلىنىڭ ھەر نوپۇسىنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمى 5000 يۈەندىن يۇقىرى بولدى. ۋىلايەت بويىچە يېزىلاردا ھەر نوپۇسنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمى 213.57 يۈەنگە يەت

تىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 23.6% كۆپەيدى، بۇنىڭ ئىچىدە كوللېكتىپتىن بىر تۇتاش باشقۇرۇلغان ۋە ھۆددىگەرلىك ئىگىلىكى قىسمىدىكىسى 163.88 يۈەن بولۇپ، 1978 - يىلدىكىدىن 140% كۆپەيدى.

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سانائىتى ئازاتلىقتىن كېيىن تەرەققى قىلغان. 1984 - يىلىغا كەلگەندە، پۈتۈن ۋىلايەت كۆمۈر، ئېلېكتىرقۇۋۋىتى، سېمونت، بىناكارلىق ماتېرىياللىرى، خېمىيىۋى سانائەت، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى، توقۇمىچىلىق، كۆن - خىرۇم، چىنە - قاچا، قەغەزچىلىك، يىمەكلىك، چىگىت ئايرىش ۋە ئاشلىق، ياغلىق دانغا ئىشلەش قاتارلىق كارخانىلارغا ئىگە بولدى. چوڭ تېپتىكى تايانچ كارخانىلاردىن قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق بويا قېلىق فابرىكىسى، قەشقەر سېمونت زاۋۇدى، كۆمۈركان ۋە تۇك سىنىچانلىقى 19500 كىلوۋات كېلىدىغان قەشقەر I - بالداق سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسى بار. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، يېزا - بازار كارخانىلىرىنىڭ تەرەققىياتى ناھايىتى تېز بولدى، 1984 - يىلى ۋىلايەت بويىچە يېزا - بازار كارخانىلىرى جەمئى 2418 بولۇپ، خادىملىرى 26667 گە، يىلىق مەھسۇلات قىممىتى 56 مىليون 614 مىڭ 400 يۈەنگە يەتتى. 1984 - يىلى 12 - ئايدا قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە ئاچقان 3 دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنىدا قەشقەرنىڭ ئەملىيىتىگە بىرلەشتۈرۈلۈپ، پارتىيە 12 - نۆۋەتلىك مەركىزدىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنىنىڭ روھى يەتكۈزۈلۈپ، ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، قەشقەرنىڭ سانائىتىنى ۋە يېزا - بازار كارخانىلىرىنى ئىسلاھات روھى بىلەن راۋاجلاندۇرۇش قارىچىنى بېكىتىلدى. بۇ قېتىمقى يىغىن قەشقەرنىڭ ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى ياخشىلاشتا، قەشقەرنىڭ ئىگىلىگۈسىنى گۈللەندۇرۇشتە تۈرتكىلىك رول ئوينىغۇسى.

[قاتناش، پوچتا - تېلېگراف] قەشقەر ۋىلايىتى تاشيول تىرانسپورتىنى ئاساس قىلىدۇ. ئازاتلىقتىن بۇيان، تاشيول قۇرۇلۇشى تەرەققىياتى ناھايىتى تېز بولۇپ، قەشقەر شەھرى مەركەز قىلىنغان تاشيول قاتنىشى تورى شەكىللەندى. ھازىر ۋىلايەت بويىچە ناھىيىدىن يۇقۇرى غوللۇق تاشيولدىن بەشى بار، ئومۇمى ئۇزۇنلىقى 1184 كىلومېتىر كېلىدۇ. شىنجاڭ - شىزاڭ تاشيولى تەۋەسىدىكى ئۇزۇنلىقى كېسىشكەن بولۇپ، قاغىلىقتىن شەرققە يۇرگەندە خوتەنگە بارغىلى بولىدۇ، جەنۇبقا يۇرۇپ كۈنلۈن تېغىغا ئۇدۇل چىقسا شىزاڭنىڭ ئالى ۋىلايىتىگە بارغىلى بولىدۇ. قەشقەردىن كونىشەر ئارقىلىق تاشقورغانغا بارىدىغان تاشيول، يەنى جۇڭگو-پاكىستان خەلقارا تاشيولى (جۇڭگوتەۋە سەددىكى ئۇزۇنلىقى 420.6 كىلومېتىر) شۇيبۇلاڭگۇ ئارقىلىق چېگرىدىن چىقىدۇ. قەشقەردىن ئۇلۇغچات ناھىيىسى ئارقىلىق سېمىغانغا ۋە قەشقەردىن تورغاتقا بارىدىغان تاشيوللار جۇڭگو - سوۋېت چېگرىسىغا ئېلىپ بارىدۇ. ناھىيە بىلەن ناھىيە ئارىسىدىكى تاشيوللار مۇنداق: مارالۇبشىدىن يەكەنگە 221 كىلومېتىر، يېڭىشەردىن پەيزۇاتقا 64 كىلومېتىر، يېڭىشەردىن يوپۇرغا ئارقىلىق مەكىتكە 166 كىلومېتىر، پوسكامدىن مەكىتكە 102 كىلومېتىر. يەكەن دەريا سى قەشقەرنىڭ شەرقىيجەنۇبىي قىسمىدا ئۇزۇنلىقى ئاقسۇغان بولۇپ، دەريادىن ئۆتىدىغان ئاساسلىق يول ئۇزۇنلىقى 540 مېتىر كېلىدىغان يەكەن دەريا سى كۆۋرۈكىدىن ئىبارەت، كاچۇك، ئىگەچى، مەكىت، يېزا ئىگىلىكى 3 - دۆۋىزىيىسىنىڭ 48 - پولكى قاتارلىق جايلاردا كېچىك بار. ۋىلايەت بويىچە يېزا (بازار)، كەنتلەر ئارىسىدا ئاددى تاشيول

ياكى چوڭ يوللار بار. قەشقەردە خەلق ئاۋىتاتسىيىسى ئايرۇدۇرۇمى بار بولۇپ، ئۇرۇمچىدىن قەشقەرگە ئايرۇپىلان قاتنايدۇ.

ئازاتلىقتىن بۇيان قەشقەرنىڭ پوچتا ـ تېلېگىراف ئىشلىرىدىنمۇ تەرەققىياتى ناھايىتى تېز بولۇپ، قەشقەر شەھرى مەركەز قىلىنغان پوچتا ـ تېلېگىراف توري شەكىللەندى. يېزا (بازار) لاردىن يۇقۇرى پوچتا يوللىرىنىڭ ئۇزۇنلىقى 15566 كىلومېتىر، يۇنىڭ ئىچىدە ئاپتوموبىل ناتونىيالايدىغان غول لېنىيە1964 كىلو مېتىر كېلىدۇ. ئۆلايەت بويىچە 9481 جۇپ كىلومېتىر تېلېفون سىم يولى بولۇپ، 10180 دانە يەككە ئاپپارات ئورنىتىلدى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، خەلقارا پوچتا ـ تېلېگىراف، خەۋەرلىشىش كەسپى قىسمەن بايدۇرۇلۇپ، 5 قىتئەدىكى 60 دۆلەت بىلەن پوچتا ئالاقىسى قىلىندى.

[ئاساره ـ ئەتىقە، قەدىمى يادىكارلىقلىرى] قەشقەردە تارىخىن قېپقالغان مەدەنىي،قەدىمىي يادىكارلىقلار بىر قەدەر كۆپ. مەشھۇرراقلىرىدىن قەشقەر شەھرىدىكى ئاپپاق خوجا مازىرى (ردۇايەتتە ئىپارخان مازىرى دەپمۇ ئاتالغان)، ھېيتكار جامەسى، ئەسكى ھىسارنىڭ كونا ئورنى، يۇسۇپ خاس ھاجىپ مازىرى، بەنجاۋ قەلئەسى، بۇلاق بېشى كونا ئورنى،كونىشەر ناھىيىسىدىكى خانئوي قەدىمى قەلئەسى، مەخمۇت قەشقەرى مازىرىنىڭ كونا ئورنى؛ يەكەن ناھىيىسىدىكى بايدۆۋە؛ قاغىلىق ناھىيىسىدىكى شەۋىتبا قەدىمى قەلئەسىنىڭ كونا ئورنى؛ مارالۇبشى ناھىيىسىدىكى توققۇز ساراي قەدىمى قەلئەسىنىڭ كونا ئورنى قاتارلىقلار بار. مۇشۇ قەدىمى يادىكارلىقلارنىڭ ھەممىسى قەشقەرنىڭ سىياسى، تارىخى، مەدەنىيىتىنى تەتقىق قىلىشتىكى مۇھىم ئاساسلاردۇر.

1984 ـ يىلى 2 ـ ئايدا، گوۋۇيۈەن قەشقەر شەھرىنى ئوچۇق شەھەر قىلىشنى قارار قىلدى، يۇقۇرىدىكى قەدىمى يادىكارلىقلارنىڭ بىر قىسمى چەتئەللىك مېھمانلارغا ئېچىپ بېرىلدى. (ئۇيغۇرچە ن)

ناھىيە (شەھەر) لەرنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى

قەشقەر شەھرى

قەشقەر دوڭئاغ كولى. باش يۈز فوتوسى

[جۇغراپىيىۋى ئورۇنى كورۇنۈشى] قەشقەر شەھرى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ غەربىي جەنۇبىي قىسمىدىكى پامىر ئېگىزلىكىنىڭ شەرقىي شىمالىي ئېتېكىگە، تەكلىماكان قۇملۇغىنىڭ غەربىي گىرۋىكىگە جايلاش-

قان. ئۇنىڭ ئورنى شەرقىي‌مېرىديان ′56 °75 تىن ′04 °76 قىچە، شىمالىي پارالليل ′25 °39 تىن ′35 °39 قىچە. ئۇنىڭ‌شەرقىي، غەربىي‌قىسمى كونىشەر ناھىيىسى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. شىمالىي‌تەرىپى خوما تاغ ئارقىلىق قەزىلسۇ ئوبلاستىنىڭ ئاتۇش ناھىيىسى بىلەن خوشنا تۇرىدۇ، جەنۇبىي‌تەرىپى قەزىل دەريا‌سى ئارقىلىق يېڭىشەر ناھىيىسى بىلەن قارىشىپ تۇرىدۇ.

قەشقەر شەھرى ئوتتۇرا ئاسىيا چوڭ قۇرۇقلۇغىنىڭ مەركىزىي بەلۋىغىدىكى قەشقەر دەريا‌سى دېلتىسىنىڭ ئوتتۇرا، يۇقۇرى قىسمىغا جايلاشقان. يەر قىياپىتى قۇرۇلىسى قەشقەر دەريا‌سى سېستىمىسى شەكىللەندۈرگەن تاشقىن ـ ئېتىندا تۇزلەڭلىكىدە تەۋە، بۇ يەر شىنجاڭ بويىچە ئەڭ قەدىمى بوستانلىقلار‌نىڭ بىرى. يەر شەكلى، يەر قىياپىتى مۇرەككەپ، جەنۇبىي،شىمالىي‌تەرىپىدە ئىككى دەريا شەھەر رايونىنى كېسىپ ئۆتىدۇ. شەھەر‌نىڭ جەنۇبىدىن ئېقىپ ئۆتىدىغان قەزىل دەريا‌سى مۇز ـ قارلار‌نىڭ ئېرىشىدىن ۋە يول بويلىرىدىكى يامغۇر، بۇلاق سۇلىرى‌نىڭ يىغىلىشىدىن ھاسىل بولغان بولۇپ، شىمالىي‌قىرغىنى ئىگىز، جەنۇبىي‌قىرغىغى پەس. بۇلاق سۇيىنى ئاساس قىلىدىغان تۆمەن دەريا‌سى غەربتىن شەرقكە ئېقىپ شەھەر رايونىنىڭ شىمالىي‌قىسمىدىن ئۆتىدۇ، شەھەر‌نىڭ مەركىزىي رايونى تۆمەن دەريا‌سىنىڭ جەنۇبىدىكى، قەزىل دەريا‌سىنىڭ شىمالىدىكى ئىگىز جايغا جايلاشقان. ئوتتۇرا قىسمى ئىگىزرەك، جەنۇبى ۋە شىمالى پەسرەك، پۈتكۈل يەر تۈزۈلۈشىدىن ئالغاندا، شىمالى ئىگىز، جەنۇبى پەس، دېگىز يۈزىدىن ئىگىز تۇرىدىغان ئەڭ ئىگىز جاي 1502 مېتىر، ئەڭ پەس جاي 1264 مېتىر كېلىدۇ، دېگىز يۈزىدىن ئوتتۇرا ھېسابى بىلەن 1285 مېتىر ئىگىز تۇرىدۇ.

[**تارىخىي تەرەققىيات جەريانى**] تارىختىكى قەشقەر ھازىرقى قەشقەر شەھرىنى ۋە يېڭىشەر، كونىشەر ناھىيىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. مەلۇم تارىخىي‌مەزگىللەردە ھازىرقى پەيزىۋات، مارالۇبشى، يېڭىسار ناھىيىلىرى ۋە قەزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم‌ئوبلاستىنىڭ ئاتۇش، ئاقتو قاتارلىق ناھىيىلىرىنىڭ‌باشقۇرۇشىدىكى كەڭ زېمىنلار‌نمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان. قەشقەر غەربىي‌خەن سۇلالىسىنىڭ دەسلەپكى چاغلىرىدا مەملىكىتىمىز‌نىڭ غەربىي دىيارىدىكى 36 دۆلەتنىڭ بىرى بولغان سۇلې دۆلىتى ئىدى، خەن سۇلالىسىنىڭ شىنجۇ 3 ـ يىلى (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 59 ـ يىلى) غەربىي‌دىيار دۇخۇ مەھكىمىسى قۇرۇلۇپ، سۇلې غەربىي خەن سۇلالىسىغا تەۋە بولۇشقا باشلىغان. شەرقىي خەن سۇلالىسىنىڭ يۇڭچېڭ 17 ـ يىلى (مىلادى 74 ـ يىلى) دىن كېيىن، بەن چاۋ غەربىي‌دىيارغا ئىككى قېتىم كېلىپ، سۇلىنى بۇيۇك لاگېر قىلىپ غەربىي‌دىيارنى 30 يىل سوردىغان. شۇگەن غەربىي‌دىيار‌نىڭ مەنسەپدارى بولغاندا سۇلىدا تۇرغان. تاڭ سۇلالىسىنىڭ شاڭيۈەن 2 ـ يىلى (مىلادى 675 ـ يىلى) بۇ يەردە سۇلې دۇدۇ مەھكىمىسى قۇرۇلۇپ، ئەينى چاغدىكى غەربىي‌دىيار‌نىڭ داڭلىق " ئەنشى 4 شەھرى " نىڭ بىرى بولغان. سۇڭ، يۈەن سۇلالىلىرىدىن بۇيان، بۇ يەر تارىختىكى ئوتتۇرا تۈزلەڭلىك خاندانلىقلىرىغا تەۋە جاي بولغان، " سۇلې " دېگەن نام تەدرىجى ھالدا " قەشقەر " گە ئۆزگەرگەن. مىڭ سۇلالىسىنىڭ " قەشقەر " دەپ ئاتىغان. چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۈاڭشۈ 8 ـ يىلى (1882 ـ يىلى) شىنجاڭدا ئۆلكە قۇرۇلغان، ئىككىنچى يىلې كونىشەر ناھىيىسى قۇرۇلۇپ، قەشقەر ۋىلايىتىگە بېۋاستە

قاراشلىق يېڭىشەر ئايمىقىغا تەۋە بولغان، مىنگولنىڭ دەسلەپكى يىلى (مىلادى 1912 ـ يىلى) كونىشەر ناھىيىسى قەشقەر ۋىلايىتىگە بېۋاستە قارايدىغان بولغان، 1927ـيىلى شىنجاڭ قەشقەر مەمۇرى بلشلىق مەھكىمىسىگە قاراشقا ئۆزگەرتىلگەن، 1943 ـ يىلى 7 ـ ئايدا شىنجاڭ 3 ـ دۇسا مەھكىمىسىگە قاراشقا ئۆزگەرتىلگەن. تاريختىن بۇيان بۇ يەر ۋىلايەت، مەھكىمە تۈرۈشلۇق جاي بولۇپ كەلدى. ئازاتلىقتىن كېيىن، كونىشەر ناھىيىسى قەشقەر ۋىلايىتىگە قارىدى. 1952 ـ يىلى 9 ـ ئايدا كونىشەر ناھىيىسىدىن ئاجرىلىپ قەشقەر شەھرى قۇرۇلۇپ، قەشقەر ۋىلايىتى، جەنۇبىي‌شىنجاڭ مەمۇرى مەھكىمە ۋە قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە تۇرۇشلۇق جاي بولۇپ كەلدى.

[**مەمۇرى رايونلىرى**] قەشقەر شەھرىنىڭ شەھەر رايونىدا چاسار، ياۋاغ، ئۆسۈتەڭبويى، قۇمدەر ۋازىدىن ئىبارەت 4 كوچا ئىش باشقارمىسى، 38 ئاھالە كومىتېتى بار؛ شەھەر ئەتراپى رايونىدا شامالباغ، نەزەرباغ، دۆلەتباغدىن ئىبارەت 3 يېزا، ئىككى دېخان چىلىق مەيدانى بار.

[**كىلىمات ئالاھىدىلىگى**] قەشقەر شەھرىنىڭ كىلىماتى مۆتىدىل نەم بەلۋاغ، چوڭ قۇرۇقلۇق خاراكتېرلىك قۇرغاق كىلىماتقا تەۋە، 4 پەسىل ئېنىق، يىلىق ئۆزۈن، قىش قىسقا، يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 11.7℃ ، بەرىنچى ئاي ئەڭ سوغۇق بولۇپ، ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 6.5℃ ـ ، چېكىگە يېتىدىغان ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 24.4℃ـ؛ يەتتىنچى ئاي ئەڭ ئىسسىق بولۇپ، ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 25.8℃ ، چېكىگە يېتىدىغان ئەڭ يۇقىرى تېمپېراتۇرا 40.1℃ ؛ يىللىق ئوتتۇرىچە قىرووسىز مەزگىل 210 كۈن. كۈن نۇرىنىڭ يىللىق چۈشۈش ۋاقتى 2784 سائەت. يىللىق ئوتتۇرىچە ھۆل ـ يېغىن مىقدارى $62mm$. يىللىق پارغا ئايلىنىش مىقدارى $2487mm$ غا يېتىدۇ. غەربىي‌شىمال شامىلى كۆپ چىقىدۇ. ئوتتۇرىچە شامال سۈرئىتى 2مېتىر سىكۇنت، بەلگىلىك چاغدىكى ئەڭ يۇقىرى شامال سۈرئىتى 25 مېتىر سىكۇنت، كايى چاغدىكى ئىنتايىن يۇقىرى شامال سۈرئىتى 35 مېتىر سىكۇنت. يىللىق ئوتتۇرىچە قۇم ـ بوران چىقىدىغان ۋاقىت 10.2 كۈن، قۇم ئۆچۈپ يۇرىدىغان ۋاقىت 25.6 كۈن، چاڭ ـ توزاڭ ۋاقتى 106.8 كۈن بولىدۇ. ئاساسلىق ئاپەتلەردىن تۆۋەن تېمپېراتۇرا، تولۇق قۇرغاقچىلىق، بوران ـ توپا، قۇرۇق ئىسسىق شامال قاتارلىقلار بار.

[**مىللەتلەر ۋە نوپۇسى**] قەشقەر شەھرىدە 37327 ئائىلە، 186134 نوپۇس بار، بۇنىڭ ئىچىدە شەھەردە 27827 ئائىلە، 138820 نوپۇس بار، يېزىدا 9500 ئائىلە، 47314 نوپۇس بار؛ ئۇيغۇرلار ئاساس قىلمىنىپ، ئومۇمى نوپۇسنىڭ 73.3% ىنى ئىگىلەيدۇ، ئۇندىن قالسا، خەنزۇلار بولۇپ، ئومۇمى نوپۇسنىڭ 25.3% ىنى ئىگىلەيدۇ؛ خۇيزۇ، ئۆزبېك، قىرغىز، تاجىك قاتارلىق باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەر 1.4% نىلا ئىگىلەيدۇ.

قەشقەر شەھرىنىڭ ئازاتلىق ئەرپىسىدىكى شەھەر رايون كۆلىمى تەخمىنەن 4 كۇۋادىرات كىلومېتىر كېلەتتى، ھازىر پۈتۈن شەھەرنىڭ ئومۇمى كۆلىمى 96.3 كۇۋادىرات كىلومېتىر، شەھەر رايونى كۆلىمى 9.45 كۇۋادىرات كىلومېتىر كېلىدۇ. شەھەر رايونى 30 نەچچە يىلدىن بۇيان ئۆزگەرتىلىپ ياسىلىش، كېڭەيتىلىپ ياسىلىش ئارقىلىق، كوچىلىرى كەڑدەك شەكىللىك گىرەلەشكەن ئازات يولى ۋە خەلق يولى ئوق لىنىيىسى قىلىنغان ئاربلاشما يول

تورلىرىنى شەكىللەندۈردى، ئازات يولىۋە خەلق يولىغاسسموئنت يا تقۇزۇلغان بولۇپ، يولـ نىڭ كەڭلىكى32 مېتىر ، ئومۇمى ئۇزۇنلىغى 5.8 كىلو مېتىر كېلىدۇ. شەھـەر رايونىدا ھازىر 1143 مو جامائەت كۆكەرتىلمە يېرى بار، كوچا-ھەمە ئىملەردىكى كۆكەرتىلمە يېرى (يول بويلىرىدىكى دەرەخ) نىڭ ئومۇمى ئۇزۇنـ لىغى 20 كىلومېتىرغا يېتىدۇ. ھەر خىل دەـ رەخلەر جەمئى 560 مىڭ تۈپتىن ئارتۇق، پۈتۈن شەھەر نىڭ كۆكـەرتىش بويـىچە قاپلىنىش نىسبىتى 20.5% گە يېتىدۇ. شەھەر ئىچىدە يۇندا تۇرۇبىسى يولىدىن 4 كىلومېتىر يا تقۇزۇلـ دى؛ سۇ بىلەن تەمىنلەش تۇرۇبا يولى 26.4 كىلومېتىر بولۇپ، يىللىق سۇ بىلەن تەمىنلەش مىقدارى بىر مىليون 200 مىڭ تونناغا يېتىدۇ. شەھەر ئىچىدىكى غول يوللار نىڭ ئىككى قاسـ تىغىدىكى بىنالار قاردىشىپ تۇرىدۇ. ھازىر بىر مىليون 60 مىڭ كۋادرات مېتىر كېلىدىغان ھەر خىل تۇرالغۇ ئۆيلەر بار.

قەشقەر شەھەرلىك گۈيخۇالاش، باشقۇرۇش، لاھىيەلەش ئىشخانىسىدىكى تېخنىكا خادىملىرى يۇقۇن شەھـەرنىڭ ئومۇمى كەڭدە گۈيخۇاسـ ىنى مۇزاكىرە قىلماقتا.

جېن‌ئېۋ فوتوسى

[ئىقتىسادىي ئەھۋالى] ئازاتلىققىن بۇرۇن قەشقەر شەھىرىدە زامانىۋى سانائەت يوق ئىدى، كىچىك قول سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىلا بار ئىدى. 30 نەچچە يىللىق قۇرۇلۇش ئارقىلىق، قەشقەر شەھىرى يېنىك سانائەتنى ئاساس قىلغان، دەسلەپكى كۆلەمگە ئىگە بولغان، يېڭى تېپتىكى شەھەر بولۇپ تەرەققى قىلىپ، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئىقتىسادىي پائالىيىتى مەركىزىگە ئايلاندى. پۈتۈن شەھەردە يېنىك، توقۇمىچىلىق، بويا‌قچىلىق، كۆن خرۇم، سىموئنت ، ئېلېكتىر قۇۋۋىتى، ھەر خىل پىششىقلاپ ئىشلەش، يېزا ئىگىلىك ماشىنا ـ سايمانـ لىرىنى ياساش، ئاپتوموبىل رېموئنت قىلىش ۋە ئەنئەنىۋى قول ھۈنەر ـ سەنئەت ئىشلەپچىـ قىرىشى قاتارلىق 19 خىل كەسىپ، 104 ئوتتۇرا، كىچىك تېپتىكى كارخانا بار، بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر باشقۇرغان 78 كارخانا بار. ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئومۇمى سانى 52000 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە دۆلەت ئىگىلىگىدىكىسى 41300 ، كوللېكتىپ ئىگىلىگىدىكىسى 10700. قەشقەر شەھىرىدىنىڭ 1984 ـ يىللىق سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 20 مىليون 812 مىڭ 300 يۈەن بولۇپ، 1983 ـ يىلىدىكى 17 مىليون 133 مىڭ يۈەندىن 17.48% كۆپەيدى . شەھەر ئىچىدە ئەنئەنىۋى قول ھۈنەر ـ سەنئەت بويۇملىرى ئىشلەپچىقىرىشىمۇ بىر قەدەر تەرەققى قىلدى، ئىشلەپچىقىرىلغان زىبۇ‌زىنـ نەت بويۇملىرى ، دوپپا ، كەشتە ، كەش-ئۆتۈك ۋە مىللىچە ھەر خىل چالغۇ ئەسۋاپلىرى ئىچكى ـ تاشقى بازارلاردا ياخشى باھاغا ئىرىشتى.

قەشقەر شەھىرى ئەتراپىدىكى 3 يېزا، 2 دېخانچىلىق مەيدانىنىڭ يېزا ئىگىلىك تەرەققىياتىمۇ بىر قەدەر تېز بولۇۋاتىدۇ. ئاساسلىغى، بۇغداي، كۆممە قوناق ۋە پاختا قاتارلىق دېخانچىلىق زىرائەتلىرى تېرىلىدۇ. 1984 ـ يىللىق يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىـ

تى 12 مىليون 492 مىڭ 100 يۈەن بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكى 11 مىليون 61 مىڭ 400 يۈەنلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىدىن 11.45% كۆپەيدى.

پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان، قەشقەر شەھىرىنىڭ سودا ئىگىلىكى كۈنسېرى ئاۋاتلاشتى. 1984 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر، شەھەر بويىچە سودا مۇلازىملىق تۇرنۇقتىلىرى 814 كە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە دۆلەت ئىگىلىگىدىكىسى 227، كوللېكتىپ ئىگىلىگىدىكىسى 99، يەككە ئىگىلىگىدىكىسى 318؛ يىمەك ـ ئىچىمەك مۇلازىملىق نۇقتىسى 170 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە دۆلەت ئىگىلىگىدىكىسى 63، كوللېكتىپ ئىگىلىگىدىكىسى 72، يەككە ئىگىلىگىدىكىسى 35 بولدى. 1984ـيىلىنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا كارخانىلار تەرتىپكە سېلىنىش داۋامىدا 22 مىليون 800مىڭ يۈەنلىك سېتىشنى ئورۇنلىدى، يەنە مىليون 100 مىڭ يۈەن پايدىنى ئەمەلگە ئاشۇردى.

[**مەدەنىيەت، مائارىپى**] قەشقەر شەھىرىدە باشلانغۇچ مەكتەپتىن 24 ى (ئولاـيەتتىنىڭ 4)، ئادەتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپتىن 18 ى (ئولايەتتىنىڭ 5)، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم ۋە تېخنىك ئىشچىلار مەكتەپلىرىدىن 7سى(7 لىسىنى ئولايەت باشقۇرىدۇ)، ئالى مەكتەپتىن 2سى(2 لىسىنى ئاپتونوم رايون باشقۇرىدۇ) بار. ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر جەمئى 3385 نەپەر، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار جەمئى 20014 نەپەر. يەنە، رادىيو ـ تېلېۋىزىيە ئۇنىۋېرسىتېتى، 1 ـ ئاۋغۇست يېڭا ئىگىلىك ئىنستېتۇتىنىڭ قەشقەر شۆبىسى ۋە شەھەرلىك مەدەنىيەت يۇرتى، «قەشقەر گېزىتى» ئىدارىسى، ئۇيغۇر نەشرىياتى، ئىشچىلار مەدەنىيەت سارىيى، ئامما ئۇسسۇل سارىيى، رادىيو ـ تېلېۋىزىيە ئىدارىسىغا تارالىق مەدەنىيەت ئىشلىرى ئورۇنلىرى بار. شەھەر بويىچە كىنو ـ تىياتىرخانىلاردىن 13ى، سەنئەت كوللېكتىۋىدىن 3 ى بار. 1982 يىلى 1ـ ئايدا قەشقەر تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى پۈتۈپ ئىشقا كىرىشتى، ئۇندىن باشقا، ئۇستى ئوچۇق تەنتەربىيە مەيدانى، ئۆلچەملىك، يىرىم يۇمۇلاق شەكىللىك، 400 مېتىرلىق يۈگۈرۈش يولىغا ئىگە يېنىك ئاتلېتىكا مەيدانى ۋە پۈتبول مەيدانى بار.

شەھەر بويىچە ھازىر ھەر خىل سەھىيە ئاپاراتىدىن 22 سى (ئولايەتتىنىڭ 12) ، دوختۇرخانىدىن 13 ى (ئولايەتتىنىڭ 5) بار. شەھەر بويىچە داۋالاش ئاپاراتلىرىدا جەمئى 1123 كارۋات، 1777 نەپەر سەھىيە خىزمەتچىسى بار ، بۇنىڭ ئىچىدە سەھىيە تېخنىك خادىمى 1085 نەپەر، دوختۇر 354 نەپەر.

[ئاساره ـ ئەتىقە، قەدىمىي يادىكارلىقلىرى] قەشقەر شەھىرىنىڭ تارىخى، مەدەنىيىتى ئۇزۇن، 10 نەچچە ئورۇندا تارىختىن بۇيانقى ئاساره ـ ئەتىقەلەر بار. يۇسۇپ خاس ھاجىپ مازىرى مىلادى 11ـ ئەسىردە ئۇتكەن مەشھۇر ئۇيغۇر شائىر ۋە ئالىم يۇسۇپ خاس ھاجىپ مەڭگۈلۈك ئۇيقۇغا كەتكەن جاي بولۇپ، تەنتەربىيە يولىنىڭ جەنۇبىي تەرەپىگە، ھازىرقى 12ـباشلانغۇچ مەكتەپ قوروسى ئىچىگە جايلاشقان ، بۇ مازار مەملىكەت بويىچە نۇقتىلىق يادىكارلىقلار ئىچىدىكى قوغدىلىدىغان ئورۇن ؛ ئاپپاق خوجا مازىرى (ئىپارخان مازىرى) شەھەر رايونىنىڭ شەرقىي شىمالىي قىسمىغا 5كىلومېتىر كېلىدىغان جايغا جايلاشقان. شەھەر مەركىزىدىكى ھېيتگاھ جامەسى 500 نەچچە يىللىق تارىخقا ئىگە، ئۇ، مەملىكىتىمىز ئىچىدە ئىسلام دىنى بويىچە ئەڭ چوڭ مەسچىت ، بۇ ئىككىلىمسى ئاپتونوم رايون بويىچە نۇقتىلىق يادىكارلىقلار ئىچىدىكى قوغدىلىدىغان ئورۇنلار قاتارىغا كىرگۈزۈلگەن . (لىۋشىجاڭ)

ئىسلاھاتتىن ئۈنۈم ھاسىل قىلىش

قەشقەر شەھەرلىك ئاپتوۋوز شىركىتى 1984- يىلى كونا قائىدىلارنى بۇزۇپ تاشلاپ، يۇرەكلىك ئىسلاھ قىلىپ، رەھبەرلىك بەنزىسىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەپ، تۈرلۈك قائىدە - تۈزۈملەرنى مۇكەممەللەشتۈرۈپ، ئىگىلىك باشقۇرۇشنى ياخشىلاپ، ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى، مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈلۈپ ھەق ھېساپلىنىدىغان ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى، ئىقتىسادىي ھۆددىگەرلىك تۈزۈمىنى، بىردەم ريچە ئىككى دەرىجىنى باشقۇرىدىغان ھېساۋات تۈزۈمىنى يولغا قويدى. ئەگىگىگە قاراپ تەقسىم قىلىشتا چىنلىك تۈرۈپ، "داشقازانىنلىك تامىقى" نى بىكار قىلىپ، "تۆمۈر ناۋاق" نى چىقىپ تاشلاپ، مۇكاپاتنىلىك يۇقۇرىسىغا چەك قويماسلىق، ئىش ھەققىنىلىك تۆۋەنىگە كاپالەتلىك قىلماسلىقنى يولغا قويۇپ، كارخانا تەجرىبىسىدىن ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىلىك مەنپەئەتىنى بىرلەشتۈردى. ئۇلارنىلىك ئۈسۈلى مۇنداق:

رەھبەرلىك بەنزىسىنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللىدى. ئۇلار ياش، قاۋۇل، كەسپىنى، تېخنىكىنى بىلىدىغان، ئىشۋازلىققا ئىگە كىشىلەرنى تاللاپ ئۈستۈرۈپ رەھبەرلىك ۋەزىپىسىگە قويدى. ئۆزگەرتىپ تەشكىللەنگەندىن كېيىنكى شىركەت رەھبەرلىك بەنزىسىنىلىك ئوتتۇرىچە يېشى 42 ياشتىن 35.6 ياشقا چۈشتى.

مەمۇرى باشقۇرغۇچى خادىملارغا ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت يۈكلەندى، تارماقلار بويىچە تەكشۈرۈلۈپ نومۇر قويۇلدى، 60 تىن يۇقۇرى نومۇر ئالغانلار مۇكاپاتلاندى، 40 تىن تۆۋەن نومۇر ئالغانلارنىلىك ئىش ھەققىدىن 5% تۈتۈپ قېلىندى. خىزمەتكە ئېتىۋارسىز قاراپ ئىقتىسادىي زىيان كەلتۈرۈپ بەرگەنلەردىن قىسمەن زىيان تۆلۈتۈۋېلىنغاندىن تاشقىرى، ئۇلارغا مەمۇرى جازامۇ بېرىلدى.

رېمونت ئىشچىلىرىغا نورمال، ئىش سائىتى يولغا قويۇلدى. سۈپەت، ۋاقىت، ۋەزىپە ئادەملەرگىچە ئەمىلىلەشتۈرۈلدى، ئۆزىنىلىك ئىش ھەققىنىلىك ئىككى ھەسسىسى مەھسۇلات قىممىتى كۆرسەتكۈچى قىلىنىپ، نورمىدىن ئاشۇرغان قىسمىدىن 3% بويىچە ئېلىپ قېلىنىپ، ئۆزىگە مۇكاپات قىلىپ بېرىلدى، كەم قالغان قىسمى 5% بويىچە ئۆزىنىلىك ئىش ھەققىدىن تۈتۈپ قېلىندى.

شوپۇر، كوندۇكتورلارغا ئاپتوۋوز، ئادەم، ئىقتىسادىي كىرىم كۆرسەتكۈچى بېكىتىلىپ، ئۇنىۋېرسال مۇكاپاتلاش - جازالاش چارىسى يولغا قويۇلدى: شوپۇرلارغا كىرىم، كىلومېتىر

قەشقەرنىلىك ئاپتوۋوز بىكەتلىرىدە ساياھەتچىلەر بېكەتلىپ، ئامېنا قولايلىق پايدىلىدى.

جېن ئىۋ فوتوسى

تىر، تەننەرق، ماي سەرپىياتى، پايدا، بىخەتەر يول يۈرۈشتىن ئىبارەت 5 تۈرلۈك كۆرسەتكۈچ بويىچە، كوندۇكتورلارغا كىردىم، بەلەت ۋە پۇلدىن چاتاق چىقماسلىق، بۇۋە تچىلىككە ۋە ئىشقا دەخلى يەتكۈزمەسلىك، مۇلازىملىق پوزىتسىيىسى ياخشى بولۇش، ئاپتوۋوز پاكىز بولۇشتىن ئىبارەت 5 تۈرلۈك كۆرسەتكۈچ بويىچە پىرسەنتلىك ئىش ھەققى ھىسابلاش تۈزۈلمى يولغا قويۇلدى.

مەسئولاتقا بىرلەشتۈرۈلۈپ ھەق ھىسابلىنىدىغان ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇش داۋامىدا، ئۇلار ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ۋە "ئىدىيە ۋى سىياسى خىزمەت نىزامى"، "مۇكاپاتلاش ـ جازالاش نىزامى"، "ئاماللىق باشقۇرۇش نىزامى" ھەم زاۋۇت، ئەترەت، ئىستانسا، گۈرۈپپىلارنىڭ باشقۇرۇش تۈزۈملىرى قاتارلىق 39 خىل تۈزۈمنى ئورنىتىپ، مۇكەممەللەشتۈرۈپ، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنى ئىشلەپچىقىرىشتا كۆرسەتكۈچ بولۇش، تەكشۈرۈلىدىغان نورمىسى بولۇش، مەسئولىياتئاشۇرسا مۇكاپاتلىنىش، ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىيالمىغانلاردىن جىرىمانە ئېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىپ، "داشقازانىنىڭ تامىغى"نى يەيدىغان، "تۆمۈر تاۋاق"قا يۆلۈنۈۋالىدىغان ئىدىيىنى تۈگىتىپ، ئىشلەپچىقىرىش ئاكتىپلىقىنى ئىشقا سالدى.

1984 ـ يىلى ئىقتىسادىيئۇنۇم روشەن ھالدا يۇقۇرىكۆتىرىلدى. 8 تۈرلۈك ئىقتىسادىي تېخنىكا كۆرسەتكۈچىنىڭ ئورۇنلىنىش ئەھۋالى مۇنداق:

تىجارەت تىرانسپورت كىرىمى بىر مىليون 77 مىڭ يۈەن بولۇپ، پىلانىنىڭ 125.3%ى ئورۇنلىنىپ، 1983 ـ يىلىدىكىدىن 2.8 % كۆپەيدى، 1978 ـ يىلىدىكىدىن 100% كۆپەيدى.

تىجارەت تىرانسپورت پايدىسى 302 مىڭ يۈەن بولۇپ، پىلانىنىڭ 143.8%ى ئورۇنلىنىپ، 1983 ـ يىلىدىكىدىن 5.9% كۆپەيدى، 1978 ـ يىلىدىكىدىن 403% كۆپەيدى.

بىرلىك تەننەرقى ھەر بىر مىڭ كىلومېتىرنىڭ 742.60 يۈەن بولۇپ، يىللىق پىلاندىن 1% تۆۋەنلىدى، 1983 ـ يىلىدىكىدىن 1.3% تۆۋەنلىدى، 1978 ـ يىلىدىكىدىن 11.6% تۆۋەنلىدى.

يول يۈرۈش مۇساپىسى 9 مىليون 77 مىڭ كىلومېتىر بولۇپ، 1983 ـ يىلىدىكىدىن 2.8% كۆپەيدى.

تىجارەت تىرانسپورت ئادەم ـ قېتىمى 4 مىليون 238 مىڭ ئادەم ـ قېتىم بولۇپ، 1983 ـ يىلىدىكىدىن 3.8% كۆپەيدى، 1978 ـ يىلىدىكىدىن 100% كۆپەيدى.

ئاپتوۋوزلارنىڭ ساق تۈرۈش نىسبىتى 92.9% بولۇپ، 1983 ـ يىلىدىكىدىن 4.3% كۆپەيدى، 1978 ـ يىلىدىكىدىن 11% كۆپەيدى.

ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئىشقا چىقىشى 101.7% بولۇپ، 1983 ـ يىلىدىكىدىن 0.7% كۆپەيدى، 1978 ـ يىلىدىكىدىن 18% كۆپەيدى.

ماي سەرپىياتى ھەر 100 كىلومېتىر تۇچۇن 29.5 كىلولېتىر بولۇپ، 1983 ـ يىلىدىكىدىن 0.6% كۆپەيدى، 1978 ـ يىلىدىكىدىن 10.7% تۆۋەنلىدى.

ئىشلەپچىقىرىش بۇكسەلگە ئىگە بولۇپ، پايدا كۆپەيگەنلىگى تۇچۇن، دۆلەت، كوللېكتىپ، شەخسىدىن ئىبارەت 3 تەرەپكە تەۋە ئېتىۋار بېرىش پىرىنسىپى بويىچە، شىركەت پايدىنى

ئۇيغۇرچە تەقسىم قىلىدى ، دۆلەتتىكە 261500 يۈەن تاپشۇردى ، كارخانىغا 87900 يۈەن ئېلىپ قالدى ، شەخسىلەرگە 32000 يۈەن بەردى . ھەر تادەمنىڭ ئوتتۇرىچە مۇكاپاتى 196 يۈەن دەن بولدى. ئەڭ يۇقۇرى مۇكاپات پۇلى شوپۇرلارنىڭ 1600 يۈەن ، رېمونت ئىشچىلىرىنىڭ 1200 يۈەن ، كوندۇكتورلارنىڭ 450 يۈەن بولدى.

قەشقەر كونشەر ناھىيىسى

[جۇغراپىيەۋى ئورۇنۇشى] كونشەر ناھىيىسى ياۋروپا ـ ئاسىيا چوڭ قۇرۇقلۇغىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدا، پامىر ئىگىزلىكىنىڭ شەرقىي ئېتىكىگە، تەكلىماكان قۇملۇغىنىڭ غەربىي كىرۇنگىگە جايلاشقان. ئۇنىڭ ئورنى شەرقىي مېرىدىيان ′18 ′75 تىن ′56 ′76 قىچە، شىمالىي پارالىل ′55 38 تىن ′40 °39 قىچە. شەرقىي بىلەن غەربىنىڭ ئەڭ ئۇزۇن يېرى 113 كىلومېتر، جەنۇبىي بىلەن شىمالىنىڭ ئەڭ كەڭ يېرى 91 كىلومېتر، ئومۇمى كۆلىمى 4146 كۋادرات كىلومېتر كېلىدۇ. ناھىيە بازىرى قەشقەر شەھرىگە 15 كىلومېتر، ئاپتوئوم رايونىنىڭ مەركىزى ئۈرۈمچى شەھرىگە 1490 كىلومېتر كېلىدۇ. بۇ ناھىيىنىڭ شەرقىي تەرىپى پەيزىۋاتقا، يېڭىشەرگە تۇتۇشىدۇ، غەربىي تەرىپى ئۇلۇغچات ناھىيىسى بىلەن خوشنا تۇرىدۇ، جەنۇبىي تەرىپى يېڭىشەر، يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسىنىڭ 41 ـ پولكى، ئاقتو ناھىيىسى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. شىمالىي تەرىپى قاراتاغ، قۇمال تاغ ئارقىلىق ئاتۇش ناھىيىسى بىلەن قارىشىپ تۇرىدۇ، ئوتتۇرىسىدا قەشقەر شەھرى قىستۇرۇلغان بولۇپ، بۇ ناھىيىنى شەرق ۋە غەربتىن ئىمارەت ئىككى بۆلەككە ئايرىپ تۇرىدۇ.

كونشەرنىڭ جەنۇپ، شىمال، غەرپ 3 تەرىمىنى تاغ ئوراپ تۇرىدۇ، شەرقىي قىسمى قەدىمىي دەريا سىنىڭ ، گەز دەريا سىنىڭ يەلپۈگۈچسىمان ئېقىندىسى ۋە قەدىمىي دەريا سى ئېقىندىسى تۆزلەڭلىكى بولۇپ، يەر تۈزۈلۈشى غەربىي شىمالدىن شەرقىي جەنۇپقا قىڭغىيىدۇ. دېخانچىلىق رايونلىرىنىڭ قېيىپاشلىقى مۇنداق: شەرقىي ۋە غەربىي $\frac{1}{30}$ دىن $\frac{1}{700}$ غىچە، جەنۇپ ۋە شىمالىي $\frac{1}{50}$ دىن $\frac{1}{600}$ غىچە. ئىككى دەريا تاغدىن چىققاندىن كېيىن ناھىيە ئىچىدە گىرەلىشىپ تۈرغاچقا، يەر شەكلى پەۋقۇلئادە بولۇپ، تېك يار، ھالقىلار، چوڭقۇر جىرا ـ جىلغىلار چېلىشىپ تۇرىدۇ. بۇ يەرلەردە يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەر شالاڭ، تاقىر يېقىن جايلاردا سۇ بىلەن تۇپراقنىڭ ئېقىشى كېتىشى ئېغىر. دېخانچىلىق رايونلىرى دېڭىز يۈزىدىن ئادەتتە 1220 مېتىردىن 1550 مېتىرغىچە ئىگىز تۇرىدۇ، ئەڭ يۇقۇرى پەللىسى (قاراتاغ) 3244 مېتىر ئىگىز تۇرىدۇ. تاغلىق رايونلار پۈتۈن ناھىيە كۆلىمىنىڭ 54.4%نى ئىگەللەيدۇ.

[تارىخىي تەرەققىيات جەريانى] كونشەر ناھىيىسىنىڭ 1952 ـ يىل 9 ـ ئايدىن بۇرۇنقى ناھىيە بازىرى، يەنى، ھازىرقى قەشقەر شەھرى قەدىمىي يېپەك يولىنىڭ مۇھىم تۈگۈنى بولۇپ، ئىستراتېگىيىلىك ئورنى مۇھىم، تارىخى ئۇزۇن. خەن سۇلالىسى دەۋرىدە قەدىمىي سۇلې دۆلىتىگە ، تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدە سۇلې دۆلىتى ھەكسىسىگە تەۋە بولۇپ، مەشھۇر تەڭشى 4 شەھرىنىڭ بىرىگە ئايلانغان. سۇڭ سۇلالىسىنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە قاراخانىلار پادىشالىغىنىڭ شەرقىي پايتەختى بولغان، كېيىنكى مەزگىللىرىدە غەربىي لياۋ ھاكىمىيىتىنىڭ

باشقۇرۇشمدا بولغان. چىڭگىزخان غەربىي دىيارنى تىنچلىتىپ، ئاۋۋال دارۇغاچ (ئىمەلدار) تەسىس قىلىپ ھۆكۈمرانلىق قىلغان، كېيىن ئۆزىنىڭ ئىككىنچى ئوغلى چاغىتايغا زېمىن قىلىپ بۆلۈپ بەرگەن. سۈك، يۈەن سۇلالىلىرىدىن بۇيان، سۇلى دىگەن دامىنىڭ ئورنىغا تەدرىجى ھالدا قەشقەر دىگەن نام دەسسىگەن. مىڭ سۇلالىسىدىن تارتىپ چىڭ سۇلالىسىنىڭ دەسلىۋىگىچە بولغان ئۇزاق ۋاقىتتا، چاغىتاينىڭ كېيىنكى ئۇرۇق ـ ئەۋلادلىرىنىڭ ھاكىمىيىتىنىڭ كېسىۋالغان زېمىنى بولۇپ كەلگەن. چىڭ سۇلالىسىنىڭ چىيەنلۇڭ 25 ـ يىلى (ميلادى 1760 ـ يىلى) قەشقەردە تەسىس قىلىنغان مەسئۇلچى ئامبال، قوشۇمچە تەسىس قىلىنغان ھەم كارلاشقۇچى ئامبال قەشقەر ۋە يېڭىسارنىڭ ئىشلىرىنى مەخسۇس باشقۇرغان. گۇاڭشۈ 8 ـ يىلى (ميلادى 1882 ـ يىلى) شىنجاڭدا ئۆلكە قۇرۇلغان، 9 ـ يىلى (ميلادى 1883ـ يىلى) ئۇلانۇسۇ دەريا سىنىڭ يۇقۇرقى ئېقىمىدىكى 11 كەنتنىڭ ئايرىلىشى بىلەن، قەشقەر كونا قەلئەسىدە كونىشەھەر ناھىيىسى قۇرۇلۇپ، قەشقەر ۋىلايىتىگە بىۋاستە قارايدىغان يېڭىشەھەر ئايمىقىغا تەۋە بولغان. مىنگو 1 ـ يىلى (ميلادى 1912ـ يىلى) قەشقەر ۋىلايىتىگە بىۋاستە قارايدىغان بولغان. مىنگو22ـ يىلى (ميلادى 1933 ـ يىلى) شىنجاڭ ئۆلكەسىنىڭ قەشقەر مەمۇرى باشلىق مەھكىمىسىگە قاراشقا ئۆزگەرتىلگەن. مىنگو 32 ـ يىلى (ميلادى 1943 ـ يىلى) شىنجاڭ ئۆلكەسىنىڭ 3 ـ دۇسا مەھكىمىسىگە قاراشقا ئۆزگەرتىلگەن. ئازاتلىقتىن كېيىن شىنجاڭ ئۆلكەلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قەشقەر ۋالى مەھكىمىسىگە قارايدىغان بولدى. 1952 ـ يىلى 9 ـ ئايدا كونىشەھەر ناھىيەسىنىڭ شەھەر رايونى (ھازىرقى قەشقەر شەھىرى ۋە شەھەرنىڭ يېقىن ئەتراپى) ئاساس قىلىنىپ قەشقەر شەھىرى قۇرۇلدى. ناھىيىلىك پارتكوم، ناھىيىلىك ھۆكۈمەت 1955 ـ يىلى كۆزدىن كېيىن ھازىرقى ناھىيە بازىرى ـ توققۇزاق بازىرىغا كۆچۈپ چىققان.

[كىلىمات ئالاھىدىلىگى] كونىشەھەر ناھىيەسىنىڭ كىلىماتى مۆتىدىل بەلۋاغ، چوڭقۇرۇقلۇق خاراكتېرلىك كىلىماتقا تەۋە. كۈن نۇرىنىڭ ئوتتۇرىچە چۈشۈش ۋاقتى 2870.6 سائەت، قۇياش نۇرىنىڭ ئومۇمى تارقىلىش مىقدارى يىلىغا ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن 148 كىلوكالورىيە كۈۋاددرات سانتىمېتىر، جانلىقلار ئۈچۈن تارقىلىدىغان نۇر مىقدارى (فوتوسىنتېز ئۈنۈملۈك نۇر تارقىلىشى) يىلىغا 75.5 كىلوكالورىيە كۈۋاددرات سانتىمېتىر. يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا مۇنداق: تۆۋەنلىكلەردە 11.2℃ ئەتراپىدا، تاغلىق رايونلاردا 9℃ ئەتراپىدا. چېكىگە يېتىدىغان ئەڭ يۇقۇرى تېمپېراتۇرا 39.6℃ (1973 ـ يىلى)، چېكىگە يېتىدىغان ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 25.2℃ ـ (1959 ـ يىلى). ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرىنىڭ كۈنلۈك سېلىشتۇرمىسى 12℃ تىن 13℃ قىچە، تېمپېراتۇرىنىڭ يىللىق سېلىشتۇرمىسى پەرقى 29℃ تىن 33 ℃ قىچە. يىللىق ئوتتۇرىچە ھۆل ـ يېغىن مىقدارى $72.2mm$، پارغا ئايلىنىش مىقدارى $2537.8mm$، پارغا ئايلىنىش مىقدارى ھۆل ـ يېغىن مىقدارىنىڭ 35 ھەسسىسىدىن كۆپرەكتىن ئەڭ كېلىدۇ. يىللارداكۆپىنچە شەرقىي جەنۇپ شامىلى، ئۈندىن قالسا غەربىي شىمال شامىلى چىقىدۇ، يىللىق ئوتتۇرىچە شامال سۈرئىتى 2 مېتىر سېكونتتىن 3.5 مېتىر سېكونتقىچە بولىدۇ. قىرۇسىز مەزگىل كۆپ يىللاردىن بۇيان 206 كۈن بولۇپ كەلدى. تۇپراقنىڭ ئوتتۇرىچە توڭلاش مەزگىلى 12 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنىدىن باشلىنىپ 2 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنىگىچە بولىدۇ،

تۆپراقنىڭ ئەڭ قېلىن توغلاش چوڭقۇرلىغى 64 سانتىمېتىر كېلىدۇ. ئاپەتلەردىن مۇلدۇر، بوران، قۇرۇق ئىسسىق شامال، ئۇششۇك قاتارلىقلار بار.

[مەۋرى رايونلىرى] ناھىيە تەۋسىدە سەمەن، قوغان، لەڭگەر، مۇش، خانىدى، بەشكېرەم، ئاۋات، يېڭىئۆستەڭ، ئاققاش، پاختەكلە، ئوغۇساق، زەمبىن، سايۇاغ، بۇلاقسۇ، تېردم، ئوپال، تاشىملىقتىن ئىبارەت 17 يېزا بار، بۇنىدىن سىرت، سۇپەتلىك ئۇرۇقچىلىق مەيدانى، يېڭىشەھەرنىڭ چارۋىچىلىق مەيدانى، ئورمانچىلىق مەيدانى، بېلىقچىلىق مەيدانى، ھەسەلچىلىك مەيدانى، باغۋەنچىلىك مەيدانى، كۆچەتزارلىقتىن ئىبارەت 6 مەيدان، 1 كۆچەتزارلىق، 1 بازار (تۆۋەنقوزاق بازىرى)، 211 كەنت ئاھالىلىرى كومىتېتى، 1572 كەنت ئاھالىلىرى گۇرۇپپىسى بار.

[مىللەتلەر ۋە نوپۇسى] مىللەتلەردىن ئۇيغۇر، قىرغىز، موڭغۇل، قازاق، ئۆزبېك، تاجىك، تۇجيا، سالا، خەنزۇ، خۇيزۇ، جۇاڭزۇ، زاڭزۇدىن ئىبارەت 12 مىللەت بولۇپ، نوپۇسى جەمئى 284374 (ئەر 146473، ئايال 137901)، بۇنىڭ ئىچىدە يېزا نوپۇسى 277016، شەھەر - بازار نوپۇسى 7358؛ ئۇيغۇرلار ئومۇمى نوپۇسىنىڭ 99.7% نى ئىگەللەيدۇ، خەنزۇلار 0.69% نى ئىگەللەيدۇ، قىرغىزلار 0.19% نى ئىگەللەيدۇ، باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەر 0.04% نى ئىگەللەيدۇ. 1949 - يىلى ناھىيە بويىچە نوپۇس 160837 ئىدى، 35 يىلدىن بۇيان 123110 ى كۆپەيدى، يىللىق ئوتتۇرىچە كۆپىيىش نىسبىتى 2.2% بولدى.

[ئاساسلىق بايلىغى] يەر بايلىغى: ئومۇمى كۆلىمى 6 مىليون 220 مىڭمو. بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر كۆلىمى 889 مىڭ 727 مو بولۇپ، ئومۇمى كۆلەمنىڭ 14.3% نى ئىگەللەيدۇ. تۆپراق ئىچىدە لايلاتما تۆپراق، نەم تۆپراق، شاللىق تۆپراق بار، ئورگانىك مادىدا تەركىبىي مىقدارى ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن 0.8%، تولۇق ئازوت تەركىبى 0.056%، تېز ئازۇت تەركىبى 33PPm، تېز پوسفور تەركىبى 2ppm، تېز كالىي تەركىبى 352PPm.

ئوتلاق بايلىغى: 128 جايدا تەبىئى ئوتلاق بار بولۇپ، جەمئى 853 مىڭ مو كېلىدۇ. بۇ، ئومۇمى كۆلەمنىڭ 13.7% نى ئىگەللەيدۇ. بۇنىدىن باشقا، چۆللۈكتىكى شالاڭ يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەر رايونى ئاز كەم بىر مىليون 800 مىڭ مو بولۇپ، بۇ يەرلەردە چارۋا باققىلىسى بولىدۇ.

سۇ بايلىغى: ئاساسلىق دەريالاردىن قىزىل دەريا سى كەز دەريا سى بار، ئۇنىدىن قالسا، چاقماق دەريا سى، تۆمەن دەريا سى بار، نورمال يىللاردىكى ئومۇمى ئېقىن مىقدارى (50% كاپالەتلىك نىسبىتى بويىچە ھىساپلىغاندا) 859 مىليون 300 مىڭ كۇبىمېتىر كېلىدۇ، بۇنىڭغا 233 مىليون 300 مىڭ كۇبىمېتىر بۇلاق سۇيىنى قوشقاندا، جەمئى بىر مىليارت 93 مىليون كۇبىمېتىر بولۇپ، ھەر نوپۇسقا 4013 كۇبىمېتىردىن سۇ توغرا كېلىدۇ. ئىشلەتكىلى بولىدىغان 86 قۇدۇق، 9 سۇ ئامبىرى بولۇپ، يىللىق سۇ قاچىلاش مىقدارى 41 مىليون 900 مىڭ كۇبىمېتىر كېلىدۇ. بېلىق بېقىشقا بولىدىغان سۇ يۈزى 8887 مو كېلىدۇ.

ئورمان بايلىغى: تۈزلەڭلىكتىكى سۇنئى ئورمان، چۆل - باياۋاندىكى تەبىئى ئورمان، جىرادىكى ئۆزى ئۆسكەن ئورمان جەمئي 365379 مو، ئورمان بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 5.87%،

جانلىقلار بايلىغى: ئاساسلىق دېخانچىلىق زىرائەتلىرىدىن بۇغداي، شال، كۆمىچە قوناق، ئاققونۇشاق، زىخمىر، زاراڭىزا، ئاپتاپپەرەس، كېۋەز، بېدە، شوخلا، پېتىمنگان، مۇچ، بەسەي، تۈرۈپ، چىڭسەي، پالەك، كۆدە، سەۋزە، چامغۇر، تەرخەمەك، كاۋا، تاۋۇز، قوغۇن قاتارلىقلار بار. بەشكېۋەم يېزىسى ئىشلەپچىقىرىدىغان ئەنجۇر، ئۈزۈم ۋە ھەر خىل مېۋە، ئاۋات يېزىسى ئىشلەپچىقىرىدىغان تاتلىق ئانار، يېڭىئۆستەك يېزىسى ئىشلەپچىقىرىدىغان كۆك پىشتى توغاچ ۋە نېپىز پوستلۇق كۆك ئامۇت، سەمەن، قوغان يېزىلىرى ئىشلەپچىقىرىدىغان قوقان كىلاس، تاشمىلىق يېزىسىنىڭ ئالاھىدە مەھسۇلاتى قارا كۆلە قاتارلىقلارنىڭ مەمىسى خېلى داڭلىق. ياۋايى ئۆسۈملۈكلەردىن 31 ئائىلە، 103 تۈر بار. ئۇي‌ھايۋانلىرىدىن كالا، ئات، قوي، چوشقا، خېچىر، ئېشەك، توشقان، توخۇ، غاز، ئۆردەك قاتارلىقلار بار؛ ياۋايى ھايۋانلاردىن تۈلكە، بۆرە، جەرەن، ياۋا توشقان، قىرغاۋۇل، ياۋا ئۆردەك، كىرپە، چاشقان، تۈمۈر تۇمشۇق، مۇشۇك ياپىلاق، قارا قۇشقاچ، ئاق قۇشقاچ، ھۆپۈپ، سېغىزخان، پاختەك، قاغا قاتارلىقلار بار.

ئېنېرگىيە بايلىغى: ئاساسلىقلىرىدىن سۇ ئېنېرگىيىسى، جانلىقلار ئېنېرگىيىسى، قۇياش ئېنېرگىيىسى، شامال ئېنېرگىيىسى، پاتقاق گازى قاتارلىقلار بار، تەكشۈرۈپ مۆلچەرلىنىشچە، قىزىل، گەز دەريالىرىنىڭ بۇ ناھىيە تەۋەسىدىكى ئومۇمىي پەسىيىش پەرقى 467 مېتىر، ساقلىنىپ تۇرغان سۇ ئېنېرگىيىسى جەمئى 112590 كىلوۋات.

كان بايلىقلىرى: تاش تۇز، گەچ، ئاھاك، نېفىت، ئالتۇن قاتارلىقلار بار.

[ئىقتىسادىي ئەھۋالى] پارتىيىنىڭ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، يېزىلاردا ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلىپ، مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددىگە بېرىشتىن ئىبارەت ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمى ئورنىتىلىپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلۈپ، يېزا ئىگىلىك ئىقتىسادىي قۇرۇلمىسىنىڭ ئۆزگىرىشى ئىلگىرى سۈرۈلدى. دېخانچىلىق ئاساس قىلىنغان، ئۆز - ئۆزىنى تەمىنلەش، ئۆز - ئۆزىنى تەمىنلەش ئىقتىسادىي ئىجتىمائىلاشقان، كەسىپلەشكەن توۋار ئىشلەپچىقىرىشقا قاراپ قەدەم تاشلاشقا باشلىدى.

1984 - يىلىدىكى يېزا ئىگىلىك تېرىلغۇ كۆلىمى 683500 مو بولۇپ، 1949 - يىلىدىكى 439800 موددن 55.41% كۆپەيدى. ئاشلىق ئومۇمى مەھسۇلاتى 178 مىليون 63 مىڭ جىڭ بولۇپ، 1983 - يىلىدىكىدىن 1.2%، 1978 - يىلىدىكىدىن 38%، 1949 - يىلىدىكىدىن 206.4% ئاشتى؛ پاختا ئومۇمى مەھسۇلاتى 7 مىليون 231 مىڭ جىڭ بولۇپ، 1983 - يىلىدىكىدىن 17.3%، 1978 - يىلىدىكىدىن 2.01 ھەسسە، 1949 - يىلىدىكىدىن 34.1 ھەسسە ئاشتى؛ ياغلىق دان ئومۇمى مەھسۇلاتى 6 مىليون 741 مىڭ جىڭ بولۇپ، 1983 - يىلىدىكىدىن 4.5% كەملىدى، 1978 - يىلىدىكىدىن 70.2% ، 1949 - يىلىدىكىدىن 12.2 ھەسسە ئاشتى. 1984 - يىلى دۆلەتكە 19 مىليون جىڭ ئاشلىق، 69583 دەن پاختا، بىر مىليون 200 مىڭ جىڭ ياغلىق دان، 10027 تۇياق تېرىك چارۋا سېتىپ بېرىلدى.

ئورمانچىلىق: ھازىرقى ساقلىنىپ تۇرغان كۆلىمى 365379 مو بولۇپ، ئورمانچىلىقتا باپ كېلىدىغان كۆلەمنىڭ 42.2% نى ئىگەللەيدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە ئېتىز - ئېرىق

مۇداپەسىلە ئورمىنى 54531 مو ، يېڭىسلىغۇ ئورمىنى 247742 مو ، ئىقتىسادى ئورمان قاتارلىقلار 36629 مو، ئۆت ئەتراپقا قويۇلغان دەرەخلەرلىك ساقلىنىپ ئورغان سانى 24 مىليون 33مىڭ 200 تۈپ.

چارۋىچىلىق: 1984ـ يىلنىڭ ئاخىرىدا، چارۋىنىڭ قوتاندىكى ئومۇمى سانى 390600 تۇياق بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 5.3% كەمەيدى، 1978ـ يىلدىكىدىن 49%، 1949ـيىلدىـ كىدىن 1.08 ھەسسە كۆپەيدى.

سانائەت كارخانىلىرى يوقلۇقتىن بارلىققا قاراپ راۋاجلاندى. ھازىر 41 كارخانا ئورـ نى بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە دۆلەت ئىگىلىكىدىكىسى7، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكىسى 34. 1984 ـ يىللىق سانائەتنىڭ ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 7 مىليون159مىڭ يۈەنگە يەتتى، بۇ، ئىككىنـ چى يېنىك سانائەت سېستېمىسىدىكى 5 سانائەت كارخانىسىنىڭ 675 مىڭ يۈەنلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ؛ يېزا ـ بازار كارخانىلىرى 225 بولۇپ، سانائەت مەھسۇلات قىممىتى 2 مىليون 541 مىڭ يۈەنگە يەتتى. ئاساسلىق كەسىپەردىن تۆز ئىشلەش، خىش پۈشۈرۈش، ئېلېكتىر قۇۋۋىتى، دېخانچىلىق سايمانلىرىنى رېمونت قىلىش ـ ياساش، ئاپتوموبىل رېمونت قىلىش، ئاشلىق، ياغلىق دانىنى ئىش قوشۇش، قۇيۇمچىلىق ۋە ياغاچ، تۆمۈر مەھسۇلاتلارنى ئىشلەش قاتارلىقلار بار.

1980 ـ يىلدىكى ئۆزگەرمەس باھا بويىچە ھىسابلىغاندا، ناھىيە بويىچە 1984 ـ يىلـ لىق سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 99 مىليون 888 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 12.28% كۆپەيدى، بۇنىڭ ئىچىدە سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىـ تى سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 7.16% نى ئىگەللەيدۇ؛ يېزا ئى ـ گىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 92.84% نى ئىگەللەيدۇ.

كونىشەر ناھىيىسىنىڭ قاتنىشى تەرەپ ـ تەرەپكە تۇتۇشىدۇ. ناھىيە تەۋەسىدىكى تاشيولنىڭ ئومۇمى ئۇزۇنلىقى 7194 كىلومېتىر كېلىدۇ، ناھىيە تەۋەسىدە يېزا بازارلارغا بارىدىغان 6 تاشيول بولۇپ، ئۇزۇنلىقى 224 كىلومېتىر كېلىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە، بەشكىـ رەم يېزىسىغا بارىدىغان 18 كىلومېتىر يولغا ئاسفالت يېتەلىدى. ناھىيە بازىرىدا يۈك ئاپتوموبىلىدىن 76 سى بار، يولۇچى توشۇش ئاپتوموبىللىرى قەشقەرگە ۋە ئوپال، تاشمـ لىق قاتارلىق يېزا ـ بازارلارغا قاتنايدۇ.

1984 ـ يىلى كونىشەر ناھىيىسىنىڭ مالىيە كىرىمى كۆپەيدى. شەھەر ـ يېزىلاردا بانكا پۇل ئامانىتى 11 مىليون 11 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 29.7% كۆپەيدى، 1978 ـ يىلدىكىدىن 6.96 ھەسسە كۆپەيدى.

ناھىيە بويىچە 1984 ـ يىللىق سودىدا ساپ سېتىۋېلىپ كىرگۈزۈش مىقدارى 20 مىليون 854 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 37.97% كۆپەيدى. ساپ سېتىپ چىقىرىش مىقدارى 25 مىليون 525 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 10.45% كۆپەيدى. ئىجتىمائى توۋارلارنىڭ پارچە سېتىلىش مىقدارى 30 مىليون 693 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىـ

دىن 25.73% كۆپەيدى. بازار سودىسىدىكى ئېلىش ـ سېتىش مىقدارى 8 مىليون 903 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1983 ـ يىلىدىكىدىن 35.99% كۆپەيدى.

سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، خەلق تۇرمۇشى پەيدىن ـ پەي ياخشىلاندى، 1984 ـ يىلى دېخانلارنىڭ ھەر تۆپۈسىغا ئوتتۇرىچە توغرا كەلگەن تەقسىمات كىرىمى 144.84 يۈەن بولۇپ، 1983 ـ يىلىدىكىدىن 13.13% كۆپەيدى، 1978 ـ يىلىدىكى 45.83 يۈەندىن 2.16 ھەسسە كۆپەيدى. دېخانلارنىڭ ئوتتۇرىچە ئوزۇقلۇق ئاشلىقى 498.9 جىڭ بولۇپ، 1983 ـ يىلىدىكى بىلەن ئوخشاش بولدى، 1978 ـ يىلىدىكىدىن 51.87% كۆپەيدى. ناھىيە بويىچە يېزىلاردا 10 مىڭ يۈەنلىك ئائىلىدىن 143 ى، 10 مىڭ جىڭ ئاشلىققا ئىگە ئائىلىدىن 462 سى بارلىققا كەلدى.

[مەدەنىيىتى، مائارىپى] مەدەنىيەت، مائارىپ، سەھىيە ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى بىر قەدەر تېز بولدى. 1949 ـ يىلى ناھىيە بويىچە ئاران 80 باشلانغۇچ مەكتەپ، 611 نەپەر ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچى، مەكتەپتە 10104 ئوقۇغۇچى بار ئىدى. 1984 ـ يىلى 22 ئوتتۇرا مەكتەپ، 162 باشلانغۇچ مەكتەپ بولۇپ، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرى 2732 گە، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلىرى 43002 گە يەتتى. 1984 ـ يىلى ئالى مەكتەپ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكومىلارغا قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچىلار 205 بولۇپ، 1983 ـ يىلىدىكى 145 تىن 41.37% كۆپەيدى. ھازىر، 12 يېزىدا قىرائەتخانا مەدەنى كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتى ئۆيى، تەنتەربىيە سورۇنى، تېلېۋىزور ئۆيى، كىنوخانىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مەدەنىيەت مەركىزى قۇرۇلدى. 208 كەنتتە قىرائەتخانا ۋە مەدەنى كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتى ئۆيى قۇرۇلدى. 157 كەنتتە تەنتەربىيە پائالىيىتى سورۇنى قۇرۇلدى. ناھىيە بويىچە يېزا قىرائەتخانىلىرىدا ساقلىنىۋاتقان كىتاپلار 115 مىڭدىن ئارتۇقتا يەتتى. شەھەر، يېزىلاردا سىملىق رادىيو بار، 13000 دىن ئارتۇق ئائىلىدە رادىيو كانىيى بار. 1982 ـ يىلى 1 ـ ئايدا قەشقەر تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى تېلېۋىزىيە پروگراممىسى تارقاتقاندىن كېيىن، 1984 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە، ناھىيە بويىچە شەھەر ـ يېزىلاردا ئومۇمىنىڭ ۋە شەخسىلەرنىڭ تېلېۋىزورى 1050 كە يەتتى.

ناھىيە بويىچە ھازىر 2690 نەپەر تېخنىك خادىمى بار، بۇنىڭ ئىچىدە ئىنژېنېر 11، ئاگرانوم 5، يارىدەمچى تەتقىقاتچى 2، باش ۋىراچ 2، باش چارۋىچى 1، باش مال دوختۇرى 2.

1984 ـ يىلى ناھىيە بويىچە مۇنەۋۋەر پەن ـ تېخنىكا نەتىجىلىرىنى تەقدىرلەش يۈزىسىدىن تۇنجى نۆۋەتلىك يېغىن ئېچىلدى. جەمئى 65 تۈرى مۇكاپاتلاندى، بۇنىڭ ئىچىدە گۇۋاھنامىلىك مۇكاپاتنىڭ ئېرىشكىنى 2 تۈر، ناپىتونوم رايونلۇق مۇكاپاتنىڭ ئېرىشكىنى 4 تۈر، ۋىلايەتلىك مۇكاپاتنىڭ ئېرىشكىنى 11 تۈر. بۇ 65 تۈر ئىچىدە: دېخانچىلىق 47 تۈر، ئورمانچىلىق 5 تۈر، سۇ ئىشلىرى 4 تۈر، تىببىي داۋالاش 4 تۈر، ساناۋەت ـ قاتناش 2 تۈر، پەن ـ تېخنىكا مۇلازىمىتى 3 تۈر، 1984 ـ يىلى 22 تۈر پەن تەتقىقاتى ئورۇنلاشتۇرۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە دېخانچىلىق 13 تۈر. ئورمانچىلىق 3 تۈر، چارۋىچىلىق 1 تۈر، سۇ ئىشلىرى 2 تۈر، ساناۋەت ـ قاتناش 2 تۈر، تىببىي داۋالاش 1 تۈر، يالتىراق ئىشلىتىپ كېۋەز تېرىش تېخنىكىسى؛ شالنىڭ سۈپەتلىك ئۇرۇغى بولغان «جۇڭگىك-129» نى، بۇغدايىنىڭ سۈپەتلىك ئۇرۇغى بولغان «تاڭشەن-6898» نى كېڭەيتىپ تېرىش؛ ئۆستە ئىلەرگە يالتىراق، تاش يا تەقۋە

زۇپ سۇنىڭ سەگمپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ؛ كالىلارنى توغلاتما ئىسپىرما بىلەن ئەسلە-
لەندۇرۇش: مېلىسسىك ئالكو ھولىنىڭ دىخانچىلىقتا تەدبىق قىلىنىشىدىكى 10 تەدبىر
نۇقتىلىق كېڭەيتىلدى.

[سەھىيە] ئازاتلىقتىن ئىلگىرى ئايرىم شەخسلەر تەۋەلىك قىلغاندىن تاشقىرى، ناھىيە بويىچە بىرمۇ دوختۇرخانا يوق ئىدى. ناز بولمىغان بىمارلار ئەرۋا - جىنغا ئىشە-
نمەي، خەققە رەم سالدۇرۇپ ئوقۇتاتتى. 1984 - يىلىغا كەلگەندە، سەھىيە ئورگىنى 16 كە، كاروات 631 كە، ئىشچى - خىزمەتچىسى 418 كە يەتتى. 338 نەپەر سەھىيە تېخنىك خادىمى ئىچىدە باش ۋىراچ 2 ، باش دوختۇر (باش دورىگەر، باش تېخنىك) 41، ئىشچى دوختۇر (ئىشچى دورىگەر، ئىشچى تېخنىك) 212، باشقا سەھىيە تېخنىك خادىمى 83. يېزىلاردا جەمئى 286 نەپەر يېزا دوختۇرى، سانىتار ۋە تۇغۇت قوبۇل قىلغۇچى بار.

[ئاساره - ئەتىقە، قەدىمىي يادىكارلىقلىرى] كونىشەر ناھىيىسىنىڭ كۆپ جايلىرىدا ئاساره - ئەتىقىلەر بار. داڭلىقلىرىدىن: ئوپالدىكى ھەزرىتى مەۋلام تېغىدا جايلاشقان مەخپۇت قەشقەرى ھازىرى - ئاپتونوم رايون بويىچە نۇقتىلىق يادىكارلىقلار ئىچىدىكى قوغدىلىدىغان ئورۇن بولۇپ، 1105 - يىلى يا-
سىلىشقا باشلانغان. بەشكېرەم يېزىسىغا جاي-
لاشقان خانلىقى قەدىمىي قەلئەسىمۇ ئاپتونوم رايون بويىچە نۇقتىلىق يادىكارلىقلار ئىچى-
دىكى قوغدىلىدىغان ئورۇن بولۇپ، كونا ئورنى ھېلىغىچە مەۋجۇت. مۇش يېزىسىدىكى مىك يولدا بىر پارچە ئابىدە تاش بار، بۇنىڭ سۇلالىسىنىڭ كۈچلۈشۈ 3 - يىلى (مىلادى 1877 - يىلى) 12 - ئاينىڭ 19 - كۈنى چىك سۇلالىسى قوشۇنلىرىنىڭ باش قۇماندانى لىۋجىنتاڭ چىك سۇلالىسى قوشۇنلىرىنىڭ مىك يولدا ياقۇپ بەگنىڭ قالدۇق قوشۇنىنى تو-
لۇق يوقاتقانلىقىنى خاتىرىلەش ئۈچۈن ئورناتقۇزغان، بۇ ھازىرئاپتونوم رايونلۇق مۇ-
زىيدا ساقلىنىۋاتىدۇ. يەنە، ئوپال يېزىسىنىڭ ئوپۇلات دېگەن يېرىدىكە جايلاشقان، مىلادى 1 - ، 2 - ئەسىردىكى قەدىمى قەلئەنىڭ كونا ئورنى بار؛ يېڭى تاش قورال دەۋرىدىكى نەچچىلىگەن تاش قورالىلار(1972 - يىلى چىلىمقتۇرۇلغان)مۇ ئاپتونوم رايونلۇق مۇزىيدا ساقلىنىۋاتىدۇ.

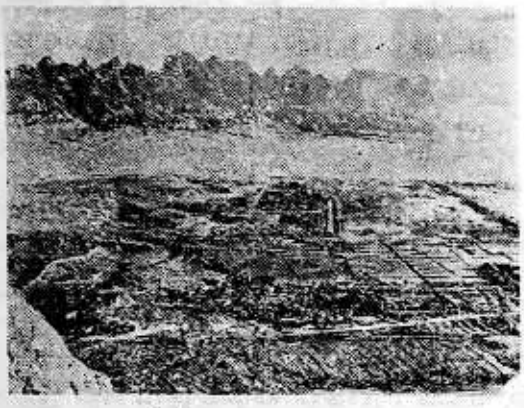

مۇش يېزىسىنىڭ مىك يول كەنتى.
جورى قادىر فوتوسى

« 4 خىل » يەردىن پايدىلىنىپ ، يېقىلغۇ ئورمىنى ئەھىيا قىلىش

جى يۇ

كۆپ يىللاردىن بۇيان ، كونىشەر ناھىيىسى قۇملۇق، دەريا ساھىلى ، جاڭگال، شور-
لۇق يەرلەردىن پايدىلىنىپ ، يېقىلغۇ ئورمىنى ئەھىيا قىلىپ ، بىر قەدەر ياخشى ئۇنۇم ھا-

سەل قىلدى. ئىستاتىستىكىغا قارىغاندا ، 1977 - يىلى ناھىيە بويىچە يېقىلغۇ ئورمانلىق ساقلىنىش كۆلىمى 69853 مو ، 1981 - يىلى ساقلىنىش كۆلىمى 161948 مو بولغان . 1984 - يىلى ساقلىنىش كۆلىمى 247742 مو بولۇپ ، 1977 - يىلدىكىدىن 2.5 ھەسسە كۆپەيگەن . سايۇاغ يېزىسى ئەھيا قىلغان يېقىلغۇ ئورمانى 52400 مو بولۇپ ، ھەر نوپۇستا 2.7 مودىن توغرا كەلگەن . ناھىيىلىك ئورمانچىلىق پونكىتىنىڭ بۇ يېزىدىكى تەكشۈرۈشىدىن قارىغاندا ، ھەرمو يەرنىڭ 4 - 5 يىل بولغان جىگدە يېقىلغۇ ئورمانىنىڭ ئوتۇن مىقدارى 787 كىلوگىرامدىن 2505 كىلوگىرامغىچە ئىكەن . ئورمان بىلەن ئوت - چۆپ بىرلەشتۈرۈلگەن يەرلەردىكى يېقىلغۇ ئورمانلىقنىڭ ھەر موسىدىن 200 كىلوگىرامچە يېقى ئوت - چۆپ ، 300 كىلوگىرامچە جىگدە چىقىدىكەن . يېقىلغۇ ئورمانى ئەھيا قىلىش ئارقىلىق يېزىلارنىڭ ئوتۇن مەسىلىسىنى ھەل قىلغىلى بولۇپلا قالماي ، يەلكى چارۋىچىلىققا ، سۈ بىلەن تۇپراقنىڭ ساقلىنىشىغا بىۋاستە پايدا يەتكۈزگىلى بولىدۇ . 1977 - يىلى سايۇاغ يېزىسى مەھەللە ئىچىدە چارۋا بېقىشنى ئەمەلگە ئاشۇردى ، چارۋىلار تاقتا ئېلىپ چىقىلمايدىغان بولدى. 1984 - يىلى چارۋا 37341 تۇياقتا يەتتە ، 1976 - يىلدىكى 22519 تۇياقتىن 65.8% كۆپەيدى . سايلىققا ، دەريا ساھىلىغا يېقىن بۇلاقسۇ بېزىسىنىڭ ئارال كەنتى دەريانىڭ مەركىزىدىكى يەككە ئارالغا جايلاشقان ، كىشىلىكۇنىنىڭ چايقىشى ئىنتايىن ئېغىر بولۇپ ، 1970 - يىلدىن 1975 - يىلىغىچە كىشىلىكۇن 700 مودىن ئارتۇق يەرنى چېقىپ بۇزۇۋەتكەن ، بۇ ، كەنتنىڭ ئومۇمىي تېرىلغۇ يېرىنىڭ تۆتتىن بىر قىسمىنى ئىگەللىگەن . يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ، ئۇلار كۆچمە توپىلاپ ، دەريا بويىغا داھيا ئېتىپ ئورمان ئەھيا قىلدى ، ئەھيا قىلغان يېقىلغۇ ئورمانى 4100 مو بولۇپ ، ھەر نوپۇستا 8.4 مودىن توغرا كەلدى. يەككە ئارالنىڭ ئىككى قىياسىدىكى دەريا ساھىلىغا قويۇق جىگدە قويۇپ ، كىشىلىكۇنىنىڭ ھوجۇمىغا كۆچلۈك قارشى تۇردى. ناھىيە بويىچە ئاز بولمىغان يېزا ، كەنتلەردە بۆك ئورمان ، قويۇق ئوت - چۆپلەرگە تولغان ، ھەمدە زىرائەتلەردىن مول ھوسۇل ئېلىنغان ئاۋات مەنزىرە بارلىققا كەلدى .

كونىشەھەر ناھىيىسىنىڭ 3 تەرىپىنى تاغ ئوراپ تۇرىدۇ، كىلىماتى مۆتىدىل ، قىرىسىز مەزگىلى يىللاردا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 206 كۈن ، سۇ مەنبەسى تولۇق بولۇپ ، دېخانچىلىققا ، ئورمانچىلىققا ، چارۋىچىلىققا پاپ كېلىدۇ . ئۇزاق مۇددەتلىك " سول " ئىدىيىسىنىڭ تەسىرلەر تۈپەيلىدىن ، بۇ ئەۋزەل شارائىتلاردىن تولۇق پايدىلىنىلمىدى. ئورمانچىلىقنى مەسىلىغا ئالساق ، تېكىشىكە ئەھمىيەت بېرىلمەي ، باشتۇرۇشقا سەل قارالغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ، ئاھالىنىڭ تاماق ئېتىش، ئىسسىنىشقا ئىشلىتىدىغان ئوتۇن مىقدارى زور بولۇپ ، كۆپ كىشىنى بىتىلگە نالىگى ئۆچۈن ، ئورمانچىلىق ساقلىنىش كۆلىمى يىلدىن - يىلغا ئازىيىپلا قالماي ، يەلكى كۆپلىگەن شاخ - شاۋىلار ، ھايۋان قىغلىرىنى ئوچاققا كىرىپكەتتى . بۇنىڭ بىلەن ، دېخانچىلىققا ئوغۇت ، چارۋىغا ئوت قىس بولۇپ ، ئىكولوگىيىنىڭ يامان خاراكتېرلىك دەۋر قىلىشى شەكىللىنىپ ، دېخانچىلىق ، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ تەرەققىياتىغا نەسىر يەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ، ناھىيىلىك پارتكوم ۋە ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى ئاممىنىڭ تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەپ ، ئەملىيەتنى چىقىش قىلىپ ، "4خىل" يەرگە دېدىن پايدىلىنىپ ، كەڭ تۈردە يېقىلغۇ ئورمانى ئەھيا قىلىشنى قارار قىلدى.

يېقىلغۇ ئورمىنى ئەڭ بۇرۇن ئەھيا قىلغان جاي بەشكېرەم يېزىسىنىڭ سايۇاغ كەنـ
تى ئىدى . بۇرۇنلا 50 ـ يىللار ئىلگىرىدا بۇ كەنتتىكى خەلق ئامىسى پارتىيە رەھـ
بەرلىكىدە، جاڭگال لايلاتمىلىرىدىن پايدىلىنىپ جىگدە ئورمىنى ئەھيا قىلىپ، ناھايىتى
ياخشى ئىقتىسادىي ئۇنۇمگە ئېرىشتى. ئۇلار ئىلگى ئۆسۈلى ناھىيىنىڭ ئەھمىيەت بېرىشىگە مۇـ
يەسسەر بولدى، ناھىيىلىك پارتكوم ۋە ناھىيىلىك خەلق كومىتېتى پۈتۈن ناھىيىنىڭ يېزىـ
لىرىدىكى كادىرلار ۋە ئاممىنى ئەخ مەيدانغا بېرىپ ئېكسكۇرسىيە قىلدۇشقا ئۇيۇشتۇردى ۋە
ئىلھاملاندۇردى، بۇ، كۆپچىلىكنى ناھايىتى چوڭ رىغبەتلەندۇردى.

ئاۋۋال ئاۋاز قوشقىنى سايۇاغ يېزىسىدىكى كادىرلار ۋە ئاممىا بولىدى. ئۇلار 1966 ـ
يىلىدىن باشلاپ، پۈتۈن يېزىدىكى 20000 مو جاڭگال، 60000 موددىن ئارتۇق ساي‌ۋە 30000مو
ئەتراپىدىكى دەريا ساھىلى شورلۇقلىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك كۆيخۇالاپ، مۇددەتكە بۆلۈپ ئور ـ
مان ئەھيا قىلدى. ھەر قېتىم جەريان تېكىپ ئورمان ئەھيا قىلىش مەۋسۇمى يېتىپ كەلگەن
ھامان، كادىرلارنى ۋاقتىدا ئۇيۇشتۇرۇپ، ئوچاستىكىلارغا بۆلۈپ مۇددە قىلىپ، ئەملىلەشـ
تۈرۈش خىزمىتىنى چىڭ تۇتتى. مەغلۇپ بولۇشتىن مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشقىچە قايتا ـ قايتا
ئەملىيەتتىن ئۆتكۈزۈش ئارقىلىق، 1978 ـ يىلىغا كەلگەندە يېزا بويىچە يېقىلغۇ ئورمـ
ىنى كۆلىمى 28000 موغا يېتىپ ، ھەر نوپۇسقا 1.5 موددىن توغرا كەلدى . ئەزالار ئوتـۇن،
ئوت ـ چۆپ ، غازاك ، جىگدە يىغىش ، چارۋا بېقىش ۋە ئوغۇت توپلاش قاتارلىق جەھەتـ
لەردە بۇ ئىلگى ياخشىلىنىنى كۆردى .

سايۇاغ يېزىسىنىڭ ساي ، قۇملۇق، شورلۇقلاردىن پايدىلىنىپ يېقىلغۇ ئورمىنى ئەھـ
يا قىلغانلىق نەتىجىسى پۈتۈن ناھىيىگە ئۈلگە بولۇپ ، ناھىيە بويىچە يېقىلغۇ ئورمىنى
ئەھيا قىلىش خىزمىتىنىڭ تەرەققىياتىغا تۈرتكە بولدى.

1977 ـ يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئېچىلغان « شىمالىي 3 رايون» مۇداپىئە ئورمان
سېستېمىسى سۆھبەت يىغىنىدىن كېيىن ، ناھىيە بويىچە يېقىلغۇ ئورمىنى ئەھيا قىلىش‌خىز ـ
مىتى باشقىچە تۈس ئالدى. ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى ئىكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇقنى ئەسـ
لىگە كەلتۈرۈش ، سۇ بىلەن تۇپراقنى ساقلاپ قېلىش، كىلىماتنى تەڭشەش،سۇ تەركىۋىنى
ساقلاپ قېلىش ، شامالدىن مۇداپىئە كۆرۈپ قۇمنى تۇراقلاشتۇرۇش ، چارۋا بېقىش ،ئامـ
مىنىڭ ئوتۇن مەسىلىلىرىنىھەل قىلىشتىن ئىبارەت ئىستراتېگىيىلىك نىشانىنى چىقىش قـ
لىپ ، جەريان تېكىپ ئورمان ئەھيا قىلىشنى ئومۇمىيۈزلۈك كۆيخۇالىدى . شۇنىڭ بىلەن بىر
ۋاقىتتا ، ناھىيە بويىچە ئورمانچىلىقتا "3 نى بېكىتىش" نى ئېلىپ بېرىپ ، كومموناھەيا
قىلغىنى كوممونانىڭ ئېگىدارچىلىغىدا بولۇش ، ئەترەت ئەھيا قىلغىنى ئەترەتنىڭ ئېگە ـ
دارچىلىغىدا بولۇش ، بىرلەشمە ئەھيا قىلىنغىنى شېرىك ئېگىدارچىلىقتا بولۇش ، شەخسـ
لەر ئەھيا قىلغىنى شەخسلەرنىڭ ئېگىدارچىلىغىدا بولۇشتىن ئىبارەت ئورمانچىلىق سىيا ـ
ستىنى يەنىمۇ ئەملىلەشتۇردى ھەمدە ئورمانغا باپ كېلىدىغان 60000 مو يەرنى شەخسـ
لەرگە ئايرىپ بەردى . كوللېكتىپنىڭ ئومانلىرىدىكى مۇددىگە بېرىلدى، كەڭ دە ـ
ھانلارنىڭ ئورمان ئەھيا قىلىش ، ئورمان ئاسراش ئاكتىپچانلىقىنى تېخىمۇ يوقۇرى بولدى.

قەشقەر يېڭىشەھر ناھىيىسى

[**جۇغراپىيەۋى ئومۇمى كورۇنۇشى**] يېڭىشەھر ناھىيىسى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ غەربىي جەنۇبىي قىسمىغا، تارىم ئويمانلىقىنىڭ غەربىيگىرۋىگىگە ، پامىر ئىگىز ئېتىگىدىكى قەشقەر ئېقىندا جۇزلەشكەن جايلاشقان . ئۇرۇمچى شەھرىگە 1484 كىلومېتىر، قەشقەر شەھرىگە 9 كىلومېتىر كېلىدۇ. جۇغراپىيەۋى ئورنى شەرقىي ھېرىدىيان " 21 ′ 47 ° 75 شىمال " 50 ′ 47 ° 76 قېچە، شىمالىي پارالىل " 19 ′ 50 ° 38 شىمال " 57 ′ 27 ° 39 قېچە. شەرقىي تەرەپى پەيزىسى زىدۋات ، يوپۇرغا بىلەن تۇتۇشىدۇ، جەنۇبىي تەرەپى يېڭىسار ناھىيىسى بىلەن چېگرىلىنىدۇ، غەربىي تەرەپى قىزىلسۇ ئوبلاستىنىڭ ئاقتو ناھىيىسى بىلەن خوشنا تۇرىدۇ، شىمالىي تەرەپى قىزىل دەريا سى ئارقىلىق قەشقەر شەھرى بىلەن قاردىشىپ تۇرىدۇ. شەرقى بىلەن غەربىنىڭ ئەڭ ئۇزۇن يېرى 106 كىلومېتىر ، جەنۇبى بىلەن شىمالىنىڭ ئەڭ كەڭ يېرى 69 كىلومېتىر كېلىدۇ . ئومۇمى كۆلىمى 2193.2 كۋادرات كىلومېتىر، بۇ نىڭ ئىچىدە قۇملۇق كۆلىمى 832800 مو بولۇپ ،25.3% نى ئىگەللەيدۇ.بۇ ناھىيە دېڭىز يۈزىدىن 2515 مېتىر دىن 1310 مېتىرغىچە ئىگىز تۇرىدۇ. يەر شەكلى غەربىي شىمالدىن شەرقىي جەنۇپقا قىڭغىيىدۇ، يەر تۈزۈلۈشى تەكشى، ئۆرلەش ـ پەسىيىشى چوڭ ئەمەس ، ئۇزۇنىسىغا قىيپاشلىغى ئوخشىمىغان بىر.

[**تارىخىي تەرەققىيات جەريانى**] قەدىمقى چاغدىكى سۇلې دۆلىتى ھازىرقى قەشقەر شەھرىنى ۋە يېڭىشەھر ، كونىشەھر ناھىيىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ، خەن سۇلالىسى دەۋرىدە كونىشەھر، يېڭىشەھر ، پەيزىدۋات ، يېڭىسار قاتارلىق رايونلارنى باشقۇرغان، خەن سۇلالىسىنىڭ شىنجۇ 2 ـ يىلى (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 60 ـ يىلى) غەربىيدىيار دۆخۇ مەھكىمىسى قۇرۇلۇپ، سۇلې غەربىي خەن سۇلالىسىغا تەۋە بولغان. شەرقىي خەن سۇلالىسىنىڭ يۈكىپىڭ 7 ـ يىلى (مىلادى 74 ـ يىلى) دىن كېيىن ، بەن چاۋ سۇلىنى بۇيۇك لاگىر قىلىپ، غەربىيدىيارنى 30 يىل سۈرىغان ، غەربىي دىيارنىڭ مەنسەپدارلىغىغا تەينىلەنگەن شۇگەن سۇلېدا تۇرغان. سەنگو دەۋردە سۇلې يەكەنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان ، غەربىي جىن سۇلالىسى دەۋردە كۈسەن (ھازىرقى كۇچار) دۆلىتى تەرىپىدىن يۇتۇۋېلىنغان، شەرقىي جىن سۇلالىسى دەۋردە يەنە سۇلې دۆلىتى بولۇپ ئەسلىگە كەلگەن . تاڭ سۇلالىسىنىڭ گاۋزۇڭ زامانىدىكى شاڭيۈەن 2 ـ يىلى (مىلادى 675 ـ يىلى) بۇ يەردە سۇلې دۆدۇ مەھكىمىسى قۇرۇلۇپ ، ئەنشى 4 شەھرىنىڭ بىرى بولغان ، ئۇنىڭغا قاراشلىق جايلار غەرپتە پامىر ئېگىزلىكىگىچە، شەرقىي شىمالدا كۈسەن (ھازىرقى كۇچار) غىچە، شەرقىي جەنۇبىي ۋىسا (ھازىرقى خوتەن) گىچە تۇتاشقان . سۇلې، يۈەن سۇلالىلىرىدىن بۇيان ، سۇلې دېگەن نام ئىنىڭ ئورنىغا تۈرك تىلىدىكى قەشقەر دېگەن نام دەسسەشكە باشلىغان، شۇڭا، ئۇقۇمۇشتە سۇلې قەشقەرنىڭ باشقىچە نامى بولغان،ھازىرقى يېڭىشەھر قەشتەرگە قاراشلىق جاي بولغان. 1828ـ يىلى سەركەردە يالاۋۇبي ياقۇپ بەگنىڭ توپىلىڭىنى تىنجىتىپ ، بۇ يەرگە يېڭىشەھر سالدۇرۇپ "خۇيزۇئەن " دەپ نام بەرگەن ، بۇنىڭ مەنىسى خاندانلىقنىڭ قورال كۈچى ئىشلىتىپ ، توپىلاڭنى تىنجىتىپ ، خاتىرجەملىكنى ئەسلىگە كەلتۈرگە لىگى دېمەكتۇر، ئۇيغۇرتىلىدا بۇيەر يېڭىشەھر دەپ ئاتالدى . چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۈاڭشۇ 8 ـ يىلى (مىلادى

1882 ـ يىلى) شىنجاڭدا تۇنجا قېتىم قۇرۇلغاندىن كېيىن ، يېڭىشەر ئايمىقى تەشكىلىي ئۆلايىتىمىلىك باشقۇرۇشىغا بېۋاستە قارايدىغان بولغان، گۇاڭشۇ 28ـ يىلى (مىلادى 1902 ـ يىلى)يىلىي ئىشەر مەھكىمىسى بولۇپ كۆتىرىلگەن . مىنگو 2 ـ يىلى (مىلادى 1913 ـ يىلى) يېڭىشەر ناھىيىسىگە ئۆزگەرتىلىپ ، تەشقەر ئۆلايىتىگە بېۋاستە قارايدىغان بولغان . 1927 ـ يىلى تەشقەر مەمۇرى مەھكىمىسىگە قاراشقا ئۆزگەرتىلگەن . 1943 ـ يىلىدىن ئازاتلىق ئەرپىسى گىچە 3 ـ دۇسا ۋالى مەھكىمىسىگە قاراشقا ئۆزگەرتىلگەن . 1949 ـ يىلى شىنجاڭ ئازات بولغاندىن كېيىن ، يېڭىشەر ناھىيىسى تەشقەر ئۆلايەتلىك مەمۇرى مەھكىمىگە قارىدى.

[كىلىمات ئالاھىدىلىكى] يېڭىشەر ناھىيىسىنىڭ كىلىماتى چوڭ قۇرۇغلۇق خاراكتېرلىك كىلىماتقا تەۋە ، كېچە ـ كۈندۈزنىڭ تېمپېراتۇرا پەرقى چوڭ، ھۆل ـ يېغىن شالاڭ، يارغا ئايلىنىش مىقدارى كۆپ ، كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈشى تولۇق ، يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 11.7℃ بولىدۇ . 7 ـ ئاي ئەڭ ئىسسىق ، ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 25.8℃ بولىدۇ، 1958 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى چېكىگە يەتكەن ئەڭ يۇقىرى تېمپېراتۇرا 40.1℃بولىدى ، 1 ـ ئاي ئەڭ سوغۇق ، ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 6.5℃ـبولىدۇ، 1959 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى چېكىگە يەتكەن ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 24.4℃ـبولدى. كۈن نۇرىنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە چۈشۈش ۋاقتى 2784 سائەت . ئوتتۇرىچە ھۆل ـ يېغىن 62mm، يىللىق ئوتتۇرىچە قىروسىز مەزگىل 210 كۈن ، ئەتىياز ، ياز پەسىللىرىدە كۆپىنچە غەربىي شىمال شامىلى چىقىدۇ ، ئەڭ يۇقىرى شامال سۈرئىتى 27 سېكۇنتقا يېتىدۇ . يىللىق ئوتتۇرىچە قۇم ـ بوران چىقىدىغان ۋاقىت 13 كۈن بولۇپ ، ئاساسلىقى 3 ـ ئايدىن 7 ـ ئايغىچە مەركەزلىشىدۇ.

[مەمۇرى رايونلىرى] ناھىيە بويىچە جەمئى 12 يېزا ، يەنى : ياردەن، ياندۇرما، ياماڭيار، باغچى، تازغۇن ، يېڭىئېرىق ، قومۇشئېرىق، تاغاچى، ئەرمىدۇن ، ئارال ، يېڭى ئاۋات ، ھاراپ يېزىلىرى ، 3 بازار، يەنى : يېڭىشەر، خانئېرىق ، ياپچان بازارلىرى، 205 كەنت ئاھالىلىرى كومىتېتى بار .

[مىللەتلەر ۋە نوپۇسى] 1984 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە ، ناھىيە بويىچە جەمئى 54473 ئائىلە ، 214871 نوپۇس (يېزا ئىگىلىك 3 ـ دەۋرىيىسىنىڭ 41 ـ پولكى ۋە كوئېنلۇن يەمەكلىكلەر زاۋۇدىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) بولۇپ ، بۇنىڭ ئىچىدە يېزا ئىگىلىك نوپۇسى 189252. جەمئى 13 مىللەت بار ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ئومۇمى نوپۇسىنىڭ 92.98%نى ئىگەللەيدۇ، خەنزۇلار ، ئومۇمى نوپۇسنىڭ 7.02% نى ئىگەللەيدۇ، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدە ئۇيغۇرلار 92.8% نى ئىگەللەيدۇ ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدۇ.

[ئاساسلىق بايلىغى] يەر بايلىغى : يېڭىشەر ناھىيىسىنىڭ يەر بايلىغى بىر قەدەر مول ، تېرىلغۇ يەرلەرتۈز، توپا قاتلىمى چوڭقۇر، كۆپ قىسىم يەرلەرنىڭ ھەيدىلىش خاراكتېرى بىر قەدەر ياخشى ، ئوغۇت ، سۇ ساقلاپ قالالايدۇ ، كۆپ خىل زىرائەت ۋە دەرەخلەرنى ئۆستۈرۈشكە باپ كېلىدۇ. يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بىلەن مەشغۇلات قىلىشقا بولىدۇ. ناھىيە بويىچە ھازىر يەرنىڭ ئومۇمى كۆلىمى 3 مىليون 289 مىڭ مو، بۇنىڭ ئى

چىدە قۇملۇق كۆلىمى 832 مىڭ مو بولۇپ ،25.3% نى ئىگىلەيدۇ . ئومۇمى كۆلەم ئىچىدە دېڭىز-چۆلىققا باپ كېلىدىغان يەر 847 مىڭ مو بولۇپ ، 25.8% نى ئىگىلەيدۇ ، چارۋىچىلىققا باپ كېلىدىغان يەر بىر مىليون 185 مىڭ مو بولۇپ ،36% نى ئىگىلەيدۇ. ھازىر تېرىلغۇ يەر 580 مىڭ 800 مو بولۇپ، ئومۇمى يەر كۆلىمىنىڭ 17.66% نى ئىگىلەيدۇ،ھەر نوپۇسقا 3.1 موددىن تېرىلغۇ يەر توغرا كېلىدۇ. ناھىيە بويىچە تۇپراقلار لايلاتما تۇپراق ، نەم تۇپراق ، شاللىق تۇپراق ، چىمىلىق تۇپراق ، تۇزلۇق تۇپراق ، ساسلىق تۇپراق ۋە قۇم تۇپراقتىن ئىبارەت 7 تۇپراق تۈرىگە ، 33 تۇپراق خىلىغا ئايرىلىدۇ.ئاساسلىقى تۆۋەندىكى2 تۇپراق تۈرىدىن ئىبارەت:

لايلاتما تۇپراق يېڭىشەھەر ناھىيىسىنىڭ تېرىلغۇ يېرى ئىچىدە تارقىلىش كۆلىمى ئەڭ چوڭ بولغان تۇپراق تۈرىدۇر. ئۇنىڭ كۆلىمى 710860.4مو بولۇپ،ئومۇمى يەر نىڭ 21.6% نى ئىگىلەيدۇ. ئۇنىڭ تۇپراقنا ئايلىنىش جەريانى مۇنداق : ئاساسلىقى، لايلاتما ، لاتقىلار-دىن يېتىشىپ ، ئۇزاق مۇددەتلىك ئوغۇت بېرىش، تېرىقچىلىق قىلىش ، توپا ـ قۇم قۇ-يۇش ئارقىلىق، تەدرىجى پىشىپ ھاسىل بولىدۇ.

نەم تۇپراق ـ يېڭىشەھەر ناھىيىسىدە لايلاتما تۇپراقتىن كېيىنلا تۇرىدىغان ئاساسلىق تۇپراق تۈرى.

سۇ بايلىقى: ناھىيە تەۋەسىدە 3 دەريا بار ، يەر يۈزى سۈيىنىڭ يىللىق ئېقىن مىقدارى 540 مىليون كۇبېمېتىر؛ يەر ئاستى سۈيىنىڭ ئېچىشقا بولىدىغان زاپىسى 321 مىليون كۇبېمېتىر كېلىدۇ؛ 9 سۇ ئامبىرى بار ، سىغىمچانلىقى 51مىليون 600 مىڭ كۇبېمېتىر كېلىدۇ؛ ئانا ئۆستەڭ 18 بولۇپ ، ئومۇمى ئۇزۇنلىقى 209 كىلومېتىر . تارماق ئۆستەڭ 77 بولۇپ، ئومۇمى ئۇزۇنلىقى 551 كىلومېتىر ، كىچىك ئۆستەڭ 37 بولۇپ، ئومۇمى ئۇزۇنلىقى977 كى-لومېتىر كېلىدۇ. ئاساسلىق سۇ مەنبەسى : بىرىنچى، قىزىل دەريا سۇيى بولۇپ ، ھەر يىلى كىرىدىغان سۇ 150 مىليون كۇبېمېتىر ، مەنبەئە تىلىنىدىغان كۆلەم 210 مىڭ مو، بۇنىڭ ئى-چىدە تېرىلغۇ يەر140مىڭ مو؛ ئىككىنچى،گەز دەريا سۇيى بولۇپ،ھەر يىلى كىرىدىغان سۇ 235 مىل-يون كۇبېمېتىر ، مەنبەئە تىلىنىدىغان كۆلەم360مىڭ مو، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 270مىڭ مو؛ ئۈچىنچى، كۇسەن دەريا سۇيى بولۇپ، ھەر يىلى كىرىدىغان سۇ 63 مىليون كۇبېمېتىر، مەنبەئە تى-لىنىدىغان كۆلەم 250 مىڭ مو، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 160 مىڭ مو كېلىدۇ.1144قۇدۇق قېزىلىپ ، 563 ى ماشىنا ـ پومپا بىلەن يۇرۇشلەشتۇرۇلدى. باشقۇرۇشقا قولايلىق يەتكۈ-زۈپ ، سۇنى تېجەشلىك ئىشلىتىش ئۈچۈن ، يەر ئاستى سۇيى مولراق بولغان ماچاق تال ـ لىنىلىپ مەركەزلىك ھالدا قۇدۇق قېزىلدى، 1982 ـ يىلىدىن باشلاپ 1984 ـ يىلىنىڭ ئا-خىرىغىچە ، جەمئى 30 قۇدۇق قېزىلىپ، 78 مىليون كۇبېمېتىر سۇ تارتىلىپ ، كۇسەن دەريا-سى ۋادىسىدىكى 4 يېزا ، بازارنىڭ ئېتىياز ۋە كۆزدىكى قۇرغاقچىلىق مەسىلىسى ئاساسى جەھەتتىن ھەل قىلىنىپ ، دەريا سۇيى بىلەن سۇغۇرۇشنى ئاساس قىلىدىغان ، يەر ئاستى سۇيىنى قوشۇمچە قىلىدىغان سۇغۇرۇش سېستېمىسى شەكىللەندى. ھاۋا نورمال بولغان ئەھ-ۋال ئاستىدا ، دېڭىزچىلىق ، چارۋىچىلىق ، قوشۇمچە كەسىپ ، بېلىقچىلىق ئىشلەپچىقىرىش-ىنىڭ سۇ ئېھتىياجىنى ئاساسى جەھەتتىن سالقىلى بولىدۇ.

سۇ مەھسۇلاتلىرى بايلىغى : ناھىيە تەۋەسىدىكى سۇ يۈزى 55700 مو بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە سۇ مەھسۇلاتى بېقىشقا باپ كېلىدىغان سۇ يۈزى 18100 مو (سۇ ئامبىرى 4900 مو، سۇنئى بېلىق كۆلى 2299 مو). يىلىغا 4مىليون بېلىقجان يېتىشتۇرۇش ئىقتىدارىغا ئىگە كۆپەيتىش ئۆيى بار . سۇ مەھسۇلاتلىرى بايلىغى بىر قەدەر مول ، قېزىشقا بولىدىغان كۆپ يوشۇرۇن كۈچ بار.

ئورمان بايلىغى : ئورمان كۆلىمى 280 مىڭ مو (پارچە ـ پۈرات قويۇلغان دەرەخلەرنىڭ سوندۇرۇلغان كۆلىمىنى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ)، ئورمان بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 8.5% .

ئوتلاق بايلىغى : ئۇنۇملۈك ئوتلاق بايلىغى بىرمىليون185مىڭ مو بولۇپ، ئومۇمى كۆلەمنىڭ 36% نى ئىگەللەيدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە ، تەبىئى ئوتلاق بىر مىليون 141 مىڭ مو بولۇپ 96.3% نى ئىگەللەيدۇ؛ سۇنئى ئوتلاق 44 مىڭ 300 مو بولۇپ، 3.7% نى ئىگەللەيدۇ. ھەممىسى تۈزلەڭلىك ئوتلىغى بولۇپ ، پەس يەر چىمىلىق ئوتلىغى ، ساياسلىق ئوتلىغى ۋە سۇنئى ئوتلاقتىن ئىبارەت 3 چوڭ خىلغا بۆلىنىدۇ. ئوتلاقلارنىڭ تۈپراق تەركىۋىنىڭ تولىسى شورلاشقان چۆپ ۋە چۆپ تۈز بولۇپ ، تۈپراقنىڭ سۈپىتى ناچار ، ئوت ـ چۆپنىڭ يىللىق ئۆسۈش مىقدارى ئاز ، ئوت ـ چۆپ سۈپىتى ناچار، پايدىلىنىش نىسبىتى تۆۋەن ، يىللىق ئىشلەپچىقىرىلىدىغان ئوت ـ چۆپ 698 مىليون جىڭ،چارۋىنىڭ سىغىش مىقدارى 222 مىڭ تۇياق.

جانلىقلار بايلىغى: يېڭىشەھەر ناھىيىسىدە جانلىقلار بايلىغى:بىر قەدەر مول، ئۆسۈملۈكلەر بايلىغى بۇغداي، كۆمە قوناق، كېۋەز ، ياغلىق دانىنى ئاساس قىلىدۇ: ئانىسدون قالما ، شاپتۇل، ئۈرۈك، ئامۇت، ئالما، ئۈزۈم ، گىلاس، يانچاق، ئەنجۈر ، بادام،قوغۇن، تاۋۇز ، بەيە ، زىرە،چۇچۇك بۇيا قاتارلىقلار بار ، ھايۋانلار خىللىرىدىن سېغىزخان، قۇشقاچ ، قالقاچ، كاككۇك ، ئۆدەك ، يۇا توشقان ، تېمىن ، قاغا قاتارلىقلار بار. يىلىنچىلىك جەمئىتە ئاپتونوم رايون بويىچە نۇقتىلىق ناھىيىلەرنىڭ بىرى.

[ئىقتىسادىي ئەھۋالى] يېڭىشەھەر ناھىيىسىنىڭ ئىگىلىكى "ئۇچار قۇش تىپىدىكى" ئىگىلىك قۇرۇلمىسىغا تەۋە، ئاساسى گەۋدىسى يېزا ئىگىلىك، ئىككى قاتمىتى يېزا ـ بازار كارخانىلىرى ۋە كۆپخىل ئىگىلىكتىن ئىبارەت. كېيىنكى، تۇيۇقسىز مەسىلىسى ئاساسى جەھەتتىن ھەل بولدى 1984 ـ يىللىق سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 82 مىليون 283 مىڭ 200 يۈەن (1980ـيىلدىكى ئۆزگەرمەس باھا بويىچە ھىسابلاندى، تۆۋەندە ئوخشاش) بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكى 70 مىليون 904 مىڭ يۈەندىن 16% كۆپەيدى، 1978 ـ يىلدىكى 49 مىليون 40 مىڭ يۈەندىن 18.65% كۆپەيدى. ئاشلىق ئومۇمى مەھسۇلاتى 131 مىليون 121 مىڭ جىڭ بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 18.65% ئاشتى، 1978 ـ يىلدىكىدىن 34.2% ئاشتى؛ پاختا ئومۇمى مەھسۇلاتى 8 مىليون 829 مىڭ جىڭ بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 40.6% ئاشتى، 1978 ـ يىلدىكىدىن 176.9% ئاشتى؛ ياغلىقدان ئومۇمى مەھسۇلاتى 9 مىليون 262 مىڭ جىڭ بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 1.8% ئاشتى، 1978 ـ يىلدىكىدىن 62.3% ئاشتى؛ چارۋا 394 مىڭ تۇياق بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 6.3% كۆپەيدى، 1978 ـ يىلدىكىدىن 55.8% ئاشتى. سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 15 مىليون 850 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن

6.3% كۆپەيدى، 1978 ـ يىلدىكىدىن 82.6% كۆپەيدى. ناھىيە باشقۇرغان يەرلىك سانائەت، تىمۇ بىناكارلىق ماتېرىيالىرى سانائىتى، كۆمۈر سانائىتى، ماشىنىسازلىق سانائىتى، ئېلېكترىقۇۋۋىتى سانائىتى، يېمەكلىكلەر سانائىتى، توقۇمىچىلىق سانائىتى، قەغەزچىلىك سانائىتى قاتارلىقلار بار. سودىدا 1984 ـ يىلى توۋارلىك ساپ سېتىۋېلىنىپ كىرگۈزۈلۈش مىقدارى 27 مىليون 273 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1978 ـ يىلىدىكى 13 مىليون 20 مىڭ يۈەندىن 109.51% كۆپەيدى؛ توۋارلىك ساپ سېتىلىش مىقدارى 24 مىليون 67 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1978 ـ يىلدىكىدىن 38.5% كۆپەيدى؛ ئىجتىمائى توۋارلارلىك پارچە سېتىلىش مىقدارى 1984 ـ يىلى 34 مىليون 227 مىڭ يۈەن ئورۇنلىنىپ، 1978 ـ يىلدىكىدىن 81.7% كۆپەيدى.

[قاتناش ـ تىرانسپورتى] يېڭىشەھەر ناھىيىسى قەشقەر شەھرىگە ناھايىتى يېقىن، قاتنىشى قولايلىق، قەشقەردىن خوتەن، پەيزىۋات، يوپۇرغا، ئاقتو، يېڭىسار قاتارلىق ناھىيىلەرگە بارىدىغان تاشيولار ناھىيە تەۋەسىدىن كېسىپ ئۆتۈپلا ئالماستىن، بەلكى ناھىيە بويىچە ھەممە يېزا، بازارلارغا ئاپتوموبىل قاتنايدۇ، شەھەرـيېزىلارنىڭ مالدى ئەشيا ئالماشتۇرۇشى بىر قەدەر قولايلىق.

[خەلق تۇرمۇشى] سانائەت ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ تېز تەرەققى قىلىشىغا ئەگىشىپ ، خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىمۇ نىسبى ھالدا يۇقۇرى كۆتۈرىلدى، 1984 ـ يىلى ناھىيە بويىچە ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگەن كىرىم 182 يۈەن بولۇپ ، 1983 ـ يىلدىكىدىن41.1% كۆپەيدى ، 1978 ـ يىلدىكىدىن % 219.3 كۆپەيدى . شەھەر ـ يېزا خەلقىنىڭ پۇل ئامانىتى 17 مىليون 80 مىڭ يۈەنگە يېتىپ ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 8.1% كۆپەيدى ؛ ئىجتىمائى توۋارلارنى سېتىۋېلىش ئىقتىدارى بويىچە ئومۇمى سومما 35 مىليون 818 مىڭ يۈەن بولۇپ ، 1983 ـ يىلدىكىدىن % 14.2 كۆپەيدى ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاھالىلارنىڭ ئىستېمال بويۇملىرىنى سېتىۋېلىش ئىقتىدارى 1983ـيىلدىكىدىن 14.8%كۆپەيدى.(جاڭ خۇاچىن)

ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك شەھەر قۇرۇش

جاڭ خۇاچىن

يېڭىشەھەر ناھىيىسى ئۇيغۇرلار ئاساسى گەۋدە قىلىدىغان، كۆپ مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان جاي. بۇ يەر تارىختا ئەسكەر تۇرغۇزۇلىدىغان مۇھىم بازار، ئازاتلىقتىن كېيىن جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونى تۇرۇشلۇق جاي بولۇپ كەلدى. 30 نەچچە يىلدىن بۇيان، خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسى بىلەن ھەر مىللەت كادىرلار، ئامما ئەتىگەندىن كەچكىچە بىللە بولۇپ، چىش بىلەن كالپۇكتەك يېقىن ئۇتۇپ، ئۆز ئارا ئۆگىنىپ، ئۆز ئارا يار-دەم بېرىپ، بىللىق بىلەن سۆدەك يېقىن مۇھەببەت ئورناتتى. يېڭىشەھەر ناھىيىسى بىلەن بۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىنىڭ بىرلىكتە سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 ـ ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان، ئارمىيە بىلەن ھۆكۈمەت، ئارمىيە بىلەن خەلق ئوتتۇرىسىدا تالاش ـ تارتىش بولۇپ كەلگەن 20 نەچچە تارىخىي مەسىلە ھەل بولغان، ئارمىيە بىلەن ھۆكۈمەتنىڭ، ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ ئىتتىپاقلىقى

كۆچه يگه‌ن ئاساستا قانات يايدۇرۇلدى. 1982 ـ يىلى ئاپتونوم رايون بۇ ناهىيمگه "ئىككىنى همايه قىلىش" بويىچه ئىلغار ناهىيه دەپ نام بەردى ھەمدە بۇ ناهىيه ئاپتونوم رايون، ئۇرۇمچى ھەربى رايونى بويىچه ئېچىلغان ئارمىيه بىلەن خەلق بىرلىكته مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش بەھىسىنىك تەقدىرلىشىگه ئېرىشتى. كېيىن يەنه ئاز كەم ئىككى يىل تەرىشىش ئارقىلىق، بىرلىكته قۇرۇلۇش ئۇقتىسلىرى ئۇقتىدىن دائىرىگىچه ئومۇمى بۇزلۇك ئەۋج ئالدى. ھازىر بىرلىكته قۇرغان مەدەنىيه تلىك كەنت، مەدەنىيه تلىك زاۋۇت، مەدەنىيه تلىك مەكتەپ، مەدەنىيه تلىك ماگىزىن، مەدەنىيه تلىك دوختۇرخانا ۋە مەدەنىيه تلىك كوچا ـ مەھەللە قاتارلىقلار 47 ئورۇنغا يەتتى. قىسمەندىكى كوماندىرـجەڭچىلەر تەشەببۇسكار، ئاكتىپ بولغانلىقى، يەرلىك زىچ ماسلاشقانلىقى ئۈچۈن، بىرلىكته قۇرۇلغان نۇقتىلار نەتىجه يارىتتى. ئۇنۇمى گەۋدىلىكرەك بولغانلىرى: 36129 ـ قىسىم بىلەن يېڭىشەھەر بازىرى كونا بازار، ناچۇق دەرۋازا كەنتىدىكى ئارمىيه ـ خەلق بىرلىكته قۇرغان مەدەنىيەت مەركىزى: 36129 ـ قىسىم بىلەن يېڭىشەھەر بازىرى 2 ـ ئاھالە كومىتېتى بىرلىكته قۇرغان مەدەنىيه تلىك كوچا ـ مەھەللە؛ بۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىنىك مەلۇم دوختۇرخانىسى بىلەن ناھىيىلىك خەلق دوختۇرخانىسى بىرلىكته قۇرغان مەدەنىيه تلىك دوختۇرخانا؛ مەلۇم قىسىم باش پونكىتى بىلەن 1 ـ ئاۋغۇست ئوتتۇرا مەكتەۋى بىرلىكته قۇرغان مەدەنىيه تلىك مەكتەپتىن ئىبارەت. بىرلىكته قۇرۇلغان نۇقتىلار "5 بولۇش، 4 گۇزەل، 3 نى قىزغىن سۆيۈش"، "3 تە ئەلا بولۇش، 1 دىن ئۇگىنىش" ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى قاتارلىق پائالىيەتلەرنى ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇشنى ئاساسى مەزمۇن قىلىپ، شۇ جايىنىك شارائىتىغا مۇۋاپىقلاشتۇرۇپ ئىش كۆرۈپ، بىرلىكته مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىش كۆيۈنۈشىنى تۇزۇپ چىقتى. ئۇلار 3 يىل تەرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق، يېڭىشەھەر ناھىيىسىنى دەسلەپكى قەدەمدە مەدەنىيه تلىك شەھەر قىلىپ قۇرۇپ چىقىشقا يەل باغلىدى.

ھېلىق يەلەن سۈرەك يېقىن.

بىرلىكته قۇرۇش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش داۋامىدا، ئارمىيه يەلەن يەرلىك زىچ ئالاقىلىشىپ، مەدەنىيه تلىك ئورۇنلارنى پىلانلىق، تەدبىرلىك ھالدا تۇرغۇزمىگه بۇلۇپ قۇرۇپ چىقتى. كۆنكرىت ئۇسۇلى مۇنداق:

1. ئاھىرەتلىك دەرت ـ ئەلەمنى چۈشىنىپ، ئاھىرەتلىك غەم ـ غۇسسه، قىيىنچىلىقلىرىنى يېڭىشىپ بەردى. 36129 ـ قىسىمنىك 1 ـ باتالىيونى يېڭىشەھەر بازىرىنىك 2 ـ ئاھالە كومىتېتىغا كىرگەندىن كېيىن، ئاھالىلارنىك ئېچىۋاتقان سۇيىنىك ئۇستەخىدىكى لاي سۇ ئىكەنلىكىنى، پاكىزە ئەمەسلىكىنى كۆرۈپ، پولىك پارتكومىنىك قوللىشى ئارقىسىدا، قىسىم 1000 يۈەندىن ئارتۇق پۇل چىقىرىپ، گازارمىدىن 200 نەچچه مېتىرلىق ۋودو پەرۋۇت تۇرۇبىسى

ئۇلاپ بېرىپ ۋە توغلاشنىڭ ئالدىنى ئالمىدىغان سۆز ئويى سېلىپ بېرىپ، ئاھالىلارنى ئۇزاق قىنچە مەنپەئەتلەندۇردى. ئاھالىلار ھايجانلانغان ھالدا: «بۇ، ئازاتلىق ئارمىيە بىزكە يەتكۈزۈپ بەرگەن خەلقنى سۆيۈش سۆيى. ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز ئۇزاقتىن بۇيان ھەل قىلالمىغان مەسىلىنى بۈگۈنكى كۈندە ئازاتلىق ئارمىيە ھەل قىلىپ بەردى، ھەقىقەتەن خەلقنىڭ پەرزەنت قوشۇنى ئىكەن» دېيىشتى. بۇ قېتىمقى 2 ـ ، 3 ـ باتالىيونى ئامراتلىقنى تۆـ زەپ بېيىتىشنى ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇشنىڭ موھىم ھالـ قىسى قىلىپ، باردىن يېزىسىنىڭ قېچىچى كەنتىنى بىرلىكتە قۇرۇش نۇقتىسى قىلىپ، ئامىمنىڭ زەي يەرلەرنى تېزگىنلىشىگە ياردەم قىلدى. بۈلتۇر 4 ـ ئايدا 400 نەچچە كىشى ئىشقا چىـ قىپ، ۋاقتىنى مەركەزلەشتۈرۈپ، قېچىچى كەنتىنى ئۆچۈن زەيكەش چېپىپ، ئۆستەڭ ياساپ، سىمونت سۇئېگىچ كۆۋرۈپ بېرىپ، شۇ يىلى مەنپەئەتلەندۇردى. 400 مو زەي يەردە كېۋەزنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى 50 جىڭ ئاشتى. قېيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجـ لاندۇرۇشىغا ياردەم بېرىش ئۆچۈن، لېيفېڭدىن ئۆگىنىش گۇرۇپپىسىدىن 13 نى قۇرۇپ، خەلق ئۆچۈن ياخشى ئىش قىلىپ بەردى.

2 . ئازغانلارغا تەربىيە بېرىپ، ئۇلارنى يامان يولدىن قايتۇرۇپ، ياخشى يولغا ماڭغۇزدى. 1980 ـ يىلدىن 1982 ـ يىلىغىچە، جاماەت خەۋپسىزلىگى ئىدارىسى يېڭىشەر بازىرىدىكى ئاھالىلاردىن 40 نەچچە كىشىنى توختۇتۇپ قويدى، 10 كىشىگە قاماق جازاسى ھۆكۈم قىلدى. مۇشۇنداق ئەھۋالغا ئاساسەن، بىرلىكتە قۇرۇشقا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپـ پىسى ئازغانلارنى قۇتقۇزۇۋېلىشنى جەمىيەت كەيپىياتىنى ئۆزگەرتىشنىڭ مۇھىم مەزمۇنى قىلىشنى قارار قىلدى. ئۇلار ئۆگىنىش كۆرسى ئېچىش ئارقىلىق، ياش ـ ئۆسمۈرلەرنى سوتسىيالىستىك دېموكراتىيە ۋە قانۇن تۇزۇمىنى ئۆگىنىشكە، لېي فېڭ، جاڭخەيدى. جاڭيۈـ خۇالارنىڭ ئىش ئىزلىرىنى ئۆگىنىشكە يېتەكلەپ، ياشلارنى كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ ئەھمىيىتـ نى چۈشىنىۋېلىش، ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى تەدرىجى تونۇۋېلىش، گۇناھىغا ئۆۋە قىلىپ يېڭـ ۋاشتىن ئادەم بولۇشقا بەل باغلاش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى. نەيىتىدىن قايتقان، ئۆۋە قىلىش ئىپادىسى بارلارغا ئىشقا ئورۇنلۇشۇش پۇرسىتى تۇغدۇرۇپ بېرىپ، ئۇلارنى ھالال ياشايدىغان ئەمگەكچىلەرگە ئايلاندۇردى. ئازغان ياش دۇچىمىي تەربىيە ئارقىلىق، ئۆزـ ىنىڭ داغلىرىنى تەر بىلەن يۇيۇۋېتىشكە بەل باغلاپ، شىنجاڭ ـ شىزاڭ تاشيولى قۇرۇلۇشىدا ئىلغار ئەمگەكچى بولۇپ باھالاندى. تۇرغۇن تاش ئىسمىلىك بىر ياش دائىم قىمار ئويناپ، مۇشلۇشۇپ يۈرەتتى، تەربىيە ئارقىلىق، ئۇ يامان يولدىن قايـ تىپ ياخشى يولغا مېڭىپ، كۆڭلىنى ئەمگەك بىلەن بېيىتىشقا بۇراپ، مەنىۋى مەدەنىيەت بويـ چە ئىلغار شەخس بولۇپ باھالاندى.

3 . مەدەنىيەت ئۆيلىرىنى بەرپا قىلىپ، مەدەنى كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى. بىرلىكتە قۇرۇش نۇقتىلىرىدا بەرپا قىلىنغان 17 مەدەنىيەت ئۆيىدە ئادەتتىكـ كىتاپ، گېزىت، ژورنال، مەدەنى تەنتەربىيە سايمانلىرى بار. بەزىلىرى تېلېۋىزور سېتىۋالـ ماقتا. يېڭىشەر بازىرى 2 ـ ئاھالە كومىتېتىنىڭ مەدەنىيەت ئۆيى ئاھالىلارنىڭ ئېھتىيـ جىغا ئاساسەن، كەچكۈرس ئاچتى، 160 كىشى مەدەنىيەت پائالىيىتىگە قاتناشتى.

4 . لېي فېكدىن ئۆگىنىپ، كۆپلەپ ياخشى ئىش قىلىپ بەردى. بىرلىكتە قۇرۇش نۆۋىتىلىرى لېي فېكدىن ئۆگىنىش گۇرۇپپىسىدىن بىر نەچچىنى قۇرۇپ، خەلقئە ئىللىقلىق يەتكۈزۈپ ، ياخشى ئىش قىلىپ ، باشقىلارغا ياردەم بېرىشنى خۇشاللىق دەپ بىلدى . 36129 - قىسىم " خەلقئە قولايلىق يەتكۈزۈش " گۇرۇپپىسىدىن 241 نى قۇرۇپ ، ئامما ئۈچۈن دد - خانچىلىق سايمانلىرى ، ئاپتوموبىل ، تىراكتور ، دېزىل رېمونت قىلىپ بېرىپ ، خالىسانە كېسەل كۆرۈپ ، خالىسانە چاچ ئېلىپ ، خالىسانە ۋېلىسىپىت ساقلاپ، ئاممىنىڭ قارشى ئېلىشىغا چوڭقۇر مۇيەسسەر بولدى .

ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك شەھەر قۇرۇش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش ئارقىلىق ، يېڭىشەر ناھىيىسىدە ئاساسلىقى 4 جەھەتتىن ئۆزگىرىش بولدى:

بىرىنچى ، جەمئىيەت كەيپىياتى ياخشىلاندى. قىمارۋازلىق ، ئوغۇرلۇق ، مۇشلۇقشۇش قاتارلىق ھادىسىلار زور دەرىجىدە ئازايدى ، جىنايى ئىشلار ئەنزىلىرىنىڭ يۈز بېرىش نىسبىتى رۇشەن ھالدا تۆۋەنلىدى . مەسىلەن : يېڭىشەر بازىرى 2 - ئاھالە كومىتېتىدا ئەسلىدە ئازغۇچىلاردىن 25 ى بار ئىدى ، تەربىيە ئارقىلىق ، ئۇلار ئىدىيىدىن ھەركەتكىچە ئۆزگىرىش ياسىدى . يېڭىشەر بازىرى كونا بازاردا ۋە باردىن يېزىسىنىڭ قېچىپ كەتكەن بىر يىل ئىچىدە " 5 تە ياخشى ئائىلە " ۋە " مەدەنىيەتلىك ئائىلە " دىن 205ى، مەدەنىيەتلىك ئىلغار شەخسلىدىن 387 سى بارلىققا كەلدى .

ئىككىنچى ، مۇھىت تازىلىقى قىيابېتى ئۆزگەردى . بىرلىكتە قۇرۇش نۆۋىتىلىرى پاسكىنىچىلىقنى تۈزەش ، مۇھىتنى گۈزەللەشتۈرۈشكە ناھايىتى ئەھمىيەت بېرىپ ، ئەخلەت ئېرىغداش ، يۇندا ئازگالىرىنى تىندۇرۇش ، كۈل ئۆستۈرۈش ، جىرىم تىكىش ، مۇھىتنى رەتلەشنى چېنىقتۇرۇتتى . بازار 2 - ئاھالە كومىتېتىدىكى ئىككى يول بۇرۇن تۈز ئەمەس ئىدى ، ئەخلەت كوچىغا تولۇپ تۇراتتى ، قاتناش ۋاستىلىرى ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن ، توپا - چاڭلار توزۇپ تۇراتتى . 2 - قېتىملىق " ئومۇمى خەلق مەدەنىيەتلىك ، ئەدەپلىك بولۇش ئېيىنى " پائالىيىتىنىڭ تۇرتكىلىگىدە ، ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە 100 كۈپرەك ئەخلەتنى ئېېرىغدىدى ، 75 ماشىنا شىبەل توشۇدى، يۇندا ئازگىلى ۋە يولنى تىندۇرۇپ تۈزلىدى ، كوچا تاملىرىنى ئاقلىدى ، كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئېرىقنى رېمونت قىلدى ، ئاممۇي ھاجەتخانا سالدى . ئاھالىلارنىڭ ھويلىلىرىمۇ رېمونت قىلىندى ، ئۈزۈنلىقى 400 مېتىر كېلىدىغان ئىككى كوچا رەتلىك ، پاكىزە بولۇپ ، پۈتۈنلەي يېڭى تۈس ئالدى.

ئۈچىنچى ، يەرلىك شۇ يەردە تۇرۇشلۇق قىسمىنىڭ مەدەنى ماتاردىكى ۋە سىياسى ماتېرىياللىرى قانات يايدۇرۇشىغا ، ئارمىيىدىمۇ ، يەرلىكتىمۇ ئەسقاتىدىغان ئىختىساسلىق خادىملارنى يېتىشتۈرۈشىگە ياردەملەشتى . 1984 - يىلىدىن بۇيان ، 36127 - ۋە 36129 - قىسىملىرىغا ياردەم قىلىپ ، ئارمىيىدىمۇ ، يەرلىكتىمۇ ئەسقاتىدىغان ئىختىساسلىق خادىملاردىن 201 نەپىرىنى ئورتاق يېتىشتۈردى ، بۇنىڭ ئىچىدە لايا تەلىك كۆۋانامىسى ئالغانلار 101 نەپەر . ئۇلارنىڭ ئۆگەنگەن كەسپى فوتوچىلىق ، ئاخبارات چىلىق ، سەنئەت ئىشلىرى ، ئاشپەزلىك ، كېسىمچىلىك ، ماشىنىچىلىق، بېقىش - كۆپەيتىش ، ئېلېكتىر سايمانلىرىنى

رېمونت قىلىش ، ئاپتوموبىل رېمونت قىلىش، تېراكتور رېمونت قىلىشتىن ئىبارەت. بۇ يول-داشلار ھەربى سەپتىن قايتقاندىن كېيىن، شۇجايدىكى ئاممىنىڭ ئەھمىيىتى بەرىشىگە سا-زاۋەر بولدى، بەزى ئورۇنلار ئۇلارنى تالىشىپ تۇرۇپ تەكلىپ قىلدى.

تۇنجى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى يەنمۇ كۈچەيدى. بىرلىكتە قۇرۇش نۇقتىلىرى پائا-لىيەت قانات يايدۇرۇش داۋامىدا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنى ئىلگىرى سۈرۈشنى مۇھىم مەزمۇن قىلدى. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى تەربىيىسى ئارقىلىق، ھەرمىللەت كادىرلار ۋە ئامما پارتىيىنىڭ مىللى سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ ئىجرا قىلىش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنى قوغداش ئاڭلىقلىغىنى ئۇمۇميۈزلۈك كۈچەيتتى. 1984 - يىلى ئىككى ئورۇن، يەتتە شەخس ئايرىم - ئايرىم ھالدا قەشقەر ۋىلايەتلىك 2 - قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى يىغىنىغا تەقدىرلەش يىغىنىغا ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسى ۋەكىلى بولۇپ قاتناشتى. مۇشۇ يىلى يەنە يېزىلاردا "5تە ياخشى ئائىلە" دىن 10500 دىن ئارتۇغى باھالاپ سايلاپ چىقىلدى، بۇ، يېزا ئۇمۇمى ئائىلىسانىنىڭ 20% چىسىنى ئىگەللەيدۇ. بازار 2-ئاھالە كومىتېتىدىن 4كىشى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى بويىچە ئىلغار شەخس بولۇپ باھالاندى، 13 ئائىلە "5تە ياخشى ئائىلە" بولۇپ، 8ئاھالە قوروسى" مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى قوروسى" بولۇپ باھالاندى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنى قوغداشتىكى تېپىك ۋەكىللەردۇر. قاتناش ۋەقەلىرىنى بىر تەرەپ قى-لىشتا، ھەر مىللەت خەلقى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنى قوغداش ئومۇمىلىغىنى چىقىش قىلدى. 1984 - يىلى 5 - ئايدىن 6 - ئاينىڭ 15 - كۈنىگىچە، جەمئى 14 قېتىم ئاپتوموبىل ۋەتەسى يىغىلىش بەردى، 4قېتىمى مىللىلار بىلەن خەنزۇلارغا چېتىملىق بولدى. بىر ئادەم ئۆلدى، ئۈچ ئادەم يارىلاندى. بىر تەرەپ قىلمىشتا، ھەر قايسى تەرەپلەر قانۇن - قائىدە بويىچە ئىش كۆردى، داۋالغۇش كېلىپ چىقمىدى. ھازىر، ھەر مىللەت كادىرلارۋەئامما ئارىسىدا بارا - ۋەر مۇئامىلە قىلىش، ئىناق ئۆتۈش، ئۆز ئارا ئىشىنىش، ئۆز ئارا ھۆرمەت قىلىش، ئۆز ئارا قوللاش، ئۆز ئارا ئۆگىنىش، ئۆز ئارا چۈشىنىشىش كەيپىياتى تېخىمۇ قويۇقلاشتى. "ئىككى ئايرىلماسلىق" ئىدىيىسى كىشىلەر تەلىپىگە تېخىمۇ چوڭقۇر سىڭدى، ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ ئىتتىپاقلىغى ئۇمۇمى يۈزلۈك كۈچەيدى.

يېڭىسار ناھىيىسى

[جۇغراپىيەۋى ئورۇنلىشىشى] يېڭىسار ناھىيىسى تارىم ئويمانلىغىنىڭ غەربىي گىرۋىگىگە جايلاشقان، ئۇنىڭ ئورنى شەرقىي مېرىدىيان ′45 75 تىن ′53 76قىچە، شىمالىي پارالىلىل ′25 38 تىن ′03 39 قىچە. شەرقى بىلەن غەربىنىڭ ئەڭ ئۇزۇن يېرى 125 كىلومېتىر، جەنۇبى بىلەن شىمالىنىڭ ئەڭ كەڭ يېرى 70 كىلومېتىر، ھازىرقى ئومۇمى كۆلە-مى 3900 كۋادرات كىلومېتىر كېلىدۇ. غەربىي جەنۇبىي تەرىپى، غەربىي شىمالىي تەرىپىنى ئاقتۇ ناھىيىسىگە تۇتۇشىدۇ، شىمالىي تەرىپى يېڭىشەھەر ناھىيىسى بىلەن خوشنا تۇرىدۇ، شەرقىي قىسمى، شەرقىي جەنۇبىي قىسمى يەكەن ناھىيىسى، يوپۇرغا ناھىيىسى بىلەن چېگرە-لىنىدۇ. ئومۇمى يەر شەكلى جەھەتتە غەربتىن جەنۇبى ئىگىز، شەرقىي شىمالى پەس. يەر تۈ-زۈلۈشى غەربىيجەنۇبتىن شەرقىي شىمالغا قىڭغىيىدۇ. غەربىي قىسمىدا دېڭىز يۈزىدىن ئىگىز

تۇردىدىغان ئەڭ يۇقۇرى جاي 2256 مېتىر، شەرقىي قىسمىدا دېڭىز يۈزىدىن ئېگىز تۇردىدىغان ئەڭ پەس جاي 1212 مېتىر، تاغلىق ـ دۆڭلۈك رايونلار ئەڭ دېڭىز يۈزىدىن ئېگىزلىگى 1643 مېتىر دىن 2256 مېتىر غىچە كېلىدۇ. ئۇزۇنلىقى تەخمىنەن 70 كىلومېتىر كېلىدىغان قاراڭغۇلۇكى ئەكۈس يېزىسىدىن باشلىنىپ غەربىتىن شەرققە ناھىيە تەۋەسىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتۈپ، پۈتۈن ناھىيىنى جەنۇبىي ۋە شىمالىي قىسىمغا ئايرىپ تۇرىدۇ.

[تارىخىي تەرەققىيات جەريانى] يېڭىسار ناھىيىسىنىڭ تارىخى ئۇزۇن، خەن سۇلالىسى دەۋرىدە غەربىي دىيارىدىكى 36 دۆلەت ئىچىدىكى يەنەي دۆلىتى بولغان، تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدە قاغىلىققا تەۋە بولغان، سۇڭ سۇلالىسى دەۋرىدە سۇلىغا تەۋە بولغان، يۈەن سۇلالىسى دەۋرىدە بەشبالىق (ھازىرقى ئاقسۇ تەرەپلەر) گە تەۋە بولغان، مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە قەشقەرگە تەۋە بولغان. چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۈاڭشۈ 9 ـ يىلى (مىلادى 1883 ـ يىلى) ھازىرقى ناھىيە بازىرى تەرەپلەرگە ئىچكى قەلئە سېپىلى سوقۇلغان. ئىچكى ـ تاشقى قەلئە سېپىللىرى سوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، "يېڭىھىسار" دەپ ئاتالغان (يېڭى قەلئە دېگەن مەنىدە)، مىنگو 2 ـ يىلى (مىلادى 1913 ـ يىلى) قەشقەر ۋىلايىتىگە تەۋە بولغان. ئازاتلىقتىن كېيىن ھازىرغىچە قەشقەر ۋىلايىتى (كېيىنكى قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە) گە تەۋە بولدى.

[كىلىمات ئالاھىدىلىگى] يېڭىسار ناھىيىسىدە كۇنلۈك يىللىق ئومۇمى چۈشۈش ۋاقتى 2975 سائەت، ئەڭ ئاز بولغاندا 2411 سائەت بولىدۇ. ئەڭ يۇقۇرى تېمپېراتۇرا 40.4℃، ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 24.6℃ـ بولىدۇ. تېمپېراتۇرىنىڭ مۇقىملىقى 0 گىرادۇس چۈغلانما تېمپېراتۇرىدىن ئۆتمىدۇ؛ تۇزلەكلىك رايونلاردا 9761.9℃ بولىدۇ. تۇزلەكلىك رايونلاردا ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن 10 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى دەسلەپكى قىرو چۈشىدۇ، ئەڭ دەسلەپكىسى 10 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى، ئەڭ كېيىنكىسى 11 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى چۈشىدۇ؛ ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن ئاخىرلىشىدىغان كۈنى 3 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى، ئەڭ دەسلەپتە كۆرۈنمەيدىغىنى 2 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى، ئەڭ كېيىن كۆرۈنمەيدىغىنى 5 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى ھېساپلىنىدۇ؛ ئوتتۇرىچە قىروسىز مەزگىل 223 كۈن، يىللىق ئوتتۇرىچە ھۆل ـ يېغىن مىقدارى mm 63، ئومۇمى پارغا ئايلىنىش مىقدارى mm 2271.1، پارغا ئايلىنىش مىقدارى ھۆل ـ يېغىن مىقدارىنىڭ تەخمىنەن 36 ھەسسىگە تەڭ كېلىدۇ.

[مەمۇرى رايونلىرى] يېڭىسار ناھىيىسىدە ئەسلىدە 12 خەلق كومۇنىسى، 158 چوڭ ئەترەت بار ئىدى، 1984 يىلى 11 ـ ئايدا گوۋۇيۈەن ھۆججىتىنىڭ روھىغا ئاساسەن، 12 كومۇنا ماڭشەن، ساغان، يېڭىيەر، سېيتىملە، توپلۇق، سۆگەت، قىزىل، ئوچار، ئەگىز، لومپا، چولپان، شەھەر ئەتراپى يېزىلىرىغا ئۆزگەرتىلدى، شەھەر بازىرىدا بازارلىق خەلق ھۆكۈمىتى تەسىس قىلىندى، ئۇلارنىڭ قارىمىغىدا جەمئى 158 كەنت ئاھالىلىرى كومىتېتى بار. ناھىيىلىك قاراشلىق دۆلەت ئىگىلىگىدىكى دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق مەيدانلىرىدىن سۈپەتلىك ئۇرۇقچىلىق مەيدانى، بادام ئورمانچىلىق مەيدانى، كۆچەتزارلىق، ئەسىللىك چارۋىچىلىق مەيدانى ۋە يىلىقچىلىق مەيدانى بار.

[مىللەتلەر ۋە نوپۇسى] يېڭىسار ناھىيىسىنىڭ ئومۇمى نوپۇسى 157 مىڭ، بۇنىڭ ئىچىدە يېزا ئىگىلىك نوپۇسى 143 مىڭ، ئەمگەك كۈچى 56 مىڭ؛ ناھىيە بويىچە 9 مىللەت بار،

بۇنىڭ ئىچىدە، : ئۇيغۇرلار % 96.8 نى، خەنزۇلار 1.45% نى، قىرغىز ، خۇيزۇ، ئۆزبېك ، تاتار، جىڭ، قازاق ، زاغزۇ قاتارلىق مىللەتلەر 1.75% نى ئىگەللەيدۇ.

[ئاساسلىق بايلىغى] تۇپراق بايلىغى : يېڭىسار ناھىيىسىنىڭ زېمىنى كەڭ ، تۇپراق بايلىنى مول، ئومۇمى تېرىلغۇ يەر كۆلىمى 393 مىڭ مو ، ئورمان يېپى 9 3 مىڭ مو ، ئوتلاق 980 مىڭ مو (بۇنىڭ ئىچىدە پايدىلانغىلى بولىدىغىنى 469 مىڭ مو) ، سۇ يۈزى 23 مىڭ مو كېلىدۇ. تۇپراق تەكشۈرۈشكە ئاساسلانغاندا، قۇمسىز تۇپراق ۋە قۇملۇق تۇپراق % 99.4 نى ئىگەللەيدۇ، بۇ يەرلەر كۆپ خىل دەخانچىلىق زىرائەتلىرىنىڭ ئۆسۈشىگە پاپ كېلىدۇ . لېكىن تۇپراق قۇۋۇەتسىز بولۇش، شورلۇشۇپ كېتىش ئېغىر بولۇش ۋە ئاساسىي كەۋدە قۇرۇلمىسى ناچار بولۇش قاتارلىق مەسىلىلەرمۇ مەۋجۇت. شورلۇشۇپ كېتىش كۆلىمى 216 مىڭ مو بولۇپ، تۈز تەركىبى 0.4% 0.5 تىن % كىنچە، يۇقۇرى بولغىنىنىڭ 1.25% تىن ئاشىدۇ.

سۇ بايلىغى: ئاساسلىق دەريالاردىن كۆسەن دەريالىسى ، ئىگىز يەر دەريالىسى بار . كۆسەن دەريالىسىنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە ئېقىن مىقدارى 632 مىليون كۇبېمېتىر ، ناھىيە تەۋەسىگە كىرىدىغان قىسمىنىڭ يىللىق ئېقىن مىقدارى 294 مىليون كۇبېمېتىر كېلىدۇ؛ ئىگىز يەر دەريالىسىنىڭ يىللىق ئېقىن مىقدارى تەخمىنەن 70 مىليون كۇبېمېتىر . ناھىيە تەۋەسىگە كىرىدىغان دەريا سۇلىرىنىڭ ئوتتۇرىچە ئېقىن مىقدارى 364 مىليون كۇبېمېتىر بولۇپ، يىللىق سۇكىرىش مىقدارىنىڭ % 77.4 نى ئىگەللەيدۇ. بۇلاق سۇيى بايلىغى تولۇق، ئېقىن مىقدارى تولۇق، يىللىق ئېقىن مىقدارى106 مىليون كۇبېمېتىر بولۇپ، دەريا سۇيىنىڭ ئەمىلىي كىرىش مىقدارىنىڭ %22.6 نى ئىگەللەيدۇ. ناھىيە بويىچە ئىلگىرى- كېيىن بولۇپ ئاققىر، ياشلار، تېتىر مېچىت، لەڭگەر، شەرق قىزاردىدىن ئىبارەت ئوتتۇرا، كىچىك تېپتىكى 5 سۇ ئامبىرى ياسالدى . بۇ سۇ ئامبارلىرىغا كۆسەن دەريا سۇيىغا كەلكۈن سۇ ۋە قىشلىق بىكار بۇلاق سۇيى قاچىلىنىدۇ، لايىھىلەنگەن سۇ قاچىلاش مىقدارى 74 مىليون كۇبېمېتىر كېلىدۇ. سۇ ئامبارلىرى كۆپ يىل ئىشلىتىلىپ ئېغىر ھالدا تېنىپ كەتكەچكە، ھازىرقى ئەمىلىي سىغىمچانلىقى 37 مىليون كۇبېمېتىر كېلىدۇ. ناھىيە بويىچە ئېچىشقا بولىدىغان سۇ كۆچى بايلىقى جەمئى 21000 كىلوۋات، يىللىق ئومۇمى توك چىقىرىش مىقدارى 110 مىليون كىلوۋات سائەت كېلىدۇ. ھازىر شەرق قىزاردى، ئىگىز يەر قاتارلىق ئوتتۇرا، كىچىك تېپتىكى 7سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسى قۇرۇلدى ، ئومۇمى توك بېرىش مىقدارى 1789 كىلوۋات ، يىللىق تۇك مىقدارى 2 مىليون 60 مىڭ كىلوۋات سائەت كېلىدۇ، 165.7 كىلومېتىر ئۆزۈنلۇقتا يۇقۇرى سىملىق تۇك بېسىمى يولى بار.

جانلىقلار بايلىغى : ئۆسۈملۈكلەردىن دەخانچىلىق زىرائەتلىرى ، دەل-دەرەخ ، ئوت-چۆپ قاتارلىقلار بار؛ ھايۋانلاردىن ئۇي ھايۋانلىرى، ئۆي قۇشلىرى، ياۋايى ھايۋان قاتارلىقلار بار. ئۆسۈملۈكلەر بايلىغىدىن 80 نەچچە خىلى بار، ئاساسلىغى : كۆزگى بۇغداي ، كۆممە قوناق، قۇرۇقلۇق پاختىسى، دېڭىز ئاردىلى پاختىسى: قوغۇن- تاۋۇز، مۇۋە-چىۋە، ئوت-چاش قاتارلىقلار، ئاندىن قالسا ئاپتاپپەرەس، زىغىر، كۈنجۈت، زاراڭگىزا، بىدە ، قاشقا بىدە ، يۇلغۇن كەندىر ، تىمە ئېچىلغۇ ، ئامرۇپا ، قومۇش ۋە كۆپ خىل باشاقلىقلار ئاتلىسىدىكى ئاردىلاشما ئوت-چۆپ ، قۇملۇق ئوت-چۆپى قاتارلىقلار . ھايۋانات-لار

ئىچىدە ئۆي ھايۋانلىرى قويىنى ئاساس قىلىدۇ ، يەنە ، كالا ، ئېشەك، تۆگە، چوشقا ، ئېت، مۇشۇك ، توشقان قاتارلىقلار بار ، ئۆي قۇشلىرى توخۇنى ئاساس قىلىدۇ، يەنە، ئۆردەك، غاز قاتارلىقلار بار، سۇ جانلىقلىرىدىن كارپ بېلىقى، تاپان بېلىق، چەم بېلىق قاتارلىقلار بار، ياۋايى جانلىقلاردىن قىرغاۋۇل ، ئولار، لاچىن ، قاغا ، قۇشقاچ ، سېغىزخان قاتارلىقلار بار .

ئورمان بايلىقىدىن 48 خىلى بار ، بۇنىڭ ئىچىدە ماتېرىيال دەرىخى 52 خىل ، مېۋىلىك دەرەخ12 خىل . بۇ ناھىيە ئىشلەپچىقىرىدىغان سەمەت ئۈزۈك كۇلىسى ، بادام پۇتۇن شىنجاڭغا داڭلىق .

كان بايلىقلىرىدىن كۆمۈر ، تۆمۈر ، پولات ، ئالىيومىن ، ئاھاك تېشى قاتارلىقلار بار. بۇنىڭ ئىچىدە كۆمۈر نىڭ يۇزە قاتلام زاپېسى 25 مىليون تونناغا يېتىدۇ. ئاھاك تېشى زاپېسى 15 مىليون تونناغا ئاشىدۇ .

[ئىقتىسادىي ئەھۋالى] بۇ ناھىيە سۇغۇرۇلىدىغان دېخانچىلىق رايونى ھېسابلىنىدۇ. يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش تارىخى ئۇزۇن ، بۇرۇنلا مىلادىدىن ئىلگىرىكى ا- ئەسىردىكى غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ ئوتتۇرا دەۋرلىرىدە يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى ھەققىدىكى خاتىرىلەر بارلىققا كەلگەن؛ ئازاتلىقتىن كېيىن، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ تەرەققىياتى بىر قەدەر تېز بولدى . 1978 - يىللىق ئاشلىق ئۈمۈمى مەھسۇلاتى 87 مىليون 2000 جىڭغا ، 1983 - يىللىق ئاشلىق ئۈمۈمى مەھسۇلاتى 111 مىليون 90 مىڭ جىڭغا يەتتى ، 1984 - يىللىق ئاشلىق ئۈمۈمى مەھسۇلاتى 105 مىليون جىڭغا يېتىپ ، 1983- يىلدىكىدىن 5.48% كەملىدى؛ 1984-يىلى 38820 دەن پاختا ئىشلەپچىقىرىلىپ ، 1983 .. يىلدىكىدىن 18.5% ئاشتى ؛ 1984.. يىلى 5 مىليون جىڭ ياغلىق دان ئىشلەپچىقىرىلىپ ، 1983 -يىلدىكىدىن 3.8% كەملىدى ؛ 1984- يىلى چارۋىنىڭ ئۈمۈمى سانى 220 مىڭ تۇياقتا يېتىپ ، 1983- يىلدىكىدىن 16300 تۇياق كەملىدى . يېزا ئىگىلىك ئۈمۈمى كىرىمى 28 مىليون 637 مىڭ 559 يۈەن بولۇپ ، 1983 - يىلدىكىدىن 8% كۆپەيدى ؛ دېخانلارنىڭ ھەر نوپۇسىنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمى 142.62 يۈەن بولۇپ ، 11%كۆپەيدى ؛ ھەر نوپۇسنىڭ ئوتتۇرىچە ئوزۇقلۇق ئاشلىقى 538 جىڭغا يەتتى.

سانائەت -قاتناش يېقىنقى يىللاردىن بۇيان خېلى تەرەققى قىلدى ، مەھسۇلات قىممىتى يىلدىن -يىلغا كۆپەيدى ، ناھىيە بويىچە 1984 - يىللىق سانائەت ئۈمۈمى مەھسۇلات قىممىتى 6 مىليون 332 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1979 - يىلدىكىدىن 107.8% كۆپەيدى ، 1983- يىلدىكىدىن 13.37% كۆپەيدى.

سودا : 1984 - يىللىق ساپ سېتىۋېلىپ كىرگۈزۈش ئۈمۈمى مىقدارى 15 مىليون 94مىڭ يۈەن بولۇپ، 1983-يىلدىكى 11 مىليون 365مىڭ 800 يۈەندىن 24.7% كۆپەيدى، 1984-يىلدىكى ئىجتىمائى توۋارلارنىڭ ساپ سېتىلىش ئۈمۈمى مىقدارى 17 مىليون 686 مىڭ يۈەن بولۇپ ، 1983 -يىلدىكى 16 مىليون 531 مىڭ يۈەندىن 6.53% كۆپەيدى .

مالىيە -پۇل مۇئامىلىسى جەھەتتە : 1984 - يىللىق مالىيە كىرىمى ئۈمۈمى مىقدارى بىر مىليون 602 مىڭ يۈەن بولدى ، بۇنىڭ ئىچىدە سودا -سانائەت بېجى كىرىمى 810 مىڭ يۈەن ، دېخانچىلىق ، چارۋىچىلىق بېجى كىرىمى 710 مىڭ يۈەن ، كارخانا كىرىمى 43000 يۈەن،

باشقا كىردىم 39000 يۇەن بولدى. خەلق بانكىسى، يېزا ئىگىلىك بانكىسىنىڭ شەھەر-بازار-لاردا توپلىغان پۇل ئامانەتى 3 مىليون 839 مىڭ يۇەن، ئەزالار نىڭ پۇل ئامانەتى 4 مىليون 398 مىڭ يۇەن بولىدى.

[مەدەنىيەت-مائارىپ] 1984- يىلىغىچە، ئادەتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپ 12 گە يەتتى، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار 3114 كە يەتتى، 1978- يىلىدىكىدىن 40% ئازايدى؛ باشلانغۇچ مەكتەپ 62 گە يەتتى، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار 20076 گە يەتتى، 1978-يىلىدىكىدىن 27% كۆپەيدى، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەر 1420 گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە مەخسۇس ئوقۇتقۇچى 1105 كە، ئالى تېخنىكومدىن يۇقۇرى مەلۇماتقا ئىگە ئوقۇتقۇچىلار 61 گە يەتتى. يەنە 1 مەدەنىيەت يۇرتى، 1 شىنخۇا كىتابخانىسى، 1 كۇتۇپخانا، 2 كىنوخانا بار. كىنو قويۇش ئەترىتىدىن 20 سى بولۇپ، خىزمەتچى خادىمى 24 كە يەتتى.

ناھىيە بويىچە 1296 نەپەر، پەرىپەن-تېخنىكا خادىمى بار، بۇنىڭ ئىچىدە ئىنژېنېر 93 نەپەر، ئاگرانوم 6 نەپەر، باش ۋىراچ 5 نەپەر، باش بوغالتىر 1 نەپەر.

[سەھىيە] يېزا دەرىجىلىكتىن يۇقۇرى دوختۇرخانىدىن 15 ى بار، بۇنىڭ ئىچىدە ناھىيىلىك خەلق دوختۇرخانىسىدىن بىرسى، يەرلىك كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتىدىن بىرسى، ئايالالار ۋە بالىلارنىڭ ساقلىغىنى-ساقلاش پونكىتىدىن بىرسى بار. جەمئى 508 كارۋات، 246 نەپەر تېببىي خادىم بار. پىلانلىق تۇغۇت جەھەتتە، 1984- يىلى ناھىيە بويىچە 5060 كىشى تۇغۇلدى، نوپۇسنىڭ تەبىئى كۆپىيىش نىسبىتى 18.5% بولۇپ، 1983-يىلىدىكىدىن 0.5% كۆپەيدى.

يېڭىسارنىڭ ئالاھىدە مەھسۇلاتى - بادام

ماۋە نىشك

بادام ئەسلىدە پېرسىيىدىن چىقاتتى، پارىسچە "پودام" دەپ ئاتىلىدۇ. بادام دەرىخى يوپۇرمىغى چۈشىدىغان غولۇق دەرەخ بولۇپ، دەرەخ تاجى، يوپۇرمىغى شاپتۇلنىڭكىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. 4- ئايدا چېچىگى ئېچىلىدۇ، 8- ئايدا پىشىپ مېۋىسى يېرىلىدۇ، مېۋىسى شاپتۇلغا ئوخشايدۇ، مېۋىسى يېرىلغاندىن كېيىن سېرىق ئاققۇش مېۋە ئۇچىسى چىقىدۇ.

«چىۋىياك پارچىلىرى»دا خاتىرىلىنىشىچە، 1300 نەچچە يىل ئىلگىرىكى تاك سۇلالىسى زامانىسىدا، يېپەك يولىنىڭ ئېچىلىشىدا ئەگىشىپ، مۇندىن ئەتراپلىق مېۋە ئوتتۇرا ئاسىيادىن شىنجاڭغا كىرىپ، ئاساسلىقى، يېڭىسار، قەشقەر قاتارلىق جايلاردا ماكانلاشقان. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، خەلق ئارىسىدا جۈگگو بىلەن چەتئەللىك دوستلۇغىنا ئىنانىت مۇندىن تارىخىي قىزىق پاراڭمۇ تارقالغان: پېرسىيىلىك سودىگەر يېڭىسارىدىن ئۆتەشىدە كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ يېتىپ قاپتۇ، خەۋەر سودىگەرنىڭ ئانىلىسىگە يېتىپ بېرىپتۇ، ئۇنىڭ ئايلى ياقا ئەلدە ئوبدان دوختۇر، شېپا تلىق دورىنىڭ تېپىلىشىدىن ئەنسىرەپ، بىر سەپەت بادام ئېلىپ ئېرىنى ئەۋەتىپتۇ. ئۇ يېراق ئارىلىقنى بېسىپ، بۇ يەرگە يېتىپ كېلىشى بىلەنلا ئېرى قازا تېپىپتۇ. يەرلىك خەلىقلەر ئەنئەنىۋى ئۇرپ-ئادەتى بويىچە، سودىگەرنى ئەنئەنىلىك ھالدا دەپنە قىپتۇ. ئۇنىڭ ئايلى ئېرىنىڭ دەپنە قىلىنغانلى-

لمغمددن ئىبارەت بۇ شەپەتكە تەشەككۇر ئېيتمىش ئۈچۈن، ئېلىپ كەلگەن بادامنى يېگىسار-لىقلارغا ھەدىيە قىلىپتۇ ھەمدە ئۇنى ئۆستۈرۈش تېخنىكىسىنى ئۆگىتىپ قويۇپتۇ، شۇنىڭ بىلەن، بۇ يەر بادام ماكانىغا ئايلىنىپتۇ.

نەچچە مىڭ يىلدىن بۇيان، يېگىسارلىقلار بادامنى ئەتىۋارلىق مېۋە دەپ قاراپ، ئۇنى مېھمان كۈتۈشكە، دوستلىرىغا ھەدىيە قىلىشقا ئىشلىتىپ كەلگەن، يەنە، ئۇنىڭ ئۇرۇقىنى كۆچەت، دورىلارغا كەشتىلىگەن، ئىمارەتلەرگە ئويغان. كىشىلەر پۈتۈن زېھنى بىلەن ئۆزىنىڭ باغلىرى، ھويلىلىرىدا ئۇنى ئۆستۈرۈپ كېڭەيتكەن. ئازاتلىقتىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، يېگىسار ناھىيىسىدە بادامنىڭ 7 باققا بىر قەدەر مەركەزلەشكەنلىگى، دەرىخىنىڭ ئېگەللىگەن يېرى 50 مو، دەرىخى مىڭ تۈپقا يەتمەن ئىكەنلىگى تەكشۈرۈلگەن ئىدى. 60-يىللارغىچە ئاران 500 موغىچە راۋاجلاندۇرۇلدى. ئاساسلىق سەۋەبى، ئۆستۈرۈش شەرتى يۇقىرى، مەھسۇلاتى تۆۋەن، مەنپەئەتى ئاز بولغاچقا، تەرەققىيات سۈرئىتىنىڭ ئاستا بولۇشىنى كەلتۈرۈپچىقىرىپ، ئاز ئۈچرايدىغان مېۋىلىك دەرەخكە ئايلىنىپ قالدى.

يېگىسار باددىمى ئوزۇقلۇق قىممىتى يۇقىرى بولغان، ئاز ئۈچرايدىغان قۇرۇق مېۋە، مېۋىسىنىڭ پوستى نېپىز، مېغىزى تولۇن، مېغىزىنىڭ تەمى تاتلىق. مىڭ سۇلالىسىدىكى لى-شىجېن «ئۆسۈملۈكلەر قامۇسى» دېگەن كىتابىدا بادام ھەققىدە مۇنداق بايان قىلغان: «بادام ئۇيغۇرلار دىيارىدىن چىقىدۇ، ھازىر غەربىي جايلاردىمۇ بار. دەرىخى ئۇرۇككە ئوخشايدۇ- يۇ، يوپۇرمىقى پەرقى كىچىك، ئۇزى ئۇچلۇق، كىچىك، ئەمما ئېتى نېپىز، ئۇنىڭ شاكىلى قارۇرۇك شاكىلىغا ئوخشايدۇ، شاكىلى نېپىز، ئەمما مېغىزى تاتلىق. چايغا سېلىپ ئىچسە، تەمى ئورمان يانغىغا ئوخشايدۇ. غەرپىلىكلەر ئۇنى رېتسىپتىكى دورا قاتاردا كۆرىدۇ.» ئۇ دورا رولى جەھەتتە يۆتەلنى توختىتىدۇ، يۈرەك سىقىلىشنى يوقىتىدۇ. ھازىرقى زامانىدىكى پەندە تەھلىل قىلىنىشىچە، بادام تەركىبىدە مول ئاقسىل ماددىسى، شېكەر، ئۇرۇك مېغىزى ئاق فورمېنتى، ئۇرۇك مېغىزى گىلكوزىدى ۋە كالتسىي، ماگنىي، ناترىي، تۆمۈر قاتارلىق مېنېرال ئىلىمېنتلار بار. ئۇنىڭ ئوزۇقلۇق تەركىبى ئوخشاش مىقداردىكى كالا گوشىدىن 6 ھەسسە يۇقىرى تۇرىدۇ.

بادام بىر خىل ئوزۇقلۇق يېمەكلىك ۋە يېمەكلىك قوشۇندا دورا سۈپىتىدە، خەلقارا بازارلاردا چوڭ ئىستېمالغا ئىگە. بادام ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇپ، ئىشلەپچىقىرىش بىلەن پەن - تەتقىقاتنى ئوخشاش قەدەمدە تەڭ ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، يېگىسار ئورمانچىلىق ئىدارىسىنىڭ تېخنىكا خادىملىرى 70 - يىللارنىڭ باشلىرىدا، پۈتۈن ناھىيىدىكى بادامنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ئالدىنقى شەرتى ئاستىدا، بادامنىڭ كۈننىڭ يورۇتۇشىغا ئامراق بولۇش، سۇ چىقىرىۋېتىشى ياخشى بولۇش ۋە زەيگە بەرداشلىق بېرىدىغان، سوغۇققا چارشى تۇرىدىغان بولۇش قاتارلىق لايىھىلىشىش خاراكتېرى كۈچلۈك بولغان ئالاھىدە-لىكلىرىگە بىرلەشتۈرۈپ، بىنام يەردىن پايدىلىنىپ بادامنى كەڭ تۇردا تىكىش گۈيخۇاسى-نى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ گۈيخۇا ئاپتونوم رايونلۇق ئورمانچىلىق نازارىتىنىڭ ۋە ناھىيىلىك ھۆكۈمەتنىڭ قوللىشىغا ئېرىشتى. جەمئى 45000 يۇەن مەبلەغ سېلىنىپ، 1973 - يىلى، دېڭىز يۈزىدىن 1726 مېتىر ئىگىز تۇرىدىغان كۆنلۈن تېغى باغرىدىكى ئىگىز يەر كەنتى-دە لايىلاتما ئېتىز بەرپا قىلىنىپ، 2100 مو يەر ئېچىلىپ، بادام ئورمانچىلىق مەيدانى قۇ-

رۇلدى. 1980 ـ يىلىغا كەلگەندە، يېڭىدىن تىكىلگەن بادام دەرەخلىرى مېۋە بېرىشكە باشلىدى. ھازىر، ناھىيە بويىچە نورمال يىللاردا بادامدىن 4000 كىلوگىرام ئەتراپىدا ھوسۇل ئالغىلى بولىدۇ.

جۇڭگو پەنلەر ئاكادېمىيىسى شىنجاڭ باغچىلىق، شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك پەنلەر ئاكادېمىيىسى ئورمانچىلىق پەن تەتقىقاتى يۇرتى، قەشقەر ۋىلايەتلىك دېخانچىلىق ئىدارىسى 1978 ـ يىلى 2ـ قېتىملىق بادام پەن تەتقىقاتى يىغىنى ئېچىپ، پەن تەتقىقاتى ۋەزىپىلىرىنى ئورۇنلاشتۇردى. يولداش ۋاڭ جېن مەملىكەتلىك ئۇرۇق مەخسۇس يىغىنىدا مەملىكىتىمىز ئىلك بادام ئىشلەپچىقىرىشىنى يۈكسەلدۈرۈشنى تەكىتلىدى، چاۋ زىياڭ زوڭلى شىنجاڭنى كۆزدىن كۆچۈرۈپ، زور كۈچ بىلەن ئوت ـ چۆپ تېرىشقا، جەرىدە تىكىشكە چاقىرىق قىلغاندىمۇ، بادامنى ئالاھىدە تىلغا ئالدى.

يېڭىسار ئورمانچىلىق تەتقىقاتى پونكىتىدىكى پەن ـ تېخنىكا خادىملىرىمۇ بادام پەن تەتقىقاتى خىزمىتىدە «ئۈچ نەتىجىلەرگە ئېرىشتى. ئۇلار بايلىق تەكشۈرۈش، ئىقلىمغا ماسلىشىشنى كۈزدىتىش، سىناق قىلىش، خىمىيىلىك تەھلىل قىلىش ۋە ئۇستۇرۇپ كۆنىدۈرۈش، ناچارلىرىنى تاشلىۋېتىپ ياخشىلىرىنى قوبۇل قىلىش ئارقىلىق، ئاخىر بادامنىڭ 150 نەچچە يەككە تۈپىدىن ياخشى بولغان 31 يەككە تۈپىنى تاللىۋالدى، بۇنىڭ ئىچىدىكى بەزى سورتلار خەلقارالىق ئىلغار سەۋىيىگە يەتتى. يەنمۇ ئىلگىرىلەپ ياخشىلىرىنى تاللاش ئارقىلىق، «شىنجاڭ يېڭىسار 4ـ نومۇرلۇق»، «شىنجاڭ يېڭىسار 16ـ نومۇرلۇق»، «شىنجاڭ يېڭىسار 11ـ نومۇرلۇق» تىپىن ئىبارەت ئۈچ ئەلا سورتنى تاللىۋالدى، بۇنىڭ ئىچىدىكى «شىنجاڭ يېڭىسار 4ـ نومۇرلۇق» سورت ئۆزىنىڭ چېچىكى بىلەن چاقىلىشىنى قوبۇل قىلىش ئالاھىدىلىكىگە ئىگە ئەلا سۈپەتلىك يەككە تۈپ ھىسابلىنىپ، خەلقارا دادا بادام ئۆزگىچە چېچەك بىلەن چاقىلىشىملا قوبۇل قىلالايدۇ دەپ ئىزچىل قارىلىپ كەلگەن ئەزىزدىينى تەۋرىتىۋەتتى.

ئون نەچچە يىلدىن بۇيان، يېڭىسار ناھىيىسى شەنشى، گەنسۇ، خېبېي، لياۋنىڭ، خېنەندىن ئىبارەت 5 ئۆلكىنىڭ پەن تەتقىقاتى ئورۇنلىرىنى كۆپلىگەن ئېسىل ئۇرۇغ ۋە ئۆلانمىلار بىلەن تەمىن ئەتتى. پەن ـ تېخنىكا خادىملىرى ئەلا سۈپەتلىك سورتلارنى تاللاپ يېتىشتۇرۇش، كۆچەتنى تېز سۈرئەتتە يېتىشتۇرۇش، مول ھوسۇللۇق دەرەخلەرنى شەكىللەندۈرۈش، كېسەللىك، ھاشاراتلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇلارنى تىزگىنلەش ھەم ئەلاسۈپەتلىك سورتلارنىڭ ئاسلىق تۈپى باغچىسىنى بەرپا قىلىشتىمن ئىبارەت يېڭى مەسىلىلەرگە قاراپ قەدەم قويماقتا.

يېڭىسار ـ شىنجاڭدا بادام بىر قەدەر مەركەزلىك ھالدا ئىشلەپچىقىرىلىدىغان جايى، كۆپ خىل ئىگىلىك رايونلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش نىشانىغا ئاساسەن، 1985 ـ يىلى يېڭىدىن 3000 مو بادامزارلىق ئېچىلىدۇ. يېراق كەلگۈسى گۈيخۇاسى بويىچە، 1990 ـ يىلىغا بارغاندا، بادامنى20000موغا يەتكۈزۈشتىمن ئۈمىت كۈتكىلى بولىدۇ.

داڭدار قول هۈنەر سەنئەت بويۇمى ـ يېڭسار پىچىنى

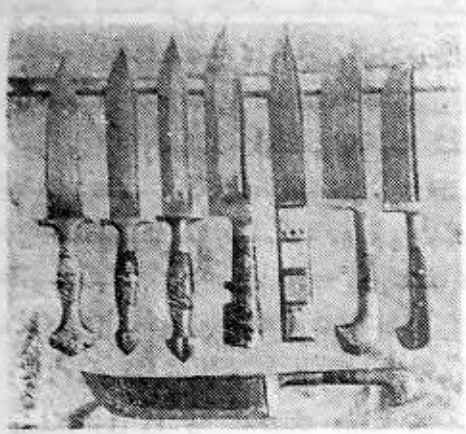

يېڭسار پىچىنى.

جېن نۇ فوتوسى

يېڭسار پىچىنى ئەنئەنىۋى هۈنەر سەنئەت بويۇمى بولۇپ، تەخمىنەن 200 يىلدىن كۆپرەك تارىخقا ئىگە. دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن كېيىن، هۈنەرى يۇقۇرى ئۇستىكارلار پارتىيە ۋە هۆكۈمەتنىڭ يار ـ يۆلەكتە بولۇشى نار ـ قىسىدا، ئالدىنقىلارنىڭ ئېسىل هۈنەر سەنئەتىگە ۋارىسلىق قىلىپ ۋە سىرتقى جايلارنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى قوبۇل قىلىپ، پىچاق ئىشلەش هۈنەرـسەنئەت سەۋىيەسىنى ئۈزلۈكسىز ياخشىلىدى. هازىر، ئۇلار 15ـ16 خىل پىچاق ئىشلىيەلەيدۇ. مەسىلەن: ئۇيغۇرلار ياخشى كۆرىدىغان سۈمرۇغ قۇيرۇغى شەكلىدىكى، سوپىتو ـ غاي بېشى شەكلىدىكى، سوپسوپىياك بېشى شەكلىدىكى، سېغىزخان بېشى شەكلىدىكى پىچاقلار، قازاقلار ياخشى كۆرىدىغان قىزىل ئۆمۈلۈق تاغ قاغىسى بېشى شەكلىدىكى پىچاق، خەنـزۇلار ياخشى كۆرىدىغان خەنجەر شەكلىدىكى پىچاق، موڭغۇللار ياخشى كۆرىدىغان هايۋانلارنىڭ مۈڭگۈزى، سۆڭىگە نەقىش قىلىنغان دەستىلىك پىچاقلاردىن ئىبارەت. ئىشلىتىلىدىغان ماتېرىيال ۋە زىننەتلىنىشىدىن قارىغاندا، ھەر بىر ئۇستىكار ئۆزىنىڭ خاس هۈنەرلىرىنى كۆرسىتىپ، كارامەت نەپىس قىلىپ ئىشلەيدۇ. پىچاقنىڭ دەستىسىنى ئېلىپ ئېيتساق، كۆمۈش، مىس ئىشلىتىلگەنلىرى، يالغان ياقۇت ئورنىدا ھەر رەڭدىكى سۇلياۋ ئىشلىتىلگەنلىرى، هايۋان سۆڭىگى، كالا مۈڭگۈزى ئىشلىتىلگەنلىرى بار، بەزىلىرى قېتمىقان مايدەك سۈتىرەك، بەزىلىرى زۈمرەتتەك ئاپپاق، بەزىلىرى تۆمۈر پۈرمىلىك، بەزىلىرى قارا پاقىراق قىلىپ سوقۇلىدۇ. پىچاق يۈزىگە مىس، كۈمۈشتىن بادام چېچىگى، مېيخۇا گۈلى ياكى بۇغداي باشىغى قاتارلىق نەقىشلەر ئويۇلىدۇ ۋە قۇيۇلىدۇ. پىچاق دەستىسىگە ئويۇلغان سۆگەت يوپۇرمىغى، ئەتىرگۈل يوپۇرمىغى، سۇ دولقۇنى قاتارلىقلارنىڭ پوسۇنى ئازادە، يەرلىك تۈسى قويۇق، مىللىي ئالاھىدىلىگى تولۇق، سادداـسۈزۈك بولۇپ، زىيارەتكە كەلگەن سەنئەتكارلار، رەسساملار، ئاتاقلىق زاتلار، مۇتەخەسسىسلەر ۋە چەتئەللىك سایاھەتچىلەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدۇ.

يېڭسار پىچىنىنىڭ يۇرتى ماڭشىن يېزىسىنىڭ لەڭگەر كەنتىدە. رېۋايەت قىلىنىشىچە، ئۇزۇن زامانلار ئىلگىرى، بۇ يەردە ماهىر بىر ئۇستىكار ئۆتكەن، ئۇ مېتالنى سۇدەك ئېرىتىپ پىچاق سوققان. بۇخەۋەر ئېغىزدىنـئېغىزغا تارقىلىپ، ئۇنىڭدا ڭقى چىققان. شۇنىڭ بىلەن، پىچاق ئىشلەش قول سانائىتى تەرەققى تاپقان. ئۇ چاغلاردا خامئەشيا قىممەت بولۇپ، دائىم پولات ماتېرىيالنى تاپقىلى بولمايتتى، باشقا خامئەشيامۇ قىس ئىدى، سوقۇلغان پىچاقلارنى كەمبەغەللەرنىڭ ئېلىشقا قۇدرىتى يەتمەيتتى، بايلار ئۇنىڭ باهاسىنى سورىپمۇ قويمايتتى. ئۇستىكارلار يا كەسپىنى ئۆزگەرتىشكە، يا بەزى پارچە ـ پۈرات رېمونت ئىش

لىرىنى قىلىشقا مەجبۇر بولاتتى. ئازا تىلىقنىڭ ئەرپىسىدە پىچاقچى ئۇستىلار ئازىيىپ قېلىپ، پىچاق ئىشلەش ھۈنەرسىسە ئىستى يوقىلىپ كەتكەن.

ئازا تىلىقتىن كېيىن، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ يار - يۆلەكتە بولۇشى ئارقىسىدا، پىچاقچىلىق تەدرىجى ئەسلىگە كەلدى. 1956 - يىلى پىچاقچى ئۇستا تۇر ئىلى نەيزاڭ، ۋاخاپ تۇردى (ھازىر پىچاقچىلىق كارخانىسىنىڭ باشلىغى) قاتارلىق 13 كىشى تۇمۇرچىلىك كۆپىراتسىۋنى تەشكىللەپ چىقتى. 1959 - يىلى يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتنى مەخسۇس تەرەققى قىلدۇرۇش ئۈچۈن، 19 نەپەر ئۇستا - شاگىرتنىڭ تەشكىللىنىشى بىلەن، پىچاقچىلىق كارخانىسى قۇرۇلدى. 1984 - يىلىغا كەلگەندە، بۇ كارخانىنىڭ ئادەمى 34 كە كۆپەيدى، ھۆكۈمەت ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ 290 مىڭ يۈەن مەخسۇس پۇل ئاجرىتىپ، كارخانا ئۆيلىرىنى سېلىپ بەردى، ئۇسكۇنىلەرنى ئېلىپ بەردى؛ ماتېرىيال جەھەتتىمۇ يېتەرلىك تەمىن ئەتتى. جۈملىدىن ۋە چەتئەللىك مېھمانلارغا ئېھتىياجلىق بولغان كۈمۈش دەستىلىك پىچاقنى كۆپەلەپ ئىشلەپچىقىرىش ئۈچۈن، كارخانىنى كۈمۈش بىلەن ئالاھىدە تەمىنلىدى، 1984 - يىلى 800 سەرگە يەتكۈزۈلدى. ئۇلارغا ئېھتىياجلىق ئالى دەرىجىلىك پولات، مىس ماتېرىياللىرى بىلەن تەمىنلەشكىمۇ كاپالەتلىك قىلىندى. يېڭىدار پىچىقىنى ئىشلەپچىقىرىشتا كۆپ قىسىم ئىش تەرتىۋى قول مەشغۇلاتى بىلەن بولىدۇ، ئۇنىڭ مەھسۇلات مىقدارى كۆپ ئەمەس بولۇپ، ئاز ئۇچرايدىغان ئەتىۋار بويۇم ھېسابلىنىدۇ. 1984 - يىلى ناھىيە بويىچە تەخمىنەن 300 دىن ئارتۇق ئۇستا 13476 پىچاق، 4800 خىرۇم غىلاپ ئىشلەپ چىقتى. ناھىيە بويىچە پىچاق ئومۇمى كىرىمى تەخمىنەن 115647.31 يۈەن بولدى.

پارتىيىنىڭ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىيكومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن كېيىن، ماڭشىن يېزىسىدا پىچاق ئىشلەشنى ئاساس قىلغان ئائىلىۋى قوشۇمچە كەسىپ ئەۋج ئالدى. لەڭگەر كەنتىدىكى 210 ئائىلىدىن 110 ئائىلە ئائىلىۋى پىچاقچىلىق كارخانىسى قۇرۇپ چىقتى، ئىشلەپچىقىرىش شارائىتى زور دەرىجىدە ياخشىلاندى. توك بىلەن ھەركەتلىنىدىغان كۆيەك تېرە كۆيەكنىڭ ئورنىنى ئالدى، توك بىلەن ھەركەتلىنىدىغان قۇمچاق قول بىلەن تارتىدىغان تاسمىلىق چاقنىڭ ئورنىنى ئالدى.

پىچاق تۇرمۇشتا زۆرۈر ئېھتىياجلىق بويۇم. ئۇيغۇر، قىرغىز، تاجىك ئاممىسى ئۆز يېنىدا شەكلى كۆركەم، بېسى ئۆتكۈر پىچاقنى ئېلىپ يۈرۈشنى ئىنتايىن شەرەپ دەپ قارايدۇ، ئۇلارنىڭ پىچاقنى يېنىدىن چىقىرىپ چىرايلىقلىغىنى سېلىشتۇرىدىغانلىغىنى ۋە ئۇنىڭ بىلەن مەغرۇرلىنىدىغانلىغىنى دائىم كۆرگىلى بولىدۇ. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، يولۇچىلار ۋە چەتئەللىك مېھمانلار جەنۇبىي شىنجاڭغا كەلگەندىلا خاتىرىسى قىلىش ۋە ئۇرۇق - تۇققان، دوست - بۇرادەرلىرىگە ھەدىيە قىلىش ئۈچۈن، پىچاق سېتىۋالىدىغان بولۇشتى. بۇ، پىچاقنىڭ سېتىلىش يولىنى ئېچىپ بەردى. 1984 - يىلى ئامېرىكا، ياپونىيە، ئەنگلىيە، فرانسىيە، گېرمانىيە، كانادالىق ۋە شىياڭگاڭ، ئاۋمېنلىق ئەربابلاردىن 52 كىشى 16 قېتىم ھەۋەس بىلەن زىيارەتكە كەلگىنىدە، 101 پىچاقنى تاللاپ سېتىۋالدى. بەزىلەر: "ياخشى ئىكەن! ئېرىشىمەك تەس ئىدى، دوست - بۇرادەرلىرىمىز بۇنى ياخشى كۆرىدۇ، سىلەرنىڭ تەرەققىي قىلدۇرۇشىڭلارنى تىلەيمىز." دېگەن سۆزلىرىنى قالدۇرۇپ كېتىشتى.

تىلغا ئېلىشقا تېگىشلىكى شۈكى، يېڭىسار پېچىنىنىڭ تەرەققىياتىغا ئالدۇرۇلغان سودا مارکىسى يوق، شۇڭلاشقا، قەشقەر، ئۈرۈمچى قاتارلىق جايلاردىكى كوچا ـ كوچىلاردا ئۇزۇنىڭ سۈپىتى تۆۋەن پېچاقلىرىنى يېڭىسار ناھىيىسىنىڭ پېچىنى نامىدا سېتىپ، يېڭىسار پېچىنىنىڭ ئىناۋىتىنى ئېغىر ھالدا زىيانغا ئۇچراتقانلىق ئەھۋالىنى چېلىقتۇرغىلى بولىدۇ. ئەنئەنىۋى ئىشلەپچىقىرىش جەھەتتە، ئالاھىدە ياسىلىدىغان ئىشەك تېرىسى غىلىپى ئەز ـ تەزسىز يوقالدى، كالا مۈڭگۈزىدىن غىلاپ ياسايدىغان ئۇستىكار ئەيسا ئىياز 85 ياشقا كىرىپ، تولا كېسەل بولۇپ، ھۆنەر قىلىش قۇرىتىدىن قېچىلىپ، ئوغلى مەمەت ئىلىغا ئۆگەتكەن ئىدى. لېكىن، غىلاپ ياساشقا ئىش كۆپ كەتكەنلىكى، ئۇنىڭ باھاسى تۆۋەن بولغانلىقى ئۈچۈن، مەمەت ئىلى كەسپىنى ئۆزگەرتىۋەتتى، بۈ مەسىلىنى ھەل قىلىشقا دەققەت قىلىنمىسا، ئەنئەنىۋى غىلاپ ھۆنەر سەنئىتى يوقۇلۇپ كېتىشى مۇمكىن. (ۋۇشى)

يوپۇرغا ناھىيىسى

[جۇغراپىيەۋى ئومۇمى كۆرۈنۈشى] يوپۇرغا ناھىيىسى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىغا، كەز دەريا سىنىڭ تۆۋەن ئېقىنىغا، تەكلىماكان قۇملۇغىنىڭ غەربىي گىرۋىكىگە جايلاشقان. جۇغراپىيەۋى ئورنى شەرقىي مېرىدىيان ′30 °76 دىن ′25 °77 قىچە، شىمالىي پارالىل ′49 °38 تىن ′8 °39 قىچە. دېڭىز يۈزىدىن 1180 مېتىردىن 1225 مېتىرغىچە ئېگىز تۇرىدۇ. يەر قىياپىتىنىڭ تىپلىرى مۇنداق: چوڭ رايونلار غەربىي كۇئېنلۇن تېغى ئېتىكىدىكى يەكەن ـ يېڭىسار ئېقىندىسىنىڭ بەرىكەكەن دېلتىسى تۆزلەڭلىكىگە تەۋە. ئوتتۇرا رايونلار چوڭ يەر شەكلىنىڭ تېزگىنلىشىگە ئۇچرايدىغان بولۇپ، قەشقەر تۆزلەڭلىكىدىكى يوپۇرغا قۇرۇق دېلتىسىنىڭ يەلپۈگۈچسىمان ئېقىندىسىنىڭ ئالدىنقى بۇرجىگىگە تەۋە. ناھىيىنىڭ دائىرىسىدە جەنۇب تەرەپتىن شىمالىنىڭ يەر شەكلىنىڭ كۆتىرىلمىسى ـ پەسىيىشى بىر قەدەر چوڭ، قېيىپاشلىقى بىر قەدەر كىچىك؛ شەرق تەرەپنىڭ قېيىپاشلىقى بىر قەدەر چوڭ بولۇپ، $\frac{1}{1000}$ دىن $\frac{1}{4000}$ گىچە كېلىدۇ.

يوپۇرغا ناھىيىسىنىڭ شىمالىي تەرىپى يەزىدىن ئۆتۈشىدۇ، غەربىي تەرىپى يېڭىشەرگە ئۇلىنىدۇ، جەنۇبىي تەرىپى يەكەن تەرىپى بىلەن خوشنا تۇرىدۇ، شەرقىي جەنۇبىي تەرىپى مەكىتكە تاقىشىدۇ، شەرقىي شىمالىي تەرىپى مارالۇبشى ناھىيىسى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. قەشقەر ـ مەكىت تاش يولى پۈتۈن ناھىيىنى غەرپتىن شەرقتە كېسىپ ئۆتىدۇ. ناھىيە تەۋەسىنىڭ شەرقى بىلەن غەربىنىڭ ئەڭ ئۇزۇن يېرى 93 كىلومېتىر، جەنۇبى بىلەن شىمالىنىڭ ئەڭ كەڭ يېرى 47 كىلو مېتىر كېلىدۇ. پۈتۈن ناھىيىنىڭ ئومۇمى كۆلىمى 3000.7 كۋادرات كىلو مېتىر.

[تارىخىي تەرەققىيات جەريانى] يوپۇرغا ناھىيىسى 1943 ـ يىلى (مىنگو 32 ـ يىلى) يوپۇرغا پەۋقۇلئاددە مەمۇرى رايونىدىن ئۆزگىرىپ كەلگەن، قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىسىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان، يوپۇرغا پەۋقۇلئاددە مەمۇرى رايونى 1940 ـ يىلى (مىنگو 29 ـ يىلى) يېڭىشەر، يېڭىسار، پەيزىۋات ناھىيىلىرىدىن ئايرىلىپ تەسىس قىلىنغان.

شىنجاڭ3-(قەشقەر)دۇساۋالى مەھكىمىسىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان. 1949 - يىلى ئازات بولۇغاندىن كېيىن، بۇ ناھىيە شىنجاڭ ئۇلكىسى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان، 1954 - يىلى 8 - ئايدا جەنۇبىي‌شىنجاڭ مەمۇرى مەھكىمىسىنىڭ بىۋاسته باشقۇرۇشىدا بولغان، 1956 - يىلى 6 - ئايدا جەنۇبىي‌شىنجاڭ مەمۇرى مەھكىمىسى يەكەن ۋىلايىتى بىلەن بىرلەشىپ قەشقەر ۋىلايىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ھازىرغىچە قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى.

[**كىلىمات ئالاھىدىلىگى**] يوپۇرغا ناھىيىسىنىڭ كىلىماتى مۆتىدىل بەلۋاغ چوڭ قۇرۇقلۇق خاراكتېرلىك كىلىماتقا تەۋە. 4 پەسىل ئېنىق، كىلىمات قۇرغاق، يىللىق ئوتتۇرا-چە تېمپېراتۇرا 11.7℃ ، چېكىگە يېتىدىغان ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 23.4℃ - ، چېكىگە يېتىدىغان ئەڭ يۇقىرى تېمپېراتۇرا 41.8℃ . ئايدىكى ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 6.9℃ -، 7 - ئايدىكى ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 26.3℃، قىروسىز مەزگىل 241 كۈن، يىللىق ئوتتۇرىچە ھۆل - يېغىن مىقدارى 478mm. كۈن نۇرىنىڭ ئوتتۇرىچە چۈشۈش ۋاقتى 2800 سائەت. بۇران ۋاقتى 19 كۈن.

[**مەمۇرى رايونلىرى**] 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە، يوپۇرغا ناھىيىسىنىڭ ئىدارىكى 8 كومموناسىغا 5 دېخانچىلىق مەيدانى ئاساسىدا، 8 يېزا، بىر بازار، 4 مەيدان قۇرۇلدى، ئۇلار: يوپۇرغا، سىيەك، يەكشەمبازار، ئەشمە، ئاچچىق، تېرىم، بايئاۋات، ئاخۇنلۇغۇم يېزىلىرى، يوپۇرغا بازىرى، سۈپەتلىك ئۇرۇقچىلىق مەيدانى، دېخانچىلىق 2 - مەيدانى، ئورمانچىلىق مەيدانى ۋە چارۋىچىلىق مەيدانىدىن ئىبارەت.

[**مىللەتلەر ۋە نوپۇسى**] يوپۇرغا ناھىيىسى تەۋەسىدە ئۇيغۇر، خەنزۇ، خۇيزۇ، جۇاڭزۇ، تاجىك، مانجۇ، موڭغۇل، شىۋە، قازاق، قىرغىزدىن ئىبارەت 10 مىللەت ياشايدۇ. ئومۇمى نوپۇسى 94579، بۇنىڭ ئىچىدە يېزا نوپۇسى 86807، شەھەر - بازار نوپۇسى 7772. ئۇيغۇرلار ئاساسىي گەۋدە بولۇپ، ئومۇمى نوپۇسىنىڭ 95.37% نى ئىگەللەيدۇ؛ ئاندىن قالسا، خەنزۇلار ئومۇمى نوپۇسىنىڭ 4.51% نى ئىگەللەيدۇ، تەل ئاساسلىغى ئۇيغۇر تىلىنى ۋە خەنزۇ تىلىدىن ئىبارەت.

[**ئاساسلىق بايلىغى**] يوپۇرغا ناھىيىسىدە يەر بايلىغى مول، ئومۇمى كۆلىمى تەخمىنەن 4 مىليون 500 مىڭ مو، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 301 مىڭ 700 مو، ئورمان يېرى 53 مىڭ مو، باغ 3300 مو، ئوتلاق 593 مىڭ مو، سۇلۇق يەر 30 مىڭ مو كېلىدۇ. سۇ قىسى بولغاچقا، ئومۇمى سۇغۇرۇلۇش كۆلىمى 340 مىڭ مو كېلىدۇ. 1984 - يىللىق ئومۇمى تېرىش كۆلىمى 273 مىڭ 400 مو، بۇنىڭ ئىچىدە ئاشلىق زىرائىتى 183 مىڭ 300 مو، ئىقتىسادىي زىرائەت 66900 مو بولىدى، ھەر نوپۇسقا ئوتتۇرىچە 3.04 موددىن تېرىلغۇ يەر توغرا كېلىدۇ.

يوپۇرغا ناھىيىسىنىڭ 90.8% تېرىلغۇ يېرى زەيلەشكەن يەر. بۇنىڭ ئىچىدە ئېغىر دەرىجىدە زەيلەشكەن يەر كۆلىمى تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 21.7% نى، ئوتتۇرا دەرىجىدە زەيلەشكەن يەر كۆلىمى تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 69% نى ئىگەللەيدۇ. تۇپراقنىڭ ئۇزۇقلۇق ماددىسى تۆۋەن، " پوسقۇر كەم، ئازوت ئاز، كالىي ئارتۇق " بولۇشتەك ئالاھىدىلىككە ئىگە.

يوپۇرغا دەريا سى گەز دەريا سىنىڭ ئەڭ تۆۋەن ئېقىنى بولۇپ، كۆپ ھاللاردا يىللىق ئوتتۇرىچە ئېقىن مىقدارى 436 مىليون كۇبىمېتىر، سۇ كۆپ كەلگەن يىلى 690 مىليون كۇبىمېتىر، سۇ ئاز كەلگەن يىلى 320 مىليون كۇبىمېتىر بولىدۇ. 7 ـ ئايدىن 8 ـ ئاينىڭ باشلىرىغىچە كەلگۈن مەزگىلى بولۇپ، ئايلىق ئوتتۇرىچە ئېقىن مىقدارى 79 مىليون 500 مىڭ كۇبىمېتىردىن 83 مىليون 100 مىڭ كۇبىمېتىرغىچە بولىدۇ. 4 ـ ئايدىن 5 ـ ئايغىچە سۇ تارىلىدىغان مەزگىل بولۇپ، ئوتتۇرىچە ئېقىن مىقدارى ئاران 19 مىليون 300 مىڭ كۇبىمېتىر بولىدۇ. دەريا سۇيىنىڭ ئېقىن مىقدارى يەسسل ۋە كىلىماتنىڭ تەسىرىگە بىر قەدەر زور دەرىجىدە ئۆچرايدۇ، كۆپ ھاللاردا ئوتتۇرىچە باھار سۇيى يىللىق ئومۇمى سۇ مىقدارىنىڭ 15.75% نى ئىگەللەيدۇ، ياز سۇيى يىللىق سۇ مىقدارىنىڭ 46.09% نى ئىگەللەيدۇ، كۈز سۇيى 22.01% نى، قىش سۇيى 16.15% نى ئىگەللەيدۇ. دەريا سۇيىدە تەركىبلىدە لاي ـ قۇم بار، ئاددىلاشتۇرمىسىنىڭ قۇم تەركىبى مىقدارى 7.32 كىلو گىرام كۇبىمېتىر، دەريا سۇيىنىڭ مېنېرالىشىش دەرىجىسى 0.6 گىرام لېتىرىدىن 0.82 گىرام لېتىرغىچە، سۇنىڭ پايدىلىنىلىش نىسبىتى 32% تىن 35% گىچە.

يوپۇرغا ناھىيىسىنىڭ سۇ گېئولوگىيە ئەھۋالى بىر قەدەر مۇرەككەپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئاتلىق سۇ خېلى چوڭقۇر بولغاچقا، ئۇنى ئېچىش بىر قەدەر قىيىن، يەر ئاستى سۇيىنىڭ ئومۇمى زاپىسى 110 مىليون كۇبىمېتىردىن 130 مىليون كۇبىمېتىرغىچە، سۇنىڭ تولىسى كۆچلۈك مېنېرالىلىق سۇ (3 گىرام لېتىرىدىن 10 گىرام لېتىرغىچە) بولۇپ، ھەم ئىچكىلى بولمايدۇ، ھەم يەر سۇغارغىلى بولمايدۇ. چوڭقۇر قاتلاملىدىكى تاتلىق سۇنىڭ يىللىق ئېلىنىش مىقدارى 50 مىليون كۇبىمېتىر بولۇپ، ئادەم ۋە ئۇلاغلارنىڭ ئىچىدىغان سۇيىنىلا ھەل قىلغىلى بولىدۇ.

بۇ ناھىيىنىڭ جانلىقلار بايلىغى بىر قەدەر مول، ئۆسۈملۈكلەر خىلى ئىچىدە دىخان چىلىق زىرائەتلىرىدىن ئاساسلىغى كۆزگى بۇغداي، يازغى بۇغداي، ئارپا، كۆمىچە قوناق، ئاق قوناق، تېرىق، ماش، سېرىق ماش قاتارلىقلار بار؛ يا غلىق دان زىرائەتلىرىدىن ئاساسلىغى ئاپتاپپەرەس، ئاندىن قالسا زاراكىزا، كەندىر ۋە كۈنجۈت قاتارلىقلار بار؛ ئىقتىسادىي زىرائەتلەردىن پاختا، تاماكا، زىرە قاتارلىقلار بار؛ كۆك ئوغۇت، يەم ـ خەشەك زىرائەتلىرىدىن بىدە، قاشقا بىدە، يۇلغۇن كەندىر، ماۋشاۋزى قاتارلىقلار بار. ئوتياش ـ تىن بەسەي، تۈرۈپ، چاماتۇر، شوخلا، موچ، پېتىنگان، كاپوستا، ئۈسۈك، چىڭسەي، كاۋا، تەرخەمەك، قىسقا جاكدۇ قاتارلىق 30 نەچچە خىلى بار، قوغۇن ـ قاپاق تۇرىدىن ئاساسلىغى قوغۇن ۋە تاۋۇز بار.

دەرەخ خىللىرىدىن سۈۋادان تېرەك، ئاق تېرەك، تاغ تېرىكى، جىگدە، سۆكەت، قارىياغاچ، جۇڭگو ئاكاتسىيىسى، تۇخۇمەك، كىچىك يوپۇرماقلىق ئادەسىيە، ئۈزمە، پاۋلونىيە، توغراق، يۇلغۇن قاتارلىقلار بار. ئىقتىسادىي دەرەخ خىللىرىدىن ئاساسلىغى ئۇزۇم، ئۇرۇك، شاپتۇل، ئاموت، ئەنجۈر، ئانار، يا ئاق، بادام قاتارلىقلار بار. ئۇندىن باشقا، يەنە 122 خىل ياۋا ئىقتىسادىي ئۆسۈملۈك بار. دورا ئۆسۈملۈكلەردىن ئاساسەن چۇچۈك بويا، زاراكىزا، ئالقات، قىچا قاتارلىق جەمئى 50 نەچچە خىلى بار. ھەسەل مەنبەسى ئۆسۈملۈكلىرىمۇ ناھايىتى مول، 3 ـ ئايدىن 10 ـ ئايغىچە ئېچىلىپ تۇرىدۇ، ھەسەلچىلىكنى راۋاجلاندۇرۇشقا پاپ كېلىدۇ. ناھىيە بويىچە جەمئى 3 مىليون 240 مىڭ مو ئوتلاق بار.

يوپۇرغا ناھىيىسىدە بەقسلىدىغان ئۆي ھايۋانلىرى يۈك سۆرەش ئېتى، دون ئېتى، شىنجاڭ قوڭۇر كالىسى، گۆەلجۇڭ ئېشىكى، چىپار بۇغا، ئەلتەبرە قوي، تاشقورغان چوڭ قۇيرۇغلۇق قويى قاتارلىق 10 نەچچە خىلدىن ئىبارەت، يەقەنقى يىللاردىن بۇيان سىستىتال نەسىلىلىك سىيىرى كىركۈزۈلدى. ئۆي قۇشلىرىدىن توخۇ، ئۆردەك، غاز قاتارلىقلار بار. ياۋايى ھايۋانلاردىن تۈلكە، ئىپار چاشقىنى، قىرغاۋۇل، جەرەن، ياۋا توشقۇز، بۈركۈت قاتارلىقلار بار، قۇرۇت ـ ھاشاراتلاردىن 200 نەچچە خىلى بار، بۇنىڭ ئىچىدە يېزا ئىگىلىگىگە زىيانداش قۇرۇت ـ ھاشاراتتىن 160 نەچچە خىلى، كۆشەندە قۇرۇت ـ ھاشاراتتىن 60 خىلى بار.

[ئىقتىسادىي ئەھۋالى] يوپۇرغا ناھىيىسىنىڭ ئىگىلىگىدە يېزا ئىگىلىك ئاساس قىلىنىدۇ. 1984 ـ يىللىق سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 44مىليون 920 مىڭ 300 يۈەنگە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 35 مىليون 318 مىڭ 300 يۈەن بولۇپ، خەلق ئىگىلىگىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 78.62% نى ئىگەللىدى. ئاشلىق ئومۇمى مەھسۇلاتى 61 مىليون 486 مىڭ جىڭ بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 3% ئاشتى. پاختا ئومۇمى مەھسۇلاتى 74900 دەن بولۇپ، 1983ـ يىلدىكىدىن 67.6% ئاشتى. ياغلىق دان ئومۇمى مەھسۇلاتى 3مىليون 660 مىڭ جىڭ بولۇپ، 1983ـ يىلدىكىدىن 1.37% ئاشتى. چارۋىنىڭ يىل ئاخىرىدىكى سانى 194 مىڭ 500 تۇياق بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 1700 تۇياق، 0.08% كۆپەيدى.

ناھىيە بويىچە 1984 ـ يىللىق سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 9 مىليون 602 مىڭ يۈەن بولۇپ، خەلق ئىگىلىگى ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 21.38% نى ئىگەللىدى. سانائەت ئاساسلىقى دېخانچىلىق توشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەش، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش قاتارلىقلارغا بېقىنىدۇ. ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ ئومۇمى توك تارقىتىش مىقدارى 655 كىلوۋات، بۇنىڭ ئىچىدە ئوت ئېلېكتىر 280 كىلوۋات، سۇ ئېلېكتىر 375 كىلوۋات. ناھىيە بويىچە يېزا ئىگىلىگىگە ئىشلىتىلىدىغان 42 ئاپتوموبىل، چوڭ، ئوتتۇرا تېپىتىكى تىراكتورلاردىن 112 سى بار، ئومۇمى ئات كۈچى 7162 گە يېتىدۇ. 1984 ـ يىلى ناھىيە بويىچە مالىيە كىرىمى 851 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

[مەدەنىيەت، ماارىپى] پارتىيىنىڭ 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، يوپۇرغا ناھىيىسىنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپ ماارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇش، سانائەتسىزلەشتۈرۈشتىن خىزمەتىدىكى نەتىجىلەرگە ئېرىشىپ بولدى. 1984ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە، ناھىيە بويىچە ئوقۇش يېشىغا توشقان بالىلارنىڭ مەكتەپكە كىرىش نىسبىتى 98.2%گە، مۇستەھكەملىنىش نىسبىتى 98.6% گە، لايا قەتلىك نىسبىتى 98.5%گە يەتتى، 12ياشتىن 15ياشقىچە بولغان بالىلار ئارىسىدىكى ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش نىسبىتى 99.4%گە، 16 ياشتىن 40ياشقىچە بولغانلارنىڭ ساۋاتسىزلىقتىن قۇتۇلۇش نىسبىتى 96.3%گە يەتتى. 1977 ـ يىلى ئىمتىھان ئېلىش تۈزۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، ناھىيە بويىچە جەمئى 1359 نەپەر ئوقۇغۇچى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈردى، بۇنىڭ ئىچىدە 316 نەپىرى ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكومىلارغا قوبۇل قىلىندى. 1984 ـ يىلى 9 ـ ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق خەلق مۆكۈمىلىك تېخنىكومىلارغا قوبۇل قىلىندى.

ئى يوپۇرغا ناھىيىسىدە باشلانغۇچ مەكتەپ مائارىپىنى ئۇمۇملاشتۇرۇش، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش بويىچە تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش خىزمىتى يەكۈنىنى چاقىردى، يوپۇرغا ناھىيىسىنى ئاپتونوم رايون بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپ مائارىپىنى ئۇمۇملاشتۇرۇشتىكى تۇنجى ئىلغار ناھىيە قىلىپ بېكىتتى.

يوپۇرغا ناھىيىسىنىڭ مەمۇرىي بىرلىكلىرىدا مەدەنىيەت پونكىتى، كىنو قويۇش ئەترىتى تەسىس قىلىندى. ناھىيە بازىرىدا 1984 - يىلى ھاۋا تەڭشىگۈچ ئۈسكۈنىلىرىدىكە ئىگەكىنو-تىياتىرخانا سېلىندى، يۇنگخا 900 نادەم سىغدۇ. 1983 - يىلى قۇرۇلغان تېلېۋىزىيە ئۇلاپ كۆرسىتىش ئىستانسىسى قەشقەرۇملايىتى تارقاتقان تېلېۋىزىيە پىروگراممىلىرىنى قوبۇل قىلالايدۇ. (لۇكاك)

ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپ مائارىپىنى تۇنجى بولۇپ ئۇمۇملاشتۇرغان ناھىيە

شېي لىندۇلۇ

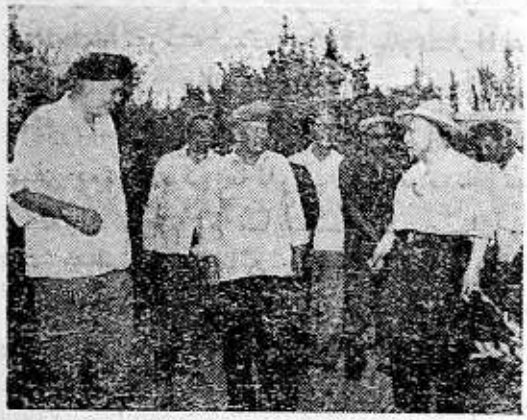

1984 - يىلى 7 - ئايدىكى 16 - كۈنى، ئاپتونوم رايونلۇق ھۆكۈمىتىنىڭ مەسئۇلەتچىسى ئىمىنوپ ھامىت (ئالدىدا ئوڭدىن 1-)، قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىسى ئىمىسا ئاكىر (ئالدىدا سولدىن 1-) قاتارلىق يولداشلار يوپۇرغا ناھىيىسىنىڭ مائارىپىنى ئۇمۇملاشتۇرۇش، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش خىزمىتىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، ناھىيە رەھبەرلىرى بىلەن سەھىمى پاراڭلاشتى. شېي لىندۇلۇ فوتوسى

1984 - يىلى سىنتەبىردە، ئاپتونوم رايونىمىز باشلانغۇچ مەكتەپ مائارىپىنى ئۇمۇملاشتۇرۇش، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش بويىچە تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش خىزمىتى يەكۈنىنى يوپۇرغا ناھىيىسىدە چاقىردىلدى. پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ۋىلايەت، ئوبلاستلىرىدىكى مائارىپ تارماقلىرىدىن كەلگەن 170 نەچچە ئەلا تۈۋق ۋەكىل بۇ ناھىيىنىڭ باشلانغۇچ مائارىپىنى ئۇمۇملاشتۇرۇش ۋە ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش خىزمىتىنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالدى. بۇ ناھىيە بويىچە ئوقۇش يېشىدىكى ئۆسمۈرلەرنىڭ مەكتەپكە كىرىش نىسبىتى 98.2%، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ يىللىق مۇسابىقىلەش نىسبىتى 98.7%، باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ لايىقەتلىك نىسبىتى 98.48%، 12 ياشتىن 15 ياشقىچە بولغان ئۆسمۈرلەرنىڭ مەكتەپكە كىرىش نىسبىتى 98.6%، 16 ياشتىن 40 ياشقىچە بولغانلار ئىچىدىكى ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ئوبىكتىلىرىنىڭ ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش نىسبىتى 92.8% گە يېتىپ، شىنجاڭ بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپ مائارىپىنى تۇنجى بولۇپ ئۇمۇملاشتۇرغان ۋە ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاپ بولغان ئىلغار ناھىيە بولۇپ قالدى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ نازارىتىنىڭ تەقدىرلىشىگە مۇيەسسەر بولدى.

پوپۇرغانا ھېيىتىنىڭ مائارىپ بىلەن شۇغۇللىنىش جەھەتتىكى ئاساسلىق تەجرىبىلىرى مۇنداق :

1 . تو ۇشنى ئۆستۈرۈپ ، رەھبەرلىكنى كۈچەيتىش . 1979 ـ يىلى ، ناھىيە بويىچە ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن ، ئىقتىسادىي جەھەتتە ئۆزۈندىن بۇيان قەد كۆتۈرەلمىگەن بەزى دېھقانلار كەسىپەللەشتىن بالدۇراق قۇتۇلۇش ئۈچۈن ، ئۆزلىرىنىڭ پەرزەنتلىرىنى بەس ـ بەس بىلەن مەكتەپتىن قايتۇرۇپ چىقىپ ، ئەمگەككە قاتناشتۇرغان ياكى ھۈنەر ئۆگىنىشكە بەرگەن . شۇ چاغدا 20.5% ئوقۇغۇچى مەكتەپ سىرتىدا ئېقىپ يۈرگەن، بەزى مەكتەپلەردىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەكتەپكە كېلىش نىسبىتى 40% بولۇپ ، نورمال ئوقۇتۇش تەرتىۋىگە ئېغىر دەرىجىدە تەسىر يەتكەن. ئوقۇتقۇچىلار ئۈيمۇ ـ ئۈي يۈرۈپ، ئوقۇغۇچىلارنى مەكتەپكە چاقىرسا ، بەزى ئائىلە باشلىقلىرىنىڭ سوغۇق مۇئامىلە قىلىشىغا ئۇچرىغان ، تىلىنى ئىشتەقان، ھەتتا، ئوقۇتقۇچىلارنى ئۇرۇشتەك ھادىسىلار يۈز بەرگەن . شۇ چاغدا، ناھىيىدىكى ھەر دەرىجىلىك كادىرلار ئېچىلى بىر قىسىملار ئىشلەپچىرىشىنىلا تۇتۇپ ، مائارىپ بىلەن كارى بولمىغان. ئۇلار: مائارىپ دېگەن مائارىپ تارماقلىرىنىڭ ئىشى دەپ قاراپتىكەن. ھالبۇكى، مائارىپ تارماقلىرى رەھبەرلىكنىڭ قوللىشىغا ئېرىشەلمىگەن، ئۇلار چارىسىزقالغان، مائارىپ ئىشلىرى ئېغىر تەسىرگە ئۇچرىغان.

1980 ـ يىلى ، ج ك پ مەركىزى كومىتېتى ، گۇۋۇيۈەن «باشلانغۇچ مەكتەپ مائارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇشقا دائىر بىر قانچە مەسىلە توغرىسىدا قارار» چىقىرىپ، يېڭى دەۋردىكى مائارىپ ئىشلىرىنىڭ تەرەققىيات نىشانىنى كۆرسىتىپ بەردى. ناھىيىلىك پارتكوم ۋە ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى كۈچ ـ تەمىن مەخسۇس يىغىن چاقىرىپ ، مائارىپ خىزمىتىنىڭ ھازىرقى ھالىتى ۋە ساقلانغان مەسىلىلەرنى ئەستايىدىل تەھلىل ـ تەتقىق قىلىپ، تەدبىر قوللاندى. بىرىنچىدىن،ھەر خىل تەشۇقات قوراللىرىدىن پايدىلىنىپ، پۈتۈن ناھىيە مىقياسىدا تەشۇقات، تەربىيە پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ، ھەر خىل سۆھبەت يىغىنلىرىنى ئېچىپ، ھەر دەرىجىلىك كادىرلار ۋە ئاممىنىڭ تونۇشىنى يۇقۇرى كۆتەردى. ئىككىنچىدىن، مائارىپ، تەشۋىقات،كومۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى، ئايالار بىرلەشمىسى، بىرلىكسەپ قاتارلىق تارماقلارنىڭ رەھبەرلىرىنى قاتناشتۇرغان ھالدا، ھەر دەرىجىلىك مائارىپ رەھبەرلىك گۇرۇپپىلىرىنى قۇرۇپ چىقتى، پارتكومدىكى ئاساسلىق رەھبەر شەخسەن ئۆزى قوماندان بولۇپ، ئىش تەقسىم قىلىۋېلىپ مەسئۇل بولدى. ناھىيە رەھبەرلىرى دائىم مەكتەپلەرگە بېرىپ ئەھۋال ئۇقۇشۇپ، ئەمەلىي مەسىلىلەرنى ھەل قىلىپ بەردى. 1981ـ يىلى 3ـ ئايدا، ناھىيىلىك پارتكوم 3 دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنى چاقىرىپ،مائارىپ خىزمىتىنى مەخسۇس مۇزاكىرە قىلىپ يەكۈنلىدى ھەمدە "باشلانغۇچ مەكتەپ مائارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇش جەھەتتىكى 8 تۈرلۈك تەدبىر" نى ۋە ساۋاتسىزلىقنى ۋۇجۇدتىن خىزمەتتى تۈزۈمنى تۈزۈپ چىقتى. 1981ـ يىلدىن 1984ـ يىلغىچە، ناھىيىلىك پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى يەكشەمبىسازار ، ئاچچىق يېزىلىرىدا ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ 8 قېتىم ئىش ئۈستى يىغىنى ئېچىپ، تەجرىبىلەرنى ئۆز ۋاقتىدا ئالماشتۇرۇپ كېڭەيتتى. پۈتۈن جەمئىيەتنى مائارىپقا كۆڭۈل بۆلىدىغان ۋە مەدەت بېرىدىغان قىلىش ئۈچۈن، ھەر يىلى 9ـ ئاينى"مائارىپنى ئومۇملاشتۇرۇش ئېيى" قىلىپ بېـ

كىشتى ھەمدە ھەر خىل يىغىنلارنى قاتناشتۇردى. ھەر قايسى مەكتەپلەرمۇ ـ قاتلام ئىچىپ، ماۋزېدۇڭ خىزمىتىنى قوللىغان ھەر دەرىجىلىك كادىرلار، ئالىملار باشلىقلىرى، ئوقۇتقۇچىلار ۋە «3 تە ياخشى ئوقۇغۇچى» لارنى تەقدىرلىدى ۋە مۇكاپاتلىدى. ئوقۇتقۇچىلارنى ئۆرۈپ، تەلىمىنالار، تەربىيە بېرىلگەن بولسىمۇ پەرزەنتلىرىنىڭ مەكتەپكە بېرىپ ئوقۇشىغا مەدەت بەرمىگەنلەرنى جىددى بىر تەرەپ قىلدى. ھەر قايسى مەكتەپلەرمۇ ھەر خىل ئۇسۇللىرىنى ئورناتتى، مۇكەممەل لەشتۈردى.

2. ئەھلىيەتنى چىقىش قىلىپ، كۆپ خىل شەكىللەرنى قوللىنىپ، ئوقۇتۇش سۈپىتىنى يۇقۇرى كۆتۈرۈش. مەكتەپكە كىرىش نىسبىتى ۋە ئوقۇتۇش سۈپىتىنى يۇقۇرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، بۇ ناھىيە ئەھلىيەتنى چىقىش قىلىپ، كۆپ قاتلاملىق، كۆپ ئۇلچەملىك مەكتەپ باشقۇرۇش شەكىللىرىنى قوللىنىپ، شارائىت ھازىرلاپ، ئوقۇغۇچىلارنى يېقىن يەردە ئوقۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى. مەركەزىي باشلانغۇچ مەكتەپ، مۇستەقىل باشلانغۇچ مەكتەپ، شۆبە مەكتەپلەرنى قۇردى. يەنە، يېراق ـ چەت جايلاردا ئوقۇتۇش نۇقتىلىرىنى قۇردى. دەخانچىلىقنىڭ مەۋسۇملىرىغا ئاساسەن، ئوقۇتۇش ۋاقتىنى تەڭشەپ، مەركەزلەشتۈرۈش، نۆۋەت بىلەن قويۇپ بېرىش، يىغىش ۋە مەكتەپكە كىرىش ئالدىدىكى سىنىپ ئېچىش، بالىلار يەسلىسى قۇرۇش قاتارلىق ئۇسۇللارنى قوللىنىش ئارقىلىق، ئالىملىقسىدە ئەمگەك كۈچى ئاز بولغان بالىلارنى ۋە مەكتەپكە بېرىش ئالدىدىكى بالىلارنى بىغىپ، مەكتەپنىڭ پائالىيىتىگە قاتناشتۇردى. ھەر قايسى مەكتەپلەردىكى دەرسلەر ۋە ئوقۇتۇش تەلەپلىرىدىمۇ پەرقلىق مۇئامىلە قىلدى.

3. يېزا ماۋارىپ ئىشلىرىغا سادىق بولغان، لايىقەتلىك بولغان ئوقۇتقۇچىلار قوشۇنىنى يېتىشتۇرۇپ چىقىش. 1980ـ يىلدىن بۇرۇن، ناھىيە بويىچە 967 نەپەر ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچى ئېچىۋەتكەن، ئوقۇش تارىخى جەھەتتىن ئېيتقاندا 38% كىشىنىڭ لايىقەتلىك بولمىغان ئىدى. ناھىيىلىك پارتكوم ماۋارىپ خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەش، ئوقۇتۇش سۈپىتىنى يۇقۇرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، يېزا ماۋارىپ ئىشلىرىغا سادىق بولغان، لايىقەتلىك بولغان ئوقۇتقۇچىلار قوشۇنىنى يېتىشتۇرۇپ چىقىش لازىملىغىنى چوڭقۇر تونۇپ يېتىپ، ئوقۇتقۇچىلارغا سىياسىي جەھەتتىن كۆڭۈل بۆلۈش، خىزمەتتە ئۇلارنى ئەتىۋالاپ ئىشلىتىش، تۇرمۇشتا ئۇلارغا ئېتىۋارىپەردىش، كەسپىي جەھەتتىن سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشكە يارىدەم قىلىشنى ئىشقا ئاشۇردى. ناھىيىلىك ئاساسلىق رەھبەرلىرى 1981 ـ يىلدىكى ماۋارىپ خىزمىتى يىغىنىدا: «پۈتكۈل جەمىيەت ئوقۇتقۇچىلارغا ھۆرمەت قىلىشى ۋە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئەمگىكىگە ھۆرمەت قىلىشى كېرەك» دېگەن ماۋزۇدا دوكلات بېرىپ، پۈتۈن ناھىيە مىقياسىدا غايەت زور تەسىر قوزغىدى. 1980ـ يىلدىن بۇيان، 160 نەپەر ئوقۇتقۇچىنىڭ سىياسىتىنى ئەملىلەشتۈردى. 76 نەپەر ئوقۇتقۇچىنى پارتىيىگە قوبۇل قىلدى، 89 نەپەر ئوقۇتقۇچىنى مەكتەپنىڭ رەھبەرلىك خىزمىتىگە ئۆستۈردى. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، ئۇزۇن مۇددەتتىن بۇيان 2 ئارىلىق بولۇپ كېلىۋاتقان ئوقۇتقۇچىلارنىڭ نوپۇس مەسىلىسىنى ھەل قىلىپ بەردى، ھۆكۈمەت، خەلق باشقۇرغان مەكتەپلەردىكى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ھەر خىل سېلىملىرىنى كېچىرىم قىلدى، خەلق ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ تەمىنات ـ مۇئامىلە مەسىلىسىنى ئەملىلەشتۈردى. 1980 ـ يىلى، ناھىيىلىك ئوقۇتقۇ

چىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىۋىنى ۋە بىلىم ئاشۇرۇش پونكتىدىن 8 نى قۇرۇپ، بىلىم ئاشۇرۇش سىنىپىدىن 45 نى ئېچىپ، خىزمەتتىن ئايرىلىپ بىلىم ئاشۇرۇش، خىزمەتتە تۇرۇپ بىلىم ئاشۇرۇش ۋە ئۆزلىكىدىن ئۆگىنىپ ئىختىساسلىق بولىدىغانلارغا ئىلھام بېرىش ئىشى ئىبارەت 3 تەرەپ بىر گەۋدە بولىدىغان بىلىم ئاشۇرۇش تورلىرىنى شەكىللەندۈرۈپ، ئوقۇتقۇچىلار نىڭ كەسپىي سەۋىيىسىنى پىلانلىق ھالدا يۇقۇرى كۆتەردى. 1984 ـ يىلى، 384 نەپەر ئوقۇتقۇچى خىزمىتىدىن ئايرىلىپ بىلىم ئاشۇرۇپ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك دارىلمۇئەللىمىن سەۋىيىسىگە يەتتى، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ 65% ئوقۇتقۇچىلىرى ھەر خىل بىلىم ئاشۇرۇش ئۆگىنىشلىرى ئارقىلىق، پۈتۈن ناھىيىدىكى ئوقۇتقۇچىلار نىڭ ئىمتىھانىدا ئۆتكەلدىن ئۆتتى، سىياسى، كەسپىي سۈپەتتە بىر قەدەر ياخشى بولغان ئوقۇتقۇچىلار قوشۇنى ئاساسى جەھەتتىن شەكىللەندى.

4. كۆپ جەھەتلەردىن مەبلەغ توپلاپ، مەكتەپ باشقۇرۇش شارائىتىنى ياخشىلاش. بۇ ناھىيىدە يەرلىك شورلىشىپ كېتىش ئەھۋالى ئېغىر بولغاچقا، ئۆيلەرنىڭ ئىشلىتىلىش مۇددىتى ناھايىتى قىسقا بولىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، 10 يىللىق ئىچكى قالايمىقانچىلىق تۈپەيلىدىن، مائارىپنىڭ تەرزى بەك كۆپ بولۇپ كېتىپ، مەكتەپ ئۆيلىرى ۋە ئۈسكۈنىلەر كونىراپ كېتىش قىس بولۇپ، مائارىپنى ئومۇملاشتۇرۇش خىزمىتىگە ئېغىر دەرىجىدە تەسىر يەتكەن. 1982 ـ يىلى، ناھىيىلىك پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى مەخسۇس يىغىن چاقىرىپ، مەركىزىي كومىتېت ۋە گوۋۇيۈەننىڭ «4 ئازراق» (دۆلەت، يەرلىك مالىيە، كوللېكتىپ، مەكتەپلەرئازراقتىن پۇل چىقىرىش) تىن ئىبارەت مەكتەپ باشقۇرۇش روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، جەمئىيەتتىكى ھەر قايسى تەرەپلەرنى مەكتەپ باشقۇرۇشقا مەدەت بېرىشكە، مەكتەپ باشقۇرۇش شارائىتىنى ياخشىلاشقا مەپەرۋەر قىلدى. بىر قانچە يىلدىن بۇيان، جەمئى 1 مىليون 455 مىڭ 112 يۈەن مەبلەغ توپلىنىپ، 8091 كۈۋادىرات مېتىرلىق مەكتەپ ئۆيلىرى سېلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە، كوللېكتىپنىڭ توپلىغان مەبلىغى 36% نى ئىگىلىدى. مەكتەپلەر تىرىشچانلىق بىلەن مەكتەپ باشقۇرۇش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ، 91 مىڭ 330 يۈەن پۇل چىقىرىپ، مەكتەپ باشقۇرۇش شارائىتىنى ياخشىلاپلا قالماستىن، بەلكى ئوقۇتقۇچى، ئوقوغۇچىلار نىڭ تۇرمۇش قىيىنچىلىقلىرىنىمۇ ھەل قىلدى. ناھىيە مالىيەسىمۇ بىر قانچە يىل ئىچىدە 120 مىڭ يۈەن مەبلەغ ئاجرىتىپ، مەكتەپ باشقۇرۇشقا مەدەت بەردى.

5. مائارىپنى ئومۇملاشتۇرۇش بىلەن ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش خىزمىتىنى بىرگە تۇتۇش. 1981 ـ يىل بېشىدا ناھىيىلىك ئىشچى ـ دېھقانلار مائارىپى كومىتېتى قۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى مۇدىرلىقنى ئۈستىدى، ئۇنىڭ قارىمىقىدا ئىشخانا تەسىس قىلىنىپ، 3 نەپەر مەخسۇس كادىر سەپلەندى. ھەر نايى بېزا ـ كەنتىلەردە ئىشچى ـ دېھقانلار مائارىپى رەھبەرلىك گۇرۇپپىلىرى ئورۇلۇپ، 18 نەپەر مەخسۇس كادىر بېكىتىلدى. ناھىيە بويىچە دېھقانلار مائارىپى 5 يىللىق گۈيخۇاسى، ئوقۇتۇش تۈزۈمى ۋە كادىرلار، ئوقۇتقۇچىلار، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ئوبيېكتىلىرىنى مۇكاپاتلاش ۋە جازالاش تۈزۈمى تۈزۈپ چىقىلدى. بۇ تۈزۈملەر يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، ناھىيە بويىچە ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ئوبيېكتىلىرىدىن 2830 نەپىرى قىش پەسلىدىكى ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش كۇرسىنىڭ مەدىنىيەت دەرسى ئۆگىنىشىگە قاتناشتى. دېھقانلار نىڭ يېزا ئىگىلىك پەن ـ تېخنىكا

سەۋەبىسىنى يۇقۇرى كۆتىرىش ئۈچۈن، 104 قارار تېخنىكا كۇرسى ئېچىپ، 4175 نەپەر تېخنىكا ئايالنچىسىنى تەربىيىلەپ چىقتى. ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ئۈگىنىشىگە قاتنىشىش ۋەن ـ تېخنىكا ئۈگىنىشىنى ددخانىلارنىڭ ئاڭلىق ھەركىتىگە ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن، ئۇلار تەشۋىقى ـ تەربىيە خىزمىتىگە ئالاھىدە ئەھمىيەت بەردى.

پەيزىۋات ناھىيىسى

[**جۇغراپىيىۋى ئومۇمى كورۇنۇشى**] پەيزىۋات ناھىيىسى قەشقەر ئېقىندا تۆزلەڭلىكنىڭ ئوتتۇرا ، تۆۋەن قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ ، تەكلىماكان قۇملىقىنىڭ غەربىي گىرۋىگىددىكى بوستانلىقلارنىڭ بىرى ھىسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئورنى شىمالىي پارالليل ′16 ′39 تىن ′00 40 قىچە، شەرقىي مېرىدىيان ′20 ′76 تىن ′00 78 قىچە . پەيزىۋات شىمالدا مارالۇبشى ناھىيىسى بىلەن تۇتۇشىدۇ، غەرپتە يېڭىشەھەر ناھىيىسى بىلەن چېگرىلىنىدۇ، جەنۇبتا يوپۇرغا بىلەن تۇتۇشىدۇ، شىمالدا تيانشان تېغىغا تاقىلىدۇ. جەنۇبىي تەرىپى كەلپىن تېغىنىڭ ئالدىنقى بەلۋاغلىرى بىلەن، غەربىي شىمالىي تەرىپى قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ مەركىزى ئاتۇش ناھىيىسى بىلەن خوشنا تۇرىدۇ. شەرقى بىلەن غەربىنىڭ ئەڭ ئۇزۇن يېرى 140 كىلومېتىر ، جەنۇبى بىلەن شىمالىنىڭ ئەڭ كەڭ يېرى 80 كىلومېتىر، ئومۇمى كۆلىمى 6715.4 كۋادراتكىلومېتىر، تېرىلغۇ يەر كۆلىمى 628 مىڭ 500 مو كېلىدۇ. ناھىيە بازىرى قەشقەرگە 76 كىلومېتىر ، ئۈرۈمچىگە 1500 كىلومېتىر كېلىدۇ، ناھىيە بازىرىدىكى يۇزدىن 1190 مېتىر ئىگىز تۇرىدۇ.

پەيزىۋات ناھىيىسى قىزىل دەريا سىستېمىسىنىڭ چۆكمە ئېقىندىسى ، كەلكۇن ئېقىندىسىنىڭ يەلپۇگۈچسىمان قۇيرۇق قىسمىدىن تەركىپ تاپقان ئېقىندا تۆزلەڭلىكىگە تەۋە بولۇپ، ئومۇمى يۆنىلىشى مۇنداق: غەربى ئىگىز، شەرقى پەس، شىمالى ئىگىز، جەنۇبى پەس، يانتۇلىقى $\frac{1}{1000}$ ، يەر شەكلىنى بويان ـ قۇملۇق تۆپىلىك ، شور ـ قۇملۇق ، ھازىرقى زامانىدىكى دەريا ئېقىندىسى بوستانلىقىدىن ئىبارەت 3 خىلغا ئايرىلىدۇ. غەربىي جەنۇبتىن شەرقىي شىمالغا قىيغىسىدۇ ، شىمالدىن جەنۇبقا دولقۇنسىمان ئېقىندا تۆزلەڭلىك ھاسىل قىلىدۇ.

[**تارىخىي تەرەققىيات جەريانى**] پەيزىۋات ناھىيىسى خەن سۇلالىسى دەۋرىدىلا غەربىي دىيارىدىكى سۇلۇ قەدىمى دۆلىتىگە تەۋە بولغان ، خەن سۇلالىسىنىڭ شۇەندى دەۋرىدىكى شېنجۇ 2 ـ يىلى (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 60 ـ يىلى) دىن ئېتىبارەن، غەربىي دىيار دۇخۇمەھكىمىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا تەۋە بولغان ، تاڭ سۇلالىسىنىڭ گاۋزۇڭ دەۋرىدىكى شاخجۇەن زامانىسىدا ئەنشى دۇخۇ مەھكىمىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا تەۋە بولۇپ، يىپەك يولىنىڭ جەنۇبىدىكى مۇھىم بىر بازار بولغان، شۇنداقلا، ئوتتۇرا ئاسىياغا ۋە باشقا غەرپ ئەللىرىگە بارىدىغان مۇھىم يوللارنىڭ بىرى بولغان. چىڭ سۇلالىسى شىنجاڭنى بىرلىككە كەلتۈرگەندىن كېيىن، بۇ يەر قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ باشقۇرۇشىغا تەۋە بولغان. چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۇاڭخۈ دەۋرى 29ـ يىلى 7ـ ئاي (1903ـ يىلى 8ـ ئاي)دىن تارتىپ قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېڭىشەھىر ئايمىقىدىن ئايرىلىپ چىقىپ ناھىيە بولۇپ قۇرۇلـ

غان. ممنگو دەۋرىدە قەشقەر ۋىلايىتى (مەمۇرى مەھكىمە) نىڭ باشقۇرۇشىغا تەۋە بولغان. ئازاتلىقتىن كېيىن، قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىنىڭ باشقۇرۇشىغا تەۋە بولغان. 1977- يىلى 1- ئاينىڭ 1- كۈنىدىن تارتىپ قەزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستىغا قارىغان، 1980- يىلى 7- ئاينىڭ 3- كۈنىدىن تارتىپ ھازىرغا قەدەر قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىنىڭ باشقۇرۇشىغا تەۋە بولۇپ كەلدى.

[كىلىمات ئالاھىدىلىگى] يەيزىدۇات ناھىيىسىنىڭ كىلىماتى مۇتەدىل بەلۋاغدىكى قۇرغاق تېپىتىكى چوڭ قۇرۇقلۇق خاراكتېرلىق كىلىماتقا تەۋە. ناھىيە بويىچە يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 11.7℃، چېكىگە يېتىدىغان ئەڭ يۇقۇرى تېمپېراتۇرا 41.2℃؛ چېكىگە يېتىدىغان ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا -22.5℃ بولىدۇ. يىللىق ئوتتۇرىچە ھۆل- يېغىن مىقدارى 54mm بولىدۇ، ھۆل يېغىن مىقدارى ئۆزگىرىشى چوڭ، ئەڭ كۆپ ھۆل- يېغىن مىقدارى 1971- يىلدىكى 109mm، ئەڭ ئاز ھۆل يېغىن مىقدارى 1970- يىلدىكى 15mm بولدى. كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈشى تولۇق، ئىسسىقلىق مىقدارى مول. كۈن نۇرىنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە چۈشۈش ۋاقتى 2923.3 سائەت؛ ≥10℃ جۇغلانما تېمپېراتۇرا 4277℃ قا يېتىدۇ. كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ تېمپېراتۇرا پەرقى چوڭ، يىللىق ئوتتۇرىچە 14.3℃؛ قىروسىز مەزگىل ئۇزۇن، يىللىق ئوتتۇرىچە 233 كۈن؛ يىللىق ئوتتۇرىچە پارغا ئايلىنىش مىقدارى 2251.1mm بولۇپ، ھۆل- يېغىن مىقدارىدىن تەخمىنەن 42 ھەسسىگە تەڭ كېلىدۇ.

[مەمۇرى رايونلىرى] يەيزىدۇات ناھىيىسىدە ھازىر 11 يېزا، 2 بازار بار. 11 يېزا يەيزىدۇات، جامباز، غولتوغراق، قەزىلبويى، تېرىدىم، مىشا، شاپتۇل، خوشاۋات، قەزىلسۇ، گۈلئۈك، ئۈدەكلىكتىن ئىبارەت؛ 2 بازار- بارىن، شېكەر كۆلدىن ئىبارەت. 272 كەنت ئاھالىلىرى كومىتېتى ۋە 1451 كەنت ئاھالىلىرى گۇرۇپپىسى بار.

[مىللەتلەر ۋە نوپۇسى] جەمئى 9 مىللەت بار. 1984- يىلىنىڭ ئاخىرىدىكى ئومۇمى نوپۇس 220 مىڭ 868، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلار 99.19% نى ئىگەللەيدۇ. ناھىيە بويىچە مىللەتلەر ئىچىدە خەنزۇ، مانجۇ، جۇاڭزۇدىن باشقا مىللەتلەرنىڭ ھەممىسى ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ، 1984- يىلدىكى ئىستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، ناھىيە بويىچە چوڭ كىچىك مەسچىتتىن 460ى، دىنىي پائالىيەت سورۇنىدىن 396 سى بولغان. ھازىر ھەر ئايدا پاكى ھەر پەسلىدە تۇرمۇش پۇلى بېرىلمىدىغان ۋەتەنپەرۋەر زاتلاردىن 72سى بار. ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلمىدىغان كىشىلەر ئادەتتە دىنىي پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللانمىدۇ. ناھىيە بويىچە چەتئەللەردە تولتۇرۇشلۇق مۇھاجىرلار 114 ئائىلە، 240 نوپۇس.

[ئاساسلىق بايلىغى] يەر بايلىغى: تۇپراقنى لايلاتما تۇپراق، نەم تۇپراق، چىملىق تۇپراق، تۇزلۇق تۇپراق، ساسلىق تۇپراق، قۇم تۇپراق ۋە قوڭۇر چۆل تۇپراقتىن ئىبارەت 7 خىل تۇپراقتا ئايرىشقا بولىدۇ، يەيزىدۇات ناھىيىسىدە يەرنىڭ شورلۇشۇپ كېتىشى ئىنتايىن ئېغىر، پۈتۈن ناھىيە قەشقەر دەريالىق ۋادىسىنىڭ تۆۋەنكى ئېقىمىغا جايلاشقاچقا، ناھىيە بويىچە شورلۇق يەر 3 مىليون 560 مىڭ 57 مو بولۇپ، ئومۇمى كۆلەمنىڭ 38.30% نى ئىگەللەيدۇ، شورلاشمىغان تىرىلغۇ يەر ئاران 19846 مو بولۇپ، تېرىلغۇ يەرنىڭ 1.9% نى ئىگەللەيدۇ، قالغىنىنىڭ ھەممىسى ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدىكى زەي يەر.

سۇ بايلىغى: يەيزىدۇات ناھىيىسى ئەزەلدىن سۇغۇرۇشنى ئاساس قىلىپ كەلگەن، ئاساسلىق

دەريالار مۇنۇلار: قىزىل دەريا سۇ قاپقىدىن باشلىنىپ بوگدكۆلگىچە كېلىدۇ، ئۇزۇنلۇقى 280 كىلومېتر، ناھىيە تەۋەسىدىكى ئېقىن مىقدارى 710 مىليون كۇبېمېتر كېلىدۇ؛ پەيزىۋات دەريا سۇ تاغدىن باشلىنىدۇ، ناھىيە تەۋەسىدىكى ئۇزۇنلۇقى 40 كىلومېتر كېلىدۇ؛ تەلۈچۈك دەريا سۇ تەلۈچۈك ئىگىزلىگىدىن باشلىنىپ ناھىيە تەۋەسىدىن ئېقىپ ئۆتىدۇ، ئۇزۇنلۇقى 55 كىلومېتر كېلىدۇ. 3 دەريا نىڭ پەيزىۋاتتىكى ئومۇمى ئېقىن مىقدارى 900 مىليون كۇبېمېتر كېلىدۇ. ناھىيە بويىچە ئاساسلىق ئۆستەڭ 11 بولۇپ، ئومۇمى ئۇزۇنلۇقى 452 كىلومېتر كېلىدۇ.

ئورمان بايلىقى: 1984 - يىللىق ئىستاتىستىكىغا ئاساسلاندىغاندا، ناھىيە بويىچە ھازىرقى ئورمانلىق ئومۇمى كۆلىمى 701 مىڭ 700 موغا، ئورمان يېلەن قاپلىنىش نىسبىتى 7.029% گە يەتتى، ئازاتلىقتىن دەسلىۋىدە 10.49% ئىدى. ئورمان ئىچىدە تەبىئى ئورمان يېرى 395 مىڭ 700 مو، سۈنئىي ئورمان 306 مىڭ مو، مۇداپىئە ئورمىنى 38 مىڭ مو، يېتىلغۇ ئورمىنى 174 مىڭ مو، ماتېريال ئورمىنى 9 مىڭ مو، مۇھىت ئاسراش ئورمىنى 53 مىڭ مو، ئىقتىسادىي ئورمان 29 مىڭ مو، 4 تەتراپقا قوۋۇلغان دەرەخ 220 مىڭ تۇپ، كۆچەت كۆلىمى 6000 مودىن 8000 موغىچە، ياغاچلىق جۇغلىنىش مىقدارى 53 مىڭ كۇبېمېتر، ھەر نوپۇسقا توغرا كېلىدىغان ئورمان كۆلىمى 3.1 مو، ھەر نوپۇسقا توغرا كېلىدىغان ياغاچ 0.28 كۇبېمېتر. 1984-يىلى ئەھيا قىلىنغان ئورمانلىق ساقلىنىش كۆلىمى 60 مىڭ مو، ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن يۇلغۇن 50 مىڭ مو، ناھىيە بويىچە دەرەخ بايلىقى 25 ئائىلە، 37 ئۇرۇقداش، 63 تۈر.

ئوتلاق بايلىقى: ناھىيە بويىچە 3 مىليون 600 مىڭ مودىن كۆپرەك ئوتلاق بولۇپ، پۈتۈن ناھىيىلىك ئومۇمى كۆلىمىنىڭ 46.29% نى ئىگىلەيدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە پايدىلىنىش كۆلىمى بىر مىليون 450 مىڭ مو بولۇپ، بايلاق ئومۇمى كۆلىمىنىڭ 40% نى ئىگىلەيدۇ. ناھىيە بويىچە پايدىلانغىلى بولىدىغان ئوتلاق ئىچىدە تەبىئى بايلاق كۆلىمى 526 مىڭ 500 مو بولۇپ، 58.59% نى ئىگىلەيدۇ، سۈنئى بايلاق 215 مىڭ 400 مو بولۇپ، 24.05% نى ئىگىلەيدۇ، قوش قەۋەت بايلاق 156 مىڭ 600 مو بولۇپ، 17.42% نى ئىگىلەيدۇ. ھازىر ئىقتىسادىي مەنپەئەتى يوق ئوتلاق 551 مىڭ 500 مو بولۇپ، پايدىلىنىدىغان بايلاق كۆلىمىنىڭ 38.04% نى ئىگىلەيدۇ. ناھىيە تەۋەسىدە قۇرغاق ۋە شور يەرلەردە ئۆسىدىغان ئوت-چۆپ خىللىرى كۆپ ئەمەس، 28 خىلىلا بار بولۇپ، يانتاق، قومۇشنى ئاساس قىلىدۇ.

ئۆسۈملۈكلەر بايلىقى: بۇغداي، كۆسمە قوناق، كېۋەزنى ئاساس قىلىدۇ. يەنە، ئاپتاپېرەس، كۈنجۈت، زاراڭزا، كەندىر، تاماكا، زىرە، شاپتۇل، ئۈرۈك، ئالۇچا، ئۈزۈم، ئانار، ئالما، قوغۇن، تاۋۇز، چۇچۈك بۇيا، ئەنجۈر، بەسىە، ئانار، ئۈزمە، غەيىنۇلە، گىلاس، جىگدە، قوتۇر ئامۇت، ياڭاق، بادام قاتارلىقلار بار. بۇنىڭ ئىچىدە قوغۇنىنىڭ شېكەر تەركىبى يۇقۇرى، تەمى ھەسەلدەك تاتلىق؛ قوتۇر ئامۇتنىڭ ئېتى كۆپ، تەمى تاتلىق، شېكەر تەركىبى يۇقۇرى، بازارغا كىرىشى بالدۇر، ئۇزۇقلىقى مول بولۇپ، پەيزىۋاتنىڭ خاس ئالاھىدە مەھسۇلاتى ھېسابلىنىدۇ. ھايۋانلار بايلىقى ئاساسەن كالا، قوي، ئات، ئېشەك، خېچىر، چوشقا، ئۈي ھايۋانلىرى قاتارلىقلار. يەنە، ھەر خىل يابايى ھايۋانلار بار.

سۇ مەھسۇلاتلىرى بايلىقى جەھەتتە ھازىر ئاز مىقداردىكى بېلىقچىلىق ئېتىلىرىلا بار.

[ئىقتىسادىي ئەھۋالى] 1984-يىللىق سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 67 مىليون 24 مىڭ 800 يۈەنگە يېتىپ، 1983-يىلدىكىدىن 8.88% كۆپەيدى. بۇنىڭ ئىچىدە يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 59 مىليون 700 مىڭ 200 يۈەن، سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 7مىليون 324 مىڭ 600 يۈەن بولدى.

پارتىيەنىڭ 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن كېيىن، پەيزىۋاتىنىڭ دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىش تەرەققىياتى بىر قەدەر تېز بولدى. 1984 - يىلى ئاشلىق ئومۇمى مەھسۇلاتى 127 مىليون 256 مىڭ جىڭغا يېتىپ، 1949-يىلدىكىدىن 3 ھەسسىدىن كۆپرەك ئاشتى، ئوتتۇردىچە بىرلىك مەھسۇلات 277.4 جىڭ بولۇپ، 1949 - يىلدىكىنىڭ3ھەسسىسىگە تەڭ بولدى، ھەر نوپۇسقا توغرا كېلىدىغان ئاشلىق 586جىڭغا يەتتى. پاختا ئومۇمى مەھسۇلاتى 4 مىليون 936 مىڭ 981 جىڭ، بىرلىك مەھسۇلاتى 53.6 جىڭ بولدى، ياغلىقدان ئومۇمى مەھسۇلاتى 6 مىليون 6347 جىڭ، ھەر نوپۇسقا توغرا كېلىدىغىنى 27 جىڭ بولدى. پاختا، ياغلىقدان مەھسۇلاتلىرىدا تاردىختىكى يۇقۇرى رېكورت يارىتىلدى، چارۋا ئومۇمى سانى 329 مىڭ 500 تۇياق بولۇپ، 1983 - يىلدىكىدىن 9.6% كۆپەيدى.

ئازاتلىقتىن ئىلگىرى پەيزىۋاتنا ھېچنېمىدە سانائەت يوق دېيەرلىك بولۇپ، ئۇششاق-چۈششەك قول سانائەت دۇككانلىرىلا بار ئىدى. ئازاتلىقتىن كېيىن، ئىگىلىكنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، سانائەت ئىشلەپچىقىرىشى پەيدىن-پەي راۋاجلاندى. ھازىر ئوت ئېلېكتىر ئىستانسىسى، ئاشلىق-ياغلىقدان پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇدى، دېخانچىلىق ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش - ياساش زاۋۇدى، پاختا زاۋۇدى، ياسما زاۋۇدى، يېمەكلىك پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇدى، گېلە مېچىلىك كارخانىسى، ئۇن زاۋۇدى، سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسى قاتارلىق كارخانىلار بار. ئىشچى-خىزمەتچىسى جەمئى 517، بۇنىڭ ئىچىدە ئومۇمىخەلق مۇلۇكچىلىگىدىكى ئىشچى - خىزمەتچى 174.

يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بۇيان يېزا-بازار كارخانىلىرىنىڭ تەرەققىياتى بىر قەدەر تېز بولدى. 1984-يىلى ناھىيە بويىچە يېزا-بازار كارخانىلىرى135كە، ئىشچى-خىزمەتچىلىرى659 غا، ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 2 مىليون 481 مىڭ 500 يۈەنگە يەتتى.

پارتىيەنىڭ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن كېيىن، خەلق تۇرمۇشىدا غايەت زور ئۆزگىرىشلەر بولدى. 1984- يىلى ناھىيە بويىچە يېزىلاردا ھەر نوپۇسىنىڭ ئوتتۇردىچە كىرىمى 128 يۈەنگە يېتىپ، 1983 -يىلدىكىدىن 20% كۆپەيدى، 1978-يىلدىكىدىن 3 ھەسسە كۆپەيدى. شەھەر - يېزىلاردا پۇل ئامانىتى 27 مىليون 360 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1980 - يىلدىكىدىن 12 ھەسسە كوپەيدى، شەھەر-يېزا ئاھالىلىرىنىڭ ئەتىۋار تۇرمۇش بويۇملىرى تېز كۆپەيدى، ھازىر 232 تېلېۋىزور (يېقىنقى ئىككى يىلدا سېتىۋېلىنغان)، 9122 ۋېلىسىپىت (بۇنىڭ ئىچىدە 1984 - يىلى يېڭىدىن سېتىۋېلىنغىنى 2559)، 3044 تىككۈ ماشىنىسى، 101 رادىيولۇق ئۇنىتالغۇ بار.

پەيزدۇات قوغۇنى

ھېبىبللا قاسىم، خۇ چۈەن، ئېزىز ئىمىن

پەيزدۇات ناھىيىسى ئەزەلدىن قوغۇن ئىشلەپچىقىرىشتا داڭ چىقارغان. تارىخ-تا خاتىرىلىنىشىچە، جەنۇبىي شىمالىي سۇلالىلەر دەۋرى (مىلادىي 4-5-ئەسىرلەر) دىلا، پەيزدۇات قوغۇنى ئىچكىرى ئۆلكىلەردە داڭ چىقارغان. يېقىنقى زامانلاردىن بۇيان، پەيزدۇات قوغۇنى تېخنىكىلىق ئۇقۇرمەت قازانماقتا. پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ مەشھۇر رەھبەرلىرىدىن چۇ ئېنلەي، لىۋ شاۋچى، جۇدې، خې لۇڭ، چېن يى، جاۋ زىياڭ قاتارلىقلار پەيزدۇات قوغۇنىنىڭ تاتلىق، پۇراقلىق ئىكەنلىكىنى ماختىغان ئىدى. زىيارەتكە كەلگەن چەتئەللىك بىر مۇنچە ساياھەتچىلەرمۇ پەيزدۇات قوغۇنىنى ئېغىزدىن چۈشۈرمەي تەرىپلەشكەن ئىدى.

قوغۇنىنىڭ مۇشۇنداق ئوخشۇشى ئەۋزەل، خاس سۈپ، تۈپراق، كىلىماتشارائىتىدىن بولىدى. بۇ جاي قۇرغاق، يامغۇرى ئاز، كۈن نۇرى يېتەرلىك، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ تېمپېراتۇرا پەرقى چوڭ، تۈپراقنىڭ تېز ئۇنۇملۇك كالىي تەركىۋى ئىنتايىن مول (210 ppm دىن يۇقىرى) بولۇپ، شېكەر تەركىۋىنىڭ توپلىنىشىغا پايدىلىق. پەيزدۇات قوغۇنىنىڭ شېكەر تەركىۋى ئادەتتە 12-17% گە، ئەڭ يۇقىرىسى 19% گە يېتىدۇ.

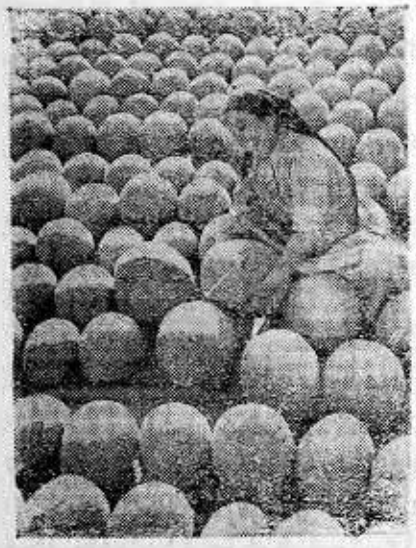

قوغۇزدىن مول ھوسۇل.

باۋدى فوتوسى

پەيزدۇات قوغۇنىنىڭ ئەلا سۈپەتلىك سورتلىرى دۆلەت ۋە ئاپتونوم رايونلىكى ئالاقىدار پەن تەتقىقاتى تارماقلىرىنىڭ ئېتىراپ قىلىشىغا مۇيەسسەر بولدى.

1964 - يىلى، شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك پەنلەر ئاكادېمىيىسى پەيزدۇات ناھىيىسىدە نۇقتا بېكىتىپ، 22 سورتنى قايتا تەكشۈرۈپ، بۇنىڭ ئىچىدىكى 6 سورتنى شىنجاڭ رايونىچە كېڭەيتىدىغان ئەلا سورت قاتارىغا كىرگۈزدى. 1965 - يىلى، جۇڭگو پەنلەر ئاكادېمىيىسى، شىنجاڭ ۱- ئاۋغۇست يېزا ئىگىلىك ئىنستىتوتى، شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك پەن - تەتقىقاتى ئورنى بىرلىشىپ تەكشۈرگەندىن كېيىن، پەيزدۇاتنى ھەقىقەتەن قوغۇن ئىشلەپچىقىرىدىغان داڭلىق رايونلارنىڭ بىرى دەپ قارىدى. 1980 - يىلى، ئاپتونوم رايون بويىچە قوغۇن، تاۋۇز بايلىق مەنبەئىنى قايتا تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى 6 ۋىلايەت (ئوبلاست) نىڭ نۇقتىلىق ھالدا قوغۇن، تاۋۇز ئىشلەپچىقىرىدىغان 86 نۇقتىسىدىن تاللاپ چىققان 12 ئەلا سورت ئىچىدە پەيزدۇاتنىڭ سورتى 5 نى ئىگىلىدى.

1984 - يىلى، پەيزدۇات قوغۇنىنىڭ تېرىلىش كۆلىمى 400 موغا، سورتى 35 كە يەتتى، بۇلار بالدۇر پىشىدىغىنى، ئوتتۇرا مەزگىلدە پىشىدىغىنى، كېيىن پىشىدىغىنىدىن ئىبارەت 3 چوڭ تۈرگە ئايرىلىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە بالدۇر پىشىدىغان قوغۇن سورتى 8 خىل، ئوتتۇرا مەزگىلدە پىشىدىغان قوغۇن سورتى 18 خىل، كېيىن پىشىدىغان قوغۇن سورتى 4 خىل. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، سىرتقى جايلاردىن كىرگۈزۈلگەن ئاق چۈرۈك، تۆمۈر شاپاق، توپ ئوقى

قاتارلىق سورتلارمۇ ناھايىتى ئوبدان ئوخشىدى. ئالاقىدار تارماقلار تەكشۈرۈپ كۆرۈپ، ئىقتىسادىي قىممىتى بىر قەدەر يۇقۇرى، تەرەققى قىلدۇرۇشقا بولىدۇ دەپ قاردىغان سورت 8 خىل:

قارا چىلگە: باشلۇر پىشىدىغان سورت، ئۆسۈش مەزگىلى ئادەتتە 80—90 كۈن بولىدۇ، قوغۇن شەكلى يۇمۇلاق، شاپىسىنىڭ ئاستى سېرىق، شاپىسى نېپىز، ئېتى يۇمشاق ۋە سۇلۇق، بىر ئاز پۈرا قىلىق، شېكەر تەركىۋى 7—12%.

ئاق كۆكچى: ئوتتۇرا مەزگىلدە پىشىدىغان سورت، شەكلى سوقۇچاق يا كى ئۇزۇن سوقۇچاق، شاپىسىنىڭ ئاستى ئاق، ئېتى بوش — چۈرۈك، شەرۇتى كۆپ، نەشپۈت پۈرىسى بار، شېكەر تەركىۋى 11 — 15%، ئۆسۈش مەزگىلى 110—120 كۈن.

قارا كۆكچى: ئوتتۇرا مەزگىلدە پىشىدىغان سورت، شەكلى ئۇزۇن سوقۇچاق يا كى ئۇزۇنچاق، ئېتى سىلىق، چۈرۈك، چىگىراق، بەك پىشىپ كەتسە يۇمشاقراق بولىدۇ، نەشپۈت پۈرىسى بار، شەرۇتى نورمال، شېكەر تەركىۋى 10 — 15%، سۇپىتى ياخشى، ساقلاشقا، توشۇشقا چىداملىق، قوغۇن قېتى ئىشلىگىلى بولىدۇ، قاق چىقىش نىسبىتى 15 — 20%.

قوتۇر كۆكچى: ئوتتۇرا مەزگىلدە كېيىنرەك پىشىدىغان سورت، شەكلى ئۇزۇن، سوقۇچاق، يەككە ئېغىرلىقى 5—10 كىلوگىرام كېلىدۇ، ئېتى سىلىق، ناھايىتى چۈرۈك، چىگ، شەرۇتى نورمال، شېكەر تەركىۋى 11 — 15%، بۇ، پەيزۇاتنىڭ خاس سورتى ھېسابلىنىدۇ.

قارا كۆسەي: ئوتتۇرا مەزگىلدە كېيىنرەك پىشىدىغان سورت، شەكلى سوقۇچاق يا كى ئۇزۇن سوقۇچاق، يەككە ئېغىرلىقى 4—7 كىلوگىرام كېلىدۇ، ئېتى سىلىق، چۈرۈك، چىگ، شەرۇتى نورمال، شېكەر تەركىۋى 11 — 16%، ساقلاشقا، توشۇشقا چىداملىق.

كۆك بەل: كېيىن پىشىدىغان سورت، شەكلى يۇمۇلاق يا كى ئۇزۇن سوقۇچاق، يەككە ئېغىرلىقى 6—10 كىلوگىرام كېلىدۇ، ئېتى چىگ، شەرۇتى نورمال، بالىنى پۈرىسى بار، شېكەر تەركىۋى 10 — 16%، ساقلاشقا، توشۇشقا چىداملىق، يانداۋرقى يىلىنىڭ 5 — ئېيىنىچە ساقلىغىلى بولىدۇ.

پىسون: كېيىن پىشىدىغان سورت، شەكلى يۇمۇلاق، ئېتى چىگ، شەرۇتى نورمال، شېكەر تەركىۋى 10—16%، ساقلاشقا، توشۇشقا چىداملىق.

قاردىقاش: كېيىن پىشىدىغان سورت، شەكلى يۇمۇلاق، ئۇزى كىچىك، شېكەر تەركىۋى 10—15%، ئېتى چىگ، شەرۇتى نورمال، ساقلاشقا، توشۇشقا چىداملىق.

پەيزۇات قوغۇنىنى ئىستىمال قىلغاندىن تاشقىرى، ئۇنىڭ ئېتى، ئۇرۇغى، پىلىگىنى دورا ماتېرىيالى قىلغىلى بولىدۇ، پەيزۇات قوغۇنى جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ تەبىئى شارائىتىدا كۆڭۈلدىكىدەك ئىقتىسادىي زىرائەت ھېسابلىنىدۇ.

يەكەن ناھىيىسى

[جۇغراپىيەۋى ئومۇمى كورۇنۇشى] يەكەن شىنجاڭنىڭ غەربىي جەنۇپ چېگرا جايىدىكى پامىر ئىگىزلىگىنىڭ باغرىدا، تەكلىماكان قۇملۇغىنىڭ غەربىي گىرۋىگى بىلەن بۇغراقۇمىلۇغى ئوتتۇرىسىدىكى يەكەن دەريا سى ئېقىمىدا تۇزلاشقان ئىگىزلىكىنىڭ يۇقۇرى، ئوتتۇرا ئېقىمىرايونلىرىدا جايلاشقان. ئۇنىڭ ئورنى شەرقى مېرىدىيان ″57 ′1 °76 تىن ″30 ′46 °77 قىچە، شىمالىي پارالىل ′30 °37 تىن ′15 °39 قىچە. ئۇنىڭ شەرقىي جەنۇبىي يەكەن دەريا سىنى پاسىل قىلغان هالدا پوسكام، قاغلىق بىلەن تۇتىشىدۇ، شەرقىي شىمالى مەكىت ناھىيىسىنىڭ شېيتدۆڭ يېزىسى بىلەن خوشنا تۇرىدۇ، غەربىي شىمالى يوپۇرغا ناھىيىسىنىڭ تېرىم يېزىسى

سى ۋە يېڭىشەر ناھىيىسىنىڭ ھاراپ يېزىسى بىلەن تۇتىشىدۇ، غەربىي قىسمى يېڭىسار ناھىيىسى بىلەن تۇتىشىدۇ. ھەممە زېمىنى دېگۈدەك يۇزىدىن ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن 1231.2 مېتىر ئېگىز تۇرىدۇ، جەنۇبى بىلەن شىمالى ئۇزۇن، ئەمما شەرقى بىلەن غەربى تار، جەنۇبى بىلەن شىمالىنىڭ ئەڭ ئۇزۇن يېرى 190 كىلومېتىر، شەرقى بىلەن غەربىنىڭ ئەڭ كەڭ يېرى 56 كىلومېتىر. ئۇنىڭ يەر تۈزۈلۈشى غەربىي جەنۇبتىن شەرقىي شىمالغا قىڭغىيىپ، يەلپۈگۈچسىمان ئېقىندا تۈزىلەڭلىكنى شەكىللەندۈرگەن. ئومۇمى يەر كۆلىمى 8195.6 كۋادرات كىلومېتىر، بۇنىڭ ئىچىدە تاغلىق رايون 3245.9 كۋادرات كىلومېتىر بولۇپ، يەر كۆلىمىنىڭ 39.6% نى ئىگىلەيدۇ، تۈزلەڭلىك 4949.9 كۋادرات كىلومېتىر بولۇپ، يەر كۆلىمىنىڭ 60.39% نى ئىگىلەيدۇ. تۈزلەڭلىك ئىچىدە شېغىل ـ تاشلىق جاڭگال، قۇم دۆڭلىرى 15.74% نى، بەنام ۋە چۆپلۈك 41.83% نى، ئۆستەڭ، يول، مەھەللەلەر 3.76% نى، ئورمان يېرى 3.25% نى، سۇ ئامبارلىرى، ئويمانلار 7.45% نى، دەريا 1.51% نى ئىگىلەيدۇ.

[تارىخىي تەرەققىيات جەريانى] يەكەننىڭ تارىخى ئۇزۇن، غەربىي جۇ پادىشالىق بولغاندا، يەكەن غەربىي دىيارىدىكى داڭلىق بىر قەبىلە دۆلىتى ئىدى، جۇ سالنامىسىدا يەكەن پادىشاسىنىڭ ئەلچىسىنىڭ جۇ تەقۋىدىغا سوغا تۇتقانلىقى ھەققىدىكى ئەھۋال خاتىرىلەنگەن، بۇ، 3 مىڭ يىلدىن ئارتۇق تارىخقا ئىگە بولۇپ قالدى. مىلادىدىن ئىلگىرىكى 138 ـ يىلى، خەن سۇلالىسىنىڭ ئەلچىسى جاڭ چيەن يەكەن ئارقىلىق ئۇلۇغ ياۋچىلار تەرىپكە بارغان، خەن سۇلالىسىنىڭ شۇەندى دەۋرىدىكى يۈەنكاڭ بىرىنچى يىلى (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 65 ـ يىلى) يەكەن پادىشاسى ئۆلگەن، خەن سۇلالىسى مەلىكە شيې يۈنىڭ ئوغلى ۋەن نيەننى يەكەننىڭ پادىشالىقىغا ئېۋەتكەن (كېيىن ئۆلتۈرۈلگەن)، شىنداڭ تىيەنفېڭ5ـ يىلى (مىلادى 18 ـ يىلى) يەكەن پادىشاسى يەن ئۆلگەن، خەن سۇلالىسىنىڭ تەقۋادار ئەمەلدارى ئۆزىنىڭ ئوغلى كاڭنى ۋاردىسلىق قىلدۇرغان، خەن سۇلالىسىنىڭ گۇاڭۋۇ دەۋرىدىكى جيەنۇ5ـ يىلى (مىلادى 29 ـ يىلى) خېشىنىڭ باش قوماندانى دۇرۇڭ كاڭنى يەكەننىڭ خىزمەت كۆرسەتكەن پەزىلەتلىك ۋاڭى قىلىپ تەيىنلەپ تامغۇ پۈپۈگى ئىنئام قىلغان. خەن سۇلالىسىنىڭ بۇڭخې 4 ـ يىلى (مىلادى 61 ـ يىلى) ئۇدۇنغا ئەل بولغان، خەن سۇلالىسىنىڭ جاڭدى دەۋرىدىكى جيەنچۇ 5ـ يىلى (مىلادى 80 ـ يىلى) يەنە كۈسەن (ھازىرقى كۇچار) گە ئەل بولغان، جاڭدى دەۋرىدىكى جاڭخې 1 ـ يىلى (مىلادى 87 ـ يىلى) بەنچاۋ يەكەننى سۇلې دۇخۇ مەھكىمىسىگە قارايدىغان قىلغان. 3 دۆلەت ۋېيىنا تەئەللۇق بولۇپ چۈشا دەپ ئاتىلىپ، سۇلې بىلەن بىرلەشتۈرۈۋېتىلگەن، پادىشا يەكەن قەلئەسىدە تۇرغان، تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدە «جوجۇجيا» دەپ ئاتىلىپ، 5 قەبىلىگە ئايرىلغان. سۇڭ سۇلالىسى دەۋرىدە قاراخانىلار سۇلالىسى تەرىپىدىن ئىدارە قىلىنغان، كېيىن غەربىي لياۋ سۇلالىسىنىڭ قىتان يالۇغ تاشىن قەبىلىسى تەرىپىدىن باشقۇرۇلغان، ئاندىن كۈچلۈك خان تەرىپىدىن ئىشغال قىلىنغان. يۈەن سۇلالىسىنىڭ داۋۇڭ 6 ـ يىلى (مىلادى 1234 ـ يىلى) بۇيەرچاغىتاي چىنساخانلىغىنىڭ ئارغۇ قەبىلىسىگە تەۋە بولۇپ، ئۇدۇن (خوتەن)، قەشقەر بىلەن بىللە جەنۇبىي شىنجاڭدىكى 3 چوڭ شەھەر بولغان. مىڭ سۇلالىسىنىڭ دەسلەۋىدە، ئۇدۇنىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولۇپ، بەشبالىق (تۇرپان) بىلەن بىرلىكتە غەربىي دىيار بۈيۈك ئېلې دەپ ئاتالغان، ئارغۇ يەكەن

يېڭى شەھەردە تۇرغان، نامى ياركەنت دەپ ئاتالغان. مىلاد سۇلالىسىنىڭ ئاخىرلىرىدا (مىلادى 1543 ـ يىلى) يەكەن خانلىغى قۇرۇلۇپ، يەكەن قەلئەسى يەركەن خانلىقىنىڭ پايتەختى بولغان، ئۇ غەربىي‌دىيارىدىكى قەبىلىلەرنى بىر تۇتاش باشقۇرغان، تاكى چىڭ سۇلالىسىنىڭ شۇنجۇ 13 ـ يىلى (مىلادى 1656 ـ يىلى) غىچە قۇمۇل (بابەرخان)، تۇرپان (سەئىدخان) لارنىڭ تۆھپە دەپتەرلىرىگە يەركەندىكى ئابدۇللاخانىنىڭ قولى قويۇلۇپكەلگەن. كاڭشى 35 ـ يىلى (مىلادى 1696 ـ يىلى)قەشقەرنىڭ باشقۇرىشىدا بولغان. مىلادى 1859 ـ يىلى 7 ـ ئايدا، چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى يەكەننى باشقۇرۇش ئۈچۈن 7 بەگ تەسىس قىلغان. مىلادى 1860 ـ يىلى ياقۇپبەگ يەكەنگە تاجاۋۇزقىلىپ،بۇيەرنى21 يىل‌بەسىپ ياتقان.گۇاڭشۇ8ـ يىلى (مىلادى 1882 ـ يىلى) شىنجاڭ ئۆلكىسى تەسىس قىلىنغان، گۇڭشۇ 9 ـ يىلى (مىلادى 1883 ـ يىلى) بىۋاستە قاراشلىق يەكەن ئايمىغى قۇرۇلۇپ، قاغىلىق ناھىيىسىنى باشقۇرغان، گۇاڭشۇ 29 ـ يىلى (مىلادى 1903 ـ يىلى) يەكەن مەھكىمىسىگە ئۆزگەرتىلىپ، پۈلى ۋازارىتى، مارالۇبشى ئايمىغى، گۇما ناھىيىسىنى باشقۇرغان. مىلادى 1912 ـ يىلى يەكەن ناھىيىسى دەپ ئۆزگەرتىلگەن، 1927 ـ يىلى يەكەن يېڭىشەھەر، كونىشەھەر دەپ 2 ناھىيىگە ئايرىلغان، 1943 ـ يىلى بىرلەشتۈرۈپ‌تىلىپ يەكەن ناھىيىسى بولۇپ، قەشقەر مەمۇرى باشلىق مەھكىمىسىگە قارايدىغان بولغان. 1943ـ يىلى 3ـ ئايدا يەكەن 10ـباشلىق‌مەھكىمىسى بولۇپ قۇرۇلۇپ، تا ئازاتلىققا قەدەر يەكەن، قاغىلىق،پوسكام، مەكىتتىن ئىبارەت 4 ناھىيىنى باشقۇرۇپ كەلگەن، ئازاتلىقتىن كېيىن، 1949 ـ يىلدىن 1956 ـ يىلىغىچە يەكەن ۋالى مەھكىمىسىنىڭ تۈرۈشلۇق جايى بولغان، ئۇنىڭدىن كېيىن ھازىرغا قەدەر قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىنىڭ رەھبەرلىكىدە بولدى.

[كىلىمات ئالاھىدىلىگى] يەكەن ناھىيىسىنىڭ كىلىماتى مۆتىدىل بەلۋاغ، چوڭ قۇرۇقلۇق خاراكتېرلىك كىلىماتتا تەۋە، 4 پەسىل ئېنىق، كىلىماتى قۇرغاق، كۈن نۇرىنىڭ‌چۈشۈشى ئۇزۇن، پارغا ئايلىنىش مىقدارى زور، تېمپېراتۇرىنىڭ كۈنلۈك، يىللىق ئۆزگىرىشى‌چوڭ، يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 11.4℃، چېكىگە يېتىدىغان ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا23.5℃ـ، ئەڭ يۇقۇرى تېمپېراتۇرا 41.5℃. ئىسسىقلىق مىقدارى مول، ≥0℃ دىكى ئوتتۇرىچە جۇغلانما تېمپېراتۇرا 4595℃ قا يېتىدۇ، ≥10℃ دىكى‌جۇغلانما تېمپېراتۇرا 4163℃ قا يېتىدۇ.ھۆل‌يېغىن مىقدارى ئاز، يىللىق ئوتتۇرىچە ھۆل ـ يېغىن مىقدارى 43mm، تاغلىق رايونلاردا ھۆل ـ يېغىن رۇشەن ھالدا كۆپىيىدۇ، ھۆل ـ يېغىن 4ـ9ـئايلارغا مەركەزلىشىدۇ. بىر كۈنلۈك ئەڭ چوڭ ھۆل‌ـيېغىن مىقدارى 27mm غا يەتكەن. يىللىق ئوتتۇرىچە پارغا ئايلىنىش مىقدارى 2245 mm بولۇپ، ھۆل ـ يېغىن مىقدارىنىڭ تەخمىنەن 50 ھەسسىسىگە تەڭ كېلىدۇ، يىللىق ئوتتۇرىچە نىسبى نەملىك 53% بولىدۇ. يىل بويى غەربىي‌شىمال شامىلى كۆپ چەكتىدۇ، يىللىق ئوتتۇرىچە شامال سۈرئىتى 1.8 مېتىر سېكونت، ئەتىياز، ياز كۈنلىرىدە بوران كۆپ چىقىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە 4ـ6ـئايلاردا قوم بوران كۆپ بولۇپ، بوراننىڭ كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە بولغان سۈرئىتى 40 مېتىر سېكونتقا يېتىدۇ. كۈن نۇرىنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە چۈشۈش ۋاقتى 2970 سائەت بولۇپ، نۇر چۈشەلەيدىغان سائەت سانىنىڭ 67% نى ئىگەللەيدۇ. قىووسىز مەزگىل ئۇزۇن، يىللىق ئوتتۇرىچە سانى 212 كۈن، ئەڭ ئۇزۇنى 235 كۈن،ئەڭ قىسقىسى 168 كۈن بولۇپ، ھەر خىل دېخانچىلىق زىرائەتلىرىنىڭ ئۆسۈشىگە پاپ كېلىدۇ. يەر-

نىلىق توڭلاش مەزگىلى ئادەتتە 11ـ ئاينىڭ 1ـ، 2ـ ئون كۈنلىرىدىن تارتىپ ياندۇرقى يېـ لى 3ـ ئاينىڭ 1ـ، 2ـ ئون كۈنلىرىگىچە بولۇپ كەلدى. توڭلىغان تۇپراقنىڭ ئەڭ زور چوڭـ قۇرلىنى 98 سانتىمېتىر بولۇپ، 1975 ـ يىلى 1ـ ئاينىڭ 31ـ كۈنى كۆرۈلدى.

[مەۋرى رايونلىرى] يەكەن ناھىيىسىدە گۇللۇك، مىشا، ئارال، تومۇشۇستەك، ئودالـ لىق، ئارسلانباغ، چارەك، ئىشقول، تاغارچى، كاچۇك، قوشراپ، ئاۋات، ئالمەت، ئازاتباغ، ئىـ گەچى يېزىلىرى ۋە زەرەپشان تاجىك مىللى يېزىسىدىن ئىبارەت جەمئى 16 يېزا بار. شەـ ھەر، ئىلىشقۇ، خاكدى، بەشكەندىن ئىبارەت 4 بازار بار. جەمئى 477 كەنت، 2243 ئاھالىلار گۇرۇپپىسى بار. ئۇندىن باشقا، باغۋەنچىلىك، سۈپەتلىك ئۇرۇقچىلىق، پىلىچىلىك، نەسىلـ لىك ئۆي قۇشلىرى، ئورمانچىلىق ۋە كۆچەتزارلىقتىن ئىبارەت 7 مەيدان بار.

[مىللەتلەر ۋە نوپۇسى] ناھىيە بويىچە جەمئى 122842 ئائىلە بار، بۇنىڭ ئىچىدە يېـ زا ئىگىلىك نوپۇسىدىكىلەر 112030 ئائىلە، شەھەر ـ بازار نوپۇـ سىدىكىلەر 10759 ئائىلە؛ ئومۇمى نوپۇس 448323، بۇنىڭ ئىچىدە يېزا ئىگىلىك نوپۇسى 389785 بولۇپ، ئومۇمى نوپۇسنىڭ 90% دىن ئىگە للەيدۇ. جەمئى 17 مىللەت بار، ئۇيغۇرلار ئاساسلىق بولۇپ، 96.78% نى ئىگە للەيدۇ؛ خەنزۇلار 2.65% نى ئىگە للەيدۇ؛ تاجىكلار 0.45% نى ئىگە للەيدۇ؛ ئۆزبېكلەر 0.2% نى ئىگە للەيدۇ؛ خۇيزۇ، قىرغىز، قازاق، موڭغول، شۇ مىلـ لەتلىرى يەرلىكلەر ھىسابلىنىدۇ. ئۇندىن باشقا، جۇاڭزۇ، مانجۇ، مياۋزۇ، دۇڭشيانگزۇ، زاڭـ زۇ، بەيزۇ، باۋئەنزۇ بولۇپ، بۇلار يېقىنقى يىر نەچچە يىلدىن بۇيان چېگرا رايون قۇرۇ ـ لۇشىغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن قېرىنداش ئۆلكە، رايونلاردىن كەلگەن كادىرلار، ئىشچىلار ـ دۇر، يەنە، جۇڭگو تەۋەلىكىدىكى 22 نەپەر چەتئەللىك بار.

مۇشۇ ئازسانلىق مىللەتلەر ئىچىدە ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدىغانلار كۆپ، يەكەندە ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدىغانلار ئىچىدە سۈننى مەزھىپىدىكىلەر كۆپ، شىيە مەزھىپىدىكىلەر ئىنتايىن ئاز، ئۇندىن باشقا، ئىشان، سوپى، 12 ئىمام مەزھىپىدىكىلەردىن خېلى بار. تىل جەـ ھەتتە، يەرلىك خەنزۇلارنىڭ تولىسى شەرقىي شىمال، تىيەنجىن شۇنىسىنى ۋە ئۇيغۇر تىلـى ئارىلاش خەنزۇ يەرلىك شۇنىسىنى قوللىنىدۇ، ئۇيغۇر، تاجىك، قىرغىز قاتارلىق مىللەتلەر ئۇيغۇر تىلىنى ئورتاق قوللىنىدۇ.

[ئاساسلىق بايلىغى] يەكەن قەدىمىدىنخانچىلىق رايونى بولۇپ، بايلىغى ئىنتايىن مول، ئۇنى يەنمۇ ئېچىشقا، گۇللەندۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ.

يەر بايلىغى: ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈشكە ئاساسلانغاندا، تۇپراق خىللىرىنىڭ جايلـ شىشى بويىچە ئايرىغاندا، لايلاتما يەر 170مىڭ مو بولۇپ، 7.41% نى ئىگە للەيدۇ، لايلاتـ ما، يەڭگىل زەيلەشكەن، كۈلرەڭ نەم يەر 757 مىڭ مو بولۇپ، 32.36% نى ئىگە للەيدۇ، يەڭـ گىل زەيلەشكەن نەم يەر بىر مىليون150 مىڭمو بولۇپ، 50.84% نى ئىگە للەيدۇ، ئېغىر زەيلەش ـ كەن نەم يەر 370 مىڭ مو بولۇپ، 16.24% نى ئىگە للەيدۇ، ئېغىر زەيلىك ـ ئوتلۇق يەردىن 630 مىڭ مو، ئۇندىن باشقا، 927 مىڭ مو يىنام يەر بار. ئومۇمى ئەھۋال مۇنداق: تۇپراقـ نىڭ ئورگانىك تەركىبى ئاز (0.5% تىن 1.2% گىچە بولغان ئارىلىقتا) بولۇپ، ئوتتۇرىـ چە ئازوت تەركىبى 0.053%، ئوتتۇرىچە پوسفور تەركىبى PPm 2.56. ھازىرقى تېرىلغۇ يەر

بىر مىليون 360 مىك مو بولۇپ، ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن‌ھەر بىر يېزا ئىگىلىك نوپۇسىغا‌مو‌دىن توغرا كېلىدۇ.

سۇ بايلىقى: يەكەن دەريا‌سى مۇشۇ ناھىيىنىڭ تاغلىق رايونىدىكى قارا‌قۇرۇم داۋىنى ئېتىكىدىن باشلىنىدۇ، دەريا سۈيى مۇشۇ ناھىيىنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتىدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا، قاغلىق ناھىيىسى چېگرىسىدىن كىرىدىغان تىزناپ دەريا‌سى بار، بۇ ئىككىلى دەريا مۇزۇ، قارلىق تولۇقلىما ئېقىنى بولۇپ، يىللىق ئېقىن مىقدارىنىڭ ئۆزگىرىشى كۆپ، ئەتىيازدا‌سۇ تارتىلىدۇ، يازدا كەلكۈن كېلىدۇ.. يەكەن دەريا‌سىنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە ئېقىن مىقدارى 6 مىليارت 374 مىليون كۇپمېتىر بولىدۇ. ئەڭ كۆپ بولغاندا 8 مىليارت 805 مىليون كۇپ‌مېتىر، ئەڭ ئاز بولغاندا 4 مىليارت 468 مىليون كۇپمېتىر بولىدۇ، ئەتىيازدا پەسلىدە يىل‌لىق ئېقىن مىقدارىنىڭ6.8% نى، يازدا‌پەسلىدە 67% نى، كۈز پەسلىدە 20% نى، قىش‌پەسلىدە 6.2% نى ئىگىلەيدۇ. يەكەن دەريا‌سىنىڭ ئېقىن ئۆزگىرىشى 200 كىلومېتىرغا يېتىدۇ، ناھىيە ئىچىدە 10 چوڭ ئادا ئۆستەڭدىن سۇ باشلىنىدۇ. تىزناپ دەريا‌سىدىن يىللىق ئوتتۇرىچە سۇ باشلىنىش مىقدارى يەكەن دەريا‌سىنىڭكى ئاران سەككىزدىن بىر قىسمىنى ئىگەلەيدۇ، ئۇ يەكەننىڭ قوشۇمچە سۇ ئۆتكۈزۈش دەريا‌سى ھېسابلىنىدۇ. يەكەندە دەريا سۈيى‌نىڭ سۈپىتى بىر قەدەر ياخشى، كۆپ يىللار مابەينىدىكى تەكشۈرۈلۈشچە، PH قىممىتى 7.8 بولۇپ، ئاجىز زەيسىمان رېئاكسىيە ھېسابلىنىدۇ، ئوتتۇرىچە ئىئون ئومۇمى مىقدارى 251.9mm دىن 526.9mm گىچە، سۇنىڭ قاتتىقلىقى 1.817 مىللىگىرام(ئېكۋىۋالېنت)لېتىردىن 4.010 مىللىگىرام(ئېكۋىۋالېنت)لېتىرغىچە، سۇنىڭ مېنېرالىشىش دەرىجىسى 362.6 مىللىگىرام لېتىر. يەكەننىڭ يەر يۈزىدىن باشلايدىغان سۈيى بىر مىليارت 880 مىليون كۇپمېتىر، ئۇنىڭغا، 21 سۇ ئامبىرىغا قاچىلىنىدىغان 175 مىليون كۇپمېتىر سۇنى قوشقاندا، جەمئىي 2مىليارت 55 مىليون كۇپمېتىر بولىدۇ. يەكەندە يەرئاستى سۈيىنىڭ زاپىسىمۇ ناھايىتى‌مول، ئۇ تەخمىنەن 500 مىليون كۇپمېتىر كېلىدۇ، ئۇتېخى ئېچىلمىدى. ئۇنىڭدىن باشقا، سۇ‌كۆچى بايلىغىمۇ ناھايىتى مول.

سۇ مەھسۇلاتلىرى بايلىقى: يەكەندە پايدىلىنىشقا بولىدىغان جەمئى 553209 مو سۇ يۈزى بار. بۇنىڭ ئىچىدە سۇ ئامبىرى 254716 موكېلىدۇ. سۇ يىغىلىدىغان قومۇشلۇق، ئويمانلىقلار 298493 مو بولۇپ، بېلىقچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشتا يوشۇرۇن كۈچ ناھايىتى زور. ناھىيە باشقۇرغان بېلىقچىلىق ـ بېلىقچان مەيدانىدىن بەرسى، يېزىلار باشقۇرغان بېلىقچىلىق مەيدانىدىن 4 ى، بېلىق كۆلچىگىدىن 223 ى بار. يىللىق ئوتتۇرىچە بېلىق تۇتۇش مىقدارى 32 تونا.

ئورمان بايلىقى: يەكەننىڭ تاغلىق رايونلىرىدىكى ئورمانلارنى ۋىلايەت باشقۇرىدۇ. تۈزلەڭلىك ئورمانلىقنىڭ تەرەققىياتى 1964 ـ يىلىدىن بۇيان تېز بولدى. ھازىر، جۈغلانما ساقلىنىۋاتقان سۈنئى ئورمان كولىمى 327000 موغا يېتىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە ئېتىز ـ ئېرىق مۇداپىئە ئورمىنى 144000 مو، يېقىلغۇ ئورمىنى 146000 مو، ئىقتىسادىي ئورمان 37000 مو؛ پارچە ـ پۈرات تېكىلگەن دەرەخ 43 مىليون 680 مىڭ تۈپ، دەل ـ دەرەخلىك ساقلىنىش مىقدارى 111 مىليون 400 مىڭ تۈپ، ياغاچلىق جۈغلانما مىقدارى بىر مىليون 490 مىڭ كۇبېمېتىر. ھازىر كۆچەت يېتىشتۇرۇلىدىغان يەردىن 20000 مو بار، 64 جايدا كۆچەتخانا بولۇپ

83 مىليون 280 مىڭ تۇپ كۆچەت بېتىشتۇرۇلىدۇ. ئورمانچىلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 163 مىليون يۈەن، مۇداپىئە ئۇنۇمى رۇشەن. ناھىيە بويىچە ئورمان بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 18.66%، بوستانلىقلار نىڭ ئورمان بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 5.5%، زىمىننىڭ ئورمان بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 3.2%، قۇم - بوران ئاپىتى بولمىدىغان چاغلار 1969 - يىلدىن ئىلگىرىكىگە قارىغاندا 105 كۈن ئازايدى، قىروسىز مەزگىل 3.8 كۈن ئۇزارىدى، نەملىك 2.5 مىللىمبار كۆپەيدى، ھۆل - يېغىن مىقدارى 9.3 mm كۆپەيدى.

ئوتلاق بايلىقى: ناھىيە بويىچە جەمئى 3 مىليون 8 مىڭ 39.1 مو ئوتلاق بار، بۇنىڭ ئىچىدە تاغلىق رايوندىكى چۆل - باياۋانلىق ئوتلاق 307016 مو بولۇپ، 10.2% نى ئىگەللەيدۇ. تاغلىق جايلاردىكى چۆل - باياۋانلىق يايلاق، ئوتلاق 406316.5 مو بولۇپ، 13.5% نى ئىگەللەيدۇ. تاغلىق جايلاردىكى يايلاق، ئوتلاق 142576 مو بولۇپ، 4.7% نى ئىگەللەيدۇ. قاتتىق سوغۇق جايلاردىكى يايلاق، ئوتلاق 169852 مو بولۇپ، 5.6% نى ئىگەللەيدۇ، تۈز - لەڭلىكتىكى پەس جاي چۆپلۈك، ئۇتلاقلىرى بىر مىليون 970 مىڭ 979 مو بولۇپ، 65.5% نى ئىگەللەيدۇ، ساسلىق ئوتلاقلىرى 11497 مو بولۇپ، 0.4% نى ئىگەللەيدۇ.

جانلىقلار بايلىقى: ئۆسۈملۈكلەر بايلىقىدا ئاساسلىقلىرىدىن يۇلغۇن، چۇچۇك بۇيا، يانتاق، تۆگە قۇيرۇق، چىڭ، سوك - سوك، قارا يانتاق، پىيازەك، پىچان، يىمەن، لوپنۇر كەندىرى، قامغاق، يۆگمەمچ، ئوغرى تىكەن قاتارلىق كۆپ خىلى بار. دورا ئۆسۈملۈكلەر - دىن چۇچۇك بۇيا، قان تېپەر، چاكاندا قاتارلىق 15 خىلى بار. دېخانچىلىق ئۆسۈملۈكلىرى - دىن بۇغداي، ئارپا، يالماچ ئارپا، كۆممە قوناق، شال، قىچا، زىغىر، سېرىق ماش، ماش، جاكدۇ، دادۇر، تېرىق، ھەر خىل قوغۇن - تاۋۇزلار بار. ئىقتىسادىي ئۆسۈملۈكلەردىن كەپ - ۋەز، خۇاسىلىك، كۈنجۈت، بەيشۇ ۋە ھەر خىل ئوتياشلار، مەسىلەن: بەسەي، شوخلا، تەرخە - مەك، مۇچ، پېتىمگان، كاۋا قاتارلىقلار بار. كۆك ئۆغۈتتىن قاشقا بەدە، يۇلغۇن كەندىر، پەلەس، بەدە قاتارلىقلار بار. مىۋىلىك دەرەخلەردىن شاپتۇل، ئانار، ئۈرۈك، ئالما، بەيە قاتارلىقلار بار. مىۋىسىز دەرەخ خىللىرىدىن تېرەك، سۆگەت، ئۇزمە، ئاكاتسىيە، چىنار، پاۋلونىيە، قارىغاي، قېيىن، ئارچا قاتارلىق 50 خىلى بار، ئۇنىدىن باشقا، ئېتىز - ئېرىقتا ئۇنىدىغان ئوت - چۆپلەردىن لەبلاپ، كىچىك خوخا، ياۋا سۇلۇ، پاقا يوپۇرماق، تاجىلىق ئەمەن، سېمىز ئوت، ماسكىياپ، سۇتلۈك ئوت، بۇيا، كۈرمەك قاتارلىقلار بار. ھايۋانلار بايلىقى ئىچىدە ئۆي ھايۋانلىرىدىن ئۆچكە، قوي، ئات، كالا، قوتاز، ئېشەك، خېچىر، قوش ئۆركەشلىك تۆگە، ئىت، مۈشۈك، توشقان قاتارلىقلار بار. ياۋايى ھايۋانلاردىن تۈلكە، ياۋا توغگۇز، ئارقار، بۆرە (ئىنتايىن ئاز)، يىلپىز، ياۋا توشقان، تېمىن، قارغۇچاشقان، سېرىق چاشقان قاتارلىقلار بار. ئۆي قۇشلىرىدىن توخۇ، ئۆردەك، غاز، كۈركە توخۇ، ئۆي كەپتىرى قاتارلىقلار بار. ياۋا قۇشلار ناھايىتى كەڭ تارقالغان بولۇپ، خىللىرى بەك كۆپ، ئۇنىڭ ئىچىدە ئەڭ تولا ئۇچرايدىغانلىرىدىن پاختەك، سېغىزخان، قۇچقاچ، قاغا، لاچىن، بۈركۈت، قۇرغۇي، سوپىتوغاي قاتارلىقلار بار. تاغلىق رايوندىكى ئولار ئەڭ ئەتىۋارلىق، سۇ قۇشلىرىدىن ئاق قوتان، چوڭ تۇمشۇقلۇق قۇش، ياۋا ئۆردەك قاتارلىقلار بار. قۇرۇت - ھاشارات بايلىقىدىن ھازىر ئىچە بىلىنگەنلىرىدىن 300 خىلى بار. بۇنىڭ ئىچىدە

زىيانداش ھاشارات 220 خىلدىن ئارتۇق، كۆشەندە قۇرۇت ـ ھاشارات 100 خىل، تەكشۈرۈپ بېكىتىش ئارقىلىق ئىسىم قويۇلغانلىرى 10 ئەترەت، 24 ئائىلە، 74 تۇر.

كان بايلىقلىرى: ھازىرغا قەدەر بىلىنگەنلىرىدىن كېمەك ئالتۇن، مىس، تۆمۈر، قوغۇشۇن، سېنىك، پوسفور، كۈكگۈرت، گەچ، چىرىمتال، ئىسلاندىيە تېشى، كۋارتىس، خرۇستال، كۆك قاش تېشى قاتارلىقلار بار، بۇلارنىڭ زاپىسىنى تەكشۈرۈپ چىقىشقا تۇغرا كېلىدۇ. تۆـتۈنلۈك كۆمۈر، تۇتۇنسىز كۆمۈر 1953 ـ يىلى قېزىلىشقا باشلانغان، ھازىر يىللىق مەھسۇـلاتى 100000 تونىنىغا يېقىنلاشىدۇ.

[قاتناش ـ تىرانسپورت ئەھۋالى] يەكەنىڭ ئورنى يەكەن ـ قەشقەر، يەكەن ـ خوـتەن تاشيولى لىنىيىسىنىڭ مۇقەررەر بېسىپ ئۆتىدىغان ئېغىزىدا بولۇپ، قاتناش ـ تىرانـسپورتىنى قولايلىق دېيىشكە بولىدۇ. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان يېزا، كەنتلەرنىڭ ئاساسـلىق غوللۇق يوللىرى ئارقا ـ ئارقىدىن يېسالدى، تاغلىق رايونلاردىكى ئىنتايىن ئازسانـلىق كەنتلەرنى ھىسابقا ئالمىغاندا، ھەممە كەنتلەرگە تاشيول تـۆتۈشۈش ئاساسىي جە ـ ھەتتىن ئىشقا ئاشۇرۇلدى.

[ئىقتىسادىي ئەھۋالى] 1984 ـ يىلى ناھىيە بويىچە سانائەت، يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئۇـمۇمى مەھسۇلات قىممىتى 183 مىليون 875 مىڭ 700 يۈەنگە يېتىپ، 1978 ـ يىلىدىكىدىن 1.3 ھەسسە، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 3.1% كۆپەيدى. بۇنىڭ ئىچىدە يېزا ئىگىلىك ئۇمۇمى مەھـسۇلات قىممىتى 139 مىليون 2 مىڭ 700 يۈەن بولۇپ، 75.5% نى ئىگەللەيدى، ئالدىنقى يىلـدىكىدىن 7.5% كۆپەيدى. ئاشلىق ئۇمۇمى مەھسۇلاتى 401 مىليون جىڭ بولۇپ، ئالدىنقى يىلـدىكىدىن 5.5% ئاشتى، پاختا 220 مىڭ دەنگە يېتىپ، 13% ئاشتى. چارۋىنىڭ ئۇمۇمى سانى 681 مىڭ تۇياق، ئەھيا قىلىنغان ئورمان 44000 مو، ئۇمۇمى تۇپ سانى 13 مىليون تۇپ بولـدى. ئەزالارنىڭ ساپ كىرىمى 195 يۈەنگە يېتىپ، 1983 ـ يىلىدىكىدىن 19.6% كۆپەيـدى. سانائەت ئۇمۇمى مەھسۇلات قىممىتى 44 مىليون 873 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكە ـ سانائەت ئۇمۇمى مەھسۇلات قىممىتى 44 مىليون 873 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكە ـ دىن 5.1% كۆپەيدى، يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنىڭ ئۇمۇمى مەھسۇلات قىممىتى 12 مىليـون 250 مىڭ 400 يۈەن بولۇپ، 17.8% كۆپەيدى، مالىيە كىرىمى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 4.6% كۆـپەيدى. ناھىيە بويىچە 25 كارخانا بار. توك تارقىتىش مىقدارى 11.61% كۆپەيدى، كۆمۈر 22.91% كۆپەيدى. سېمونت زاۋۇدىنىڭ ئېلىكتىر ئىستانسىسى قۇرۇلۇشى ئورۇنلۇشقا يېقىنـلاشتى. يىل ئاخىرىدىكى سانائەتنىڭ ساپ مەھسۇلات قىممىتى 7 مىليون 408 مىڭ يۈەن ئو ـ رۇنلۇنۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 9.52% كۆپەيدى. سودا ـ تور نۇقتىلىرى كۆپەيدى، ئوبو ـ روت يوللىرى راۋانلاشتى، يەككە سودىگەرلەر 2451 گە يەتتى. يىللىق سېتىۋېلىش پىلانىنىڭ، سېتىش پىلانىنىڭ ئورۇنلۇنۇشى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 8% كۆپەيدى. تەمىنات ـ سودا سېستېمىسىنىڭ سېتىۋېلىش پىلانىنىڭ ئورۇنلۇنۇشى 102.35% بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 5.1% كۆپەيدى. سېتىش پىلانىنىڭ ئورۇنلۇنۇشى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 6.75% كۆپەيدى، پايدىسى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 6.75% كۆپەيدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىنىڭ سېتىۋېلىنىشى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 1.2 ھەسسە كۆپەيدى، سېتىلىشى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 1 ھەسسە كۆپەيدى، پايدىسى 40% كۆپەيدى. خىممىيىۋى ئوغۇتنىڭ سېتىلىشىلا 14859 تونىنىغا يېتىپ، 46% كۆپەيدى. يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ سېتىلىشى 43.2% كۆپەيدى، يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنىڭ

تەرەققىياتىمۇ بىر قەدەر تېز بولدى، 47خىل كەسپى بار، ھازىر ئىش بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلار 15000 بولۇپ، مەسئۇلات قىممىتى 12مىليون 250مىڭ يۈەنگە يېتىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 17.8% كۆپەيدى. ھازىر، تەرتىپكە سېلىنغان كارخانىلار تەكشۈرۈپ ئوتكۈزۈۋېلىنمىقتا ۋە ئىقتىسادىي ھۆددىگەرلىك تۈزۈمى بولغا قويۇلماقتا. (يالقۇن يۈسۈپ)

يەكەن ناھىيىسىنىڭ مۇداپىئە ئورمىنى سېستىمىسى قۇرۇلۇشىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى

مايمۇتى، جۇفاڭ

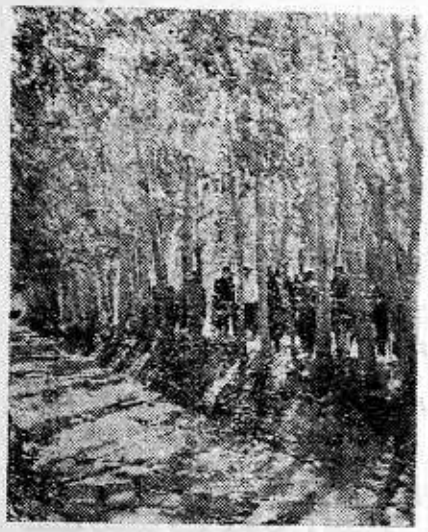

مەمەتئەترابكوكسېپ،دەرەخسايەتاشلىدى.
باۋدى فوتوسى

يەكەن ناھىيىسى تەكلىماكان، بۇغرا قۇملۇقلىرىغا تۇتاش، يەكەن، تىزناپ دەريالىرى پۈتۈن ناھىيىنى كېسىپ ئۆتىدۇ، ناھىيە بويىچە 370 مىڭ مو زەي يەر بار، بوستانلىق ئېچىدە 300 مىڭ مو دۆڭلۇق، قۇملۇق بار، شۇڭا قۇم - بوران، قۇرغاقچىلىق، زەي، قۇرۇق ئىسسىق شامالدىن ئىبارەت 4 چوڭ تەبىئى ئاپەت شەكىللىنىپ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ تەرەققىياتىغا ئېغىر ھالدا تەسىر يەتكۈزدى. مۇنداق نامرات، قالاق قىياپەتنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن، يەكەن ناھىيىسىدىكى ھەر دەرىجىلىك پارتكوم - ھۆكۈمەت تارماقلىرى "5تە ياخشى" يېزا قۇرۇش بولىورۇغىنى ئوتتۇرىغا قويىدى. 1963-يىلدىن بۇيان، ئېتىز-ئېرىق مۇداپىئە ئورمان تورىنى ئاساس قىلغان ئورمان ئەھيا قىلىش قۇرۇلۇشىنى راسا تۆتتى. 20 نەچچە يىلدىن بۇيان، پۈتۈن ناھىيىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ جاپالىق تىرىشچانلىقى بىلەن چىداپ كۆرەش قىلىشى ئارقىلىق، ئورمانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشى قۇرۇلۇشى بىر قەدەر زور تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى، بۇ قېتىمقى "شىمالىي 3 رايون" 2-قارارلىق قۇرۇلۇشى گۈيخۇا-سىدىكى ئىگىلىكنى تەكشۈرۈش ۋە دەل - دەرەخلەرنى ئېنىقلاش نەتىجىسىدىن قارىغاندا، ناھىيىمىزدە يىللاردىن بۇيان ساقلىنىپ كەلگەن سۈنئى ئورمان كۆلىمى جەمئى 327 مىڭ مو-غا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە: ئېتىز-ئېرىق مۇداپىئە ئورمىنى 144 مىڭ مو بولۇپ، ئومۇمى كۆلەمنىڭ 44% نى ئىگەللەيدۇ، يېقىلغۇ ئورمىنى 146 مىڭ مو بولۇپ، 44.6% نى ئىگەللەيدۇ. ئىقتىسادىي ئورمان 37000 بولۇپ، 11.3% نى ئىگەللەيدۇ (بۇنىڭ ئىچىدە باغ 25000 مو بولۇپ، 6.7% نى ئىگەللەيدۇ؛ ئۈزمەزارلىق 3000 مو بولۇپ، 0.9% نى ئىگەللەيدۇ؛ ياڭاق، بادام 7000 مو بولۇپ، 2.1% نى ئىگەللەيدۇ، چىلان 2000 مو بولۇپ، 0.6% نى ئىگەللەيدۇ). ئەترابقا پارچە - پۈرات قويۇلغان دەرەخ43 مىليون680مىڭ

تۇپكە، دەل ـ دەرەخ ئومۇمى سانى 111 مىليون 400 مىڭ تۇپكە يېتىپ، ھەر نوپۇسقا 247 تۇپتىن توغرا كەلدى، ياغاچنىڭ جۇغلىنىش مىقدارى بىر مىليون 490 مىڭ كۇپمېتىر بولۇپ، ھەر نوپۇسقا 3.03 كۇپمېتىردىن توغرا كەلدى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان 10000 كۇپمېتىر كېسىپ يېڭىلاش پىلانلانغان ئىدى، ئەمەلىيەتتە كېسىلگىنى 30000 كۇپمېتىرغا يېقىنلاشتى، سېتىۋېلىنغان ياغاچ 400 كۇپمېتىر بولۇپ، 1975ـ يىلدىكىدىن ئاز كەم بىر ھەسسە كۆپەيدى، يېقىلغۇ ئورمىنىدىن چىقىقان ئوتۇن 100 مىليون جىڭغا يېقىن بولۇپ، ھەر ئائىلىگە 1000جىڭ دىن توغرا كەلدى. ناھىيە بويىچە ھازىر 20000 مو كۆچەتخانا بار، بۇنىڭ ئىچىدە تايانچ ـ لىق كۆچەتخانا 64 بولۇپ، كۆچەت يېتىشتۇرۇش كۆلىمى 8328 مو كېلىدۇ.

دەل ـ دەرەخلەر كۆپەيگەنلىگى ئۈچۈن، ئېتىز ـ ئېۋىق مۇداپىئە ئورمىنى سېستېمىسىنىڭ دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللىنىشى غايەت زور مودا پىئە ئۇنۇمىنى نامايەن قىلدى، قۇم ـ بو ـ راندىن، قۇرغاقچىلىقتىن مۇداپىئەلىنىشنى كۈچەيتتى، كېچىك ئىقلىمنى ئۆزگەرتتى، تەبىئى ئاپەتكە قارشى تۇرۇش ئىقتىدارىنى كۈچەيتتى. ناھىيىلىك ھاۋا رايى ئىستانسىسى، يېزائىگىلىك ھاۋا رايى ئىستانسىسى ۋە ئورمانچىلىق ئىدارىسى، ئورمانچىلىق پەن تەتقىقاتى يۇرتى، قۇم تېزگىنلەش پونكىتىنىڭ نۆقتا، ئورۇن بېكىتىپ كۆزىتىش خاتىرىسىگە قارىغاندا، تېمپېراتۇرىنىڭ يىللىق ئامپلىتۇداسى 1967 ـ يىلدىكى $56.6^{\circ}C$ تىن ئاجىزلاپ ھازىرقى $54.9^{\circ}C$ قا چۈشكەن؛ يىللىق بوران چىقىش كۈنى(8 بالدىن يۇقۇرىسى)1969ـ يىلدىكى ئوتتۇرىچە بولغان 16.8 كۈندىن 1970ـ يىلدىن ھازىرغىچە ئوتتۇرىچە 6.3 كۈن بولۇپ، 10.5 كۈن ئازايغان، بەلكى ئاساسلىق ئاپەتلەر رۇشەن ھالدا ئازايغان، قىروسىز مەزگىل 1969ـ يىلدىن بۇرۇنقىدىن 8.8 كۈن ئۇزارغان، ھۆل ـ يېغىن مىقدارى9.3mm كۆپەيگەن، مۇتلەق نەملىك 2.5 مىللىبار كۆپەيگەن، نىسپى نەملىك 10.25% كۆپەيگەن، ئىكولوگىيىلىك مۇھىت ۋە ئىشلەپچىقىرىش شارائىتى كۆرۈنەرلىك ھالدا ياخشىلىنىپ، دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ تەرەققىياتى ئىلگىرى سۈرۈلگەن. بۇ ناھىيىدە1976ـ يىلىدىن بۇيان، ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىشى پۈختا قەدەم بىلەن ئاشتى. 1976ـ يىلىدىن1984ـ يىلغىچە بولغان 9 يىلدا، ئاشلىق مەھسۇلاتى 220 مىليون جىڭ، يەنى ئاز كەم بىر ھەسسە ئاشتى، ياغلىقدان مەھسۇلاتىمۇ زور ھەجىمدە ئاشتى، 1984ـ يىلى ھەر نوپۇسنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمى 229 يۈەن بولۇپ، 1976ـ يىلدىكىدىن 3 ھەسسىدىن ئارتۇق كۆپەيدى. 1964ـ يىلدىن 1984ـ يىلغىچە بولغان21يىلدا، ناھىيە بويىچە ئورمانچىلىق ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 163 مىليون يۈەن بولدى، 20 يىلدا جەمئى 39 مىليون 820 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىندى، بۇنىڭدىن ساپ پايدا مەھسۇلات قىممىتى 123 مىليون 820 مىڭ يۈەن بولۇپ، ھەر نوپۇسقا 275 يۈەندىن توغرا كەلدى. ئازمەبلەغ سېلىپ، چوڭ ئۇنۇمگە ئېرىشىش ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. مۇداپىئە ئورمىنىدىكى تېرەككە 15 يىلدا بىر يۈەندىن مەبلەغ سېلىنسا، يىللىق ئوتتۇرىچە ساپ كىرىم ئادەتتە 6.90 يۈەندىن بولىدىكەن، يېقىلغۇ ئورمىنىدىكى جىگدىگە 6 يىلدا بىر يۈەندىن مەبلەغ سېلىنسا، يىللىق ئوتتۇرىچە كىرىم 2.64 يۈەنگە يېتىدىكەن.

ئۇزاق مۇددەتلىك جىرىم تىكىپ ئورمان ئەھيا قىلىشنىڭ تەرەققىياتى جەريانىدا، يەكەن ناھىيىسى سىناق قىلىش، نەمۇنە كۆرسىتىش، كېڭەيتىشتىن ئىبارەت ئۇچنى بىرلەشتۈرۈدىغان خىزمەت ئۇسۇلىدا چىڭ تۇردى، شۇڭلاشقا، جىرىم تىكىپ ئورمان ئەھيا قىلىشنى

بىر قەدەر تېز تەرەققىياتقا ئېرىشتۈردى، بۇ ھەقتە، يېزىلىق تۆۋەندىكى بىر نەچچە تەسىر راتسىز بار: 60- يىللاردا ئېتىز - ئېرىق مۇداپىئە ئورمىنى قۇرۇلۇشىدا «ئورمان بەلۋىغى تار، تورلار كەچىك بولۇش» يولغا قويۇلۇپ، ئۆستەڭ ئاسراش ئورمىنى، يول ئاسراش ئورمىنى ئاساسىدا ئېتىز - ئېرىق مۇداپىئە ئورمىنى ئاساسى جەھەتتىن تەشكىللىنىپ، ئەلا سۈپەتلىك، يەرلىك سۈۋادان تېرەكنى لايىھىلەش، ئەھىيا قىلىش تېخنىكىسى ۋە سۈ، ئېتىز، ئورمان، ئۆستەڭ، يوللارنى ئۇنۇملۇق ساقلاش تۈزۈش كۆيخۇاسى كەڭدىلەندۈرۈلدى؛ 70- يىللاردا ئېتىز - ئېرىق ئورمان تورى ئاساسى كەڭدە قىلىنغان، يانما ئورمان پوزىتسىيە قىلىنغان، غوللۇق ئورمان بەلۋىغى تايانچ قىلىنغان، پارچە - پۈرات تىكىلگەن دەرەخلەر قوشۇمچە قىلىنغان، تور، يانما، بەلۋاغ، غوللۇق دەرەخ، چاتقال، ئوت-چۆپلەر بىرلەشتۈرۈلگەن مۇداپىئە ئورمىنى سېستېمىسىنى لايىھىلەش، ئەھىيا قىلىش تېخنىكىسى يولغا قويۇلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، سۈۋادان تېرەكنى زور كۆلەمدە قەلەمچە قىلىپ كۆچىتىنى يېتىشتۈرۈشنى ئاساس قىلىشتىن ئىبارەت كۆچەت يېتىشتۈرۈش تېخنىكىسى كېڭەيتىلدى، جەرىدە تىكىپ ئورمان ئەھىيا قىلىش ئاساسى گەۋدە قىلىنغان بىئولوگىك يوسۇندا قۇم تىزگىنلەش تېخنىكىسى كېڭەيتىلدى، قۇمنى تۇراقلاشتۇرۇپ ئورمان ئەھىيا قىلىش كۆچەيتىلدى. 80- يىللاردا دەل-دەرەخلەرنى ھۆددىدىگە بېرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمى يەنمۇ ئەملىلىشىپ، ئامما ئىنىڭ ئورمان ئەھىيا قىلىش ئاكتىپچانلىقى ئومۇمىيۈزلۈك ئىشقا سېلىندى. سالا ئېتىزلىرىدىكى ئورمان بەلۋاغ-لىرىدا، دەرەخ يەرگە ئەگىشىپ مېڭىش، ئورمان ھوقۇقى ئۆزىدە بولۇش، باھاغا سۈندۈرۈپ دەپتەرگە يېزىش، ئائىلىگىچە ھۆددىدىگە بېرىش، مەنپەئەتىنى ئۇلۇشۇش (شەخسىلەر چوڭ تەرىپىنى ئېلىش، كوللېكتىپ كىچىك تەرىپىنى ئېلىش) مەسئۇلىيىتى تۈزۈمى يولغا قويۇلدى.

ئۆستەڭ، چوڭ يول بويىدىكى ئورمان، يانما ئورمانىدا ئورمان ھوقۇقى كوللېكتىپتا بولۇش، كەسىپىي ھۆددىدىگەرلىكتە بولۇش، مەھسۇلاتنى ئائىلىگىچە ھۆددىدىگە بېرىش، باھاغا سۈندۈرۈپ دەپتەرگە يېزىش، مەنپەئەتىنى ئۇلۇشۇش (كوللېكتىپ چوڭ تەرىپىنى، شەخسىلەر كىچىك تەرىپىنى ئېلىش) مەسئۇلىيىتى تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. يانما ئورماننى يېگىلىساۋ، كىم ئەھىيا قىلسا شۇنىڭ ئېگىدارچىلىغىدا بولدى، 4 خىل يەرگە ئورمان ئەھىيا قىلىشتا كىم ئەھىيا قىلسا شۇنىڭ ئېگىدارچىلىغىدا بولدى، ئۆتۈنۈپ بېرىشكە، ۋاراسلىق قىلىشقا رۇخسەت قىلىنىدى. دېخانلار ھۆددىدىگە ئالغان يەرلەردە تېرەتچىلىق قىلىنىۋاتقان ئورمان ئەھىيا قىلىنسا، دەرەخ يەرگە ئەگىشىپ ماڭىدىغان بولدى، كىم ئەھىيا قىلسا شۇنىڭ ئېگىدارچىلىغىدا بولدى، ۋاراسلىق قىلىشقا رۇخسەت قىلىنىدى. باغلارنى كەسىپىي ئائىلە، كەسىپىي گۈرۈپپىلارغا چوڭ كۆتەرە بېرىش يولغا قويۇلدى.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، مەركەزنىڭ ئىككى بىرىنچى نومۇرلۇق ھۆججىتى پائالىيىتىلاشتۇرۇلۇپ، ئورمان ئەھىيا قىلىشتا شەخسىنى ئاساس قىلىش، شەخسى، كوللېكتىپ، دۆلەت تەك ئائىلىنىش فائىجىنى يولغا قويۇلدى ھەمدە ھەتسىز يارىدەم ۋە ئۆسۈمسىز قەرز پۇلى بېرىش شەكلى ئارقىلىق كۆچەت، تېخنىكا جەھەتلەردىن يار - يۆلەكتە بولۇپ، كەسىپىي ئائىلىلەر ئېچىش خاراكتېرلىك ئورمان ئەھىيا قىلىشقا ئىلھاملاندۇرۇلدى.

كۆچەت يېتىشتۈرۈش جەھەتتە، دۆلەت ئىلگىلىگەندىكى كۆچەتخانا (مەيدان)، كوللېكـ

تېپىنلىك تايانچ كۆچەتخانىسى، كەسپىي ئائىلىلەر كۆچەت يېتىشتۇرۇشتە تەلەپ ئاتلىنىش فاكـ
چىنى يولغا قويۇلدى، بولۇپمۇ، كەسپىي ئائىلىلەر كۆچەت يېتىشتۇرۇشكە ئىلھاملاندۇرۇلـدى.
ئورمانچىلىق تارمىقى ئىمكانىيەتىنىڭ بېرىچە قەلەمچە، تېخنىكا، دېخانچىلىق دوردىسى، خەـ
مىيۇي ئوغۇت قاتارلىق ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى ۋە كۆچەتلەرنى سېتىش ئۆچـۈرى جەـ
ھەتتىكى ئىشلەپچىقىرىش، تەمىنلەش، سېتىش مۇلازىملىغى بىلەن تەمىن ئېتىپ، كەسپىي ئائـ
ئىلىلەرنىڭ توۋارلاشتۇرۇش تەرەپكە قاراپ راۋاجلىنىشىغا يار ـ يۆلەكتە بولدى.

پوسكام ناھىيىسى

[جۇغرا پىيمۇي ئومۇمى كورۇنۇشى] پوسكام ناھىيىسى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم را ـ يونىنىڭ غەربىي جەنۇبىي قىسمىغا، كوئېنلون تېغىنىڭ شىمالىي ئېتەكلىكە، تەكلىماكان قۇملۇ ـ غىنىڭ غەربىي گىرۇنتىگە، يەكەن دەرياسىنىڭ شەرقىي قىرغىغىدىكى يەلپۇگۈچسىمان ئېقىندىغا جايلاشقان. قەشقەر شەھرىگە 222 كىلومېتىر كېلىدۇ. جۇغرا پىيمۇي ئورنى شەرقىي مېرىدىيان 30″ 52′ 76 تىن 29′ 77 قىچە، شىمالىي پارالىل 30″ 57′ 37 تىن 30″ 19′ 38 قىچە، ئۇ، دېڭىز يۈزىدىن 1215 مېتىردىن 1490 مېتىرغىچە ئىگىز تۇرىدۇ. غەربىيجەنۇپتىن شەرقىي شىمالغىچە بولغان قىسمى يەكەن دەرياسىنى پاسىل قىلغان ھالدا يەكەن ناھىيىسى بىلەن قارىشىپ تۇرىدۇ، جەنۇبىي، غەربىي ۋەشەرقىيجەنۇبىي تەرەپى تېز ناپ دەريا سىنى پاسىل قىلغان ھالـ دا قاغىلىق ناھىيىسى بىلەن خوشنا تۇرىدۇ، شەرقىي شىمالىي تەرەپى يەكەن ناھىيىسىنىڭ ئىـ گەچى يېزىسى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. غەربىيجەنۇبىي بىلەن شەرقىي شىمالىنىڭ ئەڭ ئۇزۇن يې ـ رى 61 كىلومېتىر، غەربىي شىمالىي بىلەن شەرقىي جەنۇبىنىڭ ئەڭ كەڭ يېرى 23 كىلومېتىر، ئومۇمى كۆلىمى 923.68 كۋادرات كىلومېتىر كېلىدۇ.

پوسكام ناھىيىسى يەكەن دەريا سى ئېقىندا تۈزلەڭلىكنىڭ بىر قىسمى بولۇپ، يەرشەكـ لى غەربىيجەنۇپتىن شەرقىي شىمالغا قىڭغىيىدۇ، يەر تۈزۈلۈشى بىر قەدەر تۈز، ئۇنىڭ يەر شەكلى، يەر قىياپىتىنى تۆۋەندىكى 4 رايونغا ئايرىشقا بولىدۇ:

1. غەربىيجەنۇپ چۆلى گىرۇنتىگىدىكى ئىگىزلىك: يەر تۈزۈلۈشى ئىگىزرەك بولۇپ، تۆـ پىلىك ھاسىل قىلىدۇ، دېڭىز يۈزىدىن 1315 مېتىردىن 1490 مېتىرغىچە ئىگىز تۇرىدۇ، يەر يۈزىدە شېغىل ـ قۇم كۆپ، بۇنىڭ ئىچىدە 7 ياپادا چوڭ ـ كىچىكلىكى ئوخشاش بولمىغان قۇم دۆڭى بار.

2. ئوتتۇرا قىسىم تۈزلەڭلىكى: يەر تۈزۈلۈشى تۈز، تۇپرىغى مۇنبەت، كۆپىنچىسى لايلاتـ ما تۇپراق بولۇپ، سۇغۇرۇشقا قولايلىق. دېڭىز يۈزىدىن 1235 مېتىردىن 1315 مېتىرغىچە ئىگىز تۇرىدۇ، بۇ يەر ناھىيىنىڭ ئاساسلىق يېزا ئىگىلىك رايونى.

3. شەرقىيجەنۇپتىكى زەي يەر: تېزناپ دەريا سىنىڭ غەربىي قىرغىغىدا جايلاشقان بو ـ لۇپ، يەر تۈزۈلۈشى پەس، يەر ئاستى سۈيى ئورنى يۇقىرى، يەر يۈزىدە شور كۆپ، دېڭىز يۈزىدىن 1225 مېتىردىن 1280 مېتىرغىچە ئىگىز تۇرىدۇ. تۇپرىغى ئاساسەن دەم تۇپراق بو ـ لۇپ، ساسلىق، قومۇشلۇقلار ئۆنىڭ ئاردىغا جايلاشقان، تۇپرىغى ئاجىز، دېخانچىلىق زىرائەتلىرى مەھسۇلاتى بىر قەدەر تۆۋەن.

4. يەكەن دەريالىسى بويلىرىدىكى غەربىي شىمال يەللەمىدە يىلىك يەرنا يەر تۈزۈلۈشى يەس، يەر يۈزى بىر قەدەر تۈز بولۇپ، دېڭىز يۈزىدىن 1215 مېتىر ئىگىز تۈزىدۇ. تۈپرىقى يەڭگىل زەيلەشكەن دەم تۇپراقلىنا تەۋە. بۇ يەرلەرنىڭ تۈپرىقىنى مۇنبەت سۇ چىقىرىدۇبتىش يوللىرى ياخشى، بۇ جاي مۇشۇ ناھىيىنىڭ پاختا، شال ئىشلەپچىقىرىدىغان ئاساسلىق رايونى.

[تارىخىي تەرەققىيات جەريانى] پوسكام خەن سۇلالىسىنا قاراشلىق غەربىي دىيارىدىكى 36 دۆلەتنىڭ بىرى بولغان قەدىمىيەكەن دۆلىتىنىڭ بىر كىنتى ئىدى، 3پادىشالىق دەۋرىدە سۇلي دۆلىتىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان، شىمالىيۇبي سۇلالىسى دەۋرىدە، چۇشا بەگلىگىكە تەئەللۇق بولغان، سۇي سۇلالىسى دەۋرىدە ئۇدۇنغا تەئەللۇق بولغان، تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدە جوجۇجىياغا تەئەللۇق بولغان، سۇڭ سۇلالىسى دەۋرىدە قاراخانىلار سۇلالىسىغا تەئەللۇق بولغان، كېيىن غەربىي لياۋ سۇلالىسىنىڭ قىتان يالليۇغ تاشىن قەبىلىسىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان، موڭغۇللار يۈەن سۇلالىسىنى گۇللەندۇرگەندىن كېيىن، يەكەن يارگەنتدەپ ئاتالغان، پوسكام يارگەنتنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان، مىلاد، چاغ سۇلالىلىرى دەۋرىدە يەكەنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان. گۇاڭشۇ 8 - يىلى مىلادى (1882 - يىلى) شىنجاڭ ئۆلكىسى قۇرۇلغان، 2 - يىلى بىۋاستە قاراشلىق يەكەن ئايمىقى قۇرۇلۇپ، پوسكام بىۋاستە قاراشلىق يەكەن ئايمىقىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان، گۇاڭشۇ 30 - يىلى (مىلادى 1904 - يىلى) قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا بېرىلگەن، مىنگو 10 - يىلى (مىلادى 1921 - يىلى) مالىيە، ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىكلىرىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن، شۇ يىلى 11 - ئاينىڭ 10 - كۈنى قاغىلىقتىن ئايرىلىپ چىقىپ پوسكام ناھىيىسى بولۇپ قۇرۇلۇپ، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان. 1943 - يىلى 10 - رايوندىكى يەكەن ۋالى مەھكىمىسىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، يەكەن ۋالى مەھكىمىسىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان، 1956 - يىلى يەكەن ۋالى مەھكىمىسى ئەمەلدىن قالغاندىن كېيىن تا ھازىرغىچە قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىسىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولۇپ كەلدى.

[كىلىمات ئالاھىدىلىگى] پوسكام ناھىيىسىنىڭ كىلىماتى مۇتىدىل بەلۋاغدىكى قۇرغاق تېپتىكى چوڭ قۇرۇغلۇق خاراكتېرلىك كىلىماتقا تەۋە. زېمىنى كەنجىك بولغاچقا، ناھىيە بويىچە كىلىمات پەرقى چوڭ ئەمەس. غەربىي جەنۇپ قىسمىنىڭ تېمپېراتۇرىسى شەرقىي شىمال قىسمىنىڭكىدىن سەل - پەل تۆۋەن تۇرىدۇ، ھۆل - يېغىن مىقدارى شەرقىي شىمال قىسمىنىڭكىدىن سەل - پەل كۆپ بولىدۇ. يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 11.4℃ بولىدۇ، 1 - ئايدىكى ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 6.2℃ ، 7 - ئايدىكى ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 24.9℃ بولىدۇ، چېكىگە يېتىدىغان ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 23℃ ، چېكىگە يېتىدىغان ئەڭ يۇقۇرى تېمپېراتۇرا 38.8℃. يىللىق ئوتتۇرىچە ھۆل - يېغىن مىقدارى 43.6mm، كۆنلۈك ئەڭ كۆپ ھۆل - يېغىن مىقدارى 25.5mm. يىللىق پارغا ئايلىنىش مىقدارى 2320.1mm بولۇپ، ھۆل - يېغىن مىقدارىنىڭ 50 ھەسىسىگە تەڭ كېلىدۇ. كۈن نۇرىنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە چۈشۈش ۋاقتى 2716.6 سائەت، كۈن نۇرىنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە چۈشۈش نىسبىتى 61% بولىدۇ. دەسلەپكى قېرو 10 - ئاينىڭ ئوچىنچى ئون كۈنلىرىدە باشلىنىدۇ، كېيىنكى قېرو 3 -

ئاينىك بىر يىنچى ئون كۈنلىرىدە ئاخىرلىشىدۇ، يىل بويى قىروسىز مەزگىل تەخمىنەن 217 كۈن بولىدۇ. ناھىيە تەۋەسىدە غەربىي‌شىمال شامىلى كۈچ چىقىدۇ، كۈپىنچە 4 ـ7ـ ئاي لاردا ئۈچراپ تۇرىدۇ، ئوتتۇرىچە شامال سۈرئىتى 2 مېتىر سېكونتتىن 3 مېتىر سېكونتقىچە بولىدۇ، بوران چىقىش ۋاقتى 21 كۈنگە يېتىدۇ. قۇرۇق ئىسسىق شامال بىلەن قۇرغاقچىلىق بۇ ناھىيىنىڭ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىدىكى ئاساسلىق ئاپەت بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، كايمدا مۆلدۈر ئاپىتى بولىدۇ. بۇندىن باشقا، يامغۇرنىڭ تۈپراقتا شور ئورلىتىشىمۇ ئاپەت كەلتۈرۈپ چىرىدۇ، بۇ ھال بۇ ناھىيىنىڭ شەرقىي‌جەنۇبى، شەرقىي شىمالى تەرەپلىرىنىڭ تىزناپ دەريالىرى بويىدىكى جايلىرىدا تېخىمۇ رۇشەن.

[**مەمۇرى رايونلىرى**] پوسكام ناھىيىسىدە ھازىر 9 يېزا، 1 مىللى يېزا، 4 مەيدان، 2 بازار بار. يەنى: پوسكام، ژىما، كۈلباغ، سەيلى، ئىككىسۇ، تۇغچى، كۈيباغ، ئاقتام، ئايكۆل يېزىلىرى؛ بۇيلۇق تاجىك مىللى يېزىسى؛ پوسكام دېخانچىلىق مەيدانى، ناھىيىلىك سۈپەتلىك ئۇرۇقچىلىق مەيدانى، ئورمانچىلىق مەيدانى، باغۋەنچىلىك مەيدانى؛ پوسكام بازىرى، كۈيباغ بازىرىدىن ئىبارەت.

[**مىللەتلەر ۋە نوپۇسى**] ناھىيە بويىچە جەمئىي 115136 نوپۇس، 17 مىللەت بار. بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلار 84.34% نى، خەنزۇلار 12.8% نى، تاجىكلار 2.4% نى، خۇيزۇ، قىرغىز، جۇاڭزۇ، موڭغۇل، مانجۇ، ئۆزبېك قاتارلىق مىللەتلەر تەخمىنەن 0.5% نى ئىگىلەيدۇ. يېزا نوپۇسى 97829، شەھەر ـ بازار نوپۇسى 17307.

[**ئاساسلىق بايلىغى**]

1 . يەر بايلىغى: ناھىيە بويىچە ئومۇمى يەر كۆلىمى بىر مىليون 386 مىڭ مو، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 674 مىڭ مو (پىلانغا كىرگۈزۈلگەن كۆلىمى 422800 مو) بولۇپ، 48.63% نى ئىگىلەيدۇ؛ ئورمان يېپىرى، باغ، كۆچەتزارلىق، ئۈزۈمزارلىق 75900 مو بولۇپ، 5.48% نى ئىگىلەيدۇ؛ ئوتلاق، بىنام يەر 158300 مو بولۇپ، 11.41% نى ئىگىلەيدۇ؛ دېخانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىققا پايدىلىنىشقا بولىدىغان يەر ئومۇمى يەر كۆلىمىنىڭ تۆتتىن ئۈچ قىسمىنى ئىگىلەيدۇ. ناھىيە بويىچە ھەر نوپۇسقا 6.33 موددىن تېرىلغۇ يەر، ھەر بىر يېزا ئىگىلىك نوپۇسىغا 7.76 موددىن تېرىلغۇ يەر توغرا كېلىدۇ، بۇ، مەملىكەت بويىچە ئوتتۇرىچە سەۋىيەدىن 3 ھەسسىدىن كۆپرەك يۇقۇرى تۇرىدۇ. مۇتلەق كۆپ قىسىم تېرىلغۇ يەرلەرنىڭ سۈپىتى ياخشى، قېنىش خاراكتېرى بىر قەدەر ياخشى، يەر ئاستى سۈيىنىڭ ئورنى مۇۋاپىق، سۇ چىقىرىۋېتىش يوللىرى راۋان، شور ئاپىتى يەڭگىل بولۇپ، كۆپخىل زىرائەتلەرنى تېرىشقا باپ كېلىدۇ. ناھىيە بويىچە تۈپراق خىللىرىنىڭ جەمئىي 7 خىلغا، يەنى: لايلاتما تۈپراق، نەم تۈپراق، چۆپلۈك تۈپراق، ساسلىق تۈپراق، شور تۈپراق، قوڭۇر رەڭلىك چۆللۈك تۈپراققا ئايرىشقا بولىدۇ.

2 . سۇ بايلىغى: (1) دەريا سۈيى: تەبىئى دەريالاردىن ئىككىسى بار، يەكەن‌دەريا سىنىڭ ناھىيە تەۋەسىدىكى ئېقىنى 56 كىلومېتىر، تىزناپ دەريا سىنىڭ ناھىيە تەۋەسىدىكى ئېقىنى 35 كىلومېتىر كېلىدۇ. پۈتۈن ناھىيە ئاساسلىقى يەكەن دەريا سىنىڭ سۈيىدىن پايدىلىنىدۇ، ئەملىيەتتە يىللىق ئوتتۇرىچە پايدىلىنىلىدىغىنى 550 مىليون كۇپېمېتر كېلىدۇ. تىزناپ دەر-

باسمدن يىلىغا ئوتتۇرىچە كىرىدىغان سۇ مىقدارى 80 مىليون كۇبېمېتىر كېلىدۇ، بۇ دەريا بوسكامنىڭ سۇ ئالىدىغان قوشۇمچە دەريا سى ھىسابلىنىدۇ. (2) بۇلاق سۇيى: يىللىق بۇلاق سۇيى 126 مىليون كۇبېمېتىر، پايدىلانغىلى بولىدىغان بۇلاق سۇيى 100 مىليون كۇبېمېتىر كېلىدۇ. (3) يەر ئاستى سۇيى: مۇلچەرلەنمىچە، بوسكامنىڭ يەر ئاستى سۇيىنىڭ يىللىق تەمىنلەپ بېرىش مىقدارى 500 مىليون كۇبېمېتىر بولۇپ، ئىلىنغىنى ۋە پايدىلىنىلغىنى130 مىليون كۇبېمېتىر (بۇلاق سۇيى) كېلىدۇ، 370 مىليون كۇبېمېتىرى تېخى ئېچىلمىدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاسان ئاچقىلى بولىدىغىنى 100 مىليون كۇبېمېتىر كېلىدۇ. يۇزە قەۋىتىدىكى يەر ئاستى سۇيى سۇبېمېنىڭ ياخشى بولۇش نىسبىتى 82%، سۇغۇرۇشقا ئىشلىتىشكە بولىدىغىنى 18% نى ئىگەللەيدۇ. يۇقۇرىدا بايان قىلىنغان يەر يۈزى سۇلىرى جەمئى 930 مىليون كۇبېمېتىر، ئەمىلىيەتتە سۇ باشلاش مىقدارى يىللاردا ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن 650 مىليون كۇبېمېتىر بولۇپ كەلدى، ئەگەر يەر ئاستى سۇيى قوشۇلسا، ھەر يىللىق سۇ بىر مىليارت 300 مىليون كۇبېمېترغا يېتىدۇ، ھەر نوپۇسقا توغرا كېلىدىغان سۇ چاڭجياڭ دەريا سى ۋادىسىدىكى ھەر نوپۇسقا توغرا كېلىدىغان سۇ مىقدارىدىن 80%، خۇاڭخې، خۇەيخې، خەيخې دەريا سى ۋادىسىدىكىدىن 10 ھەسسىدىن ئارتۇق يۇقۇرى تۇرىدۇ. (4) سۇ ئامبىرى: ناھىيە بويىچە سۇ ئامبىرىدىن ئىككىسى بولۇپ، يىللىق سۇ قاچىلاش مىقدارى 8 مىليون كۇبېمېتىر، بۇنىڭ ئىچىدە بۇلاق سۇيى 5 مىليون كۇبېمېتىر، دەريا سۇيى 3 مىليون كۇبېمېتىر كېلىدۇ، بۇ سۇلار سۇ قىس مەزگىلىدە تەڭشەش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. (5) سۇ ئېنېرگىيىسى: پوسكام ناھىيىسىدە سۇ ئېنېرگىيىسى بايلىقى بىر قەدەر مول بولغاچقا، تاردىختا يەرلىك ئامىلە سۇ ئېنېرگىيىسىدىن كەڭ پايدىلىنىپ تۇگىمەن چۆرۈپ، سوقا ئورنىتىپ كەلگەن. ناھىيە بويىچە 308 جايدا تۇگىمەن بار. 60 ـ يىللاردىن باشلاپ، ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ 50 كىلوۋاتلىق ـ تىپ 150 كىلوۋاتلىققىچە بولغان كىچىك سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسىدىن 12 سى، 4800 كىلو ـ ۋاتلىق سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسىدىن بىرسى قۇرۇلدى، ئومۇمى توك چىقىرىش مىقدارى 5600 كىلوۋاتقا يېتىدۇ. بايلىق شارائىتىغا ئاساسەن، 200 كىلوۋاتلىق سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسىدىن ئىككىنى، 400 كىلوۋاتلىق سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسىدىن ئۈچنى، 12000 كىلو ـ ۋاتلىق سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسىدىن بىرنى قۇرغىلى بولىدۇ. (6) سۇ يۈزى: ناھىيە بويىچە پايدىلانغىلى بولىدىغان تەبىئى سۇ يۈزى 12 جايدا بولۇپ، جەمئى4110 مو كېلىدۇ.

3 . جانلىقلار بايلىغى:

(1) دېخانچىلىق زىرائەتلىرى بايلىغى: ئاساسلىق دېخانچىلىق زىرائەتلىرى بۇغداي، كۆممە قوناق، شال، زىخىر، ئاندىن قالسا، ئاق قوناق، تېرىق، ئاپتاپېرەمس، زاراڭزا، قىمچا، كۆنجۈت، ماش، نوقۇت، سېرىق ماش، دادۇر، پاختا، قىزىلچا، تاماكو، كەندىر، زىرە، بىدە، قاشقا بىدە، يۇلغۇن كەندىر، تاتلىق يامغۇ، يامغۇ، بەسەي، تۇرۇپ، سەۋزە، چامغۇر، شوخلا، مۇچ، پېتىمنگان، پالەك، پىياز، سامساق، كاپۇستا، سۇكېپىياز، تەرخەمەك، كاۋا، كۈدە، سۇكىزا، قىستا جاڭدۇ، چىگىسەي، شۇلىغۇك ۋە تاۋۇز، قوغۇن.

(2) ئورمان بايلىغى: ھازىرقى مۇداپىئە ئورمىنى، يېقىلغۇ ئورمىنى، ماتېرىيال ئورمىنى ۋە ياۋا ئورمان جەمئى 101500 مو، ئورمان بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 7.2%. دەرەخ خىللىرىدىن سۇۋادان تېرەك، ئاق تېرەك، تاغ تېرىكى، سۇگەت، جىڭدە، تۇخۇمەك، جۇڭگو

ئاكاتسىيىسى، قاردياغاچ، ئارچا، سېسىق چۆلۈك، شەمشات، چىنار، پاۋلونىيە، توغراق، يۇل غۇن، ياۋا ئالقات، جىن چاتقىلى قاتارلىقلار بار.

ھازىر 13400 مو ئىقتىسادىي ئورمان بار، ئاساسلىقى ئۇزۇم، شاپتۇل، ئۆرۈك، ئالما، ئامۇت، ياڭاق، بادام، ئانار، ئالۇچا، چىلان، بەيە، گىلاس، ئەنجۈر، دولانا، كاۋاۋدېمىن قاتارلىقلار بار.

4 . ئوتلاق بايلىقى: بۇ ناھىيىنىڭ تەبىئى ئوتلاق بايلىقى تاغلىق ئوتلاق ۋە تۈزلەڭ لىك ئوتلىقىدىن ئىبارەت ئىككى قىسىمغا بۆلىنىدۇ.

تاغلىق چۆل ئوتلاق: كۈنلۈن تېغىغا جايلاشقان بولۇپ، بۇ ناھىيىنىڭ تاريختىن قېچىقالغان تاغلىق ئوتلىقى، ئۇ، ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا قاغلىق، يەكەن، ئاقتو تەۋەسىدە بولۇپ، ئومۇمى كۆلىمى 200000 مو كېلىدۇ، چارۋا باققىلى بولىدىغان كۆلىمى 100000 مو، ئوت ـ چۆپىنىڭ ئېگىزلىگى 4 سانتىمېتىردىن14 سانتىمېتىرغىچە كېلىدۇ، ھەر موسىدىن 660 جىڭ دىن 1500 جىڭغىچە يېگى ئوت ـ چۆپ چىقىدۇ، 20000 تۈياق ئەتراپىدا چارۋا سېغىدۇ.

شورلاشقان چۆپلۈك ئوتلاق: ناھىيە تەۋەسىدىكى يەكەن دەرياسى، تىزناپ دەرياسى بويلىرىدىكى پەس جايلار، ساسلىق گىرۋەكلىرى، قۇرۇپ قالغان ئۆستەڭلەرنىڭ سۇ ئورنى بۇقۇدراق بولغان زېمىي يەرلىرىدە، ئېچىش تەس بولغان چۆپلۈك ئوتلاق شەكىللەنگەن بو ـ لۇپ، ئۆسۈملۈك تەركىۋىنىڭ كۆپىنچىسى شورغا بەرداشلىق بېرىدىغان، كۆپ يىل ئۆسىدى ـ غان ۋە بىر يىل ئۆسىدىغان ئوت ـ چۆپلەردىن ئىبارەت. ساسلىق ۋە ئېرىق ـ ئۆستەڭلەر ـ دە يېكەن ۋە ياپسا قومۇشلار بار. يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەر بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 30% تىن 50% گىچە كېلىدۇ، ھەر موسىدىن 100 جىڭدىن 160 جىڭغىچە ئوت ـ چۆپ چىقىدۇ، بۇ، ئا ـ چار ئوتلاق بولۇپ، كۆلىمى 140000 مو كېلىدۇ.

يېقىلغۇ ئورمان ئوتلىقى: 1978 ـ يىلدىن بۇيان تەدرىجى بەرپا قىلىنغان ئوتلاق بو ـ لۇپ، ھازىرقى كۆلىمى 26000 مو كېلىدۇ. يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەر بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 80% تىن ئارتۇقما يېتىدۇ. ئوت ـ چۆپىنىڭ ئېگىزلىگى 30 سانتىمېتىردىن 40 سانتىمېتىر ـ غىچە كېلىدۇ، ھەر موسىدىن 1000 جىڭدىن 1500 جىڭغىچە يېگى ئوت ـ چۆپ چىقىدۇ.

5 . ياۋا ئىقتىسادىي ئۆسۈملۈكلەر بايلىقى: دورا ئۆسۈملۈكلىرىدىن سۇزاپ، سېرىق ئوت، چۇچۇك بۇيا، چاكاندا، پاقا يوپۇرماقى، ئالقات، شۇمبۇيا، ئوغرى تىكەن، ماكاپ، قۇچقاچ تىلى، بۇدۇشقاق، بەنگى دېۋانە قاتارلىقلار بار. چۇچۇك بۇيا بىر قەدەر كەڭ تار ـ قالغان، ياستۇن جۆلدە قۇملۇق كېيىسى دەپ ئاتالغان، قىممەتلىك دورا ئۆسۈملۈكى ـ توش ـ قان زەددىگى بار. گۈلباغ، ئىككىسۇ، تۇغچى قاتارلىق يېزىلاردا ۋە ناھىيىلىك دېخانچىلىق دەيدانىدا كۆلىمى چوڭراق بولغان قومۇشلۇق بار. لوپنور كەندىرىمۇ ئاندا ـ سانىدا تارقالغان.

6 . ھايۋانات بايلىقى: ھايۋانات ئۆي ھايۋانلىرى، ئۆي قۇشلىرى ۋە ياۋايى ھايۋانات دىن ئىبارەت. ئۆي ھايۋانلىرىدا كالا، قوي ئاساس قىلىنىدۇ، ئاندىن قالسا، ئات، ئېشەك، تۆگە، خېچىر، توشقان بار. ئۆي قۇشلىرىدىن توخۇ، ئۆردەك، غاز، كۆركە تو ـ خۇ، كەپتەر قاتارلىقلار بار، توخۇ ئەڭ كۆپ. يەنە، پىلە، ھەسەل ھەرىسى بار. ياۋايى ھاي ـ ۋانات لاردىن ئاساسلىقى تۈلكە، ئىپار چاشقىنى بار. ئۇندىن باشقا، كىرپە، ياۋا توشقان،

ئىلان، چاشقان تۇرلىرى بار. ياۋا قۇشلار ئىلك دائىم ئۇچرايدىغانلىرىدىن پاختەك، سىمىز-خان، قۇچقاچ، قاغا، لاچىن، ھۆپۈپ، ياۋا ئۆردەك قاتارلىقلار بار. قۇرۇت ـ ھاشاراتلاردىن 14 ئەترەت، 65 تۈر، 155 خىلى تېپىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە زىيانداش قۇرۇت ـ ھاشارات 114 خىل، كۆشەندە قۇرۇت ـ ھاشارات 41 خىل. يەنە، 200 نەچچە خىلىنى باھالاپ بېكىتىش كە توغرا كېلىدۇ.

7 . كان بايلىغى: بۇ ناھىيىنىڭ يەكەن قارا تۆزدا بىر كۆمۈر كانى بار، يىللىق كۆمۈر قېزىش مىقدارى 30000 ـ 40000 تونناندىن ئارتۇق.

[ئىقتىسادىي ئەھۋالى]ساناەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى: 1984ـ يىللىق ساناەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى59 مىليون 527 مىڭ 400 يۈەن بولۇپ، 1983ـ يىلدىكىدىن 32.6% كۆپەيدى. بۇنىڭ ئىچىدە يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 49 مىليون 917 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، ساناەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 83.86% نى ئىگەللىدى، 1983 ـ يىلدىكىدىن 32.9% كۆپەيدى، ساناەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 9 مىليون 610 مىڭ 700 يۈەن بولۇپ، 1980ـ يىلدىكىدىن بىردىن كۆپرەك قاتلاندى، 1983 ـ يىلدىكىدىن 37.9% كۆپەيدى.

يېزا ئىگىلىگى: 1984 ـ يىلى ئاشلىق ئومۇمى مەھسۇلاتى 153 مىليون جىڭ بولۇپ، 1949 ـ يىلدىكىنىڭ 4 ھەسسىگە تەڭ بولدى، 1983 ـ يىلدىكىدىن 19.9% كۆ ـ پەيدى، ھەر بىر يېزا نوپۇسىنىڭ ئوتتۇرىچە ئاشلىغى 1806 جىڭ، ناھىيە بويىچە ھەر بىر نوپۇسنىڭ ئوتتۇرىچە ئاشلىغى 1300 جىڭ بولۇپ، قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە بىرىنچى ئورۇن ـ دا تۇرىدۇ. پاختا ئومۇمى مەھسۇلاتى 8 مىليون جىڭ بولۇپ، 1949 ـ يىلدىكىنىڭ 15 ھەسسىگە تەڭ بولدى، 1983ـ يىلدىكىدىن 34.1% ئاشتى. ياغلىق دان 1983 ـ يىلدىكى بىر مىليون 946 مىڭ جىڭدىن سەل ـ پەل كەملىدى، لېكىن، پاختا مەھسۇلاتى زور دەرىجىدە ئاشقاچقا، ماي يەنىلا كۆپەيدى. چارۋىنىڭ يىل ئاخىرىدىكى قوتانىدىكى سانى 182000 تۇياق بولدى. 1984 ـ يىلى، ناھىيە بويىچە ھەر خىل يېزا ـ بازار كارخانىسى 200، ئىشچى-خىزمەتچىسى 4107، ئومۇمى كىرىمى 12 مىليون 110 مىڭ يۈەن، پايدىسى 2 مىليون 573 مىڭ يۈەن بولدى.

ساناەتى: پوسكام ناھىيىسىدە ئازاتلىققىتىن ئىلگىرى ئاران بىر نەچچە كىچىك كارخانا بار ئىدى، ئازاتلىققىتىن كېيىن، خەلق ئىگىلىگىنىڭ ئۆزلۈكسىز راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ، پاختا زاۋۇدى، ئۇن زاۋۇدى، ياغ زاۋۇدى، يىمەكلىك پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇدى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش زاۋۇدى، كۆمۈركان، ئاپتوموبىل رېمونت زاۋۇدى، سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى، ئاپتوموبىل كالونى، سېمونت زاۋۇدى، خىش زاۋۇدى، ياسىمازاۋۇدى، بىناكارلىق شىركىتى قاتارلىقلار ئارقا ـ ئارقىدىن قۇرۇلدى. ئاساسلىق مەھسۇلاتلار ئىچىدە، كۆمۈرنىڭ يىللىق مەھسۇلاتى 43000 تونناء، يىللىق توك مىقدارى 11 مىليون 500 مىڭ كىلوۋات ساەت بولدى، 276 كىلومېتىرلىق يۇقۇرى بېسىملىق توك سىمى تارتىلدى، 107 كە نتكە توك يەتكۈزۈلدى.

[مەدەنىيەت، مائارىپ، سەھىيە]ناھىيە بويىچە 51 ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ بار، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار 16500 گە يېتىدۇ، ئوقۇش يېشىغا تولغان بالىلارنىڭ مەكتەپكە

كىنوش نىسبىتى 99.8% گە يەتتى. ناھىيە بازىرىدا سەنئەت ئۆمىگى، كىنوخانا، مەدەنىيەت يۇرتى، تېلېۋىزىيە ئۆلاپ كۆرسىتىش ئىستانسىسى بار، يېزا، مەيدانلاردا كىنو قويۇش ئەتوە تلىرى بار. ناھىيە بازىرىدا مۇنتىزىم دوختۇرخانا بولغاندىن تاشقىرى، يېزا، مەيدانلاردا دوختۇرخانىلار بار، كارۋات جەمئى 455.

پوسكام ناھىيىسىنىڭ شەھەر - بازار قۇرۇلۇشى

ۋالى ھېكمى

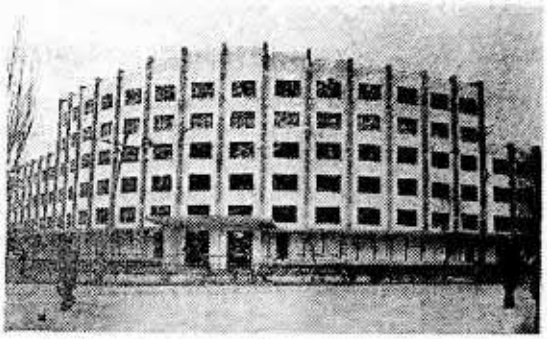

پوسكام ناھىيىسىگە يېڭىدىن سېلىنغان تۇرالغۇ مالالار بىناسى.

گۈلمىشەھەر ئوتۇرىسى

يېقىنقى بىر يىلدىن بۇيان، پوسكام ناھىيە* بازىرىغا بارغان كىشىلەر " ناھىيە بازىرى چىرايلىق بولۇپ كېتىپتۇ»دەپ تەرىپلەشىمەي قالمىدى. كەڭ-ئازادە ئاسفالىت يولىنىڭ ئىككى تەرەپىگە قۇرۇلمىسى يېڭى بولغان بىنالار سېلىنىدى. كوچا بويىدىكى قارايا غاچلىق يېشىل چىتلار، گۈللۈكلەر ۋە مەنزىرە دەرەخلىرىنىڭ تەرتىۋى بۆلەكچە بولۇپ، مەنزىرىسى كىشىلەرنى خۇشال قىلىدۇ. كېچىسى، يۇقۇرى ناتىرى، يۇقۇرى ئازوتلۇق نەچچە ئونلىغان يول چىراقلىرى كۆزنى قاماشتۇرۇپ، بۇ ياش ناھىيە بازىرىنى ئادەتتىن تاشقىرى گۈزەل قىلىپ بېزىدۇبتىدۇ.

پوسكام ناھىيە بازىرى قەشقەر - خوتەن تاش يولىنىڭ غەربىي تەرەپىگە جايلاشقان، شىمالىي تەرەپى يەكەنگە تۇتۇشىدۇ، جەنۇبىي تەرەپى قاغىلىقا خوشنا تۇرىدۇ. جەنۇبى بىلەن شىمالىنىڭ ئۇزۇنلىغى 2 كىلومېتىر، شەرقى بىلەن غەربىنىڭ كەڭلىگى 1.8 كىلومېتىر بولۇپ، ئومۇمى كۆلىمى 3.6 كۇۋادرات كىلومېتىر كېلىدۇ. ناھىيە بازىرىدا جەمئى 3015 ئائىلە، 11925 نوپۇس بار. مەمۇرى، كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلاردىن 56 سى بار، بۇ يەر بىر ناھىيىنىڭ سىياسى، ئىقتىسات،مەدەنىيەت، سودا مەركىزى، شۇنداقلا، ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇشقا كېتەرلىك ماددى ئەشيالارنىڭ توپلىنىش، تارقىلىش جايى.

پارتىيە II - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن كېيىن، پوسكام ناھىيىسى نامرات، ئارقىدا قالغان بولغاچقا، شەھەر بازىرىنىڭ قۇرۇلۇشى ئىنتايىن ئاستا بولدى. 1978 - يىلىغىچە، پۈتكۈل ناھىيە بازىرىدا ئاران بىر كوچا، بىر بىنا، ئون نەچچە غۇۋا يول چىرىغى بار ئىدى. كوچىلاردا توپا - چاڭ توزۇپ تۇرغان، ئۆيلەر پاكار، كونا بولۇپ، كىشىلەرگە پاسكىنا، قالايمىقان، ناچار ئىكەن دېگەن تەسىرنى قالدۇراتتى.

II-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3-ئومۇمى يىغىنىدىن كېيىن، ئىشلەپچىقىرىش تېز راۋاجلىنىپ، خەلق تۇرمۇشى بېيىغاچقا، كىشىلەر ناھىيە بازىرىنى چىرايلىقراق گۈللەندۈرۈپ، ئۆزىنى گۈزەل مۇھىتتا خىزمەت قىلىش، ئۆگىنىش، تۇرمۇش كۆچۈرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە

قىلدۇرۇشنى قىزغىن ئۇممەت قىلىشتى. 1982 - يىلى، ناھىيىلىك ھۆكۈمەت، بۇ يەردە تۇرۇش لۇق ئارمىيە ۋە ئىپتىت تارمىقى ئورتاق مەبلەغ سېلىپ ھەمدە كادىرلارنى، ئاممىنى ۋە قەسەددىكى كوماندىر - جەڭچىلەرنى خالىسانە ئەمگەككە ئۈيۈشتۇرۇپ، تۇنجى ئاسفالىت يولىنى ياساپ، ناھىيە بازىرىنى ئۆزگەرتىشنىڭ مۇقەددىمىسىنى ئاچتى. ئۇنىڭدىن كېيىن تەدرىجى يامىدى. ئۇيغۇر، يول، سۇ، توك، كۆكەرتىش خىزمەتلىرىدە قاتتىق ھالدا لايىھەتەلۈي بويىچە ئىش ئېلىپ بېرىلدى. 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە، ئومۇمى ئۇزۇنلۇغى 6450 مېتىر كېلىدىغان 6 ئاسفالىت يول ياسالدى؛ 25 بىنا سېلىنىپ ئىشلىتىشكە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى، يەنە 11 بىنا سېلىنىۋاتىدۇ؛ كوچىلارغا يۇقۇرى ناتريي، يۇقۇرى ئازۇتلۇق يول چىرىغىدىن جەمئى 73 ى ئورنىتىلدى؛ 3.5 كىلومېتىر ئۇزۇنلۇقتا ۋودوپىروۋت غول تورۇبىسى كۆمۈلۈپ، ناھىيە بازىرىدىكى 65% ئاھالە ۋودوپىروۋت سۇيى ئىشلىتىدىغان بولدى؛ شەھەرنى كۆكەرتىش خىزمىتىدىمۇ كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەر قولغا كەلدى. كوچىلارنىڭ ئىككى تەرىپىگە، ئورگان قورولىرى ئېچىگە 840 تۈپ چىنار، مەجنۇن تال تىكىلدى، 4800 مېتىر ئۇزۇنلۇقتا قارا ياغاچلىق پېشىل چىت ئەھيا قىلىندى، 25900 كۈۋادىرات مېتىر كېلىدىغان گۈللۈك بەرپا قىلىندى. ناھىيە بازىرىدا 15000 تۈپ ھەر خىل دەرەخ، 12000 تەشتەك گۈل بار.

پوسكام ناھىيىسىنىڭ بازار قۇرۇلۇشى شۇنىڭ ئۈچۈن بەزى نەتىجىلەرگە ئېرىشتىكى:

بىرىنچى، پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى بۇ خىزمەتكە ئەھمىيەت بەردى. مەبلەغ سېلىشتىن تارتىپ لايىھىلەش، قۇرۇلۇش قىلىشقىچە، پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىنىڭ ئىشلار كۈنتەرتىۋىگە كىرگۈزۈلۈپ، بىر - بىرلەپ مۇزاكىرە بىلەن ھەل قىلىندى. ناھىيە رەھبەرلىگى ناھىيە بازىرىدىكى كادىرلار، ئىشچى - خىزمەتچىلەر ۋە ئاھالىلارنى ناھىيە بازىرىنى ئۆزىنىڭ ئىككى قولى بىلەن گۈزەللەشتۈرۈشكە چاقىردى، ئۇلار يول ياساش، ئەخلەت ئېرىغداش، جەرىم تىكىش، گۈل تېرىش قاتارلىق خالىسانە ئەمگەكلەرگە ئاكتىپلىق، باشلامچىلىق بىلەن قاتناشتى. ئۇلارنىڭ تۈرتكىلىگەنلىكىدە، ناھىيە بازىرىدىكى ھەر مىللەت كادىرلار، ئامما پائال ھەرىكەتكە كېلىپ، ناھىيە بازىرىنىڭ قىياپىتىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن تۆھپە قوشتى.

ئىككىنچى، شەھەرنىڭ ئومۇمى گەۋدە گۈيخۇاسىنى ياخشى تۇزۇش — بازار قۇرۇلۇشىنىڭ مۇھىم ھالقىسى. شەھەر قۇرۇلۇشى خىزمىتى باشلىنىشتىن ئىلگىرى، شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسى ناھىيە بازىرى قۇرۇلۇشىنىڭ ئومۇمىي گەۋدە گۈيخۇاسى خەرىتىسىنى لايىھىلەپ چىقىپ، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقلىشىدىن ئۆتكۈزگەندىن كېيىن ئەمەلگە قويىدى. ئاسفالىت يولنى ياساشتىن ئىلگىرى، شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسى ناھىيە بازىرىنى ئۇلىچەپ، "#" شەكىللىك گىرەلەشكەن كوچىلارنى لايىھىلەپ چىقتى، كوچا بويلىرىدىكى ئۆي، تاملار ھەققىدە بىر تۇتاش گۈيخۇا ۋە تەلەپ ئوتتۇرىغا قويىدى. شەھەر تەرەققىياتى يۆنىلىشى، ئاساسلىق ۋە ئاساسلىق بولمىغان غول يوللارنىڭ جايلىشىشى، يۆنىلىشى، كەڭلىگى ھەققىدە گۈيخۇا لايىھىسىنى ئوتتۇرىغا قويىدى ھەمدە يىلمۇ - يىل لايىھە بويىچە ئەمەلگە قويىدى، ھازىرغىچە يول ئىسكىلىتمىنى شەكىللەندۈرۈپ، شەھەردىكى تۇرلۇك ئەسلىمەلەر ۋە تۇرۇبا، ئېلېكتىر سىمىنىڭ قالايمىقان بولىشىغا، ئۆزگەرمەسلىگەكاپالەتلىك قىلدى.

ئۇچىنچى، ئورتاق مەبلەغ توپلاپ، بىنانى بىر تۇتاش سېلىش ــ شەھەرقۇرۇلۇشى خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشتە ھەقىقى يولغا قويۇشقا بولىدىغان چارە. پوسكامنىڭ ناھىيە بازىرى كىچىك، ئورۇنلاردا ئىشچى ــ خىزمەتچىلەر سانىنىڭ كۆپ ئەمەس، ئەگەر بىر ئورۇن بىر بىنا سالىدىغان بولسا، ئۇزى سالالمايتتى، زومۇ ــ زو سالغان تەقدىردىمۇ، كىچىك، كۆركەم بولۇپ قېلىپ، شەھەر مەنزىرىسىگە تەسىر يەتكۈزەتتى. ناھىيىلىك ھۆكۈمەت بىر نەچچە ئورۇننى تەشكىللەپ، مەبلەغنى مەركەزلەشتۈرۈپ، چىرايلىق، ياردەملىق بىنا سالدى. ناھىيىلىك تەمىنات ــ سودا كوپېراتىۋى ۋە ئۇنىڭغا قارىمىغىدىكى 3 ئورۇن ئورتاق ھالدا 200 نەچچە مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ ياساتقان ئومۇملاشقان مۇلازىملىق بىناسى ئەنە شۇنداق پۈتتۈرۈلدى. ناھىيىلىك سودا ئىدارىسى قاتارلىق 4 ئورۇن 400 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق مەبلەغ سېلىپ ئورتاق ياساتقان 3 قەۋەتلىك بىنا ــ پوسكام سودا سارىيى 1985 ــ يىلى يېڭى يىلدىن تارتىپ رەسمى تىجارەتكە كىرىشتى.

قاغلىق ناھىيىسى

[جۇغراپىيىۋى ئومۇمىي كۆرۈنۈشى] قاغلىق ناھىيىسى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ جەنۇبىي قىسمىغا، قارا قۇرۇم تېغىنىڭ شىمالىي ئېتىكىگە، تارىم ئويمانلىقىنىڭ شەرقىي جەنۇبىي گىرۋىكىدىكى جايلاشقان. جۇغراپىيىۋى ئورنى شىمالىي پارالللىل ′28 ′35 °34 38 تىن شەرقىي مېرىدىيان °08 ′76 °30 ′78 قىچە. ئۇ، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ مەركىزى ئۈرۈمچى شەھىرىگە تۈز سىزىق بويىچە 1080 كىلومېتىر كېلىدۇ، قەشقەر شەھىرىگە تۈز سىزىق بويىچە 260 كىلومېتىر كېلىدۇ. جەنۇبى بىلەن شىمالىنىڭ ئەڭ ئۇزۇن يېرى 326 كىلومېتىر كېلىدۇ، شەرقى بىلەن غەربىنىڭ ئەڭ كەڭ يېرى 120 كىلومېتىر كېلىدۇ، ھەلال ئاي ھالىتىنى شەكىللەندۈرىدۇ، ئومۇمى يەر كۆلىمى 28300 كۋادرات كىلومېتىر كېلىدۇ. شىمالى مەكىت ناھىيىسىگە تۇتاش، شەرقى گۇما ناھىيىسىگە خوشنا، غەربىي شىمالى پوسكام، يەكەن ناھىيىلىرى بىلەن تۇتۇشىدۇ، غەربىي جەنۇبى يەكەن، تاشقورغان ناھىيىلىرى بىلەن پاسىل تۇرىدۇ، جەنۇبىي قىسمى كەشمىر بىلەن چېگرىلىنىدۇ.

بۇ ناھىيىنىڭ يەر شەكلى مۇرەككەپ، جەنۇبىي قىسمىدا تاغ چوققىلىرى تۇتاشقان، جىلغىلار گىرەلەشكەن، شىمالىي قىسمى پەس بولۇپ، جەنۇبى ئېگىز، شىمالى پەس بولۇشتەك يەر شەكلىنى شەكىللەندۈرگەن، جەنۇبىدىن شىمالىغىچە رەت بويىچە 4 خىل يەر قىياپىتى ھالىتىگە بۆلۈنىدۇ. جەنۇبىي قىسمىدىكى ئېگىز تاغلىق رايونلار: بۇ، شىخشۇ يېزىسىنى ۋە ئۇنىڭ جەنۇبىدىكى رايونلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، بۇ يەر قارا قۇرۇم تېغى ۋە كوئېنلۇن تېغى تىزمىلىرىدىن تەركىپ تاپقان بولۇپ، دېڭىز يۈزىدىن 3500 مېتىر ئېگىز تۇرىدۇ، ئەڭ ئېگىز جايى دېڭىز يۈزىدىن 7464 مېتىر ئېگىز تۇرىدۇ (تىرام كەنلى چوققىسى). ئوتتۇرا قىسمىدىكى ئوتتۇرا تاغلىق رايونلار: بۇ، ئۇششاقباش، كۆكيار، چىپان قاتارلىق يېزىلارنى ۋە پۈتۈن چارۇدىچىلىق مەيدانىنى، بۇ يەرنىڭ 2 ــ چارۇدىچىلىق مەيدانىنى، ۋىلايەتلىك كوئېنلۇن ئورمانچىلىق مەيدانىنى ۋە ھەربى قىسمىنىڭ چارۇدىچىلىق مەيدانىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، بۇ يەر كوئېنلۇن تېغى تىزمىلىرىدىن تەركىپ تاپقان بولۇپ، دېڭىز يۈزى

دىن 1500 ــ 3500 مېتىر ئېگىز تۇرىدۇ. شىمالىي قىسمىدىكى يەلپۇگۇچسىمان ئېقىندا رايونـ
لار: بۇ، ناھىيە بازىرى ئەتراپىدىكى 15 يېزا (بازار) ۋە 5 دېخانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارـ
ۋىچىلىق مەيدانىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، دېگىز يۈزىدىن 1200 ــ 1500 مېتىر ئېگىز تۇرىدۇ.
ئۇنىڭ يۇقۇرى قىسمى توققۇز ئاي قار بىلەن قاپلىنىپ ياز كۈنلىرىمۇ ئېرىمەيدۇ. جەنۇبىي
قىسمىدىكى قوملۇق رايونلار: بۇ، بوستانلىقلارنىڭ كېرەكسىدىكى قارا ياسما، ئاقتاش، قارا
قۇدۇق، چاچقۇم قاتارلىق يېگى بوز يەر رايونلىرىنى ۋە ئۇنىڭ سىرتىدىكى كەڭ قوملۇقلارـ
نى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

[تارىخىي تەرەققىيات جەريانى] قاغىلىق ــ يېمەك يولىنىڭ جەنۇبىدىكى ئوتتۇرا ئېگىز جايـ
لاشقان مۇھىم بازار، خەن سۇلالىسىنىڭ شۇنداق دەۋرىدىكى شېنجۇ 2 ــ يىلى (مىلادىدىن
ئىلگىرىكى 60 ــ يىلى) غەربىي خەن ھۆكۈمىتى غەربىي دىيار دۇخۇسىنى تەسىس قىلغاندىن بۇـ
يانلاپ، بۇ يەر ۋەتىنىمىز زېمىنىنىڭ بىر قىسمى ئىدى. غەربىي خەن سۇلالىسى دەۋرىدە، غەرـ
بىي دىيارىدىكى 36 دۆلەتنىڭ بىرى بولغان قاغىلىق دۆلىتى ئىدى، شەرقىي خەن سۇلالىسى دەۋـ
رىدە، قاغىلىق ۋە كۆكيارىدىن ئىبارەت ئىككى دۆلەت بولۇۋالغان، 3 پادىشالىق دەۋرىدە،
سۇلېنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان، جەنۇبىي شىمالىي سۇلالىلار دەۋرىدە شىخۇبەن دۆلىتى بولغان،
سۇي، تاڭ سۇلالىلىرى دەۋرىدە قاغىلىق دەپ ئاتالغان، قاغىلىق، يېڭىسار، تاشقورغان تەڭ
مەۋجۇت تۇرغان. مىلادى 1124ــ1218ــيىللىرى غەربىي لياۋ سۇلالىسىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا بولغان،
ئەينى چاغدىكى قاغان دىيارىنىڭ غەربىي قاغىلىق ناھىيە بازىرىنىڭ شەرقىگە 9 كىلومېتىر كېلىدىغان
موڭغال دېگەن جايدا بولغان. سۇڭ سۇلالىسىنىڭ جىيادىڭ 11 ــ يىلى (مىلادى 1218 ــ يىلى)
چىڭگىزخان غەربكە يۈرۈش قىلغاندا بۇ يەر چۈۋېيغا تەئەللۇق بولغان، قاغان دىيارىغا تەـ
ۋە بولغاندىن كېيىن، شەھەر غەربكە، ھازىرقى قاغىلىق ناھىيە بازىرىنىڭ شەرقىگە 6 كىـ
لومېتىر كېلىدىغان ساپچېرىق دېگەن جايغا يۆتكەلگەن. مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە موڭغۇل ئاقـ
سۆڭەكلىرىدىن چاغىتايىنىڭ ئەۋلادى تەۋەلىكىدىكى يەركەن خانلىقىنىڭ بىر تۈتاش باشـ
قۇرۇشىدا بولغان. چىڭ سۇلالىسىنىڭ چيەنلۇڭ 24 ــ يىلى (مىلادى 1759 ــ يىلى) چىڭ سۇـ
لالىسى چوڭ ــ كىچىك خوجىلارنىڭ توپىلىڭىنى تىنچىتقاندىن كېيىن، قاغىلىق يەكەندىكى ئىش
بېجىرگۈچى ئامبالىنىڭ بىر تۈتاش باشقۇرۇشىدا بولغان. گۇاڭشۈ 10 ــ يىلى (مىلادى 1884 ــ
يىلى) قاغىلىق ناھىيىسى رەسمى قۇرۇلۇپ، قەشقەر ۋىلايىتى يەكەن مەھكىمىسىنىڭ باشقۇرۇـ
شىغا تەئەللۇق بولغان، ھازىرقى دەۋرىدە ئىلگىرى ــ كېيىن بولۇپ خوتەن مەمۇرى
رايونىنىڭ ۋە يەكەن مەمۇرى رايونىنىڭ باشقۇرۇشىغا تەئەللۇق بولغان.
1949 ــ يىلى 9 ــ ئاينىڭ 26 ــ كۈنى قاغىلىق ناھىيىسى ئازات بولدى، 1950 ــ يىلى
3 ــ ئاينىڭ 18 ــ كۈنى قاغىلىق ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇپ، يەكەن ۋالى مەھكە
مىسىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى. 1956 ــ يىلى يەكەن ۋىلايىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىن،
بۇ ناھىيە قەشقەر ۋالى مەھكىمىسىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى.

[مەمۇرى رايونلىرى] قاغىلىق ناھىيىسىدە 17 يېزا، 2 بازار، 300 كەنت، 1255 يېزا
ئاھالىلىرى گۇرۇپپىسى، 16 ئاھالە كومىتېتى، دۆلەت ئېگىلىگىدىكى 5 دېخانچىلىق، چارۋەـ
چىلىق مەيدانى بار. قاغىلىق ناھىيىسىدە لوق، بەشبېرىق، تېتىر، تۆگەچى، چاسا مېچىت،
چاڭگىلەسكى، جايتېرەك، باردىن، غوجىبېرىق، شاخاپ، يىلقىچى، سايۇاغ، يېتىملىقوم، ئۇششاق

پاش، كۆكيار، شىخشۇ ۋە چىپاندىن ئىبارەت 17 يېزا، قاغىلىق، چاۋاغدىن ئىبارەت 2 بازار، ناھىيىلىك سۇپە تلىك ئۇرۇقچىلىق مەيدانى، ناھىيىلىك باغۋەنچىلىك مەيدانى، ناھىيىلىك ئورمانچىلىق مەيدانى، ناھىيىلىك پۈسا چارۋىچىلىق مەيدانى ۋە ناھىيىلىك نەسىلىلىك چارۋىچىلىق مەيدانىدىن ئىبارەت دۆلەت ئىگىلىكىدىكى 5 ئورۇن بار. ئۇنىڭدىن باشقا، يېزا ئىگىلىك 3 ـ دېۋىزىيىسىنىڭ 2 ـ چارۋىچىلىق مەيدانى، قەشقەر ۋىلايەتلىك كۆنەلۈن ئورمانچىلىق مەيدانى ۋە جەنۇبى شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ بازا دىخانچىلىق مەيدانى بار.

[مىللەتلەر ۋە نوپۇسى] ناھىيە بويىچە جەمئى 64974 ئائىلە، 267304 نوپۇس بار، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر 244219 نەپەر، خەنزۇ 19724 نەپەر، خۇيزۇ 553 نەپەر، قىرغىز 708 نەپەر، تاجىك 1483 نەپەر، مانجۇ 5 نەپەر، ئۆزبېك 557 نەپەر، باشقا مىللەتلەر 25 نەپەر، يېزا نوپۇسىدىكىلەر 224198 نەپەر، شەھەر نوپۇسىدىكىلەر 43106 نەپەر.

[كىلىمات ئالاھىدىلىگى] قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ كىلىماتى مۆتىدىل بىلەن قۇرۇقلۇق خاراكتېرلىق قۇرغاق كىلىماتقا تەۋە، يەر شەكلى مۇرەككەپ بولغاچقا، كىلىمات پەرقى چوڭ. شىمالىي قىسمىدىكى تۆزلەڭلىكنىڭ ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرىسى11.4℃، يىللىق چېكمە يېتىدىغان ئەڭ يۇقىرى تېمپېراتۇرا 39.5℃، يىللىق چېكمە يېتىدىغان ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 22.7℃ـ بولىدۇ. 7 ـ ئاي ئەڭ ئىسسىق بولۇپ، ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 24.6℃؛ 1ـ ئاي ئەڭ سوغۇق بولۇپ، ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 6.0℃ـ بولىدۇ. ≥10℃ نىڭ جۇغلانما تېمپېراتۇرىسى4061℃. تېمپېراتۇرىنىڭ يىللىق سىلكىنىشتۇرما پەرقى 30.6℃، كۈنلۈك سىلكىنىشتۇرما پەرقى 13.3℃. دەسلەپكى قىرو مەزگىلى 10 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى، ئاخىرقى قىرو مەزگىلى 3 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى بولىدۇ، ئوتتۇرىچە قىروسىز مەزگىلى 234 كۈن. يەر توڭلاش مەزگىلى 11 ـ ئاينىڭ بىرىنچى ئون كۈنلىرى باشلىنىپ، يالدۇرقى يىلى3ـ ئاينىڭ ئىككىنچى ئون كۈنلىرىدە ئاخىرلىشىدۇ، يەرنىڭ ئادەتتىكى توڭلاش چوڭقۇرلىقى 50cm ئەتراپىدا، ئەڭ چوڭ توڭلاش چوڭقۇرلىقى 78cm بولىدۇ. شىمالىي قىسمىدىكى تۆزلەڭلىكتە كۈن نۇرىنىڭ يىللىق چۈشۈش سانى 2742 سائەت بولۇپ، نۇرنىڭ يىللىق چۈشەلەيدىغان سائەت سانىنىڭ 62%نى ئىگەللەيدۇ. جەنۇبىي قىسمىدىكى تاغلىق رايونلار جەنۇپ بىلەن شىمالدىكى پارالىل تۇرىدىغان تاغ قىرلىرىنىڭ ۋە ئىگىز يەرلەرنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدۇ، بۇ يەرلەردە كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈش سائەت سانى 5 ـ 15% ئازايمىدۇ، تارراق جىلغىلاردا 23 ـ 30% ئازايمىدۇ. شىمالىي قىسمىدىكى تۆزلەڭلىك رايونلاردا يىللىق ئوتتۇرىچە ھۆل ـ يېغىن مىقدارى 53mm. جەنۇبىي قىسمىدىكى تاغلىق رايونلاردا ھۆل ـ يېغىن بىر قەدەر كۆپ بولىدۇ، دېڭىز يۈزىدىن 3000 ـ 3500 مېتىر ئىگىز تۇرىدىغان، شامالغا قارشى جايلاردا يىللىق ھۆل ـ يېغىن مىقدارى 350 ـ 400 ملليمېتىرغا يېتىدۇ. ئاساسلىق ئاپەتلەردىن قۇرغاقچىلىق، تۆۋەن تېمپېراتۇرىدىن بولىدىغان سوغۇق زىيانداشلىقى، قىرو توڭى، بوران، قۇم ـ بوران، قۇرۇق ئىسسىق شامال، قاتتىق يامغۇر (قار)، كەلكۈن ۋە ئانچە ئېغىر بولمايدىغان مۆلدۈر زىيانداشلىقى قاتارلىقلار بار.

[ئاساسلىق بايلىقى] قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ زىمىنى كەڭ، بايلىقى مول.

يەر بايلىقى: ئومۇمى يەر كۆلىمى 42 ملليون399 مىڭ500مو، بۇنىڭ ئىچىدە بوستانلىق بىر

مىليون575مىك600 مو بولۇپ، 3.7% نى ئىگەللەيدۇ؛ تاغلىق جاي 32 مىليون 390 مىك 100 مو بولۇپ، 76.39% نى ئىگەللەيدۇ، قۇم ـ شېغىللىق ساي 8 مىليون 433 مىك 800 مو بولۇپ، 19.89% نى ئىگەللەيدۇ. بىر مىليون 575 مىك 600 مو بوستانلىق ئىچىدە، ئېتىز بىر مىل-يون 114 مىك 400 مو (پىلانغا كىرگۈزۈلگەن كۆلەم 781700 مو)، ئورمان يېرى 123600 مو، ئېتىز چۆپلۈكى 148300 مو، يول ۋە ئۆي قاتارلىق غەيرى دېخانچىلىق يەرلىرى 82700 مو، ئەمدى، 32 مىليون 390 مىك 100 مو تاغلىق جاي ئىچىدە، تەبىئى ئورمان 300000 مو، تاغ ئوتلىقى 8 مىليون 49 مىك مو. دېخانچىلىق رايونلىرىدا تۇپراقنىڭ سۇپىتى قۇمسال تۇپراق-نى ئاساس قىلىدۇ. يەلپۇگۈچسىمان ئېقىندىنىڭ يۇقۇرى قىسمى ئىنگىز تاغ چۆل تۇپرىغى ۋە قوڭۇر چۆل تۇپراق ھىسابلىنىدۇ، يەلپۇگۈچسىمان ئېقىندىنىڭ ئوتتۇرا قىسمى قوڭۇر چۆل تۇپراقتىن لايلاتما قوڭۇر چۆل تۇپراققا ۋە لايلاتما تۇپراققا ئۆزگەردى، يەلپۇگۈچسىمان ئېقىندىنىڭ تۆۋەنكى قىسمى لايلاتما تۇپراقنى ئاساس قىلىدۇ، يەلپۇگۈچ بويىدىكى جايلار نەم تۇپراقنى ئاساس قىلىدۇ، چۆل-جاڭگال كىرۋەكلىرىدە ئاز مىقداردا چىمىلىق تۇپراق، ساسلىق تۇپراق ۋە قۇم تۇپراقلارمۇ بار. تۇپراق قۇۋۇتى ناھايىتى ئاجىز بولۇپ، مەم-لىكەت بويىچە بىر تۇتاش ئايرىلغان دەرىجىنىڭ 5 ــ 6 ـ دەرىجىلىرىگە كىرىدۇ. 96% ئى-كىن يەرنىڭ ئورگانىك تەركىۋى 1% كە يەتمەيدۇ، 94% ئىكىن يەرنىڭ تولۇق ئازوت تەر-كىۋى 0.075% كە يەتمەيدۇ، 72% ئىكىن يەرنىڭ تېز ئۈنۈملۈك پوسفور تەركىۋى $3PPm$ دىن تۆۋەن، ھالبۇكى تېز ئۈنۈملۈك كالىي تەركىۋى مول، 87% ئىكىن يەرنىڭ تەركىۋى $298PPm$.

سۇ بايلىقى: ئاساسلىق دەريالاردىن تەزناپ دەرياسى، ئۇلۇغ ئۆستەڭ دەرياسى، چە-پان دەرياسى ۋە كۆكيار دەرياسىدىن ئىبارەت دەريالار بار، بۇلارنىڭ ھەممىسى كۈنلۈن تېغىدىن باشلىنىدۇ، ئومۇمى ئېقىن مىقدارى 964 مىليون كۇب مېتىر. ھەر نوپۇسقا 1299 كۇب مېتىردىن سۇ توغرا كېلىدۇ. سۇدىن پايدىلىنىش نىسبىتى ئاران 35% ئەتراپىدا. ناھىيە بويىچە 100600 مو سۇ يېزى بار، بۇنىڭ ئىچىدە پايدىلىنىشتا بولىدىغان سۇ يۈزى 12600 مو.

ئورمان بايلىقى: جەمئى 423600 مو، بۇنىڭ ئىچىدە تاغلىق رايوندىكى تەبىئى ئور-مانلىق 300000 مو، ئاساسلىقى، تېرەك قاتارلىق دەرەخ خىللىرى بار. تۈزلەڭلىكتىكى سۇن-ئى ئورمان 86800 مو، بۇنىڭ ئىچىدە مۇداپىئە ئورمىنى 24200 مو؛ يېتىلگۈ ئورمىنى 9900 مو؛ جەمئى 37 مىليون 857 مىك تۈپ ئەل ـ دەرەخ بار، بوستانلىقلارنىڭ قاپلىنىش نىسبىتى 12%؛ توغراق، يۇلغۇن قاتارلىقلارنىڭ قاپلىشى 10900 مو. ناھىيە بويىچە جەمئى 34700 مو باغ بولۇپ، شاپتۇل، ئامۇت، ئۈرۈك، ئالما، يانغاق، ئۈزۈم، ئانار، بادام، گىلاس، پىستە، بىيە، قوغۇن، تاۋۇز قاتارلىق ئون نەچچە تۈر، 500 خىل مەۋە، قوغۇن ـ تاۋۇزلىرى بار. قاغلىق ياغىنى پۈتۈن مەملىكەتكە مەشھۇر بولۇپ، يىلىغا 500 تونىنا ئىشلەپچىقىرىلىدۇ، ئۈ-نىڭ ئالاھىدىلىكى ئۆزى چوڭ، شاكىلى نېپىز، مېغىزدىنى ئېلىش ئوڭاي، مېغىز چىقىرىش نىسبىتى يۇقۇرى، مەۋە بېرىشى بالدۇر، مول ھۆسۈللۈق بولۇشتىن ئىبارەت.

جانلىقلار بايلىقى: ئۆي ھايۋانلىرىدىن قاغلىق قويى بار بولۇپ، بۇ، ئەلا سۈپەتلىك يېرىم ئىنچىكە يۇڭلۇق قوي نەسلىگە كىرىدۇ، ئۇزۇن قاۋۇل، ئېغىرلىقى 30 ــ 50 كىلوگ-رام، گۆشى مېزىلىك ـ تاتلىق، يىللىق قىرقىۋېلىنىدىغان يۇڭ مىقدارى 1 ــ 1.5 كىلوگ-

رامغا يەتمىدۇ. قوي يۈڭىنىڭ تالاسى ئۇزۇن بولۇپ، گىلەم ۋە ئەدىيال ئىشلەپچىقىرىشتا ئېسىل خامىشيا بولۇپ هىساپلىنىدۇ. ياۋايى هايۋانلاردىن ياۋا توشقۇز، تۈلكە، ئىت ئۆچىقى، بۆرە، سۇغۇر، قارغۇ ياپىلاق، ئولار، ئاققۇ قاتارلىقلار بار، ياۋا ئۇسۇملۇقلىرىدىن لوپنۇر كەندىرى، سەرىدق كەندىر، ئەڭلىك ئىسوت، چۇچۇك بۇيا، قان تېپەر قاتارلىقلار بار.

كان بايلىقى: هازىرغىچە چىلىقتۇرۇلغانلىرىدىن مىس، ئالتۇن، قورغۇشۇن، قاش تېشى، مەرمەر تاش، ئىسلاندىيە تېشى، بېرىل، خرۇستال، چىرىمتال، تاش پاختىسا، گەچ، كۇارتىس، گۈڭگۇرت، كۆمۈر، نېفىت قاتارلىقلار بار. نېفىت 1976 ـ يىلىدىن تارتىپ تەكشۈرۈلۈشكە باشلىنىپ، 1977 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى كۆكيار يېزىسى تەۋەسىدە يۇقىرى مەھسۇلاتلىق نېفىت، گاز چىقتى. هازىر، نېفىت تەركىبىدىكى بار 20 كۇۋادىرات كىلومېتىر كۆلەم بېكىتىپ چىقىلدى، 22 مىليون 730 مىڭ تونىنا نېفىت زاپىسى، 8 مىليون 250 مىڭ تونىنا قاتما ماي، 31 مىليارت 300 مىليون كۇبېمېتىر تەبىئى گاز بارلىقى ئېنىقلاپ چىقىلدى. چوڭقۇر قاتلاملاردىن تېخىمۇ كۆپ زاپاسلارنى تېپىپ چىقىشقا بولىدىغانلىقى مۆلچەرلەنمەكتە. 1984 ـ يىلى ئېچىش لايىهىسى بېكىتىلدى، شۇ جايدا ئىستېمال قىلىنىدىغان بويۇملارنى ئىشلەپچىقىرىشنى ئاساس قىلىپ، تۆۋەنرەك بولغان ئېچىش سۈرئىتى قوللىنىلماقچى.

[ئىقتىسادىي ئەهۋالى] ئاغلىق ناهىيىسىنىڭ ئىگىلىگى دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشنى ئاساس قىلىدىغان، ئۆزئۆزىنى يېرىم تەمىنلەيدىغان خاراكتېرىدىكى ئىگىلىك. پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، پارتىيىنىڭ تۈزۈك فاكچېن، سىياسەتلىرى ئەمەلىيەشتۈرۈلۈپ، ئاغلىق ناهىيىسىنىڭ دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشى تەرەققىياتى بىر قەدەر تېز بولدى، 1984 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ ئومۇمىي قىممىتى 106 مىليون 390 مىڭ يۈەنگە يەتتى، (1980 ـ يىلدىكى ئۆزگەرمەس باها) 1949 ـ يىلدىكىدىن 3 هەسسە، 1978 ـ يىلدىكىدىن 59%، 1983 ـ يىلدىكىدىن 16.9% كۆپەيدى. هەر نوپۇستا توغرا كېلىدىغان ساناقتا، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەهسۇلات قىممىتى 398 يۈەن بولدى، مالىيە كىرىمى 1984-يىلى 15 مىليون 750 مىڭ يۈەنگە يەتتى، 1950 ـ يىلدىكىدىن 11 هەسسە، 1978 ـ يىلدىكىدىن 10.5 هەسسە، 1983 ـ يىلدىكىدىن 30% كۆپەيدى. يېزىلاردا هەر نوپۇسنىڭ ئوتتۇرىچە تەقسىمات كىرىمى 1984 ـ يىلى 199 يۈەن بولۇپ، 1978 ـ يىلدىكىدىن بىر هەسسە، 1983 ـ يىلدىكىدىن 18% كۆپەيدى. ئىجتىمائى توۋارلارنىڭ پارچە سېتىلىش ئومۇمى سوممىسى 1984 ـ يىلى 40 مىليون 960 مىڭ يۈەن بولدى، 1984 ـ يىلدىكى شەهەر ـ يېزا پۇل ئامانىتى 30 مىليون 350 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 54.5% كۆپەيدى.

يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەهسۇلات قىممىتى 1984 ـ يىلى 84 مىليون 827 مىڭ يۈەنگە يەتتى، (1980 ـ يىلدىكى ئۆزگەرمەس باها) 1949 ـ يىلدىكىدىن 20.1 هەسسە، 1983 ـ يىلدىكىدىن

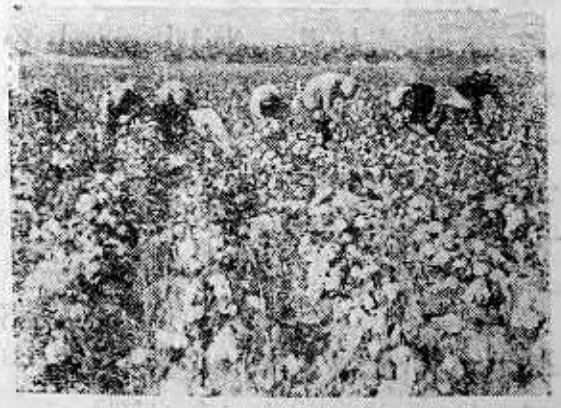

قاغىلىق ناهىيىسى يېتىلمىقۇم يېزىسى 17 ـ كەنتى پاختىدىن مول هوسۇل ئالدى.

دىن 16.4% كۆپەيدى. ئاشلىق ئومۇمى مەھسۇلاتى 1984 - يىلى 217 مىليون 61 مىڭ جىڭخا يېتىپ، 1949 - يىلىدىكىدىن 2.7 ھەسسە، 1978 - يىلىدىكىدىن 29%، 1983 - يىلىدىكىدىن 3% ئاشتى. پاختا ئومۇمى مەھسۇلاتى 10 مىليون 5 مىڭ جىڭخا يېتىپ، 1949 - يىلىدىكىدىن 29 ھەسسە، 1978 - يىلىدىكىدىن 2.6 ھەسسە، 1983 - يىلىدىكىدىن 41.9% ئاشتى. ياغلىق دان ئومۇمى مەھسۇلاتى 4 مىليون 672 مىڭ جىڭ بولۇپ، 1949 - يىلىدىكىدىن 1.5 ھەسسە، 1978 - يىلىدىكىدىن 52.4% ئاشتى. 1983 - يىلىدىكىدىن 8.7% كەملىدى. چارۋىنىڭ ئومۇمى سانى 621000 تۇياق بولۇپ، 1949 - يىلىدىكىدىن 51.4%، 1978 - يىلىدىكىدىن 24% كۆپەيدى، 1983 - يىلىدىكىدىن 3.3% كەملىدى.

1984 - يىللىق سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 21 مىليون 563 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، ئاھىيە بويىچە خەلق ئىگىلىكى ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 20.26% نى ئىگەللىدى. ئاھىيە بويىچە 28 ئورۇندا كىچىك تېپتىكى سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسى بار بولۇپ، ئومۇمى سىغىمچانلىقى 2370 كىلوۋات. 1984 - يىلى 7 مىليون 133 مىڭ كىلوۋات سائەت توك تارقاتتى. 1984 - يىلى ئاھىيە بويىچە 3205 تونا سېمونت، 7834 تونا كۆمۈر، 8 مىليون 542 مىڭ تونا كىرىسىن ئىشلەپچىقىرىلدى.

كۆئېنلۇن تېغى باغرىدا مۇنبەت خۇش پۇراق چاچتى
ـ قاغىلىقنىڭ باغۋەنچىلىگى

لى تۆمچۇن

قاغىلىق ناھىيىسىدە تەبىئى شارائىت ئەۋزەل، كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈشى يېتەرلىك، ئۆسۈملۈكلەرنىڭ ئۆسۈش مەۋسۇمى ئۇزۇن، تېمپېراتۇرىسىنىڭ كۈندۈلۈك پەرقى زور، مۇنبەتلىك دەرەخلەرنىڭ ئۆسۈشىگە پاپ، مېۋىنىڭ رەڭگە كىرىشى ۋە ئوزۇقلۇق توپلىشىغا پايدىلىق، باغۋەنچىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشتا خاس ئەۋزەللىككە ئىگە. ئىستاتىستىكىغا قارىغاندا، 1984 - يىلى مۇنبەتلىك دەرەخنىڭ ئۆستۈرۈلۈش كۆلىمى 19241 موغا يەتكەن. بۇنىڭ ئىچىدە مېۋە بەرگەن كۆلەم 18900 مو، ئومۇمى مەھسۇلاتى 13 مىليون 20 مىڭ جىڭ، ئوتتۇرىچە بىرلىك مەھسۇلاتى 688.8 جىڭ بولدى، ھەر نوپۇسقا 50 جىڭدىن مېۋە تېغىرى كېلىپ، مەملىكەت بويىچە ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگەن 13.8 جىڭنىڭ 3.6 ھەسسىسىگە تەڭ بولدى.

قاغىلىق باغۋەنچىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇش بويىچە ئۇزۇن تارىخقا ۋە مول سورت بايلىقىغا ئىگە. «جانلىقلار تەزكىرىسى» دە خاتىرىلىنىشىچە، خەن سۇلالىسىنىڭ

قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ باغۋەنچىلىك مەيدانى - نىڭ مۇنبەتلىرى ئوخشىمىدى.
باردى فوتوسى

ئەلچىسى جالۇ چىەن ئۇزۇم، ئانار، ياڭاق قاتارلىق مىۋە سورتلىرىنى غەربىي دىيارىدىن ئىچكىرىگە كىرگۈزگەن. «بۇيۈك تالۇ سۇلالىسىنىڭ غەربىي دىيار خاتىرىسى»دە: غەرپىتىكى جۇجۇ-جيادۆلىتى (ھازىرقى قاغىلىق) «تاغ ـ دۆڭلىرى تۆتۈشۈپ كەتكەن، تاش ـ شېغىللارغا تولغان، ئىككى دەريا بويىغا جايلاشقان بولۇپ، ئۇزۇم، ئالمىنى كۆپ تىكەتتى. ئۇنىڭ مىۋىسى چوڭ ئىدى» دېيىلگەن. «ئىككى دەريا» دېگىنى يەكەن دەريا سى بىلەن تىزناپ دەريا سىنى كۆرسىتىدۇ، قاغىلىق دەل ئىككى دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدا. شۇڭا، قاغىلىقتا تالۇ سۇلالىسى دەۋرىدىلا كۆچمەل مىۋىلىك دەرەخلەر ئۆستۈرۈلگەن. ھازىرقى ئۇششاقباش يېزىسىنىڭ 10 ـ چوڭ ئەترىتىدە 7 تۈپ قېرى ياڭاق دەرىخى بار، بۇنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ چوڭ بىر تۈپىنىڭ سۈيەمى 5.6 مېتىر، تاجسىنىڭ كەڭلىگى 17 × 17 مېتىر، ئىگىزلىگى 16 مېتىر كېلىدۇ، نەچچە قېتىم يېڭىلانسىمۇ مىۋىسى مول بولىۋەردى، دەرەخنىڭ يېشىنىڭ 500 يىلدىن ئارتۇق ئىكەنلىگى مۆلچەرلەندى. يەنە بىر تۈپ چىنان نەشپۈتى بولۇپ، ئىگىزلىگى 10 مېتىر، سۈيەمى 3.8 مېتىر، دەرەخنىڭ يېشى تەخمىنەن 300 يىللىق كېلىدۇ. مىۋىلىك دەرەخنىڭ خىلى بىر قەدەر كۆپ، ئەنئەنىۋى ئەلا سۈپەتلىك سورتلاردىن چوڭ دانلىق ئانار، قارا ياپراقلىق ئۈرۈك، نېپىز پوستلۇق ياڭاق، ئالما، ئامۇت قاتارلىقلار بار؛ كىشمىشلىكىدىن ئەلا سۈپەت تلىك مىۋىلىك دەرەخلەر ئىچىدە ئالمىدىن ئالتۇن ھارشال، سېرىق ھارشال، قىزىل يۇلتۇز، فۇس، دۆلەت ئۈرۈمى، كۆك باتان، قىزىل قاشتېشى، جۇگۇلاڭ، چىن تاجىسى قاتارلىقلار بار؛ ئامۇت تۈرىدىن نەشپۈت، داڭسەن ئامۇتى، ئۆدەكسىمان ئامۇت، سىلى ئامۇت قاتارلىقلار بار؛ شاپتۇلدىن ئالماس چىلگە شاپتۇلى، چۈشياڭمەي، سۇلۇق چىلگە شاپتۇل، سۇلۇق ياما شاپتۇل، چوڭ توقچاق شاپتۇل، ئۇزۇن ساقلىغىلى بولمىدىغان چوڭ شاپتۇل، سېرىق توقماچاق شاپتۇل، قېڭخۇا زەمزەم شاپتۇلى، شەنخەي سۇلۇق شاپتۇلى قاتارلىقلار بار؛ ئۈرۈكتىن ئاق قۇم ئۈرۈك، ئاق يېمىش قاتارلىقلار بار، ئۇزۇمدىن ئەتىرگۈل پۇراقلىق ئۇزۇم، ئىسكەندەرىيە ئۇزۇمى، خانىش ئۇزۇم، ئاق باتان، كىشمىش قاتارلىقلار بار.

قاغىلىقتا ناھىيىلىك باغۋەنچىلىك مەيدانى، يېزىلاردا يېزىلىق باغۋەنچىلىك مەيدانى بار، ئۇلار جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ باغۋەنچىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن تۆھپە قوشتى، نەچچە مىليون تۈپلاپ مىۋىلىك دەرەخ يېڭى سورتى كۆچەتلىرىنى كۆپەيتىپ، قەشقەر، خوتەن، ئاقسۇ، قىزىلسۇ ۋە باينىغولىندىن ئىبارەت 5 ئۆلكەت، ئوبلاستنىڭ باغۋەنچىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشىغا ياردەم بەردى.

مەكىت ناھىيىسى

[جۇغراپىيەۋى ئورۇنۇشى] مەكىت ناھىيىسى شىنجاڭنىڭ غەربىي جەنۇبىي قىسمىغا، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ شەرقىي قىسمىغا جايلاشقان. ئۇنىڭ ئوتتۇرا شەرقىي مېرىدىيان 22′ 77 تىن، 12′ 79 قىچە، شىمالىي پارالىل 23′ 38 تىن 36′ 39 قىچە، دېڭىز يۈزىدىن 1155 مېتىردىن 1195 مېتىرغىچە ئىگىز ئۇرىدۇ، يەكەن دەريا سى بىلەن تىزناپ دەريا سىنىڭ ئوتتۇرا، تۆۋەن ئېقىمىدا بولۇپ، جەنۇبىي تەرىپى يەكەن ناھىيىسى بىلەن خوشنا ئۇرىدۇ، غەربىي تەرىپى يۇرغا-ناھىيىسىگە، پەيلۇ دىخانچىلىق مەيدانىغا ئۇتىشىدۇ، شىمالىي تەرىپى مارالۇبشى ناھىيىسىگە تاقىشىدۇ، شەرقىي تەرىپى تەكلىماكان قۇملۇغىغا ئۇتۇشىدۇ، جەنۇبى بىلەن شى-

مالىنىڭ ئەڭ كەڭ يېرى 136 كىلومېتىر، شەرقى بىلەن غەربىنىڭ ئەڭ ئۇزۇن يېرى 160 كىلو-مېتىر كېلىدۇ. ئومۇمى كۆلىمى 15200 كۋادرات كىلومېتىر، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىشقا بولىدى-غان يەر كۆلىمى 830 مىڭ مو، تېرىشقا بولمايدىغان يەر كۆلىمى ئومۇمى يەر كۆلىمىنىڭ 3.6% نى ئىگەللەيدۇ. ھازىرقى تېرىلغۇ يەر 530 مىڭ مو بولۇپ، تېرىشقا بولىدىغان يەر كۆلىمى-نىڭ 64% نى ئىگەللەيدۇ.

[تارىخىي تەرەققىيات جەريانى] مەكىت ناھىيىسى مىنگو 17 ـ يىلىدىن ئىلگىرى مارال-ۋېشى ناھىيىسى تەۋەسىدىكى چوڭ بىر قەبىلىسى بولۇپ، مارالۋېشى ناھىيىسىگە قاراشلىق ئىدى. مىنگو 17 ـ يىلى 3 ـ دەرىجىلىك ناھىيە بولۇپ قۇرۇلۇپ، قەشقەر ۋىلايىتىگە قارايدى-غان بولدى. مىنگو 32 ـ يىلى يەكەندە مەمۇرى رايون تەسىس قىلىنىپ، بۇ ناھىيە 10 ـ رايون تەۋەسىدە بولۇپ، 10 ـ رايون مەمۇرى باشلىق مەھكىمىسىگە قارايدىغان بولدى. مىنگو 33 ـ يىلى مەمۇرى باشلىق مەھكىمىسى مەمۇرى دۇسا ۋالى مەھكىمىسى دەپ ئاتىلىشقا ئۆزگەرتىلىپ، مەكىت ناھىيىسى يەنىلا ئۇنىڭغا قاراشلىق بولدى. 1956 ـ يىلى يەكەن ۋالى مەھكىمىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. مەكىت ناھىيىسى شۇندىن ھازىرغىچە قەشقەر ۋىلايىتى-نىڭ باشقۇرۇشىدا بولدى.

[كىلىمات ئالاھىدىلىگى] مەكىت ناھىيىسى ياۋروپا ـ ئاسىيا چوڭ قۇرۇقلۇغىنىڭ مەركىزى-گە، شىنجاڭنىڭ غەربىي جەنۇبىي قىسمىغا، تارىم ئويمانلىقىنىڭ تەكلىماكان قۇملۇغىنىڭ غەربىي قىس-مىغا جايلاشقان. غەربىي جەنۇبىنى قاراقۇرۇم تاغلىرى توساپ تۇرىدۇ، شىمالىدا تيانشان تېغى توسىغى بار. يەر شەكلى قۇلايسىز، دېگىز ـ ئوكيانلىقتىن تەسىرىگە ئۇچرىمايدۇ، تىپىك ھالدا چوڭ قۇرۇقلۇق خاراكتېرلىك قۇرغاق كىلىمات بولۇپ ئىپادىلىنىدۇ. ئىسسىق-سىقلىق ئىنتايىن مول، جۇغلانما تېمپېراتۇرا يۇقۇرى، كۆپ ھاللاردا يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپې-راتۇرا 11.7℃ بولىدۇ. 1 ـ ئايدىكى ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 60℃ ـ بولىدۇ. 7 ـ ئاي-دىكى ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 25.5℃ بولىدۇ. كۆپ ھاللاردا چېكىگە يېتىدىغان ئەڭ يۇقۇرى تېمپېراتۇرا 42.1℃، چېكىگە يېتىدىغان ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 22.4℃ ـ بولىدۇ. يەرنىڭ ئەڭ زور دەرىجىدىكى توغلاش چوڭقۇرلىغى 58 سانتىمېتىر. كۈنلۈك ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرە-نىڭ تۇراقلىشىشىنىڭ 10℃ قىن ئۆتىدىغان دەسلەپكى كۈنى 3 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى، ئاخىرقى كۈنى 10 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى بولىدۇ. 10℃ قا بارا-ۋېر كېلىشتىن يۇقۇرى تۇرىدىغان يىللىق جۇغلانما تېمپېراتۇرا 4285.2℃ بولىدۇ. ھۆل ـ يېغىن ناھايىتى ئاز، يىللىق ئوتتۇرىچە ھول ـ يېغىن مىقدارى mm 39.4 بولۇپ، ئەڭ كۆپ بولـ-غاندا mm 87 غا، ئەڭ ئاز بولغاندا mm 6.9 غا يېتىدۇ. پارغا ئايلىنىش ئىنتايىن كۈچلۈك، ئوتتۇرىچە پارغا ئايلىنىش مىقدارى mm 2349 بولىدۇ، پارغا ئايلىنىش مىقدارى ھۆل ـ يې-غىن مىقدارىنىڭ 60 ھەسسىگە ئەڭ كېلىدۇ. كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈشى يېتەرلىك، كۈن نۇرى-نىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە چۈشۈش ۋاقتى 2806 سائەت. قىروسىز مەزگىل 217 كۈن. ئەتىياز ۋە ياز پەسىللىرىدە شامال كۆپ چېقىدۇ، يىللىق ئوتتۇرىچە بوران ۋاقتى 13 كۈن، يىللىق ئوتتۇرىچە شامال سۈرئىتى 1.9 مېتىر سېكونت بولىدۇ. ھاۋا بىر قەدەر مۆتىدىل، 4 پەسىل ئېنىق، ياز پەسلى ئىسسىق، قىش پەسلى سوغۇق، كۆز پەسلى سۈرۈن، ھارارەتنىڭ تۆ-ۋەنلىشى تېز، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ تېمپېراتۇرا پەرقى چوڭ.

[مىللە تەركىبى ۋە نوپۇسى] ناھىيە بويىچە نوپۇس 124642، يېزا ئىگىلىك نوپۇسى102141، غەيرى يېزا ئىگىلىك نوپۇسى 22501، نوپۇسنىڭ تەبىئى كۆپىيىش نىسبىتى 3.1%. ناھىيە بويىچە جەمئى 13 مىللەت بار. ئۇيغۇرلار ئومۇمى نوپۇسنىڭ 91.4% نى ئىگەللەيدۇ، خەنزۇلار ئومۇمى نوپۇسنىڭ 8.2% نى ئىگەللەيدۇ، ئوندىن باشقا خۇيزۇ، جۇاڭزۇ، ئۆزبېك، مانجۇ، زاڭزۇ، تۇزۇ، شىۋە، قازاق، قىرغىز، داغۇر، ئېلىنچۇن مىللەتلىرى ناھىيە بويىچە ئومۇمى نوپۇسنىڭ 0.4% نى ئىگەللەيدۇ.

مەكىت ناھىيىسىدە قوللىنىلىدىغان تىل ئۇيغۇر تىلى بىلەن خەنزۇ تىلىدىن ئىبارەت. ئۇيغۇر تىلى تۈرك تىلى سىستېمىسىغا كىرىدۇ، خەنزۇ تىلىدا پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەر يەر ـ ھەر يەرلىرىنىڭ شىۋىسى بار، غەربىي شىمال رايونىنىڭ شىۋىسى كۆپرەك.

[مەمۇرى رايونلىرى] مەكىت ناھىيىسى تەۋەسىدە بىر بازار، 8 يېزا، 4 دىخانچىلىق، ئورمانچىلىق مەيدانى بار. ئۇلار: ناھىيە بازىرى، بازارجەمى، يېڭىئاۋات، ھاڭغوتلۇق، يانتاق، تۆمەنتال، غاز كۆل، قىزىلئاۋات، قۇمقىسار يېزىلىرى، 1 ـ ماي ئورمانچىلىق مەيدانى، توغراق ئورمانچىلىق مەيدانى، سۇپەتلىك ئۈرۈقچىلىق مەيدانى، باغۋەنچىلىك مەيدانىدىن ئىبارەت.

[بايلىغى] دىخانچىلىق بايلىغىدىن ئاساسلىغى بۇغداي، كۆمەقوناق ۋە ئاز ساندا شال، ئاققوناق، سېرىق ماش، ماش قاتارلىق زىرائەتلەر بار، ئىقتىسادىي زىرائەتلەردىن ئاساسلىغى كېۋەز، زىرە، ئايدىملىك، ئاپتاپپەرەس، زاراڭزا، تاماكۇ، زىغىر قاتارلىقلار بار. مەكىت ـ ئاپتونوم رايون بويىچە كېۋەز تېرىش سالمىغى ئەڭ ئېغىر بولغان ناھىيە، مەملىكەت ۋە ئاپتونوم رايون بويىچە پاختا بازىسى بولغان ناھىيىلەرنىڭ بىرى. مەكىت ناھىيىسىنىڭ زىمىنى كەڭ، يەر بايلىغى ئىنتايىن مول، ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر بىر يېزا ئىگىلىك نوپۇسىغا 5.4 موددىن تېرىلغۇ يەر، ھەر بىر ئەمگەك كۈچىگە 15 موددىن تېرىلغۇ يەر توغرا كېلىدۇ. سۇ بايلىغى تولۇق، ناھىيە تەۋەسىدە ئىككى دەريا بار، بىرى يەكەن دەريا سۇيى بولۇپ، ناھىيە دائىرىسىدىكى ئۇزۇنلىغى 180 كىلومېتىر، يەنە بىرى تىزناپ دەريا سۇيى بولۇپ، ناھىيە دائىرىسىدىكى ئۇزۇنلىغى 56 كىلومېتىر كېلىدۇ. ئىككى دەريانىڭ ئاساسىدەتتىكى يىللاردىكى ئېقىن مىقدارى 800 مىليون كۇبېمېتىر كېلىدۇ. ئوندىن باشقا، ئوتتۇرا، كىچىك تېپتىكى سۇ ئامبىرىدىن 7 سى بولۇپ، 120 مىليون كۇبېمېتىر سۇ قاچىلىغىلى بولىدۇ، يەنە، تېپىز قۇدۇقتىن 414 ى بار. يەر ئاستى سۇيىنىڭ پايدىلىنىلىش مىقدارى تەخمىنەن 100 مىليون كۇبېمېتىردىن ئاشىدۇ.

مەكىت ناھىيىسىنىڭ "قوملۇقتىكى بوستانلىق" دەپ ئاتالغان نامى بار. ئورمانچىلىق بايلىغىنى تەبىئى توغراق ئورمىنى ۋە سۈنئى ئەھيا قىلىنغان ئورمانلىرىدىن ئىبارەت ئىككى چوڭ قىسىمغا ئايرىشقا بولىدۇ. تەبىئى توغراق ئورمىنى 211160 مو، باغاچىنىڭ توپلىنىش مىقدارى 131023 كۇبېمېتىر كېلىدۇ. بۇ ناھىيىنىڭ ئوتلاق كۆلىمى 84200 مو، سۈنئى قوش قەۋەت ئوتلىغى 18900 مو كېلىدۇ. 1984 ـ يىلدىكى ھەر خىل چارۋا سانى 263555 تۇياق. بۇنىڭ ئىچىدە كالا 36180، ئات 5432، ئېشەك 10440، خېچىر 88، تۆگە 145، چوشقا، 900 ئۆشكە 71448، قوي 138935. بۇ ناھىيىنىڭ سۇ يۇزى كۆلىمى چوڭ. ئومۇمى كۆلىمى 25000 موددىن

مەكت ناھىيەسىنىڭ جەرىگىلىما سۇ ئامبىرى بويىدا پىشۇرۇلۇۋاتقان بېلىق كاۋۇيى.

لى جۈڭلىك فوتوسى

ئارتۇق. بۇ ئىلگىرى ئىچىدە دەريا ئېقىمى سۇ يۇزى 96000 مو، سۇ ئامبىرى سۇ يۇزى 53000 مو، تەبىئى ئاز كاللار-دىكى سۇ يۇزى 79000 مو بولۇپ، سۇ مەھسۇلاتلىرىنى يېغىش شارائىتى ناھايىتى ياخشى. 60 - يىللاردىن ئىلگىرى ئۆزى كۆپەيمەيدىغان بەرلىك ياۋايى چىم بېلىقنى يېغىش ئاساس قىلىنغان، 70-يىللاردىن كېيىن چىم بېلىق، لىەنيۇ بېلىقى، كارپ بېلىقى، تاپان بېلىق قاتارلىق ئۆي بېلىقلىرى سىرتتىن كىرگۈزۈلدى، سۇنئى كۆپەيتىش يولغا قويۇلدى. ئىككى جايدا سۇ مەھسۇلاتلىرى بازىسى قۇرۇلدى، يىللىق ئىشلەپچىقىرىلىدىغان بېلىقلار 12 مىليونغا يېتىپ، پۈتۈن ناھىيىدىكى چوڭ-كىچىك سۇ ئامبارلىرىدا ۋە ئازگال كۆلچەكلەرگە سېلىنىپ، رۇشەن ئۇنۇملاسىل قىلىندى. ھازىر يىلىغا 100 تونىنىدىن ئارتۇق تووار بېلىق تۇتۇلىدۇ. بۇ ناھىيىنىڭ سۇ-تۇپراق شارائىتى، كىلىماتى مۇتىدىل بولغاچقا، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئۆي بېلىقى ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققى قىلىشى ناھايىتى تېز بولۇپلا قالماي، يەنە يىلى سۇ ئامبارلىرىنىڭ داھىلىرىدا كۆپلىگەن راك، قۇلىلارنىڭ كۆپەيگەنلىگى چېلىقىتۇرۇلدى، بۇ، بۇ ناھىيىنىڭ سۇ مەھسۇلاتلىرى ئىشلەپچىقىرىشىدىكى بوشۇرۇن كۈچنى ۋە پارلاق ئىستىقبالىنى يەنىمۇ سۇ ئىسپاتلاپ بېرىدى. ناھىيە تەۋەسىدە يۈزۈيىدىغان ھايۋانات ۋە ئۆسۈملۈكلەر بىر قەدەر كۆپ. يۈزۈيىدىغان ھايۋانلاردىن يۈزا تۇخۇگۈز، جەرەن، تۈلكە، ئاغمىخان، ئىلان، يۈزا تۇشقان، قىرغاۋۇل، يۈزا ئۆردەك، سۇ چاشقىنى، كىرپە قاتارلىقلار بار. يۈزا ئۆسۈملۈكلەردىن سۇزاپ، ئالقات، چۇچۇك بۇيا، يۈزا كەندىر، يىمەن، پاتا يوپۇرمىقى، بۇدۇشقاق، سېرىق ئوت، شۇمبۇيا، ئىت ئۈزۈمى، يۈزا جۇخۇا قاتارلىقلار بار. بۇلارنىڭ كۆپىنچىسى قىممەتلىك جۇگىي دورا ئۆسۈملۈكلىرىدۇر. قوغۇن - تاۋۇزنىڭ 30 نەچچە خىلى بار، ئوتياشنىڭ 133 خىلى بار. گۈلنىڭ 40 نەچچە خىلى بار. مېۋىلەرنىڭ ئۈششاق ئۈرۈقلۇق مېۋە تۈرى، ئۈچكىلىك مېۋە تۈرى، شىرنىلىك مېۋە تۈرى قاتارلىق 123 خىلى بار.

مەكتىنىڭ 30 نەچچە خىل قوغۇن-تاۋۇز سورتى بار، قوغۇنى پۈتۈن شىنجاڭغا داڭلىق. سورتى ئىسىللىرىدىن "مەكىت قوغۇنى"، "ھامۇت قازى"، "كۆكچى" قاتارلىقلار نىڭ شېكەر تەركىبى 15% تىن 20% گىچە يېتىدۇ. ئامۇتتىن "كۆك ئامۇت" بار، ئۈرۈكتىن "قۇرئۈرۈك" بار، مۇنداق ئۈرۈك شاختا تەبىئى قۇرۇيدۇ، پىشقاندىن كېيىن تۆكۈلۈپ چۈشمەيدۇ، سورتى ناھايىتى ئىسىل. مەكىتنىڭ دولان قويى ئامما كۆپ يىل شالغۇتلاشتۇرۇپ تاللاپ يېتىشتۈرۈپ چىققان يەرلىك سۈپەتلىك نەسىللىك قوي بولۇپ، چوڭىيىشى تېز، گۆشى سېمىز، قوشكىزەك پاقلان نىسبىتى يۇقىرى بولۇشتەك ئالاھىدىلىككە ئىگە.

[قاتنىشى] مەكىت ناھىيىسىنىڭ ئاپتوموبىل قاتناش يولىغان تاشيول مۇساپىسى 760 كىلو-مېتىردىن ئارتۇق، ئاپتوموبىللارنىڭ يىللىق ئورۇنلاشتۇرۇش مىقدارى 2 مىلـ-يون تونىنا كىلومېتىر غا يېتىدۇ. ھازىر ناھىيە بازىرى مەركىزى قىلىنغان تاشيول تىرانسـ-پورت تورى شەكىللەندى، جەنۇبتا يەكەن ناھىيىسىگىچە، غەربتە پەيلو دېخانچى-لىق مەيدانىغىچە، يوپۇرغا ناھىيىسىگىچە، شىمالدا 43 - پولىك، 45 - پولىك ۋە چاسا-دېخانچىلىق مەيدانىغىچە، مارالۇبشى ناھىيىسىگىچە ئاپتوموبىل قاتنايدۇ، ناھىيىدىن يېـ-زىلارغا، يېزىلاردىن يېزىلارغا ئاپتوموبىل قاتناش، يولۇچى ئاپتوموبىلى سېلىش ئىشقا ئا-شۇرۇلدى (يېڭىتاۋات يېزىسىنىڭ كەلكۇن مەزگىلىنى ھىساپقا ئالمىغاندا).

[ئىقتىسادىي ئەھۋالى] 1984 - يىللىق سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 74 مىليون 40 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1983 - يىلىدىكىدىن 18.17% كۆپەيدى. 1984 - يىلىدىكى يېزا ئىگىلىك نوپۇسىنىڭ ئوتتۇرىچە مەھسۇلات قىممىتى 724.88 يۈەن بولدى.

پۈتۈن ناھىيىنىڭ 1984 - يىللىق يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 61 مىليون 66 مىڭ يۈەن بولۇپ، سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 82.48% ىنى ئىگەللەپ، 1983 - يىلىدىكىدىن 22.15% كۆپەيدى. ئاشلىق ئومۇمى مەھسۇلاتى 120 مىليون جىڭغا يېتىپ، 1983 يىلىدىكىدىن 35% ئاشتى. ناھىيە بويىچە ھەر بىر يېزا ئىگىلىك نو-پۇسىغا ئوتتۇرىچە توغرا كەلگەن ئاشلىق 1196 جىڭغا يەتتى. پاختا ئومۇمى مەھسۇلاتى 132500 دەنگە يېتىپ، 1983 - يىلىدىكىدىن 26.1% ئاشتى. 130000 مو كېۋەز لىكنىڭ ئوتتۇ-رىچە بىرلىك مەھسۇلاتى 101 جىڭغا يەتتى. ھەر بىر يېزا ئىگىلىك نوپۇسىغا ئوتتۇرىچە توغرا كەلگەن پاختا 132 جىڭغا يەتتى. ياغلىق دان ئومۇمى مەھسۇلاتى 820000 جىڭغا يې-تىپ، 1983 - يىلىدىكىدىن 28% ئاشتى.

1984 - يىللىق چارۇىنىڭ قوتاندىكى سانى 263000 تۇياقتا يېتىپ، 1983 - يىلىدىكى-دىن 0.4% كۆپەيدى.

1984-يىلى ناھىيە بويىچە 22678 مو يەرگە چىرىم تېكىلىپ ئورمان ئەھيا قىلىنىپ، 1983 - يىلىدىكىدىن 34.6% كۆپەيدى. بۇنىڭ ئىچىدە 5539 مو يەرگە پارچە - پۇرات چى-رىم قويۇلدى، 16652 مو يەرگە يېقىلغۇ ئورمىنى ئەھيا قىلىندى. بۇندىن باشقا، ساھىلـ-لارنى توساش بىلەن 10750 مو يەرگە ئورمان ئەھيا قىلىندى. ناھىيە بويىچە جەمئى 7 مىلـ-يون 880 مىڭ تۈپ دەرەخ، 812 مىڭ تۈپ مەجبۇرى دەرەخ قويۇلدى.

1984 - يىللىق يېزا - بازار كارخانىلىرىنىڭ ئومۇمى كىرىمى 3 مىليون 217 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1983 - يىلىدىكىدىن 27.2% كۆپەيدى.

1984-يىلى ھەر بىر يېزا ئىگىلىك نوپۇسىنىڭ ئوتتۇرىچە ساپ كىرىمى 416 يۈەنگە يېتىپ، 1983 - يىلىدىكىدىن 96 يۈەن كۆپەيىپ، 30% ئاشتى. مالدىي تۇرمۇش كۇنسېرى يۇقۇرى كۆتىرىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، كەلكۈن دېخانلارنىڭ سېپتىۋېلىش كۈچى زور دەرىجىدە يۇقۇرى كۆتىرىلدى. ئىستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، يېقىنقى ئىككى يىلدا شەخسىلەر 109100 كۇۋادىرات مېتىر يېڭى ئۆي سالدى، يۇك ئاپتوموبىلىدىن 44 نى، چوك، ئوتتۇرا

تېپتىكى تېراكتورىدىن 58 ئارىلاشما تېراكتورنى ، قول تېراكتورىدىن 123 نى ، ئۇن تارـ تىش ماشىنىسىدىن 75 نى ، توك ھەرىسىدىن 27 نى ، پاختا ماشىنىسىدىن 83 نى ، يـاغ تارتىش ماشىنىسىدىن 76 نى ، توك تۇغمىدىن 145 نى ، موتوتسىكلىتتىن 135 نى، ۋېلـ سىپىتتىن 15133 نى، تمككۇ ماشىنىسىدىن 6185 نى سېتىۋالدى ، تېلېۋىزور ، كىر ئالغۇ قا ـ تارلىق قىممەت باھالىق توۋارلارنى دېخانلارنىڭ ئائىلىسىگە ئۆزلۈكسىز كىردى .

1984 ـ يىللىق سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 12 مىليون 974 مىڭ يۈەنگە يې ـ تىپ، سانائەت ، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 17.52% نى ئىگەللەپ، 1983ـ يىلدىكىدىن 2.46% كۆپەيدى. سانائەتتە ئاساسلىق مەھسۇلاتلارنىڭ مىقدارى كۆپەيدى ، كۆمۈر ئىشلەپچىقىرىش 10150 تونىنا ئورۇنلىنىپ ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 1% كۆپەيدى ، توك بېرىش مىقدارى بىر مىليون 141 مىڭ كىلوۋات سائەتكە يېتىپ ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 25% كۆپەيدى، نېفىتقا ئىش قوشۇش 719 تونىنغا يېتىپ ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 4 % كۆپەيدى. ئۇن تارتىش 4688 تونىنغا يېتىپ ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 5% كۆپەيدى.

ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتىغا ، خەلقنىڭ كىرىم سەۋىيىسىنىڭ يۇقۇرى كۆتىرىلىـ لىشىگە ئەگىشىپ ، سودا خىزمىتىدە دۆلەت ئېگىلىكى ، كوللېكتىپ ، شەخسىدىن ئىبارەت 3 تەرەپ بىرلىكتە ئاتلاندى ، ئوبوروت يوللىرى راۋانلاشتى ، سېتىۋېلىش بىلەن سېتىش تەڭ جانلاندى. دۆلەت ئېگىلىكىدىكى ، تەمىنات ـ سودا قاتارلىق سودىدا تۇۋارنىڭ ئومۇمى سېتىۋېلىنىپ كىرگۈزۈلۈشى43 مىليون 543 مىڭ يۈەنگە يەتتى .

سودا كارخانىلىرىنىڭ پايدىسى بىر مىليون 56 مىڭ يۈەنگە يەتتى، يەككە سودا ـ سانائەت بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار 1258 گە يەتتى . بازار سودىسى ئىنتايىن جانلىنىپ ، ئېـ لىش ـ سېتىش مىقدارى 25 مىليون 592 مىڭ يۈەنگە يەتتى .

مالىيە پۇل مۇئامىلىسى : 1984 ـ يىللىق مالىيە ئومۇمى كىرىمى 2 مىليون 450 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، پىلانىدىكى 2 مىليون 289 مىڭ يۈەنىنىڭ 107% ى ئورۇنلاندى . مالىيە چى ـ قىمى 8 مىليون 223 مىڭ يۈەنگە يېتىپ ، تەڭشەلگەن خامچوتىنىڭ 85% ى ئىمكانغا ئاشۇـ رۇلدى. بانكىدىكى تۇرلۇك پۇل ئامانەت قالدۇقى 30 مىليون 87 مىڭ يۈەن، تۇرلۇك تەرز پۇل 37 مىليون 333 مىڭ يۈەن، پۇل ئامانەت مىقدارى 14 مىليون 114 مىڭ يۈەن بولدى. (ۋاڭ جۇن)

مەكىت ناھىيىسىنىڭ پاختا ئىشلەپچىقىرىشى

جۇدېيې

مەكىت ناھىيىسى مەملىكەت ۋە ئاپتونوم رايون بويىچە كېڭەز تېرىدىغان ئۇقتىلىق ناھىيىلەرنىڭ بىرى . يەرلىك دېخانلار كېڭەز تېرىش بويىچە مول تەجرىبىلەرگە ۋە تۈـ جۇپىلەپ تېرىشتەك ئىنىل ئەنئەنگە ئىگە .

بۇ ناھىيە تەكلىماكان قۇملۇغىغا يېقىن تۇتاشقان ، يەكەن دەرياسى بىلەن تىزناپ دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىمىغا جايلاشقان، يەر تۈزۈلۈشي تۈز ، تۇپرىغى يۇمشاق، توپا قاتـ

لمسى قېلىن ، سۇ مەنبەئى مول ، تەكشەپ تۈزلىدىغان ئوتتۇراتېپتىكى سۇ ئامبىرلىدىن ئۇچى بار ؛ 4 ئەتراپى دېگىزدىن يىراق ، كىلىماتى ئومۇمەن قۇرغاق، يامغۇر ئاز يافىدىغان، چوڭ قۇرۇقلۇق خاراكتېرلىك كىلىماتقا تەۋە ، ئۇر ئىسسىقلىق، بايلىغى مول ، كۈن نۇرلىنىش يىللىق ئوتتۇرىچە چۈشۈش ۋاقتى 2806.3 سائەت ، قىروسىز مەزگىل 214 كۈنگە يېتىدۇ . بۇ ناھىيىنىڭ سۇ ، تۇپراق ، كىلىمات قاتارلىق خاس تەبىئەت مۇھىتى كېۋەزنىڭ ئۆسۈشىگە باپ بولۇپ، كېۋەز ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشتىكى ئەۋزەل تەبىئى شارائىتقا ئايلاندى . بۇ جايدا پاختىنىڭ سورتى ئېسىل ، رەڭگى ئاق. ئاساسلىق سورتلار«108»، «بوزىيەر پاختىسى ا-نومۇرلىغى»، «چوڭ غوزىلىق پاختا» دېگەن ئىبارەت . 1984-يىلدىكى ئوتتۇرىچە تۇرىچە دەرىجىسى 2.26 ـ دەرىجە ، ئوتتۇرىچە تالا ئۇزۇنلىغى 27.14mm ، ئوتتۇرىچە پاختا نىسبىتى 39.93% بولدى . مەملىكەت بويىچە 800 جىڭ ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىدىغان يەرلەردىن 100 جىڭ پاختا ئىشلەپچىقىرىلىدۇ؛ ئەمما مەكىت ناھىيىسىدە 325 جىڭ ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىلىدىغان يەرلەردىن 100 جىڭ پاختا ئىشلەپچىقارغىلى بولىدۇ ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى ئىنتايىن كۆرۈنەرلىك بولۇپ ، بۇ رايوننىڭ كېۋەز تېرىشتىكى زور ئەۋزەللىكىنى ئىپادىلىدى .

دۆلىتىمىز قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرى، مەكىت ناھىيىسىنىڭ كېۋەز تېرىشتىكى ئەۋزەللىگى تولۇق جارى بولالمىغان . ئىستاتىستىكىدىن قارىغاندا، 1949 ـ يىلى بۇ ناھىيىنىڭ كېۋەز تېرىش كۆلىمى ئاران 31600 مو ، پاختىنىڭ ئوتتۇرىچە مو مەھسۇلاتى ئاران 30 جىڭ ، ئومۇمى مەھسۇلاتى 9480 دەن بولغان . دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان، پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ غەمخورلىقىدا ۋە يېزا ئىگىلىك پەن ـ تېخنىكا تارماقلىرىنىڭ زور كۈچ بىلەن قوللىشى، ياردىمى ئارقىسىدا، بۇ ناھىيىنىڭ پاختا ئىشلەپچىقىرىشتىكى مۇنداق تەبىئى ئەۋزەللىگى تەدرىجى جارى قىلدۇرۇلدى . 1966 ـ يىلى ، بۇ ناھىيىنىڭ پاختا كۆلىمى كېڭەيتىلىپ 110000 موغا يەتتى ، بىرلىك مەھسۇلاتى 89.2 جىڭ بولدى ، ئومۇمى مەھسۇلاتى 98070 دەنگە يەتتى . "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى" مەزگىلىدە، مەكىت ناھىيىسىنىڭ پاختا ئىشلەپچىقىرىشى بىر مەھەل ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى . 1972 ـ يىلى ، ناھىيە بويىچە پاختا تېرىش كۆلىمى 89100 مو ، ئومۇمى مەھسۇلاتى 23760 دەن، بىرلىك مەھسۇلاتى 26.6 جىڭ بولۇپ ، ئازاتلىقتىن بۇيانقى ئەڭ تۆۋەن ئوقتىغا چۈشۈپ قالدى . پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن ، پارتىيىنىڭ يېزىلارغا قارىتىلغان تۈرلۈك ئىقتىسادىي سىياسەتلىرى ئەستايىدىل ئەملىلەشتۈرۈلۈپ، ھەر خىل شەكىلدىكى مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھەق ھېسابلىنىدىغان ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمى ئورنىتىلىپ ۋە تاكامۇللاشتۇرۇلۇپ، ئىلغار ئۇسۇلدا تېرىقچىلىق قىلىش ، تۈجۈپلەپ تېرىشتا چىڭ تۇرۇلۇپ ، يالتىراق ئىشلىتىپ كېۋەز تېرىش كېڭەيتىلىپ، پاختا ئىشلەپچىقىرىشى تېز ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى ۋە تەرەققىياتقا ئېرىشتۈرۈلدى. 1983 ـ يىلى ناھىيە بويىچە پاختا تېرىش كۆلىمى 130700 موغا يەتتى ، بىرلىك مەھسۇلاتى 80.3 جىڭ ، ئومۇمى مەھسۇلاتى 105000 دەن بولۇپ ، تارىخىتىكى ئەڭ يۇقىرى سەۋىيىگە يېتىلدى. ھەر بىر تۈپۈسىنىڭ ئوتتۇرىچە ئىشلەپچىقارغان پاختىسى 108.7 جىڭ بولدى. 1984 ـ يىلى پاختا تېرىش كۆلىمى 130000 مو، بىرلىك مەھسۇلاتى 102 جىڭ ، ئومۇمى مەھسۇلاتى 132500 دەن بولۇپ ، 1983 ـ يىلىدىن

كىددىن 26.2% ئاشتى. ھەربىر دوپۇسنىڭ ئوتتۇرىچە ئىشلەپچىقارغان پاختىسى 135 جىڭ بولدى. ئومۇمى مەھسۇلاتى دۆلىتىمىز قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدىكىنىڭ 13 ھەسسىسىگە باراۋەر بولدى. پاختا كىرىمى يېزا ئىگىلىك كىرىمىنىڭ 65.3% نى ، ساناقەت ، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى كىرىمىنىڭ 61.2% نى ئىگە للىدى.

مارالۇبشى ناھىيىسى

[جۇغراپىيەۋى ئورۇنلۇشى] مارالۇبشى ناھىيىسى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ شەرقىي شىمالىي چەت رايونىغا ، تىيانشاننىڭ جەنۇبىي ئېتىكىگە ، تارىم ئويمانلىقى بىلەن تەكلىماكان قۇملۇغىنىڭ شەرقىي شىمالىي گىرۇدىگىگە ، قەشقەر ـ ئۈرۈمچى تاش يولى بويىدىكى ئاقسۇ بىلەن قەشقەرنىڭ ئارىلىغىغا جايلاشقان بولۇپ، قەشقەر ۋە يەكەن بىلەن قارشى ياتقان بۇلۇڭ ھاسىل قىلىدۇ . جۇغراپىيەۋى ئورنى شەرقىي مېرىدىيان "30 ′22 °77 تىن "15 ′56 °79 قىچە، شىمالىي پارالليل "30 ′47 °38 تىن "30 ′17 °40 قىچە. يەر كۆلىمى 21700 كۋادىرات كىلومېتىر. ناھىيە شەھرى بولغان مارالۇبشى بازىرى قەشقەر شەھرىگە 276 كىلومېتىر كېلىدۇ. شەرقىي تەرەپى ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ ئاۋات ناھىيىسى ۋە خوتەن ۋىلايىتىنىڭ قاراقاش ناھىيىسى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. شىمالىي تەرەپى تيانشان تېغى تارماق تىزمىلىرى بولغان كەلپىن تېغى سېستىمىسى ئارقىلىق كەلپىن، ئاقچى ناھىيىلىرىگە خوشنا، جەنۇبىي تەرەپى يەكەن دەريا سى ۋە تارىم ئويمانلىقىدىكى توختىمقازى تېغى (يەنى 1560 ـ ئىگىزلىك)، خېمىيىتاغ، روسىن تېغى (يەنى 1340 ـ ئىگىزلىك) بىلەن پاسىل ھالدا مەكىت ناھىيىسىگە ۋە خوتەن ۋىلايىتىنىڭ كۇما ناھىيىسىگە قارىشىپ تۇرىدۇ ، غەربىي تەرەپى پەيزىۋات ، يوپۇرغا ، يەكەن ناھىيىلىرىگە ۋە قەزىلۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ ئاتۇش ناھىيىسىگە تۇتاش .

پۈتۈن ناھىيىنىڭ شەرقىي بىلەن غەربىنىڭ ئەڭ ئۇزۇن يېرى 218 كىلومېتىر، جەنۇبى بىلەن شىمالىنىڭ ئەڭ كەڭ يېرى 134 كىلومېتىر كېلىدۇ . يەر تۈزۈلۈشى غەربىي جەنۇبتىن شەرقىي شىمالىغا قىڭغىيىدۇ ، يانتۇلۇقى $\frac{1}{3000}$ دىن $\frac{1}{4000}$ غىچە . شىمالىي قىسمىدىكى چەت رايونلار تاغلىق رايون ، ئوتتۇرا قىسمى ، غەربىي جەنۇبىي قىسمى ۋە شەرقىي شىمالىي قىسمىنىڭ تولىسى بوستانلىق ، شەرقىي جەنۇبىي قىسمى تارىم ئويمانلىقى ئىچىدە بولۇپ، پۈتۈنلەي قۇملۇق . پۈتۈن ناھىيىنىڭ ئومۇمى يەر كۆلىمى ئىچىدە بوستانلىق 38.8% نى، تاغلىق جاي 10.7% نى، قۇملۇق 50.5% نى ئىگە للەيدۇ . دېگىز يۈزىدىن ئىگىزلىگى شىمالىي قىسمىدىكى تاغلىق رايونلار نىڭ 2000 مېتىردىن 2500 مېتىرغىچە ، ئوتتۇرا قىسمى ۋە جەنۇبىي قىسمىنىڭ 1100 مېتىردىن 1180 مېتىرغىچە ، يەكەن دەريا سى غەربىي جەنۇبتىن ئېقىپ كىرىدۇ، ناھىيە ئىچىدىكى ئېقىن مۇساپىسى 350 كىلومېتىر بولۇپ، شەرقىي شىمالدىن چىقىپ كېتىدۇ . قەشقەر دەريا سى غەربتىن ئېقىپ كىرىدۇ ، تارىختا مارالۇبشىدا 160 كىلومېتىر ئېقىن مۇساپىسى بار ئىدى ، يېقىنقى 20 يىلدىن بۇيان يۇقۇرى ئېقىمىدا سۇ ئامبارلىرى ياسالغانلىقتىن، ئېقىن ئۈزۈلۈپ قالدى . پۈتۈن ناھىيىنىڭ بوستانلىقلىرى مۇشۇ 2 دەريا بويىدىكى ئېقىندا تۇزلۇقلىكلەرگە مەركەزلەشكەن بولۇپ، غەربىي جەنۇبتىن

شەرقىي‌شىمالغىچە تار ، ئۇزۇن يەر شەكلىنى ھاسىل قىلىدۇ . بوستانلىق كۆلىمى تەخمىنەن 11 مىليون 950 مىڭ مو .

[**تارىخىي تەرەققىيات جەريانى**] مارالۇبشىنىڭ يېزىقچە خاتىرىلەنگەن تارىخى‌ھەر‌بىي‌خەن سۇلالىسىدىن باشلانغان . ئەربىي خەن سۇلالىسى دەۋردە ئەربىي‌دىيارىدىكى يۇتۇ دۆلىتىنىڭ تەۋە بولغان ، 3 پادىشالىقنىڭ شىمالىي ۋېي سۇلالىسى دەۋردە كۇسەنگە تەۋە بولغان ، سۇي سۇلالىسى دەۋردە سۇلېنا تەۋە بولغان. مەملىكىتىمىزنىڭ تاڭ سۇلالىسى‌دەۋ‌رىگە كەلگەندە، مارالۇبشى ئەنشى دۇخۇ مەھكىمىسى تەۋەلىگىدىكى يۇتۇ ئايمىقى بولغان . سۇڭ سۇلالىسى دەۋرىگە كەلگەندە يەنە سۇلېنا تەۋە بولغان، ئەربىي لياۋ سۇلالىسى مەزگىلىدە يېڭىجۇ ئايمىقىنىڭ تۇرۇشلۇق جايى بولغان . قارا خانىلار سۇلالىسى مەزگىلىدە ھازىرقى ناھىيە بازىرى ئەتراپىغا بارچۇق قەلئەسى ياسالغان. يۈەن، مىڭ‌سۇلالىلىرى‌دەۋرىدە ، مارالۇبشى بەشبالىقتا تەۋە بولغان . چىڭ‌نلۇڭ 24 ـ يىلى (مىلادى 1759 ـ يىلى)چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى جەنۇبىي‌شىنجاڭدىكى " چوڭ ـ كىچىك خوجىلار توپىلىڭى " نى تىنچىتىقاندىن كېيىن ، مارالۇبشىنى قەشقەر ئىشى بىجىرگۈچى ئامبىلىنىڭ باشقۇرۇش دائىرىسىگە كىرگۈزگەن . داۋگۇاڭ 12 ـ يىلى (مىلادى 1832 ـ يىلى) ھازىرقى ناھىيە بازىرىنىڭ غەربىي‌جەنۇبىدىكى ئاقسۇقارال ئەتراپىغا مارالۇبشى قەلئەسى ياسالغان ھەمدە ئاشلىق خىزمەتچىسى مەنسۇي تەسىس قىلىنغان . كۇاڭشۇ8 ـ يىلى (مىلادى 1882 ـ يىلى) شىنجاڭدا ئۇلكە قۇرۇلغان ، ئىككىنچى يىلى بەۋاستە قاراشلىق مارالۇبشى ۋازارىتى قۇرۇلۇپ، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ باشقۇرۇشىغا تەئەللۇق بولغان . چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى 1831ـيىلىدىن ئېتىبارەن ، بۇ يەرگە پۇقرا يۆتكەپ بىنام ئاچقۇزغان ، ئىچكىرىدىن كەلگەن360نەپەر خەنزۇ بىنام ئاچقۇچىلار بىسرنەچچە يىل ئىچىدە 24000 موددىن ئارتۇق بىنام ئاچقان ، 1845 ـ يىلى لىن زېشۈ ئىلىدىن يولغا چىقىپ " جەنۇبىي‌شىنجاڭدىكى 8 قەلئەنىڭ بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇشىنى كۆزدىن كۆچۈرگەن " چېغىدا ، مارالۇبشىدا بىرنەچچە كۈن تۇرغان. كۇاڭشۇ 29 ـ يىلى (1902 ـ يىلى) بەۋاستە قاراشلىق ۋازارەتنىڭ دەرىجىسى ئۆستۈرۈلۈپ مارالۇبشى ئايمىقى قىلىنىپ ، يەكەن مەھكىمىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا تەئەللۇق بولغان، ناھىيە بارچۇق قەلئەسىگە كۆچكەن ، مارالۇبشى دېگەن سۆز ناھىيە نامى قىلىپ بېكىتىلگەن. ئەينى چاغدا مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ دائىرىسى ھازىرقى مارالۇبشى ناھىيىسىنى، مەكىت ناھىيىسىنى ۋەيوپۇرغا ناھىيىسىنىڭ تېرىم ۋە موغال دېگەن جايلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. مىنگو 2ـيىلى (1913 ـ يىلى) ددن تا ھازىرغىچە مارالۇبشى ناھىيىسى تەسىس قىلىنىپ كەلگەن . مىنگو 17 ـ يىلى (1928 ـ يىلى) مەكىت كەنتى مارالۇبشى دائىرىسىدىن ئايرىلىپ چىقىپ، مەكىت ناھىيىسى بولۇپ قۇرۇلغان ، شۇنىدىن كېيىن ، تېرىم بىلەن موغالنۇ يوپۇرغا ناھىيىسىگە ئايرىپ بېرىلگەن ، ئازاتلىقتىن كېيىن ، 1950 ـ يىلى 2 ـ ئايدا مارالۇبشى ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇلغان، ھازىرغىچە ئىزچىل تۈردە قەشقەر ۋالى مەھكىمىسى، جەنۇبىي شىنجاڭ مەمۇرى مەھكىمە ۋە قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىنىڭ باشقۇرۇشىغا تەئەللۇق بولۇپ كەلدى .

[**كىلىمات ئالاھىدىلىگى**] مارالۇبشى ناھىيىسى مۆتىدىل بەلۋاغ ، چوڭ قۇرۇغلۇق خاراكتېرىدىكى قۇرغاق كىلىمات رايونىغا تەۋە . يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا11.7℃،

ئـئاي ئەڭ سوغۇق ، ئوتتۇرىچە7.4℃- : 7 - ئـاي ئەڭ ئىسسىق ، ئـوتتۇرىچە 26℃ . چـەكمىگە يېتىدىغان ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 24.2℃- ، چېكىنگەن يېتىدىغان ئەڭيۇقىرى تېمپېراتۇرا 42.7℃ . يىللىق قىروسىز مەزگىل ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن 220 كۈندىن 230 كۈنگىچە ، ئەڭ قىسقا بولغان يىلىدا 213 كۈن ، ئەڭ ئۇزۇن بولغان يىلدا 254 كۈن بولىدۇ. كۈن نۇرىنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە چۈشۈش سانى 2800 - 3100 سائەت بولىدۇ. يىللىق ئوتتۇرىچە ھۆل - يېغىن مىقدارى 44.6mm بولۇپ ، تولىسى 5 - 8 - ئايلارغا مەركەزلىشىدۇ. يىللىق پارغا ئايلىنىش مىقدارى 2109mm . ئـوتتۇرىچە قۇرغاق دەرىجىسى 16.8K . شەرقىي شـمال شامىلى كۆپ چىقىدۇ، ئوتتۇرىچە شامال سۈرئىتى 1.6 مېتىر سېكونت ، ئەڭ تېز شامال سۈرئىتى 28 مېتىر سېكونت ، كـۆپسـىنچە باش باھاردا ۋە باش يازدا بوران چىقىدۇ. ئاساسلىق ئاپەتلەر تۆۋەن ھارارەت ، قۇم بوران ، مۆلدۈر ، باھاردىكى قۇرغاقچىلىق ۋە يازدىكى كەلكۈندىن ئىبارەت.

[مەمۇرى رايونلىرى] 1984 - يىلى ناھىيە بويىچە تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلىپ ، يېزا بىلەن كومۇنا ئايرىلىپ، 4 بازار، 8 يېزا، 12 ئاھالە كومېتېتى ، 204 كەنت قۇرۇلدى. 4 بازار:مارالۇبشى ، سېرىقبۇيا ، ئاۋات ، ئاچالدىن ئىبارەت ، 8 يېزا: چوڭ قۇرچاق ، يېڭىئۆستەڭ، ئالاغىر ، ئاقساقمارال ، شامال ، ئاناركۆل ، دۆلەتباغ ، چار باغ-دىن ئىبارەت . ناھىيىگە قاراشلىق دېھانچىلىق ، ئورمانچىلىق، چارۇچىلىق مەيدانلىرى-دىن ئۈرۈقچىلىق مەيدانى ، باغۋەنچىلىك مەيدانى ، شامال چارۇچىلىق مەيدانى، شـاقۇ ئورمانچىلىق مەيدانى ، شامال ئورمانچىلىق مەيدانى بار . مارالۇبشى تەۋەسىدە يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيىسىنـىڭ 8 پولك مەيدانى بار. ئۇلار: 44-پولك ، 48 - پولك ، 49-پولـك ، 50 - پـولك ، 51 - پولـك ، 52 - پولـك، 53 - پولك، سۇ قۇرۇلۇشـى پولكىدىن ئىبارەت.

[مىللەتلەر ۋە نوپۇسى] مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ ئومۇمى نوپۇسى177954 (يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيىسىگە قاراشلىق پولكىمەيدانلارنـىڭ نوپۇسىنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ). ئۇيغۇرلار96.8%نى ئىگەللەيدۇ، خەنزۇلار 3%نى ئىگەللەيدۇ، باشقا ئازسانلىق مىللەتلەرنىڭ نوپۇسى ناھايىتى ئاز. يېزا ئىگىلىك نوپۇسى 149521، غەيرى يېزا ئىگىلىك نوپۇسى 28433. 1984 - يىلى نوپۇسنىڭ تەبىئى كۆپىيىش نىسبىتى 15‰ بولدى.

[ئاساسلىق بايلىغى] مارالۇبشى تەۋەسىنىڭ بايلىغى مول.

1 . يەر بايلىغى : 1984 - يىلىدىكى ئەمەلىي بار ئىكەن يەر بىر مىليون 100 مىڭ مودىن ئارتۇق (بۇنىڭ ئىچىدە ناھىيە باشقۇرىدىغىنى 600 مىڭ مو) ، بىنام يەر جەمئى 4 مىليون 600 مىڭ مو ، بۇنىڭ ئىچىدە بىر قەدەر ياخشىسى 2 مىليون مو (ناھىيە باشقۇرىدىغىنى بىر مىليون مودىن ئارتـۇق) ، ئوتلاق بىر مىليون مو (ناھىيە باشقۇرىدىغىنى 800 مىڭ مو)، پايدىلىنىۋاتقان ئوتلاق ئاران 300 مىڭ مو.

2 . سۇ بايلىغى : يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئوتتۇرىچە ھەر يىلى يەكەن دەرياسىدىن 820 مىليون كـۇبمېتىر سۇ باشلىنىپ كەلدى، ناھىيە باشقۇرىدىغان ئاناركـۆل، سورۇن، ھەمراددىن ئىبارەت 3 سۇ ئامبىرىنىڭ يىللىق سـۇ قاچىلاش مىقدارى 86 مىليـون 800 مىڭ كۇبمېتىر. يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيىسىگە قاراشلىق شوركۆل سۇ ئامبىرى دۆلەتنىڭ نـۇقـ

تىلىق سۇ ئامبىرى بولۇپ ، يىللىق سۇ قاچىلاش مىقدارى 500 مىليون كۇبېمېتىر. ناھىيە بويىچە يەر ئاستى سۇيىنىڭ زاپەسى تەخمىنەن 200 مىليون كۇبېمېتىر. ھازىرقى ماشىنا قۇدۇغى ئاران 1100، يىللىق ئوتتۇرىچە سۇ تارتىش مىقدارى 4 مىليون كۇبېمېتىر كېلىدۇ، يەنە ئاز مىقدارىدا يامغۇر سۈيى بار.

3 . دېخانچىلىق ئۆسۈملۈكلىرى بايلىغى: دېخانچىلىق زىرائەتلىرى 50 خىلدىن ئاشىدۇ . ئاشلىق زىرائەتلىرىدىن كۆزگى بۇغداي ، يازغى بۇغداي، كۆمىچە قوناق ، ئارپا ، شال ، ئاققوناق ، تېرىق قاتارلىقلار بار : ئىقتىسادىي زىرائەتلەردىن كېۋەز ، تاماكۇ ، قىزىلچا ، كەندىر ، زىرە ۋە سېرىق ماش ، ماش ، قارا پۇرچاق، دادۇر قاتارلىقلار بار : يانغاق دان زىرائەتلىرىدىن زىخىر ، زاراڭزا ، ئاپتاپپەرەس ، قىچا ، كۈنجۈت قاتارلىقلار بار : كۆك ئوغۇت ۋە يەم - خەشەك زىرائەتلىرىدىن بەدە ، قاشقا بەدە ، تېيەنچىك ، يۇلغۇن كەندىر قاتارلىقلار بار ، ياڭيۇ بار، قوغۇن-تاۋۇز بار ؛ ئوتياش تۇرىدىكىدىن 30 نەچچە خىلى بار . مارالۇبشى ناھىيىسى مەملىكەت بويىچە نۇقتىلىق ھالدا كېۋەز تېرىيدىغان ناھىيە ، پاختا مەھسۇلاتى يۇقىرى ، رەڭگى ئاق ، تالاسى ئۇزۇن ، تارتىلمىش كۆچى كۆچلۈك بولۇپ ، مەملىكەتلىك يېزا ئىگىلىك كۆرگەزمىسىگە كۆپ قېتىم قاتناشقان . ئۇندىن باشقا ، كۆپ مىقدارىدا ياۋا لوپنۇر كەندىرى ئۆسۈپ چىقىرىلىدۇ .

مارالۇبشى ناھىيىسى يېڭىقى يىللاردا تەبرىكلەنگەن قوغداش خىزمىتىگە ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىدى، ئىلگىرى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىغان توغراق ئورمىنى، چۆچۈك بۇيىلار قايتىدىن ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

ل جۈنمىڭ فوتوسى

4 . ئورمان بايلىغى : بىر مىليون 200 مىڭ مو توغراق ئورمىنى بار ، مارالۇبشى مەملىكەت بويىچە ئاز تېپىلىدىغان ، زور كۆلەمدە توغراق ئورمىنى ئۆسىدىغان رايون بولۇپ ، مەملىكەت بويىچە توغراق ئورمىنىنى راۋاجلاندۇرىدىغان نۇقتىلىق ناھىيە قىلىپ بېكىتىلدى . 1984 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئورمانچىلىق نازارىتى مارالۇبشىدا توغراق ئورمىنى نەق مەيدان يىغىنىنى ۋە ئىلمى مۇھاكىمە يىغىنىنى چاقىردى ھەمدە ئورمان رايونلىرىنى سۇغۇرۇش شارائىتىنى ياخشىلاش ئۈچۈن مەخسۇس پۇل ئاجرىتىپ بەردى . ناھىيە بويىچە يەنە 100 مىڭ مو يۇلغۇن ئورمىنى بار . باشقا دەرەخ خىللىرىدىن سۇۋادان تېرەك، جىڭدە ، سۆگەت ، قارىياغاچ ، تۇخۇمەك ، ئارچا ، ئاق موم قاتارلىقلار بار . ناھىيە بويىچە بوستانلىقلارنىڭ قاپلىنىش نىسبىتى 17% . ئورمانلىقلاردا كۆپ مىقدارىدا يەرقالپىقى ئۆسىدۇ، يېڭىقى يىللاردىن بۇيان ھەر يىلى تەخمىنەن 10 تونىنا يىغىۋېلىندى ، يىغىۋېلىش

نىسبىتىنىڭ 10% كىمۇ يەتمىگەنلىكى مۇلچەرلەنمەكتە. جىگدە دەرىخىنىڭ نان جىگدە ۋە قاغا جىگدىددىن ئىبارەت ئىككى خىلى بولۇپ، نان جىگدىنىڭ يىللىق مەھسۇلاتى 500 تونىدىن ئارتۇق ، قاغا جىگدىنىڭ يىللىق مەھسۇلاتى1000 تونا.

5. دورا ماتېرىيالىرى بايلىغى: مارالۇبشى ـ مەملىكەت بويىچە چۆچۈك بۇيا ئىشلەپچىقىرىدىغان ئۇقۇملۇق ناھىيە، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان جەمئى 64242 تونا يۆتكەپ چىقاردى، بىر قىسىم ئامېرىكا ، ياپونىيە قاتارلىق دۆلەتلەرگە ئېكسپورت قىلدى. 1984ـيىلى ئامېرىكىنىڭ يېڭى جېرىپى شىتاتىدىكى مىكانجۇس، فۇبۇس شىركەتلىرى مارالۇبشىغا ئەمەلىي جايىنى كۆرۈشكە ئادەم ئۆۋەتىپ ، 100 مىڭ مولۇق چۆچۈك بۇيا ئىشلەپچىقىرىدىش ۋە ئېكسپورت قىلىش توختامنامىسىنى ئىمزالاشنى تەلەپ قىلدى ، ھازىر سۆھبەت ئېلىپ بېرىلماقتا . بۇنىدىن باشقا ، بۆرە ساسىغى ، زاراگزا ، كەترا ، شۇمبۇيا ، ئالقات، توشقان قۇلاق قاتارلىق 50 نەچچە خىل دورا ماتېرىيالىرى ئىشلەپچىقىرىدۇ.

6 . مۇۋچىۋە، قوغۇن ـ تاۋۇز بايلىغى: قوغۇن ـ تاۋۇزنىڭ ئوتتۇرىچە يىللىق مەھسۇلاتى تەخمىنەن 35 مىليون جىڭ ، قوغۇننىڭ شىكەر تەركىبى 16% ئۆپچۈرىدىغان ، تەمى تاتلىق، شاپىخى نېپىز ، ئۆزى چوڭ بولۇپ ، جەنۇبىي شىنجاڭدا داڭلىق. مۇۋە خىللىرىدىن ئۈرۈك، شاپتۇل ، ئامۇت ، ئۈزۈم ، ئالما، ئانار ، غەيىنۇلە ، ئەنجۈر ، ياڭاق، بادام قاتارلىقلار بار . مۇۋىلىك دەرەخ كۆلىمى 11000 مودىن ئارتۇق ، 1984 ـ يىلى 149 مىليون 140 مىڭ جىڭ مۇۋە ئىشلەپچىقىرىلدى ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۈزۈم 8 مىليون جىڭ (يۇقۇرىدىكى سانلار يېزا ئىگىلىكىنىڭ 3 ـ دېۋىزىيىسىگە قاراشلىق 8 پولكىمەيدانىنىڭكىنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ).1984 ـ يىلى ئۈزۈم پىشقان پەسىلدە بۇ جايدا ھەركىلوگىرامنىڭ بازار باھاسى ئىككى موچەندىن بولدى . ناھىيە ، يېزا، كەنتتىن ئىبارەت 3 دەرىجىدە باغۇنچىلىق مەيدان (ئەترەت) لىرى بار، مۇتلەق زور كۆپچىلىك دېخان ئائىلىلىرى ئۆيلىرىنىڭ ئالدىدا كەينىدە مۇۋىلىك دەرەخ ئۆستۈرىدۇ.

7. چارۋىچىلىق ۋە ياۋايى ھايۋان بايلىغى: ئۇي ھايۋانلىرىدىن ئاساسلىغى كالا، ئات ، ئېشەك ، خېچىر، قوي ، ئۆشكە، تۆگە بار؛ ئۇي قۇشلىرىدىن ئاساسلىغى، توخۇ، ئۆردەك، غاز ، كەپتەر بار . يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ، ھەسەل ھەرىسى، پىلە ۋە توشقان بېقىش ئىشلىرىمۇ راۋاجلاندى . ياۋايى ھايۋانلاردىن بۇغا، تۈلكە ، جەرەن، كىرپە، قىرغاۋۇل قاتارلىقلار بار .

8 . سۇ مەھسۇلاتلىرى بايلىغى : ناھىيە بويىچە 42000 مو سۇ يۈزى كۆلىمى بار، ئاساسلىقتىن ئىلگىرى يەرلىك چىمىن بېلىقلا بار ئىدى، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان بەزى يېڭى بېلىق سورتلىرى كىرگۈزۈلدى . 1984 ـ يىلى كارپ بېلىغى ، تاپان بېلىق ، چىمىن بېلىق، لېنىيو بېلىغى، ۋۇچاڭ بېلىغى، تياۋچيۇ بېلىغى ، باشاق بېلىق ، سەنتياۋ بېلىغى ۋە شەرق جېنبىيەن بېلىغىدىن ئىبارەت 9 سورتقا يەتتى . يىللىق مەھسۇلات تەخمىنەن 85 تونا. مارالۇبشىمنىڭ بېلىق كاۋۇدۇى شىنجاڭ بويىچە داڭلىق . يەنە ، ئاز مىقداردا سۇ بۇلغۇنى بار.

9 . كان بايلىغى: چېلىمقتۇرۇلغانلىرىدىن تۆمۈر ، مىس، تېمىتاس، قورغۇشۇن، فوسفور، ھېمىق ، سۆسۈن ئۈيۈل تاش ، جىشۆ تاش، چاسا ئۈيۈل تاش ، بېنتونىيانت ، ئاھاك، گەچ ۋە تاش تۈز بار . تاش تۈزىدىن باشقىلىرى تېخى ئېچىلمىدى.

[**ئىقتىسادىي ئەھۋالى**] مارالۇبشى ئىگىلىكى تارىختىن بۇيان دېخانچىلىق ، ئورمانچىلىق ، چارۋىچىلىقنى تۆۋرۈك قىلىپ كەلدى. 1913-يىلى ناھىيە قۇرۇلغاندا 250 مىڭ مو تېرىلغۇ يەر بار ئىدى ، 1984- يىلى ناھىيىلىك قاراشلىق يېزا-بازارلار نىڭ تېرىلغۇ يېرى 600 مىڭ موغا (يېزا ئىگىلىك 3-دېۋىزىيىسىگە قاراشلىق پولك-مەيدانلار نىڭ تېرىلغۇ يېرىنى قوشقاندا) بىر مىليون 100 مىڭ موغا) يېتىپ، ھەر بىر يېزا ئىگىلىك نوپۇسىغا 4.2 مودىدىن توغرا كەلدى، چوڭ - كىچىك چارۋا 502500 تۆياق بولۇپ، ھەر بىر ئائىلىگە 15 تۆياقتىن توغرا كەلدى. " مەدەنىيەت ئىنقىلابى" دېگى ئون يىلدا، مارالۇبشى ئىگىلىگى ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچراپ، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى داڭلىق 8 نامرات ناھىيىنىڭ بىرى بولۇپ قالغان ئىدى. پارتىيىنىڭ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ئومۇمىيۈزلۈك يولغا قويۇلۇپ، دېخانلار نىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئاكتىپچانلىقى ئىشقا سېلىندى، ئۇنىڭ ئۈستىگە، پەن - تېخنىكا كېڭەيتىلگەنلىگى، ئىگىلىك باشقۇرۇش ياخشىلانغانلىقى ئۈچۈن، ئىشلەپچىقىرىش تېز ئۆرلىدى. 1982 - يىللىق يېزا ئىگىلىك مەھسۇلات قىممىتى 1978 - يىلىدىكى 25 مىليون 911 مىڭ يۈەندىن 52 مىليون 24 مىڭ يۈەنگە ئۆرلەپ، 100.8% كۆپەيدى. 4 يىل ئىچىدە، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلات قىممىتى بىر قاتلاپ، مەملىكەت بويىچە بىر قاتلىمغان 47 ناھىيىنىڭ بىرىگە ئايلاندى. 1984 - يىلى 78 مىليون 820 مىڭ يۈەنگە ئۆرلەپ، 1978 - يىلىدىكىدىن 204.2% كۆپەيدى. 1984 - يىللىق مەھسۇلاتنى 1978 - يىلىدىكىگە سېلىشتۇرغاندا، ئاشلىق 81.9% ، پاختا 795.3%، ياغلىق دان 424% ، چارۋا 62.3% كۆپەيدى. ھەر بىر يېزا ئىگىلىك نوپۇسىغا ئوتتۇرىچە توغرا كېلىدىغان ئاشلىق 1978 - يىلى ئاران 524 جىڭ ئىدى، 1984 - يىلى 916 جىڭغا كۆپەيدى. سانائەت مەھسۇلات قىممىتىمۇ 1978 - يىلىدىكى 9 مىليون 670 مىڭ يۈەندىن 20 مىليون 430 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 111.3% كۆپەيدى. 1984 - يىلى ناھىيە بويىچە سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 99 مىليون 250 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1978 - يىلىدىكىدىن 1.8 ھەسسە كۆپەيدى.

ناھىيە بويىچە ھازىر 2037 نەپەر ھەر خىل تېخنىكا خادىمى بار، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت 1722 نەپەر. ناھىيە بويىچە 13 ئوتتۇرا مەكتەپ بار (بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋى 12)، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار 4224 نەپەر؛ 97 باشلانغۇچ مەكتەپ بار (بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر باشلانغۇچ مەكتىۋى 95)، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار 22829 نەپەر؛ ئىشچى - خىزمەتچىلەر مەدەنىيەت تولۇقلاش سىنىپىدىن 4 ى بولۇپ، ئوقۇغۇچىسى 147 نەپەر. ناھىيە، يېزىدىن ئىبارەت. ئىككى دەرىجىلىكتە 12 دوختۇرخانا، 679 كارۋات، 300 نەپەر سەھىيە تېخنىكا خادىمى بار. ناھىيە، يېزىدىن ئىبارەت ئىككى دەرىجىلىكتە يەنە رادىيو ئۇزلى، كىنوخانا، مەدەنىيەت يۇرتى قاتارلىق مەدەنىيەت ئىشلىرى ئورۇنلىرى بار. خەلق ئارىسىدا دولان ئۇسۇلى كەڭ-تارقالغان.

[**ئاساره - ئەتىقە، قەدىمىي يادىكارلىقلىرى**] مارالۇبشى — قەدىمىي يېپەك يولىدىكى 6 ئۆتەڭنىڭ بىرى. ناھىيە بازىرىنىڭ شەرقىي شىمالىغا 60 كىلومېتىر كېلىدىغان جايدا توققۇز ساراي قەدىمىي قەلئەسىنىڭ كونا ئورنى بار. 19 - ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرى، 20 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا، جاھانگىر لىكىنىڭ ئارخىلوگلىرى بۇ يەرگە تەكشۈرۈش ئىشچۇن كۆپ

قېتىم كەلگەن، ئەنگلىيىلىك سىتانىسىن، فرانسىيىلىك بورسىخ بۇ يەردىن كۆپلىگەن مەدەنىيەتىي يادىكارلىقلارنى ئوغۇرلاپ كەتكەن. 1927 ـ يىلى مەملىكىتىمىزنىڭ ئارخىئولوگىيە خىزمەتچىلىرى بۇ يەردىن بۇت قالدۇقلىرى، ياغاچ سايمانلار ۋە براخمان يېزىقىدىكى كىتاب قالدۇقلىرىنى قېزىۋالغان. ئاپتونوم رايونلۇق مۇزېيىمنىڭ ئارخىئولوگىيە ئەترىتىمۇ بۇ يەردىن جەنۇبىي،شىمالىي‌سۇلالىلار ۋە تاڭ سۇلالىسى دەۋرىنىڭ بەرمۇنچىلىغان مەدەنىيەتىي يادىكارلىقلىرىنى قېزىپ چىققان. خۇاڭ ۋېنبېي ئۇزىنىڭ ئەسىرىدە تارىخىي،جۇغراپىيەۋى مۇجمەللەر-كە ئاساسەن، مۇشۇ قەدىمىي‌قەلئەنىڭ تاڭ سۇلالىسىدىكى يۇتۇق ناھىيىسى قەلئەسى، يەنى كۇسەننىڭ جۇسىد قەلئەسى ئىكەنلىگىنى ئىسپاتلىغان. ناھىيە بازىرىنىڭ شەرقىي‌شىمالىغا 70 كىلومېتىر كېلىدىغان جايدىكى چوڭ تام، زەي تام ۋە قوش تام قاتارلىق 4 ئورۇندا قەدىمىي‌بىناكارلىق كونا ئورنى بار، بۇ يەرلەردە كۇسەننىڭ پۇللىرى، چوڭ تەشتەك، مىس سايمان قاتارلىق قەدىمىي‌يادىكارلىقلار چېلىقتۇرۇلدى. يۇقۇرىدىكى بىر نەچچە جاي ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت يادىكارلىقلار تارمىغى تەرىپىدىن مەدەنىيەت يادىكارلىقلار بويىچە قوغدىلىدىغان رايونلار قاتارىغا كىرگۈزۈلدى.

ناھىيە بازىرىنىڭ شىمالىدا ئىنقىلاۋىي قۇربانلار خاتىرە مۇنارىدىن بار. ئەسلى مۇنارىنى ئازاتلىق ئارمىيە 2 ـ كورپۇس 4 ـ دېۋىزىيە 12 ـ پولكى ياسىغان، مۇنارە ياغاچتىن قوپۇرۇلغان. 1978 ـ يىلى ج ك پ مارالۇبشى ناھىيىلىك كومىتېتى ۋە مارالۇبشى ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى بىتون ئىشلىتىپ يېڭى مۇنارە ياساتتى. بازار ئىچىدە ئىنقىلاۋىي قۇربان قاددىر ھېزىمنىڭ قەۋرىسى بار. بۇ يولداش 1965 ـ يىلى ئاناركۆل سۇ ئامبىرىنىڭ كەلكۈنىدىن مۇداپىئە كۆرۈش قۇرۇلۇشى داۋامىدا، سۇغا چۈشۈپ كەتكەن ئاممىنى قۇتقۇزۇش يولىدا شەرەپ بىلەن قۇربان بولغان، دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىگى شۇ يىلى 10 ـ ئايدا ئۇنىڭغا « خەلقنى سۆيۈش نەمۇنىچىسى » دەپ نام بەرگەن. (لياڭ زۇن)

مارالۇبشىنىڭ سانائىتى، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى قاتلىدى

پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان، مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ سانائىتى، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتى يىلمۇ ـ يىل ئاشتى، 1984 ـ يىللىق سانائىتى، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 99 مىليون 250 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1978 ـ يىلدىكى 35 مىليون 581 مىڭ يۈەندىن 178.9% كۆپەيدى، بۇنىڭ ئىچىدە يېزا ئىگىلىك مەھسۇلات قىممىتى 78 مىليون 820 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1978 ـ يىلدىكىدىن 204.2% كۆپەيدى. 1984 ـ يىللىق ئاشلىق ئومۇمى مەھسۇلاتى 136 مىليون 950 مىڭ جىڭ، پاختا ئومۇمى مەھسۇلاتى 160 مىڭ دەن، يېغلىق دان ئومۇمى مەھسۇلاتى 4 مىليون 77 مىڭ جىڭ، چارۋىنىڭ قوتاندىكى سانى 502500 تۇياق بولدى. سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىمۇ 1978 ـ يىلدىكى 9 مىليون 670 مىڭ يۈەندىن 20 مىليون 430 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 111.3% كۆپەيدى.

بۇرۇنلا 1982 ـ يىلى، مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 1978 ـ يىلدىكى 25 مىليون 910 مىڭ يۈەندىن كۆپەيىپ، 52 مىليون 44 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 4 يىلدا بىر قاتلاپ، مەملىكەت بويىچە بىر قاتلىغان 47 ناھىيىنىڭ بىرى بولغان

ئىدى. 1984 - يىللىق سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى1980- يىلدىكىدىن بىر قاتلاندى.

مەھسۇلات قىممىتىنىڭ قاتلىنىشى پۈتۈن ناھىيىدىكى خەلقنىڭ تۇرمۇشىغا چوڭقۇر تۆۋ-گەرىشلەرنى ئېلىپ كەلدى. 1984 - يىلى 1978 - يىلىغا قارىغاندا، يېزىلاردىكى ھەر نوپۇسىنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمى 97 يۈەندىن 365.64 يۈەنگە كۆپەيدى، ھەر نوپۇسنىڭ ئوتتۇرىچە ئوزۇقلۇق ئاشلىغى 325 جىڭدىن 792.5 جىڭغا كۆپەيدى.

مارالۇبشى ناھىيىسى سانائەت، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلات قىممىتىنى قاتلاشتا، ئاساسلىغى، تۆۋەندىكى بىر نەچچە خىزمەتنى تۇتتى:

1. پارتىيىنىڭ يېزىلارغا قارا تاقان ئىقتىسادىي سىياسەتلىرىنى ئەملىلەشتۈرۈپ، ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۆزۈمىنى يولغا قويۇپ، دېھانلارنىڭ ئاكتىپچانلىغىنى ئىشقا سالدى. 10 يىللىق ئىچكى مالىمانچىلىق مەزگىلىدە، يېزا سىياسىتى بارغانسېرى "سول"-لىشىپ، كەڭ دېھانلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئاكتىپچانلىغىغا ئېغىر ھالدا زىيان يەتكۈزدى، ئەمگەك ئىشلەپچىقىرىش ئۇنۇمدارلىغى يىلدىن-يىلغا تۆۋەنلەپ كەتتى، يېزا ئىقتىسادى گۈمران بولۇش گىرۋىگىگە بېرىپ قالدى. پارتىيىنىڭ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن كېيىن، ئىنتايىن سول لۇشيەننى تۈزىتىپ، يېزىلارغا قارىتىلغان ئىقتىسادىي سىياسەتلەرنى ئەملىلەشتۈرۈش ئاساسىدا، ناھىيە بويىچە ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۆزۈمىنى ئومۇمىيۈزلۈك يولغا قويۇپ، دېھانلارنىڭ ئاكتىپچانلىغىنى ئىنتايىن زور دەرىجىدە ئىشقا سېلىپ، يېزىلارنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلمىسىنىڭ ئۆزگىرىشىنى ۋە ئەمگەك ئىشلەپچىقىرىش ئۇنۇمدارلىغىنىڭ يۇقۇرى كۆتىرىلىشىنى ئىلگىرى سۈردى، بولۇپمۇ، تېجا-رەتنى ئۇقمىدىغان، تېخنىكىنى بىلمەيدىغان، ئىقتىسادىي ئۇنۇمى ياخشى بولغان بىر تۈركۈم نۇقتىلىق ئائىلە ۋە كەسىپ ئائىلىلىرىنى مەيدانغا كەلدى. 1984 - يىلىغا كەلگەندە، بۇ خىل ئائىلىلەر 3327 ئائىلىگە كۆپەيىپ، يېزا ئومۇمى ئائىلە سانىنىڭ 9.1% نى ئىگىلىدى. بۇ-نىڭ ئىچىدە يىللىق كىرىمى 10000 يۈەندىن ئارتۇق بولغىنى 299 ئائىلە بولدى، ئۇلارنىڭ ھەر بىر نوپۇسىنىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمى 2714.39 يۈەنگە يەتتى. 1984 - يىلى ئاقسا قىمارال كوممۇنىسى 11-چوڭ ئەترىتىدىكى ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىدىغان كەسىپىي ئائىلە ماھۇت ئاۋۇت ئائى-لىسى 75000 جىڭ ئاشلىق ئىشلەپچىقارىدى، چاربېغ كوممۇنىسى 11 - چوڭ ئەترىتىدىكى پاخ-تا ئىشلەپچىقىرىدىغان كەسىپىي ئائىلە مەھمەت ئىمىن ئائىلىسى 7000 جىڭ ساپ پاختا ئىشلەپ-چىقارىدى، ئالاغىر كوممۇنىسى 8 - چوڭ ئەترىتىدىكى چارۇدىچىلىق كەسىپىي ئائىلىسى ھېيىت ئوسمان ئائىلىسى 410 تۇياق چارۋا بېقىپ، دۆلەتكە 180 تۇياق سېتىپ بېرىپ، 5800 يۈەن كىرىم قىلدى. كەسىپىي ئائىلە، نۇقتىلىق ئائىلىلەرنىڭ بارلىققا كېلىشى پۈتۈن ناھىيىنىڭ دېھانچىلىق، چارۇدىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشى تەرەققىياتىنى زور دەرىجىدە ئىلگىرى سۈردى.

2. ئەملىيەتنى چىقىش قىلىپ، يېزا ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى تەڭشىدى. (1) تېرىش قۇرۇلمىسىنى تەڭشىدى. مارالۇبشىنىڭ كىلىمات، تۇپراق شارائىتى پاختىنىڭ ئۆسۈشىگە ئىنتايىن پايدىلىق، پاختا مەھسۇلاتى يۇقۇرى، رەڭگى ئاق، قالاسى ئۇزۇن، تارتىلىش كۈچى كۈچلۈك بولۇپ، مەملىكەت بويىچە پاختا تېرىيدىغان نۇقتىلىق ناھىيە قىلىپ بېكىتىلگەن ئىدى. لېكىن، ئىلگىرى "ئاشلىقنى تۇتقا قىلىش" بىر تەرەپلىمە ھالدا تەكىتلىنىپ، پاختا

تېرىشقا سەل قارالدى: ئاشلىق زىرائەتلىرى ئىچىدە ئىلگىرى كۆممە قوناق كۆپرەك تېرىـ
لاتتى، لېكىن ھازىرقى ۋاقىتتا ھەر ئەتىياز پەسلىدە يامغۇر ياققاندا كۆممە قوناق مايسىلىرى
ياپىسالار بويىچە قۇرۇپ كېتەتتى، ھالبۇكى ئەتىيازدىكى يامغۇر بۇغداي مايسىلىرى ئۈچۈن
پايدىلىق ئىدى. مۇشۇ ئەھۋاللارنى نەزەرگە ئېلىپ، ناھىيىلىك پارتكوم ۋە ناھىيىلىك خەلق ھۆـ
كۈمىتى ئىنقىلابىي ئىشلارنى جارى قىلدۇرۇپ، يېتەكچىلىكىدىكى تۈزۈلمىنى تۈزىتىپ، ئۈستۈنلۈكنى
جارى قىلدۇرۇشنى قارار قىلدى. 1979 - يىلىدىن كېيىن، تېرىش قۇرۇلمىسىنى تەدرىجىي
تەڭشىدى: بىرىنچى، ئاشلىق تېرىش كۆلىمىنى مۇۋاپىق ئازايتىپ، پاختا تېرىش كۆلىمىنى
كېڭەيتتى، ئاشلىق زىرائەتلىرىنى 1978 - يىلىدىكى 530000 مودىن 1984 - يىلى 404000
موغا ئازايتتى، پاختىنى 1978 - يىلىدىكى 85000 مودىن 129800 موغا كېڭەيتتى؛ ئىككىنچىسى،
ئاق يەرگە تېرىلىدىغان كۆممە قوناق كۆلىمىنى ئازايتىپ، بۇغداي تېرىش كۆلىمىنى كۆـ
پەيتتى، ئاق يەرگە تېرىلىدىغان كۆممە قوناقنى 1978 - يىلىدىكى 240000 مودىن 1984 -
يىلى 147900 موغا ئازايتتى، بۇغدايىنى 1978 - يىلىدىكى 230000 مودىن 1984 - يىلى 255900
موغا كۆپەيتتى. تەڭشەش ئارقىلىق، 1984 - يىللىق مەھسۇلاتنى 1978 - يىلدىكىسى بىلەن
سېلىشتۇرغاندا، پاختىنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى 4.8 ھەسسە، ئومۇمى مەھسۇلاتى9 ھەسسە كۆتـ
رىلدى، ئاشلىق ئومۇمى مەھسۇلاتى 47 مىليون 470 مىڭ جىڭدىن 65 مىليون 15 مىڭ جىڭغا
كۆپەيمەي، 37% ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە بۇغدايىنىڭ ئاشلىق مەھسۇلاتىدىكى نىسبىتى % 30 تىن
52.5% گە ئۆرلىدى. (2) ئورمانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇردى. 1978 - يىلىدىن
بۇيان، پارتىيىنىڭ ئورمانچىلىق سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئەملىلەشتۈرۈپ، ئورمان قانۇنـ
نى ئىزچىللاشتۇرۇپ ئىجرا قىلىپ، لايىلاتىملارنى توسۇپ ئورمان ئەھىيا قىلىشنى يولغا قويۇپ،
ئورمانلىق ۋەيران قىلىش ھىسابىغا ئوتۇن قىلىپ قالايدىغان80 نەچچە خىل خۇمدانىۋەئاھاك خۇمـ
دانىنى پېچەتلەپ، ئورمانھوقۇقى، ئورمانبېرىنى ئايرىپبەردى.6 يىلدىن بۇيان، 20مىليون تۈپ
جىرىم تىكىلدى، 1984-يىلى ناھىيە بويىچە ئورمان كۆلىمى بىر مىليون 200 مىڭ موغا يەتتى،
ئورمان بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 70 - يىللاردىكى 3.17% تىن 4.5% گە كۆتۈرىلدى.
(3)چارۋا پادىلىرى قۇرۇلمىسىنى ياخشىلىدى. يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بۇيان، چارۋا پادـ
لىرى قۇرۇلمىسىدا ئۆزگىرىشلەر بولدى، تۇغۇش يېشىدىكى چىشى چارۋىلارنىڭ چارۋا پادـ
لىرى ئىچىدىكى نىسبىتى، بوغاز بولۇش نىسبىتى ۋە تۇغۇلغان تۆللەرنىڭ ئەي بولۇش نىـ
سبىتى رۇشەن ھالدا يۇقىرى كۆتۈرىلدى. 1984 - يىلىنى 1978 - يىلى بىلەن سېلىشتۇرغاندا،
تۇغۇش يېشىدىكى چىشى چارۋىلارنىڭ چارۋا پادىلىرى ئىچىدىكى نىسبىتى 37.2% تىن
54.4% گە كۆتۈرىلدى؛ كۆپەيمەي ئەي بولغان كىچىك چارۋىلار 70000 تۇياقتىن 164400 تۇـ
ياقتا كۆپەيمەي، 134.8% ئاشتى؛ ئەي بولغان كىچىك چارۋىلارنىڭ چارۋا ئومۇمى سانىدىكى
نىسبىتى 22.6% تىن 32.7% گە كۆتۈرىلدى. يېقىنقى ئۇسۇلنىي ياخشىلاشقا ئومۇمىيۈزلۈك دىققەت
قىلىنغانلىقتىن، چارۋىلارنىڭ يېتىلمىش ۋاقتى قىسقارتىلغانلىقتىن ئۇچۇن، سۈپەتلىك يۇقىرى كۆتۈرىلدى،
قوينىڭ ئوتتۇرىچە سويۇلۇش، گۆش بېرىش نىسبىتى1978-يىلىدىكى 18جىڭدىن1984-يىلى26جىڭغا
كۆتۈرىلمەي، 44.4% كۆپەيدى.

3. ئېتىز - ئېرىق ئاساسىي قۇرۇلۇشىنى ياخشى ئىلىپ بېرىپ،سۈدىن پايدىلىنىش نىسـ
بىتىنى يۇقىرى كۆتەردى. 6 يىلدىن بۇيان ، سۈدىن پايدىلىنىش جەھەتتە ئاساسلىقى ئىكـ

كىي خىزمەتنى تۈتتى: بىرىنچى، ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلىپ، ئەزەرنى يېرىقتا سېلىش، مەۋقەنى كۆز ئالدىغا قويۇش، ئەتراپلىق ئويلۇنۇش، تەدرىجى ئەمەلگە ئاشۇرۇش قاتارلىقلاردا چىك تۈرۈپ، مەبلەغ كۆپ كېتىدىغان، ئۇنۇم ئاستا كۆرۈلىدىغان، ئامما ئۈستىگە ئېلىش ئىقتىدارىدىن ئېشىپ كېتىدىغان سۇ قۇرۇلۇشلىرىنى توختۇتۇپ، كۆچنى مەركەزلەشتۈرۈپ، ئېنېرگىيە ئىجىدىكى مەبلەغ ئاز كېتىدىغان، ئۈنۈم تېز كۆرۈلىدىغان، ئامما ئېھتىياج كۈچلۈ يېتىدىغان، ئوتتۇراھ كىچىك تېپتىكى تۈرلەر ۋە يۇرۇشلەشتۈرۈلىدىغان قۇرۇلۇشلار بىلەن شۇغۇللاندى؛ ئىككىنچى، سۇغۇرۇشنى باشقۇرۇشنى چىك تۈتتى، مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى ئورنىتىپ، مۇكەممەللەشتۈرۈپ، نورمىلىق سۇغۇرۇش، كۆپ مىقدارى بويىچە ھەق ئېلىش چارىسى ئومۇمىيۈزلۈك يولغا قويۇلۇپ، سۇغۇرۇش سۈپىتى يۇقۇرى كۆتۈرىلدى، سۇغۇرۇش نورمىسى تۆۋەنلىتىلدى. سۇ باشقۇرۇش تۈزۈمى ۋە سۇغۇرۇش ئۇسۇلىنىك ئۈزلۈكسىز ياخشىلىنىشى سەۋىبىدىن، سۇدىن پايدىلىنىش نىسبىتى رۇشەن ھالدا يۇقۇرى كۆتۈرىلدى.

4. يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىك رولىنى تولۇق جارى قىلدۇردى. مارالۇبشىنىك 95.4% تېرىلغۇ يېرى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بىلەن مەشغۇلات قىلىشقا باپ كېلىدۇ. بۇ ئالاھىدىلىككە ئاساسەن، ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتە تۈزۈمىنى يولغا قويۇشتا، "6 نى بىرتۈتاش قىلىش" تا، يەنى: بىر تۈتاش پىلان تۈزەش، بىر تۈتاش تېرىش، بىر قاتلا ئېتىزى ئىچىدە بىر تۈتاش زىرائەت بولۇش، ئېگىزى بىر تۈتاش بولۇش، بىر تۈتاش سۇغۇرۇش، زور يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسى تەدبىرلىرىنى بىر تۈتاش قىلىشتا چىك تۇردى. بۇ تەدبىر ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتە تۈزۈمى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن يېزا ئىگىلىكىنى ماشىنىلاشتۇرۇشنىك يەنمۇ راۋاجلىنىشىغا كاپالەتلىك قىلدى. ناھىيە بويىچە چوك، ئوتتۇرا، كىچىك تېپتىكى تېراكتۇرلاردىن 1978 - يىلى 297 سى بار ئىدى، 1984 - يىلى 699 غا يېتىپ، 1.35 ھەسسە كۆپەيدى. بۇنىك ئىچىدە دېخانلار شەخسى سېتىۋالغان تېراكتۇرخىلى كۆپ. ناھىيە بويىچە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيىتە تۈزۈمى ئومۇمىيۈزلۈك يولغا قويۇلدى، ماشىنا بىلەن مەشغۇلات قىلىش ئۇنۇمى رۇشەن ھالدا يۇقۇرى كۆتۈرىلدى.

5. ئىلمىي ئۇسۇلدا تېرىقچىلىق قىلىشنى يولغا قويدى.(1) ئۇل خارا كتېرلىك يېزا ئىگىلىك تەجرىبىسىنى ئومۇملاشتۇرۇشنى چىك تۇتتى. 6 يىلدىن بۇيان، تۇپراقنى يېغىشلاش، ئوغۇتنى كۆپەيتىپ بېرىش، كۆك ئوغۇتنى كۆپەيتىش، يەر تۈزلەش، مۇڭاپىق ھالدا قويۇق تېرىش، پەرۋىرىشنى كۈچەيتىش، تۈجۈپىلەپ تېرىش قاتارلىق بىر قاتار ئېگىزلىك تېخنىكىنى تەدبىرلەر تەدرىجى ھالدا كەڭ دېخانلار تەرىپىدىن ئاڭلىق تۇرده قوللىنىلدى. ناھىيە بويىچە كۆك ئوغۇت كۆلىمى 1978-يىلى ئاران 20000 مو ئىدى، 1984 - يىلى 40000 موغا دىن ئارتۇقا كۆپەيدى. (2) يېڭى تېخنىكىنى كېڭەيتتى. يېقىنقى ئىككى يىلدا، يالتىراق ئىشلىتىپ كېۋەز تېرىش كېڭەيتىلدى، 1984 - يىلغا كەلگەندە، يالتىراق ئىشلىتىپ تېرىلغان كېۋەز 55200 موغا كۆپەيمپ، كېۋەزلىك كۆلىمىنىك 42.5% نى ئىگەللىدى، پاختىنىك ئوتتۇرىچە مو مەھسۇلاتى 183 جىك بولۇپ، ناھىيە بويىچە پاختىنىك ئوتتۇرىچە مو مەھسۇلاتىدىن 48.8% ئۈستۈن تۇردى.(3) سۈپەتلىك ئۇرۇقلار كېڭەيتىلدى. 1984-يىلى 44000 مو يەرگە سۈپەتلىك ئۇرۇقلۇق كېۋەز تېرىلىپ، 800000 يۈەن ئارتۇق كېرىم قىلىندى.

6 . دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق مەھسۇلاتىنىڭ زور مەجمىدە ئېشىشىغا ئەگىشىپ، دېخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەش سانائىتىنى مۇناسىپ ھالدا راۋاجلاندۇردى . كېۋەزنى پىششىقلاپ ئىشلەش سانائىتىدە ئەمگەك باشقۇرۇش تۈزۈمىنى ياخشىلاش، دوكۇار ئىشچىلارنى مۇۋاپىق كۆپەيتىش، ئەسلى ئۈسكۈنىلەردىن تولۇق پايدىلىنىش، ئىشلەپچىقىرىش ئۈنۈمدارلىقىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش چارىسى قوللىنىلدى، مەھسۇلات قىممىتى 1978 - يىلدىكى 3مىليون 220 مىڭ يۈەندىن 1984 - يىلى 16 مىليون 110 مىڭ يۈەنگە يېتىپ،4ھەسسە كۆپەيدى، سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى ئىچىدە ئىگىلىگەن نىسبىتى 1978-يىلدىكى 33.3% تىن 78.8% گە كۆپەيدى . ئاشلىق ، ياغلىقدانغا ئىشلەش قوشۇش سانائىتىنىڭ مەھسۇلات قىممىتىمۇ 1978- يىلدىكىدىن 83.5% كۆپەيدى. (لياڭ زۇن)

تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسى

[جۇغرا پىيۋى ئومۇمى كۆرۈنۈشى] تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ غەربىي قىسمىدا، پامىر ئېگىزلىگىنىڭ شەرقىي قىسمىدا، قاراقۇرۇم تېغى ۋە ئىندۇقۇش تېغىنىڭ شىمالىي قىسمىدا، كۇنجۇن تېغىنىڭ غەربىي قىسمىدا جايلاشقان. ئۇنىڭ ئورنى شىمالىي پاراللېل ′37 35 تىن ′40 38 قىچە، شەرقىي مېرىدىيان ′30 71 تىن ′01 77 قىچە. شەرقىي قىسمى ۋە شەرقىي جەنۇبىي قىسمى قاغلىق، پوسكام، يەكەن ناھىيىلىرىگە تۇتۇشىدۇ، شىمالىي قىسمى ۋە شەرقىي شىمالىي قىسمى قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ ئاقتۇ ناھىيىسىگە تۇتۇشىدۇ، غەربىي قىسمى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تاجىكىستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتى ۋە قىرغىزستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتى بىلەن چېگرىلىنىدۇ، جەنۇبىي قىسمى ۋە غەربىي جەنۇبىي قىسمى پاكىستان ۋە ئافغانىستان بىلەن چېگرىلىنىدۇ. شەرقى بىلەن غەربىسىنىڭ ئەڭ ئۇزۇن يېرى 480 كىلومېتىر، جەنۇبى بىلەن شىمالىنىڭ ئەڭ كەڭ يېرى 329 كىلومېتىر، ئومۇمى كۆلىمى 67629.45 كۋادرات كىلومېتىر كېلىدۇ (بۇنىڭ ئىچىدە جۇڭگو بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كېلىشىمىگە تېگىشلىك رايونىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 14452 كىلومېتىر كېلىدۇ).

ناھىيە تەۋەسىدە تىك، ئېگىز تاغ - چوققىلار بىر - بىرىگە تۇتۇشۇپ كەتكەن، جىلغىلار كىرەلىشىپ كەتكەن بولۇپ، يەر شەكلى بەك مۇرەككەپ. يەر تۈزۈلىشى غەربىي جەنۇبتىن شەرقىي شىمالغا قىڭغىيىدۇ. دېڭىز يۈزىدىن ئوتتۇراھىساپ بىلەن4000مېتىر ئېگىز تۇرىدۇ، ناھىيە بازىرى دېڭىز يۈزىدىن 3200 مېتىر ئېگىز تۇرىدۇ.

تاغدۇمباش پامىر ناھىيە تەۋەسىنىڭ غەربىي قىسمىدا چوخچۇيۇپ تۇرىدۇ. كۇنجۇن تېغى، ھىمالايا تېغى، ئىندۇقۇش تېغى ۋە تيانشان تېغىدىن ئىبارەت 4 چوڭ تاغ تىزمىسى بۇ يەردە توپلىنىپ، غايەت زور «دۇنيا ئۇقۇزىسى» نى ھاسىل قىلىدۇ. ناھىيە تەۋەسى يەنە شەرقىي پامىر ئېگىزلىگى ۋە جەنۇبىي پامىر ئېگىزلىگى دەپ ئايرىلىدۇ. شەرقىي پامىر ئېگىزلىگى سەرقول تېغى، مۇز تاغ، كۆكۈر تېغىدىن تەركىپ تاپقان بولۇپ، تاغ تىزمىلىرى غەربىي جەنۇبتىن شەرقىي شىمالغا سوزۇلىدۇ؛ جەنۇبىي پامىر ئېگىزلىگى كۇنجۇن تېغىنىڭ غەربىي قىسمى بىلەن تۇتۇشىدۇ، تاغ تىزمىلىرى غەربىي شىمالغا سوزۇلىدۇ. شەر-

قىي جەنۇپقا جايلاشقان چوگۇر چوققىسى دۇنيا بويىچە ئىككىنچى ئىگىزلىك بولۇپ، دېڭىز يۈزىدىن 8611 مېتىر ئىگىز تۇرىدۇ، يىل بويى قارىيخلىپ تۇرىدۇ. ئەتراپىدا مۇزلار بولۇپ، مەملىكىتىمىزنىڭ مەشھۇر مۇزلۇق رايونى ھىساپلىنىدۇ. "مۇز تاغ ئاتىسى" دەپ ئاتالغان مۇز تاغ چوققىسى دېڭىز يۈزىدىن 7946 مېتىر ئىگىز تۇرىدۇ، يىل بويى قار يېغىپ تۇرىدۇ، مۇز بىلەن قاپلىنىدۇ، مۇزنىڭ قېلىنلىقى 50 مېتىردىن 70 مېتىرغىچە بولىدۇ، مۇز بىلەن قاپلانغان كۆلەم تەخمىنەن 200 كۇۋادىرات كىلومېتىر كېلىدۇ، مۇزنىڭ كۆپىنچىسى تاغ چوققىسىدىنىڭ غەربىي تەرىپىگە مەركەزلەشكەن بولۇپ، دائىم بۆسۈلۇپ چۈشۈپ تۇرىدۇ. بۇ چوققىنىڭ ئەڭ يۇقىرى قارلىنىمىسى شىمالدا 5500 مېتىر، جەنۇپتا 5800 مېتىر، ھازىرقى زامانىدىكى مۇزنىڭ ئەڭ تۆۋىنى 3900 مېتىر كېلىدۇ. ئۇندىن باشقا، گەندا قىر تېغى، زىردەزەندون تېغى، قارا بادراق تېغى، پىل تېغى، ئاققاز تېغى ۋە راسكام تېغى قاتارلىقلار بار.

ئىگىزلىك بىلەن تاغ تىزمىلىرى ئارىسىدا ئېدىرلىق، ئويمانلىق ۋە جىلغىلار شەكىللەنگەن بولۇپ، ئاساسلىقلىرىدىن تاشقورغان ئېدىرلىغى، ۋاچا ـ بەلدىر ئېدىرلىغى ۋە تاغارما ئويمانلىغى بار. تاشقورغان ئېدىرلىغى دېڭىز يۈزىدىن 3000 مېتىردىن 4200 مېتىرغىچە ئىگىز تۇرىدۇ. ئەڭ ئۇزۇن يېرى 120 كىلومېتىر، ئەڭ كەڭ يېرى 7 كىلومېتىر كېلىدۇ، تاشقورغان دەرياسى جەنۇپتىن شىمالغا كېسىپ ئۆتىدۇ، بۇ يەر پۈتۈن ناھىيىنىڭ ئاساسلىق چارۋىچىلىق، دېخانچىلىق بازىسى. ۋاچا ـ بەلدىر ئېدىرلىغى يەر شەكلى جەھەتتە جەنۇبى ئىگىز، شىمالى پەس بولۇپ، دېڭىز يۈزىدىن 2910 مېتىردىن 3550 مېتىرغىچە ئىگىز تۇرىدۇ. ئەڭ ئۇزۇن يېرى 48 كىلومېتىر، ئەڭ كەڭ يېرى 4 كىلومېتىر كېلىدۇ، ۋاچا دەرياسى ئوتتۇرىدىن كېسىپ ئۆتىدۇ. تاغارما ئويمانلىغىنىڭ ئەتراپىنى تاغ ئوراپ تۇرىدۇ، شەرقىي شىمالىي تەرىپى مۇز تاغ ئېتىكىگە تۇتاشىدۇ، غەربىي قىسمى سەرىقول تېغىغا تۇتاشىدۇ. دېڭىز يۈزىدىن 3024 مېتىردىن 3163 مېتىرغىچە ئىگىز تۇرىدۇ، يەر تۈزۈلۈشى جەھەتتە غەربىي شىمالى ئىگىز، شەرقىي جەنۇبى پەس، تاغارما دەرياسى غەربىي شىمالىدىن شەرقىي جەنۇپقا ئويمانلىقتىن ئېقىپ ئۆتىدۇ. ئويمانلىق ئىچىدە ئارشاق كۆپ، بۇلاق سۇيى مول. ئويمانلىقنىڭ شەرقىي جەنۇبىدا ساسلىق بار.

ناھىيە تەۋەسىدە تارجىرالار كۆپ، ئاساسلىقلىرى: قوغۇشلىق جىراسى، داتۇك جىراسى، بۈرۈمسال جىراسى، ماريالك جىراسى قاتارلىقلار، ھەممىسى تېك يارۇە چوڭقۇر ھالك بولۇپ، ئىنتايىن خەتەرلىك.

[تارىخىي تەرەققىيات جەريانى] تاشقورغاننىڭ تارىخى ئۇزۇن. غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ شۇەندى زامانىسىدىكى شىنجۇ 2 ـ يىلى (مىلادىدىن ئىگىرىكى 60 ـ يىلى) قۇرۇلغان غەربىي بىر دىيار دۇخۇ مەھكىمىسى پامىر ۋە تىيانشانلىق جەنۇبىي، شىمالىدىكى رايونلارنى بىر تۇتاش باشقۇرغان. شەرقىي خەن سۇلالىسىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە پامىر ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى قەبىلىلەر "قىرپاندە بەگلىگى"نى قۇرۇپ، ئەنشى دۇخۇ مەھكىمىسىگە بېۋاستە قارىغان، جەنۇبىي ۋە شىمالىي سۇلالىلار دەۋرىدە ئەلچى ئەۋەتىپ ئوتتۇرا تۈزلەڭلىك خانداندانلىقلىرىغا سوۋغات سۇنۇپ تۇرغان. "قىرپاندە بەگلىگى" تاكى سۇلالىسىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان، تاكى سۇلالىسىنىڭ شۇەنزۇڭ زامانىسىدىكى كەيۋەن يىللىرى (مىلادى 713 ـ يىلىدىن 741 ـ يىلىغىچە) "پامىر بۇقالى" تەسىس قىلىنغان. يۇەن سۇلالىسى دەۋرىدە چاغتاي پادىشالىغىنىڭ

تەۋەلىگى بولغان. چىك سۇلالىسىنىڭ شۇنجۇ 17 ـ يىلى (مىلادى 1660 ـ يىلى) جۇڭخارىيە خانلىقىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان؛ چىڭ دىلۇڭ 24 ـ يىلى (مىلادى 1759 ـ يىلى) سەردىسقول 4 كەنتى قۇرۇلۇپ، بەكلىك تۈزۈمى يولغا قويۇلغان؛ گۇاڭشۇ 28 ـ يىلى (مىلادى 1902 ـ يىلى) پۇلى ۋازارتى قۇرۇلۇپ، يەكەن مەھكىمىسىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان؛ 1912 ـ يىلى پۇلى ۋازارتى پۇلى ناھىيىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلگەن. مىنگو دەۋرىدە قەشقەر مەمۇرى باشلىق مەھكىمىسىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان. 1954 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى ئاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسى قۇرۇلۇپ، قەشقەر ۋالى مەھكىمىسى، جەنۇبىي شىنجاڭ مەمۇرى مەھكىمە ۋە قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا تەئەللۇق بولۇپ كەلدى.

[كىلىمات ئالاھىدىلىگى] تاشقورغان سوغۇق مۇتىدىل بەلۋاغدىكى ئىنتايىن قۇرۇق سوغۇق كىلىماتراياونىغا تەۋە، بۇ يەردە سوغۇق، سۇرۇن دەپ 2 پەسىل ئايرىلىدۇ. ئۇنىڭ كىلىمات ئالاھىدىلىگى مۇنداق: تېمپېراتۇرا تۆۋەن، ھاۋا شارائىتى، كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈشى يېتەرلىك، قىش كۈنى ئۇزۇن، ياز كۈنى قىسقا، ئەتىياز پەسلى بىلەن كۈز پەسلى ئولىنىپ كېلىدۇ، تاغ بىلەن جىلغىنىڭ تېمپېراتۇرا پەرقى بىر قەدەر چوڭ. سوغۇق، سۇرۇن دەپ 2 پەسىلگە ئايرىشقا بولىدۇ. سۇرۇن پەسلىدىكى تېمپېراتۇرا 0℃ تەن يۇقۇرى، ۋاقىت 228 كۈن (3 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىدىن 11 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنىگىچە)، سوغۇق پەسلىدىكى تېمپېراتۇرا 0℃ تەن تۆۋەن، ۋاقىت 137 كۈن (11 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنىدىن 3 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنىگىچە) بولىدۇ. يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا 3.2℃، يىللىق ئوتتۇرىچە ئەڭ يۇقۇرى تېمپېراتۇرا 10.6℃، ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا 4.1℃ ـ بولىدۇ. يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا پەرقى 28.1℃، ھەر ئايدا كۈنلۈك ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا پەرقى 14.9℃، كۈنلۈك ئەڭ يۇقۇرى تېمپېراتۇرا پەرقى 29.2℃ بولىدۇ. قىروسىز مەزگىل 112 كۈن، ئەڭ بالدۇر قىرو چۈشۈش 9 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنىدە بولىدۇ، قىرو چۈشۈشنىڭ ئاخىرلاشقىنىغا ۋاقتى 5 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنىدە بولىدۇ. يىلدا ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن يەرنىڭ توغلاش ۋاقتى 256 كۈن، توغلاشنىڭ ئەڭ قېلىنلىقى 173 سانتىمېتىر بولىدۇ. يىللىق ئوتتۇرىچە ھۆل-يېغىن مىقدارى 67.6mm بولىدۇ، ھۆل-يېغىن كۆپىنچە 5ـ 7-ئايلارغا مەركەزلىشىپ، پۈتۈن يىللىق ھۆل ـ يېغىن مىقدارىنىڭ 54% نى ئىگىلەيدۇ. دېڭىز يۈزىدىن ئېگىز تۇرۇش دەرىجىسى ئوخشاش بولمىغاچقا، ھۆل-يېغىن مىقدارىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. ھۆل ـ يېغىن كۆپىنچە، دېڭىز يۈزىدىن 3900 مېتىردىن 4900 مېتىرغىچە ئېگىز تۇرىدىغان ئېگىز لىكلەرگە مەركەزلىشىدۇ. يىللىق ئوتتۇرىچە قار يېغىپ تۇرۇش ۋاقتى 24 كون بولىدۇ. ئەڭ ئۇزۇن بولغاندا 75 كۈنگە يېتىدۇ. قار يېغىپ تۇرۇش لىنىيىسى ئەتىيازدىن تارتىپ كۆتىرىلىدۇ، 8 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا، دېڭىز يۈزىدىن 5000 مېتىر ئېگىز تۇرىدىغان ئېگىزلىك دەرىجىسىگىچە كۆتىرىلىدۇ. يىللىق ئوتتۇرىچە شامال سۈرئىتى 1.8 مېتىر سېكونتتىن 2.1 مېتىر سېكونتقىچە بولىدۇ، شۇ دەرغان سۈرئىتى 20 مېتىر سېكونتقا يېتىدۇ، يىللارىدا غەربىي شىمال شامىلى كۆپ چىقىدۇ. شامال كۈچى 7 ـ 8 بالغا، ئەڭ چوڭ شامال كۈچى 12 بالغا يېتىدۇ.

پۈتۈن ناھىيىنى يېرىم چۆل خاراكتېرلىك مۇتىدىل قۇرغاق كىلىماتراياونى، يېرىم چۆل

خاراکتىرلىك سوغۇق كىلىمات رايونى، يېرىم چۆل خاراکتىرلىك مۇتەدىل بەلۋاغ كىلىمات رايونىدىن ئىبارەت 3 كىلىمات رايونىغا ئايرىشقا بولىدۇ.

[مىللەتلەر ۋە نوپۇسى] ناھىيە بويىچە 12 مىللەت، 3350 ئائىلە، 21555 نوپۇس بار، بۇنىڭ ئىچىدە تاجىكلار 17621 بولۇپ، ئومۇمى نوپۇسنىڭ 82% نى ئىگەللەيدۇ، ئۇيغۇرلار 1799 بولۇپ، 8% نى ئىگەللەيدۇ، قىرغىزلار 1276 بولۇپ، 6% نى ئىگەللەيدۇ، خەنزۇ، شەۋە، خۇيزۇ، جۇاڭزۇ، مانجۇ، موڭغۇل، دۇڭشيانگ، ئۇزبېك، بەيزۇ قاتارلىق مىللەتلەر 4% نى ئىگەللەيدۇ.

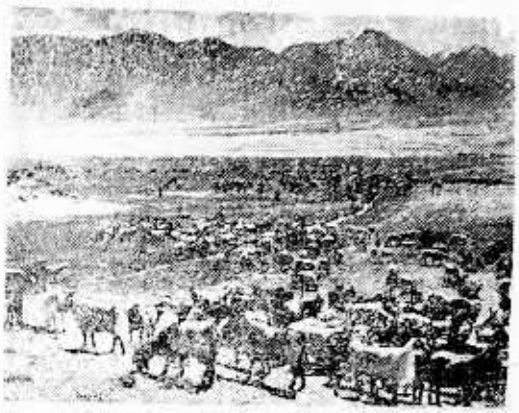

تاجىك مىللىتىنىڭ ئۆز تىلى ۋە يېزىقى بار، ئىشلىتىدىغىنى ئۇيغۇر يېزىقى، شۇنىسى سەردەقول شۇنىسى ۋە ۋاخان شۇنىسىدىن ئىبارەت. تاجىكلار ئىسلام دىنى(ئىسمائىلىيە مەزھىپى)غا ئېتىقات قىلىدۇ.

[مەمۇرى رايونلىرى] تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسىدە 10 يېزا، بىر مىللى يېزا، 2 مەيدان، بىر بازار، 37 كەنت بار. يېزىلار تاغارما، تىزناپ، تاشقورغان، دەپتەر، ۋاچاڭ، بەلدىر، ماريانگ، قوغۇشلىق، داتۇڭ، بۇرۇمسال يېزىلىرى ۋە كۆكيار قىرغىز مىللىي يېزىسىدىن ئىبارەت، 2 مەيدان بازار ئەسىللىك قوي خوجۇلۇغى ۋە بوزۇرداش چارۇچىلىق، ئورمانچىلىق مەيدانىدىن ئىبارەت. بىر بازار تاشقورغان بازىرىدىن ئىبارەت.

[ئاساسلىق بايلىغى] تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسىنىڭ زېمىنى كەڭ، بايلىغى مول. ئاساسلىقى:

1 . سۇ بايلىغى: دەريالار ئاھايىتى كۆپ. ئاساسلىقلىرىدىن زەرەپشان دەريا‌سى (يەكەن دەريا‌سى)ۋە تاشقورغان دەريا‌سىدىن ئىبارەت، ئاندىن قالسا، تاغارما دەريا‌سى، ۋاچا دەريا‌سى، ماريانگ دەريا‌سى، داتۇڭ دەريا‌سى، بۇرۇمسال دەريا‌سى، پىل دەريا‌سى بار. زەرەپشان دەريا‌سى كۆپىنچە لۇن تېغىدىن باشلىنىپ، جەنۇبتىن شىمالغا ئېقىپ ناھىيە تەۋەسىدىكى شەرقىي قىسمىدىن ئۆزۈنىسىغا ئۆتىدۇ، دەريانىڭ كەڭلىگى 200 مېتىردىن 300 مېتىرغىچە كېلىدۇ، دەريا چوڭقۇر، ئېقىشى تېز بولۇپ، ئوتتۇرىچە ئېقىش مىقدارى 290 كۇبېمېتىر سېكونت، ئەڭ چوڭ ئېقىش مىقدارى 2770 كۇبېمېتىر سېكونت، ئەڭ كىچىك ئېقىش مىقدارى 41.5 كۇبېمېتىر سېكونت، يىللىق ئوتتۇرىچە ئېقىن مىقدارى بىر مىليارد 200 مىليون كۇبېمېتىر كېلىدۇ. دەريا سۇيىنىڭ ئېقىش مىقدارى 7 ـ، 8 ـ ئايلاردا ئەڭ كۆپ بولۇپ، ئومۇمى ئېقىش مىقدارىنىڭ 55% نى ئىگەللەيدۇ. ئۇنىڭ ئىككى تارمىقى قورچىن دەريا‌سى ۋە شىمشال دەريا‌سىدىن ئىبارەت. تاشقورغان دەريا‌سى بولسا تاغدۇمباش دەريا‌سى ۋە قاراچوقۇر دەريا‌سىنىڭ قوشۇلمىسىدىن ھاسىل بولىدۇ. تاغدۇمباش دەريا‌سى خونجىراپ تېغىدىن باشلىنىدۇ. قارا چوقۇر دەريا‌سى ۋاخجىروي تېغىدىن باشلىنىدۇ. تاشقورغان دەريا‌سى جەنۇبتىن شىمالغا ئېقىپ ناھىيىدىن ئۆزۈنىسىغا ئۆتىدۇ، ئومۇمى ئۇزۇنلىقى 240 كىلومېتىر

(ناھىيە تەۋەسىدىكىسى 200 كىلومېتىر)، كەڭلىگى 60 مېتىردىن 100 مېتىرغىچە، سۇنىلىق چوڭقۇرلىقى 1.5 مېتىردىن 2مېتىرغىچە، ئېقىش مىقدارى 2.7 كۇبېمېتىر سېكونت، يىللىق ئېقىن مىقدارى بىر مىليارت582 مىليون كۇبېمېتىر كېلىدۇ. دەريا سۇيىنىڭ ئېقىش مىقدارىدا ئۆزگىرىش ناھايىتى زور بولىدۇ، قىشتا سۇ مىقدارى ئىنتايىن ئاز، يازدا سۇ مىقدارى كۆپ، 7 ـ 8 ـ ئايلاردىكى سۇنىڭ ئېقىش مىقدارى يىللىق ئېقىش مىقدارىنىڭ 48% نى ئىگەللەيدۇ. دەريا سۇيىنىڭ مىقدارى كۆپ، ئېقىشى تېز بولغاچقا، غايەت زور ئېنېرگىيە بايلىقىغا ئىگە. تاشقورغاننىڭ سۇبايلىقى مول بولۇپ، پايدىلىنىشنى كۈتۈپ تۇرماقتا.

2. يەر ئاستىقلىقى بايلىقى: ناھىيە تەۋەسىدە ئارشاق (مېنېرال بۇلاق) بىرقەدەر كۆپ، چوڭرادىئىرى يامبۇلاق ئارشىگى، تاغارما ئارشىگى، ماريانا ئارشىگى، دەپتەر ئارشىگى، راسكام ئارشىگى قاتارلىقلار. يامبۇلاق ئارشىگىنىڭ تېمپېراتۇرىسى 72C قا، ئېقىش مىقدارى 3.9 لېتىر سېكونتقا يېتىدۇ؛ تاغارما ئارشىگىنىڭ تېمپېراتۇرىسى 65C، ئېقىش مىقدارى 2 لېتىر سېكونت؛ دەپتەر ئارشىگىنىڭ تېمپېراتۇرىسى 57C، ئېقىش مىقدارى 1.2 لېتىر سېكونت كېلىدۇ. ھازىر تاغارما ئارشىگىلا پايدىلىنىلماقتا، باشقىلىرىدىن تېخى پايدىلىنىلمىدى. ئارشاق سۇيى بىلەن يۇيۇنسا، ربماتىزملىق بوغۇم يالۇغى ۋە ھەر خىل تېرە كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا ناھايىتى ئۈنۈملۈك بولىدۇ.

3. يەر بايلىقى: ناھىيە بويىچە جەمئى 288900 مو يەر بار، بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 58900 مو بولۇپ، 20.4% نى ئىگەللەيدۇ، تېرىشقا بولىدىغان بىنام يەر 230000 مو بولۇپ، 79.6% نى ئىگەللەيدۇ، 1000 مو ساپلىق بار. 7 خىل تۈپراققا بۆلىنىدۇ، ئۇلار: تاغلىقتىكى قوڭۇر كالتسىيلىق تۈپراق، ئىگىزلىك جىلغىلىرىدىكى چۆپلۈك تۈپراق، تاغلىقتىكى كۆكۈش كالتسىيلىق تۈپراق، تاغلىقتىكى قوڭۇر تۈپراق، ئىگىزلىك جىلغىلىرىدىكى ساپلىق تۈپراق، ئىگىز تاغدىكى چۆل تۈپراق، سوغۇق چۆل تۈپراقتىن ئىبارەت.

ناھىيە بويىچە جەمئى 6 مىليون 91 مىڭ مو ئوتلاق بار، بۇنىڭ ئىچىدە تەبىئى ئوتلاق 5 مىليون 958 مىڭ مو بولۇپ، 97.6% نى ئىگەللەيدۇ، سۈنئى ئوتلاق 133000 مو كېلىدۇ. 358.5 كىلو مېتىر ئۆزۈنلۇقتا ئوتلاق يوللىرى ياسالدى. ئوتلاقلار قىشلىق، ئەتىياز-لىق ئوتلاق، يازلىق، كۆزلۈك ئوتلاق، ياخشىلانغان ۋە سۈنئىي ئوتلاقتىن ئىبارەت3 خىلغا ئايرىلىدۇ.

4. جانلىقلار بايلىقى: ئۆسۈملۈكلەر بايلىقى ئىچىدە دېغانچىلىق زىرائەتلىرىدىن بۇغداي، يالىڭاچ ئارپا، كۆك پۇرچاق، كۆمە قوناق، قىچا، زىغىر، دادۇر،

تېرىق، ياڭيۇ، شال، تاۋۇز، قوغۇن‌قاتارلىقلار بار؛ مۇنلىك دەرەخلەردىن شاپتۇل، ئۈرۈك، ئامۇت، ئالما، يانچاق، چىگدە قاتارلىقلار بار؛ دەرەخلەردىن تېرەك، سۆگەت، توغراق، ئارچا، قاردغاي، قېيىن قاتارلىقلار بار؛ دورا ـ دەرمەكلەردىن پامىر قار لەيلىسى، ئەڭلىك ئوت، چاكاندا، تۆگە قۇيرۇق، قەزىل قانتېپەر، تورسۇلداق، داڭگوي، ياۋا زىرە، مەزرەنجۇش، قۇرۇمۇت قاتارلىقلار بار؛ ياۋا ئۆسۈملۈكلەردىن بىدە، سېرىق بىدە، سېمونىق قاشقا بىدە، ئاق قاشقا بىدە، بۇزلانچ، نۇختەك، ياۋا پۇرچاق، ياۋا بۇغداي، ئارپا ئوت، ئالا بوپۇرماق، پىچان، قىياق، شىۋاق، چىغ، چىغىتماق قاتارلىق مەرخەل پۇرچاق ئائىلىسىدىكى ۋە غوللۇق ئائىلىسىدىكى ئوت ـ چۆپلەر بار.

ھايۋانلاتلاردىن ئۆي ھايۋانلىرى، ئۆي قۇشلىرى ۋە ياۋايى ھايۋانلاتلار بار. ئۆي ھايۋانلىرى، ئۆي قۇشلىرىدىن كالا، قوي، ئۆشكە، قوتاز، ئات، ئېشەك، تۆگە، توخۇ، كەپتەر قاتارلىقلار بار؛ ياۋايى ھايۋانلاتلار ئىچىدە يىرتقۇچ ھايۋانلاردىن يىلپىز، بۆرە، تۆلكە، قۇلان، ياۋا تۆگە، سارغۇچ ئۆشكە، ئېيىق، سۇغۇر، ياۋا توشقان، ئارقار قاتارلىقلار بار؛ ئۇچار قاناتلاردىن لاچىن، قارچۇغا، بۈركۈت، سار، شۇڭقار، كەكلىك، پاختەك، ئولار، قىرغاۋۇل، سۇر تۇرنا ۋە ھەر خىل تاغ قۇشقاچلىرى بار؛ سۇدا ياشايدىغان ھايۋانلاتلاردىن چوڭ باشلىق بېلىق، خاس كالپۇكسلۇق بېلىق قاتارلىقلار بار. داڭلىق پامىر ئارقىرى (چوڭ باشلىق قويى) نىڭ ئادەتتىكى تەن ئېغىرلىقى 100 كىلوگىرامدىن ئارتۇق بولۇپ، گۆشى سېمىز، تېرىسىدىن كۆن ـ خىروم ئىشلەش ئىلى بولىدۇ، ئۇ، دۇنيا بويىچە ئاز تېپىلىدىغان قىممەتلىك ياۋايى ھايۋانلاتلارنىڭ بىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. پەۋقۇلئادده ئۇچارقانات ئولار دېگىز يۈزىدىن 4000 مېتىردىن 5000 مېتىرغىچە ئېگىز بولغان قارلىق تاغدا ياشايدۇ، ئۇنىڭ گۆشى مەزىلىك، ئوزۇقلۇق تەركىۋى ئېنىتايىن مول بولۇپ، قىممەتلىك، ئاز تېپىلىدىغان دورا ـ دەرمەك ھېسابلىنىدۇ.

ناھىيە بويىچە جەمئى 16600 مو ئورمان بار، بۇنىڭ ئىچىدە تەبىئى ئورمان 8700 مو بولۇپ، 52.4% نى ئىگەللەيدۇ، سۈنئى ئورمان 7900 مو، پارچە ـ پۈرات قويۇلغان دەرەخ 2447700 تۈپ كېلىدۇ. تەبىئى ئورمان ئاساسلىقى تاشقورغان دەريا سىنىڭ يۇقۇرى ئېقىنىغا ۋە شەرقىي قىسمىدىكى تاغلىق رايونلارغا جايلاشقان.

[ئىقتىسادىي ئەھۋالى] تاشقورغان ناھىيىسىنىڭ ئېگىلگى چارۋىچىلىقنى ئاساس قىلىدىغان، دېخانچىلىق بىلەن چارۋىچىلىقنى بىرلەشتۈرىدىغان تەبىئى ئېگىلىكتىن ئىبارەت. تەبىئى شارائىت ناچار، قاتناش ـ تىرانسپورت قولايسىز بولغاچقا، ئىشلەپچىقىرىلىشقان توۋار نىسبىتى بەكمۇ تۆۋەن بولۇپ كەلگەن ئىدى. پارتىيىنىڭ 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، تۈرلۈك ئىقتىسادىي سىياسەتلەرنى مەملىكىتىمىز، ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتە تۇزۇمى يولغا قويۇلۇپ، كەڭ دېخان، چارۋىچىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئاكتىپچانلىقى ئىشقا سېلىندى، سانائەت، دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشى ئۈزلۈكسىز ئاشتى. 1984 ـ يىلىلىق سانائەت، دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 4 مىليون 117 مىڭ 500 يۈەنگە يېتىپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 11.2% كۆپەيدى. بۇنىڭ ئىچىدە چارۋىنىڭ 1984 ـ يىل ئاخىرىدىكى قوتانىدىكى سانى 128800 تۇياق بولۇپ، 1949 ـ يىلدىكى چارۋا ئومۇمى سانىنىڭ 4.75 ھەسىسىگە باراۋەر بولدى، 1983 ـ يىلدىـ

كمددن 8.7% ئازايدى، چاروچىلىق ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 2مىليون 751مىڭ 500يۈەن بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 19.6% كۆپەيدى؛ دىخانچىلىق ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى بىر مىليون 184 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 3.2% كەملدى، ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 5مىليون 930مىڭ جىڭگا يېتىپ، 1949 ـ يىلدىكىدىن 4ھەسسىدىن كۆپرەك ئاشتى، 1983 ـ يىلدىكىدىن 11% كەملدى؛ ياغلىق دانلىق مەھسۇلاتى 24911جىڭگا يېتىپ، 1983ـيىلدىكىدىن 58.3% كەملدى.

سانائەت ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ئاساسى بىر قەدەر ئاجىز ئىدى، يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بۇيان بىر قەدەر زور دەرىجىدە راۋاجلاندى، 1984 ـ يىللىق سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى بىر مىليون 820مىڭ يۈەن بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 0.8% كۆپەيدى. ھازىر، سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسى، قول سانائەت كوپېراتىۋى، دىخانچىلىق سايمانلىرىنى ياساش، رېموئنت قىلىش زاۋۇدى، كىيىمچىلىك كوپېراتىۋى، تۆمۈرچىلىك دۇككىنى قاتارلىق كىچىك تېپتىكى كارخانىلار بار.

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، سودىنىڭ تەرەققىياتى بىر قەدەر تېز بولدى، سودا تۈرلىرى دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەندى، يېزا، مەيدانلارنىڭ ھەممىسى تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپلىرىنى قۇردى؛ 1984 ـ يىلى ناھىيە بويىچە تووارلارنى سېتىۋېلىپ كىرگۈزۈش سومىسى 757 مىڭ يۈەن، تووارلارنى سېتىپ چىقىرىش سوممىسى 407 مىڭ يۈەن بولدى.

[قاتنىشى] تاشقورغان ـ قەدىمىي "يىپەك يولى" نىڭ زۇرۇر ئۇتۇش يولى بولۇپ، قاتناش ـ تېرانسپورت ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشتا ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ھازىر، قەشقەر ـ تاشقورغان تاشيولى بار بولۇپ، ئومۇمى ئۇزۇنلىغى 294 كىلومېتىر كېلىدۇ؛ ناھىيە تەۋەسىدىكى ئاددى تاشيول 873.6 كىلومېتىر كېلىدۇ، تاشيول كۆۋرۈك كىرىش 14 ى بار، 9 يېزا (مەيدان) غا ئاپتوموبىل قاتنايدۇ. جۇڭگو ـ پاكىستان "دوستلۇق تاشيولى" دا ئاپتوموبىل قاتناشقا ئېچىلىپ، ئاپتوموبىللارنىڭ گۈلدۈرلىگەن ئاۋازلىرى "يىپەك يولى" دا تۇنجى نۆلگەن يىللاردىن بۇيان داۋاملىشىپ كەلگەن "كارۋان قوڭغۇراقلىرى" نىڭ ئورنىغا دەسسىدى.

تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىغىنى تەبرىكلەش پائالىيىتى

1984ـيىلى 8ـئاينىڭ 1ـ كۈنى شىنجاڭنىڭ پامىر ئېگىزلىكىدىكى تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىق خاتىرە كۈنىدۇر، بۇ ناھىيىدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن بۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىنىڭ كوماندىر ـ جەڭچىلىرى بولۇپ جەمئىي 3000دىن ئارتۇق كىشى تەنتەنىلىك تەبرىكلەش پائالىيىتى ئوتكۈزدى. ساھنەت بىرىدە، ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇدىرى سەيدۇللا چوڭ يېغىنىنىڭ باشلانغانلىقىنى جاكارلىدى. ھەيۋەتلىك دۆلەت شېئىرى نامدا سىنىڭ ئېچىلىشى قىزغىنلىق ئىچىدە داۋام قىلدى. ئاستا كۆتۈرىلىدى، ھۆرمەت توپلىرى تاغلىق شەھەرنىڭ ھاۋا بوشلۇقىدا ياڭرىدى، رېتىملىق

لمق مىللىچە مۇزىكا ساداسى ئىچىدە ، جۇپ ـ جۇپ قىز ـ يىگىتلار ھېيىتلىق كىيىملىرىنى كىيىشىپ ، رەئىس مۇنبىرى ئالدىدا پۇختا قەدەم بىلەن ئۇسۇل ئويناندى ، 4 نەپەر تاجىك قىز رەئىس مۇنبىرىغا چىقىپ ، تاجىكلارنىڭ ئەڭ تەنتەنىلىك مۇراسىمى بويىچە ، مېھمانلار ، ۋەكىللەرنىڭ مۇرىسىگە ئاق ئون ۋە ھەر خىل رەڭلىك قەغەزلەرنى چېچىپ ، مېھمانلار ، ۋەكىللەرنىڭ بەخت ـ ئامەتلىك بولۇشىغا ئەڭ سەمىمى تىلەكداشلىق بىلدۈردى .

تەبرىكلەشكە كەلگەن مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى مىللەتلەر كومىتېتى ۋە دۆلەت مىللى ئىشلار كومىتېتىنىڭ ۋەكىلى ، مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى مىللەتلەر كومىتېتىنىڭ مۇۋەققەت باش كاتىۋى سايىر ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ـ ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىغى ، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى خوجا باۋجاق ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ـ ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى ، ئاپتونوم رايونلۇق كېڭىشى ـ كان مەسئۇلاتلىرى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى رۇستەم ، جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ ۋەكىلى ، جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ مەسلەھەتچىسى تۇراق ئىسرايىل ، جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن سىياسى كومىسسارى ۋە قەشقەر شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ سىياسى كومىسسارى روزى ھوشۇر ، ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىغى ، ئوبلاستلىق پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى قاسىمبېك ، سانجى خۇيزۇ ئاپتونوم ئوبلاستلىق ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىغى ، مۇئاۋىن ئوبلاست باشلىغى ھاپىنجياڭ ، قەزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستلىق ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىغى ، ئوبلاستلىق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى ھىدايەت ، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم ـ ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىغى ، ۋىلايەتلىك پارتكومىنىڭ شۇجىسى گوگاڭ ، ئۆمەكنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى ، ۋىلايەتلىك پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى ئابدۇغوپۇر سەدىق ، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ ھەيئىتى زۇلال ياقۇپ ۋە ھەر قايسى ۋەكىللەر ئۆمەكلىرىنىڭ ئەزالىرى ، قەشقەر ۋىلايىتىدىكى ناھىيە (شەھەر) لەرنىڭ ۋەكىللىرى يىغىنىنىڭ رەئىسلىكىگە ئورۇن ئالدى .

ھاكىم ئەبزەلخەلىل تەبرىكلەش يىغىنىدا ئالدى بىلەن سۆز قىلدى ، ئۇ مۇنداق دېدى : پارتىيە مىللى سىياسىتىنىڭ شانلىق نۇرى ئاستىدا ، 30 يىلدىن بۇيان ئاپتونوم ناھىيىمىزنىڭ تۇرلۇك ئىشلىرى جۇش ئۇرۇپ راۋاجلاندى ، يېڭى بىلەن كونىنى سېلىشتۇرغاندا ، ئاسمان ـ زېمىن ئۆزگىرىشلەر بولدى ، ھەر مىللەت خەلقى ئارىسىدا بىلەن ھۆكۈمەتنىڭ ، ئارىسىدا بىلەن خەلقنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى يەنىمۇ ياخشى بولغا قويۇپ ، ھەر دەرىجىلىك ھاكىمىيەتنىڭ قۇرۇلۇشىنى ۋە ئىشلەپچىقىرىش ـ قۇرۇلۇشىنى ياخشى ئېلىپ بېرىپ ، تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسىنى تېخىمۇ گۈزەل ، باي قىلىپ قۇرۇپ چىقىشقا بەل باغلىدى .

سايىر ، خوجا باۋجاق ، ئابدۇغوپۇر سەدىق قاتارلىقلار ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ چوڭ بىر ھىندا سۆز قىلدى . ئۇلار ئاپتونوم ناھىيىدىكى ھەر مىللەت كادىرلار ۋە خەلقنى ، چېگرا مۇداپىئە سىنى ساقلاۋاتقان ، شۇ يەردە تۇرۇشلۇق خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسى ۋە خەلق قورالىق ساقچى قىسىملىرىنىڭ بارلىق كوماندىرى جەڭچىلىرىنى قىزغىن تەبرىكلىدى ۋە ئۇلاردىن سەم

مەسى ھال سوردى. ئۇلار تاجىك خەلقى ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ 30 يىلدىن بۇيان ئاپتو-نوم ناھىيىنىڭ تۇرلۇك قۇرۇلۇش ئىشلىرىدا ياراتقان غايەت زور مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى يۇقىرى دەرىجىدە مەدھىيىلىدى ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قول تۇتۇشۇپ، مۇردىنى-مۇردىگە تىرەپ، ئاپتونوم ناھىيىنىڭ قۇرۇلۇش قەدىمىنى تېزلىتىشىنى، تېزدىن ئاۋاتلىشىپ قۇدرەت تېپىشىنى ئۈمىت قىلدى.

ئاپتونوم ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى سەيدۇللا جايلار-دىن كەلگەن تەبرىك تېلېگرامىسى، تەبرىك خېتىنى ئوقۇپ ئۆتتى. ئاپتونوم را-يونلۇق پارتىيە - ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكى ۋە جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربى رايونى، قەشقەر شۆبە ھەربى رايونى، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە، يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيىسى قاتارلىق ئورۇنلار چوڭ يىغىنغا سوۋغا ۋە لەۋھە تەقدىم قىلدى.

ئاخىردا، تاشقورغان ناھىيىسىدە تۇرۇشلۇق ھەربى قىسىملاردىن 1983 - يىلى ئۇرۇمچى ھەربى رايونىنىڭ ھەربى مۇسابىقىسىدا سەپ تۈزۈش تەلىم - تەربىيىسى بويىچە بىرىنچىلىكنى كەسىپ ئېرىشكەن مەلۇم پىيادە قىسىملار روتىسى ھەيۋەتلىك ھەربى مۇزىكىسى سادالىرى ئىچىدە سەپكە بۆلۈنۈش ئويۇنىنى كۆرسەتتى.

ئەتىسى، تەبرىكلەش پائالىيىتى داۋاملىق ئېلىپ بېرىلدى. چۈشتىن بۇرۇن سائەت12دە، ناھىيە بازىرىنىڭ غەربىي قىسمىدىكى تاشيولدا، ئىككى مىڭدىن ئارتۇق ئاممە ۋە ۋەكىللەر ناھىيە بويىچە ھەلىمىز كۆلەملىك ئۆسمۈرلەر ئات بەيگىسىنى كۆردى، ئات بەيگىسىگە تاللىنىشتىن ئۆتكەن، جەسۇر بەستىلىك 56 نەپەر تاجىك، قىرغىز ئۆسمۈرماھىرلار قاتناشتى. چۈشتە، تەبرىكلەش پائالىيىتىگە قاتناشقان ۋەكىللەر ئاپتونوم بىلغا ئولتۇرۇپ، دەپتەر يايلىمىنى ۋە جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ دامباش چوڭ قۇيرۇغلۇق قويى بازىسى بولغان ناھىيىلىك قوي خوجۇلۇقىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى. ھەمدە ئوتقا تولغان سۈن-ئى ئوتلاقتىكى كەمگىز ئۆيدە غىزالىنىپ، تاجىك مىللىتىنىڭ ئەنئەنىۋى ئېسىل يىمەكلىكلىرى-دىن ئىرىسچىك، بوغۇرساق، پىشىق گۆش قاتارلىقلارنى تېتىدى. چۈشتىن كېيىن، شۇيەردە تۇرۇشلۇق قىسىملار ناھىيە بازىرىنىڭ غەربىدىكى ئوچۇقچىلىقتا ۋەكىللەرگە يېنىك قوراللار بىلەن قاردىغا ئېتىش ماھارىتىنى كۆرسەتتى، جەڭچىلەرنىڭ كامالەتكە يەتكەن ھەربى تېخ-نىكىسى ۋەكىللەرنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى.

چۈشتىن كېيىن سائەت 4 لەردە، ناھىيە بازىرىنىڭ شەرقىدىكى ئارال ئوتلىقىدا مىللىيچە ئەنئەنىۋى تەنتەربىيە پائالىيىتى - ئوغلاق تارتىشىش ئۆتكۈزۈلدى.

8-ئاينىڭ 3-كۈنى چۈشتىن بۇرۇن "ئاپتونوم ناھىيىنىڭ 30 يىللىق مۇۋەپپەقىيەتلىرى كۆرگەزمىسى"رەسمىي ئېچىلدى، مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى مىللەتلەر كومىتېتىنىڭ مۇۋەققەت باش كاتىۋى سايىر لېنتا كەستى. (چېن چېسەنفېڭ)

سیاسی

پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى

جۇڭگو كومپارتىيىسى قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتى

شۇجى : جاڭ چىڭيۈن (1984 ـ يىلى 4 ـ ئايدا ۋەزىپىدىن ئايرىلغان).
گو گاڭ (1984 ـ يىلى 4 ـ ئايدا ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالغان).

مۇئاۋىن شۇجىلار: ئابدۇغوپۇر سەمەت ، ياڭ جىيەنجاڭ، تەلئەت ئادىل توختى.

ھەيئەتلەر : گو گاڭ ، ئابدۇغوپۇر سەمەت ، ياڭ جىيەنجاڭ ، تەلئەت ئادىل توختى، ئىمىن توختى، ۋاڭ چۈنجاۋ، روزى ھوشۇر، ۋاڭ ۋېنجى ، گوشىكسەن، زىننەت ئۆمەر ، ئىسمايىل ئېزىز (تاجىك).

كۆزەتكۈچىلەر: ئابدۇللا ئىسمايىل ، تۇردى سوپى، لۇلىيە نكۇي.

باش كاتىپ: شەن ۋېيۈەن.

قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە

ۋالى: ئابدۇغوپۇر سەمەت.

مۇئاۋىن ۋالىلار: لى دېڭجيې، ئىبىسا شاكىر ، ئىسمايىل تەلئەت ئادىل ، سەيدىخان بارات، لى دېخۇك.

نازارەتچىلەر: تالىپ داۋۇت، لۇجەنبىك ، ئىيۇشىلىن .

جاڭ چىڭيۈن

گو گاڭ

ئابدۇغوپۇر سەمەت

پاك جيەنجاۋ

تەلئەتجان توختى

ئەمەن توختى

ۋاك چۇنجاۋ

روزى هوشۇر

ۋاك ۋېنچى

گو شەڭسەڭ

زىيائەت ئۆمەر

ئەيسا يۈسۈپ ئەزىز

ئابدۇللا ئىسمايىل

تۇردى سوپى

لۇ لىەنكۇي

لي دېڭجيې

ئېيسا شاكىر

ئىسمايىل تەلمۇالدى

سەيدىخان بارات

لي دېخۇك

تالىپ داۋۇت

لۇ جەنبىك

لىۋ شىلىن

جۇڭگو كومپارتىيىسى قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى

شۇجى : ئىمىن توختى (قوشۇمچە)

مۇئاۋىن شۇجىلار: پەن تېپچېك، نىۋ گورەن.

ھەيئەتلەر: ئىمىن توختى ، پەن تېپچېك ، نىۋ گورەن ، پېك جېنجى، لىۋ خېچېك (ئايال) ، ئابدۇرەھىم قۇربان، روزى كەرىم.

ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان ئىنتىزام تەكشۈرگۈچىلەر : لى جۆڭي، ياسىن قارى ھاجى.

ئىقتىسادىي ساھەدىكى جىنايى ھەرىكەتلەرگە زەربە بېرىش پائالىيىتى ئىشخانىسى

مۇئاۋىن مۇدىر: شەن يۈگلەي.

ئاپتونوم رايونلۇق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ قەشقەر شۆبىسى

شۆبە مەھكىمە باشلىغى: ئابدۇرەھىم قادىر .

مۇئاۋىن شۆبە مەھكىمە باشلىقلىرى: ۋاڭ يۈ، ئەبەيدۇللا تۇردى.

پارتكۇرۇپپا شۇجىسى : ۋاڭ يۈ

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئوتتۇرا سوت مەھكىمىسى

مەھكىمە باشلىغى: روزى قاسىم

مۇئاۋىن مەھكىمە باشلىقلىرى: جياڭ شۇربن، يەكىيا ئوبۇلقاسىم، شا يۈۋېن .

پارتكۇرۇپپا شۇجىسى: جياڭ شۇربن .

جۇڭگو كومپارتىيىسى قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ خىزمەت تارماقلىرى ۋە ئۇنىڭغا قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ رەھبەرلىرىنىڭ ئىسملىگى

ئىشخانا

مۇدىر: شەن ۋېيۋېن (قوشۇمچە).

مۇئاۋىن مۇدىرلار: رەمىتوللا نىياز، جېك جىيۇ، ئوبۇلقاسىم ئابدۇللا .

تەشكىلات بۆلۈمى

مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقلىرى: جەن جۇدې (1984-يىلى 11-ئايدا ۋەزىپىدىن ئايرىلغان)، ئابدۇرېھىم قۇربان، ۋۇ فېڭ.

پىشقەدەم كادىرلار ئىدارىسى:

ئىداره باشلىغى: جاڭ شۆشۈن.

تەشۋىقات بۆلۈمى

بۆلۈم باشلىغى: لۇ مىڭجاۋ.

مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىغى: ما مۇت ھوشۇر.

كادىرلارنى نەزىرىدىيە جەھەتتە تەربىيىلەش ئىكتورلار ئۆمىكى

ئۆمەك باشلىغى: شۇن مىڭخۇي

بىرلىكسەپ بۆلۈمى

بۆلۈم باشلىغى: ھىسامىددىن ئۆمەر

مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىغى: جاۋ شىخۇا.

يېزا خىزمىتى بۆلۈمى

مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىغى: جۇشياۋزۇ

مەسلىھەتچىسى: جىياڭ ۋېنفاڭ.

سىياسى قانۇن كومىتېتى

شۇجى: تىلمۇراللى توختى (قوشۇمچە)

مۇئاۋىن شۇجى: لىيۇ گېنچىڭ.

سىياسەت تەتقىقات ئىشخانىسى

مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: ۋۇجۇن، سۇلايمان ھابىل.

ۋىلايەتلىك ئورگانلار پارتكومى

شۇجى: لىيۇ خەيخۇڭ.

مۇئاۋىن شۇجى: ئۆمەر ئۇلۇق.

ۋىلايەت دەرىجىلىك ئورگانلارنىڭ پارتىيە ئىنتىزامىنى تەكشۈرۈش كومىتېتى

شۇجى: ۋاڭ ۋېيشېەن.

ۋىلايەتلىك پارتكوم پارتىيە مەكتىۋى

مۇدىر: ۋاڭ ۋېنچى (قوشۇمچە)

مۇئاۋىن مۇدىرلار: لىجۇڭجاۋ، شىلەيزۇڭ، ئىزىز سادىق، ئوسمان ھوشۇر، رېن دېچېڭ.

قەشقەر گېزىتى ئىدارىسى

باشلىغى: ئەن ۋېيگاڭ

مۇئاۋىن باشلىغى: نىياز جالالىدىن، ما چېڭجىڭ.

باش مۇھەررىر: ئەن ۋېيگاڭ (قوشۇمچە)

مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: نىياز جالالىدىن (قوشۇمچە)، چۇيۈە نىياڭ

ۋىلايەتلىك سىياسى مەكتىپى:

مۇدىر: بارات يۈسۈپ.

مۇئاۋىن مۇدىر: مەھەممەت ئوسمان.

قەشقەر مەمۇرى مەكتىپىنىڭ خىزمەت تارماقلىرى ھەمدە بۇ ئاستە قاراشلىق ئورگانلارنىڭ رەھبەرلىرىنىڭ ئىسملىرى

ئىشخانا

مۇئاۋىن مۇدىر: ئىمىنجان نىياز، لۇيۈن، مىجىت باقى، زوجىگخۇا.

ۋىلايەتلىك پىلان كومىتېتى

مۇدىر: لى دېگجيې (قوشۇمچە)

مۇئاۋىن مۇدىر: ئەخمەتجان ئالىم، گاۋ فېگيۇ چېك جيافۇ

پارتكۇرۇپپا شۇجىسى: لى دېگجيې

مۇئاۋىن شۇجى: ئەخمەتجان ئالىم

مال باھا باشقارمىسى

مۇئاۋىن باشلىغى خې شاۋۋۇ.

ۋىلايەتلىك ئىقتىسادىي كومىتېت

مۇدىر: پۇ جاۋشى.

مۇئاۋىن مۇدىر: ئابدۇكېرىم ئوبزارى، جۇشىنخۇي، ۋۇ دۇگفۇ، ياۋ ۋىنجۇن.

باش ئىنژېنېر: گۇمن شىخىك.

پارتكۇرۇپپا شۇجىسى: گوشىگسەن (قوشۇمچە).

مۇئاۋىن شۇجىسى: پۇ جاۋشى.

ۋىلايەتلىك پەن-تېخنىكا كومىتېتى.

مۇدىر: نامەتجان بەكرى.

مۇئاۋىن مۇدىر: لى ۋېنسېن.

تاشقى ئىشلار ئىشخانىسى

مۇدىر: يالقۇن سېن

مۇئاۋىن مۇدىر: ئابلاجان داۋۇت، بارات قادىر.

پارتكۇرۇپپا شۇجىسى: يالقۇن سېن.

خەلق ئىشلار باشقارمىسى

باشلىغى: ئىبراھىم مەھەممەت.

مۇئاۋىن باشلىغى: شۇچېگۇېن، تۇردى باقى.

پارتكۇرۇپپا شۇجىسى: ئىبراھىم مەھەممەت.

جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسى

باشلىغى: لىيۇجىڭ.

مۇئاۋىن باشلىغى: مامۇتجان مەھەممەت، لىيۇسىخەي، ئابدۇكېرىم ئابدۇرېھىم.

پارتكۇرۇپپا شۇجىسى: لىيۇ جىڭ.

مۇئاۋىن شۇجىسى: قادىر ھوشۇر.

سىياسىي باشقارما مۇدىرى: جالقۇ ئەي.

ئەدلىيە باشقارمىسى

باشلىغى : ھاجى قۇربان.
مۇناۋىن باشلىغى: ۋۇجۇ يۈن ، جاۋدىڭشىن ، ھوشۇر ئوختى.
پارتكۇرۇپپا شۇجىسى : ھاجى قۇربان .
مۇناۋىن شۇجىسى: ۋۇجۇ يۈن.
دۆلەت خەۋپسىزلىگى باشقارمىسى
باشلىغى: تۇرسۇن تۇردى.
پارتكۇرۇپپا شۇجىسى: لەي جيەنشۇن.
ئەمگەك-كادىرلار باشقارمىسى (شىتات كومىتېتىمۇ بۇنىڭ ئىچىدە)
باشلىغى : روزى كېرىم.
مۇناۋىن باشلىغى:ۋاڭ شىڭرۇڭ.
پارتكۇرۇپپا شۇجىسى: ۋاڭ شىڭرۇڭ.
تەكشۈرۈپ - تەتقىق قىلغۇچى:خەن يەن.
مىللى، دىنى ئىشلار باشقارمىسى
باشلىغى: ئابدۇرىشىت كېرىم.
مۇناۋىن باشلىغى: ۋاڭ يۈڭچياڭ، مەھەممەت سايىم .
ئىستاتىستىكا باشقارمىسى
مۇناۋىن باشلىغى: ليۇچىمىڭ، ئابلىمىت ئوسمان.
مۇپەتتىش باشقارمىسى
باشلىغى: جاڭ جۈشيەن
مۇناۋىن باشلىغى: چېن جيادىڭ ، ئېزىز مەھەممەت .
پارتكۇرۇپپا شۇجىسى: جاڭ جۈ شيەن.
مالىيە باشقارمىسى
باشلىغى: سۇي مىڭرېن .
مۇناۋىن باشلىغى: ئەمەت ئېزىز ، گاۋدىڭسەن.
پارتكۇرۇپپا شۇجىسى:سۇي مىڭرېن.
تەكشۈرۈپ - تەتقىق قىلغۇچى: لیۇشۇەنلى .
باج باشقارمىسى
مۇناۋىن باشلىغى : ۋاڭ زۇڭشى، ئابدۇغوپۇر قۇربان ، مەھەممەت ئىلى ئابباق.
پارتكۇرۇپپا شۇجىسى: ۋاڭ زوڭشى .
سودا باشقارمىسى
باشلىغى : شيۇڭ چۈەن.
مۇناۋىن باشلىغى: ھىسامىدىن مامۇت ، خۇا ئىگباۋ،
پارتكۇرۇپپا شۇجىسى :شيۇڭ چۈەن.
تەكشۈرۈپ-تەتقىق قىلغۇچى: ئېزىز قاسىم
ئاشلىق باشقارمىسى
باشلىغى : شۇ جۇڭ.

مۇئاۋدن باشلىغى: تۇردى ھاجى، تـۆمۈر مۇھەممەت (تاجىك)
پارتكۇرۇپپا شۇجىسى: شۆ جۇك.
دىخانچىلىق باشقارمىسى
باشلىغى: تالىپ داۋۇت (قوشۇمچە)
مۇئاۋدن باشلىغى: خۇجىمك، ئۆمەر ئابدۇللا، ئەن جىزگو.
پارتكۇرۇپپا شۇجىسى: تالىپ داۋۇت (قوشۇمچە)
ئورمانچىلىق باشقارمىسى
باشلىغى: ۋاك جيا رۇي.
مۇئاۋدن باشلىغى: چېن شيەنچېن.
چارۋىچىلىق باشقارمىسى:
باشلىغى: مەھەممەت ھامىت.
مۇئاۋدن باشلىغى: يېپ شىنمىن، مەھەممەت قادىر.
پارتكۇرۇپپا شۇجىسى: مەھەممەت ھامىت.
سۇ باشقارمىسى
باشلىغى: كەنجى ئىبراھىم.
مۇئاۋدن باشلىغى: شۇ شىنمىن، جىن جېنشېن، ئابدۇقەيۇم مەھەممەت.
پارتكوم شۇجىسى: شېن ئەنۇ.
مۇئاۋدن شۇجىسى: سەممەت ئىبراھىم.
تەكشۈرۈپ-تەتقىق قىلغۇچى: ئابباستىللا
شەھەر-يېزا قۇرۇلۇشى، مۇھىت ئاسراش باشقارمىسى (خەلق ھاۋا مۇداپىئە ئىشخانىسىمۇ بۇنىڭ ئىچىدە)
مۇئاۋدن باشلىغى: كاك يۈەنچاك، ئىسمايىلجان تۇراپ، شۇ چاڭفۇ.
پارتكۇرۇپپا شۇجىسى: كاك يۈەنچاك.
مەدەنىيەت، ماارىپ باشقارمىسى
باشلىغى: مەھەممەت ئىمىنھەلىمدىن.
مۇئاۋدن باشلىغى: ئابدۇقادىر ئەسرىدىن، ۋېي جۇك، ئابدۇرۇسۇل مەھەممەت.
پارتكۇرۇپپا شۇجىسى: مەھەممەت ئىمىن ھەلىمدىن.
تەكشۈرۈپ-تەتقىق قىلغۇچى: يىن لىمىك، ئابدۇكېرىم باھاۋدىن.
سەھىيە باشقارمىسى
باشلىغى: ئابدۇراخمان ئابدۇرەھىم.
مۇئاۋدن باشلىغى: سۇك خەيچېن، شىيا لىيەنچى.
پارتكۇرۇپپا شۇجىسى: ئابدۇراخمان ئابدۇرەھىم.
تەنتەربىيە كومىتېتى
مۇدىر: ئىيسا شاكىر (قوشۇمچە).
مۇئاۋدن مۇدىر: مەھەممەت سىدىق ئابدۇللا، ئىزىز قادىر، جاك يۈمىك.
پارتكۇرۇپپا شۇجىسى: ئىيسا شاكىر.

مۇئاۋىن شۇجىسى: گاۋ نېگىمىلىك .
سودا سانائەتنى مەمۇرى باشقۇرۇش باشقارمىسى
باشلىغى: يەھيەجان بابايۇپ .
مۇئاۋىن باشلىغى: شېۋلك شۇياۋ ، تۆمۇر قاسىم.
2 ـ يېنىك سانائەت ئىدارىسى
مۇئاۋىن باشلىغى: ئابدۇقادىر كېرىم، كاۋشىڭچى، ھەيئەت مەھكىمەت .
پارتكۇرۇپپا مۇئاۋىن شۇجىسى: ئابدۇقادىر كېرىم .
تەكشۈرۈپ-تەتقىق قىلغۇچى: ئىبراھىم ئىسمايىل.
يېزا-بازار كارخانىلىرى باشقارمىسى
باشلىغى: مەيي خۇا گۈي.
دېخانچىلىق ماشىنىلىرى باشقارمىسى
مۇئاۋىن باشلىغى: ۋاڭ جۈ ، تۇرسۇن ھۇسۇيۇن .
ۋىلايەتكە بىۋاستە قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ رەھبەرلىرىنىڭ ئىسمىلىگى
ۋىلايەتلىك يەرلىك تەزكىرە تۈزۈش كومىتېتى تەھرىر ئىشخانىسى (پارتىيە تارىخىغا ئائىت ماتېرىياللارنى يىغىش ـ توپلاش گۇرۇپپىسىنىڭ ئىشخانىسىمۇ بۇنىڭ ئىچىدە)
مۇئاۋىن مۇدىرى : لياڭ چاڭشۇڭ ، لۇ پېيتەن :
ۋىلايەتلىك ئارخىپ باشقارمىسى
مۇئاۋىن باشلىغى: شاۋ شۇچاڭ (1984 ـ يىلى 9 ـ ئايدا ۋەزىپىسىدىن ئايرىلغان)، رەن ۋۇچۈەن، قۇربان ئىبراھىم.
ۋىلايەتلىك رادىيو، تېلېۋىزور ئىشلىرى ئىدارىسى
مۇئاۋىن باشلىغى: ياۋشى ، سېدىق ئاباخان، تاڭ خەيلۇڭ.
مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: چۇ ۋەنچۈن.
پارتكۇرۇپپا مۇئاۋىن شۇجىسى: ياۋشى
ۋىلايەتلىك قاتناش ئىدارىسى
باشلىغى: لۇ فوگو.
مۇئاۋىن باشلىغى: قاسىم مەھكىمەت .
پارتكۇرۇپپا شۇجىسى: قاسىم مەھكىمەت.
ۋىلايەتلىك يەر تەۋرەش ئىشخانىسى
مۇدىر: جاڭ يۈڭجىيەن .
ۋىلايەتلىك ماددى ئەشيالار شىركىتى .
مۇئاۋىن دىرېكتۇر: ئەبەيدۇللا سەيىت، شېيې كېلى، ئابدۇرەھىم كېرىم.
پارتكۇرۇپپا شۇجىسى: ۋاڭ شۇيچاڭ.
تەكشۈرۈپ ـ تەتقىق قىلغۇچى: مۇسا سەمەت.
ۋىلايەتلىك تاشقى سودا شىركىتى
دىرېكتور : سەيىت تۇردى .
مۇئاۋىن دىرېكتور: لياڭ شۇسىن.

پارتكوم شۇجىسى : لىياڭ چېڭدىيەن .
تەكشۈرۈپ-تەتقىق قىلغۇچى : ماجۇ شۇ.
ئاپتونوم رايونلۇق تەۋەلىك-سودا كوپمىراتسۇنىك قەشقەر ۋىلايەتلىك باشقارمىسى
مۇدىر : لى گۇاڭچىيەن.
مۇئاۋىن مۇدىر: لىياڭ ساڭۇ ، قۇربان ياسىن
پارتكوم شۇجىسى: ۋاڭ جيەنجۇڭ.
مۇئاۋىن شۇجىسى :لى گۇاڭچىيەن، ئۆمەر توختى .
تەكشۈرۈپ-تەتقىق قىلغۇچى: مەھەممەت تۇرسۇن.

قەشقەر ۋىلايىتىدىكى خەلق تەشكىلاتلىرىنىڭ رەھبەرلىرىنىڭ ئىسىملىكى

ئاپتونوم رايونلۇق باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ قەشقەر باشقارمىسى
مۇدىر :ئوبۇل ھەسەن
مۇئاۋىن مۇدىر : گوئەيمىن ، جۇزىجۇڭ ، ھەنىپە موللاق.
كومۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتى
شۇجىسى: سۇلتان ئوسمان.
مۇئاۋىن شۇجىسى: مايمىنشېك .
قەشقەر ۋىلايەتلىك ئاياللار بىرلەشمىسى
مۇدىر : گۈلخان كەنجى .
مۇئاۋىن مۇدىر: تۇرسۇنئاي كېرىم (1984 ـ يىلى 11 ـ ئايدا ۋەزىپىدىن ئايرىلغان)، ياڭ مەيمۇ.
قەشقەر ۋىلايەتلىك پەن ـ تېخنىكا جەمئىيىتى
رەئىس: تىلمۇئالدى ھامىت .
مۇئاۋىن رەئىس : جاڭ زەن.
قەشقەر ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەت چېلىكەر بىرلەشمىسى
مۇئاۋىن رەئىس : ئەزىز خۇدايبەردى ، جۇگۇاڭخۇا ، چى مىڭ.
(يۇقۇرقى ماتېرىيال 1984 ـ يىلى 3 ـ ئايدىن 1984 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ ئاخىرىغىچە)

ناھىيە (شەھەر) لەردىكى رەھبەرلىك ئاپپارات ئەزالىرىنىڭ ئىسىملىكى

قەشقەر شەھرى

شەھەرلىك پارتكوم شۇجىسى: جاڭ جېنۇڭ.
مۇئاۋىن شۇجىلىرى: شى چىنپىڭ، تۇردى ئابدۇكېرىم.
خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى: تەۋەككۈل ھوسەين.
مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: ياڭ جېڭگو، ئابدۇكېرىم قاسىمھاجى، ئىلى ئىسلام، سەمەت مەخسۇم.
شەھەر باشلىغى: ئابدىقادىر چوڭ.
مۇئاۋىن شەھەر باشلىقلىرى: ئابلەت مەمەت، فاڭزوڭشېك، لى شۇيى، ئىمىنجان بارات.
يەسلىھە تېچى: ۋاڭ يىڭلىن، ئابدۇكېرىم ھوسەين.

قەشقەر شەھەرلىك سىياسى كېڭەشنىڭ رەئىسى: كەنجى مەمەت.
مۇئاۋىن رەئىسلىرى: لىشۇ، سۇ رۇڭچۈن، تۇردى ھاجى، توختى موللا، سەلەي دامو للا.
شەھەرلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ شۇجىسى: ئايشەم ياسىن.
شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: قاسىم موللاق.
شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: ئىزدز ئىمىسا.

يېڭىشەھەر ناھىيىسى

ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى: چېن دېمىڭ.
مۇئاۋىن شۇجىلىرى: گوزېشىڭ، ئىمىن ھاشىم.
خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى: ئەمەت ئۇرايىم.
مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: گو مىنجى، تاش پالتۇ، ئەمەت روزى، تۇردى ئاۋۇت، زۇنۇن-ماموت، لى جىلۇن.
ھاكىم: ياسىن ياقۇپ.
مۇئاۋىن ھاكىملار: ۋۇ فۇجېن، ئىلى مەمەت، ۋاڭ ۋېيمىڭ، غوجى مۇسا.
مەسلىھەتچى: تۇردى ماموت، لى زېلىن.
ناھىيىلىك سىياسى كېڭەشنىڭ رەئىسى: جۇ يېمۇ.
مۇئاۋىن رەئىسلىرى: ئابدىرىشىت مەمەت، مەمتىمىن ئىلى، ئابدىراخمان توختىمھاجى، سەيىت پالتۇ.
ناھىيىلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ شۇجىسى: سېيتنىسا زاھىت.
ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: ئوبۇل تاش.
ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: سابىر سايىم.

كونشەھەر ناھىيىسى

ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى: ياڭ جەنشى.
مۇئاۋىن شۇجىلىرى: ئابدۇغوپۇر ئۆمەر، ۋاڭخېدىڭ.
خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى: ئابدۇغوپۇر ئۆمەر.
مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: لى شىيەن، قاسىم ئابدۇللا، قاسىم ئىمىسا، ئەمەت روزى.
ھاكىم: ماموت ئىسمايىل.
مۇئاۋىن ھاكىملار: لىيو پۇياۋ، ئابدۇكېرىم سەلەي، لى دېيەنجىڭ، ئەركىن ئىمىن.
سىياسى كېڭەشنىڭ رەئىسى: ئىسلام كېرىم.
مۇئاۋىن رەئىسلىرى: لو جىڭيو، يۈسۈپ ئىمىن، مەشرەپ ساۋۇت، جياڭ يوڭخوك، مەمەت ھاجى.
ناھىيىلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ شۇجىسى: كەم.
ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: توختى ماموت.
ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: رازدق سۈپۈرگە.

يېڭسار ناھىيىسى

ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى: ۋاڭ شىڭجۇ.
مۇئاۋىن شۇجىلىرى: زىننەت ئۆمەر، جاڭ گوپىڭ، روزى سابىر.

خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى: ھېيت ساۋۇت.
مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: جىڭ چىڭرۇي، ئىبراھىم ئىلى.
ھاكىم: ھامۇت ياقۇپ.
مۇھاۋىن ھاكىملار: زىلىك يۈيى، مەمەت ئىمىن، لى پېيىۋن، مەمەت جورۇپ.
ناھىيىلىك سىياسى كېڭەش 8 ـ نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ رەئىسى: ئابدۇغوپۇرزاكىر.
مۇئاۋىن رەئىسلىرى: جاك خۇڭيىڭ، مەمەت ئىمىن قاراجى، قەمبەر خەلپە.
ناھىيىلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ شۇجىسى: روزى ساۋىر.
ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: يۈسۈپ قادىر.
ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: مۇسا ھوشۇر.

يەكەن ناھىيىسى

ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى: چېن جېنچياۋ.
مۇئاۋىن شۇجىلىرى: سۇي ۋەنشياڭ، نەن ۋېنگې، توختى يۈسۈن ئابدىشاكىر.
ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى: ئابدىقادىر ھاشىم.
مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: سۇڭ سىيۇ، يۈسۈپ روزى، شۇڭخاۋەن، مەخمۇتساۋۇت، سەيدىق تۇردى.
ھاكىم: مەخمۇت مەمەت.
مۇئاۋىن ھاكىملار: لى ماۋرەن، غوپۇر ھاشىم، سەيدىق قۇربەك، جاك لەيلەن، سادىق جۇمە.
مەسلىھەتچى: پەن جېنگو.
ناھىيىلىك سىياسى كېڭەشنىڭ رەئىسى: قاسىم قاۋۇل
مۇئاۋىن رەئىسلىرى: ئىسلام نىياز، مەمەت ربەم، لى جيەنچىڭ، شۇدو، تۇرسۇن ـ خان غوجى، ئابدۇۋلى قاسىم، قادىر شىرىپ.
ناھىيىلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ شۇجىسى: ئايىمخان كېرىم.
ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: ھەسەن ھامۇت.
ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: تۇراپ تۇردى.

پوسكام ناھىيىسى

ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى: يۇ جيانپىڭ.
مۇئاۋىن شۇجىلىرى: جۇ مىڭفاڭ، قادىر ھەسەن.
خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى: توختى مەمەت تۇردى.
مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: ئابلىز نىياز، جاك خۇڭيۇ، سۇلايمان ناسىر، ئايۇپ ئەلەمشا.
ھاكىم: سەلىم ماگسۇر.
مۇئاۋىن ھاكىملار: جاك مىڭ، ئابلەت ناسىر، رازىق ھوشۇر.
ناھىيىلىك سىياسى كېڭەشنىڭ رەئىسى: قاسىم غازى
مۇئاۋىن رەئىسلىرى: قوشەن نىياز تۇردى، ئابلىز موللا.
ناھىيىلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ شۇجىسى: لى خۇەيجۇ.
ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: ئابدۇكېرىم داۋۇت.
ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: ھوشۇر مەمەت ئىزدۇز.

قاغلىق ناھىيىسى

ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى: يۈك ئەنچاك.

مۇئاۋىن شۇجىلىرى: لى گۇاڭيۇ، مەمەت ئوسمان.

مەسلىھەتچى: يۇ ۋېنلىن.

خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى: مۇسا يوپ.

مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: لى جيايمن، توختى ھاپىز، ئايتۇرا روزى.

ھاكىم: مەمەت ئەخلەت.

مۇئاۋىن ھاكىملار: ۋاڭخېشياك، ئايتۇرا ھاپىز، شۇ باۋچاك، ئابدۇرىشىت.

مەسلىھەتچى: فەن جىنجياك.

ناھىيىلىك سىياسى كېڭەشنىڭ مۇدىرى: مەتنىياز تۇردى.

مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: سادىق ساۋۇت، نۇر قاسىم، ئەمەت ھاجى، ئابلىمىت ماموت، ئابدۇراخمان قۇددۇس.

ناھىيىلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ شۇجىسى: ئىسرائىل ئىسكەندەر.

ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: تۇردى سىدىق.

ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: ساۋۇت سىدىق.

مەكىت ناھىيىسى

ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى: لى كېيى.

مۇئاۋىن شۇجىلىرى: شېن جاۋرۇك، جۇمە ھېيت.

خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى: ئابدۇكېرىم روزى.

مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: ھوشۇر قادىر، ئىيسا ئۇرايىم.

ھاكىم: ئوسمان قاسىم.

مۇئاۋىن ھاكىملار: پۇ جىخۇي، يۇ جياگۇ، تۇرغۇن موللاق، ئابلىز روزى.

ناھىيىلىك سىياسى كېڭەشنىڭ رەئىسى: ئاۋۇت روزى.

مۇئاۋىن رەئىسلىرى: مەمەت نىياز، نەزىر خەلىپە.

ناھىيىلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ شۇجىسى: ئابدۇللى ئاۋۇت.

ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: ئابدىسەمەت بارات.

ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: ئەخمەت مەخسۇت.

يوپۇرغا ناھىيىسى

ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى: سوپى روزى.

مۇئاۋىن شۇجىسى: خې جىسۇك.

خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى: ھوشۇر يۇنۇس.

مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: سىدىق خۇدابەردى، ئابدۇرىشىت مەشىق.

ھاكىم: ھوسەين تاھىر.

مۇئاۋىن ھاكىملار: جاك فېك، ھوشۇر ۋېلى، ئابدۇرىشىت ناسىر، گۇك دېشىن.

ناھىيىلىك سىياسى كېڭەشنىڭ رەئىسى: مەمەت نامەت.

مۇئاۋدن رەئىسلىرى: يۇسۇپ بەختى، زىمىن بارات، ئابلەت سايىت، ئابباس قازى.
ناھىيىلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ شۇجىسى: ئەخمەت خۇدا بەردى.
ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: ئابدۇرۇسۇل تۇرەك.
ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: تۇردى ھاجى.

پەيزىۋات ناھىيىسى

ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى: لىۋ يۈگچاڭ.
مۇئاۋىن شۇجىلىرى: كوجىمۇك، مىجىت قاسىم.
خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى: سايىت رەززاق.
مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: جۇ زەيجى، ئابلەت ھەسەن، نۇررۇزى بوۋاق.
ھاكىم: ماموت ئىسمايىل.
مۇئاۋىن ھاكىملار: لۇ چىڭفاڭ، زۇنۇن ھوشۇر، ۋاڭ گۇيشىڭ، ياسىن ساۋۇت.
ناھىيىلىك سىياسى كېڭەشنىڭ رەئىسى: لى باۋجېك.
مۇئاۋىن رەئىسلىرى: سابىروپ، يۇسۇپ ياقۇپ، ئابدۇكېرىم ساۋۇت، داۋۇت ساۋۇت، ۋېن بىڭچۈەن(خۇيزۇ)
ناھىيىلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ شۇجىسى: جاڭ شۇخې.
ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: يۇسۇپ مۇسا.
ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: مەمەت روزى.

مارالۇبشى ناھىيىسى

ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى: شۇ شياۋچېك.
مۇئاۋىن شۇجىلىرى: چېن خەنباڭ، ئۇرايىم باقى، لىۋ يۈەنشىن.
ناھىيىلىك 8 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى: خۇدا ـ بەردى روزى.
مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: چېن شىدۇڭ، سىدىق ئىيسا، نۇخان مەمەت.
ھاكىم: تۇرەك نۇرەك.
مۇئاۋىن ھاكىملار: ئابدىكېرىم يۇسۇپ، لۇچى، ئابدۇۋلى ھەسەن.
ناھىيىلىك سىياسى كېڭەشنىڭ رەئىسى: سادىق ھوشۇر.
مۇئاۋىن رەئىسلىرى: ئابدۇرېھىم قۇدرەت، سادىق ئەلەم.
ناھىيىلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ شۇجىسى: تۇرسۇن ساۋۇت.
ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: قاسىم ھاشىم.
ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى: ساۋۇت قاسىم.

تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسى

ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى: ئىسمايىل ئىزدىز (تاجىك)
مۇئاۋىن شۇجىلىرى: لى جۇباۋ، يەكرى مەلىلى (تاجىك)
ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى: سەيدۇللا يەمنەم(تاجىك)

پارتىيە قۇرۇلۇشى

ئەملىيەتنى چىقىش قىلىپ، ئورگان ئىسلاھاتنى ياخشى ئىشلەيلى

ج ك پ قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ياك جېيەنجاك

ئورگان ئىسلاھاتى- يېڭى تارىخىي شارائىتتىكى بىر قېتىملىق ئىنقىلاپ؛ ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك بەنزىلىرىنىڭ ئىنقىلاۋىلىشىشى، ياشلىشىشى، زىيالىلىشىشى، كەسىپلىشىشى- ئىنقىلاپ ۋە قۇرۇلۇشنىڭ تەلىپىدۇر. شۇڭلاشقا، مەركەزنىڭ ئورگان ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى يوليورۇغىنىڭ روھىغا ئەمەل قىلىپ، شۇ جايىنىڭ ئەملى ئەھۋالىنى چىقىش قىلىپ، قەتئى ئىرادىگە كېلىپ، كۆچلۈك تەدبىر قوللۇنۇپ، ئورگان ئىسلاھاتىنى ۋە ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك بەنزىلىرىنى تەكشۈرۈش، سەپلەش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش- سوتسىيالىستىك 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدا زور ئىستىراتېگىيىلىك ئەھمىيەتكە ئىگە.

قەشقەر ئۇيغۇرلار كەۋدە قىلىنغان كوپ مىللەت ئولتۇراقلاشقان ۋىلايەت، پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىك بەنزە ئەزالىرىنىڭ يېشى چوڭراق، مەدەنىيەتسەۋىيىسى تۆۋەنرەك، كەسىپىي بىلىمى ئاززاق، 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇشنىڭ ئېھتىياجىغا ئىنتايىن ماسلىشالمايدۇ، مۇشۇ ئالاھىدىلىككە ئاساسەن، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا پايدىلىق بولۇش، 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا پايدىلىق بولۇش، يېڭى، كونا كادىرلارنىڭ ھەمكارلىشىشىغا پايدىلىق بولۇش پرىنسىپىغا ئاساسەن، مەركەزنىڭ يوليورۇغىنىڭ روھىغا ئەمەل قىلىپ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ بۇاستە رەھبەرلىكىدە، ھەردەرىجىلىك رەھبەرلىك ۋە كەڭ كادىرلار، ئاممىنىڭ ئورتاق تىرىشچانلىقى ئارقىسىدا، 1983-يىلى 5- ئايدىن 1984- يىلى 7- ئاي-

---

مۇئاۋىن مۇدىرلىرى: لى جەمىيا، توختى بوز (تاجىك)، دۇردانە (ئايال، تاجىك)، ئابدۇقادىر موللاق (قىرغىز)

ھاكىم: ئەبزەلخەلىل (تاجىك).

مۇئاۋىن ھاكىملار: ئاخۇن باي (تاجىك)، ياك شۇلۇن، ئابلىمىت ھاجى.

ناھىيىلىك سىياسى كېڭەشنىڭ رەئىسى: كەم.

مۇئاۋىن رەئىسلىرى: گىنىدىك (ئايال، تاجىك)، بايات (تاجىك)، خەسىدىرگەن (تاجىك)، شاخۇدا بەردى (تاجىك).

ناھىيىلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ شۇجىسى: قارى كاباي (تاجىك).

ناھىيىلىك خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى:

ناھىيىلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى:

(يۇقۇرقى ماتېرىيال 1984 - يىل 3 - ئايدىن 1984 - يىل 12 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە بولغان ماتېرىيال)

(ۋاپات بولغانلار 1985 - يىل 2 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە ئېلىندى)

(تاشقورغان ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ رەھبەرلىك ئاپاراتى 1985 - يىل 3 - ئايدا سايلاپ چىقىلدى).

شەك ئاخىرىغىچە، ۋىلايەت، ناھىيە ئىككى دەرىجىلىك ئورگان ئىسلاھاتى ۋە رەھبەرلىك بەلـ زىنى تەڭشەش، سەپلەش خىزمىتى ئاساسى جەھەتتىن ئورۇنلاندى. بۇ قېتىمقى ئورگان ئىسـ لاھاتى ۋە ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك بەلزىنى سەپلەش داۋامىدا، تۆۋەندىكى بىر نەچچە جەھەتنى ئىگە للەشكە دىققەت قىلدۇق: ① بىلىمگە ھۆرمەت قىلىش، ئىقتىدارلىق خادىملارغا ھۆرمەت قىلىش ئىدىيىسىنى ئورغۇزۇپ، زىيالىلارنى دادىل ئۆستۈردۇق، ئەتىۋالىدۇق؛ ② "سالاھىيەت سۈرۈشتە قىلىش" ئىدىيىسىنى ئۆگىتىپ، ئىختىساسلىقلارنى دەرىجە ئاتلىتىپ ئۆستۈرۈشكە دىققەت قىلدۇق. ③ پارتىيەۋىلىكتە چەك تۇرۇپ، تەرەپپازلىققا قارشى تۇرۇپ، كادىرلارنى "4 لەشتۇرۇش" فاكتىجىنىغا ئاساسەن، كادىرلارنى تاللاپ ئۆستۈردۇق. ④ پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگىنىدىكى كادىر ئۆستۈرۈشتەك كونا رامكىنى بۇزۇپ تاشلاپ، ئىختىساسلىقلارنى تاللاش نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتتۇق؛ ھەر قايسى سەپ، ھەر قايسى كەسىپلەردىن كادىر تاللاپ ئۆستۈرۈشكە دىققەت قىلدۇق. ⑤ سىرلىقلاشتۇرۇۋېتىش ۋە قول سانائەت شەكـ لىدىكى كادىر تاللاش ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىپ، ئايرىم ئۇقۇشۇش، كىچىك تېپتىكى سۆھبەت يىغىنلىرىنى ئېچىش، خەلق رايىنى سىناش قاتارلىق شەكىللەرنى قوللۇنۇپ، تەكرار غۇلغۇلا قىلىپ، ئاممىۋى لۇشىيەندە تولۇق مېڭىپ، دېموكىراتىيىنى يولغا قويۇپ، كۆرسىتىش بىلەن تەشكىل تەكشۈرۈشنى بىرلەشتۈردۇق.

ۋىلايەت، ناھىيە ئىككى دەرىجىلىك رەھبەرلىك بەلزە ئورگان ئىسلاھاتى داۋامىدا تەڭـ شىلىش، سەپلىنىش ئارقىلىق، ئادەم سانى جەھەتتىن ئازايدى، ئوتتۇرىچە يېشى تۆۋەنلىدى، مەدەنىيەت سەۋىيىسى يۇقۇرىلىدى، ئىنقىلاۋىلىشىش، ياشلىشىش، زىيالىلىشىش، كەسىپلىشىش يونـ لىشىگە قاراپ بىر قەدەم ئىلگىرىلىدى.

ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى، مۇئاۋىن شۇجىلىرى، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالى، مۇئا۔ ۋىن ۋالىلىرى ئەسلىدىكى 22 دىن 10 كىشىگە ئازايدى، يەنى 1.1 ھەسسە ئازايدى. ئوتتۇرىـ چە يېشى ئەسلىدىكى 56.5 دىن 50.5 ياشقا چۈشتى، بۇرۇن ئالى تېخنىكۇم سەۋىيىسىدە كا۔ دىر يوق ئىدى، ھازىر 20% نى تەشكىل قىلدى.

ۋىلايەت بويىچە 143 ناھىيە، باشقارمادەرىجىلىك ئورۇن ۋە تارماق بار. سەپلەنگەن ناھىيە، باشقارمادەرىجىلىك كادىر 539، ئۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى 291 بولۇپ، 54% نى ئىگە للەپ، ئەسلىدىكىدىن 12.4% كۆپەيدى. ئوتتۇرىچە يېشى ئەسلىدىكى 53.1 دىن 47.8 گە چۈشتى، يەنى 5.3 ياش تۆۋەنلىدى. ئالى تېخنىكوم سەۋىيىسىگە ئىگە بولغانلار 22.6% گە يۇقۇرىلىدى. ئوتتۇرادەرىجىلىك تېخنىكوم مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە بولغانلار 30.1% گە يۇقۇرىلىدى.

ئورگان ئىسلاھاتى ئارقىلىق، ۋىلايەتمەنزىلىك ۋىلايەت، ناھىيە ئىككى دەرىجىلىك رەھـ بەرلىك بەلزىسىنىڭ يېشى، مەدەنىيەت سەۋىيىسى، مەدەنىيەت تۈزۈلمىسىدا يېڭى ئۆزگۈرۈشلەر بولغان بولسىمۇ، لېكىن ھەرىكەزلىك تەلىۋى، 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇشنىڭ ئېھتىياجى بىلەن ئۆلچىگەندە، ناھايىتى زور پەرق بار. بىز يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ ئىدىيىدە داۋاملىق ئازات بولۇپ، تۇرلۇك كونا ئادەتلەرنى بۇزۇپ تاشلاپ، يېڭى دەۋردىكى ئادەم ئىشلىتىش يولىنى

ئەمەلگە قويۇپ، بىلىمگە، ئىختىساسلىقلارغا ھۆرمەت قىلىپ، "4لەشمش" تەلىۋىگە ئۇيغۇن، ھەقىقى ئىقتىدارى بار، ئەمەلى بىلىمى بار، يېڭىلىق يارىتىش روھى بار مۇنەۋۋەر ئوتتۇرا ياش، ياش كادىرلارنى دادىل ئۆستۈرۈپ، ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك بەزىلىرىنى تولۇقلاپ ۋە كۆچەيتىپ، 4نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلاشتۇرمىزلازىم •

[ئورگان ئىسلاھاتى ۋەرەھبەرلىك بەزىلىرىنى تەڭشەش] قەشقەر ۋىلايىتىدە ئورگان ئىسلاھاتى ۋە رەھبەرلىك بەزىسىنى تەڭشەش خىزمىتى 1983-يىلى 5 - ئايدا باشلىنىپ، 1984-يىلى يىل ئاخىرىدا ئاخىرلاشتى . ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە رەھبەرلىك بەزىسىگە شۇجى، مۇئاۋىن شۇجى، ۋالى، مۇئاۋىن ۋالى بولۇپ جەمئى 10 كىشى سەپلەندى، ئۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىرى 5 كىشى، 50% نى ئىگەللەيدۇ؛ ۋىلايەت بويىچە 12 ناھىيە (شەھەر)لىك پارتكوم، خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتى، خەلق ھۆكۈمىتى، سىياسى كېڭەش ۋە پارتىيەنىڭ ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى، ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ 41 خىزمەت تارمىقى، ۋىلايەتنىڭ 5 خەلق تەشكىلاتى ۋە 49 بۆلۈستە قاراشلىق كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلارغا ناھىيە، باشقارما دەرىجىلىك كادىرلاردىن جەمئى 539 نەپەر كادىر سەپلەندى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى 291 نەپەر بولۇپ، 54% نى ئىگەللەيدۇ؛ يېزا، بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلاردىن 4262 نەپەر كادىر سەپلەندى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى 2452 نەپەر بولۇپ، 57.5% نى ئىگەللەيدۇ.

بۇ قېتىمقى ئورگان ئىسلاھاتى ۋە رەھبەرلىك بەزىسىنى تەڭشەش خىزمىتى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە ۋىلايەت، ناھىيە (شەھەر)لىك پارتكوملارنىڭ رەھبەرلىكىدە ئېلىپ بېرىلدى. ۋىلايەت، ناھىيە (شەھەر) لىك پارتكوملاردا ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئورگان ئىسلاھاتى ۋە كادىر ئورۇنلاشتۇرۇش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، ئەمەلىيەت چەكلىنىپ، قانات يايدۇرۇلغان بۇخىزمەتنىڭ ۋەزىپىسى، قەدەم باسقۇچى ۋە ئۇسۇلى ئومومىيۈزلۈك ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ۋىلايەت بويىچە ئورگان ئىسلاھاتى خىزمىتى ئاساسەن ئاۋال ۋىلايەت دەرىجىلىكلەرنى، كېيىن ناھىيە، باشقارما دەرىجىلىكلەرنى، يەنە يېزا، بۆلۈم دەرىجىلىكلەرنى، ئاۋۋال پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئاممىۋى تەشكىلات ئورگانلىرىنى، كېيىن كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلارنى ئىسلاھ قىلىشتىن ئىبارەت بولدى . شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، جايلار ئوخشاش بولمىغان ئەھۋالغا ئاساسەن، ئورگان ئىسلاھاتىغا كومىتېتا بىلەن ھاكىمىيەتنى ئايرىش، كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش ۋە ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى قاتارلىق خىزمەتلەرنى زىچ بىرلەشتۈردى. ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى ئورگان ئىسلاھاتى داۋامىدا، پارتىيەنىڭ فاڭجېن، سىياسەتلىرى ئارقىلىق كادىرلار ۋە ئاممىنىڭ ئىدىيەسىنى بىرلىككە كەلتۈردى، شۇنداق قىلىپ ئورگان ئىسلاھاتىنىڭ ئەھمىيىتى، مەقسىدى، يېتەكچى ئىدىيەسى ۋە تۈرلۈك فاكتورلار قوشۇنىنى «4لەشتۈرۈش» تەۋسىيىسىگە تەلۈنگە ئاساسەن، سىياسى ئۆتكەل، ياش ئۆتكەللىك قاتتىق ئىگەللەندى، ئاممىۋى ئىشەنچىنى ھېچمىشتا قەتئى چېكىنۈرۈلدى، دېموكراتىيە تولۇق جارى قىلدۇرۇلدى، ھەر قايسى تەرەپلەرنىڭ پىكرىگە كەڭ تۈردە قۇلاق سېلىندى، كادىرلارنى تەشكىلىي جەھەتتىن

تەكشۈرۈشۈە تەكشۈرۈپ تەستىقلاش خىزمىتى ئەستايىدىل، ياخشى ئىشلەندى، شۇنداق بىلەن، ئورگان ئىسلاھاتى خىزمىتىنىڭ ئومومىيۈزلۈك ھەمدە ساغلام ئېلىپ بېرىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىندى.

تەكشۈرۈشتىن ئۆتكەن ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك بەزىلىرى يۇقىرى، مەدەنىيەت، كەسپ قۇرۇلمىسى قاتارلىق جەھەتلەردە بىر قەدەم ئالغا باستى. ئۇلارنىڭ پارتكومنىڭ شۇجى، مۇئاۋىن شۇجىلىرى، ۋالى، مۇئاۋىن ۋالىلارنىڭ ئوتتۇرىچە يېشى 50.6 بولۇپ، ئىسلاھاتتىن ئىلگىرىكىگە قارىغاندا 6 ياش كىچىيدى. بۇرۇن ۋالى دەرىجىلىك تېخنىكوم مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە كادىر يوق ئىدى، ھازىر 2 بولدى، بۇ 20% نى ئىگەللەيدۇ. ۋىلايەت بويىچە، ناھىيە، باشقارما دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ ئوتتۇرىچە يېشى 47.8 ياش بولۇپ، ئىسلاھاتتىن ئىلگىرىكىگە قارىغاندا 5.3 ياش كىچىيدى، بۇنىڭ ئىچىدە 45 ياشتىن تۆۋەن كادىرلار ئىسلاھاتتىن ئىلگىرىكىگە قارىغاندا 1.4 ھەسسە كۆپەيدى، 56 ياشتىن يۇقۇرى كادىرلار ئىسلاھاتتىن ئىلگىرىكىگە قارىغاندا 42.4% ئازايدى. ناھىيە، باشقارما دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ ئىچىدە، ئالى تېخنىكوم مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە كادىرلار ئىسلاھاتتىن ئىلگىرىكىگە قارىغاندا 1.1 ھەسسە كۆپەيدى، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم (تولۇق ئوتتۇرا) مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە كادىرلار ئىسلاھاتتىن ئىلگىرىكىگە قارىغاندا 18.3% كۆپەيدى. تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتىن تۆۋەن مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە كادىرلار ئىسلاھاتتىن ئىلگىرىكىگە قارىغاندا 11.8% ئازايدى. يېزا، بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلار نىڭ ئوتتۇرىچە يېشى 44.2 ياش بولۇپ، تەكشىشتىن ئىلگىرىكىگە قارىغاندا 1.9 ياش تۆۋەنلىدى، بۇنىڭ ئىچىدە يېشى 45 ياشتىن يۇقۇرى كادىرلار ئىسلاھاتتىن ئىلگىرىكىگە قارىغاندا 13% ئازايدى. يېزا، بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلار ئىچىدە، ئالى تېخنىكوم مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە كادىرلار ئىسلاھاتتىن ئىلگىرىكىگە قارىغاندا 69% كۆپەيدى، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم (تولۇق ئوتتۇرا) مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە كادىرلار ئىسلاھاتتىن ئىلگىرىكىدىن 40.2% كۆپەيدى، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتىن تۆۋەن مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە كادىرلار ئىسلاھاتتىن ئىلگىرىكىگە قارىغاندا 10.6% ئازايدى. بىر تۈركۈم شانائەت، يېزا ئىگىلىكى، مەدەنىيەت، ماتارىپ، سىياسىي قانۇن، مالىيە ـ سودا قاتارلىق جەھەتلەردىكى كەسپىي بىلىمى بار، كەسپىنى بىلمەيدىغان، باشقۇرۇشنى بىلمەيدىغان، ياش، ئوتتۇرا ياشلىق مۇنەۋۋەر كادىرلار ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك بەزىلىگە كىردى، دەرىجىسى ئوخشاش بولمىغان ھالدا رەھبەرلىك بەزىلەرنىڭ كەسپى بىلىم قۇرۇلمىسى ئۆزگەردى. (ساۋسۈچىمك)

[پارتىيىنىڭ تەشكىلىي قۇرۇلۇشى ۋە پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىشتىن ئىلگىرىكى تەييارلىق خىزمەتلەر] ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى پارتىيە ئەزالىرىدىغا ئومومىيۈزلۈك ھالدا پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش مۇجەتلىرىنى ئاساسى مەزمۇن قىلغان ئىدىيىۋى تەربىيە ئېلىپ بارىدى، پارتىيە ئەزالىرىنى يېغىپ نۆۋەتلەشتۈرۈپ تەربىيەلەش، نەزەرىيە تايانچلىرىنى تەربىيەلەش، ئۇقۇتۇش ماتېرىياللىرىنى بېسىپ تارقىتىش، " 3 يېغىن 1 دەرس " تۈزۈمىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش قاتارلىق شەكىللەر-

نى قوللۇنۇپ، پارتىيە ئەزالىرى ۋە كادىرلارنى پارتىيىنىڭ12 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 2ـ ئومۇمى يىغىنى ماقۇللىغان پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدىكى قارار ۋە پارتىيە نى تەرتىپكە سېلىشقا دائىر باشقا ئالاقىدار ماتېرىياللارنى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇردى، ئەملىيە تكە باغلاپ، بىر تەرەپتىن ئۆگىنىپ، بىر تەرەپتىن مۇھاكىمە قىلىپ، بىر تەرەپتىن ئۆزگەرتتى، شۇ- نىڭ بىلەن، پارتىيە ئەزالىرىنىڭ، كادىرلارنىڭ ئىدىيىسى يەنىمۇ بىرلىككە كەلدى ، مەركەز بىلەن سىياسى جەھەتتە بىردەك بولۇش ئاڭلىقلىغىنى يۇقۇرى كۆتۈرۈلدى . 1984 ـ يىلى ۋىلا- يەت بويىچە جەمئى 43405 نەپەر پارتىيە ئەزاسى تەربىيىلەندى ، بۇ، پارتىيە ئەزالىرى ئومۇمى سانىنىڭ 65.1% نى ئىگەللەيدۇ ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە ئەزا- لىرى 40858 نەپەر بولۇپ ، ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئومۇمى سانىنىڭ 6.91% نى، تەربىيىلەنگەن پارتىيە ئەزالىرىنىڭ 94.1% نى ئىگەللەيدۇ ؛ ئىشلەپچىقا- رىشتىن ئايرىلمىغان تەربىيىلەنگەن پارتىيە ئەزالىرى 37217 نەپەر بولۇپ، پارتىيە ئەزالىرى ئومۇمى سانىنىڭ 55.8%نى، تەربىيىلىنىشكە قاتناشقان پارتىيە ئەزالىرىنىڭ 85.7% نى ئى- گەللەيدۇ.

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدىكى قارارىنىڭ پارتىيە ئەزالىرىنى تەرەققى قىلدۇرۇش خىزمىتىگە ئائىت يوليورۇقىنىڭروھى ۋە مەلىكە تـ لىك ھەمدە ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە ئەزالىرىنى تەرەققى قىلدۇرۇش خىزمىتى سۆھبەت يىغىنىنىڭ روھىغا ئاساسەن، ۋىلايەتلىك، ناھىيىلىك، پارتكومىلار رەھبەرلىكىنى كۈچەيتتى . پارتىيە ئەزالىرىنى تەرەققى قىلدۇرۇش خىزمىتىنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسىنى توغرا ئىگەللىدى، مۇھىم نۇقتىنى سانائەت ، قاتناش ، مالىيە ، سودا سىستېمىسىنىڭ 1 ـ سېپىدىكى ئىشچى- خىزمەتچىلەر ، يېشى دېخانلار ، زىيالىلار ۋە ھەر خىل كەسىپىي تېخنىك خادىملار ئۈستىگە قويدى . ئەملىيە تنى چىنقىش قىلىپ ، 1984 ـ يىللىق پارتىيە ئەزالىرىنى تەرەققى قىلدۇ- رۇش خىزمىتىنى پىلانىنى تۈزدى . ناھىيىلار ۋە كادىرلار پارتىيە ئەزالىرىغا بولغان تەر- بىيىلەش ، يېتەكلەشتۈرۈش ۋە تەكشۈرۈش خىزمىتىنى كۈچەيتتى ، تەرەققى قىلدۇرۇش ئوبيېكتىسلىرىنى تاللىدى، قەتئىي تۈردە پارتىيە ئەزالىرىنىڭ نامىنى بويىچە ئىش كۆردى، پار- تىيە ئەزالىرىنى تەرەققى قىلدۇرۇش خىزمىتىدىكى ناتوغرا ئېستېتىللارنى تۈزەتتى، يېڭى پار- تىيە ئەزالىرىنىڭ سۆپەتكە كاپالەتلىك قىلدى . 1984ـيىلى ۋىلايەت بويىچە جەمئى 1260 نەپەر پارتىيە ئەزاسى تەرەققى قىلدۇرۇلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت پارتىيە ئەزا- لىرى 70.7% نى، 45 ياشتىن تۆۋەن ياش، ئوتتۇرا ياش پارتىيە ئەزالىرى 89.5%نى، ھەر خىل كەسىپىي تېخنىكلار 33.3% نى، ئالىي تېخنىكوم مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە بولغان يې- ڭى پارتىيە ئەزالىرى 38.7% نى ئىگەللەيدۇ.

1984ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە يېزىلاردا كۆمۈنا بىلەن ھاكىمىيەتنى ئايرۇبتىش، يېزى- لىق خەلق ھۆكۈمىتى ۋە مەمۇرى كەنت قۇرۇش خىزمىتىگە بىرلەشتۈرۈپ ، يېزا پارتىيە قۇ- رۇلتىيى ۋەكەنت پارتىيە قۇرۇلتىيىنى ئېچىلدى، يېزا، كەنت ھاكىمىيەت ئورگىنىدا پارتىيە ـ نىڭ ئاساسى قاتلام تەشكىلاتى قۇرۇلدى. ۋىلايەت بويىچە 133 يېزىنىڭ ھەممىسىدە يېزىلىق پارتكوم قۇرۇلدى . 2823 مەمۇرى كەنتتە ئايرىم- ئايرىم ھالدا پارتىيە باش ياچەيكىسى

قۇرۇلغىنى 35 ، پارتىيە ياچەيكىسى قۇرۇلغىنى 1945 ، پارتىيە گۈرۈپپىسى قۇرۇلغىنى 593 ، يېزا ، كەنت پارتىيە تەشكىلاتلىرىنىڭ قۇرۇلۇشى پارتىيىنىڭ لۇشيەن، فاڭجېن، سىياسەتلىرىنى ئىزچىللاشتۇرۇش، يېزىلارنىڭ ئىقتىسادى ۋە باشقا تۈرلۈك ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشنى تەشكىلىي جەھەتتە كاپالەتكە ئىگە قىلدى .

ئورگان ئىسلاھاتى ۋە رەھبەرلىك بەنزىنى تەڭشەش ئارقىلىق، ھەر دەرىجىلىك پارتكوملار ئايرىم- ئايرىم ھالدا دېموكراتىك تۈرمۇش يېغىنى، پارتىيە ئىچىدە تەنقىت، ئۆزئۆزىنى تەنقىتنى قاناتلايدۇرۇش يېغىنى ئاچتى، خىزمەت ئىستىلىنى ۋە خىزمەت ئۇسۇلىنى ياخشىلاش تەدبىرلىرىنى تۈزۈپ چىقتى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئىدىيە، خىزمەت ۋە ئىستىل جەھەتلەردە بېگى كەيپىيات يارىتتى . 1984 - يىلى 10- ئايدا، ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ چاقىرىقى ، دائىمى ھەيئەتلەرنىڭ خىزمىتىنى يەنمۇ ياخشىلاش ھەققىدىكى پىكرى توغرىسىدىكى دوكلاتىنى تارقاتقانلىقى ھەر دەرىجىلىك پارتكوملارنىڭ پارتىيە رەھبەرلىكىنى كۈچەيتىپ ۋە ياخشىلاپ، دېموكراتىيە مەركەزلەشتۈرۈش تۈزۈمى بىرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇپ، پارتىيە ئىچىدىكى سىياسى تۈرمۇشنى نورمالاشتۇرۇشدا ئاكتىپ رول ئويناندى .

ھەر دەرىجىلىك پارتكوملار ئالدىنقى يىللاردا قانات يايدۇرۇلغان " قوش باھالاش " پائالىيىتىنىڭ تەجرىبىلىرىنى ئەستايىدىل يەكۈنلەپ ، رەھبەرلىكنى كۈچەيتىپ ، مۇنەۋۋەر كومپارتىيە ئەزاسى ۋە ئىلغار پارتىيە ياچەيكىسىنى باھالاش پائالىيىتىنى داۋاملىق قانات يايدۇردى. 1984 - يىلى ۋىلايەت بويىچە 176 ئىلغار پارتىيە ياچەيكىسى باھالاندى ، بۇ ، پارتىيە ياچەيكىسى ئومۇمى سانىنىڭ % 4.2 نى ئىگەللەيدى . مۇنەۋۋەر كومپارتىيە ئەزاسىدىن 2267 سى باھالىنىپ ، ئومۇمى پارتىيە ئەزالىرىنىڭ %3.4 نى ئىگەللەيدى .

پارتىيە قوشۇنىنى پاكلاشتۇرۇش ئۈچۈن ، ۋىلايەت بويىچە "3خىل ئادەم"لەرنى تازىلاش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى، ۋىلايەت، ناھىيە ئىككى دەرىجىلىك پارتكوملار ئايرىم- ئايرىم ھالدا " 3خىل ئادەم " نى ئېنىقلاش-تازىلاش ئورگانلىرىنى قۇردى . ئورگان ئىسلاھاتىغا بىرلەشتۈرۈپ، مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋىدىكى " 3خىل ئادەم " لەرنى دەسلەپكى قەدەمدە ئېنىقلاپ چىقتى . شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، پارتىيىنىڭ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3- ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيانقى لۇشيەن، فاڭجېن، سىيابەتلىرى بىلەن قارشىلاشقان ۋە ئېغىر ھالدا قانۇن-ئىنتىزامىغا خىلاپلىق قىلغان پارتىيە ئەزالىرى ۋە كادىرلارنىڭ مەسىلىسىنى تەكشۈرۈپ ئەملىلەشتۈرۈلدى ۋە بىر تەرەپ قىلىندى. (ساۋسۈڭچىنىڭ)

[3-سەپ قۇرۇلۇشى] 1984- يىلى ۋىلايەت ، ناھىيە (شەھەر) لىك پارتكوملار ئورگان ئىسلاھاتى ۋە رەھبەرلىك بەنزىنى تەڭشەشكە بىرلەشتۈرۈپ، جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ياش، ئوتتۇرا ياش كادىرلارنى ئۆستۈرۈش ۋە 3- سەپ قۇرۇلۇشى توغرىسىدىكى ئىستىراتېگىيىلىك تەدبىرىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ، 3- سەپ قۇرۇلۇشى خىزمىتىنىڭ مۇھىملىقى، تەخىرسىزلىكىنى بولغان تونۇشىنى يەنمۇ يۇقۇرى كۆتەردى، "سالاھىيەت سۈرۈشتۈرۈش" تىن ئىبارەت كونىراپ كەتكەن ئۇقتۇرمىنى زەرلەرنى تۈگىتىپ ، ئامىغا چوڭقۇر چۈشەنچە بېرىپ، تالانتلىقلارنىڭ كېلىش مەنبەسىنى كەڭ ئېچىپ، ياش، ئوتتۇرا ياش

كادىرلارنى تەكشۈرۈش، يېتىشتۈرۈش، تەربىيەلەش خىزمىتىنى كۈچەيتتى. مەركەزۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ تەلۈنگە ئاساسەن، ۋىلايەت، ناھىيە، يېزا رەھبەرلىك بەزىلىرىنىڭ 3-سەپ قوشۇنى دەسلەپكى قەدەمدە قۇرۇلدى. دەسلەپكى قەدەمدە بەلگىلەنگەن زاپاستىكى كادىرلارنى ئايرىدىم- ئايرىم ھالدا مۇنتىزىم تەربىيەلەش قىسقا مۇددەتلىك تەربىيەلەش، ۋەزىپىگە بەلگىلەپ بېرىش، زىممىسىگە مەسئۇلىيەت ئارتىش، كونا كادىرلار ئۈگىتىش، يارىدەم بېرىش، يېتەكلەش قاتارلىق تۈرلۈك شەكىللەرنى قوللانۇپ، ئۇلارنىڭ ئىدىيەۋىي سەۋىيەت كەسپىي سەۋىيەسى ۋە خىزمەت ئىقتىدارىنى يۇقىرى كۆتەردى.

[كادىرلارنى تەربىيەلەش بازىسىنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە كادىرلارنى تەربىيەلەشنىڭ مۇنتىزىملىشىشى] مەركەزنىڭ كادىرلارنى تەربىيەلەشنى مۇنتىزىملاشتۇرۇش تەۋەلىكىدە- كى قارارىغا ئاساسەن، ۋىلايىتىمىزدىكى كادىرلارنىڭ سىياسى ۋە مەدەنىيەت سەۋىيىتىنى يۇقۇ- رى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، 1984- يىلى ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە ناھىيە(شەھەر) لىك پارتكوم- لار كادىرلارنى تەربىيەلەش بازىسىنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە كادىرلارنى تەربىيەلەش خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتىپ، ئايرىم- ئايرىم ھالدا كادىرلارنى تەربىيەلەش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ۋە ئۇنىڭغا ماس ھالدا ئىش بېجىرىش ئاپپاراتلىرىنى قۇردى، ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋىلايەت بويىچە كادىرلارنى تەربىيەلەش خىزمىتى بويىچە مەخسۇس سۆھبەت يىغىنىنى چاقىرىپ، يېقىنقى بىر قانچە يىلدىن بۇيانقى كادىرلارنى تەربىيەلەش خىزمىتىنىڭ ئەھۋالى، ۋە تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلىدى، ئالماشتۇردى، ۋىلايەت بويىچە كادىرلارنى تەربىيەلەشنى مۇنتىزىملاشتۇرۇش تەسەۋۋۇرىنى ۋە كونكرېت تەدبىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. 1984- يىلى 10- ئايدا ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋىلايىتىمىزدىكى كادىرلار قوشۇنىنىڭ ۋە كادىرلارنى تەربىيەلەش بازىسىنىڭ ھازىرقى ھالىتىنى تەھلىل قىلىش ئاساسىدا، «قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984- يىلدىن 1990- يىلىغىچە كادىرلارنى تەربىيەلەش گۇيۇاسىنىڭ مۇھىم نوقتىلىرى» نى تۈزۈپ چىقتى. 1990- يىلغا بارغاندا ۋىلايەت بويىچە خىزمەتتىكى كادىرلارنىڭ ھەممە- سى ماركسىزملىق پەلسەپە، سىياسى ئىقتىسات، ئىلمىيسوتسىيالىزم، جۇڭگو ئىنقىلاۋى تا- رىخى، مىللەت نەزەرىيىسىۋە مىللى سىياسەت بولۇپ 5 سىياسى نەزەرىيە دەرسىنى سېستېما- لىق ئۆگىنىشىنى ئوتتۇرىغا قويدى؛ ھازىر تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتىن تۆۋەن مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە كادىرلار ۋەئىلمىيسەۋىيىسى ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ سەۋىيىسىگە يېتەلمىگەن كادىرلار 1986- يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە بۇرۇن تولۇقسىز ئوت- تۇرا مەكتەپلىك مەدەنىيەت دەرىجىسىنى ئوقۇپ بولۇشى، 1990- يىلى ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخ- نىكوم ياكى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ سەۋىيىسىگە يېتىشى، 1990- يىلغا بارغاندا، بارلىق ئالىي، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم ۋە تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى ئەمەلىي سەۋىيىگە يېتىشى، %30- 25 گىچە ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكومنى پۈتتۈر- گەندىن ئالىي دەرىجىلىك تېخنىكوم سەۋىيىسىگە يېتىشى؛ ھەر خىل كادىرلار ئۆزىنىڭكى سېپى بىلەملىرى ۋە تېخنىكىسىنى پىششىق ئىگىلىشى، رەھبىرىي كادىرلار ئىلمىي ئۇسۇلدا رەھبەر- لىك قىلىش ئۇسۇلىنى ئىگىلىشىگە باشقۇرۇش ئىقتىدارىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشى لازىم. يۇقۇرى- دىكى مەقسەتنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ۋىلايەتلىك پارتكوم قەشقەر ماتارىپ ئىنىس-

تەپتوتى، تەلەۋدزىيە ئۇنۇپرىستېتىنىڭ قەشقەر شۆبىسى ۋە 6 ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم مەكتەپلىرىنىڭ رەھبەرلىك بەزىلىرىنى تەكشىدى، تەشكىلنى مۇكەممەللەشتۈردى، رەھبەرلىك كۈچىنى كۈچەيتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، ۋىلايەت، ناھىيە(شەھەر) لىك پارتىيە مەكتەپلىرىنىڭ قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتتى، رەھبەرلىك بەزىلىرىنى تەكشىدى، تولۇقلىدى، ئوقۇتقۇچى، خىزمەتچىلەرنى سەپلەپ بەردى، مەكتەپنىڭ ياتاق، ئۆي، ئوقۇتۇش ئەسلىمە لىرى قۇرۇلۇشىنى تۇتتى. ھەر خىل ئوقۇتۇش سايمانلىرىنى، ماتېرىياللارنى ۋە كىتابخۇرنالارنى سېتىۋالدى، ئوقۇتۇش شارائىتىنى يەنمۇ ياخشىلىدى. 1984-يىلى ۋىلايەتلىك پارتكوم پارتىيە مەكتىۋى ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم مەدەنىيەت بىلىملىرىنى ئاشۇرۇش سىنىپى ئېچىپ، مىللى، خەنزۇ ھەر قايسىسىدىن 40 نەپەر ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلدى. تەلەۋدزىيە ئۇنۇپرىستېتىنىڭ قەشقەر شۆبىسى ۋىلايەتلىك پارتكوم پارتىيە مەكتىۋىدە پارتىيە، ھۆكۈمەت كادىرلىرى ئېتىماسى پەن ئالى تېخنىكوم سىنىپى ئاچتى. جەمئى 76 نەپەر ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلدى. ۋىلايەت بويىچە ئاپتونوم رايونغا، ئېچىلىرىگە ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە مەكتىۋىگە ھەمدە باشقا ئالى تېخنىكوم مەكتەپلىرىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىلگەن كادىرلار جەمئى 82 كىشى، ئۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى 66 كىشى. (ساۋسۇڭبىك)

[پارتىيەنىڭ زىيالىلار سىياسىتىنى تەكشۈرۈش،ئەملەلەشتۈرۈش] ھەردەرىجىلىك پارتكوملار "سول" ئىدىيەنىڭ تەسىرىنى يېڭىدىن تازىلاپ، زىيالىلارغا ۋە بىلىمىگە بولغان تۈرلۈك بىر تەرەپلىمە خاتا قاراشلىرىنى تۈزەتتى، زىيالىلار سىياسىتىنى ئومۇمىيۈزلىك ئەملەلەشتۈرۈش، زىيالىلارنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇشنى قەشقەرنىڭ ئىگىلىكىنى جانلاندۇرۇش، "4 لەشتۈرۈش"قۇرۇلۇشىنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىنى پارتىنىڭ ئۇچۇقلۇق مەسىلىسى قىلىپ تۇتۇپ، زىيالىلارنىڭ ئاكتىپچانلىغىنى يەنمۇ ئىشقا سالدى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە تۈرلۈك ئىشلارنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈردى. 1984-يىلى ۋىلايەت بويىچە ئالى، ئوتتۇرا تېخنىكوم مەدەنىيەتسەۋىيىسىگە ئىگە يېڭى پارتىيە ئەزاسىدىن 487 نەپىرى قوبۇل قىلىنىپ، 1983-يىلدىكى ئوخشاش تېپىكى يېڭى پارتىيە ئەزالىرىدىن 151% كۆپلەيدى، ھەر خىل كىشىلىك سىپىدىكى تېخنىنىك خادىملاردىن 420 كىشى يېڭىدىن پارتىيەگە قوبۇل قىلىندى. بۇ، 1983-يىلدىكى شۇ تېپىكى پارتىيە ئەزالىرىدىن 67.3% ئارتۇق؛ يېڭى ئۆستۈرۈلگەن ئالى تېخنىكوم مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە ناھىيە، يېزا دەرىجىلىك كادىرلار 471 نەپەر بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ناھىيە دەرىجىلىكلەر 110 نەپەر، يېزا دەرىجىلىكلەر 361 نەپەر؛ ئىشۇپىنېرلىدىن يۆتكىۋى ئۇيغۇرچە بار ناھىيە، يېزا دەرىجىلىك كادىرلار 199 نەپەر بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ناھىيە دەرىجىلىك كادىر 64 نەپەر، يېزا دەرىجىلىك كادىر 135 نەپەر، زىيالىلارنىڭ ئەرز-ھال ئېيتقان خەت-چەكلىرىدىن 1151 پارچە (قېتىم) بىر تەرەپ قىلىندى، ئەر-خوتۇن ئىككى ئارىلىق بولۇپ قالغان 218 ئائىلىنىڭ زىيالىنىڭ خىزمىتى تەكشەلدى، 265 نەپەر زىيالىنىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ ئىشقا ئورۇنلاشۇرۇش مەسىلىسى ھەل قىلىندى، خىزمىتى كەسكە ماس كەلمىگەن زىيالىلارنىڭ خىزمىتى تەكشەلدى، بىر قىسىم زىيالىلارنىڭ ئۆيى كۆپەيتىپ بېرىلدى، داۋالاش، سالامەتلىك ئارخىۋى تۈرغۇزۇلدى. بۇنىڭدىن باشقا، زىيالىلارغا ئومۇ-

مەيۇزلۇك تۇراقسىز ماتاش، زىيالىلار ياردەم پۇلى ، كىتاپ-ژورنال ياردەم پۇلى ۋە باشقا تەمىناتلار ئەملىلەشتۈرۈلۈپ ، زىيالىلارنىڭ ماتاش ، تۇرمۇش شارائىتىنى يەنمۇ ياخشىلاندى . (ساۋ سۆزىمىڭ)

[ۋەزىپىسىدىن ئايرىلىپ دەم ئالغان ، پېنسىيىگە چىققان پىشقەدەم كادىرلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش ۋە باشقۇرۇش] 1984 - يىلى ۋىلايەت بويىچە دەم ئېلىشقا چىقىش ، پېنسىيىگە چىقىش رەسمىيىتىنى بېجىرگەن كادىرلار 1146 كىشى بولۇپ ، بۇلارنىڭ خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتىش ، پىشقەدەم كادىرلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش-باشقۇرۇش خىزمىتىنى يەنمۇ ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن ، ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە ناھىيە (شەھەر) لىك پارتكوملار پىشقەدەم كادىرلار ئىدارىسى تەسىس قىلىپ ، رەھبەرلىك ۋە خىزمەت خادىملىرىنى سەپلىدى . ۋىلايەتلىك پارتكوم 1984 - يىلى 10 - ئايدا ۋىلايەت بويىچە پىشقەدەم كادىرلار خىزمىتى سۆھبەت يىغىنى ئاچتى ، ئۇنىڭغا ئۇلاپلا ، پىشقەدەم كادىرلار خىزمىتى چوڭ دەرىجىدە تەكشۈرۈلدى . ھەر دەرىجىلىك پارتكوملار مەركەز ۋە گووۇيۈەنلىك بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن ، پىشقەدەم كادىرلارنىڭ سىياسى تۇرمۇش تەمىناتىنى يەنمۇ ئەملىلەشتۈردى ، دەم ئېلىشقا چىققان ، پېنسىيىگە چىققان پىشقەدەم كادىرلارنىڭ تۇرمۇش بازىسى قۇرۇلۇشى تۇتۇلدى. پىشقەدەم كادىرلارنىڭ تۇرار جايى ئاساسەن ھەل قىلىندى ، نۇرغۇن ناھىيىلەر پىشقەدەم كادىرلار پائالىيەت ئورنى قۇردى . پائالىيەت سايمانلىرىنى سېتىۋالدى ، بايراملاردا پىشقەدەم كادىرلاردىن ھال-سوراش پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ باردى ، ۋىلايەت ۋە بىر قىسىم ناھىيە (شەھەر) لەر پىشقەدەم كادىرلارنى ئەچكىرىگە ۋە شىمالىي شىنجاڭغا داۋالىنىش ، ئېكسكۇرسىيە تەلىتىغا ئەۋەتتى ، ۋىلايەت، ناھىيە ئىككى دەرىجىلىك پىشقەدەم كادىرلار ئىدارىسى ئالاقىدار تارماقلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، پىشقەدەم كادىرلار كېسەلخانىسى (ئۆيى) قۇردى، ئالاھىدە ئامبۇلاتورىيە تەسىس قىلدى، بىر قىسىم پىشقەدەم كادىرلارنىڭ تەن سالامەتلىكىنى تەكشۈرۈش خىزمىتى ئۈيۇشتۇرۇلدى، پىشقەدەم كادىرلارغا ئالاھىدە لازىملىق نەرسىلەر بىلەن تەمىنلەش كېنىشكىسى تارقىتىپ بېرىلدى . پىشقەدەم كادىرلارنىڭ ئاپتوموبىل ئىشلىتىش مەسلىسى دەسلەپكى قەدەمدە ھەل بولدى . شۇنىڭ بىلەن، دەم ئېلىشقا چىققان ، پېنسىيىگە چىققان پىشقەدەم كادىرلارنىڭ تۇرمۇشىغا قولايلىق يارىتىپبېرىلدى . (ساۋ سۆزىمىڭ)

[تەشكىلات ، كادىرلار تۈزۈمى ئىسلاھاتى] مەركەز ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ كادىرلارنى باشقۇرۇش ھوقوقىنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈش توغرىسىدىكى يولبورۇغىنا ئاساسەن ، " ئاز باشقۇرۇش ، ياخشى باشقۇرۇش ، جانلىق باشقۇرۇش " دىگەن پىرىنسىپ بويىچە، 1984 - يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىم يىلىدا ۋىلايەتلىك پارتكوم باشقۇرغان يېڭىزا ، بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ ھەممىسىنى بىر دەرىجە تۆۋەن پارتىيە تەشكىلاتلىرىنىڭ باشقۇرۇشىغا چۈشۈرۈپ بەردى ، ۋىلايەتلىك پارتكوم باشقۇرىدىغان كادىرلار بۇرۇنقى 2700 دىن ئارتۇق ئادەمدىن ئازىيىپ 800 نەچچىگە چۈشتى . ناھىيە، شەھەرلىك پارتكوملارمۇ بىر قىسىم كادىرلارنى باشقۇرۇش ھوقوقى چېكىنى تۆۋەن دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرىغا چۈشۈرۈپ بەردى ، شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا ، ۋىلايەتلىك پارتكوم

ۋىلايەتكە بېۋاستە قارا شىلىق زاۋۇت ، كان ، كارخانا ئورۇنلىرىدىمۇ پەقەت زاۋۇت باشـ لىغى (دىرېكتور) نىلا ۋەزىپىگە تەيىنلەش، قالغان رەھبەرلەرنى زاۋۇت باشلىغى(دىرېك تور) ئوزى قارار قىلىش، زاۋۇت باشلىغى (دىرېكتور) نى ئامما دېموكراتىك ئۇسۇلدا سايلاش، كارخانىلارنى قەشقەر شەھرىگە تۇتۇەنگە چۈشۈرۈپ بېرىش ۋە كارخانىنىڭ رەھبەرلىك ئەزالىرىدىن ئاشكارا تەكلىپ قىلىش قاتارلىق ئۇسۇللارنى قوللانۇپ،زاۋۇت، كان، كارخانا كەسىپىي ئورۇنلاردىكى كادىرلار تۇزۇمىنى دەسلەپكى قەدەمدە ئىسلاھ قىلدى. (ساۋ سۇڭپىڭ)

[قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم پارتىيە مەكتىۋى] قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتـ كوم پارتىيە مەكتىۋى قەدىمقى شەھەر قەشتەرنىڭ شەرقىي تەۋەسىدە، قەشقەر مېھمانخانىسى بىلەن خوشنا جايلاشقان. بۇ مەكتەپ ئەسلى جەنۇبىي شىنجاڭ كادىرلار مەكتىۋى بولۇپ، 1956 ـ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە مەكتىۋىنىڭ قەشقەر شۆبىسى قىلىپ ئۆزـ گەرتىلگەن.1959 ـ يىلى 2 ـ ئايدا جەنۇبىي شىنجاڭ پارتىيە مەكتىۋى بىلەن سابىق ۋىلاـ يەتلىك پارتكوم كادىرلار مەكتىۋى بىرلەشتۈرۈلۈپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتى پارتىيە مەكتىۋى قىلىپ ئۆزگەرتىلگەن. بۇ يەردە رەتلىك ۋە يۇرۇشلەشكەن مەكتەپ ياتاقلىرى، كۆچلۈك ئوقۇتۇش قوشۇنى ۋە يېتەرلىك كىتاپخانا تەرىيالار بار. ئۇزاقتىن بۇيان ئىزچىل تۇردە قەشقەر ۋىلايىتىدىكى كادىرلارنى تەربىيىلەيدىغان مۇھىم بازىسى بولۇپ كەلدى. 10 يىللىق قالايمىقانچىلىق داۋامىدا، پارتىيە مەكتىۋى ئېغىر دەرىـ جىدە بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى. ئوقۇتۇش خادىملىرى سىرتقا كەتتى، كىتاپ، ماتېرىيالار تېپىلىپ بولۇپ كەتتى، مەكتەپنىڭ بىغىغا مېھمانخانا قۇرۇلدى. پارتىيىنىڭ 11 ـ نۆۋەتـ لىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمى يىغىلىشىدىن بۇيان، يۇقۇرى دەرىجىلىك پارتكوملارنىڭ غەمخورلىقى ۋە قوللىشى ئارقىسىدا، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم پارتىيە مەكتىۋى بىخىۋاشـ تىن ئەسلىگە كېلىپ قۇرۇلدى، ساغلام راۋاجلىنىش يولىغا قاراپ ماڭدى.

قالايمىقانچىلىقلارنى ئوكشاپ، "سول" نىڭ زەھەرلىنى تازىلاش، ھەر مىللەت كادىرـ لىرىنىڭ نەزىرىيە سەۋىيىسىنى ۋە سىياسەت سەۋىيىسىنى يۇقۇرى كۆتەرىش، پارتىيىنىڭ 3 ـ ئومۇمى يىغىلىشىدىن بۇيانقى لۇشيەن، فاڭچېن، سىياسەت تىلمرىنىڭ ئىزچىل ئىجرا قىلـ ىنىشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتىيە مەكتىۋى تۆرلۈك قېتىملىق ئىشچىلار لىقلارنى يېڭىپ، 3052 كادىرنى مۇددەتكە، تۈركۈمگە بۆلۈپ تەربىيىلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ناھىيە دەرىجىلىك كادىرلار 362 كىشى (مىللىلار 182 كىشى، خەنزۇلار 180 كىشى)،كوموناـ دەرىجىلىك كادىرلار 1948 كىشى (مىللىلار 1556 كىشى، خەنزۇلار 895 كىشى)؛ ئىدارە تەۋەلىكى كادىرلار 802 كىشى (مىللىلار 668 كىشى، خەنزۇلار 134 كىشى).1982 ـ يىلى يەنە بىرقارار ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تەربىيىلەش كۇرسى، بىر قارار تەرجىمانلار سىنىـ پى ئېچىلىپ، جەمئى 146 كىشى تەربىيىلەندى، بۇ كادىرلار ئۆگىنىش كۇرسىدا، ئوقۇغۇچـ لار 3 ـ ئومۇمى يىغىنىنىڭ لۇشيەنى، پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 6 ـ ئو ـ مۇمى يىغىنىنىڭ قارارى، پارتىيىنىڭ 12 ـ قۇرۇلتىيىنىڭ ھۆججەتلىرى، دېڭ شياۋپىڭ مـا قـالىسلىرىدىن تالالانما، چېن يۈنما قالملىرى قاتارلىق مۇھىم ئەسەرلەر ۋە پارتىيە

مەركىزىي كومىتېتنىڭ مۇھىم قارارلىرىنى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى. قالايمىقانچىلىقلار ئوڭشۇلۇپ، ئوقۇغۇچىلارغا سىياسى جەھەتتە، ئەدىبە جەھەتتە مەركىزىي كومىتېت بىلەن ئىناقلىق تۇردە بىردەك بولۇشقا يارىدەم بېرىشتە بىر قەدەر ياخشى رول ئويناندى.

ئوقۇتقۇچى كادىرلار قوشۇنىدا ساقلىنىۋاتقان نەزىرىيە سەۋىيىسى تۆۋەن بولۇش، كەسپىي بىلىمى يېتىشمەسلىك، 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدىنىڭ ئېھتىياجىدا ماسلىشالماسلىق ئەھۋالىنى قارىتا، 1984 - يىلى پارتىيە مەكتىۋى تەرىپىدىن كۆرسىتىلگەن ياخشى باشقۇرۇش بىلەن بىر چاغدا، ئىككى يېللىق تۇزۇمدىكى مەدەنىيەت بىلىمىنى ئاشۇرۇش سىنىپىنى ئاچتى. بۇرۇنقى نوقۇل ھالدىكى ئوقۇتقۇچىلارنى تەربىيىلەشتىن خىزمەتنىڭ مۇھىم ئوقتىسىنى كادىرلاشنى مۇنتىزىم تەربىيىلەشكە يوتكەش ئەھمىيىتى ئاشتى. بۇ قارارلىق مەدەنىيەت بىلىملىرىنى تولۇقلاش سىنىپىدا جەمئى 81 ئوقۇغۇچى بار. بۇنىڭ ئىچىدە مىللەتلەر 41 كىشى، خەنزۇلار 40 كىشى بولۇپ، بۇلارنىڭ ئىچىدە 2 نەپەر ئاھىيە دەرىجىلىك كادىر بار، پەلسەپە، سىياسى ئىقتىسات، ئىلمىي سوتسىيالىزىم، ماركسىزىمنىڭ مەسىلەتلەرنى تەرىبىيىلەش ۋە پارتىيىنىڭ مىللى سىياسىتى، جۇڭگو ئىنقىلابىنىڭ تارىخى، خەلق ئىگىلىكىنى باشقۇرۇش، ئىلمىي رەھبەرلىك قىلىش ئۇسۇلى ۋە خىزمەت ئۇسۇلى، تىل، ماتېماتىكا، تارىخ، جۇغراپىيە، ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە، قاتارلىق 12 دەرس كىرگۈزۈلدى. ئوقۇتقۇچىلار ئەستايىدىل، سەۋرچانلىق بىلەن دەرس ئۆتتى، ئوقۇغۇچىلار تەرتىپلىك، قېتىم قىنىپ ئوگىنىپ، خۇشاللىنارلىق نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. (لى جۇڭچاۋ)

[پارتىيىنىڭ ئىنتىزام تەكشۈرۈش خىزمىتى توغرىسىدا ئومۇمى بايان]

چ ك پ قەشقەر ۋىلكوم ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى 1979 - يىلى 10 - ئايدا قۇرۇلدى، 1984 - يىلى 8 - ئايدىكى ئورگان ئىسلاھاتتىدا چ ك پ قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. ئۇنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى: پارتىيە ئىنتىزامىنى قوغداش، پارتىيە ئىستىلىنى ھەقىقى تۇردە ياخشىلاش، قانۇن - ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىغان بارلىق ئاز توغرا ئىستىلگە قارشى كۈرەش قىلىش، پارتىيىنىڭ لۇشىيەن، ۋاڭجېن، سىياسەتلىرىنىڭ ئىزچىل ئىجرا قىلىنىشىغا ھەقىقى تۇردە كاپالەتلىك قىلىش.

1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە، ۋىلايەت بويىچە ئىنتىزام تەكشۈرۈش سىستېمىسىغا سەپلەنگەن مەخسۇس كادىر 253، ئىنتىزام تەكشۈرۈش خىزمىتىنى قوشۇمچە ئىشلەيدىغان كادىر 185، ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان ئىنتىزام تەكشۈرۈش كادىرى 2 . بۇنىڭ ئىچىدە: ۋىلايەتلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىغا سەپلەنگەن مەخسۇس كادىر 11 (شۇجى، مۇئاۋىن شۇجى جەمئى 3)، خەنزۇ 7 ، ئۇيغۇر 4 ، قوشۇمچە ۋەزىپە ئۆتەيدىغان ئىنتىزام تەكشۈرۈش ھەيئىتى 2 كىشى، ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان ئىنتىزام تەكشۈرۈش ھەيئىتى 2 كىشى.

12 ناھىيە (شەھەر) لىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتلىرىغا سەپلەنگەن مەخسۇس كادىر 115، بۇنىڭ ئىچىدە: مەخسۇس شۇجى، مۇئاۋىن شۇجى 33 (خەنزۇ 14، ئۇيغۇر 17، تاجىك 2)، يېڭىسار ناھىيىسىدە ئىنتىزام تەكشۈرۈش خىزمىتىنى قوشۇمچە ئۆتەيدىغان 1 شۇجى سەپلەندى. ۋىلايەت بويىچە 125 يېزا-ئاھالىق پارتكومدا 1 دىن مەخسۇس ئىنتىزام

تەكشۈرۈش كادىرى سەپلەندى، بۇ، ۋىلايەت بويىچە يېزىلىق پارتكوم ئەزالىرى سانىنىڭ 78% نى ئىگە للە يدۇ. ۋىلايەتكە بىۋاستە قاراشلىق 6 ئورۇننىڭ پارتكومى (توقۇمچىلىق فابرىكىسى، سودا كوپېراتىپ، ئېلېكتىر ئېنېرگىيە شىركىتى، 1 - تىرانسپورت شىركىتى، سېمونت زاۋۇدى، سۇ باشقارمىسى) ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتلىرىنى قۇردى، بۇ، ۋىلايەت بويىچە ۋىلايەتكە بىۋاستە قاراشلىق ئورۇن پارتكوم ئەزالىرى سانىنىڭ 37.5% نى ئىگە للە يدۇ. بۇ ئەزالاردا مەخسۇس ئىنتىزام تەكشۈرۈش كادىرلىرىدىن 2 دىن سەپلەندى. ۋىلايەتكە بىۋاسىتە قاراشلىق ئورگانلار پارتكومىغا قاراشلىق پارتىيە باش ياچېيكىلىرىدا ئىنتىزام تەكشۈرۈش خىزمىتىنى قوشۇمچە ئۆتەيدىغان 179 ھەيئەت سەپلەندى.

ئەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئىنتىزام تەكشۈرۈش خىزمىتىدە، ئالدىنقى 4 يىلدا پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئىنتىزامىغا خىلاپلىق قىلىش ئەنزىسىنى ئېنىقلاپ بىر تەرەپ قىلىش نۆۋىتا قىلىندى. 1983-يىلدىن بۇيان خىزمەتنىڭ مۇھىم نۆۋىتىسى پارتىيە ئىستىلى مەسىلىسىنى تۈزۈتۈشقا بۇرالدى. 1984 - يىلى، ئىسلاھات داۋامىدا مەيدانغا كەلگەن "ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ شەخسى مەنپەئەتىنى كۆزلەش ۋە ئېغىر ھالدا بىيوروكراتلىق قىلىش" تىن ئىبارەت ئىككى تەتۈر شامال ۋە بۇنىڭ بىلەن كېلىپ چىققان تۈرلۈك يېڭى نا توغرا ئىستىللارگە ۋىدىلىك ھالدا تۈزىتىلدى. بىز قانچە يىلدىن بۇيان، ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى ئىشلىگەن كونكرېت خىزمەتلەر ئاساسەن تۆۋەندىكىچە:

1. "پارتىيە ئىچىدىكى سىياسى تۈرمۇشقا ئائىت بىر قانچە مىزان" نى ئىزچىل ئىجرا قىلىش ۋە "3 يېغىن 1 دەرس" (ياچېيكا يېغىنى، پارتىيە ئەزالىرى يېغىنى، پارتىيە گۇرۇپپا يېغىنى ۋە پارتىيە دەرسى) تۈزۈمىدە چاك تۈرۈپ، پارتىيە ئىستىلى مەسىلىسىنى تۈزۈتۈشنى، پارتىيە ئىستىلى، پارتىيە ئىنتىزامى تۇغرىسىدا تەربىيە بېرىلدى. 1979 - يىلدىن بۇيان، ۋىلايەت بويىچە 446 قاتار ھەرخىل تېپتىكى پارتىيە ئەزالىرى كۇرسىنى ئېچىلدى، تەربىيىلەنگەن پارتىيە ئەزاسى 94533 ئادەم-قېتىم بولۇپ، ۋىلايەت بويىچە پارتىيە ئەزالىرى ئومۇمى سانىنىڭ 38% نى ئىگە للە يدۇ. 1984 - يىل، كونىشەر، يېڭىشەر، قەشقەر، يېكەن، قاغىلىق، پوسكام، مارالبېشى، يېڭىسار، تاشقورغان قاتارلىق ناھىيە (شەھەر) لىك پارتكومىنىڭ رەھبەرلىك بەنزىلىرى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئالاقىدار ھۆججەتلىرىنىڭ تەلىۋى بويىچە ئۆزلىرىنى «مىزان» غا سېلىشتۇرۇپ تەكشۈرۈپ چىقتى. ۋىلايەت بويىچە، 11 ناھىيە، شەھەر (تاشقورغان ناھىيىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ) ۋە ۋىلايەتكە بىۋاستە قاراشلىق 8 ئورۇننىڭ پارتكومىلىرى پارتىيە ئىستىلىنى تۈپتىن ياخشىلاشنىڭ پىلان، تەدبىرلىرىنى تۈزۈپ چىقتى. يوپۇرغا ناھىيىسى پارتىيە ئىستىلىنى ياخشىلاش، پارتىيە ئىنتىزامىنى كۈچەيتىش قاتارلىق جەھەتلەردە گەۋدىلىك نەتىجە يارىتىپ، مەركىزىي ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى تەرىپىدىن پارتىيە ئىستىلىنى تۈزۈتۈشتىكى ئالاقىلىشىش نۆۋىتىسى قېلىپ بېكىتىلدى. 8- ئايدا ۋىلايەتلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى يوپۇرغا ناھىيىسىدە يېغىن ئېچىپ، يوپۇرغا ناھىيىسىنىڭ پارتىيە ئىستىلىنى تۈزۈتۈشتىكى تەجرىبىلىرىنى ئۇگىنىش، كېڭەيتىشكە ئۇيۇشتۇرادى.

2. كەلكەن خەت - چەكلەرنى ۋە ئەرز قىلىپ كەلگەنلەرنى قوبۇل قىلىپ، پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئىنتىزامىغا خىلاپلىق قىلغان ئەزىسىنى ئېغىرلاپ بىر تەرەپ قىلدى. ۋىلايەت بويىچە تاپشۇرۇۋېلىنغان خەت جەمئى 5865 پارچە، بۇنىڭدىن بىر تەرەپ قىلىنغىنى 5439 پارچە. بۇنىڭ ئىچىدە: 1984- يىلى تاپشۇرۇۋېلىنغان خەت 1414 پارچە، بىر تەرەپ قىلىنغىنى 1052 پارچە. ۋىلايەت بويىچە پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ شەخسىي مەنپەئەتىنى كۆزلەپ، ئېغىرھالدا بىيوروكىراتلىق قىلىپ خىزمەتنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالماسلىق، قارا سۇۋاپ زىيانكەشلىك قىلىش، مالىيە ئىنتىزامىغا خىلاپلىق قىلىش، ضىيانەت قىلىش، ئوغرىلۇق قىلىش، پارا بېرىش، پارا ئېلىش، پارا بېرىشكە قىستاش قاتارلىق پارتىيە ئىنتىزامىغا خىلاپلىق قىلغان 24 خىل ئەنزە جەمئى 1287 پارچە بولۇپ، خۇلاسە چىقىرىلغىنى 1120 پارچە. بۇنىڭ ئىچىدە: 1984- يىلى تاپشۇرۇۋېلىنغىنى 166 پارچە، خۇلاسە چىقىرىلغىنى 108 پارچە، ۋىلايەت بويىچە پارتىيە ئىنتىزامى جازاسى بېرىلگەن پارتىيە ئەزاسى جەمئى 450 (پارتىيىدىن چىقىرىلغىنى 128، پارتىيىدە قالدۇرۇپ سىناپ كۆرۈش جازاسى بېرىلگىنى 72، پارتىيە ئىچىدىكى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلانغىنى 43، قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش بېرىلگىنى 123، ئاگاھلاندۇرۇش بېرىلگىنى 97) بولۇپ، ۋىلايەت بويىچە پارتىيە ئەزالىرى ئومۇمى سانىنىڭ 0.16% نى ئىگەللەيدۇ.

3. ئۇي سېلىش، ئۇي تەقسىم قىلىشتىكى ناتوغرا ئىستىللارنى تۈزەتتى. 1981- يىلدىن بۇيان، ۋىلايەت بويىچە ئىنتىزامىغا خىلاپلىق قىلىپ شەخسىي ئۇي سالغانلار 1712 كىشى، بۇنىڭ ئىچىدە ۋىلايەت دەرىجىلىك كادىر 2، ناھىيە دەرىجىلىك كادىر 78، ئادەتتىكى كادىر 1288. ئىگەللىگەن يەر جەمئى 1706.86 مو. بۇنىڭ ئىچىدە تېرىلغۇ يەر 1641.95 مو، ئىگەللىگەن ۋە ئىشلەتكەن دۆلەت، كوللېكتىپنىڭ مال - مۈلكى، ئەمگەك كۈچى، قاتناش كۈچىنى پۇلغا سوندۇرغاندا 504146.41 يۈەن. 1984- يىلى يىل ئاخىرىغىچە تۆلەتتۈرۈپ تەلىنغىنى 466.294.14 يۈەن، قايتۇرۇۋېلىنغان ئۇيلۈك يەر 421.07 مو. 33 كىشىنىڭ ئۇيىباھاغا سوندۇرۇلۇپ ئومۇمنىڭ ئىگىدارچىلىقىغا ئۆتكۈزۈۋېلىندى. ئۇينىڭ كۆلىمى 3579.05 كۋادرات مېتىر، پارتىيە ئىنتىزامى جازاسى ۋە سىياسى جازا بېرىلگىنى 33 ئادەم (بۇنىڭ ئىچىدە ناھىيە دەرىجىلىگى 7 ئادەم).

4. ئىقتىسادىي ساھەدىكى ئېغىر دەرىجىدىكى جىنايى ھەرىكەتلەرگە زەربە بېرىش كۈرىشىنى قاتناشتىيادۇردى. 1984- يىلى يىل ئاخىرىغىچە، ۋىلايەت بويىچە ئەنزە تۇرغۇزۇپ تەكشۈرۈلگەن ئەنزە 443 پارچە (بۇنىڭ ئىچىدە چوڭ، مۇھىم ئەنزە 49 پارچە)، خۇلاسە چىقىرىلغىنى 401 پارچە (بۇنىڭ ئىچىدە چوڭ، مۇھىم ئەنزە 41 پارچە). تەكشۈرۈلگىنى 466 ئادەم، بۇنىڭ ئىچىدە: پارتىيە ئەزاسى 115، ناھىيە دەرىجىلىك كادىر 2، يېزا دەرىجىلىك كادىر 29. ھەر خىل جازا بېرىلگەن ئادەم جەمئى 258 كىشى. بۇنىڭ ئىچىدە: جىنايى جازا بېرىلگىنى 110، پارتىيە ئىنتىزامى جازاسى بېرىلگىنى 73، سىياسى جازاسى بېرىلگىنى 75، قايتۇرۇۋېلىنغان زاكۇ پۇل، زاكۇ مال جەمئى 1072000 يۈەن. (نيۇگورەن)

[يوپۇرغا ناھىيىسى پارتىيە ئىستىلىنى كۈرىنەرلىك ياخشىلىدى]

يۇپۇرغا ناھىيىسى ۋىلايەت بويىچە 1ـ بولۇپ پارتىيە ئىستىلىنى كۈرىنەرلىك ياخشى ئىلغان ناھىيە. ناھىيە بويىچە جەمئى 9 ئاساسى قاتلام پارتكومى، 171 پارتىيە ياچېيكىسى، 3258 نەپەر پارتىيە ئەزاسى بار. 1980ـ يىلدىن باشلاپ، ناھىيىلىك پارتكوم پارتىيە ئىستىلىنى رۇسلاشنى مۇھىم ئىشلار كۈنتەرتىۋىگە قويۇپ، كۈرىنەرلىك نەتىجە ھاسىل قىلدى. 1984ـ يىلى، ناھىيە بويىچە پارتىيە ئىستىلىنى كۈرىنەرلىك ياخشىلاشنى ئىڭا ئاشۇردى. بۇنىڭ ئىچىدە پارتىيە ئىستىلىنى تۆپتىن ياخشىلىغان يېزا 1 (يوپۇرغا يېزىسى)، پارتىيە ياچېيكىسى 52، بۇ، ئومۇمى ياچېيكا سانىنىڭ 30.4% نى تەشكىل قىلىدۇ. پارتىيە ئەزالىرى 1124 نەپەر بولۇپ، پارتىيە ئەزالىرى ئومۇمى سانىنىڭ 34.5% نى تەشكىل قىلىدۇ. ئۇلار نىڭ ئاساسلىق ئۇسۇلى: بىرىنچى، پارتكوم ئەھمىيەت بېرىدى. 1984ـ يىلى 4ـ ئايدا ناھىيىلىك پارتكوم ئىلگىرى-ئاخىر بولۇپ مەخسۇس 4 قېتىم دائىمى ھەيئەتلەر يىغىنى ئېچىپ، ناھىيە بويىچە پارتىيە ئىستىلىنى تۆپتىن ياخشىلاشنى قانداق قىلىپ ئەمەلگە ئاشۇرۇش مەسىلىسىنى ئەستايىدىل مۇزاكىرە قىلىپ، ناھىيىلىك پارتكومنىڭ رەھبەرلىك ئىستىلىنى ياخشىلاشنىڭ 8 ماددىلىق بەلگىلىمىسىنى تۈزۈپ چىقتى، ناھىيىلىك پارتكومنىڭ 1986ـ يىلىنى ناھىيىنى بويىچە پارتىيە ئىستىلىنى تۆپتىن ياخشىلاشنى تەرتىپلەپ قولغا كەلتۈرۈش توغرىسىدىكى دەسلەپكى پىلانىنى ماقۇللىدى. 5ـ ئايدا ناھىيە بويىچە 3 دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنى ئېچىپ، پارتىيە ئىستىلى مەسىلىسىنى مەخسۇس مۇزاكىرە قىلدى، ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى يولداش سوپى روزى "ئىدىيىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، 3 يىل ئىچىدە پارتىيە ئىستىلىنىڭ تۆپتىن ياخشىلىنىشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن تىرىشايلى" دېگەن مەۋزۇداسىدە پەرۋەرلىك دوكلادى بەردى. 6ـ ئايدا ناھىيىلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى پارتىيە ئىستىلى بويىچە تەكتىنى ئېگەللەپ (ناھىيە بويىچە ياخشى ياچېيكا 58، بىر قەدەر ياخشىسى 91، ناچار 12)، پارتىيە ئىستىلىنى تۆپتىن ياخشىلاشنىڭ كونكرېت پىلان، تەدبىرىنى تۈزۈپ چىقتى؛ ناھىيە بويىچە ئاساسى قاتلام پارتكوم، پارتىيە ياچېيكىلىرىدىكى پارتىيە ئىستىلىنى تۆپتىن ياخشىلاشنىڭ پىلان، تەدبىرىنى تۈزۈپ، پارتىيە ئىستىلىنى تۈتۈش بويىچە مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى ئورناتتى، پۈتۈن پارتىيە پارتىيە ئىستىلىنى تۈتىدىغان يېڭى ۋەزىيەت شەكىللەندى. ئىككىنچى، رەھبەرىي كادىرلار ئۆزى ئۈلگە بولدى، پارتىيە ئىستىلىنى رۇسلاش جەھەتتە پۈتۈن ناھىيىدىكى پارتىيە ئەزالىرىغا نەمۇنە بولدى. 1983 ـ يىلى مەركىزىي ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى ئۆي سېلىش، ئۆي تەقسىم قىلىش داۋاسىدىكى تەتۈر شامالنى تۈزۈتۈش توغرىسىدا "ئوچۇق خەت" ئېلان قىلغاندىن كېيىن، ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى يولداش سوپى روزى ئۆزى تۈرىدىغان قان ئۆيىنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئۆلچەپ، ئىككى ئېغىز ئۆيىنى بوشۇتۇپ بەردى. ناھىيىلىك پارتكومنىڭ دائىمى ھەيئىتى، مۇئاۋىن ھاكىم يولداش جاڭ فېڭ يالغۇز 20 نەچچە يىل بولغان، كۆلىمى 30 كۋادراتمېتىرغا يەتمەيدىغان كونا ئۆيدە ئولتۇرۇپ كەلدى، ئىدارىدىن ئۇنىڭغا بىر نەچچە قېتىم يېڭى ئۆي ئورۇنلاشتۇرۇپ بەرسىمۇ ئۇ رەھمەت ئېيتىپ كۆچكىلى ئۇنىمىدى. باشقا رەھبەرىي يولداشلار نىڭ تۇرار جايى ئەك كۆپ بولغانلىرىدىن ئىگىمۇ ئاران 50 كۋادراتمېتر كېلىدۇ، ھېچقايسىسىنىڭ بەلگىلىمىدىن ئېشىپ كەتمىدى.

ناھەيەلىك پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى خې جىڭسۇڭ ۋە مۇئاۋىن ھاكىم ھوشۇر ۋەلى قاتارلىقلار بالىلىرىنىڭ تويىنى باشلاپچىلىق بىلەن ئاددى - سادىدى ئۆتكۈزدى، يەپ - ئىچىش بىلەن شۇغۇللانمىدى، زىيارەت بەرمىدى، مېھمان چاقىرىش، سوۋغا تەقدىم قىلىش تەتۈر شامالىنى ئەملى ھەركەتى بىلەن توستى. ھاكىم ھامىت ياقۇپ ئىشچى قوبۇل قىلىش، كادىرلىقتا ئۆزگەرتىش ئۈچۈن بەزىلەرنىڭ 2 قېتىم 550 يۈەن پارا بەرگەن ئەھۋالغا دۇچ كەلگەندە، ئۇ دەرھال رەت قىلدى ھەمدە ئۇلارنىڭ بۇ ھەرىكىتىگە تەنقىت، تەربىيە بېرىدى. تېرىلغۇ ئېتىز لىرىنى ئىختىيارىچە ئىگەللەپ شەخسى ئۆي سېلىش تەتۈر شامالىنى ھەل ۋىلايىتىمىزنىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرىگە، ۋىلايەتكە بېۋاستە قاراشلىق ئورۇنلارغا يامرىغاندا، يوپۇرغا ناھىيىسىدىكى ناھىيە دەرىجىلىك 18 كادىردىن بىرسىمۇ شەخسى ئۆي سالمىدى. ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىپ شەخسى ئۆي سالغانلار تېخىمۇ يوق. ئۇچىنچى، خاتالىق بولغان ئىكەن، چەزمەن تۈزىتىش كېرەك. تۆتۈشقا، باشتۇرۇشقا، نوچىلار بىلەن ئىلىشىشقا جۇرئەتلىك بولۇش لازىم. ناھىيىلىك پارتكوم ئۆزىدىكى باتوغرا ئىستىللارنى تۈزۈتۈشكە جۇرئەت قىلدى. 1982 - يىلى ناھىيىلىك پارتكوم دېموكراتىك تۈرمۇش يىغىنى ئېچىپ، ناھىيىلىك پارتكوم دائىمى ھەيئىتى، ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇددىرى مەھەممەت نامەتنىڭ شەخسى تۈرمۇش ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتە ساقلانغانلىقىنى سىلىلىرىگە ئۇقتۇرغاندا تەنقىت، يارەدەم بەردى، ئۇ ئۆزىنىڭ خاتالىغىنى تونۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىندى. دۆلەت ئورمان قانۇنىنى ئىلان قىلغاندىن كېيىن، ناھىيىلىك پارتكوم، خەلق ھۆكۈمىتى كۈچ ئۇيۇشتۇرۇپ، ئەشمە يېزىسى، يوپۇرغا يېزىسى، ئاچچىق يېزىسى ۋە ناھىيىلىك ئورۇقچىلىق مەيدانىدىكى بىر قىسىم پارتىيىلىك كادىرلارنىڭ دۆلەتنىڭ، كوللېكتىپنىڭ دەل - دەرەخلىرىنى كەسكەنلىك مەسىلىسىنى ۋاقتىدا تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلدى ھەمدە نەتىجىسىنى ناھىيە بويىچە ئومۇمىي ئۇقتۇرۇش قىلىپ، بۇ تەتۈر شامالىنى توستى، ئىقتىسادىي ساھەدىكى جىنايى ھەرىكەتلەرگە زەربە بېرىش كۈرىشى داۋاملاندۇرۇلۇپ، ناھىيىلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى، مۇئاۋىن شۇجىلىرىدىن3 كىشى شەخسەن ئۆزى قوماندان بولۇپ سەپكە ئاتلىنىپ، ناھىيە بويىچە ئىقتىسادىي ساھەدىكى جىنايى ئىشلار ئەنزىسىدىن 17 نى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە پۈتۈنلەي تەكشۈرۈپ خۇلاسىلىدى، باشقا ناھىيىلەرنىڭ ئالدىدا ماڭدى. 1983 - يىلى ئاپرېلدىن 4 ئاي ۋاقىت ئىچىدە ناھىيە بويىچە ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىپ شەخسى ئۆي سېلىش مەسىلىسىنى تېزلىكتە تەكشۈرۈپ ئېنىقلىدى ھەمدە دۆلەت، كوللېكتىپنىڭ مەبلىغىگە دەخلى - تەرۇز قىلىپ شەخسى ئۆي سېلىۋالغان 38 نەپەر پارتىيە ئەزاسى، كادىر، ئىشچى - خىزمەتچىلىرىنىڭ مەسىلىسىنى بىر قەدەر ئۆزۈل - كېسىل تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى، ئۆي سېلىشتىكى تەتۈر شامالىنى توزەتتى. يۇقۇرى دەرىجىلىك پارتكومنىڭ سېرىق سىنتالغۇ لېنتىلىرىنى ۋە شەھۋانە ئوقۇشلۇلارنى تەكشۈرۈپ مەنئى قىلىش توغرىسىدىكى يولىيورۇقىغا ئاساسەن، ناھىيىلىك پارتكوم 16 كادىرنى چرىتىپ، 61 ئورۇننى تەكشۈرۈپ، سېرىق ئۇنىنى لېنتىلىرىدىن 68 نى، سېرىق داخىلدىن 184 نى تەكشۈرۈپ چىقىپ، پۈتۈنلەي ئۆچۈرۈتۈۋەتتۈرۈپ، بۇ مۇھىم يولغان مەنئىي بۇلغۇنۇش ئېچىلىشىنى توستى. يوپۇرغا ناھىيىلىك پارتكوم مىللەت تەرىبىلەش ئىنتىزامىغا قىلىشنى ياخشى يولغا قويۇشتىن مۇپارتىيە ئىستىلىنى تۈزۈتىشنىڭ بىر مۇھىم تەرەپلىك قىلىپ تۇتتى، پارتىيە ئەزالىرى ۋە پارتىيىلىك رەھبەت

ربي كادىرلارنىڭ ھەممىسى دىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا پايدىسىز بارلىق سۆز ـ ھەرىكەتلەرنى لەن كۆرەش قىلالايدىغان بولدى. 1981 ـ يىلى قەشقەردە 30 ـ ئۆكتەبىر ۋەقەسى يۈز بەر-گەندە، يوپۇرغا ناھىيىسىدىكىمۇ شامىلى بارغان، بىر مەھەل دىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا پايدىسىز سۆز ـ ھەرىكەتلەرنى ئوتتۇرىغا چىققان ئىدى. سوپى روزى كۆكرەك كىرىپ ئوتتۇرىغا چىقىپ، ۋاقتىدا چوڭ يىغىن ئېچىپ، دىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ مۇھىملىقىنى راسا سۆزلەپ-دى، دىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا زىيانلىق سۆز، ھەرىكەتلەرگە ئاشكارە رەددىيە بەردى، ھەر مىللەت ئامما-سىنى بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، ئىككى ئايرىلالماسلىق ئىدىيىسىنى تىكلەشكەچا-قىردى ھەمدە تۇرلۇك يوللار ئارقىلىق يېزا، كەنت، ئورگان، مەكتەپلەردە تەربىيە پا-ئالىيىتىنى كەڭ قانات يايدۇردى. يەنە دىنىي زاتلارنىڭ يىغىنىنى چاقىرىپ، ئۇلاردىن مىل-لەتلەر ئىتتىپاقلىقى خىزمىتىنى ئىشلەشنى تەلەپ قىلدى. 1984 ـ يىلىنىڭ دەسلىۋىدە، ناھى-يىلىك پارتكوم ئورگىنى، خەلق ھۆكۈمىتى قاتارلىق 10 ئورۇن مالىيە ئىنتىزامىغا خىلاپ-لىق قىلىپ، تەستىقلاتماي لا 1983 ـ يىلدىكى ھۆددىگە بېرىلگەن راسخوتنىڭ تېچەپ قىلىش-خان قىسمىدىكى كوللېكتىپ پاراۋانلىق خاراجىتى بىولغان 26703 يۈەننى 420 نەپەر كادىر، ئىشچى ـ خىزمەتچىگە بۆلۈپ بەرگەن، ئۇنىڭ ئىچىدە ناھىيە دەرىجىلىك رەھبەرلەرمۇ پۈل-نىڭ كېلىش مەنبەسىنى تەپسىلى سوراپ كۆرمەستىنلا بىر ئۇلۇشتىن ئالغان، بۇ مەسىلەسى-زلىگەندىن كېيىن، ناھىيىلىك خەلقھۆكۈمىتى شۇ كۈنى جىددى يىغىن ئېچىپ، قەتئى تۈزىتىش توغ-رىسىدا قارار چىقاردى. 20 كۈنۈچاقىت سەرپ قىلىپلا، تارقىتىلغان پۇللارنىڭ ھەممىسى قايتۇ-رۇۋېلىندى. ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مالىيە ـ سودا خىزمىتىگە مەسئۇل داىمى ھەيئىتى ناھىيىلىك پارتكومنىڭ يىغىنىدا ئۆزىنى تەكشۈردى. ناھىيىلىك پارتكوم، خەلقھۆكۈمىتى، ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرىي مەھكىمىگە تەكشۈرۈش دوكلادى يېزىپ، يامان تەسىرىنى تازىلىدى. تۆتىنچى، پارتىيە-ئۇيۇشمىلىك، پارتىيە ئىستىلى، پارتىيە ئىنتىزامى ھەققىدىكى تەربىيىدە چىڭ تۇردى. يوپۇرغا ناھىيىسى 1980 ـ يىلىدىن بۇيان "3 يىغىن، بىر دەرس" تۈزۈمىدە چىڭ تۇرۇپ، پارتىيە-نىڭ مەركىزىي خىزمىتىنى چۆرىدىگەن ھالدا، پارتىيە ئەزالىرىنى يىلمۇ ـ يىل مۇددەت بويىچە تەربىيىلەپ تۇردى. 1984 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە، جەمئى 14005 ئادەم (قېتىم) تەربىيىلەندى. ھەر بىر پارتىيە ئەزاسى يىلدا بىر قېتىم دېگىدەك تەربىيىلىنىش، ئۆگىنىش پۈرسىتىگە ئىگە بولۇپ تۇردى. 5 يىل ئىچىدە، ناھىيە بويىچە ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ 96 ئىلغار پارتىيە ياچېيكىسى، 1714 مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى تالىنىپ باھالاندى.

يوپۇرغا ناھىيىسىدە پارتىيە ئىستىلىنىڭ كۈرەشچانلىك ياخشىلىنىشى تۈرلۈك ئىشلارنىڭ جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىشىنى ئىلگىرى سۈردى. يېقىنقى ئىككى يىلدا بۇ ناھىيە قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە ۋە ئاپتونوم رايون بويىچە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدا ئىلغار ئورۇن، قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپ ماارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇشتا ئىلغار ناھىيە، ۋىلايەت بويىچە جەمىيەت ئاماناملىق ياخشى بولۇشتا ئىلغار ناھىيە بولۇپ باھالاندى.

ئەمگەك ، كادىرلار

[كادىرلار تۈزۈمى ئىسلاھاتىنىڭ قىسقىچە ئەھۋالى] 1984 - يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن باشلاپ ، ۋىلايەت تىلىك ئەمگەك ، كادىرلار باشقارمىسى كادىرلارنى يۆتكەش-سەپلەش ھوقوقىنى توۋەنگە چۈشۈرۈش ، كادىر قوبۇل قىلىش ۋە ئىشلىتىش ئۇسۇلىنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈش، سىرتقى جايلاردىن كەسپىي تېخنىك كادىرلارنى كىرگۈزۈش شەرتىنى كەڭ قويۇۋېتىش قاتارلىق جەھەتلەردىن قول سېلىپ ، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىيات ئېھتىياجىغا لايىقلىشىش ئۈچۈن كادىرلار تۈزۈمىنى دەسلەپكى قەدەمدە ئىزدىنىپ باقتى .

كادىرلارنى يوتكەپ سەپلەش توغرىسىدا ، ئالى تېخنىكومدىن يۇقۇرى مەكتەپلەرنى پۈتتۈرگەنلەر ۋە يارىدەمچى ئېنژىنېرلىدىن يۇقۇرى ئۇنۋانى بار تېخنىكا خادىملىرى قەشقەردىن يوتكەلمىسە ، ۋىلايەت تىلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىگە بىۋاللاپ تەستىقلاتقاندىن باشقا ، قالغان كادىرلارنى يۆتكەش ، سەپلەشنى ۋىلايەت تىلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىگە يوللىمايدۇ . ناھىيە (شەھەر) لەرگە قاراشلىق كادىرلارنى شۇ يەردىكى تەشكىلات ، كادىرلار تارماقلىرى تەستىقلاپ بېجىرىدۇ ، ۋىلايەتكە بىۋاستە قاراشلىق ئورۇنلاردىكى كادىرلارنى يۆتكەشتە ، مەمۇرى مەھكىمىسىلىك 24 تارمىغىدىكى كادىرلارنى ئەمگەك ، كادىرلار باشقارمىسى ئىگەللىگەندىن باشقا ، قالغانلىرىنى باشقۇرىدىغان ئىدارە مەسئۇل بولۇپ مەسلىھەتلىشىپ ئالاقىلىشىپ بېجىرىدۇ ؛ ۋىلايەتكە بىۋاستە قاراشلىق ئورۇنلاردىن باشقا ۋىلايەتلەرگە كېتىدىغان بولسا، ۋىلايەت تىلىك ئەمگەك ، كادىرلار باشقارمىسى بىر تۈتاش بېجىرىدۇ .

ئەزەلدىن كادىر قوبۇل قىلىش ، ئىشلىتىشتە پەقەت شەھەر نوپۇسى بار، ئىش كۆتۈپ تۇرغان ياشلاردىن ۋە ئىشچىلار ئىچىدىن نىسبەت بويىچە كىچىك دائىرىدە قوبۇل قىلىش يولغا قويۇلۇپ كەلگەن ئىدى . 1984 - يىلى 6 -ئايدا قەشقەر گېزىتى ئىدارىسى ، قەشقەر تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى، رادىيو ئىستانسىسى ، ۋىلايەت تىلىك پارتكوم پارتىيە مەكتىۋى قاتارلىق ئورۇنلارغا بىر تۈركۈم ھۆھەررىر ، ھۆكۈمەت ، گۈزەل سەنئەت خادىمى ، دىكتور ، ئوقۇتقۇچى قاتارلىق كەسپىي تېخنىكا خادىملار كېرەك بولۇپ قالدى ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، خىزمەت تەكشىلەردىن ئولارنى سەپلەپ كېتىش تەس ئىدى . ئىقتىدارلىق بولۇشنىڭ يولنى كەڭ ئېچىش ، ئوز ئېھتىياجىنىمۇ قاندۇرۇش ئۈچۈن ، ئەمگەك، كادىرلار باشقارمىسى 1984-يىللىق تەبىئى كېمەيگەن خادىملارنىڭ كۆرسەتكۈچىنى ھۆددە تتىن بېۋرۇن ئىشلىتىپ ، گېزىتكە ئېلان قىلىپ، ئىختىساسلىقلارنى قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى ، ئالاقىدار ئورۇنلارنىڭ زور كۈچ بىلەن قوللىشى ئارقىسىدا ، ئادەم ئىشلىتىدىغان ئورۇنلار قاتتىق سىناپ تەكشۈرگەندىن كېيىن ، بەلگىلەپ بويىچە كەسپىي تېخنىكا خادىمىنى قوبۇل قىلدى ، بۇ بىر تۈركۈم كەسپىي، تېخنىكا خادىملىرى ئىچىدە كادىرلار ، ئىشچىلار ، كەسپ ئالماشتۇرغان ، بوشانغان-ھەر بىلەر بار، دېخانلار ۋە ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلار مۇ بار . ئىككى

ۋاي كەسپي جەھەتتە تەربىيىلەش ئارقىلىق، ئىشلەتمىلىش ئەھۋالى ياخشى بولدى، جەمئىيەتنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

سىرتقى جايلارنىڭ ئىختىساسلىق خادىملىرىنى قەشقەرگە جەلپ قىلىپ، ۋىلايەتلىك ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىغا خىزمەت قىلدۇرۇش ئۈچۈن، كادىرلارنى يۆتكەش، سەپلەشتە، سىرتتىن قەشقەرگە يۆتكىلىپ كېلىشنى خالايدىغان كادىرلاردىن كەسپىي، تېخنىكا خادىم بولسىلا، ئۇنىڭغا يېشىل چىراق يېقىپ بېرىدى، رەسمىيەتنى ئاۋۋال پۈتتۈرۈپ بېرىدى، ۋىلايەتلىك ئىختىساسلىق خادىملارنى ئالماشتۇرۇش مەركىزى سىرتقى ئۆلكە، ئاپتونوم رايونلاردىن قەشقەرگە كېلىشنى تەلەپ قىلغان 200 دىن ئارتۇق كادىرنى ئەگەلەكتىن ئوتكۈزۈپ،50 نى تاللاپ، تەكلىپ قىلىش ئوبيكتى قىلىپ، ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ تەكشۈرۈپ - تەستىقلاپ بېرىدىغىنى سۇندى. (جياڭ لىگيۇن)

كۆپخىل ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇپ، ئەمگەك - ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە يېڭى ۋەزىيەت يارىتايلى

قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىسى ئىسمايىل تىلىۋالدىنىڭ ۋىلايەتلىك كوللېكتىپ ۋە يەككە ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇش، شەھەر - بازار ياشلىرىنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە ئىلغارلارنى مۇكاپاتلاش يىغىندا سۆزلىگەن سۆزى (قىسقارتىلمىسى)

(1984 - يىل 8 - ئاينىڭ 10 - كۈنى)

ئاپتونوم رايونىمىز ۋە ۋىلايىتىمىزنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋەزىيىتى بارغانسېرى ياخشى بولۇۋاتقان بىر پەيتتە، ۋىلايىتىمىزدە كوللېكتىپ ۋە يەككە ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇش، شەھەر - بازار ياشلىرىنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە ئىلغارلارنى مۇكاپاتلاش يىغىنى ئېچىلدى. يىغىندا 200 نەپەر ۋەكىلنىڭ بىر جايغا جەم بولۇپ، شەھەر - بازارلاردىكى كوللېكتىپ، يەككە ئىگىلىكنى تېخىمۇ راۋاجلاندۇرۇپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ تېخ، ئىنتىپاق بولۇشتەك چوڭ ياخشى ۋەزىيىتىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن، پارتىيىنىڭ ئەمگەك - ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشقا ئائىت فاكتىن، سىياسەتلىرىنى يەنىمۇ ئۇگىنىپ، تەجرىبىلەرنى ئالماشتۇرۇپ، ئىلغارلارنى مۇكاپاتلاپ، بۇندىن كېيىنكى ۋەزىپىلەرنى ئايدىڭلاشتۇرىۋېلىش ئىغتايىن مۇھىم ۋە ناھايىتى زۆرۈر. تۆۋەندە بىر قانچە مەسىلىنى سۆزلەيمەن.

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى "سوتسىيالىستىك ئومۇمى مۇلۇكچىلىك ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلىشىش شەرتى ئاستىدا، كۆپخىل ئىگىلىك شەكلى ۋە كۆپخىل ئىگىلىك ئۇسۇلىنىڭ ئۇزۇن مۇددەت بىرگە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى» توغرىسىدىكى ھەل قىلغۇچ تەدبىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. مۇشۇ شەرت ئاستىدا، "دۆلەتنىڭ بىر تۇتاش پىلانىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، ئەمگەك تارماقلىرىنىڭ تونۇشتۇرۇشى ئارقىلىق ئىشقا ئورۇنلىشىش، ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن تەشكىللىنىپ ئىشقا ئورۇنلىشىش ۋە ئۆزلىرى ئىش تېپىپ ئورۇنلىشىشنى بىرلەشتۇرۇش» فاكتىنى بولغا قويۇشنى ئوتتۇرىغا قويدى. بىر قانچە يىلدىن بۇيان، ۋىلايىتىمىزدىكى

ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىكى "3 تەرەپ بىرلىشىش" تىن ئىبارەت بۇ ئىشقا ئورۇنلىشىش فاكىچىنىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ۋە ئىجرا قىلىپ، ئىشقا ئورۇنلىشىش خىزمىتىنىڭ تېزسۈرئىتىتە راۋاجلىنىشىنى ئۇنۇملۇك ئىلگىرى سۈرۈپ ، ئەمگەك كۈچى لىرىنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش جەھەتتىكى جىددى ۋەزىيەتنى ئۇنۇملۇك ھالدا يەڭيەتتى. 1980 - يىلىدىن 1983 - يىلغىچە بولغان 4 يىل ئىچىدە، ۋىلايەت بويىچە جەمئى 24369 كىشى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئومۇمى خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلارغا ئىشچى لىققا، كادىرلىققا قوبۇل قىلىنغىنى 15341 نەپەر،ھەر خىل شەكىلدىكى كوللېكتىپ ئىگىلىك ئورۇنلىرىغا ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلغىنى 7746 نەپەر، ئۆزلىرى ئىش تېپىپ ئورۇنلاشقانلار 767 نەپەر، ھەر يىلى ئىشقا ئورۇنلاشقان ۋاقىتلىق ئىشچى 1000 نەپەر ئۆيىچۈرۈلدى. شەھەر - بازارلاردا يېڭىدىن قۇرۇلغان ياشلار كوللېكتىپ كارخانىلىرى 367 گە يەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئەسلىدىكى 12 ياشلار دېخانچىلىق مەيدانى مۇستەھكەملەندى. 1983 - يىلى ۋىلايىتىمىز بويىچە كوللېكتىپ ئىگىلىكىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 28 مىلليون 916 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، ۋىلايەت بويىچە سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 13% نى تەشكىل قىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى ياشلار كارخانىلىرىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 12 مىليون 566 مىڭ يۈەنگە، تاپقان پايدىسى بىر مىليون 474 مىڭ يۈەنگە يەتتى، ئىشقا ئورۇنلاشقان ياشلارنىڭ تايلىق ئوتتۇرىچە كىرىمى 40 يۈەن ئەتراپىدا بولدى، يۇقۇرىلىرىنىڭ 210 يۈەنگە يەتتى. ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىدە يۇقۇرىدىكى نەتىجىلەرنىڭ قولغا كېلىشىنى ئاساسلىغى تۆۋەندىكى بىر قانچە نۇقتىغا يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ:

1 . ھەر دەرىجىلىك پارتكوم ۋە ھۆكۈمەتلەر بۇ خىزمەتكە ئەھمىيەت بېرىپ، پارتىيىنىڭ "3 تەرەپ بىرلىشىش" تىن ئىبارەت ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش فاكىچىنىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ئىجرا قىلدى. 1980 - يىلىدىن بۇيان، ۋىلايىتىمىزدىكى ھەر دەرىجىلىك پارتكوم ۋە ھۆكۈمەت ئەمگەك، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىكىنى كۈچەيتىپ، بۇ خىزمەتنى مۇھىم كۈندىلىك ئىشلار تەرتىۋىگە كىرگۈزۈپ، چوڭ ئىش سۈپىتىدە تۇتتى. كۆپ سانلىكى ناھىيە (شەھەر) لەردە ئەمگەك - ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش رەھبەرلىك گۇرۇپپىلىرى ئۇرۇلدى، رەھبەرلىك گۇرۇپپىلىرى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىدە ئۆچۈرىغان يېڭى ئەھۋال، يېڭى مەسىلە ۋە يېڭى تەجرىبىلەرنى دائىم مۇھاكىمە قىلىپ تۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئاساسى قاتلامغا چوڭقۇر چۆكۈپ، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشنىڭ خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش، پارتىيىنىڭ "3 تەرەپ بىرلىشىش" تىن ئىبارەت ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش فاكىچىنىنى تەشۋىق قىلىشقا يېتەكچىلىك قىلىپ، كەڭ ئاممىنى ئېلىمىزنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمىسىنى، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش قۇرۇلمىسىنى ئىسلاھ قىلىش جەھەتتە چۈشەنچىگە ئىگە قىلىپ، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىگە رەھبەرلىك ئەھمىيەت بېرىدىغان، ئۇنى كەڭ ئامما قوللايدىغان ۋە ئۇنىڭغا كۈچ چىقىرىدىغان بۆلىدىغان ۋەزىيەتنى شەكىللەندۈردى.

2 . جەمئىيەتتىكى ھەر قايسى تەرەپلەرنىڭ كۈچىگە تايىنىش ئارقىلىق، ئەمگەك، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتى ياخشى ئىشلەندى. 1982 - يىلىنىڭ بېشىدا ئېچىلغان ۋىلايەتلىك ئەمگەك، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتى يىغىنىدا، سېكرېتارىيات، ئورونلارنى مەركەز قىلىپ

ھان ھالدا، باشقۇرۇش ۋە تەرىبىلەشنى ھۆددىدىگە ئېلىشتىن ئىبارەت ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش تەدبىرىنى ئوتتۇرىغا قويغان ئىدۇق. بىرقانچە يىللىق ئەمەلىيەت بۇنىڭ ئۈنۈملۈك چارە ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. جەنۇبىي شىنجاڭ پىنداكارلىق شىركىتى، قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسى، تېرا ئىسپورت 6 ـ شىركىتى، پاختا توشۇش شىركىتى، ۋىلايەتلىك ئىلما-توقۇلما مالالار شىركىتى، شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى قاتارلىق نۇرغۇن ئورۇنلار كوللېكتىپ كارخانىلارنى باشقۇرۇش ئۈچۈن مەخسۇس ئادەم ئاجراتتى. ھەر قايسى ناھىيە (شەھەر) لەردە بىر تۈركۈم كوللېكتىپ كارخانىلار قۇرۇلۇپ، بارغانسېرى روناق تاپتى، مەسىلەن: قەشقەر شەھەرلىك ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ ئىلما-توقۇلما زاۋۇدى، ۋىلايەتلىك ئىلما-توقۇلما مالالار شىركىتىنىڭ ياشلار ماگىزىنى، يېڭىشەھەر ناھىيىلىك ناشلىق ئىدارىسىنىڭ ياشلار ئومۇملاشقان پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇدى، "74392" زاۋۇتىنىڭ ياشلار كوپېراتىۋى، كونىشەھەر ناھىيىلىك ياغ زاۋۇدىنىڭ ياشلار ئەترىدى، يېڭىسار ناھىيىلىك ناشلىق ئىدارىسىنىڭ ياشلار پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇدى، يوپۇرغا ناھىيىلىك سۇ ئىدارىسىنىڭ ياشلار سېمونت قۇيمىچىلىق كارخانىسى، پەيزىۋات ناھىيىلىك ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ ياشلار ماگىزىنى، يەكەن ناھىيىلىك ئېلېكتىر قۇۋۋىتى شىركىتىنىڭ ياشلار كوپېراتىۋى، مەكىت ناھىيىلىك ناشلىق ئىدارىسىنىڭ ياشلار ماگىزىنى، پوسكام ناھىيىلىك كوھىنا، ئەترەت كارخانىلىرى ئىدارىسىنىڭ ياشلار مۇلازىمەت كوپېراتىۋى، مارالۇبشى ناھىيىلىك ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ رېمونتچىلىق گۇرۇپپىسى، قاغىلىق ناھىيىلىك خەلق دوختۇرخانىسىنىڭ ياشلار كوپېراتىۋى قاتارلىق ياشلار كوللېكتىپ كارخانىلىرى ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمى، ھۆددىدىگەرلىك مەسئۇلىيەت تۈزۈمى قاتارلىق تۈرلۈك قائىدە، تۈزۈملەرنى بېكىتىپ، ياشلارنىڭ ئاكتىپلىقىنى ئىشقا ماڭخانلىقى ئۈچۈن، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى ئۆزلۈكسىز ئۆسۈپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ كوللېكتىپ ئىگىلىكى ئۈچۈن ئولگە تىكلەپ بەردى.

3 . ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى ئۆستۈرۈش مەركەز قىلىنغان كارخانا تەرتىپكە سېلىش خىزمىتى تۈتۈلدى.

4 . ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشتىن بۇرۇنقى يېتەكلەش ئىشلىرى يېڭىدىن قانات يايدۇرۇلدى. قەشقەر شەھىرىدىكى يولداشلار: «كارخانىسا باشقۇرۇلمىسىنىڭ ياخشى بولۇش ـ بولماسلىقى ئالدى بىلەن ئۈنىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمى ۋە ئىجتىمائى ئۈنۈمىگە باغلىق، ھالبۇكى ئۈنۈم بازارغا تايىنىدۇ، بازار مەھسۇلاتقا تايىنىدۇ، مەھسۇلات تېخنىكىغا تايىنىدۇ، تېخنىكا ئىختىساس ئىگىلىرىگە تايىنىدۇ، ئىختىساس ئىگىلىرى يېتەكچىلىككە تايىنىدۇ» دەپ ناھايىتى ئېنىق ئېيتقان. شۇڭا مالىيە ـ بوغالتىرلىق، ئىستاتىستىكا، كېيىم تىكىش، ئاخبارات، رادىيو، پىنداكارلىق قاتارلىق كەسىپلەر بويىچە يېتەكچىلىك گۇرۇپپىسى ئېچىلدى. تولۇق بولمىغان مەلۇماتقا قارىغاندا، بۇلتۇر 444 ئادەم يېتەكچىلىككەن. يېتەكچىلىك ئۇسۇلى جەھەتتە ئاساسلىقى كەسىپىي كۇرس ئېچىش ۋە شاگىرتلىققا بېرىش قاتارلىق ئۇسۇل قوللانغانلىقتۇر، ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى يېتەكچىلىكى ۋە ئورۇنلار ۋە ئۆزلىرى يېتەكچىلىكى ئۇسۇلى بىرلەشتۈرۈلدى. يېتەكچىلىك ئارقىلىق كوللېكتىپ كارخانىلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ سۇپىتى ۋە باشقۇرۇش ئىقتىدارى ئۆستى.

5 . ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ شەھەر ـ بازارلاردىكى ياشلارنى ئىشقا ئورۇن-

لاشتۇرۇشقا بىر تۇتاش يېتەكچىلىك قىلىش ۋە تەشكىللەش جەھەتتىكى رولى چارى قىلدۇ-
رۇلدى. ھازىرغا قەدەر، ۋىلايىتىمىز بويىچە تەستىقلىنىپ قۇرۇلغان ئەمگەك مۇلازىمەت
شىركىتى ۋە ئەمگەك مۇلازىمەت پونكىتى 23 كە يەتتى. ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى قىلىرى
جەمىيەتتىكى ئەمگەك كۈچلىرىنى تەشكىللەش، يېتىشتۇرۇش، باشقا ئورۇنلارغا يەتكۈزۈپ
بېرىش، ئۆز ئارا تەڭشەش ۋە قوبۇل قىلىش، شۇنىڭدەك ماددى بايلىق يارىتىش قاتارلىق
جەھەتلەردە بارغانسېرى زور رول ئويناپ، كۈچلۈك ھايات-كۈچىنى نامايەن قىلدى.

ۋىلايىتىمىزدە كوللېكتىپ ۋە يەككە ئىگىلىك بىلەن خاتىرجەم شۇغۇللىنىۋاتقان بىر
تۈركۈم ياخشى ياشلار ۋە كوللېكتىپ ئىگىلىككە كۆڭۈل بۆلىدىغان ياخشى يولداشلار مەيدا-
نغا كەلدى. قەشقەر شەھەرلىك ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ ئىلغار-توقۇلما زاۋۇددىكى
يولداش جى جۈڭ ئۇدا 2 يىل ئىلغار-توقۇلما زاۋۇدى بويىچە ئىلغار شەخس بولۇپ باھالا-
نىپ، قەشقەر شەھرى ۋە ئاپتونوم رايوندا ئېچىلغان «ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخس-
لەرنى مۇكاپاتلاش يىغىنى» غا قاتناشتى. مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ چاۋاغ ياشلار ئەترە-
ددىكى يولداش تەلئەت ئابدۇرېھىم 1983 - يىل ئاپتونوم رايوندا ئېچىلغان شەھەر -
يېزا ياشلىرىنىڭ كوللېكتىپ ئىگىلىكى بويىچە «ئىلغار كوللېكتىپ ئىلغار شەخسلەر» ۋە-
كىللەر يىغىنىغا قاتنىشىپ، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.
يېڭسار ناھىيىلىك ئاشلىق ئىدارىسىنىڭ ياشلار پىشقەلەم ئىشلەش زاۋۇددىكى يولداش
نۇرگۈل ھەمە ئىشتا باشلامچىلىق رول ئويناپلا قالماستىن، بەلكى باشقا ياشلارنىمۇ كول-
لېكتىپ كارخانىلاردا خاتىرجەم ئىشلەشكە ئىلھاملاندۇردى. يەكەن ناھىيە بازىرىددىكى
ياش نۇردۇن ئۆمەر پارتىيەنىڭ چاقىرىغىغا ئاۋاز قوشۇپ، ئۆزى ئىش تېپىپ ئىشلەش
يولىدا ماڭدى. يوپۇرغا ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىنىڭ باشلىغى ياسىن
ۋاسىل دۆلەتنىڭ قېيىنچىلىغىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئوغلى غەيرەت ياسىننى ئۆزى ئىش تې-
پىش يولىدا مېڭىشقا پائال ھەرىكەتلەندۇردى. غەيرەت ياسىن ئۆز خىراجىتى بىلەن 2 يىل-
دىن كۆپرەك ئوقۇغاندىن كېيىن، 1983 - يىلى 8 - ئايدا يوپۇرغا ناھىيىسى بازىرىدا
چىش سېلىش دۇككىنى ئېچىپ، بۇ ناھىيىنىڭ مۇشۇ جەھەتتىكى يوچۇقنى تولۇقلىدى.
يەكەن ناھىيىلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن شۆجىسى يولداش مەمەت
مەھمۇت 1978 - يىلدىن بۇيان ئوقۇش پۈتتۈرگەن 3 پەرزەنتىنى كوللېكتىپ ئىگىلىكىدە
ئىشقا ئورۇنلىشىشقا سەپەرۋەر قىلىپ، ئامما ئىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى، ئۇ بۇگۈنكى
«ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسلەر» ۋەكىللىرى يىغىنىغا قاتناشتى. يەكەن ناھىيىلىك
ئېلېكتىر قۇۋۋىتى شىركىتىنىڭ مۇئاۋىن دىرېكتورى جاڭجېڭمەن ۋە كونىشەر ناھىيىلىك
ياغ زاۋۇددىكى ۋاڭيۈگلى يولداشلار ياشلار تەرەددىنىڭ باشلىغىلىق خىزمىتىنى قوشۇ-
چە ئۈتىدى. يېڭىشەر ناھىيىلىك ماددى ئەشيالار ئىدارىسىنىڭ باشلىغى، پارتىيە ياچېيىك-
سىنىڭ شۆجىسى يولداش ھەسەن سوپى ياشلار ماگىزىنىنىڭ مۇدىرلىق خىزمىتىنى قوشۇ-
چە ئۈتىدى، ئۇلار بىر قانچە يىلنى بىر كۈندەك ئۈتكۈزۈپ، خىزمەتنى بارغانسېرى ئىنچىكە
ئىشلىگەنلىكتىن، كوللېكتىپ كارخانىلار بارغانسېرى گۈللەپ ياشنىدى.

بىزنىڭ كوللېكتىپ ۋە يەككە ئىگىلىك سېپىدە مەيدانغا كەلگەن ئۇرغۇنلىغان ياشلار
رىدىمىز ئىسلاھاتنىڭ ئالدىدا مېڭىپ، كوللېكتىپ، يەككە ئىگىلىكنى كەمستىمىدىغان، كۆزگە

ئىلمايدىغان كونا ئەنئەنىۋى كۆز قاراشلارغا ئۆرۈش ئېلان قىلىشقا جۈرئەت قىلالمىدى، ئۇلار ئاددى خىزمەت ئورۇنىدىكى ئەمەلىي ھەرىكىتى ئارقىلىق خاسىيەتلىك تۆھپىلەرنى يارىتىسى، ئۇرغۇنلىغان ئىلغار ئالىملار باشلىقلىرى ئومۇملىقنى كۆزلەپ، ئومۇملىققا ئېتىۋار بېرىپ، دۆلەتنىڭ ھازىرقى قىيىنچىلىقىنى ئەزەردە تۇتۇپ، بۇنىدىن كېيىنكى ئىلھاملاندۇرۇلىشىنى ئېنىق كۆرۈپ يەتتى ھەمدە ئۆز پەرزەنتلىرىنى كوللېكتىپ، يەككە ئىگىلىك ئورۇنلىرىغا ئىشقا ئورۇنلىشىشقا پائال سەپەرۋەر قىلدى ۋە قوللىدى، شۇنىڭ بىلەن جەمىيەتنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولدى. كوللېكتىپ ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىياتىغا ھەقىقى يوسۇندا كۆڭۈل بۆلىدىغان ۋە مەدەت بېرىدىغان، ياشلارغا يېتەكچىلىك قىلىشتا ئىلغار بولغان ئۇرغۇن كادىرلار ۋە رەھبىرىي يولداشلار چوڭ ئىشلارنى ئويلىدى، ئەمەلىي ئىشلارنى قىلدى. تۇراۋۇك كاشىلىلارنى تۇڭۇتۇپ، تۇرلۇك قىيىنچىلىقلارنى ھەل قىلىپ، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىنى ئۆزلىرىنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان چوڭ ئىشى سۈپىتىدە تۇتۇپ، ئۇنۇم ھاسىل قىلدى.

بىرقانچە يىلدىن بۇيان، ۋىلايەتلىك سوتلىرىدە كوللېكتىپ، يەككە ئىگىلىكنىڭ ئاۋاجلانمۇرۇش، شەھەر - بازارلاردىكى ئىش كۆتۈپ تۇرۇش ئاتقان ياشلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش جەھەتتە، مەلۇم نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلگەن بولسىمۇ، لېكىن ۋەزىپىمىز يەنىلا خېلى ئېغىر. خىزمەتلىرىمىزنى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ تەلىۋىگە سېلىشتۇرغاندا، يەرق يەنىلا ناھايىتى زور، قېرىنداش ۋىلايەتلەردىن ئارقىدا تۇرماقتىمىز. شۇڭا يەنىمۇ غەيرەتكە كېلىپ، تۇرلۇك چارە-تەدبىرلەرنى قوللۇنۇپ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىزگە تاپشۇرغان ۋەزىپىنى ئورۇنلىشىمىز كېرەك.

1. ئەمگەك - ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىنىڭ موھىملىقىغا بولغان تونۇشنى ھەقىقى تۇردە يۇقىرى كوتىرىپ، ئىدىيىۋى تونۇش جەھەتتىكى ئېغىشلارنى ئىمكان قەدەر تېز تۈزىتىشىمىز كېرەك. ھازىر ۋىلايىتىمىزنىڭ شەھەر، بازارلىرىدا يىلىلاردىن بۇيان يىغىلىپ قالغان ئىش كۆتۈپ تۇرغان ياش 10 مىڭدىن ئاشىدۇ. يېقىنقى بىر قانچە يىلدىن بۇيان، شەھەر - بازارلاردا ھەر يىلى تەخمىنەن 11 مىڭ ئوقۇغۇچى تولۇقسىز ۋە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرمەكتە. بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر - بازار نوپۇسىدىكى تولۇقسىز، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەر 8 مىڭدىن ئاشىدۇ، ئوقۇشقا ماڭمىدىغانلار، ھەربىي سەپكە قوبۇل قىلىنمىدىغانلارنى چىقىرىۋەتكەندە، ھەر يىلى تەخمىنەن 4 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم ئىش كۆتۈپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولىدۇ. ياشقا جەھەتلەردىن يېڭىدىن قوشۇلىدىغان ئىش كۆتۈپ تۇرىدىغانلارنى قوشقاندا، ھەر يىلى يېڭىدىن قوشۇلىدىغان ئىش كۆتۈپ تۇرىدىغانياشلار 6 مىڭغا يېتىدۇ. بۇ ئىنتايىن مۇشكۈل ۋەزىپە. ئەگەر ئىدىيىۋى تونۇش جەھەتتىكى ئېغىشلارنى تېزراق تۈزىتىپ، ئىدىيىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، تونۇشنى يۇقىرى كۆتىرىپ، نەزەر دائىرىمىزنى كېڭەيتمەيدىغان بولساق، ئىش كۆتۈپ تۇرغان ياشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشىمىز ناھايىتى قىيىنغا چۈشىدۇ. شۇنى ئايدىڭ-لاشتۇرۇۋېلىش كېرەككى، ئىش كۆتۈپ تۇرغان ياشلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرغاندا، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش چىقىمى يولى مەسىلىسى ھەل بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۇ جەمىيەتنىڭ تېچ بو-لۇشى، ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققى قىلىشى ۋە پۈتكۈل ئىگىلىكنىڭ تەرەققى قىلىشىغا مۇ-

ناسۇه تلىك زور ئىش. ئىسلاھاتنىك تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، كوللېكتىپ ۋە يەككە ئىگە-لىكنى راۋاجلاندۇرۇش ئىش كۆتۈپ تۇرغان ياشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇشىمىز دىكى ئاساسلىق يول بولۇپ قالماقتا.

2. ئىسلاھ قىلىشقا، يېڭىلىق يارىتىشقا جۇرئەتلىك بولۇش كېرەك. ئۆۋەتتە ئىسلاھات دولقۇنى ۋەتىنىمىزنىڭ كەڭ شەھەر، يېزىلىرىدا ئەۋج ئالماقتا. جۈملىدىن ئېلىمىزنى قۇدرەت تاپقۇزۇش، مىللىتىمىزنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن، كەڭ كۆلەمدە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشىمىز كېرەك. بىز ئىسلاھات ۋەزىيىتىنى ئېنىق تونۇۋېلىشىمىز كېرەك. ھازىر بىزنىڭ كىچىك كوللېكتىپ يولىدا مېڭىشىمىز ئەگەك ئۆزۈمىنى ئىسلاھ قىلىشتا بۇنىدىن كېيىن ما-ئىدىغان يولىمىز بولۇپ قالىدۇ. بۇ نۇقتىنى ئېنىق كۆرۈۋالغاندىلا، ئاندىن كوللېكتىپ ئىگىلىكتە مەسئۇلىيىتى، غايىسى بولغان ھالدا ئۆمۈرۋايەت خاتىرجەم ئىشلەشنى ھەقىقى ئىشقا ئاشۇرغىلى بولىدۇ. كوللېكتىپ ئىگىلىكنى يولغا قويغاندا، "ئىختىيارى ھالدا بىر-لىشىش، پايدا-زىيىنىغا ئۆزى ئىگە بولۇش، دېموكراتىك ئاساستا باشقۇرۇش، ئەگ-گە قاراپ تەقسىم قىلىش، ئىشچى - خىزمەتچىلەر مەبلەغ چىقىرىپ، مۇۋاپىق تەقسىمات يۈرگۈزۈش، كوللېكتىپ جۇغلانمىنى ئۆزلىرى باشقۇرۇش" تىن ئىبارەت ئالتىجىن بويىچە ئىش كۆرۈش، ئومۇمى خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى كارخانىلارنىڭ ئۇقۇملىرىنى ئۆز پېتىمچە كۆچۈرۈپ كەلمەسلىك لازىم. كوللېكتىپ كارخانىلاردا چوقۇم ئەگىگىگە قاراپ تەقسىم قىلىشتىن ئىبارەت سوتسىيالىستىك تەقسىمات پىرىنسىپىنى يولغا قويۇش، كوللېكتىپ مەلۇم مىقداردىكى جۇغلانمىنى مۇۋاپىق قالدۇرغاندىن كېيىن، كۆپ ئىشلىگەنلەر كۆپ ئېلىشى كې-رەك، ياخشى باشقۇرغان كارخانىلاردا ئىش ھەققى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلارنىكىدىن يۇقۇرىراق بولسا بولىدۇ، ئىش ھەققىنىڭ تۆۋەن ئۆلچىمى ۋە يۇقۇرى ئۆلچىسىگە چەك قويماسلىق، بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ئالدىن بېيىشىغا يول قويۇش كېرەك. كوللېكتىپ كار-خانىلار كادىرلار تۈزۈمىدە چوڭ ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشى، ئىدىيىدە سەزگۈر، غەيرىتى تو-لۇق، تەشكىللەش ئىقتىدارىغا ئىگە، ئېچىش روھىغا ئىگە ياشلارنى دادىل ئىشلىتىپ، كار-خانىلارنىڭ رەھبەرلىك ۋەزىپىسىگە تەيىنلىشى، شۇ ئارقىلىق يېڭى ۋەزىيەت يارىتىشنى تەشكىلىي جەھەتتىن كاپالەتكە ئىگە قىلىشى لازىم. بۇنىدىن كېيىن، كوللېكتىپ، يەككە ئى-گىلىك بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان مۇنەۋۋەر خادىملارنى دادىللىق بىلەن ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك ئورۇنلىرىغا تالالاپ ئۆستۈرۈش كېرەك.

3. ئىش كۆتۈپ تۇرغان ياشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇشنى مەقسەت، ئىقتىسادىي ئۇنۇمنى ئۆستۈرۈشنى شەرت قىلغان ھالدا كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتىنى داۋاملىق ياخ-شى ئىشلەش كېرەك.

4. ئىش كۆتۈپ تۇرغان ياشلارنى بېتىشتۈرۈش خىزمىتىنى داۋاملىق ياخشى ئىش-لەش كېرەك. بېتىشتۈرۈش خىزمىتى ئىش كۆتۈپ تۇرغان ياشلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇ-رۇشنىڭ ئاساسلىق ئالدىنقى شەرتى، ئەگەك مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ ئاساسلىق ۋەزى-پىلىرىدىن بىرى.

5. ئەگەك - ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىكنى يەنمۇ كۈ-چەيتىش. ھەر دەرىجىلىك خەلق ھۆكۈمەتلىرى ئەگەك - ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىنى

زور ئىش قا تارتىدا تۇتۇشى، بىرنەچچە رەھبىرىي بولداش ئەمگەك-ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتى ئاساسلىق باشقۇرۇشى، دائىم ئەملىيەتكە چوڭقۇر چۆكۈپ، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ، ساقلانغان تۈرلۈك مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشى كېرەك. كوللېكتىپ ئىگىلىك بويىچە تەرەققىيات پىلانى تۈزۈپ چىققاندىن كېيىن، جەمئىيەتكە ئېھتىياجلىق ۋە يولغا قويۇشقا بولىدىغان ئىشلەپچىقىرىش، مۇلازىمەت تۈرلىرىنى تاللاپ، مەخسۇس ئادەم بىكىتىپ، ئاخىرىغىچە مەسئۇل قىلىش، مۇددەت بەلگىلەپ، ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈش كېرەك.

6. ئەمگەك مۇلازىمەت شىركەتلىرىنىڭ كەسپىي رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش كېرەك.

7. كوللېكتىپ كارخانىلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە بولغان سىياسىي - ئىدىيەۋى خىزمەت ۋە مەدەنىيەت ئۇگىنىشىنى كۈچەيتىش كېرەك.

بەھوزۇر ئۇزىدۇ بېلىقلار پايانسىز كەڭ دېڭىزدا، پەرۋاز قىلار ئۇچار قۇش كۆپ-كۆك ئىگىز ئاسماندا. پارتىيەنىڭ "3تەرەپ بىرلەشمىش" تەن ئىبارەت ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش فاكتىنى بىز ئۇچۇن چەكسىز كەڭ مەنزىرە بەردى. كوللېكتىپ، يەككە ئىگىلىك بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان يولداشلار ئۆزلىرىنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، كوللېكتىپ، يەككە ئىگىلىكتىن ئىبارەت بۇ ئاق قەغەز ئۈستىگە ئەڭ گۈزەل رەسىملەرنى سىزدىشى، چۈڭخۇانى گۈللەندۇرۇش، ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇش، شىنجاڭنى ئېچىش، شىنجاڭنى گۈللەندۇرۇش ئۇچۇن تىرىشىپ تېخىمۇ زور تۆھپە قوشۇشى لازىم.

[ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش ۋە تەربىيىلەش] 1984 - يىلى قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە شەھەر - بازارلاردىكى ئىش كۈتۈپ تۇرغانلاردىن 8277 كىشى ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئۇنىڭ ئىچىدە ئومۇمى خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلارغا ئورۇنلاشتۇرۇلغىنى 1004 كىشى؛ كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇنلارغا ئورۇنلاشتۇرۇلغىنى 1482 كىشى؛ يەككە ئىگە كەچىپ بولغانلار 944 كىشى؛ ۋاقتىلىق خاراكتېردىكى خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇلغىنى 4847 كىشى. يىل بويى ئورۇنلاشتۇرۇلغانلار ئورۇنلاشتۇرۇش پىلانىنىڭ 112.8% نى تەشكىل قىلىدۇ.

چەۋبىي شىنجاڭ ھېمىكارلىق شىركىتى ھەر خىل شەكىللەرنى قوللىنىپ، ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلارنى خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇردى. سۈرەتتە: سىمونت بويۇملىرى زاۋۇدى سۆھبەتلىشىۋاتىدۇ.

چېن لىۋ فوتوسى

1984- يىلى يىلنىڭ ئاخىرىدا ۋىلايەت بويىچە ئەمگەك مۇلازىمەت شىركەت (پونكىت) لىرى 34 كە يەتتى، تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسىدىن باشقا 11 ناھىيە (شەھەر) ۋە ۋىلايەتتە ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى قۇرۇلدى. ۋىلايەت، ناھىيىلىك 2 دەرىجىلىك ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى كەسپىي ئورۇن بولۇپ، يىل ئاخىرىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ سانى 115 كە يەتتى. زاۋۇتكان، كارخانا ۋە كوچا ئەمگەك مۇلازىمەت شىركەت (پونكىت) لىرى كارخانا خاراكتېردىكى ئورۇن. ۋىلايەت بويىچە شەھەر-

بازارلاردىكى ياشلار-ئۆسمۈرلەر كوللېكتىپ كارخانىسى 287 ، ئىشلەيدىغان خادىملار 6009 نەپەر . بۇنىڭ ئىچىدە ناھىيە (شەھەر) لىك ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتىگە بىۋاستە قاراشلىق كارخانا 51 ، ئىشلەيدىغان خادىملار 830 نەپەر . 1984 - يىلى كوللېكتىپ كارخانىلارنىڭ ئومۇمىي كىرىسى 26 مىليۇن 757 مىڭ يۈەن ، ئالغان ساپ پايدىسى 2 مىليۇن 424 مىڭ يۈەن ، ئايلىق مۇئاشى ئەڭ يۇقۇرىسىنىڭ 210 يۈەن ، ئوتتۇرىچە ئايلىق مۇئاشى 40 يۈەن بولدى.

1984 - يىلى ئۆلىيەت بويىچە تۇرلۇك تەرىبىلەش كۇرسىدىن 12 قاتار ئېچىلدى، تەرىبىلىنىشكە قاتناشقانلار 712 نەپەر . قەشقەر شەھەرلىك ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى تەرىبىلەش خىزمىتىنى ئەستايىدىل ياخشى تۇتتى، يىل بويى 7 قاتار تەرىبىلەش كۇرسى ئېچىپ ، 4 كەسپ كىرگۈزدى . ئىش كۈتۈپ تۇرغان 273 كىشىنى تەرىبىلىدى.

1984 - يىلى 8 - ئايدا قەشقەر ئۆلىيە تىلىك پارتكوم ، مەمۇرى مەھكىمە كوللېكتىپ ۋە شەخسى ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇپ شەھەر - بازارلاردىكى ياشلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشتا ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يىغىنى چاقىردى . يىغىندا كوللېكتىپ ۋە شەخسى ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇشتا ئالاھىدە نەتىجە يارىتقان 50 ئىلغار كوللېكتىپنى ، 90 ئىلغار شەخسنى تەقدىرلىدى. يىغىشەر ناھىيىلىك پارتكوم،خەلق ھۆكۈمىتى خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىپ ، پارتىيىنىڭ " 3نى بىرلەشتۈرۈش " تىن ئىبارەت ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش فاكتورىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، مەركەزنىڭ قىلىش " 1985 - يىلىدىن ئىلگىرى يىللاردىن بۇيان يىغىلىپ قالغان-ھەر - بازارلاردا ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلارنىڭ ئىشقا ئورۇنلۇشۇش مەسىلىسىنى ئاساسى جەھەتتىن ھەل قىلىش " دېگەن سۆزنى مۇددەتتىن بىر يىل ئىلگىرى ئەملگە ئاشۇرىدى . قەشقەر شەھەرلىك پارتكوم، خەلق ھۆكۈمىتى ئەمگەك - ئىشقا ئورۇنلۇشۇش خىزمەتمىگە كۆڭۈل بۆلۈپ ، ياشلارنىڭ كوللېكتىپ ئىگىلىكىنى بىر قەدەر تېزراۋاجلاندۇرىدى . مەسئۇلات قىممىتى ، پايدىسى يىلسايىن ئېشىپ باردى ، كوللېكتىپ ئىگىلىگى گۈلەپ ياشنىدى .

نۆۋەتتە قەشقەر شەھىرى ، يېڭىشەھەر، كونىشەھەر، يېڭىسار ، پوسكام ، يوپۇرغا قاتارلىق 6 ناھىيە (شەھەر)نىڭ ئەمگەك مۇلازىمەت شىركەتلىرىدە ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش تەرىبىلەش مەركىزى قۇرۇلدى، قەشقەر ئۆلىيىتى، مارالبۇشى ، قاغىلىق ناھىيىلىرىنىڭ تەرىبىلەش مەركەزلىرى قۇرۇلۇش تەييارلىقى ئۈستىدە كېتىۋاتىدۇ . (شۈجىڭ)

[زىيالىلار سىياسىتى ئەملىلەشتۈرۈلۈپ ، زىيالىلارنىڭ تەمىناتى ياخشىلاندى]

1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە، قەشقەر ئۆلايىتىدە بار ھەر خىل پەن - تېخنىكا خادىملىرى 30001 بولۇپ ، بۇنىڭ ئىچىدە ئەرلەر 17033 كىشى ، ئايالار 12968 كىشى؛ ئاز سانلىق مىللەت 23592 كىشى ؛ خەنزۇلار 6409 كىشى . پەن - تېخنىكا كادىرلىرى ئىچىدە ، ئىنژېنېر ، تېخنىكلار 1.732 كىشى، ئاگرا تېخنىكلار 1889 كىشى . ئاگرا-تەرتىقات خادىملىرى 270 كىشى، داۋالاش-ساقلىقنى- ساقلاش خادىملىرى 4358 كىشى،ھەر-

خەل مەكتەپلەردە ئوقۇتۇش بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 17326 كىشى ، مالىيە ـ بوغالتىر خادىملىرى 3543 كىشى ، ئىستاتىستىكا خادىمى 576 كىشى ، ئاخبارات ـ نەشرىيات خادىملىرى 76 كىشى ، چەت تىل تەرجىمانى 9 كىشى ، تەنتەربىيە تىرىنىرلىرى 70 كىشى، ئىقتىسادىي خىزمەت كادىرلىرى 45 كىشى ، كۇتۇپخانا ، ئارخىپ باشقۇرغۇچى خادىملار 6كىشى ، ئەدەبىيات ـ سەنئەت خادىملىرى 339 كىشى ، يەنە مىللى تىل ـ يېزىق تەرجىمانلىرى 399 كىشى .

1980 ـ يىلى گوۋۇيۈەننىڭ ھەرخىل كەسپىتىكى تېخنىك (كەسپىي) كادىرلارغا ئۇنۇۋان بېرىش توغرىسىدىكى قارارى ئېلان قىلىنغاندىن باشلاپ ، 1983 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 1ـكۈنى گوۋۇيۈەننىڭ ئۇنۋان باھالاشنى توختىتىش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشى ئېلان قىلىنغىچە بولغان ئارىلىقتا ، ۋىلايەت بويىچە ئالاقىدار باھالاپ بېكىتىش كومىتېتى پەن ـ تېخنىكا كادىرلىرىدىن جەمئى 916 كىشىگە ئوتتۇرا ، ئالى دەرىجىلىك ئۇنۋان بەردى، بۇنىڭ ئىچىدە دوتسېنت 4 كىشى ، ئالى دەرىجىلىك ئاگرانوم 1 كىشى ، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ 16 كىشى ، مۇئاۋىن تەتقىقاتچى 1 كىشى ، ئىنژېنېر 243 كىشى ، ئاگرانوم 144 كىشى ، يارىدەمچى تەتقىقاتچى 10 كىشى،ۋىراچ 188 كىشى ، لېكتور 174 كىشى ، بوغالتىر 67 كىشى، ئىستاتىستىكچى 9 كىشى، مۇھەررىر ـ مۇخبىر 6 كىشى ، ئىقتىساتچى 25 كىشى، كۇتۇپخانا خادىمى 2 كىشى ، مىللى تىل ـ يېزىق تەرجىمانى 26 كىشى .

پارتىيەنىڭ " بىلىمگە ھۆرمەت قىلىش ، ئىختىساسلىقلارغا ھۆرمەت قىلىش " دېگەن يېتەكچى ئىدىيەسىگە ئاساسەن،ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرىي مەھكىمە پەن ـ تېخنىكا خادىملىرىغا بولغان باشقۇرۇشنى كۈچەيتتى،ۋىلايەتلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى، مەمۇرىي مەھكىمە ئەمگەك، كادىرلار باشقارمىسىدا بۇ خىزمەتنى مەخسۇس باشقۇرىدىغان ئاپپارات تەسىس قىلىندى ھەمدە ۋىلايەتلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىدە زىيالىلار سىياسىتىنى ئەملىلەشتۈرۈش ئىشخانىسى قۇرۇلدى .

تەشكىلات ، كادىرلار تارماقلىرى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئالاقىدار ھۆججەتلىرىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ، كەڭ پەن ـ تېخنىكا كادىرلىرىنىڭ سىياسىي ئورنىنى يوقۇرى كۆتەردى ، خىزمەت ، ئۆگىنىش، تۇرمۇش شارائىتىنى يەنمۇ ياخشىلىدى . ئورگان ئىسلاھاتىدىن بۇيان ، پەن ـ تېخنىكا خادىملىرى ئىچىدىن ناھىيىدىن يۇقۇرى دەرىجىگە ئۆستۈرۈلگەن رەھبىرىي كادىرلار 49كىشى ، بۇنىڭ ئىچىدە ئالى تېخنىكومدىن يۇقۇرى ئوقۇش تارىخىبارلار 34 كىشى ، بىرتۇركۈم مۇنەۋۋەر پەن ـ تېخنىكا خادىملىرى پارتىيىگە قوبۇل قىلىندى . شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، ئەرىزىخوتۇنلار 2 ئارىلىق بولۇپ قېلىش مەسىلىسىدە 138 ئائىلىنىڭ ئىشى ھەل قىلىندى . زىيالىلارنىڭ پەرزەنتلىرىدىن 628 كىشى ئاۋۋال ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ۋىلايەت تاللاش پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسى ، دېخانچىلىق باشقارمىسى ، خەلق ا ـ دوختۇرخانىسى ، تىببىي مەكتەپ دوختۇرخانىسى ئوتتۇرا دەرىجىدىن يۇقۇرى پەن ـ تېخنىكا خادىملىرىنىڭ تۇرار نۆۋىتى مەسىلىسىنى ئاۋۋال ھەل قىلىپ بەردى . يەنە بىر قانچە ئادەمنىڭ تۇرار جايى پىلانلىق تۇرغۇزۇلدى، تۇرغۇزۇلمىغان بۇ ئۈچ تىببىي پەن ـ تېخنىكا خادىملىرىنىڭ ئائىلىلىرىدە ئاپتونوم رايونلىق ئەۋەتىپ بىلىم ئاشۇرغۇزۇپ ، پەن ـ تېخنىكا خادىملىرىنىڭ كەسپىي بىلىم

جەنى يۇقۇرى كۆتۈرۈش ۋە بەلەمىنى يېڭىلاش ئۈچۈن شارائىت يارىتىپ بەردى. ئۇلاردىن باشقا ، يەن ـ تېخنىكا خادىملىرىغا گېزىت ـ ژورنال ياردەم پۇلى ، تۇراقسىز مائاش، زىيالىلار ياردەم پۇلى ، چېگرا رايونىدا ئىشلىگەنلىك ياردەم پۇلى تارقىتىپ بېرىلدى. ھەمدە ئاز بولمىغان ئورۇنلار دەم ئېلىش ، بەدەن تەكشۈرۈش تۈزۈملىرىنى ئىجرا قىلىشقا باشلىدى .

ئىختىساسلىق خادىملارنىڭ ئالماشتۇرۇش ئۈچۈنۇلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە 1984 ـ يىلى 9ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى ۋلايەتلىك ئىختىساسلىق خادىملارنى ئالماشتۇرۇش مۇلازىمەت مەركىزىنى قۇردى ھەمدە مەملىكەت ۋە ئاپتونوم رايون بويىچە ئىختىساسلىق خادىملارنى ئالماشتۇرۇش، خەۋەرلىشىش، مۇلازىمەت، ھەمكارلىشىش تۈرىنى كېڭەيتتى. ئىختىساسلىق خادىملارنى ئالماشتۇرۇپ مۇلازىمەت مەركىزى ۋەلايەتلىمىز ئۈچۈن ھەر خىل ئىختىساسلىق خادىملار توغرىسىدا ئۇچۇر بېرىدۇ، مەملىكەت، ئاپتونوم رايون بويىچە جايلارغا قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئىقتىسادىي ۋەزىيىتىنى تەشۋىق قىلىدۇ ، ئۆز ۋىلايىتىمىزدىكى يەن ـ تېخنىكا خادىملىرىنى مۇۋاپىق ئىشلىتىشنى تەتقىق قىلىدۇ، سىرتقى جايلاردىكى ئىختىساسلىق خادىملارنى قەشقەرگە كېلىپ خىزمەت قىلىشقا جەلپ قىلىدۇ. 1984 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە مۇلازىمەت مەركىزى خىزمەت يېزىپ ، ئۆزى كېلىپ ئەھۋال ئىپتىقان 300 دىن ئارتۇق ئادەم (قېتىم) نى قوبۇل قىلىش خىزمىتىنى ئىشلىدى . (جياڭ لىگيۇن)

[1984 ـ يىلى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ مۇئاشىدىكى ئۆزگۈرۈش]

1983 ـ يىلى 10 ـ ئايدىن 1984 ـ يىلى 8 ـ ئايغىچە ۋىلايىتىمىز بويىچە كارخانىلاردىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ مۇئاشى تەڭشەلدى . بۇ قېتىم مۇئاشى ئۆسكەن ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر 26379 كىشى بولۇپ، مۇئاشى تەڭشىلىدىغان دائىرە ئىچىدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ 98% نى ئىگەللەيدۇ . بۇنىڭ ئىچىدە مۇئاشى بىر قەدەر كۆپرەك ئۆسكەن زىيالى كادىرلار 607 كىشى بولۇپ، مۇئاشى تەڭشىلىدىغان دائىرە ئىچىدىكى ئومۇمى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ 2.3% نى ئىگەللەيدۇ. ۋىلايەت بويىچە كارخانىلاردا مۇئاش ئۆستۈرۈلگەندىن كېيىن ھەر ئايدا مۇئاشىنىڭ كۆپەيگەن قىسمى 255 مىڭ 300 يۈەن بولۇپ، ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر بىر ئىشچى ـ خىزمەتچىگە 9يۈەندىن توغرا كېلىدۇ . بۇنىڭ ئىچىدە مۇئاشى بىر قەدەر كۆپرەك ئۆسكەن ئىشچى ـ خىزمەتچىنىڭ ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر بىرسىگە 18 يۈەندىن توغرا كېلىدۇ .

ۋىلايەت بويىچە كارخانىلاردا ئىومۇمىيۈزلۈك ۋاقىت ھىسابلاپ مۇكاپات بېرىدىغان مۇئاش يولغا قويۇلۇپ، ئەمگەكنىڭ قارار تەقسىم قىلىش پىرىنسىپى يەنمۇ ئىزچىللاشتۇرۇلدى.1984 ـ يىلى كارخانىلاردىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرگە تارقىتىلغان مەھسۇلاتنى ئاشۇرغانلىق ئۈچۈن بېرىلگەن مۇكاپات 3 مىليون 200 مىڭ يۈەنگە يەتتى .

زىيالىلارنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش ئۈچۈن، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ " زىيالىلارنىڭ ھەمدە چېگرا رايوندا خىزمەت قىلغۇاتقان ئىشچى ـ خىزمەتـ

چىلەر نىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاش توغرىسىدىكى بىر قانچە مەسىلە توغرىسىدىكى بەلگىلىمە»- سىگە ئاساسەن، 1984 - يىلى 7 - ئايدىن باشلاپ، ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئارىسىدا تۇراقسىز مۇئاش ، زىيالىلارغا ياردەم بېرىش پۇلى ۋە چېگرا رايوندا خىزمەت قىلغان ئىشچى- خىزمەتچىلەر نىڭ خىزمەت چېكى ياردەم پۇلى قاتارلىق 3 خىل تەمىنات ئەمەلگە قويۇلدى. 1984 - يىلى يىل ئاخىرىغىچە، ۋىلايەت بويىچە تۇراقسىز مۇئاش ئالىدىغانلار 30319 كىشى بولۇپ ، كۆپەيگەن مۇئاش 2 مىليون 505 مىڭ يۈەن ، زىيالىلارغا ياردەم بېرىش پۇلى ئالغانلار 70581 كىشى ، ئالغان پۇلى 3 مىليون 407 مىڭ يۈەن، چېگرا رايوندا خىزمەت قىلغان يىل چېكى ياردەم پۇلى ئالغانلار 9939 كىشى ، قوشۇلغان پۇل 1 مىليون 642 مىڭ يۈەن .

ئاپتونوم رايونلۇق خەلق مۇكۇمىتىنىڭ ئالاقىدار بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن ، 1984 - يىلى 6 - ئايدىن باشلاپ ، مۇئاش ئۆلچىمى تۆۋەنرەك ئاز سانلىقى كارخانىلاردا مۇئاش ئۆلچىمى تەرتىپكە سېلىندى ، 1112 نەپەر سانائەت-كارخانا ئىشچىلىرىنىڭ مۇئاشى ئۆستى .

مەمۇرى مەھكىمە ۋالىلار باش قوشۇش يىغىنى 1984 - يىلى 6 - ئايدا ۋەشقەر ۋىلايەتلىك كۆمۈر كانلىقىنىڭ كۆمۈر ئىشلەپچىقىرىش ھاسىلىنى ئوتتۇرا ھېسابلىغاندا 70% ئۆسكەن تۇرغۇنلىقنى كۆزدە تۇتۇپ ، ھەر بىر ئىشچى - خىزمەتچىگە 20 يۈەندىن كۆمۈر باھا پەرقى ياردەم پۇلى بېرىشنى قارار قىلدى.

ئەدەبىيات - سەنئەت نومۇرلىرىنى ئويناپ بەرگەن بىر قىسىم خىزمەتچىلەر نىڭ خىزمەت تەمىنىگە كەسىپلىكى كۆچلۈك ، بەدەن سەرپىياتى كۆپ ، مۇئاشى تۆۋەن بولۇشتەك ھادىسىگە قارىتا ، دۆلەت تىلىك ئەمگەك ، كادىرلار تارماقلىرىنىڭ ئالاقىدار بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن، 110 نەپەر سەنئەت خادىمىنىڭ مۇئاشى يەنە بىر دەرىجە ئۆستۈرۈلدى.

مەنسۇي مەدەنىيەت

سوتسىيالىستىك مەنسۇي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا خوشاللىنارلىق نەتىجىلەر قولغا كەلدى

ۋەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ ئەزاسى، ۋىلايەتلىك پارتكوم پارتىيە مەكتىۋىنىڭ مۇدىرى ۋالۇۋىنچى

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى كۆپ قېتىم، بىز يۈكسەك ماددىي مەدەنىيەت بەرپا قىلىش بىلەن بىر چاغدا ، تېرىشچەن يۈكسەك سوتسىيالىستىك مەنسۇي مەدەنىيەت بەرپا قىلىشىمىز لازىم ، دەپ كۆرسەتتى ، بۇ - جۇڭگوچە ئالاھىدىلىككە ئىگە سوتسىيالىزم قۇرۇشىتېكىسى ئىستراتېگىيىلىك فاكتورىنى مەسلىسى. 1984 - يىلى بىز پارتىيە مەركىزىي

كومىتېتىنىڭ ئىستىۋاتسىيىلىك فاكىتىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ، ئىسكىسكى مەدەنىيەتنى بىرلىككە تۇتۇشتا چىڭ تۇرۇپ ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى جۇش ئۇرغۇزۇپ،راۋاجلاندۇرۇش بىلەن بىرچاغدا، مەنۇي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدىمۇ خوشالىنارلىق نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردۇق.

(1)

ۋىلايەت مىقياسىدا، "5 بولۇش، 4 گۈزەل، 3 نى قىزغىن سۆيۈش" ۋە "ئومۇم خەلق مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش ئېيىي" پائالىيىتىنى داۋاملىق قانات يايدۇرۇشنى مەنۇي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ مۇھىم مەزمۇنى قىلىپ تۇتتۇق. پائالىيەت داۋامىدا، جايلار، ئورۇنلار، كوممۇنىستىك ئىدىيىنى تەربىيىنى مەركەز قىلىپ،"پاسكىنىچىلىق، قالايمىقانچىلىق، ناچارلىق"نى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزەپ، "3 تە ئەلا بولۇش، 1 دە ئۈگىنىش" مۇسابىقىسىنى قانا تىيايدۇرۇپ، ياخشى ئۇنۇمگە ئېرىشتى، مۇھىت قىيابېتىدە كۆرۈنەرلىك ياخشىلىنىش بولدى.جەمىيەت ئامانلىقى، جەمىيەتى كەيپىياتى يەنمۇ ياخشىلاندى، كىشىلەرنىڭ ئىدىيىۋى يۈكسەكلىگى ئۆزلۈكسىز يۇقۇرى كۆتۈرۈلدى. "5 بولۇش، 4 گۈزەل، 3 نى قىزغىن سۆيۈش" پائالىيىتىدە، ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش ۋە ئۆزى مەدەنىيەتلىك ئورۇن بەرپا قىلىش پائالىيىتى ناھايىتى زور تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى، ۋىلايەت بويىچە بىر تۈركۈم مەدەنىيەتلىك كەنت (بازار)، مەدەنىيەتلىك كوچا، مەدەنىيەتلىك مەكتەپ، مەدەنىيەتلىك دۇككان، مەدەنىيەتلىك دوختۇرخانا، مەدەنىيەتلىك ئائىلەۋە باشقا مەدەنىيەتلىك ئورۇنلار بارلىققا كەلدى. بۇ، ۋىلايىتىمىزنىڭ مەنۇي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ناھايىتى زور رولىنى ئويناندى.

مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتىدە ، ئۇقۇغۇچىلار كىتاب-ئىنكاس تارىلاپ بەردى.

1984 - يىلى يىل ئاخىرىدىكى مەلۇماتقا قارىغاندا، ۋىلايەت بويىچە جەمئى 1670 مەدەنىيەتلىك ئورۇن، 95830 مەدەنىيەتلىك ئائىلە بارلىققا كەلدى. قەشقەر شەھرى، يېڭىشەھەر ناھىيىسى ۋىلايەت بويىچە نۆۋەتلىق ھالدا مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇلغان جاي، ئۇلار ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ پىلان ۋە يولغا قويغىلى بولىدىغان تەدبىرلەرنى تۈزدى ھەمدە ئەمەلىلەشتۈرۈشكە تىرىشتى، ئۇلار ھازىر مەدەنىيەتلىك شەھەر ۋە مەدەنىيەتلىك ناھىيە بولۇش نىشانىسىغا قاراپ قەدەم باسماقتا. جايلار ۋە ئورۇنلارنىڭ ئەمەلىيىتى ئېسپاتلىدىكى، مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇش — 5 بولۇش، 4 گۈزەل، 3 نى قىزغىن سۆيۈش پائالىيىتىنى داۋاملاشتۇرۇش، تۈزۈملەشتۈرۈشنىڭ تۈپكى يولى، ئەمەلىي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشنى بىرەر ئىشتۇركەن ھالدا ئاساسقا تالاملارغىچە ئەمەلىلەشتۈرۈشنىڭ ياخشى شەكلى، شۇنداقلا پارتىيەنىڭ ئىدىيىۋي سىياسىي خىزمىتىنى ئاممىۋىلاشتۇرۇشتىكى بىر ئىجادىيەت.

بۇ پائالىيەتنى ئۆزاقتىچە داۋاملاشتۇرۇش، ئۆزلۇكسىز ئومۇملاشتۇرۇش ۋە يۇقۇرى كۆتۈرۈش لازىم.

(2)

ئىددىيەۋى قۇرۇلۇش—مەنەۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ مۇھىم بىر تەرىپى. 5 بولۇش، 4 گۈزەل، 3 نى قىزغىن سۆيۈش، ئومۇمى خەلق مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش ئىجتىمائىي ۋە ئورۇن قۇرۇش پائالىيىتىدە، جايلار، ئورۇنلار ئىددىيەۋى تەربىيەنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويىدى، شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، ھەر قايسى سەپلەردىكى ئىددىيەۋى سىياسىي خىزمەتنى كۈچەيتىشكە بىرلەشتۈرۈلدى.

قەشقەر 6 - ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى قەشقەر گېزىتى باسما زاۋۇدىدىكى تۈرمۇش ئۇقتۇرۇشىدىن قالغان مەجروھ ئىشچى ئومەرجانغا ئالاق ئوي ئىشلىرىنى قىلىشىپ بېرىۋاتقىنى.

جېن لىۋ فوتوسى

ئورۇنلار كادىرلار ۋە ئاممىنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك، كوللېكتىۋىزىملىق، سوتسىيالىستىك، كومۇنىستىك تەربىيە ۋە پۈتۈن نەتىجەت، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش ئىددىيىسى توغرىسىدا تەربىيە ئېلىپ بارىدى. بولۇپمۇ، ياشلار، ئۆسمۈرلەر ئارىسىدا غايە، ئىنتىزام توغرىسىدا تەربىيە ئېلىپ بېرىپ، كۆپچىلىك غايىلىك، ئەخلاقلىق، مەدەنىيەتلىك، ئىنتىزاملىق يېڭى ئەۋلات بولۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا پائال بېتەكلەندى.

پىئونېرلار تەتىل كۈنلىرى قەشقەر شەھەرلىك قېرىلار سانا توردىمىسىغا بېرىپ قېرىلاردىن خەۋەر ئالدى.

باۋدى فوتوسى

بەزى ئورۇنلار ئىنقىلاۋىي قورالنلاردىن ئۆگىنىش، ئىنقىلاۋىي ئەنئەنە تەربىيىسىنى ئېلىپ بېرىشنى مۇھىم مەزمۇن قىلىپ، ئەجدادلارنى زىيارەت قىلىش، ئىنقىلاۋىي قورالنلارنى يادىغا ئېلىش، ئەنئەنىلەرنى جارى قىلدۇرۇش، 4 لەشتۈرۈش قۇرۇلىشىنى ئۆزىنى ئېتىش تەربىيىسىنى قاتتىق ئېلىپ بارىدى. قەشقەر شەھىرى رايونىدا، نۇرغۇن ئورۇنلار ئاممىنى تەشكىللەپ، بوۋاپمۇ ياش ئوقۇغۇچىلارنى تەشكىللەپ، ئىنقىلاۋىي قورالنلار قەۋرىستانلىقىغا بېرىپ قەۋرە سۈپۈرۈدى، قەسەم مۇراسىمى ئۆتكۈزدى. كۆپچىلىككە ئىنقىلاۋىي قورالنلاردىن ئۆگىنىش، چېگرا رايونىنى قوغداش ئۈچۈن كۈچىنى تەقدىم قىلىش توغرىسىدا تەربىيە بەردى.

جايلار، ئورۇنلار پارتىيىنىڭ مىللى سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇش، مىللەتلەر ئارا-پاقلىقنى كۈچەيتىشنى ئىدىيىۋى قورۇلۇشنىڭ مۇھىم بىر مەزمۇنى قىلدى، مىللەتلەر ئارا-تىنچ-پاقلىقنى توغرىسىدا كەڭ-كۆلەمدە چۈشەنچە تەربىيە ئېلىپ باردى، شۇنىڭ بىلەن-ھەر-مىللەت كادىرلىرى ۋە ئاممە-ئارىسىدىن مىللەت كۆز قارىشىنى ۋە "ئىككى ئايرىلماسلىق" ئىدىيىسىنى يەنمۇ تۇرغۇزۇۋالدى، يېڭىچە سوتسىيالىستىك مىللى مۇناسىۋەت ئۆزلۈكسىز مۇستەھكەملەندى ۋە راۋاجلاندى.

ياخشى ئىش قىلىش.

ئىدىيىۋى تەربىيىنىڭ ئۇنىسىنى يۇقىرى كۆتىرىش ئۈچۈن، ئورۇنلار تەربىيىنىڭ مەزمۇنى ۋە ئۇسۇلىنى ئىزدىنىشكە ۋە ياخشىلاشقا دىققەت قىلدى، تەربىيىنى مول مەزمۇنلۇق پائالىيەتلەرنىڭ ئىچىگە سىڭدۈردى. يەرلىقنىڭ يىللاردىن بۇيان بارلىققا كەلگەن جۇڭخوانى گۈللەندۈرۈش كىتاپ ئوقۇش پائالىيىتى، مىللەتلەر ئارا-پاقلىقنى بىرلەشمە كۆكۈل ئېچىش، دوستلۇقنى پائالىيىتى، لېنى فېڭدىن ئۆگىنىش، ئىللىقلىق يەتكۈزۈش گۇرۇپپىلىرى، مىللەتلەر ئارا-پاقلىقنى قورۇسى، مەدەنىيەتلىك ئائىلە قاتارلىقلارنى كەڭ ئاممە خوشاللىق بىلەن كۈرمەكتە ۋە ئاكتىپلاشتا. نۇرغۇن ئورۇنلار بولۇپمۇ ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، ياشلار ئىتتىپاقى تەشكىلاتى كىتاپ ئوقۇش پائالىيىتىنى چۈرىدەپ، كىتاپ ئوقۇش تەسىراتىنى سۆزلەش يىغىنلىرى، كىتاپ ئوقۇش بىلىم مۇسابىقىسى، كىتاپ ئوقۇش تەشۋىقات-يېتەكچىلىك قىلىش قاتارلىقلارنى قانداتىيادۇردى. تولۇق بولمىغان مەلۇماتلارغا قارىغاندا، ۋىلايەت بويىچە 1160 تىن ئارتۇق كىتاپ ئوقۇش گۇرۇپپىسى ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، بۇنىڭغا 24840 ئادەم قاتناشتى. ئەمىلىيەتتە ئىسپا تىلىدىكى كىتاپ ئوقۇش، نۇتۇق سۆزلەش پائالىيىتى

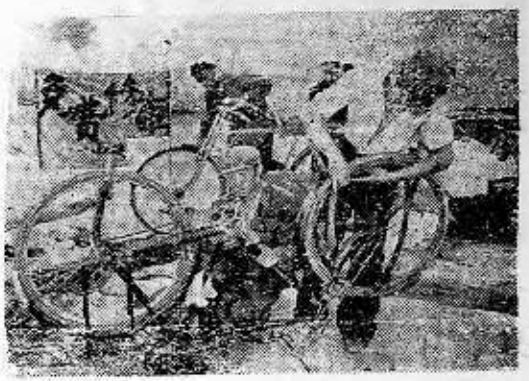

كوچىدىكى ھەقسىز رەسىمگە چۈشكەتكى.

ئىللىقلىق يەتكۈزۈش.

تى بىلىم، پەلسەپىلىك كۆز قاراشنى قىزغىش ۋە تەلپۈنۈش بىلەن بىرلەشتۈرىدۇەتتى، كىتاپ ئوقۇش بىلەن كىتاپ ئىشلىتىشنى زىچ بىرلەشتۈرىدۇەتتى، ناھايىتى كۆچلۈك جەلپ قىلىش كۈچى ۋە تەسىرلەندۈرۈش كۈچىگە ئىگە بولدى، كىشلەر مىللەت ئاممىسىنىڭ بولۇپمۇ ياشلارنىڭ قارشى ئېلىشىغا سازاۋەر بولدى.

(3)

بىز ئىدىيىۋى قۇرۇلۇشنى كۈچەيتىش بىلەن بىر چاغدا، مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغىمۇ ئەھمىيەت بەردۇق، شۇنىڭ بىلەن ۋىلايىتىمىزنىڭ مەدەنىيەت ـ مائارىپ، پەن ـ تېخنىكا، ئەدەبىيات ـ سەنئەت، ئاخبارات ـ نەشرىيات، رادىيو ـ تېلېۋىزور، سەھىيە، تەنتەربىيە قاتارلىق ھەر قايسى مەدەنىيەت ئىشلىرى ئىسلاھات داۋامىدا ئۆزلۈكسىز ئالغا باستى.

قەشقەر شەھەرلىك خەلق دوختۇرخانىسى مەدەنىيەتلىك، ئەدەبلىك بولۇش ئىچىدا كوچىلاردا ئامما ئىنىك كېسەللىنى ھەقسىز داۋالىماقتا.
چېن ئىۋ فوتوسى

پەن ـ تېخنىكا سەپىدە، مەركەزنىڭ "ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش پەن ـ تېخنىكىغا تايىنىدۇ، پەن ـ تېخنىكا ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا يۆزلىنىشى لازىم" دېگەن ئىستراتېگىيىلىك فاكتىنى قەتئى ئىزچىللاشتۇرۇپ، زىيالىلار سىياسىتىنى يەنمۇ ئەملىلەشتۈردۇق، تىرىشىپ پەن ـ تېخنىكا ئاپپاراتلىرىنى قۇردۇق ۋە مۇكەممەللەشتۈردۇق. تېخنىكا قىسمىنى ئۆتكىلىگە، ھۆجۇم قىلىش قاتارلىق پەن ـ تېخنىكا پائالىيەتلىرى پائال قاناتايدۇرۇلدى. ۋىلايەت بويىچە ئىقتىسادىي ئۇنۇمى ۋە ئىجتىمائى ئۈنۈمى كۆرۈنەرلىك بولغان بىر تۈركۈم پەن ـ تېخنىكا مۇۋەپپەقىيەتلىرى بارلىققا كەلدى، بەزىلىرى ئاپتونوم رايوندا مۇكاپاتلاندى. مائارىپ سەپىدە، پارتىيىنىڭ مائارىپ فاكتىنى ۋە تۈرلۈك سىياسەتلىرى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇلدى، ئەقىل بۇلغىنى ئېچىش جەھەتتە مەيلەغ سېلىشقا ئەھمىيەت بېرىلدى. ياشلانغۇچ مەكتەپ مائارىپىنى ئۇمۇملاشتۇرۇش ۋە چوڭلارنىڭ ساۋاتسىزلىقىنى تۈگىتىش خىزمىتى چىڭ تۇتۇلدى، ۋىلايەت بويىچە جايلارنىڭ مائارىپ سۈپىتى ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە يۇقىرى كۆتۈرىلدى. تەنتەربىيە ئىشلىرىدا، ئۇمۇملاشتۇرۇش بىلەن يۇقىرى كۆتۈرۈشنى بىرلەشتۈرۈش فاكتىنىدا چىڭ تۇرۇلدى، ئاممىۋى تەنتەربىيىنىڭ كۆلىمى كۇنسايىن زورايدى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى تەنتەربىيە پائالىيىتى يەنمۇ جانلاندى، ۋىلايەت بويىچە بەزى تەنتەربىيە تۈرلىرىدە ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن مۇسابىقىدا ياخشى نەتىجىگە ئېرىشتۇق. ياشقا مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ ھەممىسى توغرا نىشانغا بويلاپ جۇش ئۇرۇپ راۋاجلانماقتا.

كىشلىك كادىرلار ۋە ئاممىنىڭ سىياسى ئۇقۇمىنى، مەدەنىيەت ئۇقۇمىنى، پەن ـ تېخنىكا ئۇقۇمىنى ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن، جايلار، ئورۇنلار مەدەنىيەت بازىسىنى كۈچەيتىشكە، مەدەنىيەت ئەسلىھەلىرى قۇرۇلۇشىغا ئومۇمىيۈزلۈك ئەھمىيەت بەردى. ۋىلايەت

بويىچە 13 مەدەنىيەت يۇرتى، 100 دەن ئارتۇق مەدەنىيەت پونكىتلىرى قۇرۇلدى، جايلار، ئورۇنلار بارلىق مەدەنىيەت بازىلىرىدىن تولۇق پايدىلىنىپ، ئىدىيەۋى تەربىيە، پەن - تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش، ئۇچۇر ئالماشتۇرۇش، ئامما ئۇى تەنتەربىيە قاتارلىق مەدەنىيەت، كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرىنى ئاكتىپ قانا تياپدۇردى، بۇ، ھەم كىشىلەرنىڭ مەدەنىيەت تۇرمۇشىنى بېيىتتى، ھەم كىشىلەر ئەخلاقى، ئەقلىي، جىسمانى، گۈزەللىك جەھەتلەردىن تەربىيىگە ئىگە بولدى، بۇرژۇئازىيىنىڭ چىرىك ئىدىيىسىنىڭ ھۇجۇمىغا تاقابىل تۇردى. يېڭىشەھەر ناھىيىسىدىكى ئارمىيە ۋە خەلق 1984 - يىلى 8 - ئايدا ئومۇمى كۆلىمى 1080 كۇۋادىرات مېتىر كېلىدىغان مەدەنىي پائالىيەت مەركىزىنى بىنا قىلىپ چىقتى، بۇ، ھەر مىللەت ئارمىيە، خەلقنىڭ مەدەنىيەت تۇرمۇشىنى جانلاندۇرۇش، ئارمىيە-خەلق مۇناسىۋىتىنى قويۇقلاشتۇرۇش، مىللى ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىش جەھەتتە ياخشى رول ئويناندى.

ئۇتكەن بىر يىلى سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت بەرپا قىلىش قۇرۇلۇشىدا قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلەرنى ئەسلىگەندە، خەلقىمىزنى پارتىيىنىڭ تەلەپى، خەلقنىڭ ئۆمىدى ۋە ئىلغار رايونلار بىلەن سېلىشتۇرغاندا ناھايىتى زور پەرقنىڭ بارلىقىنى كۆرىدىغانلىقىمىز كېرەك. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، شەھەرنى ئۇقتا قىلىپ ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ ئۈزلۈكسىز چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، مەدەنىي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى يەنمۇ ياخشى ئېلىپ بېرىشقا تېخىمۇ يۇقىرى تەلەپ قويىلىدۇ، مۇنداق كىشىنى، پارتىيىنىڭ 12 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنىنىڭ روھىنى داۋاملىق ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى بىرلىكتە تۇتۇشتا چىڭ تۇرۇپ، مەدەنىي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ئارقىلىق ماددى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا كاپالەتلىك قىلىشىمىز ۋە ئۇنى ئىلگىرى سۈرۈشىمىز، تەرەققىي ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىنى يارىتىشىمىز لازىم.

[5 بولۇش، 4 گۈزەل، 3 نى قىزغىن سۆيۈش پائالىيىتى] 1984-يىلى،

ۋىلايەت بويىچە 5 بولۇش، 4 گۈزەل، 3 نى قىزغىن سۆيۈش پائالىيىتىنى داۋاملىق كېڭەيتىپ، چوڭقۇر قانات يايدۇرۇپ، ھەممە ئۇتكەنكى بىر نەچچە يىلدا قولغا كەلتۈرۈلگەن نەتىجىلەرنى ئاساسىدا، يېڭى تەرەققىياتلار بولدى. "پاسكىنىچىلىق، قالايمىقانچىلىق، ناچارلىق" ئومۇملاشتۇرۇلۇپ تۈزۈتۈلدى، "3 تە ئەلا بولۇش، 1 دەن ئۆگىنىش" پائالىيىتى پائال قانات يايدۇرۇلدى.

5 بولۇش، 4 گۈزەل، 3 نى قىزغىن سۆيۈش ۋە ئومۇمى خەلق مەدەنىيەت تلىك، ئەدەپلىك بولۇش پائالىيىتىدە، جايلار، ئورۇنلار پاسكىنىچىلىق، قالايمىقانچىلىق، ناچارلىقنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزەش، مۇلازىمەت سۈپىتىنى ياخشىلاش، ياخشى تەرتىپ ئورنىتىش، گۈزەل مۇھىت يارىتىش ۋە لېيفېڭدىن ئۆگىنىش، ئىلغارلاردىن ئۆگىنىشنى ئاساسى مەزمۇن قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ۋىلايەت بويىچە مۇھىت تازىلىقى، جەمئىيەت كەيپىياتى ۋە كىشىلەرنىڭ روھى قىياپىتىدە خوشاللىنارلىق ئۆزگۈرۈشلەر بارلىققا كەلدى.

پاسكىنىچىلىقنى ئۆگىتىپ گۈزەل مۇھىت يارىتىش جەھەتتە، جايلار، ئورۇنلار ئامما-نىڭ كەڭ تۇردە قوزغاپ، مۇھىت تازىلىقىنى ياخشىلىدى، ئەخلەتنى ئادالىدى، تازىلىق جەھەتتە

تىكى سۈپۈرگە تېگىپ باقمىغان جايلارنى تۈگەتتى، كەلگۈسىدە دەل-دەرەخ قويىدى، گۈل ئۆستۈرۈش، ئوت-چۆپ تېرىش، قوشلارنى ئاسراش، ئۆزلۈكسىز تۈردە يېشىللىققا ئايلاندۇرۇش، پاكىزلاشتۇرۇش، گۈزەللەشتۈرۈش خىزمىتى ۋە مۇھىت تازىلىغىنى ياخشىلاش تەكىتلەندى. شەھەر-بازارلاردا يۈزلىگەن سۈلارنى تەڭكىنلەش، كوچا، يوللارنى ئۆزگەرتىش جەھەتتىكى خىزمەتتە مەلۇم ئىلگىرىلەشلەر بولدى، ئۆتكەنكىدەك «ھاۋا ئوچۇق بولغاندا ھەممە يەر توپا، يامغۇر ياققاندا ھەممە يەر لاي بولىدىغان» ھالەت تەدرىجىي ئۆزگەرمەكتە. ئۇرغۇن ئورۇنلاردا تازىلىق تۈزۈملىرى ئورنىتىلدى، تازىلىق قىلىشتىكى زەربىدارلىق بىلەن دائىملىق پائالىيەتنى بىراسەشتۇرۇپ، دائىملاشتۇرۇش، تۈزۈملەشتۈرۈش تەرىشىپ ئىشقا ئاشۇرۇلدى.

قالايمىقانچىلىقنى تۈزەش، ياخشى تەرتىپ ئورنىتىش جەھەتتە، ئېغىرچىنايى ئىشلارجەھايى ھەركەتلىرىگە قەتئىي زەربە بېرىش كۈرىشى قانات يايدۇرۇلدى، كەلگۈسىلار ۋە ئامما قانۇن-تۈزۈم تەربىسى ئېلىپ بېرىلدى، ئايالالار ۋە بالىلارنىڭ قانۇنى ھوقۇق مەنپەئەتىنى قوغداش تەشۋىقات پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى، ئازغان ياشلارغا ياردەم بېرىش، تەربىيە بېرىش خىزمىتى كۈچەيتىلدى، قاتناش تەرتىۋى ۋە جامائەت تەرتىۋى تەرتىپكە سېلىنىدى، شۇنىڭ بىلەن ۋىلايەت بويىچە جەمىيەت ئامانلىقنى يەنمۇ ياخشىلاندى.

ناچارلىقنى تۈگىتىش، مۇلازىمەت سۈپىتىنى ياخشىلاش جەھەتتە، ئۇرغۇن ئورۇنلار، بولۇپمۇ سودا، يېمەك-ئىچمەك مۇلازىمەت كەسىپلىرى، قاتناش، پوچتا-تېلېگىراف، داۋالاش-ساقلىقنى ساقلاش، كىنوخانا، تىياتىرخانا قاتارلىق ئورۇنلار كادىرلار ۋە ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە سوتسىيالىستىك كەسىپىي ئەخلاق، كەسىپىي مەسئۇلىيەت، كەسىپىي ئىنتىزام تەربىيىسىنى ئەستايىدىل ئېلىپ بېرىپ، كۆپچىلىكنى پۈتۈن نىيەت، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش ئىدىيىسىنى تۇرغۇزۇشقا يېتەكلىدى، مۇلازىمەت پوزىتسىيىسىنى ئۆزگەرتىشكە ياخشىلىدى، مۇلازىمەت سۈپىتىنى ئۆستۈردى. قەشقەر شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى ئۆزاقتىن بۇيان قىيىنچىلىقىغى بارە، 5 تە كاپالەتلەندۇرۇلمىدىغان ئائىلىلەرگە ئاشلىق ئاپىرىپ بېرىشتە چېكى تۇردى، خىزمەت ئۆتەشتە قىزغىن، ئەتراپلىق بولۇپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگان كادىرلىرىمۇ خىزمەت ئىستىلىنى تېرىشىپ ئۆزگەرتىپ، ئامما بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى زىچلاشتۇردى، ئاكتىپ ھالدا ئاساسى قاتلامدىكى ئاممىنى ئەمدىن قۇتۇلدۇردى، قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلدى، ئەمىلىي مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىپ بەردى. لېيفىڭدىن ئۆگىنىش، ئىلغارلاردىن ئۆگىنىش جەھەتتە، ھەر مىللەت ئاممىسى، بولۇپمۇ، ياش-ئۆسمۈرلەر لېيفىڭدىن ئۆگىنىش، يېڭى خىسلەت تۇرغۇزۇش، ياخشى ئىش قىلىپ بېرىش، ئىللىقلىق يەتكۈزۈش پائالىيىتىنى كەڭ تۈردە قانات يايدۇردى. ئومۇمى خەلق مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتىدە، قەشقەر شەھەر رايونىدىن جەمئى 2330 دىن ئارتۇق ئىللىقلىق يەتكۈزۈش گورۇپپىسى تەشكىللەندى، پائالىيەتكە 66500 دىن ئارتۇق ئادەم (قېتىم) قاتناشتى.

5 بولۇش، 4 گۈزەل، 3 نى قىزغىن سۆيۈش ۋە ئومۇمى خەلق مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتىدە، ئورۇنلار ئىدىيىۋى تەربىيىسى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇپ،

كۆپچىلىككە غايىلىك، ئەخلاقلىق، مەدەنىيەتلىك، ئىنتىزاملىق يېڭى بىر ئەۋلات كىشىلەردىن بولۇش توغرىسىدا تەربىيەلەردى.

مەدەنىيەتلىك ئورۇن قورۇش پائالىيىتى زور كۈچ بىلەن قانات يايدۇرۇلدى. يۇقۇرىنىڭ تەلىۋى بويىچە، جايلار، ئورۇنلار مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇشنى 5 بولۇش، 4 گۈزەل، 3 نى قىزغىن سۆيۈش پائالىيىتىنىڭ موھىم مەزمۇنى ۋە ئاساسى شەكلى قىلىپ، ئەستايىدىل گۈيخۇا تۈزدى، پائالىيەتلەرنى ئاكتىپ قانات يايدۇردى، ئولچەمدە چىڭ تۇرۇپ، سۈپەتكە كاپالەتلىك قىلدى. 1984 - يىلى يىلىنىڭ ئاخىرىدىكى تولۇق بولمىغان مەلۇماتلارغا قارىغاندا، ۋىلايەت بويىچە مەدەنىيەتلىك ئورۇن 1670 نەچچىگە تەرەققى قىلغان ھەمدە ھازىر نۇقتىدىن دائىرىگە، تۈۋەن دەرىجىدىن يۇقۇرى دەرىجىگە قاراپ ئۆزلۇكسىز راۋاجلانماقتا. قەشقەر شەھرى ۋىلايەتلىك مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇشىدىكى موھىم نوقتا، ئۇلار 3 - ئاينىڭ باشلىرىدا مەدەنىيەتلىك شەھەر قۇرۇش خىزمىتى يىغىنى چاقىرىپ شەھەر قۇرۇلۇش گۈيخۇاسىنى مۇزاكىرە قىلىپ بېكىتتى، شەھەر قۇرۇلۇشىنىڭ موھىم نوقتىسى ۋە تەدبىرلىرىنى بەلگىلىدى. شەھەر رايونىدىكى 400 نەچچە ئورۇن پۈتكۈل شەھەرنىڭ ئومۇمى گۈيخۇاسى بويىچە، ئۆز ئورنىنىڭ مەدەنىيىتى قۇرۇلۇش پىلانىنى تۈزدى، ئورۇنلاردىكى كادىرلار ۋە ئاممىنىڭ ئورتاق تىرىشىشى ئارقىسىدا، قەشقەر شەھرىنىڭ مەدەنىيەتلىك شەھەر قۇرۇش قۇرۇلۇشىدا دەسلەپكى نەتىجىلەر قولغا كەلدى، 1984 - يىلى 6 - ئايدا، ئۇلار شەرەپلىك ھالدا مەركىزىي 5 بولۇش، 4 گۈزەل، 3 نى قىزغىن سۆيۈش ھەركىتى كومىتېتى فۇچىيەن ئۆلكىسىنىڭ سەنئەت شەھىرىدە چاقىرغان مەدەنىيەتلىك شەھەر قۇرۇش يىغىنىغا قاتناشتى ھەمدە يىغىندا تەجرىبە تونۇشتۇردى.

مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇش پائالىيىتىدە، جايلار، ئورۇنلار مەدەنىيەتنىڭ ھۆجەيرىلىرى - ئائىلىدىن تۇتۇش قىلدى، "5 تە ياخشى ئائىلە"، "مەدەنىيەتلىك ئائىلە" پائالىيىتىنى ئەستايىدىل قانات يايدۇردى. تولۇق بولمىغان مەلۇماتقا قارىغاندا، 1984 - يىلى ۋىلايەت بويىچە 95830 دىن ئارتۇق مەدەنىيەتلىك ئائىلە، بارلىققا كېلىپ، ئومۇمى ئائىلە سانىنىڭ 18.8% نى ئىگەللىدى.

ئارمىيە، خەلق بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىش پائالىيىتىمۇ ناھايىتى زور تەرەققىيات تلارغا ئېرىشتى. ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە قۇرغان مەدەنىيەتلىك كەنت (بازار)، مەدەنىيەتلىك كوچا، مەدەنىيەتلىك مەكتەپ ۋە مەدەنىيەتلىك ئورۇنلار زور تۈركۈمدە مەيدانغا كەلدى. بۇلار جەمئىيەت كەيپىياتىنى ئۆزگەرتىش، ئارمىيە بىلەن ھۆكۈمەتنىڭ، ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ مۇناسىۋىتىنى زىچلاشتۇرۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش، چېگرا مۇداپىئەسىنى مۇستەھكەملەش، چېگرا رايونىنى ئېچىش، گۈلەندۈرۈشتە ناھايىتى زور ئىلگىرى سۈرۈش رولىنى ئويناپدۇ. قاغلىق ناھىيىسىدىكى تاشيول ئاسراش باش ئوچاستىكىسى ۋە شۇ يەردە ئۇرۇشلۇق ئارمىيىنىڭ مەلۇم قىسىم ئارمىيە، خەلق ئورتاق بەرپا قىلىش ھەركىتىنى ئاكتىپ قانات يايدۇرۇپ، شىنجاڭ - شىزاڭ تاشيولىدا "مىڭ چاقىرىملىق مەدەنىيەتلىك لىنىيە" بەرپا قىلىپ، تاشيول تىرانسپورتىنىڭ توسالغۇسىز راۋان بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلدى. ئۇلار بۇ ئەھۋالنى مەركىزىي

كومىتېتنىڭ باش شۇجىسى بولداش خۇ ياۋباڭغا، مەركىزدىمەربى ئىشلار كومىتېتنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىۋى بولداش يۈچيۈلىغا خەت يېزىپ دوكلات قىلغاندىن كېيىن، خۇ ياۋباڭ، يۈ چيۈلى بولداشلار جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسى باش سىياسى بۆلۈم ئىشخانىسىغا ھاۋالە قىلىپ ئۇلارغا جاۋاپ خەت يازدى ، خەتتە ، ئۇلارنىڭ ئارمىيە، خەلق بىرلىكتە بەرپا قىلىش پائالىيىتىدە قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىسى يۈكسەك دەرىجىدە مەدھىيىلەنگەن.

مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇش كەڭ كادىرلارنىڭ ، ئاممىنىڭ كۆڭۈل بۆلىدىغان چوڭ بىر ئىشىغا ئايلاندى، كىشىلەرنىڭ " كۆڭۈلدىكى قىممەت نۇقتىسىنەزىرىنىڭ موھىم تەركىبى قىسمى" غا ئايلاندى . خۇددى بەزى يولداشلار ئېيتقانغا ئوخشاش، ھازىر كىشىلەر بىر نەرسە ئالماقچى بولسا مەدەنىيەتلىك ماگىزىنىغا بارىدۇ ، كېسەل كۆرسەتكەندە مەدەنىيەتلىك دوختۇرخانىغا بارىدۇ ، مەكتەپتە ئوقۇسا مەدەنىيەتلىك مەكتەپتە ئوقۇيدۇ ، تاماق يىسە مەدەنىيەتلىك تاماقخانىغا بېرىپ تاماق يەيدۇ . ھەتتا ئىوغۇل ئۆيلەش ، قىز چىقىرىشقا توغرا كەلگەندىمۇ قارشى تەرەپنىڭ مەدەنىيەتلىك ئائىلە ئىكەنلىكىنى ھەسابقا ئالىدۇ . كىشىلەر مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇلۇشىنىڭ تېخىمۇ زور دەرىجىدە راۋاجلىنىشىنى ئۈمىت قىلماقتا . (چۆەن دېيى)

مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى

[مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسىپائالىيىتى] 1984 ـ يىلى، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسىخىزمىتى بۇرۇنقى نەتىجىلەر ئاساسىدا يېڭى تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ رەھبەرلىكىدە، ناھىيە (شەھەر)، تارماق، ئورۇنلار كۈچىنى مەركەزلەشتۈرۈپ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئېيى پائالىيىتىنى ياخشى يولغا قويغاندىن باشقا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسىنى يەل بويى تۈرلۈك خىزمەتلەرنىڭ مەركىزىگە سىڭدۈرۈپ، دائىملاشتۇرۇش، تۈزۈملەشتۈرۈشنى ئىشقا ئاشۇردى.

ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، جايلار، ئورۇنلار كەڭ كادىرلار، ئاممىنى مارکسىزىمنىڭ مىللەت توغرىسىدىكى نەزەرىيىسىنى ئۆگىنىشكە ئەستايىدىل ئۇيۇشتۇرۇپ، مارکسىزىمنىڭ نۇقتىئىنەزىرىنى مەھكەم تۇرغۇزۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ياخشىلاش ئۈچۈن پۈختا ئىمدىيىۋى ئاساس سالدى. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى داۋامىدا، ئورۇنلار موھىم نۇقتىنى مارکسىزىمنىڭ مىللەت توغرىسىدىكى نەزەرىيىسىنى ئۆگىنىشكە قويدى. كادىرلار ۋە ئاممىنى مارکسىزىمنىڭ مىللەتلەر مەسىلىسى توغرىسىدىكى تۆپ نۇقتىئىنەزەرلىرىنى ئۆگىنىشكە، پارتىيەنىڭ مىللى سىياسىتى ۋە مىللى تەرىتورىيەلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئۆگىنىشكە ئەستايىدىل ئۇيۇشتۇردى. ۋىلايەتلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى مىللەت توغرىسىدىكى نەزەرىيە فۈداۋ ماتېرىيالىلىرىدىن 14 لېكسىيە يېزىپچىقىپ، قەشقەر گېزىتىدە داۋاملىق ئېلان قىلدى. ئورغۇن ئورۇنلار مىللەتلەر توغرىسىدىكى نەزەرىيە دوكلات يىغىنى ئۇيۇشتۇردى. ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە ئاممىنىڭ ئۆگىنىش پوزىتسى-

سۈرىسى ئەستايىدىل، ئاكتىپ بولدى، ئۇگىنىش ھاۋاسى قويۇق بولدى. ئۇگىنىش ئارقىلىق، كۆپچىلىك ماركسىزىملىق مىللەت توغرىسىدىكى نەزەرىيىسىنىڭ تۆپ ئۇقتۇمىنى، زەرلىرىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋالدى، مىللى مەسىلىدىكى بۇرۇنقى بەزى خاتا ئۇقتۇمىنى، زەرلىرىنى ۋە مۇجىمەل ئىدىيىلىرىنى ئېنىقلىۋالدى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى توسالغۇ بولىدىغان بەزى ئامىللارنى تازىلىدى، ھەق - ناھەقنى ئايدىڭلاشتۇرۇش ئىقتىدارىنى يۇقۇرى كۆتەردى، پارتىيىنىڭ مىللى سىياسىتىنى ئىجرا قىلىش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش ئاڭلىقلىقىنى يۇقۇرى كۆتەردى.

كۆپخىل شەكىللەرنى قوللۇنۇپ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسىنى چوڭقۇر ئېلىپ بېرىپ، بۇنى ھەر خىل پائالىيەتلەرنىڭ ئىچىگە سىڭدۈردى. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئېيىداء ئورۇنلار ئۇنۇملۇك تەربىيە شەكلىنى قوللاندى، شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، تېخىمۇ مول تەربىيەۋى ئەھمىيەتكە ئىگە ئىگە بولغان يېڭى شەكىل ۋە ئۇسۇللارنى ئىزدىنىپ، تەربىيىنىڭ ئۇنۇمىنى تېزلىشىپ يۇقۇرى كۆتەردى. تېپىلارنى تۇرغۇزۇش، ئىلغارلارنى تەقدىرلەش جەھەتتە، ۋىلايەت مىقياسىدا پۈتۈن نەيەت پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلغان ياخشى ھەربىي دوختۇر، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ نەمۇنچىسى جاڭ يۈخۇادىن ئۆگىنىش ھەركىتى گەۋدىلىك قانات يايدۇرۇلدى. جاڭ يۈخۇانىڭ نەمۇنىلىك ئىش ئىزلىرىنىڭ تەسىرىلەندۇرۇشى ئارقىسىدا، نۇرغۇن كادىرلار ۋە ئامما، بولۇپمۇ تەبىي خىزمەتخادىملىرى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش، مىللى مۇھەببەتنى كۈچەيتىش ئۈچۈن ئاكتىپ تۆھپە قوشتى. ۋىلايەت بويىچە ھەر خىل شەكىلدىكى مىللى ئىتتىپاقلىق، دوستلۇقۇش پائالىيىتى، "دوس مەكتەپ"، "دوس يىللىقلار"، "مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بىرلەشمە كېچىلىكى" قاتارلىقلار كەڭ تۈردە ئويۇشتۇرۇلدى ۋە قانات يايدۇرۇلدى. قەشقەر شەھەر رايونى بويىچە 6-ئاينىڭ 6 - كۈنى خەلق باغچىسىدا 20 مىڭدىن ئارتۇق ھەر مىللەت خەلقى قاتناشقان مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلۈپ، ۋىلايەتلىك ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىقىدا بارلىققا كەلگەن يېڭى كەيپىيات تولۇق ئەكس ئەتتۈرۈلدى. مۇنداق چوڭ تېمىتىكى بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتى قەشقەر ۋىلايىتىدە ئازاتلىقتىن بۇيان تۇنجى قېتىملىق ئىش. ۋىلايەتلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى قاتارلىق ئورۇنلار ئۇيۇشتۇرغان مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى دوكلات يىغىنى جانلىق، جۇشقۇن، ناھايىتى جەلپكارلىق بولدى. بەزى جايلار يەنە "مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى قوروسى" ۋە "دوستلۇق ئائىلىسى" پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ، ھەر مىللەت كادىرلار، ئىشچى - خىزمەتچىلەر ۋەكىللىرىنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى ۋە ئېپ ئۇتۇشنى ئىلگىرى سۈردى.

1984 - يىلى كېيىنكى يېرىم يىلدىن بۇيان، كۆپ ساندىكى ناھىيە (شەھەر) لەر ئىلگىرى-ئاخىر بولۇپ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنى ئاچتى، مۇشۇ ئاساستا، ۋىلايەت 11 - ئايدا 2 - نۆۋەتلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنى ئېچىپ، جايلاردا ئورۇنلاردىن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسىنى تېخىمۇ چوڭقۇر ئېلىپ بېرىشنى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە نەمۇنچى ئورۇن يارىتىش پائالىيىتىنى كەڭ قانات يايدۇرۇشنى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ يېڭى بۇقۇرى پەللىسىگە چىقىش ئۈچۈن تىرىشىشنى تەلەپ قىلدى. (چۇەن دېيى)

[مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋەزىيىتى بارغانسېرى ياخشى بولدى] دەپ شۇنداق

ئولايىتى 1982 -يىلى 10- ئايدا ئولايەتتە 1 - قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىنى ئاچقاندىن بۇيان، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسىنى كەڭ، چوڭقۇر قانات يايدۇردى، كەڭ كادىرلار ۋە ئاممىنى ماركسىزمنىڭ مىللەت توغرىسىدىكى نەزەرىيىسىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىشكە ئۈيۇشتۇردى، پارتىيىنىڭ تۈرلۈك مىللى سىياسەتلىرىنى قەتئى ئىزچىللاشتۇرۇپ ئەمەلىلەشتۇردى، مەسىلەتلەر ئىتتىپاقلىقى جەھەتتىكى ياخشى ئادەم، ياخشى ئىشلارنى زور كۈچ بىلەن تەقدىرلىدى، شۇنىڭ بىلەن "ئىككى ئايرىلالماسلىق"، ئىدىيىسى كىشىلەر قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالدى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى بارغانسېرى ياخشى بولدى، تېخىچ ئىتتىپاق بولغان سىياسى ۋەزىيەت يەنىمۇ مۇستەھكەملەندى ۋە راۋاجلاندى.

1. ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە ئاممىنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشىنىڭ موھىملىكىگە بولغان تونۇشى زور دەرىجىدە ئۆستى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش ئاڭ لىقلىقى زور دەرىجىدە كۈچەيدى. ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە ئاممە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى توغرىسىدىكى تەربىيە ئارقىلىق، ئىجابىي، سەلبىي جەھەتلەردىكى تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشنىڭ بارلىق خىزمەتلەرنى ياخشى ئىشلەشنىڭ شەرتى ۋەكالىتى ئىكەنلىكىنى تونۇۋالدى. ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشنى موھىم ئىشلار كۈنتەرتىپىگە كىرگۈزدى. ئولايەتلىك پارتكوم يېقىنقىسى ئىككى يىلدىن بۇيان تۈرلۈك خىزمەتلەرنى ئورۇنلاشتۇرغان، تەكشۈرگەن، يەكۈنلىگەندە، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشنى بىر موھىم مەزمۇن قىلدى. ناھىيە (شەھەر) لەر مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشنى مەدەنىيەتلىك ئورۇن قورۇش بىلەن زىچ بىرلەشتۇردى، ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە ئاممە يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ئۆزئارا ئىشەندى، ئۆزئارا ھۆرمەت قىلدى، ئۆزئارا ئۆگەندى، ئۆزئارا قوللىدى، ئۆزئارا ئەپۇ قىلدى.

2. پارتىيىنىڭ مىللى سىياسىتى يەنىمۇ ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ ئەمەلىلەشتۈرۈلدى. جايلار، ئورۇنلار مىللى تەرتىپتۇرىيىنىڭ ئاپتونومىيە سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇشقا ئەھمىيەت بەردى، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى زور كۈچ بىلەن تەربىيىلىدى ۋە ئۆستۈردى. ۋىلايەت بويىچە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى كادىرلار ئومۇمى سانىنىڭ % 74.9 نى ئىگەللەيدۇ، 12 ناھىيە (شەھەر) نىڭ 4 رەھبەرلىك بەنزىسى ئىچىدە بىردىنچى باشلىقلىقنى ئۆستىگە ئالغان مىللى كادىرلار 72.9% نى ئىگەللەيدۇ. جايلار، ئورۇنلار تۈرلۈك شەكىللەرنى قوللۇنۇپ، ھەر خىل يوللار ئارقىلىق ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تەربىيەلەشنى كۈچەيتتى. ئاز سانلىق مىللەت زىيالىلىرىنىڭ ئۆزلۈكسىز كۆپەيمىشىگە ئەگىشىپ، كادىرلار قوشۇنىنىڭ قۇرۇلمىسىدا ئۆزگۈرۈش يۈز بەردى. ئاز سانلىق مىللەت تەرىنىڭ ھەر خىل كەسىپىي تېخنىكا كادىرلىرى (جۈملىدىن ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى) ۋىلايەت بويىچە تېخنىكا كادىرلىرىنىڭ 77.4% نى ئىگەللەيدۇ. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تەلىم-يېزىقىدىكى ئورتا-ئادەتلىرى ئومۇمىيۈزلۈك ھۆرمەتلىنىشكە سازاۋەر بولدى. زور كۆپچە-

لىك ئورۇنلار ئالاقە ، مەجلىس قاتارلىقلاردا ئىشكى خىل تىنچسىزلىق ۋە بىخەتەرلىك ئىشلەتتى. ۋىلايەتلىك پارتكوم 7- ئاينىڭ 5- كۈنى ۋىلايەت بويىچە كادىرلار ئارىسىدا ئۆزئارا تىل-يېزىق ئۆگىنىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدا قارار چىقاردى، بۇ، ھەر مىللەت كادىرلىرىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى. ئۇرغۇن ئورۇنلار مىللىلار ۋە خەنزۇلار ئۆچۈن ئايرىم ئاشخانا قۇرۇپ بەردى. خەنزۇ كادىرلار ۋە ئامما كۇندۇلۇك تۇرمۇشتا قېرىندىشى مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ - ئادىتىگە ۋە قائىدە-يوسۇنىغا ئاڭلىق ھۆرمەت قىلدى . پارتىيىنىڭ دىنىي سىياسىتى تېخىمۇ ئوبدان ئىزچىللاشتى .

3. "ئىككى ئايرىلماسلىق" ئىدىيىسى كىشىلەر قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالدى. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ھەققىدىكى تەربىيە پائالىيەتتە ، ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە ئامما ماركسىزىمنىڭ مىللەت تەغرىسىدىكى نەزەرىيىسىنى ۋە پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئۆگىنىش ئارقىلىق، ھەر مىللەت خەلقى ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلغان مۇساپىنى ئەسلەپ، "ئىككى ئايرىلماسلىق" ئىدىيىسىنى يەنمۇ تونۇۋالدى. "ئىككى ئايرىلماسلىق" كىشىلەرنىڭ ئىدىيە، ھەركەت - سۆزلىرىنىڭ مىزانىغا ئايلاندى. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئېيى پائالىيەتتە بىر ئۇيغۇر ئارتىست "تۇققان ئاخشىسى" نى ئورۇنلىدى. ئۇنىڭدا مۇنداق دېيىلگەن: "بىلىق بىلەن سۇ بىر تۇققان، گۆش بىلەن قان بىر تۇققان، چىش بىلەن كالپۇك بىر تۇققان، قول بىلەن پۇت بىر تۇققان، خەنزۇ بىلەن ئۇز سانلىق مىللەت ئۇلار دىنىمۇ بەك يېقىن تۇققان....." بۇ ناخشا خەنزۇلار بىلەن ئۇز سانلىق مىللەتلەر ئارىسىدىكى بىلىق بىلەن سۇدەك، قان بىلەن گۆشتەك، چىش بىلەن كالپۇكتەك، قول بىلەن پۇتتەك چوڭقۇر مۇھەببەتنى ئوبرازلىق ھالدا ئەكس ئەتتۈرگەن، ھەر مىللەتخەلقىنىڭ ئورتاق ئارزۇسىنى ئىپادىلىگەن.

4. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداش بويىچە ياخشى ئادەم، ياخشى ئىشلار كۆپلەپ ئوتتۇرىغا چىقتى. پارتىيىنىڭ ياخشى كادىرى شۇ دېيەنۇپ، خەلقنىڭ ياخشى ھەربى دوختۇرى جاڭ يۈخۇا ۋىلايەت بويىچە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ ئۈلگىلىرى. ئۇلار چېگرا رايونىنى، ئۇز سانلىق مىللەت خەلقلىرىنى قىزغىن سۆيۈپ، قەشقەرنىڭ "4 لىشىش" قۇرۇلۇشى ئۈچۈن بىر ئۆمۈر كۈچىنى تۆھپە قىلدى. ئۇلارنىڭ تەسىرلىك ئىش - ئىزلىرى ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە ئامما ئىچىنى چوڭقۇر تەربىيىگە ۋە ئىلھامغا ئىگە قىلدى. خەنزۇ كادىرلار چېگرا رايونىنى قىزغىن سۆيىدىغان، چېگرا رايوندا يىلتىز تارتىدىغان، چېگرا رايون خەلقىنى ئۈچۈن تىرىشىپخىزمەت قىلىدىغان ئىدىيىنى تۇرغۇزدى؛ ئازسانلىق مىللەت كادىرلىرى ۋە ئامما خەنزۇ كادىرلار ۋە ئامىنىڭ چېگرا رايوندا خىزمەت قىلىشىنى قىزغىن قارشى ئالدى ۋە قوللىدى. ۋىلايەتلىك ئىككىنچى قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە تەقدىرلەش چوڭ يىغىنىدا، 66 ئىلغار كوللېكتىپ، 129 ئىلغار شەخسى تەقدىرلەندى ۋە مۇكاپاتلاندى. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغدىغان كادىرلار ۋە ئامما ھۆرمەتكە سازاۋەر بولدى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا زىيان يەتكۈزىدىغان ھەركەتلەر چەكلەندى.

5. جەمىيەت تەرتىۋى تېچ بولدى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە تۇرلۇك ئىشلار تېز راۋاجلاندى. جەمىيەت ئامانلىقى رۇشەن ياخشىلاندى، ۋىلايەت بويىچە جىنايى ئىشلار ئەنە

زىمىنىڭ يۈز بېرىش تىپىنى زور دەرىجىدە تۆۋەنلىدى. جەمىيەت تەرتىۋىگە ئاڭلىق رۇ-
ئايە قىلىدىغان ۋە ئۇنى قوغدايدىغان ياخشى كەيپىيات شەكىللەنمەكتە. ۋىلايەت بويىچە
مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى كۈچىيىپ، غايەت زور ماددى كۈچ پەيدا بولدى، ئىقتىسادىي تۈ-
زۈلمە ئىسلاھات تىنىچ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلمىشى ئىلگىرى سۈرۈلدى ۋە تۇرلۇك ئىشلار
تېز راۋاجلاندى. يېزا ئىگىلىكىدە بىلەۋ - يەل ھوسۇل مول بولدى. سانائەت مۇقىم ھالدا
يۇكسەلدى. مەدەنىيەت - ماارىپ، پەن-تېخنىكا، سەھىيە قاتارلىق ئىشلاردا يېڭى تەرەق-
قىياتلار بولدى، شەھەر، يېزا بازارلىرى ئاۋاتلاشتى، خەلق تۇرمۇشى ئۆزلۈكسىز ياخشىلاندى.
(جاك يۈەنشىڭ)

۱ قەشقەر ۋىلايەتلىك 2 - قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنى ۱

1984 - يىل 11 - ئاينىڭ 6 - كۈنىدىن 10 - كۈنىگىچە، قەشقەر ۋىلايىتىدە 2 - قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخ-
سىلەرنى تەقدىرلەش يىغىنى ئېچىلدى. بۇ يىغىنغا 219 نەپەر ھەر مىللەت ۋەكىلى قاتناش-
تى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىلغار كوللېكتىپ ۋەكىلى 68 نەپەر، ئىلغار شەخس ۋەكىلى 129 نەپەر،
ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان ۋەكىل 22 نەپەر، ۋەكىللەر ئىچىدە ئەڭ چوڭى 92 ياش، ئەڭ
كىچىگى 8 ياش.

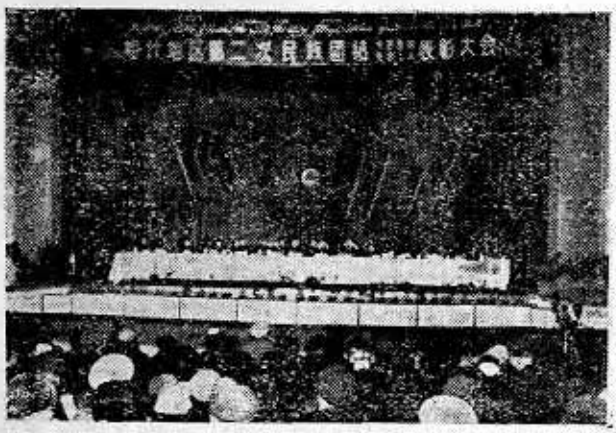

چوڭ يىغىندىن كۆرۈنۈش
چېن ئىۋ فوتوسى

ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى يىغىنغا تەبرىك تېلېگراممىسى ئە-
ۋەتتى ھەمدە ئاپتونوم رايونلۇق سە-
ياسى كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى مېڭ
شۇلىن ئۆمەك باشلىقلىقىدىكى ۋەكىل
لەر ئۆمىگىنى يىغىنغا قاتناشقا ئە-
ۋەتتى. قەشقەر شۆبە ھەربىي رايونى،

ئاپتونوم رايونلۇق ۋەكىللەر ئومىگىنىڭ باشلىغى مېڭ شۇلىن بىلەن كۆرىشىۋاتقان، ئابدۇقادىر سەيدىتلار چوڭ يىغىن-
لىق رەئىس مۇئىمەردە.

گويىنىشېڭ فوتوسى

بىكتۇەن يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسى يىغىنغا تەبرىك خېتى ئەۋەتتى، ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى يولداش ئابدۇغوپۇرسىدىق ئىچىش نۇتقى سۆزلىدى. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى يولداش گوگاك ۋىلايەتلىك پارتكومغا، مەمۇرى مەھكىمىگە ۋاكالىتەن دوكلات بەردى. ئاپتونوم رايونلۇق سىياسى كېڭەشىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئاپتونوم رايونلۇق ۋەكىللەر ئۇمىگىنىڭ باشلىنى يولداش مېلىك شۇلىن، جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربى رايونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى يولداش ئىلاخۇن يىغىندا سۆز قىلدى. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى يولداش تىلمۇالدى توختى يېپىش نۇتقى سۆزلىدى. ھەر مىللەت ۋەكىللەر ۋە يولداشلار بىر يەرگە جەم بولۇپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ ئىككى يىلدىن بۇيانقى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىدىكى چوڭ ياخشى ۋەزىيىتى ئۈستىدە كەڭ-تاشا پاراڭلاشتى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنى ياخشى يولغا قويۇش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇردى، مۇنداق كېيىن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىدا يەنمۇ يېڭى ۋەزىيەت يارىتىش تەدبىرلىرىنى مۇزاكىرە قىلدى. يىغىندا يارلىق ۋەكىللەرنىڭ ھەر مىللەت خەلقىدە چىقارغان "تەشەببۇسنامىسى" ماقۇللاندى.

ۋالى ئابدۇغوپۇر سىدىق يەكەن گۈرۈپپىسىدا.
لى جۈتىڭ فوتوسى

يولداش گوگاكنىڭ "مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى بويىچە چوڭ ياخشى ۋەزىيەتنى يەنمۇ راۋاجلاندۇرۇپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدا ئومۇمىيۈزلۈك يېڭى ۋەزىيەت يارىتىش ئۈچۈن تىرىشىپ كۆرەش قىلايلى» دېگەن سەرلەۋھىدىكى دوكلادى يىغىنغا قاتناشقان يولداشلارنىڭ قىزغىن ھىمايىسىگە ۋەقۇۋۋەتلەندۈرگە سازاۋەر بولدى.

دوكلاتتا ۋىلايىتىمىزنىڭ نۆۋەتتىكى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى ۋەزىيىتى تەھلىل قىلىنىپ، مۇنداق دەپ قارالدى: ۋىلايىتىمىزنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى ۋەزىيىتى بارغانسېرى ياخشى بولماقتا، بۇ، ئاساسلىغى، 4 چەھەتتە ئىپادىلىنىدۇ: (1) ھەر مىللەت كادىرلار ۋە ئاممىنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنىڭ موھىملىغىنى بولغان تونۇشى زور دەرىجىدە بۇقۇرى كۆتۈرىلدى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنى قوغداش ئاڭلىقلىغى زور دەرىجىدە كۈچەيدى؛ (2) "ئىككى ئايرىلالماسلىق" ئىدىيىسى كىشىلەر قەلبىگە تېخىمۇ چوڭقۇر سىڭدى؛ (3) پارتىيىنىڭ مىللى سىياسىتى يەنمۇ ئىزچىل ئەمەلگە شتى؛ (4) ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە تۈرلۈك ئىشلار تېز راۋاجلاندى.

دوكلاتتا ۋىلايىتىمىزنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنى كۈچەيتىشتىكى بىر نەچچە تەجرىبىسى يەكۈنلەندى: (1) پارتكومنىڭ ئەھمىيەت بېرىشى، رەھبەرلىكىنىڭ باشلامچىلىق قىلىشى ـ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنى ياخشى يولغا قويۇشنىڭ ئاچقۇچى؛ (2) ماركسىزملىق مىللەتنەزەرىيىسى ھەققىدىكى تەربىيىنى ئۆزلۈكسىز ئىلىپ بېرىپ ماركسىزملىق مىللەت قارىشىنى مەھكەم تۇرغۇزۇش ـ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنى ياخشى يولغا قويۇشنىڭ ئىدىيىۋي ئاساسى؛

(3) كۆپ خىل شەكىل ۋە ئۇسۇلنى قوللىنىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەرىبىسىنى چوڭقۇر ئېلىپ بېرىش ـ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە چوڭ ياخشى ۋەزىيەتنى راۋاجلاندۇرۇشنىڭ تۈپ يولى؛ (4) پارتىيەنىڭ مىللى سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇش ـ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ياخشى يولغا قويۇشنىڭ موھىم كاپالىتى؛ (5) ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونىنىڭ ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇش ـ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ياخشى يولغا قويۇشنىڭ ماددى ئاساسى.

دوكلاتتا پۈتۈن ۋىلايەتتىكى ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەر ۋە ھەر مىللەت خەلقنى داۋاملىق تەربىيلەپ، ۋىلايەتلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدا يېڭى ۋەزىيەت يارىتىش ئۈچۈن كۆرەش قىلىش چاقىرىقى چىقىرىلدى ھەمدە مۇنۇلارتەلەپ قىلىندى:(1)پارتىيەنىڭ 12 ـ نۆۋەتلىك مەركىزي كومىتېت 3 ـ ئومۇمى يىغىنىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى يەنمۇ كۈچەيتىپ، ۋىلايەتلىك ئىقتىسادى قۇرۇلۇشىنى تېزلەتمەك لازىم؛ (2) مىللى تېرىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى قەتئى ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر خەلقىنىڭ خوجايىنلىق ھوقۇقىنى ھەقىقى كاپالەتلەندۈرۈش لازىم؛ (3) مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى تەربىيىسىنى چوڭقۇر، ئۇزاققىچە قانات يايدۇرۇپ، سوتسىيالىستىك، يېڭى تېپتىكى مىللەتلەر ئوتاسىنى ئۇزلۇكسىز راۋاجلاندۇرۇش لازىم؛ (4) مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە نەمۇنىچى ئورۇنلارنى بەرپا قىلىش پائالىيىتىنى كەڭ تۈردە قانات يايدۇرۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە چوڭ ياخشى ۋەزىيەتنى ئۇزلۇكسىز مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇش لازىم؛ (5) ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك بەنزىلىرىنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى يەنمۇ كۈچەيتىپ، ھەر مىللەت خەلقنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىغا تايىنىكە بولۇش لازىم.

قوشۇمچە: قەشقەر ۋىلايەتلىك 2 ـ قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە تەقدىرلەش چوڭ يىغىنىنىڭ ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسلەر، ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان ۋەكىللەر ئىسىملىكى

ئىلغار كوللېكتىپ 68

قەشقەر شەھرى:

شەھەرلىك پارتكوم، شەھەرلىك ئاشلىق ئىدارىسى، شەھەرلىك سودا ـ سانائەت بانكىسى، شەھەرلىك 7 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ، شەھەرلىك 4 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ، شەھەرلىك كوچا ئاپتوۇۇز شىركىتى، شەھەرلىك بىنا كارلىق شىركىتى، شەھەرلىك سۇت فىرمىسى، شەھەرلىك خەلق ئاشخانىسى، شەھەرلىك چاسا باشقارما قازانچى ئاھالە كومىتېتى.

يەكسەن ناھىيىسى:

شەھەر ـ بازار، ناھىيىلىك خەلق دوختۇرخانىسى، چارەك كوممۇنىسى 6 ـ چوڭ ئەترىتى، ناھىيىلىك 5 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ.

قاغىلىق ناھىيىسى:

شەھەر ـ بازار پارتكومى، ناھىيىلىك خەلق دوختۇرخانىسى، ئۇششاق باش كوممۇنىسى.

كونىشەر ناھىيىسى:
بەشكېرەم كومموندىسى 15 - چوڭ ئەترىدى، سەمەن كومموندىسى 1 - چوڭ ئەترىدى، پاختەكلە كومموندىسى 1- چوڭ ئەترىدى.
پەيزدۇات ناھىيىسى:
ناھىيىلىك 1-باشلانغۇچ مەكتەپ، ناھىيىلىك باسما زاۋۇدى.
مارالۇبشى ناھىيىسى:
ناھىيىلىك نەپئەت شىركىتى، ئالاغىر كومموندىسى، ئاقسۇقارال كومموندىسى.
يېڭسار ناھىيىسى:
ناھىيىلىك پارتكوم ئورگىنى، قىزىل دېخانچىلىق مەيدانى.
پوسكام ناھىيىسى:
ناھىيىلىك 2-ئوتتۇرا مەكتەپ، ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ توك بىلەن تەمىنلەش ئورنى.
ئايكۆل كومموندىسى.
يېڭشەر ناھىيىسى:
ناھىيىلىك سېمونت زاۋۇدى، شەھەر كومموندىسى ئۇنۇمرسال زاۋۇدى.
يوپۇرغا ناھىيىسى:
ناھىيىلىك ماتاردىپ ئىدارىسى، ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسى.
مەكىت ناھىيىسى:
تۇمەنتال كومموندىسى، ناھىيىلىك ئاشلىق، ياغلىقدان پەشمقلاپ ئىشلەش زاۋۇدى.
تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسى:
تاغارما كومموندىسى 10 -چوڭ ئەترىدى، ناھىيىلىك خەلق دوختۇرخانىسى، ناھىيىلىك يول ئاسراش ئوچاستىكىسى.
ۋىلايەتتەك بېۋاستە قاراشلىق ئورۇنلار:
ۋىلايەتلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى، مەمۇرى مەھكىمە مالىيە باشقارمىسى، قەشقەر تاموژنا، قەشقەر يول ئاسراش باش ئوچاستىكىسىنىڭ يەكەن ئوچاستىكىسى، ۋىلايەتلىك پوچتا-تېلېگىراف ئىدارىسى، 6- تىرانسپورت شىركىتى 4- كالونى، ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى زاۋۇدى، ۋىلايەتلىك 1- تىرانسپورت شىركىتى، ۋىلايەتلىك سېمونت زاۋۇدى، قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسى، ۋىلايەتلىك نەپئەت شىركىتى، ۋىلايەتلىك 5 خىل مېتال شىركىتى، ۋىلايەتلىك پاختا - كەندىر شىركىتى، ۋىلايەتلىك ئاشلىق ئىدارىسى ماشىنا ئەترىدى، قەشقەر مويكا، ۋىلايەتلىك ياغاچ شىركىتى، مەمۇرى مەھكىمە دېخانچىلىق ماشىنىلىرى باشقارمىسى، يەكەن دەريا باشقارمىسى، مەمۇرى مەھكىمە دېخانچىلىق باشقارمىسى، ۋىلايەتلىك ئويغۇر تىبابەت دوختۇرخانىسى، ۋىلايەتلىك 1- خەلق دوختۇرخانىسى، قەشقەر تەبىبىي مەكتەپ قارىمىغىدىكى دوختۇرخانا ئىچكى بۆلۈمى، قەشقەر دارىلمۇئەللىمىن، قەشقەر 2 - ئوتتۇرا، قەشقەر 6 - ئوتتۇرا، ۋىلايەتلىك مەدەنىي يادىكارلىقلارنى باشقۇرۇش ئورنى، قەشقەر پىداگوگىكا ئىنستىتوتى، قەشقەر قورالىق ساقچى تارماقى ئەتىرىتىنىڭ موتورلاشقان ئوتتۇرا ئەترىدى.

قەشقەر شەھرى:

ۋاڭ فېڭ، شۇشىجېي، لى چىگيوك، داۋۇت نۇر، قەمەرجان، سېلىمە مەمەت ھاجى، سوپى ئاۋۇت، سەمەت قادىر، تۇراق سىدىق، سەمەت مەخسۇم، خې جىنۇ، جاڭسۇشىك، لى فىڭلەن، جاڭ جاۋ ۋاڭ.

يەكەن ناھىيىسى:

ئابدۇرازاق داۋۇت، روزى ھېيت، پاردىس مەمەت، تۇرسۇنخان سادىق، ئابدۇرېھىم قاسىم، ئابدۇللا ھامىت، تېيەن شۇگۇاڭ، تېيەن يۇجۇك، يالڭ بۇجىن، لى سۇنجى، ۋاڭلەنخۇا.

قاغىلىق ناھىيىسى:

ئابدۇللا تۇرۇپ، ئەخمەت قادىر، ياسىن ياقۇپ، ئابلىكىم مەخسۇم، مەتمىن ئوسمان، قاسىم تۇردى، مۇسا سالاھىددىن، ۋاڭ لى، سەي شىغىك، سۇي جيەنرۇك.

كونىشەھەر ناھىيىسى:

ھاشىم قاسىم، سەمەت يولۋاس، تۇرسۇن ئىبراھىم، ياسىن ئىبراھىم، سايىم مۇسا، ئابدىكېرىم ئەخمەت، بى كېخۇي. جۇيۇك سەي، گوباۋفىك.

پەيزىۋات ناھىيىسى:

سالامەت ئوسمان، قەمبەرگۇل، سابىرۇپ، سۇددىيە، ياۋلىيەنلىك، مې سىشىك.

مارالۇبشى ناھىيىسى:

روزى تۇردى، ئايخان تۇراق، مەتمىن ئوبۇل، مىجىت ئابدۇللا، خەن جىڭفا، يالڭ جىڭمىك، تۇرسۇن قۇربان.

يېڭىسار ناھىيىسى:

قادىر قاسىم، تۇراق تۇردى، ئابدۇللا يۈسۈپ، ۋۇجاڭۇدن، ۋۇشاۋباۋ.

پوسكام ناھىيىسى:

گاۋ بىنسېن، خې روگىنىك، نىياز، سەيدى ئەمەت ھوشۇر، مەمەت توختى.

يېڭىشەھەر ناھىيىسى:

ئىبراھىم كەنجىك، ئەيسا يۈسۈپ، تۇراخۇن، تۇرسۇن مەتمىن، جاڭ يۇجىن، فالڭ جۇيىك، گوچىك شۇڭ.

يوپۇرغا ناھىيىسى:

خەن شياۋجۇك، جاڭ شۇۋدن، سىدىق ئابدۇرۇسۇل، ئوسمان ئەخمەت، روزىگۇل.

مەكىت ناھىيىسى:

كوك ناۋۇ، ۋاڭ سۇگچاڭ، مەتمىن سابىر، ئەنۋەر ئوسمان، كامىل ھەسەن.

تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسى:

جۇچىجىن، شاربخان، نوراق، مارقان،

ۋىلايەتكە بەۋاستە قاراشلىق ئىدارىلار

ياسىن قاردىھاجى، تۇرسۇن مەھمەت، ئوبۇل سۇلايمان، چېن خەيخۇا، ياۋچاڭشۇن، ساۋمىڭچۇ، ەن شۇنشىن، جاۋشۇجىك، ناسىمخان، مەھمەتسۇلايمان، ۋاڭ يۇلىن، ئابدۇ-

خەيرىللا، ھەسەن ئىلى، ئابدۇللا ھېكىم ئەبەيدۇللا، ھىسامىددىن مامۇت، ھۈسەنجان، ئابـ دۇرىشىت، رازىق مەھمەمەت، تۇرسۇن، يۈەن گىڭخۇا، ئابلىمىت ئىسلام، لى شۇيى، لۇ خۇا، نىمپ مىڭيى، لۇشىئەن، ئابدۇكېرىم قارى، تەۋەككۇل توختى، تۇرىنسا ئوسمان، ئايشەم ئىسلام، ئابدۇرېھىم، مەھمەمەت ئەلى، مەھمەمەت يۈسۈپ، مەھمەمەت ھېيت، بەي ۋېي، فېك جى، جۇجىڭخۇا، جاك گۇاڭجى، لۇلەن شىك، لى بۇفۇ، مابۇشيا.

ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان ۋەكىل 22

لى ئىنفۇ، مىجىت كىرىم، خويۇلىەن، شۇخەيپىك، ئىيۇخەيلەن، گووۋېي، مەھمەمەت رەـ شات تۇرسۇن، ئالىيە مەھمەمەت، يۈسۈپ ياقۇپ دامۇللا، مامۇت قارى، سۇن جىلياك، مەمـ تىمىن ئىلى، زۇلال، ياقۇپھاجى، سەلىمە تالىپ، ئايىمخان، ۋاڭ يىرىن، ۋاڭ شۇگفېي، سەيدۇللا، خالىدەم، ۋاڭ يىكۇن.

[مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىدىكى يېڭى ئادەم، يېڭى ئىشلار] شەرق شامىلى قەشقەرنى قاپلاپ، تۇرلى ـ تۇمەن گۇللەر رەڭگا ـ رەڭ چېچەك ئاچقاندا، "مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى گۈلى" دىن بىر نەچچىنى سىلەرگە تونۇشتۇرىمىز. ئۇلار قەشقەر ۋىلايەتلىك 2 ـ نۆۋەتلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسلەرنىڭ ۋەكىللىرىدىن ئىبارەت.

بىر جۈپ غۇنچە تەك ئېچىلدى

قەشقەر شەھەرلىك 4 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ خەنزۇلارنى ئاساس قىلىغان، ئۇيغۇر، خوتەن، مانجۇ 4 مىللەت تىنىك ئوقۇغۇچىلىرى ئوقۇيدىغان مەكتەپ، قەشقەر شەھەرلىك 7 ـ باشلانغۇچ مەكتەپ بولىسا، ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارنى ئاساس قىلغان، ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلىرى ئوقۇيدىغان مەكتەپ. 1981 ـ يىلى بىر ئىككى مەكتەپ ئاپتونوم رايون بويىچە بىرىنچى بولۇپ دوست مەكتەپ بولدى.

بۇ ئىككى مەكتەپمەر خىل دوستلۇق پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇردى. ياشلار ئۇسسۇرـ لەر پائالىيەت داۋامىدا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى روھى بىلەن سۇغۇرۇلدى. ئۇلار بىرلىكتە بوز يەر ئاچتى، دەرەخ تىكتى، قەبرە سۇپۇردى، ئەدەبىيات سەنئەت، تەنتەربىيە پائالىيەتـ لىرىنى ئېلىپ باردى. دوستلۇق پائالىيىتى ئارقىلىق ئوقۇغۇچىلار بىلەن ئوقۇغۇچىلار، ئوقۇغۇچىلار بىلەن ئوقۇتقۇچىلار، ئوقۇتقۇچىلار بىلەن ئوقۇتقۇچىلار ئوتتۇرىسىدا ئىتتىپاقـ لىق، دوستلۇق، ئۆزئارا ياردەم بەرىدىغان سوتسىيالىستىك يېڭىچە مىللى مۇناسىۋەت ئورـ نۇتۇلدى. يېڭى ئادەم، يېڭى ئىشلار ئۆزلۈكسىز ئوتتۇرىغا چىقتى. 7ـ مەكتەپ 5ـ يىللىق 3 ـ سىنىپنىڭ 3 تە يىاخشى ئوقۇغۇچىسى مەھمەمەت رەشات تۇرسۇننىڭ خەنزۇ خوشنىسى شەن شيۇلەننىڭ ئېرى ئۆلۈپ كەتكەچكە، تۇرمۇشتا قىيىنچىلىق تارتىپ قالغان ئىدى. مەـ ھمەمەت رەشات تۇرسۇن دائىم شەن شيۇلەنگە سۇ ئەپكىلىپ، ئوتۇن يېرىپ، كۆمۈر خىش قۇيۇپ ياردەم قىلدى. 4 ـ مەكتەپنىڭ 3 ـ يىللىق 2 ـ سىنىپنىڭ ئوقۇغۇچىسى گووۋېي دائىم خەنزۇ تىلىغا پىشىق بولمىغان ساۋاقدىشى ئەسقەرگە دەرس ئۆگىتىپ قويىدى، ئۇنىڭغا ياردەمى بىلەن، ئەسقەر سىنىپ بويىچە ئۆگىنىش ئۆلگىسى بولدى.

دوستلۇشۇش پائالىيەتى مول مەۋە بەردى ، ئەكسى مەكتەپ بىرلىكتە ئىلگىرىلەپ ، قەشقەر شەھرى ۋە ۋىلايەت بويىچە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئىلغار كوللېكتۇي بولۇپ باھالاندى .

ئادەم ئىتتىپاقى، كوڭۇل بىردەك بولغاچقا ئىستانسە گۈللەندى

پوسكام ناھىيىلىك سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسىدە ئۈيغۇر ، خەنزۇ ، مانجۇ ، تۇجياڭ بولۇپ 115 نەپەر ئىشچى-خىزمەتچى بار. بۇ ئىستانسىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان ماشىنىلىق سىغىمچانلىقى 4800kW بولۇپ، تۇرلۇك سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن بۇ ئىستانسىدىكىلەرنىڭ كۆڭلى مۇقىم بولمىغان، 1979 - يىلىدىن 1982 - يىلىغا قەدەر يىلىغا ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن ھاسىل قىلغان توك مىقدارى 3 مىليون كىلوۋات بولغان بولسا ، يېڭى رەھبەرلىك بەنزە قۇرۇلغاندىن كېيىن ، « مىللەتلەر ئىتتىپاق بولۇپ ، قىنىغىر ئىشلارنى تۆگۈتۈپ ، "4لە"شتۇرۇش » بىلەن كەڭ شۇغۇللىنايلى » دېگەن شۇئارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى خىزمەتنىڭ قانىتى قىلىپ ، 3 يىل تىرىشىش ئارقىلىق ئىتتىپاقلىق كەيپىياتى زور دەرىجىدە ئۆستى، مىللەتلەر مۇناسىۋىتى قويۇقلاشتى، ئىنتىزام كۈچەيدى، ئىشلەپچىقىرىش كۈندىن - كۈنگە يۇكسەلدى، 1983 - يىلى ھاسىل قىلىنغان توك مىقدارى 9مىليون 400مىڭ كىلوۋاتقا يەتتى، 1984 - يىلى 690مىڭ يۈەن پايدا ئالدى، ئىستانسە قۇرۇلغاندىن بۇيانقى ئەڭ يۇقۇرى سەۋىيە يارىتىلدى. ئۇلارنىڭ ئاساسلىق تەجرىبىسى مۇنداق:

رەھبەرلىك بەنزە باشلامچىلىق بىلەن ئىتتىپاقلەشنىڭ باشلامچىلىرى بولدى. ئۇلار پۈتۈن ئىستانسىنىڭ: ئاممىدىن ئىشلەش تەلەپ قىلىنغانلىكى ئىشلارنى پارتىيىلىك كادىرلار باشلامچىلىقى بىلەن ئىشقا ئاشۇرۇشى لازىم دەپ جاكارلىدى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا ياخشى بولمىغانلارنى ئىلغار باھالىغىلى بولمايدۇ، دەپ ئېنىق بەلگىلىدى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا رەھبەرلىك قىلىش گورۇپپىسى قۇردى، داۋاملىق مىللى سىياسەت تەربىيىسى ئېلىپ باردى .

مۇكاپاتلاش بىلەن جازالاشنى ئېنىق قىلىپ، تەربىيىنىڭ نەتىجىسىنى مۇستەھكەملىدى. 1982- يىلدىن بۇيان، 3جۇپ باشقا مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىسى تىللاشقان، مۇشلاشقان ئىدى. ئىستانسە رەھبەرلىكى بىلگەندىن كېيىن، دەرھال تەكشۈرۈپ، ئاساسى ئىش تېپىرى خۇچىغا مىللەت ئايرىمايى، ئايرىم تەربىيە بېرىش، كىچىك يىغىندا تەنقىتلەش ، چوڭ يىغىندا تەكشۈرۈش، مۇكاپاتنى تۈتۈپ قېلىش قاتارلىق ئۇسۇللارنى قوللانۇپ، ناتوغرا كەيپىيات، قىنىغىر شامالارنى توستى. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغدىغان ياخشى ئادەم، ياخشى ئىشلارنى زور كۈچ بىلەن تەقدىرلىدى. 1982- يىلدىن بۇيان مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدا ياخشى، ئىشلەپچىقىرىش ئەھمىيەتلىدە ياخشى ئىشچى- خىزمەتچىدىن 12 كىشى تەقدىرلەندى .

ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ۋە تېخنىكلارنى زور كۈچ بىلەن تەربىيىلىدى. يېتەرلىك بىر قانچە يىلدىن بۇيان، ئۇلار ئىلگىرى-ئاخىر بولۇپ60 ئادەم(قېتىم)نى باشقا جايلارغا تېخنىكا ئۆگىنىپ كېلىشكە ئەۋەتتى. ھازىر ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى- خىزمەتچىسىدىن 6 كىشى

ئىسمىنا باشلىغى قىلىپ ئۆستۈرۈلدى. 2 نەپەرى بۆلۈمچە دەرىجىلىك كادىر قىلىپ ئۆستۈرۈلدى. 1 نەپەرى سىنىق مۇدىرى قىلىپ ئۆستۈرۈلدى.

ھەر مىللەت ئىشچى - خىزمەتچىلىرى ئۆز ئارا تىل- يېزىق ئۇگىنىشكە يېتەكلەندى. ھازىر ئىستاتىسە بويىچە 60% دىن ئارتۇق خەنزۇ ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئۇيغۇرچە تىل بىلىدۇ، 90% مىللىي يولداشلار خەنزۇچە تىل بىلىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە 5 نەپەرى دائىم قوللۇنىدىغان خەنزۇچە خەتلەرنى بىلىدۇ.

چەت - ياقا كەنتتىكى ياخشى باغۋەن

كونىشەرنا ھېيىتىنىڭ سەككىزىنچى كومىتېتى 11-چوڭ ئەترەت 6-ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىدىكى ئۇيغۇر باشلانغۇچ مەكتەپتە، 22 ياشلىق بىرخەنزۇ ئايال ئوقۇتقۇچى بار، ئۇ راۋان ئۇيغۇر تىلى بىلەن ئوقۇغۇچىلارغا دەرس ئۆتىدۇ، ئۇنىڭ ئىسمى گوباۋفىڭ.

گوباۋفىڭنىڭ ئۆيى يېزىدا بولۇپ، ناھىيىدىكى مەكتەپكە بېرىپ ئوقىيالمايتتى. شۇڭا ئۇ، ئۇيغۇر باشلانغۇچ مەكتەپتە كىرىپ ئوقۇغاچقا، ئۇيغۇرچە تىلدىن مەلۇم ئاساسى بار ئىدى. كېيىن ئۇ خەنزۇچە مەكتەپتە ئوقۇدى، كېيىن مۇشۇ ئەترەتتىكى خەنزۇ باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلدى. ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇ يەردىكى ئۇيغۇر باشلانغۇچ مەكتەپكە ئوقۇتقۇچىلىققا يۆتكەلدى. ئۇنىڭ بۇرۇن ئوگە نگىنى ئۇيغۇر يېزىغى بولۇپ، بۇ چاغدا دەرسلىكلەر بىر تۈركىتاشلاردا كونا يېزىقتا ئۆزگەرتىلگەن ئىدى، قىينىچىلىق تارتىپ باشتىن ئۆگىنىشكە توغرا كەلدى. جاپاغا چىداپ، بىرىلىپ ئوگەنىدى، كېيىن كونا يېزىق ئوگىنىش كۆرسىغا بىرىپ ئوقىدى. قېتىمقىسىپ 2 ئاي ئوقۇغاندىن كېيىن، ئەلا نەتىجە بىلەن ئوقۇش پۈتتۈرۈپ، مەكتەپكە قايتىپ ئوقوتقۇچىلىق قىلدى. بەزى كىشىلەر ئۇنىڭغا ئەرزىمەيدىغان ئىشلارنى ئۆگىتىپ، باشقا ئوقوتقۇچىلاردىن سوراپ ئوگەندى، دەرسنى ياخشى تەييارلاش ئۈچۈن ئۇ دائىم بىرنەچچەرگىچە ئوگەندى. بەزى ئۇ ئۆزى تاماقا قاراپ دەرس سۆزلىدى. بەزىلەر ئۇنىڭدىن: "سەن مۇنچۇالا جاپا تارتىپ نېمە قىلىسەن؟" دەپ سورىسا، ئۇ: "ئۇيغۇر بالىلارنى ياخشى ئوقوتۇش ئۈچۈن" دەپ جاۋاپ بېرەتتى. بەزىلەر يەنە: "سەن خەنزۇ تۇرۇپ نېمە ئۈچۈن ئۇيغۇر بالىلارنى ئوقوتىسەن؟" دەپ سورىسا، ئۇ: "شىنجاڭ مېنىڭ 2 - يۇرتۇم، مەن تېخىمۇ كۆپ ئازسانلىق مىللەت خەلقىنىڭ يېتەكچىسىنى ئۈمىت قىلىسەن" دەپ جاۋاپ بېرەتتى.

گوباۋفىڭنىڭ مۇئاشى ھەر ئايدا ئاران 37.50 يۈەن بولسىمۇ، پۈتۈنى تېچەپ ئىشلىتىپ، ھەر ئايدا 3 يۈەندىن 5 يۈەنگىچە پۇلنى ئوقۇش ماتېرىياللىرى ئېلىشقا ئىشلىتىپ، ئۆگىنىشتە ياخشى ئوقۇغۇچىلارنى مۇكاپاتلىدى؛ بەزىدە بىر قىسىم مۇئاشىنى ئائىلىسىدە قىينىچىلىقى بار ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن ئىشلەتتى، بەزىلەر: "سېنىڭ مۇئاشىڭ ئاز تۇرسا، مۇنداق خەجلىسەڭ ئۆزۈڭگە قانداق قىلىسەن؟" دەپ سورىسا، گوباۋفىڭ كۈلۈپ تۇرۇپ: "ھېچ گەپ يوق، ئۆزۈم تېچەپرەڭ خەجلىسەم ملا بولىدىغۇ" دەپ جاۋاپ بېرەتتى.

ئىككىنچى يۇرتىدا تۇققىنىغا يولۇقۇش

مارالۇبشى ناھىيە ئالاغىر كومىتېتىنىڭ 4 - چوڭ ئەترىتىدە 4 خەنزۇ ئائىلە بولۇپ، چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ شۇجىسى روزى تۇردى ئۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇشىغا

ئىنتايىن كۆڭۈل بولۇپ كەلدى . ئۇنىڭ تەسىرلىك ئىش ئىزلىرى كىشىلىك ئامىنىڭ ئاردىدا مەڭگۈلەندى .

1981-يىلى، كوموناتەزاسى يالغىدىن ئورۇن تەڭشەپ يېتىپ قالمىدى ، كېيىن، 2 كۈنى ئەما بولمىدى ، ئۇنىڭ خوتۇنى تېخنىكىلىق بىر كۈنى ئەما بولۇپ قالمىدى ، تېخنىكا ئاجىزلاپ كېتىۋىدى . روزى تۇردى ئەترەت كادىرلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ، يۇ ئائىلىگە " 5 تە كاپالەت " ئائىلىسى بويىچە مۇئامىلە قىلىپ ، ئىشلەپچىقىرىش جەھەتتە ئېتىۋار بېرىدىغان . بىر قېتىم يالغىدىن 2 قويى يوقولۇپ كەتكەندە ئۇ شەخسەن ئۆزى 5 نەپەر كوموناتەزاسىنى باشلاپ ھەممە جايىنى ئىزلەپمۇ تاپالمايدۇ . ئاخىرى ئۇ ئوزىنىڭ ئۆيىدىكى 60 يۈەنگە ئالغان بىر قويىنى يالغىدىن بېرىدۇ . 1983-يىلى يالغىدىن ئۆيى ئۆرۈلۈپ چۈشىدۇ، روزى تۇردى ۋاقتىدا كادىرلارنى ۋە پارتىيە ، ئىتتىپاق ئەزالىرىنى تەشكىللەپ 3 ئېغىز ئۆي سېلىپ بېرىدۇ. ئۆزى بىر ئېشەك ۋە بىر قىسىم ياغاچ يارىدەم قىلىدۇ. 1984-يىلى يالغىدىن خوتۇنى جىگەر كېسىلى بولۇپ قالمىدۇ، روزى تۇردى ئۇنى كوموناداخىتۇرخانىسىغا ئېلىپ بارغاندىن كېيىن ، يەنە قايتىپ كېلىپ يالغىدىن ھالىدىن خەۋەر ئالىدۇ.

1982 -يىلى يەنە بىر خەنزۇ ئائىلە يالغۇدىن ئاقسۇدىن كېلىپ بۇ يەردە ماكانلىشىدۇ. يېڭى كەلگەچكە، قولى قىسقا بولغاچقا، يېتىپ قوپىدىغان يەرمۇ يوق ئىدى . روزى تۇردى ئۇققاندىن كېيىن، ئىككى ئىشخانىنى ئاجرىتىپ ئۇلارنىڭ يېتىپ قوپىشىغا بېرىپ تۇرىدۇ ، يەنە ئۆزىنىڭ ئۆيىدىن قازان ، قاچا قاتارلىق ئەرسىلەرنى ئەپكېلىپ يارىدەم قىلىدۇ. كېيىن يالغۇنىنىڭ ئانىسى كېسەل بولۇپ ئۆلۈپ كېتىدۇ ، يالغۇنمۇ ئۆيدە يوق ئىدى ، مۇشۇنداق مۇسىبەتلىك كۈنلەردە يەنە روزى تۇردى يېتىپ كېلىپ ئۇلارنى غەمدىن خالاس قىلىدۇ . 35 يۈەن پۇل چىقىرىپ ياغاچ ئېلىپ گۆرسىنى ئەتتۇرىدۇ ، خەنزۇلارنىڭ ئادىتى بويىچە دەپنە قىلىدۇ، يەنە چوڭ ئەترەتتىن 100 جىڭ ئاشلىق ۋە بىر قوي بېرىپ ، ئۆزى 10 جىڭ ياغ چىقىرىپ ، ئۆلۈمنى ئۇزىتىدۇ.

ھەر يىلى چاغاندا ، روزى تۇردى قەن ۋە يەمەكلىكلەرنى ئېلىپ خەنزۇ ئەزالارنىڭ ئۆيىگە بېرىپ يوقلايدۇ، قۇربان ھېيت، روزى ھېيتۇاقتىلەردا، خەنزۇ ئەزالارنى ئۆزىنىڭ ئۆيىگە چاقىرىپ مېھمان قىلىدۇ.

روزى تۇردى پارتىيىنىڭ مىللى سىياسىتىنى نەمۇنىلىك ئىجرا قىلىپ ئۆز يۇرتى بىلەن ئاراقاتنىغان بۇ خەنزۇ ئەزالارغا پارتىيىنىڭ ئىللىق مېھرىنى ھېس قىلدۇردى. شۇڭلاشقا روزى تۇردى تىلغا ئېلىنسىلا، خەنزۇ ئەزالار: " روزى تۇردى بىزنىڭ ئىككىنچى يۇرتىمىزدىكى تۇققىنىمىز! " دېيىشىدۇ.

يېڭى مايسا ئوستۇرۇش

يوپۇرغانا ھېيىلىك مەدەنىيەت-ما ئارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىغى ئوسمان ئەمەت خەنزۇ بالىلار، ئۆسمۈرلەرنىڭ ئۆگىنىش مەسىلىسىگە ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلىدۇ. ئۇ شۇنى چوڭقۇر چۈشەنگەنكى، خەنزۇ يولداشلارنىڭ پەرزەنتلىرىنى تەربىيەلەش خىزمىتى ياخشى ئىشلەنمىسە، ئۇلار چېگرا رايون خىزمىتىدە تېخىمۇ خاتىرجەم بولمىدۇ، بۇ ئەھمىيەتلىك بىر ئىش.

شۇنلاشقا ئۇ دائىم خەنزۇ مەكتەپلەرگە بېرىپ، مەسىلىلەرنى چېلىشتۇرۇپ، ۋاقتىدا مەل قىلىپ بېرەتتى. ئىلگىرى-ئاخىر بولۇپ، بىرنەچچە خەنزۇ مەكتەپكە ئوقۇتقۇچى مەل قىلىپ بەردى، سىنىپلارنى رېمونت قىلدۇرۇپ بەردى، ئوقۇغۇچىلارغا بىر قەدەر ياخشى ئوكۇنۇش شارائىتى ھازىرلاپ بەردى، شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، بىر قاتار ئالاقىدار مەسىلىلەرنى مەل قىلىپ بەردى. باي ئاۋات كومموناسىنىڭ چوشقا فېرمىسىدا بىر باشلانغۇچ مەكتەپ بولۇپ، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ يوق ئىدى، ئوقۇغۇچىلار باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن ناھىيىگە بېرىپ ئوقىسا يول يىراق، چىقىم كۆپ بولۇپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇ مەكتەپكە تولۇقسىز سىنىپتىن 3 نى تەشكىل قىلىپ بەردى. ئاچچىق، يەكشەنبە بازار ۋە يوپۇرغا 3كومموناسىنىڭ دېخانچىلىق مەيدانىدا خەنزۇ ئوقۇتقۇچى بولمىغاچقا، 31 نەپەر خەنزۇ بالىنىڭ مەكتەپتە ئوقىيالمىغانلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن، دەرھال ئالاقىدار خادىملارنىڭ يىغىنىنى چاقىرىپ مۇزاكىرە قىلىپ، خەنزۇ ئوقۇتقۇچى ئەۋەتىپ بۇ بالىلارنى مەكتەپكە كىرىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى.

يوپۇرغا ناھىيىلىك 2-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتۇش مۇھىتى بىر قەدەر ياخشى خەنزۇ مەكتەپ بولۇپ، ئوقۇتقۇچىسى يېتىشمىگەچكە ئوقۇتۇش سۈپىتىگە تەسىر يەتكەن ئىدى. بۇ مەسىلىنى مەل قىلىش ئۈچۈن، ئوسمان ئەمەت ئوقۇتقۇچى تەكلىپ قىلىش لايىھىسىنى ئوتتۇرىغا قويدى، خەلق ھۆكۈمىتىگە تەستىقلاتقاندىن كېيىن، دەرھال مانارىپ ئىدارىسىدىن بىر مۇئاۋىن ئىدارە باشلىغىنى ۋە 2-ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئالاقىدار خادىملىرىنى ئىچكىرىگە ئەۋەتىپ 3 ئوقۇتقۇچى تەكلىپ قىلىپ، ئوقۇتقۇچى يېتىشمەسلىك قېيىنچىلىقىنى مەل قىلدى.

چېسلداپ ئاققان تەر چەت كەنتكە سىپىلسۇن

يولداش ۋالى سۈڭچاڭ مەكتىناھىيە يانتاق كوممونىسى ئارا بۇقاچوڭ ئەترىتىنىڭ يېزا دوختۇرى، 15 يىلدىن بۇيان ئۇ جاپالىق ئەمگەك قىلىپ، تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن، شۇ جايدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن نۇرغۇن ياخشى ئىشلارنى قىلىپ بېرىپ، ئۇنىڭ 11 يىل ئىلغار نەمۇنىچى بولۇپ باھالانىدى.

1969-يىلى، كوممونا ئەزاسى توختى بارات كىزىك بولۇپ قېلىپ، كوممونا دوختۇرخانىسىدا 8 كۈن ياتىدۇ، ئۇچەي قاناش ئىككىلەمچى كېسەللىكى پەيدا بولۇپ كېسەللىك ئەھۋالى ئىنتايىن ئېغىرلىشىپ كېتىدۇ. ئۇيدىكىلەر ئۇنى دوختۇرخانىسىدىن زوۋۇ ئىلىپ چېقىپ، ۋالى سۈڭچاڭغا داۋالاتماقچى بولىدۇ. جېنى تۇمشۇغىغا كېلىپ قالغان بۇ كېسەلنى كۆرگەن ۋالى سۈڭچاڭ ئىككىلىنىدۇ. كېسەلنىڭ ئۇقىشالمىرى تىت-تىت بولغان ھالدا: «سىز داۋالاپ قويۇڭ، بىز ئۆمۈر بويى ئۇنۇتمايمىز، ساقايماي قالسىڭىز سىزدىن خاپا بولمايمىز، سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالايلى!» دەيدۇ. كۆچلۈك مەسئۇلىيەتچانلىق ھېسسىياتى، ھەللى مۇھەببەتنىڭ ھەيدەكچىلىگى بىلەن، ئۇ يۈرەكلىك ھالدا داۋالايدۇ ھەم 4 كېچە-كۈندۈز كۆزگۈل قويۇپ ھالىدىن خەۋەر ئالىدۇ، شۇنىڭ بىلەن كېسەل خەتەردىن ئۇتۇلىدۇ. توختى بارات ساقايغاندىن كېيىن، ئۇچرىغانلىكى كىشىگە: «خەنزۇ دوختۇر ماڭا 2-قېتىم ھايات بەردى!» دەيدۇ.

1970-يىلى 1-ئاينىڭ مەلۇم بىر كۈنى كېچىدە، توختى موللا ئىسىملىك يەنە بىر ئەزا-

ىلىك 8 ئايلىق بالىسى تۆيۈقسىزلا قاتتىق ئاغرىپ قالىدۇ. ئۇلار كۆپ پۇل خەجلەپ داخانغا ئو-
قىتىدۇ، ئۇياق-بۇياققا ئاپىرىپ يۈرۈپ، كۆپلىگەن تېخنىكا ئېغىرلاشتۇرۇپ بېقىدۇ. ۋاقى سۈكچاق
يېتىپ كەلگەندە بالىنىڭ نەپەسلىنىشى قىيىن بولۇپ 4 ئەزاسى مۇزلاپ كەتكەن، قان بېسىم-
ى تۆۋەنلەپ كەتكەن، شۇك ھالەتتە ئىدى. تەكشۈرگەندىن كېيىن بالىنىڭ زەھەرلىنىش
خاراكتېرىدىكى جىگەر يالىلىغى كېسىلىگە گىرىپتار بولغانلىقى مەلۇم
بولىدى. ۋاقى سۈكچاق بالىنىڭ دەرھال قۇتۇلدۇرۇش
قارارىغا كېلىدۇ، لېكىن بۇ ئۇي-جېنىنىڭ بىردىنە توسۇپ: "بالا ئۆلۈپ بولۇپتۇ، خۇدايىم بالا-
نىڭ جېنىنى ئاپتۇ، يەنە ئوكۇل ئۇرغىلى بىلەن خۇدايىم راۋا كۆرمەيدۇ" دەيدۇ. ۋاقى-
سۈكچاق بىر تەرەپتىن داۋالى سۆزلەپ ئونىڭغا رەددىيە بەرسە، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇنى
قۇتۇلدۇرىدۇ. 4 سائەتتىن ئارتۇق ۋاقىتتىن كېيىن بالىنىڭ ئەھۋالى ياخشىلىنىدۇ، توخ-
تى موللا خوشالىغان ھالدا ۋاقىسۈكچاقنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ: "دوختۇر بۇۋىدىن
ئۈستىكەن" دەيدۇ.

بىر قېتىم، ۋاقى سۈكچاق كەنت - ئۆيلەرنى ئارىلاپ، ئەزالارغا ئۇچەي يولى يۇقۇم-
لۇق كېسەللىگىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئوكۇلى سېلىپ يۈرگەندە، ئۇشتۇمتۇت جىددى خاراكتېرلىك
ئىچ ئۆتكۈ بولۇپ قالىدۇ. 4 ئەزايىنىڭ جېنى قالمايدۇ، بېشى قايىدۇ، كۆزلىرىگە قا-
راڭغۇچىلىق تەڭلىدۇ، ئۇ ئۈيغۇر قېرىندىشلارنىڭ سالامەتلىگىنى ئويلاپ، تىرىشىپ-تىر-
مىشىپ يۈرۈپ ئامالىنى مۇداپىئە ئوكۇلى ئۇرىدۇ. ئۆزىمۇ ھوشىدىن كېتىپ يېرىگە يېقىلىدۇ.
نەچچە 10 نەپەر ئەزا ئۆنىڭ ئەتراپىنى چۆرىدەپ كۆز يېشى قىلىشىدۇ، بەزىلەر ئېسىدەپ
تۇرۇپ: "سىزنىڭ ئالتۈندەك يۈرىگىڭىز بار ئىكەن!" دەيدۇ.

خەتەرلىك ئەھۋالدا قىزىل قەلبىنى كۆرگىلى بولىدۇ

1984 - يىلى 4 - ئايىنىڭ 29 - كۈنى سەھەر سائەت بەردىن ئاشقاندا، كونىشەر ناھە-
يىلىك نېفىت شىركىتىنىڭ دېرىكتورى ھاشىمنىڭ قىزى كۆزىيىش ئالدىدا تۇراتتى. ھاشىم
قىزىنى دوختۇرخانىغا ئېلىپ بارماي دەپ تۇرۇشىغا، بىرسى ئۇشتۇمتۇت كىرىپ: "شياۋيالاڭ
ئۆلتۈرۈلۈپتۇ" دەپ جىددى دوكلات قىلىدۇ. ھاشىم قىزىغىمۇ قارىماي، شياۋيانىڭ ئۆيىگە
يۈگرەپ بارىدۇ. قارىسا ئۇ كارۋاتتا ياتقان، قىزىل قان توختىماي ئاقماقتا ئىدى، ئۆزى
ھوشسىزلانغان. ئەسلى ئونىڭغا بىر بۆزۈق ئادەم پىچاق تىققان ئىكەن، ھاشىم دەرھال
يەنە بىر مىللى ئىشچى - خىزمەتچى ئوبۇلقاسىم بىلەن بىللە ئۆيىدىن 2 دانە كىگىز ئېلىپ
كېلىپ، بىر نەچچە خەنزۇ ئىشچى - خىزمەتچى بىلەن بىرگە دوختۇرخانىغا ئېلىپ بارىدۇ.
شياۋيالاڭ دوختۇرخانىغا بارغاندىن كېيىنكى دەسلەپكى 5 كۈندە، ئۇشياۋيانىڭ كارۋىتىنىڭ
يېنىدا ئولتۇرۇپ ئونىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىدۇ، بۇ 5 كۈن ئىچىدە، ئەدى دۇنياغا
كەلگەن نەۋرىسىنىمۇ ۋە تۇغۇتتا ياتقان قىزىنىمۇ بىر قېتىم كۆرەلمەيدۇ.

20 نەچچە كۈندىن كېيىن، شياۋيانىڭ جاراھىتى ياخشىلىنىدۇ. ھاشىم ئۇنى يەنە شا-
ۋائىتى بىر قەدەر ياخشى بولغان مەلۇم ھەربىي دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ داۋالىتىدۇ.

شياۋيالاڭ دوختۇرخانىدىن چىققاندىن كېيىن، ھاشىمنىڭ ئالى پەزىلىتى تېلغا ئېلىنمى-
لا، يۈرەك قانلىرى ئۆركەشلەپ، كۆزلىرىگە ئېسىق ياش كېلىدۇ، تەشەككۈر بىلدۈرۈش
ھېسسىياتى بىر تەرەپ چېقىدۇ. (جۇگۇاڭخۇا)

مىللى، دىنىي خىزمەت

[مىللى خىزمەت توغرىسىدا ئومۇمى بايان] قەشقەر ۋىلايىتىدە 1980-يىلى 7- ئايدا مىللى دىنىي ئىشلار باشقارمىسى قۇرۇلدى، 1984- يىلى مىللى ئىشلار باشقارمىسى دەپ ئاتالدى. بۇ باشقارما قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە مىللى، دىنىي ئىشلارنى باشقۇرىدىغان كەسىپى تارماق بولۇپ، باشقا تارماقلارغا كۆپ جەھەتتىن ئوخشىمايدىغان ئالاھىدىلىكى بار. ئۇ مۇستەقىل ھالدا بەزى كەسىپى خىزمەتلەرنى ئىشلىگەندىن باشقا، يەنە نۇرغۇن خىزمەتلەرنى باشقا تارماقلار بىلەن "يارەملىشىش"، "قاتنىشىش"، "بىللە ئىشلەش"، "ھەمكارلىشىپ ئىشلەش" يا كى "ماسلىشىپ ئىشلەش" ئارقىلىق قانات يايدۇرىدۇ. ئاز سانلىق مىللەت تەرىر ئۇقتىسىدىن تۇرۇپ قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئىگىلىك، مەدەنىيەت، مائارىپ، سەھىيە، پەن-تېخنىكا، تەنتەربىيە قاتارلىق ئىشلىرىنىڭ راۋاجلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. يېقىنقى بىر قانچە يىلدىن بۇيان، ئاساسلىقى بىرنەچچە تۈرلۈك خىزمەت ئىشلىدى: 1. مىللى سىياسەت ھەققىدە تەربىيە ئېلىپ بارىدى، قەدەم-باسقۇچلۇق ھالدا جايلارنىڭ مىللى سىياسەتنى ئىجرا قىلىش ئەھۋالى ۋە ئەملىدە ئىشتۇرۇش ئەھۋالىنى تەكشۈردى؛ ئالاقىدار تارماقلارغا ماسلىشىپ "مىللەت تەرىر ئىتتىپاقلىقى ئېيى" پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشنى تەشكىللىدى، ئۇقۇشنى مائارىپنى تەرىيالىرىنى تۇزدى. 2. قەشقەر ۋىلايىتىدىكى مىللى مائارىپ، مىللى تەنتەربىيە، مىللى سەھىيە، مىللى سودا ۋە مىللى ئالاھىدە مەھسۇلاتلارنىڭ تەرەققى قىلىش ئەھۋالىنى دەسلەپكى قەدەمدە تەكشۈردى؛ بىر قىسىم نامرات كومموناغا تەرەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي ھالىتىنى تەكشۈردى، بىرىنچى قول ماتېرىيالنى تەرتىپ ئىگە للىدى ھەمدە يۇقۇرى دەرىجىلىك ئالاقەدار تارماقلارغا تەكشۈرۈش دوكلاتىنى ۋە مۇۋاپىق تەكلىپلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. 3. ۋىلايىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەت تەلەرنىڭ ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش مەسلىسىنىڭ تەكتىنى ئىگە للەپ، ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈردى. ئەھۋالنى ئىگەللەش ئاساسىدا، ئازسانلىق مىللەت تەرەر رايونىغا بېرىلگەن يارەم پۇلىنىڭ تەقسىملىنىش، ئىشلىتىلىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىدى. بىر نەچچە يىلدىن بۇيان، بۇ خىراجەت تىن 2 مىليون يۈەن ئىشلىتىلىپ، ناھايىتى ياخشى سىياسىي ئۈنۈم ۋە ئىقتىسادىي نەتىجە بەردى. 4. ئون نەچچە تۈرکۈم ئۇيغۇر، تاجىك، ئۆزبېك قاتارلىق مىللەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان يۇزگە يېقىن ۋەكىللەرنى تەشكىللەپ ۋە تەنتەربىيىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا ئېكسكورسىيە، ئۇگىنىشكە ئەۋەتتى؛ قەشقەرگە ئېكسكۇرسىيە، خىزمەت ئۆچۈن كەلگەن نەچچە يۈز ئىچكى، تاشقى مېھمانلارنى (شەخسى، كوللېكتىپ) كۈتۈۋالدى، ئۇلارغا ۋىلايىتىمىزنىڭ مىللى، دىنىي خىزمەت ئەھۋالىنى ھەمدە ۋىلايىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەت تەلەرنىڭ تۇرالۇق ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى قىزغىنلىق بىلەن تونۇشتۇردى. 5. دىنىي خىزمەتنى تەرتىپ ياخشى ئىشلىدى. ۋىلايىتىمىزنىڭ دىنىي خىزمەت مىقدارى كۆپ، تەكرارلىنىش كۆپ، ئۆزگۈرۈش كۆپ بولۇشتەك ئالاھىدىلىكىگە قارىتا، پارتىيىنىڭ دىنىي ئېتىقات ئەركىنلىكى سىياسىتىنى ئومۇمىيۈزلۈك، تۇغرا تەشۋىق قىلىش، ئىزچىللاشتۇرۇش، ئىجرا قىلىشتا ئەستايىدىل چىڭ تۇرۇپ، تۇرلۇك شەكىللەر ئارقىلىق دىنىي ساھەدىكى ۋەتەنپەرۋەر زاتلار-

لىك سوتسىيالىستلىك ئاكتىپچانلىقىنى ئىشقا سېلىپ، پارتىيە بىلەن دىنغا ئىشىنىدىغان ئامما ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى ياخشىلىدى، كەلگۈسى مۇسۇلمانلارنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ سوتسىيالىستلىك 4نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئىلىپ بارىدى، جەمئىيەتنىڭ تىنچ بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىدى. (ۋۇدۇئياۋ)

[ئارىلاش، تارقاق ئولتۇراقلاشقان ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ خىزمىتى ياخشى ئىشلەندى] قەشقەر كۆپ مىللەت ئولايەت، مۇتلەق كۆپ سانلىق ئىگە للىگەن ئۇيغۇرلاردىن باشقا، 27739 تاجىك، 3016 ئۆزبېك، 4941 خۇيزۇ، 116 موڭغۇل،37 زاڭزۇ، 25 مياۋزۇ، 5 يىزۇ، 658 جۇاڭزۇ،13 بۇيىزۇ، 14چاۋشيەنزۇ، 258 مانجۇ، 22 تۇڭزۇ، 10 ياۋزۇ، 5 بەيزۇ،21 تۇجيازۇ، 150 قازاق، 6 شېزۇ، 2 گاۋشەنزۇ، 34 دۇڭشياڭزۇ، 4488 قىرغىز، 25 تۇزۇ، 2 داغۇر، 7 سالا، 36 شىۋە، 14 رۇس، 4 باۋئەنزۇ، 2 يۈگۇزۇ، 19 تاتار، 1 ئولۇنچۇن قاتارلىق مىللەتلەر بار. ئۇلار ئارىلاش ۋە تارقاق ھالدا قەشقەر ئولايىتىنىڭ قاتارلىق مىللەتلەر بىرىدە ئولتۇراقلاشقان. تارىخىي سەۋەبلەر تەسىسىدە، نوپۇسى بىر قەدەر ئاز. بەزى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەقتىسات، مەدەنىيىتى ئارقىدا قالغان ھالىتى تۈپەيلىدىن، ئۇلارنىڭ توپلۇشۇپ ئولتۇراقلىشىغى نوپۇسى بىر قەدەر كۆپ ۋە چوڭراق مىللەتلەر ئولتۇراقلاشقانغا ئوخشاش كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغىمايدۇ،شۇڭا ئۇلارنىڭ مىللى ئالاھىدىلىگى، ئۆرپ ـ ئادىتى ۋە ئۇرمۇشتىكى ئالاھىدە تەلەۋى ئۇزايلا ئېتىۋارسىز قالدۇرۇلىدۇ. ۋىلايەتلىك مىللى ئىشلار باشقارمىسىنى پارتىيەنىڭ مىللى سىياسىتىنى تېخىمۇ ئوبدان ئىزچىل ئىمىلىشتۇرۇپ،ئۇلارنىڭ سوتسىيالىستلىك ئاكتىپچانلىقىنى ئىشقا سېلىش ئۈچۈن، 1983ـ يىلدىن باشلاپ ئارىلاش، تارقاق ئولتۇراقلاشقان ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ خىزمىتىنى بۆلۈمنىڭ كەسپىي خىزمىتى قاتارىغا كىرگۈزۈپ، بۇ خىزمەتنى ئىشلەشكە مەخسۇس ئادەم بەلگىلىدى. ئارىلاش، تارقاق ئولتۇراقلاشقان ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ نورمال ھوقۇقىمۇنپەئەتىنى ئەستايىدىل قوغداپ، ئۇلارنىڭ مۇڭاپىق تەلەۋىنى ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە قانىدۇردى.

[تاجىك مىللى ئاپتونوم يېزىسىدىن ئىككىسى قايتا قۇرۇلدى] يەكەن ناھىيىسىدىكى زەرەپشان تاجىك ئاپتونوم يېزىسى 1984 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى قايتا قۇرۇلدى. بۇ ئاپتونوم يېزا 1954 ـ يىلى 2 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى قۇرۇلغان بولۇپ،شۇ چاغدىكى نوپۇس سانى 1328 نەپەر ئىدى، بۇنىڭ ئىچىدە تاجىكلارنىڭ سانى747 نەپەر بولۇپ، ئومۇمى نوپۇس سانىنىڭ 56.3% نى ئىگەللەيتتى. 1958ـيىلدىكى كوممۇنىلىشىشتىن كېيىن بۇ ئاپتونوم يېزا ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان. قايتا قۇرۇلغان بۇ ئاپتونوم يېزىنىڭ يەر مەيدانى 75 كۇۋادىرات كىلومېتىر بولۇپ، يەكەن ناھىيىسىنىڭ غەربىي قىسمىغا جايلاشقان، ئومۇمى نوپۇسى 2207 نەپەر. بۇ يېزا تاجىك، ئۇيغۇر، قىرغىز ۋە خەنزۇ مىللەتلىرىدىن تەركىپ تاپقان، تاجىكلار ئومۇمى نوپۇسنىڭ 41% نى تەشكىل قىلىدۇ. ئۇلار ئاساسلىقى تېرىقچىلىقنى راۋاجلاندۇرۇش بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. ئاپتونوم يېزا

قايتا قۇرۇلغاندىن كېيىنكى تۇنجى يېزا باشلىقلىغىنى قىزدىمال (تاجىك) ئۆتىدى. يېزدىلىق ھۆكۈمەت زەرەپشاندا تەسىس قىلىنىدى.

پوسكام بۆيلۈق تاجىك ئاپتونوم يېزىسى 1985 - يىلىنىڭ باشلىرىدا قايتا قۇرۇلدى. بۇ ئاپتونوم يېزىنىڭ ئەسلى نامى ئازات ئاۋات تاجىك يېزىسى بولۇپ، 1954 - يىلى 4 - ئاينىڭ 17 - كۈنى قۇرۇلغان. شۇ چاغدىكى نوپۇسى 1589 نەپەر بولۇپ، تاجىكلار ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 53.6% نى ئىگەللىگەن. 1962 - يىلىكومونىلارنى تەڭشەش ۋاقتىدا ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، 3 ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەترىتىگە ئايرىۋېتىلگەن. قايتا قۇرۇلغان ئاپتونوم ناھىيە پوسكام ناھىيە شەھىرى ئىچىنىڭ جەنۇبىي قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، ئومۇمى نوپۇسى 1770 نەپەر، يەر مەيدانى 530 مىڭ كۇۋادىرات مېتىر كېلىدۇ. بۇ يېزا تاجىك، ئۇيغۇر، خەنزۇلاردىن تەركىپ تاپقان. تاجىكلار ئومۇمى نوپۇسنىڭ 41% نى تەشكىل قىلىدۇ. ئەقتىسات دىنى جەھەتتە تېز بىقچىلىق قىلىشنى ئاساس قىلىدۇ.

[دىنىي خىزمەت توغرىسىدا ئومۇمىي بايان] ئىسلام دىنىي - قەشقەر ۋىلايىتىدىكى ئۇيغۇر، خوجىزۇ، قىرغىز، تاجىك، ئۆزبېك، قازاق، تاتار قاتارلىق 7 ئاز سانلىق مىللەت پۈتۈن مىللەت بويىچە ئېتىقات قىلىدىغان دىن. قەشقەر شەھىرى - ئۇيغۇر مىللىتى دىنىي پائالىيەت ئېلىپ بارىدىغان مەركەز. قەشقەرگە ئوخشاش مۇشۇنداق كۆپ سانلىق مۇسۇلمانلار تەپسىلىشۇپ ئولتۇراقلاشقان رايوندا پارتىيەنىڭ دىنىي ئېتىقات ئەركىنلىكى سىياسىتىنى ئەستايىدىل، ئومۇمىيۈزلۈك، توغرا تەشۋىق قىلىپ ۋە ئىزچىل ئىجرا قىلىپ، دىنىي خىزمەتنى ياخشى ئىشلەش - دىنغا ئىشىنىدىغان ئاممىنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ ۋەتەنپەرۋەرلىك سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا قاتناشتۇرۇشتا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ۋە جەمئىيەتنىڭ تىنچلىقىنى ياخشىلاشتا، خەلقارا ياردى - كەلدىنى كۆچەيتىش ۋەدۆلەت سىرتىدىكى دۈشمەن كۈچلەرنىڭ سىڭىپ كىرىشىنى چەكلەشتە موھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

ئازات بولغاندىن كېيىن، پارتىيەمىز مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىۋە دىنىي ئېتىقات ئەركىنلىكىگە دائىر بىر قاتار سىياسەتلەرنى تۈزۈپ چىققان، دىنىي پائالىيەت بىر قەدەر نورماللاشقان ئىدى. بىراق 1957 - يىلدىن كېيىن، دىنىي خىزمەتتە "سول" خاتالىق ئەدەپ كەتتى، بولۇپمۇ "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى" بولغان 10 يىل داۋامىدا لىن-بياۋ، جياڭ چىڭ ئەكسىلئىنقىلاۋىي گۇرۇھى بۇ خاتالىقتىن پايدىلىنىپ كەتتى، بەلكى ئۇنىسى تېخىمۇ ئۆتكۈرلەشتۈرۈۋەتتى. ئۇلار مارکسىزىم - لېنىنىزىمنىڭ دىنىي مەسىلە توغرىسىدىكى نەزەرىيىسىنى خالىغانچە دەپسەندە قىلدى، پارتىيەنىڭ دىنىي سىياسىتىگە بۇزغۇنچىلىق قىلدى، دىنىي خىزمەتنى ئەمەلدىن قالدۇردى، دىنغا ئېتىقات قىلمىدىغان ئاممىنىڭ نورمال دىنىي پائالىيىتىگە قوپالىق بىلەن ئارىلاشتى، مەسچىت ۋە خانىقالارنى تاقەۋەتتى ۋە بۇزۇپ تاشلىدى، مەۋرى بۇيرۇق ۋاستىسىغا تايىنىپ دىنىي يوقاتماقچى بولدى. ئۇلار خاراكتېرى ئوخشاش بولمىغان ئىككى خىل زىددىيەتنى ئارىلاشتۇرۇپ، دىنىي ساھەدە ئۇرغۇن ناھەق، يالغان، خاتا ئەزە پەيدا قىلىپ، ئاممىنىڭ دىنىي ھېسسىياتىنى ۋە مىللى ھېسسىياتىنى ئېغىر دەرىجىدە ئازار بەردى. ئازاتلىقتىن دەسلەپكى مەزگىلدە، قەشقەر ۋىلايىتىدە 12 مىڭدىن ئارتۇق مەسچىت بار ئىدى، 1966 - يىلى "مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى" باشلىنىشتىن بۇرۇن 5 مىڭ 900 دىن ئارتۇق مەسچىت بار ئىدى، 10 يىللىق ئىچكى قالايمىقانچىلىقتىن كېيىن ئاران 652

مەسچىت قالدى، بۇ، ئازاتلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدىكى مەسچىت سانىنىڭ 5 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ، "4 كىشىلىك گۇرۇھ" تارمار قىلىنغاندىن كېيىن، بولۇپمۇ 1978 - يىلدىكى پارتىيىنىڭ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيە دىنىي خىزمەتتىكى قالايمىقانچىلىقنى ئوڭشاپ، دىنىي خىزمەت ئاپپاراتلىرىدىكى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، دىنىي خىزمەت جەھەتتىكى "سول" خاتالىقنى تۈزۈتۈپ، دىنىي ساھەدىكى زور ناھەق، يالغان، خاتا ئەزىلەرنى پىكىرەن قىلدى، پارتىيىنىڭ دىنىي ئېتىقات ئەركىنلىكى سىياسىتىنى قايتا تەكىتلىدى، يەنى ھەر بىر پۇقرا ئادەم دىنغا ئېتىقات قىلىش ئەركىنلىكىگە بولىدۇ ھەم دىنغا ئېتىقات قىلماسلىق ئەركىنلىكىمۇ بولىدۇ؛ بۇ دىنغا ئېتىقات قىلىش ئەركىنلىكىمۇ بولىدۇ، ئۇ دىنغا ئېتىقات قىلىش ئەركىنلىكىمۇ بولىدۇ؛ بىر دىن ئىچىدە ئۇ مەزھەپكە ئېتىقات قىلىش ئەركىنلىكىمۇ بولىدۇ، بۇ مەزھەپكە ئېتىقات قىلىش ئەركىنلىكىمۇ بولىدۇ؛ ئەلگىرى ئېتىقات قىلمىغان ھازىرقى ئېتىقات قىلىش ئەركىنلىكىمۇ بولىدۇ؛ ئەلگىرى ئېتىقات قىلىپ ھازىر ئېتىقات قىلماسلىق ئەركىنلىكىمۇ بولىدۇ. 1984 - يىلغا كەلگەندە، ۋىلايەت بويىچە ئېچىپ بېرىلگەن، ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن ۋە رېمونت قىلىنغان مەسچىت 6 مىڭدىن ئارتۇق (بۇنىڭ ئىچىدە 2 مىڭدىن ئارتۇغراقى ئاددى پائالىيەت سورۇنى) بولۇپ، دىنغا ئېتىقاد قىلغان ئاممىنىڭ دىنىي پائالىيەت ئېھتىياجى قاندۇرۇلدى. ھازىر قەشقەر ۋىلايىتىدە ناھىيىدىن تۆۋەن ئورۇنلاردا ئومۇمىيۈزلۈك دىنىي ئىشلارنى باشقۇرۇش ھەيئىتى ۋە مەسچىت باشقۇرۇش گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىنىڭ دىنىي پائالىيەتلىرىنى ئۆزلىرى باشقۇرماقتا. پارتىيىنىڭ دىنىي سىياسىتى توغرا، ئىزچىل ئەمەلىلەشتۈرۈلگەنلىكتىن، دىنغا ئېتىقاد قىلغان ئاممىنىڭ نورمال دىنىي پائالىيىتى كاپالەتكە ئىگە بولدى. ئىلگىرى بىر مەھەل ئوتتۇرىغا چىققان دىنىي ئەسەبلىك ھەرىكىتىلەر ئۆزگەردى. پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت بىلەن دىنىي ساھەدىكىلەرنىڭ مۇناسىۋىتى يەنمۇ ياخشىلىنىپ، قەشقەر ۋىلايىتىدە جەمئىيەتنىڭ تېچ بولۇشى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئىلگىرى سۈرۈلۈپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا قاتنىشىش ئاكتىپچانلىقى قوزغىتۇلدى.

دىنىي جەھەتتە بىز ئىشلەشكە تېگىشلىك خىزمەتلەر ناھايىتى كۆپ. "سول" ۋە ئوڭ تەرەپلەردىن كېلىدىغان قوچۇلۇقتىشلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا دىققەت قىلىش كېرەك. "سول" جەھەتتىكى قوچۇلۇقتىش ئاساسلىقى دىنىي مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىشتا ئاددىي، قوپال بولۇپ، ئاممىنىڭ دىنىي ھېسسىياتىغا ئازار بېرىدىشتە ئېپادىلىنىدۇ. ئوڭ جەھەتتىكى قوچۇلۇقتىش ئۆز ئېقىشىغا قويۇپ بېرىدىش، كۆرسەمۇ كۆرمەسلىككە سېلىش، ئاڭلىمىسامۇ ئاڭلىماسلىققا سېلىشتا ئېپادىلىنىدۇ. بۇ ئىككى خاھىشنىڭ ئىككىلىسىنى تۈگىتىشكە دىققەت قىلىش كېرەك. دىنىي خىزمەتنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىكلىكى، ئاممىۋى خاراكتېر ۋە مىللى خاراكتېر ئالاھىدىلىكى، مۇرەككەپلىكى ۋە خەلقارالىقىنى تولۇق تونۇپ، دىنىي ئېتىقات ئەركىنلىكى، ھاكىمىيەت بىلەن دىننى ئايرىش، دىن مەۋرى ئىشلارغا، ئەدلىيەگە ۋە ماارىپقا ئارىلاشماسلىق سىياسىتىنى چىڭ تۇرۇپ ۋە ئۇنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، دىنىي پائالىيەتنى قانۇن يول قويغان توغرا يولنى بويلاپ ساغلام راۋاجلاندۇرغان قىلىش كېرەك.

[قەشقەر مۇسۇلمانلىرىنىڭ دىنىي ھاياتى] ئىسلام دىنى ئالاھەزەل مىلادى10-ئەسىرلەردە دۇنياغا مەشھۇر يېپەك يولىنى ئۇستىدا قەشقەرگە تارقالغان. تەخمىنەن 15 - ئەسىرلەردىن كېيىن تەدرىجى راۋاجلىنىپ ئۇيغۇر، قىرغىز، تاجىك، خۇيزۇ، ئۆزبېك، قازاق، تاتار قاتارلىق 7 مىللەتنىڭ ھەممە كىشىلىرى ئېتىقات قىلىدىغان بولۇپ قالغان. تارىخىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، ئىسلام دىنى بۇ مىللەتلەرنىڭ سىياسى، ئىقتىسادى، مەدەنىيى، ئۇرپ - ئادىتى، قائىدە - يوسۇنلىرى ۋە پسىخولوگىيىلىك سۈپىتى قاتارلىق جەھەتلەرنىڭ ھەممىسىدە چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەن. نەچچە يۈز يىلدىن بۇيان، ئۇيغۇر مىللىتى قاتارلىق مۇسۇلمانلار ئىلىمىزنىڭ چېگرا رايونىنى گۈللەندۈرۈش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن تۇرلۇك ئالاھىدە تۆھپىلەرنى قوشتى.

1949- يىلى يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، پارتىيە ۋە دۆلەت مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە دىنىي ئېتىقات ئەركىنلىكىگە ئائىت بىر قاتار سىياسەتلەرنى تۈزۈپ چىقتى، مۇسۇلمانلارغا تېگىشلىك ھۆرمەت ئىمتىياز ۋە ئىكسپىلاتاتسىيە، ئېزدىلىش تۈزۈمىنى بىكار قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدىغان ھەر قايسى مىللەتلەر سىياسى، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت قاتارلىق جەھەتلەردە يېڭى ھاياتقا ۋە باراۋەرلىككە ئېرىشتى. دىنىي ئېتىقات ئەركىنلىكى ھوقۇقىدىنمۇ ھەقىقى بەھرىمەن بولالىدى. 10 يىللىق قالايمىقانچىلىق داۋامىدا، نورمال دىنىي ھايات چەكلەندى، مۇسۇلمانلارنىڭ دىنىي غورۇرى ۋە مىللى غورۇرى ئازايدى. پارتىيىنىڭ 11- نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، مىللى باراۋەرلىك، دىنىي ئېتىقات ئەركىنلىكى سىياسىتى ئەسلىگە كەلدى. مۇسۇلمانلار ئەركىن، خوشال - خورام ھالدا نورمال بارلىق دىنىي ھاياتىنى داۋاملاشتۇرالايدىغان بولدى. ئالايلى، نامازخانا، دۇئا - تىلاۋەت قىلىش، تەپسىر قىلىش، خەتنە قىلىش، توي - تۆكۈن، ئۆلۈم - يېتىملەردە بولىدىغان دىنىي مۇراسىملار ۋە دىنىي بايراملارنى ئۆتكۈزۈش قاتارلىقلار. بۇ پائالىيەتلەرنىڭ ھەممىسىنى مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزى باشقۇرىدۇ ھەمدە ئۇنى دۆلەت قانۇنى قوغدايدۇ. يەقەنقى بىر قانچە يىلدىن بۇيان، ھۆكۈمەت دىنىي خىزمەت تارماقلىرى ۋە ئىسلام جەمئىيتى تەشكىللەپ "قۇرئان"، "ھەدىس" قاتارلىقلارنى بېسىپ تارقاتتىم، مۇسۇلمانلارغا ئۇقايلىق يارىتىپ بەردى. ھەر يىلى پىلانلىق تۈردە مۇسۇلمانلاردىن تالالاپ بېيجىڭ ئىسلام ئىنستىتوتىغا ۋە ئاپتونوم رايونلۇق دىنىي بىلىم ئاشۇرۇش سىنىپىغا ئەۋەتىپ ئۇقۇرلاشتۇردى، دىنىي خادىملارنى تەربىيىلىدى؛ مۇسۇلمانلاردىن بەلگىلىك تىلىك ھەج قىلىش ئۈچۈن تالالاپ قاتناشتۇرۇپ، مەككىگە ئەۋەتىپ ھەج قىلدۇردى؛ خارجى ئىشلارغا قاتناشتۇرۇپ، ئەرەپ ۋە دېگىز قولتۇغى ئىسلام ئەللىرى مۇسۇلمانلىرى بىلەن دوستلۇقنى راۋاجلاندۇردى ۋە ئىلمىي ئالماشتۇرۇش ئېلىپ باردى. ھازىر ئاز بولمىغان مۇسۇلمانلار دۆلەت باشقۇرۇش ۋە سىياسى پائالىيەتلەرگە بىۋاستە قاتناشماقتا، بۇلارنىڭ بەزىلىرى مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتى ۋە ئاپتونوم رايونلىق خەلق قۇرۇلتايلىرىنىڭ ۋەكىلى، دائىمى ھەيئىتى ياكى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بولۇپ سايلاندى. يەنە بىر قىسىم مۇسۇلمانلار مەملىكەتلىك ۋە ئاپتونوم رايونلىق دەرىجىلىك

هەر دەرىجىلىك سىياسىي مەسىلىھەت كېڭەشمىنىڭ ئەزاسى ياكى مۇئاۋىن رەئىسى بولدى ، مەسىلىكە تلىك ياشلار بىرلەشمىسى ، مەسىلىكە تلىك ئىسلام جەمئىيتى قاتارلىق تەشكىلاتلار-دىمۇ قەشقەر مۇسۇلمانلىرىنىڭ ۋەكىللىرى بار . مۇسۇلمانلار پارتىيىنىڭ دىنىي سىياسىتىدىن ئىنتايىن رازى ، ئۇلار پارتىيىنىڭ ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇسۇلمانلارغا غەمخورلۇق قىل-غانلىقى ۋە مۇسۇلمانلارغا كۆيۈنگەنلىگىگە رەھمەت ئېيتىدۇ . قەشقەردىكى دىنىي ساھەدە-كىلەر ئېلىمىز مۇسۇلمانلىرىنىڭ ۋەتەننى سۆيۈش ، دىننى سۆيۈش ، ئىنتىزامغا ، قانۇنغا رۇئايە قىلىشتەك ئېسىل ئەنئەنىسىنى جارى قىلدۇرۇپ ، مۇستەقىل ، ئۆزىگە - ئۆزى خوجا بو-لۇشتا چىڭ تۇرۇپ ، دىنىي ئىشلارنى ئۆزى بېجىرىش ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ۋەتەننىڭ بىر-لىكىنى قوغداش ، مۇسۇلمانلار ئۆتەشكە تېگىشلىك پۈقرالىق مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىش ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق گۈللىنىش ئۈچۈن كۈچىنى تۆھپە قىلىش ئىرادىسىگە كەلدى . (ۋۇ دۆچياۋ)

[قەشقەردىكى ئىسلام دىنى مەزھەپلىرى ۋە مەسچىتلەر] قەشقەردىكى

ئىسلام دىنىي مەزھەپلىرى ئاساسلىقى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت :

1 . سۈننى مەزھىپى . قەشقەردىكى مۇسۇلمانلارنىڭ كۆپ سانلىقىنى سۈننى مەزھە-پىگە كىرىدۇ . بۇ مەزھەپتىكىلەر مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامدىن كېيىنكى 4 خەلىپىنىڭ قانۇن-نى ، ئورنىنى ئېتىراپ قىلىدۇ . شەرئىتە تۆرئان ، ھەدىس قاتارلىقلارنى ئاساس قىلىدۇ ؛ فىقھە جەھەتتە ، ھەنەفە ، شافى ، مالىك ، ھەمبەلىدىن ئىبارەت 4 چوڭ فىقھەچىلارنىڭ ئىسلام دىنىدىكى ۋاردىسلىق ئورنىنى ئېتىراپ قىلىدۇ . 1982 - يىلى بۇ مەزھەپتىكى مۇ-سۇلمانلار ئىچىدە پىكىر ئىختىلاۋى چىقىپ ، پەقەت ھەمبەلىتەرەپتارلىغىلا چوقۇنىمىز دەپ-دىغان بىر كۆرۈھ ئايرىلىپ چىقتى . بۇ كۆرۈھ ھەمبەلىنىڭ ئەھكاملىرىغا قاتتىق رۇئايە قىلىشنى ، بىر خۇدالىق نەزىرىيىسىدە چىڭ تۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىدۇ ، بەندى بىلەن تەڭرى ئوتتۇرىسىدا "ۋاستىچى" بارىدىگەن گەپلەرگە قارشى تۇرىدۇ ، بولۇپمۇ پەيغەمبەرنىڭ ساھابىلىرىگە ، قەۋرىسىگە ، مال-مۈلكىگە چوقۇنۇشقا قارشى تۇرىدۇ ، مەۋلۇت ئوقۇتۇش-قا قارشى تۇرىدۇ ، ئۇلۇغلارنى ھۆرمەت قىلىشقا بولمايدۇ ، چوقۇنۇشقا بولمايدۇ ، دەپ قا-رايدۇ . قۇرئان ئوقۇپ ھەق ئېلىشقا قارشى تۇرۇپ ، ساددا ، ئەڭ دەسلەپكى ئىسلام رو-ھىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى تەكىتلەيدۇ .

2 . شىئە مەزھىپى (12 ئىمام مەزھىپى) . بۇ مەزھەپ ئەلىنىڭ بىۋاستە تۇققىنى بولغان 12 ئادەمنى ئىمام دەپ تەشۋىق قىلىش بىلەن داڭ چىقارغان . بۇ مەزھەپ يەكەن ئاھىيىسى-نىڭ شەھەر ئەتراپىدا ھەركەت قىلىدۇ ، ئادەم سانى ناھايىتى ئاز . بۇ مەزھەپتىكىلەرنىڭ ئۆزىنىڭ ئېسچىتى بار ، شۇ جايدىكى سۈننى مەزھىپى ، خۇفۇيە مەزھىپى ۋە ئىشانلارنىڭ باشقا مەزھەپلىرى بىلەن بولغان ئالاقىسى ناھايىتى ئاز . بۇ مەزھەپ دىنىي ئەقىدە جەھەت-تە سۈننى مەزھىپى بىلەن ئوخشاش بولىمغاندىن تاشقىرى ، ئەزان ئېيتىشتا دەيدىغان سۆز-لىرى سۈننى مەزھىپىدىكىلەردىن بىر جۈملە ئارتۇق (يەنى ئەزاننىڭ ئارىلىقىغا " تېز كې-لىپ ئىشىكلارنى قىلىۋېلىڭلار " دېگەن سۆزنى قوشىدۇ) .

3. ئىسمائىلىيە مەزھىپى (7 ئىمام مەزھىپى دەپمۇ ئاتىلىدۇ). قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ تاشقورغان ناھىيىسىدىكى تاجىكلار بۇ مەزھەپكە كەلگەن تۈرلۈك ئېتىقادتا قىلىدۇ. تاجىك مىللىتى 17-ئەسىردىن كېيىن ئېتىقادىغان ئىسمائىلىيە مەزھىپى ئىرانلىق سەئىدسۇرى دېگەن دىن تارقاتقۇچى تەرىپىدىن كىرگەن. قەشقەردىكى تاجىكلار ئاغايىغا چوقۇنىدۇ، ئۇلى "تەكرىنىڭ ئەلچىسى" دەپ قارايدۇ. دىنىي كۆز قاراشىجەھەتتە تاجىكلار ئادەم ئۆلگەندىن كېيىن روھى ئۆلمەيدۇ، ئاخىرەتلىك ساۋاپلىق ئىشلارنى كۆپ قىلغانلار گەرچە ئۆلۈپ كەتسىمۇ ھايات ئادەمدەك تۇرىدۇ، ئۇنىڭ روھى جەننەتكە كىرىدۇ؛ يامانلىق قىلغۇچىلار ئۇ دۇنيادا ئادەم تەرىپىدىن ئىشەنمىدىغان كالا، قوي، تۆگە سۈرەتلىك بولۇپ تىرىلىدۇ، دەپ قارايدۇ. ئېتىقاتىجەھەتتە، ئىككى ۋاختا نامازنى (بامدات ۋە شام نامىزى) ئوقۇيدۇ، نامازنى ئوقۇغاندا مەسچىتكە كىرمەيدۇ، روزا تۇتمايدۇ، مەككىگە بېرىپ ھەج قىلمايدۇ.

4. ئىشانلار. ئىشانلىق ئىسلام دىنىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىكى سوپىزىملىرىدىن ئۆزگىرىپ پەيدا بولغان. تارىختىن قارىغاندا، ئۇ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى سەمەرقەنتتىن قەشقەرگە كىرگەن. ئىشانلىق ئاتىسىدىن بالىسىغا مىراس قالىدۇ؛ ئىشانلارنىڭ ئوستازلىرى ئىشانلىقتىنى قىزغىن سۆيىدىغان خەلقىرگە ئۇگىتىدۇ. ئىشانلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا قاتتىق دەرىجە تۈزۈمى بولىدۇ، ئۇ ئىشان، خەلىپە، سوپى، ھاپىز، بۇۋى، مۇرىتلارغا ئايرىلىدۇ. ئىشانلارنىڭ مۇرت قوبۇل قىلىش رەسىمىيىتى "قول بېرىش" دەپ ئاتىلىدۇ، مۇرت قوبۇل قىلىشنىڭ شەرتلىرى: 1) ئىشانغا مۇتلەق بوي سۇنۇش؛ 2) مۇرتلارنى خەلىپەر تونۇشتۇرۇش؛ 3) زىكر قىلىش، ئىشانلار بىلەن سۇنىنى مەزھىپدىكىلەر ئوتتۇرىسىدا قارشىلىشىش بولمايدۇ، ئۇلار قۇرئان، ھەدىسلەرنى ئوقۇشنى چەتكە قاقمايدۇ، لېكىن چوقۇم زىكرى قىلىش كېرەك دەپ قارايدۇ. قەشقەردىكى ئىشانلارنىڭ تەشكىلى چىلك، ھەركىتى يوشۇرون، دىنىي تەبەققىي ئېنىق، ئۇلار رىيازەت چېكىش، پەرىز تۇتۇش، تۆۋە ئىستىغبار ئېيتىش ۋە سېغىنىش ئارقىلىق، ئىشانلار بىلەن تەكرى ئوتتۇرىسىدىكى ئاراىلىقنى قىسقارتىپ، "ئاللاغا يېتىشنى" تەشەببۇس قىلىدۇ. بۇ پەرزىنى ئادا قىلىش "ۋاستىچى"- ئىشانلار ئارقىلىق بولىدۇ. قەشقەردىكى ئىشانلارنىڭ يەنە خۇفىيە، ئىسقاقىيە، ئىشقىيە، ئىنساقىيە، چەستىيە، جەھرىيە دېگەن مەزھەپلىرى بار. ئىشانلارنىڭ ئەھۋالى بىر قەدەر مۇرەككەپ بولۇپ، ئۇلارنىڭ بەزى ھەركەتلىرىنىڭ مەزمۇنى ئامىنىڭ سالامەتلىگىگە بېۋاستە تەسىر يەتكۈزىدۇ ھەم ئۇنىڭدا ئۇرغۇن فېئودال خۇراپاتلىق تەركىبلەر مۇ بار. شۇڭا ئۇلارنىڭ قانۇنغا خىلاپ بەزى ھەركەتلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش ۋە مەلۇم دەرىجىدە چەكلەش تامامەن زۆرۈر.

مەسچىتلەر: مەسچىت- مۇسۇلمانلار دىنىي پائالىيەت ئېلىپبارىدىغان سورۇن. قەشقەردىكى مەسچىتلەرتەخمىنەن مۇنداق 3 خىلغا بۆلىنىدۇ: 1) ھېيتكار مەسچىتى. مۇنداق مەسچىتلەر ئاساسلىقى مۇسۇلمانلارنىڭ مەدىنىيەت مەركىزى بولغان شەھەر- بازارلارغا سېلىنىدۇ، مۇسۇلمانلار ھېيت كۈنلىرى مۇشۇ مەسچىتلەرگە توپلۇنۇپ ھېيت نامىزى ئوقۇيدۇ. مۇنداق مەسچىتلەرنىڭ كۆلىمى چوڭ، شەكلى چىرايلىق بولۇپ، ئىچكى- تاشقى ھوجرىلاردىن تەشكىل تاپىدۇ. قەشقەر شەھرىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدىكى ھېيتكار مەسچىتى مۇشۇ خىلغا كىرىدۇ. 2) جامە. بۇ خىل مەسچىتلەر مۇسۇلمانلار جۈمە نامىزى ئوقۇيدىغان ۋە موھىم دىنىي مۇراسىملارنى ئېلىپ بارىدىغان ئورۇن بولۇپ، كۆلىمى بىر قەدەر چوڭ. بۇ خىل مەسچىتلەر ئاساسى

لمغى مۇسۇلمانلار توپلۇشۇپ ئولتۇرا قلاشقان رايونلارغا سېلىنغان. 3) كوچىلاردىكى مەسچىت-لەر. بۇنداق مەسچىتلەرنىڭ جايلىشىشى كەڭ مەنام كۆپ، بۇنداق مەسچىتلەرنى شەھەر-يېزى-لاردا، كىچىك كوچىلاردا ئۇچرىتىش مۇمكىن. بۇ، ئاھالىلارنىڭ ئادەتتە 5 ۋاخ نامازئوقۇي-دىغان، دۇئا- تەكبىر قىلىدىغان ئورنى.

[ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ - ئادەتلىرى] ئۇزاق تارىخىي تەرەققى-يات جەريانىدا، ئالاھىدە ئىجتىمائىي، تۇرمۇش شارائىتىدىكى قەشقەر ۋىلايىتىدىكى ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ ئۆزىگە خاس ئۆرپ - ئادەتلىرىنى پەيدا-پەيدا شەكىللەندۈرگەن. بۇ ئۆرپ - ئادەتلەر مەلۇم مەنىدە مىللەتلەرنىڭ ئىقتىسادىي تۇرمۇشى، تارىخىي ئەنئەنىسى، پسىخولوگىيىسى، ھېسسىياتلىرى ۋە دىنىي كۆز قاراشلىرىنى ئىپادىلەيدۇ ھەمدە بۇنىڭغا شۇ مىللەتلەر ئورتاق ئىپتىقات قىلىدۇ. تۆۋەندە ئۇيغۇر، ئۆزبېك، تاجىك 3 مىللەتنىڭ تۇرمۇش ئادەتلىرىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتىمىز.

1. كېيىنىشى

ئۇيغۇر، ئۆزبېك ئەرلەر كۆينەك ئۈستىگە تىزدىنچە كېلىدىغان ئۇزۇن كىيىم كىيىدۇ. (بۇنى ئۇيغۇرلار "چاپان"، ئۆزبېكلەر "تون" دەپ ئاتايدۇ)، ئۇنىڭغا تۆكمە قادىيايدۇ. سالما يا قىلىق بولۇپ، ئوك پېشىنى ئىچىگە ئېلىپ، سول پەش بىلەن باسۇرۇپ بەلۋاغ باغلايدۇ.

ئۇيغۇرلار بىلەن ئۆزبېكلەرنىڭ ئايالىرى رەڭدار گۈللۈك رەختلەردىن ئۇزۇن كۆي-نەك، ئىشتانىنى ئۈستىگە ئالدى ئېتىلىدىغان جىلەتكە كىيىدۇ. پۇتىغا ئۇزۇن قونجۇلۇق ياكى كالتە قونجۇلۇق ئۆتۈك كىيىدۇ. ئۆزبېك ئايالىرى ئائىلە ئىچىدە "ئېتمەك" دەپ ئا-تىلىدىغان، ئۆزىگە چىرايلىق كەلگەن، كەشتىلەنگەن يۇمشاق چەملەك ئاياق كىيىشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇيغۇر، ئۆزبېك ئەرلەرنىڭ كۆينەك ياقىسىغا، ئالدىغا ۋە تۆگىمىلىنىدىغان يەر-لەرگە رەڭلىك يىپلاردىن كانىۋاي ئىشلىنىپ، ئۆز مىللىتىنىڭ كىيىم - كېچەك جەھەتتىكى ھۈنەر - سەنئەت ئالاھىدىلىكى ئىپادىلىنىدۇ. تاجىكلار ئالدى ئېتىلىدىغان ياقىسىز ئۇزۇن چاپان كىيىدۇ. ھاۋا سوغۇق بولغاندا ئۇنىڭ سىرتىغا قوي تېرىسىدىن تىكىلگەن تاشسىز ئۇزۇن چاپان كىيىدۇ. ياتلىق بولغاندا تاجىك ئايالىرى ئۇزۇن كۆينىكىنىڭ ئۈستىگە ئارقا تەرەپتىن تېقىلمىغا كەلگەندەك ئۇزۇنلۇقتا، پەرتۇقتا ئوخشاپ كېتىدىغان بەلدەمچى تارتىۋالىدۇ.

شەھىلمك جەم بولۇش باۋدى فرتوسى

ئۇيغۇر، ئۆزبېكلەر كەشتىلەنگەن4قىرلىق دوپپا كىيىدۇ. ئەرلەر كۆپىنچە قارا ياكى ئاچ كۆك رەڭ-لىك دوپپىلارنى كىيىدۇ. ئايالار بولسا توق، تا-نار رەڭلىدىكى دوپپىلارنى ياخشى كۆرىدۇ. دوپپى-لارنىڭ تۇرلىرى كۆپ، ئاساسلىقى چەمبەن دوپپا، قەلەم دوپپا ۋە بادام دوپپا بولۇپ، بۇ - لارنىڭ ھەممىسى ناھايىتى يۇقۇرى ھۈنەر- سەنئەت قىممىتىگە ئىگە. تاجىكلار تۆكمىنى سىرتقا چىقى-

رىپ قارا قوزا تېرىسىدىن تىكىلگەن تۈز ئىگىز باش كېيىمى كېيىدۇ. ئۇستىگە يەر نەچچە يول قىلىپ گۈل كەشتىلىنىدۇ، جىيىگىنى تېشىغا ئۆرۈپ قىستۇرۇۋالىدۇ. ئايالىرى چوققىسى يۇمۇلاق بولغان دوپپا كېيىپ ئارقىسىغا لەپىلىمە بېكىتىۋالىدۇ ھەمدە دوپپىسىنىڭ ئۈستىدىن ياغلىق چىگىۋالىدۇ، ئادەتتە ئاق رومال ئارتىدۇ، بېگى ياتلىق بولغانلار قىزىل رومال ئارتىدۇ.

پەدازلىنىشى جەھەتتە: ئۇيغۇر، ئۆزبېك، تاجىك ئايالىرىنىڭ ھەممىسى قۇلاق ھالقىسى، بىلەيزۈك، ئۈزۈك، مارجان تاقايدۇ، ئۈزۈن چاچ قويىدۇ، ئەرلىرى بېلىگە نەپىس ئىشلەنگەن پىچاق ئاسىدۇ. ئۇيغۇر ئايالىرى قاشلىق ئېتىدۇ، تىرنىغىنى بويايدۇ. تاجىك ئايالىرى ياسانغان ۋاقتىدا دوپپىسىنىڭ چۆردىسىگە بىر قاتار كىچىك كۈمۈش زەنجىر ئاسىدۇ. (يۇنى «سىلاسلا» دەپ ئاتايدۇ). بويىنىغا بىر نەچچە تىزدىق مارجان ياكى كۈمۈش زەنجىر ئېسىۋالىدۇ. كۆكرىگى ئالدىغا «ئاسكا» دەپ ئاتىلىدىغان يۇمۇلاق شەكىللىك كۈمۈش بىزەك تاقايدۇ؛ تاجىك چوكانلىرى چاچلىرىغا كۈمۈش تۆگمە ئېسىۋالىدۇ. يېگى تويى بولغان چوكانلار ئۆرۈم چاچلىرىنىڭ ئۇچىغا ئۇششاق پۆپۈك چىقىرىۋالىدۇ.

ئىلگىرى دېھقانچىلىقنى ئۆرپ ـ ئادەتلەر تۆپەيلىدىن، ئۇيغۇر، ئۆزبېك ئايالىرى تالاغا چىققاندا چۈمبەل تارتىۋالاتتى (قوڭۇر ياكى ئاق رەڭلىك چۈمبەل). ھازىر دەۋرىنىڭ تەرەققىي قىلىشى بىلەن ئايالار جەمئىيەتكە قاراپ يۈزلەندى، كۆپ ساندىكى ئايالار يۈزىنى ياپمايدىغان بولدى.

2. يىمەك ـ ئىچمەك

ئۇيغۇر، ئۆزبېكلەر ئۇن تاتلىرىنى ئاساسى يىمەكلىك قىلىدۇ، كۆپىنچە كالا، قوي گۆشلىرىنى يەيدۇ. ئۇندىن ياسالغان، قاقلاپ پۇشۇرۇلغان نان ئۇلارنىڭ دائىملىق يېمەكلىكى. بەزىلەر ئۇنمۇغا قەن، قايماق گۆش، پىياز ۋە جىگدە شىرنىسى قاتارلىلارنى ئارىلاشتۇرىدۇ، بۇنىڭ تەمى تاتلىق ھەم يېمىشلىك بولىدۇ. ئۇيغۇرلار «پولو» غا ئامراق، بۇ ـ گۆرۈچ، قوي گۆشى، قوي يېغى، سەۋزە (بەزىدە يېگى ئۆزۈلگەن بىيە ۋە قۇرۇق يېمىش) سېلىپ دۆملەش ئارقىلىق ئېتىلىدىغان تاماق بولۇپ، قول بىلەن يېيىلىدۇ، تەمى لەززەتلىك. ئۇيغۇرلارنىڭ دائىملىق تاماقلىرىدىن لەغمەن، بوتازا، شورپا، كاۋاپ، سامسا، پىتىر ماتۇ ۋە تۇرلىرى ناھايىتى كۆپ بولغان ياغدا پۇشۇرۇلىدىغان تاتلىق يېمەكلىكلەر بار. ئۆزبېكلەرنىڭ «نەرىن»ى ئۆزگىچە تەمگە ئىگە بولۇپ، ئۇششاق توغرالغان پىشىق گۆش، پىياز، قېتىقنى ئارىلاشتۇرۇپ، شورپىدىن ئازراق تۆكۈپ قارامۇچ بىلەن تەمىنى تەڭشەپ ئارىلىق ئېتىلىدۇ، قول بىلەن يېيىلىدۇ. تاجىكلار سۇتتىن ياسالغان نەرسىلەرنى يەيدۇ، كېۋەز گىرنىچ، (سۇتتە پۇشۇرۇلغان گۈرۈچ)، «كېۋىد تەرىت»لار تاجىكلارنىڭ دائىم يەپ تۇرىدىغان، تەمى تاتلىق، ياخشى تامغىنى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئۇيغۇر، ئۆزبېكلەر مۇشۇنىڭ بىلەن ئامراق، دائىم يەيدىغان مۇشۇلىرىدىن ئۇزمە، ئورۇك، شاپتۇل، ئانۇت، ئۆزۈم، تەنجۇر، ئانار، تاۋۇز، قوغۇن قاتارلىلار بار. مۇشۇلەر تازا پىشقان مەزگىللەردە ئۇيغۇرلارنىڭ مۇھۇم ـ چىۋىنى نان بىلەن قوشۇپ يەۋاتقانلىقىنى دائىم كۆرگىلى بولىدۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ ئائىلە ئايالىرى تۇرۇك مېرابىلارنى ئىشلەشكە ئۇستا كېلىدۇ، دائىم ئۇچرايدىغانلىرى

دىن ئەنجۇر مىرابباسى، گىلاس مىرابباسى، ئانار مىرابباسى، ئانار شەربىتى، قارا ئۈرۈك مىرابباسى، يىمە مىرابباسى، گۈلقەن قاتارلىقلار بار، ئېسىل تەملىك بۇ مىراببالار ئاساسەن ئۆزى يېمىش ۋە مېھمانلارنى كۈتۈشكە ئىشلىتىلىدۇ.

3. تۇرار جايى.

جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھاۋاسى قۇرغاق، ئىللىق، يېغىن-مىقدارى ئاز بولغانلىقتىن، ئۈيغۇرلار، ئۆزىنىڭ ئۆيىنى ئادەتتە خام قىلىق، چاسا شەكىللىك سالىدۇ. بۇنداق ئۆيلەرنىڭ ئۆگزىسىگە ياغاچ ئىشلىتىلگەندىن باشقا، تۆت تېمى خام خىش بىلەن قوپۇرۇلىدۇ، تېمى قېلىنراق بولىدۇ، ئۆگزىسى تۈز بولىدۇ، بەزىلىرىنىڭ ئۆگزىسىگە تۆڭلۈك ئېچىلىدۇ، ئۆگزىدە ئەرسە - كېرەك قويغىلى، مۆڭە - چۆڭە قۇرۇتقىلى بولىدۇ، يازدا پەسلىدە كەچقۇرۇنلىرى سالقىنلىغىلى بولىدۇ. ئۈيغۇرلار ئۆيىنىڭ ناۋاسى، تۈۋرىكى، ياغاچلىرىغا نەقىشلىك گۈللەرنى ئويىدۇ ۋە سىزىدۇ، دائىم ئۆچراپ تۇرىدىغانلىرىدىن سىردا سىزىلغان، گەڭدە چىقىرىلغان، ياغاچتا ئويۇلغان، خىشتىن چىقىرىلغانلىرى بار. ئۆي ئىچىگە سۇپا ياسايدۇ، تاغا تاكچە ياسايدۇ، ئۆي ئىچىنى يەرگە گىلەم ۋە شىرداق سېلىپ، تاغىغا گىلەم ئېسىپ، تۆشۈر سالىدۇق، گۈل سىزىلغان ئىشكاپ، مىستىن ياسالغان بۇيۇش سايمانلىرى ۋە نەپىس توقۇلغان، كەشتىلەنگەن بويۇملارنى تىزىش ئارقىلىق زىننەتلەيدۇ. بۇ نەرسىلەرگە گۈزەل گىلەم-مېتېرلىك شەكىللەر ياكى ئۆسۈملۈكلەر شەكىللىرىدىن ئېلىنغان نەقىشلەر چۈشۈرۈلىدۇ، بۇلار خېلىلا يۇقۇرى ھۈنەرسەنئەت قىممىتىگە ئىگە بولۇپ، كىشىگە خوشاللىق ۋە ئازادىلىك بەخش ئېتىدۇ. تاجىكلار نىمىك ئۆيلىرى كۆپىنچە تاش، چىمدىن ياسىلىدۇ. ئۆگزىسى دەرەخ شاخلىرى بىلەن يېپىلىپ كاكۇل لاي بىلەن سۈۋىلىدۇ. ئىشىگى شەرقتە قاراپ ئېچىلىدۇ، ئىشىك تامنىڭ بۇلۇڭىغا يېقىنراق قويىلىدۇ. ئۆگزىسىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدىن تۆڭلۈك ئېچىلىدۇ. ئىگىز لىكلەردە قار بوران كۆپ چىقىدىغان بولغانلىقتىن، ئۆيلەر كۆپىنچە پاكار سېلىنىدۇ. تاجىكلار نىمىك يەنە چىمدىنلا يۇمۇلاق شەكىللىك قىلىپ ياسايدىغان ئۆيلىرىمۇ بار، بۇنداق ئۆيلەرنىڭ ئۆگزىسىدىن تۆڭلۈك ئېچىلىدۇ، ئۆيىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىغا ئوچاق سېلىنىدۇ، بۇ خىلدىكى ئۆيلەر ئادەتتە يىل بويى چارۋا بېقىلىدىغان يايلاقلاردا سېلىنىدۇ.

باھرام
ئوبۇبەكەن فوتوسى

ئۈيغۇر ئەزالار ئاشلىقىدىن بىر كۆرۈنۈش.

ئەھمەمەت ھېيىت فوتوسى

4. ئادەتتى ۋە قەزىقىشى

ئۇيغۇر، ئۆزبېك ۋە تاجىكلار پاكىزلىققا ئەھمىيەت بېرىدۇ. ئەر - ئايال، قېرى - ياشلار دائىم دېگىدەك يۇيۇنۇپ تۇرىدۇ. يۇيۇنۇش غۇسلى قىلىش ۋە تاھارەت ئېلىش دەپ 2 گە بۆلىنىدۇ. غۇسلى دەپ باشتىن تارتىپ تاپانغىچە، پۈتۈن بەدەننى يۇيۇشقا ئېيتىلىدۇ، تاھارەت ئېلىش ئاساسلىغى قول يۇيۇش، ئېغىز چايقاش، مىشقەرىش، يۈزنى، جەينەكنى يۇيۇش، ئاستىنقى ئەزالەرنى يۇيۇش، پۈتنى يۇيۇشقا ئېيتىلىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى 3 قېتىمدىن يۇيۇلىدۇ. غۇسلى قىلىش، تاھارەت ئېلىش بولسۇن، ھەممىسىدە ئېقىۋاتقان، مەكرو بولمىغان سۇ بولۇش تەلەپ قىلىنىدۇ. مەسىلەن: دەريا سۇيى، ۋۇدۇپەرۋۇت سۇيى، بۇلاق سۇيى قاتارلىقلار. يۇيۇشتا ئىۋرىق ياكى مېتال چەينەك ئىشلىتىلىدۇ. تۇرار جايلارنىڭ تازىلىغىغا دىققەت قىلىدۇ، ئۆي ئىچىنى توپا-چاڭ قىلمايدۇ، ئەرسىلەرنى رەتلىك تىزىدۇ، دېرىزە-دىن يورۇق چۈشۈپ تۇرىدۇ، يەنەك - ئىچمەك تازىلىغىغىمۇ ناھايىتى ئەھمىيەت بېرىدۇ، تاماقتىن بۇرۇن، تاھارەتتىن كېيىن قولىنى قايتا - قايتا يۇيىدۇ، چاي ئىچكەندە چەينەكنى پاكىز چايقىغاندىن كېيىن ئاندىن چاي دەملەيدۇ.

ئۇيغۇرلار، ئۆزبېكلەر گۈل - گىياھ، دەل - دەرەخ ئۆستۈرۈشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئەتىياز، ياز، كۈز پەسىللىرىدە ئۇلارنىڭ ھويلا - قورولىرى رەڭگا - رەڭ گۈللەرگە ۋەخىلىۋى خىل مۇدىلەرگە تولۇپ، كۆزنى قامаштۇرىدۇ. گۈل - گىياھ، دەل - دەرەخلەرنىڭ تۈرلىرىمۇ كۆپ، ئەڭ كۆپ ئۇچرايدىغانلىرىدىن ئۆرمە، ئانار، ئەنجۈر، ئۈزۈم، سۆگەتگۈل، تۈگمە-گۈل، ئەتىرگۈل، قىزىلگۈل، خېنە گۈل قاتارلىقلار بار.

ئۇيغۇرلار، ئۆزبېكلەر، تاجىكلارنىڭ ئۆز ئالدىغا ئالاھىدە تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى بار. دائىم ئۆتكۈزۈپ تۇرىدىغان پائالىيەتلىرىدىن ئات بەيگىسى، ئوغلاق تارتىش قاتارلىقلار بار. ئۇيغۇرلار چېلىشىشقا ئىنتايىن ئامراق، كىچىك تېپتىكى چېلىشىش ھەركەتلىرى دائىم بولۇپ تۇرىدۇ. ئۇيغۇرلار، ئۆزبېكلەر، تاجىكلار مۇزىكا چېلىش، ئۇسۇل ئويناشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ ناخشا - ئۇسۇل مۇزىكىلىرىدىن «سەنەم» ئەڭ كەڭ تارقالغان. ئۇسۇللىرىدىن دائىم ئۇچرايدىغانلىرى «دولان ئۇسۇلى» بولۇپ، بۇ ئۇسۇل مىللىي يېمىغا تارىخقا ئىگە. بۇنىڭدا ئۇيغۇرلارنىڭ ھەر ئۇرۇقىچالغۇ ئەسۋاپلىرى تەڭكەش قىلىنىدۇ. ئەر - ئايال، قېرى - ياشلارنىڭ ھەممىسى مۇزىكا چىققان ھامان ئۇسۇلغا چۈشۈپ كېتىدۇ. ئۆزبېكلەرنىڭ ئۇسۇلى سىلىق، ئۆزگىرىشچان كېلىدۇ، تېز چۆگىلىگەن ۋاقىتتا ئىككى بىلىگىنىڭ ھەركىتى بىلىنىڭ ئۈستىدە بولىدۇ، ئۇسۇلنىڭ قىيا پېتى كەڭ-كۈشادە بولۇپ چەبدەس، يېنىك ئويناللىدۇ. ئۇلارنىڭ يالغۇز كىشىلىك ئۇسۇل شەكىللىرى كۆپرەك. تاجىكلارنىڭ ئۇسۇل قىيا پېتى گۈزەل، تەبىئى، ئىگىزلىك تۇرمۇش پۇرىقى ئىنتايىن قويۇق كېلىدۇ.

ئۇيغۇرلار، ئۆزبېكلەر، تاجىكلارنىڭ رەڭدار تەلىرى، ھىكايىلىرى، ئەپسانىلىرى، مەسەللىرى، چۆچەكلىرى بار. ھىكايە ئېيتقۇچىلار بىر تەرەپتىن سۆزلىگەچ، بىر تەرەپتىن ناخشىنى ئېيتىدۇ، تېلى يۇمۇرلۇق، ھەركىتى قىزىقارلىق بولىدۇ. قىزىقچىلىقلارکەينىدىن چىقىدۇ، سىلىق، تەسىرلىك بولۇپ، كىشىلەرنى بەك ئالقىشلايدۇ.

ئۇيغۇرلار، ئۆزبېكلەر، تاجىكلار ئەمگەكنى ئىنتايىن قەدىرلەپ سۆيىدۇ، ئىشلىمەيدىغان چىشلەشنى نومۇس دەپ بىلىدۇ. ئوغۇرلۇق، قىمارۋازلىق، يالغانچىلىق، پۇرسەتپەرەسلىك، سودىدا ئادىل بولماسلىق، پاھىشە، يالغان گۇۋاھلىق قاتارلىقلارغا ئىنتايىن ئۆچ كېلىدۇ، ئەمەكە ئىنتايىن ھۆرمەت بېرىدۇ، ياشانغانلار، چوڭلار ۋە بىلىملىك زىيالىيلارغا ناھايىتى ھۆرمەت قىلىدۇ. ئۇيغۇرلار، ئۆزبېكلەر ئۆچراشقاندا ئالدى بىلەن «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دەپ ئەھۋال سورىشىدۇ. ئاندىن كېيىن قالغان ئەھۋاللارنى سورىشىدۇ، يولدا ئۆچرىشىپ قالغاندا يېشى كىچىكلەرى يېشى چوڭلەرغا يول بېرىدۇ. ئائىلە ئىچىدە چوڭلار ياشانغانلارغا ھۆرمەت قىلىدۇ، پەرزەنتلەر ئاتا ـ ئانىلەرغا سادىقە تىلەك بىلدۈرىدۇ. جەمئىيەتتە باشقىلارغا يار ـ دەم بېرىشنى خوشاللىق، باشقىلار ئۆچۈن خەير ـ ساخاۋەت قىلىشنى شەرەپلىك بىلىپ، بۇنى ساۋاپلىق ئىش دەپ قارايدۇ. كىشىلەرگە دوستانە مۇئامىلە قىلىدۇ، ئۆزىدىن چوڭلارنى "ئاكا"، "ئاچا"، ئۆزىدىن كىچىكلەرنى "ئۇكا"، "سىڭىل" دەيدۇ. تاجىكلار ئىنتايىن قەدىرلىنىدىغان مېھمانداوست بولۇپ، يېراقتىن يوقلاپ كەلگەنلىكى مېھمان ياكى ئۇرۇق ـ تۇققان، يار ـ بۇرادەرلىرىنى ئىمكانىيىتىنىڭ بېرىچە يەمەكلىكلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسىنى ئېتىش ۋە ئۇيۇشايىمانلىرىنىڭ ئەڭ ئوبدانلىرىنى ئىشلىتىش ئارقىلىق كۈتىۋالىدۇ. تاجىك ئەرلەر بىر ـ بىرى بىلەن يۈز كۆرۈشكەندە بىر ـ بىرىنىڭ قوماقلىرىنى ۋەبىسىگە سۆيۈش ئارقىلىق يېقىنچىلىقىنى ئىپادىلەيدۇ. ئايالىلىرى يۈز كۆرۈشكەندە چوڭلىرى كىچىكلىرىنىڭ كۆزىگە ياكى پىشانىسىگە سۆيىدۇ، كىچىكلىرى چوڭلىرىنىڭ قولىغا سۆيىدۇ، تەكتۈش بولسا بىر ـ بىرىنىڭ مەڭزىگە ياكى لۆۋىگە سۆيىدۇ. تاجىكلار ئەدەپلىك، سادىدە، سادىقە تىمەنلىرى ۋەدىسىدە تۇرىدىغان، مەرت كېلىدۇ. ئۇلار خەقنىڭ مۇلكىنى ئىلمۇئالمايدىغانلىقىغا بىلەن مەشھۇر.

5. نىكا ئىشلىرى

ئۇيغۇرلار، ئۆزبېكلەر، تاجىكلاردا بىر ئەر، بىر خوتۇنلۇق بولۇش تۈزۈمى يولغا قويۇلغان. ئازاتلىقتىن ئىلگىرى ئۇيغۇرلار، ئۆزبېكلەر، تاجىكلارنىڭ نىكا ئىشلىرىنى ئاتا ـ ئانىلىرى قىلىپ قوياتتى. بىر قەدەر كىچىك تۇرۇپ توي قىلاتتى. بۇ خىلدىكى چات كېرەكۆپلىشى بىلەن بولىدىغان نىكا ۋە بالدۇر توي قىلىنىتىن ئەر ـ خوتۇنلار مۇناسىۋىتىمگە تەسىر يېتىپلا قالماي، ياشلارنىڭ، شۇنداقلا كېيىنكى ئەۋلادلارنىڭ تەن ـ سالامەتلىكىمۇتەسىر يېتەتتى. ئازاتلىقتىن كېيىن، نىكا قانۇنىي كىشىلەر قەلبىگە چوڭقۇر سىڭگەنلىكتىن چاتەكېرەكۆپلىشى بىلەن قىلىنىدىغان نىكا ئىشلىرى زور دەرىجىدە ئازايدى، بالدۇر توي، قىلىش، ئىبراھىمشىتەك ئەھۋاللارمۇ ناھايىتى زور دەرىجىدە ئۆزگەردى. ئۇيغۇرلارنىڭ توي مۇراسىملىرى ئادەتتە 2 كۈن ئۆتكۈزۈلىدۇ، توي قىلىش گۇۋاناسى ئالغاندىن كېيىن، 1 ـ كۈنى قىزنىڭ ئۆيىدە ئاخۇنۇم نىكا ئوقۇپ، يېڭى تويى بولغان ئەر ـ خوتۇنلاردىن ئەر ـ خوتۇن بولۇشقا قوشۇلامدىغان ـ قوشۇلمايدىغانلىقىنى سورايدۇ. ئاندىن ئىككى بۇردا نانىنى ئۆز ئۆيىگە ئۆگۈرۈلۈپ يىگىت بىلەن قىزغا بېرىلىپ، ئۇلارنىڭ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە بىرگە ئۆتۈشى، بەختىيار بولۇشى تىلىنىدۇ. كەچتە، قىز ـ ئوغۇلنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىلىدۇ. ئۆيگە كىرىش ۋاقتىدا دەرۋازا ئالدىغا گۈلخان يېقىلىپ، مېھمانلار بىر ـ بىرىدىن يېڭى كىلىننىڭ بېشىدىن 3 قېتىم ئوت ئۆرۈيدۇ (بۇ ئادەت ئايرىم جايلاردا بولۇپ، كۆپ قىسىم جايلاردا ئوت يېقىلمايدۇ)، قىزتەرەپ مېھمانلارغا بىر ـ بىرلەپ

سوۋغا بېرىدۇ. ئاندىن دەرۋازىدىن ئۆتۈپ ئۆيگە كىرىدۇ. 2- كۈنى ئوغۇل تەرەپنىڭ ئۆ- يىدە يۇز ئاچقۇ بولىدۇ. بۇ كۈنى، ئوغۇل تەرەپتىن بىر مېھمان تۇيدۇرماي بېرىپ يېڭى كېلىنىڭ يۈزىنى ئېچىۋېتىدۇ، ئاندىن ھەممە ئادەم تەڭ كۈلىشىدۇ. ئاخشا ئېيتىپ - ئۇ - سۇل ئويناپ تەبرىكلىشىدۇ. ئۆزبەكلەرنىڭ توي مۇراسىمىدا يەنە "كېلىن يۆتكەش" ھەر - كىتى بار، "كېلىن يۆتكەش" مۇنداق بولىدۇ: يېڭى كېلىن دوستلىرى تەرىپىدىن ئانىسىنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇلىدۇ، يىگىت كېلىپ بىرەر سوۋغا بەرگەندىن كېيىن ئاندىن ئېلىپ كېتىشكە يول قويۇلىدۇ.

تاجىكلار ئادەتتە ھەر يىلنىڭ 8-، 9- ئايلىرىنى توي قىلىش ۋاقتى قىلىپ تاللايدۇ. چۈنكى بۇ ئايلار پاسىل ئىگىزلىگىنىڭ باياشات مەزگىلى بولۇپ ھاسىپلىنىدۇ. تاجىكلار تۆ- رىدىن 2 كۈن ئىلگىرى ئوغۇل-قىز تەرەپلەر مېھمانچاقىرىشنى باشلايدۇ، توي ئەرپىسى كەچتە، يىگىت ۋە قىزنىڭ بارلىق ئۇرۇق - تۇققان، يار - بۇرادەرلىرى كېلىپ تەبرىكلىشىدۇ، قىز تەرەپ مېھمانلار توي قىلىدىغان تەرەپتىكى كىشىلەرنىڭ مۇرىسىگە ياخشىلىقنىڭ بەلگىسى قىلىپ ئۆن سېپىدۇ. تاجىكلارنىڭ توي مۇراسىمى ئۆتكۈزگەن كۈنى تولىمۇ قىزىق بولىدۇ. يىگىت-قىز تەرەپلەر ئەتتىگەندىن، كەچكىچە ئوغلاق تارتىشىش، ئۇسۇل ئويناش قاتارلىق كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرى ئۆتكۈزۈپ بېرىدۇ. يىگىت ئاتقا مىنىپ يار - بۇرادەرلىرى- نىڭ ئارىغا ئېلىپ مېڭىشى بىلەن، داپ ۋە سۆگەك نەيىنىڭ يالغىراق ساداسىدا، قىزنىڭ ئۆيى- گە بېرىپ قونۇپ قالىدۇ. 2- كۈنى ئەتتىگەندە يىگىت بىلەن قىز ئىككىسى بىر ئاتقا مىنىپ يىگىتنىڭ ئۆيىگە بارىدۇ. يېڭى كېلىن يىگىتنىڭ ئۆيىگە بارغاندا، قېينىنانا بولغۇچى بو - سۇغىغا بىر يېڭى لوڭگىنى قويۇپ قويىدۇ، يىگىت بىلەن كېلىن شۇ لوڭگىگە دەسلەپ ئۆيگە كىرىدۇ، بۇ، يېڭى تۇرمۇشنىڭ باشلانغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ. يېڭى كېلىن يىگىتنىڭ ئۆيىگە كېلىپ 3- كۈنى، توي گۇۋاچىلىرى يۈزىنى ئېچىۋەتكەندىن كېيىن، ئائىلە ئايلىنىپ مەجبۇرى- يەتلىرىنى ئادا قىلىشقا باشلايدۇ. تويى بولۇپ بولغان تاجىك ئاياللىرى چېچىغا كىيىمىش تۇگىمە قادىپ، قىزلىق دەۋرى بىلەن خوشلاشقانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ.

6. ھېيت - ئايەملىرى.

روزى ھېيت (رامىزان ھېيتى) بىلەن قۇربان ھېيىت ئۆيغۇر، ئۆزبېك، تاجىك قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ ئەڭ چوڭ ھېيتلىرى، بۇ ھېيتلار ئىسلام دىنىدىن كەلگەن. روزى ھېيت ھېچ- قىسە كالېندارى بويىچە 10- ئاينىڭ 1 - كۈنى ئۆتكۈزۈلىدۇ (ھەر يىلى روزا ئېيىنىڭ ئا - خىرقى كۈنى يېڭى ئاي كۆرۈنۈپ ئەتىسىلا روزا ھېيىت بولىدۇ)، ئىسلام دىنىدا ھەر يىلى بىر ئاي روزا تۇتۇش بەلگىلەنگەن. روزا تۇتۇلغان مەزگىلدە ھەر كۈنى 2 ۋاخ تاماق يېيى- لىدۇ. ئەتتىگەنلىك تاماق كۈن چىقىشتىن بۇرۇن، كەچلىك تاماق كۈن ئولتۇرغاندىن كېيىن يېيىلىدۇ. بىر ئاي روزا تۇتۇپ كېيىن مەسچىتكە يىغىلىپ ھېيت نامىزى ئوقۇلۇپ، تەبرىكلەشىش پائالىيەتلىرى باشلىنىدۇ. قۇربان ھېيت ھەجىرىيە كالېندارى بويىچە 12- ئاي- نىڭ 10- كۈنى ئۆتكۈزۈلىدۇ. قۇربان ھېيىت ئىسلام دىنىغا ئېيتقات قىلغۇچى مىللەتلەرنىڭ يىلدا بىر قېتىم ئۆتكۈزىدىغان چوڭ ھېيتى. ھېيتنىڭ ئالدىدا ھەممە ئائىلىلەر ئۆي - تو - رۇس، ھويلا - ئارام‌لارنى تازىلاش، ئۆي تۈزەش، يوتقان - كۆرپىلەرنى يۇيۇش، ھېيتلىق بىسە كىلىكلەرنى تەييارلاش بىلەن ئالدىراش بولىدۇ. سەرتقى جايلارغا كەتكەن ئۇرۇق-تۇققا-

قائلىرى ئىلاجى بار. ئۆيگە قايتىپ كېلىدۇ. ھېيت كۈنى يېقىن ئەتراپتىكى ئاھالىلار مەسچىتـ
كە يىغىلىپ ئىمامنىڭ رىياسەتچىلىكىدە ھېيت نامىزى ئوقۇيدۇ. نامازدىن كېيىن ھەممە ئا-
ئىلىلەر قوي ئوللۇرۇپ كۆش پۇشۇرىدۇ، ئورلۇك يەمەكلىكلەرنى، مەسىلەن: سامۇزا، قەن-
گېزەك، مەۋە - چەۋە، گۆشلەرنى داستىخانغا تىزىپ، كەلگەن مېھمانلار بىلەن بىرلىكتە ھېيتـ
لاشقا تەييارلىق قىلىدۇ. ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدىغان ئاز سانلىق مىللەتلەرگە ئېتىۋار
قىلىش يۈزىسىدىن، دۆلەت قانۇنىدا بەلگىلەنگەن باشقا بايراملاردىن سىرت، قۇربان ھېيتىنىمۇ
3 كۈنلۈك ئارام ئېلىشنى بەلگىلىدى. بۇ 3 كۈندە ھەر مىللەت خەلقى ھېيتلىق كىيىملىرىنى
كىيىپ، ناخشا ئېيتىپ، ئۇسۇل ئويناپ، شات خۇراملىققا چۆمىدۇ. بۇ ئىككى ھېيت گەرچە دىنـ
دىن كەلگەن بولسىمۇ، ئەمىلىيەتتە ئەنئەنىۋى مىللىي بايرام بولۇپ قالغان، شۇنىڭ بە-
لەن بىر ۋاقىتتا، ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ بىر - بىرىنى تەبرىكلىشى، چۈشىنىشىنى كۈچەيـ
تىش بىلەن، بۇ ئىككى ھېيتقا يېڭى مەنا ۋە يېڭى مەزمۇنلار قوشۇلغان. ئۇنىدىن باشقا، تۇيـ
تۇكۇن، نەزىرە-چىراق ئۆتكۈزۈش، ئات قويۇش، خەتنە قىلىش قاتارلىقلاردا ئۇرۇق - تۇقـ
قان، يار - يۇرۇقلىرى كېلىپ دۇئا قىلىدۇ يا كى نەزىرىگە قاتنىشىدۇ.

"چېت چادىر" تاجىكلارنىڭ موھىم بىر بايرىمى. بۇ بايرام كۆپىنچە 3- ئايدا
ئۆتكۈزۈلىدۇ. كونكىرىت ۋاقتىنى دىنىي ئالىملار ئىسلام كالېندارى بويىچە بەلگىلەيدۇ. بۇ كۈ-
نى، ھەممە ئائىلىلەر تەلتۆكۈس تازىلىق ئېلىپ بارىدۇ. 2- كۈنى ھەممە ئائىلىلەر 4 تېمىغا
ئۇن سېپىدۇ. ئۇننىڭ سېپىلىشى "(1" شەكىلىدە، يا كى گۈل گىيالارنىڭ شەكلىدە بولۇپ،
ئادەم ۋە مال - چارۋىلارنىڭ ئاۋۇشىنى ئىپادىلەيدۇ. ئاندىن كېيىن بىر كىچىك ئوغۇل بالا
ئېشەكتىن بىرنى يېتەلەپ ئۆيىنىڭ ئىچىنى بىر ئايلاندۇرۇپ چىقىدۇ. ئۇي ئىگىسى ئېشەكنىڭ
دۇمبىسىگە ئۇن سېپىدۇ. بۇ چاغدا مويسېپىت يۇرت مۆتىۋىرى ئائىلىلەرگە رەت بويىچە كىـ
رىپ يېڭى باھارنى مۇبارەكلەيدۇ، باھار قوشاقلىرىنى ئېيتىدۇ. ئۇز ئارا پاتمە ئو-
قۇش باشلىنىدۇ. بۇ بايرام 2 كۈن بولۇپ بەك قىزىيدۇ. تاجىكلارنىڭ "بارات" ئايىمىمۇ
بەك قىزىيدۇ. ئايەم بولغان كۈنى ھەر قايسى ئۆيلۈكلەر تاك ئاتقىچە خوشال ئويناىدۇ.
سەھەرمۇ ماي بىلەن كۆيدىرىلغان مەشئەلنى ياندۇرۇپ، ئەتىگەنقىنىق بولغان بايرام تۇسىگە چۆمىدۇ.

7. ئۇلۇم - يېتىمىۋە مەنىسى قىلىدىغان ئىشلىرى.

ئۆيىشۇر، ئۆزبېك، تاجىكلار جەسەتنى يەرگە دەپنە قىلىدۇ. ئادەتتە، جەسەتنى قۇـ
دۇرۇپ قالمايدۇ، سانداۋقا سالمايدۇ. دىنىي كەسپدارلار بېشىدىن باشلاپ ئايىغىچە ئەۋـ
ۋەل ئولۇك تەرەپنى، كېيىن سول تەرەپنى 3 قېتىمدىن يۇيۇپ چىقىدۇ (جەسەتنى يۇغاندا ئۆـ
لۈكنىڭ ئېغىز، بۇرۇن، قۇلاق، كۆزنىگە سۇ كىرگۈزمەيدۇ). ئۇنىڭدىن كېيىن ئاق رەخ بىلەن
بەدىنىنى يۆگەيدۇ. ئىمامنىڭ رىياسەتچىلىكىدە تۇرغان تىلاۋەت قىلىنىدۇ. ئۆلگۈچى يەرلـ
گىدە ياتقاندىن كېيىن، ئائىلە تەۋەلىرى 40 كۈنگىچە چاچ، ساقال ئالدۇرمايدۇ. ئويۇن
تاماشىنى قىلمايدۇ؛ ئەرلەر ئاقلىق باغلايدۇ، ئايالالار ئاق روماللارغا قورئان
ئوقۇتىدۇ ھەمدە خولۇم-خوشنىلىرى، ئۇرۇق-تۇققانلىرى، يار - بۇرادەرلىرىگە نەزىرە بېرە-
دۇ. تاجىكلارمۇ ئۆلگەن ئادەمنىڭ جەسىدىنى پاكلاشتۇرغاندىن كېيىن ئاق رەختكە ئورايدۇ،
لېكىن بېشىنى ۋە پۇتىنى ئوچۇق قويۇپ ئامان - ئېسەنلىك بىلدۈرىدۇ. جان ئۈزگەن كىچىـ

سى ۋە يەرلىكىدە قويۇلغان كۆنى، تۇققانلىرى، دوستلىرى ۋە مەھەللىلىكلىرى كېلىپ ھازا تۇتىدۇ، بىللە بولىدۇ، تاجىكلار نىمانى ئەرلەر، ئايالار ئۇچۇن كولىغان گورنىمانى چوڭقۇرلۇ- قى ئوخشاش بولمايدۇ، ئەرلەرنىمگىنى 2 مېتىر كولايدۇ، ئايالارنىمگىنى بولسا كۆكرەك ئىگىزلىگىدە كولايدۇ.

ئۇيغۇر، ئۆزبېك، تاجىكلار چوشقا گۆشى يىمەيدۇ. قان ئىستېمال قىلمايدۇ. ئۆزى ئۆلۈپ قالغان مالنى يىمەيدۇ. يىرتقۇچ ھايۋان، يىرتقۇچ قۇش ۋە ئىت، ئېشەك گۆشلىرىنى يىمەيدۇ. تاجىكلار تېخى ئات گۆشى يىمەيدۇ، ئاتنىڭ سۈتىنى ئىچمەيدۇ. كىشىلەر سۆزلىر- شىۋاتقان ۋە تاماق يەۋاتقان چاغلاردا مىشقىرىش، ئوسۇرۇش، تۆكۈرۈش مەنئى قىلىنىدۇ. ئۇنداق بولىغاندا، باشقىلارنىڭ ھۆرمىتىنى قىلمىغانلىق دەپ قارىلىدۇ. باشقىلارنى چاقىر- غاندا "سىلە"، "ئۆزلىرى" دېگەن سۆزلەرنى ئىشلىتىش لازىم. بىۋاستە "سەن" دەپ چاقى- رىشقا بولمايدۇ. (ئۆزىنىڭ خوتۇنى ياكى يېقىن ئاغىنىلىرىنى "سەن" دەپ چاقىرسا بول- دۇ). مەسچىتتە ۋاقىراپ - جاقىراشقا بولمايدۇ، نامازئوقۇۋاتقان ئادەمگە دۇچ كەلگەن چاغدا ئۇنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈش مەنئى قىلىنىدۇ. مازاردىن توپا ئېلىش، مازارلىقتىكى ئوت - چۆپ، دەل - دەرەخلەرنى بۇزۇپئېتىش ياكى مازارلىققا چوڭ - كىچىك تاھارەت قە- لىش مەنئى قىلىنىدۇ. مېھماندارچىلىققا بارغاندا پۇتىنى باشقىلارغا قارىتىپ ئۇزۇتىشقا بولمايدۇ. يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ، نەرسە-كېرەكلەرنى ئالغاندا ياكى تۇتۇلغان چاي- لارنى ئالغاندا ئىككى قول بىلەن ئېلىش كېرەك، بىر قول بىلەن ئېلىش ئەدەپسىزلىك دەپ قارىلىدۇ.

8. دىنىي ئادەتلىرى.

ئۇيغۇر، ئۆزبېك، تاجىكلار ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدۇ. ئاساسلىق پائالىيەتلىرى مەسچىتتە بولىدۇ، ئىسلام دىنىنىڭ ئاساسلىق دىنىي ئەقىدىسى ئاللاغا ئىشىنىش، مالا ئىككە- لەرگە ئىشىنىش، "قۇرئان شېرىپ" كە ئىشىنىش ۋە ئۇندىن ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكىبىر نەچچە نوملارغا ئىشىنىش ("تەۋرات"، "زوبۇر"، ئىنجىل"، كېيىن يەنە "ھەدىس" ئوتتۇرىغا چىقىپ "قۇرئان شېرىپ" نىڭ تولۇقلىغۇچىسى قىلىنىدى)، ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلەكلىنىڭ ۋە ئا- خىرەت زامانىدىكى سوئال-سوراقنىڭ بولىدىغانلىقىغا ئىشىنىش، لەۋھىلمەھپۇزغا ئالدىن-ئالا پۈتۈلگەنلىگىگە ئىشىنىشتىن ئىبارەت. ئۇنىڭ ئاساسى تەلەپلىرى: ئىمان ئېيتىماق، (لا ئىلاھە ئىللەللاھۇ مۇھەممەدۇنرەسۇللاللا - بىر ئاللادىن باشقا مەئبۇد يوق ، مۇ- ھەممەت ئەلەيھىسسالام ئاللانىڭ ئەلچىسى) ؛ بىر كۈندە 5 ۋاخ نامازئوقۇماق ؛ ھەر يىلى بىر ئاي رامىزان تۇتماق ؛ ئۆشىرە - زاكات بەرمەك ؛ ئىقتىسادىي شارائىتى يار بەرگۈ- چىلەر ئۆمرىدە بىر قېتىم ھەج - تاۋاپ قىلماق. بىر كۈندە ئوقۇلىدىغان 5 ۋاخ نامازئا- دەتتە مەسچىتتە ئوقۇلىدۇ ، ئۆيدە ئوقۇلسىمۇ بولىدۇ ، 5 ۋاخ نامازمۇنداق : كۈن چە- قىشتىن ئىلگىرى ئوقۇلىدىغان بامدات نامىزى ، چۈشتىن كېيىن ئوقۇلىدىغان پېشىن نامە- زى ، كۈن ئولتۇرۇشتىن بۇرۇن ئوقۇلىدىغان ئاخشام نامازدىگەر ، كۈن ئولتۇرغاندىن كېيىن ئو- قۇلىدىغان نامازشام ، ئۇخلاشتىن بۇرۇن ئوقۇلىدىغان نامازخۇپتەن . جۈمە كۈنى چۈش- تىن قايرىلغاندا ئازنا مەسچىتمگە يىغىلىپ جۈمە نامىزى ئوقۇلىدۇ . نامازئوقۇغاندا يۈ- زى مەككە شەھرىدىكى كەئبىگە قارىتىلىدۇ . تىك تۇرۇپ ھەمرۇسانا ئېيتىش ، سۈجۈددا تۇرۇش ، رۇكۇغا باش قويۇش ، يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇش قاتارلىق ھەرىكەتلەرنى قىلىدۇ . نامازئوقۇشتىن ئىلگىرى غۇسلى قىلىدۇ ياكى تاھارەت ئالىدۇ ، سۈ يوق جايلاردا تەيەم- مۇم قىلىشقىمۇ بولىدۇ . (ۋۇ دۇگيىاۋ)

ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، ياشلار ئىتتىپاقى، ئاياللار بىرلەشمىسى

[ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى خىزمىتى توغرىسىدا ئومۇمى بايان] 1984 ـ يىلى قەشقەر ۋىلايىتىدىكى ھەر دەرىجىلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرى مەملىكەتلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ 10 ـ قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى يېتەكچى قىلىپ، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىدىن ئىبارەت بۇ مەركەزنى زىچ چۆرىدىگەن ھالدا، ئاكتىپ، تەشەببۇسكارلىق بىلەن خىزمەتلەرنى قانات يايدۇرۇپ، بىر قەدەر ياخشى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى.

پارتىيە 12 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمى يىغىنىنىڭ روھىنى ۋە مەملىكەتلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ 10 ـ قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇش، ئەمىلىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن، ۋىلايەتلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئۈگىنىش كۇرسى ئېچىپ، ۋىلايەتكە بىۋاستە قاراشلىق ئىشچىلار ئۇيۇشما كادىرلىرىدىن 70 نەچچە كىشىنى تەربىيىلىدى؛ بەزى ناھىيىلەردىكى ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرىمۇ ئۈگىنىش كۇرسى ئېچىپ، مەملىكەتلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ 10 ـ قۇرۇلتىيىنىڭ ھۆججەتلىرىنى تەشۋىق قىلىش، ئۈگىنىش تايانچلىرىدىن بىر تۈركۈمىنى تەربىيىلىدى. مەملىكەتلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى 10 ـ قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى تەشۋىق قىلىش، ئىزچىللاشتۇرۇش داۋامىدا، ھەر دەرىجىلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرى تەشكىلىي قۇرۇلۇشنى قاتتىق تۇتتى، ھازىر ئىشچىلار ئۇيۇشما تەشكىلاتىدىن 574 ى قۇرۇلدى، ئۇنىڭ 58651 ئەزاسى بار، ھەر دەرىجىلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرى ئالاقىدار تارماقلار بىلەن بىرلىكتە كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىشنى ئۆتكۈزۈۋالدى. ۋىلايەت بويىچە تەرتىپكە سېلىنىپ ئۆتكۈزۈۋېلىشقا تېگىشلىك كارخانا 319 بولۇپ، ھازىر 218 ى ئۆتكۈزۈۋېلىندى، بۇ، ئومۇمى سانىنىڭ 68.3% نى تەشكىل قىلىدۇ. ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر قۇرۇلتىيىنىڭ رولى جارى قىلدۇرۇلۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتى ئىلگىرى سۈرۈلدى، دېموكراتىك باشقۇرۇشنىڭ مۇئەسسەسىلىرى مۇستەھكەملەندى.

6 ـ ئايدا، ئاپتونوم رايونلۇق باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى قەشقەردە جەنۇبىي شىنجاڭ ئىشچىلار ئۇيۇشما تەشكىلات خىزمىتى يىغىنى چاقىرىپ، مەملىكەتلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ "ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ئاساسى قائىدىلىرى تەرتىپكە سېلىش، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئائىلىسى" بەرپا قىلىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش" توغرىسىدىكى يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى. بۇ قېتىمقى يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزۈلگەندىن كېيىن، ھەر قايسى ئاساسى قاتلام ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرى پائال ھەركەتلىنىپ، "تەرتىپكە سېلىش، بەرپا قىلىش" پىلانىنى تېز تۈزۈپ چىقتى. 11 ـ ئايدا ۋىلايەتلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ۋىلايەت بويىچە ئىشچىلار ئۇيۇشما كادىرلىرىنىڭ يىغىنىنى چاقىرىپ، ئىشچىلار ئۇيۇشما تەشكىلاتىنى تەرتىپكە سېلىش، "ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئائىلىسى" بەرپا قىلىش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇردى، ئۆتكۈزۈۋېلىش ئۆلچەملىرىنى مۇزاكىرە قىلىپ بېكىتتى.

هەر قايسى ئاساسى قاتلام ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرى مەدەنىيەت بەرپا قىلىش داۋامىدا ، تۇرلۇك تەشۋىقات قورالىلىرىدىن پايدىلىنىپ ، يېڭى ئادەم ، يېڭى ئىش ، يېڭى ئىستىللارنى تەشۋىق قىلدى . كىتاپ ئوقۇش پائالىيىتىنى كەڭ - كۆلەمدە قانات يايدۇرىدى . 1000 دىن ئارتۇق كىتاپ ئوقۇش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى . 20 مىڭدىن ئارتۇق ئىشچى-خىزمەتچى كىتاپ ئوقۇش ئۇگىنىشى ، كىتاپ ئوقۇپ نۇتۇق سۆزلەش مۇسابىقىسى دوكلات يىغىنى، بىلىم مۇسابىقىسى ، كىتاپلارغا باھا بېرىش، كىنوغا باھا بېرىش،قارا دوسكا ئىشلەش ، ھۆسنى خەت كۆرگەزمىسى قاتارلىق پائالىيەتلەرگە ئاكتىپ قاتناشتى، ۋېي جيەنجۈن ، ئايگۈلغا ئوخشاش بىر تۈركۈم كىتاپ ئوقۇش ئاكتىپلىرى ۋە ئۆزلىگىدىن ئۇگىنىپ يېتىلگەن بىر تۈركۈم ياخشى ياشلار بارلىققا كەلدى . بۇنىڭدىن باشقا ، يەنە ئامما-ۋى تەشكىلاتلار بىلەن بىرلىشىپ ، تۇرلۇك مەدەنىيەت ، تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇرۇپ ، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرمۇشىنى جانلاندۇردى، يەنە ئەدەبىيات - سەنئەت كۆرىگى ۋە باشقا تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرىنى دائىم ئۇيۇشتۇرۇپ تۇردى ، چاغان بايرىمى مەزگىلىدە، مەشئەل كېچىلىگى ۋە پانۇس كېچىلىگى ئۆتكۈزدى .

ۋىلايەتلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ۋە ھەر دەرىجىلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىلىرى ئىدىيە-ۋى تەربىيىنى كۈچەيتكەن ۋە ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۇزۇمىنى ئۇزلۇكسىز ياخشىلىغان ئاساستا ، سوتسىيالىستىك ئەمگەك مۇسابىقىسىنى قانات يايدۇردى . 1 - ماي بايرىمى-دىن ئىلگىرى ، ۋىلايەتلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئىشچىلار ئۇيۇشما خىزمىتى بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ ، ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يىغىنىنى ئېچىپ، ئىشچىلار ئۇيۇشما ئىلغار كوللېكتىۋىدىن 25 نى ۋە ئىلغار شەخسىدىن120 نى تەقدىرلىدى ۋەمۇكاپاتلىدى.

بىخەتەرلىك ئېيى پائالىيىتىدە ، ئىقتىسادىي كومىتېت ، ئەمگەك باشقارمىسىنىڭ ماسلاشتۇرۇشى بىلەن ، ئاساسى قاتلاملارغا چوڭقۇر چۆكۈپ ، " بىخەتەرلىك بىرىنچى " ۋە ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزەشنى ئاساس قىلىش ئاساسىدا ئىشچىلىلاشتۇرۇپ، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ يېڭىسار ، يەكەن ، پوسكام ، قاغىلىق ، مەكىت قاتارلىق ناھىيىلەرنىڭ كۆمۈر كان-لىرى ، سېمونت زاۋۇتلىرى ، سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىلىرى ، ماي ئىسكىلاتى ، ئاپتوموبىل كالۇنلىرى قاتارلىق 30 نەچچە ئورۇنغا بېرىپ تەكشۈرۈپ، بېسىلىپ قالغان ئۆلۈم - يېتىم-يارىلىنىش ھادىسىلىرىنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىپ، بىخەتەرلىك تەدبىرلىرىنى بېكىتتى ، يوشۇرۇن ئاپەتنى ئۇگەتتى.

ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى 1956 - يىلىدىن بۇيان مەملىكەتلىك ، ئاپتونوم رايونلۇق ئەمگەك نەمۇنىچىلىرىنى يېڭىۋاشتىن تەكشۈرۈپ رەتلەپ، تىزىملاپ،225 دانە شەرەپ كېنىشكىسىنى تولۇقلاپ تارقاتتى . ئىچكىرىدە ئارام ئېلىش، داۋالىنىشقا 128 ئادەم ئەۋەتتى . 5 نەپەر مۇنەۋۋەر ئوقۇتقۇچىنى تاللاپ ، ئاپتونوم رايونلۇق ماارىپ ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئۇيۇشتۇرغان سایاھەت ئۆمىكىگە قاتناشتۇردى ، يەنە 600 نەچچە ئوقۇتقۇچى قاتناشقان كىنو كېچىلىكى ۋە سەيلە كېچىلىكى ئۇيۇشتۇردى ، 22 نەپەر مۇنەۋۋەر ئوقۇتقۇچىنى تاللاپ، ئاپتونوم رايونلۇق 2 - نۆۋەتلىك ماارىپچىلار قۇرۇلتىيىغا ئەۋەتىپ ماارىپ ئىشچىلار ئۇيۇشما خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشىگە ئۇچۇن ئاساس سالدى .

[ئىسلاھاتقا لايىقلىشىپ ئۆزلۈكسىز تەرەققى قىلىۋاتقان كوممونىستىك ياشلار ئىتتىپاقى تەشكىلاتى ۋە ياشلار خىزمىتى] 1984 ـ يىلى تەشرىر ۋىلا ـ يىتىدىكى ھەر دەرىجىلىك ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرى ئىسلاھات ۋەزىيىتىگە تەشەببۇسكارلىق بىلەن لايىقلىشىپ ، ئۆزىنىڭ قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ ، 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇشنى مەركەز قىلغان ھالدا ئىتتىپاق تەشكىلاتى ۋە پائالىيەتلەر تەشكىلاتىنىڭ خىزمىتىنى جانلاندۇرۇپ ، يېڭى نەتىجىلەرگە ئېرىشتى . 1983 ـ يىللىق خىزمەت تەلەر ئاساسىدا ، ئىتتىپاق مەركىزىي كومىتېتى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ بىر تۈتاش تەلىۋىگە ئاساسەن، 1984 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە يېزا ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرى چېچىلاڭغۇ ، پالەچ ئىتتىپاق ياچېيكىلىرىنى داۋاملىق تەرتىپكە سالدى. بۇ بىر قېتىملىق ، ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرى قۇرۇلغاندىن بۇيان كۆلەمى ئەڭ چوڭ ، ۋاقتى ئەڭ ئۇزۇن ، ئۇنۇمى ئەڭ ياخشى بولغان يېزا ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرىنى تەرتىپكە سېلىش بولۇپ ، جەمئى 782 ئۇچىنچى خىل ياچېيكا تەرتىپكە سېلىندى ، شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، بىرىنچى، ئىككىنچى خىل ياچېيكىلارمۇ قايتا تەرتىپكە سېلىندى ، تەرتىپكە سېلىنغاندىن كېيىن ، يېزا ئىتتىپاق ياچېيكىلىرىنىڭ جەڭگىۋارلىقى ئومۇمىيۈزلۈك يۇقىرى كۆتۈرۈلدى . چېچىلاڭغۇ ، پالەچ ياچېيكىلار 30.18% دىن 2% گە تۆۋەنلەپ ، تارىختىكى ئەڭ ياخشى سەۋىيە يارىتىلدى.

يېڭى ئىتتىپاق ئەزالىرى
لۇ يېيتىيەن فوتوسى

ئۇچىنچى قېتىملىق "ئومۇمى خەلق مەدەنىيەت تالىشى بولۇش ئېيى"دا، ۋىلايەت بويىچە ھەر مىللەت ئىتتىپاق ئەزالىرى، ياشلار، ئۆسمۈرلەر " 3 ئەلا، بىر ئۇگىنىش " خىزمەت ئۆتەش، ئەلا تەرتىپ ئورنۇتۇش، ئەلا مۇھىت يارىتىش، ئىپ فېڭدىن ئۇگەنىش، يېڭى ئىستىل تۇرغۇزۇش) بويىچە كەڭ مۇسابىقە قانات يايدۇرۇپ، سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا يېڭى تۆھپە قوشتى. ۋىلايەت بويىچە ئىپ فېڭدىن ئۆگىنىش، ئىللىقلىق يەتكۈزۈش، خىزمەتتە ئىجىرگە تەييارمەز قاتارلىق ئامىلە ئۇچۇن ياخشى ئىش قىلىش گۇرۇپپىلىرى ئەتراپتىكى 3927 سى قۇرۇلدى، خالىسانە خىزمەت ئۆتەيدىغان تۇرلەر 30 دىن ئاشتى. ھەر مىللەت ئىتتىپاق ئەزالىرى، ياشلار، ئۆسمۈرلەر يەنە "ياشلارغا ياردەم بېرىپ، ئىللىقلىق يەتكۈزۈش"، ئائىلىنى ھۆددىگە ئېلىش، تېرىقچىلىققا ياردەم بېرىش"، دۆلەتتىمىزنىڭ گۈھىرى چوڭ ،ۋۇشۇك ئېيىقىنى قوتۇلدۇرۇش ئۇچۇن پۇل ئىئانە قىلىش، قىزىل ئارمىيىنىڭ پىشقەدەم جەڭچىلىرىدىن، پىشقەدەم كادىرلاردىن ھال سوراش، ئاز سانلىق مىللەت كومموندا ئەزالىرىنىڭ كېسەللىنى كۆرۈش، دورا بېرىش، "مىللەتلەر بىرلەشمە دوستلۇغى" قاتارلىق تۆرلۈك پائالىيەتلەرنى قانات يايدۇردى. مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش ئېيىدا، ۋىلايەت بويىچە ھەر دەرىجىلىك ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرى ياشلارنىڭ مەدەنىيەتلىك كوللېكـ

تىۋى، مەدەنىيەت تلىك ئىش ئورنى قۇرۇش پائالىيەتىنى ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇردى. قەشقەر ۋىلايەت تلىك ۋە قەشقەر شەھەرلىك ئىتتىپاق كومىتېتى بىرلىشىپ، 1984 - يىل 6 - ئاينىڭ 28 - كۈنى يەكۈنلەش، تەقدىرلەش چوڭ يىغىنى ئېچىپ، ۋىلايەتكە ۋە شەھەرگە بىۋاستە قارا شلىق ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرىدىكى ئۇچمۇچى قېتىملىق مەدەنىيەت تلىك، ئەدەبىلىك بۇلۇش پائالىيىتىدە نەتىجىسى گەۋدىلىك بولغان 9 قېتىملىق يىراقدار ئىتتىپاق كومىتېتى، 6 ئىلغار ئىتتىپاق كومىتېتى، 53 ئىلغار ئىتتىپاق ياچېكا (باش يا چېكا)سى، 27 مۇنەۋۋەر ئىتتىپاق كادىرى، 206 ئىلغار ياشنى تەقدىرلىدى.

1984 - يىلى ئەتىيازدا كۆچەت تىكىپ ئورمان ئەھىيا قىلىش پائالىيىتىدە، ۋىلايەت بويىچە ياشلار، ئۆسمۈرلەر ۋەتەننى كۆكۈمتالاشتۇرۇش، يۇرتنى گۈللەندۈرۈش ئۇچۇن تۆھپە قوشتى. 230 مىڭ ھەر مىللەت ياشلىرى، ئۆسمۈرلىرى خالىسانە كۆچەت تىكىش ئېھتىياجىغا قاتنىشىپ، دەريا بويلىرى، سايلارغا يۇرۇش قىلىپ، كەڭ - كۆلەملىك "ياشلار، ئۆسمۈرلەرنىڭ كۆكۈمتالاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى" نى بەرپا قىلدى، 2 مىليون 680 مىڭ تۇپ دەرەخ تىكتى. قەشقەر شەھىرى دۆڭئاغ باغچىسىدىكى ياشلارنىڭ كۆكۈمتالاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى قەشقەر شەھىرى ۋە ۋىلايەتكە بىۋاستە قارا شلىق ئورۇنلاردىكى ئىتتىپاق ئەزالىرى، ياشلارنىڭ ئۈدا 5 يىل تىرىشىپ ئارقىسىدا، غەلىبىلىك ئورۇنلاندى. يېڭىشەھەر ناھىيە ياندۇما كومموناسىدىكى "ياشلار، ئۆسمۈرلەرنىڭ قوش قەۋەت يايلىقى" ھازىر 4000 مو يەر ئېچىپ، 3400 موسىنى كۆكۈمتالاشتۇرۇپ بولدى. يەكەن ناھىيە ئارال يېزىسى 315 مو يېڭى سورتلۇق مۆۋە يېتىشتۇرۇلگەن باغنى ئاساسلىقى ئىتتىپاق ئەزالىرى، ياشلار، ئۆسمۈرلەرنىڭ تىرىشچانلىقى ئارقىلىق بەرپا قىلغان بولۇپ، 7700 تۇپتىن ئارتۇق ھەرخىل مۆۋە قويدى. پوسكام ناھىيە ژېما كومموناسىدىكى ئىتتىپاق ئەزالىرى، ياشلار زەي، شور يەرلەردە ياشلار ئورمانلىقىنى بەرپا قىلىش ئۈچۈن 1500 مو يەر ئېچىپ، 13600 تۇپ دەرەخ قويدى. يېڭىسار ناھىيە سېپىتىلە يېزىسىدىكى ئىتتىپاق ئەزالىرى، ياشلار سايلىقتىن 600 مو يەر ئېچىپ، 30000 تۇپتىن ئارتۇق دەرەخ قويدى. پەيزىۋات ناھىيىسىدە تاشيولنىڭ بويلىرىغا ئورۇنلاشقان يېزىلاردىكى ئىتتىپاق ئەزالىرى، ياشلار، ئۆسمۈرلەر 1984 - يىلى ئەتىيازدا 50 كىلومېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى تاش يولنى كۆكۈمتالاشتۇرۇپ، 350 مىڭ تۇپ دەرەخ قويدى. ۋىلايەت بويىچە 7 نەپەر ئىلغار ياش ۋە 3 مۇنەۋۋەر ياشلار كوللېكتىۋى شىنجاڭنى كۆكۈمتالاشتۇرۇش زەربىدارى (ئەترىدى) دېگەن نامغا ئېرىشىپ، ئاپتونوم رايونلۇق كۆكۈمتالاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى كومىتېتىنىڭ تەقدىرلىشىگە مۇيەسسەر بولدى.

جۇڭگو كومموناستىك پارتىيىسى رەھبەرلىكىدىكى ئۆسمۈرلەر، بالىلار ئىتتىپاقى ھەركەتنىڭ 60 يىللىقى ۋە جۇڭگو ئۆسمۈرلەر ئاۋانگارت ئەترىدىنىڭ قۇرۇلغانلىقىنىڭ 35 يىللىقىنى خاتىرىلەش ئۈچۈن، 1984 - يىلى "يېرىنچى ئىيۇن" دىن ئىلگىرى-كېيىن، ۋىلايەتلىك ئىتتىپاق كومىتېتى ۋە كۆپچىلىك ناھىيە (شەھەر) لىك ئىتتىپاق كومىتېتلىرى ئالاقىدار تارماقلار بىلەن بىرلىشىپ، كۆلەمى يىرىقەدەر چوڭ بولغان ئۆسمۈرلەر ئەترىدىنىڭ كۆرۈنگىنى ئۆيۈشتۇردى. يەرلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە رەھبەرلىرى قەشقەر شەھىرىدىكى 10 مىڭدىن ئارتۇق پىئونېرلارنىڭ 31-مايدا خەلق مەيدانىدا ئۆتكۈزگەن كۆرۈنگىنى قوبۇل قىلدى.

ھەر مىللەت ياشلىرى، ئۆسمۈرلىرى، بالىلىرىنىڭ يۇقۇرىغا ئۆرلەۋاتقان، ساغلام ئۆسۈۋاتقان، سۆيۈملۈك ئوبرازى زاھىر بولىدى. "پۇتۇن ئىتتىپاق تەشكىلاتى پىئونېرلار تەشكىلاتىنى يېتەكلىشى" دىن ئىبارەت شانلىق ئەنئەنىگە ۋارىسلىق قىلىپ، ئىتتىپاق ۋىلايەتلىك كومىتېتى مەمۇرى مەھكىمە مەدەنىيەت - ماارىپ باشقارمىسى، ۋىلايەتلىك ئۆسمۈرلەر، بالىلار خىزمىتىنى تەكشەپ تۇرۇش ئىشخانىسى بىرلەشمە، 1984 - يىل 11 - ئاينىڭ 17 - كۈنىدىن 27 - كۈنىگىچە ۋىلايەت بويىچە پىئونېرلار ئەترىتىنىڭ خىزمىتىنى تەكشۈرۈپ ياخالىدى، قەشقەر شەھىرى، يېڭىسار، يوپۇرغا، كونىشەھەر، قاغىلىق، مارالۇبشى قاتارلىق 6 ناھىيە (شەھەر) نى پىئونېرلار خىزمىتىدە ئىلغار ناھىيە (شەھەر) قىلىپ باھالاپ تەقدىرلىدى.

1984 - يىلى "جۇڭخۇانى گۈللەندۇرۇش" ياشلار كىتاپ ئوقۇش پائالىيىتى ۋىلايىتىمىزنىڭ شەھەر-يېزىلىرىدا كەڭ قانات يايدى. ئىتتىپاق ۋىلايەتلىك كومىتېتى ۋە ناھىيە (شەھەر) لىك، ۋىلايەتكە بەۋاستە قاراشلىق ئىتتىپاق كومىتېتلىرى ئومۇميۈزلۈك كىتاپ ئوقۇپ نوتۇق سۆزلەش پائالىيىتىنى ئۈيۇشتۇرۇپ، ياشلار كىتاپ ئوقۇش پائالىيىتىنىڭ يەنمۇ چوڭقۇرلىشىشىنى ئىلگىرى سۈردى. 7 - ئايدا ۋىلايەتلىك ياشلار كىتاپ ئوقۇپ نوتۇق سۆزلەش تاللاش مۇسابىقىسىدا تاللانغان 3 نەپەر ۋەكىل ئۆزرۇمچى شەھىرىگە بېرىپ، ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ياشلار كىتاپ ئوقۇپ نوتۇق سۆزلەش مۇسابىقىسىغا قاتنىشىپ، ھەممىسى ياخشى نەتىجىگە ئېرىشتى. جاڭ شياۋفاڭ خەنزۇ تىلى 1- گۇرۇپپىسىنىڭ 1- دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا، تاداليەت ئۇيغۇر تىلى گۇرۇپپىسىنىڭ 1-دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا، زەينۇرە ئۇيغۇر تىلى گۇرۇپپىسىنىڭ 2- دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. (مايىگىشىڭ)

[يېزىلاردىكى ياشلارنىڭ ئىلىم - پەن ئۆگىنىشى، ئىلىم - پەن ئىشلىتىشى بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسلەر] 1983 - يىل10 -ئاينىڭ 27-كۈنىدىن 31 - كۈنىگىچە، كومپارتىيەنىڭ ياشلار ئىتتىپاقى قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتى ۋە مەمۇرى مەھكىمە دېخانچىلىق باشقارمىسى، چارۋىچىلىق باشقارمىسى، قەشقەر ۋىلايەتلىك پەن - تېخنىكا جەمىيىتى بىرلەشمە، قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە يېزىلاردىكى ياشلارنىڭ ئىلىم - پەن ئۆگىنىش، ئىلىم - پەن ئىشلىتىش ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسلىرى ۋەكىللىرى يىغىنىنى ئېچىپ، ياشلارنىڭ يېزىلاردا ئىلىم - پەن ئۆگىنىش، ئىلىم - پەن ئىشلىتىش ئۇلگىلىك ئەترەتلىرى دىن28 گەۋدە شەخسلىرىدىن28گە نام بەردى ۋە ئۇلارنى تەقدىرلىدى.

ياشلار ئۇلگىلىك ئەترەتلىرى 28

قەشقەر شەھىرى شامالۇاغ كوممۇنىسى 11 - چوڭ ئەترەت ئىتتىپاق ياچېكىسى

قەشقەر نىزاۋاغ كوممۇنىسى 9- چوڭ ئەترەت ئىتتىپاق ياچېكىسى

يېڭىشەھەر ناھىيە ياپچان كوممۇنىسى مال دوختۇرلۇق پونكىتى

يېڭىسار ناھىيە توپلۇق كوممۇنىسى3-چوڭ ئەترەت ياشلار توك تەسىملەش باشقۇرۇش ئەترىدى

يېڭىسار ناھىيە ئوچاكوممۇنىسى22-چوڭ ئەترەت ياشلار كۆچەت يېتىشتۇرۇش ئەترىدى

يەكەن ناھىيە ئارسلانباغ كومموناسى مال‌دوختۇرخانا ئىنتىمپاق ياچپكسى
يەكەن ناھىيە مىشا كومموناسى 21 ـ چوڭ ئەترەت ئىنتىمپاق ياچپكسى
يەكەن ناھىيە تومئۇستەك كومموناسى 6 ـ چوڭ ئەترەت ئىنتىمپاق ياچپكسى
پوسكام ناھىيە 3 ـ كومموناسى مال‌دوختۇرلۇق پونكتى
پوسكام ناھىيە سۇپە تلىك ئۇرۇغ بېتمىشتۇرۇش مەيدانىنىڭ پەن‌ـتەتقىقات چوڭ ئەتردى
قاغلىق ناھىيە سۇپە تلىك ئۇرۇق بېتمىشتۇرۇش مەيدانى توخۇچىلىق فىرمىسىنىڭ چۆجە چىقىرىش گۇرۇپپىسى
قاغلىق ناھىيە شاخاپ كومموناسى 5 ـ چوڭ ئەترەت
قاغلىق ناھىيە چاۋاغ كومموناسى 6 ـ چوڭ ئەترەت
مەكىت ناھىيە يانتاق كومموناسى جەرەن دۆڭ چوڭ ئەترەت ئىنتىمپاق ياچپكسى
مەكىت ناھىيە تۆمەنتال كومموناسى ساچقاق چوڭ ئەترەت ئىنتىمپاق ياچپكسى
پەيزىۋات ناھىيەپەيزىۋات كومموناسى 2 ـ چوڭ ئەترەت ئىنتىمپاق ياچپكسى
پەيزىۋات ناھىيە گۈللۈق كومموناسى 7 ـ چوڭ ئەترەت ئىنتىمپاق ياچپكسى
يوپۇرغا ناھىيە سىيەك كومموناسى 4ـ چوڭ ئەترەت 3 ـ ئىشلەپچىقىرىش ئەتردى
يوپۇرغا ناھىيە ئاچچىق كومموناسى 3 ـ چوڭ ئەترەت ئىنتىمپاق ياچپكسى
يوپۇرغا ناھىيە تېرىم كومموناسى3ـچوڭ ئەترەتكە‌ـئىشلەپچىقىرىش ئەتردى ئىنتىمپاق گۇرۇپپىسى
مارالۇبشى ناھىيە سېرىقبۇيا كومموناسى مال‌دوختۇرلۇق پونكتى
مارالۇبشى ناھىيە چاۋاغ كومموناسى باغۋەنچىلىك مەيدانى
مارالۇبشى ناھىيە ئانار كۆل كومموناسى 9 ـ چوڭ ئەترەت ئىنتىمپاق ياچپكسى
كونىشەھەر ناھىيە بايۇاغ كومموناسى 5 ـ چوڭ ئەترەت ئىنتىمپاق ياچپكسى
كونىشەھەر ناھىيە سەمەن كومموناسى 7 ـ چوڭ ئەترەت ئىنتىمپاق ياچپكسى
تاشقورغان ناھىيە ئورمانچىلىق مەيدانى ياشلار گۇرۇپپىسى
تاشقورغان ناھىيە مازار چوڭ قۇيرۇقلۇق قوي فىرمىسى ئىنتىمپاق ياچپكسى
قەشقەر ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك پەن‌ـتەتقىقات ئورنى ئىنتىمپاق ياچپكسى
62 نەپەر ياش ئۇلگە.

ئابلىكىم مامۇت، مەت توختى تۇرۇپ، مەمەت قارى مولالاق، ئابدىقەيۇم مەمەتنىياز، تۇرسۇن روزى، ياسىن ئوسمان، ئابدىقادىر تۇرسۇن، ئەمەت سەيىت، قادىر ئىلى، ئابدۇخېلىل قەيۇم، مەھەممەت توختى، سالامەت غوپۇر، مەھەممەت توختى، ئوسمان بەكرى، مەھەممەت ئابدۇراخمان، مەھەممەت ياسىن، روزى ئاۋۇت، ئاتاخان جامال، ئابلىز ئىسلام، روزى نىياز ئەزىز، ياسىن يونۇس، ھوشۇر روزى، زۇلال قۇربان، گوپىك، ھامىت مامۇت، روزى مانسۇر، ئابلىمىت ئىسلام، ئەخەت مەھەممەت ئەزىز، ئابلىز ياسىن، ئەمەتجان سىدىق، ھۇسەن مەھەممەت، تۇرسۇن تۇردى، ئەخەت مەھەممەت، تۇرسۇن مامۇت، قۇربان ئىلى مولامەت، ئابدۇكېرىم تۇردى، تاش رازىق، ياسىن غوجەك، ئابدۇكېرىم ئابدۇلا، ھامىت ئابدۇلا، ئابلا ئايۇپ، تۇرسۇن مەجنۇت، كېرىم تۇردى، مەھمۇتجان ھەيىت، ئابلىز مامۇت، ئوبۇل مەھەممەت، ھاشىم ئىلىيار، مېھرى گۈل، ئابلەت تۇردى، سۇلايمان داۋۇت، ئابدۇ‌ـ

يەت تۇرمەك، ئۆمەر ساۋۇت، ناسىرھامۇت، مەھەممەت يۈسۈپ، تۇرسۇن نۇر، ئابدۇۋايىت ئىمىن، داۋۇت ھەسەن، ئەنۋەر مەھەممەت، مەھەممەت ئىمىن ئىسلام، بەي لىخا مەتسىتەن ئوسمان ئىلى، ۋاك جىنپىڭ (مايمۇشىك)

[قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئاياللار خىزمىتىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى]

ئازاتلىقتىن بۇيان، ھەر مىللەت ئاياللىرى پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىدە، "يېڭى دۇنيا" لىق رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، ھەر قايسى سەپلەردە ھايات‌كۈچكە ئىگە بىر قوشۇن بولۇپ قالدى. ئۆۋەتتە ۋىلايەت‌بويىچە ئايال كادىرلار 16224 بولۇپ، 1950 - يىلدىكى 446 كىشىدىن 3604 ھەسسە كۆپەيدى؛ 9743 ئايال پارتىيە ئەزاسى بولۇپ، 1950 - يىلىدىكى 24 كىشىدىن 406 ھەسسىگە يېقىن كۆپەيدى؛ ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكومىدىن بۇقۇرى مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە ئايال 13802 نەپەر، بۇنىڭ ئىچىدە ئالى تېخنىكومىدىن بۇقۇرى مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە بولغانلىرى 834 نەپەر، ئىنژېنېرىدىن بۇقۇرى تېخنىكا ئىنۋانىغا ئىگە بولغانلار 95 نەپەر، ۋىلايەت دەرىجىلىك ئايال كادىر 2 نەپەر، ناھىيە دەرىجىلىك ئايال كادىر 55 نەپەر، يېزا، بۆلۈم دەرىجىلىك ئايال كادىر 142 نەپەر.

1984 - يىلى ھەر دەرىجىلىك ئاياللار تەشكىلاتلىرى 1983 - يىللىق خىزمەت‌تەر ئاساسىدا، ئاساسلىق قىلىپ ئاياللارنىڭ، بالىلارنىڭ قانۇنىي ھوقۇقىنى قوغداش ۋە بالىلار، ئۆسمۈرلەر خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. بىر يىلدا، ھەر دەرىجىلىك ئاياللار تەشكىلاتلىرى ئەرز - ھال ئېيتىپ كەلگەن 2138 ئادەم (قېتىم) نى قوبۇل قىلدى، ئۇنىڭ ئىچىدە ۋىلايەتلىك ئاياللار بىرلەشمىسى قوبۇل قىلغىنى 237 ئادەم (قېتىم)، تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلمىغىنى 195 پارچە. 1984 - يىلى ۋىلايەتلىك ئاياللار بىرلەشمىسىدە قانۇن مەسلىھەت گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، ۋىلايەت بويىچە كۆپ سانلىق ناھىيە (شەھەر) لەردە ئۇنىڭغا ماس كېلىدىغان ئاپارات‌لار قۇرۇلدى. 1984 - يىلى 2 - ئاينىڭ 8 - كۈنىدىن 3 - ئاينىڭ 8 - كۈنىگىچە، ئاياللارنىڭ، بالىلارنىڭ قانۇنىي ھوقۇقىنى قوغداش تەشۋىقات ئېچىپ پائالىيىتى‌مەزگىلىدە، ھەر دەرىجىلىك ئاياللار بىرلەشمىلىرى ئالاقىدار تارماقلارغا زىچ ماسلىشىپ، قانۇن بىلىملىرى ئىمكىنىيىتى سۆزلىدى، يىغىن ئاچتى، 31 تەشۋىقات ماشىنىسى چىقاردى، كوچا - كوچىلارغا، يېزا - كەنتلەرگە بېرىپ تەشۋىقات ئېلىپ باردى. جايلاردا قانۇندىن مەسلىھەت سوراش پونكىتلىرى قۇرۇلدى، ئامما ئوتتۇرىغا قويغان قانۇن -

ھەر مىللەت ئاياللىرى بىرلىكتە، لۇ يېڭىمەن فوتوسى

دىكى تەس ھەسىلىلەرگە جاۋاپ بەردى . تەشۋىقات ئىشى پائالىيىتى مەزگىلىدىلا ۋىلايەتلىك ئايالار بىرلەشمىسى ئەزا - ھال ئىھتىپ كەلگەن 172 ئادەم (قېتىم) نى قوبۇل قىلىپ ، 84 پارچە ئەزالىق تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلدى . ئامما پاش قىلغان ئايالارنى بالىلارغا زىيان سالغان ئەنزىدىن 102 نى تاپشۈرۈۋېلىپ ، 76 سىنى تەكشۈرۈپ مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلدى . بۇنىڭ ئىچىدە قانۇن بويىچە بىر تەرەپ قىلىنغان باسقۇنچىلىق قىلمىش ، ئالداپ سېتىش ، قىزدقتۇرۇپ ئىپپەتسىنى ساتقۇزۇش جىنايى ئەنزىسى 11 پارچە ، 24 ئادەم . تەشۋىقات ئىشى پائالىيىتى ئارقىلىق ، كەڭ ئامما ئايالارنىڭ ، بالىلارنىڭ قانۇنىي ھوقۇق - مەنپەئەتىنى قوغداش توغرىسىدا بىر قېتىم قانۇن - تۈزۈم تەرغىبىسىگە ئىگە بولدى ، قانۇن - تۈزۈم كۆز قارىشى كۆچەيدى . بۇ قېتىمقى تەشۋىقات ئىشى پائالىيىتى داۋامىدا ، ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە مەۋرى مەھكىمە ئايالار ، بالىلارنىڭ قانۇنىي مەنپەئەتىنى قوغداش بويىچە ئىلغار بولغان 50 ئىلغار كوللېكتىپ ۋە 143 ئىلغار شەخسنى تەقدىرلىدى .

ۋىلايەت بويىچە 7 ياشتىن تۆۋەن ئوقۇش يېشىغا تولمىغان بالىلار 500 مىڭدىن كۆپ بولۇپ ، بۇلارنىڭ 80% ى يېزىدا ، تۆۋەتتە ۋىلايەت بويىچە ھەرخىل دائىمىي خاراكتېردىكى بالىلار باغچىسىدىن 585 تى بار ، ۋاقىتلىق خاراكتېردىكى بالىلار يەسلىسىدىن 3134 ى بار ، مەكتەپكە كىرىشتىن ئىلگىرىكى تەييارلىق سىنىپىدىن 383 ى بار ، يەككە يەسلى ئائىلىسىدىن 52 سى بار ، ۋىلايەت بويىچە بالىلارنىڭ يەسلىگە كىرىش نىسبىتى 12% دىن ئارتۇق . ۋىلايەت بويىچە باققۇچىلار 10564 كىشى ، بۇنىڭ ئىچىدە مەخسۇس بالىلار باغچىسى مۇقىم تەقسىملەنمىگەن تەربىيىلەش مەكتىۋىنى پۈتتۈرگەن نىلمەر 95 نەپەر ، يېقىنقى بىر قانچە يىلدىن بۇيان ، ۋىلايەتلىك ئايالار بىرلەشمىسى بالىلار باغچىسى ، يەسلى ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەربىيىلەش سىنىپىدىن 8 قاتار ئېچىپ ، باققۇچىلاردىن 280 نى تەربىيىلىدى . 1983 - يىلى 6 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ، ۋىلايەتلىك «بالىلار ، ئۆسمۈرلەر پاراۋانلىق فۇندى جەمئىيتى» قۇرۇلدى ، ھازىر 200 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق مەبلەغ توپلاندى . 1984 - يىلى 11 - ئايدا ۋىلايەتلىك ئايالار بىرلەشمىسى ، مەمۇرى مەھكىمە مەدەنىيەت - ماارىپ باشقارمىسى ، سەھىيە باشقارمىسى ۋىلايەتلىك 36 مەركىزىي بالىلار باغچىسى ۋە يەسلىنى تەكشۈرۈپ ، سېلىشتۇرۇپ باھالاپ ئۆتكۈزۈشكە دى ، ئىلغار ئورۇندىن 20 نى باھالاپ تەقدىرلىدى ۋە مۇكاپاتلىدى ھەمدە 12 - ئاينىڭ 8 - كۈنى « بالىلار باغچىسى ماارىپىنى تەقىق قىلىش جەمئىيتى قەشقەر شۆبىسى » نى قۇرۇپ چىقتى . يەكەن ناھىيىلىك پارتكوم يېزىلاردىكى بالىلار باغچىسى ، يەسلى خىزمەتكە ئەھمىيەت بەردى ، ھازىر ناھىيە بويىچە بالىلار باغچىسىدىن 36 سى ، دىنا نچىلىقنىڭ قانىلاشچىلىق ۋاقىتلىرىدا ۋاقىتلىق قۇرۇلغان يەسلى ۋە ئائىلە يەسلىسىدىن 1179 ى بار ، ھەكتەپكە كىرىشتىن بۇرۇنقى تەييارلىق سىنىپىدىن 138 ى بار ، بالىلار باغچىسى ، يەسلىگە كىرگەن بالىلار 18765 بولۇپ ، يەسلىگە كىرىش نىسبىتى 22% گە يېتىدۇ . ئاپتونوم رايونلۇق ئايالار بىرلەشمىسى 1984 - يىلى 10 ئايدا بۇ ناھىيىدە شىنجاڭ بويىچە يېزىلاردىكى مەركىزىي بالىلار باغچىسى ، يەسلىسى تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش يىغىنى ئاچتى .

سیاسی قانۇن

[جەمىيەت ئامانلىغى تەرتىۋى رۇشەن ياخشىلاندى] 1984 ـ يىلى قەشقەر ۋىلايىتىدىكى ھەر دەرىجىلىك خ ئورگانلىرى ھەر دەرىجىلىك پارتكوملارنىڭ بەرتۇتاش رەھبەرلىك قىلىشى ، كۆڭۈل قويۇپ يېتەكچىلىك قىلىشى تارقىتىدا ، جىنايى ئىشلار جىنايى ھەركەتلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىشنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزۇشنىڭ موھىم ھالقىسى قىلىپ تۇتۇپ ، ئەنزە پاش قىلىش جېڭىنى ئەستايىدىل قانات يايدۇردى ، نەتىجىدە يۇزغۇنچىلىق ھەركەتلىرىگە ۋاقتىدا زەربە بېرىش بىلەن بىر چاغدا ، ئامما نى پائال تۇردە قوزغاپ ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزۇشنى ئىلگىرى سۈرۈپ ، ئاشكارا ئەكىسىلىك قىلغان ۋە بىر قەدەر چوڭقۇر يوشۇرۇنغان زور بىر تۈركۈم جىنايەتچىلەرنى تازىلىدى ، بۇنىڭ بىلەن ، ئالدىنقى بىر نەچچە يىلدا ئوتتۇرىغاچىققان " يامان ئادەملەر ھەيۋە قىلىدىغان ، ياخشى ئادەم خاپىلىقتا قالىدىغان " نورمالسىز ھالەت ئۆزگەرتىلىپ ، جەمىيەت ئامانلىغى تەرتىۋى رۇشەن ھالدا ياخشىلاندى . 1984 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە جىنايى ئىشلار ئەنزىسىنىڭ يۇز بېرىشى 1983 ـ يىلدەكىدىن 18.1% تۆۋەنلىدى ، چوڭ ، موھىم ئەنزە 14.7% تۆۋەنلىدى. يىل بويى ئەنزىنىڭ يۇز بېرىش سانى ئومۇمى نوپۇس سانىنىڭ 0.00069 نى ئىگەللەپ، تارىختا ئەنزە يۇز بېرىش ئەڭ ئاز بولغان 1959 ـ يىلىدىن كېيىنكىلا ئورۇنغا چىقتى . بۇنىڭ ئىچىدە قەشقەر، يېڭىسار، قاغىلىق 4 ناھىيە (شەھەر) دە يۇز بەرگەن ئەنزە 1983 ـ يىلىدەكىدىن ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا 26.3%، 44.1%، 26.5%، 37.6% تۆۋەنلىدى . ۋىلايەت بويىچە ئومۇمى ئەنزە پاش قىلىش نىسبىتى 82% گە يېتىپ، 1983 ـ يىلىدەكىدىن 2% يۇقۇرى كۆتۈرىلدى، بۇ، 1961 ـ يىلىدىن تارتىپ ھازىرغىچە بولغان 23 يىل ماپەيىنىدە ئەنزە پاش قىلىش نىسبىتى ئەڭ يۇقۇرى بولغان يىل بولدى ئامانلىق ساقلاش ئەنزىسىنىڭ يۇز بېرىش سانى 1983 ـ يىلىدەكىدىن 20% تۆۋەنلىدى، ئۇنىڭ ئىچىدە باھانە تېپىپ ۋەقە چىقىرىش ئەنزىسى 48% تۆۋەنلىدى، گورۇھ بولۇپمۇ مۇشلۇشۇش ئەنزىسى 14.6% تۆۋەنلىدى، لۇكچەكلىك قىلىپ ئايالارغا چېتىلىش، ھاقارەتلەش ئەنزىسى 18.2% تۆۋەنلىدى، قەمار ئويناش ئەنزىسى 29.4% تۆۋەنلىدى . خەلق ئامىسىنىڭ جىنايى ئىشلارغا تەلىرىچە گە قارشى كۈرەش قىلىش ئاكتىپلىغى زوردەرىجىدە يۇقۇرى كۆتۈرۈلۈپ ، 1325 جىنايى ئىشلار ئەنزىسىنىڭ يېپ ئۇچىنى پاش قىلىدى ، 37 جىنايەتچىنى تۇتۇپ ئەكىلىپ بەردى. پارتىيە سىياسىتىنىڭ تەسىرلەندۈرۈشى ۋە خەلق دېموكراتىيىسى دىكتاتۇرىسىنىڭ كۈچى ئاستىدا ، قانۇنغا خىلاپ ھەرخىل ھەركەتلەر بىلەن شۇغۇللانغانلاردىن 843 ئادەم تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئۆزىنى جاماەت خەۋپسىزلىك ئورگىنىغا مەلۇم قىلىدى ۋە مەسىلىسىنى تاپشۇردى .

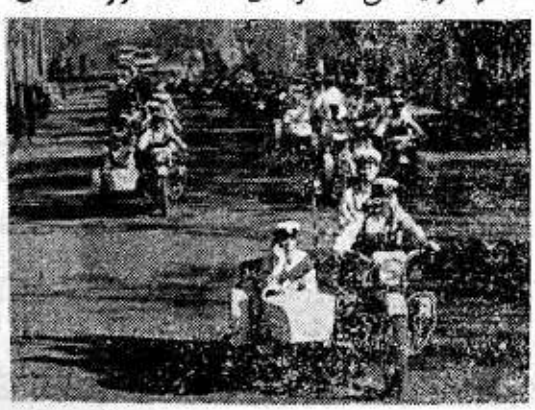

چەكمەدىش سەيپىدۇللا نۇرتوش

ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزەشنىڭ تۈرلۈك تەدبىرلىرى تېخىمۇ ئەمەلىلەشتى . 1984 - يىلى - نىڭ ئاخىرىغىچە، ۋىلايەت بويىچە، ناھىيە(شەھەر)، يېزا، كەنتتىن ئىبارەت 3 دەرىجىلىك ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزەش رەھبەرلىك كومۇپېتىسىدىن 1914 ى قۇرۇلدى ، ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزەشكە قاتناشقان ھەرقايسى دەرىجىلىك رەھبەرىي كادىر 6286 نەپەر ، پۈل، ئاشلىق، مادىدى ئەشيا مەركەزلەشكەن موھىم ئورۇنلىرىنىڭ 91.8% تىنى بىخەتەرلىكنى قوغداش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمى ئورنىتىلدى. شەھەر، يېزا بولۇپ جەمئى 428899 ئائىلە " بىخەتەرلىك ئەھدىنامىسى " تۈزەپ چىقتى. يېڭىشەھەر،كونىشەھەر، يېڭىسار، يەكەن، يوپۇرغا قاتارلىق 5 ناھىيە 138910 ئائىلىنى " قانۇن- ئىنتىزامغا رۇئايە قىلغان شەرەپلىك ئائىلە " قىلىپ باھالاپ چىقتى ، ئاۋغان ياش- ئۆسمۈرلەرگە يارەدەم بېرىش ۋە ئۇلارنى تەربىيەلەش گۇرۇپپىسىدىن 2431سى قۇرۇلدى . سەۋىرچانلىق ، ئىنچىكە تەربىيە بېرىش ، تەسىرلەندۈرۈش ، قۇتقۇزۇش ئارقىلىق، ئازغان ياشلارنىڭ 64.5% تى قانۇن-ئىنتىزامغا رۇئايە قىلىدىغان ياخشى ياش-ئۆسمۈرلەردىن بولۇپ قالدى. ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزەش خىزمىتىنىڭ چوڭقۇر قانات يايدۇرۇلۇشى، جىنايى ئىشلارنىڭ ئالدىنى ئېلىشتىكى تۈرلۈك تەدبىرلەرنىڭ تەدرىجىي ئەمەلىلەشتۈرۈلۈشى، جەمىيەت ئامانلىقىنى كۆزۈنەرلىك ياخشىلاپلا قالماستىن، پارتىيە ئىستىلى،جەمىيەتكە يېيىلىتىنىڭ ياخشىلىنىشىنىمۇ ئىلگىرى سۈردى . ئارمىيە بىلەن خەلق، خەلق ساقچىلىرى بىلەن خەلق ئىرلىكتە مەدەنىيەتلىك مەكتەپ ، مەدەنىيەتلىك مەھەللە ، مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇش پائالىيىتى كۆندىن - كۈنگە كۆشىلەرقەلبىدىن ئورۇن ئالدى،مەللە تىلەر ئىنتىمپاقلىقى تېخىمۇ كۈچەيدى. (جىياڭ جىيەن)

[ۋىلايەت بويىچە تۇنجى نۆۋەت چاقىرىلغان سىياسى قانۇن سېپىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش چوڭ يىغىنى]

1984 - يىلى 10 - ئاينىڭ 20 - كۈنىدىن 11 - ئاينىڭ 1 - كۈنىگىچە، جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتى ۋە مەھكىمە ۋىلايەت بويىچە سىياسى قانۇن سېپىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلارنى تەقدىرلەش چوڭ يىغىنى چاقىردى. يىغىندا 20 ئىلغار كوللېكتىپ ۋە 184 ئىلغار شەخسى تەقدىرلەندى، مۇكاپاتلاندى ھەمدە ئاپتونوم رايون بويىچە چاقىرىلغان ئېغىر جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشىدىكى قارشى ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقۇچىلار 7 ئىلغار كوللېكتىپ ۋەكىلى ۋە 97 نەپەر ئىلغار شەخسى ۋەكىلى سايلاندى.

بۇ قېتىمقى يىغىندا تەقدىرلەنگەنلەرنىڭ مەزمۇنى "قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشى" دە گەۋدىلىك نەتىجە ياراتقان ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار نەمۇنىچىلار ۋە تايانچ ئاكتىپلار. ئۇلارنىڭ ئىچىدە جاھىل قاتىللار بىلەن باتۇرانە كۈرەش قىلغان قەھرىمانلار، ئەنزە پاش قىلىش ماھىرلىرى بار، قانۇننى ئىجرا قىلىشتا تاغدەك تەۋرەنمەي چىڭ تۇرىدىغان سودىيەلەرمۇ بار، نوچىلار بىلەن ئېلىشىشقا جۈرئەت قىلىدىغان تەپتىش كادىرلىرى بار؛ جىنايەتچىلەرنى ئۆزگەرتىش كۈرىشىنىڭ بىردىنچى سېپىدە نەچچە ئون يىل كۈرەش قىلغان

باشقۇرۇش كادىرلىرى بار، خەلقنى غەمدىن خالاس قىلغان ئاماتلىق ساقلىغۇچىلار، مۇ-
رەسسە قىلغۇچىلار مۇ بار.

مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى ئابدۇغوپۇر سىددىق "ئىچىش نۇقتىسى" سۆزلىدى.مۇنداق-
لىك پارتكومنىڭ مۇناۋەن شۇجىسى قوشۇمچە سىياسى قانۇن كومىتېتىنىڭ شۇجىسى تەلىۋال-
دى توختى يەھمەندا" نەتىجىلەرنى جاري قىلدۇرۇپ، ھەلبىسىرى ئالغا ئىلگىرىلەپ، جىنايى
ئىشلار جىنايى ھەركەتلىرىدىكى قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشىنى ئاخىرىغىچە ئېلىپ بارايلى"
دىگەن سەرلەۋھىدە خىزمەت دوكلادى بەردى. يېغىن بارلىق ۋەكىللەرنىڭ ۋىلايەتتىكى سە-
ياسى قانۇن، چ خ سېپىدىكى بارلىق يولداشلارغا يازغان "تەشەببۇسنامە"سىنى ماقۇللىدى.
ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى گوڭاك يېغىننىڭ يېپىلىشى مۇراسىمىدا مۇھىم
سۆز قىلدى.

تەلەۋالدى توختىنىڭ خىزمەت دوكلادى جەمئى 3 قىسىمغا بۆلىنىدۇ: 1 . جىنايى ئىش-
لار جىنايى ھەركەتلىرىدىكى زەربە بېرىش كۈرىشىدە قولغا كەلگەن ئاساسلىق نەتىجىلەر؛
2. ۋىلايەتلىك سىياسى قانۇن قوشۇنى پارتىيە ۋە خەلق ئىشىنەلەيدىغان، جەڭگىۋار لىق
بار قوشۇن؛ 3. نەتىجىلەرنى جاري قىلدۇرۇپ، روھنى ئۇرغۇتۇپ، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ جە-
مىيەت ئامانلىقىنى تۆپتىن ياخشىلاش ئۈچۈن كۈرەش قىلايلى ـ دەن ئىبارەت.

يولداش گوگاك ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرى مەھكىمىگە ۋاكالىتەن بارلىق ۋە-
كىللەردىن سەمىمى ھال سورىدى. ئۇ ئۆز سۆزىدە نوقتىلىق ھالدا مۇنۇلارنى تەكىتلىدى :
"جۇڭگو كومۇنىستلىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى
توغرىسىدىكى قارارى"نى ئۆگىنىشنى سىياسى ۋەزىپە قىلىپ چىڭ، ياخشى تۇتۇش لازىم،
ئىدىيىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، تونۇشنى ئۆستۈرۈش، ئىقتىسادىي ئومۇملۇققا دائىم كۆڭۈل
بۆلۈش، مەركەزنىڭ ھەر بىر مۇھىم ئىقتىسادىي تەدبىرلىرىنى ۋە ئىسلاھات تەدبىرلىرىنى
چوڭقۇر چۈشۈنۈش لازىم، شۇنداق قىلىپ ئىدىيىنى ۋەزىپە تىنىڭ تەرەققىياتىغا يېتىشتۈرۈپ
مېڭىش؛ سىياسى جەھەتتە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن بىردەك بولۇش لازىم. ئۇ
مۇنداق دېدى، سىياسى قانۇن خىزمەتلىرى ئىقتىسادىي ئىسلاھاتنىڭ يېڭى ۋەزىيىتى ئا-
ساسىدىكى يېڭى ئەھۋال، يېڭى مەسىلەرنى تەتقىق قىلىش، سىياسى قانۇن خىزمىتىنى ئىقتىسادىي قۇ-
رۇلۇش ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش ئىدىيىسىنى، خەلقنى پايدىلىنىپ ئەتىيازلىق ئىدىيىسىنى،
دۆلەتنىڭ ئۇزاقنەزەر خاتىرجەم بولۇشى ئۈچۈن تۆھپە قوشۇش ئىدىيىسىنى تۇرغۇزۇشى لازىم.
چەتكە قاريتا ئېچىۋېتىش، ئىچكى قىسىمغا قاريتا ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇشقا پايدا يەتكۈزۈش-
نى چىڭىش قىلىپ، قانۇن ۋاستىسىنى تەدبىقلاپ، تۇرلۇك ئىقتىسادىي پائالىيەتلەرنى زۇۋرۇر
يوسۇندا باشقۇرۇش، تەكشۈرۈش، يېتەكچىلىك قىلىش ۋە مۇرەسسە قىلىش، قانۇنلۇق بە-
لەن قانۇنسىزلىق، جىنايەت بىلەن جىنايەت ھېسابلانماسلىق ئوتتۇرىسىدىكى چەكنى قاتتىق
پەرقلەندۇرۇپ، قانۇن ئارقىلىق كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلارنىڭ ۋەقرالارنىڭ نورمال
قانۇنىي ھوقۇقىغا مەنپەئەتىنى قوغداش، ئاكتىپ ھالدا ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ چوڭ راۋاج-
لىنىشى ئۈچۈن قانۇنىي جەھەتتىن خىزمەت ئۆتەش لازىم. (جاڭ يى)

[يوپۇرغا ناهيىسى جەمىيەتئاماتلىغنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزەشتە چىك تۇردى] 1979 ـ يىلىدىن بۇيان، يوپۇرغا ناهيىسى جەمىيەت ئاماتلىغنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزەشتە چىك تۇرۇپ، جەمىيەت ئاماتلىغنى يىلدىن ـ يىلغا ياخشىلىدى. جىنايى ئىشلار ئەنزىسى ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر يىلى 7.3% ئازايدى، ئەنزىنىك پاش قىلىنىش نىسبىتى ئىزچىل تۇردە 95% دىن يۇقۇرى بولۇپ كەلدى. 1984 ـ يىلى جەمىيەت ئاماتلىغى يەنىمۇ مۇقىم ھالدا ياخشىلاندى، جىنايى ئىشلار ئەنزىسىنىك يۈز بەرمەسلىك 1983 ـ يىلدىكىگە قارىغاندا 33.3% ئازايدى، ئەنزىنىك پاش قىلىنىشى 94.9% گە يەتتى؛ ئوتتۇرا ئېچىدە چوڭ، مۇھىم ئەنزىلەرنىڭ پاش قىلىنىشى 100% گە يەتتى.

يوپۇرغا ناهيىسىنىك ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزەش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشتىكى تەجرىبىسى: قىسقىسى كەيپىياتلارنى ئوخشاشنى قاتتىق تۇتتى، ئېغىر جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىنى كۆزەرتىپ بېرىشنى نوقتىلىق ھالدا تۇتتى، شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، بىخەتەرلىك قوغداش مەسئۇلىيىتى تۇزۇمى تۇزۇش ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغنى ياخشى يولغا قويۇشنى ئاساسى مەزمۇن قىلغان ياخشى كەيپىياتقا ياردەلك بولۇش خىزمىتىنى زور كۈچ بىلەن كۈچەيتتى، زەربە بېرىش بىلەن ئالدىنى ئېلىشنى بىرلەشتۇرۇپ تەلەپ تۇتۇپ، ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزۇشنىڭ تەدبىرلىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك ئەمەلىيلەشتۈردى.

ھازىر ناهىيە بويىچە 187 كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلارنىڭ ھەممىسىدە ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزەش گۇرۇپپىلىرى بار؛ 85 كەنت كومىتېتىدا مۇرەسسە قىلىش، ئاماتلىق ساقلاش گۇرۇپپىلىرى بار. 1984 ـ يىلى ناهىيە بويىچە 20 مىڭدىن ئارتۇق ئائىلىنىڭ 99% تى ئورگان بىلەن، كەنت ـ بازار تەشكىلاتى بىلەن ئاماتلىق ساقلاش، قوغداش ھۆددە، ئەھدىنامىسى تۇزدى، شەھەر بېزىلاردىكى ئاشلىق، پۇل، ماددىي ئەشيا مەركەزلىشىدىغان187 ئورۇن ۋە تارماقلارنىڭ ھەممىسى چېخ تارماقلىرى بىلەن ئاماتلىق ساقلاش، قوغداش مەسئۇلىيەت توختامى تۇزدى. بىر يىل ئىچىدە بۇ ئورۇنلارنىڭ بىرىدىمۇ ئەنزە يۈز بەرمىدى. بېزىلاردىكى ئىقتىسادىي تۇزۇلمىنىڭ ئىسلاھ قىلىنىش ئېھتىياجىغا ماسلىشىش ئۈچۈن، سىياسى قانۇن ئورگانلىرى مۇرەسسە قىلىش، ئاماتلىق ساقلاش تەشكىلاتلىرىنى ئەستايىدىل تەرتىپكە سالدى ۋە ساغلاملاشتۇردى. يەنىندا تەربىيەلەش ئۈسۈلىنى قوللانۇپ، بارلىق ئاماتلىق ساقلىغۇچىلارنى ۋە مۇرەسسە قىلغۇچىلارنى تەربىيىلىدى. چېخ ئورگىنى ۋە سوت مەھكىمىسى 50% دىن ئارتۇق كۈچنى ئاساسىي قاتلامغا قاراتتى، جىنايەتنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى چىلىقتۇرۇش ئىقتىدارىنى ئاشۇردى. 1984 ـ يىلى سۇ، يەر قاتناشىش قاتارلىق خەلق ئىچىدىكى ماجىرا تۈپەيلىدىن يۈز بېرىدىغان يارىلاندۇرۇش ئەنزىسى 1983 ـ يىلىغا قارىغاندا، يېرىمدىن كۆپرەك ئازايدى. ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى ئازغان ياشلارغا ياردەم بېرىش، تەربىيە بېرىش خىزمىتىنىڭ ئەھمىيىتىنى بەردى. ئازغان ياشلارچا تەربىيە بېرىدىغان ئادەم بار بولدى. تەربىيە بېرىش شەخسلەرگە ھۆددە بېرىلدى، ئادەمگە تەربىيە بېرىلدى، كۆڭلىگەمۇ تەربىيە بېرىلدى. ناهىيە بويىچە رەتكە كەلتۈرۈلگان 113 نەپەر يېتىلمەك دەرىجىدىكى قانۇنغا خىلاپ جىنايەت ئۆتكۈزگەن ياشلارنىڭ سوراقىدا ئىچىدە 23 كىشى تۇزۇل ـ كېسىل تۇزگەردى، 60 كىشى گەپ ئاڭلايدىغان بولدى، ساغلام

راۋاجلىنىش يولىغا ماڭدى. قانۇن ئۆكتىچىلىرى قانۇنى يىلىدىغان، قانۇنغا رۇئايە قىلىدىغان ئادەملەر كۆپۈيۈپ ماردى. ئېغىر جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىلىش بىلەن بىللە، ناھىيە ئويىدىچە 190 مىڭ ئادەم (قېتىم) قانۇن- تۈزۈم توغرىسىدىكى دوكلاتنى ئاڭلىدى. 3 مىڭدىن ئارتۇق ئوقۇغۇچىلار قانۇن- تۈزۈم توغرىسىدىكى دەرسىنى ئاڭلاشنى داۋاملاشتۇردى، ئامما تەشكىلىگەن جىنايەت يىغىچى ئوچى 40 تىن ئاشتى، چوڭ ئورگانلارغا يارەملىشىپ پاش قىلىنغان ئەنزە 20 دىن ئاشتى. 12 نەپەر جىنايەتچى تۈتۈپ ئاپىرىپ بېرىلدى. تەشەببۇسكارلىق بىلەن مۇرەسسە قىلىپ بىر تەرەپ قىلىنغان خەلق ئىچىدىكى تالاش- تارتىشلار 1147 قېتىمغا يەتتى. (جالالى)

[ئىقتىسادىي جىنايەتچىلەرگە زەربە بېرىش كۈرىشىنىڭ ئەتىجىسى كۆرىنەرلىك بولدى] 1980 - يىلىدىن بۇيان قەشقەر ۋىلايىتىدىكى 2 دەرىجىلىك تەپتىش مەھكىمىلىرى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەن، خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ئىقتىسادىي ساھەدىكى ئېغىر جىنايى ھەرىكەتلەرگە زەربە بېرىش توغرىسىدىكى ئىككى قارارىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، پارتىيىنىڭ ئىنتىزام تەكشۈرۈش ئورگىنى بىلەن ئالاقىدار ئورگانلار زىچ ماسلىشىپ، ئىقتىسادىي جىنايەتچىلەرگە زەربە بېرىش كۈرىشىنى پائال قانات يايدۇردى، 4 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان، ئىقتىسادىي جىنايەت ئەنزىلىرىدىن 276 سى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىندى، ئۇنىڭ ئىچىدە چوڭ، موھىم ئەنزە 43، تۆلىتەۋبىلىنغان ئىقتىسادىي زىيان 781705 يۈەن. 1984- يىلىنىڭ ئىچىدىلا تەكشۈرۈپ بىز تەرەپ قىلىنغان ئىقتىسادىي ئەنزە 65 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە چوڭ، موھىم ئەنزە 15، تۆلىتەۋبىلىنغان ئىقتىسادىي زىيان 304800 يۈەن، بۇ، 4 يىلدىن بۇيان تۆلىتەۋبىلىنغان ئىقتىسادىي زىيانلىقنىڭ 39% ىنى ئىگىلەلەيدۇ. ھەر دەرىجىلىك تەپتىش ئورگانلىرى ئەنزە بىچەرىشتە تۆۋەندىكى 4 مەسىلىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا چىڭ تۇردى.

1. پارتىيە رەھبەرلىكىگە چىڭ تايانىدى. ئىقتىسادىي ئەنزىلەرنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ چېتىشلىق دائىرىسى كەڭ، مۇرەككەپ، پارتكومنىڭ رەھبەرلىكى ۋە قوللىشىغا تايانمىغاندا، ئەنزىنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش ناھايىتى قىيىن بولىدۇ. مەكىت ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ سابىق مۇئاۋىن مۇدىرى سىدىق ھوشۇرنىڭ خىيانەتچىلىك ئەنزىسىنى بىر تەرەپ قىلىشتا، ناھىيىلىك پارتكوم ھەر قايسى جەھەتلەردىن كەلگەن قوچۇبتېش ۋەكاشىلىلارنىڭ توسالغۇسىنى چەتئەرەپ تاشلاپ، قانۇن- تۈزۈم تەشۋىقاتىنى تەرەددىنى ئۈيۈشتۇرۇپ، ئىشنىڭ ئەينىنى بىلىپەيدىغان ئامىمغا قانۇن- تۈزۈم تەربىيىسى ئېلىپ بارىدى. ئامىمنى قوزغاپ جىنايەتنى پاش قىلىشقا ئۈندىدى. ۋىلايەتلىك پارتكومىمۇ كەسكىن تەدبىر قوللانغاچ، تەپتىش ئورگانلىرىنىڭ سىدىق ھوشۇرنى قولغا ئېلىشى توغرىسىدىكى پىكىر-ئېنىسى قوللىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئەنزىنى رازۋىتكا قىلىش ۋەزالەت مالىلارنى قايتۇرۇۋېلىش خىزمىتىنى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلدى. ئەنزىلەرنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش داۋامىدا، ھەر دەرىجىلىك پارتكوملار بانكا، مالىيە تارماقلىرىدىن كەسپىي خادىملارنى ئاجرى-

تىپ، تەپتىش ئورگانلىرىغا يارەمله‌شتۇردى، بىر تۈركۈم يارەمچى بوغالتىر، بوغالتىر-لارنى ئاجرىتىپ تەپتىش ئورگانلىرىنى تولۇقلاپ بېرىشكە دىققەت قىلىدى. 1983 - يىلدىن 1984- يىلغا قەدەر، تەپتىش ئورگانلىرىغا 14 نەپەر ئىقتىسادىي كەسپىي خادىملار سەپلەپ بېرىلدى.

2. چوڭ، مۇھىم ئەنزىلەرنى تەپتىش باشلىغى بېجىرىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. پەيزىۋات ناھىيىسىنىڭ مۇئاۋىن تەپتىش باشلىغى مەھەمەت روزى ھەر بىر ئىقتىسادىي چوڭ ئەنزىنى رازۋېتكا قىلىش ئىشلىرىغا قاتناشقاندىن باشقا، ئاكتىپ تۇرمۇشنى چىڭ تۇتۇپ ئەيىبلەشنى قوللىدى. 1982 - يىلدىن بۇيان ناھىيىلىك تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ ناھىيىلىك سوت مەھكىمىسىگە ئەيىپلاپ بەرگەن 5 چوڭ ئەنزىنى ئىچىدىن 2 ئەنزىنى ئۇ ئۆزى سوتقا چىقىپ ئەيىپلىشنى قوللىدى.

3. تەكشۈرۈش، تەتقىق قىلىشقا ئەھمىيەت بەردى، قالدۇق جىنايەتلەرنى تولۇق قېزىشقا دىققەت قىلدى. تەپتىش مەھكىمىلىرى دەلىل-ئىسپاتقا ئەھمىيەت بېرىش، تەكشۈرۈش-تەتقىق قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىش، ئاغزاكى ئىقرارغا يىغىنچاق بىلەن ئىشىنىپ كەتمەسلىكتىن ئىبارەت ئەنزە بېجىرىش پىرىنسىپىدا باشتىن-ئاخىر چىڭ تۇردى، ئەرز قىلىنغان ماتېرىياللارنى ئوقۇش بىلەن جىنايى پاكىتلارنى ئېنىقلاشنى بىرلەشتۈرۈشنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا دىققەت قىلدى، ۋاقتىدا سوراق قىلىش بىلەن تەپسىلى تەكشۈرۈپ دەلىللەشنى بىرلەشتۈردى. يېڭىسار ناھىيىلىك تەپتىش مەھكىمىسى يېزا ئىگىلىك 3- دېۋىزىيەسىنىڭ شەرق شامىلى دېخانچىلىق مەيدانىنىڭ بوغالتىرى سۈيچىنىڭ خىيانەتچىلىك ئەنزىسىنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن، جاۋاپكارلىق 6000 يۈەن خىيانەت قىلدىم دېگەن ئاغزاكى ئىقرارنىمۇ يېنىكلىك بىلەن ئىشىنىپ كەتمەدى، جاۋاپكارلىق روھى ھالىتىدىكى ئۆزگىرىشلەرنى ۋاقتىدا ئىگەللەپ تۇردى، دەللىگى بولغان ھالدا، سىياسەت بىلەن قەلبىگە ھۇجۇم قىلدى، ھېچقانداق كېچىك گۇمانلىق نوقتىلارنى ئۆتكۈزۈۋەتمەدى، نۇرغۇن ئىچكى-سىرتقى تەكشۈرۈش ئارقىلىق، جاۋاپكار سۈيچىنىڭ 28000 يۈەنلىك ئارتۇق جىنايى پاكىتىنى تەكشۈرۈپ ئەملىلەشتۈردى.

4. ئەنگە ئېلىپ، تەكشۈرۈش تۈزۈمىنى قاتتىق ئىجرا قىلىپ، سۈيقەت ئۆتكەلنى ياخشى ئىگەللىدى. ناھىيە، شەھەرلىك تەپتىش ئورگانلىرىدا ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە ساقلانغان قولغا ئېلىش مۇۋاپىق بولماسلىق، بۇ جىنايەت بىلەن ئۇ جىنايەتنىڭ چېكى ئېنىق بولماسلىق، خاراكتېرنى بېكىتىش دەل بولماسلىق ئەھۋالنىڭ ئاساسەن، شۇبە تەپتىش مەھكىمىسى 1983 - يىلدىن باشلاپ، ئەنگە ئېلىپ تەكشۈرۈش تۈزۈمىنى قاتتىق ئىجرا قىلىشقا باشلىدى، ناھىيە، شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىلىرىدىن بېجىرگەن ئىقتىسادىي ئەنزىلەرنى ئەنزە تۇرغۇزۇش، رازۋېتكا قىلىش، قولغا ئېلىش، ئەنزىنى ئاخىرلاشتۇرۇش، خاراكتېرى بېكىتىش تەرتىۋى بويىچە ھەر بىرىنى يۇقۇرى شۇبە تەپتىش مەھكىمىسىگە يوللاپ، ئەنزە تۇرغۇزۇش ئۆتكىلى، قولغا ئېلىش ئۆتكىلى، خاراكتېرىنى بېكىتىش ئۆتكىلىنى قاتتىق ئىگەللەشنى تەلەپ قىلدى، 1984 - يىلى شۇبە تەپتىش مەھكىمىسى ئەنگە ئېلىپ تەكشۈرۈشنى يولغا قويۇش ئارقىلىق، 5 قېتىملىق خاراكتېرىنى بېكىتىش دەل بولماسلىق ۋە 5 قېتىم ۋانۇنسىزلىق قىلىپ جىنايەت ئۆتكۈزگەنلىك بىلەن جىنايەت ھېسابلانماسلىقنىڭ

چېكىنى ئايرىماسلىق ئەدىسىنى ۋاقتىدا تۈزەتتى، ئەنزە بېجىرىشنىڭ سۈپىتىنى يۇقۇرى كۆتەردى، دۆلەت قانۇنىنىڭ توغرا يولغا قويۇلۇشىغا كاپالەتلىك قىلدى. (جاڭ يى)

[جىنايى ئىشلار رازۋىتكىسىنىڭ تېخنىكىلىق خىزمىتى تېز راۋاجلاندى]

قەشقەر شەھىرىنىڭ جىنايى ئىشلارنى تېخنىكىلىق ئانالىز قىلىش ئۆيى يېڭى ۋەزىيەتتىكى دۇشمەنلىكە قارشى كۈرەشنىڭ ئېھتىياجىغا ماس كېلىدىغان بولۇپ، 1977 ـ يىلى قۇرۇلغان. 1982 ـ يىلى يەكەن ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىدا شىنجاڭ بويىچە تۇنجى قېتىم دۆلەتلىك "3 ـ دەرىجىلىك جىنايى ئىشلار تېخنىكا نۇقتىسى" قۇرۇلدى. 1982 ـ يىلى جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسى جىنايى ئىشلار تېخنىكا ئىشخانىسى ئاساسىدا شىنجاڭ بويىچە تۇنجى قېتىم دۆلەتلىك "2 ـ دەرىجىلىك جىنايى ئىشلار تېخنىكا نۇقتىسى" قۇرۇلدى. 1983ـيىلىدىن 1984 ـ يىلىغىچە قەشقەر شەھىرى، مارالۇبشى، قاغىلىق، مەكىت، يېڭىسار قاتارلىق 5 ناھىيە (شەھەر) لىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىلىرىدا دۆلەتلىك "3 ـ دەرىجىلىك جىنايى ئىشلار تېخنىكا نۇقتا" لىرى كەينى ـ كەينىدىن قۇرۇلدى. يېڭىشەھەر، كونىشەھەر، پەيزىۋات، يوپۇرغا، پوسكام، تاشقورغان قاتارلىق6 ناھىيىدە "جىنايى ئىشلار تېخنىكا كۈرۈپپىسى" قۇرۇلدى. جىنايى ئىشلار تېخنىكا تورى ۋىلايەت بويىچە قۇرۇلۇپ بولدى.

جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسىنىڭ"2ـدەرىجىلىك جىنايى ئىشلار تېخنىكا نۇقتىسى" ئاساسەن ۋىلايەت بويىچە يۇز بەرگەن چوڭ ـ چوڭ جىنايى ئىشلار ئەنزىلىرىنىڭ ئەينى مەيدانىنى تەكشۈرۈش، سىنىتالغۇغا ئېلىش، ئىز ۋە ماددىي پاكىتلارنى تېخنىكىلىق تەكشۈرۈپ بېكىتىش، قايتا تەكشۈرۈش ۋە "3 ـ دەرىجىلىك جىنايى ئىشلار تېخنىكا نۇقتىسى"نىڭ خىزمەتچىگە يېتەكچىلىك قىلىش ۋەزىپىلىرىنى ئۈز ئۈستىگە ئېلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، شۇ يەردە تۈرۈشلۇق قىسىملار، ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بېكىتۈەنى ۋە باشقا ۋىلايەت، ئوبلاستلاردا يۈز بەرگەن چوڭ ـ چوڭ ئەنزىلەرنى تېخنىكىلىق ياھالاپ بېكىتىش خىزمىتىنى قوبۇل قىلىدىغان بولۇپ، شىنجاڭ بويىچە كۆچلىرى ۋە ئۈسكۇنىلىرىنىڭ سەپلىنىشى جەھەتتە بىر قەدەر كۆچلۈك بولغان "2 ـ دەرىجىلىك جىنايى ئىشلار تېخنىكا نوقتىسى" ھېسابلىنىدۇ.

ھازىر مەخسۇس كەسپىي تېخنىكا كادىرلىرى 1976 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە بىكىدىن 5 ھەسسىدىن ئارتۇق كۆپەيدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە ئوتتۇرا تېخنىكوم ئوقۇش تارىخىغا ئىگە بولغانلار 95% تىن كۆپرەكنى ئىگەللەيدۇ. ئالى تېخنىكوم ، ئالى مەكتەپلەر ۋە مەركەزدىكى ساقچىلار مەكتەپىدە مەخسۇس كەسپلەر بويىچە تەربىيىلەنگەنلەر 15% نى ئىگەللەيدۇ. ئۇلكە دەرىجىلىك كادىرلار مەكتەپى ۋە كەسپىي كۇرسلاردا تەربىيىلەنگەنلەر 63.3% نى ئىگەللەيدۇ. ۋىلايەت دەرىجىلىك كەسپىي كۇرسلاردا تەربىيىلەنگەنلەر 21.7% نى ئىگەللەيدۇ. قانۇن دوختۇرلىرى كەسپىي تېخنىكا خادىملىرى ئومۇمى سانىنىڭ 16.6% نى ئىگەللەيدۇ.

جىنايى ئىشلار تېخنىكا ئۇسكۇنىلىرىنى پەيدا بولۇشى ـ پەيدا بولۇشى. ھەر قايسى تېخنىكا ئۇقتۇرلىرىغا بىر قەدەر ئىلغار بولغان يېڭى ئۇسكۇنىلەر سەپلەپ بېرىلدى. 1984 ـ يىلدىن بۇيان نەق مەيدانىدىلا تەكشۈرۈش شەرتىگە ئىگە بولغان ئەنزىلەردىن تېخنىكىلىق ئۇسۇل قوللۇنۇش ئارقىلىق تەكشۈرۈلگەنلىرى 95% تىن كۆپرەكنى ئىگەللىدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە چوڭ ـ چوڭ ئەنزىلەر 100% نى ئىگەللىدى. تەكشۈرۈپ بېكىتىشكە قوبۇل قىلىنغان ئەنزىلەر ۋە ئىز، ماددى پاكىتلار 1983 ـ يىلىدىكىدىن 28.7% كۆپ بولدى. ئەنزە پاش قىلىشقا ماسلىشىش، جىنايى ھەرىكەتلەرگە ئۆز ۋاقتىدا زەربە بېرىشتە موھىم رول ئويناندى.

1977 ـ يىلدىن بۇيان، جىنايى ئىشلار تېخنىكا كادىرلىرى ۋە ساقچىلار كۇندىلىك ئەنزە ئىشلەشكە بىرلەشتۈرۈپ، جىنايى ئىشلار تېخنىكىسىنى تەجرىبە قىلىش ۋە تەتقىق قىلىشنى پائال قانات يايدۇرۇپ، بىر قەدەر ئوبدان نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. تەتقىق قىلىش ئارقىلىق، جىنايى ئىشلارنى رازۋېتكا قىلىشنىڭ تېخنىكىۋى ئىشلىرى جەھەتتە 14 پارچە مۇھاكىمە ماقالىسى ۋە تەجرىبە ماتېرىيالى يېزىپ چىقتى. بۇ، جامائەت خەۋپسىز لىكى كەسپىنىڭ قانات يايدۇرۇلىشىدا مەلۇم يېتەكچىلىك ئەھمىيىتىگە ئىگە بولدى. بۇلار نىڭ ئىچىدە شىنجاڭ نەشرىنى سىناشتا يۈز قېتىمغا يېقىن تەجرىبە قىلىش ئارقىلىق، خىمىيەدىن پايدىلىنىپ، نېپىز قاتلاملىق ئانالىز قىلىش ۋە بىنەپشە نۇر ئۆتكۈزۈش قاتارلىقلاردىن پايدىلىنىپ، نەشرىنىڭ زەھەرلىك ماددىلىرىنى ئانىقلاش، تېز سۈرئەت بىلەن مىكرولۇق بېۋاستە سىناق قىلىشنىڭ ياخشى ئۇسۇلىنى تېپىپ چىقتى. بۇنىڭ توغرىلىقى 100% گە يېتىپ، شىنجاڭنىڭ بۇ خىل زەھەرلىك ماددىنى سىناق قىلىش جەھەتتىكى بوشلۇغىنى تولدۇردى.

[پانۇس چاغىنىدا خەتەردىن قۇتقۇزۇش] 1984 ـ يىل 2 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى (قەمەرىيە 11 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى) كەچتە، قەشقەر شەھەرلىك تەشۋىقات بۆلۈمى، مەدەنىيەت ئىدارىسى، ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى قاتارلىق ئورۇنلار خەلق مەيدانىدىكى چىراغلىقتا تۇنجى قېتىملىق يۇەنشياۋ پانۇس چاغنى ئۆتكۈزدى. بۇ پائالىيەتكە 10 مىڭدىن ئارتۇق ھەر مىللەت ئاممىسى قاتناشتى.

كەچ سائەت 10 ئەتراپىدا شىر ئويۇنى ئوينايدىغانلار مەيدانغا كىرىپ كەلدى. ئاممىنىڭ ئويۇنىنى ياخشىكۆرىدىغان ئۇچۇن شىر ئويۇنى ئويناش ئورنى قوماندانلىق چىلىغۇچى تەرەپتىن رەئىس سەھنىسى ئالدىدىكى مەيدانغا ئۆزگەرتىلگەن ئىدى. ھەر تەرەپتىن كەلگەن ئاممە ناھايىتى تېزلا رەئىس سەھنىسى ئالدىغا توشۇپ كەتتى. قوماندانلىق شتابى ئىشتىن ئىلگىرى رەئىس سەھنىسى ئالدى تېمى ئۇلىنىدىغان ئولتۇرۇشۇپ كېتىپ يېرىق پەيدا بولۇشتىن كېلىپ چىققىدەك خەتەرنى تولۇق ئۇچەرلىيەلىگەنلىكى، تەكشۈرۈپ چىقىلىغانلىقى ۋە ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرىنى قوللانمىغانلىقى ئۈچۈن، كەچ سائەت 10 دىن 15 مىنۇتتەك ئۆتكەن ۋاقىتتا، رەئىس سەھنىسىنىڭ ئالدىدىكى، ئىگىزلىگى 3.05 مېتىر، ئۇزۇنلىقى 30 مېتىر، قىلىنلىقى 0.33 مېتىر كېلىدىغان تام ئۆرۈلۈپ كېتىپ، تامنىڭ تۆۋىدە تۇرۇپ شىر ئويۇنى كۆرۈۋاتقان ئاممىنى بېسىۋېلىپ، 8 ئادەم ئۆلۈش، 25 ئادەم يارىدار بولۇشتەك زور ھەم يامان خاراكتېرلىك ئامانلىق ھادىسىسى يۈز بەردى.

ۋەقە يۈز بەرگەنلىكى، ئۇرغۇن ئامما ئۆزىنىڭ تۇققانلىرىنى ئىزدەپ ۋەقە يۈز بەرگەن يەرگە قاراپ جىپىنىڭ بىرىچە ئېتىلدى، بۇنىڭ بىلەن تېخىمۇ قىستاق بولۇپ كېتىپ، ئۇرە ـ تۆپە بولۇپ، تېخىمۇ چوڭ ۋەقە چىققاي دەپ قالدى. مۇشۇ پەيتتە، قەشقەر قوراللىق ساقچى قىسىملىرىنىڭ زاپاس ئوتتۇرا ئەترەتىنىڭ باشلىغى يولداش چې باۋۇدىن كۆكرەك كېرىپ ئالدىغا چىقىپ، شەھەرلىك قوراللىق ساقچى قىسىملىرى ئوتتۇرا ئەترەتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى دۇۋەن بى، شەھەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىگى ئىدارىسى 2 ـ پەيچۇسونىڭ يېتەكچىسى چېن ۋېنلەي، 1 ـ بۆلۈمنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى جاڭ زۇفېڭ قاتارلىق يولداشلار بىلەن بىرلىكتە نەق مەيداندىكىلەرنى خەۋپىتىن قوتقۇزۇشقا قوماندانلىق قىلىش ۋەزىپىسىنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئۈستىگە ئالدى. ئەينى مەيداندىكى جامائەت خەۋپسىزلىگى كادىر ـ جەڭچىلىرىنى ۋە قوراللىق ساقچى قىسىم جەڭچىلىرىنى بىرلىكتە تەشكىللەپ بىلەكنى ـ بىلەككە ئۆتكۈزۈپ تام ھاسىل قىلىپ، ئەينى مەيدان بىلەن تۇققانلىرىنى ئىزدەشكە كەلگەن ئاممىنى ئايرىۋېتىپ، قوتقۇزۇش خىزمىتىنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىپ، يېڭى خەتەرلىك ئەھۋاللارنىڭ يۈز بېرىشىنىڭ ئالدىنى ئالدى.

جىددى قوتقۇزۇش جەريانىدا، ئەينى مەيداندىكى قوراللىق ساقچى قىسىملىرى، جامائەت خەۋپسىزلىگى كادىر ـ ساقچىلىرى ھەر مىللەت ئاممىسى بىلەن بىرلىكتە ئۆزلىرىنىڭ ئامانلىقى بىلەن كارى بولماي، ئۇرۇلۇپ چۈشكەن تامنىڭ پىشىق خىشى ۋە سېمونت پارچىلىرىنى ئىككى قولى بىلەن كولاپ ئېچىپ، كۆمۈلۈپ قالغان يولداشلارنىڭ ھەممىنى ئاھايىتى تېزلا قوتقۇزۇپ چىقتى. ئاپەتكە ئۇچرىغان ئاممىنى جىددى قوتقۇزۇش ئۈچۈن، ئۇرغۇنلىغان كادىر ـ جەڭچىلەر قوللىرى يارا بولۇپ، تىرناقلىرى قانداپ كېتىشى بىلەن ھېچقانداق كارى بولمىدى، بەزى كادىر ـ جەڭچىلەر ئادەتتىكىدەك قويغان خوتۇن، بالا ـ چاقىلىرىنى ئىزدەشكىمۇ چولىسى تەگمەي، خەتەر يۈز بەرگەن جايغا ئېتىلىپ بېرىپ جىددى قوتقۇزۇشقا قاتناشتى. بەزى كادىر ـ جەڭچىلەر تېنىنىڭ ئاجىزلىغى ۋە كېسەللىگىگە قارىماي، يارىدار بولغان ئاممىنى بىر ـ بىردىن ھاپاش قىلىپ توشىدى.....

قەشقەر شەھەرلىك پارتكوم بىلەن قەشقەر شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى 5 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى " 16ـ فېۋرال " دىكى ئاپەتتىن جىددى قوتقۇزۇشقا قاتناشقانلارنى تەقدىرلەش، مۇكاپاتلاش يىغىنى ئېچىپ، جىددى قوتقۇزۇشتا ئىپادىسى گەۋدىلىك بولۇپ خىزمەت كۆرسەتكەن 15 نەپەر جامائەت خەۋپسىزلىگى، قوراللىق ساقچى قىسىملىرى جەڭچىلىرىگە خىزمەت كۆرسەتكەنلىك مېدالى تارقاتتى. قوراللىق ساقچى قىسىملىرى زاپاس ئوتتۇرا ئەترەتىنى كوللېكتىپ ھالدا 3 ـ دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتتى دەپ ئەنگە ئالدى ھەمدە مۇكاپاتلاش بۇيرۇقى ئېلان قىلدى. يارىدار بولغان ئاممىنى جىددى قوتقۇزۇشقا ئاكتىپ قاتناشقان قەشقەر خەلق 1 ـ دوختۇرخانىسى ۋە خەلق 2 ـ دوختۇرخانىسىغا مۇكاپات بايرىقى، تەقدىرنامە، مۇكاپات بويۇملىرى بەردى. (لى فەن)

[جىنايەتچى ساۋ خۇڭگۇاڭ، تاڭ كېچۈەنلەرنى يوقۇتۇش] 1984ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى سەھەردە، ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىشتىن قېچىپ كېتىپ، يەنە بۇلاڭچىلىق قىلىپ ئادەم ئۆلتۈرگەن جىنايەتچى ساۋ خۇڭگۇاڭ قىزىلسۇ ئوبلاستى قوراللىق

ساقچی تارماق ئەترەتلىرىنىڭ مۇئاۋىن بەنجىگى تالاڭ كېچىۋەن بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، "56" سېستىمىلىق ئىككى ئاپتومات، 8 گىرانات، 1000 تالدىن ئارتۇق ئوق ئوغۇرلاپ، قىزىلسۇ ئوبلاست قوراللىق ساقچىلىرىنىڭ 1620 - نومۇرلۇق بېيجىڭ ماركىلىق جىپ ماشىنىسىنى ھەيدەپ تۇرمىدىن قاچقان.

قىزىلسۇ ج خ ئىدارىسىنىڭ ئۇقتۇرۇش قىلغان تېلېفۇنىنى ئالغاندىن كېيىن، ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋىلايەتكە بىۋاستە قاراشلىق ئورۇنلارنىڭ مەسئۇللىرىنى دەرھال چاقىرىپ مەجلىس ئېچىپ، ئاھىنى قوزغاپ، ساۋ خۇڭگۇاڭ، تالاڭ كېچىۋەن ئىككى جىنايەتچىنىڭ شەھەرگە كىرىپ قاتناللىق قىلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش تەييارلىقلىرىنى قىلدى. ۋىلايەتلىك، شەھەرلىك ج خ ئورگىنى جەڭگىۋار ھالەتكە كىردى، كادىرلار، ساقچىلارنى قەشقەر شەھىرىگە ماڭدۇغان ئاساسلىق يول ئېغىزلىرىغا بېرىشقا تەشكىللىدى ۋە قىزىلسۇ، قەشقەر - كانسۇ ئاچلىغا قوراللىق ساقچىلارنى ئەۋەتىپ چارا قوزۇپ توستى.

ساۋ خۇڭگۇاڭ، ئەر، خەنزۇ 25 ياش، قەشقەر شەھىرىدىن. تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقاندا، ئۇرۇشۇش، مەكتەپتىن قېچىش، ئوششاق-چۈششەك ئوغۇرلۇق، قىز ساۋاقداشلىرىغا چېقىلىش ھەركىتى بولغاچقا مەكتەپتىن چىقىرىلغان. 1980 - يىلى، ئوغۇرلۇق، لۇكچەكلىك جىنايىتى بىلەن 5 يىللىق قاماق جازاسى بېرىلگەن. ساۋ خۇڭگۇاڭ پەيزىسىزلىقتا ناھىيىسىنىڭ قالاغاچ مەيدانىدا ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىلىۋاتقاندا ئىلگىرى-ئاخىر بولۇپ 3 قېتىم قاچقان. 3-قېتىم قاچقاندىن كېيىن، قىزىلسۇ ئوبلاستى چېگرىسى ئىچىدە بىر شۇ پۈرنى ئۆلتۈرگەن ھەمدە جەسەتنى كۆيدۈرۈپ ئىزىنى يوقاتقان. يەنە قاغىلىق ناھىيىسىدىن خەمىيىۋى ئوغۇت، سېمونت ئوغۇرلاپ خوتەنگە بارغاندا، خوتەن ج خ ئىدارىسىدىن تۆتۈپ ئەكىلىپ بەرگەن. ساۋ خۇڭگۇاڭ قىزىلسۇ ئوبلاستلىق ج خ ئىدارىسىنىڭ تۇرمىسىدا قاماغلىقىمەزگىلىدە، قىزىلسۇ قوراللىق ساقچى تارماق ئەترەتنىڭ مۇئاۋىن بەنجىگى تالاڭ كېچىۋەن بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، ھۆكۈم ئېلان قىلىنغان كۈننىڭ ئالدىنقى كۈنى 4-قېتىم تۇرمىدىن قېچىپ كەتكەن.

ساۋ خۇڭگۇاڭ، تالاڭ كېچىۋەن ئىككىسى ئۇلۇغچات ناھىيە بازىرىغا كىرگەن. ناھىيە بازىرىنىڭ ئىچىدىكى 4 كوچا دوقمۇشىغا كەلگەندە، يول توسۇپ دۇجۇر تىلىق قىلىۋاتقان كادىر، ساقچىلار بىلەن ئېتىشىپ قالغان، بىر ساقچى كادىرى قەھرىمانلارچە ئۇرۇلگەن. تالاڭ كېچىۋەن ئوق تەككەن بولسىمۇ قارشىلىق قىلىپ، گىرانات بىلەن ئۆزىنى پارتلىتىپ ئۆلگەن، ساۋ خۇڭگۇاڭ قورالىنى كۆتىرىپ قاچقان. جىنايەتچى ساۋخۇڭگۇاڭنى قولغا ئېلىش ئۈچۈن ئۇلۇغچات ناھىيىسى قەشقەرنىڭ ئەسكەر ئەۋەتىپ ياردەم بېرىشىنى تەلەپ قىلدى. چارا ساقلاۋاتقان كادىر، ساقچىلار ئارقا - ئارقىدىن جەڭگە قاتنىشىشنى تەلەپ قىلىشتى، چارا ساقلاشنا مەسئۇل بولغان ج خ باشقارمىسىنىڭ رەھبەرلىرىدىن لېۋسىخەي، جاڭ ئەيي يولداشلار دەرھال: بىرىنچى بەن چارا ساقلايدۇ. ئىككىنچى بەن ئۇلۇغچاتقا ياردەمگە يېتىپ بارىدۇ، دەپ ھۆكۈم چىقاردى. قەشقەر قوراللىق ساقچى تارماق ئەترەتنىڭ باشلىقى يولداش لېۋىمۇ بىر بەن قوراللىق ساقچىنى ئۆزى باشلاپ ئۇلۇغچاتقا باردى.

ئۇلۇغچات بازىرىغا بارغاندىن كېيىن، قەشقەر ۋىلايەتلىك ج خ باشقارمىسىنىڭ كادىر، ساقچىلىرىدىن شىن شىنتاڭ، جاۋ داجۇڭ، لېۋ شاۋجۇن، لى فەن 4 يولداش ئاقتۇرۇش

داۋامىدا جىنايەتچى ساۋ خۇڭگۇاڭنى چېلىقتۇردى ۋە ئۇنى تەزگىنلىدى. ھىلىگەر جىنايەتچى ساۋ خۇڭگۇاڭ بىگۇنا ئىككى ئايالنى كۆرۈ ئورنىدا تۇتۇپ قالدى. ئامېسىنى قوغداش ئۈچۈن ج خ كادىر ساقچىلىرى ئۆزگىدىن ساۋخۇڭگۇاڭغا سىياسەت ئارقىلىق قەلبىگە ھۇجۇم قىلدى، ئۆزلۈكسىز تۇۋلاپ تۇرۇپ كۆرۈ ئورنىدا تۇتۇپ قالغان ئايالدىن بىرنى پەم بىلەن قۇتۇلدۇردى. جىنايەتچى ساۋخۇڭگۇاڭ داۋاملىق قارشىلىق كۆرسەتتى. قوماندانلىق شىتاپ جىنايەتچى ساۋخۇڭگۇاڭنى ئوت كۆچى بىلەن يوقىتىشنى قارار قىلدى. جىنايەتچى ساۋخۇڭگۇاڭ گىرانات پارتلىغان ئوق ئاۋازى قوبۇق ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ ئۆيدىن قېچىپ چىقىۋاتقاندا، كىچىك ئاشخانىدا يوشۇرۇنۇپ تۇرغان شىن شىنتاڭ، جاۋ داجۇڭ، لىيۇ شاۋجۇن ۋە ئۇلۇغجات ناھىيىسىدىن كەلگەن بىر مىنبىك تەرەپتىن ئېتىپ ئۆلتۈرۈلدى. جىنايەتچى ساۋ خۇڭگۇاڭ تەرىپىدىن كۆرۈ ئورنىدا تۇتۇپ قىلىنغان يەنە بىر ئايالمۇ بىخەتەر ھالدا قۇتۇلدۇرۇلدى.

قەشقەر ۋىلايەتلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، پارتكۇرۇپىسىنىڭ ئوجمىسى لىيۇ جۇ قاچقۇن جىنايەتچى ساۋ خۇڭگۇانىڭ ئېتىپ ئولتۇرغان قەۋرىمانلارنا تەقدىرلىمە" تارقاتماقتا.

جېن لىيۇ فوتوسى

ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ئومۇمىي بۇيرۇق ئېلان قىلىپ قەشقەردىن جەڭگە قاتناشقان ج خ كادىر ساقچىلىرىنى تەقدىرلىدى. 12- ئايدىن 8 - كۈنى قەشقەر ۋىلايەتلىك ج خ باشقارمىسى تۆھپىلەرنى تەبرىكلەش يىغىنى ئېچىپ ئاپتونوم رايونلۇق ج خ نازارىتى، قەشقەر مەھۇرى مەھكىمىسىنىڭ شىن شىنتاڭ، جاۋ داجۇڭ، لىيۇ شاۋجۇن، لى فەن4كشىنگە ئايرىم - ئايرىم بىر قېتىم 1 - دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتتى دەپ خاتىرىگە ئېلىش، بىر دەرىجىدىن ھۆرمەتكە ئۇستۇرۇش، ئەمىنجان قاتارلىق 4 يولداشنا ئايرىم - ئايرىم ھالدا بىر قېتىم 2 - دەرىجىلىك 3 - دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتتى دەپ خاتىرىگە ئېلىش توغرىسىدىكى قارارنى ئوقىدى ھەمدە خىزمەت كۆرسەتكەنلىك ئوردىنى، تەقدىر قەغىزى ۋە خىزمەت كۆرسەتكەنلىك گۇۋاھنامىسىنى تارقىتىپ بەردى.

(لى فەن)

[ئەدلىيە خىزمىتى توغرىسىدا ئومۇمى بايان] قەشقەر ۋىلايەتلىك ئەدلىيە مەھۇرى ئورگىنى 1979 - يىلى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ يېڭىدىن قۇرۇلغاندىن بۇيان، ھەرقايسى دەرىجىلىك پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمەت تىلىرىنىڭ رەھبەرلىگىدە، بىر تەرەپتىن ئۆگىنىپ، بىر تەرەپتىن ئىشلەپ، بىر تەرەپتىن تەربىيىلىنىپ، بىر تەرەپتىن قۇرۇپ، كادىرلار قوشۇنى قۇرۇلۇشىنى ئەستايىدىل ياخشى تۈزتىش، تۈزۈلۈك كەسپىي خىزمەت تەلەپنى پائال قانات يايدۇرىدى. سوتسىيالىستىك قانۇن - تۈزۈمىنى كۈچەيتىپ، جەمئىيەت ئامانلىقىنى ياخشىلىشنى

ئىلگىرى سۈردى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا كاپالەتلىك قىلىش داۋامىدا، موھىم رولىنى جارى قىلدۇردى.

(1) خەلق مۇرەسسە خىزمىتىدە بىر قەدەر زور تەرەققىياتلار بولدى. ۋىلايەت بويىچە ھازىر مۇرەسسە تەشكىلاتىدىن 2487 سى، مۇرەسسە خادىمىدىن 13093 ى بار. 5 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان، ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر يىلى 10 مىڭدىن ئارتۇق خەلق دەۋا-دەستى ئەنزىسى مۇرەسسە قىلمىندى، بۇ سوت مەھكىمىسى ئوخشاش مەزگىلدە بىرتەرەپقىلغان خەلق دەۋا - دەستى ئەنزىسىنىڭ 8 ھەسسىسىگە تەڭ كېلىدۇ. كەڭ مۇرەسسە خادىملىرى جەمىيەتنى تېچ قىلىش، ئومۇملاشتۇرۇپ تۇزەشنى ئىلگىرى سۈرۈش خىزمىتىنىڭ-سەپ مۇداپىئە لىنىيىسىدە. پائالىيەت ئېلىپ بېرىپ، "مۇرەسسە قىلىش بىلەن ئالدىنى ئېلىشنى بىرلەشتۇرۇش، ئالدىنى ئېلىشنى ئاساس قىلىش" تىن ئىبارەت خىزمەت فاكتورىنى ئىزچىل-لاشتۇرۇپ، تۇرلۇك نىزاملارنى چىقىرىپ تاشلاشقا تىرىشىپ، ھەر خىل زىددىيەتنىڭ ئۆتكۈر-لىشىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالدى، قانۇن - تۈزۈم تەشۋىقاتىنى ئەستايىدىل قانات يايدۇ-رۇپ، ئازغان ياشلارغا ياردەم بەردى. پۇتۇن نەمىيەت، پۇتۇن ۋۇجۇدى بىلەن ئامىنىڭ غەم - ئەندىشىسىنى تۈگەتتى، جەمىيەت كەيپىياتىنىڭ ياخشىلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن ئاكتىپ تۆھپە قوشتى.

(2) قانۇن-تۈزۈم تەربىيىسى كىشىلەرنىڭ تەلىبگە چوڭقۇر سىڭدى. ھەر دەرىجىلىك ئەدلىيە مەمۇرى ئورگانلىرى باشقا ئالاقىدار تارماقلار بىلەن زىچ ماسلىشىپ، جىنايى ئىشلار جىنايى ھەرىكەتلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشىنىڭ ۋەزىپىسىگە بىرلەشتۇرۇپ، كۆپخىل شەكىلدە پارتىيە سىياسىتى ۋە دۆلەتنىڭ قانۇن - پەرمانلىرىنى ئاكتىپ تەشۋىق قىلدى. 1983 - يىلى 8 - ئايدا قاتتىق زەربە بېرىش ئومۇمىيۈزلۈك باشلانغاندىن بۇيان، ۋىلايەت بويىچە قانۇن - تۈزۈم تەربىيىسى توغرىسىدا دوكلات يىغىنى ئويۇشتۇرۇلۇپ، قانۇن - تۈزۈم دەرسى 1000 نەچچە مەيدان (قېتىم) ئۆتۈلدى. 2000 قېتىمدىن ئارتۇق تەشۋىقات ماشىنىسى چىقىرىلدى. 40 مىڭ پارچىدىن ئارتۇق تەشۋىقات ماتېرىيالى تارقىتىلدى. يەكەن ناھىيىلىك ئەدلىيە ئىدارىسى ۋە ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى بەزى تېمىلىك ئەنزىلەرنى سەنئەت نومۇرى قىلىپ تۈزۈپ، شەھەر يېزىلارغا، ئاساسى قاتلام ئورۇنلارغا چوڭقۇر چۆكۈپ، ئويناپ چىقىپ، ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ قارشى ئېلىشىغا مۇيەسسەر بولدى. ھازىر قانۇن ئۆگىنىش، ئىنتىزامغا رۇئايە قىلىش، قانۇنغا بويسۇنۇش - كەڭ ئاممىنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىدىكى ئىنتايىن دىققەت قىلىدىغان ئىشقا ئايلاندى، قانۇن ئۆگىنىدىغان، قانۇننى بىلىدىغان، قانۇنغا بويسۇنىدىغان، قانۇننى قوغدايدىغان ئادەملەر بارغانسېرى كۆپەيمەكتە.

ۋىلايەتلىك قانۇن خىزمەتچىلىرى كوچىغا چىقىپ ئائىلە ئۇچۇن خىزمەت قىلماقتا.

(3) ئادۇكا تلارنىڭ جامائەت كۇۋا - لىق خىزمىتىدە يېڭى ۋەزىيەت بارلىققا كەل دى. ئادۇكا تلىق خىزمىتىنى ئىشلىگۈچىلەر شىكايەت قىلىش پائالىيىتىگە قاتنىشىش ئارقىلىق ج خ، تەپتىش، سوت ئورگانلە - رىنىڭ پاكىتنى ئاساس، قانۇننى تورۇزا قىلىش، "دەل- يولۇش جەھەتتە راسا كۈچ سەرپ قىلىش، ھەقدارنىڭ قانۇنى ھوقۇقە - نى قوغداش، ئەنزە بېجىرىش سۈپىتىنى يۇ- قۇرى كۆتىرىش، دۆلەت قانۇنىنىڭ توغرا يولغا قويۇلۇشىغا ھەقمقى كاپالەتلىك قە - لىشتاچىك تۇرۇشىغا ئاكتىپ ماسلاشتى. يەنە ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىغا ئاكتىپ خىزمەت قىلدى، كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلار ۋە يە- زىلاردىكى "ئىككى ئائىلە، بىر كەۋدە" نى قانۇنى ياردەم بىلەن تەمىنلىدى. كەڭ جاما - ئەت كۈۋالىق خىزمىتى خادىملىرى ئادەم يېتىشمەيۋاتقان، تەجرىبىسى كەم ئەھۋال ئاس - تىدا، « جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ جامائەت كۈۋالىغى خىزمىتى توغرىسىدىكى ۋاقىت - لىق نىزامى»نى ئەستايىدىل ئىجرا قىلدى. تۈرلۈك جامائەت كۈۋالىغى كەسپىنى بېجىرگەندىكى ئاساسلىق ھالقىلارنى ئەستايىدىل ئىنچىكە تەكشۈرۈپ سىلىشتۇرۇپ چىقتى، قانۇن بويىچە كۈ- ۋالىقتىن ئۆتۈشتە چىك تۇرۇپ، سۈپەتكە كاپالەتلىك قىلىپ، كەڭ ئاممىنىڭ ئىشەنچىسى ۋە قوللىشىغا ئېرىشتى.

(4) ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش، ئەمگەك بىلەن تەربىيە بېرىش خىزمىتى ئاساسى جەھەتتىن " يېڭىپ ئالالايدىغان، باشقۇرۇپ كېتەلەيدىغان، قېچىپ كېتەلمەيدىغان، ياخشى ئۆزگىرىدىغان بولۇش " دېگەن تەلەپكە يەتتى. ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانلىرى ۋە ئەمگەك بىلەن تەربىيە بېرىش ئورنىدىكى جىنايەتچىلەر ۋە ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرت - كۈچى، تەربىيە بەرگۈچى خادىملار جىددى كۆپەيگەن ئەھۋالدا، كادىرلار يېتىشمەسلىك، تۇرما ئۆيلىرى ۋە قورۇق تام يېتىشمەسلىك، ساقلاش خادىملىرى قىس بولۇش قاتارلىق تۇرلۈك قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، خوشنا ناھىيە، يېزىلار بىلەن بىرلىكتە، ساقچى - خەلق بىرلەشمە مۇداپىئەسىنى ئۇيۇشتۇرۇپ، " ئۆزگەرتىش بىرىنچى، ئىشلەپچىقىرىش ئىككىنچى" دېگەن ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش فاكتورىنى ۋە ئەمگەك بىلەن تەربىيە بېرىلمىدىغان خادىم- لارغا قارىتىلغان " تەربىيە بېرىش، تەسىرلەندۇرۇش، قوتۇلدۇرۇۋېلىش " فاكتورىنى ئىز- چىللاشتۇرۇپ، ئىچكىرىدىن يۆتكەپ كېلىنگەن جىنايەتچىلەر ۋە ئەمگەك بىلەن تەربىيە بېرىلمىدىغان خادىملارنى ئورۇنلاشتۇرۇش، ئۆزگەرتىش ۋەزىپىسىنى بىر قەدەر ياخشى ئورۇنلىدى. (جاك يى)

[ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش، تەربىيىلەش خىزمىتى] قەشقەر ۋىلايىتىدە ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانىدىن 3 ى، ئەمگەك بىلەن تەربىيە بېرىش ئورنىدىن بىرى، بالا جىنايەتچىلەرنى باشقۇرۇش ئورنىدىن بىرى بار. 1983 - يىلى 8 - ئايدا جىنايى

ئىشلار جىنايى ھەرىكەتلەرگە قاتتىق زەربە بېرىش باشلانغاندىن بۇيان، جىنايەتچىلەر بۇرۇنقىدىن كۆپەيدى، بۇنىڭ ئىچىدە يېرىمىدىن كۆپى ئىچكىرىدىن ۋىلايىتىمىزدە ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ئەۋەتىلىپ بەرگەن جىنايەتچىلەر، جىنايەتچىلەر جەمئىي كۆپەيگەن، ياتاق يېتىشمەيدىغان، باشقۇرۇش، تەربىيە بېرىش كادىرلىرى ۋە ساقچى خادىملار يېتىشمەيدىغان ئەھۋال ئاستىدا، ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانلىرىدىكى كەڭ كادىر، ساقچىلار بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، جاپاغا چىداپ كۈرەش قىلىپ، ئاددى - ساددى ئىش كۆرۈپ، بارلىق يوشۇرۇن كۈچلەرنى قېزىپ، تۈرلۈك قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، يۆتكەپ كېلىنگەن جىنايەتچىلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇش ۋەزىپىسىنى غەلىبىلىك ئورۇنلىدى.

ئەمگەك بىلەن تەربىيە بېرىش ئورنى «قاتتىق زەربە بېرىش» كۈرىشىدە يېڭىدىن قۇرۇلغان، ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە ئەمگەك بىلەن تەربىيە بېرىش ئورنىنى ياخشى باشقۇرۇشقا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلدى، ئورۇن تاللاشتىن تارتىپ ياتاق سېلىش، ئەمگەك بىلەن تەربىيە بېرىلىدىغانلارنىڭ تۇرمۇشى ۋە ئىشلەپچىقىرىشنى ئورۇنلاشتۇرۇشقىچە بىر - بىرلەپ سورۇشتە قىلىپ تۇردى، قىسقىغىنا 3 ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىچىدە ئەمگەك بىلەن تەربىيە بېرىش ئورنى قۇرۇلۇپ بولدى ھەمدە ئەمگەك بىلەن تەربىيە بېرىلىدىغان خادىملارنى قوبۇل قىلىشقا باشلىدى.

ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانلىرى جىنايەتچىلەرگە «جازالاش، رىجىمدا تۇتۇش بىلەن ئىدىيىۋى ئۆزگەرتىشنى ئۆز - ئارا بىرلەشتۈرۈش، ئەمگەك، ئىشلەپچىقىرىش بىلەن سىياسى تەربىيىنى ئۆز ئارا بىرلەشتۈرۈش» فاڭجېنىنى قەتئىي ئىزچىللاشتۇردى. 1984 - يىلى تۈرلۈك ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىلىرىنى ياخشى تۇتۇش داۋامىدا، تەربىيە بېرىش بىلەن ئۆزگەرتىشنى گەۋدىلىك تۇتتى، سىياسى تەربىيىنى ئۆزگەرتىش ۋە ئىشلەپچىقىرىش جەريانىغا كىرگۈزۈپ سىڭدۈردى، مەيدان تۈزۈمى، باشقۇرۇش قائىدىلىرى توغرىسىدا ۋە قانۇن - تۈزۈم توغرىسىدا تەربىيە ئېلىپ باردى، ئۆزگەرتىش ئىنتىزامىنى قەتئىي ئايدىڭلاشتۇردى؛ «تۈرمە زومىگەرلىرى»نىڭ نەق بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتىگە ۋاقتىدا زەربە بېرىپ، جىنايەتچىلەرنىڭ ئەدەپسىزلىكى ۋە قارشىلىشىش كەيپىياتىنى تەدرىجىي تۈگەتتى، ئۆزگىرىش ئىشەنچىسىنى تۇرغۇزدى، ئىدىيە جەھەتتە بۇرۇلۇش ياساشنى ئىلگىرى سۈردى، ئۆزگەرتىشنىڭ مۇۋەپپىقىيىتىنى مۇستەھكەملىدى. شىنجاڭ ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش 2 - تارماق ئەترىتى، سەنئەت تالانتى بار بىر قىسىم جىنايەتچىلەرنى تەشۋىقات دۈيى قىلىپ ئۇيۇشتۇرۇپ، جىنايەتچىلەر ئارىسىدىكى تىپىك ئەزىلەرنى ۋە ئۆزگىرىشى ياخشى بولغان تىپلارنى سەنئەت نومۇرى قىلىپ تۈزۈپ چىقىپ، بارلىق جىنايەتچىلەرنى تەربىيىلىدى، جىنايەتچىلەر ئۆزىنى - ئۆزى تەربىيىلەيدىغان، جىنايىتىنى تونۇپ قانۇنغا بويسۇنىدىغان، ئاكتىپ ئۆزگىرىدىغان يېڭى ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى. شىنجاڭ ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش 3 - تارماق ئەترىتىدىكى بېيجىڭلىق جىنايەتچى ما گۇاڭشىن، چېن باۋيۇ كادىرلار، ساقچىلارغا ياردەملىشىپ، قاچقان جىنايەتچىلەرنى تۇتۇش كۈرىشىدە، زوراۋانلىقتىن قورقماي، پاراسەتلىك، باتۇر بولۇپ، ھاياتىنىڭ خەۋپكە ئۇچرىشىغا قارىماستىن، قاتىللىق قىلىپ ئادەم ئۆلتۈرگەن، قاچقان جىنايەتچىدىن ئىككىنى تۇتۇۋالدى، تارماق ئەترەت پارتكومى مۇشۇ تىپنى تۇتۇۋېلىپ، جىنايەتچىلەر ئارىسىدا ئۇلارغا ئۆز

ئاغزى بىلەن سۆزلۈتۈپ تەربىيە ئېلىپ باردى ھەمدە قەشقەر ۋىلايەتلىك ئوتتۇرا سوت مەھكىمىسىگە يوللاپ، ما گۇاڭشىن، چېن باۋيۇ ئىككى جىنايەتچىنى قويۇپ بېرىپ كۆرۈپ بېقىشقا سۈندى. بېيجىڭ بىلەن مۇناسىۋەتلىشىپ، قوشۇلۇشنى ئالغاندىن كېيىن، يۇرتىغا قايتۇرۇپ لوپۇسقا ئولتۇرغۇزۇپ، كەسپىگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. بۇ ئىش جىنايەتچىلەرنى ئاكتىپلىق بىلەن ئۆزگىرىش، يېڭىۋاشتىن ئادەم بولۇشقا ئىلھام بېرىش جەھەتتە ناھايىتى ياخشى سىلجىتىش رولىنى ئويناندى.

جىنايەتچىلەرنىڭ قېچىپ كېتىش ۋەقەسى يۈز بېرىشتىن ساقلىنىش، ئەتراپتىكى يېزا مەھەللىلەرنىڭ جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداش ئۈچۈن، 3 ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانى ۋە يەكەن، مەكىت، مارالۇبشى، يوپۇرغا، پەيزىۋات 5 ناھىيىدە ساقچىلار بىلەن خەلقنىڭ بىرلەشمە مۇداپىئەسى بەرپا قىلىنىدى، ئۇنىڭغا ماس خىزمەت ئاپپاراتلىرى قۇرۇلدى ھەمدە بۇ خىزمەت جەمئىيەت ئامانلىقىنى ئومۇملاشتۇرۇپ تۈزەش دائىرىسىگە كىرگۈزۈلۈپ، ئەھۋاللار ۋاقتىدا ئالماشتۇرۇلدى، تەدبىرلەر مۇھاكىمە قىلىنىدى، ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىشتىن قاچقانلاردىن مۇداپىئە كۆرۈش خىزمىتى ئۆز جايىغا ئەملەشتۇرۇلدى.

6- ئاينىڭ 29-كۈنى قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم سىياسىي قانۇن كومىتېتى ۋە مەمۇرىي مەھكىمە ئەدلىيە باشقارمىسى مارالۇبشىنىڭ ئاۋات كۆڭۈشىدا 5 ناھىيە 3 مەيدانىنىڭ تۈنجى قېتىملىق بىرلەشمە مۇداپىئە يىغىنىنى ئېچىپ، تەجرىبىلەرنى يەكۈنلىدى، ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىشتىن قاچقان جىنايەتچىلەرنى تۈتۈشتا ئىلغار بولغان كوللېكتىپ ۋە خىزمەت كۆرسەتكەن خادىملارنى تەقدىرلىدى ۋە مۇكاپاتلىدى. (جالاڭ يى)

[ئىچكى ۋە تاشقى ھەق - تەلەپ جامائەت كۆۋالىغى] 1983 - يىلى ۋىلايەت بويىچە 12 ناھىيە (شەھەر) نىڭ ھەممىسىدە ھەق - تەلەپ جامائەت كۆۋالىغى ئورۇنلىرى قۇرۇلدى. ھەق - تەلەپ جامائەت كۆۋالىغى خادىملىرىدىن جەمئىي 21 كىشى بار. جايلاردىكى ھەق - تەلەپ جامائەت كۆۋالىغى ئورۇنلىرى ئادەم ئاز، تەجرىبە كەمچىل بولغانلىقى ھۆكۈمەت ئاستىدا، كۆۋۈيۈەن تارقاتقان « جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ ھەق - تەلەپ جامائەت كۆۋالىغى توغرىسىدا ۋاقتىلىق نىزام » نى ئەستايىدىل ئىجرا قىلدى، بىر تەرەپتىن ئۆگىنىپ، بىر تەرەپتىن ئىشلەپ، تىرىشىپ ئەملىيەتتىن ئۆتكۈزۈپ، 1982 - يىل - دىن 1984 - يىلغىچە، جەمئىي ئىچكىسى ھەق - تەلەپ جامائەت كۆۋالىغى ئىشلىرىدىن 300 دىن كۆپرەكىنى بېجىرىپ 79000 يۈەندىن كۆپرەك ھەق ئالدى. مەركىزىي كومىتېتنىڭ 1984 - يىلى 1 - نومۇرلۇق ھۆججىتى كەلگەندىن كېيىن، جايلاردىكى ھەق - تەلەپ جامائەت كۆۋالىغى ئورۇنلىرى قانۇنىي ۋاستىلارنى تەدبىقلاپ، قانۇننى تەشەببۇسكارلىق بىلەن يېزىلارغا ئاپىرىپ تەشۋىق قىلىپ، "ئىككى ئائىلە"، "بىرگەۋدە" ئۇچۇن خىزمەت قىلدى. 1984 - يىلى 1-ئايدىن 3-ئايغىچە بىر پەسىل ئىچىدە 1000 دىن ئارتۇق ھەق-تەلەپ جامائەت كۆۋالىغى ئىشلىرىنى بېجىردى.

تاشقى ھەق-تەلەپ، جامائەت كۆۋالىغى ئىشلىرى سەرتقا قارىتا ئېچىۋېتىلگەن، ئىچكىرىگە قارىتا جانلاندۇرۇش يولغا قويۇلغان يېڭى ئىقتىسادىي ۋەزىيەت ئاستىدا، يېڭىدىن قوشۇلغان بىر خىزمەت، مەمۇرى مەھكىمە ئەدلىيە باشقارمىسىنىڭ ھەق-تەلەپ جامائەت كۆۋالىغى

باشقارمىسى 1982 ـ يىلى قۇرۇلتايلىرىدىن بۇيان تاشقى ھەق ـ تەلەپ جامائەت گۇۋالىقى ئىشلىرىدىن جەمئى 295 نى بىجىرىدى، سانى يىلدىن ـ يىلغا كۆپەيتىپ بارىدى، سۆپەتى بارغانسېرى يۇقۇرى كۆتۈرىلمۇاتىدۇ. ھازىر ۋىلايىتىمىزدە بىجىرىلگەن تاشقى ھەق ـ تەلەپ جامائەت گۇۋالىقى ماتېرىياللىرى ئامېرىكا، سۆۋېت ئىتتىپاقى، ياپونىيە، تۈركىيە، ئاۋسترالىيە، غەربىي گېرمانىيە، كانادا، سەئۇدى ئەرەبىستان قاتارلىق دۆلەتلەر ۋە رايونلارغا ئەۋەتىلىپ مەملىكىتىمىز گىرازدانلىرىنىڭ چەتئەللەردىكى قانۇنى ھوقۇقى قوغدالدى.

[ئادۇۋكاتلىق خىزمىتى] 1983 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە 12 ناھىيە (شەھەر)دە قانۇن مەسلىھەت باشقارمىسى پۈتۈنلەي قۇرۇلۇپ بولدى، مەخسۇس ۋەقۇشۇمچە ئىشلەيدىغان ئادۇۋكاتلار53 كە يەتتى، بىر نەچچە يىلدىن بۇيان، ئۇلار جەمئى 1900 دىن ئارتۇق جىنايى ئىشلار جىنايىي ئەنزىلىرىنى ئاقلاش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى، ئەرز ھال ئەپتىپ كەلگەن ئامىنى قوبۇل قىلدى، 4 مىڭدىن ئارتۇق ئادەم (قېتىم) نىڭ قانۇن توغرىسىدىكى سورىغان سوئاللىرىنى چۈشەندۈردى ۋە ئۇنىڭغا جاۋاپ بەردى. "جىنايى ئىشلار جىنايى ھەركەتلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش" كۆزنىمدە ۋىلايەت بويىچە ئادۇۋكاتلار قانۇنغا ئاساسەن ئەيىپلىگۈچى خىزمەتلىرىگە قاتنىشىپ، قانۇن بويىچە ئېغىر، تېز بولۇش قاتـ جېنىنى قەتئىي ئىزچىللاشتۇردى، جىنايى ئىشلار جىنايىي ھەركەتلىرىگە پۈختا، دەل، قاتتىق زەربە بېرىش داۋامىدا ئادۇۋكاتلىق رولىنى ياخشى ئىشلىدى. ئەنزە بىجىرىش داۋامىدا، ئەيىپلەشتىن چۈشۈپ قالغان، قولغا ئېلىنغىنى چۈشۈپ قالغان ۋەقىلار كۆپەيگەن بولىغان، خاراكتېرىنىڭ بېكىتىلىشى تۇغرا بولىغان، جازا ئۆلچەش قانۇنىنىڭ تەدبىقلىنىشى مۇۋاپىق بولىغان ئەنزىلەرگە ئەستايىدىل پىكىر بېرىپ "پاكىت، خاراكتېرىنى بېكىتىش، جازا ئۆلچەش" 3 ئۆتكەلنى ياخشى ئىگىلەپ، سوت مەھكىمىسىنىڭ ئەنزە بىجىرىش سۆپىتىنى يۇقۇرى كۆتۈرۈشكە يار دەملىشىش بىلەن بىللە قالماي، بەلكى قانۇن ـ تۈزۈم تۇغرىسىدا تەشۋىقات خىزمىتىنىمۇ ئىشلىدى، جاۋاپكارغا جىنايىتىنى تونۇپ قانۇنغا بويسۇنۇش تۇغرىسىدا تەربىيە بەردى، جاۋاپكارنىڭ ئائىلە ـ تەۋەلىرىگە قانۇنغا رۇئايە قىلىش تۇغرىسىدا تەربىيە بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، دەل بولۇش جەھەتتە تازا كۈچ سەرپ قىلدى، "پاكىتنى ئاساس قىلىش، قانۇننى تارازا قىلىش" پىرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇپ، جاۋاپكارنىڭ قانۇنى مەنپەئەتىنى قانۇنغا ئاساسەن قوغداپ، دۆلەت قانۇنىنىڭ توغرا ئەمەلگە قويۇلىشىغا كاپالەتلىك قىلىپ" قاتتىق زەربە بېرىش" كۆزنىمنىڭ ساغلام راۋاجلىنىشىنى ئىلگىرى سۈردى.

1984 ـ يىلى ئادۇۋكاتلار سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشنى ئىلگىرى سۈرۈشنى تۈپكى ۋەزىپىسى قىلىپ، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىغا ئاكتىپ خىزمەت قىلدى، 15 كارخانا، كەسىپىي ئورۇنغا ۋە بىر قىسىم "2 ئائىلە، بىر گەۋدە" ئۇچۇن ئۇزاق مۇددەتلىك قانۇن مەسلىھەتچىسى بولدى. 1984 ـ يىلى كارخانا كەسىپىي ئورۇنلار ۋە يەككە ئائىلىلەرنى 30 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق زىياندىن ساقلاپ قالدى ۋە قايتۇرۇۋالدى. ئۇلار يەنە خەلق ئارىسىدىكى دەۋانى ئەستايىدىل ھالدا ۋاكالىتەن بىجىرىدى ۋە ئەيىپلەشكە تولىمايدىغان ئەنزىلەرنى بىجىرىشنى ئۈستىگە ئالدى. (جالاپ يى)

[قەشقەر شەھرىدە زور ئوغۇرلۇق كۆرۈھى پاش قىلىندى] قەشقەر شەھرىدە زور ئوغۇرلۇق كۆرۈھى پاش قىلىندى . ئوغۇرلۇق كۆرۈھىنىڭ ئاساسلىق جىنايەتچىسى ئۆمەرساۋۇت ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىشتىن قاچقان . جىنايەتچى، ئۆمەر ساۋۇت1959 ـ يىلىدىن 1965 ـ يىلىغىچە ئوغۇرلۇق جىنايىتى ئۈچۈن ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ 2 قېتىم بالا جىنايەتچىلەر مەكتىۋىگە ئاپىرىپ بېرىلگەن . 1967 ـ يىلىدىن 1978 ـ يىلىغىچە يەنە ئوغۇرلۇق قىلغان ، قاچقان جىنايىتى ئۈچۈن ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ 5 قېتىم جازا ھۆكۈم قىلىنغان ، قوشۇپ ھېسابلاپ ئىجرا قىلىنىپ مۇددەتلىك 20 يىللىق قاماق جازاسى بېرىلگەن . جازا ئىجرا قىلىنىۋاتقان مەزگىلىدە ، ئۆمەر ساۋۇت ئۆزگەرتىشكە قارشىلىق كۆرسۈتۈپ، 1981 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى يەنە بىر قېتىم قاچقان، پەيلو دىخانچىلىق مەيدانىدا كونىشەر، يېڭىشەر ناھىيىلىرىنىڭ شەھەر ، يېزىلىرىدا يېزا ئىگىلىك 3ـ دەۋرىيىسىنىڭ41ـ پولك ماگېزىنى قاتارلىق جايلاردا 8 قېتىم يالغۇز ئۆزى ئەنزە پەيدا قىلغان. دۆلەتنىڭ كوللېكتىپ ۋە شەخسىنىڭ 17600 يۈەن قىممىتىدىكى مال ـ مۈلكىنى ئوغۇرلىغان . كېيىن ئۆمەر ساۋۇت يەنە جازا مۇددىتى تولۇپ قويۇپ بېرىلگەن مەتمىسىن بىلەن شېرىكلىشىپ غۇلجا شەھەر بوستان ماگېزىنى، قەشقەر كونىشەز ناھىيە تاشقى سودا ماگېزىنى ، يېزا ئىگىلىك 3 ـ دەۋرىيە 43 ـ پولك ماگېزىنى ، قەشقەر كونىشەر ناھىيە قىزىلباياق تۈرلۈك مالىلار سودا ماگېزىنىدا 4 قېتىم ئەنزە پەيدا قىلغان، 14600 يۈەن قىممىتىدىكى مال ـ مۈلۈكلەرنى ئوغۇرلىغان، جىنايەتچى ئۆمەر ساۋۇت يېزا ئىگىلىك 3 ـ دەۋرىيىسىنىڭ41ـ پولك ماگېزىنىنىڭكېرىپ ئوغۇرلۇق قىلىۋاتقاندا ، مۇشۇ ئەنزىدىكى جىنايەتچى قۇربان قادىرنى ھارۋا قوشۇپ شەھەرگە كېرىشكە بۇيرىغان ھەمدە ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىشتىن قاچقان ئىكەنلىكىنى ئېيتقان. جىنايەتچى قۇربان قادىر ئەھۋالنى بىلىپ تۇرۇپ مەلۇم قىلمايلا قالماي ، ئەكسىچە ئۆمەر ساۋۇت ئوغۇرلىغان تووارنى ماللارنى ئېلىپ كېتىپ ، تۇققانلىرىنىڭ ئۆيىدە يوشۇرۇپ قويۇپ ، ئۆمەر ساۋۇتنىڭ بۇ زاكۇ مالىلارنى سېتىۋېتىشىگە ياردەملەشكەن ، ئۆمەر ساۋۇتنى قولغا ئالغانغا چاغدا جىنايەتچى قۇربان قادىر جىنايەتچى ئۆمەر ساۋۇتنى يوشۇرۇپ قويغان.

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئوتتۇرا سوت مەھكىمىسى بۇ ئەنزىنى قانۇن بويىچە بىر تەرەپقىلىپ ئۆمەر ساۋۇت بىلەن مەتمىسىن شېرىكلىشىپ ئوغۇرلۇق قىلغان، قۇربان زاكۇ مالىنى شۇ قىلىپ بېرىپ ئوغرىتاق ئوغۇرلۇق قىلىش جىنايىتى ئۆتكۈزگەن، پاكىت ئېنىق، دەلىل ـ ئىسپات تولۇق ،سانى ناھايىتى كۆپ ، جىنايىتى ئېغىر ـ دەپ قارىدى . بولۇپمۇ جىنايەتچى ئۆمەر ساۋۇت كۆپ قېتىم جازالانغان بولسىمۇ ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىشنى رەت قىلىپ ، كۆپ قېتىم قېچىپ ئەنزە سادىر قىلغان ، جەمىيەتكە بولغان تەھدىدى چوڭ ، جىنايى ئىشلار قانۇنىنىڭ ئالاقىدار بەلگىلىمىلىرى ۋە مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ « جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش توغرىسىدىكى قارارى»غا ئاساسەن ئاپتونوم رايونلۇق يۇقۇرى سوت مەھكىمىسىگە يوللاپ تەكشۈرتۈپ ، قانۇن بويىچە قاچقۇن ، ئوغرى جىنايەتچى ئۆمەر ساۋۇتقا ئۆلۈم جازاسى بېرىش، سىياسى ھوقۇ-

قىدىن ئۆمۈرۈايەت مەھرۇم قىلىش ، ئوغرى مەتىمىنگە ئۆلۈم جازاسى بېرىش ، 2 يىل كېچىكتۈرۈپ ئىجرا قىلىش ، سىياسى ھوقۇقىدىن ئۆمۈرۈايەت مەھرۇم قىلىش ، زاكۇ مالنى ساقلاپ بەرگەن جىنايەتچى قۇربان قادىرغا مۇددەتلىك 3 يىللىق قاماق جازاسى بېرىش توغرىسىدا ھۆكۈم چىقاردى .

[مەتىمىن ئىسمايىل بۇلاڭچىلىق قىلىپ ئادەم ئولتۈرۈپ ئولۈمگە ھوكۈم قىلىندى]

مەتىمىن ئىسمايىل ، ئەر ، ئۇيغۇر ، 26 ياش . مارالۇبشى ناھىيە ئاناركۆل يېزىسىدىن ، دېخان. مەتىمىن ئىسمايىل خوتۇنى بىلەن ئىبراھىمقاندىن كېيىن ، يەنە ياراشماقچى بولغان . مەسلىھەتلەشىش ئارقىلىق ، ئايال تەرەپ تويلۇق ئالماسلىق ، لېكىن قەرزىنى ئۆزۈپ بېرىشنى ئوتتۇرىغا قويغان . جىنايەتچى مەتىمىن ئىسمايىلنىڭ قەرز ئۆزۈشكە پۇلى يوق بولغاچقا ، ئايال تەرەپتىن ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىلغان . 1983 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن ، مەتىمىن ئىسمايىل مارالۇبشى ـ يەكەن چوڭ يولىغا چىقىپ غالىيىيەت ئۆستىگى بويىدا ئارام ئېلىۋېتىپ ، ئۆستەڭنىڭ جەنۇبىدا بىر توپ قوينىڭ ئوتلاۋاتقانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن ، ئوغۇرلاش نىيىتىگە كەلگەن. ئۇ قوينىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ ، چوڭ يولنىڭ شەرق تەرىپىگە كەلگەندە ، پادىچىنىڭ 10 ياشلىق تولىمغان بالا ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ئادەم ئۆلتۈرۈپ بۇلاڭچىلىق قىلىش غەرىزى پەيدا بولغان، ئۇ دەرھاللا پادىچى بالا مەھمەمەت تۇرسۇن ھاشىم تەرەپكە قاراپ ماڭغان . مەھمەمەت تۇرسۇن ھاشىمنىڭ دولىسىنى تۇتۇۋېلىپ ، ئۇنى يەرگە يېقىتىپ، بوغدىيىگىنى سىقىپ ، ئېغىز بۇرۇنلىرىغا مۇشلاۋەرگەن ، كۆكرەك ۋە قوساقلىرىغا دەسسەۋەرگەن ، بىر مەزگۈنا كېچىك بالىنى ئېچىنىشلىق ھالدا ئۆلتۈرۈۋەتكەن، بۇ ئىشتىن كېيىن ، پادىچى بالا بېقىۋاتقان 18 دانە قوينى ھەيدەپ كەتكەن ، بۇنىڭ ئىچىدىكى 3 قوينى 195 يۈەنگە ساتقان . باشقىلىرىنى باشقىلارغا قاراشقا بەرگەن . ئەنسىزە يۈز بەرگەندىن كېيىن ، قوينى قاراشقا ئېلىپ قالغان ئادەم مەتىمىن ئىسمايىلنىڭ 15 قوينىڭ كېلىش يولىدىن گۇمانلىنىپ ، جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگىنىغا خەۋەر قىلغان،جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگانلىرى دەرھاللا مەتىمىن ئىسمايىلنى قولغا ئېلىپ ئەنزىنى ئاخىرلاشتۇرغان.

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئوتتۇرا خەلق سوت مەھكىمىسى قانۇن بويىچە بۇ ئەنزىنى بىر تەرەپ قىلىپ، مەتىمىن ئىسمايىلنىڭ بۇلاڭچىلىق قىلىپ ئادەم ئۆلتۈرگەنلىگى ئېنىق، ئىسپات تولۇق ، جىنايىتى ئېغىر ، ۋاستىسى ئېچىنىشلىق ، خەلقنىڭ غەزىبى كۈچلۈك ، قانۇن بويىچە قاتتىق جازا كۆرۈش لازىم، دەپ قارىدى.جىنايى ئىشلار قانۇنىنىڭ150ـ ماددىسى2،50ـ مادىدىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن ھەمدە يۇقۇرى خەلق سوت مەھكىمىسىگە يوللاپ تەستىقلاتقاندىن كېيىن ، بۇلاڭچىلىق قىلىپ ئادەم ئۆلتۈرگەن قاتىل جىنايەتچى مەتىمىن ئىسمايىلغا ئۆلۈم جازاسى ھۆكۈم قىلدى ، سىياسى ھوقۇقىدىن ئۆمۈرۈايەت مەھرۇم قىلىندى. (جاڭ يى)

[بۇلاڭچى ، باسقۇنچى جىنايەتچى ۋاڭ شىڭگو قەتلى قىلىندى] 21 ياشلىق كەسىپى يوق ياش ۋاڭ شىڭگو 1981 ـ يىلىدىن بۇيان دۆلەتنىڭ خىزمەت خادىمى بولۇپ ياسىنىۋېلىپ ، ھەمىمە يەردە ئالدامچىلىق قىلغان ، ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ باشقىلارنىڭ 800

يۇەندىن ئارتۇق پۇلىنى ئالداپ ئېلىۋالغان . 1983 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى جىنا-
يەتچى ۋاڭ شىڭگو ئالدامچىلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن مارالۇبشى ناھىيىلىك ج خ ئورگىنى
تەرەپتىن توختۇتۇپ تەكشۈرۈلگەن . 14 ـ كۈنى ۋاڭ شىڭگو تۇتۇپ تۇرۇش ئورنىدىن قېچىپ كەتكەن . ئىچكىرىگە بېرىشنىڭ يول كىرايىنى يىغىش ئۈچۈن ، جىنايەتچى ۋاڭ شىڭگودا ناھىيىلىك قوراللىق ساقچى ئوتتۇرا ئەترىتىنىڭ ساقچىسى تاۋ لىنكەينى بۇلاپ ئۆچ ئېلىش نىيىتى پەيدا بولغان . شۇ كۈنى جىنايەتچى ۋاڭ شىڭگو مارالۇبشىنىڭ شامال كومۇنىسىغا بېرىپ قوراللىق ساقچى ئوتتۇرا ئەترىتىنىڭ ئوتياش تېرىقچىسى دۇۋەن جۇڭبەگە ئويىنى ئېيتقان . جىنايەتچى دۇۋەن جۇڭنەي ، جىنايەتچى ۋاڭ شىڭگوغا ئىككى ئاغىچا تېپىپ بەرگەن . تاۋ لىنكەينى ئالداش ئۈچۈن جىنايەتچى دۇۋەن جۇڭنەي جىنايەتچى ۋاڭ شىڭگونىڭ دۇمبىسىگە ئون سۇركىگەن . يېرىم كېچە بولغاندا ، ۋاڭ شىڭگو تاۋ لىنكەيگە ئون ئېلىپ كەلدىم دېگەن ئالدامچىلىق بىلەن بۇغدايلىققا ئالداپ ئېلىپ بارغان، ئۇنىڭ تەييارلىقسىز تۇرغان پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ ، تاۋ لىنكەينى يەرگە يىقىتىپ باغلىۋېلىپ ، پۇل بېرىشكە قىستىغان . تاۋ لىنكەي ئىلاجسىز پۇلى بىلەن دەپ بەرگەن. ۋاڭ شىڭگو تاۋ لىنكەينىڭ ئۆيىگە بېرىپ قىڭراق بىلەن خوتۇنىنى قورقۇتۇپ باستۇنچىلىق قىلىپ ، 55 يۈەن پۇلىنى بۇلاپ ئالدىراپ ـ تېنەپ قاچقاندا قولغا ئېلىنغان.

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئوتتۇرا سوت مەھكىمىسى بۇ ئەزىنى قانۇن بويىچە بىر تەرەپ قىلدى ھەمدە ئاپتونوم رايونلۇق يۇقۇرى سوتقا يوللاپ تەكشۈرتۇپ ئەسلىلىشتۇرگەندىن كېيىن : ۋاڭ شىڭگو ئەمگەكنى يامان كۆرىدىغان ، راھەت ـ پاراغەتكە بېرىلگەن ، ئىزچىل تۇردە باشقىلارنىڭ پۇلىنى ئالداپ ئېلىۋالغان ، قايتا ـ قايتا تەربىيە بەرسىمۇ ئۆزگەرمىگەن، ھەتتا ئاخىرى قىڭراق كۆتۈرۈپ بۇلاڭچىلىق قىلىش ، ئايالارغا باستۇنچىلىق قىلىشتەك ئېغىر جىنايەت سادىر قىلىشقا تەدىر تەرەققى قىلغان ، قىلمىشى قەبىھ ، زىيىنى ئالاھىدە چوڭ ـ دەپ قارىدى . بۇلاڭچى ، باستۇنچى جىنايەتچى ۋاڭ شىڭگوغا قانۇن بويىچە ئۆلۈم جازاسى بېرىش، سىياسىي ھوقۇقىدىن ئۇمۇرۋايەتمەھرۇم قىلىشنى قارار قىلدى، مۇشۇ ئەزىدىكى جىنايەتچى دۇۋەن جۇڭنەي جىنايەتچى ۋاڭ شىڭگونىڭ بۇلاڭچىلىق قىلىپ ئەزىز تۇغدۇرماقچى بولغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ، ئەسۋاپ ۋە شارائىت بىلەن تەمىنلىگەن، شۇڭا ئۇنىڭغا مۇددەتلىك 3 يىللىق قاماق جازاسى ھۆكۈم قىلىندى . (جالاڭ يى)

[جالاڭ جىنگۈلۈك مۇھەببەتلىشىپ ، ۋۇجۇتقا چىقىرالماي ئۆچ ئېلىپ ئادەم ئولتۇردى]

جالاڭ جىنگۈلۈك 29 ياش ، ئەنخۇي ئۆلكىسىنىڭ چۈشىەن ناھىيىسىدىن . قولغا ئېلىنمىشتىن ئىلگىرى كونىشەر ناھىيە بازارلىق ھۆكۈمەتنىڭ ئىشچىسى . جالاڭ ياڭ × × دېگەن قىز بىلەن 1981 ـ يىلى مۇھەببەتلەشكەن ، 1983 ـ يىلى 6 ـ ئايدا ياڭ جالاڭ بىلەن بولغانمۇھەببەتلىشىش مۇناسىۋىتىنى ئۈزۈشنى ئوتتۇرىغا قويغان ، جالاڭ ئىنتايىن نارازى بولۇپ، كۆپقېتىم ئۇنىڭ كەينىگە كىرىۋالغان . 1984 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى جىنايەتچى جالاڭ سەۋەپسىزلا يانىغا2 قېتىم ئورغان، تىللىغان، يانىنى ئۆلتۈرۈۋېتىش نىيىتى پەيدا بولغان.

4 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى سەھەر سائەت 1 دىن 30 مىنۇتتەك ئۆتكەن چاغدا ، جىنايەتچى جالاڭ ھارىق ئىچىپ پىچاق كۆتۈرۈپ يانىنىڭ

ئۇيمگه باستۇرۇپ كىرىپ، ياڭغا تەھدىت سالغان، ياڭنىلىك بويسۇنمايۇاتقانلىقىنى كۆرگەن-دەن كېيىن، جىنايەتچى جاڭ پىچاق سېلىپ قاتتىللىق قىلغان. يالغ ئۇكىسى يالغ جنيەنچىلىك بىلەن بىللە قۇرۇق قول ھالدا جاڭ بىلەن ئېلىشقان، ياڭنىلىك دۇمبىسىگە 4 يەرگە پىچاق تەگىلغان، ئېغىر جاراھەتلەنگەن، پىچاق يۈرەككە، ۋە چوڭ تومۇرغا تەككەنلىكى ئۈچۈن شۇ يەردىلا جان ئۈزگەن. جاڭ ئەنزە تۇغدۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ئەخمەيدا ندىن قاچقان، غالىجىرلىق بىلەن ياڭنىلىك ئاكىسىغا: «مەن سىڭلىڭنى ۋە ئۇكاڭنى ئۆلتۈرۈۋەتتىم، سەن ئۇنىلىك جەسىدىنى يىغىشتۇرۇۋالغىن!» دېگەن، يەنە قايتىپ نەق مەيدانغا بارغاندا قولغا ئېلىنغان.

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئوتتۇرا خەلق سوت مەھكىمىسى بۇ ئەنزىنى قانۇن بويىچە بىر-تەرەپ قىلىپ، جاڭ جىنگۈك مۇھەببەتلىشىپ، ۋۇجۇتقا چىقىرالماي ئۆچ ئېلىپ ئادەم ئۆلتۈرگەن، بىر ئادەم ئۆلگەن، بىر ئادەم يارىلانغان، قەستەن ئادەم ئۆلتۈرگەن جىنايەتچىلىكىنى بىكىتكەنلىكى، ھەققەتەن ئەمۇ بۇنىڭغا دۆلەت قانۇنى يول قويمايدۇ، قاتتىق جازالاش كېرەك، دەپ قارا-پ، جىنايى ئىشلار قانۇنىنىڭ بەلگىلىمىسىگە ئاساسلىنىپ، يۇقۇرى خەلق سوت مەھكىمىسىگە يوللاپ تەستىقلاتقاندىن كېيىن، جاڭ جىنگۈگىغا ئۆلۈم جازاسى ھۆكۈم قىلدى. سىياسى ھوقۇقىدىن ئۆمۈرۋايەت مەھرۇم قىلىندى. (جاڭ يى)

[3 پوچتا چاشقىنى جازالاندى] كۆپ قېتىم "ئىلغار خىزمەتچى"، "يېڭى ئۇزۇن سەپەر زەربدارى"، "مۇنەۋۋەر كومپارتىيە ئەزاسى" نامىغا ئىگە بولغان، قەشقەر ۋىلايەتلىك پوچتىخانىنىڭ ياش ئىشچىسى مادۇگىيۈەن باشقا ئىككى ئىشچى شۇلجىڭ، ئەركىن داۋۇت خەيانەتچىلىك ۋە قاتتىق-سوقتى قىلىش جىنايىتى ئۈچۈن، قانۇن بويىچە جازالاندى. بۇ ئەنزىنى قەشقەر شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى ۋە قەشقەر ۋىلايەتلىك شۇبە. تەپتىش مەھكىمىسى بىرلىشىپ رازۋىتكا قىلىپ پاش قىلغان ئىدى.

1983 - يىلى 4 - ئايدىن 1984 - يىلى 4 - ئايغىچە، شۇلجىڭ، ئەركىن داۋۇت، مادۇگىيۈەن پوچتا خالتىلىرىنى ئايرىپ تەقسىملەش خىزمىتىنى ئىشلەشتىكى قولايلىقىدىن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، خالتىلارنى ئۆز ئالدىغا يوشۇرۇپ قويۇش، خالتىلارنى ئوغۇرلۇقچە ئېچىش ئارقىلىق 11.222،43 يۈەن قىممەتلىكى مالغا خىيانەت قىلغان، يەنە بەزى خالتىلارنى قائىدىگە خىلاپ كېلىدىغان نەرسىلەرنى ئەۋەتىتۇ دېگەننى باھانە قىلىپ "جىرىمانە"، تەننەرگە كاپالەتلىك قىلىش باھاسىنى تولۇقلاپ تۆلەش دېگەن نامىلار بىلەن نەخپۇل ۋە مال-لۇپ جەمئى 2081.54 يۈەن قىممەتلىك قاتتىق - سوقتى قىلغان. بۇنىڭ ئىچىدە شۇلجىڭ24 قېتىم ئەنزە پەيدا قىلىشقا قاتناشقان بولۇپ 4766.01 يۈەن ھارام پۇلغا ئىگە بولغان. ئەركىن داۋۇت 25 قېتىم ئەنزە پەيدا قىلىشقا قاتناشقان بولۇپ 4856.38 يۈەن ھارام پۇلغا ئىگە بولغان، مادۇگىيۈەن 8 قېتىم ئەنزە پەيدا قىلىشقا قاتناشقان بولۇپ 3681.55 يۈەن ھارام پۇلغا ئىگە بولغان.

بۇ ئەنزە قەشقەر شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى تەرەپتىن ئېيىپلەنگەن. قەشقەر شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسى ئاشكارە تەكشۈرۈپ، 3 جىنايەتچى پوچتا - تېلېگىرافخانىلىرىنىڭ خىزمەت خادىمى تۈرۈقلۇق پارتىيە ئىنتىزامى، دۆلەت قانۇنىنى كۆزگە ئىلمىغان، پوچتا-خالتىلىرىنى ئوغۇرلىغان، خىيانەت قىلغان، پۈل ۋە مالالارنى قاتتىق - سوقتى قىلغان، خەلق پوچتا - تېلېگىرافىنىڭ ئىناۋىتىگە ئىزىيان يەتكۈزگەن، جىنايىتى ئېغىر، قىلمى-

مىشى قەبىھ ـ دەپ قاراپ، جىنايى ئىشلار قانۇنىنىڭ 191ـ ماددىسىنىڭ2ـ تارمىقى،155ـ ماددىسى،154ـ ماددىسى، 64ـ ماددىسى، 22 ـ ماددىسىغا ئاساسەن شۇلمجىڭ، ئەركىن داۋۇت، مادۇگۈيسۇمەن جازا ئۇلچەش ئىشىنى بويۇنلەركە ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا 8 يىللىق، 6 يىللىق ۋە 5 يىللىق مۇددەتلىك قاماق جازاسىغا بەردى، ھۆكۈم ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، قەشقەر شەھەرلىك خەلق تەپتىش مەھكىمىسى شۇلمجىڭ، مادۇگۈيسۇمەن ئىككىسىگە جازا ئۇلچەش يېنىك بولۇپ قالغان، دەپ نارازىلىق بىلدۈردى. شۇلمجىڭ، مادۇگۈيسۇمەن جازا ئۇلچەش ئېغىر بولۇپ كەتتى دېگەن سەۋەپلەن قەشقەر ۋىلايەتلىك ئوتتۇرا سوت مەھكىمىسىگە ئەرز قىلدى. قەشقەر ۋىلايەتلىك ئوتتۇرا سوت مەھكىمىسى 2 ـ قېتىم تەكشۈرۈپ ئەرزگە رەددىيە بەردى. شۇلمجىڭغا ئۆزگەرتىپ مۇددەتلىك10 يىللىق قاماق جازاسى، مادۇگۈيسۇمگە ئۆزگەرتىپ مۇددەتلىك 6 يىللىق قاماق جازاسى ھۆكۈم قىلدى. (جاك يى)

خەلق ئىشلار

[خەلق ئىشلار خىزمىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى] قەشقەر شەھەر دەرىجىلىك خەلق ئىشلار تارماقلىرى يېڭى خەلق ھاكىمىيىتىنىڭ قۇرۇلۇشى بىلەن تەڭ قۇرۇلغان، تەڭ راۋاجلانغان، دۆلىتىمىز يېڭىدىن قۇرۇلغان مەزگىللەردە خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىدىن كەسىپ ئالماشتۇرغانھەربىي، مەمۇرى كادىرلار بىلەن يەر ئىسلاھاتى ئاكتىپلىرىدىن تەشكىل قىلىنغان يەر ئىسلاھاتى خىزمەت ئەترىدى كونا ھاكىمىيەتنى پاچاقلاپ يېڭى ھاكىمىيەت قۇرۇش، ئاممىنى تەشكىللەپ ئىجارە ھەققىنى كەمەيتىش، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇشقا قوزغىتىش، ئىشلەپچىقىرىشنى تەشكىللەش،راۋاجلاندۇرۇشتا موھىم رول ئويناشدى. سوتسىيالىستىك ئىنقىلاپ ۋە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش مەزگىلىدە، ھەر دەرىجىلىك خەلق ئىشلار تارماقلىرى يېزا (بازار) لىق ھاكىمىيەتلەرنى پائال تۈردە قۇرۇش، ناھىيىدىن تۆۋەن دەرىجىلىك خەلق ۋەكىللىرىنى سايلاش خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇش، ئىجتىمائى قۇتقۇزۇش، ئىجتىمائى پاراۋانلىق ۋە ئىجتىمائى پاراۋانلىق ئىشلەپچىقىرىش ئىشلىرىنى ياخشى يولغا قويۇش، ئارمىيىنى ھىمايە قىلىش، ئۇلارنىڭ تاۋابا تىلىرىغا ئېتىبار قىلىش ۋە ئارمىيە ـ خەلق بىرلىشىپ مەدەنىيەت قۇرۇش پائالىيەتلىرىنى ياخشى ئېلىپ بېرىشتا ئاكتىپ تۆھپە قوشتى.

ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇدىرى يولداش تومۇرداۋامەت تاشقورغانلىق چارۋىچىلىق رايونلىرىنا چوڭقۇر چوكۇپ چارۋىچىلارنىڭ ھال سورىدى.

لۇ پېيتىيەن فوتوسى

ھازىر، ئىجتىمائى پاراۋانلىق ئورۇنلىرى ۋىلايەت بويىچە 10 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە بالىلار سانا تۇرنىسى1، بۇنىڭدا ئۇيغۇر بالىلار ئاساسىي قىلىنغان يېتىم بالىلار102 نە ـ

پەر، قېرى، ئاجىز، مېيىپلار سانىتۇرىيەسى 2 بولۇپ ئىگە - چاقسىز قېرى، ئاجىز، مېيىپلار- دىن بۇ يەردە بېقىلىۋاتقانلار 174 ئادەم. روھى كېسەللىكلەر سانا تۇرىيەسى 1 بولۇپ تەب - بى كۆتۈچىلەر 52 نەپەر، گاس - گاچىلار مەكتىۋى1 بولۇپ ئوقۇتقۇچى ، ئىشچى - خىز - مەتچىلىرى 46 نەپەر، ئىجتىمائى پاراۋانلىق كارخانىسى 4 بولۇپ ئىشچى - خىزمەتچىلىرى ئارىسىدىكى مېيىپ، كېسەلمەنلەر 70 نەپەر، %44نى ئىگەللەيدۇ، ئېغىپ يۈرگەنلەرنى يېغىپ قايتۇرۇش پونكىتى 3 بولۇپ ۋىلايەتكە بىۋاستە قاراشلىق يېغىپ قايتۇرۇش پونكىتىنىڭ يىللىق يېغىپ قايتۇرۇش ئادەم- قېتىمى3400دىن ئارتۇقتا يېتىدۇ. ناھىيەلەرگە قاراشلىق يې- غىپ قايتۇرۇش پونكىتلىرىنىڭ يىللىق يېغىپ قايتۇرۇلىدىغان ئادەم سانى 1600 دىن ئار- تۇق ئادەم-قېتىمغا يېتىدۇ. ۋىلايەت بويىچە يېزىلاردا قۇرۇلغان خەلق باشقۇرغان،ھۆكۈمەت يار- دەم بېرىدىغان قېرىلار سانا تۇرىيەسى 40 بولۇپ، بېقىلىۋاتقان ئىگە - چاقسىز قېرىلار 694 نەپەر، 5 تە كاپالەتلۈك بىلىدىغان ئائىلىلەر 7562، قېينىچىلىقى بار ئائىلىلەر45387نەپەر، مۇددەتلىك ياردەمدىن بەھرىمەن بولىدىغانلار 2007 نەپەر بولۇپ يىللىق كېتىدىغان يار- دەم سوممىسى 255 مىڭ يۈەن.

1984 - يىلىي ۋىلايەتنىڭ نامراتلارغا يار - يۆلەكتە بولۇش خىزمىتىدە يېڭىۋە- زىيەت مەيدانغا كەلدى. ۋىلايەت 3 مىليون 514 مىڭ يۈەن نامراتلارغا يار - يۆلەكتە بو- لۇش مەبلىغى يىغىلىپ 20703 قېينىچىلىقى بار ئائىلىگە ياردەم بەردى. ئۇلارغا 8192 مو ئوبدان يەر تېگىشىپ بېرىلدى. 7689 ئېغىز كونا ئۆيى يېڭىلاپ بېرىلدى. ئۇلارغا 3128 تون- نا خەمىيەۋى ئوغۇت تەييارلاپ بېرىلدى. 12067 نەپەر كادىر نامراتلارغا يار يۆلەكتە بو- لۇش خىزمىتىگە قىزغىنلىق بىلەن قاتنىشىپ، نامراتلارغا يار - يۆلەكتە بولۇشنى ئائىلە بويىچە ھۆددىگە ئېلىپ قېينىچىلىقى بار ئائىلىلەر بىلەن توختام تۈزدى. بىر يىللىق خىز- مەت ئارقىلىق 10448 ئائىلە نامراتلىقتىن قۇتۇلدى، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىچە ئوزۇقلۇق ئاش- لىغى 647 جەڭگا، ئوتتۇرىچە كىرىمى 146 يۈەنگە يېتىپ، ئەمگەك بىلەن بېيىش يولىغا قا- راپ ماڭدى.

ۋىلايەت بويىچە تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسىدىن باشقا، قالغان 11 ناھىيە (شەھەر) نىڭ خەلق ۋەكىللىرىنى سايلاش خىزمىتى ئايالىشىپ بولدى، 27745 نەپەر ھەر دەرىجىلىك كادىرلار ۋە ئاكتىپلاردىن تەشكىل قىلىنغان 148 سايلام خىزمىتى ئەترىدىگەر قايسى سايلام رايونلىرىغا چوڭقۇر چۆكۈپ "ئاساسى قانۇن"،"سايلام قانۇنى" نى كەڭ كۆلەمدە تەشۋىق قىلدى. 2580 نەپەر ناھىيە (شەھەر) خەلق ۋەكىل- لىرى سايلاپ چىقىلدى . 9 - ئايدا ناھىيە (شەھەر) لەرنىڭ خەلق قۇرۇلتايلىرى ئايرىم - ئايرىم چاقىرىلىپ، يېڭى خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتى،خەلق ھۆكۈمىتى،سوت مەھكىمىسى، تەپتىش مەھكىمىسى قاتارلىق ھاكىمىيەت ئورگانلىرى سايلام ئارقىلىق ۋۇجۇد- قا چىقىرىلدى. نۆۋەتتىكى سايلام خىزمىتىگە بىرلەشتۈرۈپ 11 ناھىيە (شەھەر) دە يەنە مە- مۇرىيەت بىلەن كارخانىنى ئايرىتېشىش، يېزا (بازار) لىق ھاكىمىيەتلەرنى قۇرۇش خىز- مىتى قاتناتيايدۇرۇلدى. يەل ئاخىرىغا كەلگىچە 122 يېزا، (بۇنىڭ ئىچىدە 2 سى تاجىك ئاپتونوم يېزىسى)، 21 بازار، 4 كوچا باشقارمىسى قۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ ئاستىدا 2124 كەنت كومىتېتى، 11130 كەنت - گۇرۇپپا ۋە 109 ئاھالىلار كومىتېتى تەسىس قىلىندى، يېزا (با-

زار) لىق ھۆكۈمەتلەر خىزمەت تۈرۈملىرىنى بېكىتىپ، ئاممىنى ھەركەتلەندۈرۈش ئارقىلىق يېزا (كەنت) قائىدىسى خەلق ئەھدىنامىسى، تۈزۈپ چىقىپ، ھەر مىللەت خەلقى تۈزۈمىنى تۈزى باشقۇرۇش، تۈزۈمنى تۈزى تەرىپىلەشنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىنى يارىتتى.

ھەربىدىن قايتقانلارنى تۇرۇنلاشتۇرۇش ۋە ئارمىيىنى ھىمايە قىلىش، ئائىلە تەۋەلىرىگە ئېتىۋار قىلىش خىزمىتىدىمۇ يېڭى نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى. 1984 - يىلى ھەربىدىن قايتقان 797 نەپەر كىشى قوبۇل قىلىنىپ تۇرۇنلاشتۇرۇلدى. يېزىلاردىكى ھەربىدىن قايتقانلارنىڭ ئۇيۇ سېلىشى ئۈچۈن 46 مىڭ يۈەن پۇل ئاجرىتىپ بېرىلىپ، 450 ئېغىز ئۇيۇ سېلىنىدى. مۇشۇ يەردە تۇرۇشلۇق قىسىملاردىكى كوماندىر، جەڭچىلەر بىلەن يەرلىكتىكى مۇناسىۋەتلىك تۇرۇنلارنىڭ ئورتاق تىرىشىشى ئارقىسىدا ئارمىيە - خەلق بىرلىشىپ مەدەنىيەتلىك شەھەر، يېزا قۇرۇش ئۇقتۇرۇلمىرىدىن 50 ى، يېزا - كەنتلەردىن835ى قۇرۇلدى. ئارمىيە-خەلق بىرلىشىپ مەدەنىيەت قۇرۇش ھەرىكىتىنىڭ كەڭ قاتناتىپىشى ئارمىيە-خەلق، ئارمىيە - ھۆكۈمەت ۋە ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ بۇيۇك ئىتتىپاقلىقىنى يەنمۇ ئىلگىرى سۈردى. (لى جۇڭجېيى)

[قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئاساسى قاتلام ھاكىمىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى] 1956-يىلى 7-ئاينىڭ 1- كۈنى جەنۇبى شىنجاڭ مەمۇرى مەھكىمە ۋە يەكەن ۋالى مەھكىمە ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىمن، قەشقەر ۋالى مەھكىمىسى قۇرۇلدى. ئۇنىڭغا : قەشقەر شەھىرى، كونىشەھەر، يېڭىشەھەر، يېڭىسار، يەكەن، پوسكام، قاغىلىق، مەكىت، مارالۇبشى، پەيزىۋات، يوپۇرغا ۋە تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسى قاتارلىق 12 ناھىيە (شەھەر) قارىشىلىق ئىدى. ئۇ چاغدا، ناھىيە (شەھەر) نىڭ ئاستىدا 90 رايونلۇق ھۆكۈمەت قۇرۇلدى، ئۇنىڭ شىتاتى 827 قىلىپ بەلگىلەندى، 90 رايونلۇق پارتكوم قۇرۇلدى، ئۇنىڭ شىتاتى 665 نەپەر قىلىپ بەلگىلەندى، بوغالتىرلارنىڭ شىتاتى 1492 قىلىپ بەلگىلەندى، رايون ئاستىدا 644 يېزىلىق ھۆكۈمەت، 17 بازارلىق ھۆكۈمەت قۇرۇلدى، بۇ ئىككىسىنىڭ شىتاتى 2636 قىلىپ بەلگىلەندى، رايون، يېزا (بازارلىق ھۆكۈمەت) لەرنىڭ شىتاتى جەمئىي 4128 قىلىپ بەلگىلەندى

1958-يىلى ئەسلىدىكى دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق ئالى كوپېراتىپلىرى ئاساسىدا، ئەسلىدىكى يېزا ئاساس قىلىنىپ660خەلق كوممۇنىسى(قەشقەر شەھىرىدىكى شەھەر خەلق كوممۇنىلىرىنى تۈز ئىچىگە ئالمىدۇ) قۇرۇلدى.

1962-يىلىدىن 1978-يىلىغىچە ناھىيە (شەھەر) لەر خەلق كوممۇنىلىرىنىڭ كۆلىمىنى 3 قېتىم تەڭشىدى. شۇنىڭ بىلەن قەشقەر ۋىلايىتىدىكى خەلق كوممۇنىسى 133 كە، بازار 8 گە، كوچا باشقارمىسى 4گە يەتتى. 1982 -يىل ئاخىرىغاكەلگەندە، كوممۇنا، بازار (كوچا باشقارمىسى) لارنىڭ شىتاتى جەمئىي 5102 نەپەرگە يەتتى.

مەركەز ۆە ئاپتونوم رايونلىق كوممونا بىلەن ھاكىمىيەت بىرلەشتۈرۈلگەن خەلق كوممونىسى تۈزۈلمىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ يېزا (بازار) لىق خەلق ھوكۇمىتى قۇرۇش توغرىسىدىكى يولىۋرۇغنىڭ روھىغا ئاساسەن، 1983 يىلى 5-ئايدا، ۆلايە تىلمەچ پارتكوم مەمۇرى مەھكىمە قارار چىقىرىپ، ۆلايەت ۆە ناھىيە (شەھەر) دىن 163 كادىر ئاجرىتىپ، تەربىيلەش ئارقىلىق، كوـ نىشەر ناھىيىسىنىڭ ئوغۇساق، زەمىن ۆە سايۇاغ قاتارلىق 3 كوممونىدا، خەلق كوممونىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، چوڭ رايون كىچىك يېزا قۇرۇش سىناق خىزمىتىنى ئېلىپ بارىدى.

1984-يىلى 6-ئايدىن باشلاپ ناھىيە (شەھەر) لەر ئەستايىدىل تەكشۈرۈش- تەتقىق قىلىش ئارقىلىق، خەلق كوممونىسى تۈزۈلمىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، يېزا، مىللى يېزا ۆە بازارلىق خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇش لايىھىسىنى ئېھتىياتچانلىق بىلەن تۈزۈپ چىقىپ، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ئىشلار نازارىتىگە تەستىقلىتىپ، كوممونا بىلەن ھاكىمىيەتنى ئايرىش، يېزا، مىللى يېزا ۆە بازارلىق خەلق ھۆكۈمىتى قۇرۇش خىزمىتىنى ئومۇمىيۈزلۈك قانات يايدۇرـ دى. 1984- يىل ئاخىرىغىچە، قەشقەر ۆلايىتىدە 120 يېزىلىق خەلق ھوكۇمىتى، 2 مىللى يېزا قۇرۇلدى. بۇلارنىڭ ئاستىدا 2124 كەنت ئاھالە كومىتېتى، 11130 كەنت ئاھالىلار گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، 21 بازار قۇرۇلدى، بۇنىڭ ئاستىدا 4 كوچا باشقارمىسى، 109 ئاھالىلار كومىتېتى قۇرۇلدى، يېزا (بازار) دەرىجىلىك ھاكىمىيەت ئورگانلىرىدا پارتىيە، ھۆكۈمەت كارخانىلار ئايرىلىپ، ھەرقايسىسى ئۆز ۋەزىپىسىنى ئورۇنلايدىغان، ھەر قايسىسى ئۆز مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلىدىغان بولدى، جايلار كوممونا بىلەن ھۆكۈمەتنى ئايرىش، يېزا (بازار) ھاكىمىيىتى قۇرۇش خىزمىتى داۋاملىدا، ئاساسى قانۇندىكى بەلگىلىمە بويىچە كەنت ئاھالىلەر كومىتېتى، كەنت ئاھالىلەر گۇرۇپپىسى ۆە ئاھالىلەر كومىتېتى، ئاھالىلەر گۇرۇپپىسى قاتارلىق ئامما ئىنكاسلىق ئۆزىنى ئۆزى ئىدارە قىلىش خاراكتېرىدىكى تەشكىلاتلىرىنى قۇردى، خىزمەت تۈزۈمى ئورناتتى، يېزا- كەنت، كوچا باشقارمىسى بويىچە خەلق ئەھدىنامىسىنى تۈزدى، كەلگۈسى خەلق ئامما ئىنكاسلىق ئۆزىنى ئۆزى ئىدارە قىلىشتىكى ئاكتىپچانلىقىنى تولۇق قوزغاتتى.

قەشقەر ۆلايە تىلمەچ پارتكومىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى ۆە ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ئىشلار نازارىتىنىڭ تەلىۋىگە ئاساسەن، 1984-يىلى يەنە ۆلايەت بويىچە 12 ناھىيە (شەھەر) ۆە يېزا (بازار) لاردا خەلق قۇرۇلتىيى ۆەكىللىرىنى ئۆزگەرتىپ سايلاش خىزمىتى ئېلىپ بېرىلدى، ۆلايەت بويىچە ناھىيە (شەھەر) لەردىن 2580 نەپەر خەلق ۆەكىللىرى سايلاپ چىقىلدى، بۇنىڭ ئىچىـ دىدە ئايال 650؛ يېزا بازارنىڭ خەلق ۆەكىلى 11.412، بۇنىڭ ئىچىدە ئايال 2924، ناھىيە (شەھەر) ۆە يېزا، بازارلار (تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ) خەلق قۇرۇلتىيى ئاچقىچە ھەممە تەشكىلىي قانۇن ۆە سايلام قانۇنىدىكى بەلگىلىمىلەرگە ۆە

4 لەشتۇرۇش تەلەۋنگە ئاساسەن، ناھىيە (شەھەر)ۋە يېزا (بازار) دىن ئىبارەت ئىككى دەرىجىلىك ھۆكۈمەتنىڭ يېگى رەھبەرلىمىتى سايلاپ چىقتى.

قوشۇمچە چەدۋەللەر:

(1) قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1957-يىلدىكى ئاساسىي قاتلام ھاكىمىيەتنىڭ قۇرۇلۇش ۋە رايونلارنىڭ شىتاتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى.

(2) قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ خەلق كوممۇنىسى مەزگىلىدىكى ئاساسى قاتلام ھاكىمىيەت قۇرۇلۇش ئەھۋالى.

(3) قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 - يىلدىكى ئاساسىي قاتلام ھاكىمىيەتنىڭ قۇرۇلۇش ئەھۋالى.

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1957- يىلدىكى ئاساسىي قاتلام ھاكىمىيەت قۇرۇلۇشى ۋە رايون يېزا شىتاتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى

ناھىيە (شەھەر)	رايون				يېزا (بازار)					رايون، يېزا شىتاتى		ئىزاھات
	كېڭەش جەمئى	شەھەر رايون	يېزا رايون	جايۇجىلىق رايون	شتات: ھوكۈمەت	شتات: پارتىيە	كېڭەش جەمئى	كوچا باشقارمىسى	دېھقانچىلىق يېزىسى	جايۇجىلىق يېزىسى	شىتاتى			
قەشقەر شەھەر	3	1	2				11	7	4		48			راپون، يېزا شىتاتى ئىشلىرىنى ئوز ۋاقتىدا تاللاڭ.
كونىشەھەر	11		11		110	88	96		96		384			
يېڭىشەھەر	9	1	8		80	64	74	1	73		296			
يېڭىسار	7	1	6		60	51	47	1	46		188			
پوسكام	5		5		45	40	39		39		156			
يەكەن	16	1	14	1	150	120	160	3	155	2	638			
قاغىلىق	9	1	7	1	90	72	52	2	45	5	208			
مەكىت	7	1	6		66	48	24	1	23		95			
بويۇرغا	5		5		50	40	30		30		120			
پەيزىۋات	9	1	8		80	64	64	1	63		254			
مارالۇبشى	7	1	6		80	64	54	1	53		214			
تاشقورغان	2			2	16	14	10			10	55			
جەمئى	90	8	78	4	827	665	661	17	627	17	2636			

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ خەلق كوممونىسى مەزگىللىدىكى ئاساسى قاتلام ھاكىمىيىتىنىڭ قۇرۇلۇش ئەھۋالى

ناھىيە (شەھەر)	بازار	كوچا باشقارمىسى	ئاھالىلار كومىتېتى	كوممونا	چولاڭ تەرەت	ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى	ئىزاھات
قەشقەر شەھەر		4	38	3	37	197	
كونىشەھەر	1			14	217	1616	
يېڭىشەھەر	1		4	12	197	1198	
يېڭىسار	1		4	12	156	832	
پوسكام	1			9	124	761	
يەكەن	1			18	457	2313	
قاغىلىق	1		6	18	260	1207	
مەكىت	1		4	8	130	547	
يوپۇرغا				8	85	581	
پەيزىۋات				11	251	1481	
ماراڭاۋېشى	1			10	203	843	
تاشقورغان				10	39	42	
جەمئى	8	4	56	133	2152	11,618	

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984- يىلىنىڭ ئاساسى قاتلام ھاكىمىيەت قۇرۇلۇش ئەھۋالى

ناھىيە (شەھەر)	ئومۇمى نائىلە	ئومۇمى نوپۇس	ئومۇمى كوللام (Km²)	يېزا	كوچا باشقارمىسى	ناھىيىلىك كومىتېتى	يېزا	مەللى يېزا	كەنت ناھىيىلىك كومىتېتى	كەنت ناھىيىلىك گۇرۇپپىسى	ئىزاھات
جەمئى	590.065	2,376,106	142,709	21	4	109	120	2	2124	11130	تاشقورغان ناھىيىسىنىڭ يېزا قۇرۇلۇش خىزمىتى تېخى ئېلىپ بېرىلمىدى.
قەشقەرشەھىرى	37.327	165.083	15		4	40	3		33	197	
كونا شەھەر	66.181	281.414	4604.7	1		3	17		221	1.624	
يېڭىشەھەر	53.776	209.906	2193.2	3		8	12		167	988	
يېڭىسار	37.811	153.590	3900	1		4	12		150	812	
پوسكام	30.209	117.209	1096.2	2		4	9	1	124	628	
يەكەن	121.123	450.854	8.284	4		14	15	1	464	2.377	
قاغىلىق	64.974	262.831	28.266.3	2		8	17		300	1207	
مەكىت	37.412	145.552	9996.3	1		4	8		134	547	
پوپۇرغا	23.970	94.150	2688.3	1		4	8		70	453	
پەيزىۋات	53.531	218.442	6316.3	2		4	11		251	1453	
مارالئوشى	61.401	256.922	23.000	4		16	8		210	843	
تاشقورغان	3.350	20.153	52.358.8								

[يېڭىشەر ناھىيىسىنىڭ ئارمىيىنى ھىمايە قىلىش،ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋاۋاتلىرىغا ئېتىۋار بېرىش خىزمىتى] يېڭىشەر ناھىيىسى قەدىمدىن تارتىپ ئەسكەر تۇرۇپ كەلگەن جاي بولۇپ، ئىستراتېگىيىلىك ئورنى ئىنتايىن موھىم. ھازىر بۇ يەردە پولك دەرىجىدىن يۇقۇرى توققۇز قىسىم تۇرۇشلۇق، خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسى 1949 - يىلى يېڭىشەر ناھىيىسىگە كىرىپ ئورۇنلاشقاندىن تارتىپ، پارتىيە رەھبەرلىكىدە، كاتتا ئاجرىتىپ خىزمەت ئەترىدى تەشكىللەپ، ئامما ئىنى قوزغۇتۇپ خەلق ھاكىمىيىتى قۇرۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە راۋاجلاندۇرۇشقا ياردەم بېرىپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ چىن قەلبىدىن ھۆرمەتلىشىگە سازاۋەر بولدى. قىسىملارنىڭ " بۇيرۇق يەر ئېچىپ چېگرا رايونىنى قوغدىشى»غا، چېگرا رايونىنى گۈللەندۈرۈشىگە، ۋەتەننى قوغدىشىغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن، يېڭىشەر ناھىيىلىك پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى شۇ يەردە تۇرۇشلۇق قىسىملارغا قارار گاھ، مەشق ئورنى ۋە قوشۇمچە كەسىپ ئۈچۈن يەر ئاجرىتىپ بېرىپ،

خەلق پەرۋەنت ئەسكەرلىرىنىڭ تۇرمۇشىنى ھەر خىل چارىلار بىلەن ياخشىلىدى. ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش، كادىر قوبۇل قىلىش، ئىشچى قوبۇل قىلىش ۋە ئىجتىمائى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش جەھەتتىمۇ قىسىملارغا ئېتىبار بەردى. ئارمىيە بىلەن ھۆكۈمەت، ئارمىيە بىلەن خەلق ۋە ھەربىلەت خەلقلىرى قەلبىنى ئىناق بولۇپ بىلىق بىلەن يۈزدەك چوڭقۇر مۇھەببەت ئورناتتى.

10 يىللىق قالايمىقانچىلىق دەۋرىدە، ئارمىيىنى ھىمايە قىلىش، ئۇلارنىڭ ئائىلىلىرى تاۋابا تىلىرىغا ئېتىبار بېرىش ۋە ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىش، خەلقنى سۆيۈشتىن ئىبارەت شەرەپلىك ئەنئەنە بۇزۇلغان ئىدى، پارتىيە مەركىزى كومىتېت 11 - نۆۋەتلىك 3 - ئومۇمى يىغىلىنىدىن بۇيان، قىسىم بىلەن يەرلىك ئورتاق تىرىشچانلىق كۈرسىتىپ، خىزمەت دۇنياسىنى قايتىدىن ئەسلەپ "تارىخقا ھۆرمەت قىلىش، ھازىرقى ھالەتنى ساقلاش، ئومۇملۇقنى كۆزلەش، بىر - بىرىگە يول قويۇش، ئىتتىپاقلىقتا، قۇرۇلۇشقا پايدىلىق بولۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇش" پىرىنسىپىنى چىقىش قىلىپ، يەرلىك بىلەن قىسىملىق يەر، سۇ ئىشلىتىش قاتارلىق جەھەتلەردىكى توقۇنۇشلىرى نەخ مەيدانغا بېرىپ تەكشۈرۈش ئارقىلىق، بامەسلىھەتھەل قىلىندى. يېرىم يىلچە ۋاقىت ئىچىدە كۆپ يىلدىن بۇيان تالاش - تارتىش قىلىپ كېلىۋاتقان، ھەل قىلىشنى ئويلىغان بولسىمۇ ھەل قىلىش قىيىن بولغان چوڭراق مەسىلەلەردىن 20 نەچچىسى ھەل بولدى.

4 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان، ئارمىيە خەلقنى سۆيۈش، خەلق ئارمىيىنى ھىمايە قىلىش جەھەتتە ياخشى ئىش، ياخشى ئادەملەر ئۈزلۈكسىز مەيدانغا كېلىپ تۇردى، ئىناقلىق تارماقلىرى قىسىملاردىكى قېرى، ئاجىز، كېسەل، مېيىپلەرگە ئاشلىق، ياغ ئاپىرىپ بەردى، قىسىم تەمىنلىنىدىغان ئاشلىق خىللىرىنى تەڭشەپ بەردى، ياغ بىلەن تەمىنلەشنى كۆپەيتتى، قىسىمنىڭ تۇرمۇش ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئوڭايلىق تۇغدۇرۇپ بەردى؛ يەرلىك پارتىيە مەكتىۋى ۋە باشقا مەكتەپلەر قىسىمدىكى كوماندىرلار جەڭچىلەرنىڭ نەزىرىيە ۋە مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى يۇقۇرى كوتۇرۇش ئۈچۈن، قىسمىغا كۆپ قېتىم ئوقۇتقۇچى ئەۋەتىپ، پەلسەپە ۋە مەدەنىيەت دەرسلىرىنى ئۆتتى؛ ناھىيىلىك دوختۇرخانا قىسىم ئۈچۈن كۆپ قېتىم سانىتار تەربىيىلەپ بەردى، قىسمىغا جۈملىدىن دوختۇرلىرىنى ئەۋەتىپ دەرس ئۆتۈپ، داۋالاش تېخنىكىسىنى ئۆگەتتى؛ ناھىيە مەخسۇس پۇل ئاجرىتىپ قىسمىدىكىلەرنىڭ پەرزەنتلىرى ئۈچۈن مەكتەپ سېلىپ بەردى؛ ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش قېيىن بەھوال ئاستىدا، قىسمىدىكىلەرنىڭ ئائىلىلەرى تاۋابا تىلىرىنى ئامال قىلىپ ئورۇنلاشتۇردى، ئىناقلىقچى، كادىر، ئىشچى قوبۇل قىلىشتا قىسمىدىكىلەرنىڭ پەرزەنتلىرىگە ئىمكان قەدەر ئېتىبار بەردى. شۇ يەردە تۇرۇشلۇق قېسىم ئايەتتىن قۇتۇلدۇرۇش، خەلققە، ئەمگەك قىلىپ بېرىش ئىشلىرىغا كۆپ قېتىم قاتناشتى؛ "ئىتتىپاق يولى"، "ئارمىيىنى ھىمايە قىلىش يولى" ۋە "خەلقنى سۆيۈش كوۋرىگى" ئارقىلىق ئارقىدىن يا سالدى؛ قىسمىنىڭ دوختۇرلىرى خەلقنىڭ كېسەللىنى جان-دىل بىلەن داۋالىدى، خەلقنى سۆيۈشنى ئەمۇنچىنى جانلاندۇرۇشنىڭ ئىشى-ئىزلىرى ئىچىدىكى گەۋدىلىك بىر مىسال، ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە بەرپا قىلغان مەدەنىيەت گۈللىرى بېغىدىكى ناھىيىلىك ھەممە يېرىدە پۈرەكلەپ ئېچىلماقتا. 1984-يىلى، قىسىم ۋە ناھىيە

يەسى ۋىلايەتلىك، ئاپتونوم رايونلۇق، مەملىكەتلىك «قوش ھىمايە قىلىش» بويىچە قوش ئىلغارلار ۋەكىللىرىنى تەقدىرلەش يىغىنلىرىغا قاتناشتى.

[يېزىلارنىڭ ئىجتىمائى قۇتقۇزۇش ۋە كەمبەغەللەرگە يار - يۆلەك بولۇش خىزمىتى] يېزىلاردا ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، كەڭ دېھقانلارنىڭ كىرىمى يىلسۇ - يىل ئېشىپ، تۇرمۇشى كۆرۈنەرلىك ياخشىلاندى، لېكىن، ئەمگەك كۈچى كەم، ئىشلەپچىقىرىش مەبلىغى يېتەرسىز، قىيىنچىلىقى بار بىر قىسىم ئائىلىلەرنىڭ ئۆزگىرىشى چوڭ بولمىدى، ئۇلارغا يار - يۆلەك بولۇپ ئورتاق بېيىش يولىغا مېڭىش ئۈچۈن، ناھىيە (شەھەر) لەر 1982 - يىلدىن باشلاپ كەمبەغەللەرگە يار - يۆلەك بولۇش خىزمىتىنى ئەستايىدىل ئىشلىدى. ۋىلايەت، ناھىيە، يېزىدىن ئىبارەت ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەت كەمبەغەللەرگە يار - يۆلەك بولۇش خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتتى، كەمبەغەللەرگە يار - يۆلەك بولۇش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇردى. قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرنىڭ ھەممىسى ئۈچۈن ئارخىپ تۈرغۇزدى، كادىرلار ئائىلىلەر بويىچە ھۆددە ئېلىپ كەمبەغەللەرگە يار - يۆلەك بولۇش مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى يولغا قويدى. يېزىلاردىكى كەڭ كادىرلار، پارتىيە، ئىتتىپاق ئەزالىرى، خەلق ئەسكەرلىرى كەمبەغەللەرگە يار - يۆلەك بولۇش، قىيىنچىلىقى بارلارغا ياردەم بېرىش پائالىيىتىگە كەڭ كۆلەمدە قاتناشتى. خەلق ئازاتلىق ئارمىيەسىنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق قىسمىمۇ ئۇزلىرى تۇرۇشلۇق جايلارنىڭ كەمبەغەللەرگە يار-يۆلەك بولۇش، بېيىش پائالىيىتىگە ئاكتىپ قاتناشتى. 1983-، 1984 - ئىككى يىلدا ۋىلايەت بويىچە دېھقانچىلىق، خەلق ئىشلار، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، يېزا ئىگىلىك بانكىسى، يېزا، بازار قاتارلىق تارماقلاردىن كەمبەغەللەرگە يار - يۆلەك بولۇش ئۈچۈن ئىشلەتكەن مەبلەغ 6 مىليون 500مىڭ يۈەندىن ئارتۇق، قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەردىن كېمىيەتكەن ۋە كەچۈرۈم قىلىنغان دېھقانچىلىق ساۋاقى سومىسى 2 مىليون 600 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق، كېمىيەتكەن ۋە كەچۈرۈم قىلىنغان داۋالاش ھەققى 130 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق، قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرنىڭ مەكتەپتىكى پەرزەنتلىرىگە بېرىلگەن ئوقۇش ياردەم پۇلى 1 مىليون 220 مىڭ يۈەن، كېمىيەتكەن خالىسانە ئەمگەك 770مىڭ كىشى كۈنىدىن كۆپ.

قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرگە «مەبلەغ جەھەتتە يار-يۆلەك بولۇش ۋە ئىزادىگە كەلتۈرۈش جەھەتتە يار - يۆلەك بولۇش» نى قىلىش، ئۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى تەرەققىي قىلدى، تۇرمۇشى ياخشىلاندى، ۋىلايەت بويىچە قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرنىڭ سانى كۆرۈنەرلىك كېمەيدى. 1982-يىلى ۋىلايەت بويىچە 63987 قىيىنچىلىقى بار ئائىلە بار ئىدى، يار-يۆلەك بولۇش، ياردەم بېرىش ئارقىلىق، 1983-يىلى 9410 ئائىلە، 1984-يىلى يەنە 10446 ئائىلە قىيىنچىلىقى بار ئائىلە دېگەن قالپاقنى چۈرۈۋەتتى. قىيىنچىلىقى بار ئائىلە ئەسلىدىكى يېزا ئىگىلىك ئومۇمىي نوپۇسىنىڭ 14.2%دىن 9.6% گە چۈشتى. يوپۇرغا، كونىشەھەر قاتارلىق ناھىيىلەرنىڭ كەمبەغەللەرگە يار-يۆلەك بولۇش خىزمىتى بىر قەدەر ياخشى ئىشلەندى. يوپۇرغا ناھىيىسىدە 1981-يىلى 4174 قىيىنچىلىقى بار ئائىلە بار ئىدى، 1983-يىلى ۋە 1984-يىلى 1380 ئائىلە قالپىغىنى ئېلىۋېتىلدى، بۇ ئىككى يىل ئىچىدە ناھىيە بويىچە ئۆچتىن بىر

ئىقتىسات

ئىقتىسادىي ئىسلاھات ۋە قەشقەرنى ئېچىش توغرىسىدا

قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى ئابدۇغوپۇر سىدىق

قەشقەر ۋىلايىتى بايلىق مەنبەسى مول، ئېچىلىش ئالدىدا تۇرغان جايى بولۇپ، ئىقتىسادىي تەرەققىيات جەھەتتە ناھايىتى زور يوشۇرۇن كۈچكە ئىگە. ئۇزاقتىن بۇيان قاتناش قولايسىز، تېخنىك جەھەتتە ئارقىدا قېلىش، ئۇچۇر راۋان بولماسلىق ۋە باشقا ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن قەشقەرنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىيات قەدىمى ئاستا بولۇپ، ئىقتىسادىي جەھەتتە تەرەققىي قىلغان ئەللەرگە پالماسلىقتا ئىپادىلەندى. پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، بىز "سول" ئىدىيىنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇپ، پۈتۈن ۋىلايىتىمىزنىڭ يېزىلىرىدا ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى ئېلىپ باردۇق. يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى قىسقا مەزگىلدە جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىپ مىسلى كۆرۈلمىگەن نەتىجىلەرگە قولغا كەلتۈرۈلدى. لېكىن پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا ئەۋج ئېلىۋاتقان ئىقتىسادىي تەرەققىيات ۋەزىيىتىگە سېلىشتۇرغاندا، بىز يەنىلا خېلى ئارقىدا تۇرماقتىمىز. ئاساسلىق ئاجىزلىق تېخنىكا، ھۈنەرسەنئەت ۋە ئاساسىي سانائەت ئارقىدا، مەسئۇلاتلارنىڭ رىقابەتلىشىش ئىقتىدارى ئاجىز بولۇشتىن ئىبارەت. ئىقتىسادى قۇرۇلمىدىن قارىغاندا، سانائەتنىڭ ئىگە للىدى نىسبىتى ناھايىتى كىچىك. 1984ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە سانائەتنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى خەلق ئىگىلىگى ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 24 پىرسەنتىنىلا ئىگە للىدى. يېزا ئىگىلىك كۆرسەتكۈچ قىسمى تېرىقچىلىقتىن كەلدى.

قىسقىسى قېيىنچىلىقى بار ئائىلە قالپىنى ئېلىۋېتىپ، ئورتاق بېيىش يولىغا ماڭدى. 1984ـ يىلى يوپۇرغا ناھىيىسى قەشقەر ۋىلايىتى ۋە جەنۇبىي شىنجاڭ بويىچە كەسىپ غەللەرگە يار-يۆلەك بولۇش خىزمىتى بويىچە ئېلغار ناھىيە بولۇپ باھالاندى. 1982ـ يىلى قېيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرنىڭ ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن ھەر بىر كىشىگە توغرا كەلگەن ئوزۇقلۇق ئاشلىقى 300 جىڭدىن، كىرىمى 50 يۈەندىن تۆۋەن ئىدى. 1984ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە "قېيىنچىلىقى بار ئائىلە" دىگەن قالپاقنى ئېلىپ تاشلىغان ئائىلىنىڭ ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن ھەر بىر كىشىگە توغرا كەلگەن ئوزۇقلۇق ئاشلىقى 500 جىڭدىن، كىرىمى 100 يۈەندىن ئاشتى. ھازىر بۇلارنىڭ 5 تۇياقتىن كۆپ چارۋىسى، ئېشەك ھارۋىسى، ئۈيىنىڭ ئالدى-كەينى ئىشىكى 200-300 تۆپ دەرىخى، كىچىك بېغى بار. كۆپ قىسىمى ئۆي سالدى ۋە ئەسۋاب قىلىدى، يېڭىدىن كىگىز، يوتقان-كۆرپە، كىيىم-كېچەك ۋە ئۆي سەرەمجانلىرى سېتىۋالدى، بەزىلىرى كىيىم تىكىش ماشىنىسى، ۋېلىسىپىت، قول سائىتى قاتارلىق بويۇملارنىمۇ سېتىۋالدى. (لۇگوبەن)

شۇنىڭ ئۈچۈن، تووار نىسبىتى تۆۋەن ، تەكرار ئىشلەپچىقىرىشنى كېڭەيتىدىغان مەبلەغ كەم، قەشقەرنى ئېچىشتا پارتىيەنىڭ تۈرلۈك ئىقتىسادىي سىياسەتلىرىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇش كېرەك . ئەڭ موھىمى ، ئىقتىسادىي تۈزۈلمىنىڭ ئىجتىمائى ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى تەرەققىياتىغا لايىقلىشالىماسلىقىدەك قاتمال ئىستىقنى ئۆزگەرتىپ، ھايات كۈچىگە ئىگە بولغان سوتسىيالىستىك ئىقتىسادىي تۈزۈلمىنى ئورنۇتۇپ ۋە ئۇنى زامانىمىزدىكى ئەڭ ئىلغار باشقۇرۇش ئۇسۇلى ۋە ئەڭ يېڭى پەن ـ تېخنىكىنى قوبۇل قىلالايدىغان، يېڭى ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى يارىتالايدىغان ئىقتىدارغا ئىگە قىلىش كېرەك. مانا بۇ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىشىمىزدىكى ئاساسىي نۇقتىمىز، شۇنداقلا قەشقەرنى ئېچىشتىكى مۇقەررەر بولىمىز.

پارتىيە 12 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3ـ ئومۇمىي يىغىنىنىڭ«ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى قارارى» نىڭ روھىغا ئاساسەن، قەشقەرنىڭ ئەمىلى ئەھۋالىغا بىرلەشتۈرۈپ قارىغاندا ، مېنىڭچە ، نۆۋەتتە ئىقتىسادىي تۈزۈلمىنى ئىسلاھ قىلىشتا تۆۋەندىكى بىر قانچە خىزمەتنى ئالدى بىلەن ياخشى ئىشلىشىمىز كېرەك:

1. ئىدىيىدە يەنىمۇ ئازات بولۇشىمىز كېرەك . ئەمدىلا قەدەم تاشلىغان قەشقەرنىڭ ئىقتىسادىي ئىسلاھاتىغا قارىتا چەمبەرچەس خىل غۇلغۇلا بولماقتا، بۇ كۆپچىلىكنىڭ قەشقەرنىڭ ئىستىقبالىغا مۇناسىۋەتلىك بولغان بۇ چوڭ ئىشقا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلۈۋاتقانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ، ئۇنى قارشى ئېلىشىمىزغا ئەرزيدۇ. لېكىن غۇلغۇلا جەريانىدا ، ئىسلاھاتقا قارىتا خىلمۇ ـ خىل مۇجمەل تونۇشلارمۇ ئەكس ئەتتى. بۇ، بەزى يولداشلارنىڭ «سول» لۇقسىنىڭ ئاسارىتىدىن تېخى ئازات بولالمىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ ، شۇڭلاشقا ئىدىيىدە يەنىمۇ ئازات بولۇش تامامەن زۆرۈر. ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەر ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىشنىڭ مۇقەررەرلىگى، زۆرۈرلىگى ۋە تەخىرسىزلىكىنى ئېنىق تونۇشى ، ئىسلاھات ئېلىپ بارماقاندا ھايات كۈچىگە ئىگە سوتسىيالىستىك ئىقتىسادىي تۈزۈلمىنى ئورنىتىماقاندا، قەشقەرنى ئېچىشنىڭ قۇرۇق گەپ بولۇپ قالىدىغانلىقىنى ئېنىق تونۇپلىشى كېرەك. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ۋە تووار ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇشقا ئائىت يوليورۇقلىرىنىڭ روھىنى باشلامچىلىق بىلەن ئۈگىنىپ ۋە تەشۋىق قىلىپ ، كادىرلار ۋە ئاممىنى " سول " ئىدىيىسىنىڭ ئاسارىتىدىن ۋە ئۇششاق دېھقان ئېگىلىگى ئىدىيىسىنىڭ بويۇنتۇرۇقىدىن ئازات بولۇپ، ھازىرقى ئېگىلمىشەكلى ۋە ئۇسۇللىرىنى ئاكتىپ ھالدا ئۆزگەرتىپ ، ئىسلاھات ئۈچۈن تۆھپە قوشۇشقا يېتەكلىشى كېرەك.

2ـ ھازىرقى بار بولغان يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى تەڭشەش ۋە تەرتىپكە سېلىشنى داۋاملىق ياخشى تۇتۇپ ، يېزا ئېگىلىگىنىڭ تووار نىسبىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشىمىز كېرەك. بىر قانچە يىللىق تەڭشەش ۋە تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق ۋىلايەتلىمىزنىڭ يېزا ـ بازار كارخانىلىرى مەلۇم تۈس ئالغان بولسىمۇ، لېكىن تووار ئىشلەپچىقىرىش تەلىۋىگە سېلىشتۈرغاندا يەرلىك ناھايىتى چوڭ. يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنىڭ باشقۇرۇش ھۆددىگەرلىك مەسئۇلىيىتى-تۈزۈلمىنى يەنىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈپ ، كارخانا باشقۇرۇشنىڭ ياخشى ـ ناچار بولۇشىنى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ جانىجان مەنپەئەتى بىلەن بىرلەشتۈرۈش كېرەك. تىجارەت جەھەتتە ، بازار ئارقىلىق تەڭشەشنى ئاساس قىلىش پىرىنسىپى بويىچە كارخانىلارنى ئىشـ

له‌پچقمردش تېمىدىن تېجارەت تېپىكە ئۆزگەرتىپ ، ئىشلەپچىقىرىش ، تەمىنلەش، سېتىش بىر گەۋدە بولۇش چارىسىنى پەيدا قىلىپ ، ئىشلەپچىقىرىش ، تەمىنلەش ، سېتىشتا دۆلەتكە مەددىدىن تاشقىرى يۆلۈنمۇالىدىغان ئىللەتلەرنى تۈگىتىش كېرەك. يېزا-بازار كارخانىلىرىنى يېتەكچى قىلىپ، يېزا ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى ئىقتىسادىي قانۇنىيەت بويىچە داۋاملىق تەڭشەش كېرەك . ۋىلايەتتىمىزدە ئاشلىق بىلەن ئۆزۈمزانى تەمىنلەشنى دەسلەپكى قەدەمدە ئەمەلگە ئاشۇرىدۇق . لېكىن ئاشلىق بىلەنلا كۆپ ئەمەس، يېزا ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى تەڭشەشتە ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىشنى ئاساياتى چىلىق تەۋتۇش كېرەك، ئاشلىق مەھسۇلاتىنى پۈختا قەدەم بىلەن ئاشۇرغاندىلا ، ئاندىن ئېھتىياجى ئاشلىقنى تەدرىجى هالدا كۆپۈش، سۈت، تېرىخوماغا ئايلاندۇرۇپ، ۋىلايەتتىمىزنىڭ كۆپ مەسلىسىنى ھەل قىلىپ، خەلقنىڭ يېمەكلىك قۇرۇلمىسىنى ئۆزگەرتكىلى بولىدۇ. ۋىلايەتتىمىزنىڭ جانلىقلىرى كۆپ بولۇشتەك تەبىئى ئۈستۈنلىكىدىن پايدىلىنىپ ، ئوتلاقلارنى زور كۆچ بىلەن بەرپا قىلىپ ۋە ياخشىلاپ، چارۋىچىلىقنىڭ زور تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، ۋىلايەتتىمىزنىڭ كۆپ بىلەن تەمىنلەش تېكى جىددىلىكنى ئەھۋالىنى ئۆڭشاش، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا تېرە، يۇڭ، گۆش،سۈتنى ئومۇملاشتۇرۇپ پايدىلىنىپ، چارۋا مەھسۇلاتلىرىغا ئېش قوشۇش كەسپىنى راۋاجلاندۇرۇش كېرەك.

3.سانائەت قۇرۇلمىسىنى تەڭشەش كېرەك . ۋىلايەتتىمىزنىڭ ئاساسى سانائىتى ئاجىز، پولات - تۆمۈرسانائىتى تېخى يوق. بۇ ۋىلايەتتىمىزنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى ئاھايىتى زور چەكلىمىگە ئۇچراتتى . كان بايلىقلىرىنى ئېنىقلاۋېلىش ئاساسىدا ، تۆمۈر كان بايلىقىغا ئىگە بولۇپ پايدىلىنىپ، يىلىغا 20 مىڭ تونىنا تۆمۈر، 12 مىڭ تونىنا پولات ئىشلەپچىقىرىدىغان كىچىك تېپتىكى بىرلەشمە كارخانا قۇرۇشىمىز كېرەك. تۆمۈر ۋە پولات ماتېرىياللىرى بولغاندىلا پۈتكۈل سانائەت جەمئىتىنى تەشەببۇسكار ئورۇندا تۇرغىلى بولىدۇ. بۇ ئاساستا، توقۇمىچىلىق فابرىكىسى، سېمونت زاۋۇدى،كۆن-خېرۇم زاۋۇدى، خىمىيىۋى سانائەت زاۋۇدى، يۇڭ يىپ فابرىكىسىنىڭ تېخنىكا ئۆزگەرتىشىنى داۋاملىق تۆتىشىمىز لازىم. مىللىي قول سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىپ، سېتىش يولىنى كېڭەيتىپ، مەھسۇلات تۈرلىرىنى كۆپەيتىشىمىز كېرەك.

4. ئۇچۇر خىزمىتىنى ئەستايىدىل ياخشى تۆتۈش كېرەك. خەلقارا ئىقتىسادىي جەمئىيەتنى ئۇچۇرنىڭ مەركەزلىشىش باسقۇچىغا كىردى. بىر رايونغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئۇچۇرنىڭ ۋاقتىدا بولۇش -بولماسلىقى، كارخانىلارنى هايات كۆچكە ئىگە قىلىش - قىلالماسلىقنىڭ ئاچقۇچى. قەشقەرۋىلايەتتىمىز ۋەتەنىمىزنىڭ ئەڭ غەربىگە جايلاشقان، قاتناش قولايسىز، ئۇچۇر ۋاقتىدا كەلمەيدۇ. بۇ، ئىگىلىك تەرەققىياتىغا قولايسىزلىق كەلتۈردى. بۇخىل ئەھۋالنى ئۆڭشاش ئۈچۈن بىز بېيجىڭ، تېيەنجىن، شەندۇڭ، جياڭسۇ،شاڭخەي،گۇاڭجۇ ، شىنجېن قاتارلىق جايلار دادۇككان ئېچىپ، بىر تەرەپتىن تەشەببۇسنىڭ مەھسۇلاتلىرىنى ساتماقچىمىز، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇچۇر توپلىماقچىمىز، ئۇندىن باشقا، پايدىلىنىشقا بولىدىغان ھەر خىل يوللار ئارقىلىق ئېكىسپورت بىلەن بولغان ئالاقىنى كۈچەيتىپ،ھەرخىل ئۇچۇرلارنى توپلىماقچىمىز. ۋىلايەتتىمىزدىكى ئۇچۇر تەھلىل قىلىش ئاپپاراتى قۇرۇلۇشى كېرەك.ئوبوروت يولىرىنى ئىگىلەپ ئەستايىدىل ئېچىپ، ئىشلەپچىقىرىشتىن ئىلگىرىكى ۋەكىلىيەتنىڭ ئىشلىرىنى

ياخشى ئىشلەشىمىز، ئىشلەپچىقىرىش تەرەققىياتىغا ۋە خەلق ئامىسىنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن، تەمىنلەش ۋە سېتىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشىمىز كېرەك.

5. ئېقىل بۇلاقىنى ئېچىش خىزمىتىنى ياخشى تۇتۇپ، ئىختىساسلىق خادىملارنى ئەستايىدىل يېتىشتۇرۇش، دادىل ئىشلىتىش كېرەك. ئىختىساسلىق خادىملار بايلىق، سۈرئەت ۋە ئۈنۈم دېمەكتۇر. مەسئۇلات جەھەتتىكى رىقابەت ئەسلىيە تتە، ئىختىساسلىق خادىملار جەھەتتىكى رىقابەت بولۇپ ھىساپلىنىدۇ. چۈنكى ئېخنىكا ئىختىساسلىق خادىملارغا تايىنىلىپ ئىجات قىلىنىدۇ ۋە تەتبىق قىلىنىدۇ. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ۋىلايىتىمىزدە ئىختىساسلىق خادىملارنىڭ سىرتىنا ئۆزلۈكسىز كېتىپ قېلىشىھادىسىسى كۆرۈلدى. ياكى مۇۋاپىق ئىشلىتىلمەسلىكتىن ياكى ئەسلىھەشتۈرۈشكە تېگىشلىك مەسلىھەر ئەسلىھەشمەسلىكتىن تۇپەيلىدىن بەزى يولداشلار كۆڭۈل ئازادە بولماي قەشقەردىن يۆتكۈلۈپ كەتتى. بۇجەھەتتىكى دەققەت قىلىشقا ئەرزىيدۇ. ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەر، ئىختىساسلىق خادىملارنى قەدىرلىشى، ئۇلارغا كۆڭۈل بۆلۈشى كېرەك. جەمئىيەتتە ئومۇمىيۈزلۈك ساقلىنىپ تۇرغان ئىختىساسلىق خادىملارغا ئىچى تارلىق قىلمىدىغان، ئۇلارنى چەتكە قاقمىدىغان، ھەتتا ئۇلارغا زەربە بېرىدىغان ناچار ئىللەتلەرگە قارشى پاسىلا چىلىق بىلەن كۈرەش قىلىش كېرەك. تەشكىلات، كادىرلار تارماقلىرى ۋىلايىتىمىزدىكى ئىختىساسلىق خادىملارنىڭ تەكتىنى بىر قېتىم ئومۇمىيۈزلۈك ئىگىلەپ، مۇۋاپىق ئىشلىتىلمىگەنلىرىنى دەرھال تەڭشىشى كېرەك. ئۇلارنىڭ مۇۋاپىق تەلەپلىرىنى ئىمكانىقەدەر قاندۇرۇش لازىم. ئۇندىن باشقا، ئىختىساسلىق خادىملارنى يېتىشتۇرۇشنى ئەستايىدىل ياخشى تۇتۇپ، ھەر خىل كەسپى مەكتەپلەرنى، تېخنىكۇمدىيە ئۇنۋېرسىتېتى ۋە ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئىشتىمن سىرتقى ئۇنۋېرسىتېتنى ياخشى باشقۇرۇش، خىزمەتتىكىھەر دەرىجىلىك باشقۇرغۇچى كادىرلارنى تەربىيىلەش ۋە سىناشنى ياخشى تۇتۇش كېرەك. تەربىيىلەش ئارقىلىق سىناق ئېلىنغاندىن كېيىن لايىقە تىمز بولغانلىرىنى يۆتكەۋېتىش ھەم ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇۋېتىش لازىم. قىسقىسى، ئىختىساسلىق خادىملارنى ئىشلىتىش ۋە يېتىشتۇرۇش خىزمىتىگە ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىگەندە، ئىختىساسلىق خادىملار كەينى - كەينىدىن مەيدانغا چىقىرىلىدۇ، قەشقەرنى ئېچىشتىن ئۈمىت كۈتكىلى بولىدۇ.

6. چەتئەل مەبلىغى ۋە تېخنىكىسىنى پائال كىرگۈزۈش كېرەك. ۋىلايىتىمىز شەرقىي جەنۇب دېڭىز بويلىرىدىن خېلى يىراق، ھالبۇكى، سوۋېت ئىتتىپاقى ۋە پاكىستانغا ناھايىتى يېقىن. سىرتقا قارىتا ئېشىكنى ئېچىۋېتىشتە، نۆۋەتتە ئاساسلىقى جۇڭگو - پاكىستان، جۇڭگو - سوۋېت ئىتتىپاقى ئوتتۇرىسىدىكى چېگرا سودىسىنى كېڭەيتىشىمىز لازىم. ھازىر بىر بولغان سودا ئېغىزىنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇشىمىز لازىم. ئېھتىياجىمىزغا ئاساسەن، سودا سوممىسىنى كۆپەيتىشىمىز كېرەك. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا چەتئەللىك زاتلارنى، مۇھاجىرلارنى قەشقەرگە زىيارەتكە، تۇققان يوقلاشقا، تەكشۈرۈشكە ۋە كەسپى ئىشلار ھەققىدە سۆھبەتلىشىشكە كېلىشنى تەكلىپ قىلىش ئارقىلىق، ئۇلارنىڭ زاۋۇت قۇرۇش ئۈچۈن مەبلەغ سېلىشىنى قارشى ئېلىشىمىز لازىم. چەتئەللەردە ۋىلايىتىمىزنىڭ 10 مىڭدىن ئارتۇق مۇھاجىرى بار. بىز ئۇلارنى يۇرتىغا يارىدەم بېرىش، شىركەتلىشىپ تىجارەت قىلىش، ھەمكارلىق ئىگىلىگىنى ۋە تولۇقلىما سودىنى يولغا قويۇشقا ھەركەتلەندۇرۇشىمىز لازىم، ئۇندىن باشقا، ئەچكى جەھەتتە بىرلىشىنى پائال ياخشى يولغا قويۇپ، ئېچكىرىدىكى تەرەققى تاپقان رايونلار بىلەن ھەمكارلىق يېگى تېخنىكا كىرگۈزۈشىمىز ۋە مەسئۇلاتلارنى ئېكسپورت قىلىشىمىز لازىم.

〔1984-يىللىق ئىقتىسادىي خىزمەت ھەققىدە ئومۇمى بايان〕

1984-يىلى، قەشقەرۋىلايىتىدە ئالدىنقى يىرنەچچە يىللىق خىزمەتلەر ئاساسىدا، ئىگىلىك باشقۇرۇشتا داۋاملىق ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلدى، ھەمدە شەھەر-موھىم نۇقتا قىلىنغان پۈتكۈل ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى بويىچە سىناق ئېلىپ بېرىلدى. خەلق ئىگىلىكى پىلانلىك تۈرلۈك ئاساسلىق كۆرسەتكۈچلىرى ئوڭۇشلۇق ئورۇنلاندى. سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 978 مىليون 491 مىڭ 200 يۈەنگە يېتىپ، ئالدىنقى يىلىدىكى 894 مىليون 557 مىڭ 300 يۈەندىن 128 مىليون 933 مىڭ 900 يۈەن، يەنى 15،18% كۆپەيدى، 1978-يىلدىكىدىن 173.88% ، 1949 - يىلدىكىدىن 615.91% كۆپەيدى. ھەر قايسى سەپلەردە يېڭى تەرەققىياتلار بولدى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى يەنىمۇ يۇقىرى كۆتۈرىلدى.

يېزا ئىگىلىك سېپىدە، مەركەزنىڭ 1983-يىلى ۋە 1984-يىلىدىكى ئىككى ئۇنۇملۇق ھۆججىتى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇلغانلىقتىن، كەڭ دېھقان - چارۋىچىلار نىڭ ئاكتىپلىقى تېخىمۇ يۇقىرى ئۆرلىدى. تۆۋەن ھارارەت، قۇرغاقچىلىق، كىملىماتنىڭ نورمالسىز بولۇشى قاتارلىق تەبىئىي ئاپەتلەرگە ئۇچرىغان ئەھۋالدىمۇ ئوڭ ھوسۇل ئېلىندى. يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 743 مىليون 271 مىڭ 200 يۈەنگە يېتىپ، ئالدىنقى يىلىدىكى 624 مىليون 609 مىڭ 300 يۈەندىن 19% كۆپەيدى. ئاشلىقتىنمىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 1 مىليارد 660 مىليون 155 مىڭ جىڭغا يېتىپ ئالدىنقى يىلدىكى 1 مىليارد 559 مىليون 457 مىڭ جىڭدىن 100 مىليون 698 مىڭ جىڭ، يەنى 6.45% ئاشتى؛ پاختىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 102 مىليون 639 مىڭ جىڭغا يېتىپ، ئالدىنقى يىلدىكى 77 مىليون 628 مىڭ جىڭدىن 25 مىليون 11 مىڭ جىڭ، يەنى 32.2% ئاشتى؛ يانغاقنىڭ دانلىك كۆلەمى قىسقارتىلغانلىقتىن، ئومۇمى مەھسۇلاتى 47 مىليون 24 مىڭ جىڭ بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 0.82% كەمەيگەن بولسىمۇ، لېكىن پاختا مەھسۇلاتىنىڭ زور مىقىداردا ئېشىشى بىلەن يانغاقنىڭ كۆپەيمىگەكاپالەتلىك قىلىندى. يىل ئاخىرىدىكى چارۋىنىڭ ئومۇمى سانى 3 مىليون 984 مىڭ 400 تۇياق بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 155 مىڭ 600 تۇياق كېمەيدى. بىر يىلدىن بۇيان ۋىلايىتىمىز بويىچە 143 مىڭ مو يەرگە كۆچەت تىكىپ، ئورمان ئەھيا قىلىنىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 9.7% كۆپەيدى. يېزا-بازار كارخانىلىرىدا يېڭى تەرەققىياتلار بولۇپ، ئومۇمى كىرىمى 54 مىليون 390 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، ئالدىنقى يىلدىكى 51 مىليون 320 مىڭ يۈەندىن 5.98% كۆپەيدى. ئاشلىق، پاختا، يانغاق دان مەھسۇلاتىدا ئاپتونوم رايونىدىن بېكىتىپ بەرگەن 6-بەش يىللىق پىلان مۇددىتىدىن بۇرۇن ئاشۇرۇپ ئورۇنلاندى. ئۆتكەن يىللارغا سېلىشتۇرغاندا، يېزا ئىقتىسادىيۇەزىيىتىدە مۇنداق كۆزگە كۆرۈنەرلىك 4 ئالاھىدىلىك بولدى. بىرىنچى: بارغانسېرى كۆپلىگەن دېخانلار ئۆزىنى تەمىنلەش ۋە بېرىم تەمىنلەشتىن ئىبارەت ئۇششاق دېخانلار ئىگىلىگىنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇپ، تېرىقچىلىق كەسپىنى باشقا كەسىپلەرگە تەرەققى قىلدۇردى. ئىككىنچى: دېخانلارنىڭ ئېچىش خاراكتېرلىك ئىشلەپچىقىرىش ئىگىلىگى بىلەن شۇغۇللىنىش ئاكتىپلىقى يۇقىرى بولۇپ، تېخىمۇ كۆپلىگەن مەبلەغنى ھەرخىل يېزا ئە-

گەلمك ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىنى سېتىۋېلىشقا سەرپ قىلدى. بۇلتۇر ۋىلايەت بويىچە دە-
خانلارغا پارچە سېتىپ بېرىلگەن يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىنىڭ ئومۇمى
سوممىسى 73 مىليون 59 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 33% كۆپەيدى. بۇ-
نىڭ ئىچىدە سېتىپ بېرىلگەن خىمىيىۋى ئوغۇت 194 مىڭ 21 ئۆڭچە مىلىك تونىنا بولۇپ،
ئالدىنقى يىلدىكىدىن 70.8% كۆپەيدى. ئۇچىنچى: ئىلمىي ئۇسۇل بىلەن تېرىقچىلىق
قىلىش ئاڭلىقلىغى ناھايىتى يۇقۇرى بولدى. ۋىلايەت بويىچە 1982-يىلى يالتىراق ئىشلە-
تىپ كېۋەز تېرىش سىنىغى ئېلىپ بېرىلغان ئىدى. ئۇ تەكەن يېرىلغا كەلگەندە
كۆلىمى 270 مىڭ موغا، يېرىلىك مەھسۇلاتى 151 مىلك جىڭغا يەتتى.
مارالۇبشى، يوپۇرغا، مەكىت ناھىيىلىرىنىڭ ساپ پاختا مەھسۇلاتى 100 مىڭ جىڭدىن
ئاشتى. تۆتىنچى: ئىقتىسادىي ئۈنۈم كۆرۈنەرلىك ھالدا يۇقۇرى كۆتىرىلدى. يېزا ئىگىلىك
ئومۇمى كىرىم ئالدىنقى يىلدىكىدىن 23.02% كۆپەيدى. سېتىلغان مەھسۇلاتلار كىرىمى
ئالدىنقى يىلدىكىدىن 42.72% كۆپەيدى. كۆپ خىل ئىگىلىك كىرىمى ئالدىنقى يىل-
دىكىدىن 35.96% كۆپەيدى. دېخان- چارۋىچىلارنىڭ ھەر نوپۇسىغا توغرا كەلگەن كى-
رىمى 213.57 يۈەن بولۇپ، ھەر نوپۇسنىڭ 40.73 يۈەندىن كۆپەيدى.

سانائەت سېپىدە، تەكشەش، ئىسلاھ قىلىش فاكتورىنى داۋاملىق ئىزچىللاشتۇرۇلدى.
كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش، تېخنىكا ئۆزگەرتىش ۋە زىيانىنى تۆگۈتۈپ پايدىنى ئا-
شۇرۇش خىزمىتى چىڭ تۇتۇلدى. سانائەتنىڭ ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 235 مىليون 220
مىڭ يۈەن ئورۇنلۇنۇپ، يىللىق پىلاندىكى 220 مىليون يۈەنىڭ 106.90% تەشكىل
قىلدى. ئالدىنقى يىلدىكى 224 مىليون 948 مىڭ يۈەندىن 4.6% كۆپەيدى. بۇنىڭ ئە-
چىدە يېنىك سانائەتنىڭ مەھسۇلات قىممىتى 196 مىليون 134 مىڭ يۈەن ئورۇنلۇنۇپ، يىل-
لىق پىلانىنىڭ 105.45% تەشكىل قىلدى. ئالدىنقى يىلنىڭ شۇمەزگىلىدىكىدىن 2.19%
كۆپەيدى. ئېغىر سانائەتنىڭ مەھسۇلات قىممىتى 39 مىليون 981 مىڭ 400 يۈەن ئو-
رۇنلۇنۇپ، يىللىق پىلانىنىڭ 114.95% تەشكىل قىلدى. ئالدىنقى يىلدىكىدىن 18.35%
كۆپەيدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاپتونوم رايونىدىن تەكشۈرۈپ بېكىتىپ بەرگەن 6-بەش
يىللىق پىلاندىكى كۆمۈر، توك، سېمونت مۇددەتتىن ئىلگىرى يىل بۇرۇن ئاشۇرۇپ ئورۇنلا-
دى. ۋىلايەت بويىچە سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىدا خوشاللىنارلىق 3 ئۆزگىرىش بارلىققا
كەلدى: بىرىنچى، كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش قەدىمى تېزلىتىلدى. ۋىلايەت بويىچە تەر-
تىپكە سېلىشقا كىرگۈزۈلگەن كارخانا 314، بۇنىڭدىن تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىشتا لايىقە تىلىك
بولغىنى 213، لايىقە تىلىك نىسبىتى 67.83% بولدى. ئىككىنچى، ئىشلەپچىقىرىش يوللىرىنى كەڭ ئې-
چىش، يېڭى مەھسۇلاتلارنى دادىل سىناق قىلىپ ئىشلەش، مەھسۇلات بويۇملىرىنىڭ ماسلىشىش-
چانلىغىنى ئاشۇرۇش جەھەتتە يېڭى بۆسۈش بولدى. ئۈچىنچى، تېخنىكا ھەمكارلىغىنى ياخ-
شى يولغا قويۇش، تېخنىكا ئۆزگەرتىشنى ئىلگىرى سۈرۈش ۋە تېخنىكا كىرگۈزۈش جەھەت-
لەردە يېڭى قەدەم تاشلاندى. ئۇ تەكەن يىلى ۋىلايەت بويىچە ئىقتىسادىي تېخنىكا مەسلىسى ئۈستىدە سىرتقى جايلار بىلەن 39 تۈرلۈك پىكىرنامە تۈزۈلدى،
بۇنىڭدىن 16 تۈرى ئەملگە قويۇلماقتا، بۇ كارخانىلارنىڭ تېخنىكا جەھەتتىكى تەرەققىيا-
تىنى ناھايىتى زور دەرىجىدە ئىلگىرى سۈردى.

ئاساسى قۇرۇلۇش جەھەتتە، ۋىلايەت بويىچە ئاساسى قۇرۇلۇشقا سېلىنغان مەبلەغدىن 19 مىليون 532 مىڭ يۈەن ئورۇنلاندى. قۇرۇلۇش قىلىنىۋاتقان تۆر 101، بۇنىڭ ئىچىدە يېڭىدىن ئىش باشلانغىنى 62، قۇرۇلۇپ بولغىنى 47، ئومۇمى قۇرۇلۇش كۆلىمى 132 مىڭ كۋۋاتدىن تېرانسىبتور، پۈتۈش نىسبىتى 50% چامىسىغا يەتتى. 14 مىليون 60 مىڭ يۈەنلىك مۇقىم مۇلىك بارلىققا كەلدى. ئاساسى قۇرۇلۇش بىنا كارلىق باشقۇرۇش تۈزۈلمە ئىسلاھاتىدا دەسلەپكى ئۇنۇم ھاسىل قىلدى. مەبلەغ سېلىپ ھۆددىگە ئېلىش، ھۆددىگە ئالغۇچىلارنى تالاش ۋە توختام قىلىش يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، قەشقەر ئايرۇدۇرۇمىنىڭ داۋاملاشتۇرۇلغان قۇرۇلۇشىنىڭ بېتون بىلەن قاتۇرۇش قىسمى مۇددەتتىن 7 كۈن بۇرۇن پۈتتۈرۈلۈپ، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ ئىشخانا بىناسى قۇرۇلۇشىدا، قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە شۇ يىلى قۇرۇلۇش قىلىپ، شۇ يىلى ئىشلىتىشكە تاپشۇرۇشتەك ئۇلكە يارىتىلىپ، قۇرۇلۇش مۇددىتى قىسقارتىلدى.

ۋىلايەت بويىچە ئېلىپ بېرىلغان تېخنىكا ئۆزگەرتىش تۈرى 47، ئومۇمى سېلىنغان مەبلەغ 6 مىليون 805 مىڭ يۈەن بولۇپ، يىللىق پىلانىنىڭ 68.7% تەنى ئىگىلىدى. ئەسلى ئورۇنلاشنىڭ 18 تۆر، قىسمەن ئورۇنلاشنىڭ 21 تۆر. پايدىدىن 175 مىڭ يۈەن كۆپەيدۈرۈلمەي مۆلچەرلەندى.

مالىيە، باج خىزمىتى جەھەتتە: پايدىنى باجقا ئۆزگەرتىشنىڭ ئىككىنچى قەدەملىك ئىسلاھات ۋەزىپىسى ئوڭۇشلۇق ئورۇنلاندى. مالىيە، باج خىزمىتى كارخانىلارنى ئۆزگەرتىشكە يار-يۆلەك بولۇش، ماددىي ئىشىيا ئوبوروت تەنى ئىلگىرى سۈرۈش جەھەتتە، ئىشلەپچىقىرىش ئوبوروت ۋە قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا كۈچلۈك مەدەت بەردى. مالىيە كىرىمى 35 مىليون 37 مىڭ يۈەن ئورۇنلۇنۇپ، يىللىق ۋەزىپىدىكى 42 مىليون 142 مىڭ يۈەن 83.14% نى ئىگىلەپ، ئالدىنقى يىللىق نەقچوتتىكى 44 مىليون 13 مىڭ يۈەندىن 20.39% تۆۋەنلىدى. مالىيە ئومۇمى چىقىمى 196 مىليون 765 مىڭ يۈەن ئورۇنلۇنۇپ، پەرلىكىنىڭ تەڭشەلگەندىن كېيىنكى خامچوتتىكى 220 مىليون 179 مىڭ يۈەنىنىڭ 89.37% تەنى ئىگىلەپ، ئالدىنقى يىللىق نەقچوتتىكى 104 مىليون 913 مىڭ يۈەندىن 19.31% كۆپەيدى، ۋىلايەت بويىچە سېتىۋېلىنغان غەزىنە چېكى 3 مىليون 889 مىڭ يۈەن بولۇپ، 3 مىليون 600 مىڭ يۈەنلىك غەزىنە چېكى سېتىۋېلىش ۋەزىپىسى 108.19% ئورۇنلاندى. مالىيە كىرىمىنىڭ ئالدىنقى يىلدىكىدىن كەلگەپكېتىشىدىكى ئاساسلىق سەۋەبى-كارخانا ئورۇنلىرىنىڭ تۆرلۈك سىياسەت خاراكتېرلىك چىقىمى كۆپرەك ئېشىپ كەتكەنلىكىدىن بولدى. ئاپتونوم رايونلۇق مالىيە نازارىتى، سودا نازارىتىنىڭ قارارىغا ئاساسەن، سودا سىستېمىسى بويىچە ئىسكىلاتلارنى تەكشۈرۈش ئارقىلىق 6 خىل پاختا رەختىنىڭ باھاسىنى چۈشۈرۈش ۋەزىپىسىنى ئىشلەتكەن پاختا توقۇلما بويۇملىرىنىڭ باھاسىنى بىر قېتىملا چۈشۈرۈش بىلەن 14 مىليون 101 مىڭ يۈەن زىيان بولدى. بۇ، ۋىلايەت، ناھىيە، شەھەرلەرنىڭ زاپاس مالىيە كۈچىنىڭ كېمىيىپ كېتىشىگە ئېلىپ باردى. يۇقۇرقى سەلبىيلىكلەرنى مۇمكىن بولغان ئامىلىنى چىقىرىۋەتكەندە، ۋىلايىتىمىزنىڭ مالىيە كىرىمى 49 مىليون 131 مىڭ 800 يۈەنگە يېتىپ، بۇ يىللىق ۋەزىپىنىڭ 116.6% نى ئىگىلەيدۇ. كىرىم قىلىش ۋەزىپىسىدىن 6 مىليون

ەون996 مىلياۋەن ئەتىمپ ئالدىنقى يىلدىكى نەقەدەر تۆتەن11.64% كۆپەيمەدۇ. مالىيە كىرىمىنىڭ ئېشىش ھەجمىنى ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىيات ھەجمىدىن ئېشىپ كېتىدۇ.

پۈل مۇئامىلىسى جەھەتتە: بۇ يىل تارقىتىلغان پۇل 139 مىليون 400 مىليارد يۈەنگە يېتىپ، ئالدىنقى يىلدىكى 96 مىليون 200 مىليارد يۈەندىن 43 مىليون 200 مىليارد يۈەن، 44.9% كۆپەيدى. شەھەر ۋە يېزا پۇل ئامانەتخانىسىدىكى سوممىسى 171 مىليون80 مىليارد يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكى شۇ مەزگىلدىكىدىن 37 مىليون 780 مىليارد يۈەن، 28.3% ساپ پايدا كۆپەيدى.

سودا خىزمىتىدە، ئوبوروت ساھەسىدىكى ئىملاھات خىزمىتىگە ئەھمىيەت بېرىلدى. 1984-يىلى ئېچىكى ساپ سېتىۋېلىنغان مالنىڭ ئومۇمى سوممىسى420 مىليون 259 مىليارد يۈەنگە يېتىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 76 مىليون 249 مىليارد يۈەن، 22% ساپ كۆپەيدى. ئېچكى ساپ سېتىلغان مالنىڭ ئومۇمى سوممىسى 471 مىليون 259 مىليارد يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 48 مىليون 234 مىليارد يۈەن، 11.4% ساپ كۆپەيدى. ئىجتىمائى تۇتۇنۇملارنىڭ پارچە سېتىلىش ئومۇمى سوممىسى (جۈملىدىن دىخانلارنىڭ غەيرى يېزا ئىگىلىك ئاھالىلىرىغا پارچە سېتىش ئومۇمى سوممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ) 507 مىليون 415 مىليارد يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 57 مىليون 309 مىليارد يۈەن، 13% ساپ كۆپەيدى. يېمەك-ئىچمەك، كىيىم-كېچەك ۋە نەپىت، كۆمۈر قاتارلىق تۇتۇنۇلارنىڭ سېتىلىش سوممىسى ئالدىنقى يىلدىكىدىن خېلى زور دەرىجىدە كۆپەيدى. بولۇپمۇ تېخنىكا بىزور، كىر ئالغۇ قاتارلىق ئوتتۇرا تېمپتىكى ۋە ئەتىۋارلىق تۇتۇنۇلارنىڭ سېتىلىش سوممىسى تېز خىمۇ تېز كۆپەيدى. شەھەر ۋە يېزىلارنىڭ دىخانچىلىق مەھسۇلاتلىرى سودا بازارلىرىدا گۈللەپ-ياشناش مەنزىرىسى بارلىققا كەلدى. 1984-يىلى بازارلاردىكى پۈتۈشۈش سوممىسى 223 مىليون 456 مىليارد يۈەنگە يېتىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 35.2% كۆپەيدى. بۇ، ئۆلچەت بويىچە ئېيتقاندا تۇتۇنۇلارنىڭ پارچە سېتىلىش ئومۇمى سوممىسىنىڭ 44.04% تېنى تەشكىل قىلدى. ئاساسلىق دىخانچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ مەھسۇلاتلىرىنىڭ تۇتۇنۇ نىسبىتى تېز كۆتىرىلدى. 12-ئاينىڭ ئاخىرىغىچە ئۆلچەت بويىچە سېتىۋېلىنغان پاختا 956 مىليارد دانگە يېتىپ، ئالدىنقى يىلدىكى شۇ مەزگىلدىكىدىن 732 مىليارد 800 دان، 34.55% كۆپەيدى. ئاشلىقتىن غەللە-پاراق ئېلىش ۋە ئاشلىق سېتىۋېلىشتا: 237 مىليون 700 مىليارد جىڭ ئورۇنلۇنۇپ، ئالدىنقى يىلدىكى شۇ مەزگىلدىكىدىن 58 مىليون 160 مىليارد جىڭ، 32.4% كۆپەيدى. بۇنىڭ ئىچىدە يازلىق ئاشلىقتىن ئېلىنغان غەللە - پاراق ۋە ستېتە - ۋېلىنغىنى 202 مىليون 140 مىليارد جىڭ بولدى.

ئومۇمەن ئېيتقاندا، 1984-يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئىقتىسادىيۈەزىيىتى ياخشى بولدى، لېكىن، ئىقتىسادىي خىزمەتتە يەنە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك بىر قىسىم مەسىلىلەر بار. چارۋىچىلىقنىڭ تەرەققىياتى ئاستا بولدى. يىل ئاخىرىدىكى چارۋىنىڭ قوتانىدىكى سانى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 155 مىليارد 600 تۇياق، 3.9% كېمەيدى. ۋىلايەت بويىچە گۆش بىلەن ئۆز-ئۆزىنى تەمىنلەشتە يەنىلا قىيىنچىلىق بار. سانائەت ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ئېشىشىش سۈرئىتى ئاپتونوم رايونىنىڭ 10.3%، مەملىكەتنىڭ 13% سۈرئىتىدىن تۆۋەن بولۇپلا قالماي، بەلكى ئالدىنقى يىلدىكى 13.3% سۈرئىتىدىن 8.74%

تۆۋەنلەپ كەتتى. 1984 - يىلدىن بۇرۇنقى 3 يىلنىڭ ئوتتۇرىچە 12.88% ئىشسىز سۈرئىتىدىن 8.28% تۆۋەن تۇردى. سانائەتتە ھازىر بار كارخانىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش يوللىرى تارىيىپ، ماسلىشىپچانلىق ئىقتىسادىي ناھايىتى ناچار، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى ناھايىتى تۆۋەن، ۋىلايەتكە بۇ ئاستە قاراشلىق كارخانىلارنىڭ سېلىشتۇرۇشقا مۇمكىن بولغان مەھسۇلاتلىرىنىڭ تەننەرخى ئاپتونوم رايونىنىڭ 2% تۆۋەنلىتىش دەپ تەلەپ قىلغان سەۋىيىگە يەتمەيلا قالماستىن، بەلكى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 6% كۆپەيدى.

سىياسەت خاراكتىرلىك چىقىمىنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن مالىيە كىرىمى كېمەيمەي، چىقىمى كۆپەيمەي كەتكەن ئەھۋال ئاستىدا، ۋىلايەتنىڭ مالىيىسىدە قىزىل رەقەم كۆرۈلۈپ، 1985 - يىللىق ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا نۇرغۇن قىيىنچىلىقلارنى كەلتۈردى. ئوبوروت ساھەسىدىكى ئىسلاھاتنىڭ قەدىمى ئاستىراق بولدى. ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈلمىرى ئەستايىدىل ئەملىلەشتۈرۈلمىدى. ئىستېمال بويۇملارنىڭ قۇرۇلمىسىۋە ئىستېمالچىلارنىڭ پەسخولوگىيىلىك ئوزگىرىشىگە لايىقلىشىشى ناچارراق بولدى. ۋىلايەت مالىيىسىدىن 14 مىليون 100 مىڭ يۈەن پۇل ئاجرىتىلىپ، بېيجىڭ قاتارلىق زور مىقداردىكى تاۋارلارنى بىر تەرەپ قىلىشقا ئىشلىتىلگەن ئەھۋالدىمۇ ئىسكىلات قالدۇغىنىڭ ئومۇمى سومىسى يەنىلا 406 مىليون يۈەن گە يېتىپ، ئالدىنقى يىلدىكىشۇ مەزگىلدىكىدىن 13% كۆپەيدى. بەزى دېخانچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ مەھسۇلاتلىرىنىڭ يىلدىن - يىلغا ئېشىش بىلەن كېلىپ چىققان مەھسۇلاتلارنى سېتىش مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا تېگىشلىك، يېزىلارنىڭ ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى تەڭشەش مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. بىز بۇندىن كېيىنكى خىزمەت جەريانىدا پارتىيە 12 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3- ئومۇمى يىغىنىنىڭ «قارار»ىنى ئەستايىدىل ئىزچىل ئىجرا قىلىپ، ئىسلاھاتنى ئاكتىپ، پۇختا ھالدا ئېلىپ بارىدىغان بولساق، يۇقۇرقى ھەر خىل قىيىنچىلىقلارنى مەسىلەرنى پەيدىن-پەي ھەل قىلىپ كېتەلەيمىز. (يۇكۇيەن)

پىلان تۈزۈلمىسى ئىسلاھاتى قەدىمىنى تېزلىتىش كېرەك

قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىسى لى دېڭجېي

پارتىيە 12- نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3- ئومۇمى يىغىنىدا ساقۇالانغان «جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى قارارى»دا مەملىكىتىمىزنىڭ 30 نەچچە يىلدىن بۇيانقى سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشتىكى تەجرىبە-ساۋاقلىرى ۋە پارتىيە 11- نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3- ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيانقى ئەملىيەتنى يەكۈنلىنىپ، بىزدىن شەھەرنى موھىم نۇقتا قىلغان پۈتكۈل ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى قەدىمىنى تېزلىتىش، قىممەتقانۇنىيىتى ئاملىق قوللىنىلغان پەلان تۈزۈلمىسىنى بەرپا قىلىش، سوتسىيالىستىك تاۋار ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش ۋە شۇ ئارقىلىق سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدا يېڭى ۋەزىيەتنى تېخىمۇ ياخشى يارىتىش تەلەپ قىلىندى. بۇ، ۋىلايىتىمىزنىڭ 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا يېتەكچى

لمك قىلىش ۋە پىلان تۈزۈلمىسى ئىسلاھاتى قەدەمىنى تېزلىتىشنى توغرا نەزەرىيىۋى ئاساس بىلەن تەمىن ئەتتى .

ئۇزاقتىن بۇيان، بىز ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىغا بولغان مۇلۇكچىلىك تۈزۈمى شەكلى جەھەتتە قانچە ئومۇمى بولسا شۇنچە ياخشى بولىدۇ، دەپ بىر تەرەپلىمە ھالدا تەكىتلەۋېرىپ، پىلانلىق ئىگىلىكنى تووار ئىگىلىگى بىلەن قارىمۇ- قارشى قىلىپ قويىدۇق، پىلانلىق ئىگىلىكنى يولغا قويسا تووار ئىگىلىكنى يولغا قويغىلى بولمايدۇ، دەپ قارىدۇق، كۆپ ھاللاردا تووار ئىگىلىگى ۋە قىممەت قانۇنىيىتىنى كاپىتالىزىم بىلەن بىرلەشتۈرۈپ قويۇپ، ئۇرغۇن يىللىق خىزمەت داۋامىدا ئۇنى تۈرلۈك چارىلارنى قوللانۇپ چەكلىدۇق ۋە يوقاتتۇق. خاتا ھالدا تووار ئىگىلىگى قانچە ئاز بولسا، سوتسىيالىزىملىشىش دەرىجىسى شۇنچە يۇقۇرى بولىدۇ، دەپ قاراپ كەلدۇق. بۇنداق خاتا يېتەكچى ئىدىيە قەشقەر ۋىلايەتتىمىزنىڭ ئىگىلىك تەرەققىياتىنىڭ بىر مەھەل ئاستا بولۇشىغا سەۋەبچى بولدى. ئاشلىق، ياغلىق دانە كۆش بىلەن ئۆزىمىزنى تەمىنلەيدىغان، ئۇرغۇن كىشىلەر كۆن بويى كېمىنىش، تويۇنۇش مەسىلىسىدىن غەم قىلىدىغان بولۇپ قالغان ئىدى. پارتىيە 11- نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ3- ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان، بىز "سول" ئىدىيىنىڭ ئاساسىتىنى يەمىرىپ تاشلاپ، ئالدى بىلەن يېزىلاردا مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمىنى ئومۇمىيۈزلۈك يولغا قويدۇق، شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، قالايمىقانچىلىقنى ئوڭشاش ۋەخىلىقىگىنى تەڭشەش جەھەتتە نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلەپ، كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردۇق، ئۇزاق ۋاقىت بىزنى جىددىلەشتۈرۈپ قويغان يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش جۇش ئورۇپ راۋاجلاندى. 1984- يىلى يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 743 مىليون يۈەنگە يېتىپ، 1978- يىلدىكىنىڭ 180.34% گە باراۋەر بولدى، ئوتتۇرىچە ئېشىش نىسبىتى 10.3% بولدى؛ ئاشلىق ئومۇمى مەھسۇلاتى 1 مىليارت 660 مىليون جىڭغا يېتىپ، 1978- يىلدىكىنىڭ 134.96% گە باراۋەر بولدى، يىللىق ئوتتۇرىچە ئېشىش نىسبىتى 5.1% بولدى؛ پاختا ئومۇمى مەھسۇلاتى 1 مىليون 26 مىڭ دانگە يېتىپ، 1978- يىلدىكىنىڭ 313.8% گە باراۋەر بولدى، ئوتتۇرىچە ئېشىش نىسبىتى 21% بولدى؛ ياغلىق دان ئومۇمى مەھسۇلاتى 470 مىڭ دانگە يېتىپ، 1978- يىلدىكىنىڭ 172.2% گە باراۋەر بولدى، يىللىق ئوتتۇرىچە ئېشىش نىسبىتى 9.4% بولدى؛ چارۋىنىڭ يىل ئاخىرىدىكى سانى 3 مىليون 980 مىڭ تۆياق بولۇپ، 1978- يىلدىكىنىڭ 137% گە باراۋەر بولدى، ئوتتۇرىچە ئېشىش نىسبىتى 5.4% بولدى. 6 يىلدىن بۇيانقى ئوتتۇرىچە ئېشىش سۈرئىتى "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى" دىن بۇيانقى 17 يىللىق ئوتتۇرىچە ئېشىش سۈرئىتىدىنمۇ ئېشىپ كەتتى. يېزا ئىگىلىكىدىكى مۇھىم پەيدا قىلىش تەجرىبىلەر ۋە تەرەققىي تاپقان يېزا ئىقتىسادىنىڭ شەھەرگە بولغان تەلەۋى بىزنى شەھەر ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى ئېلىپ بارماسا بولمايدىغانلىقىدىن ئىبارەت ئىنتايىن موھىم بىر مەسىلىگە دۇچ كەلتۈردى. بىزنىڭ ئىگىلىگىمىز پىلانى بولغان تووار ئىگىلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، پىلان تۈزۈلمىسى ئىقتىسادىي تۈزۈلمىنىڭ ئاساسى گەۋدىسى ۋە يادروسى بولۇپ قالدى. ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى مۇقەررەر ھالدا پىلان تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى يېتەكلەپ ماڭىدۇ، يەنى، پىلان تۈزۈلمىسى ئىسلاھاتىنىڭ مۇھىم پەيدا قىلىنىشى باكى مەغلۇپ بولۇشى پۈتكۈل ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ يۈنۈلۈشىگە مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ،

پىلان تۈزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلىشنى، بىز گۈۋۈيۈەن تەستىقلاپ تارقاتقان دۆلەت پىلان كومىتېتىنىڭ «پىلان تۈزۈلمىسىنى ئۆزگەرتىشكە دائىر ۋاقتىلىق يولغا قويۇلمىدىغان بىرقانچە بەلگىلىمە» نى قەتئى ئىزچىللاشتۇرۇپ، ۋىلايەتلىمىز ئىلگىرى سىلىيىتىگەن بىرلەشتۈرۈپ، ئاكتىپ، پۈختا ئىلمىي بېرىشىمىزكېرەك. ئومۇمىي پىرىنسىپشۇكى، پىلانلىق ئىگىلىكنى تووار ئىگىلىگى بىلەن قارىمۇقارشى قىلىپ قويىدىغان ئەنئەنىۋى نۇقتىنەزەرلەرنى بۆسۈپ تاشلاپ، پىلانلىق باشقۇرۇش داۋاملىدا قىممەت قانۇنىيىتىگە ئاڭلىق ھالدا ئاساسلىنىش ۋە ئۇنى تەدبىقلاش، بىر تۇتاشلىق ۋە جانلىقلىق بىرلەشتۈرۈلگەن پىلان تۈزۈلمىسىنى بەرپا قىلىشتىن ئىبارەت. "چوڭ تەرەپلەردىن چىڭ ۋە ياخشى باشقۇرۇش، ئۇششاق تەرەپلەردىن ئېچىۋېتىش ۋە جانلاندۇرۇش" روھىغا ئاساسەن، كۆپ خىل ئىگىلىك تەركىۋى، كۆپ خىل ئىگىلىك شەكلى ۋە كۆپخىل ئوبوروت يوللىرىنىڭ تەرەققىياتىغا لايىقلىشىش، پىلانلىق باشقۇرۇش بويىچە كۆپ خىل شەكىلنى يولغا قويۇش كېرەك؛ پىلانلىق باشقۇرۇش ھەرقانىنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈش، ماكرو ئىگىلىك باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش، بۇيرۇق خاراكتېرلىك پىلانلىق دائىرىسىنى قەدەم باسقۇچى بولغان ھالدا مۇۋاپىق كىچىكلىتىش، يېتەكچى خاراكتېرلىك پىلانلىق دائىرىسىنى مۇۋاپىق كېڭەيتىش كېرەك؛ شۇنداق بەلەن بىر ۋاقىتتا، باھا، باج، ئىناۋەتلىك قەرز قاتارلىق ئىقتىسادىي پېشاڭلار ۋە بازارنىڭ رولىغا تولۇق ئەھمىيەت بېرىش، تووار ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتىنى تەكشەش، دۆلەتنىڭ پىلانىدىكى ۋەزىپىلەرنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا كاپالەتلىك قىلىش كېرەك. ئىلمىي يوسۇندىكى پىلانلىق ھەل قىلغۇچ تەدبىرلەرنى، پىلانلىق شىتاتنى ۋە ئومۇملاشتۇرۇپ تەڭپۇڭلاشتۇرۇش، سىناش ۋە مەسئۇلىيەت تۈزۈلمىرىنى پەيدىن-پەي ئورنۇتۇش، پىلان سېستېمىسىنى ئورنۇتۇش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش كېرەك. مۇشۇ موھىم نۇقتىلارنى چۆرىدىگەن ھالدا، پىلان تۈزۈلمىسى ئىسلاھاتىمىز ئومۇمەن قىلغاندا ساغلام تەرەققىي قىلدى. لېكىن بەزى مەسىلىلەرمۇ ساقلانماقتا، ئاساسلىغى: بەزى يولداشلار ئىسلاھاتنىڭ مەقسەدنى تېخى ئايدىڭلاشتۇرۇۋالالمىغانلىغى ئۈچۈن، ئىسلاھات جەريانىدا بەزى ئېغىشلار ئوتتۇرىغا چىقماقتا. مېنىڭچە، بىزنىڭ ئالدىمىزدا ئىدىيە جەھەتتىن ئېنىق تونۇۋېلىشقا تېگىشلىك مۇنداق ئىككى مەسىلە تۇرماقتا:

بىرىنچى، پىلان تۈزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلىشنىڭ مەقسىدى مەسىلىسى توغرىسىدا، بىزنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىمىز سوتسىيالىزىم تۈزۈمىدە چىڭ تۇرۇش شەرتى ئاستىدا ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋەتلىرى ۋە ئۈستقۇرۇلمىدىكى ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى تەرەققىياتىغا لايىقلاشمىغان ئۆزئارا باغلىنىشلىق بىر قاتار ھالقىلارنى ۋە يۇنۇلۇشلەرنى ئىسلاھ قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ. ئىسلاھاتنىڭ ئىلىپ بېرىلىشى بىلەن ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتىغا، خەلق تۇرمۇشىنىڭ ياخشىلىنىشىغا ۋە دۆلەتنىڭ مالىيە كۈچىنىڭ ئىچىشىغا زىيان يەتكەرگىز بولمايدۇ. ئىلگىرى، بىز سىياسىي-ئىدىيىۋى خىزمەتكە نوقۇل ھالدا تايىنىپ، مادىي جەھەتتىن مەنپەئەتلەندۈرۈش پىرىنسىپىغا سەل قارىغانلىغىمىز ئۈچۈن، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئاكتىپلىقىنىڭ جارى قىلدۇرۇلۇشىغا تەسىر يەتتى. بۇ خاتالىق تۈزۈتۈلمەكتە. لېكىن، مادىي جەھەتتىن مەنپەئەتلەندۈرۈش پىرىنسىپىنى ئىزچىللاشتۇرغان چاغدا، بەزى يولداشلار يەنە بىر قۇتۇپقا مېڭىپ كېتىپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ خوجايىنلىق ئورنىغا سەل قاراپ، مادىي جەھەتتىن مەنپەئەتلەندۈرۈشنى "پۇل ھەممىگە قادىر" دەپ بۇرمىلاپ، گويا

پۇللا بولسا كىشىلەرنىڭ ھەممە پائالىيىتىنى ئىدارە قىلغىلى بولىدۇ، دەپ ئويلىدى. بەزى بولداشلار ھەتتا ماددى جەھەتتىن مەنپەئەتلەندۈرۈشنىڭ رولىنى ھەددىدىن تاشقىرى كۆپ-تۈرۈپ، ئۇنى ئىقتىسادىي تەرەققىياتنى ئىلگىرى سۈرىدىغان بىردىن- بىر ھەركەتلەندۈرگۈچ كۈچ قىلىپ كۆككە كۆتەردى. بۇنداق قىلىشمۇ خاتا. بىزنىڭ بولداشلىرىمىز شۇنى بىلىشى كېرەككى، پۈل كىشىلەرنىڭ ئاكتىپلىقىنى جارى قىلدۇرۇشتىكى بىردىن- بىر ۋاستە ئەمەس، كىشىلەرنىڭ تۇرلۇك ئېھتىياجى ۋە ھەۋىسى ئالدىدا، ئۇنىڭ رولى چەكلىك بولىدۇ، ئەگەر بۇ خىل خاھىش تەرەققى قىلدۇرىدىغان بولسا، ئىسلاھاتنى قىنىغىر يولغا باشلاپلا قالماستىن، بەلكى سوتسىيالىستىك ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋەتلىرىنى بۇزۇپ تاشلايدۇ، بىزنىڭ ئىشچى-خىزمەتچىلەر قوشۇنىمىزنى پارچىلايدۇ. شۇڭا، ئىسلاھات خىزمىتىدە ماددى جەھەتتىن مەنپەئەتلەندۈرۈش پىرىنسىپىنى توغرا، ئومۇمىيۈزلۈك ئىزچىللاشتۇرۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، سوتسىيالىزىم يۆنۈلۈشىدە چىڭ تۇرۇشىمىز، دۆلەت، كوللېكتىپ ۋە شەخسلەرنىڭ ئىمارەت 3 تەرەپنىڭ مەنپەئەتىنى بىر تەرەپلىمىلىك ھالدا تەكتىلەپ، بىر تەرەپنى چۈشەنمەسلىك كېرەك.

ئىككىنچى، ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇشقا قانداق قاراش مەسىلىسى. ئىچكى جەھەتتە ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇش، سىرتقا قارىتا ئىشكىنى ئېچىۋېتىش- پارتىيە 11- نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى3- ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان مەركىزىي كومىتېت تۇزۇپ چىققان، ئەملىيەت داۋامىدا توغرىلىغى ئىسپاتلانغان فاكتىچىن. بىراق، بەزى بولداشلار «جانلاندۇرۇش» دىگەننى ھەر قانداق چەكلىمىگە ئۇچرىماسلىق دەپ چۈشەنمەكتە، ئۇلار ھوقۇقنى كېڭەيتىش ۋە بازار ئارقىلىق تەڭشەشنى بىر تەرەپلىمىلىك ھالدا تەكتىلەپ، بىر تۇتاش پىلاننى تەكتىلەش، پىلانلىق باشقۇرۇشنى تەكتىلەش ئىگىلىكنى ئۆلۈك قىلىپ قويغانلىق بولىدۇ، دەپ تونۇپ قالماقتا. دۆلەت تىنىق پىلانىغا ۋە خەلقنىڭ تۇرمۇشىغا مۇناسىۋەتلىك بولغان موھىم ماددى ئەشيالارنى پىلان بويىچە يۆتكەشنى يولغا قويۇشنى، ئۇلار «ئۆلۈك» قىلىپ قويغانلىق دەپ قارايدۇ. ئەملىيەتتە، ماكرو ئىگىلىگىنىك بەزى تەرەپلىرىدە زۆرۈر بولغان چىڭ باشقۇرۇش، دەل ماكرو ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇشنىڭ ئالدىنقى شەرتى، ماكرو ئىگىلىمىك بىر تۇتاش پىلاندىن چەتنەكەن ھامان، ئاخىرى رەۋىشتە بازار ئىگىلىگىگە تەسىلىم كېتىدۇ، شۇڭا، ماكرو ئىگىلىكنى ئومۇملاشتۇرۇپ تەكۈڭلاشتۇرۇشقا بۇزغۇنچىلىق قىلىدىغان ماكرو ئىگىلىمىك پائالىيەتلىرىنى تەزگىنىلەش كېرەك. ئۇنداق قىلمىغاندا، ئىقتىسادىي قۇرۇلمىنى تەڭشەيدىغان پىلان تۇزۇلمىسى ئىسلاھاتنى ئىلگىرى بېرىش مۇمكىن بولماي قالىدۇ، خەلق ئىگىلىگىنىك ئومۇمى جەھەتتە نىسبەت بويىچە ماس ھالدا راۋاجلىنىشىغا كاپالەتلىك قىلغىلى بولمايدۇ.

يۇقۇرىدىكى ئىككى مەسىلىگە توغرا قاراش ۋە ئۇنى ياخشى بىر تەرەپ قىلىش پىلان تۇزۇلمىسى ئىسلاھاتىنىڭ ساغلام راۋاجلىنىشىغا مۇناسىۋەتلىك زور مەسىلە، شۇنداقلا، پىلان تۇزۇلمىسى ئىسلاھاتى قەدىمىنى تېزلىتىشنىڭ ئېھتىياجى.

پىلان تۇزۇلمىسىنى ئىسلاھ قىلىش پىلان تۇزۇمى ۋە ئۇسۇلى جەھەتتىكى ناھايىتى زور بۇرۇلۇش، بىزنىڭ ئىدىيەمىز ۋە خىزمىتىمىز چوقۇم لايىقلاشتۇرۇلىشى كېرەك. بىز ئىلگىرى تونۇشلۇق بولغان نۇرغۇن نەرسىلەر لايىقلاشالمايدۇ ياكى لايىقلاشالمايدىغان بولۇپ قالدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە يەنە بىرمۇنچىلىغان يېڭى ئەھۋاللار مەسىلەرنى تەتقىق قىلىشىمىزغا ۋە ھەل قىلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ. بولۇپمۇ يېتەكچى خاراكتېرلىك پىلانىي قانداق قىلغاندا ئۇنۇم-

لىك يولغا قويغىلى بولىدىغانلىقى، ئىقتىسادىي پىشقەدەملىكتىن قانداق پايدىلانغاندا ئاندىن ئىگىلىكنى ھەقىقى تۈردە جانلاندۇرغىلى بولىدىغانلىقى توغرىسىدا تېخى تەجرىبىمىز يوق، شۇڭا بۇ جەھەتتە چوڭقۇر ئىزدىنىشىمىز ۋە تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشىمىز، ئىسلاھات ئەملىيىتى داۋامىدا قىرىشىپ ئۆگىنىپ، يول ئېچىپ ئالغا ئىلگىرلىشىمىز كېرەك. 1985- يىلى پارتىيە 12- نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3- ئومۇمى يىغىنىنىڭ قارارىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ ئىجرا قىلىپ، شەھەر ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى تېزلىتىدىغان تۈنجى يىل، بۇ ئىقتىسادىي تۈزۈلمىنىڭ يادروسى بولغان پىلان تۈزۈلمىسى ئىسلاھاتىنىڭ قەدىمىنى تېزلىتىشىمىز كېرەك. ۋىلايىتىمىزدىكى ئىقتىسادىي، پىلان نەزىرىيە خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان يولداشلارنىڭ ۋەزىيەتنى ئېنىق تونۇپ، ئىزدىنىشكە ماھىر بولۇپ، ئىسلاھاتنىڭ ئاۋانگارتلىرى ۋە ئىلگىرى سۈرگۈچىلىرىدىن بولۇپ، قەشقەرنى ئېچىش، قەشقەرنىڭ ئىگىلىگىنى يەنمۇ كۈللەندۈرۈش ئۈچۈن يېڭى تۆھپە قوشۇشتى ئۈمىت قىلىمىز.

يېزىلارنىڭ ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى تەڭشەپ، توۋار ئىگىلىگىنى راۋاجلاندۇرۇشنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىگە لايىقلىشايلى

قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىسى لى دېخۇڭ

نۆۋەتتە، ۋىلايىتىمىزنىڭ يېزىلىرى ئۆزىنى تەمىنلەيدىغان يېزا ئىگىلىگىدىن توۋار يېزا ئىگىلىگىگە بۇرۇلۇش، كېمىيىش، تويۇنۇشتىن ھالقىلىق تارىخىغا بۇرۇلۇش دەۋرىدە تۇرماقتا. يېزىلارنىڭ ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى ئۆزگەرتىش، توۋار ئىگىلىگىنى راۋاجلاندۇرۇش ئاساسى مەزمۇن قىلىنغان ئىككىنچى قەدەمدىكى ئىسلاھات يېتىپ كەلدى. يېڭى ۋەزىيەتتىكى ئۆزگىرىشكە لايىقلىشىپ، ئۆزگىرىش داۋامىدىكى قانۇنىيەتنى ئىگىلەلەپ، ئىلگىرىكى تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەش ئاساسىدا يېڭى زېددىيەت ۋە مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش — ۋىلايىتىمىز يېزىلىرىنىڭ ئىقتىسادىي خىزمىتىنى راۋاجلاندۇرۇشنى تېزلىتىشنىڭ ئاچقۇچى.

پارتىيە 11- نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3- ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان، ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋەتلىرى تەڭشەلگەنلىكى، مەسئۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇلغانلىقى تۈچۈن، يېزا ئىگىلىگىدە ئۇدا مول ھوسۇل ئېلىنىپ، تۇرلۈك كورسە تكۈچىلەر يىلمۇ-يىل يېڭىلىنىپ، يېزا ۋەزىيىتى جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىپ، ۋىلايىتىمىز يېزا ئىگىلىگىنىڭ قۇدرەتلىك ھاياتى كۈچى تولۇق نامايان قىلىندى. 1984- يىلى 1978- يىلغا سېلىشتۇرۇلغاندا، ۋىلايەت بويىچە يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 743 مىليون 270 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 81.7% كۆپەيدى؛ ئاشلىق مەھسۇلاتى 420 مىليون جىڭ ساپ ئېشىپ، 34.9% كۆپەيدى؛ پاختا 690 مىڭ داۋن ساپ ئېشىپ، بىر يېرىم قاتلاندى؛ ياغلىق دان 19 مىليون جىڭ ساپ ئېشىپ، 72% كۆپەيدى؛ چارۋا 1 مىليون 30 مىڭ تۇياق، 37.2% كۆپەيدى؛ دېخانلارنىڭ ھەر نوپۇسىغا توغرا كەلگەن كىرىمى 213.57

بۇ دىگەن يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە كوللېكتىپنىڭ بىر تۇتاش باشقۇرغىنىدىن ۋە ھۆددىگەرلىكتە باشقۇرغىنىدىن ئالغان كىرىمى 163.80 يۈەن بولۇپ، %140 كۆپەيدى؛ ۋىلايەت بويىچە ھاسىل 2 مىليون 800 مىڭ مو ھەر خىل ئورمان يېرى بار، ئورمان بىلەن قاپلانغان نىسبىتى %10.7 بولۇپ، 1978-يىلدىكىدىن %70 كۆپەيدى. بولۇپمۇ ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىشىدا، يېقىنقى 20 يىل ما بەينىدىكى قايتۇرۇپ سېتىپ بېرىلمىدىغان ئاشلىقنى يېيىشتەك پاسسىپ ۋەزىيەت بۇرۇڭ بولمىغان، ئوزۇقلۇق تەمىنلەپ، ئىشەنچ بولۇش ئەھمىيىتى ئاشۇرۇلدى. ھازىر ۋىلايىتىمىز يېزىلىرىدا ھەر خىل كەسىپىي ئاتىلىم، ئۇقتىملىق ئاتىلىم جەمئى 22910 بولۇپ، يېزىلاردىكى ئومۇمى ئاتىلىم سانىنىڭ %4.9 تەشكىللىدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ، تىرانسپورت، سودا، يىمەك-ئىچىمەك مۇلازىمىتى قاتارلىق كەسىپلەر بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلار كەسىپى ئاتىلىم ئومۇمى سانىنىڭ %61.8 تەشكىللىدى. بۇ كەسىپى ئاتىلىملەر تووار ئىشلەپچىقىرىش ئالاھىدىلىكىگە ۋە جەمىيەت ئېھتىياجىغا ئاساسەن ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن تەڭشەپ، يېزىلارنىڭ ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى تەڭشەشنى ئومۇمىيۈزلۈك ئېلىپ بېرىشنى ئەملىي تەجرىبىلەر بىلەن تەمىن ئەتتى. بولۇپمۇ جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «ئىلمىي-تېخنىكا دېھقانچىلىقىنى تېزلىتىش توغرىسىدىكى قارارى» ۋە مەركىزىنىڭ (1985) 1 - نومۇرلۇق ھۆججىتى ۋىلايىتىمىز يېزىلىرىنىڭ كېيىنكى قەدەمدىكى ئىسلاھاتى ئۈچۈن ئالغا ئىلگىرىلەش يۆنىلۈشىنى ئېنىق كۆرسىتىپ بەردى. شەھەر ئىسلاھاتى تېخىمۇ زور ھاياتى كۈچ بىلەن، يېزىلارنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى ۋە تۇرمۇش ۋاستىلىرى بىلەن تەمىن ئەتتى، پەن - تېخنىكا، ئىختىساسلىق خادىم، ئۇچۇر قاتارلىقلارنىڭ يېزىلاردا زور كۆلەمدە كېڭىيىشىگە تۈرتكە بولدى؛ شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، يېزىلارنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن يېڭى، تېخىمۇ يۇقۇرى تەلەپلەرنى قويدى، بولۇپمۇ يېزا ئىگىلىكىنىڭ سانى تېخىمۇ كۆپ، سۈپىتى تېخىمۇ يۇقۇرى، خىلى تېخىمۇ كۆپ بولغان دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق، قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى بىلەن تەمىن ئېتىشىنى تەلەپ قىلدى. شەھەر بىلەن يېزىلار ھەمكارلىشىدىغان، بىر-بىرىنى ئىلگىرى سۈرىدىغان، ئورتاق تەرەققى قىلىدىغان، كۈنسايىن ئاۋۋاتلىشىدىغان يېڭى ۋەزىيەت جەريانىدا بارلىققا كەلگۈسى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، ۋىلايىتىمىز يېزىلىرىنىڭ ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى يەنمۇ تەڭشەش بەكمۇ زورۇر.

بۇ قېتىمقى يېزىلارنىڭ ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى ئۆزگەرتىش ئىلگىرىكى دېخانچىلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ تۆۋەن سەۋىيىلىك ئىستىمالىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن، ئىچكى قىسىمدا بويۇملار يېتىكى تارماقلار ئارا نوقۇل ھالدىكى سان مۇناسىۋىتى ئۈستىدە ئېلىپ بېرىلغان تەڭشەشكە ئوخشىمايدۇ، بەلكى يېزىلارنىڭ ئەنئەنىۋىي ئىگىلىگىنى ئۆزگەرتىپ، يېزىلاردا يېڭىدىن ئەۋج ئېلىۋاتقان ئىگىلىكلەرنى راۋاجلاندۇرۇپ، يېزىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىنى ئىمكان قەدەر تېز ھالدا پىلانلىق تووار ئىگىلىگى يولىغا سېلىشنى مەقسەت قىلىدۇ. يۇقۇرىدىكى پىرىنسىپلارغا ئاساسەن، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئەملىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، بىز تەڭشەشتە تۆۋەندىكى خىزمەتلەرنى ئۇقتىملىق ھالدا ياخشى تۇتۇشىمىز كېرەك:

بىرىنچى، قۇرۇلمىنى تەڭشەشنى ئوبدان ئېلىپ بېرىش لازىم. يېزىلارنىڭ ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى تەڭشەشنىڭ ئومۇمى فاكتورىنى "ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىشنى ھەرگىز بوشاشتۇرۇپ قويماسلىق، كۆپخىل ئىگىلىكنى پائال قانات يايدۇرۇش"، يەنى ئاشلىق كۆلىمىنى تۇراقلاشتۇرۇش، كېۋەز كۆلىمىنى ئازايتىش، باغ، باشقا ئىقتىسادىي زىرائەتلەر ۋە يەم - خەشەك زىرائەتلىرىنىڭ تېرىلىش كۆلىمىنى كېڭەيتىشتىن ئىبارەت. كونكرېت قىلىپ يېغىنچاقلىغاندا، "كاپالەتلىك قىلىش، تەڭشەش، ئايلاندۇرۇش"، "50%، 20%، 30%" ۋە "4 خىل تېپ" تىن ئىبارەت، يەنى: دېخانچىلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ سۈپىتىنى يۇقۇرى كۆتىرىش، خىلمۇخىل كۆپەيتىش، بازارنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئالدىنقى شەرتى ئاستىدا، ئاشلىق ئومۇمى مەھسۇلاتىنىڭ مۇقىم ھالدا ئېشىشىغا كاپالەتلىك قىلىش؛ يېزا ئىگىلىگىنىڭ ئىچكى قۇرۇلمىسىنى، بولۇپمۇ ئاشلىق بىلەن ئىقتىسادىي زىرائەتلەر ۋە سورتلارنىڭ قۇرۇلمىسىنى تەڭشەش؛ خام ئەشيا مەھسۇلاتىنى پىششىقلاپ ئىشلەنگەن مەھسۇلاتقا، يېرىك ئىش قوشۇشنى ئىنچىكە ئىش قوشۇشقا ئايلاندۇرۇش؛ بولۇپمۇ ئاشلىقنى چارۋا مەھسۇلاتلىرىغا ۋە يەمكىلىككە ئايلاندۇرۇشنى ياخشى تۇتۇش كېرەك. 50% يەرگە ئاشلىق تېرىش، 20% يەرگە ئىقتىسادىي زىرائەت تېرىش، 30% يەرنى باغۋەنچىلىكنى راۋاجلاندۇرۇش، كۆچەت يېتىشتۇرۇش، بىدە تېرىش ئۈچۈن ئىشلەتسە، بىر مىليون مو باغ ئېھىيا قىلىش، 100 مىڭ مو يەرگە ئۈزمە تىكىش، كۆك ئوغۇت قاتارلىق زىرائەتلەرنى تېرىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش لازىم. دېخانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ، بېلىقچىلىق، سانائەت، سودا، تىرانسپورت، بىناكارلىق، مۇلازىمەتچىلىك قاتارلىق كەسىپلەرنى راۋاجلاندۇرۇشتا، تەبىئەت، جۇغرافىيەۋىي، ئىشلەپچىقىرىش شارائىتلىرى ۋە ئىقتىسادىي سەۋىيىگە قاراپ، 4 خىل تىپقا ئايرىش، ئوخشاش بولمىغان تىپتىكى جايلاردا، ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى تەڭشەشتە موھىم نۇقتىسى بولۇشقا يول قويۇلىدۇ. ئۇلايەت بويىچە ئاشلىق كۆلىمى ئاساسى جەھەتتىن 5 مىليون مودا تۇراقلاشتۇرۇلىدۇ، بىرلىك مەھسۇلاتقا ئاساسلىق ھۆجۇم قىلىش، ئومۇمى مەھسۇلاتنى كۆپەيتىش، بىرلىك مەھسۇلاتقا ئاساسلىق ھۆجۇم قىلىش ئارقىلىق، ئومۇمى مەھسۇلاتنى يەنىلا 1 مىليون دەن ئەتراپىدا ساقلاپ قېلىش تىرىشچاپ قولغا كەلتۈرۈلىدۇ. ئازايتىلغاندىن كېيىنكى بۇ يەرلەرگە ئاساسلىقى قوغۇن-تاۋۇز تېرىلىدۇ، كىشمىش، ئۈرۈك، ياڭاق، قارا ئۈرۈك، بادام، ئانار، قوقان گىلاس، پىستە قاتارلىق مىۋىلىك دەرەخلەر تەكىلىدۇ، بىدە، كۆك ئوغۇت قاتارلىقلار تېرىلىدۇ، بىدە كۆلىمىنىڭ ئومۇمى تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 10% چىسىنى ئىگەللىشى تىرىشچاپ قولغا كەلتۈرۈلىدۇ.

ئىككىنچى، چارۋىچىلىقنى راۋاجلاندۇرۇشنى يېزىلارنىڭ ئىگىلىگىنىڭ قۇرۇلمىسىنى تەڭشەشتىكى يۆسۈش ئېچىزى قىلىش لازىم. ئەملىيەت ئىسپاتلىدىكى: ئوشۇق ئاشلىقنى بىر تەرەپ قىلمىشنىڭ تۈپ چىقىش يولى چارۋىچىلىقنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇپ، ئاشلىقنى شۇ جايدا كۆش، ئۈيۈقۇشلىرى، تۈخۈم، سۈت، بېلىق قاتارلىقلارغا ئايلاندۇرۇشتا، چارۋىچىلىق

نى راۋاجلاندۇرۇش ــ ئەڭ ۋىيال، ئەڭ ئۇنۇملۇك، ئاشلىق سەرپىياتى ئەڭ كۆپ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى، ئىجتىمائى ئۈنۈمى خېلى يۇقۇرى بولىدىغان چارە، بىرىنچىدىن، چارۋىلارنىڭ ئەلا ئەسلىنى كىرگۈزۈش، ئەمۇنە كورىستىش، كېگە يتىش؛ ئەسلىدىكى چارۋىلارنىڭ ئەسلىنى ياخشىلاش خىزمەتلىرىنى ياخشى تۇتۇش لازىم. ئوت-چۆپ يەيدىغان كالا، قوي قاتارلىق ئۆي ھايۋانلىرىنى داۋاملىق ئاۋۇتۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، چوچقا، توخۇ، ئۆردەك، تۇشقان، بۇلغۇنلارنى ئاۋۇتۇش، يۇڭ ۋە تېرىسىنىڭ ئىقتىسادىي قىممىتى يۇقۇرى بولغان ھايۋانلارنى بېقىش ئىشلىرىنى كېگە يتىش لازىم؛ ئىككىنچىدىن، ئۆي ھايۋانلىرى، ئۆي قۇشلىرىنى ئىلمى يوسۇندا بېقىش بويىچە ئىلغار تېخنىكىلارنى كېگە يتىپ، تۇغۇشنى يېتىلدۈرۈپ چارۋىلارنىڭ نەسىبىتىنى يۇقۇرى كۆتىرىش، پاقلانلارنى شۇ يىلىلا سەمىرتىپ سويۇشنى كېگە يتىپ ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى يۇقۇرى كۆتىرىش لازىم. ئۈچىنچىدىن، يەم-خەشەك سانائىتىنى زور كۆچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇش لازىم. تو تىنچىدىن، چارۋا مال دوختۇرلىقى، ساقلىقنى ساقلاش، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش سېستېمىسىنى ئورنىتىپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈپ، ئۆي ھايۋانلىرى، ئۆي قۇشلىرىدا بولىدىغان كېسەللىكلەرنى پائال تۇردە تېزگىنلەپ، يوقىتىپ، ئالدىنى ئېلىشنى ئاساس قىلىش ئالدىنقى شەرتى ئاستىدا، ئۈنۈمىرسال ھالدا ئالدىنى ئېلىش، داۋالاشنى يولغا قويۇپ، چارۋىچىلىقنىڭ ۋىلايىتىمىز يېزىلىرىنىڭ ئىگىلىكىدە چوڭقۇراق تەرەققىياتقا ئىگە بولۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈپ ۋە كاپالەتلەندۇرۇپ، باقمىچىلىق ئىشلىرىنىڭ نەسىبىتىنى ھازىرقى 3.8% تەن مۇندىن كېيىنكى 4～5 يىلدا 10%گە يەتكۈزۈش لازىم.

ئۈچىنچى، دېخانلارنى دادىل ھالدا يېزا-بازار سانائىتىنى بىلەن كەڭ شۇغۇللىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش لازىم. يېزا-بازار سانائىتىنىڭ مەدىتىگە ئېرىشمىگەن كۆپلىگەن ئىگىلىك زور كۆلەملىك توۋار ئىگىلىگىگە ئايلىنالمايدۇ؛ يېزا-بازار سانائىتى ئۆز مەۋقەسىنى يېرىك يېزا ئىگىلىگى ئاساسىغا قويىمىسا ھاياتى كۈچى كەمچىل بولىدۇ. يېزا-بازار سانائىتىنى راۋاجلاندۇرۇشتا، بازار ئېھتىياجىنى تولۇق كۆزدە تۇتۇپ، ئۆز جايىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئىش كۆرۈپ، ئۇستۇنلۇكنى جارى قىلدۇرۇپ، نەمىنى قۇرۇش مۇۋاپىق بولسا شۇنى قۇرۇش كېرەك. قەشقەر ۋىلايىتىدىن ئېيتقاندا، يەم-خەشەك سانائىتى، يىمەكلىكلەر سانائىتى، بىناكارلىق ماتېرىياللىرى، قاتناش-تېرانسپورت، توۋار مۇلازىمەتچىلىگى ئىشلىرىنى ۋە دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرىغا چوڭقۇر ئىش قوشۇش، تۇجۇپلەپ ئىش قوشۇشنى نۇقتىلىق ھالدا ياخشى تۇتۇپ، قىممىتىنى قايتا-قايتا ئاشۇرۇشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش لازىم؛ شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، سۈت، گۆش، يۇڭ، تېرە، كىيىم-كېچەك، ھۆل، قۇرۇق مېۋە، ئوتياشلارغا ئىش قوشۇش ۋە ئۇلارنى ساقلاش قاتارلىقلارنى ياخشى ئىشلەش كېرەك. بازار ۋە ئۇچۇرنى يېتەكچى قىلىش پېرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇپ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى يۇقۇرى كۆتىرىش ۋە كىرىمنى كۆپەيتىشنى مەقسەت قىلىپ، يېزىلاردىكى كەسپىي ئىشلەمچىلىك مەيدانىغ تولۇپلاپ ئوزى قۇرۇشنى ئاساس قىلىپ، ۋىلايەت، ناھىيە (شەھەر)لەر يېزا (بازار) لار، كەنتلەرنى، ئىشلەپ ردىن ئىبارەت بەش چاقنى تەڭ ئايلاندۇرۇپ، ۋىلايىتىمىز نىڭ يېزا-بازار سانائىتىنى راۋاجلاندۇرۇش قەدىمىنى تېزلىتىش كېرەك.

يېزىلارنىڭ ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى تەڭشەپ، يېزىلارنىڭ توۋار ئىگىلىگى تەرەققىياتىنى تېزلىتىش يالغۇزلا يېزا ئىگىلىك تارماقلىرىنىڭ ئىشى بولماستىن، بەلكى پارتىيە ئىقتى

تنسادىي تارماقلارنىڭ ئورتاق ۋەزىپىسى . پۈتۈن جەمىيەت ۋە ھەر قايسى كەسىپ- تارماقلار مۇلازىملىق نۇقتىسىنى نوقۇل ئەنئەنىۋى يېزا ئىگىلىكىدىن يىراقلاردا تۇۋار ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇشتىن ئىبارەت ئومۇملىققا قارىتىشى لازىم، يېزىلاردىكى ھەر دەرىجىلىك رەھبىرى كادىرلار ئەملىيەتداۋامىدا ئىزدىنىشكە، يېڭىلىق يارىتىشقا، كونا نەرسىلەرنى چۈرۈپ تاشلاپ، نۇقتىنەزەر، تۇزۇلمە ، سىياسەت، ئۇسۇل جەھەتلەردە يېڭى ۋەزىيەتكە لايىقلىشالمايدىغان كونا رامكىلارنى ئۆزگەرتىشكە، ئىسلاھاتقا توسالغۇ بولىدىغان نەرسىلەرنى بۆسۈپ تاشلاپ، ئىقتىسادىي قانۇنىيەت بويىچە كۆڭۈل قويۇپ يەتكەكچىلىك قىلىشقا جۈرئەتلىك بولۇش كېرەك. تەشكىلىي تەدبىر جەھەتتە، كەسپىي بىلىدىغان، قاۋۇل ، يول ئېچىش روھىغا ۋە كەسپىچانلىققا ئىگە كادىرلارنى قەتئىي نىيەتكە كېلىپ سەپلەپ ، رەھبەرلىكىنى كۈچەيتىش كېرەك. سوتسىيالىستىك تۇۋار ئىگىلىگى پەرىنسىپى بويىچە ، يېزىلارنىڭ ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى تەڭشەش ئاساسىدا، يېڭى تېخنىكىلارنى سىڭدۈرۈپ، يېڭى باشقۇرۇش شەكىللىرىنى قوللىنىدىغانلا بولساق، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا ئىگىلىگى چوقۇم زور دەرىجىدە تەرەققى قىلىدۇ، پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ ئىگىلىگىدە مۇقەررەر ھالدا تارىخىي خاراكتېرلىق ئۆزگىرىشلەر بولىدۇ.

ئومۇمى بايان

[يېزا ئىگىلىگىنىڭ رايونلارغا ئايرىلىشى ۋە نەتىجىسىنىڭ تەدبىق قىلىنىشى] يېزا ئىگىلىكىنى بايلىق مەنبەسىنى تەكشۈرۈش ۋە يېزا ئىگىلىكىنى رايونلارغا ئايرىش ، زامانىۋىلاشقان يېزا ئىگىلىگىنى بەرپا قىلىشنىڭ ئاساسى، يېزا ئىگىلىكنى ئەمگەك ئىشلەپچىقىرىش ئۇنۇمدارلىقىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشتىكى موھىم تەدبىر. 1981-يىلى باھاردا ۋىلايىتىمىزدە يېزا ئىگىلىگىنى رايونلارغا ئايرىش كومىتېتى قۇرۇلۇپ ، يول داش گوگاك مودىرلىقىدا تەيىنلەندى، كومىتېت قارىمىغىدا ئىشخانا تەسىس قىلىندى . شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقتتا ناھىيە (شەھەر) لەرنىمۇ مۇناسىپ تەشكىللەرنى قۇردى .

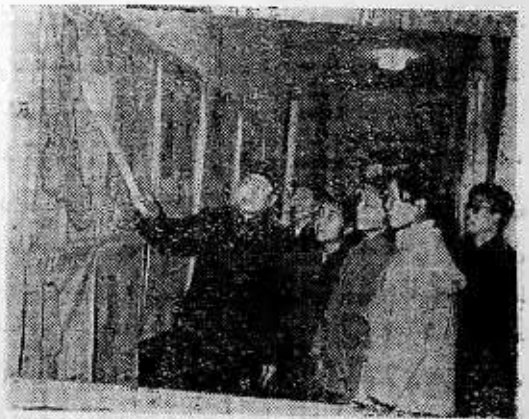

ۋىلايەتتىكى يېزا ئىگىلىگىنى رايونغا ئايرىش خىزمەتچىلىرى خىزمەت قىلماقتا .
يەن يۈكۈي فوتوسى

ئورگان قۇرۇلغاندىن كېيىن ۋىلايىتىمىزنىڭ ئەملى ئەھۋالىغا ئاساسەن، پۈتۈن ۋىلايىتىمىزنىڭ يېزا ئىگىلىگىنى رايونلارغا ئايرىشنى ئۈچ تۈركۈمگە بۆلۈپ ئىشلەش قارار قىلىندى. بىرىنچى تۈركۈم: يەكەن، مەكىت، پوسكام ۋە يېڭىسارىدىن ئىبارەت 4 ناھىيە، ئىككىنچى تۈركۈم : كونىشەھەر، يېڭىشەھەر، قەشقەر شەھىرى، مارالۋېشى، يوپۇرغا ۋە قاغىلىقتىن ئىبارەت 5 ناھىيە ، بىر شەھەر. ئۈچىنچى تۈركۈم : پەيزىۋات، تاشقورغاندىن ئىبارەت ئىككى ناھىيە. ھەربىر ناھىيىنىڭ بىر يىل ۋاقىت ئىچىدە يېزا ئىگىلىگىنى رايونـ

غا ئايرىشنى ئاساسى جەھەتتىن ئورۇنلاپ بولۇش بەلگىلەندى .

بىرىنچى تۈركۈمدىكى4 ناھىيە 1981-يىلى3-ئايدا باشلاپ 1982-يىلى 6-ئايدا ئورۇنلاپ بولدى. ئىككىنچى تۈركۈمدىكىلەر 1982 - يىلى 4 - ئايدا باشلاپ 7-ئايدا ئورۇنلاپ بولدى. ئۈچىنچى تۈركۈمدىكى 2 ناھىيە ئورگانلارنى تەڭشەش بىلەن ئادەملەردە ئۆزگىرىش بولغانلىقتىن 1984 - يىلى باشلىغان ئىدى . ھازىرغىچە ئاخىرلاشتۇرمىدى . ناھىيىلەر يېزا ئىگىلىكىنى رايونلارغا ئايرىش بىلەن بىر ۋاقىتتا ۋىلايەتلىك رايونلارغا ئايرىش كومىتېتى ۋە رايونلارغا ئايرىش ئىشخانىسى ۋىلايەتسىزنىك مۇناسىۋەتلىك تارماقلىرىدىكى بولىداشلارنى ۋىلايەتسىزنىك يېزا ئىگىلىكىنى تەرەققى قىلدۇرۇش جەھەتتىكى ئىستراتېگىيىلىك تەسەۋۋۇرىنى يېزىپ چىقىشقا تەشكىللەندى . خىزمەتتىمۇ ناھايىتى زور نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى. بۇنىڭ ئىچىدە مۇنۇلار بار :

1 . چۈجەنشۇ ، جياڭ يۈگجىۋ يولداشلار يازغان « تەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا ئىگىلىكى تەرەققىيات ئىستراتېگىيىسى بويىچە كۆيخۇا تەسەۋۋۇرى » (لايىھە)؛

2 . يولداش لىيۇي يازغان « تەشقەر ۋىلايىتىنىڭ تېرىنچىلىق تەرەققىيات تەسەۋۋۇرى»؛

3 . يولداش لىيۇبىڭ يازغان « تەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئورمانچىلىق تەرەققىيات تەسەۋۋۇرى »؛

4 . گوجېنۇك ، ساۋيۈكۈن يولداشلار يازغان « تەشقەر ۋىلايىتىنىڭ چارۋىچىلىق تەرەققىيات تەسەۋۋۇرى» ؛

5. يولداش جياڭ يۈگجۇڭ يازغان «تەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يەر بايلىغى ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش»؛

6 . ۋۇجاخىڭ ، فاڭ گوجۇڭ يولداشلار يازغان « تەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سۇ رايونلىرى توغرىسىدا دوكلات»؛

7 . يولداش ياڭ خۇيگەن يازغان « تەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا ئىگىلىك كىلىماتى، بايلىق مەنبەسى ۋە سۇ ئىشلىرى»؛

8 . ۋۇجۇنروي ، چېۋيۈيمۇيولداشلار يازغان «تەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا ئىگىلىكىنى ماشىنىلاشتۇرۇشنى رايونلارغا ئايرىش توغرىسىدىكى دوكلات».

رايونلارغا ئايرىش توغرىسىدىكى دوكلاتلار گەرچە دەسلەپكى قەدەمدىكىسى بولسىمۇ، ئەمما مۇندىن كېيىنكى يېزا ئىگىلىكىنى گۈيخۇالاشقا يېتەكچىلىك قىلىش، كۆز ئالدىمىزدىكى يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىغا يېتەكچىلىك قىلىشتا مەلۇم رول ئوينايدۇ .

بىرىنچى باسقۇچلۇق خىزمەتلەر ئورۇنلۇنۇپ بولغاندىن كېيىن ، مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار رايونلارغا ئايرىش نەتىجىسىنى ئىشلىتىشنىڭ كونكرېت تەدبىرلىرىنى تۈزۈپ چىقىپ ، مەلۇم ئىجتىمائى ئۇنۇم ۋە ئىقتىسادىي ئۇنۇمگە ئېرىشتى . رايونلارغا ئايرىش نەتىجىسىنىڭ تەدبىق قىلىنىشى ئاساسلىقى تۆۋەندىكى بىر قانچە تەرەپتە كۆرۈلىدۇ :

يېزا ئىگىلىك قۇرۇلمىسى ۋە زىرائەتلەرنىڭ جايلاشتۇرۇلۇشىنى تەڭشەش، رايونلارغا ئايرىش ئارقىلىق تارىختىكى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغان تەجرىبىلەر ۋە مەغلۇپ بولغان

ساۋاقلار يەكۈنلەندى. ئاساسلىق بىر تەجرىبە: يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى يۈقۇرى كۆتىرىمىز دەيدىكەنمىز، دېخانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ، بېلىقچىلىق قاتارلىق 5 كەسىپنىڭ تەركىپ تاپقان چوڭ يېزا ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى بەرپا قىلىش، بۇرۇنقىدەك تېرىقچىلىق كەسىپىگىلا ئەھمىيەت بېرىپ، باشقا كەسىپلەرگە سەل قارايدىغان خاھىشلار تۈگىتىلىشى لازىم. كونكرېت ئاھىنىسى بايلىق مەنبەنى تەكشۈرۈش ئارقىلىق مۇئەللىك دەرەخ بۇ ئاھىنىڭ ئۈستۈنلىكى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش تېرىقچىلىقنى تېرىقچىلىق كەسىپىنى مۇۋاپىق قىسقارتىپ، مۇئەللىك دەرەخ كۆلىمىنى تەدرىجىي كېڭەيتىشنى قارار قىلىپ، 1990 - يىلىغا بارغاندا ھەر تۈرلۈك مۇئەللىك دەرەخ كۆلىمىنى ھازىرقى 20 مىليون موددىن كېڭەيتىپ 100 مىليون موغا يەتكۈزۈشنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئىستراتېگىيىلىك تەكشەشنى ئەملگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئاھىنە بويىچە ئوچ مۇئەللىك دەرەخ بازىسىنى قۇردى. يەنى، بەشكېرەم ئومۇملاشقان باغۋەنچىلىك بازىسى، تاشىملىق ئۇرۇك - گۈلە بازىسى ۋە سايۇاغ ئۈزۈم ئىشلەپچىقىرىش بازىسى. قۇرۇق يىمىش گۈلىنىڭ ئۈستۈنلىكىنى توغرا جارى قىلدۇرۇش ئۈچۈن، ئۇرۇككە باپ بولغان جاي يېڭىسار ناھىيىسى ئەگۈسنى، قاغىلىق ناھىيىسى ئۈششاق باشنى گۈلە بازىسى قىلىش قۇرۇلۇشىنى باشلىدى.

يېزا ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى تەگشەشتە، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىغا ئەھمىيەت بېرىلىپ، ئوتلاقلارنى ياخشىلاش، چارۋا مالىلارنىڭ نەسلىنى ياخشىلاش، چارۋىنىڭ قوتاندىن چىقىش نىسبىتىنى ۋە توۋار نىسبىتىنى يۇقۇرى كۆتىرىشنى ۋىلايىتىمىزنىڭ چارۋىچىلىقنى تەرەققى قىلدۇرۇشنىڭ موھىم نۇقتىسى قىلىنىدى. تاشقورغاننىڭ چوڭ قۇيرۇقلۇق قويى، قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ يېرىم ئىنچىكە يۈڭلۈق قويى ۋىلايىتىمىزدىكى ئىككى ئەلا نەسىللىك چارۋا ئىكەنلىگى ئايدىڭلاشتۇرۇلۇپ، بۇ ئىككى ناھىيە ئەلا نەسىللىك چارۋا بېقىش بازىسى قىلىنىپ، قۇرۇلۇش باشلىنىپ بىتىلدى.

زور كۈچ بىلەن كۆچەت تىكىپ ئورمان ئەھيا قىلىپ ئىكولوگىيىلىك مۇھىتنى ياخشىلاش.

تارىخىي تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەش ئارقىلىق تېپىپ چىقىلغانكى يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى يۇقۇرى كۆتىرىشنىڭ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىغا تەسىر يەتكۈزىدىغان ئەڭ مۇھىم تەكشۈرۈش ئوبيېكتى ئورمانلارنى پائال ئاسراش ۋە ئەسلىگە كەلتۈرۈش، زور كۈچ بىلەن سۈنئىي ئورمانلارنى بىنا قىلىپ، ئىكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىي قىلدۇرۇشتا ياخشى رول ئويناندى. ئۇندىن قالسا يەكەن، پوسكام، يېڭىسار، كونكرېت ناھىيىلىرى كۆچەت تىكىپ ئورمان ئەھيا قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىپ مەلۇم نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى.

چوڭ يېزا ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى تەڭشەش بىلەن بىر ۋاقىتتا، پۈتۈن ۋىلايىتىمىزدە ئەنئەنىۋى تېرىقچىلىق كەسىپىنىڭ ئىچكى قۇرۇلمىسىنىمۇ شۇنىڭغا مۇناسىپ ھالدا تەڭشەش ئېلىپ بېرىلدى. رايونلارغا ئايرىش ئارقىلىق شۇ نۇقتا ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىنىدىكى، ۋىلايىتىمىزنىڭ كەلگۈسى تېرىقچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ زىرائەتلەر ئىچىدە، بۇغداينىڭ ئۈستۈنلىكى ئا-

ساسلىق ھەر قايسى دەريالارنىڭ ئېقىنىدىكى لاي تاشلانغان يەرلەرنىڭ تۆۋەن قىسمىغا جايلاشقان. پاختىنىڭ ئۈستۈنلۈكى ئاساسلىقى، يەكەن دەريا سىستىمىسىنىڭ ئوتتۇرا ئېقىمىدىكى لاي تاشلانغان تۆزلەڭلىك ۋە تۆۋەن ئېقىمدىكى لاي تاشلانغان تۆزلەڭلىكلەرنىڭ غەربىي تەرىپىگە جايلاشقان. شالىنىڭ ئۈستۈنلۈكى ھەر قايسى دەريالارنىڭ لاي تاشلانغان ئېقىنلىرىنىڭ باشلىرىدا ۋە يەر ئاستى سۇلىرى چىقىپ تۇرىدىغان يەرلەرگە جايلاشقان. جاغدا قوناقلىرىنىڭ ئېقتىسادىي ئۈنۈمى ئېگىز ئورنى قوناقلىكىگە يەتمەيدۇ. ناھىيە (شەھەر) لەر زىرائەتلىرىنىڭ ئۈستۈنلىكىگە ئاساسەن، زىرائەتلەرنىڭ جايلىشىشىنى تەڭشەپ، تېزدىنلا ياخشى ئۈنۈم ھاسىل قىلدى. پوسكام ناھىيىسى شال بىلەن جاغدا قوناقلىنىڭ كۆلىمىنى مۇۋاپىق قىسقارتىپ، بۇغداي ئېشىلە پېچىرىشىغا بولغان سەرمايىنى كۆپەيتتى. نەتىجىدە بۇغداينىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى رايونغا ئايرىشتىن بۇرۇنقى (1980 ـ يىلى) دىكى 27 مىليون 890 مىڭ جىڭدىن ئېشىپ (1984 ـ يىلى) 77 مىليون 20 مىڭ جىڭغا يەتتى. بۇ جايلارنىڭ بۇغداي ئېشىلە پېچىرىشتىكى ئۈستۈنلۈكى تولۇق جارى قىلدۇرۇلۇپ، 4 يىل ئىچىدە بۇغداي مەھسۇلاتى 2.8 ھەسسە قاتلىنىپ ۋىلايىتىمىزنىڭ يېرىم ئاشلىقىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن تۆھپە قوشتى. يوپۇرغا، مەكىت ۋە مارالۇبشى ناھىيىلىرىنىڭ ئۇنۇملۇك جۇغلانما تېمپېراتۇرىسى بىر قەدەر يۇقۇرى، تۇپراق ئىي يۇمشاق، مايسا ساقلاپ قېلىش ئوڭاي بولۇپ، پاختا تەرەققى قىلدۇرۇشقا باپكېلىدۇ. 3 ناھىيە رايونلارغا ئايرىغاندىن كېيىن جاغدا قوناق تېرىش كۆلىمى قىسقارتىلىپ، كېۋەز كۆلىمى كېڭەيتىلدى. ئۈستىگە يالتىراق يېپىق كېۋەز تېرىغاندا سۇيەتلىك ئۇرۇقلارنى ئىشلىتىش قاتارلىق تەدبىرلىرى ئارقىلىق 3 ناھىيىنىڭ كېۋەز تېرىش ئۈستۈنلىكى تولۇق جارى قىلدۇرۇلدى.

رايونلارغا ئايرىلىشتىن ئىلگىرى، بىرلىك مەھسۇلاتى ئاران 50 ـ 60 جىڭ ئىدى. 1984 ـ يىلى 100 جىڭدىن ئاشۇرۇۋېتىلىپ (يوپۇرغىنىڭ 128 جىڭ، مارالۇبشىنىڭ 123 جىڭ، مەكىتنىڭ 101.6 جىڭ بولۇپ) تارىختىكى ئەڭ يۇقۇرى رېكورت يارىتىلدى.

رايونلارغا ئايرىش خىزمىتى ئارقىلىق قەشقەرنىڭ يېزا ئىگىلىكىدە ساقلانغان موھىم مەسىلىسىنىڭ تۈپراقنىڭ ناچار، زەيلىشىش ئېغىر، يەر قۇۋۋىتى تىز بولۇشتىن ئىبارەت ئىكەنلىگى يەنىمۇ ئېنىق تونۇۋېلىندى. بۇ مەسىلىنى ئىمكان قەدەر تېز ھەل قىلىش ئۈچۈن، ناھىيىلەر ئۆز ئورنىنىڭ كونكرېت ئەھۋالىغا ئاساسەن ئۆز مەسىلىسىنى ھەل قىلىش يۆزىسىدىن گۈيخۇا ۋە تەدبىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى.

رايونلارغا ئايرىش نەتىجىسىنى تەدبىق قىلىش جەھەتتە يۇقۇرىدىكى 3 تەرەپتىن باشقا، ناھىيىلەر ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى تەڭشەش داۋامىدا، يېزا ـ بازار كارخانىلىرى ۋە ئىگىلىكنىمۇ تۇتتى. (جىياڭ يۇڭجۇڭ)

[مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددە بېرىش مەسئۇلىيەت تۆزۈمىنىڭ تەرەققىياتى] قەشقەر ۋىلايىتىدە 1979 ـ يىلى ھەر خىل شەكىلدىكى يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۆزۈمى يولغا قويۇلغاندىن بۇيان، مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرمەسلىكتىن مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈشكە ئۆتۈش، مەھسۇلاتنى گۈرۈپپىغا، ئەمگەك كۈچىگە، ئائىلىگە

بەرلەشتۇرۇش جەريانى باشتىن كۆچۈرۈلدى. 1982 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە، ۋىلايەت بويىچە 11754 ئاساسى ھىساۋات بەرلىگىدىن ھەر خىل شەكىلدىكى مەھسۇلاتقا بەرلەشتۇرۇپ ھۆددە بېرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمىنى يولغا قويغىنى 11742 بولۇپ، 99.9% نى تەشكىل قىلدى، بۇ- نىڭ ئىچىدە، مەھسۇلاتقا بەرلەشتۇرۇپ ھۆددە بېرىش تۈزۈمىنى يولغا قويغىنى 11678 بولۇپ، 99.35% نى تەشكىل قىلدى؛ ئىش نورمىسى بېكىتىپ باشقۇرۇش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمىنى يولغا قويغىنى 12 بولۇپ، 0.1% نى تەشكىل قىلدى. 1984 - يىلى، ۋىلايەت بويىچە يېزىلاردىكى بارلىق ئاساسى ھىساۋات بەرلەشتۇرۇپ ھۆددە بېرىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە، مەھسۇلاتنى كۈرۈپچىغا بەرلەشتۇرۇشنى يولغا قويغىنى 2 (قەشقەر شەھىرىدىكى ئوتياشچىلىق كەسپى ئەتىدى)، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسىدە مەھسۇلاتقا بەر- لەشتۇرۇپ ئائىلىلەرگە ھۆددە بېرىش يولغا قويۇلدى. بۇنىڭ بىلەن ئىگىلىكنى بىر تۇتاش باشقۇرۇش بىلەن تارقاق باشقۇرۇش بەرلەشتۇرۇلۇپ، ئائىلە ئىگىلىكىنى باشقۇرۇش موھىم قاتلام قىلىنغان يېزا ئىگىلىك ھەمكارلىق ئىگىلىكى تەشكىلى ۋىلايەت بويىچە يېزىلاردىكى ئاساسلىق ئىقتىسادىي شەكىلگە ئايلاندى.

مەھسۇلاتقا بەرلەشتۇرۇپ ھۆددە بېرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمى پەيدىن-پەي تۇراقلاشتى ۋە مۇكەممەللەشتى ھەمدە راۋاجلاندى. راۋاجلانغانلىقىنىڭ ئاساسى بەلگىسى: مەھسۇلاتقا بەر- لەشتۇرۇپ ھۆددە بېرىش تۈزۈمى تېرىقچىلىق كەسپىدىن ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، بېلىق- چىلىق، تىرانسپورت، سانائەت، قوشۇمچە كەسىپ ۋە باشقا كەسىپلەرگىچە كېڭەيدى؛ تېرىلغۇ يەرلەرنى ھۆددە بېرىشتىن بىنام، دەريا ساھىلى، شورلۇق يەرلەرنى ئىچىشنى ھۆددە بېرىش- كە تەرەققى قىلدى؛ مەھسۇلاتقا بەرلەشتۇرۇپ ھۆددىگە بېرىش تۈزۈمى يولغا قويۇلغان ئا- ساسىدا، بىر تۈركۈم كەسىپ ئائىلىلەر ۋە نۇقتىلىق ئائىلىلەر مەيدانغا كەلدى، توۋارئىش- لەپچىقىرىش راۋاجلاندى.

ئىككى يىلدىن بېرى، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت تەشكىلاتلىرى جىكپ مەركە- زىي كومىتېتىنىڭ 1983 - يىلدىكى «نۆۋەتتىكى يېزا ئىقتىسادىي سىياسىتىگە دائىر بىر قانۇ- چە مەسىلە» بىلەن «1984 - يىللىق يېزا خىزمىتى توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش»، يەنى مەركەز- لىك ئىككى 1 - نومۇرلۇق ھۆججىتىنى ئەستايىدىل تەشۋىق قىلىپ ۋە ئىزچىلاشتۇرۇپ، مەھسۇلاتقا بەرلەشتۇرۇپ ھۆددە بېرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمىنى مۇكەممەللەشتۇرۇشنى دەۋرى قىلىپ نۇرغۇنلىغان خىزمەتلەرنى ئىشلىدى.

1 . يەرنى ھۆددە قىلىش مۇددىتىنى ئۇزارتىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىدى. يەر - لىك ھۆددە قىلىنىش مۇددىتىنى 1984 - يىلىدىن ئىلگىرى-ئاخىرىدا 15 يىلدىن كۆپرەك ئۇ- زارتىلدى. ھازىر ھۆددە بېرىلگەن يەرلەر ياخشى - ناچارلىقى، يىراق - يېقىنلىقىغا قاراپ تەقسىم قىلىپ بېرىلدى، ھەر بىر دېخان ئائىلىسىنىڭ ھۆددە ئالغان يېرى بىر قەدەر تار- قاق، پوسكام ناھىيىسىنىڭ پوسكام يېزىسى ئۆتەڭكەنتتە تەكشۈرۈلگەن62 دېخان ئائىلىسىنىڭ ئەھۋالىدىن قارىغاندا، جەمئى891مو تېرىلغۇ يەر بولۇپ، 611پارچىغا ئايرىلغان، ئەڭ چوڭ پارچا- سى5مو، ئەڭ كىچىگى0.2 بولۇپ، ئوتتۇراھىساپ بىلەن ھەر بىر ئائىلىگە9.9پارچىدىن توغرا كەلگەن، ئەڭ كۆپ بولغاندا بىر ئائىلىگە 21 پارچە كەلگەن. بەزى ناھىيىلەر "چوڭ جەھەتتىن تۇراقلاشتۇرۇش، كىچىك جەھەتتىن تەڭشەش" پرىنسىپى بويىچە، ھەددىدىن زىيادە تار-

قاق بولۇپ كەتكەن، تېرىشقا قۇلايسىز بولغان پارچە يەرلەرنى تەڭشەش كەلدىن كېيىن، كەنت ئاھالىلىرى گۈرۈپپىسى يا كى كەنت دەرىجىلىك ھەمكارلىق ئىگىلىك تەشكىلى تەرىپىدىن ئاھىيىلىك ھۆكۈمەت بىر تۇتاش باستۇرغان «يەرنى ھوددىگە ئېلىپ ئىشلەتمەس گۇۋاھنامىسى» تارقىتىپ بېرىلدى. بۇنىڭ بىلەن يەرنى ھوددە بېرىش، ھۆددە ئېلىش مۇناسىۋىتى تۈزۈلۈشتۈرۈلۈپ، دېخانلار ئۆزگىرىپ قېلىشتىن ئەنسىرەش روھى ھالىتىنى تۈگۈتۈش، ئۆزاق مۇددەتكەچە باشقۇرۇش ئىدىيىسىنى تۈرغۇزۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىنىدى، يەرنىڭ كوللېكتىپ مۈلۈكچىلىكىدە بولۇش پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇلدى. يەر ھوددىگە بېرىلگەن مۇددەت ئىچىدە، يەرنى ھوددە ئالغان ئائىلە باشقا كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغان ياكى يەرنى تېرىش ئىختىدارىدىن قالغان بولسا، تېرىلغۇيېرىنى كوللېكتىپنىڭ باشقىدىن ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئۇتكۈزۈپ بېرىشكە بولىدۇ، باشقا كىشىگە ھۆددە بېرىشكىمۇ بولىدۇ، بۇنىڭ بىلەن يەرلەر پەيدىن-پەي دېخانچىلىق ماھىرلىرىنىڭ قولىغا ئۆتىدۇ. يەرنى باشقا كىشىگە ھوددە بېرىش شەرتىنى ھۆددە ئالغۇچى بىلەن بەرگۈچى كېڭىشىدۇ، ھەمدە ھوددە ئالغۇچى ھۆددە بەرگۈچىنىڭ يەرگە سەرپ قىلغان سەرمايىسى ئۈچۈن مۇۋاپىق ھەق قايتۇرۇشنى پىكىرلىشىدۇ.

2 . «بىر تۇتاش باشقۇرۇش» بىلەن «تارقاق باشقۇرۇش» نىڭ مۇناسىۋىتىنى ياخشى ھەل قىلىدى. بۇنىڭ بىلەن ھەم كوللېكتىپ ئىگىلىكىنىڭ ئەۋزەللىگى جارى قىلدۇرۇلىدى ھەم دېخان ئائىلىلىرى بىلەن شەخسىلەرنىڭ ئاكتىپلىقى ئىشقا سېلىنىدى. كەنت دەرىجىلىك ھەمكارلىق ئىگىلىك تەشكىللىرى يەرنى ياخشى باشقۇرۇش، «بەشتە ياخشى» قۇرۇلۇشىنى بىر تۇتاش تەشكىللەش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئىشلەپچىقىرىش ھۆددىگەرلىكىنى ياخشى يولغا قويۇپ، دېخان ئائىلىلىرى بىلەن ئىشلەپچىقىرىش ھۆددىگەرلىك توختامى تۈزىدى. ئىگىلىكىنى بىر تۇتاش باشقۇرۇش جەھەتتە، ئاساسلىقى يەرنى ھۆددە ئالغۇچى ئائىلىلەرنى ئىشلەپچىقىرىشتىن بۇرۇنقى، ئىشلەپچىقىرىش جەريانىدىكى ۋە ئىشلەپچىقىرىشتىن كېيىنكى مۇلازىمەت بىلەن تەمىن ئەتتى، بىر تۇتاش پىلانلاش، تەرتاكتور بىلەن بىر تۇتاش يەر ھەيدەش ۋە تېرىش، بىر تۇتاش سۇغۇرۇش، زىرائەتلەرنىڭ سۈپەتلىك ئۇرۇغى بىلەن بىر تۇتاش تەمىنلەش، سالا ئېتىزى بويىچە بىر تۇتاش تېرىش، كېسەل-ھاشاراتلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تېزگىنلەشنى بىر تۇتاش ئېلىپ بېرىشنى يولغا قويدى. بۇنىڭدىن باشقا، يەنە قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرگە يارىيۆلەكتە بولۇش، «5 تە كاپالەتلەنگۈچى ئائىلىلەر»نى قۇتقۇزۇش خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى.

3 . دېخانلارنىڭ سېلىقىنى يەڭگىللىتىپ، دېخانلارغا كۆپرەك ئەمىلى مەنپەئەت يەتكۈزدى، ئاھىيىلەر كوللېكتىپتىن تۇتۇپ قالىدىغان خىراجەت تۈرى ۋە سانىنى بەلگىلىدى. جامائەت فوندى، پاراۋانلىق فوندى، ئېتىز-ئېرىق سۇ قۇرۇلۇش ھەققى، باشقۇرۇش راسخوتى ۋە دۆلەت بېجى قاتارلىق بىر نەچچە تۈرلۈك سېلىقنى ئادەتتە تەقسىملەشكە مۇمكىن بولغان ساپ كىرىمنىڭ 10% چامىسىدا تېزگىنلىدى. ئاساسى قاتلام كادىرلىرىنى ئىخچاملاپ، كادىرلارغا مۇۋاپىق ھالدا قوشۇمچە يارداەم بېرىشنى يولغا قويدى، كادىرلارغا بېرىلگەن قوشۇمچە يارداەم دېخانلارغا تەقسىم بولغان تاپاۋەت قىسمىدا ئىگىلىكنى نىسبەتى 1983 - يىلى 3% بولدى، 1984 - يىلى 2.4% گە چۈشتى، ئېتىز - ئېرىق ئاساسى قۇرۇلۇشقا

ۋە دۆلەت قۇرۇلۇشىغا ئىشلىتىلىدىغان ئەمگەك تېزگىنلىنىپ، ئادەتتە ھەر بىر ئەمگەك كۈچى يىلىغا 30 ــ 50 ئىش كۈنىنى ئۆستىگە ئالدى.

4 . ھەمكارلىق ئىگىلىكىنىڭ مالىيە خىزمىتىنى ئىسلاھ قىلىپ، ئىقتىسادىي ئۇنۇمنى يۇقىرى كۆتەردى. مالىيە ئىشلىرىنى ئومۇميۈزلۈك تەرتىپكە سېلىپ، مالىيە باشقۇرۇش ۋە بوغالتىرلىق بويىچە يېڭى تۈزۈملەرنى ئورناتتى. كوللېكتىپنىڭ مال ــ مۈلكىدىن بىر قىسمىنى ئائىلىلەر بويىچە باشقۇرۇشقا ھۆددىگە بەردى، بىر قىسمىنى باھاغا سۈندۇرۇپ ئائىلىلەرگە سېتىپ بەردى. 1982 ــ يىلى كوللېكتىپنىڭ چوڭ چارۋىلىرىنى باھاغا سۈندۇرۇپ ئائىلىلەرگە سېتىپ بەردى. سېتىپ بەرگەن چوڭ چارۋا جەمئى 166 مىڭ تۇياق، سۈندۇرغان باھاسى 44 مىليون 680 مىڭ يۈەن بولدى. 1984ــ يىل 12ــ ئايدا كوللېكتىپنىڭ ئۇششاق چارۋىلىرىنىمۇ باھاغا سۈندۇرۇپ ئائىلىلەرگە سېتىپ بەردى.

5. كەسىپى ئائىلە ۋە نۆۋەتلىق ئائىلىلەرنىڭ تەرەققىياتىغا پائال يار-يۆلەكتە بولىدى. مەسئۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددە بېرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، يېزا ئىقتىسادىي ئىشلىرىنىڭ قانالىق شەكلى ئۆزگەرتىلىپ، تولۇپ ــ تاشقان جانلىقلىقتا ۋە ھايات كۈچىگە ئىگە قىلىنىپ، ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تېز سۈرئەتتە راۋاجلىنىشى ئىلگىرى سۈرۈلدى، دېھقانلارنىڭ تۇرمۇشى كۆرىنەرلىك ھالدا ياخشىلاندى.

(1) دېھقانلار پائال تۇردە يەرگە مەبلەغ سېلىپ، تۇجۇپىلەپ ئىشلەپ، ئوغۇتنى كۆپ قۇيۇپ، تۇپراقنى قۇۋۇۋەتلەندۈرۈپ، سۈپەتلىك ئۇرۇقنى ئىشلىتىپ، ماشىنىلار بىلەن تېرىقچىلىق قىلىپ، ھەر خىل يېڭى تېخنىكىلارنى كېڭەيتىپ، يېزا ئىگىلىكىنى تۇجۇپىلەپ باشقۇرۇش ئۇچۇن شەرت ــ شارائىت ھازىرلىدى. 1984 ــ يىلى دېھقان ئائىلىلىرى 127 مىليون 210 مىڭ يۈەنلىك ئىشلەپچىقىرىش خاراكتېرىدىكى مۇقىم مۇلۇككە ئىگە بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە شۇ يىللىق كىرىمىدىن 17 مىليون 144 مىڭ يۈەنلىك مۇقىم مۇلۇك سېتىۋالدى ۋە ياساپ چىقتى.

(2) يېزا ئىقتىسادى تېز سۈرئەت بىلەن راۋاجلاندى. يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى (1970 ــ يىلدىكى ئۆزگەرمەس باھا بويىچە ھىسابلىغاندا) 1978 ــ يىلى1958ــ يىلدىكىدىن ئاران 14.3% كۆپەيگەن، 20 يىلدا ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن ھەر يىلى 0.7%دىن كۆپەيگەن ئىدى. ھالبۇكى، 1984 ــ يىلى 1978 ــ يىلدىكىدىن 81.7%، 6 يىلدا ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن ھەر يىلى 10.5% دىن كۆپەيدى. يېزا ھەمكارلىق ئىگىلىكىدىن تەقسىم بولغان ئومۇمى دارامەت 1978 ــ يىلى 1958 ــ يىلدىكىدىن 67.7%، 20 يىلدا ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن ھەر يىلى 2.6% دىن كۆپەيگەن ئىدى، ھالبۇكى، 1984 ــ يىلى تەقسىم بولغان ئومۇمى دارامەت ئىچىدىكى كوللېكتىپتىن بىر تۇتاش باشقۇرۇلغان ۋە ھۆددىگەرلىك بىلەن باشقۇرۇلغان قىسمى 1978 ــ يىلدىكى كوللېكتىپ دارامەتتىن 103.8% كۆپەيىپ، 6 يىلدا ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن ھەر يىلى 12.6% كۆپەيدى.

(3) يېزا ئىگىلىك ئەمگەك ئىشلەپچىقىرىش ئۇنۇمدارلىقى يۇقۇرى كۆتىرىلدى. ھەر بىر يېزا ئىگىلىك ئەمگەك كۈچىنىڭ يارىتقان يېزا ئىگىلىك مەھسۇلات قىممىتى(1970 ــ يىلدىكى ئۆزگەرمەس باھا بويىچە ھىسابلىغاندا) 1958 ــ يىلى 252.30 يۈەن، 1978 ــ يىلى 318

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1983-، 1984 - يىللىرىدىكى يېزا ھەمكارلىق ئىگىلىك تەقسىماتىدا ھەر تۇپۇسقا توغرا كەلگەن كىرىم

بىرلىگى:يۈەن

ناھىيە (شەھەر)	ھەر تۇپۇسقا توغرا كەلگەن كىرىم			كوللېكتىپتىن بىر تۇتاش باشقۇرغان ۋە ھودده بەرگەن قىسىم			ئوزى باشقۇرغان قىسىم		
	1983 - يىل	1984 - يىل	± %	1983 - يىل	1984 - يىل	± %	1983 - يىل	1984 - يىل	± %
چەمەن	172.84	213.57	23.57	135.55	163.88	20.90	37.29	49.69	32.29
قەشقەرشەھەر	153.05	160.61	4.96	91.68	80.66	-12.02	61.37	79.98	30.32
يېڭىشەھەر	129.38	181.75	40.47	102.70	151.22	47.24	26.68	30.53	14.43
كونىشەھەر	128.03	144.81	13.12	92.84	99.92	7.63	35.19	44.92	27.65
يېڭىسار	131.60	142.69	8.43	115.36	113.75	-1.40	16.24	28.94	78.20
تۇپۇرغا	173.	212.92	10.42	123.68	186.69	50.98	49.32	56.23	14.01
يەيزىۋات	106.63	128.	20.04	81.49	96.74	18.35	25.14	31.26	24.34
يەكەن	191.28	229.64	20.05	161.17	179.65	11.47	30.11	49.99	66.02
پوسكام	225.53	314.97	39.66	207.72	293.15	41.13	17.81	21.82	22.52
قاغىلىق	168.13	199.25	18.51	147.74	163.45	10.63	20.39	35.80	75.58
مەكىت	320.45	416.10	29.85	249.96	319.39	27.78	70.49	96.71	37.40
مارالۇبشى	285.81	365.65	27.93	173.38	243.69	40.55	112.43	121.96	8.48
تاشقورغان	118.82	128.77	8.31	89.83	80.68	-10.19	28.99	48.09	65.88

(دىخانچىلىق باشقارمىسى ئىگىلىك باشقۇرۇش بۆلۈمى)

يۈەن بولۇپ، 20 يىل ئىچىدە ئاران 26%، ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر يىلى 1.2% دىن كۆپەيگەن كەلدى؛ 1984 - يىلى 572.70 يۈەنگە يېتىپ، 1978 - يىلدىكىدىن 80%، 6 يىلدا ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر يىلى 10.3% دىن كۆپەيدى.

(4) تۇۋار ئىشلەپچىقىرىشى راۋاجلاندى. يېزا ھەمكارلىق ئىگىلىگىدىن تەقسىمات قىلىنغان ئومۇمى دارامەت ئىچىدە سېتىلغان مەھسۇلاتلار كىرىمى 1978 - يىلى تەخمىنەن 41% نى، 1983 - يىلى 44.2% نى، 1984 - يىلى 51.27% نى ئىگەللىدى.

(5) ئىشلەپچىقىرىش تەننەرقى تۆۋەنلىدى، ئىقتىسادى ئۈنۈمى يۇقۇرى كۆتۈرىلدى. يېزا ھەمكارلىق ئىگىلىك كىرىمىنىڭ تەقسىماتىدا 1984 - يىلدىكىنى 1978 - يىلدىكىگە سېلىشتۇرغاندا، ئىشلەپچىقىرىش خىراجىتىنىڭ ئومۇمى كىرىمىدە ئىگەللىگەن نىسبىتى 35.2% دىن 25.22% گە تۆۋەنلىدى، ھەر يۈز يۈەنلىك خىراجەت چىقىمىدىن يارىتىلغان ساپ كىرىم 169.50 يۈەندىن 297 يۈەنگە كۆتۈرىلدى.

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يىللاردىكى يېزا ھەمكارلىق ئىگىلىك تەقسىماتىدا ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگەن كىرىم

بىرلىكى : يۈەن

يىل ئايرىمىسى	ھەر بىر نوپۇسقا توغرا كەلگەن كىرىم
1956	59.44
1957	36.78
1958	42.93
1959	59.41
1960	60.05
1961	67.14
1962	51.73
1963	57.81
1964	51.40
1965	59.45
1966	68.31
1967	68.24
1968	54.03
1969	50.33
1970	53.13
1971	57.58
1972	51.93
1973	67.73
1974	46.39
1975	53.53
1976	56.05
1977	54
1978	68.23
1979	65.78
1980	72.52
1981	89.23
1982	148.08
يۇقىرى تېجەپ كوللېكتىپتىن بىر تۇتاش باشقۇرغان ۋە ھوددە بەرگەن قىسمى.	116.95
ئۆزى باشقۇرغان قىسمى.	31.13
1983	172.84
يۇقىرى تېجەپ كوللېكتىپتىن بىر تۇتاش باشقۇرغان ۋە ھوددە بەرگەن قىسمى.	135.55
ئۆزى باشقۇرغان قىسمى.	37.29
1984	213.57
يۇقىرى تېجەپ كوللېكتىپتىن بىر تۇتاش باشقۇرغان ۋە ھوددە بەرگەن قىسمى.	163.88
ئۆزى باشقۇرغان قىسمى.	49.69

(داۋامى بېتىدا باشقۇرۇش ئىگىلىك باشقۇرۇشى بۆلۈمى)

(6) دىخانلارنىڭ كەسىمى كۆپەيدى. 1984 ـ يىلى تەقسىماتتا ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر بىر كىشىگە 213.57 يۈەندىن توغرا كەلدى. بۇنىڭ ئىچىدە كوللېكتىپتىن بىر تۇتاش باشقۇرغان ۋە ھۆددىگەرلىك بىلەن باشقۇرغان قىسمىدىكىسى 163.88 يۈەن، دىخان ئائىلىلىرىنىڭ ئۆزى باشقۇرغان قىسمىدىكىسى 49.69 يۈەن بولدى. كوللېكتىپ بىر تۇتاش باشقۇرغان ۋە ھۆددىگەرلىك بىلەن باشقۇرغان قىسمى 1978 ـ يىلدىكى كوللېكتىپتىن قېلىنغان تەقسىماتتا ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگەن 68.23 يۈەن كەرىمدىن 1.04 ھەسسە كۆپەيدى، كەرىم ئەك كۆپ بولغىنى مەكىت ناھىيىسى بولۇپ، ھەر نوپۇسقا 416 يۈەندىن توغرا كەلدى. يېزىلاردىكى ھەمكارلىق ئىگىلىگىسىدە ئىشلەپچىقىرىلغان ئاشلىق ھەر نوپۇسقا 921 جىڭدىن، پاختا 53 جىڭدىن توغرا كەلدى. دىخانلارنىڭ كېيىنكى، تۇيۇنۇش مەسىلىسى ھەل بولدى. (جالاڭيۈەنشىك).

[يېزىلاردىكى كەسىپىي ئائىلىلەر ۋە نۇقتىلىق ئائىلىلەر] پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزىلىرىدا مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيىتى تۆزۈمى ئومۇمىيۈزلۈك يولغا قويۇلغانلىقتىن، ئىشلەپچىقىرىش كۆچلىرى زور دەرىجىدە ئازات بولۇپ، توۋار ئىگىلىگى مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىپ، ئۆزى تىجارەت قىلىدىغان كەسىپىي ئائىلىلەر، نۇقتىلىق ئائىلىلەر بىلەن ھۆددە ئالغۇچى كەسىپىي ئائىلىلەر، نۇقتىلىق ئائىلىلەردىن بىر تۈركۈمى مەيدانغا كەلدى. 1984 ـ يىلنىڭ ئاخىرىدا مۇناسىۋەتلىك تارماقلارنىڭ يېللىق مەلۇماتىدىن قارىغاندا، ھەر خىل كەسىپىي ئائىلىلەر ۋە نۇقتىلىق ئائىلىلەر تەرەققى قىلىپ، 22910 غا يېتىپ (بۇنىڭ ئىچىدە دۆلەتنىڭ ئىستاتىستىكا ئۇلچىمى بويىچە كەسىپىي ئائىلە 4495). دىخان ئائىلىسى ئومۇمى سانىنىڭ 4.9% نى تەشكىل قىلدى. كەسىپىلەر بويىچە ئايرىغاندا: تېرىقچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 11606 ئائىلە، بۇنىڭ ئىچىدە ئاشلىق تېرىيدىغانلار 8469 ئائىلە، ئىقتىسادىي زىرائەت(پاختا، قوغۇن، تاۋۇز، ئوتياش، مىۋە) ئىشلەپچىقىرىدىغانلار 3137 ئائىلە؛ باغىچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 2386 ئائىلە، بۇنىڭ ئىچىدە چارۋا باقىدىغانلار 2013 ئائىلە، ئۇي قۇشلىرى باقىدىغانلار 307 ئائىلە، بېلىق باقىدىغانلىرى 66 ئائىلە، ئورمانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 5413 ئائىلە، بۇنىڭ ئىچىدە ئورمان ئەھيا قىلغۇچىلار (ئېچىش خاراكتېرىدىكىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) 505 ئائىلە، ئورمان بېقىشنى ھۆددىگە ئالغۇچىلار 4441 ئائىلە، كۆچەت يېتىشتۇرغۇچىلار 467 ئائىلە، دىخانچىلىق ماشىنىلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 2351 ئائىلە، بۇنىڭ ئىچىدە تىرانسپورت بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 1337 ئائىلە، ئېتىز مەشغۇلاتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار، 1014 ئائىلە، سانائەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 498 ئائىلە، بىنا كارلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 26 ئائىلە، سودا ۋە يىمەك ـ ئىچىمەك مۇلازىمەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 607 ئائىلە؛ باشقا كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 23 ئائىلە.

كەسىپىي ئائىلىلەر، نۇقتىلىق ئائىلىلەر يېڭى ئىشلەپچىقىرىش كۆچلىرىگە ۋەكىللىك قىلىپ، " يېزىلاردا ئىككى ئۆزگىرىش " نى ئىشقا ئاشۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇلۇغ تارىخىي ئۆزگىرىش داۋامىدا كۆزگە كۆرۈنەرلىك رول ئوينىدى. بۇ ئۆۋەندىكى 10 جەھەتتە ئىپادىلىنىدۇ:

بىرىنچى، كىرىم سەۋىيىسى يۇقۇرى، ئىقتىسادىي ئۇنۇمى ياخشى بولدى. 1984 - يىلى يېزا ھەمكارلىق ئىگىلىكىنىڭ دارامەت تەقسىماتى ئىستاتىستىكىسىدىن قارىغاندا ۋىلايەت بويىچە دېخان ئائىلىلىرىنىڭ ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگەن كىرىمى 213.57 يۈەن بولدى. بۇنىڭ ئىچىدە 12377 كەسىپىي ئائىلە ۋە ئۇقتىلىق ئائىلىنىڭ ھەر نوپۇسىغا توغرا كەلگەن كىرىمى 435 يۈەن بولۇپ، ئادەتتىكى دېخان ئائىلىلىرىنىڭكىدىن 103.7% يۇقۇرى تۇردى. ھەر نوپۇسقا 500 يۈەندىن ئارتۇق كىرىم توغرا كەلگەن كەسىپىي ئائىلە ۋە ئۇقتىلىق ئائىلىلەر 7378 گە يەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، " ئىككى ئائىلە ، بىر ئىقتىسادىي ئۇنۇمى ئادەتتىكى دېخان ئائىلىلىرىنىڭكىدىن يۇقۇرى بولدى، ھەر 100 يۈەنلىك ئىشلەپچىقىرىش خىراجىتى چىقىمىدىن قىلىنغان ساپ كىرىم ۋىلايەت بويىچە ھەر بىر دېخان ئائىلىسىگە 297 يۈەندىن توغرا كەلدى. بۇنىڭ ئىچىدە " ئىككى ئائىلە " گە 314 يۈەندىن توغرا كەلدى.

مول ھوسۇل خۇشاللىقىدا لۇپىتېەن توتۇسى

ئىككىنچى، تۇۋار ئىسسىقتى يۇقۇرى بولدى. پوسكام ناھىيىسىدىكى ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىدىغان كەسىپىي ئائىلە ۋە ئۇقتىلىق ئائىلە 634 بولۇپ، ناھىيە بويىچە دېخان ئائىلىسىنىڭ ئومۇمى سانىنىڭ 2.7% تەشكىل قىلغان ئىدى، ئۇلارنىڭ دۆلەتكە تەمىنلەپ بەرگەن تۇۋار ئاشلىقى 4 مىليون 831 مىڭ جىڭ بولۇپ، ناھىيە بويىچە سېتىپ بېرىلگەن تۇۋار ئاشلىق ئومۇمى سانىنىڭ 23.4% نى تەشكىل قىلدى. ھەر بىر ئائىلىنىڭ سېتىپ بەرگەن تۇۋار ئاشلىقى 7620 جىڭدىن تۇغرا كېلىپ، ئادەتتىكى دېخان ئائىلىلىرىنىڭكىدىن 7 ھەسسىدىن كۆپرەك يۇقۇرى بولدى.

پوسكام ناھىيىسىنىڭ گۇلۇڭ يېزىسىدىكى ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىدىغان كەسىپىي ئائىلە تۇردى قادىر ئائىلىسىنىڭ 1984- يىلى ھۆددە ئالغان يېرى 55 مو، ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 60730 جىڭ، دۆلەتكە سېتىپ بەرگەن تۇۋار ئاشلىقى 38800 جىڭ بولۇپ، تۇۋار نىسبىتى 63.9% گە يەتتى.

ئۈچىنچى، ئەمگەك ئىشلەپچىقىرىش ئۈنۈمدارلىقى يۇقۇرى بولدى. ۋىلايەت بويىچە يېزىلاردا ھەمكارلىق ئىگىلىكىنىڭ تەقسىمات ئىستاتىستىكىسىدىن قارىغاندا، ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر بىر يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئەمگەك كۈچىنىڭ يارىتىلىشى، تەقسىم قىلىنىدىغان ئومۇمى كىرىمى 792 يۈەن بولدى، ھالبۇكى 12377 كەسىپىي ئائىلە ۋە ئۇقتىلىق ئائىلىلەردىكى ھەر بىر ئەمگەك كۈچىنىڭ ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن يارىتىلىشى كىرىمى 1457 يۈەن بولۇپ، بىر ھەسسىگە يېقىن يۇقۇرى بولدى.

ئۈتىنچى، ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلمىسىنىڭ ئۆزگىرىشىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، يېزا ئىگىلىك

گەندە بىر كەسپ بىلەن ئالا شۇغۇللىنىدىغان ھالەتنى ئۆزگەرتىپ، كۆپ خىل ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇردى. 1984- يىلى ۋىلايەت بويىچە، تەقسىماتتا كۆپ خىل ئىگىلىك كىرىسى 6098 يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 39.96% كۆپەيىپ، ئومۇمى كىرىمنىڭ 11% تەشكىل قىلدى. كونىشەر ناھىيىسىنىڭ قوغان يېزىسىدا ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگەن يەر بىر موغا يەتمەيدۇ، بۇ جايدا ئورغۇن دېھانلارنىڭ ياخشى ھۈنەرلىرى بار ئىدى. ئۇلار تىجارەت قىلىدىغان، ئىشلەيدىغان ماھىرلاردىن ئىدى. بىر كەسپ بىلەن ئالا شۇغۇللىنىپ، پۈت - قولى چۈشۈلۈپ قالغان ئىدى. ھازىر ئۇلار ھەر خىل قول ھۈنەرۋەنچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بولدى. قوغۇن، تاۋۇز، ئوتياش، بېدە تېرىيدىغانلار ۋەسىيرىباقىدىغانلار كۆپەيدى. يېزا بويىچە تەقسىم قىلىدىغان ئومۇمى كىرىم ئىچىدە كۆپ خىل ئىگىلىك كىرىسى 29% نى ئىگەللىدى. مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ يېڭىئۆستەڭ يېزىسىدا ئۆزۈمزارلىقى بار دېھانلار 2220 ئائىلە بولۇپ، دېھان ئائىلىسى ئومۇمى سانىنىڭ 59.3% نى تەشكىل قىلىدۇ. ھەر يىلى 1000 تونىنا ھۆل ئۆزۈم ئىشلەپچىقىرىپ، دۆلەتكە 100 تونىنا يېمەش سېتىپ بېرىدى. ئۆزۈم سېتىپ يىلىغا 2000 يۈەندىن كۆپرەك كىرىم قىلغانلار 173 ئائىلىگە يەتتى.

يەشىنچى، ئىشلەپچىقىرىشتىكى ئىش تەقسىماتىنىڭ كەسىلىشىشىنى ئىلگىرى سۈردى. مەسىلەن: ماشىنا بىلەن يەر ھەيدەش كەسىپىدىكىلەر، تېرىقچىلىق كەسىپىدىن بۆلۈنۈپ چىقتى. ۋىلايەت بويىچە ماشىنا بىلەن يەر ھەيدەش مۇلازىمەت كەسىپىدىكى "ئىككى ئائىلە" 1014 گە يەتتى. مەكىت ناھىيىسىنىڭ قىزىلئاۋات يېزىسىدىكى دېھان ئىدرىس ئابدۇسالىن ئائىلىسى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى مۇلازىمەت پونكىتى قۇرۇپ، توپا ئىتتىرىش ماشىنىسىدىن ئىككىنى سېتىۋېلىپ، 5 چىشلىق سوقىنى سۆرىتىپ، ئۆز يېزىسىدىكى دېھانلار ئۈچۈن خىزمەت قىلدى. 1984- يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا 25 مىڭ مو يەر ھەيدەپ بېرىدى.

ئالتىنچى، يېڭى ھۈنەر-سەنئەتنى، يېڭى تېخنىكىنى قوللىنىپ، تۇجۇپىلەپ باشقۇرۇش يولىغا ماڭدى. "ئىككى ئائىلە" نىڭ يېتەكچىلىگىدە، ۋىلايەت بويىچە "يالتىراق يېپىپ كەۋەز تېرىش"، ئاشلىق زىرائەتلىرىنىڭ "بالدۇر پىشىدىغان ئىككى سورتىنى يۇرۇشلەشتۇرۇش" ئاساس قىلىنغان دېھانچىلىق تېخنىكىسىنى يېڭىلاش دولقۇنى مەيدانغا كەلدى. بۇنىڭ بىلەن يەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئۈنۈمدارلىقى يۇقىرى كۆتەرىلدى. كەسىپى ئائىلىلەر ئىچىدە ئىككى قېتىم ئاشلىق تېرىپ، مولىغىدىن بىر تونىنىدىن ئاشلىق ئالغان. يالتىراق يېپىپ كەۋەز تېرىپ، مولىغىدىن 300 جىڭدىن يۇقىرى پاختا ئالغانلار بار.

يەتتىنچى، ئېچىش خاراكتېرىدىكى كەسىپى ئائىلىلەرنىڭ ئەۋج ئېلىشى ئىشلەپچىقىرىش ساھەسىنى ئاچتى. يېڭىسار ناھىيىسىنىڭ ئوچا يېزىسىدىكى دېھان ئابدىرىشىت ئۆزىنىڭ تىراكتۇرىنى ئىشلىتىپ ھەم توپا ئىتتىرىش ماشىنىسىنى يالاپ، 250 مو بىنام ئېچىپ، ئورمان مەيدانىنى قۇردى. 1984- يىلى ئەتىيازغىچە 13 مىڭ تۈپتىن ئارتۇق ھەر خىل كۆچەت تىكتى. ئۇنىڭ يېتەكچىلىگىدە، پۈتۈن يېزىدىكى دېھانلار 1432 مو بىنام ئېچىپ كۆچەت تىكتى. سەككىزىنچى، ئوبوروت پوللىرى راۋانلىشىپ، بازارلارنىڭ ئاۋات بولۇشى ئىلگىرى سۈرۈلدى. ۋىلايەت بويىچە تىرانسپورت بىلەن شۇغۇللىنىدىغان "ئىككى ئائىلە" 1337 بولۇپ، 1983 - يىلدىكى 448 ئائىلىگە سېلىشتۇرغاندا 2 ھەسسىگە يېقىن كۆپەيدى.

توققۇزىنچى، كىچىك شەھەر-بازارلار ۋە يېزا-بازارلارنىڭ قۇرۇلۇشى ئىلگىرى سۈ-

رولدی. ۋىلايەت بويىچە بازارلارغا كىرىپ يەككە سودا - سانائەت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان دېخانلار 9379 ئائىلە بولۇپ، 1983 - يىلدىكىدىن 961 ئائىلە،%11.4 كۆپەيدى.

ئونىنچى، ئۇرغۇن كەسپىي ئائىلىلەر يېزىدىكى دېخانلارنىڭ ئورتاق بېيىشى ئۈچۈن مەرتىلىك بىلەن ياردەم بەردى. ئۇلار ھەم ماددىي مەدەنىيەت يارىتىدىغان ئائىلىلەر، ھەم مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىدىغان ئائىلىلەر بولدى. مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ چوڭقۇرچاق يېزىسىدا ئۇن تارتىش كەسپى، قوشۇمچە ئورمانچىلىق كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كەسىپىي ئائىلە ياقۇپ كېچىك ئائىلىسى 5 تە كاپالەتلەنگۈچى ئائىلە ۋە قېينىچىلىغى بار ئائىلىلەر ئۈچۈن ھەق ئالماي ئۇن تارتىپ بەردى ھەم بىر كىنو ئاپاراتى ۋە بىرگېنېراتور سېتىۋېلىپ، ئۆز يېزىسىدىكى دېخانلارنىڭ كىنو كۆرۈش ۋە چىراق يېقىش جەھەتتىكى قېينىچىلىغىنى ھەل قىلىپ بەردى، ھەقنى ئەرزان ئالدى.

ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنىڭ رەھبەرلىكىدە، دېخانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، سۇ مەھسۇلاتلىرى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى، يېزا - بازار كارخانىلىرى، ئاشلىق، تەمىنات، يېزا ئىگىلىك بانكىسى، سودا - سانائەتنى مەمۇرى باشقۇرۇش قاتارلىق تارماقلار « ئىككى ئائىلە » نىڭ تەرەققى قىلىشىغا يار - يۆلەكتە بولۇشنى ئۈچۈن ئۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلىدى، ناھىيە (شەھەر) لەر تەقسىملەش، مۇكاپاتلاش، تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يىغىنى ئاچتى؛ ئىناۋەتلىك قەرز بېرىش، مەبلەغ سېلىش ئارقىلىق مەبلەغ جەھەتتىن ياردەم بەردى؛ خىمىيەۋى ئوغۇت، يەم - خەشەك بىلەن تەمىنلەش، يەم - خەشەك بېرى ئاجرىتىپ بېرىش ئارقىلىق ماددىي جەھەتتىن ياردەم بەردى، تېخنىكا جەھەتتىن تەربىيەلەشنى ئۈيۇشتۇردى؛ سېتىۋېلىش توختىمى ئىمزالاش ئارقىلىق، دېخانلارغا دېخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى سېتىپ بېرىش جەھەتتە قولايلىق يارىتىپ بەردى. مارالۇبشى ناھىيىلىك پارتكوم ۋە ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى 1984 - يىلى گەۋدىلىك نەتىجە يارىتقان ئاشلىق كەسپىي ئائىلىسى مۇسا ئىسمايىل، مامۇت ئاۋۇت، ئورمانچىلىق كەسپىي ئائىلىسى سەمەت سېلىم، پىششىقلاپ ئىشلەيدىغان كەسپىي ئائىلە ياقۇپ كېچىك قاتارلىق 4 كىشىنىڭ ھەر بىرسىگە بىردىن « ئازات » ماركىلىق ئاپتوموبىلىنى مۇكاپات تەرىقىسىدە سېتىپ بەردى.

قەشقەر ۋىلايىتىدىكى « ئىككى ئائىلە » نىڭ تەرەققىيات سۈرئىتى مەملىكەت بويىچە ئوتتۇرىچە تەرەققىيات سۈرئىتىدىن تۆۋەن تۇرىدۇ. ھازىرقى تەرەققىيات يۆزلىنىشى مۇنداق: ناھىيىلەر « ئىككى ئائىلە » گە يار - يۆلەكتە بولۇش، تووار ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇشنى ماسلاشتۇرۇش ئاپاراتى قۇردى. سىياسەتتە داۋاملىق كەڭ بولۇپ، پەلانلىق يېتەكچىلىكىنى كۈچەيتىپ، ئۆز جايىنىڭ ئەمىلى ئەھۋالىغا قاراپ ئىش كۆرۈپ، ئەۋزەللىكىنى جارى قىلدۇردى ھەمدە بازاردىكى تەمىنلەش، سېتىش ئەھۋالىغا قاراپ، ئىقتىسادىي پىشاق ئارقىلىق ھەر خىل كەسپىي ئائىلىلەرگە يار - يۆلەكتە بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىش تەقسىماتىنى ۋە جايلىشىشىنى مۇۋاپىقلاشتۇردى. ئاشلىق كەسپىي ئائىلىلىرىنى ۋە باشقا كەسپىي ئائىلىلەرنى داۋاملىق تەرەققى قىلدۇرۇش بىلەن بىرگە، باقمىچىلىق كەسىپىي ئائىلىلىرىنى نۇقتىلىق تەرەققى قىلدۇرۇپ، جەمئىيەتنى تېخىمۇ كۆپ گۆش، ئۇي قۇش-

لىرى، سوت، تۆخۇم بىلەن تەمىنلىدى، ئۆز ئىختىيارلىقى ئاساسىدا مەبلەغ، تېخنىكا ۋە ئەمگەك كۈچى جەھەتتە بىرلەشمىگە، ئائىلە بىلەن ئائىلە، كوللېكتىپ بىلەن شەخسلەرنى بىرلەشمىگە يېتەكلىدى. كەسىپىي ئائىلىلەرنى تىجارەت تەدبىرلىرى، ئۆچۈر مۇلازىمەتى بىلەن تەمىن ئەتتى. دېخانچىلىق مەھسۇلاتلىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەش، ساقلاش، يېڭى پېتىسى ساقلاش ۋە توشۇش، سېتىش قاتارلىق ئوبوروت مۇلازىمەتى بىلەن تەمىن ئەتتى.

(جاك يۈەنشىك)

[يېزا ھەمكارلىق ئىگىلىگىنىك مالىيە ئىشلىرى تەرتىپكە سېلىندى]

قەشقەر ۋىلايىتىدە يېزا ھەمكارلىق ئىگىلىگىنىك مالىيە ئىشلىرىنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتى 1980 - يىلى باشلىنىپ، 4 يىل داۋاملىشىپ 1984 - يىلى ئاساسەن ئاخىرلاشتى. 1980 - يىلى 10 - ئايدا گوۋۇيۈەن بېيجىڭ چاڭپىڭ ناھىيىسى شاخپ كومموننىسىنىڭ مالىيە ئىشى تەرتىپكە سېلىشتىكى تەجرىبىلىرىنى تەستىقلاپ تارقاتقاندىن كېيىن، بىر قىسىم ناھىيە (شەھەر) لەردە مالىيە دەسلەپكى قەدەمدە تەرتىپكە سېلىندى. 1982 - يىلى قەشقەر ۋىلايىتى گوۋۇيۈەن تەستىقلاپ تارقاتقان دۆلەت ئىگىلىك كومىتېتى، دېخانچىلىق مىنىستىرلىگىنىڭ «كوممۇنا - ئەترەتلەر مالىيىسىنى تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدىكى پىكىر» ۋە ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئالاقىدار ھۆججەتلىرىنىڭ روھىغا ئاساسەن، يېزا مالىيىسىنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتىنى ئۇقتىدىن ئۇمۇمى دائىرىگىچە قانات يايدۇردى. جاكپ مەركىزى كومىتېتىنىڭ «1984 - يىللىق يېزا خىزمىتى توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشى» دا 1984 - يىلى يېزا مالىيىسىنى تەرتىپكە سېلىپ بولۇش تەلىۋى ئوتتۇرىغا قويۇلدى، بۇ قەشقەر ۋىلايىتىدە مالىيىنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتىنى يەنمۇ ئىلگىرى سۈردى. 1984 - يىلى 10 - ئايدا ئاپتونوم رايون يېزا مالىيىسىنى تەرتىپكە سېلىش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ ئوتتكۈزۈپ بىلىشنى ئۈيۇشتۇرغان چاغدا، قەشقەر ۋىلايىتىدىكى 12 ناھىيە (شەھەر) دە تەرتىپكە سېلىشقا تېگىشلىك ئاساسى ھېساۋات بىرلىگى 11675، تەرتىپكە سېلىشنى ئاخىرلاشتۇرغىنى 10656 بولۇپ، ئۇمۇمى سانىنىڭ 91.2% نى ئىگەللىدى، تەرتىپكە سېلىنمۇاتقىنى 452 بولۇپ، ئۇمۇمى سانىنىڭ 4% نى ئىگەللىدى، قالغىنى 567 بولۇپ، 1984 - يىلى قىش ۋە 1985 - يىلنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا تەرتىپكە سېلىنىپ بولىدۇ. ئاپتونوم رايونىنىڭ تەكشۈرۈپ ئوتكۈزۈپ بىلىشى ئارقىلىق قەشقەر ۋىلايىتى ئىلغار ۋىلايەت، مەكىت ناھىيىسى ئىلغار ناھىيە، يېڭىسار ناھىيىسىنىڭ ماڭشىن كوممۇنىسى 2 - چوڭ ئەترەتنىڭ 1 - ئىشلەپچىقىرىش ئەترىدى ئىلغار ئەترەت بولۇپ باھالاندى.

يېزا مالىيىسىنى تەرتىپكە سېلىشتا قولغا كەلتۈرۈلگەن ئاساسلىق نەتىجىلەر:

1. تېگى - تەكتى ئېنىقلاندى. يېزا ھەمكارلىق ئىگىلىگەندىكى مۇقىم مۇلۇك، مال - مۈلۈك، ماددى ئەشيا، نەقسۈل، پۇل ئامانىتى ۋە قەرز قايتۇرۇرۇۋېلىش ھوقوقى، قەرز پۇل ئاساسى جەھەتتىن ئېنىقلاندى. مۇقىم مۇلۇك: ۋەزىپىنى ئائىلىلەرگىچە ھۆددىگە بېرىشتىن ئىلگىرىكى مۇقىم مۇلۇك قىممىتى 124 مىليون 840 مىڭ يۈەن، مالىيىنى تەرتىپكە سېلىشتا تەكشۈرۈپ ئەملىيەتتە بار بولغىنى 67 مىليون 300 مىڭ يۈەن، باھاغا سۈنىدۇرۇپ ئەزالارغا سېتىپ بېرىلگىنى 48 مىليون 90 مىڭ يۈەن، بۇزۇلغان ۋە يوقۇپ كەتكىنى 9 مىليون

450 مىڭ يۈەن؛ مال ـ مۈلۈك، ماددى ئەشيا: ئەسلىدە بار بولغىنى 15 مىليون 860 مىڭ يۈەن، ھازىر بار بولغىنى 7 مىليون 890 مىڭ يۈەن، سېتىپ بېرىلگىنى 4 مىليون 960 مىڭ يۈەن، بۇزۇلغان ۋە يوقاپ كەتكەنلىرى 3 مىليون 10 مىڭ يۈەن، ئەسلىدىكى ئەقپۇل ئامانەتى 48 مىليون 560 مىڭ يۈەن، ھازىر بار بولغىنى 42 مىليون 140 مىڭ يۈەن، خىيانەت قىلغان، ئېلىۋېلىپ ئىشلەتكەپ كەتكەن، كەم چىقىقان، ھېساپقا ئۆتكۈزگەن ئاق ھۆججەتتىكى پۇل قاتارلىقلار 6 مىليون 420 مىڭ يۈەن؛ قەرز قايتۇرۇۋېلىش ھوقوقى، قەرز پۇل ئەھۋالى: قەرز بەرگىن پۇل بىلەن قەرز ئالغان پۇل تەڭ، ئەسلىدە قەرز بەرگەن پۇل 40 مىليون 60 مىڭ يۈەن، تەكشۈرۈپ ئەمەلىلەشتۈرۈلگەن بار بولغىنى 39 مىليون 960 مىڭ يۈەن، تەكشۈرۈلگەن ئورنى يوق پۇل 100 مىڭ يۈەن. يۇقۇرقى 4 تۈرنى جەملىگەندە مالىيىنى تەرتىپكە سالغان 10656 ئاساسى ھېساۋات بېرىلگىنىڭ ئەمەلىيەتتە بار بولغان بارلىق مۈلكى 157 مىليون 290 مىڭ يۈەن، ھەر بىر ئاساسى ھېساۋات بېرىلمىگەنگە 14760 يۈەندىن تۇغرا كېلىدۇ، مۇشۇ ئۇلچەم بويىچە تەخمىنەن ھېساپلىغاندا ئۇنىڭغا تېخى تەرتىپكە سېلىنىپ بولمىغان 1019 ئاساسى ھېساۋات بېرىلمىگەنى قوشقاندا، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا ھەمكارلىق ئىگىلىگەندە ئەسلى بار بولغان مال ـ مۈلۈك 172 مىليون 330 مىڭ يۈەن. مانا بۇ ۋىلايىتىمىز يېزىلىرىدىكى ھەمكارلىق ئىگىلىگەن 28 يىلدىن بۇيانقى جۇغلانمىسى، نۆۋەتتىكى يېزا ئىگىلىك كوللېكتىپ ئىقتىسادىنىڭ ئاساسى.

2 . بىر تۈركۈم ئىقتىسادىي ئەزىلەر پاش قىلىنىپ، تەكشۈرۈلۈپ بىر تەرەپ قىلىندى. ئىقتىسادىي جەھەتتىكى جىنايى ھەرىكەتلەرگە زەربە بېرىلدى، بىر تۈركۈم ئاساسى قاتلام كادىرلىرىغا تەربىيە بېرىلدى ۋە ئۇلار قۇتقۇزۇۋېلىندى، كوللېكتىپ مەنپەئەتى قوغداپ قېلىندى. تولۇق بولمىغان ئىستاتىستىكىدىن قارىغاندا، ئىقتىسادىي مەسىلىسى بار ئادەملەرنىڭ تۆلەپ قايتۇرۇشقا تېگىشلىك پۇلى 7 مىليون 79 مىڭ يۈەن، تەرتىپكە سېلىش جەريانىدا تۆلەپ قايتۇرغىنى 3 مىليون 580 مىڭ يۈەن بولۇپ، %50.5 نى ئىگەللەيدۇ.

3 . ھۆددىگەرلىك توختىمىنى ئىمزالاش، نەقلەشتۈرۈش نىسبەت بويىچە تۈتۈپ قېلىنغان قەرز پۇللارنى قايتۇرۇۋېلىش، چارۋا، دېخانچىلىق سايمانلىرىنى باھاغا سۈندۈرۈپ ئائىلىلەرگە سېتىپ بېرىش قاتارلىق خىزمەتلەر ئىشلىنىپ، ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يەنمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈلدى ۋە مۇستەھكەملەندى.

4 . مالىيىنى تەرتىپكە سالغان ئاساستا، مالىيە ئىشلىرىنى ئىسلاھ قىلىشقا ئومۇمىيۈزلۈك ئەھمىيەت بېرىلدى. (1) بىرلەشمە ئەترەت بوغالتىرلىق تۈزۈمى يۈرگۈزۈلۈپ، بوغالتىرلىقتا كەسپلىشىش يولغا قويۇلدى. يېزىلاردا ئىگىلىك باشقۇرۇش مۇلازىمەت پونكىتلىرى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇلدى، كەنتلەردە كەسپىي بوغالتىر قويۇلدى. يېزىلاردىكى ئىگىلىك باشقۇرۇش خىزمىتى پەيدىن ـ پەي مەۋرىي باشقۇرۇش تەپسىدىن ئىگىلىك باشقۇرۇش مۇلازىمەت تېپىگە ئۆزگەردى. (2) مالىيە بوغالتىرلىق تۈزۈمى ئورنىتىلدى ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلدى. مەسىلەن: نەقپۇل باشقۇرۇش، چەكمەنى

تەكشۈرۈپ تەستىقلاش، مال ـ مۈلۈكنى ساقلاش ـ باشقۇرۇش، بوغالتىرلىق سەنئىتى قاتارـ لىقلار نىڭ ھەممىسىدە يېڭى تۈزۈملەر ئورنىتىلىپ، مالىيە باشقۇرۇشتىكى يوچۇقلار ئېتىلىپ، ئىقتىسادىي ئۈنۈم يۇقۇرى كۆتىرىلدى. (3) بوغالتىرلىق ھىساۋات ئۇسۇلى ئۆزگەرتىلىپ كەنت، ئائىلىدىن ئىبارەت ئىككى دەرىجىلىك ھىساۋات يولغا قويۇلدى. ھىساپ دەپتەر ئىچى ۋە سىرتىدىكى ھىساۋاتنى بىرلەشتۈرۈش، بوغالتىرلىق ھىساۋات، ئىستاتىستىكىلىق ھىساۋات ۋە كەسىپىي ساۋاتنى بىرلەشتۈرۈش ئۇسۇلى قوللىنىلدى.

مالىيىنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتىدە بەزى مەسىلەرمۇ ساقلاندى، مەسىلەن: تەرەققىيات ئانچە تەكشى بولمىدى، بەزى ئورۇنلاردا رەھبەرلىك دىققەتك ئەھمىيەت بەرمىدى، ھەركەتكە كېلىش كېيىن، ئىلگىرىلەش ئاستا بولدى، ئېنىقلانغان مەسىلەر ياخشى بىرتەرەپ قىلىنمىدى؛ بەزى ئورۇنلاردا مالىيىنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتىنىڭ نەتىجىسىنى مۇستەھكەملەش ئىشى ياخشى بولماي، ئېنىقلاپ بولغاندىن كېيىن قالايمىقانچىلىق چىقىدىغانلارنى دىسىپلىنا كۆرۈلدى. ھازىر ئالاقىدار ئورۇنلار ساقلانغان مەسىلەرنى ھەل قىلىپ، مالىيىنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتىنىڭ نەتىجىسىنى مۇستەھكەملىمەكتە. (جاڭ يۈەنشىڭ)

[يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش خىزمىتى] يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش ئاپپارات ئىلمىنىڭ قۇرۇلۇشى: ئۆلچەملىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش مەركىزى ۋە پونكىتلىرى 93 بولۇپ، بۇنىڭدىن ئۆلچەملىك ناھىيىلىك مەركىزى پونكىت 2 ، ناھىيىلىك پونكىت 11 ، يېزا ـ بازارلىق پونكىتى 80 . ئۆلچەملىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش مەركىزى 1982 ـ يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، ئۆلچەملىك دېخانچىلىق باشقارمىسى بىلەن بىرلىشىپ ئىش بېجىرىدۇ. يەكەن ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش مەركىزى پونكىتى 1983 ـ يىلى ئاپتونوم رايونلىق يوللىشى ئارقىلىق دېخانچىلىق ـ چارۋىچىلىق، بېلىقچىلىق مۇتەخەسسىسلىگى تەرىپىدىن مەملىكەت بويىچە بىرىنچى تۈركۈمدىكى يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش مەركىزى قىلىنغان نۇقتىلىق سىناق ناھىيىلەرنىڭ بىرى قىلىپ بېكىتىلدى. يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش پونكىتى بىلەن ئۇرۇقچىلىق شىركىتىنىڭ رەھبەرلىك بەنزىسى بىر بولۇپ بىرلىشىپ ئىش بېجىرىدىغانلاردىن قەشقەر شەھىرى، يوپۇرغا ناھىيىسى ۋە تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسى بار. 1984 ـ يىلى دۆلەتتىن ياردەم قىلىپ مەبلەغ سېلىشى بىلەن قۇرۇلغان يېزا ـ بازار يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكىتى، ئۇرۇق پونكىتى ۋە ئىگىلىك باشقۇرۇش مۇلازىمەت پونكىتى جەمئى 6 بولۇپ، بۇلار كونىشەھەر ناھىيىسىنىڭ زەمەن يېزىسى، يېڭىسار ناھىيىسىنىڭ ماڭشىن يېزىسى، يوپۇرغا ناھىيىسىنىڭ سىيەك يېزىسى، پەيزىۋات ناھىيىسىنىڭ پەيزىۋات بازىرى، مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ ئاقساقمارال يېزىسى، ھەر بىر پونكىتقا 50 مىڭ يۈەندىن پۇل ئاجرىتىلدى.

خادىملار قۇرۇلمىسى: ئۆلچەملىك، ناھىيىلىك، يېزا ـ بازارلىق يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش پونكىتلىرىنىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىسى جەمئى 436، بۇنىڭدىن يېزا ئىگىلىك تېخنىكا كادىرلىرى 279 نەپەر بولۇپ، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر سانىنىڭ 64% دىنى ئىگىلەيدۇ، مەسئۇرى خادىملار 157 بولۇپ، ئىشچى ـ خىزمەتـ

چىلەر سانىنىڭ 36% نى ئىگىلىمەيدۇ، ئاگرانوم 42 بولۇپ، بۇ تېخنىكا كادىرلىرىنىڭ 26.75% نى ئىگىلەيدۇ ، يېزا - بازارلىق يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكىتلىرىنىڭ ئىشچى-خىزمەتچىلىرى 390 ، (دېخان تېخنىكىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ).

1984- يىلى يېزا ئىگىلىك تېخنىكىلىرىنى ئوقۇتىلىش كېچە يېتىش تۈرلىرىنىڭ ئورۇنلىنىش ئەھۋالى :

پىلانلاغان تۈرى 573 بولۇپ ، ئەمەلى ئورۇنلانغىنى 234، بۇ 40.8% نى تەشكىل قىلمايدۇ ، ئاپتونوم رايوندىن ۋە ۋىلايەتتىن تەكشۈرۈپ مۇكاپاتلاشقا بېرىلگەن تۈر 150 ، بۇنىڭدىن ئاپتونوم رايون مۇكاپاتلىغىنى 84 ، ۋىلايەتتىن مۇكاپاتلىغىنى 66 ، مۇ-كاپاتلانغان تۈرلەردىن بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكىنى 14 ، ئىككىنچى دەرىجە-لىك مۇكاپاتقا ئېرىشكىنى 55، ئۈچىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكىنى 81.

يېزا ئىگىلىك يېگى تېخنىكىلىرىنى ئۇلگە كۆرسىتىپ كېچە يېتىش جەھەتتە: (1) بىر مىل-يون مولۇق مول ھوسۇل ئېتىزى تېرىش پائالىيىتى داۋاملىق قانات يايدۇرۇلدى. بۇغداي مول ھوسۇل ئېتىزى 920 مىڭ مو بولۇپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 21% كۆپەيدى ، ئوتتۇرىچە مو مەھسۇلاتى 484 جىڭ بولۇپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 83 جىڭدىن ئاشتى. بۇ ۋىلايەت بويىچە بۇغدايىنىڭ ئوتتۇرىچە مو مەھسۇلاتىدىن 62.4% ئۇستۇن تۇرىدۇ، 33% كۆ-پەيدىن ئومۇمى مەھسۇلاتىنىڭ 40.3% ى قولغا كەلتۈرۈلدى؛ كۆممە قوناق مول ھوسۇللۇق ئېتىزى 230 مىڭ مو بولۇپ ، ئوتتۇرىچە مو مەھسۇلاتى 420 جىڭ؛ كېۋەز مول ھوسۇللۇق ئېتىزى 400 مىڭ مو بولۇپ، ئوتتۇرىچە مو مەھسۇلاتى 100 جىڭدىن يۇقۇرى، مولىغىدىن 300 جىڭدىن پاختا ئېلىنغان كولىمى 951 مىڭ، ناھىيە بويىچە مولىغىدىن 100 جىڭدىن پاختا ئالغان ناھىيە 3 بولۇپ، يوپۇرغا ناھىيىسىنىڭ 128 جىڭ، مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ 123جىڭ، مەكىت ناھىيىسىنىڭ 101.6 جىڭ. (2) يالتىراق يېپىسىپ كېۋەز تېرىش ئومۇميۈزلۈك قانات-يايدۇرۇلدى. يالتىراق يېپىسىپ كېۋەز تېرىش 1982- يىلى باشلىنىپ ئۇلگە كۆرسىتىلگەن، 1983- يىلى كېچە يېتىلىپ 27 مىڭ مو تېرىلدى ، پاختىنىڭ ئوتتۇرىچە مو مەھسۇلاتى 168 جىڭغا يەتتى، 1984- يىلى 270 مىڭ موغا كېچە يېتىلدى، پاختىنىڭ ئوتتۇرىچە مو مەھسۇلاتى141 جىڭ-غا يەتتى. (3) "بالدۇر پىشىدىغان سورت» (بالدۇر پىشىدىغان بۇغداي، بالدۇر پىشىدىغان كۆم-مە قوناق)نى يۇرۇشلەشتۈرۈش پائال كېچە يېتىلدى. ۋىلايەت بويىچە "بالدۇر پىشىدىغان ئىككى سورت» نىڭ يۇرۇشلەشتۈرۈلگەن كۆلىمىدىن جىڭدىن ئاشقىنى 114500 مو، بۇنىڭدىن يو-پۇرغا ناھىيىسىنىڭ سىيەك يېزىسى "بىر مودىن بىر تونىنا ئاشلىق ئالىدىغان ئېتىزى» دىن 77.4 مو تېرىپ، بۇغداي، قوناق بولۇپ مو مەھسۇلاتىنى 207.8 جىڭغا يەتكۈزدى. (4) ئۆ-سۈملۈكلەرنىڭ ئۆسۈشى ئۈچۈن ھەر خىل تەگشەش دورىلىرى سىناق تەرىقىسىدە ئىشلىتىلدى. ۋىلايەت بويىچە 79500 مو يەرگە مېلىسسىك ئالكوھول ئىشلىتىشنى كېچە يېتىش بويىچە نەمۇ-نە كۆرسىتىلدى. بەزى يەرلەرگە ئۆسۈشتىن توختاتقۇچى دورىلار ئىشلىتىلدى. (5) يەكەن ناھىيىسىنىڭ يېزا ئىگىلىك ھاۋارايى ئىستانسىسى 4- 73 بالدۇر پىشىدىغان سېرىق ماشتىن سىناق قىلىپ 50 مو تېرىپ، مو مەھسۇلاتىنى 400 نەچچە جىڭغا يەتكۈزۈپ، سېرىق ماش تې-رىش كۆلىمىنى كېچە يېتىپ يۇقۇرى ھوسۇل ئېلىش ئۈچۈن تەجرىبە يارىتتى. (6) كۆك ئوغۇت

كۆلىمى كېگە يتىلىپ، تۇپراق ياخشىلاندى. 1984-يىلى تېرىلغان كۆك ئوغۇت كۆلىمى 747 مىڭ مو، بۇنىڭدىن قاشقا بىدە 539 مىڭ مو، ماش 130 مىڭ مو، باشقا كىسك ئوغۇت 78 مىڭ مو، يېڭىشەر ناھىيىسى پەلەسنى كۆك ئوغۇت قىلىش سىنىغىدا مۇۋەپپەقىيەت قازاندى.

تېخنىكىلىق تەربىيىلەش جەھەتتە: 1982- يىلى ۋىلايەتتە يېزا ئىگىلىك تېخنىكا بىلىملىرى بويىچە تەربىيىلەش مەركىزى قۇرۇلدى، 8 ناھىيىدە تەربىيىلەش بازىسى قۇرۇلدى. 1984- يىلى ۋىلايەت، ناھىيە ۋە يېزىلاردا جەمئى 2453 قارار ھەر خىل ئۇقۇمىش كۇرسى ئېچىلدى، ئۇقۇنىشكە قاتناشقان كادىر ۋە دېخان جەمئى 281 مىڭ ئادەم-قېتىمغا يەتتى.

يېزا ئىگىلىك تېخنىكا ھۆددىگەرلىك جەھەتتە: ۋىلايەت بويىچە ئاشلىق، پاختا، پىلىچە لىك، باغۋەنچىلىك قاتارلىق 8 تۈر بويىچە ھۆددىگە ئېلىنغان يەركۆلىمى 238 مىڭ مو، بۇنىڭدىن بۇغداي 85600 مو، كېۋەز 119 مىڭ مو، كۆمىچە قوناق 29 مىڭ مو، مىۋىلىك باغ 2600 مو. بۇنىڭغا قاتناشقان تېخنىكا خادىم 319 نەپەر. ھەقلىق خىزمەت ئۆتەش جەريانىدا ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراش ماشىنا - ئۇسكۇنىلەر بىلەن مۇداپىئەكۆرۈش خىزمىتىدە 184 مىڭ يۈەن ساپ كىرىم قىلىنىپ، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا ئىگىلىك تېخنىكا ئىشلىرىدا ھەقلىق خىزمەت ئۆتەش بويىچە يېڭى ۋەزىيەت يارىتىلدى.

ھەر دەرىجىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېگەيتىش پۈتكىتلىرىنىڭ ئاساسى قۇرۇلۇش ئەھۋالى: 1984- يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە سېلىنغان ئۆي - ئىمارەت 22951 كۇۋادىراتمېتىر، بۇنىڭ ئىچىدىن ئىشخانا 7884 كۇۋادىراتمېتىر، ئىشچى - خىزمەتچىلەر ياتىدىغان 10908 كۇۋادىراتمېتىر، ئىسكىلات 1197 كۇۋادىراتمېتىر، تەجرىبىخانا 2712 كۇۋادىراتمېتىر، ياشقىلىرى250 كۇۋادىراتمېتىر. ھازىر بار بولغان يۈك ئاپتوموبىلى7، 130- تېمتىكى ئاپتوموبىل 2، ھەر خىل تراكتور 16. (جالاگوشياۋ)

[ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراش] ۋىلايەتنىڭ يار.. يۆلەكتە بولۇشى بىلەن ناھىيىلەردە ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراش مۇلازىمەت شىركىتى قۇرۇلۇپ، ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراشتا كەسپىلەشمىش، ماشىنىلىشىش، ئىجتىمائىلەشىش ئەھمىيىتى ئاشۇرۇلدى. 1978-يىلىدىن 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە تاشقورغان ناھىيىسىدىن باشقا، ۋىلايەت بويىچە 11 ناھىيە (شەھەر) دە ئىلگىرى - كېيىنىدىن بولۇپ ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراش شىركىتى قۇرۇلدى. مەكىت ناھىيىسىنىڭ يېزىلىرىدا ماشىنا-ئۇسكۇنىلەر بىلەن مۇداپىئە كۆرۈش ئەترەتلىرى قۇرۇلدى، بەزى كەنت، بازارلاردىمۇ ماشىنا-ئۇسكۇنىلەر بىلەن مۇداپىئە كۆرۈش ئەترەتلىرى قۇرۇلدى. 11 ناھىيە (شەھەر) دىكى ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراش شىركىتىدە ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراش تېخنىكا خادىملىرىدىن جەمئى 46 سى، تېخنىكا ئىشچىلىرىدىن 2 سى، موتۇرلۇق پۈركەش ماشىنىدىن 1000 دىن ئارتۇغى، موتۇرسىز دورا پۈركەش ماشىنىدىن 4000 دىن ئارتۇغى بار. 1984 - يىلى ۋىلايەت بويىچە ئومۇمىلاشتۇرۇپ كېسەللىك - ھاشارات-لار-نىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تېزگىنلەش ئېلىپ بېرىلغان يەر كۆلىمى 3 مىليون مودىن ئارتۇق بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراش شىركىتىنىڭ كۆتىرە ئېلىپ خىمىيىۋى دورىلار بىلەن ئالدىنى ئېلىش ۋە تېزگىنلەشنى ئېلىپ بارغان يەر كۆلىمى 1 مىليون 683 مىڭ موغا،

ئەسلە تەكەن دېخانچىلىق دوربىسى 141.78 تونىنىغا يەتتى. تەتقىق قىلىنغان سانلىق مەلۇماتقا قارىغاندا، ئالدىنقى ئىلمىش ۋە تېزگىنلەش ئىلمىپ بېرىلغان بۇغداي، كۆمە قوناق، كېۋەز كۆلىمىدىن چىققان مەھسۇلاتنىڭ 5% تى بويىچە، مۇئىلىك دەرەخلەر كۆلىمىدىن چىققان مەھسۇلاتنىڭ 30% ى بويىچە ھېسابلىغاندا، ساقلىنىۋاتقان زىيانلىك قەمىيتى 9 مىليون 780 مىڭ يۈەنگە يېتىدۇ، بۇنىڭدىن ئالدىنقى ئىلمىش ۋە تېزگىنلەشكە كېتىدىغىنى 2 مىليون 350 مىڭ يۈەنلىك ئومۇمى چىقىمىنى چىقىرۋەتكەندە، كەرىمىدىن 7 مىليون 430 مىڭ يۈەن ساپ ئاشقان بولدى. ناھىيىلەردىكى ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراش شىركەتلەرنىڭ تاپقان پايدىسى 184 مىڭ يۈەن بولدى.

مەمۇرى مەھكىمە 1983 - يىلىي تارقاتقان « ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراش شىركەتلىرىگە يار - يۆلەكتە بولۇش ۋە ئۇنى تەرەققى قىلدۇرۇش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇش » دا مۇنۇلار بەلگىلەندى : ناھىيىلىك ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراش شىركىتىنىڭ خاراكتېرى كەسپىي ئورۇن بولۇپ ، كارخانا قاتارىدا باشقۇرۇش يولغا قويۇلىدۇ. ئۇ ، ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش پونكىتىنىڭ بىر تەركىبى قىسمى بولىدۇ. ئۇنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى : (1) يېزا، بازار، كەنتلەردىكى ماشىنا-ئۆسكۈنىلەر بىلەن مۇداپىئە كۆرۈش ئەترەتلىرىنىڭ قۇرۇلۇشىغا رەھبەرلىك قىلىش، يېزا، بازار، كەنتلەر ۋە ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسرىغۇچى كەسپىي ئاملىلەرنىڭ مۇداپىئە كۆرۈش، تېزگىنلەش خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇشقا يېتەكچىلىك قىلىش؛ (2) ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراشقا ئىشلىتىلىدىغان ماشىنا - سايمانلىرىنى رېمونت قىلىش خىزمىتىگە مەسئۇل بولۇش؛ (3) شىركەتلەرنىڭ دېخانچىلىق دوربىسى، ماشىنا - سايمانى ۋە قاتناش قوراللىرىغا تارىلغۇلاردىن پايدىلىنىپ، مۇداپىئە كۆرىدىغان، تېزگىنلەيدىغان ئورۇنلار ئۈچۈن ھەقلىق خىزمەت ئوتەش؛ (4) ئىلمىي ئۆسۈلدا كېسەللىكلەر - ھاشارا تالارنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تېزگىنلەش توغرىسىدىكى بىلىملەرنى تەشۋىق قىلىش ۋە ئومۇملاشتۇرۇشتىن ئىبارەت.

كېسەللىكلەر - ھاشارا تالارنى ئالدىن تەكشۈرۈش ۋە ئالدىن مەلۇم قىلىشنى كەسپىلەشتۈرۈش ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى: ئۇلايەت بويىچە 11 ناھىيىدە دېخانچىلىق زىرائەت تارلىرىدىكى كېسەللىكلەر-ھاشارا تالارنى ئالدىن تەكشۈرۈش، ئالدىن مەلۇم قىلىش پونكىتى قۇرۇلدى. 1958- يىلى يەكەن ناھىيىسىدە پونكىت ئېچىلىپ بۇرۇن قۇرۇلغان، كېيىن پەيزىۋات، يېڭىشەھەر، مەكىت ناھىيىلىرىدە پونكىت قۇرۇلدى، 1983- يىلى قاغىلىق، پوسكام، يېڭىسار، كونىشەھەر، يوپۇرغا، مارالبېشى ناھىيىلىرىدە ۋەقەشتەر شەھىرىدە پونكىت قۇرۇلدى. ناھىيىلەردىكى پونكىتلارداھازىرئالدىن مەلۇم قىلىش كەسپىي خادىملىرىدىن 19 ى بار، بۇنىڭ ئىچىدە كادىر 17، تېخنىك ئىشچى 2. 1984- يىلى بۇغداي، كومە قوناق، كېۋەز، مۇئىلىك دەرەخ، ئوتياش قاتارلىق زىرائەت تەرىدىكى 12 خىل كېسەللىك - ھاشارات ئۈستىدىن تەكشۈرۈپ مەلۇمات بېرىلدى. يىل بويىچە «كېسەللىك - ھاشارا تالاردىن مەلۇمات» تەن جەمئى 106 سان تارقىتىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە 33 ھاشارات مەۋسۇمى ئۈستىدە ئۇزاق مۇددەتلىك ئالدىن مەلۇمات بېرىلدى، 200 ھاشارات مەۋسۇمى ئۈستىدە ئوتتۇرا مۇددەتلىك ۋە قىسقا مۇددەتلىك ئالدىن مەلۇمات بېرىلدى. ئوتتۇرا ھېسابلىغاندا بىلەن ئۇزاق مۇددەتلىك ئالدىن مەلۇماتنىڭ توغرا بولۇشى

نىسبىتى 86%، ئوتتۇرا مۇددەتلىك ئالدىن مەلۇماتنىڭ توغرا بولۇش نىسبىتى 88%، قىسقا مۇددەتلىك ئالدىن مەلۇماتنىڭ توغرا بولۇش نىسبىتى 96%بولدى.

ئوسۇملۇكلەرنى ئاسرىغۇچى ئايال . لۇبېتىەن فوتوسى

1984ـ يىلى غوزا قۇرۇتى ئىغىر دەرىجىدە پەيدا بولغان بىر يىل بولۇپ، بۇ ۋىلايەت بويىچە كېۋەزلىكلەردە ئومۇمىيۈزلۈك پەيدا بولدى، بولۇپمۇ يالاڭ تىراق يېپىسىپ تېرىلغان كېۋەزلەر ئىغىر دەرىجىدە زىيانغا ئۇچرىدى. پەيلۇ دېخانچىلىق مەيدانى يېزا ئىگىلىك پەن-تېخنىكا ئوتتۇرىسىنىڭ تەكشۈرۈشىگە قارىغاندا، ھەر 100 تۈپ مايسىدا 726 داندىن لىچىنكا بولۇپ، كېۋەزنىڭ زىيانغا ئۇچراش نىسبىتى 100% گە يەتكەن. يەكەن ناھىيىلىك سۇپە تلىك ئۇرۇقچىلىق مەيدانىنىڭ يالتىراق يېپىسىپ تېرىلغان كېۋەزلىرى غوزا قۇرۇتىنىڭزىيانداشلىغىغا ئۇچراپ، چۈشۈپ كەتكەن ئومۇمى غوزا سانىنىڭ 87% تەنى ئىگە للىدى، يەككە تۈپتىكى غوزىنىڭ زىيانغا ئۇچرىشى ئەڭ ئىغىر بولۇپ چۈشۈپ كەتكەن غوزا 17 گە يەتتى.

"666"، "DDT" دېخانچىلىق دورىسىنىڭ تۇرنىغا باشقا دورا ئىشلىتىشنى تەجرىبە قىلىش، ئولكە كۆرسەتمىش ۋە كېڭەيتىش خىزمىتىدە كۆرىنەرلىك نەتىجىلەر قولغا كەلدى: 1984ـيىلى جەمئى 13 خىل دېخانچىلىق يېڭى دورىسى كەرگۈزۈلدى، بۇلاردىن دېلتاسى، لۇچىگجۇجۇ، ئوكسىدلاشقان روگور، ۋالېكسۇن قاتارلىق دورىلار بار، يىل بويى ئىشلىتىلگەن دېخانچىلىق يېڭى دورىسى 52.5 تونىنا بولۇپ، بۇ ئومۇمى ئىشلىتىلگەن دېخانچىلىق دورا مىقدارىنىڭ 37.1% تەشكىل قىلىدۇ، مۇداپىئە كۆرۈلگەن ۋە تېزگىنلەنگەن يەر كۆلىمى 1 مىليون 224 مىڭ موغا يەتتى، بۇ خەمىيۋى ئۇسۇل دورا بىلەن مۇداپىئە كۆرۈلگەن ۋە تېزگىنلەنگەن يەر كۆلىمىنىڭ 66.6% تەنى تەشكىل قىلىدۇ.

تېخنىكىلىق تەربىيىلەش جەھەتتە: ۋىلايەتتە 10 ـ ناھىيىلىك 3 ـ كۆندىن 11 ـ ناھىيىلىك 9 ـ كۆنىگىچە يېڭى تېخنىكىلىق تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىلدى، بۇنىڭغا ئۇسۇملۇكلەرنى ئاسراش كادىرلىرىدىن 32سى قاتناشتى. 6 نەپەر مۇتەخەسسىس تەكلىپ قىلىنىپ ماتېما تىكىلىق ئىستاتىستىكا ئاساسى ۋە ئۇنىڭ ئىشلىتىلىشى، كېسەللىك ۋە ھاشارات لاردىن ماتېماتىكىلىق ئىستاتىستىكىلىق ئالدىن مەلۇمات، ھىسابلىغۇچنىڭ قائىدىسى ۋە ئۇنى ئىشلىتىش ھەم لاتىنچە تىل قاتارلىق 4 دەرس ئۆتۈلدى. (ۋاڭ خۇڭچى)

[يېزا ئىگىلىك پەن-تېخنىكا ماتاريىلى] قەشقەر يېزا ئىگىلىك مەكتىۋى ۋىلايەتنىڭ يېزا ئىگىلىك پەن-تېخنىكا ئوتتۇرىسىنىڭ تەكشۈرۈشىگە قارىغاندا، ھەر 100 تۈپ مايسىدا 726 داندىن لىچىنكا بولۇپ، كېۋەزنىڭ زىيانغا ئۇچراش نىسبىتى 100% گە يەتكەن. يەكەن ناھىيىلىك سۇپە تلىك ئۇرۇقچىلىق مەيدانىنىڭ يالتىراق يېپىسىپ تېرىلغان كېۋەزلىرى غوزا قۇرۇتىنىڭزىيانداشلىغىغا ئۇچراپ، چۈشۈپ كەتكەن غوزا سانىنىڭ 87% تەنى ئىگە للىدى، يەككە تۈپتىكى غوزىنىڭ زىيانغا ئۇچرىشى ئەڭ ئىغىر بولۇپ چۈشۈپ كەتكەن غوزا 17 گە يەتتى.

جەمئى 3996 نەپەر ئوقۇغۇچى (بىلىم ئاشۇرغۇچىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ) يېتىشتۇردى. ئوقۇش پۈتتۈرۈپ چىققان ئوقۇغۇچىلار شىنجاڭنىڭ ھەممە جايلىرىغا تارالدى، كۆپ سانلىكى ئوقۇغۇچىلار يېزا ئىگىلىكىسەپىدىكى تايانچ كۇچلەرگە ئايلاندى. يېزا ئىگىلىك مەكتەپلەرنى دىخانچىلىق، ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراش، يېزا ئىگىلىك ئىقتىسادىي، چارۋا ـ مال دوختۇرلۇقتەن ئىبارەت 4 كەسىپ تەسىس قىلىنىدى، 371 نەپەر ئوقۇغۇچى، 94 نەپەر بىلىم ئاشۇرغۇچى بار.

يېزا ئىگىلىك مەكتەپلىرىدىن بۇيان ھەر قايسى كەسىپ بويىچە يېتىشتۈرگەن ئوقۇغۇچى سانى

كەسىپ	دىخانچىلىق	ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراش	چارۋا مال دوختۇرلۇق	باغۋەنچىلىق	ئۆي	پەلەمچىلىك	يوقالتمىلىق	يېزا ئىگىلىك ماشىنىسازلىق	جەمئى
يىل تايىرىسى	1955 | 1984	1960 | 1984	1959 | 1984	1972 | 1974	1956 | 1983	1956 | 1959	1963 | 1984	1961 | 1964	1955 | 1984
ئوقۇغۇچى سانى	1234	334	593	35	700	26	126	23	3058

يېزا ئىگىلىك كادىرلىرىنى تەربىيەلەش جەھەتتە : ئاساسى قاتلام كادىرلىرىنىڭ پەن ـ تېخنىكا سەۋىيىسىنىڭ تۆۋەن بولۇشى ، پەن ـ تېخنىكا كادىرلىرىنىڭ بىلىمىنىڭ كونىراپ قېلىشى مەسىلىسىگە ئاساسەن، ۋىلايەت، ناھىيىلەر بىر قىسىم ئوتتۇرا دەرىجىلىك دىخانچىلىق تېخنىكا خادىملىرىنى يېزا ئىگىلىك ئىنىستىتوتى ۋە مەكتەپلەرگە بىلىم ئاشۇرۇشقا ئەۋەتتى. بەزىلىرى قايتىپ كەلگەندىن كېيىن دەرس ئۆتۈشتى؛ قەشقەر يېزا ئىگىلىك مەكتىپىتەربىيەلەش كۇرسى ئاچتى، 1979 ـ يىلىدىن 1984 ـ يىلىغىچە جەمئى 19 قاتار كۇرس ئېچىپ، 750 نەپەر كۇرسانتنى تەربىيىلىدى.

قەشقەر يېزا ئىگىلىك مەكتەپنىڭ 1979 ـ يىلدىن بۇيان تەربىيەلىگەن ئادەم سانى

تەربىيەلىگەن ئوبىكتلار	كۇرسنىڭ قېتىم سانى	تەربىيەلىگەن ئادەم سانى
كومۇنا دەرىجىلىك رەھبىرى كادىرلار	9	357
دىخانچىلىق تېخنىكلىرى	2	82
چارۋىچىلىق تېخنىكلىرى	2	81
ئىگىلىك باشقۇرۇش خادىملىرى	3	114
ئۆسۈملۈك ئاسراش تېخنىكلىرى	1	36
باغۋەنچىلىك تېخنىكلىرى	2	80
جەمئى	19	750

يېزا ئىگىلىك رادىيو مەكتىۋى : ۋىلايەت يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ بىرىنچى سېپىدە خىزمەت قىلىۋاتقان ۋە ئىگەك قىلىۋاتقان ئوتتۇرا دەرىجىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا خادىملىرىنى تەربىيىلەش ئۈچۈن، 1984 - يىلى كونىشەھەر، يەكەن ، مەكىت، يوپۇرغا ناھىيىلىرىدە يېزا ئىگىلىك رادىيو مەكتىۋىنىڭ دېخانچىلىق كەسپى سىنىپىنى سىناق تەرىقىسىدە قۇردى. ئۇيغۇر تىلى بويىچە دېخانچىلىق كەسپى سىنىپىغا كۇرسانت قوبۇل قىلىش ئىمتىھانىغا 856 كىشى قاتناشتى. ئۇرۇلۇپ، بۇلاڭدىن 738 كۇرسانت قوبۇل قىلىندى. كۇرسانتلار ئاساسلىقى يېزا ئىگىلىكى ئوتتۇرا دەرىجىلىك مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە كومموناـ ئىستىرەت كادىرلىرى، دېخان تېخنىكلار ۋە كوممونا ئەزالىرىدىن ئىبارەت. دېخانچىلىق كەسپى سىنىپىدە خىمىيەدىن ئاساس، تۇپراق ئوغۇت، زىرائەت تەلىرىنى ئۆستۈرۈش، ئېرسىيە تىلىك ئۇرۇق يېتىشتۈرۈش، كېسەللىكلەر ـ ھاشاـ راتلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تېزگىنلەش، ئۆسۈملۈكلەر بېئولوگىيىسى، يېزا ئىگىلىك ھاۋارايى ۋە يېزا ئىگىلىك ئىقتىسادىنى باشقۇرۇشتىن ئىبارەت ئوقۇشقا زۆرۈر بولغان 8 دەرس تەسىس قىلىندى . رادىيودا ئاڭلىتىش ، ئۇنىڭلۇق لېنتىسىگە ئېلىپ تارقىتىش ، يېتەكچىلىك قىلىش بىلەن ئۆزى ئوگىنىشنى بىرلەشتۈرۈش ئۇسۇلى قوللىنىلدى. دېخانچىلىق كەسپىنىڭ خەنزۇ تىل سىنىپى 1984 - يىلى 5- ئايدا دەرس باشلىدى، ۋىلايەت بويىچە 20 دىن ئارتۇق كۇرسانت قوبۇل قىلدى. (لیۇ يې)

[يېزا ئىلاردىكى قۇۋۇەت مەنبەسى] قەشقەر ۋىلايىتىدە، يېزا ئىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىغا ۋە تۇرمۇشقا كېرەكلىك بولغان قۇۋۇەت مەنبەسىدە ئەزەلدىن ئاساسلىقى، تۆۋەن قىممەتلىك جانلىقلار قۇۋۇەت مەنبەسىگە تايىنىپ كېلىنگەن، يېزا ئىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشقا كېرەكلىك قۇۋۇەت مەنبەسى، يېزا ئىلاردىكى ئومۇمى قۇۋۇەت سەرپىياتىنىڭ ئاران 10 نەچچە پىرسەنتىنىلا ئىگە للەيتتى. يېزا ئىلارنىڭ تۇرمۇشىغا كېرەكلىك قۇۋۇەت مەنبەسى زور مىقداردا بولۇپ، يېزا ئىلاردىكى ئومۇمى قۇۋۇەت سەرپىياتىنىڭ تەخمىنەن 80% تىن كۆپرەكىنى ئىگە للەيتىي، نوپۇسنىڭ كۆپىيىشى ۋە خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنىڭ يۇقۇرى كۆتىرىلىشىگە ئەگىشىپ، تۇرمۇشقا كېرەكلىك قۇۋۇەت مەنبەسى ئېھتىياجىنى تېخىمۇ قامدىيالمىغانلىقتىن، "قازاندىن غەم قىلماي، ئوچاقتىن غەم قىلىش" مەسىلىسى ئومۇميۈزلۈك كۆرۈلگەن ئىدى. 1983- يىلى ئاپتونوم رايون قەشقەر ۋىلايىتىدە جەنۇبىي شىنجاڭ بويىچە ئوچاق ئۆزگەرتىش— ئوتۇن تېجەش يىغىنى ئاچقاندىن كېيىن، ھەردەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت تارماقلىرى يېزا ئىلارنىڭ قۇۋۇەت مەنبەسى قۇرۇلۇشىنى ئىشلار كۈن تەرتىۋىگە كىرگۈزدى .

يېزا ئىلاردىكى تۇرمۇشقا كېرەكلىك قۇۋۇەت مەنبەسىنىڭ قۇرۇلمىسى: 1983- يىلىۋىلايەت ئىلك يېقىلغۇ ئورمانلارنى تەكشۈرۈش ئەترىدى 6 ناھىيە، 42 خەلق كومموناسىغا بېرىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىدى. تەكشۈرۈش نەتىجىسىدىن قارىغاندا، ئەزالارنىڭ تۇرمۇشىغا كېرەكلىك بولغان قۇۋۇەت ئىچىدە جانلىقلار يېقىلغۇسى 84% نى، مېنېرالليق يېقىلغۇ 16% نى ئىگە للىگەن. يېقىلغۇ ئىچىدە ئەزالارنىڭ شەخسى دەل- دەرىخىدىن تەمىنلەنگەن ئوتۇن ئاران 16% نى، كوللېكتىپتىن ئەزالارغا تەقسىملەپ بېرىلگەن ئوتۇن 3% نى، يىغۇۋالغان شاخ ـغاـ زالار 5% نى، جاڭگالدىن ئەكەلگەن ئوتۇن 11% نى، سېتىۋالغان ئوتۇن 4% نى، شاخ - پاخال

20% نى، ئولاق تەرىكى 11% نى، ئوت يىلتىزى 11% نى، كۆمۈر 16% نى ئىگە للىگەن. تەـ يىنى توغرا قىلىققا يېقىن بولغان مارالۇبشى، مەكىت، پەيزئوات ناھىيىلىرىنىڭ ئەسلە تىكەن تۈرمۇشتىكى قۇۋۋەت سەرپىياتى ئىچىدە ئوتۇن 64% نى، شاخ - پاخال 24% نى ئىگە للىگەن، بۇلار نىڭ مېنىرالىق يېقىلغۇسى ئاساسىنى ئىگىز .

يېزىلاردىكى قۇۋۋەت مەنبەسى جەھەتتە ساقلانغان مەسىلىلەر:

1. قۇۋۋەت مەنبەسىنىڭ يېتەرسىزلىكى ئېغىر، ئادەتتە ئەزالار ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن ھەر كۈنى ئىككى قېتىمدىن ئوت قالايدۇ، ھەر كۈنى ھەر بىر ئائىلە 12 جىلك ئەتراپىدا يېقىلغۇ ئىشلىتىـ دۇ. مۇنداق بولغاندا ۋىلايەت بويىچە ھەر يىلى 2 مىليارت 200 مىليون جىلك يېقىلغۇ لازىم بولىدۇ. ھازىر بار بولغان يېقىلغۇ ئورمىنى ئاران 1 مىليارت 200 مىليون جىلك ئوتۇن تەمىنلەپ بېرەلەيدۇ. يەنە 100 مىليون جىگدىن ئوشۇق شاخ-شۇمبىلار كەلكۈندىن مۇداپىئە لىنىشكە، دامبا سوقۇشقا ئىشـ لىتىلىدۇ. يېقىلغۇ قىلىپ ئىشلىتىلىدىغان كېۋەز شادىسى بىلەن مەدىكى ھەر يىلى تېخىمىنەن 700 مىليون جىلك بولىدۇ. ۋىلايەت بويىچە ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن ھەر يىلى بىر ئايدىن كۆپـ رەك ۋاقىت ئوتۇن كەملەيدۇ. يېقىلغۇنىڭ يېتىشمەسلىكى ئوت يىلتىزى كولاش، تەرەك تەرىش، ئوتـخەسىنى قالاش ئەھۋالىدىن بىر قەدەر ئومۇمىيۈزلۈك بولغانلىقى تۈپەيلىدىن، يەمـ خەـ شەك، خام ئەشيا ۋە ياغاچ ماتېرىيالىرى بىلەن تەمىنلەشكە ئېغىر دەرىجىدە تەسىر يېتىپ، ئىكولوگىيە سىستېمىسىنىڭ يامان سۈپەتلىك دەۋر قىلىشى پەيدا بولدى.

2. ئىسراپچىلىق ئادەتنى چۈچۈتىدۇ. يېزىلاردا ئەزالار ئۆزاقتىن بۇيان كونا ئوچاقنى ئىشلىتىشكە ئادەتلىنىپ كەتكەن بولۇپ، بۇنداق ئوچاقنىڭ ھەم شالاسى يوق، ھەم تۇتۇن تارتـ دىغان مورىسى يوق. ئىسسىقلىقنىڭ ئۇنۇم بېرىش نىسبىتى ئاران 10% ئەتراپىدا بولغان. ئو- چاقلار كونا ھەم ئاددىي بولغانلىقتىن ۋىلايەت بويىچە ئىسراپ بولغان يېقىلغۇ ھەر يىلى كەم بولغاندا 800 مىليون جىگىغا يېتىدۇ. مارالۇبشى ناھىيىسىدە ئون نەچچە خۇمدانغا ئۆزاقتىن بېرى ئوتۇن قالاپ پىشىقى خىش پۈشۈرۈپ كەلگەن. بۇنىڭغا جەمئى 100 مىك مودىن ئوشۇقراق توغرا- لىق كېسىلىپ بولغان .

3. ئومۇملاشتۇرۇپ پايدىلىنىش ناچار بولغان. تۈرمۇشقا كېرەكلىك قۇۋۋەت مەنبەسىگە ئىشلىتىلگەن يېقىلغۇلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك بىۋاستە كۆيدۈرۈش ئۇسۇلى بىلەن قالىنىپ، يېزا ئىگىلىگىگە كېرەكلىك بولغان زور مىقداردىكى ئورگانىك ئوزۇقلۇق ماددىلار كۆيدۈرۈـ ۋېتىلىپ ھەم يېزا- بازار كارخانىلىرىنىڭ پايدىلىنىشىغا مۇمكىن بولغان كۆپ خىل خام ما- تېرىياللار كۆيدۈرۈۋېتىلىپ، جانلىقلار مەھسۇلاتلىرىنىڭ كۆپ تەرەپلىمىلىك، يۇقۇرى ئۇنۇملۇك رولى جارى قىلدۇرۇلمىدى .

قۇۋۋەت مەنبەسىنى ئېچىش ۋەقۇۋۋەتنى تېجەش يولى: مەنبەنى ئېچىشنىڭ موھىم نۇقـ تىسى يېقىلغۇ ئورمانلىرىنى بەرپا قىلىشتىن ئىبارەت. ھازىر ۋىلايەت بويىچە بار بولغان يې- قىلغۇ ئورمىنى 810 مىك مو. ۋىلايەت بويىچە ئورمان ئەھىيا قىلىشقا باپ كېلىدىغان 4 مىلـ يون مودىن ئوشۇق بىنام بار، يېقىلغۇ ئورمىنىنى زور دەرىجىدە راۋاجلاندۇرغىلى بولىدۇ. قۇۋۋەتنى تېجەشنىڭ موھىم نۇقتىسى ئوچاقنى ئۆزگەرتىشتە؛ 1983 - يىلى كونىشەھەر ناھىـ يىسى مەملىكەت بويىچە ئوچاقنى ئۆزگەرتىش سىناق ناھىيىلىرى قاتارىغا كىرگۈزۈلدى. بىر

يىلدىن كۆپ ۋاقىتتىن بۇيان 58 مىڭ ئائىلىنىڭ ئوچۇقى ئۆزگەرتىلدى. بۇ، ناھىيە بويىچە ئومۇمى دېخان ئائىلە سانىنىڭ 93% دىن ئېشىپ كەتتى. 1984- يىلى ۋىلايەتتىن يېزىلاردا ئوچاقنى ئۆزگەرتىپ ئوتۇن تېجەش يېڭىلىقى ئىككى قېتىم ئاچتى. ۋىلايەت بويىچە ئومۇمى ئۆزگەرتىلگەن ئائىلە 70 نەچچە مىڭ بولۇپ، ئومۇمى دېخان ئائىلە سانىنىڭ 13.7% تەشكىل قىلىدۇ. (لېۋ يى)

[تۆپراق تەكشۈرۈش ھەققىدە ئومۇمى بايان] قەشقەر ۋىلايىتىدە ئىككىنچى قېتىملىق تۆپراق تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى 1979- يىل تەستىقلاپ تارقاتقان دېخانچىلىق مېنىستىرلىكىنىڭ «مەملىكەتلىك تۆپراق تەكشۈرۈش خىزمىتى يېغىنى توغرىسىدىكى دوكلات ۋە مەملىكەت بويىچە 2- قېتىملىق تۆپراق تەكشۈرۈش خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى لايىھىسى» نىڭ روھىغا ئاساسەن ئېلىپ بېرىلدى. 1979-يىلى بېكىسار ناھىيىسىدە تۆپراق تەكشۈرۈش بويىچە سىناق نۇقتىسى باشلىنىپ، 1984- يىلى 12- ئايدا ۋىلايەت بويىچە ئومۇملاشتۇرۇپ ئاخىرلاشتۇرغانغا قەدەر 5 يىل، 9 ئاي داۋاملاشتى. مەمۇرى مەھكىمە تۆپراق تەكشۈرۈش ئىشخانىسى بۇ قېتىمقى تۆپراق تەكشۈرۈش خىزمىتىنى تەشكىللەش ۋە ئۇنىڭغا رەھبەرلىك قىلىشقا مەسئۇل بولدى. دېخانچىلىق باشقارمىسىنىڭ باشلىغى، تۆپراق تەكشۈرۈش ئىشخانىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى مەرھۇم شۇي دېيەنۇي بېكىسار ناھىيىسىدە تۆپراق تەكشۈرۈش بويىچە سىناق نۇقتىسى خىزمىتىگە رىياسەتچىلىك قىلدى.

ناھىيە دەرىجىلىك تۆپراق تەكشۈرۈشتە كومموناغا بىرلىك قىلىنىپ، چوڭ ئېتىرە تىلەر بويىچە باھالاپ تەكشۈرۈپ، كوممونىلاردا تۆپراق تەكشۈرۈش مۇددىتىگە بۆلۈنۈپ ئورۇنلاندى. ئاندىن ئىشخانىدا تەھلىل قىلىش، ماتېرىياللارنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋە خەرىتە ئىشلەش ئېلىپ بېرىلدى. ناھىيە، ۋىلايەت، جەنۇبى شىنجاڭ، ئاپتونوم رايوندىن ئىبارەت 4 دەرىجە بويىچە مۇددىتىگە بۆلۈپ تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈلۈپ، ئاخىرقى 12 ناھىيە (شەھەر) نىڭ تۆپراق تەكشۈرۈش خىزمىتى پۈتۈنلەي لايىقىتىگە بولۇپ چىقتى. بۇنىڭ ئىچىدە كونىشەر، پەيزىۋات، مارالبېشى ناھىيىلىرى ۋە قەشقەر شەھىرى بىرىنچى دەرىجىلىك بولدى؛ بېكىسار، پوسكام، يەكەن، يېڭىشەر، يوپۇرغا ۋە تاشقورغان ناھىيىلىرى 2-دەرىجىلىك بولدى؛ مەكىت ناھىيىسى 3-دەرىجىلىك بولدى.

ناھىيە دەرىجىلىك تۆپراق تەكشۈرۈشتە، 1983- يىلى ۋىلايەت ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىنى ئىشلەشكە باشلاپ، 1984- يىلى 12- ئايدا پۈتۈنلەي ئورۇنلاپ بولدى، جەمئى 10 مىڭدىن ئارتۇق ئىش كۈنى كەتتى. ئومۇملاشتۇرۇش خىزمىتىنىڭ تەشكىلاتى ماتېرىيال گۇرۇپپىسى، دالىدا تولۇقلاپ تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى، تەھلىل قىلىش، خىمىيىلىك تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى، خەرىتىگە ئېلىش گۇرۇپپىسى ۋە ئارقا سەپ تەمىنات گۇرۇپپىسى بولۇپ بۆلۈندى. ئومۇملاشتۇرۇشنىڭ ۋەزىپىسى— ناھىيە دەرىجىلىك تۆپراق تەكشۈرۈش نەتىجىسىگە داخىل ماتېرىياللارنى خۇلاسە قىلىپ، رەتلەپ، يۇقۇرى كۆتۈرۈشتىن ئىبارەت. دالىدا تولۇقلاپ تەكشۈرۈش، داخىلە رىبويىچە يەكۈن چىقىرىش ئۈسۈلى قوللىنىلىپ، ئەڭ ئاخىرىدا ۋىلايەت بويىچە 145.987.77 كۇۋادىرات كىلومېتىر تۆپراقنى تەكشۈرۈش تاماملاندى. تۈرگە ئايرىش ئۆلچىمىگە ئاساسەن، ۋىلايىتىمىزنىڭ تۆپرىقى جەمئى 13 تۈرگە، 27 كىچىك تۈرگە، 29 تەۋەلىككە ئايرىلدى، تېخى

رىلغۇ يەرنىڭ تۇپراقلىرى 63 تۇپراق خىلىغا ئايرىلىدى. 450 مىڭ خەتلىك «قەشقەر تۇپراق ئى» دىگەن ماتېرىيالۇە مەخسۇس ماۋزۇلۇق 9 پارچە دوكلات يېزىپ چىقىلدى. قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1:200000 ماسشتابلىق تۇپراق خەرىتىسى، يەرلەردىن پايدىلىنىشنىڭ ھازىرقى ھالىتى خەرىتىسى، تۇپراق ئۇزگەرتىش ۋە پايدىلىنىشنى رايونلارغا ئايرىش خەرىتىسى، تۇپراقتىكى ئورگانىك ماددا خەرىتىسى، تۇپراقتىكى توۇق ئازوت خەرىتىسى، تۇپراقتىكى شورنى چىقىرىش ئەھۋالىنى كۆرسىتىش خەرىتىسى، تۇپراقتىكى تۇز مىقدارىنىڭ دەرىجىگە ئايرىلىش جايلىشىش خەرىتىسى ۋە تۇپراقتىكى فوسفور خەرىتىسى ئىشلەپچىقىلدى؛ يەنە قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1:500000 ماسشتابلىق تۇپراق خەرىتىسى، يەرلەردىن پايدىلىنىشنىڭ ھازىرقى ھالىتى خەرىتىسى، تۇپراق ئۇزگەرتىش ۋە پايدىلىنىشنى رايونلارغا ئايرىش خەرىتىسى، تۇپراقتىكى كالىيىنىڭ ئورنىنى كۆرسىتىش خەرىتىسى، تۇپراقتىكى مىكرو مىقدارلىق ئېلىمېنتلارنىڭ ئورنىنى كۆرسىتىش خەرىتىسى، يەر ئاستى سۇيىنىڭ چوڭقۇرلۇقىنى كۆرسىتىش خەرىتىسى، يەر ئاستى سۇيىنىڭ مېنېرالىنىش دەرىجىسىنى كۆرسىتىش خەرىتىسى ئىشلەندى. ئاساسلىق تۇپراق تىپلىرىدىن نۇسخە ئېلىندى، بىر تۇركۈم ماتېرىيال سۈرەتلىرى تارتىلدى.

تۇپراق تەكشۈرۈش ئارقىلىق ۋىلايىتىمىزدىكى تۇپراقنىڭ تېپلىرى، جايلىشىش قانۇنىيىتى ۋە فىزىكا- خىمىيىلىك خاراكتېرىۋە تۇزۇلۇشى ئېنىقلاندى؛ تېرىلغۇ يەرلەردىكى ئوزۇق لۇق ماددىسىنىڭ ئەھۋالى، تۇۋەن مەھسۇلاتلىق ئېتىزلاردا توسالغۇلۇق قىلىدىغان ئاساسلىق ئامىللار، شورلۇشۇپ كەتكەن كۆلەم ۋە ئۇنىڭ جايلىشىشى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاندى؛ تۇپراقنىن پايدىلىنىشتىكى ھازىرقى ھالەت تەكشۈرۈلۈپ، ۋىلايەت بويىچە تۇپراقنى ياخشىلاش ۋە تۇپراقتىن پايدىلىنىشنى رايونلارغا ئايرىش پىلانى ۋە تۇپراق قۇۋۇتىنى ئاشۇرۇشنىڭ تەدبىرلىرى تۈزۈپ چىقىلدى، تۇپراققا قاراپ تېرىقچىلىق قىلىش، تۇپراققا قاراپ ئوغۇت بېرىش، تۇپراققا قاراپ ياخشىلاش، تۇپراققا قاراپ سۇغۇرۇش ۋە تۇپراققا قاراپ مەشغۇلات ئېلىپ بېرىشنى ئىلمىي ئاساسلار بىلەن تەمىن ئەتتى؛ ھەردەرىجىلىك رەھبەرلىك خادىملىرى ۋە دېخانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، رايونلارغا ئايرىش قاتارلىق تارماقلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشنى ئورۇنلاشتۇرۇشى، تۇپراق بايلىغىدىن مۇۋاپىق پايدىلىنىش ۋە ئۇنى ئېچىشنى ئىلمىي ئاساسلار بىلەن تەمىن ئەتتى. نەتىجىلەرنىڭ تەدبىق قىلىنىشىدا ئۇنۇم ھاسىل قىلىندى. (خې خوڭيىڭ)

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ تېرىلغۇ يېرىنىڭ Cm 20—0 چوڭقۇرلىغىدىكى قۇۋۇتىتەركىبى

ئامىلە ئىسمى	ئورگانىك ماددا	ئومۇمى ئازوت	ئېرىيدىغان ئازوت	شۇمۇرلىدىغان فوسفور
قەشقەر شەھىرى	0.87	0.0599	27.3	8.2
يېڭىشەھەر ناھىيىسى	0.9466	0.0684	47.2	4.8
يەكەن ناھىيىسى	0.8336	0.0542	26.1	3.7
مەكىت ناھىيىسى	0.9233	0.0717	30.2	4.3
قاغىلىق ناھىيىسى	0.6887	0.0468	25.8	4.7
پوپۇرغا ناھىيىسى	0.9079	0.0600	35.5	4.9
مارالۇبشى ناھىيىسى	1.1709	0.0742	22.5	4.3
يېڭىسار ناھىيىسى	0.928	0.0622	48.3	2.8
كونىشەھەر ناھىيىسى	0.8045	0.0579	23.6	3.0
يەيزىۋات ناھىيىسى	1.105	0.0787	32.6	3.6
تاشقورغان ناھىيىسى	1.7105	0.1331	36.1	9.2
پوسكام ناھىيىسى	0.8926	0.0548	41.1	2.9
ۋىلايەت بويىچە ئوتتۇراھىساب بىلەن	0.9017	0.0615	31.3	4.2

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ تېرىلغۇ يېرىنىڭ شورلىشىپ كېتىش ئەھۋالى

ناھىيە ئىسمى	شورلىشىپ كەتكەن يەر كۆلىمى ئىلاق ئومۇمى تېرىلغۇ كۆلىمىدىكى % نى	ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە شورلىشىپ كەتكەن يەرنىڭ تېرىلغۇ كۆلىمىدە ئىگىلىگەن نىسبىتى		
		يەڭگىل شورلاشقانى	ئوتتۇرا مال شورلاشقانى	ئېغىر شورلاشقانى
قەشقەر شەھرى	79.2	46.6	36.2	17.2
يېڭىشەھەر ناھىيىسى	89.5	34.3	52.1	13.6
يېڭىسار ناھىيىسى	36.4	24.5	54.7	20.8
يەكەن ناھىيىسى	43.3	95.8	2.8	1.4
پوسكام ناھىيىسى	40.6	94.8	4.2	1.0
قاغىلىق ناھىيىسى	3.6	86.1	13.9	—
مەكىت ناھىيىسى	94.5	54.6	36.3	9.1
يوپۇرغا ناھىيىسى	94.3	43.4	40.1	16.5
مارالۇبىشى ناھىيىسى	100.0	17.2	47.7	35.1
كونىشەھەر ناھىيىسى	53.4	80.1	12.2	7.7
پەيزىۋات ناھىيىسى	92.1	16.0	24.8	59.2
تاشقورغان ناھىيىسى	—			
ۋىلايەت بويىچە ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن	58.7	49.8	30.2	20.0

[قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا ئىگىلىك كىلىماتى بايلىغى] قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ دائىر بىسى كەڭ، يەر شەكلى مۇرەككەپ، تۈزلەڭلىكتىن تاغلىق رايونلارغىچە، دىخانچىلىق، چارۋىچىلىق كىلىماتلىرى شارائىتى جەھەتتە ئالاھىدىلىككە ئىگە. پايدىلىق يېزا ئىگىلىك كىلىماتلىرىدىن تولۇق ھەم مۇۋاپىق پايدىلىنىش، پايدىسىز شارائىتلارنىڭ تەسىرىدىن ساقلىنىش يەكىن ئۈنۈمنى يەڭگىللىتىش، ۋىلايىتىمىزنىڭ كىلىماتلىرىنى بايلىغى جەھەتتىكى ئۈستۈنلىكىنى جارى قىلدۇرۇش — دىخانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشتىكى ھالقىلارنىڭ بىرى.

1. قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا ئىگىلىك كىلىماتى شارائىتى جەھەتتىكى ئۈستۈنلىكى:

(1) يېتەرلىك بولغان قۇياش ئېنېرگىيىسى بايلىغى. قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ قۇياش ئېنېرگىيىسى بايلىغى ئىنتايىن مول، قۇياش ئومۇمى چېچىلىش مىقدارى ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن يىل

لمغا 139 كىلو كالورىيە كۆۋادىرات سانتىمېتىر بولۇپ، دۆلەت ئىچىدىكى ئوخشاش كەڭلىك گىرادۇسقا جايلاشقان رايونلارغا قارىغاندا يىلىغا 20 ~ 15 كىلو كالورىيە كۆۋادىرات سانتىمېتىر ئازىتىلىدۇ. قويۇش نۇرىنىڭ ئومۇمى چېچىلىش مىقدارى ئەڭ كۆپ بولغان يىللاردا يىلىغا 151 كىلو كالورىيە كۆۋادىرات سانتىمېتىرغا يېتىدۇ، ئەڭ ئاز بولغان يىللاردا يىلىغا 135 كىلو كالورىيە كۆۋادىرات سانتىمېتىر بولىدۇ، ئومۇمى چېچىلغان نۇردىن زىرائەتلەر قوبۇل قىلالايدىغان فوتوسىنتېز ئۈنۈملۈك چېچىلىش مىقدارى يىلىغا 75 ~ 65 كىلو كالورىيە كۆۋادىرات سانتىمېتىر بولۇپ، دۆلەت ئىچىدىكى ئوخشاش كەڭلىك گىرادۇسقا جايلاشقان جايلاردىن يىلىغا 15 ~ 10 كىلو كالورىيە كۆۋادىرات سانتىمېتىر ئازىتىلىدۇ.

كۈن نۇرىنىڭ يىللىق ئوتتۇرىچە چۈشۈش ۋاقتى 2700 سائەتتىن 3 مىڭ سائەتكىچە بولىدۇ، يازلىق كۈن-تۈن توختاشنىڭ ئالدى ـ كەينىدە كىشىدىكى ۋاقتى 13 سائەتتىن 15 سائەتكىچە بولۇپ كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈش نىسبىتى % 65 ئەتراپىدا بولىدۇ، بۇ نىسبەت كۆز پەسلىدە ئەڭ چوڭ، ئاندىن قالسا ياز پەسلىدە بولىدۇ، ئەتىيازدا ئەڭ ئاز بولىدۇ. ۋىلايىتىمىزنىڭ قويۇش ئېنېرگىيىسى بايلىقى مول بولسىمۇ لېكىن پايدىلىنىش ئۈنۈمى ناھايىتى تۆۋەن، ناھايىتى زور ئىشلەپچىقىرىش يوشۇرۇن كۈچىگە ئىگە.

(2) مول ئىسسىقلىق مىقدارى بايلىقى. قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئىسسىقلىق مىقدارى مول، 0 ℃ دىن يۇقىرى يىلىق ئۈنۈمگىنا ئەڭ بولغان يىلىلىق ئوتتۇرىچە جۇغلانما تېمپېراتۇرا ℃ 4560 تىن ℃ 4760 غىچە بولىدۇ، ئەڭ يۇقىرى بولغان يىلدا ℃ 4900 تىن ℃ 5000 غىچە بولىدۇ، ℃ 10 دىن يۇقىرى يىلىق تۆۋەن بولىدىغان جۇغلانما تېمپېراتۇرا ℃ 4060 دىن ℃ 4360 غىچە بولۇپ، ئەڭ يۇقىرى بولغان يىلدا ℃ 4500 دىن ℃ 4600 غىچە يېتىدۇ. جەنۇبىي قىسمىغا قارىغاندا شىمالىي قىسمىدا، غەربىي قىسمىغا قارىغاندا شەرقىي قىسمىدا كۆپرەك بولۇشتەك ئالاھىدىلىككە ئىگە. ℃ 0 دىن يۇقىرى يىلىق تۆۋەن بولىدىغان جۇغلانما تېمپېراتۇر يىغىندىسى %80 ℃ 4400 دىن ئازتۇق بولىدۇ، ℃ 10 دىن يۇقىرى يىلىق تۆۋەن بولىدىغان جۇغلانما تېمپېراتۇر يىغىندىسى % 80 ى ℃ 4000 ئەتراپىدا بولىدۇ، پامىر ئىگىزلىكىدە ℃ 0 دىن يۇقىرى يىلىق تۆۋەن بولىدىغان تېمپېراتۇرا ℃ 1500 ئەتراپىغا يېتىدۇ.

قىروسىز مەزگىلى ئۇزاق، ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن 200 كۈندىن 220 كۈنگىچە بولىدۇ، ئەڭ ئۇزاق بولغان يىللاردا 230 كۈندىن 240 كۈنگىچە بولىدۇ، ھەر يىلى ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن 3-ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا باشلىنىدۇ، 10-ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى يىلىق ئاخىرىدا ئايالىدۇ، ئىسسىقلىق مىقدارى مول، كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈشى يېتەرلىك، قىروسىز مەزگىلى ئۇزاق بولغانلىقتىن، ئىسسىقلىقنى خالايدىغان ھەر خىل زىرائەتلەرنى ۋە كۈن نۇرى ئۇزاق چۈشىدىغان زىرائەتلەرنى كەڭ كۆلەمدە تېرىشقا پايدىلىق ھەم يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئىسلاھ پېچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشتا ئىستىقبال ناھايىتى زور.

(3) تېمپېراتۇرا نۇرىنىڭ كۈنلۈك سېلىشتۇرما پەرقى چوڭ. قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ كىلىماتى چوڭ قۇرۇقلۇق خاراكتېرلىك كىلىماتقا تەۋە، ئەتىيازى، يازى، كۈزى، قىشى پەسلىلىرى ئېنىق ئايرىلىپ تۇرىدۇ، تېمپېراتۇرا نۇرىنىڭ كۈنلۈك سېلىشتۇرما پەرقى چوڭ. يىل بويى ئوتتۇرا ھېساپ

بىلەن كۆنلۈك سېلىشتۇرما پەرقى 14℃ تەن 16℃ گىچە بولىدۇ، ئادەتتە، بۇ پەرق كۆز پەسـ لمده ئەڭ چوڭ، قىش پەسلمده ئەڭ كىچىك بولىدۇ، كۆنلۈك سېلىشتۇرما پەرقى ئەڭ چوڭ بول غاندا 25℃ دەن ئاشمىدۇ . تەمسىلله رده ئېيتىلغان "جۇۋا كەيسە ئەتىگەن، كۆينەك كىيەر چۈشلۈكى، مەش چۈرىدەپ ئولتۇرۇپ، تاۋۇز يەيدۇ كەچلىكى " دىگەن سۆز ۋىلايىتىمىزدە تېمپېراتۇرا پەرقىنىڭ چوڭ ئىكەنلىكىنى مەقسەت قىلىدۇ. كۈندۈزلىرى تېمپېراتۇرا يۇقۇرى بولغاچقا، زىرائەتلەرنىڭ ئۆزلەشتۈرۈش رولى تېز لىشىدۇ، كېچىلىرى تېمپېراتۇراتۆۋەن بولغاچقا، زىرائەتلەرنىڭ شۇمۇرۇش رولى ئاستا بولىدۇ، ئاز خورايدۇ، ئورگانىك ماددىلار كۆپ توپلىنىدۇ، بۇ ۋىلايىتىمىز يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ بىر چوڭ ئارـ تۇقچىلىقىدۇر.

(4) يېزا ئىگىلىكىدە سۇغۇرۇشتىكى سۇ مەنبەلىرى بىر قەدەر مۇقىم . قەشقەر ۋىلايىتى سۇغۇرۇش دىخانچىلىق رايونى بولۇپ، ئاساسەن دەريا سۈيى بىلەن سۇغۇرۇشقا تايىنىدۇ. دەريا سۈلىرى ئاساسەن تاغلىق رايونلاردىكى تەبىئى ھۆل ـ يېغىنلارنى مەنبە قىلىدۇ. تاغلىق رايونلاردا يامغۇر كۆپ ياغىدۇ، ئالاقىدار ماتېرىياللارغا قارىغاندا، تېيانشان تېـ غىنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىدىكى دېڭىز يۈزىدىن 3000 مېتىردىن 3500 مېتىرغىچە ئېگىز بولغان جايلاردا يىللىق ھۆل-يېغىن مىقدارى 400 مىللىمېتىردىن 500 مىللىمېتىرغىچە بولغان . كوئېنلۈن تېغى ۋە پامىر ئېگىزلىكىنىڭ شىمالىي ئېتىكىدىكى دېڭىز يۈزىدىن 3 مىڭ مېتىردىن 4 مىڭ مېتىرغىچە ئېگىز بولغان جايلىردا 300 مىللىمېتىردىن 400 مىللىمېتىرغىچە بولغان. مۇنداق مول ھۆل-يېغىنغا مۇزلۇقلاردىن ئېرىپ كەلگەن سۇ قوشۇلۇپ ، سۇغۇرۇش سۈيى مەنبەسىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىدۇ، تاغلىق رايونلارنىڭ ھۆل ـ يېغىن مىقدارى بويىچە يىللىق ئۆزگىرىش ئاز، تۇراقلىق دەرىجىسى يۇقۇرى. شۇڭا، ۋىلايىتىمىزنىڭ سۇغۇرۇشتا ئىشلىتىلىدىغان سۈيى بىر قەدەر مۇقىم ، ئۇنىڭ ئۇستىگە مول يەر ئاستى سۇ مەنبەلىرى بار، ئۇ يېزا ئىگىـ لىك ئىشلەپچىقىرىشىغا ئىنتايىن پايدىلىق.

2. يېزا ئىگىلىك كىلىمات شارائىتى جەھەتتىكى يېتىشمەسلىك :

(1) ئىسسىقلىق شارائىتى ئانچە تۇراقلىق ئەمەس. بەزى يىللىرى تېمپېراتۇرا تۆۋەن، جۇغلانما تېمپېراتۇرا ئاز بولغاندا ، تۆۋەن تېمپېراتۇرا ۋە سوغۇقنىڭ زىيان سېلىشى يۈز بېرىدۇ، مەسىلەن: باش باھار كېچىكمۇرەك كېلىشى ، باش قىشتا نورمالسىز قىزىرو ئۇششۇقى پەيدا بولۇش، ئەتىياز پەسلىدە تېمپېراتۇرا تۆۋەن، يازدا ھاۋا سەل سالقىن، كۈزدە تېمـ پېراتۇرىنىڭ تۆۋەنلىشى تېز بولۇش ۋە قىش پەسلىدە قاتتىق سوغۇق بولۇش، تېمپېراتۇرا تۆۋەن بولۇش ، ئۇششۇق ئاپىتى قاتارلىق پايدىسىز ھاۋارايى شارائىتى زىرائەتلەرنىڭ ئۆسۈپ-يېتىلىشىگە ھەم مەھسۇلاتىغا تەسىر يەتكۈزىدۇ. شۇڭا، پەقەت جۇغلانما تېمپېراتۇـ رىنىڭ ئوتتۇرىچە سەۋىيىسى بويىچە ئىشلەپچىقىرىش ئورۇنلاشتۇرۇلسا كۆپىيە قىلمايدۇ ، نورمالسىز ئەھۋالنى نەزەردە تۇتۇپ، پايدىسىز ئامىللارنىڭ تەسىرىدىن ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە خالى بولۇش لازىم .

(2) تەبىئى ھېسول ـ يېغىن ئاز، ئەتىيازدىكى قۇرغاقچىلىق ئېغىر بولىدۇ، تۆزلەڭ رايونلاردا ھۆل ـ يېغىن شالاڭ ، ئاز بولىدۇ، ئوتتۇرا ھېسابىي بىـ

لەن يىللىق ھۆل-يېغىن مىقدارى 65 مىللىمېتىردىن تۆۋەن بولىدۇ، يىل بويى ئۆزگىرىش چوڭ، نىسبى ئۆزگىرىش نىسبىتى يۇقىرى، پايدىلىنىش قىممىتى تۆۋەن بولىدۇ، ئەگەر ئەتىياز دا تېمپېراتۇرا تۆۋەن بولۇش، ھۆل-يېغىن ئاز، دەريا سۇيىنىڭ ئولغىيىشى ئاستا بولۇش ئەھۋالى كۆرۈلسە، بۇ چاغدا يېزا ئىگىلىگىنىڭ سۇغا بولغان ئېھتىياجى چىددى ئاشقانلىقتىن، تەمىنلەش بىلەن ئېھتىياج ئوتتۇرىسىدا زىددىيەت كېلىپ چىقىپ، ئەتىيازلىق قۇرغاقچىلىق يۈز بېرىدۇ. بەزى يىللاردا بۇ ئەھۋال ئالاھىدە گەۋدىلىك بولىدۇ، بۇ ئولايىتىمىزنىڭ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشتىكى بىر چوڭ توسالغۇ.

(3) سۇنىڭ پارغا ئايلىنىشى تېز، قۇم-بورانلىق، چاڭ-توزاڭلىق كۈنلەر كۆپ بولىدۇ، كىلىمات قۇرغاق، يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەر ئاز بولغانلىقتىن سۇنىڭ پارغا ئايلىنىشى تېز بولىدۇ، ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن پارغا ئايلىنىش مىقدارى يىلىغا (پارغا ئايلىنىشتىكى يوشۇرۇن ئىقتىدارى) 1200 مىللىمېتىردىن 1400 مىللىمېتىرغىچە بولۇپ، ھۆل-يېغىن مىقدارىنىڭ 20 ھەسىسىگە تەڭ كېلىدۇ، پارغا ئايلىنىش تېز، نەملىك دەرىجىسى تۆۋەن بولغاچقا، 5-، 6-ئايلاردا تېمپېراتۇرا ئۆرلەپ كەتسە، ھەممىشە قورغاق شامال چىقىپ، كۆزگى بۇغداي ئىشلەپچىقىرىشىغا بىر قەدەر زور تەسىر كۆرسىتىدۇ.

قەشقەر ۋىلايىتىدە ئەتىياز، ياز پەسىللىرىدە قوم-بوران كۆپ چىقىدۇ، ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن 10-20 كۈن بوران چىقىدۇ، جەنۇبىي قىسمىغا قارىغاندا شىمالىي قىسمىدا بوران كۆپ چىقىدۇ، بۇ يەرلەردە ئەڭ كۆپ بولغاندا، يىلىغا 30 كۈن ئەتراپىدا بوران چىقىدۇ. بوران قۇمنى ئۇچۇرۇتۇپ، چاڭ-توزاڭ پەيدا قىلىپ، ئېتىزلارنى يېمىرىپ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىغا ئېغىر تەسىر يەتكۈزىدۇ.

ئۇندىن باشقا، قىسمەن جايلاردىكى مۇلدۇرمۇز ھەممىشە دېخانچىلىق، چارۇچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىغا ناھايىتى ئېغىر زىيانلارنى ئېلىپ كېلىدۇ، بۇمۇ يېزا ئىگىلىك كىلىماتىدا سەل قاراشقا بولمايدىغان ئاپەتلەرنىڭ بىرى.

[يېزىلاردىكى "5 تە ياخشى، ئۇرۇلۇش] قەشقەر ۋىلايىتى سۇغۇرۇلىدىغان قەدىمى يېزا ئىگىلىك رايونى. ئازاتلىقتىن ئىلگىرى ئېغىر قالايمىقان، ئەگرى-بۈگرى، نۇسال ئىدى. زەيكەش سېستېمىسى ئاساسەن يوق ئىدى. ئاساسلىقى ئويمانجايلارغا تايىنىپ تەبىئىي ھالدا زەي قاچۇرۇلاتتى. يوللىرى قالايمىقان، تار، ئىگىز-پەس ئىدى. دەل-دەرەخلەر گەرچە ئاز بولمىسىمۇ، لېكىن، ئورمان بەلۋىغى ھاسىل بولمىغان. ئېتىزلارنىڭ چوڭ-كىچىكلىگى، ئىگىز-پەسلىگى، شەكلى ئوخشاش ئەمەس ئىدى. بىر پارچە ئېتىزنىڭ ئىچىمۇ تەكشى ئەمەس ئىدى. ئۇي-ئىمارەتلەر تارقاق بولۇپ، تولىسى پاكار، سۇپىتى ناچار ئىدى. بۇ، ھازىرقى زامان يېزا ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىيات ئېھتىياجىغا تولىمۇ لايىقلىمىشالمايتتى.

سۇ ئىنشائاتى گۈيخۇاسى.
جورى قادىر فوتوسى

1959- يىلى ئاپتونوم رايونلۇق سۇ ئازارتتىنىڭ «كونا سۇغۇرۇش رايونلىرىنى ئۆزگەرتىش» كە چاقىرىق قىلىشى ئارقىسىدا، ئېرىق- ئۆستەڭ، يول، ئورمان بەلۋىغى ئۆزگەرتىلمەي كەپ باشلاندى. 1963- يىلى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم «بىگتۈەن يۆنىلىشى، كومموناالا- ھەددىلىكى» بويىچە يېزىلارنى ئۆزگەرتىش چاقىرىقىنى چىقاردى، بۇنىڭ بىلەن، يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا يەرلەرنى ئومۇمىيۈزلۈك گۈيخۇالاش باشلىنىپ كەتتى. 1964- يىلى يولداش ۋاڭ ئېنشاۋ «كىتاب دىلبايىراق» كوممونىسىنى كۆزدىن كۆچۈرگەندە، يېزا قۇرۇلۇشىنىڭ تەجرىبىسىلىرىنى يەكۈنلەپ، سۇ ئىشلىرىنى مەركەز قىلغان «5 تە ياخشى» يېزا قۇرۇلۇشىنى، يەنى، ياخشى ئۆستەڭ، ياخشى سالا ئېتىزى، ياخشى يول، ياخشى ئورمان بەلۋىغى، ياخشى مەھەللە قۇرۇلۇشىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

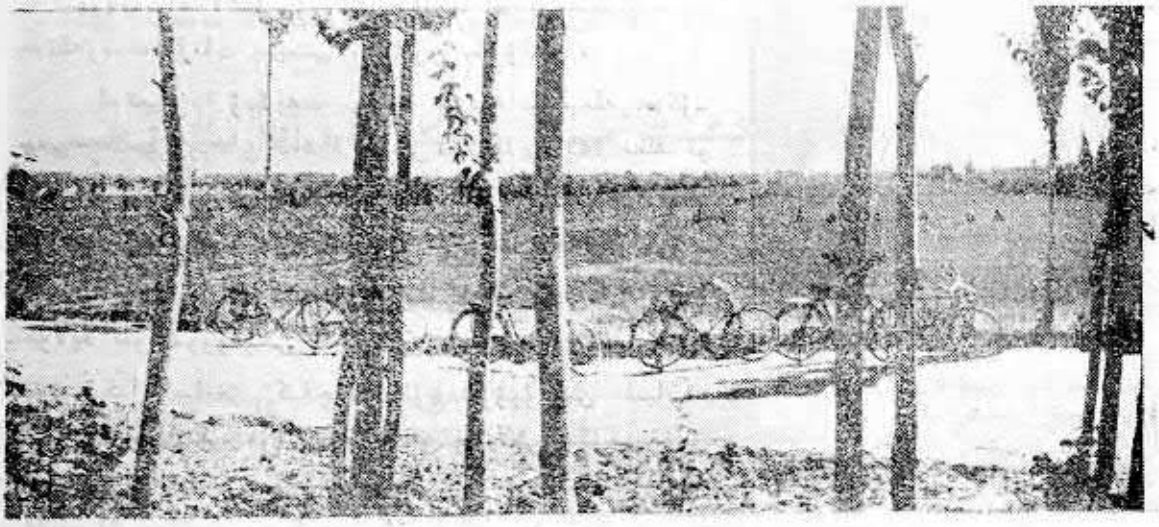

سەھەن چوڭ ئەترەتنىڭ يېڭى قىياپىتى.

چودرى قادىر فوتوسى

20 يىلدىن بۇيان، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تەرىشچانلىقى ئارقىسىدا، ۋىلايىتىمىزدە يېزىلارنىڭ «5 تە ياخشى» قۇرۇلۇشى مۇئەييەن كۆلەمگە بولۇپ، سوتسىيالىستىك يېڭى يېزا مەنزىرىسى ئومۇمىيۈزلۈك بارلىققا كەلدى. ھازىر ۋىلايىتىمىز بويىچە گۈيخۇالانغان 40 مىڭ كىلومېتىر ئۆزۈلمەس قوللۇق، تارماق، شاخچە ئۆستەڭلەرنىڭ %80-70 تى گۈيخۇا بويىچە ئۆزگەرتىلىپ بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە 2190 كىلومېتىرغا بېتۈن، تاش ۋە يالما تېراق ئىشلىتىلىپ، سىمېنت سىلىشتۇرۇلگەن ئۆستەڭ قىلىپ ياسالدى. ياسالغان چوڭ- كىچىك ئەبەدىلىك قۇرۇلمىلار 13 مىڭ. چېمىلغان ھەرخىل سىغىملىقتىكى زەيكەشلەر 14200 كىلومېتىر كېلىدۇ. 6 مىليون 400 مىڭ مو تېرىلغۇ يەر ئىچىدە سالا ئېتىزى ھالىتىگە كەلتۈرۈلگىنى (بىر قىسىم- لىرىنىڭ ئەتراپىغا ئېرىق- ئۆستەڭ، يول ياسالغان، ئورمان بەلۋىغى يېتىشتۇرۇلگەن) 24 مىڭ پارچە، 3 مىليون 859 مىڭ مو بولۇپ، ئومۇمى تېرىلغۇ يەرنىڭ %58 نى ئىگەللەيدۇ؛ بۇنىڭ ئىچىدە سالا ئېتىزىنىڭ ئەتراپىدا ئېرىق- ئۆستەڭ، ئورمان، يول تولۇق، ئېتىزلىنىڭ ئىچى تۈتاش، تەكشى، ماشىنا بىلەن مەشغۇلات قىلىشقا بولىدىغان كۆلىمى 12 مىڭ پارچە،

2 مىليون 130 مىڭ مو كېلىدۇ. بەرپا قىلىنغان ئورمان بەلۋىغى 22 مىڭ كىلومېتىر، ياساللىغان يول 17700 كىلومېتىر (بۇنىڭ ئىچىدە شېخىل يا تەۋزۇلغان يول 3800 كىلومېتىر)، سالا ئېتىزلىنىڭ ئارىلىقىدىكى يول 16800 كىلومېتىر كېلىدۇ. تۆۋەن ئۆلچەملىك مەھەللە 200 مىڭ ئائىلىدىن تەركىپ تاپىدۇ. ئىشلىنىپ بولغان بۇ خىزمەتلەر يېزىلارنىڭ "5 تە ياخشى" قۇرۇلۇشىدا ئىشلەشكە تېگىشلىك ئومۇمىي خىزمەتنىڭ تەخمىنەن 40% نى ئىگىلەيدۇ.

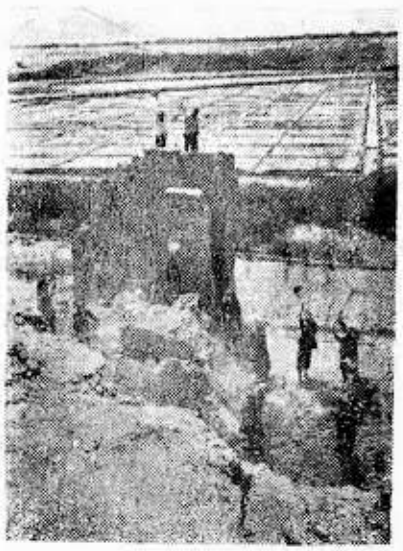

يېزىلىق ئېتىز-ئېرىقلارنى يېڭىلاش قىلىنىش، ئۇ يېتىپەن قوتوسى

1984- يىلى ئىشلەنگەن خىزمەتلەر بىر قەدەر كۆپ، بىر قەدەر ياخشى بولغان بىر يىل بولدى. 1983- يىلىنىڭ ئاخىرى ئۇلايەت ۋە ناھىيىلەردە "5 تە ياخشى" يېزا قۇرۇش ئىشخانىلىرى قۇرۇلغاندىن كېيىن، بىر قېتىم تەكشۈرۈپ باھالاشقا ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، 1984- يىللىق خىزمەتلەرنىڭ قانات يېيىشى ئىلگىرى سۈرۈلدى.

ئەتىيازدا ئۇلايەت بويىچە ھەممە ناھىيىلەردە كۆچەت تىكىپ ئورمان ئەھيا قىلىش تۈتۈلدى، 143 مىڭ مو يەرگە ئورمان ئەھيا قىلىنىپ، 7 مىليون تۈپ پارچە-پۈرات كۆچەت قويۇلدى، يىللىق پىلانىنىڭ 116% تى ئورۇنلۇنۇپ، 1983- يىلدىكىدىن 9.7% كۆپەيتىلدى. شۇنىڭغا ئوخشاش سۇ قۇرۇلۇشى ئىلىپ بېرىلدى. شۇ چاغدا سەھونت ئاساسلىغى كاچۇك، ئۇچ كۆۋرۈكتىن ئىبارەت ئىككى ئورۇندىكى دەريا توسۇپسۇ باشلاش تۈگۈنى قۇرۇلۇشىنى تەمىنلەش ئۈچۈن بېرىلگە نىلمكتىن، ئېتىز-ئېرىق سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشىدا، ئاساسلىغى، يالتىراق ئىشلەتمە سىڭمە سىلە شتۇرۇلگەن ئۆستەك ۋە زەيكەش قۇرۇلۇشى ئىلىپ بېرىلدى. 6- ئايىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە يالتىراق ئىشلەتمە سىڭمە سىلە شتۇرۇش ئۆستەك قۇرۇلۇشىدىن 184 كىلومېتىر ئورۇنلۇنۇپ، ئەتىيازدىكى قۇرغاقچىلىققا قارشى تۇرۇشتا ئۈنۈم ھاسىل قىلىنىدى. بۇنىڭ ئىچىدە قاغىلىق ناھىيىسى يالتىراق ئىشلەتمە سىڭمە سىلە شتۇرۇلگەن ئۆستەكنى 72 كىلومېتىرغا يەتكۈزۈپ، ئەتىيازلىق سۇغۇرۇشتا سىڭمە كېتمەستىن بولىدىغان 4 مىليون 880 مىڭ كۆپەيتىرلىق زېمىننى ئازايتتى. پەيزىۋات، يېڭىسار، يەكەن قاتارلىق ناھىيىلەرنىڭ چاپقان، يۇرۇشلە شتۇرگەن غوللۇق زەيكەشلىرى 130 كىلومېتىرغا يەتتى. دېخانچىلىق ئالدىراش پەسلىدە ئاساسلىغى سۇغۇرۇش رايونلىرى يۇرۇشلە شتۇرۇلدى. گۈيخۇا بويىچە ئۆزگەرتىلمە بولغان ئۆستەكلەرنىڭ قۇرۇلمىلىرىنى ياسىدى. كۆزگى بۇغداي تېرىلغۇسى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، ناھىيىلەر يېزىلاردىكى "5 تە ياخشى" قۇرۇلۇشىنى زەربىدارلىق بىلەن ئىلىپ بارىدى، يۇقۇرى دولقۇنغا كۆتىرىلگەن چاغلاردا بۇ ئىشقا 300- 400 مىڭ ئادەم قاتناشتى، يەكەن ناھىيىسىدىن قاتناشقان ئادەم سانى 136 مىڭغا يەتتى.

1984- يىلى يېزىلاردىكى "5 تە ياخشى" قۇرۇلۇشىنىڭ ئالاھىدىلىگى مۇنداق: بىرىنچىدىن، موھىم ئۇقتا گەۋدىلىنىپ، ئۇلايەت بويىچە سىڭمە سىلە شتۇرۇلگەن ئېرىق-ئۆستەكلەر، سالا ئېتىزى گۈيخۇاسى، ئورمان تورلىرى قۇرۇلۇشى ئاساسىي قىلىنىدى. ئىككىنچىدىن، سۇيەت يۇقۇ-

رى كۆتىرىلدى، ۋىلايەت بويىچە تاش، يالتىراق ئىشلىتىپ سىمەنسىلەشتۈرۈلگەن ئۆستەڭلەر- نىڭ سۈپىتى يۇقۇرى بولدى. ئۆستەڭلەرنى يۇرۇشلەشتۈرۈش قۇرۇلمىلىرىنىڭ ھەممىسىدە ئىلغار تېخنىكىنى قارىغاندا مەبلەغ تېجەپ قىلىندى، سۈپىتى يۇقۇرى كۆتىرىلدى، كۆركەم بولۇش تەكشىلەندى. سېلىنغان كۆچەتلەرنىڭ تۇتۇش نىسبىتى 79% گە (ئىلگىرى 60% تەتراپىدا ئىدى) يەتتى.

1984- يىلى جەمئى 448.4 كىلومېتىر ئۇزۇنلۇقتا سىمەنسىلەشتۈرۈلگەن ئۆستەڭنى يېڭىلىدى؛ 493.4 كىلومېتىر ئۇزۇنلۇقتا يېڭىدىن زەيكەش چېچىلدى؛ 6000 جايغا ھەر خىل قۇرۇلما ياسالدى، يۇنىڭدىن 1487 سى ئەينى دەلىك قۇرۇلمىدۇر؛ 519 مىڭ مو كېلىدىغان مۇنتىزىم سالا ئېتىزى بەرپا قىلىندى؛ 2800 كىلومېتىر ئۇزۇنلۇقتا ئورمان بەلۋىنى يېڭىدىن ئەھيا قىلىندى؛ 600 كىلومېتىر ئۇزۇنلۇقتا شېغىل يول يېڭىدىن ياسالدى؛ 5400 ئائىلىلىك مەھەللە يېڭىدىن قۇرۇلدى. (خۇاڭ شۆجۇ)

[قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا ئىگىلىك سىستېمىسىدىكى ئاپاراتلارنىڭ تەسىس قىلىنىش ئەھۋالى]

1. دېخانچىلىق ئاپاراتلىرى:

1) ۋىلايەتلىك دېخانچىلىق باشقارمىسى

يېزا قۇرۇلۇش مەنبەسى ئىشخانىسى

2) ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش مەركىزى پونكىتى

3) شىنجاڭ رايون خاراكتېرلىك كېسەللىك - ھاشاراتلارنى تەكشۈرۈش، مەلۇم قىلىش مەركىزى پونكىتى

4) قەشقەر يېزا ئىگىلىك مەكتەپى

5) ۋىلايەتلىك يەر تەكشۈرۈش، گۇيخۇالاش ئەترىدى

6) ۋىلايەتلىك ئۇرۇقچىلىق شىركىتى

7) ۋىلايەتلىك ھەسەلچىلىك مەيدانى

8) ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك پەن - تېخنىكا ئورنى

9) جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قەشقەر ھايۋانات-ئۆسۈملۈكلەرنى كارانتىن قىلىش ئورنى

2. ئورمانچىلىق ئاپاراتلىرى:

1) ۋىلايەتلىك ئورمانچىلىق باشقارمىسى

ئورمانلىق مۇھاپىزەت قىلىش، ئوتتېسىن مۇداپىئەلىنىش ئىشخانىسى

كۆكەرتىش ئىشخانىسى

ياۋايى ھايۋانلارنى مۇھاپىزەت قىلىش ئىشخانىسى

2) ۋىلايەتلىك ئورمانچىلىق باشقۇرۇش پونكىتى

3) ۋىلايەتلىك ئورمان ئۇرۇغى پونكىتى

4) ۋىلايەتلىك ياغاچ شىركىتى

5) ۋىلايەتلىك ئورمانچىلىق پەن - تېخنىكا ئورنى

6) ۋىلايەتلىك ئورمانلاردا بولىدىغان كېسەللىك ـ ھاشاراتلار زىيانداشلىغىنىڭ ئالـ
دىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تېزگىنلەش پونكتى
7) ۋىلايەتلىك ئورمانچىلىق تەكشۈرۈش ـ لايىھىلەش ئەترىدى
8) كوئېنلۇن ئورمانچىلىق مەيدانى

3 . سۇ ئاپاراتلىرى:

1) ۋىلايەتلىك سۇ باشقارمىسى
2) گەز ـ كۆسەن دەريا ۋادىسى باشقارمىسى
3) قىزىل دەريا ۋادىسى باشقارمىسى
4) يەكەن دەريا ۋادىسى باشقارمىسى
5) ۋىلايەتلىك گىدرومېتىرىيە پونكتى
6) ۋىلايەتلىك سۇ ئىشلىرى، ئېلېكتىر تەكشۈرۈش لايىھىلەش ئەترىدى
7) قەشقەر سۇ مەكتىۋى
8) شېكەر كۆل سۇ ئامبىرى باشقارمىسى
9) ۋىلايەتلىك سۇ مەھسۇلاتلىرى تەجرىبە مەيدانى
10) ۋىلايەتلىك قۇدۇق قېزىش ئەترىدى

4 . چارۋىچىلىق ئاپاراتلىرى:

1) ۋىلايەتلىك چارۋىچىلىق باشقارمىسى
2) ۋىلايەتلىك مال دوختۇرلۇق پونكتى
3) ۋىلايەتلىك يايلاق پونكتى
4) ۋىلايەتلىك چارۋا ـ ئۇي قۇشلىرىنىڭ نەسلىنى ياخشىلاش پونكتى
5) ۋىلايەتلىك نەسىللىك چارۋا مەيدانى

5 . يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ئاپاراتلىرى:

1) ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى باشقارمىسى
2) ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى تەتقىقات ئورنى
3) قەشقەر يېزا ئىگىلىك ماشىنىسازلىق مەكتىۋى
4) قەشقەر يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى نازارەت قىلىش، باشقۇرۇش ئورنى
5) قەشقەر يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى تېخنىكىسىنى كۆچەيتىش پونكتى

6 . يېزا ـ بازار كارخانىلىرى ئاپاراتلىرى:

1) ۋىلايەتلىك يېزا ـ بازار كارخانىلىرى باشقارمىسى
2) ۋىلايەتلىك يېزا ـ بازار كارخانىلىرى تەمىنات ـ سودا شىركىتى

7 . ھاۋارايى ئاپاراتلىرى:

1) ۋىلايەتلىك ھاۋارايى باشقارمىسى
2) قەشقەر ھاۋارايى ئىستانسىسى
قاغىلىق ھاۋارايى ئىستانسىسى
پوسكام ھاۋا رايى ئىستانسىسى

يەكەن ھاۋارايى ئىستانسىسى
يەكەن يېزا ئىگىلىك ھاۋارايى تەجرىبە پونكىتى
يېڭسار ھاۋارايى ئىستانسىسى
پەيزىۋات ھاۋارايى ئىستانسىسى
يوپۇرغا ھاۋارايى ئىستانسىسى
مارالۇبشى ھاۋارايى ئىستانسىسى
تاشقورغان ھاۋارايى ئىستانسىسى
مەكىت ھاۋارايى ئىستانسىسى
تورغات ھاۋارايى ئىستانسىسى
(ۋىلايەتلىك پارتكوم يېزا ئىگىلىك خىزمىتى بۆلۈمى)

تېرىقچىلىق

[تېرىقچىلىق ھەققىدە ئومۇمى بايان] قەشقەر ۋىلايىتى جەنۇبىي شىنجاڭ بو - يىچە ئەڭ قەدىمى يېزا ئىگىلىك رايونى، بۇغداي، كۆمە قوناق، كېۋەز تېرىش تارىخى ئۇ - زاق بولۇپلا قالماستىن، يەلكى باغۋەنچىلىك ئىشلەپچىقىرىشىمىز داڭلىق بولۇپ، قوغۇن - تاۋۇز، مېۋە - چېۋە ماكانى بولۇپ كەلدى. ئازاتلىقتىن كېيىن، بولۇپمۇ پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا ئىگىلىك تەرەققىياتى ناھايىتى تېز بولدى. ئاساسلىقى تۆۋەندىكى جەھەتلەردە ئىپادىلىنىدۇ: (1) 1984 - يىلى ئاشلىقنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى ۋە ئومۇمى مەھسۇلاتى 1949 - يىلىدىكىدىن 1.3 ھەسسە ۋە 2.5 ھەسسە ئاشتى. ئومۇمى مەھسۇلات ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر يىلى 3.7% دىن ئاشتى: ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگەن ئاشلىق 721 جىڭ بولۇپ، 1949 - يىلىدىكىدىن 1.33 ھەسسە ئاشتى. لېكىن، پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يى - غىنىدىن بۇرۇن، تەرەققىيات بىر قەدەر ئاستا ئىدى، 1949 - يىلىدىن 1978 - يىلىغىچە بولغان 29 يىلدا ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر يىلى 3.4% دىن ئاشقان، پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن كېيىن تەرەق - قىياتى تېز بولۇپ، 1979 - يىلىدىن 1984 - يىلىغىچە بولغان 6 يىلدا ئومۇمى مەھسۇلات ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر يىلى 5.1% دىن ئاشتى. 1949 - يىلىدىن 1978 - يىلىغىچە بولغان 29 يىلدا پاختىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر يىلى 5.9% دىن ئاشتى. 1978 - يىلىدىن بۇيان، بولۇپمۇ يېڭىنقى ئىككى يىلدا يالتىراق يېپىمپ كېۋەز تېرىش تېخنىكىسى ئومۇملاشتۇرۇلغانلىقتىن پاختا مەھسۇلاتى ناھايىتى تېز ئاشتى، 6 يىلدا پاختىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر يىلى 20.9% دىن ئاشتى. (2) تې - رىقچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ شارائىتى كۆرىنەر - لىك ھالدا ياخشىلاندى، قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە

شالدىن مول ھوسۇل ئىلىندى.
جورى قادىر خوتوسى

چوڭ، ئوتتۇرا، كىچىك تىپتىكى سۇ ئامبىرىدىن 102 سى ياسالدى. 1 مىليارت 400 مىليون كۇب سۇ قاچىلاشقا بولىدۇ؛ 3142 قۇدۇق كولاندى. شۇنىڭ بىلەن بىللە يالتىراق ئىشلىتىپ سىكىمە سىلە شتۇرۇش يېڭى تېخنىكىسى كېڭەيتىلدى، بۇنىڭ بىلەن ۋىلايەت بويىچە سۇغۇرۇلىدىغان يەر كۆلىمى 6 مىليون 360 مىڭ موغا يېتىپ، 1949 - يىلدىكىدىن تەخمىنەن بەرىم ھەسسە كۆپەيدى؛ (3) ئىسلامى ئۇسۇلدا تېرىقچىلىق قىلىش خېلى زور دەرىجىدە تەرەققى قىلدى. بالدۇر پىشىدىغان مول ھوسۇللۇق بۇغداي «تاڭشەن—6898» بىلەن شالغۇ تلاشتۇرۇلغان كۆمە قوناق ئۇرۇغى كېڭەيتىلىپ، ۋىلايەت بويىچە «تاڭشەن — 6898» تېرىش دولقۇنى كۆتىرىلدى. يالتىراق يىپسىز كېۋەز تېرىش تېخنىكىسى كېڭەيتىلىپ، يېزىلاردا يالتىراق يىپسىز كېۋەز تېرىش دولقۇنى كۆتىرىلدى. تېرىقچىلىق تۈزۈمىنى ئۆزگەرتىش جەھەتتە « بالدۇر پىشىدىغان ئىككى سورتنى يۇرۇشلەشتۇرۇش » ئۇسۇلى قوللۇنۇلۇپ، كەڭ دائىرىدىكى ئاشلىق كۆلىمىدە مو مەھسۇلاتى مىڭ جىڭدىن ئاشۇرۇۋېتىلگەن بۇقۇرى ھوسۇللۇق ئېتىزلار بارلىققا كەلدى. يوپۇرغانا ھىيىسىنىڭ سىيەك يېزىسى 4-چوڭ ئەتىرەتنىڭ 3-ئىشلەپچىقىرىش ئەتىرىدى تېرىغان 77 مو «تاڭشەن—6898» بۇغدىيىنىڭ ئوتتۇرىچە بىرلىك مەھسۇلاتى 1047 جىڭ بولدى، بۇغداي ئېگىزلىغا تېرىلغان بېيجىڭ بالدۇر پىشار 8 - نومۇرلۇق كۆمە قوناق ئىنىڭ ئوتتۇرىچە بىرلىك مەھسۇلاتى 1024 جىڭ بولدى. ئىككىنچى قوشقاتاندا مو مەھسۇلاتى 2071 جىڭ بولۇپ، ۋىلايەت بويىچە بىر مو يەردىن بىر تونىدا ئاشلىق ئىلىنغان ئېتىزلار بارلىققا كەلدى. بۇنىڭ بىلەن، يېزىلاردا « بالدۇر پىشىدىغان ئىككى سورتنى يۇرۇشلەشتۇرۇش دولقۇنى » كۆتىرىلدى.

ئىشقا چىقىش
جورى قادىر فوتوسى

1984 - يىللىق تېرىقچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ ۋەزىيىتى: 1984 - يىلى، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى ئەتىيازدا ھاۋانىڭ جۇدۇن بولۇشى ۋە قۇرغاقچىلىق قاتارلىق تەبىئى ئاپەتكە ئۇچرىدى. پۈتۈن ۋىلايەت خەلقى ئاپەتكە قارشى كۈرەش قىلىپ، تېرىقچىلىقتا ئومۇمىيۈزلۈك مول ھوسۇل ئالدى.

1. ئاشلىقنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى ۋە ئومۇمى مەھسۇلاتىدا يەنە بىر قېتىم تارىخىي ئەڭ يۇقۇرى سەۋىيە يارىتىلدى. ۋىلايەت بويىچە ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 1 مىليارت 660 مىليون جىڭغا يېتىپ، 1983 - يىلدىكىدىن 100 مىليون 690 مىڭ جىڭ، 6.5% ئاشتى، بۇنىڭ بىلەن ئاشلىقتا ئۆزدا بەش يىل مەھسۇلات ئاشۇرۇپ بەشىنچى قېتىم تارىخىي ئەڭ يۇقۇرى سەۋىيە يارىتىش ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. تېرىلغان 5 مىليون 10 مىڭ مو ئاشلىق كۆلىمىدىن بىرلىك مەھسۇلاتى 331 جىڭ بولۇپ، 1983 - يىلدىكىدىن 30 جىڭ ئاشتى. يازلىق ئاشلىق ۋە كۈزلۈك ئاشلىقتىن ئومۇمىيۈزلۈك مول ھوسۇل ئېلىندى. يازلىق ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 895 مىليون جىڭغا يېتىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 8.5% ئاشتى. 11 ناھىيە

(شەھەر) دىن قاغىلىق ناھىيىسى قۇرغاقچىلىق ئاپىتىگە ئۇچراپ مەھسۇلاتى كېمەيگەندىن باشقا، قالغان 10 ناھىيە (شەھەر) نىڭ يازلىق ئاشلىق مەھسۇلاتى ئالدىنقى يىلدىكىدىن ئاشتى. ۋىلايەت بويىچە 7 ناھىيىنىڭ ئوتتۇرىچە بىرلىك مەھسۇلاتى 300 جىڭدىن يۇقىرى بولۇپ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك مەھسۇلاتلىقلار قاتارىغا كىردى. كۆزلۈك ئاشلىقتىنمۇ مول ھوسۇل ئېلىندى. ئومۇمى مەھسۇلات 740 مىليون جىڭغا يېتىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 4.4% ئاشتى، بىرلىك مەھسۇلات 365 جىڭ بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 43 جىڭ ئاشتى.

2. پاختىدا رىكورت يارىتىلىپ زور مول-ھوسۇل ئېلىندى. كېۋەز كۆلىمى 1 مىليون 165 مىڭ 500 مو بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 5400 مو كۆپەيدى، ئومۇمى پاختا مەھسۇلاتى 1 مىليون 26 مىڭ دەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 30.9% ئاشتى. بىرلىك مەھسۇلاتى 88 جىڭ بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 21 جىڭ ئاشتى. ۋىلايەت بويىچە پاختا تېرىيدىغان 11 ناھىيە (شەھەر) نىڭ ھەممىسىدە مەھسۇلات ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدىن پەيزىۋات، يوپۇرغا 50% دىن كۆپرەك ئاشۇردى، قاغىلىق، مارالۇبىشى 40% دىن كۆپرەك ئاشۇردى. مەكىت، پوسكام، كونىشەھەر 20% دىن كۆپرەك ئاشۇردى.

3. ياغلىق دانىدىن 1981 - يىلدىن 1983 - يىلغىچە ئۇدا 3 يىل مول ھوسۇل ئېلىنىپ، تارىختىكى سەۋىيە 3 قېتىم يارىتىلدى. پاختا مەھسۇلاتى ئاشقانلىقى، چىگىتتىن ياغ تارتىقىلى بولىدىغانلىقى ئۈچۈن، ياغلىق دانىنىڭ كۆلىمى قىسقارتىلدى، 1984 - يىلى ياغلىق دان كۆلىمى 157900 مو بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 5700 مو ئازايدى. ئومۇمى مەھسۇلاتى 47 مىليون 24 مىڭ جىڭ بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 0.8% كېمەيدى. ئۇنىڭ ئىچىدە ئاپتاپەرەس مەھسۇلاتى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 2 مىليون 644 مىڭ جىڭ، 10% ئاشتى؛ زىغىر مەھسۇلاتى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 1 مىليون 845 مىڭ جىڭ، 14.8% كېمەيدى.

4. مۇزلىمىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 13 مىليون 240 مىڭ جىڭ، 10.7% ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئېتىيازدا ئالما بىلەن ئۈرۈك قۇرغاقچىلىققا ۋە تۆۋەن تېمپېراتۇرىنىڭ زىيىنىغا ئۇچرىغانلىقى ئۈچۈن، ئالدىنقى يىلىغا قارىغاندا ئالما 1.3%، ئۈرۈك 6% كېمەيدى؛ ئۈزۈم بىلەن ئامۇت مەھسۇلاتى ئالدىنقى يىلدىكىدىن ئاشتى، ئۈزۈمنىڭ 38%، ئامۇتنىڭ 4.6% ئاشتى.

قوغۇندىن مول ھوسۇل ئېلىندى.
مەمەت ھېيىت ئۈتۈسى

1984 - يىللىق تېرىقچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ ئاساسلىق ئالاھىدىلىكى:

(1) ئاشلىق، پاختىنىڭ مەھسۇلاتى زور ھەجىمدە ئاشتى، بۇنىڭدىن پاختا مەھسۇلاتىنىڭ ئېشىش ھەجمى ئاشلىق مەھسۇلاتىنىڭ ئېشىش ھەجمىدىن چوڭ بولدى. بۇنىڭ ئاساسلىق سەۋەبى شۇكى، ھاۋا كىلىماتى كېۋەز ئۈسۈشىگە پايدىلىق بولدى، يالتىراق يېپىپ تېرىلغان كېۋەز نىڭ كۆلىمى كۆپ، كېۋەز لىكىلەرگە ئىشلىتىلگەن ئوغۇت مىقدارىمۇ كۆپ

بولدى . (2) تۆۋەن هوسۇللۇق ناھىيىلەردە مەھسۇلات زور ھەجمدە ئاشتى . مارالۇبشى ناھىيىسىدە بۇغداي مەھسۇلاتى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 13.5% ئېشىپ ، ئەسلىدىكسى بەزى ئوتتۇرا ھوسۇللۇق رايونلاردىكى مەھسۇلاتنىڭ ئېشىش ھەجمىدىن ئېشىپ كەتتى . مەسەلەن : پەيزىۋات ناھىيىسىنىڭ پاختا بىرلىك مەھسۇلاتى ئەزەلدىن تۆۋەن بولۇپ كەلگەن ، 1984 - يىلى پاختا ئومۇمى مەھسۇلاتى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 49400 دەن ، 52% ئاشتى . بىرلىك مەھسۇلاتى 53.7 جىڭگا يېتىپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 17 جىڭ ئاشتى . (3) يۇقۇرى ھوسۇللۇق ناھىيىلەر تېخىمۇ يۇقۇرى ھوسۇل ئالدى . قەشقەر شەھرى ، پوسكام ، يەكەن ناھىيىلىرىنىڭ مەھسۇلاتى خېلى زور ھەجمدە ئاشتى . بۇنىڭ ئېچىدە ئاشلىق كۆلىمى ئەڭ كۆپ بولغان يەكەن ناھىيىسىنىڭ يازلىق ئاشلىق ئومۇمى مەھسۇلاتى 179 مىليون 690 مىڭ جىڭ بولۇپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 8.6% ئاشتى ، بىرلىك مەھسۇلاتى317.5 جىڭگا يېتىپ، 300 جىڭلىق ئۆتكەلنى تۇنجى قېتىم بوسۇپ ئۆتتى . پاختا ئىشلەپچىقىرىشتا بىرلىك مەھسۇلاتى ئەسلىدە خېلى يۇقۇرى بولغان يوپۇرغا ، مارالۇبشى، مەكىت ناھىيىلىرىنىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى ئايرىم - ئايرىم ھالدا 128 جىڭ ، 123 جىڭ ، 101 جىڭگا يېتىپ ، بىر مو يەرىدىن 100 جىڭ پاختا ئېلىش ئۆتكىلىنى تۇنجى قېتىم بوسۇپ ئۆتتى . (4) دېخانلار يېڭى تېخنىكىنى پائال ئۆگىنىپ كېڭەيتتى . يالتىراق يېپىمسىپ كېۋەز تېرىشىش ۋە " بالدۇر پىشىدىغان ئىككى سورتنى يۇرۇشلەشتۇرۇش " مەركەز قىلىنغان تۇجۇپلەپ باشقۇرىدىغان ياخشى ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى . ۋىلايەت بويىچە يالتىراق يېپىمسىپ تېرىلغان زىرائەت كۆلىمى 276 مىڭ مودىن ئارتۇق ، بۇنىڭ ئېچىدە كېۋەز 270 مىڭ مو ، قوغۇن 3790 مو ، ئوتياش 2347مو، توۋار ئىگىلىگىكە قاراپراۋاجلىنىش بولدى. 1984 - يىلى ۋىلايەت بويىچە يېزا ئىگىلىك كىرىمى 502 مىليون 267600 يۈەن بولۇپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 21.63% كۆپەيدى ، بۇنىڭ ئېچىدە دۆلەتكە سېتىپ بېرىلگەن ئاشلىق ئالدىنقى يىلدىكىدىن 59مىليون 400 مىڭ جىڭ ، 3.1% كۆپەيدى . سېتىۋېلىنغان پاختا ئالدىنقى يىلدىكىدىن35.6% كۆپەيدى . (لى شىچىڭ)

[تېرىقچىلىق ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلمىسى ۋە ئۆز ئارا مۇناسىۋىتى]

بىزنىڭ، "سول" يېتەكچى ئىدىيىمىنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلمىسى بەكمۇ نامۇۋاپىق بولۇپ، تېرىقچىلىق نىسبىتى ھەددىدىن زىيادە چوڭ بولغان، جايلارنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا قاراپ كۆپ خىل ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرماسلىقتىن، دېخانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، بېلىقچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ ئومۇمىيۈزلۈك راۋاجلىنالمىغان. تېرىقچىلىقتا ئاشلىقنىڭ ئىگىلىگەن نىسبىتى ھەددىدىن زىيادە چوڭ بولۇپ، ئەقتىسادىي زىرائەت تېرىقچىلىغىغا سەل قارالغان. پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن كېيىن، قەشقەر ۋىلايىتى تېرىقچىلىق قۇرۇلمىسىنى ۋە جايلىشىشىنى يىلدىن-يىلغا تەڭشىدى. 1984 - يىلىغا كەلگەندە ئاشلىق زىرائەتلىرىنىڭ كۆلىمى 1978 - يىلدىكى 6 مىليون180 مىڭ مودىن 5 مىليون10 مىڭ مو چامىسىغا قىسقارتىلىپ، 18.3% ئازايتىلدى. بۇنىڭ ئېچىدە بۇغداي كۆلىمى 1978 - يىلدىكى 2 مىليون 788مىڭ مودىن 2 مىليون 750 مىڭ موچامىسىغا قىسقارتىلدى؛ شال كۆلىمى 1978 -

يىلدىكى 242700 مودىن 156 مىلگەمو چامىسىغا قىسقارتىلدى؛ كۆممە قوناق كۆلىمىدىن جاغدا قوناق كۆلىمى قىسقارتىلىپ، ئېگىز قونىغى كۆلىمى كېڭەيتىلدى، 1984 - يىلى جاغدا قوناق كۆلىمى 1978 - يىلىدىكىدىن 692 مىلگەمو، 44.6% قىسقارتىلدى. قىسقارتىش ئارقىلىق بىكار-لانغان 700 نەچچە مىلگەمو يەرگە ئاساسلىغى پاختا، زىرە، قوغۇن- تاۋۇز، مۇنلىك دەرەخ، ئوتياش قاتارلىق زىرائەتلەر تېرىلدى ياكى قويۇلدى. تېرىقچىلىققا باپ كەلمەيدىغان يەرلەر ئورمانچىلىققا ۋە چارۇچىلىققا قايتۇرۇلۇپ، ئورمانچىلىق ۋە چارۇچىلىق يە-نىمۇ راۋاجلاندۇرۇلدى. يېزا ئىگىلىك قۇرۇلمىسىنى تەڭشەش جەريانىدا، قەشقەر ۋىلايە-تىدە جايلارنىڭ ئەملى ئەھۋالىغا قاراپ مول ھوسۇللۇق بالدۇر پىشىدىغان بۇغداي «تاڭشەن-6898» نامىك كۆلىمىنى كېڭەيتىش ھەل قىلىغۇچ رول ئويناندى. بۇ بۇغداينى 6 - ئايغىچە بېشىۋە ئوتتۇرىلىرىدا ئورۇلۇپ، ئورنىغا 100 كۈنلۈكچە ئارا جاغدا قوناقنى تېرىشقا بولىدۇ. بۇ قوناقنىڭ مەھسۇلاتى جاغدا قوناقنىڭكىدىن ئانچە قېلىشمايدۇ. بەزى جايلاردا جاغدا قوناقنىڭ مەھسۇلاتىدىنمۇ يۇقۇرى چىقىدۇ. شۇڭا، ئېگىز قونىغى كۆلىمى يىلدىن-يىلغا كېڭەيتىلىپ، 1984 - يىلى 1 مىليون115 مىلگەموغا يەتتى، 1978 - يىلدىكىدىن 247 مىلگەمو، 28% كۆپەيدى. بۇنىڭ بىلەن ۋىلايىتىمىزدە جاغدا كۆممە قوناق كۆلىمى پەيدىن-پەي قىسقارتىلىپ، ئىقتىسادىي زىرائەت كېۋەز كۆلىمىنى كېڭەيتىشكە ئىمكانىيەت تۇغدۇ-رۇلدى، 1984 - يىلى ۋىلايەت بويىچە كېۋەز كۆلىمى 1 مىليون 165 مىلگەموبولۇپ، 1978 - يىلدىكىدىن 336500 مو كۆپەيىپ، 40.7% كېڭەيدى. تەڭشەش ئارقىلىق ئاشلىق كۆلىمى مەنپىئەتلىك نىسبىتى 1978 - يىلدىكى ئومۇمى تېرىلغۇيەر كۆلىمىدىكى 80% تىن 69.6% گە چۈشۈرۈلدى. ھالبۇكى، ئىقتىسادىي زىرائەتلەر تېرىلغۇ كۆلىمىنىڭ نىسبىتى 13.2% تىن 18.8% گە كۆ-تۈرۈلدى. تەڭشەلگەندىن كېيىنكى دېخانچىلىق ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلمىسى تەدرىجى ھالدا مۇۋاپىقلاشتى، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىدا كۆرىنەرلىك ئۆنۈم ھاسىل قىلىندى. بۇنىڭ ئاساسلىق ئىپادىلىرى: بىرىنچى، ئاشلىقۋە تۇرلۇك ئىقتىسادىي زىرا-ئەتلەر مەھسۇلاتىنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك ئېشىشى ئىلگىرى سۈرۈلدى، 1984 - يىلى ۋىلايەت بو-يىچە ئاشلىق مەھسۇلاتى 1 مىليارت 660 مىليون جىڭغا يېتىپ، 1978 - يىلدىكىدىن 34.9% ئاشتى. ئالتە يىلدا ئاشلىق مەھسۇلاتى ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر يىلى 70 مىليون جىڭدىن ئاشتى، 1949 - يىلدىن 1978 - يىلغىچە بولغان ھەر قانداق يىلدىكى كۆپەيمىش مىقـ-دارىدىن ئېشىپ كەتتى. ئىقتىسادىي زىرائەت تېخىمۇ تېز راۋاجلاندى، 1984 - يىلىنى 1978 - يىلغا سېلىشتۇرغاندا، ئاساسلىق ئىقتىسادىي زىرائەت بولغان پاختىنىڭ مەھسۇلاتى 2.1 ھەسسە ئاشتى. باشقا زىرائەتلەر، مەسىلەن: زىرە، قۇلماق قاتارلىقلارمۇ مەلۇم دە-رىجىدە راۋاجلاندى؛ ئورمانچىلىق، چارۇچىلىق، بېلىقچىلىق، قوشۇمچە كەسىپنىڭ ئومۇمـ-يۈزلۈك راۋاجلىنىشى ئىلگىرى سۈرۈلدى. باھا بويىچە ھىساپلىغاندا 1984 - يىلى تېرىقچى-لىقنىڭ يېزا ئىگىلىك ئومۇمى كىرىمىدىكى نىسبىتى 89.17% بولۇپ، 1983 - يىلدىكىدىن 1.03% تۆۋەنلىدى؛ تېرىقچىلىقتا ئاشلىق زىرائەتلىرىنىڭ كىرىمى 47.5% نى ئىگەللەپ، 1983 - يىلدىكىدىن 5.5% تۆۋەنلىدى. ئىككىنچى، ئورمانچىلىق، چارۇچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ، بېلىقچىلىقنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك راۋاجلىنىشى ئىلگىرى سۈرۈلدى. ئورمانچىلىق، چار-ۋىچىلىق، بېلىقچىلىق، قوشۇمچە كەسىپنىڭ نىسبىتى خېلى ئۆرلەپ 10.83% بولۇپ، 1983 -

يىلدىنكىدىن 0.03% كۆتمرىلدى. ئۇچىنچى، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى كىرىمى تېز كۆپەيدى، ئەزالار سانى ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگەن كىرىمى كۆرىنەرلىك ھالدا كۆپەيدى. ئولايەت بويىچە 1984 - يىللىق يېزا ئىگىلىك ئومۇمى كىرىمىنى 1983 - يىلدىكىگە سېلىشتۇرغاندا 23.03% كۆپەيدى، ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگەن تەقسىمات 213 يۈەن بولۇپ، 23.57% كۆپەيدى. ئولايەت بويىچە يېزا ھەمكارلىق ئىگىلىگىدە ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگەن ئاشلىق 921 جىڭ بولۇپ، 8.87% كۆپەيدى. ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگەن پاختا 51 جىڭ بولۇپ، 38% كۆپەيدى. تۆتىنچى، توۋار ئىگىلىگىنىڭ تەرەققىياتى يەنمۇ ئىلگىرى سۈرۈلدى، 1984-يىلى تەشقەر ئولايىتىدە ئاشلىق ۋە ياغ بىلەن ئۆز - ئۆزىنى تەمىنلەش ئاساسى جەھەتتىن ئەسلىگە ئالىنىپ سۈرۈلدى ھەمدە سەرتقا 1 مىليون 500 مىڭ جىڭ ياغ يۆتكەپ بېرىلىپ، يىل ئاخىرىدا يەنە 2 مىليون جىڭ ياغ ئېشىمنىلدى.

تەشقەر ئولايىتىنىڭ تېرىقچىلىق قۇرۇلمىسىدا يەنە بەزى مەسىلەر ساقلانىۋاتىدۇ. ئاساسلىقى: بىرىنچى، ئالدىنقى بىر نەچچە يىلدا دېخانچىلىق ئىرىنىڭ تۇرۇلمىسىنى تەڭشەش جەريانىدا جايلارنىڭ ئۇستۇنلىكىنى جارى قىلدۇرۇشقا دىققەت قىلمىنىپ، بازارلارنىڭ تەمىنلەش ۋە ئېھتىياج ئەھۋالىغا سەل قارالدى. ئىككىنچى، ئادەمنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىلمەپ، چارۋىچىلىقنىڭ دېخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىغا بولغان ئېھتىياجىغا سەل قارالدى. ئۈچىنچى، ئۆز- ئۆزىنى ئىدارە قىلىش خاراكتېرلىك ئىشلەپچىقىرىشقا دىققەت قىلمىنىپ، مەھسۇلاتلارنى پىششىقلاپ ئىشلەشكە، بولۇپمۇ ئىشلەپچىقىرىشقا سەل قارالدى. تېرىقچىلىق قۇرۇلمىسىنى يەنمۇ تەڭشەشكە ۋە راۋاجلاندۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ.

[پاختىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتىدا «بىر مىليون دەن» ئۆتكەلدىن بۆسۈپ ئۆتۈلدى] تەشقەر ئولايىتى ئاپتونوم رايون بويىچە پاختا ئىشلەپچىقىرىلىدىغان ئۇقتىملىق رايون، يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بېرى كېڭەيمە بىر مىليون مودىن ئوشۇق بولۇپ، شىنجاڭ بويىچە بىرىنچى ئورۇندا تۇردى. لېكىن، بۇرۇن ئۇزۇنغىچە پاختا مەھسۇلاتىنى تۆۋەن ھەم تۇراقسىز بولۇپ، بىرلىك مەھسۇلاتى 60 جىڭ ئەتراپىدا، ئومۇمى مەھسۇلاتى 600 مىڭ دەن ئەتراپىدا چۆگىلەپ يۈرگەن ئىدى. پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزى كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن كېيىن، تەشقەر ئولايىتىدە پارتىيەنىڭ تۈرلۈك يېزا سىياسەتلىرىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ يېزا ئىگىلىكى قۇرۇلمىسى تەڭشىلىپ، پالتىراق يېپىپ كېڭەز تېرىش، قويۇق تېرىش، ئوغۇتنى كۆپ قۇيۇش مەركەز قىلىنغان ئىلمىي ئۇسۇلدا كېڭەز تېرىش تېخنىكىسى كېڭەيتىلىپ، پاختا ئىشلەپچىقىرىشنىڭ پۈختا قەدەم بىلەن راۋاجلىنىشى ئىلگىرى سۈرۈلدى.

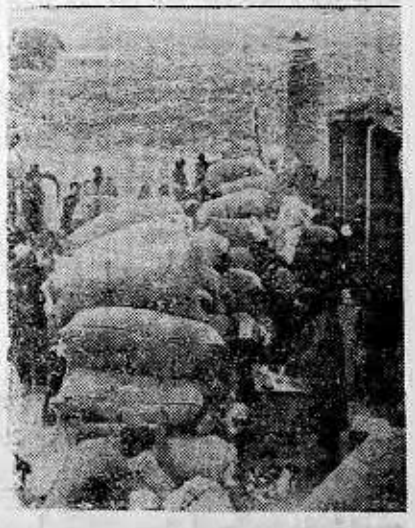

يەكەن پاختا سېتىۋېلىش پونكىتىنىڭ بىر كۆرۈنۈشى

چىن دېۋ فوتوسى

1984- يىلى پاختا ئىشلەپچىقىرىشتا ئۇدا مەھسۇلات ئاشقان بەشىنچى يىل بولدى. ئولايەت بويىچە تېرىلغان كېڭەز 1 مىليون 165 مىڭ 500 مو بولۇپ، ئومۇمى مەھسۇلاتى 1 مىليون 26 مىڭ 400 دەنگە، بىرلىك مەھسۇلاتى 88 جىڭغا يېتىپ، ئومۇمى مەھسۇلاتتا تۇنجىسى

قېتىم "1 مىليون دەن" ئوتتۇرا ھېسابتا ئۇتۇلۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 32.2% ئاشتى، 1978 - يىلدىكىدىن 214% ئاشتى، 1949 - يىلدىكىدىن 15.9 ھەسسە ئاشتى؛ بىرلىك مەھسۇلات ئالدىنقى يىلدىكىدىن 21 جىلىك، 31.5% ئاشتى، 1978 - يىلدىكىدىن 37 جىلىك، 42% ئاشتى، 1949 - يىلدىكىدىن 65 جىلىك، 2.8 ھەسسە ئاشتى.

1984 - يىللىق پاختا تېشىلە پىچقىرىشنىڭ ئالاھىدىلىكى: ئۆلىيەت بويىچە پاختا تېشىلە پىچقىرىدىغان 11 ناھىيىنىڭ ھەممىسىدە مەھسۇلات ئاشتى، ئېشىش ھەجمى بىر قەدەر چوڭ بولدى. 3 ناھىيە پاختىنىڭ مو مەھسۇلاتىنى 100 جىڭغا يەتكۈزۈشنى تۇنجى قېتىم ئەملگە ئاشۇردى؛ يوپۇرغا ناھىيىسىنىڭ پاختا ئومۇمى مەھسۇلاتى 75 مىڭ دەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 67.5% ئاشتى، بىرلىك مەھسۇلاتى 128 جىڭ بولدى؛ مارالبېشى ناھىيىسىنىڭ پاختا ئومۇمى مەھسۇلاتى 160 مىڭ دەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 52.4% ئاشتى، بىرلىك مەھسۇلاتى 123 جىڭ بولدى؛ مەكىت ناھىيىسىنىڭ پاختا ئومۇمى مەھسۇلاتى 134 مىڭ 100 دەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 27.7% ئاشتى، بىرلىك مەھسۇلاتى 101.6 جىڭ بولدى. بۇرۇن تۇۋەن مەھسۇلات بەۋ بېيىسىدە تۇرۇپ كەلگەن يەيزىۋات ناھىيىسى يېڭى تەدىم تاشلىدى، پاختا ئومۇمى مەھسۇلاتى 60 مىڭ 700 دەنگە يېتىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 21.6% ئاشتى، بىرلىك مەھسۇلاتى 53 جىڭ بولدى. ئۆلىيەت بويىچە 170 مىڭ ئائىلە 400 مىڭ مو يەرنىڭ مو مەھسۇلاتىنى 100 جىڭدىن، 19300 ئائىلە 50 مىڭ مو يەرنىڭ مو مەھسۇلاتىنى 200 جىڭدىن، 303 ئائىلە 915 مو يەرنىڭ مو مەھسۇلاتىنى 300 جىڭدىن ئاشۇردى. 1984 - يىلى كېۋەز غوزىسىنىڭ ئېچىلىشى بالدۇر، سۈپىتى ياخشى بولدى، ئۆلىيەت بويىچە 1 مىليون دەن پاختا ستمۇبلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە تۇتىنچى دەرىجىدىن يۇقۇرى پاختا 953 مىڭ دەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 26% ئاشتى. پاختا تېشىلە پىچقىرىش رايونلىرىدا پاختا مەھسۇلاتىنىڭ ئېشىشى بىلەن تەڭ، ئاشلىق مەھسۇلاتىمۇ ئېشىپ، ئاشلىق، پاختىدىن قوش مول ھوسۇل ئېلىش ئەملگە ئاشۇرۇلدى.

يېقىنقى يىللاردىن بېرى، ئۆلىيەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە پاختا تېشىلە پىچقىرىشقا ئەھمىيەت بېرىپ، پاختا تېشىلە پىچقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇشقا ئائىت سىياسەتلەرنى ئىزچىللاشتۇردى، مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇشنىڭ تۈرلۈك تەدبىرلىرىنى تۈزۈپ چىقتى. دېخانچىلىق زىرائەتلىرىنىڭ نىسبىتىنى تەڭشىدى؛ 3 تۈركۈمدە پاختا تېخنىكا خادىملىرىنى ئېچكىرى ئۆلكىگە ۋە ئۆلىيەتتىكى نۇقتىلىق ناھىيىلەرگە بېرىپ تېخنىكىلىق تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىشقا تەشكىللىدى؛ ئۆلىيەتتە پاختا ئۆتكىلىگە ھۆجۇم قىلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، كۆپ سانلىقى ناھىيىلەردىمۇ پاختا تېشىلە پىچقىرىش ئۆتكىلىگە ھۆجۇم قىلىش گۇرۇپپىلىرى قۇرۇلدى؛ ئۆلىيەت پاختا تېشىلە پىچقىرىش بويىچە 5 نۇقتىلىق ناھىيىنى تۇتۇپ، ناھىيىلەرمۇ نۇقتىلارنى تۇتۇپ، نۇقتا ئارقىلىق ئومۇمى دائىرىنى يېتەكلەپ، پاختىدىن مول ھوسۇل ئالدى. مەھسۇلات ئاشۇرۇشنىڭ ئاساسلىق تەدبىرلىرى:

1 . ئاشلىق، پاختىنىڭ جايلاشتۇرۇلۇشىنى تەڭشەپ، تەشتەر ئۆلىيەتتىكى پاختا تېشىلە پىچقىرىشتىكى ئۈستۈنلىكىنى جارى قىلدۇرۇش. بالدۇر پىشىدىغان بۇغداي«تاڭشەن—6898» بىلەن ئېچىلىز قونىشى كۆلىمىنى كېڭەيتىش ئالدىنقى شەرتى ئاستىدا جاغدا قوناق بىلەن

قارائاشلىق كۆلىمىنى قىسقارتىش، پاختا كۆلىمى كېڭەيتىلدى. 1984 - يىلى پاختا كۆلىمى 1978 - يىلدىكىدىن 40.7% كۆپەيدى.

2 . يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىش نۆۋتا قىلىنغان يېڭى تېخنىكىنى كېڭەيتىش. 1984- يىلى يالتىراق يېپىپ تېرىلغان كېۋەز 270 مىڭ مو بولۇپ، 1983 - يىلدىكىدىن 9.7 ھەسسە كۆپەيدى، ئوتتۇرىچە بىرلىك مەھسۇلاتى 141 جىڭ بولۇپ، ئۆلچەت بويىچە پاختىنىڭ ئوتتۇرىچە بىرلىك مەھسۇلاتىدىن 53 جىڭ، 60% ئاشتى. ئۆلچەت بويىچە يالتىراق يېپىپ تېرىلغان كېۋەز ئىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 381 مىڭ دەن بولۇپ، 23% كۆلەمدىن 37% مەھسۇلات ئېلىندى. بۇنىڭدىن باشقا، ئۆسۈملۈكنىڭ ئۆسۈشىنى تەڭشىگۈچى دورىلاردىن 30 - ئاللىل ئىسپىرتى، ئۆسۈشتىن توختاتقۇچى، قويۇلتىلغان ئامونى قاتارلىقلار كېڭەيتىلدى.

3 . ئەمەلى ئەھۋالغا قاراپ مايسىنىڭ تۆپ سانىنى مۇۋاپىق كۆپ قالدۇرۇش. جايلار يەرنىڭ قۇۋۋىتىنى يېتىشىمەسلىك ئەھۋالىغا ۋە « 108 » كېۋەز تۈپىنىڭ ئۆسۈشى ئىخچام بولغان ئالاھىدىلىگىگە ئاساسەن، تۆپ ۋە رەت ئارىلىقىنى مۇۋاپىق قىسقارتىپ ، زىچلىق دەرىجىسىنى ئاشۇرۇپ ، مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇش ئۇنۇمىنى ھاسىل قىلدى . مەكىت ناھىيىسى ئىلگىرىكى كېۋەز تېرىشتىكى 60 سانتىمېتىرلىق ئوخشاش رەت ئارىلىقىنى 60 ۋە 40 سانتىمېتىرلىق كەلگە ، ئار رەت قەلەم ئۆزگەرتىپ ، ھەر مودا 1200 - 1400 تۆپ مايسىنى كۆپ قالدۇرۇپ ، مايسا ساقلاپ قېلىش نىسبىتىنى 20% چامىسىدا يۇقۇرى كۆتەردى . يەكەن ، قاغىلىق ، پوسكام ، يېڭىسار قاتارلىق ناھىيىلەردە ھەر مودا ساقلاپ قېلىنغان مايسىنىڭ تۆپ سانىمۇ بۇرۇنقىدىن 16%-28% كۆپەيدى .

4. « 108 » كېۋەزنىڭ ئەسلى ئۇرۇغىنى كۆپەيتىش ۋە كېڭەيتىشنى تېزلەتمىش . ئۇ - لايەتلىك ئۇرۇقچىلىق شىركىتى 1970-يىللاردىن باشلاپ " 3 خىل ئۇرۇق ئېتىزى " قۇرۇپ ، « 108 » كېۋەز ئۇرۇغىنى ساپلاشتۇرۇپ ياشارتىشنى ئىشلىگەن ئىدى . 1983 - يىلىغا كەلگەندە ئەسلى ئۇرۇقنىڭ 1 - ، 2 - ئەۋلادى بىلەن يېڭىلانغان كېۋەز كۆلىمى 600 مىڭ موغا يېتىپ ، 1979 - يىلدىكىدىن بەش ھەسسە كۆپەيدى . يوپۇرغا ، مەكىت ، مارالۋېشى ناھىيىلىرى 1983 - يىلى « 108 » كېۋەزنىڭ پۈتۈنلەي ياشارتىلغان ئەسلى ئۇرۇغىنى تېرىپ بىر قېتىمدىلا يېڭىلاشنى ئەمەلگە ئاشۇردى .

بۇنىڭدىن باشقا تۆۋەن ھوسۇللۇق كېۋەزلىكلەرنى ياخشىلاشقا ئەھمىيەت بېرىلدى . كېۋەزنىڭ كېيىنكى مەزگىلىدە بالنۇر ئاجىزلاشىپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىپ ، كۆزلۈك غوزىنى كۆپەيتىش ۋە كېسەللىك - ھاشاراتلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تېزگىنلەش قاتارلىق تېخنىكىلىق تەدبىرلەر قوللۇنۇلدى . (لى شىچىڭ ، سۇڭ ۋېنخەي)

[يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىش] يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىش— قەشقەر ۋىلايىتىدە كېڭەيتىلگەن پاختا ئىشلەپچىقىرىشتىكى بىر يېڭى تېخنىكا ، يەنى سۇزۇك پولەن ۋىلىمن يالتىراق كېۋەزلىكىگە يېپىلىدۇ ، بۇنىڭدا ئەۋەل يالتىراقنى يېپىپ كېيىن ئۇرۇق سېلىش ياكى ئەۋەل ئۇرۇق سېلىپ كېيىن يالتىراق يېپىشتىن ئىبارەت ئىككى خىل ئۇسۇل بار ، بىرىنچى خىل ئۇسۇلدا بىر تەرەپتىن تۆشۈك ئېچىپ ، بىر تەرەپتىن ئۇرۇق سېلىش ،

بۇنىڭدا كېۋەز مايسىمىنى ئازات قىلىش ھاجەتسىز بولىدۇ . ئىككىنچى خىل ئۇسۇلدا گە-
ۋەز مايسىسى ئۇدۇپ چىققاندىن كېيىن، ئەمگەك كۈچىنى تەشكىللەپ تۇشۇك ئېچىپ كېۋەز
مايسىمىنى ئازات قىلىشنى ۋاقتىدا ئېلىپ بېرىش . ئەمەلىيەت ئەۋۋەل يالتىراقنى يېيىپ،
كېيىن ئۇرۇق سېلىشنىمك ياخشى بولىدىغانلىقىنى ئىسپاتلىدى . تەكشى تۇزلەنگەن سالا ئېھ-
تىمزىدا ماشىنا بىلەن يالتىراق يېيىش ۋە ئۇرۇق سېلىشنى ئېلىپ بارغاندا، ئۇ تېخىمۇ زور
ئەۋزەللىككە ئىگە بولىدۇ . ئادەتتىكى ئۇسۇل بىلەن كېۋەز تېرىشقا سېلىشتۇرغاندا ، يال-
تىراق يېيىپ كېۋەز تېرىشنىمك ئارتۇقچىلىغى ناھايىتى كۆپ ، ئاساسلىغى ئېتىمزلارنىمك ئە-
كولوگىيىلىمك مۇھىت شارائىتى ياخشىلىنىدۇ ، يەرنىمك تېمپېراتۇرىسى ئۆرلەيدۇ ، نەملىمك
ساقلىنىدۇ ، كېۋەزنىمك ئۆسۈپ يېتىلىشى ئىلگىرى سۈرىلىدۇ، بۇنىمك بىلەن سۈپىتىنى يۇقۇ-
رى كۆتىرىش ، قىرىدىن بۇرۇن ئېچىلىدىغان پاختىنىمك مەھسۇلاتىنى ئاشۇرۇش مەقسىدىگە
يەتكىلى بولىدۇ . قەشقەر ۋىلايىتىمىنىمك بىر نەچچە يىلدىن بۇيانقى يالتىراق يېيىپ كېۋەز
تېرىش ئەمەلىيىتى بۇنىمك مۇنداق 5 تۈرلۈك پايدىسىنىمك بارلىقىنى ئىسپاتلىدى: بىرىنچى،
يالتىراق يېيىپ كېۋەز تېرىغاندا نۇر ۋە ئىسسىقلىق مەنبەسىدىن تولۇق پايدىلىنىپ يەر-
نىمك تېمپېراتۇرىسىنى ئۆرلەتكىلى، تۇپراق نەملىگىنىمك پارغا ئايلىنىپ كېتىشىنى ئازايتە-
قىلى بولىدۇ ، كېۋەزگە بىرىنچى قېتىملىق سۇ قويۇش ۋاقتىنى ئادەتتىكى كېۋەزگە نىس-
بەتەن 15 كۈن ئەتراپىدا كېچىكتۈرگىلى بولىدۇ ؛ ئىككىنچى ، تۇپراق خىلى ئۇزۇن ۋاقتە-
قىسىچە بوش ھالەتتە تۇرىدۇ ؛ ئۈچىنچى، يۇقۇرى تېمپېراتۇرا ۋە يۇقۇرى نەملىمك كېۋەز-
نىمك ئۆسۈپ يېتىلىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ ، ھوسۇلى يۇقۇرى بولۇپلا قالماستىن ، بەلكى
غوزىسى 10 كۈنچە بالدۇر ئېچىلىدۇ ؛ تۆتىنچى ، بىر يىللىق ئوت - چۆپلەرنى ئۇنۇملۇك
ھالدا تىزگىنلىگىلى ، كولتۇاتسىيە قىلىپ تۇپراق يۇمشۇتۇشنى ئازايتىپ ، ئەمگەك كۈ-
چىنى تېجەپ قالغىلى بولىدۇ ؛ بەشىنچى ، ئۇنۇمى يۇقۇرى بولىدۇ ، ئوتتۇراھال قۇۋۋەتكە
ئىگە يەردە بۇ يېڭى تېخنىكىنى كېڭەيتكەندە پاختا مەھسۇلاتىنى ھەر مو يەردىن 69 - 100
جىمك ئاشۇرغىلى ، ساپ كىرىمىنى 94-200 يۈەن كۆپەيتكىلى بولىدۇ . كىرىمىنىمك كۆپەيگەن
قىسمى ئادەتتىكى بىر مو كېۋەزنىمك كىرىمىگە تەڭ كېلىدۇ .

قەشقەر ۋىلايىتىمىنىمك تەبىئى شەرت - شارائىتى ئەۋزەل ، ھەم سۇغۇرۇش شارائىتى
بار ، بۇ پاختا ئىشلەپچىقىرىشتىكى كۆڭۈلدىكىدەك جاي ، مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇشتا يوشۇرۇن
كۈچ زور ، پاختىنىمك سۈپىتى ياخشى . لېكىن ئەتىيازدا تۆۋەن تېمپېراتۇرىلىق سوغۇق
ئېقىمىنىمك دائىم ھۇجۇم قىلىشى، ئەتىيازدا قۇرغاقچىلىقنىمك تەھدىدى ۋە زەي - شورلىنىش
زىيىنى بولغاچقا ، پاختا مەھسۇلاتى تۆۋەن ھەم تۇراقسىز بولۇپ كەلدى . شۇنىمك ئۈچۈن
يالتىراق يېيىپ كېۋەز تېرىشنى كېڭەيتىشكە باپ كېلىدۇ .

1981 - يىلى ، قەشقەر ۋىلايىتىمگە يالتىراق يېيىپ كېۋەز تېرىش تېخنىكىسى كەلتۈ-
رۈلدى . 1982 - يىلى ۋىلايەت بويىچە پاختا ئىشلەپچىقىرىشتىكان ناھىيىلەردە كۆپ
ئۇقتىدا سىناق قىلىندى ، كۆلىمى 540 مو بولۇپ ، بىرلىك مەھسۇلاتى 192.3 جىڭغا يە-
تتى ، ئادەتتىكى كېۋەزلىكىنىمك مەھسۇلاتىدىن 56.4% ئاشتى . قىرىدىن بۇرۇن ئېچىلغان
كېۋەز 45.2% كۆپەيدى . بۇنىمك بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭدا ئىلمى ئۇسۇلدا كېۋەز تېرىش

ئۇچۇن يېڭى يول تېپىلدى . 1983 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە كېڭەيتىلىپ 27946 مو تېرىلىدى، بۇ ئومۇمى كېۋەز كۆلىمىنىڭ 2.41% نى ئىگەللىدى ؛ ئوتتۇرىچە بىرلىك مەھسۇلاتى 168 جىڭ بولۇپ ، ۋىلايەت بويىچە پاختىنىڭ 66.9 جىڭلىق ئوتتۇرىچە بىرلىك مەھسۇلاتىدىن 101 جىڭ ئارتۇق چىقتى . 1984 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىش تېخنىكىسى ئومۇملاشتۇرۇلۇپ 270 مىڭ مو تېرىلدى ، بۇ ئومۇمى كېۋەز كۆلىمىنىڭ 23.3% نى ئىگەللىدى، ئوتتۇرىچە بىرلىك مەھسۇلاتى 141 جىڭ، ئومۇمى مەھسۇلاتى 380 مىڭ دەن بولۇپ، ۋىلايەت بويىچە پاختا ئومۇمى مەھسۇلاتىنىڭ 37.3% نى ئىگەللىدى. بۇنىڭ ئىچىدە مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ يالتىراق يېپىپ تېرىغان كېۋەزى 55200 مو، مو مەھسۇلاتى 183.2 جىڭ بولۇپ، ناھىيە بويىچە پاختىنىڭ ئوتتۇرىچە بىرلىك مەھسۇلاتىدىن يېرىم مەسسەدىن كۆپرەك ئارتۇق چىقتى . يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىش كەڭ كۆلەمدە ئومۇملاشتۇرۇلغانلىقتىن ، پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ پاختا مەھسۇلاتىنى ئومۇمىيۈزلۈك ئاشۇرۇشقا تۈرتكە بولدى. (لى شىچىڭ)

[قاغىلىقنىڭ يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىشى] كېۋەزنى يالتىراق يېپىپ ئۆستۈرۈش ـ يېڭىدىن ئەۋج ئالغان ئۆستۈرۈش تېخنىكىسىدۇر. ئۇنىڭدىكى كەملىماتنى ياخشىلايدۇ، ئوت ـ چۆپلەرنىڭ ئۆسۈپ كېتىشىنى تىزگىنلەيدۇ، نەملىكنى ساقلايدۇ، ئوزۇقلۇق مادداللارنىڭ ئايلىنىشىنى تىزلىتىدۇ، زىيانكەش ھەرىكەتنى ئۆسۈشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. ئۇ، مەھسۇلاتنى رۇشەن ھالدا ئاشۇرۇش ئۇنۇمىگە ۋە ئىقتىسادىي ئۇنۇمىگە ئىگە. قاغىلىق ناھىيىسى 1982 يىلى يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىش تېخنىكىسىنى كىرگۈزۈپ، 1984 ـ يىلى 52000 موغا كېڭەيتتى. بۇ ـ ئومۇمىي كېۋەز كۆلىمىنىڭ 64.1% نى ئىگەللىدى. ئۇنىڭ ئوتتۇرىچە بىرلىك مەھسۇلاتى 134.9 جىڭغا، ئومۇمى مەھسۇلاتى 70148 دەنگە يېتىپ، ناھىيە بويىچە ئومۇمى مەھسۇلاتىنىڭ 70.1% نى ئىگەللىدى. ئۇ ناھىيە بويىچە كېۋەزنىڭ ئوتتۇرىچە بىرلىك مەھسۇلاتىنى 89 جىڭغا، ئومۇمى مەھسۇلاتىنى 10050 دەنگە يېتىپ، مەھسۇلاتىنى ئالدەتتىكى يىللاردىكىدىن بىر قاتلاش ئېشىپ نىمىتىمگە ئىگە قىلدى.

قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىش ئەملىيىتىدىن بىز ئۇنىڭ مەھسۇلات ئاشۇرۇشتا تۆۋەندىكىدەك ئۇنۇملەرگە ئىگە ئىكەنلىكىنى دەسلەپكى تەدەمدە كۆزىتىپ يەتتۇق:

1. يەرنىڭ نەملىكىنى ساقلاپ تۇرۇش ئىقتىدارى ۋە جۇغلانما تېمپېراتۇرىنىڭ تەسىرىنى ئاشۇرۇپ، مايسا ساقلاپ قېلىش نىسبىتىنى يۇقۇرى كۆتەردى. كۆزىتىشىمىزچە، باش باھاردا تېمپېراتۇرا تۆۋەن بولىدىغان چاغلاردا يالتىراق يېپىلغان يەرنىڭ 10 كۇنلۇك ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرىسى يالتىراق يېپىلمىغان يەرلەرنىڭكىدىن 1.4 ـ 3.4℃ يۇقۇرى بولۇپ، سۈزۈنلۈك پارلىنىپ كېتىشى زور دەرىجىدە ئازىيىپ نەملىك ناھايىتى ئوبدان بولدى. بۇ ئۇرۇقنىڭ بالدۇر بېخلىنىشىنى زور دەرىجىدە ئىلگىرى سۈرۈپ مايسا ساقلاپ قېلىش نىسبىتىنى يۇقۇرى كۆتەردى. تەكشۈرۈشىمىزچە يالتىراق يېپىلغان ھەر مو يەردىكى كېۋەز مايسىسىنىڭ سانى 6055 تۈپ، يالتىراق يېپىلمىغان يەردىكى كېۋەز نىڭ مايسا سانى 4209 تۈپ بولۇپ، يالتىراق يېپىلغان يەردىكى كېۋەز نىڭ مايسا سانى يالتىراق يېپىلمىغانىكىدىن 44% كۆپ چىقتى.

2. كىچىك كىلىماتنى ياخشىلاپ ئوت ـ چۆپلەرنىڭ ئۈسۈپ كېتىشىنى تىزگىنلەپ، گۈ ـ ۋەزنىڭ ئۈسۈپ يېتىلىشىنى ئىلگىرى سۈرىدى. يالتىراق يېپىلغان كېۋەز يىرىنىڭ 4ـ ئايدە ـ كى 5 سانتىمېتىر قاتلىمىنىڭ تېمپېراتۇرىسى 3.5℃، 10 سانتىمېتىر قاتلىمىنىڭ تېمپېراتۇ ـ رىسى 2.46℃؛ 5ـ ئايدىكى 5 سانتىمېتىر قاتلىمىنىڭ تېمپېراتۇرىسى 3.69℃، 10 سانتىمېتىر قاتلىمىنىڭ تېمپېراتۇرىسى 2.06℃؛ 6ـ ئايدىكى5 سانتىمېتىر قاتلىمىنىڭ تېمپېراتۇرىسى 2.24℃، 10سانتىمېتىر قاتلىمىنىڭ تېمپېراتۇرىسى1.87℃ ئۆرلىدى. بۇ يالغۇز كىچىك كىلىماتنى ياخشىلاپلا قالماي، ئوت ـ چۆپلەرنىڭ ئۈسۈپ كېتىشىنى تېزگىنلەپ، سۇ، ئوغۇتلارنىڭ ئۈنۈمـ نى ئاشۇردى. بۇنىڭ بىلەن كېۋەزنىڭ ئۈسۈش، يېتىلىشى، مۇددەتتىن بۇرۇن پىرىنجەكلىشى، چېچەكلىشى، ئېچىلىشى ئىلگىرى سۈرۈلدى. پىرىنجەكلەشنى مىسالغا ئالساق، 5ـ ئايدا يالتـ راق يېپىلغان كېۋەزنىڭ 6.1%، ئادەتتىكى كېۋەزنىڭ 2.8%، 6ـ ئايدا يالتىراق يېپىلغـان كېۋەزنىڭ 52.6%، ئادەتتىكى كېۋەزنىڭ 37.3%؛ 7 ـ ئايدا يالتىراق يېپىلغان كېۋەزنىڭ 41.3%، ئادەتتىكى كېۋەزنىڭ 55% بولدى. ئەندى چېچەكلەش ھەققىدە سۆزلىسەك، 6ـ ئايـ دا يالتىراق يېپىلغان كېۋەزنىڭ 17.4%، ئادەتتىكى كېۋەزنىڭ 1.5%؛ 7 ـ ئايدا يالتىراق يېپىلغانىنىڭ 74.2%، ئادەتتىكى كېۋەزنىڭ 57.1%؛ 8ـ ئايدا يالتىراق يېپىلغان كېۋەزنىڭ 8.4%، ئادەتتىكى كېۋەزنىڭ14.4% بولدى. غوزىنىڭ ئېچىلىشىنى ئالساق 8ـ ئايدا يالتىراق يېپىلغان كېۋەزنىڭ 59.7% تى ئادەتتىكى كېۋەزنىڭ 4.5% تى، 9ـ ئايدا يالتىراق يېپىلـ غان كېۋەزنىڭ 49.3% تى (غوزا ئېچىلىپ بولدى)، ئادەتتىكى كېۋەزنىڭ 51.2% تى ئېچىلـ دى. ئادەتتىكى كېۋەزنىڭ 10ـ ئايدا 36.4% تى ئېچىلدى، 11ـ ئايدا يەنە ئاز قىسىم كېۋەز غوزىسى ئېچىلالمىدى.

3. تومۇزدىن بۇرۇنقى غوزىسى كۆپ، قىرىدىن بۇرۇنقى ئېچىلغان پاختىسى كۆپ، سۈـ پىتى ياخشى، قىممىتى يۇقىرى بولدى.

7ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنىدىن بۇرۇن يالتىراق يېپىلغان كېۋەزنىڭ 95% تىدە، ئادەتتىكى كېۋەزنىڭ ئاران 40.2% تىدە غوزا بولدى. 7ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنىدىن 9ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈـ نىگىچە قىرىدىن بۇرۇن پاختىنىڭ ئېچىلىپ بولۇشى يالتىراق يېپىلغان كېۋەزنىڭ 100% بولـ دى، ئادەتتىكى كېۋەزنىڭ ئاران 70.4% بولۇپ يەنە 29.6% تى، قىرىدىن كېيىن ئېچىلدى. قىرىدىن بۇرۇن ئېچىلغان پاختىنىڭ ھەر جىڭىنىڭ سېتىلىش باھاسىنى1.69 يۈەندىن، قىرىدىن كېيىن ئېچىلغان پاختىنىڭكىنى 1.18 يۈەندىن ھېسابلىغاندا، ھەر جىڭ پاختىنىڭ سېتىلىـ ش باھاسىدا 0.51 يۈەن پەرق ئېتىدۇ. ئەگەر ناھىيە بويىچە 6500 مو ئادەتتىكى كېۋەز پۈـ تۈنلەي يالتىراق يېپىپ تېرىشقا ئۆزگەرتىلسە، قىرىدىن بۇرۇن ئېچىلغان پاختىنىڭ كـۆ ـ پەيمىشىدىن ئىبارەت ھەر تۈردىلا كىرىسىنى 450 مىڭ يۈەن ئاشۇرغىلى بولىدۇ.

يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىشنىڭ كېڭە يېتىلىشى پاختا ئىشلەپچىقىرىشى شۇنداقلا پۈتـ كۈل تېرىنچىلىقنىڭ ئىچكى قىسمىدا ۋە خەلق ئىگىلىگىنىڭ باشقا تارماقلىرىدا زەنجىرسىمان تەسىر كۆرسۈتۈپ ياخشى خاراكتېرلىك دەۋر قىلىشنى ئىلگىرى سۈردى.

ھەر سىنچىدىن، ئاشلىق زىرائەتلىرى بىلەن كېۋەزنىڭ ئەتىيازدىكى قۇرغاقچىلىقتا سۇ تالىشىش زىددىيىتىنى ھەل قىلىشقا پايدىلىق بولدى. قاغىلىق ناھىيىسىدە بۇرۇندىن تارـ

تىپ ئەتمىيازدا ئېغىر هالدا قۇرغاقچىلىق بولىدۇ. ئەتمىيازدا 200 نەچچە مىڭ مو بۇغدايغا، ئەتمىيازدا تېرىلىدىغان 500 مىڭ مو زىرائەتلەرنى سۇغۇرۇشقا، 10 نەچچە مىڭ موكۆۋزلىكنىمۇ سۇغۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. بۇندىن بۇرۇن قىشلىق ئوسا قىلمىغان يەرلەرگەكۆۋز تېرىش سىناق قىلمىغان ئىدى. لېكىن يەرنىڭ نەملىكىنى ساقلاش تەس بولغانلىقتىن ئۇنۇش نىسبىتى تۆۋەن بولدى. ئاشلىق زىرائەتلىرى بىلەن كۆۋز نىڭ سۈ تالىشىش زىددىيىتى بېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىدىكى چوڭ مەسىلە ئىدى. 1983 - يىلى يالتىراق يېپىلغان 155 مو كۆۋز قىشلىق ئوسا قىلمىغان يەرگە تېرىلغان ئىدى. يالتىراق يېپىلغاندىن كېيىن پارغا ئايلىنىش ئازىيىپ، نەملىك ئەھۋالى ياخشى بولغانلىقتىن ساقلاپ قېلىنغان مايىسىنىڭ سانى ھەر مودا 5865 تۈپتىن 7573 تۈپكىچە، بىر لىك مەھسۇلاتى 133.2 جىڭدىن 184 جىڭغىچە بولدى. مۇشۇ مۇۋەپپەقىيەتلىك تەجرىبىگە ئاساسەن 1984 - يىلى قىشلىق ئوسا قىلمىغان 50 مىڭموياغا يالتىراق يېپىپ كۆۋز تېرىلغان ئىدى. بۇنىڭ ئۈنۈمىمۇ ناھايىتى ياخشى بولدى. بۇنىڭ بىلەن ئەتمىيازدىكى قۇرغاقچىلىق مەلۇم دەرىجىدە ھەل قىلىنىپ ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىشىغا كاپالەتلىك قىلىندى. ئەگەر يالتىراق يېپىپ تېرىلىدىغان 117 مىڭ مو كۆۋز پۈتۈنلەي قىشلىق ئوسا قىلمىغان يەرگە تېرىلىدىغان، تەجەپ قېلىنغان باھار سۇيىدىن پايدىلىنىپ بۇغدايلار سۇغۇرۇلىدىغان بولسا، ئۈندا قتا ئەتمىيازدىكى سۇ زىددىيىتى تۈپ ئاساستىن ھەل قىلىنىپ بۇغداي ئىشلەپچىقىرىشنىڭ راۋاجلىنىشى مۇقەررەر ئىلگىرىسۈرۈلىدۇ.

ئىككىنچىدىن، پاختا مەھسۇلاتىنىڭ زور مىقدارىدا ئېشىشى بىلەن ئىش قوشۇش زاۋۇتلىرىنى، نۇقتىلىرىنى يېڭىدىن قۇرۇشقا، ئىشلەپچىقىرىش كۆلىمىنى كېڭەيتىشكە، ئۇسكۇنىلەرنى يېڭىلاش- ئۈزگەرتىشنى ئىلگىرى سۈرۈشكە توغرا كەلدى. چىگىت كۆپەيسە ياغچىلىق ۋە يەم - خەشەك پىششىقلاپ ئىشلەش ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرگىلى ھەمدە چارۋىچىلىقنى تېخىمۇ كۆپ بولغان ئالى ئاقسىللىق يەم - خەشەكلەر بىلەن تەمىن ئېتىپ، چارۋىچىلىقنىڭ راۋاجلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرگىلى بولىدۇ. ئۇندىن باشقا يالتىراق يېپىپ كۆۋز تېرىشنىڭ كېڭەيتىلىشى يالتىراق ئىشلەپچىقىرىشنىڭ راۋاجلىنىشى ئۈچۈن بازارنى كېڭەيتىپ مەبلەغ توپلاپ بېرەلەيدۇ.

ئۈچىنچىدىن، سۇيەتلىك ئۇرۇقلۇقلارنىڭ كېڭەيتىلىشى ئىلگىرى سۈرۈلدى. بۇ جايىنىڭ جۇغلانما تېمپېراتۇرىسى تۆۋەنرەك بولغاچقا، ئوتتۇراھال ۋە كېيىن پىشىدىغان سورتلارنىڭ ئىسسىقلىق مىقدارىغا بولغان تەلىۋىنى ئاندۇرغىلى بولمايتتى. سىرتتىن كىرگۈزۈلگەن ئوتتۇرا ھال ۋە كېيىن پىشىدىغان كۆۋز ئۇرۇغى «F-108» تەبىئى تالالىنىش تاماملىنىپ، چېكىنىپ كېتىپ، ھاۋا سوغۇقراق بولغان يىللاردا ياكى پەرۋىش قىلىنىشى ياخشى بولمىغاندا، كۆپ ھاللاردا ئۈنۈشى، پىشىشى كېچىكىپ قالىدىغانلىقتىن كاتتىلار ۋە ئاممە بۇ سورتنى ئانچە قارشى ئالماس بولۇپ قالغان ئىدى، ھالبۇكى، نۆۋەتتە ئۇنىڭ ئورنىنى باسالايدىغان ئەلا سۈيەتلىك، ئوتتۇرا ھال ۋە بالدۇر پىشىدىغان سورتنى تاپقىلى بولماي، ئىشلەپچىقىرىلغان سورتلار ئاساسلىق ئۆستۈرۈلىدىغان سورت بېكىتىلمەي، سۈيەتنىك يۇقىرى كۆتىرىلمىگەتەسىرى يەتكەنلىكى ئىسپاتلىنىپ يالتىراق

يېپىپ تېرىش كېگە يتىلگە لدىن كېيىن، جۇغلانما تېپىپرا تۇرايېتەرلىك بولماسلىقتەك بېتىشسىز لىك-لەر تولۇقلىنىدى، ئاساسلىق تېرىلىدىغان سورت بىكىتىلدى. كېچىلەر يىلدىن ئېتىبارەن پۈتۈن ناھىيىدىكى كېۋەز ئۇرۇغى ياشارتىلغان «F - 108»غا يەتكۈزۈلدىپ، بىرناھىيىدە بىر خىل ئۇرۇق بولۇش ئەمەلگە ئاشۇرۇلماقچى.

يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىشتا تەجرىبە قىلىشتىن كېيىنكىچە 3 يىل ۋاقىت باشتىن كۆچۈرۈلگەن، مەلۇم تەجرىبىلەر توپلانغان بولسىمۇ، لېكىن بەزى مەسىلىلەرنى، مەسىلەن: بالدۇر ئاچىلىشىپ قېلىش بىلەن ئۆسۈپ كېتىش ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنى، كېسەللىك-ھاشارا تلار زىيانداشلىقىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تېزگىنلەشنى يەنىمۇ تەتقىق قىلىپ ھەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. (چېن چاۋسىڭ)

[ياغلىق دان ۋە باشقا ئاز مىقداردىكى ئىقتىسادىي زىرائەتلەر] 1984 - يىلى، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ياغلىق دان كۆلىمى 158 مىڭ 600 مو بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 5700 مو ئازايدى. ئومۇمى مەھسۇلاتى 47 مىليون 20 مىڭ جىڭ بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 385 مىڭ جىڭ كەملىدى. لېكىن 1978 - يىلىغا سېلىشتۇرغاندا، كۆلىمى 20400 مو ئازىيىپ، ئومۇمى مەھسۇلاتى 20 مىليون 307 مىڭ جىڭ ئاشتى، ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن ھەر يىلى 9.4% دىن ئېشىپ كەلدى. 1978 - يىلدىن بۇرۇنقى ياغلىق داننىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 30 مىليون جىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىپ يۇرۇشتەك ھالەتتىن بۆسۈپ ئۆتۈلدى.

1984 - يىلى، ياغلىق داننىڭ مەھسۇلاتى ئازراق كەملىگەن بولسىمۇ، لېكىن ياغلىق دان قىلىشقا بولىدىغان چىگىت زور مىقداردا كۆپەيدى. ئۇلاپىەت بويىچە چىگىت 20 مىليارت 400 مىليون جىڭغا يېتىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 50 مىليون جىڭ، 32.5% ئاشتى. ئاشقان قىسمىنى 12% ياغ چىقىش نىسبىتى بويىچە ھېساپلىغاندا، 2 مىليون 647 مىڭ جىڭ ياغ چىقىدۇ. بۇنىڭدىن ياغلىق دان مەھسۇلاتىنىڭ كەملىگەن قىسمىنى چىقىرىۋەتكەندە، 1983 - يىلىدىكىدىن 2 مىليون 557 مىڭ جىڭ ياغ ئارتۇق ئىشلەپچىقارغان بولىدۇ ھەم سىرتتا يەنىلا خېلى كۆپ ياغ بۆتكەپ بەرگىلى بولىدۇ.

ئاساسلىغى زىخىر، كەندىر، قىچا قاتارلىق ياغلىق داننىڭ مەھسۇلاتى كەملىدى. مەسىلەن: بۇ يىل زىخىردىن ئاران 106 مىڭ موتېرىلىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 10300 مو ئازايدى. ئومۇمى مەھسۇلاتى 10 مىليون 650 مىڭ جىڭ بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 1 مىليون 837 مىڭ جىڭ كەملىدى. ئەمما ئاپتاپپەرەستىن 2 مىليون 642 مىڭ جىڭ ئاشتى.

باشقا ئاز مىقداردىكى ئىقتىسادىي زىرائەتلەردىن قىزىلچا، تاماكا، زىرە، قۇلماق قاتارلىقلار بار.

قىزىلچا 1958 - يىلدىن باشلاپ تېرىلغان ئىدى. كېيىن يىلدىن - يىلغا كۆپەيدى. ئەڭ كۆپ تېرىلغان 1961 - يىلى كۆلىمى 5900 موغا يەتكەن بولۇپ، ئالدىنقى مەھسۇلاتى 8 مىليون 244 مىڭ جىڭغا يەتتى، كېيىن، پەقەت پارچە - پۇرات تېرىلىپ، ئازايغان ھالەتتە تۇرۇپ قالدى. 1984 - يىلى ئازراق كۆپەيمەپ، ئومۇمى مەھسۇلاتى 32 مىڭ جىڭغا يېتىپ، 1983 - يىلدىكىدىن 29 مىڭ جىڭ ئاشتى.

تاماكىنىڭ قەشقەردە تېرىلغان تارىخى ئۇزاق. لېكىن موخۇركا قىلىنىپلا پىششىقلاپ

ئىشلىنىدىغانلىقى، سېتىلىشى يولى چەكلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، يىللاردىن بېرى تېرىلغان كۆلىمى 2 مىليۇن مو ئەتراپىدا بولۇپ كەلدى. 1961 ـ يىلى ئەڭ كۆپ تېرىلىپ كۆلىمى 5400 مو، ئومۇمى مەھسۇلاتى 535 مىليۇن جىڭ بولدى. يېقىنقى 10 يىلدىن بۇيان، تاماكىنىڭ كۆلىمى كۆرۈنەرلىك ھالدا ئازلاپ كەتتى، 1984 ـ يىلى 800 مو تېرىلدى، كۆلىمى ئالدىنقى يىلدىكىدىن % 50 ئازايدى، ئومۇمى مەھسۇلاتى 128 مىليۇن جىڭ بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن %47.8 كەملدى.

زېرىنى چەتئەلگە، بولۇپمۇ ئەرەپ مەملىكەتلىرىگە ئېكسپورت قىلىشقا بولىدۇ. 1964ـ يىلدىن باشلاپ زور كۆلەمدە تېرىلىپ كەلدى، 1977ـيىلى خېلى زوردەرىجىدە تەرەققى قىلىپ، يىللىق مەھسۇلاتى 26500 تونناغا يەتتى، لېكىن خەلقارا بازاردا سېتىلالمايقالغانلىقتىن، ئىشلەپچىقىرىشقا ئېغىر دەرىجىدە تەسىر يەتتى. 1984 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە 30800 مو زېرە تېرىلىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن %18.9 ئازىيىپ كەتتى. ئومۇمى مەھسۇلاتى 6 مىليۇن تونىنا بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن %29.4 كەملىدى.

قۇلماق ئىقتىسادىي قىممىتى ناھايىتى يۇقىرى زىرائەت، پەۋا ئىشلەشتە كەم بولسا بولمايدىغان قوشۇندا ماتېرىيال. قەشقەر ۋىلايىتىدە 1980 ـ يىلدىن باشلاپ زور كۆلەمدە تېرىلىپ، ئاساسلىقى، چەتئەلگە ئېكسپورت قىلىنىدى. 1982ـ يىلى تېرىلغان كۆلىمى 1800 مو، ئومۇمى مەھسۇلاتى 308 مىليۇن جىڭ بولدى. ھەر تونىمىنى 4193.80 يۈەندىن ھېسابلىنىدا، ئومۇمى قىممىتى 1 مىليون 260 مىليۇن يۈەن بولىدۇ. يېقىنقى ئىككى يىلدىن بېرى، قۇلماقنىڭ ئېكسپورت قىلىنىشى ئازايدى، ئىشلەپچىقىرىلىشى تۆۋەنلىدى. 1984 ـ يىلى قۇلماق كۆلىمى 1000 مو بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 900 مو ئازايدى، ئومۇمى مەھسۇلاتى 171 مىليۇن جىڭ بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 51 مىليۇن جىڭ كەملەپ، %20.3 تۆۋەنلىدى. (لى شىچىڭ)

[ئۇرۇقچىلىق خىزمىتى ھەققىدە ئومۇمى بايان] قەشقەر ۋىلايىتىدە ۋىلايەت، ناھىيىدىن ئىبارەت ئىككى دەرىجىلىك ئۇرۇق پونكىتلىرى 1958 ـ يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، كومموناء، ئەترەتلەر ئۇرۇقنى ئۆزى تاللاش، ئۆزى كۆپەيتىش، ئۆزى قىلدۇرۇش، ئۆزى ئىشلىتىش، دۆلەتتىن قوشۇمچە يارىدەم بېرىپ تەڭشەش (تەسقارتىلىپ "4 ئۆز، 1 قوشۇمچە" دەپ ئاتىلىدۇ) تىن ئىبارەت ئۇرۇقچىلىق خىزمەت فائچېنى بويىچە خىزمەتلەرنى قانات يايدۇرۇپ كەلدى. ئۇرۇق پونكىتى مەمۇرىيەت، كەسىپ، تىجارەتتىن ئىبارەت 3 تەرەپ بىرگەۋدە قىلىنغان ئۇرۇق باشقۇرۇش ئورنى. 1978ـيىلى ۋىلايەتلىك ۋە ناھىيىلىك ئۇرۇقچىلىق پونكىتلىرى ئۇرۇقچىلىق شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1979 ـ يىلى يەكەن ناھىيىسى مەملىكەت بويىچە "4 لەشتۇرۇش، 1 بىلەن تەمىنلەش" (ئۇرۇق ئىشلەپچىقىرىشنى كېسىپلەشتۇرۇش، ئۇرۇقلارنى ئىش قوشۇشنى ماشىنىلاشتۇرۇش، ئۇرۇق سۈپىتىنى ئۆلچەپ مەلۇم قىلىشتۇرۇش، ئۇرۇق سورتىنىڭ جايلىشىشىنى رايونلاشتۇرۇش، ناھىيىنى بىرلىك قىلىپ بىر تەشكىللەش ھالدا ئۇرۇق بىلەن تەمىنلەشنى ئۈيۈشتۇرۇش) بويىچە ئۇقتىلىق سىناق ناھىيىلىرى قاتارىغا كىرگۈزۈلدى، دېھانچىلىق مىنىستىرلىگىدىن 1 مىليون 150 مىليۇن يۈەن ئاجرىتىپ بېرىلىپ، يەكەن ناھىيىلىك ئۇرۇقچىلىق شىركىتى قۇرۇپ چىقىلدى. ھازىر ۋىلايەت بويىچە تاشقورغان ناھىيە

سمدىن باشقا، ھەممە ناھىيە (شەھەر) دە ئۇرۇقچىلىق شىركىتى قۇرۇلۇپ، ئۇرۇقچىلىق ئىشلىرىنى باشقۇرۇش خىزمىتىنى مەسئۇل بولماقتا.

ۋىلايەت بويىچە 10 ناھىيە (شەھەر) دىكى ئۇرۇقچىلىق مەيدانلىرى تۈركۈمكە بۆلۈنۈپ ئاپتونوم رايونلۇق خەلقلىرىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن قۇرۇپ چىقىلغان. بۇنىڭ ئىچىدە يېڭىشەھەر، يوپۇرغا، قاغىلىق، يېڭىسار ناھىيىلىرىنىڭ ئۇرۇقچىلىق مەيدانى 1963 ـ يىلى قۇرۇلغان؛ قەشقەر شەھىرى ۋە مەكىت، پوسكام ناھىيىلىرىنىڭ ئۇرۇقچىلىق مەيدانى 1964 ـ يىلى قۇرۇلغان؛ يەكەن، كونىشەھەر، ماۋالۇبشى 3 ناھىيىلىرىنىڭ ئۇرۇقچىلىق مەيدانى 1980ـ يىلى قورۇلغان. ناھىيىلەرنىڭ ئۇرۇقچىلىق مەيدانلىرى يېڭى سورتلارنى تەجرىبە قىلىش، نەمۇنە كۆرسىتىش، كۆپەيتىش ۋە سۈپەتلىك ئۇرۇقنى ساپلاشتۇرۇپ ياشارتىش‌ۋەزىپىلىرىنى ئۈستىگە ئالغان. ھەر يىلى ئەسلى (سۈپەتلىك) ئۇرۇقتىن 2 مىليون جىڭدىن 2 مىليون 500 مىڭ جىڭغىچە ئىشلەپچىقىرىدۇ. يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بۇيان، ناھىيىلەردىكى ئۇرۇقچىلىق مەيدانلىرى «F ـ 108» پاختا ئۇرۇغىنى ساپلاشتۇرۇپ ياشارتىش‌ۋە «تاڭشەن ـ 6898» بۇغداي ئۇرۇغىنى كۆپەيتىشتە كۆزىنەرلىك نەتىجە يارىتتى.

1981ـ يىلدىن 1984ـ يىلغىچە، «F ـ 108» كېۋەز ئۇرۇغىنىڭ "3 ئېتىز" كۆلىمى، ھەر يىلى 140 ـ 120 مو باشاقنى قۇرلاپ تېرىغان ئېتىز، 700ـ500 مو باشاق سېستىمىسى ئېتىزى، 4000ـ 3000 مو ئەسلى ئۇرۇق ئېتىزى دائىرىسىدە تۇراقلاشتۇرۇلدى، ئەسلى ئۇرۇقنىڭ ساپلىغىنى ساقلاش‌ۋە ئۇنى كۆپەيتىش كۆلىمى 9000 ـ 6000 مو بولدى، ھەر يىلى يېڭىلاش كۆلىمى 400 مىڭ مودىن 700 مىڭ موغىچە بولدى، بۇنىڭ بىلەن كېۋەزنىڭ سۈپەتلىك ئۇرۇغىنى كۆپەيتىش، يېڭىلاش سېستىمىسى بەرپا قىلىندى. بۇغداي، شال، كۆممە قوناقلىقنىڭ ئۆزلىگىدىن شالغۇتلاشقان ئۇرۇغى جەھەتتىمۇ ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا ناھىيە (شەھەر) لەرنىڭ ئۇرۇقچىلىق مەيدانلىرىدا "3 ئېتىز" تۈزۈمىدىكى ساپلاشتۇرۇش، ياشارتىش سېستىمىسى بەرپا قىلىندى.

ۋىلايەت بويىچە دېخانچىلىق زىرائەتلىرىنىڭ سۈپەتلىك ئۇرۇقلىرىنى كېڭەيتىش خىزمىتىدە 1958ـ يىلى ۋىلايەت، ناھىيىلەردە ئۇرۇق باشقۇرۇش ئاپاراتلىرى قۇرۇلغاندىن بۇيان، ھەر قەدەر ياخشى نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى. ئومۇمىلاشتۇرۇلغان ئەلا سورتلارنى يىللار بويىچە ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا تۆۋەندىكىچە قىسقىچە بايان قىلىمىز:

50 ـ يىللاردىكىلىرى: كېۋەزدىن 3173 ـ C، F ـ 108»؛ بۇغدايدىن بىسا1ـ، ئۇكرائىنا 0246، ئۇكرائىنا 83، شالئوت 186؛ كۆممە قوناقتىن ئالتۇن خانىش، ئاق چىشلىق.

60 ـ يىللاردىكىلىرى: كېۋەزدىن «F ـ 108»، 8763N، 5904N؛ بۇغدايدىن ئوكرائىنا 84، ئودىسسا 16، جىڭخوي 26ـ، شىمالى جۇڭگو 187، باقىبۇق؛ شالدىن جۇڭگو 129، شىنەي شىلى، قەشقەر ئاق قىلتىرىغى؛ كۆممە قوناقتىن ۋېر 156 قوش شالئوت ئۇرۇغى، ئالتۇن خانىش، ئالتۇن مۇنار، گۈما ئاق چىشلىغى؛ ئاق قوناقتىن يېڭىشەھەر پاكار ئاق قوڭىغى؛ مايلىق داندىن ۋېر ـ 1650 زىغىرى، شەندۇك خۇاسىگى.

70 ـ يىللاردىكىلىرى: كېۋەزدىن «فەرغانە 108»، چوڭ غوزلىق كېۋەز، 6022 ـC، 6002 ـ C؛ بۇغدايدىن قەشقەر كۆزگى بۇغداي 1 ـ نورمۇلۇق، قەشقەر كۆزگى بۇغداي 3 ـ نورمۇرلۇق، قەشقەر كۆزگى بۇغداي 4ـ نورمۇلۇق، شىنجاڭ كۆزگى بۇغداي 2ـ نورمۇرلۇق، باقىبۇق،

قەشقەر ئاق بۇغدىيى قىزىل يۇلتۇز، سىللىيوس،«تاڭشەن - 6898»؛ كۆممە قوناقتىن ۋۇدەنزاۋ، تەيخاك ئاق كۆممىسى،ئاق سەرىق يەككە شالغۇتى، بەيدەن 4 - نومۇرلۇق، جىمگىدەن 2 - نومۇرلۇق؛ شالدىن چۈگمەك 129، قەشقەر ئاق قىلتىرىغى؛ئاق قوناقتىن سەنشى شالغۇتى 5 - نومۇرلۇق.

80 - يىللاردىكىلىرى : كېۋەزدىن «فەرغانە - 108»،چوك غوزىلىق كېۋەز ، قەشقەر - 601،ھەربىي بوز يەر كېۋىزى 1 - نورمۇلۇق، شىنخەي 3 - نومۇرلۇق؛ بۇغدايدىن قەشقەر كۆزگى بۇغداي 1 - نومۇرلۇق، قەشقەركۆزگى بۇغداي 4 - نومۇرلۇق،شىنجاڭكۆزگى بۇغداي 2 - نومۇرلۇق،باقمبۇق، «تاڭشەن-6898»قەشقەر بوز يەر 1 - نومۇرلۇق، قەشقەر ئاق بۇغدىيى قىزىل يۇلتۇز؛ كۆممە قوناقتىن ۋۇدەنزاۋ، تەيخاك ئاق كۆممىسى، بەيدەن 4 - نومۇرلۇق،جىمگىدەن 2 - نومۇرلۇق، لۇيۇەندەن 4 - نومۇرلۇق، ئالتۇن مۇنار؛ شالدىن چۈگمەك - 129، قەشقەر ئاق قىلتىرىغى؛ ئاق قوناقتىن كافىرىتا؛ زىغىردىن قەشقەر - 801.

ۋىلايەتلىك ئۇرۇقچىلىق شىركىتى 1974 - يىلىدىن باشلاپ دېخانچىلىق زىرائەتلىرىنىڭ سورتلىرىنى رايونلاشتۇرۇش سىنىغىنى ئۇيۇشتۇردى. 1977 - يىلى ۋىلايەتلىك سورت تەكشۈرۈش كومىتېتى قۇرۇلدى. شۇندىن كېيىن ۋىلايەتتە ئومۇملاشتۇرۇلغان يېڭى سورتلار-سورتلارنى رايونغا ئايرىپ تەجرىبە قىلدۇرۇپ، ۋىلايەتلىك تەكشۈرۈپ ماقۇللىشىدىن ئۆتكۈزۈلۈپ، ئاپتونوم رايونلۇق سورت تەكشۈرۈش كومىتېتى تەرىپىدىن بېكىتىلىدىغان بولدى. جەمئى 16 يېڭى سورتقا ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ سورت گۇۋاناممىسى تارقىتىپ بېرىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە يەكەن ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك پەن - تەتقىقات ئورنىدىكى لى جيە نجۇك،جۇ يىچىنلار ئىلىپ كېلىپ تاللىغان بۇغدايلىك سۈپە تلىك ئۇرۇغى «تاڭشەن-6898»، 1975 - يىلى ۋىلايەتلىك كۆزگى بۇغداي رايونلىرى سىنىغىغا قاتناشتۇرۇلۇپ،1979 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق سورت تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ تەكشۈرۈپ بېكىتمىشى بىلەن كېڭەيتىلدى. بۇ سورت بالدۇر پىشىدۇ، يۇقۇرى ھوسۇل بېرىدۇ، ماسلىشىچانلىقى كۈچلۈك، "بالدۇر پىشىدىغان ئىككى سورت"(بالدۇر پىشىدىغان بۇغداي، بالدۇر پىشىدىغان كۆممە قوناق)نى يۇرۇشلەشتۈرۈپ، بىر يىلدا ئىككى ھوسۇل ئېلىشتەك تېرىقچىلىق تۈزۈمىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا مۇۋاپىق كېلىدىغان بولۇپ، كەڭ دېخانلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى. كېڭەيتىلگەن كۆلىمى 1979 - يىلى 17مىڭ مو ئىدى، 1984 - يىلى 1 مىليون 450 مىڭ موغا يەتتى. ئۆزىمىز يېتىشتۇرگەن سورتلاردىن: قەشقەر ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك پەن-تەتقىقات ئورنىدىن ۋاڭ جۈلىيەن يېتىشتۇرگەن كۆزگى بۇغداي سورتى قەشقەر كۆزگى بۇغداي 1 - نومۇرلۇق، قەشقەر كۆزگى بۇغداي 3 - نومۇرلۇق؛ لوجىشىك، تۇرغۇن، لىۋليەنفاڭلار يېتىشتۇرگەن كېۋەز سورتى قەشقەر - 601؛ نې يويۇەن يېتىشتۇرگەن زىغىر سورتى قەشقەر - 801؛ قەشقەر يېزا ئىگىلىك مەكتىۋىدىكى نېك يۇۋىن يېتىشتۇرگەن كۆزگى بۇغداي سورتى قەشقەر كۆزگى بۇغداي 4 - نومۇرلۇق؛ پەيلۇدېخانچىلىق مەيدانىدىكى لىك جۈسەي يېتىشتۇرگەن چوك غوزىلىق كېۋەز؛ يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيىسى يېزا ئىگىلىك پەن - تەتقىقاتى ئورنىدىكى چېن جىڭۇي 43 - پولىك بىلەن ھەمكارلىشىپ يېتىشتۇرگەن ئۈزۈن تالالىق كېۋەز شىنخەي 3-نومۇرلۇق (ئارىلاشما تاللانغان 2 - نومۇرلۇق)؛ يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيىسى يېزا ئىگىلىك پەن-تەتقىقاتى ئورنىدىكى شاشۇنىۋېن بىلەن شىخەنزە يېزا ئىگىلىك ئىنىستىتوتىدىكى تۇخۇاپۇھەمە

كارلىشىپ يېتەشتۈرگەن كۆمە قوناق سورتى قەشقەر بوز يەر يەككە 1 - نومۇرلۇق (1984 - يىلى تەكشۈرۈپ بەكىتىلدى)؛ يەكەن يەن - تېخنىكا كومىتېتىدىكى لېۋچاڭلىق يېتەشتۈرگەن قەشقەر كۆزگى بۇغداي 5 - نومۇرلۇق (1984 - يىلى تەكشۈرۈپ بەكىتىلدى)؛ يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيەسى52 - پولكىدىكى ۋاڭ جيۇ گاۋ يېتەشتۈرگەن كۆزگى بۇغداي قەشقەر بوز يەر 1 - نومۇرلۇق، يېگىشەر ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكىتىدىكى جياڭ لۈگىشىڭ يېتەشتۈرگەن ئاق قوناق شالغۇت ئۇرۇغى يېگىشەر - 501 قاتارلىقلار بار.

1984 - يىللىق ئۇرۇقچىلىق خىزمىتىنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپەسى ئاپتونوم رايونىدىن چۈشۈرگەن 6 چوڭ كۆرسەتكۈچنى ئورۇنلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت بولدى. ئەمىلى ئورۇنلاش ئەھۋالى مۇنداق: (1) ئۇرۇقچىلىق مەيدانلىرى ۋە ئۇرۇقچىلىق بازىلىرى 23 مىليون 325 مىڭ جىڭ ئۇرۇق ئىشلەپچىقىرىپ،ۋەزىپىنىڭ116.6%نى ئورۇنلىدى؛(2)7 مىليون 668 مىڭجىڭ ئۇرۇق تۈجۈپىلەپ تاللىنىپ، ۋەزىپىنىڭ 85.2% نى ئورۇنلاندى؛ (3) 19 مىليون 395 مىڭ جىڭ ئۇرۇق بىلەن تەمىن ئېتىلىپ، ۋەزىپىنىڭ 121.2% نى ئورۇنلاندى؛ (4) ساپلاشتۇرۇپ ياشارتىلغان ئۇرۇق بىلەن تېرىلغىنى (يېگىلانغان كۆلىمى) 690 مىڭ مو بولۇپ، ۋەزىپىنىڭ 106.1% نى ئورۇنلاندى. (5) كېگە يتىلگەن يېڭى سورت كۆلىمى(يەڭگۈشلەنگەن كۆلەم) 211400 مو بولۇپ،ۋەزىپىنىڭ 105.7% نى ئورۇنلاندى؛ (6) شالغۇتلاشتۇرۇلغان كۆمە قوناقنىڭ كېگە يتىلگەن كۆلىمى 665 مىڭ مو بولۇپ،ۋەزىپىنىڭ 133.2% نى ئورۇنلاندى.

ئەلا سۈپەتلىك پاختا بازىسى ناھىيىلىرىقۇرۇلۇشىنى ياخشى ئىلىپ بېرىش، كېۋەزنىڭ سۈپەتلىك ئۇرۇغىنى كۆپەيتىش ۋە ئۇرۇقتا ئىش قوشۇشنى ياخشى ئىشلەش، پاختىنىڭ سۈپىتىنى يەنمۇ يۇقۇرى كۆتۈرۈش، پاختىنىڭ سېتىلىش يوللىرىنى ئېچىش نۆۋەتتىكى ئۇرۇقچىلىق خىزمىتىنىڭ موھىم ۋەزىپىسى. (فۇچېنۇ)

باغۋەنچىلىك، پىلىچىلىك

[باغۋەنچىلىكنىڭ يېڭى قىياپىتى] مۇئەللىم دەرەخلەرنىڭ تۈمۈنى ئەھۋالى: قەشقەر ۋىلايىتىدە تۇرلۇك مۇئىلەر كۆپ ئىشلەپچىقىرىلىدۇ.مۇئىلەرنىڭ سورتى ياخشى، كۆلىمى چوڭ، تۇرلىرى كۆپ بولۇپ، شىنجاڭ ۋە مەملىكەت بويىچە داڭقى بار. ۋىلايەت بويىچە مۇئەللىم دەرخ كۆلىمى 190 مىڭ مودىن ئاشىدۇ (ئىقتىسادىي ئورمان قىلىنىدىغان شاكالىق مۇئەللىم دەرخ خىلىسىرتىنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ). بۇ، ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ئۈمۈمى مۇئەللىم دەرەخ كۆلىمىنىڭ 20% نى ئىگىلەيدۇ، مۇۋە بېرىش كۆلىمى 148 مىڭ مو بولۇپ، ئۈمۈمى مەھسۇلاتى 136 مىليون جىڭدىن ئاشىدۇ. 190 مىڭ مودىن ئاشىدىغان مۇئەللىم دەرەخ ئىچىدە ئالما 17600 مو بولۇپ، 10 مىليون جىڭ ئەتراپىدا ئالما يىغىۋېلىنىدۇ؛ ئاموت - نەشپۈت 23 مىڭ مودىن ئارتۇق بولۇپ، 21 مىليون جىڭغا يېقىن ئاموت - نەشپۈت يىغىۋېلىنىدۇ؛ئۈزۈم تېلى 19300 مو بولۇپ، 21 مىليون جىڭدىن كۆپرەك ئۈزۈم يىغىۋېلىنىدۇ؛شاپتۇل - توغاچ 42 مىڭ مو بولۇپ، 39 مىليون جىڭ ئەتراپىدا شاپتۇل - توغاچ يىغىۋېلىنىدۇ؛ ئۇرۇق كۆلىمى 69800 مو بولۇپ، 40 مىليون جىڭدىن كۆپرەك

يەمۇبلىنىدۇ، باشقا مەۋلەر (گىلاس، ئانار، ئەنجۈر، ئالۇچا، بەيە قاتارلىق كەم ئۇچرايدىغان مەۋلىك دەرەخلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) نىڭ كۆلىمى 19800 مۇغا يېقىن بولۇپ، 9 مىليون جىگدىن كۆپرەك يەمۇبلىنىدۇ. ئۇندىن باشقا، يەنە تۈرلۈك ئۈزۈملەر بار.

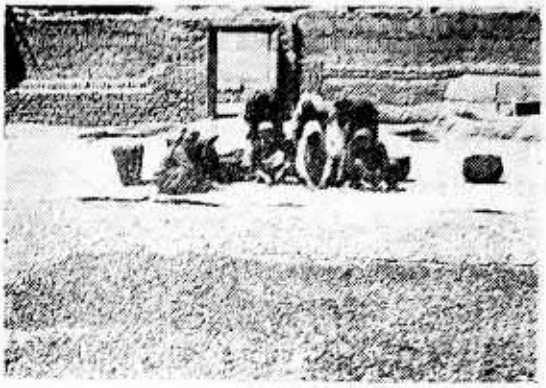

يەشكىرەندە گۈلە قۇرۇتۇلماقتا. خوجى قادىر ئوتتۇرا

مەۋلىك دەرەخ بايلىقى ۋە ئۇنىڭ جايلىشىشى: قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مەۋلىك دەرەخ يېتىشتۈرۈش تارىخى ئۇزاق، «ۋېسى سالنامىسى»، «خەن سالنامىسى» ۋە «تارىخى خاتىرىلەر»، «بۇيۈك تاق دەۋرىنىڭ غەربى دىيارىغا ئائىت خاتىرىسى» دە بۇ رايوندا مەۋلىك دەرەخلەرنىڭ يېتىشتۈرۈلگەنلىكى ۋە مەۋلەرگە ئىشقوشۇلغانلىغى توغرىسىدا تارىخى ماتېرىياللار بار. ئۇزاق مۇددەت يېتىشتۈرۈش ئارقىسىدا، ۋىلايەت مىقياسىدا تۈرلۈك مەۋلەرنىڭ ئوخشاش بولمىغان ئىشلەپچىقىرىش رايونى ۋە جايلىشىشى شەكىللىنىدى. شاپتۇل - توغاچ، ئۈرۈك، ئۈزۈم، ئالما، ئامۇت - نەشپۈت قاتارلىق مەۋلەر ۋىلايىتىمىزنىڭ ھەممە ناھىيىلىرىدە بىرقەدەر ئومۇمىيۈزلۈك تارقالغاندىن باشقا، بەيە ئاساسەن، قەشقەر شەھرى ۋە يەكەن، كونىشەر ناھىيىلىرىگە تارقالغان؛ ئالۇچا ئاساسەن، كونىشەر ناھىيىسىگە مەركەزلەشكەن، باشقا ناھىيىلەرگە بىر قەدەر ئاز تارقالغان؛ گىلاس قەشقەر شەھرى ۋە كونىشەر ناھىيىسىدە ئاساسلىق ئىشلەپچىقىرىلمىدۇ، ئانارنىڭ قاغىلىق، كونىشەر ناھىيىلىرىدىكى كۆلىمى بىر قەدەر چوڭ، باشقا ناھىيىلەردە بىر قەدەر ئاز؛ چىلان كونىشەر، يەكەن، قاغىلىق ناھىيىلىرىنى ئاساس قىلىدۇ؛ قاغىلىق ناھىيىسىدىن باغاق كۆپ چىقىدۇ؛ كونىشەر ناھىيىسىدە ئەنجۈرنىڭ كۆلىمى بىر قەدەر چوڭ؛ يېڭىسار، يەكەن، كونىشەر قاتارلىق ناھىيىلەردىن يەنە مەملىكەت بويىچە داڭلىق بولغان بادام كۆپ چىقىدۇ. كونىشەر ناھىيىسىدىن مەملىكەت بويىچە ئاز ئۇچرايدىغان پىستە چىقىدۇ. بۇ ۋىلايەتتە مىۋىدار مەۋلىك دەرەخلەر بايلىقىنىڭ ئىنتايىن مول ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. يەنە قىشقى يىللاردىن بۇيان، سىرتتىن كىرگۈزۈلگەن دولانا، ھالۇا بىدىت دەرەخلىرى قىسمەن رايونلاردا يېتىشتۈرۈلۈپ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى، بۇنىڭ بىلەن مۇشۇ جايىنىڭ مەۋلىك دەرەخ بايلىقى يەنمۇ بېيىتىلدى. ئالدىنقى يىللاردا مەۋلىك دەرەخ بايلىقىنى تەكشۈرۈش ئارقىلىق، ۋىلايىتىمىزدە جەمئى 9 ئائىلە، 17 ئۈرۈق تېپىلدا بولغان، يېتىشتۈرۈلۈپ كېلىۋاتقان تەخمىنەن 40 تۈر، 800 خىلدىن ئارتۇق مەۋلىك دەرەخ سورتى (ياكى سورت سىستېمىسى) نىڭ بارلىغى ئېنىقلاندى. گۈلە قىلىنىدىغان ئەلا سورتلار ئىچىدە يېڭىسار ناھىيىسىنىڭ سەمەت ئۈرۈكى ۋە ناھىيىلەرگە تارقالغان سېرىق خۇۋەينە ئۈرۈكى قاتارلىقلار بار. ئەلا سورتلۇق قارا ئۈرۈك تۈرلىرىدىن قارا ئۈرۈك، ئەينۇلا بار. ئەلا سورتلۇق ئانار دىن قەشقەر شەھرى، كونىشەر ناھىيىسىنىڭ توق قىزىل دانلىق ئانىرى، قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ توق قىزىل، ھالرەڭ دانلىق ئانارلىرى قاتارلىقلار بار. ئەلا سورتلۇق ھۆل ئۈزۈمىنىڭ ئەلا سورتلىرىدىن ئاق ئۈزۈم، مۇناقى، سوقى ئۈزۈم، چىلگە ئۈزۈم قاتارلىقلار بار. بېيىنىڭ ئەلا سورتلىرى

دىن ئامۇت ۋە ئالما تېخلىق بىيىلەر بار. ئەلا سورتلۇق بادام خىللىرىدىن تاش بادام، قەغەز بادام، پىستە بادام، ئوغاقسىمان بادام، چوڭ بادام قاتارلىقلار. پىستىنىڭ ئەلا سورت لىرىدىن ئۆزۈن دانلىق ۋە يۇمۇلاق دانلىقتىن ئىبارەت ئىككى خىلى بار. گىلاسنىڭ ئەلا سورتلىرىدىن قوقان گىلىسى، قاپاق گىلاس قاتارلىقلار بار.

ئۈستۈرۇش، پەرۋىش قىلىش: مۇنلىك كۆچەتلەرنى ئۈستۈرۈش، پەرۋىش قىلىش تېخنىكىسى ئۆزلۈكسىز ئىلگىرىلىمەكتە، مۇنلىك دەرەخلەرنىڭ شاخلىرى چاتىلىپ، كېسەللىك، ھاشاراتلارنىڭ ئالدى ئالىنىپ ھەم تىزگىنلىنىپ غول تۈۋىگە قوشۇمچە ئوغۇت بېرىلىپلا قالماستىن، يەنە لىكى مىكرو مىقدارلىق ئېلىمېنتلار ۋە ئۈسۈشنى تەڭشەش دورىسى چېچىلدى، يەرنى قەرەللىك كولتىۋاتسىيە قىلىش، سۇغۇرۇش قاتارلىق ئومۇملاشتۇرۇلۇپ تېخنىكىلىق تەدبىرلەر قوللىنىلدى.

مۇنلەرگە ئىش قوشۇش: ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتى ۋە مەھسۇلاتلارنىڭ سېتىلىش ئېھتىياجىغا لايىقلاشمىش ئۈچۈن، ئەسلىدىكى قەشقەرگو ئېنلۇن يېمەكلىكلەر زاۋۇدى ۋە قەشقەر شەھەرلىك كونسېرۋا زاۋۇدىدىن باشقا، يېڭىشەھەر ناھىيىلىك باغۋەنچىلىك مەيدانىدا ئۈنۈملۈك سائ مۇۋە مەھسۇلاتلىرى زاۋۇدى يېڭىدىن قۇرۇلدى. مەھسۇلاتلار ئىچىدە تۈرلۈك مۇسەللەر، نىڭ قاقلىرى، مۇرابباللىرى ۋە كونسېرۋالىرى ھەم قوغۇن قاقلىرىمۇ بار. مۇۋە قاقلىرىنى ياساشتا يېڭى تېخنىكا قوللىنىلدى: كىشمىش ئۈزۈمىنى قۇرۇتۇشتا مايلىق ئاتسېتىك كىسلاتا بىلەن بىر تەرەپ قىلىپ سوغۇق چىلاپ قۇرۇتۇش ئۇسۇلى قوللىنىلىپ، قۇرۇتۇلۇش ۋاقتى قىسقارتىلدى. گۈلە ئىشلەشتە ئاپتاپقا سېلىنىپ بىۋاستە قۇرۇتۇلماستىن باشقا، يەنە قويۇش قۇۋۇتى ئارقىلىق تېز قۇرۇتۇش ئۇسۇلى قوللىنىلدى.

مۇنلىك دەرەخ ئۈستۈرۇش يىغىنىدا قۇرۇق مۇۋە بازىسى قۇرۇش بەلگىلەندى: 1984-يىلى 8 - ئايدا، مەمۇرى مەھكىمە قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مۇنلىك دەرەخ ئۈستۈرۇش خىزمىتى يىغىنىنى چاقىردى. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى گوگاك يىغىندا «ئىدىيىدە ئازات بولۇپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ قۇرۇق مۇۋە ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشنى تېز لىتەيلى» دېگەن ماۋزۇدا دوكلات بېرىپ، ۋىلايەتتە مۇۋە ئىشلەپچىقىرىش تەرەققىيات مەركىزى قۇرۇش، گۈلە، كىشمىش، قۇرۇق قارا ئۈرۈك ئىشلەش بازىلىرىنى قۇرۇشنى ۋىلايىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىدىكى ئىستراتېگىيىلىك تەدبىرلىرىنىڭ بىرى قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويدى. يىغىن دا 1992 - يىلدىن ئىلگىرى، گۈلە سېلىنىدىغان ئۈرۈك كۆلىمىنى 500 مىك موغا، كىشمىش كۆلىمىنى 200 مىك موغا، قارا ئۈرۈك كۆلىمىنى 100 مىك موغا كېڭەيتىپ، 800 مىك مو يەرگە بۇ 3 خىل مۇۋىنى تېكىتىش، باشقا مۇنلىك دەرەخ كۆلىمىنى جەمئىي بىر مىليون موغا يەتكۈزۈش قارار قىلىندى. بۇ، ۋىلايىتىمىزنىڭ باغۋەنچىلىك تارىخىدىكى ئەڭ چوڭ يېڭىلىق بولدى.

قۇرۇق مۇۋە بازىسىنىڭ قۇرۇلۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، ۋىلايەت بويىچە 1984-يىلى 500 مودىن ئارتۇق يەردە ئۈرۈك، قارا ئۈرۈك كۆچەتلىرى، 30 مودىن ئارتۇق يەردە كىشمىش تېلى كۆچەتلىرى يېتىشتۇرۇلدى. يەنە ئېچكىرىدىن 50 مىك تۈپ ئۈزۈم، ئالۇچا كۆچىتى كەلتۈرۈلدى، 400 مو يەرگە ئالمىلىق كىشمىش تېلى قويۇلدى، 200 مىك تۈپ ئۈرۈك ئۈ-

لىنىپ بولدى ھەمدە يەر ئىستىقلىق لېنىنىسى (ئېلېكتىرلىك پارىنىك) ئارقىلىق كۆچەت يېتىشتۇرۇش تېخنىكىسى قوللىنىلىپ، كۆچەتنى تېز سۈرئەت، يۇقۇرى ئۈنۈم، ئەلا سۈپەت بىلەن يېتىشتۇرۇش باشلىنىپ، ئەتىيازدا كەلگەن كۆلەمدە باغ ئەمىيا قىلىشقا ئىشلىتىشكە تەمىنلەپ بېرىلدى.

قوغۇن - تاۋۇز، ئوتياش ئىشلەپچىقىرىش: قوغۇن - تاۋۇز، ئوتياش ئومۇمى كۆلىمى 264600 موغا، بۇنىڭ ئىچىدە قوغۇن - تاۋۇز كۆلىمى 144500 موغا يەتتى. ئىككىسىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 2 مىليارت 330 مىليون جىڭ ئەتراپىدا، بۇنىڭ ئىچىدە قوغۇن - تاۋۇز 2 مىليارت 150 مىليون جىڭ ئەتراپىدا بولدى. قوغۇن - تاۋۇز، ئوتياش ئىشلەپچىقىرىش جەھەتتە، يەرگە يالتىراق يېپىلغان يەر، يالتىراق لاپاس يېپىلغان يەر ۋە كۈن نۇرى پارىنگىدىن قاتارلىق مۇھاپىزەت يەرلىرىدە ئىشلەپچىقىرىش، يېتىشتۇرۇش تېخنىكىسى بىر قەدەر تېز راۋاجلاندۇرۇلۇپ، قوغۇن - تاۋۇز، ئوتياش مەھسۇلاتى زور ھەجىمدە ئاشۇرۇلدى، بازارغا سېلىنىش ۋاقتى زور دەرىجىدە ئالدىغا سۈرۈلدى. بولۇپمۇ كۈن نۇرى پارىنگىدىن پايدىلىنىپ ئوتياش ئىشلەپچىقىرىشنىڭ كېچە يېتىلىشى ھەم ئىشقا سېلىنىشى ئارقىسىدا يېڭى ئوتياشلار قېنى پەسلىدىمۇ بازارغا سېلىندى. قاغىلىق، يەكەن قاتارلىق ناھىيىلەردە يالتىراق يېپىپ تېرىلغان قوغۇن - تاۋۇزلار، ئوتياش كۆلىمى بىر قەدەر زور، ئەشەر شەھىرى، يېڭىشەھەر، مارالبېشى قاتارلىق ناھىيىلەردە يالتىراق لاپاس ۋە كۈن نۇرى پارىنگىدىن پايدىلىنىپ تېرىلغان قوغۇن - تاۋۇز، ئوتياش كۆلىمى بىر قەدەر زور، 1984 - يىلى يالتىراق يېپىپ تېرىلغان قوغۇن - تاۋۇز كۆلىمى 2950 مودىن، ئوتياش كۆلىمى 4 مىڭ مودىن ئاشتى، يالتىراق لاپاس 103، كۆلىمى 64 مو، كۈن نۇرى پارىنگى 49، كۆلىمى 30.5 مو بولدى. بىر قەدەر مۇكەممەل بولغان مۇھاپىزەت يەرلىرىدە ئۆستۈرۈش تېخنىكا تەدبىرى قوللىنىلغاندىن كېيىن ئىقتىسادىي جەھەتتە كىرىم زور دەرىجىدە كۆپەيدى. يالتىراق لاپاس يېپىلغان يەرلەرگە تېرىلغان ئوتياشنىڭ ھەر بىر موسىدىن 3500 يۈەن كىرىم قىلىندى، ئۇ ئادەتتىكى يەرگە تېرىلغان ئوتياش كىرىمىنىڭ 4 ھەسىسىگە توغرا كەلدى. بازارغا 40 - 70 كۈن بالدۇر سېلىندى. كۈن نۇرى پارىنگىدا يەل بويى ئوتياش ئىشلەپچىقىرىلىپ، ھەر مو يەرنىڭ ئىقتىسادىي كىرىمى 6 مىڭ يۈەندىن 8 مىڭ يۈەنگىچە بولۇپ، ئادەتتىكى يەرنىڭ ئوتياش كىرىمىنىڭ 8 - 10 ھەسىسىگىچە توغرا كەلدى.

تېخنىكىلىق تەربىيىلەش، نەمۇنە كۆرسىتىش ۋە كېڭەيتىش: مۇئەللىك دەرەخلەرنى ئۆستۈرىدىغان تېخنىكا، باشقۇرغۇچى خادىملارنى تەربىيىلەشنى تېزلىتىش ئۈچۈن، ۋىلايەت ئىككى كۆرس ئاچتى: يېڭىسار ناھىيىسى مۇھە ئۇلاش كۆرسى ئېچىپ 130 نەچچە كىشىنى تەربىيىلىدى. قەشقەر يېزا ئىگىلىك مەكتىۋى ئاچقان مۇئەللىك دەرەخ ئۆستۈرۈش تېخنىكىسى كۆرسىغا ئاز سانلىق مىللەت ۋە خەنزۇلاردىن 40 دىن كىشى قاتناشتى، ئۇلارغا بىر يېرىم ئاي ئىچىدە مۇئەللىك دەرەخ ئۆستۈرۈش، مۇئەللىك دەرەخلەردە بولىدىغان كېسەللىك، ھاشارات زىيانداشلىغىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تىزگىنلەش، مۇئەللىك دەرەخ شاخلىرىنى چاتاش مەزمۇنىدىكى دەرسلەر ئۆتۈلدى.

باغۋەنچىلىك پەن تەتقىقاتى جەھەتتە ئورۇنلانغان تەجرىبە قىلىش، نەمۇنە كۆرسىتىش ۋە تېخنىكا كېڭەيتىش تۈرى 28 بولۇپ، بۇلار ئىچىدە 7 تۈر ئاپتونوم رايون ۋەۋىلايەتلىك مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. (لى باۋلياڭ)

[ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن قەشقەر پىلىچىلىقى] قەشقەر جۇڭگو ۋە خەلقارا ئاتالغۇ بولغان « يىپەك يولى » دىكى موھىم شەھەر. پىلىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ ئىچكىرىدىن قەشقەرگە تارقىلىپ كىرگەنلىگى 1700 يىللىق تارىخقا ئىگە بولۇپ قالدى.

ئازاتلىقتىن كېيىن، پىلىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ تەرەققىياتى ناھايىتى تېز بولدى. 1959 - يىلى ۋىلايەت بويىچە پەلە ئورۇغىدىن 67 مىڭ قۇتا تارقىتىلىپ، جەمئى 407 تونىنا پەلە ئوزىسى ئىلىنىپ، تارىختا ئەڭ يۇقۇرى رېكورت يارىتىلغان ئىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئەتىيازلىق پەلە 49 مىڭ قۇتا، ئىلىنغان ئوزا 366 تونىنا بولدى. كېيىن « سولچىل » ئىدىيىۋى لۇشىيەننىڭ كاشىلىسى تۈپەيلىدىن، ئۈزمە دەرەخلىرى كېسىۋېتىلىپ ئوزا مەھسۇلاتى تۆۋەنلەپ كەتتى. 1973 - يىلىغا كەلگەندە پەلە ئوزىسىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 87 تونىنىغا چۈشۈپ قالدى. كېيىن گەرچە قايتا ئۆرلەش بولغان بولسىمۇ، لېكىن 100 تونىنا ئەتراپىدا چۆگىلەپ يۈردى.

1980 - يىلى، ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرى مەھكىمە پىلىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشنى يېزىلاردىكى ئاساسلىق قوشۇمچە كەسىپ قاتارىغا قويۇپ، ناھىيە، كوموناللاردىكى رەھبەرى كادىرلارنى خوتەن ۋىلايىتىگە بېرىپ ئېكسكورسىيە قىلىشقا، ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇردى. 1982 - يىل 3 - ئايدا ۋىلايەتتە پىلىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىغا قوماندانلىق قىلىش شىتاۋى قۇرۇلدى. شۇ چاغدا ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىلىغىنى ئۈتەۋاتقان يولداش گوگالڭ باش قوماندانلىقنى ئۈستىگە ئالدى. قوماندانلىق شىتاۋى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن قەشقەر پىلىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ ئومۇمى گۈيخۇاسىنى تۈزۈپ چىقتى، كۆچلۈك تەدبىرلەرنى قوللاندى. ئۈزمە كۆچىتى تىكىش، پەلە بېقىشتىكى مۇكاپاتلاش چارىسىنى بېكىتتى. مەخسۇس پۇل ئاجرىتىپ، پەلە قۇرۇتى بېتىشتۇرۇش ئۈيغۇرچىسىنى سېلىشقا ئىشلىتىلدى، دېخانلارنى پىلىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشقا رىغبەتلەندۇردى. 3 يىلدىن بۇيان، كۆچەت بېتىشتۇرۇپ ئۈزمە تىكىش ۋە پىلىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىدا مىسلى كۆرۈلمىگەن چوڭ ياخشى ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى.

1984 - يىلى ۋىلايەت بويىچە پىلىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ ئومۇمى گۈيخۇاسىدىكى بىرىنچى جەڭنىڭ ئاخىرقى بىر يىلى. 2 - ئاينىڭ 28 - كۈنىدىن 3 - ئاينىڭ 2 - كۈنىگىچە ۋىلايەت بويىچە تارىختا كۆلىمى ئەڭ زور بولغان پىلىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشتىكى ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يىغىنى كونىشەر ناھىيىسىدە چاقىرىلدى. ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمىدىكى ئاساسلىق رەھبەرلەر يىغىنغا قاتناشتى. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى يولداش گوگالڭ «غەلبىسىزى ئالغا ئىلگىرىلەپ، پىلىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىدا يەنمۇ يېڭى ۋەزىيەت يارىتايلى » دېگەن ماۋزۇدا دوكلات بەردى. يىغىندا پىلىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ تەجرىبىلىرى يەكۈنلەندى ۋە ئالماشتۇرۇلدى، نەتىجىلەر كۆزدىن كۆچۈرۈلدى. ئىلغارلار تەقدىرلەندى، 1984 - يىللىق پىلىچىلىق ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسى ئورۇنلاشتۇرۇلدى. 4 - ئاينىڭ ئاخىرىدىمۇ، ۋىلايەتلىك دېخانچىلىق باشقارمىسى پۈتۈن ۋىلايەتتىكى پىلىچىلىق بويىچە 7 نۆۋەتلىك ناھىيىنىڭ پەلە قۇرۇتىنى بېتىشتۇرۇش ئەھۋالى ئۈستىدە تەكشۈرۈشنى ئۇيۇشتۇردى. 10 - ئايدا ئۈزمە كۆچىتى بې-

تەشكىلاتلىرىنىڭ كۆچەت تىكىش ۋە ئۆزۈمە ئۇلاش خىزمىتى ئۈستىدە تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىشنى ئۇيۇشتۇردى.

1984 - يىلى، ۋىلايەت بويىچە جەمئى 15 مىڭ قۇتا پىلە ئۇرۇغى بېقىلىپ، 204 تونىنا غوزا ئېلىندى، مەھسۇلاتى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 12% ئاشتى، 1981- يىلدىن بۇرۇنقىسىدىن بىر قاتلاندى. بۇنىڭ ئىچىدە ئەتىيازلىق پىلە 13800 قۇتا، ئومۇمى مەھسۇلاتى 192 تونىنا بولدى؛ كۈزلۈك پىلە 1400 قۇتا، ئومۇمى مەھسۇلاتى 12 تونىنا بولدى. ۋىلايەت بويىچە ئوتتۇرىچە بىر لىك مەھسۇلات 13.6 كىلوگىرامغا يەتتى.

1984 - يىلى، ۋىلايەت بويىچە 4790 مو ئۆزۈمە كۆچىتى يېتىشتۇرۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە 1700 مو يەرگە قەلەمچە قويۇپ كۆچەت يېتىشتۇرۇلدى، 3090 مو يەرگە ئۇرۇق سېلىنىپ كۆچەت يېتىشتۇرۇلدى. 3 مىليون 720 مىڭ تۈپ ئۆزۈمە كۆچىتى تىكىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئېرىق بويىلىرىغا تىكىلگەن ئۆزۈمە كۆچىتى 1 مىليون 620 مىڭ تۈپ، ئەزالارنىڭ تىككىنى 860 مىڭ تۈپ. ئۇلانغان سۈپە تلىك ئۆزۈمە 1 مىليون 850 مىڭ تۈپ. ھازىر ۋىلايەت بويىچە بار بولغان ئۆزۈمە دەرىخى 12 مىليون تۈپتىن ئوشۇق بولۇپ، ھەر بىر يېزا ئىگىلىك نوپۇسىغا 6.4 تۈپتىن توغرا كېلىدۇ.

پىلىچىلىك ئىشلەپچىقىرىشىدا گەرچە يېڭى بۆسۈش بولغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ يەنىلا قەشقەر نىڭ يېزا ئىقتىسادى تەرەققىياتىدىكى بىر ئاجىز ھالقا. قەشقەر يېپەك زاۋۇدىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى نورمالسىز بولغاچقا، خام ئەشيالارنىڭ بېسىلىپ قېلىش ئەھۋالى پەيدا بولۇپ، دېھقانلارنىڭ پىلە غوزىسىنى سېتىشى قېيىن بولۇشتەك ھادىسىلار كېلىپ چىقتى. پىلىچىلىك ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تېخىمۇ ئوبدان تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن، ئىشلەپچىقىرىش، تەمىنلەش، سېتىش بوللىرىنى راۋاجلاندۇرۇش، پىلىچىلىك ئىشلەپچىقىرىش-باشقۇرۇش تۈزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلىش لازىم. (خۇاڭ رۇيشى)

ئورمانچىلىق

[ئورمانچىلىقنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى] ئورمانچىلىق خەلق ئىگىلىكىنىڭ مۇھىم تەركىبى قىسمى. راۋاجلانغان ئورمانچىلىق- دۆلەتنىڭ باي ئىكەنلىكى، مىللەتنىڭ گۈللەپ-ياشنىغانلىقى، جەمئىيەتنىڭ مەدەنىيەت تىلىك ئىكەنلىكىنىڭ بەلگىلىرىنىڭ بىرىسى، ئورمان-قوروقلۇقنىڭ يېشىل ئىكولوگىيىسىدىكى ئاساسىي يېتەكچىسىدۇر. ئۇ "يېشىل توسا"، "يېشىل بانكا" دەگەن چىرايلىق نامغا ئىگە. ئۇ ئىنسانلارنى ياغاچ، ئوتۇن ۋە ئورمانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى بىلەن تەمىن ئېتىپ قالماستىن، يەنە لىكى ئۇ يەنە بوراندىن مۇداپىئە لىنىش، قومۇنى تۇراقلاشتۇرۇش، كىلىماتنى تەڭشەش، سۇ مەنبەلىرىنى ساقلاش، ئېتىز - ئېرىقلارنى مۇھاپىزەت قىلىش، ئۆسۈملۈكلەر ئارقىلىق زەي قاچۇرۇش، سۇ ۋە تۇپراقنى ساقلاش، ئوكسىگېن ھاسىل قىلىش، ھاۋانى تازىلاش، بۇلغۇنۇشتىن ساقلىنىش، مۇھىتنى كۆزەللەشتۈرۈش قاتارلىق ئۈنۈملەرگە ئىگە.

قەشقەر ۋىلايىتىدە ئەزەلدىن بىرى يېپىنچا ئۆسۈملۈكلەر ئىنتايىن ئاز، ئورمانلار

كۆپ ئەمەس، ھاۋاسى قۇرغاق، قۇم - بوران ۋە زەي،شور ئاپىتى ئېغىر، ياغاچ ۋە ئوتۇن ئىنتايىن قىس بولۇپ كەلگەن ئىدى. ئازاتلىقتىن بۇيان ھەر مىللەت خەلقى پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىكىدە، ئېغىز - ئېغىز ئىھاتە ئورمانلىرىنى كەڭ تۈردە بېنا قىلدى. تۆت ئەتراپقا كۆكەرتىش دەرەخلىرىنى كۆپلەپ تىكتى. يېقىنقى يىللاردىن بېرى، يەنە بېقىلغۇ ئورمانى بەرپا قىلىشنى راسا تۇتتى. بۇنىڭ بىلەن يېزا ئىگىلىك ئىكولوگىيىسىدە يېڭى ياخشىلىنىش بولدى. لېكىن، بىزنىڭ خىزمەتلىرىمىزدە سۈنئى ئورمان بەرپا قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىلسە، تەبىئى ئورمانلارنى مۇھاپىزەت قىلىشقا سەل قارالدى؛ غوللۇق دەرەخ لەرگە ئەھمىيەت بېرىلسە، چاتقاللارغا سەل قارالدى؛ كېسىش كۆپ، تىكىش ئاز بولۇپ، نىسبەت تەڭپۇڭلىقى بۇزۇلدى. " مەددىنىيەت زور ئىنقىلاۋى " مەزگىلىدە بۇ خىل نورمالسىز ھادىسىلەر تېخىمۇ ئېغىرلاشتى.

قەشقەر داۋلۇۋئەللىمەن مەكتىۋىدىكى ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلار كوچەت تىكىپ ئورمان ئەسىيا قىلىش پائالىيىتىگە پاتال ئالاندى

چېن نېۋ فوتوسى.

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ئورمانچىلىق قۇرۇلۇشى ھەققىدە بىر قاتار زور ھەل قىلغۇچ تەدبىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. 1978 - يىلدىن باشلاپ " 3 شىمالى رايون " بويىچە مۇداپىئە ئورمان سېستېمىسىنى بەرپا قىلىشنى باشلىدى. ئۇلارنىڭ تەمىنلىنىش ناھىيە (شەھەر) "3 شىمالى رايون " قۇرۇلۇشىنى كىرگۈزۈلدى. قىسقىسىنا يەتتە يىلدا ئۇلارنىڭ ئورمانچىلىق قۇرۇلۇش ئىشلىرىدا يېڭى تەرەققىياتلار بارلىققا كەلدى. كېسىشكە ئەھمىيەت بېرىپ، تىكىشكە سەل قارايدىغان، نىسبەت تەڭپۇڭلىقى بۇزۇلىدىغان ئەھۋاللار دەسلەپكى قەدەمدە ئۆزگەرتىلدى. 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىدىكى ئىستاتىستىكىغا قارىغاندا، ئۇلارنىڭ بويىچە ھازىر بار بولغان1 مىليون 617 مىڭ 900 مو سۈنئى ئورمان، 1 مىليون 431 مىڭ 900 مو تەبىئى ئورمان، جەمئى3 مىليون 49 مىڭ 800مو ئورمان بار. بۇنىڭدىن باشقا، تۆت ئەتراپقا 165 مىليون تۈپ (414 مىڭموغا توغرا كېلىدۇ) دەرەخ قويۇلدى. ئورمانلارنىڭ قاپلاش نىسبىتى 1977 - يىلدىن بۇرۇنقى 0.9% دىن 1.68% گە يەتتى (دەرەخ خىللىرى كۆلىمى ھەققىدە قوشۇمچە جەدۋەلگە قارالسۇن).

ئۇلارنىڭ بويىچە ھەر خىل ئورمانلارنىڭ ئومۇمى زاپاس مىقدارى 3 مىليون 360 مىڭ كۇبېمېتىر، بۇنىڭ ئىچىدە سۈنئى ئورمانلارنىڭ زاپىسى 2 مىليون 963 مىڭ كۇبېمېتىر بولۇپ، 88% نى ئىگەللەيدۇ. تەبىئى ئورمانلارنىڭ زاپىسى 397 مىڭ كۇبېمېتىر بولۇپ12% نى ئىگەللەيدۇ. ئورمانلارنىڭ ھەر نوپۇسقا توغرا كېلىشىنىڭ نىسبى سېلىشتۇرما قىممىتى مۇنداق: ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگەن ئورمان يەر كۆلىمى 1.39 مو، ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگەن پارچە-

پۈرات دەرەخ 89 تۈپ، ھەر يېزا ئىگىلىك نوپۇسىغا توغرا كەلگەن يېقىلغۇ ئورمان0.44مو، ئېتىز ـ ئېرىق ئىھاتە ئورمانلىرى تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 6.9% نى ئىگەللەيدۇ.

دەسلەپكى ئىستاتىستىكىدىن قارىغاندا، ۋىلايەت بويىچە دەرەخ تۈرلىرىدىن 28 ئائىلە، 46 ئۇرۇقداش، 93 خىلى بار. ماتېريال ئورمىنى: سۈۋادان تېرەك، قاپاق تېرەك، تاغ تېرىكى، مېرزا تېرەك، داگۇمەن تېرىكى، سالەن تېرەك ۋە كىرگۈزۈلگەن بەزى شال ـ غۇتلاشتۇرۇلغان تېرەكلەر، قارا ياغاچ، تىكەنلىك ئاكاتسىيە، ياسمىن دەرىخى، چۈلۈك دەرىخى، سۆگەت قاتارلىق دەرەخلەر بار؛ تەبىئى ئورمانلاردىن: توغراق، تال توغراق، قاغا جىگدىسى، تىيانشان شەمشادى، كوتىسنلۇن قازاق ئارچىسى قاتارلىق دەرەخلەر بار؛ ئىقتە ـ سادىي دەرەخلەردىن: ياڭاق، بادام، چىلان، پىستە، كاۋاۋ ئېچىن دەرىخى، پىندىق ياڭاق قاتارلىقلار بار؛ يېقىلغۇ ئورمان دەرەخلىرىنىڭ تولىسى جىگدە، يۇلغۇن، جىدىغان، سۆ ـ گەت قاتارلىقلاردۇر.

ۋىلايەتلىك ئورمانچىلىق باشقارمىسى پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ ئورمانچىلىقىنى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى ئاپپارات، ئۇنىڭ قارىمىغىدا: ۋىلايەتلىك ئورمانچىلىق باشقۇرۇش پونكىتى، ۋىلايەتلىك ئورمانچىلىق پەن ـ تېخنىكا ئورنى، ۋىلايەتلىك ئورمان ئۇرۇغى پونكىتى، ۋىلايەتلىك ئورمانلاردا بولىدىغان كېسەللىك ـ ھاشاراتلار زىيانداشلىقىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى تەزگىنەش پونكىتى، ۋىلايەتلىك ئورمانچىلىق تەكشۈرۈش ـ لايىھەلەش ئەترىدى، ۋىلايەتلىك ياغاچ شىركىتى، كوتىسنلۇن ئورمانچىلىق مەيدانى قاتارلىق ئورۇنلار بار. ئورمانچىلىق باشقارمىسى بىلەن ئورمانچىلىق باشقۇرۇش پونكىتى بىرلەشىپ ئىش بېجىرىدۇ. ئۇنىڭقارىمىغىدا 3 بۆلۈم، 1 ئىشخانا تەسىس قىلىنغان. مۇناسىپ بۆلۈم، ئىشخانىلار ـ دا ئورمانىنى مۇھاپىزەت قىلىش، ئوتتىن مۇداپىئەلىنىش ئىشخانىسى، كۆكەرتىش ئىشخانىسى، ياۋايى ھايۋانلارنى مۇھاپىزەت قىلىش ئىشخانىسى قوشۇمچە تەسىس قىلىنغان.

ۋىلايەتلىك ياغاچ شىركىتى 1959 ـ يىلى قۇرۇلغان، ھازىر يېزا دەرىجىلىك مۇستەقىل كارخانا ئورۇن بولۇپ، ئاساسلىقى ياغاچ تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. كوتىسنلۇن ئورمانچىلىق مەيدانى 1959 ـ يىلى قۇرۇلغان. 1979 ـ يىلىدىن بۇرۇن كېسىشنى ئاساس قىلىپ كەلگەن. 1980 ـ يىلىدىن كېيىن كېسىشنى توختۇتۇپ، ئورمانىنى مۇھاپىزەت قىلىش، پېچىلاشنى ئاساس قىلىدىغان ئورمانچىلىق مەيدانىغا ئايلاندۇرۇلدى.

ناھىيە (شەھەر) لەردە ئورمانچىلىق ئىدارىسى (خىزمەت پونكىتى) تەسىس قىلىنغان بولۇپ، ئاساسلىقى ناھىيە (شەھەر) دىكى ئورمانچىلىق كارخانا، كەسىپى ئورۇنلىرى ۋە پۈتۈن ناھىيىنىڭ ئورمانچىلىق ئىشلىرىغا پۈتۈن كۈچى بىلەن مەسئۇلىيەت ئالىدۇ.

ناھىيە باشقۇرىدىغان دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئورمانچىلىق مەيدانىدىن 11 ى بولۇپ، ئومۇمى كۆلىمى 80 مىڭ مو، بۇنىڭ ئىچىدە سۈنئىي ئورمان بار مەيدان 6، تەبىئى ئورمان بار مەيدان 3، ئىقتىسادىي ئورمان بار مەيدان 2، ناھىيىدىن باشقۇرۇلىدىغان كۆچەتخانا 8، ئومۇمى كۆلىمى 43 مىڭ مو.

ۋىلايەت بويىچە ئورمانچىلىق سېپىدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچى 2250 نەپەر. (چىمەن ـ شىنەچەن، جۇ لىكشىيەن)

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئورمان بايلىغىنىڭ ئاساسى ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

1984 ـ يىل ئاخىرىدىكى ئىستاتىستىكا

بىرلىگى : مو

تۈرى / ئورۇن	ئومۇمى جەمئى	سۈنئى ئورمان						تەبىئى ئورمان				تۇت ئەترابىغا تېمكىلىگەن دەرەج
		كېچىمك جەمئى	ئىمارەت ئورمىنى	يېڭىلىغۇ ئورمىنى	ماتېرىيال ئورمىنى	ئىقتىسادى ئورمان	باشقا ئورمانلار	كېچىمك جەمئى	تۇزلەشتۈرۈلگەن توغراق	تاغ رايونىدىكى شەھەرچە	تاغ جىلغا بويىدىكى ئورمان	مېڭ تۈپ/مېڭ مو
ۋىلايەت بويىچە جەمئى	3049800	1617900	510400	817000	67500	208600	14400	1431900	1397500	25700	8700	414/165.590
يەكەن	339.200	331.200	165500	128.400	500	33.800	3.000	8.000	/	8.000		13.9/5.550
يېڭىشەھەر	223.800	209.200	56.800	120.100	10.600	18.500	3.200	14.600	14.600			33.8/13.500
كونەشەھەر	345.500	337.300	61.000	222.000	18.000	35.400	900	8.200	8.200			85.7/34.280
قاغىلىق	122.100	103.600	30.700	16.800	10.800	38.800	6500	18.500	1.500	17.000		39.5/15.800
بوسكام	85.500	86.800	35.400	35.800	4.500	11.100	/	3.700	3.700			30.9/12.350
يېڭىسار	139.900	138.700	37.700	74.900	7.200	18.600	300	1.200	1.200			48.4/19.360
پەيزىۋات	463.600	147.600	26.700	84.300	7.500	2.900	100	316.000	31.600			77.8/32.120
يوپۇرغا	134.900	86.900	26.800	50.500	1.000	8.400	200	48.000	4.800			23.1/9.220
مەكىت	330.000	105.000	34.700	51.700	6.500	12.100	/	225.000	22.500			26.6/10.630
مارالۇبشى	811.600	31.600	21.000	9.200	700	500	200	780.000	78.000			2590/10.630
قەشقەر شەھىرى	32.100	22.100	14.100	15.400	200	2400	/	/	/			8.400/3.340
تاشقورغان	16.600	7.900	/	7.900			/	8.700	/		8.700	0.2/8.

[ئورمانچىلىق قۇرۇلۇشىدىكى يېڭى نەتىجىلەر] مەجبۇرى تىكلىمىدىغان كۆچەت يىلىدىن-يىلغا كۆپەيمەكتە. 1981 - يىل 12 - ئايدا، 5 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 4 - سانلىق يىغىنىدا ماقۇللانغان « ئومۇمىي خەلق مەجبۇرى كۆچەت تىكىش مەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدىكى قارار » دا ھەر بىر كىشى ھەر يىلى 3 - 5 تۇپ كىچە كۆچەت تىكىش تەلەپ قىلىنىدى. 1982 - يىلى قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە ھەر بىر كىشى ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن 6 تۇپتىن، 1983 - يىلى ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن 9 تۇپتىن، 1984 - يىلى ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن 11 تۇپتىن كۆچەت تىكتى.

كوكەرتىشتە تىلغار بولغان ئورۇن - قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم ئورگىنى تەجرىبىسى دەرىخىلەر سايە تاشلىغان يول.

لۇپەنبەن ئوتۇسى

يېقىلغۇ ئورمانلىرىنى تەكشۈرۈش ۋەزىپىسى ئورۇنلانىدى. ئۇزۇنسىنى بۇيان، قەشقەر ۋىلايىتىدە ئوتتۇن ناھايىتى قىس بولۇپ كەلدى، بولۇپمۇ يېزىلاردا يېقىلغۇ تېخىمۇ قىس بولىدى. ۋىلايەتلىك پارتكوم 1983 - يىلى ئەتىيازدا ۋىلايەتلىك ئورمانچىلىق باشقارمىسىغا پەن - تېخنىكا خادىملىرىنى تەشكىللەپ يېقىلغۇ ئورمانلىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈپ چىقىپ، تېز ئۆسۈش، مول ھوسۇل ئېلىش ۋە ئىسىقلىق ھارارىتى يۇقىرى بولۇشتىن ئىبارەت 3 ئاساسلىنى ئاساس قىلىپ، يېقىلغۇ ئورمانى بىنا قىلىشنىڭ ئەڭ ئەلا لايىھەسىنى ئوتتۇرىغا قويۇشنى بۇيرىدى. بۇ قېتىمقى تەكشۈرۈش 1983 - يىل 5 - ئايدا باشلىنىپ، سەرتتىن تەكشۈرۈش، ئىچكى جەھەتتە تەھلىل قىلىش ئارقىلىق، 1984 - يىل 9 - ئايدا تەكشۈرۈش دوكلادى يېزىپ چىقىلىدى. ھازىر ئەمەلى تەكشۈرۈلگەن سانلىق مەلۇماتلارنى تۆۋەندىكىچە تونۇشتۇرىمىز:

دەرەخ خىللىرىنى تاللاش: جىگدە، يۇلغۇن، جىڭان، سۆگەت سۈپەتلىك يېقىلغۇ دەرەخ خىلى قىلىنسا بولىدۇ.

ئوتۇن مىقدارى: ھەر مو ئورمانىنىڭ يىللىق ئوتۇن مىقدارى مۇنداق: يۇلغۇنىنىڭ 436.63 كىلو گىرام بولۇپ، بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ، جىڭاننىڭ 260.20 كىلو گىرام بولۇپ، ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ، جىگدىنىڭ 231.52 كىلو گىرام. لېكىن ئېتىز - ئېرىق ئورمان تۈرىنىڭ تار بەلۋىغا ياكى قوشۇمچە بەلۋىغا قويۇلغان جىگدىنىڭ ھەر مۇسىنىڭ ئوتۇن مىقدارى 484.40 كىلو گىرام بولۇپ، ياپىسا قويۇلغان جىگدە ئورمىنىڭكىدىن 109% ئۇستۇن تۇرىدۇ.

بىئولوگىيىلىك مىقدارى: ھەر مونىڭ يىللىق بىئولوگىيىلىك مىقدارى جەھەتتە يۇلغۇنىنىڭ 720.13 كىلو گىرام بولۇپ، بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. جىڭان 296.22 كىلو گىرام بولۇپ، ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. جىگدىنىڭ 275.59 كىلو گىرام.

غازاك مىقدارى: جىگدە ئورمان بەلۋىغىنىڭ ھەر مۇسىدىن چىقىدىغان ھۆل غازاك مىقدارى 361.92 كىلو گىرام بولۇپ، ياپىسا جىگدە ئورمىنىدىن چىقىدىغان 282.29 كىلو گىرام غازاك مىقدارىدىن 28.21% ئارتۇق تۇرىدۇ. ياپىسا جىڭان ئورمىنىدىن چىقىدىغان غازاك مىقدارى 331.11 كىلو گىرام. يۇلغۇن ئورمان بەلۋىغىدىن چىقىدىغان غازاك مىقدارى 249.77 كىلو گىرام.

كەسكۇندىن پايدىلىنىپ يۇلغۇنىنى كۆپەيتىش. قەشقەر ۋىلايىتىدە يازدا كەسكۇن ئىنتايىن كۆپ، بۇ چاغ دەل يۇلغۇن ئۇرۇغىنىك پىشىش ۋاقتى، كەلكۇندىن پايدىلىنىپ جاڭگاللارغا سۇ قويغاندا، سۇغا چۈشكەن يۇلغۇن ئۇرۇغى بىخلىنىپ چىقىپ، يا پسا يۇلغۇن ئورمانلىقى شەكىللىنىدۇ. يوپۇرغا ناھىيىسىنىك بىر يېرىك كوممۇنىسى بۇ تەجرىبىنى ئاۋۋال كېڭەيتتى. 1982 - يىلى ۋىلايەت بويىچە ئېچىلغان ئورمانچىلىق يىغىنىدا 9 ناھىيىگە 100 مىڭ مو يۇلغۇن كۆپەيتىش ۋەزىپىسى ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، شۇ يىلى 60 مىڭ مو ئورۇنلاندى. 1983 - يىلى يەنە 80 مىڭ مو ئورۇنلاندى. 1984 - يىلى كەلكۇن مەزگىلىدىن بۇرۇن، ۋىلايەتلىك ئورمانچىلىق باشقارمىسى يوپۇرغا ناھىيىسىدە يۇلغۇننى كۆپەيتىش نەق مەيدان يىغىنى ئاچتى. يىغىندىن كېيىن، ۋىلايەت بويىچە 113 مىڭ مو يۇلغۇن كۆپەيتىلىپ، 1982 - يىلدىكىدىن بىر قاتلاندى. ھازىر 250 مىڭ مودىن ئارتۇق سوزۇلما يۇلغۇن ئورمانلىقى بار. (چىن شيە نچەن، جۇ لىگشيەن)

[" 3 شىمالىي رايون" ئىمھاتە ئورمىنى قۇرۇلۇشى] دۆلىتىمىزدىكى قۇرغاق رايونلارنىك ئىكولوگىيىلىك مۇھىتىنى ئۆزگەرتىش، قۇم - بوران، زەي - شور، قۇرغاقچىلىقنىك ئىنسانلار ھاياتىغا ۋە دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىغا كەلتۈرىدىغان زىيىنىنى تۈگىتىش ئۈچۈن، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەن 1978 - يىلى 11 - ئاينىڭ ئەۋرىشىم، شىمالىي جۇڭگو، شەرقىي شىمال (قىسقارتىلىپ " 3 شىمالىي رايون " دەپ ئاتىلىدۇ)دىكى ئون مىڭ چاقىرىملىق قۇم - بوران لېنىيىسىدە ئىمھاتە ئورمىنى سېلىشنى بەرپا قىلىشنى قارار قىلغان ئىدى. ئىمھاتە ئورمىنى سېلىشنىڭ مۇشۇ رايونلار ئىمھاتە ئورمان تۈرلىرى، ئىمھاتە ئورمان بەلۋاغلىرى ۋە پاسىل ئورمانلىرىنى بىرلەشتۈرۈپ، ئومۇملۇق دەرەخ تىكىش، چاتقال قويۇش، ئوت - چۆپ تېرىشنى بىرلەشتۈرۈپ، ئۇنى بىر پۈتۈن گەۋدە دەپ قاراش - دېگەنلىك. شۇڭا، " 3 شىمالىي رايون " قۇرۇلۇشىغا قوشۇلغان تېخنىكا تەلەپ " تۈر، پاسىل، بەلۋاغ " نى، " غولىلۇق دەرەخ، چاتقال، ئوت - چۆپلەر " نى، " دەرەخ خىللىرى كۆپ بولۇش، دائىرىگە ئېلىش، باشقۇرۇش، ئۆزگەرتىش"-نى بىرلەشتۈرۈشتىن ئىبارەت. "3شىمالىي رايون" ئىمھاتە ئورمىنى قۇرۇلۇشى ماھىيەتتە ئىكولوگىيىلىك قۇرۇلۇش.

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مەلۇم يېزىلىرىدىكى مەھەللىلەرنىڭ ھويت فوتوسى

بىرىنچى قارارلىق قۇرۇلۇش 1978 - يىلى باشلىنىپ، 1985 - يىلى ئاخىرلىشىدۇ. ۋاقتى 8 يىل، شۇ جايلىقتا ئورمان بىنا قىلىش ۋەزىپىسى 1 مىليون 800 مىڭ مو، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ۋەزىپىسى 784 مىڭ مو. تاشقورغان ناھىيىسىدىن باشقا، قالغان 11 ناھىيە (شەھەر) بۇ قۇرۇلۇش دائىرىسىگە كىرگۈزۈلىدى. 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە، ۋىلايىتىمىزدە "3 شىمالىي رايون " ئىمھاتە ئورمىنى ئەھىيا قىلىش ۋەزىپىسىدىن 798 مىڭ مو ئورۇنلىنىپ، پىلانلىقنىڭ 101.8%نى ئىگەللىدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىمھاتە ئورمىنى 247 مىڭ مو، يېقىلغۇ ئورمىنى 474 مىڭ مو، ماتېرىيال ئورمىنى 48 مىڭ مو، ئىقتىسادىي ئورمان 29 مىڭ مو. بىرىنچى قارارلىق قۇرۇلۇش ۋەزىپىسى مۇددەتتىن بىر يىل بۇرۇن ئورۇنلاندى.

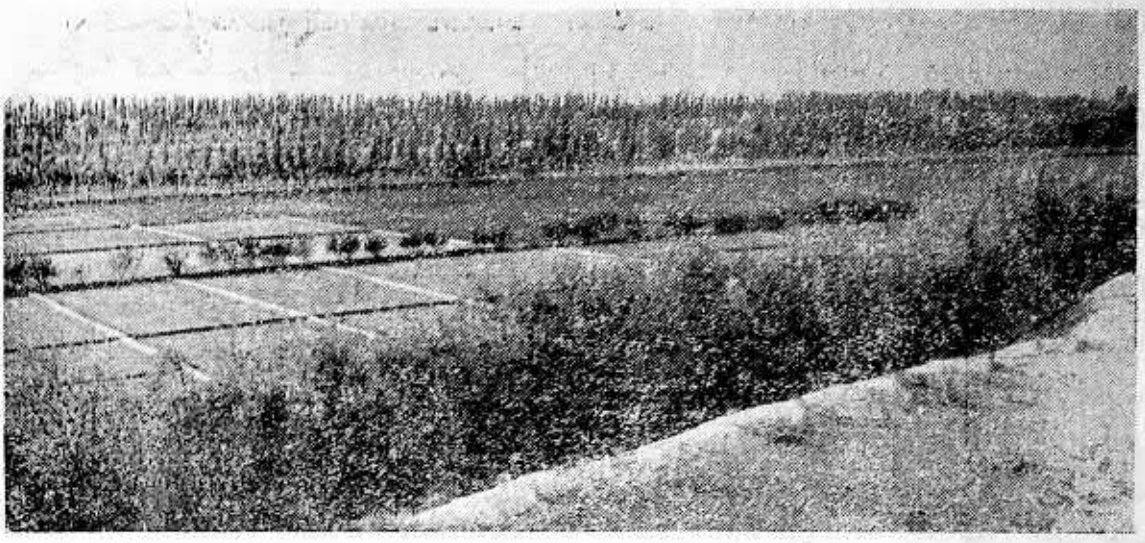

يەكەن ناھىيىسىدىكى ئىگەچى يېزىسىدىكى ئىماتە ئورمىنى.

لۇ پېيتيەن فوتوسى

ئىككىنچى قارارلىق قۇرۇلۇش 1986 - يىلىدىن 1990 - يىلىغىچە ئېلىپ بېرىلىدۇ ، ۋاقتى بەش يىل بولىدۇ ، بۇ دۆلەتنىڭ 7 - بەشىيىللىق پىلانى بىلەن تەڭ باشلىنىدۇ . قۇرۇلۇش دائىرىسى كېڭەيتىلىپ ، شىنجاڭدا 54 ناھىيە (شەھەر) دىن 84 ناھىيە (شەھەر) گە كۆپەيتىلىدۇ . تاشقورغان ناھىيىسىمۇ "3 شىمالى رايون " قۇرۇلۇشىنىڭ دائىرىسىگە كىرگۈزۈلىدۇ .

قەشقەر ۋىلايىتى 1984 - يىلى 6 - ئايدىن قارتىپ ئىككىنچى قارارلىق قۇرۇلۇشنى گۈيخۇالاش - لايىھىلەش خىزمىتىنى باشلىدى . ئىككىنچى قارارلىق قۇرۇلۇشتا گۈيخۇالاڭان ۋەزىپە 900 مىڭ مو . بۇنىڭ ئىچىدە سۈنئى ئۈسۈل بىلەن كۆپەيتىلىپ ئەسلا قىلىنىدىغان ئورمان 540 مىڭ مو ، كۆچەتسىز ئەسلا قىلىنىدىغان ئورمان 360 مىڭ مو . ئىككىنچى قارارلىق قۇرۇلۇشنىڭ موھىم نوقتىسى يەنىلا ئېتىز - ئېرىق ئىماتە ئورمىنى ۋەيرانلىقنى ئورمانى بولىدۇ .

" 3 شىمالى رايون" ئىماتە ئورمان قۇرۇلۇشىنى تېزلىتىپ، ئېتىز-ئېرىقلارنى ئورمان بىلەن تورلاشتۇرۇشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ۋىلايەت 1984-يىلى 10-ئاينىڭ 23-كۈنىدىن 27 - كۈنىگىچە ئورمانچىلىق سىپىدىكى 3 دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنىنى ئاچتى . يىغىندا بىرىنچى قارارلىق قۇرۇلۇشنى ئېلىپ بېرىشتا تەجرىبىلىرى يەكۈنلىنىپ ، ئىككىنچى قارارلىق قۇرۇلۇشنىڭ گۈيخۇا - لايىھىسى ئورۇنلاشتۇرۇلدى . ئېتىز - ئېرىقلارنى ئورمان بىلەن تورلاشتۇرۇشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى قانداق قىلىپ تېزلىتىش توغرىسىدا " 6 ، 7 ، 8 " ۋە " 5 ، 4 ، 3 " لىك گۈيخۇا لايىھىسى ئوتتۇرىغا قويۇلدى . يەنى 1986 - يىلى 5 ناھىيە (شەھەر)، (يەكەن ، پوسكام ، يېڭىشەھەر ، قەشقەر شەھرى ، مەكىت) ئورمان بىلەن تورلاشتۇرۇشنى ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ ؛ 1987 - يىلى 4 ناھىيە (كونىشەھەر ، يېڭىسار، قاغىلىق ، يوپۇرغا) ئورمان بىلەن تورلاشتۇرۇشنى ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ ؛ 1988 - يىلى ئاخىر-

قى تۈركۈمدىكى 3 ناھىيە (پەيزىۋات ، مارالۇبشى ، تاشقورغان) ئورمان بىلەن تورلاش-
تۇرۇشنى ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ . مۇددەتتىن بۇرۇن ياكى مۇددەتتىن بويىچە ئورۇنلىنالمىغانلار مۇكاپا-
تلىنمەيدۇ. (چەن شيەنچەن ، جۇ لىگشيەن)

[تەبىئى ئورمانلىقلارنىڭ مۇھاپىزەت قىلىنىشى، ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈشى ۋە تەرەققىي قىلىشى] قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ تەبىئى ئورمان مەنبەسى ئاساسلىقى ئىك-
كى خىل : بىر-ئىچىسى تۈزلەڭلىكتىكى توغراقلىق ، ئىككىنچىسى تاغلىق رايوندىكى شەمشات-
لىق. ئۈزۈندىن بۇيان ، بۇ تەبىئى ئورمان مەنبەلىرىنى مۇھاپىزەت قىلىش يېتەرلىك بولما-
مىغانلىقتىن، ئورمان مەنبەسىنىڭ كۆلىمى ئېغىر دەرىجىدە ئازىيىپ كەتتى . ئازاتلىقتىنىڭ
دەسلەپكى مەزگىلىدە ، ۋىلايەت بويىچە تەبىئى ئورمانلىق ۋە جاڭگال ئورمانلىقى تەخمى-
نەن 5 مىليون 500 مىڭ مو ئىدى ، بۇنىڭ ئىچىدە : تۈزلەڭدىكى توغراق 2 مىليون 600 مىڭ
مو ، تاغلىق رايوندىكى شەمشات 40 مىڭ مو ، جاڭگالدىكى يۇلغۇن 2 مىليون 860 مىڭ مو
ئىدى . ئورمانلىقلارنى زور كۆلەمدە بۇزۇپ بىنام ئېچىش ، قالايمىقان كېسىش ۋە ئورمان
رايونلىرىنى سۈغۇرۇش سۇ مەنبەلىرىنى توسۇۋېتىش قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن تە-
بىئى ئورمانلىقلار ئىنتايىن ئېغىر دەرىجىدە بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى . 1980 - يىلى ئاپ-
تونوم رايونلىنىڭ ئايرۇپلان ئارقىلىق تەكشۈرۈشىگە قارىغاندا، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ توغراق-
لىقىدىن ئاران 617 مىڭ مو قالغان. 1976 - يىلىدىكى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاشقا قارىغاندا قا-
غىلىق رايونىدىكى شەمشاتتىن ئاران 25 مىڭ مو قالغان . يۇلغۇنمۇ ئاساسى جەھەتتىن
كېسىپ تۈگۈتىلگەن. بولۇپمۇ شېكەر كۆلىدىن مارالۇبشى ئاچىلىقىچە بولغان ئارىلىقتىكى
يۇلغۇنلىقلار ئېغىر دەرىجىدە بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىغان .

ھەر دەرىجىلىك پارتىيە ، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى ۋە ئالاقىدار تارماقلار تەبىئى ئور-
مانلىقلارنى مۇھاپىزەت قىلىش مەسىلىسىگە دىققەت - ئېتىبار بىلەن جىددىي قوزغىدى . يېقىنقى
يىللاردىن بۇيان ، ھەر خىل تەدبىر قوللانۇپ ، قالايمىقان كېسىشنى مەنئى قىلدى . ھازىر
كەڭ كۆلەمدە بۇزغۇنچىلىق قىلىش ئاساسى جەھەتتە چەكلەندى . 1984 - يىل 6 - ئايدا
ئاپتونوم رايونلۇق ئورمانچىلىق نازارىتى ، ئاپتونوم رايونلۇق ئورمانچىلىق ئىلمى جەمئى-
يىتى مارالۇبشىدا توغراقنى نەق مەيدانda ئىلمى مۇھاكىمە قىلىش يىغىنى ئاشتى . يىغىن-
دا توغراق ئورمىنىنى مۇھاپىزەت قىلىش ، ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە تەرەققى قىلدۇرۇش توغ-
رىسىدىكى بەزى ياخشى تەجرىبىلەر يەكۈنلەندى . 1980 - يىلى مارالۇبشى توغراق ئورمان
مەيدانى دەريانى توسۇپ دامبا سوقۇپسۇباشلاش ئۇسۇلى بىلەن 50 مىڭ مو توغراق ئورمى-
نىنى سۇغاردى ، ئىككىنچى يىلى توغراقنىڭ ئۆسۈشى خېلى ياخشى بولدى . 1982 - يىلى ،
توغراق ئورمان مەيدانى مەخسۇس تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ ، سۇغۇرۇلغان توغراق بىلەن
سۇغۇرۇلمىغان توغراقنىڭ ئۆسۈش جەھەتتىكى پەرقىنىڭ ئىنتايىن روشەن ئىكەنلىكىنى چې-
لىقتۇردى . شەكلىدىن قارىغاندا يوپۇرمىغى بىرسىنىڭ چوڭ ، بىرسىنىڭ كىچىك ، رەڭگى
جەھەتتە بىرىنىڭ يېشىل ، بىرىنىڭ ساغۇچ بولغان . سۇغۇرۇلغان ئورمانىنىڭ ئارىسىدىكى
بوش بىكار يەرلەردە ئىنتايىن قېلىن شۇاقلار ۋە يۇلغۇنلار ئۆسكەن . يەر ئاستى سۇيىمۇ
كۆرىنەرلىك ھالدا يۇقۇرى كۆتۈرىلگەن . ئۇلۇچەپ بېكىتىلىشىچە ، يېڭى ئۆستەڭ بويلىرىدە-

كى يەر ئاستى سۇيى 2 ــ 3 مېتىرغىچە يۇقۇرى كۆتىرىلگەن ، كودا - يېڭى ئۆستەك ئارد - لمغىدىكى جايلارنىڭ يەر ئاستى سۇيى ئەسلىدىكى 8 مېتىردىن 4.4 مېتىرغا كۆتىرىلگەن . بەزى جايلاردا بىر نەچچە ئون يىلدىن بېرى كۆرۈلۈپ باقمىغان توغراق يەر قالپىنى ئۇنۇپ چىققان ، پۈتۈنلەي قۇرۇپ كېتىش دەرىجىسىگە كېلىپ قالغان توغراقلىقتا ھايا تلىق مەزىرەسى بارلىققا كەلگەن .

1984 - يىلى، ۋىلايەتلىك تەرەققىيات مەبلىغى كومىتېتىنىڭ مەبلەغ سېلىشى بىلەن مارالۇبشى توغراق ئورمان مەيدانى 1 - دامبىدىن 5 كىلومېتىر نېرىسىدىكى جايدا 2 - دامـ با سوقۇپ سۇ باشلاپ 100 مىك مو يەرنى سۇغاردى . مارالۇبشى ناھىيىسى كەلكۈندىن پايـ دىلىنىپ 200 مىك مو توغراق سۇغاردى .

مارالۇبشى شامال ئورمانچىلىق مەيدانى يەر ئاستى سۇيى 4 مېتىردىن يۇقۇرى بولغان توغراقلىق ئورمانىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ تەرەققى قىلدۇرۇشتا بىر قەدەر مول تەجرىبىگە ئىگە بولدى . ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا مۇنۇ تۆت خىل ئۇسۇلدىن ئىبارەت :

1 . بىخلاندۇرۇپ يېڭىلاش ئۇسۇلى : تەبىئى توغراقلار نەچچە مىك يىللىق تەبىئى شاللىنىش ۋە ئىقلىملاشتۇرۇلۇشنى باشتىن كۆچۈردى . ئۇ قۇرغاقچىلىققا ۋە زەي-شورلۇۋـ قا چىداملىق بولۇش ، قۇم - بورانغا بەرداشلىق بېرىشتەك ئېسىل ئالاھىدىلىككە ئىگىـ ھەمدە كۆچلۈك بىخلىنىپ چىقىش ئىقتىدارىغا ۋە يىلتىزىدىن چاتاقلاپ چىقىش خۇسۇسـ يىتىگە ئىگە. ئۇرۇقنىڭ پىشىش ۋاقتى بىلەن كەلكۈن ۋاقتى بىر - بىرىگە ماس كېلىدۇ ، كىشىلەر ئۇنىڭ بىئولوگىيىلىك ئالاھىدىلىگى ۋە ئۇسۇش قانۇنىيىتىدىن پايدىلىنىپ ، ئۇنى ئەسلىگە كەلتۈردى ، ئۇزۇنكەرتتى ، تەرەققى قىلدۇردى .

2 . دائىرىگە ئېلىپ ئۇستۇرۇش ئۇسۇلى : كېسىلىپ كەتكەن توغراقلارنى قانتىق ھالـ دا دائىرىگە ئالغاندا ، 3 - 5 يىلغىچە ۋاقىت ئىچىدە يەنە كۆكلەپ ئورمان بولىدۇ . خۇدـ دى كىشىلەرنىڭ ئىپتىقىنىدەك : " توغراق كېسىلىشىدىن قورۇقمايدۇ ، تاشلىنىپ قېلىشتىن قورقىدۇ " ، " دائىرىگە ئېلىپ ئۇستۇرگەندە، تىزدىنلا ئايرىلىدۇ " .

3 . يىلتىزىدىن چاتاقلىنىپ يېڭىلاش ئۇسۇلى : چوڭ دىئامېتىرلىقماتېرىياللارنى يىـ تىشتۇرۇش ئۈچۈن، يىلتىزىدىن چاتاقلىنىش ئۇسۇلىنى قوللۇنۇش لازىم ، يەنى قېرىپ قالـ غان يىلتىزلارنى چىقىرىۋېتىپ ، پوپۇك يىلتىزلىرىنى قالدۇرسا ، يىلتىزىدىن چاتاقلاپ قايتىدىن ئورمان بولىدۇ .

4 . ئۇلاپ ئۆزگەرتىش ئۇسۇلى : دەرەخ خىلىسىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن، يىلتىزىدىن چاتاقلاپ چىققان نوتىسىغا ياكى بىخىغا سۇۋادان تېرەك ئۇلانسا ، ئەسلىدىكى توغراق-سۇـ ۋادان تېرەككە ئۆزگىرىدۇ. بۇ،كۆپ، تېز ، ياخشى، تېجەشلىك بىلەن ئۆزگەرتىش ئۇسۇـ لى . ئۇلاش ئۇسۇلى تۆۋەك ئۇلاق ۋە نوتا ئۇلاقتىن ئىبارەت ئىككى خىل بولىدۇ .

تاغلىق رايوندىكى شەھەرلىنى ئۆستۇرۇشتە ، ئورمان ئەھىيا قىلىش بىلەن چارۋا بېـ قىش ئوتتۇرىسىدا زىددىيەت بولغاچقا يېڭىلاپ ئۆستۇرۇش قىيىنراق بولىدۇ . بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئورمانلىقتا ئۆۋەت بىلەن مال بېقىشنى يولغا قويۇش لازىم . ئاندىن كېيىن پىلانلىق ھالدا تاغ دۆڭلىرىدە تەڭ ئېگىزلىك سىزىقىنى بويلاپ قاسراقسىمان ئورا كولاپ قار دۆۋىلەپ، ئىككىنچى يىلى ئادەم كۈچى بىلەن ئورۇق سېلىش ياكى كۆچەت تىكىش ئار-

قىلىق ئورمان بىنا قىلىپ ، ئون يىلغىچە بۇ يەرده چارۋا بېقىشنى چەكلىسە ، شەھسانى
تەدرىجى ھالدا ئەسلىگە كەلتۈرگىلى ۋە تەرەققى قىلدۇرغىلى بولىدۇ .
(چىن شيەنچىن ، جۇ لىكشيەن)

ئورمانچىلىق سىياسىتى ئورمانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىغا ھاياتى كۈچ ئېلىپ كەلدى

چىن شيە نچىن

ئازاتلىقتىن بۇيان ، پارتىيە مەركىزى كۆمىتېتىنىڭ "كۆچەتنى كىم قويسا ، شۇنىڭ ئىگىدە بولۇش" تىن ئىبارەت ئاساسلىق ئورمانچىلىق سىياسىتى يۈرگۈزۈلۈپ كەلدى ، بۇ دۆلىتىمىزنىڭ ئەھۋالىغا ئۇيغۇن . ئۇ ، ئورمانچىلىقنى تېز سۈرئەت بىلەن راۋاجلاندۇرۇشنىڭ قۇدرەتلىك ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچى . " مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى "دا ، بۇ ئاساسلىق ئورمانچىلىق سىياسىتى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى . شەخسىلەر كۆچەتتەكىپ ئەھىيا قىلغان ئورمانلار " كاپىتالىزىمنىڭ قۇيرۇقى " دەپ قارىلىپ كېسىۋېتىلدى ، مۇسادىرە قىلىندى . تەبىئى ئورمانلار ھەدەپ ئوغۇرلۇقچە كېسىپ كېتىلدى . ۋىلايەتلەرنىڭ ئورمانلىرى زور دەرىجىدە ئازىيىپ كەتتى ، ئىكولوگىيىنىڭ تەڭپۇڭسىزلىقى كېلىپ چىقتى . ۋىلايەت بويىچە تەبىئى توغراقلىق 1958 - يىلىدىكى تەكشۈرۈشتە 2 مىليون مودىن ئارتۇق ئىدى . 1979 - يىلى ئايرۇپىلان ئارقىلىق تەكشۈرۈپ كۆرگەندە ئاران 620 مىڭ مو قالغان . توغراقلىقنىڭ مۇنداق ۋەيران بولۇپ كېتىش سۈرئىتى كىشىنى چۆچىتىدۇ .

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان ، يەرلىك توغرا بولغان ئورمانچىلىق سىياسەتلىرى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى ھەمدە يېڭىدىن تەرەققىي قىلدۇرۇلدى . 1981 - يىلى ، مەركەزىي يېزىلاردا ئورمانچىلىق بويىچە " 3 نى بېكىتىش "نى يەنى : 1. ئورمانغا ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقىنى بېكىتىش ؛ 2. ئەزالارغا قالدۇرۇق ئورمان يېرى ئايرىپ بېرىش ؛ 3 . ئورمانچىلىق ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمىنى بېكىتىشنى ئوتتۇرىغا قويدى . ۋىلايەتلەردە بۇ 3 تۈرلۈك خىزمەت ئىمكىنى قەدەر ۋە ئەتىياز (1981 - 1982 - يىلى) ئىشلەندى، ئورمانغا ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقى ئاساسى جەھەتتىن ئايدىڭلاشتۇرۇلدى ، ئەمىلى ئەھۋالغا قاراپ ئەزالارغا قالدۇرۇق ئورمان يېرى ئايرىپ بېرىلدى ، ئورمانچىلىق ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمىنى يولغا قويۇش جەھەتتە، ئاساسى قاتلام كادىرلارنىڭ ئىدىيىسى تازا ئازات بولمىغانلىقتىن ، سىياسەتنى ئەمىلەشتۈرۈش قەدىمى ئاستىراق بولۇپ ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمىدىن كېيىن قالدى.

ھازىر قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە يۈرگۈزۈلگەن بىر قەدەر ئۇنۇملۇك بولغان تۈۋەندىكىچە بىر نەچچە خىل ئورمانچىلىق ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمى بار:

1. يېزىلاردىكى ئورمانچىلىق ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمى .

(1) ئاساسلىق غوللۇق تۈستەك ، يول بويلىرىدىكى ئورمان بەلۋاغلىرى ۋە قۇمدىن

مۇداپىئەلىنىش تايانچ ئورمان بەلۋاغلىرى يەنىلا كوللېكتىپ تەرىپىدىن باشقۇرۇلىدى. ئورمانغا ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقى كوللېكتىپتا بولىدى. كېسىلگەندىن كېيىن يېڭىلاشتا كوللېكتىپتىن كۆچەت، ئەمگەك كۆچى چىقىرىدى. ئورمانىنى باشقۇرۇش، ئورمانىنى مۇھاپىزەت قىلىدىغان كەسپىي ئاتىلىملەرگە ياكى نۆۋەتلىق ئاتىلىملەرگە ھۆددە قىلىپ بېرىلدى، ئۇلارغا ھەق بېرىش ئۇسۇلى ئىككى خىل بولدى. بىرىنچىسى، مەلۇم سانداش ئىش ھەققى ئېتىبارى ئايرىپ بېرىلدى، ئورمان بەلۋاغلىرىغا ئارىلاپ تېرىلغان زىرائەتلەرنىڭ شاخ شۇمبا، غازاكلار شەخسىگە قالدى؛ ئىككىنچىسى، ئورماندىن بولغان كىرىم نىسبەت بويىچە تەقسىم قىلىندى، يەنى: ياش ئورمانلار (5 يىللىقتىن تۆۋەن بولغانلىرى) نىڭكى 6 ۋە 4 ئۇلۇش بويىچە تەقسىم قىلىنىدى. كوللېكتىپ 6 ئۇلۇشنى ئالدى؛ ئوتتۇرا ياشلىق ئورمانلار (10 يىللىقتىن تۆۋەن بولغانلىرى) نىڭكى 7 ۋە 3 ياكى 8 ۋە 2 ئۇلۇش بويىچە تەقسىم قىلىندى، كوللېكتىپ 7 ياكى 8 ئۇلۇشنى ئالدى. تەييار بولۇشتا يېتىلىشكان ئورمانلار (10 يىللىقتىن يۇقۇرى بولغانلىرى) نىڭكى 9 ۋە 1 ئۇلۇش بويىچە تەقسىم قىلىندى، كوللېكتىپ 9 ئۇلۇشنى ئالدى.

(2) ئېرىقلار بويىدىكى ئورمان بەلۋاغلىرىغا قارىتا. ئومۇمەن دەرەخلەر يەر بىلەن بىرگە مېڭىش، كىيىنىك يېرىندە بولسا شۇ باشقۇرۇش بولغا قويۇلدى ۋە كىرىم نىسبەت بويىچە تەقسىم قىلىندى (تەقسىم قىلىش نىسبىتى يۇقۇرىقىغا ئوخشايدۇ). شاخ-شۇمبا، غازاكلار پۈتۈنلەي شەخسىگە قالدى. ھازىر دېخانلار بۇ بىر قىسىم ئورمان بەلۋاغلىرىنى نىسبەت بويىچە تەقسىم قىلماي، باھاغا سۈندۈرۈپ شەخسىگە سېتىپ بېرىشنى، كېيىن ئورمان بەلۋاغلىرىنى يېڭىلاشنىمۇ ھەركىم ئۆزى مەسئۇل بولۇپ ئېلىپ بېرىشنى قاتتىق تەلەپ قىلماقتا. تېخى كۆچەت تىكىلمىگەن ئورمان تور يېرىگە قارىتا "6 نى بىر تۇتاش قىلىش" ئالدىنقى شەرتى ئاستىدا "كۆچەتنى كىم قويسا شۇنىڭ ئىلكىدە بولۇش" نى يولغا قويۇشقا بولىدۇ. قارىغاندا "دەرەخنى باھاغا سۈندۈرۈپ شەخسىگە سېتىپ بېرىش" ۋە "6 نى بىر تۇتاش قىلىش شەرتى ئاستىدا، كۆچەتنى كىم قويسا شۇنىڭ ئىلكىدە بولۇش" نى يولغا قويۇش ۋەزىيەتنىڭ تەقەززاسى بولۇپ قالدى.

(3) ئادەتتە كوللېكتىپتىن يەر تۇزلەپ، ئېرىق ياساپ ئەسىيا قىلىنغان يېقىلغۇ ئورمانلار ئاتىلىملەرنىڭ باشقۇرۇش ۋە ئىشلىتىشىگە تەقسىم قىلىپ بېرىلدى.

(4) شەخسىلەرنىڭ ئۆي-ھويلىلىرى ئەتراپىدىكى ۋە كەنتنىڭ چەت جايلىرىدىكى پارچە-پۇرات يەرلەرگە، ئېتىز گۈيخۇاسىغا تەسىر يەتكۈزمەسلىك شەرتى ئاستىدا ئورمان ئەسىيا قىلىشىغا رۇخسەت قىلىنىپ، كىم ئەسىيا قىلسا شۇنىڭ ئىلكىدە بولدى.

2. دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئورمانچىلىق مەيدانلىرى (كۆچەتخانىلار) نىڭ ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۆۋۈمى:

(1) ئورمانچىلىق مەيدانلىرى ۋە كۆچەتخانىلاردا "چوڭ ھۆددىگەرلىك" مەسئۇلىيەت تۆۋۈمى يولغا قويۇلۇپ، يەر، ئەمگەك كۆچى، نوپۇسقا قاراپ تەقسىملەپ بېرىلىپ، ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسى ھۆددە قىلىنىدى، ئىش ھەققىنى توختۇتۇش، ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ھەممە خىراجىتىگە ئۆزى مەسئۇل بولۇش، ھەر يىلى مەيدانغا (كۆچەتخانىغا) مەلۇم سان-

دا نسبەت بويىچە تۆتۈپ قىلىنىدىغان پۈل ۋە جامائەت جۇغلانمىسىنى تاپشۇرۇش يولـ غا قويۇلدى .

(2) تەبىئى ئورمانلىق مەيدانلىرىنىڭ ھۆددىگەرلىكى جەھەتتە، ئەھۋال مۇرەككەپ بولغانلىقى ئۈچۈن ، " چوڭ ھۆددىگەرلىك " نى قانداق يولغا قويۇشتا ھازىرچە تېخى پىشىپ يېتىلگەن تەجرىبە يوق . كېسىش ، ياغاچ توپلاش ، يول ئاسراش، تۆۋەن مەھسۇلاتلىق ئورـ مانلارنى ئۆزگەرتىش قاتارلىق يەككە ئىش تۈرلىرىدە قىلغان ئىشىغا قاراپ ئىش ھەققى بەـ رىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى، ئورمان مۇھاپىزەتچىلىرىگە قارىتا ، يا پسا ئورمانلار بويىـ چە ھۆددە قىلىش يولغا قويۇلدى ، ھەم ئىقتىسادىي كىرىم، ھەم ئورمانىنى تەرەققى قىلدۇ ـ رۇش سۈپەت تەلەۋى بېكىتىلدى. ئىشچانلارنى مۇكاپاتلاش ، ھورۇنلارنى جازالاش ئۈچۈن، ئۈرۇقسىز ئىش ھەققى يولغا قويۇلدى . پارچە ـ پۈرات ، تارقاق ، كېچىك توغرا قىلمىقلار شۇ جايغا يېقىن بولغان كەنت ياكى پولىك ـ مەيدانلارنىڭ باشقۇرۇشىغا تاپىرىپ بېرىلدى.

(3) 3 خىل يەرگە ئورمان ئەھيا قىلىش سىياسىتى. دەريا ساھىلى ، بىنام ، چاتقال ـ لارغا ئورمان ئەھيا قىلىش ـ ئېچىش خاراكتېرىدىكى ئىشلەپچىقىرىش ھىساپلىنىدۇ . ئومۇـ مەن سۇغۇرۇش (جۈملىدىن كەلكۈن بىلەن سۇغۇرۇش) شارائىتى بار بولغانلىكى جايلاردا سىياسەتتە ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە كەڭ بولۇشقا بولىدۇ . ئومۇمەن باشقۇرۇش ئىقتىدارى بولغان ھەم ھۆددە ئېلىپ ئورمان ئەھيا قىلىشنى خالايدىغان ئاممىغا يېر كۆلىمىنى چەكـ لىمە سلىك ، ئورماندىن كىرىم قىلىشچە سۇ ھەققى ۋە يېردىن پايدىلىنىش ھەققى ئالماـ لىق ، بانكىدىن ئالدى بىلەن ئېتىۋار بېرىپ پۈل قەرز بېرىش لازىم ، لېكىن ئۇلار يەرلىك ھۆكۈمەت بىلەن دوگۇار تۈزۈپ ، چەكلىك مۇددەتتە ئورۇنلاپ بولۇشى كېرەك .

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ، جايلار يۇقۇرقى سىياسەتنى يولغا قويۇپ ياخشى ئۈنۈملەـ سىل قىلدى . 1983 ـ يىلى يېڭىسار ناھىيىسىنىڭ قىسمەن كومىونلىرى ئەتىيازدا ئورمان ئەھيا قىلىشتا ، كوللېكتىپ ئۈزاقتىن بۇيان ئورمان ئەھيا قىلالماي كەلگەن يەرلەرنى "دەـ رەخ يەر بىلەن بىرگە مېڭىش ، ئائىلە بويىچە ئەھيا قىلىش، كۆچەتنى كىم قويسا، شۇنىڭ ئىلكىدە بولۇش " چارىسى بويىچە ئەزالارغا بەردى ، نەتىجىدە ئورمان تورلىرىنىڭ تەـ رەققىياتى ، ئۈنۈمى ناھايىتى ياخشى بولدى.

يېڭىشەر ناھىيىسىنىڭ يېڭىئېرىق كومىونىسى 16ـ چوڭ ئەترىدىنىڭ4ـ كېچىك ئەترىدى " 3 نى بېكىتىش " ۋاقتىدا ، كەنتىكە يېقىن، باشقۇرۇشقا ئوڭاي ، سۇ ئىنشائاتى قۇرۇش ئەسلىمىلىرى بولغان 479 مو تاشلاندۇق يەرنى 95 ئائىلىگە ئورمان ئەھيا قىلىشقا قالدۇـ رۇق ئورمان يېرى قىلىپ ئايرىپ بەردى، نەتىجىدە شۇ يىلى ئەتىيازدىلا 370 مو ئەھيا قىلىنـ دى، ھازىر پۈتۈنلەي ئەھيا قىلىنىپ بولدى. يەكەن ناھىيىسىدىكى كۆچە تاغىنىدا1979ـ يىلىدىن ھۆرۈن ھەر يىلى زىيان چەككان ئەدى، 1980ـيىلىدىن باشلاپ"ئىش ھەققىگە قاراپ مەسئۇلاتنى بېكىتىش،ئىشنى ئەمگەك كۆچمىگە كۆتەرە قىلىش، مەسئۇلاتنى ئاشۇرسا مۇكاپاتلاش،كەملەتسە جازالاش" تەمىن ئىمارەت مەسئۇلىيىتى تۈزۈمىنى يولغا قويغاندىن كېيىن، شۇ يىلىلا زىيانـ نى پايدىغا ئايلاندۇردى ؛ 1981 ـ يىلى " ئىش ھەققىگە قاراپ مەسئۇلات بېكىتىش ، مەسـ ئۇلىيەتنى ئەمگەك كۆچمىگە ئەملىلەشتۈرۈش ، تولۇق مۇكاپاتلاش، تولۇق جازالاش" مەسـ

مۇلىمىيەت تۇزۇمىنى يولغا قويۇپ ، شۇ يىلىلا 9922 يۈەن پايدا ئالدى؛ 1982 - يىلىسى "چوڭ ھۆددىگەرلىك" مەسئۇلىمىيەت تۇزۇمىنى يولغا قويۇپ ، بىراقلا 64 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى؛ يەكەن 2 - ئورمانچىلىق مەيدانى 1979 - يىلىدىن بۇرۇن ھەر يىلى 40- 30 مىڭ يۈەن زىيان تارتىپ تۇراتتى ، 1982 - يىلىدىن باشلاپ " چوڭ ھۆددىگەرلىك" تۇزۇمىنى يولغاقويغاندىن كېيىن زىيانىنى پايدىغا ئايلاندۇردى.

1983- يىلى22 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى. ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ كىرىسىمۇ زور ھەجمىدە كۆپەيدى. يەكەن كۆچەتخانىسىنىڭ ئىشچىسى ئىبراھىمنىڭ يىللىق كىرىسى8848 يۈەن بولۇپ، ھەربىر ئەمگەك كۈچىگە4424 يۈەندىن،ھەرنوپۇسقا 1474 يۈەندىن توغرا كەلدى. ئورمانچىلىق مەيدانىنىڭ ئىشچىسى ئۇسمان مەمەتنىڭ يىللىق كىرىسى 8201 يۈەن بولۇپ، ھەر بىر ئەمگەك كۈچىگە 4100 يۈەندىن، ھەر نوپۇسقا 1172 يۈەندىن توغرا كەلدى. مارالۇبشى توغراق ئورمانچىلىق مەيدانى 1981 - يىلى 160 مىڭ مو پارچە - پۈرات تارقاق توغراق ئورمانىنى 9 كومموناغا ئەترەتنىڭ كوللېكتىپ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بەرگەن.1984 - يىلى تەكشۈرۈپ كۆرگەندە بۇ توغراق ئورمانلىرى ۋەيران بولماستىن، بەلكى دۆلەت ئىگىلىگەندىكىمۇ ئورمانچىلىق مەيدانلىرىدىنمۇ ياخشى باشقۇرۇلغان، ئورمانلار بۆك - باراقسان بولۇپ،كۆلىمى 160مىڭمودىن210مىڭ موغا كېڭەيتىلگەن. مانا بۇ توغرا ئورمانچىلىق سىياسىتىنىڭ ئورمانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىغا ئېلىپ كەلگەنھاياتى كۆچى.

بىر قانچە يىلدىن بۇيانقى ئىزدىنىشتىن قارىغاندائورمانچىلىق ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىمىيەت تۇزۇملىرىنى بىكىتمىشتە، ئىدىيىدە ئازات بولۇپ، يېڭىلىق يارىتىشقا جۈرئەتلىك بولۇپ، يەرنىڭ ئومۇم مۇلۇكچىلىگى پىرىنسىپىدا چىڭ تۇرغان ئاساستا " كىم ئەھىيا قىلسا شۇنىڭ ئىلكىدە بولۇش" تەمىنلىيەت ئورمانچىلىق ئاساسى سىياسىتىنى يولغا قويۇشلازىم. كۆچەت تېكىش، ئرت - چۆپ ئۆستۈرۈش، ئورمان بەرپا قىلىش- ئىنسانلارغا بەخت يارىتىدىغان يۈز يىللىق بۇيۇك تەدبىر. ئورمانچىلىقنىڭ ئۆزىئىقتىسادىي ئۈنۈمگە ئىگە بولۇپلا قالماستىن، يەنە ئىجتىمائى پاراۋانلىق ۋە ئىكولوگىيىلىك ئۈنۈمگىمۇ ئىگە . " كىم ئەھىيا قىلسا شۇنىڭ ئىلكىدە بولۇش " پەقەت ئورمانلىقنىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمى شۇ شەخسگە تەئەللۇق بولمىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ھالبۇكى، ئورمانلىقنىڭ كىلىماتنى تەڭشەش، ھاۋانى تازىلاش، مۇھىتنى گۈزەللەشتۈرۈش، بوراندىن مۇداپىئەلىنىش، قۇمنى تۇراقلاشتۇرۇش قاتارلىق پاراۋانلىقىنى كۆچەت قويۇچى ئۆز ئالدىغا ئىگە للەۋالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەدىبىدە يەنىمۇ ئازات بولۇش، سىياسەتتە يەنىمۇ كەڭ بولۇش لازىم.

چارۋىچىلىق

[چارۋىچىلىقنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى] تەشكەر ۋىلايىتىدە تاشقورغان ناھىيىسىلا چارۋىچىلىق ناھىيىسى، باشقا ناھىيىلەر يېزا ئىگىلىك ناھىيىسى. يېزا ئىگىلىك ناھىيىلىرى ئىچىدە چارۋىچىلىق يېزىسىدىن بىرسى، يېرىم چارۋىچىلىق، يېرىم ئىخانچىلىق يېزىسىدىن تۆتى بار. چارۋىچىلىقتا ئىخانچىلىق رايونلىرىنىڭ چارۋىچىلىقى ئاساس قىلىنىدۇ.

دىخانچىلىق رايونلىرىدىكى چارۋىچىلىقنىڭ يىللىق مەھسۇلات قىممىتى ۋىلايەت بويىچە چارۋىچىلىق مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 87% نى تەشكىل قىلىدۇ. چارۋىچىلىق رايونىنىڭكى 12% نى تەشكىل قىلىدۇ، شەھەر چارۋىچىلىغىدا ئاساسەن سېمىز، توخۇ،چوشقا قاتارلىقلار بېقىلىدۇ، بۇلار نىڭكى1% نى تەشكىل قىلىدۇ.

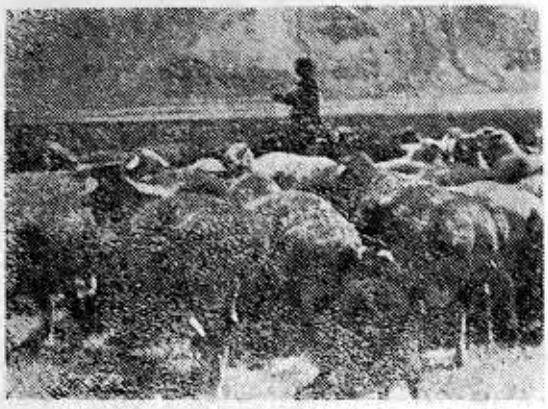

ناشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسى يېتىشتۈرگەن ئەلا سورت — دامباش چوك قۇيرۇقلۇق قوي

باۋ دى فوتوسى

دۆلىتىمىز قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە ھەر خىل چارۋا 1 مىليون 954 مىڭ 800 تۇياق ئىدى. 1966 ـ يىلى 3 مىليون 507 مىڭ 700 تۇياقتا يېتىپ،17 يىلدا 79.44%، ھەر يىلى 3.5% تەن كۆپەيدى. "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى" دا چارۋىچىلىق ناھايىتى زور زىيانغا ئۇچراپ، 1978ـ يىلغا كەلگەندە ئاران 2 مىليون 903 مىڭ 100 تۇياق چارۋا قالغان ئىدى. پارتىيە 11ـ ئۆۋە تىلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمى يىغىنىدىن كېيىن، چارۋىچىلىقتا مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددە قىلىش تۈزۈمى يولغا قويۇلغانلىقتىن، چارۋا سانى يىلسۇ ـ يىل كۆپەيدى. 1983 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە چارۋىنىڭ يىل ئاخىرىدىكى سانى 4 مىليون 140 مىڭ تۇياقتا يەتتى. 1984ـ يىلى 3 مىليون 984 مىڭ 800 تۇياق بولۇپ،1978ـ يىلدىكىدىن 37.3% كۆپەيدى. 6 يىلدا ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن ھەر يىلى 5.4% تەن كۆپەيدى.

1984 ـ يىلىدىكى چارۋا سانى

ۋاقتى	جەمئى	كالا	ئەسىللىك كالا	ئات	ئېشەك	خېچىر	توگە	چوشقا	ئوچكە	قوي
يىل بېشىدىكى سانى	4140400	465500	2500	36000	375900	1600	6600	17200	789100	2446000
يىل ئاخىرىدىكى سانى	3984180	487900	3200	36900	369700	1500	6300	16400	686700	2376200

1984 ـ يىلى چارۋىنىڭ سانى 1983 ـ يىلدىكىدىن تۆۋەنلەپ كەتتى، بۇنىڭدىكى ئاساسىي سەۋەپ: جەمئىيەتنىڭ گۆشكە بولغان ئېھتىياجى كۆپەيدى؛ تاغلىق رايونىنى ئاپەتكە ئۇچرىغانلىقتىن بىر قىسىم چارۋا چىقىم قىلىنىپ، ئوتلاقلارنىڭ سىغىمچانلىغى يەكمۇللىتىلدى؛ 1982 ـ يىلى كوللېكتىپنىڭ چوڭ چارۋىلىرى باھاغا سۈندۈرۈلۈپ ئەزالارغا سېتىپ بېرىلدى؛ 1984 ـ يىلى يەنە كوللېكتىپنىڭ ئۇششاق چارۋىلىرى باھاغا سۈندۈرۈلۈپ ئەزالارغا سېتىپ بېرىلدى.

چارۋىچىلىق تەرەققى قىلغانلىقتىن چارۋا مەھسۇلاتلىرى كۆپەيدى. تاشقى سودا تارماقلىرىنىڭ 1984 ـ يىلى چارۋا مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىش ئەھۋالى مۇنداق: قوي يۈگى512 تونىنىغا، ئوچكە يۈگى 42 تونىنىغا، ئوچكە تۈبىتى 24.5 تونىنىغا، توگە يۈگى 20 تونىنىغا، ئات قۇيرۇغى يايلىسى 2308 باغلامغا، ئاچچىق ئوچەي 585مىڭ تالغا، قوي تېرىسى 255مىڭ

غا، ئۆچكە تېرىسى120 مىڭغا، قوزا تېرىسى6624 گە، قارا كۆل قوي قوزىسى تېرىسى 303 گە، كالا تېرىسى 15600 گە، ۋىلايىتىمىزنىڭ ئالاھىدە مەھسۇلاتى بولغان قوتاز قۇيرۇقى 50گە، ئېشەك تېرىسى 1481 گە يەتتى. ۋىلايەتلىك نەسىللىك چارۋا مەيدانى ۋە قەشقەر شەھەر - لىك سۈت فېرمىسى بازارنى تەمىنلەپ ساتقان كالا سۈتى 9 مىليون 230 مىڭ كىلوگىرامغا يەتتى.

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ چارۋىچىلىقىنى راۋاجلاندۇرۇشتىكى يوشۇرۇن كۈچى خېلى زور. يې - قىنقى بىر نەچچە يىلدىن بېرى تۆۋەندىكى بىر نەچچە خىزمەت تۈرىدە:

1 . يايلاقنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى: 1980 - يىلدىن بېرى، تېخ - نىكا كۈچى تەشكىللەپ، ۋىلايەت بويىچە ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلىپ، ئوتلاق مەنبەلىرى يەنىمۇ ئېنىقلىۋېلىندى. ۋىلايەت بويىچە تەبىئى ئوتلاق جەمئى 33 مىليون 828 مىڭ مو. بۇنىڭدىن ئەلا سۈپەتلىك ئوتلاق كۆلىمى 3 مىليون 592 مىڭ مو بولۇپ،10.62%نى تەشكىل قىلىدۇ؛ ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئوتلاق 10 مىليون 617 مىڭ مو بولۇپ، 31.39% نى تەشكىل قىلىدۇ؛ تۆۋەن دەرىجىلىك ئوتلاق 17 مىليون 651 مىڭ مو بولۇپ، 52.18% نى تەشكىل قىلىدۇ؛ ناچار ئوتلاق 1 مىليون 968 مىڭ مو بولۇپ، 5.82% نى تەشكىل قىلىدۇ. ئوتلاقتىن پايدىلىنىش يەسلى بويىچە ئايرىغاندا: يازلىق ۋە كۈزلۈك ئوتلاق 9 مىليون 511 مىڭ مو بولۇپ،28.12% نى تەشكىل قىلىدۇ، قوينى بىرلىك قىلغاندا بۇنىڭغا 815 مىڭ تۈياق چارۋا سېغىدۇ؛ قىشلىق ۋە ئالماشلىق ئوتلاق 8 مىليون 659 مىڭ مو بولۇپ، 25.59% نى تەشكىل قىلىدۇ، قوينى بىرلىك قىلغاندا بۇنىڭغا 595 مىڭ تۈياق چارۋا سېغىدۇ؛ يىلىق ئوتلاق 15 مىليون 658 مىڭ مو بولۇپ، 46.29% نى تەشكىل قىلىدۇ، قوينى بىرلىك قىلغاندا بۇنىڭغا 1 مىليون 570 مىڭ تۈياق چارۋا سېغىدۇ. قوينى بىرلىك قىلغاندا تەبىئى ئوتلاقلارغا جەمئى 2 مىليون 980 مىڭ تۈياق چارۋ سېغىدۇ. دۆلەتنىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان 2 مىليون 230 مىڭ مو ئاساسى ئوتلاق، 986 مىڭ مو سۈنئى ئوتلاق بەرپا قىلىندى. 1984 - يىلى ئەستا - تىستىكا قىلىنمىشىچە بېجە يېرى 200 مىڭ موغا يەتتى.

2 . قوش قەۋەت ئوتلاق قۇرۇلۇش ۋە يەم - خەشەك پىششىقلاش كەسپى تۈزۈلدى: 1980 - يىلى تەكشۈرۈپ ھېسابلىنىشىچە، تېرىقچىلىق كەسپى چارۋىچىلىقنى ھەر يىلى 2 مىلـ - يارت جىگدىن ئارتۇق دېخانچىلىق قوشۇنچە مەھسۇلاتلىرى بىلەن تەمىن ئېتىپ بېرەلەيدۇ. لېكىن، يېزىلاردا شاخ - شۇمۇلار بېقىلغۇ قىلىنغانلىغى، ئۇنىمى ئۈستىگە ئوت - خەسلەر چارۋىغا بەۋاستە بېرىلگەنلىگى ئۈچۈن، پايدىلىنىش نىسبىتى تۆۋەن بولدى. بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن يېڭىشەھەر ناھىيىسىنىڭ يانداۋما يېزىسىۋە كونىشەھەر ناھىيىسىنىڭ سايۋاغ يېزىسىنىڭ ئورمان بىلەن ئوت - چۆپ بىرلەشتۈرۈلگەن جىگدە بېقىلغۇ ئورمىنى، يەنى"قوش قەۋەتلىك ئوتلاق" يېتەكچىلىرىنىڭ تەجرىبىسى ۋىلايەت بويىچە ئەستايىدىل كېڭەيتىلدى. بىر نەچچە يىلدىن بېرى ۋىلايەت بويىچە بۇ خىل ئوتلاقتىن400 مىڭ مو بەرپا قىلىندى. بۇنىڭ بىلەن ھەم يېزىلارنىڭ يېقىلغۇ مەسىلىسى ھەل بولدى، ھەم زور مىقداردىكى ئوت - خەسۋە غازالىق بىلەن تەمىن ئېتىلدى، بۇ مۇنەززەم ئوت - چۆپ ۋە يەم - خەشەك مەنبەلىرىنىڭ بېرى بولۇپ قالدى.

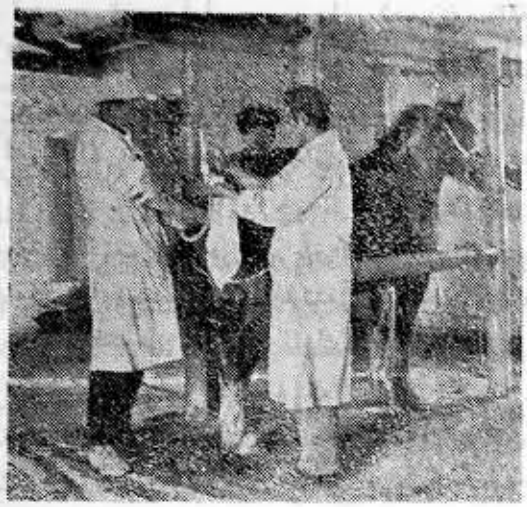

مال دوختۇرى
مەھەممەت ھېيت ئوتتۇس

يېقىنقى يىللاردىن بېرى، سېلوس ۋە يەرلىكىمىز يەم - خەشەك ئىشلەتىش كۆپەيتىلدى. قەشقەر شەھرىدە يىلىنا 3 مىڭ تونىدا يەرلىكىمىز يەم - خەشەك ئىشلەپچىقىرىدىغان بىر پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇدى قۇرۇلدى، مەنبە يېڭى تېخنىكا، ئوسكىنىلەر كەركۈزۈلۈپ ئىشلەپچىقىرىش كۆپەيتىلىدىكەن. قاغىلىق، پوسكام، يەكەن، يېڭىسار قاتارلىق ناھىيىلەر يەم - خەشەك زاۋۇدى قۇرۇشنا تەييارلىق قىلماقتا. بىر قىسىم يېزىلاردا يەم - خەشەك پىششىقلاپ ئىشلەش تېخى ئەۋج ئالماقتا.

3. ئەلا سۈپەتلىك چارۋا - قوش نەسىللىرى كەركۈزۈلدى: ئازاتلىققىن كېيىن، شىنجاڭ قوڭۇر كالىسى، سەنخې كالىسى، چار سەمەر، ئىلى ئېتى، گۈەنجۇڭ ئېشىگى، ئافغانىستان ئېتى، شىنخۇەي چوشقىسى، نىڭشياڭ چوشقىسى، سوۋېت ئىتتىپاقى ئاق چوشقىسى، يورك شىر چوشقىسى، باكشىر چوشقىسى، ئۇزۇن تەنلىك ئاق چوشقا: ئىنچىكە يۇڭلۇق قوي، قارا كۆل قويى، سۇتلۇك ئۆچكە، ئالتاي چوك قۇيرۇقلۇق قويى، تەنياك قويى، جۇڭگۇى ئۆچكەسى: ئۇزۇن يۇڭلۇق توشقان، سۇگۇرى توخىسى، نىكولو توخىسى، ئاق روكىر توخىسى، چار توخۇ قاتارلىق سۈپەتلىك چارۋا - قوش نەسىللىرى سىرتقى ئۆلكە - رايونلاردىن كىرگۈزۈلدى. ئۇ ۋىلايىتىمىزنىڭ چارۋا - قوش نەسىللىرىنى ياخشىلاش ۋە چارۋىچىلىق مەھسۇلات قىسمىتىنى يۇقۇرى كۆتىرىشتە ناھايىتى زور رول ئويناندى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا تاشقورغان چوك قۇيرۇقلۇق قويى، قاغىلىق يېرىم ئىنچىكە يۇڭلۇق قويى، مەكىتدولان قويى قاتارلىق يەرلىك ئەلا سۈپەتلىك نەسىللەر كۆپەيتىلدى.

4. توڭلۇتۇلغان سېمىرما بىلەن چارۋا نەسىللەندۈرۈش تېخنىكىسى كەركۈزۈلدى: ئۇي ھايۋانلىرىنى سۈنئى ئۇسۇل بىلەن ئۇرۇقلاندۇرۇش تېخنىكىسى جەھەتتە ئاساسلىغى ئادەتتىكى ھارارەت بىلەن نەسىللەندۈرۈش ۋىلايەت بويىچە ئومۇمىيۈزلۈك كېڭەيتىلدى. 1979 - يىلى 9 - ئايدا توڭلىتىلغان سېمىرما بىلەن كالا نەسىللەندۈرۈش تەجرىبىسى ئېلىپ بېرىلدى. 1980 - يىلى ۋىلايەتتە سۈيۇق ئازوت ئىشلەپچىقىرىش ۋە توڭلىتىلغان سېمىرما بىلەن ئۇي ھايۋانلىرى نەسىللەندۈرۈش پونكىتى قۇرۇلدى. 1981 - يىلى بۇ تېخنىكىلار ۋىلايەت بويىچە ئومۇملاشتۇرۇلۇپ قوللىنىلدى. 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرغىچە ۋىلايەت بويىچە توڭلىتىلغان سېمىرما بىلەن نەسىللەندۈرۈش پونكىتىدىن 103 ى قۇرۇلدى. 1983 - يىلى سۈپەتلىك ئۇرۇق بىلەن جەمئى 21114 تۇياق كالا نەسىللەندۈرۈلۈپ، بۇنىڭدىن 11676 تۇياق بوغاز بولدى، بوغاز بولۇش نىسبىتى 55.3% گە يەتتى. جەمئى 11442 تۇياق موزاي تۇغۇلۇپ، 11100 تۇياق موزاي ئەي بولدى، ئەي بولۇش نىسبىتى 97% گە يەتتى. 1984 - يىلى 26850 تۇياق كالىنىڭ نەسلىنى ياخشىلاش، بۇنىڭ ئىچىدە 24420 تۇياق كا-

لىنى توڭلۇتۇلغان سېپىرما بىلەن نەسىللەندۈرۈش پىلانلىنىپ، 23741 تۈياق كالا نەسىل-لەندۈرۈلۈپ، پىلانىنىڭ 97.2%ى ئورۇنلاندى؛ 2400 تۈياق كالا ئادەتتىكى ھارارەت بىلەن تەبىئىي ھالدا ئۇرۇقلاندۇرۇلدى. پوسكام ناھىيىسى ئۆلايەت بويىچە توڭلىتىلغان سېپىرما بىلەن كالا نەسىللەندۈرۈشنى تولۇق يولغا قويغان تۇنجى ناھىيە بولدى.

5 . چارۋىلاردا بولىدىغان كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنىڭ داۋالاش خىزمىتى: كۆپ يىلدىن بېرى، كەڭ مال دوختۇر خادىملىرىنىڭ بوشاشماي تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ئارقىسىدا، ئۆلايەتتە بىر قەدەر چوڭ دائىرىدە يۇقۇملۇق كېسەللەر كۆرۈلمەيدى، كېسەل نوقتىسى ۋە كېسەللىك ئەھۋالى كۆرۈلگەندە، ئۇز ئارا ئاخبارات ئالماشتۇرۇلۇپ، تېخنىكا كۈچلەر تېز مەركەزلەشتۈرۈلۈپ كېسەللىكلەر قورشالدى، تېزگىنلەندى ۋە يوقۇتۇلدى. ھەمدە ئۆلايەت بويىچە ئۆي ھايۋانلىرىدا بولىدىغان كېسەللىكلەر ۋە پارازىت قۇرۇتلارنى رايون سېستېمىسى بويىچە تەكشۈرۈش قاتارلىق خىزمەتلەر ئىشلەندى. داۋالاش ئۇسۇلى يۇقۇرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، ئاۋازدىن تېز دولقۇنلۇق دىئاگنوز قويۇش ئاپپاراتى، كالا ئاشقازىنىدىن دىتال ئېلىش ئەسۋابى، لازىر نۇر ۋە يېڭى دورىلار كىلىنىكىدا پائال تۇردە ئىشلىتىلدى. 1984 - يىلى ئۆلايەت بويىچە چارۋا، قوشلاردا بولىدىغان كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن 11 مىليون 832 مىڭ 843 قېتىم ۋاكسىنا سېلىندى، بۇ ۋاكسىنا سېلىشقا تەگىشلىك چارۋا - قوشلارنىڭ 89.9% نى تەشكىل قىلىدۇ. چوشقا ۋابىسى، تىوخا ۋابىسى ۋە چۆچىلەردە بولىدىغان ئاق تولغاق كېسىلى ئۇنۇملۇك ھالدا كونتىرولۇق قىلىندى؛ كۆيدۈرگە، ماڭقا، بىروتسىلىۋۇز كېسەللىرىگە قارىتا ئورغۇن كارانتىن قىلىش ۋە تەكشۈرۈش خىزمىتى ئىشلەندى. پارازىت قۇرۇتلارنى يېڭى دورا بىلەن چۈشۈرۈش جەھەتتە كۆرۈنەرلىك ئۇنۇم ھاسىل قىلىندى.

كونىشەر چارۋا مەيدانى
مەجمۇئەت ھەيئەت فوتوسى

1983 - يىلى چارۋىچىلىق، مال دوختۇرلۇق، يايلاق قۇرۇلۇشى جەھەتتە ئېلىپ بېرىلغان پەن تەتقىقاتتا تەدبىق قىلىنغان 25 تۈرىدىكى نەتىجە ئۆلايەت ۋە ناھىيىلىك ھۆكۈمەتلەرنىڭ مۇكاپاتلىشىغا ئېرىشتى.

(جىلىك بېكرۇك)

[چارۋا، قوش نەسلىنى كەلتۈرۈش ۋە ياخشىلاش] قەشقەر ئۆلايىتىدىكى چارۋا - قوشلار نەسىلىنىڭ كۆپ قىسىمى ئىپتىدائىي نەسىلى بولۇپ، ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى تۆۋەن، شۇڭا نەسلى كەلتۈرۈپ ياخشىلاشقا توغرا كېلىدۇ. دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ چارۋا قوشلارنىڭ 63 خىل نەسلى كەلتۈرۈلدى. بۇنىڭ ئىچىدە چەتئەلدە يېتىشتۈرۈلگەن نەسىل 36، دۆلىتىمىزدە يېتىشتۈرۈلگەن نەسىل ياكى يەرلىك ئەلا نەسىل 27، ئاتىنىڭ چەتئەلدە يېتىشتۈرۈلگەن نەسىللىرىدىن

روسىيە ئېغىر يۈك ئېتى، سوۋېت ئېغىر يۈك ئېتى، سوۋېت ساپ قانلىق ئېتى، دون ئېتى، ئاردون ئېتى، ئورلوپ ئېتى ۋە ئافغانىستان ئېتى بار؛ دۆلىتىمىزدە يېتىشتۈرۈلگەن نەسىللىك رەددىن: ئىلى ئېتى، قارا شەھەر ئېتى ۋە گۆەنچوك ئېتى بار؛ كالىنىك چەتئەلدە يېتىشتۈرۈلگەن نەسىللىرەددىن: چارسىمىر (228 تۇياق)، كېستىرۇم قوشما مەھسۇلاتلىق كالىسى، ئالىتو قوشما مەھسۇلاتلىق كالىسى، سىمىنتال گۆش كالىسى، شورتىگون كالىسى، شۇۋېت سارىيە قوڭۇر كالىسى قاتارلىقلار بار؛ دۆلىتىمىزدە يېتىشتۈرۈلگەن نەسىللىرەددىن شىنجاڭ قوڭۇر كالىسى بار؛ يەرلىك ئەلا نەسىللىرەددىن سەنخې كالىسى (100 تۇياق)، نەنياڭ كالىسى (18 تۇياق) بار؛ قوينىك چەتئەلدە يېتىشتۈرۈلگەن نەسىللىرەددىن: ئاسكارنىيە قوشما مەھسۇلاتلىق ئىنچىكە يۈڭلۈق قوي، ئافغانىستان چوڭ قۇيرۇقلۇق قويى، قاراكۆل ئەلتىمە قويى (1038 تۇياق) بار؛ دۆلىتىمىزدە يېتىشتۈرۈلگەنلىرىدىن شىنجاڭ قوشما مەھسۇلاتلىق ئىنچىكە يۈڭلۈق قويى (2889 تۇياق)، سۇپەتلىك ئىنچىكە يۈڭلۈق قويى (5 تۇياق) بار؛ يەرلىك سورتلاردىن ئالتاي چوڭ قۇيرۇقلۇق قويى (50 تۇياق)، تەنياڭ قويى (8 تۇياق) بار؛ ئۆچكىنىك چەتئەلدە يېتىشتۈرۈلگەن نەسىللىرەددىن: سانىن سۇتلۇك ئۆچكىسى (3000 تۇياق) بار؛ دۆلىتىمىزنىك يەرلىك نەسىللىرەددىن جۇڭگو ئۆچكىسى (150 تۇياق) بار، چوشقىنىك چەتئەلدە يېتىشتۈرۈلگەن نەسىللىرەددىن: سوۋېت ئىتتىپاقى ئاق چوشقىسى، باكشىر چوشقىسى، يۈركشىر چوشقىسى، ئۇزۇن تەنلىك ئاق چوشقا بار؛ دۆلىتىمىزدە يېتىشتۈرۈلگەن نەسىللىرەددىن: شىنخۇەي چوشقىسى، شاڭخەي ئاق چوشقىسى بار؛ يەرلىك نەسىللىرەددىن ئىگىشاك چوشقىسى ۋە دېگىيەن چوشقىسى بار؛ توخۇنىك چەتئەلدە يېتىشتۈرۈلگەن نەسىللىرەددىن: سۇگۇرى تۈخۈم توخۇسى (چاۋدەن سېستىمىسىدىكى سۇگۇرى توخۇسى، جۇگدەن سېستىمىسىدىكى سۇگۇرى توخۇسى، چار شالغۇت «288» توخۇسى، نىكولو توخۇسى، لوهەي 7 ـ سېستىما، لوهەي 8 ـ سېستىما، كېببەي ئاق توخۇسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.) «قىزىل قاش تېشى» توخۇسى، روسىيە تۈخۈم توخۇسى، ئاۋستىرالىيە قارا توخۇسى، ئوپىنتون توخۇسى، شىنخە نشيا توخۇسى، چار توخا، ئاق روكىر توخۇسى ۋە سىمبىرو توخۇسى (10،000) قاتارلىقلار بار؛ دۆلىتىمىزدە يېتىشتۈرۈلگەن نەسىللىرەددىن: ئوتتۇرا تۇزلەكلىك ئاق توخۇسى، ئوتتۇرا تۇزلەكلىك سېرىق توخۇسى، ئوتتۇرا تۇزلەكلىك قارا توخۇسى، شىنلاگسەن توخۇسى ۋە پۈرۈك توخۇسى قاتارلىقلار بار؛ يەرلىك نەسىلەردىن شياۋشەن توخۇسى ۋە تەيخى توخۇسى بار. بۇنىڭدىن باشقا، يەنە بېيجىك ئۆردىگى، گاۋيۇ چىپار ئۆردەگى، (405 دانە)، تەيغۇ غازى (76 دانە)، بۆدەنە (400 دانە) قاتارلىق قۇشلار ۋە گۆەنجۇك ئېشىگى (76 تۇياق) كەلتۈرۈلدى. 1984 ـ يىلى، ئۇلايىتىمىز بويىچە چارۋا 3 مىليون 984 مىڭ 400 تۇياقتا، ئەلا نەسىللىك چارۋا 403 مىڭ تۇياقتا يېتىپ (يەرلىك ئەلا نەسىللىكلىرى ۋە كەلتۈرۈلگەن ئەلا نەسىللىكلىرىنىڭ شاخۇتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، 10.12% نى ئىگىلىدى. ئەلا نەسىللىك ئۆي قۇشلىرى 487 مىڭتا يېتىپ، ئۆي قۇشلىرى ئومۇمى سانىنىڭ 37.46% نى ئىگىلىدى.

ئۆزۇندىن بېرى، ئۇلايىتە ۋە ناھىيىلەردىكى چارۋا قۇش فېرمىلىرى نۇرغۇن مەبلەغ چىقىم قىلىپ، ناھايىتى كۆپ ئەلا نەسىلەرنى كەلتۈرگەن بولسىمۇ، نەسلىنى ياخشىلاش ئۈنۈمى يەنىلا ناھايىتى تۆۋەن بولدى. بۇنىڭ سەۋەبلىرى:

1 . ئەلا نەسىلەرنى كەلتۈرۈشتە مەلۇم قارىغۇلۇق بولۇپ، نەسلىنى ياخشىلاشنىڭ ئۈزۈاق مۇددەتلىك پىلانى، تەدبىرى ۋە نىشانى كەم بولدى. ياخشىلاش ئۇچۇن كەلتۈرۈلگەن نەسىلەر دەسلەپتە ئىشلىتىلمەپ كېيىن تاشلىنىپ، يېرىم يولدا بىكار قىلىندى.

2 . كەلتۈرۈلگەن ئەلا نەسىلەرگە قارىتا توغرا تونۇش كەم بولدى. كونا ئادەت كۆچلىرى نەسلىنى ياخشىلاشنىڭ توسالغۇسى بولۇپ قالدى، ئەلا نەسىلىك چارۋىنى ۋە ئۇنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرىنى بېقىش، باشقۇرۇش شارائىتىنى ياخشىلاشقا ئەھمىيەت بېرىلمەي، يەرلىك چارۋىنى بېقىش ئۇسۇلى بىلەن ئەلا نەسىلىك چارۋا بېقىلىپ، ئەلا نەسىلىك چارۋىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارىنىڭ جارى قىلدۇرۇلۇشىغا تەسىر يەتتى. ھەتتا ئەلا نەسىل يەرلىك نەسىلگە يەتمەيدىكەن دەپ، شاللىۋېتىلدى.

3 . ئەلا نەسىل يېتىشتۇرۇش سىستېمىسى تېخى قۇرۇلمىدى. بۇ، قۇش بېقىش كەسپىدە ئەڭ گەۋدىلىك ئىپادىلىنىدۇ. ھازىر، ۋىلايەتتە نەسىلىك توخۇ فېرمىسى يوق، يۇرۇشلەشتۇرۇلگەن نەسىلىك توخۇ فېرمىسى ئەسلا يوق. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، "نەسىل كەلتۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىپ، نەسىل يېتىشتۇرۇشكە سەل قارىماش" خاھىشى ساقلاندى.

تەبىئى بايلىقلارنى ئېچىش ۋە ئۇنىڭدىن مۇۋاپىق پايدىلىنىش ئۈچۈن، 1980 - يىلدىن 1983 - يىلغىچە، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ چارۋا - قۇشنىڭ نەسىل مەنبەسىنى تەكشۈرۈش ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، قاغلىق يېرىم ئىنچىكە يۇڭلۇق قويى(350 مىڭ تۇياق)، تاشقورغان چوڭ قۇيرۇقلۇق قويى(100 مىڭ تۇياق)، مەكىتچوڭ قۇيرۇقلۇق قويى (15 مىڭ تۇياق)، دولان قويى (9 مىڭ تۇياق) ، قارا كۆل ئەلتەرە قويى (60 مىڭ تۇياق) ، قەشقەر ئۇچكەسى (850 مىڭ تۇياق) ، قەشقەر قوتىزى (15 مىڭ تۇياق) ، تۆگە (11 مىڭ تۇياق) ۋە قەشقەر ئېشەكى (370 مىڭ تۇياق) قاتارلىق 9 خىل ئۆي ھايۋانىنىڭ نەسىل مەنبەسىنى تەكشۈرۈش ئورۇنلىنىپ، ۋىلايىتىمىزدىكى ئۆي ھايۋانلىرىنىڭ نەسىل مەنبەسى ئاساسى جەھەتتىن ئېنىقلاپ چىقىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە قاغلىق يېرىم ئىنچىكە يۇڭلۇق قويى (قاغلىق، يەكەن، پوسكامغا تارالغان)، تاشقورغان چوڭ قۇيرۇقلۇق قويى (تاشقورغانغا تارالغان)، مەكىت چوڭ قۇيرۇقلۇق قويى (مەكىت، مارالۇبشىغا تارالغان)، دولان قويى (مارالۇبشى ناھىيىسىگە ۋە مەكىت ناھىيىسىنىڭ بىر قىسىم جايلىرىغا تارالغان) يەرلىك ئەلا نەسىل قاتارىغا كىرگۈزۈلدى. تاشقورغان چوڭ قۇيرۇقلۇق قويى ۋە مەكىت چوڭ قۇيرۇقلۇق قويى ئامېرىكا ئالقىشىغا ئېرىشىپ، دىققانچىلىق رايونى ۋە شەھەر ئەتراپى رايونىغا كىرگۈزۈلۈپ كۆپەيتىلىپ، يەرلىك قوينىڭ نەسلى ياخشىلاندى.

1980- يىلدىن بۇيان، توڭلىتىدىغان سىپىرما بىلەن كالىنى نەسىلەندۈرۈش تېخنىكىسى كېڭەيتىلگەنلىكتىن، كالىنىڭ نەسلىنى ياخشىلاش سۈرئىتى تېزلىتىلدى. 1984- يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، يېتىشتۇرۇلگەن ئەلا نەسىلىك كالا جەمئى 24091 تۇياق بولۇپ، بۇنىڭدىن: شۇرتىگۈن نەسلى 14050 تۇياق، سىمېنتال نەسلى 3324 تۇياق، شىنجاڭ قوڭۇر كالىسى نەسلى 3105 تۇياق، چارسىيەر نەسلى 2633 تۇياق، چار نەسىلىك كالا 979 تۇياق.

1983- ۋە 1984- يىلى ھەر قايسى قۇش فېرمىلىرى ئىلگىرى- كېيىن بولۇپ سىمېنتو گۈش توخۇسىنىڭ ئاتا - ئانىلىق ئەۋلادىدىن 5000 نى ۋە تۇخۇلارلىق ئەۋلادىدىن 5000

لى (كوئېنلۇن يېمەكلىكلەر زاۋۇتى)، روسىس توخۇم توخۇسىدىن500نى (كوئېنلۇن يېمەكـ
لىكلەر زاۋۇدى)، ئاق روكىر گۆش توخۇسىدىن 2000 نى (يەكەن توخۇ فېرمىسى)، كىيىنكـى
توخۇم توخۇسىدىن 2300 نى (قاغىلىق سۇيە تلىك ئۇرۇقچىلىق مەيدانى)، نىكولو توخۇم تو ـ
خۇسىدىن 700 نى (قەشقەر شەھەرلىك سۇيە تلىك ئۇرۇقچىلىق مەيدانىلىك توخۇ فېرمىسى)ئەـ
كەلدۇردى. بۇ نەسىللەرنىلىك رايونىمىزغا كەلگەندىن كېيىنكى يېتىشىش ئىقتىدارى ۋە ماسـ
لىشىشچانلىقىغا ياخشى بولدى. 1984ـ يىلى نەسىللىك چۈجىدىن 767 مىڭى تارقىتىلدى. شۇـ
لىلىك بىلەن تەڭ، سىنبىرو ۋە ئاق روكىر گۆش توخۇسى نەسىللىرى ئۇستىدە ئىقتىسادىي
ئۇنۇمنى سېلىشتۇرۇش تەجرىبىسى ئېلىپ بېرىلىپ، 63 كۈنلۈك بولغان بۇ ئىككى خىل تو ـ
خۇنىڭ ئوتتۇرىچە ئېغىرلىقى ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا 1.724 كىلوگىرام ۋە 1.171 كىلوگـ
رامغا يەتتى. گۆش نىسبىتى 1:2.32 ۋە 1:2.28 بولدى. سىنبىرو گۆش توخۇسىنىڭ يوغۇ ـ
نىشى تېز، ئىقتىسادىي ئۇنۇمى كۆرىنەرلىك بولۇپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ گۆش مەسلىسىنى ھەل
قىلىشقا پايدىلىق. (چاۋدي يۇ)

[قوش قەۋەتلىك ئوتلاق] « قوش قەۋەتلىك ئوتلاق»ـ دىگەن بۇ نامدىنلا ئىككى
قات يېمىنىچا ئۈسۈملۈكلەردىن تەركىپ تاپقان چارۋا بېقىشقا بولىدىغان ئورمانلىق ـ دىگەن
مەنىنى بىلدۈرگىلى بولمىدۇ. بۇـ ۋىلايىتىمىزدىكى ئاممىنىڭ ياپىسا ئەھىيا قىلىنغان جىگدە
ئورمانلىقىنى ئاممىۋىباپ تەلدا ئاتىشى. سۈنئى ئەھىيا قىلىنغان مۇنداق ئوتلاقنىڭ ئالاھـ
ىدىلىكى دەرەختىن غازالغ ۋە جىگدە چېقىدۇ، يەردە ئوت ـ چۆپ ئۈنىدۇ. جىگدە غازىكى،
مۇنىسى ۋە ئوت ـ چۆپ بىلەن چارۋا باققىلى بولىدۇ. شۇڭا «قوش قەۋەتلىك ئوتلاق» دەپ
ئاتىلىپ كەلگەن. «قوش قەۋەتلىك ئوتلاق» قورۇلۇشى60 ـ يىللاردا باشلانغان بولۇپ،
ئامېرىكا شۇ جايىنى سۈپ، تۈپراق، كۈن نۇرى چۈشۈش، كىلىمات قاتارلىق تەبىئى شارائىتلىرى
غا ئاساسەن كەڭ كۆلەمدە جىگدە تىكىكەن ئىدى. ئۇ چاغدا پەقەت بوراندىن مۇداپىئەلە ـ
نمەش ، قۇمنى تۇراقلاشتۇرۇش، سۈنى تەزگىنلەپ تۈپراقنى ياخشىلاش ۋە قىسمەن كىشـ
لەرنىلىك ئوتۇن قاتارلىق مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىش مەقسەت قىلىنغان. 1976 ـ يىلغىچە 100
مىلگىمودىن ئارتۇق جىگدە ئورمىنى ئەھىيا قىلىندى. 1977 ـ يىلى ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق
تارماقلىرىدىن تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش ئارقىلىق، جىگدە ئورمانلىقلىرىدا يەنە چارۋا
بېقىشقا بولىدىغانلىقىنى، ئورمان ئەھىيا قىلىش ئارقىلىق ئوت ـ چۆپ ئۈستۈرگىلى، ئورمان
بىلەن ئوت ـ چۆپنى بىرلەشتۈرگىلى بولىدىغانلىقىنى، چارۋىلارغا ئوت ـخەس يېتىشىمە سلىك مە ـ
سىلىسىنى ئۇنۇملۇك ھالدا ھەل قىلغىلى بولىدىغانلىقىنى، بولۇپمۇ قىش پەسلىدە چارۋىلارنى
سۇپىتى ياخشى، مەھسۇلاتى يۇقۇرى، تەملىك، پايدىلىنىش ئۇنۇمى يۇقۇرى بولغان ئوت ـ
چۆپ بىلەن تەمىنلەشكىلى بولىدۇ. ئۇلچەپ بېكىتىلمىگىچە بەش يىلدىن ئوشۇق بولغان جىگدە
ئورمانلىقىدا ھەر مو يەردىن يىلىغا 200 كىلوگىرامدىن كۆپرەك قۇرۇق ئوت، دەرەختىن
200كىلوگىرامغىچە جىگدە، 300 كىلوگىرامدىن كۆپرەك غازالغ چىقىدۇ. بۇ ئوت ـ چۆپ،
مۇڭ، غازالغلار سۈنئى بېدە يېرى ۋە تەبىئى ئوتلاقتىن چىقىدىغان ئوت ـ چۆپ مىقدارىغا
تەڭ كېلىدۇ ياكى ئۇنىڭدىن ئېشىپ كېتىدۇ. ئوت ـ چۆپلەرنىلىك يەرنى قاپلاش دەرىجىسى
3% دىن 5% گە يەتتى، ئوت ـ چۆپ 2ـ 3 خىلدىن 10 نەچچە خىلغا يەتتى، بىنزىلىك كۆلەمـ

دىكى ئوت ـ چۆپلەرنىڭ ئوزۇقلۇق ماددىسىنىڭ يېغىندىسى بېدە ۋە تەبىئى ئوتلاقنىڭكىدىن يۇقۇرى تۇرىدۇ. قىسقىسى، "قوش قەۋەتلىك ئوتلاق" نىڭ ئالاھىدىلىكى ئورمانچىلىق بىلەن چارۋىچىلىقنى بىرلەشتۈرۈشتىن ئىبارەت. 1966 ـ يىلدىن 1984 ـ يىلىغىچە ۋىلايەت بويىچە ئەمىيا قىلىنغان "قوش قەۋەتلىك ئوتلاق" 403 مىڭ موغا يەتتى. (ئابلا)

[قويلاردا بولىدىغان پارازىت قۇرۇتىنى تەكشۈرۈش ۋە ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش،داۋالاش] قوي بېقىش ـ ۋىلايىتىمىز چارۋىچىلىقىنىڭ ئاساسىي گەۋدىسى. پارازىت قۇرۇت كېسىلىگى ـ قويچىلىقنىڭ چوڭ دۈشمەنلىرىدىن بىرى. ۋىلايەت بويىچە قويدا بولىدىغان پارازىتلاردىن يىپسىمان قۇرۇت بىلەن يۇقۇملۇنۇش نىسبىتى 100% گە يېتىدۇ، تاسما قۇرۇت، جىگەر شورىغۇچى ياپىلاق قۇرۇت بىلەن يۇقۇملۇنۇش نىسبىتى 40% ـ 30 ئەتراپىدا بولۇپ، ھەر يىلى 4% ـ 3 ئەتراپىدىكى قوي قوزىلار پارازىت قۇرۇت بىلەن يۇقۇملانغانلىقتىن تۆلەپ يىلىدىن ئۆلۈپ كېتىدۇ. قوي پارازىت قۇرۇت بىلەن يۇقۇملانغاندىن كېيىن، يېنىك بولغاندا چوڭۇيمىشى، سەمرىشى توسالغۇغا ئۇچرايدۇ، چارۋا مەسۇلاتلىرى بوراكقا ئايلىنىپ كېتىدۇ ياكى سۈپىتى تۆۋەنلەيدۇ، ئېغىر بولغاندا ئۆلىدۇ، ئىقتىسادىي جەھەتتە ئىنتايىن زور زىيان پەيدا بولىدۇ. قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ قويلىرىدا كېسەل پەيدا قىلىدىغان قۇرۇت تۈرلىرى، يۇقۇملۇنۇش ئەھۋالى، ئاساسىي تارقىلىش قانۇنىيىتىنى ئېنىقلاش ئۈچۈن، ۋىلايەتلىك مال دوختۇرلۇق پونكىتى كۈچ ئۈيۇشتۇرۇپ، 1977 ـ يىلدىن 1983 ـ يىلغىچە 7 يىل ۋاقىت سەرپ قىلىپ پۈتۈن ۋىلايەتتىكى 12 ناھىيە (شەھەر) دە قويدا بولىدىغان پارازىت قۇرۇ ـ تىنى تەكشۈرۈش خىزمىتىنى ئومۇمىيۈزلۈك ئىشلىدى. ھەمدە 226 قويدىكى تاشقى پارازىت قۇرۇتىنى تەكشۈرۈش ۋە پۈتۈن بەدەننى گەلمىنتولوگىيىلىك يېرىپ تەكشۈرۈش ئارقىلىق پارازىت قۇرۇتتىن 7 كىلاس، 29 ئائىلە، 35 ئۇرۇقداش، 46 تۈرىنى تېپىپ چىقتى.

كېسەللىك پەيدا قىلىدىغان ئاساسىي قۇرۇتلارنى: دىكرا تسىللىيوم لانكا تۈم، جىگەر شورىغۇچى ياپىلاق قۇرۇت، مونزىيا ئېكسپانزى تاسما قۇرۇتى، مونزىيا بىندى تاسما قۇرۇتى، توخۇم سېرىق بېزىسىز تاسما قۇرۇت، ئېخنوكوككوس گىرانولوس لېپچىنكىسى، ئايلانما لېپچىنكا، گىمونخوز يېپىچە قۇرۇتى، ئۇستىرتاگىيە يېپىچە قۇرۇت، قىلىسمان دىكتىكلىيوز يېپىچە قۇرۇت، كوسپىرو توستىرون گىلىيوز يېپىچە قۇرۇتى، موللىرئا ئۆپكە قۇرۇتى، قوتۇر كانىسى، سالجا، بۈرۈن توشۇكچە لېپچىنكىسى، قوي تېرە پىتى، قوي يۇڭ پىتى قاتارلىق 17 خىل بار.

ۋىلايەتلىك مال دوختۇرلۇق پونكىتى قويلاردا بولىدىغان پارازىت قۇرۇتلارنى تەكشۈرۈش بىلەن بىر چاغدا دورا بىلەن قۇرۇت چۈشۈرۈشنىڭ ئۇنۇمى، زەھەرلىك دەرىجىسى ۋە مەنپەئەتى ئۈستىدە تەجرىبە ئېلىپ بارىدى. ئۇنۇمى يۇقۇرى، زەھىرى تۆۋەن، كەڭ ئومۇملاشقان، باھاسى ئەرزان بولغان قۇرۇت چۈشۈرگۈچى دورا ـ گامىمكسان قاتارلىق دورىسى، نىترو ـ خىلورو فېنول، بىتئونول ۋە چەككىلەنگەن دېتېرىكسى قاتارلىق دورىلارنى تاللاپ چىقتى. قۇرۇت چۈشۈرگۈچى بۇ دورىلار ھازىر ۋىلايىتىمىز مىقياسىدا كېڭەيتىلىپ ئىشلىتىلمەكتە. بۇنىڭ ئۇنۇمى كۆزگە كۆرۈنەرلىك بولدى. 1981 ـ يىلى ئاقتۇ ناھىيىسىنىڭ قىزىلتاغ يېزىسىدا قۇرۇت چۈشۈرگۈچى، كالتېسىي ئارسىنات (بۇ ئىككى دورا ھازىر ئەمەلدىن قالدى)، نىترو ـ خىلورو فېنولنى ئىشلىتىپ، قويلاردا بولىدىغان پارازىت قۇرۇتلارنى

بىرلەشمە ھالدا چۇشۇرۇش ئۇنۇمى ئۇستىدىكى تەجرىبىسىنى مىسالغا ئالىدىغان بولساق، دورا ئىشلىتىلگەندىن كېيىن 12 ـ 8 ئايدا ئۇلچەپ كۆرگىنىمىزدە، دورا ئىشلىتىلگەن ھەر بىر قوينىڭ ئوتتۇرىچە يۇڭى 0.38 كىلوگىرام، تېرىك ئېغىرلىقى2.35 كىلوگىرام، قوزىنىڭ تېرىك ئېغىرلىقى 1.73 كىلوگىرام، گۆش ئېغىرلىقى 0.44 كىلوگىرام ئاشقان. سوي-ۇلۇش نىسبىتى 2.37% يۇقۇرىكى كۆتۈرۈلگەن، شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا قويلارنىڭ ئۇلۇش نىسبىتى تۆۋەنلىگەن. ھەر بىر قوي ئۈچۈن كەتكەن دورا پۇلى ئاران 0.20 يۈەن بولغان. مۇشۇنىڭ-چە رىبەندىن قارىغاندا قۇرۇت چۇشۇرۇش ئۇنۇمى رۇشەن بولغان. بۇندىن كېيىن ۋىلايەت بو-يىچە قوي ۋە باشقا ھايۋانلاردىكى قۇرۇتنى چۇشۇرۇش خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇش لازىم.
(لى شىبو)

يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى

[يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ھەققىدە ئومۇمى بايان] قەشقەر ۋىلايىتى 1956 ـ يىلىدىن 3 ـ ئايىدىن باشلاپ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ئىشلە-تىپ كەلگەن، شۇ چاغدا كونىشەر ناھىيىلىك تىراكتور پونكىتى قۇرۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭ-دىكى ئارىلاشما 3 تىراكتۇرنىڭ ھەممىسى سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كىرگۈزۈلگەن ئىدى. 1يىللىق ئىش ئۇنۇمى 17600 مو، زىيىنى19 مىڭ نەچچە يۈز يۈەن ئىدى. 1957ـ يىلى ئازاتلىق ئارمىيىنىڭ بىر تۈركۈم مەبلەغنى ئىشانە قىلىشى بىلەن قەشقەر تىراكتور پونكىتى ـ قەشقەر 1ـ ئاۋغۇست تىراكتور پونكىتى قۇرۇلدى. ئۇنىڭدا ھەر خىل تىراكتۇر-لاردىن15ى، يەر ئاغدۇرىدىغان، تېرنىلايدىغان، ئۇرۇق سالىدىغان، توشۇيدىغان، دان ئاي-رىدىغان، كولتىۋاتسىيە قىلىدىغان، ئۇرۇق تاللايدىغان بولۇپ قۇرلۇك چاتما سايمانلار-دىن 36 سى بار ئىدى، شۇ يىلى قۇرۇلۇشتا تەييارلىق قىلىنىپ، شۇ يىلى ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۇرۇلۇپ 5 ئايدا خىزمەت مىقدارىدىن32 مىڭ ئۇلچەملىك مو ئورۇنلىغان، 11074 يۈەن زىيان تارتقان ئىدى. شۇندىن كېيىن يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ئىشلىتىش ئۇقۇشىزلىقلار-غا ئۇچرىغان بولسىمۇ، يەنىلا تەرەققى قىلىپ زورايدى. 1965ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە تاش-قورغان ناھىيىسىدىن باشقا ناھىيىلەردە تىراكتور پونكىتلىرى قۇرۇلۇپ،ھەر خىل تىراك-تۇرلارنىڭ سانى 86 گە يەتتى، 1966ـ يىلى ئاپتونوم رايونىنىڭمەبلەغ سېلىشى بىلەنپوس-كام، پەيزۇئات، يېڭىشەر ۋە مارالبېشى ناھىيىلىرىنىڭ 4 كوممونىسدا تىراكتور پونكىت-لىرى قۇرۇلۇپ، تىراكتۇردىن13 ى، چاتما سايمانلاردىن 43ى قوشۇلدى. شۇ يىل 360 مىڭ يۈەن پايدا ئېلىندى. 1971ـ يىلى گۇۋۇيۈەننىڭ يولىورىشىغا ئاساسەن يېزا ئىگىلىك ماش-ىنىلىرى ناھىيىلەردىن كوممۇناغا چۇشۇرۇلدى. تۆۋەنگە چۇشۇرۇلگەن سايمانلارنىڭ ئومۇمى قىممىتى 2 مىليون 870 مىڭ يۈەن بولدى. ناھىيىلىك تىراكتور پونكىتلىرى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ياساش ـ رېمونت قىلىش ۋاۋۇدىغا ئۆزگەرتىلدى. 1973ـ يىلى ۋىلايەت، نا-ھىيە ئىككى دەرىجىدە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسى قۇرۇلۇپ، يېزا ئى-گىلىك ماشىنىلىرى خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىك كۈچەيتىلدى.

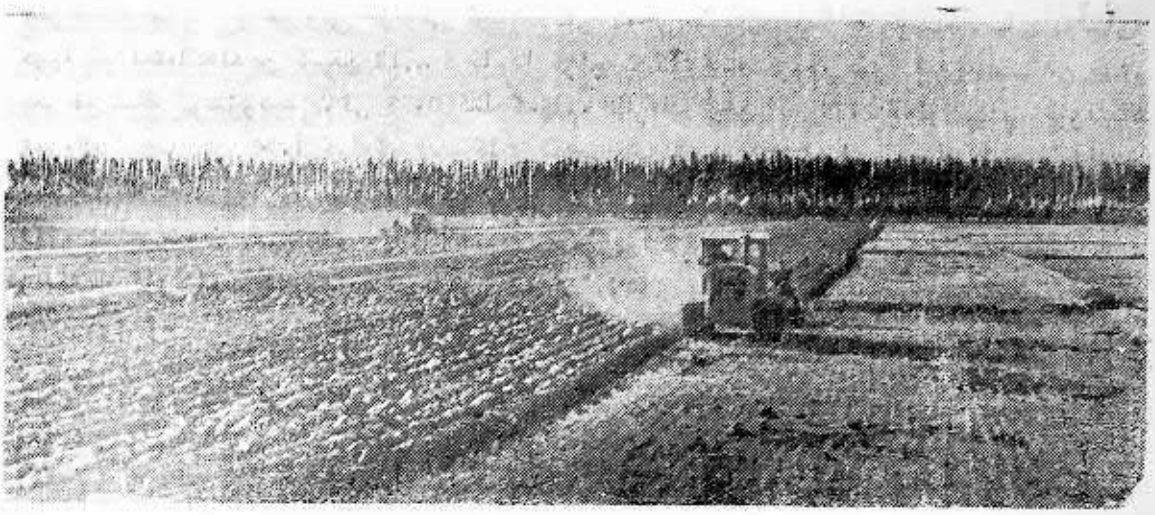

يەرلى شۇدىگەراەش. ئۇيىمتەن ئوتتۇ.

"1980- يىلى يېزا ئىگىلىكىنى ماشىنىلاشتۇرۇشنى ئاساسى جەھەتتىن ئەمەلگە ئاشۇرۇش" دىگەن چاقىرىق ئاساسىدا، 70- يىللارنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدە دۆلەتنىڭ 9 مىليون ھەقسىز مەبلەغ سېلىشى، 24 مىليون يۇەن ئۆسۈمسىز قەرز بېرىشى بىلەن 127 خەلق كوم- مۇنىدا يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى پونكىتى قۇرۇلۇپ، ھەر خىل تېراكتۇرلىرى 3815 كە، تۇرلۇك سايمانلىرى 10674 كە يېتىپ مۇناسىپ ھالدا 3 ئىسكىلات، 1 لاپاس قۇرۇلدى. ۋە- لايەت بويىچە يېزا ئىگىلىك ماشىنا - سايمانلىرىغا سېلىنغان مەبلەغ 96 مىليون يۇەنگە يەتتى. 1979- يىلدىكى خىزمەت مىقدارى 14 مىليون ئۇچەملىك موغا يەتتى.

پارتىيە 11- نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3- ئومۇمى يىغىنىدىن كېيىن يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىغا ئومۇميۈزلۈك قەدەم قويىدى، پۈتۈن ۋىلا- يەتتە يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيىتە تۈزۈلمىرى پەيدىن-پەي يولغا قويۇلدى. "سول" چىل ئىدىيە كىشىلەرنىڭ كاللىسىنى ئاساراتقا ئالماق- تىن، "ئىشلەپچىقىرىش كۆلىمى كىچىكلەپ كەتتى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ئەسقاتمايدە- غان بولۇپ قالدى" دەپ قارىلىپ، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خىزمىتى تېز سۈرئەت بىلەن ئۆزگىرىۋاتقان ۋەزىيەتكە يېتىشىپ ماڭالمىدى. 1980- ۋە 1981- يىلى يېزا ئىگىلىك ماشە- نىلىرى خىزمىتى تۆۋەن ھالەتتە تۇرۇپ قېلىپ، خىزمەت مىقدارى تۆۋەنلەپ كەتتى. يېزا ئىقتىسادىي سىياسەتلىرىنىڭ ئۆزلۈكسىز ئەملىلەشتۈرۈلۈشىگە، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش مەسـ ئۇلىيىتى تۈزۈلمىرىنىڭ ئۆزلۈكسىز مۇستەھكەملىنىشى ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلۈشىگە، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خىزمىتىنىڭ كۆچەيتىلىشىگە ئەگىشىپ، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خىزمىتى 1982- يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن باشلاپ قايتىدىن ئومۇميۈزلۈك ئىلگىرىلىدى.

1984- يىلى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ «1984- يىللىق يېزا خىزمىتى توغرىسىدە- كى ئوقتۇرۇش» نىڭ روھىنىڭ يېتەكچىلىگىدە، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى خىزمىتى پۈختا قە- دەم بىلەن داۋاملىق راۋاجلاندى. ۋىلايەت بويىچە ھەر خىل تېراكتورلار 8189 غا (چوڭ،

ئوتتۇرا تېپتىكىلىرى 4553، كىچىك تېپكىلىرى 3636)، ئومۇمى ئات كۈچى 258 كە يەتتى، سۇلۇق ئېتىزلار ماشىنىلىرى، زەي قاچۇرۇش، سۈغۈرۇش ئېنېرگىيە ماشىنىلىرى، ئورۇش يەغمىش ماشىنىلىرى، تىرانسپورت ماشىنىلىرى، ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراش ماشىنىلىرى، ئېتىز - ئېرىق ئاساسى قۇرۇلۇش ماشىنىلىرى، دېخانچىلىق - قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىغا ئىش قو - شۇش ماشىنىلىرى قاتارلىق 12 تۈر بويىچە 27700 دىن ئارتۇق ماشىنا بار بولدى. بېزىلاردىكى بېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ئائىلىسى 1983- يىلدىكى 562 دىن 5607 گە كۆپەيدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ماشىنا بىلەن يەر ئاغدۇرۇش مۇلازىـ مەتچىلىكى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 1014 ئائىلە، بېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ئارقىلىق تىرانسپورت مۇلازىمەتچىلىكى بىلەن شۇغۇللۇنىدىغانلار 1382 ئائىلە، بېزا ئىگىلىك ماشىنـ لىرى ئارقىلىق ئىش قوشۇش مۇلازىمەتچىلىكى بىلەن شۇغۇللۇنىدىغانلار 2850 ئائىلە، بېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 361 ئائىلىگە يەتتى. بېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ئائىلىلىرىدا ئۆتتۇرا تېپتىكى تىراكتۇرلاردىن 782 سى، كىچىك تېپتىكى تىراكتۇرلاردىن 2416 سى، دېزىلدىن 4203 ى ۋە ئۇن تارتىش، ياغ تارتىش، شال ئاقلاش، پاختا چىقىرىش ماشىنىلىرىدىن 3984 ى بار، بېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ئىشلىرىنىڭ راۋاجلىنىشى بېزا ئىگىلىكىنى ماشىنىلاشتۇرۇش سەۋىيىسىنىڭ يۇقۇرى كۆتۈرىلىشىنى ئىلـ گىرى سۈرگەنلىكتىن، 1984 - يىلدىكى خىزمەت مىقدارىنىڭ جۇغلانمىسى 15 مىليون 399 مىڭ مو بولدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاغدۇرۇلغىنى يەر 3 مىليون 680 مىڭ مو، (بۇ ئومومى تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ 58% نى ئىگەللەيدۇ). ئورۇق سېلىنغىنى يەر 2 مىليون 138 مىڭ مو، (بۇ ئاشلىق كۆلىمىنىڭ 43.4% نى ئىگەللەيدۇ)، ئورۇش، يەغمىش كۆلىمى 65 مىڭ مو، ماشىنا ئارقىلىق يالـ تىراق يېپىلغىنى يەر 66 مىڭ مو، ئاغدۇرۇلغىنى قاشقا بەدە يەرلىرى 600 مىڭ مو، بېزا ئىگـ لىك تىرانسپورتىنىڭ موغا سۈندۇرۇلۇشى 4 مىليون 320 مىڭ مو، غەيرى بېزا ئىگىلىك تىرانـ سپورتىنىڭ 4 مىليون مو، باشقا مەشغۇلاتلارنىڭ 530 مىڭ مو بولدى. (ۋاڭ جىڭ)

[بېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى باشقۇرۇش ۋە بېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى مۇلازىمىتى] 1984- يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ بېزا ئىگىلىگىنى ماشىنىلاشتۇرۇش خىزمىتى پۈختا قەدەملەر بىلەن تەرەققى قىلىپ، بېزا ئىگىلىك ماشىنا خادىملىرىنى تەربىيەلەش، بېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش، ياساش، بېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بىلەن تەمىنلەش، بېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىغا ئازارەت قىلىش- باشقۇرۇش، بېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى پەن تەتقىقاتى ۋە بېزا ئىـ گىلىك ماشىنىلىرى تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش قاتارلىق خىزمەتلەردە مۇئەييەن نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى. ۋىلايەت بويىچە بىر قەـ دەر مۇكەممەل بولغان باشقۇرۇش- مۇلازىـ مەت سېستېمىسى بارلىققا كەلدى.

قەشقەر شەھەرلىك بېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى مۇلازىمەت پونكىتى بېزا ئىگىلىك ماشىنا سايـ مانلىرىنى پائال رېمونتقىلىپ، دېخانلار ئۈچۈن خىزمەت قىلدى.

ۋىلايەت بويىچە 12 ناھىيە (شەھەر) دە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى بويىچە 11 كۇرس ئېچىلدى. ئۇلاردا 66 نەپەر ئوقۇتقۇچى، ئىشچى- خىزمەتچى بار. 1984- يىلى يېزىلاردىكى ھەمكارلىق ئىگىلىك تەشكىلاتلىرى ئۆچۈن تەربىيەلەپ بېرىلگەن يېزا ئىگىلىك ماشىنا خادىملىرى ۋە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى باشقۇرۇش خادىملىرى 4329 نەپەر، بۇنىڭ ئىچىدە ئىككىنچىلەپ تەربىيەلەنگەنلەر 2010 نەپەر. ۋىلايەتتە يېزا ئىگىلىك ماشىنا ساز لىق مەكتەۋى بولۇپ، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى- خىزمەتچىلىرى 88 نەپەر، يىل ئاخىرىدىكى مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار 197 نەپەر، كادىرلارنى كەسىپلەشتۈرۈش تەلىمىگە لايىقلاشتۇرۇش ئۆچۈن، يۇقۇرىدەرىجىلىك ئورۇنلارنىڭ تەستىقلىشى بىلەن، خىزمەتتىكى ئىشچى- خىزمەتچىلەردىن 36 كىشى قوبۇل قىلىنىپ مەخسۇس كەسىپ بويىچە تەربىيەلەندى.

12 ناھىيە (شەھەر) دىكى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش -ياساش زاۋۇتلىرىدىن قەشقەر شەھرىنىڭ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش -ياساش زاۋۇدى سانائەت تارماقلىرىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەندىن باشقا، قالغان 11 يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش- ياساش زاۋۇتلىرىنىڭ 1984- يىلىنىڭ ئاخىرىدىكى مۇقىم مۇلۇكىنىڭ ساپ قىممىتى 6 مىليون 550 مىڭ يۈەن، كۆچمە مەبلەغ 2 مىليون480 مىڭ يۈەن، ھەر خىل ئۆسكۈنىلەر 379، ئۆي-ئىمارەت كۆلىمى 77824 كۋادرات مېتىر، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئومۇمىي سانى 723، ئومۇمى خادىملارنىڭ ئەمگەك ئىشلەپچىقىرىش ئۈنۈمدارلىقىنى 4554 يۈەن بولدى. ئەسلى پىلانىدىكى يىللىق ئىشلەپچىقىرىش قىممىتى 2 مىليون 860 مىڭ يۈەن، ئەسلى ئورۇنلاشتىنى 3 مىليون 290 مىڭ يۈەن بولۇپ، پىلاننىڭ 115% نى ئىگىلىدى. ئەسلىدە پىلانلاشقان يىللىق زىيان 100 مىڭ يۈەن ئىدى، يىل ئاخىرىدىكى ئەسلى پايدا 160 مىڭ يۈەن بولدى.

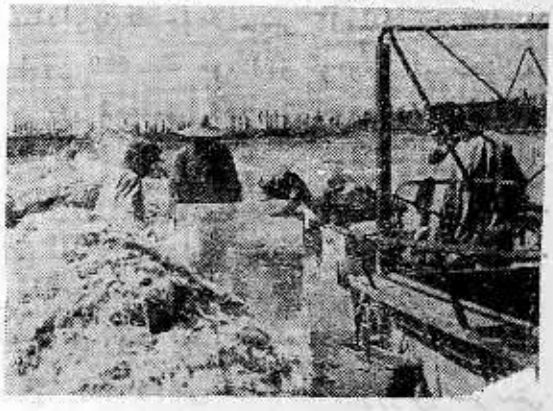

كۆچمە تېپىلغۇ ئورۇش ماشىنىسى، جورى قادىر فوتوسى

يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ ئارقا سەپ تەمىنات خىزمىتىنى كۆچەيتىش ئۆچۈن ۋىلايەت، ناھىيە دەرىجىلىك تەمىنلەش شىركەتلىرى ئورگان ئىسلاھاتى داۋامىدا ئومۇمىيۈزلۈك تەڭشەلدى، كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىشقا بېرلەشتۈرۈلۈپ ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تاۋۇزۇمى ئورنىتىلدى. 1984- يىللىق سېتىپ چىقىرىش پىلانى 18 مىليون يۈەن، ئەمەلىيەتتە ئورۇنلاشتىنى 23 مىليون يۈەن بولدى؛ سېتىۋېلىش پىلانى 16 مىليون 500 مىڭ يۈەن، ئەمەلىيەتتە سېتىۋېلىنغىنى 20 مىليون يۈەن بولدى؛ يىل بويى تەمىنلەگەن چوڭ، ئوتتۇرا تېپىكى تىراكتورلار 365؛ كىچىك تېپىكى تىراكتورلار 796؛ دېزىل 275؛ دېخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىغا ئىش قوشۇش ماشىنىلىرى ۋە دېخانچىلىق سايمانلىرى 27 خىل، 2727 دانە بولۇپ، بازار تەلىۋى ئاساسى جەھەتتىن قاندۇرۇلدى. كارخانىلارنىڭ ئالغان پايدىسى 360 مىڭ يۈەن بولدى.

ئىشلىرى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ئىشلەپچىقىرىشتا ھەمىشە ھادىسە كۆرۈلۈپ، بىر قەدەر چوڭ زىيان بولاتتى. 1984- يىلى 1- ئايدا يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى بىخەتەر ئىشلەپچىقىرىشتا ئىلغارلار ۋەكىللىرى يىغىنى چاقىرىلدى، يىغىن ئومۇمى خەلققە بىخەتەرلىك تەربىيىسى ئېلىپ بېرىش، بىخەتەرلىك مەسئۇلىيىتى تۈزۈمىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش توغرىسىدا تەشەببۇسنامە چىقاردى. ۋىلايەت بويىچە بىخەتەرلىك تەشۋىقى- تەربىيە پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. ۋىلايەت، ناھىيە، يېزىلاردىكى ماشىنا كۈرۈپپىلىرى ئايرىم-ئايرىم ھالدا 6165 پارچە بىخەتەرلىكنى ھۆددە ئېلىش توختىسى ئىمزالىدى. 5122 پارچە بىخەتەرلىك گەھدىنامىسى تۈزۈدى، ۋىلايەت، ناھىيىلەردە 157 نەپەر مەخسۇس نازارەتچىلىش، باشقۇرۇش خادىمى سەپلەندى، يېزىلاردىكى بىخەتەرلىك خادىمى 1179 نەپەر، بىخەتەرلىك تەشۋىقى- تەربىيىسى ۋە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى نازارەت قىلىش، باشقۇرۇش خىزمىتى ئارقىلىق بىخەتەر ئىشلەپچىقىرىش ئىلگىرىسۈرۈلدى، ئىلگىرى ۋىلايەت بويىچە ھەر مىك تىراكتور 22 ئادەمنىڭ جېنىغا زامىن بولغان بولسا، ھازىر تۆۋەنلەپ 5 ئادەمگە چۈشتى.

1984- يىلى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىدا يېڭى تېخنىكا ئومۇملاشتۇرۇش خىزمىتى كۆچەيتىلدى، يەل بويى كېڭەيتىش ئۇچۇن ئورۇنلاشتۇرۇلغان 22 تۈر بولۇپ، 4 تۈر مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن كېڭەيتىلمىگەندىن باشقا، ئۇنۇمبرسال سىيالكا، يەرگە يالتىراق يېپىپ كەلگەن تېرىش ماشىنىسى، خامان سورۇش ماشىنىسى، دورا پۈركۈش ماشىنىسى، يۇقىرى قىرقىش ماشىنىسى، ئوت ئورۇش، ئوت يېغىش ماشىنىسى، ئورۇش، قۇرۇتۇش ماشىنىسى قاتارلىق 18 تۈر پىلاندىكى ۋەزىپىلەر بويىچە ئومۇميۈزلۈك ئورۇنلاندى. پەن- تېخنىكا تەرەققىياتى جەھەتتە ئاپتونوم رايون چۈشۈرۈپ بەرگەن يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىش ماشىنىسىنى تەتقىق قىلىپ ياساش بىلەن ئومۇملاشقان قۇۋۋەت تەجەپچى تەدبىرىدىن ئىبارەت ئىككى مەسىلە ھەل قىلىنىپ يازما دوكلات سۇنۇلدى. (ۋاڭجىڭ)

سۇ ئىشلىرى

[سۇ ئىشلىرىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى] قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سۇ بايلىق مەنبەسى مول. دەريا ۋادىلىرىدىكى ئومۇمى ئېقىم مىقدارى 11 مىليارت 600 مىليون كۇب مېتىر، (ھەر نوپوسقا 5700 كۇبمېتىردىن توغرا كېلىدۇ، مەملىكەت بويىچە ھەر نوپوسقا توغرا كېلىدىغان ئېقىم مىقدارىنىڭ ئىككى ھەسسىسىگە تەڭ)، ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە ئومۇمى ئېقىم مىقدارىنىڭ 13.12% گە باراۋەر، شىنجاڭ بويىچە بەشىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. دەسلەپكى قەدەمدە ھېسابلىنىشىچە، يەر ئاستى سۇيىدىن تولۇقلىنىدىغان ئومۇمى سۇ مىقدارى 6 مىليارت 650 مىليون كۇبمېتىر، ئېچىشقا بولىدىغىنى 4 مىليارت كۇبمېتىر، مۇز كۆلىنى 3596 كۇۋادرات كىلومېتىر بولۇپ، ۋىلايىتىمىزدىكى دەريا ۋادىلىرىغا كېلىدىغان ئاساسلىق سۇ مەنبەسىدۇر. سۇ ئېنېرگىيە مىقدارى 7 مىليون 940 مىڭ كىلوۋات، ئىلىدىن قالسا شىنجاڭ بويىچە ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. ۋىلايىتىمىز بويىچە جەمئى 9 چوڭ- كىچىك دەريا بويلۇپ ئومۇمى ئۇزۇنلىغى 2500 كىلومېتىردىن ئاشىدۇ، يىللىق ئېقىم مىقدارى 650 مىليون كۇبمېتىر-

شىردىن ئاشىدىغىنى يەكەن دەرياسى، قىزىل دەرياسى، گەز دەريـاسـى، تىزناپ دەرياسى، كۆسەن دەرياسىدىن ئىبارەت. سۇ بايلىق مەنبەسى مول، سۇغۇرۇش، تـوك چىقىرىش ۋە سۇ مەھسۇلاتلىرىنى بېقىشتا يوشۇرۇن كۈچ ناھايىتى زور.

قەشقەرنىڭ سۇ بايلىق مەنبەسىنىڭ مۇتلەق مىقدارى گەرچە ناھايىتى زور بولسىمۇ، لېكىن، ھاۋادىكى نەملىكنىڭ تارقىلىشى تەكشى ئەمەس، ھۆل ـ يېغىن تاغ رايونلىرىدا كۆپ، تۈزلەڭلىكلەردە ئاز، پەرق 10 ـ 7 ھەسسە بولۇپ، ئەڭ ئاز بولغىنى شەرق تەرەپتىكى قۇمлۇق گىرۋىكىدىكى مەكىتتە يىللىق ھۆل ـ يېغىن مىقدارى پەقەت 30 ملليمېتىر كېلىدۇ. ھۆل ـ يېغىن ئەتىياز ۋە ياز پەسلىگە مەركەزلەشكەن بولۇپ تەخمىنەن يىللىق ھۆل ـ يېغىن مىقدارىنىڭ 80% تەشكىل قىلىدۇ. ئېقىم مىقدارىنىڭ يىل بويى يۈز ئىلمەيدىغان ياز پەسلىگە مەركەزلەشكەن بولۇپ، 64% قىش پەسلى 6%، ئەتىياز، كۈز پەسلى 18% ـ 12%.

سۇ بايلىقى مەنبەسىنىڭ ۋاقىت، ھاۋا شارائىتىگە ئاساسەن تارقىلىش ئالاھىدىلىكى بولغاچقا، خېلى كۆپ جايلاردا ئەتىيازدا تۇرغاقچىلىق، يازدا كەلكۈن ۋە شور ئاپىتى يۈز بېرىپ تۇرىدۇ. ۋىلايەت بويىچە ئەتىيازدا سۇغۇرۇلىدىغان مو قېتىم سانى يىللىق مو قېتىم سانىنىڭ تەخمىنەن 40% تەشكىل قىلىدىغان بولۇپ، بۇ چاغدا 3 مىليارت 800 مىليون كۈپـەمېتىر سۇ كېرەك بولىدۇ، لېكىن ئەتىياز پەسلىدىكى ئېقىم مىقدارى پەقەت يىللىق ئېقىم مىقدارىنىڭ 12% تەشكىل قىلىدۇ، بۇ چاغدا 2 مىليارت 100 مىليون كـۈپـەمېتىر سۇ يەنە نېلا تەمىن ئەتكىلى بولىدۇ (سۇ ئامبارلىرى سۇ يىغىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) شۇنداق بولغاندا بىر مىليارت 700 مىليون كۈپەمېتىر سۇ كەملىك قىلىدۇ. ھەر يىلى تەخمىنەن بىر مىليون مو بۇغداي رۇشەن هالدا قۇرغاقچىلىققا ئۇچرايدۇ. 700 ـ 500 مىڭ مو يەرگە سۇ ئېغىر دەرىجىدە يېتىشمەگەچكە، پىلان بويىچە تېرىلغاي يىللىق ئاشلىق مەھسۇلاتى تەخمىنەن 200 مىليون جىڭ ئەتراپىدا كېمەيىپ كېتىدۇ. كەلكۈن مەزگىلىدە كەلكۈن يامراپ كېتىش بىلەن سۇ ئاپىتى يۈز بېرىدۇ، 1968 ـ يىلدىن 1982 ـ يىلغىچە 15 يىللىق ئىستاتىستىكا مەلۇماتىغا ئاساسلانغاندا كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش راسخوتى 59 مىليون 620 مىڭ يۇەنگە يەتكەن (ئەمگەك كۈچى راسخوتىنى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ). يىللىق ئوتتۇرا ھېسابقا 4 مىليون يۇەندىن توغرا كەلگەن، جەمئى 40 مىليون 470 مىڭ ئىش كۈنى، 6 مىليون 470 مىڭ ئۇلاغ شاخ، 1300 تونىنا سىم ئىشلىتىلگەن، 170 مىڭ مو يەر ۋەيران قىلىنغان. ۋىلايەت بويىچە 4 مىليون 980 مو يەر ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە شورلىشىپ كەتكەن (بىر مىليون 460 مىڭ مو يەر ئېغىر دەرىجىدە، بىر مىليون 700 مىڭ مو يەر ئوتتۇرا ھال دەرىجىدە، بىر مىليون 920 مىڭ مو يەر يەڭگىل دەرىجىدە شورلىشىپ كەتكەن) بۇ ئومۇمى تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ تەخمىنەن 68% تەشكىل قىلىدۇ، قىزىل دەريا ئېقىمىدا ئەڭ ئېغىر (بىر مىليون 400 مىڭ مو).

ئازاتلىققىچە بۇيان، تەشقەرنىڭ سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشىدا دۆلەتنىڭ ياردىمى ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئورتاق تىرىشىشى نەتىجىسىدە زور نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى. 1949 ـ يىلدىن 1984 ـ يىلغىچە تەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشىغا 250 مىليون يۈەن مەبلەغ سېلىنىپ، 300 مىليون ئىش كۈنىدىن كۆپ ئەمگەك ئىشلىتىلىپ، 400 مىليون

گۈپەمبتىردىن ئارتۇق توپسا، تاش قۇرۇلۇش مىقدارى ئورۇنلىنىپ، 26 مىڭ 300 ئورۇندا ھەر خىل سۇ ئىنشائات قۇرۇلۇشى ياسالدى.

1 . سۇغۇرۇش قۇرۇلمىلىرى كۆپلەپ ياسالدى، سۇغۇرۇش كۆلىمى كېڭەيتىلدى، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتىنىڭ ئېشىشى ئىلگىرى سۈرۈلدى. ئازاتلىقتىن بۇرۇن ۋىلايىتىمىزدە پەقەت ئاناركۆل، يامانيارىدىن ئىبارەت ئىككى كىچىك سۇ ئامبىرى ۋە كونىشەھر ناھىيە ئاۋات ئۆستەڭدىكى كىچىك تېپتىكى بىر پىششىق خىشلىق تاقاق بار ئىدى. 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر ۋىلايەت بويىچە تۈزلەڭلىك سۇ ئامبىرىدىن 102 سى ياسالدى، ئەمەلىيەتتە 92 سى ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتى (بۇنىڭ ئىچىدە، سۇ سىغىمچانلىقى 100 مىليون كۇپېمبتىردىن يۇقۇرى بولغىنى 4، 10 مىليون كۇبېمبتىردىن يۇقۇرى بولغىنى 21، بىر مىليون كۇپېمبتىردىن يۇقۇرى بولغىنى 67) لايىھىلەنگەن ئومۇمى سۇ سىغىمچانلىقى بىر مىليارت 870 مىليون كۇپېمبتىر، يىللىق سۇ بىلەن تەمىنلەش مىقدارى بىر مىليارت 400 مىليون كۇپېمبتىر بولۇپ، 3 مىليون 860 مىڭ مو يەرنى كونتۇرۇل قىلىدۇ: 5 چوڭ دەريادا كاچۇڭ، ئۈچ كۆۋرۈك، ئالداق ئېلېكتىر ئىستانسىسى، ئاۋات، تاشمالىق، ئۇشتاق باش ئاتارلىق جايلاردا مۇقىم ۋە يېرىم مۇقىم خاراكتىرلىق سۇ باشلاش ئېغىزى ۋە سۇ تەخسىلەش ئۆگزىنى بار، يىللىق سۇ باشلاش مىقدارى 10 مىليارت 600 مىليون كۇپېمبتىر، سۇغۇرۇلىدىغان ئېتىز - ئېرىق، باغ - ئورمان، ئوتلاق 8 مىليون 830 مىڭ مو، باش غوللۇق ئۆستەڭ، غول-لۇق ئۆستەڭ ۋە تارماق ئۆستەڭ، ئوق ئېرىق ئۈزۈلمىگى 26 مىڭ 319 كىلومېتىر، بۇنىڭدىن سىمونت سىلە شتۇرۇلگىنى بىر مىڭ 646 كىلومېتىر، كەنت (چوڭ ئەترەت) دىن يۇقۇرى تاقاق 4 مىڭ 300 دىن ئارتۇق، بۇنىڭدىن بېتونلۇق قۇرۇلما 840 دىن ئارتۇق؛ ئۇلچىمىلىك سالا ئېتىز 3 مىليون 860 مىڭ مو. 1984 يىلى ۋىلايەت بويىچە ئېتىزلارنىڭ ئۇنۇملۇك سۇغۇرۇ-لۇش كۆلىمى 6 مىليون 360 مىڭ مو بولدى. ئېرىق - ئېرىق سۇ ئىنشائات قۇرۇلۇشى ۋىلا-يىتىمىز يېزا ئىگىلىگىنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك راۋاجلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈشنى مۇھىم كاپالەت بىلەن تەمىن ئەتتى. بۇنىڭدىن 1984 - يىلى ئاساسى قۇرۇلۇش ۋە ئېتىز - ئېرىق سۇ ئىنشائاتلىرى ئۈچۈن 19 مىليون 340 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىنىپ، شىنجاڭ بويىچە ئەڭ چوڭ بولغان كاچۇڭ سۇ تەقسىمات تۈگۈنىنىڭ بىرىنچى قارارلىق قۇرۇلۇشى ياسالدى، يەنە 2028 ئورۇندا ئۈچ كۆۋرۈك سۇ تەقسىمات تۈگۈنى قۇرۇلۇش قاتارلىق ھەر خىل قۇرۇلما-لاردىن 2028 ى ياسالدى.

2 . سۇ ئېلېكتىر ئىشلىرى راۋاجلاندۇرۇلۇپ، قۇۋۋىتى مەنبەسى ئېچىلدى. 1984 - يىلى-نىڭ ئاخىرىغىچە ۋىلايەت بويىچە 104 دىن ئارتۇق چوڭ - كىچىك سۇ ئېلېكتىر ئىستانسى-سى قۇرۇلدى، ئومۇمى توك سىغىمچانلىقى 48 مىڭ 600 كىلوۋات، يىللىق توك چىقىرىش مىقدارى 105 مىليون 500 مىڭ كىلوۋات سائەت بولۇپ، 10 ناھىيە (شەھەر)، 85 يېزا، 779 كەنت سۇ ئېلېكتىر قۇۋۋىتىدىن پايدىلاندى.

3 . سۇ مەھسۇلاتلىرىنى بېقىش دەسلەپكى كۆلەمگە ئىگە بولدى. 1984 - يىلى سۇ مەھسۇلاتلىرى بېقىلىدىغان سۇ يۈزى 130 مىڭ موغا، مەھسۇلاتى 434.7 تونناغا يەتتى. 10 ناھىيىدە، يېلىسجان مەيدانى قۇرۇلدى. ئېشىلەپچىقارغان بېلىسجان بىلەن ئۆز-ئۆزىنى تەمىن-لەپ ئېشىنىدىغان بولدى.

4 . ئېھتىيات دامبىلىرى ياسىلىپ دەريا ئۆستەڭلەرنىڭ كەلكۈندىن مۇداپىئە قىلىش ئىقتىدارى يۇقۇرى كۆتۈرۈلدى. ۋىلايەت بويىچە ياسالغان ئۆستەڭ، دەريالارنى مۇداپىئە قىلىش ئېھتىيات دامبىسى 800 كىلومېتردىن ئارتۇق بولۇپ، ئادەتتىكى كەلكۈن ئاپىتى ئاساسى جەھەتتىن كونتىرول قىلىنىپ، دەريا بويلىرىدىكى شەھەر، يېزا، بازار، ئېتىز - ئېرىقلارنىڭ بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلىندى.

5 . زەي قاچۇرۇلۇپ، شور تەزگىنلىنىپ تۇپراق ياخشىلاندى. ۋىلايەت بويىچە 22 مىڭ 700 كىلومېتىر ئۈزۈنلۈقتا ھەر دەرىجىلىك زەيكەشلەر چېپىلىپ، بىر مىليون 20 مىڭ مو شورلۇق يەر ياخشىلاندى.

6 . ئادەم ۋە ھايۋانلارنىڭ ئىچىدىغان سۇ قېيىنچىلىغى ھەل قىلىنىپ، ئامما سۇنىڭ تۇرمۇش ۋە سالامەتلىكىگە كاپالەتلىك قىلىندى. ھازىر سۈيىنىڭ سۈپىتى ئاچار بولغان يېڭىسار قاتارلىق ناھىيە ۋە چەت - يىراق تاغ رايونلىرىدىكى 400 مىڭ ئادەم ۋە 600 مىڭ تۈياق چارۋىنىڭ سۇ ئىچىش قېيىنچىلىغى ھەل قىلىندى

7 . ۋىلايەت بويىچە ۋادىلارنى كۆيخۇالاش ۋە سۇ بايلىق مەنبەسىنى تەكشۈرۈپ باھالاش دەسلەپكى قەدەمدە ئورۇنلاندى. يېقىنقى ئىككى يىلدىن بۇيان يەكەن دەريا سۈيى، قىزىل دەريا سۈيى، ۋە كۈسەن دەريا ۋادىلىرىنىڭ دەسلەپكى كۆيخۇاسى ئورۇنلىنىپ بولدى، 15 ئورۇندىكى سۇ باشلاش ئۆستەڭ ئېغىزى، 8 ئورۇندىكى سۇ باشلاش- زەي قاچۇرۇش ئۆستىدىكى، 8 ئورۇندىكى تاغ رايون سۇ ئامبىرى ۋە سۇ ئېلىكتىر ئىستانسىلىرى ئۈستىدە كۆيخۇالىق تەھلىل ئېلىپ بېرىلدى، ۋىلايەت بويىچە سۇ بايلىق مەنبەسىنى (يەر ئاستى، يەر ئاستى سۈيى) نى تەكشۈرۈپ باھالاش ۋە سۇ ئىشلىرىنى رايونلارغا ئايرىش دەسلەپكى قەدەمدە ئورۇنلىنىپ، سانائەت، يېزا ئىگىلىكىنىڭ جايلاشتۇرۇلىشىنى مۇۋاپىق بېكىتىش مۇھىم ئاساسلار بىلەن تەمىن ئېتىلدى.

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سۇ ئىنشائات قۇرۇلۇشى، سۇغۇرۇش رايونىدىن سۇ باشلاش ئېغىزىغىچە، شاخ - ياغاچ بىلەن ياسالغان ۋاقىتلىق قۇرۇلمىدىن بېتونلۇق مۇقىم خاراكتېرلىك قۇرۇلمىغىچە، ئەركىن ئېقىتىپ سۇ باشلاشتىن قاچلاش، باشلاش، تارتىش بىرلەشتۈرۈلگەنگىچە، يالغۇزلا سۇغۇرۇشتىن سۇغۇرۇش، كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش، توك چىقىرىش، سۇ مەھسۇلاتلىرىنى بېقىش قاتارلىق ئۈنۈملۈك پائالىيەتلىنىشكىچە بولغان تەرەققىيات جەريانىنى بېشىدىن كۆچۈردى.

50 - يىللاردىن 60 - يىللارنىڭ بېشىغىچە سۇ ئىنشائات قۇرۇلمىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ راۋاجلاندۇرۇش باسقۇچىدا بولۇپ، كۆچمە، ھەركەزلەشتۈرۈپ كەڭ - كۆلەمدە كونا سۇغۇرۇش رايونىنى ئۆزگەرتىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، شاخ - ياغاچ ئاساس قىلىنغان بىر تۈركۈم سۇغۇرۇش قۇرۇلمىلىرى ياسالدى. بۇ مەزگىلدە يەنە ئىگەچى، شىكەركۆل قاتارلىق سۇ ئامبىرى، يېڭىشەھەر سەكرەپ ئىلگىرىلەش ئۈستىگە، يەكەن دەريا سىنىڭ غەربى قىرغاق چوڭ ئۆستىگى قاتارلىق قۇرۇلۇشلا ياسىلىپ سۇغۇرۇشتىن مەنپەئەتلىنىش ئىمكانىگە ئاشۇرۇلدى.

ۋىلايىتىمىزدە 60 - يىللارنىڭ باشلىرىدا بېتونلۇق سۇ قۇرۇلمىسى باشلانغان ئىدى. لېكىن خەلق ئىگىلىكى ۋاقىتلىق قېيىنچىلىقتا ۋە "سول" لۇشيەنسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقتىن

لىقتىن بەزى قۇرۇلۇشلار ئاتتىن چۈشتى، بەزىلىرى ناھايىتى سۈپەتسىز ياسالغان. 60 ـ يىللاردىن 80 ـ يىللارغىچە يەكەن دەريا سىدىكى كاچۇق، قىزىل دەريا سىدىكى ئاۋات، گەز دەريا سىدىكى تاشىلىق سۇ باشلاش ئېغىزى، سوغۇچاق سۇ ئامبىرى، قەشقەر 1 ـ بالداق ئېلېكتىر ئىستانسىسى، ماچاق سۇ مەبئىسى قاتارلىق قۇرۇلۇشلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بىر تۈركۈم چوڭ، ئوتتۇرا تېپتىكى تايانچ قۇرۇلۇشلار ياسالدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا كىچىك تېپتىكى سۇ ئىنشائاتلىرى كۆپلەپ ياسالدى. بۇنىڭ بىلەن چوڭ، ئوتتۇرا، كىچىك تېپتىكى قۇرۇلۇشلار بىرلەشتۈرۈلگەن، قاچىلاش، باشلاش، تارتىش بىرلەشتۈرۈلگەن سۇغۇرۇش ئاساس قىلىنغان، ئۇنۇپ بىرسال رول ئويناۋىدىغان سۇ ئىنشائاتلىرىنى قۇرۇش ۋەزىپىسى ئىشقا ئاشۇرۇلدى.

بولۇپمۇ پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، سۇ ئىشلىرى خىزمەتچىلىرى بۇرۇنقى "سول" تەسىراتلار تۈزۈتۈلۈپ، "ئىگىلىك باشقۇرۇشنى كۈچەيتىپ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى تەكىتلەش" قاتىجىنى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، يېڭا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمىدىن ئىبارەت يېڭى ۋەزىپە تەكە لايىقلىشىپ، "داشقازان-نىڭ تامىغىنى يېيىش"، "داش قازاننىڭ چىنىنى ئېچىش" مەسىلىسى پەيدىن ـ پەي ھەل قىلىنىپ يېڭى ۋەزىپەت بارلىققا كەلتۈرۈلدى.

ئېتىز ـ ئېرىق سۇ قۇرۇلۇشىدا، "قۇرۇش، ئىشلىتىش، باشقۇرۇش بىلەن مەسئۇلىيەت، ھوقۇق، مەنپەئەت" نى بىرلەشتۈرۈش، بىر تۇتاش گۈيخۇالاش، دەرىجىگە بۆلۈپ باشقۇرۇش، مەسئۇلىيەتنى ئادەملەرگىچە ئەملىلەشتۈرۈش، ياخشىلىرىنى مۇكاپاتلاش، ناچارلىرىنى جازالاشتىن ئىبارەت ئېتىز ـ ئېرىق سۇ ئىنشائاتلىرىنى باشقۇرۇش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ئىسمۇمېيوزلۇك يولغا قويۇلدى، ئامېتنىڭ ئاكتېرچانلىقى سىياسەت ئارقىسىدىن قوزغۇتۇلدى، ئېتىز ـ ئېرىق سۇ ئىنشائاتلىرى قۇرۇلۇشى يىلدىن ـ يىلغا ياخشى ئېلىپ بېرىلدى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، ئۆستەكلەرنى سىمونت سىلەشتۈرۈش ۋەزىپىسى ئاچقۇرۇش قۇرۇلۇشلىرىدا خېلى زور بۆسۈپ ئۆتۈش بولدى. 1983 ـ يىلدىن بۇرۇن ھەر يىلى پەقەت بىر قانچە 10 كىلومېتىر ئۆستەك سىمونت سىلەشتۈرۈلگەن ئىدى. 1983 ـ يىلى بۆسۈپ ئۆتۈش بىلەن 120 كىلومېتىر ئۆستەك سىمونت سىلەشتۈرۈلدى. 1984 ـ يىلى بىر يولىلا 449 كىلومېتىر ئۆستەك سىمونت سىلەشتۈرۈلدى.

سۇغۇرۇشنى باشقۇرۇش جەھەتتە سۇنى پىلانلىق ئىشلىتىش، كۆپقا قاراپ ھەق ئېلىش ئىسمۇمېيوزلۇك يولغا قويۇلۇپ، دەريا ۋادىسى باشقارمىسى، ناھىيىلىك سۇ باشقۇرۇش پونكىتى، يېزىلىق سۇ باشقۇرۇش ئورنى، كەنت سۇ باشقۇرۇش گۇرۇپپىسى قاتارلىق بىر يۈرۈش مۇكەممەل سۇ باشقۇرۇش سىستېمىسى دەسلەپتە شەكىللەندى.

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 1983ـ، 1984 ـ يىلدىكى ئىكىكى بىرسىنچى نومۇرلۇق ھۆججىتىنىڭ ئىزچىل .. ئىجرا قىلىنىشىغا ئەگىشىپ، سۇ مەسئۇلاتىرىنى باقىدىغان كەسپىي ئاتىلە، نۆۋەتلىك ئاتىلەرنىڭ تەرەققىياتى ناھايىتى تېز بولۇپ، 1984 ـ يىلى 66 ئاتىلىگە، ئامما ھۆددە ئالغاندىن كېيىن مەسئۇلاتنى 400 جىڭغا يەتكۈزگەن ياخشى تېپىلمىرى بارلىققا كەلدى.

سۇ ئېشلىرىنىڭ جۈش ئۇرۇپ راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ ئۇلچەش ، لايىھىلەش ، قۇ - رۇلۇش قىلىش ، سۇ ئىنشائاتلىرى ، سۇ ئېلېكتىر ، سۇ مەسۇلاتلىرىنى باشقۇرۇش ئۆز ئىچىگە ئېلىنغان 2789 كىشىلىك ئىشچى - خىزمەتچىلەر قوشۇنى پەيدا بولدى . ھازىر 69 نەپەر ئېنژېنېر ، 80 نەپەر يارىدەمچى ئېنژېنېر ، يارىدەمچى باش بوغالتىر ۋە تېخنىكىلار بار . بۇ قوشۇن خېلى يۇقۇرى تېخنىكا سەۋىيىسىگە ۋە باشقۇرۇش تەجرىبىگە ئىگە ، ھەر جەھەتتىن سۇپېتى بىر قەدەر ياخشى بولۇپ ، ئۇلايىتىمىز نىڭ سۇ ئىشلىرى ئۈچۈن ناھايىتى زور تۆھپە قوشتى . قەشقەر ئۇلايىتى ئۆزى لايىھىلەپ ، ئۆزى ئىشلىگەن بىر تۈر - كۈم چوڭ ، ئوتتۇرا تىپتىكى سۇ ئامبارلىرى ، سۇغۇرۇش ۋە سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسى قۇ - رۇلۇشلىرى ئەملى سىنا قتىن ئۆتۈپ ، تېخنىكا جەھەتتە ئىلغار ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى ياخ - شى ئىكەنلىكى ئىسپاتلاندى . مەملىكەتلىك پەن - تېخنىكا يىغىنىدىن كېيىن ، ئۇلايىتىمىز نىڭ سۇ ئىشلىرى سېپىدە ئۇلايەت ۋە ئاپتونوم رايونىمىز پەن - تېخنىكا مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن تۆرلەر جەمئى 20 دىن ئاشتى ، بۇنىڭ ئىچىدە يەكەن ئوپا 2 - بالداق ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ يېڭى تىپتىكى مۇز چىقىرىش سېستېمىسىنىڭ لايىھىسى ، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سۇ بايلىق مەنبەسى ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش تۈرى ئاپتونوم رايون بويىچە مۇنەۋۋەر پەن - تېخنىكا نەتىجىسى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى . (فاڭ گوجۇڭ)

[سۇ باشقۇرۇش] قەشقەر ۋىلايىتىدە سۇ باشقۇرۇش تەشكىلى باشقۇرۇش، قۇرۇلۇش باشقۇرۇش، سۇغۇرۇش باشقۇرۇش، ئىگىلىك باشقۇرۇشتىن ئىبارەت 4 قىسىمغا بۆلىنىدۇ . ئۇنىڭ تۈپ ۋەزىپىسى — ۋىلايەت بويىچە بار بولغان سۇ بايلىقى ۋە سۇ قۇرۇلۇش ئەسلە - ھەلىرىنى ياخشى باشقۇرۇپ ، ياخشى ئىشلىتىپ ، سۇغۇرۇش رايونلىرىدا سۇنى كۆپ ئېتىش - تىكى يۇشۇرۇن كۈچلارنى تولۇق قېزىپ ، سۇ بايلىقى ۋە سۇ قۇرۇلۇشىنىڭ ئۇنۇملۇك ئىقتىسادىي ئۈنۈمىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن زور دەرىجىدە جاري قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت .

مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى مەزگىلىدە قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سۇ قۇرۇلۇشى ۋە باشقۇ - رۇش ئىشلىرى ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى . 1974 - يىلى شىنجاڭ بويىچە سۇ ئىشلىرى - نى چوڭ تەكشۈرۈشتىن ئېلىنغان ئىستاتىستىكا مەلۇماتلىرىغا قارىغاندا ، سۇ قۇرۇلۇش ئەسلە - ھەلىرىنىڭ ئاسرايدىغان ، باشقۇرىدىغان ئادەم بولمىغانلىقتىن ، 60% تىن كۆپرەكى بۇزۇلۇپ كەتكەن . سۇ باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرىنىڭ كۆپ قىسمى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىغان . بەزى سۇغۇرۇش رايونلىرىدا ئۇلاۋ سۇ ئېلەن باسۇرۇپ سۇغۇرۇپ ، ئۇتەشتۇرۇپ سۇغۇ - رۇپ كەلگەن ، يەرنىڭ شورلىشىپ كېتىشى تېزلىشىپ كەتكەن . پارتىيەنىڭ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان ، سۇ قۇرۇلۇشى ئېلەن سۇ باشقۇرۇش ئىشلىرى ساغلام راۋاجلىنىش يولىغا ماڭدى . باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى ۋە باشقۇرۇش تەد - بىرلىرى تۈرغۇزۇلدى ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلدى .

قەشقەر ۋىلايەتلىك سۇ - ئېلېكتىر باشقارمىسىدا سۇ باشقۇرۇش بۆلۈمى تەسىس قىلىنىدى . قەشقەر دېكى 5 چوڭ دەريا سېستېمىسى 3 دەريا ۋادىسى باشقارمىسى (يەكەن دەر - ياسى ، گەز ، كۆسەن دەريالىرى ، قىزىل دەريالىرى) غا ، 15 سۇ باشقۇرۇش پونكىتىغا بۆلۈنۈپ باشقۇرۇلدى . 12 ناھىيە (شەھەر) لىك سۇ ئىدارىلىرىنىڭ ھەممىسىدە سۇ باشقۇ -

- رؤش بۆلۇمچىلىرى قۇرۇلدى، كونكرىت ئەھۋالغا قاراپ يەنە 126 سۇ باشقۇرۇش ئورنى قۇرۇلدى، كەنتلەردە سۇغۇرۇش گۇرۇپپىلىرى بار. ۋىلايەت بويىچە 1984 - يىلىدىكى سۇ باشقۇرۇش خادىملىرى 2937 گە يەتتى.

يېزىلاردا مەھسۇلاتنا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددە بېرىش مەسئۇلىيەت تىزىمى يولغا قويۇلۇپ، سۇ باشقۇرۇشمۇ ئىسلاھ قىلىندى. 1980 - يىلدىن ئىلگىرى قەشقەر ۋىلايىتىدە مو سانىغا قاراپ ھەق ئېلىناتتى، قانچىلىك سۇ ئىشلىتىشتىن قەتئىي نەزەر، كۆلىمىگە قاراپ ئوخشاش ھەق ئېلىناتتى، يېقىنقى يىللاردىن بېرى سۇنى پىلانلىق ئىشلىتىش، كۆپنا قاراپ ھەق ئېلىش سۇغۇرۇش باشقۇرۇشتىكى ئىلغار چارە سۈپىتىدە ۋىلايەت بويىچە ئومۇمىيۈزلۈك يولغا قويۇلدى. 1984 - يىلى جەمئى 12885 ئادەم قېتىم سۇ باشقۇرۇش خادىملىرى تەربىيەلەندى. 7116 جايغا سۇ ئۆلچەش ئۈسكۈنىلىرى ئورۇنلاشتۇرۇلدى. نۆۋەتتە كۆپىقا قاراپ ھەق ئېلىنىشنى يولغا قويغان يېزا 126 بولۇپ، ۋىلايەت بويىچە ئومۇمى يېزىنىڭ 96% نى ئىگەللەيدۇ، كەنت ئاھالىلار كومىتېتى 1916 بولۇپ، ۋىلايەت بويىچە كەنت ئاھالىلار كومىتېتىنىڭ 86% نى ئىگەللەيدۇ، 9842 كەنت ئاھالىلار گۇرۇپپىسى بولۇپ، ۋىلايەت بويىچە كەنت ئاھالىلار گۇرۇپپىلىرىنىڭ 84% نى ئىگەللەيدۇ، ئائىلە 307027 بولۇپ، ۋىلايەت بويىچە ئومۇمى دېخان ئائىلىسىنىڭ 63% نى ئىگەللەيدۇ.

قەشقەر ۋىلايىتىدە 102 تۈزلەڭلىك سۇ ئامبىرى بولۇپ، ئۇنىڭ كۆپ قىسمى 50-60-يىللاردا ياسالغان. قۇرۇلۇش يۈرۈشلەشمەسلىك، سۈپەت ئۆلچىمى تۆۋەن بولۇش، تىنىمسىز كېتىش ئېغىر بولۇش ۋە سۇ باشلاش قىيىن بولۇش قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، ئەمەلىيەتتە سۇ قاچىلىنىۋاتقان سۇ ئامبىرى 92، بۇنىڭ ئىچىدە چوڭ تېپىتكىلىرى 4، ئوتتۇرا تېپىتكىلىرى 21، كىچىك تېپىتكىلىرى 67، ئامبارنىڭ لايىھىلەنگەن ئومۇمى سىغىمچانلىقى 1 مىليارت 870 مىليون كۇبېتىر. سۇغۇرۇش كۆلىمى ۋە ياخشىلانغان يەر كۆلىمى 4 مىليون 460 مىڭ مو بولۇپ، ئۇ ۋىلايەت بويىچە ئومۇمىي سۇغۇرۇش كۆلىمىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى ئىگەللەيدۇ. ئەتىيازدىكى سۇغۇرۇش مەزگىلىدە سۇ ئامبىرىدىن يەتكۈزۈپ بېرىلىدىغان سۇ مىقدارى 900 مىليون كۇبۇ مېتىر. بۇ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىدا چوڭ رول ئوينايدۇ. بۇ ئامبارلارنى ياساش ۋاقتىدا، كۆپ قىسمىنىڭ ھۆلى چىڭدالمىغان، دام-جىسى نېپىز بولغانلىقتىن يوشۇرۇن ئاپەت بىر قەدەر چوڭ. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، كۆپ تەرەپلىمە تەرتىپلەشتۈرۈش كۈرسىتىش ئارقىلىق 43 خەتەرلىك سۇ ئامبىرىنىڭ خەتەرى تۈگىتىلىپ پۈختىلاندى. سۇ قاچىلاش مىقدارى خەتەرنى تۇغدۇرمايدىغان بۇرۇنقىغا قارىغاندا 350 مىليون كۇبېتىر، يەنى 40% كۆپەيدى. بۇرۇن قۇرۇلغان سۇ ئامبارلىرىنى باشقۇرۇش خىزمىتىنى ئالغا سىلجىتىش ئۈچۈن، 1984 - يىلى 9- ئاينىڭ 17 - كۈنىدىن 27 - كۈنىگىچە قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە بىرىنچى قېتىم "بىخەتەر بولۇش، ئۈنۈملۈك بولۇش، ئومۇملاشتۇرۇپ باشقۇرۇش" مەركىزىي مەزمۇن قىلغان سۇ ئامبار قۇرۇلۇشىنى باشقۇرۇش بويىچە تەكشۈرۈپ باھالاش ئۇيۇشتۇرۇلدى. سۈگەتلىك سۇ ئامبىرى، قاتار سۈگەت سۇ ئامبىرى، ئېگەچى سۇ ئامبىرى، ئاناركۆل سۇ ئامبىرى، جىرىكلىما سۇ ئامبىرىدەك دۆگۈڭ سۇ ئامبىرى ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى. ھازىر ۋىلايەت بويىچە سۇ ئامبار قۇرۇلۇشىنى باشقۇرۇ-

دىخان خادىملار 500 نەپەر. سۇغۇرۇش رايونلىرى ئىچىدىكى ھەر خىل سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلمىلىرى جەمئى 14200، بۇنىڭ ئىچىدە 1984 - يىلى يېڭىدىن قۇرۇلغانلىرى 3000 بولۇپ، بۇنىڭ ھەممىسى شەخسلەر ياكى دىخان ئائىلىسىنىڭ باشقۇرۇشىغا ھۆددە بېرىلدى. ھەر بىر قۇرۇلۇشنى باشقۇرۇشتا باشقۇرىدىغان تەشكىل بولۇش، مەخسۇس ئادەم باشقۇرۇش ئىشقا ئاشۇرۇلدى. قۇرۇش، ئىشلىتىش، باشقۇرۇش بىر تۇتاش بولدى. مەسئۇلىيەت، ھوقۇق، مەنپەئەت بىرلەشتۇرۇلدى.

1984 - يىلى تېرىلغۇ يەرنىڭ ئۇنۇمۇك سۇغۇرىلىدىغان كۆلىمى 6 مىليون 365 مىڭ مو، ئەمەلىيەتتە سۇغۇرۇلغان كۆلىمى 6 مىليون 360 مىڭ مو، 5 چوڭ دەريادىن كەلگەن سۇنىڭ ئومۇمى مىقدارى 12 مىليارت448 مىليون كۇپېمېتىر، بۇ، ئوتتۇرا ھال سۇ بىر تەدەر مول بولغان يىل ھىسابلىنىدۇ. ئالدىنقى يىللاردىكى ئوتتۇرىچە سان بولغان 10 مىليارت 899 مىليون كۇپېمېتىردىن 14% كۆپەيدى، 1983 - يىلدىكىدىن ئازايدى. 1984 - يىلدىكى چىقىملىق سۇغۇرۇش مىقدارى 10 مىليارت 800 مىليون كۇپېمېتىر، چىقىملىق سۇغۇرۇلىدىغان يەرلەرنىڭ ئوتتۇرىچە سۇ نورمىسى 2269 كۇپېمېتر بولۇپ، 1983 - يىلدىكى ئوتتۇرىچە مو قېتىم سانىدىن 36.86 كۇپېمېتر تۆۋەنلىدى. ئۆلچەت بويىچە 1984- يىلدىكى ئومۇمى سۇغۇرۇش سانى 47 مىليون 582 مىڭ 700 مو قېتىم بولۇپ، 1983- يىلدىكىدىن 3 مىليون 337 مىڭ 200 مو قېتىم، يەنى 7.05%كۆپەيدى. سۇ باشقۇرۇش كۆچەيتىلگەنلىكتىن ئەتىياز پەسلىدىكى ئېغىر قۇرغاقچىلىق ۋە يازپەسلىدىكى كەلكۈن ئاپىتى ئۈستىدىن غەلىبە قىلىندى. 5-ئايدا بىر قىسىم دەريالاردا سۇ ئېغىر ھالدا كەم بولدى. تېمزناپ دەرياسىغا كەلگەن سۇ 19 مىليون كۇپېمېتر بولۇپ، 1983 - يىلى ۋە باشقا يىللارنىڭ ئوخشاش مەزگىلىدىكىدىن ئايرىم - ئايرىم ھالدا 84% ۋە 57%كەمەيگەن. يەكەن دەرياسىغا كەلگەن سۇ 129 مىليون كۇپېمېتر بولۇپ، 1983 - يىلى ۋە باشقا يىللارنىڭ ئوخشاش مەزگىلىدىكىدىن ئايرىم - ئايرىم ھالدا 75% ۋە 24% كېمەيگەن. ئۆلچەت بويىچە 120 مىڭ مو بۇغدايغا بىرمەر قېتىم سۇ ئېچىلمىغانلىقتىن، ئاساسەن ھوسۇل چىقمىدى. مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ بازار ئەتراپىدىكى بىر نەچچە يېزا ئانارکۆل سۇ ئامبىرىدا سۇ بولمىغانلىقتىن، يەكەن دەرياسىنىڭ سۈيى كەلگەنلىكتىن ئادەم ۋەھايۋان ئېچىدىغان سۇ جەدەتتە 40 نەچچە كۈن قېتىن ئەھۋالدا قالدى. 8- ئايدىن 30-كۈنى يەكەن دەرياسىدىن 4720 سېكۇنت كۇپېمېتر ئۇلۇق كەلگەن سۇ ئوخشاشلۇق ئوتتى، يول بويلىرىدا چوڭ زىيان كۆرۈلمىدى.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ 1983-يىلدىكى «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشىدا سۇ ھەققى يېشىش، ئىشلىتىش، باشقۇرۇش چارىسى» توغرىسىدىكى ئوتتۇرۇشنىڭ ئاساسەن، 1984 - يىلى قەشتەر ۋىلايىتىدە سۇ ھەقىنى تۆلەشنى تەكشەش، ئىسلاھ قىلىش خىزمىتى ئورۇنلاندى. ھەر مىڭ كۇپ مېتىر سۇ ئۈچۈن ئېلىنىدىغان سۇ ھەققىنىڭ ئوتچىسى 0.60 يۈەندىن 1.00 يۈەنگە تەڭشەلدى. 1984 - يىلى جەمئى 6 مىليون 133 مىڭ يۈەن سۇ ھەققى يىغىۋېلىندى، ئوتتەن يىلدىكىدىن 1 مىليون 433 مىڭ يۈەن كۆپ يىغىۋېلىندى. سۇ باشقۇرۇشتىن قىلىنغان ساپمەز كىرىم 1 مىليون 613 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئوتتەن يىلدىكىدىن 233 مىڭ يۈەن كۆپ كىرىم قىلىندى. بۇ قەشتەرۋىلايىتىنىڭ سۇ ئىنشائاتلىرىنى باشقۇرۇش راسخودى بىلەن ئوزۇق - ئوزۇنى تەمىنلىشى ئىۋىچۇن پايدىلىق شارائىت يارىتىپ بەردى. (گاۋ فىڭ)

[كاچۇك، ئۇچ كۆۋرۈك سۇ باشلاش تۈگۈن قۇرۇلۇشى] 1984- يىلى قەشقەر ۋىلايىتىدە ئىككى چوڭ تېپتىكى سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشىنىڭ ئاساسى كەڭدە قۇرۇلۇشى پۈتۈپ ئىشلىتىشكە تاپشۇرۇپ بېرىلدى. بۇ-يەكەن دەريا كاچۇك سۇ باشلاش تۈگۈنى (غەربىي قىرغاق) نىڭ بىرىنچى باسقۇچلۇق قۇرۇلۇشى بولەن گەز دەريا ئۇچ كۆۋرۈك سۇ باشلاش تۈگۈن قۇرۇلۇشىدۇر. بۇ ئىككى قۇرۇلۇش- مۇشۇ ئىككى دەريا ۋادىسىدا قۇرۇلۇۋاتقان غوللۇق قۇرۇلۇش.

كاچۇك سۇ باشلاش تۈگۈنى - يەكەن دەريا سىستېمىسىدىكى شەرقىي ۋە غەربىي قىرغاقلىرىدىكى ئىككى چوڭ سۇغۇرۇش رايونى ئۈچۈن سۇ باشلاش باش تۈگۈنى بولۇپ ھىسابلىنىدۇ، ھەم ئۇ شىنجاڭدىكى ئەڭ چوڭ توسمىلىق تۈگۈن قۇرۇلۇشى. يېقىنقى مەزگىلدە ئۇ، يەكەن دەريا سىستېمىسىدىكى شەرقىي قىرغىقىدىكى پوسكام سۇغۇرۇش رايونى، قاغىلىق «1-ئىيۇل» ئۆستىكى سۇغۇرۇش رايونى، يەكەن بەشكەن سۇغۇرۇش رايونى، مەكىت تىزناپ دەريا سى سۇغۇرۇش رايونى، يېزا ئىگىلىك 3-دىۋىزىيە «ئالغا» سۇ ئامبىرى سۇغۇرۇش رايونى بولۇپ، جەمئى 1 مىليون 900 مىڭ مو يەرنى كونترول قىلىدۇ؛ يەكەن دەريا سىستېمىسىدىكى غەربىي قىرغىقىدا يەكەن سۇغۇرۇش رايونى، پەيلۇ دېخانچىلىق مەيدانى، 42-پولك مەيدانى، سوغۇچاق سۇ ئامبىرى يېڭى سۇغۇرۇش رايونى بولۇپ، جەمئى 1 مىليون 600 مىڭ مو يەرنى كونترول قىلىدۇ؛ يەنە يەكەن دەريا سىستېمىسىدىكى شەرقىي ۋە غەربىي قىرغاقلىرىدىكى ئوتتۇرا، كىچىك تېپتىكى 18 سۇ ئامبىرىغا (لايىھىلەنگەن ئومۇمى سىغىمچانلىقى 490 مىليون كۇبېمېتىر) كەلكۈن سۇ قاچىلاش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالىدۇ. ئۇنىڭ كەلگۈسىدىكى سۇغۇرۇش كۆلىمى 5 مىليون مودىن ئاشىدۇ.

ھەر دەرىجىلىك ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلارنىڭ مەدەت بېرىشى ئارقىسىدا، يەكەن دەريا ۋادىسى باشقارمىسى 1977- يىلدىن باشلاپ ئالدىنقى قارارلىق خىزمەتلەرنى ئىشلەپ مۇدىرىيەت ياساپ تەجرىبە قىلغان ئىدى. ئاپتونوم رايونلۇق سۇ نازارىتىنىڭ بىۋاسىتە يېتەكچىلىكىدە لايىھىلەش ۋەزىپىسى ئورۇنلاندى.

تۈگۈن قۇرۇلۇشىنىڭ لايىھىلەنگەن سۇ باشقۇرۇش مىقدارى شەرقىي ۋە غەربىي قىرغاقنىڭ ھەر قايسىسىدا 170 سىكونىت كۇبېمېتىر؛ كەلكۈن چۈشۈرۈش ئېقىم مىقدارى 7890 سىكونىت-كۇبېمېتىر، تەكرارلىنىش مەزگىلى 100 يىل؛ كەلكۈن سۇنىڭ سىلىشتۇرۇپ بېكىتىلگەن ئېقىم مىقدارى 13500 كۇبېمېتىر، تەكرارلىنىش مەزگىلى 1000 يىل، تۈگۈن قۇرۇلۇش شەرقىي قىرغاقتىكى تۈگۈنى، سۇ كىرىش تورىسى (1979- يىلى قۇرۇلغان)، شەرقىي قىرغاقتىكى سۇ باشلاش ئۆستىگى، شەرقىي قىرغاقتىكى قۇم ئېقىتىش تۈگۈنى، كەلكۈن قويمۇ بتىش تورىسى، كەلكۈن چۈشۈرۈش تورىسى، غەربىي قىرغاقتىكى سۇ باشلاش ئەگۈنى، غەربىي قىرغاقتىكى سۇ كىرگۈزۈپ قۇم ئېقىتىش تۈگۈنى، غەربىي قىرغاقتىكى تۇتاشتۇرۇش ئۆستىگى ۋە دەريا تىزگىنلەش قۇرۇلۇشى قاتارلىق قىسىملارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئاساسلىق قۇرۇلۇش 2-دەرىجىلىك قۇرۇلۇش بويىچە لايىھىلەنگەن. سىلىنغان ئومۇمى مەبلەغ تەخمىنەن 33 مىليون 490 مىڭ يۈەن.

1982-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق سۇ نازارىتى بىلەن پىلان كومىتېتىنىڭ تەستىقلىشى ئارقىلىق بىرىنچى قارارلىق قۇرۇلۇش رەسمىي باشلانغان ئىدى. قۇرۇلۇش داۋامىدا سۇ

نازارىتىدىكى تېخنىك، رەھبەرلەر تەخ مەيدانغا كېلىپ تېخنىكا جەھەتتە ئومۇمىيۈزلۈك يېتەكچىلىك قىلدى؛ ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە رەھبەرلىرى ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلدى؛ قۇرۇلۇشنى ئۈستىگە ئالغان ئورۇن — سۇ نازارىتى سۇ ئىلمىكتىر 2-باشقارمىسى بىلەن يېزا ئىگىلىك 3-دېۋىزىيە قۇرۇلۇش پولكى ئەستايىدىل مەسئۇل بولدى. 1984-يىلى بېرىنچى قارارلىق قۇرۇلۇشنىڭ ئاساسلىق قۇرۇلمىلىرى: غەربىي قىرغاق سۇ كىرىش تورىسى (ئېلېكتىر ئىستانسىگە سۇ كىرگۈزۈش تورىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، غەربىي قىرغاقتىكى سۇ باشلاش ئەگىنى، كەلكۈن قويۇپبېتىش تورىسىنى ۋە غەربىي قىرغاقتىكى تۇتاشتۇرۇش ئۈستىگىدىكى 4 يەككە قۇرۇلما ئاساسىي جەھەتتىن پۈتتى. سېپىلىنغان مەبلەغ 15 مىليون 560 مىڭ يۈەن؛ ئورۇنلانغان توپا قۇرۇلۇشى 703 مىڭ كۇپېمېتىر، تاش قۇرۇلۇشى 39700 كۇپېمېتىر، بېتون 30800 كۇپېمېتىر، قۇرۇلۇشنىڭ ئەسلىھەلىرى 1984-يىلى يەكەن دەريياسىغا كەلگەن 4000 كۇپېمېتىر كەلكۈن سۇنىڭ سىنىغىغا بەرداشلىق بەردى. ئىككى قىرغاقتىكى سېتىما قۇرۇلۇشنىڭ پۈتۈپ چىقىشى 1985-يىلى باشلىنىدىغان 2-قارارلىق قۇرۇلۇشنى باشلاش ئۈچۈن شەرتسىزلىنىت يارىتىپ بەردى.

يەكەن دەريياسىنىڭ كاچۇڭ سۇ باشلاش تۈگۈن قۇرۇلۇشىنى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىش بىلەن بىرگە گەز دەريياسىنىڭ ئۇچ كۆۋرۈك سۇ باشلاش تۈگۈن قۇرۇلۇشىمۇ جىددىي باسقۇچقا كىردى.

ئۇچ كۆۋرۈك سۇ باشلاش تۈگۈن قۇرۇلۇشى كونىشەر، يوپۇرغا ناھىيىلىرى، 41-، 42-پولك مەيدانلىرىنىڭ 700 مىڭ مو تېرىلغۇ يېرىگە سۇ تەقسىم قىلىپ بېرىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە كۈسەن دەريياسى سۇغۇرۇش رايونىغا سۇ يۆتكەپ 175 مىڭ مو سۇغۇرۇش كۆلىمىنى ياخشىلىغىلى بولىدۇ.

يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيە قۇرۇلۇش پولكى گەز دەريياسىدىكى ئۇچ كۆۋرۈك قۇرۇلۇشىنى 1984 - يىل 7- ئاينىڭ 7- كۈنى غەلىبىلىك پۈتكۈزدى. سۈرەتتە: قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكومىنىڭ شۇجىسى گوكالا، قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىسىنىڭ ۋالىسى ئابدۇغوپۇر سەدىق قۇرۇلۇش ئۈچۈن لېنتە كەسمەكتە.

جالا خىڭجەن فوتوسى

1958-يىلى مۇشۇ جايدا بىر ياغاچ تورما ياسالغان بولۇپ، 1967-يىلى كەلكۈن سۇ تەرىپىدىن بۇزۇپتىلگەچكە، شاخ-شۇمۇ بىلەن قۇرۇلىنىلىق تورما دامبىسىدىن بەرسى ياسالغان ئىدى: كېيىن ھەر يىلى كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈشتە رايونىت قىلىنىپ تۇرغان بولسىمۇ 1980-يىلى تورما دامبىسى يەنە بۇزۇلۇپ كەتكەن ئىدى. كۆپ يىللاردىن بۇيان، سۇغۇرۇش رايونىدىكى خەلق كۆپلىگەن ئادەم كۈچى، ماددى كۈچى، مالىيە كۈچى سەرپ قىلغان بولسىمۇ لېكىن سۇ ئېلىش كاپالەتكە ئىگە بولماي ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىسادىغا تەسىر كۆرسىتىدى.

ھەر دەرىجىلىك ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلارنىڭ مەدەت بېرىشى ئارقىسىدا، ۋىلايەتلىك سۇ ئېلېكتىر باشقارمىسى تەكشۈرۈش-لايىھىلەش تەتـ

رىدى 1979- يىلدىن باشلاپ، بۇ قۇرۇلۇشنىڭ ئالدىنقى قارار لىق خىزمەتلىرىنى ۋە دەسلەپكى قەدەم دىكى لايىھەلىنى ئىشلىدى. 1982- يىلى سۇ- ئېلېكتر مىنىستىرلىگىنىڭ مىنىستىرى چېن جىگيىڭ شىنجاڭغا كېلىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈرگەندە، نەخ مەيدانغا بېرىپ، بۇ قۇرۇلۇش ئۈچۈن قىممەتلىك پىكىرلەرنى قالدۇرغان ئىدى. ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ ئولچەش، مۇھاكىمە قىلىش ئارقىلىق يېڭى تومىنى كونا تومىدىن 1440 مېتىر ئۈستۈنكى كونا دەريا قىنىغا قۇرۇش بېكىتىلدى. 1982- يىلى 2- ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق سۇ نازارىتى، پىلان كومىتېتىنىڭ تەستىقلىشى ئارقىلىق قۇرۇلۇش باشلاندى.

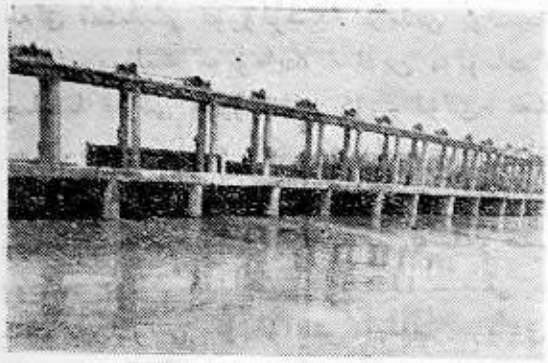

ئۇچ كۆۋرۈك قۇرۇلۇشىنىڭ ئومۇمى كۆرۈنۈشى. جالال خىتاجىيەن فوتوسى

تۈگۈن قۇرۇلۇش — دەريا توسۇش توسمىسى، سۇ كىرىش توسمىسى، سۇ يۆتكەش توسمىسى ۋە دەريا قىنىنىڭ يۇقۇرقى ھەم تۆۋەنكى ئېقىنى دېگەن ياستۇچلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇ 3- دەرىجىلىك قۇرۇلمىغا كىرىدۇ. سۇ كىرىش توسمىسىنىڭ لايىھىلەنگەن ئېقىم مىقدارى 75 سېكونت كۇبومېتىر، كەلكۈن چۈشۈرۈش توسمىسىنىڭ لايىھىلەنگەن ئېقىم مىقدارى 466 سېكونت كۇبومېتىر، سېلىشتۇرۇپ دۆۋىلاشتۇرۇلغان ئېقىم مىقدارى 920 سېكونت كۇبومېتىر. بۇ — قەشقەر ۋىلايىتىدە قۇم ئاساسىدا قۇرۇلغان تۇنجى توسمىلىق تورما. قۇرۇلۇشنىڭ بىخەتەرلىگىگە مەقسەتلىك كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، ھۆلىنى بىر تەرەپ قىلىش ۋە سىگمە سلەشتۈرۈش قۇرۇلمىلىرى جەھەتتە ئىلغار يېڭى تېخنىكا كىرگۈزۈلدى؛ بىرىنچى، چۆكمە زەگۈندى بىلەن پىلتىرا تسىمە ئېقىم مىقدارىنى توسۇش؛ ئىككىنچى، غولۇتۇپ ھۆلىنى پۈختىلاش؛ ئۈچىنچى، تۈپراق ئاساسى قاتلىمىنىڭ كۆتىرىش بېسىم كۈچىنى ئۆلچەش؛ تۆتىنچى، يۇقۇرى بېسىم بىلەن بوشلۇق ھاسىل قىلىپ دوغاپ قۇيۇپ چىڭداش؛ بەشىنچى، چۆكۈرۈپكاۋاكچىلارنى تولدۇرۇپ ئاساسىنى چىڭداش؛ ئالتىنچى، يۇمشاق ماتېرىياللار ئارقىلىق قۇرۇلمىلارنى قوغداش. كىرگۈزۈلگەن بۇ ئىلغار يېڭى تېخنىكلار قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مۇندىن كېيىنكى چوڭ، ئوتتۇرا تېپتىكى سۇ ئىنشائاتى، سۇ ئېلېكتر قۇرۇلۇشىدا رول ئويناپدۇ.

ۋىلايەت تىلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە رەھبەرلىرىنىڭ كۆڭۈل بۆلۈپ قوللىشى، ئاپتونوم رايونلۇق سۇ نازارىتى ۋە ۋىلايەت تىلىك سۇ تارماقلىرىدىكى تېخنىكلار ۋەرەھبەرلەرنىڭ نەق مەيدانغا بېرىپ يېتەكچىلىك قىلىشى ئارقىسىدا، قۇرۇلۇشنى ئۈستىگە ئالغان ئورۇن — يېزا ئىگىلىك 3- دېۋىزىيە قۇرۇلۇش پولكى تېخنىكىلىق قىيىن ئۆتكەللەرگە ھۇجۇم قىلىپ، جاپاغا چىداپ تىرىشىپ ئىشلىگەنلىكتىن ئاساسى گەۋدە قۇرۇلۇشى 1984 - يىلى 7- ئاينىڭ 1- كۈنى تاماملاندى. ۋىلايەت ۋە باشقارما رەھبەرلىرى سۇ باشلاش مۇراسىمىغا رىياسەتچىلىك قىلدى. يەنە بىر نەچچە ئاي رېمونت قىلىش، مۇكەممەللەشتۈرۈش ئارقىلىق تۇرۇلۇش ئوگۇشلۇق تاماملاندى. دۆلەت جەمئى 7 مىليون 977 مىڭ يۈەن مەبلەغ سالدى، ئورۇنلانغان توپا - تاش قۇرۇلۇشى 172300 كۇبومېتىر، بېتۇن 14 مىڭ كۇبومېتىر، ئەمگەك كۈچلىرىنىڭ ئىش كۈنى 94 مىڭ بولدى. (جاۋىي خېلىڭ)

[گىدىرومېتىرىيە خىزمىتى ھەققىدە ئومۇمىي بايان] گىدىرومېتىرىيە ـ سۇئىشلەـ رىنىڭ ئەڭ ئالدىنقى ئۇدار نىگى. قەشقەر گىدىرومېتىرىيە خىزمىتىنىڭ ۋەزىپىسى ۋىلايىتىمىزـ نىڭ سۇ بايلىق مەنبەسىنىڭ سان سۇپىتى، ۋاقىت، ھاۋا شارائىت جەھەتتىكى تارقىلىشىـ ۋە ئۆزگىرىش قانۇنىيەتلىرىنى ئېنىقلاش، شۇنداقلا سۇ بايلىق مەنبەلىرىنى قانداق قىلىپ مۇۋاپىق ئىشلىتىش ۋە پايدىلىنىش، ھازىرقى ئېھتىياجنى دەرىجىسى، كەلگۈسىنى ئالدىن مۆلچەرلەش ۋە مۇندىن كېيىنكى ئورۇنلاشتۇرۇشنى بىر قانچە قول ماتېرىيال بىلەن تەمىن ئېتىپ، خەلق ئىگىلىگى قۇرۇلۇشىدا مۇمكىن بولىدىغان تەتقىقات ئاساسى قىلىشتىن ئىبارەت. گىدىرومېتىرىيىلىك مەلۇمات، ئالدىن مەلۇمات بېرىش ـ كەلگۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش، قۇرغاقـ چىلىققا قارشى تۇرۇشتىكى كۆزـ قۇلاق. قەشقەر گىدىرومېتىرىيىسىنى تەتقىق قىلىش مەيلى نەزىرىيە جەھەتتە ياكى ئەمەلىيەت جەھەتتە بولسۇن ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

1953 ـ يىلى دۆلەت، يەكەن ناھىيىسى تەۋەسىدىكى يەكەن دەرياسىغا كاچۇك گىدىـ رومېتىرىيە پونكىتى قۇردى. بۇ قەشقەر ھەم جەنۇبىي شىنجاڭ بويىچە ئەڭ بالدۇر قۇرۇلغان پونكىت بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. 1956 ـ يىلى مەملىكەت بويىچە ئاساسلىق گىدىرومېتىرىيە پونـ كىت تۈرلىرىنى كۆيغۇالاش ئېلىپ بېرىلدى، قەشقەر ۋىلايىتى (شۇ چاغدا قىزىلسۇ قىرغىـز ئاپتونوم ئوبلاستىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالاتتى) نىڭ يەكەن، مارالبېشى، قاغىلىق، كونىشەر، ئاقتۇ، ئاتۇش، ئاقچىدىن ئىبارەت 7 ناھىيىنىڭ جەمئى 17 جايدا گىدىرومېتىرىيىلىك ئۆلچەش پونكىتى قۇرۇلدى.

گىدىرومېتىرىيە پونكىت تۈرلىرى تەرەققى قىلغاندىن كېيىن تەرتىپكە سېلىش، مۇستەھـ كەملەش ۋە يۇقۇرى كۆتىرىشكە توغرا كېلەتتى، لېكىن 1958 ـ يىلدىكى چوڭ سەكرەپ ئىملـ گىرىلەشتىن بۇيان، گىدىرومېتىرىيە سېستېمىسىدىن زور بىر تۈركۈم تېخنىك تايانچ كۈچلىـ رى سۇغۇرۇش رايونىنىڭ گىدىرومېتىرىيە خىزمىتىنى ئىشلەشكە ئاجرىتىۋېتىلدى. سۇغۇرۇش رايونىنىڭ گىدرومېتىرىيە خىزمىتىنى ئىشلەش ئەسلىدە سۇغۇرۇشنى باشقۇرۇش تارماقلىرىـ نىڭ بۇرچى، شۇنداقلا سۇغۇرۇشنى باشقۇرۇش خىزمىتىنىڭ مۇھىم بىر تەركىبى قىسمى ئىـ دى، چوڭ سەكرەپ ئىملىگىرىلەش جەريانىدىكى قارغۇلارچە قوماندانلىق بۇۋەزىپىنى گىدرو ـ مېتىرىيە ئورۇنلىرىنىڭ ئۈستىگە يۈكلەپ قويدى. ئادەملەر ئاجرىتىۋېتىلگەچكە گىدرومېتىـ رىيە خىزمىتى يەزدە ئۆزۈلۈپ قېلىپ، يەزدە داۋاملاشتۇرۇلدى، بولۇپمۇ تاغ رايونلىرىـ دىكى گىدىرومېتىرىيىلىك ئۆلچەش، مەلۇم قېلىش خىزمىتى زور دەرىجىدە ئاجىزلىشىپ كەتتى.

1964 ـ يىلى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەننىڭ مۇناسىۋەتلىك ھۆججەتـ لىرىگە روھىغا ئاساسەن، ھەرقايسى جايلىك رەھبەرلەر گىدىرومېتىرىيە خىزمىتىگە ئەھمىيەت بېـ رىشكە باشلىدى. قەشقەر نىڭ گىدىرومېتىرىيە خىزمىتىمۇ تېز سۈرئەت بىلەن تەرتىپكە سېـ لىنىدى ۋە يۇقۇرى كۆتىرىلدى. 1965 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە گىدىرومېتىرىيە پونكىتى تەرەـ قى قىلىپ 20 گە يېتىپ، جەمئى 23 ئورۇندا ئۆلچەش بازىسى قۇرۇلدى.

"مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى" جەريانىدا قەشقەر نىڭ گىدىرومېتىرىيە خىزمىتى ئىنتايىن زور زىيانغا ئۇچرىدى. تۈزۈلمە بىر مەھەل تۈۋەنگە چۈشۈرۈلۈپ، گىدىرومېتىرىيە پونكىتلىـ رى ئىككى قېتىم ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاچقا ماتېرىياللارمۇ تولۇق رەتلەنمىدى.

پارتىيەنىڭ 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئالدىي بىلەن سوتسىيالىستىك ئاساسى قۇرۇلۇشنى گۈللەپ ياشنىماقتا. لايىھىلەپ ئۆتكۈزۈلگەن ئىشلەپچىقىرىش ۋە سودا ئاساسى قۇرۇلۇشى تەرتىپلىك تەكتىلەندى، مەملىكەت بويىچە يېزا ئىگىلىكىنى رايونلارغا ئايرىش ۋە سوتسىيالىزمغا يېتىلىش مەنبەسىنى تەكشۈرۈپ باھالاش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى. گۈللەپ ياشنىماقتا لايىھىلەش ۋە سوتسىيالىزمغا يېتىلىش مەنبەسىنى باھالاش ئاساسىدىكى گىدىروممېتىرىيە خىزمىتى خېلى زور دەرىجىدە ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى ۋە راۋاجلاندۇرۇلدى. تەشەببۇسكارلىقنى گىدىروممېتىرىيە پونكىتى، تۇرالغۇسى تۆۋەندىكى جەدۋەلدە كۆرسىتىلدى.

پونكىت نامى	پونكىت تۇرغان دەريا نامى	ئولچەش پونكىتىنىڭ ئورنى	پونكىت قۇرۇلغان ۋاقىت (ئاي يىل)
كۆزۈك لەڭگەر	يەكەن دەريا سى	تاشقورغان داتۇك كومموناسى	6. 1959
كاچۇك	يەكەن دەريا سى	يەكەن كاچۇك كومموناسى	6. 1953
ئىگەرچى كېچىگى	يەكەن دەريا سى	يەكەن 2 - كومموناسى	5. 1967
48-پولۇك كېچىگى	يەكەن دەريا سى	مارالۇيش 7-ماي يېڭى كەنت	8. 1972
ئۇزۇملۇك	تىزناپ دەريا سى	قاغىلىق ساپۇاغ كومموناسى	7. 1974
سامان	كۆسەن دەريا سى	ناقتۇ بارمن كومموناسى	11. 1956
قارا كول	قارا كول دەريا سى	ناقتۇ بۇلۇڭكول كومموناسى	1. 1979
كۆزۈك	گەز دەريا سى	ناقتۇ بۇلۇڭكول كومموناسى	12. 1958
ئوي تاغ	ئوي تاغ دەريا سى	ناقتۇ ئوي تاغ كومموناسى	12. 1958
ياش	قىزىل دەريا سى	ئۇلۇغچات ناھىيەسى ئۇلۇغچات كومموناسى	12. 1958
قارا بەل	قىزىل دەريا سى	ئۇلۇغچات قارا بەل	4. 1958
قارا ئۈگۈلۈك	قارا ئۈگۈلۈك دەريا سى	كوماشەر لەڭگەر كومموناسى	12. 1958
شېكەركول سۇنا مېيدانى سۇ كىرىش ئېغىزى	قىزىل دەريا سى	پەيزىۋات 9 - كومموناسى	7. 1963
شېكەركول سۇنا مېيدانى سۇ چىقىش ئېغىزى (ئامبار ئۈچى)	شېكەركول سۇنا مېيدانى	پەيزىۋات 3 - كومموناسى	7. 1963
شېكەركول سۇنا مېيدانى سۇچىقىش ئېغىزى (سۇچىقىش ئورتىنكى)	شېكەركول سۇنا مېيدانى	پەيزىۋات 3 - كومموناسى	7. 1963

1984 - يىل تەشەببۇسكار گىدىروممېتىرىيىلىك تەكشۈرۈش ئۇلچەش ئەترىتى ئورگان ئىشلاھاتى ئېلىپ بېرىپ، پارتىيە 12- نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ «ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى قارارى»نىڭ روھىغا ئاساسەن، «شىنجاڭ سۇ ئەزالىقى تەشەببۇسكار گىدىروممېتىرىيىلىك تەكشۈرۈش ئۇلچەش ئەترىتى ئورگانىنىڭ سىناش چارىسى» ھەمدە قوشۇمچە «ئەترەت رەھبەرلىك ئەزالىرىنىڭ ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمى» نى

تۆزۈپ چىقتى، ئۇنىڭغا ئۇلاپلا يەنە "قەشقەر نېمىك گىدروموبتىرىيە خىزمىتىنى ئىسلاھ قىلىش لايىھە (دەسلەپكى لايىھە) سىنى تۆزۈپ چىقىپ، ئۇزۇملۇك، سامان ۆە قارا بەلدىن ئىبارەت 3 ئاساسى قاتلام پونكىتىنى ئىسلاھاتنىڭ سىناق ئۇقتىسى قىلدى. ئىسلاھات يولى ئۇستىدە ئىزدىنىش، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ گىدروموبتىرىيە خىزمىتىدە يېڭى ۋەزىيەت يارىتىش ئۈچۈن بىر قىنچە قەدەم تاشلاندى. ئۇنىڭدىن باشقا قەشقەر گىدروموبتىرىيە پونكىت تۆرلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، تەرەققى قىلدۇرۇش ئاساستا، قەشقەر گىدروموبتىرىيىلىك تەكشۈرۈش ئۆلچەش ئەتىرىدى يەنە قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سۇ بايلىق مەنبەسىنى تەكشۈرۈش ۆە باھالاش خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. (جاڭ گوشياڭ)

قەشقەر ۋىلايىتىدىكى 5 ئاساسلىق دەريانىڭ 1984 - يىللىق ئېقىم مىقدارىنى ئىستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى.

(ئېقىم مىقدارى سېكۇنت كۇبېمېتر ھىسابلىنىدۇ)

دەريا ئىسمى	پونكىت ئىسمى	يىللىق ئوتتۇرىچە ئېقىم مىقدارى	يىللىق ئېقىم مىقدارى (بىر مىليون كۇبېمېتر)	يىللىق ئەڭ چوڭ			يىللىق ئەڭ كىچىك		
				ئېقىم مىقدارى	ئاي	كۈن	ئېقىم مىقدارى	ئاي	كۈن
تىزناپ دەريا	ئۇزۇملۇك پونكىتى	23.3	7.38	197	6	28	1.74	12	21
يەكەن دەريا	كاچۇڭ پونكىتى	243	77.0	4570	8	30	39.9	12	24
كۆسەن دەريا	سامان پونكىتى	20.5	6.50	109	7	21	3.80	2	7
گەز دەريا	كوۋرۈك پونكىتى	33.9	10.7	168	8	21	6.27	12	20
قىزىل دەريا	قارايەل پونكىتى	72.8	23.0	515	6	3	11.8	12	31

[سۇ ئېلېكتىر ئىشلىرى] قەشقەر ۋىلايىتىدە تازا تاللىقتىن بۇرۇن سۇ ئېلېكتىر ئىشلىرى يوق ئىدى. تازات بولغان 35 يىلدىن بۇيان سۇ ئېلېكتىر ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى خېلى تېز بولدى. 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە ۋىلايەت بويىچە 104 ئورۇندا ئېلېكتىر ئىستانسىسى قۇرۇلدى. (بىكتۇرىنى نۆز ئىچىگە ئالمايدۇ)، ئومۇمى توك سىغىمچانلىقى 48 مىڭ 610 كىلوۋات، يىللىق توك چىقىرىش مىقدارى 105 مىليون 500 مىڭ كىلوۋات سائەت، 10KV دىن يۇقۇرى بولغان يۇقۇرى بېسىملىق توك سىمى لىنىيە 2 مىڭ 570 كىلومېتىر. ۋولايەتتە ۆە قاتلىق، يەكەن، مويسكام، كونىشەر، يېڭىسار ناھىيىلىرىدە قۇرۇلغان ئومۇمىي سىغىمچانلىقى 500 كىلوۋاتتىن يۇقۇرى سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسى: ۋىلايەتلىك قەشقەر 1 - بالداق ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ سىغىمچانلىقى 6500 × 3 كىلوۋات، قەشقەر 3 - بالداق ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ 3000 × 2 كىلوۋات. يەكەن ئوپا 1-، 2-بالداق ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ

4 مىڭ 800 كىلوۋات، پوسكام ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ 1600 × 3 كىلوۋات، قاغلىق جاڭ-گا ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ 630 × 2 كىلوۋات، كونمىشەر ئوغۇساق ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ 2000 كىلوۋات؛ يېڭىسار شەرق قىزاردى ۋە ئىگىزيا ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ 1360 كىلوۋات. بۇ تايسانچ ئېلېكتىر ئىستانسىلىرىنىڭ قۇرۇلۇشى بىلەن شەھەرنى مەركەز قىلغان كىچىك سۇ ئېلېكتىر تۇرلىرى دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەندى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يېزا كەنت كىچىك ئېلېكتىر ئىستانسىلىرى مۇناسىپ هالدا تەرەققى قىلدى. 1984-يىل ئاخىرىغىچە ۋىلايەت بويىچە جەمئى 81 ئورۇندا يېزا-كەنت ئېلېكتىر ئىستانسىسى قۇرۇلدى، ئومومى سىغىمچانلىغى 6 مىڭ 181 كىلوۋات، يىللىق توك چىقىرىش مىقدارى 6 مىليون 670 مىڭ كىلوۋات سائەت بولدى.

پوسكام ناهىيىسىدە توك ئىشلىتىش دەسلەپكى قەدەمدە ئومومىلاشتى، ناهىيە بويىنچە 13 يېزا 129 كەنت، 26 مىڭ 148 ئائىلىگە توك بېرىلدى، بۇ ئومومى كەنتسانىنىڭ 94% نى، ئومۇمى ئائىلە سانىنىڭ 87.7% نى تەشكىل قىلىدۇ.

سۇ ئېلېكتىر ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ۋە شەھەر-يېزا خەلقىنىڭ مادداي مەدەنىيەت تۇرمۇشىنى ياخشىلاشتا موهىم رول ئويناۋاتىدۇ.

1984 - يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سۇ ئېلېكتىر ئىشلىرىدا يەنە يېڭى تەرەققىياتلار بولدى، ناهىيە باشقۇرغان سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىلىرىدىن قۇرۇلۇۋاتقانلىرى:

(1) يەكەن سېمونت زاۋۇتى ئېلېكتىر ئىستانسىسى، بۇنىڭ توك سىغىمچانلىغى 500 × 2 كىلوۋات، بۇ ئېلېكتىر ئىستانسىنىڭ توپا قۇرۇلۇشى ۋە ئاساسلىق ئېلېكتىر ئۈسكۈنىلىرى قۇراشتۇرۇلۇپ بولدى.

(2) كىچىكتۇرۇپ قۇرۇلماقچى بولغان يەيزىۋات تارشا ئېلېكتىر ئىستانسىسى، بۇنىڭ قۇرۇلۇشى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، بۇ يىل 75 كىلوۋاتلىق 2 ماشىنا گۇرۇپپىسى قۇراشتۇرۇلدى، ناهىيىگە توك يەتكۈزۈپ بېرىدىغان ئومۇمىي ئۇزۇنلىغى 36 كىلومېتىر كىلىدىغان 35KV لىنىيە يۇقىرى بېسىملىق توك سىستېمىسى لىنىيىسى تارتىلدى، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە 250 كىلوۋاتلىق ئىككى ماشىنا گۇرۇپپىسى قۇراشتۇرۇلۇش ئالدىدا تۇرماقتا. ئېلېكتىر ئىستانسىنىڭ ئومۇمى توك سىغىمچانلىغىنى 800 كىلوۋاتقا يەتكۈزۈلمەكتە.

(3) يېڭىسار كامپا ئېلېكتىر ئىستانسىسى بۇنىڭ ئومۇمى توك سىغىمچانلىغى 800 × 3 كىلوۋات، («لايىھىلەنگەن يەسىمىش يەرقى 52 مېتىر بولۇپ، قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە هازىرقى يەسىمىش يەرقى ئەڭ ئېگىز بولغان بىر ئىستانسا) لايىھە ۋەزىپە مەكتۇبىنى ئاپتونوم رايونلۇق پىلان كومىتېتىگە تەستىقلىتىش ئارقىلىق 10 - ئايدا رەسمىي ئىش باشلىنىپ، ماشىنا بىلەن ئىشلەش ئۈسۈلى قوللۇنۇلۇپ، 11- ئايدا سۇ باشلاش ئۈستىگىنىڭ توپا قۇرۇلۇشىنى قىزىش تاماملاندى.

يېزا سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىلىرىدىن خېلى تەرەققى قىلدى، قاغلىق ناهىيىسىنىڭ چېپان يېزىسى ۋە يەكەن ناهىيىسىنىڭ قوشراپ يېزىسىدىكى دىخان - چارۋىچىلار ئۆزى مەبلەغ

توپلاپ 7- ئورۇندا كىچىك تېپتىكى ئېلېكتىر ئىستانسىسى قۇردى، ئومۇمى توك سىغىمچانلىقى 154 كىلوۋات بولۇپ، چەت - يېراق تاغ رايونلىرىدىكى دېھقان-چارۋىچىلار مۇتۇك ئىشلەتمىدىغان بولدى.

ناھىيە باشقۇرغان ئېلېكتىر ئىستانسىلىرى كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش، تۇزۇلمە ئىسلاھاتى ئارقىلىق ئىقتىسادنى ھۆددە بېرىش، تۇراقسىز مۇناش بېرىدىغان ئىشلەپچىقىرىش ئىشى ئورنى مەسئۇلىيەت تۇزۇمىنى يولغا قويۇپ، "داش قازانلىق تامىغى"نى يېمىشتەك نۇقسانلارنى تۈگۈتۈپ، ئېلېكتىر قۇۋۋىتى ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈشتەرەققىي قىلدۇرۇم ھاسىل قىلدى. توك چىقىرىش مىقدارى ئۆتكەن يىلدىكىدىن 12% كۆپەيدى. ئۆنۈم بىر قەدەر ياخشى بولغىنى قاغىلىق جاڭگال ئېلېكتىر ئىستانسىسى بولۇپ، توك چىقىرىش مىقدارى 1984 - يىلى 1983 - يىلدىكىدىن 820مىڭ كىلوۋات سائەت، 26.8% كۆپەيدى؛ يەنە بىرسى كونىشەھەر ئوغۇساق ئېلېكتىر ئىستانسىسى بولۇپ، 1984 - يىلى توك چىقىرىش مىقدارىنى 500 مىڭ كىلوۋات سائەت، 32.2% كۆپەيتىپ، زىيانىنى پايدىغا ئايلاندۇرۇپ، 100مىڭ يۈەن پايدا ئالدى. (يىڭ جياچىڭ)

[سۇ مەھسۇلاتلىرى ئىشلىرىنىڭ يېڭى تەرەققىياتى] قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سۇ مەھسۇلات بايلىغى خېلىلا مول بولۇپ، سۇ يۈزى 800 مىڭ مودىن ئارتۇق، بۇنىڭ ئىچىدە سۇ مەھسۇلاتلىرىنى بېقىشقا بولىدىغان سۇ يۈزى 300 مىڭ موغا يېقىن، ھازىر بېلىق بېقىشتا پايدىلىنىۋاتقان سۇ يۈزى كۆلىمى 230 مىڭ مو (بىكتۇەننى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ) بولۇپ، بېلىق بېقىشنا باپ كېلىدىغان سۇ يۈزىنىڭ 77% نى، ئومۇمى سۇ يۈزىنىڭ 29% نى ئىگەللەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ بېلىقچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشتىكى شارائىتى ياخشى، سۇنىڭ تېمپېراتۇرىسى ھەمىشە C 28 — 24 گىرادۇس ئارلىقىدا بولىدۇ، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ تېمپېراتۇرا پەرقى چوڭ بولۇپ، بېلىقلارنىڭ ئوزۇقلۇنۇشىۋە ئۆسۈشىگە باپ كېلىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قىشتا سوغۇق قاتتىق بولغاچقا بېلىقنىڭ كېسەللىك - ھاشارات زىيانداشلىقىغا ئۇچرىشى ئاز بولىدۇ.

قەشقەر ۋىلايىتىدە 1966 - يىلىدىن ئىلگىرى پەقەت بىرلا دۆلەت ئىگىلىكىدىكى بېلىقجان يېتىشتۇرۇش مەيدانى بار ئىدى، ۋىلايەت بويىچە بېلىق مەھسۇلاتىمۇ ئاران 40 تونىنىدىن ئارتۇقراق ئىدى. 1984 - يىلىغا كەلگەندە ۋىلايەت ۋە ناھىيە (شەھەر)لەردە 10 سۇ مەھسۇلاتلىرى بۆلۈمى (بۆلۈمچىسى) قۇرۇلدى، 12 جايدا دۆلەت ئىگىلىكىدىكى بېلىقجان يېتىشتۇرۇش مەيدانى، 2 ئورۇندا توۋار بېلىق مەيدانى قۇرۇلدى. 2 سۇئىلۇق ئۇشتاق بېلىقنىك يىللىق مەھسۇلاتى 10 مىليون، بۇنىڭ ئىچىدە 3.05 سۇئىلۇقتىن يۇقۇرى چوڭ ئۆلچەملىك بېلىقجان 6 مىليون، بېلىقنىڭ يىللىق مەھسۇلاتى 434.7 تونىنا بولدى (بىكتۇەننى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ).

ۋىلايىتىمىزدە بېقىلىۋاتقان بېلىقلارنىڭ كۆپىسى ئەكىلىرى چاڭجىياڭ دەرياسى ۋادىسىدىن كىرگۈزۈلگەن. ئاساسلىق بېلىق تۈرلىرىدىن چىم بېلىق، سوختا بېلىق، چىپار سوختا بېلىق، سومۇك بېلىق، قىزىل قۇيرۇق بېلىق، يىسا بېلىغى، قاسراغلىق چىپار بېلىق، قاراغۇق بېلىق، ئاق تاپان بېلىق قاتارلىقلار بار. باشقا سۇ مەھسۇلاتلىرىدىن

قىستۇچ پاقا ، كالا پاقىسى ، جامكا ، تىلۇۋەر يېلتىزى ، سۇ ياڭغىن ، جاۋبەي سۇ ئۆسۈمـ لىكى قاتارلىقلار بار .

1984 ـ يىلى قەشقەر ۋىلايىتى بىسلەن قەشقەر شەھرى بىرلىشىپ سۇ مەھسۇلاتلىرى ئىلمى تەتقىقات ئورنىنى قۇردى . سۇ مەھسۇلاتلىرى تەتقىقات ئورنى ئىشلەپچىقىرىشقا بىرلەشتۇرۇپ ، بىر نەچچە ئىلمىي تەجرىبە تۈرلىرىنى قانات يايدۇردى : 1 ـ چوڭ بېلىقـ لاردىن يۇقۇرى ھوسۇل ئېلىش سىنىغى . باش ئەتىيازدا باشقىلار ئوغۇرلاپ كەتكەنلىكى ۋە بېلىق كۆللىرىنىڭ دامبىسى يار ئېلىپ كەتكەنلىكى تۈپەيلىدىن مەلۇم زىيان بولۇپ ، ئوتـ تۇرىچە مو مەھسۇلاتى 672 جىڭنا يەتكەن ئىدى . 2 ـ سۇ ئۆسۈملۈكلىرىنى يېتىشتۇرۇش سىـ نىغى . بۇ خىل سىناق ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا سۇ مەھسۇلاتلىرى تەتقىقات ئورنىدا ۋە كونىشەر ناھىيىلىك بېلىجان يېتىشتۇرۇش مەيدانىدا ئېلىپ بېرىلدى . جاۋبەي ، سۇ يا ـ ڭغىن يېتىشتۇرۇش دەسلەپكى قەدەمدە مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى . تىلۇۋەر يېلتىزى كونىشەر ناھىيىسىدە ئىككى يىل تېرىلىپ سىناق قىلىنىپ ، 1 فۇڭ يەردىن كۆپەيتىلىپ 2 مودىن ئاشتى . 3 ـ چوڭ ئۆلچەملىك ئۇششاق بېلىقلارنى يېتىشتۇرۇش سىنىغى . يېڭىشەر ناھىيىلىك سۇ مەھسۇلاتلىرى مەيدانى ئوت ـ چۆپ ئورنىغا يەم ـ خەشەك بېرىپ ، ئاشلىق ئورنىغا قېغ بېرىپ ، ئوت ـ چۆپ قېرىش بىلەن بېلىق بېقىشنى نۆۋەتلەشتۇرۇپ ، چوڭ ئۆلچەملىك ئۇششاق بېلىقلارنى يېتىشتۇرۇش ئۇچۇن يېڭى يول ئاچتى . 3 سۇغدىن يۇقۇرى چوڭ ئۆلـ چەملىك ئۇششاق بېلىقلارنىڭ ئوتتۇرىچە مو مەھسۇلاتى 13 جىڭنا يەتتى . 4 ـ يالتىراق لاپاس بىلەن پارىنكىنى يۇرۇشلەشتۇرۇش سىنىغى . ئاساسلىنىپ ، كىرگۈزۈلگەن نەل دەريا ـ سى بېلىغىنى قىشتىن ئۆتكۈزۈش ئۇچۇن تەييارلىق قىلىندى .

سۇ مەھسۇلاتلىرى ئىلمىرىنىڭ تەرەققىيات تەسىلىتىش ئۇچۇن سۇ باشقارمىسى سۇ مەھسۇلاتلىرى بۆلۈمى جېجاڭ ئۆلكىسىنىڭ لىڭخۇ بېلىقچىلىق كەسپىي مۇلازىمەت شىركىتە ـ دىن 6 نەپەر باقماچىلىق ئۇستىسىنى ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا قەشقەر ، يېڭىسار ، يەكەن قاتارلىق ناھىيىلەر ۋە شېكەر كۆل سۇ ئامبىرى قاتارلىق 6 جايدىكى دۆلەت ئىگە ـ لىكىدىكى بېلىقچىلىق مەيدانلىرىدا خىزمەتكە يېتەكچىلىك قىلىشقا تەكلىپ قىلدى ، ھەر قايسى بېلىقچىلىق مەيدانلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىدا بىر قەدەر زور تەرەققىياتلار بولدى .

سۇ مەھسۇلاتلىرى بۆلۈمى يەنە نوقتىلىق ھالدا ۋىلايىتىمىزنىڭ توۋار بېلىق بازا ـ سى ـ شېكەر كۆل سۇ ئامبىرىنىڭ بېلىجان ۋە ئۇششاق بېلىق يېتىشتۇرۇش مەيدانىنىڭ قۇـ رۇلۇشىنى ۋە ئۆي بېلىقلىرىنى سۈنئى ئۇسۇلدا كۆپەيتىش خىزمىتىنى نوقتىلىق ھالدا تۇتـ تى . بېلىجان ۋە ئۇششاق بېلىق يېتىشتۇرۇش مەيدانى دەسلەپكى كۆلەمگە ئىگە بولدى ، كىلەر يىلى يۇرۇشلەشتۇرۇش ۋە داۋاملىق قۇرۇش ئالدىدا تۇرماقتا . بۇ ھەم ئىقتىسادىي ئۇنۇمنى جارى قىلدۇرۇش ھەم سۇ ئامبىرىدىكى بېلىقچىلىقنىڭ تەرەققىياتى ئۇچۇن شارا ـ ئىت ھازىرلاپ بېرىدۇ .

پارتىيە مەركىزى كومىتېتىنىڭ1983 ـ يىلى ۋە 1984 ـ يىلىدىكى ئىككى 1 ـ نومۇر ـ لۇق ھۆججىتىنىڭ ئىزچىل ئىجرا قىلىنىشىغا ئەگىشىپ ، بېلىقچىلىقتىكى كەسپىي ئاتىلىلەر ۋە نوقتىلىق ئاتىلەرنىڭ تەرەققىياتى بىر قەدەر تېز بولۇپ ، 66 ئاتىلىگە يەتتى . يەكەن ناھىيىسىنىڭ ئېلىشقۇ يېزىسىدىكى مەھەت ئوسمان ۋە قەشقەر شەھرى شامالباغ يې ـ زىسىدىكى ياك جۈپۈ بېلىقچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىغا تايىنىپ باي بولدى ، ساپ كىرىمى ئون مىڭ يۈەندىن ئاشتى . (لې شىڭجيۇ)

يېزا - بازار كارخانىلىرى

[تەرەققى قىلىۋاتقان يېزا - بازار كارخانىلىرى (1)] تەشقەر ۋىلايىتى-نىڭ يېزا - بازار كارخانىلىرى پارتىيىنىڭ 11- نۆۋەتلىك مەركىزى كومىتېت 3 - ئومۇ - مى يىغىنىدىن كېيىن پەيدىن-پەي تەرەققى قىلدى .

1978 - يىلى بار بولغان كوموپونا - ئىشلەپچىقىرىش كارخانىلىرى 391 ، ئومۇمى كىرىسى 23 مىليون يۈەندىن كۆپرەك بولۇپ ، يېزىلاردىكى 3 دەرىجىلىك ئومۇمى كىرىمىنىڭ 12% نى ئىگەللەيتتى.

1979 - يىلى كوموپونا - ئىشلەپچىقىرىش كارخانىلىرى تەرەققى قىلىپ 6.739غا ، بۇنىڭ ئىچىدە كوموپونا باشقۇرغان كارخانىلار 1.844 گە ئىشلەپچىقىرىش باشقۇرغان كارخانىلار 4.895 گە يەتتى . كارخانا خادىملىرى 47.750بولۇپ ، يېزىلاردىكى ئەمگەك كۈچىنىڭ 5% نى ئىگەللىدى ، ئومۇمى كىرىسى 50 مىليون 920 مىڭ يۈەن بولۇپ ، ئىلدىنقى يىلدىكىدىن 1.2 ھەسسە كۆپەيىپ ، پايدىسى 14 مىليون يۈەن بولدى . 7 ناھىيە (شەھەر)دە كوموپونا - ئىشلەپچىقىرىش كارخانىلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسى قۇرۇلدى . يەكەن ناھىيىسىدە كوموپونا - ئىشلەپچىقىرىش كارخانىلىرى تەمىنات - سودا جەمئىيىتى قۇرۇلدى ، ئۇ ئاپتونوم رايون بويىچە ئەڭ بۈرۈن قۇرۇلغان 3 كوموپونا - ئىشلەپچىقىرىش كارخانىلىرى تەمىنات - سودا جەمئىيىتىنىڭ بىرى.

1980 - يىلى كوموپونا - ئىشلەپچىقىرىش كارخانىلىرى 5405 بولۇپ ، بۇنىڭ ئىچىدە كوموپونا باشقۇرغان كارخانىلار 1768 ، ئىشلەپچىقىرىش باشقۇرغان كارخانىلار 3637 ، كارخانا خادىملىرى 40558 ، كارخانىلارنىڭ كىرىسى 41 مىليون 286 مىڭ يۈەن ، پايدىسى 14 مىليون 414 مىڭ يۈەن بولدى . كارخانىلارنىڭ كىرىسى ۋە پايدىسى سان جەھەتتىن قارىغاندا ئازلاپ كەتكەندەك قىلىدۇ ، چۈنكى كوموپونا يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى كارخانىلىرىنىڭ قىسمەن كىرىمى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى تارماقلىرىنىڭ ئىستاتىستىكىسىغا كىرگۈزۈلگەن.كوموپونا - ئىشلەپچىقىرىش كارخانىلىرىنىڭ خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتىش ئۈچۈن ، ۋىلايەتتە كوموپونا - ئىشلەپچىقىرىش كارخانىلىرى باشقارمىسى قۇرۇلدى . ناھىيىلەردە ئارقا - ئارقىدىن كوموپونا - ئىشلەپچىقىرىش كارخانىلىرى ئىدارىسى قۇرۇلدى . يېڭىسار ناھىيىسى ۋە قاغىلىق ناھىيىسىدە كوموپونا - ئىشلەپچىقىرىش كارخانىلىرى تەمىنات - سودا جەمئىيىتى قۇرۇلدى . 74 كومىتېت كوموپونا ئىشلەپچىقىرىش كارخانىلىرى ئىشخانىسى قۇرۇلدى .

1981 - يىلى كوموپونا - ئىشلەپچىقىرىش كارخانىلىرى 2591 بولۇپ ، بۇنىڭ ئىچىدە كوموپونا باشقۇرغان كارخانىلار 957 ، ئىشلەپچىقىرىش باشقۇرغان كارخانىلار 1634 ، كارخانا خادىملىرى 30.495 ئىدى . ئومۇمى كىرىسى 36 مىليون 749 مىڭ 400 يۈەن بولۇپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 10.9% كەملەپ كەتتى . پايدىسى 8 مىليون 515 مىڭ 600 يۈەن بولۇپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 24.4% كەملەپ كەتتى . يېزىلاردا مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ئانىلىلەشكە ھۆددە بېرىش تۈزۈمى يۈرگۈزۈلگەندىكىتىن ، شۇ چاغدا كارخانا خادىملىرىنىڭ بىر قىسمى چېكىنىپ چىقىپ ئانىلىسىگە قايتىپ تېرىقچىلىق قىلدى ۋە ئانىلە قوشۇمچە كەسىپ بىلەن شۇغۇللاندى . شۇنىڭ بىلەن كارخانىلار ۋە ئۇلارنىڭ كىرىمى ئازىيىپ كەتتى . شۇ يىلى ۋە-

لايەت ۋە ناھىيىلەردە (تاشقورغان ناھىيىسىدىن باشقا) ئارقا-ئارقىدىن كومموناـ ئەتـ رەت كارخانىلىرى تەمىنات ـ سودا جىڭلىبۇسى قۇرۇلدى . خەلق ئىگىلىكىنى تەكشەش فاكتورىنى ئىزچىللاشتۇرۇش جەريانىدا ، ۋىلايەت مەبلەغىنى مەركەزلەشتۈرۈپ ، بىر تۈر ـ كۈم ئۇن زاۋۇدى ، ياغ زاۋۇدى ، پاختا زاۋۇدى ، كىچىك كۆمۈركان قاتارلىق كارخانە ـ لارنى قۇرۇپ ، دېخانلارنىڭ ئاشلىق ، كېۋەز ياغلىق دانلارنى پىششىقلاپ ئىشلەش جەھەتـ تىكى قەيمىچىلىغىنى ھەل قىلدى. خام ماتېرىيال مەنبەئى يىوق ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى ناچار بولغان ئاز سانداكى كارخانىلار تاقىۋېتىلىپ ، ئىشلەپچىقىرىشتىن توختۇتۇلۇپ، بىرلەشـ تۈرۈۋېتىلىپ ئۆزگەرتىۋېتىلىپ ، جەمئى 1679 كارخانا تەكشەلدى ، بۇنىڭ ئىچىدە تاقىۋېـ تىلگەن ، ئىشلەپچىقىرىشتىن توختۇتۇلغانلىرى 61 ، ئۆزگەرتىلگىنى 795 ، بىرلەشتۈرۈۋېتىلگىنى 5 .

1982 ـ يىلى كوممونا ـ ئەترەت كارخانىلىرى 2378 ، كارخانا خادىملىرى 27.528 ، ئومۇمى كىرىمى 43 مىليون 185 مىڭ يۈەن بولۇپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 17% كۆپەيدى . ھەر بىر ئادەمنىڭ ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن يارىتقان ئومۇمى كىرىمى 1563 يۈەن بولۇپ، ئالـ دىنقى يىلدىكىدىن 358 يۈەن ، 29.7% كۆپەيدى . شۇ يىلى ۋىلايەت بويىچە كوممونا ـ ئەترەت كارخانىلىرى تەمىنات ـ سودا جىڭلىبۇسى تەمىنات ـ سودا شىركىتىگە ئۆزگەر ـ تىلدى . ناھىيىلەر تايانچ كارخانىلارنى داۋاملىق تەكشەدى ، تەكشىلگەن كارخانا جەمئى 288 بولۇپ ، بۇنىڭ ئىچىدە 77 كارخانا ئىشلەپچىقىرىشتىن توختۇتۇلدى ، 19 كـارخانا بىرلەشتۈرۈۋېتىلدى ، 176 كارخانا ئۆزگەرتىلدى ، 16 كارخانا بىرلەشمە تىجارەتنى يولغا قويدى . كوممونا ـ ئەترەت كارخانىلىرىنى تەرەققى قىلدۇرۇشتىكى موھىم نوقتا پەيدىن ـ پەي ھالدا تېرىقچىلىق ، باقماچىلىق ، ئاشلىق ، كېۋەز ، ياغلىق دانىنى پىششىقلاپ ئىشـ لەش جەھەتلەردىن مەبلەغ ئاز كېتىدىغان ، تېز ئۇنۇم بېرىدىغان ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى يۇقۇرى بولغان بىناكارلىق ، بىناكارلىق ماتېرىياللىرى ، كۆمۈركان ، مىۋە ـ چىۋىنى پىششـ قىلاپ ئىشلەش جەھەتلەرگە يۈزلەندى . شۇنىڭ بىلەن بىرگە ، 805 كارخانىدا تۈرلۈك شەكىلدىكى مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھەق ھىساپلاش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ ، كوممونا ـ ئەترەت كارخانىلىرى يەنمۇ مۇستەھكەملىنىش ۋە يۇقۇرى كۆتىرىلىش ئىمـ كانىيىتىگە ئىگە قىلىندى .

1983 ـ يىلى كوممونا ـ ئەترەت كارخانىلىرى 2418 ، بۇنىڭ ئىچىدە كوممونا باش ـ قۇرغىنى 976 ، ئەترەت باشقۇرغىنى 1442 ، كارخانا خادىملىرى 26.671 ، كارخانىلارنىڭ ئومۇمى كىرىمى 51 مىليون 326 مىڭ 900 يۈەن بولۇپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 15% كۆپەيـ دى . ھەر بىر ئادەمنىڭ ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن يارىتقان ئومۇمى كىرىمى 2274.50 يۈەن بولۇپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 14.5% كۆپەيدى . پايدا 10 مىليون 995 مىڭ 800 يۈەن بولۇپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 10.9% كەملەپ كەتتى . ۋىلايەت بويىچە كوممونا ـ ئەتـ رەت كارخانىلىرىدىكى مۇقىم مۇلۇك 54 مىليون 10100 يۈەن، ھەر يۈز يۈەنلىك مۇلۇكتىن يارـ تىلغان كىرىم 88.90 يۈەن بولدى . ۋىلايەت بويىچە 604 نەپەر كەسپىي ، مالىيە ـ بوغالـ تىر كادىرلىرى ئاجىرىلىپ كوممونا ـ ئەترەت كارخانىلىرىنى تەرتىپكە سېلىش ۋە ئىقـ تىسادىي ھۆددە مەسئۇلىيىتى تۈزۈمىنى يولغا قويۇش خىزمىتىگە قاتناشتۇرۇلدى . شۇيىلى

تەرتىپكە سېلىنىپ بولغان كارخانىلار 1828 ، تەرتىپكە سېلىنمۇاتقان كارخانىلار 217 بو - لۇپ ، كارخانا ئومۇمى سانىنىڭ 82.7% نى ئىگەللىدى .

1978-يىلىدىن 1983 - يىلىغىچە ئاپتونوم رايون قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا - بازار (كوموۋنا - ئەترەت) كارخانىلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن 6 مىليون 240 مىڭ يۈەن مەبلەغ سالدى . ۋىلايەت كوموۋنا - ئەترەت كارخانىلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن 155 مىڭ يۈەن مەبلەغ سالدى . بۇ مەبلەغ بىلەن 136 كارخانا قۇرۇلدى ، 63 كارخانا كېڭەيتىپ قۇرۇلدى . بۇنىڭ ئىچىدە تېرىقچىلىق ، باقماچىلىق ، ئاشلىق ، كېۋەز ، يېغلىق دانىنى پىششىقلاپ ئىشلەش ، يىمەكلىك ۋە مېۋە - چۈنى پىششىقلاپ ئىشلەش ، يەل يىمىش ساقلاش ئامبارلىرى ، كۆمۈركان ، ياغاچ ، ئۈزۈم ھارىقى ، يىم - خەشەك ، يۇڭ - تېرە بىناكارلىق ، بىناكارلىقماتېرىياللىرى ، تىرانسپورت ، تۇز زاۋۇدى ، مېھمانخانا ، ئوـ مۇملاشقان مۇلازىمەت كارخانىلىرى بار . 5 يىلدىن بۇيان ، يېزا - بازار (كوموۋنا - ئەترەت) كارخانىلىرى ئىشلەپچىقارغان ئاساسلىق مەھسۇلاتلار ئىچىدە : ئۇن 790 مىليون جىڭ ، چىقىرىلغان پاختا 40.600 دەن ، سۈييىشى 4813.9 توننا ، تۆمۈردىن ياسالغان دېـ خانچىلىق سايمانلىرى 550 مىليون دانە ، ياغاچتىن ياسالغان دېخانچىلىق سايمانلىرى 840 مىڭ دانە ، ئاھاك 6.938 توننا ، ئالتۇن 27.83 سەر ، تاشقى سودا ئۈچۈن يەتكۈزۈپ بېرىلگەن قولماق 46،800 توننا ، گۈلە 12000 مىڭ جىڭ .

5 يىل جەريانىدا ، يېزا - بازار (كوموۋنا ئەترەت) كارخانىلىرىنىڭ ئومۇمى كـ - رىسى 247 مىليون يۈەن ، جەمئى پايدىسى (1978 - يىلدىكى سان كەم) 59 مىليون 690 مىڭ يۈەن . بۇنىڭ ئىچىدە تەكرار ئىشلەپچىقىرىشنى كېڭەيتىش ئۈچۈن سەرپ قىلىنغىنى 20 مىليون 740 مىڭ يۈەن ، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى سېتىۋېلىشقا سەرپ قىلىنغىنى 10 مىليون 210 مىڭ يۈەن ، ئېنېرگىيە ئاساسى قۇرۇلۇشىغا سەرپ قىلىنغىنى 4 مىليون 358 مىڭ يۈەن ، كەمبەغەل ئەترەتلەرگە ياردەم قىلىش ئۈچۈن سەرپ قىلىنغىنى 2 مىليون 40 مىڭ يۈەن ، ئەزالارغا تەقسىم قىلىپ بېرىلگىنى 8 مىليون 110 مىڭ يۈەن ، كوللېكتىپ پا- راۋانلىق ئۈچۈن سەرپ قىلىنغىنى 2 مىليون 37 مىڭ يۈەن . 1982 - يىلى ۋە 1983 - يىلى دۆلەتكە تاپشۇرۇلغان باج 2 مىليون 720 مىڭ يۈەن .

1980 - يىلىدىن 1983 - يىلىغىچە ئاپتونوم رايون ۋىلايەت ۋە ھەر قايسى ناھىيىلەر- دىكى يېزا - بازار كارخانىلىرى تەمىنات - سودا شىركەتلىرىنىڭ كۆچمە مەبلەغ ئۈچۈن ئاجرىتىپ بەرگەن پۇل 410 مىڭ يۈەن ، جەمئى كىرگۈزۈلگەن مالنىڭ سوممىسى 47 مىليون 518 مىڭ يۈەن ، سېتىلغان مالنىڭ سوممىسى 5 مىليون 796 مىڭ يۈەن ، پايدىسى 327 مىڭ يۈەن بولدى . (جالاڭ جەنشىيۈك)

[تەرەققى قىلىۋاتقان يېزا - بازار كارخانىلىرى (2)] 1984 - يىلىـ

قەشقەر ۋىلايىتى ج ك پ مەركىزىيكومىتېتىنىڭ « 1984 - يىللىق يېزا خىزمىتى توغرىسـ - دىكى ئۇقتۇرۇشى » نىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ، يېزا - بازار كارخانىلە- رىنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇردى ، يىل ئاخىرىدا ۋىلايەت بويىچە يېزا - بازار كار - خانىلىرى 2.625 گە يېتىپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 4.4% كۆپەيدى ، كارخانا خادىملىرى

24.700 نەپەر بولۇپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 7.3% ئازايدى ، كارخانىلارنىڭ ئومۇمى كىرىمى 56 مىليون 614 مىڭ 400 يۈەن بولۇپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 9.6% كۆپەيدى ، پايدىسى 10 مىليون 435 مىڭ 700 يۈەن بولۇپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 5.1% ئازىيىپ كەتتى ، ھەر نوپۇسنىڭ ئوتتۇرىچە يارىتىلغان كىرىمى 2.293 يۈەن ، 13.9% كۆپەيدى ، ھەر نوپۇسنىڭ ئوتتۇرىچە يارىتىلغان پايدىسى 422.68 يۈەن ، 2.5% كۆپەيدى . ئۇلايىتى بويىچە يېزا - بازار كارخانىلىرىنىڭ مۇقىم مۇلكى 5 مىليون 120 مىڭ يۈەن ، ھەر يۈز يۈەنلىك يارىتىلغان كىرىمى 106 يۈەن بولۇپ 19.2% كۆپەيدى. 1984 - يىلى يېزا-بازار-لاردىكى ئائىلىۋى سانائەت ئۆچقاندەك تەرەققى قىلىپ يىل ئاخىرىغا بارغانسىرى 6.732 گە يەتتى، بۇ كارخانىلاردىكى ئادەم سانى 22.187 نەپەر، ئومۇمى كىرىمى 14 مىليون674مىڭ 700 يۈەن، دۆلەتكە تاپشۇرغان باج 446 مىڭ 800 يۈەن، ساپ پايدا 4 مىليون 308 مىڭ 700 يۈەن بولدى.

ئالدىنقى بىر نەچچە يىلدا يېزا - بازار كارخانىلىرىنى تەرتىپكە سالغان ئاساستا، ھەر قايسى ناھىيە (شەھەر) لەر تېخى تەرتىپكە سېلىنغان كارخانىلارنى داۋاملىق تەرتىپكە سالدى. يىلبويى تەرتىپكە سېلىنغان كارخانىلار 217 گە يەتتى. تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق ئىقتىسادىي ئۈنۈمى رۇشەن ياخشىلاندى. پايدا ئىچىدىن 1 مىليون 943 مىڭ 300يۈەن ئاجرىتىلىپ يېزىلاردىكى تۇرلۇك ئىشلارنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن يارىدەم بېرىلدى، دۆلەتكە 1 مىليون 907 مىڭ 800 يۈەن باج تاپشۇرۇلدى.

يېزا-بازار كارخانىلىرى ئىچىدە ئىقتىسادىي ھۆددىگەرلىكنى يولغا قويغان كارخانىلار 2.043 بولۇپ، كارخانىلار ئومۇمى سانىنىڭ 77.9% نى ئىگىلەيدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە زاۋۇت باشلىغى ھۆددە ئېلىشنى يولغا قويغان كارخانىلار 512 بولۇپ، ھۆددە ئېلىنغان كارخانىلار-نىڭ 2.5% نى ئىگىلەيدۇ، شەخسىلەر ھۆددە ئالغان كارخانىلار 1085 بولۇپ ، ھۆددە ئېلىنغان كارخانىلارنىڭ 53% نى ئىگىلەيدۇ، كوللېكتىپ ھۆددە ئېلىشنى يولغا قويغان كارخانىلار 276 بولۇپ، ھۆددە ئېلىنغان كارخانىلارنىڭ 13.5% نى ئىگىلەيدۇ، ئائىلىلەر ھۆددە ئالغان كارخانىلار 170 بولۇپ، ھۆددە ئېلىشنى يولغا قويغان كارخانىلارنىڭ 8.3% نى ئىگىلەيدۇ.

يېزا - بازار كارخانىلىرى ئىقتىسادىي ھۆددىنى يولغا قويغاندىن كېيىن، زور بىر تۈركۈم قابىلىيەتلىك كىشىلەرنى ئىشقا قويۇپ، كارخانىنى جانلاندۇردى، ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى رۇشەن ھالدا يۇقۇرى كۆتەردى. يەكەن ناھىيىسىنىڭ قوشراپ، كاچۇك كۆمۈر كانلىرى مەھسۇلاتقا قاراپ ھەق ھېسابلاشنى يولغا قويغاندىن كېيىن، كۆمۈر مەھسۇلاتى يىلىدىن - يىل ئاشتى، 1982 - يىلى كۆمۈر مەھسۇلاتى ئاران 11.800 تونىنا بولغان بولسا،1983-يىلى ئىقتىسادىي ھۆددىگەرلىكنى يولغا قويغاندىن كېيىن، كۆمۈر مەھسۇلاتى ناھايىتى تېز ئېشىپ 23.400 تونىنىغا يەتتى، 1984 - يىلى كۆمۈر مەھسۇلاتى 36.200 تونىنىغا يېتىپ،1982-يىلدىكىدىن 24.400 تونىنا ئېشىپ، مەھسۇلاتى ئىككى بېرىم ھەسسىدىن كۆپرەك كۆپەيدى. ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ كىرىمىمۇ ناھايىتى كۆپ ئاشتى.

1984 - يىلى ئاپتونوم رايون يېزا - بازار كارخانىلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن قەشقەر ۋىلايىتىگە 900 مىڭ يۈەن مەبلەغ ئاجرىتىپ بەردى، بۇ مەبلەغ بىلەن قەشقەردە 6 كارخانا يېڭىدىن قۇرۇلدى، 4 كارخانا كېڭەيتىلىپ قۇرۇلدى. بەزى ناھىيىلەر يەنە ئۆزى

مەبلەغ توپلاپ يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى راۋاجلاندۇردى. مارالۇبشى ناھىيىسى 3قۇرۇلۇش ئەترىتى، بىر مېھمانخانىنى يېڭىدىن قۇردى، بىر كىنوخانا، بىر باغ زاۋۇدىنى كېڭەيتىپ قۇردى. پوسكام ناھىيىسى ئۆزى مەبلەغ توپلاپ بىر ياسما زاۋۇدى، بىر ئىنفىرا ئۇرلۇق قاقلاش مېشىنى يېڭىدىن قۇردى. قەشقەر شەھرى يېزا ئىگىلىك 3 ـ دېۋىزىيىسى بىلەن شىركىتىمىز 3 كارخانا قۇردى. يېزا ئىگىلىك 3 ـ دېۋىزىيىسى بىناكارلىق شىركىتى قەشقەر شەھرى نەزەر باغ يېزىسىنىڭ ماشىنا بىلەن قويۇلغان خىشنى پىشۇرۇش خۇمدىنىغا 160 مىڭ يۈەن مەبلەغ سالدى. يېزا ئىگىلىك 3 ـ دېۋىزىيىسىنىڭ تەمىنات ـ سودا بۆلۈمى دۆلەتتىن كۆنسېرۋا زاۋۇدىغا 30 مىڭ يۈەن، دۆڭئاغ سودا ساراىيىغا 170 مىڭ يۈەن مەبلەغ سالدى. يېزا ئىگىلىك 3 ـ دېۋىزىيىسى يۇقۇرىدا ئېيتىلغان 3 كارخانىغا 3 نەپەر زاۋۇت باشلىقى (دىرېكتۇر)، 3 نەپەر مالىيە بوغالتىر خادىمى، بىر نەپەر تېخنىك، 12 نەپەر پىركازچىك ئېۋەتتىپ، بۇ كارخانىلارنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش خادىملىرى ۋە تېخنىكا كۆچىنى تولۇقلاپ كۆچەيتتى.

1984 ـ يىلى يېزا ـ بازار كارخانىلىرى ئىشلەپچىقارغان كۆمۈر 30 مىڭ 40 تونىنا، خىش 10 مىليون 482 مىڭ دانە، تۆمۈردىن ياسالغان دېخانچىلىق سايمانلىرى 121.900 دانە، توك 6 مىليون 412 مىڭ 400 كىلوۋات سائەت، چېقىرىلغان پاختا 852 مىڭ 400 دەن، ئۇن 420 مىليون جىڭ، شېكەل 360 مىڭ كۈپمېتىر، سېمونت تۇرۇبا 5432 دانە، گەچ 100 كىلوگىرام، سىر 30 تونىنا، كاۋچۇك سۈيى 10 تونىنا، كىسلاتا 30 تونىنا، ھەسەل 3 مىليون 640 مىڭ جىڭ، سۇ مەھسۇلاتلىرى 55.3 تونىنا، پىلە فوزىسى 7 دەن، ھەر خىل مەۋە ـ چەۋە 940 مىڭ دەن، ئۈي ـ ئىمارەت كۆلىمى 117 كۋادىرات مېتىر، سۈيبېغى 193 تونىنا، جىياگىيۇ، ئاچچىقسۇ 240 تونىنا، تۇز 856 تونىنا، ھەر خىل مەۋە كونسېرۋاسى 310 مىڭ قۇتا بولدى.

ناھىيەلەر تۇرلۇك چارىلار بىلەن يېزا ـ بازار كارخانىلىرىدا ئېختىساسلىق كىشىلەر كەم بولۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلدى. 1984 ـ يىلى 4 ئادەم ئالى مەكتەپلەرگە ئوقۇشقا ئەۋەرتىلدى، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلارغا 20 ئادەم ئوقۇشقا ئەۋەرتىلدى، 58 ئادەم باشقا جايلارغا تەكشۈرۈشكە باردى، پىنسىيەگە چىققان ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر تەكلىپ قىلىندى، تېخنىكا ۋە باشقۇرۇش خادىملىرى يېزا ـ بازار كارخانىلىرىغا كىلىپ ئىشلەشكە تەكلىپ قىلىندى، باشقا جايلاردىكى بىكتۇەن بىلەن شىركىتىمىز كارخانا قۇرۇلدى، ئۇلارنىڭ ھەر خىل ئېختىساسلىق خادىملىرى قوبۇل قىلىنىپ خىزمەتكە قويۇلدى، كەسپ ئۆگىنىش كۆرسىلىرى ئېچىلىپ تەربىيەلەش ئېلىپ بېرىلدى. 1984 ـ يىلى جەمئى 703 نەپەر تېخنىكا خادىملىرى ۋە ئىگىلىك باشقۇرۇش خادىملىرى تەربىيەلەندى.

1984 ـ يىلى ناھىيە دەرىجىلىك يېزا ـ بازار كارخانىلىرى تەمىنات ـ سودا شىركىتىدىن 12 سى قۇرۇلدى، 62 يېزىدا يېزا ـ بازار كارخانىلىرى تەمىنات ـ سودا جەمئىيىتى قۇرۇلۇپ، 28 دۇككان ئېچىلدى. ئۇلارنىڭ كۆچمە مەبلىغى 410 مىڭ يۈەن، 1984 ـ يىلى سېتىۋېلىنغان تۇۋارنىڭ ئومۇمى سوممىسى 1 مىليون 652 مىڭ يۈەن، سېتىلغان تۇۋارنىڭ ئومۇمى سوممىسى 2 مىليون 487 مىڭ يۈەن بولدى. (جاڭ جىنشيۇك)

قەشقەر ۋىلايىتىدىكى يېزا - بازار كارخانىلىرىنىڭ 1984 - يىلىنىڭ ئاساسى ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

ناھىيە شەھەر	كارخانا سانى		كارخانىدىكى خادىملار		ئومۇمى كىرىسى			پايدىسى			يەككە كارخانىلار				
	83 - يىل	84-يىل	83 - يىل	84- يىل	83 - يىل بىرلىگى مىلىق	84-يىل بىرلىگى مىلىق	%	83 - يىل بىرلىگى مىلىق	84-يىل بىرلىگى مىلىق	%	كارخانا سانى	ئادەم سانى	ئومۇم كىرىم بىرلىگى مىلىق	باج بىرلىگى مىلىق	پايدا بىرلىگى مىلىق
قەشقەر شەھىرى	160	129	943	794	2285	4396	+65	497	763	+70.6	119	4118	1542	34	910
يېڭىشەھەر	364	402	1994	1637	2954	4107.6	+39	451.8	708.6	+56.8	460	810	227.8	26.8	462
كونىشەھەر	227	247	2132	2314	3657.9	4045	+10.6	805.3	794	-1.4	157	318	366.6	202	1159
يېڭىسار	136	179	1234	1138	1641	2181	+35.1	535	550	+2.18	170	193	554	17	225
يوپۇرغا	127	121	1947	2488	3113.3	3399	+9.17	490.6	500.9	+2.09	127	220	1708	33	496
پەيزىۋات	135	135	659	1188	2480.2	34815	+3.04	476	297.1	-37.58	517	865	619	49.4	324.6
يەكەن	387	384	5604	5334	10406.5	12336	+17.7	1537.7	1436.2	-6.6	523	1140	1342.2	65.5	447.1
پوسكام	200	197	4107	4334	13100	12113	-7.53	3365	2573.4	-23.5	90	202	284	19.9	64.1
قاغىلىق	156	95	2440	3115	4814	34959	-27.38	967	666.5	-31.07	459	831	1003.1	87	407.8
مەكىت	185	178	1724	1968	2445	3217	+3157	714	930	+30.25	77	143	207	12	107
مارالۇبىشى	308	326	1818	2255	4765	4771	+0.125	1155	1209	+4.67	4033	13047	6221	82	1165
تاشقورغان	33	22	87	102	15.4	72.9	+405	1.4	7	+400					
جەمئى	2418	2491	24689	26667	51578.3	56614.4	+9.6	10995.8	10435.7	-5.09	6732	22.187	14674.7	446.8	40308.7

سانائەت

[قەشقەر سانائىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى] قەشقەر ئۇلايمتىنىڭ تەبىئى بايلىقى مول بولۇپ، سانائەتنى راۋاجلاندۇرۇشتا ئەۋزەل شارائىتقا ئىگە. لېكىن، كونا جۇڭگودا سانائىتى ناھايىتى قالاق بولۇپ، ئۇلايەت بويىچە كونىراپ جۇلغىنى چىقىپ كەتكەن بىر نەچچە ئېغىز كىچىك تېپتىكى يەككە قول سانائەت دۇككىنى بار ئىدى، سانائەت مەھسۇلاتلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمىنى چەت جايلاردىن يۆتكەپ كىرەتتى. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن بۇيان، پارتىيىمىزنىڭ ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش قائىدىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، قەشقەر ئۇلايىتىدە كەڭ كۆلەملىك سانائەت قۇرۇلۇشى باشلاندى. 30 نەچچە يىل ىدىن بۇيان، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ئاساسى قۇرۇلۇشى ئۇچۇن سېلىنغان مەبلەغ 210 مىليون يۈەندىن ئاشتى، يېڭىدىن كۆپەيگەن دۇقىم دۇلۇك 195 مىليون يۈەندىن ئاشتى. 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا، ئۇلايەت بويىچە دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سانائەت كارخانىلىرى 140 دىن، ئىشچى - خىزمەتچىلىرى 19.000 دىن ئاشتى. كۆمۈر، ئېلېكتىر كۈچى قۇرۇلۇشى ماتېرىياللىرى، خىمىيە سانائىتى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى، توقۇمىچىلىق، كۆن - خىروم، پار - پۈر، قەغەز، ئاشلىق، مايى، ئىستىمال، پاختا چىقىرىش قاتارلىق 10 نەچچە كەسىپ بولۇپ، 300 خىلدىن كۆپرەك سانائەت مەھسۇلاتلىرىنى ئىشلەپچىقىرالايدۇ. كۆمۈر، ئېلېكتىر كۈچى، سېمونت، يېپ رەخت، كۆن-خىروم، پار - پۈر، سوپۇن قاتارلىق ئاساسلىق مەھسۇلاتلارنىڭ مىقدارى بىرنەچچە يىلدىن بېرى ھەسسىلەپ ئاشقان. مەھسۇلاتلارنىڭ سۈپىتى ئۇزلۇكسىز ئۆستى، بىر قىسىم مەھسۇلاتلار پۈتۈن شىنجاڭنى، باشقا ئۆلكە بازارلىرىنى ۋە خەلقارا بازارلارغا چىقىرىلىپ شۆھرەت تاپتى. ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارىنىڭ تېز راۋاجلىنىشى بىلەن بىرگە، سانائەتنىڭ جايلاشتۇرۇلىشىدىمۇ كۆرىنەرلىك ئۆزگىرىش بولدى. ھەممە ناھىيىلەردە مەلۇم كۆلەمگە ئىگە سانائەت كارخانىلىرى قۇرۇلدى. يەكەن، قەشقەر، مارالبۈشىۋە قاتارلىقتىن ئىبارەت 4 ناھىيە (شەھەر) نىڭ 1984 - يىللىق سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئۇلايەت سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 10% چىسىنى ئىگەللىدى، ئەڭ يۇقۇرى بولغانلىرىنىڭ 19% گە

كون-خىروم زاۋۇدى ئىشلەپچىقارغان مەھسۇلاتلار. مەھەممەت ھېيت فوتوسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 - يىللىق ساناقەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 1 - جەدۋەلنىڭ (1)

	ئومۇمىي جەمئى	ۋىلايەتكە بىۋاسىتە قاراشلىق ئورۇنلار	قەشقەر شەھرى	يەكەن	پەيزىۋات	كونىشەھەر
ساناقەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى	235215400	60224800	20561500	44873200	15853200	7160600
ئومۇمى خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ساناقەت	120168500	60224800	4833700	10805900	4892800	3803000
كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى ساناقەت	115046800		15727800	34067300	10960400	3357600
يېزىلىق ساناقەت	196134000	44604400	14533900	40504300	14072000	5810600
شەھەر ساناقەت	39081400	15620400	6029600	4368900	1781200	1350000
ئومۇمى جەمئى ئىچىدە:						
ئېلېكتىر ساناقەتى	7376000	4562100		1038300	5900	261000
كومۇر ساناقەتى	6565000	1847500	244200	1585700	473100	
ماشىنىسازلىق ساناقەتى	13830800	3356100	4185800	1478100	6410	434000
خىمىيە ساناقەتى	3158100	998800	2029000	130300		
قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى ساناقەتى	11445000	2278800	3565300	381900	896200	959000
بۇنىلىق ئىچىدە سېمونت	3354000	2278800	103500	59000	314000	
ئورمانچىلىق ساناقەتى	5947800	3522900	1170200	613200		65000
يېمەكلىكلەر ساناقەتى	56682200	14759200	2192900	9409500	3343200	5110500
توقۇمچىلىق ساناقەتى	114870800	25236800	1963300	27459200	10004900	154000
بۇنىلىق ئىچىدە پاختا توقۇمچىلىق	25224800	24010000	1026000	188800		
تىكۈچىلىك ساناقەتى	7340300	116000	3585700	1060700	191900	92000
خىروم ساناقەتى	3203500	247400	438100	149600		
مەدەنىي - مائارىپ، گۈزەل سەنئەت بويۇملىرى	3373800	829000	962800	756300	75800	85100
بۇنىلىق ئىچىدە باسمىچىلىق	2256900	829000	417000	384		
قەغەز ساناقەتى	221200				221200	
باشقا ساناقەتلەر	1200900	143300	224200	810400		

ئىزاھات: 1949 - يىلدىكى ساناقەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 6 مىليون 442 مىڭ يۈەن.

جەدۋەل تۈزگۈچى: (خۇالا تەرزۇلا)

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1980 - يىلىنىڭ ساناقەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 1 - جەدۋەلنىڭ (2)

	قاغىلىق	پەيزىۋات	مارالۇبىش	مەكىت	پوسكام	يېڭىسار	يوپۇرغا	تاشقورغان
ساناقەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى	20427000	7030900	20431600	12974500	9610700	6332900	9552500	182000
ئومۇمى خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ساناقەت	9583000	2131900	3137300	3579300	4187300	3715700	9211800	62000
كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى ساناقەت	10844000	4899000	17294300	9395200	5423400	2617200	340700	120000
يېنىك ساناقەت	19083000	6719000	19872900	12226600	5106300	4350000	9133000	120000
ئېغىر ساناقەت	1344000	311900	558700	747900	4504400	1982900	419500	62000
ئومۇمى جەمئى ئىچىدە:								
ئېلېكتىر ساناقتى	274000	18200	38200	103700	792800	231600	39200	11000
كومۇر ساناقتى	118000			236500	924500	951300	184200	
ماشىنىسازلىق ساناقتى	716000	383500	502500	568100	811500	393100	310100	51000
خىمىيە ساناقتى								
قۇرۇلۇش ماتېرىيالىرى ساناقتى	525000	23100	294300	21300	1975600	524300		
يۇڭلاق ئىچىدە سمونت	174000					424700		
ئورمانچىلىق ساناقتى	76000	11900		381500				
يەمەكلىكلەر ساناقتى	6609000	1914900	3170100	2926500	2665800	2049200	2531400	
توقۇمىچىلىق ساناقتى	10601000	4333500	16130200	8238500	2310800	2017900	6320700	
يۇڭلاق ئىچىدە پاختا توقۇمىچىلىق								
تىكۈچىلىك ساناقتى	1193000	120500	120400	429200	129700	75200	106000	120000
خىروم ساناقتى	38000		58100	18500		26900		
مەدەنىي - ماارىپ، گۈزەل سەنئەت بويۇملىرى	254000	118200	117600	50700		63400	60900	
يۇڭلاق ئىچىدە ياسىمچىلىق								
قەغەز ساناقتى								
باشقا ساناقتىلەر	23000							

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 - يىللىق ئاساسلىق سانائەت مەھسۇلاتلىرىنىڭ مىقدارى 1 - جەدۋەلنىڭ (1)

ئاساسلىق مەھسۇلات ئىسمى	ھىسابلاش بىرلىگى	يىللىق ئومۇمىي قىممەتلىك مەھسۇلات		
		جەمئىي	ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىك سانائىتى	كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىك سانائىتى
كوكس	تونا	7761	7761	
كومۇر	تونا	292736	257777	34959
توك مىقدارى	كىلوۋات سائەت	115355600	105999400	9566200
سىمونت	تونا	6134336	61343.36	
سىمونت تۈرۈبا	مېتىر/تونا	654/3464		654/3464
سىمونتتىن ياسالغان سېتولبا	تال/تونا	12655/17841		12655/17841
سىمونت قۇرۇلمىلار	m^3	7782	3619	4163
خىش	دانە	151799000	22020000	129779000
كېسىلگەن ياغاچ	m^3	5778.7	5349	429.7
تەيياردىن ياغاچ	m^3	3652	3313	339
كىسلاتا	تونا	288	288	
پاختا يېپ	تونا	4358.95	4358.95	
پاختا رەخت	m/m^2	28949800/26120200	28949800/26120200	
بويالغان رەخت	m	15949800	15949800	
ئەلما-توقۇلما مالالار ئەينى يىلقا سۇندۇرۇلمىش	تونا	106.56	106.56	
پاختا، يۇگدىن توقۇلغان كويىنەك، ئىشتان	دانە	124800	124800	
ئېچ مايكا	دانە	246700	246700	
ماشىنا قەغىزى	تونا	122	122	
كۈندىلىك پار - پۈر بويۇملار	دانە	124870	96000	32100
سوپۇن	تونا	596.2	579.5	16.7
ئىش قوشۇلمىغان تۆز	تونا	1285	400	850
ئىش قوشۇلغان تۆز	تونا	1117	1117	
چەكمىلەنگەن گىلەمتىسىرىن	تونا	11.63	11.63	
ئوكسىگېن	m^3	31.677	31.677	

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 - يىللىق ئاساسلىق سانائەت مەھسۇلاتلىرىنىڭ مىقدارى 1 - جەدۋەلنىڭ (2)

ئاساسلىق مەھسۇلات ئىسمى	ھىسابلاش بىرلىكى	يىللىق ئومۇمى مەھسۇلات		
		جەمئى	ئومۇمىخەلق مۇلۇكچىلىك كەسىپكى سانائەت	كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىك كەسىپكى سانائەت
ئىجمىلىك	تونا	664.64	664.64	
ئاق ھاراق	//	514.34	514.34	
ئەۋا	//	20.2	20.2	
ئۇزۇم ھارىقى	//	130.10	130.10	
كونسېرۋا	//	78.66	74.66	4
سۈيىقى	//	9003.91	7951.16	1052.75
گۈرۈچ	//	887.5	549.3	1012.45
ئۇن	//	10509.41	70269.96	34821.45
قوناق ئۇنى	//	10569.09	9890.65	678.44
يېرىم ماشىنىلاشقان دېخانچىلىق سايمانلىرى	دانە	3095	3095	
ھەر خىل ئوي جاھازلىرى	دانە/يۈەن	601400/123752		601400/123752
يېڭا ئىگىلىگىدە ئىشلەتىلمەيدىغان ئاپتوموبىل	دانە	215	215	
تۇنىكمەدىن ئىشلەنگەن بويۇملار	دانە/تونا	252.28/94367		252.28/94367
قورۇردىن ئىشلەنگەن دېخانچىلىق سايمانلىرى	دانە	211.800		211800
پىچاق	دانە	7102		7102
خەروم ئوتۇك	جۈپ	85218	65000	20218
خەروم كەش	جۈپ	64040	60000	4040
كون - خەروم	پارچە	26142	22198	4044
خەي	جۈپ	39877		39877
گىلەم	m^2	7645.61	1195	6450.61
ئىش قوشۇلغان يۇلا - تېرە	پارچە	1238		1238
يۇلا - تېرىدىن ئىشلەنگەن بويۇملار	دانە	16165	424	15741
كېيىم - كېچەك	دانە	381124		381124
ھەر خىل باش كېيىم	دانە	16211		16211

يىلى تۈشى . 1958 - يىلدىكىدىن 1.5 ھەسسىدىن 6 ھەسسىگە قەدەر ئاشتى. ئىگىز تاغلىق رايونغا جايلاشقان تاشقورغان ناھىيىسى ئىلگىرى ھەتتا ئاتىلىق تاقىسىنمۇ باشقا جايلاردىن يۆتكەپ ئاپپاراتتى، بۈگۈنكى كۈندە ئۇزىنىڭ ئىھاپكىتىر كۇچى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ربمونت قىلىش، ئاشلىققا ئىش قوشۇش ھەمدە ئىككىنچى يېنىك سانائەت قاتارلىق كارخانىلىرى بارلىققا كەلدى.

پارتىيىنىڭ 11 - نۆۋەتلىك 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سانائەت سېپى «تەڭشەش، ئىسلاھ قىلىش، تەرتىپكە سېلىش، ئۇستۇرۇش»قا ئەجىنىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، خىزمەتنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى ئۆستۈرۈشنى مەركەز قىلىش يولىغا سالدى. بولۇپمۇ، 1984 - يىلى 6 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 2 - سانلىق يىغىنى روھىنىڭ ئىلھامى ئاستىدا، سانائەت سېپىدە كەسكىن ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلىپ، سىرتقا قارىتا ئېتىكىنى ئېچىۋېتىش، ئىچكى جەھەتتە ئىگىلىكىنى جانلاندۇرۇش ئىقتىسادىي سىياسىتىنى پائال يولغا قويۇپ، ئالاقىنى كېڭەيتىپ، يېڭى مەھسۇلاتلارنى ئىشلەپچىقىرىشنى ئۈيۇشتۇرۇپ، سانائەت ئىشلەپچىقىرىشىدا جۇشقۇن، جانلىق ۋەزىيەتنى بارلىققا كەلتۈردى. ۋىلايەت بويىچە 1984 - يىللىق ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 235 مىليون 220 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1983 - يىلدىكىدىن 4.6% ئاشتى، 1978 - يىلىغا سېلىشتۇرغاندا 84.3% ئاشتى؛ 1949 - يىلدىكىدىن 35.5 ھەسسە ئاشتى، ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر يىلى 10.83% دىن ئېشىپ باردى. سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىنىڭ سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى ئىچىدە تۇتقان سالمىقى 1949 - يىلدىكى 7% دىن 24% گە چىقتى. سانائەت مەھسۇلاتلىرى ئىچىدە كۆمۈر مەھسۇلاتى 292.736 تونىنغا يېتىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 18% ئاشتى؛ تارقىتىلغان توك 115 مىليون 356 مىڭ كىلوۋات بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 18.5% ئاشتى؛ سېمونت مەھسۇلاتى 61.343 تونىنا بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 19% ئاشتى.

[كەسكىن ئىسلاھ قىلىپ، ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇش] قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سانائىتىنىڭ پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىدە تۇتقان سالمىقى ئاھايىتى تۆۋەن بولۇپ، ئاران 4 تەن بىر قىسمىنى ئىگەللەيدۇ. سانائەت ئىشلەپچىقىرىش تەرەققىياتىنىڭ تېز ياكى ئاستا بولۇشى پۈتۈن ۋىلايىتىمىز ئىقتىسادىنىڭ گۈللىنىشىگە بىۋاستە تەسىر كۆرسىتىدۇ. شۇڭا، سانائەتنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىش ۋىلايىتىمىزدىكى ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەر ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئالدىغا قويۇلغان جىددىي ۋەزىپە. پارتىيىنىڭ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمى يىغىنىنىڭ روھى بويىچە، قەشقەرنىڭ سانائىتىنى راۋاجلاندۇرۇشتا «ئىككى پۈت» بىلەن مېڭىش ئاجىزلىنى يولغا قويۇش كېرەك. يەنى بىر تەرەپتىن، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ئارقىلىق تېخنىكا ئۆزگەرتىشنى تېزلىتىپ، ھازىر بار بولغان كارخانىلاردىكى يوشۇرۇن كۈچنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى ئىلگىرىكى ئاساستا زور بىر قەدەم ئۆستۈرۈش؛ يەنە بىر تەرەپتىن، كونكرېت ئەمەلىيەت ۋە ئوبېكتىپ شارائىتقا بىرلەشتۇرۇپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ بىسانائەت ئېنېرگىيە مەنبەسىنى تولۇق قەزىپ، ئىستىقبالى بارىيېگى سانائەت كارخانىلىرىنى

پائال قۇرۇپ، ئىككى تەرەپتىن تەڭ قول سېلىپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ سانائىتىدە قىسقا بولسىمۇ بىر مەزگىل ئىچىدە ئۇچقاندەك ئالغا ئىلگىرلەيدىغان يېڭى ۋەزىيەت يارىتىشىمىز لازىم.

ئالدىنقى بىر باسقۇچلۇق ئەھۋالدىن قارىغاندا، ۋىلايىتىمىزدە شەھەرلەردىكى ئىقتىسادى تۈزۈلمە ئىسلاھاتى مۇنەييەن نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى، بۇ ئاساسى ئېقىشىمىز. لېكىن، كۆپ ساندىكى كارخانىلارنىڭ تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ئەمدى باشلاندى، ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈلمىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش بىلەن ئالا چەكلىنىپ قالدى، ئومۇمى گەۋدە ئومۇمى دائىرىلىك ئىسلاھات ئۇستىدە تازا كۆچ سەرپ قىلمىغانىدى. شۇنى كۆرۈش كېرەككى، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى ياخشى ئېلىپ بېرىش - كارخانا ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇشنىڭ موھىم شەرتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىدا كونىغا يېپىشىۋالمىغان، كونا قائىدە - يوسۇنلارغا ئىسىلىۋالمىغان، تېز بولۇشنى تەلەپ قىلىپ، قالايمىقان چىتىشتىن قورقىدىغان ھالەتنى تەزدىن ئۆزگەرتىش كېرەك. شۇنىڭ بىلەن بىرچاغدا، ئەمەلىيەتنى چىتىش قىلىپ ھەم دادىل بولۇش، ئىدىيىنى تازىلاپ قىلىش ھەم ئىسلاھاتنىڭ ئىلمىي، مۇۋاپىق بولۇشىنى تەكىتلەش كېرەك. ھازىر ۋىلايىتىمىزدە 319 چوڭ-كىچىك كارخانا بولۇپ، ھازىر بار بولغان كارخانىلارنىڭ ئاكتىپ رولى تولۇق جارى قىلدۇرۇلسا ۋىلايىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىنى گۈللەندۈرۈشتە موھىم رول ئويناپىدۇ. نۆۋەتتە، بىز ئالدى بىلەن ئىجتىمائى ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان ئىگىلىك باشقۇرۇش ۋە مۇلازىمەت ئاپپاراتى قۇرۇشىمىزغا مۇۋاپىق مەمۇرلاشتۇرۇشىمىز، ۋىلايەت، ۋىلايەتخارا كاتىرلىك ئېچىش مۇلازىمەت مەركىزى قۇرۇشى، ناھىيە (شەھەر) لەرمۇ مۇناسىپ ئاپپاراتلارنى قۇرۇشى لازىم. مەسئۇلات ئوبوروتى جەھەتتە، ئىلگىرىكىدەك يېپىق، يوللىرى تازا، ھالقىلىرى كۆپ بولغان توپ تارقىتىش قۇرۇلمىسىنى ئوچۇق، كۆپ يوللۇق، ھالقىلىرى تاز بولغان ئوبوروت تۈزۈلمىسىگە يەتكۈزۈش - يەي ئۆزگەرتىپ، ۋىلايەت بويىچە شەھەرنى مەركەز قىلغان، شەھەرلەر بىلەن يېزا ئوتتۇرىسىدا راۋان بولغان ئوبوروت تورلىرىنى شەكىللەندۈرۈش لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، نوقۇل ھالدا دۆلەتنىڭ ئىشلەپچىقىرىش خام ماتېرىيالى بىلەن تەمىنلەشگە تايىنىدىغان، مەسئۇلاتنى دۆلەت بىر تۇتاش سېتىۋېلىپ، سېتىشنى ھۆددە ئالمىدىغان ئۆلۈك، قاتمال ۋەزىيەتنى ئۆزگەرتىش كېرەك. نوقۇل ئىشلەپچىقىرىش تەمىنلەش كارخانىلىرىنى ئىشلەپچىقىرىش، تىجارەت تەمىنلەش كارخانىلارغا ئۆزگەرتىش - نۆۋەتتە كارخانىلارنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىدىكى موھىم بىر مەسىلە. كارخانىلار ئۆچۈر، بازارنى ھەۋالىي، خېرىدارلارنىڭ روھى ھالىتىدىكى ئۆزگىرىشنى ئىگىلەشنى ئۆگىنىۋېلىپ، بازارنى ئىختىك مەسئۇلاتلارنى ئىشلەپچىقارغاندىلا ئاندىن يېگىلىمەس ئورۇندا تۇرالايدۇ. مەسىلەن: سوپۇن زاۋۇدى ئىلگىرى سوپۇن ئىشلەپچىقىرىشنى ئاساس قىلاتتى، لېكىن، ئائىلىلەردەكىر ئالغۇنىڭ كۆپەيمىگەچە ۋە جەمئىيەتتە پاكىزە بولۇشنى، چىرايلىق بولۇشنى تەكىتلەيدىغان كىشىلەرنىڭ كۆپەيمىگەچە ئەگىشىپ ئەلا سۈپەتلىك سوپۇن پاراشوگىنى كۆپرەك ئىشلەپچىقىرىشقا توغرا كەلدى. ھەر بىر كارخانا خېرىدارلارنىڭ تەلىۋىگە، بازار ئەھۋالىنىڭ ئۆزگىرىشىگە دىققەت قىلغاندىلا، ئاندىن ئۆزىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشنى ياخشى ئېلىپ بارالايدۇ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى يەنمۇ ئۆستۈرەلەيدۇ.

يەنە بىر تەرەپتىن، ۋىلايەتلىمىزنىڭ تەبىئى بايلىق ئۇستۈنلۈكىدىن تولۇق پايدىلىنىپ، ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلىپ، ئۆز جايىنىڭ شارائىتىغا يارىشا ئىش كۆرۈپ، يېڭى ساھە ئاتەت تۇرلىرىنى قۇرۇش كېرەك. ساناقتىن راۋاجلاندۇرۇشتا ۋىلايەت، ناھىيە، يېزاھەر قايسىسىنىڭ موھىم ئۇقتىسى بولۇش كېرەك. ۋىلايەت رادىئا تىسىيە ئىقتىدارىغا ئىگە كۆمۈر، ئېلېكتىر، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى ساناقتى ياكى بىلىم، تېخنىكا كۆپ جۇغلانمىدىغان ساھە ئاتەتنى ئۇقتىلىق قۇرۇشى كېرەك. ناھىيىلەر بىر تۈركۈم غوللۇق ساناقات ۋە ئۆۋەتتە خەلق تۇرمۇشىغا ئېھتىياجلىق بولغان يەمەك - ئىچمەك، يەل - يېمىش، قوغۇن - تاۋۇزغا ئىش قوشۇش، كىيىم - كېچەك، كۈندۇلۈك بويۇملار، بىناكارلىق بويۇملىرى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ساناقتى ھەم كان ئىشلىرىنى ئۇقتىلىق راۋاجلاندۇرۇشى كېرەك. يېزا بازار ساناقتىدە دېخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىغا ئىش قوشۇش ساناقتى، يەم - خەشەك، كە ئىش قوشۇش ساناقتى ھەم ئۇششاق توۋارلارنى ئىشلەپچىقىرىشنى ئۇقتىلىق راۋاجلاندۇرۇشى ھەم راۋاجلاندۇرۇش ئاساسىدا تېخىمۇ كەڭ ساھە ئېچىشى لازىم. ساناقتىنى راۋاجلاندۇرۇشتا «دۆلەت، كوللېكتىپ، شەخسى تەڭ تۇتۇش قىلىش» قائىدىسىدا چەك تۇرۇپ، قۇرۇلۇش باشلاشتىن بۇرۇن ئىمكانىيەتكى توغرىسىدىكى تەتقىقاتنى ياخشى ئېلىپ بېرىپ، خام ئەشيا، تېخنىكا، بازار، مەبلەغ، ئۇنۇم قاتارلىق تەرەپلەردىن دەلىللاپ، قۇرۇلۇش تەرتىۋى بويىچە ئىش قىلىش كېرەك. قارىغۇلارچە ئىش باشلاپ، ھە - ھۇ بىلەن ئىشىش كۆرۈپ، زاۋۇتلارنى تەكسىرار قۇرۇپ، دۆلەتنىڭ مەددى ئەشيالىرىنى ئىسراپ قىلىشقا، دۆلەتكە زىيان سېلىشقا بولمايدۇ. قىسقىسى ئاز مەبلەغ سېلىش، تېز ئۇنۇمنى كۆرۈش، جۇغلانما كۆپ بولۇش دېگەن پىرىنسىپقا ئاساسەن، ساناقتىنىڭ تەرەققىيات سۈرئىتىنى تېزلىتىش كېرەك. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئىقتىسادىي تېخنىكا ھەمكارلىقىنى داۋاملىق ياخشى تۇتۇپ، كەڭ دائىرىلىك مۇناسىۋەتنى راۋاجلاندۇرۇپ، يېپىق شەكىلدىكى ئىگىلىكنى ئوچۇق شەكىلدىكى ئىگىلىككە ئايلاندۇرۇپ، سىياسەتنى كەڭ قوينۇبتىپ، مالىيە مەنبەسىنى كەڭ ئېچىپ، باشقا جايلارنىڭ ۋىلايىتىمىزگە كېلىپ 2 - ساناقات، 3 - كەسىپنى يولغا قويۇشىغا ئىلھام بېرىپ ۋە ئۇلارنى قارشى ئېلىپ، ئىقتىسادىي تەرەققىياتنى ئىلگىرى سۈرۈش لازىم. قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ قوغۇن - تاۋۇز، ھۆل يېمىش كۆپ بولۇشتەك ئۈستۈنلۈكىگە ئاساسەن، جايلار ئارقا - ئارقىدىن قوغۇن - تاۋۇز، ھۆل يېمىشكە ئىش قوشۇش كارخانىلىرىنى قۇرۇسا بولىدۇ. ۋاقتىنچە كارخانا قۇرۇش ئىقتىدارى بولمىسا، چارە قىلىپ ئىچكى ئۆلكىلەر يېكى چەتئەل سودىگەرلىرى بىلەن خام ئەشيا بىلەن تەمىنلەش، سېتىش توختىمى ئىمزالىسا بولىدۇ. مەبلەغ تولۇقلاشقا دېيمەن، تېخنىكا، ئۇسكۇنە كىرگۈزۈپ ئاندىن ئىشلەپ قۇرۇش كېرەك. قاغىلىق نەپتلىكىنىڭ ئېچىلىشى ۋىلايىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىنى راۋاجلاشتۇرۇش ئۈچۈن مۇنەييەن ئوڭۇشلۇق شارائىت يارىتىپ بېرىدۇ. نەپتلىكنى ئېچىشقا بىرلەشتۈرۈپ خىمىيە ئوغۇت زاۋۇدى، ئازوتنى سۈيۇقلاندۇرۇش زاۋۇدى قاتارلىق زاۋۇتلارنى قۇرۇپ، بىر نەرسىدىن كۆپ خىل پايدىلىنىشنى ئىشقا ئاشۇرۇپ، ياخشى خاراكتېرلىك دەۋرىلىكنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈش كېرەك. يەنە يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلات قارا يېلىم، ئاپتۇ-

چىلاپچا، ئەتلەس، گىرىپتەشمن ۋە نەققاش قويۇلغان- مىللى چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى ئىشلەپ- چىقىرىش كۆلىمىنى يەنمۇ كېڭەيتىش ۋە مەھسۇلات مىقدارىنى ئاشۇرۇش لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، 3 - كەسىپ جۈملىدىن توپ تارقىتىش بىلەن پارچە سېتىش سودىسى، ساقـ لاش، يىمەك - ئىچمەك، سايامەت، تىرانسپورت، پۇل مۇئامىلە، خەۋپسىزلەندۈرۈش، مەسـ لىھەت بېرىش، تېخنىكا مۇلازىمەت، تەربىيەلەش، ساقلىقنى ساقلاش، مەدەنىيەت، كۆڭۈل ئېچىش قاتارلىق تۈرلۈك مۇلازىمەت كەسىپلىرىنى پائال راۋاجلاندۇرۇش لازىم. تۈرمۇش سەۋىيىسىنىڭ ئۆزلۈكسىز ئۆسۈشىگە ئەگىشىپ خەلق ئامىسىنىڭ تۈرمۇشقا بولغان تەلىۋى بارغانسېرى ئۆسمەكتە. لېكىن، ۋىلايىتىمىزنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىدىن قارىغاندا، مۇلازىـ مەت كەسىپى كىشىلەرنىڭ جىددىي ئېھتىياجىنى قاندۇرالمايۋاتىدۇ. بەزى مۇلازىمەت كەسىـ لىرىنىڭ ئۈسكۈنىلىرى تولمۇ ئاددىي، قالاق، شەرت - شارائىتى ناچار، ئۇنۇمى يۇقىرى ئەمەس. ۋىلايىتىمىزنىڭ كونكرېت ئالاھىدىلىكىدىن قارىغاندا، يىمەك - ئىچمەك مۇلازىـ مەت ۋە تۈرمۇشقا جىددىي ئېھتىياجلىق بۇيۇملارنى يۆتكەپ كەلگەن ۋە تەمىنلىگەندىن باشـ قا، يەنە سايامەت ئىشلىرىنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ.

قىسقىسى، پارتىيىنىڭ توغرا لۈشيەنىنى قەتئى ئىزچىل ئىجرا قىلىدىغانلا بولساق ۋىلاـ يەتلىمىزنىڭ سانائەتنى تەرەققى قىلدۇرۇشتىكى ساھەلىرى ئېنىتايىن كەڭ. ئىدىيىنى ئازات قىلىپ، ئەستايىدىل ئىسلاھ قىلىپ، ناھىيە (شەھەر)، يېزا (بازار)، كەنت، ئائىلىلەرنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى ۋە ئىجادچانلىقىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ ئېقتىسادىنى گۈللەندۈرۈشنىڭ يېڭى يولىنى ئاچىدىغان كۈنلەر يېتىپ كېلەي دەپ قالدى.

[شەھەرلەردىكى ئېقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى دەسلەپكى ئۈنۈمگە ئېرىشتى]

1984 - يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ شەھەر سودا - سانائەت ئېقتىسادىي تۈزۈلمىسى دەسلەپكى قەدەمدە ئىسلاھ قىلىندى. گۇۋۇيۈەننىڭ «دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سانائەت كارخانـ لىلىرىنىڭ ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولۇش ھوقۇقىنى يەنمۇ كېڭەيتىش توغرىسىدىكى ۋاقىتـ لىق بەلگىلىمىسى» ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، بەزى باشقۇرۇش تارماقلىرى پىلان، مەھسۇـ لاتلارنى سېتىش، مەھسۇلاتنىڭ باھاسى، ماددىي ئەشيالارنى تاللاپ سېتىۋېلىش، كادىرلار ۋە ئىشچىلارنى باشقۇرۇش، مالىيە پۇل مۇئامىلە قاتارلىق جەھەتلەردە دەسلەپكى قەدەمـ دە ھوقۇقىنى كارخانىلارغا بېرىپ، بۇغۇچىنى يېشىۋېتىپ كارخانىلارنى ھاياتى كۈچقا ئىگە قىلمىشقا باشلىدى. ئىگىلىك تۈزۈلمىسىدىكى دەسلەپكى ئىسلاھات ئاساسلىغى تۆۋەندىكى بىر نەچچە تەرەپتە كۆرىلىدۇ:

تەقسىمات تۈزۈمى جەھەتتە، كارخانىلار ئۆزلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، قىلغان ئىشىنى ھېساپلاپ ھەق بېرىش، تۇراقسىز مۇئاش، ئىش ئۇرنىنى يارىدەم پۇلى ۋە مەھسۇلات (سېتىش) قا بىرلەشتۈرۈپ ھەق بېرىش قاتارلىق ئوخشاش بولمىغان شەكىلدىكى تەقسىمات تۈزۈمىنى يولغا قويۇپ، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ مەنپەئەتى بىلەن كارخانىلارنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇش نەتىجىسىنى بىۋاستە چېتىپ ئېقتىسادىي ئۇنۇمنى ئۆستۈردى. ۋىلايەتلىك بىر يىنچى تىرانسپورت شىركىتى تۇراقسىز مۇئاشنى يولغا قويۇپ 1984 - يىلى 1 مىليون 202.000 يۈەن پايدا ئېلىپ، 1983 - يىلىغا سېلىشتۇرغاندا بىر-

دن كۆپەيگە قاتلىنىدى؛ ۋىلايەتلىك سېمونت زاۋۇدى قىلغان ئىشنى ھىساپلاپ ھەق بېرىشنى يولغا قويۇپ 1984 - يىلى 650 مىڭ يۈەن پايدا ئېلىپ، 1983 - يىلىغا سېلىشتۇرغاندا پايدىنى 2.06 ھەسسە ئاشۇردى؛ يېڭىسار كۆمۈركان مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھەق بېرىشنى يولغا قويۇپ 1984 - يىلى زىيانىنى تۈگىتىپ 173 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى. مۇكاپاتنى تەقسىم قىلىشتا، نۇرغۇن كارخانىلار پايدا بىلەن مۇكاپاتنى چېتىش چارىسىنى يولغا قويۇپ، مۇكاپات پەرقىنى چوڭايتىپ، تەقسىماتچىلىقنى تۈگەتتى. بۇ ئىشچانلارنى مۇكاپاتلاش، ھورۇنلارنى جازالاش رولىنى ئويناندى.

باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى جەھەتتە، قەشقەرنىڭ مەركىزىي شەھەرلىك رولىنى چارى قىلدۇرۇش، قەشقەر شەھرىنىڭ ئىقتىسادىي ئەلمىي كۈچىنى تولۇقلاش ئۈچۈن، ۋىلايەت «1 - ئاۋغۇست» تېراكتور رېمونت زاۋۇدى، سوپۇن زاۋۇدى، تېرە زاۋۇدى، چىنەزاۋۇدى، خىمىيە سانائىتى زاۋۇدى، ئۇلاغ تېرانسپورت شىركىتى قاتارلىق 6 كارخانىنى قەشقەر شەھرىنىڭ باشقۇرۇشىغا چۈشۈرۈپ بەردى. كارخانىلار تۈرلۈك ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈملىرىنى تۈرغۈزدى ۋە مۇكەممەللەشتۈردى. يېڭىشەر ناھىيىلىك سېمونت زاۋۇدى يولغا قويغان مۇئاشنى قوشۇپ ھۆددە بېرىش چارىسىنىڭ نەتىجىسى ياخشى بولدى، ئۈتكەن يىلى ئالغان پايدىسى ئۇلۇشۇن يىلى ئالغان پايدىسىدىن 81% ئاشتى. قەشقەر شەھەرلىك باسما زاۋۇدى، پوسكام ناھىيىلىك ئاپتوموبىل كالونى، يەكەن ناھىيىلىك ئىستىمال شىركىتىنىڭ بىرىنچى ئاشخانىسى، قاغىلىق ناھىيىلىك تەن، تاماكۇ، ھاراق شىركىتىنىڭ يەمەكلىكلەر زاۋۇدى ۋە قاغىلىق ناھىيىلىك ئاشلىق ئىدارىسىنىڭ يەمەكلىكلەر زاۋۇدى قاتارلىق ئورۇنلار شەخسلەرگە ھۆددىگە بېرىلگەندىن كېيىن كارخانىلارغا جانكۈيەرلوق بولۇپ قالدى.

ئىشلەپچىقىرىش، تىجارەت جەھەتتە، نۇرغۇن كارخانىلار بازارنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئاساسەن، مەھسۇلات قۇرۇلمىسىنى تەڭشەپ، بازىرى ئىتتىك مەھسۇلاتلارنى ئىشلەپچىقىرىشنى كۆپەيتتى. مەھسۇلاتنى سېتىپ بېرىشنى ھۆددە ئېلىشتەك تىجارەت ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىپ، پىلان ئىچىدە نىسبەت بويىچە ئۆزىگە قالدۇرۇلغان مەھسۇلات، پىلاندىن ئاشۇرۇپ ئىشلەپچىقارغان مەھسۇلات، سودا تارماقلىرى سېتىۋالمىغان مەھسۇلات ۋە ئامبارداپ بېسىلىپ قالغان مەھسۇلاتنى ئۆزى ساتتى. قەشقەر (سوپۇن زاۋۇدى ئۆتكەن يىلى ئەملگە ئاشۇرغان ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنى پۈتۈنلەي ئۆزى سېتىشقا تاپشۇراتتى؛ قەشقەر تېرە زاۋۇدى ۋە داكا توقۇش كارخانىسىنىڭ ئۆزى ساتقان مەھسۇلاتنىڭ قىممىتىنى ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىنىڭ 80% ۋە 50% تىن كۆپرەكىنى ئىگەللىدى.

ئوبوروت سەھەسىدە تىوپ تارقىتىش تۈزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلىش باشلاندى. ۋىلايەت ئىككىنچى دەرىجىلىك پونكىت بىلەن ئىككىنچى دەرىجىلىك يېرىم تۇپ تارقىتىش پونكىتىنى بىرلەشتۈرۈپ، ئىش بىلەن بىللە، 5 كەسپىي شىركەتنى شەھەرنىڭ رەھبەرلىك قىلىشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ ھالقىلارنى ئازايتتى. دۆلەت ئىگىلىگىدىكى بەزى كىچىك تېپتىكى سودا ۋە مۇلازىمەت كەسپىدە كوللېكتىپ ۋە شەخسلەرگە ھۆددە بېرىش يولغا قويۇلدى.

كادىرلار تۈزۈمى جەھەتتە، ۋىلايەتلىك پارتكوم كادىرلارنى باشقۇرۇش ھوقۇقىنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈپ بەردى، ناھىيە دەرىجىلىك كادىرلارنى ۋىلايەتلىك پارتكوم باشقۇرىدىغان،

باشقا كادىرلارنى باشقۇرغۇچى تارماقلار ياكى زاۋۇت باشلىقلىرى، جەمئىيلار باشقۇرىدىغان بولدى. كارخانىلار كارخانا ئىچىدىكى ئاپارات‌لارنى ئۆزى تەسىس قىلىشقا ھوقۇقلۇق بولـ دى. بەزى كارخانىلار دېموكراتىك ئاساستا سايلاش، ئاشكارە تەكلىپ قىلىش، شەخسـ لەر ھۆددە ئېلىش قاتارلىق كۆپخىل شەكىللەرنى قوللۇنۇپ رەھبەرلىك بەدىلىرىنى ۋۇـ جۇدقا كەلتۈردى. بەزى كارخانىلار ئىستېمىدىن ئېلىش چارىسىنى قوللۇنۇپ ئىشچى قوبۇل قىـ لىشتا ياخشىلارنى تاللاپ قوبۇل قىلادىغان ھەم توختاملىق ئىشچى تۈزۈمىنى يولغا قويدى. كارخانىلاردا «پارتكوم كوللېكتىپ رەھبەرلىك قىلىش، ئىشچى-خىزمەتچىلەر دېموكراتىك باشقۇرۇش، زاـ ۋۇت باشلىقلىرى مەسئۇرى قوماندانلىق قىلىش» تەن ئىبارەت رەھبەرلىك تۈزۈمى ئومۇمىيۈزلۈك يولـ غا قويۇلدى. ئازسانلىدىكى كارخانىلاردا «زاۋۇت باشلىغى مەسئۇل بولۇش تۈزۈمى» سىناق قىلىنىپ، ئىلگىرىكى رەھبەرلىك تۈزۈلمىسى پەيدا قىلغان كارخانىلاردا مەسئۇل بولىدىغان ئادەم بولماسلىق، ئەمەلىيەتتە مەسئۇل بولۇشقا ئامالسىز قېلىشتەك نوقسانلار تۈگۈتۈلۈپ، پارتكوم مەسئۇرىيىتى، ئىشچى-خىزمەتچىلەر قۇرۇلتىيىنىڭ كارخانىلارغا بولغان رەھبەرلىك قىلىش، قوماندانلىق قىلىش ۋە نازارەت قىلىش رولى كۈچەيتىلدى. (خۇاڭ تەنرۇڭ)

[كۆمۈر سانائىتى] ئازاتلىقتىنمۇ دەسلەپكى مەزگىلدە، قەشقەر‌نىڭ كۆمۈر سانائىتى بوش كېتەكچە ئىدى. دۆلىتىمىز قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت كۆمۈرزاـ پىسىنى تەكشۈرۈش ۋە كۆمۈر سانائىتىنى بەرپا قىلىش خىزمىتىگە تۈتۈش قىلادى. 1954 ـ يىلى يەكەن كۆمۈر كېنى قۇرۇلدى. ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ تەرەققىياتىغا ۋە خەلق تۇرـ مۇشىنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن 1964 ـ يىلدىن كېيىن، يەنە پوسكام، يېڭسار، يوپۇرغا، مەكىت، قاغىلىق، يېڭىشەر، كۇنشەر، قەشقەر شەھرىنىڭ كۆمۈر كانلىرى ۋە ئۈلگەيمە تىلىنىڭ كۆمۈر كان قۇرۇلۇپ كۆمۈر مەھسۇلاتى تېزدىن ئاشتى. بولۇپمۇ پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، قەشقەر ئۈلگەيتىنىڭ كۆمۈر سانائىتـ نىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىپ كۆمۈر بىلەن تەمىنلەشتىكى جىددىلىكنى پەسەيتىش ئۈچۈن ئاپتونوم رايون 5 مىليون 700 نەچچە مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ نۆۋەتلىك ھالدا ئۈلگەيتـ لىك كۆمۈر كانىنىڭ 3 ـ نومۇرلۇق تۈز قۇدۇغىنى ئىشلىدى. 5 يىل تەرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق 1983 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە بۇ قۇدۇق پۈتۈپ ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتى، يېڭىدىن ئاشقان ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى 90 مىڭ تونىنا بولۇپ، قەشقەر ئۈلگەيتىدىكى ئاساسلىق كۆمۈر بازىسى بولۇپ قالدى.

1984 ـ يىلى قەشقەر ئۈلگەيتىدىكى ھەر قايسى كۆمۈر كانلار ئىقتىسادىي ئۈنۈمىنى ئۆستۈرۈشنى مەركەز قىلىپ، كارخانىلارنى ئومۇمىيۈزلۈك تەرتىپكە سېلىشنى قانات‌يايدۇـ رۇپ، ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى ئەمىلىلەشتۈرۈپ، ئىگىلىك باشقۇرۇشنى كۈچەيتىپ، ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈردى. كۆمۈر ئىشلەپچىقىرىش مىقدارى 293 مىڭ تونىنىغا يېتىپ، پۈتۈن يىللىق ئىشلەپچىقىرىش پىلانى 27% ئاشۇرۇپ تۇرۇنلاندى. 1983ـ يىلىغا سېلىشتۇرغاندا 18% ئاشتى. 1955 ـ يىلىغا سېلىشتۇرغاندا 33 ھەسسە ئېشىپ تارىخـ تا ئەڭ يۇقىرى سەۋىيە يارىتىلدى. ئۈلگەيت بويىچە ھەر بىر ئادەمگە توغرا كەلگەن كۆـ مۈر نىڭ مىقدارى 1955 ـ يىلىدىكى 5.3 كىلودىن كۆپەيىپ 1984 ـ يىلىغا كەلگەندە 110 كە

لودىن ئېشىپ كەتتى. قەشقەر ۋىلايىتىدە كۆمۈر بىلەن تەمىنلەش جىددى بولۇشتەك پاسسىپ ۋەزىيەت پەيدا بولدى - پەي ئۈزگەرمەكتە.

30 نەچچە يىللىق قۇرۇلۇش ۋە تەرەققىياتلىق ئارقىلىق قەشقەر ۋىلايىتىدىكى كۆمۈر ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەنىدى. 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە ۋىلايەت بويىچە ۋىلايەت، ناھىيە، يېزىلارنىڭ بولۇپ جەمئى 14 كۆمۈركان، 2000 دىن ئارتۇق ئىشچى-خىزمەتچىگە ئىگە كۆمۈرچىلىك قوشۇنى بارلىققا كەلدى. ئالاقىدار تارماقلارنىڭ دەسلەپكى قەدەمدە تەكشۈرۈشچە، 36 مىليون تونىنىدىن كۆپرەك كۆمۈر زاپىسىنىڭ بارلىقى ئېنىقلانىپ، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ كۆمۈر سانائىتىنى راۋاجلاندۇرۇشنىڭ كەڭ ئىستىقبالى نامايەن بولدى. (خۇاڭ تەنرۇڭ)

[ئېلېكتىر سانائىتى] بۈگۈنكى دۇنيادا «گۈھەرلەرنىڭ گۈھىرى» دەپ ئاتالغان ئېلېكتىر ئىشلەپچىقىرىشنىڭ قەشقەر ۋىلايىتىدە ئۆتكەنكى 30 نەچچە يىل داۋامىدا، بولۇپمۇ يېقىنقى بىر نەچچە يىل مابەينىدە، بارلىققا كەلگەن تەرەققىيات ۋەزىيىتى كىشىنى ئىنتايىن خۇشال قىلىدۇ.

ئازاتلىقتىن ئىلگىرى قەشقەر ۋىلايىتىدە ئېلېكتىر سانائىتىدە ھېچنىمە يوق ئىدى. پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ شەھەر يېزىلىرى شام ياكى جىن چىراق يېقىش دەۋرىدە ئۆتەتتى. دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت ئېلېكتىر سانائىتىنىڭ تەرەققىياتىغا ئىنتايىن ئەھمىيەت بەردى. 1959 - يىلى ۋە 1966 - يىلى ئايرىم - ئايرىم ھالدا قەشقەر 3-بالداق ئېلېكتىر ئىستانسىسى ۋە قەشقەر ئوت ئېلېكتىر ئىستانسىسى قۇرۇلۇپ پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ توك بېرىش مىقدارى 31 مىليون 60 مىڭ كىلوۋات سائەتكە يەتتى. ۋىلايىتىمىزنىڭ مول سۇ مەنبەسىنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، ئېلېكتىر سانائىتىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىش ئۈچۈن، دۆلەتنىڭ مەبلەغ جەھەتتىن زور كۈچ بىلەن يارىدەم بېرىشى ئارقىسىدا 1980 - يىلى ماشىنا سىغىمچانلىقى 19500 كىلوۋات كېلىدىغان قەشقەر بېرىنچى بالداق ئېلېكتىر ئىستانسىسى قۇرۇلۇپ دەسلەپكى قەدەمدە ئېلېكتىر تورى ھاسىل بولدى: قۇراشتۇرۇلغان ماشىنا سىغىمچانلىقى 31500 كىلوۋاتقا يەتتى. 110000 ۋولتلىق بېسىم ئۈزگەرتىش پونكىتىدىن بېرىلىپ بولۇپ، بۇنىڭ سىغىمچانلىقى 40 مىليون ۋولت ئامپېر؛ 35000 ۋولتلىق بېسىم ئۈزگەرتىش پونكىتىدىن 5 ى بولۇپ، بۇنىڭ ئومۇمى سىغىمچانلىقى 24 مىليون 700 مىڭ ۋولت ئامپېر؛ 110000 ۋولتلۇق 45 كىلومېتىر ئۈزۈنلۇقتا بىر توك ئۈزۈتۈش بېسىم يولى بار؛ 35000 ۋولتلىق بېسىم يولىدىن 8 ى بولۇپ، ئۈزۈنلىقى 175 كىلومېتىر كېلىدۇ؛ 1984 - يىلى توك تارقىتىش مىقدارى 70 مىليون 180 مىڭ كىلوۋاتقا يەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە كۆپ سانلىقى ناھىيىلەرنىڭ سۇ ئېلېكتىر ئىشلىرىمۇ تېز تەرەققى قىلى-

دى. يەكەن، پوسكام، قاغاقتىن ئىبارەت 3 ناھىيە 35000 ۋولتلىق توك بىسىمغا ئىگە 3 مۇستەقىل ئېلېكتىر تورىنى قۇرۇپ چىقتى. ئۇلاردا 35000 ۋولتلىق بېسىم ئۆزگەرتىش پونكىتىدىن 4 ى بولۇپ، ئومۇمى سىغىمچانلىغى 15 مىليون 650 مىڭ ۋولت ـ ئامپېر؛ 35000 ۋولتلىق بېسىم يولىدىن 4 ى بولۇپ، ئۇزۇنلىغى 100 كىلومېتىر. باشقا ناھىيىلەرمۇ مۇ-ئەييەن كۆلەمدىكى ئېلېكتىر ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارىغا ئىگە. 1984 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا، ۋىلايەت بويىچە بار بولغان چوڭ ـ كىچىك ئېلېكتىر ئىستانسىسى جەمئىي 138، ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئومۇمى ماشىنا سىغىمچانلىغى 54618 كىلوۋات بولۇپ، 1959 ـ يىلدىكىدىن 7.6 ھەسسە ئاشتى. مۇقىم مۇلۇكنىڭ ئەسلى قىممىتى 95 مىليون يۈەندىن كۆپرەككە يېتىپ 1959 ـ يىلدىكىدىن 8.5 ھەسسە ئېشىپ، ھەر قەدەر پۈختا ماددىي، تېخنىكا ئاساسى يارىتىلدى. ناھىيە بازارلىرىنىڭ ھەممىسىدە توك بىلەن تەمىنلەش ئىشقا ئاشۇرۇلدى، يېزىلاردا 58.2% كەنت توك ئىشلىتىدىغان بولدى. ئېلېكتىر ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتى ۋىلايەتسىزدە ئىشلەپچىقىرىش، قۇرۇلۇشنىڭ تەرەققىياتىنى ۋە خەلق تۇرمۇشىنىڭ يۇكسىلىشىنى كۆچلۈك ئىلگىرى سۈردى.

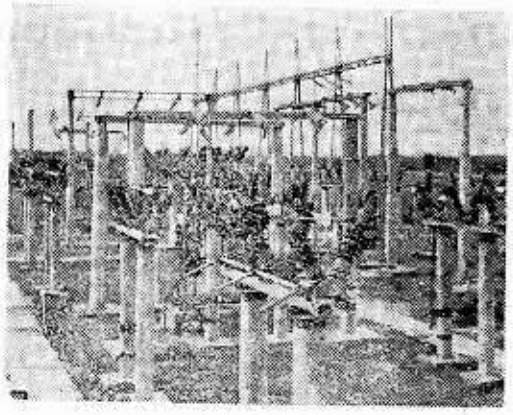

قەشقەر ۋىلايەتلىك ھەربىرىي تىراكتورماتور ئىستانسىسى

گولەيمىلىك قوتۇسى

1984 ـ يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئېلېكتىر سېپىدىكى كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش، كارخانىلارنى باشقۇرۇش تۈزۈمىدىنى ئىسلاھ قىلىش چىڭ تۇتۇلۇپ، ئېلېكتىر تورلىرىنى باشقۇرۇش كۈچەيتىلىپ، بىخەتەر ئىشلەپچىقىرىش ياخشى يولغا قويۇلۇپ ئېلېكتىر ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇشىدا يېڭى تەرەققىياتلار بارلىققا كەلدى. يىلبويى يېڭىدىن قۇرۇلغان كىچىك سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىلىرى 9 بولۇپ، ئورۇنلاشتۇرۇلغان ماشىنا سىغىمچانلىغى306 كىلوۋات؛ ۋىلايەت بويىچە يىللىق توك تارقىتىش مىقدارى 115 مىليون 356000 كىلوۋاتقا يېتىپ 1983 ـ يىلدىكىدىن 18.5% ئاشتى؛ 1955 ـ يىلدىكىدىن 822 ھەسسە ئاشتى. ھازىر يېزىم كۆن تارقىتىلغان توكنىڭ مىقدارى 1955 ـ يىلدىكى يىللىق توك تارقىتىش مىقدارىغا تەڭ كېلىدۇ. (خۇاڭ تەنروك)

[سېمونت سانائىتى] دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سېمونت سانائىتى ئۆزلۈكسىز تەرەققى قىلىپ زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. 1984 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە سېمونت ئومۇمى مەھسۇلاتى 61 مىڭ 343 تونناغا يېتىپ، يىللىق ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسى 13.6% ئاشۇرۇپ ئورۇنلاندى. 1983 ـ يىلدىكىدىن 17.5 % ئېشىپ تارىختا ئەڭ ياخشى سەۋىيە يارىتىلدى.

قەشقەر ۋىلايەتلىك سېمونت زاۋۇتىنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىلىرى خاتىرىشىغا توشۇش ئالدىدا

لى جۈنلىك فوتوسى

ۋىلايىتىمىز بويىچە تۇنجى سېمونت زاۋۇتى- ۋىلايەتلىك سېمونت زاۋۇتى 1961 - يىلى قۇرۇلۇپ ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشكەن. ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشكەندىن كېيىنكى بىر نەچچە يىل ئىچىدە يىللىق مەھسۇلاتى ئاران 2 مىڭ تونىدىن كۆپرەك بولۇپ، سانى ئىناز بولۇپلا قالماستىن، سۈپىتىمۇ ناچار ئىدى. ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە خەلقنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرالمايتتى. تەمىنلەش بىلەن ئېھتىياج ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنى پەسەيتىش، 4 لەشتۈرۈش قۇرۇلۇشىنىڭ ئېھتىياجىغا ئويغۇنلۇشۇش ئۈچۈن 1964 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە بولغان 20 يىل داۋامىدا دۆلەت جەمئىي 15 مىليون 340 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ ۋىلايەتلىك سېمونت زاۋۇتىنى ئۈزگەرتىپ ھەم كېچىك تېپىتىكى سېمونت سانائىتى بەرپا قىلدى. بەزى ناھىيە (شەھەر) لەر ئارقا - ئارقىدىن كېچىك تېپىتىكى سېمونت زاۋۇتلىرىنى قۇردى. سېمونت زاۋۇتلىرىنىڭ جايلاشتۇرۇلۇشى پەيدىن - پەي مۇۋاپىقلاشتى.

1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە ۋىلايەت بويىچە ۋىلايەتلىك سېمونت زاۋۇتى ۋە قەشقەر شەھىرى، يېڭىشەھەر، يېكەن، قاغىلىق، پوسكام ناھىيىلىرىدە 7 سېمونت زاۋۇتى بارلىققا كەلدى. ھەر بىر زاۋۇت مۇئەييەن تېخنىكا ئۇسكۇنىلەرگە ئىگە بولىدى. سېمونت ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى 90 مىڭ تۇننىغا يەتتى، سېمونتنىڭ زاۋۇتتىن چىقىشى تېمكى ئوتتۇرىچە نوموزى 325 تىن يۇقۇرى بولدى. ۋىلايىتىمىز بويىچە سېمونتتا تايانچى كارخانا بولغان ۋىلايەتلىك سېمونت زاۋۇتىدا 1984 - يىلى سېمونت مەھسۇلاتى 42 مىڭ 7 تونىنىغا يېتىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 11.4% ئېشىپ، تارىختا ئەڭ يۇقۇرى رېكورت يارىتتى. ۋىلايەت بويىچە ھەر بىر ئادەمگە ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن توغرا كەلگەن سېمونت 23 كىلو، بۇ 1961 - يىلدىكىنىڭ14 ھەسىسىگە توغرا كېلىدۇ. (خۇاڭ تەنروك)

[يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى سانائىتى] ئازاتلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى سانائىتىدىن پەقەت قەشقەر يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى زاۋۇتىلا بار ئىدى. ئۇنىڭ ئۇسكۇنىلىرى ئاددى، تېخنىكىسى قالاق بولۇپ، پەقەت ئاددى دېخانچىلىق ماشىنا سايمانلىرىنلا ئىشلەپچىقىرالايتتى ۋە ربمونت قىلالايتتى. يەنە تۆمۈردىن ياسىلىدىغان بەزى سايمانلارنى ئىشلەپچىقىرىدىغان قول سانائىتى بار ئىدى. 1955 - يىلى ۋىلايەت بويىچە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى سانائىتىنىڭ مەھسۇلات قىممىتى ئاران 450 مىڭ يۈەن ئىدى. يېزا ئىگىلىكىنى ماشىنىلاشتۇرۇشنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىغا ئىش قوشۇش كەسپىي يىلسايىن راۋاجلىنىپ، 12 ناھىيە (شەھەر) دە ئارقا - ئارقىدىن يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش، يا-

ساش زاۋۇتلىرى قۇرۇلۇپ، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى سانائىتىنىڭ جايلاشتۇرۇلۇشى كۆزگە سايمان مۇۋاپىقلاشتى. 1978 - يىلى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى سانائىتىنىڭ مەھسۇلات قىممىتى 3 مىليون 660 مىڭ يۈەنگە يەتتى. بىر يىلدا ئىشلەپچىقىرىلىدىغان سېلىركا ماتورى 2 مىڭدىن كۆپ. قەشقەر سوقىسى 12 مىڭ، يېرىم ماشىنىلاشقان يېزا ئىگىلىك سايمانلىرى مىڭ سەپلىمىدىغان زاپچاسلىرى 88 مىڭ دانىگە يەتكەن ئىدى. كېيىن خەلق ئىگىلىكى ئومۇمىيۈزلۈك تەڭشەلگەنلىكتىن، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى كەسىپىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسى ئازىيىپ كېتىپ، ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا دۇچ كەلدى. ۋىلايەت بويىچە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى سانائىتىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش قىممىتى تۆۋەنلەپ 1981 - يىلى 2 مىليون 700 مىڭ يۈەنگە چۈشۈپ قالدى. كارخانا 480 مىڭ يۈەن زىيان تارتتى. لېكىن، 1982 - يىلدىن باشلاپ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنىڭ يولغا قويۇلۇشى ۋە ئۆزلۈكسىز مۇكەممەللەشتۈرگە ئەگىشىپ، ھەر قايسى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى كارخانىلىرى پائال تۈردە لايىھىلەشمىش تەدبىرلىرىنى قوللىنىپ ئاخىرى ئوڭۇشلۇق ئىلگىرىلىدىن دەس تۇرۇپ ئىشلەپچىقىرىشنى يەلمۇ - يەل ئەسلىگە كەلتۈردى، كارخانىلار قىيىن شارائىتتىن قۇتۇلۇشقا باشلىدى.

1984 - يىلى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى سېتىلمىسى دادىل ئىسلاھ قىلىنىپ، ئىلگىرىكى " ئىشلەپچىقىرىشتا پىلانغا تايىنىدىغان، ماتېرىيالدا تەقسىماتقا تايىنىدىغان، مەھسۇلاتنا ھۆددە قىلىپ سېتىپ بەرمەسلىك تايىنىدىغان " تىجارەت ئۇسۇلىنى ئىسلاھ قىلىپ، پىلانلىق ئىگىلىكنى ئاساس، بازار ئارقىلىق تەڭشەشنى قوشۇمچە قىلىش فاكتورىنى يولغا قويۇلدى. كارخانىلار بازار تەكشۈرۈش ۋە ئالدىن مۆلچەرلەشنى كۈچەيتىپ، ئىشلەپچىقىرىش يوللىرىنى كەڭ ئېچىپ، مۇلازىمەت ساھەسىنى زور كۈچ بىلەن كېڭەيتىپ كوللېكتىپىكە يۈزلىنىشتىن مىڭلىغان، ئونمىڭلىغان ئائىلىلەرگە يۈزلىنىشكە ئۆتتى؛ ئىلگىرى ئاساسى جەھەتتىن يېزا ئىگىلىكى ئۈچۈن خىزمەت قىلىشتىن يېنىك سانائەت، سودا، ئاساسى قۇرۇلۇش، قاتناش قاتارلىق ساھەلەرگە خىزمەت قىلىشقا كېڭەيدى؛ زور تۈركۈمدىكى باھاسى ئەرزان، كۆركەم، بازىرى ئىنتىك مەھسۇلاتلارنى يەتكۈزۈپ بېرىدىغان بولدى. شۇ ئارقىلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى سانائىتىدە ناھايىتى تېزلىكتە يېڭى ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى رۇشەن ئۆستى، كارخانىلار ھاياتى كۈچكە ئىگە بولدى. 1984 - يىلى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى سانائىتىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 7 مىليون 170 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1983 - يىلدىكىدىن 5.8% ئاشتى. مالىيە كۆرسەتكۈچىدە ئالدىنقى يىلى 57 مىڭ يۈەن زىيان تارتقان ئەھۋال ئۆزگۈرۈپ 287 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى. قەشقەر يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى زاۋۇدى ئىشلەپچىقارغان كۆزىر مەھسۇلات كىنچىك تىراكتور سىرتقى جايلارغا سېتىلىپ ئېغىتىياجىنى قاندۇرالمايۋاتقىنى ئۈچۈن 17 يىل زىيان تارتقان ۋەزىيەتنى ئۆزگەرتىپ 100 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى. قەشقەر « 1 - ئاۋغۇست » تىراكتور رېمونت زاۋۇدى 1983 - يىلى 18 يىل زىيان تارتقى دېگەن قالپاقنى چۈرۈپ تاشلاپ 10 مىڭ يۈەندىن كۆپرەك پايدا ئالغان ئاساستا، 1984 - يىلى يەنە 61 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى.

ھازىر ۋىلايەت بويىچە 14 يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى كارخانىسى بولۇپ، نوقۇل ھالدا رېمونت قىلىش، قوراشتۇرۇشتىن ئۆزى ياساشقا، تەقلىت قىلىپ ئىشلەشتىن ئۆزىنى لايە-

مەلەشكە تەرەققى قىلىپ 100 خىلغا يەتمەن تۆرلۈك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ئىشلەپچىقىرالايدىغان بولدى. 1984-يىلى ۋىلايەت بويىچە ئاساسلىق يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ مەھسۇلات مىقدارى: يېزا ئىگىلىكى ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان تىراكتور ماشىنىلىرى215 دانە، 10 قۇرلۇق سىيالكا 501دانە، 5 قۇرلۇق سىيالكا 500 دانە، ئورۇش ماشىنىسى50 دانە، يەرنم ماشىنىلاشقان يېزا ئىگىلىك سايمانلىرى 3095 ، تۆمۈردىن ياسالغان كىچىك تېپتىكى دېخان چىلىق سايمانلىرى 210 مىڭ دانە. (خۇاڭ تەنروك)

[يەمەكلىكلەر سانائىتى] قەشقەر ۋىلايىتىدە تاشقورغان ناھىيىسىدىن باشقا جەمئى 12 يەمەكلىكلەرنى پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇدى بار بولۇپ، قەن - تاماكۇ - ھاراق شىركە تلىرىگە قارايدىغانلىرى 9 (قەشقەر شەھەرلىك مۇسۇلمانلار يەمەكلىكلىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇدى ۋە كونىشەر، پەيزىۋات ناھىيىلىك يەمەكلىكلەرنى پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتلىرى سودا ئىدارىسىنىڭ يەمەكلىكلەر شىركىتىگە بېسۋاستە قارايدۇ). يىل ئاخىرىدا 9 زاۋۇتتا ئەمەلىيەتتە بار بولغان ئىشچى - خىزمەتچىلەر سانى 376 كىشى، يىللىق سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 2 مىليون 327.700 يۈەن. يەمەكلىكلەرنى سېتىپ قىلغانلىق كىرىمى 2 مىليون 960 مىڭ يۈەن، ئالغان پايدىسى 45.800 يۈەن، ئورۇنلانغان ھەر خىل كۆرسەتكۈچلەر ئاساسى جەھەتتىن 1983 - يىلدىكىگە تەڭلەشتى.

قەشقەر ۋىلايىتىدە سودا باشقۇرغان يەمەكلىكلەر سانائىتىنىڭ 1984 - يىلدىكى ئومۇمى ئەھۋالى

زاۋۇت نامى	سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى	يەمەكلىكلەرنى سېتىپ ئىمن قىلغان كىرىم	باج	پايدا + ، -
شەھەرلىك «قىزىل بايراق» يەمەكلىكلەر زاۋۇدى	603.162. -	712.863 -	34.212. -	- 8985. -
يېڭىشەھەر ناھىيىلىك يەمەكلىكلەر زاۋۇدى	229.808	216.340	7.829	+ 12.234
مارالۋېشى " "	136.415	147.252	92.66	- 1.387
يەكەن " "	669.381	1139.823	14.490	+ 22.501
قاغىلىق " "	205.659	203.403	9.101	+ 22.751
پوسكام " "	152.623	182.124	8.506	+ 5.146
مەكىت " "	147.943	161.475	10.180	- 11.399
يېڭىسار " "	97.565	109.899	5.074	+ 6.144
پوپۇرغا " "	85.117	86.654	3.970	- 1.197
جەمئىي	2.327.673	2.959.833	102.628	+ 45.808

ئىزاھات: ھەر قايسى زاۋۇتلاردا جەمئى 376 ئىشچى - خىزمەتچى بار ، پەنسەمبىگە ، دەم ئېلىشقا چىققان ئىشچى - خىزمەتچىلەر 100، جەمئى 476 كىشى.

2 1 - يېنىك سانائەت] ئازاتلىقتىن ئىلگىرى قەشقەر ۋىلايىتىدە 2 - يېنىك سانائەت مەھسۇلاتلىرىنى ئىشلەپچىقىرىدىغان بىرمۇ زاۋۇت يوق ئىدى. ئازاتلىقتىن بۇيان، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ ئەھمىيەت بېرىشى ۋە زور كۈچ بىلەن مەدەت بېرىشى ئارقىسىدا، 2 - يېنىك سانائەت ئۈچقاندەك تەرەققى قىلدى، 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە ۋىلايەت بويىچە 2 - يېنىك سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 17 مىليون 601.300 يۈەن ئورۇنلۇق، 1983 - يىلدىكىدىن 18% ئاشتى، پايدىسى 663 مىڭ يۈەنگە يەتتى، يۇقۇرىغا 828 مىڭ يۈەن باج تاپشۇردى. مىللى كىيىم - كېچەك، ياغاچتىن ياسالغان ئۈي - جاھازلىرى، پولاتتىن ياسالغان ئوي جاھازلىرى، دوپپا، مىللى چالغۇ ئەسۋاپلىرى، زىننەت بويۇملىرى، مېخ، تۇنىكىدىن ياسالغان بويۇملار، پىچاق، يېزا ئىگىلىكىدە ئىشلىتىلىدىغان يالتىراق قاتارلىق مەھسۇلاتلار ئۆتكەنكى ھەر قانداق يىلدىكىدىن بىر قەدەر زور ھەجىمدە ئاشتى.

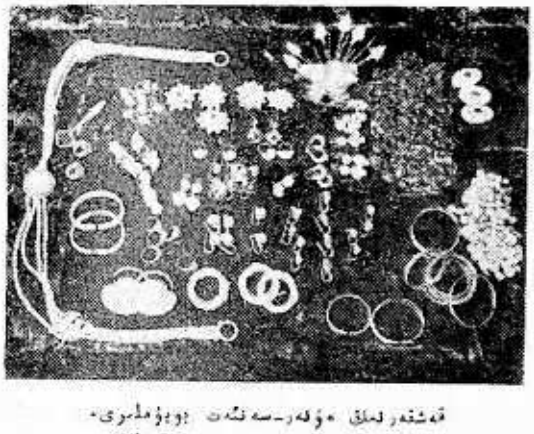

قەشقەر لىق مۇقەررەرسەنئەت بويۇملىرى. مەھەممەت ھېيت ئوتتۇرا.

ناھىيە (شەھەر) لىك 2 - يېنىك سانائەت ئىدارىلىرى ئۆزى مەبلەغ جۇغلاش، يۇقۇرى مەبلەغ سېلىش، بانكا قەرز بېرىش قاتارلىق چارىلارنى قوللۇنۇپ، بىر تۈركۈم يېڭى مەھسۇلاتلارنى ئىشلەپچىقىرىش تۈرلىرىنى كۆپەيتتى، بىر قىسىم زاۋۇت بىناكارلىرىنى ئۆزگەرتتى، يېڭىدىن بىر تۈركۈم ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارىنى ئاشۇردى. بازىرى ئىتتىك بىر قىسىم مەھسۇلاتلار ئىشلەپچىقىرىلىپ جىددىلىك پەيدا بولۇپ ئاز سانلىق مىللەتلەر ئالاھىدە ئېھتىياجلىق بولغان مەھسۇلاتلار ۋە گۈزەل ھۈنەر - سەنئەت بويۇملىرىنى ئىشلەپچىقىرىش بىر قەدەر تېز تەرەققى قىلدى. ھازىر ۋىلايەت بويىچە ئىشلەپچىقىرىدىغان ئاز سانلىق مىللەتلەر ئالاھىدە ئېھتىياجلىق مەھسۇلاتلار 25 خىلغا يەتتى، دەسلەپكى قەدەمدە ئاز سانلىق مىللەتلەر ئېھتىياجلىق بولغان بويۇملارنى ئىشلەپچىقىرىدىغان بىر تۈركۈم تايانچى كارخانىلار قۇرۇلدى. ئاز سانلىق مىللەتلەر ئېھتىياجلىق بولغان بويۇملارنى ئىشلەپچىقىرىدىغان زاۋۇت، كوپېراتىپلار 60 قا يەتتى، مەھسۇلات قىممىتى 10 مىليون 560 مىڭ يۈەنگە يەتتى، مەھسۇلات سۈپىتى ئۆزلۈكسىز ئۆستى، بەزى داڭلىق مەھسۇلاتلار ئەسلىگە كەلدى، يەنە بەزى يېڭى تۈرلەرمۇ قوشۇلدى. قەشقەر شەھەرلىك گۈزەل ھۈنەر - سەنئەت بويۇملىرىنى ئىشلەپچىقىرىش زاۋۇدى ئىشلەپچىقارغان پار - پۈر بويۇملار، دوپپا، راۋاپ ۋە باشقا چالغۇ ئەسۋاپلىرى ئۈدا ئىككى يىل دۆلەتلىك يېنىك سانائەت مىنىستىرلىگى تەرىپىدىن ئەلا سۈپەتلىك مەھسۇلات بولۇپ باھالاندى.

1984 - يىلى ۋىلايىتىمىزدىكى 2 - يېنىك سانائەت كارخانىلىرى ئەملىيەتنى چەتكىش قىلىپ، پارتىيىنىڭ كوللېكتىپ ئىگىلىكىگە قاراتقان فاكتىن، سىياسەتلىرىنى ئەستايىدىل ئىزچىل ئەملىلەشتۈرۈپ، كارخانىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش يۆنىلىشى ۋە مەھسۇلات قۇرۇلـ

مىسىنى يەنمۇ تەڭشەپ، بازار ئېھتىياجى بويىچە ئىشلەپچىقىرىشنى ئورۇنلاشتۇرۇشقا دىقەت قىلىپ، ئىلگىرىكىدەك بىر تەرەپلىمىلىك ھالدا مەھسۇلات قىممىتى، مەھسۇلات مىقدارىنى قوغلۇشۇپ، سۈپەتكە، مەھسۇلاتنىڭ تۈرىگە سەل قارايدىغان خاھىشلارنى ئۆزگەرتىپ « مەھسۇلاتنىڭ سۈپىتى ئۈنىمىڭ ھاياتى، رەڭ تۈرلىرى ئۈنىمىڭ ئىستىقبالى » دېگەن شۇئارنى ئۇتتۇرىغا قويۇپ، مەھسۇلات سۈپىتىنى كۆرۈنەرلىك ھالدا ئۆستۈردى. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، ناھىيە (شەھەر) لىك 2 - يېنىك سانائەت ئىدارىلىرى كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىشنى تۇتتى، كارخانىلاردا ھەر خىل شەكىلدىكى ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۇزۇملىرى ئومۇمىيۈزلۈك يولغا قويۇلدى. زۆرۈر بولغان قائىدە - تۈزۈملەر تۈرغۇزۇلۇپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلۈپ، ئىگىلىك باشقۇرۇش ياخشىلىنىپ، " چوڭ قازان تامىغى " نى يەمەي، دۆلەت كۈپ ئېلىپ، كارخانا كۆپ قالدۇرۇپ، شەخسىلەر كۆپ ئىگە بولۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتى ئىلگىرى سۈرۈلدى. قەشقەر شەھەرلىك ياغاچ ئۆي جاھازلىرى زاۋۇدى، قاغىلىق ناھىيىلىك مىتال بويۇملار زاۋۇدى تەرتىپكە سېلىنىش ئارقىلىق، سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى ئالدىنقى يىلغا سېلىشتۇرغاندا ئايرىم - ئايرىم ھالدا 28% ۋە بىر ھەسسە ئاشتى. ھازىر كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىنى ئاساسى گەۋدە قىلغان 2 - يېنىك سانائەت قەشقەر ئۇلايىتىنىڭ خەلق ئىگىلىكىدىكى بىر مۇھىم سانائەت تارمىقى بولۇپ قالدى. ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلى ئىلگىرىكى پۈتۈنلەي قول بىلەن مەشغۇلات قىلىشتىن پەيدىن - پەي ماشىنىلاشقان، يېرىم ماشىنىلاشقان ئىشلەپچىقىرىشقا تەرەققى قىلىپ، ئىشچىلارنىڭ ئەمگەك سىجىللىقى يېنىكلىتىلىپ، ئەمگەك ئۈنۈمدارلىقى ئۆستۈرۈلۈپ، ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئىقتىسادىي ئۈنۈمىنىڭ ئۆسۈشى ئىلگىرى سۈرۈلدى.

1984 - يىلى 2 - يېنىك سانائەت ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش داۋامىدا ساقلانغان ئاساسى مەسىلىلەر: بىرىنچى، ھەر قايسى ناھىيىلەر 2 - يېنىك سانائەت ئاپارات‌لىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇۋەتتى. ئايرىم ناھىيىلەر كوللېكتىپ كارخانىلارنىڭ مەبلەغ ۋە مال - مۇلىكىنى داۋاملىق تەڭشەپ ۋە يۆتكەپ ئىشلەپچىقىرىشقا تەسىر يەتكۈزدى. ئىككىنچى، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى ناچار، پايدىنىڭ ئېشىشى تېز بولمىدى، ئۇچىنچى، يەرلىك كارخانىلار بازار ئۇچۇرىنى ئىگىللىمەي، ئىشلەپچىقىرىشنى قارىغۇلارچە راۋاجلاندۇرۇپ، مەھسۇلاتنىڭ تۈرلىرى ۋە سۈپىتىگە سەل قارىدى. بىر قىسىم مەھسۇلاتلارنىڭ بازىرى كاسات، سۈپىتى ناچار، تەننەرقى يۇقۇرى، رىقابەتلىشىش ئىقتىدارى ئاجىز، بىر قىسىم مەھسۇلاتلار بېسىلىپ قالدى. (لى بېخۇي)

[مىللى قول ھۈنەر - سەنئەت بويۇملىرى] قەشقەرنىڭ مىللى قول ھۈنەر-سەنئەت بويۇملىرىنىڭ تارىخى ئۇزۇن. 30 نەچچە تۈرلۈك مەھسۇلات 500 نەچچە خىل رەڭدە قويۇق يەرلىك ئالاھىدىلىك ۋە مىللى ئۇسلۇبتا ئىشلەپچىقىرىلىدۇ. بۇلار تىياتىشانىڭ جەنۇبى ۋە شىمالىدا شۆھرەت تېپىپلا قالماستىن، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىمۇ نام چىقارغان. بۇلار ئاساسەن:

دوپپا: قەشقەر دوپپىسى شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەت تەرىنىڭ دوپپىسى ئىچىدە سانى، سۈپىتى، رەڭگا - رەڭلىكى جەھەتتە 1- ئو-

رؤندا تۇرىدۇ. قەشقەر دوپپىسىنى تىكىشتە ماتىريالنى ئالاھىدە تاللايدۇ، كۆڭۈل قويۇپ تىكىدۇ، ئەنئەنىۋى كەشتىلەش، گۈل چېكىش، ئاق، سىرىق كالۇتۇن يىپلاردا مەرۋايىت قاتارلىقلارنى قوندۇرۇش ھۈنەر - سەنئىتى قوللۇنۇلىدۇ. تىكىلگەن دوپپىلارچىرايلىق رەڭگا - رەڭ بولۇپ، ئەتراپقا نۇر چېچىپ تۇرىدۇ، كەشتىلەرنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىدۇ. رەئىس ماۋزېدۇڭ، رەئىس لیوشياۋچى قاتارلىق رەھبەرلەرمۇ قەشقەر ئۇلايمتىدىكى خەلقلەرنىڭ قەدىرلەپ سوۋغا قىلغان دوپپىسىنى خۇشال - خۇراملىق بىلەن قوبۇل قىلغان ئىدى.

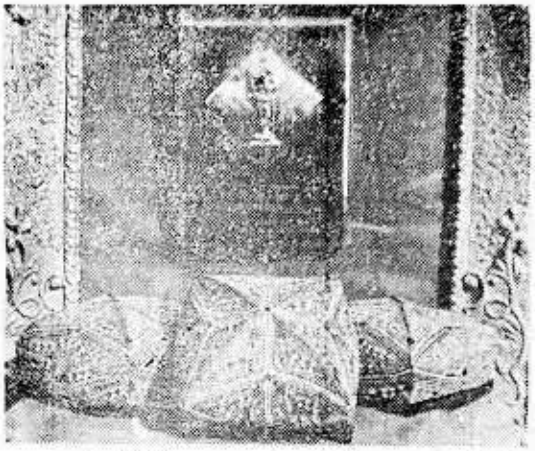

قەشقەر شەھەرلىك ھۈنەر - سەنئەتلىك ئەپسۇسلۇ ھۈنەرلار كارخانىسى ئىشلەپچىقارغان چىممەن دوپپىيا 1983-يىلى دۆلەت ئىقتىسادىيكومىتېتىنىڭ مۇنەۋۋەر بېگى مەسئۇلاتلار مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. سۈرەتتە: چىممەن دوپپا ۋە ئۇنىڭغا بېرىلگەن مۇكاپات مېدالى. چېن نېۋ فوتوسى

1983- يىلى 10- ئايدا بېيجىڭدە ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك سايا‌ھەت خاتىرە بويۇملىرىنى سېلىشتۇرۇپ - باھالاش يىغىنىدا، قەشقەرنىڭ «چىممەن دوپپىسى» مۇنەۋۋەر مەھسۇلات بولۇپ باھالىنىپ، يېنىك سانائەت مىنىستىرلىگى بىلەن مەملىكەتلىك سايا‌ھەت باش ئىدارىسىنىڭ مۇكاپاتىغا، تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى.

چالغۇ ئەسۋاپلىرى: ناخشا ئېيتىش ۋە ئۇسۇل ئويناشقا ماھىر ئۇيغۇر قاتارلىق ئاز سانلىق مىللەت تەرەققىياتىغا قىسقا قارا‌متۇل، كۆركەم، ھەر خىل مىللى مۇزىكىلارنى ئىجات قىلغان. بۇنىڭ ئىچىدە، دۇتتار، راۋاپ، تەمبۇر، خۇشتار، داپ، ساپايى، ساتار، قالۇن قاتارلىق ئەنئەنىۋى مۇزىكىلارى بار. بۇ مۇزىكىلارغا تۆگە سۆڭگى، قوتاز سۆڭگىدىن گۈرۈچ چوڭلىقىدا ئاق ئارسىغا قارا قىستۇرۇپ ئاز سانلىق مىللەت تەرەققىياتىغا گۈل نۇسقىلىرى نەقىش قىلىنغان. بۇنى ھەقىقەتەن نەپىس ھۈنەر-سەنئەت بويۇمى دەپ ئاتاشقا ئەرزىيدۇ. 1983- يىلى 10- ئايدا بېيجىڭدە ئۆتكۈزۈلگەن مىللى ھۈنەر - سەنئەت بويۇملىرىنى باھالاش يىغىنىدا راۋاپ ئېسىل مەھسۇلات بولۇپ باھالاندى.

پىچاق: ئاز سانلىق مىللەت تەرەققىياتىغا پىچىقى كۆپخىل ھۈنەر - سەنئەت بويۇملىرى ئىچىدە كەشتىلەرنى ئۆزىگە ئالاھىدە جەلىپ قىلىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە، يېڭسار پىچىقى ئالاھىدە داڭلىق، بۇ 400 يىلدىن ئارتۇق تارىخقا ئىگە. ئۇ قېتمىقىنىپ، كۆڭۈل قويۇپ ياسالغانلىقتىن چىرايلىق، تىخى تەكشى، پاقىراپ تۇرىدۇ، ساپ قۇيۇچتىن ياسىلىدۇ. بەسى ناھايىتى ئۆتكۈر. پىچاق دەستىسى ھەر خىل، ھەر ياڭزا بولۇپ، كۆمۈش، ياقۇت قويىلىدۇ، غىلاپى يېنىك، غىلاپقا ئاز سانلىق مىللەت تەرەققىياتىغا گۈل نۇسقىلىرى چۈشۈرۈلگەن.

ساپال بويۇملار: ساپال بويۇملار ئاز سانلىق مىللەت تەرەققىياتىغا كۆرىدىغان تۇرمۇش مۇلازىمەت قىلىكلىرى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى بىر قەدەر يۇقۇرى ئىستېتىك قىممەتكە ئىگە بو-

يۇم بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ساپال بويۇملارنىڭ شەكلى ئالاھىدە، گۈللىرى ھەر خىل بولىدۇ. بېسىش ، ئويۇش ، چاپلاش ، سۈركەش ئارقىلىق گۈل چىقىرىلىدۇ، تەبىئى ، ئازادە ، پاقىراق بولۇپ ئادەمنىڭ شولىسى چۈشۈپ تۇرىدۇ. يېڭى زامانداشلىق دوست تەرىپاپ لوئى. ئەلى قەشقەر شەھەرلىك ساپال بويۇملىرى كارخانىسىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىپ مۇنداق دېدى: "بۇ خەلق ئارىسىدىكى كىچىك گۈزەل سەنئەت مەركىزى ئىكەن. بۇ مەرۇزايىت ئۇزاق ۋاقىت ساقلاپ قىلىشقا ئەرزيدۇ». 1983- يىلى 10- ئايدا مەملىكەتلىك سايا‌ھەت خاتىرە بويۇملىرىنى سېلىشتۇرۇپ باھالاش يىغىنىدا، قەشقەرنىڭ ھۈنەر - سەنئەت بويۇمى بولغان، نەپىس ئىشلەنگەن ساپال بويۇم ئېسىل مەھسۇلات بولۇپ شۆھرەت تاپتى.

سېلىنجا: گىلەم- قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ قول سانائەت مەھسۇلاتلىرى ئىچىدە ئېكسپورت مىقدارى ئەڭ كۆپ مەھسۇلات. ئۇنىڭ گۈلى قويۇق مىللى ئالاھىدىلىككە ئىگە بولۇپ،«شەرق» گىلىمى دەپمۇ نامى بار. بۇ خىلدىكى گىلەمنىڭ گۈللىرى سىمېترىك، رەتلىك، لېكىن قائىدىلەشمىگەن، كۆپ، لېكىن قالايمىقان ئەمەس، ئالى سۈپەتلىك قوي يۇڭى بىلەن پاختا يېپىتا توقۇلىدۇ. چىداملىق بولىدۇ. ھەشەمەتلىك تۈس بېرىدۇ. شىردا‌ق - ئاز سانلىق مىللەتلەر سۈيىغا سالىدىغان نەرسە، سوغۇقتىن ساقلىنىش، ئۆينى زىننەتلەش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. پالاس - پاختا يېپىتا قول بىلەن توقۇلىدىغان، ھەر خىل يول چىقىرىلغان، رەڭگا-رەڭ نەپىس توقۇلمىدۇر. ئۇنىڭ رەڭگى ئوچۇق بولىدۇ. پالاس يۈك پالاس، يېپ پالاس دەپ 2گە ئايرىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ماتېرىيالى تاللانغانلىقى، كۆكۈل قويۇپ توقۇلغانلىقى ئۈچۈن پۇختا، چىداملىق بولىدۇ.

زىننەت بويۇملىرى: قەدىمدىن تارتىپ كوئېنلۇن تېغىدىن چىرايلىق قاشتېشى چىقىدۇ، تيانشان، ئالتاي، كوئېنلۇن تاغلىرىدا 70 خىلدىن كۆپرەك يېقۇت چىقىدۇ، بۇلار زىننەت بويۇملىرىنى ياسايدىغان ئەڭ ياخشى ماتېرىيال. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ زىننەت بويۇملىرى تاقايدىغان ئادەتى بار. بۇ بىرىنچىدىن، گۈزەللىك ئۈچۈن، ئىككىنچىدىن پۇلنى تۇتۇپ تۇرۇش ئۈچۈن، ئۈچىنچىدىن، مۇھەببەتلەشكەندە ياخشى كۆرگەنلىرى بەرگەن سوۋغا بولۇپ خىزمەت قىلىدۇ. ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ زىننەت بويۇملىرىنى ئىشلەپچىقىرىشقا ئالاھىدە كۆكۈل بۆلۈپ كەلدى. زىننەت بويۇملىرى ئىشلەش ئۈچۈن ھەر يىلى 10 نەچچە سەر ئالتۇن، بىر نەچچە مىڭ سەر كۈمۈش ئاجرىتىپ بېرىپ كەلدى. قەشقەردە ئىشلىتىدىغان زىننەت بويۇملىرى ئاساسەن: ئۇزۇك، بىلەيزۈك، بولاپكا قاتارلىقلاردىن ئىبارەت بولۇپ، بۇلار ئالتۇندا ۋە ئالتۇن ھەل بېرىپ ياسىلىدۇ. جەمئى نەچچە 10 خىل بولۇپ، ھەر يىلى 10 مىڭ كىشىلىكتىن ئارتۇق ياسىلىدۇ.

ئاپتۇۋا — 1984-يىلى قەشقەر قۇ-
لۇپ زاۋۇدى سىناق قەرىتىسىدە ئىش-
لەپ مۇۋەپپەقىيەت قازانغان بېكى مەم-
ۇلات

جېن لېۋ ئوتوس

يەنە كەشتە، كىيىم - كېچەك، سەگەز، ياغاچ ئۈي جاھازلىرى، ئۆتەك، بەتبىنگە قاتارلىقلار دەك ھەممىسىدە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ قول ھۈنەر - سەنئەت بويۇملىرىنىڭ مول ئالاھىدىلىكى بار، ئۇسلۇبى ھەرقايسىسىنىڭ باشقىچە. (ايۇلىچىك)

ئاز سانلىق مىللەتلەر بويۇملىرى، نەپىس سەنئەت بويۇملىرى ئىشلەيدىغان پىشقەدەم ھۈنەرۋەنلەر ۋەكىللىرىنىڭ سوھبەت يىغىنى 1984 - يىلى 7 - ئاي-نىڭ 9 - كۈنىدىن 11 - كۈنىگىچە قەشقەر شەھەن مېھمانخانىسىدا، قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە دۆلەتلىك قۇرۇلغاندىن بۇيانقى تۇنجى قېتىملىق ئاز سانلىق مىللەتلەر بويۇملىرى، نەپىس - سەنئەت بويۇملىرى ئىشلەيدىغان پىشقەدەم ھۈنەرۋەنلەر ۋەكىللىرىنىڭ سۆھبەت يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى.

يىغىنغا پىشقەدەم ھۈنەرۋەنلەرنىڭ ۋەكىللىرىدىن جەمئى 56 كىشى قاتناشتى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇستا ھۈنەرۋەن - كاسىپلار بولۇپ، بۇلار گىلەم، شىرداق، جۇۋا، تۇماق، كىيىم-كېچەك، مىللى چالغۇ ئەسۋاپ، دوپپا، كەشتە - رەشلىيە، بەرلىك پار - بۆز، پىچاق، ئەتلەس توقۇش ۋە ئۇنىسىغا گۈل چىقىرىش، بۇياش، ياغاچ ئۈي جاھازلىرى، مىتال بويۇملىرى، ئىگەر، ھارۋا-جابدۇق قاتارلىق كەسىپلەردىن تەركىپ تاپقان. بۇلارنىڭ ئىچىدە يېشى ئەڭ چوڭلىرى 85 ياشتا، ئەڭ كىچىكلىرى 22 ياشتا. يىغىنغا يەنە چالغۇ ئەسۋاپلىرى ياساشتا داڭقى چىققان ئەيسا-خان ئۇستام، داڭلىق پىشقەدەم كۆزال - بېكىسار ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى ھاشىم ئىسمايىللار ئالاھىدە تەكلىپ بىلەن قاتناشتۇرۇلدى.

1983 - يىلى مەملىكەتلىك نەپىس - سەنئەت بويۇملىرى ئىچىدە مۇكاپاتقا ئېرىشكەن چەمەن دوپپىنىڭ تىكىلۈچىسى — قەشقەر شەھەرلىك نەپىس - سەنئەت كارخانىسىنىڭ داڭلىق دوپپىچىسى پاشائىمەن ھاجى، قەشقەر شەھەرلىك مىللى بويۇملار كارخانىسىنىڭ پىشقەدەم چىققان ئىشچىسى داۋۇت ئاخۇن ئۇستام يېتىشتۇرگەن داڭلىق ئىگەرچى ناسىر-جانمۇ يىغىنغا قاتناشتى.

يىغىندا 500 دانىدىن كۆپرەك سىلىق، چىرايلىق، قەدىمى ياڭزىدا، مىللى ئالاھىدە خۇسۇسىيەتكە ئىگە ئاز سانلىق مىللەت بويۇملىرى ۋە نەپىس - سەنئەت بويۇملىرى كۆرگەزمە قىلىندى.

قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى ئابدۇخۇپۇر سەيدى يىغىنغا كېلىپ تەبرىك نۇتقى سۆزلەپ، كۆپچىلىكنى يەنمۇ غەيرەتقىلىپ ئاز سانلىق مىللەت بويۇملىرى ۋە نەپىس - سەنئەت بويۇملىرى ئىشلەپچىقىرىشنى تە-

رىشىپ راۋاجلاندۇرۇپ، ئامما ئۇچۇن، ئىشلەپچىقىرىش ۋە تۇرمۇش ئۇچۇن ھەمدە سەيلە-سايا ھەت ئىشلىرى ئۇچۇن خىزمەت قىلىشقا ئىلھاملاندۇردى.

ۋەكىللەر، يىغىنىدا مۇزاكىرە قىلىش، تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىدى. ھەمدە بۇندىن كېيىنكى ئۆمرىدە ئاكتىپ شاكىرت تەربىيىلەپ، ئۆزلىرىنىڭ قەشقەرنى ئېچىش ۋە قۇرۇش، قەشقەرنىڭ ئىقتىسادىنى گۈللەندۇرۇشتە تېخىمۇ زور تۆھپە قوشىدىغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈشتى. يېڭە دەم ھۇنەرۋەنلەرنىڭ ئاز سانلىق مىللەت بويۇملىرى، ھۇنەر - سەنئەت بويۇملىرى ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇشتا كۆرسەتكەن غايىەت زور تۆھپىلىرىنى تەقدىرلەش ئۈچۈن يىغىندا ھەر بىر ۋەكىلگە «قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 2- يېنىك سانائەت سېستىمىسى بويىچە پىشقەدەم ھۇنەرۋەنلەرنىڭ شەرەپ گۇۋاھنامىسى» ۋە خاتىرە بويۇملىرى تارقىتىپ بېرىلدى. (لیۇلىچىك)

[قەشقەر بوستانلىغىدىكى مەرۋايىت - قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق بويىچە زاۋۇدى] قەدىمىي شەھەر قەشقەرنىڭكەك، ئازادە ئاسپالىت يولىنى بويلاپ شەھەرنىڭ شەرقىي جەنۇبتە رىچىگە قاراپ 3 كىلومېتىر ماڭغاندا ھەممە جايىنى يېشىللىق قاپلىغان، قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان بىنالاردىن ھاسىل بولغان زاۋۇت كۆزگە چېلىقىدۇ، مانا بۇ - ئۇيغۇر خەلقى قەشقەر بوستانلىغىدىكى مەرۋايىت دەپ تەرىپلىگەن قەشقەر پاختا رەخت بويۇم زاۋۇدى. بۇ زاۋۇت 1958- يىلى قۇرۇلۇش باشلاپ 1960- يىلى 7- ئاينىڭ1- كۈنى ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشىپ جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ توقۇمىچىلىق سانائىتىدىكى بوشلۇقنى تولدۇردى. قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق بويىقچىلىق زاۋۇدىدا 30.400 يېڭ، 1.260 دەستىگاھ ماشىنىسى بار. بۇ پاختا رەخت توقۇش، بوياش بىرلەشمە كارخانىسىنىڭ بىر يىللىق پاختا يىپ مەھسۇلاتى 5.000 تونناغا پاختا رەخت 35 مىليون مېتىر، يىلىغا گۈل بېسىلىدىغان، بويۇلىدىغان رەخت 26 مىليون 400 مىڭ مېتىر، ئىلما توقۇلما كىيىم 1 مىليون دانە، ھازىر 4201 ئىشچى - خىزمەتچى بار. ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئىچىدە خەنزۇ، ئۇيغۇر، مۇڭغۇل، خۇيزۇ، شۇە، ئۆزبېك، قىرغىز، تاجىك قاتارلىق 8 مىللەت بار. ئاز سانلىق مىللەت ئىشچى - خىزمەتچىلىرى زاۋۇت بويىچە ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئومۇمى سانىنىڭ 42.09% تىنى ئىگەللەيدۇ.

بۇ زاۋۇت ئىگەللىگەن ئومۇمى يەر كۆلىمى 461.600 كۋادىرات مېتىر. بۇنىڭ ئىچىدە ئىشچى- خىزمەتچىلەر تۇرمۇش رايونىنىڭ ئىگەللىگەن ئومۇمى كۆلىمى 218.100 كۋادىرات مېتىر، جامائەت پاراۋانلىق ئەسلىھەلىرىنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 14.700 كۋادىرات مېتىر. ئىشچى - خىزمەتچىلەر دوختۇرخانىسى، پەرزەنتلەر مەكتىۋى، بالىلار يېسلىسى، مىللى ئاشخانا، خەنزۇ ئاشخانا، قىرائەتخانا، ۋاكالىتەن كىتاپ سېتىش دۇككىنى، زىيالى ياشلار مۇلازىمەت دۇككىنى، كىنوخانا، سەنئەتخانا، مېھمانخانا، مۇنچا، ۋاسكەتبول مەيدانى، غالىتە كلىنىك كونكا تېپىلىش مەيدانى قاتارلىق ئەسلىھەلەر بار.

زاۋۇت قۇرۇلغان 24 يىلدىن بۇيان ئىشلەپچىقىرىلغان يىپ 322.591 تونىنا، يىپ رەخت 480 مىليون 920 مېتىر، بويالغان رەخت 224 مىليون 50 مېتىر، دۆلەتكە تاپشۇرغان پايدا، باج 91 مىليون 833 مىڭ يۈەن.

بۇ زاۋۇت يىللىق ئىشلەپچىقىرىشتا 122.600 دەن پاختا سەرپ قىلىدۇ. تېلىن چىست، خادانى، شەنبىزە، كاجى، چىپەرقۇت ۋە ھەر خىل گۇاللۇق رەخت، ئىلما - توقۇلما ئىچ كىيىم، ئىشتان، تەۋپتلىق كۆينەك، تەۋپتلىق ئىشتان، قاتارلىق مەھسۇلاتلار بار. بۇ زاۋۇتتا توقۇلغان ۋە بويالغان رەختلەر جەنۇبىي شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرغاندىن تاشقىرى، يەنە گۇانگجۇ، شاڭخەي، چاڭجۇ، دالىيەن، شىنياڭ، خاربىن قاتارلىق ئۆلكە، شەھەرلەردە سېتىلىدۇ. ئۇندىن باشقا سۈۋېت ئىتتىپاقى، پاكىستان قاتارلىق خەلقارا بازارلاردىمۇ سېتىلىدۇ.

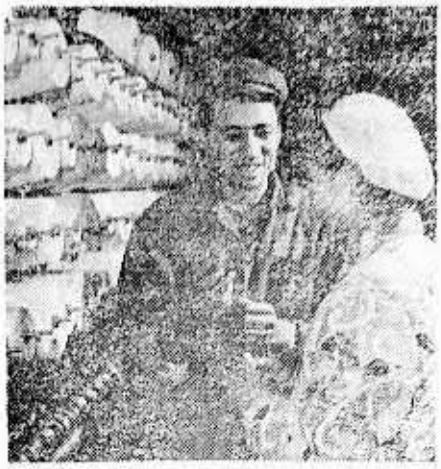

قەشقەر پاختا توقۇمچىلىق، بويىاقچىلىق زاۋۇدىنىڭ بىر سەھنە

مەھەممەت ھېيت فوتوسى

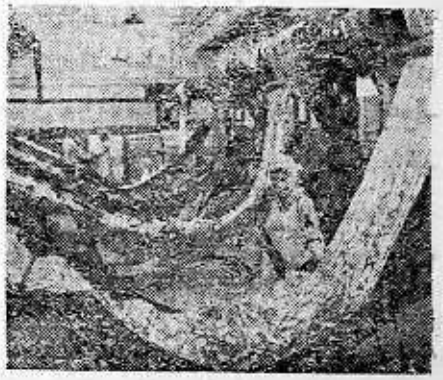

قەشقەر پاختا توقۇمچىلىق، بويىاقچىلىق زاۋۇدىنىڭ مەھسۇلاتى.

مەھەممەت ھېيت فوتوسى

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدىكى تەلىۋىگە ئاساسەن، بۇ زاۋۇت 1982- يىلى 11- ئايدىن باشلاپ ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى ئۆستۈرۈشتىن ئىبارەت بۇ مەركىزدە دەۋرقىلىنىپ، بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت سەرپ قىلىنىپ، ئاساسلىقى ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈمى، ئەمگەك ئىنتىزامى، مالىيە ئىنتىزامى، ئەمگەك تەشكىلى، رەھبەرلىك بەزىدىن ئىبارەت 5 چەھەتتىن ئۇرۇمۇيۇزلۇق تەرتىپكە سېلىندى. تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق (پىلان، ئىقتىسات، سۈپەت) باشقۇرۇش مۇكەممەللەشتۈرۈلۈپ، تۈرلۈك ئاتمىدە - تۈزۈملەر تۈرغۇزۇلۇپ ئىقتىسادىي ئۈنۈم كۆرىنەرلىك ئۆستى. 1983- يىلى سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 30 مىليون 850 مىڭ يۈەنگە، باج، پايدا 6 مىليون 690 مىڭ 900 يۈەنگە يەتتى، تەرتىپكە سېلىشتىن ئىلگىرىكى يىلەن سېلىشتۇرغاندا باج، پايدا 14.89% ئاشتى؛ پاختا يىپ مەھسۇلاتى 4.56% ئاشتى؛ پاختا رەخت مەھسۇلاتى 4.56% ئاشتى. 12 تۈرلۈك ئىقتىسادىي تېخنىكا كۆرسەتكۈچىنىڭ ھەممىسى خوتقا چۈشۈپ بىر قەدەر ياخشى سەۋىيىگە يەتتى. 1984- يىلى 4- ئايدا تەرتىپكە سېلىشنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىشتا لايىقە تلىك بولدى.

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، دۆلەت ئىچىدىكى بازاردا ئۆزگىرىش بولۇپ، ئىلما توقۇلا-

ما بويۇملىرى بىلەن تەمىنلەشتە، بازار ساتىدىغان تەرەپنىڭ بولماستىن ئالىدىغان تە-رەپنىڭ بولۇپ قالدى، خەلق تەرقىياتىغا بويۇملىرىنى تالايدىغان، تەلەپنى بارغانسېرى يۇ-قۇرى قويىدىغان بولدى، بازاردىكى رىقابەت كەسكىنلەشتى. مۇشۇنداق يېڭى ۋەزىيەتتە ئىسلاھ قىلىشنى چىتىش يولى تاپقىلى بولمايتتى. بۇ ۋەزىيەتنى تېزدىن ئوڭشاش ئۈچۈن بۇ زاۋۇت 1984-يىلى 7-ئايدا زاۋۇت باشلىقى مەسئۇل بولۇش تۈزۈمىنى يولغا قويۇپ ئورگان ۋە كادىرلار تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلىپ، زاۋۇت باشلىقى كابىنت تەشكىللەپ 4 نەپەر ئالى مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنى مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقلىققا قويدى، 4 نەپەر ئوتتۇرا باش-لىق ئىنژېنېرنى مۇئاۋىن باش ئىنژېنېرلىققا كۆتەردى.

1984-يىلى 10-ئايدا تەشكىلىي ئاپپاراتلار ئىسلاھ قىلىنىپ، باش ئىنژېنېر ئىشخانا-سى، باش ئىقتىسادچى ئىشخانىسى، باش بوغالتېر ئىشخانىسى قۇرۇلدى. باش ئىنژېنېر ئىشخانىسى ئاستىدا 8 گۇرۇپپا قۇرۇلدى ھەمدە 13 ئىشلەپچىقىرىش بۆلۈمى، ئىشخانا «6 بۆلۈم، 2 ئىشخانا» قىلىپ بىرلەشتۈرۈلدى، يەنە 10 ئىشلەپچىقىرىش سېخى 6 ئىش ئورنىغا ئۆزگەرتىلدى. زاۋۇت باشلىقى ئىش ئورنى مۇدىرلىرىنى ۋە بۆلۈم، ئىشخانا مەسئۇللىرى-نى تەكلىپ قىلىپ ئىمتىھان ئېلىپ بېرىلدى. ھەر قايسى ئىش ئورنى ئىقتىسادىي جەھەتتىكى پايدىنى ھېسابقا ئېلىپ، مۇستەقىل ھېساپ يۈرگۈ-زۈپ پايدا-زىيانغا ئۆزى ئىگە بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە كادىرلارنىڭ ۋەزىپە ئۆتەش ۋاقتىنى بەلگىلەپ تەكلىپ قىلىپ ئىشلىتىش تۈزۈمىنى يولغا قويدى، باشقا جەھەتلەردىمۇ ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلدى. تەرتىپكە سېلىش، ئىسلاھ قىلىش ئارقىلىق دۆلەت كۆرسەتكەن ئىشلەپچىقىرىش پىلانى ئاستىدا، پاختا يېپ مەھسۇلاتى4358.95 تونىنا ئورۇنلاندى، بىرىنچى سورت، بىرىنچى دەرىجىدىن يۇقۇرى مەھسۇلات 99.48% گە يەتتى؛ پاختا رەخت 28 مىليون 908.000 مېتىر ئورۇنلۇنۇپ، ئامبارغا كىرىم قىلىنغان بىرىنچى سورتلۇق مەھسۇلات94.75% گە يەتتى؛ بويالغان رەخت 15 مىليون 949.800 مېتىرغا يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە سوۋېت ئىتتې-پاقىسا ئېكسپورت قىلىنغان گۈللۈك چىت 3 مىليون 14 مىڭ مېتىر بولۇپ، ئېكسپورتقا لا-يىقە تىلىڭ دەرىجىسى 51.58% گە يەتتى. 1984-يىلى پاختا رەختنىڭ بازىرى كا-سات بولغان، تۇرلۇك راسخوتلار ئېشىپ كەتكەن ئەھۋال ئاستىدا، يۇقۇرىغا تاپشۇرغان باج 4 مىليون 52 مىڭ يۈەن بولدى. (يالغۇچ جۈشەن)

[كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش] قەشقەر ئۇلاپىتىدە كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتى 1982 يىلى باشلانغان. مەركىزىي كومىتېت ۋە گوۋۇيۈەننىڭ دۆلەت ئىگە-لىگىدىكى سانائەت كارخانىلىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدىكى قارارىغا ئا-سەن، كارخانىلار پىلانلىق، قەدەم باسقۇچلۇق ھالدا تەرتىپكە سېلىندى. ئىككى يىل تەرت-شىش ئارقىلىق كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتى بىر قەدەر ياخشى نەتىجىلەرگە ئېرىشتى. 1984-يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر ئۇلاپەت بويىچە تەرتىپكە سېلىپ تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈ-ۋېلىشتا لايىقە تىلىڭ بولغان كارخانا 213 گە يېتىپ، تەرتىپكە سېلىش پىلانىدىكى ئومۇمى كارخانا سانىنىڭ 67% تىنى ئىگىلەپ يۇقۇرىدىن چۈشۈرۈپ بېرىلگەن ۋەزىپە ئورۇنلاندى.

1984-يىلى ھەر قايسى ناھىيە (شەھەر)لەر، ھەرقايسى سېستېمىلار ئىقتىسادىي ئۇنۇم-

نى ئۆستۈرۈشتىن ئىبارەت بۇ مەركەزنى چۆرىدەپ ئىملاھات روھى بويىچە رەھبەرلىك بە-
زەئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ۋە ئاساسى خىزمەتتىن ئىبارەت 3 ھالقىنى چىڭ تۇتۇپ
كارخانىلارنى ئومۇميۈزلۈك تەرتىپكە سالدى.

كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىشتا رەھبەرلىك بەنزە ئالدىن تەرتىپكە سېلىنىدى. ھەر
قايسى كارخانىلار نىڭ رەھبەرلىك بەنزىلىرى كادىرلارنى "4لەشتۈرۈش" تەلەۋى ۋە "چاق-
قان" بولۇش پىرىنسىپىغا ئاساسەن، ئەستايىدىل تەرتىپكە سېلىنىدى، تەكشەلدى ۋە تولۇق-
لاندى. 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا ۋىلايەت بويىچە خاموت ئىچىدىكى كارخانىلار-
نىڭ90% نىڭ رەھبەرلىك بەنزىسى تەكشىلىپ بولدى. بۇ بەنزىلەر 4 لىشىش تەلەۋىگە ئا-
ساسىي جەھەتتىن يەتتى. ئۇنىڭەن يىلى تەرتىپكە سېلىنىپ تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋۈ بىلىشتا
لايىقە تلىك بولغان 61سانائەت-قاتناش كارخانىلىرىنىڭ ئىستاتىستىكىسىغا قارىغاندا، تەكشەل-
گەندىن كېيىنكى رەھبەرلىك بەنزىلىرىنىڭ ئوتتۇرىچە يېشى ئەسلىدىكى 48.4 دىن 41.2 گە
چۈشتى؛ ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم (تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)دىن
يۇقىرى مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە بولغانلارنىڭ سالمىقى ئەسلىدىكى 36.4% دىن
53.4% گە كۆتۈرىلدى. كەسپىي تېخنىكا ئۇنۋانى ئالغانلارنىڭ نىسبىتى ئەسلىدىكى 26.8%
دىن 44.2% گە كۆتۈرىلدى. نۇرغۇن كارخانىلار بۇنىڭغا ماس ھالدا ئوتتۇرا قاتلام بەن-
زىلىرىنى تەكشىدى، ئوتتۇرا قاتلام بەنزىلىرىدە قۇرۇلۇش تېخنىك خادىملىرى ۋە ئىگىلىك
باشقۇرىدىغان كادىرلارنىڭ سالمىغىمۇ ئاشتى. يۇقىرى بىلەن تۆۋەن ماسلىشىپ، قۇرۇلما
مۇۋاپىقلىشىپ كارخانىلارنىڭ تەرەققىيات ئېھتىياجىغا ئاساسىي جەھەتتىن ئۇيغۇنلاشتى.
رەھبەرلىك بىنەزىلىرى تەكشىلەندىن كېيىن كارخانىلارنىڭ قىياپىتىدە خوشاللىنارلىق
ئۆزگىرىشلەر بولدى. قەشقەر سوپۇن زاۋۇدىدا ئىقتىدارلىقلار ئىش بېشىغا چىققاندىن كې-
يىنە ئۇدا 17 يىل داۋاملىشىپ كەلگەن "زىيان تارتىش" قالپىغىنى بىر يولىلا چۆرۈپ تاش-
لاپ، ئۇنىڭەن يىلى 80 نەچچە مىڭ يۈەندىن كۆپرەك پايدا ئالدى.

كارخانىلار نىڭ ئىچكى قىسمىدا ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى تۈرغۇزۇش ۋە
مۇكەممەللەشتۈرۈش- كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىشنى ياخشى ئىلىپ بېرىشنىڭ مەركەزىي
ھالقىسى. ۋىلايەت بويىچە كارخانىلار نىڭ ھەممىسى ھەرخىل شەكىلدىكى ئىقتىسادىي مەس-
ئۇلىيەت تۈزۈمىنى يولغا قويۇپ دۆلەت ئالدىدا ئۆز ئۈستىگە ئالغان مەسئۇلىيەتنى سېپىق،
سودا دۆككىنى، بەن-گۈرۈپپا ۋە شەخسلەرگىچە قاتلامۇ - قاتلام تەمىللەشتۈردى، شۇنىڭ
بىلەن بىرگە ئۇنى سۈپەتسىز مەھسۇلات، تەنىنەرق، سەرپىيات، راسخوت، سېتىلىش، خىزمەت
ئۈتەش پوزىتسىيىسى بىلەن باغلاپ، مەسئۇلىيەت، ھوقۇق، مەنپەئەتنى زىچ بىرلەشتۈرۈپ،
تەك تەقسىماتچىلىق، "چوڭقازانىنىڭ تامىغى" نى يېمىش قاتارلىق نۇقسانلارنىسى ئۇنۇملۇك
ھالدا تۈگۈتۈپ، ئەمگەككە قاراپ تەقسىم قىلىش پىرىنسىپىنى گەۋدىلەندۈرۈپ، ئىشلەپ-
چىقىرىشنىڭ تەرەققىياتىنى ۋە ئىقتىسادىي ئۈنۈمنىڭ ئۆسۈشىنى ئىلگىرى سۈردى. قەشقەر
«1 - ئاۋغۇست» تېراكتور رېمونت زاۋۇدى 1983 - يىلىدىن باشلاپ تۈراقسىز مۇئاش تۈ-
زۈمىنى يولغا قويۇپ، ئۇدا 18 يىل زىيان تارتىپ كەلگەن ۋەزىيەتنى شۇ يىلىلا ئۆزگەر-
تىپ 14 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى. يەنە كېلىپ 1984 - يىلى ئالغان پايدىسى 1983 - يىلىدە-
كىدىن 3 ھەسسىدىن كۆپ ئاشتى. يېڭىسار ناھىيىلىك ئاپتوموبىل كالۇنى نورما بەلگىلەپ

مؤددە بەرىشنى بولغا قويۇپ، 1984 - يىلى 1983 - يىلىغا سېلىشتۇرغاندا مال توشۇش مىقدارى 6.5% ئاشتى، ئوبوروت مىقدارى 2.5% ئاشتى، تەرانسپورت كىرىمى 36.8% ئاشتى، پايدا 44% ئاشتى. 4 كۆرسەتكۈچ ئوخشاش قەدەم بىلەن ئېشىشنى ئېيتقا ئاشۇردى. يوپۇرغا ناھەيلىك يەرلىك مەسئۇلات ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى شىركىتى ئىقتىسادىي مۇددە مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى يولغا قويغانلىقتىن مال كىرگۈزۈش ئالدىنقى يىلدىكىدىن 72.8%، سېتىش ئالدىنقى يىلدىكىدىن 1.2 ھەسسە، پايدا ئالدىنقى يىلدىكىدىن 2.2 ھەسسە ئاشتى، چىقىم ئالدىنقى يىلدىكىدىن 1.3% تۆۋەنلىدى.

تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق كارخانىلار زۆرۈر ۋە ئەقىلغا مۇۋاپىق قائىدە - تۈزۈملەرنى ئىسلاھ قىلىش تۈرغۇزۇپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈپ ردىنايە قىلىدىغانغا قائىدە-تۈزۈم بولۇش، ئىش ئورنىدا مەسئۇلىيەت تۈزۈمى بولۇش، خىزمەتتە ئۆلچەم بولۇش، سىناقتا كۆرسەتكۈچ بولۇش، توھپە قوشۇپ مۇكاپاتلاش، خاتالىق سادىر قىلىشقا جازالاشنى ئاساسىي جەھەتتىن ئىشقا ئاشۇردى. تەشكىلىي ئىنتىزام يەنمۇ كۈچەيدى، زاۋۇت ئىچىلى، زاۋۇت قىياپىتى، دۇككان مۇھىتى، دۇككان قىياپىتى، ئىشلەپچىقىرىش تەرتىۋى ۋە خىزمەت تەرتىۋى كۆرىنەرلىك ياخشىلاندى، كىشىلەرنىڭ روھى قىياپىتىدە ئاساسىي زور ئۆزگىرىشلەر بولدى.

تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق ئۇنۇم قولغا كەلدى، تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق پايدا قولغا كەلدى. ئۆتكەن يىلى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈلۈشتا لايىقەتلىك بولغان دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ناھىيە باشقۇرغان 28 سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ئىستاتىستىكىسىغا قارىغاندا، تەرتىپكە سېلىنغاندىن كېيىن ئىشقا چىقىش ئۈنۈمى 5%، ئىشلەپچىقىرىش ئۈنۈمدارلىقى 25.5% ئاشقان. پايدا نىسبىتىمۇ ئاشقان، تەرتىپكە سېلىشتا لايىقەتلىك بولغان 10 قاتناش كارخانىسىنى مىسالغا ئالساق، 1984 - يىلى ئالغان پايدىسى تەرتىپكە سېلىشتىن بۇرۇنقى 1983-يىلىدىكىگە قارىغاندا 56% ئاشقان. (خۇاڭ تەنروڭ)

[كارخانىلارنىڭ تېخنىكا تەرەققىياتى] 1984 - يىلى قەشقەر ۋىلايىتىدىكى سانائەت - قاتناش كارخانىلىرى تېخنىكا تەرەققىياتى جەھەتتە مۇئەييەن نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. 1983 - يىلى ۋە 1984 - يىلى ئاپتونوم رايون بىلەن قەشقەر ۋىلايىتى ئورۇنلاشتۇرغان تېخنىكا ئۆزگەرتىش تۈرلىرى (مۇقىم مۇلۇكنى يېڭىلاش تۈرىنەمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) جەمئى 63 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە 1983 - يىلى ئورۇنلاشتۇرۇلغىنى 18، 1984 - يىلى ئورۇنلاشتۇرۇلغىنى 45، سېلىنغان ئومۇمى مەبلەغ 14 مىليون473 مىڭ يۈەن، بۇنىڭ ئىچىدە 1983-يىلى سېلىنغىنى 8 مىليون776 مىڭ يۈەن، 1984-يىلى سېلىنغىنى 5 مىليون597 مىڭ يۈەن. ئورۇنلانغان تۈر 32، بۇنىڭ ئىچىدە 1983-يىلى ئورۇنلانغىنى 14، 1984-يىلى ئورۇنلانغىنى 18. سېلىنغان مەبلەغدىن ئىككى يىلدا جەمئى ئورۇنلانغىنى 10 مىليون 720 مىڭ يۈەن. جەمئى ئورۇنلانغان مەبلەغ پىلان بويىچە سېلىنىدىغان مەبلەغ ئومۇمى سوممىسىنىڭ 74.1% نى ئىگىلەيدۇ. يېڭىدىن كۆپەيگەن ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى بويىچە ھېسابلىغاندا، يېڭىدىن كۆپەيگەن مەھسۇلات قىممىتى 3 مىليون 160 مىڭ يۈەن، يېڭىدىن ئاشقان پايدا 930 مىڭ يۈەن. شۇنداقلا، بىر قىسىم كونا ئۈسكۈنىلەر، زاۋۇتنىڭ خەتەرلىك بىنالىرى ۋە ئىشچى-

خىزمەتچىلەرنىڭ يا تاقلىرى يېڭىلىنىپ، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئىمكىك شارائىتى ۋە تۇرمۇش شارائىتى ياخشىلاندى.

ئىلگىرى كارخانىلار تېخنىكا ئۆزگەرتىش جەھەتتە يۇقۇرىدىن پۇل تاجرىتىپ بەرمىكە تايىنىپ، "چوڭ قازان" نىڭ تامىقىنى يىگەن، بانكىدىن پۇل قەرز ئېلىپ تېخنىكا ئۆزگەرتىشنى خالىمىغان. 1984 - يىلى بۇ خىل ئەھۋال ئۆزگەردى، 5 تۇر ئۇيۇشما بانكىدىن 1 مىليون 655 مىڭ يۈەن قەرز ئېلىپ تېخنىكا ئۆزگەرتىش ئېلىپ بېرىلدى. قەشقەر سوپۇن زاۋۇدى 45 مىڭ يۈەن قەرز ئېلىپ ئېلېكتىرولىزلانغان سۇدىكى ئوكسىگېنىنى يىغىۋېلىشنى يولغا قويۇپ، 3 ئايدا پۈتۈن قۇرۇلۇشنى تاماملاپ، بىر يىلچى دەرىجىلىك ئوكسىگېن ئىشلەپچىقاردى، ئۇنۇمى تېز بولدى، قىسقا مۇددەت ئىچىدە قەرزنى قايتۇرۇپ بولالايدۇ. 5 ناھىيىنىڭ ماشىنا كالۇنى بانكىدىن 130 مىڭ يۈەن قەرز ئېلىپ، ئۆزلىرى 100 مىڭ يۈەن تەييارلاپ 15 ماشىنىنى يېڭىلاپ ئۇنىڭغا 15 چاتما كوزۇپ چېتىپ يېرىم يىلدا 100 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى. بانكىدىن قەرز پول ئېلىپ كارخانىلاردا تېخنىكا ئۆزگەرتىشنى قانات يايدۇرۇش جەھەتتە بىر ياخشى باشلىنىش بولدى.

بىر يىلدىن بۇيان، كارخانىلار ئۆچۈر يەتكۈزۈش، بازار ئەھۋالىنى ئىگىلەش ئارقىلىق يېڭى مەھسۇلاتلارنى تىرىشىپ ئىشلەپچىقىرىپ، يېڭى تېخنىكا، ئەلا سورت، يۇقىرى سەۋىيىنى كېڭەيتىپ رىقابەتلىشىش ئىقتىدارىنى كۈچەيتتى. ۋىلايەتلىك مەزدىكى يېنىك سانائەت، توقۇمىچىلىق سانائىتى، يەمەكلىكلەر سانائىتى، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى سانائىتى، ماشىنىسازلىق سانائىتى 1984 - يىلى يېڭى مەھسۇلاتلارنى ئىشلەپچىقىرىپ كۆپەيتكەن يېڭى رەك، يېڭى تۈرلەر 150 نەچچىگە يەتتى. بۇ يېڭى مەھسۇلات، يېڭى سورتلار نىڭ كۆپ قىسمى ماسلىشىشچان بولۇش، ئىشەنچىلىك بولۇش، تېجەشلىك بولۇش قاتارلىق ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە. قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق زاۋۇدى ئىشلەپچىقارغان 30 × 30 گۈللۈك چىتنىڭ 56 خىل گۈل تۈرى بار بولۇپ، ئېكسپورت ئۈچۈنمۇ يەتتى، سوۋېت ئىتتىپاقىغا 3 مىليون مېتىر ئېكسپورت قىلىندى. قەشقەر يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى زاۋۇدى 9 قۇرلۇق سېيالكىنى سىناق قىلىپ ياساپ 50 - يىللاردىكى كونا مەھسۇلاتنىڭ ئورنىغا دەسسەتتى، كونا سېيالكا يېڭىلىنىپ ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئىلغار سەۋىيىسىگە يېتىپ، 1984 - يىلى 10 - ئايدا ۋىلايەتنىڭ باھالاپ بەكتىشىدىن ئۆتتى. قەشقەر كوتىنلۇن يەمەكلىكلەر زاۋۇدى، كوتىنلۇن تېچۇي ھارىسىنى ئىشلەپچىقاردى، ۋىلايەت بويىچە ھاراق باھالاش يىغىنىدا باھالاش ئارقىلىق رەڭگى، پۇرىقى، تەمى لايەقىلىك، بازارغا سېلىشقا بولىدۇ دەپ قارالدى. قەشقەر تېرە زاۋۇدى يېڭىدىن لايىھىلىگەن خىروم چاپانىنىڭ پوسۇنى يېڭى بولۇپ، شەرقىي شىمالدا سېتىلىۋاتىدۇ، ئۇ ھازىر قىس توۋارغا ئايلىنىپ قالدى. قەشقەر ئىلما - توقۇلما زاۋۇدى ئىشلەپچىقارغان توركۆينەك، تور ئىشتان جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ كەڭ يېزا ئىگىلىرىدا سېتىلىۋاتىدۇ.

ئۇرغۇنلىقان سانائەت كارخانىلىرى يېڭى ئىلغار تېخنىكىلارنى كېڭەيتتى. يىراقتىن ئېنېرگىيە قىسىل ئۇرۇمچى قاتارلىق قۇرۇلۇش يەمەكلىكلەر ساھەسى، يېنىك سانائەت ساھەسىدە رەسمى قوللىنىلماقتا. ئورۇن ئالماشتۇرۇشقا بولىدىغان بىسلىق ئەسۋاپلارنى ماشىنا ئارقىلىق ياساشنىڭ كېڭەيتىلىشى بىر قەدەر تېز بولدى. قۇياش ئېنېرگىيە تېخنىكىسى قوللىنىلىشقا باشلىدى. قەشقەر شەھەرلىك قۇرۇلۇش ئىدارىسى كىسىرگۈزگەن سېمونت

تۇرۇبىنى چۆكمىلىتىپ چىڭداش ئارقىلىق ياساش ھۈنەر - سەنئىتى خوتەن، ئاقسۇ، قىزىل-سۇ قاتارلىق ۋىلايەت، ئوبلاستلارغا كېڭەيتىلدى. 1983 - يىلدىن باشلاپ 19 يېزا - تېخنىكا تۈرى ۋىلايىتىمىزنىڭ پەن - تېخنىكا مۇۋەپپەقىيىتى بولۇپ باھالاندى. قەشقەر تېرە زاۋۇدىنىڭ ئامبۇنى ھىدرو كاربۇنات كىسلاتاسى ئارقىلىق ئاھاكنى قايتۇرۇپ زەمبە-لەن پۈشۈرۈش بىرلەشمە ھۈنەر - سەنئىتى؛ قەشقەر سوپۇن زاۋۇدىنىڭ ماي كىسلاتاسىنى دىستىرلەش تېخنىكىسى؛ قەشقەر شەھەرلىك 2 - يېنىك سانائەت ئىدارىسىنىڭ دوپپا، زىن-نەتلىك ساپال بويۇملىرى قاتارلىق 4 تۈر ئاپتونوم رايون بويىچە يېنىك سانائەت سې-تىمىسىنىڭ 1984 - يىللىق پەن - تېخنىكا مۇۋاپپەقىيىتى بولۇپ باھالاندى. قەشقەر توقۇ-مىچىلىق زاۋۇدى ئىشلەپچىقارغان 42×42 گۈللۈك نېپىز چىت ئاپتونوم رايونلىك 1984 - يىللىق پەن - تېخنىكا مۇۋەپپەقىيىتى بويىچە 4 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىشقا بىرلەشتۈرۈلۈپ سۈپەت باشقۇرۇشتىكى ئاساسىي خىزمەتلەر يەنمۇ كۈچەيتىلدى، ئاز بولمىغان كارخانىلار سۈپەت باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرىنى قۇرۇپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈپ، سۈپەتنى بىرىنچى ئورۇنغا قو-يۇشتا چىك تۇرۇپ، مەھسۇلاتنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈردى. كارخانىلار ھەر يىلى ئېلىپ بىرى-لىدىغان "سۈپەت ئېيى" پائالىيىتىگە بىر قەدەر ئەھمىيەت بېرىپ خېلى ئۇنۇم ھاسىل قىل-دى. 1984 - يىللىق "سۈپەت ئېيى" پائالىيىتىدە قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق زاۋۇدى سۈ-پەت باشقۇرۇش گۇرۇپپىلىرىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلەرنىسى ئېلان قىلىنىش يىغىنى ئېچىپ، يەپ پاتلاشنى، سۈپەتسىز توقۇلغان رەختلەرنى تەكشۈرىدىغان ئىككى سۈپەت تەكشۈرۈش گۇرۇپ-پىسىنى سايلاپ چىقىپ، ئاپتونوم رايون ئاچقان توقۇمىچىلىق كەسپى بويىچە سۈپەت تەك-شۈرۈش گۇرۇپپىلىرىنىڭ مۇۋەپپەقىيەت ئېلان قىلىنىش يىغىنىغا قاتناشتۇردى، ئۇلار ئاپتو-نوم رايون بويىچە مۇنەۋۋەر سۈپەت باشقۇرۇش گۇرۇپپىسى بولۇپ باھالىنىپ مۇكاپاتلان-دى. 1984 - يىلى قەشقەر سېمونت زاۋۇدى، يېڭىشەھەر سېمونت زاۋۇدى ۋە يېڭىسار سېمونت زاۋۇ تلىرىدىن چىققان سېمونتنىڭ ئۆلچەملىك بولۇش نىسبىتى 100% گە يەتتى. قەشقەر شە-ھەرلىك 2 - يېنىك سانائەت ئىدارىسى ئىشلەپچىقارغان دوپپا، زىننەتلىك ساپال بويۇملار، راۋاپ مەملىكەتلىك يېنىك سانائەت، سايا ھەت خاتىرە بويۇملىرىنى باھالاش يىغىندا ئې-سىل مەھسۇلات بولۇپ باھالاندى. قەشقەر شەھەرلىك مىللىلار ئىشلىتىدىغان ياغاچ بويۇم-لىرىنى ياساش زاۋۇدى ۋە گۈزەل سەنئەت بويۇملىرىنى ياساش زاۋۇدى ئىشلەپچىقارغان بويۇملارنىڭ سۈپىتى ياخشى بولغانلىقى ئۈچۈن، 1984 - يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە مىل-لىلار ئىشلىتىدىغان بويۇملارنى ئىشلەپچىقىرىشتا ئىلغار كارخانا بولۇپ باھالاندى. 1984 - يىلى 11 - ئايدا قەشقەر شەھەرلىك زىننەتلىك گۈزەل سەنئەت بويۇملىرى زاۋۇدى گۈاڭجۇدا ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك نەپىس گۈزەل سەنئەت كەسپىي بويىچە ئىلغار كارخانىلارنى باھالاش يىغىندا ئىلغار كارخانا بولۇپ باھالاندى. (لیۇ يەنخوي)

[ئىقتىسادىي تېخنىكا ھەمكارلىق] قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئىچكى ئۆلكە، را-يونلار بىلەن بولغان ئىقتىسادىي تېخنىكا ھەمكارلىقى 1983 - يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن باشلاندى. شۇ يىلى 10 - ئايدا ۋىلايەتلىك ئىقتىسادىي تېخنىكا ھەمكارلىقىغا رەھبەرلىك

قىلىش كۆرۈپپىسى ھەمدە ھەمكارلىق ئىشخانىسى قۇرۇلدى . " سىرتقا قارىتا ئېچىۋېتىش، ئىچكى جەھەتتە ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇش " فاكۇلتېتىغا ئاساسەن ، ئىقتىسادىي تېخنىكا ھەمكارلىقى 3 جەھەتتىكى خىزمەتلەرنى قانات يايدۇردى : 1 ـ ، تەكلىپ قىلىپ ئەكىلىش، سىرتقا ئېۋەتىش . تەكلىپ قىلىشتا ، مەدەت بېرىپ ھەمكارلىشىدىغان ئورۇنلىمالار تېخنىك خادىملارنى ئېۋەتىپ ياردەم بېرىشنى تەكلىپ قىلدى. سىرتقا ئېۋەتىشتە ئىككى خىل ئەھۋال بولدى : بىر خىلى ، ئۇنۇر بېرىسال ، كەسپىي تەكشۈرۈش گۇرۇپپىلىرىنى سىرتقا ئۇگەنىش ، تەكشۈرۈش ئۇچۇن ئېۋەتتى . 1984 ـ يىلى 8 ـ ئاي ۋە 10 ـ ئايلاردا ۋىلايەتلىمىزدىكى پارتىيە ، ھۆكۈمەتلىك ئاساسلىق رەھبەرلىرى ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا ناھىيە (شەھەر) لەردىكى پارتىيە ، ھۆكۈمەتلىك ئاساسلىق رەھبەرلىرىنى باشلاپ ئىچكى ئۇلكە ، شەھەرلەرگە بېرىپ ئۇگىنىپ، تەكشۈرۈپ نەزەر دائىرىسىنى ئاچتى . ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە بەزى ناھىيە (شەھەر) لەر كەسپىي تەكشۈرۈش گۇرۇپپىلىرىنى ئىچكى ئۇلكىلەرگە ئېۋەتىپ ئۇگىنىش ۋە تەكشۈرۈش ئېلىپ باردى . يەنە بىر خىلى ، بەزى كارخانىلار يا ـ كى ئورۇنلار ئەملى ئېھتىياجىغا ئاساسەن ، كەسپىي خادىملارنى سىرتقا ئۇگىنىشكە ، تەرـ بىيىلەشكە ئېۋەتىپ تېخنىكا سەۋىيىسىنى ئۆستۈردى . 2 ـ ، كۆپخىل يول ، كۆپ قاتلام ، كۆپخىل شەكىلدىكى ھەمكارلىقنى قانات يايدۇرۇپ ، ھەر قايسى تەرەپلەرنىڭ ئاكتىپچانـ لىقىنى قوزغىدى . 3 ـ ، ئالاھىدە ئېتىۋار بېرىش سىياسىتىنى تۇزۇپ چىقىپ ، سىرتقى كۇچلەرنى قەشقەر ۋىلايىتىگە ياردەم بېرىشكە ئىلھاملاندۇردى ۋە جەلپ قىلدى . 4 ـ ، ئۇز جايىنىڭ ئەملىيىتىنى چىقىش قىلىپ ، ھەر خىل كارخانىلارنى قۇرۇش شەرت ـ شارائىتـ لىرىگە ئاساسەن ، ھەمكارلىشىش تۇرلىرىنى بىكىتتى . مۇشۇ بىر نەچچە تۇرلۇك خىزمەتـ لەر ئارقىلىق ۋىلايىتىمىزنىڭ ئەشكىنى تاقىۋېلىش ھالىتى بۇزۇپ تاشلاندى ، يېپىق شەـ كىلدىكى ئىگىلىك ئوچۇق شەكىلدىكى ئىگىلىككە ئايلاندى . قەشقەر شەھرى خۇبىي ئۇلكەـ سىنىڭ شاشى شەھرى بىلەن قېرىنداش شەھەر بولدى، لياۋنىڭ ئۇنكىسىنىڭ دەندۇڭ شەھـ رى بىلەن دوستانە ھەمكارلىشىدىغان شەھەر بولدى ، جياڭسۇ ئۇلكىسىنىڭ نەنتۇڭ شەھرى بىلەن دوستلۇق ھەمكارلىق مۇناسىۋىتى ئورناتتى .

ئىقتىسادىي تېخنىكا ھەمكارلىقىنىڭ قانات يايدۇرۇلۇشى ۋىلايىتىمىزنىڭ ئىگىلىكى ئۇچۇن يېڭى ھايات ـ كۈچ ۋە جانلىنىش ئېلىپ كەلدى . بىر يىلدىن بۇيان ، بىز ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ شاڭخەي ، تيەنجىن ئىقتىسادىي تېخنىكا ھەمكارلىق ۋەكىللەر ئۆمىگىنى كۇـ تۇپالدۇق ، شىنجىن شەھرىنىڭ رەھبەرلىرى ھەمدە كارخانا رەھبەرلىرىنى كۆپ قېتىم كۇـ تۇپالدۇق ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ، شياڭگاڭ ، ياپونىيە ، ئامېرىكا سودىگەرلىرى بىلەن تۇنجى بولۇپ ئىشلەپچىقىرىش ھەمكارلىقى توغرىسىدا سۆزلەشتۇق . 1984 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىـ ئىككى تەرەپ كۆڭۈل بۆلۈشىدىغان مەسىلىلەر ئۈستىدە سۆزلەشتۇق . تېخنىكا ھەمكارـ لىقى خادىملارنى كۆتۈپالدۇق . ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ ئۇرۇمچى ، قەرىلىۋ قىرغىز ئاپـ تونوم ئوبلاستى ، غۇلجا ، يېزا ئىگىلىك 3 ـ دېۋىزىيە ، سانجىسى ، شاڭخەي ، تيەنجىن ، بېيجىڭ ، تەنجىك ، گۇاڭجۇ ، شىنجىن ، ۋۇشى ، نەنتۇڭ ، سۇجۇ ، جىنىەن ، چېڭداۋ ، يەنتەي ، ۋەيفاڭ ، خاربىن ، دەندۇڭ ، شاشى بىلەن 78 تۇرلۇك ئىقتىسادىي تېخنىكا ھەمـ كارلىق كېلىشىمى ۋە پىكىرنامە ئىمزالاندى ، بۇنىڭ ئىچىدىكى 16 تۇر بويىچە توختام

ئىسزالاندى . توختام ئىسزالانغان تۇرلەر ئىچىدە توقۇمىچىلىق ، يېنىمك سانائەت ، يەـ مەك ـ ئىچىمەك ، مەۋە ـ چېۋىكە ئىش قوشۇش ، ماشىنىسازلىق ، خىمىيەۋى سانائەت ، بىناكارلىق ، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى ، قاتناش تېرانسپورت ، كېمىسم ـ كېمچەك ، باسـ ـمىچىلىق ، گۈزەل ھۈنەر ـ سەنئەت قاتارلىق 10 نەچچە ساھە بار . بەزى تۇرلەردە دەسـ لەپكى ئۇنۇمى كۆرۈلدى . مەسىلەن: ۋىلايەتلىك تېرانسپورت شىركىتى 10 دانە سېلىركا موتۇرى كىرگۈزۈپ « ئازات » ماركىلىق ماشىنىنى ئۆزگەرتىپ قوراشتۇردى ، 8 ماشىنا ئۆزگەرتىپ قوراشتۇرۇلغاندىن كېيىن ، 1984 ـ يىلى جەمئى 8 تونىا مايې تېجەپ قېلىندى، مۇشۇ تۇردىلا كىرىم 40 مىڭ يۈەن ئاشتى. قەشقەر شەھەرلىك ئۇسكۇنە قوراشتۇرۇش شىركىتى تۇرۇمچىدىن ۋېركۇلت (بىر خىل خىمىيەۋى دورا) ئىشلەپچىقىرىش تېخنىكىسىنى كىرگۈزۈپ ، شۇ يىلى 100 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى . قەشقەر شەھەرلىك 2 ـ يېنىك سانا ـ ئەت ئىدارىسى سۇ سىڭدۈرمە يىدىغان پەردە ئىشلەپچىقىرىش ھۈنەرـ سەنئىتىنى كىرگۈزۈپ، قەشقەرنىڭ يالتىراق سانائىتىدىكى بوشلۇقنى تولدۇرۇپلا قالماستىن ، يەنە 67 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى . قەشقەر كوتېنلۇن يىمەكلىكلەر زاۋۇدى لۈجۇ ، بېيجىڭ بىلەن ئىقتىسـادىي تېخنىكا جەھەتتە ھەمكارلىشىپ كوتېنلون تېجۇي ھارىغى ، قوغۇن ، ئەنجۈر قېقى ، ئۈرۈك، ئامۇت ، شاپتۇل مۇرابباسى ، ئەنجۈر ، ئوتياش كونسېرۋاسى قاتارلىق يېڭى مەھسۇلاتـ لارنى كېڭەيتتى : قوغۇن قېقى ، ئەنجۈر قېقى ، ئامۇتە قېقى ، شاپتۇل قېقىسىنىڭ مىقدارى 30 تونىدىن 100 تونىغا يەتتى . قەشقەر ئىلمـ ـ توقۇلما زاۋۇدى تېخنىكىسىنى بىلەن تېخـ ـنىكا ھەمكارلىقىنى يولغا قويۇپ تېۋىت توقۇش ئىستانوك ئىشچىسىنىڭ ئىستانوك مەشغۇـ ـلات ئىقتىدارىنى 6 ھەسسە ئاشۇردى ، ھەر بىر ئىسمىنىڭ مەھسۇلات مىقدارى ئىلگىرىكى 15 كىلوگىرامدىن ئۆسۈپ 35 كىلوگىرامغا يەتتى ؛ توق قىزىل رەڭلىك رەختلەرنىڭ رېڭـ ـىنىڭ چىداملىقلىقى ئىلگىرىكى 4 ـ دەرىجىدىن 2 ـ دەرىجىگە كۆتىرىلدى ؛ ئىشلەپچىقىرىلـ ـغان يېڭى مەھسۇلات تور كۆينەك ، تور ئىشنا ئىنىڭ پوسۇنى يېڭى ، سۈپىتى ياخشى بولۇپ، بازارغا سېلىنغاندىن كېيىن تەلەپنى قاندۇرالمايۋاتىدۇ . ئىقتىسادىي ئۇنۇمى كۆرەـ ـنەرلىك بولۇۋاتىدۇ .

ۋىلايىتىمىز غەربىي چېگرىغا جايلاشقانلىقى ، قاتناش قولايلىق بولمىغانلىقى ، ئۇـ ـچۇر راۋان بولمىغانلىقى ئۈچۈن ئىقتىسادىي تەرەققىيات ئۈچۈن ناھايىتى زور قىيىنچىلىقـ ـلارنى كەلتۈردى . ئىقتىسادىي ئۇچۇرنى راۋانلاشتۇرۇش ، بازارنى ئېچىش ، ھەمكارلىق مۇناسىۋىتىنى ياخشى يولغا قويۇش ئۈچۈن بېيجىڭ ، تېيەنجىن ، شەنزۇك ، جياڭسۇ ، شاڭـ ـخەي ، گۇاڭجۇ ، شىنجىن قاتارلىق جايلاردا . مۇناسىۋەت باغلاش ئورۇنلىرى قۇرۇلدى ۋە قۇرۇلۇشقا تەييارلىق كۆرۈلمەكتە . (خۇاك تەنزۇك ، لى بىڭ)

قاتناش

[تاشيول قۇرۇلۇشى] ئازاتلىقتىن ئىلگىرى قەشقەر ۋىلايىتىدە تاشيول يوق دېيەرلىك ئىدى ، ۋىلايەت بويىچە بەيىاڭخېدىن كېلىپ قەشقەر ئارقىلىق خوتەنگە بارىدىغان بىر غول لېنىيىنىڭ 650 نەچچە كىلومېتىرى ۋىلايىتىمىز چېگرىسى ئىچىدە ئىدى ، يەرلىك تاشيول 300 نەچچە كىلومېتىر ئىدى. بۇ يوللار بەك ئىگىز - پەس بولۇپ ، قاتناش ناھايىتى ئەپسىز بولغاچقا ئاپتوموبىللار تېزلىمۇ ئاز ئۆتەتتى . دېخانچىلىق ، چارۋىچىلىق رايونلىرى ۋە شەھەر - بازارلار ئوتتۇرىسىدا ئاساسلىغى ئات ، ئېشەك ، تۆگە قاتارلىق قاتناش قوراللىرىغا تايىنىپ ئالاقە قىلىناتتى ، چەت تاغلىق رايونلار يىلبويى سىرت بىلەن ئالاقىلىشالمايتتى .

دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن كېيىن قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ تاشيول قۇرۇلۇشى تېز تەرەققى قىلدى . 1955 - يىلغا بارغاندا ئەسلىدىكى تاشيولنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش خىزمىتى تاماملاندى . ئۇنىڭدىن كېيىنكى 20 نەچچە يىل ئىچىدە دۆلەت تاشيول قۇرۇلۇشى ئۈچۈن جەمئىي 117 مىليون يۈەن دىن كۆپرەك مەبلەغ سالدى شۇنىڭ بىلەن بىرگە ، ھەر قايسى ناھىيە (شەھەر) لەر « خەلق ئەمگەك چىقىرىپ يول ياساش ، خەلق ئۆزى ئىشلەش ، دۆلەت ياردەم بېرىش » سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇشتا چىڭ تۇرۇپ ، پائال تۈردە ئۆزى مەبلەغ توپلاپ ، ئومۇملىغان ئەمگەكچىلەرنى تەشكىللەپ تاشيول ياسىدى ، ۋىلايەت بويىچە ئىلگىرى بار بولغان لېنىيە ئۈزلۈكسىز ئۇزارتىلدى ، يېڭى لېنىيە يىلسايىن كۆپەيدى . پامىر ئېگىز لىگىنىڭ شەرقىدە جايلاشقان تاشقورغان ناھىيىسىنى بىر - بىرىگە تۇتاشتۇرۇپ كەتكەن ئىگىز تاغلار ئوراپ تۇرىدۇ ، تاشقورغان ناھىيىسىنىڭ دېگىز يۈزىدىن ئوتتۇرىچە ئىگىزلىگى 4 مىڭ مېتىردىن ئارتۇق بولۇپ ، قاتنىشى ئىنتايىن قولايسىز . 1958 - يىلى دۆلەت مەبلەغ سېلىپ ئۈزۈلمىگە 294 كىلومېتىر كېلىدىغان قەشقەر - تاشقورغان يولىنى ياساپ ، بۇ ناھىيىدە تاشيول يوق بولۇشتەك تارىخقا خاتىمە بېرىپ ، ئىگىز تاغلىق رايوننى كۆزدىن - كۆزگە ئۈزگىرىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى . يوپۇرغا ، مەكىتتىن ئىبارەت ئىككى ناھىيىدىكى تاشيول ئىشچىلىرى ۋە خەلق ئىشچىلىرى چاپاسمۇشقىتەك چىداپ كۆرەش قىلىش روھىنى جارى قىلدۇرۇپ ، ئىككى يىل ئىچىدە قاقاس چۆلىلۈكتە 90 كىلومېتىردىن ئارتۇق يوپۇرغىدىن مەكىتكە بارىدىغان يولنى ياساپ چىقتى . بۇ يول ياسالىپ ماشىنا قاتنىغاندىن كېيىن، ئىلگىرى قەشقەردىن يەكەنگە بېرىپ ئاندىن مەكىتكە بارىدىغان يولنى 135 كىلومېتىر قىسقارتىپ ، ھەر يىلى دۆلەتكە 200 نەچچە مىڭ يۈەن راسخوت ، 60 نەچچە تونىنا ماي تېجەپ بەردى .

1984 - يىلى تاشيول تارماقلىرى دادىل ئىسلاھات قىلىپ ، يول ئاسراش سېستېمىسىدا يول ئاسراش ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى يولغا قويۇپ ، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئاكتىپچانلىغىنى زور دەرىجىدە قوزغاپ ، ياخشى يول نىسبىتىنى 55% گە يەتكۈزۈپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 5% ئۆستۈرۈپ تاشيول قۇرۇلۇشىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلەتتى . 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە پۈتۈن ۋىلايەت بويىچە تاشيولنىڭ ئۇزۇنلىغى 6998

قەشقەرنىڭ يەرلىك يوللىرى سوسىيالىستىك جەمئىيىتى

قەشقەر ـ يېڭىئوستاڭ

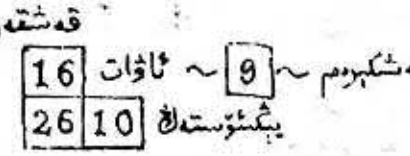

قەشقەر ـ مۇش

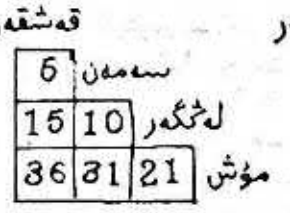

قەشقەر ـ دۆلەتئوغا

قەشقەر 5 دۆلەتئوغا

قەشقەر ـ نەزەرئوغا

قەشقەر 4 نەزەرئوغا

قەشقەر ـ شامالئوغا

قەشقەر 5 شامالئوغا

قەشقەر ـ پاختەكلە

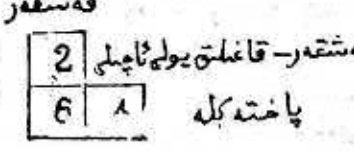

قەشقەر ـ بەشكېرىم

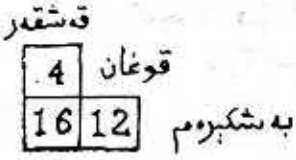

كىلومېتىرغا يەتتى . بۇنىڭ ئىچىدە تاشيول غول لىنىيىسى5 ، ئۆزۈنلىقى 1184 كىلومېتىر ، يەرلىك تاشيول 558 بولۇپ ، ئۆزۈنلىقى 5814 كىلومېتىرغا يەتتى ، ئازاتلىقتىنكېيىن دەسلەپ ـ كى مەزگىلدە بىلەن سېلىشتۇرغاندا ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا 81% ۋە 16 ھەسسە ئاشتى . ئاسفالت يول 438 كىلومېتىر (بۇنىڭ ئىچىدە مارالۇبشى ـ قەشقەر ـ خوتەن ئاساسى غول لىنىيىسىگە پۈتۈنلەي ئاسفالت ياتقۇزۇلدى) ، شېغىل ياتقۇزۇلغان يول 1275 كىلومېتىر ، كۆۋرۈك 160 ، سۈڭگۈچ 2224 . تاشيول ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ ترانسپورت ئاپتوموبىللىرى تېز كۆپەيدى ، يول ئاسراش ئورگانلىرى ۋە كۆلىمى يىلسايىن كېڭەيدى . 1984 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە ۋىلايەت بويىچە 12 ناھىيە (شەھەر) دە 20 يول ئاسراش ئوچاستىكا (ئەترەت) لىرى ۋە 146 يول ئاسراش بەنى قۇرۇلدى ، ئىشچى ـ خىزمەتچى ـ لىرى 1776 گە يەتتى ، يول ئاسراش لىنىيىسى 26، ئاسراش مۇساپىسى 2279 كىلومېتىر بولۇپ ، ئاساسلىق يوللارنىڭ راۋان ، توسالغۇسىز بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىندى .

ھازىر ۋىلايەت بويىچە ناھىيە بىلەن ناھىيە ئوتتۇرىسىدا ئاپتوموبىل قاتنايدىغان ، 96% يېزىغا ئاپتوموبىل ، ھەممە كەنتكە ھارۋىلار بارالايدىغان بولۇپ ، قەشقەر شەھرىنى مەركەز قىلغان ، ھەممە تەرەپكە تۆتاشقان تاشيول تورى شەكىللىنىپ ئىقتىسادىي قۇرۇ ـ لۇشنىڭ تەرەققىياتى ۋە خەلق تۇرمۇشىنىڭ ئۆسۈشى كۈچلۈك ئىلگىرى سۈرۈلدى .

(خۇاڭ تەنيۇك)

[ئاپتوموبىل تىرانسپورت ئىشلىرى] ئازاتلىقتىنكېيىنكى دەسلەپكى مەزگىللىرى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئاپتوموبىل تىرانسپورتى ئىنتايىن قالاق ئىدى. 1953 - يىلى كو - نىراپ جۇلىنى چىقىپ كەتكەن ئاپتوموبىللەردىن ئاران 20 سى بار ئىدى. شەھەر - يېزا ئوتتۇرىسىدا ئالاقىلىشىشتا ، تۇرلۇك قۇرۇلۇشقا ئەشيالىرىنى يۆتكەشتە ئاساسلىقى ئۇلاغ كۈچىگە تايىنىلاتتى.

دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان ، ئاپتوموبىللار نىڭ سانى ، يۈك توشۇش ئىقتىدارى ئۆ - تىرانسپورت باشقۇرۇش ئاپپاراتلىرى يىلسايىن كۆپەيدى. 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە ۋىلايەت بويىچە ئاپتوموبىللار 1983 - يىلىغا سېلىشتۇرغاندا %8 ، 1953 - يىلىغا سېلىشتۇرغاندا 64 ھەسسە ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە كەسىپىي مال توشۇش تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئاپتوموبىللار 1394 (مال توشۇش ئىقتىدارى 8212 تونناغا يەتتى) دانە، يولۇچىلارنى توشۇش تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئاپتوموبىل 157 دانە بولۇپ ، ئايرىم - ئايرىم ھالدا 1983 - يىلى بىلەن سېلىشتۇرغاندا %3 ۋە %76 ئاشتى. يېزىلاردا توۋار ئىگىلىگى راۋاجلانغانلىقتىن پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ يېزىلىرىدىكى يەككە كەسىپىي تىرانسپورتتا ئاھايىتى زور تەرەققىياتلار بولدى. ھازىرغا قەدەر ۋىلايەتنىڭ شەھەر - يېزىلىرىدا شەخسى ئاپتوموبىل ، تىراكتور ، كىچىك تىراكتور 3425 بولۇپ ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاپتوموبىل 396 ، ۋىلايەت بويىچە ئاپتوموبىل تىرانسپورتىدا ئومۇمىخەلق مۇلازىمەت - دىكى تىرانسپورت كارخانىلىرىنى يېتەكچى ، كوللېكتىپ مۇلازىمەتكىدىكى تىرانسپورت كارخانىلىرىنى يارىدەمچى ، يەككە تىرانسپورتنى تولۇقلىغۇچى قىلغان كۆپ قاتلاملىق ، ماسلىشىچانلىقى بىر قەدەر كۈچلۈك بولغان تىرانسپورت قۇرۇلمىسى شەكىللەنگەن باشلىدى. ئاپتوموبىللارنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ كەسىپىي تىرانسپورت باشقۇرۇش ئورگانلىرى ۋە رېمونت قىلىش كارخانىلىرىمۇ ئۇنىڭغا ماس ھالدا راۋاجلاندى. ۋىلايەت بويىچە ھازىر 4 كەسىپىي تىرانسپورت شىركىتى ، 34 كەسىپىي ئاپتوموبىل كالونى ، بىر ئاپتوموبىل نازارەت قىلىش - تەكشۈرۈش ئورنى ، 7 ئاپتوموبىل باشقۇرۇش پونكىتى ۋە 4 ئاپتوموبىل رېمونت زاۋۇدى ، 15 ئاپتوموبىل ئاسراش زاۋۇدى بارلىققا كەلدى. 12 ناھىيە (شەھەر) دە يولۇچىلار تونالغۇسى ۋە يۈك توشۇش بېكەتلىرى ۋۇجۇتقا كېلىپ دەسلەپكى قەدەمدە بىر قەدەر مۇكەممەل بولغان تىرانسپورت سېستېمىسى شەكىللەندى.

1984 - يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ تىرانسپورت سېپىدە " توشۇشتا بىخەتەر بولۇش ، ئەلا سۈپەت تىلىك بولۇش " قاتمۇقىدا چىڭ تۇرۇلۇپ ، ئىگىلىك باشقۇرۇش ۋە تىجارەت ئىستىقلىنى تەرتىپ يارىتىلاپ ، توشۇش سۈپىتىنى ئۆستۈرۈپ ، مال مەنبەلىرىنى پائال ئۈيۈشتۈرۈپ ، تىرانسپورت ئەنگىلىغا مۇۋاپىق بولۇشنى تازا چىڭ تۇتۇپ ، تىرانسپورت ئىشلىرىدا پىچىقلىرىشىنىڭ تەرەققىياتىنى ۋە ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى ئۆستۈرۈشنى ئىلگىرى سۈردى. ۋىلايەت بويىچە توشۇش كەسىپىنىڭ يىللىق توشۇغان مال مىقدارى 293مىڭ تونناغا يەتتى، 1983 - يىلىدىكىدىن %3.3 ئاشتى؛ ئوبوروت مىقدارى 251 مىليون 310مىڭ توننا-كىلومېتىر بولۇپ، 1983 - يىلىدىكىدىن %10 ئاشتى؛ پايدا 7 مىليون 980مىڭ يۈەنگە يەتتى 1983 - يىلىدىكىدىن %39 ئاشتى. يولۇچىلارنى توشۇش مىقدارىمۇ ئۆزلۈكسىز ئاشتى، پۈتۈن يىللىق يولۇچىلارنى توشۇش مىقدارى 280مىڭ ئادەم - قېتىمغا يەتتى 1983 - يىلىدىكىدىن %21.7 ئاشتى. ھازىر يولۇچىلارنى توشۇش لىنىيىسى 18 گە، يولۇچىلارنى توشۇيدىغان نۆۋەتچى ئاپتوموبىللارنىڭ مۇساپىسى 2200 كىلومېتىرغا يېتىدۇ، ھەممە ناھىيىگە نۆۋەتچى ئاپتوموبىل قاتنايدىغان بولدى، قەشقەر شەھرى ۋە بەزى ناھىيە-لەر يېزا - بازارلارغا نۆۋەتچى ئاپتوموبىل سالدى. (خۇالۇ تەنرۇك)

پوچتا - تېلېگىراف

[پوچتا-تېلېگىراف ئالاقە ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ھەققىدە ئومۇمى بايان] ئازاتلىقتىن دەسلەپكى مەزگىلدە قەشقەر ۋىلايىتىدە ئاران بىرنەچچە، يەكەن، كونىشەر، مارالبېشى، قاغىلىق، پەيزىۋات، تاشقورغان قاتارلىق يەتتە ئورۇندا پوچتا ئورگىنى بار ئىدى. كونىشەر، بىرنەچچە، يەكەن 3 ناھىيىدە تېلېگىراف ئورنى بار ئىدى، پوچتا - تېلېگىراف خىزمەتچىلىرى بۇ كىشىگە يەتمەيتتى. پوچتا يولىنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلىقى 650 كىلو مېتىر، ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون سىم يولى پەقەت 50 كىلومېتىر ئىدى. كونىشەر، بىرنەچچە رايونغا شەھەر ئىچىدە پەقەت 57 تېلېفون بولۇپ، كەڭ يېزا، چارۋىچىلىق رايونلىرى پوچتا - تېلېگىراف خەۋەرلىشىش دېگىلى ئاق قالغان ئۇقتا ئىدى.

قەشقەر پوچتا - تېلېگىراف ئىدارىسى ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون ئىستانسىسى بېقىنقىسى يىللاردىن بۇيان ئۇزلۇكسىز ئۇدە مۇلازىملىق پوزىتسىيەسىنى ياخشىلاپ، مۇلازىملىق سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، كوپ قېتىم ئاپتونوم رايون تەرىپىدىن « قەشقەردىن ئۇزۇنىچىگە ئۇلانغان تېلېفون بويىچە قىزىلبايراق لېنتىسى » قىلىپ باھالاندى.

30 نەچچە يىلنىڭ مابەينىدە پارتىيە-نىڭ مىللىي سىياسىتىنىڭ يېتەكچىسىگى ئاستىدا، ۋىلايىتىمىز-نىڭ پوچتا - تېلېگىراف خەۋەرلىشىش ئىشلىرى تېز تەرەققى قىلدى. 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە 151 ئورۇندا پوچتا - تېلېگىراف مۇلازىمەت ئورگانلىرى قۇرۇلۇپ، پوچتا .. تېلېگىراف مۇلازىمەت ئورۇنلىرى شەھەرلەردە ئومۇملاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئىدارە 12 گە، تارماق ئىدارە (پونكىت) 131 گە، ۋاكالىتەن بىجىرىش پونكىتلىرى 8 گە يېتىپ دۆلىتىمىز قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلى بىلەن سېلىشتۇرغاندا 20.6 ھەسسە كۆپەيدى. پوچتا يولىنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلىقى (غول لېنىيە، تارماق لېنىيە ۋە يېزا - كەنت پوچتا يەتكۈزۈش لېنىيىلىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) جەمئىي 15000 كىلومېتىردىن ئاشتى، دۆلىتىمىز قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىل بىلەن سېلىشتۇرغاندا 24 ھەسسە كۆپەيدى. ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون - تېلېگىراما لېنىيىسى 2.572 جۇپ كىلو مېتىرغا يېتىپ، دۆلىتىمىز قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىل بىلەن سېلىشتۇرغاندا 51.4 ھەسسە كۆپەيدى. يېزا ۋە شەھەر تېلېفونلىرىنىڭ ئومۇمى سانى 10.180 گە يېتىپ، دۆلىتىمىز قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىل بىلەن سېلىشتۇرغاندا 145 ھەسسە ئاشتى.

خەلق ئىگىلىكىنىڭ ئوچقاندەك تەرەققى قىلىشىغا ئەگىشىپ، ئاپتوماتىك تېلېفون، يۇكلىمە دولقۇنلۇق 12 لېنىيە قوش باشلىق تېلېگىراما-لار بېرىش ئاپپاراتى، تېلېگىرامما-مەدەت كى خەنزۇ يېزىغىنى ئاپتوماتىك ھالدا سىپىرغا تەرجىمە قىلىش ماشىنىسى، پوسۇلكىنى ئاپتوماتىك قوبۇل قىلىش-ئۆتكۈزۈش ماشىنىسى قاتارلىق كۆپلىگەن زامانىۋى خەۋەرلىشىش ئۇسكۇنىلىرى ئاددىي، مۇشكۇل قول مەشغۇلاتىنىڭ ئورنىنى بارغانسېرى كۆپلەپ ئىگەللە-

مەكتەپ، پوچتا ئاپتوموبىللىرى، موتوتسىكلىت ۋە خەلق ئاۋىئاتسىيە ئۆۋەتچى ئايروپىلان - لىرى ئېپتىدائى شەكىلدىكى ئات هارۋىسى بىلەن تېلېگىراممىا يەتكۈزۈش، ئېشەك بىلەن خەت - خالتا توشۇشنىڭ ئورنىغا دەسسىدى. پوچتىنىڭ يەتكۈزۈش سۈرئىتىمۇ زور دەرىجە دە تېزلىشىپ خەلق ئاممىسىنىڭ خەۋەرلىشىش ئېھتىياجىنى قاندۇردى. دۆلەت مۇداپىئەسى، تاشقى ئىشلار، نەپىت قېزىش، كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش، كېسەلدىن مۇداپىئە كۆرۈش ۋە پەن-تېخنىكات خەۋەرلىشىش ئىشلىرىنىڭ توسالغۇسىز بولۇشىغا ھەقسىز كاپالەتلىك قىلىنىدى. يېقىنقى دۆلەت ئىككى مىليون 500 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، قەشقەر تېلېگىراف خەۋەرلىشىش تۈگۈنى بىنا سىنى ياسىدى، ھازىر ئاپاراتلار قورالشتۇرۇلماقتا، 1985 - يىلى 10 - ئايدا رەسمىي ئىشقا چۈشىدۇ. نۆۋەتتە قەشقەرنى مەركەز قىلغان جەنۇبىي شىنجاڭ پوچتا - تېلېگىراف ئالاقىلىشىش تۈگۈنى دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەندى.

قوشۇمچە: 1. پوچتا-تېلېگىراف ئالاقىلىشىشىدىكى ئاساسلىق ئىستاتىستىكا جەدۋىلى.

2. قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ پوچتا، تېلېفون لىنىيىسىنىڭ ئاددىي خەرىتىسى.

پوچتا - تېلېگىراف ئالاقىسىغا دائىر ئاساسلىق ئىستاتىستىكا ماتېرىيالى

ئىسمى	بىرلىكى	1983 - يىلى	1984 - يىلى	1984 - يىللار- دىكىدىن ئاشقان (+) ياكى كەملىكىنى (-)
پوچتا - تېلېگىراف ئىشچى - خىزمەت- چىلىرى ئومۇمىي سانى	نادەم	1650	1641	نادەم 9 -
كەسپىي خىزمەت ئىشلىرى ئومۇمىي مىقدارى	يۈەن	342.896	3.623.652	+ 5.7%
خەت - چەك ئالاقىسى	دانە	3.920.649	4.277.239	+ 9.1%
خالتا	دانە	70.533	71.165	+ 0.9%
K بېلىتى	ۋاراق	306.709	316.104	+ 3.1%
تېلېگراممىا	ۋاراق	483.612	412.472	- 14.8%
ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون	ۋاراق	336.273	364.784	+ 8.5%
يىل ئاخىرىغىچە شەھەرلەردە ئائىلىلەرگە يەتكۈزۈلگەن تېلېفون	ئائىلە	2.650	2.885	+ 8.9%
يىل ئاخىرىغىچە يېزىلاردا ئائىلىلەرگە يەتكۈزۈلگەن تېلېفون	ئائىلە	2316	2438	+ 5.3%
يېزىدىكى تېلېفون	ۋاراق	367.587	393.870	+ 7.1%
تېلېگراممىا لىنىيىسى		56	57	+ 1.8%
ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون لىنىيىسى		114	115	+ 0.9%

ئۈرۈمچى يولى

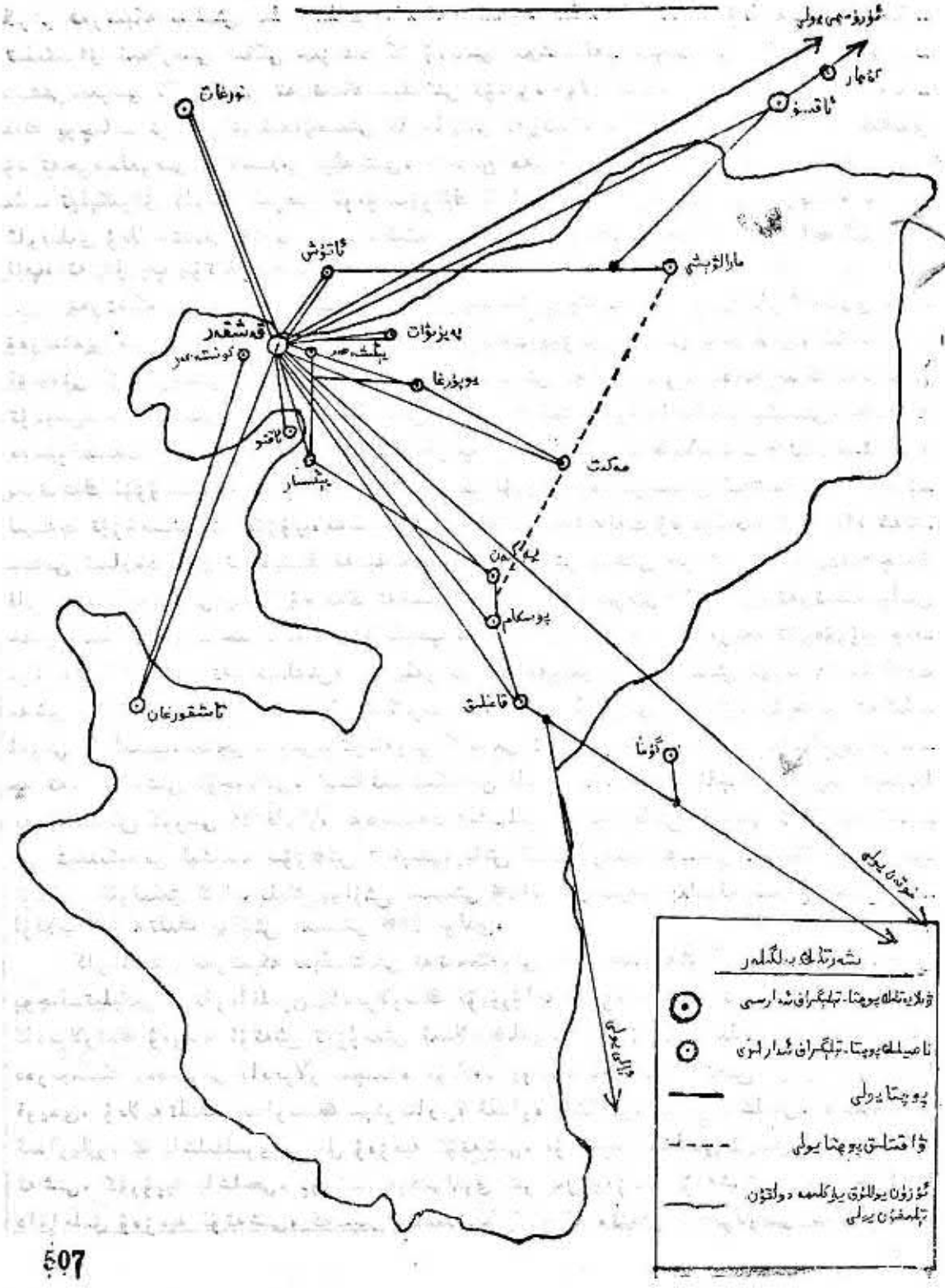

[پوچتا ـ تېلېگراف كارخانىلىرىنى تەرتىپكە سېلىش] ۋىلايەتتىكى پوچتا ـ تېلېگراف ئارماقلىرى ئىسلاھات تەلىۋىگە ماسلىشىش ئۈچۈن 1984 ـ يىلنى كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش يىلى قىلىپ بېكىتكەن ئىدى. يىلنىڭ بېشىدىلا ۋىلايەتلىك پوچتا ـ تېلېگراف ئىدارىسى ئىككى خىزمەت گۇرۇپپىسى تەشكىللەپ بىرسى كۈندىلىك خىزمەتلەرنى باشقۇرۇشنى، بىرسى كارخانىنى تەرتىپكە سېلىشنى تۇتتى. ئۇلار ئالدى بىلەن كونىشەھەر ناھىيەلىك پوچتا ـ تېلېگراف ئىدارىسىنى كارخانىنى تەرتىپكە سېلىش سىناق نۇقتىسى قىلىدى ۋە تەجرىبىلىرىنى خۇلاسىلاپ كېڭەيتتى. ئاندىن ھەر قايسى ناھىيە (شەھەر) لىك پوچتا ـ تېلېگراف كارخانىلىرىدا ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇردى. بىر يىل تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق ۋىلايەتتىكى 12 پوچتا ـ تېلېگراف كارخانىسى تەرتىپكە سېلىشتا لاياقەتلىك بولۇپ، تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىندى.

تەرتىپكە سېلىش جەريانىدا، ھەر دەرىجىلىك پوچتا ـ تېلېگراف ئارماقلىرى خەۋەرلىشىش سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش، مۇلازىمەت پوزىتسىيىسىنى ياخشىلاش، ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى ئۆستۈرۈشنى مەركەز قىلىپ، ئىشنى ئەنزىنى تەكشۈرۈش، رەھبەرلىك بەنزىنى تۈزۈش، ئىنتىزامنى تەرتىپكە سېلىشتىن باشلاپ «ئىش ئورنىغا خادىم بېكىتىش، خادىمغا مەسئۇلىيەت بېكىتىش، مەسئۇلىيەتكە قاراپ مۇكاپاتلاش»، قاتلام ـ قاتلام ھۆددىگە بېرىشتەك ئۈزۈنىسىدا، توغرىسىدا كەتكەن بىر يۈرۈش زەنجىرسىمان ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى تۇرغۇزۇپ، مەسئۇلىيەت، ھوقۇق، مەنپەئەت ۋە دۆلەت، كارخانا، شەخستىن ئىبارەت ئۈچ تەرەپنىڭ مەنپەئەت مۇناسىۋىتىنى ياخشى بىر تەرەپ قىلىپ، «چوڭ قازاننىڭ تامىقى»نى يېيىش ۋە تەڭ تەقسىماتچىلىق مەسىلىلىرىنى ھەل قىلدى. تەرتىپكە سېلىش جەريانىدا ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر مائارىپ كومىتېتىنى دەرىجىمۇ ـ دەرىجە تۇرغۇزۇپ چىقتى. خىلمۇخىل ئايرىپ تەربىيلەش، كەسىپلەر بويىچە تەربىيلەش، ئىش ئورنىدا ماھارەت مەشىق قىلدۇرۇش بىلەن ئۇستىلار شاگىرت يېتەكلەش قاتارلىق جانلىق، كۆپخىل شەكىللەرنى قوللىنىپ، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنى كەسپىي تېخنىكا ۋە مەدەنىيەت بىلىملىرى بويىچە تەربىيلەشنى كۈچەيتتى. ئىمتىھان تەستىقىدىن قارىغاندا، جەمئىي ئاچقان كەسپىي تېخنىكا تەربىيلەش كۇرسى 15 قارار، مەدەنىيەت بىلىملىرىنى تولۇقلاش كۇرسى 5 قارار، كەسپىي تېخنىكىدىن لېكسىيە سۆزلەش 7 قېتىم، ياش ئىشچىلارنىڭ كەسپىي تېخنىكا دەرسى تولۇقلاش ئارقىلىق لاياقەتلىك بولۇش نىسبىتى 91%، مەدەنىيەت بىلىملىرىدىن دەرس تولۇقلاپ لاياقەتلىك بولۇش نىسبىتى 78% بولدى.

كارخانىنى تەرتىپكە سېلىشتىكى نەتىجىلەرنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن، ۋىلايەتتىكى پوچتا ـ تېلېگراف ئارماقلىرى كادىرلارنىڭ ئۆمۈرۋايەت ۋەزىپە ئۆتەش تۈزۈمىنى بىكار قىلىپ، كادىرلارنىڭ ۋەزىپە ئۆتەش تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلدى. ئۇلار 1984 ـ يىلدىن باشلاپ ھەر دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلار ئىچىدە مۇددەت بويىچە ۋەزىپە ئۆتەش تۈزۈمىنى يولغا قويدى. ۋىلايەتلىك ئىدارىنىڭ سېكرېتارى، ئىدارە باشلىقى، بۆلۈم باشلىقى، ناھىيەلىك ئىدارىلارنىڭ باشلىقلىرى 3 يىل ۋەزىپە ئۆتەشنى، بۆلۈمچە باشلىقى 2 يىل ۋەزىپە ئۆتەشنى، گۇرۇپپا باشلىقى، پونكىت مۇدىرلىرى بىر يىل ۋەزىپە ئۆتەشنى، ئۇدا سايلانسا داۋاملىق ۋەزىپە ئۆتەشنى، كەسپىي ئىقتىدارىغا ئىگە ئادەتتىكى كادىرلارنى تەكلىپ قە-

لمپ ئىشلىتىش تۈزۈمىنى يولغا قويدى. ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلغاندىن كېيىن، ھازىر ۋە - زىپە ئۆتەۋاتقان ھەر دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلارنىڭ ئوتتۇرىچە يېشى 41 ياش بولۇپ، بۇرۇنقىدىن 8 ياش تۆۋەنلىدى. ئالى مەكتەپ، تېخنىكوم مەدىنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە بولغانلار 48% نى ئىگەللىدى، كەسپىي بىلىمى بارلار 52% نى ئىگەللىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئىشچى ئىشلىتىش تۈزۈمىدە ئۇلار شاگىرت ئىشچىلىق تۈزۈمىنى تەدرىجى ھالدا توختاتىم تۈزۈمىگە ئۆزگەرتىپ، " تۆھۈر تاۋاق " نى پاچاقلاپ تاشلاشتا ئاكتىپ رول ئوينىدى. ئۇلار ئاساسىي قاتلام كارخانىلىرىغا قارىتا بۇغۇچىنى يېشىۋېتىپ، ھوقۇقنى تۆۋەنگە چۈشۈردى؛ كادىرلار خىزمىتى، مالىيە ۋە ئىگىلىك باشقۇرۇش ھوقۇقىنى ئاساسىي قاتلاملارغا چۈشۈرۈپ، ئاساسىي قاتلام كارخانىلىرىنى ھاياتى كۈچكە ئىگە قىلدى.

تەرتىپكە سېلىش ۋە ئىسلاھ قىلىش ئارقىلىق ھەر قايسى پوچتا - تېلېگىراف كارخانىلىرىنىڭ باشقۇرۇش سۇپىتىدە، كەسپىي تېخنىكا سۇپىتىدە، ئىشچى - خىزمەتچىلەر قوشۇنىنىڭ سۇپىتىدە، رەھبەرلىك سۇپىتىدە تەرتىپكە سېلىنمىشتىن بۇرۇنقىغا قارىغاندا چوڭ - راق ئۆزگىرىش بولدى. خەۋەرلىشىش سۇپىتى تۇراغلىق ھالدا يۇقىرى ئۆرلىدى، مۇلازىمەت سەۋىيىسى رۇشەن ھالدا يۇقىرى كۆتۈرىلدى، يۇقۇرىنىڭ تەكشۈرۈش كۆرسەتكۈچىدەكى 21 خىل سۇپەت كۆرسەتكۈچى ئۆتكەن يىلدىكىدىن يۇقىرى كۆتۈرىلدى. (جىلىڭ جى)

(پوچتا - تېلېگىراف ئىشلىرىنىڭ ئىقتىسادىي ئۇنۇمىنى ئىستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى قوشۇمچە قىلىندى).

قوشۇمچە :

پوچتا - تېلېگىراف ئىشلىرىنىڭ ئىقتىسادى ئۇنۇمىنى ئىستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى

ئىسمى	بىرلىگى	1983 - يىل	1984 - يىل	1984 - يىلى 1983 - يىلدىكىدىن ئاشقان، كەملىگەنى (-)
كەسپىي كىرىم	يۈەن	3.937.619	4.604.248	+16.9%
كەسپىي چىقىم	//	3.526.800	4.378.516	+24.1%
كىرىم - چىقىم پەرقى	//	152.490	-149.507.67	
ھەق ھىسابلىنىدىغان كەسپىي خىزمەت مىقدارى	//	3.280.182	3.452.857	+5.3%
100 يۈەنلىك مۇقىم مۇلۇك ئىجارىدە كوچىدە مەبلەغلىك تىجارەت	//	4.93	4.07	-17.5%
ھەر بىر ئادەمگە توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە پايدا	//	113	90	
ھەر بىر ئادەمگە توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە كىرىم	//	2.492	2.846	+14.2%
ھەر بىر ئادەمگە توغرا كەلگەن ئوتتۇرىچە پايدا باج	//	170.95	5	
كەرىم - چىقىم كوپەيمىسى	//	89.57	95.10	+6.2%
كوچىدە مەبلەغلىك ئوبوروت كۈن سانى	كۈن	55	45	كۈن 10 -

[خەلقارا پوچتا ـ تېلېگىراف خەۋەرلىشىش] قەشقەر قەدىمدىن بۇيان مەملىكىتىمىزنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيا، غەربىي ياۋروپا ۋە ئافرىقىدىكى ھەر قايسى مەملىكەتلەر بىلەن دوستانە بېرىپ-كېلىش قىلىدىغان جايلىرىدىن بىرى. ناھايىتى ئۇزۇن ۋاقىتلاردىن ئېلىكىرىلا قەشقەردىكى ئاھالىلار، بەزى مەملىكەتتىكى ئاھالىلار بىلەن خەت ئالاقىسى قىلىپ كەلگەن. مەملىكىتىمىزنىڭ خەلقارادىكى ئىناۋىتىنىڭ يۇقۇرى كۆتىرىلىشىگە ئەگىشىپ بۇ خىل خەت ئالاقىسى كۈنسېرى كۆپەيدى. بولۇپمۇ 1984-يىلى ئېلىمىز ھۆكۈمىتى قەشقەر شەھرىنى سىرتقا قارىتا ئېچىۋېتىشنى قارار قىلغاندىن كېيىن دۇنيادىكى بەزى مەملىكەتلەر-نىڭ رەھبەرلىرى، خەلقارا دوست تەشكىلاتلار، مۇھاجىرلار ۋە شياڭگاڭ، ئاۋمېنلىق قېرىنداشلار ئۆزلۈكسىز ھالدا قەشقەرگە كېلىپ ئېكسكۇرسىيە ۋە زىيارەت قىلدى. ساياھەت قىلىش، تۇققان يوقلاش، سودىلىشىش ۋە تاقا-تچىقىش پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ باردى. خەلقارا پوچتا ـ تېلېگىراف كەسپىي زور مىقدارداكۆپەيدى. خەلقارا دوستلارنىڭ خەۋەرلىشىشىگە كاپالەتلىك قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن ۋىلايەتلىك پوچتا ـ تېلېگىراف ئىدارىسى خەلقارا پوچتا ـ تېلېگىراف كەسپىي خادىملىرىنى تولۇقلاپ تېلېفون-تېلېگىرامما كەسپىي ۋە تېز يەتكۈزۈش كەسپىنى يولغا قويىدى. يۇقۇرى دەرىجىلىك ئو-رۇنلارنىڭ تەستەقلىشى بىلەن تورغات خەلقارا خەت ـ خالتىلارنى ئالماشتۇرۇش پونكىتى دېگەن پاكىستانىنىڭ دېڭىزبېشچە بولغان ئارىلىققا خەلقارا خەۋەرلىشىش سىم لېنىيىسى تارتىلدى ۋە جۈمگو-پاكىستان خەلقارا خەت ـ خالتىلارنى ئالماشتۇرۇش پونكىتى يېڭىدىن قۇرۇلدى. 1985-يىلى خەلقارا پوچتا كەسپىي يولغا قويۇلدۇ. ئىستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، 1984-يىلى خەلقارا پوچتا ـ تېلېگىراف كەسپ مىقدارى 1983-يىلدىكىدىن، ئادەتتىكى خەت-چەك 63.4%، زاكاس خەت 76.9%، خالتا 123.1%، بەرلەشتۇرۇلگەن خالتا 38.6%، تېلېگرا-ما 4.6 ھەسسە، ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون ئىككى ھەسسە كۆپەيدى.

ھازىر قەشقەر تەرەققى قىلىپ، ئاسىيادا چاۋشيەن، ياپونىيە، ھىندىستان، پاكىستان، سىرىلانكا قاتارلىق 29 دۆلەت ۋە رايون بىلەن؛ ئافرىقىدا مىسىر ۋە تانزانىيە بىلەن؛ ياۋروپادا يۇگوسلاۋىيە، فرانسىيە، ئەنگلىيە، سوۋېت ئىتتىپاقى قاتارلىق 22 دۆلەت بىلەن؛ شىمالىي ئامېرىكىدا ئامېرىكا، كانادا قاتارلىق 5 دۆلەت بىلەن؛ ئوكيانىيەدە ئاۋسترالىيە، يېڭى زېلاندىيە قاتارلىق دۆلەتلەر بىلەن پوچتا ئالاقىسى ئورنىتىپ، دۇنيا خەلقى بىلەن بولغان دوستانە ئالاقىدىكى كۆۋرۈك بولۇپ قالدى. (جېك جۇ)

[گېزىت ـ ژورنال تارقىتىش ئىشلىرى] شەھەر ـ يېزا ئىگىلىگىنىڭ گۈللەنمىشى ۋە خەلق تۇرمۇش سەۋىيىسىنىڭ يۇقۇرى كۆتىرىلىشىگە ئەگىشىپ، كەڭ خەلق ئامما-سىنىڭ بىلىم ئېلىشقا بولغان تەشنالىقىنىڭ كۈنسايىن ئېشىپ بېرىشى، گېزىت ـ ژورنال تارقىتىش ئىشلىرىنىڭ ئۇچقاندەك تېز تەرەققى قىلىشىنى ئىلگىرى سۈردى.

1984-يىلى ۋىلايىتىمىزدە جەمئى تارقىتىلغان گېزىت ـ ژورنال 278 خىل، تارقىتىلغان قەرەللىك ژورنال 2076 خىل، تارقىتىلغان گېزىت ـ ژورنال ئومۇمىي سانى 366.027 سان بولۇپ، 1983-يىلدىكىدىن 24% ئاشتى. ۋىلايىتىمىز بويىچە ھەر بىر ئادەمگە ئوتـ

تۇرا ھىساپ بىلەن توغرا كەلگەن گېزىت ـ ژورنال 108 سان، تارقىتىلىغان گېزىت ـ ژورنالنىڭ جۇغلانما سانى 31.722.160 بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 34% ئېشىپ، تاربختە ـ كى ئەڭ يۇقۇرى سەۋىيە يارىتىلدى. 1984 ـ يىلدىكى گېزىت ـ ژورنالغا مۇشتېرى قوبۇل قىلىش خىزمىتىنى 1983 ـ يىلغا سېلىشتۇرغاندا 5 جەھەتتە ئۆرلەش بولدى: ئاز سانلىق مىللەت تىلەر يېزىغىدىكى گېزىت ـ ژورنالنىڭ تارقىلىش مىقدارى 39.5% ئۆرلىدى، ئۇچ دەرىجىلىك پارتىيە گېزىتى (« خەلق گېزىتى »، « شىنجاڭ گېزىتى »، « قەشقەر گېزىتى ») نىڭ تارقىلىش مىقدارى 14.4% ئۆرلىدى، سىياسىـ نەزەرىيىۋى ژورناللار، مەسىلەن: «قىزىل بايراق» ژورنىلى ، « يېڭى ئايلىق سۆھبەت »، « نەزەر » قاتارلىقلارنىڭ تارقىلىش مىقدارى 41.4% ئۆرلىدى، يەنـ تېخنىكا ۋە ياش ئۆسمۈر ـ لەرنىڭ ئوقۇشلۇقلىرىنىڭ تارقىتىلىش مىقدارى 38.5% ئۆرلىدى. گېزىت ـ ژورنالغا شەخـ سى مۇشتېرى بولغانلارنىڭ سانى 45% ئۆرلىدى. ئىستاتىستىكىدىن قارىغاندا ۋىلايەتبوـ يىچە 960 كەسىپنى، نۇقتىلىق ئائىلىلەر 3 ساندىن كۆپ گېزىت ـ ژورنالغا مۇشتېرى بولغان.

ھەر قايسى تەرەپلەردىكى كىتابخانلارنى ئۆزئارا ئېھتىياجلىق گېزىت ـ ژورنالـلارنى چۈشىنىش ۋە مۇشتېرى بولۇش ئىشكانىيىتىگە ئىگە قىلىش ئۈچۈن، پوچتا ـ تېلېگىراف تارـ ماقلىرىدىكى مۇشتېرى قوبۇل قىلغۇچى خادىملار ئورگانلارغا، مەكتەپلەرگە، زاۋۇت ـ كانـ لارغا بېرىپ مۇشتېرى قوبۇل قىلدى. مۇشتېرىلارنى چۈشۈرۈپ قويىدىغان، خاتا مۇشتېرى قىلىپ قويىدىغان ئىشلار ئازايدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، يەنە يەككە مۇشتېرى قوبۇل قىلىش ۋە پارچە سېتىش كەسپىنى يولغا قويۇپ، كەڭ كىتابخانلارنىڭ ئېھتىياجىنى قانـدۇر ـ دى. ۋىلايەتلىك پوچتا ـ تېلېگىراف تارماقلىرى جەمئىيەتتىكى كۆچلارغا تولۇق تايىنىپ گېزىت ـ ژورنال تارقىتىش كەسپىنى كېڭەيتتى. ۋىلايەتتە جەمئى 2000 دىن ئارتۇق ئىنج ـ تىمائى گېزىت ـ ژورنال تارقىتىش پونكتى، 2500 دىن كۆپ ئىجتىمائى گېزىت ـ ژورنـال تارقاتقۇچى بار. كەڭ كىتابخانلار ئىدارە دەرۋازىسىدىن چىققاي تۇرۇپ گېزىت ـ ژورنالـ لارغا مۇشتېرى بولالايدۇ ھەم تاپشۇرۇپ ئالالايدۇ. (جېڭ جۇ)

شەھەر ـ يېزا قۇرۇلۇشى ۋە مۇھىت ئاسراش

[ئاساسى قۇرۇلۇشنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى] پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمى يىغىنىدىن كېيىن ، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ پۈتكۈل خەلق ئىگىلىكىنى زور ھەجىمدە ئاشتى ، ئاساسى قۇرۇلۇشتىمۇ يېڭى قىياپەت بارلىققا كەلدى.

تولۇق بولمىغان ئىستاتىستىكىدىن قارىغاندا، 1981 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە، ئورۇنـ لانغان مەبلەغ 22 مىليون 25 مىڭ يۈەن ، ئىش باشلانغان ئۆي ـ ئىمارەت قىسۇرۇلۇش كۆلىمى 119.777 كۋادرات مېتىر، يىغىل ئاخىرىدا پۈتۈپ ئىشلىتىشكە تاپشۇرۇپ بېرىلگىنى 81.967 كۋادرات مېتىر ؛ 1982 ـ يىلى ئاساسى قۇرۇلۇشتا جەمئى ئورۇنلانغان مەبلەغ 24 مىليون 260 مىڭ يۈەن ، بۇنىڭ ئىچىدە

تۇرار جاي قۇرۇلۇشىدىن پۈتكىتى 4 مىليون 160 مىڭ يۈەن ، پۈتكەن قىۋرۇلۇش كۆلىمى 34.780 كۇۋادىرات مېتىر ؛ 1983 - يىلى ئاپتونوم رايون مەبلەغنى ئازايتىپ ، ئۆلايىتىمىز مىزانلىك ئاساسى قۇرۇلۇش مەبلىغىنىڭ كۆلىمىنى9مىليون 690 مىڭ يۈەن ئورۇنسلاشتۇردى. لېكىن ، ئەمەلىيەتتە 31 مىليون 710 مىڭ يۈەن ئورۇنلاندى . ئىش باشلىغان كىچىك 192 مىڭ كۇۋادىرات مېتىر ، پۈتكۈزۈلگەن كۆلەم 112 مىڭ كۇۋادىرات مېتىر ؛ 1984 - يىلى ئۆلايىتىمىزنىڭ ئاساسى قۇرۇلۇش ئومۇمى مەبلىغى 15 مىليون 90 مىڭ يۈەن بولۇپ ، 1983- يىلدىكىدىن55.73% ئاشتى، سەلمىنغان مەبلەغ1 مىليون يۈەندىن يۇقىرى بولغان قۇرۇلۇش تۈرى11. ئاساسى قۇرۇلۇشنىڭ پەيدىن - پەي تەرەققى قىلمىغا ئەگىشىپ ، قىسقا ئۆلايىتىلغان بىناكارلىق-لايىھەلەش كۈچى ۋە بىناكارلىق قۇرۇلۇش قوشۇنى ماس ھالدا زورايدى، قۇرۇلۇش قىلىش تېخنىكىسىمۇ ئۆسۈپ باردى .

قەشقەر ۋىلايەتلىك بىناكارلىق-لايىھەلەش ئىشخانىسى 1958 - يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، ھازىر 54 ئادەمى بار. بۇنىڭ ئىچىدە تېخنىك خادىملار 47 كىشى بولۇپ ، ئومۇمى خادىملارسانىنىڭ87% نى ئىگەللەيدۇ، يارىمچى ئىنژېنېرىدىن يۇقىرى ئۇنۋان ئالغانلار 14 كىشى بولۇپ ، ھەر يىلى 40 - 50 مىڭ كۇۋادىرات مېتىرلىق لايىھىلەش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىيالايدۇ . قەشقەر ۋىلايىتىدە خەلق ئىشلىتىدىغان بەزى ئاساسلىق قۇرۇلۇشلارنىسى ، مەسىلەن: پوچتا تېلېگىراف بىناسى ، ۋىلايەتلىك پارتكوم خىزمەت بىناسى ، مەمۇرى مەھكىمە خىزمەت بىناسى ، يېمەك - ئىچمەك تىجارەت بىناسى ، ئاپتوموبىل چوڭ رېمونت زاۋۇدى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىنى ۋىلايەتلىك بىناكارلىق لايىھىلەش ئىشخانىسى لايىھىلىگەن.

ئازاتلىقتىن دەسلەپكى مەزگىلدە بىناكارلىق قۇرۇلۇش كارخانىلىرىنىڭ سانى كۆپ ئەمەس ئىدى . كېسەك بىلەن ياغاچ ياكى خىش بىلەن ياغاچتىن قۇرۇلۇدىغان ئاددىي ئۆيلەرنى سالالايتتى ، بىناكارلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان خادىملارنىڭ سانى ۋىلايەت بويىچە 2000 گە يەتمەيتتى . 1984 - يىلىغا كەلگەندە قۇرۇلۇش كارخانىلىرى (گۇڭشې ، دۇي قۇرۇلۇش ئورۇنلىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) كۆپەيىپ 116 گە يەتتى، ئادىمى 15 مىڭ دىن ئاشتى . دۆلەت ئىگىلىكىدىكى بىناكارلىق شىركەتلەردىن 4 تى بار (جەنۇبىي شىنجاڭ بىناكارلىق قۇرۇلۇش شىركىتى ، يېزا ئىگىلىك 3 دېۋىزىيە بىناكارلىق شىركىتى. قەشقەر- شەھەرلىك بىرىنچى بىناكارلىق قۇرۇلۇش شىركىتى، يەكەن بىناكارلىق شىركىتى). كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئادىمى 5000 دىن ئاشىدۇ . قۇرۇلۇش تېخنىكا سەۋىيىسى 50 - يىللاردىكى كېسەك ۋە ياغاچتا ئاددىي ئۆيلەرنى سالىدىغان ھالەتتىن80 - يىللاردىكى پولات چۆرىلىك كۆپ قەۋەتلىك بېتون قۇرۇلۇشلارنى قىلىشقا ئۆستى.

قەشقەر ۋىلايىتىدە 1984 - يىلى ئېلىپ بېرىلغان نۆۋەتلىك قۇرۇلۇشلارنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇش :

1 . قەشقەر 3 - سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسى. بۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ قۇرۇلۇشى 1957 - يىلى باشلىنىپ 1960 - يىلى پۈتۈپ ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشكەن. ئىشلەپچىقىرىش كۆلىمى ئورۇنلاشتۇرۇلغان ماشىنا سىغىمچانلىقى 3000 × 2 كىلوۋات. ئىستانسىنىڭ ئورنى قەشقەر شەھرىدىن 16 كىلومېتىر كېلىدۇ . كونىشەھەر ناھىيىسىنىڭ لەنگەر يېزىسىدا . ئۇ چاغدا بۇ ئېلېكتىر ئىستانسىنىڭ كۆلىمى پۈتۈن غەربىي شىمال رايونى بويىچە ئەڭ

چولۇق ئىدى. يۇرۇشلەشتۇرۇپ قۇرۇلغان تۆرلەردىن 18.6 كىلوۋەتتىن كەملىدىغان 35000 ۋولتلۇق توك ئۆزاتقۇچى لىنىيىسى، 7 مىليون 500 مىڭ ۋولتلىق بېسىم تۆۋەنلىتىش پونكىتىدىن بىرسى بار، بۇنىڭغا سېلىنغان ئومۇمى مەبلەغ 12 مىليون 150 مىڭ يۈەن.

2. قەشقەر پاختا رەخت توقۇش-بويا قېلىق فابرىكىسى. ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى 1958-يىلى قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق ئابرىكىسىنى قۇرۇشنى قارار قىلدى، ئىككى يىلدىن كۆپرەك جىددىي قۇرۇلۇش ئارقىلىق 1960 - يىلى پۈتۈپ ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتى (رەخت توقۇش قىسمى). ئۇنىڭ ئاساسلىق ئىشلەپچىقىرىش كۆلىمى 30 مىڭ 400 يىڭ ۋە 42 دېيۇملۇق 1260 دانە دەستىگاھدىن ئىبارەت بولۇپ، سېلىنغان مەبلەغ 41 مىليون 80 مىڭ يۈەن، يىللىق مەھسۇلاتى 30 مىليون مېتىر ئىدى. 1966 - يىلى يەنە يىللىق مەھسۇلاتى 20 مىليون مېتىر بولغان بويا قېلىق زاۋۇدى قۇرۇلدى.

3. قەشقەر ۋىلايەتلىك سېمونت زاۋۇدى. زاۋۇت ئورنى كونىشەھەر ناھىيىسىنىڭ قوغان يېزىسىدا بولۇپ، 1958 - يىلى كەيپىياتلىق قىلىپ، 1959 - يىلى رەسمىي قۇرۇلۇش باشلاپ 1960 - يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا پۈتۈپ ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشكەن. سېلىنغان ئومۇمى مەبلەغ 2 مىليون 680 مىڭ يۈەن، لايىھىدىكى يىللىق مەھسۇلاتى #325 سېلكا تىلىق سېمونت 32 مىڭ توننا. يوشۇرۇن كۈچنى قېزىش، ئۆزگەرتىش ئارقىلىق 1984 - يىللىق مەھسۇلاتى 59700 تونناغا يېتىپ ئەسلىدە لايىھىلەنگەن مەھسۇلات مىقدارىدىن 17 مىڭ تونا ئاشتى.

4. قەشقەر ۋىلايەتلىك ئوت ئېلېكتىر ئىستانسىسى. ئوت ئېلېكتىر ئىستانسىسىغا 1964 - يىلى تەييارلىق قىلىنىپ، 1966 - يىلى پۈتۈپ ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشكەن. سېلىنغان ئومۇمى مەبلەغ 13 مىليون 470 مىڭ يۈەن، ماشىنا كۈرۈپچىلىرىنىڭ سىغىمچانلىقى 3000 × 2 كىلوۋات. ئۇ چاغلاردا قەشقەردە ساناقەت ۋە خەلق ئىشلەتمەيدىغان توكقا بولغان ئېھتىياجنىڭ يىلسايىن ئېشىۋاتقانلىقىنى، بولۇپمۇ ھەر يىلى قىشتىكى سۇ ئىسسىتىغالىغان مەزگىللەردە سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسى بەرگەن توك مىقدارىنىڭ چەكلىك بولغانلىقىنى، ھەمدە توك توختاپ قالىدىغان ياكى قىسمەن جايلاردا توك بىلەن تەمىنلەش يېتەرلىك بولمايدىغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئىككىنچى توك مەنبەئى قۇرۇلغان ئىدى. بۇ زاۋۇتنىڭ ئورنى قەشقەر پاختا رەخت توقۇمىچىلىق، بويا قېلىق زاۋۇدىنىڭ يېنىدا بولۇپ، توقۇمىچىلىق زاۋۇدىنىڭ ئېنېرگىيە مەسىلىسىنى ھەل قىلىشىمۇ كۆزدە تۇتۇلغان ئىدى. بىراق، بۇرۇن يېقىلغۇ كۆمۈر بىلەن تەمىنلەش مەسىلىسىنى ئەتراپلىق ئويلىمىغانلىقتىن ھەمدە كۆمۈر يېتىشمەسلىك ھادىسىسى كۆرۈلۈپ توك ۋە ئىسسىقلىق يەتكۈزۈپ بېرىشكە ئاماالسىز قېلىپ، بەزى توك بار، بەزى توك يوق بولۇپ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى يۇقىرى بولالمىدى، سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ تېخى يېتىشىمىگەن چاغلاردا توكسىز تولۇقسىز ئىشلىتىلدى.

5. قەشقەر 1 - بالداق سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسى. پۈتۈن قۇرۇلۇش 6500 × 3 كىلوۋاتلىق ۋە 1600 × 3 كىلوۋاتلىق يۇقىرى - تۆۋەن ئىستانسىدىن تەركىپ تاپقان. ئىستانسىدىن قەشقەرگە كەلگىچە 110 مىڭ ۋولتلىق توك يولى 46.6 كىلومېتىر،

2×20.000.000 ۋولتلىق مەركىزىي؛ بېسىم تۆۋەنلىتىش ئىستانسىسىدىن بىرسى بار ، لېكىن مەبلەغ مەسىلىسى تۆپەيلىدىن 1600×3 كىلوۋاتلىق - تۆۋەنكى ئىستانسىسىنىڭ قۇرۇلۇشى توختۇتۇپ قويۇلدى . بۇ قۇرۇلۇشقا 1976 - يىلى تەييارلىق قىلىنىپ ، 1977 - يىلى 1 - ئايدا ئىش باشلاپ، 1980 - يىلى 11 - ئايدا ماشىنىنى سىناق قىلىشقا كىرىشتى، پۈتۈن قۇرۇلۇش 1981 - يىلى 12 - ئايدا ئاخىرلاشتى ، جەمئى 5 يىل ۋاقىت كەتتى . تەكشۈرۈپ تۈزىتىلگاندىن كېيىن ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتى ، سىلىنغان ئومۇمى مەبلەغ 50 مىليون 180 مىڭ يۈەن .

6 . قەشقەر خەلىق ئاۋىئاتسىيە ئايرۇدۇرۇمىنىڭ كېڭەيتىش قۇرۇلۇشى. ئەسلىدىكى ئايرۇدۇرۇمنىڭ ئايرۇپىلان ماگىدىغان يولى 2200 مېتىر بولۇپ ، پەقەت كىچىك تىپتىكى ئايرۇپىلانلار چۈشەلەيتتى ، قەشقەر شەھرى سىرتقا ئېچىۋېتىلگەندىن كېيىن ، ئەسلىدىكى ئايرۇدۇرۇم تەرەققىيات ئېھتىياجىنى قاندۇرالماي قالدى. شۇنىڭ ئۈچۈن دۆلەت پىلان كومىتېتى قەشقەر ئايرۇدۇرۇمىنى كېڭەيتىپ قۇرۇش ئۈچۈن 5 مىليون يۈەن پۇل بەردى، يېرىم يىل ئالدىنقى باسقۇچلۇق تەييارلىق خىزمىتى ئىشلەندىگەندىن كېيىن 1984 - يىلى 7 - ئاينىڭ 21 - كۈنى بېتون قۇيۇش باشلاندى، قۇرۇلۇش 101كۈن داۋاملىشىپ960، 21كۇۋادىراتمېتىر يەرگە بېتون قۇيۇش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاپ شۇ يىلى 10 - ئاينىڭ 29 - كۈنى قۇرۇلۇش تاماملاندى ، قۇرۇلۇش پىلانىدىن 7 كۈن بۇرۇن ئورۇنلاندى . بۇ قەشقەر ئۇلايمىنىڭ ئاساسى قۇرۇلۇش تارىخىدا بىرىنچى قېتىملىق ئىش بولۇپ ، نۆۋەتتىلىق قۇرۇلۇشتا شۇ يىلى لايىھىلەش ، شۇ يىلى ئىش باشلاش، شۇ يىلى ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈش جەھەتتە رېكورت يارىتتى .

7 . قەشقەر پوچتا-تېلېگىراف بىناسى ، مەمۇرى مەھكىمە خىزمەت بىناسى ، ئۇلايەتلىك پارتكوم خىزمەت بىناسى. بۇ ئۈچ قۇرۇلۇش قەشقەر ئۇلايمىتىدە خەلق ئىشلىتىدىغان قۇرۇلۇش ئىچىدە ئۆلچەم بىر قەدەر چوڭراق بولغان تۈرلەر . پوچتا-تېلېگىراف بىناسىنىڭ كۆلىمى 4965 كۇۋادىرات مېتىر ، پۈتۈن قۇرۇلىمىغا پولات چىۋىق ، بېتون ئىشلىتىلگەن ، ئاساسى گەۋدە قىسمى 4 قەۋەت ، بىر قىسمى 5 قەۋەت . 1980 - يىلى 10 - ئاينىڭ 22 - كۈنى قۇرۇلۇش باشلىنىپ ئارىلىقتا تۈرلۈك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن قۇرۇلۇش كېچىكتۈرۈلگەن ئىدى . 1984 - يىلى 8 - ئايدا ئاندىن پۈتتى . سىلىنغان مەبلەغ 2 مىليون يۈەن . ئۇسكۇنىلەرنى قوراشتۇرۇش تاماملانمىغانلىقتىن قۇرۇلۇش پۈتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئىشلىتىشكە باشلىمىدى. مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ خىزمەت بىناسىغا 1981 - يىلى 8 - ئايدا ئىش باشلىنىپ 1983 - يىلى 10 - ئايدا پۈتتى ، قۇرۇلۇش كۆلىمى 5868 كۇۋادىرات مېتىر ، خىش ، بېتون قۇرۇلما بولۇپ، قۇرۇلۇش ۋاقتى 24 ئاي بولدى. ئۇلايەتلىك پارتكوم خىزمەت بىناسى 3779 كۇۋادىرات مېتىر . 1984 - يىلى 4 - ئايدا ئىش باشلىنىپ، 11 - ئايدا قۇرۇلۇش تاماملاندى . بۇ قۇرۇلۇشقا جەمئى 173 كۈن ۋاقىت كەتتى ، بۇ ، شۇ يىلى ئىش باشلاپ ، شۇ يىلى ئىشلىتىشكە تاپشۇرۇپ بېرىلگەن تىپىك قۇرۇلۇشلارنىڭ بىرسى . (ساۋ نەيىي)

[ئاساسي قۇرۇلۇشقا پۈل ئاجرىتىشنى ئىسلاھ قىلىپ، مەبلەغنىڭ ئۈ - ئۈمىنى ئۈستۈرۈش] ئۆتكەندە ئاساسي قۇرۇلۇشقا مەبلەغ سېلىشتا ئىش باشلاشتىن بۇرۇن خاجەت قىلىش، قۇرۇلۇش پۈتكەندىن كېيىن نەقچوت قىلىپ قۇرۇلۇش ھىساۋىنى بوغۇش ئۇسۇلى قوللىنىلغانلىقتىن ، نەقچوت ھامان خاجەت ھىساۋىدىن كۆپ بولۇپ كې - تىپ مەبلەغنى كونترول قىلىشقا ئامالسىز قالغان ئىدۇق . 1984 - يىلى ئاھالىلار ئۆچۈن ئىشلىتىلىدىغان قۇرۇلۇشلارنى تەكشۈرۈپ بېكىتكەن كۆۋادىرات پۈتۈش قىممىتى بويىچە ھۆددىگە بېرىش ، باشقا قۇرۇلۇشلارنى مەبلەغ بويىچە ھۆددىگە بېرىپ ھىساپىنى بوغۇش، ئىش باشلىنىشتىن بۇرۇن بىر قېتىملا ھۆددىگە بېرىۋېتىش ، چېقىم ئېشىپ كەتسە تولۇق - لاپ بەرمەسلىك ، ئېشىپ قالسا قۇرۇلۇش قىلغۇچى ئورۇن ئۆزلىرى ئىلىش ئىسمۇمىيۇزلۇك بولغا قويۇلدى.ۋىلايەت بويىچە400 تۈرلۈك قۇرۇلۇشتا تۈرلۈك ھۆددىگە بېرىش، ھۆددە ئې - لىش تۈزۈمى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇلدى ، سېلىنغان مەبلەغ 73 مىليون 790 مىڭ يۈەن (مەركەز ۋە ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك ئورۇنلار بىرگەن ئاساسي قۇرۇلۇشۇش مەبلىغىمۇ بۇنىڭ ئىچىدە) ، بۇ ۋىلايىتىمىزنىڭ 1984 - يىلىدىكى ئومۇمى قۇرۇلۇش كۆلىمى ئۆچۈن كېتىدىغان 112 مىليون 690 مىڭ يۈەننىڭ 67% نى ئىگىلەيدۇ . دۆلەت ئۆچۈن ئىقتىسات قىلىپ بېرىلگەن مەبلەغ 2 مىليون يۈەندىن ئارتۇق .

ئاھالىلار ئۆچۈن ئىشلىتىلىدىغان قۇرۇلۇشلارنى كۆۋادىراتىمىتىر پۈتۈش قىممىتى بويىچە ھۆددىگە بېرىش چارىسىنى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇشتىن ئىلگىرى ، قۇرۇلۇش بانكىسى قەشقەر ۋىلايىتىدە 1980 - يىلىدىن 1982 - يىلىغىچە ياسالغان ئىشخانا بىناسى، تۇ - رالغۇ جاي ، ئوقۇتۇش بىناسى قاتارلىق تۈرلۈك ئوخشىمايدىغان شەكىللەردىكى قۇرۇلۇش - لار ئۈستىدە ئانالىز ئېلىپ بېرىلدى. نامۇۋاپىق ئامىللارنى چىقىرىپ تاشلاپ ، كۆۋادىرات - مېتىر پۈتۈش قىممىتىنى تەكشۈرۈپ بېكىتتى . تەكشۈرۈپ بېكىتىلگەن پۈتۈش قىممىتى بە - لەن 1980 - يىلىدىن 1982 - يىلىنىچە بولغان ئارىلىقتىكى ئوتتۇرىچە پۈتۈش قىممىتىنى سېلىشتۇرغاندا 5% تۆۋەنلىدى . مۇشۇ ئاساستا پۈتۈن ۋىلايەتتىكى 200 دىن ئارتۇق ئا - ھالىلار ئۆچۈن ئىشلىتىلىدىغان قۇرۇلۇش تۈرلىرىدە (قۇرۇلۇش كۆلىمى 320 مىڭ كۆۋادى - راتمېتىر) كۆۋادىراتمېتىر پۈتۈش قىممىتى بويىچە 30 مىليون يۈەن مەبلەغنى ھۆد - دىگە بېرىش سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇلۇپ ، دۆلەت ئۆچۈن بىر مىليون 500 مىڭ يۈەن ئىقتىسات قىلىپ بېرىلدى.

ئاساسى قۇرۇلۇشتا خىرىدار تالاپ‌ھۆددە بېرىش چارىسىنى قوللانۇش — قۇرۇلۇش قىلغۇچى كارخانىنىڭ ئىلگىلىك باشقۇرۇشىنى كۈچەيتىش ۋە يۇقۇرى كۆتىرىشتىكى بىر يېڭى تەدبىر. قۇرۇلۇش بانكىسى، ۋىلايەتلىك ئاساسى قۇرۇلۇش كۆمىتېتى ، پىلان كومىتېتى قاتارلىق ئورۇنلار بىلەن مۇزاكىرىلىشىپ ۋىلايەتلىك نەپىئەت شىركىتىدىكى ئىككىسى كورپۇس تۇرالغۇ جايدا ئۇقتىدا سىناق قىلىشنى قارار قىلدى ، ھەر بىر كۆۋادىراتمېتىر ئۆچۈن كېتىدىغان پۇلنى بېكىتكەندىن كېيىن ، قۇرۇلۇش قىلغۇچى كارخانىنىڭ سالاھىيىتىنى تەكـ - شۈرۈش ئارقىلىق جەۋبىي شىنجاڭ بىناكارلىق شىركىتى ، يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيەلىك بى - ناكارلىق شىركىتى ، قەشقەر شەھەرلىك 1 - بىناكارلىق شىركىتى ، قەشقەر شەھەرلىك

2 ـ بىناكارلىق شىركىتى ھەر بىر كۆۋادىراتمېتىر قۇرۇلۇشنى قانچىلىك پۇلغا پۈتتۈرىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويىدى، نەتىجىدە پىزا ئىگىلىك 3 ـ دەرىجىلىك بىناكارلىق شىركىتى قۇرۇلۇشنى تەكشۈرۈپ بېكىتىلگەن كۆۋادىراتمېتىر پۈتۈش قىممىتى بويىچە ھۆددە ئالدى . يەنى 6 ئاي قۇرۇلۇش قىلىش ئارقىلىق 2.223 كۆۋادىراتمېتىرلىق ئىككى كورپۇس تۇرالغۇ جاي مۇددەتتىن 15 كۈن بۇرۇن پۈتتى. قۇرۇلۇش مۇددىتى بېقىنقى بىر قانچە يىللاردىن بۇيانقى ئوتتۇرىچە قۇرۇلۇش مۇددىتىدىن 10 ئاي قىسقاردى . پۈتۈش قىممىتى 1982 ـ يىلدىكى ئوخشاش شەكىلدىكى تۇرالغۇ جايدىكى ھەر بىر كۆۋادىراتمېتىر باھاسىدىن 12 يۈەن تۆۋەن بولدى، قۇرۇلۇش قىلغان كارخانا تەننەرخىنى 4.05% تۆۋەنلەتتى، قۇرۇلۇشنىڭ سۈپىتى ئەلا بولدى، تۇرلۇك ئىقتىسادىي كۆرسەتكۈچلەر بويىچە تارىختىكى ئەڭ ياخشى ـ ھۆددە يارىتىلدى .

ـ قەشقەر ۋىلايىتى يېزا ئىگىلىك رايونى ، دېخانچىلىق ، ئېتىز ـ ئېرىق ، سۇ ئىنشائاتلىرى ئاساسى قۇرۇلۇش مەبلىغى ھەر يىللىق ئاساسىي قۇرۇلۇش ئومۇمى مەبلىغىنىڭ 40% دىن كۆپرەكنى ئىگەللەيدۇ . بۇ قۇرۇلۇشلارنىڭ تەلۈي جەددى بولغانلىقتىن ئاز-دەتتە بىر تەرەپتىن ئۇچاپ، بىر تەرەپتىن لايىھىلەپ ، بىر تەرەپتىن قۇرۇلۇش قىلىناتتى . قۇرۇلۇشلارنىڭ تەخىرىنى ھىساۋاتى يۈزەكى بولۇپ قالغانلىقى ، قۇرۇلۇش داۋامىدىكى مەسىلىلەرنىڭ كۆپىلىگى تۈپەيلىدىن پۈل كەملىكى قوبۇل قىلىنمىسلىق ، ئىسراپچىلىق زور بولاتتى . 1984 ـ يىلى قۇرۇلۇش خەجلىنىمىپ ، ئىسراپچىلىق زور بولاتتى . 1984 ـ يىلى قۇرۇلۇش، بانكىسى " شەرقىي شىمال ، شىمالىي جۇڭگو ، غەربىي شىمال " ئىدارىسىنى ئورنىنى ، ئاتۇش ـ پەيزۇات غول زەيكىشى ، ئوچ كۆۋرۈك سۇ تەقسىملەش تۈگۈنى قاتارلىق ئېتىز ـ ئېرىق سۇ ئىنشائاتلىرى، ئورمان ئەھىيا قىلىش ئاساسى قۇرۇلۇش تۈرلىرىدە يۇقۇرىدىن چۈشۈرۈپ بىر بىلگەن مەبلەغ سانى بويىچە ھۆددە بېرىپ خالىچە ئامۇئاپىق ئىلىنغان پۇل ۋە كۆپ ھىساپلانغان ماتېريال باھاسى قاتارلىقلاردىن بىر مىليون 200 مىڭ يۈەنى ئىلىپ تاشلاپ ، سىلىنغان مەبلەغنى كونترول قىلىپ، پۇلنى تېجەپ قالدى . قۇرۇلۇش مۇددەتتىن تەخمىنەن بىر يىل بۇرۇن ئورۇنلاندى. (كى جيەن شىن)

قەشقەر شەھەرلىك شەھەر قۇرۇلۇشى ئىدارىسى شەھەرنى كوكەرتىش ئۈچۈن كوبلىگەن كوچە تەلەرنى تەبىيارلىماقتا. چېن نېۋ فوتوسى

[شەھەر قۇرۇلۇشى] تەشقەر شەھىرىدە ھازىر 138 مىڭ شەھەر نوپۇسى بار. ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر 52 مىڭ . 1949 ـ يىلى ئازات بولغاندىن بۇيان، 35 يىللىق پىلانلاش ، قۇرۇلۇش ئارقىلىق شەھەر كۆلىمى 9.6 كۆۋادىرات كىلومېتىرغا يەتتى. شەھەر رايونى ئىچىدە تۇرۇشلۇق ، ئىلىكتىر كوچىسى ، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلەرى ، سېمونت، خىمىيە سانائىتى ، كۆن ـ خىزىم ، دېخانچىلىق ، چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرىنى پىششىقلاپ ئىشلەش، قول سانائەت، گۈزەل ھۈنەرسەنئەت بويۇملىرى قاتارلىق مەھسۇلاتلارنى ئىشلەپچىقىرىدىغان 104 كەسىپنىڭ تەپتىكى زاۋۇت بار. سانائەتنىڭ يىللىق ئومۇمى مەھسۇلات

قەھمەتتى72 مىليون660مىڭ يۈەن. شەھەر دەۋرىيىتىنىڭ ئاساسىۋى ئەسلىدىلىرىۋە مەدەنىيەت تۇرمۇشى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان ئەسلىدىلىرى دەسلەپكى كۆلەمگە ئىگە بولدى. مۇ- ئەلىك، مۇئەسسەز دەرەخلەرنى قويۇش، كۆكەرتىش يىلىغۇ - يىل ئېلىپ بېرىلىپ، ئوتتۇراھەسساپ بىلەن ھەر بىر ئادەمگە توغرا كېلىدىغان كۆكەرتىلگەن كۆلەم 5.01 كۋادىراتمېتىرغا، دەرەخ بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى 12% گە يەتتى. مۇھىت تازىلىغى ياخشىلىنىپ، شەھەر قىياپىتى يېڭىۋە گۈزەللەشتى.

جېينكاردا يەكشەنبە- بەھەيۋەت ھەيكىلى فوتوسى

قەشقەر شەھەرلىك پىلانلاش - لايىھە- لەش ئىشخانىسى ئىلايەتۋە شەھەردىكى رەھ- بەرلەرنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشىۋە قوللىشى ئارقە- سىدا ئالاقىدار ئورۇنلاردىكى پىلان - تېخنىكا خادىملار بىلەن بىرلىكتە چوڭقۇر تەكشۈرۈپ، كەڭ كۆلەمدە پىكىر ئېلىش ئاساسىدا، 1983 - يىلى 8 - ئايدا قەشقەر شەھىرىنىڭ ئومۇمى كەۋدە پىلانىنى ئىشلەپ بولدى. ئاپ- تونوم رايونلۇق شەھەر- يېزا قۇرۇلۇشى، مۇ- ھىت ئاسراش نازارىتى 1983 - يىلى 12 - ئايدا قەشقەر شەھىرىدە قەشقەر شەھىرىنىڭ ئومۇمى كەۋدە پىلانىنى باھالاپ بېكىتىش يىغى- نى ئاچتى، يىغىنغا شىنجاڭدىكى ھەر قايسى ئىلايەت، ئوبلاست، شەھەر ۋە قېرىنداش ئۇلكە، شەھەر ھەمدە ئالى مەكتەپلەردىكى شەھەر قۇرۇلۇشىنى پىلانلاش تېخنىكا خادىملىرى ۋە مۇتەخەسسىسلەر قاتناشتى. باھالاش، تەكشۈرۈش ئارقىلىق قەشقەر شەھىرىنىڭ ئومۇمى كەۋدە پىلانىغا دائىر ماتېرىياللار تولۇق، پىلان مەزمۇنى مول، شەھەرقۇرۇلۇش پىلانىنىڭ جايلاشتۇرۇلۇشى ئەقىلگە مۇۋاپىق، پىلانىسىنىڭ چوڭقۇرلىقى تەلەپكە ئۇيغۇن، تەرەققى قىلدۇرۇش، قۇرۇلۇش كۆلىمى قەشقەر شەھىرىنىڭ ئەمەلىيىتىگە ئۇيغۇن، يولغا قويۇشنا بولىدۇ، بىر تەدەر ياخشى پىلان لايىھىسى بولۇپتۇ، - دەپ ئاردى. شۇنىڭ بى- لەن بىر چاغدا، تولۇقلاش، ئۆزگەرتىش تەكلىۋىنى بەردى. ئۆزگەرتىش، تولۇقلاش- تىن كېيىن 1984 - يىلى 9 - ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقلىشىغا يوللانىدى.

1977 - يىلىدىن بۇيان، دۆلەت قەشقەر شەھىرىگە 3 مىليون 700 مىڭ يۈەن مەبلەغ سالدى، شەھەرلىك ئۆي - مۇلۇك باشقۇرۇش ئىدارىسى 589 مىڭ يۈەن مەبلەغ توپلاپ 14504.5 كۋادىراتمېتىر تۇرار جاي سالدى، 412 ئائىلە يېڭى ئۆيلەرگە كۆچتى.

1984 - يىلى 5 - ئايدا قاسقان بازىرىنى ئۆزگەرتىپ قۇرۇلۇشى باشلىنىپ، ئاستى سودا دۇككىنى يا كى قول سانائەت دۇككىنى قىلىنىدىغان، ئۈستىدە ئائىلىلىكلەر ئولتۇرىدىغان مىللىي بىناكارلىق ئالاھىدىلىكىگە ئىگە 2 قەۋەتلىك 5 كورپۇس بىنا پۈتتى.

قەشقەر شەھەرلىكى ئاھالىلار ئۆزى سالغان يېڭى ئۆيلەر.
كۆلەينىك فوتوسى

1984 ـ يىلى ئاپتونوم رايون دۆڭئۆڭ كۆۋرۈگىسىنى يېڭىلاش ئۈچۈن 600 مىڭ يۈەن ئاجرىتىپ بەرگەن ئىدى، يېڭى ئاخىرلاشقان كۆۋرۈكنىڭ تۆۋرۈكلىرىنى ۋە سېمونت قۇرۇلمىلارنى قۇيۇش ۋەزىپىسى ئۈرۈمچى ئۈرۈملۈك ئۇيۇشمىسى بولدى. شەھەر بويىچە ئەڭ جايدا كۆۋرۈك بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئىككى جايدىكىسى پۈختا ياسالغان.

قەشقەر شەھەر رايونىدىكى يولنىڭ ئاساسى گەۋدىسى شەكىللىنىپ بولدى، ياسالغان شەھەر يوللىرى 38 بولۇپ، ئومۇمى ئۇزۇنلۇقى 31 كىلومېتىر، بۇنىڭ ئىچىدە بېتون يول 5.8 كىلومېتىر، ئاسفالت يول 13.2 كىلومېتىر، بۇ ئىككى تۈر جەمئى 19 كىلومېتىر بولۇپ، يول ئومۇمى ئۇزۇنلۇقىنىڭ 43% نى ئىگەللەيدۇ. شەھەر رايونىدىكى يولسىلارنىڭ كۆلىمى 0.78 كۋادرات كىلومېتىر بولۇپ، شەھەر رايونىدا ئىشلىتىلگەن بەرنىڭ 8.21% نى ئىگەللەيدۇ. ھەر بىر ئادەمگە ئوتتۇرا ھىساپتا 6.34 كۋادرات مېتىردىن توغرا كېلىدۇ. 1984 ـ يىلى سېلىنغان مەبلەغ 430 مىڭ يۈەن، ئۇزى جۇغلىغان مەبلەغ 350 مىڭ يۈەن، ياسالغان ئاسفالت يول 4، ئۇزۇنلۇقى 7 كىلومېتىر، جەمئى 80 مىڭ كۋادرات مېتىر، پۈتكىنى 4 كىلومېتىر.

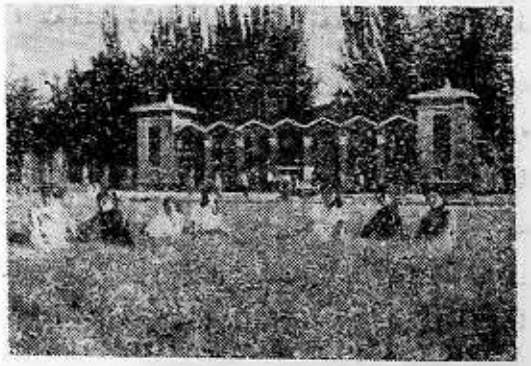

قەشقەر خەلق باغچىسى.
باغ يۈز فوتوسى

1984 ـ يىلى 100 مىڭ يۈەن مەبلەغ جۇغلاپ 1.3 كىلومېتىر غول سۇ تۇرۇبىسى كۆمۈلدى، 60 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىنىپ 1.1 كىلومېتىر كونا غول تۇرۇبا ئۆزگەرتىلدى، يىل ئاخىرىغىچە كۆمۈلگەن غول سۇ تۇرۇبىلىرى 27.7 كىلومېتىر، سۇ قۇدۇقى 3، كۈندىلىك تەمىنلىنىدىغان سۇ مىقدارى 3500 كۇبومېتىر، ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى 8880 كۇبومېتىر، سۇ بىلەن تەمىنلەشنىڭ ئومۇملىشىش نىسبىتى 90% گە يەتتى.

1980 ـ يىلىدىن بۇيان، شەھەر رايونىغا كۆمۈلگەن سۇ چىقىرىش غول تۇرۇبىلىرى 11.7 كىلومېتىر، پاسكىنا سۇ 2 ـ دەرىجىلىك بىر تەرەپ قىلىش ئۈسكۈلى بىلەن بىر تەرەپ قىلىنىدۇ. پۈركۈپ ھاۋاغا ئايلاندۇرۇپ تازىلاش ئۈسكۈلى قوللۇنۇلىدۇ. بىرىنچى قارارلىق كۆنلۈك ئىقتىدارى 3000 كۇبومېتىر بولغان قۇرۇلۇشقا ھازىر ئىش باشلاندى، يېقىنقى ئىككى يىل ئىچىدە پۈتتۈرۈپ ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈش پىلانلاندى. (جالاگولىالاق)

[يېزا - بازار گۈيخوا قۇرۇلۇشى] قەشقەر ۋىلايىتىدە 135 يېزا بازىرى بولۇپ ، بۇنىڭ ئىچىدە بازار دەرىجىلىك تەشكىللى ئاپارات تەسىس قىلىنغىنى 21 ، 60 - يىللارنىڭ باشلىرىدا " 5 تە ياخشى " يېزا قۇرۇلۇشى خىزمىتى قانات يايدۇرۇلغان چاغدا، يېزا - كەنتلەر دەسلەپكى قەدەمدە پىلانلاندى ۋە مەھەللەرنى جايلاشتۇرۇش خىزمىتى ئىشلەندى . 20 نەچچە يىل قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا يېزا - بازارلار يېزىلارنىڭ سىياسى ، ئىقتىسات ، مەدەنىيەت مەركىزىگە ئايلاندى.

1981 - يىلى مەملىكەتلىك 2 - قېتىملىق يېزا ئۆي - ئىمارەت قۇرۇلۇشى يىغىندىن كېيىن ، ۋىلايەت كەنت - بازارلارنى پىلانلاش بويىچە ئىككى قارار ئۇقتۇرۇش كۇرسى ئېچىپ ، كەنت - بازارلارنى پىلانلاش تېخنىك خادىملىرىدىن 62 كىشىنى تەربىيىلىدى، بۇنىڭ ئىچىدە مىللىلار 37 كىشى . دۆلەت ۋە ئاپتونوم رايون تەربىيىلىگەن كەنت - بازارلارنى پىلانلاش تېخنىك خادىملىرى 16 كىشى ، بۇنىڭ ئىچىدە مىللىلار 4 كىشى . مەركەز ۋە ئاپتونوم رايون 1982 - يىلىدىن 1984 - يىلىغىچە قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ھەر قايسى ناھىيە (شەھەر) لىرىدىكى كەنت - بازارلارنى پىلانلاش كەسپى راسخودى ئۇچۇن 220 مىڭ يۈەن پۇل ئاجرىتىپ بەردى . 1984 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق قۇرۇلۇش نازارىتىنىڭ يېزا - كەنت باشقارمىسى ھەر قايسى ناھىيىلىك قۇرۇلۇش ئىدارىلىرىغا بىر يۈرۈش ئۆلچەش ئەسۋاپلىرى سەپلەپ بەردى . 1983 - يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزىلىرىدا 11.140 ئائىلە 37.234 ئېغىز شەخسى ئۆي سالدى، ئۇنىڭ كۆلىمى 929.734 كۇۋادىراتمېتىر. 1984 - يىلى يېزىلاردا 13.605 ئائىلە 40.789 ئېغىز شەخسى ئۆي سالدى، ئۇنىڭ كۆلىمى 1.393.256 كۇۋادىراتمېتىر.

1983 - يىلى قاغىلىق ناھىيىلىك شەھەر - يېزا قۇرۇلۇش بۆلۈمى پىلانلاپ لايىھىلەپ چىققان چاۋاغ بازىرىنىڭ پىلانى ئاپتونوم رايون بويىچە كەنت - بازارلارنى پىلانلاش مۇسابىقىسىگە قاتنىشىپ ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى . 1984 - يىلى كونىشەھەر ناھىيىلىك قۇرۇلۇش ئىدارىسى ئوغۇساق ، زەمبىن ، سايۇاغ ، بۇلاقبۇ قاتارلىق 4 يېزا بازىرىنى پىلانلاش خىزمىتىنى ۋە كەنت - بازارلارنى پىلانلاپ قۇرۇش ئىقتىسادىي تېخنىكا كۆرسەتكۈچىنى تەكشۈرۈش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىدى.

دۆلەتلىك 6 - بەشيىللىق پىلانىدا مەملىكەت بويىچە كەنت - بازارلارنى پىلانلاشنىڭ چوقۇم 1985 - يىلىنىڭ ئاخىرىدىن بۇرۇن تاماملىنىشى تەلەپ قىلىنغان . قەشقەر ۋىلايىتىدىكى ناھىيە ۋە يېزىلاردا ئىلگىرى پىلانلاش - باشقۇرۇش ئاپاراتى بولمىغانلىقتىن بۇ خىزمەت قانات يايدۇرۇلمىغان . شۇڭا بۇ خىزمەت ھازىر تېخىمۇ جىددى ۋە ئېغىر بولماقتا . 1984 - يىلى 6 - ئايدا ناھىيىلەردە شەھەر - يېزا قۇرۇلۇش - مۇھىت ئاسراش ئىدارىلىرى قۇرۇلدى . ۋىلايەتلىك قۇرۇلۇش باشقارمىسى ۋە ناھىيە (شەھەر) لىك قۇرۇلۇش ئىدارىلىرىدا ھازىر بار ئىشچى - خىزمەتچىلەر 136 كىشى . بۇنىڭ ئىچىدە تېخنىكا ئۇنۋانى بارلار 45 كىشى بولۇپ ، ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئومۇمى سانىنىڭ 33% نى ئىگەللەيدۇ . (جاك گولىياك)

[ناهيه بازارلىرىدىكى سۇ بلەن تەمىنلەش قۇرۇلۇشى] سۇ بىلەن قەدىمدىن قەدىمكى تەبىئى بايلىق ، ئىشلەپچىقىرىش ، قۇرۇلۇش ۋە خەلق تۇرمۇشىدا كەم بولسا بولمايدىغان ماددى ئاساس ، بىر رايوننىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى بەلگىلەيدىغان موھىم شەرت .

نۆۋەتتە قەشقەر ۋىلايىتىدىكى 11 ناھيە بازىرىنىڭ ھەممىسىدە سۇ بىلەن تەمىنلەش ئەسلىھەلىرى — تۇرۇبا سۇيى بىلەن تەمىنلەش ئورنى (پونكىتى) قۇرۇلدى. لېكىن كۆپ ساندىكى ناھيىلەردە سۇنىڭ سۈپىتى ناچار، فىتور مىقدارى كۆپ، يوت مىقدارى ئاز، سۇدا Mg^{++} ، Ca^{++}، Cl^{-} $So_4^{"}$ نىڭ مىقدارى بەرقەدەر يۇقۇرى بولۇپ ، ئۇ كۆڭگۈرت كىسلاتا تۇزى ۋە خلورىدلار تەپسىدىكى ئارىلاشما سۇغا كىرىدۇ .

ۋىلايىتىمىزنىڭ ناھيە بازارلىرىدا سۇ بىلەن تەمىنلەش مەسىلىسىنى ھەل قىلىشنىڭ ئاساسلىق ئاچقۇچى — «دۆلەتنىڭ تۇرمۇشتا ئىشلىتىدىغان سۇ ئۆلچىمى » گە ئۇيغۇنكېلىدىغان سۇ مەنبەلىرىنى تاللاشتا.

1984 - يىلى مەركەز ۋە ئاپتونوم رايون قەشقەر ۋىلايىتىگە قاغىلىق ناھيىسى، تاشقورغان ناھيىسى ، مەكىت ناھيىسىنىڭ ناھيە بازارلىرىدا سۇ بىلەن تەمىنلەش ئورنىنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن ئاجرىتىپ بېرىلگەن پۇل 740 مىڭ يۈەن.

قاغىلىق ناھيە سۇ بىلەن تەمىنلەش ئورنى قۇرۇلۇشىنىڭ ئومۇمى خامچوتى 1 مىليون 240 مىڭ يۈەن ، سۇ بىلەن تەمىنلەش ئورنىنىڭ لايىھىلەنگەن كۈنلىمى كۈنىگە 2500 توننا. بۇ قېتىم ئورۇنلاشتۇرۇلغان مەبلەغ 300 مىڭ يۈەن. ئۇ ئاساسلىقى يېڭى سۇ مەنبەسىنى تېپىشقا ئىشلىتىلدى . ھازىر سۇ مەنبەسى قىلىنغان ئورۇندا قۇرۇلدىغان تۇرلۇك يۆتكىلىشكەن قۇرۇلۇشلارغا پائال ماتېرىيال تەييارلاۋاتقىنى .

تاشقورغان ناھيىسىدە يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنىڭ ئۆسۈشىگە ۋە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ سۇ بىلەن تەمىنلەش ئورنىنىڭ سۇ بىلەن تەمىنلەش ئىقتىدارى ئېھتىياجنى قاندۇرالماي قالدى ھەمدە يەر شارائىتىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىغانلىقتىن سۇ بىلەن تەمىنلەش ئورنى پەقەت ناھيە بازىرىنىڭ يېرىمىنلا تەمىنلىيەلىدى، ناھيە بازىرىنىڭ قالغان يېرىمىنىڭ يېرى ئېگىز، سۇ ئورنى پەس بولغانلىقتىن سۇ بىلەن تەمىنلەشكە ئامالسىز قالدى. شۇڭا ، يېڭى سۇمەنبەسىنى تاللاپ ، سۇ بىلەن تەمىنلەش ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن، تەكشۈرۈپ ئۆلچەشۈچە سۇنىڭ سۈپىتىنى خەمىيىلىك تەكشۈرۈش ئارقىلىق يېڭى مەنبەنىڭ ئورنى شىڭگۈەن دېگەن يەرگە مۇقىملاشتۇرۇلۇپ ، شۇ جايدىكى سۇنى ئېرىق ئارقىلىق ئەكىلىپ تەمىنلىدى. سۇ بىلەن تەمىنلەش قۇرۇلۇشىنىڭ تېخنىكىلىق ئېقىنى يولى بىر قەدەر مۇكەممەل بولدى، ئۇنىڭدا پۈتۈنلەي يۇقۇرى بېسىم بىلەن سۇ ئاققۇزۇپ تەمىنلەش ئۇسۇلى قوللىنىلدى ، قۇرۇلۇشنىڭ باھاسى تۆۋەن، بىخەتەرلىگى ياخشى بولدى . قۇرۇلۇشنىڭ لايىھىلەنگەن كۈلىمى كۈنىگە 1500 توننا ، قۇرۇلۇشتا كېتىدىغان ئومۇمى پۇل 680 مىڭ يۈەن بولۇپ ، بۇقېتىم 300 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىندى. ھازىر سۇ بىلەن تەمىنلەش ئورنىنىڭ سۇ سۈزۈلدۈرۈش كۆلچىگى دەسلەپكى قەدەمدە پۈتتى.

يۇقۇرىدا ئېيتىپ ئۆتكەن ئىككى سۇ بىلەن تەمىنلەش قۇرۇلۇشىنى 1985 - يىلى دۆلەت بايرىمىدىن ئىلگىرى پۈتتۈرۈپ ئاپتونوم رايون قۇرۇلغا تاشقىنىڭ 30 يىللىغىغا سۇۋغا تەقدىم قىلىش پىلانلاندى.

مەكىت ناھىيىسىنىڭ سۇ بىلەن تەمىنلەش ئورنىنى كېڭەيتىپ قۇرۇشقا 140 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىنىپ، ئاساسلىقى تارماق تۇرۇبىسلارنى كېڭەيتىپ قۇرۇشقا ئىشلىتىلدى، كېڭەيتىپ قۇرۇلغاندىن كېيىن تەمىنلەيدىغان سۇ مىقدارى ھازىرقى 6000 ئادەمنى تەمىنلەشتىن 13 مىڭ ئادەمنى تەمىنلەيدىغان ھالەتكە يېتىدۇ. كېڭەيتىپ قۇرۇش ئىشى بۇيىل ئېچىلىپ ئورۇنلۇنۇش پىلانلانغان ئىدى، بىراق تۇرۇبا كەمچىل بولغاچقا قۇرۇلۇش پىلانىنىڭ ئورۇنلۇنۇشىغا تەسىر يەتتى.

ئۇندىن باشقا، 1984 - يىلى ئاپتونوم رايون ناھىيە بازارلىرىدا سۇ بىلەن تەمىنلەش ئورۇنلىرىنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن چۈشۈرۈپ بەرگەن پۇل ئېچىدىن 100 مىڭ يۈەن يەكەن ناھىيىسى، پوسكام ناھىيىسى، يوپۇرغا ناھىيىسىگە بېرىلدى، ئۇنى سۇ بىلەن تەمىنلەش ئورنىنى كېڭەيتىش قۇرۇلۇشىنىڭ ئالدىنقى مەزگىللىك راسخودى قىلىپ، تەكشۈرۈپ ئۆلچەپ ۋە سۇ مەنبەئەسىنى تېپىپ، قۇرۇلۇشنىڭ دەسلەپكى لايىھىسى پۈتتۈرۈلدى، ماتېريالنى يۇقۇرىغا يوللىغاندىن كېيىن 1985 - يىللىق قۇرۇلۇش پىلانىغا كىرگۈزىلمەدۇ. (شۇگومىن)

[**ھېيتكار مەسچىتى**] تارىخى خاتىرىلەردىن قارىغاندا، 10 - ئەسىردىن باشلاپ، ئىسلام دىنى شىنجاڭ رايونىغا تەدرىجى تارقىلىشقا باشلىدى. شۇنىڭدىن باشلاپ چوڭ-كىچىك مەسچىتلەر شىنجاڭنى، بولۇپمۇ جەنۇبى شىنجاڭنى قاپلىدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى ھېيتكار مەسچىتى ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ دىنى مەدەنىيىتىدىكى كۆلىمى ئەڭچوڭ بەرسى. ئۇ ئۆزىگە خاس قۇرۇلما جايلاشتۇرۇلۇشى ۋە مىنارچىلىق ئۇسلۇبى بىلەن دۇنيادىكى ھەر قايسى ئەللەردىكى مىنارچىلىق سەنئىتىنىڭ دەققىتىنى قوزغاپ كەلدى. ئازاتلىقتىن كېيىن بۇ قۇرۇلما ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى تەرەپتىن نۇقتىلىق ئاسرىلىدىغان مەدەنىيەت يادىكارلىق قىلىپ بەلگىلەندى.

ھېيتكار مەسچىتى مىلادى 1442 - يىلىي قۇرۇلۇشقا باشلىغان بولۇپ، ئەسلىدە كىچىكرەك ئىدى. شەھەرنىڭ تەرەققىياتى ۋە سىياسىتىنىڭ ئۆزگىرىپ بېرىشى بىلەن، 1874 - يىلىغاكەلگەندە ئۇزۇل - كېسىل ئۆزگەرتىپ، كېڭەيتىپ ياسالدى. شۇنىڭ بىلەن ئەسلەپكى قەدىمدە ھازىرقى كۆلەمگە كەلگەن ئىدى. 1937 - يىلى ئىشىك ئالدىدىكى يەنە بىر مەسچىت چېقۋېتىلدى. شۇنىڭ بىلەن ھېيتكار مەسچىتى شەھەرنىڭ دىنىي مەركىزى ۋە پائالىيەت مەركىزىگە ئايلاندى.

ھېيتكار مەسچىتى نامازئوقۇش قىسمى، دىنىي مەكتەپ، مەسچىتكە كىرىش ئېغىزى قاتارلىق بۆلەكلەردىن تەشكىل تاپقان. ئىشلىتىش تەلىۋىگە ئاساسەن نامازئوقۇش قىسمى غەرپ تەرەپكە ئورۇنلاشتۇرۇلغان، كىرىش ئېغىزى شەرقى جەنۇپ ئاۋات بازار تەرەپكە ئورۇنلاشتۇرۇلغان. جەنۇبى، شىمالى ئىككى تەرەپكە دىنىي مەكتەپ ۋە ياتاق ئورۇنلاشتۇرۇلغان. مۇشۇنداق قىلىپ بىر قەدەر جىنجىست چوڭ ھويلا پەيدا قىلىنغان، شەھەرنىڭ ئاۋات بېرىدە تېنچ ئىبادەت قىلىش شارائىتى ھازىرلانغان.

كۆپ ساندىكى مەسچىتلەر سىمېنتتىرىك ئورۇنلاشتۇرۇش ئۇسۇلى قوللانغان. ھېيتكار مەسچىتنىڭ كىرىش ئېغىزى بىر تەرىپى ئاۋات بازارغا، يەنە بىر تەرىپى مۇھىم قاتناش يولىنىڭ ئوستىگە جايلاشقانچا، ئىككى تەرەپكە تەڭ ئېتىۋار بېرىش لازىم بولۇپ قېلىپ سىمېنتتىرىك ئورۇنلاشتۇرۇش ئادىتىنى قوللانمىغان، بەلكى تەڭپۇڭلاشتۇرۇش شەكلىنى قوللانغان ھەمدە بىر قەدەر ياخشى نەتىجىگە ئېرىشكەن.

ھېيتكار مەسچىتنىڭ كىرىش ئېغىزىدىكى قۇرۇلمىلارمۇ بىر ئىشىك ئوستى بىناسى ۋە ئىككى قىۋىرىغە مۇنارسىمان تەشكىل تاپقان. ئىشىك ئوستى بىناسى ئۈزۈن تېك 4 بۇلۇڭ شەكلىدە بولۇپ، ئوستى تەرىپى سەل ئېچىگە تارتىلغان ھالەتتە بولغاچقا كىشىگە ناھايىتى ئېگىز، كەڭ تەسىرات قالدۇرىدۇ. كىرىش ئېغىزىنىڭ ئوستى خېلى چوڭ گۈمبەز بولۇپ، گۈمبەز سىرتى گۈمبەزگە ئوخشايدىغان كىچىك دۆمبە بىلەن دائىرلەنگەن. چوڭ - كىچىك گۈمبەزلەر بىر تەكشىلىككە جايلاشتۇرۇلغان، نىسبەت مۇناسىۋىتى يېقىنلاشتۇرۇلغان، شۇڭا كۆچلۈك سىلىشتۇرما ھاسىل قىلالايدۇ. بۇ قۇرۇلۇشنىڭ ئاپسالىيوت ئۇلچەملىگىنى تېخىمۇ چوڭايتىدۇ. كىرىش ئېغىزىدىكى ئوتتۇرا ئوق سىزىقىدىن يىراق تارتىپ يول بويىغا ھېندۇرۇلگەن، ھەمدە ئىنتايىن نەپىس ئىشلەنگەن، ئادەمنىڭ مەيلىنى تارتىدۇ. بۇ بىر يۈرۈش قۇرۇلۇشنىڭ قۇرۇلۇش سېخىمىسى جەھەتتىكى تەڭپۇڭلىقى ئۈچۈن، سول تەرەپتىكى مۇنار ئوڭ تەرەپتىكى مۇنارداىن ئېگىزرەك، ئىنچىكىرەك ياسالغان ھەمدە ئىككى ئەگمە دىۋارى بىلەن ئىشىك بىناسى بىرلەشتۈرۈلگەن، شۇنىڭ بىلەن ھېيتكار مەسچىتنىڭ كىرىش ئېغىزىدىكى قۇرۇلمىلار ئېگىز-پەس لىنىك، ھەۋھۇملۇق مەۋجۇتلۇق سىلىشتۇرمىسى بىرلىككە كەلتۈرۈلگەن ۋە ياراشقان تاشقى كۆرۈنۈشكە ئىگە قىلىنغان، مۇستەھكەم بولۇش، تەڭپۇڭ بولۇش مەقسىدىگە يېتىلگەن. ئۇزىگە خاس بىناكارلىق ئۇسلۇبىغا ئىگە قىلىنغان.

ھېيتكار مەسچىتنىڭ نامازئوقۇيدىغان يېرى ئىچكەركى مەسچىت، تاشقارقى مەسچىت دەپ ئىككىگە بۆلىنىدۇ. ئىچكەركى مەسچىت تامۇتار قىلىق تاشقارقى مەسچىتتىن نايرىتېتىلگەن بولۇپ يېپىق زالنى شەكىللەندۈرگەن، بۇنى قىشتا ئىشلىتىدۇ. تاشقارقى مەسچىت تۈزۈرۈك بىلەن توختۇتۇلغان ئۈزۈن پىشايۋاندىن ئىبارەت بولۇپ تەكشىلىكتە كۆپۈنكى ھالەتنى شەكىللەندۈرىدۇ، ئۈزۈنلىغى 104 مېتىر، ئوتتۇرا قىسمىدىكى پىشايۋاننىڭ كۆپۈنكى قىسمى بولسا، مېھراب بولۇپ دەل غەربكە قارايدۇ ھەمدە كەڭ كۆلەملىك رەڭلىك گەچ بىلەن زەقىشلەنگەن. تورۇستىكى خاتىرلىنىدىغان 4 چاسا ئاراش تۈجۈپىلەپ گۈل چېكىلگەن بولۇپ، ھەيۋەت سىرلانغان.

ھويلا ھېيتكار مەسچىتنىڭ مۇھىم بىر تەركىبىي قىسمى بولۇپ، نامازئوقۇيدىغان يەردىن 10 مېتىر يىراقتا ئۈزۈن يېشىل ۋادەك بېكىتىلگەن، بۇ ۋادەك ھويلىنى ئىچكىركى ھويلا،

تاشقىرقى هويلا دەپ ئىككىگە ئايرىپ تۇرىدۇ. تاشقارقى هويلا ئىنتايىن كەڭ بولۇپ دەل - دەرەخلەر بىلەن قاپلانغان، كۆك بىلەن بوي تالاشقان تەرەك، لەرزان يېيىلغان ئۆزەم، كەڭ ئورۇنغا بىخ سۈرۈپ بارغانچە ئىنچىكىلىشىپ باردىغان رىدە، سۇپ - سۇزۇك كۆل سۈيى ئۈستىلىق بىلەن ئىشلەنگەن قۇرۇلۇشتا زىننەت تۈسى بېرىپ، مەسچىتنىڭ دەرۋازىسى، ئامـاز ئوقۇيدىغان زال قىسىملىرى بىلەن جىپسىلىشىپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ‌ھەيۋەتلىك ئەگىمىسى، كۆككە تاقاشقان مۇنارىسى ئىنتايىن دەل - دەرەخلەر ئىچىدە غايىپ بولىدۇ.

ھېيتكار مەسچىتى ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ دىنىي مىمارچىلىقىدىكى داڭلىق ۋەكىلى دېيىشكە مۇناسىپ. (لى لىشىن)

[مۇھىت ئاسراش ھەققىدە ئومۇمى بايان] 1984 - يىلى 3 - ئايدا قەشقەر ۋىلايەتلىك ئاساسى قۇرۇلۇش كومىتېتى بىلەن قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە مۇھىت ئاسراش ئىشخانىسى بىرلەشتۈرۈلۈپ، قەشقەر ۋىلايەتلىك شەھەر - يېزا قۇرۇلۇش، مۇھىت ئاسراش باشقارمىسى قۇرۇلدى. مۇھىت ئاسراش ئورگانلىرى، مۇھىمى پىلانلاش، تەشكىللەش، ماسـلاشتۇرۇش، نازارەت قىلىش، تەكشۈرۈش، تەتقىق قىلىش، قوللاش قاتارلىق ئۇسۇللار ئارقىلىق مۇھىت ئاسراش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئالغا سىلجىتىدۇ.

1984 - يىلى 5 - ئاينىڭ 22 - كۈنى قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە مۇھىت ئاسراش كومىتېتى قورۇلۇپ، 13 كىشىدىن تەركىپ تاپتى. ۋىلايەتتىمىزدىكى 12 ناھىيە(شەھەر)لەردە شەـھەر - يېزا قۇرۇلۇش، مۇھىت ئاسراش ئىدارىلىرى قۇرۇلدى. قەشقەر شەھرى ۋە پوسكام ناھىيىسىدە يەنە مۇھىت تەكشۈرۈش پونكىتى قۇرۇلدى.

1984 - يىلى 5 - ئايدا قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە قەشقەر ۋىلايەتلىك مۇھىت ئاسراش خىزمەت يىغىنى ئاچتى، مەملىكەتلىك ۋە ئاپتونوم رايونلۇق مۇھىت ئاسراش يىغىنىنىڭ روھى بويىچە قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مۇھىت ئاسراش خىزمىتىنى ئورۇنلاشتۇردى.

ۋىلايەتلىك مۇھىت تەكشۈرۈش پونكىتى قەشقەر شەھرى مۇھىتىنىڭ سۇپىتىنى دەسلەپكى قەدەمدە تەكشۈردى، تەكشۈرۈش ئەھۋالى تۆۋەندىكىچە:

1 . بۇلغۇنۇشنىڭ مەنبەسى:

(1) كەرەكسىز سۇ بىلەن بۇلغۇنۇش: قەشقەر شەھرىدە يىلىغا چىقىرىۋېتىلىدىغان ئو - مۇمى كەرەكسىز سۇنىڭ مىقدارى 10 مىليون 516.300 تونىنا، بۇنىڭ ئىچىدە سانائەتتىن چىقـقان كەرەكسىز سۇ 5 مىليون 886.300 تونىنا بولۇپ، چىقىرىۋېتىلىدىغان ئومۇمىي سۇنىـڭ 55.97% نى ئىگەللەيدۇ؛ تۇرمۇشتىن چىققان كەرەكسىز سۇ 4 مىليون 630 مىڭ تونىنا بولۇپ، چىقىرىلىدىغان ئومۇمىي كەرەكسىز سۇنىڭ 44.03% نى ئىگەللەيدۇ؛ كۆپ جايلاردا كەرەكسىز سۇ چىقىرىۋېتىلىدىغان يەر ئاستى تۇرۇبىسى بولمىغاچقا 9 مىليون 460.700 تونىنا پاسكىنا سۇ چېچىش، تۆكۈش شەكلى بىلەن چىقىرىۋېتىلىدۇ، 76.600 تونىنا پاسكىنا سۇ يېزا ئىگىلىكىگە - نى سۇغۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ ياكى قۇدۇق ئارقىلىق چىقىرىۋېتىلىدۇ.

قەشقەر شەھرىدە سانائەتتىن چىققان كەرەكسىز سۇ بىلەن ئاساسلىق بۇلغاش مەنـبەسى بولۇپ قالغان ئورۇنلار: قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسى، قەشقەر ئىلما - تو - قۇلما زاۋۇدى، قەشقەر ۋىلايەتلىك تېرە زاۋۇدى، قەشقەر تاشقى سودا شىركىتىنىڭ گىلەم-

چىلىك زاۋۇدى، 6 ـ تىرانسپورت شىركىتى ھەم قەشقەر تاشقى سودا شىركىتىنىڭ ئۇچەي زاۋۇدى قاتارلىق ئورۇنلار. تۈرمۇشتىن چىققان پاسكىنا سۇ بىلەن ئاساسلىق بۇلغىنىش مەنبەسى: قەشقەر شەھرىدىكى پاسكىنا سۇلار، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە قەشقەر 1 ـ خەلق دوختۇرخانىسى، تىببى مەكتەپ قارمىقىدىكى دوختۇرخانا، قەشقەر شەھەرلىك خەلق دوختۇرخانىسى، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسى، ئۆپكە سىل كېسەللىكلەرى دوختۇرخانىسى قاتارلىق داۋالاش ئورۇنلىرىدۇر. سانائەتتىن چىققان كېرەكسىز سۇلار ۋە تۈرمۇشتىن چىققان پاسكىنا سۇلار بىرتەرەپ قىلىنمايلا بىۋاستە ياكى ۋاستىلىق ھالدا تۆمەن دەريا سى ۋە قىزىل دەريا سىغا قويۇپ بېرىلمەكتە ياكى مۇھىتنى بۇلغىماقتا.

(2) ئاتموسفېرانى بۇلغاش مەنبەسى: ئاساسلىقى، يېقىلغۇ، قاتناش ۋە سانائەتتىن چىققان كېرەكسىز گازدىن ئىبارەت 3 جەھەتتىكى بۇلغاش مەنبەسى تەكشۈرۈلدى.

1) يېقىلغۇ جەھەتتىكى بۇلغاش مەنبەسى: 1984 ـ يىلى قەشقەر شەھەر رايونىنىڭكۆمۈر سەرپىياتى جەمئى 192.279 تونىا، بۇنىڭ ئىچىدە سانائەتكە ئىشلىتىلگەن كۆمۈر 78.560 تونىا، تۈرمۇشقا ئىشلەتكەن كۆمۈر 113.719 تونىا. يېقىلغۇ ماي 56.207 تونىا، بۇنىڭ ئىچىدە سانائەتكە ئىشلىتىلگەن ماي 31.445 تونىا، قاتناشقا ئىشلىتىلگەن ماي 24.762 تونىا. شەھەر بويىچە ھەر خىل پار قازان 118، بۇ سانائەتكە ئىشلىتىلىدىغان 69 پار قازانسى، تۈرمۇشقا ئىشلىتىلىدىغان 49 پار قازاننى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. تۈرمۇشقا ئىشلىتىلىدىغان ئوچاق31.925، تۈرخۇن 98، ئېلېكتىر ئىستانسىلىرىنىڭ پار قازىنى 2. يېقىلغۇدىن ھاسىل بولغان كېرەكسىز گازنىڭ يىللىق ئومۇمى مىقدارى 3 تىرلىيون 43 مىليارت 400 مىليون تۆۋەچە ملىك كۈيمېتىر، گۈڭگۇرت4ئوكسىدى 1715.44 تونىا، نىترت ئوكسىدلىرى 3784.95 تونىا، چاڭ ـ توزاڭ مىقدارى 1906.7 تونىا، كاربون چالا ئوكسىدى 3784.95 تونىا.

2) قاتناشنىڭ بۇلغاش مەنبە ئىكەنلىكى: قەشقەر شەھرىدىكى ھەر خىل موتۇرلۇق ماشىنىلار 10.361 دانە، يىللىق بېنزىن سەرپىياتى 9.706 تونىا، دىزىل 19.417 تونىا.

قاتناشنىڭ بۇلغىشى كۆچمە خاراكتېردىكى بۇلغاش مەنبەسىگە مەنسۇپ، ئاساسلىقى، نىترو ئوكسىدى، كاربون چالا ئوكسىدى، قورغۇشۇن قاتارلىق زەھەرلىك گازلار تارقىلىق بۇلغۇنىدۇ.

3) سانائەتتىن چىققان كېرەكسىز گازنىڭ بۇلغىشى: تولۇق بولمىغان ئىستاتىستىكىدىن قارىغاندا، قەشقەر شەھەر رايونىدا جەمئى 365 كارخانا، كەسىپىي ئورۇن بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئوتتۇرا تىپتىكىلىرى 3، كىچىك تىپتىكىلىرى 362، (گۈڭشې ـ دۈي، مەھەللە كارخانىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، ئۇلار قويۇپ بېرىدىغان ئاساسلىق بۇلغىغۇچىلار گۈڭگۇرت 4 ئوكسىدى، نىترو ئوكسىدلىرى، كاربون چالا ئوكسىدى، چاڭ ـ توزاڭ قاتارلىقلار.

2 . قىزىل دەريا، تۆمەن دەريا سۇيى (قەشقەر شەھرىنىڭ ئەتراپىدا): قەشقەر شەھىرىدە سانائەت تېخى تەرەققى قىلمىغانلىقتىن سانائەتتىن چىققان زەھەرلىك، زىيانلىق مادىلار نىڭ سۇنى بۇلغىشى يېنىك دەرىجىدە بولۇۋاتىدۇ. سۇنىڭ سۈپىتى بىر قەدەر ياخشى بولۇپ، دۆلەت بەلگىلىگەن 2 ـ دەرىجىلىك يەر ئۈستى سۇيى ئۆلچىمىگە چۈشىدۇ. لېكىن، سۇنىڭ ئادەم ۋە ھايۋاناتلارنىڭ گەندە، قىملىرى بىلەن بۇلغىنىشى ئېغىر بولغانلىقتىن، باكـ

تەرەپلەرگە ئۇقتۇرمىدىن قارىغاندا سۈپىلىك سۈپىتى 3 - دەرىجىلىك يەر ئۈستى سۈيى ئۆلچىمىگە چۈشىدۇ.

3. يەر ئاستى سۈيى: 1984 - يىلى قەشقەر شەھرىنىڭ 25 قۇدۇق سۈيىنى تەكشۈرۈپ تەھلىل قىلىشتىن قارىغاندا، كۆڭكۆرت كىسلاتا تۈزلىرىنىڭ ئۆلچەمدىن ئېشىپ كەتكەنلىكىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، قالغان زەھەرلىك، زىيانلىق ماددىلار ئۆلچەمدىن ئېشىپ كەتمەيدۇ. بۇ، قەشقەر شەھرىنىڭ يەر ئاستى سۈيىنىڭ ئاساسى جەھەتتىن سانائەتنىڭ بۇلغۇنىشىغا ئۇچرىمىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. لېكىن، سېمونت زاۋۇدى، گىلەم مچىلىك زاۋۇدى، چۆچ باشقارمىسىنىڭ سۇ قۇدۇقلىرىدىكى مىكروب ئومۇمى سانى، چوڭ ئۆچەي تاياقچە مىكروبى ئۆلچەمدىن ئازراق ئېشىپ كەتكەن. بۇ بىر نەچچە قۇدۇقنىڭ سۈيى بەلكىم ئادەم ۋە ھايۋانلارنىڭ كەندىر قىلىدىغان بولغانلىقتىن بولىشى مۇمكىن، بۇنىڭغا دىققەت قىلىش كېرەك. قەشقەر شەھرىنىڭ يەر ئاستى سۈيىدە $SO_4^{''}$ ، Cl^{-} ، Ca^{++} ، Mg^{++} نىڭ مىقدارى بىر قەدەر يۇقىرى، ئۇ كۆڭكۆرت كىسلاتا تۈزى ۋە ئوكسىدلار تەپسىدىكى ئارىلاشما تەپلىمىك سۇدىن ئىبارەت.

4. ھاۋا: 1984-يىلى قەشقەر شەھرىنىڭ ئاسمىنىنى تەكشۈرگەندە، قەشقەر شەھىرىدە يىللىق چاڭ - توزاڭ يېغىش مىقدارىنى ھېسابلىغاندا ھەر ئايدا ھەر كۇۋادىرات كىلومېتىر يەردە 34 ~ 30 تونىنا بولۇپ، ئۆلچەمدىن 0.9 ھەسسە ئېشىپ كەتكەن (ئۆلچەم بويىچە بولغاندا، يىللىق چاڭ - توزاڭ يېغىش مىقدارى، ھەر ئايدا، ھەر كۇۋادىرات كىلومېتىر يەردە 16 تونىنا بولسا بولاتتى).

دانچە ماددىلار: يىل بويى كۆنلۈك ئوتتۇرىچە قويۇقلۇق دەرىجىسى 2.02 مىللىگىرام/كۇپ-مېتىر بولۇپ، ئۆلچەمدىن 5.74 ھەسسە ئېشىپ كەتكەن (0.3 مىللىگىرام/كۇپمېتىر بولسا ئۆلچەملىك بولاتتى).

كۆڭكۆرت ئوكسىدى: يىل بويى كۆنلۈك ئوتتۇرىچە قىممىتى 0.055 مىللىگىرام/كۇپ-مېتىر، قويۇقلۇق دائىرىسى 0.470 ~ 0.000 مىللىگىرام/كۇپمېتىر بولۇپ، ئۆلچەمدىن ئېشىپ كېتىش نىسبىتى 9.58% (0.15 مىللىگىرام/كۇپمېتىر بولغان بولسا ئۆلچەملىك بولغان بولاتتى). لېكىن، شەھەر ئىچىدىكى ئاھالىلار رايونىدا قىشلىق ئىسسىنىش مەزگىلىدىكى كۆڭكۆرت ئوكسىدىنىڭ قويۇقلۇق دەرىجىسى 0.17 مىللىگىرام/كۇپمېتىر بولۇپ، ئۆلچەمدىن 13% ئېشىپ كەتكەن. ئاھالىلار بىر قەدەر زىچ ئولتۇراقلاشقان رايونلاردا كۆڭكۆرت ئوكسىدى بىلەن بۇلغۇنۇش يەنىلا بىر قەدەر ئېغىر بولۇۋاتىدۇ. بۇنى مۇھىمى ئاھالىلار قالغان كۆمۈر كەلتۈرۈپ چىقىرىۋاتىدۇ. ئىسسىقلىق ئېنېرگىيىسى بىلەن تەمىنلىنىدىغانلار رايونلاردا مەيلى ئىسسىنىش مەزگىلى بولسۇن ياكى ئىسسىنايدىغان مەزگىل بولسۇن ئۆلچەمدىن ئېشىپ كەتمەكتە. ئاھالىلار رايونىدا ئىسسىنىش مەزگىلىدە كۆڭكۆرت ئوكسىدىنىڭ مىقدارىنىڭ كۈنلۈك ئۆزگىرىشى مۇنداق: ئەتىگەن سائەت 9 دىن 10 غىچە بولغان ئاھالىلىقتا قويۇقلۇغى 0.171 مىللىگىرام/كۇپمېتىر، كەچ سائەت 19 دىن 20 گىچە 0.259 مىللىگىرام/كۇپمېتىر، ئەتىگەن ۋە كەچلىك قويۇقلۇغى ئېگىز يۇقىرى.

نىترو ئوكسىدلىرىنىڭ يىل بويى كۆنلۈك ئوتتۇرىچە قىممىتى 0.024 مىللىگىرام/كۇپ-مېتىر، قويۇقلۇق دائىرىسى 0.078 ~ 0.000 مىللىگىرام/كۇپمېتىر، 480 دانە يىللىق ئەۋ-

رىشكىنىڭ بىرسىنىڭ قەرىكۆنمۇ ئۆلچەمدىن ئېشىپ كەتمىدى.

قىسقىسى، قەشقەر شەھرىنىڭ ھاۋاسىدا چاڭ ـ توزاڭ كۆپ ياقمايدىكەن، دانچە مادىلار نىڭ قۇيۇقلۇق دەرىجىسىمۇ يۇقۇرى، ئىسسىنىش مەزگىلىدە ئاھالىلار مەركەزلىشىپ ئولتۇراقلاشقان رايونلاردا، گۈڭگۈرت 4 ئوكسىدى ئۆلچەمدىن ئېشىپ كەتكەن، لېترو ئوكسىدلار ئۆلچەمدىن ئېشىپ كەتمىگەن، دوپ دەرىخى چوققىسىدىكى ھاۋا كۆرسەتكۈچى بويىچە باھالىغاندا قەشقەر شەھرىنىڭ ھاۋا قاتلىمى مۇھىتنىڭ سۈپىتى "بىر قەدەر ياخشى" چىقىپ قالدى.

5 . قاتتىق ئاۋاز:

1 . قاتناشتىن پەيدا بولغان قاتتىق ئاۋاز: قەشقەر شەھرىنىڭ قاتناش پەيدا قىلىدىغان ئوخشاش ئۇنۇملۇك ئاۋاز دەرىجىسى 71.3دېتسىبېل (دۆلەت چوڭ قاتناش يولىنىڭ ئىسكىكسى تەرىپىدە قاتناشتىن پەيدا بولىدىغان قاتتىق ئاۋاز 70دېتسىبېلدىن ئېشىپ كېتىشكە بولمايدۇ دەپ ئۆلچەم بەلگىلىگەن). قەشقەر شەھرىدە تەكشۈرۈلگەن 8چوڭ يولنىڭ ئەتراپىدىن قارىغاندا، 6چوڭ يولدا قاتناشتىن پەيدا بولىدىغان قاتتىق ئاۋاز دۆلەت بەلگىلىگەن ئۆلچەمدىن ئېشىپ كەتكەن، بۇنىڭ ئىچىدە تۆمەن يولدىكى قاتتىق ئاۋاز ئەڭ يۇقۇرى بولۇپ، 76دېتسىبېل، ئازاتلىق شىمالى يولدا 73.7دېتسىبېل، ئازاتلىق جەنۇبىي يولدا 72.2دېتسىبېل، قىزىل دۆڭە يولدا 72دېتسىبېل، سەمەن يولدا 70.9دېتسىبېل، خەلق غەربىي يولدا 70.8دېتسىبېل. ئۇندىن باشقا، خەلق شەرقى يولدا 66.5دېتسىبېل، جەنۇبى تيانشان يولدا 68دېتسىبېل بولۇپ، بۇ ئىككى يولدىكى ئاۋاز دەرىجىسىمۇ ئۆلچەمگە يېقىنلاشىدۇ.

2 . مۇھىتتىكى قاتتىق ئاۋاز: قەشقەر شەھرىنىڭ مۇھىتتىكى قاتتىق ئاۋاز دەرىجىسى 54.3دېتسىبېل (مۇھىتتىكى قاتتىق ئاۋازنىڭ ئۆلچىمى ئوخشاش ئۇنۇملۇك ئاۋاز دەرىجىسى بويىچە 55 ـ 51دېتسىبېل بولسا، ۋاراڭ ـ چۇرۇقلۇق بىر قەدەر كۆپ جايلار بولۇپ ھېسابلىنىدۇ) قەشقەر شەھرى ئىچى تېنچسىز، ۋاراڭ ـ چۇرۇقلۇق رايون قاتارىغا كىرىدۇ. ئومۇمىي كۆلىمى 12.6كۇۋادىرات كىلومېتىر جايىنى تەكشۈرگەندە، 9.18كۇۋادىرات كىلومېتىر جايدىكى قاتتىق ئاۋاز 51دېتسىبېلدىن ئېشىپ كەتكەن، بۇ تەكشۈرۈلگەن ئومۇمى كۆلەمنىڭ 72.9%نى ئىگەللەيدۇ، مۇشۇ دائىرىدە ئولتۇرۇشلۇق ئاھالە 76.681كىشى بولۇپ، تەكشۈرۈلگەن ئومۇمى ئاھالىنىڭ 72.9%نى ئىگەللەيدۇ. 51دېتسىبېلدىن تۆۋەن بولغان كۆلىمى پەقەت 3.42كۇۋادىرات كىلومېتىر بولۇپ، ئومۇمى كۆلەمنىڭ 27.1%نى ئىگەللەيدۇ، مۇشۇ دائىرىدە ئولتۇرۇشلۇق ئاھالە 28.566بولۇپ، تەكشۈرۈلگەن ئاھالە ئومۇمى سانىنىڭ 27.1%نى ئىگەللەيدۇ.

قىسقىسى، قەشقەر شەھرىدە قاتناشتىن پەيدا بولىدىغان قاتتىق ئاۋاز، مۇھىتتىكى قاتتىق ئاۋاز ئارقىلىق بۆلۈنۈش بىر قەدەر كۆپ.

1984 ـ يىلى قەشقەر ئۇلايىتى ئاساسى قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش داۋامىدا، بۆلۈنۈشنى تەزگىنىلەش قۇرۇلۇشى بىلەن ئاساسى گەۋدە قۇرۇلۇشىنى تەڭ لايىھىلەش، تەڭ ئىش باشلاش، تەڭ پۈتتۈرۈشتىن ئىبارەت "3تەڭ" فاكتورىنى ئىجرا قىلىپ، يېڭىدىن بىنا قىلىنىدىغان

بولغۇزۇشنى ئاساسى جەھەتتىن تەرەققىياتنى بىخەتەر ـ خىمىيە سانائىتى زاۋۇدىنىڭ پاسكىنا سۈيى بىلەن تەمىنلەش لايىھىسىنى بېكىتىش ۋاقتىدا، قۇرۇلۇش باشقارمىسى ئادەم ئۆمرى تەپ ئاپتونوم رايونىدىكى ئالاقىدار تارماقلار ئويۇشتۇرغان مۇتەخەسسىسلەر ئىلمى مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتناشتۇرۇپ، مۇھىت ئاسراش جەھەتتە ئۇنۇملۇك مۇھاكىمە ئېلىپ بارىدۇ؛ قەشقەر ۋىلايەتلىك قۇرۇلۇش باشقارمىسى مۇھىت تەكشۈرۈش پونكىتى بىلەن ئاپتونوم رايونلۇق مۇھىت ئاسراش ئىلمىي جەمئىيىتى بىخەتەر ـ خىمىيە سانائىتى زاۋۇدىنىڭ مۇھىتىنىڭ تەكتى ئۈستىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىدى ۋە مۇھىتقا بولىدىغان تەسىرنىڭ باھا بېرىدى. بۇ، بىخەتەر ـ خىمىيە سانائىتى ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ مۇھىتنى بۇلغۇشىۋە ئىكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇقنى بۇزۇشنى قاتتىق تەرتىپلەشتە مۇھىم رول ئويناپىدۇ.

قەشقەر 1 ـ خەلق دوختۇرخانىسىنىڭ پاسكىنا سۈيى بىلەن تەمىنلەش قۇرۇلۇشى 1984 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە ئۇقتۇلۇق قۇرۇلۇش (كېڭەيتىپ قۇرۇش) تۈرى بولۇپ، 6مىليون 400 مىڭ يۈەن پۇل ئاجرىتىپ بېرىلدى. "3نى تەڭ ئېلىپ بېرىپ" چىقىرىندىسۈلارنى بىلەن تەمىنلەش قۇرۇلۇشى ئالدىنقى مەزگىللىك قۇرۇلۇش ئىچىگە كىرگۈزۈلدى. قۇرۇلۇش باشقارمىسى ۋە دوختۇرخانا ئۆگىنىش ۋەچىقىرىندى سۈلارنى بىلەن تەمىنلەشنىڭ ئەڭ ياخشى لايىھىسىنى تالاش ئۈچۈن ئىچكىرىگە ئادەم ئەۋەتتى ھەمدە چىقىرىندى سۈلارنى بىلەن تەمىنلەش ئۇسكۇنىلىرىنى سېتىۋالدى.

1984 ـ يىلى قۇرۇلۇش باشقارمىسى مۇھىت تەكشۈرۈش پونكىتى پەيزۇات، پوسكام بىخەتەر ـ خىمىيە سانائىتى زاۋۇدى، قاغىلىق، يەكەن، يېڭىشەھەر، قەشقەر شەھىرى كونەشەھەر، تاشقورغان ناھىيىلىرىنىڭ ئىچىدىغان سۇ قۇرۇلۇشىنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشى ئۈچۈن، سۈيى تەكشۈرۈپ تەھلىل قىلىپ، ئۇلارنى سانلىق ئاساسقا ئىگە قىلدى ھەم باھالاپ چىقتى.

بۇندىن كېيىنكى مۇھىت ئاسراش خىزمىتىنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى ـ سانائەتتىن بۇلغىنىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئىكولوگىيىلىك مۇھىتنىڭ داۋاملىق يامانلىشىپ كېتىشىنى تەرتىپلەشتىن ئىبارەت. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇھىت ئاسراش خىزمىتى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش بىلەن زىچ بىرلەشتۈرۈلىشى، ئىقتىسادىيقۇرۇلۇش، شەھەر قۇرۇلۇشى، مۇھىت قۇرۇلۇشىدا تەڭ پىلانلاش، تەڭ يولغا قويۇش، تەڭ راۋاجلاندۇرۇش دېگەن قائىدىن ئىزچىللاشتۇرۇلىشى لازىم. مۇشۇنداق قىلغاندىلا ئاندىن، ئىقتىسات، ئىجتىمائىيەت، مۇھىتتىن ئىبارەت 3ئۇنۇمنى بىر لىككە كەلتۈرگىلى، ئىقتىسادىيقۇرۇلۇشنىڭ تەرەققىياتى بىلەن خەلقنىڭ تۇرمۇش مۇھىتىنىڭ ياخشىلىنىشىنى ماسلاشتۇرغىلى، شەھەرلەردىكى ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇش مۇھىتىنى پاكىزە، گۈزەل، تېنچ قىلغىلى بولىدۇ.

ئۇندىن باشقا قەشقەر ۋىلايىتى يېزا ئىگىلىك رايونى، شۇنىڭ ئۈچۈن سۇ مەنبەسىنى ئاسراش، چۆللىشىپ كېتىشنىڭ ۋە شورلۇشۇپ كېتىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش، ئورمان، يايلاقلارنىڭ ئىكولوگىيىلىك سېستېمىسىنىڭ بۇزۇلۇپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش، تەبىئى ئىكولوگىيىلىك موھىتنى ئاسراش ۋەياخشىلاش كېرەك. (جاڭيىلىك)

مالىيە پۇل مۇئامىلىسى

[مالىيە ئومۇمى ئەھۋالى] 1984 - يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مالىيە ئومۇمى كىرىمى 35 مىليون 37 مىڭ يۈەن ئورۇنلىنىپ، 42 مىليون 142 مىڭ يۈەنلىك يىللىق ۋە - زىپە %83.14 ئورۇنلاندى؛ ئالدىنقى يىلى نەقچوت قىلىنغان 44 مىليون 13 مىڭ يۈەندىن %20.39 تۆۋەنلەپ كەتتى. ئومۇمى چىقىم 196 مىليون 765 مىڭ يۈەن ئورۇنلىنىپ، بېكە - تىلىكەن يىللىق خامچوت 185 مىليون 952 مىڭ يۈەن %105.81 ئورۇنلاندى؛ بۇ، يەرلىكتىن تەڭشەپ بەرگەن خامچوت 220 مىليون 179 مىڭ يۈەنلىك %89.37 نى تۈگەللەيدۇ، ئالدىنقى يىلى نەقچوت قىلىنغان 164 مىليون 913 مىڭ يۈەندىن %19.31 ئاشتى. كىرىم بىلەن چە - قىمنى بالانس قىلغاندىن كېيىن چىققان پەرق 161 مىليون 728 مىڭ يۈەن، بۇنىڭ ئىچىدە ئاپتونوم رايون مالىيىسىدىن تولۇقلاپ بەرگەن پۇل 150 مىليون يۈەن بولۇپ، تولۇقلاپ بېرىلگەن پۇلنىڭ كۆپلىگى يىللاردىكىدىن ئېشىپ كەتتى. خامچوتنى ئىجرا قىلىش نەتىجە - سىدە، كىرىم - چىقىم تەڭپۇڭ بولدى، ئازراق ئېشىنچا قالدى.

مالىيە كىرىم ۋەزىپىسىنىڭ ئورۇنلىنىشىغا تەسىر يەتكۈزگەن ئاساسلىق سەۋەبلەر:

1 . ئاپتونوم رايونلۇق مالىيە نازارىتى، سودا نازارىتىنىڭ 1984 - يىللىق ئالا - قىدار ھۆججەتلىرى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، ئامبار تەكشۈرۈشتىن كېلىپ چىققان زىيان 6 مىل - يون 691 مىڭ يۈەن بولۇپ، غەزىنىدىن كۆتۈرۈش بويىچە بىر تەرەپ قىلىندى.

2 . 6 خىل پاختا رەخت (خادانى، كاجى، بەمزە، لاۋدۇڭبۇ، فۇچۇ، رەڭلىك فۇچۇ) نىڭ باھاسى چۈشۈرۈلۈپ غەزىنىدىن كۆتىرىۋەتكەندىن كېيىن بولغان زىيان 1 مىليون 468 مىڭ يۈەن.

3 . يەرلىكتە ئىشلەنگەن پاختا توقۇلما بويۇملاردىن بىر قېتىملىق باھا چۈشۈرۈشتە بولغان زىيان ئۈچۈن غەزىنىدىن كۆتىرىۋېتىلگەن پۇل 1 مىليون 101 مىڭ يۈەن.

4 . پاختا رەختلەرنىڭ بازىرى كاسات بولغانلىقى ئۈچۈن، ئاپتونوم رايونلۇق ما - لىيە - سودا ئىشخانىسىنىڭ قارارى بويىچە قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق زاۋۇدىدا ئىشلەن - گەن پاختا رەختلەرنى سېتىشتا ئىچكى ئۆلكىلەرگە سېتىلغانلىرىغا توشۇش راسخودى يار - دەم بېرىش يوللىغا قويۇلدى، ۋىلايەت ئىچى ۋە سىرتىدا سېتىلغانلىرىغا توپ تارقىتىش با - ھاسى ئاساسىدا %12.5 دىن %25 گىچە پىرسەنت باھا چۈشۈرۈلدى. يۇقۇرىدىكى ئىككى تۈرگە مالىيەدىن بەرگەن ياردەم 2 مىليون 120 مىڭ يۈەن.

5 . سودا توقۇلما مالىلار شىركىتىنىڭ ئامبارىدا ساقلىنغان پاختا رەختنىڭ ۋاقتى ئې - شىپ كېتىپ ئۈسۈم ئۈچۈن مالىيەدىن ياردەم بېرىپ، غەزىنىدىن كۆتىرىۋېتىسپ بىر تەرەپ قىلىنغان پۇل 1 مىليون 149 مىڭ يۈەن.

6 . ئاپتونوم رايونىنىڭ ئالاقىدار ئۇقتۇرۇشلىرى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، جەنۇبىي شىنـ جاڭدا كۆمۈر باھاسى تەڭشەلدى، كارخانىلارنىڭ يېقىلغۇ راسخودى ئۆستى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر تۇرمۇشىغا ئىشلىتىلىدىغان كۆمۈر ئوچۇن يارىدەم پۇلىي بېرىش يولغا قويۇلـدى؛ ئۇندىن باشقا زىيانلارنىڭ ۋە چېكرا رايوندا ئىشلەۋاتقان ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرمۇش تەمىناتىنى ياخشىلاش قاتارلىقلار تۆۋەندىكىدەك ھېسابقا كەلتۈرۈلدى. 1 مىليون 578 مىڭ يۈەن.

يۇقۇرقى 6 تۈرلۈك سەۋەبلەر بىلەن كەلمىگەن كارخانا كىرىسى جەمئىي 14 مىليون 107 مىڭ يۈەن.

كارخانىلارنىڭ كىرىدىمگە بولغان زىيان 2 مىليون 24 مىڭ يۈەن، كەم قىلىنغان كىرىم 10 مىليون 690 مىڭ يۈەن، يۇقۇرىدىكى سېلىشتۇرغىلى بولمايدىغان 14 مىليون 107 مىڭ يۈەندىن ئىبارەت ئاملىنى چىقىرىپ تاشلىغاندىن كېيىن، ئەملىي قىلىنغان كىرىم 12 مىليون 83 مىڭ يۈەن.

مالىيە كىرىمىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى

بىرلىگى : ئونىڭ يۈەن

تۈرى	پىلان	تۇرۇلغان سان	پىلانلىق پىلانىنىڭ % نى ئىگەللەيدۇ	ئالدىنقى يىلىنىڭ ئوخشاش مەزگىلىدىكىدىن ئاشقان ياكى كەلگەن %
كارخانا كىرىمى	866.6	1208.3	139.43	26.14
سودا ـ سانائەت بېجى	2230	2516.9	112.87	7.12
دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق بېجى	1057.6	1062.2	100.43	5.86
باشقا كىرىم	60	118.3	197.17	39.5
جەمئى	4214.2	4509	106.9	

مالىيە كىرىمى ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتى بىلەن ئوخشاش قەدەمدە ئۆرلەپ ماڭدى . سودا ـ سانائەتتىن ئېلىنىدىغان ھەر خىل باج ۋىلايەت مالىيە كىرىمىنىڭ 51.22% نى ئىگەللەيدۇ ، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ، پۈختا قەدەم بىلەن داۋاملىق ئېشىپ كېلىۋاتىدۇ ، ئۇ ، مالىيە كۈچىمىزنىڭ كېلىش مەنبەئى بويىچە ئاساسلىق تۈرۈك ۋە مالـ لىيە چىقىمىغا كاپالەتلىك قىلىشتىكى مۇھىم ئامىل.

مالىيە چىقىمىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالى

بىرلىكى : ئون مىڭ يۈەن

تۈرى	پىلان	ئورۇنلانغىنى	پىلانلىق پىلانلىنىش % نى ئىگىلەپ	ئالدىنقى پىلانلىق ئوخشاش مەزگىلدىكىدىن ئاشقان ياكى كەملىكەن % نى
ئاساسى قۇرۇلۇش	1894.3	1750.7	92.41	35.51
كارخانىلار ئىلگى يۈشۈرۈن كۈچىنى قېزىش ۋە ئۇنى ئوزگەرتىش مەبلىغى	670.7	594.2	88.59	41.1
ئاددى قۇرۇلۇش راسخودى	53.9	43.7	81.07	-29.63
ئۇچ ئورلۇك يەن - تېخنىكا راسخودى	85.4	71.2	83.37	96.68
دېخانچىلىق، ئورمانچىلىق، سۇماۋا رايى تارماقلىرىنىڭ كەسپى راسخودى	2034.9	1752.5	86.12	
يېزا ئىگىلىكى-دۆيلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش خاراكتېرلىك چىقىمىغا بېرىلىدىغان پارىدەم	1881.6	1531.8	81.41	
سانائەت، قاتناش قاتارلىقلار تارماقلىرىنىڭ كەسپى راسخودى	297.9	241.2	80.97	46.98
شەھەر ئاسراش راسخودى	47.3	72.9	154.12	124.30
شەھەر - بازارلاردىكى پاشلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش راسخودى	313.6	272.1	86.77	13.26
مەدەنىيەت - ماارىپ، ئىلىم - پەن، سەھىيە ئىشلىرى راسخودى	8047.2	7711.5	85.83	24.33
ياشقا تارماقلارنىڭ كەسپى راسخودى	109.4	93.1	85.10	33
دەپقە ۋە ئىجتىمائى قوغداش راسخودى	484.4	460.1	94.98	-0.023
مەمۇرى باشقۇرۇش راسخودى	4089.2	3858.1	94.35	36.50
باشقا چىقىملار	1530.4	1223.4	80.46	- 12.17
جەمئى چىقىم	22017.9	19676.5	89.37	19.31

1984 - يىلى مالىيە چىقىمىنىڭ ئېشىش نىسبىتى پىلەن خاماچوتنىڭ ئورۇنلىنىش نىسبىتى ، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئەڭ يۇقىرى بولغان بىر يىل بولدى . پۈتۈن يىللىق مالىيە چىقىمى ئالدىنقى يىللىق نەقىل ھېساۋاتىدىن 31 مىليون 852 مىڭ يۈەن كۆپەيمەي، 19.31% ئاشتى. چىقىم كۆپەيمەي، ئۇلايەت بويىچە ئىشلەپچىقىرىش ۋە تۇرلۇك قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا مەدەت بېرىلدى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە، شەھەر - يېزا خەلقىنىڭ

تۇرمۇشىدىمۇ ياخشىلىنىش بولدى. ئىستاتىستىكىدىن قارىغاندا، ئۇلايەت بويىچە ئومۇمى خەلق مۇلۇكچىلىگەندىكى ئورۇنلاردا ئىشلەيدىغان ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئوتتۇرىچە مۇـ ئاشى 1983 ـ يىلدىكى 978.48 يۈەندىن كۆپەيىپ 1984 ـ يىلى 1143.72 يۈەنگە يەتتى. كۆـ پەيگەن قىسمى 165.24 يۈەن بولۇپ، %16.89 ئاشتى. دېخانلارنىڭ ئالدىنقى يىلغا قارـ غاندا %23.57 ئاشتى. ئاساسى قۇرۇلۇشقا سېلىنغان مەبلەغ ۋەئىشلەپچىقىرىش خاراكتېرلىك ھەر خىل چىقىملار زور دەرىجىدە ئاشتى. ئاساسى قۇرۇلۇشقا ئاجرىتىلغان پۇل 17 مىليون 507 مىڭ يۈەن ئورۇنلۇنۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 4 مىليون 588 مىڭ يۈەن كۆپەيىپ، %35.51 ئاشتى؛ كارخانىلاردا يوشۇرۇن كۈچنى قېزىش ۋە كارخانىلارنى ئۆزگەرتىش قاتارـ لىق تەرەپلەرگە سېلىنغان مەبلەغ 5 مىليون 942 مىڭ يۈەن ئورۇنلۇنۇپ، ئالدىنقى يىلـ دىكىدىن 1 مىليون 732 مىڭ يۈەن كۆپەيىپ، %41.1 ئاشتى؛ يېزا ئىگىلىكىگە ياردەم بېرـ لىدىغان كەسىپىي راسخوت ۋە ئىشلەپچىقىرىشقا ياردەم بېرىلىدىغان تۈرلۈك چىقىملار 32 مىلـ يون 893 مىڭ يۈەن ئورۇنلۇنۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن ئازراق ئاشتى. سېلىنمىدىغان مەبـ لەغنىڭ مۇنداق ئېشىپ بېرىشى ـ قەشقەرنى ئېچىش ۋە گۈللەندۈرۈش، يېزا ئىگىلىك ئىشـ لەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇش، كارخانىلاردا تېخنىك ئۆزگەرتىشنى ياخشى ئېلىپ بېرىش، ھەر قايسى تارماقلاردا ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى ئۆستۈرۈشنى زۆرۈر بولغان مەبلەغ بىلەن تەـ مىن ئەتتى. كىچىك تېپتكى ئېپتىز ـ ئېرىق سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشى ۋە سۇ، تۇپراقنى ساقـ لاپ قېلىش ئۇچۇن بېرىلىدىغان ياردەم پۇللىرىنى باشقۇرۇش چارىسىنى ئىسلاھ قىلىپ، تۇر ـ لەر بويىچە باشقۇرۇش، سۈرئەتكە قاراپ پۇل بېرىش ئىشقا ئاشۇرۇلدى، چوڭ، ئوتتۇرا تۇرلەردە ئالدىن قەرز بېرىش، كېيىن تولۇقلاپ بېرىش يولغا قويۇلۇپ، مەبلەغنىڭ ئۈنۈمى تېخىشلىك يوسۇندا جارى قىلدۇرۇلغانلىقتىن، گەرچە ئەتىيازدا قۇرغاقچىلىق، يازدا كەلـ كۈن ئاپەتى بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلايىتىمىزنىڭ يېزا ئىگىلىكىدىن يەنىلا بىر قەدەر زور مول ـ ھوسۇل ئېلىندى.

ماتارىپ راسخودى51 مىليون 764 مىڭ يۈەن ئورۇنلۇنۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن%25.62 ئېـ شىپ، 10 مىليون 556 مىڭ يۈەن كۆپەيدى. ئوقتىلىق ھالدا باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ خەـ تەرلىك ئۆيلىرىنى رېمونت قىلىش ئوتۇلدى. يەل بويىسى يېڭىسىلانغان، ئۆزگەرتىلگەن ئۆي ـ ئىمارەت كۆلىمى 106.300 كۇۋادىراتمېتىر بولۇپ، خەتەرلىك ئۆيلەر مەسىلىسى ئاساسى جەھەتتىن ھەل قىلىندى.

(داۋى دىشەن)

قوشۇمچە قىلىندى :

مالىيە كىرىم - چىقىمىدا ئاچقۇچلۇق بولغان يىللارنى سېلىشتۇرۇش جەدۋىلى

بىرلىكى: ئون مىڭ يۈەن

تۈرى	1984 - يىل	1983 - يىل	1984 - يىلى كەلمىگەن ئاشقان، %	1978 - يىلى	1978 - 1984 يىللىكىدىن ئاشقان، كەلمىگەن %	1950 - يىلى	1950 - 1984 يىللىكىدىن ئاشقان، كەلمىگەن %
(1) تۈرلۈك باج	2516.9	2355.2	6.8	2082.7	20.8	130.6	19 ھەسسە
يۇقىرىقى ئىچىدە: سودا-سانائەت باجى	1062.2	1003.4	5.9	938	13.2	7.8	136 ھەسسە
دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق باجى	-2024	957.9		86.8			
(2) كارخانا كىرىمى	118.3	84.8	39.5	121.7	-2.8	90.7	30.4
(3) باشقا كىرىم	3587.8	4401.3	-18.5	3229.2	11.1	229.1	15 ھەسسە
جەمئى كىرىم	1750.7	1291.9	35.5	4196.5	-58.3		
(1) ئاساسىي قۇرۇلۇشقا ئاجرىتىلغان پۇل	594.2	421	41.4	764.5	-22.3		
(2) كارخانىلاردىكى يوشۇرۇن كۈچلارنى قېزىش، ئۈزگەرتىش مەبلىغى	43.7	62.1	-29.6	94.3	-53.7		
(3) ئادەتتىكى قۇرۇلۇش راسخوتى	71.2	36.2	96.7	24.3	104.9		
(4) 3 تۈرلۈك پەن - تېخنىكا راسخوتى	1757.5	2688	34.6	3529.4	-50.2		
(5) دېخانچىلىق، ئورمانچىلىق، سۇ ئىشلىتىش، ھاۋا رايى تارماقلىرى مۇناسىق كەسىپى راسخوتى	1531.8	519.7	194.7	615.3	148.9		
(6) پېنسىلاردىكى كۈگۈشى - دۇيلە رولىق ئىشلەپچىقىرىشنى ياردەم بېرىش چىقىمى	241.2	164.1	47	64.2	275.7		
(7) سانائەت، قاتناش قاتارلىق تارماقلارغا مۇناسىق كەسىپى راسخوتى	72.9	32.5	124.3	112.6	-35.3		
(8) شەھەر ناھىيە راسخوتى	272.1	313.7	-13.3	123.4	120.5		
(9) شەھەر - بازارلاردىكى ياشلارنى تەشقا ئورۇنلاشتۇرۇش راسخوتى	7711.5	6202.3	24.3	3355.5	129.8	35.6	216 ھەسسە
(10) مەدەنىيەت - مائارىپ، ئىلىم - پەن، سەھىيە تەشكىلاتلىرىغا مۇناسىق كەسىپى راسخوتى	93.1	70	33			0.1	930 ھەسسە
(11) باشقا تارماقلارغا مۇناسىق كەسىپى راسخوتى				593.1			
كوچمە مەبلەغ	460.1	470.7	-2.3	297.2	54.8		
(12) نەپىقە ۋە ئىجتىمائىي پاراۋانلىق، قۇتقۇزۇش راسخوتى	3858.1	2826.3	36.5	15035	156.60	978.1	294.4
(13) مەمۇرى باشقۇرۇش راسخوتى	1223.4	1392.8	-12.2	146.9	732.8		
(14) باشقا چىقىملار	19676.5	16491-3	19.3	15552.7	26.5	1033.9	19 ھەسسە
جەمئى چىقىم							

[مالىيەدىن ئەقەل بۇلغىنى ئېچىش ئۈچۈن سېلىنغان مەبلەغ] قەشقەر ۋىلايىتى خەزمەتتىكى كادىرلارنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش، ھەر خىل پەن - تېخنىكا ۋە باشقۇرۇش بويىچە ئىختىساسلىق خادىملارنى تەربىيەلەشنى تېزلىتىش ئۈچۈن مالىيە مەبلىغىنى كۆپەيتتى. 1984 - يىلى مالىيەدىن ئەقەل بۇلغىنى ئېچىش ئۈچۈن سېلىنغان مەبلەغ جەمئى 55 مىليون 780 مىڭ يۈەن بولۇپ، ۋىلايەت بويىچە ئومۇمى مالىيە چىقىمىنىڭ 28.35% نى ئىگەللەيدۇ، 1983 - يىلى ئەسلى چىقىم قىلىنغان 44 مىليون 470 مىڭ يۈەندىن 25.45% ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە ماتارىپنىڭ كەسپىي راسخودى 1984 - يىلى 51 مىليون 760 مىڭ يۈەن ئورۇنلۇنۇپ 1983 - يىلى ئەسلى چىقىم قىلىنغان 41 مىليون 190 مىڭ يۈەندىن 25.62% ئاشتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئىشچى - خىزمەتچىلەر تەلىم - تەربىيە راسخۇدى 4 مىليون 598 مىڭ يۈەن. بۇنىڭدىن باشقا، ھەر قايسى كارخانا، مەمۇرى، كەسىپىي ئورۇنلار ئومۇمىي مائاش ئىچىدىن 1.5% پۇلنى ئىشچى - خىزمەتچىلەرنى تەربىيەلەشكە چىقىم قىلدى. ۋىلايەت بويىچە تەربىيەلەشكە چىقىم قىلغان پۇل 1 مىليون يۈەنگە يېتىدۇ.

ئىشچى - خىزمەتچىلەر تەلىم - تەربىيىسىنىڭ ئاساسى ئەھۋالىنى ئىستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى

بىرلىكى: ئون مىڭ يۈەن

ئىسمى	بىرلىكى	يىل ئاخىرىدا مەكتەپتە بار ئوقۇغۇچىلار سانى	چەتئەل قىلغان راسخوت	سىنىپ
مەلۇمات سىنىپى	1	37	6	1
قەشقەر ماتارىپ ئىنىستىتوتى	1		586	
ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم ماتارىپى		3.384	429.5	
(1) ئوتتۇرا دەرىجىلىك سىفەن مەكتىۋى	2	1006	151.9	24
(2) مالىيە - سودا مەكتىۋى	1	522	45	
(3) تېخنىك ئىشچىلار مەكتىۋى	1	729	68.9	12
(4) يېزا ئىگىلىك تېخنىكوم	1	370	12.4	8
(5) يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى تېخنىكومى	1	160	39.2	4
(6) تەبىي مەكتەپ	1	597	112.1	
بۇنىڭ ئىچىدە: مىللى ئالى تېخنىكوم سىنىپى		160		4

[ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تۈرمۇش تەمىناتى ياخشىلاندى] پارتىيىنىڭ 11- نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، خەلق ئىگىلىگىنىڭ پۈختا قەدەم بىلەن راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ، مەركەز ۋە ئاپتونوم رايون چېگرا رايوندىكى ئىشچى-

خىزمەت تېخنىكا تۈرىنىڭ تەرەققىياتىنىڭ ئاساسلىق ئامىلى بولۇپ، بۇ ئۇنىڭ ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشتىكى ئاساسلىق رولىنى بەلگىلەيدۇ. ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ھەر دەرىجىلىك پارتكوم، ھۆكۈمەت ئاز بولمىغان تەدبىرلەرنى قوللانغان، كۆپ خىزمەت ئىشلەپ كەلگەن ئىشچى-خىزمەتچىلەر ۋە زىيالىيلارنىڭ خىزمەتتىكى ئاكتىپچانلىقىنى ئىشقا سالدى.

ۋىلايەت بويىچە 1984-يىلى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ مالىيەدىن بەرگەن ۋە كارخانىلار تەقسىم قىلىپ بەرگەن كىرىمى 114 مىليون 327 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1983-يىلدىكى 102 مىليون 179 مىڭ يۈەندىن 11.89% ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە مائارىپ تارماقلىرىدا 20.30%، مەدەنىيەت-سەنئەت تارماقلىرىدا 22.52%، مەمۇرى تارماقلاردا 15.09%، سانائەت، قاتناش كارخانىلىرىدا 17.63% ئاشتى. ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ 1984-يىلدىكى ئالاھىدە ھۆججەتلىرىدىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن 1984-يىلى 7-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن باشلاپ پۈتۈن ۋىلايەت بويىچە زىيالىيلار يارىدەم پۇلى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ چېگرا رايونىدا خىزمەت قىلغانلىغا بېرىلىدىغان يارىدەم پۇل ۋە تۇراقسىز مۇئاش يولغا قويۇلدى.

مالىيەدىن "3 خىل" راسخوتنىڭ چىقىم قىلىنىش نەھۋالى

پۇل بىرلىگى: مىڭ يۈەن

تارماقلار	تۇراقسىز مۇئاش		چېگرا رايونداخىزمەت قىلغان يەلەغا بېرىلگەن يارىدەم		زىيالىيلار يارىدەم پۇلى	
	ئادەم سانى	چىقىم قىلىنغان پۇل	ئادەم سانى	چىقىم قىلىنغان پۇل	ئادەم سانى	چىقىم قىلىنغان پۇل
كارخانىلار چىقىمى	3,665	293	22,973	1,085	748	82
يېزا ئىگىلىك مۇئىنتاقىنى كەسىپىي راسخوتى	2,312	246	6,580	329	1,022	107
مەدەنىيەت-مائارىپ، ئىلىم-پەن، سەھىيە راسخوتى	17,402	1,408	25,890	1,162	6,113	626
مەمۇرى باشقۇرۇش راسخوتى	6,408	502	13,544	760	1,912	210
باشقا چىقىملار	415	45	129	54	123	13
جەمئى	30,319	2,505	70,581	3,407	9,939	1,042

يۇقۇرىدىكى 3 تۈر ئۇچۇن مالىيەدىن جەمئى 6 مىليون 954 مىڭ يۈەن چىقىم قىلىدى.

ئوندىن باشقا، جەدۋىلدا كۆرسىتىلگەن باھاسى تەڭشەلگەن تاماكا-خەمزەمە تېچىلەر تۈرىمۇشقا ئىشلىتىلىدىغان كۆمۈرۈە ئىسىنىدىش ئۇچۇن ئىشلىتىلىدىغان كۆمۈر باھاسىغا يارىدەم بېرىش يولغا قويۇلۇپ، مالىيەدە چىقىم 3 مىليون يۈەن كۆپەيدى. ئوتتۇرا ھىساب بىلەن ھەر بىر ئادەمگە قوشۇپ بېرىلگەن پۇل 30 يۈەنگە يەتتى. مەمۇرى، كەسپىي ئورۇنلارغا بېرىلگەن ھۆددىدىن يىل ئاخىرىدا ئېشىنغان پۇلنى مۇكاپات قىلىپ بېرىش ۋەشەخسىلەرگە تازىلىق پۇلى تارقىتىپ بېرىش قاتارلىق ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ كىرىمىنى ئاشۇرۇش ئۇچۇن قوللانۇلغان بۇ تەدبىرلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا مالىيە تارماقلىرى ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسەتتى. يۇقۇرى دەرىجىلىك مالىيە ئاساسىي جەھەتتىن مەخسۇس تۈر بويىچە يارىدەم بەرمىدى. ئاساسلىغى ۋىلايەتلەك مالىيە جۇغلانمىسىغا ۋە ھەر قايسى ئورۇنلارنىڭ يوشۇرۇن كۈچىنى قېزىپ، راسخوتنى تېجەشكە تايىنىپ ھەل قىلدۇق.(گاۋ دېگىشەن)

[خامچوت سىرتىدىكى مەبلەغ] 1984-يىلى خامچوت سىرتىدىكى مەبلەغ كىرىمى 49 مىليون 990 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلنىڭ ئوخشاش مەزگىلىدىكى 43 مىليون 800 مىڭ يۈەندىن 14.17% ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە يەرلىك مالىيە تارماقلىرى باشقۇرىدىغان كىرىم 3 مىليون 620 مىڭ يۈەن بولۇپ ئالدىنقى يىلدىكى ئوخشاش مەزگىل بىلەن سېلىشتۇرغاندا 12.85% ئاشتى؛ كەسپىي ئورۇنلار ۋە مەمۇرى ئورۇنلار باشقۇرىدىغان كىرىم 12 مىليون 500 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلنىڭ ئوخشاش مەزگىلى بىلەن سېلىشتۇرغاندا 43.61% ئاشتى؛ دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلار ۋە باشقۇرغۇچى تارماقلار باشقۇرىدىغان ھەر خىل مەبلەغ 33 مىليون 880 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكى ئوخشاش مەزگىلىدىكىدىن 6.23% ئاشتى.

خامچوت سىرتىدىكى مەبلەغ ئىچىدىن قىلىنغان چىقىم 44 مىليون 990 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكى ئوخشاش مەزگىلىدىكىدىن 8.81% ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە يېڭىلاش، ئۆزگەرتىش چىقىمى 14 مىليون 970 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكى ئوخشاش مەزگىلىدىكىدىن 3.7% كەملىدى؛ پاراۋانلىق، مۇكاپات چىقىمى 6 مىليون 700 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكى ئوخشاش مەزگىلىدىكىدىن 47.55% ئاشتى؛ شەھەر ناھىيە چىقىمى 1 مىليون 420 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكى ئوخشاش مەزگىلىدىكىدىن 39.66% ئاشتى؛ ناھىيە قۇرۇلۇش چىقىمى 4 مىليون 170 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكى ئوخشاش مەزگىلىدىكىدىن 107.56% ئاشتى؛ مەمۇرى، كەسپىي راسخوت چىقىمى 7 مىليون 820 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكى ئوخشاش مەزگىلىدىكىدىن 3% ئاشتى.

سېتىۋېلىنغان غەزنە چېكى جەمئى 2 مىليون 670 مىڭ يۈەن، يىل ئاخىرىدىكى جۇغلانما قالدۇق 49 مىليون 710 مىڭ يۈەن. (گاۋ دېگىشەن)

[مۇپەتتەشلىك، نازارەتچىلىك خىزمىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى] قەشقەر ۋىلايەتلىك مۇپەتتەش باشقارمىسى 1984- يىلى 3- ئايدا قۇرۇلدى. ئۇنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى- قانۇنىدىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن پۈتۈن ۋىلايەتنىڭ مالىيە- پۇل مۇئامىلە ئورگانلىرى ۋە كارخانا كەسپىي ئورۇنلىرىنىڭ مالىيە كىرىم- چىقىمىنى تەكشۈرۈش، نازارەت قى-

لىش، 4 لەشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىش. "بىر تەرەپتىن تەشكىللىنىش، بىر تەرەپتىن خىزمەت قىلىش" قائىدىسىغا ئاساسەن، مۇپەتتىش باشقارمىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن دەرھال خىزمەتلەرنى قانات يايدۇردى. بىرىنچىدىن مۇپەتتىشلىك ئاپاراتى ۋە قوشۇن قۇرۇلۇشىنى تۇتتى. ۋىلايەتلىك مۇپەتتىش باشقارمىسىغا 14 ئادەم سەپلەندى. بۇنىڭ ئىچىدە ئۇنۋانى بارلار 11 كىشى بولۇپ، ئومۇمى سانىنىڭ 78.6% نى ئىگەللەيدۇ. 6- ئاينىڭ ئاخىرىغىچە ھەر قايسى ناھىيە (شەھەر) لەردە مۇپەتتىش ئىدارىلىرى قۇرۇلۇپ، بۇنىڭغا 70 ئادەم سەپلەندى، بۇنىڭ ئىچىدە ھەر خىل ئۇنۋانى بارلار جەمئى 54 كىشى بولۇپ، سەپلەنگەن خادىملارنىڭ 77.7% نى ئىگەللەيدۇ. ۋىلايەتكە بېۋاستە قاراشلىق ھەر قايسى ئورۇنلار ۋەھەركەز ھەم ئاپتونوم رايونىنىڭ قەشقەر شەھىرىدە تۇرۇشلۇق ھەر قايسى ئورۇنلىرىدا پەيدىن- پەي مۇپەتتىش بۆلۈمى قۇرۇلدى ۋە مەخسۇس ئادەم قويۇلدى. بوغالتىر گۈۋالىق خىزمىتىنى تېخىمۇ ياخشى قانات يايدۇرۇش ئۈچۈن 5- ئاينىڭ ئاخىرى ۋىلايەتلىك بوغالتىرلار مۇلازىمەت ئورنى قۇرۇلۇپ 40 كىشى ئىجرائى ھەيئەتلىككە سايلاندى. بۇ شىنجاڭ بويىچە ۋىلايەت، ئوبلاست، شەھەرلەرنىڭ ئىچىدە قۇرۇلغان تۇنجى بوغالتىرلىق مۇلازىمەت ئورنى. ئىككىنچىدىن، ئەقىل بۇلىغىنى ئېچىشقا ئەھمىيەت بېرىپ، مۇپەتتىش كادىرلىرىنى تەربىيەلەش ئۈچۈن، مۇپەتتىش باشقارمىسى ۋىلايەت بويىچە مۇپەتتىش كادىرلىرىنى تەربىيەلەشنىڭ 3 يىللىق پىلانىنى تۈزۈپ چىقتى. 6- ئاينىڭ 21- كۈنىدىن 7- ئاينىڭ 31- كۈنىگىچە ۋىلايەتلىك مۇپەتتىش باشقارمىسى بىرىنچى قارارلىق مۇپەتتىش كادىرلىرىنى تەربىيەلەش كۇرسى ئاچتى. ئۇگىنىشكە 66 كىشى قاتناشقان بولۇپ، ۋىلايەت بويىچە مۇپەتتىش كادىرلىرى ئومۇمى سانىنىڭ 78.6% نى ئىگەللەيدۇ. ئۈچىنچىدىن، دەسلەپكى قەدەمدە مۇپەتتىشلىك كەسپىي خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. 22 ئورۇندا سىناق تەرىقىسىدە تەكشۈرۈپ كۆرۈپ 20 مىليون 70 مىڭ يۈەن مەسىلە بار مەبلەغنى تېپىپ چىقتى، بۇنىڭ ئىچىدە مالىيىگە تاپشۇرۇشقا تېگىشلىك بولغىنى 2 مىليون 984 مىڭ يۈەن. مەسىلە سېزىلگەن مۇشۇ مەبلەغ ئىچىدە قانۇن- ئىنتىزامغا خىلاپلىق قىلىشقا يانغىنى 9 مىليون 574 مىڭ يۈەن، ئىقتىسادىي ئۇنۇمگە يەتمىگىنى 6 مىليون 108 مىڭ يۈەن، ھېساۋاتتىكى خاتالىققا يەتمىگىنى 4 مىليون 388 مىڭ يۈەن. بوغالتىرلار مۇلازىمەت ئورنىمۇ مەسىلە بار مەبلەغدىن 150 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق پۇلنى تېپىپ چىقتى.

مۇپەتتىشلىك، نازارەتچىلىكنى كۈچەيتىپ، ئىقتىسادىي ئىسلاھاتنى ئىلگىرى سۈرەيلى

مەمۇرى مەھكىمە مۇپەتتىش باشقارمىسىنىڭ باشلىغى جاڭ جۈشيەن

ئىقتىسادىي تۈزۈلمىنى ئىسلاھ قىلىش ئۈچۈن، مەمۇرى ئورگانلارنى ئىخچاملاش، ھوقۇقنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈش، كارخانىلارنىڭ ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولۇش ھوقۇقىنى كېڭەيتىش، كارخانىلار ۋە ئىشچى- خىزمەتچىلەرنىڭ ئاكتىپلىقىنى ئىشقا سېلىش كېرەك؛ شۇنىڭ بىلەن بىرگە، مۇپەتتىش، مالىيە، بانكا، باج قاتارلىق تارماقلارنىڭ نازارەت قىلىش ۋە

باشقۇرۇشتىكى رولىنىمۇ جارى قىلدۇرۇپ، مالىيە ئىنتىزامىغا خىلاپلىق قىلغۇچىلارنى ئەسـ تايىدىل تەكشۈرۈش ۋە جەددى بىر تەرەپ قىلىش كېرەك. بۇ — تۈرلۈك ئىسلاھاتنىڭ ساغـ لام راۋاجلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرىدىغان زۆرۈر كاپالەت. مۇپەتتىشلىك 4 لەشتۈرۈش قۇرۇـ لۇشى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ، پارتىيىنىڭ باش ۋەزىپىسى، باش نىشانى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ. مۇپەتتىشلىك، نازارەتچىلىك ئارقىلىق مالىيە ئىنتىزامىنى قوغداپ، پارتىيە ئىـ ئىلىنى توغرىلاپ، پارتىيىنىڭ لۇشىەن، فاڭجېن، سىياسەتلىرىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىپ، ئىقـ تىسادىنىڭ گۈللىنىشىنى ۋە راۋاجلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، ئىگىلىك باشقۇرۇشنى ياخشىلاپ، ئىقتىسادىي ئۇنۇمنى ئۆستۈرۈش مۇپەتتىشلىك خىزمىتىنىڭ تۈپ چىقىش نۇقتىسى ۋە ئاخىرقى مەقسىدى. شۇڭا تۈپ ئاساسىدىن ئېيتقاندا، مۇپەتتىشلىك ئىسلاھات ئۈچۈن خىزـ مەت قىلىدۇ، مۇپەتتىشلىك قىلغۇچى ئورۇن بىلەن نازارەت قىلىنىدىغان ئورۇنلارنىڭ ئىشا ـنى، مەنپەئەتى بىردەك. مۇپەتتىشلىك ۋە نازارەتچىلىكنى كۆچەيتكەندىلا ئىقتىسادىي ئىسلا ـھاتنى تېخىمۇ ياخشى ئىلگىرى سۈرگىلى بولىدۇ. ئىسلاھاتنى ئالغا سىلجىتىشتا مۇپەتتىشـ لىك، نازارەتچىلىك قىلىش خىزمىتىمىزنىڭ بىر پىرىنسىپى بار، ئۇ بولسىمۇ، چوڭ تەرەپـ لەرنى باشقۇرۇش، ياخشى باشقۇرۇش، كىچىك تەرەپلەرنى قويۇۋېتىش، جانلىق بولۇش، ئىشلەپچىقىرىشنىڭ راۋاجلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈشكە، ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇشتا، ئۇنۇمنى ئۆستۈرۈشكە پايدىلىق بولغانلىرىنى كەڭ قويۇۋېتىش؛ مالىيە ئىنتىزامىنى قوغداشقا، زىيان ۋە ئىسراپچىلىقنى نازايىتىشتا، ناچار قىلمىشلارنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا پايدىلىق بولغانچا ـرە، بەلگىلىمەلەرنى قاتتىق ئىجرا قىلىش، مۇۋاپىق قاتتىق بولۇشنىڭ ئۆزىمۇ ئىسلاھات.

ھازىرقى ئىسلاھات دولقۇنى ئىنچىدە بىر خىل يېڭى ئا توغرا كەيپىيات ئوتتۇرىغا چىقتى. ئۇ بولسىمۇ، ئاز ساندىكى ئادەملەر ئىسلاھات بايرىقىنى كۆتىرىۋېلىپ، مالىيە ئىنتىزامىغا خىلاپلىق قىلىپ، پۇل ۋە مادىدى ئەشيانى قالايمىقان تارقىتىپ، ئومۇمنى شىلىپ ئۆزىنى سەمرىتىپ، دولەتۋەكىللىكىنىڭ مەنپەئـ تىگە زىيان سالدى، ئىسلاھاتقا كاشىلا بولدى. بۇ خىل ئا توغرا كەيپىياتنا قارىتا ئىسلاھات داۋامىدا مۇپەتتىشلىك، نازارەتچىلىك خىزمىتىنى كۈچەيتىش تېخىمۇ موھىم. دۆلەتلىمىزدە مۇپەتتىشلىك، نازارەتچىلىك ئۆزۈمنى يولغا قويۇش ئاساسى قانۇندا بەلگىلەنگەن. ئىسلا ـھات داۋامىدا مۇپەتتىشلىك، نازارەتچىلىكنى كۈچەيتىش كېرەك، بۇ — ئاساسى قانۇن مۇپەتـ تىشلىك تارماقلىرىغا تاپشۇرغان شەرەپلىك ۋەزىپە. مەلۇم مەنادىن ئېيتقاندا، ئىقتىسات قانچە جانلانسا نازارەتنى شۇنچە كۈچەيتىشكە توغرا كېلىدۇ. خۇددي گۇۋۇيۈەندىكى رەھبـ ـرى بولداشلار ئېيتقاندەك "خەلق ئىگىلىكى قانچە راۋاجلانسا، تۈرلۈك ئىسلاھاتلار قانچە چوڭقۇرلاشسا، ئىقتىسادىي پائالىيەت قانچە كۆپخىل بولسا، سىرتقا قارىتىلغان ئىقتىسات قانـ چە كېڭەيسە، مۇپەتتىشلىك، نازارەتچىلىك خىزمىتىنى شۇنچە كۈچەيتىش كېرەك".

نۆۋەتتىكى ئىقتىسادىي ئىسلاھاتنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىدە، مۇپەتتىشلىك، نازارەتچىلىكنى قانداق قىلغاندا توغرا يولغا قويغىلى بولىدۇ؟ گۇۋۇيۈەننىڭ 1984-يىلدىكى ئالاقىدار ھۆججەتـ لىرىدە مۇنداق كۆرسىتىلگەن: "نۆۋەتتە، مالىيە ئىنتىزامىغا خىلاپلىق قىلىش مەسىلىسى ئىنتايىن ئېغىر بولماقتا، دائىرىسى كەڭ بولۇپلا قالماستىن مىقدارىمۇ كۆپ، شۇنداقلا ئۆسۈـ لىمۇكۆپ، قايتا-قايتا تەكشۈرۈلۈاتسىمۇ يەنە قايتا سادىر بولماقتا. بۇ — پارتىيە ئىسـ

تىلى توغرا بولماسلىقتەكى، چەمەيەت كەيپىياتى توغرا بولماسلىقتەكى بىر ھوھەم تەرەپ، جايلار، تارماقلار بۇ ئىشقا يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىش لازىم» . مالىيە ئىنتىزامىنى كۈچەيتىش، ئومۇمنىڭ مەنپەئەتىنى قوغداش ئۈچۈن بىر يۈرۈش پۈختا مۇپەتتىشلىك سېستېمىسى ۋە مالىيە نازارەتچىلىك سېستېمىسى قۇرۇش بەكمۇ زۆرۈر. بىز گومۇيۇەنىڭ يولىورۇغىنى ئەستايىدىل ئەزچىدل ئىجرا قىلىپ، قىلىشقا تېگىشلىك بولغان ئىشلارنى قىلىشىمىز، چەكلەشكە تېگىشلىك بولغان ئىشلارنى چەكلىشىمىز كېرەك. بەزى ئورۇنلار سىنىڭ سىياسىتىڭ بار بولسا، بىزدە تاقابىل تۇرۇشنىڭ چارىسى بار دەپ قارىماقتا، گەرچە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گومۇيۇەن قايتا- قايتا تەكىتلىگەن بولسىمۇ، قۇلىغىنى يوپۇرۇۋېلىپ، قايتا- قايتا تەكشۈرسە قايتا- قايتا سادىر قىلماقتا. مۇپەتتىش تارماقلىرى مۇنداق ناتوغرا كەيپىياتنى تۈگىتىشقا، باشقۇرۇشقا، ئۇنىڭ بىلەن كۈرەش قىلىشقا جۈرئەت قىلىپ، قانۇن بويىچە مۇپەتتىشلىك، نازارەتچىلىك قىلىشى كېرەك، ھەم تارماقلارنىڭ، كارخانىلارنىڭ قانۇنى ھوقۇقىغا تەجاۋۇز قىلىشىنى كاپالەتلەندۈرۈش ھەم دۆلەتنىڭ بىر پۈتۈن مەنپەئەتىنىڭ زىيانغا ئۇچرىماسلىقىغا تېخىمۇ كاپالەتلىك قىلىش، پۈتكۈل خەلق ئىگىلىكىنىڭ جانلىق، رەتلىك، ساغلام راۋاجلىنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش، دۆلەت كەرىمىنىڭ مۇقىم ئېشىشىغا كاپالەتلىك قىلىش كېرەك .

مۇپەتتىش ئورگانلىرى دۆلەتنىڭ فاكىجىن، سىياسەتلىرى، مالىيە، ئىقتىسادىي قانۇن- تۈزۈم بويىچە مۇپەتتىشلىك قىلىشى كېرەك. ئۇنداق بولمايدىكەن بىز نازارەتچىلىك قىلىشتا رېئايە قىلمىدىغان نەرسە بولماي قالمدۇ. ئەلۋەتتە، ھازىر يولغا قويۇلۇۋاتقان قانۇن- تۈزۈملەرنىڭ بەزىلىرى ئەقلىغە مۇۋاپىق ئەمەس، ئۇنى ئىسلاھ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ، بىراق ئۇنىڭ ھەممىسىنى نامۇۋاپىق دېگىلى بولمايدۇ. مۇۋاپىق، توغرا بولغان ئەمەرى- پەرمان، تۈزۈملەر، بولۇپمۇ، مەركەز ۋە گومۇيۇەنلىك ئىقتىسادىي ئىسلاھات توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇش، بەلگىلىمىلىرى مۇپەتتىشلىكنىڭ ئاساسى. مۇپەتتىشلىك خىزمىتىنى دۆلەت، يەرلىك، كارخانا، شەخسىي ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى توغرا بىر تەرەپ قىلىشتىن ئىبارەت بۇ تۈپ ئۇقتۇرۇش، چەكلىمىلىرى ھەر قايسى تارماق، كارخانىلارنىڭ مالىيە ئەمەلىيىتى راس بولدىمۇ - يوق ، ئۆزى خالىغانچە تەنھەرق، راسخودىنى كۆپەيتىدىغان، چىقىم ئۆلچىمىدىنى ئۆستۈرىدىغان، ياكى خالىغانچىلىق قىلىدىغان، دۆلەتنىڭ كىرىمىنى ئىگەللەپ كېتىدىغان ئەھۋالنىڭ بارـ يوقلىغىنى؛ دۆلەتكە تاپشۇرىدىغان باج- پايدىنى ۋە ئېنىرگىيە فوندىنى تاپشۇرمايۋاتامدۇ، مۇكاپات بېجىنى تاپشۇرمايۋاتامدۇ قاتارلىغان ئەھۋالنىڭ بارـ يوقلىغىنى نازارەتچىلىك قىلىپ تەكشۈرىدۇ؛ پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى تاپشۇرغان مەخسۇس ئەزىلەرنى تەكشۈرىدۇ؛ كارخانىلارنىڭ كىرىدىسىدە دۆلەت چوڭراق، كارخانىلار ئوتتۇرا ھالىراق، شەخسىلەر ئازراق مەنپەئەتلەنىش دېگەن سىياسەت، پىرىنسىپقا خىلاپلىق قىلىدىغان ئەھۋالنىڭ بارـ يوقلىغىنى، مالىيىگە دائىر ئەمەرى- پەرمان، تۈزۈملەرگە خىلاپلىق قىلىدىغان ئەھۋالنىڭ بارـ يوقلىغىغا نازارەتچىلىك قىلىپ تەكشۈرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، دۆلەتنىڭ مالىيە خىزمىتى توغرىسىدىكى فاكىجىن، سىياسەتلىرىگە ئاساسەن، كارخانىلارنىڭ ئېگىلىك باشقۇرۇشىنى ئۇزلۇكسىز ياخشىلاپ، ئىقتىسادىي ئۇنۇمنى ئۆستۈرۈشنى ئالغا سۈرىدۇ. مالىيە ئىنتىزامىغا

بىرىپ تاقىلىدىغان بۇنداق زور مەسىلىلەردە چوقۇم پىرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، ئەستايىدىل ياخشى بىر-ئىشقا ئورۇنۇش كېرەك .

بىزنىڭ مۇيەن تەشكىلىك خىزمىتىمىزدە پىرىنسىپ جەھەتتە، پارتىيەنىڭ سىياسەتلىرىگە ھىلاپلىق قىلماسلىق، دۆلەت مەنپەئەتىگە زىيان يەتكۈزمەسلىك ۋە ئىقتىسادىي ئىشلاھاتقا تەسىر يەتكۈزمەسلىك شەرتى ئاستىدا، بەزى جانلىق ئىشلەش ئۇسۇلى بولىدۇ، ئىشلاھات داۋامىدا ئىوتتۇرىغاچىققان يېڭى شەيئى، يېڭى مەسىلەرنى تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ، كۆنكرىت مەسىلەرنى كۆنكرىت تەھلىل قىلىش، كونكرىت مۇئامىلە قىلىشنى ئىشقا ئاشۇرىدۇ، ھەم قانۇن بويىچە تەكشۈرىدۇ ھەم ئۇلۇك ھالدا ئىجرا قىلمايدۇ. ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەشتە چىڭ تۇرۇپ، ئەقىلغە مۇۋاپىق بولۇشنى ئىشقا ئاشۇرىدۇ. مۇيەتتەتىش ئورگانلىرىمۇ ئىمكانىيەت بار بەرگەن دائىرىدە مۇئەييەن سۇيەتكە ئىگە مۇيەتتىش خادىملىرىنى چىقىرىپ كارخانىلارنىڭ ئىشلاھ قىلىش چارىلىرى ۋە تەدبىرلىرىنى تەۋزۇپ چىقىشقا ياردەم قىلىپ، ئىشلاھ قىلىش، قەشقەر ئىقتىسادىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ تېگىشلىك تۆھپىسىنى قوشىدۇ .

[باج خىزمىتى] 1984 - يىلى قەشقەر ئۆلايەتلىك باج خىزمىتىدە دۆلەتنىڭ كىملىگىدىكى كارخانىلاردا پايدىنى باجقا ئۆزگەرتىش خىزمىتىنىڭ 2 - باسقۇچى ۋە سودا-سانائەت باج تۈزۈمىنى ئىشلاھ قىلىش ۋەزىپىسى ئورۇنلاندى. باجنىڭ پىشائالىق رولى توغۇق جارى قىلدۇرۇلۇپ ، ئىقتىسادىي تەرەققىيات ئىلگىرى سۈرۈلدى . تۈرلۈك باج يېغىش ۋەزىپىسى ئاشۇرۇپ ئورۇنلاندى ، 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ۋە مالىيە ئەھۋالىنىڭ تۈپتىن ياخشىلىنىشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن مۇئەييەن تۆھپە قوشۇلدى.

1984 - يىلى 8 - ئايدا ۋىلايەتلىك مالىيە ئاپاراتى بىلەن باج ئاپاراتى ئايرىم-ئايرىم تەسىس قىلىنىپ ، مەمۇرى مەھكىمە باج ئىشلار باشقارمىسى قۇرۇلدى. باج ئىشلىرى خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىك يەنىمۇ كۈچەيتىلدى .

بىر يىلدىن بۇيان ۋىلايەتلىمىزدىكى 12 ناھىيە (شەھەر) 25 مىليون 160 مىڭ يۈەن سودا - سانائەت بېجى يىغىپ ، ئەسلى پىلانىدىكىدىن 11.4% ئاشۇردى. 2 مىليون 860مىڭ يۈەن ئاشۇرۇلۇپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 7.16% كۆپەيدى . شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا دۆلەتنىڭ نۇقتىلىق قۇرۇلۇشى بولغان قۇۋۋەت مەبلىغى ، قاتناش فوندى ئۈچۈن 3مىليون 830 مىڭ يۈەن يىغىۋېلىندى ، بۇ ئالدىنقى يىلدىكىدىن 22.6% ئارتۇق . دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلاردىن يىغىۋېلىنغان تاپاۋەت بېجى 12 مىليون 720 مىڭ يۈەن ، ھاي كۆيدۈرگىلىسىگى ئۈچۈن ئېلىنىدىغان ئالاھىدە باج 608 مىڭ يۈەن ، قۇرۇلۇش بېجىسى 830 مىڭ يۈەن .

11 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن ئېتىۋارەن پايدىنى باجقا ئۆزگەرتىش چارىسىدىكى بەلگىلىمە بويىچە دۆلەت ئىگىلىگىدىكى كارخانىلارنىڭ يۇقۇرىقا تاپشۇرىدىغان پايدىسى باجقا ئۆزگەرتىلىپ ، دۆلەت ئىگىلىگىدىكى كارخانىلاردىن تاپاۋەت بېجى يىغىۋېلىنىدى. سودا-سانائەت باج تۈزۈمى ئىشلاھ قىلىنىپ ، ئەسلىدىكى سودا - سانائەت بېجى، مەھسۇلات بېجى، تىجارەت بېجى ، قەدىمىنىڭ ئۆستۈرۈش بېجى ، بايلىق مەنبەسى بېجىسى ۋە تۈز بېجى،

جىغا ئۆزگەرتىلدى . بىر يىلدىن بۇيان باج ئىشلىرى تارماقلىرى يىغىۋالغان كىرىم جەمـ
ئى 43 مىليون 160 مىڭ يۈەن (سودا كارخانىسىنىڭ ئەزىنىسىدىن كۆتىرىۋەتكەن 9 مىليون
يۈەن پۇلنى ئەسلى ھىساپتىن چىقىرىۋەتكەندە ، شۇ يىلقى 42 مىليون 88 مىڭ يۈەن مالـ
يە كىرىسىنىڭ 85% تەڭ للە يدۇ).

ۋىلايەت بويىچە پايدىنى باجقا ئۆزگەرتىشنىڭ ئىككىنچى باسقۇچتىكى ئىسلاھات ۋە-
زىپىسى ئوڭۇشلۇق ئورۇنلاندى. پايدىنى باجقا ئۆزگەرتىش چارىسى ئېلىسىزنىڭ باج يىغىش
تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلىشنىڭ مۇھىم بىر تەدبىرى. شەھەرلەرنى مەركەز قىلغان
ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتنى ئېلىپ بېرىشتىكى بۆسۈپ ئۆتۈش ئېھتىياجى، پايدىنى باجقا
ئۆزگەرتكەندىن كېيىن، دۆلەت ئىگىلىگەندىكى كارخانىلار دۆلەتتىكە پايدا تاپشۇرىدىغان
ئەھۋال ئۆزگەرتىلىپ، دۆلەت كارخانىلارنىڭ پايدىسىنى دۆلەت كارخانىلىرىدىن ئېلىنىد-
ىغان تاپاۋەت بېجى قىلىپ يىغىۋالمىدىغان بولدى. باجدىن كېيىنكى پايدا پۈتۈنلەي كار-
خانىنىڭ ئىشلىتىشىگە قالدۇرۇلدى. بۇنىڭ بىلەن دۆلەت مالىيە كىرىسىنىڭ مۇقىم ئۆسۈشى
كاپالەتلەندۈرۈلدى، ھەم كارخانىلار ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇش
جەھەتتە مۇئەييەن دەرىجىدە ئۆز ئىشىغا ئۆزى خوجا بولۇش ھوقۇقىغا ئىگە بولدى؛ شۇ-
نىڭ بىلەن بىر چاغدا باجنىڭ ئىقتىسادىي پىشاڭلىق رولى يەنمۇ جارى قىلدۇرۇلدى. ۋە-
لايەت بويىچە پايدىنى باجقا ئۆزگەرتكەن دۆلەت ئىگىلىگەندىكى سانائەت-قاتناش، سودا،
تەمىنات-سودا، مەدەنىيەت - مائارىپ قاتارلىق كارخانىلار 236 گە يەتتى. 1983 - يىلدە-
كى ئاساسى سان بويىچە ھىساپلىغاندا ۋىلايەت بويىچە دۆلەت ئىگىلىگەندىكى كارخانىلار -
دىن يىغىۋېلىنىشقا تېگىشلىك تاپاۋەت بېجى 8 مىليون 840 مىڭ يۈەن بولۇپ، يۇقۇرىقا تاپ-
شۇرۇشقا تېگىشلىك تەڭشەش بېجى 728 مىڭ يۈەن، ئىككىسىنى قوشقاندا يىغىۋېلىنىشقا تې-
گىشلىك باج 9 مىليون 568 مىڭ يۈەن. ئەسلىدىكى تاپشۇرۇشقا تېگىشلىك باجدىن 2 مىل-
يون 300 مىڭ يۈەن ئازايدى (يەنى كارخانىغا كۆپ قالدۇرۇلدى). يىغىۋېلىنغان باج-
نىڭ ئېشىشى ۋە كېمىيىشىنى تەڭشەش ئارقىلىق كارخانىلارنىڭ 1983 - يىلدىكى پايدا قال-
دۇرۇش سەۋىيىسىگە كاپالەتلىك قىلىندى، دۆلەتنىڭ كارخانىلارغا بولغان ياردىمى كەۋ-
دىلەندۈرۈلدى. پايدىنى باجقا ئۆزگەرتىش چارىسىدىكى بەلگىلىمە بويىچە، باج يىغىش
تەڭشەلگەندىن كېيىن ۋىلايەتنىڭ 1983 - يىللىق كارخانىلاردا ئەسلىي قالدۇرۇلغان پاي-
دىسى 10 مىليون 840 مىڭ يۈەن بولغان بولسا، پايدىنى باجقا ئۆزگەرتىپ ھىساپلاپ چىق-
قاندا كارخانىغا باجدىن كېيىن قالدۇرۇلغان پايدا 12 مىليون 150 مىڭ يۈەن بولدى. كار-
خانىلارغا قالدۇرۇلغان پايدا 16% ئۆستى؛ يەنى 16 مىليون 660 مىڭ يۈەن بولدى. ھەر
بىر ئادەمگە ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن قالدۇرۇلغان پايدا 501 يۈەن بولۇپ، 69 يۈەن كۆپەيـ
دى. مۇكاپاتنى ھىساپلاشتا ھەر بىر ئادەمگە ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن توغرا كەلگىنى
143 يۈەن بولۇپ 45.9% ئۆستى. (ۋاڭ زۇڭشى)

[پۇل مۇئامىلە ئىشلىرى ھەققىدە ئومۇمى بايان] قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ پۇل
مۇئامىلە سىستېمىسى جۇڭگو خەلق بانكىسىدە جۇڭگو سودا-سانائەت بانكىسى، جۇڭگو يېزا
ئىگىلىك بانكىسى، جۇڭگو قۇرۇلۇش بانكىسى، جۇڭگو خەلق خەۋپسىزلەندۈرۈش شىركىتى-
نىڭ تارماق ئورگىنى ھەمدە يېزا ئىناۋەتلىك قەرز كوپېراتىپلىرىدىن تەشكىل تاپقان.

خەلق بانكىسىنىڭ قەشقەر تارماق بانكىسى مەخسۇس جۇڭگو بانكىسىنىڭ رولىنى ئۆتەيدىغان ھۆكۈمەت بانكىسى، بانكىنىڭ بانكىسى. ئۇنىڭ باشقا كەسىپىي بانكىلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى مەمۇرى جەھەتتە تەۋەلىك مۇناسىۋىتى، كەسىپىي جەھەتتە رەھبەرلىك قىلىش مۇناسىۋىتى بولماستىن ئاساسلىقى ئىقتىسادىي ۋاستە ھەم زۆرۈر تېخنىكىغان مەمۇرى ۋاستە، قانۇنى ۋاستە ئارقىلىق بولىدۇ، ماكرولۇق جەھەتتە يا خىشى باشقۇرىدۇ، قاتتىق تەڭشەپ تۇرىدۇ. مىكرولۇق جەھەتتە قويۇۋېتىدۇ، جانلاندۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ تۆۋەندە تارماق ئاپپارات تەسىس قىلىنمايدۇ، بەزى زۆرۈر كەسىپىي ئىشلار ھەر قايسى كەسىپىي بانكىلارنىڭ بېجىرىشىگە ھاۋالە قىلىنىدۇ.

سودا ـ سانائەت بانكىسى قەشقەر مەركىزىي تارماق بانكىسىغا قاراشلىق ناھىيە (شەھەر) لىك تارماق بانكىلار 13، بانكا كاسسىلار مەكتىۋى 1، ئامانەت قويۇش ئورنى، تىجارەت پونكىتى 37، ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرى 900 دىن ئارتۇق، سودا ـ سانائەت ئىنىۋەتلىك قەرز ۋە پۇل ئامانەت قويۇش كەسپىنى كونكرېت بېجىرىدۇ.

يېزا ئىگىلىك بانكىسى قەشقەر مەركىزىي تارماق بانكىسىغا تەۋە ناھىيە (شەھەر) لىك تارماق بانكا12، مەركىزىي تارماق بانكىنىڭ ئىش بېجىرىش ئورنى 1، بانكا كاسسىلار مەكتىۋى1، تىجارەت ئورنى 134، ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرى 1100 دىن ئارتۇق. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئىناۋەتلىك قەرز كوپراتىۋى 138، گۈڭشې ئىناۋەتلىك قەرز كوپراتىۋى 878، ئىناۋەتلىك قەرز كوپراتىۋىنىڭ كاسسىلىرى 1150 دىن ئارتۇق. ئىناۋەتلىك قەرز كوپراتىۋى يېزا ئىگىلىك بانكىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە بولىدۇ، يېزا پۇل مۇئامىلە كەسپىنى بېجىرىشكە مەسئۇل بولۇپ، دۆلەت پۇل مۇئامىلە ئاپپاراتىنىڭ يېزىلاردىكى ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلىدۇ، ئىقتىسادىي جەھەتتە مۇستەقىل ھېسابات يۈرگۈزىدۇ، پايدا ـ زىيىنىغا ئۆزى ئىگە بولىدۇ. ئۇ پۈتكۈل پۇل مۇئامىلە ئىشلىرىدا كەم بولسا بولمايدىغان يېزا كوللېكتىپ پۇل مۇئامىلە تەشكىلاتىدۇر.

جۇڭگو بانكىسى قەشقەردە ئىش باشقارمىسى قۇردى، ئۇ چەتئەل پەرۋۇتى، تاشقى سودا جەھەتتىكى كەسىپلەرنى بېجىرىشكە مەسئۇل بولىدۇ.

جۇڭگو قۇرۇلۇش بانكىسى قەشقەر مەركىزىي تارماق بانكىسىغا تەۋە ناھىيىلىك تارماق بانكا 6، ئۇ مەخسۇس ئاساسى قۇرۇلۇش جەھەتتىكى كەسىپنى بېجىرىشنى ئۈستىگە ئالغان. ھازىرچە مەمۇرى جەھەتتە مالىيە مىنىستىرلىكىنىڭ رەھبەرلىكىدە بولىۋاتىدۇ.

جۇڭگو خەلق خەۋپسىزلەندۇرۇش شىركىتى قەشقەر مەركىزىي تارماق شىركىتىگە تەۋە ناھىيىلىك شىركەت 5، ۋاكالىتەن ئىش بېجىرىش ئورنى 26، بۇ نۇرغۇن ئەگرى-توقاي لىقلار ئارقىلىق 1982ـ يىلى ئەسلىگە كەلگەن پۇل مۇئامىلە ئورگىنى بولۇپ، تۇرلۇك خەۋپسىزلەندۇرۇش كەسپلىرىنى بېجىرىدۇ.

ئۇلايەت بويىچە سودا ـ سانائەت بانكا سېستېمىسى 1984ـ يىلىدىن تۇرلۇك ئامانەت قالدۇغى 220 مىليون 360 مىڭ يۈەن بولۇپ (ئىناۋەتلىك قەرز فوندى بۇنىڭ ئىچىگە كىرمەيدۇ)، ئالدىنقى يىلدىكىگە قارىغاندا 42 مىليون 850 مىڭ يۈەن كۆپەيىپ 24% ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە شەھەر ـ بازارلاردىكى پۇل ئامانەت 29 مىليون 240 مىڭ يۈەن كۆپەيىپ، 27.9% ئاشتى. كارخانىلارنىڭ ئامانەت پۇلى 13 مىليون 570 مىڭ يۈەن كۆپەيىپ

18.9% ئاشتى. تۇرلۇك قەرز قالدۇغى 180 مىليون 250 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدە-
كىدىن 1 مىليون 290 مىڭ يۈەن كۆپەيدى. بۇنىڭ ئىچىدە سانائەت ئۇچۇن قەرز بېرىلگەن
پۇل 4 مىليون 570 مىڭ يۈەن كۆپەيدى. دۆلەت ئىگىلىگىدىكى سودا ئۇچۇن قەرز بې-
رىلگەن پۇل 1 مىليون 420 مىڭ يۈەن كۆپەيدى. ئاشلىق ئۇچۇن قەرز بېرىلگەن پۇل 6 مىل-
يون 580 مىڭ يۈەن كېمەيدى. كوللېكتىپ ۋە شەخسىلەرگە قەرز بېرىلگەن پۇل 1 مىليون
700 مىڭ يۈەن كۆپەيدى. پەرقلىق سوممىسىغا قاراپ ھۆددە بېرىلگىنى بويىچە ھېسابلى-
غاندا قەرزدىكى پەرق 25 مىليون 200 مىڭ يۈەن بولۇپ، يۇقۇرىدىن چۈشۈرۈپ بېرىلگەن
كۆرسەتكۈچتىكىدىن 38 مىليون 860 مىڭ يۈەن تېجەپ قېلىندى. خەلق بانكىسىدىن قەرز ئې-
لىنغان پۇل 5 مىليون 160 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئەملىيەتتە ئىجرا قىلىنغان ئامانەت مەبلە-
غى 5 مىليون 510 مىڭ يۈەن. سودا ـ سانائەت ئىناۋەتلىك قەرز جەھەتتە ئىشلەپچىقىرىش
ئوبوروت ساھەسىدىكى كارخانىلارغا قەرز پۇل تارقىتىشتا بۇرۇنقى كونا رامكىلار بۇزۇپ
تاشلىنىپ، مەدەنىيەت، پەن ـ تەتقىقات، ساياھەت، مۇلازىمەت قاتارلىق ئورۇنلارغىمۇ پۇل
قەرز بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا كوللېكتىپ ۋە شەخسى ئىگىلىككە يارىدەم بېرىش
كېڭەيتىلدى. ئوتتۇرا، قىسقا مۇددەتلىك ئۇسكۇنە ئۇچۇن قەرز بېرىش يېقىندا يولغا قو-
يۇلغان يېڭى كەسىپ بولۇپ، 1984ـ يىلى 40 تۈر ئۇچۇن قەرز پۇل تارقىتىلدى. دەسلەپكى
ئۇنۇمىنى تەكشۈرۈش ئەھۋالىدىن قارىغاندا يېڭىدىن ئاشقان مەھسۇلات قىممىتى 10 مىل-
يون 850 مىڭ يۈەن، يېڭى كۆپەيگەن باج پايدا 1 مىليون 640 مىڭ يۈەن بولۇپ، سودا ـ
سانائەت كارخانىلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۇچۇن تېگىشلىك تۆھپە قوشۇلدى.

يېزا ئىگىلىك بانكا سىستېمىسى توپلىغان تۇرلۇك پۇل ئامانەتى 234 مىليون 740 مىڭ
يۈەن (ئىناۋەتلىك قەرز فوندى بۇنىڭ سىرتىدا) بولۇپ ئالدىنقى يىلدىكىگە قارىغاندا 38
مىليون 570 مىڭ يۈەن كۆپەيىپ 24% ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە يېزا-بازارلاردىكى پۇل ئاما-
نەتى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 8 مىليون 540 مىڭ يۈەن كۆپەيىپ 29.8% ئاشتى. تۇرلۇك قەرز
بېرىلگەن قالدۇق سوممىسى 225 مىليون 930 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىگە قارىغاندا
71 مىليون يۈەن كۆپەيىپ 45.8% ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە يېزا سودىسى ئۇچۇن قەرز بېرىل-
گەن پۇلنىڭ قالدۇق سوممىسى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 68 مىليون 740 مىڭ يۈەن كۆپەيىپ
49.4% ئاشتى. دۆلەت ئىگىلىگىدىكى كارخانىلار ئۇچۇن قەرز بېرىلگەن پۇل ئالدىنقى يىل-
دىكىدىن 2 مىليون 330 مىڭ يۈەن كۆپەيىپ 58% ئاشتى. پەرقلىق سوممىسىغا قاراپ ھۆددە
بېرىلگىنى بويىچە ھېسابلىغاندا ئامانەت پەرقىنىڭ 8 مىليون 815 مىڭ يۈەن بولۇشى ئىشقا ئا-
شۇرۇلدى. ئىناۋەتلىك قەرز كوپراتىپلىغا كۈچلۈپ، دۇي كوللېكتىپ ئامانەت قويغان پۇل
ئالدىنقى يىلدىكىدىن 4 مىليون 960 مىڭ يۈەن كېمەيىپ، 8% ئازايدى. كومموناغا ئەزالىرى-
نىڭ ئامانەت قويغان پۇلى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 15 مىليون 540 مىڭ يۈەن كۆپەيىپ، 27.6%
ئاشتى. ئىناۋەتلىك قەرز كوپراتىپقا بەرگەن تۇرلۇك قەرز پۇلىنىڭ قالدۇقى ئالدىنقى
يىلدىكىدىن 4 مىليون 990 مىڭ يۈەن كۆپەيىپ 118% ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە كومموناغا ئەزا-
لىرىنىڭ قەرز ئالغان پۇلى 4 مىليون 760 مىڭ يۈەن كۆپەيىپ، 122% ئاشتى.

ئۇلايەت بويىچە پۇلنىڭ تارقىلىش مىقدارى 139 مىليون 400 مىڭ يۈەن بولۇپ، دۆ-
لىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان پۇل ئەڭ كۆپ تارقىتىلغان بىر يىل بولدى. ئالدىنقى يىلدىكى

گه قارىغاندا 43 مىليون 200 مىڭ يۈەن، %44.9 كۆپ تارقىتىلدى. سودا - سانائەت بانكا سىستېمىسى ھەر يىلنىڭ يىغىۋالغان پۇل 44 مىليون490 مىڭ يۈەن بولۇپ، ۋەزىپىدىن 4 مىل - يون 490 مىڭ يۈەن ئاشۇردى. يېزا ئىگىلىك بانكا سىستېمىسى 183 مىليون 890 مىڭ يۈەن پۇل تارقىتىپ ۋەزىپىدىن 43 مىليون 890 مىڭ يۈەن ئاشۇردى، %31.3 كۆپ تارقاتتى.

پۇل مۇئامىلە سىستېمىسى 1984- يىلدا ئاساسەن 2 چوڭ ئىش قىلدى: بىرىسى، شىنجاڭ بويىچە 18 شەھەرلىك بانكىلارنىڭ ئىناۋەتلىك قەرز خىزمىتى تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇ - رۇش يىغىنى 8- ئايدا قەشقەردە ئېچىلدى. سودا - سانائەت بانكىسى باش بانكىسىنىڭ ئۇچۇر تەكشۈرۈش بۆلۈمىنىڭ مودېرى شاۋچېۋىڭ ۋە ئاپتونوم رايونلۇق تارماق بانكىنىڭ مۇئاۋىنى باشلىغى جاڭ ۋى يىغىنغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى. باھالاشتا قەشقەر شە- ھەرلىك تارماق بانكا ئىناۋەتلىك قەرز خىزمىتىدە بىرىنچى بولدى. ئىككىنچىسى، شىنجاڭ خەۋپسىزلەندۇرۇش خىزمىتى بويىچە جەنۇبى شىنجاڭ ئوچاستىكا يىغىنى 5- ئايدا قەشقەر- دە ئېچىلدى. بۇ ۋىلايەتسىمىزنىڭ پۇل مۇئامىلە خىزمىتىنى ئالغا سىلجىتىشتا ئاكتىپ رول ئويناندى. (ۋۇلىيە نشىلك)

[پۇل ئوبوروتى] يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، شەھەر - يېزىلاردىكى تۇرلۈك ئىش- لاھات قەدىمىنىڭ تېزلىشىشى پۇل ئوبوروتىدا يېڭى ئۆزگىرىشلەرنى پەيدا قىلدى. ئۇنىڭ مۇھىم ئىپادىلىرى:

1 . پۇل ئوبوروتىنىڭ كەڭلىگى جەھەتتە ئۆزگىرىش بولدى، شەھەر - يېزىلاردە- كى كارخانىلارغا قارىتا «بوغۇچ يېشىۋېتىش، ھوقۇقنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈپ بېرىش» يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، ھەر قايسى ئورۇنلار نەقپۇل ئىشلىتىش دائىرىسىنى كېڭەيتتى، نەق- پۇل سودىسى ۋە نەقپۇل ئوبوروت يوللىرىنى كۆپەيتتى. دېخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلات- لىرىنى سېتىۋېلىشتا نەقپۇل بېرىش نىسبىتى يۇقۇرى بولدى. 1981-يىلى%30 ئەتراپىدا بولـ غان بولسا، 1982 - يىلى %50 گە ئۆستى، 1983-يىلدىن كېيىن يېزىلاردا پۈتۈنلەي ئائىـ لىلەرگە ھۆددە بېرىش يولغا قويۇلغانلىقتىن، ئاساسەن ھەممىسگە نەقپۇل بېرىلدى؛ يەكـ كە تىجارەتچى ئائىلىلەر سىرتقا چىقىپ مال سېتىۋالغاندا پۈتۈنلەي نەقپۇل بىلەن سودا قىلدى؛ ھەر قايسى ئورۇنلار ئىشخانا بويۇملىرىنى سېتىۋالغاندىمۇ نەقپۇل ئىشلەتتى. 1984- يىلى مەۋرى مەھكىمە كارخانا، كەسىپى باشقۇرۇش راسخودى ئۈچۈن كىرىم - چىقىم قىلـ غان نەقپۇل ئالدىنقى يىلدىكىدىن %32.1 ئاشتى.

2 . پۇل ئوبوروتىنىڭ زىچلاشقى ئاشتى. شەھەر - يېزىلاردىكى كارخانىلارنى باشقۇرۇشتا ھۆددە تۆزۈمى يولغا قويۇلغانلىقتىن، يېزى- لاردىكى «ئىككى ئائىلە» نىڭ تەرەققىياتى، بولۇپمۇ شەھەرلەردىكى يەككە ئائىلىلەرنىڭ تەرەققىيات سۈرئىتى ئالاھىدە تېز بولدى. ھەر بىر ئائىلىنىڭ قولىدىكى ئوبوروت مەبلىغى ئاشتى، چارۋا ئېلىپ ساتقۇچىلار كەسىپى ئائىلىلەر ھەمىشە 10 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق نەق- پۇلنى كۆتۈرۈپ يۈرىدۇ. بېلىق ئېلىپ ساتقۇچىلار كەسىپى ئائىلىلەر مىڭ نەچچە يۈەن، نەچچە مىڭ يۈەن پۇل كۆتىرىپ يۈرىدۇ. ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئائىلە تۇرمۇش ئەھـ ۋالىنى تېمىڭ تەكشۈرۈشتىن قارىغاندا، 65 يەككە سودا-سانائەتچىلەر ئائىلىسى تەكشۈـ

رؤلگەن كؤنى ئؤلارنىڭ ساقلاپ قالغان پۇلى ئوتتۇرىچە ھىساپ بىلەن ھەر بىر ئائىلىسىگە 434.62 يۇەندىن توغرا كەلگەن (ئەمەلىيەتتە بەزىلەرنىڭ بۇ سانىدىن يۇقۇرى).

3. پۇل ئوبوروتىنىڭ ۋاقىت جەھەتتىكى ئۆزگىرىشى. قەشقەر ۋىلايىتى يېزا ئىگىلىكىنى ئاساس قىلىدىغان ۋىلايەت، پۇل يېزىغا تارقىتىلىپ شەھەردە يىغىۋېلىنىدىغان بۇ قانۇنىيەتنى يەنىلا رول ئوينىماقتا. لېكىن، يېزىلاردا ئىقتىسادىي ئىسلاھاتتىن كېيىن دېھانلارنىڭ كىرىمى پەسىل خاراكتېرىنىڭ تەقەززاسىغا ئۇچراپ ئاشىدىغان ياكى كەملەيدىغان ئەھۋال پەيدىن - پەي ھالدا دائىملىق، بىر قەدەر تەڭپۇڭ بولغان كىرىمگە ئۆزگەردى. ۋىلايەتبويىچە 1953 - يىلدىن 1975 - يىلغىچە بولغان 22 يىل جەريانىدا پۇل ئوبوروت قانۇنىيىتى ئالدىنقى يېرىم يىلدا يىغىۋېلىش، كېيىنكى يېرىم يىلدا تارقىتىش بولۇپ كەلگەن ئىدى، 1976 - يىلدىن كېيىن يىل بويى تارقىتىشقا ئۆزگەردى. 1981 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە بولغان ئارىلىقتىكى ئايلارغا بۆلۈپ قارىغاندا، 9- ئايدىن 12- ئايغىچە بولغان ھەر قايسى ئايلارنىڭ تارقىتىلىش نىسبىتى، سانىدا ئۆزگىرىش بولۇپ مۇددەتتىن بۇرۇن تارقىتىشقا قاراپ يۇزلەنگەن. 1981 - يىلى 9- ئايدا تارقىتىلغان پۇلنىڭ سالمىقى شۇ يىلى تارقىتىلغان پۇل ئىچىدە 37% نى ئىگەللىگەن، 1984 - يىلى 9 - ئايدا 54% گە ئۆرلىگەن، 10-ئايدا 15% دىن 17% گە ئۆرلىگەن. 1984 - يىلى 9-، 10- ئايدا تارقىتىلغان پۇل 92 مىليون 350 مىڭ يۇەن بولۇپ، بۇ يىل بويى تارقىتىلغان ئومۇمى پۇلنىڭ 66% نى ئىگەللەيدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە 9- ئايدا تارقىتىلغىنى 70 مىليون 160 مىڭ يۇەن بولۇپ، بۇ 1953 - يىلدىن 1968 - يىلغىچە بولغان 16 يىل جەريانىدا تارقىتىلغان پۇلنىڭ ئومۇمى يىغىندىسىغا تەڭ كېلىدۇ.

4. پۇل ئوبوروت سۈرئىتىدە ئۆزگىرىش بولدى. ماركسنىڭ پۇل توغرىسىدىكى نەزەرىيىسىدىن قارىغاندا، پۇل ئوبوروت سۈرئىتى پۇلنىڭ ئومۇمى مىقدارىدىن تەۋەر باھاسىنىڭ ئومۇمى سوممىسىنى چىقىرىۋەتكەنگە تەڭ. 1984 - يىلى پۇل ئوبوروت سۈرئىتىگە تەسىر يەتكۈزگەن موھىم ئامىللار: شەھەر - بازارلاردىكى پۇل ئوبوروت مىقدارى كۆپەيدى، تەخمىنەن ھىساپلاشتىن قارىغاندا، ۋىلايەت بويىچە 1984 - يىلى پۇلنىڭ ئوبوروت مىقدارى تەخمىنەن 180 مىليون يۇەن بولۇپ، 1983 - يىلدىكىدىن 30 مىليون يۇەن، 1982 - يىلدىكىدىن 50 مىليون يۇەن، 1981 - يىلدىكىدىن 60 مىليون يۇەن، 1980 - يىلدىكىدىن 80 مىليون يۇەن ئارتۇق. ئوبوروت دائىرىسى كەڭ بولدى. كۆپخىل ئىقتىسادىي تەرىكىپلەر تەڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇردى. يەككە سودا - سانائەتچىلەرنىڭ تەرەققىياتى تېز بولدى، 1984 - يىلنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە ۋىلايەت بويىچە يەككە سودا - سانائەتچىلەر جەمئى 17.797 ئائىلە، شۇ كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 26.534 كىشى بولۇپ، 1980 - يىلنىڭ ئوخشاش مەزگىلى بىلەن سېلىشتۇرغاندا ئايرىم - ئايرىم ھالدا 8 ھەسسە ۋە 8.8 ھەسسە ئاشتى، 1984 - يىلى بازار سودىسىدا پۈتكەن سودا مىقدارى 243 مىليون 948مىڭ يۇەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 22.92% ئېشىپ، پۈتكۈل ئىجتىمائى تۇۋارلارنىڭ پارچە سېتىلىش ئومۇمى سوممىسىنىڭ 45.5% نى ئىگەللىدى، ئوبوروت دائىرىسى كۆپ كېڭەيدى، دۆلەت ئىگىدىكى سودىنىڭ ئامبارلىرىدىكى تۇۋارلىرى ئىچىدە مەسىلە بار تۇۋارلار كۆپ بولدى، سودا باشقارمىسىستېمىسىنىڭ ئەمكاس قىلىشىچە، 1984 - يىلنىڭ 3- چەسىل ئاخىرىدا ئامبارلار ساقلانغان ئومۇ-

ى توۋار قىممىتىنىڭ 34% تىدە مەسىلە بار ئىكەن، تەمىنلەشكە بولىدىغان توۋارلارنىڭ ئىقتىسادارى ئازراق ئىكەن؛ ۋىلايەت بويىچە 1984 - يىلدىكى شەكىللەنگەن سېتىۋېلىش كۆچى 1983 - يىلدىكىدىن 33% ئاشتى، ئەمىلىيەتتىكى سېتىۋېلىش كۆچى ئارقان 17.8% ئاشتى، كېچىكتۈرۈلگەن سېتىۋېلىش كۆچى 26.8% ئاشتى؛ ھەر 100 يۈەن نەقپۇل چىقىمى ئىچىدە توۋار خاراكتېرلىك يېغىۋېلىنغان پۇل ئارقان 35.79 يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 6.1% ئازىيىپ كەتتى (تارىختىكى ئەڭ ياخشى سەۋىيە 58 يۈەن بولغان ئىدى). دۆلەت ئىگىلىگەندەكى سودىنىڭ مال سېتىپ قىلغان نەقپۇل كىرىمى 15.8% ئاشتى، تەمىنات - سودا كوپېراتىپ سېتىشىسىدا 6.2% ئاشتى، توۋار خاراكتېرلىك يېغىۋېلىش ئىقتىدارى تۆۋەن، ماسلىشىچانلىقى ناچار بولدى. مۇشۇ ئامىللاردىن قارىغاندا، پۇل ئوبوروت سۈرئىتى رۇشەن ھالدا ئاستىلاپ كەتكەن، 1984 - يىلنىڭ ئاخىرى ھەر بىر يۈەن پۇل بىلەن توۋار باھاسى ئوتتۇرىسىدىكى نىسبەت مۇناسىۋىتى 1:4.06 بولۇپ، 1983 - يىلدىكىدىن 0.11 يۈەن تۆۋەنلەپ كەتكەن، 1982 - يىلدىكىدىن 0.31 يۈەن تۆۋەنلەپ كەتكەن. (ۋو لېشىڭ)

[شەھەر - يېزىلاردىكى پۇل ئامانىتى] خەلقنىڭ پۇلنى تېجەش، ئامانەت قويۇشقا ئىلھاملاندۇرۇش دۆلەتنىڭ بىر تۈرلۈك موھىم ئىقتىسادىي سىياسىتى، بانكىنىڭ پۇلنى ئامانەت قويۇشقا جەلپ قىلىپ، ئامانەت توپلىشى دۆلەت قۇرۇلۇشى ئۈچۈن مەبلەغ جۇغلاشنىڭ موھىم مەنبەسى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، ھەر دەرىجىلىك بانكىلار "پۇل ئامانەت قويۇش ئىختىيارى، پۇل ئېلىش ئەركىنلىك، ئامانەت قويغان پۇلغا ئۈسۈم بېرىش، ئامانەت قويغۇچىلار ئۈچۈن سىر ساقلاش " پىرىنسىپىدا چىك تۈرۈپ، پۇل ئامانەت قويۇشقا دائىر تەشۋىقاتنى كۈچەيتىپ، خىزمەت پوزىتسىيەسىنى ياخشىلاپ، خىزمەت سۈپىتىنى ئۆستۈردى. 1984 - يىلنىڭ ئاخىرى ئامانەت قويۇلغان پۇلنىڭ قالدۇغى 171 مىليون 80 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، ئالدىنقى يىلغا سېلىشتۇرغاندا 37 مىليون 790 مىڭ يۈەن كۆپەيىپ 28.4% ئېشىپ، يەنە تارىختا ئەڭ ياخشى سەۋىيە يارىتىلدى. پارتىيىنىڭ 11- ئۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3- ئومۇمى يىغىنىدىن كېيىنكى 6 يىل ئىچىدە ئامانەت قويۇلغان پۇل ناھايىتى تېز كۆپەيدى، ساپ ئاشقان مۇتلەق سان ئالدىنقى 28 يىل ئىچىدە ساپ ئاشقان سانىنىڭ 2.79 ھەسسىسىگە توغرا كېلىدۇ. يېزىلاردا كۈچلۈك ئەزالىرى ئامانەت قويغان پۇلنىڭ قالدۇغىنى قوشۇپ، ھەر بىر نوپۇس بويىچە ھىسابلىغاندا، 1984 - يىلدىكى ئامانەت پۇل قالدۇغى ئۆتتۈرا ھىساپ بىلەن ھەر بىر ئادەمگە 99 يۈەندىن توغرا كېلىپ، ئالدىنقى يىلغا سېلىشتۇرغاندا 20 يۈەن ئاشتى، 1982 - يىلغا سېلىشتۇرغاندا 38 يۈەن ئاشتى. پۇل ئامانىتى كەسپىي بانكىلارنىڭ قەرز مەبلىغىنىڭ ئاساسلىق مەنبەسى بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ پۈتكۈل ئىناۋەتلىك قەرز مەبلىغى ئىچىدە تۇتقان سالمىقى پۈختا قەدەملەربىلەن ئۆرلىمەكتە، 1978 - يىلى 44.5% نى، 1983 - يىلى 55.1% نى، 1984 - يىلى 57.6% ئىگىلىمەكتە.

ۋىلايىتىمىزدىكى ھەر دەرىجىلىك بانكىلار 1984 - يىلى پۇل ئامانەت خىزمىتىنى قاناتلاندۇرۇشتا كۆپ خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. يېغىنچاقلاپ ئېيتقاندا "باشتۇرۇش"(باشقۇرۇشنى تازا چىك تۇتۇش، قائىدە - تۈزۈملەرنى مۇكەممەللەشتۈرۈش، ھىساپلاش سۈ-

پىتمنى ئۆستۇرۇش) نى تازا چىلاق تۇتتى؛ "مەشق» (ئاساسىي ماھارەت مەشقىنى كۆچەيـ تىش، كەسپىي سەۋىيەسىنى ئۆستۈرۈش)نى كۆچەيتتى؛ "ياخشى» بولۇش (5 بولۇش، 4 كۆـ زەل، 3 نى قىزغىن سۆيۈش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشقا بىرلەشتۈرۈپ، مىللەتلەر ئىتتىـ پاقلىغى تەربىيە پائالىيىتىنى كۆچەيتىپ، ھەر قايسى ئامانەت توپلاش ئورۇنلىرى "ئىككى ياخشى» پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ، مۇلازىمەت سۆپىتىنى يەنمۇ ئۆستۈردى) نى كەڭـ دەلەندۇردى؛ "تەشۋىقات» (پارتىيىنىڭ مەركىزىي خىزمىتىنى چۆرىدىگەن ھالدا پۈل ئامـ ئانەت قويۇشقا دائىر تەشۋىقاتنى ياخشى قىلىش)نى ياخشى ئېلىپبارىدى؛ مەۋقەنى "ئىسلاھات» (مەۋقەنى ئىسلاھاتقا قويۇپ، يېڭى كەسىپلەرنى يولغا قويۇپ، پۈل ئامانەت قويۇشنىڭ تەـ رەققىياتىنى، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈشنى ئىستىمالغا يېتەكلەش بىلەن بىرلەشـ تۈرۈش) قا قويدى. (ۋۇلېشىڭ)

[يېزا پۈل مۇئامىلىسى] 1984 ـ يىلى ۋىلايىتىمىزدىكى يېزا پۈل مۇئامىلە تارـ ماقلىرى جەكپ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 1983ـ، 1984 ـ يىللىرىدىكى ئىككى 1 ـ نومۇرلۇق ھۆجـ جىتىنىڭ روھىنى پائال ئىزچىللاشتۇرۇپ ئىجرا قىلىپ، شىنجاڭ تارماق بانكا باشقارمىلىرى يېغىنىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، زور كۈچ بىلەن تەشكىللەپ، مەبلەغ توپلاپ، يېزا ئىناۋەتلـ لىك قەرز مەبلىغىنىڭ ئىشلىتىلىش ئۈنۈمىنى يۇقۇرى كۆتۈرۈپ، يېزا تووار ئىشلەپچىقىرىشـ نىڭ راۋاجلىنىشى ۋە تووار ئوبوروتى يوللىرىنىڭ راۋانلىشىشىنى قوللىدى. 1984 ـ يىـ لى يېزا ئىگىلىك بانكىسىدىكى تۆرلۈك ئامانەت پۇلنىڭ يىل ئاخىرىدىكى قالدۇغى 234 مىلـ يون 747 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 24.7% ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە يېزىلارـ دا ئامانەت قويۇلغان پۇلنىڭ قالدۇغى 130 مىليون 963 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىـ كىدىن 7.4% ئاشتى. يېزا ئامانەتى 37 مىليون 152 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 29.9% ئاشتى. يېزا ئىگىلىك بانكىسى تارقاتقان تۆرلۈك قەرز پۇلنىڭ يىل ئاخىرىدىكى قالـ دۇغى 225 مىليون 932 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 45.8% ئاشتى. بۇنىڭ ئىـ چىدە يېزا سودىسى ئۈچۈن بېرىلگەن قەرز پۇل 207 مىليون 791 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنـ قى يىلدىكىدىن 49.9% ئاشتى. كوموناـ ئەتىرەتلەركە قەرز بېرىلگەن پۇل 10 مىليون 867 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن بىر مىليون 27 مىڭ يۈەن ئازايدى.

1984 ـ يىلى ئىناۋەتلىك قەرز كوپېراتسۇندا تۆرلۈك ئامانەت قويۇلغان پۇلنىڭ يىل ئاخىرىدىكى قالدۇغى 125 مىليون 653 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 9.2% ئاشـ تى. بۇنىڭ ئىچىدە كوللېكتىپنىڭ ئامانەت قويغان 53 مىليون 853 مىڭ يۈەن پۇلى بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 4 مىليون 967 مىڭ يۈەن ئازايدى. كوموناـئەزالىرىنىڭ ئامانەت قويغان پۇلى 71 مىلـ يون 800 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 27.6% ئاشتى. ئىناۋەتلىك قەرز كوپېراتىپلىرى تارقاتقان تۆرلۈك قەرز پۇللىرىنىڭ يىل ئاخىرىدىكى قالدۇغى 9 مىليون 228 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 117.6% ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە كوموناـئەزالىرى قەرز ئالغان پۇل 8 مىليون 647 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 122.5% ئاشتى.

1984 ـ يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا پۇل مۇئامىلە خىزمىتىدىكى بىر قانچە ئالاھىدىلىك:

1 . "ئىككى ئائىلە" نىڭ ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىش ۋە كۆپخىل ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇشقا زور كۈچ بىلەن مەدەت بېرىلدى. يېزىلارغا پۈل قەرز بېرىش سىياسىتى كەڭ قوللىنىلىپ، يېزا ئىگىلىك بانكىسى، ئىناۋەتلىك قەرز كوپېراتىپلىرىنىڭ "ئىككى ئائىلە" گە پۈتۈن يىل ئىچىدە قەرز بەرگەن ئومۇمى پۈلى 56 مىليون 121 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 48.6% ئاشتى ھەمدە ھىساپ ئېچىش، ھىسابىنى بوغۇش جەھەتتە "ئىككى ئائىلە" گە قولايلىق يارىتىپ بېرىلدى.

2 . يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنىڭ ساغلام راۋاجلىنىشىغا مەدەت بېرىلىدى. يېزا ئىگىلىك بانكىسى ۋە ئىناۋەتلىك قەرز كوپېراتىپلىرىنىڭ يېزا ـ بازار كارخانىلىرىغا پۈتۈن يىل ئىچىدە قەرز بەرگەن ئومۇمى سوممىسى 2 مىليون 745 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 22.1% ئاشتى.

3 . يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىشنى كېڭەيتىشكە مەدەت بېرىلدى. يېزا ئىگىلىك بانكىسى، ئىناۋەتلىك قەرز كوپېراتىپلىرى 1984 ـ يىلى يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىش ئۈچۈن، 9 مىليون 909 مىڭ يۈەن قەرز تارقاتتى. بۇ ئالدىنقى يىلدىكىدىن 9 مىليون 760 مىڭ يۈەن كۆپەيدى. سېتىۋېلىنغان يالتىراق 581.6 تونا.

4 . سودا تارماقلىرىنىڭ ئوبوروت مابلىغىنى جانلاندۇرۇشقا مەدەت بېرىلدى. 1984 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىش ئۈچۈن تارقىتىلغان قەرز 396 مىليون 206 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 68.7% ئاشتى. يېزىلاردىكى كوللېكتىپ، شەخسىي سودا ـ سانائەت تېپىلغان جايلاردا پۈل 6 مىليون 588 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 72.1% ئاشتى.

5 . ئىناۋەتلىك قەرز سوممىسى ھەم بېيىشقا يارىدەم بېرىش ھەم نامراتلارغا يارىدەم قىلىش بولۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلدى. 1984 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە 23.406 قېتىملىق بار ئائىلىگە 2 مىليون 430 مىڭ يۈەن قەرز پۈل بېرىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە 7872 قېتىملىق بار ئائىلە نامراتلىقتىن قۇتۇلدى.

ۋىلايەت بويىچە يېزىلاردىكى پۈل مۇئامىلە كارخانىلىرىنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتى 1982 ـ يىلى باشلانغان ئىدى. 1984 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە 285 ئورۇن تەرتىپكە سېلىنىپ بولدى. بۇ تەرتىپكە سېلىشقا تېگىشلىك ئورۇنلار سانىنىڭ 98% نى ئىگەللەيدۇ. تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈلۈشتا لايىقەتلىك بولغان ئورۇن 145 بولۇپ، بۇ تەرتىپكە سېلىنغان ئورۇنلارنىڭ 50% نى ئىگەللەيدۇ، يەكەن ناھىيىلىك تارماق بانكا ۋىلايىتىمىز ۋە ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈلۈشتا ئەڭ بالدۇر لايىقەتلىك بولغان ئورۇن بولۇپ قالدى. كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىشقا بىرلەشتۈرۈپ، ۋىلايىتىمىزدىكى ئىناۋەتلىك قەرزكوپېراتىپلىرىدىمۇ تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلدى. "3 خاراكتېر" ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. ۋىلايىتىمىز بويىچە يېڭى قوبۇل قىلىنغان پايچەك 11.200 گە، كۆپەيتىلگەن پاي پۇلى 560 مىڭ يۈەنگە يەتتى. (ۋاڭ يۈكاڭ)

[جۈڭگو بانكىسىنىڭ قەشقەر ئىش باشقارمىسى] جۈڭگو بانكىسىنىڭ قەشقەر ئىش باشقارمىسى 1969 ـ يىلى قۇرۇلغان، ئۇ 1967 ـ يىلى «جۈڭگو ـ پاكىستان چېگرا سودا

كېلىشىمى» ئىمزالانغاندىن كېيىن چېگرا سودىسىنىڭ ھىساۋات ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن قۇرۇلغان. 15 بىلدىن بۇيان، ئۇ تۈرلۈك چەتئەل پىرۇوت كەسپىنى بېجىرىش ئارقىلىق چېگرا رايونىنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن خىزمەت قىلىپ كەلدى، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، سىرتقا قارىتا ئېچىۋەتكەن يېڭى ۋەزىيەت ئاستىدا، ئۇنىڭ كەسپىي ئۇزلۇكسىز كېڭەيدى. ئىستاتىستىكىدىن قارىغاندا، ۋىلايىتىمىزنىڭ غەيرى سودىدىن بولغان چەتئەل پىرۇوت كىرىمى 1979 - يىلىدىن 1983 - يىلىغىچە جەمئى 1 مىليون 828 مىڭ يۈەن (1 مىليون 100 مىڭ ئامېرىكا دوللىرىغا تەڭ) بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە چەتئەل پۇلىغا تېگىشىلگىنى 563 مىڭ يۈەن، مۇھاجىرلار پىرۇوتى 1 مىليون 265 مىڭ يۈەن بولۇپ، تارىختا ئەڭ ياخشى سەۋىيە يارىتىلدى.

ئۇندىن باشقا، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى تورغات ئېغىزى جۇڭگو - سوۋېت سودىسىدا مال ئالماشتۇرىدىغان ئورۇنلارنىڭ بىرى. 1955 - يىلى قەشقەر شەھەرلىك خەلق بانكىسى مۇشۇ ئېغىزدا ئىش بېجىرىش ئاپاراتى قۇرۇپ، مەخسۇس ئېلىمىزنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى ۋە شەرقىي ياۋروپا دۆلەتلىرىگە ئېكسپورت قىلغان مالىلىرىنىڭ ھىساۋاتىنى قىلاتتى. 1969 - يىلى بۇ ئېغىزدا مال ئالماشتۇرۇش توختىدى، بۇ بانكا ئاپاراتىمۇ شۇنىڭ بىلەن بىللە ئەمەلدىن قالدى. 1982 - يىلى جۇڭگو - سوۋېت سۆھبىتىدە مۇشۇ ئېغىزدا مال ئالماشتۇرۇشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈستىدە كېلىشىم ھاسىل قىلىندى، ئىككىنچى يىلى مۇشۇ ئېغىزدىكى بانكا ئاپاراتىمۇ ئەسلىگە كېلىپ، سىرتقا قارىتا جۇڭگو بانكىسىنىڭ تورغات ئىمىش باشقارمىسى دېگەن ۋەۋىسكىنى ئېسىپ، سىرتقا قارىتىلغان كەسپىي خىزمەت تەرەپنى داۋاملاشتۇرۇپ، جۇڭگو - سوۋېت سودىسىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن خىزمەت قىلدى.

جۇڭگو خەلق بانكىسىنىڭ ۋىلايىتىمىزدىكى ئىش باشقارمىسىنىڭ كونكرېت كەسپىي ئاساسلىغى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

1. چەتئەل پۇلىنى تېگىشىپ بېرىش كەسپى. سىرتقا قارىتا ئېچىۋېتىشكە ئەگىشىپ چەتئەل لىكاەر، جۇڭگو مۇھاجىرلىرى، شىياڭگاڭ - ئاۋمىنلىق قېرىنداشلاردىن قەشقەرگە كېلىپ ساياھەت قىلىدىغانلار، تۇققان يوقلايدىغانلار يىلسايىن كۆپەيدى. بۇ يىل 3000 دىن ئاشتى. چەتئەل پۇلى ۋە سايياھەت چېكىمىسى تېگىشىشىش كەسپىدىكى زور دەرىجىدە كۆپەيدى. 1982 - يىلىنى قوبۇل قىلىپ ئېغىزىدىن ئېچىلغاندىن كېيىن، بىز يەنە تاشقورغان ناھىيىسىدە پۇل تېگىشىش توچكىسى قۇرۇپ، چېگرىدىن كىرگەن مېھمانلارغا قولايلىق شارائىت يارىتىپ بەردۇق. خىزمەتتە قىزغىن كۈتۈۋېلىش، قاچان كەلسە شۇ چاغدا بېجىرىپ بېرىش، توغرا ھىسابلاش، رەسمىيەت ئېنىق بولۇشنى ئىشقا ئاشۇرىدۇق. يۇرتىغا قايتىپ كەلگەن جۇڭگو مۇھاجىرلىرىغا ئالاھىدە ئېتىۋار بېرىلىدىغان پىرۇوت ئىسپات قەغىزى بەردۇق، شۇنىڭ بىلەن جۇڭگو، چەتئەل ساياھەتچىلىرىنىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتۇق، ۋىلايىتىمىزنىڭ ساياھەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرىدۇق.

مۇھاجىرلارنىڭ پىرۇوتىنى ئېگىسىگە قايتۇرۇش كەسپى. ئالدىنقى يىلدىكى ئىستاتىستىكىدىن قارىغاندا، ۋىلايىتىمىز دائىرىسىدىكى جۇڭگو مۇھاجىرلىرى 10 مىڭغا يېقىن،

ۆەتەنگە قايتقان مۇھاجىرلار ۋە مۇھاجىرلارنىڭ تۇققانلىرى 2825 ئائىلە، 14،579 نوپۇس، ئازات بولغاندىن كېيىن، مۇھاجىرلار پىرۇوتسىنىڭ ئايىنى ئۇزۇلمىگەن. 10 يىللىق قالايمىقانچىلىق مەزگىلىدە مۇھاجىرلار پىرۇوتى جەمئى 183 مىڭ يۈەن بولغان. يېتىنقى يىللاردىن بۇيان، ۋىلايىتىمىزدىكى بانكىلار " مۇھاجىرلار پىرۇوتىنى قوغداش، مۇھاجىر قېرىنداشلار ئۈچۈن خىزمەت قىلىش " سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلىپ، تەشۋىقاتنى ئاتاپ يايدۇرۇپ، سۆيۈتنى ئۆستۈردى ھەم مۇھاجىرلارنىڭ پىرۇوتى ئۆچۈن مادىي ئەشيا سېتىپ بېرىش، ئامانەت قويغان پۇلنىڭ ئۆسۈم بېرىشتە ئالاھىدە ئېتىۋار بېرىش قاتارلىق چارىلارنى يولغا قويۇپ، ۋەتەنگە قايتقان كەلگەن مۇھاجىرلارنىڭ ئۇرۇق - تۇققانلىرىنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى قوزغىدى، شۇنىڭ بىلەن مۇھاجىرلار پىرۇوتى زور ھەجمىدە ئېشىپ، ئاپتونوم رايون بويىچە ئىككىنچى ئورۇنغا ئۆتۈپ ياخشى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى.

3. تاشقى سودا ئىناۋەتلىك قەرز كەسپى. بىز تاشقى سودا ئىناۋەتلىك قەرز خىزمىتىدە تۆۋەندىكىلەرنى ئىشلىدۇق: بىرىنچىدىن، مال سېتىۋېلىشتا ئېھتىياجلىق بولغان مەبلەغ بىلەن ئۆز ۋاقتىدا تەمىنلىدۇق. شۇ يىلى تارقىتىلغان قەرز پۇل 5 مىليون 120 مىڭ يۈەن بولۇپ، تاشقى سودىنىڭ مال كىرگۈزۈش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىشىغا زور كۈچ بىلەن ياردەم بېرىلدى؛ ئىككىنچىدىن، ئىناۋەتلىك قەرزنى باشقۇرۇش قاتتىق بولدى، سېتىلىشىغا قاراپ مال كىرگۈزۈش پىرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇپ، تاشقى سودىنىڭ مال كىرگۈزۈش بەلەن مال سېتىشنى تەڭپۇڭلاشتۇرۇشىغا ياردەم بېرىلىپ، بېسىلىپ قېلىش ئازايتىلدى؛ ئۈچىنچىدىن، ئىقتىسادىي پائالىيەت تەھلىلى قاتنات يايدۇرۇلۇپ، تاشقى سودا كارخانىلىرىنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇشنى ياخشىلىشى ئىلگىرى سۈرۈلۈپ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمى ئۆستۈرۈلدى؛ ئۆتىنچىدىن، تاشقى سودا ئۆزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلىشقا ماسلىشىپ، چارۋا مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىش كەسپىنى تەمىنات - سودا كوپراتىپلىرىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىش جەريانىدا، قەرز پۇلنى يۆتكەپ بېرىش خىزمىتى ياخشى ئىشلەندى؛ بەشىنچىدىن، تاشقىسودا يېپەكچىلىك زاۋۇدىغا مەخسۇس تۇر بويىچە 319 مىڭ يۈەن قەرز پۇل بېرىلىپ، بۇ زاۋۇتنىڭ ئۇسكۇنىلەرنى يېڭىلاۋېلىشىغا مەدەت بېرىلدى، ھازىر ئىشلەپچىقىرىش، ئېكسپورت ئەسلىگە كېلىپ، ۋىلايىتىمىز تاشقى سودىسىنىڭ تەرەققىياتىنى كۈچلۈك ئىلگىرى سۈردى.

4. چېگرا سودىسىنىڭ ھىساۋات خىزمىتى. 1969 - يىلى جۇڭگو - پاكىستان چېگرا سودىسى قانات يايدۇرۇلغاندىن بۇيان، بىز شۇ كېلىشىملەرگە ئاساسەن، چېگرا سودىسىنىڭ ھىساۋىنى خاتىرىلەش، ھىساپ سېلىشتۇرۇش خىزمىتىنى ئەستايىدىل ئىشلىدۇق. 10 نەچچە يىلدىن بۇيان جۇڭگو - پاكىستان ئىككى تەرەپنىڭ مال ئالماشتۇرۇش ئەھۋالى ياخشى بولدى، ئالدىنقى يىللدا كەم قالغان قىسمى كېيىنكى يىللدا تولۇقلاندى. جۇڭگو - پاكىستان ئىككى تەرەپ بانكىسىنىڭ ھىساۋاتى يىلمۇ - يىل ئېنىق سېلىشتۇرۇلۇپ، تۇردى. 1984 - يىللىق سودىنىڭ ئومۇمى سوممىسى 4 مىليون 500 مىڭ پاكىستان رۇپىيىسى بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 4.65% ئاشتى، مۇلچەرلىشىمىزچە بانكا پائال ماسلاشقانلىقتىن ۋەزىپە ئورۇنلىنىشى مۇمكىن، بۇ - جۇڭگو - پاكىستان دوستلىغىنىڭ ھەمكارلىقىنى راۋاجلاندۇرۇشتا ياخشى رول ئوينايدۇ.

خەۋپسىزلەندۈرۈش خىزمىتى

[خەۋپسىزلەندۈرۈش خىزمىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى] قەشقەر ۋىلايەتلىك

خەۋپسىزلەندۈرۈش شىركىتى 1982 - يىلى 1 - ئايدا قۇرۇلدى ھەم دۆلەت ئىچىدىكى خەۋپسىزلەندۈرۈش كەسىپىنى ئەسلىگە كەلتۈردى. (دۆلەت ئىچىدىكى خەۋپسىزلەندۈرۈش كەسپى 1958 - يىلى توختۇتۇلغان ئىدى). 1984 - يىلى ۋىلايەتلىك خەۋپسىزلەندۈرۈش شىركىتى 11 ناھىيىدىكى خەلق بانكا، يېزا ئىگىلىك بانكىلىرىغا خەۋپسىزلەندۈرۈش كەسىپىنى ۋاكالىتەن بېجىرىپ بېرىشنى ھاۋالە قىلدى. ۋىلايەت بويىچە 12 ناھىيە (شەھەر)- دە كارخانىلار نىلىك مال - مۈلكىنى خەۋپسىزلەندۈرۈش، ماتۇرلۇق ماشىنىلارنى خەۋپسىزلەندۈرۈش، ئائىلە مال - مۈلۈكىنى خەۋپسىزلەندۈرۈش، ۋېلىسىپىتنى يۇتۇپ كېتىشتىن خەۋپسىزلەندۈرۈش، دۆلەت ئىچىدە توشۇلىدىغان مالنى خەۋپسىزلەندۈرۈش، كىشىلەرنى جىسمانى جەھەتتىن كوللېكتىپ خەۋپسىزلەندۈرۈش ، كىشىلەرنىڭ جىسمانى جەھەتتىن ئۆشتۈمتۇت زەخمىلىنىشىنى كوللېكتىپ خەۋپسىزلەندۈرۈش، تاشيول يولۇچىلىرىنىڭ ئۇشتۇمتۇت زەخمىلىنىشىنى خەۋپسىزلەندۈرۈش كەسپىنى يولغا قويدى؛ يەنە يېزىلاردىكى كەسپىي ئائىلە، نۆۋەتچىلىق ئائىلىلەرنىڭ توخۇ بېقىشىنى خەۋپسىزلەندۈرۈش ۋە بۇغداي خامىنىنى ئوت كېتىشتىن خەۋپسىزلەندۈرۈش كەسپىنى پائال تۈردە سىناق قىلىپ يولغا قويدى. ۋە- لايەت بويىچە مال - مۈلۈكنى خەۋپسىزلەندۈرۈشكە قاتناشقان ئورۇنلار 296، مال - مۈلۈك- نى خەۋپسىزلەندۈرۈشكە قاتناشقان شەخسىلەر 5384 ئائىلە، جىسمانى جەھەتتىن خەۋپسىز- لەندۈرۈشكە قاتناشقان كىشىلەر 21897 نەپەر. خەۋپسىزلەندۈرۈلگەن ئومۇمى قىممىتى 320 مىليون يۈەن بولۇپ ، خەۋپسىزلەندۈرۈشكە بولىدىغان مال - مۈلۈكنىڭ 40% نى ئىگىلەيدۇ. خەۋپسىزلەندۈرۈشكە قاتناشقان ماشىنا 3860 دانە بولۇپ، خەۋپسىزلەندۈرۈشكە بولى- دىغان ماشىنىلارنىڭ 29% نى ئىگىلەيدۇ. ھەر خىل خەۋپسىزلەندۈرۈشتىن قىلىنغان ئو- مۇمى خەۋپسىزلەندۈرۈش ھەققى 1 مىليون 530 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1983 - يىلغا سېلىشتۇر- غاندا خەۋپسىزلەندۈرۈش ھەققىدىن ئاشقان كىرىم 990 مىڭ يۈەن، كۆپەيمىش نىسبىتى 283% . بىر يىلدىن بۇيان يۈز بەرگەن ھەر خىل زىيان ئەنزىسى 1983 - يىلدىكى 126 دىن كۆپەيىپ 460 گە يەتتى. خەۋپسىزلەندۈرۈش شىركىتى " تەشەببۇسكار بولۇش، تىز بو- لۇش، توغرا بولۇش، مۇۋاپىق بولۇش " دېگەن بىر تەرەپ قىلىش، تۆلەپ بېرىش بىرلە- سمىغا ئاساسەن، 393 پارچە ئەنزىنى تەكشۈرۈپ خۇلاسە چىقاردى. تۆلەپ بەرگەن پۇلنىڭ ئومۇمى سوممىسى 670 مىڭ يۈەنگە يەتتى. تۆلەپ بېرىشنىڭ ئوتتۇرىچە نىسبىتى 1983 - يىلدىكى 26% دىن 44% گە چىقىپ، ئىقتىسادىنى تولۇقلاش رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، كارخانىلارنىڭ نورمال ئىشلەپچىقىرىش ۋە تىجارىتىنى مۇقىملاشتۇرۇپ، خەلق تۇرمۇشىنى تېچلاندۇردى. يەكەن ناھىيە بازىرىدىكى توخۇ باققان كەسپىي ئائىلە مۇدىرىجۇن توخۇ بە- قىشنى خەۋپسىزلەندۈرۈش رەسمىيىتى ئۆتەپ 450 يۈەن خەۋپسىزلەندۈرۈش ھەققى تۆلە- گەن ئىدى. 1984 - يىلى 11 - ئاينىڭ 15 - كۈنى توخۇ ۋاباسى تۈپەيلىدىن 2375 توخۇسى ئۆلگەن، خەۋپسىزلەندۈرۈش شىركىتى تەكشۈرۈپ ئەملىلەشتۈرگەندىن كېيىن ئۆز ۋاقتىدا 9500 يۈەن تۆلەپ بېرىپ، ئۇنى ۋەيران بولۇپ كېتىشتىن ساقلاپ قالدى. ئۇ كىشىلەر بىلەن ئۇچراشقانداﻫ: " ئاپەت رەھىمسىزلىك قىلىۋىدى، پارتىيە رەھىم قىلىدى، خەۋپسىزلەندۈ- رۈش شىركىتى مېنى قوتقۇزۇۋالدى، خەۋپسىزلەندۈرۈش شىركىتى راستىنلا خەۋپسىزلەن- دۈرىدىكەن " دىدى. (خوي جۇنگۇاڭ)

سودا

سودا ئوبورۇت تۆزۈلمە ئىسلاھاتىنى يېخىشى ئېلىپ بارايلى

قەشقەر مەمۇرى مەكتىپىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىسى: سەيدىخان بارات

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان ، قەشقەر ۋىلايىتىدە پۈتۈن مەملىكەتكە ئوخشاش سودا ئوبورۇت تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلىپ ، ئىزدىنىش ئارقىلىق مەلۇم ئۈنۈم ھاسىل قىلىنىدى. بولۇپمۇ 1984 - يىلى ۋىلايەت - مىزدە تەمىنات - سودا كوپېراتىپلىرىنىڭ تەشكىلى جەھەتتىكى ئامىۋىلىشى ، باشقۇرۇش جەھەتتىكى دېموكراتىيىسى ۋە تىجارەت جەھەتتىكى جانلىقلىغىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە كۈچەيتىش مەزمۇن قىلىنغان يېڭا سودا تۆزۈلمىسى دەسلەپكى قەدەمدە ئىسلاھ قىلىنىش ، كۆپخىل ئىگىلىك شەكلى ، تىجارەت شەكلى ئورنۇتۇش ، كۆپخىل ئوبورۇت يولىنى تۈرغۈزۇشتەك سودا ئوبورۇت تۆزۈلمىسىگە ئىگە شەھەر سودا تۆزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلىش خىزمىتى بويىچە دەسلەپكى قەدەمدە بۆسۈش ئىشقا ئاشۇرۇلدى . 1984-يىلى ۋىلايەت بويىچە 12 ناھىيە (شەھەر) ئىچىدە قەشقەر شەھىرىدىن باشقا ناھىيىلەردە بىرلەشمە كوپېراتىپ قۇرۇلدى ؛ ۋىلايەت بويىچە 14 ئاساسى قاتلام كوپېراتىپلاردا دەسلەپكى تۆزۈلمە ئىسلاھاتى پۈتۈنلەي ئايلاشتى ؛ 83% دىخان ئائىلىسى پاي قوشتى، ئاساسى قاتلام كوپېراتىپنەزارى قوشقان پاي سوممىسىنىڭ كوپېراتىپنىڭ كۆچمە مەبلىغىدە ئىگە المىگەن نىسبىتى تۆزۈلمە ئىسلاھاتىدىن بۇرۇنقى 6% دىن 10% گە ئۆرلىدى؛ تىجارەت دائىرىسى ۋە مۇلازىمەت ساھەسى كېڭەيدى ۋە يېڭىدىن ئېچىلدى . يېزىلاردىكى "ئىككى ئائىلە، بىر گەۋدە" - گە يار - يۆلەك بولۇش ، ھەر خىل شەكىلدىكى بىرلەشمە تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنۇش، دىخان - چارۋىچىلارنى كۆپخىل مۇلازىمەت بىلەن تەمىنلەش، ئۇلارنىڭ ئەمگەك بىلەن بېيىشىغا ياردەم قىلىش قاتارلىق جەھەتلەردە نۇرغۇن خىزمەتلەر ئىشلەندى . دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا جەھەتتە ، 1984 - يىلى پائال تەييارلىق كۆرۈش ئاساسىدا ، 1985 - يىلىنىڭ بېشىدا مەمۇرىيەت بىلەن كارخانىنىڭ مەسئۇلىيىتى ئايرىم ئۆتىلىدى ، ئەسلىدىكى ۋىلايەت تىلىك سودا باشقارمىسىغا بىۋاستە قارايدىغان سودا ، توقۇمىچىلىق ، مېتال بويۇملار، قەن - شېكەر ، ھاراق ، تاماكۇ، ئىستىمالدىن ئىبارەت 5 شىركەت بۇ يىل 1 - يانۋاردىن باشلاپ قەشقەر شەھىرىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى . بۇنىڭ بىلەن ئوبورۇت ھالقىلىرى ئازايتىلىپ ، ئۆز ئالدىغا تىجارەت قىلىش، بايدىزىيىنغا ئۆزى مەسئۇل بولۇشقا قاراپ مېڭىشتا خوشاللىنارلىق قەدەم تاشلاندى؛ سانائەت مەھسۇلاتلىرى سودا مەركىزىي قۇرۇلۇۋاتقاندا؛ كارخانىلارنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈلمىسى تېخىمۇ ئەملىلەشتۈرۈلدى ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلدى. مالىيە، باج، بانكا ئىشلىرى پايدىنى باجغا ئۆزگەرتىش، پۇل ئاجرىتىشنى پۇل قەرز بىلەن شەرتلىشىش قاتارلىق كونكرېت كەسىپىي سىياسەت جەھەتلەردە بىر قاتار زور ئىسلاھاتلارنى ئېلىپ بېرىپ ، پۈتكۈل شەھەر ئىقتىسادىي تۈ-

زۇلمە ئىسلاھاتى ئۈچۈن زۆرۈر شارائىتلارنى تەييارلىدى . بۇنىڭ بىلەن ئىشلەپچىقىرىشقا مەدەت بېرىلىپ ، ئوبورۇت ئىلگىرى سۈرۈلدى .

بۇ ئىسلاھاتلارنىڭ دەسلەپكى قەدەمدە ئېلىپ بېرىلىشى بىلەن سودا خىزمەتلىرىدە ياخشى ۋەزىيەت يارىتىلدى. 1984 - يىلى ۋىلايەتنىڭ توۋار سېتىۋېلىش ئومۇمى سوممىسى 420 مىليون 260 مىڭ يۈەن بولۇپ ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 22% ئاشتى ؛ توۋار سېتىش ئومۇمى سوممىسى 471 مىليون 260 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 11.4% ئاشتى ؛ ئىجتىمائى توۋارلارنىڭ پارچە سېتىلىش ئومۇمى سوممىسى 507 مىليون 420 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 13% ئاشتى ؛ ئاشلىق ، پاختا قاتارلىق دېخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى جەھەتتە سېتىۋېلىش - تاپشۇرۇش ۋەزىپىسى ئاشۇرۇپ ئورۇنلاندى. مالىيە كىرىمى (سېلىشتۇرۇشقا بولمايدىغان ئامىللارنى چىقىرىۋەتكەندە) 49 مىليون 130 مىڭ يۈەنگە يېتىپ ئالدىنقى يىلدىكى نەچوتتىن 11.6% كۆپەيدى ، مالىيە كىرىمىنىڭ ئېشىش ھەجمى ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىيات ھەجمىدىن ئېشىپ كەتتى ؛ شەھەر - يېزىلاردىكى يىل ئاخىرىدىكى پۇل ئامانەت سوممىسى 171 مىليون 80 مىڭ يۈەن ، ئالدىنقى يىل شۇ مەزگىلدىكىدىن 28.3% كۆپەيدى .

1985 - يىلى - پارتىيە 12 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنىنىڭ قارارىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىپ ، شەھەر مەركەز قىلىنغان ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى قانات يايدۇرۇلدىغان تۇنجى يىل. بىز "يۇرەك تېخىسىغا چوك بولۇش، قەدەم دەزمىۇت بولۇش " قائىدىسىنىدا چىڭ تۇرۇپ ، ۋىلايەتسىمىز ئىلگىرى سودا تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى ئوبدان ئېلىپ بېرىشىمىز لازىم . بىزا سودىسى جەھەتتە، دەسلەپكى ئىسلاھات ئاساسىدا، تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى چوڭقۇر قانات يايدۇرۇپ ، تەمىنات سودا كوپراتىپلىرىنى ئىدىيە، تەشكىلى- تۈزۈم جەھەتتىن ھەقىقى تۈردە كوللېكتىپ خاراكتېرىدىكى ھەمكارلىق سودىسى قىلىپ قۇرۇپ چىقىش؛ ئاساسى قاتلام كوپراتىپلىرىنى ئىقتىسادى رايونلارغا ئاساسەن تەسىس قىلىش ۋە ئاساسى قاتلام كوپراتىپلىرىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى تەڭشەشنى داۋاملىق تۈردە ياخشى ئېلىپ بېرىش ئۈنۈمىرسال مۇلازىمەت مەركىزىنى سىناق تېرىقىسىدە يولغا قويۇش، دېخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى تىجارەت قىلىش ئاساس قىلىنغان ھەر دەرىجىلىك ئۈنۈمىرسال سودا مەركەزلىرىنى تۈرگۈزۈش، تىجارەتنى ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى يەنمۇ تولۇقلاپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈپ، ئىگىلىك باشقۇرۇش تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى ياخشى تۇتۇش لازىم. دۆلەت ئىگىلىگىدىكى سودا تۈزۈلمىسى ئىسلاھاتىدا، كارخانىلارنىڭ ھايات كۈچىنى ئاشۇرۇشتىن ئىبارەت بۇ مەركىزىي ھالقىنى دەۋر قىلغان ھالدا، يەنمۇ ئالغا سىلجىتىش كېرەك.

مەمۇرىيەت بىلەن كارخانىنى ئايرىۋېتىش، مەمۇرى ئورۇنلارنى ئىخچام قىلىپ ھوقۇقنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈش؛ ھەر قايسى توپ تارقىتىش كارخانىلىرى، چوڭ - ئوتتۇرا تىپتىكى پارچە سېتىش كارخانىلىرىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى تىجارەت مەسئۇلىيەت تۈزۈملىرىنىڭ يولغا قويۇلۇشىدا چوڭراق تەرەققىيات بولۇش، بىر قانچە تىپىك تەجرىبىلەرنى تۇتۇپ، ئاكتىپ تۈردە تەشكىللەپ يولغا قويۇش، يىمەك - ئىچمەك كارخانىلىرى ۋە كىچىك تىپتىكى

كى پارچه سېتىش كارخانىلىرىدىكى « ئۆزگەرتىش، يەڭگۈشلەش، ئىجارىگە بېرىش » خىز - مىتىدە يېڭى بۆسۈش بولۇش كېرەك. دىخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىش جەھەتتە، بىر ئۆتاش سېتىۋېلىشنى پەيدىن - پەي ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، توختام بويىچە بەلگىلەپ سېتىۋېلىشقا ئۆزگەرتىش لازىم. مالىيە، باج جەھەتتە، 2 - قەدەمدىكى پايدىنى باجقا ئۆزگەرتىش خىزمىتىنى داۋاملىق ياخشى ئىشلەش بىلەن بىرگە، « باج تۆرىنى ئايرىش، كىرىم - چىقىمنى بېكىتىش، دەرىجىگە ئايرىپ ھۆددىگە بېرىش » تىن ئىبارەت يېڭى مالىيە تۆزۈلمىسىنى ئىجرا قىلىش؛ يېزىلىق ھاكىمىيەت قۇرۇش سىنىغىنى ئوبدان ئىشلەش لازىم.

ۋىلايىتىمىزدە ئۆتكەن بىر يىلدىكى سودا تۆزۈلمە ئىسلاھاتى جەريانىدا بەزى ئۇششۇقلار ۋە مەسىلەر كۆرۈلگەن بولسىمۇ، لېكىن نىشان توغرا. نۆۋەتتە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئىقتىسادىي تۆزۈلمە ئىسلاھاتى - يېڭى شەيئى بولغاچقا، تەجرىبىلىرىمىز يېتەرسىز. شۇڭا، ئىسلاھات داۋامىدا بەزى ئوڭۇشسىزلىقلاردىن خالى بولغىلى بولمايدۇ. مەسىلە - ئوڭۇشسىزلىقلار ۋە قىيىنچىلىقلارغا ئەھمىيەت بېرىش، بىر قەدەم ئالغا مېڭىپ، بىر قەدەم قاراپ بېقىش، تەجرىبىلەرنى ۋاقتىدا يەكۈنلەپ، مۇۋاپىق بولمىغان جايلىرىنى سەزگەن ھامان تېزدىن تۆزىتىشتە. بىز ئۇلۇغ ئىسلاھات ئەملىيىتىگە باتۇرلۇق بىلەن ئالدىنىشىمىز، ئۇگىنىشىمىز، ئىجات قىلىشىمىز، يېڭىلىق يارىتىشىمىز كېرەك. ئومۇملىقنى نەزەردە تۇتۇپ، مەركىزىي كومىتېتنىڭ بىر تۆتاش قەدىمى بويىچە، نۆقسانلارنى ئىسلاھ قىلىپ، ئۇنىڭدىن ساقلىنىپ، ئىسلاھات خىزمىتىمىزنى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىپ، « دەسلەپكى جەڭدە ئېھتىياتچان بولۇپ، چوقۇم غەلىبە قىلىشىمىز » لازىم. سودا ئوبوروت تۆزۈلمە ئىسلاھاتى ئارقىلىق، ۋىلايىتىمىزنىڭ توۋار ئىشلەپچىقىرىش تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، قەشقەرنىڭ ئىقتىسادىنى ئېچىش ۋە گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىپ كۆرەش قىلىشىمىز كېرەك.

[قەشقەرنىڭ ئىسلاھ قىلىنىۋاتقان دۆلەت ئىگىلىگەنلىكى سودىسى] قەشقەر ۋىلايىتىدە دۆلەت ئىگىلىگەنلىكى سودىنىڭ تۆزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلىش خىزمىتىدە 1984 - يىلى يېڭى ئىلگىرىلەش بولدى.

11 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە ۋىلايەت بويىچە 62 ناھىيىلىك شىركەتتىن يۇقۇرى كارخانىلار، ئوتتۇرا قاتلامدىن يۇقۇرى رەھبەرلىك بەزىسى تەكشىلىپ بولىدى. بۇ قېتىمقى تەكشەش خىزمىتىنىڭ مۇنداق 4 ئالاھىدىلىكى بار: بىرىنچى، دائىرىسى كەڭ بولدى، تەكشىلىپ ئۆستۈرۈلگەنلەر ۋە ۋەزىپىسىدىن قالغان كادىرلار ئومۇمى سانىنىڭ 60% نى ئىگە للىدى؛ ئىككىنچى، دېموكراتىك يوسۇندا كۆرسىتىش بىلەن جەڭگىلار تاللاپ ۋەزىپىگە تەيىنلەش ئۈز ئارا بىرلەشتۈرۈلدى؛ ئۈچىنچى، ياش قورامىي، مەدەنىيەت سەۋىيىسى ۋە كەسپىي بىلىم قۇرۇلمىسى جەھەتتە يېڭى بۆسۈپ ئۆتۈش بولدى؛ تۆتىنچى، كۆپ قىسىملىرى ۋەزىپە ئۆتەش مۇددىتى تۆزۈمىنى يولغا قويدى، ۋەزىپە ئۆتەش مۇددىتى بەزىلىرىدە نىمۇ بىر يىل، بەزىلىرىنىڭ ئىككى يىل بولۇپ " تۆمۈر ئورۇندۇق " ئېلىپ تاشلاندى. ۋىلايەتتىكى 6 شىركەتنىي مەسىلە ئالساق، يېڭىدىن سەپلەنگەن بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلار 107 نەپەر، ئوتتۇرىچە يېشى 40.4 ياش بولۇپ،

ئەسلىدىكىدىن 9.3 ياش تۆۋەنلىدى؛ مەدەنىيەت سەۋىيىسىدە داشۇ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ سەۋىيىسىدىكىلەر 53.27% نى ئىگەللىگەن بولۇپ، ئىلگىرىكىدىن 22.71% ئۆستى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئاساسى جەھەتتىن ھەر قايسى تارماقلاردىكى كەسپىي تايانچىلار، ھەم رەھبەر ھەم كەسپىي خىزمەت ماھىرلىرى بولۇپ، خىزمەتتىكى ئاكتىپچانلىغى ناھايىتى ئۈستۈن.

كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش، تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش خىزمىتىنىڭ قەدىمىۋى تېزلەشتى. يەنى بويى تەرتىپكە سېلىشقا قاتناشقان كارخانىلار سانى 48 بولۇپ، كارخانا ئومۇمى سانىنىڭ 76.1% نى ئىگەللەيدۇ. بىر يىل تىرىشچانلىق كۆرسەتىش ئارقىلىق 12-ئاينىڭ 30-كۈنىگىچە، ئۆلايەت بويىچە تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىنغان ناھىيىدىن يۇقۇرى كەسپىي شىركەتلەر 48، سودا ئىدارىسى باشقۇرغان زاۋۇت-بىر بولۇپ، پىلان 102% ئورۇنلاندى، بۇ، كارخانا ئومۇمى سانىنىڭ 77.8% نى ئىگەللەيدۇ. ئاپتونوم رايونلۇق سودا نازارىتى ۋە مەمۇرى مەھكىمە چۈشۈرگەن كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش، تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش ۋەزىپىسى 7.8% ئاشۇرۇپ ئورۇنلاندى. 1984-يىلى گۇۋۇيۈەننىڭ «شەھەرلەردە سودا تۈزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلىشقا دائىر بىر قانچە مەسىلە» دېگەن ھۆججىتى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئالاقىدار ھۆججەتلىرىنىڭ روھى بويىچە ئۆلايەتلىك سودا باشقارمىسى قەشقەر شەھىرىدە سودا تۈزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلىش خىزمىتىنى پائال يولغا قويدى.

مەمۇرى مەھكىمىگە يوللاپ تەستىقلىتىش ئارقىلىق، ئەسلىدە سودا باشقارمىسىغا بېقىنىدىغان قارا-شلىق بولغان ئىلما-توقۇلما مالالار سودا شىركىتى، مېتال-بويۇملار شىركىتى، قەغەز-تاماكو، ھاراق شىركىتى، يىمەك-ئىچمەك شىركىتى قاتارلىق 5 شىركەت ۋە كوئېنلون يىمەكلىكلەر زاۋۇدىنى قەشقەر شەھىرىنىڭ باشقۇرۇشىغا چۈشۈرۈپ بېرىدى. شۇنىڭ بىلەن ۋەلايەتلىك سودا باشقارمىسى مەمۇرىيەت بىلەن كارخانىنىڭ ۋەزىپە، مەسئۇلىيىتىنى ئايرىش بويىچە ئىسلاھ قىلىش خىزمىتىنى ئورۇنلاپ بولدى. ئىككىنچى قېتىمدىكى ئىسلاھات ۋەزىپىسى باشقۇرۇش تېپىنى مۇلازىمەت تېپىنىكە ئۆزگەرتىشتىن ئىبارەت بولىدۇ.

گۇۋۇيۈەن ھۆججىتىنىڭ روھى بويىچە ھەر خىل تېپتىكى سودا كارخانىلىرى كارخانىلارنىڭ ھاياتى كۈچىنى ئاشۇرۇش شەرتى ئاستىدا، ئوخشاش بولمىغان شەكىللەرنى قوللىنىپ "ئۆزگەرتىش، ئالماشتۇرۇش، ئىجارە بېرىش" بويىچە ئىسلاھات ئېلىپ بارىدۇ. بىر يىلدىن بۇيان، ۋىلايەت بويىچە چوڭ، ئوتتۇرا، كىچىك كارخانىلار تىجارەت مەسئۇلىيىتى تۈزۈمىنى يەنمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈپ، مۇكاپات بىلەن تىجارەت نەتىجىسىنى بىر-بىرىگە چېتىپ، ئىشچانلارنى مۇكاپاتلاش، ھورۇنلارنى جازالاش پىرىنسىپىنى گەۋدىلەندۈردى. يىمەك-ئىچمەك مۇلازىمەت كارخانىلىرى ۋە كىچىك تېپتىكى پارچە سېتىش كارخانىلىرىدا تىجارەتنى ھۆددىگە بەردى، ئىجارىگە ئېلىپ تىجارەت قىلىشنى سىناق قىلىپ يولغا قويدى. مەسىلەن: يەكەن ناھىيىلىك يىمەك-ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ ئاپتوموبىل شوپۇرى ماۋېيجىڭ خەنزۇ ئاشخانىسىنى ھۆددىگە ئالدى، قاغىلىق ناھىيىلىك يىمەك-ئىچمەك مۇلازىمەت شىركىتىنىڭ يىمەك-ئىچمەكنى پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇدىنىڭ ۋاقتىلىق ئىشچىسى ۋاڭ جىنچۈەن يىمەك-ئىچمەكنى پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇدىنى ھۆددىگە ئالدى.

تاقىلىپ قېلىش هالىتىگە چۈشۈپ قالغان بۇ ئىككى كارخانا ئۇلار هۆددىگە ئالغاندىن كېيىن 2- 3 ئاي ئىچىدە قىسىپ پىتىنى ئۆزگەرتىپ چوڭ ئۇنۇم هاسىل قىلدى .

ئىسلاهات كارخانىلارغا هاياتى كۈچ ئېلىپ كەلدى. يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە ۋىلايەت بويىچە يىللىق سېتىش پىلانى 110.79% ئورۇنلۇنۇپ، ئۆتكەن يىلىنىڭ شۇ مەزگىلىدىكىدىن 8.29% ئاشتى. ئالغان پايدىسى 11 مىليون 167 مىڭ يۈەن بولۇپ ئۆتكەن يىلىنىڭ ئوخشاش مەزگىلى بىلەن سېلىشتۇرغاندا 24.68% ئاشتى. يېڭىشەر، قاغىلىق، پوسكام، مەكىت، يېڭىسار قاتارلىق 5 ناهىيەدىكى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى سودا زىيىنىنى تۈگەتتى. ماراۋۇشى ناهىيىلىك قوي فىرمىسى، قاغىلىق ناهىيىلىك يىمەك- ئىچىمەك شىركىتى كۆش كەسپى، پوسكام ناهىيىلىك يىمەك- ئىچىمەك مۇلازىمەت كەسپى، پەيزىۋات ناهىيىلىك يىمەك- ئىچىمەكنى پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇدى، كۆش كەسپى، يىمەك- ئىچىمەك كەسپى، قەشقەر شەهەرلىك مۇسۇلمانلار يىمەك- ئىچىمەك پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇدى زىيانىنى تۈگىتىپ پايدا ئېلىپ، سودا خىزمىتىدە يېڭى ۋەزىيەت يارىتتى . (جو شىنۇ)

[ئاشلىق سېتىۋېلىش، سېتىپ بېرىشتىكى ئۆزگىرىش] قەشقەر ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىشنى ئاساس قىلىدىغان يېزا ئىگىلىك ۋىلايىتى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، يېزىلارغا قارىتىلغان ئىقتىسادىي سىياسەتلەرنىڭ ئەملىلەشتىگە ئەگىشىپ، ئاشلىق مەھسۇلاتى ناهايىتى تېز ئاشتى، ئاشلىق سېتىۋېلىش - سېتىش خىزمىتىدىمۇ شۇنىڭغا ئەگىشىپ ناهايىتى زور ئۆزگىرىشلەر بولدى.

1984-يىلى ئاشلىقنى بىر تۇتاش سېتىۋېلىش خىزمىتىدە ئاساسلىقى تۆۋەندىكى 3جەهەتتە ئۆزگىرىش بولدى:

1. ساپ بىر تۇتاش سېتىۋالىدىغان ئاشلىق كۆپەيدى. 1984-يىلى ساپ بىر تۇتاش سېتىۋالغان ئاشلىق 226 مىليون 440 مىڭ جىڭ بولۇپ ، 1978 - يىلغا سېلىشتۇرغاندا 42 مىليون 70 مىڭ جىڭ كۆپەيمەي، 23% ئاشتى.هەم دۆلەتكە تۇۋار ئاشلىق يەتكۈزۈپ بېرىدىغان بىر تۈركۈم نۆۋەتلىك ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىدىغان ئانىلىلەر ئەيدانغا كەلدى. بىر تۇتاش سېتىۋېلىپ ئامبارغا كىرگۈم قىلىنغان ئاشلىق نىسبىتى ئاشتى، 1984-يىلى 82% بولۇپ، 1983-يىلدىكىدىن 13%، 1978 - يىلدىكىدىن 29% ئاشتى.

2. ئاشلىقنى زىيادە ئاشۇرۇپ سېتىۋېلىشتىكى ئاساسىي جەهەتتىن ساقلىنىلىپ، كۆپرەك ئېشىنغان بولسا مۇۋاپىق سېتىۋېلىش، ئازراق ئېشىنغان بولسا ئازراق سېتىۋېلىش يولىغا قويۇلماسلىق ئىشقا ئاشۇرۇلدى. ئاشلىقنى كەملەيدىغان ئانىلىلەردىن زادى سېتىۋېلىنمىدى، دېخانلارنىڭ سېلىقنى ئەقىلغا مۇۋاپىق بولۇشقا يۈزلىنىپ هەم دۆلەتنىڭ بىر تۇتاش سېتىۋېلىش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاشقا كاپالەتلىك قىلىندى هەم دېخانلارنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ئېشىپ بېرىشىغا ئەگىشىپ ئۆسۈشكە ئەسىر يەتمىدى . 11 - نۆۋەتلىك 3-ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان، دېخانلارنىڭ ئۆزىنى ئوڭشىۋېلىش سىياسىتى ئەملىلەشتۈرۈلۈپ، بىر تۇتاش سېتىۋېلىش ۋەزىپىسى 1978-يىلدىكى 230 مىليون جىڭدىن 1979-يىلدىن 1983-يىلغىچە بولغان 161 مىليون جىڭغا چۈشۈرۈلدى، سېتىۋېلىشتىكى ئاساسىي سان (تاختاي باهاسى بويىچە سېتىۋېلىنمىدىغىنى) 1978 - يىلدىكى 103 مىليون 600 مىڭ جىڭدىن

35 مىليون جەڭگا چۈشتى، يېزىلارغا سېتىپ بېرىلىدىغىنى 40 مىليون جەڭدىن 60 مىليون جەڭگا كۆپەيتىلدى. دۆلەت ھەر يىلى چەت جايلاردىن 100 مىليون جىڭ ئەتراپىدا ئاشلىق يۆتكەپ كېلىپ سېتىۋېلىش بىلەن سېتىپ بېرىش ئوتتۇرىسىدىكى يوچۇقنى تولدۇردى. يېزىلاردا ھەر بىر ئادەمگە ئوتتۇرا ھىساب بىلەن توغرا كەلگەن ئاشلىق كۆپەيدى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ئاشلىق باھاسى ئۆستى، بىر تۇتاش سېتىۋېلىشتىكى ئاساسىي سان تۆۋەنلىدى، باھا قوشۇلغان ئاشلىق نىسبىتى كۆپەيدى، شۇنىڭ بىلەن 1984-يىلى 1978-يىلدىكىدىن دېخانلارنىڭ كىرىمى 24 مىليون يۈەندىن كۆپرەك ئاشتى. دۆلەت بىلەن دېخانلارنىڭ ئاشلىق تەقسىم قىلىش مۇناسىۋىتىنى مۇۋاپىق تەڭشەپ، دېخانلارنىڭ ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىش ئاكتىپچانلىقىنى قوزغۇتۇلدى، ۋەزىپىنى كونكرېت بېكىتىش ۋاقتىدا، ئىلگىرىكىدەك ۋەزىپىنى تەك چېچىش ئۇسۇلى ئاساسىي جەھەتتىن ئۆزگەرتىلدى. 1984-يىلى ۋىلايىتىمىزنىڭ تارىخدا ئاشلىقنى سېتىۋېلىپ بولۇپ يەنە قايتۇرۇپ سېتىپ بېرىدىغان يامان سۈپە تلىك ئايلىنىش ھادىسىسى ئەڭ ئاز كۆرۈلگەن بىر يىل بولدى. بەلكى خامان ئېلىشتىن بۇرۇن ئازبولمىغان يېزا (كوممۇنا)، كەنت (ئەترەتلەر) بىرقېتىمدىلا كونا ئاشلىقى بىلەن ۋەزىپىنى ئورۇنلاشتەك يېڭى ئەھۋاللار ئوتتۇرىغا چىقتى.

3. بىر تۇتاش سېتىۋېلىش ئوبېكتى ئىلگىرىكى ئەترەتلەر تاپشۇرۇش، ئەترەتلەر ھىساپلىشىشتىن ئائىلىلەر تاپشۇرۇش، ئائىلىلەر ھىساپلىشىشقا ئۆزگەردى. ئاشلىق سېتىۋېلىپ ئامبارغا كىرگەندىن قېلىشتا 4 كۆپ (ئادەم كۆپ، ھارۋا كۆپ، جەڭلاش قېتىم سانى كۆپ، تالۇن يېزىسىپ بېرىلىدىغان ئادەم كۆپ)، بىر ئۇزاق (دېخانلارنىڭ ئاشلىق تاپشۇرۇش ۋاقتى ئۇزاق)، بىر كۆپ (كەسىپىي خادىملارنىڭ خىزمەت مىقدارى كۆپ) بولۇشتەك ئەھۋاللار ئوتتۇرىغا چىقتى. بۇ يېڭى ئەھۋال، يېڭى مەسىلىلەرگە قارىتا ئاشلىق تارماقلىرى شۇ جايدىكى پارتىيە، ھۆكۈمەت تارماقلىرىنىڭ ھەمكارلىشىشى ئارقىسىدا "ئوتتۇرىچە باھا بويىچە ھىساپلاش"، "سۈپەت تەكشۈرۈش، جەڭنىسى تەكشۈرۈش، تىزىملاش، ھىساپ بوغۇش، ئامبارغا كىرگەن قېلىش، پۇل قايتۇرۇش قاتارلىقلارنى بىر يولىلا ھىساپلاپ چىقىش ئۇسۇلى"، "ۋاقىت بەلگىلەپ دائىرىلەرگە ئايرىش" تەك ھەر خىل ئۇنۇملۇك ھىساپلاش ئۇسۇلى ئۇستىدە ئىزدەندى ۋە ئۇنى يەكۈنلەپ چىقتى. دېخانلارنىڭ "ئاشلىق تاپشۇرۇشى قېيىن بولۇش" مەسىلىسى ئاساسىي جەھەتتىن ھەل بولدى. ئىلگىرى دۆلەت دېخانلارنى ئاشلىق تاپشۇرۇشقا ھەيدەيتتى، ئەمدى دېخانلار دۆلەتنى ئاشلىق سېتىۋېلىشقا ھەيدەيدىغان بولدى. 1984-يىلى ۋىلايىتىمىزدە ئاساسلىق ئاشلىق تۈرى بولغان بۇغداينى بىر تۇتاش سېتىۋېلىپ ئامبارغا كىرگەن قېلىش خىزمىتى يازلىق يېغىم باشلانغاندىن تارتىپ 7-ئاينىڭ 31-كۈنىگىچە بولغان بىر ئاي ۋاقىت ئىچىدە ئورۇنلاندى. ئىلگىرىكى يىللارغا سېلىشتۇرغاندا مۇددەتتىن 20 كۈندىن 50 كۈنگىچە بۇرۇن ئورۇنلاندى، ئۇ ۋىلايىتىمىزنىڭ تارىخدا يازلىق ئاشلىقنى ئامبارغا كىرگەن قېلىش ۋاقتى ئەڭ قىسقا، سۈپىتى ئەڭ ياخشى بولغان بىر يىل ھىساپلىنىدۇ.

1984-يىلى، قەشقەر ۋىلايىتى 20 يىلدىن بۇيان بىرىنچى قېتىم سېتىۋېلىش بىلەن سېتىشنى تەڭپۇڭلاشتۇرۇپ، ئوزۇنى تەمىنلەپ ئېشىنىشنى ئىشقا ئاشۇرۇپ، يۆتكەپ كىرگەن ئاشلىق

نى يەيدىغان تارىخقا خاتىمە بەردى. يەل يوپى بىر تۇتاش سېتىۋالغان ئاشلىق 249 مىلـ
يون 820 مىڭ جىڭ ، شەھەر-يېزىلارغا سېتىپ بېرىلىدىغان ئاشلىق 225 مىليون 120 مىڭ
جىڭ، ئامبارلارنى ساقلىنىۋاتقان ئاشلىق 24 مىليون 700 مىڭ جىڭ كۆپەيدى. 1984-يىلى پە-
قەت ئاشلىق يۆتكەپ كىرىش راسخودى 1983 - يىلىغا سېلىشتۇرغاندا دۆلەت ئۈچۈن 23 مىلـ
يون 580 مىڭ يۈەن تېجەپ بېرىلدى. ئىلگىرى ئاشلىق ئامبارلىرى ئاشلىققا تـوشمايتتى ،
ئەمدى ئاشلىق باتمايدىغان بولدى.

1984-يىلى يېزىلاردا قالدۇرۇلغان ئاشلىق مىقدارى جەھەتتە تـارىختا ئـەڭ يۇقۇرى
سەۋىيە يارىتىلدى. ۋىلايەت بويىچە يېزىلاردا قالدۇرۇلغان ئاشلىق 1 مىليارت 442 مىليون
720 مىڭ جىڭغا يېتىپ 1980-يىلدىكىدىن 501 مىليون 560 مىڭ جىڭ ئاشتى. يېزىلاردا قالـ
دۇرۇلغان ئاشلىق ئىچىدە ئاق ئاشلىقنىڭ نىسبىتى ئېشىپ 58% نى ئىگەللىدى ، 1980-يىلغا
سېلىشتۇرغاندا 8% ئاشتى. دېخانلارنىڭ تۇرمۇشى قوساق تويغۇزۇشنىلا كوزدە تـۇتۇشتىن
ئاق ئاشلىق يېيىش ، جەۋھەرلىرىنى يېيىشكە قاراپ ئۆزگەرمەكتە. يېزىدا قالدۇرۇلغان
ئاشلىق ئىچىدە يەم-بوغۇز ئاشلىغى ئاشتى؛ 1984-يىلى 218 مىليون 850 مىڭ جىڭغا يېتىپ ،
1980-يىلدىكىدىن 94 مىليون 430 مىڭ جىڭ ئاشتى. دېخانلارنىڭ بىر قىسىم ئېشىنچە ئاش
لىغى گۆش، سۈت، تۇخۇمغا ئايلىنىپ، يەمەكلىكلەر قۇرۇلمىسىنى ئۆزگەرتىپ، گۆش، سۈت،
تۇخۇم تەركىبىنى ئۆستۈرۈشكە باشلىدى.

1984- يىلى مەھسۇلات ئېشىپ دېخانلارنىڭ يۇكى مۇقىملاشقانلىقتىن تـەۋسىيە نىسبىتى
16% ~ 15 ئارىلىغىدا مۇقىملاشتى. دېخانلارغا قالدۇرۇلغان ئاشلىق كۆپەيگەنلىكتىن با-
زاردىكى ئاشلىق باھاسى مۇقىم بولۇش ئاساسىدا تۆۋەنلەمەكتە. بۇغدايىنىڭ چىڭى 0.23
يۈەندىن 0.36 يۈەنگىچە، كۆممە قوناق 0.12 يۈەندىن 0.22 يۈەنگىچە بـولماقتا. بـەزى
ناھىيە، يېزا بازارلىرىدا ئاشلىقنىڭ باھاسى دۆلەتنىڭ ئاشۇرۇپ سېتىۋېلىش بـاھاسىدىن
تۆۋەن بولماقتا. بۇ، 20 نەچچە يىلدىن بېرى بازاردىكى ئاشلىقنىڭ باھاسى ئـەڭ مـۇقىم،
ئەڭ تۆۋەن بولغان بىر يىل.

1984- يىلى ۋىلايەت بويىچە شەھەر-بازارلاردا سېتىلغان ئـاشلىق 225 مىليون 120
مىڭ جىڭ، بۇنىڭ ئىچىدە يېزىلاردا سېتىلغىنى 23 مىليون 380 مىڭ جـىڭ ، شـەھەرلەردە
سېتىلغىنى 201 مىليون 740 مىڭ جىڭ.

يېزىلارغا قايتۇرۇپ سېتىلىدىغان ئاشلىق تارىختىكى ئەڭ تۆۋەن سەۋىيىگە چـۈشتى.
يېزىلاردا ئاشلىقتا قەھەتچىلىككە ئۇچرايدىغانلار ئازايدى، ئـاشلىغى يېتىشمەيدىغان دۆلەتكە
تايىنىدىغانلار ئازايدى. بۇنىڭدىكى سەۋەب: بىر تۇتاش سېتىۋېلىش مۇۋاپىق بولدى، مەھـ
سۇلاتى ئاشقان ئائىلىلەرنىڭ سېلىغى مۇۋاپىق بولدى. مەھسۇلات، كىرىم، ئۆزىگە قالدۇـ
رۇلىدىغىنى تەڭ ئاشتى. تۆۋەن ھوسۇل ئالغانلاردىن ئارتۇق ئاشلىق سېتىۋالماي، ئاشلىق كە ملە يدە-
غان دائىرە كېڭىيىتىلدى؛ ئۇندىن باشقا، بازاردىكى ئـاشلىقنىڭ باھاسى مۇقىم بـولۇش
ئاساسىدا تۆۋەنلەپ ماڭدى، ئاشلىق بازىرى ئاشلىق سېتىۋېلىش- سېتىشتا تولۇقلىغۇچىلىق
رولىنى ئويناندى، ئاپەتكە ئۇچرىغان، قىسمەنچىلىغى بـار ئـائىلىلەرنى دۆلەت ئـۇرۇقلۇق،
ئوزۇقلۇق ئاشلىغى، يەم- بوغۇز بىلەن ئۆز ۋاقتىدا تەمىنلەشكە كاپالەتلىك قىلىپ، ئۇلار-

نىك ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئوزۇنى قۇتقۇزۇشىغا، ئاپەتكە قارشى تۇرۇپ، ئامراتلىقتىن قۇتۇلۇشىغا يار - يۆلەك بولدى.

1984-يىلى شەھەرلەردە سېتىلىدىغان ناشلىق تارىختىكى ئەڭ يۇقۇرى سەۋىيىگە يەتتى. ئاھالىلار نىسبەتلىك ئوزۇقلۇق ناشلىقى نورمال ئېشىپ بارغاندىن تاشقىرى، يەم-بوغۇز ناشلىقىغا بىلەن تەمىنلەشمۇ زور دەرىجىدە ئېشىپ 18 مىليون 310 مىڭ جىڭنا يەتتى. بۇ، تۇۋار ئاشلىقىنىڭ پەيدىن-پەي ھالدا كۆش، سۈت، تۇخۇمغا ئايلىنىۋاتقانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ، قوشۇمچە يەم كالىكلەر كۆپەيگەنلىكتىن شەھەر ئاھالىلىرى ئوزۇقلۇق ناشلىقىنى ئېشىندى، 1984- يىلى جەمئى 11 مىليون جىڭ ناشلىق ئېشىنىپ قالدى. (جاڭ زىلى)

[يەككەسودىگەرچىلىك جۇش ئۇرۇپ راۋاجلانماقتا] پارتىيە 11 -نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ شەھەر - يېزىلىرىدىكى يەككە سودىگەرچىلىك تېز راۋاجلاندى. 1984 - يىلنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە ۋىلايەت بويىچە يەككە سودىگەرچىلىك قىلىدىغان ئائىلىلەر 17.797 گە يېتىپ، 1980 - يىلىدىكىدىن 8 ھەسسە ئاشتى. مۇشۇ كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىدىغان خادىملار 26.534 كىشىگە يېتىپ 1980 - يىلىدىكىدىن 8.8 ھەسسە ئاشتى. بۇنىڭ ئىچىدە يېزىلاردىكى يەككە سودىگەرچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئائىلىلەر %52.70 نى ئىگەللەيدۇ، مۇشۇ كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىدىغان خادىملار %54.44 نى ئىگەللەيدۇ. يەككە سودىگەرچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئائىلىلەرنىڭ تەرەققى قىلىشى ئىقتىسادىنى جانلاندۇرۇشتا، بازارلارنى ئاۋاتلاشتۇرۇشتا، ئامما قولايلىق يارىتىپ بېرىشتە، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشنى پۈرسەتنى كۆپەيتىشتە، جەمئىيەتنىڭ تېچ، ئىتتىپاق بولۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ياخشى رول ئويناندى.

يەككە سودىنىڭ ساغلام راۋاجلىنىشىنى ئالغا سلجىتىش ئۈچۈن ھەر دەرىجىلىك سودا-سانائەت مەمۇرى باشقۇرۇش تارماقلىرى پارتىيىنىڭ يەككە ئىگىلىك توغرىسىدىكى سىياسەتنى زور كۈچ بىلەن تەشۋىق قىلىپ، پىشىل چىراق يېقىپ بېرىپ، كېنىشكە تارقىتىش رەسمىيەتلىرىنى ئاددىلاشتۇرۇپ، تىجارەتكە قولايلىق يارىتىپ بېرىپ، يەككە ئىگىلىكنىڭ راۋاجلىنىشىغا پائال يار -يۆلەك بولدى. تاشقورغان ناھىيىسىدىكى تاجىك خەلقىدە يەككە سودىگەرچىلىك قىلىش ئادىتى يوق ئىدى، سىياسەتنى تەشۋىق قىلىش ۋە سەپەرۋەر قىلىش ئارقىلىق ھازىر 38 ئائىلە يەككە تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىپ، پامىر ئىگىزلىكىدىكى بازار سودىسىنى جانلاندۇرۇپ، كەڭ دېھقان، چارۋىچىلارغا توۋار سېتىۋېلىشتا ئوڭايلىق تۇغدۇرۇپ بەردى. ھەر قايسى ناھىيە (شەھەر) لىك سودا - سانائەت مەمۇرى باشقۇرۇش ئىدارىلىرى 1984 - يىلى يەككە ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇشتا گۇۋاھنامە تۇشۇپ ئەكېلىپ سېتىش قاتارلاقلاردا سىياسەتلىرىدىكى بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن، دۆلەت ئىگىلىگىدە بولغانلىرىنى ساقلاپ قالغان، كوللېكتىپ ئىگىلىگىدە بولغانلىرىغا چەكلىمە قويغان، شەخسىنىڭ ئىگىلىگىدە بولغانلىرىنى سېتىپ چىقىرىۋېتىدىغانلارنى توغرا ئىملە تەلەپ قىلىپ تۇگىتىپ، قانات-تەراسپورت بىلەن شۇغۇللىنىدىغان يەككە ئائىلىلەرنى تەرەققى قىلدۇرۇپ، 166 ئائىلە، 283 كىشىگە يەتكۈزدى. يەنە 87 ئائىلە، 142 كىشى يېراق يەرلەردىن توشۇپ ئەكېلىپ سېتىش بىلەن شۇغۇللىنىپ يېزىلاردا ئېشىپ قالغان ئەمگەك كۈچلىرى ئۈچۈن ئىشلەپچىقىرىش، تە-

جارەت يولى ئېچىپ بەردى. ئۇلار توشۇپ كېلىپ ساتىدىغان ئاساسلىق تەرسىلەر قوي، كالا، قوغۇن- تاۋۇز، يەل - يېمىش قاتارلىق دېخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى بولۇپ، بازار- نىڭ گۈش ۋە يېگى قوغۇن - تاۋۇز، يەل-يېمىشلەر بىلەن تەمىنلىنىشى مول بولدى.

يەككە سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئائىلىلەرنىڭ كۆپ سانلىكىلىرى قول سانائىتى، يېمەك - ئىچمەك، مۇلازىمەت، تۇرلۇك ماللارنى سېتىش، رېمونتچىلىق قاتارلىق مۇلازىمەت خاراكتېرىدىكى كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. ئۇلار تىجارەتتە ئىشقا چىقىشى، ئىشتىن چۈ- شۈش ۋاقتىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىمىغانلىقى ئۈچۈن، كۈنبويى تىجارەت قىلىپ، ئەتىگەن- لىك، كەچلىك ئەنئەنىۋى بازارلارنى ئەسلىگە كەلتۈردى؛ تىجارەت قىلىش ئۇسۇلى جانلىق، تارقىلمىشى كەڭ، ھەمىمە جايدا يايما يېمىپ، بوتكا ئېچىپ، سەييارە سودا قىلىپ، كەنتلەر- نى ئايلاپ ئائىلىلەرگىچە بېرىپ، ھەر مىللەت ئاممىسى ئۈچۈن خىزمەت قىلىپ، ئاممىنىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى.

مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتى داۋامىدا 65 مىڭدىن ئارتۇق يەكـ كە سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كىشىلەر سودا - سانائەت مەۋرى باشقۇرۇش ئىدارىلىرىغا يارەملىشىپ بازارنى تۈزلەپ، بازارنىڭ تازىلىغىنى قىلىپ، بازارنىڭ تەرتىپىنى قوغدىدى.

ھەر دەرىجىلىك سودا - سانائەت مەۋرى باشقۇرۇش تارماقلىرى يەككە سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلارنىڭ راۋاجلىنىشىغا يار-يۆلەك بولۇش بىلەن بىرگە، يەككە سودا - سا- نائەتچىلەرنىڭ كېنىشكىسىنى تەكشۈرۈپ ۋە ئۇلارغا نازارەت قىلىپ، بىر تۈركۈم قانۇنسىز تىجارەت قىلغان كېنىشكىسى يوق سودىگەرلەرنى ئەمەلدىن قالدۇردى. ئالتۇن - كۈمۈش، زەھەرلىمىك بويۇم، مەدەنىي يادىكارلىق، بېلەت، كېنىشـ كە قاتارلىقلار بىلەن ھايانكەشلىك قىلغان، ئەتكەسچىلىك قىلغانلارغا نۇقتىلىق زەربە ۋە تەربىيە بەردى. 1984- يىلى ۋىلايەت بويىچە قانۇنغا خىلاپلىق قىلغان 4035 ئا- ئىلە، 4991 كىشى تەكشۈرۈپ چىقىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە تەنقىت - تەربىيە بېرىلگەنلەر 4279 كىشى، جىنىسانە قويۇلغانلار 212 كىشى، مۇسادىرە قامالغانلار 92 كىشى، كېنىشكىسىز بولـ غاچقا تىجارىتى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغانلار 78 كىشى، ئەدلىيە ئورگانلىرىنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا تاپشۇرۇپ بېرىلگەنلەر 1 كىشى، تەربىيە بېرىش ۋە قانۇنغا ئېنىق ھالدا خىلاپلىق قىلغان ئىنتايىن ئاز سانداكى كىشىلەرگە زەربە بېرىش ئارقىلىق قانۇنلۇق تىجارەت ۋە ئىستېمالچىلارنىڭ مەنپەئەتى قوغدىلىپ، يەككە سودىنىڭ ساغلام تەرەققى قىلىشى كاپالەتـ لەندۈرۈلدى.

ناھىيە (شەھەر) لىك سودا - سانائەت مەۋرى باشقۇرۇش ئىدارىلىرى يەنە يېزـ لاردىكى يەككە سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئائىلىلەرگە بازار ئۇچۇرلىرىنى يەتكۈزۈپ، مەسلىھەت-مۇلازىمەت كەسپىنى قانات يايدۇرۇپ، سېتىۋالغۇچى بىلەن ساتقۇچىنى ئۇچراشـ تۇرۇپ، تووار ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈردى.

يەككە ئەمگەكچىلەرنىڭ ئۆزىنى ئۆزى تەربىيىلەش، ئۆزى ئۈچۈن مۇلازىمەت قىلىش، ئۆزىنى ئۆزى باشقۇرۇش ئاكتىپچانلىقىنى جارى قىلدۇرۇش ئۈچۈن، ۋىلايەت بويىچە تاشـ قورغاندىن باشقا ناھىيە (شەھەر) لەردە تۇراقلىق مال، يەرلىك مەھسۇلات، يېمەك - ئىچمەك، ئوتياش، مېتال بويۇملىرى، قاتناش، ئېلېكتىر ئۈسكۈنىلىرى، قول سانائەت قاتارلىق يەتتە

گەسپتەكى يەككە سودا ـ سانائەت تېرىلغۇ زېمىنى قۇرۇلدى. يەككە ئەمگەكچىلەر جەمئىيىتىگە قاتناشقان جەمئىيەت ئەزالىرى 26.534 كىشى. جەمئىيەت، جەمئىيەت ئەزالىرىنى پارتىيەنىڭ فاكتورى، سىياسەت تەلىرىنى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرىدۇ، ئۇلارغا كەسپىي ئەخلاق تەربىيەسى ۋە قانۇن ـ ئىنتىزامغا رىئايە قىلىش تەربىيەسى ئېلىپ بارىدۇ. كۆپسانداكى يەككە سودا بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار ئالدى ـ ساتتىدا ئادىل بولۇش، سودا قىلىشتا مەدەنىيەتلىك بولۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇپ، خېرىدارلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

1984 ـ يىلى 11 ـ ئايدا ۋىلايەتلىك يەككە ئەمگەكچىلەر جەمئىيىتى قۇرۇلدى. جەمئىيەت 20 نەپەر ئەزا سايلاپ چىقتى ھەم مەمۇرى مەھكىمىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىسى يولداش سەيدەخان باراتنى پەخرى مودېرلىققا، ۋىلايەتلىك سودا ـ سانائەت مەمۇرى باشقارمىسىنىڭ باشلىغى يولداش يەھياجان بابايوپنى مودېرلىققا سايلىدى. (يالقۇنتاۋ)

[يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى بازىرى] 1984 ـ يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى بازىرى يەنمۇ تېز ئاۋاتلاشتى ۋەراۋاجلاندى، شەھەر ـ يېزىلاردىكى يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى بازىرىدا بولغان سودا مىقدارى 243 مىليون 948 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 22.92% ، 1978 ـ يىلدىكىدىن 5.7 ھەسسە ئاشتى. شەھەر ـ يېزىلاردىكى يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى بازىرىدا بولغان سودا مىقدارى ئىجتىمائى توۋارلارنى پارچە سېتىش سوممىسىنىڭ 45.5% نى (بازار باھاسى بويىچە ھېسابلىغاندا مۇشۇنداق، ئەگەر دۆلەتنىڭ تاختاي باھاسى بويىچە ھېسابلىغاندا 16.9% نى) ئىگەللەيدۇ.

قەشقەر شەھرىنىڭ يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى بازىرى. ئوپېراتسىيەن فوتوسى

سىرتقا قارىتا ئىشلىگىنى ئېچىۋېتىش، ئىچكى جەھەتتە ئىگىلىكنى جانلاندۇرۇش فاكتورىنىڭ يەنمۇ ئىزچىل ئىجرا قىلىنىش ئۈچۈن، 1984 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ بېشىدا ۋىلايەت ھەر قايسى ناھىيە (شەھەر) لىرىنىڭ سودا ـ سانائەت مەمۇرى باشقۇرۇش ئىدارە باشلىقلىرى خىزمەت يىغىنى ئاچتى. يىغىنغا مەركىزىي كومېتىت ۋە گوۋۇيۈەننىڭ ئالاقىدار ھۆججەت تەلىرىنىڭ روھىغا ئاساسەن، قانداق قىلىپ ئىگىلىكنى ياخشى يولغا قويۇش، بازار باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش توغرىسىدا ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ بېرىدى. يىغىن مەزمۇنىدىكى سودا ـ سانائەت مەمۇرى باشقۇرۇش ئىدارە باشلىقلىرىنىڭ "سوئال" ئىدىيىسىنىڭ تەسىرىنى داۋاملىق تازىلاپ، رەھبەرلىك ئىدىيىسى، ئىستىلى ۋە خىزمەت ئۇسۇلى قاتارلىق جەھەتلەردە تۈپتىن ئۆزگىرىش ياساپ، توۋار ئىگىلىگى تەرەققى قىلدۇرۇش تەلەپ قىلىدى. يىغىننىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن مەزكۇر سودا ـ سانائەت مەمۇرى باشقۇرۇش ئىدارىلىرى تۆۋەندىكى بىر نەچچە خىزمەتلەرنى تۈتتى :

1. يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى ئوبوروت تۈزۈلمىسىنى يەنمۇ ئىسلاھ قىلىپ

لىپ، باج ئېلىش قاتارلىق رەسمىيەتلەرنى ئاددىلاشتۇرۇپ، مال ئالماشتۇرۇش ئۇچۇن قۇ-
لايلىق شەرت- شارائىت يارىتىپ بەردى؛ 3- خىلدىكى توۋارنى ھەمدە بىر تۇتاش سېتىۋې-
لىش، ۋەزىيە بەلگىلەپ سېتىۋېلىش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاپ بولغان 1- ، 2- خىلدىكى توۋار-
لارنىمۇ پۈتۈنلەي قويۇۋېتىپ بازارغا سېلىشقا يول قويدى .

2. بازارلاردىكى مۇلازىمەت ئەسلىمىلىرىنىڭ قۇرۇلۇشىنى ياخشىلىدى. 1984- يىلى ۋې-
لايەت بويىچە بازار قۇرۇلۇشىغا سېلىنغان مەبلەغ 1 مىليون 220 مىڭ يۈەن. قۇرۇلغان
بازار كۆلىمى 80 مو. بۇنىڭ ئىچىدە يېڭىدىن ياسالغان لاپاس 9267 كىۋادىراتمېتىر،
مال سېتىش مەيدانى 5694 كىۋادىراتمېتىر، بازارغا سېلىنغان ئۈي 6796 كىۋادىراتمې-
تىر، يەنە 12 ئورۇندا دېخانلارنىڭ توۋارلىرىنى ساقلاپ بېرىش ئورنى قۇرۇلدى، دېخانلار
بازار كۈنى سېتىپ بولالمىغان توۋارلىرىنى ساقلاپ بېرىش ئورنىغا ئامانەت قويىدۇ، كې-
يىنكى بازار كۈنى توۋارلىرىنى ئېلىپ چىقىپ ساتىدۇ، مۇشۇنىڭ بىلەن دېخانلارنىڭ مال-
لارنى ئەكېلىپ، ئەكېتىش جەھەتتىكى تىرانسپورت قىيىنچىلىغى ھەل قىلىندى. شەھەر- يې-
زىلاردىكى بازارلاردا ئامىۋى ھاجەتخانا ۋە ۋېلىسىپىت ساقلاپ بېرىش ئورنى قۇرۇلدى.
بەزى بازارلارغا تۇرۇۋېلا ئىمارەتلىق سۇ ئەپكېلىنىپ، سودا قىلغۇچىلارنىڭ سۇ ئىچىش
جەھەتتىكى قىيىنچىلىغى ھەل قىلىندى. ئىلگىرىكىدەك بازار قىستاڭچىلىق بولۇپ كېتىپ سو-
دىغا تەسىر يەتكۈزىدىغان ۋالايىمقان ھالەت ئاساسەن پەسەيدى .

3. يېڭىدىن قوبۇل قىلىنغان ئاساسى قاتلام سودا- سانائەت مەمۇرى باشقۇرۇش كا-
دىرلىرىدىن 160 كىشىنى قەشقەر مالىيە- سودا مەكتىۋىگە ئەۋەتىپ تەربىيىلەپ ئۆلارنىڭ
كەسپىي سۇپىتىنى ئۆستۈردى .

4. كەڭ ئاممىنىڭ تەلۈگە ئاساسەن، ئەنئەنىۋي بازارلار ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.
تۇرغۇن ناھىيىلەردە ناھىيە دائىرىسى ئىچىدە ھەر كۈنى بازار بولىدىغان ھالەت شەكىل-
لەندى. ھازىر ۋىلايەت بويىچە جەمئى 113 شەھەر- يېزا بازىرى بار. بۇنىڭ ئىچىدە ئەڭ
چوڭ بازارغا 100 مىڭدىن كۆپ ئادەم سىغىدۇ.
بازارلاردا دېخانلار ئۆزلىرى ئىشلەپچىقارغان
ئاشلىق، چارۋا، قوغۇن- تاۋۇز، يەل - يېمىش،
مەلىكە تېنىك ھەر قايسى چوڭ شەھەرلىرىدىن
ئەكەلگەن سانائەت بويۇملىرى، مىللى ئالاھىدىلىككە
ئىگە قول سانائەت بويۇملىرى بار. ئامما ياخشى
كۆرىدىغان توۋارلارنىڭ ھەممىسى بار. يەنە شۇ
جايىنىڭ ئالاھىدىلىگىگە ئىگە ھەر خىل يىمەكلىك-
لەر بار .

«بايدورى كاۋاپ»نى
ئۆيىتىۋاتقان فوتوسى

5. ھەر دەرىجىلىك سودا- سانائەت مەمۇرى
باشقۇرۇش ئىدارىلىرى بىر تەرەپتىن توۋار
ئوبوروت يوللىرىنى راۋانلاشتۇرسا، يەنە بىر
تەرەپتىن ھايانكەشلىك، قانۇنغا خىلاپ ھەرىكەت-
لەرگە قاتتىق زەربە بەردى. 1984- يىلى ۋىلايەت

بويىچە 1109 پارچە ھايانكەشلىك ئەنزىسى پاش قىلىنىپ، 62360.22 يۈەن بەرمانە قو- يۇلدى ۋە مۇسادىرە قىلىندى، توغرا تىجارەت قوغدالدى، دۆلەت ۋە كەلگ ئىستىمالچىلار نىڭ مەنپەئەتى قوغدالدى.

1984- يىلى ۋىلايەت بويىچە شەھەر- بازارلاردا سېتىلغان توۋار 1972- يىلدىكى 100 خىلدىن كۆپىيىپ، 530 نەچچە خىلغا يەتتى. دىخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىدىن باشقا، ئاز سانلىق مىللەتلەرگە ئالاھىدە ئېھتىياجلىق بولغان بەزى بويۇملار ۋە 3- خىل سانائەت بويۇملىرىمۇ بازارغا كۆپلەپ كىردى. بازار باھاسى مۇقىم بولۇش ئاساسىدا تۆۋەنلىدى، 1978- يىلدىكىدىن گۇرۇچ 69%، بۇغداي 62.5%، كومپە قوناق 60%، سۇيىقى 61.5% تۆ- ۋەنلىدى. 530 نەچچە خىل يېزا ئىگىلىك قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى ئىچىدە 15 خىل توۋار- نىڭ باھاسى دۆلەتنىڭ سېتىۋېلىش باھاسىدىن تۆۋەن. (يالگ شۇگاۋ)

تەمىنات - سودا

[تەمىنات - سودا كوپېراتىپلىرىنىڭ سېتىۋېلىش، سېتىش شەكلىدىكى ئۆزگىرىش] تەشەببۇسكارلىق يېتىدە تەمىنات - سودا كوپېراتىپلىرىنىڭ تۈزۈلمىسى ئىسلاھ قىلىنىشقا دائىر كېيىن، سېتىۋېلىش، سېتىش شەكلىدە يېڭى ئۆزگىرىشلەر بولدى، ئىلگىرىكى تىجارەت تېپىدىكى كارخانا مۇلازىمەت تېپىدىكى كارخانىغا ئۆزگەردى. بۇ يېڭى ئۆزگىرىشلەر يېزا ئىقتىسادىنى گۈللەندۈرۈپ، ئۆۋەتتىكى يېزا توۋار ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ تەرەققىياتىغا ئويغۇنلاشتى، ئۇنىڭ ئالاھىدىلىكى: بىرىنچىدىن، ئەمەلدارلارچە سودا ئىستىلىنىڭ ئاساسىنى بۆزۈپ تاشلاپ، توۋار ئوبوروت يوللىرىنى راۋانلاشتۇرۇپ، شۇ جايدىكى دىخانچىلىق، چارۋىچىلىق قوشۇمچە كەسىپىنىڭ تەرەققىياتى ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئېھتىياجى بويىچە ئىلگىرىكى تىجارەت تېپىدىن ئومۇملاشقان مۇلازىمەت تېپىگە ئۆزگەردى؛ ئىككىنچىدىن، ئىچكى قۇرۇلمىنى تەڭشەپ، مەۋقەئىي سانائەت بويۇملىرى تىجارىتىگە ئەھمىيەت بېرىپ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى بىلەن تەمىنلەش ۋە دىخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى، يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلارنى سېتىۋېلىشقا سەل قاراشتىن ئۆزگەرتتى، 1984- يىلى خەلق ئاممىسى ئېھتىياجلىق بولغان كۈندىلىك سانائەت بويۇملىرى بىلەن تەمىنلەشنى داۋاملىق ياخشى ئىشلىگەندىن تاشقىرى، ۋىلايەت بويىچە دىخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرى ۋە يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلارنى سېتىۋېلىش ئومۇمى قىممىتى توۋار سېتىۋېلىنغان ئومۇمى سوممىنىڭ 72% نىمى ئىگەلىدى، ئالدىنقى يىلنىڭ ئوخشاش مەزگىلىدىن 45.73% ئاشتى. يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى بىلەن تەمىنلەش ئومۇمى قىممىتىمۇ ئالدىنقى يىلنىڭ ئوخشاش مەزگىلىدىكىدىن 50% ئاشتى؛ ئۆچىنچىدىن، ئاساسىي قاتلام تەمىنات- سودا كوپېراتىپلىرى ۋە ئىككى ئالىلە (يەككە سودا ئالىلىسى، ھەمكارلاشقان سودا ئالىلىرى) ئاساس بولدى، ناھىيىلىك بىرلەشمە كوپېراتىپلىرى بولسا ئىقتىسادىي ھەمكارلىق گەۋدىسى بولدى. ئۆۋەتتە، كۆپ ساندىكى ناھىيىلەردە مەخسۇس مۇلازىمەت ئورگانلىرى قۇرۇلۇپ، سانائەت بويۇملىرىنى بىرلەشمە سېتىۋېلىش، ئايرىم سېتىش ۋە

دىخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى ۋە يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلارنى ئايرىم سېتىۋېلىش، بىرلەشمە سېتىشنى يولغا قويۇپ، يېڭى ۋەزىيەت ئاستىدا يېزىلاردا ئوتتۇرىغا چىققان سېتىۋېلىش، سېتىش قىيىن بولۇش مەسىلىسى بىر قەدەر ياخشى ھەل قىلىندى؛ تۇتۇنچىدىن، سودىنىڭ باشقۇرۇشىدىكى دىخان، چارۋىچىلار ئاممىسىنىڭ تۇرمۇشى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان پىششىقلاپ ئىشلەش، رېمونت قىلىش، يەنىڭ ئىچىگە قاتارلىق مۇلازىمەت خاراكتېرىدىكى سانائەت زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇلدى. مەسىلەن: يەكەن ناھىيە ئىشقول ئاساسى قاتلام تەمىنات- سودا كوپېراتىۋى ئىلگىرى توۋار سېتىۋېلىش- سېتىش بىلەنلا شۇغۇللانغان بولسا، تۇزۇلمە ئىسلاھاتى داۋاملىدا، شۇ جايدىكى دىخان، چارۋىچى ئاممىسىنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن، ئوتتۇرا، كىچىك تېپتىكى دىخانچىلىق سايمانلىرىنى رېمونت قىلىش، ئائىلىدە ئىشلىتىدىغان ئېلېكتىر سايمانلىرىنى رېمونت قىلىش، ئۇن تارتىش، پاختا ئېتىش، شال تىلىش، يېغ تارتىش، چاچ ئېلىش، كەينى- كىچىك تىكىش، ئىجارىگە بېرىش، ناۋايخانا، يەنىڭ- ئىچىگە، دېگەن قاتارلىق مۇلازىمەت تۈرلىرىنى يېڭىدىن قوردى؛ يەشمىچىدىن، تېخنىكا مۇلازىمەت ئەترەتلىرىنى قۇرۇپ، تېخنىكا يېتىشتۇرۇش كۇرسلىرىنى ئېچىپ ۋە مەسلىھەت بېرىش پونكىتلىرىنى قۇرۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇش فوندى تارقىتىپ، تۇرلۇك دىخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى زور كۈچ بىلەن سېتىپ، يېزىلاردىكى "ئىككى ئائىلە" ۋە دىخان، چارۋىچىلار ئاممىسى ئۈچۈن ئىشلەپچىقىرىشتىن بۇرۇنقى، ئىشلەپچىقىرىش جەريانىدىكى، ئىشلەپچىقىرىشتىن كېيىنكى ئىشلاردا ئۇنۇملۇك مۇلازىمەت قىلدى؛ ئالتىنچىدىن، شۇ جايدىكى سودا توپ تارقىتىش شىركەتلىرى، يېزا ئىگىلىك 3- دىۋىزىيە سودا باشقارمىسى توپ تارقىتىش پونكىتى، ئۆلىيەتتىكى كۆن- خىروم زاۋۇدى، سوپۇن زاۋۇدى ھەمدە يېزىلاردىكى تىرانسپورت ئىشلىرى، يەككە ئائىلىلەر، كەسىپىي ئائىلىلەر بىلەن كۆپ شەكىللىك، كۆپ قاتلاملىق، كۆپ خىل بولغان كەڭ دائىرىلىك سودا بىلەن سودىنىڭ بىرلەشمە تىجارىتىنى، سانائەت بىلەن سودىنىڭ بىرلەشمە تىجارىتىنى، سودا بىلەن تاشقى سودىنىڭ بىرلەشمە تىجارىتىنى، يېزا ئىگىلىگى بىلەن سودىنىڭ بىرلەشمە تىجارىتىنى قانات يايدۇرۇپ، تارماق ۋە ساھەلەرنىڭ چەكلىمىسىنى بۆسۈپ تاشلاپ، ھەر قايسى تەرەپلەرنىڭ مەنپەئەتىنى بىرلەشتۈرۈپ، تارقاق ھەم راۋان بولغان تور مۇناسىۋىتىنى شەكىللەندۈرۈپ، ھەر قايسىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، ئوبوروتنى جانلاندۇرۇپ، ئىگىلىكنى گۈللەندۈردى. (ۋىلايەتلىك تەمىنات- سودا كوپېراتىۋى)

[يېزا تەمىنات - سودا كوپېراتىپلىرىنىڭ تۇزۇلمە ئىسلاھاتى] قەشقەر ۋىلايىتىدىكى يېزا تەمىنات - سودا كوپېراتىپلىرى50 - يەللارنىڭ باشلىرى، دىخانچىلىق، چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى يەر ئىسلاھاتى ئاخىرلىشىش ئالدىدا تۇرغان چاغدا، يېزا ئىقتىسادىي ۋەزىيىتىنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن، دۆلەتنىڭ يۇقۇرىدىن تۇۋەنگە قاراپ تەشەببۇس قىلىشى ۋە مەبلەغ جەھەتتىن ياردەم بېرىشى، ھەرمىللەت دىخان، چارۋىچىلارنىڭ پاي قوشۇپ مەبلەغ جۇغلىشى بىلەن قۇرۇلغان كوللېكتىپ ئىگىلىگىدىكى كوپېراتىپ سودا تەشكىلى ئىدى. ئۇ چاغلاردا يېزىلاردىكى تەمىنات - سودا كوپېراتىپلىرىنى، كارخانىلارنى

ئامېسىنىڭ ۋەكىلى باشقۇراتتى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنى ئامما كۆرسىتەتتى. تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپلىرى‌جان ـ دىل بىلەن شۇ جايدىكى دېخان، چارۋىچىلار ئامېسى ئۈچۈن خىزمەت قىلاتتى. ئالدى‌ـ‌ساتتىدا ئادىل، مۇلازىمەتتە قىزغىن بولۇپ، ھەر مىللەت ئامېسىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ۋە مەدەت بېرىشىگە ئېرىشكەن ئىدى. تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپلىرى شەھەر بىلەن يېزا ئوتتۇرىسىدىكى مال ئالماشتۇرۇش، يېزا ئىقتىسادىنى گۈللەندۈرۈش، دېخان ـ چارۋىچىلارنىڭ مال ئېلىش، مال سېتىش ئىشلىرىغا قولايلىق تۇغدۇرۇپ بېرىش قاتارلىق تەرەپلەردە ئاكتىپ، موھىم رول ئويناۋاتىدۇ. بېراق، كېيىن "سول‌ـ چىللىقچىلىق"نىڭ تەسىرى ئاستىدا، ئامېسىنىڭ كوللېكتىپ ئىگىدارچىلىقىدىكى كوپېراتىپ سودىسى ئومۇمىيەتلىك مۇلۇكچىلىكىدىكى كارخانىغا پەيدىن ـ پەي ئۆزگەرتىلدى، خەلق باشقۇرۇشتىن ھۆكۈمەت باشقۇرۇشىغا ئۆزگەردى، ئامېسىنىڭ باشقۇرۇشى ۋە نازارەتچىلىدىن تاپىرلىپ قالدى، كوپېراتىپ قۇرۇلۇشى شەكلىگە ئايلىنىپ قالدى. ئامما قوشقان پايغا ئۈزۈنغىچە ئۆسۈم بەرمەي، ئىشچى‌ـ

قەشقەر يېزاسىدا مەسئۇلاتلار شىركىتى خىزمەت تەجرىبىسى بار پېشقەدەم يولداشلارنى پاش‌ئۇلاتلار‌ـ نىڭكى سېپى‌سەۋىيىسىنى يۇقۇرى كوتىرىشكە ئۈيۈشتۈردى. چېن‌ئېۋ خوتوسى

خىزمەتچىلەر تۆمۈر تاۋاق كۆتىرىپ يۈرىدىغان، كارخانىلار داش قازانلىرىنى تامىغىنى بېرىدىغان ئەھۋال كۆرۈلدى. مۇشۇنداق قىلىش نەتىجىسىدە، يېزا سودا ئوبوروتى توسۇلۇپ قېلىپ، كارخانىلارنىڭ پايدىسى تۆۋەنلەپ كەتتى.

پارتىيىنىڭ 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي‌كومىتېت 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيە مەركىزىي‌كومىتېتى، گوۋۇيۈەن يېزا تەمىنات‌ـ سودا كوپېراتىپلىرىنىڭ خاراكتېرى جەھەتتىكى قالايمىقانچىلىقنى ئوڭشاپ، تەشكىلى جەھەتتە ئامما ئۇلىنىشى، باشقۇرۇش جەھەتتە دېموكراتىيىنى، تىجارەتتە جانلىقلىقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى تەكىتلىدى ھەم ئۇنى يېزا سودا ئوبوروتىنى ياخشىلاش، پۈتكۈل يېزا ئىقتىسادىنى تەڭشەش ۋە ئىسلاھ قىلىشنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، بىر قاتار توغرا قانۇن ـ سىياسەتلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇلايەت بويىچە تەمىنات ـ سودا تارماقلىرى ھەر دەرىجىلىك پارتكوم ۋە ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىكى ھەمدە ھەر مىللەت ئامېسىنىڭ قوللىشىغا تايىنىپ ئىقتىسادى ئۆزگىلمە ئىسلاھاتى جەھەتتە نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. بىرىنچى، قوشقان پايىنى ئېنىقلاپ ئۆسۈمىنى بېرىپ، خەلقنىڭ ئىشەنچىسىگە ئىگە بولدى؛ ئىككىنچى، پايىنى كۆپەيتىپ مەبلەغ توپلاپ خەلق باشقۇرۇشتىكى ئامىللارنى ئاشۇردى؛ ئۈچىنچى، كوپېراتىپ ئەزالار قۇرۇلتېيىنى چاقىرىپ، لېشىلارنى ۋەتەپتىش‌ھەيئىتىنىڭ‌رەھبەرلىك ئەزالىرىنى سايلاپ چىقىپ، كارخانىلارنىڭ ئىگىلىك باشقۇرۇشىنى ۋە ئوتتۇرا بولغان نازارەتنى كۈچەيتتى؛ تۆتىنچى، تۇۋارلارنىڭ تارقىلىشى ئەملىكە مۇۋاپىق بولۇش دېگەن پىرىنسىپقا ئاساسەن

ئەسلىدىكى سودا مۇلازىمەت تۈرلىرى تەڭشەلدى؛ بەشىنچى، تىجارەت ئىستېلى ۋەمۇلازىمەت شەكلى ئۆزگەرتىلىپ، ئۇنۇڭ بىرسال مۇلازىمەت چوڭقۇر قانات يايدۇرۇلدى؛ ئالتىنچى، ئوخشاش بولمىغان شەكىلدىكى تىجارەت مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلدى؛ 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغۇلايەت بويىچە تەمىنات - سودا كوپېراتىپلىرىنىڭ سودا تور توچكىلىرى2323، ئىشچى-خىزمەتچىلىرى10 مىڭ كىشى بولۇپ، توۋار سېتىۋېلىش - سېتىش ئومۇمى سوممىسى 637مىليون 510مىڭ يۈەنگە يېتىپ، شەھەر بىلەن يېزا ئىقتىسادىنى تۈزتاشتۇرۇپ تۈزىدىغان بىر مۇھىم ۋاستىغا ئايلاندى. كارخانىلارنىڭ ئىچكى جەھەتتىكى ھاياتى كۈچى ئۈستۈرۈلدى، ئىسلاھات ئارقىلىق ۋىلايەت بويىچە 114 ئاساسىي قاتلام تەمىنات-سودا كوپېراتىۋى تەشكىلىي جەھەتتە ئامىۋىلىقنى، باشقۇرۇش جەھەتتە دېموكراتىيىنى، تىجارەتتە جانلىقلىقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش بويىچە ئېلىپ بېرىلغان ئىسلاھاتنى دەسلەپكى قەدەمدە ئورۇنلىدى، 11 ناھىيىنىڭ ھەممىسىدە ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ناھىيىلىك بىرلەشمە كوپېراتىپلىرى قۇرۇلدى. دەسلەپكى ئىستاتىستىكىدىن قارىغاندا، ۋىلايەت بويىچە دېخان،چارۋىچىلار يېڭىدىن قوشقان پاي قوندى ئىلگىرىكىدىن74.9% ئاشتى،پاي قوشقان دېخان ئائىلىلىرى ئومۇمى دېخان ئائىلە سانىنىڭ 82%نى ئىگەللىدى، مەكىت ناھىيىسىدىن كەسىپىي ئائىلە ئەمەت ھەسەن پاي كۆپەيتىش ۋاقتىدا بىر قېتىمدىلا 10 مىڭ يۈەن پاي قوشتى. ناھىيىلىك،يېزىلىق تەمىنات -سودا كوپېراتىپلىرىدا رەھبەرلىك بەنزە دېموكراتىك سايلام ئارقىلىق تۈرغۇزۇلدى، ئىككى دەرىجىلىك ئاساسلىق رەھبىرىي ئەزالار ئىچىدە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتىن يۇقىرى مەدەنىيەتسەۋىيىسىگە ئىگە بولغانلار ئەسلىدىكى 10.1%ۋە 7.3%دىن ئايرىم - ئايرىم ھالدا ھازىرقى54.7% ۋە 21.4%گە ئۆستى، يېشى ئەسلىدىكىدىن ئايرىم - ئايرىم ھالدا 5.8% ۋە 5.9%تۇۋەنلىدى.

يېزا تەمىنات - سودا كوپېراتىپلىرى تەشكىلىي جەھەتتە ئامىۋىلىقنى، باشقۇرۇش جەھەتتە دېموكراتىيىنى، تىجارەتتە جانلىقلىقنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى مەركىزىي مەزمۇن قىلغان تۈزۈلمە ئىسلاھاتىدىن كېيىن، موھىم نۇقتىنى ئۇنۇڭ بىرسال مۇلازىمەتكە يۆتكەپ تىجارەت دائىرىسى ۋە مۇلازىمەت ساھەسىدە يېڭى تەرەققىياتلارنى بارلىققا كەلتۈردى. ھەم ھەرخىل توۋارلار بىلەن تەمىنلەشنى باشقۇردى،ھەم پىششىقلاپ ئىشلەش، تەمىنات-سودا، تىرانسپورت، تېرىقچىلىق، بېقىش، ئىجارىگە بېرىش، ساقلاش، ئۇچۇر، تېخنىكا قاتارلىق ئىشلارنى راۋاجلاندۇرۇپ، دېخان،چارۋىچىلارغا ئىشلەپچىقىرىشتىن بۇرۇنقى، ئىشلەپچىقىرىش ئارىلىقىدىكى، ئىشلەپچىقىرىشتىن كېيىنكى ئىشلاردا خىزمەت قىلدى ھەم دۆلەت ئىگىلىكىدىكى ئورۇنلار، كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى ئورۇنلار ۋە دېخانچىلىق - چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى كەسىپىي ئائىلىلەر بىلەن كۆپ شەكىللىك، كۆپ قاتلاملىق، كەڭ بىرلەشمە تىجارەتنى راۋاجلاندۇردى. ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، 1110 كەسىپىي ئائىلە بىلەن ھەر خىل شەكىلدىكى بىرلەشمە تىجارەت توختىمى ئىمزالاپ، ئۇلارغا 1 مىليون 90 مىڭ يۈەن تەرەققىيات مەبلىغى يەتكۈزۈپ بەردى. مۇشۇنداق قىلىش نەتىجىسىدە ھەم ۋىلايىتىمىز يېزىلىرىدىكى تىجارەت ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، دېخان - چارۋىچىلار بىلەن تەمىنات - سودا كوپېراتىپلىرىنىڭ مۇناسىۋىتىنى قويۇقلاشتۇردى ھەم تەمىنات - سودا كوپېراتىپلىرى ئۆزىنىڭ قۇرۇلمىسىنى تەرەققى قىلدۇردى. كارخانىلارنىڭ ھاياتىي كۈچى ئاشتى. (لياۋ دۆجىن)

مال باھاسی

[مال باھا خىزمەتچىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى] ئازاتلىقتىن دەسلەپكى مەزگىلدە قەشقەر ۋىلايىتىگە سانائەت مەھسۇلاتلىرىنىڭ كۆپ قىسمى دېگىز بويلىرىدىكى شەھەرلەردىن يۆتكەپ كېلىنەتتى، تىرانسپورت لېنىيىسى ئۇزۇن بولغاچقا، تىرانسپورت لېنىيىسىنىڭ ئۇزۇرىشىغا ئەگىشىپ باھا ئېشىپ باراتتى. لېكىن، دېخانچىلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ باھاسى تىرانسپورت لېنىيىسىنىڭ ئۇزۇرىشىغا ئەگىشىپ كەملەپ باراتتى. باھا ناھايىتى تۆۋەن بولۇپ، سانائەت، دېخانچىلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ باھاسىدىكى قايچا پەرق ناھايىتى چوڭ ئىدى. قاتناش شارائىتىنىڭ ياخشىلىنىشى، يەرلىك سانائەتنىڭ تەرەققى قىلىشىغا ئەگىشىپ، سانائەت مەھسۇلاتلىرىنىڭ باھاسى پەيدىن-پەي تۆۋەنلىدى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە دۆلەت پىلانلىق ھالدا دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنىڭ باھاسىنى ئۆستۈردى، سانائەت، دېخانچىلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ باھاسىدىكى قايچا پەرق ئۆزلۈكسىز تۇردە كىچىكلىدى، ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىنىڭ تەرەققىياتىغا يار-دەمبېرىش ئۈچۈن، 1966- يىلدىن باشلاپ، دۆلەت ۋىلايىتىمىزدە قوغداش باھاسىنى يولغا قويدى، يەنى قەشقەر شەھرىدىن يىراق بولغان 8 ناھىيىنىڭ ناھىيە بازىرى ۋە يېزا-ئىرىدا سېتىلىدىغان چوڭ سانائەت مەھسۇلاتلىرىنىڭ باھاسىدا قەشقەر شەھرىدىكى سېتىلىش باھاسى ئىجرا قىلىنىپ، زىيانىنى دۆلەت مالىيىسى تولۇقلاپ بەردى. ئاش تۇزىدا ئەڭ يۇقۇرى باھا چېكى يولغا قويۇلدى. 1980- يىلدىن باشلاپ قەشقەر شەھرىدە سېتىلغان ئوتياش ئۈچۈن مالىيىدىن ھەر يىلى 700—600 مىڭ يۈەن تولۇقلاپ بەردى (گۆش، ئاشلىق باھا پەرقىنىڭ قوشۇپ بېرىلگەن پۇل بۇنىڭ ئىچىدە ئەمەس)، بۇ تەدبىرلەر ۋىلايىتىمىزنىڭ ئىقتىسادى تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاشتا ئاكتىپ رول ئويناندى. قەشقەر ۋىلايىتىدىمۇ مەملىكەتنىڭ باشقا جايلىرىغا ئوخشاش، مال باھاسى ئاساسەن مۇقىم بولۇش ئاساسىدا، ئازراق ئۆرلىدى، 1952- يىلنى ئاساس قىلساق، 1984- يىلغىچە بولغان 32 يىل ئىچىدە قەشقەر شەھرىدىكى پارچە سېتىش باھا كورسەتكۈچ 81% ئۆرلىدى، ھەر يىلى ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن 1.87% ئېشىپ بارىدى.

1966- يىلدىن 1976-يىلغىچە بولغان 10 يىلدىق ئىچكى قالايمىقانچىلىق مەزگىلىدە، توۋار قىسى، بازارنى تەمىنلەش جىددى، مال باھا ئورگانلىرىدىكى خادىملار ئاجىزبولغاچقا (ۋىلايەت بويىچە 12 ناھىيە [شەھەر] دىكى مال باھاسىنى باشقۇرغۇچى تارماقنىڭ 7 نەپەر مەسئۇس مال باھا خىزمىتىنى ئىشلەيدىغان ئادەم يوق ئىدى) ئاز بولمىغان سودا- سانائەت تارماقلىرى ۋە كارخانا ئورۇنلىرىنىڭ مال باھا خىزمىتىگە مەسئۇل بولىدىغان ئادەم بولماسلىقتەك ھالەتنى تۇرۇپ كەلدى. ئاز بولمىغان ئىستېمال بويۇملىرىنىڭ باھاسى ئۆزلىگىدىن ئۆرلەپ كېتىدىغان ۋە شەكلى ئۆزگەرگەن ھالدا ئۆرلەپ كېتىدىغان ئەھۋال ساقلاندى. 30 خىل ئاساسلىق ئىستېمال بويۇملىرىنىڭ باھاسىنى تەكشۈرۈشتىن قارىغاندا، باھا 1979- يىلي 1965- يىلدىكىدىن 14.47% ئۆرلىگەن؛ قەشقەر شەھرىدە ھەر

بىر ئىستىمالچى ھەر ئايدا 2.18 يۈەن ئارتۇق چىقىم قىلغان. لېكىن، مۇشۇ 10 يىل ئىچىدە ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئىلك مۇئاشى پەقەت ئۆزگەرمىدى. بۇ ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئەمىلى تۇرمۇش سەۋىيىسىنىلك تۆۋەنلەپ كەتكەنلىكىنى چۈشەندۈرىدۇ.

پارتىيە 11ـ نۆۋەتلىك مەركەزىي كومىتېتى 3ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، مۇھىم نۇقتا ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشقا يۆتكەلدى، مال باھا خىزمىتى كۆچەيتىلدى، مال باھا ئورگانلىرى ۋە مال باھا خادىملىرى تولۇقلاندى ۋە كۆچەيتىلدى. ئۇلارنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى قۇرۇلدى، ھەر قايسى ناھىيە (شەھەر) لەردە مال باھا ئىدارىلىرى قۇرۇلدى. مەسىلەن مال باھا خادىملىرى 1982ـ يىلى 1966ـ يىلدىكى 82 كىشىدىن كۆپەيىپ 167 كىشىگە يەتتى، قوشۇمچە مال باھا خادىملىرى27 كىشىدىن كۆپەيىپ216 كىشىگە يەتتى. دېخانلىق، چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرىنىلك باھاسى تۆۋەن بولۇشى مەسىلىسىنى ھەل قىلىش، دېخانلارغا ئۆز ۋاقتىدا ئۇرۇقلۇق ئوغۇت بىلەن تەمىنلەش، دېخانلىق ھالدا دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىش باھاسىنى ئۆستۈردى. قەشقەر ئۇلايىتىنىلك ئەھۋالى مۇنداق: بۇغداي باھاسى22% ئۆستۈرۈلدى، كۆمەچە قوناق باھاسى26% ئۆستۈرۈلدى، ئاشۇرۇپ سېتىۋېلىنغان ئاق ئاشلىقنا قوشۇلغان باھا 60%، قارا ئاشلىقنا قوشۇلغان باھا 40%، ھەر خىل يا غلىق دانىنىلك باھاسى 50% ـــ 20 گىچە ئۆستۈرۈلدى، كېۋەز باھاسى 20% ئۆستۈرۈلدى، ئاشۇرۇپ سېتىۋېلىنغان ھەر بىر جىلك ساپ پاختا ئۈچۈن قوشۇلغان باھا 0.40 يۈەن، ساماق باھاسى 40% ئۆستۈرۈلدى، تېرىك چوشقا سېتىۋېلىش باھاسى 10% ئۆستۈرۈلدى، قوينىلك باھاسى 13.8% ئۆستۈرۈلدى، قوتازلىلك باھاسى 46% ئۆستۈرۈلدى، كالىلىلك باھاسى 17% ئۆستۈرۈلدى، تۇخۇملىلك باھاسى 25% ئۆستۈرۈلدى، قىزىلچىلىلك باھاسى 25% ئۆستۈرۈلدى، ئەچكۆ تۇتۇلىلىلك باھاسى 41.5% ئۆستۈرۈلدى، پىلە غوزىسىلىلك باھاسى 20% ئۆستۈرۈلدى، ئەلتېرنىلىلك باھاسى 39% ئۆستۈرۈلدى، ئىنچىكە قوي يۇڭىلىلك باھاسى 12% ئۆستۈرۈلدى، قۇرۇق تۇلغان بېدىلىلك باھاسى 30% ئۆستۈرۈلدى. زىرائەتلىك باھاسى 36% ئۆستۈرۈلدى، كالا تېرىسىلىلك باھاسى 75% ئۆستۈرۈلدى. 1979ـ يىلى دۆلەت سېتىۋالغان ئەمىلي باھا بويىچە ھېسابلىنىدا، ئۇلايەت بويىچە دېخان، چارۋىچىلار ئىلك باھانلىك ئۆستۈرۈلۈشى بىلەن كۆپەيگەن كىرىسى 20 مىليون 500 مىڭ يۈەن، دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى ئاھالىلىلىك ئۆستۈرۈلگەن باھادىن ھەر يىلى ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن ئالغان پايدىسى 11 مىليون يۈەن ئۆپچۈرىسىگە يەتتى. شۇنداقتىمۇ، ھەر قايسى ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەتراپلىرىنىلك جۇغراپىيە شارائىتى ۋە ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلمىسى ئوخشاش بولمىغاچقا، باھانلىك ئۆستۈرۈلۈشى بىلەن ئاشقان كىرىمىمۇ تەڭ ئەمەس. تەكشۈرۈشتىن قارىغاندا، 1979ـ يىلى يېڭىشەر ناھىيە شەھەر كومموناسى3ـ چوڭ ئەترىدىدە ھەر بىر يېزا ئىگىلىك ئاھالىسىنىلك باھا ئۆستۈرۈش ئارقىلىق ئالغان پايدىسى 15.51 يۈەن بولغان، كونىشەر ناھىيە سايۇاغ كوممونىسى 7 ـ چوڭ ئەترىدىدە 4.84 يۈەن بولغان، لېكىن كونىشەر ناھىيە زەمىن كوممونىسىدا ئاران 1.80 يۈەن بولغان.

مال باھا سىياسىتىنى كەڭ قويۇۋېتكەندىن كېيىن، قەشقەر ئۇلايىتىدىكى سانائەت مەھسۇلاتلىرىنىلك كۆپ قىسمى ئېچىكى ئۇلكىلەردىن ياكى شىمالىي شىنجاڭدىن يۆتكەپ كېلىنگەچكە، تېرانسپورت ئىنىمىسى ئۇزۇن، قوشۇمچە يەمەكلىكلەردە تەمىنلەش بىلەن ئېھتىياج

ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت گەۋدىلىنىك بولىشانلىقى ئۈچۈن، بەزى تەۋرەلەر باھاسىنىڭ ئۆسۈش نىسبىتى چوڭراق بولۇپ كەتتى. 1984 - يىلى باھا ئومۇمى سەۋىيىسىنىڭ ئۆسۈش دەرىجىسى مەملىكەت ۋە ئاپتونوم رايونلىنىڭ ئوتتۇرىچە ئۆسۈش دەرىجىسىدىن يۇقۇرى بولۇپ كەتتى.

1984 - يىلى قەشقەر شەھىرىدە ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ پۈتكۈل ئىجتىمائى تۇرمۇش راسخودىنىڭ باھا كۆرسەتكۈچى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 5.4% ئۆرلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە: ئىستېمال بۇيۇملىرىنىڭ باھا كۆرسەتكۈچى 5.9% ئۆرلىدى، مۇلازىمەت تۈرلىرىنىڭ باھا كۆرسەتكۈچى 1.1% ئۆرلىدى. ئىستېمال بۇيۇملىرى باھا كۆرسەتكۈچى ئىچىدە: يەمەك-ئىچىمەك تۈرلىرىنىڭ باھا كۆرسەتكۈچى 10% ئۆرلىدى (ئوتياشنىڭ 19.6% ئۆرلىدى)، كىيىم - كېچەك باھا كۆرسەتكۈچى 0.6% ئۆرلىدى، كۈندىلىك بۇيۇملار باھا كۆرسەتكۈچى 1.6% تۆۋەنلىدى، مەدەنىيەت بۇيۇملىرى باھا كۆرسەتكۈچى 0.90% تۆۋەنلىدى، دورا، تىببى داۋالاش بۇيۇملىرى باھا كۆرسەتكۈچى 4.7% ئۆرلىدى، يېقىلغۇ باھا كۆرسەتكۈچى 0.2% تۆۋەنلىدى. باھا كۆرسەتكۈچى ئۆرلەپ كېتىشتىكى ئاساسىي سەۋەب - كىلىشىم باھا بىلەن بازار باھاسىنىڭ نىسبىتى ئۆرلەپ كەتتى، دۆلەتنىڭ تاختاي باھا كۆرسەتكۈچى ئاران 2.5% ئۆرلىدى؛ ئۇندىن باشقا، ئوتياشنىڭ باھا كۆرسەتكۈچى كۈن سانىغا يىغىندىنىڭ ئوتتۇرىچە قىممىتىنى قوشۇش ئارقىلىق چىقىرىلغان بولۇپ، سانىغا يىغىندىنىڭ ئوتتۇرىچە قىممىتىنى قوشۇپ ھېسابلاش نەتىجىسىدىن پۈتكۈرى بولۇپ كەتتى. ئاشلىق، قوشۇمچە يەمەكلىك، ئوتياش خىلىك بازاردا سودا بولغان ئوبوروت سومما سىنىڭ خېلى كۆپ قىسمى دېخانلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا بولغاچقا ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە بېۋاستە تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ؛ لەكىن دېخانلارنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئالماشتۇرۇشنى چىقىرىۋەتكەندە، قەشقەر شەھىرىدە ئىشچى - خىزمەتچىلەر تۇرمۇش راسخودىنىڭ باھا كۆرسەتكۈچى تەخمىنەن 4% لەتراپىدا ئۆرلىگەن بولىدۇ.

1984 - يىلى قەشقەر شەھىرىدە دېخانچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىش تاختاي باھاسىنىڭ ئومۇمى كۆرسەتكۈچى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 11.6% ئۆرلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە: ئاشلىقنىڭ باھا كۆرسەتكۈچى ئۆزگەرمىدى، ئەقتىسادىي زىرائەتلەرنىڭ 32.3% ئۆرلىدى. بامبۇك، ياغاچ ماتېرىياللىرىنىڭ 36.7% ئۆرلىدى، تېرىنىڭ 0.9% ئۆرلىدى، يايلىنىڭ 5.7% ئۆرلىدى، باشقا چارۋا مەھسۇلاتلىرى 4.4% تۆۋەنلىدى. قۇرۇق ئوزۇق، ھۆل مەۋلەرنىڭ 65.3% ئۆرلىدى، قىشلىق ئوزۇق، يازلىق ئوتياشنىڭ 13.1% ئۆرلىدى، سۇ مەھسۇلاتلىرىنىڭ 13.8% ئۆرلىدى.

1984 - يىلى بازار سودىسىدىكى باھا ئومۇمى كۆرسەتكۈچى ئالدىنقى يىلدىكىدىن 8.4% ئۆرلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە: ئاشلىق 4.3% تۆۋەنلىدى، سۇماي 1.7% ئۆرلىدى، يېڭى ئوتياش 25.4% ئۆرلىدى، قىشلىق ئوتياش 18.6% ئۆرلىدى، گۆش، ئوي قۇشلىرى، تۇخۇم 11.3% ئۆرلىدى، سۇ مەھسۇلاتلىرى 4.7% ئۆرلىدى، يېڭى مېۋە - چىۋە 7% تۆۋەنلىدى، قۇرۇق مېۋە 25.6% ئۆرلىدى، كۈندىلىك چەرچىن مالالار 74.9% ئۆرلىدى، ئوتۇن - سامان 19% تۆۋەنلىدى.

1984 - يىلى ھەر خىل تەۋارلارنىڭ بازار سودىسىدىكى باھاسىنىڭ تاختاي باھادىن

يۇقۇرى بولغان كۆرسەتكۈچى: ئاشلىق 123.3%، سۇ ماي 62.7%، يېڭى ئوتياش 38.9%، قىشلىق ئوتياش 89%، كۆش، ئۇي قۇشلىرى، تۇخۇم 168.8%، سۇ مەھسۇلاتلىرى 42.5%، يېڭى مېۋە - چېۋە 15.5%، قۇرۇق مېۋە - چېۋە 0.7%، كۆندىلىك چەرچەن مال 73.1%، ئوتتۇن - سامان 156.7%. (جۇتۇجەن)

[قەشقەر ۋىلايىتىنىك مال باھا سىياسىتىنى كەڭ قويۇۋېتىش توغرىسىدىكى بىر قانچە بەلگىلىمىسى] ئىسلاھاتنىك يېڭى ۋەزىيىتىگە ئويغۇنلىشىپ، ئىگىلىكىنى يەنمۇ جانلاندۇرۇپ، توۋار ئىشلەپچىقىرىش ۋە ئوبوروتنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن قەشقەر ۋىلايىتى مەركەز ۋە ئاپتونوم رايونلىك ئالاقىدار يوليورۇقلىرىنىك روھىغا ئاساسەن، مال باھا سىياسىتىنى كەڭ قويۇۋېتىپ، كارخانىلارنىك باھا بەلگىلەش ھوقۇقىنى كېڭەيتىشنى قارار قىلدى.

1. ساناقەت مەھسۇلاتلىرىنىك زاۋۇتتىن چىقىش باھاسى توغرىسىدا.

(1) ساناقەت كارخانىلىرى ئۆزى ساتىدىغان مەھسۇلاتنىك باھاسى:

ئومۇمىيەتچىلىكىدىكى ساناقەت كارخانىلىرىنىك دۆلەتنىك بەلگىلىمىسىگە ئاساسەن، نىسبەتى بويىچە ئۆزى ساتىدىغان ياكى پىلاندىن ئاشۇرۇپ ئىشلەپ ئۆزى ساتىدىغان ساناقەت ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى، كارخانىلار پىلان سىرتىدا ئۆزى خام ماتېرىيال تەييار ئىشلەپچىقارغان، خەلق ئىشلىتىدىغان ئېلېكتىر - ماشىنا مەھسۇلاتلىرىنىك باھاسىنى 20% ئۆستۈرۈشكە ياكى تۆۋەنلىتىشكە، مۇشۇ دائىرە ئىچىدە كارخانىلارنىك ئۆزى باھا قويۇشىغا ياكى ساتىدىغان تەرەپ بىلەن ئالىدىغان تەرەپنىك كېلىشىپ باھا قويۇشىغا يول قويۇلىدۇ.

ئاز سانىدىكى ساناقەت ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىغا قارىتا تۆۋەندىكىدەك ئالاھىدە بەلگىلىمە چىقىرىلدى:

پىلاندىن ئاشۇرۇپ ئىشلەپچىقارغان ھەر بىر توننا كۆمۈرگە قوشۇلىدىغان باھا كۆمۈر قىس بولۇۋاتقان رايونلاردا ئەڭ يۇقىرى بولغاندا 5 يۈەندىن ئېشىپ كەتمەيدۇ؛ تەمىنلەش ئېھتىياجىدىن ئېشىپ كەتكەن رايونلاردا باھا مۇۋاپىق چۈشۈرىلىدۇ؛ تۇرمۇشقا ئىشلىتىدىغان كۆمۈر پۇتۇنلەي پىلان ئىچىدە تەمىنلىنىدۇ؛ كۆمۈرنىك خاكدا سېتىلىدىغان باھاسىغا باھا قوشۇلمايدۇ. پىلاندىن ئاشۇرۇپ ئىشلەپچىقارغان ھەر بىر توننا پىششىق كۆمۈرگە 10 يۈەن قوشۇلىدۇ. پىلاندىن ئاشۇرۇپ ئىشلەپچىقارغان ھەر بىر توننا سېمونتقا قوشۇلىدىغان باھا ئەڭ يۇقىرى بولغاندا 25 يۈەندىن ئېشىپ كەتمەيدۇ. ئورمانچىلىق مەيدانلىرىنىك ياغاچ سانلاش مەيدانلىرى ئورمان ئاسراش ئۈچۈن تاقلاپ كېسىۋېتىلگەن ياغاچلارنى ساتقاندا يۆتكەپ بېرىش باھاسى ئاساسىدا باھا قوشۇش نىسبىتى 30% دىن ئېشىپ كەتمەيدۇ.

تۇرمۇش ۋاستىلىرى ئىچىدىكى سودا تارماقلىرى سېتىۋالمايدىغان ياكى سېتىۋېلىش نىسبىتى ساناقەت كارخانىلىرى ئۆزى ساتىدىغان نىسبەتتىن تۆۋەن بولغان مەھسۇلاتلارنىك باھاسىنى ساناقەت كارخانىلىرى دۆلەت بەلگىلىگەن باھادىن تۆۋەنرەك بېكىتىپ ساتىدۇ. ساناقەت كارخانىلىرى پىلان سىرتىدا يۇقىرى باھادا خام ماتېرىيال سېتىۋېلىپ

ئىشلەپچىقارغان مەھسۇلاتنىڭ ئەسلىدىكى زاۋۇتتىن چىقىش باھاسىنى ساقلاپ قېلىش قە-يمەن بولسا، دەسمايىسىنى ساقلاپقېلىپ، ئاز پايدا ئېلىش پىرىنسىپىغا ئاساسەن، مال با-ھاسىنى باشقۇرۇش ھوقۇق دائىرىسى بويىچە يۇقۇرىغا يوللاپ تەستىقلاتقاندىن كېيىن يۇ-قۇرى باھادا سېتىۋېلىپ، يۇقۇرى باھادا ساتسا بولىدۇ.

(2) سۇپىتىگە قاراپ باھا قويۇش، سۇپىتى ياخشىلىرىنىڭ باھاسى يۇقۇرى بولۇش، سۇپىتى ناچارلىرىنىڭ باھاسى تۆۋەن بولۇش پىرىنسىپىنى ئىزچىللاشتۇرۇش؛

ئومۇمەن دۆلەتنىڭ ئالتۇن مىدال، كۈمۈش مىدال مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن ھەم مەر-كەزدىكى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلار يېكى ئاپتونوم رايون باھالاپ ئەلا سۈپەتلىك مەھسۇلات دەپ بېكىتكەن مەھسۇلاتلارنىڭ باھاسىنى يۇقۇرىغا يوللاپ تەستىقلاتقاندىن كې-يمەن دۆلەت بەلگىلىگەن دائىرىدە ئۆستۈرۈشكە بولىدۇ. مالنىڭ باھاسى ئەرزان، ئۆزى كۆركەم بولۇش جەھەتتىكى ئۆستۈنلىكىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن تەمىنلەش ۋە ئېھتىياج ئەھۋالىنى كۆزدە تۇتۇپ باھا قوشىمىسىمۇ بولىدۇ.

بازىرى كاسات، رەڭ خىللىرى كونا بولغان مەھسۇلاتلارنىڭ، ئېنېرگىيە سەرپىياتى كۆپ، ئۇنۇمى تۆۋەن بولغان ئېلېكتىر - ماشىنا مەھسۇلاتلىرىنىڭ زاۋۇتتىن چىقىش باھا-سىنى تۆۋەنلىتىشكە بولىدۇ، تۆۋەنلىتىش دەرىجىسى چەكلەنمەيدۇ.

(3) سىناق تەرىقىسىدە ئىشلەپچىقىرىلغان يېڭى مەھسۇلاتلارنى ئالاقىدار تارماقلار باھالاپ مۇئەييەنلەشتۇرگەندىن كېيىن، سىناق قىلىپ سېتىش مەزگىلىدە پىرىنسىپ جە-ھەتتە باھانى كارخانا ئۆزى بېكىتىدۇ، ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلارغا ۋە مال باھا تارماقلىرىغا ئەنگە ئالدۇرىدۇ، ئاز سانداكى موھىم بولغان يېڭى مەھسۇلاتلارنىڭ سىناپ سېتىش باھاسىنى يۇقۇرىغا يوللاپ تەستىقلىتىش كېرەك.

(4) يېزا - بازار كارخانىلىرى پىلان سىرتىدا خام ئەشيا، يېقىلغۇ ماتېرىياللىرىنى سېتىۋېلىپ ئىشلەپچىقارغان ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىغا يانداپ مەھسۇلاتلارنىڭ باھا-سىدا، شۇ جايدىكى دۆلەت ئىگىلىگەندىكى كارخانىلارنىڭ ئوخشاش خىلدىكى مەھسۇلاتنىڭ باھاسىنى ئاساس قىلىپ، دەسمايىسىنى ساقلاپ قېلىپ، ئاز پايدا ئېلىش پىرىنسىپىغا ئا-ساسەن، شۇ جايدىكى مال باھا تارماقلىرى بەلگىلىگەن دائىرىدە باھانى ئۆزگەرتىشكە يول قويۇلىدۇ. ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇش ۋاستىلىرىنىڭ باھاسىدا، دۆلەت پىلانىغا كىر-گۈزۈلگەن يېكى سېتىۋېلىش - سېتىش توختىمى تۈزۈلگەنلىرىدىن باشقا، مەھسۇلاتلارنىڭ باھاسىنى كارخانا ئۆزى بەلگىلەيدۇ.

2 . سانائەت ئىستېمال بويۇملىرىنىڭ بازاردىكى سېتىلىش باھاسى توغرىسىدا.

(5) دۆلەت ۋە ئاپتونوم رايون قويۇۋېتىشنى بەلگىلىگەن كۈندىلىك ئۇشتاق تۇۋارلار-نىڭ باھاسىنى سودا - سانائەت كارخانىلىرى ئۆزى بەلگىلەيدۇ. ئۇششاق تۇۋارلاردىن باشقا، سانائەت ئىستېمال بويۇملىرىنىڭ باھاسىدا دۆلەت بەلگىلىگەن باھا ئىجرا قىلىنمىدۇ. ھالقىلار، راسخوتلار ئازايغانلىقتىن بەزى تۇۋارلارنىڭ باھاسىنى تۆۋەنلىتىشكە يول قويۇ-لىدۇ. ئوخشاش خىلدىكى تۇۋارنىڭ ئوخشاش بىر بازاردا باھاسىنىڭ ئوخشاش بول-ماسلىغىغا يول قويۇلىدۇ. ئۆستۈرۈش دەرىجىسىنىڭ قانچىلىك بولۇشىغا چەكلىمە قويۇلىدۇ.

تۆۋەنلىتىش باھاسىنىڭ قانچىلىك بولۇشىغا چەكلىمە قويۇلمايدۇ. لېكىن، مەملىكەت يىلىك ئاپتونوم رايون بويىچە بىر باھادا سېتىلمايدىغان، مەخسۇس سېتىلمايدىغان، مالىيە يارىدەم بېرىدىغان، دۆلەت تىنىق ئايرىم بەلگىلىمىلىرى بولغان مەھسۇلاتلار داغلىق ۋېلىسىپىت، داغلىق كىيىم تىكىش ماشىنىسى، ئىمپورت قىلىنغان تېلېۋىزور، رادىيولۇق ئۇنىنالغۇ قاتارلىق مەھسۇلاتلارنىڭ باھاسىنى ئۆزگەرتمىگە بولمايدۇ. باشقا رايونلاردىن پىلان سىرتىدا باھا قوشۇپ سېتىۋالغان، بازىرى ئىتتىك ئايرىم توۋارلاردا دەسمايىسىنى ساقلاپ قېلىپ، ئاز پايدا ئېلىش پېرىنسىپىغا ئاساسەن، يۇقۇرىغا يوللاپ تەستىقلاتقاندىن كېيىن تاختاي باھاسىدىن ئۆستۈنرەك سېتىشقا بولىدۇ.

(6) بەزى توۋارلاردا رەسمىي خىلىرىغا قاراپ باھا پەرقى بولۇش يولغا قويۇلىدۇ: ساپ پاختىدىن توقۇلغان گۈلمۈك رەخت، دېلۇن رەخت ۋە ئارىلاشتۇرۇپ توقۇلغان گۈلمۈك رەختلەردە رەسمىي خىلىرىغا قاراپ باھا پەرقى يولغا قويۇلىدۇ. 3 - دەرىجىلىك توپ تارقىتىش كارخانىلىرىدا باھانى ئۆستۈرۈش ياكى چۈشۈرۈش 10 پىرسەنتتىن ئېشىپ كەتمەيدۇ، پارچە سېتىش كارخانىلىرىدا ئۆستۈرۈش 10 پىرسەنتتىن ئېشىپ كەتمەيدۇ، چۈشۈرۈش 20% تىن ئېشىپ كەتمەيدۇ، پارچىلاپ ئېلىنمايدىغان سېتىلمىش باھاسىنى ئۆستۈرۈش ياكى چۈشۈرۈش 10% تىن ئېشىپ كەتمەيدۇ، كىيىم-كېچەك، بەدەنكىنمك سېتىلمىش باھاسىنى ئۆستۈرۈش دەرىجىسى ئايرىم-ئايرىم ھالدا 15% — 10 دىن ئېشىپ كەتمەيدۇ. چۈشۈرۈش دەرىجىسىگە چەك قويۇلمايدۇ.

(7) بىر قىسىم توۋارلاردا پەسلى باھا پەرقى يولغا قويۇلىدۇ: پەسلى خاراكتېرى بىر قەدەر كۈچلۈك بولغان توۋارلار، مەسىلەن: ئىچ مايكا، تېرە كۆينەك، تور ئىشتان، پاختىلىق خەي، بەدەنكە، شامالدۇرغۇچ، سەندەل كەشىلەردە ئەقىلغا مۇۋاپىق ھالدا پەسىل باھا پەرقىنى ئىگىلىلەپ يولغا قويۇشقا بولىدۇ. سودا كارخانىلىرى توۋارنىڭ زاۋۇتتىن چىقىش باھاسى ياكى سېتىۋېلىشتىكى پەسىل باھا پەرقى نىسبىتى بويىچە مۇۋاپىق ھالدا باھا قوشسا ھەم چانلىقراق ئىگىلىمە بولىدۇ.

(8) توۋارلارنىڭ مىقدارىغا قاراپ ئالاھىدە ئېتىۋار بېرىش باھاسى يولغا قويۇلىدۇ: ئوپ تارقىتىش كارخانىلىرى پارچە سېتىش كارخانىلىرىغا ۋە كوللېكتىپ، شەخسىي تىجارەت قىلىدىغان ئائىلىلەرگە، پارچە سېتىش كارخانىلىرى ئىستېمال ئورۇنلىرىغا، شەخسىلەرگە ئوخشاش بولمىغان توۋارلار بىلەن تەمىنلەش ۋە ئۇنىڭغا بولغان ئېھتىياج ئەھۋالى ۋە سېتىۋېلىش مىقدارىنىڭ ئازلىكىگە قاراپ، ئالاھىدە ئېتىۋار بېرىش باھاسىنى يولغا قويىدۇ.

(9) سۈپەتتى ياخشى مەھسۇلاتقا يۇقۇرى باھا، سۈپەتتى ناچار مەھسۇلاتقا تۆۋەن باھا قويۇلىدۇ: ئالتۇن مىدال، كۈمۈش مىدال مۇكاپاتىغا ھەم ئەلا مەھسۇلات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن مەھسۇلاتلارنىڭ سېتىلىش باھاسى باھا قوشۇلغاندىن كېيىنكى زاۋۇتتىن چىقىش باھاسىغا يەلگىلىمىدىكى سېتىۋېلىش پەرقىنى، مىقدار پەرقىنى قوشۇش ئارقىلىق بېكىتىلىدۇ. سۈپەتتى تۆۋەن مەھسۇلاتلارنىڭ باھاسىنى چۈشۈرۈشكە بولىدۇ.

(10) ئۇلايەت سىرتىغا يۆتكىلىدىغان پىلان سىرتىدىكى توۋارلار ۋە غەيرى پىلانلىق توۋارلار مەھەللە پىلان ئېچىدىكى بېسىلىپ قالغان، كاسات توۋارلارنىڭ باھاسىنى ساتقۇچى تەرەپ بىلەن سېتىۋالغۇچى تەرەپ كېڭىشىپ بېكىتىدۇ، ئۆستۈرۈشكە ياكى چۈشۈرۈشكە يول قويۇلىدۇ.

(11) تەمىنات-سودا كوپېراتىپلىرى دېخانلارنىڭ ھاۋالە قىلىش بىلەن سېرتقى جايلاردىن پىلان سېرتىدا يېزىلارنىڭ ئۆي-ئىمارەت قۇرۇلۇشى ئۈچۈن ماتېرىيال ۋە دېخانچىلىق ماشىنا-سايمانلىرى قاتارلىقلارنى ۋاكالىتەن سېتىۋالغاندا مۇۋاپىق رەسمىيەت پۇلى ئالىدۇ، رەسمىيەت پۇلىنىڭ نىسبىتىنى ھاۋالە قىلغان تەرەپ بىلەن كېڭىشىپ بېكىتىدۇ.

3 . دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىنى كېسىشىپ سېتىۋېلىش، سېتىش باھاسى.

(12) دۆلەت تىجارەت-سودا ئورۇنلىرى سېتىۋېلىش، ۋەزنىسىنى بەلگىلەپ سېتىۋېلىش ۋەزنىسىنى ئورۇنلاپ بولغاندىن كېيىن، بازارغا سېلىنغان بېرىنچى، ئىككىنچى خىلدىكى دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق قوشۇمچە مەھسۇلاتلىرىدا كېلىشىپ سېتىۋېلىش، سېتىشقا يول قويۇلىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە چوشقا، كالا، قوي ئىچ يۇرۇشلىرىنىڭ باھاسىدا كېلىشىپ سېتىۋېلىش، كېڭىشىپ سېتىش يولغا قويۇلىدۇ، تاتلىق سۇدا بېقىلغان بىلىق ۋەزنىسىنى ئورۇنلىغاندىن كېيىن ئاشۇرغان قىسمىنى كېڭىشىپ سېتىۋېلىش، كېڭىشىپ سېتىشقا يول قويۇلىدۇ، ئۆي قۇشلىرىنى سېتىۋېلىش، سېتىش باھاسىنى 20 پېرسەنت ئۆستۈرۈشكە ياكى چۈشۈرۈشكە بولىدۇ، تۇخۇمنىڭ باھاسىنى 10 پېرسەنت ئۆستۈرۈشكە ياكى چۈشۈرۈشكە بولىدۇ.

(13) تەمىنات-سودا كوپېراتىپلىرى ۋە يەككە ئالىملەرنىڭ ۋاكالىتەن سېتىۋېلىش — سېتىش رەسمىيەت پۇلىنىڭ نىسبىتى دۆلەتنىڭ ئالاقىدار بەلگىلىمىلىرى بويىچە ئىجرا قىلىنىدۇ، دۆلەتنىڭ بەلگىلىمىسى بولمىغانلىرىدا ئوخشاش خىلدىكى مەھسۇلاتنىڭ رەسمىيەت پۇلى ئۆلچىمىدىن پايدىلىنىپ ئىككى تەرەپ كېڭىشىپ بېكىتىدۇ.

4 . پىلاندىن سىرت تەمىنلىنىدىغان مادىي ئەشيالارنىڭ باھاسى توغرىسىدا.

(14) پىلاندىن سىرت ھەمكارلىشىپ تەڭشىگەن مادىي ئەشيا ۋە ئېلېكتر — ماشىنا-سايمانلىرى، بىناكارلىق ماتېرىياللىرى ۋە خىمىيە سانائىتى ئۇسكۇنىلىرى ئىچىدىكى 3 — خىل مادىي ئەشيانى سانائەت كارخانىلىرى ئىشلىتىدىغان تارماقلار بىلەن بىۋاستە سودىلىشىدۇ، مادىي ئەشيا تارماقلىرى باشقۇرۇشقا تېگىشلىك بولغان ئىنتايىن ئاز سانداكى مادىي ئەشيالارنى مادىي ئەشيا تارماقلىرى سېتىۋېلىش باھاسىغا بەلگىلەنگەن ھەق ئېلىش ئۆلچىمىنى قوشۇپ تەمىنلەش باھاسىنى بېكىتىدۇ.

(15) يەرلىك ئورۇنلار چەتئەل پېرۇڭىتىغا ئىمپورت قىلغان مادىي ئەشيا بىلەن تەمىنلەش باھاسى : پولات ماتېرىياللىرى قاتارلىق مەخسۇس بەلگىلىمىلىرى بارلىرىدىن باشقا، قالغانلىرىدا كىم ئېھتىياجلىق بولسا شۇ ئۇستىگە ئېلىش پېرىنسىپىغا ئاساسەن ، ئىمپورت قىلىنغان تەننەرقىغە مۇۋاپىق رەسمىيەت قوشۇلۇپ باھا قويۇلىدۇ.

5 . ئاپتوموبىل تىرانسپورت باھاسى.

(16) ئومۇمىيلاشقان مۇلۇكچىلىكىدىكى تىرانسپورت كارخانىلىرىنىڭ ئاپتوموبىل تىرانسپورت باھاسىنى كارخانىلار ئاپتونوم رايون بېر تۇتاش بەلگىلىگەن تىرانسپورت باھاسى ئاساسىدا مۇۋاپىق چۈشۈرسە بولىدۇ؛ ئاپتوموبىل تىرانسپورت باھاسىنى ئۆستۈرۈشتە، ئاپتونوم رايونلۇق مال باھا ئىدارىسىغا يوللاپ تەستىقلىتىش كېرەك.

6 . يەمەك ـ ئىچمەك باھاسى.

(17) يەمەك ـ ئىچمەككە ۋىلايەت بىر تۈتاش بەلگىلىگەن ئوپچى ئومۇمى پايدا نىسبىتى ۋە تۈرلەرگە ئايرىلغان ئومۇمى پايدا نىسبىتى بويىچە باھا قويۇلىدۇ. باھاسىنى چۈشۈرۈشكە يول قويۇلىدۇ، خۇرۇچى كېلىشىم باھادا سېتىۋېلىنىپ ئېتىلگەن تاماق، سەيگە تاخ-تاي باھانىڭ ساپسىز ئومۇمى پايدا نىسبىتى بويىچە باھا قويۇلىدۇ.

(18) دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلار خام ماتېرىياللىرى كېلىشىم باھادا سېتىۋېلىپ ئىشلەپچىقارغان پىچېنە ۋە قوشۇمچە يەمەكلىكلەرگە دەسلەپكى ساقلاپ قېلىش، ئاز پايدا ئېلىش پىرىنسىپى بويىچە ئۆزلىرى باھا قويىدا بولىدۇ.

7 . غەيرى تۇرارلار ئۈچۈن ئېلىنىدىغان ھەق.

(19) مېھمانخانا ، رەسمىخانىلارنىڭ ھازىر يولغا قويۇلۇۋاتقان دۆلەت بەلگىلىگەن ھەق ئېلىش ئۆلچىمى ئاساسىدا ھەق ئېلىش ئۆلچەمىنى چۈشۈرۈشكە يول قويۇلىدۇ. چاج بۇدرە قىلىش باھاسىنىڭ چۈشۈرۈلىشىگە يول قويۇلىدۇ.

8 . يېزىلاردىكى "ئىككى ئائىلە" گە ئالاقىدار باھا توغرىسىدا.

(20) يېزىلاردىكى كەسىپىي ئائىلىلەر، نۆۋەتلىك ئائىلىلەر ئىشلەپچىقارغان سانائەت، دېخانچىلىق مەھسۇلاتلىرىنى ۋەزىپە، توختام ئىچىدە دۆلەتكە سېتىپ بەرسە جايلار بەلگىلەنگەن باھا قويۇش چارىسى بويىچە ئىجرا قىلغاندىن باشقىلىرىنى ئىشلەپچىقارغۇچى ئۆزى ساتىدۇ، باھاسىنى ئۆزى بەلگىلەيدۇ.

(21) يېزىلاردىكى كەسىپىي تىرانسپورت ئائىلىلىرىنىڭ قىسقا ئارىلىقتىكى ئاپتوموبىل تىرانسپورت (40 كىلومېتىردىن تۆۋەن) باھاسىنى مال توشقان تەرەپ بىلەن مال توشۇتقان تەرەپ ئۆزلىرى كېلىشىدۇ.

(22) يېزىلاردىكى كەسىپىي ئائىلىلەر، نۆۋەتلىك ئائىلىلەر غەيرى تۇرار كەسىپدىن ھەق ئېلىشتا، تىجارەت قىلغۇچى دۆلەتنىڭ ئالاقىدار بەلگىلىمىلىرىدىن پايدىلىنىپ ئۆزى بېكىتىسە بولىدۇ. (جۇتۇجىن)

1984 - يىلى ئاساسلىق تۇرارلارنىڭ باھاسىنىڭ ئۆزگىرىش ئەھۋالى

ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى جەنۇبىي شىنجاڭدىكى 4 ۋىلايەت، ئوبلاستتا كۆمۈرنىڭ خاكىدىن چىقىش باھاسىنى تەڭشەشنى تەستىقلىدى، 1 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنىدىن باشلاپ، قەشقەر ۋىلايىتىدە ئېنېرگىيە ھاسىل قىلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان ھەربىر تونna كۆمۈرنىڭ خاكىدىن چىقىش باھاسى 17 يۈەندىن 24 يۈەنگە، كۆكىس كۆيدۈرۈلىدىغان كۆمۈرنىڭ ھەر بىر تونnىسى 17 يۈەندىن 29 يۈەنگە، كاللەك كۆمۈرنىڭ ھەر بىر تونnىسى 24 يۈەندىن 35 يۈەنگە، كۆكىس كۆيدۈرۈلىدىغان ئۇۋاق كۆمۈرنىڭ ھەربىر تونnىسى 13 يۈەندىن 20 يۈەنگە، ئېنېرگىيە ھاسىل قىلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان ئۇۋاق كۆمۈرنىڭ ھەر بىر تونnىسى 13 يۈەندىن 17 يۈەنگە، كۆكسىنىڭ ھەر بىر تونnىسى 42 يۈەندىن 80 يۈەنگە تەڭشەلدى. شەھەرلەردە ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر تۇرمۇشىغا ئىشلىتىلىدىغان كۆمۈرنىڭ باھاسى ئۆزگەرمىدى. كۆمۈر سەرپىياتى كۆپ بولۇش بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان تۇرار-

لاردا زۆرۈر تەڭشەش بولدى، 4 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنىدىن باشلاپ ۋىلايەتلىك سەيلىمە ئۇيۇشتۇرۇش كومىتېتى ۋە ئۆلكىلىك سەيلىمە ئۇيۇشتۇرۇش كومىتېتى ۋەكىللىرىدىن تەشكىل تاپقان 400 ـ نومۇرلۇق ئالاھىدە تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى ھەر بىر تۇرالغۇ رايونلىرىغا چۈشۈپ، ئۈرۈمچى شەھەر سايلىمىغا قاتناشقۇچى 110 يۈەندىن 120 يۈەنگىچە ئۆستۈرۈلدى. قەشقەر شەھەر دائىرىسىدە ئىشلەپچىقىرىلغان ھەر خىل پىشىق خىشنىڭ خۇمدانىدىن چىقىش باھاسى 6 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنىدىن باشلاپ 42 يۈەندىن 55 يۈەنگىچە ئۆستۈرۈلدى.

سايلىمىغا بىلەن بېنزىننىڭ ئىشلەپچىقىرىش تەننەرخىدىكى پەرق چوڭ ئەمەس، سايلىمىغا كىنىڭ ئىشلىتىلىش ئۇنۇمدارلىقى تېخى بېنزىننىڭكىدىن 30% يۇقىرى، لېكىن ھازىر ئىنجىراقلىنىۋاتقان باھاسى بېنزىن باھاسىنىڭ يېرىمىغا تەڭ كېلىدۇ، شۇڭا سايلىمىغا ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، قۇۋۋەت مەنبەسىنى تېجەپ قېلىش ئۈچۈن توپ تارقىتىلىدىغان ھەر بىر تۇنىغا 0 ـ نومۇرلۇق سايلىمىغا باھاسىنى 450 يۈەندىن 561 يۈەنگە ئۆستۈرۈش، 10ـ نومۇرلۇق سايلىمىغا ھەر بىر تۇنىغىنى 473 يۈەندىن 589 يۈەنگە ئۆستۈرۈش، 35ـ نومۇرلۇق سايلىمىغا ھەر بىر تۇنىغىنى 585 يۈەندىن 729 يۈەنگە ئۆستۈرۈش قارار قىلىندى. سايلىمىغا تەڭشەلگەندىن كېيىنكى باھاسى ئاپتونوم رايون بەلگىلىگەن ئەڭ يۇقىرى باھا چېكىگە توغرا كېلىدۇ. كەسپى، كارخانا ئورۇنلار، ئىدارە، تەشكىلاتلار، قىسىملار، يېزا ـ بازار كارخانىلىرى پىلاندىن ئاشۇرۇپ ئىشلىتىدىغان ماي ھەمدە شەخسى ماشىنا ـ سايمانلارغا ئىشلىتىدىغان مايلارنى 7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن باشلاپ يۇقىرى باھادا تەمىنلەش يولغا قويۇلدى. قەشقەر شەھىرىدە ھەر بىر تۇنىغا 70 ـ نومۇرلۇق يۇقىرى باھالىق بېنزىنىڭ باھاسى1285 يۈەن، ھەر بىر تۇنىغا 0ـ نومۇرلۇق يۇقىرى باھالىق سايلىمىغا باھاسى 970 يۈەن بولدى.

گومۇيۈەن دۆلەت مال باھا ئىدارىسى قاتارلىق تارماقلارنىڭ تۇۋارلارنىڭ باھاسىنى يەنمۇ قويۇۋېتىش توغرىسىدىكى دوكلاتنى تەستىقلىدى، بىرىنچى تۈركۈمدە 179 خىل ئۇششاق تۇۋارنىڭ باھاسىنى قويۇۋەتكەن ئاساستا، ئىككىنچى تۈركۈمدە 369 خىل ئۇششاق تۇۋارنىڭ باھاسى قويۇۋېتىلدى. باھاسى قويۇۋېتىلگەن ئۇششاق تۇۋارلار جەمئىي 548 خىلغا يەتتى. ھەر قايسى ناھىيە (شەھەر) لەر ئۆزىنىڭ ئەمەلى ئەھۋالىغا قاراپ كۆپەيتىسە يا ـ كى ئازايتسا بولىدۇ. بۇ بىر قىسىم ئۇششاق تۇۋارلارنىڭ باھاسىدا، دۆلەت سىياسىتىنىڭ يېتەكچىلىگىدە، بازار ئارقىلىق تەڭشەش، كارخانىلار باھا بېكىتىش يولغا قويۇلۇشى كېرەك. 4 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن باشلاپ قويۇۋېتىلگەن ئۇششاق تۇۋارلارنىڭ باھاسى قوغداش دائىرىسىدىن چېكىندۈرۈلدى. جايلارنىڭ پەرق باھاسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىلغان جايدىن قەشقەردىكى چوڭ، ئوتتۇرا شەھەر، بازارلارغا بارغىچە بولغان پەرقنىڭ ئوپچى نىسبىتى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 7% ئەتراپىدا كېڭەيتىلدى؛ كەڭ قويۇۋەتكەندىن كېيىنكى توپ تارقىتىش پەرقى قوشۇلسا قەشقەر شەھىرىدە ئۇششاق تۇۋارلارنىڭ پارچە سېتىلىش باھاسى تەخمىنەن 11% ئۆسىدۇ.

6 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنىدىن باشلاپ كالا، قويلارنى سېتىۋېلىشتا ئاساسىي سانىدىن ئاشقان قىسمىغا باھا قوشۇپ سېتىۋېلىش ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، نىسبەت بويىچە باھا قوشۇش چارىسى يولغا قويۇلدى، كالىنىڭ 30% تى تاختاي باھاسى بويىچە، 70% ي باھا قوشىدىغان باھا بويىچە سېتىۋېلىنىدۇ.

قوينىلىق %50 ى تاختاي باھاسى بويىچە ، %50 ى باھا قوشۇلغان باھا بويىچە سېتىۋېلىنىدۇ .

7 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنىدىن باشلاپ چوشقا ، كالا ، قوي زاسۇلىرىنى كېلىشىم باھادا سېتىش يولغا قويۇلدى . قەشقەر ئۇلايىتىدە گۆش مەھسۇلاتىنى قىسراق يولغا نلىقتىن ، كېلىشىم باھا يولغا قويۇلغاندىن كېيىن باھا بىر ئاز ئۆسۈۋالدى . مەسىلەن: چوشقا كاللىسى تاختاي باھادا ھەر بىر كىلوسى 1.05 يۈەن ئىدى،كېلىشىم باھادا 1.80 يۈەنگە چىقتى ؛ چوشقا جىگىرى ، بۆرەكسىنىڭ بىر كىلوسى تاختاي باھادا 1.50 يۈەن ئىدى ، كېلىشىم باھادا 2.00 يۈەنگە چىقتى ؛ چوشقا پاچاللىقىنىڭ بىر كىلوسى تاختاي باھادا 0.70 يۈەن ئىدى ، كېلىشىم باھادا 1.30 يۈەنگە چىقتى ؛ قوينىڭ جىگىرى ، بۆرەكنىڭ بىر كىلوسى تاختاي باھادا 0.90 يۈەن ئىدى ، كېلىشىم باھادا 1.50 يۈەندىن تارتىپ 2.00 يۈەنگە قەدەر سېتىلىۋاتىدۇ.

ئۇلايەت بويىچە ئوتتۇراھال يۈز جىلىك پۈرچاقنىڭ سېتىۋېلىش باھاسى 36.80 يۈەندىن 32 يۈەنگە چۈشتى. يېڭى سېتىۋېلىش باھاسى 1984 ـ يىلى يېڭى پۈرچاق بازارغا كىرگەن چاغدىن باشلاپ ئىجرا قىلىنىدۇ .

ئىشلەپچىقىرىش ، تىجارەتتىكى زىيانىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ، پېتونېرلار گالاستۇگىنىڭ مەملىكەت بويىچە بىر تۇتاش سېتىۋېلىش باھاسى ئاپتونوم رايوندا بىر تۇتاش سېتىلىش باھاسىغا ئۆزگەرتىلدى . 5 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنىدىن باشلاپ قەشقەر شەھىرىدە 33 سانتىمېتىرلىق ھەر بىر گالاستۇكنىڭ پارچە سېتىلىش باھاسى 0.34 يۈەندىن 0.46 يۈەنگە ئۆستۈرۈلدى .

تۆمۈر يولدا مال توشۇش باھاسى ئۆستۈرۈلگەنلىكتىن ، سودا تىجارىتىنىڭ تەننەرقىنى كۆپەيتىۋېتىپ، ئىچكىرىدىن سېتىۋېلىنغان بەزى سانائەت بويۇملىرىنىڭ باھاسى مۇناسىپ ھالدا تەڭشەلدى . مەسىلەن : 5 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنىدىن باشلاپ شاڭخەيدە ئىشلەنگەن 5 باغلىق چايدان شىشىسىنىڭ قەشقەر شەھىرىدىكى پارچە سېتىلىش باھاسى 0.29 يۈەن ئۆستۈرۈلدى ، شاڭخەيدە ئىشلەنگەن 5 باغلىق چىنى چايدانىنىڭ قەشقەر شەھىرىدىكى پارچە سېتىلىش باھاسى 0.70 يۈەن ئۆستۈرۈلدى ، شاڭخەيدە ئىشلەنگەن ئۇلچەملىك كېيىم تىكىش ماشىنىسىنىڭ قەشقەر شەھىرىدە پارچە سېتىلىش باھاسى 7 يۈەن ئۆستۈرۈلدى ؛

دۆلىتىمىزدە ئىشلەنگەن مېخانىزملىق قول سائىتىنىڭ بازىرىنى كېڭەيتىش ، يېڭى تۈر، يېڭى رەڭ، يېڭى شەكىلدىكى قول سائەتلەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىلىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن ، يۇقۇرى دەرىجىلىك ئورۇنلارنىڭ ئۇقتۇرۇشىغا ئاساسەن ، قەشقەر شەھىرىدە 5 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنىدىن باشلاپ دۆلىتىمىزدە ئىشلەنگەن مېخانىزملىق قول سائىتىنىڭ باھاسى چۈشۈرۈلدى ، بىرىنچى دەرىجىلىك قول سائەتنىڭ پارچە سېتىلىش باھاسى 90 ـ 70 يۈەندىن 70 ـ 55 يۈەنگىچە چۈشۈرۈلدى، 2 ـ ، 3 ـ ، 4 ـ دەرىجىلىك قول سائەتلەر ئەسلىدىكى پارچە سېتىلىش باھاسى ئاساسىدا 10 ـ 5 يۈەنگىچە چۈشۈرۈلدى .

1984 ـ يىلى يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرىنىڭ باھاسى ئۆسۈپ دېخانلارنىڭ ئىقتىسادىيجەھەتتىكى يۈكىنى ئېغىرلىتىپ قويدى ؛ تور پاختا باھاسى ئۆسۈپ ، ۋىلايەت بويىچە دېخانلارنىڭ چىقىمى 614 مىڭ يۈەن ئېشىپ كەتتى ؛ خەمىيىۋى ئوغۇتنىڭ باھا

هاسى ئۆسۈپ ، 6 مىليون 670 مىڭ يۈەن چىقىم كۆپەيدى ؛ يېزا ئىگىلىكىدە ئىشلىتىلىدىغان كۈنكۈرت كىسلاتانىڭ باھاسى ئۆسۈپ ، 43 مىڭ يۈەن چىقىم كۆپەيدى ؛ يېزا ئىگىلىكىدە ئىشلىتىلىدىغان سېلىركا ئوچۇن بېرىلىدىغان يارەم ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندىن باشقا باھاسى ئۆستۈرۈلۈپ 3 مىليون يۈەن چىقىم كۆپەيدى ؛ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنىڭ باھاسى ئۆسۈپ 558 مىڭ يۈەن چىقىم كۆپەيدى ؛ كېۋەزدە رايونلار بويىچە باھا پەرقى يولغا قويۇلۇپ ، كەملەپ كەتكەن كىرىم 1 مىليون 400 مىڭ يۈەن ؛ ئۇشتۇمتاق توۋارلار قوغداش باھاسى دائىرىسىدىن چىكىندۈرۈلۈپ 264 مىڭ يۈەن چىقىم كۆپەيدى ؛ يېزا ئىگىلىكىدە ئىشلىتىلىدىغان ماددى ئەشيالارنى توشۇشتا ئېتىۋار بېرىلىدىغان باھا ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ ، 2 مىليون 166 مىڭ يۈەن چىقىم كۆپەيدى ؛ جەمئى كۆپەيگەن چىقىم 14 مىليون 715 مىڭ يۈەن بولۇپ ، ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر بىر يېزا ئىگىلىك نوپۇسىغا بىر يىلدا كۆپەيگەن چىقىم 8 يۈەن ئەتراپىدا توغرا كېلىدۇ . (جۇ تۇجىن)

[مال باھاسىنى تەكشۈرۈش ئورنى] دۆلەتنىڭ مال باھا فاكتورىنى، سىياسىتىنى ۋە مال باھا قانۇنىنى بەلگىلىمىلىرىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ ئىجرا قىلىش، دۆلەتنىڭ، ئىشلەپچىقارغۇچىلارنىڭ، ئىگىلىك باشقۇرغۇچىلارنىڭ ۋە ئىستېمالچىلارنىڭ مەنپەئەتىنى قوغداش ، مال باھاسىنى نازارەت قىلىپ تەكشۈرۈشنى كۈچەيتىش ئۈچۈن ، دۆلەت تىلىك مال باھا ئىدارىسى قاتارلىق ئالاقىدار تارماقلارنىڭ ئۇقتۇرۇشىغا ئاساسەن، قەشقەر ۋىلايەت تىلىك مال باھاسىنى تەكشۈرۈش ئورنى ۋە دىخانچىلىق، چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ تەننەرقىنى تەكشۈرۈش ئەترىدى 1984-يىلى 8-ئاينىڭ 1-كۈنى رەسمىي قۇرۇلدى. مال باھاسىنى تەكشۈرۈش ئورنى ۋە تەكشۈرۈش ئەترىدى 2 ۋىلايەتلىك مال باھا ئىدارىسىنىڭ بىرىكتۈرۈلگەن ئورگىنى بولۇپ، كەسىپىي ئورۇنھىسابلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا 9 ناھىيە (شەھەر) دىكى ئارقا-ئارقىدىن مال باھاسىنى تەكشۈرۈش ئورۇنلىرى ۋە تەننەرقىنى تەكشۈرۈش ئەترەتلىرى قۇرۇلدى. كەسىپىشتاتتىكى خادىملار كۆپەيمەي 70 كە يەتتى . بۇنىڭ ئىچىدە ۋىلايەتلىك تەكشۈرۈش ئورنىدىكىلەر 8 نەپەر.

مال باھاسىنى تەكشۈرۈش ئورنىنىڭ مەسئۇلىيىتى : (1) ھەر قايسى كەسىپ ۋە باشقۇرغۇچى تارماقلارنى، كارخانا ۋە كەسىپىي ئورۇنلارنى نازارەت قىلىپ، دۆلەتنىڭ مال باھا فاكتورى، سىياسىتى، بەلگىلىمىلىرىنى ۋە مال باھا قانۇن - بەلگىلىمىلىرىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ ئىجرا قىلىش؛ (2) ھەرقايسى كەسىپ ۋە ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلارنى، كارخانىلارنى كەسىپىي ئورۇنلارنى نازارەت قىلىش، مال باھاسىدا خىزمەت تەقسىم قىلىپ، باشقۇرۇش ھوقۇق دائىرىسى بويىچە ئىجرا قىلىش ، دۆلەت بېكىتكەن باھا قويۇش بىرىنسىپىنى ۋە باھا قويۇش چارىسىنى ئىجرا قىلىش؛ (3) ھەر قايسى كەسىپ ۋە ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلارنى، كارخانىلار ۋە كەسىپىي ئورۇنلارنى نازارەت قىلىپ، دۆلەت بەلگىلىگەن سانائەت، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىش ، سېتىش باھاسى ، قاتناش-تىرانسپورت باھاسى ، غەيرى تۇۋاردىن ئېلىنغان پۇل ئولچىمى ۋە ماددى ئەشيالارنى باشقۇرۇش رامكىسى ئىجرا قىلىش؛ (4) ھەر قايسى كەسىپ ۋە ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلار، كارخانىلار ۋە كەسىپىي ئورۇنلاردا مال باھاسىنى تەكـ

شۇرۇش مەمدە ئۇلارنى مال باھاسىنى ئوزى تەكشۈرۈش ۋە ئۆز ئارا تەكشۈرۈشكە ئويۇشتۇرۇش، مەيدەكچىلىك قىلىش؛ (5) ھەر قايسى كەسپ ۋە ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلار، كارخانىلار ۋە كەسپىي ئورۇنلاردىكى مال باھا ئىنتىزامىغا خىلاپ ھەرىكەتلەرنى مەسئۇل بولۇپ تۇزىتىش مەمدە مۇناسىۋەتلىك بەلگىلىمىلەرگە ئاساسەن جازالاش؛ (6) ھەر قايسى كەسپ ۋە ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلار، كارخانىلار ۋە كەسپىي ئورۇنلارنىڭ مال باھاسىنى باشقۇرۇش ۋە نازارەت قىلىپ تەكشۈرۈش خىزمىتىنى كۈچەيتىشكە بېتەكچىلىك قىلىش، مال باھاسىنى باشقۇرۇش ۋە نازارەت قىلىپ تەكشۈرۈش خىزمىتىدىكى ئىلغار تەجرىبىلەرنى كېڭەيتىش؛ (7) شەھەر-بازار سودىسىنى، يەككە سودا-سانائەتچىلەرنى نازارەت قىلىش، تەكشۈرۈش، دۆلەتنىڭ مال باھا سىياسىتىنى ۋە بەلگىلىمىسىنى ئىجرا قىلىپ، مال باھا ئىنتىزامىغا خىلاپ قىلمىشلارنى جازالاش.

دىخانچىلىق، چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ تەننەرخىنى تەكشۈرۈش ئەترىتىنىڭ ۋەزىپىسى: ئالاقىدار تارماقلار بىلەن بىرلىكتە ئۆز رايونىنىڭ دىخانچىلىق، چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ تەننەرخىنى تەكشۈرۈش ۋە ھەر نايسى تارماقلارنىڭ تەكشۈرۈشىنى ئوڭۇلاش-شتۇرۇپ خۇلاسىلاش، ئانالىز قىلىش خىزمىتىگە مەسئۇل بولۇش. (جۇ تۇجىن)

تاشقى سودا

[تاشقى سودا خىزمىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى] قەشقەر ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي شىمال چېگرىسىغا جايلاشقان. غەربىي شىمالدا سوۋېت ئىتتىپاقى، غەربىي جەنۇبتا پاكىستان، ئافغانىستان بىلەن چېگرىداش خوشنا. ئۇ، تارىختاشەرق بىلەن غەرپنىڭ مەدەنىيەت، ئقتىسات ئالماشتۇرۇش تۈگۈنى بولغان. "يېپەك يولى" مۇشۇ جايدىن ئۆتكەن. ئۇيغۇرئۇن ئالىملار، ئەلچىلەر ۋە سودىگەرلەر مۇشۇ قەدىمى يېپەك يولىدا جاپا چېكىپ، ئۆزۈن يول يۈرۈپ، ئىگىلمەيي، پۈكزامەيي باتۇرانە روھ بىلەن جۇڭگو ۋە ئاسىيا، ياۋروپا دۆلەتلىرىنىڭ مەدەنىيەت، ئىقتىسات ئالماشتۇرۇشى ئۈچۈن ئۇلۇغ تۆھپىلەرنى قوشقان. قەشقەر ئۆزۈندىن بۇيان سوۋېت ئىتتىپاقى، ھىندىستان، پاكىستان، ئافغانىستان قاتارلىق دۆلەتلەر بىلەن ئەنئەنىۋىي سودا ئالاقىسى قىلىپ كەلگەن. 1949-يىلى شىنجاڭ تېچلىق بىلەن ئازات بولغاندىن كېيىن، تاشقى سودا ئىشلىرى راۋاجلاندى. 1953-يىلى تاشقى سودا ئاپاراتى رەسمىي قۇرۇلدى. 30 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيانقى ئېكسپورتنىڭ ئومۇمى قىممىتى 720 مىليون يۈەندىن ئاشتى. ئېكسپورت قىلىنغان توۋارلار ئىچىدە سۇپىتى ياخشى، تۈرلىرى توغۇق ھەر خىل چارۋا مەھسۇلاتلىرى، جۇڭگو ۋە چەتئەللەرگە مەشھۇر شىنجاڭ پاختىسى، قۇلماق، ھەر خىل قۇرۇق مېۋە، زىرە ۋە چۆچۈكبويىلار بار. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ماتېرىياللىرى خىل، نۇسخىلىرى كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدىغان، ھۈنەرسەنئەتى ياخشى، يېڭى نۇسخىدىكى گىلەم ۋە باشقا ھۈنەرسەنئەت بۇيۇملىرى بار. تۈلۈك رەڭلىك مېتاللار ھەم سىرەك مېتاللاردىن ئىشلەنگەن مەھسۇلاتلار ناھايىتى زور نىسبەتنى ئىگەللەيدۇ. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان يېڭىك سانائەت توقۇلما مەھسۇلاتلىرى، مېتال سايمانلار ۋە ماشىنا-

ھازلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ سۈپىتى ئۆزلۈكسىز تۆردە ئۆستى، شۇنىڭدەك تەدرىجى ھالداھەل قىلىرا بازارغا كىردى. قەشقەر ئېغىزى ئارقىلىق ئۇرغۇن ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى ۋە تۆرمۇش ۋاستىلىرى ئىمپورت قىلىندى، يالغۇز سوۋېت ئىتتىپاقىدىنلا ئىمپورت قىلىنغان مالنىڭ قىممىتى 120 مىليون يۈەندىن ئاشىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە مۇتلەق كۆپ قىسىملىرى ئىشلەپچىقىرىش ئۈسكۈنىلىرى، نەپىسلىك مەھسۇلاتلىرى، خىمىيىۋى ئوغۇت، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى بولۇپ، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇشقا كۈچلۈك يار دەسمى بولدى. بازارلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش، خەلق تۆرمۇشىنى ياخشىلاش ئۈچۈن كۆپ يىللاردىن بۇيان قەشقەر ئېغىزىدىن يەنە خېلى كۆپ مىقداردا مىللىلارغا ئالاھىدە ئېھتىياجلىق تاۋارلار، توقۇلما مالىلار ۋە خىمىيىۋى تالادىن ئىشلەنگەن مەھسۇلاتلار، كۈندىلىك تۆرمۇشقا كېرەكلىك چەرچىن مالىلار ۋە تېببىي دورا، ماشىنا ـ ئۈسكۈنىلىرى قاتارلىقلار ئىمپورت قىلىندى.

يەكەن ئەتلەسچىلىك كارخانىسى بىرىيوم قىلىۋاتىدۇ.
مەمەمىمەت مېيىت فوتوسى

مۇنداق كېيىن، قەشقەر تاشقى سودا ئورگىنى "ئىختىيار ئېلىش، لەۋزىدە تۆرۈش" پىرىنسىپىدا چاك تۆرۈپ، باراۋەرلىك، ئۆز ئارا مەنپەئەت يەتكۈزۈش ئاساسىدا، خەلقارادا بىر قاتار قوللىنىلۋاتقان تۆرلۈك سودا شەكىللىرىدىن پايدىلىنىپ، چېگرىداش خوشنا دۆلەتلەر ۋە دۇنيادىكى ھەر قايسى ئەللەر بىلەن بولغان ئىقتىسادىي سودا مۇناسىۋىتىنى يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا كېڭەيتىدۇ ۋە قويۇقلاشتۇرىدۇ.

قەشقەر شەھەرلىك كېلەسچىلىك كارخانىسى.
چېن لىۋ فوتوسى

قوشۇمچە: 1984ـ يىلى قەشقەر ئېغىزىدىن ئىمپورت ۋە ئېكسپورت قىلىنغان تاۋارلار:

ئىمپورت قىلىنغان تاۋارلار:

ئىسمى	مىقدارى	سانى
سېمونت	تونا	19.418

ئورنيا	تونا	24.937
ئەينەك	كۇۋادىراتمېتىر	207.154
پولات ماتېرىياللىرى	تونا	4.178

(يۇقۇرقىلار تۈركىيىلىك سوۋېت ئىتتىپاقىدىن تورغات ئېغىزى ئارقىلىق ئىمپورت قىلىنىدى)

خىمىيىۋى تالادىن توقۇلغان مالار	رۇپىيە/مېتىر	69.813/2.360.931
قۇرۇق مېۋە	رۇپىيە/تونا	34/278.200
تاماكۇ	رۇپىيە/مىڭ تال	9000/602.500
بېرىنتىۋا	رۇپىيە/ئون مىڭ دانە	50/300.000
دورا ئۆسۈملۈك (39 خىل)	رۇپىيە/تونا	4.5/575.581
رەڭلىك تېلېۋىزور (ئەۋرىشكە)	رۇپىيە/دانە	2/12.200

(يۇقۇرقىلار پاكىستاندىن خونجىراپ ئېغىزى ئارقىلىق ئىمپورت قىلىنغان)

ئېكسپورت ئەھۋالى:

ئىسمى	مىقدارى	سانى
پاختا رەخت	مېتىر	3.014.010
قوي يۇڭىدىن ئىشلەنگەن كۆينەك	دانە	50.500

(يۇقۇرقىلار تورغات ئېغىزى ئارقىلىق سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئېكسپورت قىلىندى)

توقۇلما تۇرلەر	رۇپىيە	2.487.844

(تاۋار، دۇردۇن، پاختا رەخت، كارۋات ئەدىيالىرى قاتارلىقلار)

كۇندىلىك تۇرمۇشتا ئىشلىتىلىدىغان چەرچىن مالار	رۇپىيە	390.742

(لامپۇچكا، سائەت، پار-پۇر، ئالىيو مىندىن ئىشلەنگەن بويۇم قاتارلىقلار)

پار-پۇر بويۇملار	رۇپىيە	269.997
مېبىستال سايمانلار سو ئېلېكتىر ئۈسكۈنىلىرى	رۇپىيە	848.299
نەپىس سەنئەت بويۇملىرى	رۇپىيە	87.072

(يۇقۇرقىلار خونجىراپ ئېغىزى ئارقىلىق پاكىستانغا ئېكسپورت قىلىندى)

توقۇلما تۇرلەر	يۈەن	7.638.276
بۇنىڭ ئىچىدە: پاختا	كىلوگىرام	1.273.046
ئىشلەپچىقىرىش تۇرلىرى	يۈەن	8.828.000
بۇنىڭ ئىچىدە: ئۇرۇق مېغىزى	كىلوگىرام	6.332
شاپتۇل مېغىزى	كىلوگىرام	1.970
زىرە	كىلوگىرام	1.049.158
چۇچۇكبۇيا	كىلوگىرام	4.550.196
قۇلماق	كىلوگىرام	6.000
چۇچۇكبۇيا مەھسۇلى	كىلوگىرام	100.000
گىلەم تۇرلىرى	يۈەن	1.168.489

بۇنىڭ ئىچىدە: 360 ئۇرۇشلۇك گېلەم	كۇۋادىراتمېتىر	3.517.99
540	" "	2.926.16
720	" "	276.17
چارۋا مەھسۇلات تۇرلىرى	يۈەن	4.378.726
بۇنىڭ ئىچىدە: تېرىت	كىلوگىرام	279.015
ئۆچكە تېرىتى	سانداق	204
ئات يايلىسى	سانداق	99
ئۇچەي	باغلام	150.738
تېرە	دانە	107.108

(يۇقۇرقىلار يۆتكەپ كېلىنگەندىن كېيىن شەرقى ئېغىز ئارقىلىق باشقا دۆلەتلەرگە ئېكسپورت قىلىنىدى).

[پاكىستانغا قارىتىلغان چېگرا سودىسى] جۇڭگو بىلەن پاكىستان ئوتتۇرىسىدا ئەنئەنىۋى دوستلۇق مەۋجۇت. تارىختا ئىككى دۆلەتنىڭ ئىقتىسات ۋە مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشى ئىنتايىن قويۇق بولغان. 1969 - يىلى جۇڭگو - پاكىستان ھۆكۈمەتلىرى كېلىشىم تۈزۈپ، پاكىستاننىڭ شىمالى رايونى جۇڭگونىڭ شىنجاڭ رايونى بىلەن بولغان چېگرا سودىسىنى قانات يايدۇردى. جۇڭگو - پاكىستان تاشيولىنىڭ پۈتۈشى ۋە خونجىراپ ئېغىزىنىڭ رەسمى ئېچىلىشى بىلەن سودا مىقدارى بىلدۈرلىك ئېشىپ باردى. 16 يىلدىن بۇيان ئىمپورت ۋە ئېكسپورت مىقدارى 18 مىليون 500 مىڭ يۈەنگە يەتتى.

جۇڭگو شىنجاڭ بىلەن پاكىستاننىڭ شىمالىي رايونى چېگرا سودىسىنى قانات يايدۇردى. سۈرەتتە: جۇڭگو-پاكىستان ئىككى تەرەپ ئۆكىلىلەر ئومىگىنىڭ سومبەت ئەۋالى. سۈرەتتىن ۋىلايەتلىك تاشقى سودا شىركىتى ئۆەتكەن

جۇڭگو بىلەن پاكىستان ئوتتۇرىسىدىكى چېگرا سودىسى توغرىسىدا ئىككى تەرەپ قەشقەر بىلەن گېرگىتتىنى مال ئالماشتۇرۇش ئورنى تىلىپ بېكىتتى. خونجىراپ ئېغىزى ئارقىلىق كۆپىنلۇن تېغىدىن ئۆتۈپ باردىغان بۇ سودا يولىنىڭ ئومۇمى ئۇزۇنلىقى 700 كىلو مېتىردىن ئاشىدۇ. ھەر قېتىم باھار كېلىپ چېچەكلەر ئېچىلغان پەسىلدە ئىككى تەرەپ تۇرالۇق ئەۋرىشكە مالالىرىنى ئېلىپ نۆۋەت بىلەن قەشقەر ۋە گېرگىتتە دوستانە سۆھبەت ئۆتكۈزىدۇ. باراۋەرلىك، ئۆز ئارا مەنپەئەت يەتكۈزۈش ۋە بار - يوقىنى ئۆز ئارا ئالماشتۇرۇش روھىغا ئاساسەن، ھەر يىللىق سودىنىڭ مىقدارى ۋە باھاسىنى بېكىتىدۇ. يۇقىرى ئاپتوموبىللىرىدىن تەشكىللەنگەن سودا ئەترىدى جۇڭگو - پاكىستان ئىككى مەملىكەت خەلقىنىڭ قېرىنداشلارچە دوستلىغىنى ئىپادىلەيدىغان يىلىنىڭ قاپلانغان كۆپىنلۇن تاغلىرىدا قاتناپ تۇرىدۇ. بۇ ئۆز ئارا ئېقتىسات ئالماشتۇرۇش بولۇپلا قالماستىن مۇھىمى جۇڭگو ـ

پاكستان ئىككى مەملىكەت خەلقلىرىنىڭ ئەنئەنىۋى دوستلۇقىنىڭ يەنىمۇ تەرەققىي قىلدۇرۇلۇشىغا كۈچىنىڭ تېخىمۇ كۆپرەك سەرپ قىلىنىدىغان تۇرۇشلۇق ئىشلار ئىچىدە كىچىك تېپتىكى دېخانچىلىق سايمانلىرى، سۇ-ئېلېكتر ئوسكۇنىلىرى، تاۋار - دورۇن، پار- پۇر بويۇملار ۋە كۈندىلىك تۇرمۇشتا ئىشلىتىلىدىغان چەرچىمن مالار بار. ئىمپورت قىلىنىدىغان تۇۋارلار مىللىلار ئالاھىدە ئېھتىياجلىق خىمىيۋى تالادىن ئىشلەنگەن مەھسۇلاتلار، قاپلىق تاماكۇ، يەرلىك مالار ۋە ئۇيغۇر تىبابەتچىلىگىدە ئىشلىتىلىدىغان دورا ماتېرىياللىرى قاتارلىقلار. (دەي شىن)

[سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارىتىلغان سودىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى]

ئازاتلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە، قەشقەر ئارقىلىق بولىدىغان سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان مال ئالماشتۇرۇش سودىسى پائال تۈردە قانات يايدۇرۇلغان ئىدى. بۇ ، ئىككى تەرەپ ئىقتىسادىنىڭ راۋاجلىنىشى ۋە خەلق تۇرمۇش سەۋىيىسىنىڭ يۇقۇرى كۆتۈرۈلىشىدە ئاكتىپرول ئويناغان. جامائەتچىلىككە مەلۇم بولغان سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن 1969 - يىلى بۇ مۇناسىۋەت ئۈزۈلۈپ قالغان ئىدى. قەشقەر ئارقىلىق بولىدىغان ئىككى تەرەپ سودا مۇناسىۋىتى يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئىككى دۆلەت مۇناسىۋىتىنىڭ ياخشىلىنىشىغا ئەگىشىپ ياخشىلاندى. جۈملىدىن ــ سوۋېت ئىككى دۆلەت ھۆكۈمەتلىرى 1982 - يىلى تورغات ئېغىزىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئارقىلىق مال ئالماشتۇرۇش كېلىشىمى ھاسىل قىلىندى ھەمدە 1983 - يىلى 12 - ئاينىڭ 23 - كۈنىدىن ئېتىبارەن ئىجرا قىلىندى.

تورغات ــ قەشقەردىن 160 كىلومېتىردىن كۆپرەك يىراق بولۇپ، دېڭىز يۈزىدىن 3700 مېتىر ئىگىز جايغا ئورۇنلاشقان. ئۇ يەرنىڭ ھاۋا كېلىماتى ئىنتايىن ناچار. بۇ ئېغىزدىكى خىزمەتچى خادىملار مال ئالماشتۇرۇشنىڭ ئەسلىگە كېلىشىگە ئوگۈشلۇق بولۇشۇن ئۈچۈن قىسقىغىنا بىر قانچە ئاي ۋاقىت ئىچىدە تۈرلۈك قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ تۇرغۇن ئەسلىمىلەرنى ربمونت قىلىپ ئەسلىگە كەلتۈردى ۋە يېڭىدىن ياسىدى. ھازىر بۇ ئېغىزنىڭ يوللىرى ، مال مەيدانى ، ئىسكىلاتى ، قاچىلاش - چۈشۈرۈش ئۇسكۇنىلىرى ، ئىش بېجىرىش ، كۈتەۋېلىش ئىشلىرى ئۈچۈن تەييارلىغان ئۆيلىرى ، مەيدانلىرىنىڭ كۆلىمى بويىچە ئېيتقاندا ھەر يىلى 100 مىڭ توننا مال كىرگۈزەلەيدۇ ۋە چىقىرالايدۇ .

1984 - يىلىدىكى جۈملە سوۋېت سودىسىنىڭ ئەھۋالى : تورغات ئېغىزى ئارقىلىق جەمئى ئىمپورت قىلىنغان تۈرلۈك مال 50 مىڭ تونناغا يېقىن. ئاساسلىقى پولات ماتېرىياللىرى ، خىمىيىۋى ئوغۇت ، سېمونت ، ئەينەك قاتارلىقلار ، ئېكسپورت قىلىنغان مالار پاختا رەخت 3 مىليون مېتىر ، قوي يۇڭىدىن ئىشلەنگەن كۆينەك 50 مىڭ دانە .

[تاشقى سودا تۈزۈلمە ئىسلاھاتى] كۇۋۇيۈەن بېكىتكەن تاشقى سودا تۈزۈلمە-سىنى ئىسلاھ قىلىشنىڭ ئاساسىي پرىنسىپى - مەھۇرىيەت بىلەن كارخانىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئايرىۋېتىش ، تاشقى سودىنى باشقۇرۇشتا ۋاكالىتەن بېجىرىش تۈزۈمىنى يولغا قويۇش، سانائەت بىلەن سودىنى بىرلەشتۈرۈش، ئىمپورت-ئېكسپورتنى بىرلەشتۈرۈش-تىن ئىبارەت.

تۈرلۈك تاشقى سودا كارخانىلىرى تەدرىجى ھالدا ئۆزى تەۋە بولغان ھەر دەرىجە-لىك ئاساسلىق باشقۇرغۇچى تارماقلاردىن مۇستەقىل بولۇنۇپ چىقىپ ، مۇستەقىل باشقۇ-

رۇپ ، پايدا ـ زىيانغا ئۆزى ئىگە بولۇپ ، كەسىپلەشتۈرۈش ، ئىجتىمائىلاشتۇرۇش ئىشانىسىغا قاراپ راۋاجلىنىشى لازىم.

«ئىمپورت بىلەن ئېكسپورتنى ۋاكالىتەن بېجىرىش » تۈزۈمى ـ ئاساسلىقى تاشقى سودىنى باشقۇرۇشتا «داشقازانلىق تامىغىنى يېمەيلى» ۋە مەسئۇلىيەت ، ھوقۇق، پايدىلىق بىردەك بولماسلىق مەسىلىسىنى ھەل قىلىپ ، ئالاقىدار كارخانىلارنى خەلقارا بازاردىكى تىجارەتكە بىۋاستە قاتناشتۇرۇش، تېخنىكا سەۋىيىسى ۋە مەھسۇلات سۈپىتىنى ئۆزلۈكسىز ئۆستۈرۈپ ئىگىلىك باشقۇرۇشنى ياخشىلاش ، ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى يۇقىرى كۆتىرىش ھەمدە تىجارەت ئىستىلىنى ھەقىقى ياخشىلاش، ئەلا سۈپەتلىك مۇلازىمەتنى ئىشقا ئاشۇرۇشتىن ئىبارەت .

سانائەت بىلەن سودىنى، تېخنىكا بىلەن سودىنى، ئىمپورت بىلەن ئېكسپورتنى بىرلەشتۈرۈش ـ ئىلىمىزنىڭ تاشقى سودىسىنى راۋاجلاندۇرۇپ ، ئىلىمىزنىڭ تېخنىكا تەرەققىياتىنى تېزلىتىشتىكى مۇھىم بىر قانجىنى . بۇ خىل بىرلەشتۈرۈشنىڭ ئاساسى ـ تاشقى سودا كارخانىلىرى بىلەن ئىشلەپچىقىرىش كارخانىلىرى ۋە پەن-تەتقىقات ئورۇنلىرىنى بىرلەشتۈرۈش ، ئۇنى ئورتاق ئىقتىسادىي مەنپەئەت بىلەن بىرلەشتۈرۈشتىن ئىبارەت.

قەشقەردىكى تاشقى سودا كارخانىلىرى نۆۋەتتە تاشقى سودا تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ روھىنى پائال تۇردە ئىزچىللاشتۇرۇپ ، كارخانىلارنىڭ خاراكتېرىنى ئۆمۈمىۋۈزلۈك ھالدا ئۆزگەرتتى ، رەھبەرلىك بەزىلىرىنى تەڭشەشكە ۋەسىپىلىدى ، چارۋا مەھسۇلاتلىرىنى سېتىۋېلىش ۋە ئىچكى جەھەتتىكى سېتىش كەسپىنى ئالاقىدار تارماقلارغا تاپشۇرۇپ بەردى ، ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ئىمپورت ۋە ئېكسپورت كەسپىنى كېڭەيتتى . يۇقۇرى دەرىجىلىك باشقۇرغۇچى تارماقلارنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئالاقىدار ئىتتىپاقداش رېسپوبلىكىلىرى بىلەن بولغان بەرلىك چېگرا سودىسىنى قانات يايدۇرۇپ ، تولۇقلىما سودىنى يولغا قويۇش ، بېرىكمە مەبلەغ سېلىپ تىجارەت قىلىش ، شىركىلىشىپ ئىشلەپچىقىرىش قاتارلىق كەسىپلەرنى قانات يايدۇرۇشقا پائال تەيياردلىق كۆرمەكتە . يەنە نۆرلۈك يوللارنى راۋانلاشتۇرۇپ ، چەتئەل مەبلىغىدىن پايدىلىنىپ كارخانىلاردىكى تېخنىكا ئۆزگەرتىشىنى كۈچەيتىپ ، شۇ ئارقىلىق ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈپ ، ئېكسپورت ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ مال مەنبەئى تەييارلىماقتا .

[ئېكسپورت قىلىنىدىغان مەھسۇلاتلار]

[**قەشقەر گىلىمى**] قەشقەر گىلىمىنىڭ ئىشلەپچىقىرىلىش تارىخى مىلادى بىرىنچى ئەسىردىكى شەرقى خەن سۇلالىسى دەۋرىدىن باشلانغان ، بۇ بىر قەدىمى كەسىپ 1900 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيانقىسى ئۆزگىرىشلەر ئارقىلىق راۋاجلىنىپ بۈگۈنكىدەك مۇكەممەل دەرىجىگە يەتتى .

قەشقەر گىلىمى ـ يەرلىك ئەلاسۈپەتلىك قوي يۇڭىنى خام ئەشيا قىلىدۇ، قول بىلەن توقۇش ، مويلىرىنى قايچىلاپ تەڭشەش قاتارلىق ھۈنەر ـ سەنئەت جەريانلىرىدىن كېيىن پۈتۈپ چىقىدۇ . ئۇنىڭ نۇسخىلىرى كۆپ ۋە كۆركەم بولۇپ ، گىلىمىم توقۇلۇپ پۈتكەندىن

كېيىن يەنە خىمىيەۋىلىك سۇ بىلەن يۇيۇلىدۇ، بۇنىڭ بىلەن كېلەمنىڭ گۈللىرى ئېچىلىپ چاقناپ تۇرىدىغان ھالەتكە كېلىدۇ. ئۇنى يەركە سېلىشقا بولۇپلا قالماستىن تاملارغا ئېسىشقىمۇ بولىدۇ. بۇنداق گېلەملەر تام گېلىمى دېيىلىدۇ.

قەشقەر گېلىمىنىڭ نۇسخىلىرى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرىنىڭ ئەنئەنىۋى ھۈنەر - سەنئىتىنىڭ جەۋھىرى، ئۇنىڭدا گۈللەرنىڭ ماس كېلىش، رەتلىك بولۇش، گۈل تالالىرىنىڭ رەتلىك توقۇلۇشىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىلىدۇ. قەشقەر گېلىمى ئەنئەنە - ۋى ئېكسپورت قىلىنىدىغان توۋار ھېسابلىنىدۇ. ئۇ ياۋروپا، ئامېرىكا، ئاسىيادىكى 10 دىن ئارتۇق دۆلەت ۋە رايونغا توشۇلىدۇ. ئۇلچەملىرى نىسبەتەن تولۇق، خېرىدارلارنىڭ تەلىۋىنى قانداقلا بولمىسۇن ئۇچۇن، خېرىدارلار كۆرسەتكەن نۇسخىلار بويىچە رەڭ ۋە ئۇلچىمىنى تەڭشەپ ئىشلەپچىقىرىلىدۇ.

قەشقەر گېلىمى ئەنئەنىۋى 360 ئۇرۇشلۇق بولۇشتىن باشقا يېقىنقى يىللاردىن بۇيان تېخىمۇ كۆركەم، رەڭدار نۇسخىلارغا كۆچتى. رەڭلىرى كۆركەم 540 ئۇرۇشلۇق ۋە 720 ئۇرۇشلۇق ئوتتۇرا ۋە يۇقىرى سورتلۇق گېلەملەر ئىشلىنىپ خېرىدارلارنىڭ سېتىۋېلىشى ئۈچۇن بازارغا سېلىنىدى.

بىر قانچە يىل ئىلگىرى، غەرپ دۇنياسىدىكى ئىقتىسادى كىرىزىسنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن، خەلقارا گېلەم سودىسىنىڭ مىقدارى تۆۋەنلەپ كېتىپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ گېلەم ئىشلەپچىقىرىش ۋە ئېكسپورت ئىشلىرى بىر مەھەل خاراپلاشقان ئىدى، نۆۋەتتە غەرپتىكى ئەللەرنىڭ ئىقتىسادى كۆتىرىلىشكە باشلىدى. ئەگەر بىزنىڭ گېلەملىرىمىزنىڭ نۇسخىلىرى، رەڭلىرىنىڭ تەڭشىلىشى، مويلىرىنىڭ تەكشى قىرقىلىشى، يۇيۇلۇشى قاتارلىق تەرەپلەردىكى ھۈنەر - سەنئىتى داۋاملىق ياخشىلىنىدىغان بولسا، ۋىلايىتىمىزنىڭ گېلەم ئېكسپورتىنى يەنىمۇ كېڭەيتىش تامامەن مۇمكىن. (دەي شىن)

[زىرە] زىرە — يېمەكلىكلەرنىڭ تەمىنى تەڭشەيدىغان بىر خىل قىممەتلىك دورا-دەرمەك بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئۇ، كۆزرى پاراشوكى ياساشقا ئىشلىتىلگەندىن باشقا، كالا، قوي گۆشىدىن ئېتىلگەن يېمەكلىكلەرنىڭ تەمىنى تەڭشەش ئۈچۇن ئىشلىتىلىدۇ؛ شىنجاڭدا ھېزىلىك كاۋاپلارنى پۇشۇرۇشتا زىرە كەم بولسا تېخىمۇ بولمايدۇ.

ئەنشى — قەدىمقى پارس ئىمپېرىيەسىنىڭ بىر ۋىلايىتى (ھازىرقى ئىرانىنىڭ شەرقى شىمال قىسمى) بولۇپ، ئۇ "يېمەك يولى" نىڭ مۇھىم تۇگىنىگە جايلاشقان، ئۇيەردىن زىرە ناھايىتى كۆپ چىناتتى. تەخمىنەن بۇندىن ئىككى مىڭ يىل بۇرۇن بۇ زىرە جۇڭگو نىڭ شىنجاڭ رايونىغا كىرگەن، جەنۇبىي ۋە شىمالىي شىنجاڭدا تېرىلغان. قەشقەردە تېرىلغان زىرىنىڭ سۈپىتى ياخشى، پۇرىقلىق، رەڭگى ساغۇچ، دېنى تولۇق بولۇپ، بۇزۇلغان قارا دان بولمايدۇ، قۇم - توپا ئارىلاشمايدۇ (ھەر خىل كېرەكسىز نەرسىلەرنىڭ نىسبىتى 3% دىن ئېشىپ كەتمەيدۇ)، ئۇ ئېكسپورت قىلىنىپ ئوتتۇرا شەرق، شىمالىي ئافرىقا، شەرقى جەنۇبىي ئاسىيا قاتارلىق مۇسۇلمان دۆلەتلىرىنىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى.

ئون يىلدىن بۇيان، ۋىلايىتىمىز 6500 توننىدىن ئارتۇقراق سۈپەتلىك زىرە ئېكسپورت

پورت قىلىپ ، ئون نەچچە دۆلەت ۋە رايونلارغا ساتتى . پەقەت پەيزۇات ناھىيىسىدىن ئېكسپورت قىلىنغىنى 4000 تونناغا يېتىدۇ ، بۇنىڭ بىلەن تاشقى پىرۇۋىتنى قولغا كەلـ تۈرۈپلا قالماستىن دىخانلارنىڭ كىرىسىمۇ 12 مىليون يۈەن ئاشتى . (دەي شىن)

[قۇلماق] قۇلماق — پىۋە ئىشلەپچىقىرىشتا مۇھىم خام ئەشيانىڭ بىرى، شۇنداقلا بولكا ساناڭتى ۋە دۇرىگەرلىك سانائىتى ئۈچۈنمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

شىنجاڭ ئاسىيا قىتئەسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان، ھاۋا كىلىماتى تىپىك خاراكـ تېرىدىكى چوڭ قۇرۇغلۇق خاراكتېرلىك ھاۋا كىلىماتىغا تەۋە بولۇپ، قۇلماقنىڭ ئۆسۈشىـ گە باپ كېلىدۇ. ئۇ ئېلىمىزدىكى قۇلماق ئىشلەپچىقىرىدىغان ئەڭ مۇھىم بـازا (ئۇنىـڭ تېرىلىش كۆلىمى ۋە مەھسۇلات مىقدارى تەخمىنەن پۈتۈن مەملىكەت بويىچە 95% دىن كۆپـ رەكنى ئىگىلەيدۇ).4 ـ ئايدىن 8 ـ ئايغىچە ئوتتۇرىچە ھاۋا تېمپېراتۇرىسى20℃ ، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ تېمپېراتۇرا پەرقى تەخمىنەن 15℃ ، نىسپى نەملىك دەرىجىسى تەخمـ ىنەن 50% ، ئاتموسفېرانىڭ سۈزۈكلىكى ۋە نۇرنىڭ كۈچلۈكلىكى چوڭ، ئولتىرا بىنەپشە نۇرنىڭ چېچىلىش مىقدارى نىسبىتەن يۇقۇرى؛ شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا ياخشىلاش ئارقـ لىق ئۆزلەشتۈرۈلگەن، تۇپراقنىڭ كالتسىيلىق تەركىۋى يۇقۇرى، تۇپراق سەل شورلىـۋق خاراكتېردە، شۇڭا بۇنداق تۇپراق قۇلماق تېرىشقا باپ كېلىدۇ. ئىشلەپچىقىرىلغان قۇلـ ماقنىڭ چېچەكلىرى كۆپ، جۇغى چوڭ بولۇپ ئۇنۇملۈك تەركىۋى يۇقۇرى. لابوراتورىيىلىك تەكشۈرۈشتىن قارىغاندا ئېكسپورت قىلىنغان شىنجاڭ «641» قۇلماقنىڭ فورمىسىك كىسلاتا مىقدارى ئادەتتە % 8 ـ 7 گېچە، بەزىلىرىنىڭ 10% گېچە بولغان، قۇلماقنىڭ رەڭگى سۇس مايسىرەڭ، پۇراقلىق كېلىدۇ. قەشقەردىن چىقىدىغان قۇلماق ئالاھىدە تەبىئى ھاۋا كىلىمـا تى شارائىتىدا ئۆسىدۇ، ئۇ شىنجاڭ قۇلمىغى ئىچىدە تېخىمۇ كۆرۈنەرلىك ئورۇن تۇتىدۇ.

شىنجاڭ «641» قۇلماق 1964 ـ يىلى ئېكسپورت قىلىنىپ سىتىلىشقا باشلىغاندىن بۇـ يان، ئېكسپورت مىقدارى يىلمۇ ـ يىل ئېشىپ بارماقتا. شەرقىي ياۋروپا دىكى رۇمىنىيە، بۇلغارىيە، پولشا قاتارلىق دۆلەتلەرنى تەمىنلىگەندىن باشقا، يەنە ياۋروپا دىكى ھەر قايـ سى دۆلەتلەرگە ھەمدە ئامېرىكا، مالايشىيا قاتارلىق دۆلەتلەرگىمۇ سېتىلماقتا. مەھسۇلاتـ نىڭ سۈپىتى ۋە قاچىلىنىشى خېرىدارلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان شىنجاڭ يەنە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ياپونىيىنىڭ قۇلماق ساتىدىغان سودا ئورۇنلـ رى ۋە ھەر قايسى چوڭ ھاراق زاۋۇتلىرىنىڭ مۇتەخەسسىسلىرى ۋە تېخنىكىلىرىنى كۆتـ ۋالدى. غەربىي ياۋروپانىڭ، ئامېرىكىنىڭ قۇلماق مۇتەخەسسىسلىرى، سودىگەرلىرى ئې كىسكۇرسىيە ۋە زىيارەتتە بولدى. نۆۋەتتە شىنجاڭ قۇلماق ئىشلەپچىقىرىش بازىلىرى ئەسـ لىدىكى سورتىنى ئۆستۈرۈش ئاساسىدا يېڭى سورتلارنى يېتىشتۈرۈپ، پىشىقلاپ، ئىشلەش ھۇنەرسانائىتىنى ياخشىلاپ، ئۇنى چەتئەل بازارلىرىنىڭ ئېھتىياجىغا تېخىمۇ ماسلاشتۇرماقتا.

قەشقەردە قۇلماق ئىشلەپچىقىرىش كېيىنرەك باشلاندى، ئۇنىڭ سورتلىرىنى يېڭىلاش، ئۈزۈش، تاللاش، قۇرۇتۇش تېخنىكىسىنى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ياخشىلاشقا توغرا كېلىدۇ. ئەگەر مەھسۇلاتنىڭ سۈپىتىگە تولۇق ئېتىبار بېرىلسە، قەشقەر قۇلمىغىنىڭ ئېكسپورت ئىستىقبالى پارلاق.

[قەشقەر تاموژنىسى] جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قەشقەر تاموژنىسىنىڭ شىتاتلىق ئىشچى ـ خىزمەتچىسى جەمئى 39 نەپەر بولۇپ ، بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇ 18 نەپەر ، ئۇيغۇر 17 نەپەر ، تاجىك 2 نەپەر ، شۇڭە 1 نەپەر ، چاۋشيەنزۇ 1 نەپەر ، قەشقەر تاموژنىسىنىڭ قارىمىقىدا ئىككى تارماق تاموژنا تەسىس قىلىنغان ، ئۇنىڭ ئىچىدە خونجىراپ تاموژنىسى دېگىز يۇزىدىن 4 مىڭ مېتىر يۇقۇرى پامىر ئىگىزلىكىگە جايلاشقان ، ئۇنىڭ ئەتراپىدا تاجىك چارۋىچىلىرى ئولتۇراقلاشقان؛ تورغات تاموژنىسى دېگىز يۇزىدىن 3500 مېتىر يۇقۇرى تورغات ئېغىزىغا جايلاشقان ، ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئۇرغۇن قىرغىز چارۋىچىلار ئولتۇراقلاشقان . ئۇزاقتىن بۇيان قەشقەر تاموژنىسى پارتىيىنىڭ مىللى سىياسىتىنى ۋە ئېچىۋېتىش سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ئىجرا قىلىپ ، تۇرلۇك خىزمەتلەرنى پائال تۈردە قانات يايدۇردى . 1982 ـ يىلدىن بۇيان ئۈدا 3 يىل قەشقەر شەھرى بويىچە مەنپەئىيەت بەرپا قىلىشتا ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى . 1983 ـ يىلى تاموژنا پارتىيە ياچېيكىسى ۋىلايەتكە بىۋاستە قاراشلىق ئورگانلار بويىچە ئىلغار پارتىيە ياچېيكىسى بولۇپ باھالاندى.

پارتىيە 11ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3ـ ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان، ئىلىمىزنىڭ ھەر قايسى ئەللەر بىلەن بولغان دوستانە بېرىش ـ كېلىشىملىرى كۈنسايىن كۆپەيمەكتە. ھازىر قەشقەرنىڭ 40 تىن ئارتۇق دۆلەت ۋە رايون بىلەن پوچتا ۋە سايامەت ئالاقىسى بار. 1984 ـ يىلى قەشقەر تاموژنا 9.807 دانە چەتئەلدىن كىرگەن ۋە چىقىرىلىدىغان خالتىنى نازارەت قىلىپ باشقۇردى. بۇنىڭ ئىچىدە چەتئەلگە چىقىرىلىدىغان خالتا 1.137 دانە، چەتئەلدىن قوبۇل قىلىنغان خالتا 8.470 دانە بولۇپ، 1983 ـ يىلدىكىدىن 2.15 ھەسسە كۆپەيدى. غەيرى سودا خاراكتېرلىك پوچتا بويۇملىرىدىن ئىلىنغان باج 131.735 يۈەن. چەتئەلدىن كىرگەن ۋە چەتئەلگە چىقىرىلغان باسما ماتېرىياللىرىنى نازارەت قىلىپ باشقۇرۇلغىنى 4.968 دانە بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە چەتئەلدىن كىرگىنى 4.921 دانە، چەتئەلگە چىقىرىلغىنى 47 دانە، بۇ 1983 ـ يىلدىكىگە قارىغاندا 133% كۆپەيدى. جەمئى نازارەت قىلىپ باشقۇرۇلغان ئىكسپورت، ئىمپورت قىلىنغان مال 51.931 تونناء بۇنىڭ ئىچىدە ئىكسپورت قىلىنغىنى 350 تونناء ئىمپورت قىلىنغىنى 51.581 تونناء يەنىمۇ بىلىنگەن تاموژنا بېجى 1.496.472 يۈەن، سودا ـ سانائەت بېجى 955.059 يۈەن؛ نازارەت قىلىپ باشقۇرۇلغان ئاپتوموبىللار 5.790 ئاپتوموبىل (قېتىم)، بۇنىڭ ئىچىدە چېگرىدىن كىرگەن ئاپتوموبىل 2.898 ئاپتوموبىل (قېتىم)، چېگرادىن چىقىرىلغان ئاپتوموبىل 2.892 ئاپتوموبىل (قېتىم)، تەكشۈرۈپ چېگرىدىن كىرىشكە ۋە چىقىشقا رۇخسەت قىلىنغان سايامەتچىلەر 4.499 ئادەم(قېتىم)، بۇنىڭ ئىچىدە چېگرىدىن كىرىشكە رۇخسەت قىلىنغانلار 2242 ئادەم (قېتىم)، چېگرىدىن چىقىشقا رۇخسەت قىلىنغانلار 2.257 ئادەم (قېتىم). ئىلىنغان يۈك ـ تاق بېجى 223.913 يۈەن، تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىنغان ئەكىسچىلىك، قائىدىگە خىلاپلىق قىلىش ئەنزىسى178 قېتىم. بۇنىڭ ئىچىدە ئەكىسچىلىك قىلىپ سىرتتىن مال ئېلىپ كىرىش ئەنزىسى 103 پارچە، ئەكىسچىلىك قىلىپ سىرتقا مال ئېلىپ-چىقىش ئەنزىسى 50 پارچە، قائىدىگە خىلاپلىق قىلىش ئەنزىسى 25 پارچە، جەمئى قىممىتى 148.206 يۈەن.

(ماتالىنى قەشقەر تاموژنىسى ئەۋەتكەن).

ماددی ئەشیا

[ماددی ئەشیا ئوبورۇتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى] 1984 - يىلى قەشقەر ۋىلايىتى ماددىي ئەشيا سېپىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى مۇنداق: مال كىرگۈزۈش ئالدىنقى يىلدىكىدىن داۋاملىق ئېشىپ، سېتىش مۇقىم هالدا يۇقۇرى ئۆرلىدى؛ ماددى ئەشيالىق ئامبار قالدۇقى ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە تۆۋەنلىدى، ماددى ئەشيانىڭ تۇرى، ئۆلچىمى كۆپەيدى، بازىرى ئىتتىك ماددى ئەشيالار تولۇق بولدى. ئامباردىكى ماددى ئەشيالارنىڭ قۇرۇلمىسىدا بىر قەدەر چوڭ ئۆزگىرىش بولدى. ماددى ئەشيا كىرگۈزۈش پىلانى 30 مىليون 580 مىڭ يۈەن، ئەمەلىيەتتە ئورۇنلانغىنى 32 مىليون 360 مىڭ يۈەن بولۇپ، يىللىق پىلان %105.8 ئورۇنلىنىپ ئالدىنقى يىلدىكىدىن %12.75 ئاشتى؛ بۇنىڭ ئىچىدە ۋىلايەتلىك شىركەتلەرنىڭ پىلانى 17 مىليون 210 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئورۇنلانغىنى 18 مىليون 580 مىڭ يۈەن، يىللىق پىلان %108 ئورۇنلىنىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن %15 ئاشتى. سېتىش پىلانى 30 مىليون 587 مىڭ يۈەن، ئورۇنلانغىنى 32 مىليون 810 مىڭ يۈەن بولۇپ، يىللىق پىلان %106.3 ئورۇنلىنىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن %14.9 ئاشتى، بۇنىڭ ئىچىدە ۋىلايەتلىك شىركەتنىڭ پىلانى 17 مىليون 527 مىڭ يۈەن، ئورۇنلانغىنى 19 مىليون 80 مىڭ يۈەن، يىللىق پىلان %109 ئورۇنلىنىپ ئالدىنقى يىلدىكىدىن %17 ئاشتى. يىل ئاخىرىدا ماددى ئەشيانىڭ ئامبار قالدۇقى 6 مىليون 440 مىڭ يۈەن، ئۆتكەن يىلنىڭ ئاخىرىدىكىدىن 360 مىڭ يۈەن ئازىيىپ، %5.3 چۈشتى؛ بۇنىڭ ئىچىدە ۋىلايەتلىك شىركەتلەرنىڭ %106 چۈشتى. 80 بىلەغ ئوبورۇت پىلانى 79 كۈن، ئەمەلىيەتتە 67 كۈن بولدى، سۈرئەت 12 كۈن تېز بولدى، تېز بولۇش نىسبىتى %15، ماددى ئەشيا ئوبورۇت راسخوت سەۋىيىسى پىلانى %20.65، ئورۇنلانغىنى %19.24 بولۇپ، %7 تۆۋەنلەپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن %8 تۆۋەنلىدى؛ پايدا پىلانى 700 مىڭ يۈەن، ئەمەلىيەتتە ئورۇنلانغىنى 1 مىليون 117 مىڭ يۈەن بولۇپ، يىللىق پىلان %159.6 ئورۇنلىنىپ ئالدىنقى يىلدىكىدىن %30.6 ئاشتى.

هەر دەرىجىلىك ماددى ئەشيا تارماقلىرى كونكرېت كەسىپنى پائالىيەتتە تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشنى ئۆزلۈكسىز كۈچەيتىپ، بازار ئەھۋالىنى ئىگىلەشكە دىققەت قىلىپ، بازار ئەھۋالىنى ئالدىن خەۋەر قىلىشنى پائال تۈردە ياخشى ئىشلەپ، ماددى ئەشياغا بولغان ئېهتىياجنى ئىگىلەپ، تۈرلۈك چارە-ئامالارنى قوللىنىپ يىلان سىرتىدىكى ماددى ئەشيا مەنبەسىنى ئۈيۈشتۈرۈپ، نۇقتىلىق قۇرۇلۇشقا كاپالەتلىك قىلىپ، ۋىلايەتمەزنىڭ سانائەت، دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇشىنىڭ ئېهتىياجىنى قاندۇردى.

1984 - يىل ماددى ئەشيا سېتىمىغا ئەمەلى بار ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە ئوتتۇرا هېساپ بىلەن توغرا كەلگەن پايدا 3.975 يۈەن بولۇپ، 1983 - يىلى ئوتتۇرا هېساپ بىلەن توغرا كەلگەن 3190.30 يۈەندىن 784.70 يۈەن كۆپەيمەي، %24.6 ئاشتى؛ بۇنىڭ ئىچىدە ۋىلايەتلىك شىركەتلەردە بىر كىشىگە ئوتتۇرا هېساپ بىلەن توغرا كەلگەن 4555.60 يۈەندىن 1329.40 يۈەن كۆپەيمەي %29.2 ئاشتى. پىلان بويىچە تەقسىم قىلىنغان ماددى ئەشيادىكى يوچۇقنى تولدۇرۇپ، خېرىدارلار ئېهتىياجلىق مالنى هەل قىلىش ئۈچۈن پىلان سىرتىدا ئۈيۈشتۈرۈلگان هەر خىل ماددى ئەشيانىڭ قىممىتى 2 مىليون 880 مىڭ يۈەن، بۇنىڭ ئىچىدە 1187 تونىنا پولات ماتېرىيالى، 13 يۈك ئاپتوموبىلى، پار قازان، توك چەن-

قىرىش ماشىنا گۈرۈپپىسى ، ئېلېكتىر سىستىم ، سۈۋارگا چوكىسى قاتارلىق جەددى بولۇۋاتقان ماددى ئەشيالار بار .

ئەشقەر ۋىلايىتىدىكى ماددى ئەشيا تارماقلىرى بىرنەچچە يىللىق ئەمىلىيەت ئارقىلىق بىر يۈرۈش جانلىق بولغان ، ماددى ئەشيالارنى كىرگۈزۈش ، سېتىشنى قاتتىق كونترول قىلالايدىغان پىلانلىق باشقۇرۇش چارىسىنى تاپتى . ماددى ئەشيالارنى كىرگۈزۈش پىلانىدا " سېتىلىشقا قاراپ كىرگۈزۈش ، سېتىۋېلىش بىلەن سېتىشنى بىرلەشتۈرۈش ، تېز كىرگۈزۈپ تېز سېتىش " ئۇسۇلىنى قوللاندى . رەھبەرلىك ، پىلان خادىمى ، مال چىقىم قىلغۇچى ، بوغالتىر ، ئامبارچىدىن ئىبارەت 5 تەرەپ ئورتاق تەكشۈرۈپ بېكىتىش تەرتىۋىدە چىك تۈرۈلدى . مال كىرگۈزۈش ئۆتكۈلىنى قاتتىق كونترول قىلىپ ، ماددى ئەشيا كىرگۈزگەن تارماقلارنىڭ ۋاقتىدا رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش ئۈچۈن ، 4 نى كىرگۈزمەسلىك : يەنى ئامبارداا ئېھتىياتى ئۈچۈن ساقلىنىۋاتقان مالالارنى كىرگۈزمەسلىك ؛ ئېھتىياجلىق ئورۇن مەبلەغ ئەمىلىلەشمىگەن چوڭ تىپتىكى ئۇسكۇنىلەرنى كىرگۈزمەسلىك ؛ سۈپىتى تۆۋەن ، باھاسى يۇقۇرى ، دۆلەتنىڭ سۈپەت ئۆلچىمىگە يەتمىگەن ماددى ئەشيانى كىرگۈزمەسلىك ؛ پىلانى ، توختىمى بولمىغان ماددى ئەشيانى كىرگۈزمەسلىك ئوتتۇرىغا قويۇلدى . ماددى ئەشيا ئوبوروتى داۋامىدا مال سېتىۋېلىش ، يۆتكەش ، ئامبارغا كىرىم قىلىش ، باھا قويۇش قاتارلىق 4 خىلقا نۇقتىلىق تۈزىتىلدى . 2 ـ خىلدىكى ماشىنا ـ ئېلېكتىر مەھسۇلاتلىرىنىڭ ئۆزى كىچىك ، مىقدارى كۆپ بولۇش ، تۈرى ، ئۆلچىمى كۆپ بولۇش ، ئىشلىتىش دائىرىسى كەڭ بولۇش ، يۇرۇشلىشىچانلىقى كۈچلۈك بولۇش قاتارلىق ئالاھىدىلىكلەرگە ئاساسەن ، " پۈتۈن كىرگۈزۈپ پۈتۈن سېتىش " چارىسى قوللىنىلدى . ھەم ئۇزاققىچە داۋاملاشتۇرۇلدى . بۇ چارىلارنىڭ يولغا قويۇلۇشى ئالگىرىكى پىلان ئىچىدىكى ماددى ئەشيا يېتىشمەيدىغان ياكى ماددى ئەشيا بېسىلىپ قالىدىغان پاسسىپ ھالەتنى ئۆزگەرتتى . ماددى ئەشيا بىلەن تەمىنلەش جەھەتتە ھەر خىل ماددى ئەشيانىڭ مەنبەئى ۋە ئىشلىتىلىشىدىكى ئوخشاش بولماسلىق ئەھۋالىغا ئاساسەن ، ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا پىلان بويىچە تەقسىم قىلىش ، پارچە ـ پۈرات تەمىنلەشنى ئەمىلىلەشتۈرۈش ، كەڭ قويۇق پىتىپ تەمىنلەش قاتارلىق كۆپ خىل شەكىللەر قوللىنىلىپ ، كۆپ تەرەپلىمە ئېھتىياج قاندۇرۇلۇپ بىر قەدەر ياخشى نەتىجە ھاسىل قىلىندى .

ماددى ئەشيا تارماقلىرى يەنە ئىگىلىك باشقۇرۇشنى ياخشىلاش ، ئىقتىسادى ھىساۋاتنى كۈچەيتىش ، مۇلازىمەت سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش ، ماددى ئەشيا ئوبوروتىنى جانلاندۇرۇشنىڭ يېڭى يولى ئۈستىدە ئىزدەندى . ۋىلايىتىمىزدىكى ناھىيىلەرنىڭ جايلىشىش ئەھۋالىغا ئاساسەن ماددى ئەشيانىڭ يۆنىلىشىنى مۇۋاپىق ئۆيۈشتۈرۈش ئۈچۈن مارالۇبشى ، مەكىت ناھىيىلىرىگە تەقسىم قىلىنغان چوڭ تىپتىكى ماددى ئەشيالارنى سېتىۋېلىشتا بىۋاستە ئۇرۇمچى شەھرى ، كورلىدىن سېتىۋېلىپ ، يۆتكەپ ئۈدۈل ناھىيىگە يۆتكەپ ئەكىلىدىغان بولدى ، مالنى ئايلاندۇرۇپ يۇرۇيدىغان ئەھۋالدىن قۇتۇلدى . ۋىلايىتىمىزنىڭ بىر قىسىم ئورۇنلىرى ۋە جەنۇپ تەرەپتىكى 4 ناھىيىنىڭ ماددى ئەشيالىرىنىڭ كۆپ قىسمى بىۋاستە ناھىيىگە ، زاۋۇتقا يۆتكەپ كېلىندى . بىر يىلدىن بۇيان بىۋاستە تەمىنلىگەن ماددى ئەشيا 2100 توننادىن ئېشىپ ، تارىخلىق ھالقىلار ئازايدى ، مەبلەغ

ئوبورۇتى تېزلەشتى، ماددى ئەشيالارنىڭ ئايلىنىشى تېزلەشتى، تەخمىنەن 60 نەچچە مىڭ يۈەن راسخوت تېجەپ قېلىندى. خېرىدارلارغا ئوڭايلىق تۇغدۇرۇپ بېرىش ئۈچۈن، ۋىلايەت، ناھىيىلەردىكى بەزى نۇقتىلىق ئىشلەپچىقىرىش، قۇرۇلۇش ئورۇنلىرى ئېھتىياجلىق بولغان بىر قىسىم ماددى ئەشيالاردا ھۆددە ئېلىش، يۇرۇشلاشتۇرۇپ تەمىنلەش كەسپى يولغا قويۇلۇپ، يەكەن كاچۇدىكى سۇ باشلاش تۈگۈنى، سەندا ۋاچاۋنىڭ ئاخىرقى ئۈزۈش قۇرولۇشى، ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ خىزمەت بىناسى، سەمەن مېھمانخانىسىنىڭ چەتئەللىكلەر بىناسى، تېرە زاۋۇدىنىڭ سېغىز قۇرۇلۇشى قاتارلىق تۈرلەرگە ماددى ئەشيا بىلەن تەمىنلەش جەھەتتە زور كۈچ بىلەن ياردەم بېرىلىپ، قۇرۇلۇشنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېچىلىپ بېرىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىندى.

مەركەزنىڭ «ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى قارارى» نىڭ روھىدىن قايغىنىدا ماددى ئەشيا تۈزۈلمىسىدە ئېچىلمائى ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ماس كەلمەيدىغان تەرەپلەر بار، بۇ جەھەتتە داۋاملىق ئىزدىنىپ، ئىسلاھ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

ماددى ئەشيا تۈرلىرى ۋە خادىملارنىڭ ئەھۋالى: 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە ئەشقەر ۋىلايەتلىك ماددى ئەشيا سېستىمىسىدا بار بولغان ماددى ئەشيا تىجارەت تۈرلىرى 28، بۇنىڭ ئىچىدە قەشقەردە تۈرۈلغانلىرى ۋىلايەتلىك مېتال ماتېرىياللىرى شۆبىسە شىركىتى، ماشىنا-ئېلېكتىر ئۈسكۈنىلىرىشۆبىە شىركىتى، يېنىك سانائەت، خىمىيە قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى شۆبە شىركىتى، 4 ۋىلايەت، يىغۇۋېلىش كەسپى شۆبە شىركىتى ۋە ۋىلايەت (شەھەر) لىك ئىككى دۈككان بار؛ 12 ناھىيە (شەھەر)دە 12 ئۇنۇبرسال ماددى ئەشيا شىركىتى ۋە 8 ماددى ئەشيا دۈككىنى ۋە كۆرگەزمە قاتارلىق سېتىش دۈككىنى بار. يېزىلاردا ماددى ئەشيانى ۋاكالىتەن سېتىش دۈككىنىدىن بەرسى بار. ماددى ئەشيا سېستىمىسىدا 281 ئىشچى - خىزمەتچى بار، بۇنىڭ ئىچىدە ۋىلايەتلىك شىركەتتە 121 كىشى، 12 ناھىيە (شەھەر)لىك شىركەتتە 160 كىشى بار، ماددى ئەشيا سېستىمىسىدىكى خادىملار 60 - يىللارغا سېلىشتۇرغاندا تەخمىنەن ئىككى بېرىم ھەسسە ئاشتى. (بەي جۇيىن)

1984 - يىلى كىرگۈزۈلگەن ۋە سېتىلغان ئاساسلىق ماددى ئەشيالار

ماددى ئەشيا ئىسمى	مىقدار بىرلىكى	كىرگۈزۈلگەن مال	سېتىلغان مال	ئىزاھات
پولات ماتېرىياللىرى	توننا	12,287	12,256	
كويدۇركۈچ ئىشقار	〃	595.8	538.7	
ساپ ئىشقار	〃	45.8	42.1	
بالۇن	يۈرۈش	6,392	7,070	
سېمونت	توننا	50000	51000	
تاختا ئەينەك	ئوڭچەملىك ساندۇق	31,559	32,997	
ئاپتوموبىل	داۋا/ئوتلىمىك يۈەن	337/135	327.3/131	

قەشقەر ۋىلايىتىدىكى ماددىي ئىشلاپچىقارخانىلىرىنىڭ 1984-يىلىنىڭ سېتىۋېلىش، سېتىش، ساقلاش ئەھۋالىنى كۆرسىتىش جەدۋىلى

مەزمۇنى	بىرلىكى	يىل بېشىدىكى قالدۇق	سېتىۋالغىنى		ساتقىنى		يىل ئاخىرىدىكى قالدۇق	ئەسكەرتىش
			جەمئى	بۇنىڭ ئىچىدە سېتىۋالغان ئىچكى سودا	جەمئى	بۇنىڭ ئىچىدە ساپ ساتقىنى		
1. سېتىۋېلىنغان، سېتىلغان قىسمىدىكى سومما								
ۋىلايەت بويىچە جەمئى		6.800.000	32.360.000	25.290.000	32.810.000	22.550.000	6.440.000	
ۋىلايەتلىك شىركەتلەر		3.736.000	18.580.000	13.780.000	19.080.000	9.110.000	3.340.000	بۇنىڭ ئىچىدە ئىچكى ئولكىلەردىن كىرگۈزۈلگەن مال 1 مىليون 397 مىڭ يۈەنلىك.
ھەر قايسى ناھىيىلەردىكى جەمئىسى		3.064.000	13.780.000	11.510.000	13.730.000	13.440.000	3.100.000	
ۋىلايەتلىك جەمئىسى ئىچىدە: مىسال ماتېرىيال		1.953.000	10.340.000	8.660.000	10.150.000	6.270.000	2.232.000	
يېڭىلىك سانائەت، خىمىيە سانائەت مەھسۇلاتلىرى		2.179.000	5.460.000	5.060.000	6.090.000	4.240.000	1.554.000	
يېنىكسانائەت ماتېرىياللىرى		603.000	7.370.000	3.320.000	7.390.000	5.240.000	580.000	
ماشىنا-ئېلېكتر ماتېرىياللىرى		1.947.000	8.750.000	8.240.000	8.680.000	6.340.000	2.021.000	بۇنىڭ ئىچىدە ۋىلايەتلىك شىركەتلەر ئىچكى ئولكىلەردىن سېتىۋالغان مال 772 مىڭ يۈەن.
2. ئاساسلىق ماددىي ئىشلاپچىقارلىق سېتىۋېلىش، سېتىش ئەھۋالى								
پولات ماتېرىياللىرى	توننا	2059	12.287	11209	12256	7939	2271	بۇنىڭ ئىچىدە ۋىلايەتلىك شىركەتلەر ئىچكى ئولكىلەردىن سېتىۋالغان مال 460 توننا، باھاسى 625 مىڭ يۈەن.
كوۋېدۇرگۈچ ئىشقار	"	111	595.8	578.8	538.7	320	172	
بالۇن	پارچە	2583	6392	5817	7070	5136	1964	
سىمونت	توننا	1.000	50.000	14.000	51.000	40.000		
تاختا ئېينەك	سانduق	6047	31559	30610	32997	19465	4786	
تاياقتومبىل	دانە		135	107	131	78	4	

قوشۇمچە ماتېرىياللار: ماددىي ئىشلاپچىقارلىق تىجارەت ئۇقتۇرى: ۋىلايەتلىك شىركەتنىڭ 4، ۋىلايەتلىك شىركەتلەر ئىدارىسىنىڭ 2، ناھىيەلىك شىركەتلەر 12، ناھىيەلىك دۇكانلار 10، جەمئىي 28.

ھەربى ئىشلار

قەشقەر شۆبە ھەربى رايونى

قەشقەر شۆبە ھەربى رايونى — قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە ئالى ھەربى رەھبەرلىك ئورگىنى بولۇپ، ئۇنىڭ ئاساسى ۋەزىپىسى يۇقۇرى دەرىجىلىك ھەربى ئورگان ۋە ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ رەھبەرلىكىدە ۋىلايىتىمىزنىڭ چېگرا مۇداپىئە، خەلق ئەسكەرلىرى ۋە زاپاستىكى ھەربىلەرنى تەربىيىلەش، ئەسكەر ئېلىش، ئۇرۇش مەزگىلىدە ئەسكەرلىككە سەپەرۋەر قىلىش ھەم ئەسكەرتولۇقلاش، يەرلىك ھاكىمىيەتنى قوغداش، جەمىيەت ئامانلىقىنى ساقلاش قاتارلىق ھەربى خىزمەتلەرگە بىر تۇتاش قوماندانلىق قىلىش ھەم رەھبەرلىك قىلىشتىن ئىبارەت.

[تارىخى تەرەققىيات جەريانى] 1958 - يىلى رەئىس ماۋزېدۇڭ "خەلق ئەسكەرلىرى دۇنيانىڭ كىمنىڭ كۆلىمىدە قۇرۇش" چاقىرىغىنى ئوتتۇرىغا قويغاندا، قەشقەر ۋىلايىتىدە دەرھال ئومۇمى خەلق ئەسكەر بولۇش دولقۇنى كۆتىرىلدى. 1959 - يىل 8 - ئايدىن 1960 - يىل 3 - ئايغىچە ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرىدە خەلق قوراللىق بۆلۈملىرى قۇرۇلدى، ئۇلار مەخسۇس خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتىگە مەسئۇل بولۇپ، ناھىيىلىك پارتكوملارنىڭ خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتىگە قوماندانلىق قىلىدىغان شىتاۋى بولۇپ قالدى. 1962 - يىلىنىڭ بېشىدا، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتىگە بولغان بىر تۇتاش رەھبەرلىكنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتى ئىشخانىسىنى قۇردى، بۇ شۇ يىلى قەشقەر ۋىلايەتلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىگە ئۆزگەرتىلىپ ۋاڭ جىيىنىڭ بۆلۈم باشلىقلىغىغا تەيىنلەندى. 11 - ئايدا يەنە قەشقەر شۆبە ھەربى رايونى بولۇپ ئۆزگەرتىلدى. 1963 - يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ پىك تاۋ شۆبە ھەربى رايونىنىڭ سىياسى كومىسسارلىغىغا، گاۋ دۆشى قوماندانلىق شىتاۋىنىڭ شىتاپ باشلىقلىغىغا، ۋاڭجۈيىنىڭ سىياسى بۆلۈمىنىڭ مۇدىرلىغىغا تەيىنلەندى. 1964 - يىل 6 - ئايدا شىنجاڭ ھەربى رايونى شىتاتنى رەسمى چۈشۈرۈپ بەردى. 1966 - يىل 7 - ئايدا مەركىزىي ھەربى ئىشلار كومىتېتىنىڭ جامائەت خەۋپسىزلىگى قىسىملىرىنى جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىگە قوشۇۋېتىش توغرىسىدىكى بۇيرۇغىغا ئاساسەن، ناھىيە (شەھەر) لىك جامائەت خەۋپسىزلىگى ئوتتۇرا ئەترەتلىرى يەرلىك خەلق قوراللىق بۆلۈملىرىنىڭ رەھبەرلىك قىلىشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى، قەشقەر ۋىلايەتلىك جامائەت خەۋپسىزلىگى چوڭ ئەترىدىگە بەۋاستە قاراشلىق ئوتتۇرا ئەترەت ھەم شۆبە ھەربى رايون مۇھاپىزەت - خەۋەرلىشىش بېيجى بىرلەشتۈرۈلۈپ، شۆبە ھەربى رايونىنىڭ مۇستەقىل لىيەنى بولدى. 1970 - يىلى شىنجاڭ ھەربى رايونى يېگى شىتات چۈشۈرۈپ، شۆبە

ھەربى رايون ئورگىنى تەرتىپكە سېلىندى . 1975 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى ھەر قايسى ناھىيە (شەھەر)لىك ئوتتۇرا ئەترەتلەر يەرلىك جامائەت خەۋپسىزلىگى ئورگانلىرىغا ۋەھەرلىك قىلىشىغا تاپشۇرۇپ بېرىلدى . 1976 ـ يىل 12 ـ ئايدا باش‌سەنمۇبۇ چۈشۈرگەن شىتات بويىچە ، شۆبە ھەربى رايون ئورگىنى يەنە تەرتىپكە سېلىندى . 1977 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن باشلاپ " 36922 " قىسىم جۈڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى شور بۇلاق چېگرا مۇداپىئە تەكشۈرۈش پونكتى شۆبە ھەربى رايونىغا مەنسۇپ بولدى.1982 ـ يىل 7 ـ ئايدا شور بۇلاق چېگرا مۇداپىئە تەكشۈرۈش پونكتى خوتەنجىراپ چېگرا ئۇچرۇشۇش پونكتى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ، خوتەنجىراپ چېگرا مۇداپىئە تەكشۈرۈش پونكتى يېڭىۋاشتىن تەشكىللەندى ھەمدە 1983 ـ يىل 6 ـ ئايدا جامائەت خەۋپسىزلىگى تارماقلىرىنىڭ ۋەھەرلىك قىلىشىغا ئوتكۈزۈپ بېرىلدى . 1983 ـ يىل 4 ـ ئايدا بۇلۇڭكۆل ھەربى بېكىتى قەشقەر شۆبە ھەربى رايونىنىڭ‌ۋەھەرلىك قىلىشىغا مەنسۇپ بولدى . 1984 ـ يىل 5 ـ ئايدا قەشقەر شۆبە ھەربى رايونى قوراللىق ساقچىلار قەشقەر تارماق ئەترىتىگە ئۆزگە بىۋاستە قارايدىغان ئوتتۇرا ئەترەتنى ئوتكۈزۈپ بەردى . شۆبە ھەربى رايونىنىڭ مۇستەقىل لەينى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى . شۆبە ھەربى رايون چارلاش ئەترىدى مۇھاپىزەت ئەترىدى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى .

[ھازىرقى تۈزۈلمە] شۆبە ھەربى رايون ئورگىنى : قوماندانلىق شىتاۋىدا مەشىق قىلىدۇرۇش قاتارلىق 7 بۆلۈمچە بار ؛ سىياسى بۆلۈمدە تەشكىلات قاتارلىق 5 بۆلۈمچە بار ؛ ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمىدە ئالدىنقى‌سەپ لاۋازىمەت ئىشلىرى قاتارلىق 5 بۆلۈمچە بار .

شۆبە ھەربى رايونغا : خەۋەرلىشىش پونكتى ، مۇھاپىزەت ئەترىدى ، تەلىم ـ تەربىيە ئەترىدى ، تەرانسپورت ئەترىدى ، مېھمانخانا ، دوختۇرخانا ، رېۋىزىتخانا ، ئامبار ، خەلق ئەسكەرلىرى جابدۇقلىرى ئىشلەتكىلى ، دىخانچىلىق مەيدانى بىۋاستە قارايدۇ .

شۆبە ھەربى رايونغا قارايدىغان ئورۇنلاردىن " 36922 " قىسىم ، ئورۇمچى ھەربى رايونىنىڭ‌خوتەنجىراپ چېگرا ئۇچرۇشۇش پونكتى ، بۇلۇڭكۆل ھەربى پونكتى ، 12 ناھىيە (شەھەر) نىڭ خەلق قوراللىق بۆلۈملىرى بار .

[ۋەھەرلىك ئورگانلىرى]

شۆبە ھەربى رايون ۋەھەرلىگى
قوماندان : دۇمن شىكالك
1 ـ سىياسى كومىسسار: گوگالك
سىياسى كومىسسار : روزى ھوشۇر
مۇئاۋىن قوماندانلىرى: سوك فالك ،
چېن چىڭدى، تۇردى قادىر
مۇئاۋىن سىياسى كومىسسارلىرى :
جالك شىنمىياۋ، لىيۇ باگجې

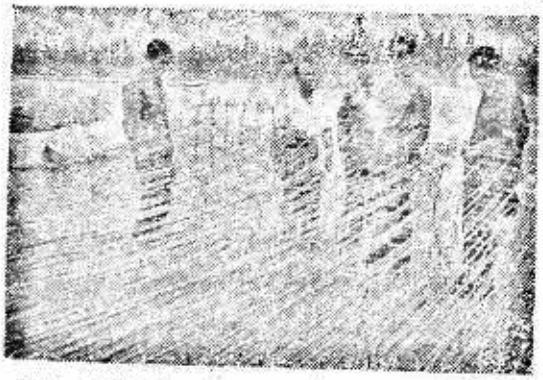

قەشقەرشۇبە ھەربىرايون‌ۋەھەرلىرى‌قۇرۇلۇش‌ئورنىغا بېرىپ خىزمەت تەكشۈرمەكتە. جاۋيامىڭ فوتوسى

مەسلەھەتچى : سوك چۈچەك
قوماندانلىق شىتاۋى
سەپنۇجاق : چې مىڭجياق
مۇئاۋىن سەپنۇجاقلار : ئەن شكۆك ، ئەزىز دۆلەت
سىياسى بۆلۈم
مۇدىر : چېن چۈشياق
مۇئاۋىن مۇدىرلىرى : نېي ۋېنجۈن ، تۇرسۇن قادىر
ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمى
بۆلۈم باشلىغى : تيەن ۋېنروي
سىياسى كومىسسارى : ۋاڭ جىنماڭ
مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىغى : فۇخۇاچى
قەشقەر شەھەرلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى
بۆلۈم باشلىغى: لى زۇڭشۆ
1 ـ سىياسى كومىسسارى : جاڭ جېنۇۋ
سىياسى كومىسسارى : سۇڭ شۇبن
مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىغى : سابىر ئىسمائىل
يېڭىشەھەر ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى
بۆلۈم باشلىغى : تۇرسۇن ئەمەت
1 ـ سىياسى كومىسسارى: چېن دېمىن
سىياسى كومىسسارى : لى جىنچاڭ
مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىغى : ساقى ربهم
كونىشەھەر ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى
بۆلۈم باشلىغى: تۇرسۇن سىدىق
1 ـ سىياسى كومىسسارى : ياڭ جەنشى
سىياسى كومىسسارى : چېن مېڭشاۋ
مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىغى: تەۋەككۈل مامۇت
مۇئاۋىن سىياسى كومىسسارى : لى سۇڭمىن
يېڭىسار ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى
بۆلۈم باشلىغى : ئابلەھەت ئابدۇرېھىم
1 ـ سىياسى كومىسسارى: ۋاڭ شىڭجۇ
سىياسى كومىسسارى: لى يۇشمن
مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىغى: لى شافەن
يوپۇرغا ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى
بۆلۈم باشلىغى : ئابدۇللا مامۇت
1 ـ سىياسى كومىسسارى : سوپى روزى
سىياسى كومىسسارى : يوجىنخۇا

مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىغى: ئەمەن زىمەن
پەيزىۋات ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى
بۆلۈم باشلىغى : ئابدۇرېھىم ئابدۇۋايىت
1 ـ سىياسى كومىسسارى لۇيۇئچاك
سىياسى كومىسسارى: جاۋفۇيۇ
مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىغى: ئابلىمىت ئايۇپ
يەكەن ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى
بۆلۈم باشلىغى : ئىسمائىل خېلىل
1 ـ سىياسى كومىسسارى چېن جېنچاۋ
سىياسى كومىسسارى : شې جىنجۇڭ
مۇئاۋىن سىياسى كومىسسارى: دەڭ شىفۇ
پوسكام ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى
بۆلۈم باشلىغى: ئىمام مۇسا
1 ـ سىياسى كومىسسارى: يۈجيا پىڭ
سىياسى كومىسسارى : ۋاڭ خېشۇ
قاغلىق ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى
بۆلۈم باشلىغى : تۇردى تۇرسۇن
1 ـ سىياسى كومىسسارى : يۈڭ ئەنچاڭ
سىياسى كومىسسارى: ھاخەيمىڭ
مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىغى: گوجەنزىڭ
مەكىت ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى
بۆلۈم باشلىغى: ئۆمەر ئەلى
1 ـ سىياسى كومىسسارى : لى كېپې
سىياسى كومىسسارى : جاڭ قىيەنلۇ
مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىغى: سەپەر سەمەر
ھارالۇبشى ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى
بۆلۈم باشلىغى : غوپۇر تالىپ
1 ـ سىياسى كومىسسارى : شۇشياۋچېڭ
سىياسى كومىسسارى : لودېشەن
مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىغى : تۇرسۇن پازىل
تاشقورغان ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى
بۆلۈم باشلىغى : لىۋ جاۋشەن
1 ـ سىياسى كومىسسارى: ئىسمائىل ئەزىز
سىياسى كومىسسارى رەھمىتۇللا
مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىغى : ھادالىك
(يۇقۇرقى ماتېرىياللار 1985 ـ يىل 3 ـ ئايىنىڭ 1 ـ كۈنىگىچە)
(كوۋزۇڭفۇ)

[هەربى تەلىم - تەربىيە] يېقىنقى بىللاردىن بۇيان قەشقەر شۆبە ھەربى رايونى قىسمىغا تەربىيە بېرىش ۋە مەشق قىلدۇرۇشنى ئىستىراتېگىيىلىك ئورۇنغا قويۇپ، مەركىزىي خىزمەت سۈپىتىدە تۇتۇپ قىسمىنىڭ ھەربى ۋە سىياسى سۈپىتىنى كۆرۈنەرلىك يۇقۇرى كۆتەردى .

تەلىم - تەربىيە نۇقتىسى يۆتكەلدى : تەلىم - تەربىيە ئوبېكتى جەھەتتە ، مۇھىم نۇقتا قىسمىنىڭ تەلىم - تەربىيىسىنى تۇتۇشتىن كادىرلارنىڭ تەلىم - تەربىيىسىنى تۇ - تۇشقا يۆتكەلدى، باشلىقلار ۋە ئورگان كادىرلىرىنىڭ تەلىم - تەربىيىسىگە ئالاھىدە ئە - ھمىيەت بېرىلدى . تەلىم - تەربىيە مەزمۇنى جەھەتتە ، مۇھىم نۇقتا يەكىگە ئەسكىرىي خىللىرىنىڭ تېخنىكىلىق ، تاكتىكىلىق تەربىيىلىنىشىدىن تۇرلۇك ئەسكىرىي خىللىرى بىر - لىكتە ماسلىشىپ جەڭ قىلىش تەلىمى- تەربىيىسى ۋە تەشكىللەش،قوماندانلىق قىلىش، پەن- مەدەنىيەت بىلىملىرىنى ئۆگىنىشكە يۆتكەلدى.

سەنەمۇلۇق كەسپى بويىچە يېغىپ تەربىيىلەش : 1983 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە شۆبە ھەربى رايون قوماندانلىق شتاۋى خادىملار ئاز ، ۋەزىپە ئېغىر بولۇشتەك قىينىچىلىقلار- نى يېڭىپ ، كىچىك دائىرىدە مەركەزلەشتۈرۈش چارىسىنى قوللىنىپ ، سەنەمۇلۇق كەسپى بويىچە 4 قارار كۇرس ئاچتى . كۇرس ۋاقتى جەمئى 8 ئاي بولۇپ ، كۇرسقا قاتناشقۇچى- لار 54 ئادەم - قېتىمقا يەتتى . تەربىيىلەش ئارقىلىق خىزمەتتىكى سەنەمۇ خادىملارنىڭ ئوقۇش ، يېزىش ، سىزىش ، ھىساپلاش ، خاتىرىلەش ، ئۇگىتىش ئىقتىدارى ئومۇمىيۈز - لۈك يۇقۇرى كۆتۈرىلدى .

سەنەمۇلۇق كەسپى مۇسابىقىسىدا ياخشى نەتىجىگە ئېرىشتى : 1983 - يىلى " 36922 " قىسىم قوماندانلىق شتاۋى قەشقەر شۆبە ھەربى رايونىغا ۋاكالىتەن ، جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربى رايونى ئۆتكۈزگەن سەنەمۇلۇق كەسپى مۇسابىقىسىغا قاتنىشىپ ئومۇمى نومۇر بو - يىچە ئىككىنچىلىككە ئېرىشتى ، كېيىن ، بۇ ئورۇن يەنە جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربى رايونىغا ۋاكالىتەن ، ئۇرۇمچى ھەربى رايونى ئۆتكۈزگەن مۇسابىقىغا قاتنىشىپ ئومۇمى نومۇر بويىچە ئۈچىنچىلىككە ئېرىشتى . بۇ قىسىم چېگرىدا ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان بولسىمۇ ، لېكىن سەنەمۇلۇق كەسپى جەھەتتە ، ئۇرغۇن دالا قىسىملىرىدىن ئېشىپ كەتتى . 1984 - يىلى جە- نۇبى شىنجاڭ ھەربى رايونى ئۆتكۈزگەن سەنەمۇلۇق كەسپى مۇسابىقىسىدا ، قەشقەر شۆبە ھەربى رايونى قوماندانلىق شتاۋى كوللېكتىپ ئومۇمى نومۇر بويىچە ئىككىنچىلىككە ئې - رىشتى. 7يەككە تۈر ئىچىدە ئېراده لايىھىسى،ماسلاشتۇرۇش پىلانى، بۆسۈپكىرىش پىلانىدىن ئىبارەت ئۈچ ئاساسىي تۈر بويىچە بىرىنچىلىككە ئېرىشتى ھەمدە شەخسىلەرنىڭ ئومۇمى نومۇرى بويىچە بەرىنچى ۋە ئىككىنچىلىككە ئېرىشتى.

تەدبىر تەلىم - تەربىيىسىنى كۈچەيتىش: 1984 - يىل 2 - ئايدا شۆبە ھەربى رايون قوماندانلىق شتاۋى ئورگان كادىرلىرىنى تەشكىللەپ، "باشلىقلار ۋە ئورگانلىنىڭ قەشقەر شەھىرىدىكى مۇداپىئە جېڭى " بويىچە قوم مودىل مانېۋرى تەلىم - تەربىيىسىنى ئېلىپ باردى. تەلىم - تەربىيىگە قاتناشقان خادىملار نەزەرىيىنى ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ، سەنەمۇجاڭلىق سالاھىيىتى بىلەن ئىراده لايىھىسىنى تۈزۈپ چىقىپ، خەرىتە مەشغۇلاتى ۋە قوم مودىل مانېۋرى ئېلىپ باردى.

ھەربى ئىلىم تەتقىقات پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش: 1984 - يىلى شۆبە ھەربى رايونىغا قاراشلىق ئورگان ۋە قىسىملار ھەربى ئىلمىي تەتقىقات پائالىيىتىنى ئومۇميۈز - لۈك قانات يايدۇردى. شۆبە ھەربى رايون ئورگىنى سەپەرۋەرلىك يېڭىنى ئېچىپ، قىسما تالاپ، پولكتىن يۇقۇرى ئوفۇنلارغا ئىلمىي ماقالا يېزىش ۋەزىپىسىنى چۈشۈردى. ھەر قايسى ئوفۇنلار كۆچىنى ئاكتىپ تەشكىللەپ، قىسىم ۋە خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتىنىڭ ئەمەلىيىتىگە زىچ بىرلەشتۈرۈپ، ئىلغار ماتېرىيالنى ئىجرا قىلىدىغان ئىلمىي ماقالىلەرنى تەجرىبىلەرنى تەتقىق قىلىدىغان ئادەت ھاسىل قىلدى. شۆبە ھەربى رايون ۋە ئوڭىغاقاراشلىق ئوفۇنلارنىڭ يىل بويى يېزىپ چىققان ئىلمىي ماقالىلىرى 58 بولۇپ، جەنۇبى شىنجاڭ ھەربى رايونى بويىچە ئالدىنقى قاتارغا ئۆتتى. بەش پارچە ماقالىنىڭ ئاپتورى جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربى رايونى ئاچقان ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىدا سۆز قىلىدى، بىر پارچە ماقالە ئوفۇمچى ھەربى رايونىنىڭ سىياسى بۆلۈمى تۈزگەن « خەلق ئەسكەرلىرىگە قارىتىلغان سىياسى خىزمەتكە ئائىت پايدىلىنىش ماتېرىياللىرى » دا ئېلان قىلىندى. (كوۋزۇڭفۇ)

قەشقەر شۆبە ھەربى رايون رازۋېتكا ئەترىدى نۆۋەتچىلىك، قاراۋۇللىققا ۋەزىپىمەنىڭ ئالاھىدىلىكىگە زىچ بىرلەشتۈرۈپ، دائىملىق ئوچاغلاشما جەڭ تەلىم - تەربىيەسىنى قانات يايدۇردى. جاۋ يامىڭ ئوتتۇرا

[ئۇرۇش ۋاقتىدا ئەسكەرلەرنى سەپەرۋەر قىلىش، ئالدىن تەشكىللەش مەشقى بويىچە سىناق نۇقتىسى] ۋىلايىتىمىزنىڭ ئۇرۇش مەزگىلىدە سەپەرۋەر قىلىشقا بولىدىغان ئەسكەرلىرىنىڭ جايلىشىش ئەھۋالىنى، سانىنى ۋە سۈپىتىنى تەكشۈرۈش، ئۇرۇش ۋاقتىدا ئەسكەرلەرنى سەپەرۋەر قىلىش، كېڭەيتىپ ئۇرۇش خىزمىتىنىڭ مەزمۇنى ۋە ئۇسۇلىنى تەتقىق قىلىش ھەم مۇھاكىمە قىلىش، ئۇرۇش ۋاقتىدا ئەسكەرلەرنى تېز سەپەرۋەر قىلىش، تولۇقلاشقا يول تېپىش، تەجرىبە ۋە ماتېرىيال توپلاش ئۈچۈن قەشقەر شۆبە ھەربى رايونى 1983 - يىل 4 - ئاينىڭ 20 - كۈنىدىن 6 - ئاينىڭ 13 - كۈنىگىچە قەشقەر شەھرى، يېڭىشەھەر ناھىيىسىدە ئۇرۇش ۋاقتىدا ئەسكەرلەرنى سەپەرۋەر قىلىش، ئالدىن تەشكىللەش مەشقى بويىچە سىناق نۇقتىسى قۇردى.

سىناق نۇقتىسىدا قەشقەر شەھرى، يېڭىشەھەر ناھىيىسى ئۇرۇش ۋاقتىدىكى شتات بويىچە، " 36127 " قىسىم ئۈچۈن جەمئى ئالدىن تەشكىللەنگەن × × × × نەپەر ئەسكەرنى سەپەرۋەر قىلىپ تولۇقلىدى.

ئالدىن تەشكىللەنگەن ئەسكەرلەرنىڭ تېز ئىنكاس قابىلىيىتى ھەم جەڭ ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلىش ئىقتىدارىنى تەكشۈرۈش ئۈچۈن سىناق نۇقتىسىدا پىيادە ئەسكەرلەر پائالىيىتى بولۇپ تېز يىغىلىپ، قىسىم ماڭغان جايغا بېرىپ مەشق قىلدى. جىددىي سەپەرۋەرلىك

يۇيروغى چۈشكەندىن كېيىن ئالدىن تەشكىللەنگەن ئەسكەرلەرنىڭ ئۆز ۋاقتىدا يېغىلىش ئۇنۇمى % 100 بولسىدى. قىسقىسا مۇددەتلىك جىددى مەشق ئارقىلىق، ئالدىن تەشكىللەنگەن ئەسكەرلەرنىڭ ھەربى سۈپىتى ياخشىلاندى، ئۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاش ئىقتىدارىغا ئىگە بولدى.

ئەسكەرلەرنى سەپەرۋەر قىلىش ھەم كېڭەيتىپ قۇرۇش خىزمىتى ئاساسەن، تەشكىللى تەييارلىق باسقۇچى، ئەسكەرلەرنى سەپەرۋەر قىلىش باسقۇچى ۋە قىسمەنى كېڭەيتىپ قۇرۇش باسقۇچىدىن ئىبارەت 3 باسقۇچقا بۆلىنىدۇ.

سىناق نۇقتىسى ئايالاشقاندىن كېيىن، جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربى رايونى قەشقەردە نەق مەيدان يېغىنى چاقىردى، ئۇزۇنگە قاراشلىق ھەر قايسى شۆبە ھەربى رايونلىرى، خەلق قوراللىق بۆلۈملىرىنىڭ رەھبەرلىرىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا، ئۇگىنىشكە تەشكىللەندى، ھەربى رايون باشلىقلىرى سىناق نۇقتىسىدا قولغا كەلگەن نەتىجىلەر ھەم تەجرىبىلەرنى مۇئەييەنلەشتۇردى. (كوۋزۇگۇ)

سىياسى خىزمەت

[سىياسى تەربىيە] قەشقەر شۆبە ھەربى رايونى 1984-يىلى4ئېيتىم پەلسەپە كىتاپ ئوقۇش كۇرسى ئاچتى. كۆپ قىسىم پولكتىن يۇقۇرى كادىرلار ھەم باتالىيوندىن تۆۋەن سىياسى خىزمەت كادىرلىرىنى خىزمەتتىن بىرئاي ئايرىپ تەربىيىلىدى. كىتاپ ئوقۇش كۇرسىغا قاتناشقان ھەر دەرىجىلىك كادىرلار ماركسىزملىق پەلسەپىنىڭ تۈپ پىرىنسىپلىرىنى سىستېمىلىق ئۇگىنىش ھەمدە نەزىرىيىنى ئەمىلىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ، خىزمەتتە دۇچكەلگەن كونكرېت مەسىلىلەرنى پەلسەپەنوقتىئىنەزىرى بويىچە تەھلىل قىلىش ئارقىلىق نەزىرىيە سەۋىيىسى ۋە ئىدىيە سەۋىيىسىنى ئۆستۈردى.

باش سىياسى بۆلۈم تۈزگەن سىياسى تەربىيە پروگراممىسى بويىچە 1984 - يىلى جەڭچىلەرگە ئاساسەن، ماركسىزملىق ساۋاتىنى تەربىيە بېرىلدى. شۆبە ھەربى رايون سىياسى بۆلۈم ئالدى بىلەن، "36922" قىسىم پىيادە ئەسكەرلەر لىيەنىدە تەربىيە سىناق نۇقتىسى قۇرۇپ، 37نەپەر ئوقۇتقۇچىنى تەربىيىلىدى، ھەر قايسى ئاساسىي قاتلام ئورۇنلىرىنىڭ رەھبەرلىرى ئەھمىيەت بەرگەنلىكتىن پروگراممىدا بەلگىلەنگەن تەربىيەمەزمۇنلىرى ئورۇنلاندى. جەڭچىلەرنىڭ دەرسكە قاتنىشىش ئۇنۇمى ئوتتۇرا ھېساپبىلەن80% ئاشتى، يېلىنلىق ئىمتىھان نەتىجىسى ياخشى بولدى. قىسمىدا يەنە شېئىنشەنۇمەن قاراۋۇلخانىسىدىن ئۇگىنىش تەربىيىسى ئېلىپ بېرىلدى، 6 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 2 - سانلىق يىغىنىنىڭ ھۆججەتلىرى ئۇگىنىلدى، جۈڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى 12 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنى ماۋزېدۇڭ « جۇڭپ مەركىزىي كومىتېتنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى قارارى» ئۇگىنىلدى.

پۈتۈن ئارمىيە بويىچە بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇشقا ئاساسەن شۆبە ھەربى رايون قىسىملىرى "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى" نى ئۆزۈل - كېسىل ئىنكار قىلىش تەربىيىسىنى ئەستايىدىل ئېلىپ باردى. ئۇلارنىڭ كونكرېت ئۇسۇلى مۇنداق:

1 . ئەزىرىيە جەھەتتىن ئىنكار قىلىش. ماركسزىملىق تۈپ پىرىنسىپلىرىنى تەدبىق قىلىپ، ئاتالمىش "پورولېتارىيات دىكتاتۇرىسى"نى ئىنقىلاپ قىلىش ئەزىرىيىسى" تەھلىل قىلىنىپ، كۆپچىلىك ئۇقتۇرۇشقا سېلىندى. كۆپچىلىك ئىدىيە خاتا بولدى، مەقسەت خاتا بولدى، كۆرەشنىڭ ئوبېكتى خاتا بولدى، كۆرەشنىڭ ئۈسۈلى خاتا بولدى" دېگەن 4جەھەتتىن تونۇشنى چۈشۈرۈلاشتۇرۇشقا يېتەكلەندى. كۆپچىلىك كونكرېت تەھلىل قىلىش ئارقىلىق خاتا ئەزىرىيىنىڭ يېتەكچىلىگىدە قوزغىتىلغان "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى"- نىڭ مۇقەررەر خاتا بولغانلىقىنى تونۇپ يەتتى.

2 . ئەمەلىيەت جەھەتتىن ئىنكار قىلىش. كۆپچىلىك "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى" ئېلىپ بېرىلغان 10 يىل ۋە 11 - نۆۋەتلىك پارتىيە مەركىزى كومىتېت 3 -ئومۇمىيغىنىدىن بۇيانقى ئىككى تارىخىي دەۋرنى ئەسلەش ھەم سېلىشتۇرۇشقا يېتەكلىنىپ، "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى" پەيدا قىلغان يامان ئاقىۋەتلەرگە 10جەھەتتە مىسال كەلتۈرۈلدى، بۇ ئارقىلىق "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى"نىڭ ھەرقانداق مەندىكى ئىنقىلاپ ئەمەسلىگى ئېنىق تونۇپ يېتىلدى.

3 . شەخسىلەرنىڭ ئىدىيە، خىزمەت ئەمەلىيىتىگە بېرلەشتۈرۈلۈپ، "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى" نىڭ تەسىرى 6 جەھەتتە تازىلاندى. "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى" نىڭ "سول" ئەزىرىيىسىنىڭ تەسىرى تازىلاندى، مەن "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى" غا قاتناشمىغان، زەھەرلىنىشكە ئۇچرىمىغان دېگەندەك خاتا تونۇشلار تازىلاندى، "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى" - نىڭ ئاز - تولا نەتىجىسى بار دېگەن خاتا قاراش تازىلاندى، يالغانچىلىق قىلىش، چوڭ گەپ قىلىش، قۇرۇق گەپ قىلىشنىڭ تەسىرى تازىلاندى، زىيالىلارغا بولغان بىر تەرەپلىمە قاراش ھەم "قانچە نامرات بولغانسېرى شۇنچە ئىنقىلاپ قىلىدۇ" دېگەن خاتا ئىدىيىنىڭ تەسىرى تازىلاندى. (كېيىنكى، كودۇ زۇكۇنۇ)

[مەدەنىيەت ئۇگىنىش] ئارمىيىدىكى، يېرلىكىدىكى يارىملىق ئىختىساسلىق خادىملارنى تەربىيەلەش، قىسمەنلىك زامانىۋىلىشىش، مۇنتىزىملىشىش قۇرۇلۇشىغا ۋە ئېلىمىزنىڭ 4نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلىشىش ئۈچۈن مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى پۈتۈن ئارمىيىدىكى 40ياشتىن تۆۋەن، مەدەنىيەت سەۋىيىسى تولۇقسىز ئوتتۇرىدىن تۆۋەن كادىرلارغا نۆۋەت بىلەن مەدەنىيەت تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشنى قارار قىلدى. 1984 - يىلى شۆبە ھەربى رايونى 2قارار تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ مەدەنىيەت كۇرسى ئاچتى، كۇرسقا 77نەپەر كادىر قاتناشتى، ئۇلار ئىمتىھان ئارقىلىق تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ پۈتتۈرۈش گۇۋاھنامىسى ئالدى. 1983- يىلدىن 1984-يىلغىچە شۆبە ھەربى رايونى جەمئى 3126نەپەر كادىرنى نۆۋەت بىلەن تەربىيىلىدى. شۇنداق قىلىپ، تەربىيىلەش ۋەزىپىسى تولۇق ئورۇنلاندى. 1984 - يىلى 1968 - يىلدىن 1980 - يىلغىچە تولۇقسىز ئوتتۇرا، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى پۈتتۈرگەن كادىرلارغا نىسبەتەن خىزمەتتە تۇرۇپ ئۇگىنىش، بىر تۇتاش ئىمتىھان ئېلىش، قايسى دەرسنى ئۇگەنسە شۇ دەرستىن ئىمتىھان ئېلىش ئۇسۇلى قوللىنىلىپ، مەدەنىيەت دەرسى تولۇقلاندى ھەم ئىمتىھان ئېلىندى . 4 قېتىم بىر تۇتاش ئىمتىھان ئېلىش ۋە بىر قېتىم قايتا سىناق ئېلىش ئارقىلىق تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن 60 نەپەر كادىر ۋە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن 90 نە-

پەر كادىر لاياقەتلىك گۇۋاناممىسى ئالدى . دەرس تولۇقلاش ئۇنىۋېرسىتېتىنى ئايرىم - ئايرىم هالدا 66% ۋە 90% بولدى .

ئىختىساسلىق كىشىلەرنى تەربىيىلەش ئۇچۇن مەبلەغ سېلىپ ، ھەربى مەكتەپلەرنىڭ بىر تۇتاش ئىمتىھانىنىڭ كاپالەتلىك قىلىنىشىدىن . كادىرلارنى ، جەڭچىلەرنى ۋە قىسمەندىكى كادىرلارنىڭ پەرزەنتلىرىنى ھەربى مەكتەپلەرگە ئىمتىھان بېرىشكە تەشكىللەش خىزمىتىدە ، شۇبە ھەربى رايونى تەجرىبىلىك 10 ئۇنىۋېرسىتېت - چىنى تەكلىپ قىلىپ ، ئىمتىھان بېرىدىغان 65 كىشىگە مەدەنىيەت دەرسىنى تولۇقلاپ ئۆتتى. ئۇلار بىر تۇتاش ئىمتىھانغا قاتناشقاندىن كېيىن 22 كىشى قوبۇل قىلىندى ، يۇقىرى مەكتەپلەرگە چىقىش نىسبىتى 33.8% بولدى . شۇبە ھەربى رايونىغا يۇقىرىدىكى قاراشلىق شۇبە ئەترەتلەردىن ئىمتىھان بەرگەن 22 نەپەر جەڭچىنىڭ 12 نەپىرى ھەربى مەكتەپلەرگە قوبۇل قىلىندى . " 36922 " قىسىم جەڭچىسى شېن خۇڭچۇن ئۇنۋېرسىتېتنى ئىمتىھان رايونىدا 1 - بولدى. (كې شىگلى)

قەشقەر شەھرىدە ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەت ياراتتى

قەشقەر شۇبە ھەربى رايونىنىڭ مۇناۋىن سىياسى كوممىسارى جاڭ شېنمياۋ

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ، قەشقەر شەھرى ، قەشقەر قىسىلمىرى ۋە جايلار 19 ئورۇندا ئارمىيە خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەت يارىتىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى، قانات يايدۇرۇلغان ۋاقىت ئۇزاق بولمىسۇ ، لېكىن ئۇنىڭ زور ھايات كۈچى نامايەن بولۇپ، بىر قەدەر ياخشى ئۇنۇم ھاسىل قىلىندى .

1 . ئارمىيە بىلەن ھۆكۈمەت ، ئارمىيە بىلەن خەلق مۇناسىۋىتى قويۇقلاشتۇرۇلۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى كۈچەيتىلدى . بىرلىكتە مەدەنىيەت يارىتىش پائالىيىتىدە ئارمىيە بىلەن يەرلىك بىرلىكتە پىلان تۈزۈپ ، بىرلىكتە پاسكىنىچىلىق، قالايمىقانچىلىق ، ناچارلىقنى ئوڭشاپ ، بىرلىكتە تۇرلۇك ئەھمىيەتلىك پائالىيەتلەرنى قانات يايدۇرۇپ، چۈشىنىشنى چوڭقۇرلاشتۇردى ، دوستلۇقنى چىڭىتىپ ، ئىدىيە ئالماشتۇرۇپ ، مۇناسىۋەتنى قويۇقلاشتۇردى . شۇبە ھەربى رايون چارلاش ئەترىدى بىلەن شەھەرلىك كۈتۈپخانا بىرلىكتە مەدەنىيەت يارىتىش پائالىيىتىدە چوڭقۇر مۇھەببەت ئورناتتى ، چارلاش ئەترىدىدىكى يولداشلارنىڭ ئىدىيىسىدە تۇغۇن پەيدا بولسا شەھەرلىك كۈتۈپخانىدىكى يولداشلارنى تېپىپ سۆزلىشىدىغان بولدى ، كۈتۈپخانىدىكى يولداشلار 1984 - يىلى چارلاش ئەترىدىدىكى رەھبەرلەرگە يارەملىشىپ ، 30 نەچچە ئادەم - قېتىم سىردىشىپ ، ئىدىيىۋى خىزمەت ئېلىپ بارىدى.«36992» قىسمىنىڭ 37 - فېندۋېيى بىلەن ۋىلايەتلىك تىببىي دوراشىركىتى بىرلىشىپ مەدەنىيەت يارىتىش پائالىيىتىدە ئۆز ئارا يارەملە-

شەپ ، ئۆز ئىمارا كۆيۈنۈپ ، ئۆز نارا ئوقىتىشىپ، بىر ئانىلىدەك يېقىن مۇئامىلە قىلىش-
قا ئىلگىرى چەكچىلەر ۋىلايەتلىك تەبىي دورا شىركىتىنى سەپەرۋا ھالىدا " ئىككىنچى ئا-
ئىلىمىز " دەپ ئاتاشتى .

2 . خىزمەتلەر ئىلگىرى سۈرۈلۈپ ، مۇلازىمەت سۈپىتى ئۆستۈرۈلدى . ۋىلايەتلىك
تەبىي دورا شىركىتىنىڭ ئورتاق مەنپەئەتى يارىتىشتىن ئىلگىرىكى مۇھىت تازى-
لىغى بىر قەدەر ياخشار ، خىزمەت پوزىتسىيىسى ئانچە قىزغىن ئەمەس ئىدى. 1983 - يىلى
ئورتاق مەنپەئەتى يارىتىشنى باشلىغاندىن كېيىن تازىلىق قىيابېتى ئۆزگەردى،
خىزمەت پوزىتسىيىسى قىزغىن بولدى ، تەشەببۇسكارلىق بىلەن مال يەتكۈزۈپ بەردى،
1984 - يىلى 200 مىڭ بۇەن ساپ پايدا ئالدى . ئايرۇدۇرۇم 2 - باشلانغۇچ مەكتەپ
ئورتاق مەنپەئەتى يارىتىش جەريانىدا رەھبەرلىك بەنزىلىرىنىڭ قۇرۇلۇشىنى
كۆچەيتىپ ، مەكتەپ ئىستىلىستىك ئۆزگىرىشىگە باشلامچىلىق قىلىپ ، ئۆزاق مۇددەت ئار-
قىدا قالغان قىيابەتنى بىراقلا ئۆزگەرتتى . 12 - باشلانغۇچ مەكتەپ ئورتاق مەنپە-
ئەتى يارىتىش پائالىيىتىدە ئوقۇتقۇچى ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ خۇلقى - ھەجەزىنى تاۋ-
لاپ، ئوقۇتۇش سۈپىتىنىڭ ئۆسۈشىنى كۆچلۈك ئىلگىرى سۈردى . پۈتۈن شەھەر تەشكىللىگەن
ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەقلى ئىقتىدارى مۇسابىقىسىدا ئالدىنقى 8 دەرىجىنىڭ ھەممىسىنى
12 - باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئىگەللىدى ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ يۇقۇرى مەكتەپكە
چىقىش نىسبىتى 100% گە يەتتى.

3 . مەنپەئەت ، پەن ئۆگىنىش كۆچەيتىلىپ ، ئىككى جەھەتتىن يارىلىق ئىختى-
ساسلىق كىشىلەر تەربىيىلەنىدى ، شۇبە ھەربى رايون خەۋەرلىشىش پونكىستى 12 - باش-
لانغۇچ مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئىچىدە "ئەقىلى قابىلىيەتنى ئۆستۈرۈش " پائالىيىتىنى
كەڭ قانات يايدۇرۇشتا يارەملەشتى ھەمدە "رادىيو ئىلمىي تەربىيە ئۆگىنىش كۇرسى" ئې-
چىپ ، ھەم ئوقۇتۇشنى ئىلگىرى سۈردى ھەم كادىر ، جەكچىلەرنىڭ مەنپەئەت بىلەنىنى
بويىنتتى. شۇبە ھەربى رايون چارلاش ئەترىدى شەھەرلىك كۆتۈپخانىسىنىڭ يارىدىمى ئار-
قىسىدا 1984 - يىلى 3 نەپەر كادىر ۋە جەكچى ھەربى مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىپ ئۆتتى،
2 نەپەر جەكچى كۆتۈپخانا ياشقۇرۇش كەسپىنى ئاساسىي جەھەتتىن ئىگەللىدى، ئىككى
نەپەر جەكچىنىڭ رەسىم سىزىش ماھارىتى كۆرۈنەرلىك ھالدا يۇقۇرى كۆتىرىلدى . ئاي-
رۇدۇرۇم 2 - باشلانغۇچ مەكتەپنى " ئەقىلى قابىلىيەت ئارقىلىق ئارمىيىنى ھىمايە قىلىش"-
نى پائال قانات يايدۇرۇپ ، ھەربى تەلىم - تەربىيە ئەترىدى ئۆچۈن دەرسلىكلەرنى تۈ-
زۈپ بەردى ، ئوقۇتقۇچىلارنى ئوقۇتۇشقا يارەملىشىشكە ئەۋەتتىپ ، ھەربى تەلىم - تەر-
بىيە ئەترىدىنىڭ ئوقۇتۇش خىزمىتىنى كۆچلۈك ئىلگىرى سۈردى .

بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيانقى تەجرىبىلەرگە ئاساسلانغاندا ، ئارمىيە بى-
لەن خەلقنىڭ ئورتاق مەنپەئەتى يارىتىش پائالىيىتىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش، مە-
دەنىيەت قۇرۇلۇشىدىكى باشلامچىلىق رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش ئۈچۈن ، چوقۇم تۆ-
ۋەندىكى بىر قانچە مەسىلىنى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ ياخشى ھەل قىلىش لازىم :

1. 3نچى ئاساسىي قىلىشتا چىڭ تۇرۇش لازىم . ئارمىيە - خەلق بىرلىكتە سوتسىيا-

لىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىش پائالىيىتىدە " يەرلىكنىڭ رەھبەرلىكىنى ئاساس قىلىش ، ئاممىنى قوزغاپ ئۆزى قۇرۇشىنى ئاساس قىلىش ، ئىدىيەۋى ، سىياسى خىزمەتنى ياخشى ئىشلەشنى ئاساس قىلىش» پىرىنسىپىدا چوقۇم چىڭ تۇرۇش لازىم. خەلق ئاممىسىنىڭ ئاكتىپلىقى ئاساسلىق بولۇپ، شۇلارغا تايانغاندىلا، ئاندىن مەدەنىيەتلىك كوچا، مەدەنىيەتلىك سودا دۇككانلىرىنى قاتارلىقلارنى قۇرغىلى بولىدۇ، ئاندىن ئۇنى مۇستەھكەملىگىلى ھەم راۋاجلاندۇرغىلى بولىدۇ . ئارمىيە ـ خەلق ئورتاق مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىش پائالىيىتىگە يەرلىك بىر تۇتاش رەھبەرلىك قىلىشى ، بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇشى لازىم ، قىسىم ئاساسەن مەسلىھەتچى ھەم ياردەمچى بولۇشى لازىم ، خىزمەتنى قانات يايدۇرۇش جەريانىدا يەرلىك پارتىيە ـ ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى بىلەن كۆپرەك ئەھۋال ئالماشتۇرۇپ تۇرۇش لازىم . بۇ ئارمىيە ـ خەلق ئورتاق مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىش پائالىيىتىنىڭ قانات يېيىش ياكى يايالماسلىشىدىكى ھالقا .

2 . ئىككى مەدەنىيەتنى بىرلىكتە تۇتۇش لازىم. ماددى مەدەنىيەت يارىتىش ـ سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىشتا كەم بولسا بولمايدىغان ئاساس . سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت ماددى مەدەنىيەت يارىتىشتا غايەت زور تۇرتكىلىك رول ئويناپلا قالماستىن بەلكى ، ئۇنىڭ توغرا تەرەققىيات يۆنىلىشىنىگىمۇ كاپالەتلىك قىلىدۇ . ماددى مەدەنىيەت ھەم مەنىۋى مەدەنىيەت ئۈزلۈكسىز بىرسىنىڭ ئورنىنى باسالمايدۇ، مەنىۋى مەدەنىيەتنىلا تۇتۇپ ئۇنى ماددى مەدەنىيەتنىڭ ئورنىغا دەسستىشكە بولمايدۇ ، ماددى مەدەنىيەتنىلا تۇتۇپ مەنىۋى مەدەنىيەتنىڭ ئورنىغا دەسستىشكە بولمايدۇ ، ئىككىسىنى تەڭ تۇتقاندىلا ئاندىن ھەر ئىككىسى تەڭ يۇرۇشۇپ كېتىدۇ . بەزى ئورۇنلاردا پائالىيەت ئۇنۇمىنىڭ چوڭ بولماسلىقىدىكى مۇھىم بىر سەۋەب شۇكى، ئۇلار ماددى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى بىلەن مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ مۇناسىۋىتىنى ياخشى بىر تەرەپ قىلمىغان ، " ئىككى مەدەنىيەت " نى تەڭ تۇتمىغان .

3 . پائالىيەتنى مەركەزنى چىڭ چۈرىدىگەن ھالدا قانات يايدۇرۇش لازىم. ئارمىيە ـ خەلق بىرلىكتە سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىشتىكى ئاساسىي ۋەزىپە : كومپارتىيىنىڭ ئىدىيەۋى تەربىيىنى يادرو قىلىپ ، ئىدىيەۋى قۇرۇلۇش ۋە مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ ، كىشىلەرنىڭ ئىدىيەۋى ئەخلاق ھەم پەن ، مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش ، غايىلىك ، ئەخلاقلىق ، مەدەنىيەتلىك ، ئىنتىزامچان ئەمگەكچىلەرنى تەربىيىلەش ، بۇ ئارقىلىق جەمىيەت كەيپىياتىنىڭ ياخشىلىنىشىنى ئىشقا ئاشۇرۇش . شۇڭا ، قەشقەر شەھرىنى " ئىنتىزاملاشقان ، باياشات ، مەدەنىيەتلىك " يېڭى تىپتىكى شەھەر قىلىپ قۇرۇپ چىقىشنى بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىشنىڭ مەركىزى قىلىش ئۇچۇن مەركەزنى چىڭ چۈرىدىگەندىلا، بىرلىكتە مەنىۋىمەدەنىيەت يارىتىشنى توغرا يۆنىلىشكە ئىگە قىلغىلى بولىدۇ .

4 . ئورتاق قۇرۇش بىلەن ئورتاق تەربىيىلەشنى ئورگانلىق ھالدا بىرلەشتۇرۇش لازىم . ئارمىيە ـ خەلق بىرلىكتە ئىككى جەھەتتىن يارىملىق ئىختىساسلىق خادىملارنى يېتىشتۇرۇش ـ ئارمىيە ـ خەلق بىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىش پائالىيىتىنىڭ بىر مۇھىم مەزمۇنى ، شۇنداقلا " 4 لەشتۇرۇش " قۇرۇلۇشىنىڭ ئېھتىياجى.

5. ئۆزاق مۇددەتلىك پىلان تۈزۈپ ، قىسقا مۇددەتلىك ئورۇنلاشتۇرۇش لازىم . بىرلىكتە قۇرۇش پائالىيىتىنى تېمىزلىقتىن چوڭقۇرلۇققا قاراپ پۈختا قانات يايدۇرۇش ، دولقۇن قوزغىماسلىق يۈزىسىدە ئىسلاھ قىلىش ، كېيىن سوۋۇپ قېلىپ ئۇنۇمىگە تەسىر يەتكۈزۈشتىن ساقلىنىش لازىم .

پۈتۈن مەملىكەت ، پۈتۈن شىنجاڭنىڭ چوڭ ياخشى ۋەزىيىتىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ ، قەشقەر شەھرىدىكى ئارمىيە ـ خەلق بىرلىكتە مەدەنىيەت يارىتىش پائالىيىتى چوقۇم تېخىمۇ چىرايلىق چېچەك ئاچىدۇ . ساقچىلار بىلەن خەلق ، زاۋۇت بىلەن خەلق ۋە ئۆزى مەدەنىيەت ياراتقان ئورۇنلارنىڭ پائالىيىتى چوقۇم يامغۇردىن كېيىنكى بامبۇكتەك ، قەشقەرنىڭ ھەر قايسى بۇلۇڭ ـ پۇشقاقلىرىغا قەدەر كېڭىيىپ ، رەڭگا ـ رەڭ گۈلگە تولىدۇ .

[ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىكتە سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت يارىتىش]

3ـ قېتىملىق ئومۇمخەلق مەدەنىيەت تالىش ، ئەدەبىلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتىدە قەشقەر شۆبە ھەربىي رايونى ۋە ئۇنىڭ قارىمىغىدىكى قىسىملار جامائەت پاراۋانلىقىنى ئەڭگىگە پائال قاتناشتى . 200 گە يېقىن ئاپتوموبىل (قېتىم) ، 3 مىڭ ئادەم (قېتىم) چىقىرىپ ، باغچا ، بېكەت ، سودا دۇككانلىرى ، مەكتەپ قاتارلىق 70 نەچچە ئورۇنغا يېرىپ تازىلىق قىلىپ ، 700 تونىدىن ئارتۇق ئەخلەتنى تازىلاش ، 9 مىڭ مېتىردىن ئۆزۈن يولنى تۈزلەش ، 17 مىڭ تۈپ مەجبۇرى كۆچەت تىكىش ، شۆبە ھەربى رايون ۋە ئۇنىڭغا قاراشلىق قىسىملار خالىسانە خىزمەت ئۈتەش پونكىتلىرىنى قۇرۇپ ، كوچىلارغا بېرىپ ۋىلىسىپىت رېمونت قىلىش ، چاچ ئۆلىش ، ئائىلىدە ئىشلىتىلىدىغان ئېلېكتر سايمانلىرىنى رېمونت قىلىش ، كېسەل كۆرۈش ، ئۇ ـ كۇل ئۇرۇش ، ۋېلىسىپىت رېمونت قىلىش ئارقىلىق ئاممىنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولدى .

باۋدىك رايونىنىڭ تەجرىبىلىرى ئۆگىنىلدى ، شۆبە ھەربىي رايونى ئارمىيە ـ خەلق بىرلىكتە قۇرۇش نۇقتىلىرىنى ئارمىيە ـ خەلق بىرلىكتە سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت پەيدا قىلىش ئاساسى ئۈستىدە قىلدى . شۆبە ھەربىي رايونى قارىمىغىدىكى ھەر قايسى قىسىملار بەرلىك ئورۇنلار بىلەن 53 ئورتاق قىزۇرۇش نۇقتىسى بەرپا قىلدى .

قەشقەر شۆبە ھەربى رايونىغا قاراشلىق قىسىملار ئورتاق قۇرۇش پائالىيىتىدە ئارمىيە ـ خەلق ، ئارمىيە ـ ھۆكۈمەت ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشنى مۇھىم مەزمۇن قىلدى . تاشقورغان ناھىيىسىدە تۇرۇشلۇق "36922" قىسمىنىڭ رەھبەرلىكى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ناھىيىگە بېرىپ دوكلات قىلىپ ، ئەھۋال تونۇشتۇرۇپ پىكىر ئېلىپ ، ۋەزىپە تەلەپ قىلدى . ناھىيە رەھبەرلىكىمۇ قىسىم قۇرۇلۇشىغا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلۈپ ، قىسىمنىڭ قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىپ بەردى . ئارمىيە بىلەن ھۆكۈمەت ، ئارمىيە بىلەن خەلق مۇناسىۋىتى كۈنسايىن قويۇقلاشتى .

ئارمىيە ـ خەلق ئورتاق قۇرۇشقا بىرلەشتۈرۈپ ، ئارمىيە بىلەن يەرلىكنىڭ ئورتاق تەربىيىلىنىشىنى ياخشى يولغا قويدى . شۆبە ھەربى رايون مۇھاپىزەت ئەترىدى قەشقەر شەھەرلىك مەدەنىيەت يۇرتى بىلەن ئارمىيە ـ خەلق بىرلىكتە سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت يارىتىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش جەريانىدا مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ پايدىلىق شارائىتلىرىدىن پايدىلىنىپ ، كەسپىي ، ئىختىساسلىق خادىملارنىڭ ئالاھىدىلىكىنى جارى

قىلدۇرۇپ، كادىر، جەمئىيەتنى قىزغىن تەشەببۇسكار قىلىش ئۈچۈن بۇلۇپمۇ يېزا ئاھالىسىنى، بۇ قېتىم يەنە خەتنا تىلىق، رەسىم سىزىش، فوتو سۈرەت كۆرۈپچىلىرىنى قۇرۇپ، مەدەنىيەت يۇرتىدىكى يوللاشلارنى كەسپىي بىلىملەرنى سۆزلەپ، كونكرېت بىتەكچىلىك قىلىشقا تەكلىپ قىلدى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، بۇ قېتىمقىدىن چېكىنگەن 50 نەپەر جەمئىيەتنىڭ 35 نى يەرلىك قوبۇل قىلىپ ئىشلەتتى.

قەشقەر شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ قارمىقىدىكى قىسىملار 1984 - يىلى ئارمىيىدىن، يەرلىكتىن ئىشلىيەلەيدىغان ئېھتىياجلىق خادىملارنى تەربىيىلەش ئەھۋالى

بۆتۈن يىللىق ئېھتىياجلىق خادىملارنى تەربىيىلەش ئەھۋالى	تەسىس قىلىنغان كەسىپ تۈرلىرى	فوتو سۈرەتچىلىك، ئاشپەزلىك، ياغاچچىلىق، كىنو قويۇش، خەتنا تىلىق، رەسىم سىزىش، سەھنىچە، كىيىم تىكىش، ھەل بېرىش، تېلېۋىزور، رادىيو، سائەتچىلىق، ماۋا راپىي، ئاپتومو بىل مەيدەش، ئاخبارات، تاماچىلىق، قوشۇمچە يىمەكلىكلەرنى ياساش
	قۇرۇلغان كەسىپ ئورۇنلار	113
	قاتناشقان كىشى	900 (71% نى ئىگەللەيدۇ)
	ئېھتىياجلىق كىشىلەرنى تەربىيىلەش خىزمىتىگە سېلىنغان مەبلەغ	5,750 يۈەن
	سېتىۋېلىنغان تۈرلۈك ئوقۇتۇش سايمانلىرى	808 دانە
	تەكلىپ قىلىنغان ئوقۇتقۇچى	166 نەپەر (يۇقىرى ئىجمىدە يەرلىكتىن ئىككى نەپەر)
	يەرلىكلىك تەربىيىلىنىۋاتقان ئەۋرىشكە كىشىلەر سانى	12 نەپەر
	ھەتىۋىتات داشوسىدە ئوقۇغانلار سانى	20 كىشى، سەرتتىن ئوقۇش داشوسىدە ئوقۇغانلار 13 كىشى
	بىر كەسىپ ئىگىلىگەنلەر	291 كىشى، ئىككىدىن كوپ كەسىپ ئىگىلىگەنلەر 171 كىشى
	ئىككى يىلدىن بۇيان يەرلىك قوبۇل قىلغان كىشىلەر	129 نەپەر
	ئارمىيە بىلەن يەرلىك بىرلىكتە تەربىيىلەش ئۇقتۇمى قۇرغانلار	قەشقەر شەھەرلىك مەدەنىيەت بۆرۈلى بىلەن مۇھاپىزەت تەشەببۇسكارى، قەشقەر پوچتا - تېلېگىراف ئىدارىسى بىلەن خەۋەر - لىشىش يولغىتى
كونا ئەسكەرلەرنى ھەربىي سەپتىن قايتىشتىن ئىلگىرى يەنىمۇ تەربىيىلەش ئەھۋالى	تەسىس قىلىنغان كەسىپ تۈرلىرى	تېلېۋىزور، رادىيو، فوتو سۈرەت، ئاخبارات، خەتنا تىلىق، رەسىم سىزىش، كىنو قويۇش، ياغاچچىلىق، ئاشپەزلىك، كىيىم تىكىش، ھەل بېرىش، سېرلاش، سائەتچىلىك، سەھنىچە، سەتلەر ئاچلىق، توك كەپشە، گاز كەپشە، ئاپتومو بىل رېمونت قىلىش
	كەسىپ ئالماشتۇرغان كونا ئەسكەرلەردىن تەربىيىلەپ ئوقۇچىلەر سانى	تەربىيىلىنىشكە تېگىشلىگى 212 نەپەر، ئەمەلىي تەربىيىلەنگىنى 263 نەپەر
	تەربىيىلىنىش ۋاقتى	32 كۈندىن 35 كۈنگىچە
	تېخنىكا دەرىجىگە ئۆتۈرىلىنىشى ئالغانلار	بىرىنچى ئالغانلار 118 نەپەر، ئىككىدىن كوپرەك ئىنى ئالغانلار 102 نەپەر

(كېيىن داۋامى بار)

قەشقەر شۆبە مەرپى رايونىدا قارا شلىق مەلۇم قىسىم 8- روتىسى تارمىيدىغۇ، يەرلىكتىمۇ قەسقا قىدىغان ئىجتىماسلىق خادىملارنى يېتىشتۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىدىغان سۈرەتتە مەكتەپلەر خەتنا تەلىمىنى مەشق قىلماقتا.

خاۋ ياۋمىڭ فوتوسى

تارمىيدىغۇ، يەرلىكتىمۇ ئىشلىمە لەيدىغان ئىختىماسلىق خادىملارنى يېتىشتۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىدى. شۇبە مەرپى رايون قىسمى جەمئى 6 مىڭ يۈەنگە يېقىن مەخسۇس پۇل چىقىم قىلىپ، 10 كەسپىي ئوكتىش كۇرسى ئېچىپ، 277 نەپەر كىچىك ئوقۇتقۇچى تەربىيىلەپ چىقتى. 1984-يىل 5-ئايدا تارمىيدىغۇ، يەرلىكتىمۇ ئىشلىمە لەيدىغان ئىختىماسلىق خادىملارنىڭ ئەڭ مەيدان يىغىنىنى چاقىرىتىپ، تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، ئىلغارلارنى تەقدىرلىدى

ئىختىن سەرتقى ھاۋارايى جەگجىلىرى ھاۋا رايى ماتېرىيالىنى خاتىرىلىمەكتە.

جاۋياۋمىڭ فوتوسى

[قېرىندىاش مىللەت كادىرلىرىنى يائال يېتىشتۈرۈش] قەشقەر شۆبە مەرپىي رايون پارتكومى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بەرگەنلىكتىن، ئۇلار ئىچىدە ئىپتىدائىي مەكتەپ مۇئەللىملىرىدىن تارتىپ ئالىي مەكتەپ مۇئەللىملىرىگىچە بولغان ھەر خىل دەرىجىلىك كادىرلار بار. بۇلار ئىچىدە ئەيەن، يەنى دەرىجىلىك كادىر 57 نەپەر، باتالىيون دەرىجىلىكلەر 55 نەپەر، پولك دەرىجىلىكلەر 21 نەپەر، دېۋىزىيە دەرىجىلىكلەر 2 نەپەر.

يېقىنقى 2 يىلدىن بۇيان، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىدىن مەركىزىي مىللەتلەر شۇبە يۈەنگە ئوقۇشقا ئەۋەتىلگەنلەر بىر نەپەر، مەركىزىي ئىتتىپاق مەكتەپلىرىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىلگەنلەر بىر نەپەر، نەنجىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك قۇرۇلۇش ئارمىيە پىيادە قىسىملار مەكتەپلىرىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىلگەنلەر بىر نەپەر، شۇيجۇ سانائەت شۇبە يۈەنگە ئوقۇشقا ئەۋەتىلگەنلەر 3 نەپەر، يەنە 56 يولداش مەدەنىيەت، سىياسى نەزەرىيە ئوگىنىش كۇرسىدا ئوقۇدى. (كې شىگلى)

[ئاساسىي قاتلام قۇرۇلۇشى كۈچەيتىلدى] 1984 - يىلى قەشقەر شۇبە مەرپى رايونى ئاساسىي قاتلام قۇرۇلۇشىنى ئاساسىي خىزمەت قىلىپ تۇتۇپ، يېڭى ۋەزىپەت يارىتتى.

ئاساسي قانۇن قۇرۇلۇشى مەسىلىسىنى مۇھاكىمە قىلدى : يىغىنغا بېشىدا شۆبە مەر-
بى رايونىنىڭ مۇئاۋىن سىياسى كومىسسارى جاڭ شىنمىياۋ خىزمەت گۇرۇپپىسىنى باشلاپ
"36922" قىسىم 8-لىيەنگە بېرىپ، ئاساسىي قانۇن قۇرۇلۇشىنى ئومۇميۈزلۈك كۆچەيتىشنىڭ
سىناق نۇقتىسى قىلىپ، تەجرىبە ھاسىل قىلدى ھەم نەق مەيدان يىغىنى چاقىردى. مۇئاۋىن
سىياسىي كومىسسار جاڭ شىنمىياۋ ئاساسىي قانۇن قۇرۇلۇشىنى ئومۇميۈزلۈك كۈچەيتىش
دوكلاتىدا چېگرا مۇداپىئە لىيەندۇيلىرىنىڭ قورۇلۇشىدا ئاساسەن، 6 جەھەتتىكى خىزمەتنى
ياخشى تۇتۇش لازىملىقىنى ئوتتۇرىغا قويدى : 1 . پارتىيە ياچەيكىلىرى قۇرۇلۇشىنى
ياخشى يولغا قويۇش ، 2 . مۇنتىزىملاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ياخشى يولغا قويۇش، 3. تە-
لىم - تەربىيە ، مەشىقىنى ياخشى يولغا قويۇش، 4 . چېگرا مۇداپىئە ۋەزىپىسىنى ياخ-
شى ئورۇنلاش، 5. ۋەقەلىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش، بىخەتەرلىك خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش،
6 . ئارقاسەپ قۇرۇلۇشىنى ياخشى يولغا قويۇش لازىم.

ئورتاق ئۇستاپنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، قىسىم خىزمەت تىلىرىنى تۈزۈملەشتۇرۇش، قېلىپلاش-
تۇرۇش يولغا قويۇلدى : ئاساسەن 4 نۇقتا تۇتۇلدى : 1 . مۇھىم نۇقتا گەۋدىلەندۈ-
رۈلۈپ ، مەزمۇن ئايدىڭلاشتۇرۇلدى ، بەشنى بىرلىككە كەلتۈرۈش ، 4 خاراكتېرنى يە-
كىشتۇرۇش تەلىۋى بويىچە ، 4 تەرتىپ ئورنىتىش ، 3 قىيابەت بولۇش مۇھىم نۇقتا قە-
لىندى . ئۇلار قوماندانلىق ، تۈزۈم ، شەرتنامە ، ئىنتىزام ، تەلىم - تەربىيىنى بىرلىككە
كەلتۈرۈش ، تەشكىلاچانلىق ، پىلانچانلىق، توغرا، ئىنتىزامچان بولۇش خاراكتېرىنى يە-
كىشتۇرۇش ، مۇنتىزىملاشقان تۇرمۇش ، خىزمەت ، تەلىم - تەربىيە، ئۇرۇش تەييارلىقى
تەرتىۋىنى ئورنىتىش ، قىسىملارنىڭ قىسىم قىيابىتى، گەزەرمىلەرنىڭ گەزەرمە قىيابىتى،
ھەربىلەرنىڭ ھەربى قىيابىتى بولۇشتىن ئىبارەت ، 2. قائىدە - تۈزۈملەر ئورنىتىلدى
ھەم مۇكەممەللەشتۈرۈلدى . ئۇستاپ ئاساس قىلىنىپ ، ئۇز ئورۇنلىرىنىڭ ئەملىيىتىگە
بىرلەشتۈرۈلۈپ، بىرقاتار قائىدە - تۈزۈملەر ئورنىتىلىپ ، ئۇستاپ-نىزاملارنىڭ ئىزچىل
ئىجرا قىلىنىشىغا كاپالەتلىك قىلىندى، 3 . يېتەكچىلىك تەربىيەسى ياخشى تۇ-
تۇلدى ، 4 . ئۇلاچەم تۈزۈلۈپ ، قەرەللىك تەكشۈرۈپ - باھالاپ سېلىشتۈرۈلدى ھەم
ئۇتكۈزۈۋېلىندى.

ئىستەلنى ئۇزگەرتىپ ئاساسىي قانۇنلارغا چوڭقۇر چۈكۈش ئىشقا ئاشۇرۇلدى: شۆبە
ھەربى رايونى، "36922" قىسىم رەھبەرلىكى ھەم ئورگان كادىرلىرى 1 - سەپ لىيەندۈيە-
لەرگە بېرىپ ، ئاساسىي قانۇن قۇرۇلۇشىنى تۇتۇشتا 3 خىل ئۇسۇل قوللانىدى : 1 . نۇقتا
بەلگىلەپ ئالاقىلىشىپ تۇرۇش ، ھەر بىر چېگرا مۇداپىئە پونكىتلىرىدا شۆبە ھەربى را-
يون ياكى تۇەندىن يۇقۇرى ئورۇنلارنىڭ بىر نەپەر رەھبىرى نۇقتا تۇتۇپ ئالاقە ئور-
ناتتى ۋە خىزمەتلەرگە ياردەم بەردى ، 2 . لىيەنگە چۈشۈپ ۋەزىپە ئۇتەندى . يەل بويى
35 نەپەر كادىر لىيەنگە چۈشۈپ ۋەزىپە ئۇتەپ ، 1 - سەپ لىيەندۈيلىرىدە قوماندان
ۋە كادىرلارنىڭ خىزمەت ئورنىدىكى نىسبەتىنىڭ كەم بولماسلىقىغا كاپالەتلىك قىلىدى ،

3. ئومۇمى دائىرىگە بېرىپ تەكشۈرۈش. شۆبە ھەربى رايون ھەمپولكىلار خىزمەت گۇرۇپپىسى تەشكىللەپ، ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ 6 قېتىم ئاساسىي قاتلاملارنىڭ خىزمىتىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈردى. ئورگان كادىرلىرى يەل بويى جەمئى 6664 كۈن ئاساسىي قاتلاملارغا چۈشتى. بۇ ئىشقا ئىچىدە پولكتىن يۇقۇرى دەرىجىلىك كادىرلار نىڭ ۋاقتى 1108 كۈن.

تەپلار تۈرغۇزۇلۇپ، ئىلغارلار تەقدىرلەندى: «1 ـ ئىيۇل» خاتىرلەش پائالىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، 6 ئىلغار پارتىيە ياچېيكىسى، 58 مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى تەقدىرلەندى، «4 ـ ماي» خاتىرلەش پائالىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، 7 ئىلغار ئىتتىپاق ياچېيكىسى، 170 نەمۇنچى ئىتتىپاق ئەزاسى تەقدىرلەندى. تەكشۈرۈپ ـ باھالاپ سىلىشتۈرۈشقا بىرلەشتۈرۈپ، 9 ياخشى لىيەندۇي تەقدىرلەندى. يىللىق خۇلاسىداخىزمەتتە ئەلا نەتىجە يارىتقان 23 يولداش 3 ـ دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتتى دەپ خاتىرىگە ئېلىنىدى. 4 نەپەر نەمۇنچى جۈداۋۇەن (كۇي شاۋلۇ، سۇرىن شياك، جاك رىن، ۋۇزىمىك)، قاتتىق سىناقلاردىن ئۆتەلەيدىغان لىيەنجاڭدىن 6 نەپەر (چېك سەنگاك ، جاك چېك، ۋاك شۆرىن، لى يەنچۇن، ۋۇجاۋخەي، ۋېن شۇيگېن)، ئىشەنچىكەن سىۋۇجاڭدىن 5 نەپەر (چاڭچۇن، تەنچى، لى مېڭشۇي، شۇ خۇۋجەن، جاك يۇەنپېك)، «ماڭا توغرىلان» نامىغا ئىگە 2 پەيجاك (پېك چېك، خىۋاك شىڭگو) تەكلەندى.

ئادەم ئۆلۈش ۋەقەلىرىنى قەتئى سادىر قىلمىدى: ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى بىخەتەرلىك خىزمىتىنى كۈندىلىك ئىشلار كۈنتەرتىۋىگە كىرگۈزۈپ، بوشاشماسلىقنى داۋاملاشتۇرۇپ، 1984 ـ يىلى ئاساسەن، قورال ـ ياراق، ئوق ـ دورىلارنى باشقۇرۇش ھەم ئاپتوموبىل باشقۇرۇشنى تۈزىتى، بىخەتەرلىك تەدبىرلىرىنى تەستايىدىل ئەملىلەشتۈرۈپ، ئادەم ئۆلۈش ۋەقەلىرىدىن قەتئى ساقلىنىپ، ئادەتتىكى ۋەقەلەرنى ئازايتتى. (كوۋزۇڭفۇ)

[ئىلغار پارتىيە ياچېيكىلىرى، مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزالىرى تەقدىرلەندى]

1984 ـ يىل 7 ـ ئايىنىڭ 1 ـ كۈنى شۆبە ھەربى رايون پارتكومى شۆبە ھەربى رايون خەۋەرلىشىش پونكىتىنىڭ پارتىيە ياچېيكىسى، پەيزىۋات ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمى ئورگىنىنىڭ پارتىيە ياچېيكىسى، "36922" قىسىم 2 ـ ئىيەن پارتىيە ياچېيكىسى، 10 ئىيەن پارتىيە ياچېيكىسى، پىيادە ئەسكەرلەر ئىيەنى پارتىيە ياچېيكىسى، ناۋا سەپ تەمىنات باشقارمىسى پارتىيە ياچېيكىسى قاتارلىق 6 ئىلغار ئورۇننى ئومۇمى ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ تەقدىرلەشنى قارار قىلدى.

ئۇلارنىڭ ئورتاق ئالاھىدىلىكى: ياچېيكىنىڭ يادرولۇق رەھبەرلىك رولى ياخشى جارى قىلدۇرۇلغان، پارتىيە ئەزالىرىنىڭ ئاۋانگارتلىق، نەمۇنىلىك رولى كۈچلۈك بولغان، پارتىيە ئىستىلى ئوغرا، ئىنتىزامى چىڭ بولغان، ئىدىيىۋى خىزمىتى ئىنچىكە ئۆتۈلگەن، قىسىمنىڭ ۋەزىپىنى كۆرۈنەرلىك ياخشى ئورۇنلىشىغا پائالىيەتلىق قىلغان.

شۆبە ھەربى رايون پارتكومى يەنە 58 مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسىنى تەقدىرلىدى. (كېيىنكىلى)

[ئاخبارات ـ خەۋەرچىلىك] 1984 ـ يىلى شۆبە ھەربى رايون قىسىملىرىنىڭ ئاخبارات ـ خەۋەرچىلىك خىزمىتىدە يېڭى ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى، 315 پارچە ماقالە گېزىتلەرگە بېسىلىپ، جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربى رايونى بويىچە 1 ـ بولدى. (كېيىنكىلى)

ئارقا سەپ تەمىنات خىزمىتى

[ئارقا سەپ تەمىنات خىزمىتى] 1984 - يىلى شۆبە ھەربى رايونىمىلىك ئارقا سەپ تەمىنات خىزمىتىدە يېڭى ۋەزىيەت يارىتىلدى.

ئاساسىي قاتلاملارغا بېرىپ مەسىلە ھەل قىلىندى: شۆبە ھەربىي رايون ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمى ئارقا سەپ تەمىنات خىزمىتىنى ئاساسىي قاتلاملارغا يۈزلەندۈرۈش، ليەلـ دۇيلەر ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشتا چىڭ تۇردى. بۆلۈم باشلىقى تېمەن ۋېنـرۇي پامىرغا 3 قېتىم چىقىپ، چېگرا مۇداپىئە ا - سەپىگە بېرىپ تەكشۈرۈپ - تەتقىق قىلىپ، نەق مەيـ داندا كەسكىن قارار چىقىرىپ، مەسىلە ھەل قىلدى. تەمىنات بۆلۈمى خادىملار ئاز، ۋەـ زىپە ئېغىر بولغان ئەھۋالدا، ئۆۋەت يىلەن تاقا چىقىپ، بارلىق چېگرا مۇداپىئە لىيەنـ لىرىنى ئارىلاپ چىقتى، بۇ يىل ئارقا سەپ تەمىنات ئورگان كادىرلىرىدىن ئاساسىي قاتـ لاملارغا چۈشكەنلەر 31 ئادەم (قېتىم) گە يېتىپ، جەمئى2178 كۈن ۋاقىت سەرپ قىلىدى. بۇ 1983 - يىلدىكىدىن 40% ئوشۇق. شۇنىڭ بىلەن بۇرۇنقىدەك خىزمەتكە يېتەكـ چىلىك قىلىشتا ھۆججەتكە تايىنىش، ئەھۋال توپلاشتا تېلېفۇنغا تايىنىشتەك ھادىسـ لەر ئۆزگەردى.

چېگرا مۇداپىئە لىنىيىلىرىنى ئوتياش بىلەن تەمىنلەش ياخشىلاندى: بۇرۇن "36922" قىسىم ئوتياش بىلەن تەمىنلىنىشتە تىرانسپورت قىينچىلىقىغا ئۇچراپ، ئوتياشنىڭ تەـ بىئى خورىشى چوڭ بولغان ئىدى، بىر ئاپتوموبىل ئوتياش لىيەندۇيگە يەتكۈزۈپ بېرىلسە، ئۇنىڭ پەقەت ئۈچتىن بىر قىسمىنلا يىگىلى بولاتتى. 1984 - يىلى مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، پىلان بويىچە سېتىۋېلىش، تۈرلىرى بويىچە سۈۋەتكە قاچىلاش، ھەمسە سۈۋەتنى قۇلۇپلاش، كۆكتات تەقسىم قىلغاندا جىڭلاش، ئەمىلىي مىقدارى بويىچە ھىساۋات قىلىش چارىسى قوللىنىلدى، يوچۇقلار ئېتىۋېتىلىپ، تەبىئى خوراش ئازايتىلدى، بۇنىڭ بىلەن قىسمىنىڭ كۆكتات بىلەن تەمىنلىنىشىگە كاپالەتلىك قىلىنغان ئەھۋال ئاستىدا ئۆتـ كەن يىلدىكىگە قارىغاندا 40 نەچچە مىڭ يۈەن تېجەپ قىلىندى. چېگرا مۇداپىئە رايونـ لىنىڭ كېلىمات ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، ھەر قايسى چېگرا مۇداپىئە لىيەنلىرىگە تارقىتىپ بېرىلگەن پارىنىڭ ھەم سۇلياۋ چىدىرلار بەلگىلەنگەن نۇقتىلارغا مەركەزلەشتۈرۈلۈپ ئىشـ لىتىلدى، تېرىلغۇ ئېلىپ بېرىلغان يىلى پايدا ئېلىنىپ، 29 مىڭ جىڭ تۈرلۈك ئوتياش يەـ غۇزلىنىپ، قىسمىنىڭ تۈرمۇشى ياخشىلاندى.

ئائىلە بىنالىرى سېلىندى: شۆبە ھەربى رايون 470 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، 1984- يىلى تۇنجى ئائىلە بىناسىنى سالدى. ئۇنىڭ كۆلىمى 2 مىڭ كۇۋادىراتمېتىر بولۇپ، كا - دىرلارنىڭ تۇرالغۇ جاي شارائىتى ياخشىلاندى. شۇنىڭ دەلەن بىللە، شۆبە ھەربى رايو - نىي يەنە گەزىرمە رايونىمىلىك زەي تاچۇرۇش تۈرۈلۈشىنى بىر تۇتاش پىلانلىدى ھەم ئىجرا قىلدى.

تۈرمۇش مۇلازىمەت مەركىزى قۇرۇلدى: ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمى مەبلەغ توپلاپ، تۈرمۇش مۇلازىمەت مەركىزى قۇردى. ئىنقىرا قىزىل نۇرى بىلەن تاقالاش سانداۋغى، گۈش

توغراش ماشىنىسى، ئاش كېسىش ماشىنىسى، دۇنۇ ماشىنىسى قاتارلىق ئۇسكۇنىلەرنى سې-
تىۋېلىپ، تېخنىكا خادىملىرىنى تەربىيىلەپ، ئاساسىي ھەم قوشۇمچە يەمەكلىك دۇكىنى تە-
سىس قىلدى. بۇنىڭ بىلەن، ھەم قىسىم ئائىلە تەۋەلىرى قۇلايلىق يەمەكلىك بىلەن تەمىن-
لەندى ھەم كادىرلار نىڭ ئائىلە تەۋەلىرىنى
ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشقا ئىمكانىيەت يارىتىلدى.

پامىر ئىگىزلىكىدىكى ساۋىق چېگرا ئۇچاينىڭ مەلۇم قىسمى ئوزى قول تەۋرەتمەي پارىنىڭ سېلىپ ئوتياش تېرىدى.
جاۋ يامىڭ فوتوسى

تەرانسپورت تەتۈرىدى: ئۇدا 8 يىل ئۆتە-
تۈغدۇرمىدى: شۇڭا ھەربىي رايونىنىڭ تە-
رانسپورت تەتۈرىدى 1977 - يىلى قۇرۇغان-
دىن بۇيان 3616491 كىلو مېتىر يولنى بە-
خەتەر ئاتىناپ، ئۇدا 8 يىل ئۆتۈلۈم، يارىلىنىش
ھەم ماشىنا كېرەكتىن چىقىش ۋەقەلىرىنى
سادىر قىلمىدى، ئاپتوموبىللارنىڭ ساق بو-
لۇش ئۇنۇمى ئىنتېگرال تۈردە 90% دىن
يۇقۇرى بولۇپ كەلدى. (كې شىگلى)

خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتى

[خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتىنىڭ تارىخى ۋە ھازىرقى ئەھۋالى] 1958 -

يىل 8 - ئايدا ماۋزېدۇڭ جۇشى " ئومۇمىي خەلق ئەسكەر بولۇش " چاقىرىقىنى ئوتتۇرىغا
قويدى. ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ خەلق ئەسكەرلىرىنى تەشكىللەش توغرىسىدىكى
يولىورۇقىنىڭ ئاساسەن، قەشقەر ۋىلايىتى ئالدى بىلەن قاتناش قۇلايلىق، ئاھالىلار توپ-
لاشقان، ھەربىي سەپتىمن قايتىپ كەسپ ئالماشتۇرغان ھەربىر ھەر قەدەر كۆپ بولغان
قەشقەر شەھرى ھەم يەكەن، يېڭىشەر، كونىشەر ناھىيىلىرىدە سىناق تەرتىپىدە يولغا قو-
يۇپ، جەمئى 123 مىڭدىن ئارتۇق ئادىمى بولغان خەلق ئەسكەرلىرى دۇنيا زىمىسىدىن 4 نى،
پولكىدىن 40 نى قۇردى، بۇلار ئىچىدە 34 مىڭدىن ئارتۇق تاياڭچ خەلق ئەسكىرى بار.
8 مىڭدىن ئارتۇق تاياڭچ خەلق ئەسكىرىگە ھەربى تەلىم - تەربىيە ئېلىپ بېرىلدى.

1960 - يىلى 3 - ئايدىن كېيىن قەشقەر ۋىلايىتى مەملىكەتلىك ۋە ئاپتونوم رايون-
لۇق خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتى يىغىنىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، خەلق
ئەسكەرلىرى خىزمىتىنى ئاھايىتى زور دەرىجىدە راۋاجلاندۇردى، ۋىلايەت بويىچە خەلق
ئەسكەرلىرىنىڭ سانى 560 مىڭغا يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە تاياڭچ خەلق ئەسكەرلىرى 250 مىڭ.
تاياڭچ خەلق ئەسكەرلىرىدىن 20 مىڭدىن ئارتۇق كىشىگە ھەربى تەلىم - تەربىيە ئېلىپ
بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، زەمبىرەك، ئىنشائات، خەۋەرلىشىش، خىمىيە، سەھىيە،
قورال - جابدۇق رېمونتى قاتارلىق كەسپىي تېخنىكا خەلق ئەسكەرلەر شۇبە ئەترەتلىرى
نى تەشكىللەپ تەربىيىلىدى.

1981 - يىلى ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەن، مەركىزىي ھەربى ئىشلار كو-

ممتىتى تەستىملاپ تارقاتقان باش سەنەۋبۇ، باش سىياسى بۇلۇم، باش ئارقا سەپ تەمە-
نات بۇلۇمىنىڭ «خەلق ئەسكەرلىرى تەشكىلاتلىرىنى تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدىكى دوكـ
لات» نىڭ روھىغا ئاساسەن، ھازىر بار بولغان خەلق ئەسكەرلىرى تەشكىلاتلىرى تەرتىپكە
سېلىنىدى. تەرتىپكە سېلىنغاندىن كېيىن ۋىلايەت بويىچە خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ئومۇمى
سانى 447 مىڭ كىشىدىن 199 مىڭ كىشىگە ئازايىدى، بۇ تەخمىنەن ئومۇمى ئاھالىنىڭ
8.4% تەنى تەشكىل قىلىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە تاياچ خەلق ئەسكەرلىرى 255 مىڭ كە-
شىدىن 85 مىڭ كىشىگە ئازايىدى، بۇ ئومۇمى ئاھالىنىڭ 3.6% تەنى تەشكىل قىلىدۇ.
يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، ۋىلايىتىمىزدە خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ئومۇمى سانى تەخمىنەن
200 مىڭ كىشىگە مۇقىملاشتى.

يېقىنقى يىللاردا خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ تۇرال - جايدۇقلىرى يېڭىلىنىپ كونا
قورالار شالىۋېتىلدى، خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ قورال - جايدۇقلىرى باشقىلاندى ھەم
كۈچەيتىلدى.

ئۈرۈمچىدىكى خەلق ئەسكەرلىرى تەلىم تەرتىۋاتىدۇ.

مەخسۇس ھېيىت فوتوسى

ۋىلايىتىمىزنىڭ خەلق ئەسكەرلىرى خىزمىتى تەشكىلى جەھەتتىن تەرتىپكە سېلىـ
نىش، سىياسىي خىزمەت، ھەربىي تەلىم - تەر-
بىيە ئىشلىرى قەلبىلەشتۈرۈلمەكتە، تۈزۈلمىسى
كەڭ قاراپ يۇزلەندى. خەلق ئەسكەرلىرى
قوشۇنىنىڭ ھەربىي، سىياسىي سۈپىتى ئۆز-
لۈكسىز ئۆستى، كەڭ خەلق ئەسكەرلىرى
چېگرا مۇداپىئەسىدە ۋەزىپە ئىجرا قىلىش،
جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداش، « ئىككى
مەدەنىيەت » قۇرۇلۇشىغا قاتنىشىش جەر-
يانىدا ئاكتىپ رولنى جارى قىلدۇرماقتا.

(كۆۋ زۇڭفۇ)

[خەلق ئەسكەرلىرى ۋە سەپەرۋەرلىك خىزمىتى يېڭىنى] 1984 - يىل 2 - ئاينىڭ 10-كۈنىدىن 13 - كۈنىگىچە تەشەببۇسكارلىق بىلەن ھەربى رايونى خەلق ئەسكەرلىرى ۋە سەپەرۋەرلىك خىزمىتى يېڭىنى چاقىردى. ھەر قايسى ناھىيە (شەھەر) لىك خەلق قورالـلىق بۇلۇملىرىنىڭ رەھبەرلىرى يېغىنغا قاتناشتى.

يېغىندا ئىككى دەرىجىلىك ھەربى رايون خەلق ئەسكەرلىرى ۋە سەپەرۋەرلىك خىز-
مىتى يېغىنىنىڭ روھى بەتكۈزۈلۈپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ 1984 - يىللىق خەلق ئەسكەرلىرى ھەم
سەپەرۋەرلىك خىزمىتىدىكى ئاساسىي ۋەزىپىلەر مۇزاكىرە قىلىنىپ ئورۇنلاشتۇرۇلدى.
1. خەلق ئەسكەرلىرى تەشكىلاتلىرىنى تەرتىپكە سېلىشنىڭ نەتىجىلىرىنى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ
مۇستەھكەملەش خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ سانىنى مەركەزنىڭ (1981) 11 - نومۇرلۇق ھۆج-
جىتىدە تەلەپ قىلىنغان نىسبەتكە يەتكۈزۈش لازىم، 2. ئەسكەرلەرمادىدى ئەشيالار، ئوچچى
ئىشلىتىدىغان سايمانلارنى تەكشۈرۈپ تېگى - تەكتىنى ئېنىقلاش، ھەربى سەپتىن چېكىنگەن

خادىملارنى زاپاسقا،كى ھەربىلىككە تەربىلاپ، ئىستراتېگىيىلىك قىلىش خىزمىتىنى داۋاملىق ياخشى ئېلىپ بېرىش لازىم، 3. 2 ـ قارارلىق خەلق ئەسكەرلىرى ھەربى تەلىم ـ تەربىيە سى ۋەزىپىسىنى سان ـ سۈپەتكە كاپالەتلىك قىلغان ھالدا ئورۇنلاش لازىم، 4. خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ قورال ـ جابدۇقلىرىنى باشقۇرۇش خىزمىتىنى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ كۈچەيتىش لازىم، 5. خەلق ئەسكەرلىرىنى سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت قۇرۇش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشقا سەپەرۋەر قىلىش ھەم تەشكىللەشنى خەلق ئەسكەرلىرى سىياسى خىزمىتىنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى قىلىش لازىم. (كۇۋزۇڭفۇ)

[خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ مەدەنىيەتلىك كەنت قۇرۇشى] 1984 ـ يىلى قەشقەر شۆبە ھەربى رايونى ئاپتونوم رايون ھەم ئۇرۇمچى ھەربى رايونىنىڭ ئارىسىدە ـ خەلق بىرلىكتە سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت يارىتىش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش يىغىنىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ، باۋدىڭ رايونىنىڭ تەجرىبىلىرىنى ئەينەك قىلىپ ، كەڭ خەلق ئەسكەرلىرىنى مەدەنىيەتلىك يېزا قۇرۇشقا سەپەرۋەر قىلىدىغان تەشكىللىدى . ئاساسەن، تۆۋەندىكى بىر قانچە پائالىيەت قانات يايدۇرۇلدى: 1. ئاماتلىق ساقلاشنى ۋە تەربىيە بېرىشنى ھۆددىگە ئېلىش. 1) يېزىلاردا ياشىغان قېرىنداشلىرى بار بولغىنىڭ قولغا ئېلىپ قانۇن،بويىچە چارە كۆرۈشكە شەرتى توشمىغان كىشىلەرگە نىسبەتەن، خەلق ئەسكەرلىرى تەربىيە بېرىپ چەكلىك مۇددەت ئىچىدە تۈزۈتۈشنى ھۆددە ئالدى ،كوللېكتىپنىڭ مال ـ مۈلكىنى باشقۇرۇشتا ئادەم، مال ـ مۈلۈك، ۋاقىت، مۇكاپات ۋە جازانى بېكىتتى.ۋەلايەت بويىچە ئاماتلىق سانلاش ۋە تەربىيە بېرىشنى ھۆددە ئالغان 6051 كۆرۈپپا قۇرۇلدى. 8378 نەپەر خەلق ئەسكىرى 3672 نەپەر ئازغان ئادەمنى تەربىيىلەشنى ھۆددە ئالدى. بۇلارنىڭ 2147 نەپىرىدە رۇشەن ئۆزگىرىش بولدى. 2) مەدەنىيەت، پەن بىلىملىرىنى ئۆگىنىپ، ئىلمىي ئۇسۇل بىلەن تەرىقچىلىق قىلىشنى تەشەببۇس قىلىش. ياش خەلق ئەسكەرلىرى ئائىلىسىدىن پايدىلىنىپ، ساۋاتسىزلىقنى يۇيۇش بويىچە ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىلدى، ۋىلايەت بويىچە 41 مىڭدىن ئارتۇق خەلق ئەسكىرى ساۋاتسىزلىق قالپىغىنى چۈرۈپ تاشلىدى. زىرائەت ئۆستۈرۈش، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش، يالتىراق يېپىپ كېۋەز تەرىش، كېسەللىك، ھاشاراتلارنىڭ زىيانكەشلىكىدىن مۇداپىئەلىنىش ھەم ئۇنى تەزگىنىلەش قاتارلىق يېزا ئىگىلىك پەن ـ تېخنىكا بىلىملىرى بويىچە تەربىيىلەش كۇرسىلىرى ئومۇمىيۈزلۈك ئېچىلدى، بۇ ئارقىلىق 36 مىڭدىن كۆپرەك تېخنىكا تايانچىلىرى يېتىشىپ چىقتى. كونىشەر ناھىيىسىنىڭ پاختەكلە يېزىسىدىكى خەلق ئەسكەرلىرى لىيەنىنىڭ لىيەنجاڭى داۋۇت ھەسەن ئۆگىنىۋالغان پەن ـ تېخنىكا بىلىملىرىنى قوللىنىپ، شال ئۆستۈرۈش، پەرۋىش قىلىشنى ياخشىلاپ، بىر مو يەردىن 2000 جىڭدىن ھوسۇل ئېلىشتەك يۇقىرى مەھسۇلات رېكورتىنى يارىتتى، بۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاپتونوم رايونلۇق يېزا ئىگىلىك پەن ـ تېخنىكا قۇرۇلتىيىغا شەرەپ بىلەن قاتناشتى. 3) ياش خەلق ئەسكەرلىرى ئائىلىسى ياخشى باشقۇرۇلدى. ۋىلايەت بويىچە جەمئىي ياش خەلق ئەسكەرلىرى ئائىلىسىدىن 1610 ى قۇرۇلدى. بۇ كەنتلەرنىڭ ئومۇمى سانىنىڭ 77% نى ئىگەللەيدۇ. ياش خەلق ئەسكەرلىرى ئائىلىسى ئادەتتە كۆتۈپخانا، كۆڭۈل ئېچىش ئۆيى، ۋاسكېتبول مەيدانى، ۋالىبول مەيدا-

نى، مەشرەپچىلەر قوشۇنى قاتارلىقلارنى تەسىس قىلدى، ئۇلار يېزا ياشلىرى ۋەخەلق ئەسكەرلىرىنى ئىشتىن سىرتقى ئۇگىنىش، كۆڭۈل ئېچىش، دەم ئېلىش سورۇنلىرى بىلەن تەمىنلىدى. 4) نامراتلارنى يۆلەپ، ئۆز ئارا ياردەم بەردى. 1984 - يىلى 20 مىڭغا يېقىن خەلق ئەسكىرى نامراتلارنى يۆلەپ، ئۆز ئارا ياردەم بېرىش پائالىيىتىگە قاتنىشىپ، ئەمگەك كۈچى، دېخانچىلىق سايمانلىرى، مەبلەغ، ئۇرۇغ، ئوغۇت، يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسى قاتارلىق جەھەتلەردە قېيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇپ، تۇرمۇش سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشىگە ياردەم بەردى. قېيىنچىلىقى بار 8 مىڭ ئائىلە نامراتلىقتىن قۇتۇلدى. 5) لېپې فېكىدىن ئۇگىنىپ، يېڭى خىسلەت تەكلەپ، نامەنى غەم .. ئەندىشە، قېيىنچىلىقتىن خالاس قىلىپ، كۆپلىگەن ياخشى ئىشلارنى قىلدى. (كې شىگلى)

[خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ قوراللىرىنى باشقۇرۇشتا 100 كۈن ۋەقەتۇغدۇرماسلىق پائالىيىتى] 1984 - يىلى ۋىلايەتلىك يۇقۇرىدىن بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرغان خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ قوراللىرىنى باشقۇرۇشتا 100 كۈن ۋەقە تۇغدۇرماسلىق پائالىيىتى جەريانىدا نەتىجىسى ئەلا بولۇپ، ئىلغار ئورۇن پاھالاندى. جەنۇبى شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ ماختىشى ھەم تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى.

بۇ قېتىمقى پائالىيەتنىڭ ئاساسى ئالاھىدىلىكى ئۇچ.

1. رەھبەرلەر خىزمەتنى پۇختا ئىشلەپ، ئاساسىي قاتلامларغا چوڭقۇر چۆكتى. شۆبە ھەربىي رايونى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، 4 خىزمەت گۇرۇپپىسىنى ئاساسىي قاتلامларغا بېرىپ، خىزمەتلەرگە ياردەم بېرىش، يېتەكچىلىك قىلىشتا ئەۋەتتى. بۇ خىزمەتكە مەسئۇل مۇئاۋىن قوماندان تۇردى قادىر خىزمەت گۇرۇپپىسىنى باشلاپ، ماشىنا بىلەن 38 كۈن ئىچىدە 4 مىڭ كىلومېتىرغا يېقىن يول يۈرۈپ، ۋىلايەتلىك 11 ناھىيە (شەھەر) سىدىكى 200 گە يېقىن قورال ئامبىرىنى تەكشۈردى. ھەر قايسى ئاساسىي قاتلام ئورۇنلىرى ئومۇمىيۈزلۈك ئەھمىيەت بېرىپ، ئەمەلىيەتتىكى ئەھۋالنى دەل ۋاقتىدا، ئاھىيىدىن يۇقۇرى ئورۇنلارغا جەمئىي 92 خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەۋەتىلگەن. بۇنىڭغا قاتناشقان ئادەم 630 ئادەم (قېتىم) غا يەتكەن، 2. بىخەتەرلىك ئەسلىمىلىرى كۆپەيتىلىپ، ساقلاش تۈزۈمى مۇكەممەللەشتۈرۈلدى. قىسقا مۇددەت تەربىيىش ئارقىلىق ۋىلايەت بويىچە بارلىق قورال - ئامبارلىرىنىڭ ئىشىگى، دېرىزىسى تۇمۇرىدىن ياسالدى. ئاشكارا، يوشۇرۇن قۇلۇپ بېكىتىلىپ بولدى. ھەر قايسى قورال ئامبارلىرىغا قارايدىغان مەخسۇس ئادەم بولۇشى، كېچە - كۈندۈز ساقلايدىغان ئادەم بولۇش ئىشقا ئاشۇرۇلۇپ، ساقلاش، مۇھاپىزەت قىلىش تۈزۈمى مۇكەممەللەشتۈرۈلدى، 3. ھىساپ سىرتىدىكى ئوق - دورىلار يىغىۋېلىنىپ، ۋەقە پەيدا بولۇش ئامىللىرى تۈگىتىلدى. تەكشۈرۈپ سېلىشتۈرۈپ باھالاش ئارقىلىق يېڭىسار، كونىشەر، يېڭىشەر ۋە پەيزىۋات ناھىيىلىرى ئىلغار ناھىيە بولۇپ باھالاندى. يەنە ئىلغار يېزىدىن 35، ئىلغار زاۋۇت، كارخانا - كەسىپىي ئورۇنلىرىدىن 7 سى، 40 نەپەر مۇنەۋۋەر ئامبارچى باھالاندى. شۆبە ھەربىي رايونى تەقدىرلەش يىغىنى چاقىرىپ، ئىلغار ئورۇنلارغا تەقدىرنامە تارقاتتى. (كوۋزۇڭفۇ)

[خەلق قوراللىق بۆلۈملىرىنىڭ قۇرۇلۇشى بويىچە نەق مەيدان يىغىنى]

1984 ـ يىل 9ـ ئايىنىڭ 18 ـ كۈنىدىن 22ـكۈنىگىچە جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربى رايونى كوماندىرلىقىنىڭ خەلق قوراللىق بۆلۈمىدە خەلق قوراللىق بۆلۈملىرىنى قۇرۇلۇشى بويىچە نەق مەيدان يىغىنى چاقىرىدى. ھەربى رايونغا قاراشلىق ھەر قايسى شۆبە ھەربىيرايونلار، خەلق قوراللىق بۆلۈملىرىنىڭ رەھبەرلىرى يىغىنغا قاتناشتى. ئۇرۇمچى ھەربىيرايونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى ئەزىزۇپ قاسىم يىغىنغا قاتناشتى.

1982 ـ يىلدىن بۇيان، كوماندىرلىقىمىز خەلق قوراللىق بۆلۈمى بەش جەھەتتە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرگە ئېرىشتى.

1. مۇنتىزىملاشقان خىزمەت، تۇرمۇش، تەلىم ـ تەربىيە، ئۇرۇش تەييارلىقى تەرتىۋى ئورنىتىلدى، ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمى مەركەز قىلىنغان تۇرلۇك قائىدە ـ تۈزۈملەر ئورنىتىلدى ھەم مۇكەممەللەشتۈرۈلدى، 2. خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ھەربى تەلىم ـ تەربىيە نەتىجىسى ئەلا بولدى. 1983 ـ يىلى 2ـ قارارلىق خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ھەربى تەلىم ـ تەربىيە ۋەزىپىسىنى بىر قېتىمدىلا ئورۇنلاپ، ئىككى دەرىجىلىك ھەربى رايون بىرلەشمە خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ سىنىغى ئارقىلىق مۇنەۋۋەر بولدى، 3. "ئىككى مەدەنىيەت" يارىتىش پائالىيىتىنىڭ نەتىجىلىرى كۆرۈنەرلىك بولدى، 4. خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ قوورال ـ ياراق، جابدۇقلىرىنى باشقۇرۇش خىزمىتىدە 21 يىل ئىچىدە ۋەقە كۆرۈلمىدى، 5. يەرلىك پارتكومىنىڭ رەھبەرلىكىگە ھۆرمەت قىلىپ، ناھىيىلىك پارتكومغا ياخشى مەسلىھەتچى بولۇپ، ئۈدا 3 يىل مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىشتىكى ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى.

نەتىجىسى گەۋدىلىك بولغانلىقتىن، بۇ ناھىيىنىڭ خەلق قوراللىق بۆلۈمى ئۈدا 3 يىل خەلق قوراللىق بۆلۈمى بولۇپ باھالاندى، ئۇرۇمچى ھەربى رايونى ئۇنىڭغا "خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ قورال، جابدۇقلىرىنى باشقۇرۇشتىكى ئىلغار ئورۇن" دەپ لەۋھە تەقدىم قىلدى، 1983 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربى رايونىنىڭ خىزمەت كۆرسەتكەنلەرنى تەقدىرلەش چوڭ يىغىنىغا قاتناشتى،

جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربى رايونىنىڭ قوماندانى گاۋ خۇەنچاڭ، مۇئاۋىن سىياسى كومىسسارى ئۇلاتايۇپ يىغىندا سۆز قىلدى. قوماندان گاۋ خۇەنچاڭ خەلق قوراللىق بۆلۈملىرى خىزمىتىدە يېڭى ۋەزىيەت يارىتىش توغرىسىدا كونكرېت تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇ، كوماندىرلىقىمىز ناھىيىلىك پارتكومنىڭ ھەربى ئىشلارنى مۇھاكىمە قىلىش تۈزۈمى ئورناتقانلىقىنى، بۇ نۇقتىنى زور كۈچ بىلەن تەشۋىق قىلىپ كېڭەيتىش لازىملىقىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى. (كوۋ زۇڭفۇ)

[كوماندىرلىقىمىز ناھىيىسىنىڭ خەلق ئەسكەرلىرى تەلىم ـ تەربىيىسى بازىسى]

1984ـ يىلى كوماندىرلىقىمىز ناھىيىسى مەبلەغ يېتىشمەسلىك قاتارلىق قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە بىر قەدەر مۇكەممەل بولغان تۈنجى خەلق ئەسكەرلىرى تەلىم ـ تەربىيە بازىسىنى قۇردى.

بازىنىڭ يەر كۆلىمى 60 مىڭ كۋادرات مېتىردىن ئارتۇق بولۇپ، تەلىم ـ تەربىيە

رايونى ۋە تۇرمۇش رايونىدىن ئىبارەت ئىككى چوڭ قىسىمغا بۆلۈنىدۇ. تەلىم - تەربىيە رايونىدا قارىغا ئېتىش مەيدانى ۋە تاكتىكا مەيدانى بار. قارىغا ئېتىش مەيدانىدا ئۇزۇنلىقى 70 مېتىر، ئىگىزلىگى 10 مېتىر كېلىدىغان تام توساق ۋە يوشۇرۇنۇش خەندىكى سېلىنغان، قارىغا ئېتىش ئارىلىقى ئايرىم - ئايرىم ھالدا 100 مېتىر، 150 مېتىر، 200 مېتىر كېلىدىغان 3 قارىغا ئېتىش سۇپىسى بار. تۇرمۇش رايونىدا خىش - بېتون قۇرۇلمىلىق دەرسخانا، ياتاق، ئاشخانا، ئامبار ۋە باشقا قوشۇمچە ئەسلىھەلەر قۇرۇلدى، قۇرۇلۇش كولىمى 650 كۇۋادرات مېتىر بولۇپ 100 كىشى سىغىدۇ. (كوۋزۇڭفۇ)

[تەلىم - تەربىيە ئۈسۈلى ئىسلاھ قىلىنىپ نۆۋەتلىك تەلىم - تەربىيە ئىلگىرى سۈرۈلدى] 2- قارارلىق (1983-،1984- يىللىق) خەلق ئەسكەرلىرى تەلىم-تەربىيىسىدە قەشقەر شۆبە ھەربىي رايونى 1 - قارارلىق تەلىم - تەربىيە - نىڭ تەجرىبە - ساۋاقلىرىنى يەكۈنلىدى، يېزىلاردىكى ئەقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ئىسلاھاتىنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىگە ماسلىشىپ، تەلىم - تەربىيە ئۇسۇلىنى ئىسلاھ قىلىپ، دەخلى يەتكەن ئىشقا بېرىلىدىغان قوشۇمچە ياردەم پۇلىنى مۇۋاپىق ھەل قىلىپ، تەلىم - تەربىيە خىزمىتىنى ئىلگىرى سۈردى. 1984- يىل 3- ئاينىڭ ئاخىرىغا قەدەر، ۋىلايەت بويىچە جەمئىي تايانچ خەلق ئەسكەرلىرىدىن 13292 كىشى تەربىيىلەندى. بىر تۈتاش ئىمتىھان ئېلىش ئارقىلىق لايىقەتلىك بولغانلىرى 11836 كىشى بولۇپ، ۋەزىپە %11.3 ئاشۇرۇپ ئورۇنلاندى.

تەلىم - تەربىيە ئۇسۇلى ئىككى جەھەتتىن ئىسلاھ قىلىندى: بىرىنچى، نۆۋەتلىك تەلىم تەربىيىنىڭ ئومۇمى ۋاقتىدىن (30 كۈن) مەركەزلىك پايدىلىنىلدى، تەلىم - تەربىيە پىروگىراممىسىدا بەلگىلەنگەن دەرسلەر بىر قېتىمدىلا ئۆتۈلۈپ بولدى. ئىككىنچىسى، مەركەزلەشتۈرۈپ تەربىيىلەش (يېزىلارنى ئاساسىي بىرلىك قىلىپ تەربىيىلەش) نى ئاساس قىلىش، تارقاق تەربىيىلەش (كەنتلەرنى بىرلىك قىلىپ تەربىيىلەش) نى قوشۇمچە قىلىش ئۇسۇلى قوللىنىلدى. بۇنىڭ 4 پايدىسى بولدى: 1. تەلىم - تەربىيە مەزمۇنىنىڭ ئىزچىل، سىستېمىلىق بولۇشىغا، تەلىم - تەربىيە سۈپىتىنى ئۆستۈرۈشكە پايدىلىق بولدى، 2. ئەمەلىي پايدىلىنىلمىدىغان تەلىم- تەربىيە ۋاقتى ئاشۇرۇلدى، 3. تەشكىللىرىمىزنىڭ كۆچەيتىپ، ئوقۇتۇش كۈچى ۋە تەلىم - تەربىيە ئۇسكۇنىلىرىنى مەركەزلىك ئىشقا سېلىشقا، تەلىم - تەربىيە سۈپىتىنى ئۆستۈرۈشكە پايدىلىق بولدى، 4. قورال - ياراق، ئوق - دورىلار، تەلىم - تەربىيە ئۇسكۇنىلىرىنى باشقۇرۇشقا، تەلىم - تەربىيە راسخودىنى تېجەپ، بېخەتەرلىك كۆيفىتسىمىنى ئۆستۈرۈشكە پايدىلىق بولدى. (كوۋ زۇڭفۇ)

[پولك مەيدانلارنىڭ قوراللىق خىزمىتى يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيە - سىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى] ئۇزۇنچى ھەربىي رايونىنىڭ «شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ قوراللىق خىزمىتىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىش-ئۆتكۈزۈلمىش مەسىلىسى توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشى» غا ئاساسەن، قەشقەر شۆبە ھەربى رايونى 1984- يىلى 3- ئاينىڭ 2- كۈنى يېزا ئىگىلىك 3- دېۋىزىيەسىنىڭ قەشقەر ۋىلايىتىدە تۇرۇشلۇق 18 پولك - مەيدانىنىڭ قوراللىق خىزمىتىنى يېزا ئىگىلىك 3- دېۋىزىيەسىنىڭ خەلق قوراللىق بۆلۈمىگە ئۆتكۈزۈپ بەردى. (كوۋزۇڭفۇ)

چېگرا مۇداپىئەسى خىزمىتى

[مۇداپىئە رايونىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى] تاشقورغان مۇداپىئە رايونى شىنجاڭ نىڭ غەربىي - جەنۇبىي چېگرىسىغا، دۇنيا ئۆگزىسى دەپ ئاتىلىدىغان پامىر ئىگىزلىكىگە جايلاشقان. قىسمىنىڭ مۇداپىئە رايونى دېگىز يۈزىدىن 3 مىڭ مېتىردىن 5 مىڭ مېتىرغىچە، بولغان ئىگىزلىكتە. بۇ جاينىڭ تاغلىرى ئىگىز، جىلغىلىرى چوڭقۇر، ھاۋاسى شالاڭ، كىلىماتى سوغۇق، يىلىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرىسى 0 دىن تۆۋەن 4 گىرادۇس ئەتراپىدا بولىدۇ.

مۇداپىئە رايونى غەرپتە سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن غەربىي جەنۇبتا ئافغانىستان بىلەن جەنۇبىي پاكىستان بىلەن چېگرىلىنىدۇ. چېگرا باشقۇرۇش ئوچاستىكىسىنىڭ ئومۇمى ئۇزۇنلىقى 1277.55 كىلومېتىر، بۇنىڭ ئىچىدە جۇڭگو - سوۋېت چېگرىسى 586 كىلومېتىر، جۇڭگو - پاكىستان چېگرىسى 599.1 كىلومېتىر جۇڭگو - ئافغانىستان چېگرىسى 92.45 كىلومېتىر. مۇداپىئە قىسىملىرىغا شۇبە ھەربىي رايون رەھبەرلىك قىلىدۇ. چېگرا لىنىيىسىدە مۇداپىئەلىنىش ئۈچۈن تەسىس قىلىنغان بىر قانچە چېگرا مۇداپىئە پونكىتى بار.

مۇداپىئە رايونى دائىر سىدە تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسى، ئاقتۇ ناھىيىسىنىڭ مۇجى يېزىسى، بۇلۇڭكۆل يېزىسى ۋە قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ شىخشۇ يېزىسى بار. ئومۇمى كۆلىمى 45 مىڭ 800 كۋادىرات كىلومېتىر، ئومۇمى ئاھالىسى تەخمىنەن 31 مىڭ كىشى، ئاساسىي ئاھالىسى تاجىك، قىرغىز بولۇپ، ئازسانداتۇيغۇرلار مۇبار. ئۇلار ئاساسەن چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدۇ.

ئۇزاق ۋاقىتتىن بۇيان، سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپ چېگرا رايونىدا كۆپلەپ ھەربىي قىلىپ، دائىم ئىغۋاگەرچىلىك تۇغدۇرۇپ، جۇڭگو - سوۋېت چېگرىسىنى ئىزچىل تۇرۇدە جىددى ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويدى. يېقىنقى ئىككى يىلدىن بۇيان، سوۋېت ئىتتىپاقى ھەر - كەت ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىپ، ئىشپىيونلىرىنى چېگرا لىنىيىمىزگە ئىچكىرىلەپ كىرىش، سىياسىي، ھەربىي، ئىقتىسادىي ئىجتىمائى ئاخباراتلىرىمىزنى تېلېفون - تېلگىلاشقا ئەۋەتىشنى ئاساسىي ۋاستە قىلىپ كەلمەكتە.

ۋەقەسىمىزنىڭ چېگرا مۇداپىئەسىنى مۇستەھكەملەپ، چېگرا مۇداپىئە لىنىيىسىدە ۋەزىپىنى تولۇق ئورۇنلاش ئۈچۈن، ئەشكەر شۇبە ھەربىي رايونى "36922" قىسىم چېگرا مۇداپىئە ئاساسىي قۇرۇلۇشىغا ئىنتايىن ئەھمىيەت بەردى. 1. مۇداپىئە پوزىتسىيىلىرىنى قۇردى ھەم مۇستەھكەملىدى. 2. چېگرا مۇداپىئە تاشىيولىنى ياسىدى ھەم رېمونت قىلدى. ھازىر پۈتۈن مۇداپىئە رايونىنىڭ يېرىمىدىكى چارلاش، كۆزىتىش ئۇقتۇرىلىرىغا ئاپتوموبىللار بارالايدىغان بولدى، 3. ھاۋاغا تارتىلىشان تۈرۈكلۈك ئالاقىلىشىش لىنىيىسى 348.3 كىلومېتىرغا يەتتى. ئەشكەردىن تاشقورغانغىچە ئوچ يۈكلىمە دولقۇن يول تارتىلدى. ئەشكەر شۇبە ھەربىي رايونىدىن مۇداپىئە رايونى قوماندانلىق شتابى، چېگرا مۇداپىئە پونكىتلىرىلىرىغا قەدەر، چېگرا مۇداپىئە پونكىتلىرىدىن ئالدىنقى سەپ قاراۋۇللۇق بەكلىرى، ۋەزى-

پە ئۆتەش نۆقتىلىرىغا قەدەر بولغان ئالاقە راۋانلاشتى، 4 . چېگرا تەكشۈرۈش، شۇبە ھەربى رايونى بىلەن "36922" قىسمىنىڭ ئاساسىي رەھبەرلىرى ئورگان خىزمەتچىلىرىنى باشلاپ، 104 كۈن ئىچىدە 10 مىڭ كىلومېتىردىن ئارتۇق يول يۈرۈپ، چېگرىنى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 7 قېتىم تەكشۈرۈپ، كۆپلىگەن ئىقتىدارلىق ماتېرىيالارغا ئىگە بولۇپ، چېگرا مۇداپىئە-سىدە ۆزىگە ئىجرا قىلىشقا تېگىشلىك تەشەببۇسكارلىقنى قولغا كەلتۈردى، 5 . ماتېرىيال توپلاپ، رەتلەپ، تاشقۇرغان مۇداپىئە رايونىغا ماتېرىيالنى تەۋرۈشۈش خىزمىتى ئېلىپ بېرىلدى. ئىككى سەپ چېگرا مۇداپىئە پونكىتلىرى يەنە پونكىت تەڭشەپ بېزىپ چىقتى. (كۆرۈڭلۈك)

[ئارمىيە، ساقچى، خەلق 3 تەرەپ بىر گەۋدە بولغان بىرلەشمە مۇ-داپىئە تۈزۈلمىسى] تەشەببۇسچى ھەربى رايونى 1977 - يىل 6 - ئايدا، "36922" قىسمىنى ئۆتكۈزۈپ ئالغاندىن كېيىن، چېگرا مۇداپىئە ۆزىچىسىنى زىممىسىگە ئېلىپ، چېگرا مۇ-داپىئە شۇبە ھەربى رايونىغا ئۆزگەردى. ئوخشاشلا، ئىلايەت ۆە شۇبە ھەربى رايونىدا، تاشقورغان ناھىيىسى ۆە "36922" قىسمىدا ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئىلايەت، ناھىيە دەرىجىلىك چېگرا مۇداپىئە رەھبەرلىك گۇرۇپپىلىرى قۇرۇلدى. رەھبەرلىك گۇرۇپپىلىرى ئايرىم - ئايرىم ھالدا پارتىيە، ھۆكۈمەت ۆە ئارمىيىنىڭ ئاساسىي رەھبەرلىرى ھېمدە جا-مائەت خەۋپسىزلىكى، مالىيە، پىلان، تاشقى ئىشلار قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ رەھبەرلىرىدىن تەركىپ تاپتى.

چېگرا مۇداپىئە رەھبەرلىك گۇرۇپپىلىرىنىڭ ۆزىچىسى ئارمىيە - خەلق بىرلەشمە مۇداپىئەسىدىكى زور ھەرىكەتلەرنى بىر تۇتاش تەشكىللەش ۆە ئۇنىڭغا قوماندانلىق قى-لىش، ھەر قايسى بىرلەشمە مۇداپىئە رايونلىرىنىڭ ئارمىيە - خەلق بىرلەشمە مۇداپىئەسى ھەم چېگرا ياشقۇرۇش خىزمىتىگە يېتەكچىلىك قىلىش، ئارمىيە - خەلق بىرلەشمە مۇدا-پىئە يىغىنلىرىنى چاقىرىش، دۇشمەن ئەھۋالىنى ئومۇمىيۈزلۈك مۇلاھىزە قىلىش، بىرلەشمە مۇداپىئە ئەھۋالىنى تەتقىق قىلىش، بىرلەشمە مۇداپىئە تەدبىرلىرىنى تۈزۈپ چىقىش، سىرتقا قارىتىلغان كۆرەش تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەش ۆە ئالماشتۇرۇشتىن ئىبارەت.

قىسمىنىڭ مۇداپىئەلىنىشى ۆە ئاھالىلارنىڭ جايلىشىش ئەھۋالىغا ئاساسەن، تاش-قورغان مۇداپىئە رايونى 6 بىرلەشمە مۇداپىئە رايونىغا بۆلۈندى. ھەر قايسى بىرلەشمە مۇداپىئە رايونلىرى قىسىم تۈرۈشلۈق جايلىنىڭ چېگرا مۇداپىئە پونكىتلىرى، جايلاردىكى ھۆكۈمەتلەر، چېگرا مۇداپىئە پەيزۇسىرى ۆە قورالىق ساقچى قىسىملارنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرلەشمە مۇداپىئە رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى تەشكىللەندى. ئۇ-لار قىسىم، قورالىق ساقچىلار، خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ جەڭ ھەرىكەتلىرىنى بىر تۇتاش تەشكىللەيدۇ ۆە ئۇنىڭغا قوماندانلىق قىلىدۇ، ئارمىيە، ساقچى، خەلق 3 تەرەپ بىر گەۋ-دە بولغان بىرلەشمە مۇداپىئە تۈزۈلمىسىنى يولغا قويىدۇ.

قىسىملارنىڭ چېگرىدا ۆزىچە ئىجرا قىلىشىدىكى بوشلۇقنى تولدۇرۇش ئۈچۈن، تاش-قورغان مۇداپىئە رايونى 1980 - يىلدىن باشلاپ، چېگرا لىنىيىسىدە ئىلگىرى - كېيىن بو-لۇپ، خەلق ئەسكەرلىرى قاراۋۇللىغانىسىدىن بىر نەچچىنى تەشكىللىدى. بىرلەشمە مۇداپى-ئە رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ قوماندانلىغىدا ئىشلەپچىقىرىش بىلەن ھەربى ھەرىكەتنى بىر-

لەشتۇرۇپ، قىسمىنىڭ ۋەزىپە ئىجرا قىلىشى، پوستا تۇرۇشىغا زىچ ماسلىشىپ، دۈشمەن ئەھ-
ۋالىنى قاتتىق نازارەت قىلىپ كەلمەكتە.

ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ بىرلەشمە مۇداپىئەسىنى ياخشى يولغا قويۇش — چېگرا مۇ-
داپىئەسىنى مۇستەھكەملەش، چېگرىنى تېچلاندۇرۇشنىڭ مۇھىم كاپالىتى 1977 يىلدىن
بۇيان، ناھەق ئورغان مۇداپىئە رايونى ئىشچىلىرىنىڭ بىر نەچچە قېتىم يوشۇرۇن كىرگەن-
لىكىنى خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ دوكلات قىلىشى بىلەن سېزىپ ئۇلارنى ئارمىيە، ساقچىۋە خەلق
ئەسكەرلىرىنىڭ زىچ ماسلىشىشى ئارقىسىدا تۇتۇۋالدى ياكى ئېتىپ ئۆلتۈردى. (كوۋزۇڭفۇ)

[چارلاش ۋەزىپىسىنى ئاشۇرۇپ ئورۇنلاش] 1984 - يىلى "36922" قىسمىنىڭ
ھەر قايسى مۇداپىئە پونكىتلىرى قاتمۇ - قات قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، چارلاشنى يىل بويى
قەتئى داۋاملاشتۇرۇپ، يىللىق چارلاش ۋەزىپىسىنى 64% ئاشۇرۇپ ئورۇنلىدى. ھاۋا ئېك
سوغۇق بولىدىغان 1 - ئايدىمۇ ھەر قايسى پونكىتلار چارلاشنى توختۇتۇپ قويمىدى.
(كوۋ زۇڭفۇ)

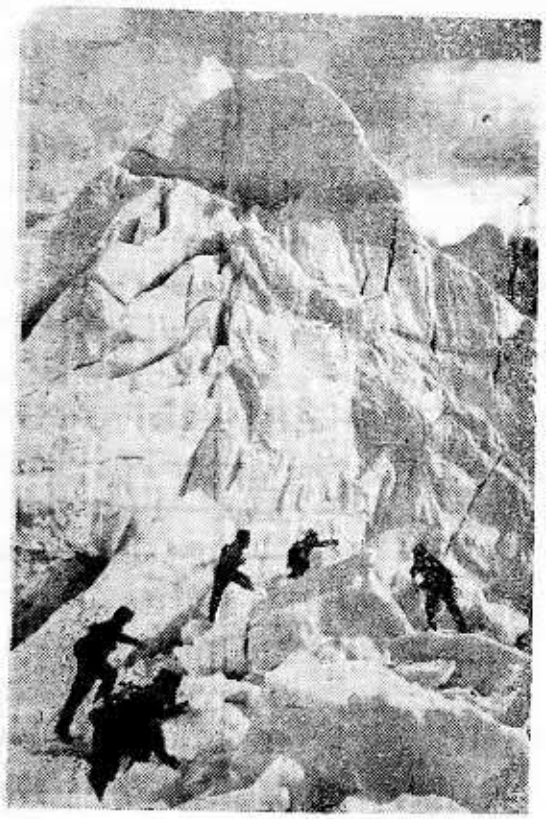

مۇزلۇق چوققىدىكى چەكمىدەش يولىدا
چاۋ يامىلىق فوتوسى

چەكمىلەر چەكمىدەش ئاپتوموبىلىنى ئىشلەتكەن چېگرىدا چەكمىدىمە كەتمە.
چاۋ يامىلىق فوتوسى

[چېگرا مۇداپىئە سىياسەتلىرىنى ئۆگىنىش] چېگرا مۇداپىئە سىياسەتلىرى
توغرىسىدىكى تەربىيىنى كۈچەيتمەكتە، "36922" قىسىم 4 قېتىم بىرقوللاندى: 1. بىر ئايدا بىر كۈن

ئۆگىنىش تۈزۈمىدە چىلك تۈرۈپ، قىسمىنى سېستىمىلىق، ئومۇميۈزلۈك ئۆگىنىشكە تەشكىللىدى، 2. ۋەزىپە ئىجرا قىلىشتىن ئىلگىرى ۋەزىپىگە بىرلەشتۈرۈپ، دەسلىگى بولغان ھالدا ئۆگەندى، 3. دۇچ كېلىۋاتقان دۇشمەن ئەھۋالغا بىرلەشتۈرۈپ، چېگرا مۇداپىئە سىياسىتىنى ئىجرا قىلىشنى بويىچە مەشق ئېلىپ باردى، 4. ۋىناق ئالدى، ياھالاپ سېلىشتۇردى. بۇ قىسىم تاشقورغان مۇداپىئە رايونىدا 15 يىل تۇرغان بولسىمۇ، چېگرا مۇداپىئە سىياسىتىگە خىلاپ بىرەرمۇ چوڭ ۋەقە سادىر بولمىدى. 1984 - يىلى جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئۆزگارتىلىدىكى ھەر قايسى چېگرا مۇداپىئە قىسىملىرىنىڭ چېگرا مۇداپىئە سىياسىتىنى ئىجرا قىلىشىنى تەكشۈرگەندە، بۇ قىسىم ئورگانلار بويىچە بىرىنچىلىككە ئېرىشتى.

(كۆۋ زۇڭفۇ)

[چېگرا مۇداپىئە گەۋدىلىك قۇرۇلۇشى] تاشقورغان مۇداپىئە رايونىنىڭ چېگرا مۇداپىئە گەۋدىلىك قۇرۇلۇشى ۋەزىپىسى ئۇدا ئىككى يىل جاپالىق تىرىشىش ئارقىلىق، ئاز ساندىكى گەۋدىلىك قوشۇمچە قۇرۇلۇشدىن باشقا، قالغانلىرى 1984 - يىل ئۆكتەبىردە تاماملاندى.

بۇ قېتىمقى گەۋدىلىك قۇرۇلۇش ۋەزىپىسى مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ ئالاقىدار ھۆججەتلىرىنىڭ روھىغا ئاساسەن ئورۇنلاشتۇرۇلغان.

مۇداپىئە رايونىدىكى قىسىملارنىڭ ئەسلىدىكى گەۋدىلىكلىرى 50-، 60 - يىللاردا ياسالغان. ئۇنىڭ قۇرۇلمىلىرى ھەم سۇپىتى ئىگىز، سوغۇق رايونىنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلاشالمايتتى، شۇنىڭ بىلەن بىللە زۆرۈر تۈرمۇش ئەسلىھەلىرى كەمچىل بولغاچقا شارائىتى ئىنتايىن جاپالىق ئىدى. سۇ ئىچىشنىلا مىسالغا ئالساق، 1 - سەپ لەيلەندۈيلىرى ئىچىل ھالدا ئادەم كۆچىگە تايىنىپ غالتەك - ھارۋا، ھارۋا بىلەن سۇ توشۇيتتى، بەزى لەيلەندۈيلەر قىش پەسلىدە نەچچە ئون كىلومېتىر يىراقلىقتىن مۇز ئەكېلىپ ئېرىتىپ ئىچەتتى. چېگرا مۇداپىئە قىسىملىرىنىڭ تۇرمۇش شارائىتىنى ياخشىلاش ئۈچۈن مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى 1 - سەپكە بېرىپ تەكشۈرۈپ - تەتقىق قىلىش مەقسىدىدە خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەۋەتىپ، چېگرا مۇداپىئە قىسىملىرىنىڭ تۇرالغۇ جاي، ئىسسىنىش، سۇ ئىچىش، يورۇتۇش، يۇيۇنۇش قاتارلىق تۇرمۇش مەسىلىلىرىنى ئۈزۈل - كېسىل ھەل قىلىش توغرىسىدا قارار چىقاردى.

گەۋدىلىك قۇرۇلۇشى ۋەزىپىسى 1985 - يىلى پۈتىدۇ.

بۇ قېتىم ياسالغان گەۋدىلىكلەر ئىككى ئالاھىدىلىككە ئىگە. بىرىنچى، يېڭى تىپتىكى ئىسسىق ساقلاش بىناكارلىق ماتېرىيالىدىن پاختا تاختىسى ئىشلىتىلىپ، ئىسسىق ساقلاش مەسىلىسى بىر قەدەر ياخشى ھەل قىلىندى. ئۇلارنىڭ تېمپېراتۇرىسى ئوتتۇرا ھېسابلىغاندا 8-10℃ قا يېتتى. ئىككىنچىسى، گەۋدىنىڭ ئاساسىي تۈرمۇش ئەسلىھەلىرى تولۇقلاپ بېرىلدى. ھەر قايسى چېگرا مۇداپىئە پونكىتلىرى قۇدۇق قازدى، سۇ مۇناربىسى ياكى ئىگىز كۆل ياسىدى، يەنە كۆن نۇرى بىلەن سۇ ئىسىتىش ئەسۋابى ۋە پار قازانلىرىدىن تەڭ پايدىلىنىدىغان يۇيۇنۇش كۆلچىگى ياسىندى. ئەرەبىاۋەي (يەنى شىنگەن) چېگرا مۇداپىئە پونكىتىدا كىچىك تېپتىكى سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسى ياسالدى، ھەر قايسى

لیه للهر قۇۋۇنتى چوڭراق دەۋىگا تىل ئورنىتىپ، تۈرمۇشقا ئىشلىتىلمەيدىغان توكقا كاپالەت-لىك قىلماقچى بولۇۋاتىدۇ. (كوۋزۇكۇ)

[چېگرا مۇداپىئەسىدە ۋەزىپە ئىجرا قىلىش بويىچە تەجرىبە ئالماش-تۇرۇش نەق مەيدان يىغىنى] 1983 - يىل 8 - ئاينىڭ 25 - كۈنىدىن 29 - كۈنىگىچە قەشقەر شۆبە ھەربىي رايونى " 36922 "قىسمىدا چېگرا مۇداپىئە لېنىسىمىسىدە ۋەزىپە ئۆتەش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش نەق مەيدان يىغىنى ئاچتى. شۆبە ھەربىي رايون ئورگىنىدىكى شتاپ، سىياسى باشقارما، ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈملىرىنىڭ رەھبەرلىرى ھەم مۇداپىئە رايونىدىكى پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە، ساقچى، خەلق ئەسكەرلىرى ۋەكىللىرى بولۇپ 60 كىشى يىغىنغا قاتناشتى.

يىغىندا باش سەنەۋبۇ ئىچكى موڭغۇل ھەربىي رايونىدا چاقىرغان چېگرا مۇداپىئە ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلىش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش يىغىنىنىڭ روھى يەتكۈزۈلدى ۋە ئۆگىنىلدى. ۋىلايىتىمىزنىڭ چېگرا مۇداپىئە ۋەزىپىسىنى ئۆتەشتىكى تەجرىبىلىرى يەكۈنلەنىپ ۋە ئالماشتۇرۇلۇپ، چېگرا مۇداپىئە ۋەزىپىسىنى ئۆتەش جەريانىدا بارلىققا كەلگەن 16 ئىلغار ئورۇن ۋە 14 ئىلغار شەخسى مۇكاپاتلاندى، قاراسۇ چېگرا مۇداپىئە پونكىتىنىڭ چېگرا مۇداپىئەسىدە ۋەزىپە ئۆتەشنى قەلىپلاشتۇرۇش، تۈزۈملەشتۈرۈشتىن ئىبارەت كۆرسەتمىش مەشقىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى.

شۆبە ھەربىي رايونىنىڭقوماندانىدۇەن شىكالۇ يىغىندا دوكلات بېرىپ، ئالدىنقى باسقۇچلۇق خىزمەتلەرنى يەكۈنلەپ، چېگرا مۇداپىئە ۋەزىپىسىنى يەنىمۇ ياخشى يولغا قويۇش توغرىسىدىكى تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى.

يىغىن چېگرا مۇداپىئە ۋەزىپىسىنى ياخشى يولغا قويۇش توغرىسىدا 4 كونكرېت تەدبىر ئوتتۇرىغا قويدى: 1. ئارمىيە، ساقچى، خەلق ئەسكەرلىرى قاتناشقان بىرلەشمە چارلاش ھەم كۈزىتىشنى يەنىمۇ كۈچەيتىش، چېگرا مۇداپىئە پونكىتلىرى بىلەن يېقىنچىسى، خەلق ئەسكەرلىرى قاراۋۇلخانىلىرىنىڭ ئالاقىسىنى كۈچەيتىش، ئۇزاراڭ ئاخبارات ئالماشتۇرۇپ تۇرۇش، زىچ ماسلىشىش لازىم، 2. چەكلەنگەن رايونلارغا بارىدىغانلارنى تېزگىنلەش ۋە چېگرا باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش لازىم، 3. ھەقىقى ئۇنۇملۇك تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، چېگرا مۇداپىئە پونكىتلىرىنىڭ كادىرلىرىنى سەپلەش، كادىرلار، جەڭچىلەرنى تەربىيىلەش مەسلىسىنى ياخشى ھەل قىلىش لازىم، 4. پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە، خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ ھەمكارلىشىشى ۋە ئورگانىك ھالدا ماسلىشىشنى يەنىمۇ ياخشى يولغاقويۇپ، ھەر دەرىجىلىك چېگرا مۇداپىئە رەھبەرلىك گۇرۇپپىلىرىنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش لازىم. (كوۋزۇكۇ)

ھەربىي خىزمەت ئۆتەش

[يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەسكەر يەتكۈزۈپ بېرىشى] 1983 - يىللىق ئەسكەر ئېلىش خىزمىتىدە، قەشقەر ۋىلايىتى تۇنجى قېتىم قەشقەر شەھرى، يېڭىشەھەر ناھىيىسى ۋە مەكىت

ناھىيىسىدە يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەسكەر يەتكۈزۈپ بېرىشىنى سىناق قىلدى. قەشقەر شەھرى، يېڭىشەھەر ناھىيىسى قىسىم ئۇچۇن جەمئى 52 نەپەر خەنزۇ ئوغۇل ئەسكەر، مەكىت ناھىيىسى قىسىم ئۇچۇن 35 نەپەر ئۇيغۇر ئوغۇل ئەسكەر يەتكۈزۈپ بەردى. ئەسكەر ئاپىرىپ بىرىگەن ئوفۇلار يېڭى ئەسكەرلەرنى ئوقۇشلۇق ھالدا قىسمىغا تاپشۇرۇپ بەردى.

يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەسكەر يەتكۈزۈپ بېرىشىنىڭ پايدىسى: 1. يەرلىك كادىرلارنىڭ ئەسكەر ئېلىش خىزمىتىگە بولغان مەسئۇلىيەتچانلىغى كۈچەيىپ، ئەسكەرلەرنىڭ سۈپىتىگە كاپالەتلىك قىلىشقا پايدىلىق بولدى، 2. قىسمىنىڭ ئەسكەر قوبۇل قىلىدىغان كادىرلىرى ئازايتىلىپ، قىسمىنىڭ سېلىنغى يەڭگىللىدى، 3. يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئىشۇرۇش مەزگىلىدە ئەسكەرلىككە سەپەرۋەر قىلىش ئۇچۇن پول تېپىشىغا ۋەتەجرىبە توپلىشىغا پايدىلىق بولدى.

(كوۋ زۇڭفۇ)

[بوشانغان ھەربىلەرنى زاپاستىكى ھەربىلىككە تەزىملاش، ئىستاتىستىكا قىلىش] ۋىلايىتىمىزنىڭ بوشانغان ھەربىلەرنى زاپاستىكى ھەربىلىككە تەزىملاش، ئىستاتىستىكا قىلىش خىزمىتى 1963 ـ يىلى باشلانغان ئىدى، ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ 6 قېتىم تەزىملىنىپ، ئىستاتىستىكا قىلىندى. 1982 ـ يىلى يەنە 1980 ـ يىلدىن ئىلگىرى بوشانغان، كەسىپ ئالماشتۇرغان ھەربىلەرنى تەزىملاش، ئىستاتىستىكا قىلىش ھەم گۇۋاناما ئالماشتۇرۇش خىزمىتى ئېلىپ بېرىلدى. 1984 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، ۋىلايەت بويىچە بوشانغان ھەربىلەر جەمئى 7806 نەپەرگە يەتتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە 4966 نەپەر كەسىپ زاپاستىكى ھەربىي خادىم بولدى. (كوۋ زۇڭفۇ)

تاشقى ئىشلار

[قوماندان دۆەن شىكاڭ پاكىستان قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ شتاپ باشلىغى، گېنېرال پولكوۋنىك ھارىپنى دوستانە كۈتۈۋالدى] 1984 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى قەشقەر شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ قوماندانى دۆەن شىكاڭ چېگرا مۇداپىئە قىسىملىرىمىزنىڭ مەسئۇلى سۈپىتىدە خونجىراپ چېگرا مۇداپىئە پونكىتىنىڭ ئالدىنقى قاراۋۇلۇق بەلىدە پاكىستان قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ شتاپ باشلىغى گېنېرال پولكوۋنىك ھارىپ ۋە ئۇنىڭ ھەمراللىرىنى قىزغىن دوستانە كۈتۈۋالدى.

ساڭەت 15 دىن 18 مىنۇت ئۆتكەندە گېنېرال پولكوۋنىك ھارىپ خونجىراپ داۋىنىدىن پاكىستان تەرەپىگە قونغان تۆت ئۇچار ئايرۇپلاندىن چۈشۈپ، چېگرىنىڭ بىز تەرەپىدە كۈتۈپ تۇرغان قوماندان دۆەن شىكاڭ تەرەپكە چوڭ قەدەم تاشلاپ مېڭىپ كەلدى. گېنېرال پولكوۋنىك ھارىپ قوماندان دۆەن شىكاڭ ۋە ئۇنىڭ ھەمراللىرى بىلەن بىر-بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ سالام بەردى. گېنېرال پولكوۋنىك مۇنداق دېدى: "مېنىڭ خېلى بۇرۇنلا خونجىراپقا كېلىش ئويۇم بار ئىدى. سىلەرنى كۆرۈپ ناھايىتى خوش بولدۇم. بۈگۈن جۇڭگو خەلقىنىڭ كاتتا بايرىمى، مەن سىلەرنى قىزغىن تەبرىكلەيمەن. جۇڭگو ـ پاكىستان دوستانىۋاق تاشيولى ئىككى دۆلەت خەلقىنى تېخىمۇ چىڭ بىرلەشتۈردى. بۇ تاشيولنى ياساش

ئۇچۇن جۇڭگولۇق دوستلار ۋە پاكىستانلىق يول ياسىغۇچى ئىشچىلىرى قان ئاققۇزدى. بىز سىلەرنى مەڭگۈ ئەستىن چىقارمايمىز.»

گېنېرال پولكوۋنىك هارىپ قوماندان دۇمن شىكاك ۋە ئۇنىڭ همراللىرىنى قىزغىنلىق بىلەن پاكىستان تەرەپ ۋاقتىلىق قۇرغان چىدىرغا بېرىپ مېهمان بولۇشقا تەكلىپ قىلىدى. همدە پىچىنە ـ پېرەندىك قاتارلىق مول يىمەكلىكلەر بىلەن جۇڭگولۇق مېهمانلارنى كۈتۈۋالدى. ئىككى تەرەپ قىزغىن، دوستانە كەيپىيات ئىچىدە پاراڭلاشتى. گېنېرال پولكوۋنىك هارىپ مۇنداق دېدى: «جۇڭگوغا بارسام ئۆيۈمگە بارغاندەك بولىمەن. مەن جۇڭگونىڭ قۇدرەت تېپىشىنى ئۆمىت قىلىمەن. ئۇ ئېغىزىنىڭ ئېچىلىشى مەسىلىسى ئۈستىدە توختالۇپ مۇنداق دېدى: «سۈرئەت يەنىلا ئاستا، يەنە كېچىكەيتىپ، تېخىمۇ كۆپ ماشىنا ۋە ئادەملەرنى ئەركىن كەرىپ-چىقالايدىغان قىلىپ 2 مەملىكەت ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقىنى كۈچەيتىش لازىم.» ئۇيەنە مۇنداق دېدى: «جۇڭگو ـ پاكىستان ئارمىيىلىرىنىڭ همكارلىقى قويۇق بولۇۋاتىدۇ.» ئۇ سەممى هالدا مۇنداق دېدى: «بىزنىڭ دوستلىغىمىز مەيلى تېچلىق مەزگىلىدە بولسۇن، ياكى قىيىنچىلىق مەزگىلىدە بولسۇن ۋاقىتنىڭ سىنىغىدىن ئۆتكەن.» قوماندان دۇمن شىكاك مۇنداق دېدى: مەن «قەشقەر ۋىلايىتىدە تۇرۇشلۇق چېگرا مۇداپىئە قىسىملىرى نامىدىن گېنېرال شىتاپ باشلىغىنى قارشى ئالىمەن. ئۇ يەنە مۇنداق دېدى: «جۇڭگو ـ پاكىستان دوستلۇغىنىڭ سىمۋولى بولغان خونجىراپ ئېغىزىدا شىتاپ باشلىغى بىلەن كۆرۈشكەنلىگىمگە ئىنتايىن خوشالمەن.» قوماندان دۇمن شىكاك يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ مۇنداق دەپ تەكىتلىدى: «خونجىراپ ئېغىزىنىڭ ئېچىلىشى ئىككى مەملىكەت خەلقىنىڭ دوستلىغىنى يېڭى تەرەققىياتقا ئېرىشتۈردى.» ئۇ چوڭقۇر تەسىرلەنگەن هالدا مۇنداق دېدى: «جۇڭگو ـ پاكىستان ئەللىسرى خەلقلىرىنىڭ دوستلۇغى ئۇزاق تارىخقا ئىگە، ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى مېهرى ـ مۇهەببەت چوڭقۇر، بۇ خىل دوستلۇقنىڭ تاغ ـ دەريالار بىلەن بىرلىكتە ماۋجۇت بولۇپ، كۈن بىلەن ئايدەك نۇرلىنىشىنى ئارزۇ قىلىمىز.» ئۇ ئاخىرىدا مۇنداق دېدى: «بىز پاكىستانلىق ئىمكانقەدەر تېز قۇدرەت تېپىشىنى ئۆمىت قىلىمىز. گېنېرال بىزنىڭ پاكىستان خەلقى ۋە ئارمىيىسىگە بولغان سالىمىمىز ۋە مىننەتدارلىغىمىزنى يەتكۈزۈپ قويۇشىنى سورايمىز.»

قوماندان دۇمن شىكاك شىتاپ باشلىغى هارىپ ۋە ئۇنىڭ همراللىرىنى ئالدىنقى قاراۋۇللۇق بەنىمزگە كېلىپ مېهمان بولۇشقا تەكلىپ قىلدى. پاكىستانلىق دوستلار ئاپتوموبىللىرىمىزغا ئولتۇرۇپ، ئالدىنقى قاراۋۇللۇق بەنىگە يېتىپ بارغاندا چېگرا مۇداپىئە جەڭچىلىرىمىز دەرۋازا ئالدىدا قاتار تۇرۇپ قارشى ئالدى. گېنېرال پولكوۋنىك هارىپ قوماندان دۇمن شىكاكنىڭ همراللىرىدا ۋاقتىلىق مېهمانخانىمىزغا كىرىپ كەلدى. مېهمانخانىنىڭ تېمىغا يېقىندىن ئاق قەغەز چاپلانغان، ئۈدۈللىغا مەنزىرە سۈرەت ئېسىلغان ئىدى، ئۈزۈن شىرەگە پىچىنە ـ پېرەندىك، تاتلىق مېۋە ـ چېۋە، قوغۇن ـ تاۋۇزلار مول تىزىلغان ئىدى. بىر قانچە دەستە چىرايلىق پالتىراق گۈل مېهمانخانىدىكى دوستلۇقنى كەيپىياتىنى تېخىمۇ قويۇقلاشتۇرغان ئىدى. سائەت 16 دىن 24 مىنۇت ئۆتكەندە گېنېرال پولكوۋنىك هارىپ بىزتەرەپنىڭ خادىملىرى بىلەن بىرلىكتە خاتىرە سۈرەتكە چۈشكەندىن كېيىن ئاپتوموبىل بىلەن قايتتى. ئايرىلىش ئالدىدا ئۇ قەزغىن هالدا قوماندان دۇمن شىكاك ۋە ئۇنىڭ همراللىرىغا: سىز

بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش

يېقىن ئىتتىپاقلىشىپ، قول تۇتۇشۇپ ئىلگىرىلەيلى

يېزا ئىگىلىك 3 ـ دېۋىزىيىسىنىڭ سىياسى كومىسسارى، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ ھەيئەت ئەزاسى: ۋاڭ چۈنجاۋ

قەشقەر ھەر مىللەت خەلقىنىڭ بۈيۈك ئائىلىسىدە تۇرۇۋاتقان يېزا ئىگىلىك 3 ـ دې‌ۋىزىيىسى 1966 ـ يىلى ئۇرۇغلىنادىن بۇيان ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە ئارمىيە پارتكومىنىڭ توغرا رەھبەرلىكىدە، ئىشلەپچىقىرىش ـ قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇردى، بولۇپمۇ پارتىيىنىڭ 11 ـ نۆۋەتلىك ھەرىكەتچى كومىتېت 3 ـ ئومۇميىغىنىدىن بۇيان مالىيە ئىقتىسادىي ئەھۋالى پەيدىن ـ پەي ياخشىلىنىپ، زىيان پايدىغا ئۆزگىرىشتەك يېڭى ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى، بۇ نەتىجىلەرنىڭ قولغا كېلىشى، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە ۋە ھەر قايسى ناھىيىلەرنىڭ قىزغىن قوللىغانلىقى ۋە يار‌دەم بەرگەنلىكىنىڭ نەتىجىسى.

يېزا ئىگىلىك 3 ـ دېۋىزىيىسى قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ سابىق شۇجىسى يولداش مىك شۇلىن يېزا ئىگىلىك 3 ـ دېۋىزىيىسىنىڭ سىياسى كومىسسارلىقىنى قوشۇمچە ئۈستىگە ئېلىپ، ۋىلايەتتىكى باشقا رەھبىرى يولداشلار بىلەن بىرلىكتە، پارتىيە ۋەدىلە تىنىڭ چوڭ ئومۇمىلىقىنى چىقىش قىلىپ، بىر تۇتاش پىلانلاپ، ئېتىۋارىپ، قەشقەردە "بوز يەر ئېچىش، چېگرىنى قوغداش" ئىشلىرىنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشى ۋە تەرەققىي قىلىشىغا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلدى، يەكەن، گەز، قىزىل دەريالىرىنىڭ سۈيىنى بوز يەر سۈغۇرۇشقا ھەقسىز ئاجرىتىپ بەردى؛ كەلكۈن مەزگىلىدە ئۇچ دەريا قىرغىنىدىكى خەلقنى يېزا ئىگىلىك 3 ـ دېۋىزىيىسىنىڭ كومانداترلىقىدىكى بىلەن بىرلىكتە مۇرىنى ـ مۇرىگە تېرەپ جەڭ قىلىشقا سەپەرۋەر قىلىپ، كەلكۈن سۈيىنى ئېتىزلارغا باشلاپ، سۇ مەنبەسىدىن

لەرنىڭ پاكىستانغا بېرىپ مېھمان بولۇشۇڭلارنى قارشى ئالىمىز» دېدى. ئاندىن ئايرۇپىلانغا چىقىپ قايتىپ كەتتى.

قوماندان دۇمەن شكاڭغا ھەمرا بولۇپ پاكىستانلىق دوستلارنى كۈتۈۋالغانلار ئىچىدە خونجىراپ ئوچرۇشۇش پونكتىنىڭ سىياسى كومىسسارى دۇتيە نسەي، "36922" قىسمىنىڭ سىياسى كومىسسارى گاۋيۈگفۇ، خونجىراپ ئوچرۇشۇش پونكتىنىڭ تەرجىمانى جاڭ جىنشاۋ، "36922" قىسىم تەلىم ـ تەربىيە بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ۋاڭ رېنجۈڭلار بار. پاكىستان تەرەپنىڭ ھەمرالىرى ئىچىدە گېنېرال سەيفۇل، گېنېرال مايور ئاخبار، بىرىگادىر يۈسۈپخان، بىرىگادىر شافى، قۇرۇلۇش قىسىملىرىدىن بىر پودپولكوۋنىك، بىر مايور، 2 نەپەر شوپىر بار. (كوۋ زۈگفۇ)

تولۇق پايدىلىنىپ، دېخانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلىرىنىڭ راۋاجلىنىشىنى ئىلگىرى سۈردى. يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسى دەسلەپ قۇرۇلغان كۈنلىرىدە، بىناكارلىق ماتېرىياللىرى، ئاشلىق، ياغ قاتارلىق ماددىي ئەشيالار بىلەن پائال ياردەم قىلىپ، كۆپ جەھەتتىن قېينىچىلىقنى ھەل قىلدى. تولۇق بولمىغان مەلۇماتلارغا قارىغاندا، 1966 ـ يىلدىن 1982 ـ يىلغىچە ۋىلايەتنىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرى يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسىنى 100 مىليون 340 مىڭ جىڭ ئاشلىق، 2 مىليون 850 مىڭ جىڭ ياغ بىلەن تەمىنلىدى. 1967 ـ يىلى يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسى «7 ـ ماي يېڭى كەنتى» دە دىۋىزىيە شىتابىنى قۇرغان چاغدا قىسمەتلىك قوللاشقا ئېرىشتى، مەسىلەن: مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ ئاقسارال كوممۇنىسى يەر ئاجرىتىپ بەردى، ئۇلارنىڭ 5 ـ دادۇيىيەر بىكارلاپ بەردى. 1969 ـ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش نازارىتى شور كۆلنى يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىش بىلەن بىللە مارالۇبشى تۇمشۇق باش مەيدان، شاقۇ كوممۇنىسىنىڭ كەلگۈسىدىكى يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسىگە تاپشۇرۇپ بېرىپ، يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسىنى مۇشۇ ئاساستا تېز راۋاجلاندۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى. بۈگۈنكى كۈندە شور كۆل بوز يەر رايونى يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسى بويىچە كۆلىمى ئەڭ چوڭ، ئاھالىسى ئەڭ كۆپ، دېخانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ، بېلىقچىلىق ئىشلىرى ئەڭ تېز راۋاجلانغان بوز يەر رايونىغا ئايلاندى.

يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسى جاپا ـ مۇشەققەتكە چىداپ كۈرەش قىلغان 19 يىل ئىچىدە، ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە قەشقەرنى قۇرۇش، جەنۇبىي شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش ئىشلىرىغىمۇ بەزى تۆھپىلەرنى ئوشتى؛ بىر قىسىم سۇ ئىنشائاتى ئەسلىيەلىسىرنى ياسىدى، يەرلىك كوممۇنا ـ ئەترەتلەرگە يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسى، سۈپەتلىك ئۇرۇقلۇق، داۋالاش قاتارلىق جەھەتلەردە كۆپلەپ خىزمەت قىلدى، ئارتۇقچىلىقنى قوبۇل قىلىش، يېتەرسىزلىكنى تولدۇرۇش، ئۆز ئارا ياردەم بېرىش داۋامىدا ئورتاق راۋاجلىنىپ باردى.

1982 ـ يىلدىن بۇيان، "سەرتقا نىسبەتەن ئېچىۋېتىش، ئىچكى جەھەتتە جانلاندۇرۇش» قائىدىنىڭ يېتەكچىلىگى ۋە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلىپ، ئىگىلىك ئۈچقاندەك يۇكسىلىۋاتقان يېڭى ۋەزىيەتتە، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى گوگاك، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى ئابدىخۇپۇر سەدىق يولداشلار يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسىنىڭ قەشقەرنى بىرلىكتە گۈللەندۈرۈشتىكى رولىغا ئەھمىيەت بەردى. بۇنىڭ بىلەن يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسى يېڭىشەھەر ناھىيىسى بىلەن خۇمدانىنى، قەشقەر شەھىرى بىلەن دۆگۈاغ سودا ـ سانائىتى كارخانىلىرىنى ۋە پوسكام ناھىيىلىك سودا ساردىي قاتارلىق سودا ـ سانائەت كارخانىلىرىنى بىرلىشىپ باشقۇرۇپ، بىر قەدەر ياخشى ئۇنۇم ھاسىل قىلدى. كېشىنى خوشال قىلىدىغىنى شۇكى، نۇرغۇن ناھىيە ـ شەھەرلەر داۋاملىق يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسىگە ئېچىۋېتىلدى، ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇش ئىشلىرى ئورتاق ئېلىپ بېرىلىپ، بىرلىشىپ باشقۇرىدىغان تۈرلەر ئۈستىدە داۋاملىق مەسلىھەت ئېلىپ بېرىلماقتا. بۇنداق قىلىش بار ـ يوقنى ئالماشتۇرۇش، ئارتۇقچىلىقنى جارى قىلدۇرۇپ، يېتەرسىزلىكتىن ساقلىنىش، پەن ـ تېخنىكا ئۇچۇرلىرى ۋە باشقۇرۇش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇشقا پايدىلىق، 2 ـ، 3 ـ خىل كەسىپنى ئورتاق راۋاجلاندۇرۇپ، ئارتۇق ئەمگەك كۈچلىرىنى ئورۇنلاشـ

تۆرۈشقا پايدىلىق؛ قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئىقتىسادىنى يۈكسەلدۈرۈش ۋە غەربىي - شىمالنى ئېچىش، ئاپتونوم رايون قۇرۇلۇشىنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى جەنۇپقا يۆتكەش ئۈچۈن شەرت - شارائىت يارىتىشقا، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىق مۇناسىۋىتىنىڭ داۋاملىشىق كۈچەيتىلىشىگە تېخىمۇ پايدىلىق.

لېكىن ماكرو جەھەتتىن قارىغاندا، يېزا ئىگىلىك 3 - دىۋىزىيىسى تۈرلۈك شارائىتنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىغانلىقى، تەدبىر كۆچلۈك بولمىغانلىقى ئۈچۈن ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتى ئاستا بولۇپ، قەشقەرنىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرىدا قوشقان تۆھپىسى ئاز بولۇپ قالدى. بۇندىن كېيىن بىز ئاپتونوم رايون ۋە ئارمىيە پارتكومىنىڭ رەھبەرلىكىدە، قەشقەر ۋىلايەت‌لىك پارتكوم ۋە مەمۇرى مەھكىمىنىڭ يېتەكچىلىگى ۋە ياردىمى ئارقىسىدا، «ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدا قارارى» نى يېتەكچى قىلىپ، مەركەزنىڭ ئۇچ بىرىنچى نومۇرلۇق ھۆججىتىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئىسلاھات يولىنى بويلاپ، تەۋرەنمەستىن قەتئىي ئالغا ئىلگىرىلەيمىز، "بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش، چېگرىنى قوغداش" ، جاپا - مۇشەققەتكە چىداپ كۈرەش قىلمىشتەك شەرەپلىك ئەنئەنىنى جارى قىلدۇرۇپ، پارتىيەنىڭ مىللى سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلىپ، مىللەتلەرنىڭ قېرىنداشلارچە ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى يېڭى باسقۇچقا يۆكسەلدۈرۈپ، غەربىي - شىمالنى ئېچىش، ئىگىلىكنى گۈللەندۈرۈش، جەنۇبىي شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتە قاتلاشنى ئىشقا ئاشۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇلۇغ ۋەزىپىلەر ئۈچۈن تۆھپە قوشىمىز.

[گۈللىنىۋاتقان يېزا ئىگىلىك 3 - دىۋىزىيىسى] ۋەزىيەت تەرەققىياتىغا ماسلىشىش، بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش، چېگرىنى قوغداش، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ قۇرۇلۇشىنى تېزلىتىش ئۈچۈن شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش ئارمىيىسى پارتكومى 1965 - يىل 11 - ئايدا، ھەر قايسى دىۋىزىيىلەردىن ئادەم، مالىيە كۆچلىرىنى ئاجرىتىپ، يېزا ئىگىلىك 1 - دىۋىزىيىسىنىڭ 4 - باشقارمىسى ئاساسىدا يېزا ئىگىلىك 3 - دىۋىزىيىسىنى قۇرۇشنى قارار قىلغان ئىدى. يېزا ئىگىلىك 3 - دىۋىزىيىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن بۇيرۇقنا بىنائەن، تەكلىماكان چۆللىكىنىڭ غەربىي گىرۋىكىگە يۈرۈش قىلىپ، يەكەن دەريالىق ۋادىسىدا يېڭى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونى ئاچتى. 1966 - يىل 1 - ئايدىن بۇيان، 16 مىڭ كىشىلىك ھەربىلەر بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش جەڭچىلىرى قار - شىۋىرغانغا قارىماي، يەكەن دەريالىق بويىدىكى "ئۇچرۇشۇش جېڭى" نىڭ ئالدىنقى سېپىگە ئاتلاندى ۋە سۇ قۇرۇلۇش، بوز يەر ئېچىپ، ئېتىز بەرپا قىلىش جەريانىدا جاپا - مۇشەققەتلەرنى يەڭدى. ئۆلار 1984 - يىلغا قەدەر جەمئىي 524 مىڭ 500 مو يەر ئاچتى. 882 كىلومېتىر تاشيول ياسىدى، 43457 مو ئورمان ئەھيا قىلدى. سۇ سىغىمچانلىقى 800 مىليون كۇبېمېتىر كېلىدىغان 4 چوڭ سۇ ئامبىرى ياساپ، سۇ ئېھتىياجىنى ئاساسەن قامدىدى. 1467 كىلومېتىر ئاساسىي غول ئۆستەڭ ياساپ، سۇغۇرۇش، سۇ چىقىرىۋېتىش قۇرۇلۇشلىرىنى دەسلەپكى قەدەمدە يۇرۇشلەشتۇردى. ئىككى ۋىلايەت، 12 ناھىيە (شەھەر) گە چايلاشقان كەڭ ئىش مەيدانىدا چوڭ تېپتىكى 16 دېخانچىلىق پولك - مەيدان-

نى ۋە سانائەت، قۇرۇلۇش، تىرانسپورت، پىنا كارلىق، كان قېزىش، سودا دۇكانلىرى، مەكتەپ، دوختۇرخانا قاتارلىق كارخانا، كەسپى ئورۇنلارنى قۇرۇپ، 11 مىللەتتىن تەر - كىپ تاپقاپ 136 مىڭ كىشىلىك چوڭ ئائىلە بولۇپ‌راۋاجلاندى (بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلار 50% نى ئىگەللەيدۇ).

يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيەسىنىڭ باشلىقى شاۋ خېگۇڭ (ئوڭدا)، سىياسىي كومىسسارى ۋاڭ چۈنجاۋ (سولدا). جاڭشەنجىيەن فوتوسى

10 يىللىق قالايمىقانچىلىقنى مەزكىلىدە پاش يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيەسى قاتمۇقبالايى - ئاپەتكە ئۇچرىدى، ئىشلەپچىقىرىش ئۇزاق مۇددەت بىر ئىزدا توختاپ قالدى، تەرەققىياتى ئاستا بولدى، راۋاجلاندۇرۇش، قۇرۇش ئىشلىرىمۇ ناسان - سەن توختاپ قالدى. 1975 - يىلى ئىشلەپچىقىرىش ئارمىيە تۈزۈلمىسى ئۆزگەرتىپ، يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيەسى قەشقەر ۋە - لايىتىگە قوشۇۋېتىلدى. پارتىيىمىز 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئو - مۇمى يىغىنىدىن كېيىن يېزا ئىگىلىك بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىشلىرى يېڭىۋاشتىن گۈللە - نىپ راۋاجلىنىش يولىغا ماڭدى. 1978 - يىلدىن1983 - يىلغىچە دېۋىزىيە بويىچە سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى ئوتتۇرا ھېساپبىلەن يىلىغا 13% دىن ئېشىپ باردى.

شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىڭتۇەنىنىڭ مۇنا - ۋەر ساھەلىرىدىن، توشۇمچە يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيەسىنىڭ باشلىقى بولداش شاۋخېگۇڭ كۆچمەنلەر تېخىمۇ چىقىم، ھەر مىللەت جاڭرىجىلىرىنى يوقلاپ، ئوتلاق ھەم چارۋا ئەۋلادىنى ئىگەللىمەكتە.

جېن يىڭ فوتوسى

1982 - يىل 5 - ئايدا يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيەسى ئەسلىگە كەلدى. قۇرۇلۇش ئار - مىيە پارتكومىنىڭ رەھبەرلىكىدە ۋە قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمىنىڭزور كۈچ بىلەن قوللىشى ئارقىسىدا، تۇرلۇك ئىشلار ئىسلاھات جەريانىدا ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە. 3 يىل ئىچىدە 3 چوڭ قەدەم تاشلاندى. 1984 - يىلى ئالدىنقى ئىككى يىلدا ئاشلىق، پاخ - تىمدىن ئۆدا مەھسۇلاتنى ئاشۇرغان، مالىيەدە زىيانلىق پايدىغا ئايلاندۇرغان ئاساستا، تېخىمۇ زور قەدەم تاشلاپ، ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتىنى 96 مىليون 880 مىڭ جىڭغا يەتكۈزۈپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 7 مىليون 710 مىڭجىڭ، يەنى 8.64% ئاشۇردى. ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن بىرلىك مەھسۇلات 233 جىڭغا يېتىپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 15 جىڭ ئاشتى. پاختىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 13 مىليون 710 مىڭ جىڭ بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 4 مىليون

120 مىلك جىلك يەنى 42.9% ئاشتى. بىرلىك مەھسۇلات ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن 95 جىڭشا يېتىپ ئالدىنقى يىلدىكىدىن 21 جىلك ئاشتى. 9 پولك ـ مەيدانلىنىلك پاختا بىرلىك مەھسۇلاتى 100 جىڭدىن ئاشتى. پۈتۈن دېۋېزىيە بويىچە سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 102 مىليون 300 مىلك يۈەنگە يەتتى، ئومۇمى پايدا 6 مىليون 710 مىلك يۈەن بولۇپ، 1980 ـ يىلدىكىدىن بىرگە يېقىن قاتلاندى.

مەشرەپ خاتىرىسى

يېزا ئىگىلىك 3 ـ دېۋېزىيىسىنىڭ خەق مىللەت ئىشچى- خىزمەتچىلىرى زىج ئىتتىپاقلىشىپ، ئىناق، كۈللەدىن چوڭ ئالمىلە بولۇپ ئۆيۈشتى- سۆزەتتە: ئۇلار ناخشا ئېيتىپ، ئۇسۇل ئويناپ، ھول ھومۇلجى تەبرىكلىمەكتە.

چالما خەتكىچىمەن ئوتۇرىسى

بۇ يىلى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 1983 ـ يىل، 1984 ـ يىللىق 2 بىرىنچى نۆۋرلۇق ھۆججىتى ئەستايىدىل ئىجرا قىلىنىپ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھ قىلىنىپ، تۈرلۈك ئىشلار بىر تەدەر زور دەرىجىدە راۋاجلاندى. پۈتۈن دېۋېزىيەدىكى ئالمىلە دىخانچىلىق مەيدانلىرى، ئالمىلە چارۋىچىلىق مەيدانلىرى يىلىنىڭ بېشىدىكى 271 دىن كۆپەيىپ 8531 گە يەتتى. يەرنى 15 يىلغىچە ئۆزگەرتىدىغان مۇقىملاشتۇرۇش، تۇرالغۇ جاي، ئۆزى ئىشلىتىدىغان جاينى ئەملىلەشتۈرۈش خىزمىتى ئاساسىي جەھەتتىن ئايالاشتى. تولۇق بولمىغان مەلۇماتلارغا قارىغاندا، 10 مىلك يۈەنلىك ئالمىلدىن 114 ى بارلىققا كەلدى. ئاز سانلىق مىللەتلەر توپلۇشۇپ ئولتۇراقلاشقان شور كۆل بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش مەيدانىدا ئالمىلەر- نىڭ ئوتتۇرىچە كىرىمى 1875 يۈەنگە يېتىپ، نامىنىڭ تۇرمۇشى ياخشىلاندى.

ئۆيۈزە، خەنزۇ قىرلار ئاجاب سىتىللاردىكى مېھرىبان ئۇلار كېڭەز تەبرىكلەپ بارگىلاشماقتا.

چالما خەتكىچىمەن ئوتۇرىسى

چارۋىچىلىقتا ئۇدا 18 يىل زىيان تارتىشتەك تارىختا خاتىمە بېرىلدى، بىقىلمۇاتقان چارۋا سانى 287374 تۆياقتا يېتىپ ئالدىنقى يىلنىڭ شۇ مەزگىلدىكىسىدىن 56 مىلك تۆياق ئاشتى. شەخسىلەر باقتان چارۋا 110 مىلك تۆياقتا يەتتى.

1984 ـ يىلى 9926 مو يەرگە ئورمان تەھىا قىلىندى، 2707 مو يەردە كىشمىش ئۆزۈم، 950 مو يەردە كىشمىش ئۆزۈم كۆچىتى ئۆستۈرۈلدى. 46 مىلك 600 مو توغراق ئورمانى

ئاسراپ پەرۋىش قىلىندى، 105 مىڭ مو توغراق ئورمانى مۇھاپىزەت قىلىندى. يىل بويى 10 مىليون جىڭ مېۋە - چىۋە ئىشلەپچىقىرىلدى.

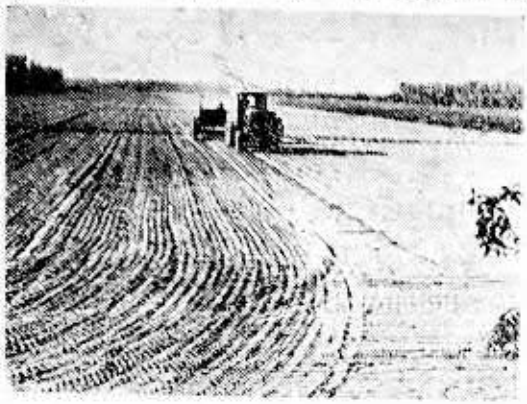

بېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيەسى بىر قەدەر كۆچلۈك ماشىنىلاشقان ئىشلەپچىقىرىش سەۋىيىسىگە ئىگە، مۇرەككەپ كەلگۈسىلارغا ماشىنا بىلەن ئۇرۇق سېلىنماقتا.

جاڭ خۇڭجيەن ئوتۇرىسى

سانائەت- قاتناش، بىناكارلىق كەسىپلىرى ئىشلاھات جەريانىدا چوڭ قەدەم تاشلىدى. تىرانسپورت شىركىتى شىزاڭ چېگرا مۇداپىئە قۇرۇلۇشىغا ياردەم بېرىدىغان تىرانسپورت ۋەزىپىسىنى غەلىبىلىك ئورۇنلاپ، 3 مىڭ توننا يۈكنى بىخەتەر توشۇدى. پۈتۈن يىللىق تىرانسپورت پايدىسى 1 مىليون 364 مىڭ 700 يۈەنگە يېتىپ يۈقۇرىغا 545 مىڭ 400 يۈەن تاپشۇردى. بىناكارلىق شىركىتىنىڭ قۇرۇلۇش قىممىتى 10 مىليون يۈەن بولۇپ، 1980 - يىلدىكىدىن بىر قاتلاندى، پايدىسى 1 مىليون يۈەنگە يەتتى.

پارتىيىنىڭ 11 - نۆۇەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان بېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيەسىنىڭ ماتارىپ ئىشلىرى ئۈدا يۈكسەلدى، ماتارىپ سۈپىتى ئۆزلۈكسىز ئۆستى. دېۋىزىيە بويىچە ھازىر 188 ئوتتۇرا - باشلانغۇچ مەكتەپ (154 باشلانغۇچ مەكتەپ، 22 تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ، 12 تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ) بار. مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار 30761 نەپەر(بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت تىلەر 12469 نەپەر). ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىلەر 2376 نەپەر (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت تىلەر 719 نەپەر). 1978 - يىلىدىن 1983 - يىلىغىچە دېۋىزىيەمىزدىكى ھەر قايسى مەكتەپلەرنى پۈتتۈرۈپ ئالى مەكتەپلەرگە ئىمتىھان بېرىپ ئۆتكەنلەر 436 نەپەر ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكومۇغا ئۆتكەنلەر 644 نەپەر ، 1984 - يىلى ئالى مەكتەپلەرگە ئىمتىھان بېرىپ ئۆتكەنلەر 94 نەپەر ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكومۇغا ئۆتكەنلەر 55 نەپەر بولدى.

① ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيەسى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىغىنى خاتىرىلەش ئۈچۈن ماقالە قوبۇل قىلىش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى، بېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيەسىنىڭ سىياسى بۆلۈمى « يەكەن دەريا گىرۋەكلىرى» ناملىق ماقالىلار توپلىمىنى تەھرىرلەپ نەشر قىلدى، ئۇ جەمئىي 5 سان نەشر قىلىندى . « ياركەنت گېزىتى » 1985 - يىل 1 - ئايدىن باشلاپ نەشر قىلىنماقچى، بېزا ئىگىلىك3 - دېۋىزىيەسى قۇرۇلغاندىن بۇيانقى تۇنجى ئۇنۇبرسال گېزىت.

دېۋىزىيە قۇماندانلىق شىتابى ، سىياسى بۆلۈمنىڭ ھەر قايسى باشقارمىلىرى،ئىشلە-

خانلىرى ، سىياسى-قانۇن ، جامائەت خەۋپسىزلىكى تارماقلىرى قەشقەر شەھرىدە تەسىس قىلىندى ، ئۇنىڭ قارىمىقىدا 16 ئاساسلىق يېزا ئىگىلىك پولك-مەيدانى بولۇپ ، شوركۆل (7پولك-مەيدان) ، قەشقەر (5 پولك- مەيدان) ، مەكىت (4 پولك- مەيدان) ،3بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونى بار. ئۇندىن باشقا يەنە ئىككى سۇ باشقۇرۇش ئورنى، يەنى شوركۆل سۇ باشقارمىسى ، ئالغا سۈرۈشقارمىسى بار . ئىككى چارۋىچىلىق مەيدانى، يەنى قاغىلىق 2 - چارۋىچىلىق مەيدانى ، قىزىلسۇ ئوبلاستى چارۋىچىلىق مەيدانى بار .كارخانا كەسىپىي ئورۇنلىرىدىن تىرانسپورت شىركىتى ، قۇرۇلۇش پولكى ، بىناكارلىق شىركىتى ، ئۆلچەش - لايىھىلەش ئەترىتى، يېزا ئىگىلىك پەن - تەتقىقات ئورنى ، دېۋىزىيە دوختۇرخانىسى قاتارلىقلار بار.

يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيىسىنىڭ ھازىرقى ئاساسى رەھبەرلىرى:

دېۋىزىيە باشلىغى : شاۋفېڭسۈي (ئىسلەھەتچىنىڭ-قۇرۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ مۇئاۋىن شتاپ باشلىغى بولۇپ، قوشۇمچە ئۆتەيدۇ).

دېۋىزىيىنىڭ 1-مۇئاۋىن باشلىغى: ياڭ خېۋېن

دېۋىزىيىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىرى: قادىر ئەھمەت، ياڭ جېنفېڭ

سىياسى كومىسسارى: ۋاڭ چۈنجاۋ

مۇئاۋىن سىياسى كومىسسارلىرى: تەن شەنجى، ۋاڭ خۇيمەن

شتاپ باشلىغى : جاۋشەنجاڭ، مۇئاۋىن باشلىغى : سۇڭ فېيلەن

سىياسى بۆلۈم مۇدىرى : لى جۇنپۇ، مۇئاۋىن مۇدىرلىرى : چېەن ۋېنلىي ، ئوسمان روزى

(بۇ ماقالە « شىنجاڭ ھەربىلەر بىۋز يەر ئۆزلەشتۈرۈش»، « ياركەنت گېزىتى »گە بېسىلغان ماقالە - خەۋەر ، پىلان - مالىيە باشقارمىسىنىڭ ئىستاتىستىكا سانلىرىغا ئاساسەن رەتلەنگەن) . (جاۋ ۋېيجاۋ)

شوركۆل بوز يەر رايونىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى

شوركۆل بوز يەر رايونى مارالۋېشى ناھىيىسىنىڭ شەرقى قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ ، جەنۇبى تەرىپى تەكلىماكان چۆلىگە تۇتاشقان ، يەكەن دەرياسىنىڭ ئوتتۇرا، تۆۋەن ئېقىمىدىكى لايلاتما تۆزلەڭلىك بولۇپ ، يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيىسىنىڭ يېقىنقى مەزگىلدە قۇرىدىغان ، گۇاسلە نىدلۇرىدىغان مۇھىم جايى. ئۇنىڭ شوركۆل سۇ ئامبىرى ۋە يۇڭئەنبا جەنۇبى سۇ ئامبىرى ، شىمالى سۇ ئامبىرى بولۇپ 3 سۇ ئامبىرى بار ، ئۇنىڭ سۇ ساقلاش ئىقتىدارى 700 مىليون كۇبېتىرە بۇ بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش مەيدانى 44 - ، 49 - ، 50 - ، 51 - ، 52 - ، 53 - پولك- مەيدانى قۇرۇلۇش پولكىنىڭ يېزا ئىگىلىك مەيدانى قاتارلىق 7 پولك-مەيدانىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ . ئۇندىن باشقا ، شوركۆل سۇ باشقارمىسى ، 1 - ۋە 2 - ربمونت زاۋۇدى قاتارلىق 3 ئورۇنمۇ بار.

[44 - پولك] 1966 - يىلى بىئىتۈەن يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيىسىنى تەشـ

كىللەش ئۇچۇن ، يېزا ئىگىلىسىك 4 - دېۋىزىيىسىدىن بىر پولك- مەيدانىنى ئاجرىتىپ جە- نۇبىي‌شىنجاڭغا ئېلىپ كېلىنىشكەن ، ئۇلار مەكىت تەۋەسىدە ئالغا 4 - مەيدانىنى قۇردى؛ يېزا ئىگىلىك 7 - دېۋىزىيىسى بىر پولك - مەيدانىنى ئاجرىتىپ ئالغا 7 - مەيدانىنى قۇر- دى . 1969 - يىلى ئىككى مەيدان بىرلەشتۇرۇلۇپ ، كۆپ قىسمى مەكىتتىن مارالۇبشىغا يۆتكىلىپ ، ئەسلىدىكى تۇمشۇق دېخانچىلىق مەيدانىنىڭ شور قوتان شۆبە مەيدانى بىلەن بىرلىشىپ ، 44 - پولك بولۇپ تەشكىللەندى .

بۇ پولك مارالۇبشى ناھىيە بازىرىنىڭ شەرقىدە 59 كىلومېتىر يېراقلىققا جايلاشقان بولۇپ ، غەربىدە داۋان تېغى بار ، شەرقى پىلانلىنىۋاتقان شاقۇ سۇ ئامبىرىغا تۇتۇشـ دۇ ، شىمالى شاقۇ دەرياسىغا ، جەنۇبى يەكەن دەرياسىغا تۇتۇشىدۇ. پىلاندىكى ئومۇمى كۆلىمى 281 مىڭ 500 مو ، ئۆزلەشتۇرۇشكە بولىدىغان يېرى 94مىڭ 400 مو ، ھازىرقى تېـ رىلغۇ يېرى 31 مىڭ 600 مو . تەرەققىيـات دائىرىسى ناھايىتى چوڭ . مۇشۇ بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش رايونىدىكى باشقا پولك - مەيدانلار بىلەن سېلىشتۇرغاندا ، تۇپرىغىنىڭ شور تەركىۋى يۇقۇرى ئەمەس ، يەر ئاستى سۇيىنىڭ سۇپىتى بىر قەدەر ياخشى.

ھازىر 12 ئىشلەپچىقىرىش لەيلۇيى بار، بۇنىڭ ئىچىدە 9 دېخانچىلىق لەينى،ئاچار- ۇ ئېچىلىق لەينى، 1 سانائەت لەينى ، 1 ئاساسىي قۇرۇلۇش لەينى بولۇپ ، ئومۇمى ئاھا- لىسى 6312 كىشى. ئەمگەك كۈچى 3478 كىشى . 12 ئاپتومۇبىلى ، 39 چوڭ - ئوتتۇرا تىپـ تىكى تىراكتۇرى ، 4 قول تىراكتۇرى ، 2 كومبايىنى بار.

1984 - يىلى سانائەت ، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلات قىممىتى 3 مىليون 429 مىڭ يۈەن، ئاشلىق ئومۇمى مەھسۇلاتى 4 مىليون 194 مىڭ 500 جىڭ ، پاختىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 553 مىڭ 400 جىڭ ، پايدىسى 225 مىڭ 500 يۈەن بولدى. (دىڭ ۋېن)

[49 - پولك] ئەسلىدە مارالۇبشى ناھىيىلىك دېخانچىلىق مەيدانى بولۇپ، كەمىلىك مەيدان دەپ ئاتىلاتتى. 1961 - يىلى بوز يەر نازارىتىگە قوشۇۋېتىلگەن . ما- رالۇبشى باش مەيدانىنىڭ 2 - ، 4 - شۆبە مەيدانلىرى ئومۇمسىخەلىق مۇلۇكچىلىگى تۇـ زۇمىدىكى ئورۇنلار . 1969 - يىلى يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيىسىگە تاپشۇرۇپ بېرىلىپ، باشقا پولك-مەيدانلاردىن بىر قانچە لەيلۇيلەر يۆتكەپ كېلىنىپ ، ھازىرقى 49 - پولك تەشكىللەنگەن .

بۇ پولك مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ شەرقى - جەنۇبى قىسمىدا جايلاشقان بولۇپ ، جەنۇبى يەكەن دەرياسىغا ، شىمالى گەمىلىك دەرياسىغا تۇتۇشىدۇ . غەربى شوركۆل سۇ باشقارمىسىغا خوشنا ، شەرقى يۇڭئەنبا سۇ ئامبىرى ، 44 - پولك بىلەن چېگرىلىنىدۇ .

يەر كۆلىمى تەخمىنەن 208كوۋادىرات كىلومېتىر، 312505 مو كېلىدۇ، ھازىرقى تېـ رىلغۇ يېرى 73 مىڭ 200 مو، ئېچىلىش ئالدىدا تۇرغان بوز يەر 74مىڭ 500مو. ئومـ مان كۆلىمى 36366 مو (بۇنىڭ ئىچىدە 32738 موسى توغراق ، 3628 موسى سۇنئى ئورمان).

تۇپراقنىڭ سىڭدۈرۈشچانلىغى مۇۋاپىق، تۇپراق قەۋىتى چوڭقۇر ، شورى يېنىك بولـ

ئاچقا يەرنى قۇۋۇەتلەندۈرۈش، تۇپراقنى ياخشىلاشقا پايدىلىق بولۇپ كۆپخىل زىرائەتلەرنى تېرىشقا مۇۋاپىق كېلىدۇ. لېكىن، تۇپرىغى ئۇنۇمسىز، قۇۋۇتى تۆۋەن، ئۇستۇنكى قاتلىمى كۆپىنچە قاتتىق چالما، پولك ـ مەيدانلىك ئوتتۇرا قىسمى چۆكمۇر زەي بولغاچقا تۇپرىغىنىڭ شورى كۆپرەك.

بۇ پولكتا ھازىر 20 ئىشلەپچىقىرىش لىيەندۇيى(بۇ لىك ئىچىدە 16 دىخانچىلىق لىيەنى، بىر چارۋىچىلىق لىيەنى، بىر سانائەت لىيەنى، بىر تىرانسپورت لىيەنى، بىر ئاساسى قۇرۇلۇش لىيەنى) بولۇپ، ئومۇمى ئاھالىسى 12105 كىشى، بىر كىشىگە 8.28 مودىن يەر توغرا كېلىدۇ، دەسلەپكى كۆلەمدىكى دىخانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ، سانائەت، قاتناش، سودا ئىشلىرى ئومۇمىيۈزلۈك راۋاجلانغان، كۆپخىل ئىگىلىك يولغا قويۇلغان ھەمدە ماشىنلىشىش سەۋىيىسى بىر قەدەر يۇقىرى بولغان دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دىخانچىلىق مەيدانغا ئايلاندى، ئۇلار لىك 8 ئاپتوموبىلى، 27 چوك ـ ئوتتۇرا تېپتىكى تىراكتۇرى، 6 قول تىراكتۇرى، 8 كومبايىنى بار. 1984 ـ يىلى ئاشلىقلىك ئومۇمى مەھسۇلاتى 5 مىليون 505 مىڭ 700 جىڭغا، پاختىلىك ئومۇمى مەھسۇلاتى 1 مىليون 200 مىڭ 900 جىڭغا، سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 6 مىليون 130 مىڭ 400 يۈەنگە، پايدىسى 25600 يۈەنگە يەتتى. (دىلك ۋېن)

[50 - پولك] بۇ ئەسلىدىكى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش نازارىتىنىڭ مارالۇبۇشى باش مەيدان مازار غوجام شۆبە مەيدانى بىلەن شاقۇ شۆبە مەيدانى بولۇپ، 1969 ـ يىلى يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسىگە ئايرىپ بېرىلگەندىن كېيىن قۇرۇلۇش پولكى بىلەن بىرلىشىپ ھازىرقى 50 ـ پولك تەشكىللەنگەن.

بۇ مەيدان يەكەن دەريالىق، شاقۇ دەريالىق بىلەن تۆلەمەت دەريالىق ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان بولۇپ، پىلاندىكى كۆلىمى 392 كۇۋادىرات كىلومېتىر، ھازىر 83200 مو تېرىلغۇ يېرى بار، بۇ يەر ئېچىشقا بولىدىغان 100 مىڭ مو يېرى بار. پىلان دائىرىسىدە نەچچە 10 مىڭ مو قايتا كۆكلەپ چىققان توغراقلىق بار، ئورمانچىلىقنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتىكى يوشۇرۇن كۈچى ناھايىتى زور.

پولك بويىچە ھازىر 29 ئىشلەپچىقىرىش لىيەندۇيى بولۇپ، ئومۇمى ئاھالىسى 12105 كىشى. ئەمگەك كۈچلىرى 5158 كىشى. ماشىنلىرىنىڭ ئومۇمى ھەركەتلەندۈرگۈچ كۈچى 4345 ئات كۈچىگە تەڭ. چوك ـ ئوتتۇرا تېپتىكى 40 تىراكتۇرى،8 كومبايىنى، 16 ئاپتوموبىلى، 15 قول تىراكتۇرى، پەسىل خاراكتېرلىك 75.5 × 3 كىلوۋاتلىق سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسىدىن بەرسى بار. بۇ جايىنىڭ كېلىماتى كېۋەزنىڭ ئۆسۈشىگە ئىنتايىن پايدىلىق. تەكشۈرۈپ بېكىتىلىشىچە، بۇ پولك كېۋەز تېرىغاندا ئۇششۇكىتىن ئىلگىرى كېۋەز نىڭ 95% تىن كۆپىسى ئېچىلىپ بولىدى. 1 ـ، 2 ـ دەرىجىلىك كېۋەز لەر 80%دىن ئاشتى.

1984 ـ يىلى ئاشلىقلىك ئومۇمى مەھسۇلاتى 9 مىليون 29.100 جىڭ، پاختىلىك ئومۇمى مەھسۇلاتى 1 مىليون 229700 جىڭ، سېتىپ بەرگەن ئاشلىقى 1 مىليون 986100 جىڭ، پاختا 1 مىليون 60 مىڭ جىڭ، سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 8 مىليون 475400 يۈەن، پايدا 201700 يۈەن بولدى. (دىلك ۋېن)

51 - پولك [1965 - يىلىنىڭ بېشىدا مارالۇبشىنىڭ تۆمۈشۈق كومىتېتى بىلەن بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش نازارىتىنىڭ مارالۇبشى باش مەيدانى قوشۇۋېتىلىپ ، بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش نازارىتىنىڭ مارالۇبشى شوركۆل بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونى بولغان ئىدى . 1969 - يىلى يېڭا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيەسىگە قوشۇۋېتىلدى، ئەسلىدىكى ئاق نام ، يېڭى مەھەللە شۆبە مەيدانلىرى ۋە باش مەيدانىنىڭ چارۋىچىلىق مەيدانى 3 ئورۇن ھازىرقى 51 - پولك بولۇپ تەشكىللەنگەن .

يەكەن دەريا سىنىڭ تۆۋەن ئېقىمىغا جايلاشقان ، شەرقتە 53 - پولك بىلەن ، غەربتە مارالۇبشىنىڭ چاۋاغ يېزىسى ، جەنۇبتا تۆلەمەت دەريا سى ۋە 50 - ، 52 - پولكلار بىلەن چېگرىلىنىدۇ . شىمالى تەرىپى سايلىق بىلەن تۇتۇشىدۇ ، پولك شىتابى ئۈرۈمچى - قەشقەر تاشيولىدىن 40 كىلومېتىردىن ئارتۇغراق كېلىدۇ .

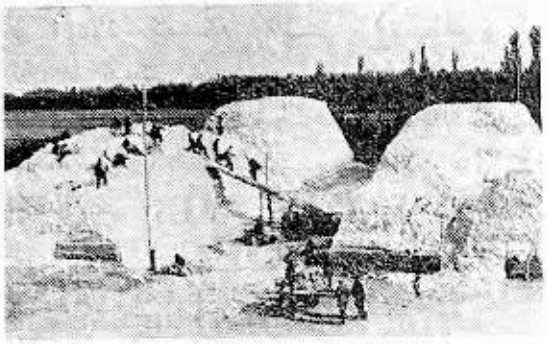

دۇڭلەنگەن قاتىۋ - خات پاختا تاغلىرى.

يېڭا ئىگىلىك 3-دېۋىزىيەسى 51-پولكى پاختا-دىن مول ھوسۇل ئالدى.

جالال خىلجىھەن فوتوسى

پولك دائىر سىنىڭ غەربى قىسمىدا ئوقۇر مازار تېغى ۋە توققۇز ساراي تېغى بار ، تاغنىڭ جەنۇبى تەرىپىدە تارىختىكى " تاك سۇلالىسى پادىشاسىنىڭ سەپىرىلى " (" 9 سا - راي " كۆزدە تۇتۇلىدۇ) نىڭ خارابىسى بار . تاك سۇلالىسى دەۋرىدە بۇ جايدا تۇ - رۇشقا ئەسكەر ئەۋەتىلگەن ئىكەن . قەدىمقى زامانىدىكى " يىپەك يولى " موشۇ جايىنى كې - سىپ ئۆتكەن . بۇ ئاسىرلىمدىغان مەدەنىيىيادىكارلىقلار رايونى .

پولكنىڭ پىلاندىكى ئومۇمى كۆلىمى 349700 مو بولۇپ ، بۇنىڭ ئىچىدە دېخانچىلىق قىلىنىدىغان يەر 227800 مو ، باغ - ئورمانلىقى 13600 مو ، ئاساسىي قۇرۇلۇش ئىگەلىگەن يېرى 41 مىڭ مو ، ئوتلاق ۋە پايدىلىنىشقا بولمايدىغان يېرى 67300 مو ، ھازىر 121700 مو تېرىلغۇ يېرى بار . كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىگىدىكى تېرىلغۇ يېرى 81 پىرسەنتنى ئىگەللەيدۇ .

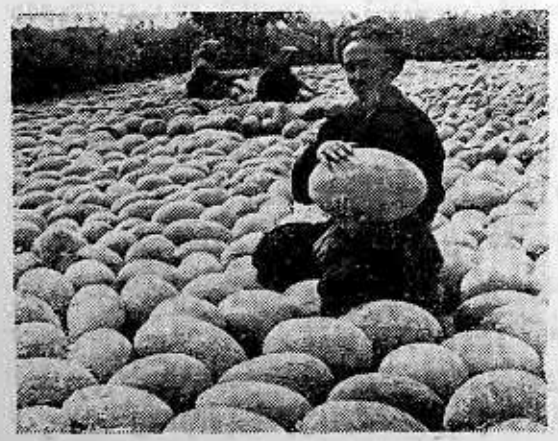

تاشلىق!

يېڭا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيەسى 51 - پولكىنىڭ 10 مىڭ جىڭ تاشلىق ئىشلەپچىقارغىنى، 10 مىڭ يۆەللىك تاشلا ئەمەت ئۇستام تېرىغان قوغۇنىدىن مول ھوسۇل ئېلىندى .

جالال خىلجىھەن فوتوسى

51 ـ پولكنىڭ سۇ ، تۆپراق بايلىغى مول بولۇپ، " مارالۇبشىنىڭ ئاشلىق ئامبىرى" دېگەن نامى بار ، يېپىنچا ئۆسۈملۈكلىرىنىڭ كۆپىنچىسى قومۇش، چۆچۈكبۇيا ، ياۋا كەندىر ، يانتاق ، يۇلغۇن قاتارلىقلار ، ئۇ ئورمان ئەھىيا قىلىشقا ، ئوتلاق قىلىشقا باپ كېلىدىغان جاي ، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ، ئورمانچىلىقنىڭ تەرەققىياتى بىر قەدەر تېز بولدى ، ھازىر 7700 مو كېلىدىغان ئورمان ، باغ بار ، بۇنىڭ ئىچىدە مۇنلىك باغ 3700 مو، 1984 ـ يىلى 1 مىليون 890 مىڭ جىڭدىن ئارتۇق مىۋە ئىشلەپچىقاردى. ئالما، ئامۇتلىرى تاتلىق ھەم سۇلۇق بولۇپ ، ئۇرۇمچىگىچە ئاپىرىپ ساتىدۇ . دەشپۈت 1984 ـ يىلى شىنجىڭ ئالاھىدە رايونىغا ئاپىرىپ سېتىلدى .

بۇ پولك ـ مەيدانىنىڭ مۇلۇكچىلىكى ئۇمۇمىيلاشقان مۇلۇكچىلىكى ۋە كوللېكتىپ مۇ ـ لۇكچىلىكىدىن تەركىپ تاپقان ، ئۇيغۇر ، خەنزۇ ، خۇيزۇ قاتارلىق 13 مىللەت بار . 1984 ـ يىلى يىل ئاخىرىدىكى ئومۇمى نوپۇسى 22857 كىشىگە يېتتى . بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر قاتارلىق ئاز سانلىق مىللەتلەر 20890 كىشى بولۇپ 91.4% نى، خەنزۇلار 1967 كىشى بولۇپ ، 8.6% نى ئىگىلەيدۇ . ئەمگەك كۈچىلىرى 7368 كىشى (ئومۇمى خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچى 1673 كىشى بولۇپ 22.7% نى ئىگىللەيدۇ)،پولك بويىچە 37 لېيەندۇي، بىر ئاساسىي قۇرۇلۇش چوڭ ئەترىدى بار، ئۇ ـ لارنىڭ 12 ئاپتوموبىلى، چوڭ،ئوتتۇرا تىپتىكى 39 تىراكتۇرى، 4 قول تىراكتۇرى بار.

1984 ـ يىلى پولك بويىچە ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 25190000 جىڭ بولۇپ، ئوتتۇرىچە بىرلىك مەھسۇلاتى 351.8 جىڭغا يەتتى، پاختىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 2 مىل ـ يون 200 مىڭ جىڭ بولۇپ، بىرلىك مەھسۇلاتى 112.2 جىڭغا يەتتى، سانائەت، يېزا ئىگە ـ لىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 16 مىليون 589 مىڭ يۈەن، پايدا 203800 يۈەن بولدى. سېتىپ بەرگەن ئاشلىقى 4 مىليون 700 مىڭ 100 جىڭ، پاختا 2 مىليون جىڭ بولۇپ، دې ـ ۋىزىيە بويىچە بىرىنچى بولدى. ھەر بىر يېزا ئىگىلىك نوپۇسى 175.64 جىڭدىن كۆپرەك ئاشلىق، 102 جىڭدىن كۆپرەك پاختا ئىشلەپچىقاردى، ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن بىر نوپۇسقا توغرا كېلىدىغان كىرىم 381.13 يۈەنگە يەتتى. ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن بىر ئەمگەك كۈچى ـ گە توغرا كېلىدىغان كىرىم 1288.06 يۈەنگە يەتتى. پولك بويىچە 10 مىڭ يۈەنلىك 40 ئائىلە بارلىققا كەلدى (1983 ـ يىلى 10 مىڭ يۈەنلىك ئائىلە 9 ئىدى). 1984 ـ يىلىى 526500 تۈپ تۈرلۈك جىرىم تىكىلدى، 108 مو يەردە كۆچەت يېتىشتۈرۈلدى. (51 ـ پولك)

[52-پولك] 1965 ـ يىلى 3 ـ ئايدا قۇرۇلغان، ئەسلىدە بۆزىيەرنازارىتى مارالۇبشى باش مەيدانىنىڭ چىغانچۆل شۆبىسى مەيدانى بولۇپ، 1969 ـ يىلى يېزا ئىگىلىك3ـدىۋىزى ـ يەسىگە قوشۇلۇپتىلىگەندىن كېيىن كېچىكەيتىلىپ ھازىرقى 52 ـ پولك بولغان . ئۇ مارالۇبشىنىڭ شەرقىي قىسمىغا جايلاشقان، 44 ـ پولك دىۋىزىيەسىنىڭ 2ـ رېمونت زاۋۇدى، 50 ـ پولك، 51 ـ پولكلار بىلەن چېگرىلىنىدۇ، ئو ـ مۇمى كۆلىمى 181464 مو، ئېچىشقا بولمايدىغان بىنام يەر 149 مىڭ مو، ھازىرقى تېرىلغۇ يېرى 70 مىڭ 300 مو. سۇغۇرۇشتا سۇ ئامبىرىنىڭ سۇيىمگە تايىنىدۇ، سۇ كۆپ بولغان يىللىرى ئېھتىياجنى قامدىيالايدۇ، سۇ قىس بولغان يىللىرى يەرلىرى قاغجىراپ كېتىدۇ؛ يەر ئاستى سۇلىرى مول بولسىمۇ، سۇنىڭ سۈپىتى ناچارراق.

پولـك بويىچه 22 ئىشله‌پچىقىرىش ليه‌ندۇيى (بۇنىڭ ئىچىدە18دىخا نچىلىق ليه‌نى، بىرە-دىن چـارۇىـچىلىق، سانائەت، تىرانسپورت، ئاساسىي قۇرۇلـۇش ليـه‌نى) بـولۇپ، ئـو-مۇمى نوپۇسى 9270كىشى، ئەمگەك كۈچلىرى 3520 كىشى، بىر نوپۇسقا 7.73 مودىن تـېرىلغۇ يېرى توغرا كېلىدۇ. مەيدان قۇرۇلغان 14 يىلدىن بۇيان، جەمئى 44 مىليون 700 مىڭ يۈەن زىيـان تـارتتى. 1983 ـ يىلى زىيانىنى پايدىغا ئايلاندۇرۇپ، 149 مىڭ 400 يـۈەن ساپ پايدا ئالدى، ئۇلارنىڭ 31826 ئات كۈچىگە ئىگە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى، چوڭ، ئوتتۇ-را تىپتىكى بولۇپ تىراكتۇردىن 52.2 ئۇلاچەملىك تىراكتورى، 8 ئاپتوموبىلى بار.

1984 ـ يىلى ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 7 مىليون 120 مىڭ جىڭخا، پاختـىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 1 مىليون جىڭخا، سانائەت، يېزا ئىگىلىكى ئومۇمى مەھسۇلات قىممە-تى 6 مىليون 89 مىڭ 300 يۈەنگە، پايدا 159600 يۈەنگە يەتتى. (دىڭ ژېن)

[53-پولك] ئەسلىدە مارالۇبشى ناھىيە تۇمشۇقكومپونىسىنىڭ پىچاق سۈندى باشقۇ-رۇش رايونى ئىدى. 1965 ـ يىلى بوز يەر نازارىتىنىڭ مارالۇبشى باش مەيدانىغا ئۆت-كۈزۈپ بېرىلگەن. 1969 يىلى يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسىگە قوشۇۋېتىلىپ 53 ـ پـولـك بولۇپ تەشكىللەنگەن. ئۇ تەكلىماكان چۆلىنىڭ غەربىي گىرۋىكىگە، يـەكـەن، قـەشـقـەر دەريالىرىنىڭ تۆۋەن ئېقىمىدىكى لايلاتما تۈزلەڭلىككە جايلاشقان، جەنۇبتا 50 ـ پـولك، غەربتىن 51 ـ پولـك بىلەن خوشنا، شىمال تەرەپى كەلپىن تېغى ئېتەكلىدىكى تۈزلـەڭلىك بولۇپ، شەرقىي جاڭگال ـ توغرا قىلىقتا تۇتۇشىدۇ. شەرقتىن غەربكىچە ئۇزۇنلىغى 20 كـې-لومېتىر، جەنۇبتىن شىمالغىچە كەڭلىگى 19 كىلومېتىر كېلىدۇ. ئومۇمى كۆلىمى 509 مـىڭ مو، ئېچىشقا بولىدىغان يەر كۆلىمى 207 مىڭ مو، ھازىرقى تېرىلغۇ يېرى 54800 مـو كېلىدۇ.

پولـك بويىچە 29 ئورۇن بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئومۇمىيلاشقان مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇن 18، كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى ئورۇن 11. ھازىرقى نوپۇسى 11500 كىشى بولـۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلار 8156 كىشى، خەنزۇلار 3344 كىشى، ئەمگـەك كـۈچـى 4487، 13 ئاپتوموبىلى، چوڭ، ئوتتۇرا تىپتىكى 49 تىراكتورى، 22 قول تىراكتورى، 3 كومبايىنى بار.

53 ـ پولك ـ مەيدانىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى 3 مەزگىلنى باشتىن كۆچۈردى:

1. ئىگىلىك تۈزۈلگەن مەزگىلى (1969 ـ يىلىدىن 1976 يىلىغىچە). "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى" نىڭ كاشىلىسى، بۇزغۇنچىلىقى تۈپەيلىدىن ئىشلەپچىقىرىش غايەت زور زىيانغا ئۇچرىدى. بۇ 7 يىل ئىچىدە 10 مىڭ مو يەر ئېچىلدى، ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى مەيـ-دان قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدىكى 3 مىليون 839 مىڭ جىڭدىن ئازىيىپ، 1976ـيىلى 3 مىليون 414 مىڭ جىڭغا چۈشۈپ قالدى. مالىمىدە جەمئى 7 مىليون 65590 يۈەن زىيـان كـۆ-رۈلدى. زىيان بولغان پۈل ئومۇمى ئىش ھەققى پۈلىدىن 765590 يۈەن ئارتۇق.

2 . ئىگىلىك بىر ئەزىدا ئايلىنىپ تۇرغان مەزگىل (1976 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدىن 1981ـ يىلىغىچە). بۇ پولـك ـ مەيدانىنىڭ تەبىئى بايلىق شارائىتىغا بولغان تونۇشى ئېنىق بولـ-ۋاي قارىغۇلارچە "تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنى كېڭەيتىپ ئومۇمى مەھسۇلاتقا كاپالەتلىك قىلىش" فاكتىنى يولغا قويۇلغاچقا يەرنىڭ قۇۋۋىتى تۆۋەنلەپ كەتتى، سۇ قىس بولدى، ئۇنـۇمنىڭ

ئۇستىگە زەي سۇ بىلەن تاتلىق سۇ بىللە ئېقىپ كېلىپ زەي - شور زىيان سالدى، ئاشلىق-
نىڭ بىرلىك مەھسۇلاتى ئىزچىل تۆردە 86 جىلىك بىلەن 146 جىلىك ئوتتۇرىسىدىن چىقالمىدى،
بەش يىل ئىچىدە جەمئى 2 مىليون 930 مىڭ يۇەن زىيان تارتتى.

3 . ئىگىلىك گۇللەنگەن مەزگىل (1982 - يىلدىن كېيىن) يۇقىرقى نباتى كېپەكتەك قۇ-
رۇش قۇرۇلمىسىنىڭ پۈتۈشى، بۇ پولات-مەيدانىنىڭ يەر ئاستى سۇئېگۇچىنىڭ پۈتۈشى بى-
لەن پولات-مەيدانىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ۋە تۇرمۇشتا ئىشلىتىدىغان سۈيى زور دەرىجىدە
ياخشىلاندى. ئىقتىسادىي ھۆددە مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ئىزچىل ئىجرا قىلىنغانلىقتىن، ھەر
مىللەت كادىرلىرى، ئاممىنىڭ ئاكتىپلىغى ئىشقا سېلىندى، 1982 - يىلىدىن بۇيان، ئۇدا
زىيان تارتىپ كېلىۋاتقان تارىخقا خاتىمە بېرىلدى. 1983 - يىلى
ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 6 مىليون 320 مىڭ جىڭغا،
پاختىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 660 مىڭ جىڭغا ، يۇقۇرىغا تاپشۇرغان پايدا 50 مىڭ يۇەن-
گە يەتتى . 1984 - يىلى ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 9 مىليون 300 مىڭ جىڭغا ،
پاختا بىر مىليون 6100 جىڭغا ، يۇقۇرىغا تاپشۇرغان پاختا 120 مىڭ يۇەنگە ، سېپتەپ
بەرگەن ئاشلىقى 1 مىليون 649600 جىڭغا ، پاختا بىر مىليون جىڭغا ، سانائەت ، يېزا
ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 7 مىليون 7300 يۇەنگە ، پايدا 151300
يۇەنگە يەتتى .

ئورمانچىلىق: جەمئى 430 مو يەرگە ئورمان تەھيا قىلدى ، 210 مىڭ تۈپ جىدىرىم
قويۇلدى ، 90 مو يەردە كىشمىش ئۈزۈم ئۆستۈرۈلدى .

چارۋىچىلىق : چارۋىچىلىق ئومۇمى تۈياق سانى 24354 كە يەتتى ، بۇنىڭ ئىچىدە
قوي 6492 تۈياق ، ئۆچكە 10930 تۈياق ، چوشقا 588 تۈياق ، كالا 1099 تۈياق ، ئات
815 تۈياق ، سېغىن كالا 11 تۈياق .

ماشىنا ئىشلىرى : چوك ، ئوتتۇرا تىپتىكى 44 دانە تىراكتۇرى ياكى 46.4
دانە ئۆلچەملىك تىراكتۇرى بار . يەنە 7 قول تىراكتۇرى ، توك ھاسىل قىلىدىغان 8 مو-
تۇر گۈرۈپپىسى بولۇپ ، توك بېرىش ئىقتىدارى جەمئى 417 كىلوۋات . سانائەت قوشۇم-
چە كەسىپ ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 3 مىليون 890 مىڭ يۇەن .

پولات مىللى كادىرلارنى تەربىيىلەش، ئىشقا قويۇشقا ئەھمىيەت بەردى . يولداش
قادىر بەكرى پولات - مەيدانىنىڭ پارتكوم شۇجىسى ھەم سىياسىي كومىسارى، باتالىيون،
لىيەن ، پەي دەرىجىلىك ئۇيغۇر كادىرلار ، ئۇيغۇر دوختۇرلار ، خىزمەتچىلەر ، تېخنىكلار
ۋە تېخنىكا ئىشچىلىرىدىن بولۇپ جەمئى مىڭغا يېقىن كىشى بار .

[قۇرۇلۇش پولكىنىڭ شوركۆل دېخانچىلىق مەيدانى] ئەسلىدە سۇ قۇ-
رۇلۇشى پولكى دەپ ئاتىلاتتى . 1979 - يىلى مەكتتىن مارالۇبشىنىڭ قاقىلىقە يۆتكىلىپ
نۇقتا قۇردى ، ئاساسلىقى ، شور كۆل سۇ ئامبىرىنى ياساپ ، قوشۇمچە يەر ئېچىپ تېرە-
دى . 1982 - يىلى شور كۆل دېخانچىلىق مەيدانىنى قۇرۇپ ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرە-
شى بىلەن شۇغۇللاندى . 1983 - يىلى قۇرۇلۇش پولكى بىلەن سۇ ئاشقىنى-
مىسى ئايرىۋېتىلدى ، قۇرۇلۇش پولكى سىرتىنىڭ قۇرۇلۇشىنى قىلدى ،
ئۇنىڭغا قاراشلىق شور كۆل دېخانچىلىق مەيدانى ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇ-

غوللاندى . دېخانچىلىق مەيدانىدا 11 لىيەندۇي ، 2857 كىشى بار ، ئەمگەك كۈچلىرى 808 كىشى . ئولار ئىلغار چوڭ ، ئوتتۇرا تىپتىكىسى 22 تىراكتۇرى ، 32 قول تىراكتۇرى ، 3 كومبايىنى بار .

شور كۆل دېخانچىلىق مەيدانىنىڭ شىتابى مارالۇشى ناھىيە بازىرىنىڭ شەرقى - جەنۇبىدا ، 45 كىلومېتىر كېلىدۇ . دېخانچىلىق مەيدانىنىڭ ئومۇمى كۆلىمى 380 كۇۋادىرات كىلومېتىر بولۇپ ، تەخمىنەن 570 مىڭ مو . 170 كۇۋادىرات كىلومېتىر شور كۆل سۇ ئامبىرى ، تاغ ، ساي ، چۆل - جەزىرىلەرنى چىقىرىۋەتكەندە ئېچىشقا بولىدىغان يەر كۆلىمى 45700 مو . 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئىستاتىستىكا قىلىنغان تېرىلغۇ يەر 29300 مو .

1984 - يىلى ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 1 مىليون 976100 جىڭ، پاختا 413900 جىڭ بولۇپ ، دېخانچىلىق مەيدانىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 800700 يۈەنگە يەتتى . (دىڭ ۋېن)

[شور كۆل سۇغۇرۇش قۇرۇلۇشى] يەكەن دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىمىدا شور كۆل قاتارلىق 3 سۇ ئامبىرىنى ئاساسى گەۋدە قىلغان سۇغۇرۇش ، سۇ ساقلاش سىستېمىسى قۇرۇلۇپ ، شور كۆل بوستانلىقىغا ئايلاندى .

بۇ سۇغۇرۇش سىستېمىسى شىنجاڭ بويىچە ئەڭ چوڭ شور كۆل سۇ ئامبىرىنى ، يۇڭ - ئەنبا جەنۇبىي ئامبىرى ۋە شىمالىي ئامبىرىنىڭ يۇرۇشلەشتۇرۇش قىزىرۇلۇشى ۋە ئۆستەڭ سىستېمىسى قۇرۇلۇشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

مارالۇشى ناھىيىسىنىڭ مازار تاغ باغرىغا جايلاشقان شور كۆل سۇ ئامبىرىنىڭدامبا ئۆزۈنلىقى 56 كىلومېتىر ، سۇ يۈزى 145 كۇۋادىرات كىلومېتىر ، كۆل ھەجمى500 مىليون كۇبېمېتىر كېلىدۇ. شور كۆل سۇ ئامبىرىنىڭ شەرقىدىن25 كىلومېتىر يىراقتىكى جايغا يۇڭ - ئەنبا شىمالىي كۆلى ۋە جەنۇبىي كۆلى ياسالغان؛ شىمالىي كۆلنىڭ كۆلىمى 40 كۇۋادىرات كىلومېتىر ، سىغىمچانلىقى 90 مىليون كۇبېمېتىر كېلىدۇ ؛ جەنۇبىي كىچىك كۆلنىڭ كۆلىمى 60 كۇۋادىرات كىلومېتىر ، سىغىمچانلىقى 110 مىليون كۇبېمېتىر كېلىدۇ . شىمالىي كۆل بىلەن جەنۇبىي كۆل ئوتتۇرىسىدىكى توسما بىلەن تۇتۇشۇپ تۇرىدۇ ، بۇ ئارقىلىق سۇ مىقدارىنى تەڭشەپ تۇرغىلى بولىدۇ . شىمالىي كۆلنىڭ سىرتىغا ئۆزۈنلىقى 18 كىلومېتىر كېلىدىغان زەيكەش چېپىلغان . پۈتكۈل سۇغۇرۇش رايونىدا جەمئى 60 دىن ئارتۇق كۆۋرۈك ، سۇئۆتكۈچ، توما - تاقاق بار ، ئاساسلىق ئۆستەڭ ، غول ئۆستەڭ ھەم ئىچىرىقلار بىر - بىرىگە گىرەلىشىپ ، 7 دېخانچىلىق مەيدانى ۋە بىر - بىرىنى قاپلىغان ، ئومۇمى ئۆزۈنلىقى 285 كىلومېتىر كېلىدۇ .

شور كۆل سۇ ئامبىرى 1959 - يىلى ئەتىيازدا ئاپتونوم رايونلۇق سۇ ئىشلىرى نازارىتىنىڭ تەشكىللىشى ئارقىسىدا ايمەھەلىنىپ قۇرۇلغان،1964 يىلى پۈتۈپ 250 مىليون كۇبېمېتىر سۇ ساقلىغان . 1969 - يىلى يېزا ئىگىلىكى 3 - دەۋرىيىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەندىن كېيىن 2 - قاتارلىق قۇرۇلۇش لايىھىسى ھەم قۇرۇلۇشى يولغا قويۇلغان ، 1980 - يىلىغا كەلگەندە 400 مىليون كۇبېمېتىر سۇنى بىخەتەر سۇغۇرالايدىغان بولغان . 1981 - يىلى شور كۆل رايونىنىڭ تەرەققىيات ئېھتىياجىنى كۆزدە تۇتۇپ ، يۇڭئەنبا سۇ ئامبىرىنى قۇرۇش

بىلەن بىر ۋاقىتتا ، شور كۆل سۇ ئامبىرى 3 - قارارلىق كېڭەيتىلدى ، 1984 - يىلى 6 - ئايدا 500 مىليون كۇبېمېتىرلىق يۇرۇشلەشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئومۇميۈزلۈك پۈتتى.

يۇقىرىنبا سۇ ئامبىرى قۇرۇلۇشى 12 تەشەببۇسكار توما - تاقاق ، 11 كىلومېتىرلىق زەيكەش ، 6 قۇرۇلما ۋە 14 كىلومېتىرلىق دامبىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ . 1980 - يىلى قىشتا ئىش باشلىنىپ ، 1981 - يىلى 7 - ئايدا پۈتتى .

يۇقىرىنبا جەنۇبىي ئامبىرى قۇرۇلۇشى كەلكۈن سۈيىنى چىقىرىۋېتىش تۈگمىنى بىلەن شىمالىي ئامبارنى ئايرىپ تۇرىدىغان ئامبار ئوتتۇرىسىدىكى تاشيول ۋە 18 كىلومېتىرلىق توپا دامبا قۇرۇلۇشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ . 1981 - يىلى 6 - ئايدا قۇرۇلۇش باشلىنىپ 1982 - يىلى 5 - ئايدا پۈتتى .

3 سۇ ئامبىرىنى تەڭشەپ ئىشلىتىش ، بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ سۇ ئىشلەتىشىگە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن 1983 - يىلى شور كۆل سۇغۇرۇش رايونى سۇ باشقارمىسى تەشكىللەندى ، ئۇلار سۇ ئامبىرىنى رېمونت قىلىش ، كەلكۈن مەزگىلىدە كەلكۈندىن مۇداپىسىلەش كۆرۈش ، سۇغۇرۇشنى بەلگىلەش خىزمىتىگە مەسئۇل بولدى . ئۇندىن باشقا ، بېلىقچىلىق مەيدانى قۇرۇپ ، بېلىمجانلارنى كۆپەيتىش ، بېلىق تۇتۇش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانماقتا . 1984 - يىلى شور كۆل سۇ ئامبىرى 497 مىليون كۇبېمېتىر ، يۇقىرىنبا شىمالىي ئامبىرى 92 مىليون كۇبېمېتىر، يۇقىرىنبا جەنۇبىي ئامبىرى 95900000 كۇبېمېتىر،3 ئامبارجەمئى 685 مىليون كۇبېمېتىر سۇ ساقلىدى. 1985- يىل ئەتىيازغا كەلگەندە 3 ئامبارداجەمئى 433 مىليون كۇبېمېتىر سۇ ساقلىنىپ، ئەك يۇقۇرىرېكورت يارىتىلدى. شوركۆل بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىدىكى 450 مىك مودىن كۆپرەك تېرىلغۇ يەرنىڭ زىرائەتلەردىن مول ھوسۇل ئېلىشقا كاپالەتلىك قىلىش رولىنى ئوينىدى.

شوركۆل سۇغۇرۇش رايونىنىڭ سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشىنىڭ يۇرۇشلەشتۈرۈلۈشى، ئۇزاق مۇددەت مۇقىم ھالدا ئىشلەشى چوقۇم بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ بېيىشى ھەم گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. (جۇك لىپىك)

مەكىت بوز يەر رايونىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى

مەكىت بوز يەر رايونى تەكلىماكان قۇملۇغىنىڭ غەربىي گىرداۋدىكى مەكىت ناھىيىسىگە جايلاشقان. 1966- يىلىنىڭ باشلىرىدا يېزا ئىگىلىك 3- دېۋىزىيىسى قۇرۇلغاندىن كېيىنكى تۇنجى جەڭ — يەكەن دەرياسى ئېقىمىدىكى چوڭ ئۇچرۇشۇش جېڭىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى مۇشۇ يەردە بولغان.

شۇندىن بۇيان، شوركۆل بوز يەر رايونىنى نۇقتىلىق ئېچىش ئۈچۈن، بىر قىسىم پولك مەيدانلار 1979- يىلى ئارقا - ئارقىدىن مارالۇبشىغا كۆچۈپ كەتتى، بۇ بوز يەر رايونىدا ھازىر 43- پولك، 45-پولك، 48- پولك، چىگىلىك 4 دىخانچىلىق مەيدانى بار.

[43- پولك] ئالغا 3- مەيدان بىلەن ئىتتىپاق دىخانچىلىق مەيدانىنىڭ بىر-لىشىشى ئارقىسىدا تەشكىللەنگەن. ئالغا 3- مەيدانى 1953- يىلى قۇرۇلغان، ئىتتىپاق دە-

خانچىلىق مەيدانى 1957- يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، ئەسلىدە بوز يەر نازارىتىمگە تەۋە ئىدى. 1968- يىلى ئىتتىپاق دېخانچىلىق مەيدانى يېزا ئىگىلىك 3- دېۋىزىيەسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، ئالغا 3- مەيدانى بىلەن بىرلەشىپ 43- تۈمەن بولۇپ تەشكىللەندى.

بۇ پولك يەكەن دەريا سىنىك لايلاتما تۈزلەڭلىگە جايلاشقان، پولك شىتابى مەكىت ناھىيسە بازىرىدىن 27.4 كىلومېتىر كېلىدۇ، شەرق تەرىپى تەكلىماكان قۇملىقىغا تۇتىشىدۇ. ئالغا سۈ ئامبىرىنىڭ ئاساسىي غول ئۆستىگى جەنۇبتىن شىمالغا بولغان يۆنىلىش بويىچە مەيدان رايونىنى كېسىپ ئۆتىدۇ. ئېتىمزامرى جەنۇبتىن شەرقى - شىمال تەرەپكە قاراپ تاسما شەكىل ھاسىل قىلغان. سۈ مەنبەسى ئىككى: تورمەن رايونى يەكەن دەريا سىنىڭ سۈيى بىلەن بىۋاستە سۇغۇرۇلىدۇ؛ زارات رايونى ئالغا سۈ ئامبىرىنىڭ سۈيىنى ئىشلىتىدۇ. يەكەن دەريا سىدا سۈنىك پەسىل خاراكتېرلىك ئۆزگىرىشى چوڭ بولغاچقا، ھەمىشە ئەتە-يازدا قۇرغاقچىلىق يۈز بېرىدۇ.

پىلانىدىكى كۆلىمى 304 مىك مو بولۇپ، ياخشىلاش ياكى ئاز - تولا ياخشىلاش ئارقىلىق پايدىلىنىشقا بولىدىغان بوز يەر 80 مىك مودىن 100 مىك موغىچە كېلىدۇ. 1984 يىلىدىكى تېرىلغۇ يەر كۆلىمى 70300 مو (ئوتلاقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ). ئېچىلغان يەرلەرنىك تۈپراق قۇۋۇتىنى يېتىشمىگەنلىگى، فوسفور، ئازوت كەمچىل بولغانلىقى، ئورگانىك مادداتەركىۋى ئاز، يەر ئاستى سۈيىنىك ئورنى سەل ئىگىز بولغاچقا قايتمىدىن شورلۇشۇپ كېتىش ھادىسىلىرى ئاسانلا يۈز بېرىپ تۇرىدۇ.

پولك بويىچە 24 ئىشلەپچىقىرىش لىنىيىسى بولۇپ، ئومۇمى ئوپۇسى 10617 كىشى، ئەمگەك كۈچلىرى 4011 كىشى. ئۇلارنىڭ 21 ئاپتوموبىلى، چوك ، ئوتتۇرا تېپتىكى 43 تىراكتۇرى، 67 قوتول تىراكتورى، 10 كومبايىنى بار.

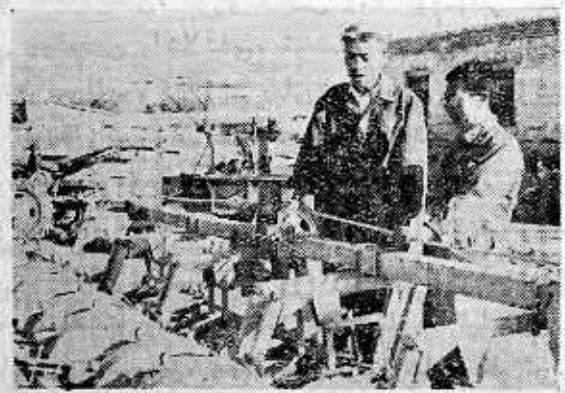

ئاپتونوم رايونلۇق ئىلغار ئەمگەكچى خادىمى، ئىشلەپچىقىرىش- قۇرۇلۇش ئارمىيەسىنىڭ ئەمگەك نەمۇنچىسى، يېزا ئىگىلىك 3- دېۋىزىيەسى 43- پولكىنىڭ تېخنىكىلىق يولداش لېۋكۇن (سولدا) ۋە ئۇ ئەترىتى قىلىپ ياسىغان (43) 8 - 2BMG تېپلىق پالتىراق يوپۇرمىسىمالكەسى.

جالالخېمگىجىيەن فوتوسى

43 - پولك 10 يىللىق مالىمانا-چىلىق مەزگىلىدە ھەر يىلى زىيان تارتىپ كەلگەن ئىدى. 1980- يىلدىن بۇيان، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنى يولغا قويۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئۈدا زور ھەجمىدە ئاشۇردى. 1981 - يىلى زىيانىنى تۈگىتىپ پايدا ئالدى. 1984 - يىلى ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 7 مىليون 848900 جىڭ، پاختىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 1 مىليون 980500 جىڭ، سېپىتىپ بەرگەن ئاشلىقنى 709 مىڭ جىڭ، پاختىنى بىر مىليون 730 مىڭ جىڭ، سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 14 مىليون 550800 يۈەن، پايدا 685300 يۈەن نىگە يەتتى. يېزا ئىگىلىك، دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق پولك - مەيدانلىرى ئېچىمدە پايدا مىقدارى بويىچە 1- ئورۇندا تۇرىدۇ. (دىلك ۋېن)

[45 - پولك] 1966 ـ يىلىنىڭ باشلىرىدا ئەسلىدىكى ئالغا 5ـ مەيدان، ئالغا 6ـ مەيدان، ئالغا 8ـ مەيدان 3 مۇستەقىل ئورۇن ئىدى. 1968 ـ يىلى 10ـ ئايدا 5ـ، 8ـ مەيدانلار بىرلىشىپ ئەسلىدىكى 45ـ پولك بولغان. 1970ـيىلى 9ـ ئايدا 45ـ پولك يەنە 46 ـ پولك (ئەسلىدىكى ئالغا 6ـ مەيدان) بىلەن بىرلىشىپ، ھازىرقى 45ـ پولك بولۇپ قۇرۇلدى.

بۇ پولك يەكەن دەرياسىنىڭ شەرقى قىرغاق ئوتتۇرا، تۆۋەن ئېقىمىدىكى لايلاتما تۆزلەڭلىككە جايلاشقان بولۇپ، يەكەن دەرياسى بىلەن تىزناپ دەرياسىنىڭ ئارىلىغىدا، شەرقىدە مەكىت ناھىيىلىك توغراق ئورمان مەيدانى، غەربى شىمالى تەرەپتە مەكىت ناھىيىسىنىڭ تۆمەنتال يېزىسى، شىمالىدا قىزىلئوردا دېخانچىلىق مەيدانى ۋە غەربى رايونىمىڭ چاسا قىسىم دېخانچىلىق مەيدانى بار، غەربى جەنۇبىدا 43ـ پولك بىلەن خوشنا، جەنۇپ تەرىپى ئۇدۇل چوڭ قۇملۇققا تۇتىشىدۇ.

تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ ئۆزلۈكسىز كېڭىيىشىگە ئەگىشىپ، سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشى ئىنتايىن مۇھىم بولدى. 18 يىلدىن بۇيان سۇ قۇرۇلۇشى بويىچە ئىشلەنگەن توپا قۇرۇلۇش مىقدارى 383900 كۇپمېتىر، جەمئى سېلىنغان مەبلەغ 3 مىليون 7.14 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر بىر كۇپمېتىر توپا ئۈچۈن 96 فۇڭ 7 لىدىن توغرا كەلدى. بۇ پۈتۈن پولكتا سېلىنغان مەبلەغ ئومۇمى مىقدارىنىڭ 12.78% نىنى ئىگەللىدى، سۇ-غۇرۇش ئۆستەڭلىرى 264.5 كىلومېتىر، زەيكەش 193 كىلومېتىر بولۇپ، بۇلارنىڭ ئومۇمى سۇ باشلاش مىقدارى (ئەڭ يۇقۇرى بولغان 1978 ـ يىلى) 59 مىليون 675 مىڭ كۇپمېتىر بولدى. 1984 ـ يىلى سۇ باشلاش ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن سىكونتىغا 2.0 كۇپمېتىر سۇ ئاقىدىغان، ئۇزۇنلىغى 9.8 كۇپمېتىر كېلىدىغان ئايرىم تارماق ئۆستەڭنىڭ قۇرۇلۇشى يېڭىدىن باشلاندى، ئۇنىڭ لايىھىدىكى توپا ـ تاش قۇرۇلۇش مىقدارى 90مىڭكۇپمېتىر بولۇپ، 1985 ـ يىلى7ـ ئايدا پۈتتۈرۈشنى مۆلچەرلىمەكتە.

ھازىر ئۇلارنىڭ تېرىلغۇ كۆلىمى 49 مىڭ مو، ئىشلەپچىقىرىش لىيەندۇيلىرى 32 بولۇپ، ئومۇمى نوپۇسى 6745 كىشى، ئەمگەك كۈچى 3478 كىشى، ئۇلارنىڭ 11 ئاپتوموبىلى، چوڭ ، ئوتتۇرا تىپتىكى 32 تىراكتۇرى، 18 قول تىراكتۇرى، 8كومبايىنى بار.

1982 ـ يىلىدىن بۇيان، تۇرلۇك ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈملىرى پەيدىن ـ پەي ئەملىلەشتۈرۈلۈپ، ھەر يىلى پايدا ئېلىندى، پولك بويىچە زىيان تارتقىنى ئورۇنئاساسەن قالمىدى، 1984 ـ يىلى ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 7 مىليون 848900 جىڭخا، پاختىسىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 1 مىليون 180500 جىڭخا ، سېتىپ بەرگەن ئاشلىقى 3 مىليون 320 مىڭ جىڭخا، پاختىسى بىر مىليون 224 مىڭ جىڭخا، سانائەت-يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 11 مىليون 788400 يۈەنگە، پايدا 459 مىڭ يۈەنگە يەتتى. يېزا ئىگىلىك 3ـ دەۋرىيىسىنىڭ ھەر قايسى دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق پولكىمەيدانلىرى بويىچە 43 ـ پولكتىن قالسا 2 ـ ئورۇندا تۇرىدۇ. (45ـ پولك)

[چىگىلىك دېخانچىلىق مەيدانى] بۇ دېخانچىلىق مەيدانىنىڭ تەكتى1966ـ يىلىنىڭ بېشىدا قۇرۇلغان ئالغا 4ـ مەيدانى ۋە ئالغا 7ـ مەيدانى بولۇپ، 1968 ـ يىلى بىر-

لىشىپ ئالغا 9ـ مەيدان بولغان. 1969 ـ يىلى ئالغا 4 ـ مەيدان يۆتكىلىپ، 4ـ لىيەندۇيى قېچىلغان، ئۇنىڭغا 43 ـ پولك رەھبەرلىك قىلىپ، 43 ـ پولكنىڭ 1 ـ باتالىيونى بولۇپ تەشكىللەنگەن ئىدى. 1976 ـ يىل 1 ـ ئايدا مەكىت ناھىيىسىگە تاپشۇرۇپ بېرىلىپ، ئىـ مى چىگىلىك دىخانچىلىق مەيدانى قىلىپ ئۆزگەرتىلگەن، 1979 ـ يىلى يېزا ئىگىلىك بـوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىدارىسىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەن، 1982 ـ يىلى يېزا ئىگىلىك 3 ـ دېۋىـ زىيەسىگە قايتۇرۇپ بېرىلگەن.

ئۇ مەكىت ناھىيىسىنىڭ شەرقى جەنۇبىغا، تىزناپ دەريا سىنىڭ تۆۋەن ئېقىمىدىكى لايـ لاتما تۆزلەڭلىككە جايلاشقان. يەر تۆزۈلۈشى تۆز، تۆپراق قاتلىمى قېلىن بولۇپ، كۆپىنـچە قۇملۇق، قۇمساز يەرلەر. ئۇنى سۇغۇرىدىغان چىگىلىك، بەشبۇقتىن ئىبارەت ئىككى چوڭ ئۆستەڭى بار. ئۇلارنىڭ ئومۇمى ئۇزۇنلىقى 54 كىلومېتر بولۇپ، تىزناپ دەريا سىنىڭ شەرـ قى قىرغىقىدىن سۇ باشلاپ كېلىپ يەر سۇغۇرىدۇ.

«تاڭ ۋاڭچۇي» («تاڭ سۇلالىسى پادىشاسىنىڭ ئۆستەڭى» دېگەن مەنىدە ـت) ئۆستەڭى غەربتىن شەرقە قاراپ ئېقىپ دىخانچىلىق مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىنى كېسىپ ئۆتۈپ، ئالغا سۇ ئامبىرىغا قۇيۇلۇپ، بۇ مەيدانىنىڭ تەبىئى زەيكەشى بولۇپ قالغان، «تاڭ ۋاڭچۇي» ئۆستەڭى رىۋايەتتىن قارىغاندا، تاڭ دەۋرىدە چېگرىدا يۈز يەر ئاچقاندا ياسالغان ئۆستەڭ ئىكەن، ئەمەلىيەتتە، ئۇ تىزناپ دەريا سىنىڭ قەدىمقى ئىزلىرىدىن بىرى.

چوڭ قۇمۇقنىڭ گىرداۋىغا جايلاشقان 1ـ، 2ـ لىيەلەرنىڭ يېرى سەل ئىگىز، كۆپىنـچە توغراقلىق، يۇلغۇنلۇقلاردا بىنام ئېچەپ ئېتىز بەرپا قىلىنغان بولغاچقا تۈپرىغى بىر قەدەر ئۇنۇملۇك، شورى ئاز، سۈپىتى ياخشىراق، شۇڭا، ئاشلىق، پاختا بىرلىك مەھسۇلاتى يۇقۇـ رى، ئومۇمى مەھسۇلاتى مۇشۇ مەيدان ئومۇمى مەھسۇلاتىنىڭ ئۇچتىن ئىككى قىسمىنى ئىـ گەللەيدۇ.

پۈتۈن مەيدانىنىڭ پىلاندىكى يەر كۆلىمى 370 مىڭ مو، بۇز يەر ئېچىشقا بولىدىغان يېرى 180 مىڭ مو، ھازىرقى تېرىلغۇ يېرى 12400 مو، ھازىرقى ئىشلەپچىقىرىش لىيەندۇيى لىرى 7، ئومۇمى نوپۇسى 1672 كىشى، خىزمەتتىكى ئەمگەك كۈچى 760 كىشى. ئۇلارنىڭ 2 ئاپتوموبىلى، چوڭ، ئوتتۇرا تىپتىكى 6 تىراكتۇرى، 8 قول تىراكتۇرى، بىر كومبايىنى، بىر تۆمۈر بۇقىسى بار. 1984 ـ يىلى ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 1 مىليون 354 مىڭ جىڭغا، پاختىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 360 مىڭ جىڭغا، سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 862200 يۈەنگە، پايدا 116 مىڭ يۈەنگە يەتتى. (دىڭ ۋېن)

48 ـ پولك 1966 ـ يىلى تەشكىللەنگەن. ئادەملىرى ئاساسەن، ئىشلەپچىـ قىرىش ـ قۇرۇلۇش ئارمىيە سانائەت ـ قاتناش بۆلۈملىرىنىڭ ھەر قايسى ئورۇنلىرىدىن ئاجـ رىتىۋېلىنغان، كېيىن يەنە ئالغا 4 ـ مەيداندىن بىر لىيەندۇي، ئالغا 7 ـ مەيداندىن 4لىيەنـ دۇي، ئەسلىدىكى 8ـ مەيداندىن 2 لىيەندۇي يۆتكەپ كېلىنىپ، ھازىرقى48 ـ پولك قۇرۇلغان.

بۇ پولـك مارالۇبشى ناھىيىسىگە جايلاشقان، يەكەن دەريا سى بىلەن زەي دەريا سـ ىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان بولۇپ، ئۇ يەر ـ بۇ يەردە ئىگىز ـ پەس قۇم بارخانلىـرى بار. پىلاندىكى ئومۇمى يەر كۆلىمى 243 مىڭ مودىن كۆپ، ھازىرقى تېرىلغۇ يېرى 40 مىڭ مودىن كۆپرەك بولۇپ، بىر نوپۇسقا 13.8 مودىن يەر توغرا كېلىدۇ؛ ئورمان مەنبەئى

80 مىڭ موغا يېتىدۇ ھەمدە 2820 مو كېلىدىغان قايتا كۆكلىگەن 423 مىڭ تۈپ توغرا قىلىش بار، ئۇلارنىڭ غولى 5 سانتىمېتىردىن 10 سانتىمېتىرغىچە بولۇپ، 5 مېتىردىن ئىگىز دەك؛ 1400 مو ئىقتىسادىي ئورمانى (ئاساسلىقى، ئالما، شاپتۇل، ئاموت، ئۈزۈم قاتارلىقلار) بار؛ ھازىر 4600 مو يايلىقى بولۇپ، پىلان بويىچە 180 مىڭ مودىن 190 مىڭ موغىچە كې - ڭەيتىمەكچى. يېزا ئىگىلىكىنى تەرەققى قىلدۇرۇش دائىرىسى كەڭ بولغاندىن باشقا، ئور - مانچىلىق، چارۋىچىلىق جەھەتتىمۇ ئىستىقبالى بار. ياۋا ئۈسۈماڭ بايلىقىدىن چۈچۈكبۇيا، لوپ كەندىرى، چوڭ سۈزاپ، شۇمبۇيا، ئالقات، بۇدۇشقاق، سۈتلۈك ئوت قاتارلىقلار بو - لۇپ، كۆپىنچىسىنى دورا قىلىشقا بولىدۇ، ئىقتىسادىي قىممىتىمۇ بىر قەدەر يۇقۇرى.

پولك بويىچە 17 ئىشلەپچىقىرىش لىيەندۇيى بولۇپ، ئومۇمى نوپۇسى 5140 كىشى، ئەمگەك كۈچى 2468 كىشى. ئۇلارنىڭ 9 ئاپتوموبىلى، چوڭ ، ئوتتۇرا تىپتىكى 20 تىراك - تۇرى، 4 كومبايىنى بار.

سۇغۇرۇشتىكى سۇ مەنبەسى ئۇچ: كەلكۇن مەزگىلىدە يەكەن دەرياسىنىڭ سۈيىنى ئىش - لىتىدۇ، سۇ قىس مەزگىلىدە ئالغا سۇ ئامبىرىنىڭ سۈيىنى ئىشلىتىدۇ؛ يەتمىسە قۇدۇق سۇ - يى ئىشلىتىدۇ (211 دانە ماشىنىلاشقان قۇدۇغى بار).

1984 - يىلى ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 3 مىليون 46500 جىڭگا، پاختىنىڭ ئو - مۇمى مەھسۇلاتى 1 مىليون 92100 جىڭگا، سانائەت، يېزا ئىگىلىكى ئومۇمى مەھسۇلات قىم - مىتى 4 مىليون 788400 يۈەنگە، پايدا 85400 يۈەنگە يەتتى. (دېڭ ژېن)

قەشقەر بوز يەر رايونىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى

قەشقەر شەھرىگە يېقىن بولغان يېڭىشەھەر ناھىيىسىنىڭ دائىرىسىدىكى 41 - پولك، يوپۇرغا ناھىيىسىنىڭ دائىرىسىدىكى 42- پولك ھەمدە پەيزىۋات ناھىيىسى دائىرىسىدىكى پەيزىۋات باش مەيدانى، يېڭىسار ناھىيىسى دائىرىسىدىكى شەرق شامىلى دېخانچىلىق مەي - دانى، ئاتۇش بازىرىنىڭ شەرقىدىكى قىزىلباياراق دېخانچىلىق مەيدانى ئادەتتە "قەش - قەر بوز يەر رايونى" دەپ ئاتىلىپ كەلمەكتە.

[41 - پولك] پولكشتابى ئەسلىدىكى " ماتىتەي باغچىسى " نىڭ خارابىسى ئۈستىگە جايلاشقان، 1950 - يىلى جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئارمىيەسىنىڭ 2 - كورپۇسىنىڭ ئالاقىلىشىش شتابى بۇ يەرگە ئورۇنلاشقاندىن كېيىن بوز يەر ئېچىپ ئېتىز بەرپا قىلىپ، ھەربىلەر بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش دېخانچىلىق مەيدانىنىڭ دەسلەپكى قىيابېتىنى بارلىققا كەلتۈرگەن ئىدى. كېيىن يېزا ئىگىلىك 1 - دېۋىزىيەسىنىڭ 4 - باشقارمىسىغا ئايرىپ بې - رىلىپ ئۇنىڭغا ئالغا 1 - مەيدان دەپ ئىسىم قويۇلدى. 1966 - يىلى يېزا ئىگىلىك 3 - دې - رىلىپ ئۇنىڭغا ئالغا 1 - مەيدان دەپ ئىسىم قويۇلدى. 1966 - يىلى يېزا ئىگىلىك 3 - دې - ۋىزىيەسىگە قوشۇۋېتىلىپ، 41 - پولك بولۇپ تەشكىللەندى. ئادەتتە، كىشىلەر ئۇنى ساۋ - خۇ دېخانچىلىق مەيدانى دەپ ئاتىشىدۇ، يېشىلەشكەندىن كېيىن " ماتىتەي باغچىسى " دەپ ئاتايدىغانلارمۇ بار. ئۇ قەشقەر دىلىتىسىدىكى يېزا ئىگىلىك رايونىغا جايلاشقان، شەرقى - شىمال تەرەپتىن يېڭىشەھەر ناھىيىسى بىلەن خوشنا ، غەربى - جەنۇپ تەرەپتىن ئاقتۇ ناھىيە

يەسكە تۈزۈشمدۇ. كىچىك ساۋخۇ، چوڭ ساۋخۇ ۋە يۇلغۇنلۇقتىن ئىبارەت 3 رايوندىن تەركىپ تاپقان.

دېخانچىلىق مەيدانىنىڭ پىلاندىكى دائىرىسى 141208 مو، ھازىرقى تېرىلغۇ يېرى 54282 مو، ئورمان كۆلىمى 4247 مو، مۇنبىلىك باغ 2230 مو، ئېچىش ئالدىدا تۇرغان بوز يەر 86296 مو كېلىدۇ. يوپۇرغا، خانىبرىق، تازغۇن ئۆستەڭلىرى دېخانچىلىق مەيدانىنىڭ ئېقىپ ئۆتىدۇ. ئاساسەن گەز دەريا سۈيى بىلەن ئېتىزلىرىنى سۇغۇرىدۇ، ئۇنىڭ 3 غول ئۆستەڭى (11 - لەيەنىڭ ئايرىم بىر ئۆستەڭى بار) بولۇپ، سۇنىڭ سۈپىتى بىر قەدەر ياخشى، سۇ مەنبەئى تولۇق، لېكىن پەسىل خاراكتېرلىك تەڭسىزلىك بار، 5 -، 6 - ئايلاردا سۇ قىس بولىدۇ.

پولك بويىچە 12 ئىشلەپچىقىرىش لەيەندۇيى، باغ - ئورمان لەيەنى، چارۋىچىلىق لەيەنى، بىر ئاساسىي قۇرۇلۇش ئەترىدى ھەمدە ماشىنا بىلەن تېرىنچىلىق قىلىش لەيەنى، ماشىنا رېمونت لەيەنى، كاسىنا ئىشلەش ئەترىدى، سەھىيە ئەترىدى، مال‌دوختۇرلۇق پونكىتى، مەكتەپ، ئورگان، تەشۋىقات ئەترىدى، كۆمۈر كان، قەشقەر ئۇنۇبرسال سودا دۇكىنى ۋە يېڭىشەھەر ناھىيىلىك ئېلېكتىر ماشىنىلىرى زاۋۇدىدىن ئىبارەت 30 ئورنى بار، ئومۇمى نوپۇسى 5779 كىشى، ئەمگەك كۈچى 2775 كىشى، ئۇيغۇر، خەنزۇ، قازاق، خۇيزۇ، موڭغۇل، قىرغىز بولۇپ جەمئى 6 مىللەتتىن تەركىپ تاپقان.

دېخانچىلىق مەيدانىنىڭ يېزا ئىگىلىگى بويىچە ماشىنىلىشىش دەرىجىسى بىر قەدەر يۇقۇرى، يېزا ئىگىلىگىدە ئىشلىتىلىدىغان 31 تېراكتۇرى بولۇپ، 70.2 ئۆلچەملىك تېراكتۇرغا توغرا كېلىدۇ، ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن ھەر 10 مىڭ مو تېرىلغۇ يەر كۆلىمى ئۈچۈن 12.93 دىن ئۆلچەملىك تېراكتۇر توغرا كېلىدۇ؛ 6 كومبايىنى بولۇپ، ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن ھەر 10 مىڭ موغا 2.12 دىن توغرا كېلىدۇ. 15 يۈك ئاپتوموبىلى، 47 قول تېراكتۇرى، 4 توپا ئىتتىرىش ماشىنىسى، 2 چۆنەك ئېچىش، قىر سېلىش ماشىنىسى، 4 يەر تۈزلەش ماشىنىسى، 2 ئۇسۇپ‌توشۇش ماشىنىسى، 31 يەم - خەشەك ئۇششاقلاش ماشىنىسى، 8 ئوت ئورۇش ماشىنىسى، 23 موتۇرلۇق دورا چېچىش ماشىنىسى، 2 قۇدۇق كولاش ماشىنىسى، 45 دانە توك دېڭىكاتىلى، 2 ئۇرۇق تاللاش ماشىنىسى، 6 پاختا چىقىرىش ماشىنىسى بار.

پولك بويىچە 1984 - يىللىق ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 4 مىليون 53500 جىڭگا، پاختا 669 مىڭ جىڭگا، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلات قىممىتى 3 مىليون 354200 يۈەنگە، سانائەت، قوشۇمچە كەسىپ مەھسۇلات قىممىتى 2 مىليون 281200 يۈەنگە، سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 5 مىليون 635400 يۈەنگە يەتتى. چوڭ - كىچىك چارۋىلارنىڭ يىل ئاخىرىدىكى سانى 8459 تۇياقتا، بىر يىل ئىچىدە ئىشلەپچىقىرىلغان ھەر خىل گۆش 26 مىڭ جىڭگا، يىللىق سۈت 240 مىڭ جىڭدىن كوپرەككە يەتتى. باغۋەنچىلىك ئىشلەپچىقىرىشى جەھەتتە، يىللىق ئالما مەھسۇلاتى 343940 كىلوگىرامغا، ئاموت مەھسۇلاتى 51580 كىلوگىرامغا، ئۈزۈم مەھسۇلاتى 54440 كىلوگىرامغا، شاپتۇل، ئۈرۈك مەھسۇلاتى 5930 كىلوگىرامغا يەتتى. 1984 - يىلى پولك بويىچە 123 مىڭ 500 يۈەن پايدا ئالدى.

(چىيەن سەيمىك)

[« ما ئائىلىسىنىڭ بېغى » نىڭ يېڭى قىياپىتى] ئېيتىلمىشلارغا قارىغاندا، « ما ئائىلىسىنىڭ بېغى » دېگىنى چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە بۇ يەردە تۇرۇشلۇق ئارمىيىنىڭ ئەمەلدارى ماتىتە يېنىڭ چاھار بېغى بولۇپ ، كېيىن يېغىلىقلارنىڭ خارابىلىقىغا ئايلانغان ئىكەن . 1950 - يىلى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 2-كۇرپۇسىنىڭ ئالاقىلىشىش قىسىملىرى بۇ جايغا تۇرۇنلاشقان ، ئۇلار بوز يەر ئېچىپ ، ئېتىز بەرپا قىلىپ ، ھەربىلەر بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش مەيدانى قۇردى، « ما ئائىلىسىنىڭ بېغى» قايتىدىن تېرىلدى.

پولك شتابىنىڭ ئىشخانا بىناسى « ما ئائىلىسىنىڭ بېغى » نىڭ خارابىسى ئۈستىگە سېلىنغان، ھازىر بۇ يەرگە يېڭا ئىگىلىك 3 - دىۋىزىيىسى 41 - پولكىنىڭ شتابى جايلاشقان . بىنا نىڭ ئالدى - كەينىدىكى بۆك - باراقسان ئاكاتسىيە دەرەخلىرى كۆزەل شەكىل ھاسىل قىلغان، مۇنار شەكىللىك قارىغايلار يىل بويى كۆكىرىپ تۇرىدۇ . بىنا نىڭ ئالدىدىكى شىمالى چوڭ يولنىڭ ئىككى قاسنىغىدا قەد كۆتىرىپ تۇرغان ئاق تېرەكلەر سايە تاشلاپ تۇرىدۇ، يولنىڭ سول تەرىپىدە يازلىق كىنوخانا، توپ مەيدانى، مىللى ئاشخانا، بانكا ، پەيچوسۇ، پوچتا - تېلېگىراف ئىدارىسى بار، ئوڭ تەرىپىدە تۇرلۇك مالالار ماگىزىنى ، يەرلىك مەھسۇلاتلار دۇكىنى، مېتال بويۇملار ماگىزىنى ، يەمەكلىكلەر ماگىزىنى ۋە سۈرەتخانا بار. چوڭ يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئەتراپتىكى دېخانلار ۋە مەيدانىنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىلىرى ئاچقان يايىمچىلىق دۇكانلىرى بار. ئۇلار قوغۇن - تاۋۇز، مېۋە - چېۋە ، كۆكتاتلارنى لىق تېزلۈبتىدۇ. سېمىز قوي گۆشلىرى دەرھال ئورۇنلاشتۇرۇلغان كانارلارغا ئېسىۋېتىلىدۇ .

بىنا نىڭ شەرقى تەرىپىدە يىراق بولمىغان جايدا يۈزگە يېقىن كارۋىتى بار پولك سەھىيە ئەترىدى بولۇپ ، ئۆز پولكىنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىلىرىنى كېسەللىكتىن ساقلاش ۋە داۋالاش ئىشىنى قىلىپلا قالماي ، بەلكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ كېسەللىنىۋ قىزغىنلىق بىلەن داۋالايدۇ.

سەھىيە ئەترىدىگە خوشنا بولغان 41 - پولكنىڭ يەرزەتلەر باشلانغۇچ مەكتىۋىدە 1500 دىن ئارتۇق ئوقۇغۇچى ئوقۇيدۇ. بۇ مەكتەپتە ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىر مۇنچىسى ئالى مەكتەپلەرگە بىلىم ئاشۇرۇشقا ئەۋەتىلدى ، خېلى كۆپ قىسىم كىشىلەر ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك ئورۇنلىرىغا تەقسىم قىلىنىپ خىزمەتلەرنى زىممىسىگە ئالدى؛ ئېخىرىۋ كۆپلىرى دېخانچىلىق مەيدانىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش تايانچىلىرى بولۇپ قالدى.

[42 - پولك] 1950 - يىلى تەشكىللەنگەن ئەسلىدە 2 - كورپۇس 4 - دىۋىزىيە 12- پولكىنىڭ 1 - باتالىيونى ئىدى. 1952 - يىلى يېڭا ئىگىلىك 1 - دىۋىزىيىسىنىڭ 3-پولك1- لىيەنگە ئۆزگەرتىلگەن . 1953 - يىلى جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونىغا بۆلۈنۈتە قاراشلىق 1 - دېخانچىلىق مەيدانى بىلەن بىرلىشىپ ، يېڭا ئىگىلىك 1 - دىۋىزىيىسىنىڭ ئالغا مەيدانى بولۇپ ، مۇغال ، گۈلباغ ئىككى ئىشلەپچىقىرىش ئۇقتۇرىغا كېچىگەن،

1959 - يىلى شىتاتى كۆپەيتىلمپ ، ئالغا 2 - مەيدان بولغان. 1965 - يىلى يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيىسىگە قوشۇۋېتىلىپ ، ئىسمى 42-پولك بولۇپ ئۆزگەرتىلگەن .

بۇ پولك يوپۇرغا ناھىيىسىنىڭ شەرقى شىمالىغا جايلاشقان ، ئۇ يوپۇرغا دېلتا سىغا مەنسۇپ ، 3 تەرەپى يوپۇرغا ناھىيىسىگە خوشنا ، شىمالى تەرەپى قۇملۇق ، پىلان لانغان كۆلىمى 127 مىڭ مو ، تېرىلغۇ يېرى 20 مىڭ مو. ئاساسەن ، يەكەن ، گەز دەريالىرىنىڭ سۈيى بىلەن سۇغۇرۇلىدۇ، غول ئۆستەڭلىرىدىكى ئۇزۇنلۇك سۇ 14 مىليون 440 مىڭ كۇبېمېتىر، مەيدانىدا جەمئىي ئۇزۇنلىقى 72 كىلومېتىر كېلىدىغان 2 غول ئۆستەڭ بار، ئۇنىڭغا چوڭ ئېرىق، كىچىك ئېرىقلارنى قوشساق 150 نەچچە كىلومېتىر كېلىدۇ. يەر ئاستى سۈيى ئادەتتە 2 مېتىردىن تۆۋەن ، شورى كۆپ ، ئېچىشتا قىيىنچىلىق زور.

پولك بويىچە 10 ئىشلەپچىقىرىش لېيەندۇيى (بۇنىڭ ئىچىدە 8 يېزا ئىگىلىك لېيەندۇيى) بار ، ئومۇمى نوپۇسى 2716 كىشى، ئىشچى - خىزمەتچىلىرى 1288 كىشى، 9 تاپ تومۇرلىق ، چوڭ ، ئوتتۇرا تېپتىكى 10 تېراكتورى ، 14 قول تېراكتورى بار.

1984 - يىلى ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 1 مىليون 208900 جىڭگا ، پاختىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 452400 جىڭگا ، سانائەت ، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 2 مىليون 718900 يۈەنگە يەتتى . مالىيە كىرىم - چىقىمى تەڭپۇڭلاشتى . (دىلىك ۋېن)

[پەيزىۋات باش مەيدانى] پەيزىۋات ناھىيىسىنىڭ ئەڭ شەرقىدە جايلاشقان ، ناھىيە بازىرىدىن 90 كىلومېتىر كېلىدۇ، ئۇ قىزىل دەريا سىنىڭ لايلاتما تۈزلەڭلىگىگە جايلاشقان ، مەيدان ئەتراپلىرىدا ئىگىز - پەس قۇم بارخان رايونى بار. جەنۇبى قىسمى 2 - ، 3 - ، 4 - شۆبە مەيدانلارنىڭ تېرىلغۇ يەرلىرى بىلەن تۇتاشىدۇ . سۇ شارائىتى بىر قەدەر ياخشى ، ئاساسلىقى شال تېرىيدۇ .قۇرۇق زىرائەتلەر بىلەن سۇ زىرائەتلىرىنى نۆۋەتلەشتۈرۈپ تېرىيدۇ. ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشنىڭ ئىستىقبالى كەڭ ؛ شىمالى قىسمىدىكى 1 - شۆبە مەيدانىدا توغراق كۆپ ، نۆۋەتتە توغراقسىز كۆپ ، ئورمانچىلىقنى راۋاجلاندۇرۇشقا باپ كېلىدۇ. ھازىر 141 مىڭ مو تەبىئى ئورمانى ، 8195 مو سۈنئى مۇھاپىزەت ئورمانى ، 1232 مو مەۋىلىك بېغى بولۇپ ، ئومۇمى يەر كۆلىمىنىڭ %20 نى ئىگەللەيدۇ.

سۇغۇرۇشتا شېكەر كۆل سۇ ئامبىرى بىلەن قىزىل دەريا سىنىڭ سۈيىگە تايىنىدۇ.

بۇ يەردىكى ئەڭ زور ئاپەت - شورلۇشۇپ كېتىش . شورلۇشۇپ كەتكەن تۇپراق تېرىلغۇ يەر كۆلىمىنىڭ %94.6 تىنى ئىگەللەيدۇ.

كۈن نۇرى بايلىقى مول ، يازدا قۇرغاق ئىسسىق بولىدۇ، قىشتا ئانچە سوغۇق بولمايدۇ ، قىراۋسىز مەزگىلى 250 كۈنگە يېتىدۇ ، ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرىسى 10.6℃ بولۇپ ئاپەت خاراكتېرلىك ھاۋارايى كۆپ بولمايدۇ.

ئومۇمى يەر كۆلىمى 590 مىڭ مو ، تېرىلغۇ يېرى 83 مىڭ مو .

ئۇنىڭ 4 شۆبە مەيدانى، 35 ئىشلەپچىقىرىش لېيەندۇيى (بۇنىڭ ئىچىدە دېخانچىلىق لېيەندۇيى 30)بار، ئومۇمى نوپۇسى 8441 كىشى، ئەمگەك كۈچى 3190 كىشى.

يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى 3760 تال كۈچىگە ئىگە. چوڭ - ئوتتۇرا تېپتىكى 47 تې-

راكتۇرى، 14 قول تىراكتۇرى ، سۇرىتىلمەيدىغان تۇراقلىق دېخانچىلىق ساھەسىنى 51 دانە، 5 كومباينى ، يېزا ئىگىلىكىدە ئىشلىتىلىدىغان 14 ئاپتوموبىلى ، تىراكتور كۇزۇپىدىن 20 سى بار .

1984 ـ يىلى ئاشلىقنىلك ئومۇمى مەھسۇلاتى 5 مىليون 21900 جىڭغا ، پاختىنىلك ئومۇمى مەھسۇلاتى 344300 جىڭغا ، سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 3 مىليون 73900 يۈەنگە ، پايدا 4600 يۈەنگە يەتتى. (دىلك ۋېن)

[شەرق شامىلى دېخانچىلىق مەيدانى] 1958 ـ يىلى قۇرۇلغان ، يېڭىسار ناھىيىسىنىلك جەنۇبىغا جايلاشقان ، غەربى ساغان جىلغىسىغا ، شەرقى شىمالى ساغان سۇ ئامبىرىغا تۇتۇشىدۇ .

بۇ مەيدانىنىلك تەبىئى شارائىتى بىر تەكسۈر ياخشى ، يەرلىرى تۈز ، تۇپرىغى ئۇنۇملۇك ، سۇ مەنبەئى تولۇق (دەريا ، بۇلاق ، قۇدۇق سۇلىرى بىلەن سۇغۇرۇشقا بىاپ كېلىدۇ) ، ئېتىز ـ ئېرىق سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشى يۇرۇشلەشتۇرۇلگەن ، ماشىنىلىشىش سەۋىيىسى بىر قەدەر يۇقۇرى.

ھازىر 4 ئىشلەپچىقىرىش ليەندۇيى بار، نوپۇسى 1419 كىشى . ئەمگەك كۈچلىرى 495 كىشى . 1984 ـ يىلى ئاشلىقنىلك ئومۇمى مەھسۇلاتى 1 مىليون 150 مىڭ جىڭغا، پاختىنىلك ئومۇمى مەھسۇلاتى 42 مىڭ جىڭغا، سانائەت ، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 519 مىڭ يۈەنگە ، پايدىسى 38400 يۈەنگە يەتتى. (دىلك ۋېن)

[قىزىل بايراق دېخانچىلىق مەيدانى] بۇ مەيدان 1958 ـ يىلى قۇرۇلغان . 1969 ـ يىلى خۇبەي ، ئەنخۇي ئۆلكىلىرىدىن چېگرا رايونغا ياردەم بەرگىلى كەلگەن ياشلار مەيدانغا قوبۇل قىلىندى. كەسپىي جەھەتتىن بوز يەر تازارتىش باشقۇردى، مەۋرى جەھەتتىن قىزىلسۇ ئوبلاستى رەھبەرلىك قىلدى ، 1983 ـ يىلى يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيەسىگە قوشۇۋېتىلدى.

ئۇ ئاتۇش ناھىيە بازىرىدىن شەرقتە 42 ـ 23 كىلومېتىر يىراقلىقتا جايلاشقان بوغۇز دەريا سىنىلك تۆۋەن ئېقىمىدىكى لايلاتما تۇزلۇقلىكىگە تەۋە.

دېخانچىلىق مەيدانى بوغۇز دەريا سىنىلك سۇيى بىلەن سۇغۇرۇلىدۇ، مەيدانىنىلك توغراق سۇ ئامبىرى بار ، لايىھىدىكى سۇ سىغىمچانلىقى 53 مىليون كۇپېمېتىر ، ئۇنىڭغا كەلكۈن سۇيى كىرىپ لايلاپ كېتىپ 1980 ـ يىلىغا كەلگەندە سۇ سىغىمى 15 مىليون كۇپېمېتىرغا چۈشۈپ قالدى.

پىلانلانغان كۆلىمى 86.07 كۇۋادرات كىلومېتىر ، ئېچىشقا بولىدىغان يەر 85 مىڭ مو، ھازىرقى تېرىلغۇ يېرى 15 مىڭ مو ، 17 ئىشلەپچىقىرىش ليەندۇيى بار، ئومۇمى نوپۇسى 2528 كىشى، ئەمگەك كۈچى 953 كىشى.

1984 ـ يىلى ئاشلىقنىلك ئومۇمى مەھسۇلاتى 1 مىليون 90 مىڭ جىڭغا ، پاختىنىلك ئومۇمى مەھسۇلاتى 145 مىڭ جىڭغا ، سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 862300 يۈەنگە ، پايدا 19400 يۈەنگە يەتتى. (دىلك ۋېن)

چارۋىچىلىق فېرمىلىرىنىڭ ئىدھۇالى

[قاغلىلىق 2 - چارۋىچىلىق فېرمىسى] كونا ئېنلون تېغىنىڭ شىمالى ئېتىكىگە، قاغلىلىق ناھىيىسىنىڭ جەنۇبىدا جايلاشقان، شىنجاڭ - شىزاڭ تاشيولى مەيدانىنى كېسىپ ئۆتىدۇ، دېڭىز يۈزىدىن 4850 - 2200 مېتىرغىچە كېلىدۇ. ئومۇمى كۆلىمى تەخمىنەن 780 مىڭ مو، تاغ باغرى چوڭ قۇرۇقلۇق كېلىماتىغا، تاغ ئوستى ئىگىز - سوغاق تاغلىق را - يون كېلىماتىغا تەۋە بولۇپ، قىش پەسلى ئۇزاق، ياز پەسلى قىسقا، كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈش ۋاقتى ئاز.

بۇ مەيداندا 6 ئىشلەپچىقىرىش لەيلىرى بار، 3 دېخانچىلىق لەيلىرى، 3 - 2 چارۋىچىلىق لەيلىرى بولۇپ، ئومۇمى نوپۇسى 1177 كىشى، بۇنىڭ ئىچىدە چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار 422 كىشى، ئەمگەك كۈچى 427 كىشى. بۇنىڭ ئىچىدە چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللانمىدىغان ئەمگەك كۈچى 106 كىشى. 1984 - يىلى چارۋىلارنىڭ قوتاندىكى قالدۇق سانى 11811 تۇياق بولۇپ، %83 دىن كۆپرەكىنى ئىگىلىيدۇ. ئۇنىدىن باشقا يەنە 150 كىشىلىك قۇرۇلۇش ئەترىدى بار، ئۇلار سىرتتىن ئىش كۆتىرە ئالىدۇ، يىلىق مەھسۇلات قىممىتى 900 - 800 مىڭ يۈەن. بىر كىچىك كۆمۈر كېنى بار. يىلىغا 3 مىڭ تونىنا كۆمۈر ئىشلەپچىقىرىدۇ. ئۇزىنى تەمىنلەشنى ئاساس قىلىدۇ.

1984 - يىللىق ئومۇمى كىرىمى 372200 يۈەن، پايدىسى 54200 يۈەنگە يېتىتى. سېتىپ بەرگەن گۆشى 32500 جىڭ.

[قىزىلسۇ ئوبلاستلىق چارۋىچىلىق فېرمىسى] ئۇلۇغچات ناھىيىسىگە جايلاشقان، شىمالى تەرىپى جۇڭگو - سوۋېت چېگرىسى بىلەن، شەرق، جەنۇپ، غەرپ تەرەپ لىرى ئۇلۇغچات ناھىيىسىنىڭ 3 كومىونىسى بىلەن تۇتۇشىدۇ. ئەسلىدىكى مەيدان شىتابى تورغات كومىونىسىغا ئېنىتايىن يېقىن ئىدى. 1983 - يىلى 2 - ئاينىڭ 13 - كۈنى 6.8 بال يەر تەۋرەپ، ئۇي - ئىمارەتلەرنىڭ 90 پېرسەنتى ئۆرۈلۈپ چۈشتى ياكى خەتەرلىك ھالەتكە كېلىپ قالدى، شۇڭا، دېڭىز يۈزىدىن 4300 - 2000 مېتىر كېلىدىغان قاتمۇ - قات تاغلار بىلەن ئورالغان، يەر تۇزۇلۇشى مۇرەككەپ، شىمالى تەرىپى ئىگىز، جەنۇبى تەرىپى پەس بولغان بايقۇرۇت دېگەن يەرگە يۆتكەلدى.

چارۋىچىلىق فېرمىسىنى ئەسلىدە 1951 - يىلى 2- كورپۇس ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمى مىللى ئارمىيىنىڭ 13- دىۋىزىيىسى قۇرغان. 1954 - يىلى يېزا ئىگىلىكىگە 1- دىۋىزىيىسىگە تاپشۇرۇپ بېرىلىپ 3 - چارۋىچىلىق فېرمىسى بولغان، 1966 - يىلى يېزا ئىگىلىك 3 - دىۋىزىيىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەن، تەۋەلىك مۇناسىۋىتى ئۆزگەرگەنلىكتىن يايلاق كۆلىمى ئەسلىدىكى 310 نەچچە مىڭ مودىن ئازىيىپ ھازىرقى 215 مىڭ موغا چۈشۈپ قالدى. ھازىر ئۇلارنىڭ 600 مو تېرىلغۇ يېرى، 105 مو مۇھاپىزەت ئورمىنى، 115 مو تۇتاش ئورمىنى بار.

ھازىر 6 ئىشلەپچىقىرىش لەيلىرى (2 چارۋىچىلىق لەيلىرى، 3 دېخانچىلىق لەيلىرى، بىر ئاساسى قۇرۇلۇش لەيلىرى) بولۇپ، ئومۇمى نوپۇسى 817 كىشى، ئەمگەك كۈچى 305 كىشى، چارۋىنىڭ قوتان قالدۇغى 12352 تۇياق. بىر كىچىك كۆمۈر كېنىمۇ بار. ئىشلەپچىقىرىـ

دىخان يىللىق كۆمۈرى 2500 تونىنا . 1984 - يىلى سانائەت ، يېزا ئىگىلىكى ئومۇمى مەھ-سۇلات قىممىتى 382300 يۈەنگە ، پايدىسى 23600 يۈەنگە يەتتى . 1984 - يىلنىڭ ئاخىر-ىدا چوڭ ، كىچىك چارۋىنىڭ قالدۇغى 12352 تۇياقتا ، سېتىپ بېرىلگەن گۆش 90300 جىڭغا يەتتى . (دىلك ۋېن)

[ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ۋە ئائىلە دىخانچىلىق مەيدانلىرى]

يېزا ئىگىلىك 3 - دەۋرىيىسى — دىخانچىلىقنى ئاساس قىلىپ دىخانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق، قوشۇمچە كەسىپ، بېلىقچىلىق، سانائەت، سودا، تىرانسپورت، بىناكارلىق، مۇلازىمەتنى قوشۇمچە ئېلىپ بارىدىغان كارخانا. بۇرۇن " سول" ئىدىيىنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ، باشقۇرۇش ياخشى بولمىغانلىغى ئۈچۈن ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتى ئاستا بولغان، ئىگىلىك بىر ئىزىدا ئايلىنىپ يۇرۇپ ئۇزاققىچە زىيان تارتىپ كەلگەن. ئاشلىقنا قايتۇرۇپ سېتىپ بېرىشكە، پۇل خەجلەشتە ياردەم بېرىشكە تايانغان.

پارتىيىنىڭ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئۇمۇمى يىغىنىدىن بۇيان، پار-تىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ بىر قاتار ئىقتىسادىي سىياسەتلىرى، بولۇپمۇ مەركەزنىڭ 1983 - يىل ۋە 1984 - يىلدىكى ئىككى 1 - نومۇرلۇق ھۆججىتى دۆلەت ئىگىلىگەندىكى دە-خانچىلىق مەيدانلىرىنىڭ گۈللىنىش يۈزلىنىشىنى كۆرسەتىپ بەردى.

مەركەز ھۆججىتىنىڭ روھى ۋە ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيە پارتكومىنىڭ يول-يورۇغىغا ئاساسەن، يېزا ئىگىلىك 3 - دەۋرىيىسى 1984 - يىلى ئۇقتىلىق ھالدا ئومۇمىيۈز-لۈك ئائىلە دىخانچىلىق مەيدانلىرىنى قۇرۇش ۋە ئۇيې ئورنى، قالدۇرۇق يەر ئاجرىتىپ بېرىش خىزمىتىنى تۈتتى. ئىشچى - خىزمەتچىلەرنى ئىقتىساتنى كەڭ ئېچىشقا پائال بېتەك-لىدى ۋە ئۇلارغا يار يۆلەك بولدى. يىل بېشىدا پۈتۈن دەۋرىيە بويىچە قۇرۇلغان ئائىلە دىخانچىلىق مەيدانلىرى، ئائىلە چارۋىچىلىق مەيدانلىرى، ئائىلە ئورمانچىلىق مەيدان-لىرى 271 ئىدى. يىل ئاخىرىدا راۋاجلىنىپ 8531 گە يەتتى. دىخانچىلىق مەيدانى قۇر-غان ئومۇمى ئائىلە سانى 9150 ئائىلە بولۇپ، دىخانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئومۇمى ئائىلە سانىنىڭ 42.1% نى ئىگەللەيدۇ، ئائىلە دىخانچىلىق مەيدانلىرىدا ئىشلەيدىغان ئەمگەك كۈچى 14.512 كىشى بولۇپ، يېزا ئىگىلىگى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئىشچى - خىز-مەتچىلەرنىڭ 41.2% نى ئىگەللەيدۇ. ئائىلە دىخانچىلىق مەيدانلىرىنىڭ تېرىلغۇ يېرى 334907 مو بولۇپ، ئومۇمى تېرىلغۇ يېرىنىڭ 41.4% نى ئىگەللەيدۇ. ئائىلە دىخانچىلىق مەيدانلىرىنىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمى بىلەن شەخسلەرنىڭ كىرىمى رۇشەن كۆپەيدى.

يېزا ئىگىلىك3-دەۋرىيىسىنىڭ مۇناۋىن ناھىيىلىك قادىر ئەمەت ئىسمىلىك چوڭقۇر چوكۇپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئائىلە ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش ئەھۋالىنى ئىگەللىمەكتە.

جالالدىن ھېكىمجىيەن فوتوسى

53 ـ تۆەندىكى 10 ـ لىيە نەدىكى مەھسۇلاتقا بىرلەشتۇرۇپ ھۆددە ئالغان ۋە ئاتلە دېخانچىلىق مەيدانى قۇرغان 103 كەشمنى تەكشۈرۈشتىن قارىغاندا 1984 ـ يىلىي كەرىمسى ئاشقانلار 90 كەشى بولۇپ، ئومۇمى سانىنىڭ 87.4% نى ئىگەللەيدۇ، پايدا ئومۇمى سومـ مىسى 104470 يۈەن، ھەر بىر ئادەمگە ئوتتۇرا ھىساپبىلەن ئاشقان كەرىم 116078 يۈەن؛ زىيان تارتقانلار 13 كەشى بولۇپ، 12.6% نى ئىگەللەيدۇ. زىيان ئومۇمى سومىسى 12597 يۈەن، ھەر بىر ئادەمگە ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن توغرا كەلگەن زىيان 969 يۈەن. تەقسىماتتا ئىلگىرىكى كونا رامكىلار بۇزۇۋېتىلىپ شەخسىنىڭ مەنپەئەتى بىلەن تىجارەت نەتىجىسى زىچ بىرلەشتۈرۈلگەنلىكتىن ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر كارخانىنىڭ " داش قازان تامىغى " نى يەيدىغان، كارخانا دۆلەتنىڭ " داش قازان تامىغى " نى يەيدىغان ۋەزـ يەت ئۆزگىرىپ، ئەمگىكىگە قاراپ تەقسىم قىلىش پىرىنسىپى يەنمۇ گەۋدىلەنـدۈرۈلۈپ، كارخانا ۋە ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىش، باشقۇرۇش ئاكتىپچانلىغىنى زور دەرىجىدە قوزغاپ ئىشلەپچىقىرىشنىڭ ئۆچقانـدەك تەرەققى قىلغىنى ئىلگىرى سۈردى. 1983 ـ يىلى پۈتۈن دېۋىزىيە ئاشلىق بىلەن ئۆزىنى تەمىنلەپ ئېشىنىدىغان بولدى، زىيانـ نى تۈگىتىپ، پايدا ئالدى. 1984 ـ يىلى سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىمـ مىتى 102 مىليون 330 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، 1980 ـ يىلىدىكىدىن بىر قاتلاندى. ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 96 مىليون 880 مىڭ جىڭخا، ساپ پاختىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 13 مىلـ يون 700 مىڭ جىڭخا، مالىيە پايدىسى 6 مىليون 295 مىڭ يۈەنگە يەتتى. كۆپ ساندىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ كىرىمى ئاشتى، تۇرمۇشى ياخشىلاندى.

ئاتلە دېخانچىلىق مەيدانلىرىنى قۇرۇش ـــ يېزا ئىگىلىك بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش سېستېمىسىنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلىشنىڭ مۇھىم تەركىۋى قىسمى. يېزا ئىگىلىك ئىدىئولوگىيەسىدە گەرچە بۇ ئىش ئەمدىلا باشلانغان بولسىمۇ، لېكىن كۆچلۈك ھاياـ تى كۈچىنى نامايەن قىلدى. ئۇنىڭ ئاساسلىق ئىپادىلىرى:

1 . ئاتلە دېخانچىلىق مەيدانلىرى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېخانچىلىق مەيدانلىرىنى باشقۇرۇش تۈزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلىشنى ئالغا سىلجىتتى. چوڭ دېخانچىلىق مەيدانلىرىغا كىچىك دېخانچىلىق مەيدانلىرىنى جۇپلاشتۇرۇپ يېڭىچە باشقۇرۇش تۈزۈلمىسىنىڭ تەرەققىيات ئېھتىمىيا جىغا ئۇيغۇنلىشىش ئۈچۈن يۈكسەك دەرىجىدە بىرلىككە كەلتۈرۈلگەن باشقۇرۇش ئەنـ دىزىسىنى ھەم بىرلىككە كەلگەن ھەم تارقاق بولغان، بىرلىككە كېلىش بىلەن تارقاق بولۇش ئۆز ئارا بىرلەشتۈرۈلگەن ھالەتكە قاراپ ئۆزگەرتىش كېرەك؛ 3 دەرىجىلىك باشقۇرۇشـ نى دېخانچىلىق مەيدانلىرى بىلەن ئاتلە دېخانچىلىق مەيدانلىرى (ھۆددە ئالغان ئاتلە) دىن ئىبارەت ئىككى دەرىجىلىك باشقۇرۇشقا ئۆزگەرتىش كېرەك؛ پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئامـ مىۋى تەشكىلاتلار ۋە مەمۇرى ئاپپاراتلارنى ئىخچاملاپ، باشقۇرۇش قاتلاملىرىنى ئازايتىپ، پارتىيە بىلەن ھۆكۈمەتنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئابرىش ۋە مەيدان باشلىغى مەسئۇل بولـۇش تۈزۈمىنى يولغا قويۇش، مۇلازىمەت سېستېمىلىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك قۇرۇش ۋەمۇكەممەلەشـ تۈرۈش، يەنى ھەر خىل تىپتىكى مۇلازىمەت شىركەتلىرىنى قۇرۇش، ئىقتىسادىي ۋاسىتە ئارقىلىق مەيدانى باشقۇرۇش لازىم.

2 . ئائىلە دىخانچىلىق مەيدانلىرى ئىلگىرىكى يالغۇز بولغان ئومۇمى خەلق ئىگىلىكىنى ئۆزگەرتتى. شۇنىڭ بىلەن ئومۇمخەلق، كوللېكتىپ، شەخسىدىن ئىبارەت كۆپخىل ئىگىلىك تەركىبى تەڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدىغان، كۆپخىل ئىگىلىك تەڭ راۋاجلىنىدىغان بولدى. ئىستاتىستىكىدىن قارىغاندا، 1984 ـ يىلى شۆر كۆل بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىدىكى 7 پولك ـ مەيدانىنىڭ سانائىتى، يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 48 مىليون410 مىڭ يۈەن، بۇنىڭ ئىچىدە ئومۇمخەلق مۇلۇكچىلىكىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 28 مىليون 174 مىڭ يۈەن بولۇپ، 58.2% نى ئىگەللەيدۇ؛ كوللېكتىپ مۇلۇكچىلىكىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 15 مىليون 73400 يۈەن بولۇپ، 31.14% نى ئىگەللەيدۇ؛ ئائىلە ھويلا ئىگىلىكى 5 مىليون 91600 يۈەن بولۇپ، 10.5% نى ئىگەللەيدۇ. ھەدىكار لىق ئىگىلىكى ھازىر توپلىغان مەبلەغ 6 مىليون 530 مىڭ يۈەن بولۇپ ، ئىگىلىكىنى كەڭ تۈردە راۋاجلاندۇرۇپ 3 ـ كەسپنى گۈللەندۈرمەكتە.

3 . ئائىلە دىخانچىلىق مەيدانلىرى توۋار ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈردى. ئائىلە دىخانچىلىق مەيدانلىرى مەخسۇس توۋار ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بولۇپ، توۋار نىسبىتى بىر تەدەر يۇقۇرى 49 ـ پولكنىڭ 11 ـ ليەنىدىكى 8 نەپەر كادىر، ئىشچى ھۆددە ئالغان 460 مو بۇغداي ۋە ئۇنىڭ ئېچىز ئورنىغا تېرىغان كۆمە قوناقتىن جەمئى 118964 جىڭ ھوسۇل ئالدى، 3 نى قالدۇرۇپ بولغاندىن كېيىنكى توۋار نىسبىتى 85% گە يەتتى.

4 . ئائىلە دىخانچىلىق مەيدانى يەرنى ئۇزاققىچە ھۆددە ئالغۇچىلارنىڭ قولىغا مۇقىملاشتۇردى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ تۇجۇرلىقىپ باشقۇرۇش سەۋىبىسىنى ئىنتايىن زور دەرىجىدە يۇقۇرىكۆتۈرىلدى. 1984 ـ يىلى يەرلەرنىڭ ھۆددە ۋاقتىنى 15 يىلغىچە ئۇزارتىپ گەرتىمەسلىك قارار قىلىنىدى ھەمدە ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرگە ئۇزۇن ئىشلىتىش ئۈچۈن ۋە ئۇي سېلىش ئۈچۈن جەمئى 4673.4 مو يەر ئايرىپ بېرىلدى. بۇ ئومۇمى تېرىلغۇ كۆلىمىنىڭ 7.1% نى ئىگەللەيدۇ. يەر ئايرىپ بېرىلگەن ئائىلىلەر 20094 ئائىلە بولۇپ، يېزا ئىگىلىكى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئومۇمى ئائىلە سانىنىڭ 94.2% نى ئىگەللەيدۇ، ھەر بىر ئائىلىگە ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن توغرا كەلگەن يەر 2.33 مو. بۇ تەدبىرنىڭ يولغا قويۇلۇشى بىلەن ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئۆزى مەبلەغ توپلاپ ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇشى ئىلگىرى سۈرۈلدى. تولۇق بولمىغان ئىستاتىستىكىدىن قارىغاندا، 1984 ـ يىلى ئائىلە دىخانچىلىق مەيدانلىرىغا سېلىنغان ئومۇمى مەبلەغ 781200 يۈەن بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئۆزى توپلىغان مەبلەغ 546400 يۈەن، بانكىدىن بەرگەن ئىناۋەتلىك قەرز 106 مىڭ يۈەن، مەيدانلار قەرز بەرگەن پۇل 129800 يۈەن. ئائىلە دىخانچىلىق مەيدانىدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر مۇشۇ مەبلەغنى يەرگە ۋە ئىشلەپچىقىرىشنى باشقۇرۇش جەھەتكە سەرپ قىلدى. 1984 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر ئېچىلغان يەر 1798.4 مو، ئاشلىنىپ ئالغان تېرىلغۇ يەردىن ئەسلىگە كەلتۈرۈلگىنى 1800 مو، ئېچىلىغان سۇ يۇزى 2882 مو، قىزىلىغان ماشىنىلاشقان قۇدۇق 83، سېتىۋېلىنغان ئاپتوموبىل 28، ھەر خىل تىراكتورلار 52، چاتما كوزۇپ 57، كىچىك تىراكتۇر 139، ھەر خىل ئات، كالا ھارۋىلىرى 9487، سېتىۋېلىنغان چارۋا 110 مىڭ قۇياق، بۇنىڭ ئىچىدە كالا 10247 قۇياق، ئات 197 قۇياق، ئېشەك 958 ق

تۇياق، خېچمر 30 تۇياق، تۆگە 35 تۇيـاق، چوشقا 3051 تـۇياق، قوي 95341 تـۇياق، سېـ
تمۇالىغان توخۇ 109316 دانـە. ئۇنىڭدىن باشقا 1984 - يىلى ئىشچى - خىزمەتچىلەردىن
ئائىلە ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرغانلار 21434 ئائىلە بولۇپ، يېزا ئىگىلىك بىلەن شۇ -
غۇللىنىدىغان ئومۇمى ئائىلە سانىنىڭ 98.5% نى ئىگەللەيدۇ. ھەر بىر ئائىلىگە توغرا
كەلگەن قوشۇمچە كىرىم 213 يۈەن بولۇپ، ئائىلىنىڭ يىللىق ئومۇمى كىرىمىنىڭ 18.68% نى
ئىگەللەيدۇ. ئۇنىڭ ئىچىدە كىرىمى 500 يۈەندىن تۆۋەن بولغانلار 16814 ئائىلە، كې -
رىمى 500 يۈەندىن 999 يۈەنگىچە بولغانلار 3783 ئائىلە، كىرىمى 1000 يۈەندىن ئاش -
قانلار 337 ئائىلە. يەل بويى 10 مىڭ يۈەنلىك ئائىلىدىن 114 ئائىلە مەيدانغا كەلدى.
شەخسىي ئۆي سالغانلار 307 ئائىلە، قۇرۇلۇش كۆلىمى 24584 كۇۋادىرا تېمېتىر.

(جاك شۆچى)

[پەن - تېخنىكا مۇۋەپپەقىيىتى] يېزا ئىگىلىك 3- دىۋىزىيىسىنىڭ پەن-تېخنىكا تەتقىقاتى چەمبەتتە قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرى تۆۋەندىكىچە:

پاختا ئىشلەپچىقىرىش: "شىنخەي 3- نومۇرلۇق" ئۇزۇن تالالىق پاختا — يېزا ئىگىلىـ
لىك 3- دىۋىزىيىسى يېتىشتۇرگەن نەلا سورت بولۇپ، ئۇنىڭغا بۇ ئىسمىنى ئاپتونوم رايونـ
لۇق سورت باھالاپ تەكشۈرۈش كومىتېتى قويغان، ئۇ يېزا ئىگىلىك 2- دىۋىزىيىسىدە ۋە
قەشقەر ۋىلايىتىدە كېڭەيتىلدى. يېزا ئىگىلىك 2- دىۋىزىيىسىنىڭ 34- پولكىدىن كىرگۈزـ
گەن "ھەربىلەر پاختىسى1- نومۇر" نامىلىق قۇرۇقلۇق پاختىسى غوزلايدىغان شېخى قىسقا،
تۈپى ئىنچام، غوزلىشى ياخشى، مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇشتىكى يوشۇرۇن كۈچى چوڭ بولۇش
قاتارلىق ئارتۇقچىلىقلارغا ئىگە بولغاچقا، دىۋىزىيە بويىچە كېڭەيتىلدى ھەمدە قەشقەر
ۋىلايىتىگە 780 مىڭ كىلو چىگىت يارىدەم بېرىلدى.

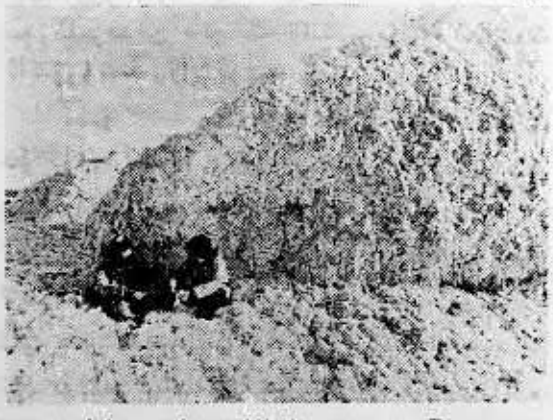

تاغدەك دوۋىلە ئىگەن، ئاق ئالتۇن، ئۇستىدە ئوتلۇرۇپ، دول دوسۇل ئۇستىدە شات - خۇرام سوزلىشىش.
جالاڭ خەنجىيەن فوتوسى

پالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىش— كېۋەز يېتىشتۇرۇش تېخنىكىسىدىكى زور ئىسلاھات. ئۇ 1982-يىلدىن باشلاپ ئومۇملاشتۇرۇلدى. 1984 - يىلى دىۋىزىيە بويىچە 44 مىڭ موغا يېتىپ، كېۋەز كۆلىمىنىڭ 30.6% نى ئىگەلىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ مەھسۇلاتى 41.1% نى ئىگەللىدى، بىرلىك مەھسۇلاتى 128 جىڭغا يېتىپ ئادەتتە تېرىغان كېۋەزگە قارىغاندا 46.2 جىڭ ئارتۇق.

43-،45- پولكلار پالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىش ئەملىيىتىدە ئامېنى سەپەرۋەر قىلىپ، يەر تۈزلەش، پالتىراق يېپىش، تۆشۈك ئېچىش، ئۇرۇق سېلىش، تۇپا بىلەن كۆمۈشـ تەك بىر بۇرۇش مەشغۇلات بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ماشىنىنى تەتقىق قىلىپ ياساپ چىقتى. بۇ خىل تەتقىقات خىزمىتى ئىشلەپچىقىرىش ئارمىيىسىنىڭ ئىلھام بېرىشىگە (10 مىڭ يۈەن

پۇل ئاچرىتىپ بەردى) ۋە يېزا ئىگىلىك 3- دېۋىزىيەسىنىڭ قوللىشىغا ئېرىشتى. ئەتىراپتىكى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغانلىقىن كېيىن تۈركۈملەپ ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلدى. دېۋىزىيەنىڭ ئېھتىياجىنى قامدىغانلىقىن باشقا، يەرلىكنىڭ كەڭ كۆلەمدە يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىشى ئۈچۈن بىر قەدەر ئىلغار ماشىنا-سايمان بىلەن ياردەم بېرىلدى.

ئۆسۈملۈك ئاسراش: ئولتىرا بىنەپشە نۇرچىرىغى. جىنس ئۆچۈر ئىلمىيلىنىڭ ئىشلىتىشى بىلەن ماشارات ئەھۋالىدىن ئالدىن مەلۇمات بېرىش ۋە مۇداپىئە قىلىش - تېزگىنلەشتە ياخشى ئۇنۇم ھاسىل قىلىندى؛ يېڭى دېخانچىلىق دورىلىرىدىن كاربو فۇرات، دېيوشاتيۇن، شىلك مەنباۋ، سوھىستىرانىنىڭ ئىشلىتىلىشى ئارقىلىق كېۋەزلەردىكى ماشارات ئاپەتلىرىنىڭ كەڭ كۆلەمدە تارقىلىشى ئۇنۇملۇك تېزگىنلەندى؛ ئۆسۈشنى تېزگىنلەش دورىسى بوغۇم ئارىلىغىنى قىسقارتىش ئامىنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك قوللىنىلىشى ئارقىسىدا كېۋەزنىڭ بولاقتا تارتىپ كېتىشى تېزگىنلەندى؛ ئېتىلىنىڭ كېڭەيتىلىشى ئارقىسىدا ئۇششۇكتىن بۇرۇن ئېچىلىدىغان كېۋەزنىڭ مەھسۇلاتى ئاشتى. ئوت - چۆپ يوقىتىش دورىسىنىڭ ئىشلىتىلىشى ئارقىسىدا يېزا ئىگىلىك ئىشچىلىرىنىڭ ئەمگەك سەجىللىقى يەڭگىللىدى.

ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىش: ئۇنۇمسىز يەرلەردىمۇ مول ھوسۇل ئالغىلى بولىدىغان چىلىكە كۆزگى بۇغداي سورتى «قەشقەر بوز يەر 1- نومۇرلۇق»(ئەسلىدىكى «34- نومۇرلۇق») بۇغداي دېۋىزىيە بويىچە 100 مىڭ مودىن ئارتۇق تېرىلىپ، دېۋىزىيە بويىچە تېرىلغۇ كولىمى ئەڭ زور بولغان بۇغداي سورتى بولۇپ، ھازىر مارالۇبشى ناھىيەسىگىچە كېڭەيدى؛ «قەشقەر بوز يەر يەككە شالغۇت 1- نومۇرلۇق» كۆمە قوناق ئۇلىكە كۆرسىتىپ ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق دېۋىزىيە بويىچە كېڭەيتىلدى.

سىرتقى جايلاردىن كىرگۈزۈلگەن كۆزگى بۇغداي سورتى «تاڭشەن-6898» كۆمە قوناق سورتلىرىدىن «ئاق يەككە شالغۇت 4- نومۇرلۇق»، «ئاق سېرىق تاق شالغۇت»، دادۇر سورتلىرىدىن «تېنىك 18- نومۇر»، «خېنىك 15- نومۇر» قاتارلىقلار ئاشلىق مەھسۇلاتىنى ئاشۇرۇشتا رول ئويناندى.

سۇ ئىشلىرى جەھەتتە: ئىلمى ئۇسۇل ۋە باشقۇرۇش تەدبىرلىرى ئارقىلىق شورکۆل سۇ ئامبىرىنىڭ جەنۇبىي توسمىسىدىن ئوبدان سۇ چۈشۈرۈلۈپ، يۆگىنە نباي سۇ ئامبىرىدىكى شور سۇ بىلەن تەڭشىلىپ، 70 مىليون كۇبىمېتىر سۇنىڭ سۈپىتى سۇغۇرۇش تەلىۋىگە يەتكۈزۈلۈپ، سۇ ھەققى 310 مىڭ يۈەن ساپ كۆپەيدى، يېزا ئىگىلىكىدە مەھسۇلاتنى ئاشۇرۇش رولىنى ئويناندى. بۇ تەدبىر يېزا ئىگىلىك 3- دېۋىزىيەسىنىڭ 1985- يىلىق پەن - تېخنىكا يىغىنىدا 2- دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. يالتىراق ئارقىلىق ئېرىتىلگەن سىلەر سىگمە سىلەشتۈرۈلۈپ، ئۇنۇمى ياخشى بولدى. دېۋىزىيە بويىچە 3 يىل ئىچىدە 574 كىلومېتىر سىگمە سىلەشتۈرۈلگەن ئېرىتىلگەن - ئۆستەك ياسىلىپ، تەخمىنەن 20 مىليون كۇبىمېتىر سۇ سىغىپ كېتىشتىن ساقلاپ قېلىندى.

ئورمانچىلىق جەھەتتە: ئۇلار توغرا قارارنى يېگىلاش، ئۆزگەرتىش ھەم ئاسراشتا 1985- يىللىق پەن - تېخنىكا يىغىنىدا 1- دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشىپ، ئورمانچىلىق ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشتا ئاكتىپ رول ئويناندى. 48-، 50- پولك قاتارلىق ئورۇنلار دەسلەپكى ئۇنۇمگە ئېرىشتى.

باشقىلار: ئۇزاق مۇددەت كەلگ كۆلەمدە (162948) مو كۆلگ ئوغۇت ، قاشقا بىدە تې - رىلدى، ئېگىز ئورنىغا قىچا، يانغىلىق ئاپتاپپەرەس تەرىپ كۆلگ ئوغۇت قىلدى، تۇپراق قۇۋ- ۋەتلەندى، كەشىمش ئۇزۇمىنىڭ شاخلىرى كۆمۈلۈپ كۆچەت يېتىشتۇرۇلۇپ، كۆچەت يېتىشتۇ- رۇش سۇرئىتى تېز لىتىلدى، 45- پولگ پۈتۈن دۇنيادىكى ۋە ئىلايەتنى 499925 تۇپ كۆچەت بىلەن تەمىنلىدى، تۇتۇش نىسبىتى 85% دىن ئاشتى، كۈندىن پايدىلىنىدىغان پارتىيە ۋە يالتىراق يېپىلغان لاپاسلاردا ئوتياش يېتىشتۇرۇلۇپ، ئېنېرگىيە مەنبەئى تېجەپ قىلىندى، بۇ ئارقىلىق ئوتياش قىس بولغان چاغلاردا ئوتياش بىلەن تەمىنلەش ياخشىلاندى؛ يالـ- تىراق يېپىلغان لاپاسلاردا يېتىشتۇرۇلگەن تەرخەمەكتەن يۇقۇرى ھوسۇل ئېلىش، يۇقۇرى ئۇنۇمگە ئېرىشىش، ئائىلە ئىگىلىگىنى راۋاجلاندۇرۇش، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ كىرىمىـ- نى ئاشۇرۇشتا يېگى يول ئېچىپ بەردى؛ يالتىراق يېپىپ تېرىلغان تاۋۇزلار بالدۇر پىشتى، مەھسۇلاتى يۇقۇرى بولدى؛ يايى كۆزلۈك چوڭ پىلە كەپىنىگى ۋە ئالما ئىنچىكە كەپىنىسىگى ئۇستىدىكى تەتقىقات بىر قەدەر يۇقۇرى ئىلمىي ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇپ، مەملىكەت ئىچـ- دىكى مۇتەخەسسىسلەرنىڭ دىققىتـ- ئېتىبارىنى قوزغىدى.

يېزا ئىگىلىك 3- دىۋىزىيەسىنىڭ پەن - تېخنىكا تارماقلىرى پەن - تېخنىكىنى ئىشـ- لەپچىقىرىش كۈچىگە ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن ئىلىم - پەن خادىملىرىنى تەشكىللەپ كۆپخىل شەكىللەرنى قوللىنىپ ئىشلەپچىقىرىش ئۈچۈن خىزمەت قىلدى: 1. دىۋىزىيە مىقياسىدا تېخنىـ- كا خادىملىرىنى تەشكىللەپ، پاختىدىن يۇقۇرى مەھسۇلات ئېلىش بويىچە بىرلىشىپ ئۆتكەلدىن ئۆتۈش بويىچە ئۇلگە كۆرسەتتى، 2. تېخنىكا ھۆددىگە بېرىلدى. مەسىلەن، دىۋىزىيە يېزا ئىگىلىك پەن - تەتقىقات ئورنى قۇرۇلۇش پولكىنىڭ دىخانچىلىق مەيدانى بىلەن كېڭەزلىگ ئوتـ- نى خىمىيىلىك ئوسۇل ئارقىلىق يوقىتىش تېخنىكىسىنى ھۆددىگە ئېلىپ توختام ئىمزالاپ، ئوت - چۆپ يوقىتىش نىسبىتىنى 85% دىن ئاشۇردى، مەھسۇلاتى 10.6% ئاشتى، 3 . تۇرلۇك كۆرسەتكۈچلەرنى ئېچىپ يېگى تېخنىكىنى كېڭەيتتى، 4. پەن-تېخنىكا خادىملىرىنى تەشكىللەپ ئىشـ- لەپچىقىرىشنى تەكشۈردى، پەن - تېخنىكا خادىملىرى ئۆز ئارا تەجرىبە ئالماشتۇردى، 5. ئۆزى پەن- تېخنىكا ژورنىلى چىقىرىپ، لىيەندۇيلەر ھەم ھۆددە ئالغۇچى ئائىلىلەر ئۈچۈن بىۋاستە خىزمەت قىلدى.

دىۋىزىيە بويىچە ھازىر ئۇنۇملۇق بار پەن-تېخنىكا خادىمىدىن1488 كىشى بار، بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاگرانوم، مال دوختۇر، ئىنژېنېر، باش دوختۇر، يېزا ئىگىلىك ئىقتىسات ئىچىسى قاتارلىقـ- لار 204 كىشى؛ يارىمچى ئاگرانوم، يارىمچى ئىنژېنېر قاتارلىقلار 390 كىشى، يېزا ئىـ- گىلىك تېخنىكى، قۇرۇلۇش - تېخنىكى قاتارلىقلار جەمئى 894 كىشى. 2 كىشى مەملىكەت بويىچە ئىلغار پەن - تېخنىكا خادىمى دېگەن نامغا ئېرىشتى. بۇلاردىن يولداش سۇي شىنـ- چياڭ بۇ نامغا ئىككى قېتىم ئېرىشتى. 6 كىشى ئاپتونوم رايون بويىچە ئىلغار پەن - تېخنىكا خادىمى بولۇپ باھالاندى (بۇلاردىن ئىككى كىشى مەملىكەت بويىچە ئىلغار پەن - تېخـ- نىكا خادىمى)، 3 كىشى ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش ئارمىيەسىنىڭ بويىچە ئىلغار پەن - تېخنىكا خادىمى بولۇپ باھالاندى . 504 كىشى "شىنجاڭدا 20 يىل خىزمەت قىلغان شەرەپ گۇۋاناممسى"ئالدى . 38 تۇرلۇك پەن - تېخنىكا مۇۋەپپەقىيىتى ۋىلايەتنىڭ،

ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ ، ئاپتونوم رايونلۇق، دېخانچىلىق ، چارۋىچىلىق، بېلىقچىلىق مىنىستىرلىكىنىڭ مۇكاپاتىغا ئېرىشتى . بۇنىڭ ئىچىدە ئاراال پاختىسىنىڭ يېڭى سورتى بولغان "شىنخەي 3 - " ئۈستىدىكى تەتقىقات يېزا ئىگىلىك ، چارۋىچىلىق ، بېلىقچىلىق مىنىستىرلىكىنىڭ 1983 - يىللىق تېخنىكا ئوزگەرتىش 2 - دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. (خەن گۇاڭمىڭ)

[يېزا ئىگىلىك پەن تەتقىقاتى ئورنى] 1965-يىلى يېزا ئىگىلىك 3- دېۋىزىيە قۇرۇلىدىغان چاغدا، ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش ئارمىيە يېزا ئىگىلىك پەن-تەتقىقات ئورنى 16 نەپەر پەن - تېخنىكا خادىمىنى يارىدەمگە ئەۋەتىپ، دېۋىزىيىنىڭ يېزا ئىگىلىك پەن-تەتقىقات ئورنىنى قۇرۇشقا باشلىدى . 1966 - يىلىدىن بۇيان ، بۇ پەن - تېخنىكا خادىملىرى جاپالىق، قىيىن شارائىتتا چۆل - جەزىرىلەردە كۆرەش قىلىپ كەلدى. 1973 - يىل 5 - ئايدا مارالبېشىنىڭ ئاقماارال كومموناسىدىكى زەي دەريا سىنىڭ شەرقى قىرغىغىدا "يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيە پەن- تەتقىقات ئورنى" رەسمى قۇرۇلدى . 1974 - يىلى ئەتىيازدا پەن-تەتقىقات ھەم ئىشلەپچىقىرىشنى باشلىۋەتتى .

1975 - يىلى ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ تۈزۈلمىسى ئىسلاھ قىلىنىپ، بۇ ئورۇن يەرلىكىنىڭ تەۋەلىگىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى، 1976 - يىلى قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم ئۇنىڭ ئىچىنى قەشقەر ۋىلايەتلىك دەريا شەرقىدىكى يېزا ئىگىلىك تەتقىقات ئورنى قىلىپ ئۆزگەرتىشنى قارار قىلدى .

1980 - يىلى ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيە تۈزۈلمىسى ئەسلىگە كېلىپ ، يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيە پارتكومى يېزا ئىگىلىك پەن - تەتقىقات ئورنىنى يېڭىشەر ناھىيە سىنىڭ قويخانىسى ئېتراپىغا يۆتكەشنى قارار قىلدى ، تەيارلىق كۆرۈش ئارقىلىق 1983 - يىلى ئاساسەن قۇرۇلۇشى پۈتتى.

بۇ ئورۇندا بىر ئىشخانا، 7 پەن تەتقىقات گۇرۇپپىسى بار: پەن - تېخنىكا ئىشخانىسىنىڭ قارىشىدا بۇغداي گۇرۇپپىسى، كۆمە قوناق گۇرۇپپىسى ، ئىقتىسادى زىرائەت گۇرۇپپىسى ، تېرىلغۇ تېرىقچىلىق ئىسلاھاتى ۋە داۋۇر گۇرۇپپىسى ، ياغلىق دان گۇرۇپپىسى ، ئۆسۈملۈك ئاسراش گۇرۇپپىسى ، باغ - ئورمان گۇرۇپپىسى بار. 100 نەپەر ئىشچى - خىزمەتچىسى بار ، بۇنىڭ ئىچىدە پەن - تېخنىكا خادىمى 16 كىشى، مەمۇرى كادىر 6 كىشى، تېرىلغۇ يېرى 665 مو.

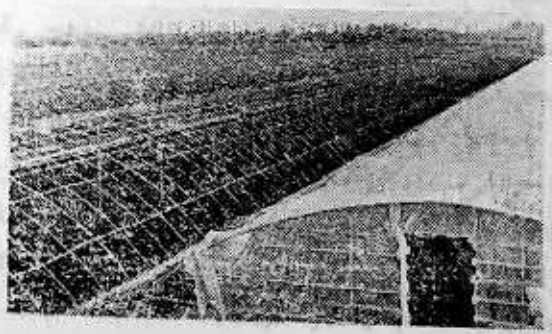

يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيىسىنىڭ يېزا ئىگىلىك پەن - تەتقىقات ئورنىدىكى پارنىكلارنىڭ كولىمى شىنجاڭ بويىچە ئەڭ زور.

جاڭ خېگۇېيەن فوتوسى

يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋېزىيەسىنىڭ يېزا ئىگىلىك پەن - تەتقىقات ئورنى قۇرۇلغاندىن بۇيان، جەمئى 38 تۈرده پەن - تەتقىقات مۇۋەپپەقىيىتىنى ئېرىشتى. بۇنىڭ ئىچىده، ئۇلكە، مىنىستىرلىك باشقۇرىدىغان دەرىجىدىكى مۇۋەپپەقىيەت 4 تۈرلۈك، ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيىسى باشقۇرىدىغان دەرىجىدىكى مۇۋەپپەقىيەت 7 تۈرلۈك، ۋىلايەت، دېۋېزىيە باشقۇرىدىغان دەرىجىدىكى مۇۋەپپەقىيەت 27 تۈرلۈك، 1979 - يىلى قەشقەر ۋىلايەتلىك تۇنجى ئىلىم - پەن يىغىنىدا بۇ ئورۇنلىنىڭ 13 پەن - تېخنىكا مۇۋەپپەقىيىتى مۇكاپاتقا ئېرىشتى. 1983-يىلى «شىنخەي 3 - نومۇرلۇق» تەتقىقات "كۈن نۇرى پارنىكىنى ياخشىلاش ھەم كېڭەيتىش" ئايرىم - ئايرىم ھالدا دىخانچىلىق، چارۋىچىلىق، بېلىقچىلىق مىنىستىرلىكى، شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ تېخنىكا ئۆزگەرتىش 2 - دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. "خىمىيىلىك ئوغۇلدا ئوت - چۆپ يوقىتىش ئوسۇلىنى تاللاشتا ئۇلكە كۆرسىتىش ۋە كېڭەيتىش" تەشەببۇسلىنىڭ 3 - دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا مۇ - ۋەپپەقىيەتلىرى مۇكاپاتقا ئېرىشتى. يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋېزىيەسىنىڭ تۇنجى قېتىملىق پەن - تېخنىكا مۇكاپاتلاش يىغىنىدا بۇ ئورۇن يەنە 17 تۈرده مۇكاپاتقا ئېرىشتى. بۇنىڭ ئىچىده "كۆممە قوناق تەشەببۇسكارلىرى" قاتارلىق 13 تۈر 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. بۇ ئورۇن يەنە ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ ئىلغار ئورنىدىن باشقا، بۇ ئورۇن يەنە ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ مەسئۇللىقىدا تەھرىرلەنگەن «شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيىسى بوز يەر ئېچىش رايونىدىكى زىرائەتلەردە بولىدىغان زىيانداش ھاشاراتلار ۋە ئۇلارنىڭ كۆشەندىلىرى توغرىسىدىكى سۆزەتلەر قوللانمىسى»، «شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيىسى بوز يەر ئېچىش رايونىدىكى زىرائەتلەردە بولىدىغان كېسەللىك ھاشاراتلارنىڭ كۆشەندىلىرى ۋە ئوت - چۆپلەرنىڭ ئىسمىلىكى» نى تۈزۈش خىزمىتىگە ئادەم قاتناشتۇردى.

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، يېزا ئىگىلىك پەن-تەتقىقات ئورنى پەن - تېخنىكىدا ئۆلگە كۆرسىتىش ۋە كېڭەيتىش جەھەتلەردىمۇ مەلۇم نەتىجىلەرگە ئېرىشتى. 1981 - يىلىدىن 1982 - يىلغىچە ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيىسى پەن - تېخنىكا كومىتېتى 280 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىپ، بۇ جايدا كۈن نۇرى پارنىكىدىن 9 نى ياساپ، قويماش قۇۋۇتىدىن پايدىلىنىپ، قىش پەسلىده ئوتياش ئۇسۇلۇش ۋە ئىشلەپچىقىرىش ئۇچۇن يېڭى يول ئاچتى.

1984 - يىلى "كۈن نۇرى پارنىكىنى ياخشىلاش ۋە كېڭەيتىش" مۇۋەپپەقىيىتى دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق، بېلىقچىلىق مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن مەملىكەت بويىچە نۇقتىلىق كېڭەيتىش تۈرى قىلىپ بەلگىلەندى. 1983 -، 1984 - يىللىرى بۇغداي گۈرۇپپىسىدىكى ئىگىلىكى تاللاپ يېتىشتۇرۇلگەن ئەلا سورتلۇق ماتېرىيالىلىرىنى ئېلىپ، 51 -، 52 - پولكلارغا بېرىپ، لىيەندە نۇقتىدا تۈرۈپ، بۇغداينىڭ تېخنىكا ھۆددىگەرلىك توختىمىنى

ئەمزالىدى، ئەلا سورتلاۋق بۇغدايىنى جايلاردا بىر تەرەپتىن تەجرىبە قىلىپ، بىر تەرەپ-تىن ئۇلكە كۆرسىتىپ، بىر تەرەپتىن كېڭەيتىپ، ئىشلەپچىقىرىش ئورۇنلىرىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى. ئۆسۈملۈك ئاسراش گۈرۈپپىسى سىرتتىن فولېلون، لىگولوك قاتارلىق 4 خىل خىمىيىلىك ئوت - چۆپ يوقىتىش يېڭى دورىسىنى كىرگۈزدى.

1981- يىلى مەكىت ناھىيىسىدە، مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ ئاقساقاراڭ كومىتېتىدا، 45- پولكتا 540 مو يەردە تەجرىبە قىلىپ ئۇلكە كۆرسەتتى. 1982- يىلى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ مەكىت، مارالۇبشى ناھىيىلىرىدىكى 43-،45-،52-پولكلاردا، سۈقۇرۇلۇش پولكىنىڭ دېخانچىلىق مەيدانى قاتارلىقلاردا ئۇلكە كۆرسىتىش، قوللىنىش دائىرىسىنى 19 مىڭ موغا كېڭەيتتى، ئوت - چۆپ يوقىتىش نىسبىتى 97% - 85 گە يەتتى، بىر موسىدىن 20 يۈەن ئەتراپىدا پايدا ئېلىنىپ، ناھىيە، پولك- مەيدانلىرىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

1984- يىلى دۇبزىيە دېخانچىلىق باشقارمىسىنىڭ باش بولۇپ بېرىشى ئارقىسىدا 4كىشىنىڭ قاتنىشىشىبىلەن يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىپ پاختىدىن يۇقۇرى ھوسۇل ئېلىش بويىچە ئۇلكە كۆرسىتىش، ئۆتكەلگە ھۆجۇم قىلىش گورۇپپىسى قۇرۇپ، 51 -،52-پولكلارغا بېرىپ يالتىراق يېپىپ تېرىلغان كېۋەزدىن يۇقۇرى ھوسۇل ئېلىش بويىچە ئۇلكە كۆرسەتىش تېخنىكا خىزمىتىگە قاتنىشىپ، يېزا ئىگىلىك 3- دۇبزىيىسىنىڭ كېۋەزدىن يۇقۇرى ھوسۇل ئېلىنىشىدا ئۇلكە كۆرسىتىش، ئالغا يۈكسەلدۈرۈش رولىنى ئويناشقا تىرتكە بولدى. (پەن - تېخنىكا ئىشخانىسى)

[ئۆلچەش لايىھىلەش ئەترىتى] يېزا ئىگىلىك 3- دۇبزىيىسىنىڭ ئۆلچەش لايىھىلەش ئەترىتى1965- يىلى قۇرۇلغان، ئۇ ئەسلىدە ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ 4-، 7- ، دۇبزىيە، 8- دۇبزىيە قاتارلىق ئورۇنلىرىدىن ئاجرىتىلغان بىر قىسىم تېخنىكا كادىرلىرىدىن تەركىپ تاپقان.1969- يىلى ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ لايىھىلەش ئورنىدىن بىر تۈركۈم تېخنىكا خادىملار ئاجرىتىلدى، 1972- يىلى يېزا ئىگىلىك 3- دۇبزىيىسى لايىھىلەش ئەترىتىنىڭ كۆپ قىسىم تېخنىكا خادىملىرى ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ، سۈقۇرۇلۇشنى لايىھىلەش، يەرلەرنى پىلانلاش، گىئولوگىيە، ئۆلچەش، تۆپراق يېزا ئىگىلىك خىمىيىسى، ئۆي - ئىمارەت قۇرۇلۇشىنى لايىھىلەش قاتارلىق ئۇنۇرسان تەكشۈرۈش - لايىھىلەش كەسپىي قوشۇنى بولۇپ تەشكىللەندى.

1975- يىلى قەشقەر ۋىلايەتلىك سۇ - ئېلېكتىر ئىدارىسىنىڭ لايىھىلەش ئەترىتىگە قوشۇۋېتىلدى. 1979 - يىلى يېزا ئىگىلىك بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش تۈزۈلمىسى ئەسلىگە كېلىپ ، يېزا ئىگىلىك بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىدارىسىغا قوشۇۋېتىلدى . 1982 - يىلى يېزا ئىگىلىك 3 - دۇبزىيىسىگە قايتۇرۇپ بېرىلدى .

شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش باش ئىدارىسىنىڭ تەستىقىغا ئاساسەن ، شىتاتى 80 ، ھازىر 52 ئادەمى بار ، بۆلىمگە ئېچىلىنىڭ كادىر 36 كىشى، ئالى ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكۇم ئوقۇش تارىخى بارلار 27 كىشى ، ئىنژېنېر 11 كىشى، يارىدەمچى ئىنژېنېر 9 كىشى ، تېخنىك 8 كىشى ، پىراكتىكانتلار 7 كىشى.

بۇ ئورۇن قۇرۇلغاندىن بۇيان ، ئاساسەن يېزا ئىگىلىك 3 - دەۋرىيىسىنىڭ مەيدانلىرىنى قۇرۇش، ئۆلچەش - لايىھىلەش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىدى، يەنە بىر قىسىم چوڭ، ئوتتۇرا تېپتىكى سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇش لايىھىلىرىنى ئورۇنلىدى . يەرلىككە ئۆتكۈزۈلۈپتىلگەن 4 يىل ئىچىدە ۋىلايەتلىك لايىھىلەش ئەترىدى بىلەن بىرلىكتە كونىشەر ناھىيىسىنىڭ ئوغۇساق سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسى ، پوسكام ئېلېكتىر ئىستانسىسى ، قەشقەر 1 - بالداق ئېلېكتر ئىستانسىسى قاتارلىقلارنىڭ لايىھىسىنى پۈتتۈردى . يېقىنقى يىللاردىن بۇيان يەنە قەشقەر ئايرۇدۇرۇمىنى كېڭەيتىش قۇرۇلۇشىنىڭ ئۆلچەش ۋەزىپىسىنى، قەشقەر ۋىلايىتى ، قىزىلسۇ ئوبلاستىنىڭ ھەر قايسى ناھىيە ، شەھەرلىرىدىكى قۇرۇلۇش قىلىنغان جايلارنىڭ ھۆلىنى گېئولوگىيىلىك تەكشۈرۈش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىدى . 1981 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق قۇرۇلۇش كومىتېتى تارقاتقان " تەكشۈرۈش ، لايىھىلەش گۇۋاھنامىسى " غا ئېرىشتى . ئاپتونوم رايونلۇق سۇ ئىشلىرى نازارىتىنىڭ1983 - يىللىق سۇ ئىنشائاتى ، سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسىنى تەكشۈرۈش، ئۆلچەش بويىچە ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى.

بۇ ئەترەتتە 6 دانە ھەر خىل ئاپتوموبىل، ئىمپورت قىلىنغان نۇرغۇن ئۆلچەش ئەسۋاپلىرى، تۆۋرا قىلارنىڭ يېزا ئىگىلىك خىمىيىسىگە ئائىت تۇرلۇك ئۇسكۇنىلەر، نازۇكلىك دەرىجىسى يۇقۇرى بولغان تارازا قاتارلىقلار بار. 1.500 لىك ئېلېكترۇنلۇق ھىسابلاش ماشىنىسىدىن ئىككىسى، باشقا تۇرلۇك ئېلېكترونلۇق ھىسابلىغۇچتىن 30 نەچچىسى، بېسىم كۈچى ماشىنىسى قاتارلىق بىناكارلىق ماتېرىياللىرىنى تەجرىبە قىلىش ئۇسكۇنىلىرى، خەرىتە قۇرۇتۇش ماشىنىسى، خەت بېسىش، سۈرەت تارتىش قاتارلىق ئۇسكۇنىلىرى، خەرىتە كۆچۈرۈش، ماتېرىيال، كىتاپ، پەن - تېخنىكا ئاخبارات ئىلىرى قاتارلىق تېخنىكا كەسپىي تارماقلار بار.

[قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سۇ ئېلېكتىر قۇرۇلۇشىدىكى ھاياتى كۈچكە ئىگە قوشۇن] يېزا ئىگىلىك 3 - دەۋرىيىسىنىڭ قۇرۇلۇش پولكى 1966- يىلى قۇرۇلغان، ھازىر 3 مىڭدىن ئارتۇق ئەسكەر - خىزمەتچىسى بار، بىر مۇنتىزىم سۇ ئېلېكتىر قۇرۇلۇشى قوشۇنى بولۇپ قالدى. 18 يىلدىن بۇيان، ئۇلار ئىزچىل تۇرده قەشقەرنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى بىنا قۇرۇلۇش مەيدانلىرىدا، ئۆستەڭ، دامبا، توما، ئېلېكتىر ئىستانسىلىرىنى ياساپ، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سۇ، ئېلېكتىر، قاتناش ئىشلىرىدا كۆرۈنەرلىك نەتىجە يارىتتى.

1966-يىلدىن 1969-يىلغىچە قۇرۇلۇش پولكى ئالغا سۈرۈلمىرى قۇرۇلۇشىنى پۈتكۈزگەندىن كېيىن دەرھال ئاپتونوم رايون بويىچە ئەڭ چوڭ سۇ ئامبىرى بولغان شوركۆل سۇ ئامبىرىنىڭ داۋامىنى ياساش قۇرۇلۇشىنى زىممىسىگە ئالدى، بۇ كۆلنىڭ سىغىمچانلىقى 250 مىليون كۇبېتىن 500 مىليون كۇبېغا چوڭايدى. 1981 - يىلى ئىككى يىل جەڭ قىلىپ، قەھرىنداش پولكى مەيدانلار بىلەن بىرلىكتە 200 مىليون كۇبېمېتىر سۇ سىغىدىغان يۇڭنە نباجە نۇبى، شىمالىي ئىككى سۇ ئامبىرىنى ياساپ چىقتى، شۇنىڭ بىلەن شوركۆل سۇغۇرۇش رايونىدىكى ئامبارغا قاچىلانغان سۇنىڭ مىقدارى 700 مىليون كۇبېمېتىرغا يېتىپ، شوركۆل بوز يەر رايونىدىكى 450 مىڭ مودەك تېرىلغۇ يېرىنىڭ سۇ ئېھتىياجىغا كاپالەتلىك قىلدى.

قۇرۇلۇش پولكى يەكسەن دەريا سىنىڭ بويلىرىدا جەڭ قىلىپ، قىسىمنىڭ شەرەپلىك ئەنئەنىسىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ يەرلىك ئۇچۇن چوڭ - ئوتتۇرا تىپتىكى 15 قۇرۇلۇشنى پۈتتۈرۈپ بەردى. پەيزۇاتنىڭ قەشقەر دەريا سىدىكى سۇ ئېلىش تۈگۈنى ۋە مارالۇبشىنىڭ گەمىلىك دەريا سىدىكى چوڭ كۆۋرۈك قۇرۇلۇشى- بۇ ئىككى ناھىيىنىڭ 2 جايدىكى ئاساسلىق قۇرۇلۇشى ئىدى. قەشقەر 1 - بالداق سۇ ئېلىپكتىر ئىستانسىسىنىڭ پۈتۈشى بىلەن قەشقەر شەھرى كۆچلۈك توك مەنبەسىگە ئىگە بولدى. 3 كۆۋرۈك سۇ ئېلىش تۈگۈن قۇرۇلۇشىنىڭ پۈتۈشى بىلەن يېڭىشەر، كونىشەر، يوپۇرغا ناھىيىلىرىنىڭ 800 نەچچە مىڭ مو يېرى مەنبەئە تەلەندى. تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسىنىڭ تۈۋەن بەلدىر تاشىيول كۆۋرۈكىدە ئاپتوموبىل قاتناپ، تاجىك خەلقىنىڭ مەدھىيىسىگە ئىگە بولدى. ھازىر قۇرۇلۇش پولكى زىممىسىگە ئالغان شىنجاڭ بويىچە ئەڭ چوڭ سۇ ئېلىش تۈگۈن قۇرۇلۇشى- كاچۇك توغىنىنىڭ 1 - قارارلىق قۇرۇلۇشى 1984-يىلى پۈتتى. بۇ زور قۇرۇلۇش يەكسەن، مەكىت قاتارلىق 5 ناھىيىنىڭ ھەر مىللەت خەلقىنى بەخت يارىتىدۇ.

قۇرۇلۇش پولكى ئاساسى تۈرۈلۈش سېپىدە جەڭ قىلىشقا كىرىشكەندىن بۇيان، جەمئى چوڭ، ئوتتۇرا تىپتىكى 26 قۇرۇلۇشنى پۈتتۈرۈپ، 60 مىليون يۈەن قىممەتلىك ئاساسى قۇرۇلۇش مەبلىغىنى تاماملىدى، جەمئى 13 مىليون كۇبىمېتىر توپا - تاش قازدى. ئەگەر بۇنى بىر مېتىر ئېگىز لىكتە، 10 مېتىر كەڭلىكتە يارىتسا، قەشقەردىن ئۈرۈمچىگە يېتىپ بارىدۇ.

(جوڭ لىچاڭ)

[بىناكارلىق شىركىتى] يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيەسىنىڭ بىناكارلىق شىركىتى 1966 - يىلى ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيە قۇرۇلۇش دېۋىزىيەسىدىن ئاجرىتىلغان ئادەملەر بىلەن قۇرۇلغان، ئۇ چاغدا يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيەسىنىڭ قۇرۇلۇش 1 - تارماق ئەترىتىنىڭ قۇرۇلۇش پولكى دەپ ئاتىلاتتى. 1975 - يىلى قەشقەر ۋىلايەتلىك قۇرۇلۇش چوڭ ئەترىتى دەپ ئۆزگەرتىلدى، 1979 - يىلى يەنە قەشقەر ۋىلايەتلىك بىناكارلىق شىركىتى دەپ ئۆزگەرتىلدى. 1982 - يىلى يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيەسىنىڭ بىناكارلىق شىركىتىگە ئۆزگەرتىلدى. 1984 - يىلى ئاپتونوم رايون تەكشۈرۈپ 3 - دەرىجىلىك قۇرۇلۇش، قۇراشتۇرۇش كارخانىسى قىلىپ بېكىتكەن، ھازىر 70 دىن ئارتۇق تۇرلۇك كەسپى خادىمى بار، تەرىبىيەلەش ئۇچۇن 50 دىن ئارتۇق ئىختىساسلىق خادىم سىرتتا ئەۋەتىلدى. مۇقىم ئىشچى - خىزمەتچىسى 1220 كىشى، بۇنىڭ ئىچىدە 4 - دەرىجىدىن يۇقۇرى ئىشچى 70 گە يېتىدۇ؛ يەنە 700 نەپەر توختاملىق، ۋاقىتلىق ئىشچى بار. 4 قۇرۇلۇش رايونى، 3 شۆبەشىركەت، بىر قۇرۇلۇش ماتېرىيالىرى زاۋۇدى ۋە 3 - دەرىجىلىك بىناكارلىق لايىھەلەش ئورنى تەسىس قىلىنغان. تېخنىكا جابدۇقلىرى ئوتتۇرا ھېسابلا بىلەن ھەر بىر كىشىگە 82 ئات كۈچىدىن توغرا كېلىدۇ. بۇ شىركەت لايىھەلەش، قۇرۇلۇش قىلىش ۋە بىناكارلىق ماتېرىيالىرىنى ئىشلەپچىقىرىش بىرلەشتۈرۈلگەن بىناكارلىق قۇراشتۇرۇش كارخانىسى بولۇپ قالدى. ئۇ ئوتتۇرا تىپتىكى بىنالارنىڭ توپا قۇرۇلۇشى، تازىلىق، پار بېرىش، ئېلېكتىر بىلەن يورۇتۇش قۇرۇلمىلىرى ۋەزىپىسىنى زىممىسىگە ئالالايدۇ.

بۇ شىركەت قۇرۇلغاندىن بۇيان يەرلىكنىڭ قۇرۇلۇشىغا ئاكتىپ قاتناشتى. 1966 -

يىلدىن 1969 - يىلغىچە مەكمىت، مارالۇبشى ناھىيىلىرىدە ئېرىق - ئۆستەك قېزىش، يول ياساش، كۆۋرۈك سېلىش، ئاھالىلار ئۇقتىلىرىنى قۇرۇش قاتارلىق قۇرۇلۇشنى زىممىسىگە ئالدى؛ يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيەسىنىڭ ئەسلىدىكى شىتاپ قۇرۇلۇشنىمۇ زىممىسىگە ئالغان ئىدى. 1976 - يىلى قەزدل دەريا 1 - بالداق ئېلېكتىر ئىستانسىسىنىڭ قۇرۇلۇشىغا قاتناشتى، 4 يىل جەڭ قىلىپ، قېرىنداش ئورۇنلاردىكى ھەر مىللەت خەلق ئىشچىلىرى بىلەن بىرلىكتە ۋىلايەت بويىچە ئەڭ چوڭ سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسىنى قۇرۇپ چىقتى. بۇ قۇرۇلۇشنىڭ ئىش مىقدارى 10 مىليون يۇەن بولدى، ئۇلار 18 مىڭ كۇۋادىرات كىلومېتىر كېلىدىغان زاۋۇت بىناسى، زاۋۇت رايونى، تۇرالغۇ جاي رايونى ۋە تۇرلۇك پاراۋانلىق ئەسلىمىلەرنى ياسىدى.

1980 - يىلى قەشقەرگە كەلگەندىن كېيىن يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيەسى ۋىلايەت، قەشقەر نىڭ 100 مىڭ كۇۋادىرا تېمېتىر كېلىدىغان زاۋۇت بىناسى، ئوقۇتۇش بىناسى، ئىشخانا بىناسى ۋە تۇرالغۇ جاي بىناسىنى ياسىدى.

1980 - يىلدىن 1982 - يىلغىچە 3 يىل ئىچىدە تۇرلۇك سەۋەبلەر بىلەن كارخانا زىيان تارتتى. 1983 - يىلى كارخانا ئومۇمىيۈزلۈك تەرتىپكە سېلىنغاندىن كېيىن سۈپەت بىرىنچى، شۆھرەت بىرىنچى، خېرىدار ھەممىدىن ئەلا نۇقتىنەزىرىدە چىڭ تۇرۇپ، ئىلغار كارخانا باشقۇرۇش ئۇسۇلىنى تەدبىقلاپ، زىيانىنى تۇگۇتۇپ پايدا ئالدى. 1984 - يىلى جەمئى 10 مىليون 940 مىڭ يۇەنلىك قۇرۇلۇشنى پۈتتۈرۈپ 1982 - يىلدىكىدىن ئىككى قاتلىدى. بارلىق خادىملار ئىشلەپچىقىرىش ئۇنۇمدارلىقى بويىچە تۇنجى قېتىم 6.485 يۇەن قىممەت يارىتتى، مۇشۇ ۋىلايەتنىڭ ئوخشاش كەسپى ساھەسى بويىچە بىر قەدەر يۇقۇرى سەۋىيە يارىتىلدى. مەھسۇلات قىممىتى بىلەن پايدا تەڭ قەدەملىك ئېشىش ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى.

1984 - يىلى ۋىلايەتلىك نېپىت شىركىتىنىڭ 2 تۇرار جاي بىناسى تەشتەر ۋىلايىتى بويىچە تۇنجى قېتىم خېرىدار تاللاپ ھۆددىگە بېرىلگەن قۇرۇلۇش ئىدى. بۇ ئىككى بىنا 3 قەۋەتلىك خىش، بېتون ئارىلاش قۇرۇلۇش بولۇپ، بىنا كۆلىمى 2356 كۇۋادىرا تېمېتىر، ھەر بىر كۇۋادىرا تېمېتىرنىڭ تەننەرقى 17899 يۇەن بولدى. 6- ئايىنىڭ 1 - كۈنى ئىش باشلىنىپ 10 - ئايىنىڭ 13 - كۈنى رەسمى تاپشۇرۇپ بېرىلدى، توختامدا بەلگىلەنگەن كۈندىن 23 كۈن بۇرۇن پۈتۈپ، تەنسىقى %5.58 تۆۋەنلىدى، قۇرۇلۇشنى ئۆتكۈزۈۋېلىش يىغىندا سۈرئەت، سۈپەت، مەدەنىيەتلىك قۇرۇلۇش قىلىش قاتارلىق جەھەتلەردە ياخشى باھا ئېرىشتى. (سۈي جىنمىڭ، سۇي كېپىڭ، چېن شاگجۇن)

3 يىل ئىسلاھ قىلىنىپ، 3 يىل ئۆزگىرىش ياساش

— يېزا ئىگىلىك 3 دېۋىزىيەسى بىناكارلىق شىركىتىنىڭ ئىسلاھات قىلىنىش ئالدىدىكى ئەھۋالى.

يېزا ئىگىلىك 3 - دېۋىزىيەسى بىناكارلىق شىركىتى 1975 - يىلدىن 1982 - يىلغىچە جەمئى 1 مىليون 876 مىڭ 400 يۇەن زىيان تارتتى. 1982 - يىلىنىڭ ئاخىرىدىن 1983 - يىلغىچە كارخانىنى تەرتىپكە سېلىش، رەھبەرلىك بەنزىنى تەڭشەش ئارقىلىق، ئېقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھ قىلىندى. 1984 - يىلى ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتى 10 مىليون 940 مىڭ يۇەن

ئورۇنلۇنۇپ، 1979 - يىلدىن 1982 - يىلغىچە بولغان 4 يىلنىڭ ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى (10 مىليون 830 مىڭ يۈەن) گە تەڭلەشتى، 1980 - يىلدىكى 2 مىليون 426100 يۈەندىن 2 دىن كۆپرەك قاتلاندى. ئىشچى - خىزمەتچىلەر نىڭ كىرىمى1983-يىلغا قارىغاندا1984-يىلى 20% ئەتراپىدا ئاشتى. بۇ شىركەت ئاساسەن، بىر قانچە جەھەتتە ئىسلاھات ئېلىپبارىدى:

1. داشقازان تامغىنى يېيىشنى كورپۇس بويىچە كۆتىرە بېرىشكە ئۆزگەرتتى. داشقازان تامغى يەيدىغان چاغدا ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئىشقا بالدۇر - كېيىن كەلسە ھېچكىم بولمايتتى، ياخشى - يامان ئىشلىسە ھېچكىم بولمايتتى، سۆيىتى ياخشى - يامان، سۆرئىتى تېز - ئاستا بولسا ھېچكىمنىڭ كارى بولمايتتى، ماتېريال تېجەش ۋە ئىسراپ قىلىش بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى يوق ئىدى، ۋاقتى كەلگەندە پۈل قولىغا تېگىۋېرەتتى. 1983 - يىلى بىنا كورپۇس بويىچە كۆتىرە بېرىش سىناپ يولغا قويۇلۇپ، ئىش ۋە ماتېريال، سۆيىتى، ئىش ۋاقتى كۆتىرە بېرىلىپ، پايدا - زىيىنىغا ئۆزى ئېگە بولغاچقا ئىشلەپچىقىرىش ئۈنۈمى زور دەرىجىدە ئۆستى. 1984 - يىلى 1- ئايدىن 10 - ئايغىچە ئىشقا چىقىش ئۇنۇمى 94.2% بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 4.7% ئۆستى، ئەمگەك ئۈنۈمدارلىقى 6485 يۈەن بولۇپ، ئالدىنقى يىلدىكىدىن 1045 يۈەن ئېشتى. 3 - ئەتىرەتنىڭ 4 - بەندە 32 كىشى 1983 - يىلى ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىنى 400 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزدى، ئوتتۇرىچە مەھسۇلات قىممىتى 12.500 يۈەن بولۇپ، تارىختىكى ئەڭ يۇقۇرى سەۋىيە يارىتىلدى. ۋىلايەت تىلىك تاشقى سودىنىڭ 300 مىڭ يۈەنلىك 1068 كۈۋادىرا تېمبىترلىق بىسناسىنى ھۆددىگە ئېلىپ 110 كۈندەپۈتكۈزدى.

2. "تۆمۈر تاۋاق" تۈزاقسىز مۇئاشقا ئۆزگەرتىلدى. شىركەت ياش ئىشچىلار نىڭ تېخنىكا ئۆگىنىشىگە ئىلھام بېرىش ئۈچۈن تۈزاقسىز ئىش ھەققى تۈزۈمىنى يولغا قويدى، ئەسلىدىكى مۇئاش دەرىجىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى، يېڭىۋاشتىن دەرىجە باھالاپ بېكىتىلدى، 5 دەرىجىگە ئايرىلدى: 1- بىلەن 2 - دەرىجىنىڭ پەرقى 6 يۈەن، 2 - بىلەن 3 - دەرىجىنىڭ پەرقى 15 يۈەن، 3 - بىلەن 4- دەرىجىنىڭ، 4 - بىلەن 5 - دەرىجىنىڭ پەرقى 12 يۈەن بولغان، يۇقۇرىسىغا چەك قويمىدى، تۆۋەنگە كاپالەتلىك قىلمىدى، قەرەللىك ھالدا بىر قېتىمدىن باھالاپ ماڭدى.

3. بىر ئاكتىپلىق ئىككى ئاكتىپلىققا ئايلاندى. ئىلگىرى، شىركەت ۋەزىپىنى تاپقاندىن كېيىن ھەر قايسى ئەترەتلەرگە تەقسىم قىلاتتى، تاپالمىسا دەم ئېلىپ، ئىش ھەققىنى ئوخشاشلا تارقىتىۋېرەتتى. بۇنداقتا، ۋەزىپىنىڭ بولۇشى - بولماسلىقى بىلەن ئىشچىلارنىڭ كارى بولمايتتى، ئالدىراپ كەتمەيتتى. شىركەت رەھبەرلىگى ئالدىرىغىنىدىن پاي - پىتەك بولۇپ كېتەتتى. 1982 - يىلدىن باشلاپ ئەترەتنىڭ ئۆزىگە ۋەزىپىنىڭ50% نىمى تېپىش تاپشۇرۇلدى، قۇرۇلۇش تاپسا مۇكاپات بېرىشنى ئېنىق بەلگىلىدى. ۋەزىپە تاپالمايۋاتقۇرسا ئىش ھەققى تارقاتمىدى. بۇنىڭ بىلەن ئىلگىرى ھېچقانداق ئىش بىلەن كارى بولماي كىشىلەر قەيەردە قۇرۇلۇش بارلىقىنى ئاڭلىغان ھامان پائال ئالاقىلىشىپ، شىركەتكە قول سۇنۇپ تاما قىلمايدىغان، كۆتۈپ تۇرمايدىغان، يۆلىنىپ ئالمايدىغان، تەلەپ قىلمايدىغان بولدى.

4. ئەترەت باشلىغىنى ۋەزىپىگە تەيىنلەشتە دېموكراتىك ئۇسۇلنى بىلەن سايلاشقا ئۆز-

گەرتىلدى. ئىلگىرى قۇرۇلۇش ئەترىتىدىكى كادىرلار ، كومپارتىيە ئەزالىرى ۋەزىپىگە تەيىنلىنەتتى. ئۇلار ئىلگىرى كۆپىنچىسى كەسپ ئالماشتۇرغان ھەربىلەر بولۇپ، بىناكارلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ باقمىغاچقا، ئىشلەپچىقىرىشنىڭ قوماندانلىرى بولىلاستىن مەمۇرى رەھبەرلەر ئىدى. 1983 - يىلى بارلىق قۇرۇلۇش ئەترەت باشلىقلىرىنى دېموكراتىك ئۇسۇل بىلەن سايلاشنى يولغا قويدى، نەتىجىدە سايلانغان يېڭى ئەترەت باشلىقلىرىنىڭ كۆپىنچىسى ئوتتۇرا، ياش پىشقان ئىشچىلار بولۇپ، ئۇلار ئىشلەشنىمۇ، قوماندانلىق قىلىشنىمۇ بىلىدۇ، ئادەملەرنىڭ مۇكەممەل بولۇشى ئەمەس، بەلكى ئىقتىدارلىق بولۇشى تەلەپ قىلىنىدى.

5. مۇقىم ئىشچى تۈزۈمى ھەركەتچان ئىشچى ئىشلىتىش تۈزۈمىگە ئۆزگەرتتى. 1983 - يىلدىن بۇيان، يۇقۇرىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن بىر قىسىم ئىشچىلار ۋاقتىلىق ياللاپ ئىشلىتىلدى، ئۇلار ئاساسەن تۆۋەندىكى بىر نەچچە خىلغا بۆلىنىدۇ: (1) بەن-گۆرۈپپىلارغا بىناھۆددە بېرىلگەندىن كېيىن ئەمگەك كۆچى يېتىشمىگەندە، ئاز سانداكى ۋاقتىلىق ئىشچى يالالىنىدى، ئۇلارنى خالىغان چاغدا بوشۇتۇش مۇمكىن بولىدى، ئالدىراش بولغاندا تەكلىپ قىلىدى، ئالدىراش بولمىغاندا ئۇلارنى قابۇل قىلىدى. (2) توختام ئىشچى تەكلىپ قىلىدى. ئۆز شىركىتىنىڭ ئىشچى-خىزمەتچىلىرى بىلەن توختام ئىشچىلار ھەمكارلاشتى، ئۇچاستىكىلار بويىچە ھۆددىگە ئالدى، ئەمگەك-تېخنىكا ھەمكارلىشىنى يولغا قويدى. (3) ۋاقتىلىق شوگۇك ياللاپ ئىشلەتتى. مۇشۇنداق بولغاندا قۇرۇلۇشنىڭ سۈرئىتىنى تېزلىتىش مۇمكىن بولدى، قۇرۇلۇش كۆلىمى كېڭەيتىلدى، شۇنداقلا مەمۇرىي باشقۇرۇش خادىملىرىنى ئازايتالمىدى.

6. مەمۇرى ئەترەت تەشكىللەش تۈزۈمىنى ئەترەت ئەزالىرىنى ئەترەت باشلىقى تالالىۋېلىش تۈزۈمىگە ئۆزگەرتتى. ئىلگىرى بىر لىيەندۇي بىر قانچە ئارىلاشما ئەترەتلەرگە بۆلۈنگەن، كىممىنىڭ قايسى ئارىلاشما ئەترەتكە بېرىپ ئىشلىشىنى لىيەندۇي بىر ئېغىز گەپ بىلەنلا بەلگىلەيتتى. بەزى "چاتاقچى" لارغا ئۇچرىغاندا ئارىلاشما ئەترەتنىڭ باشلىقى دەرت - ئەلەمىنى ئىچىگە يۇتۇۋېتەتتى، ئۇلارنىڭ نۇرغۇن زېھنى قۇۋۇتى ئازسانداكى كىشىلەرگە تاقابىل تۇرۇشقىلا سەرپ قىلىناتتى. 1984 - يىلدىن باشلاپ، ئارىلاشما ئەترەتنىڭ باشلىقى بېكىتىلگەن (ياكى سايلانغان) دىن كېيىن، ئارىلاشما ئەترەتنىڭ باشلىقى تالالايدىغان بولدى. بۇنىڭ بىلەن، ئارىلاشما ئەترەتنىڭ باشلىقلىرى ئومۇمىي يۈزلۈك ھالدا، ئەمدى باشقۇرۇش كۆپ ئاسانغا چۈشىدىغان بولدى، -دەپ ئىنكاس قىلىشتى.

7. مەمۇرى ئورۇنلار كارخانا خاراكتېرىدىكى ئورۇنلارغا ئايلاندى. ماتېرىيال بۆلۈمى ئەسلىدە مەمۇرى ئورۇن ئىدى، 1983 - يىلى كارخانا ئىگىلىكىگە ئايلاندۇرۇپ، مۇستەقىل ھىسابات قىلىنىدىغان بولغا قويۇپ، پايدا - زىيىنىغا ئۆزى ئىگە بولدى. بۆلۈم بويىچە ھەمىيلەن مەسئۇل بولۇپ، ئامالنىڭ بېرىچە ماتېرىيال سېتىۋېلىشتى، بىر قىسىم ماتېرىياللار نەق مەيدانغا بەۋاستە ئاپېرىپ بېرىلدى. بەزىلىرىنىڭ توشۇش ئارىلىقى يېقىن بولغاندا، ئۆزى قاچىلاپ توشۇپ، ئۆزى چۈشۈردى. 1984 - يىل 1 - ئايدىن 10 - ئايغىچە 4 مىليون200 مىڭ يۈەنلىك ماتېرىيال سېتىپ 40 مىڭ يۈەن پايدا ئالدى، يىل ئاخىرىدا 50 مىڭ يۈەنگە يېتىدۇ. (ۋاڭ لياڭ)

[تىرانسپورت شىركىتى] يېڭا ئىگىلىك 3 - دەۋرىيلەشتۈرۈلگەن تىرانسپورت شىركىتى 35 يىللىق تارىخقا ئىگە كونا كارخانا، 1949 - يىل 9 - ئايدا خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى گەنسۇنىڭ جيۇ چۈەنلى ئازات قىلغاندىن كېيىن 2 - كورپۇسنىڭ ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمى بىر خېچىر تىرانسپورت چوڭ ئەترىدىنى ئاساس قىلىپ، غەنىمەت ئېلىنغان گومىنداڭ ئارمىيىسى، تاشيول ئىدارىسى، بايلىق مەنبە كومىتېتى قوغداش 3 - لەگىنى قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ ئاپتوموبىللىرىنى 5 ئاپتوموبىل تىرانسپورت لەگىنى، بىر شۆبە رېمونت زاۋۇدى قىلىپ، 2 - كورپۇس ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمىنىڭ تىرانسپورت باشقارمىسى قىلىپ تەشكىللىگەن ئىدى، بۇ مەزگۇر شىركەتنىڭ تەكتى.

شۇ يىلى 9 - ئاينىڭ 25 - كۈنى شىنجاڭنىڭ تېچلىق بىلەن ئازات بولغانلىغى جاكالاندى، ئەمدىلا قۇرۇلغان بۇ ئاپتوموبىل قىسمىلىرى قىسمىنىڭ شىنجاڭغا كىرىش ۋە باندىت تازىلاش تىكى ئېغىر تىرانسپورت ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى ھەمدە قىسمىغا ئەگىشىپ شىنجاڭغا كېلىپ قەشقەردە قارار گاھ قۇردى.

1955 - يىلى جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمىنىڭ دۆلەت مۇداپىئە ئاپتوموبىل مۇستەقىل 3-باتالىيونى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. 1956 - يىلنىڭ ئاخىرىدا ئاپتوموبىل مۇستەقىل 3 - باتالىيونى ئارمىيە خىزمەتىدىن ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ تىرانسپورت بۆلۈمىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، تىرانسپورت تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كارخانا بولۇپ قالدى. 1969 - يىلى ئۆزگەرتىلىپ يېڭا ئىگىلىك 3 - دەۋرىيلەشتۈرۈلگەن ئاپتوموبىل باتالىيونى بولدى. 1975- يىلى قەشقەر ۋىلايەتلىك ئاپتوموبىل كالونى بىلەن يېڭا ئىگىلىك 3 - دەۋرىيلەشتۈرۈلگەن ماشىنا تىرانسپورت باتالىيونى بىرلەشتۈرۈلۈپ ۋىلايەتلىك تىرانسپورت شىركىتى بولدى. 1979 - يىلى 12 - ئايدا ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيىسى تۈزۈلمىسى ئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن يەنە قەشقەر 2 - تىرانسپورت شىركىتىگە ئۆزگەردى. 1985 - يىلى 1 - ئايدا ئۆزىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيىسى 3 - تىرانسپورت شىركىتى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى.

ھازىر بۇ شىركەت ئوتتۇرا تېمپېكى بىر كارخانىغا ئايلاندى. ئاپتوموبىل تىرانسپورتىنى ئاساس قىلىپ، قوشۇمچە ئاپتوموبىلنى چوڭ رېمونت قىلىش، رېزىنكە، تۈزلانغان ئۆچەي، ھاراق چىقىرىش، گېلە چىلىك، تېكۇچىلىك، ياتاق بىناسى سېلىش قاتارلىق ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. ئۇنىڭ قارىمىقىدا 4 ئاپتوموبىل تىرانسپورت كالونى، 3 زاۋۇت(ئاپتوموبىل چوڭ رېمونت زاۋۇدى، رېزىنكە زاۋۇدى، ھاراق زاۋۇدى)، 2شىركەت (تۇرمۇش مۇلازىمەت شىركىتى، ئەمگەك مۇلازىمەت شىركىتى) ۋە دوختۇرخانا، مەكتەپ، يەسلى قاتارلىق مەدەنىيەت، ماارىپ، سەھىيە ئورگانلىرى بار.

تىرانسپورت شىركىتىنىڭ جەمئى 230 تىجارەت ئاپتوموبىلى بار، 890 نەپەر خادىمى بار، يىللىق توشۇش قىممىتى 10 مىليون 500 مىڭ يۈەن. رېمونت زاۋۇدى يىلىغا 150 ئاپتوموبىلنى چوڭ رېمونت قىلىش، ئاپتوموبىلنىڭ 360 موتۇرىنى چوڭ رېمونت قىلىش، ئاپتوموبىللارنى ئوتتۇرا، كىچىك رېمونت قىلىش ھەمدە ئاپتوموبىل زاپچاسلىرىنى ياساش ئىقتىدارىغا ئىگە، ئۇلارنىڭ ئادىمى 244 نەپەر، يىللىق رېمونت قىممىتى 2 مىليون يۈەن.

ريزىنكه زاۋۇدىنىڭ يىللىق ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى: 5 مىڭ بالونتىن يۇقىرىلايدۇ، 100 مىڭ مېتىر ھەر خىل ئېتىلگەن ريزىنكه تۆرۈبا، 7 تونا ريزىنكه بويۇملىرى، 100 مىڭ دانه شالدۇرغۇچ تاسمىسى، 150 مىڭ A مېتىر 3 بۇرجەك تاسما ياسايدۇ، 152 نەپەر ئادەمنى بار، يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 580 مىڭ يۈەن؛ ھاراق زاۋۇدى، ئۈزۈم ھارىقى ئىشلەپچىقىرىشنى ئاساس قىلىدۇ، ھازىر تۆرلۈك ئەلا سۈپەتلىك ئاق ئۈزۈم ھارىقى، شامپان، ئۈزۈم پېۋىسى قاتارلىق 15 خىل مەھسۇلات ئىشلەپچىقىرىدۇ، يىللىق ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى 500 تونا، 62 نەپەر ئادەمنى بار، يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 800 مىڭ يۈەن. ئۇنىڭ قارىمىغىدىكى ئۇچەي تۇزلاش سېخى يىلىغا ئەلا سۈپەتلىك 350 تونا تۇزلانغان ئۇچەي ئىشلەپچىقىرىدۇ، يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 160 مىڭ يۈەن، 33 نەپەر ئادەمنى بار (ھەممىسى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئائىلە تەۋەلىرى). گېلە مېچىلىك كارخانىسى ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇشنى ئاساس قىلغان، يىلىغا 630 كىۋۇادىراتمېتىر گېلەم توقۇيدۇ. بىناكارلىق ئەتىرىدى ئۇز ئورنىنىڭ تۇرار جاي بىنالىرىنى زىممىسىگە ئالغان، ئۇلارنىڭ يىللىق ياساش قىممىتى تەخمىنەن 220 مىڭ يۈەن.

ئومۇمى ئاھالىسى 3865 كىشى، 1700 نەپەر ئىشچى ـ خىزمەتچىسى بار، بۇلار ئىچىدە ياش ئىشچىلار 654 نەپەر، ئايال ئىشچىلار 690 نەپەر.

زاۋۇتنىڭ ئىشلەپچىقىرىش بىناسى 1647 كىۋادىراتمېتىر، مەكتەپ، كىنوخانا قاتارلىق پاراۋانلىق ئەسلىمىلىرى 12681 كىۋادىراتمېتىر، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ تۇرالغۇ جايى 22078 كىۋادىراتمېتىر.

بۇ شىركەت بويىچە ھازىرسىاپ قىممىتى 6 مىليون 63900 يۈەنلىك مۇقىم مۇلۇك بار.

35 يىلدىن بۇيان بۇتىرانسپورت شىركىتى ئارمىيىمىزنى شىنجاڭغا توشۇپ كېلىش، شىزاڭغا يۈرۈش قىلىشقا ياردەم بېرىش، جۇڭگو ـ سوۋېت سودىسىنى راۋاجلاندۇرۇش، توپلاڭنى تىنچىتىش ۋەجەڭگە قاتنىشىش ھەمدە يەرلىكنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىغا ياردەم بېرىش داۋامىدا، پارتىيە ۋە خەلق تاپشۇرغان ۋەزىپىنى كۆرۈنەرلىك ئورۇنلاپ، بوز يەر ھىنىستىرلىگى، دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق، بېلىقچىلىق ھىنىستىرلىگى، ئۈرۈمچى ھەربىي رايونى، جەنۇبى شىنجاڭ ھەربىي رايونى، ئىشلەپچىقىرىش ـ قۇرۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ كۆپ قېتىملىق مۇكاپاتى ۋە تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى. 1984 ـ يىلى شىركەت بويىچە 56126 تونا تاشۇش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىدى، 362854 كىلوگىرام ماي، 261 بالون تېجەپ قالدى. 1 مىليون 364900 يۈەن پايدا ئېلىپ، دۆنزىيە بويىچە بىرىنچىلىكنى ئالدى، يېزا ئىگىلىك 3 ـ دۆنزىيىسى بويىچە ئىلغار ئورۇن، ئىشلەپچىقىرىش ـ قۇرۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ بويىچە ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالىنىپ ئىشلەپچىقىرىش ـ قۇرۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ قوش ئىلغارلارنى مۇكاپاتلاش يىغىنىغا قاتناشتى. (قەشقەر 2 ـ تىرانسپورت شىركىتى)

[سېپتېمبىر بېرىش شىركىتى] يېزا ئىگىلىك 3 ـ دۆنزىيىسىنىڭ سېپتېمبىر بېرىش شىركىتى يېڭى تېخنىكىنى سوتسىيالىستىك كوپېراتىپ ئىگىلىگەندىكى سودا كارخانىسى بولۇپ، 1980 ـ يىل 10 ـ ئايدا قۇرۇلغان، شىركەت قۇرۇلغان چاغدا بىر يېڭى ئىگىلىك باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى بەلگىلەندى، يەنى:

1) مەبلەغ توپلاش چارىسى: 1. "پاي قوشۇپ سوممىغا قاتنىشىش، پايدىغا كاپالەتلىك قىلىپ دارامەت تەقسىم قىلىش" دارامەتنى پايدىغا قاراپ تەقسىم قىلىش، سېلىنغان مەبلەغنىڭ يىللىق ئۆسۈمى 8% دىن 12% گىچە بولۇش؛ بۇ پائكىنىڭ پايدا پەرسەنتىدىن ناھايىتى زور دەرىجىدە يۇقۇرى بولۇپ، پاي قوشۇش جەلپ قىلىش كۈچىگە ئىگە قىلىنىدى. 2 ـ چارۋىچىلىق فىرمىسى، تىرانسپورت شىركىتى، بىناكارلىق شىركىتى 225 مىلىئون پاي قوشتى، ئۇنىڭغا قەرز ئېلىنغان 100 مىلىئون يۇەننى قوشقاندا، 1981 ـ يىلى تىجارەتنى باشلىغان يىلى 325 مىلىئون يۇەن مەبلەغ تەييارلانغان ئىدى؛ 2. يېڭى باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى يولغا قويۇلدى، پاي قوشقان كارخانىلار مۇدىر ئەۋەتتى، مۇدىرىيەت يىغىنى باش مۇدىرنى سايلاپ چىقتى. باش مۇدىر دىرۇكتۇر تەكلىپ قىلدى. دىرۇكتۇرغا ئىختىساسلىق كىشىلەرنى تاللاش هوقۇقى بېرىلدى. شىركەتنىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرىنى تەكلىپ قىلىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى؛ ئاشلىق، نوپۇس مۇناسىۋىتى يۆتكەلمىدى. ۋەزىپىنىڭ هۆددىسىدىن چىقالمىغانلار قايتۇرۇلدى؛ 3. سېتىپ بېرىش شىركىتىدە 3 خىل ئىگىلىك باشقۇرۇش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلدى.

2) 1. پارچە سېتىش سودىسىدا جىڭلىبۇ، ماگىزىن ۋە تىجارەتچىدىن ئىبارەت 3 دەرىجىلىك هىساۋات يولغا قويۇلدى، ۋەزىپە ئۆلۈك بېكىتىلدى، ئاشۇرغان قىسمىدىن پەرسەن ئايرىپ بېرىلدى، ۋەزىپىنى ئورۇنلىيالمىسا تۇتۇپ قېلىنىپ جازالاندى. يىلىك ـ ئىچىلىك كەسپى ۋە كىچىك ماگىزىن شەخسلەرگە هۆددە بېرىلدى؛ 2. توپ تارقىتىش بۆلۈمىدە يۇقۇرىغا تاپشۇرۇلغان نورمىغا بەكلەندى، ئاشۇرغان قىسمىدىن پەرسەن ئايرىپ، 1 ـ، 2 ـ، 3 ـ دەرىجىگىچە باھالاپ مۇكاپاتلاش يولغا قويۇلدى. هەر 10 مىلىئون پايدىغا 200 يۈەن مۇكاپات بېرىلدى؛ بۇنىڭدىن 50% تى سېتىۋالغۇچى خادىملارغا، 50% تى قالغان خادىملارغا بېرىلدى؛ 3. شىركەت دىرۇكتۇرى "مۇكاپاتنىمۇقوش ئالدى، جازانىمۇ قوش تارتتى"، يەنى هۆددە 130% دىن تارتۇق ئورۇنلانسا مۇكاپات هەسسىلەپ ئاشۇرۇلدى، ئەگەر 50% دىن تۆۋەن ئورۇنلانسا جازا هەسسىلەپ كۆپەيتىلدى، هەتتا تەكلىپنى بىكار قىلدى.

سېتىپ بېرىش شىركىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ئىگىلىك ياخشى باشقۇرۇلغانلىقى، خىزمەت ئۈنۈمى يۇقىلىقى ئېنىق بولغانلىقى ئۈچۈن تەرەققىيات ئىنتايىن تېز بولدى. هازىر پاي قوشقان كارخانىلار 8 گە يەتتى، 4 يىلدىن بۇيان ئىگىلىك باشقۇرۇش نەتىجىسى تۆۋەندىكىدەك بولدى:

يىل	توپلانغان مەبلەغ	سېتىلغىنى	پايدىسى
1981	412000	869000	44000
1982	764000	3710000	113000
1983	662000	4240000	13000
1984	412000	7130000	235000
جەمئى	1750000	15949000	522700

سېتىپ بېرىش شىركىتى دەسلەپ قۇرۇلغان چاغدا 12 ئادەم، كونا ئاشخانىدىن ئۆزگەرتىلىپ يېڭا ئاشخانا بىر ماگىزىنىغا بار ئىدى، هازىر تەرەققى قىلىپ توپ تارقىتىش بۆلۈمى، جىڭلىبۇسى، يەرلىك مەھسۇلاتلار پونكىتى، داخىيەندىن يۆتكەش ـ توشۇش پونكىتى هەم

9 سودا دۆكمنى، بىر زىيالى ياشلار ماگىزىنى، جەمئى 93 نەپەر ئىشچى - خىزمەتچىسى بار ھالەتكە يەتتى.

سېتىمپ بېرىش شىركىتى كۆپەل ئىگىلىك شەكلىگە ئىگە، ئالماشتۇرۇش يولى كۆپ، ھالقىلىرى ئاز بولغان توۋار ئالماشتۇرۇش سېستېمىسىنى دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەندۈردى. كەسىپى جەھەتتە، مەملىكەت بويىچە 23 تۈلكە - شەھەرلىك 213 شىركىتى (زاۋۇدى) بىلەن توۋار كىرگۈزۈش ئالاقىسى ئورناتتى. ئالاقە ئورناتقان ئاساسىي زاۋۇتلار (سودا ئورۇنلىرى) ئىچىدە: فۇجيەن ئۆلكىسى فۇجۇ شەھەرلىك ئېلېكترونلۇق ھىسابلىغۇچى زاۋۇدى، شامەن ئىستېمال بويۇملىرى زاۋۇدى، گۇاڭجۇ شەھىرى بەييۈن يېزا ئىگىلىك سانائەت توۋارلىرىنى سېتىش شىركىتى، شاڭخەي شەھەرلىك تۇرلى ماللار ماگىزىنى، مېتال بويۇملىرى، قەغەز، تاماكۇ، ھاراق، توقۇمىچىلىق بويۇملىرى توپ تارقىتىش بۆلۈمى قاتارلىقلار بار.

سېتىمپ بېرىش شىركىتى يەنە سودا ئالماشتۇرۇشتىكى كۆۋرۈكلۈك رولىنى جارى قىلدۇرۇپ، پولك-مەيدانلار ئىگىلىك يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلىرىنى ئىچكىرىدىكى زاۋۇت(سودا) ئورۇنلىرى بىلەن ئالاقلاشتۇرۇپ سېتىشنى تەشكىللىدى، 4 يىلدىن بۇيان، سېتىمپ بېرىش شىركىتى ئىچكىرىگە ھەم شىمالىي شىنجاڭغا يۆتكىگەن يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلار ئىچىدە: 300 تونىنىدىن ئارتۇق چۇچۇكبۇيا، 400 تونىغا چۇچۇكبۇيا مەلھىمى ھەمدە گۈلە، مۇە مىراببا، قوغۇن قېقى قاتارلىق يەرلىك مەھسۇلاتلار بار. سېتىلىش مىقدارى 3 مىليون510 مىڭ يۈەنگە يېتىمپ 615500 يۈەن پايدا ئالدى.

سېتىمپ بېرىش شىركىتى يېزا ئىگىلىك، سانائەت ۋە سودىنى بىر گەۋدە قىلىش يۈنىلىشىدە چىڭ تۇرۇپ، سېستېما، كەسىپى تارماق چېگرىسىنى بۇزۇپ تاشلاپ، يەرلىك بىلەن بىرلەشمە تىجارەتنى كەڭ قانات يايدۇردى. 1982 - يىلى پوسكام ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك مەيدانى بىلەن شىركىلىشىپ سودا دۆكمنى ئاچتى؛ 1984 - يىلى قەشقەر شەھىرىنىڭ كوموندا - ئىشلەپچىقىرىش كارخانا باشقۇرۇش ئىدارىسىغا قاراشلىق سودا شىركىتى بىلەن شىركىلىشىپ شەرق قىزارىدى مىراببا زاۋۇدى قۇردى؛ دۆڭئاغ سودا بىناسىنى باشقۇردى. سودا شىركىتى يەرلىك بىلەن بىرلىشىپ ئىگىلىك باشقۇرۇش ئۇچۇن بىر مىليون 200 مىڭ يۈەن مەبلەغ ئىشلەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە دۆڭئاغ سودا بىناسى ئۇچۇن 670 مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىندى. ھازىر يەنە 10 نەچچە تۈر مەسلىھەتلىشىش ئۇسۇلىدە تۈرۈۋاتىدۇ. (چېن پىڭ)

[8 - مارت قىزىلبايراق كوللېكتىۋى - تىرانسپورت شىركىتىنىڭ خىمىيە سانائىتى ئۇنۇبرسال زاۋۇدى] يېزا ئىگىلىك 3 - دىۋىزىيە تىرانسپورت شىركىتىنىڭ خىمىيە سانائىتى ئۇنۇبرسال زاۋۇدى - ۋەيران بولۇش گىرداۋىغا كېلىپ قالغان 150 نەچچە كىشىلىك كىچىك زاۋۇت ئىدى. ھازىر ئۇنىڭ 10 خىل 100 نەچچە تۈرلۈك ئەلا سۈپەتلىك رېزىنكە بويۇملىرى بازارغا بۆسۈپ كىرىدى. 1984 - يىللىق مەھسۇلات قىممىتى 1 مىليون 120 مىڭ يۈەن بولۇپ، 120 مىڭ يۈەن ساپ پايدا ئالدى.

بۇ زاۋۇتنى 1971 - يىلى ئاتىلە تەۋەلەر تەشكىللىگەن، 1979 - يىلى ئومۇمىخەلق

مۇلۇكچىلىكىمگە ئۆزگەرگەن كىچىك كارخانا بولۇپ ، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ 80% تى ئايال . كۆپ يىلاردىن بۇيان ، باشقۇرۇش قالايمىقان ، ئۈسكۈنىسى قالاق ، ئىشلەپچىقىرىش ئىقتىدارى تۆۋەن بولۇپ كەلدى . 1981 ـ يىلى زاۋۇت بويىچە ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئالدىغان ئايلىق ئوتتۇرىچە ئوڭاش 30 يۈەنگە يەتمەيدىغان تۇرۇغلۇق ئايىۋ . ئاي زەربان كۆرۈلۈپ تۇراتتى .

پارتىيە كۆرسۈتۈپ بەرگەن ئىسلاھات يولى ئۇلارغا ئۆز ئىستىقبالىنى كۆرۈش ۋە ئۇ مىتلىك بولۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى . ياپونىيىگا شۇجىسى شۇي جۇخۇي كۆچىلىكنى ئىلغار كارخانىلار نىڭ ئىسلاھ قىلىش روھى ۋە تەرەققىيات تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىشكە تەشكىللىدى . كارخانىلار رىقابەت جەريانىدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇش ئۈچۈن ئالدى بىلەن سۇپەت ئۆتكىلىدىن ئۆتۈش لازىم . ئەسلىدە رېزىنكە زاۋۇدى مەلۇم قىسىمغا ئىشلەپ بەرگەن 400 يالۇنلۇك ھەممىسى دىگىدەك يارامسىز مال بولۇپ چىققان . مەھسۇلات سۇپىتىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن زاۋۇت يېڭى تېخنىكا ، يېڭى ئۈسكۈنىلەرنى دەرھال ئىشلىتىشنى قارار قىلدى . بىر تەرەپتىن رېزىنكە ئىشلەپچىقىرىش ۋە مەھسۇلاتلارنى تەكشۈرۈش يېڭى تېخنىكىنى ئۆگىنىشكە سەرتقا ئادەم ئەۋەتسە ، يەنە بىر تەرەپتىن كۆچنى مەركەزلەشتۈرۈپ يېڭى پار قازان ، يېڭى رېزىنكە چەكلەش ماشىنىسى ، يېڭى گۈگۈرتلاشتۈرۈش قېلىپلىرىنى ئورۇنلاشتۇردى . شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ، ئىش ئورنى ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى تۈرغۇزۇپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈپ ، ئىشەنچىسىزلىك ھېسسىياتىنى يېڭىلىپ سۇپەتنى ئۆستۈرۈش ئىشلىرىنى مۇكاپاتلاپ ، ناچارلىرىنى جازالاشنى نەق مەيدانىدا ئەملىلەشتۈردى . 3 يۈرچەكلىك تاسما بەندىكى بىر قانچە ئايال ئىشچى مەھسۇلاتسۇپىتىگە ئېتىۋا بەرمىگەنلىگى ئۈچۈن پۈتۈن ئايلىق مۇكاپات پۇلى تۈتۈپ قېلىنىش جازاسىغا ئۇچراپ پۈتۈن زاۋۇتنى زىل-زىلىگە كەلتۈردى . سۇپەت ھادىسىلىرى زور دەرىجىدە ئازايدى ، تەننەرىقى كۆرىنەرلىك تۆۋەنلىدى ، سۇپىتى تېز ئۆستى . 1982 ـ يىلى ئاپتونوم رايون يېڭىلانغان بالۇنلارنىڭ يول مېڭىش مۇساپىسى بويىچە تەجرىبە قىلغاندا ، ئۇنۇپرسال زاۋۇدىدا يېڭىلانغان بالۇن 1 ـ بولۇپ باھالاندى . شۇ يىلى مەھسۇلات سېتىشتا دەسلەپكى بولسىنى ئېچىپ ، يىللىق مەھسۇلات قىممىتى ئىلگىرىكى 520 مىڭ يۈەندىن بىر سەكرەپلا 840 مىڭ يۈەنگە يەتتى ، زىيانىنى تۈگىتىپ 72 مىڭ يۈەن پايدا ئالىدىغان بولدى . مەھسۇلات سۇپىتى جەھەتتىكى ئۈستۈنلۈكنى تۇۋار ئۈستۈنلىكىگە ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن ، ئۇنۇپرسال زاۋۇت كارخانا ئابرۇيىنى تىكلەشكە ئەھمىيەت بېرىپ ، مەھسۇلات ئۈچۈن سېتىش يولى تېپىشقا تىرىشتى . قاغىلىق ئاشلىق ئىمدارىسىنىڭ شوپېرى جاك ئۈستا بۇ زاۋۇتتا يېڭىلانغان بالۇنىنى ئىشلەتكەندىن كېيىن ئاجراپ كەتكەن ، زاۋۇت بۇ مەھسۇلاتىنى قايتۇرۇۋېلىپ ، مەسئۇلىيەتنى ئۆزلىگىدىن زىممىسىگە ئېلىپ ، خېرىدارغا بالۇننى ئالماشتۇرۇپ بەردى . ئۇنۇپرسال زاۋۇتنىڭ ھەر قايسى تارماقلىرى ۋە كەسىپى خادىملار مەيلى خېرىدارلار قاچان كېلىپ كەسىپ ئۈستىدە مەسلىھەتلەشسۇن ، ھەممىسىنى قىزغىن قارشى ئالدى . ئۇلار يەنە مال ئېلىپ كەلگەن خېرىدارلار ئۈچۈن يۈك قاچىلاپ ۋە يۈك چۈشۈرۈپ بېرىپ ئۆنىگىدىن ھەق ئالمىدى . مەلۇماتلارغا قارىغاندا ، ھەر يىلى 300 نەچچە ئاپتوموبىل يۈك چۈشۈرۈپ خېرىدارلار ئۈچۈن 2 مىڭ يۈەندىن كۆپرەك پۇل تېجەپ بەردى.

بىر قېتىم قەشقەر تېرە زاۋۇدىنىڭ رېزىنكە پوزىسى بىلەن ئىچكىرىگە مال زاكاس قىلسا ۋاقتىدا كېلەلمىگەچكە ، ئۇلار ئىش توختاپ قېلىش قېيىنچىلىقىغا دۇچ كېلىدۇ . ئۇنۇبرسال زاۋۇت ئىسمىنا ۋە ۋاقىت كۆپەيتىپ ئىشلەپ ، بارلىق كۆچى بىلەن ئاتالمىش ، ئۆلچەمگە مۇۋاپىق بولغان مەھسۇلاتنى سىناق تەرىقىسىدە ئىشلەپ ئۇلارغا يارىدەم بېرىدۇ ھەمدە تەنەرقى بويىچە ھىساپلاپ ئالغان پۇلى ئىچكىرىدىن ئېلىپ كەلگەنگە قارىغاندا ئەرزان توختايدۇ . بۇنىڭ بىلەن ئۇنۇبرسال زاۋۇت جەمىيەتنىڭ ئىشەنچ - ئابرويىغا ئېرىشىدۇ . ھازىر شىنجاڭنىڭ نۇرغۇن جايلىرى بۇ زاۋۇتقا مال زاكاس قىلدى ، يېڭىلانغان بالونلار زاۋۇت قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدىكىگە قارىغاندا 10 ھەسسە ئاشتى .

ئايال ئىشچىلار تەكشۈرۈش گۇرۇپپىلىرى تەشكىللەپ ، خېرىدارلارنىڭ ئېھتىياجىنى ئۇقۇشتى ھەمدە ئۆز زاۋۇدىنىڭ ماللىرىنى ئىشلىتىپ كۆرۈپ بېقىش ئۇچۇن ئاپىرىپ بەردى. خېرىدارلار بۇ زاۋۇتنىڭ يېڭىلانغان بالونلىرىنى ئىشلىتىپ 40 نەچچە مىڭ كىلومېتىر يول يۈردى ، بۇ بەلگىلىمىدىن بىر ھەسسە ئارتۇق ، بۇنىڭ بىلەن ئارقا-ئارقىدىن مال زاكاس قىلىشتى . ئۇلار ئىجتىمائى تەكشۈرۈش ئارقىلىق مۇھىت كۆكەرتىش ، باغ - ۋارانلاشتۇرۇش ئۇچۇن سۇ قۇيۇشقا ئىشلىتىدىغان يېنىك سايمانلارغا كۆپلەپ ئېھتىياجلىق ئىكەنلىگىنى بايقىدى ، ئۇلار دەرھال تەدبىر قوللىنىپ ، ھاۋا بىلەن ھەركەتلىنىدىغان رېزىنكە تۇرۇبا سوزۇش ماشىنىسىنى ئۆزى ياساپ رېزىنكە تۇرۇبىنىڭ سۇپىتىنى ئۆستۈرۈپ، سېتىش يولىغا چىقارغاندى . شەھەرنى جىددى ئېھتىياجلىق مەھسۇلات بىلەن ۋاقتىدا تەمىنلىدى . ئۇلار پەن - تېخنىكا ئوچۇرلىرىغا تېخىمۇ ئەھمىيەت بەردى . ئۇلار سەرتتىن جايلارنىڭ يېڭى ھۆنەر ، ماتېرىياللارنى ئىشلىتىپ ، شامالدۇرغۇچ تاسمىسىنىڭ چىداش دەرىجىسىنى زور دەرىجىدە ئاشۇرغانلىغىنى بايقاپ ، دەرھال ئادەم ئەۋەتىپ سېتىۋېلىپ ئەكېلىپ ، ئىشلەپچىقىرىشقا تېز لىكتە ئىشلەتتى ، نەتىجىدە ، شامالدۇرغۇچ تاسمىسىنىڭ سۇپىتى ئۆز جايىدىكى ئوخشاش مەھسۇلاتلاردىن ئېشىپ ، بازار رىقابىتىدە ئۇستۈنلۈكنى ئىگىلىدى .

بۇگۈنكى كۈندە ئۇنۇبرسال زاۋۇت ئىككىنچى قەۋەتلىك ئىشخانا بىناسى ، كەڭ زاۋۇت بىناسى ياسىدى . مەھسۇلاتلىرى كېرەكلىدىغان بولغاچقا بازىرى تېز بولماقتا ، يىللىق ساپ پايدىسى 30% دىن كۆپرەك سۇرئەت بىلەن ئاشماقتا ، مەھسۇلات قىممىتى يېقىنقى 3 يىلدا بىر قاتلاندى . ئىشچى خىزمەتچىلەرنىڭ ھازىرقى ئايلىق كىرىسى ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن دۆلەتنىڭ مەمۇرى 22 - دەرىجىلىك كادىرلىرىنىڭ ئايلىق مۇئاشىدىن ئېشىپ كەتتى . (فالۇ جېشىڭ)

[ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۇچۇن خىزمەت قىلىشنى قەتئى داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتقان يېزا ئىگىلىك 3- دەۋېزىيىسى دوختۇرخانىسى] يېزا ئىگىلىك 3-دەۋېزىيە دوختۇرخانىسى مارالۇبشىدا بولۇپ، مارالۇبشىدىن يەكەنگە قاراپ 40 كىلومېتىر ماڭغاندا مارالۇبشى، يەكەن ناھىيىلىنىڭ ئوڭ قول تەرىپىدە بىر كىلومېتىر يىراقلىقتا جايلاشقان. ئۇنىڭ كارۋاتلىرى 200 دىن ئاشمىسىمۇ ئۇ دەۋېزىيىدىكى100 نەچچە مىڭ كىشىنىڭ كېسەللىنىڭ ئالدىنى ئالغان ۋە ئۇنى داۋالىغاندىن باشقا، يەنە يېقىن ئەتراپتىكى 3 ناھىيىدىكى ئازسانلىق مىللەتلەر ئۇچۇن تولۇپ- تاشقان قىزغىنلىق بىلەن خىزمەت قىلىپ كەلدى. 10

ئەچچە يىلدىن بۇيان، جەمئى ئاز سانلىق مىللەت كىشىلىرىدىن 212 مىڭ ئادەم (قېتىم) نى داۋالىدى، يا تاقا ئېلىپ داۋالىغانلىرى 1600 ئادەم (قېتىم) گە يەتتى، ئاز سانلىق مىللەتلەردىن ئېغىر، خەتەرلىك كېسەل بولۇپ قۇتقۇزۇلغانلار 6300 ئادەم (قېتىم) بولۇپ، ئومۇمى قۇتقۇزۇلغان ئېغىر، خەتەرلىك كېسەللەر ئادەم (قېتىم) نىڭ 70% نى ئىگەللىدى.

يېزىلاردا قاتناش قولايسىز، داۋالاش شارائىتى ناچار بولغاچقا، ئاز سانلىق مىللەت بىمارلىرى دوختۇرخانىغا كىرگەن چاغدا كۆپىنچىسى، كېسەللىك خەتەرلىك ۋە ئاخىرقى باسقۇچقا يېرىپ قالغان ھالەتتە بولۇپ، قۇتقۇزۇش خېلى قىيىنغا توختايتتى. كەلگەن تېبىبى خادىملار قەھرىتان سوغۇق، تومۇز ئىسسىقلىرىغا پىسەن قىلماي، كېسەللەر يېتىپ كەلگەن ھامان بارلىق كۈچى بىلەن داۋالاشقا ئاتلاندى. سەل- پەل ئۈمىت بولغان تەقدىردىمۇ ئامالىنىڭ بېرىچە تېرىشىپ قۇتۇلدۇردى، ھەر بىر ئوكۇل يىگىنىسى، ئوپېراتسىيە پىچىقى ھەم قايچىسىغا قېرىنداش مىللەت تەرگە بولغان چوڭقۇر مېھرى- مۇھەببەت سىڭگەن ئىدى. قۇتقۇزۇشنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشى نىسبىتى 75% دىن 90% گە كۆتىرىلدى. خەتەرلىك ئەھۋالدا قالغان ئۇرغۇن ئۇيغۇر بوۋاي، مومايلار، ئاياللار، بالىلارغا 2- قېتىم ھايات بەردى، بۇنىڭ بىلەن يەرلىك ھۆكۈمەت ھەم مىللىي يولداشلارنىڭ قىزغىن ماختىشىغا سازاۋەر بولدى.

1973- ۋە 1981 يىللىرىنىڭ 7- ۋە 8- ئايلىرىدا قىسىم تۇرۇشلۇق جايغا يېقىن بولغان يېزىلاردىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدە ئىلگىرى- كېيىن بولۇپ 2 قېتىم جىددى خاراكتېرلىك ئۇچەي يولى يۇقۇملىنىش كېسىلى ئۇشتۇمتۇت پەيدا بولۇپ، زور تۇرۇكۇمدىكى كېسەللەر خەتەرلىك ھالغا چۈشۈپ قالغان ئىدى. دوختۇرخانا شۇ جايدىكى ھۆكۈمەتنىڭ يار- دەم بېرىشىنى تەلەپ قىلغان تېلېفونىنى ئالغاندىن كېيىن جىددىي سەپەرۋەرلىككە كېلىپ، بىر قانچە "تېز قۇتۇلدۇرۇش، داۋالاش ئېتىرىدى" تەشكىللەپ كېسەللىك تارقالغان رايونغا ئاتلاندى. تېبىبى خادىملار ئۆزلىرىگە يۇقۇملىنىپ قېلىش خەۋپىدىن قورقماي داۋالاش شارائىتى ناچار ھەم تېبىبى دورا، ئەسۋاپ- سايمانلار قىس بولۇش قاتارلىق قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، كېچىنى- كۈندۈزگە ئۇلاپ خىزمەت قىلىپ، قىسقىغىنا مەزگىل ئىچىدە كېسەللىكنى تېزگىنلىدى ھەم يوقاتتى. 2 قېتىم 650 نەپەر بىمارنى بىرلىكتە قۇتقۇزدى، بىرمۇ ئۆلۈم ۋەقەسى كۆرۈلمىدى. بۇ ئىككى قېتىمدا يۇقۇرى دەرىجىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەردىن مۇداپىئەلىنىش قوماندانلىق تارماقلىرى ھەم شۇ جايدىكى ھۆكۈمەتنىڭ تەقدىرلىشىگە سازاۋەر بولدى.

دوختۇرخانا پارتكومى ھەم ھەربىرىدىكى رەھبەرلەر مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشنى بىر چوڭ ئىش سۈپىتىدە تۇتتى. 10 نەچچە يىلدىن بۇيان بىر كومموناداختۇرخانىسىنىڭ سېلىنىشىغا يارەملەشتى؛ زور تۇرۇكۇمدىكى داۋالاش ئەترەتلىرىنى كومموناۋە ناھىيىلىك دوختۇرخانىلىرىغا ئەۋەتىپ خىزمەتلەرگە يارەملەشتۇردى، يەرلىك دوختۇرخانىلارنىڭ ئاز سانلىق مىللەت تېبىبى خادىملىرىنى ئەكېلىپ تەربىيىلىدى، ئىلگىرى- كېيىن بولۇپ ئاز سانلىق مىللەت تېبىبى خادىملىرىدىن 30 نەچچە كىشىنى تەربىيىلىدى. كەلگەن تېبىبى خادىملار خىزمەت پوزىتسىيىسىنى ئۆزلۈكسىز ياخشىلاپ، داۋالاش سۈپىتىنى ئۆستۈرۈپ، كۆكۈل قويۇپ خەۋەر ئىلىپ، ئۆيلىرىدە ياتاقلىق يارىسى پەيدا بولغان ئۇرغۇن كېسەللەرنى سەل-

لىمازا ساقايتتى، دوختۇرخانا بازار كۆنلىرى ئەترابتىكى دىخانلارنىڭ كېسىلىنى داۋالىدى ھەم دورا ئاپىرىپ بەردى، ھېيت - بايرام، دەم ئېلىش كۈنلىرى رەھبەرلىك بۆلۈم- ئىشخانا خادىملىرىنى باشلاپ ئەترابتىكى دىخانلارنىڭ ئۆيىگە بېرىپ مۇبارەكلىدى، ئۆز خىزمىتىنى تەكشۈرۈش، ياخشىلاش ئۈچۈن ئامىددىن پىكىر ئالدى.

[سىياسى - قانۇن، جامائەت خەۋپسىزلىگى خىزمىتى] يېزا ئىگىلىك 3- دەرىجىلىك سىياسىي-قانۇن، چ خ ئورگىنى 1966- يىلى يېزا ئىگىلىك 3- دەرىجىلىك قۇرۇلغان چاغدىلا قۇرۇلغان.«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا پاچاقلىنىپ بېتىلگەن، ئارقىدىنلا يەنە يېزا ئىگىلىك 3- دەرىجىلىك سىياسىي-قانۇن ئورگىنى چ ك پ مەركىزىي كومىتېتى بەنـ گۈنتىكىنىڭ ئالاقىدار ھۆججەتلىرىنىڭ روھىغا ئاساسەن، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيىسى پارتكومىغا تەستىقلىتىپ 1984 - يىل 4 - ئايدا ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ تەشكىللەندى. ئۇ دۆلەتنىڭ سىياسىي - قانۇن، چ خ سېستېمىسىغا مەنسۇپ بولۇپ ئۇنىڭغا ئاپتونوم رايون، ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش ئارمىيىسى سىياسىي -قانۇن، چ خ ئورگانلىرى رەھبەرلىك قىلىدۇ، شىنجاڭ ۋە رايونىنى ئاپتونوم رايون ئاجرىتىپ بېرىدۇ. ئۇنىڭداچ خ باشقارمىسى، خەلق تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ شۆبىسى، ئوتتۇرا دەرىجىلىك سوت مەھكىمىسى، ئەدلىيە باشقارمىسى ۋە ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش باشقارمىسى تەسىس قىلىنغان.شۇنىڭ بىلەن بىللە، ساۋاقنى بوز يەر ئېچىش رايونى سىياسىي-قانۇن، چ خ ئورگىنى قۇرۇلغان تۇمۇشۇق سىياسىي-قانۇن ئورگىنىمۇ يېزا ئىگىلىك 3-دەرىجىلىك سىياسىي-قانۇن كومىتېتىغا ئايرىپ بېرىلدى. يېزا ئىگىلىك3-دەرىجىلىك قاراشلىق ھەر قايسى پولك-مەيدانلار داچ خ ئورگىنى پەيچۇسۇ قۇردى ياكى ئۇ يەردە تۇرۇشقا چ خ ۋاكالەتچىلىرىنى ئەۋەتتى، ئەدلىيە ئورگىنى ئەدلىيە يارىدەمچىلىرىنى سەپلىدى. يۇقىرىدىن تۆۋەنگە قەدەر بىر قەدەر مۇكەممەل بولغان سىياسىي-قانۇن ئورگانلىرىنى قۇردى، پۈتۈن دەرىجىلىك سىياسىي-قانۇن، چ خ خىزمەتچىلىرى بىر تۇتاش باشقۇرۇش ئۇچۇن يېزا ئىگىلىك 3- دەرىجىلىك پارتكومى سىياسىي-قانۇن كومىتېتى ۋە ئىشخانىسى قۇردى. ھازىر دەرىجىلىك بويىچە سىياسىي-قانۇن، چ خ كادىرلىرىدىن 300 دىن ئارتۇق كىشى بار (ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش سېستېمىسىدىكىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ).

يېزا ئىگىلىك 3- دەرىجىلىك سىياسىي-قانۇن، چ خ ئورگىنى ئەسلىگە كېلىپ تەشكىللەنگەندىن بۇيان، ئېغىر جىنايى ئىشلار جىنايى ھەرىكەتلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش كۈرىشىگە پائال ئاتلاندى،«ئېغىر ھەم تېز بولۇش»فاكتورىدا چەك تۇرۇپ، يۇقۇرىنىڭ بىر تۇتاش ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە، قەشقەر ۋىلايىتى ھەم ئۇنىڭغا قاراشلىق ناھىيىلەر بىلەن زىچ ھەمكارلىشىپ، بىر تۇتاش ھەرىكەت قىلىپ، جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىنى تۇتۇپ، ئېغىر چارە كۆرۈپ ناھايىتى زور ئۈنۈم ھاسىل قىلدى. جىنايى ئىشلار ئەتىزلىرىنىڭ يۈز بېرىش نىسبىتى زور دەرىجىدە تۆۋەنلىدى، دىخانچىلىق مەيدانلىرىنىڭ ئېچكى قىسمىدىكى جەمىيەت ئامانلىغى ھەم ئىجتىمائى كەيپىيات رۇشەن ھالدا ياخشىلاندى، ئىشلەپچىقىرىش تەرەققىياتى ئىلگىرى سۈرۈلدى.

1984-يىلى 7 پولك-مەيدانغا ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىلمەدىغان بىر تۈركۈم جىنايەتچىلەر ئورۇنلاشتۇرۇلدى.«ئۆزگەرتىش بىر يىغىنچى، ئىشلەپچىقىرىش ئىككىنچى»فاكتورىنى ئەستايىدىل ئىزچىل ئىجرا قىلمىغىچە، قىسقىغىنا مەزگىل ئىچىدە زور كۆپ سانلىقى جىنايەتچىلەرنى ئىدىيىسى تۈزۈلگەرتىشى، ئۇلار ئۆزگەرتىشنى قوبۇل قىلىپ، ئاكتىپ ئەمگەك قىلىپ، كونا يولدىن يېنىپ يولغا مېڭىشقا،جىنايەتنى يۇيۇپ، ياخشى ئادەم بولۇشقا باشلىدى. جىنايەتچىلەرنىڭ % 20 ئىنىڭ جازا ۋاقتى قىسقارتىلدى. (ۋالۇ ئىك)

پەن - تېخنىكا

ئاساسىي ئەھۋال

[پەن - تېخنىكا كومىتېتى خىزمىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى] قەشقەر ۋىلا-يەتلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى 1975- يىلى ئەسلىگە كەلگەن. 1984- يىلى ۋىلايەت، نا-ھىيە دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتلىرى رەھبەرلىك بەزىلىرى تەرتىپكە سېلىنىدى، زىيالىلار نىسبىتى ئاشۇرۇلدى، 28 نەپەر رەھبەر ئىچىدە ئالى مەكتەپتە ئوقۇغانلار ياكى ئالى مەكتەپ سەۋىيىسىگە تەڭ كىشىلەر 16 نەپەر بولۇپ 57.1% نى ئىگەللىدى، ئوت-تۇرا دەرىجىلىك تېخنىكو منى پۈتتۈرگەنلەر ياكى ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم سەۋىيىسىگە تەڭ كىشىلەر 10 كىشى بولۇپ 35.7% نى ئىگەللىدى، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىچە يېشى 43.6 ياش. ۋىلايەت، ناھىيە دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتلىرىنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىلىرى كۆپە-يىپ 100 كىشىگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئالى مەكتەپ سەۋىيىسىدىكىلەر 44 كىشى بولۇپ 44% نى ئىگەللەيدۇ، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم سەۋىيىسىدىكىلەر 30 كىشى بولۇپ، 30% نى ئىگەللەيدۇ، كەسپىي پەن - تېخنىكا خادىملىرى 74 كىشى بولۇپ 74% نى ئىگەللەيدۇ.

پەن - تېخنىكا ئىقتىسادىي خىزمەتكە يۆلىنىشى لازىم دېگەن روھتا ئاساسەن، 1984- يىلى پەن - تېخنىكا كومىتېتى 3 تۈرلۈك پەن - تېخنىكا راسخودىنى ماس ھالدا مەركەز-لەشتۈرۈپ، ئېچىش خاراكتېرلىك تۈرلەرنى نۇقتىلىق قوللاپ، كۆرۈنەرلىك ئىقتىسادىي ئۈ-نۈم ھاسىل قىلدى. مەسىلەن، تەشقەر توقۇمچىلىق فابرىكىسى ئېكسپورت قىلىنىدىغان 30×30 لىك نېيلوز چىتنى سىناق تەرىقىسىدە توقۇپ، شۇ يىلى تۈنجى قېتىم سوۋېت ئىتتى-پاقىغا 3 مىليون مېتىر سېتىشنى ئەمەلگە ئاشۇردى؛ قەشقەر سوپۇن زاۋۇدى ئوكسىگېن يا-ساش ھۈنەر - سەنئىتىنى سىرتتىن كىرگۈزۈپ، شۇ يىلى مۇۋەپپەقىيەت قازىنىپ 7562 كۇپ-مېتىر ئوكسىگېن ئىشلەپچىقاردى؛ ئوتياشنى ساقلاش يېڭى تېخنىكىسى كىرگۈزۈلۈپ، ئوتياش-نى توڭلۇتۇشتا دەسلەپكى مۇۋەپپەقىيەت قولغا كەلدى ھەمدە بازارلار تەمىنلەندى؛ يەكەن پەن - تېخنىكا كومىتېتى يېتەكچىلىكىدە «301 — 79» كۆزگى بوغدايغا ئاپتونوم رايونلۇق ئۇرۇق خىللىرىنى رايونلاشتۇرۇش ئورنىنىڭ بېكىتىلىشى ئارقىسىدا «قەشقەر كۆزگىسى كۆ-نومۇرلۇق» دەپ رەسمىي ئىسىم قويۇلدى؛ يېڭىسار ناھىيىسىنىڭ سەمەت ئۇرۇگى گۈلىسى كۆ-پەيتىلدى. 300 مىڭ تۈپ ئۇلىنىپ، تۇتۇش ئۇنۇمى 86% گە يەتتى؛ يەكەن نەسىللىك قوش مەيدانى كۆش توخۇسىنىڭ يەم - بوغۇز رېتسېپىنى تەجرىبە قىلىپ، ئېنېرگىسى 63 كالورىدە 2 كىلوگرام ئېشىشتەك ياخشى نەتىجىگە ئېرىشتى؛ كونىشەر ناھىيىسى ئىلۇپەر يىلتىزىنى قىش-تىن ئۆتكۈزۈش تېخنىكىسىنى سىرتتىن كىرگۈزۈپ ئۆستۈرۈپ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى؛ قۇ-ياش قۇۋۇتتىدىن پايدىلىنىش جەھەتتە 340 كۇۋادىرا تېمپېرلىق 5 قۇياش قۇۋۇتى مۇ-

چىسى ياسىدى، بېگىشەر ناھىيىسى 2.2^{2m} لىك تۇياش ئوچىشىدىن 150 نى ئۆزگەرتىپ ياسىدى، مارالۇپشى تۇياش قۇۋۇتىنى ئارقىلىق مەۋە قۇرۇتۇشتا مەلۇم نەتىجىگە ئېرىشتى، قاغىلىق ناھىيىسى شامال كۈچىدىن پايدىلىنىپ توك چىقىرىشنى سىناق قىلىش ئۇقتىسى قىلدى.

ئېتىزدا سورەت كۆرۈش.

يەكەن ناھىيىلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى پەن - تېخنىكا كەسپىي ئالىملىرى تەشكىللىدى. بوپۇرغا ناھىيىلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى پەن - تېخنىكىنىڭ نامراتلارنى ئۆلەشكە خىزمەت قىلىشىنى قوللاپ، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەدبىرلىشىگە ئېرىشتى. بېگىسار ناھىيىلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى گۈلە قۇرۇقلىقىدىكى ئۇيغۇر كەنتىنىڭ كۆپ مەسىلىسى ئىلگىرى سۈردى، پوسكام ناھىيىلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى ناشلىق، پاختىدىن كەلگۈلەمدە مەسۇلاتنى ئاشۇرۇش، يۇقۇرى ھوسۇل ئېلىش بويىچە تېخنىكىلىق تەدبىرلەرنى كېڭەيتىپ قوللىنىپ پايدىلىق تۇرمىچە قوشتى. ئوندىن باشقا، ئىككى دەرىجىلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتلىرى يەنە راسخوت جەمەتىنە تاۋۇز، قوغۇن سورتلىرىنى تەكشۈرۈش، تاللاپ يېتىشتۈرۈشنى قوللىدى؛ قەشقەر ۋىلايەتلىك ئاساسلىق ھاشارات زىيانداشلىقىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەم ئونى تەرگىنىلەش كۆرسەتكۈچلىرى تەكشۈرۈپ بەلگىلەندى؛ يەنە كۆلدە بېلىق بېقىپ بىر ھوسۇندىن 800 جىڭدەك يۇقۇرى ھوسۇل ئېلىش، ئورمانلارنى تېز ئۆستۈرۈش تېخنىكىلىرى، شورلۇق-زەي يەرلەرنى ئومۇميۈزلۈك ياخشىلاش، قەشقەر تېرە زاۋۇدىنىڭ ھۆتەر - سەبەت ئىسلاھاتى، قەشقەر سىمونت زاۋۇدىنىڭ سىرتتىن كىرگۈزگەن سىمونت ياساش تېخنىكا ئۇسكۇنىلىرى قاتارلىقلار بار.

ھەۋەسكارلار باۋۇي قوتۇس

يەن-تېخنىكا راسخوتىنى كۆپ مەنبەگە ئىگە قىلىش يولىنى ئىچىش ئۈچۈن ۋىلايەتلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى ھەر قايسى تۈر، مەسىلىلەر بويىچە مەخسۇس راسخوتنى قوللىغا كەلتۈرۈشكە ئەھمىيەت بەردى، مەركەزدىن قۇياش ئېنېرگىيەسىدىن پايدىلىنىش ئۈچۈن 400 مىسلىك يۇمەن مەخسۇس پۇلنى قوللىغا كەلتۈردى. ئاپتونوم رايونلۇق پەن - تېخنىكا كومىتېتىمۇ قۇياش ئېنېرگىيەسى تەتقىقات ئورنىدىن قۇياش ئوچىغىنى سىناق تەرىقىسىدە ياساش ئۈچۈن مەخسۇس 22500 يۇمەن قوللىغا كەلتۈردى. 3 خىل

راسخوتنىڭ ئىقتىسادىي ئۇنۇمىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن پىلانلى تۈر توغرىسىدىكى تەمىنلەش ئالدىنقى مەزگىلدە دەللەلەش ۋە توختام تۈزۈمىنى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ چىڭىتتى، تىما تەلەپ قىلغا تىنى ئاساس قىلىشتىن سىرتتىمن كىرگۈزۈپ ھەزىم قىلىش، تەدبىقلاش، ئېچىشنى ئاساس قىلىشقا يۆتكەلدى، بۇنىڭ بىلەن سانائەت ۋە كاسىنا ئىشلىرىنىڭ راسخوددىنى ئىشلىتىش نىسبىتى ئاشۇرۇلدى. 3 خىل راسخوت ھەقسىز توختامدىن ھەقلىق توختا مغا يۆتكەلدى. 1984- يىلى ھەقلىق توختام 102400 يۈەن بولۇپ راسخوتنىڭ 73.6% نى ئىگەللىدى، بۇنىڭ بىلەن ۋەزىپىنى زىممىسىگە ئالغان ئورۇن ئىقتىسادىي ئۇنۇمگە ئەھمىيەت بېرىدىغان بولدى، تەتقىق قىلىش، سىناق قىلىشتىن ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىشتۈرۈلگىچە بولغان ۋاقىت قىسقارتىلدى. ئۇنىدىن باشقا يەنە مۇتەخەسسىس، ئالىملارنى تەكلىپ قىلىش، كۇنتۇبلىش خىزمىتى كۆچەيتىلىپ، سىرتتىمكى پەن - تېخنىكا خادىملىرى بىلەن بولغان ئالاقە ئورنىتىلدى، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئامېرىكا تەۋەسىدىكى جۇڭگولۇق مەشھۇر ئالىمىگە ئۇچۇش تېخنىكى مۇتەخەسسىسى دەپ جاۋىيۇ ، جۇڭگو يېزا ئىگىلىك پەلەر ئاكادىمىيەسى ئىلمىي بولۇمىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى گوگۇاڭشەن، مەملىكەت بويىچە مەشھۇر ئاشلىق مۇتەخەسسىسى، خېبېي ئۇلكىلىك يېزا ئىگىلىك پەلەر ئاكادىمىيەسىنىڭ تەتقىقاتچىسى لى دۇڭخۇي، دۇلە تلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتىنىڭ ئەزاسى ياڭ ۋېيجى قاتارلىقلار كۇنتۇبلىنىدى. (لى ۋېنسىڭ)

[پەن - تېخنىكا جەمىيىتى خىزمىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى] قەشقەر ۋىلايەتلىك پەن - تېخنىكا جەمىيىتى 1980- يىل 7- ئايدا تەشكىللەنگەن، ئۇ ۋىلايەتلىك پارتكوم رەھبەرلىكىدىكى تەبىئىي پەن - تېخنىكا خادىملىرىنىڭ ئاممىۋي تەشكىلاتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بىرلەشمە تەشكىلات. 1984- يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە ۋىلايەت ھەم 12 ناھىيە (شەھەر) لىك پەن - تېخنىكا جەمىيەتلىرىگە ھەر مىللەت كەسىپىي كادىرلىرىدىن 48 كىشى سەپلەندى. بۇنىڭ ئىچىدە، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكومدىن يۇقۇرى مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە 39 كىشى بار. ۋىلايەت دەرىجىلىك ئىلمىي جەمىيەتلەر 23 بولۇپ، ئۇلارنىڭ 2877 ئەزاسى بار. ناھىيە دەرىجىلىك ئىلمىي جەمىيەتلەر 74 بولۇپ 3272 ئەزاسى بار. يېزىلىق پەن - تېخنىكا ئومۇملاشتۇرۇش جەمىيەتلىرى 46 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە تەشەببۇسكارلىق دۇلەتباغ يېزىسى 1981 يىلى-12- ئايدا شىنجاڭ بويىچە تۇنجى بولۇپ يېزىلىق پەن - تېخنىكا ئومۇملاشتۇرۇش جەمىيىتى قۇرغان ئىدى. ھازىر يېزىلىق پەن - تېخنىكا ئومۇملاشتۇرۇش جەمىيىتى قۇرغانلار ۋىلايەت بويىچە ئومۇمى يېزا سانىنىڭ 33.6% نى ئىگەللەيدۇ. ۋىلايەت بويىچە 112 كەنتتە پەن - تېخنىكا ئومۇملاشتۇرۇش گۇرۇپپىلىرى قۇرۇلدى.

1984- يىلى پەن - تېخنىكا جەمىيىتىنىڭ كۇندىلىك كەسىپىي خىزمەتلىرى ئاساسەن ئىلمىي جەمىيەتلەر پائالىيىتى، پەننى ئومۇملاشتۇرۇش، ياش - ئۆسمۈرلەر پەن - تېخنىكا پائالىيىتى ۋە پارتىيىنىڭ پەن - تېخنىكا سىياسىتىنى ئەملىلەشتۈرۈشىگە ياردەم بېرىشتىن ئىبارەت بولدى.

ۋىلايەت دەرىجىلىك ئىلمىي جەمىيەتلەرنىڭ پائالىيىتى ئاساسەن، زىرائەت ئىلمىي جەمىيىتى ئۇدا ئىككى يىل دەرس سۆزلەشنى ئۆمىگە تەشكىللەپ، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ

8 ناھىيىگە بېرىپ، يېزا ئىگىلىك پەن-بىلىملىرى ھەم ئىلغار ئىشلەپچىقىرىش تەجرىبىلىرىنى سۆزلىدى. ماشىنىسازلىق قۇرۇلۇش ئىلمىي جەمئىيتى 8- ئايدا ئىلىم ئالماشتۇرۇش يىغىنى ئاچتى، 12 ئىلمىي ماقالە يازدى ھەم توپلىدى. ئورمانچىلىق ئىلمىي جەمئىيتى ئورمان سېستېمىسىدىكى تېخنىكا كادىرلىرىنى تەشكىللەپ 9- ئاينىڭ ئاخىرىدا قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېقىلغۇ ئورمانلىرىنى ئىلمىي تەكشۈرۈش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاپ، ئورمان ئەھىيا قىلىش تېخنىكىسىنىڭ ئەڭ ياخشى لايىھىسىنى ئوتتۇرىغا قويدى، ئۆسۈملۈك ئاسراش ئىلمىي جەمئىيتى ۋىلايەت بويىچە 10 نەچچە نۇقتىدا 10 نەچچە خىل يېڭى دېخانچىلىق دورىسىنى ئىلمىي يوسۇندا تەجرىبە قىلىپ، مۇداپىئە ئۇنۇمى يۇقۇرى، قالدۇق زەھىرى تۆۋەن يېڭى دېخانچىلىق دورىسىنى تەجرىبە قىلدى. چوت ئىلمىي جەمئىيتى پۈتۈن يىلدا جەمئىيەت ئەزالىرىنى تەشكىللەپ، 13 قېتىم چوت مۇسابىقىسىغا قاتناشتۇردى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاپتونوم رايون تەشكىللىگەن جەنۇبىي شىنجاڭ ئوچاستىكىسى مۇسابىقىسىدا تەشەببۇسكار ۋىلايىتى 3 - لىككە ئېرىشتى. سۇ ئىلمىي جەمئىيتى يىل ئاخىرىدا قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سۇ بايلىقلىرى پەن - تېخنىكىسى بويىچە مەسلىھەت بېرىش مۇلازىمەت مەركىزى قۇردى.

پەننى ئومۇملاشتۇرۇش خىزمىتى ئاساسەن، ۋىلايەتلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيتى ۋە ئونىگىغا قاراشلىق ئىلمىي جەمئىيەتلەر ۋە ھەر قايسى ناھىيىلەرنىڭ پەن - تېخنىكا جەمئىيەتلىرى 15 خىل پەننى ئومۇملاشتۇرۇش ژورنىلىنى تەھرىرلەپ نەشر قىلدى، ئونىڭ تارقىتىلىش تىراژى 13470 نۇسخىغا يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە 1984 - يىلى «يېڭىشەر پەن - تېخنىكىسى» ، «قاغىلىق ئۇچۇرلىرى قىسقا خەۋەرلىرى» نەشر قىلىندى. ۋىلايەت بويىچە 3 ناھىيىدە پەن - تېخنىكا ئىلمىي تەرىبىۋى فىلىمى جەمئى 37 مەيدان قويۇلدى. ئۇنى كۆرگۈچىلەر 13 مىڭ ئادەمدىن ئاشتى. 5 - ئاينىڭ 31 - كۈنىدىن 8 - ئاينىڭ 14 - كۈنىگىچە قەشقەر غەربىي شىمالىدىكى بەش ئۆلكىنىڭ پەن - تېخنىكا جەمئىيەتلىرىگە ماسلىشىپ، "پەن بىلىملىرىنى ئومۇملاشتۇرۇپ، فېئودال خۇراپاتلىقنى تۈگىتىش" كۆرگەزمىسىنى بىرلەشىپ ئويۇشتۇردى، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، قەشقەر شەھرى، كونىشەھەر، يېڭىسار، يەكەن، پوسكام، قاغىلىق قاتارلىق ناھىيىلەردە كۆرگەزمە قىلدى، ئۇنى كۆرگۈچىلەر 44371 ئادەمگە يەتتى.

ياش - ئۆسمۈرلەر پەن - تېخنىكا پائالىيىتى ئاساسەن، 7 - ئاينىڭ 24 - كۈنىدىن 8 - ئاينىڭ 2 - كۈنىگىچە ۋىلايەتلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيتى، ئىتتىپاق كومىتېتى، ئاياللار بىرلەشمىسى، تەنتەربىيە كومىتېتى ۋە مەۋرىي مەكتەپنىڭ مەدىنىيەت - ھاۋارىپ باشقارمىسى، يەر تەۋرەش ئىشخانىسى ھەم شىنجاڭ گېئولوگىيە ئىدارىسىنىڭ 2 - چوڭ ئەترىدى بىرلىشىپ مەلىكە تىلىك ياشلار - ئۆسمۈرلەر گېئولوگىيە يازلىق لاگېرى شىنجاڭ لاگېرىنىڭ ئەشەر شۆبە لاگېرى پائالىيىتىنى تەشكىللىدى. لاگېر ئەزالىرى 10 ناھىيىدە (شەھەر) دىن كەلگەن "3 تە ياخشى" ئوقۇغۇچىلار، مۇئەۋەر تەربىيىچىلەر ۋە قىزىلسۇ ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ ۋەكىللىرى، ئازاتلىق ئارمىيە ۋەكىللىرىدىن بولۇپ جەمئى 78 كىشىدىن تەركىپ تاپتى. 10 - ئايدا ۋىلايەت خاراكتېرلىك ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ پەننى سۆيۈش ئىچىي پائالىيىتى ئېلىپ بېرىلدى. 1984 - يىلى ئاپتونوم رايون تەربىيىسىدىن نام بېرىلگەن

تۇنجى ياش ـ ئۆسمۈرلەر بىئولوگىيە پەن ـ تېخنىكا يىلى بولدى، ۋىلايەتلىك پەن ـ تېخنىكا جەمئىيىتى ۋە ئالاقىدار تارماقلار 12 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى تەشكىللىگەن ئاممىۋى مەدەنىيەت ساريىمدا بىرلەشمە «تەشكىللەر ۋىلايىتىنىڭ ياش ـ ئۆسمۈرلەر بىئولوگىيە ئەۋرىشكىلىرى كۆرگەزمىسى» نى ئېچىپ، 3500 ئەۋرىشكىنى كۆرگەزمە قىلدى، ئۇنى كۆرگەن ئوقۇغۇچىلار 9 مىڭدىن ئېشىپ كەتتى. كەسپىي ـ تېخنىكا خادىملار نىڭ بېكىتىشى ئارقىسىدىن، قەشقەر شەھرى، يېڭىشەھەر ناھىيىسى، مارالۇبۇشى ناھىيىسى، پوسكام ناھىيىسى، قەشقەر 10 ـ باشلانغۇچ مەكتىۋى ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى، ئىلغار شەخسلەردىن 1 ـ دەرىجىلىكلەر 10 نەپەر، 2 ـ دەرىجىلىكلەر 20 نەپەر، 3 ـ دەرىجىلىكلەر 40 نەپەر بولدى.

پارتىيىنىڭ پەن ـ تېخنىكا سەپىدە زىيالىلار سىياسىتىنى ئەمەلىلەشتۈرۈشكە ياردەملەشتى: 1984 ـ يىل ئىچىدە ۋىلايەت، ناھىيىلەردىكى پەن ـ تېخنىكا جەمئىيەتلىرى ئادەم ئەۋەتىپ پارتىيە، ھۆكۈمەت تارماقلىرىغا ماسلىشىپ، زىيالىلار سىياسىتىنىڭ ئەمەلىلەشتۈرۈش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈش خىزمىتىگە قاتناشتى. 1 ـ ئايدا ۋىلايەت ھەم ھەر قايسى ناھىيە (شەھەر) لەر ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا پەن ـ تېخنىكا تەقدىراتىش يىغىنلىرىنى چاقىردى، چېگرا رايوندا خىزمەت قىلىنىۋاتقان 20 يىلدىن ئاشقان 1773 نەپەر پەن ـ تېخنىكا خادىمىغا تۆنجى قېتىم شەرەپ گۇۋاھنامىلىرىنى تارقىتىپ بەردى. چېگرا رايوندا خىزمەت قىلىپ ئەجىرى كۆرۈنەرلىك بولغان 86 نەپەر ئىلغار پەن ـ تېخنىكا خادىمى تەقدىرلەندى ھەم مۇكاپاتلاندى. بۇلار ئىچىدە 32 كىشى دۆلەتلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتى، ئەمگەك ـ كادىرلار مىنىستىرلىكى، جۇڭگو پەن ـ تېخنىكا جەمئىيىتىنىڭ تەقدىرلىشى، مۇكاپاتلىشىغا ئېرىشتى. 2 ـ ئايدا ۋىلايەتلىك پەن ـ تېخنىكا جەمئىيىتىنىڭ خىزمەت يىغىنى چاقىرىلدى، يوپۇرغا، مارالۇبۇشى، تاشقورغان، پەيزىۋات ناھىيىلىرىنىڭ پەن ـ تېخنىكا جەمئىيەتلىرى ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا 1983 ـ يىللىق ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى، ۋىلايەتلىك ماشىنىسازلىق قۇرۇلۇش ئىلمىي جەمئىيىتى، ھاۋارايى ئىسلاھى جەمئىيىتى، سۇ ئىلمىي جەمئىيىتى، بىنا كارلىق ئىلمىي جەمئىيىتى، زىرائەت ئىلمىي جەمئىيىتى، سېمىنتارلىق ئىلمىي جەمئىيىتى، ياش ـ ئۆسمۈرلەر تەربىيەچىلىرى ئىلمىي جەمئىيىتى ئىلغار ئىلمىي جەمئىيەتلەر بولۇپ باھالاندى. 10 ـ ئايدا ۋىلايەتلىك پەن ـ تېخنىكا جەمئىيەتلىرى يېزىلارنىڭ پەن ـ تېخنىكا ئومۇملاشتۇرۇش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش يىغىنى چاقىردى، يوپۇرغا ناھىيىسىنىڭ سەپەك يېزىلىق پەن ـ تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش جەمئىيىتى مەملىكەتلىك يېزا پەن ـ تېخنىكا ئومۇملاشتۇرۇش خىزمىتى بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى، مارالۇبۇشى ناھىيىسىنىڭ ئاناركۆل يېزىسىدىن لىن يۈگى، كونەشەر ناھىيىسىنىڭ بۇلاقسۇ يېزىسىدىن توختى جۇمە مەملىكەت بويىچە يېزىلاردا پەن ـ تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش بويىچە ئىلغار شەخسلەر بولۇپ باھالاندى. (جېپەن سۈشۈەن)

[جانلىنىۋاتقان يېزىلىق پەن ـ تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش جەمئىيىتى]

مارالۇبۇشى ناھىيىسىنىڭ ئاناركۆل يېزىلىق پەن ـ تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش جەمئىيىتى 1982 ـ يىلى قۇرۇلغان، ئۇنىڭ قارمىقىدا يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى، دېخانچىلىق

ئىلمى، سۇ ئىنشائاتى، باغۋەنچىلىك، چارۋىچىلىق، ئورمانچىلىق، ئۇسۇملۇك ئاسراشتىن ئىبارەت 7 ئىلمىي كۆرۈپپا تەسىس قىلىنغان بولۇپ، جەمئى 380 ئەزاسى بار. جەمىيەت ئەزالىرىنىڭ كۆپىنچىسى يېزا ئىگىلىك پەن - تېخنىكا خادىمى، قولىدىن ئىش كېلىدىغان ھۈنەرۋەنلەر ۋە يېزىغا قايتقان زىيالى ياشلاردىن تەركىپ تاپقان.

ئاناركۆل يېزىلىق پەن - تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش جەمئىيتى يېزىدىكى پەن - تېخنىكا خادىملىرى ۋە قولىدىن ئىش كېلىدىغان ھۈنەرۋەنلەرنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، كۆپخىل شەكىل قوللىنىپ، دېخانلار ئارا يېزا ئىگىلىك تېخنىكىلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇپ، پەن-بىلىمنى تەشۋىق قىلىپ ھەم ئومۇملاشتۇرۇپ، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش ھەم تۇۋار ئىگىلىگىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈردى، بۇنىڭ بىلەن بۇ يېزىنىڭ نامرات، قالاق قىياپىتىدە ناھايىتى زور ئۆزگىرىشلەر بارلىققا كەلدى. 1984 - يىلى بىلەن 1978 - يىلدىكىگە سېلىشتۇرغاندا ناشىلمقىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 8 مىليون 320000 جىڭ بولۇپ، بىر دېھقان كۆپرەك قاتلاندى، پاختىنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 8100 دەن بولۇپ بەشتىن كۆپرەك قاتلاندى. يافلىق دان 120 ملك جىڭ بولۇپ تۆتتىن كۆپرەك قاتلاندى، بىر نوپۇسقا توغرا كېلىدىغان كىرىم ۋە ئوزۇقلۇق ناشىلمقىمۇ ئايرىم - ئايرىم ھالدا ئىككىسىدىن كۆپرەك قاتلاندى. ئىككى يىل ئىچىدە ئېتىز - ئېرىق ئاساسى قۇرۇلۇشى، سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇش ئەسلىھەلىرى 30 پىرسەنتلىق ئومۇمىي قۇرۇلۇشنىڭ ئىككى ھەسسىسىدىن كۆپرەكىگە توغرا كەلدى.

ئاناركۆل يېزىلىق پەن - تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش جەمئىيتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئاساسەن 3 ئىشنى تۇتتى:

(1) پەن - تېخنىكا خادىملىرى پىلان - ئەقىل، چارە - تەدبىر كۆرسىتىشكە، يېزىلىق پارتكومغا پەن - تېخنىكا مەسلىھەتچىسى بولۇشقا تەشكىللەندى. يېزا ئىگىلىك ئىلمىي گۇرۇپپىسى تەكشۈرۈپ - تەتقىق قىلىش ئارقىلىق، ئاناركۆل يېزىسىنىڭ تۇپراق شىنىڭ قىزىل سېغىز تۇپراق بولۇشى، زەي، شورى ئېغىر بولۇشى، كۆزدە سۇ كۆپ، ئەتىيازدا سۇ قىس بولۇشتەك ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، ئاشلىق ھەم ئىقتىسادىي زىرائەتلەرنىڭ قۇرۇلمىسىنى ۋە ئورۇقلاشنى مۇۋاپىق تەڭشەش، ئاشلىق تېرىشقا ماس كەلمەيدىغان جايلارغا پەيدىن - پەي كۆچەت تىكىپ ئورمان بەرپا قىلىش، ئوت - چۆپ يا كى باشقا ئىقتىسادىي زىرائەتلەرنى تېرىش ئارقىلىق چارۋىچىلىقنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش، بىر قىسىم يەرنى ئاجرىتىپ باغۋەنچىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇش، ئاشلىق، ئىقتىسادىي زىرائەت، ئورمان - مۇۋىلىك دەرەخكۆلىمىنىڭ ھەرقايسىسىنىڭ 3 تىن بىر قىسىم يەرنى ئىگە لاھشنى تەكلىپ قىلدى. يېزىلىق پارتكوم ئۇلارنىڭ پىكرىنى قوبۇل قىلىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى بىر قەدەر تېز راۋاجلاندۇردى. يېزا 44 مېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى بىر سۇئىگۈچ ياسىماتچى بولغاندا، ناھىيىنىڭ سۇ ئىنشائاتى تارماقلىرى بۇ قۇرۇلۇش ئۈچۈن تەخمىنەن 35000 يۈەن كېتىدىغانلىقىنى مۆلچەرلىگەن ئىدى. يېزىلىق پەن - تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش جەمئىيتى قارىمىغىدىكى سۇ ئىنشائاتى گۇرۇپپىسى ئۆزى تەكشۈرۈش، لايىھەلەش، قۇرۇلۇش قىلىشنى قارار قىلىپ، پەقەت 15000 يۈەنلا خەجلەپ، 31 كۇنىدىلا

قۇرۇلۇشنى پۈتتۈردى. ئالاقىدار تارماقلار نىڭ تەكشۈرۈشى ئارقىلىق بۇ قۇرۇلۇشنىڭ سۈپىتى تەلەپكە تامامەن ئۇيغۇن بولدى.

(2) يېزا ئىگىلىكىنىڭ يېڭى تېخنىكىسىنى كېڭەيتىپ «ئىككى ئائىلە» لەرگە زور كۈچ بىلەن يار - يۆلەكتە بولۇپ، يېزا توۋار ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈردى. يېزىلىق پەن - تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش جەمئىيتى «ئىككى ئائىلە» لەرنى جەمئىيەتكە پائال قوبۇل قىلىپ، ئۇلارنىڭ توۋار ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇشنى قوللىدى، ئۇلارنىڭ ئۇلۇغ كۆزەسىتىشى ئارقىلىق، دېخانلار ئارىسىدا يېڭى تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇردى ھەم كېڭەيتتى. 1983-يىلى يېزا بويىچە يازلىق ئاشلىقتىن 10 مىڭ جىڭ ھوسۇل ئالغان ئائىلە ئاران 3، يىلىق ئاشلىقتىن 10 مىڭ جىڭدىن ھوسۇل ئالغان ئائىلە ئاران 6 بولغان بولسا، 1984 - يىلى يازلىق ئاشلىقتىن 10 مىڭ جىڭ ھوسۇل ئالغان ئائىلە 29 غا، يىللىق ئاشلىقتىن 10 مىڭ جىڭ ھوسۇل ئالغان ئائىلە 70 نەچچىگە يەتتى. يېزىلىق پەن - تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش جەمئىيىتى پەن - تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش پائالىيىتىنى چاڭلىق، تېتىك قانات يايدۇردى. ئۇلار قوللانغان ئاساسىي شەكىللەر: 1. پەن-تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش قىرائەتخانىسى قۇردى؛ 2. پەن - تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش كىنولىرىنى قويدى؛ 3. پەن - تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش رەسىم كۆرگەزمىسى كارىدۇرى ياسىدى؛ 4. پەن - تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش سىملىق رادىيو لېكسىيىسى، پەن - تېخنىكا كۇرسى ھەم نەق مەيدان تېخنىكا دەرسى ئۇيۇشتۇردى. 1984- يىلىلا 28 قېتىم تۇرلۇك پەن - تېخنىكا تەرىبىلەش كۇرسى ئېچىلدى، قاتناشقان خادىملار 18765 ئادەم (قېتىم) غا يەتتى.

ئانار كۆل يېزىلىق پەن - تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش جەمئىيتى قىسقىغىنا ئىككى يىل ئىچىدە ئۆزىنىڭ يېزا ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىدىكى ئۆزىگە خاس رولىنى ھەم ئۇرغۇپ تۇرغان ھاياتى كۈچىنى دەسلەپكى قەدەمدە نامايەن قىلدى. (لى يىچۈەن)

[قەشقەر ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك پەن-تەتقىقاتى ئورنى] ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك پەن - تەتقىقاتى ئورنى 1959-يىلى 1-ئايدا رەسمىي قۇرۇلغان. 1984-يىلدىن باشلاپ، ئاپتونوم رايونلۇق يېزا ئىگىلىك پەنلەر ئاكادېمىيىسى ۋە قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە بىر ئۇنۇملۇق يېزا ئىگىلىك پەن-تەتقىقاتى ئورنىغا ئايلاندى، ئۇ كەسپىي جەھەتتە ئاپتونوم رايونلۇق يېزا ئىگىلىك پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ رەھبەرلىكىدە، مەمۇرى جەھەتتىن يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىكىدە بولىدۇ. ھازىر تۈپراق - ئوغۇت، ئاشلىق - زىرائەت، ئىقتىسادىي زىرائەتلەر، ئۆسۈملۈك ئاسراش، باغۋەنچىلىك، پەن - تېخنىكا ئاخبارات قاتارلىق 6 تەتقىقات ئىشخانىسى ۋە بىر ئىشخانا، بىر تەجرىبە قىلىپ كۆپەيتىش مەيدانىدىن ئىبارەت 7 ئىشخانا، بىر مەيدان تەسىس قىلىندى. ئۇنىڭ

300 مودىن ئارتۇق تەجرىبە يېرى، 100 نەپەر ئىنژېنى - خىزمەتچىسى بار. بۇلار ئىچىدە تېخنىكا كادىرى 32 نەپەر، مەمۇرى كادىر 11 نەپەر، پەن - تەتقىقاتى يارداەمچىلىرى ۋە ئىشچىلىرى 57 نەپەر، يۇقۇرى دەرىجىلىك ئۇنۋانغا ئېرىشكەنلەر بىر نەپەر، ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئۇنۋانغا ئېرىشكەنلەر 8 نەپەر.

قەشقەر يېزا ئىگىلىك پەن-تەتقىقاتى ئورنى ئاساسەن، ناشلىق، زىرائەت، ئىقتىسادىي زىرائەتلەر، قوغۇن - تاۋۇز، مېۋىلىك دەرەخ ۋە ئوتياشلارنىڭ يېڭى سورتلىرىنى يېتىشتۇرۇش، مول ھوسۇل ئېلىش، تىكىپ ئۆستۈرۈش تېخنىكىسى، تۈپراق ياخشىلاش، مۇۋاپىق ئوغۇتلاش، ئۆسۈملۈكلەرگە لازىم بولىدىغان قۇۋۋەت، كېسەللىك، ھاشاراتلارنىڭ پەيدا بولۇشى ۋە ئۇنىڭدىن مۇداپىئەلىنىش، تىزگىنلەش، ئاخبارات، ئۇچۇر قاتارلىق جەھەتلەردە ئۇنۇپرسال تەتقىقات ئېلىپ بارىدۇ. مۇۋەپپەقىيەتلەردىن ئۇلگە كۆرسىتىش، تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش، پەن - تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋە تېخنىكىلىق تەربىيىلەش خىزمەتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ، پەن-تەتقىقاتنى ئاساس قىلىدۇ.

ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك پەن-تەتقىقاتى ئورنىدىكى پەن-تەتقىقاتى خىزمەتچىسى خىزمەت ئۈستىدە.

بۇ ئورۇن قۇرۇلغان25 يىل ما بەينىدە 25 پەن-تەتقىقاتى تۈرى بويىچە نەتىجىگە ئېرىشتى، ناشلىق، كېۋەز، ياغلىق دانلىك يېڭى سورتىدىن «تەشنەر كۆزگىسى 1- نومۇرلۇق»، «تەشنەر كۆزگىسى2- نومۇرلۇق»، «قەشقەر كۆزگىسى 3 - نومۇرلۇق»، «تەشنەر 601 تېرۇتلۇق پاختىسى»، «تەشنەر 7331 زىتمر»دىن ئىبارەت 5 خىل يېڭى سورتنى يېتىشتۇرۇپ چىقتى، بۇلار ئاپتونوم رايونلىك مۇنەۋۋەر پەن - تېخنىكا مۇۋەپپەقىيەتى بويىچە 7 تۈردە موكاپاتنا ئېرىشتى. بۇنىڭ بىلەن قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىدا 22 مىليون يۈەندىن ئارتۇق ئىقتىسادىي ئۈنۈم يارىتىلدى، بۇ تەتقىقات ئورنى خىزمىتى قۇرۇلغان 25 يىل ما بەينىدە سىلىنغان مەبلەغنىڭ 7.7 ھەسسىسىگە باراۋەر كېلىدۇ. (جاك يۇلىن، لۇجېيشىڭ)

[يېزا ئىگىلىك پەن - تەتقىقاتى ئورنىنىڭ پەن - تەتقىقاتى مۇۋەپپەقىيەتى]

(1) مۇكاپاتلانغان پەن-تەتقىقاتى نەتىجىلىرىنىڭ تۈرلىرى:

1978 - يىلدىن بۇيان، پەن-تەتقىقاتى ئورنىمىز ئېرىشكەن پەن تەتقىقاتى مۇۋەپپەقىيەتلىرى ئىچىدە ئاپتونوم رايون مۇكاپاتلىنىشى 7 ؛ ۋىلايەت مۇكاپاتلىنىشى 14 (بۇنىڭ ئىچىدە 4 مۇھىم مۇكاپات بار) ؛ ناھىيە دەرىجىلىك ئۇرۇنلار مۇكاپاتلىنىشى 3 .

مۇكاپاتلانغان تۈرلەرنىڭ ئىسىملىكى، مۇكاپاتلىنىش دەرىجىسى، مۇكاپاتلانغان ئورۇن ۋە

تەقسىمات تەمىنلەش رىياسەتچىلىك قىلىشچى ھەم ھەمكارلاشچى خادىملار جەدۋىلى
تۆۋەندىكىچە :

تەرتىپى	يىل	مۇھىم پەيدا بولۇش ئۇرۇنلىرى نامى	مۇكاپات دەرىجىسى	مۇكاپاتلىغان ئورۇن	تەقسىمات تەمىنلەش رىياسەتچىلىك قىلىشچى	ھەمكارلاشچى
1	1978	ئالما قۇرۇتۇنلۇق پەيدا بولۇشى ۋە ئۇنىڭدىن مۇداپىئە ئىشى	3	ئاپتونوم رايونلۇق پەن - تېخنىكا كومىتېتى	جاۋ كۈيجىي	غوجى مەمەت
2	1978	كۆزگى بۇغداي ھال كېسىلىنىڭ تارقىلىش قانۇنىيىتى توغرىسىدا تەتقىقات		〃	〃	ئەۋ ۋىجىن
3	1978	«قەشقەر 1- نومۇرلۇق كۆزگى بۇغداي سورتى» نىڭ يېتىشتۇرۇلۇشى		ۋىلايەتلىك پەن تېخنىكا كومىتېتى	ۋالى جۇلىيەن	شۇي ئىلى
4	1978	«قەشقەر 2-نومۇرلۇق كۆزگى بۇغداي سورتى» نىڭ يېتىشتۇرۇلۇشى		〃	〃	
5	1978	«قەشقەر 3 - نومۇرلۇق كۆزگى بۇغداي» سورتىنىڭ يېتىشتۇرۇلۇشى		〃	〃	
6	1979	بۇغداينىڭ ھال كېسىلىنىڭ تارقىلىش ئېلىش ۋە ئۇنى تۇتقىتىش توغرىسىدا تەتقىقات		〃	جاۋ كۈيجىي	غوجى مەمەت
7	1979	خەمىمۇدى ئوغۇتنىڭ ئونۇمى توغرىسىدا تەتقىقات		〃	جالى يۇلىن	
8	1979	بۇغداي كوك توغرىسىدا تەتقىقات		〃	جاۋ كۈيجىي	غوجى مەمەت
9	1979	قەشقەر كومىكا قونغىنىڭ بەڭگەم يول كېسىلى توغرىسىدىكى تەتقىقاتتىن دەسلەپكى مەلۇمات		〃		جىن ماۋرۇلۇ غوجى مەمەت
10	1983	جۇڭگونىڭ كەندىر سورتلىرى توغرىسىدىكى تەكشۈرۈش	2	خېيلۇڭجىالى ناھىيىلىك پەن - تېخنىكا كومىتېتى		يى يۈيۈەن
11	1983	زەي، شورلۇق يەرلەرنى ياخشىلاش ۋە ئۇنۇملۇق ئىشلىتىش توغرىسىدا تەتقىقات	3	ۋىلايەتلىك پەن-تېخنىكا كومىتېتى	جالى يۇلىن	
12	1983	«قەشقەر 601-نومۇرلۇق قۇرۇقلۇق پاختىسى» نىڭ يېڭى سورتىنىڭ مشتۇرۇلۇشى	2	〃	لو جىيشىڭ	تۇرغۇن لېيلەتقالى
13	1983	«قەشقەر 7331 زىغىر» يېڭى سورتىنىڭ يېتىشتۇرۇلۇشى	1	〃	يى يۈيۈەن	
14	1983	خەمىمۇدى ئوغۇتنى مۇۋاپىق ئىشلىتىش توغرىسىدا تەتقىقات	2	〃	جالى يۇلىن	دولى يۈكۈن
15	1983	قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئوسۇملۇكلىرىنى ئاسراش توغرىسىدىكى ماتېرىياللار توپلىمى	2	〃		يالى لەيشىڭ
16	1983	كومىكا قونۇق بەڭگەم يول كېسىلى تۇرلىرى توغرىسىدا تەتقىقات	3	〃	يالى لەيشىڭ	

17	1983	كىچىك دائىرىدە يۇقۇرى مەسئۇلاتلىق شارائىتىدا يېتىشتۇرۇش تېخنىكىسى	3	ئۇلايەتلىك يەن - تېخنىكا كومىتېتى	قادىر سەدىق	
18	1983	مۇئەلىك دەرەخ قۇرۇتمىنىڭ پەيدا بولۇش ھەم ئۇنىڭدىن ساقلىنىش، ئۇنى يوقۇتۇش توغرىسىدا تەتقىقات	3	"	جاۋ كۆيجېي	فوجى مەمەت
19	1984	خەمىيەۋى ئوغۇتنىڭ مۇئاپىق پايدىلىنىش ئۇسۇلى توغرىسىدا تەتقىقات	4	ئاپتونوم رايون	جالال يۈلىن	دولقۇن يۈكۈن
20	1984	قەشقەر 601- نومۇرلۇق قۇرۇقلۇق پاختا - مىنىڭ يېڭى سورتىنىڭ يېتىشتۇرۇلمىسى	4	"	لو جېيشىڭ	تۇرغۇن ئەۋلە نىڭاك
21	1984	قەشقەر 7331 - نومۇرلۇق زىغىر يېڭى سورتىنىڭ يېتىشتۇرۇلمىسى	4	"		
22	1984	مۇئەلىك دەرەخ قۇرۇتمىنىڭ پەيدا بولۇشى ھەم ئۇنىڭدىن ساقلىنىش	4	ئۇلايەتلىك يەن-تېخنىكا كومىتېتى	جاۋ كۆيجېي	فوجى مەمەت
23	1984	يۇقۇرى مەسئۇلاتلىق شارائىتىدا يېتىشتۇرۇش	2	كونىشەر ناھىيىسى		جالال يۈلىن
24	1984	جەنۇبتا يېتىشتۇرۇلگەن كېۋەزدىن قەشقەر 601- نومۇرلۇق كېۋەزنى يېتىشتۇرۇش	2	ئاپتونوم رايونلۇق ئۇرۇقچىلىق شىركىتى	لو جېيشىڭ	تۇرغۇن
25	1984	جەنۇبتا زىغىر نى يېتىشتۇرۇش قەشقەر 7331- نومۇرلۇق زىغىر نى يېتىشتۇرۇش	2	ئاپتونوم رايونلۇق ئۇرۇقچىلىق شىركىتى	يې يۈيۈەن	

(2) مۇۋەپپەقىيەتلەردىن ئۇلگە كۆرسىتىش ھەم ئۇنى كېڭەيتىش.

ئەڭ چوڭ دائىرىدە ئۇلگە كۆرسىتىلگەن ھەم كېڭەيتىلگەن يېڭى بۇغداي سورتى — قەشقەر 1- نومۇرلۇق كۆزگى بۇغدەيىنى 1972 - يىلى ۋىلايەت بويىچە ئۇلگە كۆرسىتىلگەندىن بۇيان، ھەر يىللىق كۆلىمى 400 مىڭ مو ئەتراپىدا بولىدى، يىللىق كۆلىمى ئەڭ چوڭ بولغاندا 690مىڭ موغا يەتتى؛ھازىر يەنىلا كۆپ ئوغۇتلاپ يۇقۇرى ھوسۇل ئېلىشقا باپ كېلىدۇ، ھازىر يىلىغا 200 مىڭ مودىن ئارتۇق كېڭەيمەيۋاتىدۇ. ئادەتتە، مەھسۇلاتنىڭ ئېشىش نىسبىتى 10% دىن كۆپرەك.

خەمىيەۋى ئوغۇت مۇئاپىق ئىشلىتىلدى، 1976 - يىلدىن بۇيان، ئۇلگە كۆرسىتىش دائىرىسى 200 مىڭ مو، يېتەكلەش دائىرىسى 3 مىليون موغا يەتتى.

قەشقەر 601 - نومۇرلۇق قۇرۇقلۇق پاختىسىنىڭ بىر جىڭ كېۋەزدىن چىتىدىغان پاختىسى كۆپ، تىۋىتى ئەرزانە «108» پاختىسىغا قارىغاندا ئۇزۇن بولغاچقا ئۇنىڭ قىممىتى 0.13 يۈەن كۆپ، ئۇنىڭگىرى - كېيىن بولۇپ قاغدىلىق، كونىشەر، قەشقەر شەھرى قاتارلىق ناھىيە (شەھەر) لەردە ئۇلگە كۆرسىتىپ كېڭەيتىش ئارقىلىق جەمئى 50 مىڭ مودىن ئارتۇق يەردە كېڭەيتىلدى.

قەشقەر 7331 - نومۇرلۇق زىغىرى ۋىلايىتىمىزنىڭ يەكەن، قاغدىلىق، كونىشەر ناھىيىلىرىدە، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ زىغىر ئىشلەپچىقىرىدىغان جەنۇبى شىنجاڭ

نىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرىدە، باشقا رايونلاردىكى بىيىچىلىك، تېيىنجىن، ئىچكى موڭغۇل، نىڭشيا، گەنسۇ قاتارلىق ئۆلكە-شەھەرلەردە جەمئى 50 مىڭ مودىن ئارتۇق تېرىلدى.

ئالما كېپىنەك لېچىنكىسى ۋە مۇلىك دەرەخ قۇرۇتلىرىدىن مۇداپىئەلىنىش ھەم ئۇنى يوقىتىش بويىچە ئۇلكە كۆرسەتمىش، كېڭەيتىش خىزمىتى 1978 - يىلىدىن بۇيان ناھايىتى ياخشى ئىقتىسادىي ئۈنۈم ھاسىل قىلدى.

پەن-تەتقىقاتى مۇۋەپپەقىيەتلىرىنىڭ كېڭەيتىلىشى يېڭا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىدىكى ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى زور دەرىجىدە ئۆستۈردى. 1984 - يىلى خىمىيىۋى ئوغۇتنى مۇۋاپىق ئىشلىتىشنى كېڭەيتىش ۋە ئۈنۈمنى يېتەكلىشى بىلەن بارلىققا كەلگەن ئىقتىسادىي ئۈنۈم 600 مىڭ يۈەندىن ئاشتى؛ تەشتەر 601 - نومۇرلۇق پاختىسى كېڭەيتىلمەي بارلىققا كەلگەن ئىقتىسادىي ئۈنۈم 500 مىڭ يۈەندىن ئاشتى؛ تەشتەر 7331 - نومۇرلۇق زىخىرنى كېڭەيتىپ بارلىققا كەلگەن ئىقتىسادىي ئۈنۈم 300 مىڭ يۈەندىن ئاشتى؛ ئالما كېپىنەك لېچىنكىسى ھەم مۇلىك دەرەخلەرنىڭ قۇرۇتىدىن مۇداپىئەلىنىش ھەم ئۇنى يوقىتىشنى كېڭەيتىش ئارقىلىق بارلىققا كەلگەن ئىقتىسادىي ئۈنۈم 100 مىڭ يۈەندىن ئاشتى. يۇقۇرىدىكى 4 نى قوشقاندا، 1984 - يىلى بىر يىللىق مۇۋاپىقىيەتلەرنى كېڭەيتىش ئارقىلىق يېڭا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى ئۈچۈن بارلىققا كەلتۈرۈلگەن ئىقتىسادىي ئۈنۈم بىر مىليون 500 مىڭ يۈەندىن ئېشىپ، شۇ يىلى يۇقىرى بىزگە بەرگەن مەبلەغنىڭ 5 ھەسسىسىدىن كۆپرەكىنى تەڭلەشتى.

[قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مەملىكەتلىك تۈنجى قېتىملىق ئىلىم - پەن چوڭ يىغىنىدا مۇكاپاتلانغان مۇنەۋۋەر پەن - تېخنىكا مۇۋەپپەقىيەتلىرى]

قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسى قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت: «M - 655» تېپىلىق تېۋىت كېپىمش ماشىنىسىنىڭ سەكرىگۈچ يىگنىسىنى ئاپتوماتىك ھالدا ئۆز نومۇرىغا كەلتۈرۈش قۇرۇلمىسى (مەملىكەت بويىچە يېڭىدىن سانائەت ئىلغارلىرى مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن)؛

قەشقەر ۋىلايەتلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى ھەمكارلىشىپ قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

(1) ئېلەمىزنىڭ يادرو سىنىقى بەيدا قىلغان رادىئاكتىپلىق توزۇندىلارنىڭ چۆكۈش ئالاھىدىلىكى ۋە ئۇنىڭ مۇھىتنى بۇلغىشى؛

(2) شىنجاڭدىكى قانائىلىق قىزىتما ئۈستىدىكى تەتقىقات.

يەكەن ناھىيىلىك ئورمانچىلىق پونكىتى ھەمكارلىشىپ قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

قۇملۇقلاردا كەڭ دائىرىدە كۆچەت تىكىپ ئورمان ئەھيا قىلىش تېخنىكىسى.

ۋىلايەتلىك ھاۋارايى ئىدارىسى ھاۋارايى ئىستانسىسىنىڭ ھەمكارلىشىپ قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيىتى:

شىنجاڭنىڭ چوڭ تېپىتىكى ھاۋارايى جەريانىغا ئائىت بىر قانچە مەسىلە ئۈستىدىكى تەتقىقات.

1 1978 - يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئاپتونوم رايونلۇق ئىلىم - پەن چوڭ يىغىنىدا مۇكاپاتلانغان مۇنەۋۋەر پەن - تېخنىكا مۇۋەپپەقىيەتلىرى]

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ھازىرقى يېزا ئىگىلىك 3 - دىۋىزىيە دەريا شەرقىدىكى يېزا ئىگىلىك پەن-تەتقىقات ئورنى، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ھازىرقى يېزا ئىگىلىك 3 - دىۋىزىيە 43 - پولكى ھەمكارلىشىپ قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

« شالغوت 2 - نومۇرلۇق » ئۇزۇن تالالىق پاختىسىنىڭ يېڭى سورتىنى تاللاپ يېتىشتۈرۈش .

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ھازىرقى يېزا ئىگىلىك 3 - دىۋىزىيە 45 - پولكى قەشقەر يېزا ئىگىلىك شۆيۈەنى ھەمكارلىشىپ قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

قاشقا بەدىنىنىڭ ئۆسۈش ئادىتى ئۇستىدىكى تەتقىقات.

يەكەن ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكىتى قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

ئاق ئۈزمە كۆچىتىنى قەلەمچە قىلىپ يېتىشتۈرۈش.

يېڭىشەر ناھىيىسىنىڭ يانداما كۆكشېپى قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

10 مىك مولۇق سۈزۈنى يايلاق قۇرۇش سىنىقى.

قەشقەر ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك پەن - تەتقىقات ئورنى قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

(1) قەشقەر 1 -، 2 - نومۇرلۇق كۈزگى بۇغدىيىنىڭ يېڭى سورتلىرىنى تاللاپ يېتىشتۈرۈش؛

(2) بۇغدايلارنىڭ يايراق سىزىقچە ھال كېسىلىدىن مۇداپىئە قىلىش ۋە ئۇنى يوقىتىش ئۇسۇلىدىكى تەتقىقات.

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇلاچەش - لايىمىلەش ئەترىدى قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

ئۇششاق قوم ئارىلاشتۈرۈلغان بىتون توغرىسىدىكى تەتقىقات ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش.

قەشقەر ۋىلايەتلىك 3 - بالداق سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسى قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

توك تورلىرىنىڭ پازىسىنى تەڭشەش ماشىنىسىنى ياسىدى.

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ھازىرقى يېزا ئىگىلىك 3-دىۋىزىيە 51-پولكى قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

شىنجاڭدىكى يېپىشقاق كېپىنە كىنىڭ پەيدا بولۇشى ۋە ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىنىش، ئۇنى يوقىتىش توغرىسىدىكى تەتقىقات.

يەكەن ناھىيىلىك ئورمانچىلىق پونكىتى ھەمكارلىشىپ قولغان كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

قۇملۇقلاردا كەڭ دائىرىدە كۆچەت تىكىپ ئورمان ئەھيا قىلىش تېخنىكىسى.

يەكەن ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك پەن - تەتقىقات ئورنى قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

« يەكەن قۇرۇقلۇق 1 - نومۇرلۇق » يېڭى كېۋەز سورتىنى تالالاپ يېتىشتۈرۈش.

قەشقەر ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك ئورمانچىلىق ئىدارىسى، يەكەن ناھىيىلىك 2 - ئورمان مەيدانى، يېڭىسار ناھىيىلىك ئورمان پونكىتى، يېڭىسار ناھىيىلىك بادام تەتقىقات پونكىتى ھەمكارلىشىپ قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

شىنجاڭنىڭ ئەلا سورتلۇق بادامليرىنى تەكشۈرۈش.

قەشقەر ۋىلايەتلىك ھاۋارايى ئىدارىسى ھاۋارايى ئىستانسىسى ھەمكارلىشىپ قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

(1) شىنجاڭنىڭ چوڭ تېمپېتكىسى ھاۋارايى جەريانىغا ئائىت بىر قانچە مەسىلە ئۈستىدىكى تەتقىقات؛

(2) ھەربى ئىشلارغا ئائىت ھاۋا كىلىماتى تەزكىرىسى.

قەشقەر ۋىلايەتلىك ھاۋارايى ئىدارىسى ھەمكارلىشىپ قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھۆل - يېغىنلىق ھاۋارايىدىن ئالدىن مەلۇمات بېرىش توغرىسىدا تەتقىقات.

يەكەن ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ھاۋارايى پونكىتى ھەمكارلىشىپ قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

ئۆزگەرتىلگەن يېزا ئىگىلىك ھاۋارايى تەجرىبىسى ۋە يېزا ئىگىلىك كىلىماتى ئۈستىدىكى تەھلىل.

قەشقەر ۋىلايەتلىك پوچتا - تېلېگىراف ئىدارىسى ھەمكارلىشىپ قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

سىمسىز كېزىت فوتو تېلېگىراف ئاپپاراتى.

قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسى قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

1. «M - 655» تېپىلىق تەۋىت كېسىش ماشىنىسىنىڭ سەكرىگۈچ يېڭىنىسىنى ئاپتۇماتىك ھالدا ئۆز ئورنىغا كەلتۈرۈش قۇرۇلمىسى؛

2. قوش يۈزلۈك ئېگىرىش ماشىنىسىنىڭ يېپ ئۈزۈلگەندە ئېلېكتىر سايىمىنى ئۆزى توختىتىدىغان قۇرۇلمىسى؛

قەشقەر ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى زاۋۇدى ھەمكارلىشىپ قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

شار گىرا پىتلىق چۆيۈن توغرىسىدىكى تەتقىقات ۋە ئۇنىڭ قوللىنىلىشى.

قەشقەر ۋىلايەتلىك تىببىي مەكتەپ دوختۇرخانىسى قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

بېرىم بوغۇمنى يۆتكەپ ئولاش جەھەتتىكى بىر مىسال توغرىسىدا دوكلات.

قەشقەر ۋىلايەتلىك خەلق دوختۇرخانىسى قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

1. تۇنجۇقۇپ يۇرىگى سوقۇشتىن، نەپەس ئېلىشتىن توختىغىنىغا 16 مىنۇت بولغان بىر كىشىنى قوتقۇلدۇرۇپ مۇۋەپپەقىيەت قازانغانلىق توغرىسىدا دوكلات؛

2. شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى مىللەتلىرىدىكى تاجىسىمان قان تومۇر قېتىشىش كېسىلىگىنى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈشى ۋە ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەم ئۇنى داۋالاش.

قەشقەر ۋىلايەتلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى ھەمكارلىشىپ قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

1. شىنجاڭنىڭ پاراخولېرا كېسىلى سەۋەبلىرى ئۈستىدىكى دەسلەپكى تەتقىقات:
2. شىنجاڭدىكى قانداشلىق قىزىتما ئۈستىدىكى تەتقىقات:
3. قارا تەمرەتكە كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاش توغرىسىدا تەتقىقات:
4. ئوتخور ھايۋانلاردىن قالقانسىمان بەزلىرىدىكى رادىئاكتىپلىق يود بىلەن يادرو سىنىغىنىڭ مۇناسىۋىتى:
5. ئېلىمىزنىڭ يادرو سىنىقى پەيدا قىلغان رادىئاكتىپلىق توزۇندىلىرىنىڭ چۆكۈش ئالاھىدىلىكى ۋە ئۇنىڭ مۇھىتنى بۇلغىشى.

قەشقەر شەھەرلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى، بەكەن ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى، يېڭىسار ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى ھەمكارلىشىپ قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

شىنجاڭنىڭ پاراخولېرا كېسىلى سەۋەبلىرى ئىلمى ئۈستىدىكى دەسلەپكى تەتقىقات.

يەكەن ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى، يەكەن ناھىيىلىك دوختۇرخانا ھەمكارلىشىپ قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

قارا تەمرەتكە كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاش توغرىسىدا تەتقىقات.

يەكەن ناھىيىلىك خەلق دوختۇرخانىسى قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

ئوك بېغىش سۆڭەك ھۈجەيرە ئۆسمىسىنى كېسىپ تاشلاش ۋە ئۇنى قايتا ئۇلاش مۇۋەپپەقىيىتى.

قەشقەر ۋىلايەتلىك مىللى دوختۇرخانا ھەمكارلىشىپ قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

ئۇيغۇر تەبابەتچىلىكىدىكى ئاق كېسەلنى داۋالاشنىڭ كىلىنىكىلىق ئۇنۇمىنى كۆزىتىش.

قەشقەر ۋىلايەتلىك سەھىيە ئىدارىسى ھەمكارلىشىپ قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەت:

1. شىنجاڭدىكى يامان سۈيەلىك ئۆسمىنى ئەسلەش خاراكتېرلىك تەكشۈرۈش:
2. سوزۇلما خاراكتېرلىك كانايالىغنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاش توغرىسىدىكى تەتقىقات.

1980 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى مۇكاپاتلىغان پەن - تېخنىكا مۇۋەپپەقىيەتلىرى

يەكەن ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك پەن-تەتقىقات ئورنى (2 - دەرىجىلىك مۇكاپات):

« تاڭشەن-6898 » كۆزگى بۇغدىيىنى تاللاش، باھالاش مۇۋەپپەقىيىتى

يېڭىشەھەر ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك پەن-تەتقىقات ئورنى (3 - دەرىجىلىك مۇكاپات):

« يېڭىشەھەر 501 - نومۇرلۇق » يېڭىشەھەر ئاق قونىشى؛

يەكەن ناھىيىسىنىڭ تومۇزستەك گۈڭشىسى، يەكەن ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى پونكىتى (3 - دەرىجىلىك مۇكاپات):

ئېڭىز ئورنىغا كۆك ئوغۇت تېرىپ يېزا ئىگىلىكىدە مەھسۇلاتنىڭ ئېشىشىنى ئىلگىرى سۈرەيلى.

يەكەن ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك يەن-تەتقىقات ئورنى، ناھىيىلىك ئۇرۇقچىلىق شىر-كىتى، ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك تېخنىكا پونكىتى (3 - دەرىجىلىك مۇكاپات):

شالغۇتلاشتۇرۇلغان كۆممە قوناق سورتىنى كىمرگۈزۈش، باھالاش ۋەئومۇملاشتۇرۇش.

ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك يەن تەتقىقات ئورنى (3 - دەرىجىلىك مۇكاپات):

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئالما كېپىنەك لېچىنكىسىنىڭ پەيدا بولۇشى، ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى يوقىتىش توغرىسىدا تەتقىقات.

قەشقەر ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش ئىدارىسى ھازىرقى يېزا ئىگىلىك 3 - دىۋىزىيىسى دەريا شەرقى يېزا ئىگىلىك يەن-تەتقىقات ئورنى (3 - دەرىجىلىك مۇكاپات).

يېپىشقاق قۇرۇت توغرىسىدا تەتقىقات

قەشقەر ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك، بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش ئىدارىسى ھازىرقى يېزا ئىگىلىك 3 - دىۋىزىيىسى دەريا شەرقى يېزا ئىگىلىك يەن-تەتقىقات ئورنى (3 - دەرىجىلىك مۇكاپات).

تېرمك يا پرىشى كېپىنەكنىڭ دەسلەپكى قەدەمدە كۆزىتىلىشى.

1984 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى مۇكاپاتلىغان يەن - تېخنىكا مۇۋەپپەقىيەتلىرى] (10 تۈر)

يەكەن ناھىيىلىك يەن - تېخنىكا كومىتېتى (3 - دەرىجىلىك مۇكاپات):

قۇرغاق زىرائەتلەر بىلەن شالىنى نۆۋەتلەشتۇرۇپ تېرىپ، 2 يىل ئىچىدە 3 نۆۋەت تېرىپ،4 قېتىم ھوسۇل ئېلىش تېرىلغۇ تۈزۈمى ئۈستىدىكى تەتقىقات ۋە ئۇنى كېڭەيتىش.

قەشقەر ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك يەن-تەتقىقات ئورنى (4 - دەرىجىلىك مۇكاپات):

قەشقەرنىڭ «601» قۇرۇقلۇق پاختىسىنىڭ يېڭى سورتىنى تاللاپ يېتىشتۇرۇش، قەشقەر «7331» زىمىر يېڭى سورتىنى تاللاپ يېتىشتۇرۇش، مۇئەللىك دەرەخلەردىكى تەشمە قۇرۇت توغرىسىدا دەسلەپكى تەتقىقات.

قەشقەر ۋىلايەتلىك تەمىنلەش - سودا كوپېراتىپى (4 - دەرىجىلىك مۇكاپات):

خىمىيەۋى ئوغۇتنى مۇۋاپىق ئىشلىتىش توغرىسىدىكى تەتقىقاتنى ھەمكارلىشىپ ئورۇنلىغان.

قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسى (4 - دەرىجىلىك مۇكاپات): 42 × 42 گۇللۇك نېپىز چىت.

قەشقەر ۋىلايەتلىك سۇ ئېلېكتىر باشقارمىسى (4 - دەرىجىلىك مۇكاپات):

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سۇ مەنبەلىرى ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش.

قەشقەر ھاۋارايى ئىستانسىسى (4 - دەرىجىلىك مۇكاپات):

جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ قاتتىق يامغۇرى توغرىسىدىكى تەتقىقات.

يەكەن ناھىيىلىك ۋوپا ئېلېكتىر ئىستانسىسى قۇرۇلۇشى قۇماندانلىق شىتابى (دەرىجىلىك مۇكاپات):

يېڭى تېپتىكى سۇ چىقىرىش سېستېمىسىنى لايىھىلەش.

يوپۇرغا ناھىيىلىك ئۇرۇقچىلىق مەيدانى (4 - دەرىجىلىك مۇكاپات):

فەرغانە«108» قۇرۇقلۇق پاختىسىنى سايلاشتۇرۇش ۋە ياشارتىش.

هاۋا رايى

[هاۋا رايى پەن - تېخنىكىسى خىزمىتىنىڭ يېڭى مۇۋەپپەقىيەتلىرى]

ئازاتلىقتىن ئىلگىرى قەشقەر ۋىلايىتىدە هاۋا رايى كۈزىتىش ئىشلىرى يوق ئىدى. ئازاتلىقتىن كېيىن 50 - يىللارنىڭ باشلىرىدىن 60 - يىللارنىڭ باشلىرىغا قەدەر بولغان 10 يىل ئىچىدە ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، قەشقەر، مارالۇبشى، يەكەن، تاشقورغان، مەكىت، قاغىلىق، يوپۇرغا، توپون، يېڭىسار، پوسكام، پەيزىۋات قاتارلىق 11 ئورۇندا هاۋا رايىى ئىستانسىسى، پونكىتى ۋە بىر يېزا ئىگىلىك هاۋارايى تەجرىبە پونكىتى (يەكەندە) قۇرۇلدى، بۇنىڭ ئىچىدە قەشقەر ۋىلايەتلىك هاۋا رايى ئىستانسىسى، مارالۇبشى هاۋا رايى پونكىتى، يەكەن هاۋا رايى پونكىتى، تاشقورغان هاۋارايى پونكىتىى ۋە توپۇن هاۋا رايى پونكىتى قاتارلىق دۆلەتنىڭ 5 ئاساسىي ئىستانسا، پونكىتى بار. يەكەن ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك هاۋا رايى تەجرىبە پونكىتى دۆلەتنىڭ يېزا ئىگىلىك هاۋا رايى ئاساسىي پونكىتى بولدى. قەشقەر هاۋا رايى پونكىتى مەركەز قىلمىنغان، كۆپخىل كەسىپىي تۈر هەم مۇلازىمەت خىزمەت تۈرىگە ئىگە هاۋا رايى ئىستانسا، پونكىت تورلىرى شەكىللەندى، ئۇلار هاۋا رايى (كىلىماتى) ماتېرىيالىرىنى توپلاش ۋە هاۋا رايى مۇزلاتمەت خىزمىتىنى زىممىسىگە ئېلىپ، ۋىلايىتىمىزدىكى هاۋا رايى پەن - تېخنىكا ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئۇچۇن ئاساس سالدى. پارتىيەنىڭ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان، هاۋا رايى ئىشلىرى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ راۋاجلاندى، پەن - تېخنىكا قوشۇنى ئۇزلۇكسىز زورايدى، تېخنىكا سۈپىتى ئۇزلۇكسىز ئۆستى. 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە ۋىلايەت بويىچە هاۋا رايى خىزمەتچىلىرى 247 كىشىگە يەتتى، ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئومۇمى سانى ئىچىدە ئالى هەم ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم ئوقۇش تارىخىغا ئىگە بولغانلار 51% نى ئىگەللەيدۇ، ئاز سانلىق مىللەت كەسىپىي خادىملىرى 29.2% نى ئىگەللەيدۇ.

قەشقەر ۋىلايەتلىك هاۋا رايى ئىستانسىسى كۆپخىل كەسىپىي تېخنىكىغا ئىگە ئۇنۇبىر-سال خاراكتېرلىك هاۋا رايى مۇلازىمەت ئورگىنى بولۇپ، كەسىپ تۈرلىرى ئىچىدە يەردە كۈزىتىش، رادار بىلەن كۈزىتىش، هاۋا رايىدىن ئالىدىن مەلۇمات بېرىش، شار بىلەن شامالنى ئۆلچەش، يېزا ئىگىلىك هاۋا رايى، سۈنئى هەمراھ ئارقىلىق تارقىتىلغان بۇلۇت رەسىملىرىنى قوبۇل قىلىش، فوتو تېلېگىرافى، تېلېگىرامما، ئېلېكترونلۇق تارقىتىش، ماشىنا ئىشلىرى، هاۋا رايى تەلىدا ئاڭلىتىش، هاۋا رايى بويىچە مۇلازىمەت ئاپاراتلارنى تەكشۈرۈپ بېكىتىش ۋە رەسىم تولۇقلاش قاتارلىقلار بار. ئۇ تۈرلۈك هاۋا رايى، كېلىماتېمغا ئائىت ماتېرىيالارنى توپلاش ۋە تۈرلۈك هاۋا رايى ئۇچۇرلىرىنى يەتكۈزۈش بەلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇنى تەھلىل قىلىش هەم بىر تەرەپ قىلىش ئارقىلىق هەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك هەم سانائەت، يېزا ئىگىلىكى، قاتناش، دۆلەت مۇداپىئە قۇرۇلۇشى ۋە هەر مىللەت خەلق ئاممىسىنى تۈرلۈك هاۋا رايىغا ئائىت ئالدىن مەلۇماتلار، ئاخبارات هەم ماتېرىيالار بىلەن تەمىنلەيدۇ. قەشقەر هاۋا رايى ئىستانسىسى ۋىلايەتلىك هاۋا رايى

يى كەسپى، مسۇلازىمەت ھەم ھاۋا رايى ئىلمى ـ تېخنىكىسىغا يېتەكچىلىك قىلىش مەركـ
زى بولۇپ ھىسابلىنىدۇ.

ھاۋا رايى كەسپىي سېستىمىسى ـ تىنچلىق بولغان ئاتموسفېرا ئۇچۇر سېستىمىسى. ھا ـ
ۋا رايى ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ۋە ھاۋا رايى ئۇچۇر مۇلازىمەت ئىشلىرىنىڭ ئېھتى ـ
ياجىغا ئاساسەن، يېقىندىن بۇيان ئاز بولمىغان ئىلغار ئۇسكۇنىلەر كىرگۈزۈلۈپ، ئاز
بولمىغان يېڭى تېخنىكا كېڭەيتىلدى. بۇ ھاۋا رايىدىن ئالدىن بېرىلىدىغان مەلۇماتلارنىڭ
توغرا بولۇش نىسبىتىنى ئۆستۈرۈش، ھاۋا رايى مۇلازىمەت ئىشلىرىنى ياخشى يولغا قو ـ
يۇشتا ئاكتىپ رول ئويناندى. ھازىر ۋىلايەتلىك ھاۋا رايى ئىستانسىسى رادار سېستىمىسى
قۇرۇپلا قالماستىن يەنە ھاۋا رايى سۈنئى ھەمراسىنىڭ مەلۇماتلىرىنى قوبۇل قىلىش
پونكىتىنى قۇرۇپ، ھاۋا رايى سۈنئى ھەمراسى تەمىنلىگەن بۇلۇت رەسىملىرىنى قوبۇل
قىلالايدىغان بولدى؛ ھەر قايسى ئىستانسا، پونكىتلار يەردىكى شامالنىڭ يۆنىلىشى ھەم
سۈرئىتىنى كۈزىتىش ئاساسىدا يەردە يىراقتىن كونتىرول قىلىپ شامالنى ئۇلاچەش تېخنى ـ
كىسىنى ئومۇمىيۈزلۈك قوللاندى؛ ۋىلايەتلىك ئىستانسىسىدا ھەم 4 ناھىيىنىڭ پونكىتىدا ھا ـ
ۋا رايىغا ئائىت رەسىملەرنى يەتكۈزىدىغان فوتو تېلېگىرافى ئاپاراتى بار. بۇ ئارقىلىق
بېيجىڭ ھاۋا رايى مەركىزى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ھاۋا رايى ئىدارىسى تەمىنلىگەن
دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى ھاۋا رايىغا ئائىت تۈرلۈك سۈرەت ـ جەدۋەللەرنىسى،
ماتېرىياللارنى ۋە ئۇچۇرنى بىۋاستە قوبۇل قىلالايدىغان بولدى. ھىسابلاش ماشىنىسى
تېخنىكىسى ئىگىز بوشلۇقتىكى سانلىق مەلۇماتلارنى ئېنىقلاپ، بېرىم ئاپتوماتىك ھىساب ـ
لاش، مەلۇمات تۈزۈش جەھەتتە، شار بەلەن شامالنى ئۇلاچەپ چىقىرىلغان سانلىق مەلۇ ـ
ماتلارنى ھىسابلاپ مەلۇمات تۈزۈش، يەردە كۈزىتىلگەن مەلۇماتلارنى ھىسابلاپ، تېلې ـ
گىرام بېرىش ھەم ھاۋا رايىدىن يوللانغان جەدۋەللەرنى بىر تەرەپ قىلىشتا قوللىنىلى ـ
دىغان بولدى. يېقىندا يەنە مىكرولۇق بىر تەرەپ قىلىش ماشىنىسى تولۇقلىنىدۇ، ئېلېك ـ
تىرونلۇق ھىسابلاش ماشىنىسى تېخنىكىسىنىڭ كىرگۈزۈلىشى ھەم قوللىنىلىشى قەشقەر ۋە ـ
لايىتىنىڭ ھاۋا رايى پەن ـ تېخنىكىسى بويىچە زامانىۋىلىشىش كەلگۈسىنى نا ـ
ھايەن قىلدى.

ھاۋا رايى خىزمىتى ھاۋا رايى، كېلىماتىنى سۈنئى كونتىرول قىلىشنى ئالى نىشان
قىلغان. ھاۋا رايىدىن ئالدىن مەلۇمات بېرىشتە توغرا بولۇش نىسبىتىنى ئۆزلۈكسىز ئۆسـ
تۈرۈش ئۈچۈن ھەر قايسى ھاۋا رايى ئىستانسا، پونكىت قاتارلىقلار تېخنىكا ئۆتكۈلىگە
ھۆجۇم قىلىش ھەم تەتقىقات تەجرىبە خىزمىتىنى ئومۇمىيۈزلۈك ئانات يايدۇردى، ئىلگە ـ
رى ـ كېيىن بولۇپ « ھەربى ئىشلارغا ئائىت ھاۋا كېلىماتى تەزكىرىسى » نى ھەم ھەر
قايسى ناھىيىلەرنىڭ « يېزا ئىگىلىك ھاۋا كېلىماتى بويىچە رايونلاشتۇرۇش تولالانما ـ
سى » نى يېزىپ چىقىپ نەشر قىلدۇردى ھەمدە كۆپلەپ تەجرىبە دوكلاتلىرىنى، پەننىي
ئومۇملاشتۇرۇش ماقالىلىرىنى ماقالىلىرىنى يېزىپ چىقـ
تى، بەزىلىرى ناھىيە، ۋىلايەت ۋە ئاپتونوم رايونىنىڭ پەن ـ تېخنىكا مۇۋەپپەقىيىتى
مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. قەشقەر ھاۋا رايى ئىستانسىسى يازغان « جەنۇبى شىنجاڭنىڭ غەربى

قىسمىدىكى قاتتىق يامغۇر توغرىسىدىكى تەتقىقات» نەتىجىسى ۋىلايىتىمىزنىڭ پەن - تېخ-
نىكا مۇۋەپپەقىيەتلىرى بويىچە 2 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، ئاپتونوم رايونلۇق پەن -
تېخنىكا مۇۋەپپەقىيەتلىرى بويىچە 4 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. ئۇۋەتتە ھەر قايـ-
سى سەپلەر زور كۈچ بىلەن ئىقتىسادىي تۈرۈلۈش ئېلىپ بېرىۋاتقان ۋەزىيەتتە ۋىلايەتـ-
ىمىزنىڭ ھاۋا رايى تارماقلىرىدىكى ھەر قايسى ئورۇنلار ھەق ئېلىنىدىغان مۇلازىمەت ئىشـ-
لىرىنى پائال قانات يايدۇرماقتا، بەزى مەملىكەتلىك نۇقتىلىق قۇرۇلۇش تۈرلىرى ھەم
ۋىلايىتىمىزدىكى ناھىيىلەر، شەھەرنىڭ كارخانا ئورۇنلىرى ھاۋا رايىنى ئىستاتىستىكىسى،
پونكىتلىرى بىلەن تېخنىكا مۇلازىمەت توختىمى تۈزۈپ، رۇشەن ئىقتىسادىي ئۇنۇم ھەم ئىج-
تىمائى ئۇنۇم ھاسىل قىلدى. (زىنك كولياك، فەن جىيچاك)

[ھاۋارايى خىزمىتى ئىسلاھاتى] 1984 - يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ھاۋارايى تارماقلىرى بىر قاتار ئىسلاھاتلارنى ئېلىپ باردى. 3 - ئايدا باشقارما دەرىجىلىك رەھبـ-
رى كادىرلارنى تەڭشەش تاماملاندى. 4 نەپەر باشقارما باشلىغى 3 كە قىسقارتىلدى. يەڭگى
باشقارما باشلىغى ھەم مۇئاۋىن باشلىقلىرىدىن ئۈچ كىشى ئىمتىھان ئىككى كىشى ئالى تېخنـ-
كوم ئوقۇش تاربىخىغا، بىر كىشى ئوتتۇرا تېخنىكوم ئوقۇش تاربىخىغا ئىگە بولۇپ، ئۈچەيـ-
لەننىڭ ھەممىسى ئىنژېنېر، يارىدەمچى ئىنژېنېر ئۇنۇۋانىغا ئىگە.

4- ئايدا ھاۋارايى سىستېمىسىدىكى ھەر قايسى بۆلۈم، ئىشخانا، ئىستانسا، پونكىتلارنىڭ
باشلىقلىرىنى تەڭشەش خىزمىتى باشلاندى. تەڭشەش ئارقىلىق بۆلۈم، ئىشخانا، ئىستانسا،
پونكىت باشلىقلىرىدىن جەمئى 27 كىشى ۋەزىپىگە تەينىلەندى، بۇنىڭ ئىچىدە ئۈز ۋەزىپـ-
سىدە قالغانلار 15 كىشى، يېڭىدىن ئۆستۈرۈلگەنلەر 12 كىشى بولۇپ، ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن
يېشى ئەسلىدىكىدىن 3.5 ياش تۆۋەنلىدى، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكومدىن يۇقۇرى مە-
دەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە كىشىلەر 74.6% دىن 88.8% گە كۆتۈرىلدى، تېخنىكا ئۇنۇۋانى بارلار
90% نى ئىگەللىدى، كەسپىي بىلىمدىغانلار 78 % دىن 100% گە كۆتۈرىلدى.

يېڭى بەنزە ۋەزىپىگە تەينىلەنگەندىن كېيىن تۈرلۈك كەسىپ باشقۇرۇش خىزمەتلىرى،
ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ۋە خىزمەت تەتىجىسىنى تەكشۈرۈش چارىلىرىنى تۈزۈپ
چىقتى، تۈرلۈك كەسپىي خادىملارنى مۇكاپاتلاش، جازالاش چارىسىنى يولغا قويۇپ، ھاۋا
رايى پەن-تېخنىكا خادىملىرىنىڭ ئاكتىپسلىغىنى ئۆستۈردى؛ ئىلگىرىكى يەككە ھالدىكى
ئالدىن مەلۇمات بېرىش خىزمىتىنى ھەر قايسى سەپلەرنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئېھتىياـ-
جىغا ماسلىشالايدىغان كۆپخىل ئۇنۇۋېرسال ھاۋارايى مۇلازىمىتىگە ئۆزگەرتىپ، رۇشەن ئىق-
تىسادىي ئۇنۇم ھەم ئىجتىمائى ئۇنۇم ھاسىل قىلدى.

پارتىيىنىڭ 12- نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3- ئومۇمى يىغىنىدىن كېيىن باشقارما
رەھبەرلىگى نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، يېڭىلىق يارىتىشقا جۇرئەت قىلىپ، ئىلمىي بولـ-
غان، ئۇنۇملۇك باشقۇرۇش لايىھىسىنى تۈزۈپ چىقتى. بۇ ئىسلاھات لايىھىلىرى ئىچىدە «ھا-
زىرقى باسقۇچتىكى خادىملارنىڭ شىتاتى ھەم ئىش ئورنىنىڭ بېكىتىلىشى»، «كادىر،
ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى تاللاپ تەكلىپ قىلىش ۋەزىپە ئۆتەش ۋاقتىنى سىناق قىلىش نىزا-
مى»، «شىتاتتىن ئېشىپ قالغان خادىملارنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى»، «ئورۇن ۋە شەخـ-

سىلەرنىڭ خىزمەت نەتىجىسىنى تەكشۈرۈش چارىسى » ، «ئىستاتىسا ، پىلانكىمت باشلىقلىرىغا بېرىلمىدىغان ۋەزىپە يىگىرمە بىرىنچى پۈلى مۇكاپاتى»، «ئادەم ھوقوقى، مالىيە ھوقوقىنىڭ تۆۋەنلىگە چۈشۈرۈلۈشى توغرىسىدا» ، «ئالاھىدە تۆھپىلەرنى مۇكاپاتلاش چارىسى»قاتارلىقلار بار، ھەر بىر خىزمەتكە نىسبەتەن نومۇر باھالاش، نومۇر بېرىش چارىسى قوللىنىلىپ ئەتىجىلەر باھالاندى، بۇنىڭ بىلەن ھەر بىر كىشىنىڭ خىزمەت ئىھوالى سانغا، ئۇچۇرغا ئايلاندۇرۇلدى. بۇ ئىسلاھات لايىھىلىرى 1985- يىلدىن باشلاپ يولغا قويۇلدى. (پەن جەمئىيىتى)

[قەشقەرۋىلايىتىنىڭ ھاۋا كېلىماتى] قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ھاۋا كېلىماتى مۆتىدىل بەلۋاغ، چوڭ قۇرۇقلۇق خاراكتېرلىك، قۇرغاق ھاۋا كېلىماتىغا مەنسۇپ بولۇپ، يەر شەكلى مۇرەككەپ، ھاۋا كېلىمات پەرقى چوڭراق . ئۇنى ئاساسەن ، 5 خىل ھاۋا كېلىماتى رايونىغا بۆلۈشكە بولىدۇ .

1. قەشقەر تۆزلەڭلىكى ھاۋا كېلىماتى رايونى: بۇ شىمالىي قىسىم ۋە ئوتتۇرا قىسىمدىكى كەڭ تۆزلەك رايونلار ئوز ئىچىگە ئالىدۇ ، يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرىسى 11.4℃ ~ 11.7 بولىدۇ . يىللىق ھۆل-يېغىن مىقدارى 39 ~ 64 مىللىمېتىر بولۇپ، ئەتىياز ، ياز ، كۈز ۋە قىش پەسىللىرى رۇشەن پەرقلىنىدۇ . ھاۋا تېمپېراتۇرىسىنىڭ يىللىق ئۆزگىرىش ۋە كۈندىلىك ئۆزگىرىش پەرقى چوڭ ، ھۆل-يېغىن ئۆزگىرىشى كۆرۈنەرلىك ، كۈن نۇرى چۈشۈش ۋاقتى ئۇزاق، پارلىنىش مىقدارى كۆپ ، كېلىماتى قۇرغاق. قىش پەسلىنىڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا مەزگىلى ئۇزۇن، ياز ۋاقتى ئۇزۇن ھەم قاتتىق ئىسسىق بولىدۇ . ئەتىياز پەسلىدە تېمپېراتۇرا تېز ئۆرلەيدۇ ، پات - پات سوغۇق تەكرارلىنىدۇ ، كۈز پەسلى قىسقا، تېمپېراتۇرىنىڭ تۆۋەنلىشى تېز بولىدۇ . ئەتىياز، ياز پەسىللىرىدە بوران كۆپ چىقىدۇ ، قۇم - بورانلىق ، چاڭ - توزاڭلىق كۈنلىرى خېلى كۆپ بولىدۇ.

2. قۇم - جەزىرە كېلىماتى رايونى : مارالۇبشىنىڭ جەنۇبى ، مەكتىنىڭ شەرقى ۋە قاغىلىقنىڭ شەرقى - شىمال قىسىملىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ ، بۇ جايلار تەكلىماكاننىڭ قۇم - جەزىرە رايونىغا تەۋە، بۇ رايوننىڭ چوڭ قۇرۇقلۇق خاراكتېرلىك ھاۋا كېلىماتى ئىنتايىن رۇشەن ، يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرىسى 11℃ دىن يۇقىرى، قىش پەسلىدە قاتتىق سوغۇق ، ياز پەسلىدە قاتتىق ئىسسىق بولۇپ ، ئىسسىق - سوغۇق ئۆزگىرىشى ناھايىتى قاتتىق . ھۆل-يېغىن ئىنتايىن شالاڭ ھەم ئاز، كېلىماتى قۇرغاق بولۇپ، يىللىق يېغىن مىقدارى 40 مىللىمېتىردىن تۆۋەن بولىدۇ . بۇجايىنىڭ قۇم - بورىنى كۆپ، كۈن نۇرى كۈچلۈك.

3. تاغ ، دۆڭلۇك كېلىماتى رايونى : بۇ قاغىلىقنىڭ ئوتتۇرا قىسمى ، مارالۇبشى ۋە پەيزىۋاتنىڭ شىمالى قىسمى ، كونىشەھەر ، يېڭىسار ۋە يەكەنىنىڭ غەربىي قىسمى دېگىز يۈزىدىن 1500 مېتىردىن 3 مىڭ مېتىرغىچە ئىگىز بولغان تاغ - دۆڭلۈكلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.. يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرىسى 11℃ دىن تۆۋەن بولىدۇ ، بۇ جايلارنىڭ قىش پەسلى ئۇزاقراق ، ياز پەسلى قىسقا بولۇپ، ھۆل-يېغىن مىقدارى 70 مىللىمېتىردىن ئاشمىدۇ ، ئاساسەن، ياز پەسلىگە مەركەزلەشكەن، بەزىدە قاتتىق يامغۇر يېغىدۇ ، ھەتتا قارا يامغۇر يېغىپ ، كەلكۈن پەيدا بولىدۇ . تاغ جىلغىلىرىنىڭ ھاۋا كېلىماتى مۇۋاپىق بولۇپ، ياز پەسلىدە مۆتىدىل، قىش پەسلىدە بىر ئاز ئىسسىق بولىدۇ .

4. پامىر ئىگىزلىگى كېلىماتى رايونى: ئۇ تاشقورغان ناھىيىسىنىڭ كۆپ قىسىم رايونلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرىسى 5℃ دىن تۆۋەن، قىش پەسلى ئۇزاق، ياز ۋاقتى مۆتىدىل، ھۆل-يېغىن بىر قەدەر ئاز، ئاساسەن ئەتىياز، ياز پەسىللىرىگە مەركەزلەشكەن. بۇران چىقىدىغان كۈنلىرى كۆپ، كۈن نۇرلىنىش چۈشۈشى تولۇق ۋە كۈچلۈك، ھاۋاسى ساپ بولىدۇ.

5. كونېلۇن تېغى كېلىماتى رايونى: تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسىنىڭ جەنۇبى قىسمى ۋە قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ جەنۇبى قىسمىدىكى كونېلۇن تاغلىق رايونىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرىسى 0℃ دىن تۆۋەن، تاغ چوققىلىرىدا يىل بويى قار ئېرىمەي توپلىنىپ تۇرىدۇ، كېلىماتى قاتتىق سوغاق، ھاۋاسى قۇرغاق، ئاتموسفېرا بېسىمى تۆۋەن، كىسلارۇت كەمچىل بولۇپ، قار - شۇنىرغان كۆپ، كېلىماتى ئۆزگۈرۈچان كېلىدۇ. پۈتۈن يىلنى سوغۇق ھەم ئىللىق مەۋسۇمى دەپ ئىككىگە بۆلۈشكە بولىدۇ، ئىللىق مەۋسۇمدا ھۆل-يېغىن كۆپرەك، سوغۇق مەۋسۇمدا بوران كۆپرەك بولىدۇ.

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ كەڭ تۈزلەك جايلىرى ياپ - يېشىللىققا پۈركەنگەن، ئۇ ئاساسى يېزا ئىگىلىك رايونى. مەسىلەن، 5 كۈنلۈك ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا $0℃ \leqslant$ بولغاندا قىش، $20℃ >$ بولغاندا ياز، 0℃ دىن 20℃ غىچە بولغاندا ئەتىياز، 20℃ دىن 0℃ گىچە بولغاندا كۈز پەسلىگە تەۋە بولىدۇ. تۈزلەك رايونلاردا ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن 2 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى، ئاخىرى ئەتىياز، 5 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى ياز، 9 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى كۈز، 10 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى قىش باشلىنىدۇ. ياز پەسلى ئەڭ ئۇزاق بولۇپ، 4 ئايغا يېقىن داۋاملىشىدۇ، كۈز پەسلى ئەڭ قىسقا بولۇپ، ئاران 2 يېرىم ئاي داۋاملىشىدۇ، قىش، ئەتىياز پەسىللىرى ئوخشاش بولۇپ، تەخمىنەن 3 ئايدىن داۋاملىشىدۇ.

تۈزلەك رايونلارنىڭ 4 پەسىللىك كېلىماتى ئالاھىدىلىكىنى تۆۋەندىكىچە يېغىنچاقلاشقا بولىدۇ:

1. ئەتىياز پەسلى (3 - ئايدىن 5 - ئايغىچە) تېمپېراتۇرا تېز ئۆرلەيدۇ، ھاۋا - رايى ئۆزگۈرۈچان، ھۆل-يېغىن مىقدارى كۆپرەك، قۇم، چاڭ - توزاڭ كۆپ بولىدۇ.

ئەتىياز پەسلىدە ئىسسىق - سوغۇق ھاۋانىڭ ئالمىشىشى كۆپ، ھاۋا رايىنىڭ ئۆزگىرىشى چوڭ بولىدۇ. 5 باھاردا كۆپرەك ھاۋا ئوچۇق بولىدۇ. ھاۋا تېز ئىسسىيدۇ، ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن ھەر 5 كۈندە 1℃ ئۆرلەيدۇ. ئەتىيازنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىدە ھاۋارايى ئۆزگۈرۈچان بولۇپ، ھېيىشە سوغۇقى تەكرارلىنىدۇ. ئەتىياز پەسلىدە ھۆل-يېغىن مىقدارى كۆپىيىدۇ، جايلارنىڭ 11 مىللىمېتىردىن 23 مىللىمېتىرغىچە يېغىن يېغىپ، تەخمىنەن يىللىق ھۆل-يېغىن مىقدارىنىڭ 28% دىن 43% گىچە بولغان قىسمىنى ئىگىلەيدۇ. نەملىك دەرىجىسى 37% دىن 47% گىچە بولىدۇ. كۈن نۇرى چۈشۈش نىسبىتى 52% دىن 60% گىچە بولىدۇ، 3 كۈندىن 9 كۈنگىچە بوران چىقىدۇ، قۇم - بوران، چاڭ-توزاڭ بولىدىغان كۈنلەر ئىنتايىن كۆپ بولىدۇ. 3 - ئاينىڭ باشلىرىدا يەر نىمىلىك توڭى

ئېرىيدۇ ، 3 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا مۇز توڭلاشتىن توختايدۇ ، 5 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا چاقماق چېقىپ ، ھاۋا گۈلدۈرلەشكە باشلايدۇ .

2. ياز پەسلى (6 ـ ئايدىن 8 ـ ئايغىچە) كېلىماتى قاتتىق ئىسسىق ھەم قۇرغاق بولىدۇ . پات ـ پات ئۆتكۈنچى خاراكتېرلىك جۇدۇنلۇق يامغۇر ياغىدۇ .

جايلاردا ياز پەسلىدىكى ھەر بىر ئاينىڭ ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرىسى 23℃ دىن 26℃ گىچە بولىدۇ ، 7 ـ ئايدا ئىسسىق ئەڭ قاتتىق بولىدۇ . قاتتىق ئىسسىق بولىدىغان مەزگىل (كۈندىلىك ئەڭ يۇقىرى تېمپېراتۇرا ℃30≥ بولغان كۈنلەر) تۈزلىگە جايلاردا ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن 70 كۈندىن 97 كۈنگىچە بولىدۇ ، يوپۇرغىدا ئەڭ ئۇزاق بولىدۇ . تومۇز ئىسسىغى مەزگىلى (كۈندىلىك ئەڭ يۇقىرى تېمپېراتۇرا ℃35≥ بولغان كۈنلەر) ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن 6 كۈندىن 23 كۈنگىچە بولىدۇ . يىل بويى تېمپېراتۇرا ئەڭ يۇقىرى بولغاندا ℃40 دىن ℃43 گىچە بولىدۇ. ياز پەسلىلىك ھۆل-يېغىن مىقدارى ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن 15 مىللىمېتىردىن 30 مىللىمېتىرغىچە بولۇپ ، يىللىق ھۆل-يېغىن مىقدارىنىڭ 28% دىن 66% گىچە بولغان قىسمىنى ئىگەللەيدۇ ، نىسبى نەملىگى 39% دىن 50% گىچە بولىدۇ. كۈن نۇرى چۈشۈش نىسبىتى 64% دىن 72% گىچە بولىدۇ ، 3 كۈندىن 12 كۈنگىچە بوران چىقىدۇ. ياز پەسلىدە ھاۋارايى مۇقىم بولمايدۇ ، چۈشتىن كېيىندىن تارتىپ كېچىگىچە كۈچ قېتىم ئۆتكۈنچى خاراكتېرلىك جۇدۇنلۇق يامغۇر ياغىدۇ . تومۇز مەزگىلىدە ھېسسىشە ، يۇقىرى ھارارەتلىك تېمپېراتۇرا ئۇزاق داۋاملىشىپ ئىگىز تاغلارنى قاپلىغان كۆپلەپ قار ـ مۇزلار ئېرىيدۇ، دەريالارنىڭ سۈيى تېز كۆپىيىدۇ ، يازلىق تاشقىن پەيدا بولىدۇ .

3. كۈز پەسلى (9 ـ ئايدىن 11 ـ ئايغىچە) تېمپېراتۇرا تۆۋەنلەيدۇ،غۇر ـ غۇر شامال چىقىدۇ، ھاۋا سۇزۇك بولىدۇ ، قويۇق نۇرى تولۇق چۈشىدۇ .

كۈز پەسلىدە تېمپېراتۇرىنىڭ پەسىيىشى تېز ، تېمپېراتۇرىنىڭ كۈنلۈك پەرقى چوڭ بولىدۇ ، ئەڭ زور بولغان كۈنلۈك پەرق جايلاردا ℃21 دىن ℃24 گىچە بولىدۇ . كۈز پەسلىلىك ھۆل ـ يېغىن مىقدارى جايلاردا 5 مىللىمېتىردىن 9 مىللىمېتىرغىچە ، نىسبى نەملىك 50% دىن 60% گىچە ، كۈن نۇرى ۋۇشۇش نىسبىتى 70% دىن 75% گىچە بولۇپ، پۈتۈن يىل ئىچىدە ئەڭ ئۇستۈن بولىدۇ ، بوران ئازيىپ ھاۋا سۈزۈلىدۇ . 9 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا چاقماق چېقىش توختايدۇ ، 10 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا قىرو چۈشىدۇ ، 11 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا سۇ مۇز تۈتۈشقا، يەر توڭلاشقا باشلايدۇ .

4. قىش پەسلى (12 ـ ئايدىن كېلەر يىلنىڭ 2 ـ ئېيىغىچە) ھاۋا ئوچۇق بولىدۇ ، قار ئاز ياغىدۇ ، تېمپېراتۇرا تۆۋەنلەپ ، شامال كۈچى ئاجىزلايدۇ ، نەملىك دەرىجىسى يۇقىرى بولىدۇ .

قىش پەسلىدىكى 3 ئاي ئىچىدە جايلارنىڭ ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرىسى 1℃～7℃ گىچە بولۇپ، 1 ـ ئايدا ئەڭ قاتتىق سوغۇق بولىدۇ . سوغۇق مەزگىلى (كۈنلۈك ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا ℃10≥ گىرادۇس بولغان كۈنلەر) تۈزلەڭلىكتىكى جايلاردا ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن 35 كۈندىن 54 كۈنگىچە بولىدۇ ، مارالۇبشىدا ئەڭ ئۇزاق بولىدۇ . قەھرىتان سوغۇق مەزگىلى (كۈندىلىك ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا ≥ ـ 20 گىرادۇس بولغان كۈنلىرى)

ئوتتۇرا ھساپ بىلەن 1 ـ 2 كۈن بولىدۇ. يىلىق ئىنتايىن تۆۋەن تېمپېراتۇرا جايلارنىڭ 22 گىرادۇسىتىن 25 گىرادۇسقىچە بولىدۇ . پەسىللىك ھۆل-يېغىن مىقدارى 3 مىللىمېتىردىن 11 مىللىمېتىرغىچە ، نىسبىي نەملىك 57% دىن 67% گىچە ، كۈن نۇرى چۈشۈش نىسبىتى 53% دىن 64% گىچە بولىدۇ . قار ئاز ياغىدۇ ، ئايرىم يىللاردا قار مۇقىم يېغىلىپ بارىدۇ ، يېغىلىپ قالغان قارنىڭ قېلىنلىقى 9 سانتىمېتىردىن 46 سانتىمېتىرغىچە ، توڭلىغان يەر نىڭ قېلىنلىقى 56 سانتىمېتىردىن 98 سانتىمېتىرغىچە بولىدۇ . تېمپېراتۇرىنى تۆۋەنلىگەن قايتۇرۇش قاتلىمى قېلىن ، شامال كۈچى ئاجىز ، ئاتموسفېرا قاتلىمى مۇقىم ، ھارارەت ئۆرلەپ تۇرىدۇ ، شەھەر-بازارلاردا ئەتتىگەن ـ ئاخشىمى ئىس ـ تۈتەك كۆپ بولىدۇ .

1984 - يىللىق ھاۋا كېلىماتى

1 . كېلىمات ئەھۋالى :

1984 ـ يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا ئوتتۇرا ھساپ بىلەن يىللىق ھاۋا تېمپېراتۇرىسى 10.8 گىرادۇستىن 11.7 گىرادۇسقىچە بولدى، يىللىق ھۆل-يېغىن مىقدارى 33 مىللىمېتىردىن 97 مىللىمېتىرغىچە بولدى . يىل بېشىدا ھاۋا تېمپېراتۇرىسى بىر قەدەر تۆۋەن بولدى ، باش باھار كېچىكىپ كەلدى ، ئەتىيازدا ھۆل-يېغىن بىر قەدەر كۆپ ياغدى، زامان بىلەن ماكانىنىڭ ماسلىشىشى مۇۋاپىق بولمىدى ، تېمپېراتۇرىنىڭ ئۆزگىرىشى تۇراقسىز بولۇپ، ھاۋا يېڭىۋاشتىن سوۋۇپ كەتتى؛ يازدا قۇرغاق ئىسسىق بولۇپ، يامغۇر ئاز ياغدى، ئىسسىق قاتتىق بولۇپ، كۈن نۇرى تولۇق چۈشتى؛ كۈزدە كېلىمات نورمالسىزلاشتى، ئۆتكۈنچى خاراكتېرلىك جۇدۇنلۇق يامغۇر تۈپەيلىدىن تېمپېراتۇرا بىر قەدەر تۆۋەن بولۇپ، دەسلەپكى قىرو مۇددىتىنى بۇرۇن چۈشتى ؛ يىل ئاخىرىدا ھاۋا تۇتۇلۇپ ، قار كۆپ يېغىپ ، سوغۇق قاتتىق بولدى. قىشتا دەسلەپكىسى قار بالدۇر ، ئاخىرقى قار كېچىكىپ ياغدى ، يىل بويى بوران ئاز چىققتى . يىللىق كۈن نۇرى چۈشۈش ۋاقتى جايلاردا 2500 سائەتتىن 3200 سائەتكىچە بولۇپ ، كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈش نىسبىتى 60% ئەتراپىدا بولدى.

2. ھەر قايسى پەسىللەردىكى كېلىمات ئالاھىدىلىكى:

(1) يىل بېشىدا تېمپېراتۇرا تۆۋەن بولۇپ، باش باھار كېچىكىپ كەلدى. 1 ـ ئايدا ھاۋا تېمپېراتۇرىسى نورمال بولدى ، 2 ـ ئايدا ئوتتۇرا ھساپ بىلەن تېمپېراتۇرا 2℃ گىرادۇس تۆۋەن بولدى ، 1 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ 3 ـ ئاينىڭ باشلىرىغا قەدەر تېمپېراتۇرا ئۆزلۈكسىز تۆۋەنلىدى. جايلاردا باش باھار 3 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا باشلاندى، ئۇ ئۆتكەنكى يىللاردىكىدىن 10 كۈن ئەتراپىدا كېچىكتى ، پائىز ئىسسىق لىگىمى جايلاشقان تاشقورغان ناھىيىسىدە باش باھار 15 كۈن بۇرۇن كەلدى، يەنى 3 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى باشلاندى، تاغلىق رايونلاردا 1 ـ ، 2 ـ ئايلىق ھۆل ـ يېغىن مىقدارىنىڭ ئۆتكەنكى يىللاردىكىگە قارىغاندا كۆپرەك بولغانلىقىنى ھىساپقا ئالمىغاندا، قالغان جايلاردا بىر قەدەر ئاز بولدى.

(2) ئەتىيازدا قايتا سوغۇق بولۇپ، ھۆل ـ يېغىن كۆپەيدى. ئەتىيازدا ھاۋا تېمپېراتۇرىسىنىڭ ئۆزگىرىشى تۇراقسىز بولدى، 3 ـ ئايدا تۇزلەك رايونلاردا بىر گىرادۇس

يۇقۇرى، تاغلىق رايونلاردا ۋە ئېگىزلىكلەردە 2–3 گىرادۇس يۇقۇرى بولىدۇ. 4 – ئاينىڭ باشلىرىدا ھەر قايسى ناھىيىلەردە تېمپېراتۇرا ئومۇمىيۈزلۈك 2–3 گىرادۇس تۆۋەن بولىدۇ، 5 – ئاينىڭ باشلىرىدا يەنە رۇشەن ھالدا ئۆرلەيدۇ. 4 – ئاينىڭ 1 – كۈنىدىن 4 – كۈنىگىچە ۋە 5 – ئاينىڭ 11 – كۈنىدىن 15 – كۈنىگىچە جايلاردا ئىلگىرى – كېيىن بولۇپ ئىككى قېتىم قاتتىق ھۆل – يېغىن بولىدۇ، شىمال تەرەپتىكى بىر قىسىم جايلاردا قارايامغۇر ياغدى ھەمدە مۆلدۈر يېغىپ، تېمپېراتۇرا تېز تۆۋەنلەپ، قەھرىتان سوغۇق بولۇپ، تېمپېراتۇرا 10 گىرادۇسقا چۈشتى. 5 – ئايدىكى ئۇچ قېتىملىق تېمپېراتۇرا 3–ئاينىڭ ئاخىرلىرىدىكى تېمپېراتۇرىسىغا يېقىنلاشتى، بۇ تارىختا ئاز كۆرۈلگەن.

ئەتىيازدا ھۆل – يېغىن كۆپرەك بولىدۇ، لېكىن ۋاقتى، ئورنىنىڭ جايلىشىشى تولىمۇ تەڭشىمسىز بولىدۇ. جايلاردىكى ھۆل – يېغىن مىقدارى 5 مىللىمېتىردىن 85 مىللىمېتىرغىچە بولىدۇ، ئاساسەن، 4–، 5–ئاي ئوتتۇرا ئىلىرىغا مەركەزلەشتى، جەنۇبىي قىسىمىغا قارىغاندا شىمالى قىسىمدا، تۆزلەڭلىككە قارىغاندا تاغلىق رايونلاردا كۆپرەك بولىدۇ، شىمالىي قىسىمدىكى تاغلىق رايون تۈيۈندا ئەڭ كۆپ يېغىپ 85 مىللىمېتىرغا يەتتى، يېڭىسار، پەيزىۋات قاتارلىق جايلارنىڭ ھۆل – يېغىن مىقدارى ئوتتەكەن يىللارنىڭ شۇ مەزگىلدىكىسىنىڭ 3 ھەسىسىگە توغرا كەلدى.

4 – ئاينىڭ 3 – كۈنى ئەتىگەندە قەشقەر، يوپۇرغا، مەكىت قاتارلىق ناھىيىلەردە 5 سائەت داۋاملاشقان قويۇق تۈمان پەيدا بولىدى، 4 – ئاينىڭ 4 – كۈنى يەنە دەسلەپكى گۈلدۈرماما پەيدا بولىدى، قىسمەن جايلاردا مۆلدۈر ياغدى، بۇمۇ تارىختا ئىنتايىن ئاز كۆرۈلگەن.

(3) يازدا يامغۇر ئاز يېغىپ، ئىسسىق قاتتىق بولىدۇ. 6 – ئايدىن 8 – ئايغىچە ناھىيىلەردە يېغىن مىقدارى %60 دىن %99 گىچە ئاز بولىدۇ، بۇنىڭ ئىچىدە قەشقەردە ئاران 0.2 مىللىمېتىر ياغدى، ئۇ خاتىرىگە ئېلىنغاندىن بۇيان ئەڭ ئاز يېغىن بىر يىل. پۈتكۈل ياز ئىچىدە يۇقۇرى ھارارەت داۋاملاشتى، يامغۇر ياغمىدى، شامال ئاجىز بولۇپ، ھاۋارايى تۇراقلىق بولىدۇ. ئىنتايىن يۇقۇرى ھارارەت، كۈپىنچە، 8 – ئايدا پەيدا بولىدۇ. يوپۇرغا ناھىيىسىدە 8–ئاينىڭ 7 – كۈنى ئىنتايىن قاتتىق ئىسسىق بولۇپ، تېمپېراتۇرا 40.5 گىرادۇسقا يېتىپ، ۋىلايەت بويىچە ئەڭ يۇقۇرى بولىدۇ. كۈنلۈك تېمپېراتۇرا ≥35° گىرادۇس بولغان تومۇز ئىسسىغى مەزگىلى بالدۇر كېلىپ، كېچىكىپ ئايلاشتى، يازدىكى ئۇزاق داۋاملاشقان قاتتىق ئىسسىق تارىختا ئاز كۆرۈلگەن.

(4) كۈز پەسلىدىكى كېلىمات نورمالسىز بولىدۇ. 9 – ئاي كىرگەندە جايلارنىڭ تېمپېراتۇرىسى تۆۋەنلەپ، يېغىن كۆپەيدى، مۆلدۈر يېغىپ، كۈز بالدۇر كەلدى ھەمدە ئاز كۆرۈلىدىغان قاتتىق بوران چىقتى. 9 – ئايدا ئوتتۇرا ھىسابىپ بىلەن تېمپېراتۇرا تۆۋەنلەپ 1 گىرادۇس ئەتراپىدا بولىدى، كۈز مۇددەتتىن 7 كۈندىن 10 كۈنىگىچە بالدۇر كەلدى. 7 –، 8 – چىسلا ۋىلايەت بويىچە ھۆل – يېغىن بولۇپ قىسمەن جايلاردا قاتتىق يامغۇر ياغدى، تېمپېراتۇرا كۆرۈنەرلىك تۆۋەنلىدى. 18–چىسلادىن 20 – چىسلاغىچە چاقماق چېقىپ قىسمەن جايلاردا مۆلدۈر ياغدى، يوپۇرغا، يەكەن قاتارلىق جايلاردا مۆلدۈر يېغىپ، يېزا ئىگىلىكى زىيانغا ئۇچرىدى. 11 – ئاينىڭ 4 – كۈنى ۋىلايەت بويىچە ئاز كۆرۈلگەن بو-

ران چىقىپ، شىمالىي رايونلاردا ئەڭ زور شامال كۈچى 9 ـ 10 بالغا يېتىتتى، بۇنىڭ ئىچىدە يوپۇرغىدا شامالنىڭ ئەڭ يۇقۇرى سۈرئىتى سېكونتىغا 36 مېتىرغا يېتىپ، شامال سۈرئىتى بويىچە تارىختىكى ئەڭ يۇقۇرى رېكورت يارىتىلدى.

(5) يىل ئاخىرىدا قاتتىق سوغۇق بولۇپ، قار كۆپ ياغدى. قىش پەسلىدە كىرگەندىن كېيىن جايلارنىڭ تېمپېراتۇرىسى تۆۋەنلەپ، ھاۋا تۇتۇلۇپ، قار كۆپ يېغىپ، كۆپ يىللاردىن بۇيان ئاز كۆرۈلگەن قەھرىتان سوغۇق پەيدا بولدى. 12 ـ ئايدا كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈش ۋاقتى 20% نەتراپىدا ئاز بولۇپ، تارىختىكى شۇ مەزگىللەردىكى ئەڭ ئاز بولغان يىل بولدى. ئاي ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ، جايلاردا ئۇدا قار يېغىپ، قېلىنلىقى 3 مىللىمېتىردىن 8 مىللىمېتىرغىچە بولۇپ، 4ـ5 سانتىمېتىر قېلىنلىقتىكى مۇقىم قار دۆۋىلەندى. ئۇدا 15 كۈن ئىچىدە كۈنلۈك تېمپېراتۇرا نۆلدىن تۆۋەن10 گىرادۇستىن ئاشتى، جايلاردا ئىنتايىن قاتتىق سوغۇق بولغان مەزگىلدە نۆلدىن تۆۋەن 20 گىرادۇستىن ئاشتى. يوپۇرغىدا 12ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى نۆلدىن تۆۋەن 23.2℃ گىرادۇس بولۇشتەك ئەڭ قاتتىق سوغۇق بولۇپ، ۋىلايەت بويىچە ئەڭ تۆۋەن بولۇش رېكوردى يارىتىلدى.

3 . ئاساسىي ھاۋارايى ئامىللىرى قىممىتى توغرىسىدىكى جەدۋەل

ئىملى / زۆرى / پونكىت نامى	ھاۋا تېمپېراتۇرىسى (℃)				ھول-يېغىن مىقدارى			كۈن نۇرىنىڭ چۈشۈشى		ھاۋارايى ئەھۋالى	
	يىللىق ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا	پەرق	ئەڭ يۇقۇرى	ئەڭ تۆۋەن	يىللىق مىقدارى (مىللىمېتىر)	پەرق نىسبىتى	كۈنلۈكى ئەلالزور	سائەت سانى	نىسبىتى	دوران چىققان كۈن سانى	دولقۇن پاقىغان كۈن سانى
قەشقەر	11.2	-0.	37.5	-21.4	69.6	13	20.2	2663.5	60	11	0
مارالۇبىش	11.7	0.0	40.0	-20.9	38.1	-15	11.8	2795.9	63	6	0
پەيزىۋات	11.0	-0.7	38.6	-21.6	72.4	34	27.3	2891.9	65	3	0
يوپۇرغا	11.3	-0.4	40.5	-23.2	62.5	31	17.2	2613.1	59	10	1
يېڭىسار	11.0	-0.4	39.2	-20.1	97.3	53	22.9	2866.6	64	5	2
مەكىت	11.1	-0.6	38.7	-21.1	53.8	37	14.9	2996.9	67	1	0
يەكەن	11.2	-0.2	38.0	-22.1	33.2	-23	9.6	3003.5	68	0	0
پوسكام	10.9	-0.5	37.9	-20.2	42.6	0	12.3	2548.3	57	1	0
قاغىلىق	10.8	-0.6	38.0	-21.9	48.1	-10	12.7	2924.6	66	0	0
تورغات	-3.3	0.4	22.8	-29.1	172.2	-24	24.6	3187.7	72	63	0
تاشقورغان	4.3	-0.5	30.6	-24.8	25.8	-62	8.4	2898.7	65	47	1

[ئاز ئۇچرايدىغان قەھرىتان قىش] سىبىرىيە تەرەپتىن كېلىدىغان كۈچلۈك سوغۇق ئېقىمنىڭ ھۆجۇمى تۈپەيلىدىن 1984 - يىلى 12 - ئايدا ۋىلايىتىمىزدە ئاز ئۇچرايدىغان سوغۇق ھاۋا پەيدا بولدى.

قىش پەسلى كىرگەندىن كېيىن تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسىدىن باشقا، جايلارنىڭ تېمپېراتۇرىسى ئۆتكەنكى ھەر قانداق يىلىنىڭ شۇ مەزگىلىدىكىسىگە قارىغاندا ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن 3-4 گىرادۇس تۆۋەن بولدى. كۈنلۈك ئوتتۇرىچە تېمپېراتۇرا ئۈدا 15 كۈن نەتراپىدا نۆلدىن تۆۋەن 10 گىرادۇستىن تۆۋەنلىدى، جايلاردا ئايلىق نۆۋەن تېمپېراتۇرا 0 دىن تۆۋەن 20 گىرادۇستىن تۆۋەنلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە يوپۇرغىدا 12- ئاينىڭ 21 - كۈنى نۆلدىن تۆۋەن 23.2 گىرادۇس بولۇشنىڭ رېكورت مەيدانغا كېلىپ، ۋىلايەت بويىچە ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا بولىدى. يەكەن، مەكىت ناھىيىلىرىدىكى ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا بويىچە تارىختىكى رېكورت بۇزۇپ تاشلاندى. ھاۋارايى مەلۇماتلىرىدا خاتىرىلەنمىگەچە، كۈنلۈك ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا نۆلدىن تۆۋەن ≥ 10 گىرادۇس بولىدىغان سوغۇق مەزگىللەر جايلاردا تارىختىكى يىللارغا قارىغاندا 2 كۈندىن 6 كۈنگىچە ئۇزاق بولدى، ئەڭ ئۇزاقلىرى 17 كۈنگە يەتتى؛ كۈنلۈك ئەڭ تۆۋەن تېمپېراتۇرا ≥ - 20 گىرادۇس بولىدىغان سوغۇق مەزگىللەر جايلاردا تارىختىكى يىللارغا قارىغاندا 2 كۈندىن 4 كۈنگىچە ئۇزاق بولدى، ئەڭ ئۇزاقلىرى 5 كۈن بولدى. بۇ قېتىملىق تۆۋەن تېمپېراتۇرا 1962 - يىل 12 - ئاي‌ۋە 1974 - يىلدىن بۇيانقى 3 - قېتىملىق تېمپېراتۇرا تۆۋەن بولغان يىل بولۇپ ھىساپلىنىدۇ.

قىش كىرىپ 12 - ئاينىڭ ئاخىرىغا قەدەر ۋىلايىتىمىزدىكى ھەر قايسى جايلىرىدا قار يېقىن كۈنلەرنىڭ سانى 15 كۈندىن 20 كۈنگىچە بولدى، ئەڭ زور قارمىقدارى 7 مىللىمېتىر، ئەڭ زور قار قېلىنلىقى 5 سانتىمېتىر بولۇپ، مۇقىم قېلىن قار ھاسىل بولدى. بۇ قېتىمقى تۆۋەن تېمپېراتۇرىلىق ھاۋانىڭ پەيدا بولۇشىدىكى ئاساسىي سەۋەپ.

1976 - يىلدىن بۇيان، ۋىلايىتىمىزدە ئارقا - ئارقىدىن قىش پەسلىدە ھاۋا ئىللىق بولۇپ كەلگەن ئىدى، لېكىن 1984 - يىللىق كېلىمات نورمالىسز بولۇپ، تۆۋەن تېمپېراتۇرا بالدۇر، ئۇشتۇمتۇت پەيدا بولدى، كىشىلەردە تېگىشلىك ئىدىيىۋى تەييارلىق بولمىغاچقا، مۇداپىئە لىنىشكە ئۇلگۈرەلمەي، سانائەت، يېزا ئىگىلىك، چارۋىچىلىق، قاتناش - تىرانسپورت، شەھەر قورۇلۇشى ۋە خەلق تۇرمۇشى قاتارلىق ھەر قايسى تەرەپلەرگە بولغان تەسىرى ناھايىتى چوڭ بولدى. شۇڭا، قەھرىتان سوغۇقتا، سۇ ۋە توك بىلەن تەمىنلەش ئېغىر ھالدا جىددىلىشىپ كەتتى، نۇرغۇن زاۋۇت، كان، كارخانىلار تاقىلىپ قېلىشقا مەجبۇر بولدى، بىر قىسىم ئىدارىلار، مەكتەپلەر نورمال خىزمەت ۋە ئوقۇشنى توختۇتۇپ قويدى. بەزى جايلاردا سۇ تۇرۇبىسى مۇزلاپ يېرىلىپ كېتىپ، ئىلاجسىز سۇ توختۇتۇپ قويۇلدى.

ھاۋارايى مەلۇماتلىرى، كۈزنىتىش خاتىرىلىرىگە قارىغاندا بۇ قېتىم ھاۋارايىنىڭ قاتتىق سوغۇق بولۇشى يەر شارى خاراكتېرلىك ئىكەن. (جۇلياك‌چى)

[هاۋارايى ماتىرىيالىمرىنى خەلقارادا ئالماشتۇرۇش] هاۋارايى خىزمىتى ھاۋارايى، هاۋا كېلىماتىنى سۈنئى ئۇسۇل بىلەن تەزگىنىلەشنى ئالى نىشان قىلغان، هاۋارايى ئاپەتلىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئالماشتۇرۇش ئورگىنى دېيىشكە بولىدۇ. ئۇ هاۋارايى كەسپى سېستېمىسى ئارقىلىق ئۇز رايونىنىڭ ئەمەلى ۋاقتىدىكى هاۋارايى ماتىرىيالىمرىنى ئۇلۇكە (رايون)، جايلارنىڭ هاۋارايى مەركەزلىرى ۋە دۇنياۋى هاۋارايى تەشكىلاتىغا ئەزا هەر قايسى دۆلەتلەرنىڭ هاۋارايى مەزكەزلىرى ۋە رايونلۇق هاۋارايى مەركەزلىرىگە يەتكۈزۈپ بېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئالاقىدار دۆلەت، رايون ۋە ئىلىمىزنىڭ ئۇلكىلىك (رايونلۇق) هاۋارايى مەركەزلىرىنىڭ ئەمەلى ۋاقتىدىكى هاۋارايى ماتىرىيالىمرىنى ئۇز ۋاقتىدا توپلاپ، يەر شارى ئاتموسفېراسى ئۈچۈرىنى ئىگەللەش، ئاتموسفېرانىڭ هەركەت قانۇنىيىتىنى تەتقىق قىلىش، هاۋارايى ئۈچۈرلىرى مۇلازىمەتلىرىنى يولغا قويۇش مەقسىدىگە يېتىشكە توغرا كېلىدۇ.

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ هاۋارايى كەسپى سېستېمىسى 4 هاۋارايى ئىستانسىسى، پونكىتىغا ئىگە بولۇپ، مەملىكەت ئىچى هەم خەلقارادىكى هاۋارايى ماتىرىيالىمرىنى ئالماشتۇرۇش ۋەزىپىسىنى زىممىسىگە ئالغان، ئۇلار هەر كۈنى قەرەللىك هالدا دۇنيا هاۋارايى تەشكىلاتلىرىغا ئالاقىدار ئەزا دۆلەتلەرنىڭ ۋە رايونلارنى 8 سائەت - قېتىملىق يەر يۈزى هاۋارايى ماتىرىيالىمرى، 2 سائەت - قېتىمدىن 4 سائەت-قېتىمغىچە بولغان ئىگىز بوشلۇق هاۋارايى ماتىرىيالىمرى بىلەن تەمىنلەيدۇ. قەشقەر ۋىلايەتلىك هاۋارايى ئىستانسىسى هەر كۈنى يۇقۇرىدىكى ماتىرىياللار بىلەن تەمىنلىگەندىن باشقا، يەنە تۆۋەندىكى بىرقانچە خىزمەتنى ياخشى ئىشلەيدۇ: ئامېرىكىنىڭ هاۋارايى سۈنئى ھەمراسى تەمىنلىگەن 2 قېتىملىق سۈنئى ھەمرادا تارتىلغان بۇلۇت خەرىتىسىنىڭ سۈرەتلىرىنى قوبۇل قىلىش؛ ئۇرۇمچى هاۋارايى مەركىزىي ئارقىلىق، ياۋروپا هاۋارايى مەركىزى تەمىنلىگەن دېتاگىرامما ئىلاشتۇرۇلغان سانلىق مەلۇماتنى فوتوگىراپىيە ئارقىلىق بىر قېتىم قوبۇل قىلىش، بېيجىڭ هاۋارايى مەركىزىي تەمىنلىگەن دېتاگىرامما ئىلاشتۇرۇلغان تۈرلۈك سانلىق مەلۇماتنى فوتوگىراپىيە ئارقىلىق بىر قېتىم قوبۇل قىلىشتىن ئىبارەت. هاۋارايى ماتىرىيالىمرى جەھەتتىكى بېتەمشىمزلىكنى تولدۇرۇش ئۈچۈن دۆلەتلىك هاۋارايى مەركىزى قەشقەردە خەۋەرلىشىش ئىستانسىسى (ئەسلىدىكى 2 - نومۇرلۇق خەت ساندۇقى) قۇرۇپ، سوۋېت ئىتتىپاقى ۋە ئافرىقىدىكى ئالاقىدار دۆلەتلەرنىڭ هاۋارايى ماتىرىيالىمرىنى بۇۋاستە توپلىدى.

هاۋارايى ماتىرىيالىمرىنى خەلقارادا ئالماشتۇرۇشنى دۇنياۋى هاۋارايى تەشكىلاتى مەسلىمە تالىشىپ بېكىتكەن، ئۇنىڭغا خەلقارا ئەھدىنامە ئارقىلىق كاپالەتلىك قىلىنغان، هەر قانداق دۆلەت هەم رايون ماتىرىيالىمرىنى ئۇز ۋاقتىدا تەمىنلەپ ئالماشتۇرۇشى شەرت، دەخلى قىلىشقا بولمايدۇ. ئۇنداق بولمايدىكەن، قانۇنى جازاغا تارتىلىدۇ.

(زىلك گولىياك)

گېئولوگىيە، يەر تەۋرەش، ئۆلچەم

[گېئولوگىيىلىك تەكشۈرۈشنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى] شىنجاڭ گېئولوگىيە كان مەھسۇلاتلىرى ئىدارىسىنىڭ2-گېئولوگىيە چوڭ ئەترىتى3 - گىدرو - گېئولوگىيە قۇرۇ - لۇشى گېئولوگىيە چوڭ ئەترىتى - شىنجاڭ گېئولوگىيە كان مەھسۇلاتلىرى ئىدارىسىنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق ئىككى ئورنى. ئۇلار قەشقەر ۋىلايىتى ۋە قىزىلسۇ ئوبلاستىنىڭ گېئولو- گىيە ۋە گىدورو قۇرۇلۇشى بويىچە گېئولوگىيىلىك ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالغان.

2 - ئەترەتنىڭ تەكتى - قەشقەر گېئولوگىيە ئەترىتى 1958 - يىلى قۇرۇلغان؛ 1961 - يىلى خوتەن، ئاقسۇلار نىڭ ئۇنۇبرسال چوڭ ئەترىتى ۋە گىدورو 3 - شۆبە ئەت- رىتى بىلەن قوشۇلۇپ كەتكەن. ھازىر ئۇلار نىڭ 467 ئىشچى - خىزمەتچىسى بار، بۇلار ئىچىدە ئاز سانلىقمىللەت تىلىدىكى 32% نى ئىگىلەيدۇ. تۈرلۈك قۇرۇلۇش - تېخنىكا خادىملىرى 108 كىشى، ئىنژېنېرلار 31كىشى. 3 - گىدورو-گېئولوگىيە قۇرۇلۇشى گېئولوگىيە چوڭ ئەترىتى 1979 - يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، ھازىر 291 ئىشچى-خىزمەتچىسى بار، بۇلار ئىچىدە ئاز سانلىقمىللەت تىلەر 17.9% نى ئىگىلەيدۇ، تۈرلۈك قۇرۇلۇش تېخنىكا خادىملىرى 42كىشى، ئىنژېنېرلار 4 كىشى. 20نەچچە يىلدىن بۇيان، 2 - گېئولوگىيە چوڭ ئەترىتى ھازىرقى خىزمەت دائىرىسىدىن باشقا، يەنە ئاقسۇ، خوتەن، ئالى رايونلىرىنىڭ گېئولوگىيە خىزمىتىگىمۇ مەسئۇل بولغان ئىدى. ئۇلار قەشقەر ۋىلايىتىدە جەمئى15خىل مېتال كانى، 29خىل مېتالل ئوئىد كانى، 223كان ئورنىنى ۋە مەدەن كانى تاپتى، 24رودا خىلىزاپەسنى، جەمئى 49كان مەھسۇلاتى ئورنىنى ئېنىقلىدى. ھازىر ئېچىپ پايدىلىنىلغانلىرى ئىچىدە كۆمۈر، نېفىت، چىرىمتال، گەچ، ھاك تېشى، سېپىز توپا، ئاش تۇزى قاتارلىق 8خىل نەرسە چىقىدىغان جەمئى32كان مەھسۇلاتلىرى ئورنى بار. 1978 - يىلى مارالۇبشىدا كېمبىرلەي تېشى تېپىلىپ، شىنجاڭنىڭ ئالماس كانى ئىزدەشتىكى بوشلۇقنى تولدۇرۇلدى. 1984 - يىلى كۆمىنىڭ يولچىگدىكى تەبىئى گۈڭگۇرتنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈپ ئېنىقلاۋاتقان چاغدا، نېفىت گاز ئالامىتى پەيدا بولۇپ، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ غەربىي قىسمىدا نېفىتنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ئۈچۈن تۈز سىزىقلىق گىراپا بىلەن تەمىنلىدى. 3 - گىدرو چوڭ ئەترىتى قۇرۇلغاندىن بۇيان پەيزىۋاتنىڭ شەھەر بار- زىرىنى تەمىنلەيدىغان سۇنى ئېنىقلاش ۋە ئېچىش، كونىشەھەر ناھىيىسى يېڭىئۆستەڭ يېزىسى- نىڭ ئىچىدىغان سۇيىنى تەكشۈرۈش ۋە ئېچىش، پەيزىۋاتتىكى يەرلىك كېسەللىكنى تەكشۈرۈش، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ يەر ئاستىسۇلىنى تەكشۈرۈش، قەشقەر شەھرى تەمىنلىدىغان سۇنى تەكشۈرۈش قاتارلىق خىزمەتلەرنى قانات يايدۇردى.

1984 - يىلى 2ئەترەت ئۆز-خىزمەتلىرىدە مۇھىم مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۈردى.

مارالۇبشى رايونىدا 2 - ئەترەت 1:5000 ماسشتابلىق گېئولوگىيىلىك تەكشۈرۈش ھەم- دە يەر يۈزىنى ماگنىتلىق ئۆسۈل بىلەن تەكشۈرۈش ئارقىلىق يەنە كېمبىرلەي تاش تىزمە- لىرىدىن 3نى ۋە ئىككى كېمبىرلەي تاش غارنى تاپتى. بۇ1978 - يىلدىن بۇيان بۇ رايون-

دا 28كېيىرلەي تاش تىزمىسى، ئۆڭكۈرلىرىنى تاپقاندىن كېيىن قولغا كەلتۈرۈلگەن يەنە بىر موھىم ئىلگىرىلەش بولدى. ئاقتۇنلۇق ساسلىق كان رايونىداگېئولوگىيىلىك خىزمەتنىڭ ئىلىش، ئۈزلۈكسىز تۈزۈش ۋە خاتىنى تەكشۈرۈش قۇرۇلۇشىنىڭ تىزگىنلىشى ئارقىلىق كۆمۈر قاتلىمىنىڭ قاتلام تەرتىۋى، سانى، قېلىنلىغى ۋە ئاساسلىق كەسمە يۈزقۇرۇلمىلىرى ھەم ئۇنىڭ كۆمۈر قاتلىمىدا بولغان تەسىرى ئاساسىي جەھەتتىن تەكشۈرۈپ ئېنىقلاندى. كۆمۈرلىنىڭ D دەرىجىلىك زاپاس مىقدارىنىڭ 45 مىليون تونىنا ئىكەنلىكى دەسلەپكى قېتىمدا مۆلچەرلەندى، بۇ ئالدىنقىلارنىڭ ماتېرىيالىرىدىن زور دەرىجىدە يۇقىرى بولۇپ، قەشقەرنى زاپاسى مول بولغان كۆمۈر بازىسى بىلەن تەمىنلىدى. 2 ـ ئەترەتنىڭ ئونۇنجىسال تەتقىقات گۇرۇپپىسى 4 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت داۋاملاشقان «جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ غەربىي قىسمىدىكى 1:500.000 ماسشتابلىق گېئولوگىيە خەرىتىسى»، «جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ غەربىي قىسمىدىكى 1:500.000 ماسشتابلىق كان مەھسۇلاتلىرى خەرىتىسى» نى تۈزۈش شۇنداقلا 400 نەچچە مىڭ خەتلىك چۈشەندۈرۈش ماتېرىيالىنى يېزىشنى ئورۇنلىدى. بۇ تارىم رايونىنىڭ غەربى ـ جەنۇبىي گىرۋىگىدىكى يەر قاتلىمى ۋە تارىم رايونىنىڭ جەنۇبىي قىسمى چېگرا سىزىقىغا بولغان يېڭى تونۇشنى ئەكس ئەتتۈردى، ئالدىنقىلارنىڭ كونىلۇن ياي بېشىدىكى كۆنگەي تېغى يەر قاتلىمىنى ئايرىشتىكى قالايمىقانچىلىقلىرىنى تۈزەتتى؛ كونىلۇن تېغىنىڭ ماگما جىنسلىرى دەۋرىنى يېڭىۋاشتىن بەلگىلەپ، بۇرۇنقى كەمتۈكلۈكنى تولۇقلىدى؛ قوغۇشۇن، سېنىك، مىس، تۆمۈرنىڭ پەيدا بولۇش تىپلىرىنى يېڭىۋاشتىن بەلگىلىدى. چوڭ، ئوتتۇرا، كىچىك تىپتىكى 79 مەدەن كانى، 143 جايدىكى كان نۇقتىسىنى كۆزبەيتىپ تولۇقلىدى. خەرىتە سىزغاندا 20 نەچچە يىلدىن بۇيانقى گېئولوگىيىلىك ماتېرىيالار ۋە تەتقىقات مۇۋەپپەقىيەتلىرىدىن تولۇق پايدىلىنىلدى، بۇ 1964 ـ يىلدىكى خەرىتىگە قارىغاندا بىر قەدەر زور ئىلگىرىلەش بولۇپ، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ غەربىي قىسمىدىكى كانلارنى ئالدىن مۆلچەرلەش، گېئولوگىيە تەتقىقاتىدا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

3 ـ گىدروتېرمىدى قەشقەر شەھەرىدىكى يەر ئاستى سۇ مەنبەلىرىنىڭ تىك ھەم توغرىسىغا بولغان يۆنىلىشتىكى رايون يۆنىلىشى قانۇنىيىتى، يەر ئاستى سۇ مەنبەلىرىنىڭ سۇ سۈپىتى ھەم ئۆزگىرىش قانۇنىيىتى شۇنداقلا مۇھىت گىدروگېئولوگىيە شارائىتىنى داۋاملىق تەكشۈرۈش، شەھەر بىنىزنىڭ يەر ئاستى سۇلىرىنى مۇۋاپىق ئېچىپ پايدىلىنىش، شەھەر ۋە سانائەت، يېزا ئىگىلىگىنىڭ تەرەققىياتى، سۇ كۆچى مەنبەسى، مۇھىت ئاسراش تەدبىرلىرىنى تۈزۈشتە ئىلمىي ئاساسلار بىلەن تەمىنلىدى. يەنە كونىشەر ناھىيىسى يېڭىئۆستەڭكومونا ئاھالىسى ئىچىدىغان سۇنى تەكشۈردى ھەم ئاچتى. يەرلىك ئاھالىلارنىڭ يەر پوستىدىكى پاسكىنا سۇنى ئىچىش مەسىلىسىنى تۈگىتىپ، كۆرۈنەرلىك ئىجتىمائىي ئۈنۈم ھاسىل قىلدى. (شۇي چۈن)

[قەشقەرنىڭ يەر تەۋرەش خىزمىتى ھەققىدىكى ئومۇمىي بايان] قەشقەر ۋىلايىتىنى تىيانشاننىڭ جەنۇبىي گىرۋىگىدىكى يەر تەۋرەش بەلۋىغى ۋە غەربىي كونىلۇن يەر تەۋرەش بەلۋىغىنىڭ كېسىشىش قىسمىغا جايلاشقان، گېئولوگىيىلىك قۇرۇلمىسى مۇرەككەپ، يەر

تەۋرەش كۆپ. مەلۇماتلارغا قارىغاندا، ئۇشۇ ئەسىردىن بۇيان، تەشەببۇسكار ۋىلايەتسىمان 5 بالدىن بۇقۇرى بولغان چەمبى 53 قېتىم بەر تەۋرىگەن. بۇلار ئىچىدە 1949 - يىلدىن بۇيان 43 قېتىم تەۋرىگەن. ۋىلايەتسىمانلىك مارالۇبشى دائىرىسىدە 5 بال ئەتراپىدا بولغان قاتتىق يەر تەۋرەش نىسبىتى بويىچە پۈتۈن شىنجاڭدا ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدۇ.

1902 - يىل 8 - ئايىنىڭ 22 - كۈنى ئاتۇشتا 8.25 بال قاتتىق يەر تەۋرىدى، قەشقەر شەھەر ئەتراپى 9 دەرىجىدە بۇزۇلدى. 1983 - يىل 2 - ئايىنىڭ 13 - كۈنى ۋە 4 - ئايىنىڭ 5 - كۈنى قىزىلسۇ ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ ئۇلۇغچات ناھىيىسى توبۇن كۆمۈنىسىدا ئۇدا 6.8، 6.2 بال يەر تەۋرىدى، ۋىلايەتسىمانلىك كۆپ قىسىم جايلىرى يەر تەۋرىگەنىنى سەزدى، تەۋرەش مەركىزىگە يېقىنراق بولغان رايون تەشەببۇسكار ۋىلايەتلىك كۆمۈر كېنى مەلۇم بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى.

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يەر تەۋرەش ئەھۋالىنى نەزەردە تۇتۇپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ھاياتى ۋە مال - مۈلكىنىڭ بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن 1970 - يىلى دۆلەتلىك يەر تەۋرەش ئىدارىسى تەشەببۇس قىلىپ ئاساسلىق يەر تەۋرەش ئىستانسىسى قۇرۇپ، ئېلىمىزنىڭ يەر تەۋرەش ئىستانسا، تورلىرىنىڭ غەربىي قىسىم چېگرا رايونىدىكى يەر تەۋرەش ھەرىكەتلىرىنى كۈزىتىش ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇشنى قارار قىلدى. " ئالدىنى ئېلىش ئاساس قىلىش، مۇتەخەسسىسلەر بىلەن ئامما بىرلىشىش، مەھەللىمۇللىرى بىلەن زامانىۋىلىرىنى بىرلەشتۈرۈش، كەڭ ئاممىغا تايىنىپ ئالدىن ئۆچەش، ئالدىن مۇداپىئە كۆرۈش خىزمىتى " فاكتىنىغا ئاساسەن، 1976 - يىل 10 - ئايدا ۋىلايەتلىك پارتكوم، ۋىلايەتلىك ئىنقىلاۋى كومىتېت ۋىلايەتلىك يەر تەۋرەش ئىشخانىسى قۇرۇشنى قارار قىلدى. ئۇنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى: مۆكۈمەتنىڭ يەر تەۋرەشكە بولغان تەدبىرلىرىنى تۈزۈپ چىقىشىغا ياردەملىشىش؛ يەر تەۋرەش ۋە تەۋرەش ئاپىتىگە ئالدىن مۇداپىئە كۆرۈش، يەر تەۋرەش ئاپىتىگە قارشى تۇرۇش تەدبىرلىرىنى تەشۋىق قىلىش؛ كەسپىي تەشكىلاتلارنى ماسلىشىپ، ئاممىنى يەر تەۋرەشىنى ئالدىن مۆلچەرلەش، ئالدىن مەلۇمات بېرىش بويىچە پەن - تېخنىكا تەتقىقات پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشقا تەشكىللەشتىن ئىبارەت.

تاشقورغان ناھىيىلىك يەر تەۋرەشنى كۈزىتىش ئىستانسىسىنىڭ خىزمەتچىلىرى ئۇقۇغۇچىلارغا يەر تەۋرەشنىڭ ئالدىن مەلۇم قىلىنىشى سوزلەپ بەرمەكتە.

باۋدى فوتوسى

كۆپ يىللاردىن بۇيان، مۇتەخەسسىسلەر ھەم ئاممىدىن تەركىپ تاپقان يەر تەۋرەش خادىملىرى جاپالىق خىزمەت قىلىپ، نۇرغۇنلىغان قىممەتلىك ماتېرىياللارنى توپلىدى ھەمدە بىر قىسىم يەر تەۋرەشنى ئالدىن مەلۇم قىلدى. 1982 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئۇتكۈزۈلگەن " 1983 - يىللىق شىنجاڭنىڭ يەر تەۋرەش ۋەزىيىتى ئۈستىدىكى مەسلىھەت يىغىنى" دا تەشەببۇس قىلىنغان يەر تەۋرەش ئىستانسىسى ئاممىنىڭ

ئامما ئالدىن مۇداپىئە قىلغان ماتېرىيالالارغا، يەر تەۋرەش پائالىيىتى ئىستاتسىتىكىسىغا ۋە يەر ماگنىتىزملىق نورمالسىزلىشىشىغا ئاساسەن: " 1982 - يىلىنىڭ ئاخىرىدىن 1983 - يىل - نىڭ باشلىرىغىچە قەشقەر رايونىدا ئۇلۇغچات رايونىدا قاتتىق يەر تەۋرەش خەۋپىنىڭ بار - لىقى توغرىسىدا ئالدىن مەلۇمات بېرىش پېكىرى" نى ئوتتۇرىغا قويۇپ دۆلەتلىك يەر تەۋرەش ئىدارىسى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق يەر تەۋرەش ئىدارىسىنىڭ ئالدىن مەلۇمات بېرىش پې- كىرى بىلەن ماسلاشتى. 1983 - يىل 2 - ئاينىڭ 13 - كۈنى ئۇلۇغچاتنىڭ قويۇن رايونىدا 6.8 بال يەر تەۋرەپ، ئالدىن بېرىلگەن مەلۇماتنىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلىدى. 1982 - يىل 10 - ئاينىڭ 14 - كۈنى مارالۇبشى پەن - تېخنىكا كومىتېتىدىن شاۋ لىشۇي مارالۇبشىنىڭ ھەر قايسى كۈزىتىش نۇقتىلىرىدا كۈزىتىلگەن ماتېرىيالالارغا ئاساسەن، تەھلىل قىلىپ ھېسابلاپ 11 - ئاينىڭ 10 - كۈنىدىن 19 - كۈنىگىچە مارالۇبشىنىڭ غەربىي - شىمال يۆ- نىلىشكە قاراپ 4.7 بالدىن 5.6 بالغىچە يەر تەۋرەيدىغانلىقىنى ئالدىن قىياس قىلدى. نەتىجىدە، 11 - ئاينىڭ 22 - كۈنى مارالۇبشىنىڭ غەربىي - شىمالىدا 4.8 بال يەر تەۋرە- دى. ئالدىن مەلۇمات بېرىش توغرا بولغاچقا ئاپتونوم رايونلۇق يەر تەۋرەش ئىدارىسى- نىڭ تەقدىرلىشى ۋە مەمۇرى مەھكىمە يەر تەۋرەش ئىشخانىسىنىڭ مۇكاپاتلىنىشىغا ئېرىشتى.

1984 - يىلى تەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يەر تەۋرەش خىزمىتىدە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلدى، يەر تەۋرەش ئاپپارات قىلمىرى ۋە ئامما نىڭ كۈزىتىپ ھەلۋم قىلىش نۇقتىلىرى تەڭشەلدى. ئەسلىدىكى قاغىلىق، يەكەن، پەيزىۋات، مارالۇبشى، تاشقورغان ناھىيىلىرىدە يەر تەۋرەش ئىشخانىسى تەسىس قىلىنغان، جەمئى20 كۈزىتىش نۇقتىسى ۋە ماكرولۇق كۈ- زىتىشخانىسى تەسىس قىلىنغان ئىدى. 1984 - يىل 4 - ئايدا ئالاقىدار ھۆججەتلەردىكى يەر تەۋرەش خىزمىتىدە مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇش، نەسىبى ھالدا مەركەزلەشتۈرۈش، مۇ- ھىم نۇقتىسىنى كۈچەيتىش روھىغا ئاساسەن، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن ھەر قايسى ناھىيىلەرنىڭ يەر تەۋرەش ئىشخانىلىرى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، مەمۇرى مەھكە- مىنىڭ يەر تەۋرەش ئىشخانىسى تولۇقلاندى ھەم كۈچەيتىلدى، كۈزىتىش نۇقتىلىرى تەرتىپكە سېلىنىپ 12 بولدى.

ھازىر تەشقەر ۋىلايىتىنىڭ كەسىپي يەر تەۋرەش ئىستانسا، پونكىتلىرىدىن: تەشقەر يەر تەۋرەش ئىستانسىسى، مارالۇبشى شوركۆل يەر تەۋرەش ئىستانسىسى، تاشقورغان يەر تەۋرەش ئىستانسىسى بار، تەشقەر يەر تەۋرەش ئىستانسىسى مەملىكەت بويىچە 24 ئاساسلىق يەر تەۋرەش ئىستانسىسىنىڭ بىرى بولۇپ، ئۇنىڭ ئاساسىي كۈزىتىش تۈرلىرى يەر تەۋرەشنى، يەر ماگنىتىنى كۈزىتىشتىن ئىبارەت. بۇنىڭ ئىچىدە «573» ۋە ئاساسلىق يەر تەۋرەشنى كۈزىتىش ماتېرىيالىرى خەلقارادىكى يەر تەۋرەش ماتېرىيالىرىنى ئالـ ماشتۇرۇشقا قاتناشتۇرۇلدى. مارالۇبشى شوركۆل يەر تەۋرەش ئىستانسىسى ۋە تاشقورغان يەر تەۋرەش ئىستانسىسى يەككە ئىستانسىلار بولۇپ پەقەت بىر يېرۇش يەر تەۋرەشنى كۈزىتىش ئۈسكۈنىلىرى بار، ئۇلار تەرەللىك ھالدا ئاپتونوم رايونلۇق يەر تەۋرەش ئىدا- رىسىغا سانلىق مەلۇماتلارنى مەلۇم قىلىپ تۇرۇشقا مەسئۇل. (جاك لىشىك)

[ئۆلچەملەشتۈرۈش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى] ۋىلايەتلىك ئۆلچەملەشتۈ- رۈش، ئۆلچەم باشقۇرۇش ئورنى 1958 - يىلى قۇرۇلغان. 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا 12

ناھىيە (شەھەر) دە ئۆلچەملەشتۇرۇش، ئۆلچەم باشقۇرۇش پونكىتلىرى بىلەن ئالاقا كەلدى. ئۇنىڭ خادىملىرى ئۇ قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدىكى 3 كىشىدىن كۆپەيىپ ھازىرقى 139 كىشىگە يەتتى. ئۆلچەم تەكشۈرۈش، سىناش ئۇسكۇنىلىرىدىن ئىبارەت زامانىدا بىر قانچە ئادەتتىكى كىچىك تەڭپۇڭ جىڭ بار ئىدى، ئاران يىغاچ چوكىلىق رەسمونت قىلىش ۋە ياساش ھەم بىر قىسىم ئۆلچەش ئەسۋاپلىرىنى رەسمونت قىلىش، تەكشۈرۈپ بېكىتىش كەسىپى بىلەن ئالاقىلاشقۇللىنالايىتتى؛ بۇگۈنكى كۈندە ۋىلايەت بويىچە 180 دانە نازۇك ئىلمىي ئۆلچەش ئەسۋابلىرى، سىناش ئۇسكۇنىسى، دۆلەت ۋە مەمۇرىيلىك تارازاقان 2512 نۇسقا مەھسۇلاتنى ئۆلچەملەشتۇرۇش ماتېرىيالى بار. ئۆلچەملەشتۇرۇش ۋە ئۆلچەم باشقۇرۇش سەۋىيىسى ھەم ئۆلچەم تەكشۈرۈش، سىناش تېخنىكىسى ئۆزلۈكسىز ئۆسۈپ، كەسىپ دائىرىسى ئۆزلۈكسىز زورىيىپ، ئەسلىدىكى ئۆلچەش ئەسۋاپلىرىنى باشقۇرۇشتىن ئۆلچەم خىزمىتىنى ئومۇميۈزلۈك باشقۇرۇش ۋە ئۆلچەملەشتۇرۇشنى باشقۇرۇشقا قاراپ يۈكسەلدى. ئۇنىڭدا كەسىپ، ئۆلچەش سايمانلىرى، ئۆلچەملەشتۇرۇش بۆلۈمچىلىرى ھەم ئۆلچەش، سىناش ئىشخانىسى ھەم مەھسۇلاتلارنىڭ سۈپىتىنى نازارەت قىلىش، تەكشۈرۈش پونكىتلىرى تەسىس قىلىنغان. ئۇنىڭدا ئۆلچەملەشتۇرۇش ئاخباراتلىرى، مەھسۇلات سۈپىتىنى نازارەت قىلىش، تەكشۈرۈش ھەم ئۇزۇنلۇق، دىنامىكا، ئىسسىقلىق ئۆلچەش سانەتلىرى، ئېلېكتىر بىلەن ھەل بېرىش ئېلېكترومىكانىسىت، ۋاقىت چاستوتىسى، فىزىكا - خىمىيە، ئېقىش مىقدارى قاتارلىق كەسىپتېخنىكىلار قاناتياىدۇرۇلغان. بۇ ئارقىلىق دۆلەتنىڭ بىر تۈتاش ئۆلچەم بىرلىكى ۋە ئۆلچەم قىممىتىنى ئۇنۇملۈك ھالدا يولغا قويۇش ۋە يەتكۈزۈش سانائىتى، يېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىنىڭ ئۆلچەمدىكى سۈپىتىنى نازارەت قىلىش ھەم شەھەر بازارلىرىنىڭ ئۆلچەملىرىنى نازارەت قىلىش ئىشلىرىنى ئورۇنلىدى. " باشقۇرۇش بىلەن ئۆلچەشنى ئۆز ئىچىگە بىرلەشتۇرۇش ئاساسىي قاتلاملار ئۈچۈن خىزمەت قىلىش " فاكۇلتېتىدا چىڭ تۇرۇپ، مەھسۇلاتلارنىڭ سۈپىتىگە كاپالەتلىك قىلىش، ئەمگەك ئۇنۇمدارلىقىنى ئۆستۈرۈش، بىخەتەرلىك ئىشلەپچىقىرىش، تازىلىق ھەم مۇھىت شارائىتىنى ياخشىلاش، دۆلەتنىڭ بايلىقى، قۇۋۋىتى مەنبەلىرىدىن مۇۋاپىق پايدىلىنىش ھەم تېخنىكا ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ئىلمىي ئاساس ھازىرلاپ بەردى.

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، ۋىلايەتلىمىزنىڭ ئۆلچەملەشتۇرۇش، ئۆلچەم باشقۇرۇش خادىملىرى كەسىپى سۈپىتى ۋە مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ئۆزلۈكسىز ئۆستۈرۈپ، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ 20 پىرسەنتى تېخنىكا ئۇنۇۋانىغا ئېرىشتى. تۇرلۇك زور ئىسال، گېزىت، رادىيو ئىستانسىلىرىدا ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ 8 پارچە كەسىپى خىزمەت ۋە ماقالە ئېلان قىلىندى. ئۆلچەملەشتۇرۇش، ئۆلچەم باشقۇرۇش نەتىجىسى كۆرۈنەرلىك بولغانلىقتىن ھۆكۈمەتنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى. بىر كىشى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يەن - تېخنىكا چوڭ يىغىنىدا ئىلغار شەخسى بولۇپ باھالاندى. ۋىلايەتلىك ئۆلچەملەشتۇرۇش، ئۆلچەم باشقۇرۇش ئورنى ۋىلايەت بويىچە يەن - تېخنىكىدا ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى. ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى ۋىلايەتلىك ئۆلچەملەشتۇرۇش، ئۆلچەم باشقۇرۇش ئورنىغا يەن - تېخنىكىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ دېگەن شەرەپلىك نامنى بەردى. (چىەن ۋېنگۇاڭ)

[هايۋانات - ئۆسۈملۈكلەرنى كارانتىن (يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنى تەكشۈرۈش)قىلىش] قەشقەر رايونلۇق هايۋانات-ئۆسۈملۈكلەرنى كارانتىن قىلىش ئورنى 1965-يىلى 4 - ئايدا قۇرۇلغان. ئۇنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى: جەنۇبىي شىنجاڭ رايونى ئىمپورت، ئېكسپورت قىلغان هايۋانات - ئۆسۈملۈكلەر ۋە ئۇنىڭ مەھسۇلاتلىرىنى كارانتىن قىلىش، تەكشۈرۈش ھەمدە زۆرۈر بولغان مۇھاپىزەت تەدبىرلىرىنى قوللىنىپ، خەتەرلىك كېسەللىك، هاشارات، ئوت - چۆپلەرنىڭ ئېلىمىزگە كىرىشىدىن ساقلىنىش، يېزا ئىگىلىگى، چارۋىچىلىقنىڭ بىخەتەر ئىشلەپچىقىرىشىغا هەقىقى كاپالەتلىك قىلىش، ئېلىمىزنىڭ تاشقى سودىدىكى ئىناۋىتىنى قوغداشتىن ئىبارەت.

1982 - يىلى گوۋۇيۈەننىڭ تەستىقلىشى بىلەن جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ هايۋانات - ئۆسۈملۈكلەرنى كارانتىن قىلىش باش ئىدارىسى قۇرۇلدى، ھەر قايسى چېگرا ئېغىزلىرىدىكى كارانتىن ئورۇنلىرىنىڭ كەسپىي ئومۇمەن، باش ئىدارىنىڭ رەھبەرلىكىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى، هالىيە ئىشلىرى جەھەتتە باش ئىدارە پۈل ئاجرىتىپ بېرىدىغان، تەكشۈرىدىغان بولدى. 1984 - يىلى كارانتىن ئورنى بويىچە 13 نەپەر ئەمچى - خىزمەتچى بار ئىدى. بۈلار ئىچىدە كارانتىن ئورنىنىڭ بىر باشلىغى، بىر مۇئاۋىن باشلىغى بولۇپ، ھەر ئىككىسى كەسپىي كادىر ئىدى. مەخسۇس كارانتىن قىلغۇچى خادىم 8 نەپەر بولۇپ، بۈلار ئىچىدە ئۆسۈملۈكلەرنى كارانتىن قىلغۇچى ئۈچ كىشى، هايۋانلارنى كارانتىن قىلغۇچى 5 كىشى، بۈلاردىن يۇقۇرى دەرىجىلىك ئۇنۋانى بارلار بىر كىشى، ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئۇنۋانى بارلار 2 كىشى.

قەشقەر رايونلۇق هايۋانات - ئۆسۈملۈكلەرنى كارانتىن قىلىش ئورنى ئاساسەن، تۆۋەندىكى خىزمەتلەرنى ئىشلەيدى:

(1) تامۇژنا، چېگرا مۇداپىئە قاتارلىق مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا ماسلىشىپ، ئېغىزلارنى بىرلەشتۈرۈپ تەكشۈرۈش ۋەزىپىسى ھەم چېگرىدىن كىرگەن ئاپتوموبىللارنى دېزىنفېكسىيە قىلىش خىزمىتىنى بېجىرىدى، بۇ ئارقىلىق كېسەللىك ۋە هاشارات زىيانداشلىرىنىڭ كىرىشىدىن مۇداپىئە قىلىندى.

(2) ئىمپورت، ئېكسپورت قىلىنغان هايۋانات، ئۆسۈملۈكلەر ۋە باشقا مەھسۇلاتلارنى كارانتىن قىلىش، تەكشۈرۈش يولغا قويۇلدى. جەنۇبىي شىنجاڭ رايونى ھەر يىلى تەخمىنەن 900 تونىنا قۇلماق ئېكسپورت قىلىدۇ، بۈلار ئاساسەن، قورغاس، ئەرلىيەن ئېغىزلىرى ئارقىلىق سوۋېت ئىتتىپاقى، رۇمىنىيە، تاشقى موڭغۇل، ۋېنگرىيە، بۇلغارىيە، چېخوسلوۋاكىيە، فىدىراتىپ گېرمانىيە قاتارلىق دۆلەتلەرگە ئېكسپورت قىلىنىدۇ، كېلىشىمدىكى تەلەپكە ئاساسەن، ئېكسپورت قىلىنىدىغان بارلىق قۇلماق كارانتىن قىلىندى ھەم تەكشۈرۈلدى. 1983 - يىلى جەنۇبىي شىنجاڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئۇزۇن تالالىق پاختىدىن 5 مىڭ تونىنا ئېكسپورت قىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە 1240 تونىدىن كۆپرەكى قەشقەر كارانتىن ئورنى تەرىپىدىن كارانتىن قىلىندى.

(3) يولۇچىلارنى كارانتىن قىلىش يولغا قويۇلدى. خوتەنجىراپ ئېغىزى 1982 - يىلى ئېچىۋېتىلگەندىن كېيىن ھەر يىلى پاكىستانغا تۇققان يوقلاشقا، سەئۇدى ئەرەبىستانغا

هەجگە بارىدىغان كىشىلەر پەيدىن - پەي كۆپەيدى. 1982 - يىلىدىكى بىر قانچە يۈز كىشى دىن كۆپىمىگە ھاۋرىقى بىر قانچە مىڭ كىشىگە يەتتى. پاكىستان تەرەپتىن ئىپلىمىزگە تۇقۇشقان يوقلاش، سەيلى - ساياھەت ئۇچۇن كېلىدىغانلار ھەم چەتئەللەرگە بارىدىغان كىشىلەر ھەر يىلى ممكىدىن ئېشىپ كەتتى. كارانتىن قىلىشقا تېگىشلىك بولۇپ سېزىلگەن ھايۋانلار ئىچىدە بۇركۇت، شاتۇتى، مايمۇن قاتارلىقلار بار، ئۇسۇملۇكلەر ئىچىدە ئالما، جۈزە، تەشتەكتە ئۇستۇرۇلگەن گۈل قاتارلىقلار بار.

(4) خەلقارا پوچتا خالتىلىرى كارانتىن قىلىندى.

(5) ئىچكى تەكشۈرۈش يولغا قويۇلدى، ئاشلىق ھەم ئۇرۇقلۇق چىگىتنى كارانتىن قىلىش جەھەتتە، ئاساسەن، ئىشلەپچىقىرىلغان جايلاردىكى يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنى ھۇالىغا ئاساسلىنىپ رەسمىيەت ئۇتۇپ بېرىلدى. ئىچكىرىدىن ھەم چەتئەللەردىن كىرگۈزۈلگەن ئۇرۇق، كۆچەتلەر سىناق تەرىقىسىدە تېرىلغان باسقۇچلاردا بىر قەدەر تەپسىلى تەكشۈرۈلدى، شۇنجاڭدا قىزىل غوزا پېتى تارقالمىغانلىقى ئۇچۇن سىرتتىن چىگىت كەلتۈرۈش تېخىمۇ قاتتىق كونترول قىلىندى.

(6) ئۇقتىلىق كارانتىن قىلىنىدىغان ئوبىكتلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئورنىدىكى يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر تەكشۈرۈلدى. 1976 - يىلى تاشقورغانىنىڭ تىزناپ كومۇنىسىدىكى تەجرىبە ئېتىزىغا تېرىلغان 6 مو بۇغدايدا قارا پاچاق كېسەللىگى بايقالغان ئىدى، ئۇ تەدبىر قوللىنىلىپ يوقىتىلدى. كېيىنكىلەرنىڭ يىرىكلەشتۈرۈلگىرى - كېيىن بولۇپ ئۇچ قېتىم تەكشۈرۈلۈپ، بۇ كېسەللىكنىڭ تارقىلىش ئەھۋالى ئاساسى جەھەتتىن ئىگەللەندى. قەشقەر قاتارلىق 7 ناھىيە (شەھەر) دە تەشەببۇسكارلىق پەيدا بولۇش، تارقىلىش ئەھۋالى تەكشۈرۈلدى. ئۇندىن باشقا، مەسىتەكنىڭ پەيدا بولۇش ۋە تارقىلىش ئىكولوگىيەسى تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىندى.

(7) 1982 - يىلىدىن 1984 - يىلغىچە ئالاقىدار ئورۇنلار بىلەن ماسلىشىپ، قەشقەرۋۈلايەتلىك ھايۋانات، ئۇسۇملۇكلىرىدىكى يۇقۇملۇق كېسەللىك ھەم زىيانلىق ھاشاراتلار، شۇنداقلا ئوت - چۆپلەرنىڭ تۇرلىرى 3 يىل ۋاقىت سەرپ قىلىنىپ ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈلدى ھەمدە يازما ماتېرىيال قىلىپ رەتلەپ چىقىلدى: نەزىرىيە مۇھاكىمىسى جەھەتتە، شۇنجاڭنىڭ تەبىئى ئىكولوگىيىلىك شارائىتىغا بىرلەشتۈرۈلۈپ، كارانتىن قىلىنىدىغان بىر قانچە ئاساسى ئۇسۇملۇك ئوبىكتلىرىنىڭ ماسلىشىچانلىق مەسىلىسى تەھلىل - تەتقىق قىلىندى، جەمئى 12 پارچە ماقالە يېزىپ چىقىلدى، بۇ ئۇسۇملۇكلەرنى كارانتىن قىلىش ئوبىكتلىرىنى بېكىتىش، يەنمۇ ئىلگىرىلەپ يۇقۇملۇق كېسەللىك رايونىنى ئايرىش ھەم قوغداش ئۇچۇن تېخنىكا ئىشەنچىلىك ئاساس ھازىرلاندى.

(8) يەرلىكتىكى ئالاقىدار تارماقلارغا ماسلىشىپ، ئادەتتە، يېزا ئىگىلىگىدە بولىدىغان زىيانلىق ھاشاراتلار ھەم ھايۋانلاردىكى يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ھەم ئۇنى تىزگىنلەش يولغا قويۇلدى.

خەلقارا سودا، سەيلى - ساياھەت ئىشلىرىنىڭ ئۇزلۇكسىز راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ،

ھايۋانات، ئۆسۈملۈكلەرنى كارانتىن قىلىش ۋەزىپىسى تېخىمۇ ئېغىرلاشىدۇ. شۇڭا، كارانتىن قىلىش، تەكشۈرۈش ۋاستىلىرىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىنتايىن مۇھىم. (دۇ بىڭچەن)

[قاغىلىق سېرىق شاپتۇلىدىن ياسالغان كونسېرىۋا] شېكەر سۇيىمۇ چىقىرىلغان سېرىق شاپتۇل كونسېرىۋاسى خەلقارا بازارلاردا كەڭ - كۇشادە سېتىلىۋاتقان ئېھتىياجلىق ئوزۇقلۇقلاردىن بولۇپ، ئۇنىڭ 10 مىلك تونىنا ئەتراپىدا ئىشلەپچىقىرىلىشى قامداپ كېتەلەيدۇ، بۇنىڭ ئاساسى سەۋەبى: ئىچكىرىدىكى شاپتۇل تېرىلىدىغان رايونلاردا ئېسىل كونسېرىۋا ياساش سورتى ۋە بايلىق مەنبەسى كەمچىل، شىنجاڭدا ئىنتايىن دول بولغان سېرىق شاپتۇل سورتلىرى بايلىقى بار، شۇڭا يېڭى 1977 - يىلى بۇ تەدقىقات تېمىسىنى تاللاپ 8 يىل ئىچىدە كونسېرىۋا ياسىلىدىغان سېرىق شاپتۇلنىڭ ئېسىل تۈپ سېستىمىسىنى تالىلەپ، كونسېرىۋا ياساش ھۆنەر - سەنئىتى بويىچە تەجرىبىدىن ئۆتكۈزدۇق، ئۇنىڭ ئاساسى كۆرسەتكۈچلىرى لۇيدانىڭ فىڭخۇاڭ، ياپونىيەنىڭ كونسېرىۋا 5-، 11 - سورتلىرى، «مىڭ شىڭ» (چولپان) سورتىدىن ئېشىپ كېتىپ، ئەملىكەتنىڭ چەتكى كونسېرىۋا ياسىلىدىغان سېرىق شاپتۇلنىڭ جاغدا سورتى بويىچە بوشلۇقنى تولدۇرۇپ، كونسېرىۋا ياساش ۋاقتىنى ئۇزارتتۇق.

شاپتۇلدىن مول ھوسۇل. باۋدى فوتوسى

1977 - يىلى ئەسلىدىكى تېتمىر كومىدونا 3- دا-ۋۇيىدە سېرىق ئەتلىك ئەشىاپتۇل تېپىلدى، ئۇ چاغدا تېپىلىش ۋاقتىنىڭ ئىلگىرى - كېيىنلىك تەرتىۋى بويىچە ئۇنىڭغا 4 نومۇر سېلىنىدى. يەنى قاغىلىق 1-، 2-، 3-، 4- نومۇرلۇق ئەشىاپتۇلى دەپ ئاتالدى. كېيىن خوتەن، يەكەن، قاغىلىق قاتارلىق جايلاردا 100 لىگەن مۇئىلىك باغ، نەچچە ئون مىڭ تۈپ شاپتۇل دەرىخى تەكشۈرۈلدى، 1979 - يىلدىن ئېتىبارەن تېتمىر كۆڭشىمىنىڭ 8- دادۇيىۋە يېزا ئىگىلىك تېخنىكا بىرلىكمىنىڭ تەجرىبە بېرىدە پەيدىن - پەي سېرىق ئەشىاپتۇل سورتلىرى ئۆستۈرۈلگەن باغ بەرپا قىلىنىپ، ئى يىڭشاڭ، ئى تۇڭچۇن بولداشلار تالالاپ تۇپلىنىغان 27 تۈپ سېستىمىسى ساقلاپ قېلىنىپ، ھازىر ئارقا - ئاقمدىن مۇئىلمدى. دەسلەپكى قەدەمدە بەلگىلىنىپ كېگە يېتىلگەن سېرىق تۈۋە ئىدىكى تۈپ سېستىمىلمرى: تېتمىر "3-1" نومۇرلۇق بۇرنى تۈز يۇمشاق ئەتلىك سېرىق ئەشىاپتۇل، تېتمىر "4-1" نومۇرلۇق بۇرنى ئۇچلۇق يۇمشاق ئەتلىك سېرىق ئەشىاپتۇل، تېتمىر "8-1" نومۇرلۇق بۇرنى ئىنچىكە ئۇچلۇق يۇمشاق ئەتلىك سېرىق ئەشىاپتۇل، تۆگىچى "0-1" نومۇرلۇق بۇرنى تۈز يۇمشاق ئەتلىك سېرىق ئەشىاپتۇل، تۆگىچى "0-2" نومۇرلۇق بۇرنى تۈز يۇمشاق ئەتلىك سېرىق ئەشىاپتۇل ۋە چاۋاغ "9-1" نومۇرلۇق بۇرنى كىچىك يۇمشاق ئەتلىك سېرىق ئەشىاپتۇل.

يۇقۇرىدىكى سېرىق ئەشىاپتۇل سورتلىرى 4 - ئاينىڭ باشلىرىدا چېچەكلەشكە باشلايدۇ، 9- ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا پىشىدۇ. ئۇنىڭ ئېتى سېرىق، يۇمشاق، تەلىك، پۇراقلىق

بولمدۇ، ئەتنىك ئۇچكىگە يېقىن قىسمى قىزىل بولمايدۇ، قايىنىتىشقا چىداملىق، رەڭگى ئۆزگەرمەيدۇ. يۇنمك ئىچىدە تېتىر "8-1" نومۇرلىنىدىغان مۇنىسى چوڭ، ئەتلىرى توق سېرىق بولۇپ، رەڭگى تۇراقلىق، ئۇ بىر قەدەر ياخشى سورت بولۇپ، ئالدى بىلەن كېڭەيتىش لازىم. تۆۋىنچى "0-2" ئەششاپتۇلىنىدىغان رەڭگى توق سېرىق ھەم تۇراقلىق بولۇپ، ئەممۇ ياخشى، ئۇنىمۇ كېڭەيتىش لازىم.

سېرىق ئەششاپتۇل كونسېرۋاسى ئىزدىنىش ئىچىدە ئىلگىرىلىمەكتە، 1980 - يىلى كونسېرۋا ياساش ماشىنىسى بولمىغاچقا، چوڭ ئېغىزلىق شىشىدە سىناق ئەرىقىسىدە بىرنەچچە شىشە مۇرابىا ياسالغان ئىدى، 1981 - يىلى شاڭخەيدىن كونسېرۋا ئاغزىنى بېكىتىش ماشىنىسى سېتىۋېلىنىپ، 500 گىرامىلىق شىشىگە قاچىلاپ سىناق ئەرىقىسىدە ياساشقا باشلىدى، ئەجرىبە قىلىش ئۇچۇن ئەمنىلەنگەن سورت سېكىتىمىسى 5 گە يەتتى، 1982 - يىلى مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ئەجرىبىدىكى بەلگىلىمە بويىچە، ناھىيىمىزنىڭ ئەمەلى ئەھۋالىغا بىرلەشتۇرۇپ، ئەجرىبە قىلىپ ياسالدى، ئەجرىبە قىلىش ئۇچۇن ئەمنىلەنگەن سورت سېكىتىمىسى 6 بولدى. 1983 - يىلى ئەجرىبە سېكىتىمىسى 7 بولدى. كونسېرۋا ياساش ھۈنەر - سەنئىتىنى يولداش لى يېڭشاڭ لايىھىلىگەن.

ئومۇمەن ئالغاندا، ناھىيىمىزنىڭ سېرىق ئەششاپتۇلىنىڭ مۇنىسى چوڭ، تۇز، چىرايلىق، رەڭگى سېرىق، يۇمشاق، ئۇچكىسىگە يېقىن ئەتلىرىنىڭ تېلىپى قىزىل ئەمەس، ئەت قىسمى پۇختا، قېلىن بولۇپ، ئاسان ئېرىپ كەتمەيدۇ، قايىنىتىشقا چىداملىق، كونسېرۋا ياسىماشكىلى ئۆزگەرمەيدۇ، كونسېرۋاسىنىڭ رەڭگى قىزغۇچ سېرىق كېلىدۇ. ئۇزاق ۋاقىتقىچە رەڭگى ئۆزگەرمەيدۇ. ساقلاش ۋاقتى ئۇزاق. لۇيدانىڭ فىكۇشاك، ياپونىيىنىڭ "كونسېرۋا 5"، "كونسېرۋا 14" قاتارلىق سورتلىرى تۇخۇمسىمان سوقۇچاق شەكىلدە بولۇپ، تەلىپىنىڭ ئۇچكىگە يېقىن قىسمى قىزىل بولمىدۇ، رەڭگى ئاسان ئۆزگەرمەيدۇ، يېرىم ئېرۇچان بولۇپ قايىنىتىشقا چىداملىق ئەمەس، قاغىلىق سېرىق ئەششاپتۇلى كەلگۈسى تەرەققىيات ئىستىقبالىغا ئىگە. لېكىن قاغىلىقنىڭ قەشقەر، ئاپتونوم رايون، مەملىكەتنىڭ ئىستېمال مەركەزلىرى بىلەن بولغان قاتناش لېنىيىسى ئۇزاق بولغاچقا مەھسۇلاتلىرىنىڭ رىقابەتلىشىش ئىقتىدارى ئاجىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە كونسېرۋا ياسىمە كالىكىنى تۇرمۇش، ئۆرپ - ئادەت قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بەرلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىنتايىن ئاز ئىستېمال قىلغانلىغى ئۈچۈن سېتىش مەسىلىسىنى جىددى ھەل قىلمىشقا توغرا كېلىدۇ، ئۇندىن قالسا، بوتۇلكا، شىشىلەرنى بېيجىڭدىن ئەپكەلگەندە تەننەرقىيەبەك يۇقۇرى بولىدۇ، كونا شىنمنى سېتىۋالغان تەقدىردىمۇ ھەر بىرىنىڭ تەننەرقىيەتىلا بىر يۈەندىن ئېشىپ كېتىدۇ. ھازىر شەھەردە سېتىلىۋاتقان كونسېرۋالارنىڭ زاۋۇدىنىڭ كونسېرۋالىرى ناغىلىقتا خېلى سېتىلىۋاتىدۇ، ئۇنى ئاساسەن، شىزاڭنا باردىغان كىشىلەر ئالىدۇ، يەكسەن، پوسكا ملاردا ئاساسەن دېگىدەك سېتىلىمايدۇ. ئەگەر ئىچكىرىدىكى كارخانىلار بىلەن بىرلىشىپ ئىشلىسە، ئىچكىرى ۋە خەلقارا بازارلاردا سېرىق ئەششاپتۇل بايلىقىنىڭ يوشۇرۇن كۈچىنى جارى قىلدۇرۇشقا بولىدۇ.

(قاغىلىق ناھىيىلىك تەزكىرە ئىشخانىسى)

قوشۇمچە: ئاساسى كۆرسەتكۈچلەرنىڭ ئىچكى جايلاردىكى مەھسۇلاتلار بىلەن سېلىشتۇرمىسى:

ۋاقتى	زاۋۇت نامى	سېرىق ئەشىياتنىڭ سورتى	ئەلدىرىدىن پايدىلىنىش نىسبىتى	ھەر بىر تونناغا خوراش نىسبىتى
1978	خانجۇ كونسېرۋىزاۋۇدى	ئاكخۇالا	70.35%	16.38
1979	لېڭخۇا يەمەكلىكلەر زاۋۇدى	««كونسېرۋا51»	52.35%	1.26
1979	〃	قىزغۇچ سېرىق	59.6%	1.04
1982	قاغىلىق	توكىچى ««0-2»» تومۇرلۇق	75.4%	0.62
1982	〃	تېتىر ««3-1»» تومۇرلۇق	83.3%	0.7
1982	〃	تېتىر ««8-1»» تومۇرلۇق	74.3%	0.7
1983	〃	توكىچى ««0-2»» تومۇرلۇق	66.13%	0.62
1983	〃	تېتىر ««3-1»» تومۇرلۇق		1
1983	〃	تېتىر ««8-1»» تومۇرلۇق		0.89
1983	〃	تېتىر ««4-1»» تومۇرلۇق	82.73%	0.73

(تەبىئى پەنلەرگە دائىر تۈرلۈك ئىلمىي جەمىيەتلەر)

ئىلمىي جەمىيەت ئىسمى: دېخانچىلىق ئىلمىي جەمىيىتى

باش لېشى: شۇي دىيەنۇي

مۇئاۋىن باش لېشى: تىلمۇئالدى ھامىت

باش كاتىپ: تۇرغۇن

مۇئاۋىن باش كاتىپلىرى: لىۋيى، جىمك يۇلىن، شەن جىنچىك

ئىلمىي جەمىيەت ئىسمى: يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى ئىلمىي جەمىيىتى

باش لېشى: ۋاڭ جۇ

مۇئاۋىن باش لېشىلىرى: گو فېڭشەن، تۇرسۇن، جاڭ جىنلىك، ئىمىن يۈسۇپ،

باش كاتىپ: يۈسۇپ ماموت

مۇئاۋىن باش كاتىپلىرى: چېۋ يۈمۇ، شۇي كەيچىك (يۇتكەلدى)

دائىمى ھېئەتلىرى: ۋۇيۈەنجاۋ، خۇ تىڭنەي، پىك چىڭچې، لى شۈەنجۇ، مەھەممەت سا-

ۋۇت، ئابدۇجىلىل، ئەمەت ھوشۇر،

ئىلمى جەمىيەت ئىسمى: پىلىچىلىك ئىلمى جەمىيىتى

باش لېشى: ئابلەت

مۇئاۋىن باش لېشىلىرى: شۇي رۇيىنك، شاڭ جۇنىك، لياڭ ۋېنبۇ، ۋۇ جېڭجۇن،

باش كاتىپ: خۇاڭ رۇيشى

ئىلمىي جەمىيەت ئىسمى: چوت جەمىيىتى

پەخری رەئىسى: لى دىڭجېي
باش لېشى: شۇك چۈمن
مۇئاۋىن باش لېشى: لېۋشۈەنلى
باش كاتىپ: ۋاڭزۇڭشى
مۇئاۋىن باش كاتىپ: جۇشافېي
دائىمى لېشملىرى: شمن زىشالڭ، جۇن لىممك
ئىلمىي جەمىيەت ئىسمى: جۇڭگو دورىگەرلىك ئىلمىي جەمىيىتىنىڭ قەشقەر شۆبىسى
باش لېشى: ماچۈەنياۋ
مۇئاۋىن باش لېشملىرى: يالڭكۇالڭ شىك، جالڭجىمىن
باش كاتىۋى: شۇي يۈڭچۈەن
ئىلمىي جەمىيەت ئىسمى: جۇڭخۇا سىستېما لىق ئىلمىي جەمىيىتىنىڭ قەشقەر شۆبىسى
باش لېشى: لى رۇيغمك
مۇئاۋىن باش لېشملىرى: چېن لېك، رەيهان قادىر
باش كاتىپ: ۋاڭ شاۋلۇك
ئىلمىي جەمىيەت ئىسمى: باش - ئۆسمۈرلەر پەن - تېخنىكا يېتەكچىلىرى جەمىيىتى
پەخرى باش لېشملىرى: ئېيسا شاكىر، ۋاڭ ۋىنچى
باش لېشى: يېن لىممك.
مۇئاۋىن باش لېشملىرى: تىلمۇالدى ھامىت، سۇلتان، ئوبۇلقاسىم، جاپپار، ۋاڭ چياك بالڭ.
باش كاتىپ: تىلمۇالدى ھامىت (قوشۇمچە)
مۇئاۋىن باش كاتىپلىرى: جالڭ شاۋجەن، مەمەت روزى، پەرھات، پەزىلەت، باۋدى
دائىمى لېشملىرى: ئابدۇراخمان، تۇراپ، رېن نىشمك، ئابدۇقادىر، چېن رۇلى
ئىلمىي جەمىيەت ئىسمى: ھاۋارايى ئىلمىي جەمىيىتى
باش لېشى: چېن چىڭشۇ
مۇئاۋىن باش لېشملىرى: ۋاڭ خۇڭجېي، زىك گولياڭ
باش كاتىپ: زىك گولياڭ (قوشۇمچە)
دائىمى لېشملىرى: تۇراپ، جالڭ گوجۇڭ، چېن شۇيدى
ئىلمىي جەمىيەت ئىسمى: ئۆسۈملۈك ئاسراش ئىلمىي جەمىيىتى
پەخرى باش لېشى: ئابىلەت
باش لېشى: ۋاڭ سۇلىن
مۇئاۋىن باش لېشملىرى: سۇلايمان ئىلى، جاۋ كۇيجېي، ۋاڭ يۈجىك، ۋاڭ خۇڭچى
باش كاتىپ: ۋاڭ خۇڭچى (قوشۇمچە)
دائىمى لېشملىرى: دۇ بىڭچەن، ۋاڭ ۋىنبىن، يۈرۇلۇڭ.
ئىلمىي جەمىيەت ئىسمى: مال دوختۇرلۇق ئىلمىي جەمىيىتى
باش لېشى: مەھمەت قادىر
مۇئاۋىن باش لېشملىرى: جاۋ زۇڭكى، جاۋ دېيۈي

باش كاتمپ: جمن بىگرۇلاڭ
مۇناۋەن باش كاتمپ: مەھەممەت بەردىدىن، چېنياۋكۇن
دائىمى لېشىسى: پېپي شىنىمەن، ئەمەت ھەسەن، زوراخان
ئەلمىيجەمىيەت ئىسمى: زىرائەت ئىلمىيجەمىيىتى
باش لېشى: ئىسابلەت قۇربان
مۇناۋەن باش لېشلىرى: يۇ جۇ چىن، غوپۇر، لى شىچىلاڭ
باش كاتمپ: ۋۇ ۋېنچى، شىن جىنچىلاڭ، مىجىت، مەھەممەت، لىيۇ لىيە نفاڭ
مۇناۋەن باش كاتمپلار: لى شىچىلاڭ (قوشۇمچە)، غوپۇر (قوشۇمچە)
ئىلمىي جەمىيەت ئىسمى: تۇپراق ئىلمىيجەمىيىتى
باش لېشى: شۇي دىيەنۇبىي
مۇناۋەن باش لېشى: خې خۇئىيلاڭ
باش كاتمپ: جاڭ يۇلىن
دائىمى لېشلىرى: چەن جىلاڭ، يەن شىگشى، پىلاڭ لۇگىخى
ئىلمىيجەمىيەت ئىسمى: سۇ ئىشلىرى ئىلمىيجەمىيىتى
باش لېشى: ئۇجياخىلاڭ
مۇناۋەن باش لېشى: ئابدۇكېرىم
باش كاتمپ: جاڭ ۋېن يى
مۇناۋەن باش كاتمپ: سۇ جىن لىن
ئىلمىيجەمىيەت ئىسمى: بىنا كارلىق ئىلمىيجەمىيىتى
باش لېشى: ئىسمايىلجان تۇراپ
مۇناۋەن باش لېشلىرى: جاڭ يۇگۈەن، فاڭ زۇگشېن، جاڭ رۇگشاڭ.
باش كاتمپ: جاڭ گولياڭ
دائىمى لېشلىرى: ۋەن چىيۇ، فاڭ زۇگشىن، ئىسمايىلجان تىزراپ، تۇرقاسىم، لى لىشىلاڭ، جاڭ يۇگۈەن، جاڭ رۇگشاڭ، جۇفۇچۇەن، كې جەنشىلاڭ، لۇيىنۇلاڭ، خوكېپىلاڭ
ئىلمىيجەمىيەت ئىسمى: توقۇمىچىلىق تۇرۇلۇشى ئىلمىي جەمىيىتىنىڭ تەشقەر شۆبىسى
باش لېشى: گۇەن شىخىلاڭ
مۇناۋەن باش لېشى: ياۋ ۋېنجۇن
باش كاتمپ: شېي لىيۇن
مۇناۋەن باش كاتمپ: لى داچاۋ
دائىمى لېشلىرى: چېن چېەن، جاڭ جىشىلاڭ
ئىلمىيجەمىيەت ئىسمى: باغۋەنچىلىك ئىلمىي جەمىيىتى
باش لېشى: لى باۋلياڭ
مۇناۋەن باش لېشلىرى: لى يۇچۈن، ۋاڭ ۋېن، لىيۇدىجۇ، جياڭ چىلاڭ تۇڭ.
باش كاتمپ: ۋاڭ ۋېن
مۇناۋەن باش كاتمپ: لى جۇنجېي

دائمى لېشلمرى: گاۋ باۋيۇن، فۇامنۇلۇق، زېلىق شۇيۇن، لىي جېسي، خۇيسۇزلۇق، لىي جاۋجمن، لياۋچاڭ زۇلۇ، جاڭ شۇبياۋ.

ئىلمىيجەمىيەت ئىسمى: سۇ مەھسۇلاتلىرى ئىلمىيجەمىيمتى

باش لېشى: شى گۇشى

مۇئاۋىن باش لېشلمرى: قۇربان مۇسا، شۇي گويلىق، لىن شۇزۇي.

باش كاتىپ: لى شىگجۇ

دائمى لېشلمرى: چاڭ جەنجي، خۇاڭ زەيخۇا، خۇاڭ شۇي مىن، شۇپىلىق شەن

ئىلمىيجەمىيەت ئىسمى: ماشىنىسازلىق قۇرۇلۇشى ئىلمىيجەمىيمتى

باش لېشى: لىيۇ يەنخۇي

مۇئاۋىن باش لېشلمرى: خي فۇشاڭ، چىن يۇڭبياۋ، ۋاڭ پېيفا

باش كاتىپ: خي فۇشاڭ (قوشۇمچە)

مۇئاۋىن باش كاتىپ: چەن جۇفاڭ

ئىلمىيجەمىيەت ئىسمى: ئورمانچىلىق ئىلمىيجەمىيمتى

باش لېشى: چېن شەنچىن

مۇئاۋىن باش لېشلمرى: خۇاڭ لى، ۋۇيەن

باش كاتىپ: خۇاڭلى

دائمى لېشلمرى: قۇربان، مېجىت

ئىلمىيجەمىيەت ئىسمى: ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكى ئىلمىيجەمىيمتى

باش لېشى: رەخمان رېھىم

مۇئاۋىن باش لېشلمرى: سايىم موللا، ئابدۇنادىر مەمەت

باش كاتىپ: مەھمەت سىدىق

مۇئاۋىن باش كاتىپلمرى: ئىبراھىم بارات، مەمتىلى ماموت

دائمى لېشلمرى: ئەزىز كەنجى، زىياۋودۇن تارى، مەھمەت سىدىق، ئوبۇلقاسىم، ئابلىمىت ھەپىز، ئىبراھىم بارات، رەھمان رېھىم، سايىم موللا، ئابدۇنادىر مەمەت.

ئىلمىيجەمىيەت ئىسمى: جۇڭخۇا تىببى ئىلمىيجەمىيمتىنىڭ تەشقەر شۆبىسى

باش لېشى: جاڭ ۋېيلىق

مۇئاۋىن باش لېشلمرى: شالىيەنجى، جۇگۇاڭ خۇا، جۇباۋشېن، جاڭ بىڭۇ، فۇيۇڭيۇي

ئىلمىيجەمىيەت ئىسمى: يېزا ئىقتىسادى ئىلمىيجەمىيمتى

باش لېشى: جۇشاۋزۇ

مۇئاۋىن باش لېشلمرى: لىيۇ يۈەنشىلىق، لىن جېڭيۇ

باش كاتىپ: ئابدۇرىشىت قۇربان

دائمى لېشى: جۇڭ چاڭ يې

مەدەنىيەت - مائارىپ

ئەدەبىيات - سەنئەت خىزمىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى

قەشقەر - "ناخشا-ئۇسۇل ماكانى". بۇ يەردە ياشاۋاتقان ھەر مىللەت خەلقى ناخشا-ئۇسۇلغا ماھىر بولۇپ، ئۆز تۇرمۇشىنى شېئىر، قوشاقلار بىلەن كۈيلەشنى، ئۈيلىرىنى نەقىش بىلەن بېزەشنى ياقتۇرىدۇ. بىراق، ئازاتلىقتىن بۇرۇن، قەشقەردىكى ھەر مىللەت خەلقى تۇرمۇشتا قوسۇنى تويغۇدەك ئاشقا، ئۇچىسى ئىسمىغدەك كىيىمگە ئىھتىياجلىق ئىدى. ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتىدىن ئېغىز ئاچقىلى بولمايتتى. دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان، خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرمۇشىنىڭ ئۆزلۈكسىز ياخشىلىنىشىغا ۋە مەدەنىيەت سەۋىيىسىنىڭ تەدرىجى ئۆسۈشىگە ئەگىشىپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ ئەدەبىيات، گۈزەل سەنئەت، مۇزىكا، فوتو سۈرەت، ئۇسۇل، تىياتىر، ئەلنەغمە، كىنو ئىجادىيە تارماقلىرى ئاھايىتى تېز بولدى، ئەدەبىيات-سەنئەت قوشۇنى ئۆزلۈكسىز زورايدى. ھازىر ۋىلايىتىمىزدە مەملىكەتلىك ھەر قايسى جەمەيەتلەرگە ئەزا بولغانلار 13 نەپەر بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئازسانلىق مىللەتتىن 9 نەپەر، مەملىكەتلىك ھەر قايسى جەمەيەتنىڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شۇبە جەمەيىتىگە ئەزا بولغانلار 103 نەپەر بولۇپ، ئازسانلىق مىللەتلەر 72% نى ئىگەللەيدۇ. ۋىلايەتتىكى ھەر قايسى ئەدەبىيات - سەنئەت خىزمەتچىلىرى جەمەيىتىنىڭ ئەزالىرى جەمئى 370 نەپەر، ئازسانلىق مىللەتلەر 249 نەپەر بولۇپ 63.7% نى ئىگەللەيدۇ.

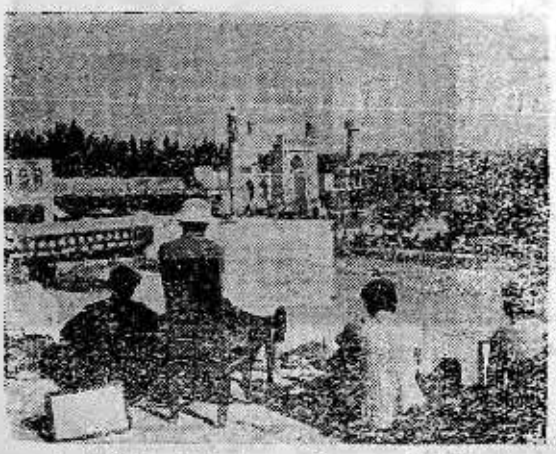

دارىلئۇلۇملىرىن سەنئەت سىنىپىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئىجادىيەتتە. جورى قادىر فوتوسى

پارتىيىنىڭ 11- نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، ئەدەبىيات. سەنئەتتە جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىشتەك يېڭى ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى، كىشىلەر ئەدەبىيات- سەنئەت خىزمەتچىلىرىنىڭ ئىجادىيەت قىزغىنلىقى مىسلىسىز ئۆلۈغلۇپ، تېخىمۇ كۆپ، تېخىمۇ ياخشى ئەسەرلەرنى ئىجات قىلدى. بىر نەچچە يىلدىن بۇيان 28 قىسىم (پارچە) ئەدەبىي ئەسەر نەشر قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە شېئىرلار توپلىمى 20 پارچە، رۇمان 2 پارچە، بالىلار ئەدەبىياتى 1 پارچە، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى 5 پارچە، بىر كىنو سىنارىيىسى، بىر تېلىۋىزىيە سىنارىيىسى ئىجات قىلىندى. 12 قېتىم گۈزەل سەنئەت كۆرگەزمىسى، 3 قېتىم خەتتاتلىق كۆرگەزمىسى ئۇيۇشتۇرۇلدى. نۇرغۇنلىغان مىللىي مەدەنىيەت ممراسلىرى قەزىلدى ۋە رەتلەندى. ۋىلايىتىمىزنىڭ خەلق ئارىسىدا تارقىلىپ يۈرگەن ئۇسۇلدىن 73 خىلى توپلاندى. مىللىي ئۇسۇلۇپقا ۋە مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە بولغان نۇرغۇن ئۇسۇل ۋە مۇزىكا نو-

ژورنالىرى ئىجات قىلمىندى. گۈزەل سەنئەت، ئۇسۇل، ئەدەبىيات، مۇزىكا ، كىنو ھەۋەسكارى جەمئىي23 پارچە ئوبزور ماقالىسى ئېلان قىلمىندى.

ئىشلەۋاتقانلىقىمىز سۈرىتىمىز.

مەھەممەدئىمىن ھېيت خوتەنسى.

ئۇيغۇر ئەدەبىي ژورنالى چەكلەنگەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئەدەبىي ژورنالغا بولغان تەسىرى خېلى زور. بۇنىڭغا ئىنكاس خېلى ياخشى ، ئۇيغۇر ئەدەبىي ژورنالى «قەشقەر ئەدەبىياتى»1971-يىلى نەشر قىلىنىپ، شىنجاڭنىڭ پەسىللىك ژورنالى ئىدى. كېيىنكى مەزگىللەردە بېسىلىشتا ئۆزگەرتىلدى. 1982-يىلدىن باشلاپ قوش ئايلىق ژورنالغا ئۆزگەرتىلىپ، پۈتۈن مەملىكەتكە تارقىتىلدى. ھەر بىر سانىنىڭ تىراژى 8500 نۇسخاچە مۇقىملاشتى. بۇ ژورنالنىڭ چىققانلىقىنى ئاز سانلىق مىللەت تېنىڭ مەدەنىيىتىنى ۋارىسلىق قىلىش ۋە ئۇنى گۈللەندۈرۈش، يېڭى تارىخىي جەھەتتە ئىلگىرى سۈرۈش رولىنى ئويناندى.

يۇيۇرغا ئامېرىكىلىك سەنئەت ئومىگى دەرامىنى رېژىسسور قىلماقتا.

مەھەممەت ھېيت خوتەنسى.

1979 - يىلى« قەشقەر » ئىلمىي خەۋىرىنى ئەدەبىي ژورنالى نەشر قىلىنىپ ، يىلدا 4 سان چىقىرىلدى. 1982 -يىلدىن باشلاپ پۈتۈن مەملىكەتكە ئاشكارە تارقىتىلدى. 1984- يىلى نامى « يېڭى يولى »غا، 1985-يىلى قوش ئايلىق ژورنالغا ئۆزگەرتىلىپ، ھەر بىر سانىنىڭ تىراژى 4000 نۇسخىدىن ئاشتى.

« قەشقەر ئەدەبىياتى » ۋە « يېڭى يولى » پارتىيىنىڭ " بارچە گۈلدەر تەكتى ئېچىلسۇن، ھەممە ئىختىلار بەس-بەسته سايرىسۇن " - دېگەن قانۇنىي ئىنى ۋە "سوتسىيالىزىم ئۇچۇن خىزمەت قىلىش» ، " خەلق ئۇچۇن خىزمەت قىلىش " يۆنىلىشىنى ئىزچىل ئىجرا قىلدى. ئۇلار ئاساسىي پىرىنسىپتا چىڭ تۇردى. پارتىيىنىڭ قانۇنىي، سىياسەت تەلىرىنى تەشۋىق قىلدى، ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتى ئىشلىرىنى گۈللەندۈردى، ھەم رۇشەن يېزىلىق ئالاھىدىلىككە ئىگە، ھەم كۆچلۈك مىللىي خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولۇپ، ئەدەبىيات، گۈزەل سەنئەت، فوتو سۈرەت ئاپتورلىرىنىڭ ئۆز ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلىشىنى باغچا بىلەن تەمىن ئەتتى. بۇ ئىككى ژورنال ئەڭ ئەۋۋەل جەنۇبىي شىنجاڭدا ئاشكارا تارقىتىلغان ئەدەبىي ژورنال بولۇپ، جەنۇبىي شىنجاڭ ئاساس قىلىنغان، پۈتۈن شىنجاڭ ۋە

مەملىكە تىكە يۈزلەنگەن، قەشقەر شەھرىنىڭ چەتكە قارىتا ئېچىۋېتىلمىشىگە، خەلقارا دوستلار نىڭ كۈنسايىن كۆپەيمىشىگە ئەگىشىپ، «يىپەك يولى» چەتئەللەر ۋە شياڭگاڭدىن مەلۇم تەسىر كۆرسەتتى. ئامېرىكا ستاتىدور ئۇنۋېرسىتېتىنىڭ خوفمېر تەتقىقات ئورنى ۋە شياڭ-گاڭدىكى بىر كۈتۈپخانا ئالاقە ئەۋەتىپ مۇشتەرى بولدى. جۈملىدىن خەلقارا كۈتۈپخانىسىمۇ ئالاقە ئەۋەتىپ بۇ ئورۇنلارنى چەتئەلگە تارقىتىشنى تەلەپ قىلدى.

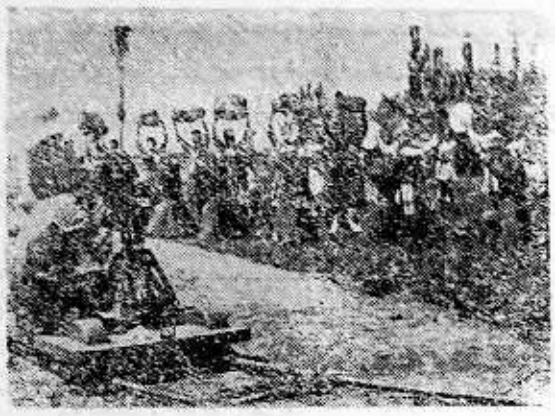

كەنوغا ئېلىش.
مەھەممەدھېبىت فوتوسى

1984 - يىلى 3 - ئايىنىڭ 10 - كۈنى قەشقەر ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەت چىلەر بىرلەشمىسى قۇرۇلدى. ئۇنىڭ قارىمىغىدا: ئەدەبىياتچىلار جەمئىيتى، گۈزەل سەنئەتچىلەر جەمئىيتى، فوتو سۈرەتچىلەر جەمئىيتى، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى تەتقىقات جەمئىيتى، مۇزىكانتلار جەمئىيتى، ئۇسۇلچىلار جەمئىيتى، تىياتىرچىلار جەمئىيتى، كىنوچىلار جەمئىيتىدىن ئىبارەت 8 جەمئىيەت ۋە «قەشقەر ئەدەبىياتى» تەھرىر بۆلۈمى، «يىپەك يولى» تەھرىر بۆلۈمىدىن ئىبارەت ئىككى ئەدەبىي ژورنال تەھرىر بۆلۈمى بار.

1984 - يىلى 5 - ئايدا ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى ھەر قايسى جەمئىيەتلەرنىڭ ھەيئەتلىرىدىن بۇقۇرى كادىرلار يىغىنى ئاچتى. يىغىندا ئىجادىيەت تەجرىبىلىرى بەكۈنلەندى ۋە ئالماشتۇرۇلدى، بۇندىن كېيىنكى خىزمەتلەرنى مۇزاكىرە قىلدى. ئاپتونوم رايونىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىغىنى تەبرىكلەش پائالىيىتىگە سۇغا قىلىنىدىغان ئەسەرلەرنى ئىجات قىلىش ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەرنىڭ 10 مادىدىلىق كەسپىي ئەخلاق قائىدىسى ماقۇللىنىپ، ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر ئۈچۈن كەسپىي ئەخلاق ئۆلچىمى بېكىتىلدى. قەشقەر ئۇزۇنگە خاس بولغان يەرلىك تۈسكە ۋە مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە. ئۇ، ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتىنىڭ غەزىنىسى، بۇ مۇنبەت بوستانلىق ئۇرغۇن ئەدەبىياتچىلار ۋە سەنئەتكارلارنى يېتىلدۈردى. ئۇلار سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن ئۆز تۆھپىسىنى قوشتى.

(شۇ دېگىجۇ)

قوشۇمچە: قەشقەر ۋىلايىتىدىكى ئەدەبىيات - سەنئەت تەشكىلاتلىرى

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى:

مۇئاۋىن رەئىسلىرى: ئىزز خۇداۋەردى، چى مىڭ، جۈگۈاڭخۇا.

ئەدەبىياتچىلار جەمئىيتى:

رەئىسى: مامۇت ھوشۇر.

مۇئاۋىن رەئىسلىرى: جۈگۈاڭخۇا، قۇربان ئىمىن، ئابلىمىت ھاجى.

دائىمى ھەيئەت ئەزالىرى: مامۇت ھوشۇر، جۇكۇاڭخۇا، قۇربان ئىمىن، ئابدىلىمىت ھاجى، چۇيۇنلياڭ، دەي دېپې، ھاجى ئەخمەت، ئابلىز ئۆمەر.

ھەيئەت ئەزالىرى: مامۇت ھوشۇر، جۇكۇاڭخۇا، قۇربان ئىمىن، ئابلىمىت ھاجى، چۇيۇنلياڭ، دەي دېپې، ھاجى ئەخمەت، ئابلىز ئۆمەر، مەمتىلى زۇنۇن، چىن چىلك، دىلبەر قېيۇم، قاۋسىلقان قامىجان، گۈلك جەنشې، لى لىلك سىلك، مۇنى تابلدى، نېمىتىللا ئەبسەيدۇللا، سەمەت دۇگايلى.

خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ـ سەئىتى تەتقىقات جەمئىيىتى:

رەئىس: ئىزىز خۇدا ۋەردى.

مۇئاۋىن رەئىسلىرى: لوجىڭتاۋ، ئۇچقۇنجان.

دائىمى ھەيئەت ئەزالىرى: ئىزىز خۇدا ۋەردى، لوجىڭتاۋ، ئۇچقۇنجان، مەھەممەت زۇنۇن، ۋاھىتجان غوپۇر.

ھەيئەت ئەزالىرى: ئىزىز خۇدا ۋەردى، لوجىڭتاۋ، ئۇچقۇنجان، مەمەت زۇنۇن، مەھەممەت ئوسمان، سىيىمت زۇنۇن، ئابلا ئەخمەدى، ۋاھىتجان غوپۇر، ئوردۇن مۇسا، مۇنى تابلدى، ئابدۇسەمەت خېلىل، مۇتەللىپ سىيىت، سەي سەنجىن.

گۈزەل سەنئەتچىلەر جەمئىيىتى(خەتتاتلىقنى ئۆز ئىچىگە ئالمدۇ):

رەئىسى: جاڭ زەن.

مۇئاۋىن رەئىسلىرى: مەھەممەت ھېيىت، شۇدىڭجۇ، ئابلىمىت زۇنۇن.

ھەيئەت ئەزالىرى: جاڭ زەن، مەھەممەت ھېيىت، شۇدىڭجۇ، ئابلىمىت زۇنۇن، فەن گوشيىاڭ، يەن كېچىك، ئەبەيدۇللا مەھەممەت، ۋاڭ جىلك، تۇرسۇن ئىزىز، سۇن جيالياڭ، خۇاڭ دالەي، تۇردى ئىمىن، مەھەممەت يۈسۈپ.

فوتو سۈرەتچىلەر جەمىيىتى:

رەئىسى: تيەن فاشىك.

مۇئاۋىن رەئىسلىرى: جۇرى قادىر، لى جۈتىك.

ھەيئەت ئەزالىرى: تيەن فاشىك، جۇرى قادىر، لى جۈتىك، چېن نيۈ، ئامىنە، باۋ دي، تۇرسۇن تۇردى، چۇەن دېپې، ياڭ يىۋۇ.

ئۈسۇلچىلار جەمىيىتى:

رەئىسى: بەھرىنسا.

مۇئاۋىن رەئىسلىرى: غېنى، ئابلىمىت توختى، دۇجىچۇەن، ئاتىكەم.

ھەيئەت ئەزالىرى: بەھرىنسا، غېنى، ئابلىمىت توختى، دۇ جىچۇەن، ئاتىكەم، خەيرىنسا تۇلەندى، ئۆمەرجان، جامال، رابىيەم، دەريا بەگ، تۇرسۇن جېلىل، ماشىك، رەھىم، مەخسەت تۇردى.

مۇزىكانتلار جەمئىيىتى:

رەئىسى: سەيپەر ھۆسەين.

مۇئاۋىن رەئىسلىرى: ئابلەت ئابدۇللا، لىيۇچىڭشىك، ئوبۇل ھاشىم، پاتەم قۇربان.

ھەيئەت ئەزالىرى: سەيپەر ھۆسەين، ئابلەت ئابدۇللا، لىيۇچىڭشىك، ئوبۇل ھاشىم، پاتەم قۇربان، تۇرسۇن قادىر، ئابدۇرېھىم، ئايشەم قېيۇم، نۇرئامىنە، مەھەممەت ئىزىز، ئىمىن غوپۇر، جياڭ جىك چىلك، پاتىمە، ئىسمايىل ئەمەت، تالىپ ئابدۇللا، جاڭ جىخۇا.

ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتى

[هىكايىچىلىق] نازا تلىقتىن كېيىن، ۋىلايەتلىمىزدە هىكايە ئېلان قىلىنىلى بولمىدى- غان ئورۇن- پەتەت ئۇيغۇرچە ۋە خەنزۇچە «قەشقەر گېزىتى» نىڭ قوشۇمچە بېتى ئىدى. سىياسى جەھەتتىكى سەۋەب ۋە بەت يۈزى تۈپەيلىدىن، هىكايىلار مۇ سىياسى هەرىكەتكە ماسلاشقان شۇنار شەكىلدىكى ياكى قاملاشمىغان ماقالىلار بولۇپ، هېچقانچە ئەدەبىي قىممەتى يوق ئىدى، ئامما ئىچىدىمۇ نانچە چوڭ تەسىر كۆرسىتەلەيدىغانلىرى ناھايىتى ناز ئىدى. شۇڭا، زامانىنا ماسلاشقان هىكايە ئىجادىيىتى ئەمەلىيەتتە بىخلىنىش باسقۇچىدىلا تۇرغان ئىدى.

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ۋىلايىتىمىزدە ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە نەشر قىلىنىدىغان ئەدەبىي ژورنال بارلىققا كەلگەنلىكتىن، هىكايە ئىجادىيىتىمىزنى ئۆچۈن ئۆز ماھارىتىنى كۆرسىتىدىغان ئورۇن تېپىلىدى، ۋىلايىتىمىز تەۋەسىدىن ۋە سىرتقى جايلاردىن نۇرغۇن ماقالىلار كېلىپ تۇردى. ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ ئىستاتىستىكا قىلىشىچە، 1979 - يىلىدىن 1983 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە ۋىلايىتىمىزدە 600 گە يېقىن هىكايە ئېلان قىلىنىدى. ئۇيغۇرچە بىلەن خەنزۇچە هىكايىنىڭ سانى ئاساسى جەھەتتىن تەڭلەشمىدۇ، لېكىن ئۇيغۇرچە هىكايىلاردىن «بىخ» ، «يولدا» قاتارلىق 5 توپلام نەشر قىلىنىدى. ئۇيغۇرچە هىكايىلاردىن ئامما ئىچىدە چوڭقۇراق تەسىر كۆرسەتكەنلىرى، ئابلىمىت هاجى قاتارلىقلارنىڭ «گۈھەر ئوت» ، «ئۇ تۇرغان جاي» قاتارلىق 6 پارچە هىكايە، خەنزۇچە هىكايىلاردىن ياۋىسىنىڭ «قاپ قارا كۆز» دېگەن ئەسىرى ئاپتونوم رايونلۇق بالىلار ئەدەبىياتى مۇكاپاتىنىڭ 2 - دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. پوۋېست ئىجادىيىتى جەھەتتە، ئابلىمىت هاجىنىڭ «مېھمانلىنىڭ ئەسلى» ناملىق بىر پارچە ئەسىرىلا بار.

1984 - يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ گېزىت - ژورناللىرىدا ئېلان قىلىنىغان هىكايە جەمئى 206 پارچە، بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرچە «قەشقەر ئەدەبىياتى» ژورنىلىدا ئېلان قىلىنغىنى 95 پارچە، خەنزۇچە «يېپەك يولى» ژورنىلىدا ئېلان قىلىنىغانلىرى 67 پارچە، «قەشقەر گېزىتى» نىڭ ئۇيغۇرچىسىنىڭ قوشۇمچە بېتىدە ئېلان قىلىنغىنى 29 پارچە، خەنزۇچىسىنىڭ قوشۇمچە بېتىدە ئېلان قىلىنغىنى 15 پارچە. 1984 - يىلى ۋىلايىتىمىزدە چۈيۈەنلىياڭنىڭ «ئۇزۇك ئىلى دولان دەريا سى بويىدىن كۆتىرىلدى» ، گويۇنىڭ «دەشتى بايا- ۋان پەرزەنتى» دېگەن ئىككى پارچە پوۋېستنى ئېلان قىلىندى. ئۇيغۇرچىدىن «گۈھەر ئوت»، «بۇزۇلغان تەسەم»، «ياخشى خوشنا» ناملىق 3 پارچە هىكايىلار توپلىمى دۇنياغا كەلدى. ماقالىنىڭ ئىشلىتىلىشى ئەھۋالىدىن قارىغاندا، «يېپەك يولى» ژورنىلى تەھرىر بۆلۈمىنىڭ ئىستاتىستىكا قىلىشىچە، بۇ بۆلۈم تاپشۇرۇۋالغان خەنزۇچە هىكايە ماقالىلىرى 840 پارچە، تەخمىنەن 4 مىليون خەتلىك، ئىشلىتىلىش نىسبىتى 8% بولغان، بۇنىڭ ئىچىدە ۋىلايەت تەۋەسىدىكى ئاپتورلارنىڭ يازغان ماقالىسى 72 پارچە بولۇپ، ئومۇمىي ماقالە سانىنىڭ 8.4% نى تەشكىل قىلىدۇ. ئىشلىتىلگەن سانى ئومۇمىي ماقالە سانىنىڭ

11.8% نى تەشكىل قىلىدۇ. ۋىلايىتىمىزدە يېزىلغان ھېكايىلارنىڭ ۋەقەلىكىدىن قارىغاندا، رېئال تۇرمۇشنى ئەكس ئەتتۈرىدىغىنىمۇ بار، تارىخى ۋەقەلىكلەرنى تەسۋىرلەيدىغىنىمۇ بار، مەزمۇنى كەڭ، كونا سۆزلەر ئاز. بۇ، ۋىلايىتىمىزنىڭ ھېكايە ئىجادىيىتىدە يېڭى ۋەزىيەت تەشەببۇسىنىڭ بارلىققا كەلگەنلىكىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ.

(فاڭ يۈەنلياڭ)

[خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى] قەشقەر تارىختا غەربىي دىيارنىڭ مەدەنىيەت مەركىزى ئىدى، ھەر مىللەت خەلقى ئارىسىدا، ئۇسسۇلغا ماھىر، شېئىر قوشاققا ئۇستا. خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنى ئۇلار ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكى داۋامىدا ياراتقان.

ئازادلىقتىن كېيىن، قەشقەردىكى ھەر مىللەت خەلقى پارتىيە رەھبەرلىكىدە، مۇنەۋۋەر مىللىي مەدەنىيەت مىراسلىرىغا ۋارىسلىق قىلدى ۋە ئۇنى قازدى. ھەر مىللەت خەلقى ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكى ئەمەلىيىتى داۋامىدا، يېڭى ئىدىيەلەرنى توپلاپ، يېڭى قىزغىنلىقىنى قوزغاپ، خاس گۈزەللىك ھەۋەسلىرى بىلەن، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ يېڭى ساھەلىرىنى ئاچتى. بۇ ساھەدە ئىيسا شاكىر، قۇربان ئىمىن، نۇرمەھەممەت ئېركى، مەتتۇمىن توختىنىياز، قاسىمجان، مەي مىياۋ قاتارلىق شائىرلار، خەيرىنىسا توختى، داۋۇت راۋاپ، روزەك باشى، روزى قاسىم ھوشۇر، سەمەت ئابدۇللا، نېمەتۇللا (ئۆزبېك)، تاجىلدى ھوشۇر (تاجىك) قاتارلىق ناخشىچىلار ۋە سازەندىلەر بارلىققا كەلدى. 1962 - يىلىغىچە ۋىلايىتىمىزدە ئىشلىگەن - كېيىن بولۇپ ئۇيغۇرلارنىڭ «رابىيە-سەيدىن»، «غېرىپ - سەنەم»، «توختى چولاق» قاتارلىق ئون نەچچە داستانى ۋە تاجىكلارنىڭ «قوشاق»لىرى دېگەن داستانى توپلاندى ۋە رەتلەندى. «نەسىردىن ئەپەندى ھەققىدە ھېكايە»، «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى» قاتارلىق خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ئەسەرلىرى نەشر قىلىندى. «ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرى توپلىمى»، «قەشقەر خەلق قوشاقلىرى»، «تاجىك خەلق قوشاقلىرى توپلىمى»، «قىرغىز خەلق قوشاقلىرى توپلىمى» شىنجاڭ نەشرىياتىدا بېسىلىپ نەشر قىلىندى، ئاپتونوم رايوننىڭ ۋە مەملىكەتنىڭ ھەر خىل گېزىت ژۇرناللىرىدا خەلق قوشاقلىرى، خەلق چۆچەكلىرى، ماقال - تەمسىل قاتارلىق نۇرغۇن مۇنەۋۋەر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ئەسەرلىرى ئېلان قىلىندى، بۇنىڭ ئىچىدە تەسىرى ئەڭ چوڭ بولغىنى 1954 - يىلى كونىشەھەر ناھىيەسىنىڭ پاختەكلە يېزىسىدىكى تەد كۆتەرگەن ئۇيغۇر دېھقانلارنىڭ داستان شەكلى بىلەن، رەئىس ماۋزېدۇڭغا يازغان، يەر ئىسلاھاتى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن ھۆرمەت خېتىدۇر، بۇ خەتنى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئۇلۇغ داھىسى رەئىس ماۋزېدۇڭ مەدھىيىلىدى ھەمدە شەخسەن جاۋاب خەت يازدى.

ئون يىللىق ئىچكى مالىمانچىلىقتا، ۋىلايىتىمىزنىڭ خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى خىزمىتى باشقا ئەدەبىيات - سەنئەتكە ئوخشاش ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى. پارتىيىنىڭ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى يېڭى ھاياتقا ئېرىشتى. ناھىيە (شەھەر) لىك مەدەنىيەت يۇرتلىرىغا خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بىردىن ئىككىگىچە كەسپىي كادىر سەپلەندى، خەلق ئېغىز ئەدەب-

دەبىياتى خەزمەتىنى قانات يايدۇرۇش گۈيخۇاسى تۈزۈپ چىقىلدى . خەلق ئېغىز ئەدەبى - ياتمنى توپلاش ، رەتلەش ۋە ئىجات قىلىش خەزمەتىدە يېڭى ئىلگىرىلەشلەر بولدى . كونا شەر ناھىيىسى 1982-يىلى 9 داستان ، 2400 كۈپلەتتىن ئارتۇق قوشاق ، 41 چۆچەك توپ - لىدى . يەكەن ناھىيىسى ئۇيغۇرلارنىڭ مۇقام پەرى ئاماننىساخانغا ئائىت كۆپلىگەن قىمە - مەتلىك ماتېرىياللارنى توپلىدى ۋە رەتلىدى . مەكىت ناھىيىسى « دولان قوشاقلىرى » ، « دولان خەلق چۆچەكلىرى » نى تېپىلاپ شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا بېسىپ چىقتى . 1980 - يىلدىن 1983 - يىلغىچە ، ئۈلگەت 3 يىل ۋاقىت سەرپ قىلىپ ئازاتلىقتىن بۇيانقى ئىككىنچى قېتىملىق خەلق قوشاقلىرىنى توپلاش خەزمەتىنى ئىشلەپ ئىككى مىڭ كۆپلەتتىن ئارتۇق خەلق قوشاقلىرىنى توپلىدى ۋە رەتلىدى، 380كۆپلەتتىن ئار - تۇغىنى تاللاپ شىپىگىراپتا بېراشور قىلىپ باستى.

1983 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە ئۈلگەتكەنلىكى خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى خەزمەتچى - لىرىنىڭ تەخمىنەن 550نەچچە مىڭ خەتلىك جەمئىي 15پارچە كىتاۋى نەشرىدىن چىقتى. بۇلار ھاجى ئەخمەت يازغان بالىلار ئەدەبىياتى «نەسىرىدىن ئەپەندى ھەققىدە ھېكايىلار»، ھاجى ئەخمەت بىلەن مەمەت سىدىق تۇمۇر بىرلىشىپ يازغان «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى»، بۇ ئەسەر ئاپتونوم رايونلۇق 1983 - يىللىق خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى شەرەپ مۇكاپاتىغا ئېرىشتى؛ ئۇچقۇنجان يازغان ئۇيغۇرلارنىڭ «تارىخى قوشاق»لىرى ۋە «سەلەي چاقماق ھەققىدە ھېكايىلار»؛ نۇرىدۇن مۇسا توپلاپ رەتلەپ چىققان «ئۇيغۇر خەلق تېپىشماقلىرى» ؛ سىمىت زۇنۇن، ئابدۇراخمان مۇمىن بىرلىشىپ يازغان «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى» (4 - قىسىم)، بۇ ئاپتونوم رايونلۇق 1983 - يىللىق خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى شەرەپ مۇكاپاتىغا ئېرىشتى؛ ئۆزبېك شائىرى ئىمىتىللا رەتلەپ چىققان ئۇيغۇر كىلاسسىك داستانى «يۈسۈپ زۇلەيخا»، توختى ئابباخان يازغان ئۇيغۇر خەلق چۆچىكى «چاھار دەرۋىش» ۋە ئۇيغۇر خەلقىدىن چۆچىكىدىن «ھاتەم ھەققىدە قىسسە»؛ ئىمىر مەمەت توپلاپ رەتلەپ چىققان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ «قامۇسى»؛ مەمتىلى زۇنۇن يازغان ئۇيغۇر خەلق چۆچىكى «سىمىت نوچى»، بۇ ئاپتونوم رايونلۇق 1983 - يىللىق خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى بويىچە 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى؛ مەدەلقان بىلەن تاھىلدى ھوشۇر رەتلەپ تاللاپ تۈزگەن «تاجىك خەلق ئەدەبىياتى»، «خۇشال پامىر» قاتارلىقلار بار. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۈلگەتكەنلىكى كەڭ خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى خەزمەتچىلىرى مەملىكەت ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ھەر خىل ژورناللىرىدا 20نەچچە پارچە دىسىرتاتسىيە ئېلان قىلدى. (لۇ جىڭتاۋ)

[«چېگرا يېزىسىدىكى مۇھەببەت» فىلىمىنىڭ ئىجات قىلىنىشى ۋە فىلىمگە ئېلىنىشىنىڭ قىسقىچە ئەھۋالى] رەتلىگەن ھېكايە فىلىم «چېگرا يېزىسىدىكى مۇ - ھەببەت» تىيانشان كىنو ستۇدىيىسى تەرىپىدىن سۈرەتكە ئېلىنغان، شائىخەي كىنو تەرجىمە ستۇدىيىسى تەرىپىدىن ئاۋاز بېرىلگەن. ئاپتور: جۇگۇنخۇا. رېژىسسور: جاڭ چاڭ يۈەن، ئەن خەيپىڭ، ئوپېراتور: خالىقجان، خۇدۇزنىڭ: جۇڭ جۇاڭ، كومپوزىتور: ئابدۇرىشىت، يۇتيەنشۇ، خۇگۇاڭ، ئاساساسىي ئارتىستلار: ئابدۇرېھىم، سادەت كېرىم. بۇ فىلىمنىڭ بارلىق ئارتىست - خەزمەتچىلىرى شىنجاڭنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت خادىم-

لىرىدۇر، مۇتلەق كۆپ قىسىم ئارتىستلار ئىكرانغا تۇنجى قېتىم چىقتى، قەشقەر پىداگوگىكا ئىنستىتۇتى ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ كادىرى ئابلاجان فىلىمدە رول ئالدى.

«چېگرا يېزىسىدىكى مۇھەببەت» ئازاتلىقتىن كېيىن قەشقەر ۋىلايىتىدىكى ئاپتۇر يازغان تۇنجى سىنارىيە، ئاپتۇر جۇڭگو-نخۇا جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيتى شىنجاڭ شۆبە-سىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، قەشقەر ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، كىنو سىنارىيىسىنىڭ ئاساسلىق سىيۇژېتى ۋە مۇھىم پېرسونا ژلىرى ۋىلايىتىمىز نىڭ «ئوزۇقلۇق ئاشلىغىغا مەسئۇلىيەت ئېتىزى قوشۇلغان» تۇزۇمنى ئەكئاۋۇال يولغا قويغان يوپۇرغا ناھىيىسىنىڭ ئاچچىق كوممونىسىدىن، ۋىلايىتىمىز بويىچە مەھسۇلاتنى ئالىملەركە ھۆددە بېرىشنى ئەكئاۋۇال يولغا قويغان يېگىشەر ناھىيىسىنىڭ شەھەر كوممونىسى 13 - ئەترىدىدىن ۋە ۋىلايىتىمىز بويىچە يېگى ئانۇنمنى بىر قەدەر ياخشى ئىزچىللاشتۇرغان مەكىت ناھىيىسىنىڭ 4 كوممونىسىدىن ئېلىنغان، ئاپتۇر ھەقىقى ئادەم، ھەقىقى ئىشلارغا ئاساسلىنىپ، «ئوزۇقلۇق ئېتىزى ھەققىدىكى ھېكايە» («قەشقەر گېزىتى» نىڭ 1981 - يىل 6 - ئىيۇن سانىدا ئېلان قىلىنغان)، «زەرەپشان بويىدىكى مۇھەببەت ناخشىسى» (1980 - يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلغان «قۇملۇقتىكى گۈل - چېچەكلەر» گە بېسىلغان) ناملىق ئىككى ئەدەبىي ئاخباراتنى يازغان ئىدى. 1981 - يىلى كۆزدە ئاپتۇر بۇ ئىككى ئەدەبىي ئاخبارات ئاساسىدا «چېگرا يېزىسىدىكى مۇھەببەت ناخشىسى» ناملىق كىنو سىنارىيىسىنى ئىجات قىلغان. 1982 - يىلى 4 - ئايدا ئاپتۇر تىيانشان كىنو ستودىيىسىگە سىنارىيىنى تۇزىتىشكە بارغان. 1983 - يىلى 4 - ئايدا فىلىم كۆچار ناھىيىسىدە سۈرەتكە ئېلىنغان. شۇ يىلى 11 - ئاينىڭ 30 - كۈنى گوۋۇيۈەن مەدەنىيەت مىنىستىرلىگى كىنو ئىدارىسى تەرىپىدىن تەكشۈرۈلۈپ ماقۇللانغان. 1984 - يىلى كۆزدىن باشلاپ مەملىكەت بويىچە تارقىتىلىپ قويۇلغان.

بۇ فىلىم جەمئى 9 چاس، 614 كۆرۈنۈش، 7945 فوت بولۇپ قويۇشقا بىر سائەت 20 مىنۇت ۋاقىت كېتىدۇ. (لۇيى)

قوشۇمچە:

[«چېگرا يېزىسىدىكى مۇھەببەت» كىنوسىنىڭ ئاساسى مەزمۇنى] جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ئۇيغۇرلار توپلاشقان ئولتۇراقلاشقان مەلۇم يېزىسىدا ئەقىللىق، قابىلىيەتلىك، ئەمگەكچان، تىرىشچان، نومۇر خاتىرىلىگۈچى ئابلەت بىلەن ناخشا - ئۇسۇلغا ماھىر، ساپ-لاپەتلىك، چىرايلىق قىز پاتىمە ئەمگەك جەريانىدا بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈپ قالىدۇ، ئابلەتنىڭ دادىسى نىياز ياۋاش ئادەم، ماھىر قوغۇنچى ئىدى، ئۇ "سول" ئۇشىيەنىڭ زىيانكەشلىگى تۈپەيلىدىن، تېخنىكا ئالاھىدىلىگىنى جارى قىلدۇرالماي، ئائىلىسى نامراتلىشىپ كېتىدۇ، تۇرمۇشتا قىيىنچىلىققا ئۇچرايدۇ، شۇندىلا كۆپ قېتىم پىچەن، كۆرەش قىلىنىپ، يېزىغا بولغان ئىشەنچىسىنى يوقۇتۇپ، غەزەپلەنگەن ھالدا تېرىكچىلىك قىلىش ئۈچۈن باشقا يۇرتلارغا چىقىپ كېتىدۇ، پاتىمىنىڭ دادىسى ئىلاخۇننى كىشىلەر "چېچەن ئادەم" دېيىشەتتى. ئۇ، ئىلگىرى سىياسەتنىڭ تولا ئۆزگەرگەرلىگىنىڭ دەردىنى تارتقانلىقى ئۈچۈن، يېڭى يېزا سىياسەتلىرى-

گه قارىتا دەرگۇماندا بولمدۇ . پۈتۈن نىمىتى بىلەن قىزىغا شەھەردىن لايىق تېپىپ شۇ مۇناسىۋەت بىلەن يېزىدىن ئايرىلمىپ ، شەھەرگە بېرىپ ئاخىرقى ئۆمرىنى خاتىرجەم ئۆتكۈزمەكچى بولمدۇ . شۇڭا قىزى بىلەن ئايلەنمىك نىكا ئىشىغا چېنىمىك بېرىپچە قارشى چىقمدۇ . ئىلاخۇننىڭ ئاچىسى مۇسا ھاكىمنىڭ خوتۇنى ئىدى . ھاكىمنىڭ ئوغلى ئەركىن تولۇق ئوقۇتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ ئىمتىھان بېرىشكە تەييارلىق قىلىۋاتاتتى . شۇنىڭ بىلەن ئىلاخۇن ئاچىسى بىلەن يوشۇرۇن مەسلىھەت قىلىپ ، بىر باھانە بىلەن پاتىمنى ئاچىسىنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ كەتتى ، ئەركىنىنى كۆيوغول قىلىماقچى بولمدۇ . پاتىمە دادىسى ۋە ھاممىسىنىڭ قىزغىنلىقىنى بىلەن يېزىدىن ئايرىلمدۇ .

ئابلەت پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنى روھىنىڭ ئىلھامى بىلەن يېزىمىنىڭ قىياپىتىنى ئۆزگەرتىشكە بەل باغلايدۇ. ئۇ پاتىمنىڭ شەھەرگە كەتكەنلىكىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئۆزى بىلەن بىر نېمىسە تەتە ئەمەس ئىكەنلىكىنى ھىس قىلىپ، مۇھەببەت سۇغىنى كەسكىن ھالدا قايتۇرۇپ بېرىدۇ. ئۇ ئايالارچوك ئەترەت باشلىغى ئايشەم، ھارۇنكەش ھاشىم قاتارلىق كادىر ۋە ئاممىنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا كىچىك ئۇن زاۋۇدى قۇرۇپ، ئاممىنىڭ ئۇن تارتتۇرۇشى قېيىن بولۇشتەك مەسىلىلەرنى ھەل قىلمدۇ. يەنە مۇسا ھاكىمنىڭ ئىلھام بېرىشى ئارقىسىدا، ئۇ، ئاممە بىلەن بىرلىكتە، پائال يوسۇندا ھۆددە مەسئۇلىيەت تۇزۇمىنى يولغا قويمدۇ. پاتىمە شەھەرگە كەتكەندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ئالدىنقى قازانغا مۇنداق چۆمۈچ دېگەندەك، دائىم ناھىيىلىك يېزا ئىگىلىك پەن - تېخنىكا ئورنىغا بېرىپ، تېخنىك، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ساۋاقدىشى گۈلنارىدىن يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى ئۆگىنىدۇ ھەمدە ئۇنى بىر نەچچە ئاكسى ئەركىنىنىڭ دەرس تەكرارلىشىغا قوداۋ قىلىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلمدۇ. بۇ ۋاقىتتا، ئابلەت يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسى جەھەتتە قېيىن مەسىلىلەرگە يولۇققان بولۇپ، پاتىمە ۋە گۈلنارنىڭ ياردىمىگە ئېرىشمدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئاشىق - مەشۇقلار ئوتتۇرىدىكى چۈشەنمەسلىكنى تۈگۈتۈپ، قايتىدىن ئەپلىشىپ، يۇرتىنى ئورتاق گۈللەندۈرۈشكە ئالىنمدۇ.

چوڭ ئەترەت باشلىغى نامان ئىمتايىن سول لۇشيەنىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆزىنىڭ ھوقۇقىنى مەھرۇم قىلىنىشىدىن ئەنسىرىگەنلىكى ئۈچۈن، ھۆددە مەسئۇلىيەت تۇزۇمىنى يولغا قويۇشقا تەرسالىق بىلەن قارشى تۇرۇپ، مەھسۇلاتنى ھۆددە بېرىش كۆرسەتكۈچلىرىنى يۇقۇرى كۆتىرىش، سۇنى ئۆكۈتۈپ قويۇش، خىمىيىۋى ئوغۇتنى قىسىپ قويۇش قاتارلىق بىر يۈرۈش ۋاستىلارنى قوللىنمدۇ. ئابلەت ناممىنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا، نامان قاتارلىق كىشىلەرنىڭ سۈئىقەستلىرىنى تارمار قىلمدۇ.

پارتىيىنىڭ يېڭى سىياسىتىنىڭ تەسىرلەندۈرۈشى ئارقىسىدا، نىياز يۇرتىغا قايتىپ كېلىپ، ئۇرۇق - تۇققانلىرى بىلەن جەم بولمدۇ. ئىلاخۇن پوزىتسىيەسىنى ئۆزگەرتىپ، يېزىدا خاتىرجەم بولۇپ، ئاكتىپ ئەمگەك قىلمدۇ ھەمدە ئايالار چوڭ ئەترەت باشلىغى ئايشەم بىلەن ئەر - خوتۇن بولمدۇ. گۈلنار بىلەن ئەركىن ئۆگىنىشچە ريانىدا مۇھەببەت باغلايدۇ. ئەركىن يېزا ئىگىلىك ئىنىستىتوتىغا ئوقۇشنا ماڭمدۇ.

ئالتۇندەك كۆز پەسلىدە، مول - ھوسۇلغا تەنتە نە قىلىنمۇاتقان ۋە يېڭى توي تەبرىكلىنىۋاتقاندا، دىخانلار قانىمچە ناخشا ئېيتىپ، ئۆسۈل ئويناپ، گۈزەل كەلگۈسىگە تەلپۈنمدۇ. (جۇگۇاڭخۇا)

[تىياتىر] تەشقەر ۋىلايىتىنىڭ تىياتىرلىرى ئەزەلدىن ئۇزۇنگە خاس ئۇسۇلۇبى، ئەۋرىشىم ئۇسۇللىرى، لەرزان ناخشىلىرى بىلەن پۈتۈن شىنجاڭغا داڭلىق.

دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان، ۋىلايەت بويىچە تىياتىر ئىشلىرى جۇش ئۇرۇپ راۋاجلاندى. ئەسلىدىكى ئەنئەنىۋى تىياتىرلار ئاساسىدا، كونىلىرى چىقىرىۋېتىلىپ يېڭىلىرى يارىتىلىپ، ھازىرقى زامان سىيۇژېتلىدىكى تىياتىر[3] ئەسەرلىرى ئويناندى، بولۇپمۇ پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمىيىغىندىن بۇيان، ۋىلايىتىمىزنىڭ تىياتىر ئىشلىرىدا يېڭىغا يۈزلىنىش، ئىجتىمائى تۇرمۇشنى ئەكس ئەتتۈرۈش، مىللىي سەنئەت ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلىش جەھەتلەردە بىر قەدەر ياخشى نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى.

ھازىر ۋىلايەت بويىچە 13 كەسپىي سەنئەت ئۆمىكى، بىر ئوپېرا ئېتىرىدى بولۇپ ھەممىسى يېڭى تىياتىر ئەسەرلىرىنى ئويىنىيالايدۇ. پۈتۈن ۋىلايەتتىكى تىياتىر قوشۇنىدا ئاپتۇر، رېژىسسور، ئارتىست، خۇدىژنىك، چىراقچى، گىرىمچى قاتارلىقلار يۈرۈشلەشكەن بولۇپ 100 گە يېقىن كەسپىي ئىختىساسلىق كىشىلەر بار. بىر نەچچە يىلدىن بېرى ئۇلار ئارقا-ئارقىدىن 20 تىياتىر ئەسىرى ئىجات قىلىپ، تاماشابىنلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى. بۇنىڭ ئىچىدىكى ھازىرقى زامان تىياتىرى «مەسلىھەت چېيى»، «كېچىككەن توي»، «يېزىدىن كەلگەن كىيوغول»ۋە يېقىندىن تۈزۈلگەن تارىخىي تىياتىر «رابىيە-سەيدىن» قاتارلىق10 تىياتىر ئەسىرى،ۋىلايىتىمىزدىكى ئاپتورلارنىڭ قولىدىن چىققان. قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىدىكى مەشھۇر زۇنۇن يازغان«مەسلىھەت چېيى»دا، رېئال تۇرمۇش سىيۇژېت قىلىنىپ، نېكاھ مەسىلىسىدىكى ھەرخىل كونا ئادەت-يوسۇنلار پاش قىلىنغان.ۋەتەن يېمىلەنگەن، بۈتىياتىرنىڭ ئۇسلۇبى يېڭى، ۋەقەلىگى جانلىق، قۇرۇلمىسى ئىخچام، كومېدىيىلىك تىلى قويۇق بولۇشتەك مىللىي خۇسۇسىيەتكە، مەلۇم بەدىئى تەسىرلەندۈرۈش كۈچىگە ئىگە بولغانلىقتىن، ئارقا-ئارقىدىن 200 مەيدان قويۇلۇپ ئاممىنىڭ كۆچلۈك ئالقىشىغا ئېرىشتى.

قەشقەر ۋىلايىتىدىكى تىياتىر ئەسەرلىرىنىڭ كۆپ قىسمى مۇزىكىلىق دىراما، يەنىمۇ ئوپېرا، ناخشا-ئۇسۇل تىياتىرى بولۇپ، شەكلى يېڭى، پېرسونا ژلار قىزىقارلىق، ئويناشى تەبىئى، پەردە ئارىلىقلىرىنىڭ ھەل قىلىنىشى ئەپچىل، مۇزىكا، ئۇسۇل ۋە سۆزى يۇغۇرۇلۇپ بىر گەۋدە قىلىنغان. بۇ ئەسەرلەردە مىللىي خۇسۇسىيەتكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىلىپ، ئىپادىلەش كۈچى خېلى كۈچلۈك بولۇپ، ئاز سانلىق مىللەت تىياتىر ئىجادىيىتى ئۈچۈن پايدىلىق ئىزدىنىشلەر ئېلىپ بېرىلغان. پۈتۈن شىنجاڭ ۋە مەملىكەتتىكى تىياتىرساھەسىدىكىلەرنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. (مەھەممەت)

[مۇزىكا] قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ زېمىنى كەڭ بولغاچقا، مۇزىكىسى رۇشەنراۋىن پەرقىگە ئىگە. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ «پادىشانىڭ تاجىسى» دەپ ئاتىلىپ كەلگەن كىلاسسىك مۇزىكىسى «12 مۇقام» قەشقەردە ئىجات قىلىنىپ بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر ساقلىنىپ كېلىدى؛ ھالبۇكى، يەكەن-دەريا ۋادىسىدىكى يەكەن، مەكىت، ماراللۇبشى قاتارلىق جايلاردا خەلق ئارىسىدا «دولان توقۇز مۇقامى» كەڭ تارقالغان ئىدى؛ بۈنىڭدىن باشقا، تاشقورغاندا ۋە ئۆزبېكلار ئولتۇراقلاشقان جايلاردا ئۆزىگە خاس ناخشا ۋە مۇزىكىلار بار. ئازاتلىقتىن بۇرۇن، جايلاردىكى مۇزىكا ئىشلىرى سازەندىلەرنىڭ ئۆزلىگىدىن ئىزدىنىشىگە تايىنىلغان؛ ئۇ-

لار نىڭ ئەزىرىيەۋى بىلىمى بولمىغاچقا، ھەتتا نوتا بىلمىگەچكە، مۇزىكا ئىشلىرى توختاپ قېلىش، ئارقىدا قېلىش ھالىتىدە تۇرغان ئىدى.

ئازاتلىقتىن كېيىن، پارتىيە مەركىزىيكومىتېتى ئاز سانلىق مىللەت رايونىدىكى مۇزىكا ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلدى. پارتىيە مىللى سىياسىتىنىڭ شانلىق نۇرى ئاستىدا، زور تۈركۈمدىكى ئىختىساسلىق مۇزىكا خادىملىرى ئۆسۈپ يېتىلدى. ئۇلار مىللى ئەنئەنىۋى مۇزىكىغا ۋارىسلىق قىلىش ۋە ئۇنى جارى قىلدۇرۇش جەھەتتە نۇرغۇن خىزمەت ئىشلىدى. ۋىلايەتتە سەنئەت سىنىپى تەسىس قىلىندى، سەنئەت ئۆمىكى قۇرۇلدى، مۇزىكانتلار يېتەكچىلىككە ئىگە بولدى. بۇنىڭ بىلەن مۇزىكا كادىرلىرى قوشۇنى ئۈزلۈكسىز راۋاجلىنىپ زورايدى. ھازىر ۋىلايەت ۋە ناھىيىلەردە مۇزىكا خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان 200 دىن ئارتۇق كەسپىي خادىم بار؛ بۇنىڭدىن سىرت ئىدارە ـ جەمئىيەت، مەكتەپ، زاۋۇت ـ كانلاردا 350 دىن ئارتۇق ئىشتىن سىرتقى مۇزىكا خىزمەتچىسى بار.

مۇزىكا كادىرلار تەشۋىقىدا ئالى، ئوتتۇرا تېخنىكۇم سەۋىيىسىگە ئىگە بولغانلار %30 نى تەشكىل قىلىدۇ، ۋىلايەتتە مۇزىكانتلار جەمئىيىتى قۇرۇلدى، 54 نەپەر ئەزاسى بار.

ۋىلايەتلىمىزدىكى مۇزىكانتلاردىن 5 كىشى چوڭگو مۇزىكانتلار جەمئىيىتىنىڭ، 13 كىشى شىنجاڭ مۇزىكانتلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

1950 ـ يىلدىن بۇيان، ۋىلايىتىمىزدە جەمئى 800 دىن ئارتۇق ھەر خىل ناخشا ـ مۇزىكا ئەسەرلىرى قىلىندى، ھەر مىللەتنىڭ خەلق ناخشىلىرى مۇزىكىسىدىن 500 نەچچىسىرەتلەندى، بۇنىڭ ئىچىدە 12 سى مەملىكەت خاراكتېرلىك مۇزىكا ژورناللىرىدا ئېلان قىلىندى، 98ى مەركەز، ئاپتونوم رايون ۋە ۋىلايەتنىڭ مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. 14 نەپەر مۇزىكانىت چاۋشيەن، سوۋېت ئىتتىپاقى، ئىراق، ئافغانىستان، پاكىستان، تۈركىيە، يەمەن، كۇۋەيت، تۇنىس، يۇگوسلاۋىيە، ماراكەش، فىرانسىيە، شىۋىتسارىيە قاتارلىق دۆلەتلەرگەزىيارەتكە بېرىپ ئويۇن كۆرسەتتى، بۇ دۆلەتلەرنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشىپ، ۋەتىنىمىز ئۈچۈن شان ـ شەرەپ كەلتۈردى.

[ئۇسۇل] قەشقەرنىڭ قەدىمقى ئىسمى سۇلى دەپ ئاتىلىدۇ، قەدىمقى خەن، تاڭ سۇلالىسى دەۋرلىرىدىمۇ ئۇنىڭ ناخشا ـ ئۇسۇل ماكانى دېگەنچىرايلىق نامى بار ئىدى. تاڭ سۇلالىسى دەۋرىگە ئائىت «10 نەغمە» ئىچىدە «سۇلى نەغمىسى» قەشقەردە بارلىققا كەلگەن. قەدىمقى سۇلى دۆلىتىنىڭ سودىسى راۋاجلىنىپلا قالماستىن بەلكى ئۇنىڭ گۈزەل ئۇسۇللىرىمۇ كىشىنىڭ ھەۋىسىنى قوزغايتتى. «كونا تاڭ سالنامىسى» دا ئۇچىسىغا ئاق كىمەخاپ كۆينەك كىيىپ، بېلىگە قىزىل پۇتا باغلاپ، پوتىغا قىزىل ئۆتۈك كىيىپ، مەردانە قەدىياپەتتە ئويناىدىغان سۇلى ئۇسۇللىرى تەسۋىرلەنگەن. سۇلىلىقلار نىڭ ناخشا ـ ئۇسۇلغا ماھىر ئىكەنلىگىنى دەللىلەيدىغان تارىخىي پاكىتلار بار. تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ئوتتۇرا ئاسىيا ئەللىرىدىن مەشھۇر سۇلى سەنئەتكارلىرىدىن فېيى چېڭسى، فېيى دانىياڭ ئۆزلىرىنىڭ كامالەتكە يەتكەن سەنئەت ماھارەتلىرىنى كۆرسىتىپ يېنىكدىلا چىقارغان، ھەم چاڭئەندە تەربىيەلەنگەن ئىدى. سۇلى ئۇسۇلى ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە، «ناغرا توغرىسىدىكى خاتىرىلەر»دە خاتىرىلەنگەن ناغرا ئۇسۇلى ـ «سۇلى قەزى» سۇلى ئۇسۇلىنىڭ جەۋھىرى بولۇپ ھىسابلى-

ئىمدۇ. مىلادى 10 ـ ئەسىردىن 13 ـ ئەسىرنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىگە قەدەر قەشقەر قاراخانىلار سۇلالىسىنىڭ سىياسى، ئىقتىسات، مەدەنىيەت مەركىزى بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، قەشقەرنىڭ يەرلىك ئۇسۇللىرىمۇ موھىم ئۆزگىرىش باسقۇچىغا قەدەم باستى، ئۇنىڭ ئۈزىگە خاس يېڭى بەدىئى ئۇسلۇبى پەيدا بولدى ـ پەي شەكىللىنىپ، ئۇيغۇر خەلق ئۇسۇللىرىنىڭ ئاساسىي يادروسىغا ئايلاندى. ھازىرغا قەدەر ساقلىنىپ كېلىۋاتقان قەشقەرنىڭ يەرلىك چوڭ مۇزىكىسى «12 مۇقام» يەكەن خانلىغى مەزگىلىدە ئاساسىي جەھەتتىن بارلىققا كېلىپ بولغان. «12 مۇقام» دا خەن، تاڭ سۇلالىسى دەۋرلىرىدىكى چوڭ نەغمە ـ ناۋا، ئۇسۇللىرىنىڭ پۈرا قىلىرىغا ۋارىسلىق قىلىپ، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر خەلق ئۇسۇللىرىنىڭ ئاساسىنى يارىتىپ بەردى، ئۇ ئۇيغۇر خەلق ئۇسۇللىرىنىڭ گەۋدىلىك ۋەكىلى. ئۇنى ئۇيغۇر خەلق ئۇسۇللىرىنىڭ ئاساسلىق ئۇلگىسى دېيىشكىمۇ بولىدۇ. ئۇ ئاساسەن، قەشقەرگە مەركەزلەشكەن. مەزمۇت، سالماق، مەردانە، جۇشقۇن ھالدا ئويناللىدىغان «دولان ئۇسۇلى»، لەززان، گۈزەل، پىگورلىق «قەشقەر سەنەمى»، يېنىك، چاققان ئويناللىدىغان «شادىيانە»، ۋۇتۇن دەققىتى بىلەن ئويناللىدىغان «ساما» ئۇسۇلى ئوخشايدا كەڭ تارقالغان.

ئېتىزدا ئويۇن قويۇش.
لۇبىيتىمېەن فوتوسى

قەشقەرلىقلار ئۇسۇل سەنئىتىگە قاتتىق ئادەتلەنگەن، بۇ ھەر قەچچە مىڭ يىللىق تارىخىي داۋاملىشىپ كەلگەن. بولۇپمۇ بۇيەردە ياشاۋاتقان ئۇيغۇر، ئۆزبېك، تاجىك، قىرغىزلارنىڭ نەغمە ـ ناۋا، ئۇسۇللىرى، ئۇلارنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇش، ھېيت ـ بايرام ئۆتكۈزۈش، مول ھوسۇلنى تەبرىكلەش مەرىكىلىرى، مېھمانلارنى كۈتىۋېلىش ھەم ئۇزىتىش، شۇنداقلا دىنىي مۇراسىم قاتارلىق ئىجتىمائىي پائالىيەتلىرىنىڭ ھوھىم مەزمۇنى بولۇپلا قالماستىن، يەلكى ئۇلارنىڭ پىكىر قاراشلىرىنى، ھېيىرى ـ مۇھەببىتىنى ئىپادىلەشتىكى ئاساسلىق سەنئەتۋاستىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

تاجىكچە ئۇسۇل. جورىقادىر فوتوسى

قەشقەرنىڭ ئۇسۇللىرىدا قەدىمقى دەۋرلەردىكى غەربىي دىيارلىرىنىڭ ئۇسۇللىرىنىڭ كۆپلىگەن پۈرىشى، ساقلىنىپ قالغان، مەسىلەن: «مەشرەپ» تەسىرىنى خاراكتېرلىگەن ئۇسۇل ماھارىتى بار. «تەخسە ئۇسۇلى»، «چىنە ئۇسۇلى» قاتارلىقلاردا قەدىمقى دەۋردىكى غەربىي دىيار ئۇسۇللىرىنىڭ تېمىنى ئالاھىدىلىگى يەنىلا گەۋدىلىنىپ تۇرىدۇ. كىشىلەرگە تەنتۇشلۇق بولغان داپ ئۇسۇلى ـ «قەشقەر قىزى» نىڭ ئۇسۇل ماھارىتى شەكىللەنگەن ئۇسۇلۇپ

ئالاهىدىلىكىگە قەدەر، ھەممىدە بۇ ئۇسۇلنىڭ تاك سۇلالىسى دەۋرىدىكى ناغرا ئۇسۇلى بولغان «سۇلى قمزى» بىلەن يىلتىزى بىر ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. كەيپىياتى جۇشقۇن، ھەركىتى تېز بولغان ئاتۇش ئۇسۇلىدا تاك سۇلالىسى دەۋرىدىكى "توجۇ" ئۇسۇلىنىڭ قىياپىتى ئامايەن بولىدۇ. پامىر ئېگىزلىكىدە ياشايدىغان تاجىكلارنىڭ قۇشۇنۇچۇشىنى دورايدىغان «بۇركۇت ئۇسۇلى» دا قەدىمقى دەۋردىكى غەربىي دىيار ئۇسۇلىنىڭ مەلۇم شەكىللىرى تامامەن دېگىدەك ساقلىنىپ قالغان بولۇپ، كىشىنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇرىدۇ. قەشقەرنىڭ ھەر خىل ئۇسۇللىرىدىن قەدىمقى دەۋرلەردە غەربىي دىيارىدا ياشىغان مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت تارىخى ئۆزگىرىشىنى كۆرۈۋېلىش قىيىن ئەمەس.

دولان ئۇسۇلى.
جورى قادىر فوتوسى

تارىخىي تەرەققىياتقا ئەگىشىپ، ناخشا ـ ئۇسۇل ماكانىمۇ كۆپ قېتىملىق ئۆزگىرىشلى باشتىن كۆچۈردى. ئازاتلىقتىن كېيىن قەشقەرنىڭ مىللى ئۇسۇللىرى ناھايىتى زور دەرىجىدە راۋاجلاندى. پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ غەمخورلىقى ئاستىدا كەسپىي سەنئەت خىزمەتچىلىرى بىلەن خەلق ئارىسىدىكى سەنئەتكارلار رەتلەش، قېزىش، كونا للىرىدىن يېڭىلىرىنى يارىتىش جەھەتتىمۇ شۇنچاكىنىڭ خەلق ئۇسۇلىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن تۆھپە قوشتى. دەسلەپكى مەزگىلدىكى ئۇسۇللاردىن ئۇيغۇرلارنىڭ «پورەكلەپ ئېچىلغان قىزىل گۈل»، «قەشقەرسەنەمى» قاتارلىق كوللېكتىپ ئۇسۇللىرى ئەنئەنىۋى خەلق ئۇسۇلى ئۇسۇلۇبىغا ۋارىسلىق قىلىپ، پۇختا، رېتىملىق ئويناپلىدۇ، كۆپلىگەن ئۇسۇلدا ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئەمگەك تۇرمۇشى، مىللى ئۆرپ ـ ئادىتى، ئۇلارنىڭ مۇھەببەت، غايە، ئۈمىدى، بەخت تىلىك تۇرمۇشقا بولغان مەدھىيىسى ھەم تەلپۈنۈشى گەۋدىلىك ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. بۇنىڭ ئىچىدە ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە بولغانلىرى: «تاجىك توي ئۇسۇلى»، تاجىكچە يالغۇز كىشىلىك ئۇسۇل «ماڭچى قمز»، «پوچتالىيون»، ئۇيغۇرچە كوللېكتىپ ئۇسۇللاردىن «خامان شاتلىغى»، «پاختىكار قىزلار»، قىرغىزچە كوللېكتىپ ئۇسۇللاردىن «بەختىيار يايلاق» قاتارلىقلار بار. قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىگى ئىجات قىلغان ئۇيغۇرچە كوللېكتىپ ئۇسۇل «شوخ يىگىتلەر» دە ئېنىق تۇس، تەڭكەشلەر ئارقىلىق، ئەمگەك، دەم ئېلىش جەريانىدىكى شات ـ خۇراملىق ئەكس ئەتتۈرۈلگەن، ئۇنىڭدا تېتىك، شوخ يىگىتلەر ساز چېلىشىپ ئويناشۇپ، ئارزۇ ـ ھەۋەسلىرىنى قوزغىتىپ، ئەمگەك شاتلىقىنى ئىپادىلىگەن.

مەملىكەت بويىچە ئۇسۇل ساھەسىدە ياخشى باھاغا ئېرىشكەن تاجىكچە ئۇسۇل «يايلاق خەلق ئەسكەرلىرى» دە قەشقەردىكى كەسپىي ئۇسۇل خىزمەتچىلىرىنىڭ ئۇسۇل سەنئىتىمىزدە مۇكەممەللەشكەنلىگى ناھايەن بولدى. بۇ ئۇسۇلدا مۇكەممەل بولغان پىكىر ھېسسىيات، پىشىپ يېتىلگەن ماھارەت، توغرا، جانلىق ھەم ئۇسلۇبتا قويۇق بولغان ئۇسۇل تەسىرى

لى ئارقىلىق تاجمك خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ قاۋۇل قەددى - قامىتى يارىتىلىپ، ئارمىيە بىر-لەن خەلق ئىتتىپاقلىشىپ، چېگرا رايونىنى ئورتاق قوغداشتىكى ئۇلۇغۋار ئىمپەت،جەسۇرانە ئىرادىسى ئىپادىلەنگەن.

ئۇيغۇرلارنىڭ چوڭ تېمىتىكى ئۇسسۇللۇق تېما ئىمرى «بەخت بۇلمىغى»، «ئالتۇن بۇلاق»، تاجىكلارنىڭ ئۇسسۇللۇق تېما ئىمرى «پامىر بۇركۇتى» قاتارلىقلارنىڭ بارلىققا كېلىشى قەد-قەر ئۇسسۇل ئىشلىرى تەرەققىيات ئىنىڭ يېڭى باسقۇچقا قەدەم قويغانلىغىدىن دېرەك بېرىدۇ. ئۇسسۇللۇق تېما ئىمر «بەخت بۇلمىغى» دا قىز - يىگىتلەرنىڭ مۇھەببىتى ئاساسىي مەزمۇن قى-لىنغان، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئېئودالىزملىق زۇلۇمغا قارشى تۇرۇش، ئەركىنلىك، بەختكە ئىنتى-لىشتەك كۆچلۈك ئارزۇسى، قەيسەر مېھرى - مۇھەببىتى ئىپادىلىنىپ، تاماشابىنلارغا چوڭ-قۇر تەسىرات قالدۇردى.

10 يىللىق ئىچكى مالىمانچىلىق مەزگىلىدە قەشقەرنىڭ ناخشا - ئۇسسۇل سەنئىتى نا-بۇت قىلىنغان بولسىمۇ، لېكىن 3 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ شەرىق شامىلى ۋەزىيىتىنى ئوڭشىدى. ئۇ-سسۇل ئىجادىيىتى، نەزەرىيە تەتقىقاتى، خەلق ئۇسسۇلىنى قېزىش - رەتلەشتە جانلىق ۋەز-يىەت بارلىققا كەلدى. بۇ مەزگىلدە سەۋىيىسى بىر قەدەر يۇقۇرى بولغان نۇرغۇن ئۇسسۇل-لار بارلىققا كەلدى. ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «جۇزۇكلى قەشقەردە» شىنجاڭنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت سەھنىسىدە ئىنقىلاپ داھىلىرىنىڭ شانلىق ئوبرازىنى تۇنجى قېتىم مۇۋەپپەقىيەتلىك ھال-دا يارىتىپ، كىشىلەرنىڭ يۇكسەك باھاسىغا ئېرىشتى. ئۇزلۇكسىز يېڭىلىق يارىتىش،دادىل قوبۇل قىلىش، پايدىلىنىش ئارقىلىق قەدىمقى خەلق ئۇسسۇلى يېڭى ھاياتى كۈچكە ئېرىشتى. بۇ 3- ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيانقى قەشقەرنىڭ ئۇسسۇل ساھەسىدىكى ئىجادىيىتىنىڭ ئاساسىي ئالاھىدىلىگى. تاجىكچە 3 كىشىلىك ئۇسسۇل «مۇز تاغدىكى رىۋايەت» دە ئالاھىدە - پىكىرنى ئى-پادىلەش ۋاستىسى ئۇسسۇلنىڭ ئاساسلىق قۇرۇلمىسى قىلىنىپ،ئۇسسۇل لېرىكىسىنىڭ ئالاھى-دىلىگى تولۇق جارى قىلدۇرۇلۇپ، ئاساسىي مەزمۇن قويۇقلاشتۇرۇلدى، بۇنىڭ بىلەن ئۇ-سسۇلنىڭ مەنىۋى مەزمۇنى بېيىدى. ئۇسسۇل تىلىنى بېيىتىشتا يېڭى سىناق ئېلىپ بېرىلىپ،ھا-زىرقى زامان ئۇسسۇلى ۋە باشقا مىللەت ئۇسسۇللىرىنىڭ تىلى دادىل قوبۇل قىلىندى، ھەم-دە ئۇ ئەپچىللىك بىلەن بىر گەۋدە بولۇپ جىپسلىشىپ، مىللى ئۇسسۇلنىڭ ئىپادىلەش ئىقتى-تىدارىنى بېيىتىش ۋە ئۇسۇتۇرۇش جەھەتتە خوشاللىنارلىق بىر قەدەم تاشلاندى. ئۇيغۇر-لارنىڭ3كىشىلىك ئۇسسۇلى «كېپىنەك تۇتۇش»،«2 كىشىلىك ئۇسسۇل»، «رابىيە-سەيدىن»، تاجىك-چە يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل «بۇركۇت ئۇسسۇلى» قاتارلىق زور تۇركۈمدىكى مۇنەۋۋەر ئۇ-سسۇللارنىڭ يېڭى ۋاستىلىرى، كىشىنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلىدىغان سىيۇژېتى كىشىلەرنى گۈزەل مەنزىلگە باشلاپ كىردى. 1984-يىلى قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆممىگى ئىجات قىلىغان چوڭ تېمىتىكى ئوپېرا «ئامانىنىساخان» يەكەن خانلىغى مەزگىلىدىكى ئۇيغۇر ناخشا-مۇزىكا ئۇسسۇللىرىنىڭ تارىخى تۇسىنى قايتا نامايان قىلىپ، كەڭ تاماشابىنلار ئارىسىدا بىر قە-دەر ياخشى ئىنكاس قوزغىدى.

ئۇسسۇل ئىجادىيىتى ئۇزلۇكسىز راۋاجلىنىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇسسۇل نەزەرىيىسى-نى تەتقىقات قىلىش يېڭى نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى. قەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇسسۇل جەمىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىرى-يولداش دۇجىچۇەن، يولداش ئاتىكەم ھازىرسا قىلىنىپ قالغان خەلق ئۇسسۇللى-

ری هەم قەدىمقى زامان غەربىي دىيار ئۇسۇللىرىنى بىر قەدەر كەڭ، چوڭقۇرتەكشۈرۈپ تەتـ قىق قىلدى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان مەملىكەتلىك ھەم شىنجاڭنىڭ نەزەرىيە ژورناللىرىدا ئىلمىي قىممەتكە ئىگە بىر تۈركۈم ماقالىلار ئېلان قىلىنىپ، ئۇسۇل ساھەسىدىكىلەرنىڭ دىقـ قىتىنى قوزغىدى. بۇلار «دولانغىلار ۋە دولان ئۇسۇلى»، «تاجىك خەلق ئۇسۇللىرى»، «ئۇيغۇر خەلق ئۇسۇلى ــ ساما»، «كۆسەن ئۇسۇلى ئۇستىدىكى دەسلەپكى ئىزدىنىش»، «تاقلىما ئۇسۇل ئۇستىدە ئىزدىنىش»، «كۆسەن ئۇسۇلىنىڭ گۈللىنىشى ۋە ئاجىزلىشىشى» قاتارلىقلار دۇر. بۇنىڭ ئىچىدە «تاقلىما ئۇسۇل ئۇستىدە ئىزدىنىش» دېگەن ماقالە «يېپەك يولى چېچەكلىرى» نىڭ 2 ــ دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

1983ــيىلى ئەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇسۇلچىلار جەمئىيىتى قۇرۇلۇپ، قەشقەر ناخشا ــ ئۇسۇلىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن يېڭى يول ئېچىپ بەردى، قىسقىغىنە ئىككى يىلدا ئۇسۇل جەمئـ يىتىنىڭ رەھبەرلىكىدىكى ئۇسۇل ئەسەرلىرىنى توپلاش گورۇپپىسى 8 ناھىيە، 29 يېزىدىدا خەلق ئۇسۇللىرىنى نۇقتىلىق تەكشۈردى. 27 نەپەر خەلق ئۇسۇلچىسىنى سىنتاللاشتۇرغاتالدى، بۇـ نىڭ بىلەن خەلق ئۇسۇلىنى قوتقۇزۇش خىزمىتى ئۈچۈن ئاساس سېلىندى. كەسپىيھەم ئىشـ تىن سىرتقى سەنئەت كۆرەكلىرى ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، تۇرلۇك شەكىلدىكى ئۇسۇل كۆرسىلىرى ئېـ چىلىپ، قەشقەرۋىلايىتىنىڭ ئۇسۇل خىزمىتىنىڭ يېڭىمۇ راۋاجلىنىشى ئىلگىرى سۈرۈلدى. 1983 ــ يىلى، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ كەسپىي سەنئەت كۆرىگىدە سەھنىلەشتۈرۈلگەن ناخشا ــ ئۇسۇل ئەسەرلىرى يۇزدىن ئاشتى. بۇلار قەشقەر ئۇسۇل ئىلىملىرىنىڭ جۇش ئۇرۇپ يۇكسىلىـ ۋاتقان ئاۋات مەنزىرىسىنى تولۇق نامايەن قىلدى. (شاۋخې)

تاقلىما ئۇسۇل ئۇستىدە ئىزدىنىش

دۇجىچۇەن

تاقلىما ئۇسۇل جەمدى ھەركەتلىك، يېنىك ئورۇنلىنىدىغان، تاقلاپ قەدەم بېسىلـ دىغان، لەرزان ھەركەت، كىشىنىڭ كۆزىنى قامаشتۇرىدىغان ئۇسۇل سەنئىتى بىلەن ئادەمـ نى ئۆزىگە مەھلىيا قىلىدىغان، لەۋەنلىگى مۇھەببەت ئويغۇتىدىغان ئۇسۇل بولۇپ، ئۇنىڭـ دا غەربى دىيارنىڭ قەدىمى ئۇسۇلىغا خاس بەدىئى ئالاھىدىلىك، مەرتىلىك ئىزغۇپ تۇرىدىغان مىللى خۇسۇسىيىتى، قىزىقارلىق مىللى خۇلقى گەۋدىلەندۈرۈلگەن. ئۇنىڭدىكى ئەنە شۇنداق خۇشاللىققا چۆمۈپ تاقلاپ ئويناش ھەركىتى، ئادەمنى مەسخۇش قىلىدىغان روھى ھالىتى، بۇيۇك تاڭ سۇلالىسىنىڭ گۈللەنگەن ئاۋات قىياپىتىنى كىشىگە زاھىر قىلىـ دۇ، ئىنسانلىق جەمئىيەتنىڭ يۇقۇرى باسقۇچقا كۆتىرىلىۋاتقان دەۋر روھىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. تاقلىما ئۇسۇلىنىڭ ئېلىممىز ئۇسۇلچىلىقىمىزنىڭ تارىخىدىكى ئورنىنى تۆۋەن مۆلچەرـ لىگىلى بولمايدۇ. ئۇ، يالغۇز ئېلىممىزنىڭ قەدىمقى ئۇسۇللىرىنى چوڭقۇر تەسىر كۆرسىـ تىپ قالماستىن، يەنە يېپەك يولى ئارقىلىق ئاسىيادىكى ئۇرغۇن دۆلەتلەرگىمۇ تارقالغان ئىدى. تاڭ سۇلالىسىدىن كېيىنكى سۇڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى ئۇسۇللاردا ھەممىدە كېيىنكى شەكىللەنگەن ئەلنەغمە ئۇسۇللىرىدا ئۇنىڭ تەسىرىنى تېپىشى قىيىن ئەمەس، تاقلىما ئۇسۇل جۈملىسىدىكى قەدىمقى ئۇسۇل تارىخى ۋە يېپەك يولى مەدەنىيىتى ــ سەنئەت تارىخىنى

تەتقىق قىلىشتىكى بىر مەزمۇن بولۇش سۈپىتى بىلەن بارغانسېرى كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغىماقتا.

يېقىنقى زاماندا، تاقلىما ئۇسۇل توغرىسىدا بىر - بىرىگە ئوخشاش بولمىغان ھەر خىل مۇھاكىمىلەر بولۇپ تۇردى. بەزىلەر "تاقلىما ئۇسۇل (خەنزۇچە خۇتبىك ئۇسۇلى دېيىلىدۇ - ت) خوتەن دىگەن سۆز بىلەن ئاھاڭداشمىكەن» دەپ كۆمان قىلسا، بەزىلەر "تاشبالىق مەملىكىتىنىڭ ئۇسۇلى» دەپ قارىغان. يەنە بەزىلەر "تاقلىما ئۇسۇل غەربىي لياڭ مۇزىكىسىغا تەئەللۇق» - دېيىشكەن. ئۇنداقتا تاقلىما ئۇسۇل قانداق بىر تېپىقا كىرىدىغان ئۇسۇل؟ ئۇ، ئەسلى قەيەردە پەيدا بولغان؟ قايسى مىللەت تىنىڭ ئىجادىيىتى؟ تاقلىما ئۇسۇل بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە نامى - نىشانسىز، تاپقىلى بولماس بولۇپ كەتتىمۇ-قانداق؟ مەن بۇ ماقالەمدە بىلىدىغانلارنىڭ تۈزىتىپ قويۇشىنى ئىلتىماس قىلىش يۈزىسىدىن يۇقۇرقى بىر قانچە مەسىلەر ئۈستىدە يۈزەكى بولسىمۇ ئىزدىنىپ باقتىم.

1. تارىختا يېزىلغىنى.

تارىخى ھۆججەتلەردە يېزىلغانلاردىن قارىغاندا، تاقلىما ئۇسۇل ھەقىقەتەن غەربىي دىيارىدا كېلىپ چىققان. دۆمن ئەنجى يازغان: «مۇزىكا مۇئەسسەسىنىڭ خاتىرىلىرى» دىگەن كىتابتا، ئۇ تاڭ دەۋرى ئۇسۇللىرى ئىچىدىكى سالامەتلىككە پايدىلىق بولغان ئۇسۇللار قاتارىغا كىرگۈزۈلگەن. تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى شائىر لى رۇينىڭ «پىقىرما ئۇسۇلچى» ۋە لیۇ يەنشىنىڭ «ۋەزىر - ۋۇزرالار»نىڭ قەسىدىدە تاقلىما ئۇسۇلىنى كۆرگەنلىكىم» دىگەن شېئىرلىرىدا، تاقلىما ئۇسۇلنىڭ تارىخى قىممىتى تېخىمۇ چىنلىق بىلەن تەسۋىرلەنگەن ۋە يىغىنچاقلاپ بايان قىلىنغان. لى رۇينىڭ شېئىرىدا مۇنداق دېيىلگەن: " لياڭجۇنىڭ ئۇيغۇرلىرى قاينام ئۇسۇل ئويناپ، قاڭشا بۇرۇن، ئەتلىرى ئاپپاق قاشتېشىمىمان» ، بۇ، شائىر لى بەينىڭ « بۇلۇت نەغمىسى » دە غەربىي دىيارلىقلارنىڭ: " قىمىاقتەك قاشلىرى بويلار كىرپىكنى، يارلاشقان قاڭشىرى بويلار كالپوكنى » - دەپ تەسۋىرلىگىنىگە ئوخشاش. ئۇلارنىڭ سىرتقى ئالاھىدىلىگى ئارىنىلارنى ئېرەندىكى ئېرەنلەر ئىكەنلىگىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. لیۇ يەنشىنىڭ شېئىرىدا بايان قىلىنغان تاقلىما ئۇسۇلچى غەربىي دىيارلىق ئەرلەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ كىيىنىشى، ياسىنىشىمۇ تېپىك ھالدىكى غەربىي دىيار شەكلىدە بولغان. " يۈمشاق كىمىز ئۈستىدە ئۇيغۇرچە بوغما يەڭلىك كۆينەك كىيىپ » - دىگىنى ئۇسۇل ئويىنىغۇچىنىڭ تار يەڭلىك ئۇيغۇر كىيىمىنى كەيگەنلىگىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ خىل ئۇسۇل كىيىمى ئەينى چاغدا غەربىي دىيارىدا ئومۇملاشقان بولۇپ كۇسەنلىكلەر كىيىدىغان تار يەڭلىك ئۇزۇن كۆينەككە بىر تەدەر يېقىن كېلىدۇ. " كاناپ كۆينەك يەشىلرى قايرىلىپتۇ ئىككى يان، يېرگە تېگىپ سۆرۈلۈپ تۇرسا شۇڭدەك بەلۋىنى » ، ئۇسۇل ئويناشقا ئەپلىك بولسۇن ئۈچۈن، ئۇسۇل ئويىنىغۇچى ئۇزۇن كاناپ كۆينەكنىڭ پىشىنى ئۇستىگە قايرىۋا - لاتتى. بىلىگە ئۇزۇم شەكلى چۈشۈرۈلگەن بەلۋاغ باغلايتتى. بۇ خىل ئۇسۇل كىيىمى لياڭجۇنىڭ " كەيگىنى توقۇلما ئۈچلۈق تەلپەك » نىڭ تېپىك ئۇسۇلى. ئۇسۇل ئويىنىغۇچىلار بېشىغا كىيىدىغان بۇ خىل ئۈچلۈق تەلپەك كۆچار (كۆسەن) نىڭ تاش ئۆگىكۈر تام سۈرەتلىرىدە دائىم ئۇچرايدۇ. تەلپەكنىڭ ئۇستىگە شەكىللەر كەشتىلەنگەن، رەڭگى ئېنىق ۋە

رۇشەن. تاقلىما ئۇسۇلنىڭ ئورۇنلىنىۋاتقىنىدا كەيگەن تەلپەك بىلەن تاشىلىق ئويغۇرلىرى كەيگەن تەلپەك ئاچە پەرقلەنمەپ كەتمەيتتى. ئۇسۇل ئويناۋاتقىنىدا يۈمشاق ئۆتۈك كىيەتتى. بۇ ئەسلى، غەربىي دىيارلىق ئەنئەنىۋى ئادىتى ئىدى. شېئىردا تەسۋىرلەنگەن كىشىلەرنىڭ ئوبرازى، كەيمىنىشى، ياسىنىشى، تاقلىما ئۇسۇلنىڭ يەرگە غەربىي دىيارلىقلار كىرگەن ئەرلەرنىڭ بىر خىل يەككە ئۇسۇلى ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇرۇپ بېرىدۇ.

بىز شېئىرلىكى تەسۋىرلەرنى شۇنى بىلىۋالالايمىزكى: تاقلىما ئۇسۇلنىڭ قوزغىلىشى مۇكەممەل بولۇپ، خاس ئىپادىلەش شەكلىگە ئىگە. ئۇسۇل، ئەدەپلىك شەكىلنى ئۆزىگە يېتەكچى قىلىدۇ. بۇ ئىل ئارقىلىق مەدەنىيەتنى ۋە ئەنئەنىۋى ھۆرمەت بىلدۈرۈشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. "چېدىرنىڭ ئالدىدا ئۇ، ئۆز ئىلىدا شۇنداق" بۇ، ئۇسۇل ئالدىدىكى مۇراسىمدىن ئىبارەت. غەربىي دىيارلىقنىڭ مۇنداق ئەنئەنىۋى شەكلىنى بۈگۈنكى كۈندە شىنجاڭ ئۇيغۇرلىرى ئۇسۇلىدىن ئىزناسىنى تاپقىلى بولىدۇ. بەزى ئەنئەنىۋى يەككە ئۇسۇللارنى ئورۇنلىغاندا، يەنىلا ئەدەپنى ئۆزىگە يېتەكچى قىلىشتەك ئالاھىدە شەكىل ساقلىنىپ قالغان. رۇشەنكى ئۇلار ئارىسىدا تونۇرداشلىق، مەنپەتداشلىق مۇناسىۋىتى مەۋجۇت. تاقلىما ئۇسۇلىنىڭ ربىتمىسى بىر قەدەر تېز بولۇپ، تەڭكەش قىلىنغان ئۆزىگىلار باشتىن - ئاخىر خوشال، سەكرەتمە مىلودىيىسىنى ئۆزىنىڭ ئاساسى پەدىسى قىلىدۇ. ئۇ، تەدرىجىي غەربىي دىيار ئۇسۇللىرىدا، ئومۇمەن ئادەتلىنىپ كەلگەن ھېلىقىدەك ئېغىر - بېسىق لەرزانلىقتىن چىدىدىلىككە ئۆتۈش، تەدرىجىي كۆتۈرىلىش تۈرۈلما شەكلىگە ئوخشىمايدۇ. تاقلىما ئۇسۇل باشلىنىشى بىلەنلا قىزغىن تەنتەنە كەيپىياتىغا چۆمىدۇ. "يەرگە قويۇپ قوزغالدىكى ئۇزۇم تولغان سۆزۈتىنى" - دېگەن تەسۋىر، ئۇسۇل باشلىنىشتىن ئىلگىرىكى پارتلاش بولۇشى مۇمكىن. ئۇسۇلنىڭ يۇقۇرى دولقۇنىغا كۆتۈرىلىش ئالدىدىكى قىسمەن بۇرۇلۇش نۇقتىسى بولۇشىمۇ مۇمكىن. ئۇسۇل ئويناۋاتقىچى، رۇمكىدىكى مەينى بىرلا كۆتۈرۈپ ئىچۈۋېتىپ، رۇمكىنى تاشلىۋېتىپلا سەكرەپ ئۇسۇلغا چۈشىدۇ. كەيپىياتى تېخىمۇ روھلۇق، جۇشقۇن بولىدۇ. غەربىي دىيارلىقلار تارىختىن بۇيان مەي ئىچىشنى ياخشى كۆرەتتى. تەدرىجىي غەربىي دىيارلىقلارنىڭ نۇرغۇن شەھەر ئاھالىلىرىنىڭ ھەممىسى، مۇسەللەس ئىشلەپچىقىرىلاتتى. تاقلىما ئۇسۇل مەي ئارقىلىق ئۆزىنىڭ تەسىرىنى كۈچەيتىدۇ ۋە مەپتۇن قىلىش كۈچىنى ئاشۇرىدۇ. بۇمۇ، شۇ ئۇسۇلنىڭ ئىنتايىن مۇھىم بىر ئىپادىلەش نۇقتىسىدۇر. "مەس كىشىدەك ئۆزىنى تاشلىغاندا ھەر تامان" - بۇ ئىنكىداۋ ئۇسۇلدا گەۋدىلەنگەن مەسلىك ھالىتى تەسۋىرلەنگەن. بۇ يالغۇز قىزىتچىلىق بولۇپ كۆرۈنۈپلا قالماستىن، بەلكى ئادەمگە ئۇسۇلنىڭ قالدۇرىدىغان ھېسسىياتىنىك مەيگە ئوخشاش قويۇق ئىكەنلىكىنىمۇ ھېس قىلدۇرىدۇ، بۇنى كۆرگەن ئادەم مەسخوش بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن پۈتكۈل ئۇسۇل چەكسىز يۇكسەكلىككە كۆتۈرىلىدۇ. تاقلىما ئۇسۇلنىڭ "مەس تاقلىما" دېگەن نامى مۇشۇنىڭدىن قالغان بولۇشى مۇمكىن.

تاقلىما ئۇسۇلغا نەي، پىپا، ھېس جا قاتارلىقلار ئاساسلىق تەڭكەش قىلىنىدۇ. "يۈزىنى قىياش تۈتۈپ گەر كۆكسىگە پىپا قويۇپ، چالسا مىڭلاپ ئون - سادا شۇنداق راۋان

بوپ یاڭرىغاي» دا ئۇسۇل ئەۋجىگە كۆتىرىلمەيدۇ. مۇزىكىنىڭ تەڭكەش قىلىنمىشى بولسا، تېخىمۇ جەدىي مەرغۇلغا كۆچمەيدۇ. ئۇسۇلنىڭ قەدەملىرى تېخىمۇ تېز ئېلىنمىپ، «ئاق ھەم قىزىل گۈلۈك زىلچا ئۇستىدە قايناپ ئۇسۇل» دېگەندەك مەنزىرە بارلىققا كېلەيدۇ. خوشاللىق كەيپىيات ئەڭ ئەۋجىگە چىققاندا، ئۇسۇل ئۆزلىكىدىن توختايدۇ. «مەيلەر تۇگەپ سازتوختىدى، ئايا قىلاشتى ئۇسۇلۇ ھەم»، ئۇشتۇمتۇت تەڭكەش قىلىنغان بارلىق سازلار تەڭلا زۇۋانغا كېلىپ، تاقىلما ئۇسۇلنىڭ ئورۇنلىنىشى، سوزۇپ چېلىنغان ھەيۋەتلىك مۇزىكا ساداسى ئىچىدە ئايا قىلىشىدۇ. ئۇسۇلنىڭ پۈتكۈل ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى ئىخچام، نازۇك بولۇپ، قول ھەركىتى ئىنتايىن بىغىنچا قىلانغان. پەدىلىرى ئېنىق بولۇپ، ساغلام، پىشىقلىق، بەدىئى ماھارەتنى نامايەن قىلىدۇ.

لى رۇي ۋە لیويەنشىنىڭ تاقىلما ئۇسۇلنىڭ ھالىتى توغرىسىدىكى جانلىق تەسىرى بۇ ئۇسۇلنىڭ ئادەم بەدىنىدىكى تۆۋەنكى تەزاھەركىتىنى ئاساس قىلىپ ئىجادىي ئىلگىرىلىمىش شەكىللىنىڭ ئالماشتۇرۇپ تۇرۇلىدىغانلىقىنى راستلىق بىلەن كۆرسىتىپ بەردى. تاقىلما ئۇسۇلدا ئاساسلىق تەكىتلەنگەن، خاسلاشتۇرۇلغان ناخشا تېكىستلىرى، ئۇنىڭ خاس قاپىيىلىك ئالاھىدىلىكىنى شەكىللەندۈردى. شېئىرىدىكى «زەربىاپ چەكىكەن يۈمشاق رەڭدار ئۆتمىگەدە تېپىپ سەكرەپ»، «تەسۋىر قىلدى چىمەنلىكتە كەچتە يانغان شام ئوتمىنى» ـ دېگەن مىسرالار كۆپ ئۆزگىرىشلىك ھەر خىل قەدەملەر تۇغرىسىدىكى ھەقىقىي تەسۋىرلەرنى ئىبارەت. غەربىي دىيار ئۇسۇللىرىدا، ئىشلىتىپ ئادەتلەنگەن قەدەملەر، ئالايلى، مەسخۇش قەدەم، يۆتكەلمە قەدەم، يىقىلما قەدەم، ئورۇندا قەدەم، ئادونوشكا قەدەم ھەمدە تۆرلۈك سەكرەش قەدىمى قاتارلىقلار بار، بۇنىڭ خىلى كۆپ، ئۆزگىرىشى مۇرەككەپ بولىدۇ. تاقىلما ئۇسۇلنىڭ ھەركىتى جەدىدى، چاققان بولۇپ، ئۇسۇل قەدىمىنى ئېلىش تەڭكەشلىگى بىر قەدەر تېز بولىدۇ. شائىر بۇنداق ھالەتتىكى ئۆزگىرىشنىڭ تېپىك ئالاھىدىلىكىنى سەزگۈر لۈك بىلەن كۆرۈۋېلىپ، ئىنتايىن چىن ئوبرازلىق قىلىپ تەسۋىرلىگەن.

تاقىلما ئۇسۇلنىڭ ئەدەم ئېلىشى كۆپ، مۇرەككەپ، ئۇسۇلنىڭ ھەركىتى ماھارەتچانلىغىمۇ بىر قەدەر يۇقىرى بولىدۇ. «ئەدەم ئولتۇرۇپ، ئەدەم قوپۇپ ئويناشلىرى قۇشلار كەبى». بۇ يەردە، قۇشلارنىڭ ئوبرازى ئارقىلىق تىزلىرىنى ئېگىپ زوك ئولتۇرۇشى، قەدەم ئېلىشنى تېز يورغۇلاتۇپ ئالماشتۇرۇش ھەركىتى تەھلىل قىلىنغان، ئورۇنلىشىچىنىڭ ناھايىتى پىشىقى، ئەپچىل ئۇسۇل ماھارىتى نامايەن قىلىنغان. بۇ مىسرادا تەسۋىرلەنگەن ئەھۋالدىن بىز ئۇسۇل ھەركىتى ھالىتىدىكى ھېسسىياتنىڭ ئوتتەك قىزغىن ئىكەنلىگىنى، ئۇنىڭدا ئېچىپ بېرىلگەن ئۇسلۇبنىڭ ئەنە شۇنداق يۇمۇرلىق ۋە قىزىقارلىق بولىدىغانلىغىنى، ئۇسۇل ھەركەتلىرىنىڭ بىر قەدەر بەدىئى تەسىرلەندۈرۈش كۈچىگە ئىكە ئىلگىنى چوڭقۇر ھېس قىلالايمىز. شىنجاڭدىكى تاتارلار نىڭ مىللى ئۇسۇللىرىدا، ئۇيغۇرلارنىڭ مىللى ئۇسۇلى «نازىركۇم» دا يۇقۇرقىدەك ئۇسۇل ھەركەتلىرى تاكى بۈگۈنگىچە ساقلىنىپ كەلمەكتە. تاقىلما ئۇسۇل ئەرلەرنىڭ چاققان، سەزگۈر، سەكرەش ۋە تاقلىشى يېنىك، سۈرئىتى تېز، كۈچلۈك بولۇشى قاتارلىق

ئالاهىدىلىكلىرىنى تولۇق جارى قىلدۇرغان. ئۇسۇلدا يەنە، ئورۇنلاش قىيىن بولغان ھاۋا-دا تاقالاش ماھارىتى قوللۇنۇلغان. "پەقىرىسا، تىز قويسا چۈشەر چالغان پەدىنگە، بەلگە قويسا قولىنى خۇددى ئايغا ئوخشىغان" - دىگىنى ئۇسۇل ئوينىغۇچىنىڭ سەكرەپ كۆتۈرۈلمەي ھاۋادا ئوقىدەك پەقىراپ دەسسەش ھالىتىنى ئىپادىلىگەنلىگىنى كۆرسىتىدۇ. ئوق-ھاۋا-ۋا چاقمىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يۇمۇلاق ياغاچ، ھاۋادا تاقلىغاندا ئوقتا ئوخشاش چۆگىلەيدىغان ئۇسۇل ھەرىكىتى ئورۇنلىنىدۇ. ھازىرقى زامان ئۇسۇلىدا قوللىنىدىغان بىر سەكرەۋېتىش پەقىراش ماھارىتى، ياكى بىلەلمەچە سەكرەپ پەقىراش ھەرىكەت ماھارىتىگە ئوخشىشۇپ كېتىدۇ. ئەگەر شائىر ئوق ئارقىلىق ھاۋا چاقمىنىڭ چۆگىلىشىنى كۆرسەتتى - دېسەك، ئۇ ھالدا ئۇسۇل ھەرىكىتىنى ئۆز ئورنىدا مولاق ئېتىش ماھارىتىگە ئوخشۇتۇشقا توغرا كېلىدۇ. كۆرۈنۈلمەشقا بولمىدۇكى: تاقلىما ئۇسۇلىنىڭ ئورۇنلىنىشچىسى، ھەرگىزمۇ ئادەتتىكى خەلق سەنئەتكارلىرى بولماستىن، بەلكى مەخسۇس تەربىيە كۆرگەن سەنئەتچىلەردىن ئىبارەت. ئۇلارنىڭ يۇقۇرى ئۇسۇل ماھارىتى تاماشابىنلارنى ئۆزىگە ئىنتايىن جەلپ قىلىۋالغان، ئاجايىپ يۇقۇرى ماھارەت بىلەن ئورۇنلانغان ئۇسۇل ئىنتايىن ياخشى بەدىئىي ئۆنۈمگە ئېرىشكەن. تاقلىما ئۇسۇل يۇقۇرى دەرىجىدىكى قىيىن ماھارەتلىك ئۇسۇل بولۇپ، رۇشەنكى ئۇنىڭدا سېرىلىك ئالاھىدىلىرىمۇ ئۆز ئىچىگە ئېلىنغان. قەدىمقى زامانداغەربى دىيار ئەسلىدىن سېرىلىكچىلىك ئەۋج ئالغان جايي بولۇپ، ئۇسۇل بىلەن سېرىلىك يەنە كېلىپ دائىم بىرلەشىپ ئايرىغىلى بولماس دەرىجىدە چېتىلىشىپ كەتكەن ئىدى. بۇ غەربى دىيار ئۇسۇلىنىرىنىڭ تېپىك بىر ئالاھىدىلىگى.

"بەلگە قويسا قولىنى خۇددى ئايغا ئوخشىغان" - ئۇسۇل قىيابېتى، بىلىنىدىغان ئەۋرىشىملىگى بىلەن پۈتكۈل تەن ئىگىلىپ بىرياپىسىمان ھالەتكە كىرگەن. پۇتلىرى ئۇنىڭغا ماس ھالدا بىر قىياپەت شەكىللەندۈرۈپ كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدىغا ھىلال ئايىنى كەلتۈرگەن. ئۇسۇل جەددى سەكرەش، تاقلاش داۋامىدا، بەدەننى رۇسلاش، بەلنى ئىگىش، تەنتى ئەۋرىشىم ھالەتكە كەلتۈرۈشتىن ئىبارەت بولغان ھالەتلەرنى ئىپادىلىگەن.

قەيسەرلىك ئىچىدە گۈزەللىك ئىپادىلەنگەن، سېلىشتۇرما ئىنتايىن روشەن بولۇپ، ئۆز ئارا شولا تاشلىشىپ نۇرلانغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇسۇلنىڭ ئىپادىلەش كۈچى تېخىمۇ كۈچەيگەن. رۇشەنكى تاقلىما ئۇسۇل - مەرتلىك، باتۇرلۇقنىلا قوغلىشىدىغان ئۇسۇل بولماستىن، بەلكى كۈچلۈكلىك ئىچىدە ئەۋرىشىملىك بولغان، كۈچلۈكلىك بىلەن ئەۋرىشىملىك ئۆز ئارا جىپسىلاشتۇرۇلغان ئۇسۇل، شۇ سەۋەپلىك تاۋ دەۋرىدىكى شېئىرلاردا "تاقلىما ئۇسۇلى ئوينىغان مەسخۇش بولۇپ، ئىگىلدى بەدەنلىرى، سۆڭىگى چۈرۈق بولۇپ" دەپ تەسۋىرلەنگەن. تاقلىما ئۇسۇل قەدىمقى غەربى دىيارىدىكى باشقا ئۇسۇللارغا ئوخشاش، چېھرى-قىياپىتىگە ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىدۇ. "قاش ئېتىپ، كۆز ئوينۇتۇپ...." دىگىنى كۆسەن ئۇسۇلىدىكى "كۆز تاشلاش" دىگەن سۆزدىن ئىبارەت. بۇ ئۇسۇلنى ئوينىغاندا كۆز ئارقىلىق ھېسسىيات يەتكۈزىدىغانلىغىنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ. بۇ، بىر خىل ھېسسىيات ئارقىلىق كىشىلەرنى تەسىرلەندۈرىدىغان ئىپادىلەش ۋاستىسى.

تاۋ دەۋرىدىكى شېئىرلاردا تەسۋىرلەنگەن تاقلىما ئۇسۇل ئۆزىنىڭ قۇرۇلما شەكلى،

بەدىئى ۋاستىسى، ئىپادىلىنىش ئۇسۇلۇبى، خۇلقى ھەمدە ئۇسۇل ھەركەتلىرىنىڭ تېمىسىدا-ئىرىسى، تەڭكەش ناۋاسى قاتارلىق ئالاھىدىلىكلىرى قەدىمقى غەربى دىيار ئۇسۇللىرىنىڭ مىلودىيىلىك ئالاھىدىلىكىنى ئىپادىلەيدۇ.

2 . تاقلىما ئۇسۇلنىڭ پەيدا بولۇشى ھەققىدە.

تاقلىما ئۇسۇل — قەدىمقى غەربى دىيار ئۇسۇللىرى ئىچىدىكى ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە تېمىك ئۇسۇل. تاغ دەۋرىدە غەربى دىيارلىقلار "خۇ" دېگەن ئومۇمى نام بىلەن ئاتالغان. "تاقلىما" دېگىنى ئۇسۇلنىڭ ھالەت ئالاھىدىلىكى يەنىنچا قالغان سۆز. "تاقلىما" دېگەن بۇ سۆز تەبىئىكى ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتىكى خەنزۇلارنىڭ بۇ ئۇسۇلغا قويغان نامى، ھەرگىزمۇ باشقا تىلنىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسى ئەمەس. غەربى دىيارنىڭ ئۇسۇل تەرەققىيات تارىخىنى ئاختۇرىدىغان بولساق، سەنئەتنىڭ ھەر بىر نامايەندىسىنى ئىزدەيدىغان بولساق، تاقلىما ئۇسۇلنىڭ تارىخى مەنبەسىنى تەبىئى ھالدا تاپالايمىز.

قەدىمقى دەۋردىكى غەربى دىيار بوستانلىقى مەدەنىيىتىنىڭ تېمىك ئالاھىدىلىكىنى بەلگۈلىمىش — قەدىمقى غەربى دىيار ئۇسۇللىرىنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك قانۇنىيىتىنى چۈشىنىۋېلىشىمىزدىكى ئاچقۇچ. قەدىمقى غەربى دىيارنىڭ مەدەنىيىتىنى قەدىمقى دەۋردە غەربى دىياردىكى بىر نەچچە بوستانلىق بىلەن قاپلانغان جايلارنىڭ مەدەنىيىتىدىن ئورتاق شەكىللەنگەن. غەربى دىيارنىڭ ئالاھىدە جۇغرافىيىلىك مۇھىتى، بوستانلىق مەدەنىيىتىنىڭ شەكىللىنىشىدىكى موھىم سەۋەب. ئەشۇ چەكسىز كەتكەن دېڭىز — مىسالى كەڭ كەتكەن دەشتە لەيلەپ تۇرغان چوڭ-كىچىك ئارالارغا ئوخشۇشۇپ كەتمەيدىغان، تۇتاش كەتكەن بوستانلىقلاردا ناھايىتى بۇرۇنلا شەھەرنى مەركەز قىلغان شەھەر ئاھالىلىرى جەمئىيىتى ۋە يەرلىك ئالاھىدىلىككە ئىگە بولغان بوستانلىق مەدەنىيىتى بارلىققا كەلگەن ئىدى. ھەر قايسى چوڭ بوستانلىق مەدەنىيىتى سىنىپىي مۇستەقىللىققا ئىگە بولۇپ، ئۆز نۆۋىتىدە ئايرىلماس زىچ مۇناسىۋەتلىك ئىدى. غەربى دىيار تارىخىدا كۆسەن، قەشقەر، خوتەن، ئىدىقۇت ۋە سەر، ئامۇ دەريا سىنا تەۋەر كەك زېمىنىدىكى توققۇز چاۋۇپ دۆلەتلىرى ۋەكىللىكىدىكى ھەر قايسى چوڭ بوستانلىق مەدەنىيەت مەركەزلىرىنىڭ ھەممىسى يېپەك يولىنىڭ موھىم ئۆتەڭلىرىگە جايلاشقان، سىياسىي، ئىقتىسادىي، مىللىي، دىنىي قاتارلىقجەھەتلەردىكى كۆپخىل ئامىللار تۈپەيلىدىن، ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى ئىقتىسادىي بەرىش-كېلىش قويۇق ئىدى. مەدەنىيەت، سەنئەتجەھەتتە بولىدىغان تەسىر تېخىمۇ كۈچلۈك ئىدى. ئۆز ئارا سىڭىشىپ كەتكەن، ھەتتا بىۋاستە قوبۇل قىلىدىغان دەرىجىدە ئىدى. شۇڭلاشقا ئوخشايدىغان، يېقىنلىشىدىغان نۇرغۇن ئورتاق ئالاھىدىلىكلەر شەكىللىنىپ، بىرجايىنىڭ سەنئىتىگە سىڭدۈرۈلگەن ۋە ئۆزىلەندۈرۈلگەن ئىدى. شۇنداق قىلىپ قەدىمقى دەۋردە غەربى دىياردىكى چوڭ بوستانلىقلار مەدەنىيىتىنىڭ ئورتاق، تېمىك ئالاھىدىلىكلىرى شەكىللەنگەن ئىدى. بۇ ۋەكىللىك خاراكتېردىكى مىلودىيىلىك ئۇسلۇبقا ئىگە ئىدى. تەخمىنەن مىلادىي 4 — ئەسىرنىڭ ئالدى — كەينىدە غەربى دىيارنىڭ ئۇسۇل ۋە مۇزىكىلىرى پارلاق، گۈللەنگەن دەۋرگە قەدەم قويدى. ئۇسۇل سەنئىتى ساھەسىدە، ئىككى خىل رۇشەن ئۇسۇل سەنئىتى ئۇسلۇبى ئۆز ئارا تەسىر كۆرسىتىشتى. بىر تەرەپتىن جەدىي سەكرەيدىغان، تاقلاپ چىقىپ چۆگىلەيدىغان ئۇسۇل؛ يەنە بىر تەرەپتىن ناخشىسى يېنىك ئوقۇلىدىغان، ئۇسۇلى ئاستا ئويناللىدىغان، تال — چۆدىقىتەك تولغىنىدىغان

غان نازلىق ئۇسۇل ئىدى، بۇ غەربىي دىيارنىڭ گۈللەنگەن دەۋر روھىنى ئەكس ئەتتۈردى. تاقلىما ئۇسۇل مۇشۇنداق بىر دەۋر مۇھىتىدا مەيدانغا كەلگەن، ئۇ غەربىي دىيار ئۇسۇلىدىكى "دەم تاقلاش، دەم سەكرەش" دىن ئىبارەت ئۇسۇل ھەركىتى ۋە ناۋالىق ئالاھىدىلىكىنى گەۋدىلىك ھالدا تەرەققى قىلدۇرغان، بولۇپمۇ پۇت ھەرىكىتىنىڭ جىددىي، چاققان بولۇشىغا، يېنىك، جانلىق بولۇشىغا ئەھمىيەت بەرگەن ھەمدە قىيىنچىلىق دەرىجىسى يۇقۇرى بولغان مولاقچىلىق ماھارىتى بىلەن ماسلاشتۇرۇلغان. مەھلىيا لىقتىن مەسخۇش بولىدىغان قاتتىق خوشاللىق كەيپىياتنى پەيدا قىلىشقا تىرىشقان، قەدىمقى دەۋردىكى غەربىي دىيار لىقلارنىڭ ئەشۇنداق مەرتلىك، غورۇرلۇق، غەيۇرلۇق، مىللىي ھىسسىياتى، قىسىنماس، قورۇنماس، خوشاللىقنى چەكسىز ياخشى كۆرىدىغان مىجەزى تەلتۆكۈس ئىپادىلەنگەن. خان سارىيى مۇزىيخانىسىدا ساقلانغان شىمالى سۇلالىلارغا ئائىت يېشىل ئىمال سىر بىلەن ئادەم سۇرىتى چوشۇرۇلگەن ياپىلاق كوزىلاردا، تاقلىما ئۇسۇل سۇرىتى چوشۇرۇلگەن بىر دانە رەسىم بولۇپ، ئۇنىڭدا تېز سەكرەۋاتقان مومىنتتىكى ھالەت، تاقلىما ئۇسۇلنىڭ تالىرىخى ھالىتىنى چىنلىق بىلەن ئەكس ئەتتۈرگەن. مۇنداق ھايات كۆچكە باي جىددىي ھەرىكەت، دەل تاقلىما ئۇسۇل زاھىر بولغان دەۋرنىڭ ناۋاسىنى ئەكس ئەتتۈرگەن. شۇنداقلا تاقلىما ئۇسۇلنىڭ غەربىي دىيار ئۇسۇلىنىڭ گۈللەنگەن باسقۇچقا كىرگەن چاغدا بارلىققا كەلگەن، مەۋج ئۇرغان رەڭدار گۈل ئىكەنلىكىنمۇ كۆرسەتكەن ھەمدە ئۇ، ئۇزىنىڭ پىشقان، يۇقۇرى ماھارەت تەلەپ قىلىدىغان ئۇسۇل بولۇش سۈپىتى بىلەن مۇشۇ دەۋردىكى غەربىي دىيار ئۇسۇلىنىڭ ئاتاغلىق ۋەكىلىگە ئايلانغان.

تارىم ئويمانلىقى گەرۋىكىدىكى بوستانلىقلاردا ئۇيغۇر ئەرلىرى ئورۇنلايدىغان بىر خىل خەلق ئۇسۇلى تارالغان. ئۇنىڭ ئىسمى شادىيانە بولۇپ، ئۇيغۇر قىلىدا شات ـ خۇراملىق دىگەن مەنىنى بېرىدۇ. خەلق ئارىسىدىكى بۇشادىيانە ئۇسۇللىرى، تاقلىما ئۇسۇلنىڭ بەزى تەۋەرۈكلىرى ساقلىنىپ قالغان، ياكى قەدىمقى دەۋردىكى غەربىي دىيار ئۇسۇلىنىڭ تاقلاش، سەكرەش، تېپىك ئالاھىدىلىكى ساقلىنىپ كەلگەن دېسەمۇ بولىدۇ. خەلق ئارىسىدىكى شادىيانە ئۇسۇل بىلەن قەدىمقى دەۋردىكى غەربىي دىيارنىڭ تاقلىما ئۇسۇلى ئوتتۇرىسىدا تومۇرداشلىق، مۇناسىۋەت بار.

شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۇسۇل خىللىرى ناھايىتى كۆپ. ئۇنىڭ ئىچىدە تاقلىما ئۇسۇلىنىڭ تەۋەرۈك ئۇسۇلىي بار ياكى ئۇنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان، ئۇسۇل ھەرىكىمۇ بىرلا شادىيانە ئەمەس، مەسىلەن: تاتارلارنىڭ ئوغۇللار ئۇسۇلىدىمۇ پۇتنىڭ سەكرەش ھەرىكىتى ئاساسلىق ئالاھىدىلىك قىلمىنىدۇ، ئۇسۇل قىزغىن ئويناىدۇ، قەدەم جىددىي ئېلىنىدۇ، قاققىش، سەكرەش يېنىك بولىدۇ. ھەر خىل سەكرەش قەدەملىرىنىڭ ماھارەت تەلىۋى بىر قەدەر يۇقۇرى بولۇپ، تاقلىما ئۇسۇلنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى تېخىمۇ كۆپ ساقلىنىپ قالغاندەك تۇرىدۇ. بۇگۈنكى كۈندە شىنجاڭنىڭ ھەر مىللەت خەلقى ئارىسىدىكى ئۇسۇللار ئىچىدىن بىز شۇنى چوڭقۇر ھىس قىلالايمىزكى: تاقلىما ئۇسۇل قەدىمقى دەۋردىكى غەربىي دىيارىدا ئومۇملاشقان ئۇسۇل تىپى بولۇپ، پۈتكۈل غەربىي دىيار ئۇسۇل تەرەققىيات تارىخىدا موھىم ئورۇنغا ئىگە.

ئىزاھات: «تاقلىما ئۇسۇل مەقسەد ئۇزدىنىش» ئەسلى «شىنجاڭ سەنئىتى» (خەلزۇچە) نىڭ 1984 - يىل 3-سانىغا بېسىلغان.

[فوتو سۆرەت] يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بېرى،ۋىلايىتىمىز نىڭ فوتوسۆرەت ئىشلەرلىك تەرەققىياتى خېلى تېز بولۇپ، كەسپىۋە ئىشتىن سىرتقى فوتو سۆرەت تارتىش قوشۇنى كۆنسېرى زورايدى. 1983 ـ يىلى 1 ـ ئايدا قەشقەر ۋىلايەتلىك فوتو سۆرەتچىلەر جەمىيىتى قۇرۇلۇپ، 45 نەپەر ئەزا قوبۇل قىلىندى. بۇ نىڭ ئىچىدە ئاپتونوم رايونلۇق فوتو سۆرەتچىلەر جەمىيىتىنىڭ ئەزاسى 12 نەپەر. 1984 ـ يىلى 5 ـ ئايدا جۇڭگو فوتو سۆرەتچىلەر جەمىيىتى دائىمى هەيئەتلىرىنىڭ قاراپ چىقىپ تەستىقلىشى ئارقىلىق ۋىلايىتىمىزدىن باۋدې، لى جۈتىڭ ئىككى يولداش جۇڭگو سۆرەتچىلەر جەمىيىتىنىڭ ئەزالىقىغا قوبۇل قىلىنىپ، ۋىلايىتىمىز بويىچە باش جەمىيەتكە تۇنجى تۈركۈمدە ئەزا بولدى.

1984 ـ يىلى ۋىلايىتىمىزدىكى فوتو سۆرەتچىلەر دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 35 يىللىقى ئىمنى تەبرىكلەش يۈزىسىدىن ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ رەھبەرلىكىگە ۋە قوللىشى ئارقىسىدا، دۆلەت بايرىمى هارپىسىدا، ۋىلايەتلىك ئاممىۋى سەنئەت سارىيىنىڭ كۆرگەزمە زالىدا «قەشقەر مەنزىرىلىرى» ناملىق فوتو سەنئىتى كۆرگەزمىسى ئېچىلىدى. جەمئى 54 نەپەر ئاپتورنىڭ 125 پارچە ئەسىرى كۆرگەزمىگە قويۇلدى. بۇ نىڭ ئىچىدە رەڭلىك سۆرەت 67 پارچە، ئەسەرنىڭ سىيۇژىتى كەڭ، ئۇسلۇبى كۆپخىل بولۇپ، ۋەتەنىمىز نىڭ غەربىي چېگرا رايونىدىكى گۈزەل تاغ ـ دەريالار ۋە ئۇزۇنىگە خاس مىللى ئۇرپ ـ ئادەتلەر تەسۋىرلەندى. پۈتكۈل فوتو سۆرەت كۆرگەزمىسى كۆچلۈك يۇرت پۇرىقى ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مىللى ئالاهىدىلىكىگە ئىگە بولۇپ، هەر مىللەت ئاممىسىنىڭ ماختىشىغا ۋە ياخشى باهاسىغا ئېرىشتى. بۇ قېتىم كۆرگەزمىگە قويۇلغان رەڭلىك سۆرەتلەر، ۋىلايىتىمىزنىڭ ئۆز تېخنىكا كۈچىگە ۋە ئاددى ئۇسكۇنىلىرىگە تايىنىپ تۇنجى قېتىم ئىشلەنگەن سۆرەتلەر.

تاجىك يالاڭ ئاياللار. مەمەمىنەت ھېيت فوتوسى

10ـ ئاينىڭ بىرىنچى ئونكۈنلىرىدە، ۋىلايەتلىك فوتو سۆرەتچىلەر جەمىيىتى «قەشقەر مەنزىرىلىرى» ناملىق فوتو سۆرەتلەردىن 100 پارچە ئەسەرنى تاللاپ، ئاپتونوم رايونلۇق فوتو سۆرەتچىلەر جەمىيىتى ئۇيۇشتۇرغان «شىنجاڭ فوتو سۆرەت سەنئىتى كۆرگەزمىسى»گە قاتناشتۇردى. كۆرگەزمە جەريانىدا، ۋىلايىتىمىزدىكى ئاپتورلاردىن لى جۈتىڭ، باۋدې، جاڭ يۈك، گوجۇن، چېيۇلىن، يەن يۈكۈي، موشۇ جىڭ، يالقۇن يولداشلارنىڭ 14 پارچە ئەسىرى 1985ـ يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئۇتۇقلۇق لىمدىغان فوتو سۆرەت سەنئەت كۆرگەزمىسىگە تاللانىدى. دۆلەتلىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 35 يىللىقىنى تەبرىكلەش يۈزىسىدىن ئاپتونوم رايونمىدا ئۇتۇقلۇق ئاخبارات فوتو سۆرەتلىرى مۇسابىقىسىدا، ۋىلايىتىمىزدىن باۋدې ۋە لى جۈتىڭلارنىڭ ئەسەرلىرى 3 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. ئاپتونوم رايونلۇق فوتو سۆرەتچىلەر جەمىيىتى ئۇيۇشتۇرغان، ئايالار تارتقان فوتو سۆرەت ئەسەرلىرى مۇسابىقىسىدا، موشۇ جىڭنىڭ «ئۆز كۆڭلىنى خوش

قىلىش» ناملىق ئەسىرى 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى؛ «دادام قايتىپ كەلدى»، «ئاكا - ئۇكىلار ۋە ئاچا - سىڭىللار» ناملىق ئەسىرى رىغبەتلەندۈرۈش مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. پەيزۇات ناھىيىلىك 2 - ئوتتۇرا مەكتەپتىكى 13 ياشلىق ئۇيغۇر ئوقۇغۇچى مەھمەمەتجان نىڭ «پىشتەمۇ؟»، «ئۇيغۇر پىشتەدەم دىخان» ۋە 13 ياشلىق لى يۈنىڭ «كىچىك مەمۇرلار» ناملىق 3 پارچە ئەسىرى مەملىكەتلىك 1 - نۆۋەتلىك ئۆسمۈرلەر ئالىملار فوتو سۈرەت كۆرگەزمىسىگە تاللاندى.

فوتو سۈرەت ئىجادىيىتىنىڭ تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىش ۋە ئالماشتۇرۇش، ئۆلايىتىمىزلىك فوتو سۈرەت ئىجادىيەت سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن، 3 - ئايدا ئۆلايەتلىك فوتو سۈرەتچىلەر جەمئىيىتىنىڭ تەكلىۋى بىلەن «تۇرپان مەنزىرىلىرى» ناملىق فوتو سۈرەت كۆرگەزمىسى ئۆلايىتىمىزدە ئېچىلدى. 8 - ئايدا تەكلىپ بىلەن «لوشاۋيۈن فوتو سۈرەت ئەسەرلىرى كۆرگەزمىسى» ئۆلايىتىمىزدە ئېچىلدى ھەمدە ئىجادىيەت سۆھبەت يىغىنى چاقىرىلدى. 11 - ئايدا ئۆلايەتلىك فوتو سۈرەتچىلەر جەمئىيىتى، ئۆلايەتلىك تەشۋىقات بۆلۈمى، ئۆلايەتلىك ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى، مەمۇرى مەھكىمە مەدەنىيەت - ماتارىپ ئىشقارمىسىنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا، ئۆلايەتكە بۇ ئاستە قاراشلىق ئورۇنلار، ناھىيە (شەھەر) لەردىكى 19 نەپەر كەسپى ۋە ئىشتىن سىرتقى فوتو سۈرەتچىلەر بېيجىڭغا بېرىپ، 13 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك فوتو سۈرەت سەنئىتى كۆرگەزمىسىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا ئۇيۇشتۇرۇلدى، ئۇلار يەنە دالىيەن، باۋجى قاتارلىق جايلارغا بېرىپ ئېكسكۇرسىيە قىلدى ۋە ئۆگەندى. «قەشقەر مەنزىرىلىرى» فوتو سۈرەت كۆرگەزمىسى تەكلىپكە بىنائەن بېيجىڭ، دالىيەندە ئېچىلىپ يەرلىك تاماشابىنلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى. (باۋدې)

[خەتتاتلىق ۋە ئۇيغۇرچىلىق] ئازاتلىقتىن بۇرۇن، قەشقەر ئۆلايىتىمىزلىك خەتتاتلىق سەنئىتى خاراپلاشقان ئىدى. ئازاتلىقتىن كېيىن ئەسلىگە كەلدى، پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان خېلى تېز تەرەققىي قىلدى. خەتتاتلىقنى ياخشى كۆرىدىغانلار يىلدىن - يىلغا كۆپەيدى. ھازىر ئۆلايەتلىك گۈزەل سەنئەت چىلەر جەمئىيىتىگە 25 خەتتات ئەزا بولدى. بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇ 13، ئۇيغۇر 12. 1983 - يىلى قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە مەدەنىيەت باشقارمىسى، قەشقەر ئۆلايەتلىك گۈزەل سەنئەت چىلەر جەمئىيىتى، قەشقەر شەھەرلىك مەدەنىيەت يۇرتى بىرلىشىپ ئۆلايەتبويىچە باھارنى كۆتۈبلىش يۇزىسىدىن «خەتتاتلىق مۇسابىقىسى» ئۆتكۈزدى. 30 كىشى مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

ئۇيغۇر يېزىقىدىكى خەتتاتلىق، ئىلىمىز خەتتاتلىق سەنئىتىدىكى يېڭىدىن گۈللىنىۋاتقان سەنئەت بولۇپ، ئۇنىڭ قوليازما شەكلى، باسما شەكلى، ھۆسنىخەت شەكلى قاتارلىقلار بار. بۇ خىل خەتتاتلىق سەنئىتى يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بېرى تېز تەرەققىي قىلدى. يېزىش شەكلىمۇ كۆپخىل بولدى. 1983-يىلى باھارنى كۆتۈبلىش يۇزىسىدىن ئۆتكۈزۈلگەن ئۇيغۇرچە «خەتتاتلىق مۇسابىقىسى» دا، ئازسانلىق مىللەت تىنمۇ30كىشى مۇكاپاتلاندى. 1984 - يىلى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئىشچى - خىزمەتچىلەر خەتتاتلىق مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزدى ھەمدە باھالاپ مۇكاپاتلىدى.

ئويمىچىلىق ـ ئىلىمىزنىڭ مۇنەۋۋەر ئەنئەنىۋى سەنئەتلىرىنىڭ بىرى، ئۇ، خەتتاتـ لىق، رەسساملىق، ھەيكەلتاراشلىقتىن ئىبارەت ئۈچ ئىش بىرلەشتۈرۈلگەن تەسۋىرى سەنئەت، ئۇـ نى "مېتال ۋە تاش ئويمىچىلىقى" دەپ ئاتاشقا بولمىدۇ. ئازاتلىقتىن كېيىن، ئويمىچىلىق سەنئىتى قەشقەردە بىر قەدەر تەرەققى تاپتى. پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىـ تېت 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، پارتىيىنىڭ زىيالىيلار سىياسىتى ئەمەلىيلەشتۈرۈلگەنلىكتىن، ئويمىچىلىق سەنئىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ۋە ئۇنى ياخشى كۆرىدىغانلار يىلدىن ـ يىلغا كۆپەيدى. بۈنىڭ ئىچىدە يېشى 60 تىن ئاشقانلار پەشقەدەم خەتتات، ئويمىچىلار بار، ئـوتـ تۇرا ياشلىق خەتتات، ئويمىچىلارمۇ بار. يېقىنقى يىللاردا ياش ئۆسمۈرلەرنار سمدا، خەتـ تاتلىق ۋە ئويمىچىلىقنى ياخشى كۆرىدىغان نۇرغۇن كىشىلەر بارلىققا كەلدى. ئۇلار ئـوخـ شاش بولمىغان ئىپادىلەش ئۇسۇلى ۋە ئۇسلۇبى ئارقىلىق، ئويمىچىلىق سەنئىتى ئىجادىـ يىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، شىنجاڭنى ۋە سوتسىيالىزمنى كۆيلەيدىغان، چېگرا رايونىنىڭ قۇـ رۇلۇشىنى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان 100 گە يېقىن ئويـ مانەسەرلەرنى يارىتتى. 1984 ـ يىلى 21 پارچە ئەسەر «قەشقەر گېزىتى»، «قەشقەر ماۋـ زېسى» قاتارلىق گېزىت ـ ژورنالدا ئېلان قىلىندى. (شۇدىڭكى)

مەدەنىيەت ـ سەنئەت تەشكىلاتلىرى

[كەسپىي سەنئەت تەشكىلاتلىرىنىڭ قىسقىچە تەرەققىيات تارىخى]

ئازاتلىقتىنكېيىن دەسلەپكى مەزگىلدە، قەشقەر ئۇلايىتىدە، خەلق باشقۇرغان بىرلا كەسپىي سەنـ ئەت تەشكىلاتى، يەنى يېڭى ئىتتىپاق جەمئىيىتى تىياتىر ئۆمىكى بار ئىدى. بۇ ئۆمەكنىڭ گەرچە 30 ـ 20 نادىنى بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئادەملىرى مۇقىم ئەمەس ئىدى. ئاساسلىـ ىغى ناخشا ـ ئۇسۇل نومۇرلىرىنى ئورۇنلايتتى. 1953 يىلى بۇ ئۆمەك باشقا سەنئەت ئۆمەكـ لىرى بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ، جەنۇبىي شىنجاڭ سەنئەت ئۆمىكى بولدى. 1956 ـ يىلى جەنۇبىي شىنجاڭ مەۋرى مەھكىمە ئەمەلدىن قالدۇرۇلغاندا، قەشقەر ئۇلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە ئۆزگەرتىلدى.

1956 ـ يىلدىن "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى" باشلانغانغا قەدەر، قەشقەرئۇلايىتىدىكى كەسپىي سەنئەت تەشكىلاتلىرى، قەشقەر ئۇلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكى، يەكەن ناھىيىلىـك سەنئەت ئۆمىكى، قاغىلىق ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى، تاشقۇرغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى، يېڭىسار ناھىيىلىك خەلق باشقۇرغان سېرىك ئۆمىكىدىن ئىبارەت 5 ئۆمەككە، ئارتىست ۋە خىزمەتچىلىرى ئەسلىدىكى 65 تىن 250 گە كۆپەيدى. "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى" داسەنـ ئەت ئۆمەكلىرىنىڭ تەرەققىياتى توختاپ قالدى، يېڭىسار ناھىيىلىك خەلق باشقۇرغان سېـ رىك ئۆمىكى تارقىلىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى.

پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، قەشقەرئۇـ لايىتىدىكى كەسپىي سەنئەت تەشكىلاتلىرى ناھايىتى تېزتەرەققىي قىلىپ، 1984 ـ يىلغىچە 14 كە

يەتتى. يېڭسار ناھىيىلىك خەلق باشقۇرغان سېرىك ئۆمىگى ئەسلىگە كېلىپلا قالماستىن، يەنە قەشقەر شەھرى، يېڭىشەھەر، كونىشەھەر، پەيزىۋات، يوپۇرغا، يېڭسار، مارالۇبشى، مەكىت، پوسكام قاتارلىق 9 ناھىيە (شەھەر) دە سەنئەت ئومىگى قۇرۇلۇپ، ئارتىست، خىزمەتچىلىرى 533 كە يەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن، قەشقەر ۋىلايىتىدىكى ناھىيە (شەھەر) لەرنىڭ ھەممىسىدە كەسپى سەنئەت تەشكىلاتلىرى تەسىس قىلىنىدى، بۇنىڭ ئىچىدە مەملىكەت بويىچە ئىلغار قاتارلار قاتارىغا قوشۇلغان يەكەن ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىگى ۋە پۈتۈن شىنجاڭغا داڭلىق بولغان تەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىگى بار.

سەنئەت تەشكىلاتلىرىدىن، تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىگى تاجىك مىللەتمىنى ئاساس قىلغاندىن باشقا، باشقا ئۆمەكلەرنىڭ ھەممىسى ئۇيغۇرلارنىسى ئاساس قىلغان. ئاز ساندا ئۆزبېك، تاجىك، خەنزۇ قاتارلىق مىللەتلەرمۇ بار، ئويناللىغان نومۇرلار، ئەسلىدىكى نوقۇل ناخشا ـ ئۇسۇلدىن ئوپېرا، ئۇسۇللۇق تىياتىر، ئەلنەغمە، دىراما قاتارلىقلارغا راۋاجلاندى،

[قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىگى] قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىگى، 1934 ـ يىلى قۇرۇلغان. ئۇنىڭ تەركىبى قەشقەر ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى (كېيىن يېڭى ئىتتىپاق جەمئىيىتى) نىڭ تىياتىر ئۆمىگى ئىدى. 1950 ـ يىلى خەلق ھۆكۈمىتى بۇ ئۆمەكنىڭ خىزمىتىگە رەھبەرلىك قىلىشنا ھەربى ۋەكىل ئەۋەتتى. 1951 ـ يىلى مەي مىياۋ ئۆمەكنىڭ ئۇنىڭ سىياسى رەھبەرلىگىگە تەيىنلەنىدى (مەي مىياۋ ھازىر جۇڭگو مۇزىكانتلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ مەسلىھەتچىسى)، 1953ـ يىلى3ـ ئايدا بۇ ئۆمەك يەكەن، خوتەن، ئاقسۇ ۋە جۇڭگو خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسى 13 ـ دىۋىزىيىسىنىڭ سەنئەت ئۆمەكلىرى بىلەنبىرلەشتۈرۈلۈپ، جەنۇبى شىنجاڭ سەنئەت ئۆمىگىدەپ ئاتالدى. 1956 ـ يىلى6 ـ ئايدا جەنۇبىي شىنجاڭ مەدەنىيەت ئىدارىسى مەھكىمە ئەمەلدىن قالدۇرۇلىغاندا، يەنە قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىگىگە ئۆزگەرتىلدى. 1980 ـ يىلى ناخشا ـ ئۇسۇل ئەترىتى، ئوپېرا (دىراما) ئەترىتىدىن ئىبارەت ئىككى مۇستەقىل ئەترەت قۇرۇلدى. 1976 ـ يىل 2 ـ ئايدا سابىق بېڭتۈەن يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسى تەشۋىقات ئەترىتى مەزكۇر ئۆمەككە بىرلەشتۈرۈلۈپ، بىر مۇستەقىل ئەترەت ـ خەنزۇچە دىراما ئەترىتىگە ئۆزگەرتىلگەن ئىدى، 1983 ـ يىلى 8 ـ ئايدا بېڭتۈەن يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى.

قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىگى دۇلەتنىڭ كەسپى ئورنى، ئۇنىڭدا ناخشا ـ ئۇسۇل ئەترىتى ۋە ئوپېرا (دىراما) ئەترىتىدىن ئىبارەت بىجادىيەت ئىشخانىسى ۋە مەمۇرىيەت ئىشخانىسى تەسىس قىلىنىدى، ئويۇن نومۇرلىرىنىڭ شەكلى جەھەتتە، ناخشا ـ ئۇسۇل ئاساس قىلىنىدۇ. ئوپېرا، دىراما، ناخشا ـ ئۇسۇللۇق دىراما ۋە ئەلنەغمە قاتارلىقلار قوشۇمچە قىلىنىدۇ. ئاتاغلىق خەلق ناخشىچىسى پاتەم قۇربان، شائىر، دىراما ـ تورگ مەمتىلى زۇنۇن، جۇڭگو ئەلنەغمىچىلەر جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى يولۋاسخان، جۇڭگو مۇزىكانتلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى تۇرسۇن قادىر، لیۇچېڭشىك، جۇڭگو ئۇسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى ئابلىمىت توختى، دۇجىچۈەن، بەھرىنىسا، ناخشىچى ئايشەم قىيۇم، نۇرگۈل، كومپوزىتۇر ئابلەت ئابدۇللا قاتارلىقلارمۇ مۇشۇ ئۆمەكتە ئىشلەيدۇ،

بۇ ئۆمەك 1953- يىل 9 - ئايدا ئۇلكە بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن كۆرەك مۇسابىقىسىغا قاتناشماقچى بىر تېلىمكە ئېرىشتى. 1959-يىلى ئىجات قىلغان «بايرام خوشالىغى»، «كەشتىچىلىك ئۇسۇلى» قاتارلىقلار كىنوغا ئېلىنىدى. 1960 - يىلى ئاپتونوم رايونى بويىچە ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى، قىسمەن ئارتىستلار ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ چاۋشيە لگە بېرىپ هال سوراش ئۆمەكچىلىككە قاتناشتى. جۇڭگو نىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى، ئىراق، فىرانسىيە، تۈركىيە ۋە ئوتتۇرا شەرقتىكى دۆلەتلەرگە بارغان ئويۇن قويۇش ئۆمىكىگە قاتناشتى. قىسمەن ئارتىستلار ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ «بوستانلىقتا تەنتە نە»، «قۇملۇقتىكى يېشىل دولقۇن»، «ئانارخان»، «يول باشلىغۇچى»، «نەسىردىن ئەپەندى» قاتارلىق كىنو فىلىملىرىنى ئىشلەشكە قاتناشتى. مەزكۇر ئۆمەكتىكى ياش سازچى ئەكرەم 1982 - يىللىق مەملىكەتلىك مىللى ساز مۇسابىقىسىدا ئالا مۇكاپاتقا ئېرىشتى، ئاخۇنەك ۋە نۇرئامىنە مەملىكەتلىك ئازسانلىق مىللەت ياش ناخشىچىلار كۆرىكىدە ئويۇن كۆرسىتىش بويىچە ئالا مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

1984 يىلى 3 - ئايدا ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن 2 - نۆۋەتلىك «تەيانشان ئاۋازى» مۇزىكا يىغىندا، بۇ ئۆمەك ئويۇن كۆرسىتىش ۋە ئىجادىيەت بويىچە جەمئى 10 مۇكاپاتقا ئېرىشتى. شۇ يىلى 5 - ئايدا شىنجاڭ بويىچە ئۇيغۇر تىلىدا ئىشلەنگەن «3 ياش» نامىلىق تۇنجى تېلېۋىزىيە تىياتىرىنى ئىشلەشكە قاتناشتى. بۇ تېلېۋىزىيەفىلىمنىڭ سەھنە ئەسىرى، مۇزىكا ئىجادىيىتى ۋەقىسمەن ئاساسلىق ئارتىستلىرى قەشقەرسەنئەت ئۆمىكىدىن بولدى، 1984 - يىلى 9 - ئايدا رەھبەرلىك بەنزىسى تەكشىلدى، «ئاماننىساخان» نامىلىق چوڭ تېمىتىكى ئوپېرا، «مېنىڭ دادام» ۋە «توختاقا! توختىمەت» نامىلىق كومىدىيىلەر قويۇلدى. 30 نەچچە يىلدىن بۇيان، بۇ ئۆمەك نۇرغۇن ئېسىل نومۇرلارنى ئىجات قىلىپ، مىللەتلەر مەدەنىيىتىنى خەزىنىسىنى بېيىتتى، بۇنىڭدىن ئاساسلىغى 25 نومۇرساقلاپ قېلىندى، ھازىر سەنئەت ئۆمىكى ھۆددە مەسئۇلىيەت تۇزۇمىنى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇشقا باشلىدى. (لیۇ چىڭشىك)

[يەكەن ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى] يەكەن ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى ئەسلىدە ئازاتلىقتىنىك دەسلەپكى مەزگىلىدە قۇرۇلغان، ئاز سانلىق مىللەتتىنىك ناخشا-ئۇسۇلىنى ئاساس قىلىپ ئويۇن كۆرسىتىدىغان سەنئەت تەشكىلاتى ئىدى، كېيىن قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكى بىلەن بىرلەشتۈرۈلدى. 1956- يىلى يەنە قايتا تەشكىل قىلىندى. ھازىر بار بولغان ئارتىست، خىزمەتچى 33 نەپەر بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئارتىست 28 نەپەر، كادىر 3 نەپەر، ئىشچى 2 نەپەر. 30 نەچچە يىلدىن بۇيان بۇ ئۆمەك ئۈچ قېتىم قۇرۇلۇپ، ئۈچ قېتىم تارقىتىلىپ بىر نەچچە قېتىملىق ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىدى. «4كىشىلىك گۇرۇھ» تارمار قىلىنغاندىن كېيىن، بولۇپمۇ پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، پۈتۈن ئۆمەكتىكىلەر پارتىيىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت فاكۇلتېتىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئىجرا قىلىپ، بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، بىر نىيەت بىر مەقسەتتە، پارتىيىنىڭ تۆت ئاساسىي پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇپ، ئەدەبىيات-سەنئەتنى سوتسىيالىزم ئۇچۇن خىزمەت قىلىدۇرۇش، خەلىق ئۇچۇن خىزمەت قىلدۇرۇش يۆنىلىشىدە چىڭ تۇرۇپ، ھەر خىل قائىدە-تۈزۈمنى تۈزۈپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈپ، تەشكىلىي ئىنتىزامنى تەرتىپكە سېلىپ، كەڭ ئاممىنى

مەشھۇر ئاكتىرىسى خەنى تولۇق ئەشقا سېلىپ ۋە ئۇنىڭغا تايىنىپ، ئەدەبىيات-سەنئەت ئەجادىيىتىدە ئۆزۈلمەس ھالدا يېڭى ئىلگىرىلەشلەرگە ئېرىشتى.

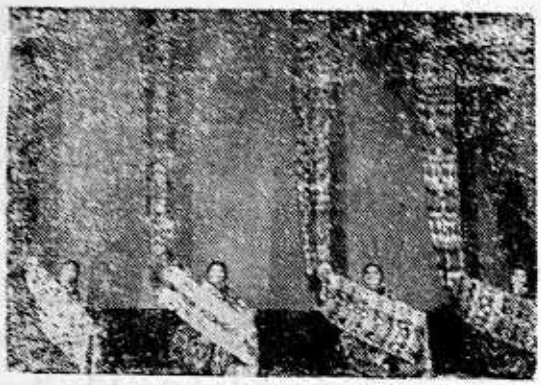

يەكەن سەنئەت ئومىكى ئۇيغۇرلىغان ئەتلەس توقۇش ئۇسۇلى.

مۇھەممەت ھېيىت فوتوسى

ئەستا-ئەستىدىكىدا قارىغاندا، بۇ ئۆمەك 1978-يىلدىن 1982-يىلغىچە بولغان بەش يىل-دا يېزا-ئۇيۇن ئاھىمىنىڭ بارلىق يېزا-بازار، كەنتلىرىگە ۋە چىمەت بىرلىقا جايلاشقان زا-ۋۇت-كارخانىلىرىغا بېرىپ، جەمئىي 1503 مەيدان ئويۇن قويدى (بۇنىڭ ئىچىدە دىخانچىلىق-چارۋىچىلىق رايونلىرىدا 1101 مەيدان ئويۇن ئويدى). تاماشابىنلار 2 مىليون 120 مىڭ نادەم-قېتىمغا يەتتى. 1978- يىلدىن 1983 - يىل 5-ئايغىچە ئويۇن قويۇپ چەمئىي 290 مىڭ يۈەن كىرىم قىلدى. ئۇزلىرى ئىجات قىلىپ قويغان ناخشا-ئۇسۇل، مۇزىكا، كىچىك نومۇرلىرى 180 دىن ئارتىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا يەنە «غېرىپ-سەنەم»، «ئامانىنساخان» قاتارلىق چوڭ تېمىتىكىلىق مىللىي ئوپېرانى ئۆزگەرتىپ ئىشلەپ ئويناندى. يەكەن ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى 1978-يىلدىن بۇيان، ئاپتونوم رايونلىك، ۋىلايەتلىك، ناھىيىلىك ۋە ئالاقىدار تارماقلارنىڭ كۆپ قېتىم تەقدىرلىشىگە ۋە مۇكاپاتلىنىشىغا ئېرىشتى ھەمدە 1981-يىلى مەملىكەت بويىچە يېزا مەدەنىيەتخىزمىتىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى. 1984-يىلى ۋىلايەت بويىچە ئىلغار سەنئەت ئۆمىكى بولۇپ باھالاندى. (ما يۈي شې)

[ۋىلايەتلىك كۆتۈپخانىلار] 1955-يىلدىن كېيىن، قەشقەر شەھەردە، يەكەن، قاغىلىق، مارالبېشى، كونىشەھەر، پەيزىۋات ناھىيىلىرىدە ۋە قەشقەر ۋىلايىتىدە كۆتۈپخانىلار تەدرىجىي قۇرۇلدى، بۇ 7 كۆتۈپخانىدا 40 تىن ئارتۇق ئىشچى-خىزمەتچى بار، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر 20 دىن ئارتۇق، ساقلانغان ئومۇمى كىتاپ 270 مىڭ پارچە، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت يېزىقىدىكى ئەدەبىي كىتابلار 5000 پارچىغا يېقىن، قەشقەر شەھەرلىك كۆتۈپخانىدا ساقلانغان كىتاپ بىر قەدەر كۆپ بولۇپ، تەخمىنەن 100 مىڭ پارچىغا يېتىدۇ. (ۋاڭ خوڭتاۋ)

مەكىت ناھىيىلىك مەدەنىيەت-پۈرسىتىنىڭ قىرائەتخانىسى. لى جۈ تىڭ فوتوسى

[قەشقەر ۋىلايەتلىك ئامما-ئۇي سەنئەت-سارىيى] قەشقەر ۋىلايەتلىك ئامما-ئۇي سەنئەت سارىيى — قەشقەر مەمۇرىي مەھكىمە مەدەنىيەت باشقارمىسى قارمىقىدا تەسىس قىلىنغان ئاممىۋى ئىشتىتۇت-سىرتقى سەنئەت پائالىيەتلىرىنى تەتقىق قىلىدىغان ۋە ئۇنىڭغا يېتەكچى

چىلىك قىلىدىغان مەدەنىيەت ئاپاراتى. ئۇ 1982-يىلى 8-ئايدا قۇرۇلغان، قۇرۇلۇش كۆلىمى 1309 كۇۋادىراتمېتىر، كۆرگەزمە زالىنىڭ كۆلىمى 291 كۇۋادىراتمېتىر. بۇ نەگدىن باشقا ئىشخانا، ئۇسۇل رېپېتىسىيە قىلىش ئۆيى، مۇزىكا رېپېتىسىيە قىلىش ئۆيى، رەسىم سىزىش ئۆيى، فوتو سۈرەت يۇيۇش ئۆيى ۋە سىنېمىلار بار.

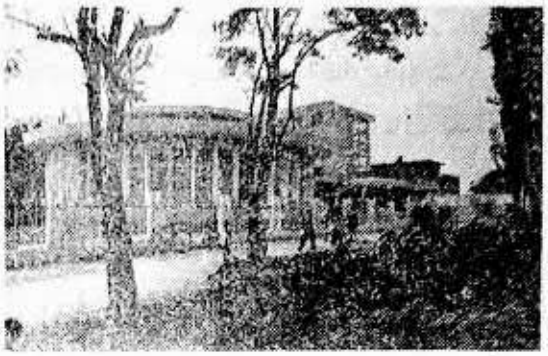

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئامېۋى سەنئەت سارىيى، مەمەمىمىن ھېيت فوتوسى

ئامېۋى سەنئەت سارىيىنىڭ ۋەزىپىسى ئاساسلىقى—ۋىلايەت تەۋەسىدىكى ھەر قايسى مەدەنىيەت سارىيى (پونكىت) لىنىڭ كەسپىي كادىر ۋە ئىشتىمن سەرتتى مەدەنىيەت تايانچىلىرىنى تەربىيىلەش، ئامېۋى ئىشتىمن سەرتتىكى مەدەنىيەت—سەنئەت پائالىيەتلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇش ۋە ئۇنىڭغا يېتەكچىلىك قىلىش، ئاز سانلىق مىللەت ئارىسىدىكى مەدەنىيەت—سەنئەت ھەركىتىنى راسلىرىنى ۋە ھازىرقى زامان سەنئەتنى تەدرىجىي ئەسەرلەرنى توپلاش، رەتلەش ۋە تەتقىق قىلىش، ئۆۋەتتىكى ئامېۋى مەدەنىيەت—سەنئەت پائالىيەتلىنىڭ قانات يېيىش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈش، بۇ جەھەتتىكى تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەش ۋە ئالماشتۇرۇش، سېستېمىلىق نەزەرىيە تەتقىقاتىنى ئانات يايدۇرۇپ، ئىجادىيەت پائالىيەتلىرىنى يەنىمۇ جانلاندۇرۇشتىن ئىبارەت.

ئامېۋى سەنئەت سارىيىدا ھازىر فوتو سۈرەت، گۈزەل سەنئەت، ئۇسۇل، تىياتىر ۋە مۇزىكا قاتارلىق گۇرۇپپا تەسىس قىلىنىدى، ئىشچى-خىزمەتچىسى 16، كەسپىي كادىر 8، كەسىپىي كادىر ئىچىدە ئالى تېخنىكومنى پۈتتۈرگىنى 2، ئوتتۇرا تېخنىكومنى پۈتتۈرگىنى 5.

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئامېۋى سەنئەت سارىيى 1984-يىلى ئاساسلىقى تۆۋەندىكى خىزمەتلەرنى ئىشلىدى:

1. ئامېۋى سەنئەت سارىيى گۈزەل سەنئەت گۇرۇپپىسى ۋىلايەتلىك رەسساملار جەمئىيىتى بىلەن بىرلىكتە نۆۋەتلىق ھالدا 6 - نۆۋەتلىك «ملىكە» گۈزەل سەنئەت كۆرگەزمىسىنى تەشكىللەپ ۋىلايەتتىن قويۇلىدىغان ئەسەرلەرنى توپلاش خىزمىتىنى تۈزىتى، ئاساسلىنىپ ئاپتورلارنى ئەسەر بىلەن تەمىن ئېتىشكە تەشكىللىدى. ۋىلايەتلىمىزدىن 1984-يىلى ئاخىرىدا ئۆتكۈزۈلگەن 6-نۆۋەتلىك «ملىكە» گۈزەل سەنئەت كۆرگەزمىسىگە 19 پارچە ئەسەر تاللاپ ئەۋەتتى. بۇنىڭدىن 5 پارچە ئەسەر كۆرگەزمىگە تاتناشتۇرۇلدى. بۇنىڭ ئاپتورى: ئامېۋى سەنئەت سارىيىدىكى مەھەممەت ھېيت، خۇاڭ داسەي، تەشقەر دارىلمۇئەللىمىن مەكتەپتىكى تۇردى ئىسمەن، مەكمت ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىدىكى تۇرسۇن ئىزىز، يەكەن ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىدىكى جۇمە يۇسۇپ، بۇلار ئىچىدە 4 نەپەر ئاپتور ئاز سانلىق مىللەت.

2. فوتو سۈرەت خىزمىتى جەھەتتە ۋىلايەتلىك فوتو سۈرەتچىلەر جەمئىيىتىگە ماسلىشىپ لۇ شياۋ يۈن (جۇڭگو ئاخبارات ئاگېنتلىقىغا مۇخبىرى) نىڭ فوتو سۈرەت ئەسەرلىرى

كۆرگەزمەسنى ۋە «قەشقەر مەنزىرىلىرى» فوتو سۈرەت ئەسەرلىرى كۆرگەزمەسنى ئويۇشتۇرىدى.

3. ئەتچى - خەزمەتچىلەر ئەتتەن سەرتتى ئۆركەستىرنى تەشكىللەپ، زاۋۇت-كان، مەكتەپ، قىسىم ئاتارلىق ئورۇنغا بېرىپ ھال سوراش يۈزىسىدىن 8 مەيدان ئويۇن قويۇپ بەردى. بۇ ئۆركەستىر 1984-يىلى ئۆتكۈزۈلگەن قەشقەر ۋىلايەتلىك ئەتچى-خەزمەتچىلەر ئەتتەن سەرتتى سەنئەت كۆرىگىدە مۇكاپاتلاندى.

4. ئاھىرىدا سەنئەت سارىيى ئۇسۇل گۇرۇپپىسى «خەلق ئارىسىدىكى مىللى ئۇسۇللار توپلىمى» نىڭ شىنجاڭ تەھرىر بۆلۈمى قەشقەر خەزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ خەزمەتىگە قاتنىشىپ، ئاز سانلىق مىللەت ئارىسىدىكى ئۇسۇللارنى تەكشۈرۈش، قېزىش، توپلاش، رەتلەش ۋە تەتقىق قىلىش ئىشلىرىنى ئەملىدى. بۇ مەزگىلدە نۇقتىلىق ھالدا 29 يېزا - كومموناغا ئەھۋالىنى تەكشۈردى. خەلق ئارىسىدىكى 207 ئۇسۇلچىنى زىيارەت قىلدى. (مەھەممەت ھېيت)

مەدەنىي يادىكارلىقلار، ئاساره-ئەتىقىلەر

[قەشقەر ۋىلايىتىدىكى مەدەنىي يادىكارلىقلار، ئاساره-ئەتىقىلەر] قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ قەشقەر شەھرى ۋە يېڭىشەھەر، كونىشەھەر، تاشقورغان، قاغىلىق، مارالۇبشى، يەكەن ئاتارلىق ناھىيىلىرى ئۇزاق تارىختا ھەم قەدىمىي مەدەنىيەتكە ئىگە بولۇپ، مەدەنىي يادىكارلىقلار، ئاساره-ئەتىقىلەر ناھايىتى كۆپ. بۇنىڭ ئىچىدە مەشھۇرلىرىدىن قەشقەر شەھرىدىكى ھېيتكار جامەسى، ئاپپاق خوجا مازىرى، ئەسكىمىسار قەدىمقى قەلئە خارابىسى، بۇسۇپ خان ھاجىپ مازىرى، كونىشەھەر ناھىيىسىدىكى خانتۆڭ قەدىمقى قەلئەسى، يەكەن ناھىيىسىدىكى بايدۆڭە، قاغىلىق ناھىيىسىدىكى شەھىتىيا قەدىمقى قەلئە خارابىسى، مارالۇبشى ناھىيىسىدىكى توققۇز ساراي قەدىمقى قەلئە خارابىسى قاتارلىقلار بار. بۇ 8 ئورۇندىكى قەدىمقى قۇرۇلۇشلار، قەدىمقى قەلئە خارابىسى ۋە مەشھۇر كىشىلەر-نىڭ مازارلىرى ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك نۇقتىلىق قوغدىلىدىغان مەدەنىي يادىكارلىقلار ئورنى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. يېقىنقى يىللاردا تېپىلغان، 11-ئەسىردە ئۇتكەن تىلشۇناس مەھمۇد قەشقىرىنىڭ مازىرى 1984-يىلى ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك نۇقتىلىق قوغدىلىدىغان مەدەنىي يادىكارلىق ئورنى قىلىپ بېكىتىلدى. ئۇندىن باشقا، قەشقەر ۋىلايىتىدە يەنە تارىخ تەتقىقاتىدا پايدىلىنىلىدىغان بىر قىسىم ئاساره-ئەتىقىلەر بار. ئۇلار قەشقەر شەھرىدىكى سۇلى قەدىمقى قەلئەسى، يۇمولاقشەھەر، مەدرىسە ساجىدىسى، سەيىت جالالىدىن

ھېيتكار.
لې جۇ تەك فوتوسى

مازىرى ، كونىشەر ناھىيىسى دائىرىسىدىكى توققۇز ھوجرا ، مورا بۇددا مۇنارىسى ، ئوپالات قەدىمقى تەلئەسى ، ئاقتالادىكى يېڭى تاش قوراللار دەۋرىگە ئائىت ئىزلار ، خوجا-

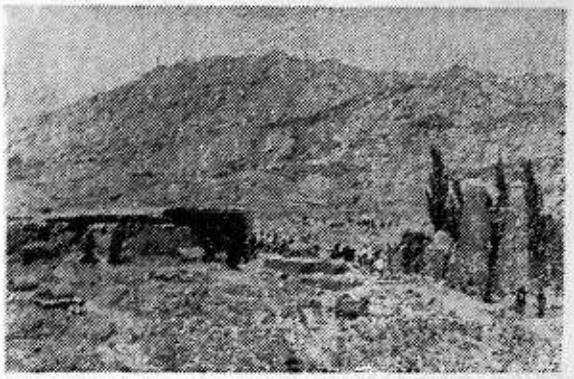

كونىشەر ناھىيىسى ئوپال يېزىسىدىكى مەزرىتى مەۋلام تېغىغا جايلاشقان ، ئۇيغۇر تىلشۇناس ، د ئۇركى تىلالار دىۋانى» نىڭ ئاپتورى مەھمۇد قەشقىرى مازارىنىڭ كۆرۈنىشى . جىن لىۋ ئوتوسى

قونارىدىكى نەپىس تاش قوراللار دەۋرىگە ئائىت ئىزلار ، مەزرىتى مەۋلام تېغى يېنىدىكى توققۇز قازناق بۇددا ئىبادەتخانىسى خارابىسى ، تاشقورغان ناپتونوم ناھىيىسىنىڭ دائىرىسىدىكى تاشقورغان قەدىمقى قەلئەسى ، «قىز قورغان» ، شاڭبابا ، يەتتە گۈمبەز قەدىمقى قەبرىستانلىقى ، يەتتە گۈمبەز قەدىمقى ئىنسانىيەت پائالىيىتى ئىزلىرى ، يەكەن ناھىيىسىدىكى نوروزدۆڭ قەدىمقى مۇنارىسى ، قەدىمقى ئالتۇن مازىرى ، ھەم سەئىدىيە خانلىغىنىڭ مازىرى ، جامە مەسچىتى ، ئاز نا مەسچىت ، ئاي جاڭجۇن ھەربى قورغىنى خارابىسى ، سۇلتانىم قەدىمقى قەلئە خارابىسى ، كاچۇك چامۇسال قەدىمقى قەبرىستانلىقى ، مارالۇبشى ناھىيىسىدىكى چوڭ تىم قەدىمقى قەلئەسى ھەم قەدىمقى تىم ، بورىچى تاغ قەدىمقى بۇددا ئىبادەتخانىسى ، تاغلىق ناھىيىسىدىكى بۇت بورھان قەدىمقى بۇددا دىنى تام سۈرەتلىرى ، چېپاندىكى كەمىر ئۆيلەر ، ھەربى قورغانلار ، بويۇرغا ناھىيىسىدىكى خىتاي قەدىمى شەھرى خارابىسى ۋە پەيزىۋات ناھىيىسىدىكى تاش تىم ، جالتىم قەدىمقى كەنتلەر خارابىسى قاتارلىقلار بار .

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ دائىرىسىدە مازىرغىچە ساقلىنىپ قالغان مەدەنىي يادىكارلىقلار ، ئاساسەن تەتقىقاتچىلار بۇ رايونىنىڭ قەدىمقى دەۋرلەردىكى ئىقتىسادىي ، سىياسى ، مەدەنىيەت تارىخىنى تەتقىق قىلىشتا ۋە مازىرقى زامان سەيلىسانائەت ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە . بۇنىڭ ئىچىدە قەشقەر شەھرىنىڭ ئاپپاق خوجا مازىرى ۋە ھېيتكار جامەسى ، يەكەن ناھىيىسىنىڭ جامە مەسچىدى ۋە ئازنا مەسچىدى ئۇيغۇر بىناكارلىق سەنئىتىنىڭ ئالاھىدىلىكى ھەم نەقاشچىلىق تەرەققىيات تارىخىنى تەتقىق قىلىشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە . ئاپپاق خوجا مازىرى چىڭ سۇلالىسىنىڭ چەنلۈك زامانىسىدىكى پادىشانىڭ كىچىك خانىشى ئىمپارخانىنىڭ مۇشۇ جايغا دەپنى قىلىنغانلىقى تۇغرىسىدىكى رىۋايەتلەر بىلەن نۇرغۇن مەشھۇر ، ئۇ ئىچكى- تاشقى سايا ھەتچىلەر تەلپۈنىدىغان زىيارەتگاھ . ئۇندىن باشقا ، قەشقەر شەھرىدىكى سۇلى قەدىمقى قەلئەسى مەركەزقىلىنغان ئاساسەن ئەتىنىلەر ، جۈملىدىن ئەسكىبىسار ، خانئوي قەدىمقى قەلئەسى قاتارلىق خارابىلار قەدىمقى زامانداكى قەشقەر بوستانلىقىنىڭ تارىخىنى تەتقىق قىلىش ئۈچۈن بىزنى مۇھىم ماتېرىيال بىلەن تەمىن ئېتىپ بېرىدۇ ؛ كونىشەر ناھىيىسىنىڭ ئوپال يېزىسى مەركەزقىلىنغان ئوپال قەدىمقى قەلئەسى ، ھەزرىتى مەۋلام

تېخنىسى كەسىتىدىكى قەدىمقى قەلئە، ئوپالات قەدىمقى قەلئەسى قاتارلىق خارابىلار ئوخشاشلا ، ئوپال بوستانلىقىنىڭ قەدىمقى تارىخىي تەرەققىياتىنى تەتقىق قىلىشتىكى مۇھىم ماددى ئىسپات بولۇپ ھىسابلىنىدۇ؛ يەكەندىكى بايدۆڭ، نورۇزدۆڭ، ئاي چاڭجۇن دۆڭسى، سۇلتانەم قەدىمقى قەلئەسى يەكەن بوستانلىقىنىڭ تارىخى تەرەققىيات جەريانىنى بىلىشىمىز ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم تەتقىقات ماتېرىيالى بولىدۇ. مارالۇبشىنىڭ 9 ساراي ھەدىمقى قەلئەسى ۋە ئۇنىڭ شەرقى- شىمال قىسمىدىكى چوڭ تىم قەدىمقى قەلئەسى ھەم بىر قاتار تىم تۇرا خارابىلىرى قىممەتلىك مەدەنىي يادىكارلىقلار ئىنتايىن باي بولۇپ ، جەنۇبىي ۋە شىمالىي سۇلالىلەر، سۇي، تاڭ دەۋرلىرىدىكى تۇمشۇق دېيارىنىڭ تارىخىنى تەتقىق قىلىشتا ئىنتايىن مۇھىم قىممەتكە ئىگە. شۇنداقلا ئۇ قەدىمقى زامان «يېپەك يولى» نىڭ مۇشۇ قىسمى دائىرىسىدىكى مۇھىم تارىخىي ئىزلاردۇر. تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسىنىڭ تاشقورغان قەدىمقى قەلئەسىنىڭ تارىخى ئەڭ ئۇزۇن بولۇپ ، غەربىي خەن دەۋرىدىن باشلىنىدۇ، ئۇ پامىر ئېگىزلىكىنىڭ شەرقىي قىسمىنىڭ ئىجتىمائى تەرەققىياتىنى تەتقىق قىلىشتا مۇھىم قىممەتكە ئىگە. (لى كەي)

ماتېرىيال

ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئېھتىياجىغا لايىقلاشىپ، ماتېرىيال ئىسلاھاتىنى ياخشى ئېلىپ بارايلى

قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىسى ئېيسا شاكىر

سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ تەرەققىياتىغا ۋە ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك قانات يېيىشىغا ئەگىشىپ، ماتېرىيال تۈزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلىش نۆۋەتتىكى جىددى ۋەزىپە بولۇپ قالدى.

ماتېرىيالنى ئىسلاھ قىلىشتىن مەقسەت ماتېرىيالنى پارتىيىنىڭ باش لۇشىيەنى، باش ۋەزىپىسى ئۈچۈن تېخىمۇ ئوبدان خىزمەت قىلدۇرۇش، پۈتۈن مىللەتنىڭ پەن - مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى يۇقۇرى كۆتۈرۈش، ئىختىساسلىق خادىملارنى تېخىمۇكۆپ، تېخىمۇ تېز، تېخىمۇ ياخشى يېتىشتۇرۇشتىن ئىبارەت.

ماتېرىيال ئىسلاھاتى ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى بىلەن زىچ باغلىنىشلىق. ماتېرىيال ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ، ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى ماتېرىيال ئىسلاھاتىنىڭ ئوگۈشلۇق ئېلىپ بېرىلىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ . نۆۋەتتە ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك قانات يايدۇرۇلۇشى بىزگە «ماتېرىيالنى قانداق ئىسلاھ قىلىش لازىم» دېگەن سوئالنى قويدى.

1984 - يىلى، ۋىلايىتىمىز بويىچە مەكتەپلەردە جەمئى 358800 ئوقۇغۇچى بولۇپ، ۋىلايىتىمىز ئومۇمى نوپۇسىنىڭ 15.2% نى ئىگەللىدى؛ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى25603

بولۇپ، ئۆلايەت بويىچە ئومۇمى كادىرلار سانىنىڭ 47.4% نى ئىگەللىمەيدى. مائارىپ ئىسلاھاتى بۇ قوشۇنىڭ ئاكتىپلىغىنى قانداق جارى قىلدۇرۇش، ئوقۇتۇش سۈپىتىنى قانداق يۇقۇرى كۆتىرىش مەسىلىسىگە مۇناسىۋەتلىك بولۇپلا قالماستىن، شۇنداقلا ئۆلايىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ ئىستىقبالىغمۇ تەسىر كۆرسىتىدۇ.

پارتىيەنىڭ 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان، ۋەلايىتىمىزنىڭ مائارىپ ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ناھايىتى تېز بولۇپ، كۆرىنەرلىك نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى، باشلانغۇچ مەكتەپ مائارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋەزىيىتى كەشىنى خۇشال قىلمدۇ. ھازىر ئوقۇش يېشىدىكى بالىلارنىڭ مەكتەپكە كىرىش نىسبىتى، داۋام نىسبىتى، لايىقەتلىك بولۇش نىسبىتى رۇشەن ھالدا يۇقۇرى كۆتىرىلدى، مەكتەپلەرنىڭ شارائىتى ياخشىلاندى. 1984 - يىلى، يوپۇرغا ناھىيىسى ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپ مائارىپىنى ئومۇملاشتۇرغان تۇنجى ناھىيە بولۇپ باھالاندى. قاغىلىق ناھىيىسى ئاھالىنى ھەركەتلەندۈرۈپ يېزىلاردىكى مەكتەپلەرنىڭ 85% تىمدىن كۆپرەكىنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرتىپ پىششىق خىش بىلەن ياساپ چىقتى، 1984 - يىلى بۇ ناھىيىدىكى ئوقۇش يېشىدىكى بالىلارنىڭ مەكتەپكە كىرىش نىسبىتى 95.6% گە يېتىپ، 1982 - يىلدىكىدىن 21.6% يۇقۇرى كۆتىرىلدى. باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە كۆچۈش نىسبىتى 59.2% گە يېتىپ، 1982 - يىلدىكىدىن 24% يۇقۇرى كۆتىرىلدى.

ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش خىزمىتىجەھەتتە، ۋەلايەت بويىچە ساۋاتسىزلارنىڭ ساۋاتلىق بولۇش نىسبىتى 82.5% گە يېتىپ، 1982 - يىلدىكىدىن 13.5% يۇقۇرى كۆتىرىلدى. ئامما ئىلىم - پەن ئۆگىنىش، مەدەنىيەت ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇش خىزمىتى ۋە ياش ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە مەدەنىيەت دەرسلىرىنى تولۇقلاش خىزمىتىدىمۇ مەلۇم نەتىجىلەر قولغا كەلدى. ئوقۇتقۇچىلارنىڭ سۈپىتىنى يۇقۇرى كۆتىرىش جەھەتتىمۇ نۇرغۇن خىزمەتلەر ئىشلەندى. ۋەلايەتتە مائارىپ ئىنىستىتوتى قۇرۇلدى. ئۇنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنى ۋە مائارىپتىكى مەمۇرى كادىرلارنى تەربىيىلەشتىن ئىبارەت. ناھىيىلىك-رەت ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىۋى، يېزىلاردا ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش پونكىتى قۇرۇلدى، ھەر يىلى 2000 دىن ئارتۇق ئوقۇتقۇچى خىزمەتتىن ئايرىلىپ بىلىم ئاشۇرۇپ، كەسپىي سۈپىتىنى يۇقۇرى كۆتەردى.

پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ ئوقۇتقۇچىلارغا غەمخورلۇق قىلىشى ۋە زىيالىلار سىياسىتىنىڭ ئەمىلىلىشىگە ئەگىشىپ، كەڭ ئوقۇتقۇچىلار ئۆز خىزمىتىدە خاتىرجەم بولۇپ، مائارىپ ئىشلىرىنى سۆيۈپ، تىرىشىپ ئىشلىمەكتە.

ۋەلايىتىمىزنىڭ مائارىپ ئىشلىرى گەرچە كۆرۈنەرلىك نەتىجىگە ئېرىشكەن بولسىمۇ، لېكىن، خەلق ئىگىلىكى قۇرۇلۇشىنىڭ تەرەققىيات ئېھتىياجىغا تېخى ناھايىتى ئوبدان لايىقلاشمىغان كېتىلمە يۇقاتمدۇ. ئاساسلىقى ئۆۋەتتە خەلق ئىگىلىكىنىڭ ھەر قايسى تارماقلىرى ئىختىساسلىق قۇرۇلۇش خادىملىرىغا جىددى ئېھتىياجلىق بولۇۋاتقانلىقىدا ئىپادىلىنىدۇ. ھالبۇكى، ۋەلايىتىمىزنىڭ مائارىپ ئىشلىرى بۇ ئېھتىياجنى ھازىر تېخى قاندۇرالمايدۇ. مەكتەپلەردە بىلىمى چوڭقۇر، خىزمەت ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان ئوقۇتقۇچىلار ۋە باشقۇرۇش خادىملىرى خېلى كەمچىل بولۇپ، ئوقۇتۇش سۈپىتىنىڭ يۇقۇرى كۆتىرىلىشىگە تەسىر يەتـ

مەكتەپ؛ باشلانغۇچ مەكتەپ ماتارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋەزىپىسى ئەمەلگە تېخى تولۇق ئاشمىدى، يېڭى ساۋاتسىزلار داۋاملىق پەيدا بولۇۋاتىدۇ. ئوتتۇرا دەرىجىلىك ماتارىپىنىڭ قۇرۇلمىسى ھەر خىللا بولۇپ نالدى، كەسپىي مەكتەپلەر يوق دېيەرلىك. ۋىلايەت بويىچە شەھەر ۋە يېزىلاردا يەنە 30% گە يېقىن ساۋاتسىزلار ۋە چالاساۋاتلار بار. بۇ يېڭى پەن-تېخنىكىلارنى ئۆگىنىش ۋە ئومۇملاشتۇرۇشقا زور دەرىجىدە تەسىر يەتكۈزدى. ماتارىپىنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتقا لايىقلىشالماسلىقتەك پاسسىپ ۋەزىيىتىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن، ۋىلايىتىمىزدە ماتارىپ خىزمىتىنىڭ نۆۋەتتىكى ئاساسلىق ۋەزىپىسى ئىسلاھاتنى پۈختا، ھەقىقىي رەۋىشتە ئېلىپ بېرىپ، ماتارىپنى زامانىۋىلاشتۇرۇشقا يۈزلەندۈرۈش، دۇنياغا يۈزلەندۈرۈش، كەلگۈسىگە يۈزلەندۈرۈش، زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا تېخىمۇ ئىنسانلار خىزمىتى قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت.

ماتارىپ ئىسلاھاتى كەڭ ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئاكتىپلىشىنى يەنىمۇ ئىشقا سېلىپ، ئوقۇتۇش سۈپىتىنى يۇقۇرى كۆتىرىشكە پايدىلىق بولۇشى، باشلانغۇچ مەكتەپ ماتارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇشقا پايدىلىق بولۇشى، ھەر ساھەلەرنىڭ مەكتەپ قۇرۇلۇش ئاكتىپلىقىنى ئىشقا سېلىشقا پايدىلىق بولۇشى لازىم.

ۋىلايىتىمىزنىڭ ماتارىپ ئىسلاھاتىنى نەدىن باشلاش كېرەك؟ باشلانغۇچ مەكتەپ ماتارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋىلايىتىمىز ماتارىپ خىزمىتىنىڭ بىر مۇھىم ۋەزىپىسى. باشلانغۇچ مەكتەپ ماتارىپىنى ئومۇملاشتۇرغاندىلا، ئوتتۇرا مەكتەپ ماتارىپىنى، كەسپىي ماتارىپىنى پەيدىن-پەي ئومۇملاشتۇرغىلى بولىدۇ. ئومۇمىيەتلىكنىڭ پەن-مەدەنىيەت بىلىملىنى يۇقۇرى كۆتىرىشكە ياخشى ئاساس سېلىپ، پەن-تېخنىكىنى ئومۇملاشتۇرۇشنى پەيدىن-پەي ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولىدۇ. يوپۇرغا ناھىيىسى باشلانغۇچ مەكتەپ ماتارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇشنى ئورۇنلاپ بولغاندىن كېيىن، سۈپەتنى يۇقۇرى كۆتىرىشنى تۇتۇشنا كىرىشىپ، باشلانغۇچ مەكتەپ ماتارىپىنىڭ سۈپىتىگە قارىتا بىر قەدەر يۇقۇرى تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويىدى، بۇ ئاساستا، ئۇلار ئاممىنى پەن ئۆگىنىش، مەدەنىيەت ئۆگىنىشكە ئۈيۇشتۇردى، يېزىلاردا كەسپىي سەنئەتلارنى تەسىس قىلىپ، دېخانلارنىڭ پەن-مەدەنىيەت سەۋىيىسىنىڭ يۇقۇرى كۆتىرىلىشىنى ئىلگىرى سۈردى.

باشلانغۇچ مەكتەپ ماتارىپ ئىسلاھاتىنى تۆۋەندىكى بىر قانچە جەھەتتىن ئېلىپ بېرىش لازىم: يەنى، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ جايلىشىشىنىڭمۇۋاپىقلاشتۇرۇلىشىنى داۋاملىق تەڭشەپ، يېزىلاردىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئولتۇراقلىشىشى بىر قەدەر تارقاق بولغان ئەھۋالغا لايىقلاشتۇرۇش لازىم. مەركىزىي باشلانغۇچ مەكتەپ بىلەن شۆبە مەكتەپنىڭ تەۋەلىك مۇناسىۋىتىنى ۋە رەھبەرلىك مەسئۇلىيىتىنى ياخشى ھەل قىلىش، مۇۋاپىق ھالدا تايانچ ئوقۇتقۇچىلارنى سەپلەپ، مەكتەپ مۇھىتىنى ۋە مەكتەپ شارائىتىنى ئۆزگەرتىپ، مەكتەپنى ئوقۇغۇچىلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدىغان ئورۇنغا ئايلاندۇرۇش، يېزىلارنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىگە ۋە يېزا ئىگىلىكى ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ پەسىللىك خاراكتېرىگە لايىقلاشتۇرۇپ، دەرس ۋاقتى بىلەن قىشلىق ۋە ياز لىق تەتىل ۋاقتىنى مۇۋاپىق تەڭشەش لازىم. تاغلىق-يايلاق ئۆي چەت-يىراق جايلاردىكى مەكتەپلەردە تەتىل-ئەدبىيات، ماتېماتىكا دەرسىنىلائۇتۇشنى ئويلۇنۇپ كۆرۈشكە بولىدۇ.

ئوتتۇرا مەكتەپ مائارىپى جەھەتتە: ھازىر، ۋىلايەتلىمىزدا ئوتتۇرا مەكتەپلەر تېخى كۆپ ئەمەس، يەنە داۋاملىق تەرەققى قىلدۇرۇش كېرەك. كەسپىي ئوتتۇرا مەكتەپ قۇرۇلمىز دەپ، ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى بىرقانچە قالدۇرۇشقا بولمايدۇ. شارائىت پىشىپ يەتكەندىن كېيىن، ئۇقتۇلمق ھالدا بىر تۈركۈم كەسپىي ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى قۇرۇشقا بولىدۇ. لېكىن، ئادەتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەردە كەسپىي سىنىپ ياكى كەسپىي دەرس تېما-سىنى قىلىشنى ئويلۇنۇپ كۆرۈش كېرەك.

ھازىرقى ئەھۋالدا بارلىق ئۇيغۇر ئاھالىلىرىنىڭ كۆچەيتىش كېرەك. بولۇپمۇ كۆز ئالدى-مىزدا بەك قىس بولمىغانقان خەنزۇ تىل، تەنتەربىيە، گۈزەل سەنئەت، مۇزىكا ئوقۇتقۇچى-لىرىنى يېتىشتۈرۈشتى مۇھىم نۇقتا قىلىش لازىم.

مائارىپ ئىشلىرىدا قەشقەر ئىلگىرى ئەھمىيىتىنى چىڭىش قىلىش لازىم. شەكىلۋازلىق قى-لىشقا، ئىشنىڭ بېشىدا چېلىق تۇتۇپ، ئايىغىدا بوشاپ قېلىشقا بولمايدۇ. ۋىلايىتىمىز ئىلغار مائارىپى ئاساسلىقى مىللى مائارىپ، مەملىكەتتىكى باشقا جايلار ئىككىنچە ئوخشاپ كېتىدىغان يەرلىرى بار ھەم ئۆز ئالاھىدىلىكىمۇ بار. شۇنىڭ ئۈچۈن باشقا جايلار ئىلغار تەجرىبىسىنى ئۆگىنىكەنده ئۆز ئەھۋالىمىزنى چىڭىش قىلىپ، ئۆلۈك ھالدا كۆچۈرۈپ كېلىشتىن ساقلى-نىشىمىز، ئىھتىياتچانلىق بىلەن ئىش كۆرۈشىمىز كېرەك.

مائارىپ ئىشلىرىدا خىزمەتنىڭ كەلگۈسىگە يۈزلەندۈرۈش مەسىلىسىگە مۇناسىۋەتلىك. شۇڭا كەلگۈسىگە يۈزلەندۈرۈش—مائارىپنىڭ نىشانىسى، ھالبۇكى ئىشلىرىنى قىلىش كۆز ئالدىمىزدىكى مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش بولىدۇ دەپ قاراشقا بولمايدۇ. مائارىپ ئىشلىرىنىڭ كەلگۈسى بىلەن ھازىرقى ھالىتىنى بىرلەشتۈرۈپ بىر تۇتاش ئويلۇنۇش، ئۇنىڭغا توغرا مۇئامىلە قىلىش لازىم.

پارتىيە ۋە خەلق مائارىپ ئىشلىرىغا ناھايىتى زور ئۈمىت باغلاپ، مائارىپنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ ئىستراتېگىيىلىك مۇھىم نۇقتىلىرىنىڭ بىرى قىلدى. ئوقۇتقۇچىلار-نىڭ جەمىيەتتىكى ئورنىنى يۇقۇرى كۆتىرىش جەھەتتە بەزى زور تەدبىرلەرنى قولىلاندى.

بارلىق مائارىپ خىزمەتچىلىرى ئىشلاھاتنىڭ ئالدىنقى قاتاردا تۇرۇپ، تىرىشىپ ئىشلە-پ، مائارىپ ئىشلىرىنىڭ شانلىق ئەنئەنىسىنى كۆتۈرۈلىش لازىم.

[مائارىپ خىزمىتى ھەققىدە ئومۇمى بايان] قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئازاتلىقتىن بۇيانقى مائارىپ ئىشلىرى تەرەققىياتى ئومۇمەن 3 باسقۇچنى بېسىپ ئۆتتى.

1. دۆلەتتىمىز قۇرۇلغاندىن كېيىنكى 17 يىللىق مائارىپ ئىشلاھاتى ۋە تەرەققىياتى. دۆلەتتىمىز قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە، خەلق ھۆكۈمىتىمىز گومىنداڭ ھۆكۈمىتىدىن قالغان ئىلغار خەلق مەكتەپلەرنى ئۆتكۈزۈۋالدى، ئىستاتىستىكىغا قارىغاندا، 1949-يىلىنىڭ ئاخىرىدا ۋىلايەت بويىچە بار بولغان باشلانغۇچ مەكتەپ 213 (ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى باشقۇرغان 107 باشلانغۇچ مەكتەپمۇ بۇنىڭ ئىچىدە). مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 49337؛ ئولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ 1، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 124؛ ئوتتۇرا دەرىجىلىك دارىلمۇئەللىمىن 1، ئولۇقسىز دارىلمۇئەللىمىن 1، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى378. ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپ ئو-

قۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرى 2316 ئىدى. مەكتەپلەر ئوتكۇزۇۋېلىنغاندىن كېيىن، ئو ـ دالدىكى فاشىستلىك كونا ماتاريال تۈزۈمى بىكار قىلىنىپ، مىللىيچە ئىلمىي بولغان نامەم ۋىي يېڭى ماتاريال تۈزۈمى ئورنىتىلدى. ئەكسىيەتچىل ئىجتىمائى ساۋات دەرسى ئېلىپ تاشـ لىنىپ، سىياسى دەرس تەسىس قىلىندى. بەزى قالاق بولغان دېنى مەكتەپلەر مەنئى قىلىنـ دى. ئەسلىدىكى مەكتەپ مۇدىرلىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلار نۆۋەت بىلەن تەربىيىلەنىدى ھەمدە ئامېرىكا جاھانكىرلىكىگە قارشى تۈرۈپ چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش، يەر ئىسلاھاتى ۋە ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش كۆرۈشىگە بىرلەشتۈرۈلۈپ، تەنپەرۋەرلىك ۋە ئىنتىرناتـ سىئونالىزملىق تەربىيىسى ئېلىپ بېرىلدى. بىرىنچى 5 يىللىق پىلان مەزگىلىدە، ماتاريال ئىشلىرى تەرتىپكە سېلىنىدى ۋە تەرەققى قىلدۇرۇلدى. 1953ـ يىلدىن 1957ـ يىلغىچە ۋىلايەت بويىچە 20 ئوتتۇرا مەكتەپ يېڭىدىن قۇرۇلدى، 1957ـ يىلى مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 10836 بولۇپ، 1949ـ يىلدىكىدىن 387.3 ھەسسە كۆپەيدى. باشلانغۇچ مەكتەپ 1952ـ يىلدىكى 257 دىن 409 غا كۆپەيدى، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 141458 بولۇپ، 1949 ـ يىلدىكىدىن 2.86 ھەسسە كۆپەيدى. ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرى 1949ـ يىلدىكى 25 تىن 387 گە يەتتى. باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرى 1949ـ يىلـ دىكى 2222 دىن 3810 غا يەتتى. ۋىلايەت بويىچە ئوتتۇرا ـ باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرىنىڭ ئومۇمىسانى 4275 گە يېتىپ، 1949ـ يىلدىكىدىن 1.84 ھەسسە كۆپەيدى. 1956ـ يىلى قەشقەر يېزا ئىگىلىك مەكتەپلىرى بىلەن قەشقەر تېببىي مەكتەپلىرى قۇـ رۇلدى، 1957ـ يىلى مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 763 گە يەتتى.

1958ـ يىلى، رەھبەر ماۋزېدۇڭ ئوتتۇرىغا قويغان "تەربىيىلىنىۋاتقانلارنى ئەخلاقىي، ئەقلىي ۋە جىسمانى جەھەتلەردىن ئۆستۈرۈپ، سوتسىيالىستىك ئاڭغا ئىگە دېھقانىيە تىلىك ئەمگەكچىلەردىن قىلىپ يېتىشتۈرۈش لازىم" ۋە "ماتاريالنى پۈرولېتارىيات سىياسىيسى ئۇچۇن خىزمەت قىلدۇرۇش، ماتاريالنى ئىشلەپچىقىرىش ئەمگەكنى بىلەن بىرلەشتۈرۈش لازىم" دە ـ گەن ماتاريالىغا ئاساسەن قىلىنىپ، ۋىلايەت بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپ 742 گە يېتىپ، 1957ـ يىلدىكىدىن 339ى كۆپەيدى. بۇنىڭ ئىچىدە خەلق باشقۇرغان باشلانغۇچ مەكـ تەپ 261، بۇ ـ ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى باشقۇرغان باشلانغۇچ مەكتەپلەرنى ئۆتكۈزۈلغاندىن كېـ يىن مەيدانغا كەلگەن كوموناء ئەتراپلىدىكى خەلق باشقۇرىدىغان باشلانغۇچ مەكتەپلەر ـ دۇر. 1958ـ يىلى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ بىرىنچى يىللىقىغا ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىنـ دى. بۇ 1957ـ يىلى باشلانغۇچ مەكتەپلەرگە قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ 3 ھەسسىسـ گە توغرا كېلىدۇ. 1960ـ يىلىغا كەلگەندە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى 250175 گە يەتتى. 1960ـ يىلى ئادەتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەر مۇتىز تەرەققى قىلىپ 69 غا، مەكتەپـ تىكى ئوقۇغۇچىلار 46787 گە يەتتى. كوموناللاردا 116 يېزا ئىگىلىك ئوتتۇرا مەكتىۋى قۇرۇلۇپ، ئوقۇغۇچىلىرى 8125 گە يەتتى. ئوقۇتۇشنى ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكى بىلەن بىرـ لەشتۈرۈش يولغا قويۇلۇشقا باشلىنىپ، كۆلەمى بىر قەدەر زور بولغان ئوتتۇرا مەكتەپلەرـ دە زاۋۇت، دېخانچىلىق مەيدانلىرى قۇرۇلسىدى ھەمدە، ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا ھەپتىدە 8 سائەت، باشلانغۇچ مەكتەپ 3ـ يىللىقىدىن يۇقۇرى سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرىغا ھەپـ تىدە 2 سائەتتىن ئەمگەك دەرسى ئورۇنلاشتۇرۇش بەلگىلەندى.

1961- يىلى «تەرتىپكە سېلىش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، ئۆستۈرۈش» تىن ئىبا- رەت تۆت سۆزلۈك قانۇنچىن ئىزچىل ئىجرا قىلىندى، 1962- يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، ۋە- لايەت بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپ قىسقارتىلىپ ۋە بىرلەشتۈرۈلۈپ 1960 - يىلدىكى 880 دىن 803 گە كەلتۈرۈلدى، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 250 مىڭدىن 195 مىڭغا قىسقارتىلدى؛ ئاددىتتە- كى ئوتتۇرا مەكتەپ سانى 1960- يىلدىكىدىن گەرچە ئىككىسى كۆپەيگەن بولسىمۇ، لېكىن مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 1960- يىلدىكى 46787 دىن 1962- يىلى 29191 غا قىسقارتىلدى؛ يېزا ئىگىلىك ئوتتۇرا مەكتىۋى 112 دىن 4 كە قىسقارتىلدى، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم 10 (ئىككى دارىلمۇئەللىمىن مەكتىۋى ئۆز ئىچىگە ئېلىنمايدۇ) دىن 3 كە قىسقارتىل- دى. شۇنىڭ بىلەن تەڭ دۆلەت باشقۇرغان ۋە خەلق باشقۇرغان مەكتەپلەردىكى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىدىن 2200ى ئىخچاملاندى. 1963- يىلى «ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 50 ماددىلىق قائىدىسى» ۋە «باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 40 ماددىلىق قائىدىسى» ئىزچىل ئىجرا قىلىنىپ، مەكتەپلەردە ئوقۇتۇش مەركەز قىلىنغان ئومۇميۈزلۈك خىزمەت ئورۇنلاشتۇرۇش ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇپ، ۋىلايەتنىڭ ماتارىپ خىزمىتى ساغلام تەرەققى قىلىش يولىغا سېلىندى. 1966- يىلى ۋىلايەت بويىچە دۆلەت باشقۇرغان ۋە خەلق باشقۇرغان باشلانغۇچ مەكتەپ كۆپەيمەي 1584 گە، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 244532 گە يەتتى: ئاددىتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپ 78 گە، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 26517 گە يەتتى؛ ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوملار 6گە (ئىككى دا- رىلمۇئەللىمىن مەكتىۋى ئۆز ئىچىگە ئېلىنمايدۇ)، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 2382 گە يەتتى. دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن كېيىنكى 17 يىلدا ۋىلايەت بويىچە يېتىشتۈرۈلگەن ئوقۇغۇچىلار ئىچىدە باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەر 279379، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەر 52134، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەر 6142، ئوتتۇرا تېخنىكومنى پۈتتۈرگەنلەر 8016.

2. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى» نىڭ ماتارىپ ئىشلىرىغا قىلغان بۇزغۇنچىلىقى. ئون يىللىق «مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى» ۋىلايىتىمىز ئىلىم پۈتكۈل ماتارىپ ئىشلىرىغا ئېغىر دە- رىجىدە «تاشقى جاراھەت» ۋە «ئىچكى جاراھەت» نى پەيدا قىلدى. بىر ئەۋلات كىشىلىرىنىڭ زېھنىيەتكۈزۈپلا قالماستىن، بەلكى ماتارىپنىڭ سەۋىيىسىنى ئېغىر دەرىجىدە تۆۋەنلىتە- ۋەتتى. ئوتتۇرا تېخنىكوملارغا ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش 4 يىل توختىدى، ئوتتۇرا دارىل- مۇئەللىمىن مەكتەپلىرىگە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش 5 يىل توختىدى. ئوتتۇرا - باشلا- نغۇچ مەكتەپلەردە گەرچە 1969- يىلدىن باشلاپ «دەرسىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ ئىنقىلاپ قىلىنغان» بولسىمۇ، لېكىن «سواچىل» پىكىر ئېقىمىنىڭ تەسىرى بىلەن «ئىشىكىنى ئېچىۋې- تىپ مەكتەپ باشقۇرۇش»، «سانائەتنى، يېزا ئىگىلىكىنى ئۆگىنىش» كەبى تۈردە يولغا قويۇ- لۇپ، ئاتالمىش «ئەقلىي تەربىيە بىرىنچى»، «ئۇستازلار نىڭ ئىززەت - ھورمىتى» پەسەيەن قىلىنىپ، «بېشىدا مۇڭگۈزى بولۇش، بەدىنىدە تىمكەن بولۇش»، «ئىختىساسلىق قەغەزنى ئاق تاپشۇرىدىغان قەھرىمان بولۇش» تەرغىب قىلىنىپ، ماتارىپ تەرتىۋى ئىنتايىن قالايمە- قانلاشتۇرۇۋېتىلدى. ماتارىپ سۈپىتى، كىشىنى چۆچىتىدىغان دەرىجىدە تۆۋەنلەپ كەتتى. نۇرغۇن ئوقۇغۇچىلار پەيەن قىلىندى، قارا چاپلاندى، زىيانكەشلىككە ئۈچرىدى. روھىي ۋە جىسمانى جەھەتتە ئېغىر دەرىجىدە نابۇت قىلىندى، 1400 نەپەر ئوقۇتقۇچى، ئىشچى- خىزمە-

مەتبى خىزمەتتىن چەتئەللەشتۈرۈلدى، ئوقۇتۇش ئۇسكۇنىلىرى، كىتابلار، تەجرىبە سايمانلىرى قاتارلىقلار دېگۈدەك ۋەيران قىلىندى.

3. ماۋزېدۇڭ خىزمەتتىكى قالايمىقانچىلىقنى ئوڭشاش ۋە تەڭشەش، ئىسلاھ قىلىش، تەرتىپكە سېلىش، ئۆستۈرۈش ئەھۋالى. 1976- يىلى 10- ئايدا "4 كىشىلىك گۇرۇھ" تارمار قىلىنغاندىن كېيىن، ۋىلايەتلىرىمىز نەق ماۋزېدۇڭ خىزمەتچىلىرىنى قالايمىقانچىلىقتىن ئوڭشاش، "سولچىل" خاتالىقنىڭ تەسىرىنى تازىلاش، پارتىيە 11- نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3- ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى ۋە "تەڭشەش، ئىسلاھ قىلىش، تەرتىپكە سېلىش، ئۆستۈرۈش" دىن ئىبارەت 4 سۆزلۈك قانۇنىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇش ئارقىلىق، ئىككى مىڭدىن كۆپ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ناھەق، يالغان، خاتا ئەيىبلىرى يېڭىۋەن قىلىندى. خەلق باشقۇرۇشىدىكى ئىككى مىڭدىن ئارتۇق ئوقۇتقۇچى دۆلەت ئوقۇتقۇچىلىقىغا رەسمىيلەشتۈرۈلدى، كەڭ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ ئاكتىپلىقى ئىشقا سېلىندى. ھەر دەرىجىلىك ھەر خىل مەكتەپلەر تەدرىجى ھالدا ساغلام تەرەققى قىلىش ئىزىغا چۈشتى.

1979 ـ يىلى قەشقەر مەۋرى مەھكىمە «مەدەنىيەت ـ ماۋزېدۇڭ سەھىيە سېپىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يىغىنى» ئاچتى. 1982- يىلى قەشقەر مەۋرى مەھكىمە «باشلانغۇچ مەكتەپ ماۋزېدۇڭ ئومۇملاشتۇرۇش بويىچە تەقدىرلەش يىغىنى» ئېچىپ، نۆۋەتلىك ھالدا 3 ئىلغار ناھىيىنى مۇكاپاتلىدى، ھەمدە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ ئالاقىدار ھۆججەتنىڭ روھىغا ئاساسەن، ناھىيە (شەھەر)، كومموناـ ئىشتەرتلەردىن سانائەت، يېزا ئىگىلىكىنى تۈتقاندەك ماۋزېدۇڭ خىزمەتنى تۈتۈپ، ئۇنۇملۇك تەدبىر قوللىنىپ، مەكتەپلەرنىڭ شارائىتىنى ياخشىلاشنى تەلەپ قىلدى. 3 يىل داۋامىدا، ۋىلايەت، ناھىيىلەر يەرلىك مالىيە كۈچىدىن ماۋزېدۇڭ تېخا 5 مىليون 123 مىڭ يۈەن مەبلەغ ئاجرىتىپ بەردى. كومموناـ ئىشتەرتلەر ماۋزېدۇڭ ئۈچۈن 3 مىليون 159 مىڭ يۈەن خىراجەتنى ئۈزلىرى تەييارلىدى، مەكتەپلەرنىڭ 295000 كۇۋادىرات مېتىرلىق خەتەرلىك سىنىپلىرىنى ياخشىلاپ بەردى، 30 مىڭ يۈرۈش پارتا، ئورۇندۇق توۋلاپ بەردى. 1984- يىلى دۆلەتتىن ئاجرىتىپ بەرگەن ماۋزېدۇڭ خىراجىتى 54 مىليون930 مىڭ يۈەن بولۇپ، 1949- يىلدىكىنىڭ 472 ھەسسىگە توغرا كېلىدۇ. ۋىلايەت بويىچە ھازىر ئوقۇتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ 14 مىليون 240 مىڭ كۇۋادىرات مېتىرلىق ئۆي ـ ئىمارەتلىرى ئوقۇتۇشقا ئىشلىتىلىۋاتىدۇ. 1984- يىلى يوپۇرغا ناھىيىسى "ھەممە مەكتەپلەر خەتەرلىك ئۆي ـ ئىمارەتلەردىن خالى بولۇش، ھەممە سىنىپنىڭ دەرسخانىسى بولۇش، ھەممە ئوقۇغۇچىنىڭ پارتا ـ ئورۇندۇقى بولۇش" دېگەن تەلەپنى ئەملگە ئاشۇردى ھەمدە ئاپتونوم رايونىنىڭ تەكشۈرۈپ ئوقۇتۇشقا ئېلىنغان ئارقىلىق لايىھەتلىك بولۇپ ئاپتونوم رايون بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپ ماۋزېدۇڭ ئومۇملاشتۇرۇشنى ئەملگە ئاشۇرغان تۇنجى ناھىيە ۋە ساۋاتسىزلىقنى تۈگەتكەن ئىككىنچى ناھىيە بولدى. قاتناشلىق ناھىيىسى تەربىيىلىنىۋاتقان ئىشلەپ چىقىرىش بىلەن ئوقۇش پائالىيىتىنى ئاكتىپ قانات يايدۇرۇپ، يېزىلاردىكى ئوقۇتۇرا ـ باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ 70% دىن كۆپرەكىنىڭ ئۆي ـ ئىمارەتلىرىنى پىششىق خىش بىلەن ياساشنى ئەملگە ئاـ

شۇرۇپ، مەملىكەت بويىچە ئوتتۇرا ـ باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ تەربىيىچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادىي تېجەشلىك بىلەن ئوقۇشتا ئىلغار ناھىيە بولدى. يېڭىشەھەر، كونىشەھەر، پوسكام قاتارلىق ناھىيىلەردە ناھىيىلىك پارتكوم ۋە ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەھمىيەت بېرىشى ئارقىسىدا، ئامما پائالىيىتى تۈردە مەكتەپ قۇرۇش دولقۇنى بارلىققا كەلمەكتە. 1984ـ يىلى، ۋىلايەت بويىچە ئالى مەكتەپ 3 كە، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 2636 گە، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچى 816 غا يەتتى. ئوتتۇرا مەكتەپ 169 غا، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 63857 گە، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچى 6416 غا يەتتى؛ باشلانغۇچ مەكتەپ 186 غا (شۇنىڭ مەكتەپلەر ئۆز ئىچىگە ئېلىنمىدۇ)، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 294951 گە، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچى 15619 غا يەتتى. ۋىلايەت بويىچە ئوقۇش يېشىدىكى بالىلارنىڭ مەكتەپكە كىرىش نىسبىتى 95.96% بولدى. بۇقۇرتىلارنىڭ ھەممىسى ۋىلايىتىمىزنىڭ تارىخىدىكى ئەڭ بۇقۇرى سەۋىيە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

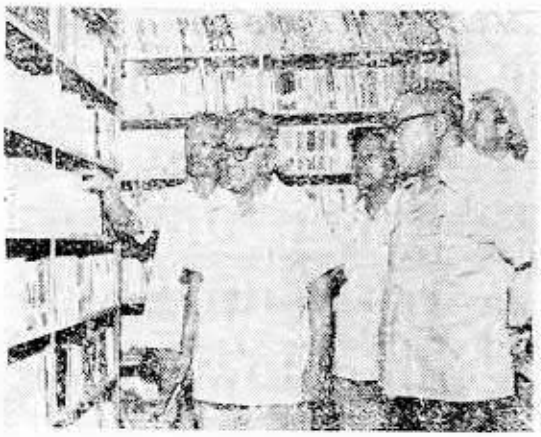

1984-يىل 8- ئاينىڭ 15- كۈنى، ماناپ ناھىيىسى مائارىپ تەرەققىياتىنىڭ مۇناۋىن نەتىجىلىرىنى زاڭ بويىچە (سولدىن ئالتىنچىسى 1- كىشى)، ئابدۇرەھىم رايونلۇق ماناپ ناھىيىلىك ئومۇمىي مۇناۋىن نازىرى يۈجىچەن (ئوڭدىن ئالتىنچىسى 1- كىشى) قاتارلىق يولداشلار قەشقەر 2- ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ كۈتۈپخانىسىنى كۆزدىن كۆچۈردى.

شېپ لىندۇڭ ئۈتۈرسى

دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيانقى 35 يىلدا، ۋىلايەت بويىچە بېتىشتۈرۈلگەن ئوقۇغۇچىلار ئىچىدە باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەر 826971 بولۇپ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتتىن746084؛ تواۋ قىسىم ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەر 254614، بولۇپ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتتىن215391؛ تواۋ ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەر 65045، بولۇپ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتتىن 49244؛ ئوتتۇرا تېخنىكومنى پۈتتۈرگەنلەر 22194، بولۇپ ئىچىدە دارىلمۇئەللىمىن مەكتىۋىنى پۈتتۈرگەنلەر 12074، بولار ـ بوتسىيالىستىك ئۇرۇۋاش ئەلمىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشتى. (يەن لىمىن)

قوشۇمچە: ماناپ خىزمىتى ھەققىدىكى ئىستاتىستىكا جەدۋەللىرى:

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 35 يىلدىن بۇيانقى ياشلانغۇچ مەكتەپلەر ئىلمىي تەرەققىيات ئەھۋالىنى ئىستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى

1 - جەدۋەل

يىل تارىمىسى	مەكتەپ سانى	ئوقۇغۇچىلار سانى ئوزۇش پۈتتۈرگەن	مەكتەپتىكى ئوقۇ- غۇچى سانى	ئوقۇتقۇچى، ئىشچى- خىزمەتچى سانى				يىل تارىمىسى	مەكتەپ سانى	ئوقۇغۇچىلار سانى ئوزۇش پۈتتۈرگەن	مەكتەپتىكى ئوقۇ- غۇچى سانى	ئوقۇتقۇچى، ئىشچى- خىزمەتچى سانى			
				جەمئى	ئوقۇتقۇچى	خىزمەتچى	ئىشچى					جەمئى	ئوقۇتقۇچى	خىزمەتچى	ئىشچى
1949 - يىل	213	1061	49337	2222	1844	131	247	1969 - يىل	905	39035	176125	6628	6306	161	161
1950 - يىل	252	1485	74776	2422	2001	147	274	1970 - يىل	905	33884	186293	6388	6066	161	161
1951 - يىل	256	2961	80591	2484	2065	188	234	1971 - يىل	1127	8358	213229	9112	8790	161	161
1952 - يىل	257	3931	83773	2738	2281	204	253	1972 - يىل	1427	25489	232284	9575			
1953 - يىل	314	8255	96034	3026	2702	199	125	1973 - يىل	1510	21125	248034	10666	9520	1084	62
1954 - يىل	339	10655	103249	3232	2855	246	131	1974 - يىل	1545	23052	256465	11410	10061	1263	86
1955 - يىل	349	10881	109446	3410	3045	151	214	1975 - يىل	1886	28155	284194	12423	11787	1546	90
1956 - يىل	280	12191	131719	3842	3491	161	190	1976 - يىل	1950	36591	296551	12735	11131	1505	99
1957 - يىل	409	15627	141458	4155	3810	202	143	1977 - يىل	1629	35979	289009	12189	10800	1256	133
1958 - يىل	742	19516	224308	5593	5406	120	67	1978 - يىل	1637	34915	288286	12551	11184	1256	111
1959 - يىل	784	20669	239504	6061	5814	139	108	1979 - يىل	1431	29795	282215	13162	11506	1502	154
1960 - يىل	880	29675	250175	6656	6373	194	89	1980 - يىل	1267	32727	280609	14721	12558	1736	427
1961 - يىل	847	26750	229308	6418	6163	187	68	1981 - يىل	1221	35811	265119	15741	13603	1855	283
1962 - يىل	803	38391	195257	5886	5626	160	100	1982 - يىل	939	35223	250993	15206	12977	1847	382
1963 - يىل	732	20901	199209	6080	5731	237	112	1983 - يىل	1010	25979	264804	15420	13103	1790	527
1964 - يىل	739	10427	218337	6523	6230	182	111	1984 - يىل	1004	32071	294951	15619	13029	1882	708
1965 - يىل	1821	21502	245388	7804	7457	217	130								
1966 - يىل	1584	24501	244532	7881	7559	161	161								
1967 - يىل	905	30833	198371	6069	5747	161	161	جەمئى		826971					
1968 - يىل	905	29465	183200	6069	5747	161	161								

ئىزاھات: 1. 1975- يىلدىن 1981- يىلغىچە بولغان سانداپ ئېلىنىلىك 3-دەۋرىيەشكە مەكتەپ سانى ۋە ئوقۇغۇچىلار سانى ئوز ئىچىگە ئېلىنمىدۇ.

2. 35 يىلدىن بۇيان ياشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگەن 826971 ئوقۇغۇچى ئىچىدە مىللىلار 746084 بولۇپ، 90.2% نى ئىگەللەيدۇ.

3. 1984 - يىلى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئىچىدىكى مىللىلار 14640 بولۇپ، 93.7% نى ئىگەللەيدۇ.

4. 1984 - يىلى ياشلانغۇچ مەكتەپتىكى مەخسۇس ئوقۇتقۇچىلار ئىچىدە ئوقۇش تارىخى ئواچەمگە يەتكەنلەر 49.92% نى ئىگەللەيدۇ.

5. 1965-، 1966 - يىللىرىكى مەكتەپ سانى ئىچىدە خەلق ياشقوزۇلۇشىدىكى ياشلانغۇچ مەكتەپ 1124.

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 35 يىلدىن بۇيانقى ئوتتۇرا مەكتەپ ماتارىپ تەھۋالىنى
ئىستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى

2 ـ جەدۋەل (1)

يىل تارىخى	مەكتەپ سانى		ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچى سانى			مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى سانى			ئوقۇتقۇچى ، ئىشچى ـ خىزمەتچى سانى			
	جەمئى	بۇلاڭ ئىچىدە ئوتتۇرا مەكتەپ	جەمئى	بۇلاڭ ئىچىدە		جەمئى	بۇلاڭ ئىچىدە		جەمئى	دەخلىسى ئوقۇتقۇچى	خىزمەتچى	ئىشچى
				تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ		تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ	تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ				
1949 - يىل	1					124	95	29	25	11	10	4
1950 - يىل			22	22		67	138	29	10	10		
1951 - يىل			45	21	24	267	267		10	10		
1952 - يىل						180	180		7	7		
1953 - يىل	3					1328	1328		87	44	20	23
1954 - يىل	5					2468	2468		167	86	39	42
1955 - يىل	8	1	131	131		4208	4128	80	261	144	50	67
1956 - يىل	13	2	785	785		7723	7400	323	454	266	87	101
1957 - يىل	20	2	733	733		10836	10349	487	671	387	136	128
1958 - يىل	32	9	1443	1380	63	18882	17828	1054	988	667	161	160
1959 - يىل	45	13	3133	2936	197	30036	27597	2439	1500	1047	216	237
1960 - يىل	69	13	5957	5812	145	46787	42914	3873	2278	1570	365	343
1961 - يىل	70	15	7115	6546	569	43730	39032	4698	2664	1865	397	402
1962 - يىل	71	14	9737	8507	1230	29191	25581	3610	2005	1313	389	303
1963 - يىل	71	15	9346	8297	1049	26151	22598	3553	1834	1272	330	232
1964 - يىل	72	14	6343	5459	884	26441	22668	3773	1895	1311	354	230
1965 - يىل	75	13	5767	4943	824	29355	25284	4071	1997	1369	392	236
1966 - يىل	78	2	7719	6544	1175	31052	26517	4535	1767	1316	273	178
1967 - يىل	78	2	5971	5971		25105	20570	4535	2595	2144	273	178
1968 - يىل	78	2	8238	8238		16857	12322	4535	2595	2144	273	178

قەشقەر ۋىلايىتلىك 35 يىلدىن بۇيانقى ئوتتۇرا مەكتەپ ماتېرىيال ئەھۋالىنى ئىستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى 2 ـ جەدۋەل (2)

يىل تەرتىپ نومۇرى	مەكتەپ سانى		ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچى سانى			مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى سانى			ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچى سانى			
	جەمئى	بۇددالق ئىشلەيدىغان مەكتەپ	جەمئى	بۇددالق ئىشلەيدىغان		جەمئى	بۇددالق ئىشلەيدىغان		جەمئى	مەخسۇس ئوقۇتقۇچى	خىزمەتچى	ئىشچى
				تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ	تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ		تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ	تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ				
1969 ـ يىل	78	3	16514	4064	12450	9782	165	9617	2755	2289	284	182
1970 ـ يىل	81	1				22830	394	22436	2721	2252	298	171
1971 ـ يىل	101	1	3107	118	2989	40856	7757	33099	3166	2643	359	164
1972 ـ يىل	107		9474	165	9309	42563	8063	34500	3106	2498	428	180
1973 ـ يىل	117	8	14786	2156	12630	34388	8459	25929	2918	2107	464	347
1974 ـ يىل	123	5	13251	4054	9197	36696	8545	28151	3049	2115	505	429
1975 ـ يىل	175	44	13442	2749	10693	51130	10902	40228	3722	2651	599	472
1976 ـ يىل	176	38	15500	3975	11525	60413	10150	50263	4172	2988	627	557
1977 ـ يىل	176	42	18464	3979	14485	80108	14204	65904	5003	3471	653	879
1978 ـ يىل	189	55	19045	3950	15095	84270	13969	71201	5684	3999	874	811
1979 ـ يىل	213	54	23759	5471	18288	78986	12100	66886	6303	4124	1066	1113
1980 ـ يىل	201	47	24466	5419	19047	72594	12492	60102	6500	4304	1070	1126
1981 ـ يىل	199	39	22310	5211	17099	66694	14670	52022	6961	4663	1171	1121
1982 ـ يىل	165	17	17999	5973	12026	57999	12445	45554	6271	4316	1023	932
1983 ـ يىل	168	41	17986	6084	11902	59770	12092	47678	6483	4605	961	917
1984 ـ يىل	169	54	17071	5217	11854	63857	14154	49703	6416	4627	1027	762
جەمئى												

ئىزاھات: 1. 1975 ـ يىلدىن 1981 ـ يىلغىچە بولغان ئومۇمى سانىدا يېزا ئىگىلىكى 3 ـ دەۋرىيىلىك مەكتەپ سانى ۋە ئوقۇغۇچى سانى ئۆز ئىچىگە ئېلىنمىدى؛ 2. 35 يىلدىن بۇيانقى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن 254614 ئوقۇغۇچى ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتتىن 215391؛ 3. 1984 ـ يىلدىكى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتتىن 5339؛ 4. 1984 ـ يىلى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەردىكى مەخسۇس ئوقۇتقۇچىلار ئىچىدە ئوقۇش تارىخى ئوقۇتقۇچىلار ئومۇمى سانىنىڭ 22-34% نى ئىگەللەيدۇ، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەردىكى ئوقۇتقۇچىلار ئىچىدە ئوقۇش تارىخى تولۇق ھەمكە يەتكەنلەر 216 بولۇپ، 22-9% نى ئىگەللەيدۇ.

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 35 يىلدىن بۇيانقى دارىلمۇئەللىمىن مائارىپىنىڭ تەرەققىياتى

ئەھۋالىنى ئىستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى 3 - جەدۋەل

يىل ئايرىمىسى	ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچى سانى							مەكتەپتىمكى ئوقۇغۇچى سانى		ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچى سانى			
	جەمئى	بۇلماق ئەمەس						جەمئى	بۇلماق ئەمەس	جەمئى	بۇلماق ئەمەس		
		تولۇق دارىلمۇ- ئەللىمىنى	تولۇقسىز دارىل- مۇئەللىمىنى	قىشقىچە دارىلمۇ- ئەللىمىنى	يەكەن دارىلمۇ- ئەللىمىنى	ھامىيلاردىكى دارىلمۇئەللىمىن سىنىپى			تولۇق دارىلمۇ- ئەللىمىنى		ئوقۇتقۇچى	خىزمەتچى	ئىشچى
1949 - يىل	36		36					378	57	69	18	26	25
1950 - يىل	45		45					477	20	76	38	13	25
1951 - يىل	124	18	106					589	26	77	38	17	22
1952 - يىل	27		27					1158	89	107	57	19	31
1953 - يىل	110		110					1247	177	120	62	29	29
1954 - يىل	400		400					1077	318	107	50	29	28
1955 - يىل	324	17	307					1032	425	101	45	27	29
1956 - يىل	288	62	226					1221	546	113	57	23	33
1957 - يىل	339	72	267					1360	503	119	64	24	31
1958 - يىل	272	137	135					1147	981	104	56	26	22
1959 - يىل	257	33	224					1834	1426	151	90	30	31
1960 - يىل	500	184	316					2804	1415	181	119	33	29
1961 - يىل	356	274	82					2550	745	167	111	32	24
1962 - يىل	1041	398	643					745		90	55	20	15
1963 - يىل	263							543		80	44	21	15
1964 - يىل	308							560		124	72	29	23
1965 - يىل	38							910		137	74	35	28
1966 - يىل	269							1009		174	123	28	23
1967 - يىل	562							513		174	123	28	23
1968 - يىل	265							263		174	123	38	23
1969 - يىل	—							—		173	122	28	23
1970 - يىل	—							—		173	122	28	23
1971 - يىل	—							—		173	122	28	23
1972 - يىل	—							515		186	112	30	44
1973 - يىل	—							1019		186	112	30	44
1974 - يىل	395							1144		194	115	30	49
1975 - يىل	499							822		198	124	32	42
1976 - يىل	600							1271		185	115	40	30
1977 - يىل	547							1404		218	134	42	42
1978 - يىل	613							1392		206	119	40	47
1979 - يىل	—							2806		230	132	48	50
1980 - يىل	669							1955		253	140	55	58
1981 - يىل	779							1907		294	165	58	71
1982 - يىل	1137							1148		288	144	58	86
1983 - يىل	625							883		289	140	66	83
1984 - يىل	386							953		294	146	68	80
جەمئى	10074												

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 35 يىلدىن بۇيانقى مائارىپ خىراجىتىنىڭ ئەھۋالىنى ئىستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى

4 ـ جەدۋەل

يىللىق نومۇرى	جەمئى	دولەتتىن سېلىنغان مائارىپ خىراجىتى			
		جەمئى	بۇلاق ئىچىدە		
			كەسپىي خىراجەت	ئاساسى قۇرۇلۇش خىراجىتى	
1950 ـ يىل	116000	116000	116000		
1951 ـ يىل	177000	177000	177000		
1952 ـ يىل	215000	215000	171000	44000	
1953 ـ يىل	4013000	4013000	3503000	510000	
1954 ـ يىل	5127000	5127000	4453000	674000	
1955 ـ يىل	5452000	5452000	4616000	836000	
1956 ـ يىل	6997000	6997000	6006000	991000	
1957 ـ يىل	6870000	6870000	6226000	644000	
1958 ـ يىل	7609000	7609000	6960000	649000	
1959 ـ يىل	7997000	7997000	7545000	45200	
1960 ـ يىل	10310100	10310100	10129000	181100	
1961 ـ يىل	9054000	9054000	858000	474000	
1962 ـ يىل	7163000	7163000	7163000		
1963 ـ يىل	8080000	8080000	7888000	192000	
1964 ـ يىل	9699000	9699000	9699000		
1965 ـ يىل	10558600	10558600	10325000	233600	
1966 ـ يىل	11376000	11376000	11376000		
1967 ـ يىل	11391000	11391000	11391000		
1968 ـ يىل	10047000	10047000	10047000		
1969 ـ يىل	7282000	7282000	7282000		
1970 ـ يىل	7733000	7733000	7733000		
1971 ـ يىل	9943000	9943000	9943000		
1972 ـ يىل	14219000	14219000	14219000		
1973 ـ يىل	16393000	16393000	16393000		
1974 ـ يىل	16738000	16738000	16738000		
1975 ـ يىل	17750000	17750000	17750000		
1976 ـ يىل	20180000	20180000	18980000	1200000	
1977 ـ يىل	21200000	21200000	20400000	800000	
1978 ـ يىل	24403000	24403000	23603000	800000	
1979 ـ يىل	26070000	26070000	25370000	700000	
1980 ـ يىل	33726000	33344000	324440000	900000	97000
1981 ـ يىل	35843000	35678000	3345000	222800	
1982 ـ يىل	42918000	40028000	37300000	2728000	2700000
1983 ـ يىل	47757000	44859000	40130000	4729000	1010000
1984 ـ يىل	58482000	54930000	50800000	4130000	1316000
جەمئى	532888700	523001700	498906000	240957000	5123000

تەرىجانلىق ۋە ئىقتىسادىي جانلاندۇرۇش بىلەن كۆرىدىغان سېلىنغان مەبلەغ	كوممۇنا، ئەترەتلەر ئۈزى تەمىنلەيدىغان مەبلەغ	ۋىلايەت، ناھىيەلىك يەرلىك مالىلىمە كۆچىدىن سېلىنغان مەبلەغ
285000		97000
165000		
190000		2700000
476000	1412000	1010000
489000	1747000	1316000
1605000	3159000	5123000

[بالىلار ماۋزىسى] ناۋا تالىقتىن بۇرۇن قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ بالىلار ماۋزىسى يوق ئىدى. 1954- يىلى جەنۇبىي شىنجاڭ مەمۇرى مەھكىمە تۇنجى بالىلار باغچىسىنى، يەنى ھازىرقى ۋىلايەتلىك بالىلار باغچىسىنى قۇرغان. 1984- يىلى ۋىلايەت بويىچە بالىلار باغچىسى جەمئى 25 گە، باغچىدىكى بالىلار 2389 گە، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 346 گە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ماۋزىپ تارماقلىرى قۇرغان بالىلار باغچىسى 11، باغچىدىكى بالىلار 1737، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 263؛ ياشلار تارماقلارنىڭ قۇرغىنى 4، باغچىدىكى بالىلار 299، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 55؛ كوللېكتىپتىن قۇرغىنى 10، باغچىدىكى بالىلار 353، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى- خىزمەتچى 28.

قەشقەر شەھىرىدىكى مىللى بالىلار باغچىسىدىكى كىچىك دوستلار ھالاۋەتلىك ئۆسۈۋاتىدۇ. ئۇيغۇنلىما قىلغان.
باۋدې فوتوسى

يۇرۇغا ناھىيىلىك بالىلار باغچىسى.
سۇرى قادىر ئۆتۈسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ بالىلار ماۋزىسىنى ئىشلەپ تەرەققىيات-قىلىپ تەدرىجىي ئاسسىتا، نۆۋەتتىكى ئىقتىسادىي ئۇرۇنۇش تەرەققىياتىغا ئىنتىلىپ ئىچىپ ئاجىزلاپ قالماسلىقى لازىم.

[ياشلانغۇچ مەكتەپ ماۋزىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش] 1979- يىلى 3- ئايدا ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە ماۋزىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش بويىچە تەدرىجىلىك ئىلگىرىلەشنى يولغا قويۇپ ئاچتى. 1980- يىلى 12- ئايدا چاپ مەركىزىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەننىڭ «ياشلانغۇچ مەكتەپ ماۋزىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش ھەققىدە قارار» تارقىتىلغاندىن كېيىن، ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە 1982- يىلى 9- ئايدا ياشلانغۇچ مەكتەپ ماۋزىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش بويىچە ئىلنارلارنى تەدرىجىلىك ئىچىپ، قاغىلىق، يوپۇرغىدىن ئىبارەت ئىككى ناھىيىنى ناھىيىنى تەدرىجىدى دەۋرە «ئومۇملاشتۇرۇش» چىڭىرىپ قايتا ناھىيە (شەھەر)، كومېرنا، ئەترەتلەردىن ماۋزىسىنى، يېزا ئىگىلىكىنى تۇتاندەك ماۋزىپىنى تۇتۇشنى، ئۇنۇملۇك تەدبىر قوللىنىپ، مەكتەپلەرنىڭ شارائىتىنى ياخشىلاشنى تەلەپ قىلدى. 1982 - 1984- يىللىرى بولغان 3 يىلدا، ۋىلايەت، ناھىيىلەر ماۋزىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى.

قەشقەر 3- ياشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى يەنىمۇ ئومۇملاشتۇرۇش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى.
باۋدې فوتوسى

لىيە كۆچمەندىن ماتاردىپ ئۆچۈن 5 مىليون 123 مىڭ يۈەن مەبلەغ ئاجرىتىپ بەردى، كومپونات، ئەترەتلەر 3 مىليون 159 مىڭ يۈەنلىك ئۆزلەشتۈرى تەييارلىدى، مەكتەپلەر نىڭ 295000 كۆۋادرات تېمىتىمىرلىق خەتلەرلىك سىنىملىرى ياخشىلاندى، 30 مىڭ يۈرۈش پارتا ـ تورۇندۇق تەۋپۇقلاندى، يۇپۇرما نامېيىسى "مەمە مەكتەپ خەتلەرلىك ئۆي ـ ئىمارەتلىرىدىن خالى بولۇش، مەمە سىنىپنىڭ دەرسخانىسى بولۇش،

ئەترەتكە كىرىش مۇراسىمى. لى جۇڭمىڭ فوتوسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 ـ يىللىق باللار باغچىلىرىنىڭ ئاساسى ئەھۋالىنى ئىستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى

		باغچىدىكى باللار سانى	ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچى سانى				
			جەمئى	باغچى باشلىقى	ئوقۇتقۇچى	ساقلىغۇچى ساقلىغۇچى ئوچى	تەربىيەچى	باشقا خادىملار
ئومۇمى جەمئى		2389	364	25	136	9	109	67
تارماقلار بويىچە	ماتاردىپ تارماقلىرى باشقۇرغىنى	1737	263	15	116	7	73	52
	كوللېكتىپ باشقۇرغىنى	333	28	5	10		18	5
	باشقا تارماقلار باشقۇرغىنى	299	55	5	10	2	28	10
شەھەر ـ يېزا بويىچە	شەھەردىكىسى	966	180	9	85	5	47	34
	ئۇنىڭ ئىچىدە ماتاردىپ تارماقلىرى باشقۇرغىنى	966	180	9	85	5	47	34
	يانمىچە بازاردىكىسى	1116	138	11	41	4	54	28
	ئۇنىڭ ئىچىدە ماتاردىپ تارماقلىرى باشقۇرغىنى	771	83	6	31	2	26	18
	يېزىلاردىكىسى	307	28	5	10		8	5
	ئۇنىڭ ئىچىدە ماتاردىپ تارماقلىرى باشقۇرغىنى							
ئومۇمى جەمئى ئىچىدە	تاز سانلىق مىللەتتىن	1228	150	11	97	3	19	20
	قىز	1199	310	19	133	8	108	42

ئەسكەرتىش : 3 ياشتىن تۆۋەن باللارنى قوبۇل قىلمىغان باللار يەسلىسى بۇ سانغا كىرگۈزۈلمىدى.

هەممە ئوقۇغۇچىنىڭ پارتا- ئورۇندۇقى بولۇش» دېگەن تەلەپنى ئەمەلگە ئاشۇردى. ئاغىلىق ناھىيىسى يېزىلاردا 70% مەكتەپنىڭ ئۆي - ئىمارەتلىرىنى پىششىق خىش بىلەن ياساشنى ئەمەلگە ئاشۇردى.

يېڭىشەھەر، كونىشەھەر، پوسكام قاتارلىق ناھىيىلەردە ناھىيىلىك پارتكوم، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئەھمىيەت بېرىشى ئارقىسىدا، ئامما مەكتەپ ياشقۇرۇش دولقۇنى بار - لىققا كەلمەكتە. 1984- يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا مەمۇرى مەھكىمە مەدەنىيەت- ماارىپ

ئاتا - ئانىلار پەرزەنتلىرىنى مەكتەپكە ئۇزىتىش مەھەممەت ھېيت ئوتتۇسى

باشقارمىسى باشلانغۇچ ماارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇش ئىشىنى تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى تەشكىللەپ، مەمۇرى مەھكىمە رەھبەرلىگىنىڭ يېتەكچىلىگىدە قىسمەن ناھىيىلەردە تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغاندىن كېيىن، ۋىلايەت بويىچە ماارىپ خىزمىتى يىغىنىنى ئېچىپ، يەر قانچە يىلدىن بۇيانقى ۋىلايەت بويىچە باشلانغۇچ ماارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇش خىزمىتى ئەھۋالىنى يەكۈنلىدى، ئىلغار ناھىيىلەرنى مۇكاپاتلىدى. ۋىلايەتتىنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپ ماارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇش گۇيخۇاسىنى، يەنى ناھىيە (شەھەر) لەر 1987 - يىلغا بارغاندا باشلانغۇچ مەكتەپ ماارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاپ بولۇش(تاشقورغان ئاپتونوم ناھىيىسى 1990 - يىلىنچە ئورۇنلاپ بولۇش) گۇيخۇاسىنى تۈزۈپ چىقتى. شۇنىڭ بىلەن بىللە مەدەنىيەت-ماارىپ باشقارمىسىنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپ ماارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇش توغرىسىدىكى 20 ماددىلىق بەلگىلىمىسىنى تارقاتتى.1984 - يىل 10 - ئاينىچە ۋىلايەت بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 294951 گە يەتتى. ئوقۇش يېشىدىكىلەرنىڭ مەكتەپكە كىرىش نىسبىتى 95.96% گە يېتىپ، ۋىلايەتتىمىزنىڭ تاربىيىدىكى يۇقىرى سەۋىيىدىن ئېشىپ كەتتى. 1984 - يىلى 9 - ئايدا ئاپتونوم رايون بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپ ماارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇش، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىشنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزىلىپ خىزمەت يىغىنى بويۇرغا ناھىيىسىدە چاقىرىلدى، تەكشۈرۈش ئارقىلىق يوپۇرغا ناھىيىسى باشلانغۇچ مەكتەپ ماارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇش تەلىۋىگە يېتىپ، ئاپتونوم رايون بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپ ماارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇشنى ئەمەلگە ئاشۇرغان تۇنجى ناھىيە بولدى. (يەن لىمىڭ)

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 - يىللىق باشلانغۇچ مەكتەپ ماتارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇشتىكى
" 4 نىسبەتى " نى ئىستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى

ئورۇن	مەكتەپكە كىرىش نىسبەتى	داۋام نىسبەتى	ئوقۇش پۈتتۈرۈش نىسبەتى	ئومۇملاشتۇرۇش نىسبەتى
جەمئىي	95.96%	97.5%	94%	90.6%
قەشقەر شەھىرى	93.8%	99%	95%	72%
يېڭىشەھەر	98.4%	99.2%	93.4%	92%
كونىشەھەر	94.6%	93.5%	95.4%	81%
مارالبۇلاق	96%	98%	96.5%	83.7%
پەيزىۋات	93.7%	93.7%	91.9%	83.2%
دوجۇرغا	98.9%	98.6%	98.5%	98.8%
تاشقوۋغان	89%	87%	81%	71.3%
يېڭىسار	95.7%	99%	93.8%	92.7%
يەكەن	95.54%	99.2%	95.6%	96.8%
قاغىلىق	98%	97.6%	96.4%	93.8%
بوسكام	98.1%	99.2%	91.4%	96%
مەكىت	96.5%	95.2%	83.2%	90.2%

ئىزاھات:

1 - ناھىيىلەرنىڭ ئوقۇش يېشىدىكى بالىلارنىڭ مەكتەپكە كىرىش نىسبىتىدە 1984 - يىللىق ماتارىپ ئىستاتىستىكا جەدۋىلى ئاساس قىلىندى.

2 - يىللىق داۋام نىسبىتى، ئوقۇش پۈتتۈرۈش نىسبىتى، ئومۇملاشتۇرۇش نىسبىتى مەزكۇر مەكتەپ-ماتارىپ باشقارمىسى ماتارىپنى ئومۇملاشتۇرۇش بولۇمىنىڭ 1981 - يىل 11 - ئايدىكى تەكشۈرگەن سان بويىچە جەدۋەللەشتۈرۈلدى.

[ئوتتۇرا مەكتەپ ماتارىپى] 1984 - يىلى قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە ئادەتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپ 169 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئازسانلىق مىللەت ئوتتۇرا مەكتىۋى 150، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 63857، بۇنىڭ ئىچىدە مىللى ئوقۇغۇچى 47258 بولۇپ، 74% نى ئىگەللەيدۇ. ئازاتلىقتىن بۇرۇنقىغا سېلىشتۇرغاندا، ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى 515 ھەسسە كۆپەيدى. ۋىلايەتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپ ماتارىپى گەرچە ناھايىتى زور مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشكەن بولسىمۇ، لېكىن يەنە بەزى مەسىلەلەر ساقلاندى. ئاساسلىقى، شەھەر ئىچىدە ئوقۇغۇچى كۆپ، مەكتەپ ئاز، مەكتەپكە كىرىش قىيىن. يېزىلاردا نۇرغۇن ئوقۇغۇچى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇشنى خالىمايدۇ ياكى مەكتەپكە زومۇ-زو كېلىپ، يېرىم يولدا چېكىنىپ كېتىدۇ. مەسىلەن: 1980 - يىلى ۋىلايەت بويىچە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچى 23000 ئىدى، 1983 - يىلى ئوقۇش پۈتتۈرگەنلەر 11900

قەشقەر 6 - ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرى ئوقۇتقۇچىنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئىزىكا تەجرىبىسى ئېلىپ بارماقتا.
باۋدې فوتوسى

بولدی، 3 يىلدا 11100 ى چېكمىنىپ كەتتى، چېكمىنىپ كېتىش نىسبىتى 48.2% گە يەتتى. 1981- يىلى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچى 20399 ئىدى. 1984 - يىلى ئوقۇش پۈتتۈرگىنى 11854 بولۇپ، 3 يىلدا 8545 ى چېكمىنىپ كەتتى، چېكمىنىپ كېتىش نىسبىتى 42% گە يەتتى. 1984 - يىلى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە 20 مىڭ ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش پىلانلانغان ئىدى، ئەمەلىيەتتە 18996 سى قوبۇل قىلىندى. بۇنىڭ ئاساسلىق سەۋەبى: بىرىنچىدىن، يېزا ئوتتۇرا مەكتەپلىرىنىڭ ئوقۇتۇش سۈپىتى تۆۋەن بولغانلىقى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ بۇقۇرى مەكتەپلەرگە كۆچۈش نىسبىتى بۇقۇرى بولغانلىقى، ئاتا - ئانىلارنىڭ پەرزەنتلىرىنى ئوقۇتۇشتا بولغان ئىشەنچىسى كەم بولۇپ كېتىشىدىن، ئۆلايىتىمىزنىڭ ماڭارىپ قۇرۇلمىسى ئاساسى جەھەتتىن بىرخىللاشقانلىقى ئوتتۇرا مەكتەپ. ئۈچىنچىدىن، يېزىلاردىكى قىزلاردىن بالدۇر تۇرمۇشقا يۆتكىلىدىغانلار بىر قەدەر كۆپ، بۇنىڭدىن باشقا يېزا ئوتتۇرا مەكتەپلىرىنىڭ سىنىپلىرى كونىراپ كەتكەن، ئوسكۇنىلىرى ناچار، ئوقۇتۇشقا بىرخىلگەن يارەدەم پۈلنىڭ ئۆلچىمى تۆۋەن، ۋاھاكازالار. بۇمۇ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ چېكىنىپ چىقىپ كېتىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغانلىقى بىر سەۋەب. تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ باسقۇچىدا ئوقۇغۇچىلارنىڭ داۋامى مۇستەھكەم بولۇپ، ئاساسى جەھەتتىن چېكىنىپ كەتمەيدۇ. بۇنىڭ تۆپ سەۋەبى: ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن بۇقۇرى مەكتەپكە كۆچۈشى، ئەمما ئورۇنلاشتۇرۇش پۈرسىتى كۆپ بولۇشتىن ئىبارەت. 1983 - يىلى ۋىلايەت بويىچە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ 33% تى، 1984 - يىلى 31.8% تى ئالى مەكتەپ ۋە ئوتتۇرا تېخنىكومغا قوبۇل قىلىندى. (يەن ئەسكە)

قەشقەر 3 - ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى دەرس تەييارلىغىدا. مەھەممەت ھوشۇر فوتوسى

[نۆۋەتسىلىق ئوتتۇرا - باشلانغۇچ مەكتەپلەر]

ماڭارىپ مىنىستىرلىقىنىڭ 1978 - يىل 1 - ئايدا ئېلان قىلغان «بىر تۈركۈم نۆۋەتسىلىق ئوتتۇرا - باشلانغۇچ مەكتەپلەرنى ياخشى باشقۇرۇش توغرىسىدىكى سىناق تەرىقىسىدە يۈرگۈزۈش لايىھىسى» ۋە ئالاقىدار ئۇقتۇرۇشنامە تەلەپلىگەن ئەھۋال قىلىپ، ئاپتونوم رايون شىنجاڭ بويىچە 28 ئوتتۇرا مەكتەپ، 42 باشلانغۇچ مەكتەپنى ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك نۆۋەتسىلىق مەكتەپ قىلىپ بەلگىلىدى. بۇنىڭ ئىچىدە تەشەببۇسكارلىق نۆۋەتسىلىق ئوتتۇرا مەكتەپ 3، باشلانغۇچ مەكتەپ 6.

قەشقەر 6 - ئوتتۇرا مەكتەپ: بۇ مەكتەپنىڭ ئورنى قەشقەر شەھىرىدە بولۇپ، 1956- يىلى قۇرۇلغان. ئەسلى نامى قەشقەر تولۇق ئوتتۇرا مەكتىۋى ئىدى. ھازىر ئۇيغۇر تىلىدا دەرس ئۆتىلىدىغان، ئۇيغۇر ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ئاساس قىلىنغان، تاجىك قاتارلىق ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچى قوشۇمچە قوبۇل قىلىنىدىغان مۇكەممەل ئوتتۇرا مەكتەپ، ئوقۇش مۇددىتى 6 يىل. 1984- يىلدىكى ئوقۇتۇش سىنىپى 34 (تولۇقسىز 16، تولۇق 18)، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 1823، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىلەر 150.

جەدۋەل 2 ـ 1984 ـ يىللىق ئادەتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ ئەھۋالىنى ئىستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى

ئورۇن	مەكتەپ سانى			مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى سانى ئىجمالى			مەكتەپلەر ئىجمالى	مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى سانى ئىجمالى			
	جەمئىي	بۆلمىلىك ئىجمالى		جەمئىي	بۆلمىلىك ئىجمالى			مىللەت ئوقۇتۇش مەكتىپى	خەنزۇ ئوقۇتۇش مەكتىپى	مىللەت ئوقۇغۇچى	خەنزۇ ئوقۇغۇچى
		ئوقۇتۇش	تولۇقسىز		ئوقۇتۇش	تولۇقسىز				ئوقۇتۇش	تولۇقسىز
ئومۇمىي جەمئىي	169	54	115	63857	14154	49703	150	19	13188	3411	36515
ۋىلايەتلىك قاراشلىق ئورۇملار	71	4	3	6013	2262	3781	3	4	2456	1251	1323
قەشقەر شەھىرى	11	6	8	9970	1803	5167	10	4	1290	427	3877
كونىشەھەر	22	8	11	6193	1261	4932	21	1	181	107	4751
يېڭىشەھەر	14	2	12	4675	1019	3656	13	1	645	293	3011
ماراللېشى	13	3	10	4301	1218	3083	12	1	305	158	2718
يەكەزىياۋات	12	2	10	3291	880	2411	11	1	106	77	2305
يېڭىسار	12	2	10	2507	607	1900	11	1	211	128	1689
يۇيۈرغا	11	2	9	2212	501	1711	10	1	149	84	1562
تاشئوردان	12	1		490	130	360		1	13		347
يەكەن	22	12	10	11521		9596	20	2	875	348	8721
قاغىلىق	21	6	15	8852	1050	7802	20	1	887	209	1915
پوسكام	11	2	9	3348	711		10	1	394	163	2243
مەكىت	9	4	5		787	2667		1	611	165	2053

جەدۋەل 2 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ: بۇ مەكتەپنىڭ ئورنى قەشقەر شەھرىدە بولۇپ، 1956ـ يىلى قۇرۇلغان. ھازىر خەنزۇ تىلىدا دەرس ئۆتۈلمەيدىغان، خەنزۇ ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ئاساس قىلمىغان تولۇقسىز ۋە تولۇق سىنىپلىرى بولغان مۇكەممەل ئوتتۇرا مەكتەپ. ئوقۇش مۇددىتى 6 يىل. 1984 ـ يىلدىكى ئوتتۇرىش سىنىپى 37 (تولۇقسىز 19، تولۇق 18)، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 2001، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچى133.

يەكەن ناھىيىلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ: بۇ مەكتەپنىڭ ئورنى يەكەن ناھىيە سىنىدە بولۇپ، 1953 ـ يىلى قۇرۇلغان. ھازىر ئۇيغۇر تىلىدا دەرس ئۆتۈلمەيدىغان، ئۇيغۇر ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ئاساس قىلمىغان تولۇق ۋە تولۇقسىز سىنىپلىرى بولغان مۇكەممەل ئوتتۇرا مەكتەپ. ئوقۇش مۇددىتى 6 يىل. 1984 ـ يىلدىكى ئوقۇتۇش سىنىپى 24 (تولۇقسىز 7، تولۇق 17)، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 1259، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچى 109.

قەشقەر شەھەرلىك 1-، 3 - باشلانغۇچ مەكتەپ: بۇ ئىككى مەكتەپنىڭ ئورنى قەشقەر شەھەرىدە. ھازىر ئۇيغۇر تىلىدا دەرس ئوقۇلمىدىغان، ئۇيغۇر ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلمىش ئاساس قىلمىغان مۇكەممەل باشلانغۇچ مەكتەپ، ئوقۇش مۇددىتى 5 يىل، بۇ ئىككى مەكتەپنىڭ 1984 - يىلدىكى ئوقۇتۇش سىنىپى 45، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 2247، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 141.

قەشقەر 10 - باشلانغۇچ مەكتەپ: بۇ مەكتەپنىڭ ئورنى قەشقەر شەھىرىدە بولۇپ، 1954-يىلى قۇرۇلغان. ئەسلى نامى جەنۇبىي شىنجاڭ باشلانغۇچ مەكتىۋى، قەشقەر باشلانغۇچ مەكتىۋى ئىدى. ھازىر خەنزۇ تىلىدا دەرس ئوقۇلمىدىغان، خەنزۇ ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلمىش ئاساس قىلمىغان مۇكەممەل باشلانغۇچ مەكتەپ. ئوقۇش مۇددىتى 5 يىل. 1984 -يىلدىكى ئوقۇتۇش سىنىپى 33، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 1458، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 81، (بۇنىڭ ئىچىدە ئوقۇتقۇچىلىق ئىستاژى 20 يىلدىن ئاشقىنى 29، مەدەنىيەت سەۋىيىسى ئوتتۇرا تېخنىكومدىن يۇقۇرى بولغىنى 42). مەكتەپ ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى 70 مو، مەكتەپنىڭ ئومۇمىي قۇرۇلۇش كۆلىمى 8738 كۋادرات مېتىر.

يەكەن ناھىيىلىك گەيشاڭ باشلانغۇچ مەكتەپ: بۇ مەكتەپنىڭ ئورنى يەكەن ناھىيىسىدە، ھازىر ئۇيغۇر تىلىدا دەرس ئوقۇلمىدىغان، ئۇيغۇر ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلمىش ئاساس قىلمىغان مۇكەممەل باشلانغۇچ مەكتەپ. ئوقۇش مۇددىتى 5 يىل. 1984 - يىلدىكى ئوقۇتۇش سىنىپى 26، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 1056، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 59.

قاغىلىق ناھىيىلىك 1 - باشلانغۇچ مەكتەپ: بۇ مەكتەپنىڭ ئورنى قاغىلىق ناھىيىسىدە. ھازىر ئۇيغۇر تىلىدا دەرس ئوقۇلمىدىغان، ئۇيغۇر ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلمىش ئاساس قىلمىغان مۇكەممەل باشلانغۇچ مەكتەپ. ئوقۇش مۇددىتى 5 يىل. 1984 - يىلدىكى ئوقۇتۇش سىنىپى 18، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 886، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 41.

تاشقورغان ناھىيىلىك 1 - باشلانغۇچ مەكتەپ: بۇ مەكتەپنىڭ ئورنى تاشقورغان ناھىيىسىدە، ھازىر ئۇيغۇر تىلىدا دەرس ئوقۇلمىدىغان، تاجىك ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلمىش ئاساس قىلمىغان، قىرغىز، ئۇيغۇر قاتارلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلىرىنى قوبۇل قىلمىش قوشۇمچە قىلمىغان مۇكەممەل باشلانغۇچ مەكتەپ. ئوقۇش مۇددىتى 5 يىل. 1984 - يىلدىكى ئوقۇتۇش سىنىپى 13. مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 490. ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 23.

يۇقۇرقى 9 مەكتەپتىن باشقا، ۋىلايەت ۋە ناھىيە (شەھەر) لەر ئوقۇتقۇچىسى، سىنىپلىرى ۋە ئوسكۇنىلىرى بىر قەدەر ياخشى بولغان بىر قۇرۇم مۇكەممەل ئوتتۇرا - باشلانغۇچ مەكتەپ ۋە مەركىزىي باشلانغۇچ مەكتەپلەرنى تاللاپ ۋىلايەت، ناھىيە(شەھەر)لەرنىڭ ئوقۇتىلىق ئوتتۇرا - باشلانغۇچ مەكتەپ قاتارلىقلار ئىدى. (شې لىن دۇك، جاك لەنغاك)

[ئوتتۇرا تېخنىكوم ماتارىيىلى] 1949 - يىلى قەشقەر تازات بولغاندىن كېيىن، خەلق ھۆكۈمىتى قەشقەر دارىلمۇئەللىمىن ۋە يەكەن دارىلمۇئەللىمىنىنى ئۆتكۈزىۋالدى ھەمدە ئىسلاھ قىلدى، تواۋقىلدى ۋە مۇكەممەللەشتۈردى. ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، 1956 - يىلى قەشقەر يەزا ئىگىلىك مەكتىۋى ۋە قەشقەر تىببىي مەكتىۋى قۇرۇلدى. 1958 - يىلى قەشقەر مالىيە سودا مەكتىۋى قۇرۇلدى. 1960 - يىلى قەشقەر نەشرىيات

ئوتتۇرا تېخنىكومىلىرىدا زور تەرەققىيات ۋەزىيىتى بارلىققا كەلدى. يەكەن يېزا ئىگىلىك مەكتىۋى، قەشقەر يېزا ئىگىلىك ماشىنىسازلىق مەكتىۋى، قەشقەر كان مەكتىۋى ۋە قەشقەر توقۇمىچىلىق مەكتىۋى قۇرۇلدى. تەرەققىيات بەك تېز، كۆلىمى بەك چوڭ بولۇپ كەتكەنلىكىدىن، 1962 - يىلى مەركەزنىڭ تەڭشەش، مۇستەھكەملەش، تولۇقلاش، ئۆستۈرۈشتىن ئىبارەت 4 سۆزلۈك فاڭجېنىڭا ئاساسەن، تەڭشەش، قىسقارتىش، بىرلەشتۈرۈش ئېلىپ بېرىلىپ، يەكەن يېزا ئىگىلىك مەكتىۋى، قەشقەر كان مەكتىۋى، قەشقەر توقۇمىچىلىق مەكتىۋى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1966 - يىلغىچە ۋىلايەت بويىچە ئوتتۇرا تېخنىكوم 6 بولۇپ، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 2382 گە يەتتى. "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى"دا 1967 - يىلىدىن 1970 - يىلغىچە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش توختىدى. 1977 - يىلى قەشقەر يېزا ئىگىلىك مەكتىۋى ۋە قەشقەر يېزا ئىگىلىك ماشىنىسازلىق مەكتىۋى ئاساسىدا قەشقەر يېزا ئىگىلىك ئىنستىتوتى قۇرۇلۇپ، 1979 - يىلى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. ئىككى ئوتتۇرا تېخنىكوم يەنە ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 1984 - يىلى ۋىلايەت بويىچە ئوتتۇرا تېخنىكوم 6 بولۇپ (قەشقەر تېخنىك ئىشچىلار مەكتىۋى ئۆز ئىچىگە ئېلىنمايدۇ)، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 2634 گە، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 2894 كە يەتتى.

قەشقەر دارىلمۇئەللىمىن مەكتىۋى: ئۇنىڭ تەكتى ئۆلكىمىز باشقۇرىدىغان تولۇقسىز دارىلمۇئەللىمىن ئىدى. 1935 - يىلى قۇرۇلغان. مەكتەپنىڭ ئورنى بىر نەچچە قېتىم ئۆزگىرىپ، ھازىر قەشقەر شەھرىنىڭ غەربىي قىسمىدا بولدى. ئازاتلىقتىن دەسلەپكى مەزگىلىدە، بۇ مەكتەپ بىر قەدەر ئاددىي ھەم كونىراپ كەتكەن ئوتتۇرا دەرىجىلىك دارىلمۇئەللىمىن مەكتىۋى ئىدى. ھازىر ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى 160 موغا، قۇرۇلۇش كۆلىمى 13018 كۇۋادىرا تېمىتىرغا يەتكەن ئوتتۇرا دەرىجىلىك دارىلمۇئەللىمىن مەكتىۋىگە ئايلاندى، مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇش ئۈسكۈنىلىرى تولۇق، ئوقۇتقۇچىلىرى خىل بولۇپ، دۆلەت ئۆچۈن ئوتتۇرا ۋە تولۇقسىز دارىلمۇئەللىمىننى پۈتتۈرگەن بىر تۈركۈم ئوقۇغۇچىلارنى يېتىشتۈرۈپ بەردى. 1963 يىلدىن 1968 - يىلغىچە ئۇيغۇر تىل كەسپىنى ئۆگەنگەن، 300 نەپەردىن ئارتۇق نالى تېخنىكوم ئوقۇغۇچىسىنى يېتىشتۈرۈپ بەردى. بۇ مەكتەپتە ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، تىل - ئەدەبىيات، ماتېماتىكا، فىزىكا، ئۇيغۇر تىلى، خەنزۇ تىلى، بىئولوگىيە، مۇزىكا، تەنتەربىيە، گۈزەل سەنئەت، ئادەتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىقى، بالىلار باغچىسى ئوقۇتقۇچىلىقى قاتارلىق كەسىپلەر تەسىس قىلىنىدى. 1984 - يىلدىكى ئوقۇتۇش سىنىپى 21، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 667، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 198، يۇنىڭ ئىچىدە كەسپىي ئوقۇتقۇچى 98، لېكتور 15.

يەكەن دارىلمۇئەللىمىن مەكتىۋى: ئۇنىڭ تەكتى ئۆلكىمىز باشقۇرىدىغان يەكەن تولۇقسىز دارىلمۇئەللىمىن ئىدى. 1947 - يىلى قۇرۇلغان. ئورنى يەكەندە. 1984 - يىلدىكى ئوقۇتۇش سىنىپى 7، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 286، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 96، بۇنىڭ ئىچىدە كەسپىي ئوقۇتقۇچى 48، بۇ مەكتەپتە ئادەتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىقى، تىل - ئەدەبىيات، ماتېماتىكا، فىزىكا، گۈزەل - سەنئەت، تەنتەربىيە، خەنزۇ تىلى كەسىپلىرى تەسىس قىلىنىدى.

قەشقەر يېزا ئىگىلىك مەكتىۋى: مەكتەپنىڭ ئورنى قەشقەر شەھرىنىڭ‌شەرقىدە. 1956- يىلى جەنۇبىي‌شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك تەجرىبە مەيدانى ئاساسىدا قۇرۇلغان. بۇ مەكتەپتە ھازىر دېخانچىلىق مەيدانى، چارۋىچىلىق مەيدانى، باغ ۋە ئوقۇتۇش ئېھتىياجىنى ئاساسەن قاندۇرالايدىغان تەجرىبە - سايمان، ئۇسكۇنىلەر بار. ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ دېخانچىلىق كەسپى، ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراش، سۇ، چارۋىچىلىق، يېزا ئىگىلىك ماشىنىسازلىقى، يېزا ئىگىلىك بوغالتىرلىقى، پىلىچىلىك، باغۋەنچىلىك قاتارلىق كەسىپلەر تەسىس قىلىندى. بۇ مەكتەپ قۇرۇلغاندىن تارتىپ 1984 - يىلغىچە جەمئى 3058 نەپەر ئوتتۇرا دەرىجىلىك يېزا ئىگىلىك كەسىپىي تېخنىكىنى يېتىشتۇردى. 908 نەپەر يېزا ئىگىلىك كەسىپىي كادىرنى نۆۋەت بىلەن تەربىيىلىدى. مەكتەپ پەن - تەتقىقات خىزمىتىدىمۇ مەلۇم نەتىجىلەرگە ئېرىشتى. ئۇلار يېتىشتۈرگەن «ئوتتۇرا پىشار قەشقەر 601-نومۇرلۇق قۇرۇقلۇق كېۋىزى»، «قەشقەر 4- نومۇرلۇق بۇغداي» قاتارلىق سورتلار ئاپتونوم رايونلىق ۋە ۋىلايەتلىك پەن - تەتقىقاتى نەتىجىسى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى، ھازىر كېڭەيتىلمەقتا. 1984 - يىلى مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 366، ۋاكالمتەن تەربىيىلەپ بېرىلگەنلەر ۋە بىلىم ئاشۇرغۇچىلار 94، بۇلار ئايرىم - ئايرىم ھالدا دېخانچىلىق كەسپى، مال دوختۇرلۇق، ئۆسۈملۈكلەرنى ئاسراش، يېزا ئىگىلىك ئىقتىسادىي قاتارلىق كەسىپلەردە ئوقىدى. ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 150، بۇنىڭ ئىچىدە كەسىپىي ئوقۇتقۇچى 56، مۇئاۋىن تەتقىقاتچى 1، لېكتور 19.

قەشقەر مالىيە - سودا مەكتىۋى: مەكتەپ ئورنى قەشقەر شەھرىدە، 1958 - يىلى قۇرۇلغان. 1962 - يىلى قەشقەر مالىيە-سودا كادىرلىرىنى تەربىيىلەش سىنىپىغا ئۆزگەرتىلگەن. 1970 - يىلى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ: سودا بوغالتىرلىقى، سودا ئىستاتىستىكىسى، مال باھاسى، مالىيە قاتارلىق 24 كەسىپ تەسىس قىلىندى. مەكتەپ قۇرۇلغاندىن بۇيان 1833 نەپەر ئوتتۇرا دەرىجىلىك كەسىپىي مالىيە بوغالتىر يېتىشتۈرۈلدى. 10458 نەپەر مالىيە - بوغالتىر كەسىپىي كادىرى تەربىيىلەپ بېرىلدى ياكى نۆۋەت بىلەن تەربىيىلەندى. 1984 - يىلى مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 516 نەپەر بولۇپ، ئايرىم - ئايرىم ھالدا مال باھاسى، مالىيە، كارخانا مالىيىسى قاتارلىق 7 كەسىپتە ئوقىدى. ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 127، بۇنىڭ ئىچىدە كەسىپىي ئوقۇتقۇچى 55، لېكتور 10.

قەشقەر يېزا ئىگىلىك ماشىنىسازلىق مەكتىۋى: مەكتەپ ئورنى يېڭىشەھەر ناھىيىسىدە، 1965 - يىلى يېڭىدىن قۇرۇلدى. ئىلگىرى- كېيىن بولۇپ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىش، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ئىشلىتىش، ماشىنا بىلەن پىششىقلاپ ئىشلەش، يېزا ئىگىلىكىنى ماشىنىلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت 4 كەسىپ تەسىس قىلىندى. 1491 نەپەر ئوتتۇرا دەرىجىلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىكەسىپىي تېخنىكىنى يېتىشتۈردى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان بىر تۈركۈم دېخانلار ئوتتۇرا تېخنىكوم سىنىپىغا قوبۇل قىلىندى. 1984 - يىلى مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 120، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 89 ، بۇنىڭ ئىچىدە كەسىپىي ئوقۇتقۇچى 35 ، لېكتور 17 .

قەشقەر تىببىي مەكتەپ (سەھىيە قىسمىغا قارالسۇن). (جۇدېشىڭ)

[چوڭلار ماشىنىسى] چوڭلار ماشىنىسى (ئىشچى - دېخانلار ماشىنىسى) ئىسىم رەھبەرلىك ئورگىنى ۋىلايەتلىك ئىشچى - دېخانلار ماشىنىسى كومىتېتى. مەمۇرى مەھكىمە

مەدەنىيەت - مائارىپ باشقارمىسىدا چوڭلار مائارىپى بۆلۈمى تەسىس قىلىنىپ كۈندىلىك خىزمەتكە مەسئۇل قىلىندى. ناھىيە (شەھەر) لەردە ئىشچى - دېخانلار مائارىپ كومىتېتى قۇرۇلدى. يېزا (كوممۇنا) لاردا كەسپىي كادىر قويۇلدى. كان، زاۋۇت، كارخانا، مەكتەپ قاتارلىق ئورۇنلاردا مائارىپ بۆلۈمى تەسىس قىلىندى ياكى مەخسۇس كەسپىي كادىر قويۇلدى. 1984 - يىلى ۋىلايەت بويىچە چوڭلار ئوتتۇرا تېخنىكومى 17 بولۇپ، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 14588 (بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇدا سىرتتىن ئوقۇيدىغانلار 13735 ، ئىشلەپچىقىرىشتىن تولۇق ئايرىلىپ ئوقۇيدىغانلار 853)، كەسپىي ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 169 (بۇنىڭ ئىچىدە مەخسۇس ئوقۇتقۇچى 86)، قوشۇمچە ئوقۇتقۇچى 393 ، چوڭلار ئوتتۇرا مەكتەپ 93 بولۇپ، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 5130 (بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇدا سىرتتىن ئوقۇيدىغانلار 4716 ، ئىشلەپچىقىرىشتىن تولۇق ئايرىلىپ ئوقۇيدىغانلار 414). چوڭلار باشلانغۇچ مەكتەپ 3798 بولۇپ، مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 111593 (بۇنىڭ ئىچىدە خەنزۇدا سىرتتىن ئوقۇيدىغانلار 111290 ، ئىشلەپچىقىرىشتىن پۈتۈنلەي ئايرىلىپ ئوقۇيدىغانلار 303). چوڭلار ئالى مائارىپى جەھەتتە، ئاساسلىقى قەشقەر مائارىپ ئىنىستىتۇتى، تېلېۋىزىيە ئۇنىۋېرسىتېتى ، رادىيو فىداكوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى ۋە 1 - ئاۋغۇست يېزا ئىگىلىك ئىنىستىتۇتى خەنزۇ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ قەشقەر شۆبىسى بار.

يوپۇرغا ناھىيىسى باشلانغۇچ مەكتەپ مائارىپىنى ئومۇملاشتۇردى.

مەخسۇس ھېيت فوتوسى

1984 - يىلى، چوڭلار مائارىپى خىزمىتىدە، يېزىلاردا ئاساسلىقى ساۋاتسىزلىقىنى تۈگۈتۈش خىزمىتى تۈتۈلدى. 1983 - يىلى قىشتىن 1984 - يىل ئەتىيازغىچە ۋىلايەت بويىچە ساۋاتسىزلىقىنى تۈگۈتۈش ئۈگىنىشىگە قاتناشقانلار 125484 ، بۇنىڭدىن ساۋاتلىق بولغانلار 55047. ھازىر ۋىلايەت بويىچە 16 ياشتىن 40ياشقىچە بولغان ياشئوتتۇرا ياشلىقلارنىڭ ساۋاتلىق بولۇش نىسبىتى % 83.4 گە يەتتى. يوپۇرغا ناھىيىسىدە ساۋاتلىق بولۇش نىسبىتى %93 گە يەتتى، ئاپتونوم رايوندىن تەكشۈرۈپ تۈتكۈزۈۋېلىش ئارقىلىق لايىقەتلىك ھىساپلىنىپ، شىنجاڭ بويىچە ساۋاتسىزلىقنى ئاساسى جەھەتتىن تۈگەتكەن ئىككىنچى ناھىيە بولدى. يەكەن ناھىيىسىنىڭ تومۇز ستېك يېزىسى دېخانلار مائارىپىنى چىڭ تۇتۇپ، ئىلمىي ئۇسۇلدا تەرتىپلىق قىلىشنى ئېلىپ بېرىپ، ياخشى نەتىجىگە ئېرىشتى. شەھەر - بازارلاردا ئاساسلىقى، ياشلارغا تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مەدەنىيەت دەرسىنى تولۇقلاش خىزمىتى تۈتۈلدى. 1983 - يىل 9 - ئايدىن 1984 - يىل 10 - ئايغىچە مەدەنىيەت دەرسىنى تولۇقلاش ئارقىلىق لايىقەتلىك بولغان ياشلار 5508 گە يەتتى. ھازىرغا قەدەر ۋىلايەت بويىچە ياشلاردىن مەدەنىيەت دەرسىنى تولۇقلاپ لايىقەتـ

لمك بولغنى جەمئى 11000 بولۇپ، دەرس تولۇق - لاش ئوبمكتىلار سانىنىڭ % 50 نى ئىگە للىدى. 1418 ئىشچى - خىزمەتچى چوڭلار ئالى ، ئوتتۇرا تېخنىكوم ئىستىتۇتىنىڭ ئاتناشتۇرۇلۇپ، 608 ى قوبۇل قىلىنىدى (ئالى مەكتەپلەرگە 402 ، ئوتتۇرا تېخنىكومغا 206). 1 - ئاۋغۇست يېڭا ئىگىلىك ئىنىستېتوتى خەنشۇ ئۇنۇۋېرسىتېتى قەشقەر شۆبەسىنىڭ دىخانچىلىق پاكولتېتىدا 99 نەپەر ئوقۇغۇچى ئوقۇش پۈتتۈرۈپ، ئالىي تېخنىكوم دىپلومىغا ئېرىشتى. بۇ- نىڭدىن باشقا يەنە، ماتارىپ ئىنىستېتوتى، رادىيو پىداگوگىكا ئۇنۇۋېرسىتېتى، تېلېۋىزىيە ئۇنۇۋېرسى - تېتى، ۋىلايەتلىك ئىشچى - خىزمەتچىلەر مەكتىۋى، كادىرلارنىڭ ئوتتۇرا تېخنىكوم بىلىم ئاشۇرۇش

ماۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش.

سىنىپى ۋە ناھىيە (شەھەر) لەردە ئوقۇتۇ- ۋچىلار بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىپى ئوچۇلدى. قىسقىسى، پارتىيە 11 - ئۆۋەتلىك مەر- كىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، ۋىلايىتىمىزنىڭ چوڭلار ماتارىپ خىزمىتىدە ئاھايىتى زور تەرەققىيات بولۇپ، كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى.

ئاساسى ئەھۋاللار تۆۋەندىكى ئىس- تاتىستىكا جەدۋەللىرىدە كۆرسىتىلمىدۇ.

دىخانلار كەچكۈرسى.

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 - يىللىق چوڭلار ئوتتۇرا - باشلانغۇچ مەكتەپلىرىنىڭ

ئاساسى ئەھۋالىنى ئىستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى

مەكتەپ سانى	ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچى سانى		قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچى سانى			مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى سانى			ئوقۇش پۈتتۈرمەيدىغان ئوقۇغۇچى سانى			ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچى سانى		
	جەمئى	بۇلاڭدىن خەلقتىن ئوقۇغانلار	جەمئى	بۇلاڭدىن يېڭىدىن ئوقۇغانلار		جەمئى	ئىشلەپچىقىرىشتىن تولۇق تاپرىلغانلار	ئاخىرقى سېمستىر ئوقۇغانلار	جەمئى	بۇلاڭدىن خەلقتىن ئوقۇغانلار		جەمئى	بۇلاڭدىن مەخسۇس ئوقۇتقۇچى	قوشۇمچە ئوقۇتقۇچى سانى
جەمئى														
1. چوڭلار ئوتتۇرا مەكتىۋى	1419	1294	3388	3079		5530	414	4716	1436	1201		50	38	234
بۇلاق ئىچىدە: مىللى	933	808	2570	2553		3867	300	3567	1236	1041		41	28	204
(1) ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئوتتۇرا مەكتىۋى	1319	1194	1820	1511		2793	414	2379	719			79	37	64
بۇلاق ئىچىدە : مىللى	833	708	1107	885		1635	300	1335		374		40	27	38
تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ	200	200	326	250		716	146	570	40			15	12	17
تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ	1119	994	1494	1261		2077	268	1809	679	484		34	25	47
(2) دېخانلار ماتارىبى	100	100	1588	1568		2337		2337	717	717		1	1	170
بۇلاق ئىچىدە : مىللى	100	100	1463	1468		2232		2232	667	667		1	1	166
تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ														
تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ	100	100	1568	1568		2337		2337	717	717		1	1	170
2.چوڭلار باشلانغۇچ مەكتىۋى	53876	53876	19314	19314		111593	303	111290	55748	55748		31	31	3797
بۇلاق ئىچىدە: مىللى	53876	53876	19314	19314		111593	303	111293	55688	55688		31	31	3789
(1) ئىشچى-خىزمەتچىلەر باشلانغۇچ مەكتىۋى			15	15		15		15	15	15				1
بۇلاق ئىچىدە: مىللى			15	15		15		15	15	15				1
(2) دېخانلار باشلانغۇچ مەكتىۋى			2214	2214		2214		2214	1469	1469		18	18	128
بۇلاق ئىچىدە: مىللى			2154	2154		2154		2154	1409	1409		18	18	120
باشلانغۇچ سىنىپى	3453	3453	8822			11915	303	11612	5722	5722				471
ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش سىنىپى	50423	50423				97449		97449	49542	49542		13	13	3177
3273														

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 - يىللىق چوڭلار ئوتتۇرا تېخنىكوملىرىنىڭ ئاساسى ئەھۋالىنى ئىستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى

مەكتەپ سانى	ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچى سانى			قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچى سانى				مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى سانى				كەسىپى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچى سانى			قوشۇمچە ئو-قۇتقۇچىسى	
	جەمئى	بۇلاق ئىچىدە		جەمئى	بۇلاق ئىچىدە			جەمئى	بۇلاق ئىچىدە			جەمئى	بۇلاق ئىچىدە		بۇلاق ئىچىدە: مىللى
		ئىشلەپچىقىرىشتىن تولۇق تاپىرىلغانلىرى	مىللى		ئىشلەپچىقىرىشتىن تولۇق تاپىرىلغانلىرى	خەلقئارا سەرتتىن ئوقۇغۇچى	مىللى		ئىشلەپچىقىرىشتىن تولۇق تاپىرىلغانلىرى	خەلقئارا سەرتتىن ئوقۇغۇچى	مىللى		مەخسۇس ئوقۇتقۇچى	مىللى		
ئومۇمى جەمئى	541	541	541	14553	40	818	13793	14588	40	853	13828	169	164	86	393	372
رادىيو - تېلېۋىزور ئوتتۇرا تېخنىكومى	40		40	40			40	40			40					
ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئوتتۇرا تېخنىكومى	14	14	14												2	2
كادىرلار ئوتتۇرا تېخنىكومى	76	76	76												8	8
دېخانلار ئوتتۇرا تېخنىكومى	356		356	356		256	100	356		256	100	5	5	5	10	10
ئوقۇتقۇچىلار ئىلمى ماۋزۇ ئاشۇرۇش مەكتىۋى	451	451	451	14157	13397	562	13595	14192	13432	597	13595	164	159	81	373	352

قەشقەر ئۇلايىتىنىڭ 1984- يىلىدىن1985 - يىلىنىڭ بېشىغىچە تېلېۋىزىيە ئۇنۇپرىستېتى شۆبە مەكتىۋىنىڭ ئاساسى ئەھۋالى

	ئوقۇمى پەنلەر بويىچە					يەككە پەن بويىچە			كەسپى ئوقۇتقۇچى، تېخنىك- خىزمەتچى		
	ئوقۇتۇش سەنىيى	ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچى سانى	قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچى	مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى سانى	85 - يىلى ئوقۇش پۈتتۈرىدىغىنى	ئوقۇتۇش سەنىيى	ئوقۇتۇشنى ئۈگەكەن ئوقۇغۇچى سانى	قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچى سانى	مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى سانى	جەمئى	پىلانلىق ئىچىدە: كەسپى ئوقۇتقۇچى	قوشۇمچە ئوقۇتقۇچى
ئومۇمى جەمئى	13		216	416	86	44	976	870	1106	22	8	23
بۆلمىلىك ئىچىدە: مىللى	6		80	165		7		64	300	11	7	2
سانائەت پەنلىرى	4			88	24							
بۆلمىلىك ئىچىدە: مىللى	3			64								
تەبىئى پەن	1			21		3	12		84			
بۆلمىلىك ئىچىدە: مىللى	1			21		3			84			
ئىجتىمائى پەن	6		156	247	62			24	24			
بۆلمىلىك ئىچىدە: مىللى	2		80	80				24	24			
ئىقتىسادىي پەن	2		60	60		37		806	806			
بۆلمىلىك ئىچىدە: مىللى												
باشقىلار						4	92	40	192			
بۆلمىلىك ئىچىدە: مىللى						4		40	192			
ئومۇمى سانلىق ئىچىدىكى جەمىيەت ياشلىرى			63	63								
بۆلمىلىك ئىچىدە: مىللى			61	61								
ئومۇمى سانلىق ئىچىدىكى ئايالار			67	130				410	539	11	3	4

1984 - يىلى ئۇلايىتىمىزنىڭ چوڭلار ماتارىپىدا تۆۋەندىكىچە 10 چوڭ ئىش قىلىندى:

1983 - يىلى قىشتىن 1984 - يىل ئەتىيازغىچە ئۇلايىتىمىز بويىچە 153402 كىشى ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش، مەدەنىيەت ۋە تېخنىكا ئۆگىنىشىگە قاتناشتى. بۆلمىلىك ئىچىدە ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ئۆگىنىشىگە قاتناشقانلار 125484 ، ساۋاتلىق بولغانلار 55047. ئۇلايەت بويىچە 16 ياشتىن 40 ياشقىچە بولغان ياش، ئوتتۇرا ياشلىقلاردىن ساۋاتلىق بولغانلارنىڭ نىسبىتى 83.4% گە يەتتى.

قوش دەرس تولۇقلاش خىزمىتى داۋاملىق تۈتۈلدى. 1983 - يىل 9 - ئايدىن 1984- يىل 10 - ئايغىچە، مەدەنىيەت دەرسى تولۇقلاشتا لايىقەتلىك بولغانلار 5508 ، ۋىلايەت بويىچە، مەدەنىيەت دەرسى تولۇقلاشتا لايىقەتلىك بولغانلار جەمئى 11000 دىن ئارتۇق بولۇپ، مەدەنىيەت دەرسى تولۇقلاش ئوبمكتەبلىرىنىڭ % 50 تىن كۆپرەكىنى ئىگەللەيدۇ.

ۋىلايەت بويىچە 1418 نەپەر ئىشچى - خىزمەتچى چوڭلار ئالى مەكتەۋى ۋە ئوتتۇرا تېخنىكومى ئىمتىھانىغا قاتناشتى. بۇلاردىن قوبۇل قىلىنغىنى 608 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە چوڭلار ئالى مەكتەپلىرىگە قوبۇل قىلىنغىنى 402 ، ئوتتۇرا تېخنىكومىلارغا قوبۇل قىلىنغىنى 206 ، ئاپتونوم رايون يوپۇرغا ناھىيىسىدە باشلانغۇچ مەكتەپ ماتارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇشنى ۋە ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىشنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش يىغىنى ئاچتى. يوپۇرغا ناھىيىسى تەكشۈرۈش ئارقىلىق لايىقەتلىك بولۇپ، باشلانغۇچ مەكتەپ ماتارىپىنى ئومۇملاشتۇرغان ۋە ساۋاتسىزلىقنى تۈگەتكەن ناھىيىلەرنىڭ ئۆلچىمىگە يەتتى. (بۇ ناھىيىدىكى ياش - ئوتتۇرا ياشلىقلارنىڭ ساۋاتلىق بولۇش نىسبىتى 93% گە يەتتى). شىنجاڭ 1 - ئاۋغۇست يېزا ئىگىلىك ئىنىستىتوتى خەنزۇ ئۇنۇبرستېتى قەشقەر شۆبىسىنىڭ دوختۇرلۇق پاكۇلتېتىدىكى 101 نەپەر ئوقۇغۇچىدىن 99 ى ئوقۇشنى تۈگۈتىپ، ئۇنۇبرستېت دىپلومىغا ئېرىشتى. 1 - ئاۋغۇست يېزا ئىگىلىك ئىنىستىتوتىنىڭ مائاۋېن مۇدىرى، دوتسېنت لۇچەنماۋ، ئاپتونوم رايوناۋق چوڭلار ماتارىپى ئىدارىسىنىڭ مائاۋېن باشلىقى جاڭ شىنخەي قاتارلىق 7 يولداش قەشقەرگە كېلىپ، ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىغا قاتناشتى. قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى، خەنزۇ ئۇنۇبرستېتى قەشقەر شۆبىسىنىڭ مۇدىرى گوگالىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىدا سۆز قىلدى. ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ رەھبەرلىرىمۇ ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىغا قاتناشتى.

ۋىلايەت بويىچە ئىشچى - خىزمەتچىلەر ماتارىپىنى سىلىشتۇرۇپ باھالاش ئېلىپ بېرىلدى. تەقدىرلەش يىغىنىدا 13 ئىلغار كوللېكتىپ ۋە 55 ئىلغار شەخس مۇكاپاتلاندى.

يەكەن ناھىيىسىنىڭ تومۇرستەك يېزىسىنىڭ ئىلىم - پەنگە تايىنىپ، قىيابېتىنى ئۆزگەرتكەنلىكى تەجرىبىسىنى يەكۈنلەش، تەشۋىق قىلىش، كېڭەيتىش ئۈچۈن كەسپىي كادىرلار نەق مەيدان يىغىنى چاقىرىلدى. غەربىي شىمال، غەربىي جەنۇپ چوڭلار ماتارىپ ھەمكارلىق يىغىنىدا بۇ يېزىنىڭ ماتېرىيالى تونۇشتۇرۇلۇپ، يىغىن قاتناشچىلىرىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. ئاپتونوم رايونىدىكى «شىنجاڭ گېزىتى»، «چوڭلار ماتارىپى»، «چوڭلار ماتارىپى خەۋىرى»، «قەشقەر گېزىتى»، «قەشقەر ماتارىپى» قاتارلىق گېزىت-ژورناللاردا بۇ يېزىنىڭ ماتېرىيالى بېسىلدى.

ئاپتونوم رايونىدىكى 3 ئورۇننىڭ بىرلەشمە ئوقتۇرۇشىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن، ۋىلايەتلىك ئالىيالار بىرلەشمىسى، ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى، مەدەنىيەت - ماتارىپ باشقارمىسى بىرلىشىپ ئوقتۇرۇش چەمبىرىپ ۋىلايەت بويىچە 100 كۇنلۇك ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇشنى تەلەپ قىلدى.

1985 يىل 3 - ئاينىڭ 8 - كۈنىدىن بۇرۇن ئاپتونوم رايون 60 ئىلغار شەخسنى، ۋىلايەت 100 ئىلغار شەخسنى مۇكاپاتلىماقچى بولدى.

ۋىلايەتلىك ئىشچى - دېخانلار ماتارىپى كۆمىتېتى تولۇقلاندى ۋە كۆچەيتىلدى، ئىپتىساشاكىنۇ مۇدىر ھەيئەتلىكنى، مەمتىمىن ھەلىمدىن، ئابدۇرېھىم قۇربان، ئابدۇكېرىم ئوبزايرى، مايمۇتشاك، جۇزىجۇك قاتارلىق يولداشلار مائاۋېن مۇدىر ھەيئەتلىكنى ئۈستىگە ئالدى.

[تومۇستەكنىڭ دېخانلار مائارىپى ھەققىدىكى تەجرىبىسىنى قىستىچە تونۇشتۇرۇش] يەكەن ناھىيىسىنىڭ تومۇستەك يېزىسى يەكەن دەريا سىنىڭ تۆۋەن ئېقىمىنىڭ غەربىي قىرغىقىدا جايلاشقان بولۇپ، يەرلىرى شورلۇقتىن كەتكەن. تەبىئى شارائىتى ناچار، مەدەنىيەت ـ مائارىپ ئىشلىرى ئارقىدا قالغان ئىدى. كۆپ يىللاردىن بېرى، يېزا ئىگىلىك ئىقتىسادىنىڭ تەرەققىياتى ئاستا بولدى. پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان، يېزىلىق پارتكوم ساۋاتسىزلاندۇرۇش تۈگىتىش ۋە مەدەنىيەت، تېخنىكا تەربىيىسىنى چەك تۇتۇپ، ئىلمىي ئۇسۇلدا تېرىقچىلىق قىلىشنى زور كۈچ بىلەن ئانات يايدۇرۇپ، كۆرىنەرلىك نەتىجىلەرگە ئېرىشتى.

1979 ـ يىلى، يېزا بويىچە ياش ۋە ئوتتۇرا ياشلىقلار ئىچىدىكى ساۋاتسىزلار جەمئى 3780 ، ياشلار ئۈچ مەكتەپ مەدەنىيەت سەۋىيىسىدىكىلەر 7717 ئىدى. يېزىلىق پارتكوم ساۋاتسىزلاندۇرۇش تۈگۈتۈش، مەدەنىيەت، تېخنىكا تەربىيىسىنى يولغا قويۇش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن دېخانلار مائارىپىغا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسىنى قۇرۇپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈپ، بىر نەچچە مۇنتاۋەن شۇجىنى بۇ خىزمەتنى تۈتۈشتا بەلگىلىدى، ھەم 7 قېتىم ھۆججەت چىقىرىپ، تەشۋىق ـ تەربىيە ئىلىپ بارىدى، خىزمەت جەريانىدا سىزىلغان مەسىلەرنى ۋاقتى ـ ۋاقتىدا ھەل قىلىپ ماڭدى. ئۇلار ساۋاتسىزلاندۇرۇش تۈگۈتۈش بىلەن دېخانچىلىق تېخنىكىلىرىنى ئۆگۈتۈشنى بىرلەشتۈرۈپ، « دېخانلار ئىشتىن سىرتقى تېخنىكا مەكتىۋى » قۇرۇش شەكلىنى قوللۇنۇپ، بىر تەرەپتىن ساۋاتسىزلاندۇرۇش، بىر تەرەپتىن تېخنىكا ئۆگىنىش، ئۆگەنگەنلىرىنى ئىشلىتىش ئۈسۇلىنى تەتبىقلاشتۇرۇپ، ناھايىتى ياخشى ئۈنۈمگە ئېرىشتى. ئىشلەمچى 2 ـ چوڭ ئەترىدى ناھىيىلىك پەن ـ تېخنىكا، مائارىپ قاتارلىق تارماقلىرىنىڭ زور كۈچ بىلەن قوللىشى ئارقىسىدا، 1979 ـ يىلى ئالدى بىلەن « دېخانلار ئىشتىن سىرتقى تېخنىكا مەكتىۋى » قۇردى. يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى، مالىيە ـ بۇغالتىرلىق، سەھىيە ـ ساقلاشتىن ئىبارەت 4 كەسىپ، 6 سىنىپ تەسىس قىلىپ، تۇنجى قۇرۇلمىدە 200 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلدى. مەكتەپ ناھىيە ۋە يېزىدىكى يېزا ئىگىلىك تېخنىكىلىرىنى ئوقۇتقۇچىلىققا تەكلىپ قىلدى. دېخانچىلىقنىڭ ئالدىراش مەۋسۇمىدا ئاز ئۆگىنىش، ئاز سال مەۋسۇمدا كۆپ ئۆگىنىش، ئىشلەپچىقىرىش ئەمەلىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، بىر تەرەپتىن ئۆگىنىپ، بىر تەرەپتىن ئىشلەش، چارىسىنى قوللاندى، ئۆگەنگەن مەدەنىيەت، پەن بىلىمى بىلەن زىرائەتلەرنىڭ سورتلىرى ئۈستىدە تەجرىبە ئېلىپ باردى. 10 خىل شال، 210 خىل بۇغداي سورتىنىڭ تۈپراق، سۇ، ئوغۇت قاتارلىق جەھەتتىكى ماسلىشىشچانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ پىشىش ۋاقتى، مەھسۇلات مىقدارى قاتارلىق جەھەتتىكى ئەھۋالنى ئۈستىدە تەكرار تەجرىبە ئېلىپ بېرىپ، شۇ يەرنىڭ شارائىتىغا ماس كېلىدىغان سورتلارنى تاللاپ چىقتى. تاللانغان سورتلار ئىچىدە «301» ، «215» قاتارلىق بۇغداي سورتلىرىنى ئاپتونوم رايون ۋە ۋىلايەتنىڭ رايونلۇق تەجرىبىدىن ئۆتكۈزگەندە، ئۈنۈمى ياخشى بولدى. بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى سەمەر ئوسمان، سادىق قاتارلىقلار ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئىلمىي ئۇسۇلدا تېرىقچىلىق قىلىش جەھەتتە گەۋدىلىك تۆھپە قوشتانلىقتىن، ئىتتىپاق مەركىزىي كومىتېتى تەرىپىدىن

ئۇلارغا "يېڭى ئۇزۇن سەپەر زەربىدارى" دېگەن نام بېرىلدى. ھەمدە مەملىكەتلىك يېزا ئىگىلىك پەن ـ تېخنىكا چوڭ يىغىنىغا قاتناشتۇرۇلدى. دېخانچى 6 ـ چوڭ ئەترەت قۇرغان " دېخانلار ئىشتىن سىرتقى تېخنىكا مەكتىۋى " مۇ ئىتتىپاق مەركىزىي كومىتېتى، دۆلەت يېزا ئىگىلىك كومىتېتىنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى، بۇنىڭغا " مەملىكەتلىك يېڭى ئۇزۇن سەپەر زەربىدار ئەترىدى " دېگەن نام بېرىلدى. بۇ ئىككى دېخانلار ئىشتىن سىرتقى تېخنىكا مەكتىۋىنىڭ تەجرىبىسى ۋە تەجرىبىسى پۈتۈن يېزىغا يېيىلدى. بىر نەچچە يىل ئىچىدە، چوڭ ئەترەتلەر دېخانلار ئىشتىن سىرتقى تېخنىكا مەكتىۋىنى ئارقا ـ ئارقىدىن قۇرۇپ چىقتى. بۇ مەكتەپتە ئوقۇغان ۋە تەربىيىلەنگەن ياش ۋە ئوتتۇرا ياشلار 1895 كىشى، بۇنىڭدىن 904 كىشى يېزىنىڭ يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى شوپۇرلۇقى، ساقلىقنى ساقلاش قاتارلىق ھەر خىل كەسىپلەردە تېخنىكا تايانچىلىرى بولۇپ، دېخانلار تېخنىكا قوشۇنىنى شەكىللەندۈردى. ياش، ئوتتۇرا ياشلار ئىچىدىكى 3780 نەپەر ساۋاتسىزلار ئىچىدىن 95% ى ساۋاتلىق بولدى. يېزا بويىچە ساۋاتلىقلار نىسبىتى 92% گە يەتتى.

پەن ـ مەدەنىيەت سۇپىتىنىڭ ئۆزلۈكسىز يۇقۇرى كۆتۈرىلىشى، ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتى ۋە خەلق تۇرمۇشىنىڭ يۇقۇرى كۆتۈرىلىشىگە تۈرتكە بولدى. 1983 ـ يىلى، يېزا بويىچە ئاشلىقنىڭ ئومۇمى مەھسۇلاتى 1979 ـ يىلدىكىدىن 57.5% ئاشتى. ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگەن كىرىم 118.5% كۆپەيدى. 1984 ـ يىلى، يېزا بويىچە 270 ئائىلىلىك دېخان بېيىدى، ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن ھەر بىر ئائىلىنىڭ ئىشلەپچىقارغان ئاشلىقى 20 مىڭ جىڭدىن، كىرىمى 7500 يۈەندىن بولدى. دېخانلار خۇشاللانغان ھالدا: ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمى بىز ئۈچۈن ياي بولۇش يولىنى ئېچىپ بەردى، پەن ـ تېخنىكا بىزنىڭ پۈتمەسلىغا ئۇچار چاق بېكىتىپ بەردى، " 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش " نىڭ داغدام يولىدا چوڭ قەدەم تاشلاپ ئالغا ئىلگىرىلىيەلەيدىغان بولدۇق دېيىشتى. (ئۈمەر ئۇسمان)

[پەۋقۇلئاددە مائارىپ (ئەما، گاس، گاچىلار مەكتىۋى) قەشقەر ۋىلايىتىدە ئەما، گاس، گاچىلار مەكتىۋى 1978 ـ يىل 3 ـ ئايدا قۇرۇلغان بولۇپ، قەشقەر، خوتەن، قىزىلسۇ، ئاقسۇدىن ئىبارەت 4 ۋىلايەت (ئوبلاست) تىكى ئوقۇش يېشىدىكى ئەما، گاس، گاچىلارنى ئوقۇتىدىغان بىردىن ـ بىر مەكتەپ. تىل ـ ئەدەبىيات، ماتېماتىكا، سىياسى ساۋات، گۈزەل سەنئەت، تەنتەربىيە، تېخنىك ئىشچىلىغى قاتارلىق دەرسلەر تەسىس قىلىنغان. ئوقۇتۇش ئۇسۇلى جەھەتتە ئېغىزچە ئاساس، ئىشلەت قوشۇمچە قىلىنىدۇ. ئوقۇتۇش مۇددىتى 8 يىل.

1984 ـ يىلى، بۇ مەكتەپتە 1 ـ يىللىقتىن 6 ـ يىللىققىچە 9 ئوقۇتۇش سىنىپى، ئۈيغۇر، خەنزۇ، خۇيزۇ، تاجىك مىللەت تالىرىدىن تەركىپ تاپقان 103 ئوقۇغۇچى بار. ئوقۇغۇچىلار مەكتەپتە بېتىپ ـ قوپۇپ ئوقۇيدۇ.

1984 ـ يىلى مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچى 44 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە كەسپىي ئوقۇتقۇچى 20 ، تۈرمۇش ئوقۇتقۇچىسى 3 ، ئىشچى ـ خىزمەتچى 21 ، پارتىيە ـ

ئىتتىپاق ئەزالىرى مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچى ئومۇمى سانىنىڭ 72.7% نى ئىگەللەيدۇ. ئاز سانلىق مىللەت كەسپىي ئوقۇتقۇچىلار ئومۇمىي كەسپىي ئوقۇتقۇچى سانىنىڭ 35% نى ئىگەللەيدۇ.

مەكتەپ ـ ئەقلى، ئەخلاقى، جىسمانى جەھەتلەردە ئومۇميۈزلۈك ئۆستۈرۈشتىن ئىبارەت ماتارىپ فاكۇلتېتىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىپ كەلدى. 1983 ـ 1984 ـ يىللىق ئوقۇش يىلىدا مەملىكەت بويىچە ئېلىپ بېرىلغان بىر تۈتاش ئىمتىھاندا بۇ مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار نىڭ ئومۇمى نەتىجىسى 75 نومۇر بولدى. 1982 ـ يىلى تەشكىللەنگەن ئۆتكۈزۈلگەن رەسىملەر كۆرگەزمىسىدە 7 ئوقۇغۇچىنىڭ 7 پارچە ئەسىرى بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، 2 پارچە ئەسىرى ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاتقا ئېرىشتى. 1984 ـ يىل 6 ـ ئايدا ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن مېيمىلار تەنھەركىتى يىغىنىغا 10 ئوقۇغۇچى قاتناشتۇرۇلدى. ئۇلار 5 ئالتۇن مىدالغا، 1 كۈمۈش مىدالغا، 4 مىس مىدالغا ئېرىشتى. ۋە كوللېكتىپ 3 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. بۇنىڭ ئىچىدە ئوقۇغۇچى ئاۋۇسۇخۇك 3 ئالتۇن مىدالغا ئېرىشتى. ئاۋۇسۇ خۇك، جۇ يىڭ مەملىكەتلىك 1 ـ نۆۋەتلىك مېيمىلار تەنھەركىتى يىغىنىغا قاتنىشىپ 2 مىدالغا ئېرىشتى. 1984 ـ يىل 4 ـ ئايدا، ئوقۇتقۇچى ـ ئوقۇغۇچىلار دۆلەتلىك گۆھەرى بولغان مۇشۇك ئېيىتنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن 96 يۈەن ئىئانە قىلدى. 1984 ـ يىل ئەتىيازدا 5000 تۈپ كۆچەت تىكىپ، ئىلغار بولۇپ باھالىنىپ قىزىل بايراققا ئېرىشتى. 1984 ـ يىل 6 ـ ئايدا خەلق ئىشلار سېستېمىسى بويىچە ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى.
(ۋاڭ شياڭياك، جۇجۇ ئەن)

[قەشقەر پىداگوگىكا ئىنىستىتوتى] قەشقەر پىداگوگىكا ئىنىستىتوتىنىڭ تەكتى قەشقەر پىداگوگىكا ئالىي تېخنىكومى ئىدى. مەكتەپ 1962ـيىلى 9ـئايدا، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ئالىي مەكتەپلەرنى تەڭشىگەندە، سابىق شىنجاڭ پىداگوگىكا ئىنىستىتوتىنى ۋە شىنجاڭ ئۇنۇۋېرسىتېتىدىن بىر قىسىم ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ۋەتەجرىبە ـ سايمانلىرى، ئۇسكۇنىلەر ۋە كىتاپ ماتېرىياللار ئاجرىتىلىپ، ئۇيغۇرلار توپلۇشۇپ ئولتۇراقلاشقان، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇھىم شەھەر قەشقەر شەھىرىدە قۇرۇلغان ئىدى.

ئۇ، جەنۇبىي شىنجاڭ بويىچە تۇنجى ئالىي مەكتەپ. ئۇنىڭ ۋەزىپىسى، ئەخلاقى، ئەقلى، جىسمانى جەھەتلەردە ئومۇميۈزلۈك ئۆسۈپ يېتىلگەن ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنى يېتىشتۈرۈپ چىقىشتىن ئىبارەت. ئۇ پۈتۈن شىنجاڭغا نۇقتىلىق ھالدا جەنۇبىي شىنجاڭدىكى 5 ۋىلايەت، ئوبلاستقا يۈزلەندى. بۇ مەكتەپتە ئۇيغۇر، خەنزۇ، خۇيزۇ، قىرغىز، تاجىك، موڭغۇل، قازاق، ئۆزبېك، تاتار، شۇۋە، مانجۇ، روس، زاكزۇ قاتارلىق 13 مىللەت ئوقۇغۇچىلىرى بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرلار ئەڭ كۆپ سانىنى ئىگەللىدى.

قەشقەر پىداگوگىكا ئالىي تېخنىكومى قۇرۇلغان چاغدا 4 پاكۇلتېت، 5 كەسىپ، 3 ئومۇمىي پەن كاپىدرا سى تەسىس قىلىنغان، يەنى:

جۇڭگو تىل ـ ئەدەبىيات پاكۇلتېتى: ئۇيغۇر تىل ـ ئەدەبىيات كەسپى، ئۇيغۇر تىلى كەسپى (خەنزۇ ئوقۇغۇچىلارلا قوبۇل قىلىنىدۇ)

ماتېماتىكا پاكۇلتېتى: ماتېماتىكا كەسپى

فىزىكا پاكۇلتېتى: فىزىكا كەسپى

خەمىيە پاكۇلتېتى: خەمىيە كەسپى
مارکسىزم ـ لېنىنىزم كاپىدىراسى
ئومۇمى خەنزۇ تىل كاپىدىراسى
ئومۇمى تەنتەربىيە كاپىدىراسى

بۇمەكتەپ 1962ـيىل 7ـئاينىڭ 25ـكۈنى 155 ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىپ رەسمىي دەرس باشلىغان. بۇ مەكتەپتە 132 ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچى بار ئىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئوقۇتقۇچى60 تەن ئارتۇق. كۈتۈپخانىدا ساقلانغان كىتاپ 45.903 پارچە (خەنزۇچە كىتاپ 36076پارچە، ئۇيغۇر سانلىق مىللەت بېزىشىدىكى كىتاپ 7760 پارچە، چەتئەل يېزىشىدىكى كىتاپ 1967 پارچە)، مەكتەپ ئۆيى ـ ئىمارەتلىرىنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 12765 كۇۋادىراتتىن ئىبارەت ئىدى.

قەشقەر پىداگوگىكا ئالىي تېخنىكومىنىڭ ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش خىزمىتى "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى" جەريانىدا 6 يىل توختاپ قېلىپ، 1972ـيىلى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. شۇ يىلى تەنتەربىيە پاكۇلتېتى، 1975 ـ يىلى سىياسىي ـ ماتارىپ پاكۇلتېتى قۇرۇلدى. 1976 ـ يىلى خەنزۇ تىل كەسپى (ئۇيغۇر سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلار قوبۇل قىلىنىپ) سىناق تەرىقىسىدە قۇرۇلدى. 1977 ـ يىلى جۇڭگو تىل ـ ئەدەبىيات پاكۇلتېتىدا، خەنزۇ تىل ـ ئەدەبىيات كەسپى كۆپەيتىپ تەسىس قىلىندى. 1984 ـ يىلى تىل پاكۇلتېتى قۇرۇلدى، 1978 يىل 8 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى، ماتارىپ مىنىستىرلىگىنىڭ تەستىقى بىلەن قەشقەر پىداگوگىكا ئالىي تېخنىكومىسى قەشقەر پىداگوگىكا ئىنىستىتوتىغا ئۆزگەرتىلدى. پارتىيە تەشكىلاتىنىڭ يېتەكچىلىگىدە پىداگوگىكا ئىنىستىتوتى ئۆزلۈكسىز تەرەققىي قىلىپ، 1984 ـ يىلغا كەلگەندە 7 پاكۇلتېت، 8 كەسىپ، بىر كاپىدىرا تەسىس قىلىندى. يەنى:

جۇڭگو تىل ـ ئەدەبىيات پاكۇلتېتى: ئۇيغۇر تىل ـ ئەدەبىيات كەسپى، خەنزۇ تىل ـ ئەدەبىيات كەسپى
ماتېماتىكا پاكۇلتېتى: ماتېماتىكا كەسپى
فىزىكا پاكۇلتېتى: فىزىكا كەسپى
سىياسىي ـ ماتارىپ پاكۇلتېتى: سىياسىي ـ ماتارىپ كەسپى
تەنتەربىيە پاكۇلتېتى: تەنتەربىيە كەسپى
تىل پاكۇلتېتى: خەنزۇ تىل كەسپى
خىمىيە پاكۇلتېتى: خىمىيە كەسپى
ئومۇمى تەنتەربىيە كاپىدىراسى

قەشقەر پىداگوگىكا ئىنىستىتوتى 1962 ـ يىلى ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشنى تارتىپ، 1984 ـ يىلغا قەدەر، ئاساسىي پەن ـ ۋە كەسىپ پەن ئوقۇغۇچىلىرىدىن 2722نى يېتىشتۈردى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچى 2080، خەنزۇ ئوقۇغۇچىسى 642، ۋاكالەتەن تەربىيىلەپ يېتىلگەن ۋە يىللىق ئاشۇرغانلار 412.

1984 ـ يىلىغىچە مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 1833، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇغۇچى 1493 بولۇپ، مەكتەپتىكى ئومۇمى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر 685 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىگە للىدى. مەكتەپتىكى ئومۇمى ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر 685 بولۇپ، بۇنىڭ 81.45% ئىنىنى

ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت59.7% نى ئىگىلىمەكتە. كەسپىي ئوقۇتقۇچى 308 نەپەر، بۇنىڭ ئىچىدە دوتسېنت 2، لېكتۇر 83، ئاسسىنت 44، ئوقۇتقۇچى 179.

1983 ـ يىلى مەكتەپ قاردىمىدا ئوتتۇرا مەكتەپ قۇرۇلدى، 1984 ـ يىلى مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 179 بولدى.

1984 ـ يىلى ئىشتىن سىرتقى ئۇنۇپرىستېتى قۇرۇلۇپ، ماتېماتىكا، خەنزۇ تىلى كەسپىلىرى تەسىس قىلىندى. ئوقۇش مۇددىتى 3 يىل، قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچى 64 بولدى.

ئىنىستىتوت نەشر قىلىۋاتقان ژورناللاردىن: «قەشقەر پىداگوگىكا ئىنىستىتوتى ئىلمى ژورنىلى» خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە ئىككى خىل يېزىقتا بېسىلىدۇ.«پەن ۋە تېخنىكا»(تەرجىمە)، «ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتۇشى ئۇچۇن پايدىلىنىش ماتېرىيالى» ئۇيغۇرچە بېسىلىدۇ.

ئىنىستىتوتنىڭ كۇتۇپخانىسىدا ھازىر ساقلانغان كىتاپ 355949 پارچە (خەنزۇچە كىتاپ 272743 پارچە، ئاز سانلىق مىللەت يېزىقىدىكى كىتاپ 44035 پارچە، چەتئەل يېزىقىدىكى كىتاپ 16695 پارچە): گېزىت ـ ژورناللار توپلىمى 22476 پارچە. جۇڭگو ـ چەتئەل يېزىقىدىكى ژورنال 1008 خىل، ھەر قايسى ئورۇنلارنىڭ ئىچكى قىسىمدا تارقىلىدىغان ژورنال 70 خىل.

ئىنىستىتوتنىڭ ئىگىلىگەن يەر كۆلىمى 125874 كۋادىراتمېتىر، مەكتەپ ئۆي ـ ئىمارەتنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 367344 كۋادىراتمېتىر. (مەك شاۋچۇن)

[قەشقەر ماتارىپ ئىنىستىتوتى] ئەسلى نامى «قەشقەر ۋىلايەتلىك ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش ئىنىستىتوتى»ئىدى. 1980 ـ يىل 6 ـ ئايدا قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىنىڭ تەستىقى بىلەن ئۇرۇلغان. 1981 ـ يىل 11 ـ ئايدا شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقلىشى، 1984ـ يىل 6 ـ ئايدا ماتارىپ مىنىستىرلىگىنىڭ ئەنگە ئېلىپ تەستىقلىشى بىلەن قىسقارتىلىپ «قەشقەر ماتارىپ ئىنىستىتوتى»غا ئۆزگەرتىلدى. ئورنى قەشقەر شەھەر مەدەنىيەت يولىنىڭ غەربىي ئېغىزىدا.

ئىنىستىتوت ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى بىلەن قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىنىڭ قوش رەھبەرلىكىدە بولدى. ۋەزىپىسى ۋىلايەتتىمىزنىڭ ۋە يېقىن ئەتراپتىكى ۋىلايەت، ئوبلاستلارنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى ۋە ماتارىپ مەمۇرى كادىرلىرىنى تەربىيەلەشتىن ئىبارەت. بۇ ئىنىستىتوت دۆلەت بەلگىلىگەن ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ پىداگوگىكا كەسپىي پەنلىرىدىن بىلىم ئاشۇرۇش بويىچە ئوقۇتۇش پىلانىنى ئىجرا قىلىپ، ماتارىپ مىنىستىرلىگى بەلگىلىگەن ئالى پىداگوگىكا كەسپىي پەنلىرىدىن سىناق تاپشۇرۇق دەرس ئۆتۈپ، بىلىم ئاشۇرغۇچىلارنى تەربىيەلەپ، ئالى پىداگوگىكا كەسپىي پەن سەۋىيىسىگە يەتكۈزىدۇ.

ۋىلايەتنىڭ ئوقۇتقۇچىلارنى تەربىيەلەش خىزمىتىنى 60 ـ يىللاردا ۋىلايەتلىك خەنزۇ شۇ دارىلمۇئەللىمىن ئۇستىگە ئالغان ئىدى. بۇ دارىلمۇئەللىمىن1960ـيىلى قۇرۇلۇپ،1971ـ يىلى تارقىتىلدى، 1973 ـ يىلى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ بىلىم ئاشۇرۇش ئاپاراتى قايتىدىن قۇرۇلۇپ، «قەشقەر ۋىلايەتلىك ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ بىلىم ئاشۇرۇش بۆلۈمى» دەپ ئاتالدى. 1980 ـ يىلى ماتارىپ ئىنىستىتوتىغا ئۆزگەرتىلدى (شۇ

چاغدا بىلىم ئاشۇرۇش ئىنستىتوتى دەپ ئاتىلاتتى). 1984- يىلى ئىنستىتوتنا تەسىس قىلىنغان كەسىپىدەرسلەردىن: خەنزۇ تىل-ئەدەبىيات كەسپى (مىللى، خەنزۇ)، ماتېماتىكا كەسپى (مىللى، خەنزۇ)، مەمۇرى ماتارىپ كەسپى (مىللى، خەنزۇ)، ئەنگلىز تىلى كەسپى (خەنزۇ)، فىزىكا كەسپى (مىللى)، خەنزۇ تىل كەسپى (مىللى) ۋە ئوتتۇرا دارىلمۇئەللىمىن سىنىپى (خەنزۇ) بار. ھازىر مەكتەپ ئىچىدە 8 سىنىپ، 299 ئوقۇغۇچى، مەكتەپ سىرتىدا 5 سىنىپ، 150 ئوقۇغۇچى، جەمئى 449 ئوقۇغۇچى بار. ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى 102، يىل بويى قوشۇمچە ئوقۇتقۇچىلىققا تەكلىپ قىلىنغانلار 30 دىن ئارتۇق. مەكتەپ قۇرۇلغان4يىلدىن بۇيان، خىزمەتتىن ئايرىلىپ ئوقۇپ ئالى تېخنىكوم سىنىپىنى پۈتتۈرگەنلەر 163 كە، رادىيو يىداكوگىكا ئۇنۇپرىستېتىنى پۈتتۈرگەنلەر 200گە، مەمۇرى ماتارىپ سىنىپى(يېرىم يىللىق) نىڭ 3 قارارىدا ئوقۇشنى تۈگەتكەنلەر 89 غا ۋە باشقا ئىشتىن سىرتقى دەرس ئاڭلىغان ۋە قىسقا مۇددەتلىك كۇرسنى تۈگەتكەن ئوقۇغۇچىلار 1500 گە يەتتى. ئىنستىتوتتا ساقلانغان كىتاپ، ماتېرىيال 20 مىڭ پارچە، ئىنستىتوتنىڭ ئىگە للىگەن يەر كۆلىمى 24000 كۋادىرات مېتىر، ئۆي - ئىمارەتلىرىنىڭ قۇرۇلۇش كۆلىمى 5200 كۋادىرات مېتىر. (لىۋيۈبو)

[شىنجاڭ رادىيو-تېلېۋىزىيە ئۇنۋېرسىتېتىنىڭ قەشقەر شۆبىسى] شىنجاڭ رادىيو-تېلېۋىزىيە ئۇنۋېرسىتېتىنىڭ قەشقەر شۆبىسى 1982 - يىل 8 - ئايدا قۇرۇلدى. ۋەزىپىسى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرى ئۈچۈن ئالى مەكتەپ، ئالى تېخنىكوم سەۋىيىسىگە تەڭ بولغان ئىختىساسلىق خادىملارنى يېتىشتۈرۈشتىن ئىبارەت. بۇنىڭغا ۋىلايەت تەۋەسىدىكى خىزمەتتىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەر ۋە زىيالى ياشلار قوبۇل قىلىنىدۇ، ئوقۇش مۇددىتى 2 يىلدىن 3 يىلغىچە بولۇپ، ئوقۇتۇش سائىتى بويىچە ئوقۇتۇش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. ئوقۇغۇچىلار بەلگىلەنگەن دەرسنى ئوقۇپ بولغان، بەلگىلەنگەن ئوقۇتۇش سائىتى توشقاندىن كېيىن، شىنجاڭ رادىيو-تېلېۋىزىيە ئۇنۋېرسىتېتى تەرىپىدىن دىپلوم يا كى يەككە پەنلەر بويىچە ئوقۇشنى تۈگەتكەنلىك گۇۋاناممسى تارقىتىپ بېرىلىدۇ.

شۆبە مەكتەپكە مەمۇرى جەھەتتە مەمۇرى مەھكىمە ۋە مەمۇرى مەھكىمە مەدەنىيەت-ماتارىپ باشقارمىسى رەھبەرلىك قىلىدۇ، ئوقۇتۇش كەسپى جەھەتتە شىنجاڭ رادىيو-تېلېۋىزىيە ئۇنۋېرسىتېتى رەھبەرلىك قىلىدۇ. مەركىزىي رادىيو تېلېۋىزىيە ئۇنۋېرسىتېتىنىڭ بىرلىككە كەلتۈرۈلگەن ئوقۇتۇش پىلانى، دەرسلىكى ۋە ئىمتىھان ئىلىش تۈزۈمى قوللىنىلىدۇ ۋە قوبۇل قىلىنىدۇ. تېلېۋىزور، خەنشۇ (جۈملىدىن ئۇنىڭ لغۇ لېنتىسى، سىنىڭ لغۇ لېنتىسى ۋە يازما دەرسلىكلەر) قاتارلىق ۋاستىلار ئارقىلىق يېغىپ ئوقۇتۇش ۋەيرا قتىن ئوقۇتۇش ئۇسۇلى قوللىنىلىدۇ. ھازىر 24 ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىسى بار، بۇنىڭ ئىچىدە مەخسۇس ئوقۇتقۇچى 8، بۇنىڭدىن باشقا مەكتەپ سىرتىدىن 21 قوشۇمچە ئوقۇتقۇچى تەكلىپ قىلىنىدى. مەكتەپ ئۇرۇغلاندىن بۇيان، ئاز سانلىق مىللەت تىلىدا ئومۇمى پەنلەر بويىچە ماشىنىمسازلىق، ماتېماتىكا، تىل-ئەدەبىياتتىن ئىبارەت 3 كەسىپ تەسىس قىلىندى؛ خەنزۇ تىلىدا ئومۇمى پەنلەر بويىچە پارتىيە-ھۆكۈمەت كادىرلىرىنى تەربىيىلەش، تىل - ئەدەبىيات، ماتېماتىكا، سودا بوغالتىرلىغى، ئېلېكتىرۇن، ماشىنىمسازلىق، فىزىكىدىن ئىبارەت7كەسىپ

تەسىس قىلىندى؛ يەككە يەتلەر بويىچە خەنزۇ تىلى، يېزىقچىلىق، بوغالتىرلىق ئاساسىي، سانائەت بوغالتىرلىغى، سودا بوغالتىرلىغى، *BASIC* تىلى، ئەنگلىز تىلى قاتارلىق كەسىپلەر تەسىس قىلىندى. 1984 - يىلى ئومۇمىي پەتلەر بويىچە مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 416 بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت تىتىن 165، خەنزۇ 251؛ يەككە يەتلەر بويىچە مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچى 1106، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت تىتىن300، خەنزۇ806 بولدى. (شېن جىڭگۇاڭ)

[ئالى مەكتەپ، ئوتتۇرا تېخنىكوملارغا ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش خىزمىتى] 1977 - يىلى ئالى مەكتەپلەرگە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشتا ئىمتىھان ئېلىش تۈزۈمى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىنكى 8 يىل داۋامىدا، قەشقەر ۋىلايىتىدىن مەملىكەت تىتىكى ئالى مەكتەپلەرگە 4341 ئوقۇغۇچى يەتكۈزۈپ بېرىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت 3086 بولۇپ، 71% نى ئىگە للمدى؛ ھەر خىل ئوتتۇرا تېخنىكوملارغا14285 ئوقۇغۇچى يەتكۈزۈپبېرىلدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئازسانلىق مىللەت تىتىن10465 بولۇپ، 73.2% نى ئىگە للمدى. ۋىلايەتنىڭ ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش خىزمىتى ماڭارىپ مىنىستىرلىگى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ماڭارىپ نازارىتىنىڭ بىر تۈتاش رەھبەرلىكىدە ئىشلەنگەندى. ئاپتونوم رايونىنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە 1980 - يىلدىن باشلاپ ئالى مەكتەپ ئىمتىھانغا قاتنىشىدىغانلارنى تاللاش كۆرسەتكۈچى چۈشۈرۈپ بېرىلدى. تاللاشتا "4 بولۇش" (يەنى: كۆرسەتكۈچ مەكتەپكە چۈشۈرۈپ بېرىلگەن بولۇش، مەكتەپكە خىزمەت ئىشلەنگەن بولۇش، مەكتەپكە ھوقۇق بېرىلگەن بولۇش، مەسئۇلىيەت مەكتەپكە ئەملىلەشتۈرگەن بولۇش) چارىسى يولغا قويۇلدى. مەكتەپلەردە تاللاشقا رەھبەرلىك قىلىش كۈرۈپپىسى قۇرۇلدى. تاللاش ئارقىلىق لايىقەتلىك بولغان ئوقۇغۇچىلارلا شۇ يىللىق مەملىكەت بويىچە بىر تۈتاش ئېلىنغان ئىمتىھانغا قاتنىشىش سالاھىيىتىگە ئىگە بولدى، ئىمتىھان قەغىزى بىر تۈتاش تەكشۈرۈلدى، ئوقۇغۇچىلار بىر تۈتاش قوبۇل قىلىندى.

1984 - يىلى، ۋىلايەت بويىچە تەييارلىق ئىمتىھانغا قاتناشقان ئوقۇغۇچى سانى 7245، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت تىتىن4667 بولۇپ، 64.8% نى ئىگە للمدى. ئاپتونوم رايوندىن چۈشۈرگەن تاللاش كۆرسەتكۈچىگە ئاساسەن، تاللاش ئارقىلىق مەملىكەت بويىچە بىر تۈتاش ئېلىنغان ئىمتىھانغا قاتناشقانلار 3059، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت تىتىن 2178 بولۇپ، 71% نى ئىگە للمدى. يۇقۇرى مەكتەپكە قوبۇل قىلىنغىنى 2203 بولۇپ، بىر تۈتاش ئىمتىھانغا قاتناشقانلارنىڭ 72% نى، تەييارلىق ئىمتىھانغا قاتناشقانلار ئومۇمىي سانىنىڭ 23.3% نى ئىگە للمدى. بۇنىڭ ئىچىدە: ئالى مەكتەپكە قوبۇل قىلىنغىنى925 (ئاز سانلىق مىللەت74.9% نى ئىگە للمدى)، ئوتتۇرا تېخنىكوملارغا قوبۇل قىلىنغىنى 1278 (ئازسانلىق مىللەت 78.2% نى ئىگە للمدى). (شېن جىڭگۇاڭ)

قوشۇمچە : 1977 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە ۋىلايەت بويىچە ئالى مەكتەپ ، ئوقتۇرا تېخنىكوملارغا قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچى سانى جەدۋىلى

ئىل ئالىي مەكتەپ سانى	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
قوبۇل قىلىنغان ئومۇمى سان	621	2200	3597	3652	1991	1434	2230	2203
ئالى مەكتەپكە	376	256	301	617	441	384	1007	925
ئوقتۇرا تېخنىكومغا	245 (تىجكرى ئولكىسى)	1944	3296	3005	1547	1010	1273	1278

[ئوقۇتقۇچىلار نىڭ بىلىم ئاشۇرۇشى] ئەشقەر ۋىلايىتىدىكى ھەر دەرىجىلىك مائارىپ مەمۇرى تارماقلىرى ئوقۇتقۇچىلارنى تەربىيىلەش خىزمىتىگە ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىپ كەلدى، 1980 - يىلدىن بۇرۇن ۋە كېيىن ۋىلايەتتە: ئەشقەر مائارىپ ئىنستىتوتى، ناھىيە (شەھەر) لەردە ئوقۇتقۇچىلار نىڭ بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىۋى ۋە بىزىلاردا ئوقۇتقۇچىلار نىڭ بىلىم ئاشۇرۇشىغا يېتەكچىلىك قىلىش يولغا قويۇلغان ئىدارەت 1 دەرىجىلىك تەربىيىلەش تورى قۇرۇلدى. بۇ 3 دەرىجىلىك ئاپپارات خىزمەت تەقسىماتى ئېنىق بولىدى: ئەشقەر مائارىپ ئىنستىتوتى ئوقتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنى ۋە ئوقتۇرا مەكتەپ مەمۇرى كادىرلىرىنى تەربىيىلەشنى؛ بىلىم ئاشۇرۇش مەكتەپلىرى باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى، بالىلار ئوقۇتقۇچىلىرى ۋە باشلانغۇچ مەكتەپ رەھبىرى كادىرلىرىنى تەربىيىلەشنى؛ بىلىم ئاشۇرۇشقا يېتەكچىلىك قىلىش يونكىتلىرى باشلانغۇچ مەكتەپلىك خىزمەتكى ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ بىلىم ئاشۇرۇشىنى ئۇستىگە ئالدى.

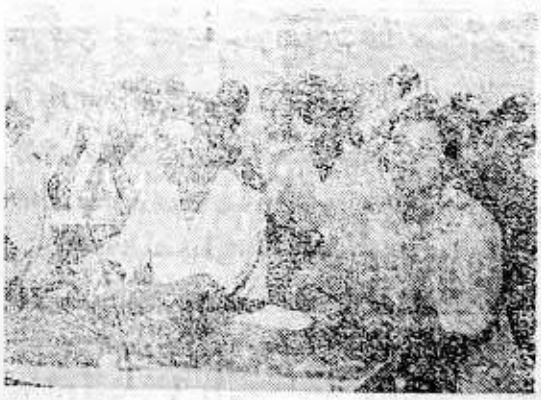

ئوقۇتقۇچىلار نىڭ بىلىم ئاشۇرۇشى.
مەھەللىدە ھېيت ئوتوسى

1984 - يىلى، 3 دەرىجىلىك بىلىم ئاشۇرۇش ئاپپارات تىلمىرىدىكى كەسپىي كادىر، ئوقۇتقۇچى 279، قوشۇمچە ئوقۇتقۇچى 1005. ۋىلايەت بويىچە 12 ناھىيە (شەھەر) دە ئوقۇتقۇچىلار نىڭ بىلىم ئاشۇرۇش مەكتىۋى قۇرۇلدى، بىلىم ئاشۇرۇش خىزمەتچى خادىملىرى 209 (بۇنىڭ ئىچىدە كەسپىي ئوقۇتقۇچى 96)غا، مەكتەپلەر نىڭ ئۆي - ئىمارەت قۇرۇلۇش كۆلىمى 8348 كۋادراتمېتىرغا يەتتى. يېزىلار نىڭ يېتەكچىلىك قىلىش پونكىتى 276 بولۇپ، قوشۇمچە كادىر، ئوقۇتقۇچى 840 قا، يېتەكچىلىك قىلىش سىنىپى 845 كە يەتتى. بىلىم ئاشۇرۇشتا قاتناشقان ئوقۇغۇچىلار 16533 بولۇپ، ۋىلايەت بويىچە ئوقتۇرا باشلانغۇچ مەكتەپ ئومۇمى ئوقۇتقۇچى سانىنىڭ 93.6% نى ئىگىلىمدى.

شىنجاڭ رادىيو پىداگوگىكا ئۇنۋېرسىتېتى قۇرۇلغاندىن بۇيان، ئەشقەر ۋىلايىتىدىن ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىنىپ كەلدى. 1981 - يىلى بىرىنچى قارارلىق ئوقۇغۇچىلاردىن ئىلىنغان

ئىمتىھاندا ۋىلايەت بويىچە 120 ئوقۇغۇچى دىپلوم ئالدى. 1984- يىلى ئىككىنچى قارارنىڭ ئوقۇغۇچىلار پۈتۈن دەرسنى ئوقۇپ بولدى، مۇلچەرلىنىشىچە 156 ئوقۇغۇچى دىپلوم ئېلىشى مۇمكىن. ئۈچىنچى قارارنىڭ خەنزۇ تىل - ئەدەبىيات سىنىپىغا قوبۇل قىلىنغان 300 ئوقۇغۇچى ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرماقتا. رادىيو پىداگوگىكا ئۇنۇپرىستېتىنىڭ ئوقۇغۇچىلار نىڭ ئوقۇش سۈپىتىگە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، ۋىلايەت، ناھىيە (شەھەر) ئىككى دەرىجىدە خىزمەت پونكىتى تەسىس قىلىنىدى، بۇ ھەربىر پەن ئاخىرلاشتىن بۇرۇن ئوقۇغۇچىلارغا يېتەكچىلىك قىلىدۇ. تەشقەر ماتارىپ ئىنىستىتوتىدا دەرسلىك بىلەن تەمىنلەش پونكىتى تەسىس قىلىنىپ، جەنۇبىي شىنجاڭ رايونى بويىچە رادىيو پىداگوگىكا ئۇنۇپرىستېنى ۋە ئوقۇتقۇچىلارنى تەربىيىلەش ئورۇنلىرىغا دەرسلىك تەمىنلەش - سېتىش خىزمىتىگە مەسئۇل قىلىنىدى.

1984 - يىلى، ئوتتۇرا ، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ھەر قايسى پەنلەر ئوقۇتقۇچىلىرى دەرسلىكلەر ۋە ئوقۇتۇش مېتودىدىن بىلىم ئاشۇرۇشقا ئۇيۇشتۇرۇلدى ۋە ئۇلاردىن ئېھتىمان ئېلىندى. سەۋىيىلىك ۋە تەجرىبىلىك ئوقۇتقۇچىلار ھەر قايسى پەنلەر بويىچە ئىمتىھان ئېلىنىدىغان ئوقۇتقۇچىلارغا يېتەكچىلىك قىلىشقا ئاجرىتىلدى، ۋىلايەت بويىچە 14776 ئوقۇتقۇچىغا يېتەكچىلىك قىلىندى. 10 - ئاينىڭ 7 - كۈنى 9200 ئوقۇتقۇچى ئاپتونوم رايونلۇق بىر ئۇتاش ئېھتىمانىغا قاتناشتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى 2006، بۇلاردىن 809 ى لايا قەتلىك تەلىۋىگە يەتتى (تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 161، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 648). لايا قەتلىك نىسبىتى 40.33% بولدى. دەرسلىك جەھەتتە ئۆتكەلدىن ئۆتكەن ئوقۇتقۇچىلار ئوقۇتۇش مېتودى ئۆتكىلىدىن ئۆتۈشكە قاتناشتى، ھەممە مەكتەپتە ئوقۇتۇش مېتودى ئۆتكىلىدىن ئۆتۈشكە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى تۈزۈلۈپ، دەرس ئاڭلاش - دەرس ئاھالاش ئىشلىرىنى ئۇيۇشتۇردى، 793 ئوقۇتقۇچى دەرسلىك ۋە ئوقۇتۇش مېتودىدىن ئىمتىھارەت قوش ئۆتكەلدىن ئۆتتى (باشلانغۇچ مەكتەپ قىسمىنىڭ ئىستاتىستىكا سانى كەم). (لیۇ يۈپۇ)

ئاخبارات - نەشرىياتچىلىق

[قەشقەر گېزىتخانىسى] 1950 - يىل 1 - ئاينىڭ 14 - كۈنى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي ئىدارە قىلىش كومىتېتى بەلگىلىگەن ھەربىي ۋەكىل قورچاق شىنجاڭ گېزىتخانىسىنىڭ تەشقەر شۆبەسىنى ئۆتكۈزۈۋالدى ھەمدە شۇ يىلى 1 - مايدا يېڭى تاۋاقلىق، 4 بەتلىك، ھەپتىدە 6 سان چىقىرىلىدىغان « جەنۇبىي تىيانشان گېزىتى » (ئۇيغۇرچە نەشرى) چىقىرىلدى.

ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، ج ك پ جەنۇبىي شىنجاڭ رايونلۇق كومىتېتىنىڭ قارارى ئارقىلىق، 1953 - يىل 9 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن باشلاپ خەنزۇچە « جەنۇبىي تىيانشان گېزىتى » نەشرى قىلىنىدى، بۇ گېزىت 4 تاۋاقلىق، 4 بەتلىك بولۇپ، ھەپ

شده 3 سان چىقىرىلدى. يۇقۇرقى ئىككى خىل يېزىقتىكى « جەنۇبىي تيانشان گېزىتى » ج ك پ جەنۇبىي شىنجاڭ رايونلۇق كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى ئىدى.

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەنىنىڭ قارارىدا ئاساسەن، 1956 - يىل 6 - ئايدا جەنۇبىي شىنجاڭ رايونلۇق پارتكومى ۋە جەنۇبىي شىنجاڭ مەمۇرى مەھكىمە ئەمەلدىن قالدۇرۇلىدى ھەمدە سابىق يەكەن ۋىلايىتى بىلەن ئەشئەر ۋىلايىتىنى بىرلەشتۈرۈلۈپ قەشقەر ۋىلايىتى تەسىس قىلىندى. « جەنۇبىي تيانشان گېزىتى » مۇ 1956 - يىل 6 - ئاينىڭ ئاخىرىدا ئەشئەردىن توختىتىلدى ھەمدە شۇ يىلى 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن باشلاپ « قەشقەر گېزىتى » ئەشئەر قىلىنىپ، ج ك پ قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى قىلىندى.

" مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى " مەزگىلىدە ئامېرىكا تەشكىلاتلار 1967 - يىل 1 - ئايىنىڭ 12 - كۈنى گېزىتخانىنىڭ رەھبەرلىك ھوقۇقىنى تارتىۋالدى ھەمدە ئىسيان نومۇرلۇق « قەشقەر گېزىتى » ئەشئەر قىلىنىپ، خەنزۇچىدىن 41 سان، ئۇيغۇرچىدىن 42 سان چىقاردى. شۇ يىلى 3 - ئاينىڭ 11 - كۈنى جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونى گېزىتخانىغا ھەربىي ئىدارە قىلمىشىنى بۇرگۈزۈپ، ھەربىي نومۇرلۇق « قەشقەر گېزىتى » ئەشئەر قىلدى. 1969 - يىل 4 - ئاينىڭ 15 - كۈنىگىچە خەنزۇچىدىن 411 سان، ئۇيغۇرچىدىن 406 سان چىقاردى.

1969 - يىل 4 - ئاينىڭ 16 - كۈنى قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلدى. ئارقىدىنلا « قەشقەر گېزىتى » ۋىلايەتلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى قىلىنىپ ئەشئەر قىلىندى. 1971 - يىل 10 - ئاينىڭ 27 - كۈنىگە قەدەر خەنزۇچىدىن 530 سان، ئۇيغۇرچىدىن 510 سان چىقىرىلدى. 1971 - يىل 10 - ئاينىڭ 29 - كۈنى ج ك پ قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتى قۇرۇلدى، « قەشقەر گېزىتى » نىمۇ ۋىلايەتلىك پارتكوم ئورگان گېزىتى بولۇشى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. گېزىت چىقىرىلىشىدىن تارتىپ تا 1984 - يىل 12 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە ئۇيغۇرچىدىن جەمئى 5632 سان، خەنزۇچىدىن جەمئى 5407 سان چىقىرىلدى.

ئۆتكۈزۈلۈۋاتقان چاغدىكى جەنۇبىي تيانشان گېزىتخانىسىنىڭ ئورنى ھازىرقى مەمۇرى مەھكىمىگە تۇتاش كوچىدىكى بىر كىچىك قورۇدا ئىدى، 1952 - يىلى ئادەم كۆپەيگەنلىكتىن، جەنۇبىي شىنجاڭ رايونلۇق پارتكوم تەشكىلىي شۆبىسى (ھازىرقى قەشقەر پىداگوگىكا ئىنىستىتۇتىنىڭ شىمالىي تەرىپى) دە 3 جايدىكى ئۆيىنى جەنۇبىي تيانشان گېزىتخانا باسما زاۋۇدىغا بۇيرۇپ بەردى، كېيىن تەشقەر دارىلمۇئەللىمىن مەكتىۋىنىڭ شۆبىسى (ھازىرقى شەھەرلىك مېتال بويۇملار شىركىتى ۋە ۋىلايەتلىك ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئىشتىن سىرتقى مەكتىۋىنىڭ ئورنى) بىلەن ئالماشتۇرۇلدى. 1953 - يىلى جەنۇبىي ئازاتلىق يولىدىكى ھازىرقى ئورۇنغا كۆچۈپ كەلدى.

1952 - يىلى، ئۇرۇمچى ئالغا گېزىتخانىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، بارلىق خادىم، ئۇسكۇنىلىرى جەنۇبىي تيانشان گېزىتخانىسىغا قوشۇۋېتىلدى. 1953 - يىلى، ناقسۇ گېزىتخانىسى ۋە يېڭى خوتەن گېزىتخانىسى ئەمەلدىن ئالدۇرۇلۇپ، بىر قىسىم خادىملىرى ۋەشىنىلىرى جەنۇبىي تيانشان گېزىتخانىسىغا يۆتكەپ بېرىلدى. 1956 - يىلىي جەنۇبىي

شىنجاڭ مەركىزىي رايونلىقلىق « خەلق ئارمىيىسى گېزىتى » نەشرىدىن توختۇتۇلۇپ، بۇ گېـ زىتخانىلىقلىق باسما زاۋۇدى جەنۇبىي تيانشان گېزىتخانىسىغا قوشۇۋېتىلدى.

« ئەشئەر گېزىتى » چىقىرىلغاندىن بۇيان، تا ھازىرغا تەدەر ئىچكى ژورنال — « قەشقەر گېزىتىسى مۇخبىرلار ئىشى » نەشرى تەسىسلەنمە كەلدى. خەت ـ زۇچە «مۇخبىرلار ئىشى ئايلىق ژورنال بولۇپ، 32 فورماتلىق، ھەر سانى 48 ـ 32 بەتلىك قىلىپ چىقىرىلدى، 1984 ـ يىل 11 ـ ئايدىن باشلاپ 16 فورماتلىق، 4 بەتلىك كىچىك گېزىت شەكلىگە ئۆزگەرتىلىپ، بېرىم ئايدا بىر سان چىقىرىلدى. ئۇيـ غۇرچە « مۇخبىرلار ئىشى» قوش ئايلىق ژورنال بولۇپ، 32 فورماتلىق، ھەر سانى 64بەتـ لىك قىلىپ چىقىرىلدى. ئىككى خىل يېزىقتىكى « مۇخبىرلار ئىشى » نىڭ ھەر قايسىسىنىڭ تىراژى مىڭدىن ئارتۇق بولۇپ، ئىختىيارىي مۇخبىرلارغا ۋە ناھىيە، شەھەرلەر، ئورۇنـ لارنىڭ تەشۋىقات تارماقلىرىغا ھەقسىز ئەۋەتىپ بېرىلمەكتە. (دىڭ گۇڭشەن)

[ئىسلاھات يىللىرىدىكى«قەشقەر گېزىتى»]1984 ـ يىلى، « ئەشئەر گېزىتى » ھەر ھەپتىدە 3 سانىدىن، ئۇيغۇرچە ـ خەنزۇچە نەشر قىلىنىدى. گېزىتخانىدا جەمئى 285 ئىشـ چى ـ خىزمەتچى بار. ئىسلاھات يىللىرىدا، « ئەشئەر گېزىتى » تەشۋىقات ـ خەۋەرچىلىك خىزمىتىدە ئىسلاھاتنى قوللاش، ئىسلاھاتنى ئىلگىرى سۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىپ كەلدى. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، ئەشئەرنىڭ نەشرىياتىگە بىرلەشـ تۈرۈپ، ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 1 ـ نومۇرلۇق ھۆججەتنىڭ روھىنى ۋە پارتىيە 12 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىنىڭ ئېقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھا ـ تى توغرىسىدىكى قارارىنى گەۋدىلىك ھالدا تەشۋىق قىلىپ، ئاپارات ئىسلاھاتى، تۈزۈلـ لارنىڭ ئوبوروت يوللىرىنى راۋانلاشتۇرۇش ۋە ئېقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى قاتارلىق جەھەتلەردە غايەت زور تۈرتكىلىك رول ئوينىدى. شۇنداقلا، مىللەتلەر ئېتنىپا قىلىغىنى تەشۋىق قىلىشقا ئەھمىيەت بەردى، بولۇپمۇ ۋىلايىتىمىزدە ئىلىپ بېرىلغان مىللەتلەر ئېتـ نىپا قىلىغى تەرىبىسى ئىچى پاتالمىيتىگە ۋە ئىككىنچى قېتىملىق مىللەتلەر ئېتنىپا قىلىغى بويىچە ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىغا بىرلەشتۈرۈپ، ئۆزىنى چېگرا رايونغا بېغىش ـ لاپ، ئاز سانلىق مىللەت خەلقى ئۈچۈن خىزمەت قىلغان ياخشى كادىر بولداش شۇي دىيەنـ ۋېي، چېگرا رايونىدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن جان ـ دىلى بىلەن خىزمەت قىلغان ياخشى ھەربىي دوختۇر بولداش جاك يۈخۇانىڭ ئىلغار ئىش ـ ئىزلىرىنى ۋە ۋىلايەتـ لىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى ئۆزگەن مىللەتلەر ئېتنىپا قىلىغى تەرىبىسى توغرىسىدىكى لېكسىيىنى، ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسلەرنىڭ ئىش ـ ئىزلىرىنى تەشۋىق قىلدى. بۇلاردىن باشقا، يەنە دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 35 يىللىقىنى تەبرىكلەشنى مەخسۇس ماۋزۇدا خەۋەر قىلىشقا بىرلەشتۈرۈپ، ۋەتەننى، كومپارتىيەنى، سوتسىيالىزمنى، قەشقەرنى قىزغىن سۆيۈش، ئۆزىنى چېگرا رايونغا، 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇـ رۇلۇشىغا بېغىشلاش مەقسەتلىك تەشۋىقات ئېلىپ بارىدى.

ئۇيغۇرچە « قەشقەر گېزىتى » بىر يىل داۋامىدا 45 مىليون 120 مىڭ نۇسخە تار ـ قىتىلدى. يەرلىك خەۋەر 404 بەت، شىنخۇا ئاخبارات ئاگېنتلىقىنىڭ خەۋىرى 183 بەت بولۇپ، ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا پۈتۈن بەت سانىنىڭ 69% نى ۋە 31% نى ئىگىلىدى.

جەمئى 154 سان نەشر قىلىنىدى، 4281 پارچە ماقالە بېسىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە سۈرەت 440 پارچە، ئوبزور ماقالىسى 46 پارچە، ئەدەبىيات - سەنئەت ماقالىسى 343 پارچە، ئاخبارات ماقالىسى 3399 پارچە، مۇشتەرىلاردىن كەلگەن خەت 53 پارچە. خەنزۇچە «قەشقەر گېزىتى» بىر يىل داۋامىدا 1 مىليون 784 مىڭ نۇسخە تارقىتىلدى، جەمئى 155 سان نەشر قىلىنىدى، 3873 پارچە ھەر خىل ماقالە بېسىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە سۈرەت 660 پارچە، ئوبزور ماقالىلىرى 100 پارچە، ئەدەبىيات - سەنئەت ماقالىسى 187 پارچە، ئاخبارات ماقالىسى 2824 پارچە، مۇشتەرىلاردىن كەلگەن خەت 102 پارچە.

ئاخبارات تېخنىكىسى ئىسلاھ قىلىنىش جەھەتتە، 1984 - يىلى ھەر ھەپتىدە بىر قېتىم ماقالە باھالاش پائالىيىتى ئېلىپ بېرىلدى؛ ئۇيغۇرچە گېزىتتىن يىل داۋامىدا ياخشى ماقالىلەردىن 199 ى، ياخشى ماۋزۇدىن 74 ى، ياخشى مەخسۇس بەتتىن 16 سى، ياخشى بەتتىن 5 ى، ياخشى سۈرەتتىن 5ى باھالاپ چىقىلدى. خەنزۇچە گېزىتتىن 6 - ئايدىن 12 - ئايغىچە ياخشى ماقالىدىن 87 سى، ياخشى ماۋزۇدىن 21 سى، ياخشى مەخسۇس بەتتىن 11 ى، ياخشى سۈرەتتىن 7 سى باھالاپ چىقىلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، خەۋەرلەر يېڭى بولۇش، ماقالىلار قىسقا بولۇش، ۋاقىت ئۇنۇمى تېز بولۇش، بەتلەرنىڭ مەزمۇنى جانلىق بولۇش، نەشر ئانالىزىنى كۈچلۈك بولۇش قاتارلىق جەھەتلەردە خېلى كۆچ سەرپ قىلىنىپ، تەھرىر خادىملارنىڭ كەسپىي سەۋىيىسى ئۆستۈرۈلدى ۋە خىزمەت مەسئۇلىيەتچانلىقى كۈچەيتىلدى. بۇنىڭ بىلەن گېزىتنىڭ بەتلىرى تېخىمۇ جانلىق، چىرايلىق، مەزمۇنى تېخىمۇ مول، كۆپخىل، تېما تېخىمۇ توغرا، ئىخچام بولدى. ئۇيغۇرچە گېزىتكە يەن - تېخنىكا بىلىملىرى ۋە تەرجىمە ئىشلەپ بېيىغان تېخلارنى تەشۋىق قىلىش بېتى قوشۇلدى. خەنزۇچە گېزىتتە مەخسۇس «پامىر يەن - تېخنىكا گۈلزارى» ناملىق مەخسۇس بەت ئېچىلدى. 1984 - يىل 5 - ئايدا، ۋىلايەتلىك پارتكوم 1986 - يىل 1 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن باشلاپ گېزىتنى ھەپتىدە 3 سان چىقىرىشتىن ھەپتىدە 6 سان چىقىرىشقا ئۆزگەرتىشنى قارار قىلدى. مۇخبىر - تەھرىرلىك كۆچمىنى كۆچەيتىش ئۈچۈن، 7 - ئاينىڭ 26 - كۈنى گېزىتخانا مۇخبىر - تەھرىر خادىملىرى قوبۇل قىلىش ھەقتىدە «قەشقەر گېزىتى» گە ئېلان چىقاردى، ئىمتىھان ئېلىش ئارقىلىق 23 نەپەر مۇخبىر - تەھرىر خادىمى، 15 نەپەر دوگۇار ئىشچى قوبۇل قىلىندى.

گېزىتخانا - ناھىيە، شەھەر، پولك - مەيدان، قىسىملاردىكى ئىختىيارىي مۇخبىرلارنى ۋە گېزىتخانىمىزدىكى مۇخبىر - تەھرىر خادىملارنى تەربىيەلەش خىزمىتىنى كۈچەيتىپ، بىر قارار ئاخبارات تېخلىق ئۈگىنىش كۇرسى ئېچىپ 66 كىشىنى تەربىيەلىدى، ۋاقتى ئىككى ئاي بولدى.

باسما زاۋۇدى تۇراۋاتقان - تۇرۇملەرنى ئورنىتىپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈپ، ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۇرۇمىنى يەنمۇ مۇكەممەللەشتۈردى، يىللىق ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى 829 مىڭ يۈەنگە، كىرىمى 1 مىليون 146 مىڭ يۈەنگە، ساپ پايدىسى 278 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، تارىختىكى يۇقىرى سەۋىيىدىن ئاشۇرۇۋېتىلدى.

«شىنجاڭ گېزىتى» نى ۋاكالىتەن بېسىش ئۈچۈن سېلىنمىدىغان ئۇرۇلۇش 1984 - يى-

لى ئېلىپ بېرىلدى، 1062 كۆۋادىراتمېتىرلىق تەجرىبە ئىشكىلاتى ۋە 1392 كۆۋادىراتمېتىرلىق ياتاق بىناسى پۈتۈپ بولدى، ۋاكالەتەن بېيجىڭغا ئىشلىتىلىدىغان ماشىنىلار تىزىملىك كۆپ قىسمى 1984 - يىلى زاكاس قىلىندى ياكى كەلتۈرۈلۈپ بولدى. (دىلك گۈزىشەن)

« قەشقەر گېزىتى » نىڭ ئوقۇرا ھىساپ بىلەنھەر بىر سانىنىڭ تارقىتىلىشىنى يىل بويىچە ئىستاتىستىكا قىلىش جەدۋىلى

يىل تەرتىپى	ئۆيغۇرچە	خەنزۇچە	يىل تەرتىپى	ئۆيغۇرچە	خەنزۇچە
1950 - يىل	1042		-1968	12990	8660
〃 -1951	4391		-1969	18800	11500
〃 -1952	2340		-1970	20097	13398
〃 -1953	2974	1673	-1971	21500	14000
〃 -1954	4569	2109	-1972	22300	14800
〃 -1955	6060	2447	-1973	24600	16500
〃 -1956	12102	3143	-1974	26800	17200
〃 -1957	9529	2757	-1975	28200	18500
〃 -1958	12375	3318	-1976	24990	19951
〃 -1959	19848	2981	-1977	26984	20656
〃 -1960	15738	3365	-1978	26750	16987
〃 -1961	10306	2970	-1979	25151	15939
〃 -1962	10216	3986	-1980	21410	9620
〃 -1963	14188	5862	-1981	22739	9885
〃 -1964	14243	5261	-1982	23237	9449
〃 -1965	20080	7375	-1983	27743	10744
〃 -1966	22019	14513	-1984	29590	11076
〃 -1967	24667	16444			

[سىملىق رادىيو] دۆلىتىمىز قۇرۇلغان 35 يىلدىن بۇيان، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سىملىق رادىيو ئىشلىرى يوقلىقتىن بارلىققا كېلىپ، كىچىكىلىكتىن زورۇيۇپ، ناھايىتى زور دەرىجىدە تەرەققى قىلدى.

ئازاتلىقتىن بۇرۇن، قەشقەر ۋىلايىتىدە ئېلېكتىر ئىستانسىسى يوق ئىدى، رادىيو ئىشلىرىدىن تېخىمۇ ئېنىق ئاچقىلى بولمايتتى. ئازاتلىقتىن كېيىن، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت رادىيو ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا ئىنتايىن ئەھمىيەت بەردى. دۆلەت ئاخبارات باش مەكتىپىنىڭ « رادىيو تورلىرى قۇرۇش توغرىسىدىكى ئارار » غا ئاساسەن، ۋىلايەت - تىمىزدە 1950 - يىلى 7 - ئاينىڭ 15 - كۈنى قەشقەر رادىيو قوبۇللاش ئۇزۇنلىق قۇرۇلغان ئىدى، ئۇ چاغدا توك بولمىغاچقا، قول بىلەن ئايلاندۇرىدىغان كېنېراتور بىلەن توك چىقىرىپ، رادىيو قوبۇللىغۇچنى ھەركەتلەندۈرۈپ، ھەر مىللەت ئاممىسىنى شىنجاڭ خەلق رادىيو ئىستانسىسىنىڭ پىروگىراممىلىرىنى ئاڭلاش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلغان. شىنجاڭ رادىيو ئىستانسىسىدىن بەرگەن يازما خەۋەرلەرنى خاتىرىلەشكە ئۇيۇشتۇرغان ھەمدە قارا تاختاي گېزىتى چىقىرىش، شىپىگىراپتا كىچىك گېزىت بېسىش ئارقىلىق تەشۋىقات دائىرىسىنى كېڭەيتكەن، شۇنداق كېيىن ناھىيە (شەھەر) لەردە رادىيو قوبۇللاش ئۇزۇللىرى ئارقا - ئارقىدىن قۇرۇلغان ئىدى.

1955 - يىلى، شىنجاڭ خەلق رادىيو ئىستانسىسى قەشقەر ۋىلايىتىدىكى بەزى ناھىيە (شەھەر) لىك رادىيو قوبۇللاش ئۇزۇللىرىغا 750 ۋاتلىق بېنزىن گېنېراتور، 100 ۋە 30 ۋاتلىق مىكرافون ۋە بەزى چوك - كىچىك كانايلارنى تارقىتىپ بەردى، بۇنىڭ بىلەن، ھەر نايسى ناھىيە (شەھەر) لىك رادىيو قوبۇللاش ئۇزۇللىرى ئەسلىدىكى ئاساستا ئارقا - ئارقىدىن سىملىق رادىيو ئۇزۇلىغا ئۇزگەرتىلدى.

1984 يىلى، ۋىلايەت بويىچە 12 ناھىيە (شەھەر) لىك ھەممىسىدە رادىيو ئۇزۇلى بارلىققا كەلدى. 135 يېزا - بازاردا سىملىق رادىيو ئۇچەيتىش ئۇزۇلى قۇرۇلدى، بۇ ۋە - لايەت بويىچە يېزا - بازارلار ئومۇمى سانىنىڭ 95.74% نى تەشكىل قىلىدۇ: 171 كەنتتە رادىيو خانا قۇرۇلدى: 1203 كەنت ۋە 4164 ئىشلەپچىقىرىش ئەترىدىگە رادىيو ئۇلانىدى: 133.776 دېخان، چارۋىچى ئائىلىسىگە كىچىك كانايى بېكىتىلدى. ۋىلايەت بويىچە ناھىيە - دىن يېزىغا تارتىلغان مەخسۇس رادىيو سىمى جەمئى 1135 سىتولبا - كىلومېتىر، يېزا - بازاردىن تۆۋەن ئورۇنغا تارتىلغان مەخسۇس رادىيو سىمى 8850 سىتولبا - كىلومېتىر بولۇپ، ۋىلايەت بويىچە شەھەر - بازار بىلەن يېزىلار تۇتاشتۇرۇلغان سىملىق رادىيو تورلىرى ئاساسى جەھەتتىن شەكىللەندى.

ناھىيە (شەھەر) لىك رادىيو ئۇزۇللىرىنىڭ ھەممىسى سىملىق رادىيو ئۇزۇلىدۇر. بۇلار مەركىزىي خەلق رادىيو ئىستانسىسى، شىنجاڭ خەلق رادىيو ئىستانسىسىنىڭ كۇنلىك « مەملىكەت خەۋەرلىرى ۋە خەلقارا خەۋەرلەر » پىروگىراممىسىنى، « يېرىمكېچە ئاڭلا - تىش » پىروگىراممىسىنى ئۇلاپ ئاڭلىتىدۇ ھەمدە ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە ئاڭلىتىش بېرىدۇ. تاشقورغان تاجىك ئايتونوم ناھىيىسى تاجىكچە، خەنزۇچە ئاڭلىتىش بېرىدۇ. بۇ يەرلىك پىروگىراممىلار سىملىق رادىيونى ھەر دەرىجىلىك پارتكومنىڭ تەلىماتىنى ئايلاندۇردى، يەر - لىك پىروگىراممىلاردا يېڭى خەۋەر، ئوبزور، ھەر خىل مەخسۇس ئەدەبىيات - سەنئەت، ھاۋا رايىدىن مەلۇمات، ئېلان قاتارلىقلار بار.

سىملىق رادىيو ئارقىلىق يەتكۈزۈپ بېرىشنىڭ تولۇقلىمىسى ۋە تەرەققىياتى سۈپىتىدە ، 1982 - يىلىدىن باشلاپ ، ۋىلايەتتىكى ناھىيىلەر چاستوتا تەڭشەش ئۇزۇللىرىنى

ئارقا ـ ئارقىدىن تۇردى . بۇنىڭ بىلەن رادىيو سىمى تارتىشقا قولايسىز بولغان بەزى چەت ، يېراق يېزىلار چاستوتا تەڭشەيدىغان رادىيو قوبۇللىغۇچ ئارقىلىق ، ناھىيىلىك رادىيو ئۇزىلىسىنىڭ پىروگىراممىلىرىنى بىۋاسىتە ئاڭلاش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىندى . ھازىر ، كونىسىھەر ، يەكەن ناھىيىلىرىنىڭ چاستوتا تەڭشەش ئىستانسىسى خىزمەتىنى باشلىۋەتتى .

ناھىيە ، شەھەرلىك رادىيو ئۇزىلىسلىرىنىڭ پىروگىراممىا سۈپىتىنى ئۇزلۇكسىز يۇقۇرى كۆتىرىش ئۈچۈن 1982 ـ يىلىدىن ئېتىبارەن ، ۋىلايەتلىك رادىيو تېلېۋىزىيە ئىدارىسى ئىزدا 3 يىل نادىر پىروگىراممىلارنى سېلىشتۇرۇپ باھالاش يىغىنى ئۆتكۈزدى . 1984 ـ يىلدىكى سېلىشتۇرۇپ باھالاش يىغىنىغا تاتناشتۇرۇلغان ئۈيغۇرچە ، خەنزۇچە ، تاجىكچە بولۇپ جەمئى 104 پۈرۈش نومۇر ، 326 پارچە ماقالىدىن باھالاپ تاللانغان نادىر پىروگىراممىا 36 (پارچە) ، بۇنىڭ ئىچىدە بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكىنى 12 (پارچە) . ناھىيىلىق ناھىيىلىك رادىيو ئۇزىلىسىدە تەشكىللەنگەن شەھەرلىك رادىيو ئۇزىلىسى يېڭى خەۋەرلەر بويىچە بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى ، مەكىت ، كونىشەھەر ، يەكەن ، پەيزىۋات ، يېڭىشەھەر ، ناھىيىلىق ، يېڭىسار ناھىيىلىك رادىيو ئۇزىلىسلىرى باشقا مەخسۇس پىروگىراممىلار بويىچە بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى . (ۋاڭ شىجۇن)

[سىمسىز رادىيو] 1965 ـ يىلىدىن بۇرۇن ، تەشەببۇسكارلىق بىلەن ۋىلايىتىمىزدە سىمسىز رادىيو ئاڭلاش ئىمتىيازىنى تېمىن ئىدى . سىمسىز چاتلىقى بۇنۇرى بولغان رادىيونى ئىشلىتىپ قىسقا دولقۇن لۇق چاستوتا خەۋەرلىرىنى ئاڭلاش ئۇنۇمىمۇ ناھايىتى ناچارئىدى . بۇ خىل ھالەتنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ، 1963 ـ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق رادىيو ئىشلىسرى ئىدارىسى قەشقەردە چەنۇبى شىنجاڭ بويىچە ئۈۋۈتتى ئەك چوڭ بولغان ئوتتۇرا دولقۇندا ئۇلاپ ناڭلىتىش ئىستانسىسى قۇرۇشنى تارار قىلدى . بۇ ئىستانسا 1965 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى قۇرۇلۇپ خىزمەتكە كىرىشتۈرۈلدى . ئىستانسىنىڭ نامى شىنجاڭ خەلقى رادىيو ئىستانسىسىنىڭ قەشقەر ئۇلاپ ئاڭلىتىش ئىستانسىسى دەپ بېكىتىلدى . ئىستانسىنىڭ ۋەزىپىسى ئۇيغۇرچە ۋە خەنزۇچە تىلدا شىنجاڭ رادىيو ئىستانسىسىنىڭ پىروگىراممىلىرىنى ئۇلاپ ئاڭلىتىشتىن ئىبارەت . ئۇلاپ ئاڭلىتىش ئىستانسىسى ئۇرۇنلاشتىن كېيىن ، تەشەببۇسكار ۋە قىزغىن ئۇيغۇر ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ كۆپ قىسىم جايلىرى شىنجاڭ خەلق رادىيو ئىستانسىسىنىڭ ئاڭلىتىلىشىنى ئوتتۇرا دولقۇندا ئاڭلىيالايدىغان بولدى ، ئاڭلاش ئۇنۇمى ناھايىتى ياخشى بولدى . 1979 ـ يىلى بۇ ئۇلاپ ئاڭلىتىش ئىستانسىسى شىنجاڭ رادىيو ئىستانسىسىنىڭ پىروگىراممىلىرىنى داۋاملىق ئۇلاپ ئاڭلاتالىدىن باشلا ، يەنە مەركىزىي خەلق رادىيو ئىستانسىسىنىڭ بىرىنچى پۈرۈش پىروگىراممىلىرىنى ئوتتۇرا دولقۇندا ئۇلاپ ئاڭلىتىشنى توشتى . 1983 يىلى يەكەندە ئوتتۇرا دولقۇندا ئۇلاپ ئاڭلىتىش ئىستانسىسى ئۇرۇنلاپ ئىشقا سېلىندى . بۇنىڭ بىلەن ناھىيىلىق ، پوسكام ، يەكەن ، مەكىت قاتارلىق ناھىيىلەرنىڭ ۋەقۇنىغا يېتىپ جايلارنىڭ مەركىزىي رادىيو ئىستانسىسىنىڭ بىرىنچى پۈرۈش پىروگىراممىلىرىنى ۋە شىنجاڭ رادىيو ئىستانسىسىنىڭ پىروگىراممىلىرىنى ئوتتۇرا دولقۇندا ئاڭلاش مەسىلىسى ھەل بولدى . 1983 ـ يىلى مەركەز ۋە ئاپتونوم رايونىنىڭ مۇناسىۋەتلىك ھۆجـ

جەمئىيەتلىك روھىغا ئاساسەن ، قەشقەر شەھىرىدە سىمسىز رادىيو ئىستانسىسى قۇرۇش قارار قىلىندى . نامى قەشقەر خەلق رادىيو ئىستانسىسى دەپ ئاتالدى. چاستوتىسى ئوتتۇرا دولقۇندىكى 801 كىلوگىرىس بولىدى . 1984 - يىل 6 - ئايدا تارقىتىش قىسمىنىڭ قۇرۇلۇشى باشلىنىپ ، 11 - ئايدا پۈتتۈرۈلدى، 12 - ئايدا ماشىنىلىرى سىناق قىلىنىشقا باشلاندى . (ۋاڭ شىچۈن)

[تېلېۋىزىيە] 1980 - يىلى ، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم ، مەمۇرى مەھكىمە قەشقەر تېلېۋىزىيە (سىنئالغۇغا ئېلىنىپ) تارقىتىش ئىستانسىسى قۇرۇشنى قارار قىلىدى. ئۇنىڭ ۋەزىپىسى شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ پىروگىراممىلىرىنى تارقىتىشتىن ئىبارەت . قەشقەر تېلېۋىزىيە (سىنئالغۇغا ئېلىنىپ) تارقىتىش ئىستانسىسى بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت تەييارلىق كۆرۈش ئارقىلىق ، 1981 - يىلى 12 - ئاينىڭ 24 - كۈنى 5 - قانالدا ئاپارانىي سىناپ پىروگىرامما تارقىتىپ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى . ھەر مىللەت ئامما ئىسىنىڭ تاللاپ كۆرۈشى ئۈچۈن ، قەشقەر تېلېۋىزىيە (سىنئالغۇغا ئېلىنىپ) تارقىتىش ئىستانسىسى 1983 - يىلىدىن باشلاپ ھەر ھەپتىنىڭ دۈشەنبە ، چارشەنبە ، جۈمە ، يەكشەنبە كۈنى 9 - قانالدا پىروگىرامما بېرىشنى كۆپەيتتى ، ئىرلا ۋاقتتا ئۇيغۇرچە ۋە خەنزۇچە ئىككى يۈرۈش تېلېۋىزىيە پىروگىراممىسى بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقتتا ، تېلېۋىزىيە (سىنئالغۇغا ئېلىنىپ) تارقىتىش ئىستانسىسى ھەر ھەپتىنىڭ 1- كۈنىدىن 6- كۈنىگىچە تېلېۋىزىيە ئۇنۋېرسىتېتىنىڭ دەرسلىكىنى تارقىتىشنى يولغا قويدى.

ۋىلايەتتىكى رەھبەرلەرنىڭ ئەھمىيەت بېرىشى ئارقىسىدا ، قەشقەر تېلېۋىزىيە (سىنئالغۇغا ئېلىنىپ) تارقىتىش ئىستانسىسى 1984 - يىل 6 - ئاي ۋە 11 - ئايدا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە باغ سەيلە يىغىنى ۋە ئىككىنچى قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە ئىلغارلارنى تەقدىرلەش يىغىنىنىڭ خەۋىرىنى مەزمۇن قىلىپ، بەرلىك پىروگىراممىنى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇپ ، 4 قېتىمدا تەخمىنەن 60 مىنۇت تارقاتتى.

1984 - يىل 7 - ئايدا ، قەشقەر ۋىلايەتلىك رادىيو تېلېۋىزىيە ئىدارىسى تەھرىر، ئوپېراتور ، خودوژنىك ۋە دىكتور قوبۇل قىلىش ھەققىدە گېزىتكە ئېلان چىقىرىپ، بەرلىك پىروگىراممىنى بۆلۈمى قۇرۇپ ، بەرلىك پىروگىراممىلارنى يولغا قويۇش ئۈچۈن پائال تەييارلىق قىلدى ، يىل ئاخىرىغىچە بۇ خىزمەت ئاساسى جەھەتتىن ئىشلىنىپ بولدى.

ۋىلايەت بويىچە تېلېۋىزىيىنىڭ قاپلاش نىسبىتىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن ، 1982 - يىلدىن باشلاپ يېڭىسار ، يوپۇرغا، پەيزىۋات ، پوسكام شەخپۇ تېلېۋىزىيە (كۈچەيتىش) ئىستانسىسى ۋە كۈيۇاغ ، يەكەن ، تاشقورغان ، مارالۇبشى ، مەكىت ناھىيىلىرىدە تېلېۋىزىيە (سىنئالغۇغا ئېلىنىپ) تارقىتىش ئىستانسىسى ئارقا - ئارقىدىن قۇرۇپ چىقىلدى. بۇ ئىستانسىلار 1984 - يىلدا خىزمەتكە كىرىشتۈرۈلدى. قەشقەر ۋىلايىتى تەۋەسىدىكى ھەممە ناھىيە (شەھەر) رەڭلىك تېلېۋىزىيە پىروگىراممىلىرىنى كۆرەلەيدىغان بولىدى. پۈتۈن ۋىلايەتتىكى نوپۇس بويىچە ھىساپلىغاندا ، تېلېۋىزىيىنىڭ قاپلاش نىسبىتى 80% گە يەتتى. ھازىر ۋىلايىتىمىزدە تېلېۋىزىيە (سىنئالغۇغا ئېلىنىپ) تارقىتىش ئىستانسىسى 6 گە، تېلېۋىزىيە (كۈچەيتىش) ئىستانسىسى 5 كە يەتتى، بۇنىڭ بىلەن پارتىيەنىڭ تەشۋىقات

خىزمىتى كۆچەيتىلىپ ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مەدەنىيىەت تۇرمۇشى بېيىتىلىپ ، ۋىلايەتلەر ئارىلىق سوتسىيالىستىك مادىي مەدەنىيەت ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ئىلگىرى سۈرۈلدى. (ۋاڭ شىجۇن)

[قەشقەر ئۇيغۇر ئەدەبىياتى] قەشقەر ئۇيغۇر ئەدەبىياتى 1981 - يىلى قۇرۇلغان بولۇپ ، قەشقەر شەھرىنىڭ شەرقى - جەنۇبى تەرىپىدىكى خەلق شەرقى يولى بىلەن تار بوغۇز يولىنىڭ تۈتاشقان يېرىگە جايلاشقان . كۆلىمى 29 مو . بۇ ئەدەبىياتكەسپى جەھەتتە ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتىگە بېۋاستە قارايدۇ ، مەمۇرى جەھەتتە قەشقەر ۋىلايىتى ۋاكالىتەن باشقۇرىدۇ . يېزا ئاممىباپ ئۇيغۇرچە ھەرخىل كىتاپلارنى ئەسىر قىلىش ۋە شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا تارقىتىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى . مەتبۇئات ھوقوقى نومۇرى 264 . ئەدەبىياتتا تەھرىر بۆلۈمى ، ئىشخانا ، پىلان، مالىيە بۆلۈمى ، باسما زاۋۇدى ، ئەسىر قىلىش - تارقىتىش بۆلۈمى قاتارلىق ئاپپاراتلار تەسىس قىلىنىدى . ھازىر 101 ئىشچى - خىزمەتچىسى بار، بۇنىڭ ئىچىدە ئەدەبىيات باشلىغى 1 ، باش مۇھەررىر 1 ، مۇئاۋىن باش مۇھەررىر 1 ، ئۇيغۇرچە تەھرىرتەرجىمە ، باسما قوشۇنى بارلىققا كەلدى. ئەدەبىيات 10147 كۇۋادىراتمېتىرلىق كۆلىمدە قۇرۇلۇش قىلىشنى پىلانلىغان ئىدى. ھازىر 1500 كۇۋادىراتمېتىرلىق ئىشخانىسى، 1204 كۇۋادىراتمېتىرلىق ھەرپ قۇيۇش ۋە نابۇر سېخى ، 1953 كۇۋادىراتمېتىرلىق ياتاق بىناسى ۋە پارقازىنى ئۆيى پۈتۈپ ئىشلىتىلمەكتە .

1983 - يىلىدىن باشلاپ كىتاپ نەشر قىلىندى، 1984 - يىلىغىچە نەشر قىلىنغان ئۇيغۇرچە ھەرخىل كىتاپ 100 نەچچە خىل بولۇپ يېزا سىياسەتلىرى ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى، پەلسەپە، پەنتېخنىكا ، دىخانچىلىق - چارۋىچىلىق ، ئەدەبىيات - سەنئەت قاتارلىق بىر نەچچە چوڭ تۈركۈم بۆلىنىدۇ . (ماقالىنى قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى بەرگەن)

[قەشقەر شىنخۇا كىتابخانىسى] ئازاتلىقتىن بۇرۇنقى تارىختا ، جەنۇبى شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا كىتاپ تارقىتىدىغان مەخسۇس كىتابخانا يوق ئىدى. قەشقەر شىنخۇا كىتابخانىسى 1950 - يىل 6 - ئايدا قۇرۇلغان، ئۇنىڭ تەكتى ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسىنىڭ جەنۇبى شىنجاڭ شۆبىسى بولۇپ ، ئورنى يېڭىشەھەر ناھىيىسىدە ئىدى . كىتابخانىنىڭ قۇرۇلغانلىغى جەنۇبىي شىنجاڭدا كىتابخانا بولماسلىق تارىخىغا خاتىمە بەردى. جەنۇبىي شىنجاڭ شۆبە كىتابخانىسى قۇرۇلۇپ ئۆزۈن ئۆتمەي، 1950 - يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىم يىلىدا ئاقسۇ ، يەكەن ، خوتەنگە مەخسۇس ئادەم ئەۋەتىلىش بىلەن ۋىلايەتلىك كىتابخانىلار ئارقا - ئارقىدىن قۇرۇلدى ھەمدە ناھىيىسىلەردە كىتاب ماگىزىنلىرى قۇرۇلدى. 1955 - يىلى جەنۇبىي شىنجاڭ شۆبە كىتابخانىسى قەشقەر شەھرىگە كۆچۈپ كەلدى . 1956 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسىنىڭ قەشقەر مەركىزىي تارماق كىتابخانىسىغا ئۆزگەرتىلدى. ناھىيىدىكى كىتاب ماگىزىنلىرىمۇ يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا ئارقا - ئارقىدىن ناھىيىلىك شىنخۇا كىتابخانىسى بولۇپ قۇرۇلدى . 1958 - يىلى تۈزۈلمە ئۆزگەرتىلىپ، كە-

تاپخانىلار يەرلىكنىڭ باشقۇرۇشىغا چۈشۈرۈپ بېرىلگەندىن كېيىن ، قەشقەر ۋىلايەتلىك شىنخۇا كىتاپخانىسىغا ئۆزگەرتىلدى .

قەشقەر شىنخۇا كىتاپخانىسى قەشقەرنىڭ ئاز سانلىق مىللەت توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان يەرلىك ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن ، خەنزۇچە كىتاپلارنى نورمال تارقاتقاندىن سىرت ، ئاز سانلىق مىللەت يېزىقىدىكى كىتاپلارنى تارقىتىشنى ئۆزىنىڭ موھىم ۋەزىپىسى قىلدى . " مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى" دىن بۇرۇن، ۋىلايەت كەڭ دېخان - چارۋىچىلار نىڭ كىتاپ سېتىۋېلىش ، كىتاپ كۆرۈش تەلەپىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن ، 12 ئادەمنى دېخانچىلىق- چارۋىچىلىق رايونىلىرىدا كىتاپ تارقىتىش خىزمىتى بىلەن مەخسۇس شۇغۇللۇنۇشقا قويدى ھەمدە شەھەر - يېزا كىتاپ تارقىتىش ئۇقتۇرۇشىدىن 95 ى (جۈملىدىن ۋاكالىتەن سېتىش دۇكىنى) قۇرۇپ چىقىلىپ، ۋىلايەتلىك شىنخۇا كىتاپخانىسى ئوق مەركىزى قىلىنغان شەھەر - يېزا كىتاپ تارقىتىش تورلىرى ئاساسىي جەھەتتىن شەكىللەندى. 1963 - يىلى " مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى" دىن بۇرۇنقى كىتاپخانىلىق سېتىلىش ئومۇمى سوممىسى ئەڭ يۇقىرى بولغان بىر يىل بولۇپ 180 مىڭ يۈەنگە يەتكەن ئىدى. 10 يىللىق ماھىمانچىلىق مەزگىلىدە ، " سول " لۇشيەنلىك كاشىلىسى تۈپەيلىدىن، ۋىلايەت بويىچە كىتاپ تارقىتىش خادىملىرى كۆپەيگەن بولسىمۇ ، ئەمما دېخانچىلىق ، چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى كىتاپ تارقىتىدىغان كەسپىي خادىملار ۋە كىتاپ تارقىتىش تور ئۇقتۇرۇشى ئازىيىپ كەتتى ، جەمئى 63 مىڭ يۈەن زىيان بولدى . " 4 كىشىلىك گۇرۇھ " تارماردا قىلىنغاندىن كېيىن ، كىتاپ تارقىتىش تورىنى ئۇقتۇرۇشى پەيدىن - پەي ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، مۇكەممەللەشتۈرۈلدى ۋە كېڭەيتىلدى ، ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ئورنىتىلدى ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلدى، يەنە پۈكەينى ئېچىۋېتىپ كىتاپ سېتىش ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ ھەر مىللەت كىتاپخانىلارغا قولايلىق يارىتىپ بېرىلدى ، كىتاپ تارقىتىش ئومۇمى سوممىسىنى يىلدىن - يىلغا كۆپەيتىپ ، زىيان يىلدىن - يىلغا ئازايدى . 1979 - يىلى ۋىلايەت بويىچە 980 مىڭ يۈەنلىك كىتاپ تارقىتىش پىلانلاندى . 1984 - يىلى ۋىلايەت بويىچە كىتاپ تارقىتىش خادىمى 113 كە يەتتى ، ھەرخىل كىتاپلارنىڭ تارقىتىلىش مىقدارى 6 مىليون 135 مىڭغا يەتتى ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت يېزىقىدىكى كىتاپ 3 مىليون 434 مىڭ بولۇپ ، 56% نى ئىگەللىدى. تۇرلۇك ئىقتىسادىي كۆرسەتكۈچلەردە كىتاپخانا

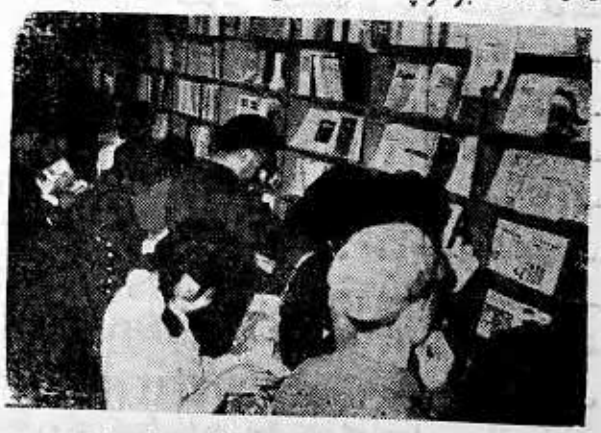

قەشقەر شىنخۇا كىتاپخانىسى بۇكەينى ئېچىۋېتىپ كىتاپ سېتىشنى يولغا قويدى.
شياچۈەن فوتوسى

قۇرۇلغاندىن بۇيانقى ئەڭ يۇقىرى سەۋىيە يارىتىلدى. كىتاپنىڭ سېتىلىش ئومۇمى سوممىسى 2 مىليون 454 مىڭ يۈەنگە يەتتى ، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت يېزىقىدىكى كىتاپلارنىڭ تارقىتىلىش ئومۇمى سوممىسى 1 مىليون 98 مىڭ 800 يۈەن بولۇپ، 44.8% نى ئىگەللىدى . كىتاپخانىدىكى كىتاپ خىللىرى ھەر نەچچە مىڭ خىلدىن ئون نەچچە مىڭ خىلغا يەتتى. بۇ كىتاپخانا ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت، ماارىپ ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئىگىلمەكتىنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن تۆھپە قوشتى. (فەن يەنجۇ، جاڭ جىڭجۇڭ)

قوشۇمچە : 1979 - يىلى ۋە 1984 - يىلى قەشقەر ۋىلايىتىدە كىتاپلار نەشر قىلىنىش مىقدارى

مىقدار / يىل	خەلۇزچە كىتاپ	تاز سانلىق مىللەت پېزىنىدىكى كىتاپ ۋە دىخانچىلىق، چارۋىچىلىق رايونىدا تارقىتىلغان كىتاپ	ئومۇمى سان
1979 - يىل	1789000 پارچە 940700 بۆلەن	2004000 پارچە 461300 بۆلەن	3883000 پارچە 1302000 بۆلەن
1984 - يىل	2699000 پارچە 1355200 بۆلەن	3434000 پارچە 1098800 بۆلەن	6135000 پارچە 2454000 بۆلەن

تاشقى ئىشلار ، مۇھاجىرلار خىزمىتى ۋە تەيۋەنگە قارىتىلغان خىزمەت

[تاشقى ئىشلار خىزمىتىنىڭ ئومۇمى ئەھۋالى] 1984 - يىل 2 - ئايدا ھۆكۈمىتىمىز قەشقەر شەھرىنىڭ مەملىكەت بويىچە B تىپتىكى ئېچىۋېتىلگەن شەھەرلەر قاتارىغا كىرگۈزۈلگەنلىكىنى سىرتقا رەسمىي جاكارلىدى . ھەر قايسى ئەللەردىن مېھمانلار ئارقا - ئارقىدىن كېلىشىشكە باشلىدى ، جۈملىدىن مۇھاجىرلىرى ، شىياڭگاڭ ، ئاۋمېنلىق قېرىنداشلار بەس - بەس بىلەن تۇققان ، دوست - بۇرادەرلىرىنى يوقلاشقا ، سەيلى - سايا ھەت قىلىشقا كېلىشتى . بىر يىل ئىچىدە بىر 30 نەچچە دۆلەت ھەم رايونىدىن كەلگەن ھۆكۈمەت تەرەپ ھەم خەلق ئىچىدىن كەلگەن مېھمانلار ھەم مۇھاجىر قېرىنداشلاردىن بولۇپ، 3500 دىن ئارتۇق كىشىنى كۈتۈۋالدۇق، بۇ، 1983 - يىلىغا قارىغاندا ئىككىدىن كۆپرەك قاتلاندى.

" يېپەك يولى " دېگەن " مەرۋايىت " دەپ شۆھرەت قازانغان قەشقەر ھەر قايسى ئەللەردىن كەلگەن مېھمانلارغا چوڭقۇر تەسىرات قالدۇردى . ئۇلار قەشقەرنىڭ گۈزەل مەنزىرىسىگە قويۇق مىللىي ئالاھىدىلىكىنى ئومۇمىيۈزلۈك يا قتۇرۇپ، قەشقەر پارتىيەنىڭ مىللىي دىنىي سىياسىتىنى يا خشى ئەملىلەشتۈرۈپتۇ، بازار سودىسى گۈللىنىپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەر مىللەت ئاممىسى قىزغىن ھەم مېھمانداوست ئىكەن ، بۇ يەرگە كېلىپ سايا ھەت قىلغىنىمىزدىن خوشالمىز ، دەپ ھېسسىياتىنى . بەزىلىرى بىزگە مەيلىغ سېلىشنى ، شەرىكلىشىپ كارخانا ئېچىشنى خالايدىغانلىقىنى ئارقا - ئارقىدىن بىلدۈرۈشتى . تەكلىپكە بىنائەن ۋىلايىتىمىز - گە ئېكسكۇرسىيە ھەمراھ تەيىارەت ئۇچۇن كەلگەن تۈركىيە ۋەتەن پارتىيەسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى

سەپكەن قاتارلىقلار ۋىلايىتىمىزنىڭ سىرتقا نىسبەتەن ئېچىۋېتىشتىكى كونكرېت پىلانلىرىنى ئىنتايىن دەققەت قىلىپ ، قەشقەرگە مەبلەغ سېلىپ ، شىركەتلىشىپ كارخانا ئېچىشنى ئۈمىت قىلىدىغانلىقىنى ئارقا - ئارقىدىن بىلدۈردى.

چېگرىدىكى تاشقى ئىشلار خىزمىتىدە خوتەنجىراپ ئېغىزىنى قۇرۇش ھەم باشقۇرۇش كۆچەيتىلدى ، خوشنا دۆلەت پاكىستان بىلەن دوستلۇقىنى پائالىيەتكە ئالاھىدە ئېتىۋار بېرىلدى . جۇڭگو - پاكىستان چېگرا سودىسىدىكى بېرىپ - كېلىشلەرمۇ كۆپەيدى؛ موھىم بايراملاردا بىز پاكىستاننىڭ شىمالىي قىسىم رايونى گىرگىت ۋە پاكىستان ئېغىزىدىكى ئەمەلدارلارنى ئېلىمىزنىڭ چېگرا ئېغىزى ھەم تاشقوغان ناھىيىسىگە تەكلىپ قىلىپ، ئىككى قېتىم بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتى ئۇتكۈزۈپ ، جۇڭگو - پاكىستان ئەللىرى خەلقلىرىنىڭ دوستلىقىنى كۈچەيتتۇق.

1984 - يىلى قەشقەر ۋىلايىتىدە مۇھاجىرلار سىياسىتى داۋاملىق ئەملىلەشتۈرۈلدى، چەتئەللەردىكى جۇڭگو مۇھاجىرلىرىغا ئالاقىدار ئەھۋاللارنى ئۇقتۇرۇش ئىگە للىمىنىپ ، مۇھاجىرلار مەسىلىسىنى جەلپ قىلىشىپ ۋىلايىتىمىزنىڭ 4 لەشتۈرۈش قۇرۇلۇشى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشقا شەرت - شارائىت يارىتىلدى .

1984 - يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ تاشقى ئىشلار، مۇھاجىرلار ئىشلىرى ، ساياھەتچىلەرنى كۈتۈۋېلىش خىزمىتىدە ئېغىز ئارقىلىق تەشۋىق قىلىش ، نەق مەيدانىنى كۆرۈش ، كۆرگەزمە تەلىپ گەزىت چىقىرىش ، سۈرەت جازىلىرى ئورنىتىش، دوستانە بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش ، سۆھبەت ئۇتكۈزۈش، زىيارەت قىلىش ، ئەدەبىيات - سەنئەت ئويۇنلىرىنى كۆرسىتىش قاتارلىق كۆپخىل شەكىللەر ئارقىلىق تاشقى تەشۋىقات خىزمىتى قانات يايدۇرۇلۇپ ، ياخشى ئۇنۇم ھاسىل قىلىندى.

1984 - يىلى جەمئى 730 مىڭ يۈەندىن كۆپرەك تاشقى پىرۇۋۇت كەرىم قىلىنىپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ غەيرى سودا تاشقى پىرۇۋۇتى كىرىمى بويىچە ئەڭ يۇقۇرى رېكورت يارىتىلدى.

[كۇنسايىن راۋاجلىنىۋاتقان ساياھەت ئىشلىرى] قەشقەر شەھرى ئۇزاق تارىخقا مەدەنىيەتكە ئىگە بولۇپ، ھەر قايسى تارىخىي دەۋرلەرگە ئائىت مەشھۇر يادىكارلىقلار بىر قەدەر كۆپ ، ئۇ سەيلى - ساياھەت ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشتىكى پايدىلىق شەرت - شارائىت . ھازىر شەھەر ئەتراپىدىكى سىرتقا ئېچىۋېتىلگەن ساياھەت نۇقتىلىرى 20 گە يېقىنلاشتى . "يېپەك يولى" نى بويلاپ غەربكە سەپەر قىلسىڭىز، دۇنيا ئۆگزىسىدەكى گۈزەل مەنزىرىلەرنى ، مۇز تاغ ۋە قار - مۇز بىلەن قاپلانغان گۈڭگىر چوققىسىنى كۆرەلەيسىز . بولۇپمۇ دېڭىز يۈزىدىن 3600 مېتىر ئىگىز لىكتىكى تاغلار بىلەن ئورالغان، تىلسىم تۈس ئالغان قارا كۆل نۇرغۇن چەتئەللىك ساياھەتچىنى ئۆزىگە جەلپ قىلماقتا. ئېلىمىزنىڭ قەشقەر شەھرىنى سىرتقا ئېچىۋەتكەنلىگىنى رەسمىي جاكالىشى ئارقىسىدا، "دوستلۇق يولى" دىكى بۇ "مەرۋايىت" كىشىلەرنىڭ دىققەت - ئېتىۋارى ۋە تەلپۈنۈشىنى تېخىمۇ قوزغىماقتا .

1984 - يىل باش باھار 3 - ئاي مەزگىلىدە ، قار - مۇز ئېرىپ ، گۈل - چېچەكلەر ئېچىلىش ئالدىدا تۇرغاندا، چەتئەللىك توپ- توپ ساياھەتچىلەر بەس - بەس بىلەن

قەشقەرگە يېتىپ كېلىشتى ، بۇلارنىڭ كېلىشى ئالدىنقى يىللاردىكىگە قارىغاندا تۈپ - توغرا 3 ئاي بالىدۇر بولدى . يىل بويى قەشقەرگە ساياھەتكە كەلگەن چەتئەللىك مېھمانلار ھەمشياگنالغ ، ئاۋمېنلىق قەبرىنداشلار 3300 كىشىدىن ئېشىپ ، 1983 - يىلدىكى 300 نەچچە كىشىنىڭ 10 ھەسسىگە توغرا كەلدى. ئۇلار ياپونىيە ، ئامېرىكا ، غەربىي گېرمانىيە ، شۋېتسارىيە ، ئاۋستىرالىيە ، ئەنگلىيە قاتارلىق 30 نەچچە مەملىكەت ھەم رايوندىن كەلگەن بولۇپ، ئۇلار ئىچىدە ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى، دىپلوماتىيە ئەلچىلىرى، يازغۇچىلار، مۇخبىرلار ، چەتئەللىك ئوقۇغۇچىلار ، ئىشچىلار، دىنىي زاتلار ، پېنسىيىگە چىققانلار قاتارلىق ھەر قايسى ساھەلەردىكى ئەربابلار بار، ئۇلار قەدىمقى شەھەر — قەشقەرگە ئىنتايىن قىزىقىدىكەن.

چەتئەللىك مېھمانلار ئېكسكۇرسىيە ۋە ساياھەتتىن كېيىن مۇنداق دەپ ھېسابلىدى: 1 . قەشقەرنىڭ ئالاھىدىلىگى بار، كىشىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدۇ . ياپونىيىلىك مېھمانلار مۇنداق دېيىشتى : "قەشقەر — بىز كۆپ يىللار مابەينىدە تەلپۈنۈپ كەلگەن جاي"، "بۇ ھەقىقەتەن نامىغا لايىق بولغان ، ياقا يۇرت پۈرىغىغا تولغان جاي ئىكەن". ھەر قايسى ئەللەردىن كەلگەن ساياھەتچىلەر بۇ جايىنىڭ يەرلىك ئالاھىدىلىگىنىڭ قويۇق، مىللى ئالاھىدىلىگىنىڭ گەۋدىلىك ئىكەنلىگىنى ، بولۇپمۇ بازار سودىسى ، مىللى ناخشا - ئۇسۇللىرىنىڭ "ھېچقانداق جايدا ئۇچرىتالمايدىغان" دەرىجىدە "ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە" ئىكەنلىگىنى ھېس قىلىشتى؛ 2. قىزغىن ، مېھمانداوس ، ئۇلار بىزنىڭ ھەر مىللەت ئاھالىلىرىنى "چىرايىدىن كۈلكە يېغىپ تۇرىدىغان" كىشىلەر ئىكەن، "بۇ يەرنىڭ خەلقى ئىنتايىن دوستانە ئىكەن" دېيىشتى . غەربىي گېرمانىيىلىك ساياھەتچىلەر: قەشقەر ھەقىقەتەن گۈزەل بوستانلىق دېيىشكە مۇناسىپ ئىكەن ، بۇ جايىنىڭ زېمىنى گۈزەل، ئېقىن سۈلىرى گۈزەل، ئۆي - ئىمارەتلىرى گۈزەل ئىكەن ، ئادەملىرى تېخىمۇ گۈزەل ئىكەن" دېيىشتى . نورۋېگىيە مېھمانلار بۇ يەردىن كەتكىسى كەلمەيدى. بەزىلىرى يەنە كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىشتى؛ 3 . ۋىلايىتىمىزنىڭ سانائەت ، يېزا ئىگىلىك قۇرۇلۇش مۇ - ۋەپپەقىيەتلىرى ۋە پارتىيىنىڭ 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيانقى غايەت زور ئۆزگىرىشلەرنى يۇكسەك دەرىجىدە مەدھىيىلەشتى . ئەنگلىيەدە چىقىدىغان «تايمىس» گېزىتىنىڭ بىر مۇخبىرى مۇنداق يازىدۇ : "قەشقەر يېزىلىرىدا گۈللىنىش بارلىققا كەلدى" دېدى. ياپونىيىلىك بىر ساياھەتچى: "قەشقەرگە كېلىشتىن ئىلگىرى ، ھېچىمىز، قەشقەر غەربىي دىيارىدىكى بىر قالاق ، كىچىك بازار، دەپ ھېسابلىغان ئىدىم، كەلگەندىن كېيىن قەشقەرنىڭ شۇنچىلا گۈللەنگەن بىر شەھەر ئىكەنلىگىنى سەزدىم " دېدى.

مەملىكەت ئىچىگە ئېچىلغان ئىشىكنىڭ سىرتقا نىسبەتەن ئېچىۋېتىش سىياسىتىنىڭ چوڭقۇر ئىزچىللاشتۇرۇلۇشىغا ئەگىشىپ ، ۋىلايىتىمىزنىڭ سەيلىساياھەت ئىشلىرىدا كۆلەم جەھەتتىكى ئومۇميۈزلۈك بارلىققا كەلدى.

قوشۇمچە : قەشقەردىكى ئاساسلىق ساياھەت نۇقتىلىرىنىڭ قىسقىچە تونۇشتۇرۇلۇشى

ئاپپاق خوجا مازىرى : قەشقەر شەھىرىنىڭ شەرق تەرىپىگە جايلاشقان، ئۇ ئىسلام دىنى خوجا ئەۋلادلىرىنىڭ قەۋرىسى بولۇپ، 1640 - يىلىنىڭ ئالدى - كەينىدىرەك ياسالغان. مازارنىڭ ئىچىدە بەشى ئەۋلادتىن بولغان 72 كىشىنىڭ قەۋرىسى بار . بىرىنچى ئەۋ -

لادى ئىسلام دىنىنىڭ مەشھۇر تارقاتقۇچىسى ھاجى مۇھەممەت يۈسۈپ خوجا بولۇپ، ئۇنىڭ چوڭ ئوغلى ئاپپاق خوجا دادىسىنىڭ جەنىسىگە ۋارىسلىق قىلىپ، داۋاملىق دىن تارقاتقان ھەمدە يەكەن خانلىغىنىڭ دەۋرى ھاكىمىيىتىنى بىر مەھەل قولغا ئېلىۋېلىپ، 17 - ئەسىردە ئۆتكەن تارىختىكى مەشھۇر ئىسلام دىنى ئالىمى تەقىيلىكلەر گۇرۇھىنىڭ كاتتۇشى بولغان. ئۇ ئۆلگەندىن كېيىن مۇشۇ يەرگە دەپنە قىلىنغان. ئۇنىڭ ئابرويى دادىسىدىن ئېشىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، پۈتكۈل مازار ئۇنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتالغان.

بۇ مازار ئىنتايىن نەپىس، ھەشەمەتلىك قەدىمقى بىنا تۈسىنى ئالغان بولۇپ، گۈمبەز، خانىقا، چوڭ مەسچىت، پەشتاق، كۆل ۋە باغ قاتارلىق قىسىملىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. گۈمبەز كۆپ بىنالار ئىچىدىكى ئاساسىي بىنا بولۇپ، ئىگىزلىكى تەخمىنەن 30 مېتىر كېلىدۇ، گۈمبەزنىڭ دىئامېتىرى مېتىر بولۇپ، ھېچقانداق تۈۋرۈك تۇرغۇزۇلمىغان، بۇ گۈمبەز شەكلىنىڭ ئالاھىدە بولۇشى، قۇرۇلما سەنئىتىنىڭ نەپىسلىكى جەھەتتە جۇڭگو ۋە چەتئەللەردە داڭقى چىققان.

ئېيتمىلارغا قارىغاندا، بۇ يەرگە دەپنە قىلىنغان خوجا ئەۋلادلىرى ئىچىدە ئىمپارخان ئىسمىلىك بىر ئايال بولۇپ، ئۇ چىڭ سۇلالىسىنىڭ پادىشاسى چېيەنلۇڭنىڭ كىچىك خانىمى ئىدى. ئىمپارخان ئۆلگەندىن كېيىن سۇدىشاق ئۇنىڭ جەسىدىنى تەشتەرگە ئېلىپ كېلىپ، ئاپپاق خوجا مازىرىنىڭ ئىچىگە دەپنە قىلىغان ئىكەن، سۇدىشاق بۇ مازارنى كېڭەيتىپتىكەن، شۇڭا، بۇ مازار "ئىمپارخان مازىرى"① دەپ ئاتىلىدىغان بولغان.

ھېيتكار جامەسى: تەشتەر شەھرىنىڭ مەركىزىگە جايلاشقان ھېيتكار مەيدانىنىڭ غەربىي - شىمال قىسمىدىكى مەسچىت بولۇپ، ھوجرىسى غەرپ تەرەپكە، پەشتىقى شەرق تەرەپكە ئورۇنلاشتۇرۇلغان. 1442 - يىلدىن باشلاپ ياسالىپ، ھازىرغا قەدەر 500 نەچچە يىللىق تارىخقا ئىگە بولدى. بۇ مەسچىت ھوجرا، خانىقا، پەشتاق، كۆل ۋە مەسچىتكە قاراشلىق باشقا قۇرۇلۇشلاردىن تەركىپ تاپقان. بۇ بىر پۈتۈن بىنانىڭ قۇرۇلمىسى گۈزەل - كۆركەم بولۇپ، ئۇنىڭدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىمارچىلىق ئالاھىدىلىكى ۋە ئەنئەنىۋىي ئاراسىتى گەۋدىلەنگەن. بۇ مەسچىت، ئادەتتە، مۇسۇلمانلار ناماز ئوقۇيدىغان جاي. ھېيت كۈنلىرى مەسچىت پەشتىغىدا ناغرا، دۇمباق، سۇنايى سادالىرى ياڭراپ، ئەتراپنى چاڭ كەلتۈرىدۇ. مەسچىتنىڭ ئالدىدىكى مەيدانىدا ھېيتلىق كىيىمىگەن كىشىلەر يىغىلىپ سالام ئۇسۇلى ئويناپىدۇ.

ئوچ ئۆڭكۈر: تەشتەر شەھرىنىڭ شىمالىدىكى چاقماق دەرياسىنىڭ جەنۇبىي قىرغىدىكى بىر يارغا جايلاشقان. بۇ قاتار - قاتار جايلاشقان ئوچ ئۆڭكۈردىن تەركىپ تاپقان. ئۇدەريا قىسمىدىن ئون نەچچە مېتىر ئېگىز. ھەر بىر ئۆڭكۈر ئىككى مېتىردىن كۆپرەك ئېگىز، بىر مېتىردىن كۆپرەك كەڭ بولۇپ، ئوتتۇرىدىكى ئۆڭكۈردە بۇزۇقۇبتىلگەن بىر بۇت بار. غەرپ تەرەپتىكى ئۆڭكۈردە ھېچنىمە يوق، شەرق تەرەپتىكى ئۆڭكۈردە

① 香妃墓 ئاپپاق خوجا مازىرىنىڭ خەلقچە ئاتىلىشى، "ئىمپارخان مازىرى" دىگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ — ت.

قەمبەر تلمك تام سۇرەت ھەم رەڭدار نەقشلەر بار . ئۆڭكۈرنىڭ 4 تەرىغا چوك ـ كىچىكلىكى ئوخشاش بولمىغان 70 نەچچە بۇتنىڭ سۇرىتى سىزىلغان . ئۆڭكۈرنىڭ تورۇسىغا بىر نىلوفەر گۈل رەڭدار قىلىپ نەقشلەنگەن، نىلوفەر گۈلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر قانچە تال ئۇرۇغى بار. ئۆڭكۈرنىڭ 4 تەرىغا ئېگىزلىگى 50 سانتىمېتىر كېلىدىغان ، ئولتۇرغان بۇتسىمان سۇرەتلىرى سىزىلغان. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بۇ بۇددا دىنى قەشقەرگە ئەمدىلا كىرگەن چاغدا قېزىلغان ئۆڭكۈرلەر بولۇپ، ھازىرغا قەدەر ساق يىلدىن كۆپرەك تارىخقا ئىگە ئىكەن .

دەسلەپكى قەدەمدە تەكشۈرۈپ ئىسپاتلىنىشچە ، بۇ ئۆڭكۈرلەر شەرقىي خەن دەۋرىدە قېزىلغان بولۇپ، ھازىرغا قەدەر بىزگە مەلۇم بولغان، ئېلىمىزنىڭ غەرپ تەرىپىدىكى ئەڭ يىراق جايغا جايلاشقان ساقلىنىپ قالغان ئەڭ قەدىمقى ئۆڭكۈر بولۇپ ھىساپلىنىدۇ ، بۇ قەدىمقى قەشقەر رايونىدىن ساقلىنىپ قالغان بۇددا دىنى خارابىسى بولۇپ، ئىنتايىن قىممەتلىك مەدەنىي يادىكارلىقتۇر.

مەھمۇد قەشقەرى مازىرى : قەشقەرنىڭ غەربىي ـ جەنۇپ تەرىپىگە 45 كىلومېتىر كېلىدىغان ئوپال يېزىسىغا جايلاشقان . مەھمۇد قەشقەرى 11 ـ ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ياشىغان مەشھۇر ئۇيغۇر ئالىم ، تىلشۇناس بولۇپ،1008ـيىلى ھازىرقى كونىشەھەرناھىيىسىنىڭ ئوپال يېزىسىدا تۇغۇلغان. ئۇ قاراخانىلارنىڭ خاقانى بۇغراخانلىنىڭ ئەۋلادى. ئۇنىڭ ئەڭ زور مۇۋەپپەقىيىتى شۇكى، ئۇ كىشىنى ھەيران قالدۇرارلىق جاسارەت بىلەن تىل تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغان . ئەينى چاغلاردا ئۇ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى كەڭ رايونلاردا ئولتۇراقلاشقان تۈرك تىل سېستېمىسىدىكى مىللەتلەر ۋە قەبىلىلەر ئارىسىدا خىزمەت قىلىپ ، كۆپلىگەن تىل ماتېرىياللىرىنى توپلىغان.شۇنداقلا، ئۇزۇنىڭ مول ئىجتىمائى بىلىملىرى ئارقىلىق ئۇنى ئىسلام يوسۇندا تۈركە ئايرىپ رەتلەپ چىققان. مىلادى 1076 ـ يىلى ئۇ ئۆز ئەسىرىنى ئەرەپ يېزىقى ئارقىلىق باغدات‌تا يېزىپ پۈتتۈرگەن. بۇ ئەسەر دۇنيادىكى تۇنجى تۈرك تىل لۇغىتى «دىۋان لۇغەت تۈرك» (تۈركى تىللار دىۋانى) بولۇپ، ئۇ ئوتتۇرا ئاسىيادا تۈرك تىلىدا سۆزلىشىدىغان مىللەتلەرنىڭ قەدىمقى تىل ، يېزىق، ئەدەبىيات، مۇزىكا قاتارلىق مەدەنىيىتىنى تەتقىق قىلىشتا ناھايىتى يۇقۇرى ئىلمى قىممەتكە ئىگە بولۇپلا قالماستىن، بەلكى شۇنجاڭنىڭ تارىخ ، جۇغراپىيە ، بايلىق، خەلقىنىڭ ئۆرپ ـ ئادىتى ھەم ئىجتىمائى ھاياتىغا ئوخشاش ئالاقىدار ئىلىملەرنىڭ ئومۇمىي ئىلمىي ، ئىقتىسادىي ، مەدەنىيەت ئالاقىسىنى تەتقىق قىلىدىغان "قاموس" بولۇپ ھىساپلىنىدۇ . ھازىرغا قەدەر بۇ ئەسەر دۇنيادا 10 نەچچە خىل يېزىقتا نەشر قىلىنىپ تارقىتىلىپ ، جۈملە ۋە دۇنيا مەدەنىيىتىنىڭ سەنئىتىنىڭ غەزىنىسىدىكى قىممەتلىك بويۇم بولۇپ قالدى.

1080 ـ يىلى مەھمۇد قەشقەرى يۇرتىغا قايتىپ كېلىدۇ . ئوپال يېزىسىدا مەدرىسە قۇرۇپ ، بىر قانچە يىل مۇدەررىسلىك قىلغۇچىلىق باشتىن كەچۈرىدۇ . ئۇ 1105 ـ يىلى ۋاپات بولغاندا ئوپالدىكى بىر تاغ باغرىغا دەپنە قىلىنىدۇ . ئاران 40 نەچچە مېتىر ئېگىزلىكتىكى بۇ تاغ باغرى يېپ ـ يېشىل ئورمان بىلەن قاپلانغان بولۇپ، ھەممىلا يەردە تاغچوقۇمىغا چىقىدىغان چىغىر يوللىرى بار. ئۇنىڭ شىمالى تەرىپىدە ئېگىز تاغ ،

قالغان ئۇچ تەرىپىدە ياپ ـ يېشىل ئېتىز لىقلار بار. بۇ چاڭجيا ڭنىڭ جەنۇبىدىكى سۇ يۇرتلىرىنىڭ مەنزىرىسىگە ئوخشۇشۇپ كېتىدىغان ئىنتايىن گۈزەل مەنزىرىنى ھاسىل قىلغان.

مازارنىڭ شىمالى تەرىپىدە بىر مەدەنىي يادىكارلىقلار كۆرگەزمىخانىسى بولۇپ، ئۇنىڭدا «دىۋان لۇغەت تۈرك» ۋە ئۇنىڭ ئاپتۇرىغا ئائىت كىتابلار ھەم تاشقا ئايلانغان بىر قىسىم ئۇچار قاناتلار، بەلىقلار قاتارلىقلار كۆرگەزمە قىلىنغان، مازارنىڭ ئارقا تەرىپىدە بىر بۇلاق، ئالدىدا بىر كىچىك مەسچىت بار. تاغ چوققىسىدىكى بۇلاق سۈيى دەرەخلەرنىڭ يىلتىزى ئاستىدىن ئۆزۈلمەي چىقىپ پەسكە ئاقىدۇ. بۇلاقتىن پات ـ پات چىقىپ تۇرىدىغان كۆپۈكچىلەر كىشىنى ھەيران قالدۇرىدۇ. (بۇ مازارنى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى تەستىقلىغاندىن كېيىن ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا بولىدۇ).

قەدىمقى شەھەر خانىۋەي ۋە مورا مۇنارىسى قەشقەر شەھرىنىڭ شەرق تەرىپىگە جايلاشقان، 23 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى خانىۋەي ـ قەدىمقى تەشقەر قارىمىغىدىكى بازارلارنىڭ بىرى بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇزۇنلىغى 3 كىلومېتىر، كەڭلىگى بىر كىلومېتىردىن كۆپرەك كېلىدۇ. شەھەر ئىچىدىكى توپا تاملارنىڭ قالدۇقلىرى ساقلىنىپ قالغان، ساپال پارچىلىرى ھەممىلا يەردە ئۇچرايدۇ. قەدىمقى شەھەر ۋە ئۇنىڭ شىمالىدىكى تاغ دۆڭلىكىگە جايلاشقان مورا ئىبادەتخانىسىنىڭ خارابىسى ـ مورا مۇنارىسى قەدىمقى زامانداا بۇ جايلىنىڭ خېلى ئاۋاتلاشقان ھەم بۇددا دىنىغا ئىشىنىدىغان دىيار ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، قاراخانىلار خانلىغىنىڭ بەزى خاقانلىرى جەنۇبقا كەلگەندە ئۇيغۇرلار جايى ئىكەن، مۇلچەرلىنىشىچە، 11 ـ ئەسىردىن كېيىن خارابىلىققا ئايلاندۇ ـ رۇۋايەتلىكەن. شىمالدىكى تاغ ئېتىكىدە يەنە تاشلىنىپ كەتكەن قەدىمقى كارىز بار (ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى تەستىقلىغاندىن كېيىن ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا بولىدۇ).

شەھەرلىك ئاز سانلىق مىللەت بالىلىرى يەسلىسى: ھېيتكار مەيدانىنىڭ غەربىي شىمالىغا جايلاشقان، 1956 ـ يىلى قۇرۇلغان، ئاساسەن، 3 باشقىچە بولغان، ئوقۇش يېشىدىن ئىلگىرىكى ئاز سانلىق مىللەت بالىلىرىنى قوبۇل قىلىدۇ، ئۇ 400 نەپەر دىن ئارتۇق بالىنى سىغدۇرۇپ كېتەلەيدۇ، يەسلىگە كىرگەن بالىلار ياش ـ قورامىغا قاراپ، چوڭ، ئوتتۇرا، كىچىك سىنىپلارغا بۆلۈنگەن، 56 نەپەر ئوقۇتقۇچىسى بار. بالىلارنى تەربىيىلەش دەرسلىرى ھىسابلاش، تىل، مۇزىكا، ئۇسۇل، رەسىم، نەپىس سەنئەت ھەمدە تۇرلۇك ئويۇن ۋە تەنتەربىيە چېنىقتۇرۇشلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مېھمانلار ھەر قېتىم ئېكسكۇرسىيىگە بارغاندا، بالىلار مېھمانلارغا مول مەزمۇنلۇق ئىگە ئاز سانلىق مىللەت ناخشا ـ ئۇسۇللىرىنى قويۇپ بېرىپ، جۈگلۇق ھەم چەتئەللىك مېھمانلارنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولغان.

مىللىي دارىلمۇئەللىمىن: قەشقەر شەھرى مەركىزىنىڭ غەربىي تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ، تەخمىنەن 130 مو كېلىدىغان كۆلەمدىكى يەرنى ئىگىلىگەن. مەكتەپ بويىچە 197 نەپەر ئوقۇتقۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچى بار، 700 نەپەرگە يېقىن ئوقۇغۇچىسى بار. بۇ مەكتەپ، ئاساسەن، تولۇقسىز ئوتتۇرا ۋە باشلانغۇچ مەكتەپلەر ئۈچۈن ئوقۇتقۇچى تەربىيىلەيدۇ.

مەكتەپ ئىجتىمائى پەن ھەم‌تەبىئى پەندىن ئىمتىھانىت ئىككى چوڭ تۈرگە بۆلىنىدۇ. ئۇنىڭ دا 8 كەسپىي سىنىپ تەسىس قىلىنغان بولۇپ ، دەرسلىكلىرىنى ئۆزى تۈزگەن . ئوقۇتۇش شارائىتى بىر قەدەر ياخشى ، ئۇسكۇنىلەسايمانلىرى بىر قىسمەدەر تولۇق بولۇپ، بىر قەدەر كۆچلۈك ئوقۇتۇش ئىقتىدارىغا ئىگە. 100 نەپەر ئوقۇتقۇچى ئىچىدە لېكتورلار 23 نەپەر، پىشقەدەم ئوقۇتقۇچىلار 50% تىن ئاشىدۇ .

بۇ مەكتەپ 1935 - يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، شىنجاڭ بويىچە تارىخى بىر قەدەر ئۇزاق بولغان ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم. ئۇ قەشقەر ، قىزىلسۇ ئاپتونوم ئوبلاستى، ئاقسۇ، قاراماي قاتارلىق جايلار ئۈچۈن كۆپلىگەن ئوتتۇرا ، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنى يېتىشتۈرۈپ بېرىپ، شىنجاڭنىڭ مىللىي ماارىپ ئىشلىرى ئۈچۈن ھەسسە قوشتى .

قول سانائەت بويۇملىرى كارخانىسى : ئازات شىمالىي‌يولىنىڭ غەربتەرىپىگە جايلاشقان. ئاساسەن ، ئۇيغۇرلارنىڭ چالغۇ ئەسۋاپلىرى ، دوپپا ، كەشتە قاتارلىق مەھسۇلاتلىرىنى ئىشلەپچىقىرىدۇ . ئۇنىڭدا ئىككى قول سانائەت بويۇملىرىنى كۆرگەزمە قىلىپ سېتىش بۆلۈمى بولۇپ ، قەشقەر شەھرىدە ئىشلەپچىقىرىلغان ئاز سانلىق مىللەت‌دوپپىلىرى، چالغۇ ئەسۋاپلىرى، كىيىم - كېچەك ، كەشتە ، ئالتۇن - كۈمۈش زىننەت بويۇملىرى ، گىلەم ھەم پىچاق قاتارلىق تۈرلۈك قول سانائەت بويۇملىرى كۆرگەزمە قىلىپ سېتىلىدۇ، ئۇلار نەپىسلىك دەرىجىسى جەھەتتە شىنجاڭ بويىچە ئالدىنقى ئورۇننىي ئىگەللەپ، مەملىكىتىمىزنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدا بىردەك قارشى ئېلىنىشقا ھەم ماختاشقا سازاۋەر بولدى .

پاختەكلى يېزىسى: قەشقەر شەھرىنىڭ غەربىي جەنۇبىي تەرىپىگە جايلاشقان. 1952- يىلى 3 - ئايدا بۇ يېزىدىكى بارلىق دېخانلار ماۋجۇشىغا خەت يېزىپ ، يەر ئىسلاھاتىنىڭ غەلىبىسىدىن كېيىنكى شادلىق ھېسسىياتىنى ئىپادىلىگەن ئىدى . شۇ يىلى 9 - ئايدا ماۋجۇشى ئۆز قولى بىلەن جاۋاپ خەت يېزىپ، ئۇلارنىڭ ۋەتەننى سۆيۈپ مول ھوسۇل ئېلىش شۇئارى ئاستىدا "تېخىمۇ ئىنتىپاقلىشىپ ، تىرىشىپ ئىشلەپچىقىرىپ ، ئۆزلىرىنىڭ ماددى تۇرمۇشىنى ياخشىلىشىنى ، مۇشۇ ئاساستا، ئۆزلىرىنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى قەدەممۇقەدەم ئۆستۈرۈشىنى"ئۈمىت قىلدى، پاختەكلى يېزىسىدىكى دېخانلار 30 نەچچە يىلدىن بۇيان، ماۋجۇشىنىڭ ئۇلۇغ چاقىرىقىنىڭ ئىلھامى ئاستىدا، ئىنتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىپ، تىرىشىپ ئىشلەپچىقىرىپ ، ماددى تۇرمۇشى ۋە مەدەنىيەت تۇرمۇشىنى كۆرۈنەرلىك ياخشىلىدى .

بۇ يېزىدا ئاساسەن شال ، بۇغداي ، كېۋەز ، قوغۇن - تاۋۇز ، بىسىدە قاتارلىق زىرائەتلەر تېرىلىدۇ . ئاشلىقنىڭ ئوتتۇرىچە مىقدارى ھەر مۇ‌ئاتى 700 جىڭدىن ئاشتى . يېزا بويىچە يەرلەر سالالاشتۇرۇلدى. ئېتىز - ئېرىق ، ئۆستەڭ ، يول بويلىرىغا بىر مىليون 300 مىڭ تۈپتەن ئارتۇق جىرىم تىكىلدى. يېزىدا شال ئاقلاش زاۋۇدى ، كەنتلەردە ئۇن تارتىش زاۋۇدى بار. يېزا بويىچە 3 ئائىلىلىك دېخان ئاپتوموبىل ، 12 ئائىلىلىك دېخان تىراكتور ، 30 نەچچە ئائىلىلىك دېخان قول تىراكتورى سېتىۋالدى ، بانكىدا 10 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق پۇل ئامانەت قويغان دېخانلار يىلدىن - يىلغا كۆپەيمەكتە. مۇتەلەق كۆپ سانىدىكى دېخانلار يېڭى ئۆي سېلىۋېلىپ، ئوتياش ھەم باغ يېرىگە ئىگە بولۇپ، بەختلىك تۇرمۇش كۆچۈرمەكتە .

يېزا بويىچە بىر ئوتتۇرا مەكتەپ، 7 باشلانغۇچ مەكتەپ بار، ئوقۇش يېشىدىكى بالىلار نىڭ مەكتەپكە كىرىش نىسبىتى 98% كە يەتتى. 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە، پاختەكلى يېزىسى پۈتۈن ناھىيىنىڭ ساۋاتسىزلىقىنى تۈگىتىكەن ئىلغار ئورۇنلىرى قاتارىغا ئۆتتى.

بەشكېرەم باغلىرى: قەشقەر نىڭ ئەزەلدىن "مېۋە - چېۋە ماكانى" دېگەن چىرايلىق نامى بار، بەشكېرەم نىڭ مېۋىلىرى قەشقەردە بىرىنچى ئورۇننى ئىگىلەيدۇ. بۇ يېزىنىڭ قەشقەر شەھرىدىن 15 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى 70 مو يەر كۆلىمىدىكى بىر بېغىدا ئۈزۈم، ئالما، شاپتۇل، ئۈرۈك، ئامۇت، ئانار، ئەنجۈر، گىلاس قاتارلىق مېۋىلىك بار. باققا كىرىسىگىز قاتار - قاتار ئۈزۈم تالىلىرى سايە تاشلاپ تۇرىدۇ، قاتار - قاتارلارنىڭ چەكسىز مېۋىلىك دەرەخلىرى كىشىگە بىر خىل گۈزەللىك تۇيغۇسى بېغىشلايدۇ. مېۋىلەر پىشىپ مەي باغلىغىنىدا ياز، كۈز پەسىللىرىدە مېۋىلەرنىڭ شاخلىرى ئۆزىنى كۆتۈرەلمەي ئېگىلىپ كېتىدۇ. ھەر قېتىم مېھمانلار بارسا، قىزغىن، مېھماندوست ساھىبخانلار ھېچمىشە مېھمانلارنى تۈرلۈك مېۋە چېۋىلەرگە تارتىنماي ئېچىپ بېقىشتا تەكلىپ قىلىشىدۇ. نۇرغۇن سايا ھەتچىلەر مەي باغلاپ پىشقان بۇ مېۋىلەرنىڭ ئۆزىگە جەلىپ قىلىۋېلىشى بىلەن كەتكىسى كەلمەي قالىدۇ.

مۇز تاغ ۋە گۈڭگىر مۇز تېغى: قەدىمقى شەھەر قەشقەردىن پامىرغا نەزەر سالسىڭىز، قېلىن قار بىلەن قاپلانغان مۇز تاغ ھەم گۈڭگىر تېغىنىڭ بۇنۇت - تۇمان ئىچىرە قەد كۆتىرىپ تۇرغانلىقىنى كۆرىسىز. مۇز تاغنىڭ "مۇز تاغلار ئاتىسى" دېگەن نامى بار. ئۇ دېڭىز يۈزىدىن 7546 مېتىر ئىگىز بولۇپ، يېڭسار، ئاقتو، تاشقورغان ناھىيىلىرىنىڭ ئارىلىغىغا جايلاشقان، پامىر ئىگىزلىگىدىكى 3 - ئىگىز چوققا، تاغدا مەشھۇر جانبۇلاق مۇزلۇغى بار. گۈڭگىر پامىر چوققىسىدىكى 2 - ئىگىز چوققا بولۇپ، قارا قورۇم تاغلىرى تىزمىسىدىكى چوگىر چوققىسىدىن قالسا 2 - ئورۇننى ئىگىلەيدۇ، دېڭىز يۈزىدىن ئىگىزلىگى 7719 مېتىر بولۇپ، 1981 - يىل 7 - ئايدا تۇنجى قېتىم ئىنسانلار تەرىپىدىن بويسۇندۇرۇلغان. ئۇنىڭدىن قالسا، گۈڭگىر تۆپىلىگى دېڭىز يۈزىدىن 7595 مېتىر ئىگىز، "يېمىچەك يولى" نىسى بويلاپ غەرپ تەرەپكە دېگىپ پامىردىن ئۆتكەندە ماڭمىدىغان يول دەل مۇشۇ ئىككى مۇز تاغ باغرىغا جايلاشقان. شۇڭا، كۆكئارتقا چېقىپ، كۆكئارتىنىڭ مۇز داۋانلىرىغا نەزەر تاشلاپ، تەدىقىلارنىڭ كۆكئارتىدىن ئۆتكەن جايا - مۇشەققەتلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈش - ئىنتايىن قىزىقتۇرارلىق ئىش (ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى تەستىقلىغاندىن كېيىن ساياھەت قىلىشقا بولىدۇ).

قارا كۆل: مۇز تاغ داۋىنى باغرىغا جايلاشقان، قەشقەر شەھرىدىن 190 كىلومېتىر يىراقلىقتا بولۇپ، دېڭىز يۈزىدىن ئىگىزلىگى 3600 مېتىردىن كۆپرەك. ئۇدۇنيادا ناھايىتى كەم ئۇچرايدىغان ئىگىز تاغ كۆلى. بۇ كۆلنى قاتمۇ - قات تاغلار ئوراپ تۇرىدۇ، ئومۇمى يەر كۆلىمى 10 كۋادرات كىلومېتىردىن چوڭراق بولۇپ، چوڭقۇرلىقى تەخمىنەن 30 مېتىر كېلىدۇ. كۆلنىڭ سۈپىسۈزۈك سۈيىدە قاتمۇ - قات ئاقۇاش تاغلارنىڭ كۆلەڭگىسى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، ياپ - يېشىل يايلاق، ئاپپاق قوي پادىلىرى كۆل سۈيىدە ئەكىس ئېتىپ

دۇ. ھاۋا ئېچىلىپ، كۈن نۇرى چۈشكەن، كۆل سۈيى تېنىچ ھالەتتە تۇرغان چاغلاردا، ئاسمان - زېمىن تېخىمۇ گۈزەل تۇس ئالىدۇ. كۆل بويلىرىدىكى ئوت - چۆپ، گۈل - گىياھلار قايتىدىن ياشىرىشقا باشلايدۇ. رىۋايەت قىلىنىشىچە، كۆلدە ئۇزۇنلىغى 6 مىل كېتىدىغان ئۇزۇلراق بىر لەھەڭ بولۇق بارمىش. ھەر كۈنى چۈشتە ھەر قانداق ئادەم كۆلدىن ئۆتەلمەيدۇ، شۇڭا، يەرلىك چارۋىچىلار ئۇنى «قىلسىم كۆل» دەپ ئاتىشىدۇ.

كۆل بويىدا كىگىز ئۆي ھەم ياغاچ ئۆيدىن ئىبارەت ئىككى خىل مېھمانخانا بار. ساياھەتچىلەر كەلگەندە، ئازادە قونالغۇدا دەم ئالالايدۇ ھەم مېزىلىك تاماق بىلەن ئوزۇقلىنالايدۇ. ساياھەتچىلەرنى كۆلدە ساياھەت قىلىش ئۈچۈن تەمىنلەيدىغان رېزىنكە قايىق بار. ئۇ ساياھەتچىلەرنى بەھوزۇر تاماشا قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىدۇ (ئاپتونومىيە رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى تەستىقلىغاندىن كېيىن ساياھەت قىلىشقا بولىدۇ).

[چېگرىدىغا ئائىت تاشقى ئىشلار] 1984- يىلى چېگرىدىكى تاشقى ئىشلار خىزمىتى كۆپەيدى.

(1) جۇڭگو - پاكىستان چېگرىسى ئېچىكى جەھەتتىن تەكشۈرۈلدى، ئېلىكمەن 1982 - يىلىدىن كېيىن يېڭى بىر قانچە ئەسلىمە كۆپەيتىلدى، بۇنىڭ ئىچىدە، بەزىلىرى جۇڭگو - پاكىستان ئىككى تەرەپ كېڭىشىپ قوشۇلغاندىن كېيىن قۇرۇلغان.

(2) يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ چېگرا ئېغىزىغا بولغان بىر تۇتاش رەھبەرلىگى ھەم باشقۇرۇشى كۈچەيتىلدى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قارارىغا ئاساسەن، ۋىلايەتتىمىزدە مۇئاۋىن ۋالى بولداش لى دىنجىيېنىڭ باشچىلىقىدىكى چېگرا ئېغىزى خىزمىتى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، خونجىراپ ئېغىزى ئىشخانىسىنىڭ رەھبىرىيىتى زالىرى تەيىنلەندى.

(3) جۇڭگو - پاكىستان ئەللىرى خەلقلىرىنىڭ دوستلۇق مۇناسىۋىتىنى ۋە چېگرا ئالاقىسىنى كۈچەيتىلدى. 1984 - يىلى خونجىراپ ئېغىزى ئارقىلىق چەتكە چىقىپ پاكىستان، سەئۇدى ئەرەبىستانى، تۈركىيە قاتارلىق دۆلەتلەرگە تۇققان يوقلاش، ھەج قىلىش ھەم ھۆكۈمەت ئىشلىرىنى بېجىرىش ئۈچۈن بارغانلار جەمئى 1457 كىشى بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە چەتئەل تەۋەلىكىدىكى كىشىلەر 164، چېگرىدىن كىرگەن كىشىلەر جەمئى 1083 نەپەر، بۇنىڭ ئىچىدە چەتئەل تەۋەلىكىدىكىلەر 188 كىشى.

جۇڭگو - پاكىستان ئەللىرى ھەم خەلقلىرى ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇق مۇناسىۋىتى ھەم چېگرا ئالاقىسىنى يەنمۇ كۈچەيتىش ئۈچۈن، يەرلىك ئەمەلدارلىرىمىز ھەم چېگرا ئېغىزىدىكى ئەمەلدارلىرىمىز ئايرىم - ئايرىم ھالدا پاكىستانىنىڭ شىمالىي قىسىم رايونى گىلگىت ۋە سوستىغا بىرىپ سۆھبەت ئۆتكۈزدى. پاكىستان تەرەپ چېگرا ئېغىزى ئەمەلدارلىرى ھەم گىلگىت يەرلىك ئەمەلدارلىرىنى بىزنىڭ چېگرا ئېغىزىمىز ۋە تاشقورغان ناھىيىسىگە كېلىپ بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىشقا ئىككى قېتىم تەكلىپ قىلدۇق. پاكىستان تەرەپ تەمىن تەكلىپىگە بىنائەن ئېلىمىزنىڭ چېگرا ئېغىزىغا كېلىپ بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتىگە قاتنىشىشقا جەمئى 11 كىشى گىلگىت خارجى ئىشلار ئىدارىسىنىڭ ياردەمچى باش ئەمەلدارى ئەمىر ھۈسەيىننىڭ باشلامچىلىغىدا كەلدى. تەكلىپىگە بىنائەن دۆلىتىمىز قۇرۇلغان-

لىغىنىڭ 35 يىللىغىنى خاتىرىلەش‌بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتىگە قاتنىشىشقا جەمئى 24 كىشى پاكىستان شىمالىي قىسىم رايونى سەھىيە مىنىستىرلىگىنىڭ مىنىستىرى ئاجىمەز قاتسىنىسىڭ باشلامچىلىغىدا كەلدى. بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتىدە پاكىستانلىق مېھمانلار مۇنداق دېيىشتى: "جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى بىزنىڭ ئەڭ يېقىن خوشنىمىز ھەم دوستىمىز، جۇڭگو دۆلەت قۇرغان 35 يىلدىن بۇيان قولغا كەلتۈرگەن شانلىق مۇۋەپپەقىيەتلەر ھەقىقەتەن بىزنى قايىل قىلدى، بىز جۇڭگودەك مۇشۇنداق سادىق دوستىمىز نىسىڭ بولغانلىغىدىن مەغرۇر لىنىمىز."

پاكىستان ھۆكۈمىتى شىنجاڭغا 150 تونىنا خىمىيىۋى ئوغۇت تەقدىم قىلدى. ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى پاكىستانىنىڭ شىمالىي قىسىم رايونىغا 200 كىلوۋاتلىق بىر يۈرۈش سۇ كۈچى بىلەن توك چىقىرىش ماشىنىلىرى كۇرۇپپىسىنى تەقدىم قىلدى.

[مۇھاجىرلار خىزمىتى] قەشقەر ۋىلايىتىدىكى مۇھاجىرلار، مۇھاجىرلارنىڭ ئۇرۇق-تۇققانلىرىدىن بولۇپ 15 مىڭغا يېقىن كىشى بار. بۇنىڭ ئىچىدە قەشقەر شەھرىدە 3085 كىشى، كونىشەر ناھىيىسىدە 4000 كىشى، يەكەن ناھىيىسىدە 1735 كىشى، يېڭىسار ناھىيىسىدە 1758 كىشى، ۋىلايەتتىكى قاراشلىق ئورۇنلاردا 868 كىشى بولۇپ، قالغانلىرى ھەرقايسى ناھىيىلەردە بىر قانچە يۈزدىن بار. چەتئەللەردىكى جۇڭگو مۇھاجىرلىرىدىن ۋىلايىتىمىزدىكىلەر بىلەن ئۇرۇق-تۇققانچىلىق مۇناسىۋىتى بارلار تەخمىنەن 40 نەچچە كىشى بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە غەربىي ئاسىيا ھەم سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئولتۇرۇشلۇق كىشىلەر ئەڭ كۆپ.

مەركەزنىڭ ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىرلار، مۇھاجىرلار نىڭ ئۇرۇق - تۇققانلىرى ئىچىدىكى زىيالىلار سىياسىتىنى ئەملىلەشتۈرۈشكە ئالاقىدار يوليورۇقلىرىنىڭ روھىغا ئاساسەن، 1984 - يىلى بىز ئاساسەن تۆۋەندىكى ئۇچ خىزمەتنى ئىشلىدۇق: 1. ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىرلار، مۇھاجىرلارنىڭ ئۇرۇق - تۇققانلىرى ئىچىدىكى زىيالىلار نىڭ ئەھۋالىنى دەسلەپكى قەدەمدە ئىگىلىدۇق. ۋىلايىتىمىزدىكى ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىرلار، مۇھاجىرلارنىڭ ئۇرۇق-تۇققانلىرى ئىچىدە ھازىر 259 نەپەر زىيالى بار، بۇلار ئىچىدە ئالى تېخنىكۇم سەۋىيىسىدىكى كىشىلەر 91 نەپەر، ئوتتۇرا تېخنىكۇم سەۋىيىسىدىكىلەر 149 نەپەر، باشقىلار 19 نەپەر بولۇپ، ئۇنۋانى بارلار 112 نەپەر (ئالى دەرىجىلىك زىيالىلار 2 نەپەر، ئوتتۇرا دەرىجىلىك زىيالىلار 54 نەپەر، تۆۋەن دەرىجىلىك زىيالىلار 56 نەپەر): ئازسانلىق مىللەت زىيالىلىرى 148 نەپەر، خەنزۇلار 111 نەپەر، پارتىيە ئەزالىرى 62 نەپەر؛ 2. مۇھاجىرلار خىزمىتى كادىرلىرىنىڭ سىياسەت سەۋىيىسى ۋە كەسپىي ئىستىقامىتىنى ئۆستۈردۇق. ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىرلار، مۇھاجىرلارنىڭ ئۇرۇق - تۇققانلىرى بىلەن قەدەر كۆپ بولغانلىقتىن قاغىلىق، كونىشەر، يېڭىشەر ناھىيىلىرى ھەم قەشقەر شەھرىنىڭ مۇھاجىرلار خىزمىتىگە مەسئۇل كادىرلىرىنى قەشقەر شەھرىگە يىغىپ، ئۇگىنىش، چۈشەندۈرۈش، تەكشۈرۈش، مەسلە ھەل قىلىشنى تەڭ ئېلىپ بېرىش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، ۋىلايەتتىكى قاراشلىق 150 نەچچە ئورۇننىڭ ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىرلار، مۇھاجىرلارنىڭ ئۇرۇق-تۇققانلىرى ئىچىدىكى زىيالىلارغا قارىتىلغان سىياسەتنى ئەملىلەشتۈرۈش ئەھۋالىنى بىر-بىرلەپ تەكشۈرۈپ، ئۇلارنى ئەمەلى چېنىقتۇرۇپ، مۇھاجىرلار خىزمىتىنى ئىلگىرى سۈردۇق:

3. سىياسەت ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈپ، كونكرېت مەسىلىلەر ھەل قىلىندى. تەكشۈرۈش جەريانىدا سېزىلگەن مەسىلىلەر ھەققىدە پىكىرلەرنى مەركەزلەشتۈرۈپ، ئورۇنلاشتۇرۇش ۋەھبەرلىكى بىلەن ئەمەلىيلەشتۈرۈش تەدبىرلىرىنى مۇزاكىرە قىلىشتۇق، ئومۇمەن، ئورۇنلاردا ھەل قىلىش مۇمكىن بولسىلا دەرھال ھەل قىلىندى؛ ۋاقتىنچە ھەل قىلىش مۇمكىن بولمىسا، ھەل قىلىش ۋاقتى ھەم چارىلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلدى؛ ئۆز ئورۇنلىرىدا ھەل قىلىش مۇمكىن بولمىسا، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەل قىلىش شەرت بولسا، ئالاقىدار تارماقلار ياكى ۋىلايەت ئارقىلىق ھەل قىلىندى. سىياسەت، بەلگىلىمىلەرگە ئويغۇن بولمىغانلىرى قىسىم پىكىرلەرگە نىسبەتەن سەۋىرسىزلىك قىلىپ ئۆزىگە چۈشەندۈرۈش بەرمەي، سىياسەتنى، داۋالىنى ئېنىق سۆزلەپ ئۇلارنى چىن كۆڭلىدىن قايىل قىلدۇق. قەشقەر پىداگوگىكا ئىنىستىتوتى، يەكەن، قاغىلىق قاتارلىق ناھىيىلەر ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىرلار، مۇھاجىرلارنىڭ ئۇرۇق - تۇققانلىرى ئىچىدىكى زىيالىلارنى پارتىيىگە تەۋەسۈل قىلىش، ئۇنۇڭ باھالاش، ئۆستۈرۈش، دەرىجىسىنى كۆتىرىش، بىلىمىنى ئاشۇرۇش ئۈگىنىشى، تۇرالغۇ جاي تەقسىم قىلىش، پەرزەنتلىرىنى ئوقۇتۇش ھەم ئىشقا ئورنلاشتۇرۇش، قەرەلمىك تەن سالامەتلىگىنى تەكشۈرۈش قاتارلىق ھەر قايسى تەرەپلەردە كۆڭۈل بۆلدى ھەم غەمخورلۇق قىلدى. قەشقەر شەھرى ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىرلار، مۇھاجىرلارنىڭ ئۇرۇق - تۇققانلىرىدىن 25 ئائىلىنىڭ 112 ئېغىز ئۆيىنى قولغا قايتۇرۇپ بەردى. بىر يىل ئىچىدە بىز مۇھاجىرلار سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش جەھەتتە يەنە قېپقالغان ئۆي - مۇلۈك مەسىلىسىنى ھەل قىلىش، ناھەق، يالغان، خاتا ئەنزىلەرنى ئاقلاش، كادىرلار ئارخىۋىنى ئېنىقلاش قاتارلىق جەھەتلەردىكى خىزمەتلەرنمۇ تۇتتۇق (چېن يوۋ)

[تەيۋەنگەقارىتىلغانخىزمەت] 1976- يىلى "4 كىشىلىك گۇرۇھ" تارمار قىلىنغاندىن كېيىن، پارتىيەمىز 80-يىللاردىكى3 چوڭ ۋەزىپىنىڭ بىرسى—"تەيۋەننى ۋەتەن قوينىغا قايتۇرۇپ كېلىش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش"نى ئوتتۇرىغا قويىدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، تەيۋەنگە قارىتىلغان خىزمەت قەشقەر ۋىلايىتىدىكى ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرىنىڭ دىققەت-ئېتىبارىنى قوزغىدى. 1981 - يىل 4 - ئاينىڭ 29 - كۈنى قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم ئىسمىن توختى باشچىلىقىدىكى تەيۋەنگە قارىتىلغان خىزمەت رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنى قۇردى، ئۇنىڭ قارىمىقىدا ئىشخانا قۇرۇلۇپ، ۋىلايەتلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى باشتۇرىدىغان بولدى. 1984- يىلى - ئايدا ۋىلايەتلىك پارتكوم بىرلىكىپ بۆلۈمنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. ھەر قايسى ناھىيە (شەھەر)لەردىمۇ تەيۋەنگە قارىتىلغان خىزمەتنى ئىشلەيدىغان مەخسۇس كادىرلار سەپلەندى.

خىزمەتنى قانات يايدۇرۇش ئارقىلىق، پۈتۈن ۋىلايەتتىكى تەيۋەنلىك قېرىنداشلار ۋە ئۇلارنىڭ ئۇرۇق - تۇققانلىرىنىڭ ئەھۋالى دەسلەپكى قەدەمدە ئېنىقلاپ چىقىلدى: تەيۋەنلىك قېرىنداشلار ۋە ئۇلارنىڭ ئۇرۇق - تۇققانلىرىدىن 45 ئائىلىسى بار، ئۇلار ئىچىدە تەيۋەنلىك قېرىنداشلار بىر ئائىلە، تەيۋەنگە كەتكەن خادىملارنىڭ ئۇرۇق - تۇققانلىرى 44 ئائىلە، تەيۋەنلىك قېرىنداشلار ۋە ئۇلارنىڭ ئۇرۇق - تۇققانلىرى ئىچىدە دۆلەت كادىرلىرى 41 نەپەر، بۇلارنىڭ 15 نەپىرى كومپارتىيە ئەزاسى، رەھبىرىي كادىرلار

سەھىيە، تەنتەربىيە

سەھىيە

[سەھىيەئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ھەققىدە ئومۇمى بايان] ئازاتلىقتىن بۇيان، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ سەھىيە ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ناھايىتى تېز بولدى. 1984 - يىلىغا كەلگەندە، ۋىلايىتىمىز يېزا دەرىجىلىكتىن يۇقۇرى 174 دوختۇرخانا، بىر سانا توربىيە، 419 ئامبولاتورىيە، داۋالاش پونكتى، 13 يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكتى، 4 ئانا- بالىلار ساقلاشمىنى ساقلاش پونكتى، 2 دورا تەكشۈرۈش ئورنى، بىر روھى كېسەللەرنى يىغىۋېلىش ئورنى، بىر داۋالاش سايمانلىرىنى رېمونت قىلىش ئورنى، بىر ئوتنۇرا دەرىجىلىك تىببىي مەكتەپنى بار ۋىلايەتكە ئايلاندى. ۋىلايەت بويىچە جەمئىي 615 ھەر خىل تېپتىكى سەھىيە ئاپاراتلىرى بار (يېزا ئىگىلىك 3-دۈپزىيىسىگە قاراشلىق پولك-مەيدان دوختۇرخانىلىرى ۋە لەيەندۇي دوختۇرخانىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالمىدۇ)، كېسەل كارۋىتى 8133 دانە، سەھىيەپەن-تېخنىكا خادىملىرى 6554 نەپەر (بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەت تەرەر 78% نى تەشكىل قىلمىدۇ)؛ ۋىلايەت بويىچە كەنتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھالدا جەمئىي 2089 داۋالاش پونكتى، 79 نەپەر يېزا - كەنت دوختۇرى، 1634 سانىتار، 765 نەپەر تۇغۇت قو-

---

15 نەپەر، پارتىيەنىڭ 11 - ئۆۋە تىلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان، قەشقەر ۋىلايىتىدىكى ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى تەيۋەنلىك قېرىنداشلار ۋە ئۇلارنىڭ ئۇرۇق - تۇققانلىرىغا بولغان سىياسەتنى يەنمۇ ئەمەلىيلەشتۈرۈش خىزمىتىگە ئەھمىيەت بەردى، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ، شەخسى تارىخىي مەسىلىسى ۋە چەتئەل بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى تۆپەيلىدىن كېسىم چېقىرىلىپ ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىلگەن، ئەمگەك بىلەن تەربىيىلەنگەن ھەم ئىخچاملىنىپ تۆۋەنگە چۈشۈرۈلگەن تەيۋەنلىك قېرىنداشلار نىڭ ئۇرۇق - تۇققانلىرىدىن 8 كىشى ئاقلاندى ھەم مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

ۋىلايىتىمىز يەنە تەيۋەنلىك قېرىنداشلارۋە ئۇلارنىڭ ئۇرۇق - تۇققانلىرىغا بولغان تەشۋىقات خىزمىتىنى كۈچەيتتى. يېتەكچىدىن بۇيان، ھەر قېتىم دۆلەت بايرىمى، يېڭى يىل بايرىمى ۋە باھار بايرىمى يېتىپ كەلگەندە، بىز تەيۋەنلىك قېرىنداشلار ۋە ئۇلارنىڭ ئۇرۇق - تۇققانلىرىنىڭ چاي يىغىنى ياكى سۆھبەت يىغىنلىرىنى ئېچىپ، مەركەز ۋە ئاپتونوم رايونىنىڭ تەيۋەنگە قارىتىلغان تەشۋىقاتىغا ئائىت ئالاقىدار ھۆججەتلىرىنى ئۆگىنىشكە تاللىدۇق. 1984-يىلى ئاخىرى ئۇلارنىڭ قېينىچىلىقلىرىنى ھەل قىلىشىغا ياردەملەشتۈق، ۋىلايەتلىك بىرلىكسېپ بۆلۈمىنىڭ تەيۋەنگە قارىتىلغان خىزمەت خادىملىرى 10 ئائىلە تەيۋەنلىك قېرىنداشلارنىڭ ئۇرۇق - تۇققانلىرىنى زىيارەت قىلىپ، ئۇلارنىڭ تەيۋەنلىك قېرىنداشلار ۋە ئۇلارنىڭ ئۇرۇق - تۇققانلىرىغا قارىتىلغان سىياسەتنىڭ ئەمەلىلىشىشى توغرىسىدىكى پىكىرلىرىنى ئاڭلىدى. (جاۋ يېجيې)

بۇل قىلغۇچى، شەھەر - بازارلاردا يەككە تىجارەت قىلمۇاتقان 94 نەپەر دوختۇر بار. ئومۇمىخەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى داۋالاش ئورۇنلىرىدىن باشقا، يەنە يېزا باشقۇرغان داۋالاش، يېزا باشقۇرغان ھەۋكار امبۇلاتورلۇق داۋالاش، كەنت باشقۇرغان داۋالاش، دوختۇرلار بىرلەشمە باشقۇرغان داۋالاش ۋە يەككە داۋالاش ئاتارلىق 5 خىل شەكىل بار.

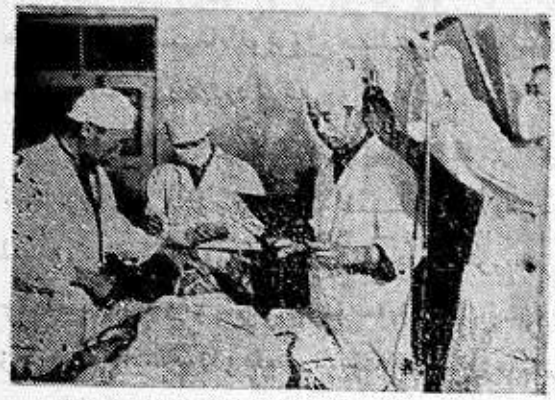

تېبابى خادىملار جىددى ئوپراتسىيە ئۇستىدە.

1984 - يىلى، تەشەببۇسكارلىق ئىلغا يېتىلدۈرۈش، باشلاشتۇرۇش، بىلىم ئاھەللىلەشتۈرۈش، كەسىپلەشتۈرۈش پىرىنسىپى بويىچە سەھىيە تارماقلىرىدىكى دوختۇرخانا، پونكىت ۋە ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك بەزىلىرىنى تەڭشىدى ھەمدە سەھىيە خىزمىتىدە رەھبەرلىكى بۇغان، قەدەم-باسقۇچلىرى بولغان ھالدا دەسلەپكى ئىسلاھات ئېلىپ بارىدى. بۇ جەھەتتە ئاساسلىنىپ ئاھالىدىن يۇقۇرى دەرىجىلىك دوختۇرخانىلاردا مەدەنىيەتلىك دوختۇرخانا قۇرۇش پائالىيىتى قانات يايدۇرۇلدى. تېبابى ماتېرىياللىرى جەھەتتە تەڭشەش يولغا قويۇلدى، سەھىيە تۈزۈمى مۇكەممەللەشتۈرۈلدى، ئالدىنقى ئېلىمىزنى ئاساس قىلىش فاكتورىنى يەنىمۇ ئىزچىللاشتۇرۇلدى، ئانا - بالىلارنىك ساقلىقىنى سانلاش، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىك ئالدىنى ئېلىش، 2 - نومۇرلۇق كېسەللىكنى تەكشۈرۈش، ۋەتەنپەرۋەرلىك تۇرمۇش ھەرىكىتى ۋە يېزا سەھىيە تەشكىلاتلىرىنى ئىسلاھ قىلىش قاتارلىق خىزمەتلەرگە كۈچەيتىلدى.

1984 - يىلى ۋىلايەت بويىچە ناھىيىدىن يۇقۇرى دەرىجىلىك دوختۇرخانىلاردا "ئومۇمىيۈزلۈك پاھالاش، نومۇر ھىساپلاپ مۇكاپاتلاش" قاتارلىق ھەر خىل شەكىللەرنى ئىش ئورنى مەسئۇلىيىتى تۈزۈملىرى ئومۇمىيۈزلۈك قانات يايدۇرۇلدى. يەكەن ناھىيىلىك دوختۇرخانا ۋە تەشەببۇسكار شەھەرلىك دوختۇرخانا كادىرلار تۈزۈمى ۋە خادىملار تۈزۈلمىسىنى دەسلەپكى قەدەمدە ئىسلاھ قىلىپ، "ۋەزىپىگە تەكلىپ قىلىش تۈزۈمى" نى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويدى؛ بىر قىسىم ناھىيە (شەھەر) لىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىك ئالدىنى ئېلىش پونكىتلىرى كېسەللىكنىك ئالدىنى ئېلىش ۋەزىپىسىنى ھۆددىگە بېرىش تۈزۈمىنى يولغا قويدى؛ يېزا دوختۇرخانىلىرىدا ئومۇمىيۈزلۈك ھالدا ئىقتىسادىي ۋاستە ئارقىلىق باشقۇرۇش، ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۈزۈمى ۋە "5 نى بىكىتىپ، بىرنى مۇكاپاتلاش" تەدبىرلىرى قوللىنىلدى، تۈرلۈك قائىدە - تۈزۈملەر ئورنىتىلدى ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلدى. ۋىلايەت بويىچە ناھىيىدىن يۇقۇرى دەرىجىلىك دوختۇرخانىلار ئىچىدە يېڭىشەر، يېڭىسار، تاشقورغان ناھىيىلىك دوختۇرخانىدىن باشقىلىرىنىك كەسىپىي كىرىم ۋەزىپىسى ئاشۇرۇپ ئورۇنلاندى.

بېزا شىپاخانىسى لۇبيانىڭ فوتوسى.

سەھىيە تارماقلىرىغا قاراشلىق ناھىيىمىزدىن يۇ - قۇرى دەرىجىلىك 17 دوختۇرخانا 1984 - يىلى 1033793 ئادەم (قېتىم) نىڭ كېسەللىنى كۆردى. 22523 جەددى كېسەلنى قوبۇل قىلىپ داۋالىدى، ساقىيىش نىسبىتى 70.7% گە يەتتى.

يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر نىڭ ئالدىنى ئېلىش تارماقلىرى تارقىلۇچان كېسەللىكلەر ۋە يەرلىك كېسەللىكلەر نىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش خىزمەتلىرىنى كۈچەيتىپ، پىلان بويىچە ئىممۇنىتېتلاشتۇرۇش، ئەمگەك تازىلىغى، مەكتەپ تازىلىغى، يەمەكلىك تازىلىغى قاتارلىق جەھەتلەردە مەلۇم نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. 1984 - يىلى 2 - نومۇرلۇق كېسەل تارقالمىدى. قەشقەر شەھرى ئاساسلىق كوچىلاردىكى 250 دىن ئارتۇق ئورۇن بىسىلىەن "ئىشىك ئالدىنى 3 جەھەتتە ھۆددىگە بېرىش" توختامى ئىمزالاپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇپ، شىنجاڭ بويىچە 11 شەھەر ۋە ۋىلايەت، ئوبلاستلار تۇرۇشلۇق ناھىيىلەر ئارا ئۆتكۈزۈلگەن ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى كۆچمە قىزىل بايراق مۇسابىقىسىدا بىرىنچىلىككە ئېرىشتى ھەمدە مەملىكەت بويىچە چاقىرىلغان ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەرىكىتى خىزمىتى تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش يىغىنىدا مۇكاپاتلاندى.

داۋالاش ۋە سەھىيە قوشۇنىمىزنىڭ سۈپىتىنى يۇقۇرى كۆتىرىش ئۈچۈن، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقلىشى تارقىلىق، تەشەببۇسكارلىقى قېتىم ئۈيغۇر تىلىدا دەرس ئۆتۈلىدىغان ئالى تېخنىكوم سىنىپىدىن 4 ى (بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر تىبابەت ئالى تېخنىكوم سىنىپىمۇ بار) ۋە ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئوتتۇرا تېخنىكوم سىنىپىدىن بەرسى يېگىدىن تەسىس قىلىندى، سېپىتىرالىق سىنىپىغا قوبۇل قىلىنىدىغان ئوقۇغۇچىسانى كۆپەيتىلدى، ئوندىن باشقا، ۋىلايەتلىك سەھىيە باشقارمىسى ناشقازان ئەينىكى بىلەن ناشقازانىنى تەكشۈرۈش، ئۈيغۇر تىبابەت، ماخاۋ كېسەللىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش، رېنتگېن، بەش ئەزا، سۈنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش بويىچە 17 قارار نۇسخىسىنى بىلەن تەربىيىلەش كۇرسى ئاچتى.

مارالۋېشى، يېڭىشەھەر ناھىيىلىرى ئايرىم - ئايرىم ھالدا ناھىيىلىك ئۈيغۇر تىبابەت شىپاخانىسى ۋە ناھىيىلىك ئانا - بالىلار ساقلىنىشى ساقلاش پونكىتى قۇردى. ۋىلايەتلىك پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسى داۋالاش پونكىتى فابرىكا دوختۇرخانىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلدى. ۋىلايەتلىك خەلق دوختۇرخانىسى 16 مىڭ كۈۋادىرا تېمىرلىق ئۇنۇپ بىرسال بىنا قۇرۇلۇشىنى باشلىۋەتتى. ھەر دەرىجىلىك دوختۇرخانىلار يېڭى داۋالاش ئۈسكۈنىلىرىنى كۆپەيتىپ، يېڭى تېخنىكا قوللۇنۇپ، ئىلمىي تەتقىقات پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇۋەتتى. 3 - ئايدا خەلق دوختۇرخانىسى يۇرەك تەسۋىرى مىقدارى، ئاۋازدىن تېز يۈرەك ھەرىكەت

سىخسىمسى، تالالدق بوغۇملۇق ئۇچەي ئەينەكى ئارقىلىق تەكشۈرۈشنى تۈنجى قېتىم يولغا قويدى. 6 ـ ئايدا B تېپتەكى ئاۋازدىن تېز دولقۇنلۇق سۈرەت ھاسىل قىلىش ئارقىلىق دېئاگنوز قويۇشنى تۈنجى قېتىم قوللاندى: تەببى مەكتەپ دوختۇرخانىسى يېپىق زەنجىرلىك تېلېۋىزور ربنتگېن ئاپاراتىنى تۈنجى قېتىم ئورۇنلاشتۇردى. تەببى مەكتەپ دوختۇرخانىسى ئەچكى بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى جەن فىڭگۇي شىنجاڭ قەشقەردىكى 5028 ئۇيغۇر، 909 ئۆزبېكنىڭ تېنىددىكى غەيرى نورمال قان قىزىل ئاقسىلىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ئەھۋالى توغرىسىدا ئىككى دوكلات يېزىپ چىقىپ، مەملىكەت بويىچە 1 ـ قېتىملىق كىلىنىك كىلىنىق ئەچكى بۆلۈم ئېرسىيەت ئىلمىي تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يىغىنىدا ئوتتۇرىغا قويدى. خەلق دوختۇرخانىسى بىلەن تەببى مەكتەپ قارىيەقىددىكى دوختۇرخانىسا ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا "ئىلمىي كومىتېت" قۇردى. 7 ـ ئايدا، «قەشقەر سەھىيەسى»ژورنىلى ئەچكى قىسىمدا تارقىتىلىشقا باشلىدى. 12 ـ ئايدا سەھىيە باشقارمىسى بىر قىسىم ناھىيىلەرنىڭ سەھىيە بۆلۈم باشلىقلىرىنى ئۈيۈشتۇرۇپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ ئاساسى قاتلام دوختۇرخانىلىرىنىڭ خىزمەت تەزامى (لايىھە) نى مۇزاكىرە قىلىپ تۈزۈپ چىقتى.

ئاپتونوم رايون 1984 ـ يىلى قەشقەر ۋىلايىتىمكە جەمئى 13 مىليون 135 مىڭ يۇەن سەھىيە كەسپىي خىراجىتى، 2 مىليون 437 مىڭ يۇەن دۆلەت ھىساۋىدىن داۋالىنىش خىراجىتى چۈشۈرۈپ بەردى. ۋىلايىتىمىزدە دۆلەت ھىساۋىدىن داۋالىنىشتىن بەھرىمەن بولۇۋاتقان ئادەم سانى 61438 نەپەر بولۇپ، داۋالاش خىراجەتلىرىنىڭ يىلدىن ـ يىلغا ئۆسۈپ بېرىشى، باشقۇرۇشنىڭ ياخشى بولماسلىقى قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، ۋىلايەت بويىچە 867666 يۇەن ئارتۇق چىقىم قىلىنىپ، ئوتتۇرا ھىساپ بىلەن بىر كىشىنىڭ ئەمەلى چىقىمى بەلگىلەنگەن ئۆلچەمدىن 180% ئېشىپ كەتتى. (چىكىنەيدى)

[پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى] 1984 ـ يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدە بىر تەرەپتىن ئاپاراتلارنى قۇرۇش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش، بىر تەرەپتىن تەشۋىقى ـ تەربىيىنى كۈچەيتىپ، چوڭقۇر ئېلىپ بېرىش بىرىنسىپى بويىچە، مەركەزنىڭ "بىر ئەر ـ خوتۇن بىرلا پەرزەنت كۆرۈش" ۋە "ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىسىدىمۇ پىلانلىق پەرزەنت كۆرۈشنى تەشەببۇس قىلىش كېرەك، كونكىرىت تەلەپ جەھەتتە، مۇۋاپىق ھالدا كېڭەيتىپ قويۇۋېتىشكە بولىدۇ" دېگەن سىياسىتى ئىزچىللاشتۇرۇلۇپ، پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىك كۈچەيتىلىپ، پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدە بىر قەدەر ياخشى نەتىجە قولغا كەلتۈرۈلدى.

1984 ـ يىلى ئاپارات ئىسلاھاتى خىزمىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، ھەر دەرىجىلىك پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتلىرى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا مۇكەممەللەشتۈرۈلدى، 45 نەپەر مەخسۇس خادىم سەپلەندى، بۇنىڭ ئىچىدە ئالى تېخنىكوم مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە ۋە تېخنىكا ئۇنۇانى ئالغانلار 35 نەپەر بولۇپ، 77.8% نى تەشكىل قىلىدۇ، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىمۇ مۇناسىپ نىسبەتنى ئىگەللەيدۇ. يېزا دەرىجىلىك پىلانلىق تۇغۇت ئاپاراتلىرىغا 148 نەپەر پىلانلىق تۇغۇت يارەمچىسى تەكلىپ قىلىنىپ ۋە سەپلىنىپ، 3 دەرىجىلىك پىلانلىق تۇغۇت تورى دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەندى.

قوشۇمچە : قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 ـ يىللىق سەھىيە ئىشلىرىنىڭ ئاساسى ئەھۋالى

	ئاپارات سانى	كارۋات سانى	ئادەم سانى: جەمئى	ئادەم سانى: بۇندىن ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر	تېببىي تېخنىكا خادىملار سانى: جەمئى	تېببىي تېخنىكا خادىملار سانى: بۇندىن ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر	ئالى دەرىجىلىك: جەمئى	ئالى دەرىجىلىك: باش ۋە مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ	ئوتتۇرا دەرىجىلىك: جەمئى	ئوتتۇرا دەرىجىلىك: باش ۋىراچ	تولۇقسىز دەرىجىلىك: جەمئى	تولۇقسىز دەرىجىلىك: ۋىراچ دەرىجىلىك	تولۇقسىز دەرىجىلىك: دوختۇر دەرىجىلىك	تولۇقسىز دەرىجىلىك: ئۇنۋان بېكىتىلمىگەنلەر	دوختۇر	تېبابەت دوختۇرى	سېستىرا	مەمۇرىي خادىملار: جەمئى	مەمۇرىي خادىملار: بۇندىن ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر	خىزمەتچىلەر: جەمئى	خىزمەتچىلەر: بۇندىن ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر	باشقا يەن- تەتقىقات خادىملىرى: جەمئى	باشقا يەن- تەتقىقات خادىملىرى: بۇندىن ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر
جەمئى	615	8133	8442	5144	6554	4078	20	20	181	181	6353	907	3516	1930	2082	160	1543	763	438	1125	609	27	19
سەھىيە ئارماقلىرى	39	2575	3876	2296	2851	1715	17	17	137	137	2697	531	1697	469	913	88	823	384	194	614	368	27	19
كوللېكتىپ مۇلۇك چىلىگىدىكى	142	3838	2423	2376	1960	1924			42	42	1918	127	971	820	595	46	353	249	240	214	212		
ساناتەت ۋە باشقىلار	434	1720	2143	472	1743	439	3	3	2	2	1738	249	848	641	394	18	365	103	4	297	29		
يەككە ئىگىلىكتىكىلەر	92		92		92						92					14	2						

ئەتىياز پەسلىدىكى پىلانلىق تۇغۇت تەشۋىقات ئىشى پائالىيىتىدە، تەشۋىقات ماشىنىسى، گېزىت، لوزۇنكا، پىروپاگاندا پىلاستىنكىسى، مەجبۇرى سۈرەت قاتارلىق تۈرلۈك تۈرلۈك ئۇسۇلۇك تەشۋىقات شەكىللىرى ئارقىلىق، پىلانلىق تۇغۇتنى يولغا قويۇشنىڭ مۇھىم ئەھمىيىتى زور كۈچ بىلەن تەشۋىق قىلىنىپ، پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنىڭ قانات يېيىشى ئىلگىرى سۈرۈلدى. تەشۋىقات ئىشى پائالىيىتى داۋامىدا نۇرغۇن كىشىلەر پىلانلىق تۇغۇت تەدبىرلىرىنى قوللاندى. بۇنىڭ ئىچىدە 2140 ئادەم ھالقا سالدۇردى، 257 ئادەم بوغدۇرۇۋېتىش ئوپېراتسىيىسى قىلدۇردى. 3864 ئادەم ھامىلدار لېقتىن ساقلىنىشنىڭ يېڭى دورىسى ۋە ئوكۇلى ئىشلەتتى.

1984 - يىلى ۋىلايەت بويىچە پەرزەنت كۆرۈش يېشىدىكى ئەر - خوتۇنلار ئىچىدە، تۇغۇتقا چەك قويۇش بويىچە تۈرلۈك تەدبىرلەرنى قوللانغانلار 19994 ئادەمگە يېتىپ، تۇغۇتقا چەك قويۇش نىسبىتى 80.09% كە يەتتى. تۇغۇتقا چەك قويۇش بويىچە تۈرلۈك ئوپېراتسىيە قىلدۇرغانلار 12022 ئادەمگە يەتتى. شەھەر ئىچىدە يالغۇز پەرزەنت شەرتى كۆۋانامىسى ئالغانلار 4147 ئادەمگە يەتتى. ۋىلايەت بويىچە خەنزۇلاردىن پەرزەنت 1782 گە يېتىپ، تۇغۇلۇش نىسبىتى 10% بولدى، خەنزۇلاردىن تەبىئى كۆپەيگەن نوپۇس 1318 گە يېتىپ، تەبىئى كۆپەيمىش نىسبىتى 7.2% بولدى.

"ئاز تۇغۇش، سۈپەتلىك تۇغۇش، سۈپەتلىك بېقىش، سۈپەتلىشىش"نى يولغا قويۇش—پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدىكى تۈپ مەزمۇن. 1984 - يىلى ۋىلايەت بويىچە 2000 دىن ئارتۇق بالا يالغۇز پەرزەنتلەر تەرەققىيات يېتىشى، ئەقلىي قابىلىيەت سىنىشىغا ۋە مەزمۇنىغا باي ئەدەبىيات - سەنئەت پائالىيىتىگە قاتناشتى. 2600 نەپەر يالغۇز پەرزەنتنىڭ سالامەتلىگى 2 - 1 قېتىمدىن تەكشۈرۈپ چىقىلدى. مارالۇبشى ناھىيىسى تېخنىكىسى ياخشى دوختۇرلارنى ئاجرىتىپ، توي قىلغان 758 نەپەر تۇغۇش يېشىدىكى ئايال-نى بالىياتقۇ بوينىراكى بويىچە ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈپ چىقتى.

ۋىلايەتلىك پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى 11 - ئايدا ھەر قايسى ناھىيە (شەھەر) لىك پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى مۇدىرلىرى يىغىنى چاقىرىپ، مەركەز ۋە ئاپتونوم رايونىنىڭ ئالاقىدار ھۆججەتلىرىنى ئۆگەندى ۋە مۇزاكىرە قىلدى، ئالدىنقى مەزگىلدىكى خىزمەتلەرنى يەكۈنلىدى، پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلەش تەدبىرلىرىنى مۇھاكىمە قىلدى ۋە ئورۇنلاشتۇردى.

پىلانلىق تۇغۇت ئومۇمى ئەھۋالى:

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدە، بىر تەرەپتىن ئاپاراتلارنى قۇرۇش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش، يەنە بىر تەرەپتىن پىلانلىق تۇغۇت توغرىسىدىكى تەشۋىقاتنى تەربىيىنى كەڭ، چوڭقۇر ئېلىپ بېرىش پىرىنسىپى يولغا قويۇلۇپ، مەركەز ۋە ئاپتونوم رايونىمىز "بىر ئەر - خوتون بىرلا پەرزەنت كۆرۈش" ۋە "ئاز سانلىق مىللەتلەر ئارىسىدىمۇ پىلانلىق تۇغۇتنى تەشەببۇس قىلىش كېرەك، لېكىن ئۇلارغا قويۇلمىدىغان تەھەپ مۇئاپىق كەلگەك بولسا بولىدۇ" دېگەن سىياسەتنى بەلگىلىمىسى ئىزچىللاشتۇرۇلدى، پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىك كۈچەيتىلىپ، پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدە بىر قەدەر ياخشى ئۇنۇم ھاسىل قىلىندى. بۇ يىل قىلىنغان بىرىنچى ئىش شۇ بولدىكى، ئاپاراتلار ئىسلاھاتىغا بىرلەشتۈرۈلۈپ، ھەر دەرىجىلىك

پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتلىرى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈلدى، 45 نەپەر مەسئۇس خادىم سەپلەندى، بۇنىڭ ئىچىدە مىللىي كادىرلارمۇ خېلى زور نىسبەتنى ئىگىللىدى. كومموناالاردا 148 نەپەر پىلانلىق تۇغۇت يارىدەمچىسى سەپلىنىپ، 3 دەرىجىلىك پىلانلىق تۇغۇت تورى دەسلەپكى قەدەمدە شەكىللەندى. مەخسۇس خادىملار ئىچىدە ئالى ۋە ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكومغا سەۋىيىسىگە ئىگە ۋە ئۇنۇملۇق بارلار 35 كىشىگە يېتىپ، 77.8% نى تەشكىل قىلدى.

10 ـ ئايدا، ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ تەستىقلىشى ئارقىسىدا، ۋىلايەتلىك پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى ناھىيە (شەھەر) لىك پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتلىرى مۇدىرلىرى يىغىنى چاقىردى، مەركىزىي كومىتېتنىڭ (1984) 7ـنومۇرلۇق ھۆججىتىنى ۋە مەركەز، ئاپتونوم رايوندىكى ئالاقىدار رەھبەرلەرنىڭ سۆزلىرىنى ئۆگىنىش ۋە مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق، يىغىنغا قاتناشقان ۋەكىللەرنىڭ تونۇشى يۇقۇرى كۆتۈرىلدى، ئىدىيىسى بىرلىككە كەلتۈرۈلدى، پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى چىڭ ۋە ياخشى تۇتۇش ئىشەنچىسى ئاشتى.

11ـ ئايدا، نۆۋەتلىق ھالدا پىلانلىق تۇغۇت يارىدەمچىلىرىنى تەكلىپ قىلىش خىزمىتى تۇتۇلدى، جايلار ئالاقىدار ھۆججەتلەردىكى بەلگىلىمىلەرگە قاتتىق ئەمەل قىلغان ھالدا، ئىدىيىسى ياخشى، ئىستىلى توغرا، قانۇن ـ ئىنتىزامغا رۇئايە قىلىدىغان، پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى قىزغىنلىق بىلەن ئىشلەيدىغان، تېنى ساغلام، تواۋقسىز ئوتتۇرىدىن يۇقۇرى مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە 148 نەپەر ياش ۋە ئوتتۇرا ياشلىق مىللىي ئايالارنى تالـلاپ كومموناـ (يېزا) لارنىڭ پىلانلىق تۇغۇت يارىدەمچىلىكىنىڭ خىزمەتچىسىگە قويۇپ، پىلانلىق تۇغۇت سەپىدىكى كۈچلەرنى زور دەرىجىدە كۈچەيتتى.

ئەتىياز پەسلىدىكى پىلانلىق تۇغۇت تەشۋىقات ئېيى پائالىيىتىدە، مەجرۇي رەسىم، گېزىت، لوزۇنكا، پىروپاگاندىسىيە پىلاستىنكىسى ۋە تەشۋىقات ماشىنىسى قاتارلىق تۇرلۈك تۇنۇملۇك تەشۋىقاتلاشقا كىللىرىدىن پايدىلىنىلىپ، پىلانلىق تۇغۇتنىڭ پايدىسى، ئۇنىڭ 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش يىلەن بولغان زىچ مۇناسىۋىتى قاتارلىقلار زور كۈچ بىلەن تەشـۋىق قىلىنىپ، پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنىڭ قانات يېيىشى ئاساسى جەھەتتىن ئالغا سىلـجىتىلدى. تەشۋىقات ئېيى ئىچىدىلا 2140 ئادەم ھالقا سالدۇردى، 257 ئادەم بوغدۇرۇۋېـتىش ئوپېراتسىيىسى قىلدۇردى، 296 ئايال بالىسىنى ئالدۇرۇۋەتتى، 1624 ئادەمـ قېتىم بالىسىنى قىرىدۇرۇۋەتتى، 3864 ئادەم ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىشنىڭ يېڭى دورىسى ۋە ئوـكۇلى ئىشلەتتى.

«ئاز تۇغۇش، سۈپەتلىك تۇغۇش، سۈپەتلىك بېقىش، سۈپەتلىك تەربىيىلەش»ـ پەـلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنىڭ تۈپ نەزمۇنى. يالغۇز پەرزەنتلەرنىڭ مەكتەپكە كىرىشتىن بۇرۇن ياخشى تەربىيە كۆرۈشى ئۈچۈن، ناھىيە (شەھەر) لەردە ئانىلار يالتۇرىدىغان ھەر خىل شەكىلدىكى پائالىيەتلەرنى قانات يايدۇردى. مەسىلەن، يالغۇز پەرزەنتلەر ئۈچۈن 6 قېتىم تەنزىرەكەت يىغىنى، ئەقىل ئىقتىدارىنى سىناش مۇسابىقىسى ۋە مەزمۇنلىرى بايـ ئەدەبىيـ سەنئەت پائالىيىتى ئۇتكۈزۈلۈپ، 2000 ئادەمـ قېتىمدىن ئارتۇق يالغۇز پەرزەنت

بۇ پائالىيە تاللىرگە قاتناشتى. بۇ پائالىيە تاللىرى يالغۇز پەرزەنتلىك ئائىلىلىرىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىنىشىغا مۇيەسسەر بولدى.

جايلار تۇرلۇك پائالىيەتلىرنى قانات يايدۇرۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، يەنە يالغۇز پەرزەنتلەرنىڭ تەن ساغلاملىقىغا ناھايىتى كۆڭۈل بۆلدى. بۇ يىل 2600 نەپەر يالغۇز پەرزەنت 2 ـ 1 قېتىمدىن سالامەتلىكى تەكشۈرۈلۈپ، كېسىلى بارلار ۋاقتىدا داۋالىتىلدى، مارالۇبشى ناھىيىسى يەنە تېخنىكىسى ياخشى دوختۇرلارنى ئاجرىتىپ، توي قىلىشتىن 758 نەپەر تۇغۇش يېشىدىكى ئايالنى بالىياتقۇ بوينى راكى بويىچە ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈپ چىقتى.

ۋىلايەت بويىچە تۇغۇش يېشىدىكى ئايالارنىڭ پىلانلىق تۇغۇت كارتۇچكىسىنى ۋە ھامىلدارلىقتىن ساقلىنىش دورا سايمانلىرىنى باشقۇرۇش ھىساۋاتى ئاساسى جەھەتتىن تۇرغۇزۇلدى ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلدى.

1984 ـ يىلى قەشقەر شەھرى، يېڭىشەھر ناھىيىسىدە پىلانلىق تۇغۇت تەشۋىقات يىغىنى چاقىرىلىپ پونكىتى قۇرۇلۇپ، رەھبەرلىكى ۋە خىزمەتچى خادىملىرى دەسلەپكى قەدەمدە سەپلەندى.

1984 ـ يىللىق پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتى ئەھۋالى.

19994 ئادەم تۇغۇتقا چەك قويۇش بويىچە تۇرلۇك تەدبىرلەرنى قوللۇنۇپ، تۇغۇتقا چەك قويۇش نىسبىتى 80.09% گە يەتتى؛

12022 ئادەم (مەلى، خەنزۇ) تۇغۇتقا چەك قويۇش بويىچە تۇرلۇك ئوپېراتسىيە قىلدۇردى؛

4147 ئادەم (شەھەردە) يالغۇز پەرزەنت شەرەپ كۆۋانامىسى ئالدى؛

1984 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە خەنزۇلاردىن تەبىئى كۆپەيگەن نوپۇس 1318 نەپەر بولۇپ، تەبىئى كۆپەيمەش نىسبىتى 7.2% بولدى.

[ئانا-بالىلار ساقلىنىش ساقلاش خىزمىتى] 1984-يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئانا-بالىلار ساقلىنىش ساقلاش خىزمىتىدە ئانا-بالىلار ساقلىنىش ساقلاش بويىچە 3 دەرىجىلىك تور قۇرۇلۇشنى مۇكەممەللەشتۈرۈش ۋە كۆچەيتىش بىلەن بىرۋاقىتتا، ئاساسلىغى ئانا-بالىلار ساقلىنىش ساقلاش بىلىملىرى توغرىسىدىكى تەشۋىقات ۋە يېتەكچىلىك خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى. ۋىلايەتلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتىنىڭ ئانا-بالىلار ساقلىنىش ساقلاش كادىرلىرى ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا يەكەن، پوسكام، مەكىت، تاشقورغان ناھىيىلىرىگە بېرىپ تۇغۇنىش كۆرسى ئېچىپ، يېڭىچە تۇغۇت قوبۇل قىلىش، ھامىلە ئورنى خاراكتېرلىك قىيىن تۇغۇت، يۇقۇرى ھامىلە ئورنىدا زەھەرلىنىش كېسىلىنى بىر تەرەپ قىلىش، تۇغۇت ئالدى ـ كەينىدىكى ساقلىقنى ساقلاش، ئايالالارنىڭ "بەش مەزگىل" دىكى تازىلىقى، بالىلار ساقلىنىش ساقلاش، پىلانلىق تۇغۇت قاتارلىق جەھەتتىكى ساۋاتلارنى سۆزلەپ چۈشەندۈردى. بۇ تۇغۇنىش كۆرسىدا تەربىيىلەنگەنلەر 82

ئادەم (قېتىم) گە يەتتى . ناھىيە (شەھەر) لەر 175 قارار تەرىمىلەش كۆرسى ئېچىپ، 1003 ئادەمنى تەرىمىلىدى .

بۇ يىل يېڭى ئۇسۇلدا تۇغدۇرۇلغانلار 87% گە يېتىپ ، بۇلتۇر قىغا قارىغاندا 2% كۆپەيدى . ھامىلدار ئاياللارنىڭ قەيەن تۇغۇتتا ئۆلۈپ كېتىش نىسبىتى 7.4‰ بولۇپ، بۇلتۇر قىغا قارىغاندا 6.4‰ تۆۋەنلىدى. بوۋاقلارنىڭ تېتانوس كېسىلىگە گىرىپتار بولۇش نىسبىتى 0.3‰ ، زاكا ئىسسىق بىلەن ئۆلۈپ كېتىش نىسبىتى 1.5‰ بولدى.

باللار ساقلىغىنى ساقلاش خىزمىتىدە ، باللاردىكى ئىككى خىل كېسەل (راخىت كېسىلى ۋە ئوزۇقلىنىش خاراكتېرلىك قان ئازلىق كېسىلى) نى تەكشۈرۈپ داۋالاش ئاساس قىلىنىپ ، ئولايەت بويىچە 7 ياشتىن تۆۋەن 342383 بالىدىن 24510 بالا تەكشۈرۈلۈپ ، 3208 بالىنىڭ كېسىلى بارلىقى ئېنىقلاندى، 1081 بالا داۋالاندى . 1- ئىيۇن ئەرپىسىدە ئولايەت بويىچە يەنە 42 يەسلى ، باللار باغچىسىدىكى 1908 نەپەر بالىنىڭ سالامەتلىگى تەكشۈرۈلدى .

ئاياللاردىكى " ئىككى خىل كېسەل " (بالىياتقۇ چىقىشى ، سۈيدۈك ئاقمىسى) گە قارىتا داۋالاش ئۇنۇمىنى مۇستەھكەملەش خىزمىتى ئىشلەنگەندىن تاشقىرى ، يەنە ساقايماي كەلگەن كېسەللەر داۋالىنىلدى . ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتىنىڭ قوللىشى ۋە يارىدىمى ئارقىسىدا، بۇ يىل 9 - ئايدا ، ۋۇشى ناھىيىلىك ئانا - باللار ساقلىغىنى ساقلاش دوختۇرخانىسىنىڭ سۈيدۈك ئاقمىسىنى داۋالاش مۇتەخەسسىسى يالغۇز يېڭى باش سەھىرا گۈلمۇچۇن، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق دوختۇرخانىسى ئاياللار بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى كۈڭ شياڭچى تەكلىپكە بىنائەن ئولايىتىمىزگە كېلىپ 30 قېتىملىق سۈيدۈك ئاقمىسى ئوپېراتسىيىسى ئىشلىدى، بۇنىڭ ئىچىدە مۇرەككەپ سۈيدۈك ئاقمىسى ئوپېراتسىيىسى 18 . ئۇندىن باشقا ئۇلار يەنە لېكسىيە سۆزلىدى .

كەڭ تەبىبى خادىملارنىڭ ئاياللاردىكى " ئىككى خىل كېسەل " نى داۋالاش جەريانىدا قولغا كەلتۈرگەن ئەلا نەتىجىلەرنى مۇكاپاتلاش ئۈچۈن ، سەھىيە باشقارمىسى 10 - ئاينىڭ 15 - كۈنى قەشقەر ئولايەتلىك تۇنجى قېتىملىق ئانا - باللار ساقلىغىنى ساقلاش بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسلەر يىغىنى چاقىرىپ ، تەبىبى مەكتەپ دوختۇرخانىسى ئاياللار بۆلۈمى ، مارالۇبشى ناھىيىلىك ئانا - باللار ساقلىغىنى ساقلاش پونكىتى، يەكەن ناھىيىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ، ئانا - باللار ساقلىغىنى ساقلاش پونكىتىنىڭ ئانا - باللار ساقلىغىنى ساقلاش گۇرۇپپىسى قاتارلىق 17 ئىلغار كوللېكتىپ ، 50 نەپەر ئىلغار خىزمەتچىنىڭ مۇكاپاتلىندى . (چېڭ ئەيدى)

[يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش خىزمىتى] 1984 - يىلى قەشقەر ئولايىتىنىڭ يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش خىزمىتى يەنىمۇ تەرەققى قىلدى . ناھىيە ، يېزا ، كەنت 3 دەرىجىلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش تورلىرى داۋاملىق ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش قوشۇنى تېخىمۇ كۈچەيدى، تۈرلۈك تەدبىرلەر داۋاملىق ئەمەلىلەشتۈرۈلدى .

1 . پىلان بويىچە ئىممۇنىتېتلاشتۇرۇش خىزمىتى جەھەتتە ، 1984 - يىلى ئولايەت بو -

يىچە 7 ياشتىن تۆۋەن 344417 بالىدىن 271930 بالىغا سالامەتلىك كارتۇچكىسى تۈرغۇ-زۇلۇپ ، ئومۇمى بالىلار سانىنىڭ 79% نى تەشكىل قىلىدى ؛ قىزىل ۋاكسىنىسى ئەمىلەنگەنلەر 316609 نەپەر ، قىزىل چىقىلار 4242 نەپەر بولۇپ ، ئەمىلەنگەن نادەم سانىنىڭ 1.3% نى تەشكىل قىلىپ ، 1983 - يىلدىكىگە قارىغاندا 1.7% تۆۋەنلىدى ؛ بالىلار پالىچ شېكەر يالىتىلغانكۆمۈلچىنى يىگەن بالا سانى 257828 نادەم (قېتىم)، كېسەل يۈز بەر-گەنى 6 نادەم بولۇپ ، ئۆلۈش ئەھۋالى كۆرۈلمىدى ؛ كۆك يۆتەل ۋاكسىنىسى سېلىنغان نادەم سانى 482770 نەپەر بولۇپ ، كېسەل كۆرۈلگىنى 2795 نەپەر ، ئۆلگىنى 2 نەپەر ، كېسەل بولۇش نىسبىتى 5.8% ، 1983 - يىلدىكىگە قارىغاندا 3.3% ئازايدى ؛ بوغما كېسىلى كۆرۈلگەنلەر 26 نەپەر بولۇپ، كېسەل بولۇش نىسبىتى 1983 - يىلدىكىگە قارىغاندا 0.15% ئازايدى ؛ كالىمېت - گىئوبرون ۋاكسىنىسى ئەمىلەنگەنلەر 68689 نادەم (قېتىم) بولدى ، قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسى ۋە 9 ئاھالە كوممۇنىدىكى 2000 نادەم توبىركولىيوز كېسىلى بويىچە ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈلدى. ۋىلايەت دائىرىسىدە 19760 تۈياق چارۋىغا " زەھەرسىز كۆيدۈرگە سىپورىلىق جانلىق باكتېرىيە " ۋاكسىنىسى سېلىندى. ۋاكسىنا سېلىشتىن بۇرۇن ، 1982 - يىلى كۆيدۈرگە كېسىلىنىڭ ئادەمدە كۆرۈلۈش نىسبىتى $\frac{517}{100000}$ بولغان بولسا ؛ 1984 - يىلى $\frac{193}{100000}$ كە چۈشۈپ ، 61.85% تۆۋەنلىدى ، بۇ پاكىت چارۋىدا بولىدىغان كۆيدۈرگە كېسىلى نىسبىتىنى ۋە ئۆلۈش نىسبىتىنى تازايتقاندا ، ئادەمدە بولىدىغان كۆيدۈرگە كېسىلى نىسبىتىنىڭ زور دەرىجىدە ئازايتقىلى بولىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بەردى .

2 . ئەمگەك - ساقلىقنى ساقلاش خىزمىتى جەھەتتە ، يەكەن ، پوسكام ، قاغىلىق ، مەكىتتىكى 21 زاۋۇت ، كان ، كارخانىدىكى قوغۇشۇنلۇق بىنزول مەشغۇلاتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان 118 نەپەر ئىشچىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ۋەزىپىسى ئورۇنلاندى . ۋىلايەتكە بىۋاستە قارىشىلىق ۋە قەشقەر شەھىرىدىكى 15 ئورۇندىكى 442 نەپەر كىشى كەسپىي ئىمتىلىق ئۆپكە كېسىلى بويىچە ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈلدى . ۋىلايەت بويىچە زەھەرلىك ، زىيانلىق ماددىلار ئارىسىدا مەشغۇلات ئېلىپ بارىدىغان ئىشچىلار ئىستىمدە ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى ھەمدە ئەمگەك سۇغۇرتا ئارخىۋى تولۇقلاندى .

3 . مەكتەپ ساقلىقنى ساقلاش خىزمىتى جەھەتتە ، ئوتتۇرا مەكتەپلەردىكى ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدىكى يېقىنقى كۆرۈش كېسىلى ، مەددە كېسىلىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ۋە داۋالاش خىزمىتى نۆقتىلىق هالدا ئىشلىنىپ ، 284 كىشى تەكشۈرۈپ چىقىلدى . كۆرۈش ئىقتىدارى 0.8 — 0.3 گىچە دائىرىدە بولغانلارغا پار ئارقىلىق داۋالاش ئۇسۇلى قوللىنىلىپ ، ھەر بىر كىشى 30 قېتىم داۋالانغاندىن كېيىن ، ئۇنۇم بىرىش نىسبىتى 70% كە يەتتى . 1501 كىشى مەددە قۇرۇتى بويىچە ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈلۈپ ، 63 نەپەر كىشىدە كېسەل بارلىقى ئېنىقلاندى ، بۇلارنىڭ يۇقۇملىنىش نىسبىتى 4.2% بولۇپ ، 1983 - يىلدىكى 18.99% گە قارىغاندا 77.88% تۆۋەنلىدى. بۇ، ئۇدا ئىككى يىل ئېلىپ بېرىلغان ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ۋە داۋالاش ئارقىلىق يۇقۇملىنىش مەنبەسىنىڭ ئازايتىلغانلىقىنى بىلەن مۇناسىۋەتلىك .

4 . يىمەكلىكلەر تازىلىغى خىزمىتى جەھەتتە ، 1984 - يىلى 10 - ئايدا يىمەكلىكلەر تازىلىغى نازارەتچىلىرى قوشۇنى رەسمىي تەشكىللىنىپ ، ئىمتىھان ئېلىش ئارقىلىق 27 نەپەر مەخسۇس نازارەتچى ، 15 نەپەر قوشۇمچە نازارەتچى ، 20 نەپەر تەكشۈرگۈچى بېكەتنىپ چىقىلدى . قارا تەمرەتكە كېسىلى بويىچە مۇداپىئە خاراكتېرلىك دورا بىلەن 13980 ئادەم (قېتىم) غا يېتىپ ، كېسەل بولۇش نىسبىتى 1983 - يىلىدىكى 0.66% تىن 0.48% كە تۆۋەنلىدى . ئاپتونوم رايون ئۇيۇشتۇرغانچە ئۇيۇشمىنجاڭ بويىچە يىمەكلىكلەر تازىلىغىنى سېلىشتۇرۇپ باھالاشتا ، قەشقەر شەھىرىدىكى يىمەكلىكلەرنى پىششىقلاپ ئىشلەش بويىچە 18 مۇلازىمەت كەسپىنىڭ يىمەكلىك تازىلىغى ئەھۋالى نۇقتىلىق تەكشۈرۈلۈپ، چەئۇيۇمي شىنجاڭ بويىچە بىرىنچىلىككە ئېرىشتى ۋە مەملىكەتلىك شەھەر تازىلىغى بويىچە 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى .

5 . كالانازار كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش خىزمىتى جەھەتتە، يېڭىشەر، كونىشەر ، قەشقەر شەھىرىدىكى 20 كومموندا، 87 كەنتتىكى 6 ياشتىن 15 ياشقىچە بولغان 23750 نەپەر ئوسمۇر - بالىلارنى تەكشۈرۈش خىزمىتى ئورۇنلىنىپ ، يېڭىدىن كېسەللىك كۆرۈلگەن 20 كىشى ۋە كېسىلى قايتا قوزغىغان 4 كىشى تەكشۈرۈپ چىقىلىپ ، ۋىلايەتلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسىدا ھەقسىز داۋالىنىلدى . 7 كومموندا ، 13 چوڭ ئەترەتتىكى 1170 ئائىلىنىڭ 221400 كۆۋادىراتمېتىرلىق ئاھالىلار رايونىدىكى ئېپىدىمىيولوگىيە خادىملىرىغا ھەمدو بەرومىد مېيى چېچىلدى .

6 . باش تەمرەتكىسىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش خىزمىتى جەھەتتە ، ۋىلايەت بويىچە باش تەمرەتكىسى كېسىلىگە گىرىپتار بولغان 85416 كىشى تەكشۈرۈپ چىقىلىپ ، داۋالاپ ساقايتىش نىسبىتى 94.25% گە يەتكۈزۈلدى . تاناسىل كېسەللىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش خىزمىتى جەھەتتە، 8 ناھىيە (شەھەر) دە جەمئىي 8498 ئادەم ئارىلاپ تەكشۈرۈلۈپ، كېسەللىك نىسبىتى 7.87% بولۇپ چىقتى. بۇ، ۋىلايىتىمىزدە تاناسىل كېسىلىنىڭ يۈز بېرىش نىسبىتىنىڭ خېلىلا يۇقۇرى ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ ، بۇنىڭغا قارىتا ئەھمىيەت بېرىشىمىز كېرەك. ماخاۋ كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئېلىش،ۋە داۋالاش خىزمىتى بويىچە قاغىلىق، تاشقورغان ناھىيىسىدە 2 دىن چوڭ ئەترەت ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈپ چىقىلدى ھەمدە پەيزىۋات ، مارالۇبشى ، يەكەن ، پوسكام ، قاغىلىق ، يوپۇرغا قاتارلىق ناھىيەلەردە كېسەللىك يېپ ئۇچى بويىچە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى .

7 . ئاپتونوم رايونلۇق يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتىنىڭ يېتەكچىلىكى ۋە ھەمكارلىشىشى ئارقىسىدا، تەبىئى رادىئاكتىپلىق خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولغان يادرولۇق ئىلمىيەت ئوران توري رادىي تەجرىبىخانىسى قۇرۇشنىڭ تەييارلىق خىزمەتلىرى ئورۇنلىنىپ ، ۋىلايىتىمىز شىنجاڭ بويىچە رادىئاكتىپلىق يادرو ئېلىمىنتلىرىنى ئانالىز قىلىش خىزمىتىنى ئىشلىيەلەيدىغان 2 ئورۇنىنىڭ بىرى بولۇپ قالدى . سېرتقىي موھىتتىكى گامما نۇرىنىڭ يورۇتۇش نىسبىتىنى تەكشۈرۈش خىزمىتى ئورۇنلۇنۇپ، جەمئى 22575 سان - سەت چېر توپلىنىپ، تاشقورغان، ئاقچى ناھىيىلىرىدىكى رادىئاكتىپلىق سېرتقىي يورۇتۇش ئەھۋالى ئاساسى جەھەتتىن ئېنىقلاپ چىقىلدى . پامىر ئىگىزلىكىدىكى ھەمدو ئامىنۇنىڭ ئۆينىڭ

ئىچى ۋە سىرتىدىكى قويۇقلۇق دەرىجىسى ئۇلچەپ چىقىلدى ، 324 سائېتلىك كېچە ـ كۈن ـ دۈز ئۇزۇلمەي داۋام قىلغان ئەگرى سىزىق چىرتمىيوزى سىزىپ چىقىلدى . بۇ، دۆلەت ئىچىدە تۇنجى قېتىملىق ھىسابلىنىدۇ. ئۇندىن باشقا ،144 سائەت گورۇپپا ـ قېتىم سان ـ سېغىر ئىگە للەندى، ئۇيغۇر ئىچى ۋە تالادىكى جۇغلانما مىقدارى ۋە سۇ تەركىبۇددىكى رادىئاكتىپلىق ئوران تۈرى ۋە رادىيىنى ئانالىز قىلىش بويىچە 101 قېتىم ئۇلچەش خىزمىتى ئىشلەندى ؛ كېسەللىك بىلەن ئۇلۇپ كېتىش سەۋەبلىرى توغرىسىدا ئەسلىمە خاراكتېرلىك تەكشۈرۈش خىزمىتى قانات يايدۇرۇلدى ؛ جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربى رايون 12 ـ دوختۇرخانىسىنىڭ ئىزوتوپلار بۆلۈمى مۇداپىئە لىنىش بويىچە نازارەت قىلىش خىزمىتىنى قانات يايدۇردى ؛ ۋىلايەتلىمىزدىكى ناـ ھىيە (شەھەر) دەرىجىلىك 4 دوختۇرخانىدا ئىشلەتىلىۋاتقان رېنتگېن ئاپاراتىنىڭ چاسـ توتىسىنى نۇسخىلىق تەكشۈرۈش خىزمىتى ئورۇنلاندى . (سوڭ شەنۇبن)

[يەرلىك كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنى داۋالاش خىزمىتى]

ۋىلايەتلىمىز يەرلىك كېسەللىكلەر كۆپ يۈز بېرىدىغان رايون بولۇپ ، 1983 ـ يىلى ئېلىپ بېرىلغان ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈشتە ئېنىقلانغان يەرلىك خاراكتېرلىك قالقانسىمان بەز ئىششىغى ، بىرۇتسىللىيوز تاياقچە مىكروپ كېسىلى، سۈدىكى فىتور بىلەنزەھەرلىنىش، بۆـ ھىرقۇرۇتى كېسىلى قاتارلىق يەرلىك كېسەللىكلەر بىلەن ئاغرىغۇچىلار نىڭ سانى 270 مىڭدىن ئېشىپ ۋىلايەتلىمىزدىكى ئومۇمى نوپۇسنىڭ 12% ىنى تەشكىل قىلدى، يەرلىك كېسەللىكلەر كەـ خەلق ئامىمىسىنىڭ تەن ساغلاملىغىغا ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە بىۋاستە زىيان يەتكۈزـ مەكتە.

1956 ـ يىلى 7ـ ئايدىلا، ۋىلايەتلىمىزدە يەرلىك كېسەللىكلەر نىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش پونكىتى قۇرۇلۇپ، ئاساسلىغى تېرە كېسەللىكلىرى، باش تەرەتكىسى، ھوخۇ، قارا تەرەتكە كېسىلى، يەرلىك خاراكتېرلىك قالقانسىمان بەز ئىششىغى قاتارلىق كېسەلـ لىكلەرنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ۋە داۋالاش خىزمىتىنى قانات يايدۇرغان ئىدى. 1959 ـ يىلى 5ـ ئايدا، يەرلىك كېسەللىكلەر نىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش بۆلۈمى قۇرۇلدى (ۋىلايەتلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر نىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى ئىچىدە)، 1982 ـ يىلى ۋىلايەتلىك پارتكومدا يەرلىك كېسەللىكلەر نىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش ئىشخانىسى قۇرۇلۇپ، 5 نەپەر كەسپىي كادىر بۇ ئىشتا مەخسۇس قويۇلدى، نۇقتىلىق ناھىيە، شەھەرـ لەردىمۇ ئىشخانا قۇرۇلۇپ، جەمئى 10 نەپەر كەسپىي كادىر بۇ ئىشقا قويۇلدى.

1984 ـ يىلى 6ـ ئايدا، يەكەن ناھىيىسىدە جۇڭگو كومپارتىيىسى پارتىيىسى قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتى يەرلىك كېسەللىكلەر نىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنى ئېچىلدى، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىسى ئىسـ ھايىل تىلمۇرالدى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم يەرلىك كېسەللىكلەر نىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنىغا رەھبەرلىك قىلدى؛ مۇئاۋىن ۋالى ئىيسا شاكىر يەرلىك كېسەللىكلەر نىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش رەھبەرلىك گۇرۇپـ پىسىغا ۋاكالىتەن خىزمەت دوكلادى بەردى؛ ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ ھەيئەت ئەزاسى ۋالىۋېنجې يىغىنى ئاخىرلاشتۇرىدا مۇھىم سۆز قىلدى. يىغىن مەزگىلىدە، ۋەكىللەر كېسەللىك

يۇز بەرگەن رايونلۇق كۆردى. يەرلىك كېسەللىكلەرنىڭ تارقىلىش ئەھۋالىنى ئېلىش ۋە داۋالاش بويىچە پەننىي تەربىيە كەنتوغلىملىرىنى كۆردى. يېڭىلىقچىلىقنى كېڭەيتىش، ۋىلايەتلىك يەرلىك كېسەللىكلەرنىڭ تارقىلىش ئېلىش ۋە داۋالاش ئىشخانىسىدىكى بارلىق يولداشلار ئىككى كۈرۈپپىغا بۆلۈنۈپ، 11 ناھىيىگە بېرىپ، يېڭىچە روھنىڭ ئەمەلىيەشتۈرۈلۈش ۋە ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالىنى ئىگىلىدى، ساقلانغان مەسىلەلەرنى تۈرلەرگە ئايرىپ، باشتۇرغۇچى رەھبەرلىككە دوكلات قىلدى ۋە يوليورۇق سوردى. يەرلىك كېسەللىكلەرنىڭ تارقىلىش ئېلىش ۋە داۋالاش خىزمىتىنى ياخشى ئەملەش، كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ يەرلىك كېسەللىكلەرگە بولغان تونۇشىنى يۇقۇرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، يەرلىك كېسەللىكلەرنىڭ تارقىلىش ئېلىش ۋە داۋالاشقا ئائىت ھەر خىل كىتاپلاردىن 3000 نۇسخە بېسىپ تارقىتىلدى، ھەر قايسى ناھىيىلەردە پەننىي تەربىيە كەنتوغلىملىرى نۆۋەت بىلەن 41 مەيدان قويۇلدى.

ۋىلايەت دائىر سىددىكى تۈرلۈك يەرلىك كېسەللىكلەرنىڭ تارقىلىش ئەھۋالىنى ئىگەللەش ئۈچۈن، ۋىلايەتلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ تارقىلىش ئېلىش-داۋالاش پونكىتىنىڭ قاتنىشىشى بىلەن، مەكىت، يوپۇرغا، پەيزىۋات، مارالبېشى، يېڭىسار، يەكەن 6 ناھىيىدە (ھەربىر ناھىيىدە بىردىن يېزا تاللاندى) يەرلىك خاراكتېرلىك قالقان بەز ئىششىغى كېسەللىكلىرىنىڭ سانى توغرىسىدا يېڭىۋاشتىن تارلاپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى، تەكشۈرۈلگەن ئومۇمى ئادەم سانى 34305 نەپەر، كېسىلى بارلار 4096 نەپەر بولۇپ، كېسەللىك نىسبىتى 11.94% بولغان. 1983 - يىلى تارلاپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلغان پوسكام ناھىيىسىنى مىسال تالساق (بۇ ناھىيە نۇقتىلىق كېسەللىك رايونى)، ئالدىنقى ئېلىنىش ۋە داۋالاش خىزمىتى ئىنتايىن ئىلگىرىكى 1972 - يىلى تەكشۈرۈلگەن 403 ئادەمدىن كېسىلى بارلار 317 نەپەر بولۇپ، كېسەللىك نىسبىتى 63.02% بولغان. ئىككى يىل داۋام قىلغان ئالدىنقى ئېلىش ۋە داۋالاش خىزمەتلىرى تارقىلىق، كېسەللىك نىسبىتى 12.9% گە چۈشكەن، شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، 9 ناھىيىدىكى 30664 ئادەمنىڭ سۈ تارقىلىق يۇقۇملىنىش ۋە يەرلىك كېسەللىكلەرنىڭ تارقىلىش ئەھۋالى قاتارلىقلار بويىچە ئەسلىمە خاراكتېرلىك تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى. ھېتور بىلەن زەھەرلىنىش ئەھۋالى بويىچە تەكشۈرۈلگەن ئادەم سانى 40246 نەپەر، چىشنىڭ ھېتورلۇق داغ چۈشكەن ئادەم سانى 11854 نەپەر، كېسەللىك نىسبىتى 29.45% بولغان. ئۇندىن باشقا، يەنە، يېڭىلىق، ناغىلىق، پەيزىۋات، يەكەن، يوپۇرغا، پوسكام قاتارلىق 6 ناھىيىنىڭ ھەر قايسىسىدىن 100 نەپەردىن جەمئىي 591 نالقان بەز ئىششىغى بار كېسەللەرگە يوتلۇق ماي ئوكۇلى ئۇرۇشتىن بۇرۇنقى ۋە كېيىنكى ئۇنۇمىنى كۆزىتىلىدى. ئوكۇل ئۇرۇپ 3 - 2 يىل ئۇتكەندىن كېيىن قالقان بەز ئىششىغى كېسىلى نىسبىتى 53.6% گە تۆۋەنلىگەن، كېسەللىك نىسبىتى ئەسلىدىكى 48.22% تىن 24.36% گە تۆۋەنلىگەن. بۇ، قالقان بەز ئىششىغى كېسىلىنى يوتلۇق ماي ئوكۇلى بىلەن ئالدىنقى ئېلىشنىڭ ئۈنۈملۈك ئۇسۇلىنىڭ كۆرۈنەرلىك ياخشى بولىدىغانلىقىنى ئىسپاتلىدى. 1984 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنقى ئېلىش-داۋالاش پونكىتىنىڭ تەشكىللىشى، ۋىلايەتلىك يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنقى ئېلىش پونكىتىنىڭ ماسلىشىشى تارقىلىق، 27 ئىنتىنىڭ ئورگانىزمىدىكى بېلەر قۇرۇت كېسىلى ئۇستىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلدى.

[ۆەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەركىتى ۋە مەدەنىيەتلىك، ئىدەپلىك بولۇش پائالىيىتى ئەھۋالى] 1984 - يىلدىكى ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەركىتى مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش پائالىيىتى ئىپىي بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ، تازىلىق ھەركىتى بۆسۈش نۇقتا قىلىنغان ھالدا، بىر ئايلىق پائالىيەت ئارقىلىق پۈتۈن يىللىق خىزمەتلەر ئىلگىرى سۈرۈلۈپ، تازىلىقتا ياخشى مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇش پائالىيىتىگە تۈرتكە بولدى. يېڭىشەھەر ناھىيىسىدە ئارمىيە بىلەن خەلق مەنپەئىتى ئۈچۈن بىرلىكتە ياردەمنىڭ بويىچە 152 كەنت، 21 ئورۇن، 10500 "بەشتە ياخشى" ئائىلە قۇرۇلدى. يەكەن ناھىيىسىدە ئارمىيە بىلەن خەلق مەنپەئىتى ئۈچۈن بىرلىكتە ياردەمنىڭ بويىچە 20 ئورۇن قۇرۇلدى، مەدەنىيەتلىك ئورۇنلاردىن بەشى قۇرۇلدى. قەشقەر شەھرى "ئىشىك ئالدىدىكى 3 نى ھۆددىگە بېرىش"، "قورو كۆرسەتكۈچى" نى تازىلىقتا ياخشى مەدەنىيەتلىك ئورۇن قۇرۇش بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، ئاساسلىق كوچىلاردىكى 250 دىن ئارتۇق ئورۇن بىلەن "ئىشىك ئالدىدىكى 3 نى ھۆددىگە بېرىش" توختامى ئىمزالىدى، مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى بويىچە ئەلا نەتىجە يارىتىلغان 128 ئورۇن باھالاپ بېكىتىلدى.

ئىستاتىستىكىغا قارىغاندا، ھەر قايسى ناھىيە (شەھەر) لەردە تەخمىنەن 8 قېتىمدىن ئارتۇق زەربىدارلىق تازىلىق پائالىيىتى ئېلىپ بېرىلىپ، بىر مىليون 500 مىڭ ئادەم تازىلىق ئەمگىكىگە قاتناشتى، 70 نەچچە مىڭ تونا ئەخلەت تازىلاندى، ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن 11 شەھەر ۋە ۋىلايەت، ئوبلاستلار تۈرۈشلۇق ناھىيىلەرنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەركىتى بويىچە كۆچمە قىزىلبايراق مۇسابىقىسىدا قەشقەر شەھرى بىرىنچىلىككە ئېرىشىپ، 1984 - يىلى 12 - ئاينىڭ 13 - كۈنى مەملىكەت بويىچە 27 ئۆلكە، شەھەرنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق ھەركىتى بويىچە ئىلغار ئورۇن بىلەن باھالانغانلىقى، 10 مىڭ يۈەن مۇكاپات ئالىدى.

مۇھىمى تازىلىقنى ياخشى ئىشلەش بىلەن بىر ۋاقىتتا، جايلارنى يەنە يىمەكلىكلەر تازىلىقى قانۇنىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئۆگىنىشنى چىڭ تۇتتى. سەھىيە باشقارمىسى ئىمتىھان ئېلىش ئارقىلىق 26 نەپەر كىشىنى مەخسۇس ۋەزىپىدىكى يىمەكلىكلەر تازىلىقى نازارەتچىلىكىگە، 15 نەپەر كىشىنى قوشۇمچە ۋەزىپىدىكى يىمەكلىكلەر تازىلىقى نازارەتچىلىكىگە، 20 نەپەر كىشىنى تەكشۈرگۈچى خادىم قىلىپ تەيىنلىدى ھەمدە يىمەكلىك تىجارىتى بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارنىڭ سالامەتلىكىنى تەكشۈرۈپ، تىجارەت رۇخسەت گۇۋاھنامىنى يېڭىۋاشتىن تارقاتتى. ۋىلايەتلىك بۇتۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش پونكىتى يىمەكلىكلەر تازىلىقىنى باكتېرىيە ۋە فىزىكىلىق خىمىيە جەھەتتىن تەكشۈرۈش ۋەزىپىسىنى يىمەكلىكلەر تازىلىقى سۈپىتى بويىچە سېلىشتۇرۇپ باھالاش خىزمىتىنى ئۈيۈشتۈردى. قەشقەر شەھرى گۈش، پىچمىنە - پىرەنىك، سوغۇق ئىچىملىكلەر تاتارلىق 32 خىل يىمەكلىكتىن 245 نۇسقا ئېلىپ تەكشۈرۈش ئارقىلىق، يۈز بەرگەن مەسىلىلەرنى ۋاقتىدا ھەل قىلدى.

جايلار تازىلىقنى ياخشىلاش بويىچە تىزگىنلەش قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتتى. يېڭىسار، مەكىت ناھىيىلىرى كوچا يوللىرىغا ماي ياتقۇزۇش سۈرئىتىنى تېزلەتتى. قەشقەر شەھرى كونا تاملارنى چېقىپ، تائىدىگە خىلاپ قۇرۇلۇشلارنى كۆچەردى ھەمدە 2400 مېتىر ئۇزۇن-

لۇقمىكى كۆكەرتمش بەلۇنغىنى ئۆزگەرتىپ چىققىنى، 187 مو بەرگە گۈل تېرىسىدى، شەھەر ئىچىدە 10 جايدا گۈللۈك ياسىدى.

[قەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تىبابەت شىپاخانىسى] ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكى قەشقەردە ئۇزاق تارىخقا ئىگە. ئۇ جۇڭگو تىبابەتچىلىكى، زاڭزۇ تىبابەتچىلىكى، موڭغۇل تىبابەتچىلىكى، ھىندىستان تىبابەتچىلىكى ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقى، ئەرەپ خەلقىنىڭ تىبابەتچىلىك تەجرىبىلىرىنى قوبۇل قىلىپ، ئۆزىنىڭ تىبابەتچىلىك خەزىنىسىنى بېيىتىپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تەن ساغلاملىقىغا كاپالەتلىك قىلىشقا يەت زور تۆھپىلەرنى قوشتى. ئازاتلىقتىن كېيىن، پارتىيە مىللى سىياسىتى ۋە جۇڭگوچە داۋالاش سىياسىتىنىڭ يارلاق نۇرى ئاستىدا، 1957 ـ يىلى 8 ـ ئايدا ھۆكۈمەت يۈسۈپ ھاجى، ماموتخان، ئىمـ ـ ھايىلجان، زۇنۇن ئارى، ئابدۇراخمان كەبىرىم قاتارلىق پىشقەدەم تەۋىپلارنى تەشكىللەپ، قەشقەر شەھىرىدە بىرىدىن ـ بىر ئۇيغۇر تىبابەت بىرلەشمىسى ئامبولاتورىيىسى قۇردى. 1959 ـ يىلى 40 كىشىل كارۋىتى ۋە 50 نەپەر خىزمەتچى خادىم كۆپەيتىپ، ئامبولاتورىيىنىڭ نامىنى قەشقەر شەھەرلىك ئۇيغۇر تىبابەت شىپاخانىسى قىلىپ ئۆزگەرتتى، 1976 ـ يىلى قەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تىبابەت شىپاخانىسىغا ئۆزگەرتىلدى.

مەشھۇر ئۇيغۇر پىشقەدەم تەۋىپ ئۇنۇن ئارى داۋالاش تەجرىبىسىنى يەكۈنلەشكە تەمىيەت بېرىدۇ.

سۈرەتتە: ياشنا جۇڭيى دوختۇرلىرى ئۇزاق تېمىپى كىتابىنى رەتلەپ نەشرە قىلدۇرۇشقا ياردەملەشمەكتە. ای جۇڭتاق فوتوسى

ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تىبابەت شىپاخانىسى 20 نەچچە يىللىق قۇرۇلۇش ۋە تەرەققىيات جەريانىنى باشتىن كۆچۈرۈش ئارقىلىق، ھازىر مەلۇم كۆلەمگە ئىگە بولدى. بۇ شىپاخانىدا ھازىر بار كىشىل كارۋىتى 156، خىزمەتچى خادىم 176 گە يەتتى، بۇ ـ نىڭ ئىچىدە تىببىي تېخنىكا خادىم 109 بولۇپ، ئومۇمى ئادەم سانىنىڭ 62% نى تەشكىل قىلىدۇ، بۇ شىپاخانىدا 1 نەپەر ئۇيغۇر تىبابەت مۇدىر ۋىراچ، 2 نەپەر مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ، 9 نەپەر باش ۋىراچ بار. ۋىراچ ئۇنۋانىنى ئالغانلار 18 نەپەر. دورىگەر 40 نەپەر. بۇ شىپاخانىدا ئامبولاتورىيە، تاشقى ـ ئايالار بۆلۈمى (تېرە كېسەللىگى بۆلۈممۇ بۇنىڭ ئىچىدە)، ئىچكى ـ بالىلار بۆلۈمى، دورا بۆلۈمى، ھالمىيە بۆلۈمى، خوجۇلۇق بۆلۈمى، دورا زاۋۇدى قاتارلىق ئاپپاراتلار بولۇپ، ئاساسلىقى ئاشقازان كېسەلى، بوغۇم يالۇغى، نېرۋا ئاجىزلىقى، يۈرەك كېسىلى، ئاق كېسەل، تەمرەتكە، سوزۇلما خاراكتېرلىك ئايالار كېسەللىكىنى قاتارلىقلارنى داۋالايدۇ. ئاق كېسەلنى داۋالاش ئۇنۇمى 1979 ـ يىلى 13% گە يېتىپ، ئاپتونوم رايونىنىڭ 1979 ـ يىللىق پەن ـ تېخنىكا مۇۋەپپەقىيىتى مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. بۇ شىپاخانا ھەر يىلى ئىچكى ئۆلكىلەردىن داۋالىنىش ئۈچۈن كەلگەن ئاق كېسەللەرنى قوبۇل قىلىدۇ.

شىپاخانىنىڭ دورا زاۋۇدى تاپلىغ، كۆمۈلاچ، تالقان، سۇبۇنلۇق، ئوكۇل، مەلۇم ۋە قـ
يام شەكلىدىكى دورىلارنى ياسىيالايدۇ. بۇ دورىلارنى ئۆزى ئىشلەتكەندىن تاشقىرى، يەنە يېقىن
ئەترايتىكى ناھىيىلەرنىمۇ تەمىنلەيدۇ. 1964-يىلدىن بۇيان، بۇ شىپاخانا ئايرىم-ئايرىم ھالدا
«قانۇنچە» (ئۇيغۇر تىبابەتچىلىك كىتابى)، «ئاز سانلىق مىللەتلەر تېببىي دورىگەرلىك
قوللانمىسى»، «ئۇيغۇر مىللىي تىبابەتچىلىكىدە دائىم ئىشلىتىلىدىغان مۇرەككەپ ياسالـ
مىلار قوللانمىسى» نى تۈزۈپ نەشر قىلدۇردى. داۋالاش ئۈسكۈنىلىرىمۇ ئۈزلۈكسىز تولۇقـ
لاندى ۋە مۇكەممەللەشتى، ھازىر بىر قۇتقۇزۇش ئاپتوموبىلى، بىر رېنتگېنسىن ئاپاراتى،
يۇرەك ھەرىكىتىنى توك ئارقىلىق چىرتمىيوزلاشتۇرۇش ئاپاراتىدىن 2 سى، 3 دانە توكلاتقۇ، لازىر
نۇرى بىلەن داۋالاش ماشىنىسى، قىسىش ماشىنىسى، شېكەر يالمتىش ماشىنىسى، ئارىلاشـ
تۇرۇش ماشىنىسى، ئايرىش ماشىنىسى، ئۇۋاش ماشىنىسى قاتارلىق چوڭ تېپىتكى ئۈسكۈ ـ
نىلەر بار. ئۇيغۇر تىبابەت خادىملىرىنى يېتىشتۈرۈش جەھەتتە، شاگىرت يېتەكلەش چا ـ
رىسىنى قوللانۇپ، ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ، 15 نەپەر تەۋىپ ۋە دورىگەر يېتىشتۈرۈپ
چىقتى. بۇ شىپاخانا يەنە تۈرلۈك شەكىلدىكى ئۇگىنىش كۇرسلىرىنى ئېچىپ ئارقىلىق،
ئۇيغۇر تىبابەت، دورىگەرلىك خادىملىرىدىن 189 كىشىنى يېتىشتۈردى.

[قەشقەر ۋىلايەتلىك 1 ـ خەلق دوختۇرخانىسى] قەشقەر ۋىلايەتلىك 1 ـ خەلق دوختۇرخانىسى 1934 ـ يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، ئەينى ۋاقىتتا شىنجاڭ ئۇلكىلىك 3 ـ دوختۇرخانا دەپ ئاتالغان. ئازاتلىقتىنمۇ دەسلەپكى مەزگىلىدە، بۇ دوختۇرخانىدا ئاددىي جاھازىلانغان بىرلا ئامبولاتورىيە ۋە30 كېسەل كارۋىتى، 20 نەچچە نەپەر خىزمەتچى خاـ دىمى بار ئىدى. 1950 ـ يىلى بۇ دوختۇرخانا خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسى تەرىپىدىن ئۆتـ كۈزۈۋېلىنغاندىن كېيىن، نامى قەشقەر ۋىلايەتلىك خەلق دوختۇرخانىسى قىلىپ ئۆزگەر ـ تىلدى، 1961 ـ يىلدىن باشلاپ ھازىرقى نامى بىلەن ئاتىلىپ كەلمەكتە.

دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ غەمخورلىق قىلىشى ئارقـ ىسىدا، بۇ دوختۇرخانا تەرەققى قىلىپ، جەنۇبىي شىنجاڭ بويىچە كۆلىمى ئەڭ چوڭ بولغان ئۇنۇبىرسال داۋالاش ئاپاراتلىرىنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. 1984 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا، بۇ دوختۇرخانىدىكى خىزمەتچىلەر 535 كە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە ئاز سانلىق مىللەتلەر 55.5% نى تەشكىل قىلىدۇ. 398 نەپەر تېببىي تېخنىكا خادىمى ئىچىدە، 7 نەپەر مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ، 33 نەپەر باش ۋىراچ بار. ھازىر بۇ دوختۇرخانىدىكى كېسەل كارۋىتى 380 گە يەتتى، ئومۇمى قۇرۇلۇش كۆلىمى 24320 كۇۋادىراتمېتىر بولۇپ، دەسلەپ قۇ ـ رۇلغان چاغدىكىنىڭ 7.9 ھەسسىسىگە باراۋەر بولدى.

بۇ دوختۇرخانىدا ھازىر پارتكوم رەھبەرلىكىدىكى دوختۇرخانا باشلىقى مەسئۇل بو ـ لۇش تۈزۈمى يولغا قويۇلماقتا، ئۇندىن باشقا، 2 ـ سەپكە چېكىنسىگەن مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچلاردىن تەركىپ تاپقان پەن ـ تېخنىكا رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى بولۇپ، بۇ گۇرۇپپا پەن ـ تېخنىكا ۋە ئۇچۇر خىزمىتىنى ئىشلەشكە مەسئۇل. پارتىيىنىڭ 11 ـ نۆۋەتلىك مەر ـ كىزىي كومىتېتى 3 ـ ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان، بولۇپمۇ1983 ـ يىلىدىن بۇيان، بۇ دوخ ـ تۇرخانا داۋالاش سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتىرىش، مۇلازىمەت پوزىتسىيەسىنى ياخشىلاشنى مەر ـ

كەز قىلغان ھالدا ئىسلاھات ئېلىپ بارغانلىقتىن، ئىلمىي ئاساستا باشقۇرۇش سەۋىيىسى يۇقىرى كۆتىرىلدى، مۇلازىمەت سۈپىتىنىڭ يۇقىرى كۆتىرىلدى. مەدەنىيەتلىك دوختۇرخانا قۇرۇش پائالىيىتى داۋاملىدا، بۇ دوختۇرخانا سەھىيە مىنىستىرلىكى تارقاتقان دوختۇرخانا خىزمەت نىزامىغا ئاساسەن، تۇرلۇك ئىش ئورنى مەسئۇلىيەت تۇزۇملىرىنى ئورناتقان ۋە مۇكەممەللەشتۈردى، كېسەللىك رايونىنى باشقۇرۇش تۇزۇمىنى ئەسلىگە كەلتۈردى. ئىشچى - خىزمەتچىلەر قۇرۇلتىيى ئۆتكۈزۈپ، كەڭ ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ئاكتىپلىغىنى ئىشقا سالدى، 1983 - يىلىغا سېلىشتۇرغاندا 1984 - يىلى كېسەل كارۋاتلىرىنىڭ ئىشلىتىلىش نىسبىتى 90% تىن 101.5% گە كۆتىرىلدى. دېنا گېنۇز لايىقەتلىك نىسبىتى 94% تىن 96% گە كۆتىرىلدى. كېسەللەرنىڭ ساقىيىش نىسبىتى 76.7% تىن 79.3% گە كۆتىرىلدى، جەددى قۇتقۇزۇشتا ئۇنۇم ھاسىل قىلىش نىسبىتى 82% تىن 86% گە كۆتىرىلدى، خاتا داۋالاش نىسبىتى 1983 - يىلدىكىگە قارىغاندا 31% تۆۋەنلىدى.

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، بۇ دوختۇرخانا يۇرەك تەسۋىرى چىرتىسىۋز ئاپاراتى M تىپلىق ۋە B تىپلىق ئاۋازدىن تېز سۈرەت ھاسىل قىلىپ دېنا گېنۇز قويۇش ئەسۋابى، تالالىق ئاشقازان ئەينەكى، 12 بارماق ئۆچەي ئەينەكى، بوغماق ئۆچەي ئەينەكى، كاناي-چە ئەينەكى، تۆيۇق زەنجىرلىك تېلېۋىزور - رېنتگېن ئاپاراتى قاتارلىق چوڭ تىپتىكى ئازۇق داۋالاش ئۈسكۈنىلىرىنى كۆپەيتىش ئارقىلىق، دېنا گېنۇز قويۇش سەۋىيىسىنى زور دەرىجىدە ئۆستۈردى.

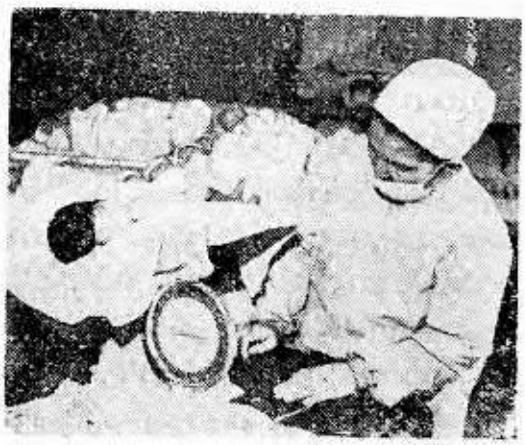

1- خەلق دوختۇرخانىسىنىڭ ئايالار تەۋەلىك بولۇمى ئەندىلا تۇغۇلغان يالغۇز بەرزەنتلەرنى كۆكۈل قويۇپ بېقىۋاتىدۇ.

لى جۈتىڭ فوتوسى

كوبالت 60 لىك داۋالاش ئاپاراتىمۇ ئىشلىتىلىش ئالدىدا تۇرماقتا، بۇنىڭ بە-لەن يامان سۈپەتلىك ئۆسمە كېسەللىكلىرىنى داۋالاش ئۈچۈن پايدىلىق شارائىت يارىتىلىدى.

بۇ دوختۇرخانىنىڭ داۋالاش تېخنىكا سەۋىيىسى يېقىنقى يىللاردىن بۇيان كۆرۈنەرلىك ھالدا ئۆستى، ئۆتكۈر يۇرەك موسكۇلى تەقىلىمىسى كېسەللىكىنى جەددى قۇتقۇزۇش بويىچە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش نىسبىتى جەھەتتە دۆلەت ئىچىدىكى ئىلغار سەۋىيىگە يېتىپ قىنىلاشتى. ئىچكى بۆلۈمدە ھۆشىدىن كەتكىنىگە 84 ئۈن بولغان، زەھەرلىنىش خاراكتېرلىك تارقىلۇچان مېڭە يالۇغى كېسىلى بىلەن ئاغرىغان بىر كىشىنى جەددى قۇتقۇزۇپ مۇۋەپ-پەقىيەت قازاندى. تاشقى بۆلۈمدە سۈدا تۇنجۇقۇپ، يۈرىگى سوقۇشتىن 16 مىنۇت توخ-تاپ قالغان بىر بالىنى جەددى قۇتقۇزۇپ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى. مىكروسكوپلۇق تەكشۈرۈش تاشقى بۆلۈمى ھايۋانات تارلار ئۇستىدە ئېلىپبېرىلغان تەجرىبىدىن كېلىنىكىغا كۆچ-

تى. ئايالار بۆلۈمىدە بىر ئايالنىڭ بالىياتقۇسىدىكى 13 جىڭ ئېغىرلىقتىكى ئۇسسە كې-سىپ ئېلىۋېتىلدى. بالىلار بۆلۈمىدە ئۇچەي كۆيدۈرگە كېسىلى بىلەن ئاغرىغان بىر بالىنى جىددى ئوتقۇزۇپ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى. يەنە ئەزا بۆلۈمىدە كىكىرتەكنى كېسىۋېتىش ئوپېراتسىيەسى ئىشلەندى. كۆزكېسەللىكلىرى بۆلۈمىدە تور پەردىسىدىن كۆز ئېقىنى ئاجرىتىش ئوپېراتسىيەسى ئىشلەندى. ئوندىن باشقا كۆزئوش تور پەردىسىدىكى سېرىق داغ يېرىتىنى لازېر نۇرى بىلەن داۋالاش يولغا قويۇلدى. بۆلارنىڭ ھەممىسى كىلىنىكىلىق تېخنىكا جەھەتتە كۆزئەرلىك ئىلگىرىلەش بولغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. تەبىي تېخنىكا بۆلۈمى 17- كېتون، 17 - ھىدروئوكسىدنى ئۆلچەش - كەسىپ يۈزى بويىچە رەسىمگە ئېلىش ۋە تۇيۇق زەھەرلىك تېلېۋىزور رېنتگېن ئاپاراتى ئارقىلىق دىئاگنوز قويۇشنىي يولغا قويۇپ، كىلىنىكىلىق داۋالاشنى ئىشەنچلىك ئاساس بىلەن تەمىن ئەتتى. بۇ دوختۇرخانىنىڭ كېسەللىكە دىئاگنوز قويۇش سەۋىيىسى ئاپتونوم رايون بويىچە ئالدىنقى قاتارىدا تۇرىدۇ.

بۇ دوختۇرخانىدىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئۇيغۇر، خەنزۇ، خۇيزۇ، تاجىك، ئۆزبېك قاتارلىق 5 مىللەتتىن تەركىپ تاپقان بولۇپ، ئۇلار مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا ئەھمىيەت بېرىپ، "ئۆز ئارا ھۆرمەتلەش، ئۆز ئارا ئۆگىنىش، ئۆز ئارا ياردەم بېرىش، ئۆز ئارا كۆيۈنۈش" نى تەشەببۇس قىلىپ، ۋىلايەتلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە ئىلغار كوللېكتىۋى ۋە ۋىلايەت بويىچە مەدەنىيەتلىك دوختۇرخانا بولۇپ باھالاندى. بۇ دوختۇرخانا يەنە ئۇدا 4 يىل پىلانلىق تۇغۇت بويىچە ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى.

1984 - يىلى ئاپتونوم رايون 6 مىليون 400 مىڭ يۇەن مەبلەغ ئاجرىتىپ، بۇ دوختۇرخانىدا 16000 كۇۋادىرا ئېتىر كېلىدىغان 500 كارۋاتلىق ئۈنۈملۈك بىنا سېلىشنى قارار قىلدى. قۇرۇلۇشنىڭ دەسلەپكى تەييارلىق خىزمەتلىرى ھازىر ئىشلىنىۋاتماقتا. (لىۋشىچىڭ، دۇجىيۇڭ)

[قەشقەر تىببىي مەكتەپ] قەشقەر تىببىي مەكتەپ 1956 - يىلى قەشقەر شەھىرىدە قۇرۇلغان بولۇپ، ئاپتونوم رايون بويىچە نۇقتىلىق مەكتەپ. جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى ۋىلايەت، ئوبلاستلىرىغا يۈزلىنىدۇ. ئوقۇغۇچىلىرى بىر تۇتاش قوبۇل قىلىنىپ، بىر تۇتاش تەقسىم قىلىنىدۇ.

مەكتەپ قۇرۇلغان 28 يىلدىن بۇيان، كۆلىمى ئۆزلۈكسىز كېڭەيدى، ئوقۇتۇش ئۇسۇلى كۆنىلىرى بارغانسېرى مۇكەممەللەشتى. ھازىرغا قەدەر 2 ئوقۇتۇش بىناسى، بىر كۈتۈپخانا بىناسى، بىر زال سېلىندى، ئوندىن باشقا يەنە ياتاق، ئاشخانا، ئىشخانا، ئامبار قاتارلىقلار بار، قۇرۇلۇش كۆلىمى 15293 كۇۋادىرا ئېتىر، 800 - 600 ئوقۇغۇچى سىغىدۇ.

مەكتەپتە ئايرىم تەسىس قىلىنغان 22 كاپىدرا بولۇپ، بۇلار سىياسىي، تەنتەربىيە، خەنزۇتىلى، فىزىكا، خىمىيە، ئاناتومىيە، ھىستولوگىيە، گىگىنا، ئاز سانلىق مىللەتلەر تېبابەتچىلىكى، رادىئولوگىيە، دورىگەرلىك، فاتولوگىيە، گىگىنا، ئاز سانلىق مىللەتلەر تېبابەتچىلىكى، را-

دىنا كتەپخانا كىتابخانىلىق تەكشۈرۈش ، كېسەللەرنى كۆتۈش ، ئەجنەبى كېسەللىك ، تاشقى كېسەللىك ، بالىلار كېسەللىگى ، ئايالار كېسەللىگى ، بەش ئەزا كېسەللىگى ، جۈڭگو-چە داۋالاش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ ، ھەر قايسى كاپىدىرالاردا مۇناسىپ ھالدا تەجرىبىخانا ۋە كىتابخانىلىق پىراكتىكا قىلىش بازىسى بار. ئوقۇتۇش سايمانلىرى تەخمىنەن 399 دانە بولۇپ ، قىممىتى 42322896 يۈەن .

مەكتەپ كۆتۈپخانا بىناسىدا ماتېرىيال ئۆيى، چەتئەل يېزىخىددىكى كىتاپ - ژورنال ئۆيى ، ئوقۇتقۇچىلار قىرائەتخانىسى ، ئوقۇغۇچىلار قىرائەتخانىسى كىتاپ ئامبىرى بار.

بۇ مەكتەپنىڭ قارىمىغىدا يەنە ئوقۇغۇچىلارنىڭ كىلىنىكىلىق پىراكتىكا بازىسى سۇپىتىدە پايدىلىنىدىغان دوختۇرخانىسى بار .

قەشقەر تېببى مەكتەپتە ھازىر جەمئى 214 نەپەر ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچى بار (مەكتەپقارىمىغىدىكى دوختۇرخانىنىڭ ئىشچى- خىزمەتچىلىرى بۇنىڭ سىرتىدا). ئوقۇتۇش خىزمىتىگە بىۋاسىتە قاتنىشىدىغان 131 ئادەم ئىچىدە، مۇئاۋىن مۇدىر ۋېراچ 3 نەپەر ، باش ۋېراچ 20 نەپەر ، لېكتورلاردىن يۇقۇرى دەرىجىلىك ئوقۇتقۇچىلار 35 نەپەر، مەمۇرى خادىملار 40 نەپەر ، خىزمەتچى خادىملار 43 نەپەر .

بۇ مەكتەپتە دوختۇرلۇق ، لابوراتورىيە ، گىگىنا، تۇغۇت قوبۇل قىلىش ، دورىگەرلىك ، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ، ئۇيغۇر تېبابەت دورىگەرلىكى قاتارلىق 8 كەسىپ بار . 1984 - يىلىدىن باشلاپ ، يەنە تېببى ئالى تېخنىكۇم ، ئۇيغۇر تېبابەت ئالى تېخنىكۇم قاتارلىق2 ئالى تېخنىكوم كەسپى ئېچىلىدى. مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچى ، ئىشچى - خىزمەتچى سانى 900 دىن ئاشىدۇ. بۇ مەكتەپ يەنە قارىسىز ھالدا تۇرۇلۇك شەكىلدىكى قىسقا مۇددەتلىك تەربىيەلەش كۇرسلىرىنى ئېچىپ تۇرىدۇ .

قەشقەر تېببى مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئوقۇتۇقۇچىلارنىڭ يېتەكچىلىكىدە خىزمەتئولاوگىيىلىك تەجرىبە ئېلىپ بارماقتا . جېن لىۋ فوتوسى

1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە قەشقەر تېببى مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچى سانى 3113 كە يەتتى . بۇنىڭ ئىچىدە ئازسانلىق مىللەت ئوقۇغۇچىلىرى تەخمىنەن 80% نى تەشكىل قىلىدۇ. بۇ مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ زور كۆپچىلىگى يېزا، ناھىيە، ئۇلاياتتىكى ھەر دەرىجىلىك داۋالاش، سەھىيە، يوقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ، پەن - تەتقىقات تارماقلىرىدىكى تايانچ كۈچلەردىن بولۇپ قالدى، بەزىلىرى رەھبەرلىك ۋەزىپىسىگە تەيىنلەندي ياكى ۋېراچلىققا ئۆستى .

[قەشقەر تىببى مەكتەپ دوختۇرخانىسى] قەشقەر تىببى مەكتەپ دوختۇرخانىسى قەشقەر شەھەرلىك مەركىزىي بولغان جەنۇبىي ئازات بولىنىڭ شەرقىي قەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ، 1961 - يىلى قەشقەر ۋىلايەتلىك 2 - دوختۇرخانا دېگەن نام بىلەن قۇرۇلغان. 1964 - يىلى سابىق تىببى مەكتەپ شۇ يەرگە دوختۇرخانىسى بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ، قەشقەر تىببى مەكتەپ دوختۇرخانىسى دەپ ئۆزگەرتىلگەن.

ئۇنۇڭ ئۈستىدە ئوقۇتۇش خادىمى ئىگە بۇ دوختۇرخانا قۇرۇلغان 20 نەچچە يىلدىن بۇيان، ئۇزلۇكسىز تەرەققى قىلىپ، 1984 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە كېسەل كارىۋىتى 300 گە يەتتى ھەمدە كادىرلار بالىنىستېمىسى تەسىس قىلىنىدى. ھازىر بۇ دوختۇرخانىدا 33 بۆلۈم، ئىشخانا، 344 نەپەر ئىشچى - خىزمەتچى بار، بۇنىڭ ئىچىدە ئالاھىدە مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلىرى بىرنەچچە تەشكىل قىلىندۇ. دوختۇرخانا بويىچە مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ 2 نەپەر، باش ۋىراچ (جۈملىدىن رېنتگېن بۆلۈمىنى ئاساسلىق باشقۇرغۇچى ۋىراچ ۋە ئاساسلىق باشقۇرغۇچى دورىگەر) 27 نەپەر، ۋىراچ 29 نەپەر، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تىببى خادىملار 193 نەپەر، مەمۇرى خادىملار، ئىشچى-خىزمەتچىلەر 92 نەپەر. دوختۇرخانىنىڭ مۇقىم مۇلكى 2 مىليون 283 مىڭ 834 يۈەن.

بۇ دوختۇرخانا داۋالاش، ئوقۇتۇش ۋە پەن-تەتقىقاتتىن ئىبارەت ئۈچ خىزمەتنى ئۈستىگە ئېلىپ، چېگرا رايونىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سەھىيە ئىشلىرى ئۈچۈن كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشتى، بىر قانچە يىلدىن بۇيان، بۇ دوختۇرخانىنىڭ خىزمەت ئۈتەش پوزىتسىيىسى ياخشىلىنىۋاتقان، داۋالاش - كۆتۈش سۈپىتى يۇقۇرى كۆتۈرىلمەكتە. بولۇپمۇ يېقىنقى بىر قانچە يىلنىڭ ماھىيىتىدە مەدەنىيەتلىك دوختۇرخانا قۇرۇپ چىقىش پائالىيىتى داۋاملىدا، "بىمارلار بىرىنچى، سۈپەت بىرىنچى، ئىناۋەت بىرىنچى" بولۇش ۋە دوختۇرخانا ئىستىلى جەھەتتە "مەدەنىيەتلىك بولۇش، ئىنتىزاملىق بولۇش، تىرىشچان بولۇش، قەتئىي بولۇش" نى گەۋدىلەندۈرۈش جەھەتتە يېڭى يۈكسىلىش بولدى. كېسەللىكلەرنىڭ ساقىيىش، ياخشىلىنىش نىسبىتى يىلدىن-يىلغا ئۆسۈپ باردى. بالىلار بۆلۈمى، رېنتگېن بۆلۈمى قاتارلىق بۆلۈم، ئىشخانىلار نىڭ خىزمەت نەتىجىسى كۆرۈنەرلىك بولۇپ، ۋىلايىتىمىزدىكى سەھىيە ساھەسىدىكىلەر ئىچىدە خېلىلا يۇقۇرى شۆھرەت قازاندى. تاشقى بۆلۈمدە يۈرەك ئوپېراتسىيىسى ۋە جىگەر قانىتىنى كېسىۋېتىش ئوپېراتسىيىسى تېخى قاناتيايدۇرۇلمىغاندىن تاشقىرى، باشقا ئوپېراتسىيىلەرنىڭ ھەممىسى ئىشلىنىۋاتىدىغان بولدى. بولۇپمۇ تاشقى بۆلۈمدىكى نېرۋا ئوپېراتسىيىسىنىڭ ئىشلىنىشى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مۇشۇ جەھەتتىكى بوشلۇغىنى تولدۇردى. ئىچكى بۆلۈمدە ھەر قايسى سېستېمىلاردىكى ئىچكى بۆلۈم كېسەللىكلىرىنى داۋالاش ئاساسىدا، ئولتۇرا قىسقا ئاۋاز دولقۇنىدا يۈرەك ھەرىكىتىنى چىرتىمۇزلاشتۇرۇپ تەكشۈرۈش ۋە قاندا بولمىدىغان كېسەللەرگە دېئاگنوز قويۇش تېخنىكىسى جەھەتتە خېلىلا يۇقۇرى سەۋىيە يارىتىلدى. ئايالالار بۆلۈمىدە ئۇچرايدىغان كېسەللەرگە ئائىت تۇرلۇك ئوپېراتسىيىلەرنى ئىشلىنىۋاتىدۇ. پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىدە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەر قولغا كەلـ

تۇرۇلدى. رېئىتكىن بۇلۇمى تۇرلۇك سايە پەيدا قىلىپ رەسىمگە ئېلىپ تەكشۈرۈپ دىئا ـ گنوز قويۇش تېخنىكىسىنى ئىگەللىدى، ئالغان رەسىملەرنىمۇ سۈپىتى ياخشى، دىئاگنوز قويۇش سەۋىيىسى يۇقۇرى بولدى. 1984 ـ يىلى تۇيۇق زەنجىرلىك تېلېۋىزور رېئىتىكىن ئاپاراتى قوراشتۇرۇلۇپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ رېئىتىكىن ئارقىلىق تەكشۈرۈش تېخنىكىسى بويىچە يەنە بىر يېڭى ئىلگىرىلەش ياراتقا كەلدى. تەكشۈرۈش بۇلۇمى 205 خىل تەكشۈرۈش تۈرلىرىنى ئىشلىيەلەيدىغان بولدى. بۇنىڭ بىلەن كىلىنىكىلىق دىئاگنوز قويۇش سەۋىيىسىنىڭ يۇقۇرى كۆتىرىلىشىنى ئىلمى ئاساس بىلەن تەمىن ئەتتى. دورا بۇلۇمى دوختۇرخانىدىكى دورىلارنى تەمىنلەش جەھەتتىمۇ كۆرۈنەرلىك نەتىجە يارىتىپ، كىلىنىكا ئېھتىياجىنى قاندۇردى. دوختۇرخانىنىڭ كېسەللەرنى كۆتۈش خىزمىتى سۈپىتىمۇ يەيدىن ـ يەي يۇقۇرى كۆتىرىلمەكتە.

تەبىي مەكتەپ دوختۇرخانىسى تەبىي مەكتەپىنىڭ قىلىشىرلىق، سېستىرالىق، تەكشۈرۈش، رادىئاكتىپ، دورىگەرلىك قاتارلىق كەسىپلەر بويىچە ئوقۇتۇش ۋە پىراكتىكا ۋەزىپىسىنى زىممىسىگە ئالىدۇ، ئۇندىن باشقا يەنە تاشقى بۇلۇم، بالىلار بۇلۇمى، رېئىتىگمن، ئاشقازان ئەينىكى ئارقىلىق تەكشۈرۈش قاتارلىق ئۇگىنىش كۇرسلىرىنى ئېچىپ، ھەر مىللەت تەبىبى خادىملىرىنى يېتىشتۈرۈش جەھەتتە تۆھپە قوشماقتا. پەن ـ تەتقىقات جەھەتتە ئەمەلىي تەتقىقاتنى ئاساس قىلىش، شۇنداقلا، كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە داۋالاش ئۇچۇن خىزمەت قىلىش پىرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇپ، ئېغىر بولغان داۋالاش ۋەئوقۇتۇش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاش بىلەن بىر ۋاقىتتا، جەمئى 7 توپلام، 100 نەچچە پارچە پەن ـ تەتقىقات ئىلمى ماقالىسى يېزىپ چىقتى، بۇنىڭ كۆپ قىسمى دۆلەت ۋە يەرلىكتىكى ھەر دەرىجىلىك تەبىبى مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىنىدى ھەمدە ھەر دەرىجىلىك ئىلمى يىغىنلاردا ئىلان ياشتۇرۇلدى.

[مەدىنىيەتلىك دوختۇرخانا قۇرۇش] 1984 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە ناھىيە دەرىجىلىكتىن يۇقۇرى دوختۇرخانىلاردا "مۇلازىمەت سۈپىتىلىك بولۇش، كېسەل كۆرۈشتە مەدىنىيەتلىك بولۇش، ئەلا تەرتىپ ئورنۇتۇش، گۈزەل مۇھىت بەرپا قىلىش، مەدەنىيەتلىك دوختۇرخانا قۇرۇش" مۇسابىقە پائالىيىتى ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇلدى. ھەر قايسى دوختۇرخانىلار مەدىنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، "پاسكىنىچىلىق" نى تۈگىتىشنى بۇسۇش ئېغىزى قىلغان ھالدا، دوختۇرخانىدىن ئامبولاتۇرىيە ۋە بالىنتىسىچە، دوختۇر ـ سېستىرا خادىملاردىن خوجۇلۇق، مۇلازىمەت خادىملىرىغىچە، تاشقى مۇھىتتىن تارتىپ ئىچكى مۇھىتقىچە ئومۇميۈزلۈك تەرتىپكە سېلىنىپ، دوختۇرخانا ئىچىدىكى 4468 مېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى يولغا ماي ياتقۇزۇلدى، 67060 تۇپ كۆچەت تىكىلدى، 2200 تەشتەك گۈل ئۆستۈرۈلدى، 20 گۈللۈك باغچا ياسالدى، 2200 تونىنا ئەخلەت تازىلاندى، ھەر قايسى دوختۇرخانىلار سىياسىي ـ ئىدىيەسىنى خىزمەتنى تۇتۇپ، دوختۇرلۇق كەسپىي ئەخلاقى تەربىيىسىنى قانات يايدۇرغانلىقتىن، ياخشى ئادەم، ياخشى ئىشلار ئۈزلۈكسىز مەيدانغا كەلدى. 3 ـ ئايدا ئېلىپ بېرىلغان مەدىنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتىدە، ھەر قايسى دوختۇرخانىلار كېسەللەرنىڭ ئۆيىگە

بەرپا كېسەللەرنى داۋالاش ۋە دورا يەتكۈزۈپ بېرىشنى يولغا قويدى . كوچا ، زاۋۇت - كان ، مەكتەپ ، يېزىلارغا چوڭقۇر چۆكۈپ 31939 ئادەم (قېتىم) كېسەل كۆردى. 5 - ئايدا ئېلىپ بېرىلغان مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى ئېيى پائالىيىتىدە ، تېببى مەكتەپ دوختۇرخانىسىنىڭ ئايالار بۆلۈمى تۇغۇتتىن كېيىن يۇقۇملىنىپ شوك بولۇپ قالغان بىر ئايالنى جىددى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن 90 يۆنەلدىن كۆپرەك پۇل ئىئانە قىلدى . 2 - ئاينىڭ 16 - كۈنىدىكى پائوس بايرىمى كېچىسى رەئىس مۇئىمرىنىڭ تېمى ئۈزۈلۈپ چۈشۈش ۋەقەسى يۈز بەرگەندىن كېيىن ، ۋىلايەتلىك خەلق دوختۇرخانىسى ، تېببى مەكتەپ دوختۇرخانىسى پائال تۈردە جىددى قۇتقۇزۇشقا ئاتلىنىپ ، نۇرغۇن ئادەمنى قۇتۇلدۇرۇپ قالدى، تېببى مەكتەپ دوختۇرخانىسى 16 - فېۋرال ۋەقەسىدە جىددى قۇتقۇزۇش بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ دېگەن نامغا ئېرىشتى ، ئىككى دوختۇرخانىدىن جەمئى 84 كىشى مۇكاپاتلاندى .

ھەر قايسى دوختۇرخانىلار خىزمەت تەرتىۋىنى ، ئامبولاتۇرىيە تەرتىۋىنى ۋە پالىتەرتىۋىنى تەرتىپكە سېلىپ ، تېخنىكا ماھارىتى جەھەتتە مەشىق قىلىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى . جىددى قۇتقۇزۇش تۈزۈمىنى كۈچەيتىپ ، سۈپە تلىك خىزمەت قىلىشنى ئىشقا ئاشۇردى . ۋىلايەتلىك خەلق دوختۇرخانىسىنىڭ كېسەللەرنى كۆتىۋىش بۆلۈمى 200 كۈن بىخەتەر مەشغۇلات ئېلىپ بېرىش بويىچە مۇسابىقە پائالىيىتىنى قانات يايدۇردى . كۆپ سانلىكى دوختۇرخانىلار 20 - مايدىكى سېستىرالار بايرىمىدا ئىلغارلارنى مۇكاپاتلىدى ، سۈپە تلىك خىزمەت ئۆتەشنى ھەقىقى كاپالەتكە ئىگە قىلىش ئۈچۈن ، ھەر دەرىجىلىك دوختۇرخانىلار ئەسلىدىكى ئاساسىدا بىر قىسىم ئۇسكۇنىلەرنى كۆپەيتتى - سەھىيە باشقارمىسى يەكەن، قاغىلىق، مارالۇبشى ، مەكىت ، پەيزىۋات ، يېڭىشەر قاتارلىق ناھىيىلەرگە 2 مىليون يۈەن قىممىتىدىكى ئۇسكۇنە يەتكۈزۈپ بەردى . ۋىلايەتلىك خەلق دوختۇرخانىسى ، يەكەن ناھىيىلىك دوختۇرخانىدا داۋالاش سايمانلىرى بۆلۈمى قۇرۇلۇپ ، سايمانلارنى رېمونت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا بولغان ئېھتىياج پىلانىنى كۆچەيتتى . يەكەن ناھىيىلىك دوختۇرخانا ، تېببى مەكتەپ دوختۇرخانىسى بالىلار ئىچىدىغان بەدەن قۇۋەتلىگۈچى سۈيۇقلۇغىنى كىلىنىكىدا ئىشلىتىپ ، داۋالاش ئۈنۈمىنى 90% تىن ئاشۇردى .

8 - ئايدا ، ۋىلايەت " مەدەنىيەتلىك دوختۇرخانا قۇرۇش بويىچە دوكلات قىلىش يىغىنى " چاقىردى . خەلق دوختۇرخانىسى ، مىللى شىپاخانا ، يەكەن ، مارالۇبشى ، قاغىلىق ناھىيىلىك دوختۇرخانىلار مەدەنىيەتلىك دوختۇرخانا قۇرۇش بويىچە ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى .

دەسىرتاتسىيەدىن تاللانما

[شىنجاڭنىڭ قەشقەر ۋىلايىتىدىكى 909 نەپەر ئۆزبېكنى قىزىل قان ئاقسىلى كېسىلى بويىچە ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش ئەھۋالىدىن دوكلات]

شىنجاڭنىڭ قەشقەر ۋىلايىتى ئاز سانلىق مىللەتلەر توپلۇشۇپ ئولتۇراقلاشقان رايون بولۇپ ، 2 مىليون 300 مىڭ نوپۇسى بار . بۇنىڭ ئىچىدە ئۆزبېك نوپۇسى 3016 بولۇپ ،

ئولار قەشقەر شەھری ، يەكەن ، قاغىلىق قاتارلىق ناھىيىلەرگە ئورۇنلاشقان . قىزىل قان ئاقسىلى كېسىلى رۇشەن ئەمەس ئالاھىدىلىك ۋە تارقىلىش پەرقىگە ئىگە . 1982 - يىلى 14 ئۆلكە (ئاپتونوم رايون) دىكى غەيرى قىزىل قان ئاقسىلى توغرىسىدىكى تەكشۈرۈش دوكلاتىدا ، 1070 نەپەر ئۆزبېكنى تەكشۈرۈش ئارقىلىق غەيرى قىزىل قان ئاقسىلى كېسىلىنى ئوچرىتالمىغانلىقى يېزىلغان . ئۇلاينىتالمىزدىكى ئۆزبېك مىللىتى ئارىسىدا قىزىل قان ئاقسىلى كېسىلىنىڭ پەيدا بولۇش ئەھۋالىنى ئايدىڭلاشتۇرۇش ئۈچۈن ، 1983 - يىلى 5 - 6 - ئايدا قەشقەر شەھری ۋە يەكەن ، قاغىلىق ناھىيىلىرىدىكى 909 نەپەر ئۆزبېكنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈپ چىقتۇق ، تەكشۈرۈش نەتىجىسىنى تۆۋەندىكىمچە دوكسىلات قىلىمىز .

ماتمرىيال ۋە ئۇسۇل.

تەكشۈرۈش ئوبيېكتى : ئۆزبېكلەر ئائىلىسىدىكى بىر قىسىم ئەزالار . ئەڭ كىچىكى 4 ئايلىق ، ئەڭ چوڭى 88 ياش ؛ تەكشۈرۈلگەن ئەر 427 نەپەر (46.97% نى تەشكىل قىلىدۇ) ، ئايال 482 نەپەر (53.03% نى تەشكىل قىلىدۇ). ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈلگەنلەر ئۆزبېكلەر ئومۇمى نوپۇسىنىڭ 30% چامىسىنى تەشكىل قىلىدۇ .

ئېلىمىزنىڭ ماتمرىيال ۋە تەكشۈرۈش ئۇسۇلى: مەملىكەتلىك غەيرى قىزىل قان ئاقسىلى تەتقىقات ھەمكارلىق گۇرۇپپىسى تۈزگەن " غەيرى قىزىل قان ئاقسىلىنى تەكشۈرۈش ئۇسۇلى " بويىچە ئېلىپ بېرىلدى .

1 . تاللاش : قانىنى سوپۇنلاشتۇرۇپ ئېرىتىش ئۇسۇلى بويىچە قىزىل قان ئاقسىلى ئېرىتمىسى تەييارلىنىپ ، سىركە كىسلاتا تالالىق نېيترىت پەردىسى(pH ئېرىتمىسىنىڭ كىسلاتالىق ئىشقارلىق قىممىتىنىڭ بەلگىسى — ت) pH 8.6 بۇففېر ئېرىتمىسىدە ناھايىتى ئاز مىقداردا ئېلېكتىرولىزلاشتۇرۇلدى .

2 . قانشۇناسلىق بويىچە تەكشۈرۈش : غەيرى قىزىل قان ئاقسىلى كېسىلى بار دەپ تاللانغان بىر قىسىم كىشىلەر ئۈستىدە ھۈجەيرە مورفولوگىيىسى بويىچە كۆزۈتىش ئېلىپ بېرىلىپ ، قىزىل قان ئاقسىلىنىڭ مىقدارى بەلگىلەنگەندىن كېيىن ، كۆك قان تومۇرىدىن قان ئېلىنىپ تۆۋەندىكى تەجرىبىلەر ئىشلەندى :

(1) قىزىل قان ئاقسىلى A_0 نى ئۆلچەپ بېكىتىش ؛
(2) غەيرى قىزىل قان ئاقسىلىنى ئۆلچەپ بېكىتىش ؛
(3) ئىزوپروپىل ئالكوھولنى تەجرىبە قىلىش؛
(4) ئىشقارغا قارشى قىزىل قان ئاقسىلىنى ئۆلچەپ بېكىتىش؛
(5) ئېرىش دەرىجىسىنى تەجرىبە قىلىش ؛
(6) ئۇرالخان تەنچە ئۇسۇلىدە تەجرىبە قىلىش؛
(7) *Heiuz* كىچىك تەنچىسىنىڭ شەكىللىنىشىنى تەجرىبە قىلىش؛
(8) كىسلاتا ئارقىلىق يۇيۇپ چىقىرىۋېتىش تەجرىبىسى قىلىش؛
(9) پېپتىد زەنجىرىنى پارچىلاش تەجرىبىسى.

1 . قەزىل قان ئاقسىلى كېسىلمىنىڭ پەيدا بولۇش چاستوتىسى : 909 نەپەر تەكشۈ - رۈش ئوبيكتى ئىچىدە ، غەيرى قەزىل قان ئاقسىلى كېسىلى سېزىلگەنلەر جەمئى 5 نەپەر بولۇپ ، كېسەل يۈز بېرىش نىسبىتى 0.3% . بۇنىڭ ئىچىدە ئەر 2 نەپەر ، ئايال 3 نەپەر ، بۇلار ئايرىم - ئايرىم 3 جەھەتتىن تەركىپ تاپقان .

2 . غەيرى قەزىل قان ئاقسىلىنىڭ ئېلېكتروفورېزلىق ئورنى : غەيرى قەزىل قان ئاقسىلىنىڭ قاندىكى ئېرىتمىسى بىلەن نورمال قەزىل قان ئاقسىلىنىڭ قاندىكى ئېرىتمىسىنى pH 8.6 بۇففېر ئېرىتمىسىدە ئۈزۈپ - ئۈزۈپ ئېلېكتروفورېزلاشتۇرۇپ سېلىشتۇرغاندا ، ئورنى قەزىل قان ئاقسىلى A بىلەن A_2 نىڭ ئوتتۇرىسىدا جايلاشقان غەيرى بىر بەلۋاغنى كۆرۈشكە بولىدۇ. ئۇ ئاستا ئېلېكتروفورېز دائىرىسىگە تەۋە بولۇپ، ئورنى D_2 گورۇپپىسىنىڭ ئورنىغا ئوخشاش بولىدۇ. (1 - رەسىمگە قارالسۇن)

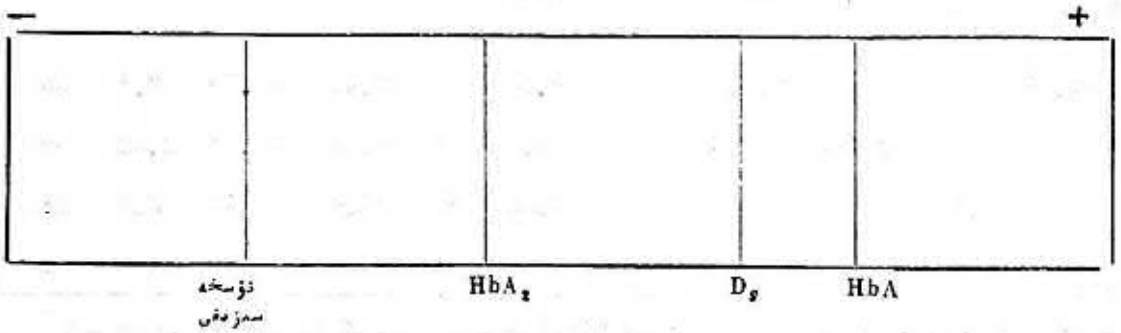

1 - رەسىم: غەيرى قەزىل قان ئاقسىلىنىڭ ئېلېكتروفورېزلىق ئورنى .

3 . پېپتىد زەنجىرىنى پارچىلاش تەجرىبىسى: ئىشقارلىق شارائىتتا (ئۇرېئا - مېركاپتو ئىتانول - TEB بۇففېر ئېرىتمىسى PH8.6) پېپتىد زەنجىرىنى پارچىلاش: قەزىل قان ئاقسىلىنىڭ قاندىكى ئېرىتمىسىدىن 50 مىكرو لىتىر مېركاپتو ئىتانول بىلەن ئۇرېئانىڭ بۇففېرلىق ئېرىتمىسىدىن 50 مىكرولىتىرنى بىر - بىرىگە ئارىلاشتۇرۇپ، ئۈچ ئىچى تېمپېراتۇرىسىدا 2 - 1 سائەت چايقىغاندىن كېيىن، ئاز مىقداردا ئۆسكە قوشۇش سايمىنى ئارقىلىق TEB بۇففېر ئېرىتمىسىگە چىلانغان سىركە كىسلاتا تالالىق پەردىسىگە قويۇپ، ئۈزۈپ - ئۈزۈپ 45 مىنۇت ئېلېكتروفورېزلاشتۇرغاندىن كېيىن، رەڭگى قەزىللىشىدۇ، ئۇنى 3% لىك سىركە كىسلاتا سىدا يۇيۇپ چىقىرىۋەتكەندىن كېيىن نورمال بولغان α زەنجىرى β زەنجىرىنى، شۇنداقلا، غەيرىپېپتىد زەنجىرىنىڭ مۇسپى قۇتۇپ تەرەپتە نورمال β زەنجىرىگە يېقىن تۇرغانلىقىنى ئېنىق كۆرگىلى بولىدۇ، بۇ مۇشۇ تېپتىكى غەيرى قەزىل قان ئاقسىلىنىڭ β زەنجىرلىك غەيرى قەزىل قان ئاقسىلى ئىكەنلىگىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. (2 - رەسىمگە قارالسۇن).

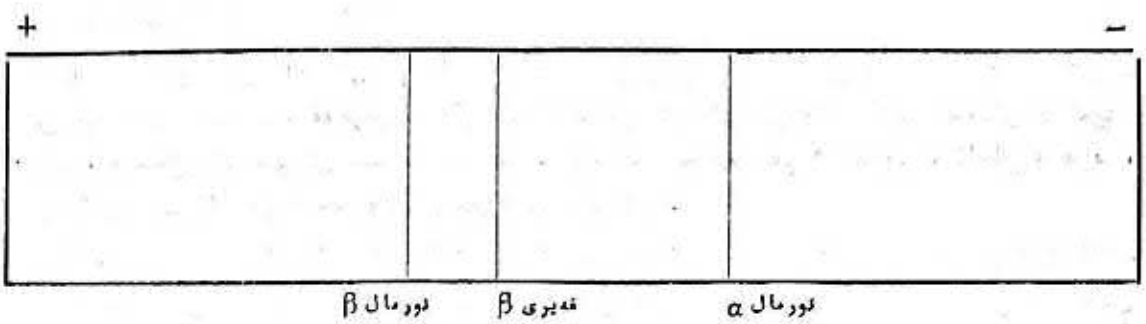

2 - رەسىم: پىپتىد زەنجىرىنى PH 8.6 بۇففېر شارائىتىدا پارچىلاش

4 . بىئو خىمىيىلىك تەكشۈرۈش (تۆۋەندىكى جەدۋەلگە قارالسۇن):

نومۇرى	HbA_2 %	HbA %	HP % غەيرى	ئىرۇبىرويسىل ئالكوموللۇق	ھېموگلوبىن مىقدارى Hb%	تۇرالغان تەنجە	HeinZ كۆپمەك تەجرىبىسى %	كىسلاتا تارقىلىق بۇزۇپ چىقىرىش ۋاقتى	نىسبىتىگە چاغدا كۆزۈلگەن جاغدىكى تۇراقسىزلىق %	نورمالغا چۈشۈش %
556	2.8	66.59	30.65	±	0.76	—	21.5	—	—	101.75
593	2.52	67.74	29.74	—	0.5	—	28.5	قىزىلراق	—	
680	3.4	52	45.6	+	3.76	—		—	7.4	
683	2.62	59	38.38	+	8	—		—	3.8	

5 . ھۈجەيرە مورفولوگىيىسى بويىچە كۆزۈتىۋش: 683 - نومۇردا قىزىل ھۈجەيرە بويالغان رايونلىك چوڭ - كىچىكلىگى ئوخشاش بولمىغان ھالدا كېڭىيىپ بېرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈشكە بولىدۇ.

6 . جەمئەت بويىچە تەكشۈرۈشۈە كىلىنىكىلىق ئىپادىسى: 680 - نومۇر، ئايال، 25 ياش. ئاتا - ئانىسى ئۆز بېك، يولدىشى ئۇيغۇر. 3 بالا تۇققان. ئادەتتە ھەمىشە باش ئاغرىش، باش قېيىش، ماغدۇرسىزلىق ھېس قىلغان، ئەمما ئائىلە ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرۇۋەرگەن. ئۇنىڭ 9 ئايلىق بولغان 3 - بالىسى 683 - نومۇرنى تۇغۇلۇش تەرتىۋى بويىچە ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرگەندە يېتىلمىشى ئارقىدا قالغان، چىرايىدىن يېنىك دەرىجىدە قان ئازلىق ئالامىتى كۆرۈلۈپ تۇرىدۇ. 6 چىش چىققان، بۇرنى پاراق، ئالقىنى ئۆتۈشۈپ كەتكەن، جىگىرى بىر بارماق چوڭلۇقتا يوغىنىغان ھەمدە ئوتتۇرا دەرىجىلىك قېتىشقان. روھى ھالىتى تېتىك ئەمەس. يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرگە ئوڭايلا گىرىپتار بولۇپ كەلگەن، يېقىنقى يېرىم يىل ئىچىدە ئىككىرى - ئاخىر بولۇپ ئۆچەي يالۇغى، ئۆپكە يالۇغى كېسىلى بىلەن ئاغرىغان. بۇ بالا 16 ئايلىق بولغاندا زىيارەت قىلغىنىمىزدا ئۆپكىسى يەنە بىر قېتىم يۇقۇملانغان، يېنىك دەرىجىدە قان ئازلىق كۆرۈلگەن. قىزىل قان ئاقسىلى مىقدارى 9 گىرام بولغان؛ كېسەللىك تارىخىدا قارا رەڭلىك سېيىش قاتارلىق قانلىق ئىسپرىتمە خاراكتېرىدىكى قان ئازلىق ۋە سۆن رەڭلىك كۆكەرتمە كۆرۈلمىگەن. 593 - نومۇر 680 - نومۇرنىڭ بىر تۇققان ئاچىسى بولۇپ، ۋېجىك - ئورۇق، چىرايىدىن يېنىك دەرىجىدە قان

ئازلىق ئالامىتى كۆرۈلۈپ تۇرىدۇ، ئۆزىنىڭ ھېس قىلىشىچە جىسمانى جەھەتتىن ئاجىزلىق بار، تېزراق يول ماڭسىلا دېمى سىقىلىپ، يۈرىكى سوقۇپ كەتكەندەك بولىدۇ. دائىم يۆتىلىدۇ، بېشى قايىدۇ، چىرايىدىن قېرىپ كەتكەندەك كۆرۈنىدۇ. جىگەر ـ تال چوڭ ئەمەس. غەيرى قىزىل قان ئاقسىلى كېسىلى بار، قالغان ئىككى كىشىدە ھېچقانداق كېلىنىكىلىق ئالامەت كۆرۈلمىگەن (3 ـ رەسىمگە قارالسۇن).

3 ـ رەسىم: جەمەتلەر بويىچە كۆرسىتىش رەسمى

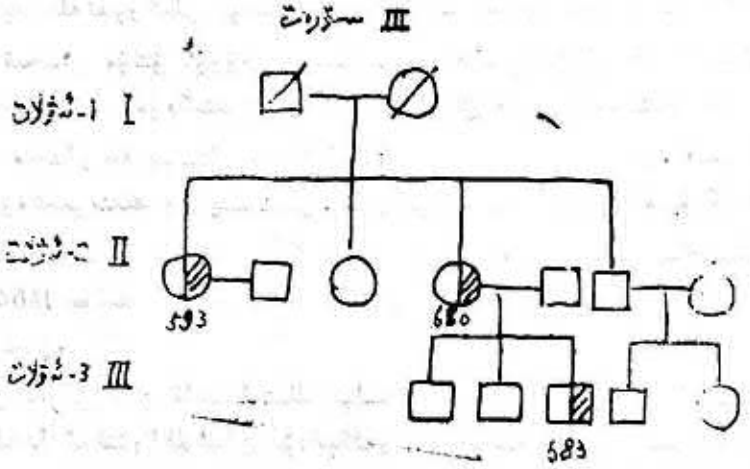

مۇزاكىرە

1 . كېسەللىكنىڭ يۈز بېرىش چاستوتىسى.

قەشقەر شەھىرىدىكى 3 كوچا باشقارمىسىدىن 251 ئادەم ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈلۈپ، غەيرى قىزىل قان ئاقسىلى كېسىلى بار ئادەمدىن 4 ى چىقتى، بۇلار 2 جەمەتتىنلىك كىشىلەر. يەكەن ناھىيىسىدىن 512 ئادەم ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈلۈپ (ئۆزبېكلەر ئومۇمى نوپۇسىنىڭ %50 نى تەشكىل قىلىدۇ)، غەيرى قىزىل قان ئاقسىلى كېسىلى بارلار چىقمىدى. قاغىلىق ناھىيىسىدىن 106 كىشى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈلۈپ، غەيرى قىزىل قان ئاقسىلى كېسىلى بار ئادەمدىن بەرسىلاچىقتى. ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈلگەن 909 ئادەم ئىچىدە غەيرى قىزىل قان ئاقسىلى كېسىلى بارلار 3 جەمەتتىن 5 كىشى بولۇپ، كېسەللىك يۈز بېرىش چاستوتىسى %3.3 بولدى. بۇ نىسبەت شۇرايوندىكى ئۇيغۇرلاردا بولمىغان غەيرى قىزىل قان ئاقسىلى كېسىلى بىلەن سېلىشتۇرغاندا يۇقۇرىراق. بۇ 1982 ـ يىلى 14 ئۆلكە (ئاپتونوم رايون) لىك غەيرى قىزىل قان ئاقسىلى توغرىسىدىكى تەكشۈرۈش دوكلاتىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان 1070 نەپەر ئۆزبېك ئىچىدە غەيرى قىزىل قان ئاقسىلى كېسىلى بىلەن ئاغرىغانلار يوق، دېگەن ھۆكۈم بىلەن ئوخشىمايدۇ. بۇ ئەھۋال رايونلار ئوتتۇرىسىدا پەرق مەۋجۇت بولمىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. شىنجاڭنىڭ قەشقەر ۋىلايىتىدە ئولتۇراقلاشقان ئۆزبېكلەر ئىچىدە غەيرى قىزىل قان ئاقسىلى كېسىلىگە گىرىپتار بولغانلارنىڭ تېپىلغانلىقىنى غەيرى قىزىل قان ئاقسىلى كېسىلىنىڭ رايون ئالاھىدىلىكىگە ۋە ئىرقى ئايرىمىسى ئالاھىدىلىكىگە ئىگە بولۇشتەك خۇسۇسىيىتىگىمۇ ئۇيغۇن. كېلىنىكىلىق خىزمەت جەريانىدا قان ئازلىق كېسىلى بار كىشىلەرنى يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا تەكشۈرۈپ بەرقىلەندۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىش لازىم.

2 . غەيرى قىزىل قان ئاقسىلى كېسىلىنىڭ تۈرى: 5 نەپەر غەيرى قىزىل قان ئاقسى

لى كېسەللىنىڭ ئېلېكتىرولىز لىق ئورنى قىزىل قان ئاقسىلى A بىلەن A_2 نىڭ ئوتتۇرىسىدا بولۇپ، D_2 گۇرۇپپىسى بىلەن تەڭ كېلىدۇ. ئىگەللەنگەن ئەھۋالدىن قارىغاندا، قىزىل قان ئاقسىلى A بىلەن A_2 ئوتتۇرىسىدىكى ئاستا ئېلېكتىرولىز لىق غەيرى قىزىل قان ئاقسىلى بىر قانچە خىل بولىدۇ. قىزىل قان ئاقسىلى S بىلەن D نىڭ ئىشقارلىق شارائىتىتكى ئېلېكتىرولىز لىق ئورنى ئوخشاش بولىدۇ. ئەمما كىسلاتالىق شارائىتتا قىزىل قان ئاقسىلى S نى A بىلەن پەرقلەندۈرگىلى بولمايدۇ، D نى بولسا تولۇق پەرقلەندۈرگىلى بولمايدۇ. ئېلېكتىرولىز نەتىجىسى مۇشۇ گۇرۇپپىدا سىزىلگەن غەيرى قىزىل قان ئاقسىلىنىڭ S بولماسلىقىنى، بەلكى D بولۇشى مۇمكىنلىكىنى، غەيرى قىزىل قان ئاقسىلىنىڭ مىقدارىدىن قارىغاندىمۇ D نىڭ مىقدارىغا يېقىنلاشىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بەردى. قىزىلكىلىق خىمىيە ھالىتى، پېپتىد زەنجىرىنىڭ پارچىلىنىشى، سىزىقچە خەرىتىسىدىن ئامىنو كىسلاتا تەركىبىنى بويىچە ئانالىز قىلغانىدا $\beta^{(2)}\ Glu \rightarrow Glu$ بولىدىغانلىقى، دەسلەپكى تەسىرلىنىش $Hbo\ Los\ Angeles$ بولىدىغانلىقى ئىسپاتلاندى. مۇناسىۋەتلىك سۈرەت ۋە سان-سىفىرلار كېيىن ئېلان قىلىنىدۇ.

3 . غەيرى قىزىل قان ئاقسىلىنىڭ كېلىش مەنبەسى توغرىسىدا ئىزدىنىش: قەشقەر، يەكەن ۋە قاغىلىقتا ئولتۇراقلاشقان ئۇزبېكلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى مۇشۇ ئەسىرلىكنىڭ باشلىرىدا مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كۆچۈپ كەلگەن. بۇ مىللەت سودىگەرچىلىكنى ياخشى كۆرىدۇ، باشقا مىللەتلەر بىلەن بولغان ئالاقىسىمۇ كىڭ، يېقىن تۇققانلار ئۆز ئارا توي قىلىدىغان ئەھۋالمۇ كۆپ، گەرچە ئايالار ئىجتىمائى پائالىيەتلەرگە ئانچە قاتناشمىسىمۇ، لېكىن ئۇلار ئىچىدە ئۇيغۇرلار بىلەن ئۆز ئارا توي قىلىدىغانلار بىر قەدەر كۆپ، ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈش جەريانىدا، ئۇيغۇرلار ئۆزبېكلەر بىلەن تويلاشقاندىن كېيىن غەيرى قىزىل قان ئاقسىلىنى ئۆز ئەۋلادلىرىغا قالدۇرۇپ كېتىدىغانلىقى سىزىلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن غەيرى قىزىل قان ئاقسىلىنىڭ ئېلېكتىرولىز لىق ئورنىدىن قارىغاندا ئۆزبېكلەر ھەقىقەتەن ئۇيغۇرلار بىلەن ئوخشاش. ئەكسىچە مىللەتنىڭ غەيرى قىزىل قان ئاقسىلىنىڭ قانداقلىقى ئېرىتمىسىنى ئوخشاش شارائىتتىكى ئوخشاش قاچىدا ئېلېكتىرولىز لاشتۇرغاندا، ئۇلاردىكى غەيرى قىزىل قان ئاقسىلى بەلۋىغى تامامەن بىردەك. بۇخىل ئەھۋال بۇ ئىككى مىللەت تىتكى غەيرى قىزىل قان ئاقسىلىنىڭ ھەقىقەتەن بىر خىل تەپقا يا تىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. ئۆزبېكلەر ھەقىقەتەن 1920-يىللىنىڭ ئالدى-كەينىدە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كۆچۈپ كىرگەن بولۇپ، غەيرى قىزىل قان ئاقسىلىنى توشۇپ يۈرگۈچىلەرنىڭ ئۇرۇق تۇققانلىرىنىڭ كۆپ قىسمى تاھازىرغىچە سوۋېت ئىتتىپاقىدا ياشىماقتا. شۇڭا ئولايىتىمىزدىكى ئۆزبېكلەردە ئۇچرايدىغان غەيرى قىزىل قان ئاقسىلى گېنلىرى ئېھتىمال سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلگەن بولۇشى مۇمكىن. ئۇندىن باشقا، كىلىنىكىلىق تەكشۈرۈشتە قانىنىڭ قايتا ئىشلەپچىقىرىلىشىغا ئۇچراش، ئاق قان كېسىلى، ئىلىك توقۇلمىلىرى زىيادە ئۆسۈپ كېتىش خاراكتېرلىك بەزى كېسەللىكلەر، قاندا ئېرىشچان خۇسۇسىيەتلىكە ئىگە بەزى قان ئازلىق ۋە قوغۇشۇن بىلەن زەھەرلىنىش قاتارلىقلاردىن كېلىپ چىققان،

كېيمن پەيدا بولغان قەيرى گېنلىق كېسەللىكلەرنى تاماماەن تۈگەتكىلى بولىدۇ، دەپ قارىغۇچىلارمۇ بۇ خىل قاراشنى يا قىلايدۇ.

ئاساسلىق پايدىلىنىش ماتېرىياللىرى: قىسقارتىلدى.

ئىزاھات: 3 ـ رەسىمدىكى شەرتلىك بەلگىلەر:

□: ئەر ، ○: ئايال.

☑ : ياكى ⊘ : ئۆلگەنلەر.

◐ : گېن توشۇغۇچىلار.

(جەن فېڭگۇي، سۈك باۋرۇك، خۇدا بەردى)

تەنتەربىيە

[**تەنتەربىيە خىزمىتى ھەققىدە ئومۇمىي بايان**] ئازاتلىقتىن بۇيان پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ تەنتەربىيە ئىشلىرىغا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلۈپ كەلدى. 1956 ـ يىلى جەنۇبىي شىنجاڭ تەنتەربىيە كومىتېتى قۇرۇلغاندىن كېيىن ھەر دەرىجىلىك تەنتەربىيە ئورگانلىرى ئارقا ـ ئارقىدىن قۇرۇلدى. 1973 ـ يىلىغا كەلگەندە ناھىيە (شەھەر) لەردە تەنتەربىيە كومىتېتلىرى ئومۇمىيۈزلۈك قۇرۇلدى. كوممۇنالارنىڭ %80دە مەدەنىيەت ـ تەنتەربىيە خىزمىتى پونكىتى، بىر قىسىم كەنتلەردە مەدەنىيەت ئۆيلىرى قۇرۇلۇپ، قوشۇمچە تەنتەربىيە خادىمى سەپلەندى. پارتىيە11ـنۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان ۋىلايىتىمىزنىڭ تەنتەربىيە ئىشلىرى بىر قەدەر تېز راۋاجلاندى. ۋىلايەتتە جۈملىدىن مەملىكەتلىك تەنتەربىيە باش جەمىيىتىنىڭ شىنجاڭ قەشقەر ۋىلايەتلىك شۆبىسى قۇرۇلدى. قۇرۇلغان يەككە تۈردىكى جەمىيەتلەر ئىچىدە يېنىك ئاتلېتىكا، پۇتبول، ۋاسكېتبول، ۋالىبول، تىنىق تاك توپ، چېلىشىش، سۇ ئۈزۈش، شاخمات، قارىغا ئېتىش، چامباشچىلىق، تاقا چىقىش، بېلىق تۇتۇش قاتارلىق13 جەمىيەت بار. بىر قىسىم زاۋۇت ـ كان كارخانىلار ۋە ۋىلايەتكە بىۋاستە قاراشلىق ئورگانلاردا يەنە ئاساسىي قاتلام تەنتەربىيە جەمىيەتلىرى قۇرۇلدى. تەنتەربىيە مەيدانلىرىنىڭ تەسلىھەلىرىمۇ بىر قەدەر زور دەرىجىدە راۋاجلاندى. 1984 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا ۋىلايەت بويىچە جەمئىي ئۈنۈمى پرسانت چوڭ تېپىتمكى تەنتەربىيە مەيدانلىرىدىن 15 ى (مەكتەپ ۋە باشقا سىستېما ئىلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، 24 پۇتبول مەيدانى، 3 قارىغا ئېتىش مەيدانى، 2 سۇ ئۈزۈش كۆلى، 5 ئورۇندا تىنىق ـ تاك توپ مەشىق ئۆيى، 3 ئورۇندا چېلىشىش مەشىق

تەربىيەلىك پائالىيەت پۇتبول كۇماندىسىنىڭ ئەزالىرىنىڭ پۇتبول تېمىشنى ئۆگەتمەكتە.
چېۋالىق فوتوسى

ئۆيسى، 3 ئورۇنـدا شاخمات پائالىيەت ئـۆيى، بىر ئورۇنـدا ئـاددى مەشـق ئـۆيى، 3 قۇرۇق مۇز مەيدانى ياسالدى.

پارتىيەنىڭ خەلقنى بەيمەتمش سەپا - سىتى ۋىلايەتلەمزنىڭ تەنتەربىيە ھەركەتمده جانسلەنمش پەيدا قىلدى، ئىلگىرى شەھەرلەردە توپ، شاخمات، ئۇزۇنخايۇگـرەش، سۇ ئۇزۇش قاتارلىق تەنتەربىيە تۈرلىرىنى قانات يايدۇرۇش ئاساس قىلىناتتى؛ يېزىلاردا چېلمشش، ئارقان تارتمشش قاتارلىق تەنتەربىيە پائالىيىتى ئاساس قىلىناتتى. پارتىيەنىڭ 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت3- ئومۇمى يىغىنىدىن كېيىن چاغباشچىلىق، چىگۈك (گۈمپا)، تەيجىچۈەن، قىلىچۇازلىق، تاقتا چىقىش، بېلىق تۇتۇش، ئات بەيگىسى، ئوغلاق تارتمشش، ۋېلىسىپىت مېنىش قاتارلىق تەنتەربىيە ھەركىتى ۋىلايەتلەمزنىڭ شەھەر-يېزىلىرىدا ئومۇميۈزلۈك قانات يايدى.

مەكىت ئاھمىيەتلىك دېخانلىرى دېخانچىلىقتىكى ئارىسال مەزگىللەدە ھېيىتتە ئوغلاق تارتمشش، ئۇسـۇل يەقتىسىن ئوتتۇرۇچ تۇرىدۇ. باۋدى ئوتوسى

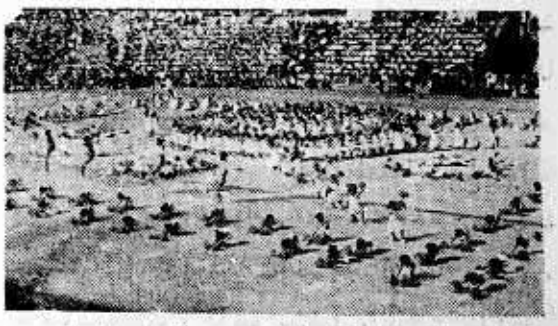

قەشقەر شەھەرلىك 12-باشلانغۇچ مەكتىۋىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى گىمناستىكا ئويناۋاتىدۇ. باۋدى ئوتوسى

ۋىلايەتلەمزنىڭ تەنتەربىيە ھەركىتى تېخنىكاسەۋىيىسى بىرقەدەر تېزيۇقۇرى كۆتـرىلدى. 1971-يىلدىن باشلاپ، ۋىلايەتلەمزدە جەمئى ئاپتونوم رايونىمىز يېنىك ئاتلىتىكا، قارلىغا ئېتىش، سۇ ئۇزۇش قاتارلىق تۈرلىرىبويىچە 77 رېكورت بۇزۇپ تاشلاندى، 189 ئالتۇن مىدال، 125 كۈمۈش مىدال، 105 مىس مىدال قولغا كەلدى، كوللېكتىپ تۈردىكى ۋاسكېتبول، ۋالىبول، پۇتبول جەمئى تەتە ئاپتونوم رايون بويىچە جەمئى 48 قېتىم چەمپىيونلۇققا، 24 قېتىم 2 - لىككە ئېرىشىلدى: ئوغۇل- قىزلار نىڭ ۋاسكېتبول، ۋالىبول، پۇتبول تۈرلىرىدە ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ 18 قېتىم شەنجاڭنى ۋەكىل بولۇپ مەملىكەت تىلىك مۇسابىقىلىرىغا قاتناشتى. ئۆسمۈرلەرنىڭ مەملىكەت تىلىك شۆبە رايونلار ئارا پۇتبول مۇسابىقىسىدا 2 قېتىم 2 - لىككە ئېرىشىلدى: ئوغۇللار ۋاسكېتبول كوماندىسى 1974 - يىلى باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ مەملىكەتلىك ۋاسكېتبول مۇسابىقىسى بويىچە لەنجۇ مۇسابىقە رايونىدا 2 - بولۇش، ئوغۇل - قىزلار ۋاسكېتبول، ئەر - ئايالالار ۋالىبول مۇسابىقىلىرىنىڭ مەملىكەتلىك شۆبە مۇسابىقە رايونى بويىچە 3 - بولۇشتەك ياخشى نەتىجە قولغا

كه لدى: 45 نه پەر تەنەرىكە تچى شىنجاڭنىڭ ۋاكالىتەن مەملىكەتلىك سۈ ئۇزۇش، يېنىك ئاتلىتكا، تىك ـ تاك توپ، شاخمات، پەي توپ مۇسابىقىلىرىدا قاتناشتى.

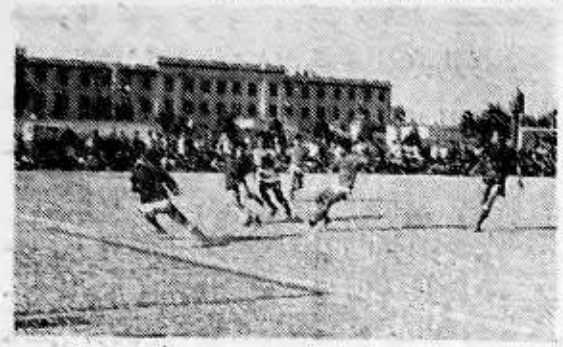

جەدۋى مۇسابىقە. باۋدې دوتوس

ۋىلايەتلىمىز تىنىچ تەنتەربىيە خىزمىتىدە. يەنە بىر قىسىم قېيمانچىلىق ۋەزىپىلىرىنى ئورۇنلاشقا تەييارلىق قىلماقتا. تەنتەربىيە مەيدانلىرىنى قۇرۇشتا بىرقانچە ۋىلايەت (ئوبلاست) لار تىنىچ كەينىدە قالدۇق. بۇ ھەم مەشقۇدە مۇسابىقىدا تەسىر يەتكۈزدى، ھەم ئاپتونوم رايونىنىڭ ۋىلايەتلىمىزدە ئۇيۇشتۇرغان مۇسابىقىلىرىنىمۇ ئورۇنلاشتۇرۇشقا ئامالسىز قېلىپ، نەتىجىلەر تىنىچ يۇكسىلمىگەن تەسىر يەتكۈزمەكتە. ئەسلىدە بىرقانچە بويىچە ئالدىنقى ئورۇننى ئىگەللەپ كەلگەن ۋاسكىتبول، قارىغا ئېتىش، پۇتبول، ۋالىبول، سۈ ئۈزۈش قاتارلىق تۈرلەردە ھازىر باشقا ۋىلايەت، ئوبلاستلار مۇ يېتىشىۋالدى. چېلىشىش، چوڭلار ۋاسكىتبولى تۈۋەنلەپ كېتىش ۋەزىيىتىدە تۇرماقتا، يەنىنىڭ ئاتلىتكىنىڭ كۆپ قىسىم تۈرلىرى شىنجاڭ بويىچە ئوتتۇرا، تۆۋەن ئېقىمدىكى سەۋىيىدە تۇرماقتا. گىمناستىكا، پىلانېر، قار ـ مۇز تېچىلىش قاتارلىق تۈرلەردە ۋىلايەتلىمىز يەنىلا ئاق ھالەتتە تۇرماقتا. (جاك جىنسەي)

1984 ـ يىللىق تەنتەربىيە نەتىجىلىرى] 1984 ـ يىلى ۋىلايەتلىمىز تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرىدا ياخشى نەتىجىگە ئېرىشكەن بىر يىل بولدى. ئۇنىڭ ئالاھىدىلىكى دائىمىسى كەڭ، ئادىمى كۆپ، نەتىجىسى كۆرۈنەرلىك بولۇشتىن ئىبارەت.

بۇ يىل ئېچىلغان ۋىلايەتلىك تەنتەربىيە كومىتېتى ۋاسكىتبول، ۋالىبول، پۇتبول، يېنىك ئاتلىتكا، تىك ـ تاك توپ، چېلىشىش، شاخمات، ۋېلىسىپىت، قارىغا ئېتىش، بېيسبول تۈرلىرىنى ئىبارەت جەمئىي 10 تۈردىكى 23 قېتىملىق مۇسابىقىنى ئۇيۇشتۇردى (بۇنىڭ ئىچىدە ئاپتونوم رايونلۇق تەنتەربىيە كومىتېتى ۋىلايەتلىمىزنىڭ ئۇيۇشتۇرۇشىغا ھاۋالە قىلغان ئاپتونوم رايونلۇق ياش ـ ئۆسمۈرلەر ۋالىبول مۇسابىقىسى ۋە ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ۋاسكىتبول شۆبە رايون مۇسابىقىسى بار). مۇسابىقىغا قاتناشقانلار ئېچىلغان ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر، دېخانلار، ئوقۇغۇچىلار ۋە ئوقۇشقا كىرمىگەن ئۆسمۈر ـ بالىلار ھەم يەسلى بالىلىرى بار. تەنھەركەتچىلەرنىڭ سانى 2673 كىشىگە، تاماشىچىلارنىڭ سانى 50 مىڭ نادەم (قېتىم) گە يەتتى.

1984 ـ يىلى ۋىلايەتلىمىز ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ 420 تەنھەركەتچىنى 27 تەنتەربىيە ۋەكىللەر كوماندىسى قىلىپ تەشكىللەپ، ئاپتونوم رايونلۇق تەنتەربىيە كومىتېتى ئۇيۇشتۇرغان پۇتبول، ۋاسكىتبول، ۋالىبول، يېنىك ئاتلىتكا، تىك ـ تاك توپ، قارىغا ئېتىش، چېلىشىش، ۋېلىسىپىت، شاخمات، بېيسبول تۇتۇش، مېيىپلار تەنتەربىيە كۆرسىتىدىن ئىبارەت 11 تۈردىكى مۇسابىقىغا قاتناشتۇردى، ۋىلايەتلىمىزنىڭ تەۋەركە تچىلىرى جەمئىي 9 تۈر بويىچە ئاپتونوم رايونىنىڭ رېكورتمېنى ئۈزۈپ، 36 ئالتۇن مېدالغا، 32 كۈمۈش مې-

دال ۋە 30 مىس مىدالىنا ئېرىشتى، رىكورتى بۇزۇپ تاشلانغان تۈرلەر: ياشلار گۈرۈپپىسى بويىچە ئەرلەر 200 مېتىرغا ئەركىن ئۇزۇش، 700 مېتىرغا پاقىچىلاپ ئۇزۇش، 100×4 مېتىرغا كۆچ ئۇلاپ ئۇزۇش، 400 مېتىرغا ئارىلاش ئۇزۇش، ئوغۇللار B گۈرۈپپىسى بويىچە 100×4 مېتىرغا كۆچ ئۇلاپ ئۇزۇش، ياش ئايالار گۈرۈپپىسى بويىچە 100×4 مېتىرغا كۆچ ئۇلاپ ئۇزۇش ۋە قىز ئۆسمۈرلەر B گۈرۈپپىسى بويىچە ئىگىزگە سەكرەش - تىسن ئىبارەت.

ۋىلايەتلىك ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتەپ ئىچىدىكى ئۆسمۈر قىزلار ۋالىبول كوماندىسى، پۇتبول كوماندىسى، مارالۇبشى ناھىيىسىدىكى دېخانلار ئەرلەر ۋاسكېتبول كوماندىسى ئاپتونوم رايونلۇق مۇسابىقىلاردا چېمپىيون بولدى. ئۆسمۈر قىزلار ۋالىبول كوماندىسى سېچۇەن ئۆلكىسىدىكى ۋېنجاك مۇسابىقە رايونىدا كېلىكە ئېرىشتى، شۇنداقلا مەدەنىيەتتە ياخشى كوماندا بولۇپ باھالانىپ، چوڭ يىغىندا تەقدىرلەندى. ئۆسمۈرلەر A گۈرۈپپا پۇتبول كوماندىسى شىنجاڭدا مەملىكەتلىك ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتەپلىرىنىڭ «سەكرەپ ئىلگىرىلەش ئۇقتۇمى» ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىسىدا قاتنىشىپ 12 - بولدى. قەتئى ھالدا ھەلگىلەنگەن ياش چەكلىمىسى بويىچە كوماندا تەشكىللەنگەنلىكتىن «تەنتەربىيە گېزىتى» نىڭ مەدھىيىلىشىگە ئېرىشتى. مارالۇبشى ناھىيىسىدىكى دېخانلار نىڭ ئەرلەر ۋاسكېتبول كوماندىسى مەملىكەتلىك «مول ھوسۇل ئۇقتۇمى» ۋاسكېتبول مۇسابىقىسىدا قاتنىشىش جەريانىدا مەدەنىيەتتە ياخشى كوماندا بولۇپ باھالانىپ، مۇسابىقە رايونى تاماشىچىلىرى ۋە «دېخانلار گېزىتى» نىڭ مەدھىيىسىگە ئېرىشتى. كونىشەر ناھىيىلىك 1 - باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ پۇتبول كوماندىسى شىنجاڭدا ۋاكالەتەن دۆلەتلىك تەنتەربىيە كومىتېتى شاڭخەيدە ئۆتكۈزگەن «مەملىكەتلىك بازلىق لاگېر باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى پۇتبول مۇسابىقىسى» غا قاتنىشىپ، مەدەنىيەتتە ياخشى كوماندا دېگەن نامغا ئېرىشىپ مۇكاپاتلاندى ھەم تەقدىرلەندى.

1984- يىلى ۋىلايەتلىمىزدە جەمئى 51 ئەپەر تەنھەركەتچى شىنجاڭدا ۋاكالىتەن مەملىكەتلىك مۇسابىقىلارغا قاتناشتى، ۋاسكېتبول، ۋالىبول، پۇتبولدىن ئىبارەت 3 كوللېكتىپ تۈر، 4 ۋەكىللەر كوماندىسىدىن باشقا يەنە يېنىك ئاتلېتكا، خەلقارا شاخمات، مېيىپلار تېنىك - تاك توپ مۇسابىقىسى، مېيىپلار نىڭ يېنىك ئاتلېتكا مۇسابىقىسى قاتارلىق تۈرلەر بىلەن تەنھەركەتچىلىرى شىنجاڭدا ۋاكالىتەن مەملىكەتلىك مۇسابىقىلارغا قاتناشتى. ۋىلايەتلىمىز نىڭ خەلقارا شاخمات ماھىرى مېجىت مەمتىمىن خېنىي شەھەرلىك مەكارلىشىپ، كوللېكتىپ مۇسابىقىسىدا قاتنىشىش جەريانىدا باشقا سەپداشلىرى بىلەن ھەمكارلىشىپ، كوللېكتىپ مۇسابىقىدا 14 - ئورۇننى ئېرىشتى. ئۇ يەنە خەلقارا شاخمات ئۇستىلىرىنىڭ 1982 - يىللىق مەملىكەتلىك مۇسابىقىسىدا چېمپىيون بولغان سەنشىلىك ماھىر يې جاڭ چۈەن بىلەن تەڭلىشىپ قېلىپ، پۇتۇن مەملىكەتنىڭ شاخمات ساھەسىنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ، «تەنتەربىيە گېزىتى» نىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولدى. ياش - ئۆسمۈرلەر B گورۇپپىسىنىڭ تەنھەركەتچىسى خوتەن يېزىلىق مەملىكەتلىك يېنىك ئاتلېتكا مۇسابىقىسىغا قاتنىشىش جەريانىدا توساق ئاتلاشتا 8- بولـ

دى. خۇالىجۇن بىر يىل ئىچىدە ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئايالار B گورۇپپىسىدا ئىگىزگە سەكـ رەش رىكورتمىن2 قېتىم يۇزۇپ تاشلىدى. مەملىكەتلىك يېنىك ئاتلېتىكا كۆرىگى مۇسابىقـ سىدا قاتنىشىش جەريانىدا سەكرەشتە ئومۇمىيۈزلۈك ماھارەت كۆرسىتىپ 11 ـ بولۇشتەك ياخشى نەتىجىگە ئېرىشتى. (جاڭ جىنسەي)

ا پارتىيىمىزنىڭ خەلقنى بەيىتىش سىياسىتى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى تەنتەربىيىسىگە يېڭى ھايات ئېلىپ كەلدى] ۋىلايىتىمىز نىڭ ئۇيغۇر، قىرغىز ، تاجىك قاتارلىق ئاز سانلىق مىللەتلىرى تەدىمدىن بۇيان تەنتەربىيە پائالـ يىتىنى قانات يايدۇرۇشتەك ئېسىل ئەنئەنىگە ئىگە ، ئازاتلىقتىن كېيىن پارتىيە مىللى سىياسىتىنىڭ شانلىق نۇرىدا ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى تەنتەربىيىسى راۋاج-لاندۇرۇلدى. ھەم ئومۇملاشقان ئىدى ، بىراق ، كېيىنكى " سول "چىل خاتا سىياسەتنىڭ تەسىـ رى ئاستىدا ئات بەيگىسىدىن ئىبارەت ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئەنئەنىۋى تەنتەربىيە پائالىيىتى پەيدىن ـ پەي تاشلىنىپ قالغان ئىدى ، پارتىيىنىڭ 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمى يىغىلىشىدىن كېيىن دېخانلار پەيدىن ـ پەي بېيىدى ، ئۇلار ۋاقىتنى ئۈزۈلىسىز بىر تەرەپ قىلىشتەك تەشەببۇسكارلىقنى ئېرىشتى ، بۇنىڭ بىلەن، ئوغلاق تارتىشىش ، ئات بەيگىسى ، ئارقان تارتىشىش قاتارلىق پائالىيەتلەر ئىستىخىيىلىك ھالدا قانات يايدى. ھەر دەرىجىلىك تەنتەربىيە تارماقلىرى ئۇلارنى تەرەققىياتى بويىچە يېتەكلەپ، پائال تەشكىللەپ، ئۇرۇقنى ئەنئەنىۋى تەنتەربىيە پائالىيەتلىـ رىنى كەڭ دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا ناھايىتى تېز ئەسلىگە كەلتۈردى، ئومۇمـ لاشتۇرۇدى ۋە راۋاجلاندۇردى.

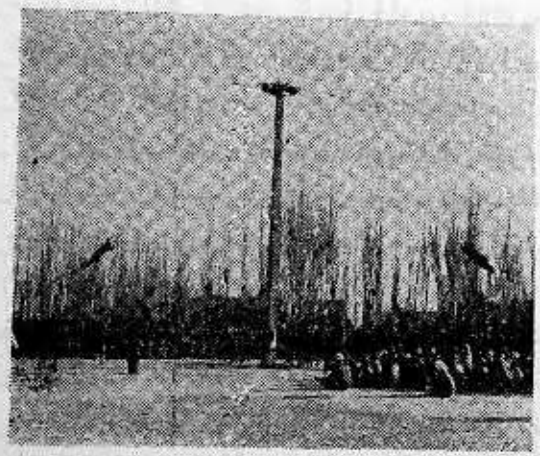

ساغايدى ـ مەكىت ناھىيىسىدىكى دېخانلار يالقۇزمـ دېخان ئەنئەنىۋى تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىنى ئاملاق بىرى. باۋدي فوتوسى

1980 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە ئوغلاق تارتىشىش، ئات بەيگىسى، چىلمىشىش قاتارلىق مۇسابىقىلار جەمئى 1700 مەيدان (قېتىم) ئۆتـ ئۈشتۈرۈلدى، مۇسابىقىنى قاتناشتۇرغان كىشىلەر سانى 160 مىڭ نەپەر (قېتىم) دىن ئاشتى، تاماشىچىلار 1 مىليون نەپەر (قېتىم) گە يەتتى. بۇ 1700 نەچچە قېتىملىق مۇسابىقە ئىچىدە ھەر دەرىجىلىك تەنتەربىيە كومىتېتلىرى تەشكىللىگەن نەلەر پەقەت28 قېتىم بولۇپ، قالغان%98 دىن كۆپرەك مۇسابىقىنى دېخانلار مەيلىغ توپلاش ئارقىلىق ياكى كەسپىي ئائىلىلەر، يەككە ئائىلىلەر ئۆيۈشتۈرغان. كونىشەر ناھىيـ سىنىڭ ئوپال يېزىسىدا بىر يىل ئىچىدە 24 قېتىم ئوغلاق تارتىشىش، ئات بەيگىسى، 85 قېـ تىم چىلمىشىش مۇسابىقىسى ئۆيۈشتۈرۈلدى. يېڭىسار ناھىيىسىنىڭ دېخانلىرى 1984 يىلى 230

قېتىم ئوغلاق تارتىشىش، 5 قېتىم ئات بەيگىسى، 304 مەيدان چېلىشىش مۇسابىقىسى ئېلىپ بارـ دى. مۇسابىقىغا قاتناشقان كىشىلەر 35800 ئادەم (قېتىم)دىن، تاماشـىچىلار 458 مىڭ ئا ـ دەم (قېتىم) دىن ئېشىپ، پۈتۈن ناھىيىدىكى ئومۇمى ئاھالىنىڭ 3 ھەسسىگە تەڭلەشتى.

1984 ـ يىلى مەمۇرى مەھكىمە مىللى دىنى ئىشلار باشقارمىسى بىلەن ۋىلايەتلىك تەـ تەربىيە كومىتېتى پەيزىۋات ناھىيىسىدە بىرلىشىپ ۋىلايەت بويىچە تۇنجى قېتىملىق ئات بەيگىسى، ئوغلاق تارتىشىش مۇسابىقىسى ئويۇشتۇردى، 150 نەچچە نەپەر ماھىر مۇسابىقىغا قاتـ ناشتى، ھەر كۈنى 30ـ40 مىڭ كىشى مۇسابىقىنى كۆردى، يوپۇرغا، مارالۇبشى، يېڭىشەر، قەشـ قەر شەھرى تېتىراپىدىكى دېخانلار تېراكتور، ۋېلىسىپىت بىلەن نەچچە ئون چاقىرىم يىراق لىقتىكى جايلاردىن مۇسابىقىنى كۆرگىلى كېلىشتى. 6 كۈن ئېلىشىش ئارقىلىق پەيزىۋات، مارالۇبشى ناھىيىلىرى ئات بەيگىسى، ئوغلاق تارتىش بويىچە چەمپىيۇن بولدى.

[ئاممىۋى تەنتەربىيە پائالىيىتى] ۋىلايىتىمىزنىڭ ئاممىۋى خاراكتېرلىك تەنتەربىيە پائالىيىتى كەڭ ئاساسقا ئىگە. ئەنئەنىۋى تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى ئىچىدە ئات بەيگـ سى، ئوغلاق تارتىشىش، چېلىشىش، ئارقان تارتىشىش قاتارلىقلار بار. ھازىرقى زامان تەنتەر ـ بىيە پائالىيەتلىرىدىن ۋاسكېتبول، ۋالىبول، پۈتبول، يېنىك ئاتلېتىكا، ۋېلىسىپىت، تېنىك ـ تاك توپ، پەي توپ قاتارلىق تۈرلەر ئومۇملاشتى. 1984 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە ھەر مىللـ لەت كادىرلىرى، ئاممىسى ئىچىدە تۈرلۈك تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىگە قاتناشقان كىشىلەر 800 مىڭدىن ئېشىپ، تەخمىنەن پۈتۈن ۋىلايەتتىكى ئومۇمى ئاھالىنىڭ ¼ قىسمىنى ئىگىلىدى.

مەكتەپلەردە تەنتەربىيە چېنىقىش ئۇلچىمى ئارقىلىق ئۇلچەمگە يېتىش پائالىيىتى ئومۇمىيۈزلۈك قانات يايدۇرۇلدى. 1984 ـ يىلى ئۇلچەمگە يەتكەن كىشىلەر سانى 12777 كىشى بولۇپ، ئۇلار ئىچىدە بالىلار گۇرۇپپىسى 6345 كىشى، ئۆسمۈرلەر B گۇرۇپپىسى 6002 كىشى، A گۇرۇپپىسى 430 كىشى.

زاۋۇت، كان، كارخانا، ئورگانلار ئۆزئۆزىنغا يۈگرەش، ۋاسكېتبول، ۋالىبول، پۈتبول، يېنىك ئاتلېتىكا، ۋېلىسىپىت، پەي توپ، تېنىك ـ تاك توپ، تەيچىۋەن، قېلىچ ۋازلىق، چامباشچىلىق، چىگۈك (گۈمپا)، تاققا چېقىش، سۈ ئۈزۈش، چېلىشىش، ئارقان تارتىش، شاخمات قاتارلىق تۈرلەردىكى تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى قانات يايدۇرۇلدى. تەنتەربىيە پائالىيىتىگە قاتـ ناشقان ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر تەخمىنەن 81 مىڭ كىشى بولۇپ، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئو ـ مۇمى سانىنىڭ 80% تىنى ئىگىلىدى.

يېزىلاردا چارۋىچىلار ئاز سانلىق مىللەت ئەنئەنىۋى تەنتەربىيە پائالىيىتىنى قانات يايدۇرغاندىن باشقا، ھەردەم رىجلىك تەنتەربىيە تارماقلىرىيەنە دېخانلارنى ۋاسكېتبول، ۋا ـ لىبول، ۋېلىسىپىت، يېنىك ئاتلېتىكا قاتارلىق ھازىرقى زامان تەنتەربىيە پائالىيىتىگە قاتنىشىشقا يېتەكلىدى. تەنتەربىيە پائالىيىتىنى ئاتاشقان دېخانلار 630 مىڭ كىشىگە يە ـ تەپ، يېزا ئىگىلىك، چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى ئومۇمى ئاھالىنىڭ تەخمىنەن 30% تىنى كۆپرەكنى ئىگىلىدى.

1984 ـ يىلى ۋىلايەت بويىچە يېزا (بازار)لارنىڭ 80% تىدە «تەنتەربىيە ـ تەنتەربىيە

خەزمەتى پونكىتلىرى قۇرۇلدى، قەشقەر شەھرى، مارالۇبشى، يېڭىشەھر قاتارلىق ناھىيىلەردە قۇرۇق مۇز مەيدانلىرى ياسالدى، نۇرغۇن يېزا (بازار)لاردا ۋە كەنتلەردە ئۇزلىرى مەبـ لەغ سېلىپ قۇرغان تەنتەربىيە ئەسلىھەلىرى بارلىققا كەلدى، مەكتەپ ناھىيىسىدە يېقىنقى يىل قانچە يىلدىن بۇيان، يېزىلارنىڭ 118 ۋاسكىتبول مەيدانى، چىراقلىق توك مەيدانىدىن ئىككىسى، 23 ۋالىبول مەيدانى ۋە ئاددىي چېلىنىشمۇ مەيدانلىرى ھەممە دۆيلەردە بارلىققا كەلدى، ئەمما ئۇزى ئۆيۈشتۇرغان تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرى كۆپەيمەي بارماقتا. ئەمما كوللېكتىپ مەبلەغ توپلاش ئارقىلىق ھەم بەككە ئاملىلەر، كەسپىي ئاملىلەر ئۆتكۈزگەن مۇسابىقە 1500 مەيدان - قېتىمدىن ئاشتى. مۇسابىقىغا قاتناشقان كىشىلەر سانى 160 مىڭ ئادەم (قېتىم)غا، تاماشىچىلار 1 مىليون ئادەم (قېتىم)غا يەتتى.

1984 - يىلى ۋىلايەتتە يەنە "9 - ئايدىكى 9 - كۈنى" دېگەن چۈشىنىكى بايرىمىدا پىشـ قەدەم كادىرلارنىڭ ئىگىز لەككە چىقىش پائالىيىتى، مەيىپلارنىڭ تەنتەربىيە كۆرىگى، دەم ئېلىشقا، يىغىنىمىگە چىقىشقان كادىرلارنىڭ "ئۆزۈن ئۆمۈر كۆرۈش لوڭقىسى" شاخمات مۇسـا بىقىسى، «1 - ئىيون» بالىلار تەنتەربىيە كۆرىگى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى لوڭقىسى ئېـ لىش بويىچە ئارقان تارتىشىش مۇسابىقىسى، بېيلىق تۆتۈش مۇسابىقىسى قاتارلىقلار ئۇيۇشـ تۇرۇلدى. «4 - ماي» ياشلار بايرىمىنىڭ 60 يىللىغىنى خاتىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلەن250 نەپەر تەنەركەتچى قاتناشقان ياشلارنىڭ تاقا چىقىش مۇسابىقىسى ئېلىپ بېرىلدى، تـا ماشىچىلار 20000 كىشىگە يېقىنلاشتى، ۋىلايەتنىڭ پارتىيە- ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدىكى رەھبىرىي يولداشلارمۇ بۇ پائالىيەتكە قاتناشتى.

ۋىلايىتىمىزدە ئاممۇي خاراكتېرلىك تەنتەربىيە پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ قول غا كەلتۈرگەن نەتىجىلەر كۆرۈنەرلىك بولدى. قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق فابرىكىسى، يەكەن ناھىيىلىك سودا ئىدارىسى مەملىكەت بويىچە ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ تەنتەربىيە پائـا لىيىتىدە ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالانىپ، مەملىكەتلىك تەنتەربىيىدىكى ئىلغار كوللېك تىپ، ئىلغار شەخسلەرنىڭ قۇرۇلتىيىغا قاتناشتى. توقۇمىچىلىق فابرىكىسى مەملىكەتلىك 4-نۆـ ۋەتلىك تەنتەربىيە كۆرىگىدە ۋەكىل ئەۋەتىپ قاتناشتۇردى. 1975 - يىلى قەشقەر 1 - ئوتتۇرا مەكتەپ مەملىكەت بويىچە مەكتەپلەرنىڭ ئاممۇيى تەنتەربىيە پائالىيىتىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى. كېيىن، قەشقەر 2 - ئوتتۇرا مەكتەپ، 6 - ئوتتۇرا مەكتەپ، يېڭىشەھر ناھىيەلىك 1 - ئاۋغۇست ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ ئىلگىرى - كېيىن بولـۇپ ئاپتونوم رايون بويىچە ئاممۇي تەنتەربىيىدىكى ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى. قەشـ قەر 6 - ئوتتۇرا مەكتەپ شىنجاڭغا ۋاكالىتەن ماڭارىپ مىنىستىرلىگى يانجۇدا چاقىرغان مەكتەپلەرنىڭ تەنتەربىيە، سەھىيە خىزمىتى يىغىنىغا قاتناشتى. مەكتەپ ناھىيىسىنىڭ يا نـ تاق كومپونىسى 3 قېتىم مەملىكەتلىك يېزا تەنتەربىيىسى بويىچە ئىلغار ئورۇن بولـۇپ باھالاندى. مەكتەپ ناھىيىسى ۋە بۇ ناھىيىنىڭ يانتاق كومپونىسى، غاز كۆل كومپونىسىدە كى تەنەركەتچىلەر ئايرىم - ئايرىم ھالدا 3-، 4-، 5-، نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك تەنتەر- بىيە كۆرەكلىرىگە قاتنىشىپ، دۆلەتلىك تەنتەربىيە كومىتېتىنىڭ تەقدىرلىشى ۋە مۇكاپاتـ لىنىشىغا ئېرىشتى. ئاپتونوم رايونلۇق تەنتەربىيە كومىتېتى ئۇلارنىڭ يېزا تەنتەربىيە پائـ

ئالىيتىمنى قانات يايدۇرۇشتەمكى تەجرىبىلىرىنى كېڭەيتىش ئۈچۈن 2 قېتىم بۇ ئاھىيەدە يۈ-
تۈن شەنجاڭنىڭ يېزا تەنتەربىيە خىزمىتى نەق مەيدان يىغىنىنى چاقىردى. 1984 - يىلى
ۋىلايەتلىك ئالدىنقى قاتاردىكى ئەرلەر ۋالىبول كوماندىسى ئاپتونوم رايون بو-
يىچە چېمپىيون بولدى، ئەرلەرنىڭ پۈتبول، ئايالار ۋاسكېتبول ۋە ئايالار ۋالىبول مۇ-
سابىقىلىرىدا 2 - ئىككە ئېرىشتى، بېيلىق تۈتۈش ئاپتونوم رايون بويىچە كوللېكتىپنىڭ
ئومۇمى نومۇرىدا 1 - ئىككە ئېرىشتى، دىخانلارنىڭ ئەرلەر ۋاسكېتبول مۇسابىقىسىدا چېمپې-
يۇنلۇققا ئېرىشىلدى. مېيمپ تەنھەرىكەتچىلەر ئاپتونوم رايوندا تۇنجى قېتىم ئۆتكۈزۈلگەن
مېيمپلار تەنتەربىيە كۆرىگىدە 5 ئالتۇن مېدالغا، 1 كۈمۈش، 5 مىس مېدالغا ئېرىشىشى.
گاس - گاچا تەنھەرىكەتچى خاۋسۇخۇك يالغۇز 3 ئالتۇن مېدالغا ئېرىشىپ، شەنجاڭنىڭ ۋا-
كالىتەن مەملىكەتلىك مېيمپلارنىڭ تەنتەربىيە كۆرىگىگە قاتناشتى. (جاك جىنسەي)

[ئۆسمۈر-بالىلارنىڭ ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىۋى] ۋىلايەتلىك تۇنجى ئۆسمۈر بالىلار ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىۋى 1958 - يىلى قۇرۇلغان. ئۇ چاغدا مەكتەپتە پەقەت يېنىك ئاتلېتىكا، ۋاسكېتبول تۈرلىرى بويىچە 3 سىنىپ بار ئىدى. ئۇ-
نىڭغا 7 نەپەر قوشۇمچە تەربىيەر تەكلىپ قىلىنغان ئىدى، جەمئىي 50 نەپەر ئۆسمۈر-بالا مەشقە
قىتنىشاتتى. 1974 - يىلدىن كېيىن پەيدىن - پەي 3 دەرىجىلىك مەشق تۈرى شەكىل-
لەندى. ئۆسمۈرلەر A، B گۇرۇپپىلىرى، بالىلار گۇرۇپپىسى قاتلاممۇ - قاتلام بىرلەشتۈرۈل-
دى. 1984 - يىلى ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتەپلىرى 13 كە كۆپەيدى. ۋىلايەتلىك
تەنتەربىيە مەكتىۋى يەنە بىر نۆۋەتلىق ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىۋى قۇردى. مەشق
سىنىپى 3 تېسىن كۆپەيىپ 106 گە يەتتى، يەنە ئاپتونوم رايونلۇق تەنتەربىيە كومىتە-
تى ۋىلايەتلىك مەشق تېلېۋىزىيىنى چۈشۈرۈپ بەرگەن 5 نۆۋەتلىق سىنىپ بار، مەكتەپ-
تە 1546 ئوقۇغۇچى، 76 نەپەر تەربىيىر بار. مەشق تۈرلىرى ئېچىلىپ يېنىك ئاتلېتىكا، پۈت-
بول، ۋاسكېتبول، ۋالىبول، قارىغا ئېتىش، چېلىشىش، ياپونچە چېلىشىش، سۇ ئۈزۈش، تىنىك-
تاك توپ، چامباشچىلىق، خەلقارا شاخمات قاتارلىق 11 خىل تەنتەرىكەت بار.

ۋىلايەتلىك نۆۋەتلىق ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىۋى 1983 - يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئىشتىن سىرتقى مەشق خىزمىتى بويىچە ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى ۋە مەملىكەتلىك مەشق خىزمىتى بويىچە ئىلغار قورۇلتىيىغا قاتنىشىپ، دۆلەتلىك تەنتەربىيە كومىتېتىنىڭ تەقدىرلىشى ھەم مۇكاپاتلىنىشقا ئېرىشتى.

1984 - يىلى ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىۋى بويىچە مەشق خىزمىتى دەسلەپ-
كى قەدەمدە ئىسلاھ قىلىنىپ، تەربىيىرلارنىڭ خىزمەت ئورنى مەسئۇلىيەت تۇيۇمى، تەنتەر-
كەچلەرنىڭ ئۆگىنىش تەجىرىبىسىنى مۇكاپاتلاش پۈتۈن ۋە تەربىيىرلارنىڭ مۇكاپاتلىنىش
تۇيۇمىنى تۇيۇپ چىقتى.

1971 - يىلىدىن بۇيان، ۋىلايەتلىك ياش - ئۆسمۈرلەر ئىشتىن سىرتقى تەنتەر-
بىيە مەكتەپلىرىدە مەشق قىلمۇاتقان تەنھەرىكەتچىلەر يېنىك ئاتلېتىكا، قارىغا ئېتىش، سۇ
ئۈزۈش، ۋېلىسىپىت مېنىش قاتارلىق مۇسابىقىلاردا ئاپتونوم رايونلۇق رېكورتمېنچە مىئى 42 قېتىم
بۇزۇپ، 125 ئالتۇن مېدالغا، 88 كۈمۈش مېدالغا، 65 مىس مېدالغا ئېرىشتى. كوللېكتىپ
تۈرلەردىن ۋاسكېتبول، ۋالىبول، پۈتبول مۇسابىقىلىرىدا 35 قېتىم ئاپتونوم رايونلۇق

چەمپىيونلۇقىدا، 21 قېتىم 2 - لىككە ئېرىشتى. ئۆسمۈرلەر پۇتبول كوماندىسى 5 قېتىم شىنجاڭغا ۋاكالىتەن مەملىكەتلىك مۇسابىقىلەرگە قاتناشتى؛ ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىپىنىڭ ئەرلەر ۋاسكېتبول كوماندىسى 4 قېتىم، ئاياللار ۋاسكېتبول كوماندىسى 5 قېتىم شىنجاڭغا ۋاكالىتەن مەملىكەتلىك مۇسابىقىگە قاتناشتى؛ ئەرلەر ۋالېيبول كوماندىسى 3 قېتىم، ئاياللار ۋالېيبول كوماندىسى 4 قېتىم شىنجاڭغا ۋاكالىتەن مەملىكەتلىك مۇسابىقىگە قاتناشتى. ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىپىنىڭ 45 نەپەر تەنھەرىكەتچىسى يېنىك ئاتلېتىكا، قارىغا ئېتىش، سۇ ئۈزۈش، پەي توپ، تىك - تاك توپ قاتارلىق شەخسلەرنىڭ تەنتەربىيە تۈرلىرى مۇسابىقىسىدە شىنجاڭغا ۋاكالىتەن مەملىكەتلىك مۇسابىقىگە قاتناشتى.

1984 - يىلى ۋىلايىتىمىزنىڭ ئۆسمۈرلەر پۇتبول كوماندىسى شىنجاڭغا ۋاكالىتەن شەنەندە ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتەپلىرى «سەككىز ئىلگىرىلەش لوڭقىسى» ھەل قىلغۇچى مۇسابىقىسىغا قاتنىشىپ، مەملىكەت بويىچە 12 - لىككە ئېرىشتى؛ ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىپىنىڭ ئاياللار ۋالېيبول كوماندىسى يەنە بىر قېتىم شىنجاڭغا ۋاكالىتەن سىچۈەننىڭ ۋەنجىياڭ رايونىدىكى مۇسابىقىگە قاتنىشىپ 5 - لىككە ئېرىشتى ۋە مەنىۋى مەدەنىيەتتە ياخشى ۋەكىللەر كوماندىسى بولۇپ باھالاندى؛ بالىلار پۇتبول كوماندىسى شىنجاڭغا ۋاكالىتەن مەملىكەتلىك باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ يازلىق لاگېر پۇتبول مۇسابىقىسى شاڭخەي مۇسابىقە رايونىدىكى مۇسابىقىگە قاتنىشىپ، مەنىۋى مەدەنىيەتتە ياخشى كوماندا دېگەن نامغا ئېرىشتى.

ئارقان تارتىشىۋاتقان بالىلار.
مۇھەممەت ھېيت فوتوسى

يېقىنقى 10 يىلدىن بۇيان، ۋىلايىتىمىزنىڭ ئۆسمۈر - بالىلار ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتىۋى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئاپتونوم رايوننىڭ كەسپىي كوماندىسى، قىسىمنىڭ تەنتەربىيە خىزمىتى كوماندىسى، باشقا ۋىلايەتلەرنىڭ كەسپىي كوماندىلىرى ئۈچۈن تەنتەربىيە كەسپىي خادىملىرىدىن 94 كىشىنى يەتكۈزۈپ بەردى. ئاپتونوم رايونلۇق تەنتەربىيە ھەركىتى مەكتىۋىگە 20 كىشىنى تاللاپ ئەۋەتتى، ئوتتۇرا - باشلانغۇچ مەكتەپ تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىلىرىدىن 25 كىشىنى تەربىيىلىدى، تەنتەربىيە تايانچلىرىدىن 105 كىشىنى تەربىيىلەپ بەردى. 79 كىشى ئالىي، تېخنىكوم مەكتەپلىرىنىڭ تەنتەربىيە فاكۇلتېتلىرىغا قوبۇل قىلىندى، 125 كىشى ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوم مەكتەپلىرىنىڭ تەنتەربىيە سىنىپلىرىغا ئىمتىھان بېرىپ ئۆتتى.

1984 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق كەسپىي كوماندىغا، باشقا ۋىلايەتلەرنىڭ كەسپىي كوماندىلىرىغا، قىسىمنىڭ تەنتەربىيە خىزمىتى كوماندىسىغا ۋە ئاپتونوم رايوننىڭ تەنتەر-

بىيە مەكتەپلىرىنىڭ 35 نەپەر تەنتەربىيە خادىمى يەتكۈزۈپ بېرىلدى. 4 كىشى ئالى تېخنىكوم مەكتەپلىرىنىڭ تەنتەربىيە پاكولتېتلىرىغا قوبۇل قىلىندى. 4 كىشى دارىلمۇئەللىمىنلىك تەنتەربىيە سىنىپلىرىغا ئوقۇتقۇچى بېرىپ ئوقتى. (داۋامى چىقىدۇ)

[تاققا چىقىش ھەركىتى] تاققا چىقىش ھەركىتىنى قادات يايدۇرۇشتا تەشەببۇسكار ئىنتايىن ئەۋزەل شارائىتقا ئىگە. دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن بۇيان بىز جۇڭگو ۋە چەتئەللەرنىڭ نۇرغۇن مەشھۇر تاققا چىقىش تەنھەركەتچىلىرىنى كۈتىۋالدۇق. 1980 - يىلى گوۋۇيۈەن جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇزتاغ، گوڭگىر تېغى، گوڭگىر تۆپە چوققىسىنىڭ سىرتقا ئېچىۋېتىلىشىنى تەستىقلىدى، ئارقىدىنلا دۇنيا بويىچە 2 - ئىگىز چوققا چوگىرى چوققىسىمۇ سىرتقا ئېچىۋېتىلگەن چوققىلار قاتارىغا كىرگۈزۈلدى. بۇ چوققىلار زور تۇرىكۈمدىكى جۇڭگو ۋە چەتئەللەرنىڭ تاققا چىقىش تەنھەركەتچىلىرى ھەم ئىگىز تاغ، سايامەتھەۋىسىنى كارلىرىنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى. بىز "مەۋقەنى دۆلەت ئىچىگە قويۇش، ئىچىۋېتىشتە چىڭ تۇرۇش" سىياسىتى بويىچە 4 يىلدىن بۇيان ئاسىيا، ياۋروپا، ئاۋستىرالىيە، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئىبارەت 4 قىتئە، 7 دۆلەتتىن كەلگەن تاققا چىقىش تەنھەركەتچىلىرى ۋە شاڭگالا، ئاۋمىنلىق قېرىنداشلارنى، جەمئى 59 تاققا چىقىش ۋە ئىگىز تاغدا سايامەت قىلىش كوماندىلىرىنى كۈتىۋېلىپ، دۆلەتكە 1 مىليون 767 مىڭ يۈەن تاشقى پىرۋوت كىرىم قىلىپ بەردۇق. (داۋامى چىقىدۇ)

[„چېلىشىش ماكانى„دا يەنە ۋاسكىتبولغاھەۋەس قوزغالدى] مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ "چېلىشىش ماكانى" دېگەن نامى بار، ئۇلار ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ كەسپىي كوماندىسىغا 13 نەپەر چېلىشچىنى يەتكۈزۈپ بەردى. بۇ ناھىيىنىڭ ۋەكىللەر كوماندىسى ئۈدا 22 يىل ۋىلايەتتە كوللېكتىپ ئومۇمىي نومۇردا 1 - لىككە ئېرىشىپ كەلدى، ئۇلار كۆپ سانلىكى چىمپىيونلۇققىمۇ ئېرىشكەن. مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ تەنھەركەتچىلىرىنى ئاساس قىلىپ تەشكىللەنگەن ۋىلايەتلىك چېلىشچىلار كوماندىسى ئاپتونوم رايونىمىزدىكى مۇسابىقىلاردىمۇ كۆپ قېتىم چىمپىيون بولدى. 2 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك تەنتەربىيە كۆرىگىدە راخمان بىلەن غېنى ساماق ئايرىم- ئايرىم ھالدا ئېغىر دەرىجىلىكلەر ۋە 2 - يېنىك دەرىجىلىكلەر بويىچە 3- بولدى، ئابدۇجېلىل ئېغىر دەرىجىلىكلەر بويىچە4 - بولدى. بۇ 3 نەپەر ماھىرنىڭ ھەممىسى ئۇيغۇر دېخان تەنھەركەتچى. 1984 - يىلى مارالۇبشى ناھىيىلىك تەنتەربىيە كومىتېتىنىڭ ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتەۋى ۋىلايەتبويىچە تۇنجى قېتىم ياپونچە چېلىشىش سىنىپىنى تەشكىللىدى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئىگىلىكىنىڭ گۈللىنىشىگە ئەگىشىپ، چېلىشچىلار ماكانىدىكى ھەر مىللەت ئاھالىسىدا يەنە ۋاسكىتبول ھەركىتىگە ھەۋەس قوزغىلىشتا باشلىدى. شەھەرلىيەزىلاردا ۋاسكىتبول قىزغىنلىقى پەيدا بولدى. پۈتۈن ناھىيىنىڭ ۋاسكىتبول تېخنىكا سەۋىيەسىنى پەيدىن - پەي ئۆستى. ئوغۇللار نىڭ ۋاسكىتبول كوماندىسى ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ 5 قېتىم ۋىلايەتتە 1 - لىككە ئېرىشتى، ئاپتونوم رايون ئۇچۇن 5 نەپەر تەنھەركەتچى، ۋىلايەتنىڭ ئوقتۇلمۇق ئىشتىن سىرتقى تەنتەربىيە مەكتەپلىرى ئۈچۇن 20 نەچچە نەپەر ئوقۇغۇچى يەتكۈزۈپ بەردى. 20 نەچچە نەپەر كوماندا ئەزاسى ئاپتونوم رايونغا ۋاكالىتەن مەملىكەتلىك مۇسابىقىغا قاتناشتى.

چوڭ ئىشلار خاتىرىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984- يىللىق چوڭ ئىشلار خاتىرىسى

1 - ئاي

4- 5-كۈنلىرى: ۋىلايەت‌لىك پارتكوم تەشۋىقات‌بۆلۈمى تەشۋىقات خىزمىتى يىغىنى چاقىرىپ، مەملىكەت‌لىك مەدەنىيەت نازارەت نازىرلىرى، ئىدارە باشلىقلىرى يىغىنى، مەملىكەت‌لىك رادىيو - تېلېۋىزىيە تەشۋىقات خىزمىتى يىغىنى، مەملىكەت بويىچە يېزىلاردا مەدەنىيەت‌لىك يېزا، بازار قۇرۇش سۆھبەت يىغىنى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ئارمىيە بىلەن خەلق ئىرلىكتە مەنىۋى مەدەنىيەت پائالىيىتىنى ئالماشتۇرۇش يىغىنلىرىنى دوھمىغا يەتكۈزدى. يىغىندا ۋىلايەتتىمىزنىڭ ئەملىيەتكە ئىرلەشتۈرۈپ، سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت پائالىيىتىنى، مەنىۋى بۇلغۇنۇشنا قارشى تۇرۇش ۋە ئۇنى تازىلاش مەسىلىسىنى مۇزاكىرە ۋە مۇھاكىمە قىلىندى.

5- 6- كۈنلىرى: ۋىلايەت‌لىك پارتكوم يېزا خىزمىتى يىغىنى چاقىردى. ۋىلايەت‌لىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى يولداش گوگاك مەركەز چاقىرغان يېزا خىزمىتى يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى. يىغىندا ۋىلايەتتىمىز يېزىلىرىنىڭ يېڭى ۋەزىيىتى تەھلىل ۋە مۇھاكىمە قىلىندى. ھەم ۋىلايەتتىمىزنىڭ ئەملىيەتكە ئىرلەشتۈرۈپ، ئېنىق - ئېنىق، سۈ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشىنى مەركەز قىلغان يېزىلارنىڭ "5 تە ياخشى" قۇرۇلۇشىنى ياخشى تۇتۇش، "ئىككى

چېلىشچىلار قاتتىق چېلىشىش مەشقى ئېلىپ بارماقتا. چىۋلىك فوتوسى

1984 - يىل 8- ئايدا ئاپتونوم رايونىدا دىخانلار نىڭ «مول - ھوسۇل لوكئقىسى» غا ئېرىشىش بويىچە ۋاسكىتبول مۇسابىقىسىغا قاتناشقۇچىلارنى تاللاش مۇسابىقىسى ئوتكۈزۈلدى. مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ سېرىقبۇيا يېزىسىدىكى 10 نەپەر ئۇيغۇر دىخانلاردىن تەشكىللەنگەن ئەرلەر ۋاسكىتبول كوماندىسى ا - بولۇپ تالاندى. ئۇلار مەملىكەتلىك تۇنجى نۆۋەتلىك دىخانلار نىڭ «مول-ھوسۇل لوكئقىسى» خېنەن ئۆلكىسى رۇكىياك ناھىيىسىنىڭ مۇسابىقىرايونىدىكى مۇسابىقىغا قاتناشتى، ئۇلار مۇسابىقىدا كەمتەر، تىرىشچان، ئىتتىپاق ھەم دوستانە بولۇپ، تاماشىچىلار، تەربىيىلەرگە ۋە تەنىرىكە تېخىلەرنىڭ مەدھىيىسىگە ئېرىشتى ۋە مەنىۋى جەھەتتە ياخشى كوماندا دېگەن نامغا مۇمەسسەر بولدى. جۇڭگو «دىخانلار گېزىتى»، «چېگرا رايونىدىكى قېرىندىداشلار ئوتتۇرا جۇڭگو تۇزلەڭلىكىگە كەلدى» دېگەن سەرلەۋھىدە ماقالە ئېلان قىلىپ ئۇلارنى تەقدىرلىدى.

ئائىلە» قۇرۇلۇشى ۋە تۇرۇش ئوبوروتى خىزمىتىنى ياخشى تۇتۇش، مەسئۇلانتا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددىگە بېرىش تۈزۈمىنى يەنمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈش ھەم ئۇنى ئورۇنلاشچىلىق، كومپونات، ئەترەت كارخانىلىرى، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى، سۇ ئىشلىتىش قاتارلىق يېزا ئىگىلىگە مۇناسىۋەتلىك ھەر قايسى ساھەلەرنىڭمۇ كېڭەيتىشنى ئوتتۇرىغا قويدى.

5 ـ 9 ـ كۇنلىرى ۋىلايەت ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى خىزمىتى يىغىنى چاقىرىپ، ئاپتونومراـيونلۇق 5 ـ نۆۋەتلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ 3 ـ سانلىق يىغىنى ۋە مەملىكەتلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى "10 ـ ئۆرۈلتىبى» نىڭ روھىنى يەتكۈزدى؛ ۋىلايەتتىمىزنىڭ 1983ـ يىللىق ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى خىزمىتىدىن خۇلاسە چىقىرىپ، ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى مۇندىن كېيىنكى خىزمىتىنى ئورۇنلاشتۇردى.

9 ـ 14 ـ كۇنلىرى: ۋىلايەتسىياسى قانۇن خىزمىتى يىغىنى چاقىردى. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇناۋىن شۇجىسى تەلۈالدى توختى ۋە يولداش گوگاك ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ يىغىنداـ سۆز قىلىپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە زەربە بېرىش كۈرىشىنىڭ بىرىنچى ئۇرۇش ئوپېراتسىيىسى بىرىنچى چېگىنىڭ ئاساسى ئەھۋالى ۋە تەجرىبىلىرىنى يەكۇنلىدى ھەم بىرىنچى ئۇرۇش ئوپېراتسىيىسىنىڭ ئىككىنچى چېگىنى ئورۇنلاشتۇردى.

10 ـ كۇنى: ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرىي مەھكىمە بىرلىشىپ ئومۇمى ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، پەيزىۋات ناھىيىسىدە ئادەم ۋە ھايۋان ئىچىدىغان سۇ قۇرۇلۇشى داۋاملىماـيە ئىنتىزامىنى خىلاپلىق قىلغان ئالاقىدار خادىملارغا قاتتىق چارە كۆردى.

11 ـ كۇنى: مەمۇرىي مەھكىمە مالىيە ئىشاۋەتلىك قەرز خىزمىتىنى داۋاملىق چىڭ تۇتۇش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش چىنارداى. يىلنىڭ بېشىدىن باشلاپلا كىرىم ئۈيۈشتۈرۈش خىزمىتىنى چىڭ تۇتۇشنى، ھەر خىل مالىيە چىقىملىرىنى قاتتىق كونتۇرۇل قىلىشنى، پۇلنىڭ تارقىلىشىنى، سودا ـ مائارىپ كارخانىلىرىدىكى كۆچمە مەبلەغنى باشقۇرۇشنى كۈچەيتىشنى تەلەپ قىلدى.

12ـ 17 ـ كۇنلىرى: ۋىلايەتلىك ئايالار ھەرىكىتى ئايالار خىزمىتى يىغىنى چاقىرىپ، 1984 ـ يىللىق ئايالار خىزمىتىنىڭ ۋەزىپىلىرىنى ئورۇنلاشتۇردى.

17ـ كۇنى: ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇناۋىن سېكرېتارى يولداش گوگاك، سابىق دىخانچىلىق باشلىقى ئابدۇنىياز باشلىقى يولداش شۇي دېيەنژېنى چوڭقۇر سېتىشىپ مائارىپ ئىلان قىلدى. «تەشەببۇسكارلىق» خەۋىرى قىلىندۇ: 1983 ـ يىلى 12 ـ ئايدىنىڭ 16 ـ كۇنى ۋىلايەتلىك پارتكوم يولداش شۇي دېيەنژېدىن ئۆگىنىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش چىنارغاندىن كېيىن، ۋىلايىتىمىزنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا يولداش شۇي دېيەنژېدىن ئۆگىنىش پائالىيىتى كەڭ قانات يايدۇرۇلغان، ھەر مىللەت خەلقى شۇي دېيەنژېنى ئۆلگە قىلىپ شىنجاڭنى ئېچىش، گۈللەندۈرۈشتە يېڭى خىزمەت كۆرسىتىشكە بەل باغلىغان.

19 ـ 23 ـ كۇنلىرى: ۋىلايىتىمىزنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى ۋە ھەر مىللەت خەلقى 3 ھال سوراش ئۆمىكى ئۈيۈشتۈرۈپ، ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا تەشەببۇسكارلىق كومانداىرـ جەڭچىلىرىدىن، يېزا ئىگىلىك 3 ـ دېۋىزىيەسىنىڭ تەشەببۇسكار دېھقانلىرى ئورگانلىرى ۋە قوراللىق ساقچى قىسمىنىڭ تەشەببۇسكار تارماق ئەترىدىدىن ھال سورىدى.

19 ـ كۆنى: ۋىلايەتلىمىزدىن شائخەي، شەنجېن قاتارلىق جايلارغا تېخنىكا ھەمكارلىقى بويىچە تەكشۈرۈشكە بارغان كۆرۈپىا تەشەببۇسكارلىق قايتتى. شۇ چاي بىلەن ئىقتىسادىي تېخنىكا ھەمكارلىق مەسىلىسى ئۈستىدە كونكرېت سۆزلەشتى ھەم ئىقتىسادىي ھەمكارلىققا داڭلىق 10 تۈرنى ئەسلىمە شتۈردى.

21 ـ كۆنى: ۋىلايەتلىك پارتكوم ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى ۋە بارلىق كومپارتىيە ئەزالىرىدىن پارتىيەنى تەرتىپكە سېلىش ھۆججەتلىرىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ، پارتىيەنى ئومۇمىيۈزلۈك تەرتىپكە سېلىش ئۈچۈن ئىدىيەۋى تەييارلىقنى ياخشى قىلىشنى تەلەپ قىلدى.

23 ـ كۆنى: ۋىلايەتبويىچە يېزىلاردىكى " 5 تە ياخشى " قۇرۇلۇشىنى تەكشۈرۈپ باھالاش خىزمىتى ئاخىرلاشتى. مەكتەت ناھىيىسى بىرىنچى بولدى، يېڭىسار، يەكەن، قاغىلىق قاتارلىق ناھىيىلەر تەقدىرلەندى. يېڭىن جايلارنىڭ تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەپ، رەھبەرلىكنى كۈچەيتىپ، يەنمۇ غەيرەت قىلىپ، يېزىلاردىكى " 5 تە ياخشى " قۇرۇلۇش بويىچە يېڭى ۋەزىيەت يارىتىشنى تەلەپ قىلدى.

31ـ كۆنى: ۋىلايەتلىك سىياسىي ـ قانۇن ئىشخانىسى قاتارلىق 14 ئورۇن بىرلىشىپ ئاياللار ۋە بالىلارنىڭ قانۇنى ھوقۇق مەنپەئەتىنى قوغداش بويىچە قانۇن ـ تۈزۈم تەشۋىقات ئېيى پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش چىقاردى.

2 ـ ئاي

2 ـ كۆنى: گوگالنىڭ، يالاڭ جېنەنجالنىڭ، تېلمۇئالدى توختى، لى دېڭجې، تۇردى سوپى، ئېھ ـ ما شاكىر، سەيدىخان بارات، لۇ جەنبىڭ، تالىپ داۋۇت قاتارلىق ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمىدىكى رەھبىرىي يولداشلار ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا ئېلېكتر ئىستانسىسى، سىمونت زاۋۇدى، پوچتا ـ تېلېگىراف ئىدارىسى، « قەشقەر گېزىتى » ئىدارىسى ۋە بىر قىسىم سودا دۇكانلىرىغا بېرىپ، باھار بايرىمى مەزگىلىدە خىزمەت ئورنىدا چىڭ تۇرغان ھەر مىللەت ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرىنى يوقلىدى ھەم ۋىلايەتتىكى بەزى مەشھۇر زىيالىلارنى يوقلىدى.

7ـ كۆنى: ۋىلايەت چوڭ يېڭىن ئېچىپ، ۋىلايەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنى تېز ھەرىكەتكە كېلىپ ئايالار ۋە بالىلارنىڭ قانۇنى ھوقۇق مەنپەئەتىنى قەتئى قوغداشقا چاقىردى. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى تېلمۇئالدى توختى يىغىندا سۆز قىلدى.

11 ـ كۆنى: ۋىلايەتلىك پارتكوم ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، جايلاردىن مەركەزنىڭ 1 ـ نومۇراۋق ھۆججىتىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىش، تەشۋىق قىلىش، ئىزچىللاشتۇرۇشنى تەلەپ قىلدى.

14 ـ كۆنى: ۋىلايەتلىمىزدىن ئاپتونوم رايونلۇق 3 ـ نۆۋەتلىك پارتىيە قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىدىغان 60 نەپەر ۋەكىل تەشەببۇسكارلىق ئايرىلىپ ئۈرۈمچىگە كەتتى.

15 ـ كۆنى: ۋىلايەتلىك پەن ـ تېخنىكا جەمئىيىتى خىزمەت يىغىنى چاقىرىپ، 1983 ـ يىللىق خىزمەت تەرتىپى خۇلاسىلەندى. 1984 ـ يىللىق ۋەزىپىلەرنى مۇزاكىرە قىلىپ ئورۇنلاشتۇردى.

16 ـ كۆنى ۋەشھەر شەھرى ئۇنجى قېتىم پائوس بايرىمى ئۆتكۈزدى، خەلق مەيدا ـ نىدىكى پارات قوبۇل قىلىش سەھنىسىنىڭ ھۆلى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەنلىگى، ئۇنىڭ ئۇسـ ـتىگە ئادەم بەك قىستىلمىشىپ كەتكەنلىگى ئۈچۈن، پارات قوبۇل قىلىش سەھنىسىنىڭ ئالـ ـدى تەمى ئۆرۈلۈپ كېتىپ، 8 ئادەم ئۆلۈپ كېتىش، نادەم يارىلىنىشتەك ئېغىر ۋەقە يۈز بەردى. ۋەقە يۈز بەرگەندىن كېيىن، ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە ۋە قەشقەر شەھىرىدىكى رەھبەرلەر بۇنىڭغا ئىنتايىن كۆڭۈل بولۇپ، پۈتۈن كۈچ بىلەن قۇتقۇزۇش خىزمىتىنى ئورۇنلاشتۇردى ۋە كېيىنكى ئىشلىرىنى ئەستايىل، ياخشى بىر تەرەپ قىلدى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى بۇ ۋەقە توغرىسىدا ئومۇمى ئۇقتۇرۇش چىقاردى ھەم سەۋەپنى ئېنىق تەكشۈرۈپ، ساۋاقنى قوبۇل قىلىپ، مۇشۇ ۋەقەنىڭ يۈز بېـ ـرىشىدە زور مەسئۇلىيىتى بار رەھبەرلەرنى جىددى بىر تەرەپ قىلىش توغرىسىدا بولىيو ـ رۇق بەردى.

20 ـ 24 ـ كۈنلىرى: ۋىلايىتىمىزدە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ پۈتبول، ۋاسكىتبول مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى.

20 ـ كۈنى گوۋۇيۈەن قەشقەر شەھرىنى سىرتقا قارىتا ئېچىۋېتىلگەن رايون قە ـ لىشنى بەلگىلىدى.

24 ـ كۈنى: مەمۇرى مەھكىمە ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، جايلارنىڭ ئەتىيازلىق كۆچەت تىكىش ئورمان بەرپا قىلىش پائالىيىتىنى زور كۈچ بىلەن قانات يايدۇرۇشنى تەلەپ قىلدى.

25 ـ كۈندىن 3 ـ ئاينىڭ 3 .. كۈنىگىچە ۋىلايەت پىلان خىزمىتى يىغىنى چاقىردى. يىغىنغا مەمۇرى مەھكىمىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىسى، قوشۇمچە پىلان كومىتېتىنىڭ مۇدىرى لى ـ دېڭجې رىياسەتچىلىك قىلدى. مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى يولداش ئابدۇغوپۇر سەمەدىق دوكلات بېرىپ، ۋىلايەتنىڭ 1983 ـ يىللىق خەلق ئىگىلىگى پىلانىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھـ ـۋالىدىن خۇلاسە قىلدى ھەم 1984 ـ يىللىق خەلق ئىگىلىگى پىلانىنى ئورۇنلاشتۇردى. يى ـ غىندا ۋىلايەتلىمىزنىڭ 1984 ـ يىللىق پىلان كۆرسەتكۈچلىرى ئەمىلىلەشتۈرۈلدى؛ سانائەت قاتناش، مالىيە سودا خىزمىتى مۇھاكىمە قىلىندى؛ پىلانلى ئىسۇرۇنلاشنىڭ كونكرېت تەدبىرلىرى تۈزۈپ چىقىلدى. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى يولداش جاڭ چىگيۈن يى ـ غىندىن خۇلاسە قىلدى.

27 ـ كۈنى: ۋىلايەتلىك پارتكوم ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتـ ـلىرى ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ھەركەتكە كېلىپ ئومۇمىيەتچى مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش ئېيى پائالىيىتىگە پائال قاتنىشىشنى تەلەپ قىلدى.

29 ـ كۈنى: قەشقەر ۋىلايىتى بىلەن شەھەر بىرلىشىپ سەپەرۋەرلىك چوك يىغىنى ئېچىپ، ھەر مىللەت ئارمىيە ۋە خەلقنى ئومۇمىيەتچى مەدەنىيەتلىك، ئەدەپلىك بولۇش پائالىيىتىنى چوڭقۇر قانات يايدۇرۇپ، ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىشىپ سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىشقا چاقىردى.

3 ـ ئاي

2ـ كۈنى: كونىشەھەر ناھىيىسىدە قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە ئارمىيە بىلەن خەلق بىرلىك ـ نە قۇرۇپ چىقىدىغان بىرىنچى مەدەنىيەت پائالىيەت مەركىزىنىڭ قۇرۇلۇشىغا ئىشباشلاندى.

4 ـ كۆنى: قەشقەر شەھرىدە 20 مىڭغا يېقىن ھەر مىللەت ياش ـ ئۆسمۈرلىرى كو ـ چىلارغا چېقىپ كەلگ كۆلەمدە ياخشى ئىش قىلدى.

5 ـ 10 ـ كۆنلىرى: ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋىلايەتكە بېۋاستە قاراشلىق ئورۇنلاردىكى پارتىيەلىك رەھبىرى كادىرلارنىڭ يىغىنىنى چاقىرىپ، ئاپتونوم رايونلۇق 3 ـ نۆۋەتلىك پارتىيە قۇرۇلتىيىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى. كۆپچىلىك بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، جاسارەت بىلەن تەرىشىپ، پارتىيە قۇرۇلتىيىنى ئوتتۇرىغا قويغان تۈرلۈك ۋەزىپىلەرنى ئورۇنلاش ئۈچۈن كۈرەش قىلىدىغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈشتى.

8ـ كۆنى: ۋىلايەت ئايالالار ۋە بالىلار نىڭ قانۇنى ھوقۇق مەنپەئەتىنى قوغداش بويىچە قانۇن ـ تۈزۈم تەشۋىقات ئىپى پائالىيىتىدىن خۇلاسە قىلىش چوڭ يىغىنى ئاچتى. 50 ئىلغار كوللېكتىپ ۋە 150 ئىلغار شەخسنى تەقدىرلىدى ۋە مۇكاپاتلىدى.

10 ـ كۆنى: ئاپتونوم رايون تەشكىلدە پىلىچىلىك يىغىنى ئېچىپ، جايلارنىڭ پىلىچىلىكىنى تەرەققى قىلدۇرۇشتىكى تەجرىبىلىرىنى ئەستايىدىل ئالماشتۇردى.

12 ـ 13 ـ كۆنلىرى: قەشقەر ۋىلايىتىدىكى نەچچە 100 مىڭلىغان ھەر مىللەت كادىر، ئامما ۋە خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ جەڭچىلىرى، ئرتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپ ئو ـ قۇغۇچىلىرى 6 ـ قېتىم ئومۇمىخەلق كۆچەت تىكىش بويىچە قىزغىن دولقۇن قوزغىۋەتتى. ۋىلايەت ۋە شەھەرنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە مەسئۇللىرى ھەر مىللەت ئامما بىلەن بىرلىكتە كۆچەت تىكىش پائالىيىتىگە قاتناشتى، ئىستاتىستىكا مەلۇماتلىرىدىن قارىغاندا، كۆچەت تىكىش بايرىمىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە، ۋىلايەت بويىچە 10 مىليون 720 مىڭ تۈپ كۆچەت تىكىلگەن.

15 ـ كۆنى: ئاپتونوم رايون بويىچە ئىككىنچى قېتىملىق « تىيانشان ئاۋازى » مۇزىكا يىغىنىغا قاتناشقان قەشقەر ۋەكىللىرى غەلىبە بىلەن قايتىپ كەلدى. ئۇلار جەمئى 6 ئو ـ رۇنلاش مۇكاپاتى، 4 ئىجادىيەت مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

16ـ كۆنى: ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرى مەھكىمىدىكى 8 نەپەر رەھبىرىي يول ـ داش ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا خىزمەت كۈرۈپىلىرىنى باشلاپ دېخانچىلىق، چارۇچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ 1 ـ سېپىگە چۈشۈپ چۆكۈپ، مەركەزنىڭ 1984 ـ يىلىنى 1 ـ نومۇرلۇق ھۆججىتى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق 3 ـ نۆۋەتلىك پارتىيە قۇرۇلتىيى روھىنىڭ ئىزچىل ئەمەلىلەشتۈرۈلۈش ئەھۋالىنى تەكشۈردى. جايلارنىڭ ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلەپچىقىرىشىنى ياخشى ئېلىپ بېرىشىغا يېتەكچىلىك قىلدى.

17 ـ 19 ـ كۆنلىرى: شياڭگاڭ پاختىچىلىق باش شىركىتىنىڭ باش دېرىكتورى جۇ ـ شاۋشيەن، ياپونىيە پاختىچىلىق شىركىتىنىڭ مۇئاۋىن باش دېرىكتورى بېيسۈن ۋە ئۇنىڭ ھەمراللىرى قەشقەرگە ساياھەتكە كەلدى، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى ئابدۇغوپۇر سە ـ دىق قاتارلىق رەھبىرىي يولداشلار ئايرۇدۇرۇمىغا چېقىپ قارشى ئالىدى ھەم مېھمانلارغا زىياپەت بەردى.

17 ـ كۆنى: «قەشقەر گېزىتى» «قىزىل يۇلتۇز يېڭىسەرنىسى يورۇتتى، ئاق خالات دېخانلار نىڭ ئۆيىگە كىردى» دېگەن ماۋزۇدا خەۋەر ئېلان قىلىپ، جەنۇبىيشىنجاڭ ھەر ـ

بى رايونى مەلۇم دوختۇرخانىسىنىڭ ھەربىي دوختۇرى جالاڭ يۇخۇانىڭ ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسى ئۈچۈن قىزغىن خىزمەت قىلغان تەسىرلىك ئىش ئىزلىرىنى تونۇشتۇردى.

19ـ كۇنى: مەمۇرى مەھكىمە ئومۇمى ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، يوپۇرغا ناھىيىلىك پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى قاتارلىق 10 ئورۇننىڭ 1983 ـ يىللىق ھۆددىدىن ئېشىنىپ قالغان كوللېكتىپ پاراۋانلىق راسخوتىنى تەڭ تەقسىم قىلىۋېلىشتەك خاتا قىلمىشىنى تەنقىت قىلىپ، بۇنىڭ مالىيە ئىنتىزامىغا خىلاپ ھەرىكەت ئىكەنلىكىنى كۆرسەتتى.

21 ـ كۇنى: ۋىلايەتممىزنىڭ يەرلىك تەزكىرە يېزىش خىزمىتىنى چىڭ، ياخشى تۇتۇش ئۈچۈن، ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋىلايەتكە بىۋاستە قاراشلىق ئورۇنلاردىكى رەھبىرىي كادىرلارنىڭ يىغىنىنى ئاچتى. مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى، يەرلىك تەزكىرە يېزىش كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ئابدۇغوپۇر سىدىق، ۋىلايەتلىك يەرلىك تەزكىرە يېزىش كومىتېتىنىڭ بىرىنچى مۇئاۋىن مۇدىرى يولداش ۋاڭ ۋېنچى سۆز قىلدى.

22 ـ 25 ـ كۇنلىرى: ئىتالىيەنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى دىڭ ئەنيۇ ۋە ئۇنىڭ رەپىقىسى قەشقەرگە كېلىپ ئېكسكۇرسىيە قىلدى. مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى ئابدۇغوپۇر سىدىق مېھمانلار بىلەن كۆرۈشتى ۋە ئۇلارغا زىيارەت بەردى.

25ـ كۇنى: ۋىلايەتممىز ئۆتكۈزگەن ياش-ئۆسمۈرلەرنىڭ چېلىشىش تەنھەركىتى يەنىمۇ مۇۋەپپەقىيەتلىك ئاخىرلاشتى. مارالۇبىشى تەنھەركەتچىلىرىنىڭ نەتىجىسى گەۋدىلىك بولدى.

28 ـ 30 ـ كۇنلىرى: ۋىلايەت مەكتەپ ناھىيىسىدە يەرگە يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىش نەق مەيدان يىغىنى ئاچتى. مەكتەپ ناھىيىسىنىڭ ماشىنا بىلەن يالتىراق ياپقان نەق مەيدانىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى، 1983 ـ يىللىق يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىشتىكى تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلىدى. 1984 ـ يىلى يالتىراق يېپىپ كېۋەز تېرىش خىزمىتىنى ئەستايىدىل ياخشى ئىشلەش تەدبىرلىرىنى مۇزاكىرە قىلدى. يولداش گوگالاڭ يىغىنغا قاتناشتى.

29 ـ كۇنى: ۋىلايەتممىزدىكى ناھىيە (شەھەر) لەرنىڭ رەھبەرلىك بەنزىلىرى تەڭشىلىپ بولدى، يېڭى رەھبەرلىك بەنزە ئەزالىرىنىڭ ئوتتۇرىچە يېشى تۆۋەنلىدى. مەدەنىيەت سەۋىيىسى ئۆستى. كادىرلارنى ئالماشتۇرۇش بولغا تويۇلدى. قوشۇمچە ۋەزىپە ئازايدى.

4 ـ ئاي

5ـ كۇنى: ۋىلايەتلىك مىللى ئىشلار باشقارمىسى، ئەمگەك-كادىرلار باشقارمىسى، پەن-تېخنىكا جەمئىيىتى قاتارلىق ئورۇنلار چوڭ يىغىن ئېچىپ، 85 نەپەر ئىلغار پەن - تېخنىكا خادىمىنى تەقدىرلىدى.

6ـ كۇنى: ئەشەھەر ۋىلايەتلىك پارتكوم بىلەن شەھەرلىك پارتكوم بىرلىكتە ھەرقايسى ئورۇنلاردىكى رەھبىرىي كادىرلارنىڭ چوڭ يىغىنىنى ئېچىپ، كادىرلار ۋە ئاممىنى مەدەنىيەتلىك شەھەر قۇرۇلۇشىنى تېزلىتىپ، سىرتقا قارىتا ئېچىۋېتىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشكە چاقىردى.

9ـ كۇنى: پاكىستانىنىڭ شىنالىي رايونۇ كەشمىر ئىشلىرى مىنىستىرى، گېنېرال لېيتېنانت

يانت جامال سەيئىدى مىنان باشچىلىغىدىكى جۇڭگونى زىيارەت قىلىش دوستلۇق ئۇممىگىدە-
كى 7 كىشى قەشقەرگە كېلىپ ئېكسكۇرسىيە ۋە زىيارەتتە بولسىدى. مەمۇرى مەھكىمىسىنىڭ
ۋالىسى ئابدۇغوپۇر سەئدىق ئۇلارنى قوبۇل قىلدى ھەمدە مەمۇرى مەھكىمە نامىدىن مېھ-
مانلارغا زىيافەت بېرىپ كۆتمۈالدى.

11 ـ كۇنى: ۋىلايەتلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپىنىڭ ئاساسىي قاتلام تەمىنات ـ
سودا كوپېراتىپلىرى مۇدىرلىرىنىڭ يىغىنىنى چاقىرىپ، يېزا تۇۋار ئوبوروت تۈزۈلمىسىنى
ئىسلاھ قىلىپ، يېزىلاردا تۇۋار ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش مەسىلىسىنى ئەستايى-
دىل مۇزاكىرە ۋە مۇھاكىمە قىلدى ھەم ۋەزىپە ۋە تەدبىرلەرنى ئەمەلىلەشتۈردى.

13 ـ كۇنى: ۋىلايەتلىك پارتكوم يىغىن ئېچىپ، ھەر دەرىجىلىك سىياسى كېڭەش ئە-
زالىرى، ۋەتەنپەرۋەر زاتلارنىڭ سىياسىتىنى ئەمەلىلەشتۈرۈش خىزمىتىنى ئورۇنلاشتۇردى.

14 ـ كۇنى: ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم دائىمى ھەيئەتلەر يىغىنى يولداش گوگاڭ-
نىڭ قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىلىغىنى ئۇستىگە ئېلىشنى؛ يولداش جاڭ چىڭ ـ
يۈننى قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىلىق ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇپ، ئۇرۇمچىگە قايـ
تۇرۇپ كېلىپ ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم باشقىدىن خىزمەت تەقسىم قىلىپ بېرىشنى
قارار قىلدى.

16 ـ 18 ـ كۇنلىرى: ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە ۋە ئاپتونوم رايونلۇق
كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش ئىشخانىسى قاتارلىق ئالاقىدار تارماقلار قەشقەر پاختا
توقۇمىچىلىق زاۋۇدىنىڭ كارخانىنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈ ـ
رۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىپ، لايىقەتلىك دەپ قاراپ، لايىقەتلىك گۇۋاڭنامىسى تارقىتىپ بەردى.

19 ـ كۇنى: ئاپتونوم رايونلۇق "ئىتتىپاقلىشىپ كۆرەش قىلىپ، جۇڭخۇانى گۈلدە-
دۇرۇش" بويىچە ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرنىڭ كىتاپ ئوقۇش پائالىيىتىدىن دوكلات قىلىش
ئۇممىدىكى 14 كىشى جەنۇبىي شىنجاڭدا سەپىرە تەسىرات سۆزلەش ئۈچۈن ئەشـ
قەرگە كەلدى.

ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، سۇ
نازارىتىنىڭ باش ئىنژېنېرى يولداش ۋاڭ خېتىنىڭ گوگاڭ قاتارلىق يولداشلارنىڭ ھەمراھلىدا
يەكەن دەريياسى كاچۇڭ سۇ باشلاش تۈگۈنى قۇرۇلۇشىنىڭ ئىش مەيدانىنى يەنە بىر قې-
تىم كۆزدىن كۆچۈردى.

قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق زاۋۇدى ئېكسپورت قىلىنىدىغان گۈلدۇك چىتنى تۇنجى قې-
تىم ئىشلەپچىقاردى.

19 ـ 21 ـ كۇنلىرى: ئىسلام دۇنياسى ئىتتىپاقىنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىبى مۇھەممەت
ئىمىنى ناسىر ئابىت باشچىلىقىدىكى ئىسلام دۇنياسى ئىتتىپاقى ۋەكىللەر ئۇممىدىكى 6 كى-
شى جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئەنشۇي قاتارلىقلار نىڭ ھەمراھلىدا قەش-
قەرگە كېلىپ ئېكسكۇرسىيە ۋە زىيارەتتە بولدى. مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى ئابدۇغوپۇر
سەئدىق مېھمانلارنى قوبۇل قىلدى ۋە ئۇلارغا زىيافەت بەردى.

23 ـ 29 ـ كۇنلىرى: ۋىلايەتلىك ئىقتىسادىي خىزمەت يىغىنى ئاچتى. ھەر دەرىجىلىك

رەھبەرلەردىن ۋەزىيەتنى ئېنىق تونۇپ، كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش قەدىمىنى تېزلەتتىپ، زىيانلىق تۆگمىتىپ پايدا ئېلىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەپ ۋىلايەتلىك ئىقتىسادىي خىزمىتىدە تېزدىن يېڭى ۋەزىيەت يارىتىشنى تەلەپ قىلدى. مەمۇرى مەھكىمىلىك ۋالىسى ئابدۇغوپۇر سەدىق «ئىقتىسادىي ئۇنۇمنى يۇقۇرى كۆتىرىشنى مەركەز قىلىپ، تىرىشىپ ئىقتىسادىي خىزمەتتە يېڭى ۋەزىيەت يارىتايلى» دېگەن ماۋزۇدا دوكلات بەردى. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى يولداش گوگالۇ يىغىندىن خۇلاسە قىلدى.

27 ـ كۇنى: بىخەتەرلىك تەربىيە تەپتىشىنى كۈچەيتىپ، ئىشلەپچىقىرىش ۋە خەلقنىڭ جىسمانى بىخەتەرلىگىگە مەسئۇل كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، مەمۇرى مەھكىمە "بىخەتەرلىك ئېيىقى" پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش بويىچە سەپەرۋەرلىك چوڭ يىغىنى ئاچتى. مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى ئابدۇغوپۇر سەدىق يىغىنغا بېرىپ سۆز قىلدى.

28 ـ كۇنى: ۋىلايەت بىلەن قەشقەر شەھرى بەرلىشىپ «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى تەربىيىلەش ئېيىقى» سەپەرۋەرلىك چوڭ يىغىنى ئاچتى. ھەر مىللەت كادىر ۋە ئاممىسىنى پائال ھەرىكەتكە كېلىپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدا يېڭى ۋەزىيەت يارىتىشقا چاقىردى. يولداش گوگالۇ، ئابدۇغوپۇر سەدىقلار سەپەرۋەر قىلىپ سۆز قىلدى.

ۋىلايەتلىك پارتكوم بىلەن مەمۇرى مەھكىمە ماۋۇرىپ خىزمىتى يىغىنى ئاچتى. ۋىلايىتىمىزدە باشلانغۇچ ماۋۇرىپنى ئومۇملاشتۇرۇش، ئوتتۇرا دەرىجىلىك ماۋۇرىپنى ئىسلاھ قىلىش، چوڭلار ماۋۇرىپىنى راۋاجلاندۇرۇشنىڭ پىلان ۋە تەدبىرلىرىنى مۇزاكىرە قىلىپ تۆزۈپ چىقتى. گوگالۇ، ئابدۇغوپۇر سەدىق، ئېيسا شاكىر قاتارلىق يولداشلار سۆز قىلدى.

5 ـ ئاي

1 ـ كۇنى: قەشقەر دېڭىز ھەر مىللەت ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر دوسكا گېزىتى چىقىرىش، ھۆسنىخەت كۆرگەزمىسى ئېچىش، ئەدەبىيات ـ سەنئەت بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش يىغىنى، تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرىنى ئۆتكۈزۈش ئارقىلىق «1 ـ ماي» خەلقارا ئەمگەكچىلەر بايرىمىنى قىزغىن تەبرىكلىدى.

2 ـ كۇنى: ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرى مەھكىمە تېلېۋىزىيە يىغىنى ئاچتى. يولداش گوگالۇ سۆز قىلىپ، جايلاردىن ۋەزىيەتنى ئېنىق تونۇپ، رەھبەرلىكنى كۈچەيتىپ، بۇغداي، كېۋەز پەرۋىشىنى ۋە ئەتىيازلىق تېرىلغۇ، قۇرغاقچىلىققا قارشى تۇرۇش قاتارلىق تۆرلۈك خىزمەتلەرنى ھەقىقى ياخشى ئىشلەشنى تەلەپ قىلدى.

ۋىلايەتلىك يېنىك ئاتلېتكا تەنتەربىيە يىغىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئاخىرلاشتى. 5 كىشى 5 قېتىم ۋىلايەتلىك 3 تۈرده رېكورتنى بۇزۇپ تاشلىدى.

3 ـ كۇنى: ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرى مەھكىمە جەدىي ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، ھەر دەرىجىلىك پارتكوم ۋە ھۆكۈمەتلەردىن دەرھال ھەركەتكە كېلىپ، قۇرغاقچىلىققا قارشى بىر مەيدان ئاممىۋى خاراكتېرلىك كۈرەشنى قانات يايدۇرۇپ، بۇ يىل يېزا ئىگىلىكىدە مەسئۇلاتنىڭ داۋاملىق ئېشىشىغا مەسئۇل كاپالەتلىك قىلىشنى تەلەپ قىلدى.

4 ـ كۈنى: ۋىلايىتىمىزدە تۇنجى قېتىم «4 ـ ماي» كۇنى ياشلار نىڭ تاققا چىقىش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى.

12 ـ كۇنى: ۋىلايەتلىك پارتكوم «يولداش‌جاڭ يۇخۇادىن ئۆگىنىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇش» توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش چىقاردى.

16 ـ كۇنى: ۋىلايەت بويىچە ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئۇنچى قېتىملىق يالغۇز كىشىلىك ناخشا، يالغۇز كىشىلىك مۇزىكا مۇسابىقىسى ئاخىرلاشتى. ئورۇنلاش مۇكاپاتى ئالىدىغان 58 كىشى، ئىجادىيەت مۇكاپاتى ئالىدىغان 33 كىشى باھالاپ چىقىلدى.

16 ـ 18 ـ كۇنلىرى: ئەدەبىي ئىجادىيەتنى كۈللەندۇرۇش، مەنىۋى‌مەدەنىيەت يارىتىش‌ئۇچۇن، ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى يېڭىن چاقىرىپ مۇنداق كېڭىش خىزمەتلەرنى مۇزاكىرە ۋە مۇھاكىمە قىلدى. گوگالڭ، ۋالڭ ۋېنچى، ئېيسا شاكىر قاتارلىق رەھبىرى يولداشلار يىغىنغا بېرىپ سۆز قىلدى.

19 ـ كۇنى: چ ك پ قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن‌شۇجىسى، مەمۇرىي‌مەھكىمىنىڭ ۋالىسى يولداش ئابدۇغوپۇر سىدىق «جاڭ يۇخۇادىن ئۆگىنىپ، ۋىلايەتلىك-رايونلۇق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى ۋە ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ ئىتتىپاقلىغىدا يېڭى ۋەزىيەت يارىتايلى» دېگەن ماۋزۇدا رادىيو نۇتقى ئېلان قىلدى.

قەشقەر ۋىلايەتلىك بىلەن قەشقەر شەھىرى بىرلەشمە جاڭ يۇخۇانىڭ ئىلغار ئىش-ئىزلىرى بويىچە دوكلات يىغىنى ئۆتكۈزدى. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى تىلەۋالدى توختى سۆز قىلدى. ۋىلايەتلىك ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، كومسومولىستىك ياشلار ئىتتىپاقى، ئايالار بىرلەشمىسى، ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى، پەن - تېخنىكا جەمئىيىتى بىرلەشمە جاڭ يۇخۇادىن ئۆگىنىش توغرىسىدا تەشەببۇسنامە چىقاردى.

23 ـ 28 ـ كۇنلىرى: ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرى مەھكىمە قاغىلىقتا ناھىيە(شەھەر) لىك پارتكوم شۇجىلىرى ۋە ھاكىم، شەھەر باشلىقلىرى يىغىن ئېچىپ، جايلاردىن مەركەزنىڭ بىرىنچى نومۇرلۇق ھۆججىتىنى ئومۇميۈزلۈك ئىزچىللاشتۇرۇپ، خەلق ئىگىلىگىنىڭ داۋاملىق راۋاجلىنىشىغا مەقسەتكا يالەتلىك قىلمىشنى تەلەپ قىلدى.

23 ـ 26 ـ كۇنلىرى: ۋىلايەتۋە شەھەر مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى بويىچە ناخشا مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى. 40 تەن ئارتۇق ئورۇن، 2500 دەن ئارتۇق ئىشچى - خىزمەتچى مۇسابىقىغا قاتناشتى.

25 ـ 29 ـ كۇنلىرى: ئاپتونوم رايون يەكەن ناھىيىسىدە كۆك ئوغۇت ئارقىلىق تۇپراقنى ئۆزگەرتىش خىزمىتى يىغىنى ئاچتى. ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى يۈسۈپ مۇھەممەدى يىغىنغا كېلىپ سۆز قىلدى.

30 ـ كۇنى: ۋىلايەتلىك پارتكوم بىرلىكسەپ بۆلۈمى بىلەن ۋىلايەتلىك مىللى ئىشلار باشقارمىسى بىرلەشمە40نەچچە نەپەر مىللى، دىنى يۇقۇرى قاتلام زاتلىرى ۋە باشقا تەرەپتىكى ۋەكىللەر قاتناشقان سۆھبەت يىغىنى ئاچتى. يىغىنغا قاتناشقان يولداشلار قەشقەر ۋىلايەتلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى جەمئىيىتىنىڭ چوڭ ياخشى ۋەزىيىتى ئۈستىدە كەڭ تاشاسۆزلەشتى. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىنى ياخشى يولغا قويىدىغان ئورتاق ئىرادىسىنى بىلدۈرۈشتى. ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام‌جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن‌رەئىسى قاسىم قارى ھاجى، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى ئابدىرشىت ئەلەم يىغىنغا كېلىپ سۆز قىلدى.

31 ـ كۆنى: «1 ـ ئىيۇن» ئەرپەسسىدە خەلق مەيدانىدا پەيۋەندلەر پاراڭتىن ئۆتـ تى. 10 مىڭغا يېقىن ھەر مىللەت پەيۋەندلەر ۋەكىللىرى ۋە بالىلار قاتار بولۇپ رەسمىي سەھنىسىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ ۋىلايەت ۋە شەھەرلىكى پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە، ھەربىي مەكتەپلىرىنىڭ كۆزـ دىن كۆچۈرۈشىنى قوبۇل قىلدى.

ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئالى چارۋا دوختۇرى يولـ داش يۈسۈپ مۇھەممەدى 5 ـ ئايدىنىڭ 17 ـ كۈنلىرى قەشقەرگە كېلىپ خىزمەت تەكشۈرـ گەندىن كېيىن، بۈگۈن قەشقەردىن ئۈرۈمچىگە قايتتى. قەشقەردە 15 كۈن تۇردى. قەشقەرـ دىكى مەزگىلدە مەركەزنىڭ (1984) 1 ـ نومۇرلۇق ھۆججىتى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق يېزا خىزمىتى يىغىنى روھىنىڭ ئىزچىل ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالىنى، ئەتىيازلىق ئىشلەپچىقىرىش ۋە سۈنى تىزگىنلەش، تۇپراقنى ئۆزگەرتىش ئەھۋالىنى ئىگەللىدى ۋە تەكشۈردى.

6 ـ ئاي

2 ـ كۈنى: قەشقەر شەھەر رايونىدىكى ھەر مىللەت ئاممىسىدىن 20 مىڭدىن ئارتـۇق كىشى خەلق باغچىسىدا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە داغدۇغىلىق بىرلەشمە دوستلۇق يىـ غىنى ئۆتكۈزۈپ، ناخشا ئېيتىپ، ئۇسۇل ئويناپ، جۈملىدىن خەلق جۇمھۇرىيىتى مىللى تېرـ تورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنىڭ رەسمىي ئىلان قىلىنغانلىقىنى قىزغىن تەبرىكلىدى. يىـ غىندىن كېيىن ۋىلايەت بويىچە ھەر مىللەت خەلقى سۆھبەت ئۆتكۈزۈش، مۇزاكىرە قىلىـش شەكلى ئارقىلىق، مىللى تېرىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنىنى ئەستايىدىل ئۆگەندى.

7 ـ كۈنى: يەكەن دەرياسى كاچۇك توسمىسىنىڭ بىرىنچى قارارلىق قۇرۇلۇشىنىـڭ ئاساسى گەۋدە قۇرۇلۇشى تاماملاندى ھەم بۈگۈن سۇ باشلاندى. ئىككىنچى قارارلىق قۇـ رۇلۇشمۇ دەرھال ئىش باشلىدى.

قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق زاۋۇدى دىلون بىلەن پاختا يىپىنى ئارىلاشتۇرۇپ توقۇشـ نى سىناق قىلىپ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى.

15ـ 18 ـ كۈنلىرى: ئاپتونوم رايونلۇق باش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭ ئوچاستىكا خىزمەت يىغىنى قەشقەردە ئېچىلدى، خوتەن، ئاقسۇ، قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتو ـ نوم ئوبلاستى ۋە قەشقەردىن 300 نەپەر ۋەكىل يىغىنغا قاتناشتى. ئاپتونوم رايونلۇق باش ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى لى دۆخۇي يىغىنغا قاتناشتى.

16 ـ كۈنى: ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئومۇمىي ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ قاچقان جىنايەتچى ساۋۇتلۇق گۇڭ، تاڭ كېچۈەنلەرنى قـوغـ لاپ تۇتۇش، قورشاپ يوقۇتۇش ۋەزىپىسىنى غەلىبىلىك ئورۇنلىغان قەشقەر، قىزىلسۇ ئوبـ لاستلىق جۇڭ، قوراللىق ساقچى قىسىمى، خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ كوماندىرـجەڭچىلىرى ۋە خەلق ئەسكەرلىرىنى تەقدىرلىدى.

18 ـ 21 ـ كۈنلىرى: ۋىلايەتلىك يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى سېستىمىسى يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى مەھسۇلاتلىرىنى كۆرگەزمە قىلىپ سېتىش يىغىنى ئاچتى. شۇ مەيداندىلا يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ئىشلەپچىقىرىش، سېتىش بويىچە 5 مىليون 700 مىڭ يۈەنلىك توخـ تام تۈزۈلدى.

22 ـ 29 ـ كۈنلىرى: ئاپتونوم رايونلۇق توغراق ئورمان نەق مەيدان يېغىنى ۋەتىلـ
مى مۇھاكىمە يېغىنى مارالۇبشى ناھىيىسىدە چاقىرىلدى. جۇڭگو تېرەك چەمىيتى، ئاپتونوم
رايونلۇق ئورمانچىلىق نازارىتىدىكى رەھبىرى يولداشلار يېغىنغا قاتناشتى ۋەسۆز قىلدى.
29 ـ كۈنى: قەشقەر ئوقۇتقۇچىلار بىلىم ئاشۇرۇش ئىنستىتوتىنىڭ دەرسجىسى كۆتىرىـ
لىپ، قەشقەر مائارىپ ئىنستىتوتىغا ئۆزگەرتىلدى.
مارالۇبشى ناھىيىلىك پارتكوم، ئۆلايەتلىك ئەدلىيە باشقارمىسى ۋە پەيلودىخانچىلىق
مەيدان پارتكومى، مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ ئاۋات كومموناسىدا بىرلەشمە چوڭ يېغىن ئېچىپ،
قاچقان جىنايەتچىلەرنى قوغلاپ تۇتۇشتا خىزمەت كۆرسەتكەن كوللېكتىپ ۋە شەخـ
سىلەرنى تەقدىرلىدى. ئۆلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۆجىسى يولداش تىلمۇئالدى توخـ
تى يېغىنغا بېرىپ سۆز قىلدى.
قۇرۇلۇش كۆلىمى 4 مىڭ 900 كۇۋادىرا تېمىتىرداش كۆپرەك بولغان قەشقەر پوچتا ـ
تېلېگىراف خەۋەرلىشىش بىناسى بېتەندا پۈتتى.

7 ـ ئاي

1 ـ كۈنى: قەشقەردىكى ھەر مىللەت مۇسۇلمانلىرى روزى ھېيتنى شات ـ خورام ئۆتـ
كۈزدى. ئۆلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمىدىكى رەھبىرى يولداشلار بىر قىسىم دىنىي
زاتلار، ئازسانلىق مىللەتتىن كېلىپ چىققان رەھبىرى كادىرلار ۋە زىيالىلارنىڭ ئائىلـ
سىگە بېرىپ پەتە ئوقۇدى.
3 ـ كۈنى: ئۆلايەتلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى ئومۇمى ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ
ئۆلايەتلىك يەرلىك كادىرلىرىنىڭ دېرىكتسىيىسى، پارتىيە باشلىقى ياكى ھېيئەـ
سىنىڭ شۇجىسى يولداش مىڭ شىڭزۇنىڭ مال سېتىۋېلىشىنى باشقىلىپ، ھەممە جايدا سەپلە ـ تاماشا قىلىپ دۆلەتنىڭ مال ـ مۈلكىنى بۇزۇپ چاچقان ئىنتىـ
زامغا خىلاپ ھەركىتىگە قارىتا پارتىيە ئىچىدە ئېغىر ئاكاھلاندۇرۇش جازاسى بەردى ھەم
ئويۇن ـ تاماشا قىلىپ ھېسابقا ئۆتكۈزگەن پۇلنى قايتۇرۇۋالدى.
5 ـ كۈنى: قەشقەر ئۆلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىدىن مەمتىلى زۇنۇن يازغان، شىنجاڭ
تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى سۈرەتكە ئالغان تېلېۋىزىيە فىلىمى «ئۇچ ياش» ئىشلەندى. بۇ ئېـ
لىمىز بۇيىچە 1 ـ قېتىم ئۇيغۇر تىلىدا ئىشلەنگەن تېلېۋىزىيە تىياتىرى.
7 ـ كۈنى: ئۆلايەتلىك ئىزنىڭ يېزا ئىگىلىگى ئۆچۈن ئىشلەتىلىدىغان چوڭ تېپتىكى مەرـ
كىزى قۇرۇلۇش ـ گەز دەريا سىنىڭ ئۇچ كۆۋرۈك سۇ باشلاش تۇغۇنى قۇرۇلۇشىنىڭ ئاساـ
سى گەۋدە قۇرۇلۇشى غەلىبىلىك تاماملاندى. بۇگۈن سۇ باشلاش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. ئۆلاـ
يەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى گوگالۇ ۋە مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى ئابدۇغوپۇر سەدىق قاـ
تارلىق يولداشلار لېنتا كەستى.
9 ـ كۈنى: ئۆلايەت ئۆلايەتكە بېۋاستە قاراشلىق سانائەت ـ قاتناش ئورۇنلىرىنىڭ
ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىنى دوكلات قىلىش يېغىنىنى ئاچتى. مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى
يولداش ئابدۇغوپۇر سەدىق يېغىندا «ئىلھاتقا ئىرادە باغلاش روھى بىلەن 1984 ـ يىلـ
لىق سانائەت ـ قاتناش ئىشلەپچىقىرىشىدىكى تۇرلۇك ۋەزىپىلەرنى تىرىشىپ ئورۇنلايلى ۋە
ئاشۇرۇپ ئورۇنلايلى» دېگەن ماۋزۇدا سۆز قىلدى.

13 ـ كۆنى: ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرىي مەھكىمە جىددى تېلېفۇن يىغىنى چاقىرىپ، جايلاردىن تېز مەركەتكە كېلىپ، كۆزلۈك ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىش ۋە كەلكۈندىن مۇداپىئە كۆرۈش خىزمەتلىنى ياخشى تۈتۈشنى تەلەپ قىلدى. يولداش گوگالۇ يىغىنغا رىياسەتچىلىك قىلدى، ئابدۇغوپۇر سىدىق سۆز قىلدى.

قەشقەر ۋىلايىتى بىلەن قەشقەر شەھىرى بىرلىشىپ قەشقەر شەھەر رايونى بويىچە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى ئېيى پائالىيىتىنى خۇلاسە قىلىش چوڭ يىغىنى ئاچتى. ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ گوگالۇ، ئابدۇغوپۇر سىدىق، ۋالۇ ۋېنچىلار سۆز قىلدى. "ئايلىق پائالىيەت ئارقىلىق يىللىق پائالىيەتنى ئىلگىرىسۈرۈپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيەسى ئېيى پائالىيىتىنى چوڭقۇر، ئۈزلۇكسىز ئېلىپ بارايلى" قا چاقىردى.

17 ـ 21 ـ كۆنلىرى: ۋىلايەت قاغىلىق ناھىيىسىدە مەدەنىيەت خىزمىتى يىغىنى چاقىردى. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ ھەيئەت ئەزاسى ۋالۇ ۋېنچى، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىسى ئېيسا شاكىر يىغىنغا قاتناشتى ھەم سۆز قىلدى.

ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە يىغىن چاقىرىپ قەشقەرنىڭ شەھەر خىزمەتىنى ئورۇنلاشتۇردى. قەشقەرنىڭ شەھەر خىزمىتى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى مەركەز قىلىشى كېرەك، دەپ بېكىتتى. "ئىككى مەدەنىيەت" نى بىللە تۈتۈشتا چىڭ تۇرۇش لازىم، دەپ قارىدى.

17 ـ 23 ـ كۆنلىرى: دىخانچىلىق، چارۋىچىلىق، بېلىقچىلىق مۇنەسىپلىگىنىڭ مەسلەھەتچىسى بېەن جىيالۇ ۋە ئۇنىڭ ھەمرالىرى بولۇپ 12 كىشى قەشقەرگە كېلىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈردى.

19 ـ كۆنى: يېڭىسار ناھىيىسى بۇ يىللىق يازلىق ئاشلىقنىن غەللە ـ پاراق تاپشۇرۇش، سېتىپ بېرىش ۋەزىپىسىنى ئاشۇرۇپ ئورۇنلىدى. ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە تېلېگىرامما ئەۋەرتىپ تەبرىكلىدى.

23 ـ 26 ـ كۆنلىرى: سەھىيە مۇنەسىپلىگىنىڭ مۇئاۋىن مۇنەسىپلىرى تەن يۈنخى ۋە ئۇنىڭ ھەمرالىرى ئاپتونوم رايونلۇق سەھىيە نازارىتىنىڭ نازىرى ئېسھاقجانىنىڭ ھەمراللىغىدا قەشقەرگە كېلىپ مىللى تىبابەتچىلىكىنىڭ تەرەققىيات ئەھۋالىنى كۆزدىن كۆچۈردى. ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ ۋىلايەتلىك 1 ـ دوختۇرخانا، 2 ـ دوختۇرخانا، تىببىي مەكتەپ، مىللى تىبابەت شىپاخانىسى، يەشكېرەم كوموناسى دوختۇرخانىسىغا بېرىپ دوكلات ئاڭلىدى ھەم دوختۇرخانىنىڭ قىياپىتىنى كۆزدىن كۆچۈردى.

24 ـ كۆنى: ۋىلايەتلىك پەن ـ تېخنىكا جەمىيىتى، ئىتتىپاق كومىتېتى، تەبىئەتبەسىيە كومىتېتى، مەدەنىيەت ـ ماارىپ باشقارمىسى ۋە شىنجاڭ گېئولوگىيە ئىدارىسىنىڭ 2 ـ چوڭ ئەترىدى بىرلىشىپ ئۆتكۈزگەن جۇغراپىيە يازلىق لاگېرى پائالىيىتى تاشقورغان ناھىيىسىدە باشلاندى. 8 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۆنى ئاخىرلاشتى.

26 ـ كۆنى: قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق زاۋۇدى ۋە ۋىلايەتلىك كۆمۈر كاندا زاۋۇت باشلىشى، كان باشلىشىنىڭ كۆرسەتمىشى بىلەن كارخانا رەھبەرلىك بەزىسى قۇرۇلدى. بۇ ـ قەشقەر ۋىلايىتىدە تۇنجى قېتىم زاۋۇت، كان باشلىقلىرىنىڭ ئىسىم كۆرسىتىشى بىلەن رەھبەرلىك بەزىنى تەشكىللىگەن ئىككى چوڭ كارخانا بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

31 ـ كۆنى : ۋىلايەت بويىچە يازلىق ئاشلىقتىن غەللە-پاراق ئېلىش ۋە سېتىۋېلىش 153 مىليون 940 مىڭ جىڭغا يەتتى. ئالدىنقى يىلغا سېلىشتۇرغاندا، ئاپتونوم رايون چۈشۈرگەن يازلىق ئاشلىقتىن غەللە ـ پاراق ئېلىش، سېتىۋېلىش ۋەزىپىسى مۇددەتتىن ئون كۈن بۇرۇن ئاشۇرۇپ ئورۇنلاندى.

8 ـ ئاي

1 ـ كۆنى: ئاشقۇرغان ئاجىك ئاپتونوم ناھىيىسىدە ھەر مىللەت ئارىسىدە ۋە خەلق تەنتەنىلىك يېڭىسىن نۆتكۈزۈپ ئاپتونوم ناھىيە قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى قىزغىن تەبرىكلىدى. مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى مىللەتلەر كومىتېتى، دۆلەت مىللى ئىشلار كومىتېتى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە، ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكى، جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايون ۋە 20 نەچچە ۋىلايەت، ئوبلاست، ناھىيە، شەھەرنىڭ ۋەكىللىرى يېڭىنغا بېرىپ تەبرىكلىدى.

ئاشقۇرغان ئاجىك ئاپتونوم ناھىيىسى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىغىنى تەبرىكلەش پائالىيىتىگە قاتناشقان مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى مىللەتلەر كومىتېتىنىڭ مۇۋەققەت باش كاتىۋى سايىر، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى خۇاڭ باۋجاڭ قاتارلىق بولداشلار چېگرا مۇداپىئە قاراۋۇلىغا بېرىپ، پامىر ئىگىزلىكىنى ساقلاۋاتقان خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسى ۋە خەلق قوراللىق ساقچى قىسىملىرىنىڭ كوماندىرىجەڭچىلىرىنى يوقلىدى.

6 ـ كۆنى: ۋىلايەتلىك پارتكوم چاقىرغان كادىرلارنى تەربىيىلەش ۋەزىيالىلار سىياسىتىنى ئەمىلىلەشتۈرۈش خىزمىتىنى تەكشۈرۈش سۆھبەت يىغىنى بۈگۈن ئاخىرلاشتى. مەركىزىي كومىتېت تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى ساۋجۈ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ باشلىغى بولداش چېن شىنۇ يىغىنغا كېلىپ مۇھىم سۆز قىلدى. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ياڭ جىيەنجاڭ يىغىندىن خۇلاسە قىلدى.

7 ـ كۆنى: دۆلەتلىك ئەمگەك ـ كادىرلار مۇستەقىللىقى كادىرلار ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى ۋاڭ شۇشىڭ ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىدىن 6 كىشى قەشقەرگە كېلىپ زىيالىلار سىياسىتىنى ئەمىلىلەشتۈرۈش ئەھۋالىنى تەكشۈردى.

7 ـ 11 ـ كۆنلىرى: ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرى مەھكىمە يېڭىشەھەر ناھىيىسىدە ۋىلايەت بويىچە بۇغداي ئىشلەپچىقىرىش يىغىنى چاقىردى، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىسى لى دېخۇڭ، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ مۇپەتتىشى بولداش تالىپ داۋۇتلار يىغىنغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى.

ۋىلايەتلىك ئادۇۋكات، جامائەت گۇۋاھلىق خىزمىتى يىغىنى يەكەن ناھىيىسىدە چاقىرىلدى. يېڭىن ئادۇۋكات، جامائەت گۇۋاھلىق خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇشتىكى تەجرىبىلەرنى يەكۈنلىدى ۋە ئالماشتۇردى. مۇندىن كېيىنكى خىزمەت ۋەزىپىلىرىنى ئورۇنلاشتۇردى.

12 ـ 13 ـ كۆنلىرى: ج ك پ مەركىزىي كومىتېت سىياسىي بىيورونىڭ ئەزاسى، دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارى بولداش فاڭ يى قەشقەرگە كېلىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈردى.

14 ـ كۆنى: مەمۇرى مەھكىمە 8 ـ ئايىنىڭ 8 ـ كۈنى چاقىرغان كوللېكتىپ ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇپ، شەھەر، بازارلاردىكى ياشلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ، ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش چوڭ يىغىنى يېچىلدى، 140 نەپەر ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسى تەقدىرلەندى. مەمۇرى مەھكىمىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىسى ئىسمايىل تىلۋالدى يىغىنغا خىزمەت دوكلادى بەردى ۋە يىغىندىن خۇلاسە قىلدى.

18 ـ 21 ـ كۈنلىرى: ۋىلايەتلىك پارتكوم خىزمەت يىغىنى چاقىرىپ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم 3 ـ نۆۋەتلىك 2 ـ سانلىق ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى يولداش گوگالغ يىغىن ئاخىرلاشقاندا خۇلاسە سۆزى قىلىپ ۋىلايەتتىكى كەڭ پارتىيە ئەزالىرى ۋە ھەر مىللەت كادىرلىرىنى يېڭىلىق يارىتىشقا باتۇر بولۇپ ئىسلاھاتقا ئىرادە باغلاپ، ئىدىيىدە ئازات بولۇپ، تۇرلۇك خىزمەتلەرنى ياخشى ئىشلەشكە چاقىردى.

21 ـ كۈنى: ۋىلايىتىمىزنىڭ بېيجىڭ تۇتۇش كومانداسى ئاپتونوم رايون ئاچتان تۇنجى قېتىملىق بېيجىڭ تۇتۇش مۇسابىقىسىنى قاتنىشىپ، كوللېكتىپ مۇسابىقىدە 1 ـ لىككە ئېرىشتى.

22 ـ كۈنى: جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونى داغدۇغىلىق نام بېرىش چوڭ يىغىنى ئاچتى. ئۇرۇمچى ھەربىي رايونىنىڭ قوماندانى شياۋ چۈەنلۇ ئۇرۇمچى ھەربىي رايونىنىڭ جاڭ يۈخۇاغا «جان-دىلى بىلەن چېگرا رايوندىكى ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن خىزمەت قىلغان ياخشى ھەربىي دوختۇر» دەپ شەرەپلىك نام بېرىش توغرىسىدىكى بۈيرۇغىنى ئوقۇپ ئۆتتى. جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ قوماندانى گاۋخۇەنجاڭ، سىياسىي كومىسسارى تاڭ گۇاڭخەي، قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى يولداش گوگالىلار يىغىنغا قاتناشتى.

27 ـ 30 ـ كۈنلىرى: مەمۇرى مەھكىمە مۇدىرلىك دەرىخ يېتىشتۇرۇش خىزمىتى يىغىنى ئاچتى. تونۇشنى ئۆستۈرۈپ، پىلان تۈزۈپ، باغۋەنچىلىك ئىشلەپچىقىرىشنى زور كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇشنى تەكىتلىدى. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى گوگالغ، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىسى لى دېخۇغ، مۇپىەتتىشى تالىپ داۋۇت قاتارلىق يولداشلار ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا يىغىنغا سۆز قىلدى.

28 ـ 31ـكۈنلىرى: يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسى چارۋىچىلىق ئىقتىسادىي بويىچە مۇھاكىمە يىغىنى چاقىردى.

30 ـ كۈنى: مەملىكەتلىك سىياسى كېڭەشمىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى لۇجېڭاۋ ئۈمەك باشلىغى بولغان مەملىكەتلىك سىياسى كېڭەشمىنىڭ ئېكسكۇرسىيە ئۈمىگىدىكى 20 نەچچە كىشى ئاپتونوم رايونلۇق سىياسى كېڭەشمىنىڭ رەئىسى ئىسمايىل ياسىنۇپ، مۇئاۋىن رەئىسلىرى لى جېڭشۈەن، خەن يۈۋېنلارنىڭ ھەمراللىغىدا قەشقەرگە كېلىپ ئېكسكۇرسىيە قىلىپ، ۋە خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈرۈپ 6 كۈن تۇردى.

ۋ ـ ئاي

1 ـ كۈنى: ۋىلايەتلىك پارتكوم يېتەكچىدا كادىرلارنى باشقۇرۇش تۈزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلىش، كادىرلارنى باشقۇرۇش ھوقۇقى دائىرىسىنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈپ بېرىش، دەرىجىگە

ئايرىپ باشقۇرۇش، قاتلامۇ - قاتلام مەسئۇل بولۇش چارىسىنى قوللىنىش، ۋىلايەتلىك پارتكوم باشقۇرىدىغان كادىرلار نىڭ دائىرىسىنى تارايتىش، ۋىلايەتلىك پارتكوم پەرقى جەھەتتە ئۆزىدىن بىر دەرىجە تۆۋەن بولغان ئاساسلىق رەھبىرىي كادىرلارنىى باشقۇرۇشنى قارار قىلدى.

1 - 3 - كۇنلىرى: ئامېرىكىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى خىنىڭ ئەنشى ۋە ئۇنىڭ رەپىقىسى قەشقەرگە كېلىپ ئېكسكۇرسىيە ۋە زىيارەتتە بولدى.

4 - 8 - كۇنلىرى: مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى بەنچەن ئېردىنى ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىدىن 12 كىشى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ دائىمى ھەيئەت ئەزاسى بادەي، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى شارشىبېك قاتارلىقلارنىڭ ھەمراھلىغىدا قەشقەرگە كېلىپ خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈردى.

5 - كۇنى: بۈگۈن ئاخىرلاشقان ئاپتونوم رايونلۇق ئىشچى - خىزمەتچىلەر لەۋھە تاماشىسى مۇسابىقىسىدا قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئىشچى - خىزمەتچىلىرى ئەر - ئايال ۋالىبول كوماندىسى چىمپىيونلىققا ۋە 2 - لىككە ئېرىشتى.

6 - كۇنى: ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە، قەشقەر شەھەرلىك پارتكوم ۋە شەھەرلىك جەلق ھۆكۈمىتى بىرلىشىپ چاي ئۆتكۈزۈپ، مۇسۇلمانلارنىڭ قۇربان ھېيتىنى قىزغىن تەبرىكلىدى.

8 - 11- كۇنلىرى: مەركىزىي ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى 6-ئىشخانىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى جاۋلى، 6 - ئىشخانا تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى رۇەن جىنشىن ئاپتونوم رايونلۇق ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى تەكشۈرۈپ بىرتەرەپ قىلىش باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى ۋېي ۋىنخۇانىڭ ھەمراھلىغىدا قەشقەرگە كېلىپ خىزمەتلەرنى تەكشۈردى. ئالدى بىلەن مەركىزىي ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى تۇتقان پارتىيە ئىستىلى بويىچە ئالاقىلىشىش نۇقتىسى - يوپۇرغا ناھىيىسىگە باردى. كېيىن يېڭىشەر، كونىشەر، قەشقەر شەھرىگە بېرىپ ئەھۋال ئىگىلىدى.

10 - كۇنى: ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى يولداش گوگالڭ ۋىلايىتىمىزدىكى ناھىيىلەرنىڭ پارتكوم شۇجىلىرىنى باشلاپ ئېچكىرىگە ئېكسكۇرسىيىگە بېرىش ئۈچۈن يولغا چىقىپ بۈگۈن شىنجاڭدىن ئايرىلدى.

15 - كۇنى: ئىختىساسلىق خادىملارنى ئالماشتۇرۇشنى ئىلگىرى سۈرۈش،4 لەشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ئالغا سىلجىتىش ئۈچۈن ۋىلايىتىمىزدە ئىختىساسلىق خادىملارنى ئالماشتۇرۇش مەركىزىي قۇرۇلدى.

17 - 22 - كۇنلىرى: ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى يوپۇرغا ناھىيىسىدە شىنجاڭ بويىچە باشلانغۇچ مەكتەپ ماتارىپىنى ئومۇملاشتۇرۇش، ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ ئۈتكۈزۈپ بىلىش خىزمىتى يەنىنى ئاچتى؛ ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مەسئۇلىي تەمىنوپ ھامۇت، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىبى نەجمىدىن، ماتارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى نۇرتېمىپ، مۇئاۋىن نازىرى تەلەۋقان، قەشقەر مەمۇرى مەھكىمىسىنىڭ ۋالىسى ئابدۇغوپۇرسەمەتلىق، ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ ھەيئەت ئەزاسى ۋالڭ ۋېنچى، مۇئاۋىن ۋالى ئېيىشاكىر قاتارلىق يولداشلار يەنىنغا قاتناشتى ھەم شىنجاڭدا تۇنجى بولۇپ باشلانغۇچ مەكتەپ ماتارىپىنى ئومۇملاشتۇرغان ھەم ساۋاتسىزلىقنى تۈگەتكەن يوپۇرغا ناھىيىسىگە لايىقە تلىك گۈۋاھنامىسى تارقىتىپ بەردى.

18 ـ 20 ـ كۆنامرى: مەمۇرى مەكتەپ ھاكىمىيەت بىلەن كوممۇنىنى ئايرىش، يېزا لىق ھۆكۈمەت قۇرۇش خىزمىتى يېقىنقى چاغىردى. يېقىن جايلاردىن يېزا قۇرۇش خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتمىشنى، يېزا قۇرۇش ۋە ئۆۋە تاماكى ئىشلەپچىقىرىشتىن ئىبارەت ئىككى ئىشقا تەسىر يەتكۈزمەسلىكنى، يەنە ئاخىرىدىن بۇرۇن ۋىلايەت بويىچە ھاكىمىيەت بىلەن كوممۇنىنى ئايرىش، يېزا لىق ھاكىمىيەت قۇرۇش خىزمىتىنى ئورۇنلاپ بولۇشنى، شۇنىڭ بىلەن بىللىدە، يېزا ئىگىلىك ئامما مەدەنىيىتى تۈزۈپ، يېزا لىق ھاكىمىيەت تىنىڭ ئاساسى قاتلام ھاكىمىيەت تەشكىللى ئىگە ئالماشتۇرۇش ئىبارەت رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇشنى تەلەپ قىلدى.

21 ـ كۈنى: ۋىلايەتلىك ھۆكۈمەتنىڭ بەھرىپ دۆلەتلىك قۇرۇلغا ئالمىنىڭ35 يىللىغىنى تەبرىكلەش پائالىيىتىگە قاتناشقۇچىلار 3 نەپەر ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى: ئاپتونوم رايون بويىچە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدىكى ئىلغار شەخسى، قەشقەر ئوتتۇراھالىق سوت مەھكىمىسىنىڭ كادىرى تۇرسۇن مەمەت، ئىلغار ماتارىچى، يوپۇرغا ناھىيىلىك 1 ـ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئىلمى مۇدىرى ئايشەم، ئىلغار خىزمەتچى، تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسى بۇرۇمسال كوممۇنىسى پارتكوم شۆجىسى تارى ماشا قۇربانلار قەشقەر-دىن ئايرىلىپ بېيجىڭغا يۇرۇپ كەتتى.

قەشقەر شەھرى بىلەن خۇبىي ئۆلكىسىنىڭ شاشى شەھرى قېرىنداش شەھەر بولدى. ئىمزا قويۇش مۇراسىمى شاشى شەھرىدە ئۆتكۈزۈلدى.

مەمۇرى مەھكىمە ئاۋات پەسىلدە پۈل يىغىۋېلىش خىزمىتى سۆھبەت يېقىنقى چاغىردى، مۇئاۋىن ۋالى سەيدىخان بارات يېقىنقا بەرىپ سۆز قىلدى.

25 ـ كۈنى: مەمۇرى مەھكىمە، شۆبە ھەربى رايون 1984 ـ يىللىق ئەسكەر ئېلىش بۇيرۇغى چىقاردى.

ئېلىمىزنىڭ 11 ـ ئەسىردىكى مەشھۇر ئۇيغۇر ئالىمى «تۈركى تىللار دىۋانى»نىڭ ئاپتورى ـ مەھمۇد قەشقەرىنىڭ تەۋرە قۇرۇلۇشى بۇگۈن باشلاندى.

27 ـ كۈنى: بۇگۈنكە قەدەر مارالۇبشى، كونىشەر، يېڭىشەر، يېڭىسار، يەكەن، پوسكام، قاغىلىق قاتارلىق7 ناھىيە ئارقا-ئارقىدىن رادىيو ئۇلاپ ئاڭلىتىش، چاستوتا تەڭشەپ تارقىتىش مۇنارىسى قۇرۇپ چىقتى.

دۆلەتلىك قۇرۇلغا ئالمىنىڭ 35 يىللىغىنى تەبرىكلەش يۈزىسىدىن قەشقەر ۋىلايەتلىك فوتو سۈرەتچىلەر جەمئىيىتى بىلەن ئامېرىكا سارىيى بىرلىشىپ «قەشقەر مەنزىرىسى» فوتو سۈرەت ئەسەرلىرى كۆرگەزمىسى ئاچتى.

29 ـ كۈنى: ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرى مەھكىمە جىددى تېلېفون يىغىنى چاقىرىپ، جايلاردىن كۆزگى بۇغداي تېرىلغۇ سۈپىتىگە كاپالەتلىك قىلىپ، كۆزگى بۇغداي تېرىلغۇ سۈرۈتىنى تېزلىتىشنى تەلەپ قىلدى. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۆجىسى، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى ئابدۇقادىر سەمەت، مۇئاۋىن ۋالى لى دېخۇلار يىغىنىدا سۆز قىلدى.

30 ـ كۈنى: قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ شەھەر ـ بازارلىرىدا پۇل ئامانەت قويۇش-ئېلىش مۇددەتتىن 3 ئاي بۇرۇن %10.58 ئاشۇرۇپ ئورۇنلاندى.

1 - كۆنى : قەشقەردە 40 مىڭدىن ئارتىق ھەر مىللەت ئارىمىيە ۋە خەلق داغدۇغىلىق يىغىن ئۆتكۈزۈپ ، دۆلىتىمىز قۇرۇلغا ئالغىنىڭ 35 يىللىغىنى قىزغىن تەبرىكلىدى . ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى ئابدۇغوپۇر ھەمدىق ، قەشقەر شۆبە ھەربىي رايونىنىڭ سىياسى كومىسسارى جاڭ شىنمياۋ ، قەشقەر پاختا توقۇمىچىلىق زاۋۇدىنىڭ ئىشچىلار ۋەكىلى رۇقىيەم ، قەشقەر شەھەر نەزەرباغ يېزىسىنىڭ دېخانلار ۋەكىلى توختى ئوسمان ، قەشقەر پىداگوگىكا ئىنستىتوتىنىڭ لېكتورى يېڭ شاۋجۇنلەر ئايرىم - ئايرىم ھالدا يىغىندا سۆز قىلدى.

پاكىستان قۇرۇقلۇق ئارمىيە شىتاپ باشلىغى خالى ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىدىن 7 كىشى بىزنىڭ خونجىراپ ئېغىزىمىزنىڭ ئالدىنقى قاراۋۇللۇق بەنىگە كېلىپ ، چېگرا مۇداپىئە جەڭچىلىرىمىزدىن ھال سورىدى ھەم دۆلىتىمىز قۇرۇلغا ئالغىنىڭ 35 يىللىغىنى تەبرىكلىدى .

5 - 6 - كۈنلىرى : ۋىلايەتلىك پارتكوم پارتىيە تارىخى ماتېرىياللىرىنى توپلاشقا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى ، ۋىلايەتلىك پەرلىك تەكشۈرۈش كومىتېتى سۆھبەت يىغىنى چاقىرىپ « قەشقەر نىڭ 35 يىللىغا ئاتالغان مەخسۇس توپلام » ۋە «1985-يىللىق قەشقەر يىلنامىسى » نى پىششىقلىمىنى ئورۇنلاشتۇردى .

ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ھەيئىتى ، ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات-سەنئەت تەتقىقاتچىلار بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى يولداش جۇگۇڭخۇا يازغان جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھازىرقى زامان يېزا تۈرمۇشىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان رەڭلىك ھېكايە فىلىم « چېگرا يېزىسىدىكى مۇھەببەت » يېقىندا ۋىلايىتىمىزدە قويۇلدى .

8 - 11 - كۈنلىرى : مەمۇرى مەھكىمە كۆز پەسلىدە كۆمۈر كانلىرىنىڭ يېڭىدىن تەرەققىي قىلىشى يېغىنى چاقىرىپ ، كۆمۈر كانلىرىنىڭ يېڭىدىن تەشكىل قىلىنىشىنى ياخشى يولغا قويۇپ ، ۋەقە يۈز بېرىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشنى تەلەپ قىلدى.

15 - كۈنى : ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرى مەھكىمە ئومۇمى ئۇقتۇرۇش چىقىرىپ، يوپۇرغا ناھىيىسى ۋە مارالۇبشى ناھىيىسىنىڭ پاختا سېتىۋېلىش ۋە كۆزگى يۇغداي تېرىش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىغانلىغىنى تەقدىرلىدى .

گوۋۇيۈەننىڭ تەستىقلىشى ، نېفىت سانائىتى مىنىستىرلىگىنىڭ مەبلەغ سېلىشى ئارقىلىق كۆكيار نېفىت - گاز كانى رەسمى ئىچىلىشقا باشلىندى ھەم شۇنىڭ بىلەن بىرگە، پوسكامدا نېفىت-خىمىيە سانائىتى زاۋۇدى قۇرۇش قارار قىلىندى .

20 - 24 - كۈنلىرى : شىنجاڭ بويىچە مەركىزى بالىلار باغچىلىرى، يېسىلىملىرىنىڭ نەق مەيدانىدا تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يىغىنى يەكەندە چاقىرىلدى . ئاپتونوم رايونلۇق ئايالىلار بىرلەشمىسىنىڭ مۇدىرى ماھنۇر قاسىم ، مۇئاۋىن مۇدىرى لى گو ھەم قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ياڭ جېيە نجىاڭ قاتارلىق يولداشلار يىغىنغا بېرىپ سۆز قىلدى.

21 - كۈنى : قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 2 مىليون 740 مىڭ مو كۆزگى بۇغداي تېرىش ۋەزىپىسى سان ، سۈپەتكە كاپالەتلىك قىلىنغان ھالدا ئۆز ۋاقتىدا ئورۇنلاندى .

25 ـ 27 ـ كۆنلىرى : تۆۋكىمىنىڭ ھاكىمىيەت بېشىدىكى پارتىيىسى بولغان ۋەتەن پارتىيىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى خالىر شىپگىن ، ئۇنىڭ رەپىقىسى ۋە بىر نەچچە پارلامېنت ئەزاسى ، جۈملىدىن تۆۋرۈشلۈق ئەلچىخانىسىنىڭ ئىككىنچى دەرىجىلىك كاتىۋى قاتارلىق 6 كىشى قەشقەرگە كېلىپ ئېكسكۇرسىيە ۋە زىيارەتتە بولدى.

26 ـ كۈنى : ۋىلايەت چاقىرغان ئورمانچىلىق 3 دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنىغا قاتناشقان ۋىلايىتىمىزدىكى 12 ناھىيە (شەھەر) نىڭ باشلىقلىرى «ئېتمەز ـ ئېرىقلارنى ئورمانلاشتۇرۇش مەسئۇلىيەتنامىسى » گە ئىمزا قويۇپ ، بەلگىلەنگەن مۇددەت ئىچىدە ئېتمەز ـ ئېرىقلارنى ئورمانلاشتۇرۇشقا كاپالەتلىك قىلىپ ، « شەرقى ـ شىمال، شىمالى جۇڭگو ، غەربىي شىمال» ئىمارەتە ئورمانلىقنى قۇرۇلۇشىغا تۆھپە قوشىدىغانلىقىنى بىلدۈردى .

29 ـ كۈنى : قەشقەر ئايرۇدۇرۇمىنى كېڭەيتىپ قۇرۇلۇشى مۇددەتتىن بۇرۇن تاماملاندى . تۆرلۈك تېخنىكا كۆرسەتكۈچلىرى لايىھىلەنگەن تەلەپكە ئۇيغۇن بولدى. مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى ئابدۇغوپۇر سەدىق ، نازارەتچىسى لېۋسىلىن قاتارلىق رەھبىرى يولداشلار ئايرۇدۇرۇمغا چىقىپ ئۇلارنى تەبرىكلىدى .

ۋىلايەت بويىچە جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە زەربە بېرىش كۈرىشىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ ، ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش چوڭ يىغىنى قەشقەردە داغدۇغىلىق ئېچىلدى. سىياسىـقانۇن سېپىدىن كەلگەن قەھرىمان نەمۇنىچىلار ۋە ئالاقىدار ۋەكىللەردىن بولۇپ 200 دىن ئارتۇق كىشى يىغىنغا قاتناشتى . ۋىلايىتىمىزنىڭ پارتىيە ، مۇكۇمەت رەھبەرلىرىدىن يولداش گوگالۇ ، ئابدۇغوپۇر سەدىق ، يالقۇن جېنجالۇ ، تىلمۇئالىدى توختى، ۋالۇ ۋېنچى قاتارلىقلار يىغىنغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى.

11 ـ ئاي

3 ـ كۈنى : ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرى مەھكىمە دوكلات يىغىنى ئۆتكۈزدى . ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى ، ئېچكىرىگە بېرىپ ئېكسكۇرسىيە قىلىش ، تەكشۈرۈش ئۆمىگىنىڭ باشلىغى يولداش گوگالۇ ئېچكىرىگە بېرىپ ئېكسكۇرسىيە قىلغان ۋە تەكشۈرگەن ئەھۋالنى دوكلات قىلدى .

6 ـ كۈنى : قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئېكىكسىنچى قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ ، ئىلغار شەخسلەرنى تەقدىرلەش يىغىنى داغدۇغىلىق ئېچىلدى . يىغىنغا ئۇيغۇر ، خەنزۇ، خۇيـزۇ ، تاجىك ، قىرغىز ، قازاق، ئۆزبېك قاتارلىق ئون نەچچە مىللەتنىڭ 280 دىن ئارتۇق ۋەكىلى قاتناشتى. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ ۋالىسى يولداش ئابدۇغوپۇر سەدىق ئېچىلىش نۇتقى سۆزلىدى. ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە ، ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىگىنىڭ ئەزاسى يولداش فىك داجېن ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ، خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەبرىك تېلېگرامىمىنى ئوقۇپ ئۆتتى ، ئۆمەك باشلىغى مېڭ شۇلىن يۆز تىلادى . چەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونى ، بېڭتۈەن يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيىسىنىڭ رەھبەرلىرى يىغىنغا كېلىپ تەبرىكلىدى . ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى يولداش گوگالۇ ۋىلايەتلىك پارتكوم ، مەمۇرى مەھكىمىگە ۋاكالىتەن « مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىدىكى چوڭ ياخشى ۋەزىيەتنى يەنىمۇ راۋاجلاندۇرۇپ ، ۋىلا-

يىتەمىز نىلىق زامانىۋىلاشتۇرۇش تۈرۈلۈشىدا ئومۇمىيۈزلۈك يېڭى ۋەزىيەت يارىتىش ئۈچۈن تىرىشىپ كۆرەش قىلايلى » دېگەن ماۋزۇدا دوكلات بەردى.

10 ـ كۈنى : ۋىلايىتىمىز نىلىق ئىككىنچى قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە « قوش ئىلغار » لارنى تەقدىرلەش چوڭ يىغىنى غەلىبىلىك يېپىلدى. چوڭ يىغىن 69 ئىلغار كوللېكتىپ ، 129 ئىلغار شەخسىگە لەۋھە ۋە تەقدىرنامە تەقدىم قىلدى ، چوڭ يىغىننىڭ تەشەببۇسنامىسىنى ماقۇللىدى . ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى تىلمۇئالدى توختى يېپىش نۇتقى سۆزلىدى.

ۋىلايىتىمىز 872 مىڭ 500 نەچچە دەن ساپ پاختا سېتىۋېلىپ ، بۇ يىللىق پاختا سېتىۋېلىش ۋەزىپىسىنى 7.73% ئاشۇرۇپ ئورۇنلىدى.

13 ـ كۈنى : مەمۇرى مەھكىمە كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش توغرىسىدا تېلېۋىزىون يىغىنى ئېچىپ ، جايلاردىن ئىسلاھات روھى بويىچە كارخانىلارنى تەرتىپكە سېلىش قەدىمىنى تېزلەتمىشنى تەلەپ قىلدى . ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى گوگالۇ ، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى ئابدۇغوپۇر سەمەت يىغىنغا قاتناشتى ۋە سۆز قىلدى.

20 ـ كۈنى : قەشقەر شەھرى بىلەن بېگتۈەن يېزا ئىگىلىك 3 ـ دېۋىزىيىسى مەمكارلىشىپ قەشقەرنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن ئىقتىسادىي مەمكارلىقنى قانات يايدۇرۇش تۈرلىرى ئۈستىدە كېڭەشتى.

22 ـ كۈنى : ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ ۋالىسى يولداش ئابدۇغوپۇر سەمەت ۋىلايىتىمىز دىكى ناھىيىلەرنىڭ ھاكىملىرىنى باشلاپ ، ئىچكىرىگە ئېكسكۇرسىيىگە بېرىش ئۈچۈن بۈگۈن شىنجاڭدىن ئايرىلدى.

22 ـ 24 ـ كۈنلىرى : ۋىلايەتتە يەككە ئەمگەكچىلەرنىڭ تۇنجى قېتىملىق قۇرۇلتىيى ئېچىلىپ ، ۋىلايەتلىك يەككە ئەمگەكچىلەر جەمئىيىتى سايلاپ چىقىلدى. ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى تىلمۇئالدى توختى ، مەمۇرى مەھكىمىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىسى ئىبىساشاكىر ، سەيدىخان بارات قاتارلىق رەھبىرى يولداشلار يىغىنغا بېرىپ سۆز قىلدى .

29 ـ كۈنى : ۋىلايەتلىك پارتكوم ، مەمۇرى مەھكىمە يوپۇرغا ناھىيىسىدە ئومۇمىلاشتۇرۇپ تۇزۇش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش نەق مەيدان يىغىنى چاقىردى . يىغىن 4 كۈن ئېچىلدى. ئاپتونوم رايونلۇق ج خ نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى يولداش ئابدىرىشىت ئوسمان يىغىنغا قاتناشتى ، ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى تىلمۇئالدى توختى خۇلاسە سۆزى قىلدى .

30 ـ كۈنى : قەشقەر ۋىلايىتىدە سېمونت ، كۆمۈر ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسى مۇددەتتىن بىر ئاي بۇرۇن ئاشۇرۇپ ئورۇنلۇنۇپ ، مەھسۇلاتىدا تارىختىكى ئەڭ يۇقۇرى رېكورت يارىتىلدى.

12 ـ ئاي

4 ـ كۈنى : ۋىلايەتلىك پارتكوم ، مەمۇرى مەھكىمە قەشقەر شەھرىنىڭ ئىقتىسادىي كۈچىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن ۋىلايەتلىك ئىقتىسادىي كومىتېتىنىڭ باشقۇرۇشىدىكى قەشقەر كۆن ـ خەرۇم زاۋۇدى ، سوپۇن زاۋۇدى ، چىنە زاۋۇدى ، خىمىيە سانائىتى زاۋۇدى ، ئۇلاغ تىرانسپورت شىركىتىنى قەشقەر شەھىرىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىشنى قارار قىلدى.

10 ـ كۇنى : مارالۇبشى ناھىيىسى يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيەسىنىڭ شوركۆل بوز يەر رايونىدىكى پولك ـ مەيدانلار بىلەن كېڭىشىپ، ھەر قايسىسى ئۆز ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ، مارالۇبشىنىڭ ئىقتىسادىي رايونىنى بىرلىكتە ئاچماقچى بولدى .

قەشقەر شەھەرلىك خەلق رادىيو ئىستانسىسى يېرىم يىلدىن كۆپرەك تەييارلىق قىلىش ئارقىلىق بۈگۈن ئاپاراتنى سىناق قىلىپ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى .

مەركىزىي ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىنىڭ ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان ئىنتىزام تەكشۈرگۈچىسى ، بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مەسئۇلىي تېچىسى ۋاڭ لۇبىن ، مەركىزىي ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتى 6 ـ ئىشخانا باشقارمىسىنىڭ باشلىقى چاڭ يۈ قاتارلىقلار 11 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۇنى قەشقەرگە كېلىپ ، پاراتنىيە ئىستىلى ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ ، بۈگۈن قەشقەردىن ئايرىلدى .

13 ـ كۇنى : قەشقەر شەھىرى مەملىكەت بويىچە تازىلىقتا ئىلغار ئورۇن بولۇپ باھالاندى .

18 ـ 26 ـ كۇنلىرى: ئۇلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرى مەھكىمە 3 دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنى چاقىرىپ ، پارتىيە 12 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمى يىغىنى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ 3 ـ نۆۋەتلىك 3 ـ يىغىلىق ئومۇمى ئەزالار كېڭەيتىلگەن يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى . ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ، قانداق قىلىپ قەشقەرنىڭ ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇش، سوتسىيالىستىك زاماننۇلاشتۇرۇش، قۇرۇلۇشىدا يەنىمۇ يېڭى ۋەزىيەت يارىتىش مەسىلىسىنى مۇزاكىرە قىلدى. ئۇلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى گوگاك ئۇلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرى مەھكىمىگە ۋاكالىتەن « ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى توغرىسىدىكى قارارىنى تەتقىقلاشتۇرۇپ، قەشقەرنىڭ ئىقتىسادىنى گۈللەندۈرۈش ، سوتسىيالىستىك زاماننۇلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدا يەنىمۇ يېڭى ۋەزىيەت يارىتىش ئۈچۈن كۆرەش قىلايلى » دېگەن ماۋزۇدا دوكلات بەردى.

22 ـ كۇنى : ئۇلايەتلىك ۋە بىكتۆەن يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيەسىنىڭ بىرىنچى تۈركۈمدىكى 99 نەپەر يېزا ئىگىلىك خەنزۇ ئۇنۇپرىستېتىنىڭ توقۇغۇچىلىرى ئوقۇش پۈتتۈردى .

26 ـ كۇنى : ئۇلايەتلىك پەن ـ تېخنىكا جەمئىيىتى ئۇيۇشتۇرغان يېش ئۆسۈرلەرنىڭ بىنۇلوگىيە ئەۋرىشكە ئەسەرلىرى كۆرگەزمىسى ئېچىلدى .

30 ـ كۇنى : قەشقەر ئۇلايەتلىك پارتكوم ئۇلايەتكە بىۋاستە قاراشلىق ناھىيە دەرىجىلىك ئورۇنلاردا پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش سەپەرۋەرلىك چوڭ يىغىنى چاقىردى.ئۇلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى، ئۇلايەتلىك پارتكوم پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىشقا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى يولداش گوگاك سەپەرۋەرلىك دوكلادى بەردى .ئۇلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، ئۇلايەتلىك پارتكوم پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىشقا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى يولداش ياڭ جيەنجاڭ ئۇلايەتكە بىۋاستە قاراشلىق ناھىيە دەرىجىلىك ئورۇنلار نىڭ پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش خىزمىتىنى كونكرېت ئورۇنلاشتۇردى.

(شى يۇشېڭ تۇزگەن)

شەخسلەرنى تونۇشتۇرۇش

ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش دەۋرىدە قەشقەردە ئىشلىگەن كومپارتىيە ئەزالىرىنى تونۇشتۇرۇش

جۇۋ چۇنلەن

جۇۋچۇنلەن ، باشقا ئىسمى جۇۋ يۈلۈك ، ئەر ، خەنزۇ ، 1913 ـ يىل ئۆكتەبىردە تۇغۇلغان ، خۇبەي ئۆلكىسىنىڭ ماچىڭ ناھىيىسىدىن بولۇپ ، كەمبەغەل دېخان ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان . 1930 ـ يىل 4 ـ ئايدا جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ياشلار ئىتتىپاقىغا قاتناشقان . 1932 ـ يىلى ئىتتىپاق ئەزالىغىدىن جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ رەسمى ئەزالىغىغا ئۆتۈرگەرتىلگەن .

جۇۋ چۇنلەن 1930 ـ يىل نويابىردا قەزىل گۇۋاردىيىمگە ، كېيىن قەزىل 4 ـ ئارمىيىمگە قاتناشقان ، ئۇ قەزىل ئارمىيىنىڭ خۇبەي ، خېنەن ، ئەنخۇي تايانچ بازىسىنى قۇرۇشقا ، گومىنداڭنىڭ 2 ـ ، 3 ـ ، 4 ـ قېتىملىق قورشاپ يوقىتىشىغا قارشى تۇرۇشقا ، 25 مىڭ يول ئۇزۇنسەپەرگە ، سىچۈەن ، شەنشى ئىنقىلابىي بازىسىنى قۇرۇشقا ، گومىنداڭنىڭ 6 ـ يۆنىلىش ئارمىيىسىنىڭ قورشاپ يوقىتىشىغا قارشى تۇرۇشقا ، خۇاڭخېدىن ئۆتۈش قاتارلىق چوڭ جەڭلەرگە قاتناشقان ، بەن ، پەي ، لىيەن ، باتالىيونلارنىڭ باشلىغى ، خەۋەرلىشىش ئەترىتىنىڭ باشلىغى ، باتالىيوننىڭ سىياسىي كومىسسارى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن . 1937 ـ يىلى 5 ـ ئايدا غەربىي يۆنىلىش ئارمىيىسىگە ئەگىشىپ تەرەپتە جەڭ قىلىپ شەنجاڭغا كەلگەن ، قەشقەر 48ـ پولكىنىڭ مايور دەرىجىلىك ئالتىنچى ئەسكەرلەر لىيەن باشلىغى ، كادىرلار چوڭ ئەترىتىنىڭ سىياسىي كۆمىسسارى بولغان . ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە خېنەن ، ئەنخۇي ، جياڭسۇ تايانچ بازىسىنىڭ قۇرۇلۇشىغا قاتناشقان . سىشۇي ، دۇلىڭ ، تەنزى تايانچ بازىلىرىنى ئېچىشقا قاتناشقان ، ئاتالىيون باشلىغى ، مۇئاۋىن پولك باشلىغى ، ئالتىنچى ئەسكەرلەر پولكىنىڭ باشلىغى قوشۇمچە سىياسىي كومىسسارى بولغان . ئازاتلىق ئۇرۇش مەزگىلىدە جىنگ لياڭسۇ ، جياۋ خې ، يىلىن ، خۇەيخەي ، چاڭجياڭدىن ئۆتۈش قاتارلىق چوڭ جەڭلەرگە قاتناشقان ، مۇئاۋىن دىۋىزىيە باشلىغى ، دىۋىزىيە باشلىغى ، قوشۇمچە سىياسىي كومىسسارى بولغان . ئازاتلىقتىن كېيىن توپچى قىسىملارنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى ، قوماندانى ، نەنجىڭ ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن قوماندانى ، قوشۇمچە گارنىزون قوماندانى ، شاڭخەي شەھەرلىك پارتكومىسنىڭ شۇجىسى بولغان . پارتىيىنىڭ 9 ـ ، 10 ـ 11 ـ قۇرۇلتايلىرىنىڭ ۋەكىلى بولۇپ

سايلانغان. پارتىيەنىڭ 10 ـ 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ كومىتېت ئەزاسى، مەملىكەتلىك 6 ـ نۆۋەتلىك سىياسى كېڭەشنىڭ ھەيئەت ئەزاسى بولغان. (چېن جەن لى)

گاۋدېڭباك

گاۋدېڭباك، بۇرۇنقى ئىسمى گاۋيۇ چېك، ئەر، خەنزۇ، 1914 يىلى تۇغۇلغان، شەنشى نۆلكىسىنىڭ يەنچۇەن ناھىيىسىدىن.

1932 ـ يىلى ئىنقىلاپقا قاتنىشىپ، يۇرتىدا يەر ئاستى خىزمەتلىرىنى ئىشلەگەن. 1934 ـ، 1935 ـ يىللىرى چ ك پ يەنچۇەن ناھىيىلىك كومىتېتىنىڭ كاتتۇي بولغان، كېيىن غەربىي ـ شىمال خىزمەت كومىتېتى تەخىنىكا باشقارمىسىنىڭ تەخىنىكا بۆلۈم ياچېيكا سېكرېتارى، كوررېكتورى بولغان. 1935 ـ يىل 10 ـ ئايدا مەركىزىي خەلق ئىقتىسادىي بۆلۈمى، شەنشى، گەنسۇ، نىڭشيا چېگرا رايون ھۆكۈمىتى قۇرۇلۇش نازارىتىدا بۆلۈم باشلىغى، نەشىت كاتىدا تۇرۇشلۇق مەخسۇس خادىمى بولغان. 1938 ـ يىلى ئۆكتەبىردە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ئۇنى شەنجاڭغا خىزمەتكە ئەۋەتكەن، ئۇ قەشقەر ۋىلايەتلىك باج ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى، شايار ناھىيىلىك باج ئىشلار ئىدارىسىنىڭ باشلىغى بولغان. 1942 ـ يىلى 11 ـ ئايدا شىنجاڭ شىتسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ، تۇرمىگە تاشلانغان. 1946 ـ يىلى 6 ـ ئايدا قويۇپ بېرىلىپ يەنىگە قايتىپ، غەربىي ـ شىمال مالىيە مۇئاۋىن باش كاتتۇي، قو ـ شۇمچە تەرانسپورت چوڭ ئەترىتىنىڭ باشلىغى، غەربىي ـ شىمال ھەربىي رايونى ئىلغار قا سەپ تەمىنات بۆلۈمى پارتكومىنىڭ ئەزاسى، تەرانسپورت بۆلۈمىنىڭ باشلىغى (پارتكوم شۇجىسى)، شەنشى، گەنسۇ، نىڭشيا چېگرا رايونى قاتناش نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، لىۋخەي تۆمۈر يولىنى ئوتكۇزۇۋالغۇچى ھەربىي ۋەكىل بولغان. 1950 ـ يىلى دىن كېيىن غەربىي ـ شىمال ھەربىي مەمۇرى كومىتېتى قاتناش بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى، غەربىي ـ شىمال تۆمۈر يول غول لېنىيىسى قۇرۇلۇش ئىدارىسىنىڭ سىياسى كومىسسارى، مۇئاۋىن ئىدارە باشلىغى، پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، تۆمۈر يول ھىمايىتىرلىك ئىشگى بەنگوڭتىنىڭ مۇدىرى، لايىھىلەش باش ئىدارىسىنىڭ باشلىغى، ھىمايىتىرلىك پارتكومىنىڭ ئەزاسى، گورۇپپىسىنىڭ ئەزاسى، گورۇپپا مۇئاۋىن باش كاتتۇي، دۆلەت ئورگانلىرى پارتكومى شۇجىسى، جۇڭگو پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ مۇئاۋىن باش كاتتۇي، پارتىيە يادرو گورۇپپىسىنىڭ ئەزاسى، ئاكادېمىيە پارتكورۇپپىسىنىڭ ئەزاسى، خەلق سارايىنى باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ باشلىغى، پارتكوم شۇجىسى بولغان، 1979 ـ يىل 11 ـ ئايدا 5 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىسىنىڭ 2 ـ سانلىق يىغىنىدا مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمى كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باش كاتتىلىغىغا سايلانغان، مەركىزىي كومىتېت بەنگوڭتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىغىنى، ئىدارىلار پارتكومىنىڭ شۇجىسى قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئۆتىگەن. 1982 ـ يىلى جۇڭگو كومپارتىيەسى 12 ـ قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى بولۇپ سايلانغان.

ئۇ شەنجاڭدا خەزمەت قىلغان مەزگىلىدە باج تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلىش ، خىيانەتچى لەرنى جازالاش ، خەلقنىڭ سېلىشىنى يەڭگىللىتىش ، ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇش ، خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاش يولىدا كۆپلىگەن خىزمەتلەرنى ئىشلەپ ، كىشىلەرگە ناھايىتى ياخشى تەسىر قالدۇردى .

لى يۇنياڭ

لى يۇنياڭ، بۇرۇنقى ئىسمى لى جۈلياڭ، تەخەللۇسلىرى ياڭ يۈڭنيەن ، شىن رەن، ئەر ، خەنزۇ ، 1914 ـ يىلى تۇغۇلغان ، گۇاڭدۇڭنىڭ تەيشەن ناھىيىسىدىن ، ئىركىن كەسىپدار ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان.

ئۇ دەسلەپكى چاغلاردا گۇاڭدۇڭنىڭ تەيشەن قاتارلىق جايلىرىدا باشلانغۇچ مەكتەپ مائارىپى خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان. 1935 ـ يىلى ياپونىيە ئۇنۇبرستېتىدە ئوقۇغان، ياپونىيەدە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىنقىلاۋىي تەشۋىقات پائالىيىتى بىلەن شۇغۇللانغان، لىن جىلۇ باشقۇرغان پەلسەپە لېكسىيىسىگە رىياسەتچىلىك قىلغان ھەمدە ئاساسلىق ئوقۇتقۇچىسى بولغان. 1936 ـ يىلى 9 ـ ئايدا جۇڭگو كومپارتىيىسىگە قاتناشقان . 1937 ـ يىلى 5 ـ ئايدا دۆلەت تىنىمىزگە قايتىپ، ئالدى بىلەن شاڭخەيدە مەدەنىيەت ئارقىلىق مۇنەۋۋەرلىكتىن قۇتۇلۇش خىزمىتىگە قاتناشقان ، كېيىن جۇڭ ياڭ ، خې گېنجۇ ، ئەي سېچى قاتارلىقلار بىلەن بىللە يەنئەنگە كەلگەن ، شۇ يىلى 9 ـ ئايدىن 12 ـ ئايغىچە مەركىزىي كومىتېت پارتىيە مەكتىپىدە ئوقۇغان. 1938 ـ يىل 8 ـ ئايدا پارتىيە ئۇنى لىن جىلۇ قاتارلىقلار بىلەن بىللە شەنجاڭغا خىزمەتكە ئەۋەتكەن. ئۇرۇمچىدىكى ئۆلكىلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مۇدىرى بولغان، قوشۇمچە شەنجاڭ ئىنىستىتوتىدا دەرس سۆزلىگەن ، 1939 ـ يىلىنىڭ باشلىرىدا قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە مائارىپ ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىغىغا يۆتكىلىگەن ، 1940 ـ يىل 7ـ ئايدا مارالۇبشى ناھىيىسىگە ھاكىم بولغان ، 1942 ـ يىل 9 ـ ئايدا شىڭ شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ تۇرمىگە تاشلانغان، ئۇ تۇرمىدە مەسئۇل كىشىلەرنىڭ بىرى بولغان. 1946 ـ يىل 6 ـ ئايدا قويۇپ بېرىلگەندىن كېيىن يەنئەنگە قايتىپ لۇلياڭ رايونلۇق پارتكوم، شەنشى ـ سۇيۈەن ھەربىي رايونى سىياسىي بۆلۈمىنىڭ كاتىۋى بولغان .

ئازاتلىقتىن كېيىن شىمالى جۇڭگو ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مۇدىرى، جۇڭگو نىڭ ۋېتنامغا بارغان سىياسى مەسلىھەتچىلەر ئۆمىكىنىڭ كاتىۋى ، مەركىزىي كومىتېت تەشكىلات بۆلۈمى سىياسى مائارىپ بۆلۈمىنىڭ باشلىغى ، ئالى مائارىپ مىنىستىرلىگى ئۇنۇبرسال ئالى مەكتەپلەر مەھكىمىسى (1 ـ مەھكىمە) نىڭ مائاۋىن باشلىغى ، باشلىغى، جىياۋشى ئۇنۇبرستېتىنىڭ شۇجىسى قوشۇمچە مەكتەپنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، جۇڭگو پەن ـ تېخنىكا ئۇنۇبرستېتى پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ، مۇئاۋىن مۇدىرى ، جەنۇبىي ئۇنۇبرستېتى پارتكومنىڭ 2 ـ شۇجىسى ، مۇئاۋىن مۇدىرى، جىياۋشى ئۆلكىلىك 4 ـ نۆۋەتلىك سىياسى كېڭەشنىڭ دائىمى ھەيئەت ئەزاسى ، ئۆلكىلىك 5 ـ نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋە ـ

كىلى ، گۇاڭدۇڭ ئۆلكىلىك 5 ـ نۆۋەتلىك سىياسى كېڭەشنىڭ دائىمى ھەيئەت ئەزاسى بولغان . ھازىر خەزمەتتىن ئايرىلىپ دەم ئېلىۋاتىدۇ .

لى يۈزياڭ شىنجاڭدا خىزمەت قىلغان مەزگىلدە ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن ناھايىتى نۇرغۇن ياخشى ئىشلارنى قىلىپ كەشىلەرگە چوڭقۇر تەسىرات قالدۇردى ، ئۇچاغلاردا ئامما كومۇنىستلارنى چۆلدىكى يۇلغۇن ياكى يانتاققا ئوخشۇتاتتى .

ئۇنىڭ ھاياتىدىكى ھەكمە تلىك سۆزى: "ئادەمنىڭ ھەر بىر سۆز ۋە ھەركىتىنى قىلغاندا ئەستايىدىل بولۇشى ـ قەسەم تلىك ئىستىل» ، "بىر ئادەمنىڭ ئىجتىمائى قىممىتىنىڭ يۇقۇرى ـ تۆۋەنلىكى ئۇنىڭ باشقا كىشىلەرگە قىلغان خىزمىتىنىڭ ئاز ـ كۆپلىكى بويىچە ئۆلچىنىدۇ» ، "ھەر قانداق ۋاقىتتا باشقىلارنى نەزەردە تۇتقان كىشىنىڭ كۆڭلى ـ كۆكسى كەڭ بولىدۇ . ھاياتى مەنىلىك ئۆتىدۇ » . ئۇنىڭ يازغان شېئىرلىرى ۋەماقالىلىرى ئىچىدە «گىگىلىنىڭ پەلسەپىۋى تەنقىدىگە تەنقىت » "ياپونىيەنىڭ جەمىيەت خاراكتېرى ئۈستىدىكى تالاش ـ تارتىشقا ئومۇمى نەزەر» ، «ئىنقىلاۋىي قۇربان لىن جىلۇنى ئەسلەش» ، «جەن يۈك ئەپەندىنىڭ يېڭى چامباشچىلىققا ئائىت ھېكايىسىغا سىناق تەرىقىدىكى باھا» ، «ساۋ مېڭنىڭ يېڭى ئەسىرى» ، «جۇڭگو پەرزەنتلىرى» گە باھا ۋە «تىۋرمىدە يېزىلغان شېئىرلار توپلىمى» ، «80 ـ يىللاردىكى ياشلارغا بېغىشلايمەن» قاتارلىقلار بار.(چېن جىنلى)

ۋۇنەيىن

ۋۇنەيىن ، ئەسلى ئىسمى ۋۇسۈيىۋەن، بۇرۇن قوللانغان ئىسىملىرى لى سىياڭ ، چۈي ۋۇ، ۋۇشاڭ مېڭ، ئايال، خەنزۇ ، 1914 ـ يىلى 11 ـ ئايدا تۇغۇلغان ، گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسىنىڭ تەيشەن ناھىيىسىدىن ، ئەركەن كەسپىدار ئائىلىدىن كېلىپ چىققان.

ئۇ 1928 ـ يىلدىن 1934 ـ يىلىغىچە گۇاڭدۇڭ ئۆلكىلىك قىزلار دارىلمۇئەللىمىنىدە ئوقۇغان. 1931 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئىلغار تەشكىلات ـ «گۇاڭجۇ ئەدەبىيات ـ سەنئىتى» گە قاتناشقان . 1933 ـ يىلى 1 ـ ئايدا، «جۇڭگو مەدەنىيەت باش ئىتتىپاقىنىڭ گۇاڭجۇ شۆبىسىگە قاراشلىق ئىجتىمائى پەن ئالىملىرى بىرلەشمىسى» نىڭ پائالىيىتىگە قاتناشقاندىن تۇپەيلىدىن قولغا ئېلىنغان، شۇ يىلى 6 ـ ئايدا كېچىلىككە بېرىلگەن، 1934 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا «شاڭخەي ئىجتىمائى پەن بىرلەشمىسى» گە قاتناشقان . 1935 ـ يىلى 8ـ ئايدا ياپونىيەگە بېرىپ ئوقۇغان ۋە ئىنقىلاۋىي پائالىيەتلەرگە قاتنىشىپ ، "تۇكيودا قېچىقالغان ئايالالار جەمىيىتى گەنسىلىرى ئۈيۈشمىلىرىنىڭ گەنسىسى بولغان » . 1936 ـ يىلى 8 ـ ئايدا جۇڭگو كومپارتىيەسىگە كىرگەن. 1937 ـ يىل 5 ـ ئايدا ۋەتەنگە قايتىپ "شاڭ ـ خەي گەسپىي ئايالالار كىلوبى»، «ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرۇش ـ ۋەتەن قوتقۇزۇش جەمىيىتى » گە قاتنىشىپ ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تەشۋىقات خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان» شۇ يىلىنىڭ ئاخىرىدا يەنىگە بېرىپ شىمالىي شەنشى ھۆكۈمەت قارمىقىدىكى مەكتەپتە ئوقۇغان . 1938 ـ يىلى 4 ـ ئايدا «ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ھەربىي ـ سىياسىي ئۇنۋېرسىتېتى» قۇرۇلۇپ ئەترەتنىڭ سىياسى بېتەكچىسى بولغان . 1938 ـ يىلى 3 ـ ئايدا پارتىيە ئۇنى شىنجاڭغا خىزمەتكە ئەۋەتكەن . ئۇ تەشكەر بېگىشەر قىزلار باشلانغۇچ مەكتۇبنىڭ ئوقۇتقۇچىسى ، مۇدىرى بولغان . 1940 ـ يىلى 3 ـ ئايدا «قەشقەر

ئايالار جەمئىيتى» نى قۇرۇپ، مۇئاۋىن مۇدىر بولغان. 1941 - يىلى مارال - ۋېشى ناھىيىسىنىڭ «ئايالار جەمئىيتى» گە مۇدىر بولۇپ، ئايالارنى ئىشلەپچىقىرىشقا، ساۋاتسىزلىقنى يوقۇشقا تەشكىللىگەن ھەم ئوقۇتقۇچى بولغان. 1942 يىلى 3 - ئايدا شىنجاڭ ئۆلكىلىك 3 - قېتىملىق ئايالار قۇرۇلتىيىغا قاتناشقان. 1942 - يىل 9 - ئايدا شىنجاڭ شىمالىي تەرىپىدىن قولغان ئېلىنىپ تۇرمىگە تاشلانغان. 1946 - يىلى 6 - ئايدا قويۇپ بېرىلىپ يەنىلا نگە قايتقان. 1946 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا شەنشى - سۇيىيۈەن لۇلياڭ پارتىيە مەكتەۋىدە خىزمەت قىلغان. 1948 - يىلى 5 - ئايدا لۇلياڭ رايونىدا يەر ئىسلاھاتى خىزمىتىگە قاتناشقان. شۇ يىلنىڭ ئاخىرىدا شەنشى - سۇيىيۈەن ھەربىي رايونىنىڭ «جەڭ گېزىتى» ئىدارىسىغا بېرىپ خىزمەت قىلغان.

ئازاتلىقتىن كېيىن ئۇ مەملىكەتلىك ئايالار بىرلەشمىسى تەشۋىقات بولۇمى ماۋارىپ بۆلۈمچىسىنىڭ باشلىغى، «جۇڭگو ئايالىرى» ژورنىلىنىڭ تەھرىرى، جياڭشى خەلق نەشرىياتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى، جياڭشى سائانەت ئىنىستىتوتى پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، جياڭشى ئۆلكىلىك 4 - نۆۋەتلىك سىياسى كېڭەشنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، جۇڭگو پەنلەر ئاكادېمىيىسى خېنېي شۇبىسى پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، جەنۇبىي جۇڭگو دارىلفۇنۇنى (ھازىرقى جەنۇبىي جۇڭگو پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئۆتىگەن. ھازىر خىزمەتتىن ئايرىلىپ دەم ئېلىۋاتىدۇ. (چېن جەنلى)

شۇلياڭ

شۇلياڭ، باشقا ئىسمى ۋۇ رۇجاۋ، تەخەللۇسى جوڭ يۈەن، ئەر، خەنزۇ، 1913 - يىلى يانۋاردا تۇغۇلغان، سىچۈەن ئۆلكىسىنىڭ جېيەنياڭ ناھىيىسىدىن.

ئۇ 1937 - يىلى سىچۈەن ئۇنىۋېرسىتېتى ئىجتىمائىي پەنلەر ئىنىستىتوتىنىڭ جۇڭگو ئەدەبىياتى پاكولتېتىنى پۈتتۈرگەن. 1938 - يىل 1 - ئايدا ئىنقىلابقا قاتناشقان، شۇ يىلى 2 - ئايدا شىمالى شەنشىدە جۇڭگو كومپارتىيىسىگە كىرگەن، 3 - ئايدا شىنجاڭغا خىزمەتكە ئەۋەتىلگەن، دەسلەپتە يېڭى ھەربىلەر گازارمىسىدا ئوقۇتقۇچى بولغان، كېيىن شىنجاڭ ماۋارىپ ئىنىستىتوتى تەھرىر - تەرجىمە كومىتېتىنىڭ مۇدىرى، قوشۇمچە شىنجاڭ ئىنىستىتوتى، ئۇرۇمچى دارىلمۇئەللىمىنىڭ ئوقۇتقۇچى بولغان. 1939 - يىلى پۈلى (ھازىرقى تاشقورغان) ناھىيىسىگە يۆتكەلگەن، مەكتەپ ناھىيىسىدە ھاكىم بولغان، 1942 - يىلى شىنجاڭ شىمالىي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ تۇرمىگە سولانغان. 1946 - يىلى قويۇپ بېرىلىپ يەنىلا نگە قايتقان، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ يەنىلا «ئازاتلىق گېزىتى» نىڭ يارىدەمچى تەھرىرى، شەنشى - سۇيىيۈەن چېگرا رايونى يەر ئىسلاھاتى خىزمىتى ئۆمىكىنىڭ گۇرۇپپا باشلىغى، شۇبە ئۆمەك باشلىغى، مەركىزىي ئىجتىمائىي بۆلۈم كادىرلار باشقارمىسىنىڭ ماۋارىپ بۆلۈمچە باشلىغى بولغان. 1949 - يىلىدىن كېيىن ھەربىي ئىشلار كومىتېتى باش سەنسۇبۇسىنىڭ ھەربىي مەلۇمات بۆلۈمى، ئالاقىلىشىش بۆلۈمى كادىرلار مەكتىۋى ماۋارىپ باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى، باشلىغى، مەركىزىي ماۋارىپ مەكتىۋى ئىنىستىتوتىنىڭ مۇئاۋىن

باشلىغى ، چېگدۇ گېئولوگىيە ئىنستىتوتى پارتكوم مىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ، قوشۇمچە ئىنستىتوت باشلىغى بولغان . 1983 - يىلى 6 - ئايدا خىزمەتتىن ئايرىلىپ دەم ئېلىشقا چىققان .

ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە ، ئۇ پۈتۈن ، مەكمەت ناھىيىلىرىنىڭ ھاكىمى بولۇپ ، چېگرا چازىسى چوڭ ئەتىرىدىكى ماسلىشىپ ئەنگلىيە جاھانگىرلىكىنىڭ جاسۇس ، ئىشپىيونلىرىنى چېگرىدىن قوغلاپ چىقىرىپ چېگرا مۇداپىئەسىنى ئىزچىل كۈچەيتكەن ، سۇ ئىنشائاتلىرىنى قۇرۇش ، دېخانچىلىق ، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇش ، خەلقنىڭ سەلبىيىنى يەكۈنلەشتۈرۈشكە ھەسسە قوشقان . ئۇ مۇندىن كېيىن پۈرسەت تېپىلسا قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىغا يەنە ئاز - تولا تۆھپە قوشۇدىغانلىقىنى بىلدۈردى . (چېن جىنلى)

چىيەن پىك

چىيەن پىك ، ئەسلى ئىسمى چىيەن چۈنشەن ، ئەر ، خەنزۇ ، 1915 - يىلى تۇغۇلغان ، جېجىياڭ ئۆلكىسىنىڭ جۇۋجى ناھىيىسىدىن بولۇپ ، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ مەدەنىيىتىگە ئەۋتىيىسىگە ئىگە ، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئەزاسى .

ئۇ دەسلەپكى چاغلاردا يۇرتىدا ماۋارىپ خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان ، 1937 - يىلى ۋۇخەندە پارتىيەمىز چىقارغان «ئامىۋى ھەپتىلىك ژورنال»غا كوررېكتۇرالىۋق قىلىش ، ئۇنى تارقىتىش خىزمىتىگە قاتناشقان . 1938 - يىلى يەنئەنگە بېرىپ ، مەركىزىي كومىتېت پارتىيە مەكتىۋىدە ئوقۇغان . 1939 - يىلى پارتىيىمىز ئۇنى شىنجاڭغا خىزمەتكە ئەۋەتكەن ، ئۇ يەكەن ، ئاقتۇ ، كېرىيە ناھىيىلىرىدە باج ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى ، باشلىغى قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئۆتىگەن . 1943 - يىل 4 - ئايدا شىڭ شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ تۈرمىگە سولانغان . 1946 - يىل 6 - ئايدا قويۇپ بېرىلىپ يەنئەنگە قايتىپ ، شەنشى ، گەنسۇ ، نىڭشيا چېگرا رايونى مۇپەتتىش باشقارمىسىنىڭ مۇپەتتىشى ، غەربىي شىمال مالىيە كومىتېتىنىڭ مۇپەتتىشى ، غەربىي شىمال ھەربىي رايون تەمىنلەش - تەربىيەلەش پولكىنىڭ ئەترەت باشلىغى ، غەربىي شىمال ئۇنۇپرىستېتى 4 - بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئۆتىگەن .

ئازاتلىقتىن كېيىن ئۇ شىنجاڭ ئۆلكىلىك مالىيە كومىتېتى پىلان ئىدارىسىنىڭ باشلىغى بولغان . 1951 - يىلدىن بۇيان نېپىت قېزىش خىزمىتى سەلەن شۇغۇللانغان ، ئىلمىگىرى - كېيىن بولۇپ ، جۇڭگو - سوۋېت نېپىت شىركىتىنىڭ مۇئاۋىن باش دېرېكتورى ، شىنجاڭ نېپىت باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى ، نېپىت سانائىتى مىنىستىرلىكى غەربىي شىمال ئىش باشقارمىسىنىڭ مۇدىرى ، شەرقىي جۇڭگو نېپىت ئىش باشقارمىسى پارتكوم مىنىڭ شۇجىسى ، قوشۇمچە مۇدىرى قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئۆتىگەن . (چېن جىنلى)

جېك يېشېك

جېك يېشېك ، يەنە بىر ئىسمى جېك جېڭشېك ، جېك يېرەن ، ئەر ، خەنزۇ ، 1911 - يىلى تۇغۇلغان ، جياڭشى ئۆلكىسىنىڭ تۇڭگۇ ناھىيىسىدىن . 1925 - يىلى ئىنقىلاۋىي خىز-

مەتكە قاتناشقان ، 1927 ـ يىلى پىشونېرلار ئەترىدىگە ۋەلىمىنىزىم ياشىلار ئىتتىپاقىغا قاتناشقان ، 1931 ـ يىلىي جۇڭگو كومپارتىيىسىگە كىرگەن.

1930 ـ يىلدىن 1932 ـ يىلغىچە قىزىل 2 ـ ئارمىيە پولك باش شتابىدا بۇيرۇق يەتكۈزگۈچى ئەسكەر ، سىتارشى سىرژانت ، بۆلۈم ئەزاسى، رۇيجىن قىزىل ئارمىيە ئۇنۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى بولغان . 1933 ـ يىلدىن 1935 ـ يىلغىچە ج ك پ گۈيىنەن پەۋقۇلئاددە رايون شۇجىسى ، فۇجيەن ـ جياڭشى ئۆلكىلىرى سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ پارتىگۈرۇپپا ئەزاسى، ئۆلكىلىك مالىيە بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى، باشلىغى، قىزىل 3 ـ ئارمىيە سىياسى بۆلۈمىنىڭ مۇسادىرە قىلىنغۇچىسى ۋە ھاشار سالغۇچىسى بولغان ، ئۇزۇن سەپەرگە قاتناشقان. 1936 ـ يىلى جۇڭخۇا سوۋېت مەركىزىي مالىيە بۆلۈمىنىڭ بىر تۈتاش يىغمۇبلىش ئىدارىسىنىڭ باشلىغى ، قوشۇمچە 3 چېكرا پەۋقۇلئاددە رايونىنىڭ مالىيە مەخسۇس خادىمى بولغان . 1938 ـ يىلى يازدا پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى شىنجاڭغا خىزمەتكە ئەۋەتكەن ، ئۇ شىنجاڭ ئۆلكىلىك مالىيە نازارىتى مالىيە كومىتېتىنىڭ مۇدىر كاتىۋى ، تەپتىش ھەيئىتىنىڭ كۆزدىن كەچۈرگۈچىسى ، قاغىلىق ناھىيىلىك مەمۇرى ئىشلار ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى ، باج ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ باشلىغى بولغان . 1943 ـ يىل 2 ـ ئايدا شىنجاڭ شەھىرىدىن قولغا ئېلىنىپ تۈرمىگە تاشلانغان. 1946 ـ يىلى 6 ـ ئايدا قويۇپ بېرىلىپ يەنەنگە قايتقان. ئۇ شەنشى ـ گەنسۇ ـ نىڭشيا چېگرا رايونلۇق ھۆكۈمىتى مۇپەتتىش باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى ، غەربىي شىمال دالا ئارمىيىسى تەمىنات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى ، سىياسىي كومىسسارى، لەنجۇ ھەربىي رايونى پارتكومىنىڭ دائىمى ھەيئەت ئەزاسى، قوشۇمچە مالىيە بۆلۈم باشلىغى، ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈم باشلىغى، نىڭشيا ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن سىياسى كومىسسارى ، پارتكومىنىڭ دائىمى ھەيئەت ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. ھازىر خىزمەتتىن ئايرىلىپ دەم ئېلىۋاتىدۇ . (چىن جىنلى)

ئازاتلىقتىن كېيىن قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكومىغا شۇجى بولغانلارنىڭ ئىسىملىكى

زېڭ گۇاڭمىڭ، ۋالادىمىڭ، مېڭ شۇلىن، لى شۇاڭشېڭ، ۋالاجىنۇبىن، جاڭ جۇڭتاۋ، جالاجىگىيون.

ئازاتلىقتىن كېيىن قەشقەر ۋىلايىتىگە ۋالى بولغانلارنىڭ ئىسىملىكى

ئابدۇكېرىمخان مەخسۇم، سەيپۇللايوپ، ئابدۇرېھىم ئىمنوپ، ئىمىنوپ ھامىت، لى-شۇاڭشېڭ (ئىنقىلاۋىكومىتېتىنىڭ مۇدىرى)، ۋالاجىنۇبىن (ئىنقىلاۋى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى) ، ئىمىنوپ ھامىت، ئابدۇللا ئىسمايىل، ماھۇتوپ قۇربان.

ئاتاقلىق كىشىلەر

ئىسمايىل مەمەت (1962 ـ 1940) ، ئەر، ئۇيغۇر، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى يېڭىسار ناھىيە ئوچار يېزا ياۋاغ كەنتىدىن، 1960 ـ يىلى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە قاتناشقان. ئىسمايىل مەمەت ئىشلىگەن مەلۇم قىسىم چېكرا مۇداپىئە قىسىملىرى مەلۇم لىيەنىنىڭ 3 ـ بەنى 1962 ـ يىلى جۇڭگو ـ ھىندىستان چېگرىسىنىڭ غەربىي قىسمىدىكى دۆلىتىمىز چېگرىسى ئىچىدە چارلاش ۋەزىپىسىنى ئۈتەۋاتقان چاغدا، تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەن ھىندىستان ئارمىيىسىنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرىغاندا، ئۇ، باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلىپ، مەرتلەرچە قۇربان بولغان. قىسىم پارتكومى ئۇنىڭ ھايات‌ۋاقتىدىكى ئارزۇسىغا ئاساسەن، ئۇنى جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ رەسمى ئەزاسى دەپ تونۇغان، 1 ـ دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتتى دەپ ئەنگە ئالغان؛ دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىكى «كۆرەش ئەھرىسانى» دەپ شەرەپلىك نام بەرگەن.

1962 ـ يىلى 27 ـ ئۆكتەبىر سەھەردە، ئىسمايىل مەمەت بەنجاڭلىقىدىكى 3 ـ بەن ئاپتوموبىلغا ئولتۇرۇپ، جۇڭگو ھىندىستان چېگرىسىنىڭ غەربىي قىسمىدىكى دۆلىتىمىز چېگرىسى ئىچىدىكى تاغ ئارىسىدا چارلاش ئېلىپ بېرىۋاتقاندا، تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەن ھىندىستان ئارمىيىسىنىڭ شىددەتلىك تۇيۇقسىز ھۇجۇمىغا ئۇچرايدۇ. ئاپتوموبىلنىڭ چاقى تېشىلىپ كېتىپ، شوپۇر ئېغىر يارىدار بولىدۇ، ئاپتوموبىل ئوچۇقچىلىق بىر جايدىلا توختاپ قالىدۇ. بۇ چاغدا، كەپىنكىنىڭ ئۈستىدىكى ئېغىر پىلىمۇتنىڭ ئاغزى ئالدىغا قارىتىلىپ بولغاچقا، يان تەرەپتىكى دۈشمەنگە زەربە بېرىش ئىقتىدارىنى يوقىتىپ قويىدۇ. ھىندىستان تاجاۋۇزچى ئارمىيىسىنىڭ غالجىرانە ھۇجۇمى ۋە ئەسەبىلەرچە ۋاقىراشلىرى ئىسمايىل مەمەتنىڭ قاتتىق غەزىپىنى قوزغايدۇ. ئۇ، دەرھال ئاپتوماتنى ئېلىپ، سەپداشلىرىغا قاراپ: "مەن دۈشمەننىڭ ئوت كۈچىنى باشقا تەرەپكە بۇرايمەن، سىلەر دەرھال ئېغىر پىلىمۇتنى يۆتكەپ، تاجاۋۇزچىلارغا زەربە بېرىڭلار!" دەپ توۋلايدۇ. ئۇ، دەرھال كوزۇپنىڭ كەينىگە كېلىپ، ئاپتومات بىلەن دۈشمەنگە قاراپ ئوت ئاچىدۇ. دۈشمەننىڭ ئېغىر ـ يېنىك قورالىرى ئۇنىڭغا قاراپ ئوق ئېتىۋاتقاندا، بىرتال ئوق ئۇنىڭ ئالقىنىنى تېشىپ ئۆتۈپ كۆكرىكىگە تېگىدۇ. ئۇ، ئاغرىق ئازاۋىنا چىداپ، بەدىنىنى رۇسلاپ، ئوق دېسكىسىنى يەڭگۈشلەپ، كوزۇپنىڭ ياغمىچىغا جاراھەت ئاغزىنى تېرەپ ئۇرۇپ، داۋاملىق ئۇردە تاجاۋۇزچىلارغا ئوت ئاچىدۇ. تاجاۋۇزچىلارنىڭ 3 ـ پاي ئوقى ئۇنىڭ كۆكرىكىگە تەككەندە، 3 ـ بەنىنىڭ ئېغىر پىلىمۇتى غەزەپ بىلەن تېرىلداشقا باشلايدۇ. شىددەتلىك قايتارما ھۇجۇم دۈشمەننىڭ ئوت كۈچىنى بېسىۋېتىدۇ. ئىسمايىل مەمەت ئېغىر پىلىمۇتنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ھايات ـ ماماتلىقتا بىرگە بولغان سەپداشلىرىغا قاراپ، ئاپتوماتنى چىڭ تۇتۇپ، تېنىچقىنا كۆز يۇمىدۇ. (چېن خۇيلى رەتلىگەن)

شۇي دېيەنۇبې شۇي‌دېيەنۇبې (1982 ـ 1924) ، سەنشى ئۇلكىسى جياۋچېك ناھىيىسىدىن. 1945 ـ يىلى ئىنقىلاپقا قاتناشقان. 1949 ـ يىلى جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسىگە ئەزا بولۇپ كىرگەن، شۇ يىلى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بىلەن شىنجاڭغا كەلگەن.

1952 ـ يىلى يېڭسار ناھىيەسىنىڭ توپلۇق رايونىغا پارتكوم سېكرېتارى بولغان. 1957 ـ يىلى ج ك پ يېڭسار ناھىيىلىك كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى بولۇپ، يېزا ئىگىلىكىگە مەسئۇل بولغان. 1971 ـ يىلى يېڭسار ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ شۇجىسى بولغان. 1977 ـ يىلى، قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە دېخانچىلىق ئىدارىسىنىڭ باشلىغى، كېيىن دېخانچىلىق باشقارمىسىنىڭ باشلىغى، پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ شۇجىسى بولغان. شۇي دېيە نۇبې مەددىدىن زىيادە كۆپ چارچاپ كەتكەنلىكتىن، 1982 ـ يىلى 3 ـ ئىيۇندا يۇرەك كېسىلى تۈپەيلىدىن قوزغۇلۇپ، 58 يېشىدا بەختكە قارشى ۋاپات بولدى.

يوسىن شۇي دېيە نۇبې تېرىندىش مىللەتكا دېرلىرى بىلەن بىللە. لۇبېيتيەن فوتوسى

ئۇرۇش يىللىرىدا، شۇي دېيە نۇبې ۋەتەنسىزلىك غەربىي شىمالىنى ئازات قىلىش ئۇرۇشىغا قاتناشقان. يەرلىكلە ئالماشقاندىن كېيىن، چېكرا رايونىدا تەچچە ئون يىللاپ خىزمەت ئىشلىگەن. جاپاغا چىداپ كۆرەش قىلىپ، تىرىشىپ خىزمەت قىلغان. 50 ـ يىللاردا، قۇرغاقچىلىقتىن غەلىبە قىلىش ئۈچۈن، ئۇ يېڭسار ناھىيىسىدىكى ھەر مىللەت خەلقى بىلەن بىرگە چۆل ـ جەزىرىلەرنى كېزىپ، سۇ مەنبەئى ئىزدەپ، تېرىق ـ ئۆستەكلەك چېچىپ، ئىگىز يەر ئۆستىگى ۋەغالىبىيەت ئۆستىگىنى پۈتتۈرگەن؛ 60 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدا، ئۇ ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ئورتۇرىغا قويغان «5 تە ياخشى» يېزا قۇرۇش توغرىسىدىكى چاقىرىقىغا قىزغىن ئاۋاز قوشۇپ، شەخسەن ئۆزى نوقتىدا تۇرۇپ سىناق قىلىپ، ھەر مىللەت ئاھالىسى بىلەن بىرلىكتە، پۈتۈن شىنجاڭغا داڭقى كەتكەن «5 تە ياخشى» يېزىلارنىڭ ئۈلگىسى ـ يېڭسار ناھىيە ئوچار كومىتېسى بوزغۇن چوڭ ئەترىتىنى يېتەكلەپ قىلغان. 10 يىللىق قالايمىقانچىلىقتا زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان تەقدىردىمۇ، ئۇ يەنىلا خەلقنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇپ، قۇربىتى يەتكەن دائىرىدە، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن كۈرەشلىك كۆرۈڭ» تارمار قىلىنغاندىن كېيىن، بولۇپمۇ پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمى يىغىنىدىن بۇيان، ئىنقىلابىي روھنى تېخىمۇ قۇرغۇتۇپ، پۈتۈن ۋىلايىتىمىزنىڭ يېزا ئىگىلىك سېپىدە 4 ئاساسى يېرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، قالايمىقانچىلىقنى ئوڭشاش جەھەتلەردە، نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن، بولۇپمۇ، زىيالىيلار سىياسىتىنى ئەملىيلەشتۈرۈش، يېزا ئىگىلىك پەن ـ تېخنىكا خادىملىرىغا كۆڭۈل بۆلۈش ۋە ئۇلار بىلەن ئىتتىپاقلىشىش، ئۇلارنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى ئىشقا سېلىش جەھەتلەردە ناھايىتى زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن.

يولداش شۇي دېيە نۇبې قېرىندىش مىللەتلەر توپلۇشۇپ ئولتۇراقلاشقان رايوندا ئۇزۇن مۇددەت خىزمەت قىلغانلىقى بولۇپ، پارتىيەنىڭ مىللىي سىياسىتىنى بويىچە ئىش كۆرگەن.

ئۇ، ئاز سانلىق مىللەت خەلقىنى قىزغىن سۆيگەن، ئۇلارنى ئۆز قېرىندىشى بىلىپ، سەمىمى ھۆرمەتلىگەن. ھېچكىمدىن ئايرىلالماسلىقتىن ئىبارەت قان - گۆشتەك مۇناسىۋەت ئورناتقان. 1968 - يىلى، بىر قانچە كومپونىدا ئاشلىق ئۆكسۈپ قالىدىغان، كومپونا رەھبەرلىرى ناھىيىگە بېرىپ جىددى مەسىلە قىلغاندا، يولداش شۇي دېيەنژۇبي گەرچە خىزمەتتىن ئىلگىرى ئۆتكەن، پېنسىيەن، كۆرەش قىلىش يىغىندا باشقىلار ئۈچۈن سەھەتتىن ئىستېمرىپ چۈشۈرىۋەتكەن، قوۋۇرغىسى سۇنۇپ، بەل ئۇمۇرتقىسى زەخمىلەنگەن، بىر پۇتى ئاقساپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن ئامەتنىك ئاشلىق مەسىلىسىنى ئويلاپ يەقەت ئولتۇرالماي قالغان. قار - شىۋىرغانلىق بىر كېچىدە، ئۇ، قەھرىتان سوغۇقتا ۋە ئاغرىقتا قارىماي، نەچچە ئون چاقىرىم يول يۈرۈپ، ئاشلىقنى ئۆكسۈپ قالغان ئامما ئۈچۈن، 200 نەچچە مىڭ جىڭ ئاشلىق تەييارلاپ بەرگەن. 1976 - يىلى، شۇي دېيەنژۇبېنىك خىزمىتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، ساغان كومپونىسى 3 - چوڭ ئەترەتتىكى كادىرلار ۋە ئامما-نىي يېتەكلەپ، 360 مو بىنام ئاچقان. ئۇ، مۇرىسىگە سۇدانلى ئېسىپ، بېلىمگە زاغرا نانىنى تۇگۈپ، دولىسىغا كەتمەننى سېلىپ، سەھەر قوپۇپ، كەچ يېتىپ، توپا ئىتتىرىدىغان تىراكتورنىك ئارقىسىدىن مېڭىپ، بېرىم ئايدىن ئارتۇق ئىشلىگەن ھەمدە 5 كۈن سۈ تۇتقان. شۇ يىلى، 3 - چوڭ ئەترەتنىك ئاشلىقى 3 باراۋەر ئاشقان، ئاشقان مەھسۇلات بىر كىشىگە ئوتتۇرا ھىساپبىلەن 80 جىڭدىن توغرا كەلگەن. بىر قېتىم، شۇي دېيەنژۇبي قىزىل كومپونىسىغا بارغاندا، 5 تە كاپالەتلەندۈرۈلمىدىغان ئائىلە ۋە قىينىچىلىقى بار ئائىلىلەرنىك ئەھۋالىنى سورىغان. يەر ئىسلاھاتى ۋاقتىدىكى بېشىنچى پارتىيە ئەزاسى ئابدۇللانى ياد ئېتىپ كەنتتىن 10 نەچچە چاقىرىم يىراقلىقتىكى جايغا بېرىپ ئۇنى يوقلىغان. ئابدۇللانىك تۇرمۇشىدا قىينىچىلىق بار ئىكەنلىگىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا يېنىمىدىن 20 يۈەن پۇل بەرگەن. شۇي دېيەنژۇبي ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۈرۈشكە دىققەت قىلغان. قالايمىقانچىلىق مەزگىللىرىدە ئۇ كۆپ قېتىم ئۆز ھاياتىنىك خەۋپىگە قارىماي، بىر تۈركۈم ئاز سانلىق مىللەت ئاساسى قاتلام كادىرلىرىنى قوغداپ قالغان. ئۇنىڭ سەمىمى قەلبى ئاز سانلىق مىللەت يولداشلارنىك ھىمايىسىگە ۋە ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن. ئۇلار شۇي دېيەنژۇبېنى "كومپارتىيە ئۇيغۇتكەن سەردىشىمىز" دەپ تەرىپلەشكەن.

يولداش شۇي دېيەنژۇبي بىر رەھبىرىي كادىر سۈپىتىدە، پەن - مەدەنىيەت بىلىملىرىنى ئۆگىنىشكە ئىنتايىن ئەھمىيەت بەرگەن ھەمدە زىيالىلارغا ھۆرمەت قىلغان، ئىختىساسلىق كىشىلەرنى ھۆرمەت قىلغان، زىيالىلارغا سىياسى جەھەتتىن كۆڭۈل بۆلگەن، تۇرمۇش جەھەتتىن غەمخورلۇق قىلغان. ئۇ: "زىيالىلار چېگرا رايون قۇرۇلۇشىغا نىسبەتەن تېخىمۇ قىممەتلىكتۇر" دەيتتى.

شۇي دېيەنژۇبي پارتىيەنىك ئىشلىرىغا سەمىمى، سادىق بولغان، يۈرەك قېنىنىڭ سەرپ قىلغان. ھەر مىللەت خەلقىنىك بەختى ئۈچۈن، چېگرا رايونىنىك گۈللىنىشى ئۈچۈن تاكى ئاخىرقى نەپەسگىچە تىرىشىپ خىزمەت قىلغان. ئۇيغۇر كادىر ساۋۇت روزى مۇنداق دەيدۇ: "شۇي شۇجى، سىز ئۇيغۇر خەلقى ئۈچۈن يۈرەك قېنىڭىزنى سەرپ قىلدىڭىز، تەرلىرىڭىزنى ئاقتۇردىڭىز، سىزنىك ئوبرازىڭىز قەلبىمىدىن مەڭگۈ ئۆچمەيدۇ!"

ج ك پ قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتى 1983 - يىلى 16 - دېكابىردا «يولداش شۇي دىيەنۇيدىن ئۆگىنىش توغرىسىدا قارار» چىقىرىپ، پۈتۈن ۋىلايەتتىكى كومپارتىيە ئەزالىرى، ھەر مىللەت كادىرلىرى ۋە ئاممىنى يولداش شۇي دىيەنۇيدىن ئۆگىنىشكە چاقىرىق قىلدى. (جاك يۈەنشېڭ)

جالالىدىن ئوغۇلوپ (1932 - يىل 2 - ئايدا تۇغۇلۇپ، 1983 - يىل 8 - ئايدا ۋاپات بولغان) . خەنزۇ، شەنشى ئۆلكىسىنىڭ يۇلىن ناھىيىسىدىن. 1949 - يىل ھەربىي سەپكە قاتناشىپ، ئىلغىرى - ئاخىر بولۇپ، جەڭچى، سېستىرا، ئوقۇغۇچى، يارىدەمچى دوختۇر، ھەربىي دوختۇر، باش ھەربىي دوختۇر بولغان. 1956 - يىلى 11 - ئايدا غەربىي شىمال ھەربىي رايونى 1 - ھەربىي تېببىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ شىنجاڭغا چىقىپ. 1960 - يىلى 3 - ئايدا كومپارتىيەگە ئەزا بولغان. ئۇ ھايات ۋاقتىدا جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ يېڭىشەردە تۇرۇشلۇق مەلۇم دوختۇرخانىسىنىڭ فىزىكىلىق داۋالاش بۆلۈمىنىڭ باش ھەربىي دوختۇرى بولۇپ، 5 قېتىم 3 - دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسىتىپ، 7 قېتىم مۇكاپاتلانغان. 1982 - يىلى، ئۇ بېگىشەر ناھىيىسى، قەشقەر ۋىلايىتى ۋە جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ "ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىپ، خەلقنى سۆيۈش، ئارمىيىنى ھىمايە قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ ئالدىلە تەۋەلىرىگە ئېتىۋار بېرىش" بويىچە ۋەكىللەر يىغىنىغا قاتناشقان، 1983 - يىلى ئۇرۇمچى قىسىملىرى بويىچە مىللەتلەر ئېتتىپاقلىغىدىكى ئىلغار شەخسى بولۇپ باھالانغان، شۇ يىلى 8 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ماشىنا ھادىسىسى بىلەن بەختكە قارشى 51 ياشتا ۋاپات بولدى.

جالالىدىن شىنجاڭغا چىققان 26 يىلدىن بۇيان، جاندىلى بىلەن چېگرا رايونىدىكى ھەر مىللەت ئارمىيە - خەلقى ئۈچۈن خىزمەت قىلدى، بولۇپمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاممىسىغا ھەر تەرەپتىن سەمىمىي غەمخورلۇق قىلىپ، ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولدى.

يولداش جالالىدىن ئۇيغۇر ئاممىسىنىڭ نېرۋا ئاجىزلىقى كېسىلىنى داۋالىماقتا. شياۋيۈەن فوتوسى

يېزا ئىقتىسادىي ۋەيران بولغان 10 يىللىق ئىچكى قالايمىقانچىلىق مەزگىلىدە، دېخانلارنىڭ دوختۇرغا كۆرۈنۈپ، دورا سېتىۋېلىشى ناھايىتى قىيىن ئىدى. ئاممىنىڭ ئىقتىسادىي يۈكىنى يەڭگىللىتىش ئۈچۈن، جالالىدىن ۋەتىنىمىزنىڭ تىببىي خىزمىتىنى قەيسەرلىك، خەلق ئارىسىدىكى ريتسېپلارنى كۆڭۈل قويۇپ توپلاپ، ئىۋۇللاش، يېڭىدىن داۋالاش قاتارلىق ئۇسۇللارنى قېتىمنىپ تەتقىق قىلىپ، يېڭىدىن ۋە ئوت - چۆپ بىلەن دېخانلارنىڭ يار-يۆلەڭى ۋە كېسەللىنى داۋالاپ ساقايتتى. ئۇ ئىجات قىلغان نېرۋا ئاجىزلىق كېسىلىنى "باشتىكى ئۇچ بۇلۇڭ" غا يېڭىنە سانجىپ داۋالاش ئۇسۇلى ئۇرۇمچى قىسىم -

لەرى بىر يېچە پەن - تېخنىكا مۇۋەپپەقىيەتلى مۇكاپاتقا ئېرىشتى، «خەلق ھەربى دوختۇرى» ژورنىلى ئۇنىڭ ئىلمىي ماقالىسىنى ئېلان قىلدى.

جالالىدىن ئۆمەر ئۇيغۇرنىڭ ئۆيى خىزمەت ئورنىدىن ئون كىلومېتىر يىراقلىقتىكى قەشقەر شەھرىدە ئىدى، ئۇ ئامېنغا قولايلىق يارىتىپ بېرىش ئۈچۈن، ئەشقا بېرىش ۋە قايتىش يولىدا دائىم بىمارلارنىڭ كېسىلىنى كۆرۈشنى داۋاملاشتۇردى. چۈشلۈك دەم ئېلىشتا، ئۇ كەنت ئارىلاپ، ئۆيىمۇ - ئۆي كىرىپ، بىمارلارنىڭ كېسىلىنى كۆرەتتى ۋە دورا ئاپىرىپ بېرەتتى، داۋالىنىشنى ئۈزۈپ قويغان بىمارلارغا نەسىھەتەن، ئۇ بىر ئامال قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئەزىدىرىگىنى ئېلىپ، سەۋۈبىنى ئېنىقلاپ، ئۇلارنىڭ داۋالىنىش جەريانىدىكى قىينىچىلىقلىرىنى ھەل قىلىشقا ياردەم بېرەتتى. ئۇ يەنە ئۆيىدە «خالىسانە ئائىلە ئامبولاتورىيەسى» ئېچىپ، پەۋقۇلئاددە قىينىچىلىقى بار بىمارلارنى ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپ، چۈشلۈك دەم ئېلىشتا ۋە كەچتە ئىشتىن چۈشكەن ۋاقىتلىرىدا داۋالىدى. بىر ئۇيغۇر دېخان: "چەتئەلدىن بېتىيون چېنقان بولسا، بىزدىن جالال دوختۇر چىقتى" دىدى.

جالالىدىن ئۆز ھاياتىنى تەرىشچانلىق، ئىتتىپاقچانلىق بىلەن ئۆتكۈزۈپ كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن قىينىچىلىقى بار ناز سانداكى نامېنغا نەسىھەتەن كەلگۈلۈك بىلەن يار-دەم قىلاتتى. ئۇ ھەمىشە قىينىچىلىقى بار كېسەللەرگە تامان - ئوقياش توشۇپ بېرەتتى، بەدەنىنى قۇۋەتلەندۈرگۈچى يېمەكلىكلەرنى ئەكېلىپ بېرەتتى. كېيىم - كېچەك سېۋغا قىلاتتى، بەزىدە يەنە ئۇلار ئۈچۈن پائالىيەتلىك ھەقنى ۋە داۋالاش - دورا ھەقلىرىنى تۆلەپ قويۇاتتى. ئۇ بىمارلارنىڭ كېيىم - كېچەكلىرىنى يۇيۇپ بېرەتتى ۋە يېمەك-ئاپ بېرەتتى. يېشانغانلار دوختۇرغا كۆرۈنگىلى كەلسە، ماشىنا تېپىپ ئۇلارنى ئۆيلىرىگە ئاپىرىپ قوياتتى، پالىلار پالىتخانىدا ياتسا، ئۇلارغا ھېكايە ئېيتىپ بېرەتتى، كەنپەت ئېلىپ بېرەتتى. جالالىدىن ئۆز ئەمىلى ھەركىتى ئارقىلىق ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قەلبىدە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ نامايەندىسىنى ياراتتى. بىر ئۇيغۇر ئايال مۇنداق دىدى: "مەن جالال دوختۇرنىڭ سۆزىنى بېيجىڭ، شاڭخەينىڭ كوچىلىرىغا ئېيتىپ، ئۇنى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىگە بىلدۈرىمەن».

جالالىدىن ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئاز سانلىق مىللەت ئامما-سىدىن 300 دىن ئارتۇق كىشى دەپنە مۇراسىمىغا قاتناشتى. بىر قانچە نەپەر ئۇيغۇر يولداش ئالاقىدار تارماقلاردىن جالالىدىن ئۆمەرنىڭ ئىش ئىزلىرىنى تەشۋىق قىلىشنى تەلەپ قىلدى. خەلق ئامما-سىنىڭ ئارزۇسى بويىچە، جالالىدىن ئۆمەرنىڭ نەمۇنىلىك ئىش ئىزلىرى 1984 - يىل 17 - مارتتىن باشلاپ، ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ «قەشقەر گېزىتى» ، «شىنجاڭ گېزىتى» ، «شىنجاڭ خەلق رادىيو ئىستانسىسى»، «ئازاتلىق ئارمىيە گېزىتى» ، «جەڭ غەلبىسى گېزىتى» ، «يۇلتۇز گېزىتى» ، «ھەركىزىي خەلق رادىيو ئىستانسىسى» دا تەشۋىق قىلىندى.

1984 يىلى 22 - ئاۋغۇست ئۇرۇمچى قىسىملىرى جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربى رايونىدا نام بېرىش چوڭ يىغىنى ئېچىپ، جالالىدىن ئۆمەرغا "جان دېلى بىلەن چېگرا رايونىدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن خىزمەت قىلغان ياخشى ھەربى دوختۇر" دەپ شەرەپلىك نام بەر-دى. (جالالىدىن)

ئەزىزوپ ئەر، ئۇيغۇر، 1919 ـ يىلى جىڭ ناھىيىسىدە دۇنياغا كەلگەن، 1950 ـ
يىلى كومپارتىيىگە كىرگەن، ھازىر قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتوتىنىڭ مەسلىھەتچىسى.
1940 ـ يىلدىن باشلاپ مائارىپ خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ
ئۈرۈمچى قىزلار 2 ـ ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ باشلىقى، قەشقەر دارىلمۇئەللىمىنىنىڭ باشلىقى،
شىنجاڭ پېداگوگىكا ئىنستىتوتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتوتى
(سابىق قەشقەر پېداگوگىكا مەخسۇس كەسپىي مەكتىپى) نىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، باشلىقى،
پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ ھەيئەت ئەزا-
سى، ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، قەشقەر ۋىلايەت-
لىك مائارىپ ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. 1962 ـ يىلى،
ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ئاپتونوم رايونىدىكى ئالىي مەكتەپلەرنى تەڭشىگەن چاغدا،
جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇھىم شەھەر قەشقەردە قەشقەر پېداگوگىكا مەخسۇس كەسپىي مەك-
تىپى قۇرۇشنى قارار قىلغان ئىدى. سابىق شىنجاڭ پېداگوگىكا ئىنستىتوتىنىڭ مۇئاۋىن
باشلىقى ئەزىزوپ بۇ مەكتەپنىڭ تۇنجى باشلىقى سۈپىتىدە يۈزدىن ئارتۇق ئوقۇتقۇچى
ۋە ئىشچى ـ خىزمەتچىنى باشلاپ، ئۈرۈمچىدىن ئايرىلىپ، 7 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا قەشقەرگە
يېتىپ كېلىپ، مەكتەپ قۇرۇشنىڭ مۈشكۈل خىزمەتلىرىنى باشلىۋەتتى. ئۇ چاغدا پېداگوگىكا
مەخسۇس كەسپىي مەكتىپى ۋاقىتنچە قەشقەر دارىلمۇئەللىمىندە تەسىس قىلىنغان بولۇپ،
تۇرار جاي يېتىشمىسە 7-8 ئائىلىلىك ئادەم بىر كىچىك زالدا قىستىلىپ ئولتۇردى، بويتاق
ئىشچى-خىزمەتچىلەردىن بىر قانچە كىشى كىچىككىنە بىر ئۆيدە سىغىشىپ ئولتۇردى.
كارۋات يېتىشمىسە، ئۇلار يەردە يېتىپ قوپتى؛ شىرە-ئورۇندۇق يېتىشمىسە، خىش ئۈستىدە،
ئورۇن-كۆرپە ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ئىشلىدى. ئەزىزوپ بارلىق ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەت-
چىنى يېتەكلەپ، قاتمۇ-قات قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، قىس-
قىغىنە ۋاقىت ئىچىدە مەكتەپ قۇرۇش ۋە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىدى، بۇنىڭ
بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭ بويىچە بىرىنچى ئالىي مەكتەپ شۇ يىلى 25- سىنتەبىر رەسمىي دەرس
باشلىدى. ئەزىزوپ 20 نەچچە يىلدىن بۇيان ئىزچىل تۈردە پۈتۈن مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچى،
ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر بىلەن بىرلىكتە كۈرەش قىلىپ، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ئالىي مائارىپ
ئىشلىرى ۋە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مائارىپ ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشتى.

ئەزىزوپ ئۇزاق مۇددەتلىك ئەمەلىيەت داۋامىدا مەكتەپ باشقۇرۇش بويىچە مول
تەجرىبىلەرنى توپلىدى. ئۇنىڭ ئوزغۇن سۆزلىرىدە، بولۇپمۇ قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستى-
تۇتى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 20 يىللىقىنى تەبرىكلەش يىغىنىدا قىلغان «ئىنستىتوتىمىزنى
ھەم دۆلەتنىڭ تەلىپىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان، ھەم ئۆز ئالاھىدىلىكى بولغان سوتسىيا-
لىستىك ئالىي پېداگوگىكا ئىنستىتوتى قىلىپ چىقىش ئۈچۈن كۈرەش قىلايلى» سەرلەۋھە-
لىك دوكلاتىدا ئۇنىڭ مەكتەپ باشقۇرۇش ئىدىيىسى مەركەزلىك ھالدا ئەكس ئەتتۈرۈلدى.
ئۇ ئوقۇتۇش بىلەن پەن-تەتقىقاتنى، سىياسىي خىزمەت، ئارقا سەپ تەمىنات خىزمىتى ئوت-
تۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنى توغرا بىر تەرەپ قىلدى؛ ئىتتىپاقلىق، دوستلۇق، جاپا-مۇشەققەت-
كە چىداپ، ئاددىي - ساددا ياشاش، تىرىشىپ ئۆگىنىش، ئەتىنى غايە قىلىشتىن ئىبارەت
ياخشى بولغان مەكتەپ ئىستىلىنى جارى قىلدۇردى.

ئەزىزوپ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا ئەھمىيەت بېرىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر بىلەن خەلـ
ـقلار بىرلىشىپ ئوقۇيدىغان مەكتەپ ئېچىشنى قەتئى داۋاملاشتۇردى. ئۇ پۈتۈن مەكتەپتىكى
بارلىق ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى ئۆز ئارا ئۆگىنىش، ئورتاق ئىلگىرىلەشكە چا-
قىردى. ئۇ خەنزۇ ئوقۇتقۇچى، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ خىزمەت ۋە تۇرمۇشىغا كۆڭـۈل
بۆلۈپ كەلدى. 1981 - يىلى بەزى خەنزۇ ئوقۇتقۇچىلار چېگرا رايونىدا ئىشلەشتە خاتىر-
جەم بولماي، ئىچكى ئۆلكىلەرگە يۆتكىلىپ كېتىش نىيىتىدە بولغاندا، ئەزىزوپ بۇنىڭدىن
كۆڭلى تىنچ - تىنچ بولۇپ، پۈتۈن يۈرەك-باغرىنى سەرپ قىلىپ، قايىل قىلىش خىزمىتىنى ئىش-
لەپ، ئۇلارنىڭ تەپپىلىشىنى سەممى ئۈمىت قىلمىغانلىقىنى بىلدۈردى. بەزىدە ھەتتا كۆز-
لىرىدىن ئىسسىق ياشلىرىنى ئاققۇزغان ھالدا ئۇلارغا خىزمەت ئىشلىدى. بىر قانچە يىللىق
تىرىشىش ئارقىلىق، پىداكوگىكا ئىنىستىتوتى ھەر مىللەت ئوقۇغۇچىلىرى ئۆگىنىدىغان ۋە
تۇرمۇشى كۆچۈرىدىغان چوڭ ئائىلە بولۇپ قالدى. ئەزىزوپنىڭ ئىشلىگەن خىزمەتلىرى ئاپـ
تونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە ۋاڭ ئېنىياۋ شۇجىنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولدى. قەشقەر پە-
داگوگىكا ئىنىستىتوتى يىللاردىن بۇيان ئەزىمل تۇردە قەشقەر ۋىلايىتىدىكى مىللەتلەر ئىتتى-
پاقلىقى بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ كەلدى، 1982 - يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە مىل-
لەتلەر ئىتتىپاقلىقىدىكى ئىلغار كوللېكتىپ بولۇپ باھالاندى.

ھازىر، ئەزىزوپ 60 ياشتىن ھالقىپ، 2 - سەپكە چېكىنگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ
روھى ئەينى يىللاردىكىدەكلا ئۇرغۇپ تۇرماقتا، ئۇ يەنىلا ئىنىستىتوتنىڭ ئىشلىرىغا كۆڭۈل
بۆلۈپ، ھاياتىنى سۆيىتىنى يۇقۇرى كۆتىرىش ئۈچۈن ئەمەل، تەدبىر كۆرسىتىپ، ئاكتىپلىق
بىلەن خىزمەت ئىشلىمەكتە.

ئەيساخان سابىت 1913-يىلى 6 - ئايدا كونىشەر ناھىيىسىنىڭ ئوغۇساق يېزا غوجىلا
كەنتىدىكى بىر دىخان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ھازىر تەشقەر شەھىرى قاسقان بازىرىدا ئولـ
تۇرۇشلۇق ئاكا - ئۇكا، ئاچا - سىڭىللار ئىچىدە 3 - بالا بولۇپ، بوۋىسى، چوڭ
دادىسى ۋە دادىسى سابىت ئىسلاملارنىڭ ھەممىسى مەشھۇر چالغۇ ئۇستىلىرى ئىدى. ئەيسا-
خان سابىت 12 يېشىدىن باشلاپ، بىر تەرەپتىن دىخانچىلىق قىلىپ، بىر تەرەپتىن چالغۇيا-
ساشنى ئۆگەنگەن. كىچىك ۋاقتىدا، دېنى مەكتەپتە 5 يىل ئوقۇغان. " ئۇرغۇن پەدىلەرنى
چېلىپ، قولاق پۇشۇرۇپ "، كىچىك ۋاقتىدىن تارتىپلا مۇزىكانتلار ئائىلىسىنىڭ پۇشۇرۇشى
ئاستىدا، ھەم ئاۋازنى پەرقلەندۈرۈپ، ھەم مۇزىكىلارنى تالالاشنى ئۆگىنىۋالغان. 1956-يىلى،
ئەيساخان سابىت 6 نەپەر ئۇستىنى يېتەكلەپ، چالغۇ ئەسۋاپلىرى ياساش ھەمكارلىق گۇرۇپـ
پىسى قۇرغان. كېيىن بۇ گۇرۇپپا كېڭىيىپ تەشقەر شەھەرلىك چالغۇ ئەسۋاپلىرى كارخانىـ
سىغا ئايلانغان. كۆپچىلىك ئەيساخاننى كارخانا باشلىغى قىلىپ سايلىغان.

1957 - يىلى 5 - ئايدا، ئەيساخان سابىت تەكلىپ بويىچە بېيجىڭدە ئۆتكۈزۈلگەن مەم-
لىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر ھۈنەر - سەنئەت بويۇملىرى يىغىنىغا قاتناشقاندا، جۇئېنـ
لەي زۇڭلىنىڭ قوبۇل قىلىشىغا ئېرىشكەن. شۇ چاغدا ئۇ ئالتاچ بارغان راۋاپ، دۇتتار،
ساتار، تەمبۇر، قومۇز قاتارلىق 10 نەچچە خىل چالغۇ ئەسۋاپلارنىڭ ھەممىسى بېيجىڭ مىل-
لەتلەر مەدەنىيەت سارىيى تەرىپىدىن تالالىنىپ، كۆرگەزمە قىلىش ئۈچۈن ئېلىپ قېلىنغان.

ئەيساخان سابىت چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى ياساشتا ماتېرىيالنى ئوبدان تاللايدۇ، شەكـ
لى كۆركەم، ئاۋازى نەپىس، قوتاز مۇڭگۈزى ۋە تۆگە سۆڭمىگىدىن ھەر خىل چىرايلىق نەق
قاشلارنى چىقىرىپ، نەپىس سىرلايدۇ، كىشىلەرنى بەكمۇ جەلپ قىلىدۇ. ئۇ ياسىغان راۋاپ ـ
لار " ئەيساخان راۋىپى " دەپ ئاتىلىپ، تېيانشاننىڭ جەنۇبى ۋە شىمالىغا كەڭ تارقالغان.

مەركىزىي ئوركېستىر ئۆمىگى، مەركىزىي مىللەتلەر ئانسامبىلى ھەمدە شىنجاڭدىكى ئەدەبىـ
سەنئەت تەشكىلاتلىرى ۋە نۇرغۇن ئاز سانلىق مىللەت ئاتىلىملىرىدە ئۇ ياسىغان چالغۇ ئەسـ
ۋاپلار بار. ئەيساخان سابىتنىڭ چالغۇ ئەسۋاپلىرى پاكىستان، ياپونىيە، گوللاندىيە، ئا ـ
مېرىكا، تۈركىيە، ئەرەپ ئەللىرى ۋە شىياڭگاڭ قاتارلىق رايونلارغا كەڭ تارقالغان. 1983 ـ
يىلى، شىنجاڭ ناخشا ـ ئۇسۇل ئۆمىگى تۈركىيىگە بېرىپ زىيارەتتە بولغاندا، بۇ دۆلەتتە ـ
كى بەزى سەنئەتچىلەر ناخشا ـ ئۇسۇل ئۆمىگىنىڭ ئۆيۇنىنى كۆرگەندىن كېيىن، "ئەيسا ـ
خان راۋىپى " نى ئېغىزدىن چۈشۈرمەي ماختاشقان. 1984 ـ يىلى 10 ـ ئايدا، ئامېرىكامۇـ
زىكا ساھەسىدىكى موردېن خانىم ئالايمىتەن كېلىپ ئەيساخان سابىتنىڭ زىيارەت قىلغانلىقىنى
دە بىر دانە راۋاپ سېتىۋالغان.

پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، ئەيساخان
سابىت سوۋېت ئىتتىپاقى، ئەرەپ ئەللىرى، پاكىستان قاتارلىق دۆلەتلەردە ئولتۇراقلىشىپ
قالغان قېرىنداشلار نىڭ چالغۇ ئەسۋاپلارنى سېتىۋېلىشقا زاكاز قىلغان خەتنىمۇ تاپشۇرۇۋالغان.

1972 ـ يىلدىن بۇيان، ئەيساخان سابىت ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ، بىر قانچە قېتىم
بېيجىڭغا بېرىپ، مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر ھۈنەر ـ سەنئەت بويۇملىرى كررگەز ـ
مىسىگە ۋە مەملىكەتلىك ساياھەتچىلىك ھۈنەر ـ سەنئەت بويۇملىرى كۆرگەرمىسىگە قاتـ
ناشقاندا، ئالقاچ بارغان مىللى چالغۇ ئەسۋاپلىرى ئىنتايىن قارشى ئېلىشقا سازاۋەر بولغان.

1980 ـ يىلى 10 ـ ئايدا، قەشقەر ۋىلايەتلىك 2 ـ يېنىك سانائەت سېستېمىسى ئەيـ
ساخان سابىتنى بېيجىڭدە چاقىرىلىدىغان مەملىكەتلىك پىشقەدەم سەنئەتچىلەر ۋەكىللىرى يى ـ
غىنىغا قاتنىشىشقا سايلىغان. يىغىن مەزگىلىدە، پارتىيە ۋە دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ دېلـ
شىياۋپىڭ، ئۇلانفۇ، سەيپىدىن ئەزىزى، يالۇ جېڭرېن قاتارلىق يولداشلار نىڭ قوبۇل قىلىـ
شىغا مۇيەسسەر بولغان ھەمدە ئۇلار بىلەن سۆزەتكە چۈشكەن.

1982 ـ يىلى، ئەيساخان سابىت پىنسىيىگە چىقىپ، ئوغلى بىلەن بىرگە ئايرىم كارخا ـ
نا قۇرغان. تىجارەتچىلىك روناق تېپىپ خېرىدارلىرى كۆپەيگەن.

1983 ـ يىلى 3 ـ ئايدا، " ئەيساخان راۋىپى " مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر
ھۈنەر ـ سەنئەت بويۇملىرىنى باھالاش يىغىنىغا بىرىنچى باھالىنىپ، يېنىك سانائەتمـ
نىستىرلىكى ۋە دۆلەت مىللى ئىشلار كومىتېتىنىڭ مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن. شۇ يىلى، بېيجىڭـ
دە ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك ساياھەتچىلىك خاتىرە بويۇملىرى، ھۈنەر ـ سەنئەت بويۇمـ
لىرىنى باھالاش يىغىنىدا، " ئەيساخان راۋىپى " يەنە بىر قېتىم 1 ـ لىكنى ئېلىپ، دۆلەت
ساياھەتچىلىك باش ئىدارىسى ۋە يېنىك سانائەت مىنىستىرلىگىنىڭ مۇكاپاتلىشىغا ئې ـ
رىشكەن.

1984 ـ يىلى، ئۇرۇمچى شەھەرلىك چالغۇ ئەسۋاپلار زاۋۇدى ئۇنىڭغا 10 نەچچە خىل ئەنئەنىۋى چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى ئەۋرىشكە ئۇچۇن ياساپ بېرىشكە بۇيرۇتما بەرگەن.

ئەيسا خان سابىت 50 يىللىق چالغۇ ئەسۋاپ ياساش ھاياتىدا، جەمئى 20 دىن ئارتۇق شاگىرت تەربىيىلىگەن. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئابلەت (ھازىر ئۇرۇمچى چالغۇ ئەسۋاپلار زاۋۇدىدا)، ناسىر ھاجى (ھازىر قەشقەر شەھەرلىك ھۇنەر ـ سەنئەت نەپىس بويۇملار زاۋۇدىنىڭ چالغۇ ئەسۋاپلار سېخىدا)، ئابدىرىشىت (ھازىر شىنجاڭ سەنئەت مەكتىۋىنىڭ مۇزىكا ئوقۇتقۇچىسى) قاتارلىق 8 كىشى ھۇنەرنى دەستىگە ئالغان. (لىۋلىچېك، جاۋۇپېيىمك)

مەملىكەت بويىچە مۇنەۋۋەر پوچتالىيون ـ ئەكرەم تاشتۇرغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىلىك پوچتا ـ تېلېگىراف ئىدارىسىنىڭ پوچتالىيونى ئەكرەم بېگى جۇڭگو ئۇرۇغلىغا ئىدىن كېيىنكى بىرىنچى ئەۋلات تاجىك پوچتا ـ تېلېگىراف ئىشچىسى. ئۇ 1931 ـ يىلى 5 ـ ئايدا تاشقورغان ناھىيىسىنىڭ ۋاچا رايونىدىكى چارۋىچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1956 ـ يىلى 1 ـ ئايدا خىزمەتكە قاتناشقان، 1976 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە ئەزا بولغان.

ئەكرەم مەملىكەتلىك پوچتا ـ تېلېگىراف يىغىنىغا قاتنىشىپ قايتىپ كەلگەندە، قەشقەر پوچتا ـ تېلېگىراف ئىدارىسىدىكى باراڭلىق ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئالدى قارشى تېلىشىنا ئېرىشتى. چېن لىۋ ئوتوسى

يولداش ئەكرەم 29 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان، ئىزچىل تۇردە ۋاچا دېگەن داتۇلۇق يايلىغىدا باردىغان قارلىق تاغ ئىدىكى پوچتا يولىغا مەسئۇل بولۇپ كەلدى. تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسىدىكى داتۇلۇق يايلىغى پامىر ئىگىزلىكىنىڭ چوڭقۇر ئويمانلىغىغا جايلاشقان بولۇپ، يىل بويى مۇزلىغان قارلىق چوققىلار بىلەن ئورالغان. چارۋىچىلار تارىختىن بۇيان دۇنيادىن بىخەۋەر ھالەتتە تۇرۇپ كەلگەن ئىدى. ئازاتلىقتىن كېيىن، كەڭ چارۋىچىلار چەكسىز كەتكەن بۇ مۇزلۇق تاغدا ۋەتىنىمىزنىڭ ھەر قايسى جايلىرى بىلەن تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدىغان بىر پوچتا يولىنىڭ بارلىققا كېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن ئارزۇ قىلىپ كەلگەن ئىدى. 1956 ـ يىلى باھاردا، ۋاچا رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى بۇ پوچتا يولىنى ئېچىشتىن ئىبارەت مۇشكۈل ۋەزىپىنى ئەكرەمگە تاپشۇردى. ۋاچا پوچتا ـ تېلېگىراف يولىنى ئېچىشتىن ئىبارەت داتۇلۇق چارۋا فېرمىسىنىڭ ئارىلىغى 140 كىلومېتىر بولۇپ، بۇ يولنى بېسىپ ئۆتۈش ئۈچۈن دېڭىز يۈزىدىن 6000 مېتىر ئىگىز لىكتىكى كەندۇر مۇز داۋانىدىن ئۆتۈشىپ ئۆتۈشكە ۋە شۇ جايدىكى كىشىلەر "جان ـ جانىۋارمۇ ئۇچۇپ ئۆتەلمەيدۇ" دەپ تەسۋىرلەيدىغان بوران ئېغىزىنى كېسىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى. بۇ يولدا مۇزلۇق چوققىـ

لار كۆپ، يەر تۈزۈلۈشى خەتەرلىك، ھاۋاسى شالاڭ، ھاۋا كىلىماتى سوغۇق ۋە ئۆزگىرىشچان، بىردەم ھاۋا ئوچۇق بولغان بولسا، بىردەم قاتتىق بوران چىقىپ كېتەتتى. 6 - ئاي - دىمۇ دائىم قار يېغىپ تۇراتتى. داۋاندىن ئاشقاندىن كېيىن، يەنە 49 ئېغىندىن كېسىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى. چوڭقۇر جىلغىدا ئادەمزات كۆرۈنمەيتتى، ئېيىق، يىلۈۋز قاتارلىق يىرتقۇچ ھايۋانلار دائىم ئۇچرايتتى. 29 يىلدىن بۇيان، يولداش ئەكرەم پۈتىغا چانا تاقاپ، قولىدا تۆمۈر ئىلمەك تۇتقان ھالدا، كىشىنى ھەيران قالدۇرارلىق جاسارەت بىلەن بۇ پوچتا يولىنى 1285 قېتىم بېسىپ ئۆتتى. ئۇنىڭ باسقان مۇساپىسى يەرشارىنى 8 قېتىم ئايلىنىپ چىققان بىلەن باراۋەر بولدى، ئۇنىڭ توشۇغان خەت - پوسۇلكىلىرى 500 مىڭدىن ئارتۇق بولۇپ، بىرەر قېتىمىمۇ ۋاقتىدا كېلەلمەي قالمىغان ياكى خاتا يەتكۈزۈپ قويمىغانلىقى دېسىلەر كۆرۈلمەدى.

ئەكرەم پوچتا - تېلېگىراي ئىشلىرىنى قىزغىن سۆيمەيدۇ. ئۇ، خەت - پوسۇلكا يەتكۈزۈش خىزمىتىدە ئەستايىدىل مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن ئىشلەپ، چارۋىچىلارغا تولۇپ-تاشقان قىزغىنلىق بىلەن خىزمەت قىلىپ كەلدى. داتوك يايلىمىدىكى بىر ئايال ئوقۇتقۇچىنىڭ بالىسى ئېغىر كېسەل بولۇپ قېلىپ ھاياتى خەۋپ ئىچىدە قالمىدۇ، ئەكرەم دەرھال خەت - پوسۇلكىلارنى قويۇپ قويۇپ، بالىنى ھاپاشلاپ 200 كىلومېتىر يول بېسىپ ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ داۋالاتقىپ، بالىنىڭ ھاياتىنى خەۋپتىن قۇتۇلدۇرۇپ قالمىدۇ؛ يەنە بىر قېتىم ئەكرەم يول ئۈستىدە بىر ئايال چارۋىچىنىڭ دەريادا چۆشۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرىدۇ-دە، قەتئىي ھالدا دەريادا سەكرەپ چۈشۈپ، ئۇنى قۇتقۇزۇۋالمىدۇ. 1976 - يىلى باھار داۋالىغا يايلىغىدا 100 يىلدىن بۇيان ئاز كۆرۈلگەن قاتتىق قار يېغىپ، ئادەم ۋە چارۋىلار ئىگىز تاغدىكى يايلاقتا قاۋىلىپ قېلىپ، ئىنتايىن جىددىي ئەھۋالدا قالمىدۇ. كوموناپەتتىن قۇتقۇزۇشقا ئادەم تەشكىللىگەندە، ئەكرەم تەشەببۇسكارلىق بىلەن يول باشلىغۇچى بولۇپ مېڭىپ، شۇنىڭغا لايىق قار ئاستىدا قالغان چارۋىچىلارنى ۋە 300 دىن ئارتۇق قوينى قۇتقۇزۇپ چىقىدۇ. 1979-يىل يازدا، داتوك يايلىغى 1 - چوڭ ئەترەت تۇرمىنىڭ ئوقى بۈزۈلۈپ كېتىدۇ، ئۇ چاغدا چارۋىچىلار پۈتۈن كۈچى بىلەن تۆل ئېلىش خىزمىتىنى ئىشلەۋاتقان بولۇپ، ئۇن تارتما قىچى بولسا 40 كىلومېتىر يول بېسىپ كومونىغا بېرىپ تارتىپ كېلىشكە توغرا كەلگەن ئىدى. ئەكرەم بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، ھېچكىمگە ئۇقتۇرماي ۋاچادىن بىر ئوق سېتىۋېلىپ كېلىپ، 1 - چوڭ ئەترەتكە ئاپىرىپ بېرىدۇ.

ئەكرەم ھەر قېتىم يولغا چىققاندا، دۇمبىسىگە ئىككى قاپ يۈدۈپ ماڭاتتى، بىرسىنى پوچتا - خەت پوسۇلكىلىرى قاچىلانغان قاپ بولسا، يەنە بىرسى مەخسۇس چارۋىچىلار ئۈچۈن سېتىۋېلىپ كەلگەن كىتاپ، رەخ، تاماكۇ قاتارلىق كۈندىلىك بويۇملار قاچىلانغان قاپ ئىدى. چارۋىچىلار ئۈچۈن ئىھتىياجلىقلا نەرسە بولمىدىكەن، بېجىرەلەيدىغان بولسىلا، ئۇ ھەرگىزمەت قىلماي، ئۇلارنىڭ تەلىۋىنى قانداقمۇ قىلىپ كەلدى.

ئەكرەم ئاددىي خىزمەت ئورنىدا بىجانىدىل ھالدا خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىپ كەلدى، شۇڭا پارتىيە ۋە خەلق ئۇنىڭغا ناھايىتى يۇقىرى شان - شەرەپ بەردى. ئۇ ئىلگىرى-ئاخىر بولۇپ 17 قېتىم ناھىيە، ۋىلايەت، ئاپتونوم رايون ۋە مەملىكەتلىك پوچتا-تېلېگىراي

دارماقلىرى تەرىپىدىن چاقىرىلغان نەمۇنچىلار يىغىنىغا قاتناشتى. 1979 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ئۇنىڭغا « ئەمگەك نەمۇنچىسى » دەپ نام بەردى: 1982 - يىلى، مەملىكەت بويىچە « مۇنەۋۋەر پوچتالىيون » بولۇپ باھالىنىپ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىۋە گوۋۇيۈەندىكى رەھبىرىي يولداشلارنىڭ قوبۇل قىلىشىغا ئېرىشتى.

1 - دەرىجىلىك ئامانلىق ساقلاش نەمۇنچىسى — قەمبەرگۇل قەمبەرگۇل، نايال، ئۇيغۇر، باشلانغۇچ مەكتەپ مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە. 1961 - يىلى 8 - ئايدا، پەيزىۋات ناھىيىسىنىڭ يېڭى مەھەللە يېزىسىدا دۇنياغا كەلگەن. ھازىر پەيزىۋات ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمەتچىسى.

ۋىلايەتلىك پارتكوم رەھبىرى قەمبەرگۇلنىڭ سەمىمى نىلىغام بەرمەكتە. لۇ يېمىتېەن خوتوسى

1981 - يىلى 5 - ئايدىكى 27- كۈنى، ئەمدىلا 20 ياشقا كىرگەن قەمبەرگۇل ۋەھىمىلىشىپ كەتكەن ئەكسىلىنقىلابچى توپىلاڭچىلاردىن قىلچە قورقماستىن، ئۆز ھاياتىنىڭ خەۋپىگە ئۇچرىشىغا پىسەنت قىلماي، توپەلاڭچىلاردىن پەم بىلەن قوتۇلۇپ، پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتىگە پەيزىۋات ناھىيە بازىرىدىكى ئەتراپىدا يۈز بەرگەن، كىشىلەرنى چۆچىتىدىغان بىر قېتىملىق ئەكسىلىنقىلابىي توپىلاڭ ۋەقەسىنى ئۆز ۋاقتىدا دوكلات قىلدى. بۇنىڭ بىلەن، پۈتۈن ناھىيىنى بىر قېتىملىق بالا - قازادىن سالغاپ، چوڭ خىزمەت كۆرسەتتى. 1981 - يىلى 12 - ئايدا، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى قەمبەرگۇلنىڭ « 1 - دەرىجىلىك ئامانلىق ساقلاش نەمۇنچىسى » دەپ نام بەردى. ئۇ، ئىلگىرى- ئاخىر بولۇپ، قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە « مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ نەمۇنچىسى» ، مەملىكەت بويىچە « 8 - مارت قىزىل بايراقدارى»، ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە « يېڭى ئۇزۇن سەپەر زەربىدارى » قاتارلىق شەرەپلىك نامغا مۇيەسسەر بولدى.

1981 - يىلى 5 - ئايدىكى 27 - كۈنى سەھەر سائەت 1 ئەتراپىدا، پەيزىۋات ناھىيە سىدىكى ئەكسىلىنقىلابچى كاتتۇاش ھەسەن ئىسمايىل ئەكسىلىنقىلابىي گۇرۇھ تەشكىللەپ، دىنىي ئەسەبىلىكتىن پايدىلىنىپ، يۇزدىن ئارتۇق نادان ياشلارنى توپلاپ، ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ قورال ئامبىرىنى ئېچىپ، نۇرغۇن قورال - ياراق، ئوق - دورىلارنى بۆلاپ، ناھىيە بازىرىغا ھۇجۇم قىلىشقا ئۇرۇنغان. " خىتايلارنى ۋە مىللى مۇناپىقلارنى قەرىپ تۇرگىتىمىز " دەپ بىلجىرلاپ، تىغ ئۇچىنى خەلق دېموكىراتىيە دىكتاتۇرىسىغا قارىتىپ، ۋەقەنىي پارچىلاش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى بۇزۇشتەك جىنايى ھەرىكەتلەرنى ئالجىرلىق بىلەن ئېلىپ بارغان. قورال ئامبىرىنىڭ ئامبارچىسى ھامۇتجاننىڭ ئايلىق قەمبەرگۇل، تو-

پىلاڭچىلار ئېرىنى باغلاپ قويغان ئەھۋال ئاستىدا ھېچنىمىدىن قورقماي، يېشىغا توشمىغان بوۋىنىنى تاشلاپ، پەم ـ پاراسەت ئىشلىتىپ دۈشمەن چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ چىقىپ، تۇنۇگۈنكى راڭخۇسىدا يالاڭياق ھالدا 7 كىلومېتىر يولنى يۈگرەپ مېڭىپ ، ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىگە بۇ ۋەقەنى دوكلات قىلدى. بۇنىڭ بىلەن، ناھىيىلىك پارتكوم جىددى تەدبىر قوللىنىپ، توپىلاڭچىلارنىڭ ناھىيىنى قانغا بويىماقچى بولغان پىلانىنى ئۈزگەرتىشكە مەجبۇرلىدى. توپىلاڭچىلارنى قورشاپ يوقىتىش كۈرىشى داۋاملىدا، قەمبەرگۈل باتۇرلۇق بىلەن ئالدىدا ھېڭىپ، ج خ كادىرلىرىغا يول باشلاپ، بۇ ئەكسىلىنقىلاۋىي قوراللىق توپىلاڭنى ئوڭۇشلۇق تىنجىتىش ئۈچۈن زور تۆھپە قوشتى.

قەمبەرگۈلنىڭ باتۇرانە ھەركىتى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قىزغىن ماختىشىغا سازاۋەر بولدى. كىشىلەر ئۇنى پارتىيىگە، خەلققە، ۋەتەنگە، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغىغا سادىق ياخشى ياش دەپ تەرىپلىدى. (يالقۇ جېيۇ)

لېي فېڭدىن ئۆگىنىپ، يېڭى ئىستىل تىكلەش بويىچە نەمۇنىچى ياش ئابدۇراخمان ئابدۇللا ئابدۇراخمان ئابدۇللا، ئەر، ئۇيغۇر، 1958 ـ يىلى ئاتۇش ناھىيىسى ئۇستۇن ئاتۇش يېزىسىنىڭ قايراق كەنتىدە تۇغۇلغان، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن، 1977 ـ يىلى 11 ـ ئايدا جۇڭگو كومپارتىيىسىگە ئەزا بولۇپ كىرگەن. 1976 ـ يىلى ھەربى سەپكە قاتناشقاندىن كېيىن، پاسىر ئىگىزلىكىدىكى 36922 ـ قىسىمدا ھەربى مەجبۇرىيەت ئوتەپ، جەڭچى، بەنجاڭ، پەيجاڭ، مۇئاۋىن لەينجاڭ قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن، ھازىر كونىشەھەر ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بۆلۈمىنىڭ سەنئوسى.

ئابدۇراخمان ئابدۇللا ھەربى سەپكە كىرگەن 10 يىلغا يېقىن ۋاقىتتىن بۇيان، ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ، بىر قېتىم 2 ـ دەرىجىلىك، بىر قېتىم 3ـ دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسىتىپ، 3 قېتىم مۇكاپاتلاندى ، 2 قېتىم لېي فېڭدىن ئۆگىنىش بويىچە ئىلغار جەڭچى بولۇپ باھالاندى ، ئۇ يەنە 36922 ـ قىسىم، قەشقەر شۆبە ھەربى رايونى ۋە جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربى رايونى تەرىپىدىن "مۇنەۋۋەر پارتىيە ئەزاسى" بولۇپ باھالاندى. 1980 ـ يىلى 5 ـ ئايدا، ئىتتىپاق مەركىزىي كومىتېتى ئۇنىڭغا "لېي فېڭدىن ئۆگىنىپ، يېڭى ئىستىل تىكلەش بويىچە نەمۇنىچى ياش" دەپ شەرەپلىك نام بەردى. 1981 ـ يىلى ئۇ ئۇرۇمچى ھەربى رايونى 6 ـ قېتىملىق پارتىيە قۇرۇلتىيى ۋەكىلى شەخسى، ئىلغار كوللېكتىپ ۋەكىللىرى يىغىنىغا قاتناشتى. 1982 ـ يىلى "قارىشەھەر ۋىرغانلىق ئىگىز لىكتىكى ئىلغار شەخسى" دەپ باھالىنىپ، ئۇرۇمچى ھەربى رايون تەرىپىدىن ئومۇمىي ئۇقتۇرۇش ئارقىلىق تەقدىرلەندى.

1978 ـ يىلنىڭ ئاخىرىدا، ئابدۇراخمان ئابدۇللا 5042 ـ ئىگىز لىكتىكى ئالدىنقى پوستىغا بەنىڭ مۇئاۋىن بەنجاڭلىغىغا تەيىنلىنىدۇ، ئۇ جاي ئىگىز تاغلىق بولغىنى ئۈچۈن، ئوكسىگېن كەمچىل، ھاۋا كىلىماتى سوغۇق ھەمدە ئۆزگىرىشچان، شارائىتى ئىنتايىن جاپالىق ئىدى. لېكىن ئالدىنقى پوستىغا بەنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئۇرۇش قەيىارلىغى ۋەزىپىسىنى ئىز قەدەر ياخشى ئورۇنلاپ، يەل ئاخىرىدا پۈتۈن بەن بويىچە كوللېكتىپ 3 ـ دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتتى، دىگەن نامغا ئىگە بولدى.

1981 ـ يىلى، ئۇ 9قېتىملىق چارلاشقا قاتناشتى، بىر قېتىم چارلاش كىچىك ئەترىتى باشلىغان بىللە 4484 ـ ئىگىز لىككە قاراپ يولغا چىققانىدا، يولدا، تۇيۇقسىزلا قاتتىق بوران چىقىپ، ئاخىرىدا شۇ يەرغا ئايلىنىپ، ئىلگىرىلەش يولىنى توسۇپ قويىدۇ. ئابدۇراخمان ئابدۇللا خەۋپ ـ خەتەرگە قارىماي، ئالدىغا ئۆتۈپ، كۆپچىلىك ئۇچۇن يول باشلاپ، چارلاش ۋەزىپىسىنىڭ غەلىبىلىك ئورۇنلىنىشىغا كاپالەتلىك قىلىدۇ. ئىنقىلاۋىي خىزمەتكە نىسبەتەن ئابدۇراخمان ئابدۇللا ئەزەلدىن سەل قىلمايدۇ، 6يىل جەريانىدا ئۇنىڭ خىزمىتى 6قېتىم يۇقىرىغا بولسىمۇ، ئۇ تەشكىلاتقا خوشاللىق بىلەن بويسۇنىدى. ئۇ قوي باقتى، ئات باقتى، ئاشپەزلەر بەنىمىنىڭ باشلىغىمۇ بولدى، مۇشۇ بىر قاتار خىزمەتلەرنى ئۇ ناھايىتى كۆرۈنەرلىك ھالدا ئورۇنلىدى.

ئابدۇراخمان ئابدۇللا لىيەندۇيدىكى بىردىن ـ بىر ئۇيغۇر كادىر ئىدى، ئۇ پۈتۈن لىيەندىكى كادىرـ جەمئىيەتلەر بىلەن چوڭقۇر دوست بولۇپ كەتتى. جەمئىيەت كېچىلىرىدە ئۇ ئېچىلىپ قالغان جەمئىيەتنىڭ يوتقانلىرىنى يېپىپ قويىدى، ئۇلارغا جۈۋا يېپىپ قويىدى؛ ھەربى يۇرۇشتە ئۇ جەمئىيەتنىڭ مىلتىقلىرىنى كۆتىرىشىپ بەردى؛ دالايۇرۇش ئېلىپ بېرىپ، تالادا قونغان چاغلاردا، ئۇ جەمئىيەتنى ئوچۇن پوستا تۇردى؛ چارلاش يول ئۇستىدە ئۇ ئېتىنى جەمئىيەتنىڭ مېنىشى ئۇچۇن ئۆتۈنۈپ بەردى. بىر قېتىملىق چارلاش ئۇستىدە، تېپىمراتۇرا بىرانلا تۆۋەنلەپ كەتكەندە، يېڭى جەمئىي چېنى بىخۇاتنىڭ پۇتىدا لاتا خەيلا بارلىقىنى سەزگەن ئابدۇراخمان ئابدۇللا قىلچە ئىككىلەنمەستىن ئۆزىنىڭ ئىچىگە يۇڭ ئېلىنغان بەتنى كىسىنى شىياۋچېنىنىڭ كىيىۋىلىشى ئۇچۇن ئۆتۈنۈپ بېرىپ، ئۇنىڭ لاتا خېنىنى ئۆزى كەيدى.....جەمئىيەتنەشكەنلىكىنى ئاڭلىدا: "پەيجالغا ھەقىتەتەن بىزنىڭغەمگۇزارىمىز" دېيىشتى.

ئابدۇراخمان ئابدۇللا ئۆزى تۇرغان جايدىكى خەلق ئامىسى بىلەن ئىنتايىن چوڭقۇر دوست بولۇپ كەتتى. چارۇچىلىق رايونلىرىدا ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۇزۇمى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، ئۇ پارتىيەنىڭ يېزا ـ قىشلاقلارغا قاراتقان ئىقتىسادىي سىياسەتلىرىنى قىزغىن تەشۋىق قىلىپ، نۇرغۇنلىغان چارۇچىلارنىڭ ئىدىيىسىنى ئەندىشىسىنى توگەتتى، ئۇلارنىڭ بېيىشىغا بولغان ئىشەنچىسىنى ئاشۇردى. تاغلىق رايوندا قاتناش قولايسىز بولغانلىقتىن، ئۇ كاماندۇروپكىغا چىقىش پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ، ئاممىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش سايمانلىرىنى سېتىۋېلىشىغا ياردەم بەردى، چېگرا بويىدىكى چارۇچىلارغا چاي، سوپۇن، قەنـ شېكەر قاتارلىق كۇندىلىك بويۇملارنى سېتىۋېلىپ ئەكېلىپ بەردى. ئۇ بىر كېچە ـ كۇندۈز چارلاش ئېلىپ بېرىپ، ھېرىپـچارچىغىنىغا قارىماي، دەرھال ئات مىنىپ تاغلاردىن ئېشىپ، سۇ، ئېقىنلاردىن كېسىپ ئۆتۈپ، بىر تاجىك موماينىڭ يۇتۇپ كەتكەن 18قوزىسىنى تېپىپ ئەكېلىپ بەردى. ئۇ ھەممىشە دوختۇرغا ھەمرا بولۇپ، يېقىن ئەتراپتىكى ھەرمىللەت ئاممىسىنىڭ كېسىلىنى كۆرۈشكە ياردەملىشىپ، ھەم تەرجىمان، ھەم يول باشلىغۇچى بولدى. بۇ ئۇنىڭ ئۇچۇن چوقۇم، قىلىنغا تېگىشلىك بىر خىزمەتكە ئايلىنىپ قالدى. ئۇنىڭ تەسىرلىك ئىش ئىزلىرى تاشقورغان ناھىيىسى ۋە چېگرا لېنىيىسىنىڭ ھەممىلا يېرىدە مەدھىيىلىنىپ كېلىنمەكتە. (كې شېڭلى، جىلىڭجىيە نەشرى)

دۇبەگچىيەن (1931ـ)، شەنشى تۆلكىسى شىنەن شەھرىدىن، جۇڭگو كومپارتىيە ئەزاسى، ئالى دەرىجىلىك ئاگرانوم، مەمليكەتلىك تۆسۇملۇكلەر كېسەللىكلىرىجەمئىيەتنىڭ ئەزاسى، قەشقەر تۆسۇملۇكلەر ئىلمى جەمئىيىتىنىڭ ماۋۇجىن باشلىغى.

دۇبەگچىيەن 1954 ـ يىلى غەربىي شىمال يېزا ئىگىلىك ئىنستىتۇتىنىڭ تۆسۇملۇكلەرنى ئاسراش فاكۇلتېتى فاتولوگىيە كەسپىنى پۈتتۈرۈپ، شۇ يىلى 8 ـ ئايدا شىنجاڭ دېخانچىلىق نازارىتىغا تەقسىم قىلىنغان. 1957 ـ يىلى، دېخانچىلىق نازارىتىنىڭ تەقسىماتى بىلەن، قەشقەرگە كېلىپ تۆسۇملۇكلەرنى كارانتىن قىلىش پونكىتىنىڭ تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئىشلىگەن. مۇنتىزىم تۆسۇملۇكلەرنى كارانتىن قىلىش كەسپىنى قانات يايدۇرۇشتىن تاشقىرى، ئۆز ۋىلايىتىمىزدىكى كۆممە قونا قلاردا بولمىدىغان بەقەسەم كېسەللىكى تەتقىقاتىنىمۇ قانات يايدۇرغان. 1957 ـ يىلدىن 1963 ـ يىلغىچە بولغان تەكشۈرۈش، كۆزىتىش ئىشلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇپ، «شىنجاڭ قەشقەر ۋىلايىتىدىكى كۆممە قونا قلاردا بولمىدىغان بەقەسەم كېسەللىكى ھەققىدە تەتقىقات» دېگەن ماقالىنى 1963 ـ يىلدىكى «تۆسۇملۇكلەر مۇھاپىزىتى ئىلمى ژورنىلى» نىڭ 2 ـ توم 3 ـ سانىدا ئېلان قىلغان. دۇبەگچىيەن 1965 ـ يىلى «تۆسۇملۇكلەر مۇھاپىزىتى» ژورنىلىنىڭ 2 ـ سانىدا «زىغىردا بولمىدىغان سېرىق ئوتنىڭ بىئولوگىيىلىك خۇسۇسىيىتى ھەققىدە» كۆزقاراش» دېگەن ماقالىسىنى ئېلان قىلغان. دۇبەگچىيەن يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، تۆسۇملۇكلەرنى كارانتىن قىلىش ئوبيېكتىلىرىنىڭ ماسلىشىشچانلىقى ھەققىدىكى تەتقىق قىلىش، ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ «تۆسۇملۇكلەر كارانتىنى»، «شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ئىلمى» ۋە «شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك يەن ـ تېخنىكىسى» قاتارلىق ژورناللاردا نۇرغۇن ماقالىلارنى ئېلان قىلغان. ئۇ يازغان «شىنجاڭنىڭ تەبىئى مۇھىت شارائىتى ۋە تۆسۇملۇكلەرنى كارانتىن قىلىش ھەققىدىكى تونۇرتىسىدىكى پىكىر» دېگەن دىسسېرتاتسىيىسى مەملىكەتلىك 1 ـ قېتىملىق تۆسۇملۇكلەرنى كارانتىن قىلىش ئىلمى مۇھاكىمە يىغىنىدا ئوقۇپ ئۆتۈلگەن ھەمدە «مەملىكەتلىك تۆسۇملۇكلەرنى كارانتىن قىلىش مەسىلىسى ھەققىدىكى دىسسېرتاتسىيىلەر توپلىمى» غا كىرگۈزۈلگەن.

يۈسۈپ ھاجى قادىر ھاجى (1876 ـــ 1961.3.31) ، ئەر، ئۇيغۇر، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى تەشكەر شەھرىدىن. ھايات ۋاقتىدا تەشكەر شەھەرلىك مىللى تىبابەت شىپاخانىسى ئىچكى بۆلۈم باشلىقلىقتىكى مۇدىرى، قەشقەر شەھەرلىك سىياسى كېڭەش ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسى كېڭەشنىڭ ئەزاسى بولغان. ئاپتونوم رايوندا چاقىرىلغان ئىشلەپچىقىرىش نەمۇنىچىلىرى، ئىلغار خىزمەتچىلەر ۋەكىللەر يىغىنىغا قاتناشقان. كۆپ قېتىم ئىلغار خىزمەتچى بولۇپ باھالىنىپ مۇكاپاتلانغان.

1896 ـ يىلدىن بۇرۇن، قەشقەر شەھرىدىكى دىنىي مەكتەپلەردە ۋە مەدرىسىلەردە ئوقۇغان، ئەرەپ تىلى، پارس تىلى، ئوردو تىلىنى ئۆگەنگەن. 20 ياشتىن كېيىن سوپى ئاخۇن، ئا. جېلىلى، مۇيىن ئاخۇن قاتارلىق كىشىلەرگە ئەگىشىپ، ئۇيغۇر تىبابەت ئىلمىنى ئۆگەنگەن. 1899 ـ يىلى، مۇستەقىل ھالدا ئۇيغۇر تىبابەت دوختۇرلۇق ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. دادىسى ۋە تاغىسى بىلەن 2 قېتىم مەككىگە بېرىپ ھەج قىلغان. تۈركىيە

يىنده تېببى دوردىگەرلىك جەھەتتىكى نەزىرىيەۋى بىلىملەرنى ئۆگەنگەن، دۆلىتىمىز تەرىپىدىن كەلگەندىن كېيىن، بىر تەرەپتىن دوختۇرلۇق قىلىپ، بىر تەرەپتىن قەدىمقى ئەرەپ يېزىقىدىكى ۋە پارسى يېزىقىدىكى تېببى كىتابلارنى ۋە «ئىچكى كېسەللىكلەر ۋە تاشقى كېسەللىكلەرنى پەرق ئېتىش ۋە داۋالاش قوللانمىسى» دېگەن ماتېرىيالنى تەرجىمە قىلغان.

دۆلىتىمىز قۇرۇلغاندىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبەرلىگىنى ھىمايە قىلغان، پارتىيىنىڭ چاقىرىشىغا ئاۋاز قوشقان. 1954 - يىلىي قەشقەردىكى بىرقانچە ئۇيغۇر تېۋىپلار بىلەن بىرلىشىپ، قەشقەر شەھەرلىك ئۇيغۇر تېببابەت داۋالاش ئورنىنى قۇرغان. 1959 - يىلى، ئومۇمىخەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى قەشقەر شەھەرلىك مىللى تېببابەت شىپاخانىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلگەن، ھەمدە ئىچكى بۆلۈم باشلىقلىقىغا مۇدىرى بولغان.

ئۇيغۇر تېببابىتىدىكى دورىلار ئارقىلىق ئاق كېسەلنى داۋالاشنى سىناق قىلىش تەتقىقاتى ئۈچۈن ئاساس سالغان، «قانۇنچە» ناملىق ئۇيغۇر تېببابەت تېببى لۇغىتىنى يېزىپ چىققان. پۈتۈن ئۆمرىدە ئۇيغۇر تېببابەت - دوردىگەرلىك ئىشلىرىغا ۋاردىلىق تەلىش، قېيزىش ۋە ئۇنى جارى قىلدۇرۇش، ئۇيغۇر تېببابەت ئىلمى جەھەتتىكى ئىختىسادىلىق كىشىلەرنى يېتىشتۈرۈش، ئۇيغۇر تېببابىتىنى ھەرمىللەت خەلقى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش جەھەتلەردە زور تۆھپىلەرنى يارىتىقاچقا، ئامما ئارىسىدا يۈكسەك ئىناۋەتكە ئىگە بولغان ئىدى. (سەھىيە باشقارمىسى تەييارلىغان)

سەيدۇللا يۈسۈپ (1938 -) ئەر، ئۇيغۇر، قەشقەر شەھرىدىن. كىچىكىدىنلا دادىسىدىن يېتىم قالغان، بالىلىق ۋاقتى قەشقەر دارىلمىتامدا ئۆتكەن. 1951 - يىلى سىنتەبىردە ئىمتىھان بېرىپ قەشقەر دارىلمۇئەللىمىنگە كىرگەن، 1956 - يىلى سىنتەبىردە ئەلا نەتىجە بىلەن ئوقۇش پۈتتۈرۈپ، قەشقەر تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ (ھازىرقى 6 - ئوتتۇرا مەكتەپ) تەتقاتىمىكا ئوقۇتقۇچىسى بولغان، 1964 - يىلى شىنجاڭ خەلقئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ماتېماتىكا كەسپىنى پۈتتۈرۈپ دىپلوم ئالغان، 1979 - يىلى، ۋىلايەت بويىچە ئىلغار ئوقۇتقۇچى بولۇپ باھالاندى. 1980 - يىلى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە كىردى. 1981 - يىلى 5 - ئايدا، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقى بىلەن قىلىق، ئاپتونوم رايونلۇق ماارىپ نازارىتى ئۇنىڭغا «ئالاھىدە دەرىجىلىك ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى» دەپ نام بەردى. ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ، قەشقەر 6 - ئوتتۇرا مەكتەپتە ئىلمىي مۇدىر، مەكتەپ مۇدىرى بولدى.

سەيدۇللا يۈسۈپ (ئوڭدا).
مەھەممەت ھېيت خوتۇنى

سەيدۇللا يۈسۈپ ماارىپ خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان 28 يىلدىن بۇيان، ئوقۇتۇشى

جەھەتتە مول تەجرىبىلەرنى توپلىشىان، ئۇ، ئىوقۇتۇش بىلەن شۇغۇللىنىشتىن خۇشاللىق ھېس قىلىدۇ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئوگىنىش ئاكتىپلىقىنى ئىشقا سېلىشقا ماھىر. سىنىپ مۇدىرى بولغان مەزگىللەردە، ئوقۇغۇچىلارنى قانۇنىيەت بويىچە يېتەكلەپ، ئۇلارنىڭ قىزغىنلىقىنى قوزغۇتۇپ، ئۇلارغا بىلىم سىڭدۈرۈپ، ئارقىدا قالغان ئوقۇغۇچىلارنى ئىلگىرىلىدۈرۈشقا دىققەت قىلىپ، ئوقۇغۇچىلار بىلەن سىرداش بولدى. 1978 - يىلى ئۆلىيەت 10 ئازسانلىق مىللەت ئوتتۇرا مەكتەبىنى ماتېماتىكا مۇسابىقىسىغا تەشكىللىگەندە، مۇكاپاتلانغان 15 ئوقۇغۇچىنىڭ 9نەپىرى سەيدۇللا يۈسۈپنىڭ ئوقۇغۇچىسى بولغاندىن باشقا، ئالدىنقى 3سانىنمۇ سەيدۇللا يۈسۈپنىڭ ئوقۇغۇچىسى ئىگەللىدى. ئۇ، ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ 6قاتار سىنىپ مۇدىرى بولۇپ، 203نەپەر ئوقۇغۇچىنى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ سەۋىيىسىگە ئىگە قىلدى. يۇنىڭ ئىچىدە، 177نەپىرى ئالىي، ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكوملارغا كىردى. مەكتەپ ئاتالاش نىسبىتى %87كە يەتتى. ئۇ تەربىيىلەپ چىققان نۇرغۇن ئوقۇغۇچىلار ھازىر ئالىي مەكتەپلەردە لېكتور، ئىنژېنېر، باش ۋىراچ بولۇپ خىزمەت قىلىپ، تۇتقىنى زامانىۋىلاشتۇرۇشتىكى تايانچىلاردىن بوپقالدى. (شېپ لىندۇڭ)

خې شۇمىن (1930 ــ) ئايال، خەنزۇ، خېنەن ئۇلۇكسى گۇشى ناھىيىسىدىن. ئازاتلىق ئىلگىرىلىدە، چۇڭچىلىق قىزلار پىداگوگىكا ئىنستىتوتىنىڭ تارىخ - جۇغراپىيەفاكۇلتېتىدا ئوقۇغان. مەزكۇر ئىنستىتوتنىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك ئوقۇغۇچىلار ئۈيۇشمىسىنىڭ مائاۋدۇن رەئىسى بولغان. 1950 - يىلى خىزمەتكە قاتناشقان، 1956 - يىلى بېيجىڭ دارىلفۇنۇنىنىڭ جۇڭگو تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا كىرىپ، 1960 - يىلى ئوقۇش پۈتتۈرگەن. ئىختىيار قىلىپ شىنجاڭغا كېلىپ، قەشقەر 2 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىلىقىغا تەقسىم قىلىنغاندىن كېيىن، بۇ مەكتەپنىڭ تىل - ئەدەبىيات ئىلمى گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىغى بولدى، "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى" دەن بۇرۇن، كۆپ قېتىم مۇنەۋۋەر ئوقۇتقۇچىۋە ئىلغار سىنىپ مۇدىرى بولۇپ باھالاندى. 1979 - يىلى ۋىلايەت بويىچە ئىلغار ئوقۇتقۇچى بولۇپ باھالاندى؛ شۇيىلى جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسىگە كىردى. 1981 - يىلىنى 5 - ئايدا، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقى ئارقىلىق، ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ نازارىتى ئۇنىڭغا «ئالاھىدە دەرىجىلىك ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى» دەپ نام بەردى؛ 1981 - يىلى ۋە 1983 - يىلى، مەملىكەت بويىچە «8 - مارت قىزىل بايراقدارى» بولۇپ باھالاندى؛ 1981 - يىلى، مەملىكەت بويىچە ئۆسمۈرلەر خىزمىتى ئىلغارى بولۇپ باھالاندى؛ ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق 5 - نۆۋەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى.

خې شۇمىن 2 - ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان 24يىل ئىچىدە، نۇقتىلىق تۈرده تولۇقسىز ئوتتۇرا سىنىپقا تىل-ئەدەبىيات دەرسىنى بەردى. ئۇ، قېتىمقېتىم ئىشلەپ، تىرىشىپ خىزمەت قىلىپ، ئوقۇغۇچىلارغا كۆيۈنۈپ، 10نەچچە قارارلىق ئوقۇغۇچىلارغا ئۆزىنىڭ بارلىق يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلدى. "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى" داۋامىدا، ئۇ "ئەكسىيەتچى ئىلىم نوپۇزلىغى" قىلىپ قويۇلۇپ، دەرس بېرىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىندى. "تۆرت كىشىلىك گۇرۇھ" تارمار قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇ روھىنى ئۇرغۇتۇپ، دەرس مۇنبىرىدىكى قايتا چىقىپ، بەدىنى ئاجىز، كېسەلدەن بولسىمۇ يەنىلا ئوقۇتۇش خىزمىتىنى قەتئى داۋاملاش-

تۇردى. ئۇنىڭ ئوقۇتۇش خىزمىتىدىكى ئالاھىدىلىكى: ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئوقۇش - يېزىش ئىقتىدارىنى يېتىشتۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىپ، ئوقۇتۇش ماتېرىياللىرىڭە ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن ئوقۇتۇشقا تەشكىللەش، ئوقۇتۇش خىزمىتىنى بالدۇر، توغرا، ئىنچىكە، قاتتىق تۈتۈپ، ھەربىر ئوقۇتۇش ھالقىلىرىدا يەكۈن بولۇش، كونكرېت ئەھۋالـلار ھەققىدە خاتىرە بولۇش، "1 دەرس، 1 ئۇنۇم"نى تەشەببۇس قىلىپ، موھىم نۇقتىنى گەۋدىلەندۈرۈشتىن ئىبارەت. ئۇيغۇر ياش ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئوقۇتۇش ئىقتىدارىنى يۇقۇرى كۆتۈرۈشىگە ياردەم بېرىپ، ئۆگىتىش، ياردەم بېرىش، يېتەكلەش خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلىدى.
(شېيې لىندۇڭ)

تۇرانسا سادىق، ئايال، ئۇيغۇر، قاغىلىق ناھىيە بازار 1-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ تىل ئەدەبىيات - ماتېماتىكا ئوقۇتقۇچىسى. 1943 - يىلى 12 - ئايدا، قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ تېتىمر كەنتىدە تۇغۇلغان. 1960 - يىلى 7 - ئايدا، يەكەن ناھىيىلىك تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن، شۇيىلى 11 - ئايدا قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ يېزا باشلانغۇچ مەكتەپىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. 1979 - يىلى، بازار 1-باشلانغۇچ مەكتەپىگە يۆتكۈلۈپ كېلىپ ئۆز قېتىم ئىلغار ئوقۇتقۇچى بولۇپ باھالانغان. 1981 - يىلى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ تەستىقى ئارقىلىق، ئاپتونوم رايونلۇق ماۋارىپ نازارىتى ئۇنىڭغا "ئالاھىدە ئوقۇتقۇچى" دېگەن نامنى بەرگەن. 1982 - يىلى 12 - ئايدا جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىگە كىرگەن. ھازىر، ناھىيىلىك سىياسى كېڭەش ئەزاسى، ۋىلايەتلىك ماۋارىپچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق ياشلار بىرلەشمىسىنىڭ ئەزاسى.

تۇرانسا سادىق باشلانغۇچ مەكتەپ ماۋارىپىي بىلەن شۇغۇللانغان 24 يىلدىن بۇيان، مول بولغان ئوقۇتۇش تەجرىبىلىرىنى توپلىغان. بولۇپمۇ، باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ تۇڭەن سىنىپلىرىدا بېرىلىدىغان ساۋات چىقىرىش ۋە ھېساپ-ماتېماتىكا دەرسلىرىنى جانلىق - تەسىرلىك سۆزلىگەن، بالىلارنىڭ پىسخولوگىيىلىك ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، 200 خىلدىن ئارتۇق مۇدىل ۋە ئوقۇتۇش سايمانلىرىنى ياساپ، ئوبرازلىق ھالدا ئوقۇتۇش بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇنىڭدىن باشقا، بالىلار ناخشىسىنى تۈزۈش، ئويۇن ئويناش قاتارلىق چارىلارنى قوللىنىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆگىنىش ھەۋىسىنى قوزغىغان. 1979 - يىلى ناھىيە بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن بىرتۇتاش ئىمتىھاندا، ئۇ تەربىيىلىگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ تىل - ئەدەبىيات، ماتېماتىكا دەرسى ئىمتىھاندىن ئۆتۈش نىسبىتى %100 گە يەتكەن، مۇنەۋۋەر ئوقۇغۇچىلار %95 نى ئىگەللىگەن. تۇرانسا سادىق ئوقۇغۇچىلارنى قىزغىن سۆيۈپ كەلگەن. يېزىدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان 21 يىل ئىچىدە، ئوقۇغۇچىلارنىڭ كېيىنكى، ۋۇزۇقلىنىشى، ئىسىنىشى ۋە ئۆسۈپ يېتىلىشىنى دائىم كۆڭلىگە پۈكۈپ كەلگەن ۋە ئامىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشكەن.
(شېيې لىندۇڭ)

قەشقەر ۋىلايىتىدىن ئالى دەرىجىلىك تېخنىكا ئۇنۋانىغا ئېرىشكەنلەرنىڭ ئىسىملىكى

قەشقەر ۋىلايىتىدىكى ئالى دەرىجىلىك ئىنژېنېرلار ۋە ئاگرانوملارنىڭ ئىسىملىكى
چېن بېنچۇ (ئالى دەرىجىلىك ئىنژېنېر، توقۇمىچىلىق فابرىكىسىدىن)

دۇبەنچىيەن (ئالى دەرىجىلىك ئاكرانوم، ئۆسۈملۈكلەر ۋە ھايۋانات‌لارنى كارانتىن قىلىش ئورنىدىن) .
لوجىيەشبك (مۇئاۋىن تەتقىقاتچى، يېزا ئىگىلىك پەن ـ تەتقىقات ئورنىدىن)
تۇرغۇن ھېلىم (مۇئاۋىن تەتقىقاتچى، يېزا ئىگىلىك پەن ـ تەتقىقات ئورنىدىن)
تەن شۇلىن (ئالى دەرىجىلىك ئەمگەكچى، ئۇلچەش‌سىزلىش ئەترىتىدىن)
قەشقەر ۋىلايىتىدىكى مۇدىر ۋىراچ، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچلارنىڭ ئىسملىگى
جالاڭ ۋېيمىن، سەھىيە باشقارمىسىدىن ، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ (دەم ئېلىشقا چىققان)
خې جۈفېك، يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيەدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ (دەم ئېلىشقا چىققان)
ما چۈەنياۋ، خەلق شىپاخانىسىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ
ئابدىرىشىت قارىم، خەلق شىپاخانىسىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ
ئابدىقادىر ھەسەن، خەلق شىپاخانىسىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ، 1985 ـ يىلى 4 ـ ئايدا كېسەل بولۇپ ۋاپات بولغان.
ئابلىمىت، خەلق شىپاخانىسىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ
جېك جېنئۇۋ، خەلق شىپاخانىسىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ
ئى شىگخۇا، خەلق شىپاخانىسىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ
زۇنۇن قارىم، ئۇيغۇر تىبابەت شىپاخانىسىدىن، مۇدىر ۋىراچ
ئابدىقادىر مەمەت، ئۇيغۇر تىبابەت شىپاخانىسىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ
غوپۇر ئىمىن، تىببىي مەكتەپ دوختۇرخانا ئىچكى بۆلۈمىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ
داۋۇت سىدىق، تىببىي مەكتەپ دوختۇرخانىسىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ
خې يۈمىك، تىببىي مەكتەپ دوختۇرخانىسىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ
ئى گۇاڭجۇن، تىببىي مەكتەپ دوختۇرخانىسىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ
جۇباۋ شېن، كادىرلار سانا‌تورىيىسىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ
جۇ گۇاڭخۇا، كادىرلار سانا‌تورىيىسىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ
چىن مىڭشىن، خەلق شىپاخانىسىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ (يۆتكۈلۈپ كەتكەن)
رېن چۈەن، يەكەن ناھىيىلىك دوختۇرخانىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ
خې يۈيچۈن، يەكەن ناھىيىلىك دوختۇرخانىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ
رېن چىڭجۈن، قەشقەر شەھەرلىك خەلق دوختۇرخانىسىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ
ئىمىن ماۋۇت، قەشقەر شەھەرلىك خەلق دوختۇرخانىسىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ
جالاڭ بىگۈۋ، ئۇيغۇر تىبابەت شىپاخانىسىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ
مو جۈرۇڭ، يېزا ئىگىلىك 3 ـ دىۋىزىيە شىپاخانىسىدىن، مۇئاۋىن مۇدىر ۋىراچ
(ۋىلايەتلىك پەن ـ تېخنىكا كومىتېتى)

قەشقەر ۋىلايىتىدىكى دەملىكەتلىك 8 ـ مارت قىزىلبايراقدارلىرنىڭ ئىسملىگى

ئامىنە مەمەت، مەينىسا ئابدىكېرىم، ئايشەم ئەمەت، ئايىمنىسا قادىر، تۇدىخان توختى، ئامىنە يۈسۈپ، ھەمرا بارات، ئاتىكەم ئەمەت، تەمبەرگۈل ئاغچىخان ، ئايخان تۇراق ،

تىللاخان هوشۇر، بەي ۋېي، لى فېڭيۈن، خې شۇمىن، جۇالۇ گۇيىدى، سۈن چېۋىنىلۇ، جۇ - رۇگىفېلۇ، يۈلۇ جاۋيالۇ، ئۇ نېك، (تاجىك)، يالۇ يىچۈن (خۇيزۇ)، گۇلسارە ئابابەكرى (قىرغىز)

قەشقەر ۋىلايىتىدىكى ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك 8 - مارت قىزىلبايراقدارلىرى

ئايشەم خۇدابەردى، ئايشەم تۆمۈر، ئايسىنسا توختى، پاتەم ماموت، تۇنسا تاھىر، ئازات قاسىم، تۇرانسا سادىق، سادەتخان ماموت، نۇسرەت ئىزىز، مەرەمنسا ئاۋۇت، بۇخان ئەۋىللا، سېلىم مەمەتھاجى، مەرەمنساخان يۇنۇس، ئاينۇرخان نۇرەك، تىۋخان ئاۋۇت، ئايزىم ئەمەت، ئايگۈل، تۇنسا كېرىم، خۇماخان ئەخەت، ئايشەم توختى، نىسا ھاشىم، خەيرىنسا توختى، ئايگۈل، يۈ ۋېنخۇا، جۇ يۈيلەن، چېن شۇبجۇەن، لى مىڭچېن، سەي شىفېلۇ، جالۇ سۈۋېن، سۈن يىلۇ، ۋالۇ يۈيلەن، ياۋجيا چىلۇ، شۇي چۈنلەن، گو يۈ خۇلۇ، پاتىمەم ھاشىم، ھۆرۈنسا باۋىدىن، پاتىمە ئاقچى، ھاۋاخان رەمەت، نىيازەم، گۈلباھار، ئاتىخان ھەسەن، تۇمارخان، ئايشەمئىسمەن، ھاۋا قاسىم، پاتەم ئەمەت، جالۇ يەنتىلۇ، ۋالۇ زىشىن، خۇالۇ شۇشيالۇ، جۇرۇيجېن، تالۇ شيۇيىلۇ، جاۋ يىخۇەن لى يەن، فالۇ خۇيمىن، چېلۇ يۈلۇ، چېن شىنرۇلۇ، فېلۇ دېرۇلۇ، جالۇ مىڭچېن پالۇ شيۇجېن، زىلەيخا (تاجىك)،

قەشقەر ۋىلايەتلىك 2 - قېتىملىق مىللەتلەر ئىتتىپاقلىغى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنىغا قاتناشقان ئىلغار شەخسلەرنىڭ ئىسىملىكى

(129 كىشى)

قەشقەر شەھەر بىدىن:

ۋالۇ فېلۇ، شۇي شىجيە، لى چېڭيۈلۇ، داۋۇت نۇر: قەمەرجان، سېلىم مەمەتھاجى، سوپى ئاۋۇت، سەمەت قادىر، تۇراق سىدىق، سەمەت مەخسۇم، خې جۇيرۇ، جالۇ شۇشىلۇ، لى فېڭلەن، جالۇ جاۋۇالۇ.

قاغىلىق ناھىيىسىدىن:

ئابلا تۇرۇپ، ئەخمەت قادىر، ياسىن ياقۇپ، ئابلىكىم مەخسۇم، مەمتىمىن ئوسمان، قاسىم تۇردى، مۇسا ھاجى، ۋالۇ لى، سەي شىفېلۇ، سۇي جيەنرۇلۇ.

يەكەن ناھىيىسىدىن:

ئابدىراززاق داۋۇت، روزى ھېيىت، پارىس مەمەت، تۇسۇنخان سادىق، ئابدىرىھىم قاسىم، ئابلا ھامىت، تىيەن شۇگۇالۇ، تىيەن يۈيجۇلۇ، يالۇ يۈيجېن، لى سۇنجى، ۋالۇ لەنخۇا.

كونىشەھەر ناھىيىسىدىن:

ھاشىم قاسىم، سەمەت يولۋاس، تۇرسۇن ئۇرايىم، ياسىن ئۇرايىم، سايىم مۇسا، ئابدۇكېرىم ئەمەت، بى كېخۇي، جۇ يۈشەي، گو باۋفېلۇ.

پەيزىۋات ناھىيىسىدىن:

سالامەت ئوسمان، قەمبەرگۈل، سايىمروپ، سۈدىيە، ياۋ لىيەنلىلۇ، موسىشىلۇ.

مارالۇبشى ناھىيىسىدىن:

روزى تۇردى، ئايخان تۇراق، مەمتىمىن ئوبۇل، مىجمت ئابدىللا، خەن چېڭفا، يالاق جېڭىملاق، تۇرسۇن قۇربان.

يېڭسار ناھىيىسىدىن:

قادىر قاسىم، تۇراق تۇردى، ئابلا يۈسۈپ، ۋۇچاڭۋېن، ۋۇ شياۋباۋ.

پوسكام ناھىيىسىدىن:

گاۋ بىڭسېن، خې رۇڭخۇي، ئەياز، سەيدەمەت ھوشۇر، مەمەت توختى.

يېڭىشەھەر ناھىيىسىدىن:

ئۇرايىم كىچىك، ئەيسا يۈسۈپ، تۇراخۇن، تۇرسۇن مەمتىمىن، جىلاق يۈيجېن، فالاق جۇييىلاق، گو مېڭشيۇك.

يوپۇرغا ناھىيىسىدىن:

خەن شياۋجۇك، جالاق شۇۋېن، سىدىق ئابدۇرۇسۇل، ئوسمان ئەمەت، روزىگۇل.

مەكىت ناھىيىسىدىن:

كۇك فاماۋ، ۋالاق سۇڭچالاق، مەمتىمىن سابىر، ئەنۋەر ئوسمان، كامىل ھەسەن.

تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسىدىن:

ۋالاق چىمجېن، شارقان، نۇرەك، ماركەن، ئېزىز قارى روزى.

ۋىلايەتكە بەۋاستە قاراشلىق ئورۇنلاردىن:

ياسىن قارى ھاجى، تۇرسۇن مەمەت، ئوبۇل سۇلايمان، چېن خەيخۇا، ياۋ چاڭشۇن، ساۋ مىڭچۇي، ۋەن شۇنشىن، جاۋ شۇجىلاق، ناسىپخان، مەمەت سۇلايمان، ۋالاق يۈسىلىن، ئابدىخېلىل، ھەسەن ئېلى، ئابلا ھېكىم ئەبەيدۇللا، ھىساممىدىن ماموت، ھۇسەنجان، ئابدىرىشىت، رازىق مەمەت، تۇرسۇن ئەبەي، چېۋگېنفا، ئابلىمىت ئىسلام، لى شۇيى، لۇي خۇا، نىيە ھىگىيى، لۇي شېئەن، ئابدۇخېلىل قارى، تەۋەككۇل توختى، تۇرۇنسا ئوسمان، ئايشەم ئىسلام، ئابدۇرېھىم، مەمەت ئېلى، مەمەت يۈسۈپ، مەمەت ھېيىت، بەي ۋېي، فېلك جۇ، يەن جىڭخۇا، جالاق گۇاڭجۇ، لۇ لەنشېلك، لى بوفۇ، ما بۇشيا.

22 نەپەر ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان ۋەكىل:

لى ئېنېۋ، مىجمت كېرىم، خو يۈيلىمەن، شۇي خەييىلاق، مەرەجىمخان، نيۇ خەيلىيەن، گو ۋېي، مەمەت رىشات تۇرسۇن، ئالىمە مەمەت، يۈسۈپ ياقۇپ دامولا، ماموت قارى، سۇن جۈلياڭ، مەمتىمىن ئېلى، زۇلال، ياقۇپ ھاجى، سېلىمە تالىپ، ئايمخان، ۋالاق يمربن، ۋالاق شيۇگېپي، سەيدۇللا، خالىدەم، ۋالاق يىكسۇن.

قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە زەربە بېرىش كۈرىشى جەھەتتىكى ئىلغار شەخسلەرنىڭ ئىسىملىكى

(181 نەپەر)

چخ سېستېمىسىدىن:

جىلاق جيەن، شېن شىنىتاڭ، جاۋدا جىۋلاق، لىيۇشياۋجۇن، لى فەن، ئاۋۇت داۋۇت،

ئاخۇن هاجى، سۈن يادۇلا، يالا جيەنشىلا، جۇشياڭجىن، ئوبۇلقاسىم بەكرى، تۈردى ئابدۇللا، ئوبۇل مەمتىمىن، ئۆمەر مۇسا، تۇرسۇن قەيۇم، مەمتىمىن ئوسمان، يۈسۈپ هوشۇر، هۈسەيىن تۇرسۇن، ئابدىراخمان سۇلتان، ئابدىماۋۇت، مەمەت روزى، روزى مەمەت هوشۇر، ئوسمان مۇسا، مامۇت ئاۋۇت، تۇرسۇن هۆسەيىن، قادىر تۇرسۇن، مەخسۇت هۈسەيىن، سادىر تۇرسۇن، ۋالا شىياڭدۇلا، جالا يۇخۇمن، زويۇ ئىي (ئايال)، ئابدۇقادىر كېرىم، هېزىم ياقۇپ، سوپى قادىر، مامۇت زۇنۇن، ئابلىمز روزى، ئابىلا سايىت، ئاۋۇت ساۋۇر، ۋالا لېپىلا (ئايال)، لىيۇخۇي، جۇيېشىن، جالا يۇلا، مەمەت ئىمىن، سىدىق ئابدۇرۇسۇل، تۇرسۇن روزى، ئىسلام تۇرۇپ، مەمەت هاجى، توختى ئەيسا (تاجىك)، ئادىل مامۇت، داسىر ئېيسا، نۇرسېيىت، ئوبۇلقاسىم تاش، تۇرسۇن توختى، ئوبۇل مەمەت، مەخمەت سېلىم.

قەپتىش سېيتمىسدىن:

ۋالا باۋيىن، هاجى تەلئەت، هوشۇر زۇنۇن، ئابدۇۋېلى قاسىم، ئۆمەر روزى، سابىر ياقۇپ، بوزىمگىت، ئابدىراخمان، بەكرى ئەمەت، لى پېينەن، هاۋاخان، لياۋيەننيەن، توختىمەمەت نىياز، مەمەت روزى، ساۋۇت قاسىم، ئابلىمىت ئەخمەت، داۋۇت مەمتىلى، تۇرسۇن پارىس، ئوبۇلقاسىم ئۆمەر، گوشمنكې، تۇراپ تۇردى، ئىنايەتۇللا سەلەي، توختى مەمەتئىمىن، ياقۇپ هاجى، ئابدىرەهىم قادىر، روزى ساۋۇت.

سوت سېيتمىسدىن:

يۈسۈپ قادىرە ئابلەهەت، كاۋچاڭشىلا، يۈسۈپ مۇسا، چياۋبۇيۇەن، پەخىردىن زۇنۇن، ئەيسا مامۇت، ئابدۇرۇسۇل تۇراق، ۋالا شىلا، ئابدىكىرىم داۋۇت، سەمەت ئەخمەت، يارقۇپ روزى، سابىر سايىم، تىللا غوپۇر، غولام قادىر، غوپۇر تالىپ، سىدىق هەسەن، روزى تۇردى، مەمەت نىياز، شېرىپ هوشۇر، مەمەت ئابدىكىرىم، ئاخۇن هاجى، ئىبراهىم يۈسۈپ، توختى مامۇت، يۈسۈپ هاجى، نيۇجىشىلا

ئەدلىيە سېيتمىسدىن:

سەي فاشىلا، خې يۈەنشىن، ئابباس، ياسىن، نۇرمەمەت ئىلى، تۇرسۇن نىياز، ئايشەم، نىياز ئەمەت، جېلىل تۇرسۇن، جاۋدىكشىن، ۋاسىل ناسىر، خې رۇكخۇي، ئەركىن ئەمەت، هاشىم ئەيسا، ئېزىز سىدىق، مەمەت ئامان (تاجىك)، ۋالا يۇكسېن، لىن چىلۇلا، پەرهات هەسەن، ماچۇەنلىن، يۈسۈپ هېكىم، سەمەت پەيزۇللا، ئەمەتجان ئابدۇللا، لۇي جىنگۇالا، لى جاۋخۇ، لى جېژيۇەن، ئابلىمىت، مەمەت ئېزىز.

خەۋپسىزلىك سېيتمىسدىن:

پەن خۇلا، سەي شيا، ياقۇپ غوجەك.

قورالليق ساقچى سېيتمىسدىن:

لۇلېپىلا، قاسىم، لى رۇشۇالا، چى جەنۇبې، دىلدۇر، ۋۇجيەنجۇن، ئەنۇەر، گوۋېنيۇەن، نىجات، جالا بىلا، فالا جيەن، چى ئەنيى، گوجۈشىن، مىرزا كېرىم (تاجىك)، ماجۇ كې،

سىياسى ـ قانۇن كومىتېتىدىن:

هوشۇر يۇنۇس، لى زىشىلا، لىيۇياۋخۇا، ئوبۇلقاسىم، جالا خۇكيۇەن، شې فارۇلا، قۇددۇس قۇربان، ماۋباۋئەن، ياسىن ئەمەت، سۇلايمان ئوبۇل.

ئامما ۋەكىللىرى:
تۆرىخان ئابدۇللا، ياسىن قارى (تاجىك)، تۇردى يۇنۇس، ياسىن ھەسەن، مەمەت بەختى، ئابلەز روزى، ئوبۇل مەمەت، ئىلى ئەمەت، ئامان قۇربان، ئابدىكىرىم ئابدۇللا، مۇمىن ممسكىن، مەخمۇت توختى، ئىسكەندەر ئەرشىدىن، مەمەت قۇربان، ئىسمايىل تۇردى، ئەجسىمدىن ئاھمەر، يۈسۈپ ئىمىن، ئۇرايىم سۈپۈرگە.

1984 - يىلى قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە كوللېكتىپ، يەككە ئىگىلىكنى تەرەققى قىلدۇرۇش، شەھەر-بازارلاردىكى ياشلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش جەھەتتىكى ئىلغار شەخسلەر، كوللېكتىپ كارخانىلاردىكى ئىلغار ئىشچى - خىزمەتچىلەر

قەشقەر شەھىرىدىن:
جاڭ شىيۇن، لۇخەيىەن، ئۆكتەبىر-جى جۇن، مۇختار، مەمەتجان، مۇنەۋۋەر قەيۇم، بەختى، خۇجىنىخۇڭ، جۇڭ يۇشيا، ئىلى مېجىت، شىڭشيۇلەن، دولقۇن، تىيەن جيې، رەيھانگۈل.
يېڭىشەھەر ناھىيىسىدىن:
يې جىزگو، پەن شۇخۇا، ئابباس جۇمە، جاڭ يۇنيىڭ، ئابدىراخمان ياقۇپ.
كونىشەھەر ناھىيىسىدىن:
شېن لىپىڭ، ئامانگۈل كېرىم، ئايتۇرسۇن داۋۇت، ھاجى مەمەت.
يېڭىسار ناھىيىسىدىن:
نۇرگۈل، ھاجى، ئەمەت ئابدىكىرىم، ئەمەر ئىلى ئابلىمىت.
يوپۇرغا ناھىيىسىدىن:
تۇرسۇن ئاي تۇرۇپ، مەمەتجان ھۇسەيىن.
پەيزىۋات ناھىيىسىدىن:
جاڭ يەنفاڭ، مېھرىسبان قاسىم، ئايگۈل، ئابدىرەشىت.
يەكەن ناھىيىسىدىن:
ئۆمەر ئاۋۇت، ئەركىن تۇرسۇن، سۇن خۇا، مېھرىگۈل ئايۇپ، ئوسمان ئابباس.
باھارگۈل ئىمىن، نۇرمەمەت ئەبەيدۇللا.
مەكىت ناھىيىسىدىن:
ئايگۈل ئوبۇل، تۇرسۇن تۇراق، باھارگۈل، لىيۇجيائىيىڭ، سۇن يۆنسې.
پوسكام ناھىيىسىدىن:
ئازاتگۈل، سۇڭ چىڭيۈەن، ئەركىن، چېن خۇيچۇن.
قاغىلىق ناھىيىسىدىن:
جۇشيۇلىك، ئامىنەم، جاڭ ياۋيىڭ، قادىر، ئابلىمىت سەيىت.
مارالبۇشى ناھىيىسىدىن:
جاۋ شياۋخۇڭ، ئادىل قادىر، مەمەت ئىمىن، مۇختار.
يېزا ئىگىلىك 3 دېۋىزىيەدىن:
شىڭ شۇيەن

ئىلغار يەككە ئەمگەكچىلەر:

لى فۇجيالۇ، ھىمىت ئابدۇللا، تۇخان مەمەت، غوجا ئاخۇن ھاجى، ئەنۋەر ئابدۇرە-شىت، غەيرەت ياسىن، ئادىل ئابدۇرېھىم، مەمەت مېجىت، زۇكۇيېمىلك، نۇردۇن ئۆمەر، ئە-مەت قادىر، نۇرمەمەت ئۆمەر، مۇتەللىپ مەمەت.

ئىلغار مەسئۇل كادىرلار:

چىن روجىن، دەي چاڭئەن، مەمەت كەنجى، ئىسلام روزى، ۋالۇ جىشۇ، جالۇ يۇيىجېن، ھەسەن سوپى، مۇمىن توختى، ۋالۇ يۇڭلى، لى فېڭشيالۇ، جالۇ جېزيۇەن، فۇيى، گاۋشىيە-نۇ، ئوبۇل توختى، زورا ئابىت.

نەمۇنىچى ئائىلە باشلىقلىرى:

مەمەت مەخمۇت، ياسىن ۋاسىل، مەمەت ئىبراھىم.

قەشقەر مەمۇرىي مەھكىمە

1984 ـ يىلى 14 ـ ئاۋغۇست

1984 ـ يىلى 12 نەپەر ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى "مەملىكەتلىك مۇنەۋۋەر سىنىپ مۇدىرى» دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشتى

1984ـ يىلى، «خەلق»، «نۇر» «تەنتەربىيە» «جۇڭگو ياشلىرى»، «ئەدەبىي مەجمۇئە»، «سالامەتلىك»، «جۇڭگو مائارىپى» قاتارلىق گېزىتلەرنىڭ تەشەببۇسى بىلەن، مەملىكەت بويىچە مۇنەۋۋەر سىنىپ مۇدىرلىرى تالالىغاندا، ۋىلايىتىمىزدىكى ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ 12 نەپەر ئوقۇتقۇچىسى "مەمەلىكەتلىك مۇنەۋۋەر سىنىپ مۇدىرى» دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشتى.

مەرھۇم ئابىت، پەيزۇات ناھىيە شاپتۇل يېزىسى زاغۇت باشلانغۇچ مەكتەپ.

ئەمەت مەمەت، يېڭىشەھەر ناھىيىلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىن.

سېكىسسائەيسا، كونىشەھەر ناھىيە بەشكېرەم يېزا قۇمباغ باشلانغۇچ مەكتەپ.

مەمەت ئىبراھىم، قاغىلىق ناھىيە جايتېرەك ئوتتۇرا مەكتەپ.

نۇرسان ئىبراھىم، يەكەن ناھىيە بازار ئىچى ھەزرىتىم مەكتەپ.

تۇرۇپ تۇردى، پوسكام ناھىيىلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىن.

شەمسىدىن شېيخ (ئەر)، تاجىك، تاشتورغان مازار باشلانغۇچ مەكتەپ.

ئالتۇنخان سەيىت، مەكىت ناھىيىلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىن.

شېرىپ ھېكىم، يېڭىسار ناھىيە توپلۇق باشلانغۇچ مەكتەپ.

لىيۇ ۋېيخۇك (ئايال)، قەشقەر شەھەرلىك 8 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىن.

ئىلى يۈسۈپ، قەشقەر شەھەرلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىن.

پاتىگۈل نەزەر، يوپۇرغا ناھىيە 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىن.

قەشقەر ۋىلايىتىدىن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق 3 ـ قۇرۇلتىيىغا قاتناشقان ۋەكىللەرنىڭ ئىسىملىكى

ئابدۇللا ئىسمايىل، ئايشەم ياسىن، ئابلىمىت ئوسمان، ۋالۇجېنۇبن، ۋالۇجيارۇي، ئابلىز

لۇر، چۇ شمرۇلۇ (خۇيزۇ)، ئامىنە ھاپىز، ئابدۇغوپۇر سىدىق، شىلۇۋ بيۇبن، ئىزىز تەۋەككۈل، مەمەت ئۆمەر، ئامىنە ئىزىز، جيالۇ ۋېنفالۇ، گۈلخان كەنجى، مۇسا ئايۇپ، جالۇ چىگيۇن، چېن جېنچياۋ، ئەمەر ھوشۇر، تۇرسۇن ئوسمان، روزىگۈل توختى، نامان داۋۇت، ئابلەت مەتـ نياز، يـۇ جيانپىلۇ، رازاق ھوشۇر، مىلۇ شۇلمن، يۇلۇ ئەنجالۇ، ئاتاۋۇللا غازى، مامۇت ياقۇپ، تۇرانىسا سادىق، لى كېيى، ئابدۇۋەلى ئاۋۇت، قاسىم ھېيت، سوپى روزى، ئوبۇل ئەـ مەت، لىۋ يۇگچالۇ، ئەخەت قاۋۇل، ماگسۇر ياقۇپ، مىجىت قاسىم، نورۇز بوۋاق، سابىروپ، پاتەم روزى، ئىسمايىل ئىزىز (تاجىك)، جامال مامۇت (قىرغىز)، ھېسامىدىن مامۇت، لۇشيۇـ چېن (ئايال)، سابىر مامۇت، ماچۇەنياۋ (ئايال)، رەخمەت مامۇت، مەمەت قادىر، ئاتىكـە مامۇت، لىۋجۇ، توختى تۇرسۇن، مەمەت يۇسۇپ.

قەشقەر ۋىلايىتىدىن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايـ ونلۇق پارتىيە قۇرۇلتىيىغا قاتناشقان كاندىدات ۋەكىللەرنىڭ ئىسملىگى

جالۇ جېنۇۋ، سەمەر سەمەت، مەرەمنىساخان، رىزۋان غوپۇر، ۋالۇ شىنجۇ، يىلۇ جىنجيلۇ.

1984-يىلى مەملىكەتلىك 6 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 2-سائلىق يىغىنىغا قاتناشقان قەشقەر ۋەكىللىرى

مامۇتۇپ قۇربان، ئەبزەل (تاجىك)، سەمەت مەخسۇم، پاتەم بارات.

1984 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق 6 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 2 - سائلىق يىغىنىغا قاتناشقان قەشقەر ۋەكىللەر ئومىگى ئەزالىرىنىڭ ئىسملىگى (85 نەپەر)

ئابدۇغوپۇر سىدىق، ئابلىمىت ئۇرايىم، بۇرابىيە مەخسۇت، پاتەم قۇربان، تۇردى سوـ پى، تۇنىسا تۇرسۇن، جۇلۇ گۈيدى، جۇگۇلخۇا، جۇمە روزى، چى گو، جالۇ چىگيۇن، مامۇـ تۇپ قۇربان، تيەن جۇلۇ، خەيرىگۈل تۇراق، ھارۇنخان ھاجى، ھۆرىنسا قاسىم، ئەسمەتىلـ لا ھاجى، روزى ئىمىن، زۇلال ياقۇپ (تاجىك)، سەيدۇللا يۇسۇپ، سەلەي دامواللا، مامۇت ئىسمايىل، ئىبراھىم نىياز، ئىمىنوپ ھامىت، مەمەت ئىلى ئىسمايىل، ئەمەتجان ئەخسەت، ئەمەتخان قادىر، ئابدۇۋايىت ساۋۇت، بۇخېلىمچە ئىسمىن، تۇرەك نۇرەك، ھۆرىنسانىسـ ياز، سۇي شىنجيلۇ، ياسىن تۇرغۇن، ئەمەت ئابدۇللا، قەمبەرگۈل ئاۋۇت، يۇسۇپ دامواللا، مامۇت ئىسمايىل، مەمەت سايىم، تۇرسۇنگۈل سەيىت، ھۇسەيىن ئىمىن، توختىخان چاۋار، ياۋ زىجىن، نىياز گايىت، ئوسمان قاسىم، ئابدۇۋەلى قاسىم، ئابلىمكىم سايىت، جالۇ جۇنـ جيە، چى چېگدې، خەيرىنسا ئۆمەر، غولامەت مەمەتخان، ئىمىنادەت ئىمىن، مەخمۇت مەمەت، مەمەت سىدىق، نۇرنىسا ئايۇپ، ئوسمان ھېيت، مەخمۇت مەمەت، بۇرھان دالىموپ، تۇرـ نىسا توختى، توختى مەمەت تۇردى، ئابلىمىت مامۇت، قەمەرنىسا تۇرۇپ، سەيتنىسا تۇرۇپ، نۇرمەت ئۆمەر، مىجىت توختى، مەمەت ئەخلەت، ئەمەر ئىلى بارات، فالۇ لەنتىك، زىيـا ۋىدىن توختى، ئىسمايىل مەمەت، مىجىت قايىم، مەرەم ئابدىروپ، مەمەت ھاشىم، ئامىنە ھاشىم، مامۇت ياقۇپ، ئىمىن مەمەت، ئابدۇغوپۇر زاكىر، زىتىن بىگچىك (ئايال، تاجىك)،

شامخانشا خۇدا بەردى (تاجىك)، ۋالك چىجىن، ئابدىراخمان ھاجى، ئابلىمىت رەھىم، تۇرسۇنكۇل مويدىن، داۋۇت ھەسەن، مامۇت ئىسمايىل، نۇر روزى.

قەشقەر ۋىلايىتىدىن 1984 - يىلى سىياسى مەسلىھەت كېڭىشى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق 5 - نۇۋەتلىك كومىتېتىغا ئەزا بولۇپ سايلانغانلار تىزىملىكى

ئابدىراخمان توختى ھاجى، خې شۇمىن (ئايال)، توختى مۇللا تەۋەككۇل، ئابلىمىت زۇنۇن، ئابدىرىشىت ئەلەم، ئىسمەرھەسەن قازى، ئامىنە موللاق، مامۇت قازى، ۋالك يىمرېن، خان سەدىرىدىن(تاجىك)، ئەھمەت ھاجى، تۇرسۇن ھۆسەيىن، نەزەر خەلىغە، ئابلىز مۇسلا باش(تاجىك)، ئابباس ئۆمەر، ئابدىكېرىم سەمەت، ئۆمەر غازى، شەمشېر (تاجىك)، يا قۇپ ھاجى، سەلىمە تالىپ، ئەزىزۇپ، گۈمن شىخېلف، ئابدىرىشىت قارى شەمشىدىن، ئابدۇراخمان كېرىم، قۇربان ئىسمىن، ئابلىمىت ئېلى، ئىبراھىم ئىسمايىل، ئابدىكېرىم سابىت، ئابلىز مامۇت.

شەخسلەر ھەققىدە ئىزاھات:

ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش دەۋرىدە قەشقەردە خىزمەت قىلغان كومپارتىيە ئەزالىرى ۋە ئازاتلىقتىن كېيىنكى تەسىرى بولغان قەھرىمان-نەمۇنچىلار ھەمدە باشقا ئالاقىلىق ئەربابلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ ماتېرىيالى تولۇق بولمىغاچقا، ۋاقتىنچە كەرگۈزۈلمىدى. ئۇلارنىڭ ماتېرىيالىنى تولۇق رەتلەپ چىقاندىن كېيىن، يەنىلا مىغا يەنىدۇ - يەنە كېرگۈزۈپ ماڭىمىز.

قوشۇمچە : قەشقەر ئولايىتىنىڭ ئاساسلىق سان ئستاتىستىكىلىرى

قەشقەر ئولايىتىنىڭ مەمۇرى رايونلىرى

ناھىيە (شەھەر) ئىسمى	بازار	كوچا باشقارمىسى	ئاھالىلار كومىتېتى	يېزا	يۇقىرى سىنىپلىق ئىجتىمائىي مەيدانلىرى	كەنت ئاھالىلىرى كومىتېتى	كەنت ئاھالىلىرى گۇرۇپپىسى	تەزكىرات
جەمئى	22	4	109	133	3	2163	11172	
قەشقەر شەھىرى		4	40	3		33	197	
يېڭىشەھەر ناھىيىسى	3		8	12		167	988	
كونىشەھەر ناھىيىسى	1		3	17		221	1624	
يېڭىسار ناھىيىسى	1		4	12		150	812	
يوپۇرغا ناھىيىسى	1		4	8		70	453	
پەيزىۋات ناھىيىسى	2		4	11		251	1454	
پەكەن ناھىيىسى	4		14	16	1	464	2377	
پوسكام ناھىيىسى	2		4	10	1	124	628	
قاغىلىق ناھىيىسى	2		8	17		300	1207	
مەكىت ناھىيىسى	1		4	8		134	547	
مارالۇيشى ناھىيىسى	4		16	8		210	843	
تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسى	1			11	1	39	42	

قەشقەر مەمۇرى مەھكىمە خەلق ئىشلار باشقارمىسى
1985 - يىل 3 - ئايىنىڭ ئاخىرىدىچە

قەشقەر ئولايىتىدىكى دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېخانچىلىق ، چارۋىچىلىق مەيدانلىرى

	جەمئى	دولەت ئىگىلىكىدىكى مەيدانلار: دېخانچىلىق مەيدانى	ئورمانچىلىق مەيدانى	چارۋىچىلىق مەيدانى	بېلىقچىلىق مەيدانى	مەيدانلار- نىڭ ئومۇمىي	مەيدانلار- نىڭ ئائىلە سانى	مەيدانلار نىڭ ئىگىگە كۆچى
جەمئى	61	23	18	12	8	33671	6882	16996
قەشقەر شەھىرى	3	1			2	410	80	192
كونىشەھەر ناھىيىسى	5	1	1	2	1	433	122	208
يېڭىشەھەر ناھىيىسى	7	2	2	2	1	1531	372	681
يېڭىسار ناھىيىسى	5	1	3		1	747	204	400
يوپۇرغا ناھىيىسى	5	3	1	1		2010	468	910
پەيزىۋات ناھىيىسى	4	1	2		1	1492	148	1000
قاغىلىق ناھىيىسى	5	2	1	2		3544	755	1421
پوسكام ناھىيىسى	4	2	2			5071	1469	2203
پەكەن ناھىيىسى	9	5	2	1	1	3327	789	1432
مەكىت ناھىيىسى	5	2	2		1	1819	469	733
مارالۇيشى ناھىيىسى	4	1	2	1		2275	721	759
تاشقورغان ناھىيىسى	2			2		545	99	266
ئولايەتلىك قەسەللىك چارۋا مەيدانى				1		1002	23	472
پەيلو دېخانچىلىق مەيدانى		1				6394	594	4052
قارا قىلچىلىق دېخانچىلىق مەيدانى		1				3071	362	2267

قەشقەر ئولايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ نوپۇسى

	1983 - يىل	1984 - يىل	
ئومۇمى جەمئى	2292669	2324375	ۋىلايىتىمىز بويىچە ھۆججەت تەكشۈرۈش ئارقىلىق 3 - مىللىي نوپۇس سانىنىڭ 83 - يىلىدىكى نوپۇس سانىرىمىز بىلەن سېلىشتۇرۇپ ھالدا يەكەن، قەشقەر شەھرى، مارالۇبشىدا كۆرۈلگەن ئۆزگىرىشلەر
قەشقەر شەھرى	182057	186134	
كونىشەھەر ناھىيىسى	281414	284374	
پەيزىۋات ناھىيىسى	215053	214871	
پەيزىسار ناھىيىسى	155464	158168	
يوپۇرغا ناھىيىسى	93164	94579	
پەيزىۋات ناھىيىسى	218304	220868	
مارالۇبشى ناھىيىسى	176392	177954	
يەكەن ناھىيىسى	448710	448323	
بوسكام ناھىيىسى	113225	115136	
مەكىت ناھىيىسى	122297	124642	
قاغىلىق ناھىيىسى	265710	267304	
تاشقورغان ناھىيىسى	20879	21555	
پەيلو دېخانچىلىق مەيدانى		6394	
ۋىلايەتلىك ھەسسىلىك چارۋا مەيدانى		1002	
قارا قىلجىلىق دېخانچىلىق مەيدانى		3071	

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 - يىل ئاخىرىدىكى نوپۇسى

	ئومۇمى جەمئى	جىنسى بويىچە تەرتىپلەش		شەھەر-يېزا بويىچە تەرتىپلەش		يېزا ئىگىلىكى، غەيرى يېزا ئىگىلىكى بويىچە تەرتىپلەش		ئىزاھات
		ئەر	ئايال	شەھەر-بازار	يېزا-كەنت	يېزا ئىگىلىك	غەيرى يېزا ئىگىلىك	
جەمئى	2324375	1186479	1137896	328206	1996169	1902465	421910	
قەشقەر شەھرى	186134	93656	92478	138820	47314	43218	142916	
كونىشەھەر ناھىيىسى	284374	146473	137901	7358	277016	266810	17564	
پەيزىۋات ناھىيىسى	214871	109940	104931	25619	189252	185896	28975	
پەيزىسار ناھىيىسى	158168	80826	77342	12965	145203	141479	16689	
يوپۇرغا ناھىيىسى	94579	48386	46193	7772	86807	86407	8172	
پەيزىۋات ناھىيىسى	220868	114552	106316		220868	206265	14603	
مارالۇبشى ناھىيىسى	177954	91693	86261	20302	157652	149521	28433	
يەكەن ناھىيىسى	448323	225858	222465	45331	402992	389785	58538	
بوسكام ناھىيىسى	115136	58133	57003	17307	97829	90352	24784	
مەكىت ناھىيىسى	124642	62689	61953	9626	115016	102141	22501	
قاغىلىق ناھىيىسى	267304	134814	132490	43106	224198	216738	50566	
تاشقورغان ناھىيىسى	21555	11155	10400		21555	16567	4988	
پەيلو دېخانچىلىق مەيدانى	6394	5028	1366		6394	4219	2175	
ۋىلايەتلىك ھەسسىلىك چارۋا مەيدانى	1002	615	387		1002	686	316	
قارا قىلجىلىق دېخانچىلىق مەيدانى	3071	2661	410		3071	2381	690	

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 - يىل ئاخىرىدىكى مىللەتلەر نوپۇسى

مىللەتلەر ئايرىمىسى	بىرلىكى نەپەر	ساني	% ى	ئىزاھات
ۋىلايەت بويىچە ئومۇمى جەمئى	#	2324375	100	
ئۇيغۇر	#	2155683	92.74	
خەنزۇ	#	134786	5.80	
قازاق	#	159	0.01	
خۇيزۇ	#	3335	0.13	
قىرغىز	#	3924	0.17	
موڭغۇل	#	39		
تاجىك	#	23915	1.03	
تاتار	#	12		
ئوزبېك	#	2127	0.09	
شىۋە	#	32		
روس	#	12		
مانجۇ	#	107		
داغۇر	#	6		
باشقا مىللەتلەر	#	238	0.01	

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ھەر يىللىق خەلق ئىگىلىكى ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى جەدۋىلى

(ھەر يىللىق مەھسۇلات قىممىتى شۇ يىلدىكى ئوزئەرەمىس باھا بويىچە ھېسابلاندى) بىرلىكى: يۈەن

يىل	ساناقەتچىزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى	ساناقەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى		چىزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى	
		جەمئى	ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىدىكى %	جەمئى	ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىدىكى % ى
1949 - يىلى	93067000	6442000	7	86625000	93
1950 - يىلى	101372000	8278000	8	93093000	92
1951 - يىلى	111103000	9324000	8	101779000	92
1952 - يىلى	120103000	10017000	8	110086000	92
1953 - يىلى	137957000	14163000	10	123794000	90
1954 - يىلى	144794000	16461000	11	128333000	89
1955 - يىلى	157301000	19198000	12	138103000	88
1956 - يىلى	165125000	12066000	7	153059000	93
1957 - يىلى	186611000	41409000	22	145202000	78
1958 - يىلى	232945000	26581000	11	206364000	89
1959 - يىلى	257959000	44327000	17	213632400	83
1960 - يىلى	260820000	56925000	22	203895400	78
1961 - يىلى	257862000	63195000	25	194666900	75
1962 - يىلى	238479000	53026000	22	185452900	78
1963 - يىلى	247472000	56819000	23	190652900	77
1964 - يىلى	276229000	54128000	20	222100900	80
1965 - يىلى	264443200	62371000	26	202061200	74

يىل	ساناقەت يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى	ساناقەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى		يېزا ئىگىلىك ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى	
		جەمئى	ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىدىكى %ى	جەمئى	ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتىدىكى %ى
1966 - يىلى	302390000	83737000	28	218652600	72
1967 - يىلى	272919000	78376000	29	194543300	71
1968 - يىلى	250096000	69191000	28	180904600	72
1969 - يىلى	230466000	52538000	23	177928000	77
1970 - يىلى	243151000	61962000	26	181188900	74
1971 - يىلى	276623000	87881000	32	188738900	68
1972 - يىلى	266329000	78162000	29	188166700	71
1973 - يىلى	288099000	73245000	25	214851000	75
1974 - يىلى	286264000	80751000	28	205512800	72
1975 - يىلى	301053000	98255000	33	202797600	67
1976 - يىلى	323395000	101965000	32	221430100	68
1977 - يىلى	342540000	117954000	34	224586200	66
1978 - يىلى	363431000	127595000	35	235836100	65
1979 - يىلى	372362000	129760000	35	242602200	65
1980 - يىلى	571200000	154224000	27	416976000	73
1981 - يىلى	630430000	178970000	28	451460000	72
1982 - يىلى	742810000	202920000	27	539890000	73
1983 - يىلى	849560000	224950000	27	624610000	73
1984 - يىلى	978490000	235220000	24	743270000	76

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984- يىللىق ئاساسلىق ساناقەت مەھسۇلاتلىرىنىڭ ئورۇنلىنىش ئەھۋالى

مەھسۇلات ئىسمى	بىرلىكى	1983 - يىلى	1984 - يىلى	84 - يىلى 83 - يىلىدىكىدىن كۆپەيگەن، ئازايغان %ى
كۆمۈر	تونىنا	254000	293000	15.35
كوكسىس	//	63000	78000	23.81
توك	كىلوۋات سائەت	103185000	115355600	11.79
سېمونت	تونىنا	52200	63700	22.03
پاختا يېمى	تونىنا	51001000	43589500	—14.53
پاختا رەخت	مېتىر	34540100	28949800	—16.18
بويالغان رەخت	//	19522700	15949800	—18.30
ئىملىق-توقۇلما بويۇملار ئىملىق يېمەكلىك سۇندۇرۇلۇشى	تونىنا	814000	1065600	30.91
ئاق هاراق	//	531.96	514.34	- 3.31
ئۈزۈم هارىقى	//	79.56	150.3	88.91
كون - خېرۇم	دانە	39100	26200	32.99
خېرۇم ئوتۇك، كەش	كىشىلىك	86400	85200	— 1.39
گىلەم	كۋادىرات مېتىر	15100	7600	49.67
تومۇردىن ياسالغان كىچىك دېخان چىلىق سايمانلىرى	دانە	133000	211800	59.25
قەغەز	تونىنا	148	122.18	17.45
سوپۇن	//	568	596.2	4.96

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يىللاردىكى دېھانچىلىق زىرائەتلىرىنىڭ تېرىلىش كۆلىمى

بىرلىكى : مو

	1978 - يىلى	1980 - يىلى	1984 - يىلى جەمئى	ئۇيغۇر ئېتنىك ئورۇنداش تېرىلغىنى	ئىزاھات
ئومۇمى جەمئى	7682500	7520300	7199100	1647000	باشقا ئىقتىسادىي زىرائەتلەرگە نىسبەتەن، تاماكۇ، ئوتياش، بىدە، زىرە، قۇلماق قاتارلىقلارنى ئوز ئىچىگە ئالمىدۇ.
شال	242700	225000	155800	58000	
بۇغداي	2788300	2836300	2751200		
بۇنىڭ ئىچىدە: كۆزگى بۇغداي	2659200	2710200	2680000		
بۇنىڭ ئىچىدە: يازغى بۇغداي	129100	126100	71200		
كومە قوناق	2426100	2365300	1980700	1114900	
ئاق قوناق	309600	225300	44200	18200	
ئارپا	210400	133500	24400	200	
چۆچەكۈن قوناق	100	13000			
دادۇر	21800	20200	9300	500	
باشقا قارا ئاشلىق	183900	85200	45400	33900	
كېۋەز	828600	866900	1165500		
ياغلىق دان	178300	190600	157900	5300	
بۇنىڭ ئىچىدە: زىغىر	123300	128300	106800	4400	
پەلەس			43800	500	
باشقا ئىقتىسادىي زىرائەتلەر	492700	559000	864700	416000	
بۇنىڭ ئىچىدە : قوغۇن	119800	106000	113300	100	

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يىللاردىكى ئاشلىق مەھسۇلاتى ئەھۋالى

بىرلىكى : جىلىق

	1978 - يىلى		1980 - يىلى		1984 - يىلى		ئىزاھات
	مەھسۇلات	%	مەھسۇلات	%	مەھسۇلات	%	
جەمئى	1230840000	100	1243040000	100	1660150000	100	
شال	43860000	3.56	38150000	3.07	57950000	3.49	
بۇغداي	4455730000	37.03	505110000	40.64	834740000	50.28	
بۇنىڭ ئىچىدە : كۆزگى بۇغداي	441520000	35.87	478930000	38.53	821030000	49.46	
يازغى بۇغداي	14210000	1.15	26180000	2.11	13710000	0.83	
كومە قوناق	605410000	49.19	614020000	49.40	740060000	44.58	
ئاق قوناق	66170000	5.37	48760000	3.92	14480000	0.87	
ئارپا	31040000	2.52	19740000	1.59	3150000	0.19	
چۆچەكۈن قوناق	30000		1970000	0.16			
دادۇر	4750000	0.39	3210000	0.26	1910000	0.115	
باشقا زىرائەتلەر	23850000	1.94	12080000	0.97	7860000	0.47	

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىش تەرەققىياتى ئەھۋالى

بىرلىكى: جىلد

	1984 - يىلى	1978 - يىلى	ئاشقىنى ياكى كەمەيگىنى	ئۆسۈش %	79 - يىلىدىن 84- يىلىغىچە يىللىق ئوتتۇرىچە ئاشقىنى ياكى كەمەيگىنى
جەمئى	1660155000	1230840000	429315000	34.9	5.1
قەشقەر شەھرى	25100000	26793000	-1693000	-6.3	-1.1
كونىشەھەر ناھىيىسى	178063000	129100000	48963000	37.9	5.5
يېڭىشەھەر ناھىيىسى	131121000	97729000	33392000	34.2	5.1
يېڭىسار ناھىيىسى	105431000	87002000	18429000	21.2	3.2
يوپۇرغا ناھىيىسى	61486000	47141000	14345000	30.4	4.5
پەيزىۋات ناھىيىسى	127256000	109732000	17524000	16	2.5
قاغىلىق ناھىيىسى	217061000	180510000	36551000	20.2	3.1
يوسكام ناھىيىسى	141160000	95591000	45569000	47.7	6.7
پەكەن ناھىيىسى	401808000	284682000	117126000	41.1	5.9
مەكىت ناھىيىسى	118911000	79377000	39534000	49.8	6.9
ماراللۇپشى ناھىيىسى	136953000	75274000	61679000	81.9	10.4
تاشقورغان	5930000	6713000	-783000	-11.7	-2.1
ۋىلايەتلىك ئورۇنلىرى	9875000	11196000	-1321000	-11.8	-2.1

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يىللاردىكى ئىقتىسادىي زىرائەت ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالى

تۈرلەر	بىرلىكى	1978 - يىللىق مەھسۇلات	1980 - يىللىق مەھسۇلات	1984 - يىللىق مەھسۇلات	
باشتا	دەن	327260	436490	1026390	
بۇغداي ئىچىدە: ئۇزۇن تالالىق باشتا	〃	38350	15360	35000	
قىمچا	جىلد	89000	235000	42000	
خۇاسىلىق	〃			47000	
زىغىر	〃	5871000	7403000	10660000	
كۈنجۈت	〃			27000	
پەلەس	〃			29170	
باشقا يانغاق دان	〃	21370	18382000	7080000	
قىزىلچا	〃	250000	850000	32000	
كەندىر	〃	89000	27000	58000	
تاماكۇ	〃	375000	30000	128000	
ۋۇلباق	〃			171000	

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ پاختا ئىشلەپچىقىرىش تەرەققىياتى نەھۋالى

بىرلىگى : دەن

	1984 - يىللىق مەھسۇلات	1978 - يىللىق مەھسۇلات	ئاشقىنى	ئېشىش % ى	مەر يەللى ئوتتۇرىچە ئاشقىنى
جەمئى	1026390	327260	699130	313.6	21
قەشقەر شەھرى	3770	1081	2689	348.7	23.1
كونىشەھەر ناھىيىسى	72310	24039	48271	300.8	20.1
يېڭىشەھەر ناھىيىسى	88290	31880	56410	267.9	18.5
يېڭىسار ناھىيىسى	38820	14540	24280	266.7	17.8
يوپۇرغا ناھىيىسى	74930	19830	55100	377.9	24.8
پەيزىۋات ناھىيىسى	49360	19520	29840	252.9	16.7
قاغىلىق ناھىيىسى	100050	27350	72700	365.8	24.1
پوسكام ناھىيىسى	80070	23190	56880	345.3	23
يەكەن ناھىيىسى	220150	93030	127120	236.6	15.4
مەكىت ناھىيىسى	134100	53080	81020	252.6	16.7
مارالۇيشى ناھىيىسى	160000	17870	142130	895.4	44.1
ۋىلايەت تۇرۇنلىرى	4540	1810	2730	250.8	16.5

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 - يىلىلىق قوغۇن - تاۋۇز مەھسۇلاتى

بىرلىگى : جىڭ

	1983 - يىللىق مەھسۇلات		1984 - يىللىق مەھسۇلات	
	جەمئى	يۇقىرى ئىنجىدە: قوغۇن	جەمئى	يۇقىرى ئىنجىدە: قوغۇن
جەمئى	173924000	129972000	215770000	162794000
كونىشەھەر ناھىيىسى	40488000	26992000	42112000	29478000
يېڭىشەھەر ناھىيىسى	12824000	8428000	25269000	15090000
يېڭىسار ناھىيىسى	11699000	6880000	9862000	7802000
يوپۇرغا ناھىيىسى	9940000	9450000	12386000	9000000
پەيزىۋات ناھىيىسى	59643000	51643000	43572000	35965000
مارالۇيشى ناھىيىسى	1757000	1123000	35224000	31224000
يەكەن ناھىيىسى	19888000	13922000	21622000	17298000
پوسكام ناھىيىسى	4361000	4038000	4156000	3205000
قاغىلىق ناھىيىسى	7580000	4319000	7538000	6523000
مەكىت ناھىيىسى	885000	885000	5428000	3200000
قەشقەر شەھرى	4562000	2168000	4152000	2868000
تاشقورغان				
پەيلو دېخانچىلىق مەيدانى	181000	38000	2834000	500000
ۋىلايەتلىك ئەسكىلىك چارۋا مەيدانى	30000		1029000	641000
قارا قىلىچلىق دېخانچىلىق مەيدانى	86000	86000	587000	

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 - يىل ئاخىرىدىكى چارۋىسى

بىرلىكى : تۇياق

	1984 - يىل ئاخىرىغا دىكى سان	بۇلدىق ئەجىدە: دوختۇرلۇق ئەمگەكلىرىگە ئەمەلىلەشتۈرۈلگەن	تۇغۇش يېشىدىكى چىشى چارۋا
ئومۇمى جەمئى	3984800	536300	1796800
كالا	487900	206200	169500
ئەسىللىك بۇقا ۋە ئەسىللىك سېيىر	3200		1200
ئات	36900	27500	7700
ئىشەك	369700	298000	88100
خېچىر	1500	1200	
توگە	6300	3400	1600
چوشقا	16400		4100
ئوچكە	686700		343400
قوي	2376200		1181200
بۇلدىق ئەجىدە ئەسىللىك ۋە شالغۇتلاشقان قوي	52600		19000

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىدە 1983 - ، 1984 - يىللىق چارۋا سانىنىڭ سېلىشتۇرمىسى

بىرلىكى : تۇياق

	1983-يىل ئاخىرىدىكى سان	1984 - يىل ئاخىرىغا دىكى سان	كۆپەيگەنسى، ئازايغىنى	%
ئومۇمى جەمئى	4140400	3984800	- 155600	- 3.76
كالا	465500	487900	22400	4.81
ئەسىللىك بۇقا ۋە ئەسىللىك سېيىر	2500	3200	700	28
ئات	36000	36900	900	2.5
ئىشەك	375900	369700	- 6200	- 1.65
خېچىر	1600	1500	- 100	- 6.25
توگە	6600	6300	- 300	- 4.55
چوشقا	17200	16400	- 800	- 4.65
ئوچكە	789100	686700	- 102400	- 12.98
قوي	2446000	2376200	- 69800	- 2.85
بۇلدىق ئەجىدە ساپ ئەسىللىك ۋە شالغۇتلاشقان قوي	41600	52600	11000	26.44

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1983 ـ ، 1984 ـ يىللىق كۆش مەھسۇلاتى ئەھۋالى

(1)

بىرلىكى : جىڭ

	ئومۇمى گوش مىقدارى		مەرىمر تۇياقتىن ئوتتۇرىچە جەمئىي گوش	
	1983 - يىل	1984 - يىل	1983 - يىل	1984 - يىل
ئومۇمى جەمئى	21814000	33842000		
كالا	5108000	8030000	166.7	196.2
ئەسىللىك بۇقا ۋە ئەسىللىك سېيىر	24000		225	
ئات	366000	1022000	178.8	170
تۇگە	465000	320000	284	290
گوش چوشقىسى	238000	857000	134	144.6
ئوچكە	3340000	5109000	16	20.6
قوي	12273000	18504000	23	28

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1983 ـ ، 1984 ـ يىللىق كۆش مەھسۇلاتى ئەھۋالى

(2)

بىرلىكى : جىڭ

	1983- يىللىق ئومۇمى گوش مىقدارى	1984- يىللىق ئومۇمى گوش مىقدارى
جەمئى	21814000	33842000
قەشقەر شەھرى	789000	822000
كونىشەھەر ناھىيىسى	2394000	4467000
يېڭىشەھەر ناھىيىسى	2347000	3411000
يېڭىسار ناھىيىسى	1223000	2021000
يوپۇرغا ناھىيىسى	651000	1512000
پەيزىۋات ناھىيىسى	845000	1398000
مارالۋېشى ناھىيىسى	1385000	5638000
يەكەن ناھىيىسى	4161000	5229000
پوسكام ناھىيىسى	979000	1716000
قاغىلىق ناھىيىسى	3436000	3998000
مەكىت ناھىيىسى	1820000	1922000
تاشقورغان ناھىيىسى	1447000	1225000
پەيلو دېخانچىلىق مەيدانى	265000	415000
ۋىلايەتلىك ئەسىللىك چارۋا مەيدانى	29000	26000
قارا قەلچىماق دېخانچىلىق مەيدانى	43000	42000

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايەتلىك 1983 - ، 1984 - يىللىق چارۋا مەھسۇلاتلىرى

مەھسۇلات ئىسمى	بىرلىكى	1983 - يىلى	1984 - يىلى
قوي يۇڭى	جىلك	2881000	3197800
يۇڭلۇق ئېچىندە: دولەت ئىگىلىمە گەمدىكىسى	"	129000	
ئوچكە يۇڭى	"	1252000	490800
ئوچكە تۈكى	"	67761	76067
كالا سۈتى	"	10307000	17843900
يۇڭلۇق ئېچىندە: دولەت ئىگىلىمە گەمدىكىسى	"	953000	
ئوچكە، قوي سۈتى	"		2200800
كالا تېرىسى	دانە	20298	29973
قوي تېرىسى	"	412904	659317
ئوچكە تېرىسى	"	181034	235237
توگە يۇڭى	جىلك	33600	24800
ھەسەل ھەرىسى توپى	ساندۇق	2512	2036
ھەسەل مەھسۇلاتى	دەن	1300	11454

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئورمانچىلىق ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالى

تىزىملىك	بىرلىكى	1983-يىلى	1984-يىلى	كۆپەيگەنسېرى ئازايغانلىقى	ئىزاھات
(1) ئەسلىي قىلىنغان ئورمان كۆلىمى	مو	180476	282698	102222	يىل ئاخىرىدىكى ئۆتۈش ئىسپاتى 40% كە يەتكەن كۆلەم بويىچە ھېسابلاندى
يۇڭلۇق ئېچىندە: مائارىيال ئورمانى	"	16259	19969	3710	
ئىقتىسادىي ئورمان	"	2228	2523	295	
ئىمارەت ئورمانى	"	32771	52366	19595	
بېغىملىغۇ ئورمانى	"	120835	200532	79697	
باشقا ئورمانلار	"	8383	7308	- 1075	
(2) يېڭىلانغان كۆلەم	"	15463	16801	1338	
(3) دائىمىگە ئېلىنغان تاغلاردا يېتىشتۈرۈلگەن ئورمان كۆلىمى	"	155305		155305	
(4) شۇيەللى پارچە-بۇرات تېكىلگەن دەرەخ	تۈپ	34176000	51133000	16957000	يىل ئاخىرىدىكى ئەسلىي ئۆتۈغان سانى بويىچە ھېسابلاندى
(5) يەنىلغان دەل-دەرەخ ئۇرۇغى مىقدارى	دەن	22690	12667	10023	
(6) يىل ئاخىرىدىكى ئەسلىي كۆچەت كۆلىمى	مو	141669	135838	- 5831	
يۇڭلۇق ئېچىندە: شۇ يىلى يېڭىدىن يېتىشتۈرۈلگەن كۆچەت	"	711.76	59.073	—12073	
(7) ياش ئورمانلارنىڭ يېتىشتۈرۈلگەن ئەسلىي كۆلىمى	"	243006	258.34	115230	
(8) ياش ئورمانلارنىڭ يېتىشتۈرۈلۈش، مەشغۇلات قىلىش كۆلىمى	"	357989	388119	30130	
(9) جولا ئورمانلارنىڭ يېتىشتۈرۈلۈش كۆلىمى	"	135148	311737	176589	
ئەترەت، كومۇنا باشقۇرغان مەيدان ۋەزالار كەسكەن دەرەخ	كۇبېمېتر	22754	49291		دەرەخ كېسىدىغان ئورمان مەيدانلىرىنىڭ كەسكىنىنى ئوز ئىچىگە ئالمايدۇ.

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 - يىلىنىق ئورمان مەھسۇلاتى ئەھۋالى

بىرلىكى : جىلد

	باكاق مەھسۇلاتى	
جەمئى	1570700	
قەشقەر شەھرى	3100	
كونەشەھر ناھىيىسى	2600	
يېڭىشەھەر ناھىيىسى	2000	
يەكەن ناھىيىسى	235000	
مەكىت ناھىيىسى	63000	
بوسكام ناھىيىسى	10000	
قاغىلىق ناھىيىسى	1254000	
پەيلو دېخانچىلىق مەيدانى	1000	

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 - يىلىنىق مەۋسۇلۇك دەرەخ كۆلەمى

بىرلىكى : مو

تۈرلىرى	يىل ئاخىرىدىكى ئەملىي باغ كۆلىمى		مەۋە بەرگەن باغ كۆلىمى
	جەمئى	يۇقىرى ئۈنۈملۈك : شۇ يىلى يېڭىدىن قوشۇلغىنى	
جەمئى	191547	20110	148589
ئالما	17601	1035	13667
ئاموت، ئەشپۇت	23339	1435	20074
ئۆزۈم تېلى	19318	2579	14912
يۇقىرى ئۈنۈملۈك: كىشمىش ئۆزۈم تېلى	—	—	—
شاپتۇل	41601	3059	33299
ئۈرۈك	69881	9875	52742
باشقىلار	19807	2127	13895

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 - يىلىنىق مەۋە ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالى

(1)

بىرلىكى : جىلد

تۈرلىرى	ھەر خىل مەۋە مەھسۇلاتى	يۇقىرى ئۈنۈملۈك : دېخانلار ئىلگىرى سۈرگەن
ئومۇمى جەمئى	136596000	92258000
ئالما	10475000	4031000
ئاموت، ئەشپۇت	21759000	10659000
ئۆزۈم	21032000	18422000
شاپتۇل	38846000	28760000
ئۈرۈك	39538000	26689000
باشقىلار	4906000	3697000

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 - يىللىق مىۋە ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالى

(2)

بىرلىكى : جىلىك

	جەمئى	
ئومۇمى جەمئى	136596000	
قەشقەر شەھرى	4067000	
كونىشەھەر ناھىيىسى	32687000	
يېڭىشەھەر ناھىيىسى	13931000	
يېڭىسار ناھىيىسى	5898000	
يوپۇرغا ناھىيىسى	2821000	
پەيزىۋات ناھىيىسى	15768000	
مارالۇبىشى ناھىيىسى	14914000	
يەكەن ناھىيىسى	18249000	
پوسكام ناھىيىسى	1810000	
مەكىت ناھىيىسى	11902000	
قاغىلىق ناھىيىسى	13020000	
تاشقورغان ناھىيىسى	103000	
پەيلو دېخانچىلىق مەيدانى	1293000	
ۋىلايەتلىك قەسىللىك چارۋا مەيدانى	90000	
قارا قىلىچلىق دېخانچىلىق مەيدانى	43000	

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ 1984 - يىللىق سۈ مەھسۇلاتلىرى ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالى

بىرلىكى : تونا

	تۇتۇلغان ئومۇمى يىللىق مىقدارى		تۇتۇلغان ئومۇمى يىللىق مىقدارى ئىچىدە بېقىلغان يىللىق مەھسۇلاتى	
	جەمئى	يۇقىرى ئىشلەپچىقىرىش كوللېكتىپلىرى	جەمئى	يۇقىرى ئىشلەپچىقىرىش كوللېكتىپلىرى
ئومۇمى جەمئى	386.8	116.6	364.8	96.7
قەشقەر شەھرى	23	21	23	21
كونىشەھەر ناھىيىسى	19.9	1	18.7	1
يېڭىشەھەر ناھىيىسى	8.4	4.3	7.7	4.3
يېڭىسار ناھىيىسى	4.5	4	2	1.5
يوپۇرغا ناھىيىسى	4.5	4.5	4.5	4.5
پەيزىۋات ناھىيىسى	7.7	7.7	3.4	3.4
مارالۇبىشى ناھىيىسى	85	30	42	30
يەكەن ناھىيىسى	99	1	52	1
پوسكام ناھىيىسى	4.2	2	4	2
مەكىت ناھىيىسى	80.5		73.5	
قاغىلىق ناھىيىسى	27	18	19	13
پەيلودېخانچىلىق مەيدانى	15	15	15	15
قارا قىلىچلىق دېخانچىلىق مەيدانى	8.1	8.1		

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايەتلىك پېزا باشقۇرغان سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ئاساسىي ئەھۋالى

1984 - يىلىغا (1) بىرلىكى : يۈەن

	كارخانا ئورۇن لىرى سانى (ئورۇن)	سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى (1980 - يىلدىكى ئوزگەرمەس باھا بويىچە ھېسابلاندى)	سېتىلغان مەھسۇلات كىرىمى	ئومۇمى پايدىسى (تاپاۋەت بېجىنى ئوز ئىچىگە ئالمىدۇ)
جەمئىي	174	10840000	9350000	2210000
قەشقەر شەھىرى	10	766000	710000	130000
كونىشەھەر ناھىيىسى	27	2541000	210000	
پەيزىشەھەر ناھىيىسى	11	381000	330000	110000
پەيزىسار ناھىيىسى	11	110000	130000	40000
پەيزىۋات ناھىيىسى	11	192000	330000	40000
پەكەن ناھىيىسى	18	2781000	2380000	540000
يوپۇرغا ناھىيىسى	7	380000	356000	110000
پوسكام ناھىيىسى	60	2763000	3970000	990000
ئاقمىلىق ناھىيىسى	9	384000	384000	100000
ماراللۇبشى ناھىيىسى	10	542000	550000	150000

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايەتلىك پېزا باشقۇرغان سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ئاساسىي ئەھۋالى

1981 - يىلىغا (2) بىرلىكى : يۈەن

	كارخانا ئورۇن لىرى سانى (ئورۇن)	سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى (1980- يىلدىكى ئوزگەرمەس باھا بويىچە ھېسابلاندى)	سېتىلغان مەھسۇلات كىرىمى	ئومۇمى پايدىسى (تاپاۋەت بېجىنى ئوز ئىچىگە ئالمىدۇ)
ئومۇمى جەمئىي	174	10840000	9350000	2210000
1- كارخانىلار نىڭ ئاساسلىق ئىشلەپ چىقىرىش خاراكتېرى بويىچە ئايرىلىشى				
1) يېنىك سانائەت	106	6240000	4380000	990000
پېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرى خام ئەشيا قىلىنغىنى	102	6070000	4220000	940000
قېيرى پېزا ئىگىلىك مەھسۇلاتلىرىنى خام ئەشيا قىلىنغىنى	4	170000	160000	50000
2) ئېغىر سانائەت	68	4600000	4980000	1220000
قېزىش سانائىتى	5	870000	770000	180000
خام ئەشيا سانائىتى	37	2130000	2920000	780000
ياساش سانائىتى	26	1600000	1280000	260000

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ يېزا باشقۇرغان سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ئاساسىي ئەھۋالى

1984 - يىلىغا (3) بەرلىكى : يۈەن

	كارخانا ئورۇنلىرى سانى (ئوۋۇن)	سانائەت ئومۇمى مەھسۇلات قىممىتى (1980 - يىلدەرىكى ئوزگەرمەس باھا بويىچە ھېسابلاندى)	سوتىلغان مەھسۇلات كىرىمى	ئومۇمى بايلىق زاپاسىنىڭ ئوزگىچىكە ئالمدۇ)
2 - سانائەت تارماقلىرى بويىچە ئايرىلمىش				
ئېغىركىمىيە سانائىتى	23	300000	380000	120000
كومۇر سانائىتى	4	790000	750000	180000
ماشىنىسازلىق سانائىتى	17	380000	480000	120000
يۇنىلىق ئېچىدە: يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى ياساش، رېمونت قىلىش كەسپى	13	200000	290000	60000
بىناكارلىق سانائىتى	27	3290000	3510000	850000
يەمەكلىكلەر سانائىتى	86	4810000	3320000	730000
توقۇمىچىلىق سانائىتى	15	1150000	790000	180000
كىيىم - كېچەك سانائىتى	1	2000	3000	1000
باشقا سانائەتلەر	1	120000	120000	30000

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىدىكى دېخانلارنىڭ 1984 - يىلىلىق ساپ كىرىمى (ھەر نوپوسقا توغرا كەلگىنى)

	ئەكشۈرۈلگەن ئائىلىلەرنىڭ ھائىلىق نوپوسى (كىشى)	يىلىلىق ساپ كىرىمى (يۈەن)	ھەر نوپوسقا توغرا كەلگىنى (يۈەن)
يېڭىشەھەر ناھىيىسى	157	45632	291
يەيزىۋات ناھىيىسى	141	32113	228
قاغىلىق ناھىيىسى	157	44890	286
يەكەن ناھىيىسى	136	45224	259
مارالۋېشى ناھىيىسى	182	88062	484

ئىزاھات : 5 ناھىيىدىكى دېخانلارنىڭ 150 ئائىلىسى ئالمىنىپ ئەكشۈرۈلدى.

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىدىكى دېخانلارنىڭ 1984 - يىللىق ئومۇمى كىرىمىدىكى ئۆزگىرىش ئەھۋالى
(ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگىنى)

بىرلىكى : يۈەن

	1983 - يىلى	1984 - يىلى	سېلىشتۇرمىسى	كۆپەيگەنلىكى ئازايغانلىقى (%)
قاغىلىق ناھىيىسى	399.87	418.86	18.99	4.75
يەكەن ناھىيىسى	372.52	368.67	- 3.85	—1.03
يېڭىشەھەر ناھىيىسى	427.86	421.97	—5.89	—1.38
پەيزىۋات ناھىيىسى	302.09	358.09	56.00	18.54
مارالۇيش ناھىيىسى	614.75	734.70	119.95	19.51

ئىزاھات : 5 ناھىيىدىكى دېخانلارنىڭ 150 ئائىلىسى تاللىنىپ تەكشۈرۈلدى.

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ۋىلايىتىدىكى دېخانلارنىڭ 1984 - يىللىق ئومۇمى چىقىمى
(ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگىنى)

بىرلىكى : يۈەن

	جەمئىي	بۇلمۇق ئىچىدە				
		تۇرمۇشقا ئىشلىتىلگەنلىكى	ئائىلەۋى ئىشلەپچىقىرىشقا سالغان مەبلەغى	تاپشۇرغان ھوددە ۋەزىپىسى	مۇقىم مۇلۇك سېتىۋېلىشقا ئىشلەتكەنلىكى	باشقىلار
قاغىلىق ناھىيىسى	327.95	189.53	102.38	18.34	15.49	2.21
يەكەن ناھىيىسى	288.13	185.44	80.03	16.16	5.80	5.69
يېڭىشەھەر ناھىيىسى	390.16	261.44	104.95	10.76	9.06	9.06
پەيزىۋات ناھىيىسى	419.81	241.12	113.00	4.55	42.06	1.91
مارالۇيش ناھىيىسى	664.49	367.21	199.96	30.73	32.80	33.79

ئىزاھات : 5 ناھىيىدىكى دېخانلارنىڭ 150 ئائىلىسى تاللىنىپ تەكشۈرۈلدى.

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ئۆلاي يېتىدىكى دېخانلار نىسبەتلىك 1984 - يىللىق تۇرمۇش خراجىتى چىقىمى

(ھەر نوپۇسقا توغرا كەلگەنى)

	جەمئىسى 100%	يىمەك - ئىچمەك ئۆچۈن %	كىيىم - كېچەك ئۆچۈن %	ئىشلەتمەش ئۆچۈن %	ئوي ئۆچۈن %	باشقا ئىش ئۆچۈن %
قاغىلىق ناھىيىسى	100	59.33	21.79	8.29	4.22	6.37
يەكەن ناھىيىسى	100	61.74	19.70	9.23	3.44	5.33
پەيشەنبە ناھىيىسى	100	63.13	23.41	3.79	2.74	6.93
پەيزىۋات ناھىيىسى	100	65.03	21.20	5.13	1.48	7.15
مارالۇيشى ناھىيىسى	100	63.56	15.49	9.16	6.84	7.94

ئىزاھات : 5 ناھىيەدىكى دېخانلاردىن 150 ئائىلىسى تالليتىپ تەكشۈرۈلدى .

قەشقەر ئۆلاي تەلىمات ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

قەشقەر ئۆلاي يېتىدىكى دېخانلار نىسبەتلىك 1984 - يىلى ئاساسلىق چىداملىق بويۇملارغا ئىگە بولۇش مىقدارى

(ھەر 100 ئائىلىگە توغرا كەلگەنى)

	بىرلىگى	يەكەن ناھىيىسى	پەيشەنبە ناھىيىسى	قاغىلىق ناھىيىسى	پەيزىۋات ناھىيىسى	مارالۇيشى ناھىيىسى
ۋېلىسىپىت	دانە	34	83	53	73	83
تىككۇ ماشىنىسى	"	17	43	33	20	57
رادىئو	"	5	43	27	23	60
سائەت	"	29	63	40	7	53
يۇڭلىق ئىچمەدە :قول سائىتى	"	25	57	30	7	53
تېلېۋىزور	"					
ئۇڭتالغۇ	"					
كىر ئالغۇ	"					
توڭلاتقۇ	"			3		
چولاق تېپىلغۇ ئوي جاھازلىرى	"	113	137	183	157	147

قەشقەر ئۆلاي تەلىمات ئىستاتىستىكا باشقارمىسى

ئاخىرقى سۆز

4-ئاينىڭ 27 - كۈنى، قەدىمىي شەھەر تەشەببۇسكارى رەھمۇ - رەھىم چىراقلار يېقىلغان چاغدا، تەھرىر بۆلۈمىمىز 1985 - يىللىق «قەشقەر يىلنامىسى» نى تۈزۈش خىزمىتىنى ئورۇنلاپ بولدى. قەشقەر ئىلايىتىنىڭ تارىختىن بۇيانقى تۇنجىسى ئۇنۇپىرسال خاراكتېرلىك يىلنامىسى دۇنياغا كەلدى.

ئىلايە تىلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمە بۇ يىلنامىنى نەشر قىلىشنى 1984 - يىلى 5-ئايدا قارار قىلدى. ئۇ چاغدا بۇ كىتاپ دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 36 يىللىغىغا ۋە ئاپتونوم رايونىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىغىغا سوۋغا قىلىنمىدىغان تۇر قىلىپ بېكىتىلگەن ئىدى. ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، 9-ئايدا يەنە ئىلايە تىلىك پارتكوم ھەيئەتلىرى يىغىنىدا بىر قېتىم قايتا قاراپ چىقىلدى، 10 - ئاينىڭ باشلىرىدا ئالاقىدار ئورۇنلارغا رەسمى ئورۇنلاشتۇرۇلدى. گەرچە قەدەم تاشلىشىمىز كېچىككەن بولسىمۇ، لېكىن، ئىلايەتلىك ئاساسلىق رەھبەرلىرى يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بەرگەنلىكى، ناھىيە (شەھەر) لەر، ئورۇنلار يېقىندىن ماسلاشقانلىقى ۋە تەھرىرلەر ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا ئىشلىگەنلىكى ئۈچۈن، بۇ كىتابنى ئاخىر تۈزۈپ چىقىش ۋە ئاپتونوملۇق-يوننىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىق خاتىرە كۈنىدىن ئىلگىرى نەشر قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدۇق.

تىلغا ئېلىشقا ئالاھىدە ئەرزىيدىغىنى شۇكى: ئىلايە تىلىك پارتكوم، مەمۇرى مەھكىمىلىك ئاساسلىق رەھبەرلىرى يىلنامە تۈزۈش خىزمىتىگە ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلۈپ، ئومۇمىي كەڭدە لايىھىسىدىن تارتىپ موھىم ماقالىلارنى تەكشۈرۈشكىچە كونكرېت يېتەكچىلىك قىلىدى ۋە مەدەت بەردى، تەھرىر بۆلۈمىمىزنىڭ يىلنامىسىنىڭ تەقدىرىگە مۇناسىۋەتلىك نۇرغۇن قىيىنچىلىق ۋە مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشىغا ياردەم بەردى. بۇ دەل 1985 - يىللىق «قەشقەر يىلنامىسى» نىڭ ۋاقتىدا باسىلىغا تاپشۇرۇلغانلىقىنىڭ ئاچقۇچى.

بۇ يىلنامىنى تۈزۈش خادىملىرىنى ناھايىتى ئاز دېيىش كېرەك. تەھرىر بۆلۈمىدە ئولتۇرۇپ يىلنامىغا بىلەن شۇغۇللانغانلار دەسلەپتە ئىككى كىشى ئىدى، بۇ يىل 3 - ئايدا 3 كىشىگە كۆپەيتىلدى (يەنى: باش تەھرىر، مۇئاۋىن باش تەھرىرلەردىن ئىبارەت). ھەر ئۈل تەھرىر چېن جىنلى باشقا بىر كىتاپ تۈزۈۋاتاتتى، ئۇ ۋاقىت چىقىرىپ يىلنامىنىڭ ئىشلىرىنى قوشۇمچە قىلدى؛ ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان باشقا تەھرىرلەرنىڭ ھەممىسى قوشۇمچە ۋەزىپىدە بولدى، ئۇلار ھەر قايسى سېستېمىلارنىڭ تايانچى ياكى رەھبىرى ئىدى، تۈز خىزمىتى ئالدىراش بولسىمۇ، تولىسى ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتلاردا ماقالە تەكشۈرۈپ، تۈزۈپ، ئىنتايىن جاپا چەكتى. ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان بۇ تەھرىرلەرنىڭ ئىش تەقسىماتى مۇنداق بولدى: يولداش لىيۇ ياۋخۇا سىياسىي قىسمىغا مەسئۇل بولدى، يولداش جاڭ يۈەنشېڭ ئىقتىسات قىسمىنىڭ يېزا ئىگىلىك تارمىقىغا مەسئۇل بولدى، يولداش خۇاڭ تەنرۈڭ ئىقتىسات قىسمىنىڭ سانائىتى، قاتناش، پوچتا - تېلېگىراف تارمىقىغا مەسئۇل بولدى، يولداش گۈڭ جىنشاۋ ئىقتىسات قىسمىنىڭ قۇرۇلۇش، مۇھىت ئاسراش، مالىيە - پۇل مۇ-

ئاملىسى، سودا تارمىقىغا مەسئۇل بولدى، يولداش كۆزۈكنۇ ھەربى ئىشلار قىسمىغا مەسئۇل بولدى، يولداش جاۋيۇچاۋ بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش قىسمىغا مەسئۇل بولدى، يولداش لى ۋېيدۇك پەن - تېخنىكا قىسمىغا مەسئۇل بولدى، يولداش چېن چىك مەدەنىيەت - مائارىپ قىسمىنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت تارمىقىغا مەسئۇل بولدى، يولداش شىيې لىنىدۇك مەدەنىيەت - مائارىپ قىسمىنىڭ مائارىپ تارمىقىغا مەسئۇل بولدى، يولداش جەن ۋەن-چۈن مەدەنىيەت - مائارىپ قىسمىنىڭ ئاخبارات - نەشرىياتچىلىق تارمىقىغا مەسئۇل بولدى، يولداش جاۋ شىنيۇ سەھىيە، تەنتەربىيە قىسمىغا مەسئۇل بولدى، يولداش جىياك زۇگيۇ شەخسىلەرنى تونۇشتۇرۇرۇش قىسمىغا مەسئۇل بولدى، ئالاھىدە بېرىلگەن ماقالىلار، ئومۇمى ئەھۋال، تاشقى ئىشلار قاتارلىق قىسىملىرىنى باش تەھرىر، مۇئاۋىن باش تەھرىرلەر ۋە مەسئۇل تەھرىرلەر قوشۇمچە ئىشلىدى.

بۇ يىلنامىنى تۈزۈش ۋاقتىنى قىس دېيىش كېرەك. كىتاپ 9 - ئاينىڭ ئاخىرىدا چىقىرىلماقچى ئىدى، زاۋۇت تەرەپ ماقالىنى ئەك كېچىككەندە 4 - ئاينىڭ ئاخىرىدا يەتكۈزۈپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. لېكىن، ماقالە يېزىش خىزمىتى ماتېرىيالنىڭ مۇكەممەل بولماسلىغى ۋە ئىستاتىستىكا سانلىرىنىڭ توپلىنىشىنىڭ ئاستا بولۇشى قاتارلىق سەۋەبلەرنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچراپ، ماقالىلارنىڭ شەكىللىنىشى ئومۇمىيۈزلۈك ھالدا بىر قەدەر كېچىكتى. كىتاپ جەمئى 426 ماۋزۇ بولۇپ، 1985 - يىل 1 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە، تەھرىر بۆلۈمىمىز ئاران 129 ماۋزۇدىكى دەسلەپكى ماقالىنى تاپشۇرۇۋالدى. بۇنىڭ ئىچىدە خېلىلا قىسمى ياقەتسىز بولغانلىرىدىن قايتۇرۇۋېتىپ قايتا يازدۇرۇشتا تېگىشلىكلىرىمۇ بار ئىدى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا، تەھرىر بۆلۈمىمىز ئاساسلىق زېھنىنى ماقالە سۈيلەشكە ۋە ماقالە يېزىشقا يېتەكچىلىك قىلىشقا قارىتىشقا مەجبۇر بولدى. 2 - ئاينىڭ 11 - كۈنىدىن 15 - كۈنىگىچە، ناھىيە (شەھەر) لەردىكى ماقالە يازغۇچىلارنى قەشقەرگە يىغىپ، ئومۇمى ئەھۋالغا ۋە تاللانغان ماقالىلارغا كوللېكتىپ ھالدا تۈزىتىش كىرگۈزدۇق، شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، ۋىلايەتكە بىۋاستە قارىشىلىق ئالاقىدار ئورۇنلار بىلەن بولغان ئالاقىنى كۈچەيتتۇق. 2 - ئاينىڭ ئاخىرىدا، كەلگەن ماقالىلار كۆپەيمەي 223 كە يەتتى، تېخىچە يېرىمى كەم ئىدى. ۋىلايەتلىك پارتكوم مەسئۇلىرى بۇ ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن، ئالاقىدار ئورۇنلارنىڭ رەھبەرلىرىنى شەخسەن چاقىرتىپ، بۇ يىلنامىنى نەشىر قىلىشنىڭ ئەھمىيىتى ۋە جىددىلىكىنى چۈشەندۈردى، بۇ خىزمەتكە ئەھمىيەت بەرمەسلىك خاھىشىنى تەنقىت قىلدى ھەمدە ماقالە تاپشۇرۇشنىڭ ئاخىرقى ۋاقتىنى چەك بىلەن بېكىتىپ بەردى. بۇ چاغدا زاۋۇت تەرەپ بەلگىلىگەن باسمىغا تاپشۇرۇش ۋاقتىغا 50 نەچچە كۈن قالغان ئىدى. بىزھەل قىلغۇچ جەك قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ، كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ ماقالە تۈزدۇق. مۇنداق تېز، رېتىملىق جىددى خىزمەت 4 - ئاينىڭ ئاخىرىغىچە داۋاملاشقانلىقى ئۈچۈنلا، ماقالىنى ۋاقتىدا يەتكۈزۈپ بېرىشكە ئاساسى جەھەتتىن كاپالەتلىك قىلىندى.

بۇ يىلنامىنىڭ ماقالىلىرىنى دەرىجىگە بۆلۈپ تەكشۈرۈش ئۈسۇلىنى قوللاندۇق: مۇھىم ماقالىلارنى ۋىلايەتنىڭ ئاساسلىق رەھبەرلىرى تەكشۈرۈپ بېكىتتى. بىر قەدەر مۇھىم ماقالىلارنى سېكرېتسىلارنىڭ رەھبەرلىرى تەكشۈرۈپ بېكىتتى، ئادەتتىكى ماقالىلارنى ماقالە يازغۇچىسى ئورۇنلارنىڭ رەھبەرلىرى تەكشۈرۈپ بېكىتتى. تەھرىر بۆلۈمىمىز

ھەز يەنە ئېيسا شاكىر، مامۇت ھوشۇر، ئېزىز خۇدابەردى قاتارلىق يولداشلارنى مەسىلە
يەتچىلىككە ئالاھىدە تەكلىپ قىلدى، ئۇلار مىللى، دىنى، ئۆرپ ـ ئادەت قاتارلىق جەھەتـ
تىكى ماقالىلارنى تەكشۈرۈپ بېكىتمىشكە يار-دەم بېرىشكە مەسئۇل بولدى.

بۇ يىلنامە خەنزۇچە خەت ھېساۋىدا 558 مىلك خەت بولۇپ، ئاساسى تېكىستى ئارىسـ
غا 177 پارچە رەسىمسىز سۆرەت قوشۇمچە قىلىنىدى، يەنە، 52 پارچە رەڭلىك سۆرەت بار.
ئومۇمى گەۋدە لايىھىسى ئېلىپ بېرىلغانداق، ئىجتىمائى، مىللى، دىنى قاتارلىق مەزمۇنلار-
نىلك بەت سانىنىلك ئازراق بولغانلىغى، يەككە قىسىم بولۇپ شەكىللىنىشىنلك قىيىنغا چۈـ
شىدىغانلىغى كۆزدە تۇتۇلۇپ، سىياسى قىسمىغا قوشۇۋېتىلدى؛ زور كۆپ ساندىكى ماۋزۇـ
لارنىلك مەزمۇن جەھەتتە 1984 ـ يىللىق ئەھۋالنى ئاساس قىلىش تەلەپ قىلىنىدى؛ مۇكەم-
مەل بولسۇن ئۈچۈن، بەزى تارىخىي ماتېرىياللار ۋە ئارقا كۆرۈنۈش ئەھۋاللىرىمۇ كىرـ
گۈزۈلدى؛ ماتېرىيال ۋە باشقا ئىملار نىلك چەكلىمىسى تۈپەيلىدىن، شەخسلەرنى تونۇشتۇرۇش
قىسمىغا كىرگۈزۈشكە تېگىشلىك بەزىلىرىنى كىرگۈزۈشكە ئۇلگۈرەلمەي قالدۇق، ماتېرىياللارنى
تەكشۈرۈپ ئېنىقلىغاندىن كېيىن، مۇندىن كېيىنكى يىلنامىلارغا يىغىمۇ ـ يىغ كىرگۈزمەكـ
چىمىز.

بۇ يىلنامىغا توپلانغان ماتېرىياللار بىر قەدەر كۆپ، بۇ، خۇددى سىنىڭلىغۇ لېنىتسـ
دەك، قەشقەر ۋىلايىتىنلك ئومۇمى ئەھۋالىنى ئەينەن خاتىرىلەپ بەردى، بۇ، مەلۇم پايدـ
لىنىش قىممىتىگە ئىگە. لېكىن، ۋاقىت قىس بولغانلىغى، تۈزگۈچىلەرنىلك تەجرىبىسى يېـ
تەرسىز ۋە سەۋىيىسى چەكلىك بولغانلىغى ئۈچۈن، بۇ يىلنامىدا رۇشەن يېتەرسىزلىكلەرـ
مۇ ساقلاندى، ئاساسلىغى مۇنۇ تەرەپلەردە كۆرۈلدۇ: بىرىنچى، ماقالىلارنىلك قىلىپلىشىشى
كۆڭۈلدىكىدەك بولمىدى. بۇ يىلنامىنىلك ئاپتورلىرى جەمئى 200 گە يېقىن، ئۇلارنىلك يازـ
غانلىرى ئىچىدە ئېسىل ئەسەرلەر ئاز بولمىسىمۇ، لېكىن سەۋىيىسى ئوخشاش بولمىغاچقا،
بەزى ماقالىلار كۆپ قېتىم تۈزىتىش كىرگۈزۈش ئارقىلىقمۇ كىشىنى قانائەتلەندۈرەلمـ
دى، يەنە كېلىپ تۈزگۈچىلەرنىلك بىر ـ بىرلەپ تۈزىتىپ چىقىشىغا ۋاقتى بولمىغاچقا، سـ
ياسى جەھەتتە خاتاسىز، ساۋات جەھەتتە نۇقسانسىز بولسىلا چىقىرىۋەردۇق. شۇڭلاشقا،
ماقالە تۈرى جەھەتتە بىرلىككە كەلمەسلىك، ئۇسلۇپ جەھەتتە بىردەك بولماسلىقتەك ئىلـ
لەتلەر ئوتتۇرىغا چىقتى. ئىككىنچى، كىرەلەشتۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىنىشى دېگەندەك ياخشى
بولمىدى. مەلۇم ماۋزۇلارنىلك مۇكەممەللىككە ئېتىۋار بېرىش ئۈچۈن، بەزى كىرەلەشتۈـ
رۈشلەردىن ساقلانغىلى بولمىدى، بەزىلىرىدىن ساقلىنىش كېرەك ئىدى. ۋاقىت مۇناسىۋە-
تى بىلەن، بۇ كىتابنى ساقلىنىشقا بولمىدىغان ئايرىم كىرەلىشىشلەردىن ساقلىنالمىدى. ئۈـ
چىنچى، ئوخشاش تۈردىكى ئايرىم سانلار بىردەك بولمىدى. ناھىيە (شەھەر) لەرۇەئورۇنـ
لار تەمىن ئەتكەن سانلاردىن ئايرىمىلىرىنلك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى تەمىن ئەتكەن
سانلاردىن پەرق ئېتىپ قېلىشى ھەر قايسىسىنلك ئىستاتىستىكا ئۇلچىمىنلك ئوخشاش بولـ
ماسلىقىدىن كېلىپ چىققان ئىدى، بىز بىر نەچچە قېتىم سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق، بىرلىككە
كەلتۈرۈشكە بولمىدىغانلىرىنى بىرلىككە كەلتۈردۇق، بىرلىككە كەلتۈرۈشكە بولمايدىغانلىرى
ھەققىدە ئاملاج ئىزاھات بەردۇق. يۇقۇرىدا بايان قىلىنغان يېتەرسىزلىكلەرنى كەلگۈسى كىتاپـ
خانىلارنىلك ئەپۇ قىلىشىنى ئۈمىت قىلىمىز.

بۇ يىلنامىنىڭ ئۇيغۇرچە نەشرىنىڭ تەرجىمە ۋە تەھرىرلىك خىزمىتىمگە يولداش مۇ-
ھىت ئابدۇللا ۋە سۇلايمان ھابىل رىياسەتچىلىك قىلدى، يۇسۇپجان، ئابدىكەرىم رەشىت،
ئابدىكەرىم خالمق، ئابلىز يۇنۇس، جۇجىزۇ، زەيدىنجان ماموت قاتارلىق يولداشلار تەر-
جىمە ۋە سېلىشتۇرۇشقا قاتناشتى.

بۇ كىتابنى تەھرىرلەش جەريانىدا، بىز يەنە ۋىلايەتلىك ئىستاتىستىكا باشقارمىسى،
مالىيە باشقارمىسى، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى، «قەشقەر گېزىتى» ئىدارىسىنىڭ زور كۈچ
بىلەن قوللىشىغا ئېرىشتۇق، بۇ يەردە ئالاھىدە مىننەتدارلىق بىلدۈرىمىز.

1985-يىللىق «قەشقەر يىلنامىسى» نىڭ كىتاپ بولۇپ چىقىشى بىز ئۈچۈن ئېيتقاندا، دەسلەپكى قەدەمدە قىلىپ باققان بىر ئىش بولدى، بىزنىڭ تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، ساۋاقلارنى قوبۇل قىلىپ، مۇندىن كېيىنكى يىلنامىلارنى تۈزۈش سۈپىتىنى ئۆزلۈكسىز يۇقۇرى كۆتىرىشىمىزگە پايدىلىق بولسۇن ئۈچۈن، كەڭ كىتابخانلار نىڭ تەنقىت-تەكلىپلىرىنى ۋاقتىدا بېرىشىنى ئۈمىت قىلىمىز.

«قەشقەر يىلنامىسى» تەھرىر بۆلۈمى

1985 - يىل 6 - ماي.

«قەشقەر يىلنامىسى» تەھرىر بۆلۈمىنىڭ خىزمەتچى خادىملىرى

باش تەھرىرى: لۇپەيتىيەن

مۇئاۋىن باش تەھرىرلىرى: تۇجىشۇ، جاڭ يۈەنشېڭ

مەسئۇل تەھرىرى: چېن جىنلى

ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان تەھرىرلەر: لىۋ ياۋخۇا، كۈڭ جىنشاۋ، خۇاڭ تىەنسرۇڭ، كۆزۈگفۇ، جاۋۇبىچاۋ، لىن ۋېيدۇڭ، شېيې لىنسۇڭ، چېن چىڭ، جەنۋەنچۈن، جاۋشىنيۇ، جاڭ زۇگيۇ

كۆزەل سەنئەت تەھرىرى: چېن نيۇ

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: جاڭ ياۋجۇ

تەرجىمە تەھرىرلىرى: سۇلايمان ھابىل، مۇھەممەت ئابدۇللا

تەرجىمانلار: مۇھەممەت ئابدۇللا، سۇلايمان ھابىل، يۈسۈپجان، ئابدۇكېرىم رىشىت، ئابدۇكېرىم خالىق، ئابلەز يۇنۇس، جۇجىزۇ، زەيدىنجان ماموت.

خەرىتە سىزغۇچى: مەھەممەت رەھىم ئەخمەت

قەشقەر يىلنامىسى 1985

ئاساسلىق باشقۇرغۇچى ئورۇن: قەشقەر ۋىلايەتلىك يەرلىك تەزكىرە تۈزۈش ھەيئىتى

تەرجىمە قىلىپ تەھرىرلەپ نەشر قىلغۇچى: «قەشقەر يىلنامىسى» تەھرىر بۆلۈمى

رەسىملىك بەتلەر خېنجې شىنخۇا 2 - باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى

«قەشقەر گېزىتى» مەتبەسىدە بېسىلىپ تۈپلەندى

فورماتى787×1092، 1/16 باسما تاۋاق 57.25 قىستۇرما بەت 4

1985 — يىل 9 — ئاي 1 — قېتىم بېسىلىشى

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلىق قەرەللىك ژورنال تەزىم نومېرى 851

باھاسى: (قەتئىرقىن) 20 يۈەن

ئىچكى قىسىمدا تارقىتىلىدۇ